

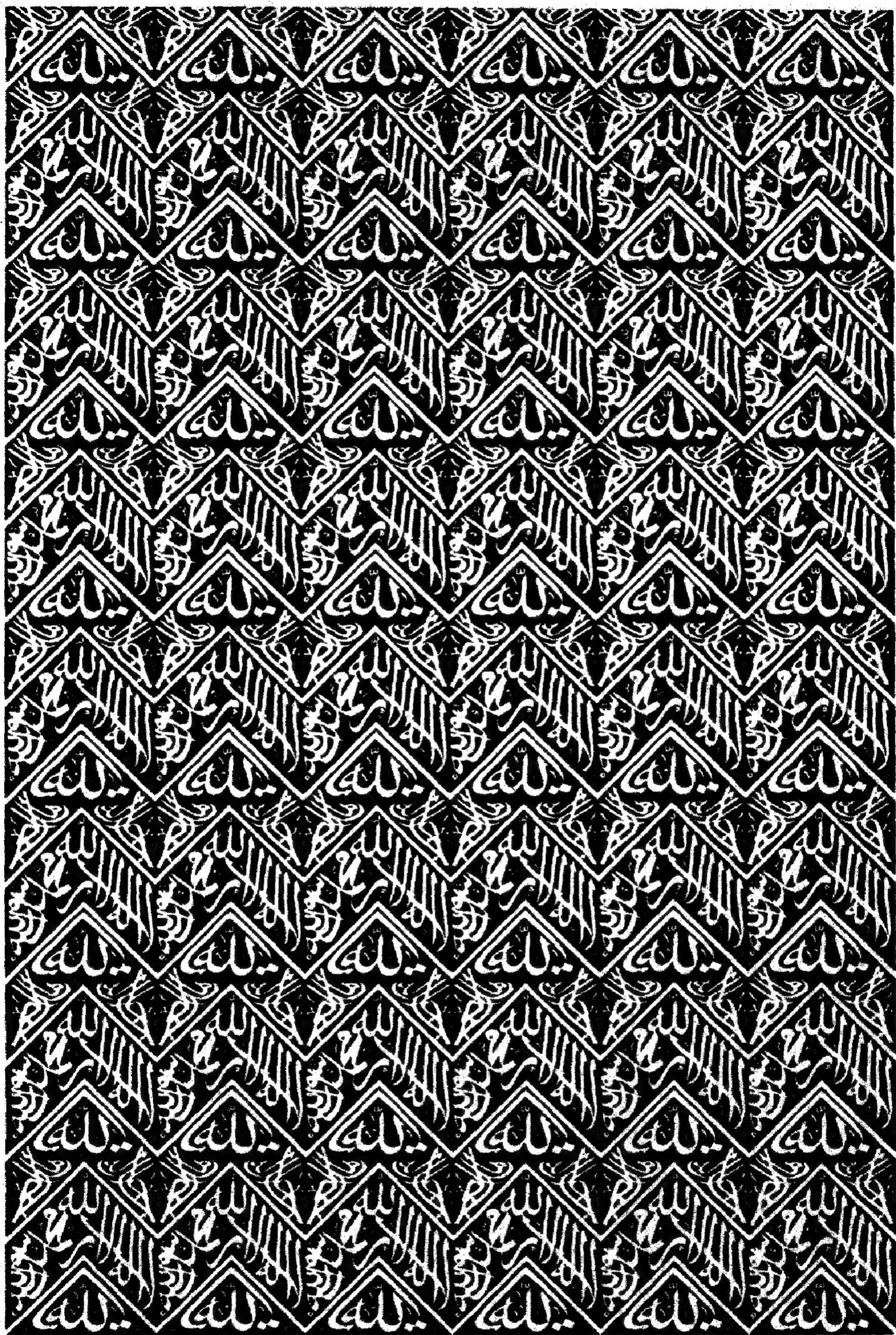
القرآن الكريم

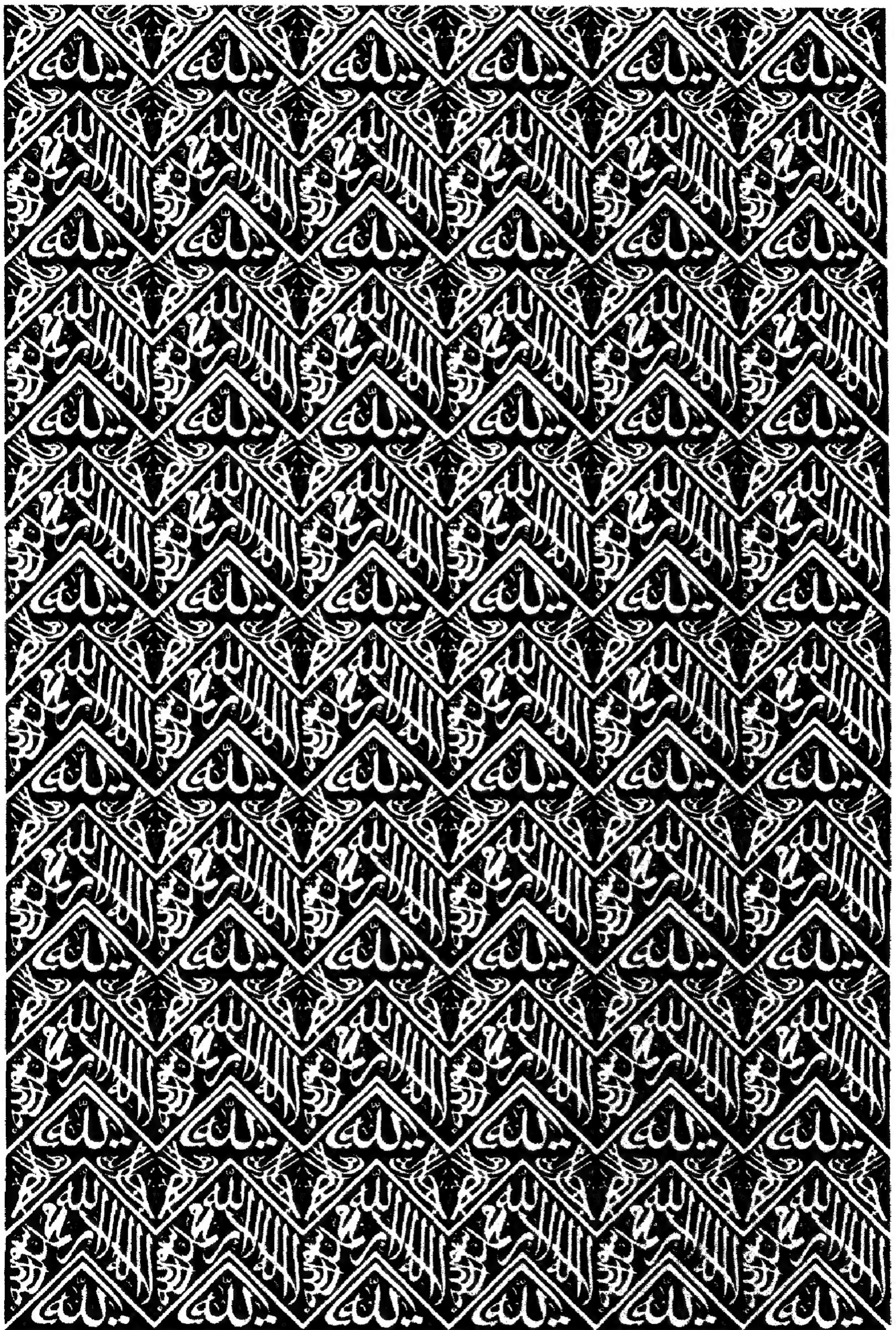
وَتَرْجَمَةُ مَعَانِيهِ وَتَفْسِيرُهُ
إِلَى لُغَةِ الْبُشْتُو

المجلد الأول

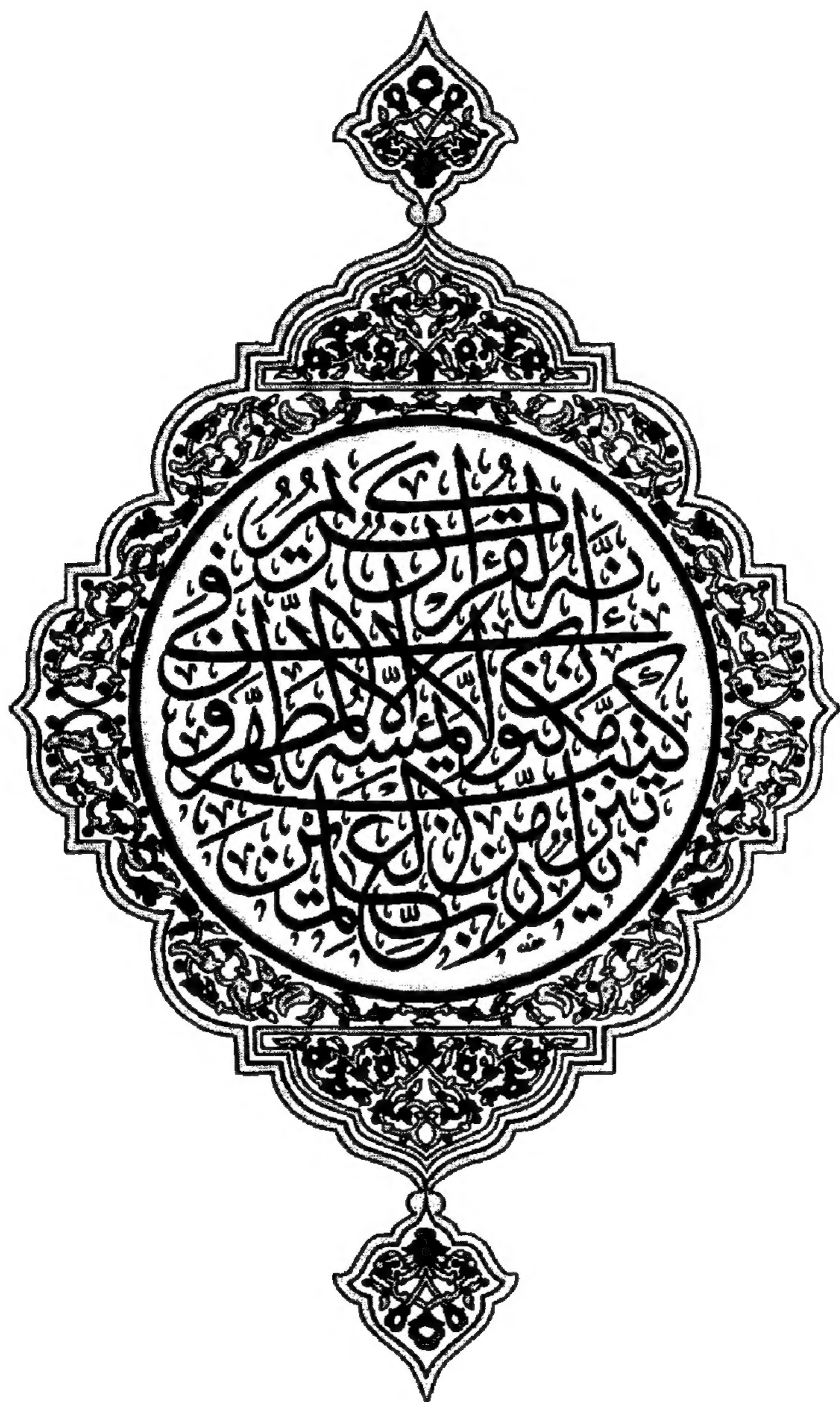
من الجزء

(١) إلى (١٥)

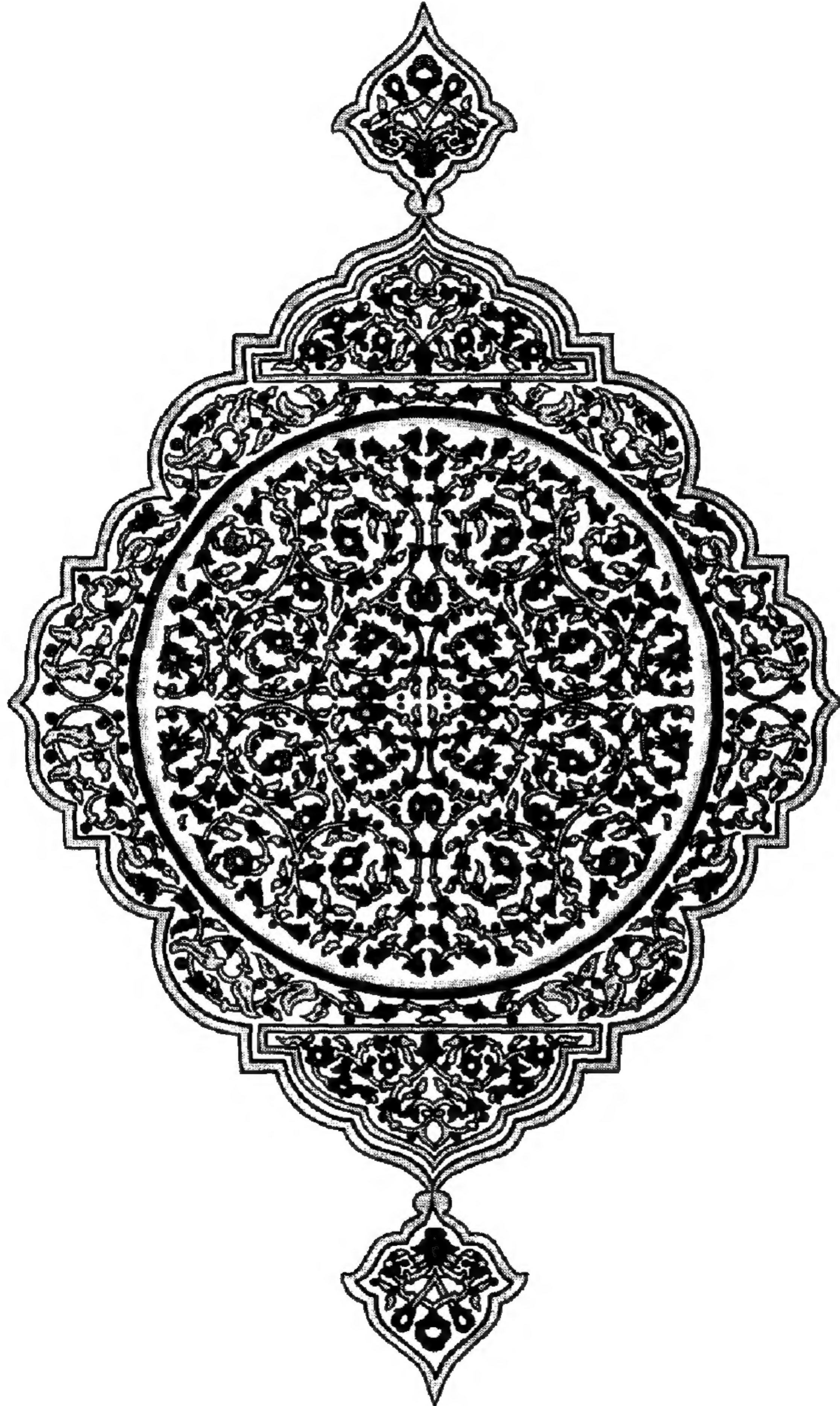

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَنَافِظُونَ

تَشْرِفَ بِالْأَخْطِ بَاعَةَ هَذَا الْمُصْحَفِ الشَّرِيفِ وَتَرْجُمُهُ مَعَانِيهِ وَتَقْسِمُهُ
خَالِدُ بْنُ الْحَزَمِ بْنِ الشَّيْخِ مُحَمَّدُ بْنُ الْمَلِكِ وَهُوَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ
مَلِكُ الْمَمْلُوكَةِ الْعَرَبِيَّةِ السُّعُودِيَّةِ

هَذَا الْمُصْحَفُ الشَّرِيفُ وَتَرْجَمُهُ مَعَانِيهِ وَتَقْسِيرُهُ
هَدِيَّةٌ مِنْ خَادِمِ الْحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ الْمَلِكِ فَهْدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ آلِ سَعُودٍ
وَقَفَّ لِلَّهِ تَعَالَى لَا يَجُوزُ بَيْعُهُ

دا قرآن کریم سرہ دینستو ترجمے او تفسیر د سعودی عرب پادشاہ
اود حرمینو شریفینو خادم شاہ فہد بن عبد العزیز آل سعود لہ خواہدیہ دہ،
دالله تعالیٰ دیارہ وقف دے او خرخویہ منع دی.

الْقُرْآنُ الْكَرِيمُ

وَتَرْجَمَةُ مَعَانِيهِ وَتَفْسِيرُهُ

إِلَى لُغَةِ الْبُشْتُو

الْمَجْلَدُ الْأَوَّلُ مِنَ الْجُزْءِ (١) إِلَى (١٥)

د
قُرْآنُ كَرِيم

تَرْجَمَهُ اَوْ تَفْسِير

په پښتو ژبه کښی

د دې قرآن حکیم او د دې پښتو ترجمې او تفسیر د چاپ
دامرکو لوسعادت د حرمینو شریفینو خادم پادشاه
فهد بن عبد العزيز آل سعود د سعودی عرب
پادشاه ته حاصل شو

د دې قرآن حکیم او د دې پښتو ترجمې او تفسیر د چاپ
دامرکو لوسعادت د حرمینو شریفینو خادم پادشاه
فهد بن عبد العزيز آل سعود د سعودی عرب
پادشاه ته حاصل شو

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(كَتَبُ أَنْزَلَتْهُ إِلَيْكَ مُبْرَكٌ لِيَذَّبَ رُءُوسَ الْبَاطِلِ وَلِيَسْتَدَكِّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ)

الحمد لله رب العلمين القائل (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) .

والصلوة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرآن وعلمه) والذي ثبت عنه عليه الصلوة والسلام انه قال (اقرأوا القرآن فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. وبعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين ونشر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة - والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسمى الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة .

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شأنه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيماننا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لعباد! البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى) وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي أن تقدم للقرئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسممة اصطلاحا بتفسير "كليل" والتي قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثمانى - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة - لتوضيح تلك الكلمات بما يرادفها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وباكستان وقد أقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وقفنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لندرجهم من قرائه نور الهدى والتقى بما يقوي إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لا يمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة ما بلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه ما يتصف به البشر من نقص، والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قرئ لهذه الترجمة إهداء النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطباعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(كَتَبَ أَنْزَلَتْهُ إِلَيْكَ مُبْرَكٌ لِيَذْبَرُوا أَيْنَهُ وَلِيَتَذَكَّرُوا أُولَا الْأَلْبَبِ)

الحمد لله رب العلمين القائل (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) .
والصلوة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرآن وعلمه) وعلى آله وصحبه أجمعين .

د حرمینو شریفینو خادم د کتاب الله ناشر او د سعودی عرب بادشاه فهد بن عبد العزيز د قرآن کریم د طباعت او په مختلفو ژبو کښی د دے د ترجمو د چاپ کولو او تقسیمولو احکام جاری کړی دی. او د دے غرض دپاره ئی په مدینه منوره کښی د « مجمع خادم الحرمين الشريفين » په نوم د قرآن مجید د طباعت دپاره یوه عظیم الشانه چاپ خانه جوړه کړې ده د دے پښتو تفسیر د چاپ کار په دغه ستره مطبعه کښی سر ته ورسید .

رابطه عالم اسلامی په دے خبره د خوشحالی اظهار کوی چه د خادم الحرمين الشريفين د احکاماتو په رڼا کښی د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبه لوستونکو ته دا ترجمه او تفسیر وړاندی کوی چه په پښتنو کښی د «تفسیر کابلی» په نوم شهرت لری او دا تفسیر د پاک و هند د دؤ سترو عالمانو شیخ الهند مولانا محمود حسن دیوبندی او علامه شبیر احمد عثمانی په اردو ژبه کښی لیکلے، او بیا د افغانستان د سترو عالمانو یو ټولگی پښتو ژبه ته اړولے دے .

په دے پښتو ترجمه کښی بعضے ټکی گران او زاړه وو ، چه موجوده وخت کښی ئے استعمال کم شوے وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامی مکه المکرمه د پاکستان یو عالم دین او د پښتو ژبه ماهر مولانا سید عبید الله شاه ته دا کار وسپاره چه هغه دی په دے تفسیر کښی د گرانو ټکو سره خوا په خوا په قوسینو کښی د هغے مترادف الفاظ ولیکی چه د پاکستان او افغانستان د عامو لوستونکو دپاره آسان شی. د ترجمے او نظرثانی دا ټول کار د الله په فضل د «رابطے» د نگرانی لاندی سر ته ورسید .

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هدیه پښتنو مسلمانانو ته دے احساس سره وړاندی کوی چه ترجمه که هر څومره په کوشش سره وکړے شی خو بیا هم د قرآن کریم د اصل معجزانه عبارت بدل هیچری نشی کیدے . دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د کتاب الله ترجمانی ده او انسان د نقص نه خالی نه دے . نو په دے وجه مونږ ټولو لوستونکو ته خواست کوو چه هغوی د دے ترجمے او تفسیر د مزید ښه کولو دپاره خپل آراء او مستند علمی تجاویز رابطه عالم اسلامی ته راؤلیری چه په راتلونکی چاپ کښی د هغے نه استفاده وکړے شی .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل

المجلد الأول من الجزء (١) إلى (١٥)

رومی جلد ۱ (۱) تر (۱۵) پارہ پورے

چاپ خانہ د حرمینو شریفینو د خادم
پادشاہ فہد د قرآن کریم د طباعت لپارہ

اول جزء اول منزل

(سورة «الفاتحة» مكية وهي سبع آيات)

(نزلت بعد (المدثر) رقمها (۱) تسلسلها حسب النزول (۵))

(د «الفاتحة» سورت مکی دی (۷) آیتونه لری)

(د «المدثر» سورت نه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښی

(۱) او په نزول کښی (۵) سورت دی او (۱) رکوع لری)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان او رحم لرونکی دی.

تفسیر: «رحمن» او «رحیم» دواړه د مبالغی صیغی دی، مگر په «رحمن» کښی له «رحیم» څخه مبالغه زیاته ده، په دغه ترجمه کښی د دغو ټولو نکتو لحاظ شوی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ

تولی ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی.

تفسیر: تر ټولو ښی او غوره ستاینی (صفتونه) چه له اوله تر آخره پوری شوی دی، یا کیدونکی دی هغه واره خاص الله تعالی لره ښایی، ځکه چه الله تعالی د هر نعمت او هر شی پیدا کوونکی او ښوونکی دی او ښه ئی عامه ده که بی واسطی وی او که په واسطه سره وی لکه څوک چه د لمر له رڼا (رڼا) او تودوالی څخه گټه (فائده) اخلی نو دغه گټه (فائده) په حقیقت کښی د لمر فیض دی نه د رڼا (رڼا) او تودوالی. خدای سره نسبت لری چیری چه ستاینه (صفت) ده هر څوک چه ستایلی شی هم د رب ستاینه (صفت) ده د ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ ترجمه یوازی په دی جملی سره چه هر ډول (طریقه) ستاینه (صفت) الله تعالی لره ده لنډه او نیمگری ده چه پوهان د دی جملی په تقصیر اعتراف لری ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ خورا (ډیره) ښه ترجمه هم دغه ده چه په اوله کښی ولیکل شوه. او عام فهمه ترجمه ئی دغه ده؛ «تولی ثناوی له هر چا، په هر څه، په هر وخت، په هر ځای کښی خاص الله تعالی لره دی» ځکه د هر شی تقدیر د ده له لوری دی.

تنبیه: په فاتحه الکتاب کښی الله تعالی د (۷) شیانو یادونه کړی ده؛

(۱) د نعمت یادونه لکه چه فرمایي؛

رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

چه پالونکی د عالمیانو (د خپل لوی حکمت له مخه)

تفسیر: د مخلوقاتو مجموعی ته «عالم» وایي، نو له دی کبله (له وجی) د جمعی په شکل نه راوړل کیږي مگر په دی آیت کښی د عالم د هر جنس د ښودلو دپاره د جمعی په شکل راغلی لکه د ملائکو عالم د انسانانو عالم، د پیریانو عالم او نور ترڅو چه دا خبره ښه روښانه شی چه د عالم ټول افراد د الله تعالی مخلوق دی.

(۲) د ښو ښو شیانو د ورکولو او ښلو تمه او هیله (امید) لکه چی فرمایي؛

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی

تفسیر: یعنی ټولی ستاینی (صفتونه) خاص الله تعالی لره دی چه د ټولو مخلوقاتو پالونکی او روزونکی (تربیت کونکی) دی او دیر زیات مهربان دی چه هر ساکښ (ذی روح) ته د روغ، بدن او رزق ورکونکی دی، او پوره رحم لرونکی دی چه یوازی مؤمنانو ته د اجر او ثواب، د جنت د نعمتونو او خپلی رضا او دیدار ښونکی دی.

(۳) د رب العزت (جل شانه واعظم برهانه) په عظمت او قدرت کښی فکر کول لکه چه فرمایي؛

مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ۝

خښتن (مالک) (د ټولو امورو) د ورځی د جزا دی

تفسیر: د جزا د ورځی (قیامت) د تخصیص اوله وجه دا ده چه په هغه ورځ به داسی لویي او وپروونکی پېښی (حادثی) واقع شی چه د هغو په شان به نه پخوا تیری شوی وی او نه به وروسته راشی بله وجه ئی دا ده چه په هغه ورځ به د الله تعالی د پاک ذات له حقیقی حکومت څخه پرته (علاوه) د بل هیچا کوم ظاهری او مجازی واک (اختیار) او حکومت هم هیڅ نه وی.

﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَوْمَ الدِّينِ﴾ . (۲ رکوع سورت المؤمن).

(۴) په عبادت کښی اخلاص لرل لکه چه فرمایي؛

إِيَّاكَ نَعْبُدُ

خاص تاته عبادت کوو

تفسیر: د هغه ذات له ذکره وروسته چه د ټولو ستاینو (صفتونو) وړ (لائق) دی علم او پوهه په یو معلوم او معین پوری متعلق او خطاب د هغه سره وکړ شو یعنی ای هغه ذاته! چه ستا لور او پاک شان دغسی لوی، هسک (اوچت) او پورته دی مونږ یوازی ستا عبادت کوو او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو، ښکاره ده چه دغسی خطاب پر اختصاص ډیر ښه دلالت کوی، او له برهانه عیان ته د ترقی خورا ښه (ډیرښه) وسیله گرځی، او له غیب نه شهود ته د انتقال ډیره ښه ذریعه کیږی نو گواکي (گویا که) معلوم عیان او معقول مشهود وگرځید، او خبره له غیبت څخه خطاب ته واوښته چه دغه ته التفات ویل کیږی، رومبی د کلام شروع په داسی شیانو سره وشوه چه د عارفانو د حال مبادی دی چه هغه د پالونکی خدای (جل جلاله) په نومونو، صفتونو، انعامونو، او د ده په مخلوقاتو، موجوداتو مصنوعاتو، او په ښکاره سلطان قوی برهان، لوی شان او عام احسان کښی ئی غور فکر او تأمل کول دی. بیا ورپسی د کلام د هغی برخی یادونه وشوه چه هغه د دوی د حال منتهی ده ترڅو چه متفکرین پند آخستونکی او د بصیرت خاوندان د وصول ژورو برخو ته ورننوځی، او ځانونه د اولوالباب، او د بصیرت، مشاهدی، پوهی او هوښیاری له خاوندانو څخه وگرځوی، او د خپل زړه په سترگو پاک خدای (جل جلاله) ښکاره وگوری او په ډیر اخلاص او ادب مخامخ ورته ودریږی، او په ډیره عاجزی او زاری ورته داسی عرض وکړی چه یاالله! ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ اهدنا الصراط المستقیم ﴿الآیة﴾.

(۵) د مرستی (مدد) غوښتنه لکه چی فرمایي؛

وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو

تفسیر: له دی آیت شریف څخه معلومیږی چه بی د الله تعالیٰ له پاک ذات نه له بل چا ځنی حقیقی مرسته (مدد) غوښتل بیخی روا نه دی، مگر که څوک کوم ښه او مقبول بنده محض د الله تعالیٰ د رحمت وسیله او غیر مستقل وگنی، او یوازی په ظاهری او غیر حقیقی ډول (طریقه) سره ورڅخه مرسته (مدد) یعنی که ورته ووائی ماته دعا وکړه نو پاک نه لری ځکه چه دغه ډول (طریقه) مرسته (مدد) غوښتل هم په حقیقت کښی د الله تعالیٰ څخه مرسته (مدد) غوښتل دی.

(۶) د هغی سمی او روښانی لاری د ښودلو غوښتنه چه مقصود ته رسوونکی ده لکه چه فرمایي؛

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ۝

وېشیه مونږ ته لاره سمه لاره د هغو کسانو چه انعام کړی تا پر هغو باندی

تفسیر: پر هغو کسانو چه انعام شوی دی خلور طایفی دی
 (۱) نبیین (۲): صدیقین (۳): شهداء (۴): صالحین. د دغه خلورو طایفو تصریح د پاک قرآن په بل ځای کښی شوی ده، ځینو علماؤ ویلی دی چه له ﴿الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ﴾ څخه «یهود» او له ﴿الضَّالِّينَ﴾ څخه «نصارى» مراد دی چه د دی مطلب د تائیدولو لپاره ډیر آیتونه او روایتونه شاهد دی. له ﴿الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ یعنې له مستقیمې لاری څخه پاتی کسان دوه ډوله (قسمه) دی یو هغه کسان دی چه په ناپوهی سره له سمې لاری څخه محروم او بیرته پاتی دی. بل هغه کسان دی چه دوی سره له پوهی قصداً سرکشی غوره کړی ده، پخوانی او وروستی گمراهان له دغو دوه ډول طایفو څخه وتلی نشی، «نصارى» په اوله او «یهود» په دوهمه طایفه کښی داخل دی. (۷) له خرابو او ناوړو (غلطو) کارونو څخه د ځان ساتلو غوښتنه او د پاکی او عصمت امید لکه چه فرمایي

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ۝

نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» غضب کړی شوی پر هغو باندی او نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» گمراهان دی

تفسیر: (یعنې مونږ ته د هغو کسانو سمه او صافه لاره وېشیه چه په هغو باندی انعام شوی دی او د هغو کسانو له کپړو وېرو لارو څخه مو چه پری غضب شوی او گمراهان دی چپ (بچ) کړه او د بدانو له متابعت څخه مو وساته).
 الله تعالی دغه سورت د خپلو بندگانو له ژبو څخه فرمایلی دی یعنې کله چه تاسی زمونږ دربار ته حاضرېږی نو له مونږ څخه دا رنگه سوال وکړی، نوځکه د دی سورت یو نوم «تعلیم المسئلة» یعنې د غوښتلو ښودنه» هم دی.
 د دی سورت په اوله برخه کښی د الله تعالی ثنا او صفت دی، دوهمه برخه ئی د بندگانو د دعا لپاره ده.
 «فائده»: ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ﴾ الآية — د ﴿الَّذِينَ﴾ بدل — یا د هغه صفت دی، نو ځکه ترجمه ئی هم په هماغه تناسب سره شوی ده، په ځینو دهلوی تراجمو کښی دغه ترجمه هسی شوی ده، چه د ترکیب او مقصود نه مخالفه ده.

«سورة «البقرة»، مدنية الآية «۲۸۱» فنزلت بمعنى فى حجة الوداع»

«وهى مائتان وست وثمانون آية واربعون ركوعا»

«نزلت بعد «المطففين» رقمها (۲) تسلسلها حسب النزول (۸۷)»

«د «البقرة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) د (۲۸۱) آیه نه چه د حجة الوداع په کال په منی کښی نازل شوی دی»

«دوه سوه شپړاتیا (۲۸۶) آیتونه او شلوېښت (۴۰) رکوع لری»

«د «المطففين» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښی (۲) او په نزول کښی (۸۷) سورت دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْم

تفسیر: دغو حروفو ته «مقطعات» وایی، د دغو حروفو په اصلی معنی باندی پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نه شی پوهیدی، او د الله تعالیٰ یوه پته خبره او پت راز دی، څوک وایی دغه حروف د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم په مینځ کښی مخصوص رموز دی چه مونږ ته د ځینو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجی) نه دی رابښکاره شوی او هغه معناگانې چه د ځینو لویانو له خوا د دغو حروفو په نسبت نقل شوی دی تش یو تمثیل تنبیه او د مقصود آسانتیا ده نه دا چه یوازې همغه د الله تعالیٰ مراد کیدی شی، نو هغو ته شخصی رأی ویل، او بیا ئی غلط ښودل یوازې هغه شخصی رأی ده چه په تحقیق سره د عالمانو د منلو وړ (لائق) نه ده.

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ

دا کتاب نشته هیڅ شک په ده کښی (چه د الله تعالیٰ له لوری نازل شوی دی)

تفسیر: یعنی په دی خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشته چه قرآن د الله تعالیٰ کلام دی او ټول مضامین ئی رښتینی او واقعی دی.

تنبیه: په کوم کلام کښی چه اشتباه لیدل کیږی هغه به له دوه و لارو څخه وی یا به په هغه کلام کښی کومه غلطی او خرابی وی، یا به د اوریدونکی په پوهه کښی څه فساد او خلل وی. په

اول صورت کښی د ﴿رَبِّ﴾ محل، دغه کلام دی، او په دوهم صورت کښی د ﴿رَبِّ﴾ محل په حقیقت کښی د پوهیدونکی پوهه ده دغه کلام «قرآن» خو بالکل حق دی، که څه هم ناپوهانو ته د دوی د ناپوهی لامله (له وجی) شک او شبهه پکښی پیدا کیږی، نو په دی مبارک آیت کښی ئی د ﴿رَبِّ﴾ د اول صورت نفی وفرمایله نو دا «شبهه» او ﴿رَبِّ﴾ (چه کافرانو په قرآن کښی ﴿رَبِّ﴾ کړی او ترینه انکار لری چه دا کلام د الله تعالیٰ کلام نه دی نو بیا د دی نفی معنی څه ده؟) بالکل له مینځه وواته، پاتی شو دوهم صورت چه د هغه نفی له دی نه وروسته په ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا﴾ الآية - کښی راځی.

هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ^۱

(دغه کتاب) لارښوونکی دی لپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: له دغه ځایه د عظیم الشان قرآن تر آخره پوری د ﴿إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ ځواب دی چه د بندگانو له خوا غوښتل شوی ؤ. یعنی دغه کتاب هغو بندگانو ته لار ښیي چه له الله تعالیٰ څخه ویره لری ځکه هغه څوک چه د الله تعالیٰ څخه ویریری هغه به هر ورو (خامخا) د ښو او بدو امورو «طاعت او معصیت» غوښتنه او پلټنه (لتون) کوی، او د چا په زړه کښی چه د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هغه به له طاعت سره څه علاقه او له معصیت څنی به څه اندیښنه ولری؟.

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ^۲

هغه کسان چه ایمان (باور) لرونکی دی په غیب باندی او قائموی دوی (سم) ادا کوی سره د (تولو حقوقو) لمونځ او څینی له هغو شیانو چه ورکړی مونږ دوی ته صرفوی ئی (د الله تعالیٰ د رضا لپاره).

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د هغوی له عقولو او حواسو څخه پټ دی لکه وحدانیت رسالت، حشر، نشر، قیامت، حساب، کتاب، ملائک، جنت، دوزخ، او نور دغه واره د الله تعالیٰ او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم له ارشاد سره سم حق او یقینی گڼی له دی څخه دا رابښکاره شوه چه د دغو غایبو او پټو شیانو منکران د هدایت له فیضه محروم او بی برخه دی. د صلوٰة له اقامت څخه مطلب دا دی چه هغه تل د خپلو تولو حقوقو او آدابو په مراعات کولو سره په ټاکلو (مقرر) وختونو کښی اداء کړی شی. د تولو عباداتو اصل دری شیان دی.

- (۱) هغه امور چه د زړه سره تعلق او اړه لری.
 (۲) هغه امور چه په بدن پوری متعلق او تړلی وی.
 (۳) هغه امور چه په مال پوری مربوط وی.
 په دی مبارک آیت کښی دا دری واړه اصول په ترتیب سره یاد شوی دی.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝

او هغه کسان چه ایمان لری (دوی) په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (په) هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی. له مخه د تا او په آخرت دوی یقین کوی (چه ضرور راتلونکی دی).

تفسیر: په تیر آیت کښی د هغو کسانو یادونه وه چه له شرک نه وتلی او مسلمانان شوی دی، لکه د مکی خلق، او په دغه آیت کښی هغه کسان یاد شوی دی چه اهل کتاب ؤ او په اسلام مشرف شوی دی لکه «یهود» او «نصاری»

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝

دغه (ستایل شوی) کسان (دی) په هدایت له (جانبه) د رب خپل او دغه (ستایل شوی) کسان دی هم دوی په مراد رسیدلی (یا) او دغه (ستایل شوی) کسان هم دوی په مراد رسیدلی دی.

تفسیر: یعنی د ایماندارانو دغو دواړو دلو ته چه پاس یادی شوی په دنیا کښی دوی ته هدایت ورپه برخه شو او په آخرت کښی خپلو مرادونو ته رسیدلی له دی څخه معلوم شو چه هر هغه څوک چه د ایمان له نعمت او له ښو اعمالو څخه محروم او بی برختی دی. د هغه دنیا او آخرت دواړه برباد او ابته (خراب) کیږی اوس د مؤمنانو د دغو دوه ؤ دلو له یادونی څخه وروسته د کافرانو د حالاتو یادونه کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

بیشکه هغه (خاص) کسان چه کافران شوی دی برابر دی په دوی ویرول ستا دوی لره او نه ویرول ستا دوی لره دوی ایمان نه راوړی (یا دا خبره) که وویروی ته هغوی یا که ته نه ویروی هغوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: له دی کفارو څخه خاص هغه خلق مراد دی چه هغوی ته کفر مقرر شوی دی، او د ایمان له دولت څخه تل بی برخی دی (لکه ابوجهل، ابولهب او نور) که نه، نو ښکاره ده چه ډیر کسان له هغو خلقو څخه چه کافران وو په اسلام مشرف شوی دی، او وروسته له دی نه هم مسلمانیدي.

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ٥٠

مهر لگولی دی الله پر زړونو د دوی او پر غوړونو د دوی او پر سترگو د دوی. (یوه ځانته) پرده ده او دی دوی لره عذاب ډیر لوی.

تفسیر: د هغوی پر زړونو باندی مهر لگول شوی دی (یعنی د حق پر خبرو باندی نه پوهیږی) او پر غوړونو باندی ئی مهر لگولی شوی دی (یعنی رښتیا خبرو ته په غور سره غوړونه نه ږدی) او پر سترگو باندی ئی پرده ده (یعنی د حق لاره نه وینی). د کفارو بیان هم ختم شو، اوس په دغو وروستیو دیارلسو آیتونو کښی د منافقانو حالات راځی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَهُمْ يَكْفُرُونَ ٥١

او ځینی له خلقو هغه څوک دی چه وایی ایمان راوړی دی مونږ په الله او په ورځ وروستی (چه قیامت او د جزا وخت دی). حال دا چه نه دی دوی مؤمنان

تفسیر: یعنی د زړه له کومی (منع) ئی ایمان نه دی راوړی چه هغه ته حقیقی ایمان ویلی شی، یواځی په ژبی سره د مسلمانانو د تیر ایستلو دپاره د ایمان اظهار کوی.

يُخِذُ عُونِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدُ عُونَ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ۝

تگی کوی دوی (په خپل گمان) له الله سره او له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی حال دا چه نه کوی تگی دوی مگر له ځانو خپلو سره حال دا چه نه لری شعور دوی (او نه پوهیږی چه ضرر ئی هم دوی ته رسیږی).

تفسیر: یعنی د دوی دا تیرایستل نه په الله تعالی باندی چلیږی چه عالم الغیب دی، او نه په مؤمنانو باندی څه اثر اچولی شی، ځکه چه هغوی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه او د نورو دلایلو او قرائینو په وسیله د دوی له فریبکاری او دغابازی څخه خبریږی بلکه د دی فریب ویاړ او د هغی خرابی په حقیقت کښی هم دوی ته بیرته ورگرځی خو سره له دی دوی د خپل غفلت، گناه او جهالت له امله (وجی) په غور سره ورته نه گوری او د هغی په نقصان او زیان نه پوهیږی، که دوی غور او فکر وکړی نو وپه پوهیږی چه له دی فریبکاری څخه مسلمانانو ته هیڅ یو زیان نه رسیږی، او تل د هغی خرابه نتیجه په خپله هم دغو منافقانو ته رسیدونکی ده. دا د حضرت شاه عبدالقادر صاحب (قدس سره) د پوهی نزاکت دی چه دلته ئی د ﴿وَمَا يَشْعُرُونَ﴾ له ښکاره ترجمی (نه لری شعور دوی) څخه سترگی اړولی او په نه پوهیدلو او نه غور کولو سره ئی ترجمه فرمایلی ده «او دغه منافقان د خپل ځان په ضرر او نقصان ځکه نه پوهیږی چه»

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا

په زړونو د دوی کښی مرض (د شک او نفاق) دی نو زیات کړ دوی لره الله مرض

تفسیر: د هغوی په زړونو کښی د نفاق او د اسلام له دین څخه د نفرت او له مسلمانانو سره د کیننی او عناد مرض لا له پخوا موجود ؤ، اوس د قرآن له نزوله او د اسلام د شوکت له ظهوره او د مسلمانانو د ترقی، نصرت او لوړتیا (وچت والی) له کبله (وجی) د دوی هغه ناروغتیا لا سخته او درنه شوه.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ۝

او (مقرر) دی دوی ته عذاب دیر دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل (په اظهار د ایمان سره)

تفسیر: له دی دروغ ویلو څخه هغه د اسلام دروغ دعوی چه ویل به ئی ﴿امَّا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ مراد ده چه پاس تیره شوه یعنی ﴿عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ په حقیقت کښی د دوی د نفاق سزا ده نه د مطلقو دروغ ویلو.

حضرت شاه رحمة الله علیه د دی باریک فرق د ښکاره کولو له امله (وجی) د «یکذبون» ترجمه د دروغ ویلو په ځای په دعوی د دروغو سره کړی ده فجزاه الله ما اداق نظره.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ۝

او کله چه وویلی شی دی منافقانو ته : فساد مکوئ په ځمکه کښی نو وایی دوی بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ هم دغه اصلاح کوونکی یو

تفسیر: لنده دا چه منافقانو به دول دول (قسم قسم) فسادونه خپرول (خورول)

(۱) په نفسانی خواهشونو کښی غرق او د شرعی احکامو له منلو څخه نفرت کوونکی او سستی کوونکی وو.

(۲) له مسلمانانو او کافرانو (دواړو) سره به ئی تگ او راتگ درلود (لرلو) د خپل قدر او منزلت د لوړتیا (ترقی) لپاره به ئی د مسلمانانو خبری کافرانو او د کافرانو به ئی مسلمانانو ته رسولی او یو بل ته به ئی چغلی او شیطانی کوله.

(۳) له کافرانو سره ئی په دیر دار او مدار سره گډون، ملاقات او معاملی کولی او له دین څخه په مخالفو کارونو کښی به ئی په کافرانو هېڅ غرض نه کاوه او که به کافرانو د دین پر مسئلو کوم اعتراض یا شبهه کوله هغه قصی به دوی مسلمانانو ته ښکاره او مخامخ کولی شو چه ضعیف الاعتقاده او کم فهمه مسلمانان په شرعی احکامو کښی شکمن او حیران کړی او که چا به دوی له فسادونو څخه منع کول نو ویل به ئی مونږ اصلاح کوونکی یو او غواړو چه د پخوانی زمانی په شان د خلقو په مینځ کښی یووالی او دوستی پیدا شی او هغه مخالفت چه د نوی دین له امله (وجی) اوس مینځ ته راغلی دی بالکل ورک شی لکه چه په هر وخت او هره زمانه کښی ماده پرست او نفاق روزونکی (تربیت کوونکی) خلق هم داسی خبری او اثری کوی.

إِنَّمَا هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ ۝

خبردار اوسی بیشکه دوی دی هم دوی فساد کوونکی مگر نه لری شعور دوی
(پخپل فساد)

تفسیر: اصلاح په حقیقت کښی دا ده چه حق دین په نورو ټولو ادیانو غالب شی او له ټولو دنیوی منافعو او اغراضو څخه د شرعی احکامو زیات مراعات وشي او د دین په لاره کښی د هیچا د مخالفت یا موافقی پروا او لحاظ ونه کړی شی.

(د «شهاب» په شانی وله شیطان تل ■ د غلیم په سترگو خاوره پاشه تل)

هغه چاری چه منافقان ئی د مصلحت او صلح په بهانه او پلمه (خیال) سره کوی هغه ټولی په حقیقت کښی فساد او نفاق دی مگر دوی نه پری پوهیږی او شعور نه لری.

وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ امْنُوا كَمَا امْنَتِ النَّاسُ قَالُوا أَنْتُمْ كَمَا امْنَتِ السُّفَهَاءُ

او کله چه وویلی شی دوی ته چه ایمان راوړی لکه چه ایمان راوړی دی نورو خلقو نو وایی دوی آیا ایمان راوړو مونږ لکه چه ایمان راوړی دی ناپوهانو؟

تفسیر: دا خبری به ئی په خپلو زړونو کښی راگرځولی، یا به ئی یو له بل سره کولی یا به ئی له هغو ضعیفو مسلمانانو سره یادولی چه په کومه وجه له دوی سره په پټو خبرو کښی شریک وو، دا کسان چه د منافقانو په نظر «سفهاء» ورځی په حقیقت کښی داسی رښتینی مسلمانان دی چه د الله تعالی په احکامو باندی خپل ځانونه جاروی (قربانوی) او د خلقو له مخالفت څخه هیڅ اندیښنه او پروا نه کوی او د زمانی د انقلاب له ضرره او د بدو پېښو له خرابو نتیجو څخه نه ویرېږی او په عکس سره ئی منافقان وو چه هغوی به له مسلمانانو او کافرانو سره تل ظاهر داری کوله او خپلی شپي او ورځی به ئی په غولولو او تیرایستلو سره تیرولی او د نفسانی اغراضو له امله (وجی) به ئی د آخرت هیڅ فکر او اندیښنه نه کوله، دنیوی مصالحو ته کتلو او دورځی چلولو په دوی باندی دومره تاثیر او غلبه کړی وه. چه ایمان او د شریعت احکامو ته غاړه ایښودل ورته یو زیاتی کار ښکاره کیده او احتیاج یی نه ورته حس (احساس) کاوه کله به چه مجبور شول نو یوازی په خوله به یی د مسلمانی دعوی کوله او د ځینو ضروری احکامو په ادا کولو به یی اکتفا کوله.

إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

خبردار اوسے بیشک دوی دی هم دوی ناپوهان نه پوهیږی دوی (په ناپوهی - خپله)

تفسیر: په حقیقت کښی هم دا منافقان ناپوهان دی چه د دنیوی بی ثباته او فنا کیدونکی اغراضو او گټو (فائدو) له امله (وجی) بی آخرت تر شاګری او ورڅخه بی پروا شوی دی د فانی شی غوره کول او د باقی شی پریښودل خومره حماقت دی؟ له هغه مخلوق څخه ویریدل چه له هغه څخه په هر ډول (طریقه) سری ځان ساتلی شی، او له هغه ﴿عَلَامُ الْغُیُوبِ﴾ څخه نه ویریدل چه هغه د ټول جهان څښتن (ځاوند). په ښکاره او پټو شیانو عالم او په هیش چل او ول سره د د ه په مقابل کښی له حقیقت څخه کوم مخالف کار وړاندی نه شی تلی په څه اندازه جهالت دی؟ دا به څرنگه عمومی اصلاح وی چه په هغی کښی له ﴿أَحْكُمُ الْحَكِيمِ﴾ او د هغه له مقبولو بندګانو سره مخالفت کیږی؟ خو منافقان تر دی درجی پوری ناپوهان دی چه په دی ښکاره حقیقت هم نه پوهیږی.

وَإِذْ أَقْبَا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيْطَانِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَؤُنَ ۝١٤

او کله چه ملاقات وکړی (منافقان) له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی نو وایی دوی ایمان مو راوړی دی او کله چه یوازی شی له شیطانانو (مشرانو) خپلو سره نو وایی دوی بیشکه مونږ له تاسو سره یو. بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ مسخري کوونکی یو (په مؤمنانو پوری).

تفسیر: له شیطانیو (شریرانو) څخه یا هغه کفار مراد دی چه ټولو خلقو ته به ئی خپل کفر ښکاراوه یا هغه منافقین مراد دی چه د منافقانو غټان او رئیسان گڼل کیدل، یعنی منافقانو به خپلو مشرانو ته ویل چه په کفر او نورو دینی معتقداتو کښی مونږ بیخی له تاسو سره یو او له تاسی څخه هیشکله نه شو جلا (جدا) کیدی او زمونږ دغه ظاهری موافقت چه له مسلمانانو سره ئی کوو داسی ونه گڼئ چه گوندی مونږ په رشتیا له هغو سره موافق یو، مونږ خو پر دوی ملندی (ځندا) وهو او مسخري پری کوو او د هغو ناپوهی نورو ته ورښکاره کوو سره له دی چه زمونږ ځینی افعال زمونږ له اقوالو څخه مخالف او جلا (جدا) دی خو دا ناپوهان پری نه پوهیږی او یواځی زمونږ پر خبرو باندی غولیږی او زمونږ د خولی په تشو ویناو سره مونږ مسلمانان گڼی، مال او اولاد ته مو لاس نه راغځوی، د غنیمت په مال کښی مو شریکوی، د خپلو اولادو نکاح راتړی او هم د هغوی په پټو خبرو ځانونه خبروو، کله چه د کار خبری اتري آورو نو په منده ئی

تاسو ته دررسوو، حال دا چه دوی زمونږ په دی فریب کاری او چالاکی هیڅ نه پوهیږی.

اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ⑩

الله جزا ورکوی دوی ته د مسخرو د دوی او مهلت (ترقی) ورکوی دوی ته په سرکشی د دوی کښی حال دا چه دوی حیران دی (په خپل کارکښی)

تفسیر: څرنگه چه الله تعالیٰ مؤمنانو ته فرمایلی دی چه له منافقانو سره هم د مسلمانانو په شان معامله وکړئ! او د هغوی له مال او ځان سره څه غرض ونکړئ! نو ځکه منافقانو د خپلی ناپوهی له امله (وجی) داسی گمان وکړ چه د ایمان له راوړلو څخه هغه فائدي چه مسلمانانو ته وررسیږی همغه گړدی (تولی) مونږ ته هم د خولی په تشو خبرو رارسیږی او د اسلام په ظاهری اظهار سره بیخی داده او هوسا (مطمئن) شوی یو حال دا چه دا کار په پای (آخر) کښی منافقین په یوه سخته بلا اخته کوی او د هغوی انجام ور خرابوی نو اوس انصاف وکړئ چه په حقیقت کښی دا تمسخر پر مسلمانانو دی که په منافقانو؟ یا د دی تمسخر مطلب دا دی چه الله تعالیٰ د تمسخر جزا هر ورو (خامخا) دوی ته ورکوی. او د الله تعالیٰ له خوا هغوی ته مهلت (ترقی) او تال ورکړی شوی دی، چه په خپلو بغاوتونو او سرکشو کښی ښه ترقی وکړی او داسی وغولیدي، چه د خاتمی او انجام په فکر کښی هیڅ ونه لویږی او خوښ اوسی چه مونږ پر مسلمانانو توکی او مسخري کوو، حال دا چه معامله بیخی بالعکس ده.

تنبیه: په دی آیت کښی ﴿فِي طُغْيَانِهِمْ﴾ د ﴿وَيَمُدُّهُمْ﴾ له فعل سره متعلق دی، مگر په ځینو نویو دیلوی ترجمو کښی له ﴿يَعْمَهُونَ﴾ سره تړلی شوی دی چه له هغه څخه معنی خرابه او د معتزله و له مسلک سره موافقه او د سنیانو له اصولو او د عربو له استعماله بیخی مخالفه او غلطه ده چه پوهان پری ښه پوهیږی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَبَرَّيْحَتِ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ⑪

دا هغه کسان دی چه پیرو دلی اخستلی غوره کړی ئی ده گمراهی په هدایت سره نو هیڅ گټه (فائده) ونه کړه سوداگری د دوی (بلکه زیان ئی وکړ) او نه وو دوی لارموندونکی (حق ته)

تفسیر: له تجارت څخه مراد همغه د هدایت په ځای د گمراهی او ضلالت غوره کول دی چه

اوس ئی ذکر وشو، یعنی منافقانو په ښکاره ډول (طریقه) ایمان ومانه او په زړه کېنې ئی کفر غوره کړ چه د هغه له امله (وجی) په آخرت کېنې خوار او په دنیا کېنې داسی بی اعتباره شول چه حق تعالیٰ په خپل کلام کېنې د هغو له احوالو څخه ټولو ته خبر ورکړ، که دوی په ایمان مشرف شوی وی نو په دواړو دارینو کېنې به لوړ (وچت) شوی وو خو اوس دوی د خپل دغه تجارت څخه هیڅ یوه گټه (فائده) وانه خيسته، د دارینو په نقصان کېنې اخته شول او په دی هیڅ ونه پوهیدل، چه د ژبی تش ایمان ئی کافی او نافع وگاته نو په دی خرابی او رسوایی کېنې گرفتار شول، وروسته د دی حال په مناسبت دوه مثالونه بیان فرمایي

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ
ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ^{١٥}

مثال د منافقانو (په نفاق کېنې) په شان د مثال د هغه چا دی چه بل کړی ئی وی اور (په تپو (تورو) تیارو کېنې) نو کله چه روښانه کړی دغه (اور) هغه غایونه چه چاپیر د هغه دی نو مړه کړی الله د رڼا (رنرا) (اور) د دوی او پرېږدی دوی په تیارو کېنې په دی حال کېنې چه هیڅ نه وینی.

تفسیر: د منافقانو حال داسی دی. لکه چه څوک په یوه تپه (توره) تیاره شپه کېنې د لاری موندلو او له ضررناکو شیانو څخه د غان په امن کولو له امله (وجی)، اور بل کړی او په لوی بیابان کېنې یوه نری لاره غحانته پیدا کړی، کله چه په رڼا (رنرا) کېنې لار ورښکاره شی، نو الله تعالیٰ هغه رڼا (رنرا) تری مړه کړی او هغه په همغه توره تیاره شپه او ډاک میدان کېنې وچ کلک ولاړ وی او هیڅ شی الله نه ورښکاروی، هم داسی منافقانو هم د مسلمانانو له ویری د شهادت د کلمی له رڼا (رنرا) غنی غوښته چه کار واخلي، خو سم د لاسه ئی لږ څه فایده (لکه د غان او مال ساتنه) تری واخیسته چه د شهادت د کلمی رڼا (رنرا) او نور منافع گړد ورک شول، نو وروسته له مرکیدلو څخه په دردناک عذاب اخته شول.

صُمُّ بَكْمٌ عُمَىٰ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ^{١٦}

(دوی) کانه دی گونگیان دی ړانده دی نو بیرته نه راگرځی دوی (له گمراهی نه)

تفسیر: یعنی کانه دی چه رښتیا او حقه خبره نه شی اوریدی، گونگیان دی د حق له اقراره او

رشتیا ویلو، ږانده دی د حق له لیدلو او د خپلی گټی (فائدی) او تاوان له کتلو نه چه څوک کون هم وی گونگی هم وی، نو هغه به په څه ډول (طریقه) په لار راشی؟ هوا که یواځی ږوند وی، نو یا به ئی چاته غږ کاوه یا به ئی د کوم سری خبره اوریده، پس له دوی ځنی هیڅ هیله او توقع نه کیږی چه له گمراهی او بی لار توب ځنی مخ واړوی او په سمه لاره راشی.

أَوْ كَصَيْبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمٌ وَّرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ
فِي آذَانِهِم مِّنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ^(۱۹)

یا (مثال د دوی) په شان د صاحبانو د زورور غټ څاخکی باران دی (چه اوری) له طرفه د آسمانه چه وی په دی کښی تیاری او تندر او بریښنا نو ننه باسی دوی گوتی خپلی په غوږو خپلو کښی له امله (وجی) د سخت آواز د تندرونو له ویری د مرگه. او الله احاطه کوونکی دی په کافرانو (په علم او قدرت خپل)

تفسیر: دوهم مثال د دغو منافقانو په شان د هغو کسانو دی. چه پر دوی له آسمانه په ډیر شدت سره باران اوری او څو ډوله (قسمه) تیاری هم په هغه کښی وی. مثلاً اوریدنه، لږ په لږ ډیری غلیظی او کشیفی وریځی هم وی او د باران څاخکی هم په ډیر شدت او کثرت او هجوم سره اوری او شپه هم زښته توره تیاره وی او په دی سخته توره تیاره کښی یو ناڅاپه بریښنا او برق هم په ډیر شدت او سختی سره په دربی او کرنګهار شی او سخته تکه او تندر او تنهار (چرق) ولویږی او داسی یوه زیاته ویره او خوف پیدا شی چه ټول خلق د مرگ له خوفه پخپلو غوږو کښی خپلی گوتی ومندی او د هغه غږ له ویری د ډیرو خلقو سا وخیژی، هم داسی منافقان هم له یو لوری د خپلو دنیوی اغراضو او مصالحو له امله (وجی) په یوه عجیبه پریشانی، ویره او کشمکش کښی اخته دی او پخپلو چټی (بیکاره) تدبیرونو سره د خپلو ځانونو ژغورل (ساتل) غواړی مگر د الله تعالی قدرت له هر لوری کافران چار چاپیر نیولی او احاطه کړی ئی دی او د هغه له نیولو او له عذابه په هیڅ ډول (طریقه) نشی خلاصیدی.

يَا كَاذِبُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ

قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَبْعِهِمْ وَأَبْصَارُهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ٤

نژدی ده چه بریښنا په چابکي سره یوسی (نور) د سترگو د دوی کله چه رڼا (رڼرا) کړی (بریښنا) دوی ته لاره نو روان شی دوی پکښی او کله چه تیاره کړی په دوی نو ودړیږی (ترهور) او که اراده کړی وی الله (د دوی د کنوالی او وړندوالی) نو خامخا زائل کړی به ئی ؤ (ظاهری قوت) د اوریدلو د دوی او (ظاهری قوت) د لیدلو د دوی بیشکه الله پر هر شی (چه اراده وفرمایي) ښه قادر دی (چه ځینی ئی کنول او وړندول دی)

تفسیر: حاصل ئی دا چه منافقان پخپل ضلالت او ظلماتی خیالاتو کښی مبتلا دی، خو کله چه د اسلام د نور غلبی او د قوت ناکو معجزو ظهور ته گوری او شرعی تهدید او تاکید آوری نو لږ څه متنبه او په ښکاره ډول (طریقه) د «صراط مستقیم» په لوری متوجه کیږی او هر کله چه څه دنیوی اذیت او مشقت په نظر ورشی نو په خپل کفر باندی ټینگیږی، لکه چه د باران په شدت او په تپه (توره) تیاره کښی د بریښنا له بریښیدلو سره په تللو باندی شروع کوی او بیا بیرته وچ کلک دریږی، مگر څرنګه چه الله تعالیٰ په هر شی باندی پوه او علیم دی او هیڅ شی د هغه له قدرت څخه د باندی نه دی نو دوی ته له داسی هیلو (بهانو) او تدبیرونو څنی هیڅ یوه ګټه (فائده) نه ور رسیږی.

(فائده): د دی سورت له شروع څخه تر دی ځایه پوری ئی د دریو ډلو ذکر وفرمایه اول د مؤمنانو دوهم د کافرانو چه د هغوی پر زړونو باندی داسی مهر لګول شوی دی چه هیشکله به ایمان رانه وږی دریم د منافقانو چه په ظاهره لکه مسلمانان ښکاری مگر د هغوی زړونه په هیڅ یو لوری نه دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ٥
الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ٦

ای خلقو! عبادت و کړئ د رب خپل هغه (رب چه) پیدا کړی ئی ئی تاسی او (پیدا کړی ئی دی) هغه کسان چه وو پخوا له تاسی څخه دپاره د دی چه تاسی ځان وساتی (له عذاب د الله) هغه (رب) چه گرځولی ئی ده تاسو ته ځمکه فرش او (گرځولی ئی دی) آسمان چت او نازلی کړی ئی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه پس راویي ایستی په دی (اوبو) سره له هر ډول (قسم) میوو څخه روزی تاسی ته نو مه گرځوی له الله تعالی سره شریکان حال دا چه تاسی پوهیږی (چه الله شریک نه لری).

تفسیر: اوس خپلو بندگانو ته اعم له دی چه مؤمنان وی یا کافران یا منافقان خطاب فرمایی او د حضرت باری په توحید ئی پوهوی چه ایمان د اصولو اصل دی، خلاصه دا ده چه الله تعالی تاسی او نور ټول هغه خلق پیدا کړی دی چه له تاسی څخه پخوا وو او ستاسی ټول ضروریات او گردی (تولی) منافع ئی پیدا کړی دی نو له داسی الله تعالی ځنی مخ اړول او نور هسی شیان خپل معبودان گرځول چه تاسو ته نه نفع رسولی شی او نه مو له ضرره ژغورلی (ساتلی) شی لکه بتان او نور څومره ناپوهی او جهالت دی؟ حال دا چه تاسی په دی خبری هم ښه پوهیږی چه هغه لوی ذات «وحده لا شریک له» یو، او بی ملگری دی.

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّمَّنْ مِثْلِهِ

او که چیری ئی تاسی په شک کښی له هغه قرآنه چه توته توته نازل کړی دی مونږ په بنده خپل (محمد باندی) نو راوړئ تاسی یو سورت په شان د ده!

تفسیر: دا خبره پخوا تیره شوی ده چه د یوه کلام په نسبت شبهه یا له دی جهته کیدی شی چه څه شک خلل او ریب په کښی وی، نو د هغه دفعه ئی په ﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا يَرِيبُ فِيهِ﴾ سره وفرمایله، یا ئی دا صورت کیدی شی چه د چا په زړه کښی د پوهی له لږوالی یا د عناد د زیاتوالی له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا کیږی، نو څرنگه چه دا صورت ممکن بلکه موجود ؤ نو د دی د لری کولو عمده او آسان صورت ئی بیان وفرمایه چه که تاسی د دی کلام په نسبت داسی خیال لرئ چه د بشر کلام دی نو تاسی هم د دی پاک قرآن د یوه سورت د دری آیتونو په اندازه هم داسی فصیح او بلیغ یو سورت جوړ او ورسره ئی مقابل کړئ! کله چه تاسی سره له ډیر فصاحت او بلاغت، د پاک قرآن د یوه وړوکی صورت له مقابلی څخه عاجز یئ نو باور وکړئ چه دا د الله تعالی کلام دی او د هیڅ کوم بنده خبره نه ده په دی آیت کښی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نبوت لا ښه څرگند او مدلل شو.

وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِمَّنْ دُونِ اللَّهِ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۳﴾

او را وبولئ (ای مشرکانو!) مددگاران خپل بی له الله څخه که یی تاسی رښتیا ویونکی (په دی دعوی کښی چه دا د انسان کلام دی).

تفسیر: یعنی که تاسی په دی دعوی کښی رښتینی یی چه دا د بنده خبره ده نو هومره پوهان، عالمان، شاعران، فصحاء او بلغاء چه موجود دی پرته (علاوه) له الله تعالی له ټولو ځنی مدد او کومک (امداد) وغورئ! او معاونت تری واخلئ! او په دی سره ئی ولمسوی چه ټول سره کښی او یو لند سورت د قرآن د څو آیتونو په شان جوړ کړئ! یا ئی دا مطلب چه له الله تعالی نه په غیر ستاسی هومره معبودان چه دی له ټولو ځنی په ډیره تضرع او زاری او په دعاگانو سره غوښتنه وکړئ! چه په دی مشکل کښی له تاسو سره مدد وکړی او څه آسانتیا درورسوی!

فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ۖ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿۳۴﴾

پس که ونه کړی شو تاسو (دا کار) او له سره به یی ونه کړی شی پس وساتئ تاسی (ځانونه) له هغه اوره چه خس (خشاک) د هغه بنیادمان او تیږی (گتۍ) دی، چه تیار کړی شوی دی (دا اور) لپاره د کافرانو.

تفسیر: که بیا مو هم ونشو کړی چه داسی یو سورت جوړ کړئ او دا خبره یقینی ده چه له سره ئی نشئ جوړولی نو وویږئ له هغه اور څخه چه له گردو (ټولو) اورو ځنی زیات تیز او سوځوونکی دی او نوم ئی دوزخ او خس (خشاک) ئی کافران او هغه تیږی (گتۍ) دی چه تاسو ئی په عبادت کښی مشغول ئی. او دا اور خاص د هغو کافرانو لپاره تیار کړی شوی دی چه عظیم الشان قرآن نه منی او په حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان نه راوړی او دروغجن ئی بولی د خلاصی او نجات هم دا یو صورت شته چه تاسی د حضرت باری جل جلاله په پاک کلام ایمان راوړئ.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ كُلًّا

رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا

او زيری ورکره (ای محمده) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) او کړی ئی دی ښه (عملونه) په دی چه بیشکه دوی ته جنتونه دی چه بهیري لاندی (تر مانیو او ونو) د هغو وپالی هرکله چه روزی ورکره شی دغو (جنتیانو) ته له جنتو څخه څه میوه لپاره د خوړلو نو وایی دا (جنتیان) دا همغسی میوه ده چه را کړی شوی وه مونږ ته پخوا له دی نه او رابه وړه شی دوی ته میوه هم رنگه (او په خوند کښی سره بیله).

تفسیر: د جنت میوی به د دنیا له میوو سره مشابه وی چه په شکل او صورت کښی به عیناً بیخی همغسی ښکاری مگر په خوند، مزه، رائحه، خوړوالی، لطافت او نراکت کښی به ډیر زیات فرق سره لری او د دی دواړو په مینځ کښی به د ځمکی او آسمان توپیر (فرق) وی نو کله چه جنتیان کومه یوه میوه ووینی وایی به چه دا همغه ډوله (قسمه) میوه ده چه پخوا له دی نه مو خوړلی وه څه مهال (وخت) ئی چه وڅکی او ویی خوری نو ډیر خوند او لذت به تری مومی او داسی به وایی چه بیشکه د دی په شان می نه په دنیا او نه په جنت کښی پخوا تر دی څه میوه خوړلی ده.

وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

او وی به دوی ته په دغو (جنتو) کښی ښځی ښی پاکي ستره او دوی به وی په دغو (جنتو) کښی همیشه.

تفسیر: د جنت ښځی به له ظاهری او باطنی نجاساتو (او رذیله و اخلاقو) ځنی ټولی پاکي، صافی وی.

(فائده): تر دی ځایه پوری ئی د دری شیانو ذکر وفرمایه چه په هغو پوهیدل ضروری وو!
 اول: «مبدأ» یعنی چه مونږ له کومه راغلی یو؟ او تر دی پخوا څه شی وو؟
 دوهم: «معیشت» چه څه خوړو او چیری اوسو؟
 دریم: «معاد» چه زمونږ پای او انجام به څه کیری؟

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا نَّبَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا

بیشکه الله نه پریردی (دا خبره) چه بیان کړی یو مثال (له مثالو څخه) په

مياشى سره يا چه پورته وى تری

تفسیر: په دى آيت كښى د هغى معارضى خواب ور كړى شوى دى چه د كفارو له لورى د رومېنى آيت په مقابل كښى شوى ده، خلاصه ئى دا ده كله چه د يو وړوكى سورت جوړول هم د دى پاك كلام په شان د دوى له لاسه ونه شو او تول سره تری عاجزان شول نو كفارو وويل چه «مونږ په بل دليل سره د دى خبرى شهادت وړاندې كوو چه دا د الله كلام نه بلكه د بنده وينا ده، او هغه دا دى چه يو لوى عظيم الشان سړى تل پخپلو خبرو او اترو كښى د ذليلو او حقيرو شيانو له يادولو ځنى ځان ساتى او له سره ژبه نه پرې خوځوى نو حق تعالى چه له تولو لويانو ځنى اعلى، اعظم او اكبر دى څرنگه په خپل پاك كلام كښى د مياشى يا له هغه ځنى د كومى لوى خوځندى (حشرات الارض) لكه مچ او غنى (جولاگى) مثال بيانوى ځكه چه له «مثال» نه د «ممثل له» توضيح او تفصيل مطلوب وى او په هغه كښى د حقارت او عظمت څه خبره او مباحثه نه وى او دا مطلوب به هلته حاصلېږى چه د «مثال» او د «ممثل له» په مينځ كښى پوره مطابقت وى كه «ممثل له» حقير وى بنائى چه د هغه «مثال» هم حقير وى كه نه هغه «تمثيل» بېكاره گانه كيږى. هو! كه په تمثيل كښى دا خبره هم ضرورى وى چه د مثال او مثال وركوونكى په منځ كښى پوره موافقت وى نو د دى ناپوهانو دغه اعتراض به لږ څه د اوريدلو وړ (لائق) ؤ، مگر د دى خبرى ويونكى به هيڅ احمق او ناپوه هم نه وى او په توريت، انجيل او د حكماؤ او سلاطينو په كلام كښى داسى ډير مثالونه شته، د دى خبرى اظهار هسى مخالفت او د كفارو د نادانى او ناپوهى او عناد نتيجه ده او بس، د ﴿فَمَا تَوْفِيقَاهَا﴾ معنى داسى هم كيدى شى چه له مياشى ځنى په حقارت او صغارت كښى زيات وى لكه چه په ځينو احاديثو كښى د دنيا تمثال د مياشى د وزرو سره كړى شوى دى.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ
مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا

پس هر څه هغه كسان چه مؤمنان دى پس پوهيږى (په يقين سره) چه بيشكه دا مثال حق دى له ربه د دوى څخه او هر څه هغه كسان چه كافران شوى دى نو وايى (له ډيرى ناپوهى او عناد نه) چه د څه څيز اراده كړى ده الله په دى مثال سره (داسى اراده كړى ده الله چه) گمراه كوى په دى مثال سره ډير خلق او سمه لاره ښيى (د حق) په دى سره ډيرو خلقو ته

تفسیر: یعنی مؤمنان داسی مثالونه حق او مفید گنی او کافران د حقارت په دول (طریقه) وایی چه له داسی حقیرو او سپکو مثالو غنی الله تعالیٰ شه مطلب او اراده لری؟ خواب ورکری شوی دی چه دغه کلام له سره تر پایه پوری هدایت دی خو د ده نه اوریدلو شخه ډیر خلق د گمراهی په کنده کښی لویږی او ډیر خلق د هغه په مرسته (مدد) د هدایت په سمه لاره درومی، یعنی له دی شخه د حق د طرفدارانو او د باطل د هوا خواهانو پوره تمیز بیلوالی او جلا والی (جداوالی) مقصود دی چه هغه خورا (ډیر) مفید او ضروری شی دی.

وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴿٢٧﴾ الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ
مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ
وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿٢٨﴾

او نه گمراه کوی (الله) په دی مثال سره مگر فاسقان هغوی چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه عهد او پری کوی هغه چه حکم کړی دی الله په هغه سره چه پیوند دی کړی شی او فساد کوی دوی په غمکه کښی او دغه کسان هم دوی دی زیان کاران (په دنیا او عقبی کښی).

تفسیر: د ﴿مَا أَمَرَهُ﴾ قطع لکه قطع الرحم، له انبیاء، علماء، واعظانو، مؤمنانو لمونځونو او نورو خیریه و امورو نه مخ اړول چه د الله تعالیٰ د مرضی په خلاف دی. له فساد نه مراد دا دی، چه خلق به ئی له ایمان غنی زړه توری کول او د هغه نفرت او کرکه به ئی د هغوی په زړونو کښی وراچوله او د اسلام مخالفان به ئی په دی باندی تیزول چه له مسلمانانو سره مقاتله وکړی او د مؤمنانو مقاتلی ته ملا وتړی او د لویو اصحابو او د امت د صلحاو عیوب ولتوی یا ئی پری وتړی او بیا ئی مشهور کړی چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم او د محمدی دین بی وقعتی او بی احترامی د خلقو په زړونو کښی کینی او راز راز (قسم قسم) رسوم او بدعتونه به ئی خپرول (خورول) او د اسلام په مخالفت کښی به ئی زیار (زور) لگاوه. مطلب دا دی چه د دی نامناسبو حرکاتو له امله (وجی) خپلو ځانونو ته زیان رسوی چه له هغو غنی نه د اسلام توهین او نه د امت د صلحاو شخه تحقیر کیدای شی.

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ

ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾

څرنگه کافران کيږي په الله باندې حال دا چه وي تاسې مړه بيا (الله) ژوندی کړي تاسې (د روح په درکولو سره) بيا به (الله) مړه کړي تاسې بيا به (الله) ژوندی کړي تاسې (په بعثت سره) بيا به خاص هم ده ته وروستی شی. (د خپلو اعمالو د جزا لپاره).

تفسیر: یعنی په اوله کښې تاسې بې ځانه اجسام وي. چه حس او حرکت در کښې نه و رومي عناصر وي وروسته د مور او پلار خواړه او غذا شوي، او بيا نطفه او ورپسې کلکه وينه او بيا يوه ټوټه غوښه شوي، له رومينيو حالاتو څخه وروسته په تاسې کښې روح (سا) پوکړه شوه، چه د هغې له امله (وجي) اول د مور په رحم او بيا په دنيا کښې ژوند کوي، کله چه په دنيا کښې د مرگ وخت راشي او مړه شی بيا به په قيامت کښې ژوندی کيږي چه حساب ورکړي او خپلې عمل نامې واخلي یعنی له قبرونو څخه به ووځي او د الله تعالیٰ په حضور کښې به د حساب او کتاب لپاره ودرولي شي، نو اوس تاسې په خپله انصاف وکړئ هر کله چه تاسې له اوله تر آخره پورې د الله تعالیٰ د احساناتو او فائدو گرو ئي او په هر حالت او حاجت کښې ورته محتاج ئي او هم ده ته اميد او هيله (طمعه) لري نو په سر د هغه کفر غوره کول او د پاک خدای جل جلاله نافرمانی ته ملا تړل څومره د تعجب، افسوس او حيراني خبره ده.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِجُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

الله هغه ذات دی چه پیدا کړي ئي دی تاسې ته هغه شيان چه په ځمکه کښې دی ټول، بيا ئي قصد وکړ آسمان ته (د پیدا کولو) نو برابر ئي کړل دوی اووه آسمانونه او دی په هر څه باندې ښه عالم دی.

تفسیر: په دی آیت کښې ئي د بل نعمت بیان وفرمایه، یعنی الله تعالیٰ تاسې پیدا کړي یی او ستاسې د بقاء او گټې لپاره ئي په ځمکه کښې هر ډول (قسم) شيان خورا (ډیر) زیات پیدا کړل لکه د خوړلو، څکلو او آغوستلو شيان هو د هر شی لپاره ئي جلا جلا (جدا جدا) سامانونه او وسیلې، او وروسته له هغه ئي متعدد آسمانونه پیدا کړل چه په هغو کښې تاسې ته راز راز (قسم قسم) منافع او گټې (نفعي) شته دی.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل پروردگار ستا پرېستو ته چه بیشکه زه گرځوونکی یم په ځمکه کښی د یوه خلیفه

تفسیر: اوس د یوه لوی نعمت ذکر فرمایي چه پر گردو (تولو) بنیادمانو ئی کړی دی او هغه د حضرت آدم علی نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام د پیدایښت قصه ده چه په تفصیل سره بیان شوی ده او هغه ئی «خلیفة الله» مقرر کړی دی که له پخوانی آیت ﴿خَلَقَ لَكُمْ فِي الْأَرْضِ جَنَّةً﴾ څخه څوک انکار وکړی نو د آدم علیه السلام له قصی نه د هغه ځواب هم په ښه ډول (طریقه) سره ورکاوه شی.

قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ

نو وویل پرېستو آیا گرځوی ته په ځمکه کښی هغه څوک چه فساد به کوی په دی کښی او توبوی به (په ناحقه سره) وینی، حال دا چه مونږ تسبیح وایو سره د ثنا ستا او نسبت د پاکی کوو تاته

تفسیر: ملائکو ته دا تعجب، فکر او اندېښنه د دی له امله (وجی) پیدا شوه چه د داسی مخلوق د پیدایښت څه ضرورت دی چه په دوی کښی به مفسدین او وینی توبوونکی هم وی. حال دا چه مونږ د الله تعالی دیر مطیع او فرمان وړونکی بندگان یو نو زمونږ له وجود سره به د دی خلیفه پیدا کولو ته څه اړه (احتیاج) او ضرورت وی؟ نو د تعجب او استفادی په طریقه نه د کوم اعتراض لپاره ئی دا پوښتنه وکړه پاتی شوه دا خبره چه پرېستو ته د بنیادمانو احوال څرنګه څرګند شوی وو؟ په دی کښی دیر احتمالات شته، یا به ئی په پیریانو باندی قیاس کړی وی یا به الله تعالی پوهولی وی یا به ئی دا خبری په لوح محفوظ کښی لوستی وی یا به پوهیدلی وی چه خلیفه ته خو هلته ضرورت پیښیږی چه ظلم، فساد او تجاوز موجود وی یا به د حضرت آدم علی نبینا وعلیه السلام د قیافی د لیدلو ځنی په دی خبره پوهیدلی وی لکه چه ابلیس د آدم علیه السلام د لیدلو په وخت کښی وویل چه «دا سری به دیر غولیږی» لکه چه وروسته له هغه همغسی ولیدل شو.

قَالَ إِنِّي أَنَا أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۳۵﴾

وویل (الله) بیشکه زه پوهیږم په هغو اسرارو چه تاسی پری نه پوهیږئ.

تفسیر: پرېستو ته سمدلاسه په اجمالی طور داسی ځواب ورکړ شو چه مونږ په هغو حکمتونو او مصلحتونو ډیر ښه پوهیږو چه د ده په پیدا کولو کښی شته، څرنګه چه تاسو ته اوس هغه مصالح او حکمتونه نه دی ښکاره نو ځکه د هغه د خلافت او فضیلت په نسبت تعجب کوئ.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۶﴾ قَالُوا سُبْحَنَكَ لَعَلَّكُمْ لَنَا إِلَٰهٌ مَّا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿۳۷﴾

او وښودل (الله) آدم ته نومونه ټول (د پاسنیو او ځمکنیو شیانو) بیا ئی وروړاندی کړل هغه ټول شیان پرېستو ته نو وویل خبر را کړئ تاسی ماته په نومونو د دی شیانو سره که یی تاسی رښتیا ویونکی (پخپله دغه وینا کښی) وویل پرېستو نسبت د پاکی کوو تاته (له ټولو عیبونو او اعتراضونو) نشته هیڅ علم مونږ لره مګر په هغه شی چه ښودلی دی تا مونږ ته بیشکه ته هم دا ته ښه عالم او ښه د حکمت خاوند ئی.

تفسیر: لنده ئی دا چه حق تعالیٰ آدم علیه السلام ته د هر شی نوم او د هغه حقیقت او خاصیت، ګټه (فائده) او تاوان وروښود او دا علم ئی بی د کلام له واسطی د القاء په توګه (طریقه) ورپه زړه کړه ځکه چه بی له علمی کمال څخه خلافت او په دنیا باندی حکومت امکان نه درلود (لرلو)، وروسته له دی، د دی لپاره چه د هغه خاص حکمت او اساسی مصلحت پرېستو ته څرګند شی د دغو پاسنیو یاد شوو شیانو پوښتنه ئی له پرېستو څخه وفرمایله چه «که تاسی په دی خبره کښی رښتینی یی چه د خلافت د کار په پای (آخر) ته رسولو کښی ډډ (لاټق) ئی نو د دی شیانو خواص او نومونه راوښیئ!» مګر هغوی په ځواب کښی پخپل عجز او قصور اعتراف وکړ او ښی وپوهیدلی چه بی له دی عمومی معلوماتو څخه هیڅوک پر ځمکه خلافت نشی کولی که څه هم مونږ لږ څه عمومی معلومات لرو مګر دا زمونږ جزئی معلومات د دی خبری ډډ (لاټق) نه دی چه د خلافت مدعیانی شو، د دی خبری له پوهیدلو څخه وروسته ټولو په یوه غږ وویل «یا اله العالمینه! ستا علم او حکمت ته هیڅوک نشی رسیدی!»

قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ

إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿۳۳﴾

وویل (الله) ای آدمه! خبر کړه دوی په نومونو د دی شیانو، نو کله چه آدم خبر ورکړ دوی ته په نومونو د هغو شیانو وویل (الله) آیا نه ؤ ویلی ما تاسو ته چه بیشکه زه پوهیږم په پتو شیانو د آسمانونو او د ځمکې او پوهیږم پر هغو شیانو چه ښکاره کوی ئی تاسی په (ژبه) او په هغو شیانو چه یی تاسی چه پتوی ئی (په زړونو کښی).

تفسیر: وروسته له دی د آدم علیه السلام څخه د عالم د ټولو شیانو په نسبت سوال وشو «خلیفه الله» ژر تر ژره هغه ټول ملائکو ته وربیان او ټولی پرېستی ئی داسی متعجبی او حیرانی کړی چه د ده په علمی احاطه ئی تحسین او آفرین وویل، نو دلته الله تعالی ملائکو ته وفرمایل «آیا تاسو ته مو نه ؤ ویلی چه بیشکه زه ښه پوهیږم په پتو شیانو د آسمانونو او د ځمکې او ښه خبر یم په هغه شیانو چه ئی څرگندوی، او پت ئی ساتی په خپلو زړونو کښی».

(فائده): له دی څخه پر عبادت باندی د علم فضیلت ثابت شو وگورئ چه په عبادت کښی پرېستی دی حد ته رسیدلی دی چه معصومی دی مگر څرنگه چه په علم کښی د انسان څخه کمی دی نو ځکه ئی د خلافت مرتبه انسان ته داسی ورکړه چه پرېستی هم ورته تسلیمی شوی او ښایی چه هم داسی هم کیده ځکه چه عبادت د مخلوقاتو خاصه ده او د پاک الله صفت نه دی، او علم د الله تعالی له لویو صفاتو څخه دی نو د دی له امله (وجی) حضرت آدم علیه السلام د خلافت وړ (لائق) وگرځید او د علم لوی صفت ځکه ورپه برخه شو چه په هر خلیفه کښی د خپل «مستخلف عنه» د کمال وجود یو ضروری امر دی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ط

او (یاد کړه ای محمده!) کله چه وویل مونږ پرېستو ته چه سجده وکړئ آدم ته (د تحیی) پس سجده وکړه دوی (ټولو) مگر (سجده ونکړه) ابلیس

تفسیر: کله چه د آدم علیه السلام خلافت مسلم شو نو پرېستو او پیریانو ته امر وشو چه د آدم

عليه السلام په لوري د تحيي (تعظيمي) سجده وكړئ او هغه د خپلي سجدې قبله وگرځوئ د دې امر د منلو له امله (وجي) ټولې پرېښتې په سجده ولويدې مگر يواځې (ابليس) له سجدې كولو څخه سر وغراوه چه په اصل كښې له پيريانو څخه ؤ او پرېښتو سره گډ او خلط شوي ؤ، د دې غاړې غړولو او سر كشي سبب دا ؤ چه پيريان څو زره كاله پر ځمكه متصرف وو او آسمانونو ته به هم ختل كله چه د هغوي عصيان او فساد ډير شو او په وينو توبولو كښې ئې ډير زيادت وكړ نو له دغو پيريانو څخه ځينې د پاك الله په امر د پرېښتو له خوا ووژل شول او ځينې وتښتيدل په دښتو (بيا بانو) او ځنگلو او د غرونو په درو او جزيرو كښې پټ، تيت او پر ك (خواه واره) شول (ابليس) چه د دې پيريانو يو لوی عالم او عابد ؤ د پيريانو په فساد كښې ئې خپل پرديتوب (بيگانيتوب) او بي گناهي ښكاره كړه او د پرېښتو په سپارښتنه له هم دوي سره محفوظ پاتې شو او په دې هيله (اميد) او تمه چه وروسته له دې نه به د ټولو شړل شوو پيريانو په ځاى زه د ټولې ځمكې والي او متصرف وټاكل (مقرر) شم په عبادت او رياضت كښې ئې ډير زيار (كوشش) او زحمت ايست او پرله پسې به د ځمكې د خلافت په چرت (خيال) كښې دوب تللى ؤ، كله چه د الله تعالى اراده د آدم عليه السلام د خلافت په نسبت ظاهره شوه نو (ابليس) مايوس شو او د خپل رباني عبادت په بي ځايه تلو له اندازې زيات خپه شو او د حسد او كينې په جوش كښې ئې هغه كارونه وكړل چه په توان كښې ئې وو او په نتيجه كښې ملعون شو.

أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

منع ئې راوړه (له سجدې نه) او لوئې ئې وكړه او ؤ دې (لا له پخوا څخه په علم د الله كښې) له كافرانو څخه.

تفسير: يعنى د الله تعالى په علم كښې له اوله دې كافر ؤ مگر نورو ته اوس د هغه عصيان او كفر ورښكاره شو، يا ئې داسې وپوله چه اوس كافر شو ځكه چه د پاك الله امر ئې د تكبر او لوبې له امله (وجي) ونه مانه او د الله جل جلاله حكم ئې له مصلحت او حكمت څخه مخالف او د ننگ او عار موجب وگانه او يوازي له دې جهته كافر نه شو چه سجده ئې ونكړه.

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا
حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٥﴾

او وويل مونږ اى آدمه! واوسېږه! ته او ښځه ستا په جنت كښې او خورئ! له ميوو د جنته (څه چه مو زړه غواړي) پرېمانه هر چيرته مو چه خوښه وي او

مه نژدی کیری دی ونی ته (د میوی خوړلو دپاره) (که نژدی شوی) نو شی به له ظالمانو څخه.

تفسیر: مشهوره ده چه هغه د غنمو ونه وه یا د غینو په وینا د انگورو یا انځرو یا ترنجو یا د بل شی ونه وه والله اعلم.

فَاَزَلَهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ

پس وښوول دوی دواړو لره شیطان له جنته (د ونی د نژدیوالی په واسطه) نو ویی ایستل دواړه له هغه (عزت او راحت) څخه چه وو دوی په هغو کښی.

تفسیر: وایی چه آدم او حواء علیهما السلام په جنت کښی هستوگنه لرله شیطان چه خپل هغه د عزت ځای د آدم علیه السلام د مخالفت له امله (وجی) له لاسه ورکړی ؤ لا د حسد او رخی (کښی) د سیند په گرداب کښی لاهو شو تر دی چه له مار او طاوس سره یو ځای جنت ته ننوت او بی بی حواء ئی په یو ډول (قسم) سره وښووله او له لاری ئی وویستله او له هغی ونی څخه ئی څه شی وخوړ او په آدم علیه السلام باندی ئی هم وخوړ او داسی اطمینان او ډاډگیرنه ئی ورکړه چه د دی ونی د میوی خوړلو ځنی سری تل په جنت کښی پاتی او د الله تعالی د نورو مهربانیو مورد هم گرځی او لا ورته مقرب او نژدی کیری او د الله تعالی د هغه ممانعت توجیه ئی هم په خپل فکر سره بل ډول (قسم) ورجوړه کړه، وروسته دا قصه په مفصل ډول (طریقه) سره راځی.

وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدَاوَةٌ

او وویل مونږ چه کوز شی (له جنته ځمکی ته) حال دا چه ځینی ستاسی به له ځینو نورو سره دښمنان وی.

تفسیر: د دی تیروتلو په سزا آدم او حواء علیهما السلام او د هغوی ټولی اولادی ته هم دا امر صادر شو چه د جنت څخه را کوز شی! او په ځمکه کښی هستوگنه وکړئ! تاسی به یو له بله سره دښمنی کوئ! چه د هغی له امله (وجی) به تاسی ته ډیر زیات تکلیفونه او ربرونه (تکلیفونو) درپښیری ځکه چه جنت د سرکشی او دښمنی ځای نه دی د دی کارونو لپاره دنیا ډیر مناسبت لری چه د بندگانو د امتحان لپاره جوړه شوی ده.

وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٦﴾

او شته تاسی ته په عُمکه کښی عَای د هستوګنی او اسباب د ګتی (فائدی) اخستلو تر یوه وخته پوری (چه اجل یا قیامت دی).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی به تل نه اوسیرئ! بلکه تر یوی تاګلی (مقرری) مودی پوری به هلته اوسیرئ! او د هغه عَای له شیانو څخه به ګته (فائده) اخلئ! بیا به له ما سره مخامخ کیرئ! او هغه تاګلی (مقرر) وخت هر چا لره د مړینی وخت دی او ټولو مخلوقاتو ته په مجموعی ډول (طور) د قیامت ورځ ده.

فَتَلَقَّٰ اٰدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ اِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴿٣٧﴾

پس زده کړی آدم له پروردګار خپل څخه څو کلمی پس رجوع وکړه (الله) په هغه باندی (په رحمت سره) بیشکه هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربانی کوونکی.

تفسیر: کله چه حضرت آدم علیه السلام د الله تعالیٰ دا عتاب واورید او له جنت نه ووت نو د ندامت او پشیمانی په حالت کښی په ژړا او واویلا او په زاری مشغول شو، په دی وخت کښی حق تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره ده ته څو کلمی د القاء او الهام په توګه (طریقه) ور زده کړی چه د هغو په لوستلو د ده توبه قبوله شوه هغه کلمی دا دی

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴾
(د «الأعراف» اوله رکوع)

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا

(بیا) وویل مونږ چه کوز شی له جنته ټول

تفسیر: مطلب دا دی چه حق تعالیٰ د آدم علیه السلام توبه قبوله کړه خو جنت ته ئی سمدلاسه د ورتګ امر ورنکړ بلکه امر ئی پری وکړ چه په دنیا کښی هستوګنه وکړئ. ځکه چه د هغه د حکمت او مصلحت اقتضاء هم داسی وه. ښکاره خبره ده چه دی ئی د عُمکی لپاره «خلیفه» تاګلی (مقرر کړی) و، نه د جنت لپاره او الله تعالیٰ هم داسی فرمایلی دی هر هغه چه زما تابع او منونکی وی نو هغه ته به د دنیا هستوګنه هیڅ ضرر نه رسوی بلکه ګته (فائده) ورته لری.

هوا نافرمانو خلقو ته دوزخ دی، د دغو دوه ؤ متضادو عنصر د بیلوالی او امتحان لپاره هم دا دنیا مناسب ځای دی.

فَاتَايَاتِيَكُمْ مَّتًى هُدًى فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٥﴾

پس که راځي تاسي ته له ما ځني کوم هدايت پس هر څوک چه پیروي وکړي د هدايت زما پس نه به وي هيڅ قسم ويړه پر دوي باندي او نه به وي دوي (هيچيري) چه خپه کيږي (او جنت ته به ځي).

تفسیر: هغه صدمه او اندېښنه چه چاته د کوم مصيبت د وقوع نه پخوا پېښيږي هغی ته خوف وایي، هغه غم او خپګان چه انسان ته له مصيبت وروسته رسيږي، هغه ته حزن وایي مثلاً هغه کیفیت ته چه د يوه مريض د مړ کيدلو له تصور نه چاته وررسيږي خوف او هغه کیفیت ته چه د هغه له مړ کيدلو څخه وروسته پيدا کيږي حزن وایي مثلاً د هغه خوف او حزن نفی چه په دی آيت کښي شوی ده، که له هغه څخه دنيوی «خوف» او «حزن» مراد شي، نو د هغه معنی به داسي کيږي هغه کسان چه زما له هدايته سره سم تګ کوي نو دوي ته هيڅ د دی اندېښني ځای نشته چه دا به حق هدايت نه وي، او د شيطان له لوري به فريب او مغالطه وي، او نه به دوي د دی له امله (وجي) غمجن وي چه اوس خو د دوي له پلار څخه جنت اخيستی شوی دی، ځکه د هدايت لار موندونکي ژر تر ژره جنت ته ور رسيږي، او که اخروي «خوف» او «حزن» مراد وي، نو به ئي مطلب داسي وي چه په قيامت کښي به د هدايت خاوندانو ته نه «خوف» وي او نه «حزن» مګر د «حزن» په نشتوالي کښي خو هيڅ د شک او شېهي ځای نشته، ځکه د «خوف» له نفی څخه دا اندېښنه په زده کښي رالويږي چه د جزا په ورځ کښي تر انبياؤ عليهم السلام پوري به هم په «خوف» او ويړه کښي وي او هيڅ څوک به بي ويړي نه وي، خبره دا ده چه «خوف» دوه ډوله (قسمه) دی کله د خوف باعث او مرجع په ويږيدونکي کښي ليدله کيږي لکه چه باچاهي مجرم له باچا ځني ويږيږي، نو د «خوف» موجب جرم دی چه نسبت ئي ورته کيږي او کله د خوف منشأ «مخوف منه» وي، يعنی لکه چه يو بي گناه شخص چه د بادشاه يا د زمري له هيبت څخه ويږيږي، نو د دی ويړي سبب دا نه دی چه گواکي دغه شخص د باچا يا د زمري په مقابل کښي کومه گناه کړي ده بلکه د باچا قهر او جلال، يا د زمري سببيت، غضب او هيبت، د دغه خوف موجب گرځيدلی دی چه منشأ ئي د باچا جلال يا د زمري هيبت دی. نو په دی آيت کښي ئي اول قسم «خوف» نفی کړ نه دوهم قسم دا شبهه خو هلته وارديدله چه د ﴿فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ﴾ په ځای ئي ﴿لَا خَوْفٌ فِيهِمْ﴾ يا ﴿لَا خَافُونَ﴾ فرمايلي وي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾
يَبْنِي إِسْرَءِيلَ أَذْكَرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أَوْفِ
بِعَهْدِكُمْ وَآيَاتِي فَارْهَبُونِ ﴿٨١﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغ گنې آیاتونه زمونږ هم دغه کسان صاحبان د اور (دوزخ) دی هم دوی به په هغه (اور د دوزخ) کښې همیشه وی. ای بنی اسرائیلو! (اولادی د یعقوبه!) یاد کړئ! نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی او وفا وکړئ په عهد زما (په متابعت د نبی) چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی (په دخول د جنت) او خاص له مانه پس ووبریږئ (له مناهيو ځان وساتئ او د دنیوی منافعو له لاس وتلو څخه مه ویریږئ!)

تفسیر: اول ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا﴾ عام خطاب ؤ، او په هغه کښې د هغو نعمتونو ذکر ؤ چه گردو بنیادمانو ته په عمومی ډول (طریقه) ورکړی شوی وو، مثلاً د ځمکې، آسمان او نورو گردو شیانو پیدایښت، بیا د آدم علیه السلام د پیدایښت، او د هغه د خلافت او جنت ته د ادخال او نورو یادونه وشوه. اوس له بنیادمانو څخه خاص بنی اسرائیلو ته خطاب کړی شوی دی، او هغه خاص نعمتونه ئی ورپه یاد کړی دی چه وخت په وخت او پښت په پښت (پشت په پشت) ئی پر دوی انعام کړی دی، او هغه ناشکری چه دوی د نعمتونو په مقابل کښې کړی دی، د هغو گردو (تولو) یادونه په مفصل ډول (طریقه) سره کوله شی ځکه چه بنی اسرائیل د بنیادمانو په تولو فرقو کښې ممتاز وو، د علم خاوندان د آسمانی کتابونو، انبیاء او د نبوت پیژندونکی او لرونکی وو ځکه چه د حضرت یعقوب علیه السلام له پیری څخه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تر پیری پوری څلور زره انبیاء په دوی کښې مبعوث شوی دی او د گردو (تولو) عربو سترگی دهغوی په لوری وی چه آیا بنی اسرائیل زمونږ د پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق کوی که نه؟ نو له دی امله (وجی) ئی د انعاماتو او خرابیو یادونه په تفصیل سره فرمایلی ده.

چه دوی ښه پری متأثر شی او د خجالتی په سبب ایمان راوړی او که نه نور خلق خو به په دی وسیله د دوی له دی حرکاتو څخه واقف شی او بیا به د هغوی په نورو خبرو باور نه کوی اسرائیل د یعقوب علیه السلام نوم دی چه معنی ئی بنده د الله یعنی عبدالله دی. ﴿اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ﴾ الآیه - یاد کړئ ای بنی اسرائیلو نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی) چه په

زرگونو انبیاء ئی په دوی کښی مبعوث کړی دی (توریت) او نور کتابونه ئی پر دوی نازل فرمایلی دی، دوی ئی د فرعون له عذابو ژغورلی (ساتلی) دی، د دوی تصرف او تسلط ئی د شام پر هیواد (ملک) قایم کړی دی، پر دوی ئی د «من» او «سلوی» خواړه نازل کړی دی له یوی تیبری (گتۍ) څخه ئی د اوبو دوولس چینی دوی ته بهولی دی او هسی نعمتونه او د عاداتو خوارق ئی ورپه برخه کړی دی چه د نورو خلقو په برخه نه دی شوی ﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِي﴾ الآية - او وفا وکړئ په عهد زما په متابعت د نبی چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی په دخول د جنت په «توریت» کښی هسی امر شوی ؤ چه تاسی د «توریت» پر احکامو ټینگ اوسئ! او پر هر نبی علیه السلام باندی چه در ویی لیږم ایمان راوړئ! او له هغه سره ملگرتیا وکړئ! چه د (شام) هیواد (ملک) ستاسو په قبضه کښی پاتی شی بنی اسرائیلو دا گړدی (تولی) خبری منلی وی مگر بیا دوی په خپلو دغو وعدو ونه دریدل په بدنیتی ئی پیل (ابتدا) وکړ - په رشوتونو باندی ئی خبری او مسئلی اړولی او غلطی ئی ورشوولی - او حق به ئی پټاوه - وروسته له دی چه خپل ریاست ئی قائم کړ د انبیاءو له اطاعت څخه ئی سر وغراوه، بلکه د ځینو په وژلو ئی هم لاس پوری کړ. د «توریت» په هر ځای کښی چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم صفتونه او ستاینی وی هغه ئی بدلی کړی نو د دی شیانو له امله (وجی) گمراهان شول.

وَالْمُنْوَإِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرِيهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا ذَوَاتِي فَأَنْتَقُونَ ﴿٢١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

او ایمان راوړئ! په هغه کتاب چه نازل کړی دی ما حال دا چه (تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب) چه تاسی سره دی او مه کیږئ! اول کافر (نه منونکی) په دی (قرآن) باندی او مه پیرئ (مه آخلی) په آیتونو زما قیمت لږ او خاص له مانه پس وویږې! (دا کار مه کوئ!) او مه گډوئ حق له باطل سره (خپل دروغ له رښتیا د (توریت سره) او (مه) پټوئ! حق حال دا چه تاسی پوهیږئ (په دی خلط او پټولو سره)

تفسیر: په «توریت» کښی لیکل شوی ؤ هغه پیغمبر چه د «توریت» تصدیق وکړی هغه صادق دی نو تاسی ئی ومنئ او که توریت ونه منی دروغ وایی. (تنبيه): قرآنی احکام په اوامرو، نواهیو او د انبیاءو په عقایدو، سوانحو، اخبارو او د آخرت په احوالو، او نورو شیانو کښی له «توریت» او نورو پخوانیو کتابونو سره سم او موافق دی هوا د

هغوی عُینی اوامر او نواهی منسوخ شوی هم دی مگر هغه د تصدیق عُینی مخالف نه دی. د تصدیق مخالف تکذیب دی او د الله جل جلاله د کتابونو تکذیب بیخی کفر دی. عُینی قرآنی آیتونه هم منسوخ شوی دی مگر (نَعُوذُ بِاللّٰهِ) هغه ته څوک تکذیب نه وایی ځکه چه نسخ په انشاء او تکذیب په اخبار کښی راځی.

﴿وَلَا تُقْرَأُ الْقُرْآنَ كَافِرًا﴾ الآية - او مه کیږئ اول کافر نه منونکی په دی قرآن باندی). یعنی تاسی سره له پوهی پومبني تکذیب کوونکی مه شی! چه تر قیامته پوری به د منکرانو گناه ستاسو په غاړه کښی لویږی، که د مکی مشرکان تکذیب او انکار کوی خو هغه د دوی له جهل او بی خبری عُینی دی او په قصد سره نه دی، نو سره له پوهی اول منکران تاسو یی! او دا کفر له پومبني کفر څخه ډیر سخت دی.

که جاهل وکړی گناه، شی به معذوره ■ پوهنده عاصی به وی له عذره دوره نابینا که شی اړتاو ملامت نه دی ■ که په غتو گوری وی خو په زړه کوره

وَأَقِمْوُ الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿۲۳﴾

او سم قائموی (په ښه ترتیب سره ادا کوی) لمونځ! او ورکوی زکات! او رکوع وکړئ! سره له رکوع کوونکو (لمونځ کوونکو مسلمانانو).

تفسیر: یعنی په جماعت سره تل لمونځ وکړئ! له دی نه پخوا په هیڅ یوه دین کښی په جماعت سره لمونځ نه کیده او د یهودانو په لمانځه کښی رکوع نه وه نو د دی آیت خلاصه دا ده چه یوازی دا ذکر شوی شیان ستاسی د نجات دپاره کافی نه دی، بلکه په گردو (تولو) اصولو کښی د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم پیروی وکړئ! او لمونځ هم د هغه په طریقه اداء کړئ! چه په هغه کښی جماعت او رکوع دواړه شته!

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۲۴﴾

آیا امر کوی تاسی نورو خلقو ته په نیکی سره او هیروی عُانونه خپل؟ حال دا چه تاسی لولئ کتاب (چه په کښی د قول او عمل په نه سمون (برابری) وعید دی) آیا نو تاسی نه پوهیږئ (د خپلو افعالو په بدی)

تفسیر: د یهودانو عینو عالمانو به داسی کمال کاوه چه نورو خلقو ته به ئی ویل چه «د اسلام دین ښه دی او دوی به په خپله نه مسلمانیدل» دی یهودی پوهانو او نورو ظاهریینو خلقو ته به په دغسی مواردو کښی داسی شېهی پیدا کیدی «کله چه مونږ د شریعت د احکامو په تعلیم کښی قصور نه کوو او حقه خبره نه پتوو نو دی ته به څه ضرورت پاتی وی چه مونږ په خپله هم پری عمل وکړو، کله چه زمونږ له هدایت سره سم ډیر خلق شرعی احکام ادا کوی نو د «الدال علی الخیر کفاعله» په حکم سره د دوی عملونه زمونږ دی. نو په دی آیت کښی د دی دواړو مفکورو بطلان فرمایل شوی دی. د دی آیت مطلب دا دی چه واعظ ته ښایی چه په خپل وعظ باندی خامخا عمل وکړی او دا غرض نه دی چه فاسق دی چاته نصیحت نه کوی.

وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا الْكَبِيرَةُ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٥٦﴾

الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقَوْنَ رَبَّهُمْ وَالَّهُمَّ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٥٧﴾

او مدد وغواړئ (په هره سختی کښی له الله) په صبر او لمانځه سره او په تحقیق دا لمونځ خامخا ډیر دروند دی مگر (نه دی دروند) په عاجزی کوونکو (خوند آخستونکو له طاعته) هغو کسان چه یقین کوی چه بیشکه دوی مخامخ کیدونکی دی له پروردگار خپل سره او په تحقیق دوی هم ده ته (په آخرت کښی) بیرته ورتلونکی دی

تفسیر: د اهل کتاب عالمانو چه د حقانیت له څرگندیدلو نه وروسته ئی هم په محمد صلی الله علیه وسلم ایمان نه راوړ د هغه لوی سبب د مال او جاه مینه او محبت ؤ چه الله تعالی د دی دواړو علاج دلته وربودلی دی، د صبر کولو په سبب د مال مینه او حرص له مینځه ځی او د لمونځ کولو په اثر عبودیت او تذلل پیدا کیږی او د لویوالی مینه کمیږی او په تحقیق لمونځ ډیر دروند دی مگر نه دی دروند په عاجزی کوونکو خوند اخستونکو له طاعته یعنی صبر او د زړه په حضور لمونځ کول ډیر دروند او سخت کار دی. مگر دا سخت کار یوازی په هغه چا آسان دی چه عاجزی کوی او له الله تعالی نه ویریږی او د دوی خیال او فکر په هم دی لوری وی چه مونږ خامخا له الله تعالی سره مخامخ او د هغه الله په لوری ورتلونکی یو یعنی په لمانځه کښی د الله تعالی تقرب حاصلیږی. گواکی (گویاکی) له هغه سره کتنه ده. یا به په قیامت کښی د حساب او کتاب لپاره ور وړاندی کیدونکی یو.

يٰۤاَيُّهَا اِسْرَآءِیْل اذْكُرُوْا نِعْمَتِی الَّتِیْ اَنْعَمْتُ عَلَیْكُمْ وَاِنِّیْ فَضَّلْتُكُمْ عَلَی الْعٰلَمِیْنَ ﴿۱۴﴾

ای بنی اسرائیلو (د یعقوب اولادئ!) یاد کریئ نعمت زما هغه چه انعام می کری دی په تاسی او (بل دا یاد کریئ! چه) بیشکه ما غوره کری یی تاسی (نیکونه ستاسی) په خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر: څرنګه چه د تقوی او کامل ایمان حاصلول د صبر، حضور او په عبادت کښی د غرق کیدلو په وسیله سخت وو نو آسانه لاره ئی ښیي چه هغه شکر دی، نو ځکه حق تعالی خپل هغه انعامات او احسانات ورپه یادوی چه وخت په وخت ئی په دوی باندی کری دی او هم د دوی د ناوړو (ناراوؤ) کارونو ذکر کوی دا یوه فطری مسئله ده چه نه یوازی انسان بلکه حیوانات هم د خپل منعم سره مینه لری او د هغه پیروی کوی هم دغه مضمون په څو رکوع ګانو کښی په مفصل ډول (طریقه) بیان شوی دی.

(فائده): په عالمیانو باندی د بنی اسرائیلو له فضیلت څخه مطلب دا دی چه دوی د پیدایښت له ابتدا څخه د دی خطاب تر نازلیدلو پوری په نورو ګردو (ټولو) فرقو فضیلت درلود (لرلو) او هیشوک د دوی ساری (سیال) نه ؤ کله چه هغوی د پاک قرآن او د آخری زمانی د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی ودریدل نو د دوی فضیلت له منځه ولاړ او د ﴿الْمُضْطَرِّبِیْهِمْ﴾ او ﴿الضَّالِّیْنَ﴾ لقب ورپه برخه شو او د حضرت محمد صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم پیروانو (تابعدارانو) ته د ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ﴾ خلعت ورکړ شو.

وَاتَّقُوا یَوْمًا لَا تَجْزِیْ نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿۱۵﴾

او ووبریږئ (له عذابه) د هغی ورځی چه لری کولی به نه شی هیش نفس له هیش (کافر) نفس څخه هیش شی (له عذابه) او نه به منل کیده شی له دغه نفس څخه شفاعت (سپارښت د هیچا) او وابه نه خیستی شی له دغه نفس څخه بدل (فدیه) او نه به له دوی سره مدد وکړی شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: کله چه څوک په کومه بلا اخته کیږی نو د هغه دوستان زیاتره له دی وسیلو څخه کار اخلی رومی د هغه د حق د ادا کولو له پاره زیار (محنت) کوی که په دی وسیله کار ونه شو

نو د سپارښت په وسیله زیار (محنت) کوی چه هغه له دی بلا نه وژغوری (وساتی)، که ئی په دی سره هم څه له لاسه ونشوه، نو خپل دوستان او مرستیالان سره ټولوی څو د هغه د ژغورلو (ساتلو) لپاره څه تدبیر جوړ کړی که په دی توگه (طریقه) هم څه کار ونه شو نو بیا څه تاوان او فدیة وروراندی کوی چه خپل عزیز له هغی بلا نه خلاص کړی، که په دی څلورو طریقو هم څه ونه شی نو خپل مرستیالان (مدد ګاران) راتولوی څو چه د متو په زور او قوت سره هغه وژغوری (وساتی) حق تعالی هم له پورتنی ترتیب سره سم دلته ارشاد فرمایی چه کوم سړی که په هره اندازه د الله تعالی دشمنان دی له څلور ګونو صورتونو څخه په هیڅ یو صورت څه ګټه (فائده) نشی رسولی بنی اسرائیلو به ویل که مونږ هر څومره زیاته ګناه هم وکړو الله تعالی په مونږ عذاب نه نازلوی او نه له مونږ ځنی پوښتنه کوی ځکه چه زمونږ پلرونه او نیکونه انبیاء تیر شوی دی هغوی له الله تعالی ځنی زمونږ مغفرت او برائت حاصلوی نو الله تعالی فرمایی چه ستاسی دا خیال غلط دی د دی آیت په سبب له هغه شفاعت څخه انکار نه کیږی چه په هغه باندی مونږ «اهل السنة والجماعت» قائل یو لکه چه په نورو آیتونو کښ مذکور دی دغه آیت سره د ظاهری تعمیم او نور قرآنی آیتونه د ﴿فَالْتَأَمِّنْ شُفَعَيْنِ﴾ په اساس یوازی په کفارو پوری تخصیص لری.

وَإِذْ نَجَّيْنَكُمْ مِنَ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُم سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٢٤﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه نجات درکړی وو مونږ (نیکونو) د تاسی ته له عملی د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب چه ذبح کول به ئی ځامن د تاسی او ژوندی به ئی پرېښودی (د خدمت دپاره) ښځی (لونی) د تاسی او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا ټولو کښی مصیبت یا نعمت یا...) امتحان ؤ له (طرفه) د پروردګار د تاسی ډیر لوی.

تفسیر: فرعون خوب ولید او نجومیانو د هغه د خوب تعبیر داسی وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی داسی یو سړی پیدا کیږی چه ستا دین او دا شهنشاهی به خرابوی، فرعون امر وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی وروسته له دی نه هر هلك چه پیدا شی، هغه دی ووژل شی! او د هغو نجونی (جینکی) دی د خدمت لپاره ژوندی وساتلی شی خو سره له دی سخت امر او کلکی کتنی حق تعالی موسی علیه السلام پیدا او هغه ئی ژوندی وساته! ﴿بَلَاءٌ﴾ څو معنی ګانی لری، که د ﴿ذَلِكُمْ﴾ اشاره د ذبحی په لوری واخیسته شی نو معنی به ئی «مصیبت» وی، که نجات ته اشاره وی نو د ﴿بَلَاءٌ﴾ معنی به «نعمت» وی. او که د ذبحی او نجات د دواړو په لوری اشاره وی نو له ﴿بَلَاءٌ﴾ ځنی به مطلب «امتحان» او ازموینه وی.

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٠﴾

او (یاد کریء!) هغه وخت چه خیری کر مونبر د تاسی لپاره بحر نو نجات درکر مونبر تاسی ته او غرق کرل مونبر عمله د فرعون (سره له فرعون) حال دا چه تاسی ورته کتل.

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو یاد کریء هغه لوی نعمت چه ستاسی پلرونه او نیکونه د فرعون له ویری څخه وتبیتدل او داسی یو ځای ته ورسیدل چه وړاندی مخامخ دوی ته لوی دریاب او وروسته په دوی پسی د فرعون لوی لښکر راته چه هغوی راچاپیر او ټول سره گیر او په لوی عذاب او ویر کښی اخته کری، نو مونبر تاسی ته نجات او خلاصی درکړه او د فرعون لښکر مو ټول دوب کر. دا قصه وروسته په تفصیل سره راځی.

وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ ۖ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾

او (یاد کریء!) هغه وخت چه وعده کری وه مونبر له موسی سره څلویښت شپې بیا ونيوه تاسی خوسی (سخی) (معبود) پس له (تللو) د موسی (طور ته) او وئ تاسی (په دی کار کښی په خپلو نفسونو) ظالمان.

تفسیر: دا قصه او احسان هم د یادولو وړ (لائق) دی چه مونبر له موسی علیه السلام سره د (توریت) د ورکولو وعده څلویښت شپې او ورځی کیښوده وروسته له دی چه موسی د (طور) غره ته تشریف یووړ بنی اسرائیل د خوسی (سخی) په عبادت مشغول او لگیا شول، نو تاسی ډیر بی انصاف یی چه خوسی (سخی) مو په خپلی خدایی وټاکه (ونیووه) دا قصه هم په تفصیل سره راځی.

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾

بیا عفو وکړه مونبر له تاسی نه وروسته له دغه (د خوسی (سخی) د عبادت کولو نه) دپاره د دی چه تاسی شکرگذار شی.

تفسیر: مطلب دا چه مونږ ستاسی له دی ښکاره شرکه سره بیا هم ستاسی له دی گناه نه تیر شوو او ستاسی توبه مو ومنله او تاسی مو سمد لاسه لکه د فرعونیانو په شان ونه وژلئ که څه هم د هغوی گناه نسبت تاسو ته لږ هم وه خو هلاک مو کړل چه تاسی ئی شکر ادا کړئ او زما احسان ومنئ!.

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۵۳﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (توریت) او بیلوونکی (د حق او باطل) دپاره د دی چه تاسی سمه لاره ومومئ (په توریت سره).

تفسیر: کتاب خو «توریت» دی. له (فرقان) نه هغه شرعیه احکام مراد دی چه د هغوی له مخی جائزی او ناجائزی مسئلې راڅرگندیږی، یا له (فرقان) نه مقصد د حضرت موسی علیه السلام معجزی دی چه د هغوی له مخی به د رښتیا او دروغو او د مؤمن او کافر تمیز کیده. یا به (فرقان) د همغه کتاب (توریت) بدل وی چه په هغه سره هم حق او ناحق جلا (جدا) کیږی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته

تفسیر: له قوم نه خاص همغه خلق مراد دی چه هغوی خوسی (سخی) ته سجدی کولی.

يَقَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا

إِلَىٰ بَارِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ۖ

ای قومه زما! بیشکه تاسی (چه یی) ظلم کړی دی تاسی پر ځانو خپلو په سبب د نیولو د تاسی خوسی (سخی) لره (په خدایی سره) پس توبه وباسئ (تول) خالق د تاسی ته نو ووژنئ ځانونه خپل!

تفسیر: یعنی هغه کسان چه خوسی (سخی) ته ئی سجده نه ده ایښی، هغوی دی هغه کسان ووژنی چه خوسی (سخی) ئی خدای گنلی او سجده ئی ورته کړی وه، ځینی وایی چه بنی اسرائیل په دریو برخو ویشلی شوی وو

(۱) : هغه ډله چه هم ئی خوسی (سخی) ته سجده ونه کړه او هم ئی نورو ته وویل چه خوسی (سخی) ته سجده مه کوئ.

(۲) : هغه ډله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده ونه کړه مگر نور ئی د خوسی (سخی) له سجده نه منع نه کړل.

(۳) : هغه ډله چه په خپله دوی خوسی (سخی) ته سجده وکړه. په دریمه ډله امر وشو چه ټول دی ووژل شی «دوهمی دلی ته وویل شول» چه تاسی هغوی ووژنئ چه دا ستاسی د چوپ (چپ) پاتی کیدلو توبه شی او اولی دلی په دی کښی له سره شرکت ونه کړ ځکه چه هغوی ته د دی توبی هیڅ ضرورت نه ؤ پاتی چه له سره گناه ئی نه وه کړی.

ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِيكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٢﴾

دغه (ځان وژل) ستاسی بهتر دی تاسی ته په نزد د خالق د تاسی پس قبوله ئی کړه توبه ستاسی! بیشکه الله هم دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان دی (په توبه کوونکو).

تفسیر: عالمان په دی خبره کښی سره اختلاف لری چه آیا هم دا وژل کیدل توبه وه؟ او که د توبی تتمه وه؟ لکه چه زمونږ په «محمدی شریعت» کښی د عمد د قاتل د توبی د مقبولیت لپاره دا خبره هم ضروری ده چه قاتل دی د مقتول د ورثی په لاس کښی وسپارلی شی! د مقتول وارثان واک او اختیار لری چه هغه قاتل وژنی، که ئی بڅښی.

وَإِذْ قُلْتُمْ يٰمُوسَىٰ لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَىٰ اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّعِقَةُ
وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِ مُوتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٤﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل تاسی ای موسیٰ له سره به باور ونه کړو مونږ په خبره ستا تر هغه پوری چه په خپله ووینو الله ښکاره پس ونیولی تاسی تندر (اور) حال دا چه تاسی (ورته) کتل پس له هغه بیا ژوندی کړئ مونږ تاسی پس له مرگه د تاسی دپاره د دی چه تاسی شکرگذار شی.

تفسیر: هغه وخت هم ضرور یاد کړئ! چه سره له دومره احسانونو او ښیښو (فائدو) تاسی موسیٰ علیه السلام ته وویل چه «مونږ ستا په دی خبره تر هغه پوری باور نشو کولی چه دا د پاک الله خبری دی، ترڅو مونږ پخپلو سترگو الله تعالیٰ ونه وینو» ستاسی د هم دی غوښتنی په سبب ؤ چه د بریښنا په وسیله ووژلی شوی! بیا د موسیٰ علیه السلام په دعا سره بیرته ژوندی شوی! دا د هغه وخت قصه ده چه موسیٰ علیه السلام او یا تنه غوره سری له غحانه سره د (طور) غره ته بیولی وو چه د الله تعالیٰ کلام واورى. کله چه دوی په خپلو غوږونو د پاک الله خبری واوریدلی نو د بنی اسرائیلو هم دی او یا تنو منتخبو سړیو وویل چه مونږ په داسی خبرو باندی چه ویونکی ئی نه راښکاری او نه ئی وینو، باور نشو کولی مونږ ته الله تعالیٰ راوښیه! چه په خپلو سترگو ئی په عین المشاهده ووینو او په غوږو سره د هغه خبری واورو د دی غوښتنی له امله (وجی) ؤ چه ورباندی تکه (تندر) ولویده او د تندر له اثره تول سره مړه شول.

وَزَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٤﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه سوری گرځولی وه مونږ په تاسی ورپځ (د تیه په میدان کښی) او نازل کړی وو مونږ په تاسی من (ترنجبین) او سلوی (مرغان) وخورئ! له پاکیزو د هغو شیانو نه چه روزی درکړی ده مونږ تاسی ته او ظلم نه ؤ کړی دوی پر مونږ باندی (هیڅ په دغه عصیان سره) او لیکن وو دوی چه په غحانو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفران او عصیان سره).

تفسیر: کله چه فرعون دوب شو او بنی اسرائیل د الله تعالیٰ په امر سره له (مصر) نه د (شام) په لوری رهی (روان) شول په یوه سپیره ډاگ (صفا میدان) کښی د هغوی خیمی وشلیدی او دوی د لمر له تودوالی نه سخت په عذاب شول، دلته د الله تعالیٰ په فضل سره دوی باندی د ورپځی سوری وشو، څرنگه چه دوی ته د خوړلو لپاره څه شی نه پیدا کیده د پاک الله له لوری د دوی د خوړلو لپاره «من» او «سلوی» ورنازل شول. «من» لکه نبات یو ډیر خواړه خواړه وو، او دانی به ئی ترنجبین (د غوزو گوری) ته ورته وی، کله چه دوی د شپې له مخی ویده کیدل سحر

(گهیځ) به د دی لښکر په شاوخوا کښی د «من» انبارونه پراته وو چه هر چا به له هغه څخه له خپل حاجت سره سم اخیسته. «سلوی» یو مرغه دی چه مونږ ورته مرغ وایو چه هر ماښام به د دی مرغانو په زرغاؤ دانی سره تولیدلی چه د لږ څه تیاری څخه وروسته به هر سری له هغو غنی له خپل ضرورت سره سم نیول، وریټول او خوړل به ئی، تر ډیری مودی پوری د دوی خواړه هم دا «من» او «سلوی» وه.

﴿كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ - خورئ تاسی له پاکیزه د هغو شیانو څخه چه روزی درکړی ده مونږ تاسی ته) یعنی په دی لطیفی او خوندوری غذا باندی اکتفاء وکړئ او په ډیره خوښی سره ئی وخورئ او د بلی ورځی لپاره ئی د ذخیری (زیرمی) په ډول (طریقه) مه ساتئ! او له نورو سره د هغه د مبادللی غوښتنه مه کوئ!.

﴿وَمَا ظَلَمُونَا﴾ الآية - او ظلم نه وکړی دوی پر مونږ باندی هیڅ په دغه عصیان سره لیکن دوی په خپلو ځانو باندی ظلم کوی په کفران او عصیان سره اول ئی داسی ظلم وکړه چه د دی په زیرمه (ذخیره) کولو ئی پیل (شروع) وکړ چه هغه به ورستیده، تعفن (بدبوئی) (ددوزی) به ئی ختلی، دوهم ئی د هغی د مبادللی غوښتنه وکړه چه نسک، هوږه، پیاز او نوری غلی او ترکاری (ترکودی) راکړی شی، چه د دی له امله (وجی) په راز راز (قسم قسم) ربرونو (تکلیفونو) اخته شول.

وَاذْكُلْنَا اَدْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَاَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ
رَغَدًا وَاَدْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ
خَطِيئَتَكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

او یاد کړئ! هغه وخت چه وویل (مونږ بنی اسرائیلو ته د موسی په ژبه) چه ننوځئ! دغی قریبی (اریحا) ته پس خورئ! له (میوو) د ده څخه هر چیرته چه مو خوښه وی (څه چه مو زړه غواړی) پریمانه او ننوځئ! په دروازه (د دی ښار) کښی سجده کوونکی او ووائ! (ای ربه وبخښه زمونږ گناهونه!) چه وبخښو تاسی ته گناهونه د تاسی. او ژر ده چه زیات به کړو نیکانو ته (اجر).

تفسیر: کله چه بنی اسرائیل په دی پاس ډاگ کښی له ډیرو گرځیدلو څخه تنگ شول او د ډیر «من» او «سلوی» له خوړلو ستړی شول، نو پر دوی امر وشو چه په هغه ښار کښی ننوځئ! چه نوم ئی (اریحا) ؤ، او په هغه کښی د «عمالقه» قوم چه د (عاد) له قومه څخه وو هستوگنه

درلوده (لرله)، ځینې وایی چه دا ښار بیت المقدس ؤ.

﴿وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا﴾ او ننوځئ په دروازه د دی ښار کښی سجده کوونکی (یعنی) د دی ښار په دروازه کښی د شکر سجده وکړئ! او بیا پکښی ننوځئ! دا خو بدنی شکر شو. ځینی وایی چه د تواضع او عاجزی له امله (وجی) خپلی ملاوی لوڅه کړی کړئ! او په ژبه سره د خپلو گناهونو بخښنه وغواړئ! دا خو لسانی شکر شو. هر هغه څوک چه دا دواړه کارونه کوی د هغه گردی (تولی) خطاوی بخښلی کیږی او د نیکو بندگانو ثوابونه ورزیاتوو.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رَجُزًا
مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٩٠﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی وو (په خپلو ځانو) خبره په بل شان له هغی خبری څخه چه ویلی شوی وه دوی ته پس نازل کړ مونږ پر هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ عذاب له (طرفه) د آسمانه په سبب د دی چه وو دوی چه سر به ئی غراوه (د الله له فرمانه).

تفسیر: داسی تبدیلی ئی پکښی وکړه چه د «حطة» په ځای ئی د توکو او مسخرو په دول (طریقه) (حنطة) وویل (چه معنی ئی غنم دی) او د سجدی په ځای به په خپلو کوناتیو ښوئیدل، کله چه هغه ښار ته ورسیدل، نو په هغوی کښی طاعون ورگډ شو او په یوه ماسپښین کښی اویا زره یهودان مړه شول.

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوِيهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه اوبه وغوښتی موسی خپل قوم ته (په میدان د تیه) پس وویل مونږ (موسی ته) چه ووهه په همسا خپلی سره تیره (گته) (نو چه ویی وهله تیره) (گته) پس وخوتیدلی (روانی شوی) له هغی تیری (گتی) څخه دوولس چینۍ

تفسیر: دا قصه هم د هغه میدان ده، کله چه هغوی اوبه ونه میندلی، نو موسی علیه السلام پر

یوه تیره (گته) باندی خپله همسا ووهله، نو دوولس چینى وبهیدی، حال دا چه د بنی اسرائیلو قبیلې هم دوولس دی، د غینو قبیلو سرى زیات او د غینو قبیلو سرى لږ وو، د هر قوم په تناسب یوه چینه وه. او د پیژندگلوى نښه ئی هم دغه موافقت ؤ یا داسی ټاکلى (مقرر) شوى وه چه د دی تیرى (گتى) له فلانى خوا څخه چه په فلانى لورى کومى اوبه بهیرى، هغه به د فلانى قوم اوبه وى، هغه لنډ نظره چه له هسى معجزاتو ځنى انکار کوى نو (سرى نه دی دوى دی چېپ له سريتوبه) وگورئ! چه «مقناطیس» په څه ډول (طریقه) سره اوسپنه خپل لورى ته کشوى (راکارى) نو دی تیرى (گتى) ته هم الله تعالى هسى یو قوت وربښلى ؤ چه له هر لورى ځنى به ئی اوبه ځان ته کشولى (راښکلى) او بیا به ئی خپلو شاوخواوو ته بهولى.

قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كَلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعْتَوُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ۝۶

په تحقیق سره وپیژانده هر قوم ځای د اوبو څښلو خپلو (وویل مونږ) خورئ! او څښئ! له (خاص) روزى د الله څخه (بى له واسطې د اسبابو) او مه تیریرئ له حده په ځمکه کښى حال دا چه ورانى کوونکى اوسئ تاسى (په خپلو فساد اچولو سره)

تفسیر: یعنى بیا الله تعالى وفرمايل چه له «من» او «سلوى» ځنى خورئ! او د دغو چینو له اوبو ځنى څښئ! او په جهان کښى فساد مه اچوئ!

چه له غیبه نه دررسى خواړه ډیر ▪ هوبیار اوسه چه له میچه نه شی تیر
په گناه سره بندیرى نعمتونه ▪ په گناه سره زیاتیرى زحمتونه

وَإِذْ قُلْنَا لِمُوسَىٰ لَنْ نُّصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُثَبِّتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصِلَهَا ۝

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل تاسى ای موسى! هیڅکله صبر نشو کولى

مونبر پر طعام یو (قسم د من او سلوی) باندی پس وغواره زمونبر لپاره له خپل پروردگار نه چه راوباسی مونبر ته له هغو شیانو څخه چه زرغونوی ئی ځمکه له سابو (ساگو) د دی او له بادرنگو (ترو) د دی او له هوږی (یا غنمو یا نخودو) د دی او له نسکو د دی او له پیازو د دی

تفسیر: دا قصه هم د همغه میدان ده، بنی اسرائیلو چه د هغو غیبی طعامو له خورلو څخه ماره شول نو ئی په داسی وینا سره شروع وکړه «مونبر په یوه راز (قسم) خوړو صبر نشو کولی، مونبر ته له ځمکی ځنی پیدا شوی شیان لکه غلی، دانی، ترکاری سابه او نور شیان په کار دی».

قَالَ اتَّبِعْ لَوْ أَنَّ الَّذِي هُوَ آدُنِي بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ

نو وویل (موسی) آیا بدلوی! (اخلی!) تاسی هغه شی چه هغه ناکاره دی په هغه شی چه هغه ډیر غوره دی.

تفسیر: یعنی هغه (من - ترنجبین) او (سلوی - مرغان) چه له هره حیثه تاسی ته ښه دی په هوږو پیازو او نورو سره ئی ولی بدلوی؟

إِهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مَّا سَأَلْتُمْ

(کله چه مو داسی وکړل نو) کوز شی (د شام له تیه نه) یوه ښار ته پس بیشکه تاسی ته دی هغه شی چه غواړئ ئی

تفسیر: که ستاسی زړه هم داسی شیانو ته کیږی نو کوم ښار ته لار شی چه ستاسی دا مطلوبه شیان ټول درورسیری لکه چه بیا هم داسی وشول.

وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ

او مقرر کړی شو پر دوی (د نعمت د کفران او په خپل قسمت د نارضایی په سبب) ذلت او محتاجی او اخته شول دوی په غضب له (جانبه د) الله

تفسیر: ذلت او خواری هم دا ده چه یهودان تل د مسلمانانو او نصاری و رعیت او محکوم دی، که څه هم له دوی سره ډیر مال وی، خو د پت او عزت خاوندان نه بلل کیږی نو دا مال د هغو

د خواری سبب او د دوی د ځان ویاړ گرځی، یهودان له حکومت او خپلواکۍ ځنی چه د پټ او عزت سبب دی بیخی بی برخۍ دی او په مالی حیثیت کښی هم دوی اول د مال په قلت کښی اخته دی، که یو نیم سری ئی مال هم لری نو دی د نورو له ویری هغه نه شی خرگندولی او تل خپل ځان مفلس او حاجتمند ښکاره کوی، د دیر حرص او بخل له امله (وجی) له محتاجانو څخه بدتر په نظر راځی، ځکه چه اصلی غنا د زړه غنا ده، کله چه الله تعالی د زړه قناعت او غنا له دوی څخه اخیستی ده نو ځکه دوی خوار او محتاج ښکاری، ولی چه دوی له هغه عظمت او عزت څخه چه الله تعالی دوی ته ورځنلی و مخونه واړول او رجوع ئی تری وکړه، نو د الله تعالی په دی قهر او غضب اخته شول.

چه د خدای په نعمت څوک شی نارضا

کنج به ئی درومی رنځ به مومی شی اخته په غم بلا

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّنَ
بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٩١﴾

دا (خواری او عاجزی) په سبب د دی وه چه بیشکه دوی وو کافران (منکران) په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، زکریا او یحیی) په ناحقه سره دا (کفر او قتل) په دی سبب و چه سرکشی ئی کوله (له احکامو د الله نه) او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب).

تفسیر: یعنی د دی ذلت او مسکنت او د الهی غضب باعث د دوی کفر او د انبیاء علیهم السلام وژل وو او د کفر او قتل باعث، الله تعالی د احکامو مخالفت او نافرمانی او شریعت له حدودو څخه وتل وو.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّبِيَّانَ
مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٩٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه یهودان شوی دی او نصرانیان او بی دینان هر هغه چا (له دوی ځنی) چه ایمان راوړی دی په الله او په ورځ د قیامت باندی او عمل ئی کړی دی د نیکو (سم له محمدی شریعت سره) نو وی به دوی ته ثواب د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیچیری خپه کیږی (په وخت د جزا کښی).

تفسیر: یعنی دا عنایت په کومی خاصی فرقې پوری موقوف نه دی، یقین راوړل شرط دی، نیک عمل چه د هر چا په برخه شو هغه ثواب به مومی، نو ځکه ئی وفرمایل چه بنی اسرائیل په دی خبره مغرور وو چه «مونږ د انبیاء اولاده یو مونږ له هره خوا الله تعالی ته نژدی او ښه یو». (فائده): د حضرت موسی علیه السلام امت ته (جهود) یا (یهود) او د حضرت عیسی علیه السلام امت ته (نصاری) یا (ترسا) وایی. «صابین» داسی یوه فرقه ده چه هغوی په خپل گمان سره ښه شیان له هره دینه خپلو ځانو ته غوره کړی دی. لکه چه دوی حضرت ابراهیم علیه السلام منی، د پرښتو عبادت کوی، زبور لولی، د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُْوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۱۰﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ محکم عهد ستاسی څخه او پورته کړ مونږ په سر ستاسی د طور (غر) واخلي هغه څه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ سره او یاد کړئ هغه (احکام) چه په هغه کښی دی دپاره د دی چه تاسی ځانونه وساتئ (له گناهونو څخه).

تفسیر: وایی کله چه «توریت» نازل شو نو بنی اسرائیلو له شرارته وویل د «توریت» حکم دروند او مشکل دی، د هغه تعمیل زمونږ له لاسه نه دی پوره د دی وینا له امله (وجی) الله تعالی یوه غره ته امر وکړ چه د دوی په سرونو باندی راتیت شی، نو په شاوخوا کښی ئی اورونه بل شول او دوی ته هیڅ یو داسی فرصت او موقع پاتی نه شوه چه د (توریت) له منلو نه سر وغړوی نو ئی مجبوراً د هغه احکامو ته غاړه کښیښوده، پاتی شوه دا شبهه چه د «توریت» په منلو کښی د هغوی په سر باندی د غره څریدل څرگنده اکراه او اجبار دی چه د ﴿لَا تُرَاكِبُ فِي الدِّينِ﴾ له آیت څخه چپ او د تکلیف له قاعدی نه بیخی خلاف دی، ځکه چه د تکلیف بناء خو په

اختیار باندی ده او اکراه له اختیار سره مناقضه ده. نو د دی شېهی ځواب دا دی چه بنی اسرائیلو د موسی علیه السلام دین لا له پخوا څخه منلی ؤ او څو څو ځلی ئی له حضرت موسی علیه السلام څخه غوښتنه کړی وه چه «کوم هسی آسمانی کتاب مونږ ته راوړئ چه مونږ د هغه په احکامو عمل وکړو!» او پر دی باندی ئی معاهده سره کړی وه، نو کله چه «توریت» راغی او هغوی ته ور وسپارل شو، عهد ماتولو ته ئی ملاوی وتړلی، دلته پر دوی باندی د غره تعلیق د وعده خلاقی له امله (وجی) وشو نه د موسی علیه السلام د دین د نه منلو له سببه.

ثُمَّ تَوَلَّيْتُم مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۱۷﴾

بیا شا کړه تاسی (د الله له فرمانه وگرځیدئ) پس له دغه عهده نو که چیری نه وی فضل د الله پر تاسی او رحمت (مهربانی) د ده (د توبی په قبلولو او یا تاسی ته د محمد په درلیږلو) نو هر ورو (خامخا) به شوی وی تاسی له زیانکارانو څخه.

تفسیر: یعنی وروسته له عهد او میثاقه بیا له خپلو خبرو نه واوښتی، که د الله تعالی فضل په تاسی باندی نه وی شوی نو بیخی به پنا کیدئ یعنی په همغه وخت کښی به هلاکیدئ یا دا چه سره له توبی او استغفاره او د آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم له متابعت سره به مو هم هغه گناهونه نه معافیدل.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿۱۸﴾

او خامخا په تحقیق سره ښه پیژندلی دی تاسی هغه کسان چه تجاوز ئی کړی وو له تاسی څخه (د ماهیانو په ښکار) په (ورځی د) شنبی کښی نو وویل مونږ دوی ته چه شی! بیزوگان ذلیلان (خوار شوی).

تفسیر: بنی اسرائیلو ته په «توریت» کښی حکم شوی ؤ چه «د شنبی ورځ عبادت ته مقرر ده، په دی ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ،!» دی خلقو په چل او فریب سره د شنبی په

ورځ هم ښکار کاوه، نو الله تعالى دوی مسخ کړل او د هغوی صورتونه ئی د بیزوگانو په شان واپړول، په دوی کښی که څه هم انسانی پوهه او شعور ؤ او یوه به بل ته کتل، مگر خبری ئی نه شوی سره کولی او ژړل به ئی، له دری ورځو وروسته تول مړه شول، دا واقعه د داؤد علیه السلام په زمانه کښی شوی وه، د دی پېښی تفصیل د «الأعراف» په سورت کښی راځی.

فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّبَايِنٍ يَدِّيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٢١﴾

نو وگرځاوه مونږ دا، (عقوبت او مسخه) عبرت پند دپاره د هغو خلقو چه حاضر وو (د دی عقوبت په زمانه کښی) او دپاره د هغو خلقو چه وروسته له دی (عقوبت څخه تر قیامته راځی) او پند دپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: یعنی دا واقعه او عقوبت مو د خوف، ویری او د عبرت باعث وگرځاوه چه تول وړاندنی او وروستنی خلق تری پند واخلي «یعنی هغه کسان چه دا واقعه ئی په خپله لیدلی ده، یا ئی وروسته آوری» یا دا عبرت د هغو خلقو له پاره دی چه ښار ته مخامخ یا ئی شاته پراته دی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته چه بیشکه الله امر کوی تاسی ته چه حلاله کړئ یوه غوا (چه قاتل درمعلوم شی)

تفسیر: یعنی یاد کړئ هغه وخت چه په بنی اسرائیلو کښی یو سری (عامیل) نومی ووژل شو او د هغه وژونکی نه ؤ معلوم او دوی هغه یو په بل باندی سره اړاوه نو له حضرت موسی علیه السلام څخه ئی غوښتنه وکړه چه د ده قاتل رامعلوم کړه! نو حضرت موسی علیه السلام وفرمایل «د الله تعالى دا امر دی چه یوه غوا حلاله کړئ او د هغی یوه توته په هغه مری ووهئ! نو دا مری به ژوندی شی او خپل قاتل به په خپله دروښی». الله تعالى په هم دی ډول (طریقه) هغه مری ژوندی کړ او هغه خپل قاتل چه وارث ئی ؤ وروښود چه د ده د مال په طمع ئی وژلی ؤ په نتیجه کښی قاتل په قصاص ورسید او ورته ئی له میراثه محروم شول.

قَالُوا اتَّخَذَ نَاهُزُؤًا

ووویل (بنی اسرائیلو) آیا گرځوی ته مونږ مسخره؟

تفسیر: یعنی له مونږ سره مسخري کوي؟ ځکه چه په حلالولو د غوا کله قاتل معلوميږي او مونږ دا نه ليدلي دي او نه مو آوريدلي دي چه د غوا د غوښي د يوي توتي له وهلو څخه به مري ژوندي کيږي.

قَالَ اَعُوذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِيْنَ ۝۱۵

وويل (موسی) پنا غواړم په الله له دي نه چه شم له ناپوهانو (مسخره کوونکو څخه).

تفسیر: یعنی توکی او مسخري کول د ناپوهانو او جاهلانو کار دی په تیره بیا دا کار په شرعي احکامو کښي نشته او له (نبي) څخه هېڅکله کيدونکی نه وي.

قَالُوا اَدْعُ لِنَارِكَ يٰبَيِّن لَنَا مَا هِيَ ۝

وويل (بنی اسرائیلو) چه وغواړه دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړي مونږ ته چه څنگه ده هغه غوا

تفسیر: یعنی څرنگه ده هغه غوا چه مري پري ژوندي کيږي، یعنی د هغی عمر څومره دی؟ او د هغی حالات څرنگه دی؟ زړه ده که وږه ده؟ او په څه ډول (طریقه) ئی ومومو؟

قَالَ اِنَّهُ يَقُولُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ ۝

عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ فافعلوا ما تؤمرون ۝۱۶ قَالُوا

وويل (موسی) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده چه نه ډیره زړه ده او نه ډیره وږه ده میانه حاله ده په منع د دغو (زوروالی او وړوکوالی) کښي پس وکړئ هغه څه چه پري مامور شوی یی! بیا وويل

تفسیر: یعنی هغه غوا حلاله کړئ.

ادْعُ لِنَارِكَ يَبِينُ لَنَا مَا لَوْ نَهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ
 إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسُرُّ النُّظُرِينَ ﴿٤٩﴾
 قَالُوا ادْعُ لِنَارِكَ يَبِينُ لَنَا مَا هِيَ

(بنی اسرائیلو) چه وغواره (ای موسی) دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څرنګه دی رنگ ئی وویل (موسی) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده زیره چه تک زیر دی رنگ ئی چه خوشالوی (زړونه د) لیدونکو وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواره دپاره زمونږ له پروردگار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څه قسم ده دغه غوا؟ (کارکوونکی ده که صحرايي ده؟)

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی راوښی چه هغه غوا څه قسم ده او د څه کار دپاره ده.

إِنَّ الْبَقَرَتَّ شَبَهُ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَنُهْتَدُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ إِنَّهُ

بیشکه غوا شبهه اچولی پر مونږ (ځکه زیری او ځوانی غواګانی ډیری دی) او بیشکه مونږ که اراده وکړی الله هرومرو (خامخا) لارموندونکی یو. وویل (موسی) بیشکه الله

تفسیر: یعنی د دغی غوا یا قاتل موندونکی یو. په حدیث کښی راغلی دی چه که «انشاء الله» ئی نه وی ویلی، نو هیچیری به ئی دغه غوا نه وه موندلی.

که «استثنا» دوی نه وی کړی په دی وار ■ همیشه به «تشابه» وه په دوی بار ولیکن د «استثناء» په برکت ■ لار موندونکی کړل مقصود ته کردگار

يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولَ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِئَ فِيهَا

وايي بيشكه دا يوه غوا ده چه نه رپر (تکليف) ايستونکي ده چه قلبه کوي
 ځمکه او نه اوبه کوي (په اړت سره) کښت، (فصل) ساتلي شوي ده (له
 کارونو، عيبونو يا له نورو رنگونو) نشته هيڅ يو داغ په رنگ د دي کښي.

تفسير: يعني په اعضاو کښي ئي هيڅ نقصان نشته او په رنگ کښي ئي د بل کوم رنگ هيڅ يو
 داغ او خال نشته، بلکه تکه زيره ده.

قَالُوا لَنْ نَجِدَ بِالْحَقِّ قَدْ بَعَثُوا مِمَّا كَادُوا يَفْعَلُونَ^{٤١}

وويل (بني اسرائيلو موسي ته چه) اوس دي راوړه روښانه خبره نو حلاله كړه
 دوي هغه غوا او نه وو نژدي دوي (دي خبري ته) چه دا كار به ئي كړي وي.
 (د قيمت له دير والي يا د قاتل د پيدا كيدلو له شرمه).

تفسير: دا غوا د داسي يوه نيكبخت سړي وه چه د خپلي مور خدمت به ئي زيات كاوه خلقو
 هغه غوا له ده نه په دومره سرو زرو سره واخيسته چه د هغې غوا په پوستكي كښي ځائيدل او
 بيا ئي حلاله كړه، دوي داسي نه گڼل چه دا غوا به په دومره گران قيمت سره په لاس راځي او
 كه پوهيدلي وي نو نژدي وو چه لاس ئي ترينه اخيستي وي.

وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَرَأْتُمُ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ^{٤٢}

(او ياد كړئ!) هغه وخت چه مړ كړ (پلرونو) ستاسي يو سړي نو په جگړه
 شوئ په هغه (مقتول) كښي او الله ښكاره كوونكي دي د هغه شي چه وئ
 تاسي چه پتاوه به مو هغه (قتل)

تفسير: يعني ستاسي پلرونو (عاميل) وژلي ؤ، بيا ئي د هغه وژل يو په بل اړول او هغه شي چه
 تاسي پتاوه يعني ايماني ضعف يا د وژونكي احوال الله تعالي درښكاره كړ.

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بَعْضَهَا

نو وويل مونږ چه ووهئ دا مړي په يوي بوتې د غوا (بيا ژوندي شو هغه
 مقتول)

تفسیر: یعنی کله چه ئی د هغی غوا یوه توته غوښه په هغه مری ووهله هغه مری د پاک الله په حکم ژوندی شو او وینی د هغه له پرهارو څخه وبهیدی او د خپل وژونکی نوم ئی وروښود چه د هم دغه مقتول ورپرونه وو، او د خپل تره د مال او میراث په تمه ئی په بیدیا (صحرا) کښی هغه وژلی وو وروسته له هغه چه ژوندی شو او خپل قاتلان ئی وښودل، بیرته ولوید او مړ شو.

كَذَلِكَ يُخَيِّئُ اللَّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾

هم داسی (لکه چه عامیل ئی ژوندی کړ) ژوندی کوی الله مری (په قیامت کښی) او درښی تاسی ته آیتونه د (قدرت) خپل لپاره د دی چه تاسی غور وکړئ!

تفسیر: یعنی هم داسی چه هغه مقتول ئی ژوندی کړ، الله تعالی په خپل کامل قدرت د قیامت په ورځ کښی ټول خلق هم ژوندی کوی او د خپل کامل قدرت آیتونه تاسی ته درښی څو تاسی غور وکړئ او وپوهیږئ چه پاک الله مری هم ژوندی کولی شی.

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ

بیا سخت شول زړونه ستاسی پس له دغه (ژوندی کولو د مری)

تفسیر: یعنی «عامیل» له ژوندی پاڅیدلو نه وروسته، مطلب دا دی چه د قدرت د هسی آیاتو له لیدلو څخه وروسته هم ستاسی زړونه پاسته نشول.

فَهِیَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ
الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقُّ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِنَّ مِنْهَا
لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤٤﴾

نو دغه (زړونه) په مثل د تیږی (گتی) دی (په سختوالی کښی) بلکه ډیر زیات دی په سختوالی کښی. او بیشکه چه له ځینو تیږو (گتو) ځنی خامخا

هغه دی چه خوتیری (بهیری) له هغو څخه لویې لویې ویالې او په تحقیق سره
 غینې له دی تیرو (گتو) څخه خامخا هغه دی چه چوی نو راوځی له هغو
 څخه اوبه او بیشکه غینې له دی تیرو (گتو) څخه خامخا هغه دی چه
 رارغری (د غره له سره) له ویری د الله او نه دی الله بی خبر له هغه څه چه
 کوئ ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی له غینو تیرو (گتو) څخه ډیری گتې (فائدې) رسیږی چه ډیری اوبه او ویالې ور
 څخه وځی او له غینو تیرو (گتو) څخه لږ اوبه وځی او د هغه پوښی قسم په نسبت لږی فائده
 ورڅخه اخیسته کیږی که څه هم له غینو تیرو (گتو) څخه چاته څه فائده نه رسیږی خو په هغو
 کښی یو ځانته اثر او تأثر موجود وی، مگر د دوی زړونه له دی دری ډولو (قسمه) تیرو (گتو)
 څخه سخت دی. نه په هغو کښی څه فائده او نه پکښی د خیر کومه خبره شته. ای یهودانو! الله
 تعالیٰ ستاسی له اعمالو څخه هیڅکله بی خبر نه دی.

اَفَتَطْمَعُونَ اَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ
 كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾

آیا نو تمه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) چه ایمان به راوړی دوی (په وینا
 ستاسو او بیشکه چه وه یوه ډله (د پخوانیو) له دوی چه اوریده به ئی کلام
 د الله بیا به ئی اړوله هغه خبره وروسته له هغه چه پوه به شول په هغی حال دا
 چه دوی به پوهیدل (په دی تحریف او افتراء)

تفسیر: له فریق څخه هغه خلق مراد دی چه د طور غره ته له موسی علیه السلام سره د الله تعالیٰ
 د خبرو د اوریدلو له پاره تللی و، هغوی د طور څخه د بیرته راتګ په وخت کښی له ځانه داسی
 خبری تحریف او جوړی کړی او وویل «څه چه مو له لاسه کیږی هغه وکړئ! او په څه چه مو وس
 نه رسیږی د هغه پریشودل ستاسی په اختیار کښی دی.» غینې وایی چه د الله تعالیٰ د کلام څخه
 مراد «توریت» دی. او له تحریف څخه دا مراد دی چه د هغه په آیاتو کښی ئی لفظی او معنوی
 تحریفونه کول کله به ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نعت بدلاوه کله به ئی د رجم او نور
 آیتونه له منځه ایستل.

وَإِذْ يَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بِعَضُفُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ
بِمَا فَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٦﴾

او کله چه ملاقات وکړی (یهودان) له هغو کسانو سره چه مؤمنان دی وایی
چه ایمان راوړی دی مونږ او کله چه یوازی شی ځینی د دوی له ځینو نورو
سره نو وایی دوی آیا خبروئ تاسی (ای یهودانو) مؤمنان په هغه شی چه
پرانستلی دی الله په تاسی (په توریت کښی) د دی لپاره چه جگړه وکړی له
تاسی سره مؤمنان په هغه سره په نزد د پروردگار ستاسی آیا نو نه پوهیږی؟
(په دی چه دشمن ته حجت وربښی)

تفسیر: د یهودانو منافقانو به د خوشامند په توگه (طور) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هغه
خبری چه د دوی په مذهبی کتاب کښی وی، مسلمانانو ته ویلی، نورو یهودانو به دوی ملامتول
چه «د خپل کتاب سند ولی د نورو په لاسو کښی ورکوی؟ آیا تاسی په دی نه پوهیږئ چه
مسلمانان به ستاسی د پروردگار په مخ کښی په هم دی خبرو پر تاسی الزام اړوی چه یهودان سره
له دی چه گرد سره آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم پیژنی، خو بیا هم ایمان نه راوړی،
نو دلته تاسی بی ځوابه کیږئ.»

أَوْ لَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٤٧﴾

آیا نه پوهیږی دغه (یهودان) چه بیشکه الله عالم دی په هغه څه (کفر او
نفاق) چه پتوی ئی دوی او په هغه څه (ایمان) چه ښکاره کوی ئی.

تفسیر: یعنی الله تعالی ته د دوی ټول ظاهری او باطنی احوال معلوم دی او د دوی د کتاب له
گردو حجتو څخه خبر ورکوی او وخت په وخت هغوی پری پوهوی، د رجم آیت اهل کتابو له
مسلمانانو څخه پت کړی ؤ خو الله تعالی هغه مسلمانانو ته ورښکاره او دوی ئی رسوا کړل. دا د
هغوی د پوهانو او عالمانو حال ؤ چه له ټولو نه پوه او د کتاب د لوستلو مدعیان وو.

که څوک پت کړی خپل عمل یایی ښکاره خدای خبر دی هم په پت هم په ښکاره

وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَانِي وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٤٨﴾

او عیننی له دغو (یهودانو) څخه آمیان دی چه نه پوهیږی په کتاب (توریت) باندی مگر خو (پوهیږی) په هیلو (آرزوگانو) د خپلو نفسونو او نه دی دوی مگر خو بی دلیله گمان کوی.

تفسیر: او هغه کسان چه جاهلان دی هغوی خو په هیڅ نه پوهیږی چه په «توریت» کښی څه شی لیکل شوی دی؟ مگر په هغو څو آرزوگانو خبر دی چه له خپلو پوهانو څخه ئی په دروغو اوریدلی ده لکه چه وایی جنت ته به بی له یهودانو بل څوک نه ورننوځی زمونږ پلرونه او نیکونه هر ورو (خامخا) زمونږ له پاره مغفرت غواړی. دا د هغوی هسی بی اصله خیالات دی چه هیڅ دلیل ورته نه لری.

قَوْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ قَالُوا هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِشَرُّوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا قَوْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبْتُ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٤٩﴾

نو عذاب (هلاک او خرابی) دی له پاره د هغو کسانو چه لیکي کتاب (له خپله ځانه) په لاسو خپلو بیا وایی دغه (محرfin خلقو ته) چه دا (لیکل شوی) له نزده د الله دی له پاره د دی چه واخلی په دغه کتاب (اړولی) لیک قیمت لږ نو (عذاب هلاک او) خرابی ده دوی ته له سببه د هغه شی چه لیکلی دی لاسو د دوی او بیا خرابی ده دوی ته له سببه د هغه کار چه کوی ئی (چه رشوت اخیستل دی)

تفسیر: دا هغه کسان دی چه هغوی د عوامو جاهلانو په مذاق او خوښه سره سمی خبری له خپل لوری جوړی او لیکي ئی او الله تعالی ته ئی نسبت کوی مثلاً په «توریت» کښی لیکلی ؤ چه آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم ښکلی مخ، تکی نوری گنی ولول تاو شوی څنی، تور سترگی، میانه قد، غنم رنگ لری. «دوی هغه خبری واپولی او داسی ئی ولیکل چه «قد ئی اوږد، سترگی ئی شنی او څنی ئی ساده، سمی او څوړندی او زیری دی» چه عوام الناس د دوی

تصدیق ونه کری او د هغوی په دنیوی منافعو کښی څه نقصان پیدا نه شی.

وَقَالُوا لَنْ تَمْسَنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَةً

او وایی دوی (یعنی یهودان) هیچیری به ونه رسیږی مونږ ته اور د (دوزخ) مگر څو ورځی شمیرلی شوی (لږی)

تفسیر: ځینی وایی اوه ورځی او ځینی څلویښت ورځی هومره ورځی چه دوی د خوسی (سخی) په عبادت کښی بوخت وو. او ځینی څلویښت کاله هومره وخت چه دوی د تبه په میدان کښی سرگردان وو ځینی وایی هر یوه ته دومره وخت اور رسیږی چه په دنیا کښی ئی ژوند کری وی.

قُلْ أَتَّخَذُ ثَمَرِ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَكُمْ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) آیا اخیستی دی تاسی له نزد د الله عهد (چه عذاب به نه درکوی؟) نو له سره مخالفت نه کوی الله له عهد خپل یا وایی (او جوړوئ) په الله هغه (دروغ) خبره چه نه پری پوهیږئ (بلکه داسی نه دی لکه چه تاسی وایی)

تفسیر: یعنی دا خبره بیخی غلطه ده چه یهودان به تل په دوزخ کښی نه پاتی کیږی ځکه د «خلود فی النار» او د «خلود فی الجنة» هغه کلیه قاعده چه وروسته له دی څخه ئی بیان فرمایی له ټولو سره به سم له هغی قاعدی سره معامله کیږی او یهودان له دغی عمومی قاعدی څخه نه شی وتلی.

بَلَىٰ مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَاطِئَتُهُ

بلکه (رسیږی تاسی ته دائمی اور) هر چا چه کسب کړه بدی او چاپیره شوه پر ده گناه د ده (چه تر مرگه پوری کفر دی)

تفسیر: د گناه احاطه کول یا له چا ځنی چار چاپیر گناه تاویدل دا معنی لری چه گناه په هغه

داسی غلبه وکری چه هیڅ خوا ئی داسی نه وی چه گناه هلته انبار نه وی تر دی که یوازی د چا په زړه کښی د ایمان او تصدیق لږ اثر وی، هم گناه په هغه احاطه نه کوی نو دا صورت یوازی په کافرانو صادق کیدی شی او بس.

فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ^{۸۱} وَالَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ^{۸۲} وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ
لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ تَوَالِدِينَ إِحْسَانًا وَذِي
الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ
حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ
تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ^{۸۳}

نو هم دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، دوی به په هغه اور (د دوزخ) کښی تل وی او هغه کسان چه مؤمنان دی او عملونه کړی دی دوی د نیکی هم دغه کسان صاحبان د جنت دی دوی به په هغه جنت کښی تل وی او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم له بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوب او وویل مونږ دوی ته) چه عبادت مه کوئ! مگر یوازی د الله او (نیکی کوئ) سره له مور او پلار نیکی! او له خاوندانو د خپلوی سره! او له یتیمانو (پلار مرو) سره! او له مسکینانو سره! او وواپی خلقو ته (بنی خوږی) ښایسته خبری او سم قائموئ لمونځ! (ادا کوئ ئی د ټولو مقرراتو له رعایت سره) او ورکوئ زکوة بیا وگرځیدئ تاسی (له دی عهده) مگر (ونه گرځیدل) لږ له تاسی څخه حال دا چه هم دا تاسی مخ گرځوونکی یئ (له الهی احکامو نه)

تفسیر: یعنی د الهی احکامو څخه اعراض او مخ اړول، ستاسی عادت بلکه په طبیعت کښی داخل شوی دی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ
أَنفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٨٢﴾

او (یاد کړئ ای بنی اسرائیلو) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم له (پلرونو) ستاسی (په توریت) چه مه تویوئ وینی تاسی او مه باسئ ځانونه خپل (یعنی یو بل په ظلم سره) له کورو ستاسی بیا عهد وکړ (پلرونو) ستاسی حال دا چه تاسی شاهدان یئ. په خپلو نفسونو په دی چه عهد تری و پلرونو ستاسی او هم دا مو دین دی.

تفسیر: یعنی مه خپل قوم وژنئ او مه ئی له وطنه د باندی شری.

ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ
مِّنْ دِيَارِهِمْ تَظْهَرُونَ عَلَيْهِم بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ط

پس (له دی عهده) تاسی هغه کسان یئ چه وژنئ ځانونه خپل (یو بل سره یا وژنئ غریبان اقربا خپل) او باسو تاسی یوه ډله خپله (چه مغلوبه شی) له کورو د دوی څخه مرسته (مدد) کوئ یو له بل سره پر دوی باندی په گناه او ظلم

تفسیر: په مدینه منوره کښی د یهودانو دوی فرقی وی اوله بنی قریظه دوهمه بنی نضیر دوی یو له بل سره جنگیدلی. د مشرکانو هم هلته دوی دلی وی. اوله (اوس) دوهمه (خزرج) دی دواړو به هم په خپلو منځو کښی شخړی (جگری) کولی. د بنی قریظه ملگری د اوس تیر و او د بنی نضیر ملگری د خزرج تیر و. د جنگ او جگری په وخت کښی هره یوه ډله د بلی موافقی دلی مرستی (مدد) ته ورتله او د هغی اعانت او حمایت به ئی کاوه. کله به چه یوی دلی پر بلی دلی نصرت او بری وموند، نو هغه مغلوبه ډله به ئی له وطنه د باندی شریله او د هغو کورونه به ئی لوتل. که کوم سړی به دوی ته په دی جگرو کښی په لاس ورته او بندی کیده به، نو د هغه ملگرو به پیسی سره تولولی او بسپنه (فدیه) به ئی کوله او هغه به ئی له بنده خلاصاوه لکه چه د دی کیفیت او چاری په نسبت په لاندنی آیت کښی څه اشاره راځی.

وَإِنْ يَأْتُوكُمْ أُسْرَىٰ تَقْدُواهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ

أَفْتَوْمُنُونِ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ

او که راشی دوی تاسی ته بندیان نو فدیہ ورکوی تاسی د دوی په عَی شای شان دا چه حرام کړی شوی دی پر تاسی ایستل د هغو ایا پس (منع او) ایمان راوړئ تاسی پر عینو (احکامو د) کتاب (چه فدیہ ده) او کافران کپړئ په عینو نورو (احکامو د) کتاب چه بی گناه وژنئ په گناه سره مرسته (مدد) کوئ د دوی مغلوبان له وطنه شړئ.

تفسیر: یعنی که د بل تبر او قوم په لاس کښی بندی شی نو د هغه په خلاصولو کښی په دیره میرانه (بهادری) ټول سره ولاړیږئ او ملاوی ترئ، مگر په خپله د هغه د ویني د غږېښلو او مری غځولو لپاره شنه ناست یی نو که غواړئ چه د الله تعالی په احکامو باندی عمل او تگ وکړئ ښایی چه په دواړو عایو کښی له هغه سره معاونت او مرحمت وکړئ او د هغه له اعانت او حمایت څخه سر ونه غړوئ!

فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ مِنْكُمْ الْآخِزِي فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ

الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٥٨﴾

پس نه ده سزا د هغه چا چه کوی دا (کارونه) له تاسی څخه مگر خو رسوایی ده په ژوند د دنیا کښی او په ورځ د قیامت کښی گرځول کپړی دوی دیر سخت عذاب د (دوزخ) ته او نه دی الله غافل له هغه څه چه کوی ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی داسی کوئ چه عینی احکام منع او له عینو څخه انکار کوئ نو د دی لپاره چه د ایمان تجزیه ممکنه نه ده نو ځکه د عینو احکامو منکر هم مطلق کافر گانه شی او د عینو احکامو په منلو باندی چاته هیڅ ایمان نه په برخه کپړی. له دی مبارک آیت څخه په ښکاره ډول (طریقه) معلومه شوه که کوم سری عینی شرعی احکام منی او په متابعت کښی ئی بوخت وی مگر د عینو هغو احکامو له منلو څخه چه د ده له طبیعت یا عادت یا مقاصدو څخه مخالف وی

انکار کوی نو د هغو عینو احکامو متابعت ده ته څه فائده نه شی رسولی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ٨٢

دا هغه کسان دی چه آخستی دی دوی ژوند د دنیا په (بی انتها نعمتو د) آخرت سپک به نه کړی شی له دوی څخه (دنیوی او اخروی) عذاب او نه به له دوی سره مرسته (مدد) وکړه شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: یعنی دنیوی گټه (فائده) ئی د آخرت په مقابل کښی غوره کړه او هغه ئی په دغه بدله کړه، نو له کومو خلقو سره ئی چه تعهد کړی ؤ هغه ئی د دنیوی گټی له پاره پای (آخر) ته ورساوه او د الله تعالی د احکامو ئی څه پروا ونه کړه، نو د داسی کسانو حمایت او سپارښتنه به د الله تعالی په دربار کښی څوک وکړی شی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ أَعْدَائِهِ بِالرُّسُلِ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ٨٣

او خامخا، بیشکه ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (توریت) او پر له پسې استولی وو مونږ پس له موسی نور رسولان (لکه یوشع، داؤد، سلیمان، یحیی او زکریا) او ورکړی وی مونږ عیسی زوی د مریمی ته (معجزی) ښکاره او قوی کړی وو مونږ عیسی په روح پاک سره (چه جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح دی).

تفسیر: د مری ژوندی کول - د اکمه او ابرص او د نورو رنځورانو روغول - او د پټو خبرو ښوول، د عیسی علیه السلام له ښکاره ؤ معجزو څخه دی له «روح القدس» څخه به حضرت جبرئیل علیه السلام مراد وی چه تل به له مسیح علیه السلام سره ؤ یا به «اسم اعظم» وی چه د هغه په برکت به ئی مری ژوندی کول.

أَفْكَهًا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ

آيا نو هر كله چه را به غي تاسي ته كوم رسول په هغو احكامو سره چه نه به خوشول نفسونو د تاسي نو تكبر (لوئي) كوله تاسي (له منلو د هغو احكامو) نو د انبياؤ يوه ډله مو دروغجنه ويلله تاسي (لكه محمد، عيسي او موسي)

تفسير: لكه چه دوي «حضرت محمد رسول الله - حضرت عيسي روح الله او حضرت موسي كلیم الله عليهم الصلوة والسلام دروغجن وبلل».

وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٤﴾

او بله ډله (د انبياؤ) ووژله تاسي (لكه زكريا، يحيي او شعيب).

تفسير: لكه چه دوي «حضرت زكريا، يحيي او شعيب عليهم السلام ووژل».

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٥﴾

او وايي (تمسخرأ) زړونه مو په پردو كښي دي (وينا پري اثر نه كوي داسي نه ده) بلكه لعنت كړي دي پر دوي الله په سبب د كفر د دوي نو ډير لږ (له دوي غني) ايمان راوړي.

تفسير: يهودانو د خپلو نفسونو د ستايلو په وخت كښي داسي ويل چه زمونږ زړونه په غلافو او كڅوړو كښي ساتلي شوي دي او پرته (علاوه) زمونږ له خپل دين څخه بل كوم دين پكښي نشي ننوتلی او نه بله كومه خبره څه اثر ورباندې اچولي شي مونږ د بل چا په چاپلوسي، سحر بياني او كرشمي نه غوليږو او نه ئي تابعداري كولي شو حق تعاليٰ فرمايي «دوي بيخي دروغ ويونكي دي» ځكه چه دوي د خپل كفر په سبب د الله تعاليٰ له خوا ملعون او د ده له رحمته شړلي شوي دي نو له دي امله (وجي) په هيڅ ډول (طريقه) د حق دين منونكي نه دي او له دوي څخه ډير لږ كسان د ايمان په دولت مشرف كيږي.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِندِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ
وَكَانُوا مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا
جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ٥

او هر کله چه راغی دوی ته (اهل کتابو ته) کتاب (قرآن) له نزده د الله چه مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی حال دا چه وو دوی پخوا له دی چه فتح به ئی غوښته (له الله په قرآن او محمد سره) په هغو کسانو چه کافران وو نو کله چه راغی دوی ته هغه رسول چه پیژندلی ؤ دوی (هغه رسول د توریت په ستایلو سره) کافران شول پری نو لعنت د الله دی په کافرانو (چه حق ئی پت او باطل ئی څرگند کړ).

تفسیر: هغه کتاب چه نازل شوی دی قرآن دی او هغه کتاب چه له دوی سره پخوا له دی نه موجود ؤ (توریت) دی د عظیم الشان قرآن له نزوله پخوا کله به چه یهودان د کافرانو په مقابل کښی مغلوبیدل نو دعا به ئی کوله او ویل به ئی ای خدایه! د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم او د هغه پاک قرآن په برکت چه پر ده به نازلیدوی، مونږ ته په کافرانو بری او فتح راکړه، کله چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مبعوث شو او د هغه د رسالت تولی ښی ئی ولیدلی نو تری منکر او ملعون شول.

بِسْمِ اللَّهِ اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَن يَكْفُرُوا بِهَا أَنزَلَ اللَّهُ بَعْثًا
أَن يُنَزِّلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

بد دی هغه څه چه پلورلی (خرش کړی) دی دوی په هغه سره ځانونه خپل (او هغه دا دی) چه کافران کیږی په هغه قرآن چه نازل کړی دی الله (دا کفر) په سبب د دی حسد او کینې دی چه (ولی) نازلوی الله له فضله خپله په هغه چا چه اراده وکړی له بندګانو خپلو

تفسیر: یعنی هغه شی چه دوی د هغه په بدل کښی خپل ځانونه پلوری (خرخوی) هغه د سپیڅلی

پاک قرآن په مقابل کېنې د کفر او انکار غوره کول دی حال دا چه د دوی دا کفر او انکار هم یوازی د دوی له ضد - کینې او حسد نه پیدا شوی دی.

فَبَاءُ وَيَغْضَبُ عَلَى غَضَبٍ ط

نو اخته شول په یوه غضب (چه کفر دی په محمد او قرآن) د پاسه د بل غضب (چه کفر دی په عیسی او انجیل).

تفسیر: یعنی یو غضب دا چه نه یوازی په قرآن، بلکه په خپل کتاب هم سره کافران او منکران شول. او بل غضب دا چه یوازی د حسد او ضد له امله (وجی) ئی د هغه وخت له رسول سره مخالفت وکړ او ورځنی وگرځیدل.

وَاللَّكَفِرَيْنِ عَذَابٌ مُّهِينٌ ٩٠

او (مقرر) دی لپاره د کافرانو عذاب سپکوونکی.

تفسیر: له دی څخه معلومیږي چه هر عذاب د ذلت له پاره نه وی بلکه هغه عذاب چه مسلمانانو ته ورکول کیږي، هغه د دوی د گناهونو له امله (وجی) دی چه تری پاک شی، نه د سپکتیا او تذلیل له پاره یوازی هغه عذاب چه کفارو ته ورکول کیږي هغه د تذلیل عذاب دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ امْنُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُوْمِنُ بِمَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ ط

او کله چه وویل شی دوی ته چه ایمان راوړئ په هغو (کتابو) چه نازل کړی دی الله وایی دوی ایمان راوړو مونږ په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی پر مونږ (یعنی تورات) حال دا چه کافران کیږي په هغه کتاب چه بی له هغه دی یعنی (انجیل او قرآن) حال دا چه دا (نور کتابونه هم) حق دی مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی (چه د الله تعالی له خوا نازل شوی دی)

تفسیر: هغه کتاب چه بی له هغه دی یعنی «انجیل» او «قرآن» او هغه چه نازل شوی دی پر

مونږ يعني «توريت» مطلب دا چه پرته (علاوه) له «توريت» څخه له نورو کتابو څخه په ښکاره ډول (طريقه) منکران دی «د قرآن» او «انجيل» منونکی نه دی. حال دا چه دا کتابونه هم رښتيا حق او د «توريت» تصديق کوونکی دی.

قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾

ووايه (ای محمده! دغو يهودانو ته) نو ولی به وژل تاسی انبیاء د الله (لکه شعیب زکریا او یحییٰ) پخوا (له دی څخه) که چیری وی تاسی ایمان راوړونکی (په توریت).

تفسیر: یعنی یهودانو ته ووايه «که تاسی په توریت ایمان لرونکی یی نو بیا مو ولی انبیاء ووژل؟ ځکه چه په «توریت» کښی داسی حکم شته - هر هغه نبی چه د «توریت» تصديق وکړی، تاسی له هغه سره مرسته (مدد) وکړئ او خامخا ورباندی ایمان راوړئ!» او هغه انبیاء مو وژلی دی چه پخوا له دی څخه تیر شوی دی لکه حضرت زکریا او حضرت یحییٰ علیهما السلام چه د (توریت) په احکامو ئی عمل کاوه او د (توریت) د ترویج او تاکید له پاره رالیږل شوی وو. په دی خبره کښی هیڅ ناپوه ته کومه اندیښنه او شک نه پیدا کیږی چه دی پیغمبرانو د توریت تصديق کاوه.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهَا وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٩٢﴾

او خامخا په تحقیق سره راوړی وی تاسی ته موسی ښکاره (معجزی) بیا ونيوه تاسی خوسی (سخی) (په خدایی سره) پس د تلولو د موسی (د طور غره ته) حال دا چه تاسی وی ظالمان (پر ځانو خپلو په دی معبود نیولو د خوسی)

تفسیر: یعنی په خپله حضرت موسی علیه السلام چه تاسی د هغه په شریعت باندی قائم یی او د هغه شریعت له امله (وجی) د نورو شرائعو او حقه و ادیانو څخه انکار کوئ تاسو ته ئی ډیری ښکاره نښی او معجزی دروښودی لکه همساء، یدبیضاء، د سیند څیړول او نور مگر کله چه موسی علیه السلام د څو ورځو له پاره د طور غره ته لاړ نو تاسی د هغه په غیاب کښی خوسی (سخی) خپل معبود وټاکه (مقرر که)، حال دا چه موسی علیه السلام ژوندی او د نبوت خاوند ؤ، نو په هغه وخت کښی پر موسی علیه السلام او د هغه په شریعت ستاسی ایمان چیری ؤ چه نن

د آخر الزمان رسول صلى الله عليه وسلم د بغض، حسد له امله (وجی) تاسی موسوی شریعت داسی تینگ نیولی دی چه د الله تعالی احکامو ته هم غوړ نه ږدی، بیشکه چه تاسی ظالمان یی او ستاسی پلرونه او نیکه گان هم ظالمان وو دا ؤ د بنی اسرائیلو احوال د حضرت موسی علیه السلام سره وروسته له دی د (توریت) په نسبت د هغوی د ایمان حالت بیانوی

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ
الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمِعُوا قَالُوا سَمِعْنَا
وَعَصَيْنَا وَأَشْرَبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم د تاسی (په منلو د توریت) او پورته کړ مونږ پاس په (سرو) د تاسی د طور (غر) واخلي هغه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ او واورئ (په تدبیر سره) وویل (یهودانو) اوریدلی ده مونږ (ستا خبره) او نه دی منلی مونږ (ستا حکم) او ورڅښلی (څکلی) شوی وه په زړونو د دوی کښی (مینه د) خوسی (سخی) په سبب د کفر د دوی

تفسیر: یعنی د توریت د احکامو په نسبت چه کوم احکام درکړی شوی دی هغه په پوره همت او استقلال سره تینگ ونیسئ! څرنکه چه غر مو په سر غوړند ؤ، نو د خپل ځان له ویری خو مو تش په ژبه یا په هغه وخت کښی وویل ﴿سَمِعْنَا﴾ یعنی د (توریت) احکام مو واوریدل، او په زړه کښی یا وروسته له هغه مو ویل ﴿عَصَيْنَا﴾ یعنی هغه احکام مو ونه منل، د دی غاړه غږولو بله وجه دا وه چه د صورت خوښولو او ښکاره کتلو مینی د هغوی په زړونو کښی کلک ځای نیولی ؤ او د دوی د کفر له سببه هغه زنگ چه د هغوی په زړونو کښی ؤ، لا داسی تینگ شو چه بیرته کیدو ئی هیڅ امکان نه درلود (لرلو) بلکه ورځ په ورځ لا پسی زیاتیده.

قُلْ بِسَبَّأٍ أَمْرُكُمْ بِهِ إِيَّانَا أَنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٢﴾
قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمْ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّنْ
دُونِ النَّاسِ فَتَمَتُّوا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٣﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بد دی هغه شی چه امر کوی تاسی ته په هغه (چه کفر دی په محمد او قرآن) ایمان ستاسی که چیری یی تاسی ایمان راوړونکی. ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری وی تاسی ته دار آخرنی په نزد د الله په خلوص (او خلوص سره یوازی) بی له (نورو) خلقو نو هیله (تمنا) وکړئ د مرگ که چیری یی تاسی صادقان (په دعوی د خالصوالی د جنت کښی خپلو ځانو ته).

تفسیر: یهودانو به ویل «پرته (علاوه) له مونږ نه به په جنت کښی بل هیڅ څوک نه داخلوی او مونږ ته هیڅ یو ربر (تکلیف) او عذاب نشته» الله تعالی فرمایي که په رښتیا سره تاسی جنتیان یی نو له مړینی څخه ولی ویریږی؟»

څوک چه شمیری ځان رښتیا اهل د جنت = خوښ به ئی نه وی دنیا یی چرچی راحت دا کسان چه په دنیا کښی بی پروا دی = دوی هرگوره په عقبی وینی زحمت

وَلَنْ يَتَسَوَّاهُ ابَدًا اِبَاقَدَّامَتُ اَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ
بِالظَّالِمِينَ ٩٥ وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلَى حَيٰوةٍ
مِّنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا يُوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ
وَمَا هُوَ بِزَحٰرِجِهٖ مِنَ الْعَذَابِ اِنْ يُعَمَّرْ وَاللَّهُ بَصِيْرٌ
بِمَا يَعْمَلُوْنَ ٩٦

او له سره به هیله (امید) ونه کړی د مرگ هیڅ کله په سبب د هغو عملونو چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (لکه د انبیاء او نورو قتل او تکذیب) او الله ښه عالم دی په (احوالو) د ظالمانو او خامخا به مومی ته هر ورو (خامخا) دوی ډیر حرصناک د خلقو نه په ژوندانه باندی او (ډیر حارصان) له هغو کسانو ځنی (هم) چه مشرکان دی، خوښوی هر یو د هغوی (یهودانو) که عمر ورکړ شی (او اوږد شی عمر ئی) زر کاله، او نه دی دا کس خلاصوونکی د ده له عذابه دا چه ډیر عمر ورکړ شی او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هر څه چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی یهودانو داسی خراب کارونه کړی دی چه له مرگه ډیر لری تېستی او ویریږی چه وروسته له مړینی مونږ ته هیڅ یوه گټه (فائده) نه رسیږی تر دی حده پوری چه له مشرکانو څخه هم دوی ډیر په ژوندی پاتی کیدلو باندی حریصان دی. په دی سره د هغوی د دعوی تغلیط په ښه ډول (طریقه) سره وشو.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلْجَبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ
عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى
وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ۝ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَ
رُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَلَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چه وی دشمن د جبریل (نو دوی مری له قهره!) ځکه بیشکه هغه (جبریل) نازل کړی دی قرآن په زړه ستا په اذن (او حکم) د الله حال دا چه مصدق دی (دا کتاب) د هغو کتابونو چه پخوا له ده دی (لکه توریت او انجیل) او لارښوونکی دی او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په جنت او د الله په لقاء سره) هر څوک چه وی دشمن د الله او د ملائکو د ده او د رسولانو د ده او (خصوصاً) د جبریل او د میکائیل پس بیشکه الله دشمن دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یهودانو به ویل «هغه پرېسته جبریل علیه السلام چه پر (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) باندی وحی راوړی له مونږ سره دشمنی لری او زمونږ پلرونو ته د ده له لاسه لوی ربړونه (تکلیفونو) پېښ شوی دی که پرته (علاوه) له جبرئیل علیه السلام بلی کومی پرېستی دوی ته وحی راوړی وی، نو مونږ به په (محمد صلی الله علیه وسلم) ایمان راوړی وی» نو د دوی د دی وینا په نسبت الله تعالی داسی فرمایي «گړدی پرېستی همغه شیان کوی چه د پاک الله له لوری دوی پری ماموری شوی وی او له خپله ځانه هیڅ شی نه کوی نو هغه کسان چه له دوی سره دشمنی کوی بیشکه چه الله تعالی د هغوی دشمن دی».

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا آلَا

الْفٰسِقُوْنَ ۝۹۹ اَوْ كَلِمًا عٰهَدُ وَاَعٰهَدُ اَنْبَدَ ۚ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ
بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝۱۰۰

او هر و مرو (خامخا) په تحقيق نازل كړى دى مونږ تاته آيتونه روښانه او نه
كافران كيږي په دى باندې مگر فاسقان (چه د الله له فرمانه وتونكى دى).
آيا هر كله چه وبه كاوه دوى يو عهد نو غورځاوه (هيراوه او ماتوه) دا عهد
يوى دلى له دوى څخه بلكه اكثره د دوى ايمان نه راوړى (په مؤمن به شيانو).

تفسير: يعنى دا د هغوى پخوانى عادت دى كله چه دوى له الله تعالى يا رسول الله صلى الله عليه
وسلم يا له بل چا سره عهد او پيمان وټرى، نو بيا يوه ډله له دوى څخه له هغه عهد نه سترگي
پټوي او تر شايي غورځوي بلكه دير داسي يهودان هم شته چه په «توريت» باندې ئى هم لا ايمان
نه دى راوړى نو داسي كسانو ته عهد ماتول او په خپلو خبرو باندې نه درېدل، كومه سخته خبره
نه ده.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ بَيِّنٰتٌ مِّنْ
الَّذِيْنَ اَوْتُوْا الْكِتٰبَ ۖ كَتَبَ اللّٰهُ وَّرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَانُتْهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝۱۰۱

او هر كله چه راغى دوى ته رسول (محمد) له طرفه د الله چه مصدق دى د
هغه كتاب (توريت) چه له دوى سره دى نو وغورځاوه يوى دلى له هغو
كسانو چه ور كړى شوى دى دوى ته كتاب، كتاب د الله لره وروسته د شاوو
د دوى (او هيڅ عمل ئى پرې ونه كړ) لكه چه دوى نه پوهيږي (چه دغه
كتاب او رسول له جانبه د الله راغلى دى يا په هغه كښى څه صفت دى د
محمد).

تفسير: له «رسول» څخه حضرت محمد صلى الله عليه وسلم مراد دى او له «ما معهم» ځنى مطلب
«توريت» او له «كتاب الله» نه مقصد هم دا «توريت» دى، يعنى كله چه رسول الله صلى الله
عليه وعلى اله واصحابه وسلم تشرېف راوړ، نو دوى د «توريت» او نورو آسمانى كتابونو تصديق
كوونكى ؤ. نو د يهودانو يوى دلى په خپله «توريت» خپلو شاوو ته داسي وغورځاوه لكه چه

بیخی ئی نه وی لیدلی او هیخ ورنه خبر نه وی چه آیا هغه هم کوم کتاب دی که نه؟ او شه
اوامر او نواهی هم پکشی شته که نه؟ کله چه دوی په خپل کتاب عقیده او ایمان نه لری، نو له
هغوی ځنی د نورو الهی احکامو په نسبت شه امید کول په کار دی؟

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمٍ ؕ وَمَا
كَفَرَسُلَيْمٌ وَلَكِنَّ الشَّيْطَانُ كَفَرٌ ؕ وَيُعَلِّمُونَ النَّاسَ
السِّحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ
وَمَا يَعْلَمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا
تَكْفُرْ ۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ
زَوْجِهِ ۖ وَمَا هُمْ بِضَارِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ
وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ ۖ وَلَقَدْ عَلِمُوا
لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ ۚ وَلَبِئْسَ
مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ۝۴۰ وَلَوْ أَنَّهُمْ
آمَنُوا وَاتَّقَوْا الْمَثُوبَةَ ۖ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۖ خَيْرٌ لَّو كَانُوا
يَعْلَمُونَ ۝۴۱

او متابعت وکړ یهودانو د هغه شه چه لوست به شیطانانو (پیریانو) په (زمانه
د) باچاهی د سلیمان کښی (چه دی احمقانو کتاب الله تر شا وغورځاوه او
سحر ئی زده او په متابعت ئی لگیا شول) او نه ؤ کافر شوی سلیمان (د
سحر د عمل په تحلیل سره) ولیکن شیطانان کافران شوی وو حال دا چه بنود
به ئی خلقو ته سحر او (متابعت به ئی کاوه) د هغه شی چه نازل کړی شوی
ؤ په دوو پرښتو په (بنار د) بابل کښی (چه نوم د یوی) هاروت او (د بلی)
ماروت (دی)؛ او نه به کوله ښودنه دوی دواړو هیچا ته تر هغه پوری چه وبه
ویل دواړو بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ آزموینه (ازمیښت) یو (له جانبه د
الله) نو مه کافر کیږه (په زده کولو د سحر چه د عمل پر جواز ئی معتقد

اوسی) نو زده کاوه به هغوی له دوی دواړو نه هغه شی چه بیلتون به ئی کاوه په هغه سره په منځ د میره (خاوند) او بنځی د هغه کښی؛ او نه وو دوی ضرر رسوونکی په دغه سحر سره هیچا ته مگر په اذن (حکم) د الله سره؛ او زده کوی دوی (یعنی یهودان) هغه څه چه ضرر رسوی دوی ته او نفع نه رسوی دوی ته؛ او هر ورو (خامخا) په تحقیق پوهیدل دوی چه خامخا هغه څوک چه پیری (اخلی) (زده کوی په اعتقاد د جواز) سحر نشته ده لره په آخرت کښی هیڅ برخه (د نیکی)؛ او هر ورو (خامخا) ډیر بد دی هغه شی چه پلورلی (اخستی) دی دوی په هغه شی سره (حصه د) ځانو خپلو که چیری وی دوی چه پوهیدلی (په بد انجام د سحر نو نه به ئی زده کاوه). او که په تحقیق دوی ایمان راوړی وی او پرهیز ئی کړی وی (له سحره او له یهودیته) نو هر ورو (خامخا) ثواب له طرفه د الله څخه ډیر غوره دی (له دی سحر او رشوت د توریت په تحریف) که وی دوی چه پوهیدلی (په بهتری د «توریت» نو سحر به ئی نه زده کاوه او له پاک الله ځنی به وپریدل او له مناهیهو به لری گرځیدل).

تفسیر: لنده ئی دا چه یهودانو دین او کتاب پرېښود او د سحر - جادو او کودو تابع شول. او جادو له دوو خواؤ په خلقو کښی خپور (خور) شو.

(۱): د حضرت سلیمان علیه السلام په زمانه کښی په دی سبب چه پیریانو او انسانانو ناسته او ولاړه سره درلوده، (لرله) نو بنیادمانو له شیطانانو ځنی کودی زده کولی او دا به ئی حضرت سلیمان علیه السلام ته منسوبولی چه دا کودی مونږ ته له ده ځنی رارسیدلی دی او ده د هم دی کودو په زور پر خلقو حکمونه چلول. نو ځکه الله تعالی فرمایي چه «دا کار کفر دی او د سلیمان نه دی».

(۲): د (هاروت) او (ماروت) له پلوه (طرفه) ئی تعمیم وموند چه دا دوی پرېښتی د (بابل) په ښار کښی د بنیادمانو په صورت اوسیدلی او دوی ته د سحر او جادو علم ښه معلوم ؤ. د سحر هر طالب به چه دوی ته ورته، نو دوی به هغه ته نصیحت کاوه چه «سحر مه زده کوه! چه د سحر د جائز گنلو له امله (وجی) سری کافر او ایمان ته ئی زوال ورسیږی» که سره له دغه نصیحت به دا د سحر طالب د سحر له زده کولو څخه لاس نه آخیست، نو ئی ورښود. پاک الله د هاروت او ماروت) په ذریعه د خپلو بندگانو آزموینه کوله. نو ځکه فرمایي چه له هسی علومو ځنی آخرت ته هیڅ یوه گټه (فائده) نه رسیږی، بلکه ډیر نقصان رسوونکی دی او په دنیا او آخرت کښی پرته (علاوه) له نقصانه بل څه گټه (فائده) په لاس نه تری راځی او بی د الله تعالی له حکم او ارادی هیڅ اثر نه پری مرتبیری که دوی د دین علم او د کتاب علم زده کاوه، نو د دواړو دارینو اجر او ثواب به ئی په برخه کیده کله چه دین او کتاب ئی پرېښود ﴿خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾

شول.

چه په سود او په خپل زیان څوک نه پوهیږي - هغه کله خپل مقصود وټه رسیږي

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وایئ تاسی (لفظ د) راعنا (رسول الله ته) او ووايئ (په غحای د راعنا لفظ د) انظرنا او واورئ تاسی (حق د زړه په غورو). او شته دی لپاره د کافرانو عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: یهودان به د رسول الله مبارک په مجلس کښی کیناستل او د دوی خبری به ئی اوریدلی، په غحنو خبرو به چه ښه نه پوهیدل، یا به ئی نه اوریدلی؛ د هغو تحقیق به ئی بیا په تکرار سره کاوه او ویل به ئی «راعنا» یعنی زمونږ په لوری توجه وفرمایئ! او رعایت مو وکړئ! د دی کلمی د اوریدلو په اثر به کله کله مسلمانانو هم داسی ویل. نو پاک الله منع کوی چه داسی مه وایئ! او که وایئ هم نو ﴿انظُرْنَا﴾ ووايئ! چه د هغه معنی هم همغه ده او د خبرو د شروع څخه پوره متوجه اوسئ! چه بیا پوښتنی ته اړ (محتاج) نه شی! یهودانو دا خبره د فریب او بدنیتی له امله (وجی) ویله او دا کلمه به ئی په داسی ژوولی ژبه ادا کوله چه د «راعینا» توری به هم تری خوت چه معنی ئی ای زمونږ شپونه! ده برسیره په دی د یهودانو په نزد ﴿راعنا﴾ د احمق او ناپوه معنی هم ورکوی.

مَا يَوْدُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٥٣﴾

نه خوښوی (دوست نه گڼی) هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل کتابو څخه او (نه) له مشرکانو څخه دا (خبره) چه نازله کړه شی پر تاسی کومه ښه خبره (لکه وحی، نصرت) له ربه ستاسی (د حسد او رخی) (کښی) له

مخی) او الله خاصوی په رحمت خپل سره هغه څوک چه اراده (ئی) وکړی (د تخصیص په رحمت سره) او الله څښتن (خاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی کفار یهودان دی که د مکی مشرکان په دی نه دی خوشال چه پاک قرآن په تاسی باندی نازل شوی دی. بلکه یهودانو داسی غوښتل او هیله (امید) ئی درلوده (لرلو) چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم په (بنی اسرائیلو) کښی مبعوث شی. او د مکی د مشرکانو خوبه دا وه چه د دوی له تیره دی وی. مگر دا خو د الله تعالیٰ لوی فضل او مرحمت دی چه وروستی نبی صلی الله علیه وسلم ئی د تاسی د امیانو په قبر کښی پیدا کړ.

مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦٧﴾

هغه چه منسوخ کوو مونږ له کوم آیته یا هیروو ئی (له زړونو) د مؤمنانو څخه نو رالیږو بهتر له هغه (پخوانی څخه په سهولت او کثرت د اجر کښی) یا په مثل د هغه (په تکلیف او ثواب کښی)؛ آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله په هر څه ښه قادر دی (نو رالیږی بهتر له منسوخه یا د هغه په مثل).

تفسیر: دا هم د یهودانو پیغور دی کله چه ستاسی په کتاب کښی ځینی آیتونه منسوخ کیږی نو وایی که دا کتاب په رښتیا د پاک الله له لوری وی، نو کله چه الله تعالیٰ د هغی نسخی له سببه چه مونږ او تاسی اوس پری خبریږو لا له پخوا څخه خبر ؤ نو ولی به ئی یو داسی آیت لیږه؟ نو الله تعالیٰ فرمایي چه نه په لمړنی خبره کښی څه عیب ؤ او نه په وروستی خبره کښی کوم عیب شته، خو ﴿أَحْكُمُ الْحَكِيمِينَ﴾ د وخت په تناسب اول هغه حکم مناسب وگانه، او بیا ئی دغه حکم لارم وپاله (وگڼه).

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٦٨﴾

آیا نه پوهیږی ته چه بیشکه الله (چه دی) هم ده لره دی سلطنت (او باچاهی) د آسمانو او د ځمکی (سره له آسمانو او ځمکی او مافیهما ملکاً

خلقاً وعبیداً) او نشته تاسی ته غیر له الله نه هیڅ دوست (چه ومو ساتی له بلیاتو) او نه مددگار (چه له نازله عذاب مو خلاص کړی)

تفسیر: یعنی دلته خو د الله تعالیٰ قدرت او ملکیت په گردو (تولو) باندی شامل دی او هلته په خپلو بندگانو اعلیٰ درجه عنایت او مرحمت لری، نو اوس د بندگانو په منافعو او مصالحو باندی غیر د ده له ذاته بل څوک پوهیدی شی او څوک د ده په اندازه بندگانو ته منافع او ښیگنی (نفعی) رسولی شی؟

أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سَأَلَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَّبِعِ
الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ۝۱۸

آیا اراده لری تاسی چه سوال وکړئ له رسول خپله (محمد غنی) لکه چه سوال کړی شوی ؤ له موسیٰ څخه پخوا له دی (په راز راز (قسم قسم) نامناسبو طریقو) او هر څوک چه بدلوی (او غوره کوی) کفر په ایمان (چه ایمان ورکوی او کفر آخلی) نو په تحقیق ورکه ئی کړه سمه لار (او له حقی لاری څخه چپ او بی لاری شو).

تفسیر: یعنی د یهودانو په خبره باندی له سره باور او اعتماد مه کوی؟ هر چا ته چه د یهودانو د شبهی او تردد اچولو له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا شوی وی. هغه کافر دی له دی کار غنی خپل ځانونه وژغورئ! (وساتی) او د یهودانو په وینا تاسی د خپل نبی په نسبت هیڅ شک او شبهه مه کوئ! لکه چه دوی به د خپلو انبیاءو په نسبت هسی شبهی کولی.

وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُّدُونَكُمْ مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا تَحْسَدُ الَّذِينَ عِنْدَ
أَنفُسِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۚ

خوښوی (او دوست گنی) ډیر له اهل د کتاب څخه (دا) چه وگرځوی دوی تاسی پس له ایمان راوړلو ستاسی کافران د حسد (له سببه) چه له (خبیثو) نفسونو د دوی (پیدا شوی) دی (نه له بل سببه) وروسته له هغه چه ښکاره شو دوی ته حق (چه رسول قرآن او د اسلام دین دی).

تفسیر: یعنی دیر یهودان دا هیله (امید) او آرزو لری خو په هر دول (هر قسم) چه وکولی شی تاسی له مسلمانی ځنی واری او په کفر او نفاق کښی مو داخل کړی. حال دا چه دوی ته دا خبره ښه ښکاره ده چه د مسلمانانو دین، قرآن او وروستی نبی صلی الله علیه وسلم تول حق او رښتیا دی.

فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ ۝٥٦

نو عفو وکړئ! (دوی ته او جهاد مه کوئ) او مخ تری وگرځوئ! (او جزا مه ورکوئ!) تر هغه پوری چه راولیږی الله امر خپل (په جهاد د دوی یا په جزیه اخیستلو له دوی نه)؛

تفسیر: یعنی تر هغه پوری تاسو د یهودانو دی خبری ته غور کیږدئ! او صبر او تحمل وکړئ! چه زمونږ له لوری تاسو ته کوم حکم راشی، لکه چه په پای (آخر) کښی محمد صلی الله علیه وسلم ته داسی حکم راغی چه تول یهودان د مدینې منورې له چار چاپیر ځنی وشرئ.

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝٥٧

بیشکه چه الله په هر شی ښه قادر دی (نو هر ورو (خامخا) له دوی نه انتقام آخلی).

تفسیر: یعنی د خپل ضعف له امله (وجی) اندیښنه او تردد مه کوئ! ځکه چه پاک الله په خپل قدرت سره تاسی غالب او عزیز او یهودان مغلوب او ذلیل کوی. یا دا چه ډیل او تعطیل د عجز له امله (وجی) نه دی.

وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ

مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝٥٨

او سم دروئ (ادا کوئ له تولو حقوقو سره) لمونځ او ورکوئ زکوة؛ او هغه شی چه مخ کښی لیږئ لپاره د ځانو خپلو له نیکی (لکه صله او صدقه) وبه

مومئ (ثواب د) هغه په نزد د الله؛ بیشکه چه الله په هغه شی چه کوی ئی تاسی ښه لیدونکی دی (نو نه ضایع کیږی اعمال ستاسی او جزا ئی درکوی)

تفسیر: یعنی د هغوی په ضرر او ایذاء باندی صبر وکړئ او په عباداتو کښی بوخت (مشغول) او لگیا اوسئ! ځکه چه الله تعالی ستاسی له کارونو څخه هیڅکله غافل او بی خبر نه دی ستاسی هیڅ یو ښه کار نه شی ضایع کیدی.

وَقَالُوا لَن يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصْرِيًّا

او وایی (اهل کتاب) له سره به نه ننوځی جنت ته مگر هغه څوک (به ننوځی) چه وی یهود یا نصرانی؛

تفسیر: یعنی یهودان خو وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی او نصرانیان وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشی ننوتلی.

تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣١﴾ بَلَىٰ مَن أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِندَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣٢﴾

دا نفسانی غوښتنی د دوی دی، ووايه (ای محمده! دوی ته) راوړئ دلیل خپل (پر دی خبره) که چیری یی صادقان (په دی وینا کښی نه ده داسی) بلکه (غیر له دوی هم داخلیری) هر څوک چه وسپاری ځان خپل الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی نو دی ده لره اجر د ده په نزد د رب د ده - او نه به وی هیڅ (قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیچیری) خفه کیږی (د جزا په وخت کښی).

تفسیر: یعنی چا چه د الله تعالی احکام ومنل او د هغو متابعت ئی وکړ، که څه هم دا احکام د هر نبی له لوری ورته رسیدلی وی او پخپل قومیت او اصولو باندی ئی د یهودانو په شان تعصب ونکړ نو هغوی لره ښه اجر دی او نه په هغوی کښی داسی کومه خبره شته چه د هغی له امله (وجی) به دوی په ویره کښی وی او نه به دوی غمجن وی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَتْلُونَ الْكِتَابَ

او وایی یهودان چه نه دی نصرانیان په هیڅ شی (له حق دین څخه) او وایی نصرانیان چه نه دی یهودان په هیڅ شی (له حق دین څخه) حال دا چه دغه (یهودان او نصرانیان) لولی دوی کتاب (د الله)؛

تفسیر: یعنی کله چه یهودانو په (توریت) کښی ولوستل چه نصرانیان، عیسیٰ علیه السلام د خدای جل جلاله زوی بولی نو په دی مسئله ښه پوه شول چه دوی بیشکه کافران دی. او نصرانیان د (انجیل) له لوستلو ځنی په دی ښه وپوهیدل چه یهودان د عیسیٰ علیه السلام د نبوت د نه منلو له امله (وجی) کافران شول.

كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٣﴾

هم دا رنگه ویل هغو کسانو چه نه پوهیدل (لکه مجوسیان او مشرکان) په شان د ویلو د دغو (کتابیانو) نو الله به حکم وکړی په منع د دوی کښی په ورځ د قیامت په هغه شی کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف (او جگری) کولی.

تفسیر: له دی جاهلانو څخه د عربو مشرکین او بت پرستان مراد دی؛ یعنی همغسی چه یهود او نصاریٰ یو بل کافر او گمراه گنی، هم داسی بت پرستان هم پرته (علاوه) له خپلو ځانو نور ټول گمراهان او بی دینان بولی نو دوی دی په دنیا کښی هسی خبری کوی. په قیامت کښی به د هغو په نسبت فیصله وشي.

(فائده): دلته داسی یوه شبهه پیدا کیږی کله چه ئی ﴿كَذَلِكَ﴾ وفرمایل نو بیا د ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ فرمایلو ته څه حاجت و؟ ځینی وایی مفسران هسی ځواب وایی چه ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ د ﴿كَذَلِكَ﴾ توضیح او تاکید دی. او ځینی وایی چه دلته جلا جلا (جدا جدا) دوی تشبیه گانی دی نو ځکه ئی دوه لفظونه وفرمایل له یوی تشبیه څخه دا غرض دی چه د دوی او د دوی د وینا په منع کښی مشابهنه سره شته یعنی څرنگه چه دوی نورو ته گمراه وایی دوی په خپله هم

گمراهان دی. او له بلی تشبیه غنی دا غرض دی لکه چه کتابیانو دا بی دلیلہ دعوی د خپلو نفسانی اغراضو او عداوتونو له امله (وجی) کوله هم داسی بت پرستان هم بی دلیلہ یوازی د نفسانی غوښتنو له امله (وجی) داسی دعوی کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسْجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهِ

او څوک دی لوی ظالم (بلکه نشته) له هغه چا څخه چه بندوی مسجدونه د الله له دی چه یاد کړی شی په هغو کښی نوم د الله او کوښښ کوی په وړانولو (او شاپړولو) د هغو کښی؛

تفسیر: که څه هم د دی آیت د نزول سبب نصاریٰ دی چه دوی له یهودانو سره مقاتله وکړه، (توریت) ئی وسوځاوه او بیت المقدس ئی خراب کړ. یا د مکي مشرکان دی چه هغوی د بغض، عناد او تعصب له کبله (وجی) مسلمانان په (حديبيه) کښی ستانه (صفت) کړل او د بیت الله له زیارت نه ئی محروم وگرځول. مگر هغه کسان چه کوم مسجد وړانوی نو هغوی هم په دی حکم کښی داخل دی.

أُولَٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ

دغه کسان نه دی لائق دوی ته دا چه ننوځی دغو مسجدونو ته مگر وپریدونکی (له مؤمنانو څخه)؛

تفسیر: یعنی له دی کفارو سره خو لائق داسی وو چه د الله تعالیٰ مساجدو ته سره له ویری او تواضع، ادب او تعظیم ورننوتلی، نو دا خو ښکاره ظلم دی، چه کفارو هلته بی حرمتی وکړه یا ئی مطلب دا دی چه په عزت او حکومت سره دوی په دی ملک کښی د اوسیدلو وړ (لائق) نه دی. لکه چه هم داسی هم وشول چه د الله تعالیٰ له لوری مکه معظمه او (شام) مسلمانانو ته ورکړل شول.

لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ

دوی ته په دنیا کښی ذلت دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی مغلوب شول او په قید کښی ولویدل او مسلمانانو ته به ئی جزیه ورکوله.

وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝۱۱۲
وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوْا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ ۝

او (شته) دوی ته په آخرت کښی عذاب دیر لوی (په سبب د کفر او ظلم د دوی). او خاص الله لره دی مشرق او مغرب نو هر لوری ته چه مخ وگرځوئ (په لمانځه کښی) نو هم دغه لوری د طاعت د الله دی.

تفسیر: دا هم د یهودانو او نصرانیانو جگړی وی چه له دوی څخه هر یوه خپله قبله ښه بلله الله تعالیٰ فرمایي چه الله تعالیٰ په کوم مخصوص ډول (طریقه) سره په هیڅ لوری کښی نشته، بلکه له ټولو امکانه و او جهاتو ځنی منزه دی او له یوی څنډی څخه تر بلی څنډی پوری ټوله ځمکه ده لره ده البته د هغه له حکم سره سم هر لوری ته چه تاسی مخ کوی الله تعالیٰ مو وینی او ستاسی عبادت قبلوی ځینی وایی چه په سفر کښی په سورلو باندی د نوافلو د ادا کولو په نسبت، یا کله چه په سفر کښی قبله مشته شوی وه دا آیت نازل شوی و.

إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ۝۱۱۵

بیشکه چه الله پراخ دی (رحمت د ده) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د هغه رحمت هر چیري عام دی، تر یوه ځای پوری څه اختصاص نه لری. د دوی له نیتونو، مصالحو او اعمالو ځنی په ښه ډول (طریقه) خبر دی او ښه پوهیږی چه د بندگانو په حق کښی کوم شی مفید او کوم شی مضر دی؟ او سم له هغو سره حکم صادروی. هر څوک چه سم له هغه سره عمل کوی هغه ته ښه جزاء او هر څوک چه له هغه ځنی مخالف تگ کوی هغه ته بده سزا ورکوی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَنَهُ بَلْ لَّهُ مَا فِي السَّمُوتِ
وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَّهُ قِنْتُونَ ﴿١١٩﴾ بَدِيعُ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ
وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿١٢٠﴾

او وائی (کفار - یهودان او نصرانیان داسی چه) نیولی دی الله زوی پاکی ده
ده لره (له زوی شخه)؛ بلکه دی ده لره هر هغه شیونه چه په آسمانو او
خُمکی کښی دی (سره له آسمانو او خُمکی ملکاً، خلقاً وعبیداً)؛ ټول ده
لره حکم منونکی (او مغلوب) دی. نوی (بی له نمونی) پیدا کوونکی د
آسمانو او د خُمکی دی؛ او هر کله چه اراده وکړی د یوه کار نو بیشکه
هم دغه خبره ده چه وایی هغه کار ته چه وشه! نو هغه وشي.

تفسیر: یهودانو حضرت عزیر علیه السلام ته او نصرانیانو حضرت عیسیٰ علیه السلام ته د الله
تعالیٰ زوی ویل. الله تعالیٰ فرمایي چه د ده ذات له ټولو هسی خبرو ځنی پاک او منزّه دی. بلکه
ټول موجودات بیخي د ده مملوک او مخلوق او مطیع دی.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ

او وایی هغه کسان چه دوی نه پوهیږي (یا ځان نه پوهوی) ولی خبری نه
کوی له مونږ سره الله (پخپله) یا ولی نه راځی مونږ ته یو آیت (د قدرت په
صدق ستا)

تفسیر: یعنی هغه جاهلان یا متجاهلان چه په کتابیانو او بت پرستانو کښی دی هغوی ټول سره
وایی چه الله تعالیٰ ولی بی له وسیلی له مونږ سره خبری نه کوی؟ یا کومه یوه داسی نښه نه
راښیي چه مونږ د هغی له اوریدلو یا لیدلو ځنی ستا د رسالت تصدیق وکړو.

كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ

تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١٢١﴾

هم دا رنگه به ويل هغو كسانو (چه وو) پخوا له دوى غنى په شان د خبرى د دوى؛ يو رنگ شوى دى زړونه د دوى؛ په تحقيق بياني كړى دى مونږ معجزى (نښى د وحدت او نبوت) هغو خلقو ته چه دوى يقين كوى (او هيڅ شبهه او عناد په دوى كښى نشته)

تفسير: الله تعالى فرمايى چه پخوانيو خلقو هم داسى د جهالت خبرى كولى دا كومى نوى خبرى نه دى او هغو كسانو ته چه يقين او باور كوونكى دى مونږ د برحقه نښى نښى بيان فرمايلى دى او هغه كسان چه په خپل ضد او عداوت باندې تينگ ولاړ دى او انكار كوى نو دا يوازى حسد او عناد دى.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَا تُسْأَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ١١٩

بیشكه مونږ لېږلى ئى ته (اى محمده!) په حقه سره زيرى وركوونكى (په نعيم) او وړوونكى (له جحيم). او ته به نه پوښتيدل كيږى له صاحبانو د دوزخ څخه.

تفسير: يعنى پر تاسى باندې د دى خبرى هيڅ الزام نشته چه هغوى مو ولى په اسلام سره نه دى مشرف كړى.

وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ١٢٠

او هيڅ كله به راضى نه شى له تانه (اى محمده!) يهودان او نه نصرانيان تر هغه پورى چه متابعت وكړى ته د دين د دوى؛

تفسير: يعنى يهودان او نصرانيان د حق خبرى له منلو سره هيڅ يوه علاقه او كار نه لري دوى په خپل ضد باندې كلك ولاړ دى او له سره ستاسى دين نه منى، كه بالفرض تاسى د هغوى تابع شئ نو خوښيږى او دا ممكنه او كيدونكى خبره نه ده نو اوس دى د هغوى د موافقت اميدونه كړى شى.

قُلْ إِنْ هَدَى اللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دغه هدایت دی (او بس)؛

تفسیر: یعنی په هره زمانه کښی همغه دین معتبر او هدایت ؤ چه د هغه وخت نبی به د هغه هدایت کاوه او اوس هغه دین، د اسلام پا که طریقه ده، نه د یهودانو او نصرانیانو دود (رواج) او دستور.

وَلِیْنِ اتَّبَعَتْ اَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِیْ جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَّلِیٍّ وَلَا نَصِیْرٍ ۝۱۳

او قسم دی که چیری پیروی وکړی ته د آرزوگانو د دوی وروسته له هغه چه راغلی دی تاته له علمه نو نه به وی تا لره له (عذابه د) الله هیڅ دوست (ساتونکی له بلیاتو) او مددگار (خلاصوونکی له نازله ؤ عذابو).

تفسیر: دا یوه فرضی خبره ده یعنی که بالفرض تاسی داسی وکړئ نو له الهی قهره هیڅوک خپل ځان نه شی ژغورلی (بچ کولی) یا ئی منظور د امت تنبیه ده چه که کوم سړی مسلمان شی او په قرآنی احکامو پوهیږی او بیا له اسلامه مخ واړوی نو هیڅوک دی له عذابه نشی ژغورلی (ساتلی).

الَّذِیْنَ اتَّيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُوْنَ
بِهٖ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝۱۴

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب لولی (دغه د اهل کتاب مؤمنان) دا کتاب د حق په لوستلو د هغه سره؛ هم دغه کسان ایمان راوړی په دغه (کتاب پرته (علاوه) له محرفینو)؛ او هغه څوک چه کافر شی په ده نو دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (چه ایمان په کفر بدلوی).

تفسیر: په یهودانو کښی لږ کسان منصفان هم ؤ چه خپل کتابونه ئی داسی لوستلی او پری پوهیدلی وو چه په الفاظو کښی ئی تحریف نه کاوه په معنی د هغه کښی ئی فکر چلاوه او په

مقتضاء نئی عمل کاوہ او په پاک قرآن نئی ایمان راوړی و لکه حضرت عبدالله بن سلام رضی الله تعالیٰ عنه او د هغه ملگری یا د (جعفر طیار رضی الله تعالیٰ عنه هغه ملگری چه ورسره له حبشی راغلی وو) دا آیت د هغو په باره کښی دی یعنی دوی «توریت» په غور سره لوست او هم دوی ته ایمان په برخه شو او هغه کسان چه له خپل کتاب څنی نئی انکار وکړ او په هغو کښی نئی گوتی ووهلی او سره وایی راوه او تحریف نئی وکړ، نو دوی زیانکاران - خائنان او خاسران شول.

يٰۤبَنِي إِسْرَءِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٣٢﴾
وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا
شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿١٣٣﴾

ای بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوبه!) یاد کړئ نعمت زما هغه چه انعام کړی دی ما پر تاسی (او بل دا یاد کړئ چه) بیشکه ما غوره کړی یی تاسی (یعنی نیکونه ستاسی) پر خلقو (د زمانی ستاسی) او وویریږی، له (عذابه د) هغی ورځی چه لری کولی به نه شی هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به شی قبلولی له دغه نفس څخه بدل (فدیه) او نه به نفع رسوی ده ته شفاعت (سپارښت د هیچا) او نه به له دوی سره مدد وکړی شی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر: د هغو خبرو یادونه چه په شروع کښی بنی اسرائیلو ته شوی وه، اوس بیا د هغو ټولو حالاتو د یادولو څنی وروسته بیا هم د هغو یادونه د تاکید او تنبیه او ویشولو له امله (وجی) کړی شوی ده چه ښه نئی په زړه شی او د هدایت په لوری واوړی او لا ښه څرگنده شی چه له دی قصی څخه اصلی مقصد هم دا دی.

وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَتْهُنَّ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وازمایه ابراهیم لره پروردگار د ده په څو خبرو نو ده پوره کړی هغه (خبری).

تفسیر: لکه اوامر - نواهی او سنن - د حج افعال - ختنه - سر بیلول (د سر لار ایستل) مسواک او نور چه حضرت ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ د احکامو سره سم هغه ټول په ډیر اخلاص

سره په غای راوړی دی او ټول ئی په ډیر ښه ډول (طریقه) سره ادا او پای (انتها) ته رسولی دی او له هم دی امله (وجی) د خلقو امام او پیشوا ګرځول شوی دی.

قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا

وویل (الله) چه بیشکه زه ګرځوونکی د تا یم لپاره د خلقو مقتدا (په دین کښی)

تفسیر: یعنی ټول (راتلونکی) انبیاء به ستاسی په متابعت باندی تګ وکړی.

قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴿۱۲۳﴾

وویل (ابراهیم) او له اولادی می هم (مقتدایان وګرځوه) نو وفرمایل (الله) نه رسیږی عهد (امانت زما) کافرانو ته.

تفسیر: «بنی اسرائیل» په دی ډیر مغرور وو چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاد یو او الله تعالیٰ له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی ده چه نبوت او لویي به ستا په اولاده او څوځات (نسل) کښی پاتی وی او مونږ د «حضرت ابراهیم» په دین باندی یو او ګرد د هغه دین منو. اوس پاک الله دوی پوهوی چه د الله تعالیٰ هغه وعده له هغو کسانو سره وه چه د نیکی پر لار ئی تګ کاوه. حضرت ابراهیم علیه السلام دوه زامن درلودل (لرلو). تر یوی مودی پوری د حضرت اسحاق علیه السلام په اولاده کښی لویي او نبوت ؤ، اوس د حضرت اسمعیل علیه السلام خیلخانی او اولادی ته رسیدلی دی ځکه چه ده د خپلو دواړو زامنو په نسبت دعا کړی ده او فرمایلی ئی دی چه د اسلام دین تل یو دی، ښایی چه ټول رسولان او امتیان په همغی یوی لاری لار شی او هغه دا ده کوم حکم چه پاک الله د رسولانو په وسیله رالېږی، ومانه شی چه اوس په دغه دین باندی یوازی مسلمانان تګ کوی او تاسی له دی طریقې ځنی مخ اړولی دی. په ډومبنيو آیاتو کښی ئی خپلی ښیګڼی (فائدو) او انعامات راوښوول - اوس د هغوی هغه شبهه لری او دفع کوی چه بنی اسرائیل خپل ځانونه د ټول عالم امام او متبوع او له ټولو ځنی ښه او افضل ګڼل، نو ځکه د بل هیچا متابعت ئی نه کاوه.

(فائده): د بنی اسرائیل په واقعاتو کښی ئی د حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر او منقبت وفرمایل، اوس د هغه په ضمن کښی د بیت الله د حالاتو او فضائلو ذکر فرمایي او د دی تذکر په منع کښی په یهودانو او نصرانیانو باندی الزامات هم شته. لکه چه مفسران ئی ذکر کوی.

وَاذْجَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وگرځوله مونږ کعبه ځای د ثواب (او اجتماع) خلقو ته او ځای د امن

تفسیر: یعنی هرکال د حج له پاره خلق هلته سره راتولیری او هلته د حج ارکان ادا کوی - نو دا خلق د دوزخ له عذابه ساتلی او مأمون کیږی. یا هلته په بل هیچا څه تجاوز او تیری نه کیږی.

وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّی

او ونیسئ (ای مؤمنانو!) له ځای د (دریدلو د) ابراهیم ځنی ځای د لمانځه (طواف او دعا).

تفسیر: مقام ابراهیم علیه السلام هغه تیږه (گټه) ده چه حضرت ابراهیم علیه السلام د کعبی شریفی د ودانولو په وخت کښی پری دریده. په دی تیږی (گټی) باندی د حضرت ابراهیم علیه السلام د پښو نښی دی او دی په هم دی تیږی (گټی) باندی د حج د دعوت له پاره دریدلی ؤ او دا تیږه (گټه) هم لکه (حجرالاسود) له جنت ځنی راوړی شوی ده، اوس حکم دی چه له دی تیږی (گټی) سره دی نژدی لمونځ وکړ شی او دا حکم استحبابی دی.

وَعَمَدًا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهَّرَايْتَنِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿١٢٥﴾

او حکم کړی وو مونږ ابراهیم ته او اسمعیل ته (دوی دواړو پلار او زوی ته) چه پاک کړئ! (او پاک وساتئ! تاسی دواړه پلار او زوی) کور (د عبادت) زما لپاره د طواف کوونکو او معتکفینو (یا د مسافرانو او مقیمانو) او (له پاره د) رکوع کوونکو سجده کوونکو (لمونځ کوونکو).

تفسیر: یعنی دلته دی خلق خراب کارونه ونه کړی او د هغه په چپ چاپیر (چار چاپیره) کښی دی ناولی ونه گرځی او طواف دی په طهارت سره وکړی او له ټولو چتلیو (گندگو) ځنی دی بیت الله شریف پاک، صفا وساتل شی!.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما وگرځوه دا ښار (چه کعبه می په کښی ودانه کری ده) غای د امن.

تفسیر: د کعبی شریفی د ودانولو په وخت کښی حضرت ابراهیم علیه السلام داسی دعا کری وه چه دا میدان دی ودان او مأمون ښار وی! لکه چه هم داسی هم وشول.

وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

او روزی ورکړه اوسیدونکو ته ئی له هر راز (قسم) میوو نه هر هغه چا لره چه ایمان ئی راوړی دی له دوی غنی په الله او په ورځ آخره باندی (چه د قیامت ورځ ده).

تفسیر: یعنی د دی غای هغو اوسیدونکو ته چه مسلمانان وی، رزق او روزی ور ورسوه! او میوی ور دیری کړه! او کافرانو ته ئی دعا ونه فرمایله چه هغه پاک غای د کفارو له لوټ (پلیتی) او گندگی څخه پاک او صاف پاتی وی.

قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿۱۳۶﴾

وفرمایل (الله) او هر څوک چه کافر شو نو فائده به ورکړم هغه ته لږه بیا به په زور (او خواری) بوغم دی عذاب د اور (د دوزخ) ته، او بد غای د ورتلو دی (هغه اور).

تفسیر: حق تعالیٰ فرمایي چه په دنیا کښی کفارو ته هم رزق ورکاوه شی او د رزق حال لکه «امامت» داسی نه دی چه هغه ماسواء له ایمان لرونکی بل چاته نه وررسیږی.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا

إِنَّكَ أَنْتَ السَّيِّئُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٤﴾

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه پورته کرل ابراهیم تادوونه (بنیادونه) د کعبی او اسمعیل (هم او دواړو به ویل) ای ربه زمونږ ته قبول کره (دا کار) له مونږ څخه، بیشکه ته چه ئی هم دا ته ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی ئی.

تفسیر: یعنی دا کار مو ته په خپل دربار کښی قبول کره! (چه د کعبی ودانول دی) ته د ټولو دعاوی آوری! او د دوی په نیتونو باندی پوهیږی!

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٥﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٦﴾

ای ربه زمونږه او وگرځوه مونږه حکم منونکی ستا او (وگرځوه) له اولادی زمونږ یوه دله حکم منونکی ستا او وښیه مونږ ته احکام د حج زمونږ او قبوله کره توبه زمونږ، بیشکه ته هم دا ته چه ئی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان ئی. ای ربه زمونږ! پیدا کره (ولیره) په دوی کښی یو رسول له دوی ځنی چه دی لولی پر دوی باندی آیتونه ستا (چه د وحدت او نبوت دلایل دی). او ښی دوی ته کتاب (یعنی قرآن) او حکمت (شرعی احکام) او پاک کړی دوی (له گناهونو)، بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب د حکمت خاوند (په خپل کار کښی).

تفسیر: دا دعا حضرت ابرهیم او د ده زوی حضرت اسمعیل علیهما السلام دواړو کړی ده چه زمونږ په څوځاتو (نسل) کښی یوه حکم منونکی دله پیدا کره! او یو داسی رسول په دوی کښی ولیره! چه هغو ته کتاب او حکمت وښی! نو داسی یو نبی چه د دوی دواړو له اولاد څخه دی پرته (علاوه) د حضرت ختم المرسلین محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک نه دی، نو د دی

له امله (وجی) د یهودانو د پخوانیو خیالاتو پوره تردید وشو له «علم الكتاب» ځنی هغه ضروری مطالب او معانی مراد دی چه له عبارت څخه واضح او ښکاره کیږی او له «حکمت» څخه مخفی اسرار او لطیفه رموز مراد دی.

وَمَنْ يَرْغَبْ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا
وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يٰبَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ
الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾

او څوک دی چه مخ گرځوی له دینه د ابراهیم څخه (هیشوک ئی نه گرځوی) مگر هغه څوک چه احمق گرځولی وی ده ځان خپل، او البته په تحقیق غوره کری و مونږ ابراهیم په دنیا کښی (په نبوت او خلت او د بیت الله په تعمیر سره)؛ او بیشکه دی په آخرت کښی له (خاصو) نیکانو څخه دی. او (یاد کړه) کله چه وویل ابراهیم ته رب د ده چه غاړه کیږده (زما احکامو ته) نو وویل (ابرهیم) غاړه می ایښی ده رب د عالمیانو ته او وصیت کری و په دین خپل سره ابراهیم زامنو خپلو ته او یعقوب (هم)، چه ای زامنو زما بیشکه چه الله غوره کری دی تاسی ته دین (د اسلام) نو له سره مه مری تاسی مگر په هغه حال کښی چه تاسی مسلمانان یی (چه پر اسلام تر نزعی ثابت اوسی!)؛

تفسیر: د هغه ملت او مذهب چه شرف مذکور شو، د هم دی ملت وصیت حضرت ابراهیم او حضرت یعقوب علیهما السلام خپلو اولادو ته فرمایلی و. نو هر هغه څوک چه دا وصیت ونه منی، نو دی د هغو له ویناؤ ځنی هم سر غړوی. یهودان وایی چه حضرت یعقوب خپلو اولادو ته د «یهودیت» وصیت فرمایلی دی، دا وینا بالکل دروغ ده. لکه چه په وروستی آیت کښی راځی. له دی آیت څخه مقصد نهی ده له ترکه د اسلامه، نه، له مرگه. لکه چه ویلی شی چه «الاتصل الا وانت خاشع» یعنی لمونځ مه کوه! ای لمونځ کوونکیه! مگر په هغه حال کښی چه ئی ته

ویریدونکی له الله څخه.

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ
مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۱۳﴾

آیا وئ تاسی حاضران په هغه وخت کښی چه راغی یعقوب ته (اسباب د) مرگ کله چه وویل (یعقوب) زامنو خپلو ته چه د څه شی عبادت به کوئ پس له (مرگه) زما؛ نو وویل دوی چه عبادت به کوو د معبود ستا او د معبود د پلرونو ستا چه ابراهیم او اسمعیل او اسحاق دی هغه الله ته چه یو دی (شریک نه لری) او مونږ ټول هغه ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی تاسی د حضرت یعقوب علیه السلام د وصیت په وخت کښی له سره موجود نه وئ. دوی خو د همغو ستایل شویو انبیاء ملت ته ارشاد فرمایلی وو او تاسی داسی وکړل چه یهودانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ او نصرانیانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ، نور ټول بی دینان دی او له اسلام څخه چه حق مذهب دی دواړه مخالف شول. او په دغه عمل ئی چه بیخی دروغ او افترا ده د وصیت نوم کیښود.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ
وَلَا تُسْأَلُونَ عَنْهَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۴﴾

دغه یو ټولی وه چه په تحقیق تیر شوی دی، هغوی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی ئی وی او تاسی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی دی تاسی او نه به پوښتیدل کیږئ له هغه څه چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه).

تفسیر: یعنی یهودانو او نصرانیانو یقین درلود (لرلو) چه د مور او پلار په گناهونو به زامن نیول کیږی او د هغوی په ثوابو کښی به هم برخه آخلی. دا وینا بیخی غلطه او چټی (بیکاره) ده. بلکه د هر چا عمل د ده د لاری مل، او چاره ئی تر غاړه ده، څه ئی چه کړلی وی هغه به

ریبی او هر څه ئی چه کړی وی هغه به ئی په مخ کښی راځی، ښه وی که بد.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا

او وایی دوی (کتابیان مسلمانانو ته) چه شی! یهودان یا (شی) نصرانیان چه سمه لاره ومومی.

تفسیر: مطلب دا دی چه یهودان مسلمانانو ته وایی چه یهودان شی! او نصرانیان دوی ته وایی چه نصرانیان شی چه هدایت مو په برخه شی.

قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۳۵﴾

ووايه (ای محمده دوی ته چه مونږ داسی نه کوؤ) بلکه (متابعت کوو) د دین د ابراهیم چه په یوه لوری (یعنی له هر باطله حق ته مائل) ؤ او نه ؤ دی له مشرکانو څخه.

تفسیر: یعنی ای محمده! صلی الله علیه وسلم دوی ته ووايه چه ستاسی دا وینا هیڅ د منلو وړ (لائق) نه ده، بلکه مونږ د ابراهیم علیه السلام له هغه ملت سره بالکل سم او موافق یو چه له گردو خرابو مذاهبو ځنی بیل دی. په دی خبره کښی چه نه ؤ دی له شرک کوونکو ځنی دی خبری ته اشاره ده چه تاسی دواړه فرقی په شرک کښی اخته یی، بلکه د عربو نور مشرکان هم چه د ابراهیمی مذهب مدعیان وو د شرک او کفر په سیند کښی لاهو وو. له دی آیته په هغو هم تردید وشو. د انصاف له مخی اوس له دی دوو فرقو څخه هیڅ یوه هم په ابراهیمی مذهب باندی نه ده او یوازی مونږ مسلمانان په ابراهیمی مذهب پاتی یو.

(فائده): په هر شریعت کښی دری خبری وی

(اول): عقاید لکه توحید - نبوت او نور مؤمن به شیان نو په دی کښی ټول آسمانی دین لرونکی شامل او شریک او موافق دی او اختلاف له سره په کښی ممکن نه دی.

(دوهم): د شریعت کلیه قواعد چه له هغو ځنی جزئیات او فرعی مسائل حاصلیری، او په ټولو جزئیاتو کښی تل هغه کلیات ملحوظ او تر کتنی لاندی وی او فی الحقیقت ملت د هم دی اصولو او کلیاتو نوم دی. او د محمد صلی الله علیه وسلم د ملت (دین) او د ابراهیمی ملت توافق او اتحاد هم په هم دغو کلیاتو کښی دی.

(دریم): د گردو کلیاتو او ټولو اصولو او فروعو مجموعه چه هغه ته شریعت وایی. چه د دی خلاصه داسی شوه چه د حضرت محمد رسول الله او حضرت ابراهیم خلیل الله علیهما الصلوة

والسلام ملت سره یو دی - او د دوی شریعتونه سره بیل بیل دی.

قُولُوا آمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرٰهٖمَ وَإِسْمٰعِيلَ وَإِسْحٰقَ
وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسٰى وَعِيسٰى وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ
رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۱۳۶﴾

ووايي (ای مؤمنانو!) چه ايمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی په مونږ او په هغو (لسو صحيفو) چه نازل کړی شوی دی ابراهيم ته او اسمعيل او اسحاق او يعقوب او اولادی (د دوی) ته او په هغو (کتابونو او معجزاتو) چه ورکړی شوی موسی ته او (ورکړی شوی دی) عیسی ته او (پر) هغو (کتابونو) چه ورکړی شوی دی (نورو) انبياؤ ته له ربه د دوی نه حال دا چه نه کوو فرق په منځ د يوه تن له دوی ځنی (په نبوت او نه نبوت سره) او مونږ الله ته غاړه ايښودونکی يو.

تفسیر: يعنی مونږ په ټولو انبياؤ او کتابونو ايمان راوړو، او ټول حق گڼو او هر يو له دوی ځنی په خپله زمانه کښی واجب الاتباع بولو. مونږ د الله تعالیٰ حکم منونکی يو او وايو چه په هره زمانه کښی هر نبی علیه السلام چه هر الهی حکم له ځانه سره راوړی دی د هغو منل او اتباع ضروری دی. پرته (علاوه) له کتابيانو ځنی چه له خپل دين څخه په غير، د نورو ټولو ادیانو تکذيب کوی. اگر که د دوی دين منسوخ شوی هم وی او د انبياؤ هغه احکام دروغ گڼی چه د الله تعالیٰ احکام دی.

فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا
هُمُ فِي شِقَاقٍ ۚ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۳۷﴾

نو که ايمان راوړی دا (يهود او نصاری) لکه چه تاسی ايمان راوړی دی په هغه (مؤمن به شيانو بی له فرقه) نو په تحقيق ئی ومونده سمه لاره، او که

ئى مخ وگرخواوه (له ايمانہ) نو بيشكه هم دا خبره ده چه دوى (له تاسى سره) په مخالفت كېنى دى، نو ژر ده چه كافى به شى په (دفع د شر) د دوى كېنى تا لره الله، او هم دى دى ښه اوريدونكى (د اقوالو) ښه عالم (په احوالو).

تفسير: يعنى د دى له دښمنى او ضد څخه مه ويريئ! پاك الله د هغوى له شر او ضرر څخه ستاسى ساتونكى دى. هغوى تاسى ته هيڅ وړاننى نشي رسولى. الله تعالى د ټولو خبرى آورى او په ټولو احوالو او نيتونو خبر او پوه دى.

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عِبْدُونَ ﴿٢٠﴾

(او وائى اى مؤمنانو! چه مونږ الله رنگ كړى يو) په رنگ د الله او څوك ښه دى له الله غنى له جهته د رنگه (د دين) او مونږ خاص ده لره عبادت كوونكى يو.

تفسير: يهودان له دى آيتونو غنى واوښتل او اسلام ئى ونه مانه. او نصرانيانو هم انكار وكړ او د لافو او باتو په ضمن كېنى به ئى ويل چه له مونږ سره داسى يو رنگ شته چه له مسلمانانو سره نشته.

د نصرانيانو دا دود (رواج) وه چه يو ډول (قسم) زير رنگ ئى جوړ كړى ؤ او كله به چه په دوى كېنى كوم وړوكى پيدا كېده، يا به كوم سړى د دوى په دين كېنى داخليده، نو دوى به په هغه رنگ رنگاوه او په هغه كېنى به ئى غوټه كاوه چه سوچه او ستره نصرانى شى. نو پاك الله فرمايى چه «اى مسلمانانو! ووايى چه مونږ د الله تعالى په رنگ سره رنگ شوى يو چه ايمان دى. حق دين مو منلى دى چه د دى حق دين له منلو او ننوتلو څخه وروسته ټولى ناپاكي او ناولتياوى او نور كشافات (خيرى) بيخى لري كيږي او هر مسلمان پكېنى پاك، صاف كيږي.»

قُلْ أَتُحِبُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿٢١﴾

ووايه (اى محمده! دوى ته) ايا جگړه كوي تاسى له مونږه سره په (دين) د الله كېنى حال دا چه هغه دى رب زمونږ او رب ستاسى، او مونږ لره دى عملونه زمونږ او تاسى لره دى عملونه ستاسى، او مونږ خاص الله لره په

اخلاص (عبادت کوونکی) یو.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نسبت ستاسی داسی نزاع او جگری کول او داسی گنل چه د الله تعالیٰ د رحمت او عنایت لایق (وړ) او مستحق پرته (علاوه) له مونږ ځنی بل هیشوک نشته، خوشی بیکاره خبره ده. او هغه پاک ذات همغسی چه ستاسی رب دی، زمونږ رب هم دی. او مونږ څه عملونه چه کوو، خالص الله تعالیٰ لره ئی کوو مونږ تاسی غوندی یوازی په خپلو پلرونو او نیکونو افتخار نه کوو. او په تعصب، نفسانیت، او حسد کښی اخته نه یو. نو بیا څله زمونږ عملونه د پاک رب په دربار کښی نه منل کیږی؟

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا
هُودًا أَوْ نَصْرًا قُلْ أَعْلَمُ أَمْرًا اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ
شَهَادَةَ عِنْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

آیا وایئ تاسی (ای کتابیانو!) چه بیشکه ابراهیم او (د ده زامن او لمسی) اسمعیل او اسحاق او یعقوب او اولاد (د دوی) وو دوی (تول) یهودیان یا نصرانیان؛ ووايه (ای محمده! دوی ته) ایا تاسی ښه پوهیږی، که الله؛ او څوک دی زیات ظالم له هغه چانه چه پتوی له خلقو (ثابته) شاهی په نزد د ده له طرفه د الله؛ او نه دی الله بی خبره له هغه څه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: د حضرت ابراهیم او حضرت اسمعیل او نورو انبیاء علیهم السلام په نسبت چه کتابیانو داسی دعوه کوله چه دوی یهودان یا نصرانیان وو، ښکاره او صریحه دروغ ده. برسیره پر دی حق تعالیٰ فرمایي ﴿مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا﴾ نو اوس راوښیئ! چه ستاسی پوهه او علم زیات دی که د هغه (علام الغیوب الله تعالیٰ)؟.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ
وَلَا تُسْأَلُونَ عَنْهَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾

دغه یوه ډله وه چه په تحقیق تیره شوی وه، هغوی لره ده (جزا) د هغه څه چه کړی ئی وی، او تاسی لره ده (جزا) د هغه څه چه کړی دی تاسی، او نه به پوښتیدلی کیږئ، له هغه څه چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: هم دا آیت وړاندی تیر شوی دی، هرکله چه د دی کتابیانو په زړونو کښی تکبر او غرور ځای نیولی ؤ او داسی ئی گڼل چه زمونږ اعمال هرڅومره چه خراب وی، بیا به هم زمونږ پلرونه شفاعت کوی او بښنه به راته غواړی، نو ځکه د داسی چتی (بیکاره) خیالاتو د لا ښه تردید کیدلو لپاره ئی هغه آیت بیا مکرر بیان وفرمایه داسی وپوهیږئ چه په پخوانی آیت کښی کتابیانو ته خطاب ؤ. او په دی آیت کښی له (محمدي) امت سره مخاطبه ده چه په دی چتی (بیکاره) خیال کښی د هغوی متابعت او پیروی مه کوئ! ځکه چه دا راز (قسم) هیلې (امید) او توقعات هر سړی د خپلو مشرانو او مرو ځنی په خپل زړه کښی کولی شی چه داسی تخیلات او توقعات بیخی غلط او چتی (بیکاره) دی. اوس وروسته له دی نه د یهودانو او نورو مشرکانو د یوی بلی ناپوهی او حماقت څخه اطلاع ورکوله کیږی چه د قبلې د تحویل په نسبت عنقریب راتلونکی دی.

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَهُمْ عَن قِبَلِهِمُ الَّذِينَ كَانُوا عَلَيْهِمْ ط

ژر ده چه وبه وایی ناپوهان له خلقو چه څه شی وگرځول دوی (یعنی رسول صلی الله علیه وسلم او مؤمنان) له قبلی د دوی څخه هغی نه چه وو دوی په هغی باندی؟

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مکی شریفی څخه مدینې منورې ته تشریف راوړ، تر ۱۶ - ۱۷ میاشتو پورې ئی د بیت المقدس په لوری لمونځ کاوه، وروسته د کعبې شریفې په لوری مامور شول، چه خپل مخ وگرځوی. دلته یهودان او مشرکان، منافقان او ځینې ضعیف الاعتقاد مسلمانان په اندیښنو او شېهو کښی ولویدل، او مخالفانو په توکو او مسخرو لاسونه پورې کړل، او داسی به ئی ویل «دوی خو تراوسه پورې د بیت المقدس په لوری چه د ټولو انبیاء قبله وه، لمونځ کاوه، نو اوس په دوی څه وشول چه هغه د پخوانیو انبیاء قبله ئی پرېښوده؟ او د کعبې په لوری ئی مخ وگرځاوه؟» چا به ویل چه «د یهودانو د رځی، (کښی) حسد او عداوت له امله (وجی) یی داسی وکړل» ځینو به ویل چه «دی په خپل دین کښی متردد او متحیر دی، چه له دی چارو ځنی د ده تذبذب او عدم نبوت راښکاره کیږی» د مخالفانو له دی اعتراضونو او له هغه ځواب څخه چه الله تعالی ئی وروسته فرمایي، دا جگړه داسی پای (آخر) ته رسیږی، چه د هغه له اوریدلو ځنی هیچا ته نور هیڅ تردد او اندیښنه نه پاتی کیږی.

قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله لره دی مشرق او مغرب (بلکه ټول جهات) هدایت کوی هغه چاته چه اراده (ده هدایت یی) وکړی (طرف) د لاری سمی ته (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنی ای محمده! دغو ناپوهانو ته ووايه چه نه مونږ د یهودانو له عداوته، او نه د بل کوم نفسانی تعصب له امله (وجی) او نه د خپلی شخصی رایې له متابعت، خپله قبله بدله کړی

ده بلکه مونږ یوازی د الله تعالیٰ د فرمان په اثر، چه زمونږ د حق دین اساس دی، دا قبله بدله کړه تر هغه وخته پوری چه مونږ مامور وو چه د بیت المقدس په لوری لمونځ وکړو، نو مونږ هغه حکم ومانه، اوس چه مونږ مامور شوی یو چه د کعبی شریفی په لوری مخ وگرځوئ! نو مونږ د زړه له کومی (منځ) دا حکم هم ومانه، نو د دی په نسبت له مونږ ځنی داسی پوښتنی، او پر مونږ دا راز (قسم) اعتراضونه کول سخت حماقت دی. د الله تعالیٰ په حکم منونکی تابع بنده داسی اعتراض کول چه ده پخوا له دی نه داسی کار کاوه او اوس ولی داسی کار کوی؟ دا د پوهانو او عاقلانو کار نه دی. که د داسی مختلفو احکامو اسرار لتول مو په کار وی، نو د الله تعالیٰ د ټولو احکامو په اسرارو څوک پوهیدی شی؟ او تاسی ناپوهان څوک پوهولی شی؟. هوا په دومره خبره هر څوک پوهیدی شی، او مونږ هم هر څوک پوهولی شو، چه مقصد د قبلی له ټاکلو (مقررولو) ځنی د عبادت د طریقې ښوول دی، او اصلی عبادت نه دی، او په دی مورد (ځای) کښی د پاک الله معامله جلا جلا (جدا جدا) ده، ځینو ته په خپل، حکمت او رحمت له مخی یوه لاره ورښی، او ځینو ته بله. د ټولو ځایونو او مواقعو څیښتن (خواند) او مالک الله دی، هر چاته په هر وخت کښی چه اراده وکړی، داسی لاره ورښی، چه له نورو ټولو لارو ځنی ښه، سمه او لنډه وی، لکه چه اوس ئی مونږ ته داسی قبله راوتاکله (مقرره کړه)، او هدایت ئی راته وفرمایه، چه له ټولو قبلو ځنی افضله او بهتره ده.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

او هم داسی (لکه چه هدایت مو درته کړی دی) گرځولی یی مونږ تاسی یوه ډله غوره دپاره د دی چه شی شاهدان پر نورو خلقو (د جزا په ورځ د انبیاء له خوا) او چه شی (محمد) رسول (د الله) پر تاسی (ای محمدی امته!) شاهد.

تفسیر: یعنی همغسی چه ستاسو قبله کعبه ده او د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله، او له ټولو قبلو ځنی افضله ده، هم دا راز (قسم) می تاسی هم له ټولو امتو ځنی افضل او ستاسی رسول می هم له ټولو نبیانو او رسولانو څخه اکمل منتخب او غوره کړی دی. چه د دی فضیلت او کمال له سببه تاسی د نورو ټولو امتو په مقابل کښی داسی شاهدان چه مقبول الشهادت وی، منل کیږئ. او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ستاسی پر عدالت او صداقت شاهی ورکوی. لکه چه په احادیثو کښی راغلی دی «کله چه د پخوانیو امتونو کافران د خپلو رسولانو د دعوی تکذیب وکړی، او وویي چه مونږ ته په دنیا کښی د هیچا له خوا هدایت او لارښوونه نه ده شوی. نو په دغه وخت کښی محمدی امت د رسولانو د دعوی په صداقت باندی شاهی ورکوی، او حضرت

محمد صلی الله علیه وسلم چه د خپلو امتیانو له احوالو څخه پوره واقف دی، د دوی په صداقت او عدالت باندې شاهی ورکوي. دلته به نور امتیان وایی چه «دوی نه زمونږ په زمانه کښی وو، او نه بیخی مونږ او دوی سره لیدلی دی، نو د دوی شاهی په مونږ څرنگه اوریدله کیږی؟» دلته به محمدی امت داسی ځواب ورکوي چه «مونږ ته دا ټولی خبری د الله تعالی له کتابه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ښوونی څخه راڅرگندی شوی، او دغه امر مونږ ته د «علم الیقین» تر حده رسیدلی دی نو ځکه مونږ پر تاسی شاهی لولو.

(فائده): د «وسط» یعنی معتدل مطلب دا دی چه محمدی امت بیخی په سمه لار دی. چه په هیڅ ډول (طریقه) د هیڅ شانی کوروالی شائبه پکښی نشته، او له افراط او تفريط څخه بیخی پاک دی.

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقْبَيْهِ

او نه ده گرځولی مونږ (دا) قبله هغه چه وی ته (پخوا له هجرت نه) په هغی باندی مگر دپاره د دی چه مونږ (بیل او) معلوم کړو هغه څوک چه پیروی کوی د رسول له هغه چانه چه بیرته گرځی په پوندو خپلو (کفر ته)

تفسیر: یعنی ستاسی اصلی قبله خو هم دغه کعبه وه، چه د حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی پاتی ده، د څو ورځو له مخی چه ستاسی قبله بیت المقدس ټاکلی (مقرر) شوی وه، یوازی د امتحان دپاره وه، چه څوک له تاسی امر منونکی پاتی کیږی؟ او څوک مخ اړوی؟ نو هر څوک له دوی څخه چه پر ایمان باندی قائم پاتی دی، د هغوی درجی لوړی دی.

(فائده): په دی آیت کښی «لنعلم» چه د مستقبل صیغه ده، او په «حتى نعلم - فلیعلمن - لما یعلم الله - لنبلونکم - الا لنعلم» او نورو آیتونو کښی چه د مستقبل کلمی راغلی دی له دغو ټولو ځنی له ورا داسی معلومیږی، چه نعوذ بالله د الله تعالی علم پر دغو پیشو باندی وروسته حاصل شوی دی، او پخوا له دی نه پر دی شیانو د الله تعالی علم نه وه، حال دا چه د پاک الله علم په هر شی قدیمی دی. ﴿وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا﴾ علماؤ د دی ځواب په څو ډولو (طریقو) سره ورکړی دی ځینی له «علم» څخه متمیز او بیل بیل کول مرادوی، ځینی ئی آزموینه او امتحان بولی، ځینو د داسی علم معنی رویت گنلی دی. ځینو دا د مضارع صیغی د ماضی په معنی تعبیر کړی دی. ځینو د «علم» حدوث نبی کریم صلی الله علیه وسلم او مؤمنانو ته راجع کړی دی. یا ئی د مخاطبینو په لوری گرځولی دی. ځینی لوی محققین هغه «علم» حالی بولی، چه له وجود څخه وروسته ښکاره او متحقق کیږی، او په هغه باندی جزا او سزا - مدح او ذم مترتب

کیبری. او هم دا ئی غوره کری دی. ئینو راسخینو مدققینو د دی په نسبت دوه دقیق او انیق بیانونه فرمایلی دی د یوه خلاصه دا ده چه د ﴿وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾ له ارشاد سره سم ټول شیان له اوله تر آخره، له حقیر او عظیم ځنی نیولی، تر قلیل او کثیر پوری د پاک الله په حضور کښی موجود دی، او د ټولو شیانو «علم» له هغه سره غوند او یو ځای دی. د هغه په «علم» کښی هیڅ ډول (قسم) تقدم او تاخر بیخی نشته. مگر دا موجودات بیشکه په تناسب سره یو له بله وړاندی وروسته شمیرل کیږی. خو د الله تعالیٰ په «علم» کښی گرد (ټول) سره یو ځای لکه یو شی موجود دی. نو ځکه دلته ماضی، حال او استقبال ایستل بیخی غلط کار دی. البته په هغه تقدم او تاخر کښی چه دوی ئی یو له بله سره لری، دا دری واړه زمانی بالبداهت جلا جلا (جدا جدا) څرگندیږی، نو الله تعالیٰ په خپل کلام کښی د مقام او حکمت په لحاظ کله په شیانو کښی له هغه څه نه چه ده ته معلوم دی له خپل علم سره سم کلام فرمایي او کله د دی واقعاتو د تقدم او تاخر لحاظ کوی، په رومبنی صورت کښی د یوه دقیق فرق په لحاظ تل د ماضی یا د حال صیغه استعمالیږی، او د استقبال صیغه هیڅ نه مستعملیږی، او په بل صورت کښی حال استعمالیږی. په هر ځای کښی چه راتلونکی واقعات د ماضی په الفاظو سره بیان فرمایي لکه ﴿وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ﴾ او داسی نور، نو هلته دا لحاظ شوی دی، چه د حق تعالیٰ په مخ کښی هغه ټول سره مستحضر او تر نظر لاندی دی. او هر چیری چه تیر شوی امور د استقبال په صیغه سره بیان شوی دی، لکه ﴿إِلَّا نَعْلَمُ﴾ او نور، نو هلته دا تر نظر لاندی ده چه هغه د ماقبل په نسبت مستقبل دی، مگر د الله تعالیٰ د علم په لحاظ مستقبل نه دی، چه د هغه د علم په نسبت د حدوث توهم وشي. د بل تحقیق خلاصه دا ده چه مونږ ته د اشیاء علم په دوه ډوله (قسمه) حاصلیږی یو بلا واسطه، بل په واسطه سره مثلاً مونږ کله اور په خپلو سترگو وینو، او کله مو له سترگو پټ وی، او د هغه د لوگی له لیدلو څخه د هغه په وجود باور کوو. او ډیر ځلی د دی دواړو علم مونږ ته یو ځای او یو له بل سره ګډ حاصلیږی. مثلاً کله چه مونږ اور پخپل مخ کښی ګورو ښکاره ده چه اور او لوگی ئی دواړه یو ځای زمونږ په نظر کښی راځی. نو په دی صورت کښی په دواړو قسمونو زمونږ علم په اور باندی حاصل شو هم بلا واسطه ځکه چه مونږ اور پخپلو سترگو ګورو، او هم په واسطه سره یعنی د اور علم د لوگی په واسطه. او دا دواړه علمه یو ځای څرګند شوی دی، وړاندی او وروسته پکښی له سره نشته دلته علم بالواسطه په علم بلا واسطه کښی داسی محو او ورک شوی دی چه هغه ته هیڅ فکر او خیال هم نه ورځی. هم داسی کله د دوو شیانو علم هم بلا واسطه یو ځای حاصلیږی مثلاً که لوگی او اور دواړه سره یو ځای ووینو، په دی ډول (طریقه) کله د یوه شی علم بلا واسطه او د دوهم شی علم د اول شی د علم په واسطه یو ځای سره حاصلیږی مثلاً د لوگی علم بلا واسطه او د اور علم د لوگی په واسطه یا د اور علم بلا واسطه او د لوگی علم د اور په واسطه دواړه یو ځای سره پیدا کیږی، مگر کله چه قلم پخپل لاس کښی آخلو او پری لیکو، که څه هم لاس او قلم یو ځای سره خوځیږی، خو بیا هم داسی ویلی کیږی چه رومبی لاس وخوځیده او بیا قلم د هغه په واسطه په

حرکت راغی. نو له دی کبله (وجی) سره له دی چه علم په دوو شیانو یو ځای حاصل شوی وی مکر بیا هم سلیم عقل هغه علم چه بی واسطی حاصل شوی وی خامخا پر هغه علم مقدم بولی چه په واسطه سره حاصل شوی وی. څه مهال (وخت) چه دا خبری درینکاره شوی نو اوس واورئ کله چه علیم خدای ته د ټولو شیانو علم په دواړو ډولو (طریقو) سره شته یعنی بلا واسطه او په واسطه سره یعنی د لوازمو سره له ملزوماتو او د ملزوماتو سره له لوازمو او دا دواړه علمونه له ازله سره برابر او یو ځای دی. اکر که د یوه شی بالواسطه علم په بلا واسطه علم کښی بیخی ورک او محو شی، او د داسی شی بلا واسطه علم او د بل شی له بالواسطی علم سره برابر او یو ځای دی او دواړه قدیم دی کواکی بلاواسطه علم ئی په مذکوره طریقه سره مقدم، او بالواسطه علم ئی مؤخر وگنئ نو هر چیری چه د الله تعالی د علم ذکر د استقبال په صیغه یا د استقبال په معنی کښی ومونده شی، هغه د بالواسطی علم په لحاظ دی. او د زمانی په اعتبار هیڅ تفاوت پکښی نشته. او هر چیری چه ماضی یا حال مستعملیری، هلته بلاواسطه علم مراد دی. او د بالواسطی علم په اعتبار سره د کلام په فرمایلو کښی دا حکمت دی چه د الله تعالی د کلام مخاطبان بنیادمان دی، او انسانانو ته د زیاترو شیانو علم بالواسطه وی. نو ځکه هر چیری چه لوی خدای جل جلاله د خپل علم ذکر د استقبال په صیغه فرمایلی دی، نو دا همغه امور دی چه بنیادمانو ته بلا واسطه نشی معلومیدی. که په داسی ځایو کښی له انسانانو سره بلاواسطی د علم په اعتبار کلام وکړی شی، نو پر دوی پوره الزام نه اوړی، او هر چیری چه هسی حکمتونه او مصالح تر نظر لاندی نه وی، نو هلته د بلا واسطی علم په اعتبار د ماضی یا د حال صیغه استعمالیری مگر کله چه انسانانو ته د هغو شیانو بلا واسطه علم هیڅ په لاس نشی ورتلی، او د دغو وسایطو علم پخوا د هغو له وجوده انسان ته امکان نه لری، او له هم دی امله (وجی) چه د هغو ټول علوم سره برابر او یو ځای نه حاصلیری، نو دوی پاک الله پخپلو ځانونو قیاسوی، او د استقبال د صیغی د اوریدلو ځنی د حدوث په فکر کښی لوییری او حیرانیری چه د الله تعالی په علم کښی حدوث ثابت شو. مگر هغه پوهان چه له هسی نکاتو ځنی واقف او پوه وی، دا ټول سره سم او یو له بله سره مطابق گنئ. والحمدلله.

وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ

او بیشکه دی دا گرځیدل (کعبی ته) هر ورو (خامخا) ډیر درانه مگر نه دی (درانه) په هغو کسانو چه سمه لاره ورته ښوولی ده الله

تفسیر: رومبی زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم لپاره بیت الله شریف قبله مقرر شوی وه، بیا د څه وخت له پاره د امتحان په توگه (طور) بیت المقدس قبله مقرر شوه، او ټول پوهیری چه امتحان په هغه شی کښی وی، چه پر نفس بانندی دروند وی، نو پاک الله فرمایي چه بیشکه د

کعبی شریفی په حای بیت المقدس قبله گرځول، پر خلقو به ونه لگیدل. په عوامو مسلمانانو له دی سببه چه هغوی عموماً عرب او قریش، او د کعبی شریفی په افضلیت معتقد وو. کله چه په دوی د دوی له خیال، عادت، رسم او رواج ځنی مخالف کار تحمیل شو، نو متأثر شول. او د خواصو د ویریدلو سبب دا ؤ چه د ابراهیمی له هغه دین ځنی دا عمل مخالف ؤ، چه دوی د هغه په موافقت مامور وو. او هغه اخص الخواص چه د سلیم ذوق خاوندان، او د مراتبو د تمیز لیاقت ئی درلود (لرلو)، هغوی د بیت الله په مقابل کښی بیت المقدس ته دریدل، معکوسه ترقی کتله. مگر هغه ذوات چه په حکمتو او اسرارو پوهیدل، او د ایمانی فراست په رڼا د کعبی شریفی او د بیت المقدس په مراتبو بیل بیل خبر وو، او د دی دواړو په حقیقت او د مراتبو په فرق سره پوه وو، دوی پوهیدل چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ټولو انبیاء د کمالاتو جامع او د دوی رسالت ټولو قومونو او ملتونو بلکه ټول عالم ته شامل دی نو ځکه دا خبره هم ضروری ده چه د بیت المقدس د استقبال وار هم راشی، د هم دی خبری له امله (وجی) زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کښی له ټولو پخوانیو انبیاء سره هم ملاقات وکړ او هغه نه وروسته د بیت المقدس د استقبال حکم صادر شو. والله اعلم.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَّءُوفٌ رَحِيمٌ

او نه دی الله چه ضایع کړی ایمان (لمونځ) ستاسی (ای مؤمنانو!) بیشکه الله په خلقو (مؤمنانو) باندی خامخا ډیر مهربان، پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یهودانو ویل کله چه مو اصلی قبله بیت الله وه، نو ستاسی د دومره مودی هغه لمونځونه چه د بیت المقدس په طرف مو کړی دی ټول ضایع شول ځینو مسلمانانو ته داسی شبهی ورلولیدی. کله چه بیت المقدس زمونږ اصلی قبله نه وه، نو هغه مسلمانان چه په هغه حالت کښی مړه شوی دی، د هغوی په ثواب کښی به هم نقصان واقع شوی وی، البته ژوندی مسلمانان به په راتلونکی زمانه کښی د هغه تلافی وکړی. نو دا آیت نازل شو (کله چه تاسی یوازی د خپل ایمان او د پاک خدای د اطاعت له کبله (وجی) د بیت المقدس په لوری لمونځ کړی دی نو ستاسی اجر او ثواب ته څه زیان نه پیښیږی.

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا

په تحقیق سره وینو مونږ (بیابیا) گرځول د مخ ستا په (طرف د) آسمان نو مونږ به وگرځوو هر ورو (خامخا) تا (هغی) قبلی ته چه ته ئی خوښوی.

تفسیر: کله چه کعبه اعلیٰ قبله او له محمدی صلی الله علیه وسلم کمالاتو سره وړ (لائق) او مناسبه وه، نو له تولو قبلو ځنی افضله او د ابراهیم علیه السلام قبله وه. له بل لوري یهودانو طعنی او پیغورونه ورکول او ویل یی «دا نبی چه زمونږ له شریعت ځنی مخالف او له ابراهیمی دین سره سم کار کوی ولی زمونږ د قبلی په لوري لمونځ کوی؟» نو ځکه د دغو سببو له امله (وچی) په هغه زمانه کښی چه دوی د بیت المقدس په لوري لمونځ کاوه نو د هغه په زړه کښی تل داسی خبری گرځیدلی که د الله تعالیٰ له لوري حکم راکړی شی چه بیا د کعبی په لوري لمونځ وکړم. او په دی شوق کښی به ئی کله کله د آسمان په لوري مخ اړاوه، او هر طرف ته به ئی کتل، چه ښائی په هغی پرښتی باندي ئی سترگی ولگیدی چه داسی زیری ورکړی، نو په دی مناسبت پر دوی دغه آیت نازل شو، او د کعبی شریفی د استقبال دا حکم راغی.

قَوْلٌ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

نو وگرځوه مخ خپل په لوري د مسجد الحرام (کعبی ته په لمانځه کښی).

تفسیر: یعنی د کعبی شریفی په لوري. مسجد الحرام ئی ځکه بولی چه هلته مقاتله کول، د حیواناتو ښکار کول، د ونو او وښو پری کول او نور شیان حرام دی. او بل هیڅ یو مسجد دومره عزت او حرمت نه لری لکه چه مسجد الحرام د حرمت او عزت ځای دی. کله چه د قبلی د تحویل دا حکم نازل شو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له معظمو اصحابو سره د بنی سلمه په مسجد کښی د ماسپینین د جماعت په لمانځه ولاړ وو، او دوه رکعتی ئی د بیت المقدس په لوري ادا کړی وو، په هم دی لمانځه کښی ئی سره له خپلو مقتدیانو د کعبی شریفی په لوري مخ وگرځاوه او پاتی دوه رکعتونه ئی د مسجد الحرام په لوري پای (آخر) ته ورسول. نو په هم دی مناسبت د دی مسجد نوم (ذوقبلتین) یا (مسجد القبلتین) کیښود شو. یعنی د دوو قبلو مسجد.

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او په هر ځای کښی چه اوسئ نو وگرځوئ (تاسی) مخونه خپل (په لمانځه کښی) په لوري د هغی (کعبی)

تفسیر: یعنی په سفر یا په حضر کښی - په مدینی منوری یا په بل ښار کښی، په وچه یا په دریاب کښی په غره یا په ډگر (صحرا) کښی - یا پخپله بیت المقدس یا په بل کوم ښار کښی - هر چیری چه یی د بیت الحرام په لوري لمونځ ادا کړئ!

وَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لِيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿۱۳۳﴾

او بیشکه هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب خامخا پوهیږی دوی چه بیشکه دا (استقبال الکعبه) حق دی له لوری د رب د دوی او نه دی الله! غافل له هغو کارو ځنی چه کوی ئی دوی.

تفسیر: یعنی هغه اعتراضونه چه کتابیان ئی د قبلې د تحویل په نسبت کوی هغوی ته هیڅ غور مه ږدئ! ځکه چه د هغوی په آسمانی کتابو کښی دا خبره ښکاره ده چه ختم المرسلین صلی الله علیه وسلم به د څه مودی له مخید بیت المقدس په لوری لمونځ کوی، او په پای (آخر) کښی به د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی، او دا هغو ټولو ته معلوم دی چه د محمدی امت اصلی او دائمی قبله به د ابراهیمی دین سره سمه وی، نو ځکه هغوی دا د قبلې تحویل هم حق گنی، خو د رخی (کینی) او حسد له مخی هر څه ئی چه په خوله راځی هغه وایی الله تعالی د دوی په ټولو خبرو ښه عالم دی، او د دوی د ویناوو نتایج به یوه ورځ هغوی ته څرگند کړی.

وَلَيْنُ آتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ تَاتَّبَعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ

او قسم دی خامخا که ته راوړی هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب په هر قسم دلیل سره نه به شی تابع دوی د قبلې ستا او نه ئی ته (ای محمده!) تابع کیدونکی د قبلې د دوی او نه دی ځینی د دوی تابع کیدونکی د قبلې د ځینو (نورو).

تفسیر: یعنی کله چه خبره داسی ده چه کتابیان دا د قبلې استقبال حق گنی، خو د رخی (کینی)، عناد او حسد له امله (وجی) د هغه له حقیقت ځنی سترگی پټوی، نو له هغوی ځنی د خپلی قبلې د موافقت هیله (امید) بیخی مه لرئ!، دوی خو داسی متعصب دی، که ته هغه ټولی ممکن الوقوع نخښی دوی ته وښی، خو بیا هم ستا قبله نه منی. دوی خو په دی غوښتنه او آرزو کښی دی، چه په څه ډول (طریقه) تاسی د خپل ځان تابع وگرځوی، نو له هم دی امله (وجی) داسی ویناوی کوی «که ته زمونږ په موجوده قبله باندی ټینگ پاتی کیدی، نو مونږ به باور کاوه چه ته همغه موعود نبی یی، ښه! د دوی مطلب دا ؤ چه ښائی ته بیا د بیت المقدس

په لوری لمونځ وکړی! مکر د دوی دا خیال چتی (بیکاره) او باطل دی. ته هېڅکله د هغوی د قبلې متابعت نشی کولی، ځکه چه دا د کعبې استقبال تر قیامته پوری نشی منسوخ کیدای. او کتابیان دی د نورو متابعت د خپلې قبلې په نسبت وروسته پرېږدی رومبی دی پخپلو منځو کښی دوی د قبلې جگړه صافه کړی. ځکه چه کتابیان یو له بله سره د قبلې په امر کښی ډیری جگړی او خبری لری. د یهودانو قبله د بیت المقدس صخره ده. او د نصرانیانو قبله د بیت المقدس هغه شرقی خوا ده چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام د روح نفخ پکښی شوی وه. کله چه دوی پخپلو منځو کښی نه جوړېږی، نو له مسلمانانو ځنی د دی نقيضو متابعت غوښتل، یوازی جهل او حماقت دی.

وَلِیْنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذَٰلِیْنِ الظَّالِمِیْنَ ﴿۱۳۸﴾

او هرومرو (خامخا) که بالفرض تابع شی ته د آرزوگانو د دوی وروسته له هغه چه راغی تاته له علمه (چه وحی دی) بیشکه ته به دغه وخت کښی خامخا ئی له ظالمانو ځنی.

تفسیر: یعنی قطع نظر له دغو دلائلو ځنی که د لوی مودی له مخی دا ومنله شی چه نعوذ بالله زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم د کتابیانو د قبلې متابعت د وحیی له نزوله او یقینی علم څخه په خلاف وکړی، نو په دی محال تقدیر دوی بیشکه د بی انصافانو له دلی ځنی شمیرل کیږی، او له یو نبی ځنی د داسی شنیع امر کیدل ممکن الوقوع نه دی. نو ښکاره شوه چه د کتابیانو د قبلې متابعت له تاسی ځنی له سره ممکن نه دی. ځکه چه بیخی له علمه چپ دی. یعنی جهل او گمراهی ده.

الَّذِیْنَ اتَّيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِیقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ
الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۱۳۹﴾ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُتَارِكِیْنَ ﴿۱۴۰﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی هغه (یعنی محمد او

اسلام د دوی د کتابو په تعریف) لکه چه پیژنی دوی غامن خپل او په تحقیق چه یوه دله له دوی (یعنی کتابیانو) غنی خامخا پتوی حق (وصف د محمد) حال دا چه دوی پوهیږی (په حقانیت د اسلام او نبوت د محمد «صلی الله علیه وسلم» حق ثابت دی له رب ستا نو مه کیږه ته خامخا له شک کوونکو څخه.

تفسیر: یعنی که تاسی داسی خیال لرئ چه کاشکی د مسلمانانو کعبه کتابیان هم ومنی، او د هغی قبلې توب حقیقت ته ورتسلیم شی، او نورو ته څه شهبی او اندیښنی نه وراچوی چه زما په موعوده نبوت کښی څه تردد او خلجان پاتی نه شی، نو وپوهیږه چه کتابیان تا ډیر په ښه شان سره پیژنی، او ستا د نسب - قبیلې - مولد - مسکن - شکل - اوصاف او له ټولو احوالاتو غنی په ښه شان سره پوه او خبر دی، چه د دی علامو او ښه پیژندگلوی له امله (وجی) هغوی ستاسی په موعوده نبوت ښه عالم او باور لری، او داسی مو ښه پیژنی لکه چه په ډیرو هلکانو کښی خپل هلکان بی له ترده او تأمله پیژنی، مگر دا خبره غینی ښکاروی او غینی دا حقه حقیقت په لوی لاس پتوی، مگر د دوی له دی حق پټولو غنی هیڅ شی په لاس نه ورځی، لیکن حقه خبره خو همغه ده چه د الله تعالی له لوری وی. کتابیان ئی منی که ئی نه منی. د دوی له مخالفت غنی هیڅ اندیښنه مه کوه! او هیڅ تردد پکښی مه لره!

وَلِكُلِّ وُجْهَةٍ هُوَ مَوْلِيُّهَا فَاَسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ اَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ
اللهُ جَمِيعًا اِنَّ اللهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٣٨﴾

او هر یوه (امت) لره یوه قبله ده چه دی مخ وگرځوونکی دی هغی ته (په لمانځه کښی) نو تاسی وړاندی شی! (یو تر بله) نیکیو ته هر چیرته چه یئ (تاسی) رابه ولی تاسی الله ټول (په قیامت کښی دپاره د جزاء د اعمالو) بیشکه چه الله په هر شی باندی ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی الله تعالی هر ملت لره یوه قبله ټاکلی (مقرر کړی) ده، چه د هغی په لوری د عبادت په وخت کښی مخ وگرځوی. یا هغه مسلمان ملتونه چه د کعبی په بیلو بیلو اړخونو لکه شرق، غرب، شمال او جنوب کښی پراته دی نو په دی باب بحث کول، یا پخپله قبله او سمت باندی جگړی ته ملا تړل، عبث او خوشی خبره ده. هو! هغه نیکی چه مطلوب او مقصود ده، د هغی په لوری پیش قدمی او وړاندی تگ کول په کار دی. او له داسی جگړو او بحثونو څخه مخ اړول ښه کار دی. په هر غای او په هر لوری او د هری قبلې او کعبی په هر اړخ کښی چه یئ

الله تعالیٰ مو د قیامت په ورځ کښی گرد (تول) سره تولوی او د حشر میدان کښی مو مخامخ دروی، او ستاسی لمونځونه داسی گڼل کیږی، لکه چه تاسی گردو (تولو) په یوه لوری مخ گرځولی وی، نو بیا په داسی خبرو کښی په خوشو جگړو بوخت (مشغول) یی!

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ قَوْلٌ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ
مِنْ رَبِّكَ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ^(۱۳) وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ قَوْلٌ
وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او له هر ځایه چه ووځی ته (ای محمده!) نو وگرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښی) او بیشکه دا مخ گرځول کښی ته خامخا حق دی له طرفه د رب ستا او نه دی الله بی خبر له هغه شی چه تاسی ئی کوئ او له هر ځایه په هر وخت کښی چه ووځی ته (ای محمده! سفر ته، او قصد د لمانځه وکړی) نو وگرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښی) او په هرځای او هر وخت کښی چه یی (ای مومنانو) نو وگرځوی (تاسی) مخونه خپل په لوری د هغی (کښی)

تفسیر: د قبلی تحویل ئی مکرر او بیا بیا ځکه وفرمایه چه د هغه علل او عوامل متعدد دی. نو د هر علت د شرگندولو لپاره دغه حکم تکرار شوی دی له ﴿قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ﴾ الایه - څخه معلومیږی چه د خپل رسول د خوښی او رضا او د هغه د تکریم له پاره یی دا حکم کړی دی. د ﴿وَلِكُلِّ وُجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّئُهَا﴾ ځنی معلومیږی چه عادت الله په هم دی باندی جاری دی چه هر ملت او هر پیغمبر ته چه د مستقل شریعت خاوند وی د هغه له شان سره مناسبه مستقله قبله تاکی (مقرروی)، او د ﴿لَا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ﴾ څخه معلومیږی چه د دی ذکر شوی حکم علت دا دی چه د مخالفانو الزام عائد نشی یا به د دی تکرار سبب داسی وی چه اول د قبلی مسئله د خاص اهتمام وړ (لائق) ده دوهم په الهی احکامو کښی نسخ واقع کیدل، د ناپوهانو له پوهی ځنی خورا (دیر) لوړ کار دی. دریم د قبلی تحویل اوله نسخه ده چه په محمدی شریعت کښی ظاهره شوی ده نو ځکه د هغی بیا بیا تکرار او تاکید عین حکمت او بلاغت دی. یا به دا وجه وی چه په اول آیت کښی د احوالو تعمیم، او په دوهم آیت کښی د امکان و تعمیم، او په دریم آیت کښی د ازمه و تعمیم مراد دی.

لَا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي

د دی له پاره چه نوی خلقو (یعنی یهودانو او مشرکانو) ته په تاسی هیڅ اعتراض مگر (اعتراض) د هغو کسانو چه ظالمان دی له دوی ځنی نو مه ویرېږئ له (اعتراضو) د دوی څخه او ویرېږئ له ما ځنی (او زما نافرمانی مه کوئ!)

تفسیر: یعنی کعبی ته مخ گرځول د دی لپاره دی چه په توریت کښی ذکر شوی ؤ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله بیت الحرام دی، او آخری زمانی نبی صلی الله علیه وسلم ته به هم د هغه په لوری د مخ گرځولو حکم کیږی، که په محمد صلی الله علیه وسلم باندی د قبلی د تحویل حکم نه کیدی، نو یهودانو به خامخا په دوی الزام اړاوه، له بل لوری به د مکی مشرکانو داسی ویل د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله خو کعبه وه، دا نبی چه د ابراهیمی دین مدعی دی، نو د هغه له قبلی ځنی ولی مخالفت کوئ؟ نو اوس د قبلی د تحویل د حکم له کبله (وجی) دوی دواړو ته د اعتراض ځای پاتی نشو. مگر بی انصافان اوس هم پر تاسی باندی په څه ناڅه الزام اړولو کښی بوخت (مشغول) دی. مثلاً قریشو به ویل چه مسلمانانو ته زمونږ د قبلی حقانیت اوس ورښکاره شو. چه غوره ئی کړه. هم داسی به زمونږ نور احکام هم ورو، ورو ومني. او یهودان وایی چه مسلمانانو وروسته له دی چه دوی ته زمونږ د قبلی حقانیت ښکاره شو او هغه ئی ومنله نو یوازی د رخی، (کښی) حسد او نفسانی غوښتنو له امله (وجی) ئی هغه پرېښوده، نو د داسی بی انصافانو د دغسی اعتراضونو هیڅ پروا ونه کړئ!. او تل زمونږ د حکمونو تابع اوسئ.

وَلَا تَمْنَعِيْكُمْ عَلٰیكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ

او له پاره د دی چه پوره کرم زه نعمت خپل په تاسی باندی (په هدایت سره) او ښایی چه تاسی لار ومومئ (حق ته)

تفسیر: یعنی دا قبله مو تاسی ته د دی له امله (وجی) مقرره کړی ده چه د دشمنانو له پیغورونو ځنی خلاص شی او د هغو په سبب زمونږ د انعامونو، اکرامونو مستحق او د انوارو او هدایاتو پوره وږ (لائق) شی!.

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥٦﴾

لکه چه لیبرلی دی مونږ په تاسی کښی رسول له جنس د تاسی (لپاره د اتمام د نعمت خپل) چه لولی په تاسی آیتونه (قرآن) زمونږ او پاکوی تاسی (له کفره) او ښی تاسی ته کتاب (قرآن او حلال او حرام) او (د هغه عمیق اسرار او) احکام او ښی تاسی ته هغه شیان چه نه وئ تاسی چه پری پوهیدئ.

تفسیر: یعنی د نعمت د اتمام - او د هدایت تکمیل پر تاسی داسی شوی دی، لکه چه پخوا له دی نه پر تاسی باندی د هدایت او د نعمت اتمام شوی ؤ، چه په تاسی کښی داسی یو رسول مبعوث شوی دی چه تاسی ته د الله تعالی احکام درښی، او له بدو کارو ځنی مو پاکوی او ژغوری (محفوظوی) شو مو علماً او عملاً پوره او تکمیل کړی.

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٧﴾

نو یاد کړئ (تاسی) ما (په قلبی او بدنی طاعت سره) نو زه به هم یاد کړم تاسی (په ثواب سره) او شکر وباسئ! ما لره په (طاعت) او مه کافران کیږئ په ما باندی (په معصیت سره)

تفسیر: کله چه زمونږ د لوری په تاسی مکرراً د نعمت اتمام شوی دی، نو اوس پر تاسی هم لارم دی چه ما په ژبه، زړه، ذکر، فکر او هر ډول (طریقه) سره یاد کړئ! او حکم می ومنئ! چه مونږ به هم تاسی یادوو، او نوی نوی رحمتونه او عنایتونه پر تاسی کوو. او زما د نعمتو شکریه په ښه شان سره ادا کړئ! او زما له ناشکری او معصیت ځنی ځانونه وژغورئ (محفوظ کړی)!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مدد وغواړئ

(تاسی) له (الله شخه) په صبر (له معصيته په طاعت او مصیبت) او لمانځه سره بیشکه چه الله له صبر کوونکو سره دی.

تفسیر: کله چه ذکر او شکر او د کفران ترک چه په لمړی آیت کښی ئی ذکر راغلی دی تولو شرعی طاعاتو او منهیاتو ته شامل دی چه د هغوی په ځای کول ډیر سخت کار دی، نو د هغه د سهولت او آسانی لپاره ئی دا طریقه راښوولی ده، چه د صبر او صلوٰه په وسیله، او د هغو د مداومت په ذریعه تول کارونه په تاسی آسانېږی. او په دی آیت کښی دی خبری ته اشاره ده چه په جهاد کښی زیار (محنت) وباسئ! او په هغه کښی صبر لویه درجه لری.! چه د هغه ذکر وروسته راځی.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿۱۵۷﴾

او مه وایئ تاسی هغه چاته چه ووژل شی په لاره د الله (جهاد) کښی چه (دوی) مړه دی (دوی مړه نه دی) بلکه ژوندی دی ولیکن تاسی نه پوهیږئ (د دوی په ژوندانه)

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د الله تعالیٰ په لار کښی خپل ځان وژنی هغه مړ نه دی بلکه ژوندی دی مگر تاسی د هغه په اخروی ژوندانه خبر نه یئ! او نه ئی کیفیت درېکاره دی! او دا هم د صبر نتیجه ده.

وَلَنْبَلُوَكُمْ شَيْءٌ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّغَرِ ۝

او خامخا مونږ آزموېو هر ورو (خامخا) تاسی په یوه شی چه هغه عبادت دی (د دښمن) له ویری او له لوړی (قحط) او له کموالی د مالونو (په راز راز (قسم قسم) آفتونو سره) او د نفسو (په قتل، موت، مرض او نورو) او د میوو (په آسمانی او ځمکنی آفتونو سره)

تفسیر: یا به مراد د الله خوف، د روژی لوړه، د زکوٰۃ نقصان، د بدن امراض، د اولاد موت وی چه ثمرۃ الفواد ئی بولی رومی د هغو کسانو ذکر ؤ، چه د صبر لوړی مرتبی ئی حاصلی کړی دی. یعنی «شهیدان» اوس فرمایی چه الله تعالی عموماً په لږ لږ تکلیف او مصیبت سره وخت په وخت له تاسی څخه امتحان آخلی او د صبر آزموینه مو کوی، ځکه چه د صابرينو په دله کښی داخلیدل، څه آسان کار نه دی، نو له هم دی امله (وجی) ئی لا له پخوا څخه تنبیه وفرمایله!

وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ۝ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ۝ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ۝

او زیری ورکړه صبر کونکو ته (په جنت سره صبر کوونکی) هغه کسان دی کله چه ورورسیری دوی ته څه مصیبت - نو وایی دوی بیشکه مونږ (مملوک) د الله یو او بیشکه مونږ هم ده (الله ته) بیا ورتلونکی یو (په آخرت کښی) دغه کسان په هم دوی دی عنایتونه (بخښنی) له (طرفه د) رب د دوی او مهربانی ده او دغه کسان هم دوی دی سمه لاره موندونکی (حق ته).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په دغو مصائبو پی صبر وکړ، او د نعمت ناشکری پی ونه کړه، بلکه دغه مصیبتونه پی د ذکر او شکر وسیله وگرځول نو ای محمده صلی الله علیه وسلم زمونږ له لوری هغوی ته زیری ورکړه!

إِنَّ الصَّفَا وَالْهُرَّةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ ۚ

بیشکه صفا او مروه (چه په مکه کښی دوه غرونه دی) له نخښو (د عبادته) د الله ځنی دی.

تفسیر: پخوا له دی د قبلی د تحویل او په نورو قبلو باندی د کعبی د افضلیت ذکر ؤ، اوس د هغه د محل او د حج او عمری د ادا کولو ذکر فرمایی خو چه د ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَتَاكَ﴾ تصدیق او تکمیل په ښه ډول (طریقه) سره وشي. یا دا چه پخوا له دی ئی د صبر د فضیلت ذکر وفرمایه! اوس فرمایی وگورئ! صفا او مروه چه په «شعائر الله» کښی داخل دی او

په حج او عمره کښی د دوی په منع کښی له دی سببه «سعی» کول ضروری دی، چه هم دا د صابرينو یعنی بېړی هاجری او د هغی د زوی حضرت اسمعیل علیهما السلام له آثارو ځنی دی، په تفسیر، حدیث او تاریخ کښی دا قصه په تصریح سره مذکوره او مشهوره ده چه د هغی له لیدلو ځنی د ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾ تصدیق په ښه شان سره کیږی.

فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطُوفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ

نو هر څوک چه (اراده د) حج وکړی د بیت (الله تعالیٰ) یا (اراده د) عمری (وکړی) نو نشته هیڅ گناه په ده باندی (په دی کښی) چه طواف وکړی په دی دواړو، او هر څوک چه وکړی په خپله خوښه څه نیکی نو بیشکه الله شکر قبلوونکی، ښه عالم دی.

تفسیر: «صفا» او «مروه» په مکه معظمه کښی دوه غرونه دی. د مکی خلق د حضرت ابراهیم علی نبینا وعلیه الصلوة والسلام له زمانی راهیسی همیشه حجونه کوی، او د حج کولو په وخت کښی په دغو غرونو هم طواف کوی. د کفر په زمانه کښی کافرانو په دغو غرونو دوه بتان درولی وو چه د هغو تعظیم به ئی کاوه، او داسی به ئی گڼل، چه دا طواف د هغو دواړو د تعظیم لپاره دی. کله چه د اسلام پاک دین خپور (خور) شو، او خلق له بت پرستی ځنی تائب شول، نو داسی خیال وشو، چه د «صفا» او «مروه» طواف د هغو بتانو د تعظیم لپاره ؤ، نو څرنګه چه د بتانو تعظیم حرام شو، نو ښایی چه د «صفا» او «مروه» تعظیم هم ممنوع شی ځکه چه دا خبره هغوی ته معلومه نه وه چه د «صفا» او «مروه» طواف په اصل کښی د حج له پاره ؤ، او کفارو که له خپله جهالته پر دوی باندی بتان درولی وو، هغه تری لری کړل شول. کله چه د مدینې منوری انصارو د کفر په زمانه کښی هم د صفا او مروه طواف بد گانه، نو د اسلام په زمانه کښی هم دوی ته د هغوی د طواف په نسبت څه اندیښنه پیدا شوه، او د رسول الله مبارک څخه ئی په دی باره کښی داسی هدایت وغوښت «مونږ پخوا د «صفا» او «مروه» طواف نه کاوه، اوس د هغه په نسبت څه هدایت راکوی؟» په دی مناسبت دا آیت نازل شو، او دواړو فرقو ته دا وروښوول شول، چه د «صفا» او «مروه» په طواف کښی کومه گناه او خرابی نشته، بلکه دا په اصل کښی د الله تعالیٰ نخښی دی او د هغوی طواف کول په کار دی.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ

مِنْ بَعْدِ مَا يَكُنُّ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ

بیشکه هغه کسان چه پتوی (دوی له خلقو څخه) هغه شی چه نازل کړی دی مونږ له ښکاره و (احکامو او واضحو دلائلو) او د هدایت (خبرې) پس له هغه چه بیان کړی دی مونږ هغه لپاره د خلقو (یعنی بنی اسرائیلو) په کتاب (توریت) کښی

تفسیر: له دغو خلقو څخه یهودان مراد دی، چه دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق او د قبلې د تحویل خبره او نور چه په توریت کښی و، پتول. او هم دا راز (قسم) هغه کسان چه د دنیوی اغراضو له امله (وجی) ئی د پاک الله حکمونه پتول، هغوی هم د دغه آیت په حکم کښی داخل دی.

أُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّعْنُونَ ۖ

دغه کسان چه دی لری کوی دوی الله له رحمت خپل او لعنت وایی پر دوی لعنت ویونکی (له پرښتو، انسانانو، پیریانو او نورو مخلوقاتو).

تفسیر: لعنت کوونکی له جنيانو، انسانانو، ملائکو بلکه له ټولو ذیروحو شیانو څخه عبارت دی ځکه چه د دوی د حق پتولو له ویا له په عالم (نری) کښی قحط، ویا، طاعون او نوری راز راز (قسم قسم) بلاګانی خپریږی (خوریږی)، نو له دی سببه، نه یوازی حیواناتو ته، بلکه تر جماداتو پوری هم تکلیف او صدمه ورپیښیږی، نو ځکه ټول کائنات پر دوی باندی لعنت کوی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُّوا فَأُولَئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ

مګر هغه کسان چه بیرته وګرځیدل (له شرکه او پتولو د نعمت) او نیک ئی کړ عمل خپل او بیان ئی کړه (حقه خبره) نو دغه کسان (چه دی) رجوع به وکړم زه په رحمت سره په دوی باندی.

تفسیر: یعنی که څه هم د دوی د حق پتولو له امله (وجی) ځینی خلق په ګمراهی کښی لویږی خو کله چه دوی د حق له پتولو څخه توبه وباسی، او د حق اظهار په ښه ډول (طریقی) سره وکړی نو مونږ د لعنت پر ځای، په هغوی باندی خپل رحمت نازلوو، ځکه چه مونږ ثواب او رحیم یوا.

وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٣٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ
أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿٣٧﴾

او هم دا زه ښه توبه قبلوونکي پوره رحم لرونکي يم (د توبی په منلو او د رحمت په نزول) بیشکه هغه کسان چه کافران شوی او مړه شوی دی حال دا چه دوی کافران وو (په وخت د مرگ کښی) دغه کسان (چه دی) پر دوی باندی دی لعنت د الله او (لعنت) د ملائکو او (لعنت) د خلقو ټولو. (یعنی د ټولو هغو مخلوقاتو چه لعنت ته ئی اهمیت ورکاوه شی).

تفسیر: یعنی هغه څوک چه پخپله حق پت کړی، یا د بل چا د حق پټولو له سببه گمراه شی، او تر آخره پوری کافر پاتی شی، او توبه ئی په برخه نه شی، نو هغه تل ملعون او جهنمی دی. وروسته له مرگه د هغه توبه نه قبلیری. پرته (علاوه) له لومړی (اولی) فرقی چه د توبی له امله (وجی) له دوی څخه لعنت منقطع کیږی ځکه چه دوی پخپل ژوندانه کښی تائب شوی دی.

خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَخَفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٣٨﴾

حال دا چه همیشه به وی دوی په لعنت (یا اور) کښی نه به سپکاوه شی له دوی ځنی عذاب او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی. (د توبی، یا به په رحمت سره ورته نه کتل کیږی).

تفسیر: یعنی په دوی باندی به عذاب یو رنگ او متصل وی، او داسی به نه کیږی چه د دوی په عذاب کښی به څه لږوالی پیښیږی، یا کومه شیبه به د هغوی عذاب لری کیږی.

وَالْهَکْمُ لِلَّهِ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿٣٩﴾

او معبود ستاسی معبود یو دی نشته بل څوک لایق د عبادت مگر هم دی خورا (دیر) مهربان پوره رحم لرونکي دی.

تفسیر: یعنی ستاسی د ټولو حقیقی معبود داسی یو ذات دی، چه د تعدد احتمالات له سره پکښی نشته. نو هر هغه څوک چه هغه له احکامو ځنی سر غړوی، هغه بیخی مردود دی او تباہ

کبیری. که بل کوم معبود وی، نو امکان ئی درلود (لرلو)، چه له هغه ځنی د نفعی څه هیله (امید) او توقع شوی وی. دا خو پاچاهی - باداری (نوابی) - استاذی او پیری نه دی، چه که په یوه ځای کښی موافقت ونه شو، نو بل ځای ته به لار شی، دا خو معبودیت او الوهیت دی. نه تاسی د ده له ذاته پرته (علاوه) بل کوم معبود نیولی شی! او نه له ده څخه پرته (علاوه) له بل چا ځنی د څه خیر او ښیکمې (فائده) توقع کولی شی! کله چه ﴿وَالْهَکْمُ لِلَّهِ وَاحِدٌ﴾ آیت نازل شو، نو د مکې معظمې کفارو تعجب وکړ، چه د تول عالم معبود او د تولو خلقو کار جوړوونکی به څرنگه یو ذات شی؟ د دی خبری دلیل څه شی دی؟. د دوی د دی غوښتنی په اثر د ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ آیت نازل، او په هغه کښی پاک الله د خپل قدرت څه آثار بیان کړل.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفَلَکِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِينَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۳﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانو او (په پیدا کولو) د ځمکې کښی او په اختلاف د شپې او د ورځې کښی (چه اوږدپیری، لنډپیری پرله پسې رڼا او تیاره راځی، یخپیری او گرمپیری) او په بیړیو (کشتو) هغو کښی چه روانی وی په دریاب کښی په هغه سره چه فائده رسوی خلقو ته او په هغه څه کښی چه نازل کړی دی الله له (طرفه د) آسمانه له اویو ځنی نو ژوندی. (زرغونه) کړی ئی ده په هغو (اویو) سره ځمکه وروسته د مرگه (وچوالی) د هغی او خپاره (خواره) کړی ئی دی په دی ځمکه کښی له هر قسمه خوځیدونکو (حیواناتو) څخه، او په گرځولو (بدلولو) د بادو کښی او په (درولو-د) هغی ورځی چه مسخره کړی شوی ده په مینځ د آسمان او د ځمکې کښی هرومرو (خامخا) دلیلونه دی (په وحدانیت باندی) دپاره د هغه قوم چه د عقل څښتنان (خاوندان) دی.

تفسیر: یعنی د آسمان په دومره وسیع او هسک (اوچت) او بی له ستنی پیدا کولو کښی او د ځمکی په دومره پراخ او مضبوط جوړولو کښی او له ځمکی ځنی د اوبو په راخوتولو (راویستلو) او راپورته کولو او بهولو کښی او د شپې او ورځې په بدلولو، لندولو او اوږدولو کښی - او په سیندونو کښی - د بیړیو په تگ او راټگ کښی او له آسمان ځنی د اوبو په اورولو کښی - او د باران په اوبو سره د ځمکی د مخ په شنه کولو کښی، او په هغی کښی د ټولو حیواناتو په ژوندانه او هستوگنه او د دوی په توالد او تناسل کښی او د نورو موجوداتو په وجود او د هغوی په نشوونما (وده) کښی، او له مختلفو جهاتو ځنی په راز راز (قسم قسم) هوا او بادونو چلولو کښی او د آسمان او ځمکی تر مینځ د ورېځو په درولو کښی په دی ټولو او نورو شیانو کښی د الله تعالیٰ په وحدانیت او د ده په قدرت او حکمت او رحمت باندی هغه چا لره لوی لوی دلائل او ډیر شواهد شته چه د عقل او فکر خاوندان وی.

(فائده: په ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ کښی د ذات توحید او په ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ کښی د صفاتو ثبوت دی او په ﴿إِنِّي خَلَقْتُ﴾ الایه - کښی د افعالو د توحید ثبوت دی چه د دغو ستاینو (صفتونو) او صفاتو په سبب د مشرکانو ټولی شهبی په کلی ډول (کلی طور) سره رد شوی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا

او ځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه نیسی بی له الله څخه شریکان (په عبادت کښی)

تفسیر: یعنی په بنیادمانو کښی چه په عقل او شعور کښی له ټولو مخلوقانو ځنی افضل دی، ځینی داسی هم دی، چه سره له ښکاره او سابقه دلائلو بیا هم غیر له الله تعالیٰ ځنی نور شیان د حق تعالیٰ شریک گڼی، او د ده جل جلاله سره ئی برابروی.

يُجِئُوهُمْ كِبَارُ اللَّهِ

چه مینه کوی دوی په هغوی باندی لکه چه مینه کوی په الله

تفسیر: یعنی یوازی په اقوالو او اعمالو کښی خپل شریکان له حق تعالیٰ سره نه برابروی، بلکه ان تر قلبی محبت پوری چه د اعمالو د صدور اصل او اساس دی د دوی شرک او مساوات رسیدلی دی، چه د شرک اعلیٰ درجه ده، او شرک فی الاعمال د هغه فرعه او تابع دی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی ډیر ټینگ دی له جهته د مینې له الله سره ،

تفسیر: یعنی هغه محبت چه مشرکین ئی له خپلو باطلو معبودانو سره لری، مؤمنان له هغه ځنی خورا (ډیره) زیاته مینه او محبت له الله تعالی سره لری، ځکه چه د مشرکانو مینه د دنیا په مصائبو کښی زائلیری - او د آخرت د عذاب د لیدلو په اثر دوی له خپلو باطلو معبودانو ځنی بیخی بیزاره کیږی لکه چه په وروستی آیت کښی راځی. بالعکس د مؤمنانو محبت او مینه له خپل پاک الله سره په راحت او مصیبت په روغتیا او ناروغتیا - په دنیا او آخرت - په پته او ښکاره کښی برابره، او هیڅ تغیر نه مومی او تل دوامداره او باقی وی او هم هغه محبت چه اهل الایمان ئی له الله تعالی سره لری، له هغه محبت ځنی خورا ډیر او زیات دی چه مؤمنان ئی له ماسوی الله یعنی انبیاء - اولیاء، ملائکو - عابدانو - صالحانو - علماؤ - فضلاؤ، آباؤ، اجدادو، اموالو، اولادونو، ښځو، دوستانو، دنیا او مافیها سره لری. ځکه چه مؤمنان له الله تعالی سره د هغه د عظمت او شان سره سم بالاصاله او بالاستقلال مینه او محبت لری، او له نورو سره بالواسطه، او د حق تعالی له حکم سره سم له هر یوه سره د هغه د مرتبی او مقام په میچ (اندازه) مینه کوی. هو! د الله تعالی او د ماسوی الله جل جلاله په محبت او مینه کښی مساوات او برابری کول، که هر څومره هغه لوی سړی هم وی. خالص شرک او د مشرکانو کار دی. په تعظیم ادب کښی زیار (محنت) کاری صدیق - د رتبی نه کوی فرق چیری زندیق

وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرُونَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ

او که وویښی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په خپلو نفسونو په شرک سره) په هغه وخت کښی چه وویښی دوی عذاب چه بیشکه قوت خاص الله لره دی ټول او بیشکه چه الله سخت عذاب ورکوونکی دی (نو د بتانو عبادت به ئی نه کاوه)

تفسیر: یعنی هغه ظالمان چه الله تعالی سره شریکان پیدا کوی که دوی دا خپل باطل معبودان په راتلونکی وخت کښی وویښی، چه څرنګه دا معبودان سره له خپلو عابدانو د الله تعالی په عذاب کښی آخته کیږی، او هیڅوک نه وی چه دوی له سختو عذابو ځنی وژغوری (بچ کړی)، هلته به

وېوھېږي چه ټول زور او قوت خاص الله تعالى لره دی - او د الله تعالى عذاب خورا (دیر) سخت دی، نو دوی به هیجری د الله تعالى له عبادت غنی مخ نه اړاوه، او نورو شيانو ته به نه متوجه کیدل. او نه به ئی له دوی غنی د منفعت او د گټی هیله (طمعه) او امید کاوه.

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوْا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿٣٧﴾

کله چه بیزاره شی هغه کسان چه متبوعان (مشران) دی له هغو کسانو څخه چه تابعان (او کشران) دی او ووینی دوی عذاب او منقطع (غوڅ) شی په دوی (هغه ټول) اسبابونه (د خپلوی علائق).

تفسیر: یعنی هغه وخت به داسی وی چه متبوع به له خپلو تابعانو غنی بیزاریږي، او د بتانو او د بت خوښوونکو په مینځ کښی به هیڅ علاقه او رابطه نه پاتی کیږي، او یو له بله سره به د الله تعالى د عذاب له ویری دښمنی کوی.

وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّنَا كَرَّرْنَا فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّأُوا مِنَّا

او وایی هغه کسان چه تابعان وو کاشکی وی مونږ لره بیا ورتلل (دنیا ته) نو بیزاره به شو مونږ له دی متبوعانو څخه لکه چه بیزاره شوی دی دوی له مونږ غنی

تفسیر: مشرکان به په هغه وخت کښی وایی که مونږ یو ځل بیا دنیا ته لار شو، نو مونږ به له هغوی غنی خپل انتقام او کسات (بدله) واخلو - او همغسی چه دوی نن له مونږ غنی بیل او جلا (جدا) شوی دی، مونږ به هم هلته د هغوی ځواب هم داسی ورکوو، او تری بیلېږو به. مگر له دی محالی او نه کیدونکی آرزو غنی به بی له افسوسه هیڅ یوه گټه او منفعت په لاس نه ورځی.

كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَنَاَهُمْ بِخُرُوجِنَ مِنَ النَّارِ ﴿١٩﴾

هم داسی (لکه چه ونبوده پاک الله دوی ته د عذاب سختی او د یوه بل نه بیزاری) و به بیی دوی ته الله (ناکاره) عملونه د دوی افسوسونه په دوی باندی او نه به وی دوی وتونکی هیچیری له اور (د دوزخ) نه

تفسیر: یعنی همغسی چه مشرکان د الله تعالی د عذاب، او د خپلو معبودانو له بیزاری - او جلاوالی (جداوالی) غنی به سخت حسرت او افسوس کوی، هم داسی الله تعالی د هغوی تول عملونه د افسوس او حسرت موجب گرځوی. ځکه چه د دوی حج او عمره، صدقات او خیراتونه، او نور احسانات او ښیگنی (فائدو) د کفر په سبب بیخی مردودی او ابته (ناکاره) کیږی. او هر څومره شرک او گناه چه ولری، د هغو په مقابل کښی به په عذابیری، نو اوس به د هغوی ښی او بدی چاری تولی د حسرت او ارمان موجبات کیږی، او له هیڅ عمل غنی به دوی ته هیڅ یوه گته او فائده ونه رسیږی، او تل به په دوزخ کښی اوسیږی. بالمقابل موحدین او د ایمان خاوندان که د خپلو گناهونو له سببه دوزخ ته لاړ هم شی، په پای (آخر) کښی تری وځی، او د خپلو ښو چارو ښه بدل مومی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ط

ای خلقو! خورئ تاسی له (غینو هغو) شیانو څخه چه په غمکه کښی دی حلال پاک (بی شهبی) او پیروی مه کوئ تاسی د (اثر د) قدمونو د شیطان! (شیطان پسی مه ځئ! او د ده په وسوسه د هوا او هوس متابعت مه کوئ!)

تفسیر: عربیانو به بت پرستی کوله، او د بتانو په نامه به ئی حیوانات سرخوشی ایله (آزاد) پرېښودل، او له هغو ایله خوشی شویو حیواناتو غنی به ئی گته او فائده اخیستل حرام گنل، چه دا هم یو راز (قسم) شرک دی، ځکه چه د حلال او حرام تاکل (مقررول) او بیلول د الله تعالی کار دی، او پرته (بغیر) له الله تعالی غنی په داسی کارونو کښی د بل چا خبری گواکی شرک ته تمایل او ترجیح ده. نو له هم دی سببه ئی په رومبنی آیت کښی د شرک خرابی بیان کړه، اوس د حلال له تحریم غنی ممانعت فرمایي، چه خلاصه او لنده ئی دا ده هر هغه شی چه په غمکه کښی پیدا کیږی، تاسی له هغه غنی خورئ! په دی شرط چه شرعاً حلال، طیب او روا وی. یعنی نه (فی نفسه) حرام وی، لکه مرداره او خنزیر (سرکوزی) او ما اهل به لغیر الله یعنی هغه ساکینان (ذی روح) چه د هغو د حلالولو په وخت کښی پرته (علاوه) د الله تعالی له نامه

ځنی د بل چا نوم پری ویلی شوی وی، او د هغو له حلالولو ځنی ئی غیرالله ته قربت مقصود وی. او نه د کوم عارضی امر له سببه په هغه کښی حرمت پیدا شوی وی، لکه د غصب، غلا، رشوت او د سود مالونه، چه له دغو ټولو ځنی اجتناب او ځان ساتل ضروری دی. او د شیطان پیروی هیڅکله مه کړئ! چه په خپل سر هر شی چه مو زړه وغواړی، حلال ئی وگنئ لکه ﴿وَمَا أَهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ﴾ او هر شی چه مو زړه وغواړی حرام ئی وبولئ! لکه منده (بحیره، سائبه وصيله او حام).

إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٢٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٢٩﴾

بیشکه چه شیطان تاسی لره دښمن دی ښکاره بیشکه هم دا خبره ده چه حکم کوی شیطان تاسی ته په بد او قبیح کار سره (چه عقلاً او نقلاً منفور (متنفره) وی) او چه ووايئ تاسی په الله هغه خبری چه تاسی پری نه پوهیږئ!.

تفسیر: یعنی مسئلی او شرعی احکام له خپل لوری جوړوئ! لکه چه په دیرو ځایو کښی لیده کیږی، چه سر بیره (علاوه) پر جزئی امورو په اعتقادی امورو کښی هم له شرعی نصوصو څخه سترگی پټوئ! او له خپله ځانه نوی حکمونه جوړوئ! او په قطعی نصوصو او د سلفو په اقوالو کښی تحریفونه، تغلیطونه (غلطی)، اړول، رااړول کوئ!.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٣٠﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه پیروی کوئ تاسی د هغه حکم چه نازل کړی دی الله (چه قرآن دی په تحلیل او تحریم کښی) نو وایی (چه د قرآن پیروی نه کوو) بلکه پیروی کوو د هغه حکم چه موندلی دی مونږ په هغه باندی پلرونه خپل (ایا دوی د خپلو پلرونو متابعت کوی) اگر که وو پلرونه د دوی چه نه پوهیدل په هیڅ شی (د دین له احکامو څخه) او نه ئی لاره موندلی وه (حق ته).

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ د احکامو په مقابل کېږي، د خپلو پلرونو او نیکونو پیروی او متابعت کوو. او دا هم شرک دی. لکه چه ځینې ناپوه مسلمانان د کوندو په نکاح، او د بشخو د میراث په نسبت، او نورو باطلو رسومو کېږي هم داسې خبرې کوي، او ځینې که څه هم په ژبه داسې چټي (بیکاره) او فضولي خبرې نه کوي، مگر د هغوی له عمل څخه دا خبرې ښکاره او څرگندیږي. حال دا چه داسې اقوال او افعال ټول د اسلام له اصولو چپ او مخالف دي.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً

او حال (د حق ته بلونکو) هغو کسانو لره چه کافران شوي دي لکه حال د هغه چا دي چه ناري وهي هسي يو شي ته چه نه اوري هيڅ مگر تشه بلنه او غږ.

تفسیر: یعنی هدایت ته د کافرانو رابلل داسې دي لکه چه کوم شپون (شپونکی) يا غوږه څریدونکو ساکښانو (ذی روحو) ته په بیدیا کېږي ناري وهي، چه هغوی پرته (علاوه) له آوازه بل په هيڅ شي نه پوهیږي، هم دا رنگه حال د کافرانو دي، چه نه دوی په خپله پوهیږي او نه د پوهانو او عالمانو خبرې مني.

صُمُّ بَكْمٌ عُمًى فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ^(۱۴)

(دوی) کانه دي، گونگیان دي، ړانده دي، نو دوی هيڅ عقل نه لري (چه حق ته لاره ومومي)

تفسیر: یعنی دا کافران کانه دي، چه د حق خبرې بیخي نه اوري، او گونگیان دي، چه د حق خبرې نه وایی، او ړانده دي، چه سمه لار نه وینی. لنده ئي دا چه دوی په هيڅ شي نه پوهیږي، ځکه چه د دوی دا دری حواس او قوی فاسدی شوي دي، نو د علم تحصیل، او د پوهې زده کول به څرنگه صورت ومومي؟.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ

وَأَشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ رِيَاسَةً تَعْبُدُونَ ﴿۱۴۷﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړې دی (یعنی ای مؤمنانو) خورئ تاسی! له پا کو حلالو هغه شیانو چه درکړی دی مونږ تاسی ته، او شکر وباسی! الله لره (په دغو حلالو شیانو) که چیری یی تاسی چه خاص ده لره عبادت کوئ!

تفسیر: د ټولو طبیاتو او روا شیانو د خوراک حکم وړاندی تیر شو، ولی څرنگه چه مشرکان د شیطان له پیروی ځنی مخ نه اړوی، او له خپله ځانه احکام جوړوی، او الله تعالی ته ئی نسبت کوئ، او له خپلو باطلو دودونو (رواجونو) ځنی لاس نه اخلی، د حق او حقیقت د پوهیدلو ځای په دوی کښی نشته، نو اوس پاک الله له دوی څخه اعراض وفرمایه، او په خاصه توگه (طریقه) ئی مسلمانانو ته توجه وکړه، او دوی ئی مامور کړل چه له روا او بی شبهی پاکو شیانو ځنی وخورئ! او خپل انعام ئی ښکاره کړ، او د شکر د ادا کولو امر ئی وفرمایه. په دی کښی د ایماندارانو د مقبولیت او مطیعیت او د مشرکانو د مردودیت او رتلو په لوری اشاره وشوه.

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) په تاسی باندی (خوراک) د مرداری

تفسیر: مرداره هغه ده چه دا پخپل سر ومړی او چری ته ونه رسیدی. یعنی حلال نه شی، یا له شرعی طریقې ځنی پرته (علاوه) حلال، یا ښکار کړی شی. لکه چه زندی کړی شی یا د کوم ژوندی ساکنس (ذی روح) کومه عضوه (غړی) پری کړی شی، یا په لرگی، تیږی او ټوپک سره وویشتل شی، یا له پاسه ولویږی او مړ شی یا د بل کوم حیوان د ښکر د وهلو په اثر مړ شی، یا ئی کوم دارونکی یا څیروونکی ځناور وداری، یا ئی وڅیری، یا د حلالولو په وخت کښی قصداً پری تکبیر، ونه وایی او مړ شی دا ټول سره په مردارو کښی داخل او حرام دی، البته دوه ساکنان (ذی روح) بی له ذبحی مونږ ته حلال دی، چه کب (ماهی) او ملخ دی، او دا د استثناء امر هم د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب شوی دی.

وَالْدَّمَ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) وینی (بهیدونکی)

تفسیر: له وینی شخه مراد هغه وینه ده چه له رگو غنی وبهیری او د ذبحی په وخت کښی داری ووهی، او راووخی، پاتی شوی هغه وینه چه په غوبه کښی وی، یا ورپوری لگیدلی وی، هغه ناروا نه ده بلکه حلاله او پاکه گنله کیږی، نو که خوګ کله غوبه بی له مینځلو (وینځلو) پخه کړی، خوراک ئی ناروا نه دی خو د نظافت او سپیڅلتیا (پاکۍ) له اصولو غنی لری کار دی د ینی او پښتورگی چه ترلی شوی وینی دی خوراک د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب حلال او روا شوی دی.

وَلَحْمَ الْخُزْزِيرِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) غوبی د خنزیر.

تفسیر: خنزیر ژوندی وی، که مړ، له شرعی قاعدی سره سم حلال شوی وی، که نه، په هر صورت سره قطعاً حرام دی. او د خنزیر ټول اجزاء لکه غوبه، پوستکی، هډوکی، وینستان، نوکان، پلۍ، غری، وازده او نور ټول ناپاک دی، او له هغوی غنی فائده او کار آخیستل ناروا او حرام دی، کله چه په دی غای کښی د خوراکی شیانو ذکر دی نو ځکه یواځی د غوبی حکم راښودلی شوی دی مگر په دی خبره باندی د ټول امت اجماع ده چه خنزیر بیشکه «نجس العین» دی. ځکه چه په بی غیرتی بیحیایی او په حرص او نجاستونو ته په رغبت کښی له ټولو ساکینانو (ذی روحو) غنی وړاندی دی، او له هم دی امله (وجی) الله تعالی د خنزیر په نسبت فرمایي ﴿فَاِنَّهُ رِجْسٌ﴾ نو د هغه هیڅ یو جزء نه پاک دی، او نه د هیڅ قسم فائدی اخیستلو وړ (لائق) دی. هغه کسان چه د خنزیر غوبی ډیری خوری یا ئی له نورو اجزایو غنی فائدی آخلی، په هغو کښی هم د خنزیر رذیله افعال ډیر په واضح ډول (طریقه) سره لیدل کیږی.

وَمَا أَهْلَ بِهِ لَغَيْرِ اللَّهِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) هر هغه حلال کړی شوی چه آواز کړی شوی وی په هغه باندی (په وخت د ذبحی کښی) بی له پاک الله).

تفسیر: له «ما اهل به لغير الله» غنی دا مطلب دی چه پر دی ساکینانو (ذی روحو) باندی پرته (علاوه) د الله تعالی له نامه د بل کوم بت یا بل شی نوم واخیستل شی، یعنی هغه پرته (علاوه) د الله تعالی له نامه د کوم بت، جن، خبیث روح، پیر، مرشد، نبی یا د نورو په نامه وټاکي (مقرر کړی)، او د هغه ساکین (جاندار) روح هغه ته نذر کړی، د هغه د تقرب یا رضا غوښتنی په نیت ئی ذبح کړی او محض د ده د خوښی په غرض ئی د هغه ساکین (جاندار) سا ایستل

مقصود وی، نو د دی تولو ساکینانو (جاندار) د غوښو خوړل حرام دی، که څه هم د دوی د ذبحی په وخت کښی تکبیر هم وویل شی او د الله تعالی لوی نوم هم پری واخیستل شی، ځکه چه پرته (علاوه) د روح له پیدا کوونکی څخه، بل چاته د روح نذر او نیاز کول، له سره درست نه دی، نو د هر ساکین (جاندار) روح چه غیر الله ته نذر کړی شی د هغه د مرداری او خبائث مرتبه، د مرداری له خبائث ځنی زیاته ده، ځکه چه په مرداره کښی فقط دومره خرابی شته، چه د هغه روح د پاک الله په نامه نه دی وتلی. او دلته د هغه روح د غیر الله په نامه نذر شوی دی، چه دا عین شرک دی. همغسې چه خنزیر او سپی د ذبحی په وخت کښی د تکبیر ویلو له امله (وجی) نه حلالیږی، په مرداره باندی هم د الله تعالی د نامه له ویلو ځنی څه فائده نه حاصلیږی، هم داسی د هر ساکین (جاندار) روح چه غیر الله ته نذر شی یا ئی په نامه کړی وی، نو د ذبحی په وخت کښی په هغه باندی د الله تعالی د نامه له آخیستلو ځنی له سره هیڅ فائده نه حاصلیږی او نه حلال کیدی شی. که د غیر الله په نامه باندی له ټاکلو (مقررولو) څخه وروسته، نذر کوونکی له خپل دی نیت ځنی رجوع او تری توبه وکړی، او بیا ئی ذبح کړی، نو د هغه په حلالوالی کښی هیڅ شک او شبهه نه پاتی کیږی.

عالمانو تصریح فرمایلی دی که د کوم باچا د راتگ په وخت کښی د تعظیم په نیت ساکین (ذی روح) ذبح کړ شی، یا د کوم جن (پیری) له اذیت څخه د نجات له امله (وجی)، د هغه په نامه کوم ساکین (ذی روح) حلال کړ شی، یا د توپ ویشتلو، یا د نذر پخولو، یا د کوم نیاز ورکولو په وخت کښی ساکین (ذی روح) ذبح کړ شی، اگر که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالی نوم هم پری یاد کړ شی. دا ساکین (جاندار) بیخی مردار او حرام او فاعل ئی سخت گناهکار دی.

په حدیث شریف کښی هم راغلی دی «لعن الله من ذبح لغير الله» یعنی په هغه چا د پاک الله لعنت دی چه غیر الله ته د تقرب او تعظیم په نیت ساکین (ذی روح) ذبح کړی، که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالی نوم پری یاد کړی، یا ئی یاد نه کړی. هو! په دی کښی هیڅ حرج نشته چه ساکین (ذی روح) د الله تعالی په نامه ذبح، او د هغه غوښه فقیرانو ته ورکړی، او ثواب ئی کوم قریب یا پیر یا لوی ته وروبخښل شی، یا د کوم مری له خوا قربانی وکړه شی. او د هغه ثواب ورته وبخښل شی، ځکه چه دا غیر الله ته ذبح نه ده. ځینی کاره تلونکی په هسی مواقعو کښی داسی پلمی (تدبیرونه) بیانوی چه «د پیرانو په نذرونو او نورو نیازونو کښی زمونږ مقصود دا دی چه خواړه پاڅه او د مریو په نامه ئی صدقه کړو.» نو لومړی ښایی دوی وپوهیږی چه د الله تعالی په مخ کښی داسی پلمی (تدبیرونه) پرته (علاوه) له زیانه څه نفع نه رسوی. دوهم ښایی له دوی ځنی پوښتنه وشي، چه د هغه ساکین (ذی روح) په ځای چه نذر ئی منلی شوی دی، که هغومره غوښه وپیروډله (واخستله) شی، او پڅه ئی کړی، او پر فقیرانو ئی وویشي نو ایا دا ښه کار نه دی؟ او ایا په دی ډول (طریقه) سره هغه نذر نه ادا کیږی؟ که بلا تأمل تاسی داسی وکولی شئ! او په دی خیرات کښی هیڅ ډول (طریقه) خلل ستاسو په زړونو

کښی پیدا نه شی نو تاسی رښتینی یی!، که نه دروغ، او دا فعل مو غټه گناه، او هغه مذبحه مرداره او حرامه ده.

(فائده): دلته داسی یوه شبهه پیدا کیږی چه په دی آیت کښی ئی د ذکر شویو شیانو د حرمت انحصار بیان فرمایلی دی چه له هغه ځنی دا مطلب فهمیږی چه پرته (علاوه) له مذکوره و شیانو څخه بل هیڅ ساکن (جاندار) حرام نه دی، حال دا چه تول دارونکی، خپروونکی ساکینان (دی روح) لکه خره، سپی او نور هم حرام دی. د دی خبری یو ځواب دا دی «په دی حصر کښی د مذکوره و شیانو د حرمت حکم منحصر نه دی، چه هسی اعتراض وارد شی، بلکه د حرمت حکم ئی له صحت او صداقت سره مخصوص فرمایلی دی، او د دی حکم د مخالف جانب بطلان مقصود دی، یعنی خبره هم دا ده چه هم دا شیان پاک الله په تاسی حرام کړی دی. او په دی کښی بل کوم احتمال نشته، یعنی د دی شیانو حلال گڼل بیخی باطل او غلط دی.» بل ځواب دا دی چه «د حرمت حکم دی په هم دی مذکور شویو شیانو کښی منحصر او ومانه شی، مگر دا حصر دی اضافی وگانه شی، یعنی خاص دی د هم دی شیانو په لحاظ سره تسلیم کړی شی، نه هغه چه مشرکانو له خپلو خولو حرام گرځولی دی، لکه بحیره او سائبه او نور چه د هغو ذکر وروسته راځی، مطلب ئی داسی شو چه مونږ په تاسی باندی فقط مرداره او خنزیر او نور حرام کړی وو، هغه شیان چه تاسی ئی لکه قچ (گد)، بحیره، سائبه او نور حرام گڼئ! او د هغو تعظیم او تکریم کوئ! دا کار بیخی چتی (بیکاره) او افترا ده، پاتی شو خپروونکی او مردار ساکینان (جاندار)، د هغوی په حرمت خو کافران هم قائل وو، او هیڅوک د هغوی په مرداری کښی څه نه وایی.

نو دا حصر د هم دی حیواناتو په لحاظ شوی دی، چه هغه مشرکانو د الله تعالی د حکم څخه پرته (علاوه)، له خپل لوری حرام کړی وو، د تول جهان د ساکینانو (جاندار) سره د دی خبری څه علاقه نشته، نو ځکه دلته داسی اعتراض هیڅ نه واردیږی.

فَمِنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ

نو هغه څوک چه اړ (ضرورتمند) شی (د دی حرامو خوړلو ته) حال دا چه نه ظلم کوونکی او نه تجاوز کوونکی وی (له قدر د کفافه) نو نشته گناه په ده باندی

تفسیر: یعنی دا ذکر شوی شیان خو حرام دی. مگر که څوک د لوری له امله (وجی) مرگ ته نژدی شوی وی، او د ناچاری په وخت کښی ئی وخورى، په داسی سړی باندی هیڅ ممانعت نشته، په دی شرط چه هیڅ نافرمانی او زیاتوالی ونه کړی. نافرمانی دا ده، چه د اضطرار او ناچاری له پېښیدلو څخه پخوا، د هغو د خوړلو دپاره ملا وتړی. زیاتوالی دا دی چه د ضرورت

له اندازی غنی دیر و خوری، او خپله گیده ښه پری وپرسوی، بلکه ښایی چه دومره و خوری چه ونه مری.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۳۹﴾

بیشکه چه الله لوی بخښونکی پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک الله دیر لوی بخښونکی دی. د بندگانو هر راز (قسم) گناهونه بخښی، بیا به نو د داسی ناچار او مضطر سری گناه ولی نه بخښی، او په خپلو بندگانو باندی دیر مهربان دی، چه د مجبوری په حالت کښی ئی دوی ته ښکاره اجازه ورکړی ده چه په هر ډول (طریقه) چه کیږی، خپل ځانونه له مخمصی او هلاک ځنی پورته کړ، که نه د هغه (مالک الملک جلت عظمته) حق و چه داسی ئی فرمایلی وی «که مرئ یا ژوندی پاتی کیږئ! دی حرامو شیانو ته هیڅ مه نژدی کیږئ!» دلته یوه بله داسی اشتباه پیدا کیږی، چه هغه مضطر ته چه مړینی (مرگ) ته نژدی او حواس ئی خراب شوی وی د دی اندازه کول، او فکر کول، چه فقط هم دومره دی و خوری چه قوت لایموت یی وشی، او ونه مری، او له هغه ځنی دی هیڅ زیات ونه خوری که محال نه وی، سخت مشکل خو دی نو ځکه ئی ﴿إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ وفرمایل، او سهولت یی پکښی وکړ.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ

بیشکه هغه کسان چه پتوی (دوی) هغه څه چه نازل کړی دی الله چه کتاب دی.

تفسیر: یعنی هغه حکمونه چه الله تعالی د حلالو او حرامو په نسبت نازل کړی دی، یهودانو پت کړل، او له خپل لوری ئی په هغو کښی زیاتوالی او کموالی وکړ. لکه چه په پخوانی آیت کښی ذکر شو، هم داسی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه صفتونه چه په آسمانی کتابونو کښی لیکلی شوی وو، دوی پت کړل، او په خپله خوښه ئی تغیر په کښی وکړ چه دا دواړه لویه گناه ده. ځکه چه د هغوی مطلب هم دا دی، چه هدایت او د حق طریقه نه چاته په برخه او نه وربښکاره شی. او ټول سره گمراهان پاتی شی، حال دا چه پاک الله کتابونه او انبیاء د دی لپاره رالیږلی دی، چه خلق سمه لاره ومومی، نو دوی په دی کار کښی له الله تعالی سره هم مخالفت کړی دی او خلق الله ئی هم د جهالت او گمراهی په کنده کښی غورځولی دی.

وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا

او پیری دوی (آخلی) په دی (د پتولو په عوض سره) قیمت لږ.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نافرمانی او د خلق الله په گمراهی باندی ئی بس والی ونه کړ، بلکه د هغه حق پتولو په عوض کښی به ئی له هغو کسانو ځنی چه د گمراهی په کندو کښی ئی غورځول رشوت او بدی هم اخیستلی او په هغو مالونو باندی به ئی د هدیی، نذرانی او شکرانی نومونه ایښودل، حال دا چه داسی حرامخوری د مردارو او د خنزیرو له خوړلو ځنی هم ډیره بده ده. نو اوس ښکاره ده چه د هسی بدو حرکاتو سزا هم خورا (ډیره) سخته ده، لکه چه وروسته بیانېږی.

أُولَٰئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ

نو دغه کسان (چه د حق پتوونکی دی) نه خوری (نه اچوی دوی) په گیدو خپلو کښی مگر اور (د دوزخ د اور موجبات)

تفسیر: یعنی که څه هم په ښکاره ډول (طریقه) هغه مال خوندور او نفیس معلومیږی، مگر په حقیقت کښی هغه اور دی. چه دوی ئی په ډیره خوښی سره پخپلو گیدو کښی ځایوی، لکه چه په خوندورو خوړو کښی د هلاکت زهر داخل وی، او د خوړلو په وخت کښی ډیر ښه خوند کوی، خو کله چه په گیدو کښی ولوېږی، کولمی غوڅوی.

وَلَا يَكْلَهُمْ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

او نه به خبری وکړی له دوی سره الله په ورځ د قیامت کښی (په خوښی سره).

تفسیر: له دی آیت ځنی داسی شبهه لویدی شی، چه له نورو آیتو څخه هسی ښکاری چه الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښی له دوی سره کلام کوی، نو دلته د کلام له نه کولو څخه مطلب څه دی؟ یعنی د لطف او مرحمت کلام به له دوی سره نه کوی، او د تخويف، تذليل، تهديد او وعيد په ډول (طریقه) به له دوی سره غوږیږی، چه له دی غږېدلو ځنی به دوی ته ډیر رږ او تکلیف پیښیږی. یا ئی داسی وېولئ چه بی له واسطی به له هغوی سره کلام نه کوی، او د کلام کولو کوم ذکر چه راغلی دی هغه به د عذاب د پرښتو په وساطت سره وی.

(فائده): د ﴿وَلَا يَكْلَهُمْ اللَّهُ﴾ له ویرولو ځنی دا خبره معلومیږی چه د هر سری په زړه کښی د الله

تعالیٰ عم نواله مینه راسخه ده، که اوس هغه نه محسوسیدی، دغه دی داسی وگنله شی لکه چه سکروتی تر ایرو لاندی پتی وی، کله چه په قیامت کښی ټول موانع له مینځه ورک شی، نو د الله تعالیٰ محبت پوره څرگندیږی. ځکه که داسی نه وی نو کفارو ته د داسی ویری اورول، داسی مثال لری، لکه چه څوک خپل دشمن له خپل خپګان او اعراض څخه ویروی چه هسی دارول بیخی چتی او بیکاره کار دی. هوا ځان جاروونکی مینان د مین مخ اړول او اعراض د سخت درد او رنځ په شان ګڼی، نه غلیمان. نو معلومه شوه، چه په قیامت کښی به د هر یوه سینه د الله تعالیٰ له مینې ځنی داسی دکه وی، چه د پاک الله لږ بی التفاتی به هغه ته د دوزخ له لوی عذاب ځنی خورا (دیر) سخته ربروونکی (تکلیف ورکونکی) او ویروونکی ثابتیږی.

وَلَا يُزَكِّيهِمْ

او نه به پاک کړی (الله) دوی (له کفره)

تفسیر: یعنی اهل د ایمان هرڅومره چه گنهګار وی، خو بیا هم په دوزخ کښی د خپلی گناه په اندازه یوه ټاکلی (مقرر) موده تیروی او هر کله چه له گناه څخه پاک شی هر ورو (خامخا) جنت ته داخلیدی، پرته (علاوه) له کفارو چه هغوی تل تر تله په اور کښی پاتی کیږی، او بیخی نه پاکیږی، او د جنت د داخلیدلو وړ (مستحق) او لایق نه ګرځی، ځکه چه دوی د شرک په امورو په سبب داسی «نجس العین» ګرځیدلی وی، چه هغه نجاست په هیڅ ډول (طریقه) له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږی، او د عاصی مسلمان حال داسی وگڼئ! لکه چه پر یو پاک شی نجاست لویدلی وی. هر کله چه هغه زایل شی نو هغه شی بیا پاکیږی.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

او دی دوی لره عذاب دردناک.

تفسیر: په رښتیا سره چه له دی ځنی به بل کوم زیات دردوونکی عذاب نه وی چه نه یوازی ظاهر بلکه د دوی باطن هم سوځوی او حقیقی محبوب به له دوی څخه خپه او مرور وی، او دوی به هیچیری او هیشکله له دی ربروونکی (مشقت ورکونکی) ویر او مصیبت څخه خلاص نشی. (نعوذ بالله)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلٰلَةَ بِالْهُدٰى وَالْعَذَابِ بِالْغُفْرَةِ

دوی هغه کسان دی چه پیرو دلی (اخستی) (غوره کری) ئی ده گمراهی په بدل د هدایت او عذاب په بدل د مغفرت کښی

تفسیر: یعنی بیشکه هغه خلق د دی خبری لایق دی، چه هغوی د خپل ژوندانه پانگه (نفعه) په لوت ورکړه، او گمراهی ئی د هدایت په مقابل کښی غوره او پسند کړه، او د مغفرت اسباب ئی پرېښودل، او د عذاب اسباب ئی اختیار او منظور کړل.

فَبِمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿٤٥﴾

نو (ځای د تعجب دی چه) څومره صبر کوونکی دی دوی (یعنی کفار) په اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په خپله خوښه د اور د ننوتلو موجبات اختیاروی، گواکی اور د دوی په نزد دومره دیر مرغوب او محبوب دی، چه پخپلو ځانونو او مالونو ئی اخلی، که نه په دی خبره باندی خو هر څوک پوهیږی، چه د اور په عذاب باندی صبر کول، څرنکه دی؟

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَّلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٤٦﴾

دا (عذاب دوی لره) ځکه دی چه بیشکه الله نازل کړی دی کتاب په رښتیا سره او بیشکه هغه کسان چه اختلاف ئی کړی دی په کتاب کښی خامخا په (هسی) مخالفت کښی دی (چه له حقه) لری دی

تفسیر: یعنی ضلالت ئی د هدایت او عذاب ئی مغفرت په عوض ځکه وپیرو (واخستلو) یا په هغوی باندی د ذکر شویو پخوانیو عذابونو وجه دا ده، چه دوی په هغه حق کتاب کښی مخالفت وکړ، چه د الله تعالی له خوا په رښتیا سره رالېدل شوی دی، او راز راز (قسم قسم) اختلافونه او دښمنی ئی په کښی څرگندی کړی، او د دی ضد او عناد له امله (وجی) دیر سره لری شول، یعنی دیر زیات مخالفت ئی وکړ، یا د حق له طریقې ځنی دیر لری لارل. یو صورت دا هم دی چه د دوی صابران کیدل علی النار څرنکه چه بدیهی البطلان په نظر راته، نو ځکه ئی د ﴿ذَلِكَ﴾ له لفظ څخه تر آخره پوری د هم دی ځواب په لوری اشاره فرمایلی ده. فافهم!

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

نه ده نیکی (یواخی دا کار) چه وگرځوئ مخونه خپل (په لمانځه کښی) طرف د مشرق یا مغرب ته

تفسیر: کله چه یهودانو او نصرانیانو خپله خرابی او مذمت په تیر شویو آیتونو کښی واورید، نو وی ویل چه په مونږ کښی د هدایت او مغفرت دیر آثار او اسباب شته. زمونږ یو ښکاره فضیلت خو دا دی چه مونږ هغی قبلی ته مخامخ لمونځ کوو چه د هغی په لوری لمونځ کول، له نورو عبادتونو څخه دیر ښه دی، چه مونږ ئی هم د الله تعالی د حکم سره سم ادا کوو، نو مونږ څرنگه د دی خرابیو، او د دی دردناکو عذابونو مستحق کیدی شو؟ د دی خیال د تردید په نسبت داسی ارشاد وشو «غوره او ښه نیکی چه د مغفرت او هدایت له پاره کافی وی، یوازی دا نه ده، چه تاسی تش خپل مخونه په لمانځه کښی د مشرق یا مغرب په لوری وگرځوئ! او د صحیحو عقایدو او ضروری اعمالو بیخی پروا ونه کړئ!»

وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالسَّائِلِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّادِقِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ

ولیکن غوره نیکی (نیکی) د هغه چا ده چه ایمان ئی راوړی وی په پاک الله او (ایمان ئی راوړی وی په) ورځی آخری او په (تولو) پرښتو او په (تولو) کتابو او (ایمان ئی راوړی وی) په (واړو) انبیاء او ورکوی (خپل) مال په محبت د الله (فقیرانو) خپلوانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله فقیرانو) یتیمانو ته او مسکینانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله مسافرانو ته او نادارو سوالگرو ته او په آزادولو (د مریو) کښی او سم دروی (په ترتیب اداکوی سره له تولو حقوقو) لمونځ (خپل) او ورکوی زکوة او

(بل خاوند د نیکی) وفا کوونکی دی په وعدو خپلو کله چه دوی وعده کوی
(له خالق یا له مخلوق سره) او (صفت کوو د) صبر کوونکو په سختیو او په
رنځو کښی او په وخت د جنگ (په لاره د پاک الله) کښی.

تفسیر: یعنی هغه نیکی او ښیګنه (فائده) چه د هدایت اثر، یا د مغفرت سبب شی دا ده چه په
الله تعالیٰ او د جزا په ورځی، او په ټولو پرښتو، او په آسمانی کتابونو او په انبیاءو، د زړه له
کومی (منځ) ایمان راوړی او په هغوی باندی یقین ولری! او سره له هغه رغبت او محبت چه له
ماله سره ئی لری له خپلو مالونو ځنی برسیره پر زکوٰه، نادارو خپلوانو او یتیمانو او غریبانو او
مسافرو او بی شتو سوالګرو ته ورکوی! او غاړی خلاصوی! یعنی هغه مسلمانان له قید څخه
خلاص کړی! چه د کفارو په لاس کښی په ظلم بندیان وی، یا د پوروړی غاړه د پور (قرض)
لرونکی له پوره خلاصه کړی! یا غلام (مری) آزاد کړی! یا مکاتب لره د هغه د پور (قرض) د
ورکولو او خلاصولو له پاره مال ورکړی! او لمونځ په ښه شان سره ادا کړی! او خپل عهد او نور
په ځای کوی! او په سر ئی رسوی! په فقر او فاقه، په بیماری او تکلیف، په مصیبت او ویره
کښی صبر او تحمل کوی! کله چه یهودان او نصرانیان په دغو ښو عقایدو، اعمالو او اخلاقو
کښی قاصر او ناقص وو او په راز راز (قسم قسم) ډولو (طریقو) ئی په دی ستایلو صفاتو کښی
خلل او نقصان پېښاوه، لکه چه په قرآنی آیتونو کښی دغه ذکر شته، نو اوس که یهودان او
نصرانیان یوازی د قبلی په استقبال باندی نازیږی، او خپل ځانونه د هدایت په طریقې باندی
مستقیم ګنی، او ځانونه د مغفرت لایق بولی، نو دا د هغوی ناپوهی او چټی (بیکاره) خیال
دی. تر هغه پوری چه دا کتابیان په دغو اعتقاداتو، اخلاقو او اعمالو چه په دی کریمه آیت
کښی مفصلاً ذکر شوی دی ټینگ ونه درېږی، او عمل پری ونه کړی، یواځی د قبلی له استقبال
څخه هغوی ته هدایت نه په برخه کیږی، او نه د الله تعالیٰ له عذاب څخه نجات مومی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿۱۸۸﴾

او دغه (ستایلی شوی) هغه خلق دی چه صداقت ئی کړی دی (په دین،
متابعت د حق، او غوښتنی د نیکی کښی) او دغه کسان هم دوی دی
پرهیزګاران (ځان ساتونکی له ناوړو (بدو) اعمالو څخه)

تفسیر: یعنی هغه خلق چه په ذکر شویو اعمالو، اخلاقو او اعتقاداتو سره متصف دی، هم دغه
خلق په اعتقاداتو، ایمان او دین کښی، یا په خپل قول او اقرار کښی، یا په خپلو اخلاقو او
اعمالو کښی رښتونی دی، یا له ګناه او خرابو خبرو ځنی یا د الله تعالیٰ له عذاب څخه ځان
ژغورونکی (ساتونکی) دی. یا هم دا خلق په خپلو اخلاقو یا اعمالو کښی پرهیزګاران او متقیان

دی، کله چه په اهل د کتابو کښی له دی ښیگنو (فائدو) څخه هیڅ نشته، نو د هغوی په نسبت داسی خیال لرل، څرنگه درست کیدی شی؟.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ ط

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی دی په تاسی باندی قصاص (برابر والی) په وژلیو شویو کښی (که عمدأ وی).

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی په عربو او یهودانو کښی داسی دستور ؤ، چه د شریف النسب کسانو د وژل شویو غلامانو په بدل کښی به ئی د رذیلو خلقو آزاد سری، او د شریفانو د وژل شویو ښځو په بدل کښی به ئی نارینه، او د یوه آزاد شریف سری په بدل کښی به ئی دوه تنه قصاصول او وژل. نو پاک الله په دی آیت کښی داسی حکم وفرمایه چه «ای ایمان لرونکو! مونږ په تاسی باندی په مقتولینو کښی برابری او قصاص فرض کړی دی». د «قصاص» معنی په لغت کښی برابری او مساوات دی. نو دا دستور چه تاسی له ځانه ایستلی دی، چه د شریف او رذیل په مینځ کښی فرق کوئ، خوشی او فضول کار دی. او وپوهیږئ چه تاسی ټول سره برابر او مساوی یئ. غریب وی که امیر، شریف وی که رذیل، عالم وی که جاهل، ځلمی وی که سپین ږیری، هلک وی که نجلی(جینی) روغ وی که ناروغ یا قریب الموت، صحیح الاعضاء وی، که روند او کون او نور فرق سره نه لری.

(فائده): په رومنی آیت کښی بر (نیکی) هغه اصول ذکر شوی دی، چه د هدایت او مغفرت مدار وو. او د دی په لوری هم اشاره شوی وه. چه کتابیان له دغو ښیگنو (فائدو) ځنی بی برخی دی، او په تصریح سره ئی وفرمایل، چه هیڅوک بی له دغو ښیگنو (فائدو) او محاسنو څخه رښتینی دیندار او پرهیزگار نشی کیدی، اوس نو پرته (علاوه) له مسلمانانو څخه نه کتابیان د دی ښیگنو (فائدو) مصداق کیدی شی او نه د عربو جاهلان نو ځکه ئی اوس له ټولو ځنی اعراض وفرمایه او په خاص ډول (طریقه) سره ئی مؤمنان مخاطب کړ او د بر (نیکی) مختلف فروع، بدنی او مالی عبادات او مختلفی معاملی دوی ته ورښوول کیری، چه پر دغو فروعو باندی هم همغه څوک عمل کولی شی چه په پاس ذکر شویو اصولو باندی معتاد او متصف وی. گواکی نور خلق د دی خطاب لایق ونه گنل شول، نو ښایی دا خبره د هغوی د زیات شرم او عار سبب شی، اوس مطلب له هغو فرعی احکامو څخه چه په تفصیل سره بیانیری په حقیقت کښی د مؤمنانو هدایت او تعلیم دی، مثلاً په ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ﴾ کښی د دی په لوری اشاره ده، چه یهودان او نور کسان چه په کوم دستور باندی په قصاص عمل کوی، هغه د دوی بی بنیاده ایجاد، دی چه د الله تعالی له احکامو ځنی بیخی چپ (غلط) دی، چه د دوی له هسی چارو ځنی دا راښکاریږی. چه دوی د پخوانیو یاد شویو اصولو له کبله (وجی) نه په

کتابونو او نه په پیغمبرانو په سم ډول (طریقه) سره ایمان لرونکی دی او نه د الله تعالیٰ په عهد باندې وفادار دی. او نه د سختی او مصیبت په حالت کې له صبر او تحمل سره څه علاقه لري. او نه د خپل کوم عزیز او قریب د وژلو په وخت کې له صبر او تحمل څخه کار آخلي او نه د نفسی غوښتنو څخه ځان ژغوري (ساتي)، بلکه د الله تعالیٰ له احکامو، او د انبیاء له ارشاداتو، او د کتاب الله له حکمونو څخه غاړه غروي او د بې گناهو خلکو په وژلو حکم ورکوي.

الْحُرُّ بِالْحُرِّ

اصیل په اصیل باندې (قصاصیږي).

تفسیر: دا توضیح د هغې برابري ده چې حکم ئې صادر شو، مطلب ئې دا دی د هر آزاد نارینه په «قصاص» کې یواځې هغه یو آزاد نارینه وژل کېدی شي، چې د هغه وژونکی دی. داسې نه چې د یوه قاتل په عوض کې له یوې قبیلې څخه (کیف ما اتفق) دوه تنه یا زیات له هغو څخه پخپله خوښه ووژل شي.

وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ

او مریي په مریي باندې (قصاصیږي).

تفسیر: یعنی د هر مقتول غلام په مقابل کې هغه غلام وژل کېږي، چې قاتل ئې دی. داسې به نه کېږي، چې د کوم شریف سړي د غلام په قصاص کې، د هغه قاتل په ځای چې د رذیلو خلکو غلام دی، کوم آزاد سړی ووژل شي.

وَالْأُنْثَىٰ بِالْأُنْثَىٰ

او ښځه په ښځه باندې (قصاصیږي).

تفسیر: یعنی د هرې یوې ښځې په «قصاص» کې یواځې هغه ښځه وژله کېږي چې د هغې قاتله ده. داسې نه شي کېدی، چې د کومې شریفې النسبې ښځې په «قصاص» کې هغه رذیله ښځه ژوندی پرېښوده شي، چې قاتله ده او د دی له تېر څخه کوم نارینه وواژه (قتل) شي، خلاصه ئې داسې شوه چې هر آزاد د بل آزاد سره، او هر غلام د بل غلام سره برابر دی، نو ښایي چې په قصاص کې هم مساوات وي، او هغه تعدی او تجاوز چې کتابیانو او د عربو جاهلانو کاوه،

بیخی ممنوع دی.

(فائده): اوس پاتی شوه دا خبره که آزاد کوم غلام یا نارینه کومه بنځه ووژنی نو ئی «قصاص» آخیست کیږی که نه؟ نو دا مبارک آیت له دی خبری غنی ساکت دی، او امامان پکښی اختلاف لری، زمونږ امام حضرت ابوحنیفه رحمه الله علیه د «ان النفس بالنفس» له آیت او د «المسلمون تتکافؤ دمائهم» د حدیث په اساس په دی خبره قایل دی، چه په دواړو صورتونو کښی قصاص جاری کیږی او لکه چه قوی او ضعیف روغ او مریض، معذور او غیر معذور او نور «قصاص» په حکم کښی سره برابر دی، هم دا راز (قسم) آزاد او غلام، نارینه او ښځه زمونږ د ستر امام (ابو حنیفه الکابلی ثم الکوفی) په نزد په «قصاص» کښی سره برابر دی، ولی په دی شرط سره چه وژل شوی غلام، د قاتل مریی نه وی، چه هغه د ده په نزد له قصاصه مستثنی دی. او که کوم مسلمان کوم ذمی کافر یا مستامن ووژنی، نو په هغه باندی هم زمونږ د حنفيانو په مذهب «قصاص» لازمیږی. خو د مسلمان او حربی کافر په مینځ کښی هیشوک په «قصاص» قایل نه دی.

فَمَنْ عَفَىٰ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعُ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءُ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ

نو هغه څوک چه عفو وکړه شی (مصلحتاً) ده ته له (قصاصه د اسلامي) ورور د ده نه څه شی نو لازمه ده (په دی عفو کوونکی) مطالبه د دیت (له قاتله) په ښه وجه سره او ورکول (د دیت دی) هغه (عفو کوونکی) ته په ښه وجه سره،

تفسیر: یعنی که د مقتول له وارثانو غنی کوم وارث خپل حق وبخښی، نو قاتل نه پری قصاصیږی بلکه گورو به چه هغو وارثانو په څه ډول (طریقی) سره هغه قاتل بخښلی دی؟. بی له مالی معاوضی څخه یواځی د ثواب په غرض؟ یا د شرعی دیت په مقابل کښی؟ یا د مصالحی په توگه (طور) د څه مال په مقابل کښی؟ یعنی له «قصاص» غنی څرنگه تیر شوی دی؟ او د هغه په مقابل کښی په څه شی راضی شوی دی؟، په اول صورت کښی قاتل د وارثانو له مطالبی غنی بیخی خلاصیږی، او په نورو صورتو کښی قاتل لره ښایی چه هغه معاوضه دی په ډیر ممنونیت او خوښی سره ادا کړی.

ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ

دا کار (د قصاص جواز یا دیت یا عفوه) آسانی ده له (طرفه) د رب ستاسی او مهربانی ده (چه اختیار ئی تاسی ته درکړ)

تفسیر: یعنی دا اجازه چه «په قتل عمد» کښی که غوړئ قصاص واخلئ!، که غوړئ دیت واخلئ!، که مو زړه غوړی ویی بخښئ! دا د پاک الله له خوا تاسی ته یو لوی سهولت او خورا(دیر) مهربانی ده، یعنی د مقتول په وارثانو، او قاتلانو په دواړو باندی داسی یوه آسانی او لورینه (آرام) ده، چه په پخوانیو خلقو باندی نه وه. لکه چه په یهودانو «قصاص» او په نصرانیانو «دیت» یا عفوه مقرره وه.

فَمَنْ أَعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ

نو هر چا چه زیاتوالی وکړ (په ظلم او وژلو د قاتل) وروسته له دی فیصلی (چه دیت یا عفوه ده) نو ده لره دی عذاب دردناک (د دوزخ په عقبی کښی، او قصاص په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی که وروسته له دی تخفیف او رحمت څخه هم څوک بیا مخالفت، او د جاهلیت په دود (رواج) او دستور باندی تگ کوی، یا د عفوی او دیت له منلو څخه وروسته قاتل وژنی، نو ده ته په آخرت کښی سخت عذاب دی. یا اوس هم هغه وژل کیږی.

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ

او تاسی لره دی په قصاص کښی (لوی) ژوندون.

تفسیر: یعنی اگر که د «قصاص» حکم په ښکاره سره سخت او دروند ښکاری، مگر پوهان ښه پوهیږی، چه دا حکم د یو لوی ژوندون سبب دی، ځکه چه هیڅوک د «قصاص» د ویری د بل قتل ته هیڅکله اقدام نه کوی، نو د دی له امله (وجی) د دواړو ځانونه محفوظ پاتی کیږی، او د «قصاص» په وسیله د قاتل او مقتول د دواړو تېرونه هم له وژلو او د ویننی له تویولو او بدیو ځنی محفوظ او مطمئن کیږی. په عربو کښی داسی یو دود (رواج) او دستور ؤ چه هغوی به د قاتل او غیر قاتل فرق نه کاوه، او په هر چا باندی به ئی چه لاس بر کیده همغه به ئی واژه، او په دواړو دلو کښی به د هم دی له امله (وجی) تل جنگ او جگړه وه، او د یوه تن د ویننی د تویولو په سبب به په زرهاؤ کسان وژل کیدل، کله چه د اصلی قاتل څخه «قصاص» واخیست شی، نو دا ټول انسانان محفوظ او مصون پاتی کیږی. او داسی ئی هم معنی کیدی شی، چه

قصاص د قاتل په حق کښی د اخروی حیات باعث دی.

يَاۤأُولِيَ الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٤٩﴾

ای خاوندانو د عقلونو! له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له ناحقو وینو څخه).

تفسیر: یعنی د «قصاص» له ویری د بل چا له وژلو ځنی ځانونه وساتئ یا خپل ځانونه د «قصاص» په سبب د آخرت له عذابه وساتئ. یا کله چه تاسی ته د «قصاص» د حکم حکمت درڅرگند شو، نو د هغه له مخالفت ځنی چه د «قصاص» ترک دی ځانونه وساتئ.

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا لِّوَصِيَّةٍ لِّلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٥٠﴾

فرض کړی شوی دی په تاسی باندی کله چه حاضر شی یو له تاسی ته (اسباب) د مرگ که پری ایښی ئی وی څه مال، وصیت کول له پاره د مور او پلار او (نورو) خپلوانو په ښه انصاف سره دا حکم لازم دی په پرهیزگارانو باندی.

تفسیر: رومنی حکم د مری د ځان په نسبت ؤ. دا بل حکم د مری د مال په نسبت دی، او دا آیت د ذکر شویو کلیاتو چه هغه د «وَأَتَى الْمَالَ عَلَىٰ حَبه ذَوِ الْقَرَبٰی» ارشاد دی، تشریح ده. په خلقو کښی داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه د مری ټول مال به ئی د هغه ښځی او اولادی ته ورکاوه، بلکه مخصوصاً به هلکانو ته ورکاوه کیده. مور او پلار او نور خپلوان به له هغه څخه بی برخی پاتی کیدل، په دی آیت کښی ارشاد وشو، چه مور او پلار او ټولو خپلوانو ته په انصاف سره وصیت کول په کار دی. او پر مړ کیدونکی (محتضر) باندی سم له هغه سره وصیت کول فرض شول. او دا وصیت تر هغه وخته پوری فرض ؤ چه د میراث آیت نه ؤ نازل شوی. کله چه د «النساء» په سورت کښی د میراث احکام نازل شول، او پاک الله د ټولو برخی بیان کړی، نو اوس په میت باندی په خپله متروکه کښی وصیت فرض نه دی او ضرورت ورته نشته، هوا د مستحب په اندازه منلی شوی دی. خو وارث لره وصیت کول جائز نه دی، او هم د مال له یوه ثلث ځنی زیات وصیت کول نه دی په کار او له وصیت د سری د پور (قرض)، امانت، ودیعت او نورو راکړو ورکړو په متعلق وی، نو د هسی چارو وصیت اوس هم فرض دی.

فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَأَنَّهُ آثِمٌ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ
إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

نو هر چا چه بدل کر دا وصیت وروسته له هغه چه وایی وریده هغه نو هم دا خبره ده چه گناه د دی (بدلولو) په هغو کسانو باندی ده چه بدلوی دا (وصیت) بیشکه چه الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه پوهیدونکی دی (په تولو احوالو)

تفسیر: یعنی مری خو له انصاف سره سم وصیت وکړ او مړ شو. مگر ورکونکی په هغه وصیت باندی عمل ونه کړ، نو په دی صورت کښی په مری باندی هیڅ گناه نشته. مری خو خپل فرض ادا کړی دی، او هغه کسان گنهکار کیږی چه له وصیت څخه چپ (غلط) او مخالف کار کوی، بیشکه الله تعالی ته ټولی خبری معلومی دی، او د تولو په نیتونو باندی ښه خبر دی.

فَمَنْ خَافَ مِنْ مُّوْسَی جَنَفًا وَّأُثْمًا فَأَصْلَحَ بَيَّتَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ

نو هغه څوک چه ویرېږی له وصیت کوونکی څخه د ظلم (په خطا سره) یا د گناه (په قصد سره) نو اصلاح وکړی په مینځ د دوی (د موصی او موصی له) کښی، نو نشته هیڅ گناه په ده باندی.

تفسیر: یعنی که چاته د مری په وصیت کښی داسی شبهه ور ولوېږی، یا پوه شی چه دا مری له کوم سببه غلط شوی دی، او بی غایه ئی د کوم سری رعایت کړی، او د بل سری حق ئی تر پښو لاندی کړی یا ئی د پاک الله له حکم غنی مخالفت کړی دی، او دا مصلح د وارثانو په مینځ کښی د شریعت له حکم سره سمه برابره مصالحه وکړی، نو په دغه مصلح باندی هیڅ ملامتی او گناه نشته، او په وصیت کښی داسی تغیر او تبدیل جائز بلکه بهتر دی.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

بیشکه الله ښه بخښونکي پوره رحم لرونکي دي (په هغه چا چه د الله د احکامو په اجراء کښي دیر احتیاط کوي)

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ گناهکاران بخښي، نو هر څوک چه د اصلاح په غرض یوه خرابي له مینځه لري کوي، ده ته هر ورو (خامخا) مغفرت کوي یا ئي معنی دا ده چه د هغه وصیت کوونکي بخښونکي دي، چه ناجائز وصیت ئي کړي وي، او بیا په خپل ناجائز باندی پوه شوی وي او له هغه وصیت ځني په خپل ژوند کښي بیرته گرځیدلي وي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئي راوړی دي (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی ده په تاسي باندی روژه لکه چه فرض کړی شوی ده په هغو کسانو چه پخوا له تاسي څخه وو (لکه پخوانی امتونه او پیغمبران تر آدمه پوري)

تفسیر: دا حکم د روژي په نسبت دي، چه د اسلام په ارکانو کښي داخله ده، او د نفس په بندگانو، او هوا او هوس خوښوونکو باندی د هغی نیول، خورا (دیر) سخت او گران دی نو ځکه ئي د تاکید او اهتمام په الفاظو سره بیان وفرمایه. دا حکم د حضرت آدم علیه السلام له زمانې ځني تر اوسه پوري جاری دي، که څه هم د ورځو د تعیین په نسبت ئي څه لږ او دیر اختلاف موجود ؤ په پخوانیو مذکوره ؤ اصولو کښي هغه د صبر او تحمل حکم چه شوی ؤ هغه د روژي یو لوی رکن دی، د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښي روژه د صبر نیمايي فرمایلي شوی ده.

لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

له پاره د دی چه تاسي ځان وساتئ (له گناهونو څخه او پرهیزگاران شیء! ځکه چه روژه د شهواني قوی ماتوونکي ده)

تفسیر: یعنی روژه مسلمان د نفسی خواهشونو په پرېښولو سره عادی کوي او په دی وسیلي سره کولی شی چه خپل نفس له هغو نفساني خواهشونو او شرعی محرماتو څخه وساتي، چه نفس ته دیر عزیز او گران وي، روژه د انسانانو په نفسو کښي د شهواني قواؤ په ضعیفولو کښي دیر ښه

اثر کوی. او په انسانانو کښی د تقویٰ او پرهیزګاری روحیه تقویه کوی، په روژه کښی لوی حکمت، د سرکښ نفس اصلاح، او د شریعت د هغو احکامو آسانی او سهولت دی چه د هغو کول پر نفس باندی ګران او درانه وی، ترڅو چه روژتی متقی شی.

تنبیه: پر یهودانو او نصرانیانو باندی هم د رمضان روژه فرض شوی وه، مګر هغوی په خپله خوښه او رایه سره په هغی کښی تغیر او تبدیل وکړ، نو په ﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ کښی په هغوی باندی تعریض دی نو معنی ئی دا ده «ای مسلمانانو تاسی له نافرمانی څخه ځانونه وساتئ!» یعنی لکه یهودان، او نصرانیان په دی حکم کښی خلل مه اچوئ!

آيَا مَعْدُودَاتٍ

یو څو ورځی شمیرلی شوی (لږ چه د رمضان ۲۹ یا ۳۰ ورځی دی).

تفسیر: یعنی څو شمیرلی شوی ورځی چه زیاتی نه وی، روژه ونیسئ! او له دی ورځو څخه د رمضان المبارک میاشت مراد ده، لکه چه په وروستی آیت کښی راځی.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

پس هر څوک چه وی له تاسی څخه ناجوړ یا (روان) وی په سفر (او روژه وځوری) نو (پر ده باندی لارم دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: بیا په دی لږه موده کښی ئی هم دومره سهولت او آسانی فرمایلی ده، چه که څوک داسی ناروغ وی، چه روژه نیول ورته تکلیف پیشوی، یا مسافر وی، نو واک او اختیار لری چه روژه ونه نیسی، بیا دی د هغو ورځو قضایی وروسته له رمضان المبارک څخه ونیسی، چه په رمضان المبارک کښی ئی د معذرت له کبله (وجی) خوړلی دی، خوښه ئی چه دا قضا ئی جلا جلا (جدا جدا) راوړی او که یو ځای.

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ

او په هغو کسانو باندی چه د روژی نیولو طاقت نه لری فدیة ورکول دی (یا) او په هغو کسانو باندی چه د روژی نیولو طاقت لری فدیة ورکول دی (او دا

حکم په اول کښی ؤ، بیا منسوخ شو). طعام د یوه مسکین (د یوی روژی په برابری).

تفسیر: (۱) د ﴿يُطِيقُونَ﴾ ترجمه په «طاقت نه لری» سره په دی سبب ده چه همزه له پاره د سلب شی. یا د «لا» کلمه پکښی مقدره شی، یعنی چه طاقت تری سلب شوی وی لکه شیخ فانی. (۲) او د ﴿يُطِيقُونَ﴾ ترجمه په «طاقت لری» سره بنا په ظاهر د آیت سره ده یعنی هغه خلق چه د روژی نیولو طاقت لری. خو په اول د اسلام کښی د بیخی عادت نه لرلو په سبب دوی ته د یوی کاملی میاشتی پرله پسې روژه نیول، دیر گران او دروندکار ؤ، نو د دوی د آسانی له پاره داسی فرمایل شوی ؤ، چه که تاسی ته کوم عذر لکه مرض یا سفر په مخ کښی نه وی، مگر یواځی د عادت نه لرلو په سبب تاسی ته روژه سخته وی نو تاسی اختیار لرئ چه روژه نیسئ! یا د روژی فدیة ورکول. د یوی روژی فدیة یوه مسکین ته په مړه گیده د دوه وختو طعام ورکول دی. ځکه کله چه روژتی د یوی ورځی طعام بل چاته ورکړی، گواکی خپل نفس ئی له خوراک څخه منع کړ. او فی الجملة ئی له روژی سره مشابهت پیدا کړ. بیا نو کله چه خلق له روژی سره عادی شول، دا حکم منسوخ او اجازه پاتی نه شوه، چه د دی نسخی بیان په وروستنی آیت ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ کښی راځی. ځینی له ﴿طَعَامُ مُسْكِينٍ﴾ څخه «صدقة الفطر» هم مرادوی، چه په دی تقدیر سره ئی معنی داسی کیږی «هغه کسان چه د فدیې ورکولو طاقت لری، دوی دی د یوه مسکین د خوراک په اندازه طعام ورکړی!» چه اندازه ئی په مبارکی شرعی کښی د غنمو نیمه پیمانې او اوریشو یوه پیمانې ده. په دغه تقدیر لکه اوله ترجمه دا آیت منسوخ نه دی هغه خلق چه اوس هم داسی وایی خلق په رمضان کښی اختیار لری چه روژه نیسی یا په فدیة اکتفاء کوی او روژه قطعی حکم نه دی نو دا د جهل او ناپوهی وینا ده. یا ئی ویونکی بی دین دی.

فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ

پس هر څوک چه پخپله خوښه (زیادت) وکړی کومه نیکی نو دغه بهتره ده ده لره؛

تفسیر: یعنی د یوی ورځی له خوراک څخه زیات یوه مسکین ته ورکړی، یا د څو تنو مسکینانو گیدی مری کړی، نو سبحان الله دا دیره ښه ده!

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۸۳﴾

او روژه نیول ستاسی (سره د افطار له رخصته) دیر بهتر دی تاسی ته (له خورلو شخه) که چیری یی تاسی چه پوهیری (د روژی په فضیلت).

تفسیر: یعنی که تاسی ته د روژی فضیلت او حکمت او منافع معلوم شی، نو ویه پوهیری، چه د روژی نیول د فدی له ورکولو ځنی دیر ښه دی. نو د روژی په نیولو کښی هیڅ سستی او لتی مه کوئ!

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ

مياشت د روژی هغه مياشت ده چه نازل کړی شوی دی په دی کښی قرآن چه هدايت دی له پاره د خلقو او دليلونه دی ښکاره (له جنسه د هغو شيانو) چه هغه لاره ښی او بيلوونکی د حق او باطل دی.

تفسیر: د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښی راغلی دی چه ابراهیمی صحیفی، توریت او انجیل ټول په هم دغه رمضان المبارک کښی نازل شوی دی. پاک قرآن هم د رمضان المبارک په څلېرویشتمه شپه کښی له لوح محفوظ شخه اول آسمان ته ټول سره یو ځای نازل شوی دی بیا له هغه ځای شخه له ضرورت سره سم او د احوالو په مقتضی په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۲۳) کلونو کښی ټوټه ټوټه (لږلږ) نازل شوی دی. او حضرت جبریل علیه السلام د سید المرسلین خاتم النبیین صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حضور په هر رمضان المبارک کښی د نازل شوی قرآن عظیم ختم کاوه، او بیابیا به ئی د تکرار په ډول (طریقه) زمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته اوراوه، چه له دغو ټولو حالاتو او خبرو شخه د رمضان المبارک فضیلت، او له قرآن عظیم الشان سره د هغی مناسبت او خصوصیت، ښه ښکارېږی او د هم دی له امله (وجی) په هم دی مياشت کښی «تراویح» هم مقرری شوی دی. نو ښایی چه په دی مياشت کښی د پاک قرآن خدمت په دیر شوق او ښه اهتمام سره وشي! ځکه چه دا مياشت د هم دی له پاره مقرر او معینه شوی ده.

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

نو هر څوک چه ومومی له تاسی (ای مکلفینو) دا مياشت نو ضرور دی روژه ونیسی د هغی (مياشتی).

تفسیر: یعنی کله چه د دی میاشتی عظیم او مخصوص فضایل تاسی ته درخرگند شول، نو هغه چاته چه دا مبارکه میاشته په لاس ورشی، خامخا دی د هغی روژه ونیسی، او هغه فدیة چه د سهولت له مخی په ابتدا کښی د څه مودی له پاره (موقتاً) مقررہ شوی وه، هغه موقوفه شوه.

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

او هغه څوک چه وی ناجوړه یا په سفر (بوزه، روان) وی نو (پر ده باندی دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: له دی عام حکم څخه دا معلومیږی چه ښایی مریض او مسافر ته به هم د افطار او د قضا اجازه نه وی پاتی، او لکه چه د روژی توان لرونکی اوس له افطار څخه منع شوی دی، هم داسی په مسافر او مریض هم له افطار څخه منع شوی وی، نو ځکه ئی د مسافر او مریض ذکر بیا په صاف ډول (طریقه) سره وفرمایه چه دوی ته په رمضان المبارک کښی د افطار کولو، او په نورو ورځو کښی د هغه د قضا راوړلو اجازه اوس هم د پخوا په شان باقی پاتی ده.

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٨﴾

اراده لری الله په تاسی د آسانتیا (چه مسافر او مریض ئی مخیر کړ) او اراده نه لری په تاسی باندی د سختی او له پاره د دی چه پوره کړئ (تاسی په قضا سره) شمار (د روژی د میاشتی) او چه په لوبی سره یاد کړئ الله په دی چه هدایت ئی کړی دی تاسی ته او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (د رخصت، آسانی او ثواب په نعمتونو باندی)

تفسیر: مطلب دا دی الله تعالیٰ چه په اول کښی د رمضان المبارک د روژی د نیولو حکم وفرمایه، او د معذرت له سببه ئی مریض او مسافر ته د افطار کولو اجازه فرمایله، او په نورو وختونو کښی ئی د هغو قضا شویو ورځو په شمار د هغو قضایی په مونږ او تاسی باندی واجبه وگرځوله، او په دی قضایی کښی ئی د یوځای یا سره جلا جلا (جدا جدا) نیولو قید له منځه وویست، نو په دی کښی ئی زمونږ او ستاسی د سهولت او د آسانی لحاظ وکړ، چه په مونږ او تاسی باندی څه ربر او تکلیف واقع نه شی، او دا هم منظور دی، چه تاسی د خپلی روژی شمیر

پوره کړئ، خو چه په ثواب کښی مو څه لږوالی رانشی، او دا مو هم تر نظر لاندی وی، چه تاسی د دی خیر او خورا (دیر) ښی طریقی په هدایت د پاک الله لویی او عظمت بیان کړئ، او د هغه د عزت، جبروت او کبریا یادونه وکړئ! او دا هم مطلوب دی چه پر دغو نعمتونو باندی شکر وباسئ! او د شکر کوونکو په دله کښی ننوځئ! ای اله العالمینه! ثنا او صفت، لویی او شکر کول تا لره ښایی، چه روژی غوندی یو مفید اواعلی او گتور (فائده مند) عبادت دی پر مونږ باندی فرض کړی دی! او د مشقت او تکلیف په حالت کښی دی آسانی هم فرمایلی ده!، او د فراغت په وخت کښی دی د دی نقصان د جبیری لاره هم راښوولی ده!.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿٦٠﴾

او کله چه پوښتنه وکړی (ای محمده!) له تا څخه بندگان زما (له لږوالی او نژدیوالی) زما نو بیشکه زه نژدی یم (دوی ته په علم او اجابت سره)، قبلوم زه سوال د غوښتونکی په هغه وخت کښی چه وپولی ما نو ښایی چه دوی هم ومنی حکم زما (طاعت) او ټینگ دی اوسی په ایمان په ما باندی ښایی چه دوی په سمه لاره محکم پاتی شی.

تفسیر: رومبی داسی حکم و، چه د رمضان المبارک د شپې په اوله برخه کښی خورل او څښل او ښځو ته نژدی کیدل روا وو، مگر وروسته له ویده کیدلو څخه به دا ټول شیان ممنوع کیدل. ځینو خلکو له دی حکم څخه چېپ (خلاف) کار وکړ، او له ویدیدلو څخه وروسته له خپلو ښځو سره نژدی شول، بیا زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم حضور ته راغلل، او د خپلی خطا او قصور اظهار ئی سره له حسرت او ندامت وکړ، او د توبی په نسبت ئی له ده مبارک څخه پوښتنی وکړی. نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو ستاسی توبه مو ومنله او تاکید وشو چه د الله تعالی احکام ومنئ، او پخوانی حکم منسوخ وگنئ، او وروسته له دی نه اجازه ورکړه شوه، چه د رمضان المبارک په ټولو شپو کښی له ماښامه تر سپیده داغه پوری تاسی خورئ! او څښئ! او له خپلو ښځو سره ناسته ملاسته کړئ! چه د هغی ذکر په وروستنی آیت کښی راځی. پخوانی آیت کښی پر بندگانو د هغه سهولت او عنایت ذکر چه راغلی ؤ، دلته د هغه تاکید او تائید له دی قربت، اجابت او اباحت څخه لا زیات شو. او د دی آیت د ربط سبب دا هم کیدی شی چه په رومبنی آیت کښی د الله تعالی د لویی او عظمت حکم بیان شوی ؤ، نو په دی نسبت ځینو خلکو پوښتنی وکړی چه «زمونږ رب که لری وی نو مونږ به په زور سره ورغږ کړو. او که نژدی وی نو ورو ورو به ورسره وغږیږو» په دی سبب دا آیت نازل شو یعنی الله تعالی نژدی دی. هره

خبره اوری. که ورو ورو وغیرې، او که په چیغو ورناری کړئ! هغه تول اوری. په هغو ځایو کښی چه په زور سره د تکبیر ویلو حکم شوی وی د هغو وجوه او اسباب، نور او په همغو ځایو پوری محدود او خاص دی. او سبب ئی دا نه دی چه الله تعالی (معاذ الله) ورو خبره نه اوری.

أَحَلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ

حلال کړی شوی دی تاسی ته په شپه د روژی کښی یوځای والی (جماع) بشځو خپلو سره

تفسیر: د رمضان المبارک په شپو کښی چه وروسته له خوبه خوړل او څښل او له خپلو بشځو سره نژدی کیدل حرام وو، په هغه کښی ئی هم آسانی وفرمایله، اوس که د شپې په هره برخه کښی مو هری مشروعی او مرغوبی چاری ته زړه کیږی، هغه وکړئ!

هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ

دوی لباس دی تاسی لره او تاسی لباس یی دوی لره.

تفسیر: له لباس او کالیو (جامو) څخه خورا (دیر) اتصال او دیر اختلاط مقصود دی، یعنی همغسۍ چه ستاسی په وجود کالی (کپری) نښتی او پیوست دی، هم دا رنگه بشځه او نارینه هم دیر سره نژدی او د شودو او شکری په شان یو له بل سره گډون او امتزاج لری.

عَلَّمَ اللَّهُ أَنْكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ

معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی یی چه خیانت کوئ په ځانو خپلو.

تفسیر: له خپل نفس سره له خیانت کولو ځنی مطلب دا دی، چه له ویدیدلو څخه وروسته تاسی خپلو بشځو ته نژدی کیدئ! او د پاک الله د حکم د مخالفت لامله (له وجی) تاسی خپل ځانونه گنهگارول، چه د هغه له سببه ستاسی نفس د عقاب مستحق گرځیده، او ستاسی په ثواب کښی نقصان پېښیده، نو پاک الله په خپل فضل او کرم سره تاسی معاف کړئ او وروسته له دی تاسی ته اجازه وشوه، چه په توله شپه کښی هر هغه حلال عمل چه مو زړه غواړی ویی کړئ!

فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْظَنِّ بِأَشْرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ

پس رجوع ئی په رحمت سره وکړه په تاسی باندی او عفوه ئی وکړه له تاسی (د تیر خیانت) نو اوس جماع کوئ! له خپلو ښځو سره (د روژی په شپو کښی) او وغواړئ! هغه شی چه لیکلی (مقرر کړی دی) الله ستاسی له پاره .

تفسیر: یعنی هغه اولاد چه په لوح محفوظ کښی ستاسی له پاره د الله تعالی له لوری مقدر شوی دی، ښایی چه د ښځو په مباشرت کښی همغه مطلوب وی، او تش شهوانی کارونه مو مقصود نه وی. په دی کښی د عزل کراهت، او د لواطت ممانعت ته هم اشاره ده .

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ

او خورئ! او څښئ! تاسی تر هغه پوری چه ښکاره شی تاسی ته تار سپین (جلا) (جدا) له تاره توره (چه سپین تار) له سبا ځنی (دی).

تفسیر: یعنی همغسی چه په توله شپه کښی د مجامعت اجازه ورکړی شوی ده، هم داسی د رمضان المبارک په شپو کښی هم تر سپیده داغه پوری د خوړلو او څښلو اجازه ورکړی شوی ده .

ثُمَّ أَتُوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ

بیا پوره کړئ! روژه (خپله) تر شپې پوری،

تفسیر: یعنی له سپیده داغه څخه تر شپې پوری خپلی روژی پوره کړئ! له دی ځنی دا هم رابښکاره شوه چه د څو ورځو داسی متصله روژه نیول، چه د شپې له مخی هم افطار ونه شی مکروه ده .

وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ

او مه نژدی کیری! بنغو ته (په جماع سره) حال دا چه تاسی معتکفان یی په مسجدو کښی.

تفسیر: یعنی په روژه کښی د شپې له مخی د مباشرت اجازه شته. مگر د اعتکاف په شپو کښی په شپه او ورځ په هیڅ وخت کښی ښایی چه خپلی ښځی ته ورنژدی نشی په مسجد کښی وی که د باندی.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿۱۸۵﴾

دا احکام او حدودد الله دی نو مه نژدی کیری، دوی ته (په ماتولو سره) هم داسی (لکه چه دا ئی درته بیان کړل) بیانوی الله آیتونه خپل له پاره د خلقو چه دوی ځان وساتی (د دی حدودو له مخالفته).

تفسیر: هغه د حل او حرمت حکمونه چه د روژی او اعتکاف په نسبت تیر شول، د الله تعالی له خوا مقرر شوی دی، ښایی چه له دغو څخه هیڅ تجاوز ونه کړئ! بلکه هغو ته هیڅ مه نژدی کیری! یا ئی مطلب دا دی چه پخپله رایه یا د بل کوم حجت په اساس د یوه وېښته په اندازه هم ځنی مه لری کیری!.

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ

او مه خورئ! مالونه خپل (چه واقع دی) په منغو د تاسو کښی په ناحقه سره

تفسیر: له روژی ځنی د نفس طهارت مقصود و اوس مالونو د پاکوالی بیان کیری. او ښکاره شوه چه د حلال مال د نه خوړلو حکم خو یواځی د روژی په ورځو پوری تړلی دی، مگر د حرام مال نه خوړل، او روژه تری نیول، د ژوند په ټول عمر کښی یو ضروری امر دی. او د هغه له پاره کومه ټاکلی (مقرر) زمانه او حد نشته، لکه غلا، خیانت تگی، رشوت، غصب، قمار، ناروا بیه، سود او نور چه په دغه ډول (طریقه) د مال گټل، بالکل حرام او ناجایز دی.

وَتُدْأَوِبَهَا إِلَى الْحُكْمِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا

مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

او مه رسوئ! دا مال تر حاکمانو پوری له پاره د دی چه وخورئ (تاسی په دی رسولو سره) یو څه له مالو د خلقو ځنی په ظلم (ناحقه سره) او تاسی پوهیږئ (چه دا ظلم دی)

تفسیر: «مه ئی رسوئ تر حاکمانو پوری». یعنی د کوم سړی د مال خبر ظالمو حاکمانو ته مه رسوئ یا خپل مال د رشوت په ډول (طریقه) حاکمانو ته مه ورکوئ! چه حاکم د خپل ځان مل کړئ، او د بل چا مال د هغه په زور سره وخورئ! هم دا راز (قسم) د دروغو په شاهی، یا د دروغو په دعوی، د بل چا مال مه آخلئ! او حال دا چه تاسی په خپله ناحقی هم پوهیږئ!

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْهَلَالِ

پوښتنه کوی خلق له تا څخه (ای محمده!) له حاله د نویو میاشتو

تفسیر: لمر تل په یو صورت او په یو حال وی، او د سپوږمۍ شکل تل بدلیږی، او د هغی د رڼا (رڼرا) مقدار تل کمیږی او زیاتیږی نو ځکه خلقو د سپوږمۍ د دی زیاتوالی او کموالی په نسبت زمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنی وکړی، نو دا آیت نازل شو. په رومبنی آیتونو کښی د رمضان المبارک د میاشتی او د روژی ذکر و په دی آیت کښی د هلال ذکر دی. او د روژی تعلق د هلال له رؤیت سره ښکاره دی، ځکه چه یو په بل پوری اړه (حاجت) لری وروسته له دی نه د «حج» او د هغه د احکامو ذکر راځی چه د هلال ذکر له هغه سره هم ښه مناسبت لری.

قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دا میاشتی تا کلي (مقرر) شوی وختونه دی له پاره د خلقو او د حج.

تفسیر: یعنی ای محمده! دوی ته ووايه چه د سپوږمۍ په ختلو او بدلون سره ډیری چاری او معاملی تعلق لری. او د سپوږمۍ په وسیله دینی ورځی، د عباداتو او معاملاتو وختونه، د قرض، اجاری، حمل، رضاعت، روژی، زکوة، عدت، عقود، شروط، مزدوری او د نورو شیانو نیټی څرگندیږی، او هره یوه نیټه او تاریخ له هغی څخه پر ډیر ښه شان سره ښکاریږی. په تیره بیا د

«حج» د تخصیص بله وجه هم دا ده چه ذیقعدة الحرام، ذیحجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دا څلور میاشتی حرامی میاشتی بللی کیدی چه په دغو میاشتو کښی جنگ او وژل حرام ؤ که په دغو میاشتو کښی به عربو ته کوم جنگ پېښیده، نو هغوی به تاریخونه سره وړاندی وروسته کول، او په یوه پلمه (تلبیر) او بهانه سره به ئی په هماغو حرامو میاشتو کښی جنگونه کول، مثلاً که په «ذی الحج» یا «محرم» کښی به له جنگ سره مخامخ کیدل، نو هغه به یی په «صفر» سره تعبیر کاوه، او کله چه به په «صفر» کښی کوم کار د دوی په مخ کښی راته، نو هغه به یی په «ذی الحج» او «محرم سره یاداوه، نو د دوی د دی خیال د ابطال له امله (وچی) ئی دلته د «حج» تصریح وفرمایله، هغه ورځی چه حق تعالی جل وعلی شانه د «حج» له پاره ټاکلی (مقرر کړی) دی، په هغو کښی وړاندی وروسته کول، هیڅکله جایز نه دی. اوس له دی نه وروسته د «حج» او د هغه متعلقات او احکام تر ډیر ځای پوری ذکر کبړی.

وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٩﴾

او نه ده نیکی (دا کار) چه راځئ (تاسی) کورو ته د شا له لوری د هغو او لیکن (خاوند) د نیکی هغه څوک دی چه ویریری (له الله) په ترک د مخالفت کښی او راځئ کورو ته له طرفه د دروازو د هغوی او ویریری له الله څخه د دی له پاره چه تاسی خلاص شی! (د الله له عذاب) او په خپل مراد ورسیرئ!

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی داسی دود (رواج) او دستور ؤ، چه کله به دوی د «حج» احرام تاره، او له خپلو کورو ځنی به وتل، او بیا به اتفاقاً هغوی ته کوم هسی ضرورت پېښیده چه بیرته به د خپلو کورو ورتگ ته اړ (محتاج) کیدل، نو دروازو له لاری به نه ورتلل، او په بام باندی به ورختل، او له هغی لاری به خپلو کورو ته ننوتل، یا به د شا له لوری سوری واهه، او پکښی به ننوتل، او دا کار به ئی نیکی او ښیگنه (فائده) گڼله، دا دی چه پاک الله دا کار غلط وښود.

(فائده): په رومبنی جمله کښی د «حج» ذکر ؤ او دا حکم هم د «حج» په نسبت دی نو په هم دی مناسبت سره یی دا حکم هم دلته بیان وفرمایه. ځینی عالمان وایی چه ظاهر دا دی چه په آیت کښی له «اهله» ځنی د «حج» میاشتی مرادی دی یعنی شوال المکرم، ذی قعدة الحرام او لس شپی د ذی حجة الحرام چه «حج» او «احرام» په دغو کښی کبړی. خلقو زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم ځنی پوښتنی وکړی، چه د «حج» ورځی هم دا ورځی دی؟ که په نورو ورځو کښی هم «حج» کول روا دی؟ پاک خدای د هغوی په ځواب کښی وفرمایل چه د حج د ادا

کولو له پاره د حج میاشتی مقرری او معینی دی، او د دی خبری په مناسبت د «احرام» په وخت کښی خپل کور ته د بیرته ورنگ ذکر هم وشو. له دی څخه دا هم رابکاره کیږی، چه له خپله ځانه جائز او مباح شیان د نیک کار په شان گرځول، او هغه په دین کښی داخلول، مذموم او حرام دی. چه له دی څخه د ډیرو شیانو بدعت او مذمومیت رابکاریږی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ

او جنگ کوی (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښی! له هغو کسانو سره چه جنگ کوی له تاسی سره.

تفسیر: د حضرت ابراهیم علیه السلام له وخته راهیسی مکه معظمه دارالامن ده. که د چا لاس به په خپل دښمن باندی هم په مکه معظمه کښی بر کیده، نو به ئی څه غرض ورسره نه کاوه، او په اشهرالحرم کښی به چه ذی قعدة الحرام، ذی حجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دی هم کامل امنیت و، په دی څلورو میاشتو کښی به په ټول عربستان کښی جنگ او جگړه نه کیده، او هیچا به چاته څه نه ویل، د هجرت په شپږم کال د ذی قعدة الحرام په میاشت کښی کله چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم له خپلو اصحابو رضی الله تعالی عنهم سره د عمری په قصد او د بیت الله د زیارت په نیت مکی معظمی ته تشریف یووړ، نو له مکی معظمی سره نژدی مشرکین سره راټول شول، او مسلمانان ئی د جنگ په توربرېښو، د مکی معظمی له زیارت څخه ستانه (صفت) کړل. په پای (آخر) کښی ئی په دی باندی روغه سره وکړه، چه اوس دی مسلمانان بی د مکی شریفی له زیارت کولو څخه، بیرته لاړ شی، بل کال ته دی بیا ورته راشی، او عمره دی ادا کړی، او یواځی دری شپی دی په ډاډ سره په مکی مکرمی کښی تیری کړی. کله چه په بل کال کښی د هجرت په اوم کال د ذی قعدة الحرام په میاشت کښی رسول الله مبارک د مکی شریفی قصد وفرمایلو نو د دوی اصحابو ته داسی اندیښنه ورپیدا شوه چی که مکی مکرمی خلق سر کال هم وعده خلاقی وکړی، او جنگ ته بیا تیار شی، نو مونږ به څه کوو؟ که وجنگیږو، نو دا جنگ به په اشهر الحرم کښی او په خپله په بیت الحرام کښی، او په حالت د «احرام» کښی څرنګه وی؟ که ونه جنگیږو، نو څرنګه به خپله عمره ادا کوو؟ نو په دی مناسبت د الله تعالی داسی حکم نازل شو «که هغوی په دی اشهر الحرم کښی له خپل عهد څنی مخالفت، او له تاسی سره جنگ وکړی، نو تاسی هم بلا تأمله هغوی سره وجنگیږئ!» هو! نه ښایی چه ستاسی له خوا په جنگ ابتدا او یا زیادت پکښی وشي، د «حج» په ضمن کښی د حدیبی د عمری په مناسبت له کفارو سره د قتال ذکر هم راغلی دی، نو ځکه د «جهاد» د ځینو آدابو او احکامو ذکر هم د دی مقام په مناسبت کیږی، وروسته له هغه بیا د «حج» د احکامو ذکر کیږی.

وَلَا تَعْتَدُوا

او مه کوی زیادت (پر هیچا باندی ای مؤمنانو!)

تفسیر: یعنی تیری مه کوی! د دی معنی دا ده چه په جنگ کښی دی وړوکی، ښځی او سپین پیری قصداً ونه وژل شی! او دننه په بیت الحرام کښی دی په جگړو باندی لومړی پیل (ابتدا) ونه کړ شی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ۝۱۰۱ وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ
وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُم

بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی له حده. او وژنئ! دوی په هر ځای کښی چه مومئ دوی اوباسئ! دوی له هغه ځایه چه ایستلی دی دوی تاسی

تفسیر: هر چیری چه یی مومئ ویی باسئ یعنی په «حرم» کښی وی یا پرته (علاوه) له حرمه. له هغه ځایه چه تاسی یی ایستلی یئ یعنی له مکې معظمی څخه یی وباسئ.

وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ

او فتنه (شرک او له دین ځنی اړول) ډیر سخت دی له وژلو څخه.

تفسیر: یعنی له دین ځنی گرځیدل، یا له دین ځنی د بل چا گرځول، له هغو وژلو څخه چه په شهر الحرم کښی واقع شی، ډیره لویه گناه ده. مطلب ئی دا دی چه د مکې معظمی په حرم کښی د کفارو شرک او کفر او نورو ته د کفر او شرک په لوری لار ښوونه کول ډیر قبیح او خورا (ډیر) خراب کار دی. نو تاسی ای مسلمانانو د حرم له مقاتلی څخه هیڅ اندېښنه مه کوی! او د هغوی د تیری ځواب په توره سره ورکوی!

وَلَا تُقَاتِلُوا عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ

فِيهِ فَإِنْ تُتْلَوْكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ۝

او جنگ مه کوی! له دوی سره په نزد د مسجدالحرام کښی تر هغه پوری چه وځنگیری دوی له تاسی سره په دغه (حرم) کښی پس که جنگ وکړی دوی له تاسی سره نو وژنی! دوی هم داسی (لکه تیری شوی جزا) جزا ده د کافرانو.

تفسیر: یعنی مکه معظمه هر ورو (خامخا) د امن ځای دی. ولی که هغوی پر تاسی باندی برید وکړی، یا په ظلم باندی لاس پوری کړی، او په ایمان راوړلو کښی له تاسی سره دښمنی وکړی، چه دا خبره له وژلو ځنی هم سخته ده، نو بیا هغوی لره امان نه پاتی کیږی، او هر چیری چه ئی ومومئ ویی وژنی! آخر ته چه مکه معظمه فتح شوه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم داسی امر وفرمایه «هغه څوک چه د مسلمانانو په مخ کښی توره په لاس ودریږی، ویی وژنی! او نورو کسانو ته امن ورکړئ!»

فَإِنْ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

پس که منع راوړی (له شرکه نو الله به ئی وبخښی) نو بیشکه الله ډیر بخښونکی پوره رحم لرونکی دی

تفسیر: یعنی سره له دومره خبرو که اوس هم دوی ایمان راوړی، او له کفر او شرک ځنی توبه وباسی، نو د هغوی توبه منله کیږی.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ انْتَهَوْا فَلَا عُدَاوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ۝

او جنگ کوی تاسی! له دوی سره تر هغه پوری چه پاتی نشی فتنه (شرک او فساد) او شی دین (حکم) خاص الله لره، پس که چیری وگرځیدل (دوی له شرکه نو تاسی تجاوز مه کوی پر دوی باندی) نو نشته هیڅ تیری مگر (خو شته جزا د ظلم) پر ظالمانو باندی.

تفسیر: یعنی له کفارو سره د دی له امله (وجی) جنگ وکړئ! چه ظلم او تیری بیخی (بالکل)

ورک شی، او دوی ته داسی یو قوت او قدرت پاتی نشی چه د هغه په واسطه نور خلق کافران کری، او له سمی لاری غنی ئی ویاسی، او خاص د الله تعالیٰ احکام جاری وی. که دوی له شرک غنی مخ واړوی، نو تیری او زیادت پر بل هیچا نشته، پرته (علاوه) له ظالمانو څخه یعنی هغه کسان چه له بدی غنی لاس آخلی، هغوی له ظلم او تجاوز غنی وخی، نو پر دوی باندی تیری او زیادت مه کوئ! هوا هغه کسان چه له فتنی غنی نه اوړی نو په دیره مینه سره هغوی وژنئ!

الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَتُ قِصَاصٌ فَمَنْ
اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾

مياشته حرامه په بدل د مياشتی حرامی کښی ده. او تعظیمونه (د دی شیانو) سره برابر دی پس هر چا چه تیری وکړ پر تاسی باندی نو تاسی هم تیری کوئ! په هغوی باندی په شان د هغه چه تیری ئی کری ؤ پر تاسی باندی او ووبریږئ له الله څخه! او پوه شی! چه بیشکه الله له پرهیزگارانو سره دی (په علم او نصرت سره)

تفسیر: دا د حرمت میاشت یعنی ذی قعدة الحرام چه د عمری د قضا لپاره پکښی درومی د هغه حرمت میاشتی په غحای ده، چه د پروسپوکال تیر شوی کال په ذی قعدة الحرام کښی تاسی د کفارو له خوا د عمری او د بیت الله شریف له زیارت څخه ممنوع شوی وئ، او پری ئی نه ښودئ چه مکی معظمی ته لاړ شی، یعنی اوس تاسی په دیره خوښی سره له هغوی څخه خپل بدل واخلئ! ځکه چه په ادب او حرمت لرلو کښی برابری ده. یعنی که کوم کافر د حرام د میاشتی عزت او حرمت وکړی او په دی میاشت کښی له تاسی سره جنگ ونه کری، نو تاسی هم همغسی وکړئ. مکیانو (مکی خلقو) چه پروسپوکال (تیر شوی کال) پر تاسی باندی ظلم وکړ، نه ئی د حرام د میاشتی حرمت وساته، او نه ئی د بیت الله شریف پت، نه ئی ستاسی احرام ته وکتل، او نه ئی لحاظ وساته، او تاسی پر هغو باندی صبر وکړ، که دا غلی هم هغوی له دی ټولو حرمتو څخه سترگی پتی کری، او جنگ ته تیار شی: نو تاسی هم د هیڅ حرمت لحاظ ونه کړئ! بلکه خپل وړاندی او وروسته ټول کسات (بدله) او انتقام ورڅخه واخلئ! مگر هر کار چه کوئ، ښایی چه په هغه کښی له (رب العلمین جل وعلی شانه) څخه ووبریږئ! او د الله تعالیٰ له احکامو څخه مخالف هیڅ یو کار مه کوئ! ځکه چه پاک الله خامخا د پرهیزگارانو ناصر او مددگار دی.

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

او صرفوئ (مالونه خپل) په لاره د الله کښی! او مه غورځوئ ځانونه خپل په هلاکت کښی (چه جهاد ترک کړئ! او خپل مالونه په غزا کښی ونه لگوئ!)

تفسیر: مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ په اطاعت یعنی جهاد او نورو ښو کارونو کښی خپل مال صرف کړئ! او خپل ځانونه په هلاکت کښی مه اچوئ!، یعنی چه جهاد پرېږدئ! او په هوسایي (آرام) سره کښی یا خپل مال په جهاد کښی صرف نه کړئ! چه له دی وضعیت (حالت) څخه به تاسی ضعیفان او دښمن به مو قوی شی.

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٥﴾ وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ

او نیکی کوئ! (له هر چا سره مخصوصاً له غازیانو سره) بیشکه چه الله دوستی کوی له نیکو کارانو سره (چه ثواب ورکوی دوی ته) او پوره ادا کړئ حج! او عمره خاص الله لره.

تفسیر: د «حج» په ضمن کښی ئی د «جهاد» هغه ذکر چه مناسب و، بیان وفرمایه، او پس بیا د «حج» او عمری احکام راښی.

فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَخْلُقُوا رءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ

بیا که چیری منع کړی شوئ (له تمامولو د حج او عمری) نو (واجب دی پر تاسی) هغه څه چه آسان دی له هدیی څخه (چه مذبوحه ده) او مه خریئ! (ای محصرانو!) سرونه خپل تر هغه پوری چه ورسپړی هدیه (چه مذبوحه ده) ځای د حلالی خپلی ته

تفسیر: مطلب دا دی کله چه شوک «حج» یا «عمره» شروع کری یعنی احرام وتیری، نو پر هغه باندی دا خبره لارمه ده چه پوره ئی کری، او پای (آخر) ته ئی ورسوی، او داسی نشی کیدی چه هغه په نیمایی کښی پرېږدی، او له احرام څخه ځان وباسی. مگر که کوم دښمن یا مرض ورپېښ شی او د هغه له سببه «حج» او «عمره» پای (آخر) ته ونه شی رسولی، نو پر ده باندی وینه اوږی، چه سم له خپل توان سره حیوان حلال کری، چه ادنی ئی یو پسه دی او دا حیوان به د بل چا په وسیله مکی شریفی ته لیږی، او دا دی هم ورته وویي چه تر دغی ورځی پوری دا مذبوحه د حرم ځمکی ته ورسوه! او هلته ئی ذبحه کړه!، او هر کله چه داده شی، چه اوس د ده هغه مذبوحه خپل تاکلی (مقرر) ځای حرم شریف ته رسیدلی ده، او ذبحه شوی ده، نو هلته دا خپل سر لند یا وخری او پخوا له هغه دی هیڅکله ځان نه حلالوی. داسی وینی ته د «حصار وینه» وایی چه د «حج» یا د «عمری» د نه تمامولو له سببه پر «حاجی» یا «معتمر» باندی اوږی.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ

نو هر شوک چه وی له تاسی ځنی ناجوړه یا وی په ده پوری ضرر له (طرفه) د سر د ده نو لارمه ده په ده باندی فدیة له روژی څخه یا له خیراته یا له حلالولو (د پسه)

تفسیر: یعنی که د «احرام» په حالت کښی شوک رنځور شی یا د هغه په سر کښی درد یا زخم وی نو هغه لره د ضرورت له امله (وجی) د احرام په حالت کښی هم سر خرییل، یا د وېښتانو لندول روا دی. مگر د هغه «فدیة» دی ورکوی، چه هغه د دری ورځو روژه نیول، یا شپږو تنو مسکینانو ته طعام ورکول دی یا د یوه پسه (گد) حلالول دی دا وینه د «جنایت وینه» بولی چه د «احرام» په حالت کښی د ناچاری له کبله (وجی) د «احرام» د مخالفو امورو په کولو باندی لارمیری.

فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمِن تَمَتُّعٍ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ

نو هر کله چه په امن شی پس هر چا چه نفع واخیسته په عمری سره (چه یو غای ئی کړه) له حج سره نو (واجب) دی پر ده باندی هغه چه آسان وی له هدیی څخه (چه مذبوحه ده)

تفسیر: یعنی هغه «محرم» چه د دښمن او مرض له خوا مطمئن وی، اعم له دی نه چه هغه ته له سره کومه اندیښنه ورپېښه نشی، یا خو دښمن یا رنځوری څه عارضه او حادثه ورپېښه شوی وی، خو په خیر سره زائله او له مینځه ورکه شوی وی، او د هغه له امله (وجبی) د هغه په احرام او «حج» او «عمره» کښی څه خلل ورپېښ شوی نه وی، هغه لره ښایی چه فکر وکړی که «حج» او «عمره» ئی دواړه سره یو غای ادا کړی وی یعنی قران یا تمتع ئی کړی وی او افراد ئی نه وی کړی. نو په ده باندی یو پسه یا د غوږی یا د اوښ اوومه برخه قربانی اوړی، چه دی وینی ته د قران او تمتع وینه وایی او زمونږ د لوی امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په مذهب کښی د قران او تمتع د غوږی خوراک روا دی. ځکه چه دی (د شکر وینه) ورته وایی. ولی امام شافعی رحمه الله علیه دی ته (د جبر وینه) وایی، او قربانی کوونکی ته اجازه نه ورکوی چه د هغی له غوږی ځنی څه وځوری.

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجَّةِ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتَ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ

هر چا چه ونه مونده هدیه (چه مذبوحه ده) نو (واجب) دی په ده باندی روژی د دری ورځو په (ورځو د) حج کښی او اووه ورځی (نوری) کله چه وگرځی (تاسی) دا لس ورځی دی پوره

تفسیر: یعنی هغه څوک چه قران او تمتع ئی وکړه، او مذبوحه ورته میسره نه شوه، نو هغه لره ښایی چه دری ورځی د «حج» په ورځو کښی روژه ونیسی، چه د «عرفی» یعنی د «ذی الحجی» په نهمه ورځ کښی پای (آخر) ته ورسیری، او اووه ورځی د «حج» له فراغت څخه وروسته روژه ونیسی، چه دا تولی سره لس ورځی شوی.

ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلَهُ حَاضِرِ السَّجْدِ الْحَرَامِ

دا (حکم د تمتع) هغه چا لره دی چه نه وی عیال د ده اوسیدونکی په (حوالی (احاطه) د) مسجد حرام کښی.

تفسیر: یعنی قران او تمتع هغه چا لره مخصوص دی چه په مسجد الحرام کښی یعنی په مکه معظمه کښی یا هغی ته نژدی نه اوسیږی، بلکه د «حل» یعنی له «مبقات» څخه د باندی هستوگنه ولری. هغه کسان چه دننه په مکی معظمی کښی اوسیږی، هغوی دی یواځی (افراد) وکری.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣٧﴾ الْحَجَّةُ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَةٌ

او ویرېږئ له الله څخه او پوه شی! چه بیشکه الله ډیر سخت عذاب ورکوونکی دی (وخت د) حج (څو) میاشتی معلومی دی

تفسیر: د شوال المکرم له اول څخه نیولی (شروع) د لوی اختر یعنی د ذیحجه الحرام د لسمی شپی تر سحر پوری د دی میاشتو نومونه (اشهر الحج) دی. ځکه چه د حج احرام د هم دی مودی په منع کښی وی، که پخوا له دی نه څوک د حج «احرام» وتری نو هغه به ناجائز یا مکروه وی. یعنی د حج له پاره څو میاشتی مقرری دی. او ټولو ته ښکاره دی، هغه تغیر او تبدیل چه د عربو مشرکینو به د خپل ضرورت له مخی په دی میاشتو کښی کاوه، او د هغو په نسبت په بل آیت کښی داسی فرمایلی شوی دی ﴿إِنَّهَا الشَّهَرُ الَّذِي تَبْدَأُ فِيهِ الْحَجُّ﴾ هغه بیخی بی اصله او باطل دی.

فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفْتَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ
فِي الْحَجِّ وَمَاتَفَعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ

نو هر چا چه فرض کړ (په خپل ځان) په دی میاشتو کښی حج نو نه دی کوی جماع (او نه دواعی د هغی) او نه گناهونه او نه جگړی په (ورځو) د حج کښی. او هر څه چه کوی (تاسی) له نیک کار ځنی نو پوهیږی په هغه باندی الله

تفسیر: «حج» ئی لارم کر یعنی «احرام» ئی وتاره په داسی دول (طریقه) چه په زره ئی نیت وکر، او په خوله ئی «تلبیه» وویل.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ ﴿۱۹۸﴾

او توبنه واخلع (له عَمانو سره) نو بیشکه بهتره د توبنی عَمان ساتل دی له سواله او ویریری! له ما عَنی ای خاوندانو د (صافو) عقلو!.

تفسیر: یو داسی غلط دود (رسم) او دستور په کفر کښی دا هم ؤ چه بی د لاری د خوری (خرچه) تش لاس «حج» ته تلل ئی ثواب گنل، او هغه ته به ئی «توکل» وایه، او هلته به تلل له هر چا عَنی به ئی سوال او غوښتنی کولی. نو الله تعالی هغو کسانو ته چه قدرت لری، امر ورکوی چه هغوی دی د لاری خوری (خرچه) له عَمان سره اخلی او بیا دی «حج» ته عَنی او بی له زاد او راحلی دی لار نشی، چه هم په خپله دی سرگردانیږی، او نورو ته هم سرگردانی پېښوی.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ

نشته په تاسی باندی هیڅ گناه په دی کښی چه غواړئ روزی له فضل د رب خپل

تفسیر: که د «حج» په سفر کښی سوداگری هم وکړئ څه گناه نه لری، بلکه مباح ده. خلق له دی خبری څخه په شبهه کښی ؤ چه ښایی له تجارت کولو څخه به په «حج» کښی څه نقصان پېښیږی، نو اوس داسی هدایت صادر شو هغه څوک چه اصلی مقصود ئی «حج» وی او د هغه په ضمن کښی سوداگری هم وکړی، نو د هغه په ثواب کښی به څه نقصان نه راځی.

فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِّنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِندَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ

نو هر کله چه راکوز شئ (د بیت الله طواف ته) له عرفات څخه نو یادوی الله په نزد د مشعر الحرام (آخر د مزدلفی کښی)

تفسیر: مشعر الحرام په مزدلفه کښی یو غر دی چه په هغه باندی امام درېږی. په دی غره باندی دریدل افضل دی. او په توله مزدلفه کښی هر چیری دریدل جائز او روا دی پرته (علاوه) د

(محسر) له کندی او وادی څخه، چه هلته دی نه دریږی.

وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَيْكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّينَ ﴿٩٨﴾

او یادوئ دی (یعنی الله) لکه چه لاره ئی درښودلی ده تاسی ته او بیشکه چه وئ تاسی پخوا له هدایتته خامخا له گمراهانو غنی.

تفسیر: یعنی کفارو خو به هم د پاک الله ذکر کاوه مگر په شرک سره، نو ښایی چه هسی ذکر دی ونه کړی شی، بلکه سره له توحیده ئی همغسی ذکر وکړئ چه تاسو ته ئی هدایت درکړی دی.

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا
اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾

بیا را کوزیږئ (ای قریشو د طواف دپاره) له هغه ځایه (عرفات څخه) چه را کوزیږی (نور) خلق (مزدلفی ته) او مغفرت غواړئ له الله څخه د (خپلو گناهونو) بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د گناهونو) پوره رحم لرونکی دی. (د اجر او ثواب په اکرام سره)

تفسیر: د کفر په زمانه کښی یوه غلطی دا هم وه، چه مکیان (مکی والا) به تر عرفاته پوری نه تلل، چه عرفات له حرم څخه د باندی دی. بلکه د حرم په حد کښی به چه مزدلفه ده، دریدل، او د مکی شریفی له قریشو څخه پرته (علاوه) نور ټول به تر عرفات پوری تلل، او بیا به له عرفات څخه د طواف له پاره مکی شریفی ته را تلل. نو ځکه ئی وفرمایل له هغه ځایه چه ټول خلق د طواف له پاره راځی. تاسی هم همغه ځای ته ورشئ، او له هغه ځایه له عرفات د طواف له پاره بیرته راشئ، او په خپلو پخوانیو گناهونو باندی نادم اوسئ.

فَإِذَا قُضِيَتْ مَنَاسِكُكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ
آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا

نو هر كله چه ادا كړل تاسی افعال د حج خپل نو یادوئ الله لكه یادول تاسی پلرونو خپلو لره (په جاهلیت كښی په فخر سره) بلکه دیر زیات یادول

تفسیر: یعنی د ذیحجة الحرام په لسمه كښی چه د «حج» د افعالو یعنی د جمر و ویشتلو، قربانی كولو، سر خرییلو، یا د ویشتانو لندونو د كعبی شریفی د طواف او د صفا او مروی له سعی فارغ شوئ، نو د منی د قیام په وخت كښی د الله تعالی ذكر وكړئ! لكه چه د كفر په زمانه كښی تاسی د خپلو پلرونو او نیکونو ذكر كاوه، بلکه له هغه څخه دی هم زیات ذكر وكړ شی! دوی له قدیمی زمانی راهیسی داسی عادت درلود (لرلو) چه د «حج» له فراغت څخه وروسته به دری ورځی په منی كښی دیره كیدل، او لوی بازار به ئی جوړاوه، او د خپلو پلرونو او نیکونو ستاینه (صفت) او یادونه به ئی كوله. او د دوی لوینی او فضایل به ئی بیانول. دا دی چه پاك الله له هسی ویناو څخه هغوی منع كړل او ویی فرمایل چه په دی ورځو كښی د الله تعالی ذكر دیر وكړئ او د هغه الله تعالی جلت عظمت د لویی او عظمت یادونه كړئ!.

فِی النَّاسِ مَنْ یَقُولُ رَبَّنَا اِتِنَا فِی الدُّنْیَا وَمَا
لَهُ فِی الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلٰقٍ ۝۹۰ وَمِنْهُمْ مَنْ یَقُولُ رَبَّنَا
اِتِنَا فِی الدُّنْیَا حَسَنَةً وَفِی الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ
النَّارِ ۝۹۱ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِیْبٌ مِّمَّا كَسَبُوْا

نو عینی له خلقو څخه هغه څوك دی چه وایی ای ربه زمونږه! راكړه مونږ ته! په هغه دنیا (لږ ژوند) كښی (زمونږ برخه مال او جاه) او نشته ده لره په آخرت كښی هیڅ برخه او عینی له دوی څخه هغه څوك دی چه وایی

(چه دنیا كړی غوره څوك په آخرت
بی له برخی به وی پاتی په قیامت)

ای ربه زمونږه راكړه مونږ ته! په دغه دنیا (لږ ژوند) كښی نیکی (نعمت) او په آخرت كښی نیکی (جنت) او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ) دغه كسان شته دوی لره لویه برخه له سببه د هغو (بنو اعمالو) چه كړی دی دوی (هغه)

تفسیر: رومی ئی فرمایلی ژ چه د الله تعالی ذکر وکړئ! د نورو ذکر مه کوئ! اوس دا رابښوول کيږي، چه د پاک الله ذکر کوونکي او له هغه څخه د مطلب غوښتونکي په دوه ډوله (قسمه) دي: يو خو هغه دي چه د هغوی مطلوب يوازي دنيا ده، او د هغوی دعا هم دغه ده: «هر هغه دولت او عزت چه مونږ ته راکول کيږي، په هم دی دنيا کښی دی راکړ شی» نو داسی خلق د آخرت له نعمتو څخه بی برخي دي. بل هغه دی چه د هغوی مقصود آخرت دی، چه د دنيا ښيگڼی (فائدو) او نيکي يعنی د عبادت توفیق او نور او د آخرت ښيگڼی (فائدو) او نيکي يعنی ثواب، رحمت او جنت دواړه غواړي، نو داسی کسانو ته په آخرت کښی د هغوی د حج او دعا او حسناتو پوره برخه ورسيږي.

څوک چه غواړي دين دنيا له خپل مولی نه

په دارينو کښی به ئی زیات کړی له هر چانه

وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤٢﴾

او الله ژر اخستونکي د حساب دی (چه ډیر ژر د ټولو مخلوقاتو حساب خلاصوی.)

تفسیر: يعنی په قیامت کښی به له ټولو څخه يو ځای او يو ځلی او په يوه شيبه حساب آخيست کيږي، یا دا چه قیامت لری مه گڼئ ځکه چه هغه د جزا ورځ ډیر ژر راتلونکي ده. او له هغه څخه په هيڅ ډول (طریقه) سره خلاصی امکان نه لری. نو د هغی له فکره مه غافل کيږئ!

وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ ۖ

او یادوئ! الله (د تکبیراتو په ویلو سره) په څو ورځو شمیرلیو شویو (د تشریق) کښی

تفسیر: له ﴿اَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ﴾ څخه د ذیحجه الحرام یوولسمه، دولسمه، دیارلسمه ورځ مراد ده. چه په دی ورځو کښی خلق له «حج» څخه فارغیږي، او مامور دی چه په «منی» کښی واوسيږي. په دی ورځو کښی د جمر ویشتل، او له هر لمانځه څخه وروسته د تکبیراتو ویل، اجراء کړئ! او په نورو وختونو کښی هم دلته تکبیر او تهلیل په ډیر محبت سره ووايئ! او د پاک الله په ذکر کښی کثرت او مداومت وکړئ!

فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا أَثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا أَثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَىٰ

نو هر چا چه بیره (تلوار) و کره (په تلو کنی له منی مکی ته) په دوو ورځو کنی (چه (۱۱) (۱۲) د ذی الحجی دی) نو نشته هیڅ گناه پر دغه تلوار کوونکی او هر چا چه تاخیر وکړ (او دری ورځی په منی کنی پاتی شو) نو نشته هیڅ گناه په ده باندی دا بیگناهی هغه چا لره ده چه پرهیز ئی کړی وی (له مناهیهو څخه)

تفسیر: گناه خو دا ده چه له شرعی ممنوعاتو څخه پرهیز ونه کړئ! او هغه څوک چه له الله تعالیٰ څخه وویږی، او په تیره بیا د «حج» په وخت کنی تقویٰ او پرهیزگاری هم وکړی نو بیا په دی خبره کنی هیڅ نه گناهکاری، چه په «منی» کنی دوه ورځی هستوگنه وکړی، یا دری ورځی پکنی واوسیږی، ځکه چه الله تعالیٰ دا دواړه جائز فرمایلی دی. ولی افضل او بهتر خو په (منی) کنی د دری ورځو قیام دی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٤٦﴾

او (تل) وویږئ! له الله څخه او پوه شی چه بیشکه تاسی خاص الله ته ورتولیږئ (په قیامت کنی د مکافاتو (جزا او سزا) له پاره)

تفسیر: یعنی په «حج» پوری څه خصوصیت نشته بلکه بنایی چه هر سړی په هر وخت او هر کار کنی له پاک الله څخه تل وویږی، ځکه چه تاسی تول به له خپلو قبرو څخه پاخیږئ! او د هغه الله جل جلاله وعم نواله په حضور کنی به تول سره د خپل حساب او کتاب له پاره تولیږئ! دلته د حج ذکر ختم شو، خو د حج په ضمن کنی د دوو ډولو (قسمو) خلقو ذکر هم راغلی ؤ.

(۱). ﴿فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ﴾ الآية

(۲). ﴿وَمِنْهُمْ مَّن يَقُولُ﴾ الآية

یعنی مؤمن او کافر اوس د هغه په مناسبت د دریم قسم ذکر هم فرمایي، یعنی د منافق حال بیانوی.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ

اللَّهُ عَلَىٰ مَا فِي قُلُوبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ ﴿٢٧﴾ وَإِذَا تَوَلَّى سَعَىٰ
 فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ۗ وَاللَّهُ
 لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ ﴿٢٨﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ
 الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَبِئْسَ الْبِهَادُ ﴿٢٩﴾

او عیني له خلقو شخه هغه شوک دی چه په تعجب کښي آچوی تا خبره د
 ده په (کارو د دی) ژوندون لږ کښي او شاهد کوی دی الله په هغه شی چه په
 زړه د ده کښي دی حال دا چه دی دیر سخت دی په جگړه او عداوت کښي
 او کله چه بیرته وگرځي (له تانه ای محمده!) نو گړندی گرځي په ځمکه (د
 مدیني) کښي دپاره د دی چه فساد وکړي په ځمکه کښي او هلاکوی کښت
 (فصل) او ساکینان (ذی روح) (په سوځولو او وژلو سره) حال دا چه الله نه
 خوښوی فساد (او معصیت) او کله چه وویل شی ده ته چه وویریږه له الله
 نیسي دی غرور (عار او ننګ په کولو د) گناه نو پس کافی دی ده لره
 (عذاب د اور) دوزخ او هر ورو (خامخا) بد بستر دی (دا اور د دوزخ)

تفسیر: دا حال د منافق دی، چه په ښکاره سره خوشامندی او تملق کوی. او الله تعالیٰ عثاته
 شاهد گرځوی، او وایی چه زه رشتین یم! او په زړه کښي می د اسلام محبت دی، خو د جگړي
 او فساد په وخت کښي د هغه اعمال له دی ویناوو ځنی مخالف وی، او که ئی لاس بر شی، له
 داری، غلا، لوټ او تالا ځنی هم خپل مخ نه اړوی. او که له هسی چارو ئی شوک منع کړی،
 نه منع کیږی، بلکه ضد او مخالفت کوی، او په خپلو بدو چارو کښي ترقی کوی. وایی چه یو
 منافق چه دیر فصیح او بلیغ او نوم ئی (اخنس ابن شریق ؓ) کله به چه د رسول اکرم صلی الله
 علیه وسلم په حضور کښي حاضریده، نو خپل دیر اخلاص او محبت به ئی د اسلام په نسبت
 ښکاره کاوه. او د دوی په غیاب کښي به ئی کښتونه (فصلونه) خرابول، او درمندونه به ئی
 سوځول، او د بوده ؓ (خارو) پښی به ئی پریکولی، نو په دی مناسبت د منافقینو په تقبیح او
 خرابی کښي دغه پاس آیت نازل شو.

وَمِنَ النَّاسِ مَنُ يُشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ ۗ

او عُنی له خلقو خُخه هغه خوک دی چه خرخوی نفس خپل دپاره د طلب د رضا د الله (چه له خپله خانه او ماله تیریری).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی د هغه منافق ذکر ؤ، چه دین ئی د دنیا په بدل کښی له لاسه ایست، دلته د هغه په مقابل کښی د هغه کامل الایمان مخلص مسلمان ذکر راځی چه دنیا، مال او خان د دین په طلب کښی صرفوی. وایی چه حضرت صهیب رومی غوښتل چه د هجرت په اراده د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم حضور ته حاضر شی، په لار کښی د مشرکینو په لاس کښیوت (راگیر شو). صهیب رضی الله تعالی عنه هغوی ته وویل «زه خپل کور او ټول مال تاسو ته په دی شرط سره درکوم، چه ما خوشی کړئ! چه مدینی منوری ته لار شم. او له هجرت خُخه می مخه مه نیسئ!» په دی باندی هغوی راضی شول، او صهیب رضی الله تعالی عنه ئی پرېښود چه د رسول صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شی، نو دا آیت د مخلصینو په تعریف کښی نازل شو.

وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴿۱۶﴾

او الله ډیر مهربان دی پر بندگانو باندی (چه د ده په توفیق له خانه او ماله تیریری).

تفسیر: دا د الله تعالی څومره لوی رحمت دی، چه خپلو بندگانو ته ئی توفیق ورکړی دی، چه د هغه د خوښی او رضا غوښتلو په لاره کښی خپل خان او مال قربانوی، حال دا چه د دوی د هر یوه مال او خان د الله تعالی ملکیت دی. خو سره له هغه هم د هغه په بدل کښی هغوی ته (جنت) ورکوی، دا یوازی د ده فضل او احسان دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) ننوځئ! په اسلام کښی (د هغه له ټولو شرایطو سره) ټول.

تفسیر: په رومبی آیت کښی ئی د مخلص مؤمن مدح وفرمایله، چه له هغه خُخه د نفاق ابطال منظور ؤ. اوس فرمایی چه تاسو په کامل ډول (طریقه) سره اسلام ومنئ! یعنی په ظاهر او باطن، او په عقیده او عمل کښی یواځی د اسلام د احکامو متابعت وکړئ!، او نه چه په خپل سر او

عقل. یا د بل چا په خوله کوم حکم ومنئ! یا کوم کار وکړی! نو له دی ځنی د «بدعت» قلع او قمع او له بیخه ایستل مقصود دی. ځکه چه «بدعت» په حقیقت کښی هم دا شی دی، چه د بل چا کومه عقیده یا کوم عمل چه ښه او مستحسن وگانه (وگنرل) شی هغه له خپل لوری په دین کښی داخل کړی شی، مثلاً لمونځ او روژه چه ښه د عبادتونو دی، که بی له شرعی حکمه ئی څوک له خپله ځانه مقرر کړی بدعت دی، لکه د اختر په ورځ په عیدگاه کښی په نفلونو باندی امر ورکول یا د اخترونو په ورځو کښی د روژی نیول د دغو آیتونو خلاصه داسی شوه «په اخلاص سره ایمان راوړئ! او له بدعتونو څخه لری گرځئ!». له یهودانو ځنی څو تنه مشران په اسلام مشرف شوی وو، دوی د اسلام له احکامو سره د «توریت» د احکامو رعایت کول هم غوښتل. مثلاً د هفتی (خالی) ورځ به ئی لویه ورځ گڼله، او د اوشانو غوښی او شودی به ئی حرامی بللی، او «توریت» به ئی لوست، نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو، چه په هغه سره ئی د بدعت انسداد په کامل ډول (طریقه) سره وفرمایه.

وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۲۸﴾

او مه کوئ پیروی د (اثر د) قدمو د شیطان! بیشکه دا (شیطان) تاسی لره دښمن دی ښکاره

تفسیر: یعنی په خپله وسوسه سره بی اصله شیان ستاسو په زړونو کښی اچوی، او په دین کښی بدعتونه شاملوی، او دین مو خرابوی، او تاسی هم هغه غوره کوئ.

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمْ الْبَيِّنَاتُ فَأَعْلُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۲۹﴾

بیا که وښوئیدئ تاسی وروسته له هغه چه راغلی دی تاسی ته ښکاره معجزی نو پوهیږئ چه بیشکه الله ډیر غالب (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د محمدی شریعت د صافو احکامو له ښکاره کیدلو څخه وروسته که څوک په هغه باندی بیا هم قائم پاتی نشی، بلکه په بل لوری سترگی وښلوی. نو ښه وپوهیږئ چه الله تعالی پر ټولو باندی ډیر غالب دی، هر چاته چه اراده وکړی سزا ورکوی. هیڅوک د هغه د عذاب مخه نشی نیولی، لوی حکمت والا دی. هر څه چه کوی له حق او مصلحت سره سم دی. که عذاب

ورکوی، یا که په عذاب او سزا ورکولو کښی څه دیل او څنډ (ایسارتیا) کوی، یعنی نه چاته ژر سزا ورکوی او نه ئی د هیچا هیڅ یو شی هیریدی، او نه له انصاف او عدالت (نیاو) څخه تیریدی. او نه کوم نامناسب امر صادروی.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ إِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ^{٢١}

انتظار نه کوی دوی مگر دی ته چه راشی دوی ته (عذاب د) الله په سیورو (سورو) کښی له ورپڅو څخه او (راشی دوی ته) پرښتی (د عذاب) او خلاص شی کار (د اهلاك د دوی) او (خاص) الله ته بیرته گرځول کیږی تول کارونه (په قیامت کښی د مجازاتو دپاره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق تعالیٰ له دی صافو او ښکاره ؤ احکامو ځنی مخالف کار کوی او له خپل کاره تگه نه اوری، او سمی صافی لاری ته نه راځی، نو دوی په پاک قرآن او رسول معظم صلی الله علیه وسلم باندی یقین او باور نه لری اوس گواکی دوی دی خبری ته سترگی نیولی دی، چه (العیاذ بالله) په خپله الله تعالیٰ او د هغه پرښتی پر دوی باندی راشی، او د جزا او سزا کومه واقعه چه په «قیامت» کښی راتلونکی ده، هغه په هم دا نن ورځ پای (آخر) ته ورسیدی، او فیصله شی. خو بالاخره د تولو امورو حساب او کتاب، ثواب او عقاب او د ورتگ ځای همغه رب الارباب دی، او د تولو مرجع او مآب همغه عزیز الوهاب دی، او تول احکام د همغه ملک القادر له حضوره صادریږی. او په دی کښی هیڅ یو د تردد او ویری کومه خبره نشته.

سَلْ بَنِي إِسْرَءِيلَ كَمَا آتَيْنَهُمْ مِّنْ آيَةٍ بَيِّنَةٍ^ط

پوښتنه وکړه (ای محمده!) له بنی اسرائیلو څخه چه څومره ورکړی دی مونږ دوی ته له معجزاتو څرگندو څخه؟

تفسیر: له دی نه ئی پخوا فرمایلی ؤ چه د حق تعالیٰ د صاف حکم له ښکاره کیدلو څخه وروسته، له هغه ځنی مخالفت، د عذاب موجب دی، اوس د هغه په تائید کښی فرمایي چه په خپله له بنی اسرائیلو اولاده د یعقوب ځنی پوښتنه وکړئ چه مونږ دوی ته څومره ښکاره آیات او صریح او واضح احکام رالیږلی دی؟ کله چه دوی له هغو ځنی منحرف او چپ شول، نو زمونږ په

عذابو اخته شول. او داسی نه دی چه مونږ پخوا له نافرمانی څخه هغوی په عذاب اخته کړی وو.

وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٣١﴾

او هر څوک چه بدل کړی نعمت د الله (په ناشکری سره) وروسته له هغه چه راغلی ؤ دا (نعمت) ده ته نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده) (په دنیا کښی په قتل، نفی (جلا وطن)، اسارت (قید) او په عقبا کښی په عقوبت).

تفسیر: یعنی دا قاعده خو خامخا محققه ده، هر هغه څوک چه د پاک الله له احکامو او هداياتو څخه مخالفت کوی، یا ئی آیات بدلوی، او د هغو د احساناتو او انعاماتو کفران کوی، نو بیا د هغه عذاب ډیر سخت دی، په داسی ډول (طریقه) چه په دنیا کښی دی ووژل شی، یا دی کور او مال لوټ کړ شی، یا دی جزیه پری کیښوده شی، چه تل خوار او ذلیل واوسی، په عقبا کښی همیشه تل ترتله په دوزخ کښی پاتی کیږی.

فائده: له نعمت رسیدلو څخه دا مطلب دی چه په هغه باندی ئی علم حاصل شی یا بی له تکلفه ئی په لاس ورشی.

زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

ښائسته کړی شوی دی هغو کسانو لره چه کافران شوی دی دغه ژوندون لږ خسیس او مسخري کوی دوی پر هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (په سبب د فقر د دوی او غنا خپلی)

تفسیر: یعنی کافران چه د الله تعالی له صافو احکامو څنی په ښکاره ډول (طریقه) سره مخالفت کوی، او د هغه د انبیاءو له هغو ښکاره ؤ احکامو څخه مخ اړوی. چه پاس یاد شول د هغه وجه دا ده چه د هغوی په نظر کښی د دنیا ښیگنو (فائدو) او ښه والی داسی کلک ځای نیولی دی، چه د هغه په مقابل کښی د آخرت زحمت او راحت ته هیڅ فکر نه کوی، او هیڅ خیال نه ورته لری، بلکه پر هغو مسلمانانو باندی چه د آخرت په ذکر او فکر کښی مشغول دی، او د پاک الله د حکمو په تعمیل کښی مصروف دی، خاندی او ذلیل ئی گنی، نو هسی احمق النفس بندګان به څرنګه د الله تعالی د احکامو تعمیل وکړی هر کله چه به د مشرکانو مشران پر حضرت بلال رضی الله تعالی عنه یا عمار رضی الله تعالی عنه یا صهیب رضی الله تعالی عنه یا د

مهاجرینو پر نورو فقراؤ رضوان الله تعالى عليهم اجمعین باندی تیریدل، یا به ئی دوی لیدل، نو پر دوی باندی به ئی تمسخر کاوه، او خندل به یی، او ویل به ئی چه «دغه ناپوهانو ته وگورئ! چه د آخرت په خیال د دنیا تکالیف، او مصائب پر عانو باندی اخلی، او محمد صلی الله علیه وسلم ته وگورئ! چه د دغو فقیرانو په ملگرتوب غواړی چه د عربو پر مشرانو بری ومومی، نو عکه دوی تل د غلبی په فکر کښی لگیا، او د دنیا د اصلاح په چرت کښی مشغولتیا لری!»

وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۲۱۳﴾

او هغه کسان چه ئی ساتلی دی (عانونه له شرکه) د پاسه د دوی (یعنی کفارو) به وی په ورغی د قیامت کښی او الله روزی ورکوی هغه چا لره چه اراده وکړی بی له حسابه (دیره پراخه)

تفسیر: الله تعالى د هغوی په عوَاب کښی ارشاد فرمایی چه دا د دوی ناپوهی او ناقص خیال دی چه په دنیا پسی لیونیان دی، او نه پوهیږی چه هم دا فقیران او غریبان به د قیامت په ورغ له دوی غنی اعلیٰ او لوړ وی او الله تعالى په دنیا او عقبا کښی هغه چاته چه اراده وفرمایی بیشماره رزق او روزی ورکوی. لکه چه هم دی فقیرانو ته ئی چه کافرانو به پر دوی باندی خندل، د بنی قریظه او بنی نضیر اموال او جایداد ورپه برخه کړل. او همدوی ئی د (روم) او د (پارس) پر شهنشاهی باندی مسلط کړل.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ
وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا
فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ
الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنْ

الْحَقُّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٣﴾

وو تول خلق (په ابتدا کښی) تولى یو په یوه حق دین (بیا غښی کافران او غښی مسلمانان پاتی شول) پس ولیږل الله انبیاء زیری ورکونکی (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره) او راوښی لیږه له دوی سره کتاب (بیانونکی د دین) په حقه سره دپاره د دی چه حکم وکړی (الله یا نبی یا کتاب) په مینځ د خلقو کښی په هغه کار کښی چه اختلاف کړی دی دوی په هغه کښی او اختلاف نه دی کړی په هغه (حق یا کتاب یا اسلام) کښی مگر هغه کسانو چه ورکړی شوی ؤ دوی لره کتاب (اختلاف چه ئی کړی ؤ) د وروسته له هغه چه راغلی ؤ دوی ته دلیلونه ښکاره په سبب د کښی په منځ د دوی کښی پس سمه صافه لاره وښووله الله هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی هغه شی ته چه جگړه کړی وه دوی په هغه کښی (چه عبارت دی) له حقه په اذن (حکم) خپل سره او الله هدایت کوی هغه چاته چه اراده (یی د هدایت) وکړی طرف د لاری سمی ته.

تفسیر: د حضرت آدم علیه السلام له وخته راهیسی هم دا یو حق دین پاتی دی، وروسته له هغه څخه تر یوی مودی پوری هغه دین پاتی ؤ، او بیا خلقو په هغه کښی اختلاف وکړ. نو پاک الله د هغو د اختلافاتو د لری کولو لپاره خپل انبیاء ولیږل چه د ایمان او اطاعت اهل ته ئی د ثوابو زیری او بشارت ورکاوه، او د کفر او معصیت اهل ئی له عذابو غښی داراوه، او له دوی سره ئی یو حق کتاب هم ورلیږلی ؤ، چه په دی د خلقو اختلاف او نزاع لری شی او حق دین د دوی له اختلافاتو څخه محفوظ او قائم پاتی شی. او د الله تعالیٰ په احکامو کښی همغو کسانو اختلاف واچاوه، چه هغوی ته کتاب ورکړی شوی ؤ، لکه یهودانو او نصرانیانو چه په (توریت) او (انجیل) کښی اختلاف او تحریف وکاوه، او د انزاع ئی هم په ناپوهی سره نه کوله. بلکه ښه پری پوهیدل، او یواځی د دنیوی اغراضو، ضد او حسد له امله (وجی) ئی داسی کول. نو الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره د ایمان اهل ته د حق او هدایت طریقه وروښودله، او د گمراهانو له اختلافاتو غښی ئی نجات ورکړ. لکه چه محمدی صلی الله علیه وسلم امت ته ئی د هری عقیدې او عمل په نسبت د حق امر تعلیم وفرمایه. او د یهودانو او نصرانیانو د اختلافاتو او افراط او تفريط غښی ئی دوی محفوظ وساتل.

فائده: له دی آیت غښی دوه خبری معلومیږی

(۱): دا چه الله تعالیٰ هغه رسولان او متعدد کتابونه چه رالیږلی ئی دی، د دی له پاره نه دی چه د هری فرقی له پاره بیله لاره وښی، بلکه تولو لره الله تعالیٰ اصلاً همغه یوه لاره مقرره کړی ده کله چه دوی له هغی سمی لاری غښی وښوئیدل نو الله تعالیٰ دوی ته بیا رسول صلی الله علیه وسلم

او کتاب ورولیرل، چه سم د هغو له احکامو سره تگ وکړی. کله چه وروسته له هغه، هغوی بیا گمراهان شول. بیا بل نبی علیه السلام او بل کتاب الله دوی ته ور واستاوه شو چه دوی په یوه لاره باندی قائم پاتی شی. د دی خبری مثال داسی دی لکه چه روغتیا یوه ده او ناروغی گانی بی شماره دی کله چه یوه ناروغی پیدا شوه نو سم د هغه له علاجه سره ئی یوه دوا او پرهیز وفرمایه شه وخت چه بل کوم مرض پیدا شو نو له هغه سره ئی بله دوا او پرهیز وتاکه (مقرر کر) اوس ئی په آخر کینی هسی یوه طریقه او قاعده وفرمایله، چه په هغی سره له ټولو ناروغیو غنی نجات ممکن دی. او د ټولو په بدل کفایت کوی. او هغه د اسلام پاکه طریقه ده. چه د هغی له پاره آخرالزمان رسول صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او دا عظیم الشان فرقان لیبرلی شوی دی.

(۲): دا خبره معلومیږی چه د الله تعالی هم دا سنت جاری دی، چه بدانو د رسولانو په خلاف په هر وخت او هره زمانه کینی کار کاوه، او د هر آسمانی کتاب په نسبت به ئی اختلاف درلود (لرلو). او د حق او حقانیت په نسبت به ئی تل جنگ او جگری کولی. او په هم دی کینی به بوخت (مشغول) او لگیا وو. نو اوس نه ښایی چه د ایمان اهل د کافرانو له بدسلوکی او فساد څخه زړه تنگی او خپه شی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَهَيَا تُكْرِمُ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ
مَسْتَهْمُ الْبَاسَاءِ وَالضَّآءُ وَزُلْزَلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ
أَمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ الْآ إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿١٩٢﴾

بلکه ایا گمان کوی تاسی (ای مؤمنانو) چه ننه به وځی تاسو جنت ته حال دا چه راغلی به نه وی په تاسی باندی په مثل (د سختیو) د هغو کسانو چه تیر شوی دی پخوا له تاسی نه چه رسیدلی وه دوی ته سختی (لکه فقر او مرض) او رنځ او گرځول شوی وو دوی (په سختیو سره) تر هغه پوری چه ویل به (هم) رسول او (هم) هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی وو سره له ده چه کله به وی نصرت د الله؟ خبردار شی! واوری! چه بیشکه نصرت د الله نژدی دی (مؤمنانو ته).

تفسیر: دا پخوا له دی نه ذکر شو، چه د دښمنانو له لاسه انبیاء علیهم السلام او د هغو امتیانو

ته تل ربړونه (تکلیفونه) او ایډاوی رسیدلی. نو اوس مسلمانانو ته ارشاد وشو چه آیا تاسی هیله (امید) لرئ چه په جنت کښی به داخلیرئ؟ حال دا چه هغه ضررونه او ربړونه (تکلیفونه) چه پخوانیو امتو ته ور وړاندی شوی وو، هغه به ستاسی په مخ کښی نه در وړاندی کیږی؟. هوا پخوانیو امتو ته فقر، فاقه، مرض او د کفارو ویره دومره زیاته ور وړاندی کیده، چه د مجبوری او عاجزی په حالت کښی به نبی او د ده امتیانو الله تعالیٰ جل جلاله ته داسی دعوی او عرضونه کول «ای الها! ستا هغه اعانت او امداد چه وعده ئی کړی شوی ده، کله به راورسیرئ؟» یعنی د بشریت په مقتضاء سره د پریشانی په وخت کښی به د مایوسی په ډول (طریقه) سره داسی خبری د هغوی له خولو څخه وتلی. لکه چه زمونږ بلخی مولوی حضرت مولنا جلال الدین رحمه الله علیه په مشنوی کښی هم فرمایي

چه بدانو اتفاق وکړ انکار ته

اندیښمن پیغمبران شول دی کار ته

لکه چه پاس وویل شول داسی اوضاع به د اضطرار په وخت کښی د انسانیت په تقاضا سره واقع کیدله، چه له هغی ځنی په دوی د شک او د شبهی هیڅ کوم الزام نه راته، او کله چه به خبره تر دی حده پوری رسیده نو د الهی جل جلاله رحمت به متوجه شو، او ارشاد به وشو چه «هوښیار شی! چه د الله تعالیٰ مدد در ورسید، او مه ویریرئ!». نو ای مسلمانانو! تاسی هم د دنیوی تکالیفو او د دشمنانو له غلبی ځنی مه ویریرئ! صبر او تحمل وکړئ! او ثابت قدم واوسئ!.

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ط

پوښتنه کوی له تانه (ای محمده! مؤمنان) چه څه شی صرف کړی دوی (په لاره د الله کښی؟)

تفسیر: په پخوانیو آیاتو کښی په کلی ډول (طریقه) دا مضمون په ډیر تاکید سره بیان شو چه کفر او نفاق پریردئ! او په اسلام کښی په پوره ډول (طریقه) سره ننوځئ! او د پاک الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی بل د هیچا خبری ته غور مه ږدئ! او د الله تعالیٰ په خوښی کښی خپل ځان او مال جار (قربان) کړئ! او هر راز (قسم) شدت او تکلیف پر ځان باندی واخلئ! له دی ځای نه وروسته د دی کلیبی په نسبت د جزئیاتو تفصیل بیانیرئ، چه د ځان او د مال او نورو معاملاتو په نسبت لکه نکاح، طلاق او نورو پوری تعلق لری چه د دی کلیبی تحقیق او تاکید په ښه ډول (طریقه) سره په زړه کښی کینی.

قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ
السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿۹۵﴾

ووايه (ای محمده!) هر شی (لږ یا ډیر) چه صرفوئ (خرچ کوئ) تاسی له
مالو څخه نو (پی صرف کړئ) له پاره د مور او پلار او (له پاره د) خپلوانو
او (له پاره د) یتیمانو (پلار مریو) او مسکینانو (چه څه شی نه لری) او (له
پاره د) مسافرانو او هر هغه څه چه (پی) کوئ تاسی له نیک کاره نو
بیشکه چه الله په هغه باندی (لکه په نورو اشیاؤ) ښه عالم دی.

تفسیر: ځینی اصحاب چه مالداران وو، له رسول اکرم صلی الله علیه وآله صحبه وسلم ځنی ئی
پوښتنه وکړه چه له مال ځنی مونږ څه صرف کړو؟ او په څه شی باندی ئی ولگوو؟ نو ځکه داسی
حکم وشو چه لږ یا ډیر هر څه چه د الله تعالی له پاره صرفوئ (خرچ کوئ)، هغه د مور او پلار
او اقاربو او یتیمانو او محتاجانو او مسافرانو له پاره دی. یعنی که د ثواب د حصول لپاره ئی
ښندل او صرفول غواړئ نو هغومره مو چه زړه غواړی صرف ئی کړئ! د هغه له پاره څه تعیین او
تحدید نشته. هوا دا ضروری ده چه هغه په هغو مواقعو باندی صرف کړ شی چه مونږ ئی درښیو.

کُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ

فرض کړی شوی دی پر تاسی باندی جنگ کول (له کفارو سره)

تفسیر: یعنی د دین له دښمنانو سره جنگیدل فرض کړی شوی دی.
فائده: تر هغه وخت پوری چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکی شریفی کښی اوسیدل، په
جنگ سره مجاز نه ؤ، کله چه ئی مدینې منورې ته هجرت وفرمایه، نو دوی ته د مقاتلی اجازه
 وشوه، مگر یواځی د هغو کفارو په مقابل کښی چه له مسلمانانو سره جنگیږی، وروسته تر دی
له ټولو کفارو سره د مقاتلی اجازه وشوه او «جهاد» فرض شو، او که د دین دښمنان پر
مسلمانانو باندی برید او تعرض وکړی، نو پر مسلمانانو باندی «جهاد» فرض عین گرځی، که
نه فرض کفایی دی، ولی په دی شرط سره چه د «جهاد» هغه ټول شرطونه وموندلی شی، چه په
فقهیه ؤ کتابو کښی راغلی دی. هوا هغه خلق چه له هغو سره مسلمانان مصالحه وکړی؛ یا له
دوی سره معاهده ولری، یا کفار د مسلمانانو تر حفاظت او امن او ځیرمی (ضمانت) لاندی
راشی، نو له هسی کفارو سره جنگیدل، یا د دوی په مقابله کښی د دوی له مخالفینو سره

مرستی (مدد) کول، مسلمانانو سره هیڅکله روا نه دی.

وَهُوَ كَرُهٌ لَّكُمْ

حال دا چه دغه (جنگ) بد ښکاری تاسی ته،

تفسیر: د بد ښکاره لیدلو مطلب دا دی چه پر نفس باندی سخت او دروند معلومیږی دا نه چه درد او د انکار وې (لائق) په نظر راځی، او له حکمت او مصلحت څخه مخالف ورښکاری او د تنفر او خپګان موجب وی، نو په دومره خبره باندی پر هیچا باندی هیڅ الزام نشته ځکه چه انسانان بالطبع له ژوندانه سره ډیر عشق او مینه لری، او بل هیڅ شی له ژوندانه سره نه برابروی نو ځکه جنگ او مقاتله انسانانو ته فطرتاً دروند او سخت کار ښکاری.

وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

او ښایی چه بد گنئ تاسی یو شی حال دا چه هغه ډیر بهتر وی تاسی لره، او ښایی چه ښه وگنئ تاسی یو شی حال دا چه هغه به ډیر بد وی تاسی ته او الله عالم دی (په خیر ستاسی) او تاسی نه پوهیږئ (په خیر خپل)

تفسیر: یعنی دا خبره ضروری نه ده، چه هر هغه شی چه تاسی ئی خپل ځان ته نافع یا مضر وگنئ هغه په رښتیا سره هم ستاسی په حق کښی همغسی وی. بلکه کیدی شی، چه تاسی یو شی د خپل ځان له پاره بد وگنئ، او هغه په واقع کښی مفید وی. یا کوم شی تاسی ښه وگنئ او هغه په حقیقت کښی مضر وی. دا چه تاسی وایی «په جهاد کښی د ځان او مال د ټولو شیانو نقصان دی، او د «جهاد» په پریښودلو او ترک کښی، د ټولو حفاظت دی» خوشی یو چتی او فضول خیال دی. تاسی نه پوهیږئ چه په «جهاد» کښی د دنیا او آخرت لوی لوی منافع شته. او د «جهاد» په ترک کښی ډیر ډیر نقصانات دی، ستاسی په گټه او تاوان، نفع او نقصان باندی یواځی الله تعالی جلت کلمته ډیر ښه پوهیږی، او تاسی نه پری پوهیږئ. نو ځکه هر هغه حکم چه الله تعالی ئی پر تاسی باندی کوی، هغه خامخا حق دی، او تاسو ئی د زړه له کومی ومنئ! او په هسی چتی (بیکاره) خیالاتو پسې مه گرځئ!.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشُّهُرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ

پوښتنه کوی خلق له تانه (ای محمده!) له میاشتی حرامی څخه له جنگ کولو په دی کښی (چه روا دی که ناروا؟)

تفسیر: حضرت فخر عالم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم د مسلمانانو یو ټولی د کفارو د مقابلې له پاره ولیږه. دوی کفار ووژل، او مالونه ئی په غنیمت سره راوړل، مسلمانان ښه پوهیدل چه هغه د «جهاد» وخت د جمادی الاخری وروستنی عشره، او د رجب المرجب اوله شپه ده کافرانو د دی په نسبت په طعنی ویلو باندی پیل (شروع) وکړ محمد صلی الله علیه وسلم حرامه میاشته حلاله کړه، او خپلو امتیانو ته ئی حکم ورکړی دی چه په اشهرالحرم کښی دی هم له خلقو سره جگړی وکړی، او د دوی مالونه دی په الجه (غنیمت) او لوټ یوسی په دی ملحوظ مسلمانان د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حضور کښی حاضر، او پوښتنه ئی وکړه، چه «اوس څه حکم دی؟ له مونږ څنی خو اشتباهاً دا کار صادر شوی دی!» په دی تقریب دا آیت نازل شو

قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ

ووايه (ای محمده! دغو سائلینو ته) چه جنگ کول په دی (اشهرالحرم) کښی (عمداً) لویه گناه ده.

تفسیر: یعنی په حرامه میاشته کښی جنگیدل، خو بیشکه د گناه خبره ده. ولی لویو اصحابو رضی الله عنهم سم له خپلو پوهنو سره په جمادی الثانی کښی «جهاد» کړی ؤ، او په حرامه میاشته کښی یی چه رجب المرجب دی نه ؤ کړی. نو د دی له امله (وجبی) د عفو مستحق دی، او په دوی باندی هیڅ یو الزام نه اوری. نو په هغوی داسی الزام لگول، بی انصافی ده.

وَصَدُّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٍ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ

او منع کول له لاری (دین) د الله څخه او کافر کیدل په الله او (منع کول له) مسجد حرام نه او ایستل د اهل د مسجد حرام له ده څخه (گناه) ډیره لویه ده په نزد د الله (له قتاله په اشهرالحرم کښی)

تفسیر: یعنی د اسلام څخه د مسلمانانو ممانعت، او په خپله د اسلامی دیانت څخه بغاوت او د بیت الله شریف د زیارت څخه د خلعو مخ نیول، او د مکې معظمې اوسیدونکي د باندې شړل دا خبری د اشهرالحرم له مقاتلی څخه هم لویې گناوی دی. او حال دا چه کفار پرله پسې هسی کارونه کوی. لنده ئی دا چه «په حرامه میاشته کښی بی سببه او ناحقه جنگیدل، خو بیشکه لویه گناه ده. مگر هغه خلق چه په حرم شریف کښی کفر خپروی (خوروی). او لوی لوی فسادونه پکښی کوی. او په اشهرالحرم کښی هم د مسلمانانو د ریرولو (آزارولو) څخه لاس نه آخلی نو له هسی کفارو سره د جنگیدلو ممانعت نشته. برسیره په دی کله چه پخپله مشرکان په داسی بدو امورو کښی لگیا دی، نو په داسی یوه وړوکی گناه باندی چه هغه هم د لاعلمی له امله (وجبی) واقع شوی ده، پر مسلمانانو باندی د داسی ظالمانو او متجاوزو (حد نه تیریدونکو) کافرانو له لوری طعنی وهل، د شرم او تعجب خبره ده.»

وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ

او فتنه (له دین څخه د خلعو ایستل) ډیره لویه (گناه) ده له جنگ څخه.

تفسیر: یعنی په دین کښی فتنه او فساد اچول، چه خلق له دین څخه وگرځی، له هغه قتل نه چه له مسلمانانو څخه سهواً په حرامه میاشت کښی واقع شوی دی، په څو درجو بد دی. مشرکانو داسی عادت درلود (لرلو)، چه د اسلامی دین په خبرو کښی ئی راز راز (قسم قسم) شبهی او خدشی پیدا کولی، څو نور خلق په شهبو کښی ولویږی، او د اسلام دین ونه منی. لکه چه په هم دی پیښه کښی چه د ځینو مسلمانانو له لوری سهواً په اشهرالحرم کښی واقع شوی وه، مشرکانو ډیری خبری وکړی، او له دی ویناؤ ځنی د هغوی مقصد دا ؤ چه نور خلق د اسلام له قبلولو ځنی متنفر کړی. نو ئی لنده داسی شوه «په هغه قتل باندی چه د مسلمانانو له لاسه صادر شو، مشرکان پیغورونه ورکوی چه خلق د حق دین له لاری واړوی، حال دا چه دا د دوی فتنه او له حق دین ځنی لغزول (خویول) له قتل څخه په څو درجو مذموم او شنیع دی.»

وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا

او همیشه به وی دوی (یعنی کافران) چه جنگ به کوی دوی له تاسی سره تر هغه پوری چه بیرته وگرځوی دوی تاسی له دینه ستاسی که ئی لاس ورسپوی. (او موقع ومومی).

تفسیر: یعنی تر خو چه تاسی په حق دین باندی قائم اوسیدئ، دا مشرکان په هیڅ یوه حالت او په هیڅ یوه موقع کښی، ستاسی له مقاتلی او مخالفت څخه لاس نه اخلی. اگر که د مکی معظمی په حرم شریف او اشهرالحرم کښی هم وی، لکه چه د حدیبی په عمره کښی ئی هم داسی وکړل چه کافرانو نه د مکی شریفی حرمت وساته او نه ئی د حرامو میاشتی څه لحاظ وکړ. او بی سببه ئی یوازی د بغض او عناد له امله (وجبی) قتل او جدال ته ملاوی وتړلی. او مسلمانان ئی مکی شریفی ته له ورنگ څخه ستانه کړل (منع کړل). او پری ئی نه ښودل چه عمره ادا کړی. بیا نو د داسی معاندینو طعنی او بد ویلو ته نه ښایی چه څه اهمیت ورکړ شی او نه ښایی چه له هغوی سره په اشهرالحرم کښی له مقاتلی کولو څخه ډډه (څنگ) وشی.

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾

او هر څوک چه گرځی له تاسی نه له دینه خپله پس مړ شی حال دا چه دی کافر وی نو دغه کسان ضایع شوی دی (تیر) عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی. هم دوی به په دی (اور) کښی تل (همیشه) وی.

تفسیر: یعنی له اسلامی دین څخه غاړه غړول او په کفر باندی تر آخره پوری تینگ پاتی کیدل. داسی یوه سخته بلا ده چه د گرد (تول) عمر نیکی له منځه وړی! په دنیا کښی د هغوی مال او ځان محفوظ نه پاتی کیږی، نکاح ئی فسخ کیږی. له میراث څخه بی برخه پاتی کیږی. هو! که بیا اسلام ومنی، نو یوازی د هغو نیکو عملونو جزا پوره او کامله ورکول کیږی چه له اسلام څخه وروسته ئی کړی وی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ
يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٨﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه هجرت ئی کړی

دی او جهاد ئی کړی دی په لاره (دین) د پاک الله کښی دغه کسان امید لری دوی د رحمت (مهربانی) د الله او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په زیاتوالی سره)

تفسیر: له رومبنی آیت څخه پورتنیو اصحابانو ته دا خبره معلومه شوه چه پر مونږ باندی په دی باره کښی هیڅ مؤاخذه نشته. مگر په دی تردد کښی پاتی و چه آیا مونږ ته د هغه «جهاد» چه مونږ کړی دی ثواب رارسیدی که نه؟ نو دا آیت نازل شو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کړی دی، او د الله تعالی له پاره بی د کوم شخصی غرض څخه ئی د هغه له دښمنانو سره «جهاد» کړی دی، نو دوی بیشکه د الله تعالی د رحمت امیدوار، او د هغه مستحق دی، او پاک الله د خپلو بندگانو خطاوی بخښی، او پر دوی باندی انعام کوونکی دی نو الله تعالی به هسی مطیعان او حکم منونکی بندگان نه محروموی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْمِرِ

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) (له حکمه د خښلو). د شرابو او (له کولو د) قمار نه.

تفسیر: د شرابو او قمارو (جواری) په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی، او په هر یوه کښی د هغو خرابی رابکاره شوی ده، آخر ئی د (المائدة) په (۹۰) آیت (۱۲) رکوع کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره ممانعت وکړ شو. نو ټول هغه شیان چه نشه راوړونکی دی له یوه مخه حرام دی او هغه شرطونه چه په کوم شی باندی ټول کیږی او گنل او بایلل پکښی وی حرام دی او یو طرفه شرط ټول حرام نه دی.

قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعَةٌ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا

ووايه (ای محمده! دوی ته) په دی دواړو کښی گناه لویه ده او گتۍ دی له پاره د خلقو او گناه د دی دواړو ډیره لویه ده له گتۍ د دی دواړو نه.

تفسیر: د شرابو له خښلو څخه هغه عقل چه انسان له ټولو بدو امورو څخه ځان پری ژغوری (ساتی)، زائل کیږی. او سری د مامور به پرېښولو او د ممنوع عنه کولو ته باعث کوی چه جنگ، قتل او نوری خرابی تری پیدا کیږی او راز راز (قسم قسم) هسی روحانی او جسمانی ناروغی ورځنی زیږی چه ډیر ځلی د هلاکت موجب گرځی او په قمار کښی د حرام مال خوړل،

غلا کول او د مال او عیال تضییع او یو له بل سره دښمنی مینځ ته راځی، او راز راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مفاسد تری پیدا کیږی. هوا په دوی کښی څه سرسری گتۍ هم شته. مثلاً د شرابو له څښلو څخه موقتاً خوند، لذت، خوښی او سرور ورحاصلیږی. او له قمار وهلو ځنی بی له مشقته ویریا مال او شته په لاس ورځی.

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ ۖ قُلِ الْعَفْوَ

او پوښتنه کوی دوی (ای محمده! له تا ځنی) چه خومره صرف کړی دوی (په لاره د الله کښی؟) ووايه (ای محمده! دوی ته صرف کړی! هغه چه وی) زیات (ستاسی له خرڅ نه)

تفسیر: زمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه خلقو داسی پوښتنی کړی وی چه «د الله تعالیٰ له پاره خومره مال صرف کړ شی؟» حکم وشو چه «هغه مال د پاک الله په لاره کښی صرف کړی، چه ستاسی له ضروری مصارفو څخه زیات وی.» ځکه څنگه چه د آخرت فکر یو ضروری او حتمی کار دی، د دنیا فکر هم یو ضروری کار دی.

دنیا ته دی زیار کاږه (محنت کوه)! چه واصل شی په نعمت
عقبی ته دی زیار کاږه (محنت کوه)! چه داخل شی په جنت

هوا که تاسی خپل ټول مال په یوه لاره کښی صرفوی! نو خپل ضروریات به څرنگه پوره کړی شی؟ او هغه حقوق چه په تاسی باندی لازم دی، هغه به څنگه ادا شی؟ او په دی تقدیر، الله تعالیٰ خبر دی چه د دنیوی او اخروی په څه راز راز (قسم قسم) خرابیو کښی به اخته کیږی.

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٣٩﴾ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

هم داسی (پاس بیان په شان) بیانوی الله تاسی ته احکام (او د خپلی مهربانی علامی) له پاره د دی چه تاسی فکر وکړی د (الله تعالیٰ) په دلائلو او احکامو کښی (په (کارو د) دنیا او آخرت کښی

تفسیر: یعنی فانی دنیا خو د حوائجو غای دی. او باقی عقبی خو د ثوابونو غای دی، نو

ځکه په ډیر فکر او اندیښنه سره ښایی چه په هر امر کښی سم د هغه له حال سره مال صرف کړ شی او اخروی او دنیوی مصالح دی دواړه په نظر کښی ونیول شی.

په دنیا کښی گټه کیږی د عقبا

ژر شه هم دا نن فکر وکړه د سبا

او د احکامو له واضح بیان ځنی هم دا خبره مطلوبه ده چه تاسی ته د فکر کولو موقع په لاس درشی.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ

او پوښتنه کوی دوی (له تانه ای محمده!) له معاملاتو د یتیمانو؛

تفسیر: ځینو خلکو به د یتیمانو (پلار مریو) په مالو کښی احتیاط نه کاوه نو د هغه په نسبت داسی حکم صادر شو ﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتَامَىٰ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ او ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا﴾ الایه - دلته هغه کسان چه د یتیمانو پالنه ئی کوله وویریدل او د هغوی دودی او نور لگښت (خرچه) ئی له خپله ځانه بیخی جلا (جدا) کړه. ځکه چه د یتیمانو مالونه د شرکت په حالت کښی خوړل کیدل، دلته داسی یوه سختی پیښه شوه چه کوم شی به یتیم له پاره تیاریده د هغه پاتی برخه به خرابیده او ایسته به غوزاریده او په دا رنگه احتیاط کښی به د یتیمانو نقصان کیده، نو زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی دا خبره عرض شوه نو د دی په نسبت دا آیت نازل شو

قُلْ إِصْلَاحُهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَآخِزْهُمْ وَانْكُمُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ

ووايه (ای محمده دوی ته چه سمول (برابرؤل) او ساتل او) اصلاح د مال د دوی بهتر دی (له بیزاری نه) او که یو ځای کړئ (خرخ د) دوی (له ځانه سره نو) دوی وروڼه ستاسی دی او الله ته معلوم دی ضایع کوونکی د (مال له) اصلاح کوونکی نه

تفسیر: یعنی مقصود خو یوازی هم دا خبره ده، چه د یتیم د مال اصلاح او اداره او ساتنه دی

په ښه ډول (طریقه) سره وکړی شی! نو هر وخت چه په جلا والی (جدا والی) کښی د یتیم گټه وی، هغه دی اختیار او غوره کړی شی! او چیری چه په شرکت کښی د یتیم خیر او ښیگنه (فائده) ولیده شی، نو د هغه خرڅ دی هم د خپل ځان له خرڅ سره گډ کړی شی! په دی کښی هیڅ یوه مضائقه او خبره نشته چه کله تاسی د هغوی له خوړو څخه وخورئ!، او کله په دوی باندي له خپلو خوړو ځنی وخورئ! ځکه چه هغه یتیمان خو ستاسی دینی یا نسبی وروڼه او خویندی دی، او د وروڼو گډون په خوړلو کښی څه بده خبره نه ده، هو! دا یوه ضروری خبره ده چه د یتیمانو د اصلاح او گټو رعایت دی په پوره ډول (طریقه) سره وکړی شی! او پاک الله ښه عالم دی چه په دی شرکت کښی د چا مقصود خیانت او د یتیم د مال فساد دی؟ او د چا منظور د یتیمانو اصلاح او دوی ته نفع رسول دی؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَاعْنَتَكُمْ

او که اراده کړی وی الله (د مشقت ستاسی) نو خامخا به ئی مشقت راوست په تاسی باندي.

تفسیر: مشقت راوستل یعنی په خوړلو او څښلو کښی به ئی د یتیمانو مشارکت د صلاح په توگه (طور) هم مباح نه گرځاوه. یا دا که بی علمه او بی قصده به په کښی کوم کموالی یا ډیر والی پېښیده په هغه کښی به ئی هم مؤاخذه کوله.

إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۲۴

بیشکه چه الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ کښی قوی) ښه تدبیر والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی ډیر سخت او خورا (زیات) دروند حکم ورکولی شی، ځکه چه هغه ډیر قوی او غالب دی خو داسی ئی ونه کړل، بلکه د آسانتیا حکم ئی ورکړ. ځکه چه هغه سم له حکمت او مصلحت سره حکم کوونکی دی (عم نواله!).

وَلَا تَتَّبِعُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ ۖ وَلَآئِمَّةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ
وَلَا تَتَّبِعُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا

وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ

او په نکاح مه آخلی! مشرکی بنځی تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا وینځه مؤمنه بهتره ده له مشرکی اصیلی څخه اگر که ښه درښکاره شی تاسی ته هغه (کافره) او په نکاح مه ورکوی (مسلمانانې بنځی) کافرانو ته تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا مریی مؤمن بهتر دی له کافر سړی نه اگر که ښه درښکاره شی تاسی ته (هغه کافر)

تفسیر: رومبی د مسلمان نارینه له کافری بنځی سره او د کافر له مسلمی سره د نکاح اجازه وه په دی آیت سره هغه امر منسوخ شو. که نارینه یا ښځه مشرکه وی، نو د هغی نکاح له مسلمان سره روا نه ده. یا که وروسته له نکاح څخه یو له زوجینو ځنی مشرک شی نو پخوانی نکاح ماتیږی. او مشرک دا دی چه د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه په علم یا په قدرت یا په بل کوم صفت کښی د هغه جل وعلیٰ شانه په مقابل کښی بل کوم شی مماثل ودروی یا ئی تعظیم وکړی. او لکه الله تعالیٰ داسی ئی وگتی. یا بل چا یا بل شی ته سجده وکړی. یا بل څوک یا بل شی مختار وبولی، او له هغه ځنی خپل حاجت وغواړی دا خبره له نورو آیتو څخه څرگند شوی ده، چه د یهودانو او نصرانیانو له ښځو سره د مسلمان نارینه نکاح روا ده، او دوی په دی مشرکینو کښی نه دی داخل، مگر په دی شرط سره چه هغوی په خپل دین قائم وی. او خپل کتاب او نبی منی، اگر که عیسیٰ بن الله او عزیر بن الله هم وواپی «العیاذ بالله!» او ملحدان او دهریان نه وی. لکه چه زیاتره کتابیان نن ورځ هم داسی لیدل کیږی، د دی آیت خلاصه دا ده «د مسلمان نارینه نکاح له مشرکی بنځی سره تر هغه پوری روا نه ده خو چه مسلمانان نشی. په رښتیا سره چه مسلمانان وینځه له کافری بنځی څخه بهتره ده، اگر که دا کافره ښځه اصیله، شریفه او ډیره ښکلی میرمنه هم وی او د مال او جمال او شرافت او عزت لامله (له وجی) ستاسی خوښه هم شی. هم دا راز (قسم) دی د مسلمانی بنځی نکاح له مشرک نارینه سره ونه تړله شی! مسلمان مریی هم له مشرک ځنی ډیر ښه دی اگر که دا مشرک اصیل، شریف او ښه ښاغلی (محترم) هم وی او د دولت، شرافت، صورت او نورو ښیګڼو (فائدو) له پلوه (طرفه) ستاسی په سترگو کښی دروند هم درشی. یعنی خورا ډیر ادنی مسلمان سړی له خورا ډیر اعلیٰ مشرک ځنی، افضل او اعلیٰ دی.

أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ

دغه کسان بولی (خلق په بد عمل سره) په لوری د اور (د دوزخ)

تفسیر: یعنی له هغو مشرکینو او مشرکاتو سره چه د هغوی ذکر په پاس آیت کښی وشو مینه، محبت، اختلاط او د هغو اقوالو ته غور نیول، او افعالو ته کتل نفرت کموی. او د مینې او رغبت سبب گرځی. چه د دی کار انجام دوزخ دی، نو ځکه له مشرکانو سره له نکاح ترلو څخه بیخی اجتناب او ځان ژغورنه (ساتنه) لارمه ده.

وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهٖ وَيُبَيِّنُ الْاٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ۝ وَيَسْأَلُوْنَكَ عَنِ الْمَحِيْضِ قُلْ هُوَ اَذٰى
فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيْضِ

او الله (او دوستان یی) بولی (خلق) په لوری د جنت او مغفرت په اذن (حکم او ارادی) خپلی سره او بیانوی احکام خپل خلقو ته دپاره د دی چه دوی نصیحت ومنی (پند واخلي) او پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) له (احکامو د) حیض څخه، ووايه (ای محمده دوی ته) دا یوه پلیتی ده نو په څنگ (جدا) شی (له جماع د) ښځو (خپلو) په وخت د حیض کښی.

تفسیر: «حیض» هغو وینو ته وایی چه له ښځو ځنی سم د هغو له عادت سره بهیږی په دی حالت کښی مجامعت، لمونځ، روژه، طواف، د قرآن تلاوت، مسجد ته ننوتل ټول حرام دی. هغه وینه چه بی له عادت څخه لیدل کیږی، هغه ناروغی ده، نو په دی ناروغی کښی چه د فقهاؤ په اصطلاح ورته «استحاضه» وایی دغه پاس ټول ممنوعه شیان روا دی. او د هغی وینی حال هسی دی لکه چه له کوم زخم یا پوزی یا رگ وهلو ځنی وینه بهیږی. یهودانو او مجوسیانو د «حیض» په وخت کښی له ښځو سره دودی خوړل، او په یوه کور کښی هستوگنه کول، او نور شیان هم ناجائز گنل، مگر نصرانیانو حتی د حائضاتو له مجامعت ځنی هم ځانونه نه ژغورل (ساتل) مسلمانانو په دی مورد کښی له رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنه وکړه، نو دا آیت نازل شو. حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښکاره ډول (طریقه) سره فرمایلی دی چه د «حیض» په حالت کښی مجامعت حرام دی. لیکن له دوی سره خوړل، څښل، هستوگنه، ناسته ولاړه ټول روا دی. او د یهودانو افراط او د نصرانیانو تفریط، دواړه مردود شول.

وَلَا تَقْرُبُوْهُنَّ حَتّٰی يَطْهَرْنَ ۚ

او مه نژدی کیرئ! (په جماع سره) دوی ته تر هغه پوری چه (بښی) پاکی شی،

تفسیر: په پاکیدلو کښی دا تفصیل دی که «حیض» پخپله پوره موده یعنی (۱۰) ورځو کښی بند شو، نو هلته مجامعت روا دی که له لسو ورځو څخه پخوا وچه شوه مثلاً وروسته له (۶) ورځو او د ښځی عادی هم شپږ ورځی وی نو مجامعت د وښی له وچیدلو څخه وروسته تر هغه پوری روا نه دی، چه ښځه ولامبی، یا د یوه لمانځه وخت پری تیر شی، نو وروسته له هغه به له هغی سره مجامعت روا شی. که د ښځی عادت اوه یا اته ورځی وی، نو د دی ورځو د ختم (بشپږ) کیدلو څخه وروسته به مجامعت ورسره روا کیږی.

فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ

نو هر کله چه ښی پاکی شوی دوی نو راځی دوی ته (په جماع سره) له هغه ځایه چه حکم کړی دی تاسی ته الله.

تفسیر: له هغه ځای څخه چه د مجامعت اجازه پکښی ورکړی شوی ده، یعنی د مخ له خوا چه له هغه ځایه کوچنیان (بچی) زیږی، او بل ځای ته راتگ (یعنی لواطت) حرام دی.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

بیشکه چه الله خوشوی بیا بیا توبه ایستونکی (له گناهونو څخه) او خوشوی ځان ساتونکی له (پلیتیو څخه).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه توبه کوی له هغی گناه ځنی چه له دوی ځنی اتفاقاً صادره شوی وی مثلاً د «حیض» په حالت کښی د «وطی» مرتکب شوی وی، او هغه کسان چه له ناپاکی یعنی له گناهونو او د «حیض» په حالت کښی، له «وطی» او د نجسی موقعی له «وطی» ځنی ځان ژغوری (بچ کوی).

نَسَاؤُكُمْ حَرْثُكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنْتُمْ

ښځی ستاسی ځای د کرلو (د نسل) ستاسی دی، نو راځی ځای د کرلو خپلو ته (چه قبل دی) په هر ډول (طریقه) سره چه خوښه وشي ستاسی.

تفسیر: یهودانو د شا له لوری له ښځو سره مجامعت کول، ممنوع گڼل، او ویل به یی «که څوک داسی مجامعت وکړی، هغه کوچنی (بچی) چه له هسی مجامعت ځنی پیدا کیږی، احوال (کور سترگی) (چپی) به وی.» کله چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وآله صبحه وسلم ځنی په دی مورد کښی پوښتنه وشوه، نو دا آیت نازل شو. «یعنی ستاسی ښځی تاسو لره لکه ستاسو کښت (فصل) داسی دی، چه په دوی کښی نطفه د تخم په شان او اولاد د پیداوار غوندی دی. یعنی له هغه ځنی اصلی مقصد یواځی د نسل پاتی کیدل، او اولاد زیږیدل دی، نو تاسی واک (اختیار) لرئ، چه له خپلو ښځو سره د مخ له خوا، ناسته، یا ملاسته، یا ولاړه یا په اړخ، یا د شا له لوری، د مخ په خوا په هر ډول (طریقه) مو چه زړه غواړی، مجامعت وکړئ! مگر دا خبره ضروری ده، چه تخم شیندل دی په همغه خاصه موقع کښی وی چه له هغه څخه مولود موجودیږی. یعنی مجامعت دی هر ورو (خامخا) په فرج کښی وشي! او له لواطت ځنی دی خامخا ځان وژغوری! (وساتی) ځکه چه ځای د مرداری او نجاست دی. د یهودانو دا خیال غلط دی، چه له هسی مجامعت ځنی احوال «چپی» مولود موجودیږی.»

وَقَدْ مَوَّالِ أَنْفُسِكُمْ

او په مخ کښی ولیږئ تاسی! دپاره د ځانو خپلو (نیک عمل)!

تفسیر: یعنی صالحه اعمال تل د ځان له پاره کوئ! یا دا چه له «وطی» ځنی مو ښایی صالح اولاد مطلوب وی. او یواځی نفسانی حظ مو مقصود نه وی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلْقَوْنَ ۖ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۳﴾ وَلَا تَجْعَلُوا

اللَّهُ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ ۖ

او وویږیږئ! له الله څخه او وپوهیږئ! چه بیشکه تاسی ملاقات کوونکی یئ له الله سره او زیری ورکړه (ای محمده!) مؤمنانو ته (د جنت) او مه گرځوئ! (نوم د) الله نښانه له پاره د قسمو خپلو (پر دغه) چه (نه) به نیکی کوئ او (نه) به پرهیزگاری کوی او (نه) به روغه کوئ په مینځ د خلقو کښی.

تفسیر: یعنی د کوم ښه کار په نه کولو باندې په الله تعالیٰ قسم یادوی. مثلاً له خپلې مور او پلار سره به خبرې نه کوم. یا فقیرانو ته به خیر خیرات نه ورکوم. یا له هیچا سره به مصالحت یعنی روغه نه کوم یعنی په هسې قسمو کښې د پاک الله نوم د خرابو کارو وسیله گرځوی، نو وروسته له دې هسې قسمونه مه خورئ! که څوک بیا داسې قسمونه یادوی، نو د هغه ماتول او «کفار» ئی ورکول پری واجبېږي.

وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۳﴾

او الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (پر ټولو اعمالو) دی.

تفسیر: یعنی هر څوک چه قسم یادوی الله تعالیٰ ئی اوري. که څوک د پاک الله د جلال او عظمت له ویرې له قسم خوړلو څخه ځان ساتي، نو (سمیع او علیم الله) د هغه په نیت ښه عالم او ښه خبردار دی. ستاسې هیڅ یوه پته او ښکاره خبره له الله تعالیٰ څخه پته نه ده. نو ځکه د زړه په نیت او د ژبې په خبرو او نورو کارونو کښې ډیر زیات احتیاط په کار دی.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيْ اَيْْمَانِكُمْ

نه نیسي تاسې الله په لغو (او په گمان) سره په قسمو ستاسې کښې

تفسیر: لغو او چټی (بیکاره) قسم (لوړل) هغه دی، چه له خولې ځنی سم له عاده یا عرفه سره چټی پټی (بیکاره) ووځي، او د زړه له کومې (منځ) او په عمدې او ارادې ډول (طریقه) سره نه وی. له هسې قسم یادولو ځنی نه په چا باندې «کفار» اوږی، او نه پری گناهکارېږي. هوا که څوک په قصد او اراده سره د قسم الفاظ لکه «والله» «بالله» «تالله» ووائی، او له دې قسم ځنی ئی یوازی تاکید مقصود وی، او قسم خوړل او لوړل ئی په زړه نه وی، نو پری «کفار» اوږی. د «کفاری» بیان وروسته له دې نه راځي.

وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ

او لیکن نیسي (الله) تاسې په هغه (قسم) چه قصد کړی وی (د هغه) زړونو

ستاسی (پس له حنثه).

تفسیر: یعنی هغه قسم چه عملی او په قصد سره وی، او په هغه کښی زړه او ژبه سره بیخی یو شی وی، نو د هسی قسم په ماتولو باندی هر ورو (خامخا) «کفار» آوری. دا مذهب د «امام شافعی رحمة الله علیه» دی، او زموږ د حنفیانو په مذهب لغو قسم هغه دی چه په تیره زمانه کښی ئی کار کړی وی په تخمین او گمان سره، او قسم پری وکړی، او په واقع کښی هغسی نه وی دا یمین «قسم لغو» او معفو دی.

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ

او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) ښه تحمل کوونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د انابت).

تفسیر: «غفور» او مغفرت کوونکی دی چه په لغو او چټی (بیکاره) قسمو باندی مواخذه نه کوی. او «حليم» دی چه په مواخذه کښی تلوار نه کوی، ښایی چه بنده توبه وکړی.

لِّلَّذِيْنَ يُؤْلُوْنَ مِنْ نِّسَائِهِمْ تَرْتِيْضٌ اَرْبَعَةٌ اَشْهُرٌ فَلِنْ فَاَوْفَاْنَ اللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝۱۰۰ وَ اِنْ عَزَمُوْا الطَّلَاقَ فَاِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۝۱۰۱

دی هغو کسانو لره چه قسمونه کوی له (جماع د) ښځو خپلو نه (مطلقاً یا تر څلورو میاشتو پوری) انتظار د څلورو میاشتو، نو که بیا رجوع وکړه دوی (او سره یو ځای شول) پس بیشکه چه الله ښه ښوونکی (د خطیئاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په انعام سره). او که قصد وکړ دوی طلاق (او رجوع ئی ونه کړه) پس بیشکه چه الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو).

تفسیر: یعنی که څوک قسم وځوری چه زه به خپلی ښځی ته نه نژدی کیږم! بیا که دی د څلورو میاشتو په منځ کښی هغه ته ورنژدی شو، نو د خپل قسم «کفار» به ورکوی او ښځه به د هغه په نکاح کښی پاتی کیږی. که څلور میاشتې تیری شوی او دی هغی ته ورنژدی نه شو نو

د ده ښځه به په «بائن طلاق» سره طلاقه شي.

فائدہ: په شرع کښي «ايلاء» دى ته وايي چه سري قسم وخورى چه زه خپلي ښځي ته تر څلورو مياشتو يا له څلور زيات يا بى د مودى له قيده نه نژدى کيږم. «ايلاء» څلورو مياشتو څخه لږه نه کيږي. د «ايلاء» په دى درى واپو صورتونو کښي که نارينه خپلي ښځي ته د دى څلورو مياشتو په منځ کښي ورنژدى کيږي «نو كفاره» پري اوږي، او ښځه ئي په نکاح کښي پاتى کيږي، که نه د څلورو مياشتو په پاى (آخر) کښي له ده څخه بى د طلاقو د يادولو هغه ښځه په «بائن طلاق» سره جلا (جدا) کيږي. که له څلورو مياشتو څخه په لږه قسم وخور. لکه چه ووايي تر دريو مياشتو پوري خپلي ښځي ته نه ورنژدى کيږم، نو دا شرعى «ايلاء» نه ده، او حکم ئي دا دى که هغه قسم ئي مات کړ، مثلاً په هم دى ياد شوى صورت کښي د دريو مياشتو په منځ کښي هغى ښځي ته ورنژدى شو، نو د هغه قسم «كفاره» واجبېږي، او که ئي د قسم موده پوره شوه، يعنى تر دريو مياشتو پوري هغى ته ورنژدى نه شو نو نه ښځه ورباندې طلاق کيږي او نه ورباندې «كفاره» لارميږي.

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ
مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

او طلاقى کړى شوى ښځي دى انتظار کوي په ځانو خپلو (له نکاح نه تر) دريو حيضو (کاملو) پوري او نه دى روا دوى لره چه پتوي به دوى هغه شي چه پيدا کړى دى الله په ارحامو د دوى کښي (له ولده يا حيضه) که وي دوى چه ايمان لرونکي وي په الله او په ورځي آخرى (چه قيامت دى).

تفسير: کله چه نارينه خپلي ښځي ته طلاق ورکړي، نو هغه ښځه له بل چا سره تر هغه پوري خپله نکاح نشي ترلى، خو چه درى «حيضه» ئي پوره نشي، دا د دى دپاره که چيري حامله وي، حمل به ئي ښکاره شي. او د يوه اولاد، به د بل چا نه شي. نو ځکه پر ښځي باندې فرض دى چه هر هغه شي چه د هغى په گيده کښي وي. هغه ښکاره کړي حمل وي او که حيض وي، او دى مودى ته په شرع کښي «عدت» وايي.

فائدہ: دلته له مطلقاتو څخه خاص هغه ښځي مرادى دى چه هغوى ته له نکاح څخه وروسته د صحبت (مجامعت) يا «شرعى خلوت» نوبت ورسيدلى وي، او دى ښځو ته «حيض» هم ورځي، پر هغى ښځي باندې چه ورسره مجامعت يا «صحیحہ خلوت» نه وي شوى، وروسته له طلاقه بيخى

«عدت» نشته. او هغه ښځه چه بیخی نه حائضه کیږی مثلاً وږه یا داسی بودی او زږه وی چه له وینی پاکه وی، یا حامله وی، نو په دوه ؤ وړاندنیو (اولنو) صورتونو کښی، د دوی د عدت موده دری میاشتی دی. او د اولاد لرونکی (حاملی) عدت، د هغی د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. هغه ښځه چه خپلواکه (آزاده) نه وی بلکه د کومی شرعی قاعدی په موجب وینځه شوی وی، که حائضه کیږی، نو د هغی د عدت موده دوه حیضه ده. که نه حائضه کیږی، نو د صفارت او کبارت په صورت کښی د هغی عدت یوه نیمه میاشته ده، او په هغه صورت کښی چه حامله وی نو د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. دا تفصیلات له نورو آیتونو او احادیثو څخه ثابت شوی دی.

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا

او میړونه (خاوندان) د دوی ښه لائق (وړ) دی په بیا کولو د دی ښځو په دی (موده) کښی که اراده لری دوی د جوړښت (په خپلو منځو کښی).

تفسیر: یعنی که نارینه د عدت په موده کښی وغواړی چه هغه ښځه بیرته ځان ته وگرځوی، کولی شی، که څه هم د هغی ښځی خوښه نه وی. خو ښائی چه په دی گرځولو کښی مقصود ښه سلوک او اصلاح وی. او ښځه ونه ریروی، او ویی نه ویروی، او په دی ئی نه مجبوره وی چه خپل «مهر» ورپریږدی. چه دا ټول ظلم او تیری دی که داسی کوی گنهگاریږی که څه هم رجعت ئی صحیح دی.

وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ

او شته دی ښځو لره (حقوق پر میړونو (خاوندانو) باندی) په شان د هغو (حقوقو) چه په دوی دی (د خاوندانو) په معروف (ښه وجه) سره او شته نارینه ؤ لره په دی ښځو باندی بهتروالی (فضیلت).

تفسیر: یعنی دا امر خو حق دی، همغسی چه د نارینه ؤ حقوق پر ښځو باندی دی، همغه شانی د ښځو حقوق پر نارینه ؤ باندی هم دی، چه سم له اصولو سره د هغو حقوقو په ځای راوړل پر دواړو باندی ضروری دی، نو اوس نارینه لره ښایی چه له خپلی ښځی سره په هیڅ ډول (طریقه) بده گذاره او خراب سلوک ونه کړی. بلکه د ښځی هر راز (قسم) حق تلفی ممنوعه ده. مگر دا یو فضیلت او فوقیت نارینه پر ښځو باندی لری چه د رجعت واک او اختیار خامخا نارینه لره دی.

وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝ الطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ ۖ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ اَوْ تَسْرِيحٌ بِاِحْسَانٍ ۝

او الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ) او ډیر تدبیر والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی) (رجعی) طلاق دوه کرته دی نو بیا ساتنه (د ښځو) ده (په رجوع سره) په معروف (ښه وجه) سره یا پرېښوول دی (د دی ښځو) په ښه وجه سره.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه لس شل څلی هر څومره چه د نارینه زړه غوښته، خپلی ښځی ته به ئی طلاق ورکاوه، مگر پخوا د عدت له ختمیدلو څخه به ئی بیا رجعت ورته کاوه، او بیا به ئی طلاق کوله او په دی ډول (طریقه) ځینو نارینه ؤ خپلو ښځو ته زیات تکلیف او زحمت ورپېښاوه، نو بنا پر دی دا آیت نازل شو، هغه طلاق چه رجعت پکښی کیدی شی، ټول سره دوه څلی دی، چه په هغه کښی نارینه واکمن دی چه د «عدت» په شپو کښی بیرته له سره رجعت وکړی، یا ئی په ښه ډول (طریقه) سره خوشی کړی. وروسته د «عدت» له تیریدلو څخه «رجعت» نه پاتی کیږی. هوا که دوی دواړه بیا سره خوښ وو، بیا نکاح ترلی شی، او که دری طلاقه ورکړی، نو بیا سره له خوښی هم دوی نکاح نشی سره ترلی، تر څو چه هغه ښځه بل میره (خاوند) ونه کړی، او له هغه سره جماع او خلوت ونه کړی.

فائده: له «امساک بمعروف» او له «تسريح باحسان» څخه دا غرض دی چه که رجعت کوی نو ښائی چه د موافقت او حسن معاشرت دپاره وی، او د ښځی بند ساتل او رېږول (ازارول) مقصود نه وی، لکه چه د دوی په منع کښی دستور ؤ که نه په سهولت او ښه ډول (طریقه) سره دی پرېږدی.

وَلَا يَحِلُّ لَكُمُ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ۝

او روا نه دی تاسو ته (ای خاوندانو) چه واخلئ تاسی له هغه مال څخه چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په «مهر» کښی) هیڅ شی مگر که ویرېږی دوی (یعنی میره (خاوند) او ارتینه) (زوجه) چه وبه نشی ساتلی دوی دواړه احکام د الله.

تفسیر: یعنی نارینه و لره دا روا نه ده چه له ښځو ځنی د طلاق په بدل کښی هغه مهر بیرته واخلی چه ورکړی ئی دی. هوا دا هلته روا دی چه څه ناچاری وی، او په هیڅ ډول (طریقه) د دوی په منع کښی موافقت سره رانشی، او دوی له دی خبری ځنی ویریږی، چه مخالفت له شته د الله تعالیٰ په احکامو باندی تینگ نه شی پاتی کیدی، او په ښه ډول (طریقه) یو له بله سره معاشرت او ژوندون نشی کولی، او د نارینه له جانب د ارتینی (زوجی) د حقوقو په ادا کښی څه تیری او قصور هم نه وی. که نه د هغه مال اخیستل نارینه لره ناروا او حرام دی.

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ

پس که ویریږئ تاسی چه وبه نشی ساتلی دوی (دواړه) حکمونه د الله (په زوجیه و امورو کښی) نشته هیڅ گناه په دوی دواړو باندی په هغه شی کښی چه فدیو ورکړی په هغه سره (دا ښځه او ځان خلاص کړی)

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! که تاسی له دی نه ویریږئ چه د نارینه او ښځی په منع کښی داسی جگړی او مخالفتونه دی چه د هغوی په ژوندون کښی موافقت نه سره راځی نو په دی صورت کښی په دوی باندی څه گناه نشته چه ښځه څه مال ورکړی، او خپل ځان د هغه د نکاح له قیده جلا (جدا) کړی، او نارینه د هغی مال واخلی. دی ته «خلع» وایی، کله چه د ضرورت په حالت کښی د میره (خاوند) او د ارتینی (زوجی) له پاره «خلع» کول، روا شول، نو ټولو مسلمانانو ته ښایی چه په دی کښی سعی وکړی.

فائده: یوه ښځه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته حاضره شوه او ویی ویل چه زه له خپله میره (خاوند) څخه خفه یم او نه غواړم چه د هغه سره واوسم رسول الله صلی الله علیه وسلم چه د دی موضوع تحقیق وفرمایه، هغی ښځی وویل چه میره (خاوند) می نه زما د حقوقو په ادا کولو کښی کمی کوی، او نه زه د هغه په اخلاقو او دیانت باندی څه اعتراض لرم، خو زما هغه طبعاً بدی شی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هغی ښځی ځنی «مهر» بیرته واخیست، او میره (خاوند) ته ئی ورکړ، چه طلاقه ئی کړه، نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾

دا (ذکر شوی احکام) حدود د الله دی نو تاسی مه تیرویږئ! له حدودو د الله

او هر (هغه) څوک چه تیریری له حدودو د الله نه نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان (چه شیان بی عحایه ردی).

تفسیر: یعنی دا تول مذکوره احکام طلاق، رجعت، خلع، حدود او قواعد د پاک الله مقرره اصول دی، نو د هغو تعمیل او پابندی دیره ضروری ده. او بیایی چه هیڅ یو قسم مخالفت، تغییر او کوتاهی په هغه کښی ونه کړه شی!

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ ۖ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

نو (وروسته له دی دوو طلاقو څخه) که بیا ئی طلاقه کړه دا ښځه (دریم غلی) پس بیا حلاله نه ده (دا ښځه) ده لره پس (له دی نه) تر هغه پوری چه په نکاح واخلی دا ښځه میره (خاوند) بل پرته (علاوه) له ده نه، نو که طلاقه کړه دوهم میره (خاوند) (هم) دا ښځه (او عدت ئی تیر شو) پس نشته هیڅ گناه په دغو دواړو ښځه او رومبني میره (خاوند)، چه بیا سره رجوع وکړی دواړه که گمان وی د دی میره (خاوند) او ښځی په دی چه اقامه به کړی دوی احکام د الله (او په عحای به ئی کړی)، او دا (ذکر شوی احکام) حکمونه د الله دی چه بیانوی ئی (د هغه) قوم دپاره چه پری پوهیږی (او په مقتضاء د علم عمل کوی).

تفسیر: یعنی که میره (خاوند) خپلی ښځی ته دریم غلی «طلاق» ورکړی، نو بیا به هغه ښځه ده ته هیڅ نه روا کیږی، تر څو هغه ښځه له بل کوم سری سره خپله نکاح ونه تری، او هغه بل میره (خاوند) له دی سره صحبت (جماع) ونه کړی. او بیا پخپله خوښه سره «طلاق» ور نه کړی، او د هغه دوهم میره عدت هم پوره نشی، وروسته له دی نه چه د «فقهاؤ» په اصطلاح ورته «حلاله» وایی د هغه رومبني میره (خاوند) سره دوهمه نکاح هلته ترله کیږی چه د پاک الله د احکامو د ساتلو فکر له دوی سره وی. یعنی هر یو د بل حقوق په ښه شان سره وساتی او پخپلو نفسو باندی په ښه شان سره اعتماد او اطمینان ولری که نه خامخا بیا د دوی په منع کښی جنگ جنجال او شورماشور پېښیږی او بیا د حقوقو اتلاف ته نوبت رسیږی، او په گناه کښی اخته کیږی حال دا چه د نکاح اساس په محبت او مودت دی او مینه او الفت او ښه ژوندون د

نکاح غرض او غایه ده اگر که د صحت شرط ئی نه دی.

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا

او کله چه طلاقى کړئ تاسی ښځی نو ورسپړی دوی (آخر د) عدت خپل ته (یعنی چه د عدت ختمیدلو ته نژدی شی) نو وساتی! دوی په ښه ډول (طریقه) سره (یعنی رجوع ورته وکړئ!) یا خوشی کړئ! دوی په معروف ښه ډول (طریقه) سره او مه ساتئ تاسو! دا ښځی (په رجعت سره) له پاره د ضرر رسولو له جهته د دی چه (پر دوی باندی) تیری وکړئ!

تفسیر: یعنی د عدت تر ختمیدلو پوری میره (خاوند) واکمن او مختار دی، چه له هغی ښځی سره بیا موافقت او اتحاد وکړی او رجوع ورته وکړی، یا ئی په خوښی او خوشالی سره بیخی پرېږدی. دا هېڅکله ورته روا نه ده چه په بند کښی ئی وساتی، او د رېږولو (ازارولو) لامله (له وجی) بیا رجوع ورته وکړی. لکه چه ځینو سړیو هم داسی کول.
فائده: په پخوانی آیت ﴿الطَّلَاقُ مَثْرِثٌ﴾ کښی دا ښوولی شوی ؤ، چه تر دوو طلاقو پوری میره (خاوند) ته اختیار شته، چه یا ښځه په ډیر ښه ډول (طریقه) سره له خپل ځان سره پخلا (راضی) کړی یا ئی بیخی پرېږدی. اوس په دی آیت کښی داسی ارشاد فرمایي، چه دا اختیار یواځی تر «عدت» پوری دی، او وروسته له عدت څخه دا واک (اختیار) میره (خاوند) ته نه پاتی کیږی، نو ځکه نه ښایی چه دلته چاته د تکرار شبهه پیدا شی.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ، وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا
وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ
وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

او هر هغه څوک چه وکړی داسی کار نو په تحقیق سره ظلم ئی وکړ په ځان خپل او مه گرځوئ! آیاتونه د الله (داسی چه په اعراض او تهاون سره) مسخري (پری وکړئ!) او یاد کړئ! نعمت د الله (چه اسلام دی) په تاسی

باندی او (یاد کری!) هغه چه نازل کری دی (الله) په تاسی باندی چه کتاب دی او حکمت (احکام د کتاب) دی چه پند درکوی الله تاسی ته په هغه (منزل من الله) سره او وویریدی! له الله نه او پوه شی! تاسی چه بیشکه الله پر هر شی باندی ښه پوه دی.

تفسیر: په نکاح، طلاق، ایلاء، خلع، رجعت، حلاله او نورو کښی لوی لوی حکمتونه او مصلحتونه دی، په دوی کښی پلمی (تدبیرونه) او بهانی کول، او د بیهوده او چتی (بیکاره) اغراضو لامله (له وجی) مداخله کول، داسی دی لکه چه څوک د پاک الله جل وعلی شانه په احکامو باندی مسخری او توقی کوی نعوذ بالله من ذلك! مثلاً چه څوک رجعت وکړی او مقصود ئی داسی وی، چه ښځه وربروی (تکلیف کری)، نو پاک الله ته داسی خبری او ارادی تولی ښکاره دی، او له داسی پلمو (فریبونو) ځنی پرته (علاوه) له ضرره بل کوم شی په لاس نه ورځی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُم بِالْمَعْرُوفِ

او هر کله چه طلاقی کری تاسی ښځی پس ورسیدی دوی تا کلي (مقرری) مودی خپلی ته (په دی شانی چه عدت ئی تیر شی) نو مه منع کوئ تاسی دوی! له دی نه چه په نکاح واخلی دوی میرونه (خاوندانو) خپل کله چه دوی سره خوښ وی په خپلو منځو کښی په معروف (سم له دستوره) سره.

تفسیر: یوی ښځی ته د دی میره (خاوند) یو یا دوه طلاقه ورکړل، او بیا ئی په «عدت» کښی «رجعت» هم ورته ونه کړ، کله چه د دی ښځی د عدت موده ختم شوه نو د نورو غوښتونکو په منع کښی د دی مخطوبی ښځی هغه پخوانی میره (خاوند) هم د خپلی نکاح پیغام ورولېږه. ښځه هم په دی خبره باندی خوښه وه، مگر د دی ښځی ورور ته قهر ورغی، او دا نکاح ئی معطله کړه، په دی خبره باندی دا حکم نازل شو، چه ښایی د ښځی خوشالی او هوسایی (آرام) تر نظر لاندی ونیوله شی! او لازم دی چه هغی له خوښی سره سم نکاح وترله شی! او نه ښایی چه د کوم بل چا خیال او ناخوښی پکښی مداخله وکړی، دا خطاب عام دی. او تولو هغو کسانو لره شامل دی چه د ښځو د نکاح مخه نیسی، او هغه نه پریردی، چه پخپله خوښه سره د خپل نوی ژوندون سرشته او انتظام وکړی. عام له دی نه چه دا منع کوونکی همغه رومبی میره (خاوند) وی، چه دی ښځی ته ئی «طلاق» ورکړی دی، او اوس د دی ښځی مخه نیسی چه له بل چا سره نکاح ونه تری. یا د دی ښځی کوم ولی او وارث وی، چه دا ښځه نه پریردی چه همغه خپل

پخوانی میره (خاوند) یا بل کوم میره (خاوند) وکړی. هوا که کومی بی قاعدی خبری په منع کښی راغلی وی، لکه چه د کوم غیر کفو (ناسیال) سره ښځه خپله نکاح ترل غواړی، یا ئی عدت نه وی پوره شوی، نو هلته دوی ته د هسی نکاح د ممانعت حق شته. او د «بالمعروف» له فرمایلو څخه هم دا مطلب دی چه دوی له حلالی نکاح، روا مهر او ښه ژوند څخه مه منعه کوئ.

ذَلِكَ يُوعِظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

دا (حکم د نه منع کولو) پند ورکاوه کیږی په ده سره هغه چاته چه وی دی له تاسی نه چه ایمان لری په الله او په ورځی آخری باندی.

تفسیر: یعنی له هغه حکمه چه مذکور شو ایماندارو ته پند ورکاوه شی، ځکه چه له دی پند څخه هم دوی گټه اخلی او که نه دا پند ورکول د ټولو خلقو لپاره دی، او په هغه کښی د هیچا څه خصوصیت نشته، او د مؤمنانو له اختصاص څخه ضمناً نورو ته تهدید او د هغو تحقیر هم تری څرگندیږی. یعنی هغه خلق چه په دی احکامو باندی عمل نه کوی، گواکی دوی په الله تعالی او جزا په ورځی باندی ایمان نه لری.

ذَلِكَ أَزْكَى لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٧﴾

دا (د منع او ضرر ترک) ډیر غوره دی تاسی (او دوی) ته او ښه پاکیزه دی او الله عالم دی (پر هر شی) او تاسی نه پوهیږئ. (په خپل خیر هم).

تفسیر: یعنی د هغی ښځی په نه ستنولو (واپس کولو) له نکاح ځنی او د هغی ښځی په نکاح کښی داسی ښیگنه (فائده) او پاکیزگی ده چه د نکاح په ممانعت کښی هغه هیڅ کله نشته، کله چه ښځه خپل پومبني میره (خاوند) ته راغبه وی، نو ښایی چه له هغه سره ئی نکاح وتړله شی، ځکه په دی نکاح کښی هسی ښیگنه (فائده) او پاکیزگی ده چه د بل چا په نکاح کښی داسی ښیگنه (فائده) هیڅ نشته الله تعالی ته د هغوی د زړو خبری او راتلونکی گټی او تاوان داسی ښه معلوم دی، چه تاسی پری نه پوهیږئ!

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ

او میندی (مور) دی شودی (پیغ) ورکوی اولاد خپل ته دوه کاله پوره دا
(حکم) هغه چا لره دی چه اراده لری د دی چه پوره کړی (نسته د) تی
ورکولو

تفسیر: یعنی په میندو باندی حکم دی چه خپل اولاد ته دی تر دوو کلو پوری شودی ورکړی! او دا موده هغه چا لره ده چه مور او پلار ئی وغواړی چه هغه موده پوره کړی. که نه په دی موده کښی لېوالی هم روا دی. لکه چه په وروستنی آیت کښی راځی. او په دی حکم کښی هغه میندی هم داخل دی، چه د هغوی نکاح باقی وی. یا طلاق شوی وی او یا د هغوی د «عدت» موده تیره وی. هوا دومره فرق شته چه په هر حال میره (خاوند) نفقه او کالی (جامی) منکوحی ته او معتدی ته ورکوی عام له دی نه چه ښځه هغه مولود ته شودی ورکوی، یا ئی نه ورکوی، او کله ئی چه «عدت» ختم شو نو بیا به نفقه او کالی (جامی) د شودو ورکولو لامله (له وجی) ورکوی. او له دی آیت ځنی دا معلومه شوه چه د شودو ورکولو د مودی انتها پوره دوه کاله دی، چه ښایی هغه موده په مور یا په بله کومه ښځه باندی پوره شی! او پلار هم په هم دغو دوو کلونو کښی مجبور دی چه د خپل وړوکی د شودو اجرت ادا کړی! او دا تری نه معلومیږی چه د شودو ورکولو موده له دوو کلونو ځنی زیاته نه ده.

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا
لَا تُضَارُّ وَالِدَةُ الْبَوْلِ هَاوَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بَوْلٌ

او ده پر هغه چا چه زیږول شوی دی ورته (یعنی پلار) روزی د دوی (یعنی د میندو) او کالی (جامی) د دوی (یعنی د میندو) په معروف (سم له دستوره) سره او زور نشی کولی په هیڅ نفس باندی مگر په اندازه د توان د ده سره نه دی ضرر رساوه کیږی مور ته په سبب د ولد د دی سره او نه (دی ضرر رساوه شی) پلار د دی ولد ته په سبب د ولد د ده سره.

تفسیر: یعنی پلار ته ښایی چه د وړوکی مور ته دودی او کالی (کپړی) په هر حال کښی ورکړی! په اول صورت کښی د دی لامله (له وجی) چه هغه د ده په نکاح کښی ده، او په دوهم صورت کښی د دی له پاره چه په «عدت» کښی ده. او په دریم صورت د شودو ورکولو اجرت (باره) په ده باندی کیږی. او نه ښایی چه د وړوکی مور او پلار یو بل ته د هغه وړوکی لامله (له وجی) څه ربر (ازار) او تکلیف ورکړی. مثلاً مور ته لازم نه دی چه بی سبه له شودو ورکولو

خخه مخ واروی. یا پلار بی سببه وړوکی له مور خخه جلا (جدا) کړی، او د بلی کومی بښی په شودو ئی وروزی، یا د هغه د مور په نفقه او پوښاک کښی خه تنگی وکړی.

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ

او شته په وارث (د پلار) باندی په شان د هغه (نفقه چه په پلار وه)

تفسیر: یعنی که پلار مړ شی، نو په وړکی او د وړکی په وارثانو باندی هم دا خبره لازمه ده چه د شودو رودلو په موده کښی د هغه مور ته د دودی او کالیو (جامو) مصارف ورکړی، او هیڅ خه تکلیف ورته ونه رسوی. او له وارث ځنی هغه وارث مراد دی چه محرم هم وی.

فَإِنْ أَرَادَ إِفْصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا

نو که وغواړی دوی دواړه (مور او پلار) بیلول (له تی ځنی پخوا له دوه کلونو خخه) په خوښی سره چه وی له دوی دواړو نه او په مشوری (د دواړو سره) پس نشته هیڅ گناه پر دوی دواړو باندی (په دی کښی)

تفسیر: یعنی که مور او پلار د کوم مصلحت له امله (وجی) د دوه کلونو په منځ کښی له مشوری او رضامندی خخه وروسته، وړکی له تی بیلوی، او شودی نه ورکوی، نو پکښی خه گناه نشته. مثلاً چه د مور شودی ښی نه وی.

وَإِنْ أَرَدْتُمُ أَنْ تَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ نَأْتِيَتُمْ بِالْمَعْرُوفِ ط

او که قصد وکړئ تاسی چه دایی ونیسی! (بله بڼه له پاره) د تی ورکولو اولاد خپل ته نو نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی کله چه وسپارئ تاسی! هغه شی چه قصد د ورکولو کړی وی تاسی دوی ته په معروف (سم له دستوره) سره

تفسیر: یعنی ای نارینه و! که تاسی د کوم مصلحت او ضرورت لامله (له وجی) پرته (علاوه) له موره د بلی کومی بښی په شودو باندی خپل وړکی وروزی (وپالی) نو په دی کښی هم خه گناه

نشته، مگر داسی نه چه د مور له برخی او حق ځنی کوم شی کم شی، بلکه سم له دود (رواج) او دستور سره د کوم شی ورکول چه مور لره وی هغه پوره ورکړئ! او دا مطلب هم کیدای شی چه د دایی حق پوره ورکړئ!.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۲۳﴾ وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا تَرَكَصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا

او وویرېږئ! له الله او پوه شی! چه بیشکه الله په هغو شیانو چه کوی ئی تاسی ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ) دی او هغه کسان چه مړه شی له تاسی نه او پریږدی دوی ښځی انتظار دی کوی دا ښځی (د نکاح کولو څخه) په ځانو خپلو څلور میاشتی او لس (ورځی).

تفسیر: پخوا له دی نه دا خبره تیره شوه چه د طلاق په عدت کښی د دری حیضونو انتظار دی وکړ شی! اوس فرمایي چه د مرګ په عدت کښی دی د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار وباسی! په دی موده کښی که دا خبره ښکاره شوه، چه هغه ښځه حامله نه ده، نو له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه ورته شته. که نه وروسته د اولاد زیږولو (د حمل له وضعی) څخه ورته اجازه ده. د دی تشریح به د «الطلاق» په سورت کښی راشی. په حقیقت کښی دری حیضه یا د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار د حمل د ښکاره کیدلو لپاره ټاکلی (مقرر) شوی دی. (او د وینځی عدت د اصیلی نیمایی دی).

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ

نو کله چه ورسپړی دوی مودی د عدت خپل ته پس نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی په هغه کار کښی چه کوی ئی دا ښځی په (حق د) نفسونو خپلو کښی په ښه توګه (طور) (سم له شرعی اصولو) سره.

تفسیر: کله چه کوندي ښځې خپل عدت پوره کړی یعنی غیر حامله ښځه څلور میاشتی او لس ورځې، او حامله ښځه د اولاد تر راوړلو پوری معطله شوه، نو بیا دوی ته د شریعت له احکامو سره سم له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه شته او نه پری گناهکاریږی. زینت، عطر وهل او د خوشبویی استعمالول، تول ورته جائز دی.

وَاللّٰهُ يَمَّا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿۲۳﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيْمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خُطْبَةِ النِّسَاءِ
أَوْ الْكِنْتُمْ فِيْ أَنْفُسِكُمْ عَلِمَ اللّٰهُ أَنْكُمْ سَتَدُّ كُرُوْهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُؤَاْعِدُوْهُنَّ سِرًّا اِلَّا
أَنْ تَقُوْلُوْا قَوْلًا مَّعْرُوفًا وَلَا تَعْرُضُوْا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّٰى يَبْلُغَ الْكِتٰبُ اَجَلَهٗ

او الله په هغو شيانو چه کوئ (پی) ښه خبردار دی (نو جزا به پری درکړی).
او نشته هیڅ گناه په تاسی باندی په هغه (کار) کښی چه اشاره کوئ تاسی
په هغه سره چه غوښتل (د هغو) ښځو دی (چه په عدت کښی وی) یا (پی)
پت ساتئ په زړونو خپلو کښی معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی ژر به یاد
کړئ په غوښتلو سره د نکاح دا ښځی ولیکن وعده مه کوئ! له دوی سره (د
نکاح) په پټه مگر (هم دا) چه ووايئ تاسی ویل ښه! (نیک له شریعت او
رواجه سره سم) او مه کوئ قصد (د ترلو) د غوتی د نکاح (د دوی) تر هغه
پوری چه ورسیری تا کلی (مقرر) عدت انتها د نیتی خپلی ته.

تفسیر: د دی آیت خلاصه دا ده کله چه ښځه د خپل میره (خاوند) له نکاح ځنی جلا (جدا)
شوه، نو تر هغه پوری چه د دی «عدت» پوره شوی نه دی. بل چاته دا خبره جائزه نه ده، چه
له هغی سره خپله نکاح وتری، یا صافه او دانگ پیلې (واضح) وعده له هغی ځنی واخلی، یا په
ښکاره ډول (طریقه) سره پیغام ور ولیږی. لیکن که په زړه کښی نیت وکړی، چه وروسته له عدته
به له هغی سره خپله نکاح وترم. یا په اشاره سره خپل مطلب ورواوری، چه بل څوک له ده نه
وراندي پیغام ور ونه لیږی، لکه چه هغی ښځی ته واوروی چه «ستا غوندي میرمنی قدر او عزت
هر څوک ساتی. یا زه غواړم چه له کومی پتمنی (غیرتی) میرمنی سره خپله نکاح وترم.» نو
دی په هسی خبرو باندی هیڅ نه گناهکاریږی. مگر صاف او ښکاره پیغام هیڅکله باید ور ونه
لیږی.

وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَفُورٌ حَلِيمٌ ٢٢٥

او پوه شیء تاسی! چه بیشکه الله معلوم دی ده ته هغه څه چه په زړونو ستاسی کښی دی نو ووبریږئ! له ده نه (او د نامشروع شی قصد مه کوی!) او پوه شیء تاسی! چه بیشکه الله ښه ښونکی (د خطیثاتو) ډیر تحمل والا دی (د عقوبت په تاخیر له پاره د انابت)

تفسیر: یعنی پاک الله ستاسی د زړونو له خبرو غځی ښه خبر دی - نو له ناروا ارادو غځی تل ځانونه ژغورئ (ساتی)!. او که چیری مو کومه ناجائزه اراده وکړه، نو ژر تر ژره له هغی غځی توبه وکړئ!. چه الله تعالی لوی مغفرت کوونکی دی، او په دی خبری باندی نه ښایی چه سری داده او مطمئن شی، چه ولی پر هغه بل گناهکار باندی څه عذاب مسلط شوی نه دی، ځکه چه پاک الله لوی حلیم دی. او په عقوبت او سزا کښی تلوار نه فرمایی.

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِرِ قَدَرُهُ وَ عَلَى الْبُقْعَةِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ٢٢٦

نشته هیڅ تکلیف (گناه او مهر) په تاسی باندی که طلاقی کړئ تاسی ښځی (خپلی) تر څو چه صحیح خلوت مو نه وی کړی له دوی سره او مقرر کړی مو (نه) وی له پاره د دوی تا کلی (مقرر) مهر او څه خرڅ ورکړئ! دوی ته (واجب) دی پر غنی (میره) باندی په اندازه (د توان) د ده او (شته) په فقیر (میره) په اندازه (د توان) د ده خرڅ چه په معروف (سم له اصولو) سره وی حق (لازم) دی په نیکی کوونکو (مسلمانانو) باندی.

تفسیر: که د نکاح ترلو په وخت کښی د مهر ذکر ونشو، او بی د مهر له تاکلو (مقررولو) غځی نکاح وترله شوه، نو دا نکاح صحیح او روا ده، او مهر به وروسته له نکاح څخه مقرریږی. لیکن په دی صورت کښی که پخوا له صحیح خلوته او لاس ورغځولو او مجامعت څخه میره

(خاوند) طلاق ورکړی، نو څه مهر پری نشته، خو په میره (خاوند) باندی لازم دی چه له خپله طرفه هنی بنځی ته څه شی ورکړی هغه دا چه لو تر لوه دری کالی (جامی)، کمیس پرتوگ او تکرې (غادر) دی سم له خپله حاله سره په دیره خوښی او خوشالی سره ورکړی!

وَأِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ
لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوا
الَّذِي بَيْنَهُمَا عُقْدَةٌ أَوْ نِكَاحٌ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ
وَلَا تَتَّبِعُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٢﴾

او که طلاق کړئ تاسی دوی (یعنی بنځی) پخوا د مسه کولو د دوی (یعنی د بنځو) او په تحقیق سره تا کلي (مقرر) ؤ له پاره د دوی مهر نو (لازم) دی (په تاسی باندی) نیمایی د هغه څه چه تا کلي (مقرر) مو وی مگر که عفو وکړی دا بنځی (چه تول میره (خاوند) ته ورپریودی) یا عفو وکړی هغه سړی (میره) چه په لاس د ده کښی ده غوټه د نکاح (چه کامل مهر ورکړی) او دا چه عفو وکړئ تاسی (ای بنځو او میرو (خاوندانو) دغه عفو) دیره نژدی ده پرهیزگاری ته او مه هیروئ تاسی فضل (احسان کول) پخپلو منځو کښی بیشکه چه الله پر هغه څه چه کوئ (یی تاسی ښه لیدونکی (په پتو او ښکاره ؤ عالم) دی.

تفسیر: که د نکاح په وقت کښی مهر مقرر شوی وی، او له لاس وروړلو څخه پخوا میره (خاوند) خپلی بنځی ته طلاق ورکړی، نو نیمایی مهر پری لارمیوی، مگر که هغه نارینه یا بنځه چه د نکاح د غوټی تینګول او پرانیټل د هغه په اختیار کښی دی، له خپل حقه تیر شی ښه دی. د بنځی ښیګنه (فائده) دا ده چه هغه نیم مهر هم ورپریودی. او د نارینه ښیګنه (فائده) دا ده چه همغه مقرر مهر پوره وروړسوی او که پوره مهر ئی رسولی وی، نو نیم دی تری بیرته وانځلی، بلکه تول مهر دی ورپریودی. بیا ئی وفرمایل «که نارینه ورتیر شی، نو له «تقوی» سره دیر وړ (لائق) او مناسب دی ځکه چه پاک الله نارینه ته لویي ورکړی ده، او د نکاح د ساتلو، او د طلاق ورکولو واکمن او مختار ئی گرځولی دی». کله چه د نکاح په سبب په ده باندی تول «مهر» لارمیوی، او اوس دی غواړی چه په لاس نه وروړلو او په طلاق ورکولو سره ځان د نیمایی مهر څخه خلاص کړی، نو دا کار له تقوی سره مناسب نه دی، ځکه چه د بنځی له پلوه هیڅ

قصور نه دی شوی، او هر څه چه شوی دی، د نارینه له خوا شوی دی، نو بنا په دی نارینه لره
ښایی چه له عفوی او میرانی (بهادری) ځنی کار واخلي.

فائده: د طلاق «مهر» د «وطی» په لحاظ څلور صورته لری

(۱): چه نه «مهر» تاکلی (مقرر) شوی وی، او نه «وطی» ته وار رسیدلی وی.

(۲): چه مهر تاکلی (مقرر) شوی وی خو «وطی» واقع شوی نه وی.

د دی دواړو صورتونو حکمونه له پورتنیو دوو آیتونو ځنی معلومیږی.

(۳): چه «مهر» مقرر شوی وی او «وطی» ته هم نوبت رسیدلی وی په دی صورت کښی همغه

«مهر» چه مقرر شوی وی، پوره ورکاوه شی. دا خبره د کلام الله په بل یو آیت کښی راغلی ده.

(۴): چه «مهر» ئی نه وی تاکلی (مقرر) او له لاس وړولو څخه وروسته طلاق ورکړی په دی

تقدیر سره پوره «مهر مثل» لازمیږی یعنی هومره چه د هغی ښځی په تېر کښی د «مهر» دود

(رواج) او دستور وی.

هم دا څلور صورتونه د میره (خاوند) د مر کیدلو په وخت کښی هم پیښیږی، مگر د مړینی
حکم د طلاق له حکمه څخه مخالف دی. که «مهر» ئی ونه تاکه، او لاس ئی هم ورنه وړ، او مر

شو، یا ئی لاس وړوړ، او بیا تری، مر شو، په دی دواړو صورتونو کښی «مهر مثل» پری

لازمیږی او که ئی «مهر» مقرر کړی، او لاس ئی وړوړ، یا ئی ورنه وړ، په دی دواړو صورتونو

کښی همغه «مهر» چه مقرر شوی دی، ښایی چه پوره ورکړ شی!

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ﴿۲۳﴾

ساتنه کوی تاسی! پر (تولو) لمونځونو باندي او (خصوصاً) په لمانځه منځنی
باندي (چه مازدیگر دی) او ودیږئ تاسی! الله ته ویریډونکی (په ادب سره)

تفسیر: له منځنی لمانځه ځنی مراد د مازدیگر لمونځ دی، چه د شپي او ورځی په منځ کښی
دی. د دی لمانځه تاکید ئی ځکه زیاد وفرمایه، چه په دی وخت کښی دنیوی مشاغل او کارونه

دیر پیښیږی. او ویی فرمایل چه ودیږئ په ادب سره! یعنی په لمانځه کښی هسی کوم حرکت

ونه کړئ! چه له هغه څخه داسی څرگند شی، چه گواکی تاسی لمونځ نه کوی یا مو لمونځ پری

مات شی، لکه خوړل او څښل یا له چاسره خبری کول یا خندل یا ئی د تولو حقوقو ساتنه

کوی لکه طهارت، آذان، اقامت، جمع او جماعت، د نیت خلوص، حضور، خشوع، خضوع،

طمأنیت، فرائض، واجبات، سنن او مستحبات.

فائده: د طلاق په حکمونو کښی د لمانځه د حکم بیانول یا دا وجه لری چه نه ښایی دنیوی

معاملی او یو له بله جگړی تاسی د پاک الله له یاده غافل کړی. یا ئی دا وجه ده د هوا او

هوس بندگانو ته د حرص او بخل د غلبی لامله (له وجی) د عدل پوره کول، او له انصافه څخه

کار اخیستل، او بیا هغه هم د رنځ او د طلاق په حالت کښی، دیر سخت او درانه دی. بیا په داسی صورت کښی چه د ﴿وَأَنْ تَعْلُوا﴾ او د ﴿وَلَا تَسُوا الْفَضْلَ﴾ رعایت هم پکښی وشي، له هغوی ځنی د هسی تعمیل توقع او هیله (امید) لرل، بیخی مستبعد او لری په نظر راځی، نو چاره نی داسی وفرمایله چه د لمانځه محافظت او د هغه ساتنه او تل ادا کول او د هغه د ټولو حقوقو او شرایطو رعایت، د هغو عمده علاج دی ځکه چه لمونځ د فضائلو په تحصیل او د ردائلو په ازاله کښی لوی اثر لری!

فَإِنْ خِفْتُمْ فِرْجَآلًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَأَدْكُوا اللَّهَ كَمَا
عَلَيْكُمْ مَالَهُ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

نو که ویریدئ تاسی (له دشمنه یا له بل شی نه) نو (لمونځ کوئ تاسی!) په پلي (پیاده) تگ یا په سورلی سره نو کله چه په امن شی تاسی نو یادوئ تاسی! الله لکه چه ښوولی ئی دی تاسی ته هغه څه چه نه وئ تاسی چه (پری) پوهیدئ!.

تفسیر: یعنی د جنگ او د دښمن د ویری په وخت کښی له مجبوریته په سورلی او په پلي (پیاده) تگ کښی هم په اشاره سره لمونځ کول روا دی. اگر که د هسی لمونځ کوونکی مخ د قبلې په لوری هم نه وی.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ
مَّتَّاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ ﴿٣٨﴾

او هغه کسان چه مړه شی له تاسی نه او پریردی دوی (خپلی) ښځی (لارم دی پر دوی باندی چه) وصیت دی وکړی دپاره د ښځو خپلو د خرڅ ورکولو تر یوه کاله پوری بی له ایستلو (له خپلو کورونو څخه)

تفسیر: دا حکم پخوانی دی. کله چه د میراث احکام نازل شول، او د ښځو برخی خرڅندی شوی، او د ښځی د «عدت» موده څلور میاشتی او لس ورځی وټاکلی (مقرر) شوی، نو وروسته له هغه د دی آیت حکم منسوخ شو.

فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۲۴﴾

نو که پخپله ووتلی (دا ښځی له خپلو کورونو څخه) نو نشته هیڅ گناه (او نفقه او مسکن) په تاسی باندی په هغه شی کښی چه کوی ئی دوی په خپلو ځانو کښی له معروفه (له ښو کارونو چه پاکی او زینت دی او الله ډیر غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی که هغه ښځه پخپله خوښه سره د کال له ختمیدلو څخه پخوا له کوره ووځی، نو ای وارثانوا په دی کار کښی چه ښځی ئی سم له شریعت سره د خپلو ځانو له پاره وکړی، پر تاسی باندی هیڅ گناه او وبال نشته. یعنی که وغواړی چه میره (خاوند) وکړی - یا ښه کالی (کپړی) واغوندي، او عطر استعمال کړی، په دی کښی په دوی باندی هیڅ یو حرج نشته.

وَالْمُطَلَّاتُ مَتَاءٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿۲۵﴾

او شته طلاقى کړی شویو ښځو ته خرڅ ورکول په معروفی (نیکی طریقې) سره. چه مقرر لارم کړی شوی دی پر پرهیزگارانو باندی.

تفسیر: پخوا له دی نه د خرڅ یعنی د کالیو (جامو) ورکولو حکم د هغه طلاق په نسبت راغلی ؤ، چه نه «مهر» تاکلی (مقرر) شوی وی، او نه میره (خاوند) لاس وروړی اوس په دی آیت کښی هم دغه حکم د نورو له پاره هم صادر شو. مگر دومره فرق شته چه ټولو طلاق ورکړی شویو لره کالی (جامی) ورکول، یواځی مستحب دی، او کوم ضروری امر نه دی. او په رومبی صورت کښی ضرور دی.

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۲۶﴾

هم داسی (لکه چه دا احکام ئی بیان کړل) بیانوی الله تاسی ته آیتونه (احکام) خپل له پاره د دی چه تاسی وپوهیږئ! (او شرعی احکامو ته عقل متوجه کړئ!).

تفسیر: یعنی څرنګه چې الله تعالیٰ دلته د نکاح - طلاق او عدت احکام بیانوي، هم دا راز (قسم) خپل احکام او آیتونه واضح فرمایي څو چې پری وپوهیږئ! او عمل پری وکړئ! دلته د نکاح او طلاق احکام پای (انتها) ته ورسیدل.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ
فَقَالَ لَهُمْ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى
النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٠﴾

آیا نه ده لیدلي تا (یعنی نه دی رسیدلي علم ستا ای عبرت اخیستونکيه! قصی د) هغو کسانو ته چې وتلي وو له کورونو خپلو نه حال دا چې دوی په زرګونو و له ویری د مرګه پس وفرمایل دوی ته الله چې مړه شی (پس مړه شول) بیا ئی ژوندی کړل دوی بیشکه الله خامخا څیښتن (خاوند) د فضل (مهرباني) دی په خلقو باندې ولیکن ډیر د خلقو شکر نه باسي. (لکه چې ښایي او پند تری نه اخلي).

تفسیر: دا د یوه پخواني امت قصه ده چې څو زره سړي د خپلو کورنیو سره له خپل هیواد (علاقه) څخه د دی له امله (وجی) وتښتیدل چې له دښمن ځنی ویریدل او له جنگ څخه ئی خپل ځانونه ګوښه (جدا) کول. یا له وبا ځنی ویریدل او په تقدیر او توکل باندې ئی یقین او باور نه ؤ. بیا کله چې دوی یوه مزله ته ورسیدل، د الله تعالیٰ په حکم ټول سره مړه شول، او وروسته له اوو ورځو د خپل نبي علیه السلام په دعا او غوښتنه سره بیرته ژوندی شول، چې له خپلو پخوانیو ګناهونو ځنی توبه وکړي او وروسته له دی نه په ښو کارونو مشغول شی. د دی پېښی قصه دلته ځکه فرمایي چې د کافرانو له «جهاد» یا د فی سبیل الله له خرڅه د مال او د ځانو د مینې او محبت له سببه نه ښایي چې سړي مخ واړوي. او ودی پوهیږي چې که الله تعالیٰ حکم وکړي نو له هغه ځنی د ژغورنې (ساتنې) هیڅ یو صورت او چاره نشته. او که د ژوندون اراده وفرمایي نو مری په یوه سلګی کښی بیا ژوندی کولی شی. له مرګ څخه د ژونديو ژغورنه (ساتنه) کومه لویه خبره نه ده، نو بیا د هغه د حکم په تعميل کښی له مرګ ځنی ویریدل او له «جهاد» ځنی ځان ایستل یا د افلاس له ویری له خیراتونو او صدقاتو ځنی لاس نیول او پر نورو باندې د احسان او فضل او عفوی وروڼه ترل برسیره په بدنیتي، پوره ناپوهی او حماقت هم دی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۲۸﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضِعَّهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۲۹﴾

او جنگ کوی (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او پوه شی تاسی! چه بیشکه الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (په ټولو احوالو) دی. څوک دی هغه سړی چه قرض ورکوی الله لره قرض نیک (د زړه له اخلاصه د الله په لاره کښی په صرفولو سره) نو زیات به کړی الله (ثواب د) قرض ده لره په زیاتوالی دیر او الله تنگوی (رزق) او فراخوی (رزق) او هم (خاص) بیا به ده ته بیولی کیږی! (د اعمالو د جزا له پاره).

تفسیر: یعنی کله چه دا خبره ښکاره شوه چه ستاسی ځان او مال د پاک الله په حکم کښی دی، نو اوس تاسی ته ښایی چه د الله تعالی د دین له پاره د کافرانو سره جنگ وکړی! او وپوهیږی! چه پاک الله ټول شیان گوری، او د پلمو (تدبیرونو) او بهانو کوونکو او د نورو ټولی خبری اوری او پری پوهیږی. او ښایی چه د الله تعالی په لاره کښی مال صرف کړی! او له تنگسی او فقیری څخه هېڅ اندېښنه ونه لرئ! او وپوهیږی! چه تنگسه او پراخی او نور شیان ټول د پاک الله په واک او اختیار کښی دی. او د ټولو مرجع او ورنگ د ده په لوری دی. «قرض حسنه» هغه پور (قرض) ته وایی چه له ورکولو څخه وروسته د هغه دبیرته اخیستلو زیاته تقاضا ونه کړای شی او پور (قرض) ورکوونکی په پوروړی باندی خپل منت او احسان کښیږدی. او عوض او بدل ئی ونه غواړی، او هغه ته په سپکه سترگه ونه گوری. او الله تعالی ته د مال ورکولو ځنی دا مراد دی چه سړی د «جهاد» او غزا په لاره کښی خپل مال صرف کړی. او په اخلاص ئی وښندی (وکړی). یا ئی محتاجانو ته ورکړی.

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْحَقُّ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿۳۰﴾

آیا نه دی لیدلی تا (یعنی نه دی رسیدلی علم ستا ای عبرت اخیستونکیه! قصی د) دلی ته له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوبه ځنی). وروسته له موسی نه.

تفسیر: له دی قصی څخه د حق تعالی هغه قبض او بسط ښه ثابتیږی، چه ذکر ئی پخوا له دی نه وشو، یعنی فقیر ته باچایی ورکوی، او له باچایانو ځنی باچایی اخلی. ضعیف قوی گرځوی،

او قوی ضعیف.

إِذْ قَالَ النَّبِيُّ لَهُمْ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ
 أَنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَالَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
 وَقَدْ أَخْرَجَنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَاءِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا
 قَلِيلًا مِّنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾

کله چه وویل دوی یوه نبی ته (چه راغلی ؤ) دوی ته چه مقرر کړه مونږ ته یو
 باچا چه جنگ وکړو (مونږ په تدبیر او اتفاق د هغه) په لاره د الله کښی،
 (نو) وویل (نبی) آیا نژدی ده چه تاسی (یعنی توقع شته) که فرض کړی
 شی په تاسو باندی جنگ چه ونه کړی جنگ (بلکه دا توقع شته) وویل دوی
 څه (مانع) دی مونږ لره چه وبه نه کړو جنگ په لاره د الله کښی؟ حال دا
 چه په تحقیق سره ایستلی شوی یو مونږ له کورونو خپلو او له غامنو خپلو
 (په ظلم سره او دا سبب د جنگ دی) نو کله چه فرض کړی شو په دوی
 جنگ نو وگرځیدل دوی (تول له جنگه) مگر (ونه گرځیدل) لږ له دوی نه او
 الله ښه عالم دی په ظالمانو باندی (نو جزا ورکوی دوی ته).

تفسیر: له حضرت موسی علیه السلام څخه وروسته تر یوی مودی پوری د بنی اسرائیلو چاری ښی
 وی، بیا کله چه د دوی نیتونه خراب شول، نو پر دوی باندی یو غلیم (ظالم) کافر باچا چه
 جالوت نومیده، مسلط شو، دوی ئی له ښاره وویستل، او د دوی کورونه ئی لوت او تاراج کړل،
 او مریان ئی وگرځول، بنی اسرائیل وتښتیدل. او په بیت المقدس کښی سره تول شول. په دی
 وخت کښی حضرت اشمونیل علیه السلام نبی ؤ، دوی له هغه څخه وغوښتل، چه یو باچا مونږ ته
 مقرر کړه! چه مونږ د هغه په ښوونه او ملگرتیا سره فی سبیل الله «جهاد» وکړو.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَتَىٰ يَكُونُ
 لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ الْمَالِ

قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ
وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۳۰﴾

او وویل دوی ته نبی د دوی چه بیشکه الله په تحقیق سره مقرر کړی دی
تاسی ته طالوت باچا وویل دوی (یعنی بنی اسرائیلو) چه څرنګه به وی ده
لره (یعنی طالوت لره) باچاهی پر مونږ باندی؟ حال دا چه مونږ ډیر مستحق
یو په باچایی سره له ده نه او نه ده ورکړی شوی (ده ته) پراخی له مال
څخه وویل (نبی) چه بیشکه الله غوره کړی دی دا طالوت په تاسی باندی او
زیات کړی ئی دی هغه له جهته د پراخی په علم او (په) جسم کښی او الله
ورکوی ملک (سلطنت) خپل هر چاته چه اراده کړی (د ورکولو یی) او الله
پراخ دی (احسان، فضل رحمت د ده) ښه عالم دی (په استعداد او مراتب د
هر چا)

تفسیر: پخوا له دی نه د طالوت په قوم او تېر کښی سلطنت نه ؤ. دی یو خوار او غریب کار
سړی ؤ او د بنی اسرائیلو په نزد د سلطنت وړ او لایق نه ؤ او د مال او شتو له امله (وجی)
دوی هر یوه خپل ځان د سلطنت او حکومت وړ (لائق) باله. اشموئیل علیه السلام وفرمایل چه
«سلطنت د هیچا حق نه دی. او د سلطنت لوی لیاقت د علم په وسعت او بدن په قدرت پوری
تړلی دی، چه په دی کښی طالوت له تاسو ځنی ښه او غوره دی.»
فائده: کله چه بنی اسرائیلو دا خبره واوریده نو خپل نبی اشموئیل علیه السلام ته ئی وویل چه
«پرته (علاوه) له دی نه بل کوم دلیل د ده په سلطنت باندی مونږ ته راوښیه! چه زمونږ په زړونو
کښی هیڅ یوه اندیښنه پاتی نشی.» اشموئیل علیه السلام دعا وکړه او د الله تعالی له لوری ئی
د طالوت د باچایی نور علایم هم وروښودل.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ
سَكِينَةٌ مِّنْ رَبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ
تَحْمِلُهَا الْبَنَاتُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿۱۳۱﴾

او وویل دوی ته (د یعقوب اولادی ته) نبی د دوی چه بیشکه علامه د پاچایی
د ده (د طالوت) دا ده چه رابه شی تاسی ته (یو) صندوق «چه وی به» په

هغه کښی آرام د زړه له (طرفه د) رب ستاسی او باقی پاتی شوی له هغه شیانو چه پریښی وو اولادی د موسی او اولادی د هارون حال دا چه بار کړی به وی هغه (صندوق) پرښتو، بیشکه چه په دی (راقلو د دی صندوق) کښی خامخا علامه ده (په باچایی د طالوت) تاسی ته که چیری یی تاسی مؤمنان (یقین لرونکی - نو ویی منی!)

تفسیر: په بنی اسرائیلو کښی له پخوا زمانو راهیسی یو صندوق موجود ؤ چه د هغه په منځ کښی به د حضرت موسی او هارون او نورو انبیاء علیهم السلام ځینی تبرکات وو. بنی اسرائیلو به تل په جنگونو کښی دا صندوق لکه زمونږ علم شریف د لشکرو په مخ کښی ووړ او د هغه په برکت به د الله تعالی په فضل فتح او بری د دوی په برخه کیده، کله چه جالوت بری وموند، نو دا صندوق ئی هم له دوی ځنی واخیست، خو څرنګه چه د الله تعالی اراده داسی وه، چه هغه صندوق بیرته بنی اسرائیلو ته ورکړی، نو داسی وشوه چه دی کافر به دا صندوق په هر ښار کښی چه کیښود هلته به هر راز (قسم) وباوی (وباګانی) او بلاوی څرګندیدی، لکه چه په دی منځ کښی پنځه ښارونه وران او ویجاړ شول. تر څو چه جالوت ناچاره شو او دا صندوق ئی پر دوو غوبو باندی بار کړ او هغه ئی سر په بیدیا وشرل د الله تعالی په اراده پرښتو هغه غوايي د طالوت تر ور پوری ورسول یا خو دا صندوق ملائکو واخیست او آسمان ته ئی پورته کړو، او بیرته ئی راکوز کړ او د طالوت په مخ کښی ئی په داسی حال کښی کیښود، چه بنی اسرائیلو ورته کتل بنی اسرائیلو د دی علامو په لیدلو د طالوت په باچایی باندی باور وکړ. او په نتیجه کښی طالوت د جالوت پر لشکر باندی سره له خپل فوځه حمله او یرغل ورؤړ خو په دی وخت کښی موسم خورا گرم ؤ او تودوخی (ګرمی) دیره زیاته وه.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ
فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَنْ لَمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ
اعْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ
هُوَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ
قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقُوا بِاللَّهِ كَرُمٌ مِنْ فِتْنَةِ قَلِيلَةٍ
غَلَبَتْ فِتْنَةَ كَثِيرَةٍ لِيَاذِنَ اللَّهُ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٥﴾

نو کله چه راووت طالوت سره د لښکرو (نو) وویل طالوت چه بیشکه الله ازمويونکی ستاسی دی په یوه ویاله (نهر) سره نو هر هغه څوک چه (اوبه) وڅښی له هغی ویالی (نهر) څخه نو نه دی له (تابعانو) زما، او هر هغه څوک چه ونه څکی دا (اوبه) نو بیشکه دی له (تابعانو) زما دی مگر (خو له تابعانو) زما دی) هغه څوک چه اخلی یو ورغوی اوبه په لاس خپل سره نو ویی څښلی دوی (اوبه) له هغی (ویالی - ټولو) مگر (ونه څښلی زیات له یوه ورغوی نه) لږو له دوی نه نو کله چه تیر شو له هغه ویالی نه دی (یعنی طالوت) او هغه کسان چه ایمان لرونکی ؤ (تیر شول) له ده سره وویل دوی (متخلفینو) (وروستو پاتی کیدونکو) چه نشته طاقت مونږ لره نن ورځ له جالوت سره او لښکرو د ده سره (د جنگ کولو) وویل هغو کسانو چه یقین ئی ؤ (په دی) چه بیشکه دوی ورتلونکی دی الله ته. ډیر (کرته) له لږو ډلو (د مؤمنانو) غلبه کړی وه په ډلی ډیری (د کفارو سرکښانو) په اذن (حکم) د الله سره. او الله سره له صابرانو دی (په نصرت او اثابت)

تفسیر: خلق له هوسه، د طالوت سره د تللو او حرکت په نیت ټول سره تیار شول. طالوت وویل «یوازی هغه ځلمیان دی له ما سره ملگری شی چه متوکلان پیاوړی (غیرتمن)، زحمت کښ، قوی او زړور وی» د دغو شرائطو سره سم (۸۰۰۰۰) ځلمیان له ده سره ووتل، بیا طالوت وغوښتل، چه دوی وازمویی په لومړی مزل کښی اوبه نه وی خو کله چه په دوهم مزل د اوبو ویالی ته ورسیدل، نو طالوت حکم وکړ «هغه ځلمی مجاهد چه له یوه ورغوی (لپه) ځنی زیاتی اوبه ونه څښی، هغه دی له ماسره ځی! او هغه سړی چه له یوه ورغوی (لپه) ځنی زیاتی اوبه وڅښی، له ما سره دی نه درومی!» په نتیجه کښی له دوی ځنی یوازی (۳۱۳) تنه ځلمیان پاتی شول، او نورو ډیری اوبه وڅښلی او جلا (جدا) شول، هغه ځلمیان چه له یوه ورغوی څخه ئی زیاتی اوبه نه وی څښلی، د هغوی تندی بیخی ماتی شوی، خو د هغو کسانو چه زیاتی اوبه ئی څښلی وی، د هغو تندی لا پسی زیاتیدی، او د وړاندی تللو توان ئی نه درلود (لرلو).

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ
أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١٢٨﴾ فَهَرَمُوهُمْ يَازِنُ اللَّهُ
وَقَتْلَ دَاوُدَ جَالُوتَ وَاتَّعَاهُ اللَّهُ الْمُلُوكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا

يَسْأَلُونَكَ لَوْلَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمُ بَعْضًا لَّفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَئِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥﴾

او کله چه راووتل (مخامخ شول) دوی لپاره (د جنگ) د جالوت او د لشکرو د ده نو ویل دوی (یعنی مؤمنانو) ای زمونږ ربه نازل (راتوی) کړه پر مونږ صبر او کلک کړه قدمونه زمونږ (په جنگ کېښی) او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره! په قوم د کافرانو. مات کړل مؤمنانو دوی (یعنی کافران) په اذن (حکم د الله سره او مړ کړ داؤد جالوت لره او ورکړ ده ته (یعنی داؤد ته) الله سلطنت او حکمت (او نبوت وروسته له مرگه د طالوت او اشموئیل، علیه السلام) او ویی ښودل ده ته له هغو شیانو چه اراده ئی کوله او که چیری نه وی دفع (منع) کول د الله خلقو لره ځینو د دوی لره په ځینو نورو سره (نو) خامخا به خرابه شوی وه ځمکه (هیواد په ظلم سره) ولیکن الله ځینتن (خاوند) د فضل (احسان) دی په خلقو باندی (نو ځینی په ځینو نورو سره له فساد څخه منع کوی).

تفسیر: کله چه د جالوت سره مخامخ شول. یعنی هغه (۲۱۳) تنه سړی چه په دوی کېښی د حضرت داؤد علیه السلام پلار (الشئ) او د ده شپږ وروڼه او په خپله داؤد، علیه السلام هم ؤ. او په لاره کېښی دری تیږو (گټو) پر داؤد، علیه السلام باندی غږ وکړ چه «مونږ دری سره واخله! چه مونږ دری واړه د جالوت په ککره باندی لگیدونکی، او د هغه وژونکی یو» نو ده واخیستی هر کله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول، پخپله جالوت راووت، او ویی ویل چه «زه یوازی ستاسی د جگړی له پاره بس یم، او تول به مات او مغلوب کړم یو یو ما ته راتیر شی حضرت اشموئیل، علیه السلام د داؤد، علیه السلام پلار ووغوښت، او ورته ئی وویل چه خپل تول ځامن دی ماته راوښیه! ده خپل شپږ واړه هلکان چه دیر جگ، پیاوړی (غیرتمند) او قوی ځلمیان ؤ وروښودل او حضرت داؤد، علیه السلام ئی ورسره مخامخ نه کړ، ځکه چه هغه یو ټیټکی او غوندکی (چیت) شپون ؤ، او پسونه (گدان) ئی څرول. اشموئیل، علیه السلام هغه هم راوغوښت، او ورته ئی وویل چه «ته جالوت وژلی شی؟». داؤد علیه السلام وویل هو! بیا د جالوت مخی ته ورووت، او هغه دری واړه تیږی (گټی) ئی په میچینوغزی (مچنوغی) کېښی کیښودی او جالوت ئی په تندی داسی پری وویشت، چه له خټه ئی دری واړه د باندی ووتلی، ځکه چه د جالوت نور تول وجود په اوسپنه کېښی پټ ؤ. د جالوت لشکر وتښتید، او مسلمانان بریالی (فتح مند) شول. بیا طالوت خپله لور داؤد علیه السلام ته واده کړه، او وروسته له طالوت نه هم ده داؤد، علیه السلام تولواک (باچا) شو. دی په عین تولواکی (باچاهی) کېښی نیی هم ؤ، او اوسپنه ئی په لاس

لکه موم گرځولی شوی وه . دیری ښکلی غفری ئی جوړولی . د مرغانو په خبرو باندی هم پوهیده . او د نورو ستاینو (صفتونو) او مناقبو خاوند هم ؤ علیه وعلى نبینا الصلوة والسلام . له دی څخه دا راضکاره شوه چه د «جهاد» حکم له پخوانیو پیړیو راهیسی جاری دی . او په «جهاد» کولو کښی د الله تعالی لوی رحمت او احسان دی خو ناپوهان وایی چه جنگ او «جهاد» کول د انبیاءو کار نه دی .

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٦﴾

دا چه (تیر شول) آیتونه (دلائل د قدرت) د الله دی چه مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده!) په حقه سره او بیشکه ته چه ئی (ای محمده!) هر و مرو (خامخا) (زمونږ) له مرسلانو څخه یی .

تفسیر: دا د بنی اسرائیلو قصه وه ، چه تیره شوه یعنی د زرهاؤ سریو وتل ، او د هغوی ناخاپه مړه کیدل او ژوندی کیدل . او د طالوت تولواکی او باچا کیدل دا ټول د الله تعالی د قدرت علامی دی ، چه تاته اورولی کیږی ، او ته ای محمده صلی الله علیه وسلم بیشکه د الله تعالی له رسولانو (استاخیو) څخه یی ! یعنی همغسی چه پخوا له تا څخه مرسلان مبعوث شوی دی ، ته هم د هغوی په شان په حقه او یقین سره مرسل یی ! چه د پخوانیو زمانو قصی په خورا (دیر) ښه ډول (طریقه) او حقه بیانوی ! حال دا چه دا خبری تا نه په کوم کتاب کښی لیدلی دی ! او نه دی له چا غنی اوریدلی دی .

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ
مَنْ كَلَّمَ اللَّهَ وَرَفَعَ بَعْضُهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ
مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ

دا تول رسولان (چه له آدم تر محمده پوری یاد شول) فضیلت ورکری دی مونږ
ځینی د دوی ته پر ځینو نورو ځینی له دوی څخه هغه دی چه کلام کړی د
الله (له دوی سره چه آدم، موسیٰ او محمد دی) او پورته کړی ئی دی ځینو
د دوی ته درجی (لکه محمد) او ورکړی دی مونږ عیسیٰ ځوی د مریمی ته
ښکاره معجزی او قوی کړی دی مونږ هغه په روح القدس (جبریل یا انجیل یا
اسم اعظم یا عیسوی روح) سره

تفسیر: دی رسولانو ته چه ذکر ئی وشو، مونږ فضیلت ورکړی دی، ځینو ته پر ځینو نورو
باندي (د رسالت نه برسیره په نورو صفاتو سره) ځنی په دوی کښی داسی دی چه الله جل جلاله
له هغوی سره کلام کړی دی. لکه آدم، موسیٰ او محمد علیهم السلام. ځینی د گرد (تول) جهان
له پاره تاکلی (مقرر) شوی دی لکه زمونږ رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم چه په دغه
شرف سره مخصوص او مبعوث شوی دی او د ځینو درجی یی لوړی کړی دی لکه چه ځینی د
یوه کلی او ځینی د یو ښار او ځینی د یوه قوم دپاره مقرر شوی دی او حضرت عیسیٰ علیه
السلام ته ښکاره معجزی ورعنایت شوی دی لکه مری ژوندی کول د اکمه ؤ (مادرزاد راندو) ابرصه
ؤ (برگو) او نورو روغول او مرسته (مدد) ورکړه مونږ هغه ته په پاک روح سره یعنی حضرت
جبریل علیه السلام مو د هغه د مرستی (مدد) له پاره ولیږه.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلْنَا مِنَ الْبَنِي إِسْرَءِيلَ مَنْ بَعْدَ هَارُونَ وَبَعْدَ مَا جَاءَهُمْ
الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنْ اخْتَلَفُوا فَيَنْهَوْنَهُمْ عَنْ أَمْنٍ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ
اللَّهُ مَا أَقْتَلْتُمُوهَا وَلَكِنْ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

او که اراده کړی وی الله (د تولو خلقو د هدایت) نو نه به وکړی جنگ

(او اختلاف) هغو کسانو چه وروسته له دی رسولانو څخه وو (د دوی له امتونو څخه) وروسته له هغه څخه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی ولیکن دوی اختلاف (او جگری) سره وکړی نو ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه ثابت پاتی شوی دی په ایمان او ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه کافران شول، او که اراده کړی وی الله (د دوی د هدایت) نو دوی به نه و کړی (مخالفت او) مجادله ولیکن الله کوی هغه کار چه اراده لری (د چا د هدایت او ضلالت)

تفسیر: هغه خلق چه په دی انبیاء باندی ئی ایمان راوړی دی، او زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم د نبوت، صافی او روڼی (واضح) علامی او حکمتونه ئی لیدلی او اوریدلی دی، که پاک الله اراده کړی وی، نو دوی به په خپلو منځو کښی نه سره جنگیدل، او یو له بله سره به ئی مخالفت نه کاوه او ځینی به د دوی له منځه مؤمنان او ځینی به د انبیاء په مخالفت سره کافران نه کیدل، لیکن حق تعالیٰ مختار دی د هر څه اراده چه وکړی، همغه کوی. هیڅ یو کار د هغه له حکمت څخه خالی نه دی. او په تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) صرف کړئ (په زکوٰة یا په جهاد یا په نورو واجبی صدقاتو کښی) ځینی له هغو مالونو څخه چه درکړی دی مونږ تاسی ته پخوا د راتلو د هغی ورځی نه چه نه پیرودل (اخیستل) او نه پلورل (خرڅول) پکښی شته (چه سری مال پیدا کړی بیا پری خپل ځان له عذاب خلاص کړی) او نه دوستی او نه شفاعت (او نه بی له اذنه د الله سپارښت پکښی شته)

تفسیر: په دی سورت کښی د عباداتو او معاملاتو په نسبت زیات احکام بیان شوی دی، چه د هغو گردو (تولو) تعمیل په نفس باندی دروند او سخت دی. او د انسان له پاره له گردو (تولو) اعمالو ځنی خورا (دیر) دروند عمل په ځان او مال سره (جهاد) کول، او د پاک الله په لاره کښی د هغو جارول (قربانول) دی. او د الله جل جلاله زیاتره حکمونه یا د ځان په نسبت وی، یا د مال په نسبت، هو! دیر ځلی بندګان د ځان یا مال په مینه او رعایت سره په ګناه کښی اخته کیږی. ګواکي د هم دی دوو شیانو بی موده مینه د ګناهونو اصل او بنسټ (بنیاد)

دی، او له هغوی ځنی نجات او ژغورنه (ساتنه) د گردو (تولو) عباداتو د سهولت اساس او منشاء ده، نو ځکه ئی د هغو گردو (تولو) بدنی او مالی حکمونو له بیان فرمایلو ځنی وروسته، د «قتال» او د «انفاق» بیان وفرمایه، چه یو له بل سره ډیر مناسبت لری.

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ الآية - د رومبني بیان ؤ- او ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ﴾ الآية - د وروستنی بیان شو. پس له هغه ئی د (طالوت) قصه د همغه رومبني آیت د تاکید ډپاره وفرمایله او ﴿أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ﴾ د وروستنی تاکید دی. څرنګه چه د مال پر «انفاق» د عباداتو او معاملاتو زیات امور موقوف دی، نو د هغه په بیان کښی ئی زیات تفصیل او تاکید وفرمایه، لکه چه اوس کومه رکوع چه راځی په هغی کښی زیاتره د وروستنی امر یعنی د مال د (انفاق) ذکر شته. د معنی خلاصه دا ده چه «د عمل کولو وخت هم دا دی په آخرت کښی نه عمل پلورل (اخیستل) کیږی، او نه په خپلوی، دوستی، او آشنائی سره په لاس راځی او نه په سپارښت سره څوک ځان خلاصولی شی تر څو ئی چه پاک الله پری نه ږدی، چه د هغه نیوونکی دی یا د ده په نسبت د شفاعت امر ونه کړی.»

وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ

او کافران هم دوی دی ظالمان (نو ای مؤمنانو تاسی د دوی په شان مه کیږئ!)

تفسیر: یعنی په خپله کفارو په خپلو ځانونو باندی ظلم وکړ. چه د هغه له شأمته، په سختو عذابونو ککړ شول، چه په آخرت کښی نه د چا دوستی او خپلوی دوی ته ګټه او نفع رسولی شی، او نه ئی سپارښت په ښه ورټلی شی.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

الله (چه دی) نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر هم دی دی چه تل ژوندی، په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی

تفسیر: له رومبني آیت څخه د حق سبحانه تعالیٰ عظمت او شان هم معلومیږی وروسته له هغه دا آیت نازل شو چه د ذات توحید، او د هغه د تقدس او جلال او د عظمت غایت په ډیر وضاحت سره پکښی بیان شوی دی - د دی آیت لقب «آیه الكرسي» دی، چه په مبارک حدیث کښی د کتاب الله خورا (ډیر) لوی آیت ښودل شوی دی او ډیر فضیلت او ثواب ئی منقول دی. اصلی خبره دا ده چه حق تعالیٰ پخپل پاک کلام کښی په مخلوط ډول (طریقه) سره دری ډوله (قسمه)

مضامین غای به غای بیان کری دی.

(۱) د توحید او د صفاتو علم.

(۲) د احکامو علم.

(۳) د قصصو او حکایاتو علم، چه له دغه علم څخه هم د توحید او صفاتو تقریر او تائید مقصود دی.

یا د علم الاحکام تاکید او ضرورت مطلوب دی. د توحید او د صفاتو علم او د احکامو علم هم یو له بل سره دومره مربوط او ترلی دی، چه یو د بل له پاره لکه علت او علامت داسی دی. د حق تعالی صفات د شرعیه و احکامو له پاره منشاء او اصل دی، او شرعیه احکام د الله جل جلاله صفاتو ته لکه ثمرات او فروع داسی دی. نو اوس ښکاره ده چه د قصصو له علم څخه او د احکامو له علم څخه د توحید علم ته خامخا اعانت او تقویت رسیږی او د قصصو د علم او د توحید او د صفاتو له علم څخه د احکامو د علم تاکید، او د هغه ضرورت بلکی حقیقت او اصلیت ثابتیږی. او دا طریقه چه له دریو طریقو ځنی مرکبه ده، خورا (دیر) زیاته ښه، آسانه او د قبول او منلو وړ (لائق) ده. اول خو له دی وجی چه د یوی طریقی پابندی، د ملال موجب وی او له یوه علم ځنی بل علم ته انتقال داسی ښکاری لکه چه سری د یوه باغ له سیر او تفریح کولو څخه وروسته، د بل باغ په سیر او تماشی کښی مشغول شی، بل د دی دری واپرو طریقو یو غای کیدلو حقیقت، منشاء، ثمره او نتیجه گرد (تول) سره له ورا معلومیږی، او په دی کښی د احکامو تعمیم په خورا (دیر) شوق، چمتوالی، (تندی) رغبت او بصیرت سره دی، نو ځکه دا پاس ذکر شوی طریقی خورا (دیر) عمده او گتوری دی او په عظیم الشان قرآن کښی دیری استعمال شوی. دلته وگورئ! چه رومی نئ احکام په څه کثرت او تفصیل سره بیان کړل او وروسته له هغه نئ د مصلحت او ضرورت په اندازه قصی بیانی کړی. او د مذکوره و احکامو فوائد او نتائج نئ گواکی مونږ ته زمونږ په سترگو راوښودل، وروسته له دی نه نئ «آیه الكرسي» بیان کړه چه د توحید او صفاتو په موضوع کښی یو ممتاز حیثیت لری، او په دی سره نئ د گردو (تولو) حکمونو اساس او ریښی (ریشی) په زړونو کښی داسی ټینگی او مضبوطی کړی، چه که څوک نئ وکاری ایستلی نئ نه شی.

لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾

نه نیسی ده لره پرکالی د خوب (یعنی نه راځی پر الله د خوب پرکالی) او نه په خپله خوب، ده لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً، خلقاً وعبیداً)، څوک به وی هغه چه سپارښت (سفارش) وکړی په نزد د ده؟ (هیڅوک ئی نشی کولی!) مگر (خو کولی شی) په اذن (حکم) د ده سره، عالم دی په هغو شیانو چه په مخ د مخلوقاتو کښی دی (د دنیا له امورو) او په هغو شیانو چه وروسته له دوی دی (د عقبی له امورو) او نه شی احاطه کولی دوی په هیڅ شی له معلوماتو د ده مگر (احاطه کولی شی) په هغه شی چه اراده وکړی (الله د هغه شی د معلوماتو دوی لره) ارته (محیطه) ده کرسی د ده پر ټولو آسمانونو او ځمکی باندی او نه ستومانه کوی ده لره ساتنه د آسمانونو او ځمکی او هم دی (الله) دی (له گردو) (ټولو) ځنی (خورا (ډیر) پورته (په باچاهی او غلبه خپله کښی) خورا (ډیر) لوی (په کمالیه و صفاتو کښی)

تفسیر: په دی آیت کښی د پاک الله د ذات د توحید او د صفاتو د عظمت بیان شوی دی چه الله تعالی موجود او تل دی. او هیڅوک د هغه شریک نه دی، د گردو (ټولو) مخلوقاتو موجد او مالک هم دی، له گردو (ټولو) نقصاناتو او هر راز تبدلاتو او فتورو ځنی پاک او منزّه دی، د گردو (ټولو) شیانو مالک او څښتن (خاوند) دی، په گردو (ټولو) شیانو باندی د ده علم کامل او په ټولو باندی پوره قدرت لری، خورا (ډیر) لوړه درجه او عظمت ورته حاصل دی، هیچا ته دومره مجال نشته او نه حق لری چه بی د ده له حکمه څخه د بل سپارښت وکړی شی او هیڅ یو داسی کار او امر نشته چه د هغه کول ده ته کومه سختی او مشکلات ولری. له گردو (ټولو) شیانو او له هر څه څخه لوړ او بهتر دی. د الله تعالی د کبریاء او لوئی په مقابل کښی گرد (ټول) حقیر دی. له دی ځنی دوه په زړه پوری مضمونونه څرگندیږی.

(۱) د حق تعالی ربوبیت او حکومت او زمونږ او د نورو مخلوقاتو محکومیت او عبودیت، چه د هغه له مخی د حق تعالی گرد (ټول) ذکر شوی، او نا ذکر شوی احکام بی له څرنگه، او څه ویلو ځنی واجب التصدیق او واجب التعمیل کیدل، او د هغه په احکامو کښی د هیڅ یوه راز شک او شبهی اعتبار نه کول - معلوم شول.

(۲) کله چه له پخوانیو ذکر شوو دیرو عباداتو او معاملاتو څخه او د نعمتونو او عذابونو له لیدلو ځنی چاته داسی شبهه پیدا کیده، چه د هر سری دومره زیات معاملات او عبادات دی، چه هغه گرد (ټول) دومره زیاتیږی، چه تر حساب او کتاب او انضباط لاندی د هغو راتلل محال، بلکه ناممکن په نظر راځی، بیا د هغو په مقابل کښی هر یوه ته ثواب او عقاب ورکول، له عقله

وتلی او ناممکن په نظر راځی نو په دی آیت کښی حق سبحانه و تعالیٰ خو داسی خپل مقدس صفات بیان کړل چه هغه گرد (تول) خیالات او چرتونه په آسانی سره لری شول. یعنی د هغه علم او قدرت داسی کامل دی چه هیڅ یو شی داسی نه دی، چه له هغه ځنی بهر او خارج وی. د هغه کثیر الصفات ذات علم او قدرت چه دومره لوړ او غیر متناهی او تل یو شان قائم او باقی دی، نو هغه ته د جهان د گردو (تولو) جزئیاتو انضباط، او د هغوی د ثواب او عقاب ورکول، کوم سخت او گران کار نه دی، بلکه ډیر سهل او آسان دی.

لَا تُكْرَاهُ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ

نشته هیڅ زور په (منلو) د دین کښی په تحقیق سره ښکاره شوی ده سمه لاره (د ایمان) له گمراهی (کفر) ځنی.

تفسیر: کله چه د توحید گرد (تول) دلائل په ښه شان سره بیان شول، چه له هغو ځنی هیڅ یو کافر ته هم هیڅ یو عذر پاتی نشو، نو اوس په زور او زیاتی سره د هیچا مسلمانولو ته حاجت پاتی نشو - ښائی چه عاقلان پخپله وپوهیږی. او په شریعت کښی هم داسی حکم نشته چه په زور سره څوک مسلمانی ته اړ (مجبور) کړی شی د ﴿أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ د نص په اساس هغه څوک چه «جزیه» منی د هغه ځان او مال محفوظ او ساتلی پاتی کیږی. (ځینی وائی چه دا اخبار دی په معنی د نهی یعنی په زور او زیاتی سره هیڅوک دین ته مه اړ (مجبور) کوئ! دغه نهی یا خو عامه او د «التوبی» د (۱۰) رکوع په (۷۳) آیت سره چه ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ دی منسوخه ده یا خو تر اهل کتابو پوری خاصه ده چه په «جزیه» ورکولو سره خپل ځان ساتلی شی. نو په دغه تقدیر سره به نه وی (منسوخ).

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٨﴾

پس هر څوک چه کافر (منکر) شو له (عبادت د شیطان او) بتانو او ایمان ئی راوړ (یقین ئی وکړ) په (وحدانیت) د الله باندی نو په تحقیق سره ئی تینگه نیولی ده کړئ کلکه چه له سره نشته پریکیدل هغی لره، او الله ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: یعنی کله چه د هدایت او ضلالت په منځ کښی تمیز وشو نو اوس څوک چه له ضلالت ځنی مخ اړوی. او هدایت خوښوی نو هغه داسی یوه تینگه او مضبوطه کړی نیولی ده چه د هغی د شکیدلو او خوشی کیدلو هیڅ خوف او ویره نشته. او حق تعالیٰ گرد (تول) ښکاره اقول ښه اوری، او په ټولو پټو کارونو او نیتونو او د زړونو په خبرو او احوالو باندی دیر ښه عالم دی. او له ده ځنی د هیچا خیانت او بدنیتی پتی نه پاتی کیږی.

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ
إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾
أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ
الْمَلِكُ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا
أَحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ
الْمَشْرِقِ فَأْتِي بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٦﴾

الله دوست (مرستیال - مددگار) دی د هغو کسانو چه مؤمنان دی چه باسی دوی له تیارو (د کفر او گمراهی نه) د رڼا (د ایمان او هدایت) لوری ته او هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی دوستان د دوی شیطانان دی چه باسی دوی له رڼا (د فطری ایمان او هدایت نه) د تیارو (د کفر او گمراهی) لوری ته دغه کسان (چه فطری ایمان ئی په عملی کفر سره بدل کړی دی) صاحبان د اور (د دوزخ) دی هم دوی په دی اور کښی تل پاتی کیدونکی دی. آیا نه دی لیدلی تا (یعنی ای محمده ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سری (نمرود) ته چه جگړه (حجت بازی) ئی کړی وه ابراهیم سره په (حق د) رب د ده کښی له دی جهته چه ورکړی ؤ ده ته الله ملک (سلطنت). کله چه وویل ابراهیم رب زما هغه ذات دی چه ژوندی کوی او مړه کوی وویل (نمرود) چه زه (هم) ژوندی کوم (واجب القتل په عفوی سره) او مړ کوم

(بیگناه په ظلم سره)، وویل ابراهیم «نو بیشکه الله راوی نمر له (لوری د) مشرقه نو ته (ای نمروده!) راوله هغه (نمر) له (لوری د) مغربه!» نو حیران (او شرمنده) شو هغه چه کافر شوی ؤ (یعنی نمرود)، او الله نه ښی (د خیر سمه صافه لاره) قوم د ظالمانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو)

تفسیر: په لومړی آیت کښی د مؤمنانو او د کافرانو او د اسلام د نور او د کفر د ظلمت ذکر ؤ، اوس د هغو د تائید له پاره څو مثالونه راوړی په اول مثال کښی د نمرود باچا ذکر دی چه ده د خپلی شهنشاهی په غرور خلق دی ته مجبورول چه سجدی ورته وکړی. کله چه ابراهیم علیه السلام له ده سره مخامخ شو نو سجده ئی ورته کښینښوده نمرود له ده ځنی د هغی د سبب پوښتنه وکړه ابراهیم علیه السلام ورته وویل چه «زه پرته (علاوه) له خپله ربه بل هیچا ته سجده نه کوم.» نمرود وویل چه «رب خو زه یم!» ابراهیم علیه السلام وویل چه «زه یوه مجازی حاکم ته رب نشم ویلی. زما رب هغه ذات دی چه ژوندی کول او مړه کول د ده په واک (اختیار) کښی دی.» نمرود وویل چه «دوه تنه بندیان چه یو واجب القتل او بل بی گناه وی ژر راحاضر کړئ!» نو سم د لاسه نمرود حکم وکړ، چه «واجب القتل بندی دی خوشی (ازاد) شی! او بی گناه بندی دی وواژه (قتل) شی!» او په پای (آخر) کښی ئی حضرت ابراهیم علیه السلام ته وویل «ودی لیدل چه زه هم هر سری چه وغواړم وژنم ئی - او هر څوک چه وغواړم ژوندی کوم ئی.» دلته حضرت ابراهیم علیه السلام د نمر دلیل ور وړاندی کړ او هغه مغرور احمق ئی ساکت او بی ځوابه کړ خو هدایت ئی په برخه نشو. یعنی سره د بی ځوابه پاتی کیدو د حضرت ابراهیم علیه السلام ارشاد ته ئی غور کښینښود؟ او ایمان ئی رانه ؤ. یا داسی ووايئ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دوهم سوال ځواب ئی ونه شو ویلی. حال دا چه همغسی لکه نمرود چه د ده د اول سوال ځواب ورکړی ؤ، د هم داسی ځواب ورکولو امکان دلته هم ؤ. چه داسی ئی ویلی وی (چه د مشرق نه ئی زه راخیژوم ستا خدای دی له مغربه راوخیژوی).

أَوَكَلَّيْنِي مَرْعًى قَرْيَةً وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ

یا (آیا ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سری (عزیر) ته چه تیر شو په یوی قرئی او هغه (قریه) پریوتلی وه (دیوالونه ئی) پر بامو د دوی باندي (نو عزیر) وویل څرنګه به (بیا ودانه او) ژوندی کړی الله دا (قریه یا ئی خلق) وروسته له (ورانیډو او) مړ کیدو (د اهل) د هغی؟ نو مړ کړ دی الله (او مړ ئی پرېښود) سل کاله بیا ئی پورته (ژوندی) کړ دی.

تفسیر: هغه سړی حضرت عزیر علیه السلام ؤ چه گرد (تول) توریت ئی یاد ؤ. بخت نصر یو کافر باچا ؤ، هغه بیت المقدس وران کړ، او د بنی اسرائیلو ډیر کسان ئی بندیان کړل، او خان سره ئی بوتلل، چه په هغوی کښی حضرت عزیر علیه السلام هم ؤ. کوم وخت چه عزیر علیه السلام، له بنده خوشی (ازاد) شو، نو په لاره کښی په یوه وران ښار باندی تیر شو، چه د هغه گرد (تول) دیوالونه بر سیره پر چتونو باندی لویدلی وو، نو د ده په زړه کښی دا خبره تیره شوه، چه د دی ښار گرد (تول) اوسیدونکی مړه شوی دی. نو دوی به څرنګه د حق تعالیٰ له لوری بیا ژوندی شی؟ او دا ښار به بیا څرنګه ودان شی؟ دلته د ده روح قبض او سا ئی الله تعالیٰ وښکله او خر ئی هم مړ شو. سل کاله هم داسی مړ پاتی شو - نه څوک د ده په مړه کیدلو باندی خبر وو، نه د چا نظر پری لګیدلی ؤ په دی موده کښی بخت نصر هم مړ شو، او یوه بل باچا په دی موده کښی بیت المقدس بیا ودان کړ، او همغه ښار ئی هم ښه جوړ کړ، چه د حضرت عزیر علیه السلام د اندیښنی سبب گرځیدلی ؤ. دلته عزیر علیه السلام وروسته له سلو کلونو بیا ژوندی کړ شو. که ګوری چه د ده د خوړلو او څښلو شیان (چه یوه توکری - تازه انځر او انګور - لږ شوده او څه عصیر ؤ) همغسی صاف - پاک او تازه ورته پراته دی. او د ده خر چه مړ شوی ؤ هډوکی ئی گرد (تول) سره وراسته شوی، او کوته پراته وو. اوس همغه هډوکی د ده تر سترګو لاندی بیا ژوندی شول. د دی سلو کلونو په منځ کښی بنی اسرائیل هم له بنده خوشی (ازاد) شوی وو. او پخپلو ښارونو کښی ئی هستوګنه کوله. حضرت عزیر علیه السلام همغسی چه نوی ژوندون ئی ولید. د هغه وران ښار نوی ودانی ئی هم په خپلو سترګو ولیدلی (ځینی وائی په ﴿كَالَّذِي﴾ کښی (ک) زائد دی. او دغه ﴿الَّذِي﴾ په تیره ﴿الَّذِي﴾ عطف دی. یعنی ﴿أَوَكَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ﴾.

قَالَ كَمْ لَبِثْتُ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ

وویل (الله عزیر ته چه) «خومره ځنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته)،» وویل (عزیر) «ځنډ (تاخیر) می کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځی»،

تفسیر: کله چه حضرت عزیر علیه السلام مړ کیده، نمر لږ څه هسک (اوچت) راغلی ؤ - او کله چه بیا ژوندی شو، لا ماښام شوی نه ؤ نو ډومبی ئی داسی خیال کړی ؤ، که زه دلته پروڼ ویده شوی یم، خو یوه ورځ - او که هم دا نن ویده شوی یم، خو لا پوره یوه ورځ هم نه ده تیره. (دلته د زمانی تعیین غرض نه دی، بلکه د مودی لږوالی مقصود دی)

قَالَ بَلْ لَبِثْتُ مِائَةً عَامٍ فَانْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانْظُرْ

إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِرُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا

وویل (الله داسی نه ده لکه چه ته وائی) بلکه غنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته) سل کاله نو وگوره خوړو خپلو ته (چه انځر او انګور دی) او (شیانو د) څښلو خپلو ته (چه شوده او عصیر دی) چه هیڅ نه دی خراب شوی (سره له تیریدلو د سلو کلونو) او وگوره خړه ته دی (چه هډوکی ئی څرنګه تک سپین ځلیری) او دپاره د دی چه مونږ وگرځوو تا دلیل (د قدرت) له پاره د خلقو (په بیا ژوندی کیدو سره) او وگوره طرف د هډوکو (د خړه خپل) ته چه څرنګه راخوځوو (مونږ) هغه بیا وراغوندو هغوی ته غوښه

تفسیر: د حضرت عزیر علیه السلام په مخ کښی هغه گرد (تول) هډوکی د بدن له ترکیب سره سم تول کړل شول، بیا په هغوی باندی غوښی زرغونی شوی. او پوستکی پری وغوړیدل بیا د الله تعالیٰ په قدرت په هغه کښی سا ننوتله، او له خپل ځای څخه پاڅیده او ودریده او وئی هنگل (اواز ئی وکړو). او له «العظام» نه د هغو مرو هډوکی مراد دی چه د تعجب مورد گرځیدلی و.

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

نو کله چه ورښکاره شو ده ته (دا حال په مشاهده سره نو) وویل (عزیر چه اوس) پوهیږم (په مشاهده سره هم) چه بیشکه الله په هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی.

تفسیر: کله چه حضرت عزیر علیه السلام دا گردی (تولی) پېښی په خپلو سترگو سره ولیدی، نو وئی ویل چه لا می ښه باور او یقین راغی چه پاک الله پر هر شی باندی ښه قادر دی. یعنی په دی خبره باندی خو پخوا له دی نه هم معتقد وم، چه د مری ژوندی کول الله جل جلاله ته ډیر آسان کار دی، خو اوس می د ده دا قدرت په خپلو سترگو ولید. «دا ئی مطلب نه دی چه پخوا ئی په یقین کښی څه کمی و. هوا داسی ننداره ئی په خپلو سترگو نه وه لیدلی» بیا حضرت عزیر علیه السلام له دی ځایه پاڅید، او د بیت المقدس په لوری رهی (روان) شو هلته ئی هیڅوک ونه پیژندل، ځکه چه دی همغسی ځلمی پاتی و، او د ده د پخوا زمانی هلکان څوک مړه او ځینی سپین یری شوی وو. کله چه ده وویل چه «زه عزیر یم.» خلقو ونه منله، نو

ده د خپلی دعوی د ثبوت له پاره دوی ته توریت له یاده واوراوه. نو د خلقو باور پری وشو، چه دی بیشکه همغه نبی علیه السلام دی، ځکه چه بخت نصر گرد (تول) کتابونه سوځولی وو، چه د هغو په منځ کښی توریت هم ؤ.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنُنِي قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما وښه ماته چه څرنګه ژوندی کوی ته مری؟ وویل (الله) آیا ستا لا باور نشته (په ژوندی کولو د مړو؟ بیا) وویل (ابراهیم) چه هو! (باور می شته!) ولیکن (غواړم دا) د دی له پاره چه مطمئن شی زده زما.

تفسیر: لنده ئی دا چه یقین ئی پوره ؤ، خو یواځی د مشاهدی او د عین الیقین غوښتونکی ؤ. چه هغه هر ورو (خامخا) په کتلو باندی موقوف دی.

قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا

وویل (الله) نو ونیسه! څلور له مرغانو نه پس رانژدی کړه! دوی ځان خپل ته (چه ښه ئی وپیژنی بیا ئی حلال کړه!) بیا ئی کیږده! په هر یوه غره باندی له دوی ځنی یوه یوه برخه بیا راوبوله! (ای ابراهیمه!) دوی (یعنی دغه مرغان) (نو) رابه شی دوی تاته (ای ابراهیمه!) په مندو،

تفسیر: پاک الله له ارشاد سره سم حضرت ابراهیم علیه السلام څلور مرغان واخیستل چه طاؤس - چرګ - کارغه او کوتره یا تپوس ؤ، او څلور واړه ئی له خپله ځانه سره روږدی (آموخته) کړل، چه په بللو باندی به هر یو په تلوار سره ورته راته، او د ده معرفت او پیژندګلوی هم له هغو سره دیره زیاته شوه، بیا ئی د پاک الله په امر سره دا څلور واړه مرغان حلال کړل، او په څلورو غرونو ئی د دی مرغانو اجزاء داسی سره وویشلی، چه پر اول غره باندی ئی د دی څلور واړو سرونه کیښودل او په دوهم باندی ئی د هغوی ځانګونه واچول او په دریم باندی ئی د هغوی

پښی وغورځولی او په څلورم غره باندی ئی د هغوی تنی کیښودی. او دی په خپله د دی څلورو وارو غرونو په منځ کښی ودریده، او یوه مرغه ته ئی غږ وکړ، نو د هغه سر د یو غره له سره والوت، او په هوا شو، د هغه پښی، څانگونه او تنی هم ورسره والوتی او په هوا کښی سره ونښتلی، او روغ رمت بیرته په ځمکه کښی کیناست او د حضرت ابراهیم علیه السلام مخ ته په خپلو پښو راغی. هم داسی د دوهم، دریم، او څلورم مرغه اجزاء پرله پسې الوتلی او په هوا کښی سره پیوند کیدلی. او د خپلو جثو له جوړیدلو څخه وروسته د خلیل الله علیه السلام په مخ کښی په خپلو پښو راتلل. یا دا چه ځان ته ئی رانژدی کړه. ا او حلال ئی کړه! او غوښی، هډوکی، بڼی، او پښی ئی تول سره وتکوه! او سرونه ئی له ځان سره وساته! دا گډه غوښه ئی سره کلوله کلوله کړه! او په څلورو غرو باندی ئی کیږده! بیا ورناری کړه! نو را به شی دوی تاته بیرته په تلوار سره.

وَأَعْلَمَنَّ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

او پوه شه! (ای ابراهیمه!) چه بیشکه الله ډیر غالب دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: دلته د دوو خرخشو (اشکالو) او سوداگانو د پیدا کیدلو قوی احتمال شته، اول د بیځانو او متفرق الاجزاو جسم ژوندی کیدل، قابل د انکار کیدی شی. دوهم داسی خصوصیات چه مرغان دی وی، او په شمیر کښی دی هم څلور وی، او دا څلور دی هم هغه او دغه مرغان وی، او په دا ډول (طریقه) دی د هغوی اجزاء تیت پیت (منتشر) او متفرق شی، او بیا دی ویلل شی، نو هغه به ژوندی کیږی، او په ډیر تلوار به تاسی ته راځی. ظاهراً د دی شروطو هیڅ دخل، او د دی قیودو هیڅ یوه گټه او فایده نه ښکاری، نو ځکه ئی د رومښی سودا د دفعی له پاره «عزیز» او د وروستنی سودا د لری کیدلو له پاره ئی «حکیم» وفرمایل، چه دواړه شهبی بیخی له منځه لاړی شی. یعنی په دی باندی ښه وپوهیږئ چه الله تعالی د خورا (ډیر) لوی قدرت څښتن (خاوند) دی، څه چه اراده وکړی، همغسې کوی. د هغه په هر حکم کښی ډیر حکمتونه شته، که مونږ د هغوی ادراک او احاطه ونه شو کولی، نو دا زمونږ د پوهی او علم نقصان دی، او هیڅ وخت نه ښائی چه د هغه له حکمتونو څخه انکار وشي. والله اعلم.

په «آیه الکرسی» کښی ئی د علم او قدرت او نورو الهیه و صفاتو ذکر وفرمایه، وروسته له هغه ئی دا دری واړه قصی بیانی کړی، الله تعالی هر چاته که د هدایت اراده وکړی، نو هغه ته لار ښوونه کوی. او که د چا د گمراهی اراده وکړی، هغه گمراه کوی او ژوندی کول او مړه کول کرد (تول) د هغه په قدرت او اختیار کښی دی. اوس د «جهاد» او د الله تعالی په لاره کښی د مال صرفولو او دولت لگولو فضیلت، او د هغه په نسبت د قیودو او شرائطو بیان فرمائی چه د

هغه ذکر لږ څه پخوا له دې نه هم تیر شوی دی، ځکه چې د «جهاد» او د مال د انفاق هغه
 گړد (تول) موانع چې په نظر راځي د حق تعالیٰ په علم او قدرت باندې له یقین او باور کولو او
 د هغه د قدرت د عجایبو له معلومولو څخه وروسته که دغه تول موانع له منځه لاړ نه شي نو
 هرومرو (خامخا) به لږ او متزلزل شي.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ
 أَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَعِفُ
 لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۳۱﴾

مثال (صفت د نفقي او ورکړي) د هغو کسانو چې صرفوي مالونه خپل په لاره
 د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کښي په مثل د یوی داني (د تخم) دې چې
 زرغونه کړي دا (دانه) اوه وړي په هر یوه وړي کښي سل (سل) داني وي، او
 الله زیاتوی (اجر) دپاره د هغه چا چې اراده وکړي (اجر د زیاتولو) او الله
 پراخ دی (احسان، فضل او رحمت د ده) ښه عالم دی (په ټولو احوالو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښي د لږ مال ثواب هم ډیر دی. لکه چې له یوی داني څخه
 اوه سوه داني پیدا کیږي، او الله تعالیٰ هر چا ته چې اراده وفرمائي لا ئی پسي زیاتوی، او له
 اوو سوو څخه اوه زره او له دې نه ئی هم زیاتوی او الله جل جلاله لوی مغفرت کوونکی، او د
 هر صرف کوونکي په نیت، او د هغه د صرف شوي مال په مقدار، او د مال په کیفیت او په
 نورو شیانو باندې ښه عالم دی، او د هر یوه سره مناسبه معامله کوي.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا
 مَنًّا وَلَا أَذًى لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
 يَحْزَنُونَ ﴿۳۲﴾

هغه کسان چې صرفوي مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو)
 کښي بیا نه ورپسي کوي (دوی) په هغه شي پسي چې خیرات کړي ئی وي

(بارول د) احسان او نه (رسونه د) ضرر (شته) دپاره د دوی اجر (د نفقی ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی هیڅ ډول (طریقه) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مال صرفوی، او د هغه صرف شوی مال په نسبت نه په ژبه چا باندی احسان ږدی، او نه چا ته د هغه په مقابل کښی په پیغور ورکولو او خدمت اخیستلو، او تحقیر کولو، ربر (تکلیف) او زحمت پیښوی (یعنی هیڅ ډول (طریقه) قولی یا فعلی رنځ او آزار نه وررسوی) نو د هغوی له پاره کامل ثواب شته دی. او نه د ثواب له کمیدلو څخه به دوی ته څه ویره او اندېښنه وی او نه به د ثواب له نقصانه غمجن کیږی.

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتَّبِعَهَا آذًىٌ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٣١﴾

خبره معروفه نیکه (خوږه پسته فقیر ته) او عفوه (ده ته که الحاح یا شور وکړی) ډیره ښه ده له خیراته چه په هغه پسی وی ضرر (رسونه په منت یا په پیغور د سؤال سره)، او الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی) نهایت تحمل والا (د عذاب په وروسته والی د پشیمانتیا له پاره)

تفسیر: یعنی سوالگر ته په ورو غواب ورکول، او د هغه له ټینګار (تکرار) او بدخونی غنی تیریدل له هغه خیرات څخه ښه دی چه څو غلی ئی سپک کړی او وئی شرموی یا پیغور ورکړی، یا احسان پری کیږدی. او الله تعالیٰ «غنی» دی چه د هیچا (انفاق ته چه په من او اذی وی او) مال ته، څه حاجت او اړه (احتیاج) نه لری. هغه خیراتونه او «صدقی» چه تاسی ئی د هغه په لاره کښی ورکوئ، وپوهیږئ چه خپلو ځانونو ته ئی ورکوئ. او «حلیم» دی چه په هسی ربرولو (تکلیف ورکولو) باندی د عذاب په مقررولو او لیږلو کښی تلوار نه کوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَتَكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه باطلوئ

تاسی خیراتونه خپل (مه ضایع کوی ثوابونه ئی) په احسان بارولو او ایذا (او ضرر رسولو) سره په شان (د ابطال د ثواب د انفاق) د هغه (سړی) چه صرفوی مال خپل دپاره د بنودنی د خلقو او ایمان نه لری په الله او په ورځی آخری باندی (چه قیامت دی)،

تفسیر: یعنی په «صدقی» او «خیرات» ورکولو سره د محتاجانو ربرول (تکلیف ورکول) ، او په دوی باندی احسان او منت بارول د صدقی او خیرات ثواب ضایع کوی. یا د نورو د ورښودلو له پاره د دی امله (وجی) خیرات ورکوی، چه خلق ورته «سخی» ووائی. نو د هسی ربائی خیرات ثواب هم هیڅ وی. پاتی شو دا ارشاد چه هغه په الله تعالی او د قیامت په ورځی یقین نه لری نو دا د «صدقی» د ابطال له پاره قید او شرط نه دی، ځکه چه «صدقه» خو یوازی، له ریاء څنی باطله کیدی شی، اگر که صرف کوونکی ئی مؤمن هم وی، مگر دا قید ئی یوازی د دی له پاره زیات کړ، چه معلومه شی، چه ریاء کاری د مؤمن له شانه لری ده. بلکه دا کار د منافقانو له حاله سره وډ (لائق) او مناسب دی.

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا الْأَيْقِدِرُونَ
عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٣٣﴾

نو مثال د دی (ریاء کار په صرفولو د مال کښی) په شان د صفت د هغی ښوئی تیبری (گتی) دی چه پرته وی په هغی باندی څه خاوری پس ورسپری هغی ته زورور باران نو پریږدی دغه تیږه (گته) پاکه (صافه له گرده) نه به قادریږی (دا ریاء کاران) په هیڅ شی باندی له ثوابه د هغه شی چه کسب کړی دی دوی، او الله نه ښی (سمه صافه لاره د خیر او ارشاد) قوم کافرانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو).

تفسیر: مخکښی وویل شول چه په اخلاص سره خیرات ورکول هسی دی، لکه چه له یوی کرلی شوی دانی څنی (۷۰۰) دانی پیدا شی. اوس فرمائی چه په «خیرات» کښی نیت شرط دی. که څوک د «ریاء» او خلقو ته د ځان ښوولو په نیت «صدقه» ورکړی، نو د هغه مثال هسی وگنئ، لکه چه څوک کومه دانه پر یوه داسی ښویه تیږه (گته) باندی وکړی چه پر هغی باندی لږ څه خاوره پرته وی، خو کله چه باران ووریږی نو هغه بیخی صافه او پاکه شی - نو په هغی باندی به

هغه دانه څرنګه زرغونه شی؟ هم داسی به په صدقاتو کښی ریاکارانو ته څه ثواب ورسیدی؟ بلکه نه ورسیدی.

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَاتَتْ أُكُلَهَا ضَعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِيبْهَا وَابِلٌ فَطُلَّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۱۹﴾

او مثال (صفت د صرفولو) د هغو کسانو چه صرفوی (لګوی) مالونه خپل له پاره د طلب د رضاء د الله او له پاره د ثبات (د زړه او صدق چه پیدا دی) له نفسونو د دوی څخه (په ایمان باندی) په شان د یوه باغ دی په لوړه ځمکه (مستعده مامونه) باندی چه ورسیدی دی (باغ) ته زورور باران نو ورکړی میوی خپلی دوچنده نو که ونه رسیږی دی (باغ) ته زورور باران نو نری باران (یا پرڅه پری اوری هم) کافی ده، او الله په هغو شیانو چه تاسی ئی کوئ ښه لیدونکی دی (په پتو او ښکاره ؤ عالم دی).

تفسیر: له زورور باران څنی مراد دیر مال صرفول دی. او له نری څنی د لږ مال صرفول مقصد دی. د زړونو له تثبیت څخه مطلب دا دی، چه ثابت کړی زړونه په ثواب میندلو کښی یعنی یقین ولری چه د خیرات ثواب هر ورو (خامخا) دوی ته رسیدونکی دی. که د دوی نیت سم وی، نو له دیرو صرفولو څخه به دوی ته دیر ثواب ور رسیږی، او په لږ خیرات سره هم د ثواب فائده ور حاصلیږی. لکه چه په خالصی (مستعدی - هواری - معتدلی - هواداری لمریزی) ځمکی کښی (یو ښکلی ښه میوه دار) باغ وی نو څومره چه باران (متدرجاً) ووریږی، هغومره ګټه به ور ورسیدی. که ئی نیت سم نه وی په هره اندازه چه زیات مال صرف کړی، هغومره مال ئی ضایع، او دی زیانمن کیږی. ځکه چه په زیات مال ورکولو کښی به ریا او ځان ښوول هم زیات وی. لکه چه په ښویه تیره (ګټه) باندی دانه نه زرغونیږی نو څومره زورور باران چه ووریږی هغومره زیان رسوی.

أَيُّدُ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّحِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا

مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ
فَأَخْرَقَتْ لَهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٣٨﴾

آيا خوشبوی يو د تاسی دا چه وی دی ده لره یو باغ له خرماؤو شخه او له انگورو شخه چه بهیږی له لاندی (د ونو) د هغو ویالی چه وی دی ده لره په دغه (باغ) کښی له (نورو) هر دوله (قسمه) میوو او ورسپیږی ده ته زوړوالی او وی ده لره اولاد ضعیفان پس ورسپیږی هغه (باغ) ته سخت باد چه وی په هغه کښی اور نو وسوځی دا (باغ) هم داسی (په شان د دی تیر شوی بیان) بیانوی الله تاسی ته دلایل (د خپل قدرت) له پاره د دی چه تاسی فکر وکړئ! (په هغه کښی او تری پند واخلي!)

تفسیر: دا مثال د هغه چا دی چه د ریاء او عَاجِز شکارولو - او د خلقو د خبرولو له پاره خیر او خیرات کوی. یا د خیرات ورکولو په مقابل کښی پر مسکینانو باندی خپل منت او احسان ږدی. یا ایذاء - ضرر، او ربر (تکلیف) ورسوی. یعنی دا داسی دی لکه چه یو سړی د خپل غلمیتوب، او قوت په وخت کښی یو ښه باغ (بن) تیار کړی، چه د ضعف او زړښت په وخت کښی ئی میوی وځوری، او د ضرورت په وخت کښی ئی په ښه او کار ورشی، نو کله چه دی ضعیف او سپین پیری شی، او د هغه باغ میوی هم خپلی ترقی او زیات والی ته ورسپیږی، نو دا باغ د ده د عین احتیاج او اړتیا (محتاجی) په وخت کښی وسوځی. یعنی خیر خیرات او صدقات لکه میوه دار باغ داسی دی، چه د هغه میوه په آخرت کښی په کار ورځی. کله چه د چا نیت خراب وی، نو د ده دا باغ سوځی نو بیا به د هغه میوه چه ثواب دی، په آخرت کښی څرنګه د هغه په ښه ورشی؟ حق سبحانه وتعالی داسی په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره خلقو ته پند ورکوی. او دوی پوهوی - خو ښه وپوهیږی او د ده د قدرت په علامو او آثارو ښه غور، او فکر وکړی.

مناسب د پاک مولا د دربار نه دی
رب د کبر او ریا خریدار نه دی

کوم عمل چه په ریا شی په کار نه دی
عاجزی او اخلاص هر چاته په کار دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ

وَلَا تَتَّبِعُوا الْخَيْثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِأَخِيذِهِ إِلَّا
 أَنْ تُغْنُوا فِيهِ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٤﴾

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) لگوي! له حلالو
 (پاکو، غورو) د هغو مالونو چه (په کسب سره) تاسی گتلی او له هغو
 (شیانو) چه ایستلی دی مونږ تاسی لره له ځمکي څخه (له حلالو پاکو غورو
 شيانو) او قصد مه کوي تاسی (ورکولو) د خبيثو (حرامو نابودو شيانو) له
 هغه ماله چه لگوي ئی تاسی (د الله په لاره کښی) حال دا چه نه یی تاسی
 اخیستونکی د هغه (ناکاره شی په خپل حق کښی) مگر «خو ئی داسی
 اخلی» چه سترگی پتی کړی په (اخیستو د) هغه کښی او پوه شی! چه
 بیشکه الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی - ورته تل ښه ستاینه
 صفت) او (ثنا ویلی شوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نزد د صدقاتو د مقبولیت شرط دا دی هغه خیرات چه له حلال گتلی
 شوی مال ځنی وی او حرام مال او څه شبهه او شائبه پکښی نه وی، او له ښو شيانو څخه ښه شی
 د الله تعالیٰ په لاره کښی ورکړ شی، او داسی خراب شيان په خیراتونو کښی صرف نه کړی که
 تاسی ته دروړاندی شی، نو تاسی ئی په اخیستلو کښی وړاندی وروسته کوي! او زړه مو نه
 غواړی! او نه ئی اخلی! یا ئی په اخیستلو شرمیږی! او په خوښی او خوشالی سره ئی له سره نه
 اخلی! او وپوهیږی چه پاک الله بی پروا دی او تاسی ورته اړ (مجبور) او محتاج یی، او هغه
 تاسو ته هیڅ احتیاج نه لری. او د دیرو محامدو او ښیکنو (فائدو) څښتن (خاوند) دی که
 تاسی له ښو شيانو ځنی ښه شی د هغه په لاره کښی په مینه، شوق او محبت سره صرف کړی! او
 ښه خیر ورکړی! نو دی هغه خوښوی.

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ
 يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

شیطان وعده درکوی تاسی ته د خواری (او ویرویی مو چه خوار به شی!) او
 حکم کوی تاسی ته په (کولو د) ناوړو (غلطو) کارونو (لکه بخل) او الله
 وعده کوی له تاسی سره د مغفرت (د گناهونو) له خپله (لوری) او د فضل
 (د انفاق په بدل کښی)، او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه

عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: که د چا په زړه کښی داسی خیال وگرځی «که خیرات ورکرم، نو خوار او مفلس به شم» او د الله تعالیٰ د اوامرو او تاکیداتو له اوریدلو سره بیا هم همت او میرانه (بهادری) نه کوی، او پخپل زړه کښی دا خبره گرځوی چه له خپله ماله هیڅ شی صرف نه کړی، او د الله تعالیٰ له وعدی څنی مخ اړوی، او په شیطانی وعدو بانندی د ده د طبیعت میلان او اعتماد وی، نو ښائی چه دی یقین او اعتماد ولری چه دا خبره د شیطان له خوا د هغه په زړه کښی لویدلی ده او داسی دی نه وائی چه «ما خو د شیطان شکل په سترگو نه دی لیدلی، نو د هغه حکم به ماته څرنګه القاء کیږی؟» او که دا خیال ئی په زړه کښی وگرځی چه د «صدقی» او خیرات په وسیله ئی مغفرت ورپه برخه کیږی او په مال کښی ئی زیاتوالی او برکت پیدا کیږی نو ودی پوهیږی، چه دا خبره د الله تعالیٰ له خوا د هغه په زړه کښی لویدلی ده، نو د الله جل جلاله شکر دی ویاسی، او د الله عم نواله په خزانه کښی د هیڅ کمی نشته، او د گردو (تولو) په ظاهر او باطن «خبیر» او د هر سړی په نیت او عمل بانندی «بصیر» دی.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٢٩﴾

ورکوی (الله) حکمت (نافع علم سره له عمله) هر چا ته چه اراده وکړی (د ورکولو ئی) او هر چا ته چه ورکړ شو حکمت (نافع علم سره له عمله) نو په تحقیق سره ورکړی شو (ده ته) خیر دیر، او نه اخلی پند مګر خاوندان د عقلونو (صافو چه د وهم او نفسی غوښتنو شوائب پکښی نه وی).

تفسیر: یعنی هر هغه چا ته چه الله اراده وکړی علم تحقیق، د عمل تدقیق او د دینی خبرو او خیرات ورکولو پوهه ورکوی، چه په کوم نیت؟ او له کوم مال څخه؟ او چا ته؟ او کوم ډول (طریقه) محتاج ته ئی ورکړی؟ او هر چا ته چه پوهه ورکړی شوی ده هغه ته د دنیا او عقبی لوی نعمت او ښیګنه (فائده) په برخه شوی ده. (ابواللیث رحمة الله علیه وائی چه الله جل جلاله دنیوی مال ته ﴿قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ﴾ او علم ته ﴿خَيْرًا كَثِيرًا﴾ فرمایلی دی، نو ښائی چه علم او پوهنی ته دیر اهمیت ورکړی شی!)

«باقی» واخله! «فانی» پریږده!

ناپوهانو ته «جهل» پریږده!

مال «فانی» او علم «باقی» دی

«علم» خوښ دی د پوهانو

«قارون» دوب په حُمکه پریږده!

«ادریس» وخوت په آسمان

په «اسفارو» خبر بار پریږده!

«یثوت الحکمة» تل لوله!

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ
فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿۲۰﴾

او هغه شی چه صرف کړئ تاسی له نفقی (لکه زکوة او خیرات - لږ یا ډیر) یا (ئی) لارم کړئ (پخپل حُان) له کوم نذره نو بیشکه الله ته معلوم دی هغه (لکه نور شیان)، او نشته له پاره د ظالمانو (چه بی عَایه مال صرفوی) هیڅ مدد کوونکی (ساتونکی له عذاب د الله)

تفسیر: یعنی هغه شی چه په خیرات کښی ورکاوه کږی، لږ وی که ډیر، په ښه نیت وی که په خراب، په حقه لاره ئی لگوئ که په باطله، په پته ئی ورکوئ که په ښکاره، د خلقو د ښودنی له پاره یا «نذر» په حُان اخلی، په شرط یا غیر شرط، په طاعت یا په معصیت کښی، په هر ډول (طریقه) سره چه وی بیشکه الله تعالی ته هغه او نور گرد (تول) امور ښکاره او معلوم دی. او هغه کسان چه د مال په «انفاق» یا په «نذر» کښی د الله له احکامو حُنی پرته (علاوه) کار کوی د هغوی هیڅوک مددگار نه دی. او په هر چا باندی چه الله تعالی اراده وفرمائی خپل عذاب نازلوی.

(فائده): «نذر» په منلو سره واجبوی، نو که بیا ئی اداء نه کړی گنهاروی «نذر» پرته (علاوه) د الله تعالی په نامه د بل چا په نامه روا نه دی. مگر داسی ووائی چه د الله تعالی په نامه ئی فلاسی ته ورکوم. یا د دی «نذر» ثواب دی هغه ته ورسیدی، نو په دی صورتونو کښی هیڅ پروا نشته.

إِنْ تَبَدُّوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهِيَ
خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿۲۱﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیراتونه پس ښه کار دی (ښکاره کول د) هغه او که پتوی ئی تاسی (په وخت د ورکولو کښی) او ورکوئ ئی تاسی فقیرانو ته نو دا (پت ورکول بهتر او) خیر دی تاسی ته، او لری به کړی (الله) له تاسی نه

غځینی د گناهونو ستاسی، او الله په هغو کارونو چه کوی ئی تاسی ښه خبردار دی (او هیڅ شی تری پت نه دی).

تفسیر: یعنی که خلقو ته د ورښوولو په نیت نه وی، نو خیرات ورکول په ښکاره ډول (طریقه) سره بهتر دی چه د نورو شوق او رغبت هم ورته وشي. او په پته سره هم خیرات ورکول ښه دی چه اخیستونکی ته حیاء ورنشي، لنده ئی دا چه اظهار او اخفاء دواړه بهتر دی. مگر د هری موقع او مصلحت لحاظ یوه ضروری خبره دی.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا
مِنْ خَيْرٍ فَلَا يُنْفِسْكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُؤْتِ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

نشته پر تا باندی (پر سمه صافه لاره) برابرول د دوی ولیکن الله (په سمه صافه لاره) برابروی هغه څوک چه اراده وکړی (د برابر والی ئی) او هر هغه شی چه صرفوی (ئی) تاسی له خیره (له مال نه) پس له پاره د نفسونو (غانونو) ستاسی دی، او نه صرفوی تاسی (ای مؤمنانو!) مگر (صرفوی ئی) خاص له پاره د طلب د رضا د الله، او هر هغه شی چه صرفوی (ئی) تاسی له خیره (له مال نه) نو پوره به درکړ شی تاسی ته (ثواب د هغه) او په تاسی به ظلم ونه کړ شی (د ثواب په کموالی سره).

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم خپلو اصحابو ته امر ورکړ چه له مسلمانانو غځنی پرته (علاوه) بل هیچا ته خیرات مه ورکوی! او په دی امر کښی دا مصلحت و چه د مال او شتو له امله (وجی) کافران د اسلام په لوری راغب شي، نو وروسته له دی نه ئی داسی امر وفرمایه چه دا ثواب به هلته دررسیری چه له خیرات ورکولو غځنی د الله تعالی خوښی مطلوبه وی نو دا آیت نازل شو، او په دی کښی عام حکم راغی، چه د پاک الله په لاره کښی چه هر چا ته مال ورکړئ!، د هغه ثواب تاسو ته درکاوه کیږی!، د مسلم او غیر مسلم څه تقشید نشته، یعنی هر چا ته چه صدقه ورکوی ښائی چه یوازی د پاک الله په نامه وی، په هغه کښی د مسلمان او نامسلمان څه تخصیص نه دی په کار یوازی په صدقه ورکولو کښی دغه خبره ضروری ده چه محض «لوجه الله» وی.

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا
فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ
بِسَيِّمِهِمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ الْحَافَاطَ

(خیراتونه ستاسی) له پاره د هغو فقیرانو دی چه بند کړی شوی دی په لاره
د الله (په جهاد او نورو طاعاتو) کښی چه توان نه لری دوی د گرځیدلو په
ځمکه کښی (له پاره د معاش او تجارت د طاعت د مشغولتیا په سبب) گمان
کوی په دوی باندي ناپوه (په حال د دوی) د غنیانو په سبب د نه سوال کولو
په کوښښ سره پیژنی به ته (ای سامعه!) دوی په خیرو (علائمو) د تواضع او
اثر د مجاهدی) د دوی سره، نه کوی دوی سوال له خلقو ځنی په سختی (په
الحاح او کوښښ) سره،

تفسیر: یعنی داسی خلقو ته صدقه ورکول - دیر ثواب لری چه د الله جل و علی شانه په لاره
کښی او د هغه د دین په کار کښی مشغول او مقید وی، او د تگ او راتگ او د خوړو، لباس
او نورو له گټلو ځنی پاتی وی، او هیچا ته خپل حاجت او اړتیا (محتاجی) نه ښکاروی. لکه د
رسول الله صلی الله علیه وسلم ځینی اصحاب داسی هم وو چه دوی خپل کور کهول خوشی کړی
ؤ، او د (صفی) په اصحابو کښی شامل شوی وو، او پخپله خوښه او رضاء سره د پاک محمد
صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت ئی خپلو ځانو ته غوره کړی ؤ دینی علوم به ئی زده کول،
مفسدینو او شر آچوونکو سره به ئی «جهاد» کاوه. هم داسی اوس هم پر مسلمانانو باندي د
هغو کسانو امداد او مرسته (مدد) حتمی او ضروری ده چه د قرآن عظیم الشأن په یادولو، یا د
دینی علومو په تحصیل کښی بوخت (دوب) او مشغول وی. د خیري له پیژندلو ځنی دا مطلب
دی چه د هغوی خیري دیری ژیری او بدن ئی نری را بریښی، او د جد او جهد آثار د هغوی په
مخونو کښی له ورا ښکاریږی.

وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

او هر شی چه تاسی صرفوئ (ئی په هر شی کښی) له خیره (له مال نه) پس
بیشکه الله په هغه باندي (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: په عام او خاص دول (طریقه) د داسی خلقو له کارونو ځنی خبردار دی، چه یاد شول.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۲۷﴾

هغه کسان چه صرفوی مالونه خپل (د الله په لاره کښی) په شپه او په ورځ کښی په پټه او په ښکاره پس (شته) دوی ته اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیڅکله غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: تر دی ځایه پوری د خیرات بیان، او د هغه د فضیلت د قیدو او شرائطو ذکر و. هر کله چه له خیرات کولو ځنی له یوه لوری په معاملاتو کښی د سهولت او د تسهیل عادت پیدا کیږی، او د بی مروتی او سخت گیری - خرابی ورڅرگندیږی، او له بل لوری هغه گناهونه چه په معاملاتو او اعمالو کښی پیښیږی د هغوی کفار هم په صدقاتو او خیراتو سره کاوه شی، او هم په خیرات کولو سره په اخلاقو، مروت، خیر غوښتلو او گټه رسولو کښی زیاتوالی پیدا کیږی، او د پاک خدای مخلوق ته فائدی رسیږی، نو له دی کبله (وجی) ئی په دی متعددو آیتونو کښی د هغه یادونه وکړه.

هر کله چه سود (سوائی) آخیستل له خیرات څخه مخالف دی، ځکه چه په صدقاتو کښی یوازی مروت، احسان او گټه رسونه او په سود کښی پرته (علاوه) له بی مروتی، ضرر رسولو، ظلم او ځلل (ضرر) څخه بل شی نشته نو د خیراتونو او صدقاتو د فضیلت د بیانولو څخه وروسته د سود مذمت او د هغه د ممانعت ذکر ډیر مناسب دی. څومره چه په خیرات کښی ښیگنی (فایدی) او فضایل شته، هومره په سود او (سوائی) کښی خرابی او ردائل موجود دی.

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا أَلَّا يَقُومُوا إِلَّا كَمَا يَقُومُوا الَّذِي
يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ
مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا

هغه کسان چه خوری (یعنی اخلی) سود (له خلقو) نه پاخیږی دوی (د قیامت په ورځ کښی) مکر (پاخیږی داسی) لکه چه پاخیږی هغه څوک چه حواس ئی خراب کړی وی شیطان (د عربو په گومان) له (خپله) اثره. دا

(حال د دوی) په سبب د دی د دی چه دوی ویل چه بیشکه هم دا خبره ده چه تجارت خو هم داسی دی (په جواز کښی) لکه سود حال دا چه حلال کړی دی الله تجارت او حرام کړی ئی دی سود

تفسیر: سود خور په قیامت کښی داسی له خپل قبر ځنی پورته کیږی لکه لیونی او هغه څوک چه حواس ئی خراب شوی وی. او دا حالت به د دی له امله (وجی) وی چه ده حلال او حرام سره گډول او دا ئی ځکه کول چه په دغو دواړو کښی ئی گټه مقصوده وه، او دا دواړه ئی حلال گڼل، حال دا چه د «بیعی» او «ربوا» په منع کښی ډیر فرق شته، «بیع» د الله تعالی له خوا حلاله، او «ربوا» حرامه ده.

(فائده): هغه نفع چه په «بیع» کښی ده هغه د مال په مقابل کښی ده لکه څوک چه د یوی درهمی جامه په یوه نیمه درهمه خرڅه کړی، او «سود» هغه دی چه څوک پکښی بلا عوضه نفع واخلي. لکه چه د یوی درهمی په عوض دوی درهمی واخلي. په رومبني صورت کښی کله چه جامی او درهمی دواړه سره بیل بیل شیان دی، او د دوی د هر یوه نفع او غرض سره جلا (جدا) دی. نو ځکه د هغوی په منع کښی موازنه او مساوات فی نفسه غیر ممکن دی. او کله چه پلورلو او پیروډلو «خرڅولو او اخیستلو» ته حاجت پیدا شی نو د موازنی او مساوات له پاره د خلقو د ضرورت او حاجت څخه پرته (علاوه) بل کوم شی نشته او د دوی د هر یوه ضرورت او رغبت له حده زیات مختلف دی. یوه سری ته یوه درهمه دومره زیاته په کار وی، چه په خپله خوښه سره د لسو درهمو تکر (کپړا) پری پلوری (اخلي). او بل سری ته د یوه گز تکر (کپړی) دومره زیات ضرورت پېښیږی، چه د یوی درهمی تکر (کپړه) په لسو درهمو باندی پیری (خرڅوی)، یعنی د احتیاج او رغبت له پاره دا دواړه په دواړو صورتونو کښی ورته یو شان ښکاری. نو که اوس څوک یو تکر (کپړه) په یوی درهمی پیری (خرڅوی)، نو په هغه کښی سود یعنی نفع خالی عن العوض نه ده. او که بالفرض هغه تکر (کپړه) په یو زر درهمو واخلي، بیا هم پکښی سود نشته. ځکه چه فی حد ذاته د دوی دواړو په منع کښی موازنه او مساوات له سره نه کیږی. که د دوی له پاره کومه پیمانه او میچ وی، نو هغه به د هر یوه همغه رغبت او ضرورت او اړتیا (محتاجی) وی او په دوی کښی عموماً دومره تفاوت او توپیر (فرق) شته، چه توبه! نو که سود متعین کړ شی، نو دا تعیین به څرنگه وی؟ او که یوه درهمه په دوی درهمو باندی واخلي، نو دلته فی نفسه مساوات کیدی شی، چه یوه درهمه د یوی درهمی په مقابل کښی معین کیږی، او بله درهمه خالی عن العوض پاتی کیږی او سود گرځی، او دغه معامله شرعاً حرامه ده.

فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ نَاسِلٌ وَأَمْرٌ إِلَى اللَّهِ

وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥﴾

پس هر څوک چه راشی ده ته پند له (طرفه د) رب د ده پس منع شو (له سوده) پس دی ده ته هغه شی چه پخوا ئی اخیستی دی، او معامله ئی الله ته (سپارلی شوی) ده، او هر څوک چه بیرته وگرځیده (سود ته او حلال ئی وگانه) نو دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، چه دوی به په دی اور کښی تل وی.

تفسیر: یعنی هغه سود چه له حرمت څخه ئی پخوا مو اخیستی دی په دنیا کښی د هغه د استرداد امر د هغه خاوند ته نه ورکاوه کیږی، یعنی تاسی حق نه لرئ چه د هغه مطالبه وکړئ، او په آخرت کښی حق سبحانه و تعالیٰ اختیار لری چه هغه پخپل فضل او مرحمت سره وښخنی. خو وروسته له حرمته که بیا هم څوک د سود له اخیستلو ځنی لاس وانخلي، بلکه بی پروا ئی وځوری، نو هغه دوزخی دی، او د الله تعالیٰ د حکمونو په مقابل کښی د خپلو عقلی دلیلونو د وړاندی کولو سزا ئی همغه ده چه پاک الله ئی فرمائی.

يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزِيلُ الصَّدَاقَاتِ

ورک کوی الله (برکت د) سود او زیاتوی (ثواب د) خیراتونو،

تفسیر: الله تعالیٰ د سود مال نابود او پوپنا (تباہ) کوی. یعنی په هغه کښی هیڅ خیر او برکت نه وی. بلکه د هغه اصل مال هم ضائع کیږی. کله چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی، چه «د سود مال په هره اندازه چه زیات شی، آخر ئی افلاس او تاوان دی.» او د خیرات د مال له زیادت ځنی دا مطلب دی چه په هغه مال کښی زیادت راځی، او پاک الله په هغه کښی خیر او برکت ږدی او د هغه ثواب دیروی لکه چه په احادیثو کښی هم راغلی دی.

وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٦﴾

او الله دوستی نه کوی له هر سخت کافر گنهگار سره (بلکه دغه ناشکر د حرامو حلالوونکی معذبوی هم).

تفسیر: مطلب دا چه سود او سوائی اخیستونکی سره له ماله او شتو دومره نه کوی چه

محتاجانو ته بی له سوده حسنه پور (قرض) ورکړی. حال دا چه په ده باندی دا لارم و چه هغه ئی د خیرات په توگه (طریقه) حاجتمندو خلقو ته ورکړی وی، نو اوس له دی غنی زیات د الله تعالی د نعمتونو ناشکری او کفران به څه وی؟.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٢٧﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) او کوی دوی ښه (عملونه) او قائموی دوی (سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو په ترتیب) لمونځ او ورکوی دوی زکوة شته دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: په دی آیت کښی د سود او سوائی اخیستونکی په مقابل کښی د ایماندارانو صفتونه، او د هغو انعامونو ذکر کوی چه د سود اخیستونکی له حالاتو، اوصافو، عاقبت او حکمونو غنی مخالف دی، چه په هغه سره د سود اخیستونکی پوره تهدید او تشیع هم ښکاره شوه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) وویریږئ له الله نه او پریردئ هغه چه پاتی شوی دی له سوده که یی تاسی مؤمنان (یقین لرونکی په شریعت په رښتیا سره).

تفسیر: یعنی پخوا له دی ممانعت غنی څه سود او سوائی مو چه اخیستی ده بلا پسی، خو وروسته له دی ممانعت هغه سود چه اوښتی دی مه ئی اخلئ.

فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ

فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٤٩﴾

پس که ونه کړ تاسی (دا کار) نو آگاه شی (او غان تیار کړئ) تاسی په جنگ له (طرفه د) الله او رسول د ده، او که توبه گاره شوی تاسی (له اخیستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسی مه کوی تاسی ظلم (چه سود به هم غواړئ) او نه دی ظلم کاوه شی پر تاسی (چه له رأس المال څخه مو څه ستون کړی شی).

تفسیر: یعنی هغه پخوانی سود مو چه اخیستی دی که هغه په خپل رأس المال کښی حساب او له رأس المال څخه ئی کم کړئ، نو پر تاسو باندی ظلم او تیری کیږی. او وروسته له ممانعته که تاسی هغه اوبستی سود وغواړئ، نو دا ستاسی ظلم دی.

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٥٠﴾

او که ؤ پور وړی (قرض وړونکی) خاوند د ناداری نو پر تاسی دی انتظار پور وړی (قرض وړونکی) ته تر وخته د پراخی - د پور وړی (قرض وړونکی) او دا چه بښنه وکړئ تاسی (دی پور وړی ته)، خیر (ډیره بهتره) ده تاسی ته که یی تاسی چه پوهیږئ (په هغه خیر).

تفسیر: یعنی کله چه د سود ممانعت وشو، او د هغه اخیستل او ورکول موقوف شول، نو اوس تاسی خپل پور (قرض) له مفلس پور وړی څخه درگړده غواړئ داسی غوښتنه نه ده په کار بلکه ناداره لره مهلت ورکړئ! او که مو د لاسه کیږی هغه پور (قرض) وروځښی!

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥١﴾

او وویږیږئ تاسی له (عذابه د) هغی ورځی چه بیرته بیول کیږئ تاسی په هغی کښی طرف د الله ته بیا به پوره ورکړی شی هر نفس ته (جزا) د هغه عمل

چه (ده له خیره یا شره) کری وی او په دوی به ظلم ونه کړ شی (د عذاب په ډیروالی یا د ثواب په لږوالی سره).

تفسیر: یعنی په قیامت کښی به د گردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوله کیږی، نو اوس دی هر څوک فکر وکړی چه ښه کار کوی که بد؟ کته او سود اخلی؟ یا خیرات ورکوی؟
(د «البقرة» د سورت گرد (تول) آیاتونه مدنی دی پرته (علاوه) له دی آیت څخه چه مکی دی او په حجة الوداع کښی په «منی» کښی نازل شوی دی او وروسته له دی نه بل کوم آیت نه دی نازل شوی او رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَايِنٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى
فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكُنْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ
يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ
وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) کله چه یو له بله سره معاملی کوئ تاسی په پور (قرض) سره تر نیتي تا کلي (مقرر کری) شوی پوری نو ولیکئ تاسی هغه (پور- قرض)!!، او ودی لیکي (کاغذ د پور- قرض) په منع ستاسی کښی یو کاتب په عدل (انصاف سره واقعاً نه کم او نه زیات) او منع دی نه راوړی (هیڅ یو) کاتب (د دی کاغذ) له لیکلو څخه (او ښائی چه ولیکي دا معامله) هغسی چه ښوونه کری ده کاتب ته الله نو ودی لیکي، او بیان دی وکړی (کاتب ته) هغه څوک چه په ده باندی حق (پور- قرض) دی او ودی ویریری (کاتب) له الله چه رب د ده دی او نه دی کموی له هغه (حقه) هیڅ شی، (یعنی دی دی هم په اقرار کښی هیڅ زیاتوالی او کموالی، تغیر او تبدیل نه کوی).

تفسیر: رومبی ئی د صدقاتو او خیراتونو فضیلت، او د هغو د احکامو بیان وکړ. وروسته له هغه ئی د (سود) حرمت او مذمت وکړ، او اوس د پور (قرض) اخیستلو او پور (قرض) ورکولو، او د حجت لیکلو، او د پور (قرض) د بیرته ور رسولو نیته تر راتلونکی مودی پوری، او د نورو لار ښوونه کیږی. او د پور (قرض) په نسبت داسی معلومیږی چه دا دول (طریقه) معامله جائزه

ده، مگر هر کله چه دا معامله په راتلونکی مودی پوری اړه (احتیاج) لری، او د هیری، مړینی (مرگ)، نشتوالی او د نورو جنگ جگړی احتمال هم پکښی شته، نو ځکه ضروری ده چه د هغی د تأدیبی نیت په داسی اهتمام سره وټاکله (مقرره) شی! چه وروسته له هغه داسی کومه جگړه او مخالفت پکښی پېښ نشی، او د هغی صورت هم دا دی چه دا خبره پر یوه کاغذ باندی ولیکی، او د بیرته ورسولو نیت وټاکله (مقرره) شی! او د پور (قرض) ورکونکی او پوروړی (قرض وړونکی) نومونه او ښکاره پیژندگلوی، او د هغی معاملی پوری نور ترلی تفصیلات او لازمی خبری په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره ولیکلی شی! او لیکونکی (کاتب) لره ښائی چه بی له انکاره همغسې چه د شرعی شریفی حکم دی له هغه سره ئی سم او برابر ولیکی! او له عدل او انصاف څخه لری نه شی! ښه خو دا دی چه دا حجت پخپله پوروړی (قرض وړونکی) پخپل قلم سره ولیکی! یا ئی لیکونکی ته ووائی، چه هغه ئی سم د ده له وینا سره ولیکی، او د بل چا په حق کښی هیڅ ډول (طریقه) نقصان او تاوان پېښ نه کړی!.

فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ تُبْلَىٰ هُوَ فَلْيُغْلَبْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ

پس که څو هغه څوک چه په ده باندی حق (پور/قرض) دی کم عقل (مبذر، بی وقوف او لیونی) یا ضعیف لکه وړ (معزور) یا ډیر زور (بودا) یا ئی توان نه وی چه اقرار وکړی (چه گنگ وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) دی پخپله نو بیان دی وکړی ولی (واکدار) د ده په عدل (انصاف سره چه سمه خبره ووائی نه کمه نه زیاته)،

تفسیر: یعنی هغه مدیون او پور وړی چه کم عقل یا ناپوه یا مبذر یا ضعیف یا سست یا بیرا وی لکه چه وړ (معزور) یا زور، او د معاملی د پوهیدلو پوهه نه لری، یا د هغی معاملی لازمی خبری لیکونکی ته نشی ویلی (لکه چه گونگی وی یا د کاتب په ژبه نه پوهیږی) نو په داسی صورت کښی د مدیون - واکدار یا وارث یا ولی یا وصی دی هغه معامله په عدل او انصاف سره بی له زیاتوالی او کموالی پای (آخر) ته ورسوی! او لیکونکی ته دی ووائی چه وئی لیکي.

وَأَسْتَشْهَدُ وَأَشْهَدَانِ مِنْ رَجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ

تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ

او شاهد ونیسی تاسی (په خپلو معاملو کښی) دوه شاهدان له سړیو ستاسی (چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اخیلان وی) پس که نه وو دوه نارینه (شاهدان) نو یو سړی دی وی او دوه ښځی له هغو کسانو چه تاسی تری راضی یی (د عدالت له کبله (وجی)) له شاهدانو (د ښځو دا تعدد د دی له پاره دی که) هیره کړی (دا شاهی) یوه له دی دواړو نو ور په یاد به کړی هغه یوه له دی دواړو (چه ور په یادوی) هغی بلی (هیر زړی ته)،

تفسیر: او تاسی ته ښائی چه په دی معاملی کښی لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی ښځی شاهدانی ونیسی! (ځکه چه په ښځو کښی عقل کم او هیره ډیره ده). او شاهد هم ښائی د غوره کولو وړ (لائق) یعنی لائق د اعتماد او د اعتبار خاوند وی (له سړیو ستاسی یعنی هغه دوه تنه چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اخیلان وی. او د کافر شاهی قبوله نه ده. مگر د «امام اعظم رحمه الله علیه» په نزد د یوه کافر شاهی پر بل کافر باندی روا ده.)

وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا سَمُوْا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا

إِلَىٰ أَجَلِهِ ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا

او نه دی منع راوړی شاهدان کله چه وبلل شی دوی (شاهی ته) او مه خوابدی کیرئ (ای معامله دارانو!) له دی چه ولیکئ دا (حق که) لږ وی او که ډیر وی تر نیتی د هغی پوری، دا (لیکل) ستاسی پوره عدل دی په نزد د الله او ښه مرسته (مدد) کوونکی (ډیر محکم) دی دپاره (د اداء) د شاهی او ډیر نژدی دی دی ته چه شکمن نه شی تاسی (د دی معاملی په نیته او مقدار کښی).

تفسیر: یعنی هر کله چه څوک د شاهد کیدلو یا د شهادت د اداء کولو دپاره وغوښت شی، نو منع دی نه راوړی او نه دی انکار او پکښی سستی کوی!، او ښائی چه د معاملاتو په لیکلو کښی هیڅ ډول (قسم) قصور او اهمال ونه کړ شی! (تر دی چه نیته دی هم پکښی ولیکلی شی!) عام له دی نه چه هغه معامله وړوکی وی - که لویه، ځکه پوره عدل او انصاف په هم دی

کښی دی او په شهادت کښی هم زیات داد په هم دی لیک باندی دی، او د نه هیریدلو او نه تیروتلو او د هیچا د حق د نه ضایع کیدلو اطمینان او تسلی هم په هم دغه لیک باندی دی.

إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا
تَكْتُبُوهَا وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ

مگر که وی (دا معامله) ستاسی تجارت په حضور (لاس په لاس) چه چلوئ
ئی تاسی (په را کره او ور کره سره) په خپلو منځو کښی پس نشته پر تاسی
باندی هیڅ گناه چه ونه لیکئ تاسی دا (معامله) او شاهدان ونیسئ تاسی!
کله چه یو له بل سره پلورل (اخیستل) یا پیرودل (خرخول) «بیع او شری»
کوی تاسی او نه دی رسوی نقصان کاتب او نه شاهد، (یعنی په کتابت او
شهادت کښی دی څه زیاتوالی او کموالی نه کوی - یا) او ضرر دی نه
رسولی شی کاتب ته او نه شاهد ته (یعنی که معذور وی زور دی پر هیچا ونه
کړ شی.)

تفسیر: یعنی که د سوداگری معامله لاس په لاس وی. د جنس په بدل کښی جنس یا نغده معامله
وی - او د پور (قرض) معامله نه وی، نو په دی صورت کښی ئی نه لیکل، وېال نه دی خو
شاهد نیول په هسی معاملو کښی ضرور دی چه په هغی کښی وروسته له دی نه کومه جگړه او
جنجال پېښ نشی او ښائی چه لیکونکی او شاهد هیچا ته کوم ربر (تکلیف) او تاوان ورپېښ نه
کړی یعنی نه دی مدعی او نه دی مدعی علیه ته څه نقصان او تاوان رسوی، بلکه همغه حق دی
اداء کړی چه د ده په غاړه واجب دی (او هم داسی کاتب او شاهد ته دی هم څه ضرر نه رسوی.)

وَأِنْ تَفْعَلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ
شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۸۲﴾ وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهْنَ مَقْبُوضَةً فَإِنْ أَهَمَّ بَعْضُكُمْ
بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا
فَأِنَّهُ إِثْمٌ قَلْبُهُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿۸۳﴾

او که وکړ تاسی (دا کار د اضرار) نو بیشکه دا گناه ده (لاحقه) په تاسی پوری، او وویرېږئ تاسی له الله نه، او ښوونه (د احکامو) کوی تاسی ته الله او الله په هر شی باندی ښه عالم دی. (او گرد (قول) شیان ورته ښه معلوم دی) او که یی تاسی په سفر باندی او ومو نه موند کوم کاتب نو (واخلی) گروی قبض کړی شوی پس که امین (معتبر) وگنل ځینو ستاسی ځینی (نور، چه گروی ئی وانه خيستله) نو اداء دی کړی هغه څوک چه امین گرځولی شوی وی امانت د ده (یعنی د پور (قرض) ورکوونکی) او ودی ویرېږی له الله څخه چه رب د ده دی او مه پتوئ شهادت (ای شاهدانو یا ای مدیونانو! چه گویا اقرار هم په خپل ځان باندی شاهی ده) او هر چا چه پته کړه دا (شاهی) نو بیشکه دی گنهگار دی زړه د ده او الله په (هغو کارونو) چه کوئ (ئی تاسی) ښه عالم دی. (او هر شی ښه ورته معلوم دی).

تفسیر: یعنی که په سفر کښی د قرض او پور معامله درپېښه شی او حجت او سند لیکلو ته موقع او فرصت نه وی او لیکونکی مو په لاس درنشی نو پوروی (قرض وړونکی) دی د خپل پور (قرض) په عوض کښی کوم شی گرو (گانه) ورته کیږدی.

فائده: په «سفر» کښی د «حضر» په نسبت گروی (گانی) ته زیات ضرورت پېښیږی ځکه لیکل او شاهی په «حضر» کښی په آسانی سره صورت موندلی شی او پور (قرض) ورکوونکی ته په آسانی سره اطمینان او تسلی پیدا کیږی نو ځکه په سفر کښی د «رهن» او گروی (گانی) اخیستلو حکم وشو. که نه په «حضر» او د لیکونکی او د شاهدانو په موجودیت کښی هم د گروی (گانی) اخیستل روا دی. لکه چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی که پور (قرض) ورکوونکی پخپل پور وړی (قرض وړونکی) باندی اطمینان او اعتبار لری - او پری داده وی، او تری گروی (گانه) ونه غواړی، نو پر پور وړی باندی لارم دی چه د پور (قرض) د خاوند حق پوره او کامل اداء کړی! او له الله تعالی جل جلاله ځنی دی وویرېږی! او د حق د خاوند په حق کښی دی په امانت سره معامله وکړی!

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَإِنْ تُبَدُّوْا مَا فِيْ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تَخْفَوْهُ

يُحَاسِبُكُمْ بِهٖ ۝ اللّٰهُ فَیَغْفِرُ لِمَنْ یَّشَآءُ وَیُعَذِّبُ مَنْ یَّشَآءُ

وَاللّٰهُ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ﴿۱۸۷﴾

(خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی. (له موالیدو، عناصرو او نورو ټولو علویاتو او سفلیاتو، سره له آسمانو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبیداً) او که ښکاره کړئ تاسی هغه (ارادی او بدنیتونه) چه په زړونو ستاسی کښی دی یا پت کړئ تاسی هغه، حساب به وکړی له تاسی سره په هغه باندی الله پس مغفرت کوی هغه چاته چه اراده وکړی (الله د مغفرت ئی) او په عذابوی به هغه څوک چه اراده وکړی (الله د عذابولو ئی) او الله په هر شی باندی ښه قادر دی (له ثوابه او عقابه او حساب به هم)

تفسیر: الله تعالیٰ په دی سورت کښی د اصولو او فروعو، عباداتو او معاملاتو، او د بدنۍ او مالی هر راز (قسم) احکامو بیان پوره وکړ او ښائی چه دی مبارک سورت ته «سنام القرآن» په هم دی سبب ویلی شوی وی. نو ځکه مناسب دی چه بندگانو لره هم پوره تاکید او تهدید له هر لوری ورکړ شی، چه د ذکر شویو احکامو په تعمیم او کولو کښی هیڅ ډول (طریقه) قصور او کوتاهی رانشی. او له ټولو مناهیو ځنی ځان وژغوری (وساتی). دا دی چه د «البقرة» د سورت په آخر کښی ئی وروسته د احکامو له ارشاد دا آیت د تهدید او تنبیه په ډول (طریقه) سره ارشاد وفرمایه، او د گردو (ټولو) ذکر شویو تیرو احکامو په تعمیم او کولو باندی ئی ټول سره مجبور او مامور کړل هم دا راز (شان) هغه کسان چه په نکاح، طلاق، قصاص، زکوة، بیع، شری، ربوا او نورو کښی زیاتره له خپلو جوړو کړیو پلمو (منصوبو) او تدبیرو ځنی کار اخلی، او ناروا شیان روا گڼی، او د هغو په روا گرځولو کښی له خپل فکر او خیال څخه نه اوړی، او هر څه ئی چه زړه غواړی همغه کوی، هغوی ئی هم پوره تنبیه او تهدید کړل. هغه پاک ذات چه پر مونږ باندی د عبادت استحقاق لری ښائی چه مالک وی. هغه ذات چه زمونږ د ټولو پټو او ښکاره و کارونو حساب او کتاب اخیستی شی، ښائی چه په گردو (ټولو) امورو باندی ښه «علیم» او «خبیر» وی. او هغه ذات چه زمونږ د تمامو شیانو حساب اخیستی شی او مونږ ته د ښو او بدو چارو په مقابل کښی جزا او سزا راکولی شی، ښائی چه په گردو (ټولو) شیانو باندی قدرت ولری او ښه قادر وی. نو دلته ئی بیا هم دا دری واړه کمالات بیان کړل. چه هغه «ملک - علم - قدرت» دی او د هم دی صفاتو ذکر ئی په «آیت الکرسی» کښی هم فرمایلی دی. مطلب ئی دا دی (حق سبحانه و تعالیٰ) د گردو (ټولو) شیانو مالک او خالق دی. د ده علم په گردو (ټولو) مخلوقاتو او موجوداتو باندی محیط دی. د ده قدرت پر ټولو حاوی او شامل دی نو بیا د هسی مالک الملک - علیم - بصیر او قدیر ذات احکام نه منل عام له دی نه چه د الله تعالیٰ دغه نافرمانی په پټه سره وی که په ښکاره سره، څرنگه به ور (لائق) او مناسب وی؟ او بیا به دا نافرمان بنده څنگه د الله تعالیٰ له عذابه ځان ژغوری (ساتی)؟

اَمِّنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَ الْمُؤْمِنُونَ كُلُّ اَمِّنَ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ
وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا
عَفْرَانِكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾

تصدیق (باور) کړی دی رسول په هغه شی چه نازل کړی شوی دی ده ته له
(طرفه د) رب د ده او مؤمنانو (هم تصدیق او باور کړی دی). تولو (د
دوی) تصدیق (باور) کړی دی په الله باندی او په پرېستو د ده او په کتابو د
ده او په رسولاو د ده (په داسی حال کښی چه وائی دوی) فرق نه کوو په
منځ د هیڅ یو (رسول) له رسولاو د الله کښی. او وائی (رسول الله او
مؤمنان). واوریده مونږ (پیغام ستا) او قبول کړ مونږ (حکم ستا غواړو).
مغفرت ستا ای ربه زمونږ او (خاص) تا ته دی درتلل (د هر چا).

تفسیر: کله چه له دومی آیت څخه دا خبره ښکاره شوه چه د هغو خبرو هم پوښتنه او حساب
آخیستل کیږی چه په زېږونو کښی گرځی نو اصحاب الکرام رضی الله عنهم ووریدل، او له دی
آیت څخه داسی زیات متأثر شول، چه د هغه په شان له هیڅ یوه بل آیت څخه نه وو متأثر شوی
نو دوی پاک رسول صلی الله علیه وسلم ته شکایت وړ وور رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل
﴿وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا﴾ یعنی که څه سختی مو په نظر درځی یا څه خپګان درپېښ شی نو د
حق تعالی د دی امر او ارشاد په منلو او تسلیم کښی لږ څه توقف او دیل مه کوئ! او د زړه له
اخلاصه عرض ورته وکړئ چه ﴿سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا﴾ دوی د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم امر
او ارشاد سره سم کار وکړ، نو دغه کلمات د زړه د انشراح په توګه (طور) د دوی پر ژبو
باندی جاری شول، چه د هغه مطلب دا دی مونږ ایمان لرونکی یو پر الله تعالی (چه واحد، احد،
صمد، لاشریک له، ازلی، ابدی، د کمال په تولو صفاتو موصوف. او له هر عیب او نقصان څخه
پاک دی) او ایمان لرونکی یو پر ملائکو د الله چه مقربى بندګانی د الله تعالی دی، نه ذکر
دی، نه اناث او د الله تعالی دیری مطیع او حکم منونکی، او یوه طرفه العین هم د الله تعالی له
عبادت، تسبیح او تقدیس څخه نه غافلېږی او ایمان لرونکی یو په تولو کتابونو د الله تعالی چه
تول حقانی او قدیمی دی ځکه چه د الله تعالی گرد (تول) صفات ازلی، قدیمی او ابدی دی، او
دغه تول کتابونه د الله تعالی له طرفه لیږل شوی دی. او ایمان لرونکی یو په رسولاو د الله چه
گرد (تول) په حق دی او بیخی له دروغو معصوم دی، هر څه چه وائی او راوړی ئی دی، هغه
تول له الله، جل جلاله څخه دی، او فرق نه کوو مونږ په اصل د رسالت کښی په منځ د هیڅ یو

له دغو رسولانو او د الله تعالی د حکم اطاعت مو وکړ - یعنی خپګان، خطرې او نوری ګردی (تولی) خرخشی (بدخیالی) مو پرېښودی، او د الله تعالی ارشاد مو تعمیل کړ، او د هغه د پاره مو خپله تیاری او چمتوالی (تندی) ښکاره کړ حق تعالی دا خبره قبوله کړه نو دا دواړه آیتونه نازل شول. اول ﴿أَمِنَ الرَّسُولُ﴾ الآية - چه حق سبحانه و تعالی په ده کښی د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم او وروسته له هغه د ده د هغو اصحابو چه هغوی ته ذکر شوی تشویش پېښی شوی و او په دی سره ئی دفع وشوه د ایمان مدح او ستاینه (صفت) په تفصیل سره وفرمایله چه له هغی څخه د هغوی زړونه داده او اطمینان ئی ترقی وکړی او هغه پخوانی - خطری او خرخشی (بدخیالی) ئی ورکی شی. او وروسته له دی نه په بل آیت کښی چه ﴿لَا يَكِلِفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ الآية - دی فرمائی چه له توان او مقدوره زیات هیچا ته تکلیف نه ورکاوه کیږی. او که د چا په زړه کښی د ګناه خیال یا کومه خطرې وګرځی، خو په هغه باندی عمل نه کوی، نو پر ده باندی هیڅ ګناه نشته او سهو او تیرواته ئی هم معاف دی. لنده ئی دا چه صاف ئی وفرمایل چه له هغو خبرو ځنی چه ځان ژغورل (ساتل) تری سخت دی. لکه د خراب کار خیال، خطرې، تیرواته او سهو په هغو باندی هیڅ مواخذه نشته. هو په هغو خبرو باندی چه د بنده په واک (قبضه) او اختیار کښی دی نیول کیږی. نو پخوانی آیت چه ورڅخه د اصحابو تشویش پیدا شوی و ښائی چه د هغه معنی هم د دوهمی قاعدی سره سمه واخیستله شی، لکه چه هم داسی هم وشوه، او دغه یاده شوی خطرې داسی بیخی له منځه لاړه چه سبحان الله!.

(فائده): له دی چه «نه کوو فرق په منځ د هیڅ رسول له رسولانو د الله کښی» دا مطلب دی چه مونږ د یهودانو او نصرانیانو په شان نه یو، چه هغوی یو رسول منی او بل رسول نه منی.

لَا يَكِلِفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ
رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نُسِينَآ أَوْ نَحْطَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا
إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ
لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا إِنَّتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا
عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١٣٧﴾

نه کوی تکلیف الله پر هیڅ نفس باندی مګر «په اندازی د» طاقت د ده «دی» دی نفس لره «ثواب د» هغه «عمل» چه کړی «ئی» دی او «شته» په

ده باندی «وېال» د هغه «عمل» چه کړی «ئی» دی. ای ربه زمونږه! مه نیسه مونږه که هیر کړو «حکم ستا» یا په خطا سره وکړو «گناه» ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی دروند بار! لکه چه بار کړی ؤ تا دغه «بار» پر هغو کسانو باندی چه وو پخوا له مونږه ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی هغه (تکلیف) چه نه وی هیڅ طاقت مونږ ته په هغه سره او محوه کړه «گناهونه» له مونږه او مغفرت وکړه مونږ ته، او رحم وکړه پر مونږ باندی، هم ته ئی مولی «مددگار» زمونږ - نو مدد وکړه له مونږ سره! پر قوم کافرانو باندی.

تفسیر: په رومبنی آیت کښی لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته ډیره پریشانی ورپېښه شوی وه، نو د هغوی د تسلی او داد لپاره دا دوه آیتونه نازل شول، چه ﴿أَمِنَ الرَّسُولُ﴾ الآية - او ﴿لَا يَكِلُ اللَّهُ تَقْصًا﴾ الآية - دی او وروسته له هغه څخه د ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا﴾ څخه نیولی د دی سورت تر پایه پوری داسی ددینه (تسکین) او تسلی راکړی شوی ده، چه د هغه په لوستلو سره د هیڅ یو راز تکلیف او سختی، هیڅ یوه اندېښنه او خرخشه (بد خیال) نه دی پاتی ځکه په هغو دعاو او غوښتنو سره چه مونږ مامور شوی یو، د هغو مقصود دا دی چه «بیشکه ته پر مونږ باندی د هر ډول (طریقه) حکومت حق او د عبادت استحقاق لری. مگر ای زمونږ ربه! بښای پخپل رحمت او کرم سره مونږ ته داسی حکم صادر کړی چه د هغه کول (تعمیل) پر مونږ باندی سخت او دروند نه وی، او نه مونږ په تیروتلو او سهو باندی ونیسی! او نه د پخوانیو امتونو په شان پر مونږ باندی شدید حکمونه نازل کړی! او نه زمونږ له طاقته ځنی زیات کوم حکم پر مونږ مقرر کړی! سره له هسی آسانی او سهولته که له مونږ ځنی کومه خطا او تقصیر څرگند شی له هغه ځنی ته راتیر شه! او ومو بښېه، او پر مونږ رحم وکړه!» په حدیث کښی راغلی دی چه دا گردی (تولی) دعاوی ومنلی شوی، او په هغو سختیو پسې چه لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته ورپېښی شوی وی اوس د الله تعالیٰ په فضل او کرم او رحمت سره زمونږ له هری یوی سختی او ریر (تکلیف) ځنی داد، امن او سلامتی په برخه شوی ده نو اوس مونږ د دومره یوی خبری هیلمن (امیدوار) یو چه د پاک الله په فضل او کرم سره په کفارو باندی هم بری ومومو، او پاک الله دی پر مشرکینو باندی هم مونږ ته بری او غلبه راعنایت کړی! که نه د دوی له لوری راز راز (قسم قسم) ربرونه (زحمتونه) او تکالیف، دینی او دنیوی هر ډول (طریقه) زحمتونه راوړاندی کیږی او له هغه صعوبت او سختی ځنی چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره ژغورلی (ساتلی) شوی یو، د کفارو د غلبی په حالت کښی به بیا همغه اندېښنه او خرخشه (بد خیال) زمونږ د سودا او خپګان موجب گرځی.

تمت سورة «البقرة» بفضل الله رب البرية - يا من لك الكبرياء في الدنيا والاخرة
ادخلنا بکرمک فی عبادک الکرام البررة

(سورة آل عمران مدنية وهي مائتا آية وعشرون ركوعاً، تسلسلها ۳ ورقم نزولها ۸۹ نزلت بعد الانفال)

د آل عمران سورت مدنی دی. دوه سوه آیتونه او شل رکوع لری په تلاوت کښی دریم او په نزول کښی ۸۹ سورت دی
د «الانفال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي آتَاكَ الْإِيمَانُ وَالْحَيُّ الْقَيُّومُ

الله «چه دی» نشته هیڅوک لایق د عبادت مگر هم دی دی چه تل ژوندی په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی.

تفسیر: د نجران د عیسایانو یوه شپيته کسيزه مؤقره او معززه جرگه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه. په دوی کښی دری تنو دیر شهرت او امتیاز درلود (لرلو). (۱) عبدالمسیح عاقب په امارت او سیادت کښی (۲) ایهم السید په رایه او تدبیر کښی (۳) ابو حارثه بن علقمه په مذهبی علومو کښی د نصرانیانو لوی عالم. (ابو حارثه) اصلاً د عربو له مشهوری قبیلې (بنی بکر بن وائل) سره تعلق درلود (لرلو)، بیا پوخ نصرانی شو. د روم سلاطینو د ده د مذهبی صلابت، مجد او شرف د لیدلو له امله (وجی) ئی زیات تعظیم او تکریم کاوه. او دیره مالی مرسته (مدد) ئی ورسره کوله، او یوه کلیسا ئی ورته جوړه، او د مذهبی چارو په اعلیٰ منصب ئی مامور کړی ؤ. دا جرگه د رسالت په دربار کښی په دیر شان او شوکت سره حاضره شوه او په متنازع فیها مسایلو کښی ئی له رسول صلی الله علیه وسلم سره خبری وکړی، چه د هغو پوره تفصیل د محمد بن اسحق رحمة الله علیه په «سیرت» کښی منقول دی. د آل عمران د سورت اثبیا، یا نوی رومبني آیتونه د دی واقعی په نسبت نازل شوی دی د عیسایانو رومبني او بنیادی عقیده دا وه چه مسیح علیه السلام کتمت (هو بهو) پخپله خدای یا د خدای زوی او یا یو له دریو خدایانو ځنی دی، (معاذالله).

د دی سورت په رومبني آیت کښی د پاک الله د خالص توحید ذکر راغلی دی، او د هغه د «حی» او «قیوم» کوم صفات چه ذکر شوی دی په هغو سره د عیسایانو دعوی په ښکاره ډول (طریقه) باطله شوی ده لکه چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د مناظری په دوران کښی دوی ته وفرمایل «آیا تاسی نه پوهیږئ چه الله تعالیٰ حی (ژوندی) دی، او هغه لوی ذات ته مرګ

هیڅکله نه پېښېږي، او پاک الله گړدو (تولو) مخلوقاتو ته وجود ورکړی دی او د دوی د ژوندانه اسباب ئی ورپیدا کړی دی. او پخپل کامل قدرت سره د دوی ساتونکي او اداره کوونکي دی. په خلاف د دی په حضرت عیسیٰ علیه السلام باندی به د مرگ او فنا وار خامخا راتلونکي وی. او دا یوه ښکاره خبره ده هغه څوک چه خپله هستی او ژوندون نشی ساتلی، نو د نورو مخلوقاتو ژوندون او هستی به په څه ډول (طریقه) سره وساتلی شی؟ هر کله چه هغو نصرانیانو، زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا وینا واوریده، نو گړدو (تولو) سره وویل بېشکه رښتیا ده! ښائی چه دوی به دا غنیمت گنلی وی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله اعتقاده سره سم د عیسیٰ یأتی علیه الفناء سوال کوی. یعنی په عیسیٰ علیه السلام باندی هرو مرو (خامخا) فنا راتلونکي ده. که ئی مونږ ځواب په نفی سره ورکړو، نو رسول صلی الله علیه وسلم زمونږ د عیسایانو له عقیدې سره سم چه «دیره موده کیږی چه حضرت عیسیٰ علیه السلام مړ شوی دی» مونږ په صریح ډول (طریقه) سره لا زیات ملزم، مفحم او ساکتولی شی. نو ځکه ئی مصلحت ونه لید چه په لفظی مناقشه کښی خپل ځانونه وغورځوی. او ممکن دی چه دا نصرانیان له هغو فرقو ځنی وی چه له اسلامی عقیدې سره سم د مسیح علیه السلام له قتل او صلب ځنی قطعاً انکار کوی، او د جسمانی رفعی قائلان دی. لکه چه حافظ ابن تیمیه رحمه الله علیه په «الجواب الصحيح» کښی، او د «الفارق بین المخلوق والخالق» مصنف تصریح کړی ده، چه د شام او د مصر نصرانیان رومبی په عمومی ډول (طریقه) سره په هم دی عقیدې باندی وو، وروسته له دیری زمانی (پولوس) نومی د «صلب» د عقیدې اشاعت وکړ. بیا دا خیال له یورپ څخه مصر او شام او نورو ځایو ته ورسید په هر حال د نبی کریم صلی الله علیه وسلم له لوری د «ان عیسیٰ أتی علیه الفناء» په ځای د «یأتی علیه الفناء» فرمایل په داسی حال کښی چه په رومبني جمله کښی سره د مسیح د الوهیت تردید په ښه ډول (طریقه) سره کیږی، او په هغه موقع کښی ښه ښکاره او مسکت جواب کیده، دا خبره ښکاره وی چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د الزام په وخت کښی هم دا لارمه ونه گڼله چه په مسیح علیه السلام باندی پخوا له مړ کیدلو د مرگ اطلاق وکړی.

نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

نازل کړی (توته توته لیږلی) دی په تا باندی کتاب (قرآن) په حقه (په رښتینو اخبارونو او واضحو دلایلو)

تفسیر: یعنی قرآن کریم چه عین حکمت، او له مصالحو سره موافق دی، په نهایت ښه وخت کښی سره له رښتیا او انصاف راښکته شوی دی.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ^٣ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ

حال دا چه تصدیق کوونکی دی د هغو « کتابونو » چه پخوا له ده نه دی او نازل کړی « یو غلی لیرلی » دی توریت او انجیل پخوا « له دی قرآنه » له پاره د هدایت د خلقو.

تفسیر: یعنی قرآن عظیم الشان د پخوانیو آسمانی کتابونو تصدیق کوونکی دی او هغو پخوانیو کتابونو توریت، انجیل او نورو هم لا له پخوا څخه د پاک قرآن د نزول زیری خلقو ته ورکړی ؤ، او د ده د راوړونکي په لوری ئی خلقو ته لار ښوونه کوله، او د خپل وخت له اقتضا سره ئی سم خلقو ته احکام او هدایات ورکول، گواکي دا ئی رابکاره کړه چه د مسیح علیه السلام د « الوهیت » یاد « ابنیت » عقیده په هیڅ یوه آسمانی کتاب کښی نه وه، ځکه چه د دین د اصولو په اعتبار گرد (تول) آسمانی کتابونه یو له بل سره متفق او متحد دی، او د مشرکانو د عقائدو تعلیمات په هغوی کښی نشته.

وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ^٤

او نازل کړی ئی دی فرقان « یعنی هسی کتابونه چه د حق او باطل بیلوونکی دی ».

تفسیر: یعنی د هری زمانی سره ئی سم داسی شیان رانازل کړل، چه د حق او باطل حلال او حرام - دروغو او رښتیا په منځ کښی فیصله کوونکی دی، په دی کښی قرآن کریم، سماوی کتابونه او د انبیاء علیهم السلام معجزات گرد (تول) سره داخل دی او په دی لوری هم اشاره وشوه چه په هغو مسایلو کښی چه یهودان او نصرانیان له پخوا راهیسی جگړی کوی د دی اختلافاتو فیصله هم د هم دی پاک قرآن په وسیله کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ^٥ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ^٦

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی په آیاتونو د الله سره « چه قرآن او

نور حقانی کتابونه دی» شته دوی لره عذاب سخت، او الله ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» څیښتن (خاوند) د انتقام «او د سخت عذاب» دی.

تفسیر: یعنی داسی مجرمان نه بی سزا پاتی کیږی، او نه دوی د ده له زبردست اقتدار څخه ځان ژغورلی (ساتلی)، او نه تری تبتیدلی شی. په دی کښی هم د مسیح علیه السلام د الوهیت د ابطال په لوری یوه لطیفه اشاره وشوه، ولی هر کله چه پوره اقتدار او اختیار الله تعالی لره ثابت شو نو ښکاره ده چه هغه په مسیح علیه السلام کښی نه موندل کیږی. بلکه حضرت مسیح علیه السلام به د نصرانیانو د عقیدې په اساس څرنگه وکولی شی چه نورو ته سزا ورکړی، هر کله چه پخپله ده سره له زیاتې تضرع او الحاح د ظالمانو له منگلو ځنی خپل ځان ونه شو ژغورلی (ساتلی)، نو بیا دی پخپله خدای، یا د خدای ځوی څرنگه کیدی شی؟ ځوی هغه څوک باله شی چه د پلار له نوعی څخه وی، نو ځکه ښائی چه د خدای جل جلاله ځوی هر ورو (خامخا) لکه خدای جل جلاله غوندی وی. یوه عاجز مخلوق ته د مطلق قادر ځوی ویل، په حقیقت کښی پر پلار او ځوی باندی سخت عیب لگول دی. العیاذ بالله

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ۝

بیشکه الله پت نه دی په ده باندی هیڅ شی په ځمکه او نه په آسمان کښی «د مخلوقاتو له تولو احوالو»

تفسیر: یعنی همغسی چه د هغه اختیار او اقتدار کامل دی، علم ئی هم محیط دی، د گردی (تولی) دنیا هیڅ یو وړوکی او لوی شی د یوی سترگی د رپ (ثانثی) په اندازه هم له ده ځنی نه پتیری. گرد (تول) بی گناه او گنهکاران، او د گردو (تولو) جرمونو نوعیت او مقدار، د ده په علم کښی ده. که مجرم له ده څخه وتبتی، یا ځان تری پت کړی، نو چیری به پت شی؟ په هم دی سره تنبیه ورکړه شوه چه مسیح علیه السلام خدای نشی کیدی. ځکه چه داسی یو محیط علم مسیح علیه السلام ته نه دی حاصل. مسیح علیه السلام هم دومره پوهیده چه الله تعالی ورنوولی ؤ - لکه چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ځواب کښی هم د نجران نصرانیانو اقرار وکړ او نن د مروجو انجیلو له مخی هم ثابته ده.

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ لَآ إِلَهَ إِلَّا

هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

الله هغه (ذات) دی چه جوړوی صورتونه ستاسی په رحمو (د میندو) کښی په هر ډول (طریقه) چه اراده وکړی «د جوړولو ئی»، نشته بل هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی دی ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» ښه تدبیر والا «چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی»

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له خپل علم او حکمت او کامل قدرت او کمال سره سم هر څنګه چه ئی اراده وکړه، همغسې ئی د مور په نس کښی ستاسی صورت جوړ کړ، او جوړوی ئی نارینه یا ښځه ښایسته یا بدرنګه، او څرنګه چه ئی اراده وه، پیدا کوی ئی له یوه څاڅکی اوبو څنی په څو ډولو (طریقو) تحولاتو د بنیادم ښه (شکل) راباسی، او هغه ته پوهه او عقل ورکوی. هغه ذات چه قدرت او صنعت ئی داسی وی، نو د هغه په علم کښی به څه نقصان وی؟. یا هر هغه انسان چه ده پخپله د خپلی مور د گېډی په څو تیارو کښی هستوګنه کړی وی، او د نورو وړوکیو غوندی خوری، او څښی، او له وړاندی او وروسته څنی اودس ماتی ته کښینی نو داسی یو شخص ته به د پاک الله شریک یا ځوی یا لمسی ویل څرنګه وی؟ ﴿كَذَّبَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ﴾ **إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا** عیسایانو به داسی پوښتنی کولی «هر کله چه مسیح علیه السلام په ښکاره ډول (طریقه) پلار نه لری، نو پرته (علاوه) له خدایه به ئی څوک پلار وی؟» نو په ﴿يُصَوِّرْكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ کښی د دی خبری ځواب هم وشو. یعنی الله تعالیٰ قدرت لری چه په رحم کښی په هر ډول (طریقه) سره ئی چه اراده وی - د انسان شکل تیاروی، عام له دی چه د مور او پلار له یو ځای کیدلو څخه وی، یا که یواځی د مور د منفعلی قوی څنی نو ځکه ئی وروسته له دی نه وفرمایل ﴿هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ یعنی الله تعالیٰ هسی لوی زورور ذات دی چه د هغه قدرت هیڅ څوک نشی محدودولی او د داسی یوه حکمت څښتن (خاوند) دی، چه هر چیری هر شی مناسب وګنی، هغه کوی. «بی بی حواء» ئی بی موره، او مسیح علیه السلام ئی بی پلاره، او آدم علیه السلام ئی بی له موره او پلاره پیدا کړل د الله تعالیٰ په حکمتونو باندی څوک احاطه کولی شی؟.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ
وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ
مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلَةٍ

الله هغه «ذات» دی چه نازل کړی «لیږلی» دی پر تا باندی کتاب «قرآن» چه ځینی له ده نه آیات محکمت دی «چه معانی ئی ښکاره دی» دا

«محکم آیات» اصل د کتاب دی «چه د شرعیه و احکامو مبنی دی» او نور «عینی آیات» متشابهات دی «چه معنی ئی معلومه او معینه نه دی»، نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی کوروالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو «کلماتو» چه متشابه وی له دی «قرآن» له پاره د طلب د فتنی «او گمراهی» او دپاره د طلب د معنی د هغو.

تفسیر: «یعنی هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی له حقه باطل ته میلان وی. لکه زائغین او اهل البدعت پس دوی متابعت کوی د قرآن د هغو غایونو چه متشابه وی. یعنی چه په لفظ کښی ئی دیر احتمالات جاری کیږی - او معنی ئی مشکله وی. زائغ د فتنی د طلب یعنی د عوامو د لغزولو او ښویولو دپاره د (۲۹) مقطعاتو، د یدالله، وجه الله، استوی، ظلل من الغمام او نورو متشابهاتو په نسبت وائی (معاذالله) چه ده پخپله خپل ذات ته جسم او مکان ثبت کړی دی «تعالیٰ عن ذلک علوا کبیرا» او پخپله خوښه د دغو متشابهاتو د معنی د اړولو د طلب دپاره زیار (کوشش) کوی، او د خپل نفس په غوښتنی بی د شارع له اذنه په کښی تاویلات کوی.

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ

حال دا چه نه پوهیږی په «حقیقی معنی او» مطلب د هغه مگر الله «چه دغه متشابهات هم لکه نور تول شیان ورمعلوم دی»

تفسیر: «یعنی د دی متشابهاتو هغه معنی چه حمل ئی پر هغی معنی واجب دی بل هیچا ته نه ده معلومه، مگر یواځی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښکاره او معلومه دی ځکه چه د هغه لفظ مراد چه ظاهر الدلالت نه وی هغه بی له متکلمه بل هیچا ته نه وی معلوم.»

وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ كُلُّ شَيْءٍ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذْكُرُ إِلَّا أُولَ الْأَلْبَابِ ④

او هغه کسان چه پاڅه دی په علم کښی وائی دوی چه ایمان راوړی دی «باور او یقین لرو» مونږ په دی «متشابه چه په معنی ئی نه پوهیږو، په مثل د ایمان زمونږ په محکم باندی چه دواړه حق دی» دا تول «محکم او متشابه» له طرفه د رب زمونږ دی. او پند نه اخلی «په دی» مگر «خو پند اخلی» خاوندان د عقلونو «خالصو».

تفسیر: هر کله چه د نجران نصرانیان له گردو (تولو) دلایلو ځنی عاجز شول نو د معارضی په ډول (طریقه) ئی وویل «آخر تاسی خو مسیح «کلمه الله» او «روح الله» گنئ - نو زمونږ د مدعی د اثبات له پاره هم دومره الفاظ کافی دی» دلته د هغی تحقیقی ځواب د یو عام اصول او ضابطی په صورت ورکړی شوی دی، چه د هغه له پوهیدلو ځنی وروسته د زرگونو منازعاتو او مناقشاتو خاتمه کیدی شی. داسی وپوهیږئ چه نه یواځی په عظیم الشان قرآن کښی بلکه په تولو آسمانی کتابونو کښی دوه ډوله (قسمه) آیتونه شته (۱) هغه آیتونه دی چه مراد ئی ښکاره او تاکلی (مقرر) وی، یعنی د عبارت، لغت، ترکیب او نورو په لحاظ د هغه په الفاظو کښی څه اجمال او ابهام نه وی او نه ئی عبارت د څو معناگانو احتمال لری او نه ئی هغه مدلول چه ور څخه پوهیدلی شوی دی له عامو مسلمو قواعدو ځنی چپ وی، نو داسی آیتونو ته «محکمات» وائی، او په حقیقت کښی د کتاب د گردو (تولو) تعلیماتو او احکامو بیخ او د اصولو اصل، هم دا «محکمات» آیتونه دی. (۲) د «متشابهاتو» آیتونه دی چه د هغو مراد ښکاره نه دی، او د هغو چه د متشابهاتو آیتونه دی د محکماتو آیتونو ته راجع کرل شی! او ودی کتل شی هغه معناگانی چه له محکماتو ځنی د ده په مخالفی وی د هغو دی بیخی نفی وکړه شی او د متکلم مقصد دی همغه شی واخیست شی چه د محکماتو له آیتونو ځنی مخالف نه وی او که سره له اجتهاده او ډیر کوشښی د متکلم مراد په پوره ډول (طریقه) سره متعین نه کړ شی نو د هر شی د پوهیدلو دعوی دی پرېښوده شی! او له حده ځنی دی وړاندی تیری ونه کړ شی!، ځکه چه د علم د لېوالی او د استعداد د قصور لامله (له وجی) په ډیرو حقایقو باندی زمونږ فکر نشی رسیدی او زمونږ عقل د هغه له پوهیدلو ځنی قاصر دی، او دا دی هم په همغه فهرست کښی شامل کړ شی! خبردار چه داسی تأویلات او وړاندی وروستوالی دی ونه کرل شی! چه د مذهب د مسلمو اصولو او محکمو آیتونو ځنی مخالف وی.

د قرآن چه څوک له ځانه کړی تأویل ▪ چه د شرعی پکښی نه وی هیڅ دلیل په مرض د گمراهی سره علیل دی ▪ په عقبی به ئی رب سپک کړی ډیر ذلیل

مثلاً قرآن حکیم د مسیح علیه السلام په نسبت تصریح فرمایلی ده ﴿إِنَّ هُوَ الْأَعْبَدُ أَنْعَمَنَا عَلَيْهِ﴾ یا ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ﴾ الآية - یا ﴿ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ﴾ یا ﴿مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَنَهُ﴾ او ځای په ځای ئی د هغه د الوهیت او ابنیت تردید کړی دی. اوس که یو سری له

دی گردو (تولو) محکماتو آیاتونو ځنی سترگی پټی کړی، او په ﴿وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ﴾ او نورو متشابهاتو پسې مندی وهی، او د دغو معنی چه له محکماتو سره سمه وی پرېږدی، او هسی یوه سطحی معنی غوره کوی، چه د کتاب الله له عمومی تصریحاتو او متواترو

بیاناتو ځنی منافی وی، نو دا که کاره تلل او سر زوری نه ده، نو څه ده؟ ځینی سخت زړی خو غواړی چه دا راز مغالطی واچوی او خلق د گمراهی په کنده کښی نسکور کړی. او ځینی متزلزل او سست عقیده کسان له داسی متشابها تو ځنی له خپلی رائی او غوښتنی سره سم تأویلات کوی، او غواړی چه په ډیر کوښښ او سعی سره څه نا څه مطلب تری را واخلی. حال دا چه د هغوی صحیح مطلب خو یوازی الله تعالی ته معلوم دی، او هغه پخپل فضل او کرم سره هر چا ته چه هر څومره اراده وکړی همغومره وربښی. هغه کسان چه مضبوط علم لری دوی محکومات او متشابها ت دواړه حق گنی، او یقین لری چه دا دواړه له یوی چینی راوتلی دی، او په دوی کښی د تناقض او تهافت (منافات) هیڅ امکان نشته نو دا مضبوط عالمان هغه متشابها ت محکما تو ته راجع کوی، او د هغو له مخی په مطلب ئی ځان پوهوی او هغه برخه چه د دوی د پوهی له دائری ځنی وتلی وی، د هغی معنی او تأویل الله تعالی ته پرېږدی او وائی چه د دی په معنی باندی پاک الله ښه پوهیږی، زمونږ کار هم دا دی چه ایمان پری راوړو.

کوم اجمال چه په کلام کښی عارضیږی

خپل قائل پری له هر چا نه ښه پوهیږی

فائده: د دی بنده په نزد د دی آیت مضمون د ۱۷ جزء د «حج» د سورت د «۲۵ آیت ۷ رکوع» ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَتَّقَى﴾ الآية - له مضمون سره زیات مشابه دی چه بیا ئی په هغه موقع کښی ان شاء الله تعالی بیان وکړ شی.

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ۝

«وائی دغه راسخون» ای ربه زمونږه! مه کړوه! زړونه زمونږ وروسته له دی نه چه په سمه صافه لاره دی برابر کړی یو او وېښه «عنایت کړه» مونږ ته له زړه خپله رحمت بیشکه ته هم دا ته ډیر ښونکی ئی «د نعمت او رحمت».

تفسیر: یعنی «راسخین فی العلم» په خپل ایمانی قوت او علمی کمالاتو باندی نه مغرور او نه ډاډه کیږی، بلکه تل له حق سبحانه وتعالی ځنی د لا زیات استقامت او د لا زیات فضل او عنایت غوښتونکی دی چه گتلی پنگه (سرمایه) ئی له لاسه ضایع نشی. او الله دی نه کړی چه د زړونو له سمیدلو ځنی وروسته بیا دوی کاره شی. په حدیث شریف کښی راغلی دی چه نبی کریم

صلی الله علیه وسلم خپل امت ته د تعلیم په توګه (طریقه) زیاتره داسی دعاوی کولی «یا مقلب القلوب! ثبت قلبی علی دینک» ای اړونکېه د زړونو! ثابت وساته زړه زما پر دین خپل!.

رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ أَرَى فِيهِ أَنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِعَادَ ۙ

ای ربه زمونږه! بیشکه ته یو ځای کوونکی د «تولو» مخلوقاتو ئی «په بعث سره په محشر کښی» دپاره د «حساب د هغی» ورځی چه نشته هیڅ شک شبهه په «راتلو د» هغی کښی، بیشکه چه الله نه کوی مخالفت له وعدی «خپلی» نه.

تفسیر: هغه ورځ ضرور راتلونکی ده، او هر یو له هغو مجرمینو (زائغینو، کړو تلونکو) چه په حقانی مسائلو کښی ئی ناحقی جګړی کولی، له ښکاره فیصلی ځنی به وروسته پخپلو سزاګانو باندی ورسپړی، او هلته به هر یو د خپل بغض - عناد - سرکښی - ربرونه ګالی (تکلیفونه مومی). له هم دی ویری مونږ د هغو له لاری ځنی بیزاره او ستا د رحمت او استقامت غوښتونکی یو. د دغو زائغینو په خلاف زمونږ لاره غوره کول، په کومی بدنیتی - او نفسانیت باندی بنا نه دی او له دی مخالفت څخه زمونږ مقصد یوازی اخروی فلاح ده.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ ۝

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی ځنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له «عذابه د» الله نه هیڅ شی «نه لږ، نه ډیر، نه په دنیا نه په عقبی کښی» او دا کسان هم دوی دی خس د اور «د دوزخ»

تفسیر: د قیامت له ذکر سره ئی د کافرانو انجام هم راوښود، چه هیڅ شی دوی په دنیا او آخرت کښی د الله تعالی له عذاب ځنی نشی ژغورلی (ساتلی). لکه چه د دی سورت په اوله کښی ولیکل شو. په دی آیتونو کښی اصلی خطاب د نجران جرګی ته دی، چه ښائی هغی ته د عیسایانو د مذهب او د عیسایانو د قوم لوی نماینده ووايه شی. زمونږ (رازی) امام فخرالدین

رحمة الله عليه «د محمد بن اسحق رحمة الله عليه» له سیرته نقل کوی چه د نجران دا جرگه د مدینې منورې په قصد رهی (روان) شوه، نو د دوی لوی پادری ابو حارثه بن علقمه پر قچر باندې سپور (سور) ؤ، د ده قچر بدری وکړه. د ده د (ورور کرز بن علقمه) له خولی ځنی زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت داسې یوه ښیرا ووتله «تعس الابد» هلاک دی وی دا لری د عزته له «بعد» ځنی مراد محمد صلی الله علیه وسلم ؤ العیاذ بالله. (ابو حارثه) وویل «تعس امک مړه دی شی ستا مورا چه تا غوندې ځوی ئی ځیږولی دی» (کرز) حیران پاتی شو. او د ورور د دی ښیرا سبب ئی وپوښته. ابو حارثه وویل خدايږو مونږ ښه پوهیږو چه دا محمد صلی الله علیه وسلم همغه نبی دی چه د هغه زیری زمونږ په کتابونو کښی راکړی شوی دی (کرز) وویل نو بیا ئی ولی نه منئ؟ ابو حارثه وویل «لأن هؤلاء الملوك اعطونا اموالا كثيرة واكرمونا فلو آمانا بمحمد لآخذوا منا كل هذه الاشياء که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندې ایمان راوړو، نو دا باچاهان چه دغه زیات مالونه او عزتونه راکړی دی نو دا گرد (تول) شیان به بیرته راڅخه واخلي.» (کرز) هم دا خبری پخپل زړه کښی وساتلی، او په پای (آخر) کښی هم دا کلمه د هغه د ایمان سبب شو رضی الله عنه وارضاه زما په نزد په دی آیاتونو کښی د ابو حارثه د همغو کلماتو ځواب دی، گواکی په عقلیه ؤ او نقلیه ؤ دلائلو سره د هغه د فاسدی عقیدې تردید او تنبیه ئی وکړه چه د حق له ښکاره کیدلو ځنی وروسته هغه خلق چه یواځی د دنیوی متاع اموال، اولاد وغیره له امله (وجی) ایمان نه راوړی، دوی دی ښه وپوهیږی چه مال، دولت، شته، ملگری او نور نه په دنیا کښی دوی د الله جل جلاله له عذابه ژغورلی (ساتلی) شی، او نه په آخرت کښی دوی ته له لوی عذاب ځنی نجات ورکولی شی. لکه چه د همغه تازه مثال اوس د بدر په غزا کښی مسلمانانو او مشرکانو دواړو ولید. د دنیا پسرلی او ژوند د څو ورځو له پاره دی، د مستقبل بری او کامیابی هغو لره ده، چه له الله جل جلاله ویرېږی. او تقوی غوره کوی. دا مضمون اوږد دی، او د عمومی الفاظو په اعتبار یهودان او مشرکان او نور کافران هم په دغه خطاب کښی شامل دی اگر که اصلاً د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه ده. والله اعلم.

كَذَابٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَآخَذَهُمُ
اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

«حال د دوی داسی دی» لکه حال «عادت» د تابعانو د فرعون او «لکه حال عادت» د هغو کسانو چه پخوا له دوی ځنی وو، «لکه عادیان ثمودیان» چه نسبت د دروغو به ئی کاوه آیتونو زمونږ ته پس ونيول دوی لره الله «په عذاب مهلك سره» په سبب د گناهونو د دوی، او الله سخت دی عذاب «د ده یعنی پر کافرانو ئی عذاب سخت او عقاب ئی تل دی.»

تفسیر: یعنی د هیجا پلمی (منصوبی) او بهانی نشی چلیدی، او لکه چه هغوی نیولی شوی دی، تاسی هم د الله تعالی له نیولو ځنی ځان نشی ژغورلی (ساتلی) او نیولی کیږئ

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سِتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْإِهَادُ ﴿١٣﴾

ووايه «ای محمده!» هغو کسانو ته چه کافران شوی دی ژر به مغلوب کړی شی تاسی «په وژلو یا شرلو سره په دنیا کښی» او جمع به کړی شی تاسی «شرلی به شی په عقبی کښی» طرف د دوزخ ته، او بد ځای د هستوګنی دی «دغه دوزخ».

تفسیر: یعنی هغه وخت راتلونکی دی. چه ژر به تاسی گرد (تول) یهودان - نصرانیان او مشرکان د الله تعالی د لښکرو په مخ کښی مغلوب شی، او خپله وسله به ور واچوئ. داخو د دنیا سپکتیا ده. د آخرت هغه خورا (دیر) سور ځای چه تاسی ته تیار شوی دی خو بیل دی، په ځینو روایتونو کښی دی چه د بدر له بری څخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم یهودانو ته وفرمایل «تاسی هم حق دین ومنئ که نه ستاسی حال به هم همغسی شی لکه چه د قریشو شوا.» دوی وویل «ای محمده!» تاسی په دی باندی مه تیروځئ چه د قریشو په خو بی تجربو سړیو باندی مو بری موندلی دی. که ستاسی مقابله له مونږ سره وشي نو هلته به وپوهیږئ چه مونږ څرنګه جنگیالیان او بریالیان (کامیاب) یو؟، او جنگ څه شی ته وایه شی؟ نو په دی مناسبت دا آیتونه نازل شول. ځینی وائی چه د بدر د بری د لیدلو په اثر ځینی یهودان د تصدیق لوری ته متمایل شول، خو ځینو نورو دوی ته وویل گورئ تلوار مه کوئ! او صبر وکړئ! چه وروسته له دی نه څه پېښیږی؟ په دوهم کال کښی د احد د عارضی ماتی له لیدلو ځنی د دوی زړونه لاپسی سخت شول، او حوصله ئی زیاته شوه، تر دی چه پخپل تړون باندی هم ونه دریدل، او د مسلمانانو د جنگ دپاره ئی تیاری وکړ کعب بن اشرف له شپیتو تنو سپرو (سورو) سره مکی معظمی ته لاړ، او د ابو سفیان او د قریشو د نورو غتانو سره ملګری شول، او وئی ویل مونږ له تاسی سره مله او متحد یو، او بنائی چه گرد (تول) سره یو محاذ قایم کړو، او له محمد صلی الله علیه وسلم سره وجنګیږو! نو په دی باره کښی دا آیت نازل شو. والله اعلم. په هر حال له لږو ورځو څخه وروسته الله تعالی دا راوضوله، چه په جزیره العرب کښی به د مشرکانو نوم هم پاتی نشی. بنی قریظه عهد ماتوونکی یهودان پخپله سزا ورسیدل. بنی نضیر له مدینی منوری ځنی وشرل شول. د نجران عیسایان داسی خوار او سپک شول، چه کلنی «جزیه» ورکول ئی ومنل، او نژدی تر زرو کلونو پوری د دنیا دیرو مغرورو او خورا (دیر) متکبرو قومونو د مسلمانانو په تهذیب، تربی، تعلیم، لوئی، ښیګګی (فائدی) او ترقی اعتراف کاوه. فالحمد لله علی ذالک.

قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأُخْرَى
كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَهُمْ رَأَى الْعَيْنِ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصَرِهِ
مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿١٣﴾

په تحقیق سره دی تاسی ته لوی عبرت «نمونه ای ناظرینو!» په هغو دوو فرقو کښی چه سره مخامخ شولی (په «بدر» کښی له پاره د جنگ) یوه فرقه وه چه جنگ ئی کاوه په لاره د الله کښی او بله فرقه وه چه کافره وه. لیدل به دوی هغوی لره دوه چنده د هغوی په لیدلو د سترگو سره، او الله قوت ورکوی په نصرت مرسته (مدد) خپله سره هر چا ته چه اراده وکړی (د نصرت)، بیشکه په دی «زیات او کم لیدلو» کښی خامخا عبرت «پند» دی له پاره د خاوندانو د بصیرت.

تفسیر: د بدر په غزا کښی د کافرانو شمیر نژدی زر تنه ؤ. چه له دوی سره اوه سوه اویسان، سل آسونه هم وو په بل لوری کښی مجاهدین له دری سوو تنو څنی لږ څه زیات وو، چه له هغوی سره اویا اویسان، دوه آسونه، شپږ زری، اته توری یا چری وی او یوه ننداره (تماشه) دا وه، چه هر یوه لښکر ته به بل مخامخ لښکر دوچنده په نظر ورته، چه د هغه نتیجه داسی شوه، چه د کافرانو په زړونو کښی د مسلمانانو د دی ډیر والی له تصویره ویره ور ولویده او مسلمانانو ته د کافرانو له دی دوه چنده شمیر څنی په پاک الله باندی لا ددینه (تسلی) او اعتماد پیدا شو، او د ده په لوری متوجه، او په پوره توکل، صبر او استقلال سره ئی د الله تعالی په دی وعدی باندی چه ﴿فَلْيَكُنْ مِنْكُمْ قِطَانٌ مُّطِئِرٌ يَغْلِبُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ دی اعتقاد او اعتماد ؤ، او د بری او نصرت هیلمن (امید کوونکی) ؤ، که پوره شمیر دوی ته ورښکاره کیدی چه دری چنده ؤ، نو ممکن ؤ چه ویره به دوی ته پیشیده، او دغو دواړو دلو ته دوه چنده ښکاریدل، په ځینو احوالو کښی ؤ که نه په ځینو احوالو کښی هر یوه لښکر ته بل مخامخ لښکر لږ په نظر ورته لکه چه د «الانفال» په سورت کښی به راشی. په هر حال د هغسی یوی لږی او بی سرو سامان دلی، د داسی یوی مضبوطی او پیاوړی (محکمی) دلی په مقابل کښی، د هغی پخوانی وینا سره سم چه په مکی معظمی کښی شوی وه دا رنگ بریالی (کامیاب) کیدل د لیدلو خاوندانو ته یوه لویه عبرتناکه واقعه، او ښه نمونه ده.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ

بنائسته کری شوی دی خلقو ته محبت (مینه) د مرغویو خوندورو شیانو چه
بنځی دی.

تفسیر: یعنی کله چه سری له هغو سره علاقمن (تعلق لرونکی)، او له الله تعالیٰ څخه غافل شی. نو بناء پر دی په حدیث کښی راغلی دی «ما ترکک بعدی فتنه اضر علی الرجال من النساء» ما نه ده پریښی وروسته له خپله ځانه یوه فتنه چه زیاته ضرر رسوونکی وی نارینه ؤ ته له ښځو څخه» هوا که له ښځو ځنی مقصود عفت او د اولادو کثرت وی، نو مذموم نه - بلکه مطلوب او مندوب دی. لکه چه رسول الله مبارک فرمایلی دی «د دنیا خورا (دیر) ښه متاع هغه ښه ښځه ده چه که هغی ته وگوری خوښ شی - که حکم ورته ورکری حکم دی ومني - که ور ځنی چیری غائب شی - نو مال دی او خپل عصمت او عفت په ښه شان سره ساتی.» هم داسی هومره شیان چه وروسته له دی نه د دنیا د متاع په سلسله کښی یاد شوی دی، د هغو گردو (تولو) ښه والی او بدوالی د نیت او عمل په تفاوت سره متفاوت کیږی. خو څرنگه چه په دنیا کښی هسی افراد دیر دی، چه د عیش او عشرت په سازونو او سامانونو کښی دوب پراته دی، او الله تعالیٰ او خپل انجام هیروی، نو ځکه د «زین للناس» کلام په ظاهر کښی عام راوړل شوی دی.

وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرَ الْمُقَنْطَرَةَ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلَ الْمُسَوَّمَةَ

او ځامن دی او دیر مالونه چه راټول کری شوی دی له سرو زرو نه او سپینو زرو نه او آسونو نه چه نښان داره «یا بنائسته» کری شوی دی.

تفسیر: یعنی هغه آسونه چه لمبر یا نښان پری ایښود شوی وی، یا هغه ښایسته او ښکلی آسونه چه په لاسونو، پښو او تندی باندی ئی خدائی ښی وی. یا هغه آسونه چه په څر ځای (چراگاه) ورشو کښی د څر دپاره خوشی پریښودل شوی وی.

وَالْأَنْعَامَ وَالْحَرْثَ ذَلِكَ مَتَاعُ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبَآئِ ۝۱۴

او نور چارپایان دی «لکه اوښ، غوئی، پسه» او کښت «یا مزرعه» دی، دغه «۶ واړه شهوتونه» فائده اخیستل د ژوندون د دنیا دی او «خاص» الله

شته په نزد د ده ښه ځای د ورتللو «چه جنت دی»

تفسیر: یعنی ابدی فلاح له دی شیانو ځنی په لاس نه راځی یوازی د دنیا د خو ورځو موقتی گټه تری اخیسته کیږی، که دک له بری او کامیابی مستقل او ښه ځای غواړی، نو هغه د الله تعالی سره مونده کیږی، نو تل د الله جل جلاله د خوښی او د قرب د حصول په فکر کښی ووسی! په وروستنی آیت کښی دا راښی چه هغه ښه ځای کوم دی او هغه کومو خلکو ته ورسیږی؟.

قُلْ أُوْنِبَّكُمْ بِخَيْرٍ مِّنْ ذَٰلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ

ووايه «ای محمده! دوی ته» آیا خبر درکړم تاسی ته په بهتر «خیز» له دغو «۶ وارو دنیوی خوندونو» نه؟، «شته» له پاره د هغو کسانو چه متقیان دی «د الله احکام تعمیلوی» په نزد د رب د دوی جنتونه چه بهیږی لاندی له «مانیو او ونو د» هغوی ویالی چه تل به وی «دوی» په دی «جنتونو» کښی او ښځی به وی ښی پاکي.

تفسیر: یعنی له هر راز صوری او معنوی نجاستونو او گندگیو څخه به «چه دنیوی ښځی طبعاً یا اخلاقاً په هغو ککړی او ناوولی کیږی» پاکي او صافی وی.

وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ

او رضامندی (لویه به وی له کریمه ربه دوی ته) له جانبه د الله،

تفسیر: آیا له دغه ځنی به بل کوم لوی نعمت او کوم ښه احسان او انعام وی؟ نه! په حقیقت کښی جنت د دی له پاره مطلوب او مرغوب دی چه د رضاء محل، او د لقاء ځای دی.

وَاللَّهُ بِصِرِّ الْعِبَادِ

او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پټو او ښکاره احوالو) د بندگانو (نو هر چا

ته به د خپل عمل جزا ورکړی

تفسیر: د بندګانو ګرد (تول) اعمال او احوال هغه ته حاضر دی. هر هغه څوک چه د هری جزا او سزا وړ (لائق) او مستحق وی همغه به بی له زیاتوالی او نقصان څخه ورکوله کیږی. د دنیا د پسرلی او تازګی مینان او د هغی له فانی خوندونو ځنی ځان ژغورونکی (ساتونکی) تول به خپلو ځایونو ته لیږل کیږی، یا به ئی دا مطلب وی چه په پرهیزګارانو باندی د الله جل جلاله لطف او کرم دی چه د دنیا له چتی (بیکاره) او فضولو چارو او کودو ځنی ئی محفوظ ساتی، لکه چه په حدیث کښی راغلی دی چه رسول الله مبارک فرمائی «کله چه الله تعالی ته کوم بنده محبوب وی، نو دی له دنیا ځنی داسی لری ساتی او تری پرهیزوی ئی لکه چه تاسی خپل کوم ناروغه له مضرو اوبو او ناوړو (کنده) خوړو ځنی پرهیزوی.»

الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنا اٰمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ۝۱۶

هغه (متقیان) چه وائی «ای ربه زمونږه! بیشکه مونږ ایمان راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) نو مغفرت وکړه مونږ ته د گناهونو زمونږ او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ).»

تفسیر: معلومه شوه چه د گناه د مغفرت له پاره ایمان راوړل شرط دی.

الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ ۝۱۷

(هسی متقیان چه) صبر کوونکی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه) او صادقان دی (رښتینی دی په ایمان) او په ځای راوړونکی دی د حکم (د الله) او خیرات کوونکی دی په رضا د (الله) او مغفرت غوښتونکی دی په آخر د شپو کښی.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په لاره کښی لوی لوی ربرونه (مصیبتونه) او تکلیفونه په ځان اخلی او د الله تعالی د احکامو په منلو کښی ټینګ ولاړ وی، او له گناه او معصیت ځنی تل ځان ژغوری (ساتی). په ژبه، نیت، زړه او په معامله کښی بیخی رښتینی وی، په پوره تسلیم او انقیاد سره د الله تعالی ګرد (تول) احکام په ځایوی، او د الله تعالی له خوا ورکړی شوی مال د

هغه په ښوونې سره لازمو غایو کښې صرفوی، او د شپې په آخره شومه کښې (چه د طمانیت او اجابت وخت دی، او په هغه وخت کښې له خوبه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی) له خپل رب غځی د خپلو گناهونو او تقصیراتو مغفرت غواړي لکه چه د ۲۶ جزء د (الذاریات) د لومړي رکوع په ۱۷ آیت کښې راغلی دی. ﴿كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾

یعنی د شپې زیاته برخه په عبادت کښې تیروی، او د سهار په وخت کښې استغفار وائی چه ای الله! زموږ هغه تقصیرات او نیمگرتیاوی چه په عبادت کښې رانه شوی دی پخپل فضل او کرم سره ئی وښه! (ځینی وائی چه د دغو پنځو واړو متقیانو مشران په ترتیب سره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او خلفاء راشدین دی چه زموږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په «صبر» او صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه په «صدق»، او عمر فاروق رضی الله تعالی عنه په «قنوت»، او عثمان ذی النورین رضی الله تعالی عنه په «انفاق» او علی المرتضی رضی الله تعالی عنه په «استغفار» کښې، له اول الاخبارو او اولی الابرارو غځی وو). رضوان الله تعالی علیهم اجمعین.

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

شاهدی اداء کړی ده الله (د وحدانیت او د قدرت د آیتونو د دلائلو په اقامت خلقو ته) په دی شان چه نشته هیڅ مستحق د عبادت مگر هم دی دی

تفسیر: په ابتداء کښې د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه وه، او په ډیر لطیف صورت سره ئی د مسیح علیه السلام د الوهیت د عقیدې ابطال او د خالص توحید اعلان او د ایمان راوړلو ترغیب ئی وکړ، په منع کښې ئی د هغو موانعو ذکر وفرمایه چه د حق له وضاحت سره انسان د ایمان له شرفه محروم او بی برخی کوی، چه مال، اولاد او د عیش او عشرت نور ساز او سامان دی په دی آیتونو کښې د مؤمنانو د صفاتو له بیانولو څخه وروسته بیا د توحید او نورو اصلی مضمونو په لوری رجوع وشوه. یعنی د خالص توحید په منلو کښې څه تردد او اندیښنه کیدی نه شی؟ ځکه چه په خپله الله تعالی په خپلو ټولو کتابو کښې پرله پسې د هم دی مضمون په حقانیت باندې شاهدی لولی، او د هغه د فعلی کتاب (د کائناتو پانی) هر یوه پاڼه، بلکه هر یوه نقطه شاهدی ورکوی چه له رب العالمین جل علی شانه څخه پرته (علاوه) بل هیڅوک د عبادت وړ (لائق) نه شی کیدی.

«وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَّهُ آيَةٌ - تَدُلُّ عَلَيَّ أَنَّهُ وَاحِدٌ» «په هر شی کښې دی دلیل - چه الله دی بی

مثیل» ﴿سَبُّهُمْ أَيْتَانِي الْأَفَاقُ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكُنْ

بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ (۲۴ جزء د حم السجده ۶ رکوع ۵۳ آیت).

وَالْبَلَاغَةُ

او (شاهدی اداء کری ده) پرېستو (د وحدانیت په اقرار سره)

تفسیر: ښکاره ده چه د پرېستو شاهدی د الله جل جلاله له شاهدی څنې هېڅکله مخالفه کیدی نشی. پرېسته خو د هغه مخلوق نوم دی چه د صدق او د حق له لاری څنې غاړه نشی غړولی. لکه چه د پرېستو ټولی تسبیح او گرد (تول) تمجید په عمومی ډول (طریقه) د باری تعالیٰ په توحید او تفرید باندی مشتمل دی.

وَأُولُوا الْعِلْمِ

او (شاهدی اداء کری ده) خاوندانو د علم (له انبیاءو او مؤمنانو د وحدانیت په اعتقاد سره)

تفسیر: علم والا په هر زمانه کښی د توحید شهادت ورکوی. او نن ورځ په عمومی ډول (طریقه) سره د توحید په خلاف یو لفظ ویل، له مطلق جهل سره مرادف گڼل کیږی. مشرکان هم په خپلو زړونو کښی د توحید اصول منی. او علمی اصول هم د شرک د عقائدو مؤید نه دی. (له دی نه د علم فضیلت، او د پوهنې په لوری تشویق او رغبت ثبت شو. نو ښائی چه هر مؤمن د علم او معرفت په تحصیل کښی بیره (تلوار) او کوښښ وکړی!).
کوښښ وکوه په علم! هم عمل ورسره مل کړه!
ښی فائدی له علمه واخله، هر مشکل د ځان پری حل کړه!
د علومو په لاس ټول شی، د مقصد د باغ گلونه!
په مسلک د صالحانو، تگ د علم په مشعل کړه!

قَائِمًا بِالْقِسْطِ ۝ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

په دی حال کښی چه ثابت دی (الله او حاکم دی په تدبیر د مصنوعاتو) په عدل سره، نشته هېڅ مستحق د عبادت مگر هم دی دی ښه غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د عدل او انصاف کولو دپاره دوه خبری ضروری دی (۱) دا چه منصف داسی زورور او

غالب وی چه هیڅوک د هغه له فیصلی نه سر ونشی غرولی (۲) حکیم وی چه په حکمت او پوهی سره د هر شی تدقیق او څیړنه (تحقیق) له هری خوا ځنی وکړلی شی او په پوره دقت او قوت سره وکړلی شی چه خپله فیصله صادره کړی، او هیڅ یو نامناسب او بی موقع حکم ونه کړی - څرنګه چه حق سبحانه و تعالیٰ عزیز او حکیم دی، نو ځکه د هغه په مطلق عدالت هیڅ یوه شبهه نشی واردیدی. غالباً په دی لفظ د «قائماً بالقسط» سره د عیسایانو د کفاری مسئله هم تردیده شوه په رښتیا سره دا څه عدل او انصاف دی، چه د گردی (تولی) نری جرمونه یوازی پر یوه سری باندي بار کړل شی، او همغه یو مجرم چه سزا ومومی، نور به گرد (تول) مجرمان د تل لپاره پاک او بری ګانه شی، حال دا چه د عادل او حکیم الله تعالیٰ لوی دربار له هسی ګستاخی او سپین سترګی ځنی خورا (دیر) لوړ دی.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

بیشکه دین (چه په ادیانو کښی غوره دی) په نزد د الله دین د اسلام (یعنی محمدی شریعت) دی،

تفسیر: د «اسلام» اصلی معنی ځان سپارل او غاړه کیښودل دی. د «اسلام» مذهب ته هم له هم دی امله (وجی) «اسلام» وایه شی، چه هر مسلمان بیخی خپل ځان الله تعالیٰ ته سپاری، او د ده گردو (تولو) احکامو ته غاړه پردي، او په وحدانیت باندي اعتقاد او اقرار کوی. ګواکي «اسلام» د انقیاد او تسلیم او د مسلمانی د احکامو د منلو بل نوم دی، هسی خو له شروع ځنی د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوریولو پیغمبرانو علیهم السلام هم دا د «اسلام» مذهب راوړی، او پخپلو زمانو کښی ئی خپلو قومونو ته له وخت سره مناسب احکام وررسولی او د طاعت او عبادت او د حکم منلو او د (الله واحد احد صمد) د خالص پیژندلو او عبادت کولو په جانب ئی خلق بللی - خو په دی سلسله کښی زمونږ خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم گرد (تول) عالم ته داسی یو اکمل او دیر جامع او عالم شموله (تول جهان ته شامل) او نه نسخ کیدونکی هدایت راوړی دی، چه دا مبارک دین نه یواځی گردو (تولو) سابقه ؤ او حقه ؤ شرائعو لره شامل دی، بلکه د نورو زیاتو ښیګنو (فائدو) او خصوصیاتو لرونکی هم دی، چه دا لارښوونی پخپل دی خصوصی رنگ سره د «اسلام» په نامه موسومی او ملقبی شوی دی. په هر حال په دی آیت کښی د نجران د نصرانیانو په مخ کښی عموماً اعلان کړی شوی دی، چه دین او مذهب یواځی د همغه شی نوم کیدی شی، چه بنده په هغه سره د زړه له اخلاصه خپل ځان او مال پاک الله ته ور وسپاری. او په هر وخت کښی هر هغه حکم چه د هغه له جانبه ور ورسیری، هغه بی له وړاندی او وروسته کولو، او څه ویلو ځنی ژر تر ژره ومنی او تعمیل ئی کړی - او تل د خپل تسلیم غاړه الله تعالیٰ ته کیږدی، نو هغه کسان چه الله جل جلاله ته ځامن

او لمسی تاکی (مقرروی) - او د مسیح او مریمی علیهما السلام د تصویرونو او د صلیب د شکل عبادت کوی، او د خنزیر (سودر) غوښه خوری، انسان ته خدای وائی او خدای لکه انسان داسی گنی - او د انبیاء او اولیاء وژل هغوی ته آسان کار ښکاری - د حق دین د امحاء له پاره په ناحقو کوښښونو مشغول او لگیا وی - او د هغه رسول په تکذیب کښی عمداً او قصداً مشغول وی چه د موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام د بشارتونو (زیري) سره سم مبعوث شوی او له دغو دواړو رسولانو څخه د زیاتو آثارو او لویو علامو او لوړو آیاتونو او ښکاره او معجزو خاوند دی، او د هغه په راوړی کلام او احکامو باندی قصداً او عمداً توکی او مسخری کوی، یا هغه ناپوهان چه تیرو (گتو) ، ونو، ستوریو، لمر سپوږمۍ او نورو ته سجدی پدی. او د حلالو او حرامو معیار یوازی خپلی نفسانی غوښتنی گنی، نو آیا له دغو دلو ځنی یوه دله هم د دی وینا او ادعا وړ (قابل) او لایقه ده، چه خپل ځان مسلم، او د ابراهیمی ملت پیرو وبولی؟ العیاذ بالله. وفي رواية محمد بن اسحق رحمة الله عليه فقال رسول الله صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم اسلموا! فقالوا قد اسلمنا! فقال صلى الله عليه وسلم كذبتم! كيف يصح اسلامكم؟ وانتم تثبتون لله ولدا وتعبدون الصليب وتأكلون الخنزير. «تفسير كبير»

وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ط

او اختلاف نه دی کړی هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (چه یهودان او نصرانیان دی) مگر وروسته له هغه چه راغی دوی ته علم (په توحید او نبوت د محمد باندی) په سبب د ضد، حسد، کیني چه وه په منع د دوی کښی،

تفسیر: یعنی «اسلام» یو واضح او روښانه دین دی هغه دلائل چه ثابتوی چه موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام پیغمبران دی او توریت او انجیل آسمانی کتابونه دی له هغو ځنی خورا ښه - ټینگ قوی او زورور دلائل د محمد صلی الله علیه وسلم په رسالت، او د قرآن العظیم په کلام الله توب باندی شته، بلکه په خپله همغه کتابونه د دوی په حقانیت باندی شاهی ورکوی. خالص توحید یو صاف او ښکاره مضمون دی، چه د هغه په خلاف د زوی او د پلار مفکوره (نظریه) یوه داسی چتی (بیکاره) دعوی او بی معنی چیستان (معمه) دی چه هیڅ یو علمی اصول د هغه تائید نه کوی. اوس چه کتابیان له اسلام سره مخالف شوی دی، نو د دی رونی حقائقو تکذیب ته ئی ملاوی ترلی دی، او د الله تعالیٰ له حکم منلو ځنی غاړه غړوی. نو د دی مخالفت سبب پرته (علاوه) له ضد، حسد، عناد او د مال او جاه له حرصه بل شی نشی کیدی - لکه چه رومی

د ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ﴾ الآية - په فوائدو کښی د ابو حارثه بن علقمه د نجران د جرگی رئیس په وینا کښی ذکر شو چه هغه په خپله په دی اعتراف او اقرار کړی دی او دا د هغو خلقو پخوانی عادت ؤ، د یهودانو او نصرانیانو هغه اختلافونه چه د دوی په خپلو منځو کښی وو، یا هغه ډیری فرقی چه په یوه مذهب کښی جوړیدی، او بیا په خونړیو جنگونو او جگړو باندی پای (آخر) ته رسیدلی تاریخ د هغو سبب او منشا عموماً، جهل، ناپوهی او غلط فهمی نه بولی، بلکه د دغو گردو (تولو) اختلافاتو او پیښو سبب، یوازی هم دا د مال او دولت مینه او محبت او د عزت او پت خوښول گڼی.

وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ①٩

او هر څوک چه کافر کیږی (انکار کوی) په آیتونو د الله (او احکام او د قدرت او وحدانیت علامی ونه منی) پس بیشکه الله ډیر ژر حساب والا دی (نو ئی ژر په سزا رسوی).

تفسیر: په دنیا کښی هم. او په آخرت کښی خو خامخا پوره حساب او کتاب ورسره کوی. بیا به ئی هرومرو (خامخا) د عمل په قدر په سزا رسوی.

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ط

پس که بیا جگړه کوی دا (کافران) له تا سره (له دغو دلائلو وروسته هم) پس ووايه (ای محمده! دوی ته چه ما خالص تابع کړی دی مخ خپل) یعنی ځان خپل احکامو د) الله ته او هر هغه چه متابعت کوی زما (هغه هم خپل ځان الله ته سپارلی دی).

تفسیر: لکه چه په دوو رومنیو فوائدو کښی ذکر شول کتابیانو هسی دعوی او جگړی کولی چه مونږ هم مسلمانان یو. دلته دا ورښودل کیږی چه دغسی فرضی اسلام ستاسی په ښه نه درځی راشی وگورئ اسلام دی ته وائی چه محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه ځان جاروونکی (قربان کوونکی) ملگری ئی لری. اوس مو ولیکل چه «اسلام» له تسلیم او انقیاد څخه عبارت دی یعنی بنده د زړه له کومی خپل ځان او مال الله جل جلاله ته وسپاری نو محمد صلی الله علیه وسلم او مهاجرینو، او انصارو او نورو مسلمانانو ته وگورئ چه هغوی په څه ډول (طریقه) له شرک بت پرستی، بداخلاقی، فسق، فجور، ظلم، او عدوان سره مقابلی کولی؟ او خپل ځان، مال، ښځی، اولاد، وطن، کور او کهول لنده ئی دا چه خپل ټول مرغوب او محبوب شیان ئی د الله تعالی په

لاره، او د ده په خوښی کښی جارول (قربانول)؟ او دوی په څه دول (طریقه) سره خپل مخونه او سترگی هر وخت د الله تعالیٰ حکم رارسیدلو ته نیولی وی؟ چه کله به ئی حکم راورسیدی، چه مونږ ئی تعمیل کړو. د ده په مقابل کښی تاسی خپلو احوالو ته هم لږ غیر شی چه تاسی په خپلو پتو مرکو کښی وایی «محمد صلی الله علیه وسلم په رښتیا سره د پاک الله رسول دی، خو که مونږ د ده په رسالت اقرار وکړو او وئی منو، نو زمونږ دنیوی مال، شته او پت له لاسه وځی» خیرا که سره د حق له وضاحته تاسی د اسلام په لوری نه راځی، نو تاسی پوهیږئ او انجام مو، مونږ خو خپل ځانونه همغه یوه خدای جل جلاله ته ورسپارلی دی.

وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَاسَلَّمْتُمْ فَإِنْ أَاسَلَّمُوا فَقَدْ
اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلْغُ وَاللَّهُ بِصِيرٍ بِالْعِبَادِ ٢٠

او ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (یعنی یهودانو او نصرانیانو ته) او ناپوهانو (مشرکانو د عربو) ته آیا اسلام راوړئ تاسی؟، (یعنی اسلام راوړئ!) پس که اسلام راوړ دوی پس په تحقیق چی وموندله دوی سمه صافه لاره، او که وگرځیدل دوی (له اسلامه) پس بیشکه هم دا خبره ده چه پر تا تش تبلیغ (د هدایت) دی، او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پتو او ښکاره ؤ احوالو) د بندگانو

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! آیا تاسی لکه مونږ د الله تعالیٰ حکم منونکی بندگان یی؟! یا وروسته له دی نه تاسی د الله جل جلاله تابع کیږئ؟! که داسی وی، نو وپوهیږئ چه په سمه لاره برابر شوی یی! او زمونږ اسلامی وروڼه یی! که نه زمونږ کار خو پوهول، او د مضر، او مفید، او د لاری لوړه او ژوره درښوول مقصود دی او دا ښوونه مو کړی ده، نور نو گرد (تول) بندگان او د دوی ظاهری او باطنی اعمال د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی، او الله تعالیٰ به هر یو ته د هغو د عمل جزا او سزا پوره ورکوی.

تنبیه: د عربو مشرکانو ته ئی څکه امی (ناپوه) وویل چه له دوی سره د سماوی کتابونو څه پوهه او تعلیم نه ؤ.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّنَ بِغَيْرِ
حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ^{۱۶} أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ^{۱۷}

بیشکه هغه کسان چه کافران کیږي پر آیاتونو (احکامو) د الله باندې او وژني دوی انبیاء په ناحقه سره (پخپل اعتقاد کښي هم) او وژني هغه کسان چه حکم کوي هغوی په عدل (او انصاف) سره له خلقو څخه پس زیږي وکړه دوی ته په عذاب دردناک سره. دا همغه کسان دي چه باطل (ضائع) شوي دي (نیک) عملونه د دوی په دنیا کښي (له لعنت او مذلت څخه ئي پري نجات ونه موند) او (هم) په آخرت کښي (چه له دوزخه پري خلاص نشول) او نشته دوی ته هیڅ مددگاران (د عذاب په دفعه کښي).

تفسیر: په حدیث کښي راغلي دي چه «بنی اسرائیلو په یوه ورځ کښي (۴۳) انبیاء او (۱۷۰) یا (۱۱۲) صالحان شهیدان کړل.» دلته دا خبري د نجران نصرانیانو او نورو کافرانو ته اورولي شي، چه د الله تعالی له احکامو ځني انکار، او له انبیاءو او انصاف خوښونکو ناصحانو سره مقابله، او په منتها درجه شقاوت او سخت زړه توب سره د هغوی په وینو سره خپل لاسونه سره کول، خورا (دیر) لویه گناه ده. داسي خلق د سخت درد رسوونکي عذاب مستحق، او په دواړو دارینو کښي ناکام او بی برخي کیږي، د دوی گرد (قول) زیار (محنت) به نابوده او کوښښونه به ئي ضائع شي، او کله چه په دنیا او آخرت کښي دوی ته سزا ورکړه شي، نو هیڅوک به د دوی ژغورونکي (ساتونکي) او مرسته (مدد) کوونکي نه وي.

الْمُرَّةَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ

آیا نه گوري ته هغو کسانو ته چه ورکړي شوي وه دوی ته څه برخه له کتابه (توریت) نه

تفسیر: یعنی هغه لږه یا دیره برخه د «توریت» او «انجیل» او نورو چه له لفظي او معنوي تحریفاتو او اړولو را اړولو ځني پاتي ده. یا د کتاب هغه لږه یا دیره برخه چه د هغی پوهه او فهم د دوی په برخه شوي دي.

يُدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ تَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِنْهُمْ وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٣٧﴾

حال دا چه وباله شی دوی طرف د کتاب د الله ته له پاره د دی چه حکم وکړی (دا کتاب) په منع د دوی کښی بیا مخ گرځوی یوه ډله له دوی نه حال دا چه دوی تل څنگ کوونکی دی (له قبوله د حقه په تغافل سره).

تفسیر: یعنی کله چه دوی را وبلل شی چه د هغه لوی قرآن په لوری راشی! چه ستاسی د منل شویو کتابونو له زیری سره سم راغلی دی، او ستاسی د گردو (تولو) جگړو فیصلی په ښه ډول (طریقه) سره کوی، نو د هغوی د پوهانو یوه ډله ځان ناگاره (ناخبره) اچوی، او په تغافل سره تری مخ گرځوی. حال دا چه د لوی قرآن په لوری بلنه په حقیقت کښی د «توریت» او «انجیل» په لوری بلنه دی. بلکه څه لری به نه وی، چه دلته له «کتاب الله» ځنی هم دا «توریت» او «انجیل» مراد وی. یعنی درواخلی! مونږ ستاسی د جگړو فیصلی هم دا ستاسی د کتابونو فیصلی ته پریږدو! مگر مشکل دا دی چه دوی د خپلو نفسانی غوښتنو سپکو اغراضو له امله (وجی) د خپلو کتابونو په هدایتونو باندی هم عمل نه کوی، او مخونه تری اړوی، نه ئی زیری اړی، نه ئی حکمونه منی. لکه چه د زانی په «رجم» کښی «د توریت» له منصوص حکم ځنی ښکاره سترگی پټوی، او عمل پری نه کوی لکه چه وروسته له دی نه دا خبره د ۶ جزء د (المائدة) په ۴۱ آیت ه رکوع کښی راځی.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً وَهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٨﴾

دغه (گرځیدل د دوی) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (یهودان) وائی له سره به ونه رسیږی مونږ ته اور (د دوزخ) مگر یو څو ورځی شمیرلی شوی (لوی) او غره کړی (تیر ایستلی) دی دوی په دین خپل کښی هغه شی چه وو دوی چه دروغ به ئی جوړول (په دین کښی).

تفسیر: یعنی د هغو د تمرد او طغیان او په گناهونو باندی د زورورتیا علت دا دی چه د سزا څخه ویره نه لری. د دوی خورا (دیر) لوی دروغ چه له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا دی «که مونږ دیره سخته گناه هم وکړو، نو فقط له شمیرلو ورځو ځنی زیاته موده به نه په عذابپو»

لکه چه تفصیل ئی په اول جزء د البقرة ۸۰ آیه ۸ رکوع کښی تیر شو او هم دا راز ئی نور دروغ او چتی (بیکاره) خبری له خپلی کیدی څخه را ایستلی دی. مثلاً چه مونږ د الله تعالی منلی ځامن یو. یا د انبیاء له اولادی ځنی یو، او الله تعالی له یعقوب علیه السلام سره وعده کړی ده چه د هغه اولادی ته به سزا نه ورکوی، او که سزا ئی هم ورکوله د قسم په ځای کولو لپاره به یو جزئی او موقتی عذاب وی. نصرانیانو خو د کفاری مسئله را ایستلی ده او د خپلی گناه او سوال او ځواب خبری ئی بیخی خلاصی کړی دی. اللهم اعزنا من شرور انفسنا.

فَكَيْفَ إِذَا جُمِعَتْ لَهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ

نو څه حال به وی هغه وخت کله چه یو ځای کړو مونږ دوی له پاره د (حساب د هغی) ورځی چه نشته هیڅ شک په (راقلو د) هغی کښی، او پوره به ورکړه شی هر نفس ته جزا د هغه عمل چه کړی ئی وی.

تفسیر: یعنی کله چه په محشر کښی د گردو (تولو) رومنیو او وروستیو او د خپلو مشرانو په مخ کښی شرمنده او رسوا کیږی، هلته به وپوهیږی چه دوی په کومه تیاره کښی لویدلی وو او د هر عمل پوره بدل به ومومی. نه به ئی د کفاری مسئله په ښه ورشی، او نه نسبی تعلقات او نه به ئی له خپله ځانه جوړی کړی عقیدې پکار ورشی.

وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ۝

حال دا چه په دوی به ظلم ونه کړی شی (د حسناتو په کمولو یا د سیاتو په زیاتولو).

تفسیر: یعنی په وهمی جرائمو باندی به سزا نه ورکوله کیږی، بلکه پر هغو چارو باندی به دوی ته سزا ورکوله کیږی چه د هغه جرم ثابت وی، او دوی ئی په خپله هم منی. او هومره چه دوی استحقاق لری له هغی ځنی زیاته سزا هغوی ته نه ورکوله کیږی او نه به د چا خورا (دیر) لږه نیکی ضایع کیدی شی.

قُلِ اللَّهُمَّ لَكَ الْمُلْكُ تُوْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ
مَنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ يُبْدِيكَ الْخَيْرُ

إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٧﴾

ووايه (ای محمده!) یا الله (ای) مالکه د سلطنت (واکداره د باچاهی!) ورکوی ته سلطنت هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د ورکولو ئی) او بیرته اخلی سلطنت له هر هغه چا ځنی چه اراده وکړی (د بیرته اخیستو ئی) او عزت ورکوی هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د عزت ئی) او خوار ذلیل کوی هر هغه څوک چه اراده وکړی (د ذلت ئی)، په لاس (د قدرت) ستا (هر راز) خیر (بښیکتی) دی بیشکه ته «یا الله» پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی. (هم په ورکولو هم په اخیستلو هم په عزت هم په ذلت).

تفسیر: لکه چه پخوا ولیکل شول د نجران د جرگی رئیس ابو حارثه بن علقمه ویلی وو «که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړو، نو د روم د باچا له خوا هغه عزت او مال مرسته (مدد) چه را رسیږی، قطع به شی.» ښائی چه دلته به د دعا او مناجات په ډول (طریقه) د هغه ځواب ورکوی، چه د هغو باچاهانو په سلطنت او په دنیوی عزتونو باندی چه تاسی داده او غره شوی یی، ښه وپوهیږئ چه د هر سلطنت او عزت اصلی مالک پاک الله دی، او هغه پاک ذات واک (اختیار) او قدرت لری، چه هر هغه چاته چه اراده وفرمائی ورکوی ئی، او له هر هغه چا څخه چه اراده وفرمائی، بیرته ئی اخلی. آیا دا امکان نه لری چه د (روم) او (پارس) سلطنتونه، شان، شوکت او عزتونه واخلي؟ او مسلمانانو ته ئی ورکړی؟ بلکه له دوی سره وعده شوی ده، چه خامخا ئی ورکوی. نن تاسی د مسلمانانو د موجوده پریشانی او بی سرو سامانی، او د دښمنانو د قوت او زورورۍ له مخی په دی خبره باندی هیڅ نشی پوهیدی، نو د هم دی له امله (وجی) به یهودانو او منافقانو په مسخرو او د توکو په ډول (طریقه) سره ویل «وگورئ! دا خواران چه د قریشو د حملی او یرغل له ویری د مدینې په چارچاپیر کښی خندقونه کینی، د (قیصر) او د (کسری) د تاج او تخت د نیولو خوبونه وینی. ، مگر الله تعالی د څو کلونو په منځ کښی دا گردی (تولی) وعدی ټولو ته وروښودی، چه د (روم) او (پارس) د خزانو هغه گردی (تولی) کیلیگانی (کنجیانی) ئی چه د هغو وعده ئی له پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره کړی وه، د حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله عنه په زمانه کښی ئی څرنګه د مسلمانانو لاس ته وروستلی او په څه ډول (طریقه) سره د اسلامی مجاهدینو په منځ کښی وویشلی شوی؟ اصلی خبره خو دا ده چه دا مادی عزت او سلطنت څه شی نه دی، کله چه لوی قادر او حکیم الله د روحانی عزت او سلطنت آخری مقام (یعنی د نبوت او رسالت منصب) له بنی اسرائیلو ځنی منتقل، او بنی اسمعیلو ته ئی ور وباښه، نو د روم او د عجم د ظاهری سلطنت انتقال عربی کوچیانو (خانه بدوشو) ته کومه گرانه او لری خبره نه دی، گواکی دا دعا یوه راز پیشگوئی وه

چه عنقریب د دنیا نخچه (نقشه) بدلیدونکی ده، هغه قوم چه له دنیا څخه لری او جلا (جدا) پروت ؤ، د دنیا د لویو سلطنتو او عزتو خاوند به شی، او هغه کسان چه باچاهی ئی کوله، دوی د خپلو بدو عملونو له امله (وجی) د خواری او ذلت په کندو کښی وغورځول شی.

تنبیه: ﴿يَذُكُّ الْخَيْرُ﴾ بیشکه چه د پاک الله په قدرت کښی هر راز (قسم) خیر او ښیگه (فایده) شته او د «شر» پیدا کول هم په دی اعتبار سره «خیر» دی، چه د عالم د مجموعی په اعتبار په هغه کښی هم په زرهاؤ حکمتونه پت او په صحیح حدیث کښی راغلی دی «الخير كله في يدیک والشر ليس الیک»

«ای خپښتنه! نیکي خبر گنو له تانه د بدی او شر گمان نه کړو له تانه!»

تَوَلَّجُ اللَّيْلِ فِي النَّهَارِ وَتَوَلَّجُ النَّهَارِ فِي اللَّيْلِ

ننه باسی (ته یا الله) شپه په ورځ کښی (چه تل په پسرلی کښی له شپو کموی او په ورځو کښی ئی زیاتوی) او ننه باسی (ته یا الله) ورځ په شپه کښی (چه تل په منی کښی له ورځو کموی او په شپو کښی ئی زیاتوی)

تفسیر: پس تل زیاتوی په هر یوه کښی هغومره چه کموی له هغی بلی نه، یعنی کله چه شپه لنډه وی ورځ اوږده وی، او کله د دی عکس کوی مثلاً په یوه موسم کښی (د جدی اوله) شپه ۱۴ گری، او ورځ لس گری کوی او څو میاشتې وروسته (د سرطان اوله) کښی له شپې ځنی څلور گری لنډوی او په ورځ باندي ئی زیاتوی، او شپه لس گری، ځکه چه لمر او سپوږمی او گرد (تول) ستوری او نور، بی ستا له ارادی څخه یوه ذره هم حرکت نشی کولی، لنډه ئی داسی شوه چه څه موده ورځی اوږدوی او څه موده شپې اوږدوی، او څه موده د دی پر عکس کوی. (او الی الابد کله ورځ راولی او کله شپه).

وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ

ویاسی (ته یا الله!) ژوندی له مړی نه. (لکه حیوان له نطفی نه، مرغه له هگی کامل له ناقص) ویاسی (ته یا الله!). مړی له ژوندی نه (لکه نطفه له حیوان - هگی له مرغه - ناقص له کامل نه)

تفسیر: یعنی لکه هگی له چرگی ځنی او چرگه له هگی ځنی بنی آدم له نطفی ځنی او نطفه له بنی آدم ځنی - له جاهل ځنی عالم او له عالم ځنی جاهل - له کامل ځنی ناقص او له ناقص

غُنی کامل ایستل او جوړول هم دا ستا د قدرت کار دی.

وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۲۴﴾

او روزی ورکوی (ته یا الله) هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی ډیره زیاته) بی حساب.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي یهودانو هسی گنله هغه لوئی چه پخوا په مونږ کښی وه، هغه به تل پاتی وی، او د الله تعالی له قدرت غنی غافل وو، چه الله تعالی هر هغه چاته چه اراده وکړی عزت او سلطنت ورکوی، او هغه چاته چه اراده وکړی ذلت او نکبت ورکوی، په جاهلانو کښی کامل پیدا کوی (لکه چه د عربو په امیانو کښی ئی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او له کاملانو غنی جاهلان پیدا کوی (لکه چه په بنی اسرائیلو کښی ئی وکړ) او هر هغه چا ته چه اراده ئی وشي (حسی او معنوی) بی حساب رزق ورکوی.

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاتُوا

نه دی نیسی مؤمنان کافران دوستان بی له مؤمنانو (یعنی مؤمنان دی یو له بله سره دوستی وکړی) او هر څوک چه وکړی دا (کار یعنی دوستی له کفارو سره) نو نه دی (د ده تعلق) له (دین د الله - د دوستی د) الله سره په هیڅ شی کښی مگر (خو روا ده دغه دوستی) که ځان ساتی تاسی له دوی نه په ځان ساتنه سره،

تفسیر: یعنی کله چه د حکومت او د سلطنت او د جاه او عزت او د هر راز تقلباتو او تصرفاتو واگی یوازی د پاک الله په لاس کښی دی، نو هغو مسلمانانو لره چه په صحیحه معنی سره باور لرونکی دی، نه ښائی چه د خپلو دوستانو په دوستی او د خپلو اسلامی ورور په ورورولی اکتفا ونه کړی او خامخا د خدای جل جلاله د دښمنانو سره دوستی او مدارات وکړی. ځکه چه الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دښمنان هیچیری د مسلمانانو دوستان نه شی کیدی، هر هغه څوک چه تیروځی او په دی خبط او خطا کښی ولویږی، نو ودی پوهیږی چه دوی د الله تعالی له محبت او موالاتو سره هیڅ اړه (تعلق) او علاقه نه لری، ښائی د هر مسلمان خوف او ویره یوازی له الله جل جلاله څخه وی! او تولی هیلې او امیدونه ئی هم دغه پاک

الله ته وی، هغه کسان چه پاک خدای سره هم داسی تعلقات لری یوازی هم دوی د مسلمانانو د مرستی (مدد)، اعتماد او وثوق وړ (لائق) دی. هوا د تدبیر او انتظام په درجه کښی د کفارو له لوی ضرر څخه د خپلی ضروری ژغورنی (ساتنی) او د حفاظت صورتونه په مشروعو او معقولو طریقو سره غوره کول، د «ترک موالات» له حکم ځنی په دی دول (طریقه) سره مستثنی دی. لکه چه د ۹ جزء (د الانفال په ۱۶ آیت ۲ رکوع) کښی له ﴿وَمَنْ يُؤْلَمْ يَوْمَئِذٍ﴾ ځنی ﴿الْمُتَحَرِّفُ الْقِتَالِ أَوْ مَسْحِطُ الْقَتْلِ﴾ مستثنی کړی شوی دی. همغسی چه هلته د «تحرف» او د «تحیز» په حالت کښی حقیقتاً «فرار من الزحف» نه وی او یوازی صورتاً وی، دلته هم ﴿إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاتُ﴾ حقیقی موالات نه دی او تش صوری «موالات» دی وگنل شی. چه مونږ هغه د «مدارات» په نامه سره یادوو د دی مسئلې زیات تفصیل دی ۶ جزء د «المائدة» په ۸ رکوع د دی ۵۱ آیت د فوائدو په شرح کښی وکوت شی! ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ﴾ الآية - او زما هغه مستقلة رساله دی هم ولوستله شی چه د حضرت الاستاذ محقق مترجم قدس الله روحه په اشاره سره لیکلی شوی ده فلیراجع!

وَيُحِذُّكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾

او ویروی تاسی الله له (عذاب د) نفس خپل نه، او (خاص) طرف د الله ته دی ورقله (ستاسی او د تولو).

تفسیر: یعنی د مؤمن په زړه کښی ښائی اصلی ویره له پاک الله څخه وی. او داسی کومه خبره دی نه کوی، چه د الله تعالی د ناراضی سبب شی. لکه چه له اسلامی جماعت ځنی تجاوز وکړی، او بی له ضرورته له کافرانو سره ظاهری یا باطنی «موالات» وکړی، یا د ضرورت په وخت کښی د موالاتو د غوره کولو په صورت کښی له شرعی حدودو ځنی تیری او تجاوز وکړی یا یوازی موهوم او حقیر خطرونه یقینی او مهم ثابت کړی، یا دا دول (طریقه) مستثنیات یا شرعی رخصتونه د خپلو نفسانی غوښتنو آله وگرځوی، نو داسی کسانو لره ښائی چه دا خبره هم په یاد ولری چه دوی گرد (تول) د پاک الله په لوی دریار کښی حاضریدونکی دی، او هلته به دوی د خپلو دغو دروغو، حیلو او پلمو (منصوبو) جزا مومی.

ښائی د قوی مؤمن شان، او د صحیح مسلمان ایمان داسی وی، چه له رخصت ځنی تیر شی! او عزیمت او فعالیت ته متوجه او غیر شی! او له مخلوق ځنی ونه ویریدی او تل تر تله له خالق جل و علا ځنی ویریدی!

قُلْ إِنْ تَخْشَوْنَ مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يُعَلِّمَهُ اللَّهُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) که پت کریئ تاسی هغه شی چه په سینو (زرونو) ستاسی کښی دی یا ښکاره کریئ تاسی هغه - معلوم دی هغه (هم) پاک الله ته،

تفسیر: یعنی ممکن دی چه بنیادم خپل نیت او د زړه خبره له نورو ځنی پته کری ولی په دی ډول (طریقه) الله تعالی نشی تیر ایستلی. ﴿وَاللّٰهُ يَعْلَمُ السُّرِّیَّ الْمُنِیَّ مِنَ الصُّلٰحِ﴾ د (۱) جزء د البقرة ۲۷ رکوع ۲۲۰ آیه.

وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۹﴾

او معلوم دی (الله ته ټول) هغه شیونه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هغه شیونه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو - نو الله ته ستاسی پت او ښکاره هم معلوم دی). او الله پر هر شی باندی (چه اراده) وکړی ښه قادر دی (چه ځینی ئی د داسی متخلفین تعذیب دی).

تفسیر: کله چه د ده علم دومره محیط او قدرت ئی داسی عام او تام دی نو مجرم ته د جرم پتول هیڅ امکان نه لری. او نه د دی خبری قدرت لری چه ځان له الله جل جلاله ځنی پت کری یا چیری ورځنی وتښتی.

یَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ اَمَدًا بَعِيْدًا ط

(او وویریرئ له) هغی ورځی چه مومی به هر نفس (پکښی) هر هغه شه چه کری وی له خیره (له نیکی پخپل مخ کښی) حاضر کری شوی او هر هغه شه چه کری وی ده له بدی نه آرزو به کوی دا (نفس) د دی چه کاشکی په منځ د دی (نفس کښی او په منځ د دغه (بد عمل) کښی مسافه وی لری (اوږده)

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ هر نیکی او بدی د هر انسان په مخ کښی حاضریرئ. او د هغو د ټول عمر گردی (ټولی) اعمالنامی به د دوی په لاسونو کښی ورکولی کیږی، په دی وخت کښی به گړد (ټول) مجرمان هیله (امید) کوی، چه کاشکی دا ورځ له مونږ ځنی لری وی، یا زمونږ او د دی بدو عملونو په منځ کښی ډیره لری فاصله وی! چه مونږ هیڅ خپلو دغو عملونو ته نژدی شوی نه وی.

وَيَحْذَرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ۝

او ویروی تاسی الله له (عذابہ، د) نفس خپل نه او الله ډیر مهربان دی پر بندگانو (خپلو).

تفسیر: دا هم د ده له مهرباني ځنی ده چه د هغی لوئی ویروونکی ورځی له راتگه تر مخه تاسی ورځنی داروی. او په تکرار سره مو خبروی. چه له خرابو چارو څخه مخصوصاً د کافرانو له دوستی - ځنی مو ځانونه وژغورئ (وساتی) او د ښیگنی (خیر) په لاره باندی سم لار شی! او د قهار پروردگار له قهر ځنی مو ځانونه لا له پخوا وساتی! د پاک قرآن دا ځان ته یو دستور دی چه عموماً له خوف سره رجاء او هیلې (امید) سره د ویری مضمون گډ اوړوی. دلته ئی هم د ترهیب او ویری د مضمون د معتدل کولو له امله (وجی) ﴿وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ په آخر کښی راوړ. یعنی له الله جل جلاله څخه وویریوئ! او خراب او بد کارونه پریردئ! نو د ده مهربانی بیا ستاسی د استقبال له پاره تیاره ده. او نه ښائی چه تاسی بی هیلې (بی امید) شی! راشی چه مونږ تاسی ته داسی یوه لاره دروښیو چه که په هغی باندی لار شی نو د پوره رحمت او مغفرت وړ (لائق) او مستحق گڼو، بلکه د الله تعالی په دوستانو کښی هم حسابیدی شی. لکه اوس چه وائی

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری یی تاسی چه محبت کوئ له الله سره پس متابعت وکړئ زما چه محبت به وکړی الله له تاسی سره (د ثواب په درکولو) او مغفرت به وکړی تاسی ته گناهونه د تاسی، او الله مغفرت کونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: د الله تعالی د دشمنانو د موالات او محبت له منع کولو څخه وروسته د الله تعالی د مینې او محبت معیار راښی. یعنی که په دنیا کښی څوک د خپل حقیقی مالک د محبت دعوی یا خیال لری نو لازم دی چه هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم دین د متابعت په محک (کسوتی) باندی وسولولی شی، چه د ده سره او ناسره ښکاره شی. هر سړی په هره اندازه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم په شریعت باندی سم ځی، او د اسلامی دین رڼا د خپلی لاری مشعل

گرځوی، نو ښائی په همغه اندازه سره د الله تعالیٰ په محبت کښی صادق او سوچه وپیژانده شی، او په هره اندازه چه دی په دی دعوی کښی رښتین وی په همغه اندازه سره هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت په پیروی کلک او ټینگ گانه شی، چه د هغه میوه به ده ته داسی په لاس ورځی چه پاک الله به د ده سره مینه کوی، او د الله تعالیٰ د مینې، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د متابعت په برکت به د ده هغه پخوانی گناهونه معاف، او وروسته له هغه به د پاک الله د راز، راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانیو مورد وگرځی، گواکی د توحید له بیان څخه وروسته له دی ځایه د نبوت په بیان شروع کیږی، او د آخرالزمان پیغمبر رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت ته بلنه کیږی.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چه اطاعت کوئ تاسی د الله او د رسول (د الله چه محمد دی) پس که وگرځیدل دوی (له دی اطاعت نه) پس بیشکه الله دوستی نه کوی له کافرانو سره (نو په عذابوی ئی).

تفسیر: یهودانو او نصرانیانو به ویل چه ﴿مَنْ ابْتَدَأَ اللَّهُ وَاجْتَاوَهُ﴾ مونږ د الله تعالیٰ ځامن او دوستان یو.» دلته دا ښکاره شوه چه کافر هیشکله د الله تعالیٰ محبوب نشی کیدی او که په رښتیا سره مو د هغه محبوبیت په کار وی نو د هغه د احکامو په تعمیل کښی زیار (محنت) وکړئ او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام ومنئ، او د الله تعالیٰ د لوی محبوب او دوست د سنتو متابعت وکړئ! د نجران جرگی هم داسی ویلی وو، چه مونږ د مسیح علیه السلام تعظیم او عبادت د الله تعالیٰ د تعظیم او د محبت له پاره کوو، په دی سره د هغو ځواب هم ورکړ شو. وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د هغو څو بندگانو حال را اوراوه شی، چه خدای جل جلاله دوی او دوی خدای جل جلاله دوست گڼی او د نجران د جرگی په رعایت د حضرت مسیح علیه السلام سوانح په شرح او بسط سره بیانېږی، دا هم د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د مبارک ذکر تمهید دی، لکه چه وروسته له دی نه راښکاری.

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ

بیشکه چه الله غوره کړی دی آدم او نوح او اولاده د ابراهیم (او ابراهیم) او اولاده د عمران (او عمران).

تفسیر: «یعنی بیشکه الله غوره کړی دی آدم علیه السلام په نبوت، رسالت، د اسماء په تعلیم

د ملائکو په سجده، په بی له مور او پلاره پیدا کولو او د ټولو انسانانو په پلار توب سره او غوره کړی ئی دی نوح علیه السلام په نبوت، رسالت، د عمر په اوږد والی، او د پخوانی شریعت په منسوخولو سره، او ابراهیم علیه السلام او آل د ده چه اسمعیل علیه السلام او اسحق علیه السلام او د دوی اولاده چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه اولاده او آل کښی داخل دی، او آل د (عمران) چه موسیٰ او هارون او بی بی مریمه او عیسیٰ علیهم السلام پکښی شامل دی په خلت، رسالت او نورو مفاخرو او محامدو سره» عمرانان دوه دی، یو د حضرت موسیٰ علیه السلام پلار دوهم د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پلار زیاتره پخوانی او ورستنی علماء له دی (عمران) ځنی ثانی (عمران) مرادوی څکه چه ﴿إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ﴾ د هغه دوهم (عمران) له کورنی څخه قصه کوی، او غالباً د دی سورت نوم به هم له هم دی امله (وجی) (آل عمران) ایښی شوی وی، چه په هغه کښی د ثانی (عمران) د کورنی (یعنی د حضرت مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها) قصه په بسط او تفصیل سره ذکر شوی ده.

عَلَى الْعَالَمِينَ ۝ ذُرِّيَّةٌ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ

پر ټولو خلقو (د زمانې خپلې په رسالت او روحانې او جسماني خصائصو سره) حال دا چه اولاده ؤ ځینې د دوی له ځینو نورو څخه،

تفسیر: د الله تعالیٰ په مخلوقاتو کښی څمکه، آسمان، لمر، سپوږمۍ، ستوری، پرښتی، جن، شجر، حجر، مدر او نور گرد (ټول) شامل دی، مگر هغه د روحانې ملکاتو او جسماني کمالاتو مجموعه چه الله جل جلاله په خپل محیط علم او بالغه حکمت سره د حضرت ابوالبشر آدم علیه السلام په وجود کښی په ودیعت ایښی ده، د هغی بل نظیر او مثال د نورو مخلوقاتو په وجود کښی نه لیده کیږی. د آدم علیه السلام له مسجود الملائکه گرځولو ځنی ئی دا خبره ښکاره کړه چه د آدم علیه السلام اعزاز او اکرام د ده په دربار کښی د نورو مخلوقاتو په نسبت زیات دی. د آدم علیه السلام دا انتخاب او غوره والی، فضل او شرف چه مونږ ئی په «نبوت» سره تعبیروو، د ده په شخصیت پوری محدود او مقصود نه ؤ بلکه د ده په اولاده کښی نوح علیه السلام ته هم ور ورسید. بیا له ده ځنی د ده په اولاده کښی حضرت ابراهیم علیه السلام ته ورسید، له دی ځایه ئی یو نوی صورت پیدا کړ. له آدم او نوح علیهما السلام څخه وروسته څومره انسانان چه په جهان کښی پیدا او ودان شوی دی دوی گرد (ټول) د هم دی دوو معظمو رسولانو له اولادې، ذرنې او څوڅات ځنی وو. پرته (علاوه) له دی د ابراهیم علیه السلام له زمانې ځنی وروسته بر سیره د دوی له ذرنې او نسل ځنی په دنیا کښی نوری کورنی او تېرونه هم موجود وو مگر هغه پاک الله چه پخپلو بی حسابو مخلوقاتو کښی ئی د نبوت د منصب له پاره آدم علیه السلام غوره کړی ؤ، ده په خپل محیط علم او کامل اختیار سره په راتلونکو پیړیو

کښی هم د زرهاؤ کورنیو په منځ کښی، د دی لوی منصب له پاره د ابراهیم علیه السلام کورنی مخصوصه کړه څومره انبیاء او رسولان چه له ابراهیم علیه السلام څخه وروسته مبعوث شوی دی هغه ټول د ده د دوو ځامنو حضرت اسحق علیه السلام او حضرت اسمعیل علیه السلام له اولادی څخه وو. څرنګه چه د نسب سلسله عموماً پلار ته منسوبیږی او حضرت مسیح علیه السلام بی پلاره پیدا شوی دی نو داسی وهم کیدی شو چه د ده نسل به د ابراهیم علیه السلام له نسل څنی مستثنی وی، له دی کبله (وجی) الله تعالی آل د عمران او ذریه (بعضها من بعض) وفرمایه، او په دی سره ئی تنبیه ورکړه چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام یواځی د خپلی مور له گیدی څنی پیدا شوی دی، نو د هغه د نسب سلسله هم د مور له لوری اخیسته کیږی. نه چه معاذ الله د الله تعالی له لوری او ښکاره ده چه د ده د مور صدیقی مریمی رضی الله تعالی عنها د پلار د نسب سلسله بالاخره حضرت ابراهیم علیه السلام ته رسیږی. نو د (عمران) آل او د ابراهیم علیه السلام آل دواړه سره یو دی، او هیڅ یو رسول له ابراهیمی کورنی څنی د باندی پاتی نه شو.

وَاللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾

او الله ښه اوریدونکی دی (د گردو (ټولو) اقوالو) ښه عالم (پر ټولو احوالو).

تفسیر: الله تعالی د گردو (ټولو) دعاګانی او خبری اوری، او د گردو (ټولو) په ظاهری او باطنی احوالو او استعدادونو باندی پوهیږی، نو داسی وهم دی ونه کړ شی چه هم داسی د «کیف ما اتفق» په ډول (طریقه) به ئی غوره کړی وی. د الله تعالی هر کار په پوره علم او حکمت، تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل (حنی) ښځی د عمران چه ای ربه زما بیشکه ما، نذر کړی می دی تاته هغه شی چه په گیده زما کښی دی، حال دا چه هغه به آزاد وی (له نورو مشاغلو د بیت المقدس خدمت ته) پس قبول کړه ته (ای ربه! دا نذر) له ما نه بیشکه ته چه ئی هم دا ته ئی ښه اوریدونکی (د گردو (ټولو) اقوالو) ښه عالم (په ټولو احوالو)

تفسیر: د (عمران) د ښځی نوم (حنه بنت فاقوذا) دی. دی د خپلی زمانی له دوده (رواجه)

سره سم پخپل ځان باندی نذر منلی ؤ چه «ای ربه! هغه هلك چه زما په گیده کښی دی ستا په نامه دی آزاد او خوشی وی.» د دی خبری مطلب دا دی چه هغه له گردو (تولو) دنیوی مشاغلو او د نکاح له قیده او له نورو شیانو ځنی خلاص او تل به د الله جل جلاله په عبادت کښی بوخت (مشغول) او د معبد په خدمت کښی به لگیا وی. ای الله جل جلاله ته له خپلی مهربانی ځنی زما دا نذر قبول کړه! ته زما عرض اوری، او زما نیت او اخلاص تاته ښه معلوم دی! گواکی په دی لطیف ډول (طریقه) سره ئی وغوښت چه هلك ور په برخه شی، ځکه چه جینی د هغه خدمت له پاره نه قبلیدله.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّیْ وَضَعْتُهَا اُنْثٰی

پس کله چه وئی زیږاوه هغه (نذر) نو وویل (حنی) چه ای ربه زما بیشکه زه چه یم ومی زیږاوه هغه (نذر) حال دا چه ښځه (جینی) ده،

تفسیر: دا ئی په حسرت او افسوس سره وویل ځکه چه هغه پښه د دی له توقع او هیلې (امید) ځنی پرته (علاوه) پښه شوی وه، او د جونو د خدمت منلو دستور په معابدو کښی نه ؤ.

وَاللهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰی

او الله ښه پوه دی په هغه شی چه زیږولی ؤ دی (حنی د عمران ښځی)، او نه دی نارینه (چه حنی غوښتی ؤ له پاره د خدمت د بیت المقدس) په شان د دی ښځی (جینی)

تفسیر: دا د خدای جل جلاله کلام دی چه د حکایت په منع کښی د معترضی جملی په ډول (طریقه) نازل شوی دی یعنی (بی بی حنی) ته ښکاره نه وه چه څه ئی زیږولی دی؟، د دی جینی قدر او قیمت الله تعالی ته ښه معلوم دی - هغه هلك چه دی غوښت دی جینی ته کله رسیدی شی. دا جینی بالذات مبارکه او مسعوده ده او د دی په وجود کښی د یو عظیم الشان مبارک او مسعود هلك وجود منظوی او نغښتلی پروت دی.

وَ اِنِّیْ سَمَّیْتُهَا مَرْیَمَ وَ اِنِّیْ اَعِیْذُهَا بِكَ وَ ذَرِّیَّتَهَا مِنَ الشَّیْطٰنِ الرَّجِیْمِ ﴿۴۷﴾

او بیشکه ما نوم کیښود د دی مریمه او بیشکه زه پناه ورکوم دی ته په تا پوری او اولاد د دی (مریمی ته) له شیطان مردود (رتلی شوی) نه.

تفسیر: حق تعالیٰ دا دعا قبوله کړه. په حدیث شریف کښی دی «هر کله چه د بنیادمانو اولاده د زیږیدلو په وخت کښی له موره جلا (جدا) شی او په ځمکه باندی ولویږی نو شیطان ئی مس کوی، مگر عیسیٰ علیه السلام او مریمه رضی الله تعالیٰ عنها له دی مس څخه مستثنی دی» د دی حدیث مطلب د نورو احادیثو له یو ځای کولو سره داسی کیږی چه هر مولود اصلاً په صحیح فطرت پیدا کیږی. چه دغه فطرت له لوینی او د ده د عقل او تمیز له ظهور څخه وروسته څرگندیږی. ولی د شاوخوا د حالاتو او خارجي اثراتو له امله (وجی) ډیر ځلی د هغه اصلی فطرت ورکیږی، چه د دغه مطلب تعبیر په حدیث کښی په «**فابواه یهودانه و ينصرانه**» سره شوی دی، بیا څنگه چه د ایمان او طاعت تخم د ده د فطرت په جوهر کښی پټ او په غیر مرئی ډول (طریقه) ایښود شوی دی. حال دا چه په هغه وخت کښی ایمان لا څه، چه د غټو غټو محسوساتو له ادراک او شعور نه هم هغه مولود عاجز وی. په هم دی توگه (طریقه) د ولادت په وخت کښی په غیر محسوس ډول (طریقه) د شیطان په مس کولو سره خارجي اثر شروع کیږی. دا ضروری نه دی چه هر څوک د شیطان د مس کولو اثر قبول کړی، یا که ئی قبول کړی نو وروسته له هغه، هغه اثر همغسی پاتی هم وی. څرنگه چه د گردو (ټولو) انبیاء علیهم السلام د عصمت تکفل الله جل وعلیٰ شانه فرمایلی دی نو که فرضاً د ولادت په وخت کښی دا پېښه ورپېښه شوی هم وی، او د مریم رضی الله تعالیٰ عنها او د عیسیٰ علیه السلام په شان له دی ضابطی ځنی مستثنی نه وی. نو بیا په دی کښی هیڅ شبهه نشته، چه پر هغو مقلسو او معصومو بندگانو باندی د شیطان له دی حرکت قطعاً هیڅ یو مضر تاثیر نه لویږی، فقط دومره یو فرق به وی چه مریم رضی الله تعالیٰ عنها او عیسیٰ علیه السلام ته د کوم مصلحت له سببه دا پېښه بیخی ورپېښه شوی نه ده، او نورو ته پېښه شوی ده، خو بی اثره پاتی شوی ده، دا قسم جزئی امتیازات د کلی فضیلت د ثابتیدلو موجب نه شی کیدی. په حدیث شریف کښی راغلی دی چه «دوو جونو سندی ویلی رسول الله مبارک له هغو ځنی خپل مخ واراوه - ابوبکر صدیق اکبر رضی الله عنه د دوی له څنگه تیر شو، مگر دوی په خپلو سندرو کښی همغسی لگیا وی، وروسته له دی حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه راغی نو سم د لاسه هغه جینکې وتښتیدلی رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «په هر لاره چه عمر تیریږی، شیطان هغه لاره پریږدی او لری تری تښتی.» آیا له دی نه کوم خوش باوره سړی دا مطلب اخیستی شی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپل ځان باندی د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه فضیلت ثبت کړ؟. هو! د حضرت ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه هغه حدیث چه د شیطان د مس کولو په باره کښی دی د شیطان د مس کیدلو حدیث د دی آیت له تفسیر سره په ښکاره ډول (طریقه) ښه نه لگیږی، مگر خو دا چه د ﴿وَإِن أَعْيَدُوا يَأْخُذْ﴾ - آیه - په آیت کښی د عطف واو د ترتیب له پاره وانه خيستل شی، یا په حدیث کښی له استثنا ځنی یواځی د مسیح علیه السلام د پیدا کیدلو واقع له بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ځنی مراد وی. او (مریم) او (مسیح) جلا جلا (جدا جدا) مراد نه

وی. لکه چه د بخاری شریف په یوه روایت کښی یوازی د حضرت عیسیٰ علیه السلام په ذکر باندی اکتفاء شوی ده. والله اعلم.

فَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا

پس قبوله کړه دا (مریمه) رب د دی (د نارینه په ځای) په قبلولو ښو سره او زرغونه (لویه) ئی کړه په زرغونولو (لوېولو) ښو سره او (الله) کفیل وگرځاوه دی لره زکریا علیه السلام

تفسیر: یعنی اگر که جینئ وه خو الله تعالیٰ هغه له هلك ځنی زیاته وگرځوله، او وئی منله. د بیت المقدس د مجاورینو په زړونو کښی ئی دا خبره واچوله چه له عام دود (رواج) او دستور څخه پرته (علاوه) هغه جینئ هم د بیت المقدس په خادمانو کښی شامله کړی، او همغسې ئی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها ته هم د قبول صورت ورعطا او خپل منلی بنده زکریا علیه السلام ته ئی په کفالت ورکړه. او په خپل دربار کښی ئی په ښو منلو سره سر لوړی ورکړه، په جسماني، روحاني، علمی، اخلاقی او له هر حیثه ئی زیاته ترقی ور په برخه کړه. کله چه په مجاورینو کښی د دی د پالنې په نسبت جگړه پېښه شوه نو د انتخاب قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وخته، چه دا جینئ د خپلی ترور د شفقت په غیږ کښی تربیت ومومی، او د زکریا علیه السلام له علم او دیانت څخه گټوره شی. زکریا علیه السلام د مریمې رضی الله تعالیٰ عنها په تربیت او مراعات کښی څومره ئی چه د لاسه کیده هم هغومره ئی کوښښ کاوه. کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها پیغله شوه، نو مسجد سره ئی نژدی ورته یوه ځان ته حجره مخصوصه کړه چه دی بی بی به ټوله ورځ هلته عبادت کاوه، او د شپې له مخی به بیرته خپلی ترور کړه ورتله.

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَ هَارِزُ قَاءً

هر کله به چه ننوت دی ته زکریا په محراب (په عبادت خانه) کښی نو موندله به ئی له دی (مریمې) سره څه روزی (یعنی میوی د ژمی په اوړی، او میوی د اوړی په ژمی کښی)

تفسیر: د اکثرو اسلافو په نزد له (رزق) ځنی مراد ظاهري خواړه دی. وائی چه له بی بی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها سره بی موسمه میوی پیدا کیدی، د اوړی تازه میوی په ژمی کښی او د ژمی تازه میوی به په اوړی کښی له دی سره تل پرتی وی. او له (مجاهد) ځنی یو داسی

روایت هم شوی دی چه له «رزق» غنی علمی صحیفی مراد دی، چه بنائی هغو ته روحانی غذا وویله شی، په هر حال سره اوس د بی بی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها ښکاره برکات او کرامات او فوق العاده ښکاره علامې څرگندی شوی، چه د هغو د بیا بیا کتلو نه د زکریا علیه السلام طاقت ونه شو او په تعجب سره ئی له بی بی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها څخه داسی پوښتنه وکړه

قَالَ يَمْرُؤُاٰنِي لَكَ هٰذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ
يَرْزُقُ مَنْ يَّشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۹۷﴾

وویل (زکریا) ای مریمې له کومه (راغلی) ده تا ته دا روزی؟ وویل (مریمې زکریا ته) چه دا (روزی) له طرفه د الله ده، بیشکه چه الله روزی ورکوی هغه چا ته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی دیره پریمانه) بیحسابه.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ قدرت ماته داسی شیان رارسوی چه له قیاس او گمان غنی بهر دی.

هٰذَا لَكَ دَعَا زَكْرِيَّا رَبِّهٖ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً
طَيِّبَةً اِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاۗءِ ﴿۹۸﴾

په دغه غحای (یا وخت) کښی دعا (غوښتنه) وکړه زکریا له ربه خپله، وویل (زکریا) ای ربه راوبښه! (راکړه) ماته له نژده خپله اولاد ښه پاکیزه! بیشکه ښه اوریدونکی (قبلوونکی) د دعا ئی.

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام بیخی سپین پیری او (۱۲۰) کلن شوی و. ښځه ئی (۹۸) کلنه او بیخی شنده وه. دوی ته د اولاد پیدا کیدلو هیڅ یوه ښکاره هیله (امید) نه وه. د بی بی مریمې د دی فوق العاده خیر او برکت او خوارقو د لیدلو په سبب ناڅاپه د زکریا علیه السلام په زړه کښی یو جوش پیدا شو. او سم د لاسه ئی دا په زړه کښی ور وگرځیده، چه ماته هم بنائی چه د اولاد په نسبت د پاک الله په دربار کښی دعا وکړم، هیله (امید) شته چه ماته به هم دا میوه بی له موسمه راکړه شی. یعنی په دی زړښت (بودا والی) کښی به د پاک الله په مهربانی اولاد راپه برخه شی لکه چه (بی بی حنی) زړی شندی ته بی بی مریمه ورکړی شوی ده. د «ذریه» اطلاق په واحد او کثیر یو رنگ کاوه شی.

فَنَادَتْهُ الْمَلَكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ

نو ورناری کړی ده ته (زکریا ته) پرېستو (جبریل) حال دا چې دی ولاړ ؤ لمونځ ئی کاوه په محراب (عبادت خانه) کښی چې بیشکه الله زیږی کوی په تا د یحیی (چې ستا زوی به وی)

تفسیر: دعا ئی ومنله شوه زیږی ور ورسید چې ستا په کور کښی یو هلک پیدا کیږی، چې د هغه نوم یحیی علیه السلام ایشود شوی دی. د «الملئکه» کلمه د جمعې په صورت سره راوړل یا به تعظیماً وی یا به د ملائکو جنس ورڅخه مراد وی. لکه چې ویل کیږی «زید یرکب الخیل».

مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللَّهِ

حال دا چې تصدیق کوونکی به وی په یوه کلمه سره چې له (طرفه د) الله ده

تفسیر: له یوی کلمی ځنی دلته حضرت مسیح علیه السلام مراد دی چې د الله تعالی د حکم سره سم بی له پلاره پیدا شوی دی. حضرت یحیی علیه السلام لا له په خوا څخه خلقو ته خبر ورکاوه چې مسیح علیه السلام پیدا کیدونکی دی.

وَسَيِّدًا وَحَصُورًا

حال دا چې سردار به وی (د خپل قوم په علم، حلم او تقوی سره) او ډیر منع راوړونکی به وی (له شهواتو سره له قدرته)

تفسیر: یعنی له لذاتو او شهواتو ځنی به زیات ځان ساتونکی وی. او د الله تعالی په عبادت کښی به دومره لگیا وی چې د ښځی په لوری به د التفات کولو وار هم نه ورته رسیږی. دا د حضرت یحیی علیه السلام د مخصوص حال بیان ؤ چې له هغه څخه د محمدی امت له پاره کومه قاعده نشی کیدی. زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم پوره امتیاز دا دی چې د عبادت له کمال سره ئی د معاشرت کمال یو ځای کړ.

وَنَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٩﴾

او نبی به وی له (دلی د) صالحانو نه (چه نه به خطا کوی او نه به گناه ته قصد کوی)

تفسیر: د صلاح او رشد په اعلیٰ مرتبه باندی به فائز کیږی چه هغه ته «نبوت» ویل کیږی. یا به «د صالح» معنی نیک عمله وی، چه په هغه تقدیر به د هغه معنی خورا (دیر) نیک عمل کیږی.

قَالَ رَبِّ اَنۡیْ یَّکُوۡنُ لِیْ غُلَمٌ وَّ قَدْ بَلَغَۤیَ الْکِبَرُ وَاَمْرًاۤیۡ عَاقِرٌ قَالَ
کَذٰلِکَ اَفَعَلُ مَا یَشَآءُ ﴿۴۰﴾

وویل (زکریا) «ای ربه زما څرنګه به پیدا کیږی ما لره هلک؟ حال دا چه په تحقیق رسیدلی دی ماته زوروالی او ښځه می (هم) شنده ده»، وویل (جبریل) هم داسی (له زور او زړی شندی څخه د اولاد پیدا کولو په شان) الله کوی هغه کار چه اراده وفرمائی (د کولو ئی که مخالف وی له عاده یا موافق).

تفسیر: یعنی د هغه قدرت او مشیت د اسبابو په سلسلی پوری تړلی نه دی. اگر که په دی عالم کښی د هغه عادت هم داسی دی چه له عادی اسبابو څخه مسببات پیدا کوی، خو کله کله د عادی اسبابو په خلاف په غیر معمولی طریقی سره د یوه شی پیدا کول هم د هغه خاص عادت دی. اصل دا دی چه مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته په خارق العاده ډول (طریقه) رزق رسیدل او دیر غیر عادی واقعات ورڅرګندیدل د دی وضعیت په لیدو سره د بی بی مریمی په حجره کښی ناڅاپه د زړه له کومی د حضرت زکریا علیه السلام دعا کول بیا ده ته او د ده شندی ښځی ته په عین زړښت کښی په غیر عادی توګه (طریقه) اولاد ورکول، باید د قدرت دغه ګردی (تولی) علامی د هغه عظیم الشان آیت تمهید وګنلی شی چه د بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها له وجوده بی د زوج له نژدی کیدلو په قریب مستقبل کښی ظاهر کیدونکی و - ګواکی د حضرت یحییٰ علیه السلام په غیر معتاد ولادت باندی، ﴿كَذٰلِكَ اَفَعَلُ مَا یَشَآءُ﴾ فرمایل تمهید و له پاره د ﴿كَذٰلِكَ اَفَعَلُ مَا یَشَآءُ﴾ چه وروسته له دی نه د حضرت مسیح علیه السلام د غیر معتاد ولادت په سلسله کښی راتلونکی دی.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّیْ اٰیَةً

ویل (زکریا) ای ربه زما وگرځوه ما لره څه علامه (د حمل چه لا زما د شکر کولو سبب شی)

تفسیر: یعنی چه له هغه ځنی څرگند شی چه اوس حمل قرار نیولی دی تر څو ده ته د ولادت د آثارو د نژدی والی د لیدلو له کبله (وجی) یوه نوی خوشالی هم حاصله او د نعمت په شکر کښی زیاتره لگیا شی.

قَالَ اَيُّتُكَ اَلَا تُكَلِّمُ النَّاسَ ثَلَاثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمَزًا

نو وویل (جبریل) «علامه» ستا دا ده چه خبری به نه کوی ته له خلقو سره دری ورځی (او شپي) مگر په اشاره سره،

تفسیر: یعنی هلته به تاته دا حالت درپښی شی چه تر دری ورځو او شپو پوری به له خلقو سره پرته (علاوه) له اشاری هیڅ خبری ونشی کړی، او ستا ژبه یوازی د پاک الله په ذکر کښی لگیا اوسی، نو وپوهیږه چه اوس حمل مستقر شوی دی، سبحان الله! هسی علامه ئی تا کلی (مقرر کړی) ده چه د علامو علامه وی. او د خبریدلو ځنی کوم غرض چه د نعمت شکر دی هغه هم علی وجه الکمال حاصل شی ځواکی که وغواړی چه پرته (علاوه) د الله تعالی له ذکر او فکر ځنی کوم شی وویښی نو په خپله ژبه سره ئی ونه شی ویلی.

وَادْكُرْ رَبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعِشِيِّ وَالْإِبْكَارِ

او یادوه رب خپل دیر (له پاره د شکر)! او تسبیح وایه (لمونځ کوه)! په آخر د ورځی کښی او په اول د ورځی کښی.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی ښائی چه دیر زیات د الله تعالی په ذکر او فکر کښی مشغول، او سبا او بیگا په تسبیح او تهلیل کښی مصروف اوسی! معلومیږی چه له بنیادمانو سره خبری نه کول یو اضطراری کار او د دی له پاره ؤ چه هغه ورځی یوازی د پاک الله ذکر، شکر او فکر ته فارغی او تشی پاتی شی، مگر په ذکر، فکر او شکر بوخت (مصروف) او مشغول کیدل - اضطراری نه ؤ بلکه په هغو مامور شوی ؤ.

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلِكَةُ يَمْرُؤُا إِنَّ اللَّهَ اصْطَفٰكَ وَطَهَّرَكَ

وَاصْطَفٰكَ عَلَى نِسَاءِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٣٧﴾

او (یاد کره ای محمده!) هغه وخت چه وویل پرېستو (یعنی جبریل) ای مریمی! بیشکه چه الله غوره کړی ئی ته (په کرامت او عبادت) او پاکه کړی ئی ته (له بدو اقوالو، افعالو او احوالو څخه) او غوره کړی ئی ته پر گردو (تولو) ښځو د عالمیانو (یعنی پر ښځو د زماني خپلي)

تفسیر: د حضرت زکریا او یحییٰ علیهما السلام کومه قصه چه د ضمني مناسباتو له امله (وجی) په منځ کښی راغلی وه، او په هغی کښی د آل عمران د اصطفاء تاکید او د حضرت مسیح علیه السلام د قصی تمهید و دلته اخر ته ورسیده وروسته له دی بیانه بیا د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها او د مسیح علیه السلام د واقعاتو په لوری کلام منتقل کړ شو او اوس پخوا له مسیح علیه السلام څنی د هغه د مور فضل او شرف بیانوی یعنی پرېستی بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته وویل چه ته د پاک الله له خوا څنی لا پخوا غوره شوی ئی چه سره له جلتوبه (جینکتوبه) د بیت المقدس په خادمانو کښی د نذرانی په توگه (طریقه) منلی شوی ئی! او راز راز (قسم قسم) لوړ احوال او عالی کرامات درعنایت شول! ښه اخلاق پاک طبیعت، ظاهری او باطنی نزاهت ئی درویابنه! او د خپل مسجد د خدمت وړ (لائق) ئی وگرځولی، او تاته ئی د گرد (تول) جهان پر ښځو په ځینو وجوهو کښی فضیلت درکړ! مثلاً په تا کښی ئی هسی یو استعداد کیښود، چه بی د بشر له مس کولو څخه یوازی د پاک الله په کامل قدرت لکه عیسیٰ علیه السلام غوندی یو اولو العزم رسول له تا څخه پیدا شی، چه په دنیا کښی داسی سر لوری او امتیاز د هیڅ یوی بلی ښځی په برخه نه دی شوی.

يٰرَيِّمُ اقْنِطِيْ لِرَبِّكِ وَاَسْجُدِيْ

ای مریمی فرمان برداره شه! (ولاړه شه! بندگی کوه!) له پاره د رب خپل! او سجده کوه!

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ داسی عزت او لوړه مرتبه تاته درکړه نو ښائی چه ته له اخلاص او تذلل سره د خپل رب جل جلاله په مخ کښی سرښکته کړی! او د عبودیت د وظائفو په انجامولو کښی لا زیاته لگیا او مشغوله اوسی! څو هغه لوی امر چه د هغه د ظهور له پاره ته د وسیلی په دول (طریقه) درولی شوی ئی ښکاره شی.

وَارْكَعِيْ مَعَ الرَّاكِعِيْنَ ﴿٣٨﴾

او رکوع کوه! له نورو رکوع کوونکو سره (له نورو لمونځ کوونکو سره په جماعت لمونځ کوه!)

تفسیر: لکه چه رکوع کوونکی د پاک الله په مخ کښی «رکوع» ته ځی ته هم همغښی «رکوع» ته ولاړه شی! یا ئی دا مطلب چه په جماعت سره لمونځ ادا کړه! او څرنگه چه لږ تر لږه په رکوع کښی له امامه سره شاملیدونکی، د هغه رکعت نیوونکی ځانه شی نو ښائی د دی له امله (وجی) لمونځ د رکوع په عنوان سره یاد کړی شوی وی، کما يفهم من کلام ابن تیمیة رحمة الله علیه فی فتاواه والله اعلم په دی تقدیر سره که په «اقتنی» کښی له «قنوة» ځنی «قیام» مراد شی، نو د «قیام» رکوع، او سجود یعنی د لمانځه د دری وارو هیئتونو ذکر به په دی آیت کښی راځی.

(تنبیه): امکان لری چه په هغی زمانی کښی به ښځی په عمومی ډول (طریقه) سره په جماعت کښی شریکیدی، یا خاص له فتنی ځنی د مامون پاتی کیدلو په صورت به دوی ته اجازه شوی وی چه جماعت وکړی. یا به دا د بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها خصوصیت وی، یا به بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پخپله حجره کښی یواځی، یا له نورو ښځو سره په ګډه امام پسی اقتدا کوله، او لمونځونه به ئی کول، دا ګرد (ټول) احتمالات شته. والله اعلم.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ

دا (د حنی، مریمی، زکریا او د یحیی ذکر شوی قصی) له اخبارونو د غیبو څخه دی چه مونږ ئی په وحی سره درلیږو تاته (ای محمده!)،

تفسیر: یعنی په ظاهره کښی ته لوستونکی او لیکونکی نه ئی او نه پخوا له دی نه تا له اهل کتابو سره کوم د اعتبار وړ (لائق) صحبت کړی دی، چه د هغه په وسیله د تیرو پېښو داسی تحقیقی معلومات ولری. او که هغوی سره صحبت وکړی شی نو بیا هم له هغو ځنی نه شی مستفید کیدی ځکه چه هغوی پخپله د اوهامو او خرافاتو په تیارو کښی لویدلی دی. او سرگردانه ګرځی. ځینو د عداوت، او ځینو د زیات محبت له سببه صحیح واقعات مسخ او اړولی دی، نو بیا به په ړندو سترگو د لمر د لیدلو او ښوولو څه هیله (امید) او توقع وشي؟ په دی حالاتو کښی په دغه دواړو «مدنی» او «مکی» سورتونو کښی په هسی صحت او بسط او تفصیل سره د دغو واقعاتو اورول، چه د علم او د کتاب د لویو لویو مدعیانو سترگی د هغو له اوریدلو ځنی ردی بدی پاتی شی او هیڅ یو له دوی ځنی هیڅ انکار تری ونه کړی شی د هغه د صحت او حقانیت خورا (دیر) لوی او ښکاره دلیل دی چه د «وحی» په وسیله دا علم تاسی ته درکړی

شوی دی څکه چه تاسی دا پینښی پخپلو سترگو سره نه دی لیدلی او نه د علم د زده کولو کومه خارجي وسیله له تاسی سره وی.

وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ يَقُولُ مَرِيَمَ وَمَا
كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٢٢﴾

او نه وی ته (ای محمده! حاضر) په نزد د دوی (یعنی احبارو د بیت المقدس) کله چه دوی غورځول قلمونه خپل (په اوبو کښی چه په دی قرعی سره معلوم کړی (چه کوم یو له دوی څنی تربیه وکړی) د مریمې او نه وی ته په نزد د دوی کله چه دوی جگړی سره کولی (په کفالت د مریمې کښی)

تفسیر: کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالی عنها د نذر په دود (دستور) ومنله شوه، نو د مسجد د مجاورانو په منع کښی سره جگړه شوه چه د دی روزنه (پالنه) د چا په برخه شی؟ تر څو چه خبره قرعی اچولو ته ورسیده، گردو (تولو) مجاورانو خپل هغه قلمونه چه په هغو سره به ئی توریت لیکه په بهیدونکو اوبو کښی واچول، او دا ئی سره وویل «د هر چا قلم چه د دی بهیدونکو اوبو په سر ودریږی او اوبه ئی یونسی بلکه د اوبو د جریان پر ضد لار شی، ښائی همغه د دی بی بی پالونکی وپیژنده شی» په دی کښی قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وخته، او حق خپل حقدار ته ورسیده.

إِذْ قَالَتِ الْمَلِكَةُ يَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُشْرِكُ بِكَلِمَةِ رَبِّهِ إِنَّهُ السَّيِّئُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ
وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٢٣﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ملائکو (یعنی جبریل) ای مریمې، بیشکه الله زیږی درکوی تاته په یوی کلمی سره چه له طرفه د ده نوم د هغه مسیح عیسیٰ ځوی د مریمې دی په دی حال کښی چه مرتبه والا دی. په دنیا کښی (په طاعت او نبوت) او آخرت کښی (په رفعت او شفاعت) او (د الله) له مقربانو څخه دی.

تفسیر: حضرت مسیح علیه السلام ته دلته او د قرآن کریم په نورو ځایونو او حدیثونو کښی په

خو شو غايونو «كلمة الله» ويل شوی دی ﴿إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلَّمَتْهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَزُوَّجَتْهُ﴾ (۶ جزء د نساء ۱۷۱ آية ۲۳ ركوع) هسی خو د الله تعالى

كلمات بيشماره دی، لكه چه د ۱۶ جزء د «الكهف» ۱۰۹ آيت ۱۲ ركوع كښی، فرمائی

﴿قُلْ كُونُوا لِحَدِيثِ الْكِتَابِ رَبِّي لَقَدْ بَعَثْتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْتُ بِشَيْءٍ مِّنْ دُونِ﴾

ليكن مسيح عليه السلام ته بالتخصيص «كلمة الله د الله تعالى حكم» ويل له دی

كبله (وجی) دی چه د هغه غيبيدل، بی د پلار د وسیلی او پرته (علاوه) له عامی سلسلی او د انسابو او اسبابو له واسطی، یوازی د الله تعالى په حكم سره شوی دی او هغه فعل چه له عامی سلسلی او عادی اسبابو غنی خارج وی د هغه نسبت عموماً په مستقیم دول (طریقه) الله تعالى ته کيږی، لكه چه فرمائی ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾ (د ۹ جزء د الانفال ۱۷ آيت ۲ ركوع)

تنبیه: د «مسیح» لفظ اصلاً عبرانی دی. چه رومبی له دی نه «ماشیح» یا «مشیحا» ؤ چه د هغه معنی «مبارک» او معرب ئی «مسیح» دی. پاتی شوه دا خبره چه «دجال» ته مسیح ولی ویل کيږی؟ نو دغه لفظ بالاجماع عربی دی چه د هغه د تسمی وجه په خپله موقع کښی په شو دولو (طریقو) سره بیان کړی شوی ده. د مسیح علیه السلام بل نوم یا لقب عیسی علیه السلام دی چه په عبرانی «ایشوع» ؤ. او د هغه معرب «عیسی» شو، چه معنی ئی «سید» دی. دا خبره په خاص دول (طریقه) د توجه وړ (لائق) ده، چه دلته لوی قرآن د «ابن مریم» کلمه حضرت مسیح لره د علم او نوم د جزء په دول (طریقه) استعمال کړه ځکه چه پخپله ئی بی بی مریم رضی الله تعالى عنها ته د زیری ورکولو په وخت کښی داسی ویل چه تاته د «كلمة الله» زیری درکول کيږی چه د هغه نوم به «المسیح عیسی ابن مریم» وی دا توضیح د عیسی علیه السلام د نشان او د پتی د ورشوولو لپاره نه وه بلکه د دی خبری او تنبیه ورکولو له پاره وه چه د پلار نه لرلو په سبب د هغه نسبت یوازی مور ته کيږی، حتی چه د ابن مریم کلمه ئی د دی له پاره د هغه د نامه جزء وگرځاوه چه خلقو ته دا عجیب آیت قل ور په یاد او د بی بی مریم د لوینی د ښکاره کولو وسیله وی. ممکن ؤ چه بی بی مریم رضی الله تعالى عنها ته د بشریت په مقتضاء د دی زیری د اوریدلو غنی داسی یوه اندیښنه پیدا شوی وی چه عام خلق به په دی خبره باندی څرنګه باور وکړی، چه یوازی د ښځی له گیدی غنی هلک پیدا کيږی؟ نو خامخا به په ما باندی تهمت او الزام وکړ شی او زما دا هلک به تل په خرابو القابو یادیږی، او خلق به ئی ربروی (تنګوی)، او زه به خپل ځان له دی تهمت غنی په څه دول (طریقه) وژغورم (وساتم)؟ او خپله پاکی به څرنګه ښکاره کړم؟ نو ځکه ئی وروسته ﴿وَجِئَاهِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ ویل او داد ئی ورکړ چه الله جل جلاله به ئی نه یوازی په آخرت کښی بلکه په دنیا کښی به ئی هم د لوی عزت او وجاهت او مرتبی خاوند کړی، او د دشمنانو گرد (قول) الزامات به دروغ کړی، د «وجیه» په لفظ باندی دلته داسی وپوهیږئ! لكه چه د موسی علیه السلام په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتْلُوا كَلِمَاتِ الَّذِينَ إِذْ وَاسَّي قَبْرَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِندَ اللَّهِ وَجِيهًا﴾

(۲۲) جزء د احزاب ۲۹ آیت ۹ رکوع) گواکی هغو کسانو ته (وجیه) وائی،
 چه دوی په خصوصی دول (طریقه) له دروغو، طعنو او بدو الزاماتو ځنی د الله تعالیٰ په مهربانی
 برائت حاصلوی. هغه د باطنی خبیث خبیثتان (خاوندان) چه د حضرت مسیح علیه السلام د نسب
 په نسبت طعنی کوی یا خدای یا کوم انسان په دروغو سره د هغه پلار بولی یا ئی د واقع په
 خلاف مصلوب یا مقتول یا ئی د ژوندانه په حالت کښی مړ بولی - یا د الوهیت او ابنیت او
 نوری باطلی عقیدې او د مشرکانو تعلیمات ده ته منسوبوی. نو پاک الله به مسیح علیه السلام له
 دی گردو (تولو) الزاماتو ځنی په دنیا او آخرت کښی په ښکاره دول (طریقه) سره پاک او بری
 وگرځوی او د ده د وجاهت او نزاht اظهار به (علیٰ رؤس الاشهاد) وفرمائی، هغه وجاهت چه له
 ولادت او بعثت څخه وروسته ده لره په دنیا کښی حاصل شو، د هغه پوره تکمیل به وروسته له
 نزوله کبیری. لکه چه زمونږ د مسلمانانو اجماعی عقیده هم دا ده. بیا په آخرت کښی په
 خصوصیت سره د ﴿أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي﴾ الآية - سوال او ځواب هم ورسره کوی، او
 خپل خصوصی انعامات ور په یادوی، او د گردو (تولو) اولینو او آخرینو په مخ کښی به د ده
 د وجاهت او کرامت اظهار کبیری. لکه چه د ۷ جزء د «المائدة» په ۱۱۶ آیت ۱۶ رکوع کښی
 مذکور دی. او نه یوازی دا چه په دنیا او آخرت کښی به وجاهت لرونکی وی، بلکه د الله تعالیٰ
 په اخص الخواصو مقربینو کښی به هم شمیرل کبیری.

وَيَكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٦﴾

او خبری به کوی له خلقو سره په مهد (د مور په غیر یا په ځانگو یا په
 طفولیت) کښی او په کهولت (پوره عمر) کښی او له صالحانو څخه به وی.

تفسیر: یعنی خورا (دیر) ښائسته او په اعلیٰ درجه به نیک وی، اول به د مور په غیر کښی،
 او بیا به په لوی والی کښی عجیبی او غریبی خبری کوی، په دی الفاظو سره په حقیقت کښی د
 بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها پوره تسکین وکړ شو. له پخوانیو زیرو ځنی ممکن ؤ چه
 هسی خیال وکړی چه دغه وجاهت خو به یو وخت ورحاصلیږی مگر د طعن او د پیغور سلسله د
 ولادت څخه وروسته سمدستی شروع کبیری، نو په دی وخت کښی به په څه دول (طریقه) سره
 ځان بری او پاک کړم؟ د دی خبری ځواب ئی ورکړ، چه مه وبریږه! تاته به د ژبی خوځولو
 هیڅ ضرورت نه پاتی کبیری بلکه ته دا ورښکاره کړه چه «زه نن روژه یم. او له خبرو ځنی می
 خوله ترلی ده. زما هلك پخپله ژبه تاسی ته ځواب درکوی.» لکه چه دا مطلب د (مریم) په
 سورت کښی په پوره تفصیل سره راځی. ځینی محرفین وائی چه د ﴿وَيَكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ
 وَكَهْلًا﴾ الآية - څخه مراد بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ته داسی تسلی ورکول مقصد دی،
 چه ستا هلك به گونگی نه وی او د نورو هلکانو غوندی به له هلکتوبه تر زړتوبه پوری خبری

کوی. لیکن عجیبه خبره دا ده چه په محشر کنی به هم خلق داسی وائی «یا عیسی انت رسول الله وکلمة القاها الی مریم وروح منه و کلمت الناس فی المهد صبیاً» او پخپله الله تعالى به هم د قیامت په ورځ کنی فرمائی ﴿اذکر یسین علیک وعلى الذین﴾ اذآیتدثک برؤوف القدیس نکلوا الناس فی المهد وکلملاً ﴿آیا هلته به هم د دی خاص نعمت او علامی له یادولو ځنی هم دا مطلب وی چه بی بی مریمه رضی الله تعالى عنها مطمئنه شی چه زما دا هلک کونکی نه دی، او د نورو هلکانو په شان خبری کولی شی. اعاذنا الله من الغواية والضلالة!

قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ

وویل (مریمی) «ای ربه زما څرنګه به پیدا شی ما لره زوی؟ حال دا چه مس کری نه یم هیڅ بشر (نارینه - نه په نکاح نه په سفاح (بدکاری) سره)»،

تفسیر: معلومه شوه چه بی بی مریمه رضی الله تعالى عنها له دی زیری ځنی داسی وپوهیده چه هلک په هم دی موجوده حالت کنی پیدا کیدونکی دی. که نه د تعجب هیڅ یوه موقع نه وه.

قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۖ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۳۷﴾

وویل (جبریل) هم داسی (بی د نارینه له مس څخه) الله پیدا کوی هغه چه اراده وفرمائی (د پیدا کولو ئی) هر کله چه اراده (حکم) وکړی (الله) د یوه کار پس بېشکه هم دا خبره ده چه ووائی هغه شی ته چه (پیدا) شه! پس (پیدا) شی،

تفسیر: یعنی په هم دی دول (طریقه) بی د بشر د «مس» او لاس لګیدلو ځنی پیدا کیږی، د ده د عادت له مخالفت ځنی تعجب مه کوه! الله جل جلاله د هر شی په هر رنگ چه اراده وکړی هغه کیدونکی دی. د ده د قدرت تحدید امکان نه لری، د هر کار د کولو اراده چه وکړی، همغه کیږی الله تعالى جل جلاله و اعظم شاته نه مادی ته محتاج دی، او نه اسبابو ته ضرورت لری.

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿۳۸﴾

او ورزده کوی هغه ته (الله) کتاب (لیک) او حکمت (د شرعی احکامو علم، ژوری خبری) او توریت او انجیل.

تفسیر: یعنی دیر ښه لیکل به ورزده کوی، یا به د گردو (تولو) کتابونو هدایت او د «توریت» او «انجیل» علم ده ته په خصوصی ډول (طریقه) سره وربښی - او خورا (دیر) زیاتی د حکمت ژوری خبری وربادوی. زما په خیال ممکن دی چه له کتاب او حکمت ځنی قرآن او سنت مراد وی، ځکه چه مسیح علیه السلام به د نزول څخه وروسته زمونږ د پاک قرآن او د رسول الله مبارک له سنتو سره سم کار کوی او حکم به صادروی، او دا هم په هغه صورت کښی امکان لری، چه ده ته د دغو شیانو علم او پوه ورکړه شی. والله اعلم.

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ

او (لیږو ئی) رسول طرف د بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته. (چه وائی دوی ته) بیشکه زه په تحقیق راغلی یم تاسی ته په لویه علامه (د خپل صدق) له ربه ستاسی څخه.

تفسیر: یعنی له مبعوث کیدلو څخه وروسته خپل قوم بنی اسرائیلو ته به هسی وائی.

أَنِّي آخُلُقُ لَكُمْ مِنَ الطَّيْرِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفَخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ

بیشکه زه جوړوم تاسی ته (ای بنی اسرائیلو)! له ختو ځنی په شان د شکل د مرغه نو پوکوم په دی (شکل) کښی پس کیږی (هغه شکل) مرغه (الوتونکی) په اذن (حکم) د الله سره.

تفسیر: یوازی د شکل او صورت جوړولو څخه په «خلق» سره تعبیر کول، تش ظاهری حیثیت دی. لکه چه په صحیح حدیث کښی معمولی تصویر کښل په «خلق» سره تعبیر شوی دی «احیوا ما خلقتهم» یا په الله باندی د «احسن الخالقین» اطلاق دا راوضول چه دا لفظ یوازی د ظاهری صورت په لحاظ د ماسوا الله په نسبت ویل کیدی شی که څه هم د تخلیق په لحاظ له الله تعالیٰ ځنی پرته (علاوه) بل هیچا ته خالق نشی ویل کیدی، ښائی چه له هم دی کبله (وجی) ئی

داسی نه دی فرمایلی «انی اخلق لکم من الطین طیرا زه له ختو غنی مرغه جوروم». او داسی ئی وفرمایل چه «زه له ختو شخه د مرغه د شکل په شان جوروم، او په هغه کښی پوکوم، نو بیا هغه خته د الله تعالیٰ په حکم سره الوزی». په هر حال دا معجزه ئی دوی ته وروښوده. او وائی چه په هلکتوب کښی له حضرت عیسیٰ علیه السلام شخه د «ارهاص» په دول (طریقه) دا خارق العاده افعال د دی له پاره صادر شوی وو چه تهمت کوونکو ته د الله تعالیٰ د قدرت یوه وړوکی نمونه وروښتی، او د دوی فکر دی خوا ته را واری کله چه پاک الله زما په نفخی (پوکولو) سره د ختو په بی سا صورت کښی روح (سا) اچوی. هم دا رنگه که پاک الله بی د بشر د مس کولو شخه یوازی د «روح القدس» په نفخی (پوکولو) سره له یوی غوره شوی ښخی غنی عیسوی روح پیدا کری، نو دا به څه د تعجب خبره وی؟ بلکه څرنگه چه حضرت عیسیٰ علیه السلام د جبرائیلی نفخی (پوکولو) غنی پیدا شوی دی، نو دا «مسیحی» نفخه دی د دی د راز (قسم) ولادت یو اثر وگنل شی د «المائدة» د سورت په آخر کښی د مسیح علیه السلام په دغو معجزاتو او خوارقو باندی په بل دول (طریقه) سره خبری کیوی هغه دی هلته وکتلی شی! لنده ئی داسی شوه چه په مسیح علیه السلام باندی د ملکی او روحی کمالاتو غلبه وه. له دی غنی داسی آثار څرگندیدل چه د دغو کمالاتو سره مناسب وو لیکن که انسان ته په پرېسته باندی فضیلت حاصل دی، او که ابوالبشر علیه السلام د ملائکو مسجود گرځولی شوی دی، نو هیڅ شک نشته چه په چا کښی چه د بشریت هغه گرد (تول) کمالات (روحانی او جسمانی کمالات) په اعلیٰ درجه سره وی نو هغه هرو مرو (خامخا) په مسیح علیه السلام باندی فضیلت لری چه هغه د برکتونو خاوند حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم دی.

وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِ الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ

او روغوم مورزادی (پیدائشی) وړوند او پیس (برگ) او ژوندی کوم مری په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: په هغه زمانه (پیری) کښی د طبیبانو او حکیمانو دیره ترقی او زور ؤ. نو مسیح علیه السلام ته داسی معجزی مرحمت شوی چه د خلقو په منځ کښی پر گردو (تولو) لویو طبیبانو باندی د ده تفوق او لویوالی ثبت کری، او گرد (تول) طبیبان د هغو له معالجو شخه عاجزوی. بلا شبهه د مری ژوندی کول، د الله تعالیٰ له صفاتو غنی دی، لکه چه د «بإِذْنِ اللَّهِ» له قیده صافه ښکاره ده، مگر د دی له امله (وجی) چه مسیح علیه السلام د هغه وسیله گرځیدلی دی، نو ئی توسعاً په خپل لوری نسبت کوی. د ځینو خلقو دا وینا چه پاک الله په لوی قرآن کښی یا پاک رسول الله پخپلو احادیثو کښی اعلان فرمایلی دی، چه له ازله تر ابدې پوری هیڅوک مری نه شی ژوندی کولی. یوه نوی او عجیبه دعوی ده، چه هیڅ ثبوت نه لری. که الله په قرآن کریم

کښی ﴿فَمِمَّا فَتَىٰ عَلَيْهِمُ الْهُتَىٰ﴾ فرمایلی دی، دا ئی راضوولی دی چه د مر کیدونکی روح الله تعالی ستنوی (واپس کوی)، او د اوده کیدونکی روح بیرته ور پرېږدی. نو دا ئی کله فرمایلی دی چه له بیرته ستنولو (واپس کولو) څخه د هغه د بیا خوشی کولو واک (قبضه) او اختیار نه لری؟

تنبیه: «معجزه» هغه ده چه د پاک الله د عمومی عادت په خلاف د نبوت د مدعی له خوا د خپل تصدیق له پاره ښکاره شی، نو که داسی نصوص واخیستی شی، چه د کوم شی په نسبت د الله تعالی عمومی عادت په کښی بیان شوی وی، او بیا تری داسی استدلال وکړی، چه په دی سره د معجزاتو نفی کیږی، بیخی له معجزاتو څخه انکار، او د خپل غباوت او حماقت اظهار دی. که «معجزه» له عمومی قانون او عادت سره برابره راشی، نو هغی ته به څوک «معجزه» وائی؟ د مسیح علیه السلام بی پلاره پیدا کیدل د ابرص، ابره او اکمه روغول - د مری ژوندی کول - او د نورو معجزاتو وړشوول، د مسلمانانو په گردو (تولو) اخلاقو او اسلاقو کښی یوه منلی شوی خبره ده. د اصحابانو رضی الله تعالی عنهم او تابعینو (رحمة الله علیهم) په اقوالو کښی یوه خبره هم داسی نشته چه د مسیح علیه السلام د دی معجزاتو په نسبت څه تردد پکښی ښکاره شوی وی. هغه دعوی چه نن ئی ملحدان کوی چه «د دی خوارقو منل له قرآنی محکमतو ځنی مخالف دی». گواکی دوی دغه شیان داسی محکمت راضکاره وی، چه د هغو د صحیح مطلب په پوهیدلو کښی گرد (تول) اسلامی ملت عاجز پاتی دی. آیا له گردو (تولو) محکमतو ځنی مخ اړول او په متشابهاو پسی لوبدل، د ﴿فَلَوْ يَهْتَدُونَ﴾ مصداق نه دی؟ له اوسنیو ملحدانو ځنی پرته (علاوه) بل هیڅوک موفق نشو چه «متشابها» د «محکمتو» په لوری واری (العیاذ بالله!) حق او رښتیا خو دا ده هغه آیتونه چه د هغه ظاهری معنی گرد (تول) اسلامی امت د اصحابو له زمانی ځنی تر اوسه پوری منلی ده «محکمت» دی. او د هغو ماتول او گډول او په تشو استعاراتو او تمثیلاتو باندی ئی اړول - او د معجزاتو پر نفی باندی، د عمومی عادت دلیل راوړل، هم دا د زائغینو کار دی چه له هغه ځنی د ځان ساتنی هدایت پخپله رسول الله مبارک فرمایلی دی.

وَأَنِيبْكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمِمَّا دَخَلْتُمْ بُيُوتَكُمْ

او خبروم زه تاسی په هغه شی چه تاسی (ئی) خورئ! او (خبروم زه تاسی) په هغه شی چه تاسی (ئی) ساتئ په کورونو خپلو کښی.

تفسیر: وروسته له دی نه په ځینو غیبی شیانو باندی عام له دی چه د ماضی وی، که د مستقبل تاسی خبروم. له عملی معجزی څخه وروسته د یوی علمی معجزی ذکر فرمائی.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُمْ إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٣٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ
التَّوْرَةِ وَلِأَحْلَلْ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ

بیشکه په دی (معجزو) کښی هر و مرو (خامخا) (پوره) نښانه ده تاسی ته که
بیئ تاسی مؤمنان (یقین لرونکی زما په نبوت) حال دا چه مصدق یم د هغه
(کتاب) چه پخوا له ما (نازل شوی) دی چه تورات دی او (بل راغلی یم
تاسی ته) له پاره د دی چه حلال کړم له پاره ستاسی ځینی له هغو شیانو چه
حرام کړی شوی وو په تاسی باندی

تفسیر: یعنی د «تورات» تصدیق کوم چه د پاک الله کتاب دی. او د هغه عمومی اصول او
احکام پخپل حال باندی قایم پاتی دی، او د الله تعالی په حکم د دی زمانی په تناسب سره څه
جزئی او فرعی تغیرات پکښی کیږی. مثلاً د هغه ځینی احکام چه ډیر سخت او درانه وو لری
کیږی. (لکه چه په موسوی شریعت کښی د خالی د ورځی تعظیم - د ماهی او د اوبی د غوښی
او د وازدی تحریم چه د ۸ جزء د الانعام په (۱۴۷) آیت (۱۸) رکوع کښی راغلی هغه ورته حلال
شول نو واک (اختیار) لری چه د هغه نوم نسخ ېږی! او که تکمیل.

وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

او راغلی یم تاسی ته په (هر قسم) معجزی له (طرفه د) رب ستاسی. نو
وویریږئ تاسی له الله او ومنئ (وینا) زما (د الله په توحید او اطاعت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه تاسی زما د صداقت دلائل ولیدل، نو اوس له الله جل جلاله څخه وویریږئ!
او د هغه بندگی وکړئ! او زما خبری ومنئ!

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوا هَذَا صِرَاطَ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٠﴾

بیشکه چه الله رب زما دی او رب ستاسی دی نو بندگی کوی تاسی د ده!،
هم دا لاره ده سمه صافه (رسوونکی مقصود ته).

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) خبرو غنی یوه خبره، او له گردو (تولو) اصولو یو اصل هم دا دی هغه دا چه پاک الله ومنع! چه زما او ستاسی یو شان رب او پالونکی دی (او د پلار او زوی تعلقات او نور) پکښی مه پیدا کوئ! او د هغه بندگی وکړئ! د الهی رضا موندلو سمه لاره هم دا توحید، تقویٰ او د رسول اطاعت دی. ښائی چه تاسی پری لار شئ! چه هغه ته په ښه ډول (طریقه) سره ورسېږئ!.

فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ

نو کله چه معلوم کړ عیسیٰ (په محسوس ډول (طریقه) له بنی اسرائیلو څخه کفر (چه د مسیح د قتل اراده ئی وکړه!)

تفسیر: یعنی مسیح علیه السلام وپوهید چه دغه یهودان زما دین نه منی، بلکه زما په دښمنی او ضرر رسولو پسی لوېدلی دی.

قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ

وویل (عیسیٰ علیه السلام چه) څوک دی مددګاران زما په طرف (لاره) د الله کښی ؟،

تفسیر: یعنی زما مله او ملګری شئ! او د پاک الله د دین انتشار او تعمیم او ترویج کښی له ما سره مدد او مرسته (تعاون) وکړئ! او زما له انصارو غنی شئ!

قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ

وویل حواریونو مونږ یو مددګاران د (دین د) الله!

تفسیر: له الله تعالیٰ سره مدد کول دا دی چه د هغه دین ته راشئ او د هغه دین او آئین ومنئ او د انبیاء مرسته (ملګرتیا) او مدد وکړئ لکه چه د مدینې منورې انصارو زموږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او د حق دین په منلو کښی خپلی مرستی ښکاره کړی.

اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَاشْهَدْ بِاَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٥٢﴾

ایمان مو راوړی دی په الله او شاهد شه ته (ای عیسیٰ!) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو

تفسیر: «حواریون» کومو کسانو ته ویل کیږي؟ او دا لقب د څه دپاره دوی ته ورکړی شوی دی؟ د دی په نسبت د عالمانو په منځ کښی ډیری خبری شوی دی، چه مشهوره ئی دا ده چه رومبی هغه دوه تنه چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تابعان شول، دویان وو، او د کالیو (جامو) وینځلو له امله (وجی) به خلکو دوی ته «حواریون» ویل. عیسیٰ علیه السلام دوی ته وویل چه کالی (کپړی) وینځل پریږدئ! راشئ! چه زه تاسی ته د زړه وینځل دروښیم! دوی له ده سره ملگری شول وروسته له دی د ده د نورو ملگرو لقب هم داسی شو.

رَبَّنَا اٰمَنَّا بِمَا اَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُوْلَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿٥٣﴾

ای ربه زمونږ ایمان راوړی دی مونږ په هغه کتاب (انجیل) چه نازل کړی دی تا او پیروی مو کړی ده د رسول (ستا عیسیٰ علیه السلام) نو ولیکه مونږ سره له شاهدانو (په وحدانیت او رسالت)

تفسیر: وروسته له دی نه چه د رسول په مخ کښی ئی اقرار وکړ د الله جل جلاله په حضور کښی ئی هم داسی اقرار وکړ چه «مونږ پر انجیل باندی ایمان راوړی دی. او ستا د رسول متابعت مو هم کړی دی، نو ته پخپل فضل او توفیق او کرم سره زمونږ نومونه د منونکو په فهرست کښی ولیکه! او زمونږ د ایمانداری تصدیق وفرمایه، او هسی توفیق راپه برخه کړه چه تل په ایمان باندی ټینگ اوسو، او زمونږ د بیا کافر کیدلو احتمال له سره پاتی نشی.»

وَمَكْرُوْا وَمَكْرَ اللّٰهِ اَظْهَرُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَكْرِیْنَ ﴿٥٤﴾

او مکر وکړ کفارو (په عیسیٰ باندی) او مکر وکړ الله (له دوی سره چه سزا ئی دوی ته ورکړه) او الله خیر (بهتر) د ماکرینو دی (چه مکاران په سزا رسوی).

تفسیر: «مکر» لطیف او خفیه تدبیر ته وائی. که دا پت تدبیر د ښو کارو له پاره وی، ښه دی، او که د بدو کارو له پاره وی، بد دی. نو ځکه په ﴿وَلَا يَجِيْئُ الْمَكْرُ الْتَيُّ﴾ کښی ئی له

«مکر» سره «سیئ» قید زیات کری دی، او دلتہ الله جل جلالہ ته «خیر الماکرین» ویلی شوی دی، مطلب دا دی یهودانو د عیسیٰ علیه السلام په مخالفت کښی راز راز (قسم قسم) پلمی (منصوبی) او سازشونه او د پتو تدبیرونو جوړول شروع کړل، تر دی چه د باچا غوړونه ئی د مسیح علیه السلام له مخالفت نه ډک کړل، او داسی ئی وویل چه «دا سری معاذ الله ملحد دی، او غواری چه «تورات» بدل کری، او گردد (تول) خلق د یهودانو له دین ځنی وایوی.» باچا د مسیح علیه السلام د نیولو امر صادر کړ. هلته داسی خبری کیدی، او دلتہ د الله تعالیٰ لطیف او خفیه تدبیر د هغوی په ماتولو کښی خپل کار کاوه. چه د هغه ذکر وروسته راځی. بیشکه د الله تعالیٰ تدبیر له گردو (تولو) ځنی داسی ښه - کلک - بهتر او مضبوط دی، چه هیڅوک هغه تدبیر نشی ماتولی.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسِي إِيَّيْ مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَى وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا وَاجْعَلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ
ثُمَّ إِلَى مَرْجِعِكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ۝
كَفَرُوا فَأَعَذَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ
نَاصِرِينَ ۝^{٥٦} وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ
وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ۝

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل الله ای عیسیٰ بیشکه زه
اخیستونکی یم ستا (له ځمکی) او پورته بیوونکی یم ستا طرف زما ته او
پاکوونکی (لری کوونکی) یم ستا له هغو کسانو څخه چه کافران (منکران)
شوی دی او گرځوونکی یم د هغو کسانو چه متابعت ئی کری دی ستا د
پاسه د هغو کسانو چه کافران (منکران) شوی دی تر ورځی د قیامته پوری
بیا (خاص) طرف زما ته دی راتگ ستاسی او زه به حکم وکړم په منع
ستاسی کښی په هغه شی کښی چه ویئ تاسی چه په هغه کښی اختلاف به مو
کاوه نو هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو زه به په عذاب کړم دوی
په عذاب سخت سره په دنیا او په آخرت کښی او نه به وی دوی ته هیڅ مدد

کوونکی (د عذاب په دفع کښی). او هر څه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجر و نه (د عملونو) د دوی، او الله نه خوښوی ظالمان (یعنی دوی په سزا رسوی).

تفسیر: باچا پر خلقو امر وکړ چه مسیح علیه السلام ونیسی! او پر دار ئی وخیژوئ! او ورته داسی سختی سزاوی ورکړئ! چه د هغو له لیدلو ځنی گرد (تول) خلق د ده له متابعت ځنی وگرځی لکه چه ابن کثیر «رحمة الله علیه» لیکي «فَبَعَثَ فِي طَلَبِهِ مِنْ يَأْخُذُهُ وَيَصْلِبُهُ وَيَنْكُلُ بِهِ» پاک الله په مقابل کښی مسیح علیه السلام ته اطمینان ورکړ چه زه به د دغو شقیانو دا گردی (تولی) ارادی او پلمی (منصوبی) له خاورو سره برابری کړم. دوی غواړی چه تا ونیسی او ودی وژنی او نه دی پرېږدی چه هغه مقصد پای (آخر) ته ورسوی چه ستا له پیدا کولو او بعثت ځنی مقصود دی او په دی کار سره د الله تعالی د لوی نعمت قدر نه کوی. ولی زه به له دوی ځنی دا نعمت بیرته واخلم او ستا د هغه مقدر عمر او عظیم مقصد چه ستا له دغه ژوندون سره تعلق لری، خامخا پوره کوونکی یم او تا به داسی صحیح، سالم او روغ رمت بوغم چه دوی به ستا یوه ویشته ته هم څه زیان ونشی رسولی او د دی په ځای چه دوی تا له منځه وباسی الله تعالی به تا خپلی پناه ته بوځی. دوی غواړی چه تا پر دار باندی وخیژوی. ولی پاک الله به تا آسمان ته وخیژوی. د دوی داسی اراده ده چه په رسوا کوونکو او عبرت لرونکو سزاگانو سره خلق ستا له متابعت واپړی - خو پاک الله د هغوی دغه ناپاک لاسونه تر تا پوری نه رسوی. بلکه د دی ناولی او ناپاکی جرگي له منځه به تا پاک او صاف جگ (اوچت) کړی او د دی په ځای چه ستا بی پتی او بی عزتی وشي، یا خلق ودار شی او ستا له متابعت غاړه وغړوی، ستا د تابعینو او نوم اخیستونکو قرب او منزلت به تر قیامت پوری پر منکرانو باندی غالب او قاهر وساتم تر هغه پوری به چه ستا انکار کوونکی یهودان او اقرار کوونکی مسلمانان او نصرانیان په دنیا کښی اوسېږی، زما په حکم به تل دغه ستا اقرار کوونکی پر منکرانو باندی فائق او غالب وی بیا به داسی وخت راشی چه ستا مخالفین او موافقین او نور گرد (تول) خلق به ما ته بیرته راځی نو هلته به زه ستاسی دا گردی (تولی) جگړی یو په یو فیصله کړم او گرد (تول) اختلافونه به له منځه ورک شی. دا فیصله به کله کیږی؟ دا فیصله به لکه چه د ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَاعِدَ بِهِمْ مَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا﴾ الآية - له تفصیل څخه معلومیږی چه له آخرته څخه به پخوا په هم دی دنیا کښی د هغی نمونه شروع کیږی. یعنی په هغه وخت کښی به گرد (تول) کافران په سختو عذابونو کښی اخته کیږی، او هیڅ یو قوت او طاقت به د دوی چیغو او مرستی (مدد) ته ونشی رسیدی. په مقابل کښی به هغو کسانو ته چه ایمان لرونکی دی، په دنیا او آخرت کښی پوره پوره اجر و نه ورکول کیږی، او د بی انصافو ظالمانو بیخ به وویستل شی. د مرحومه امت دا اجماعی عقیده ده کله چه یهودانو خپل ناپاک تدبیرونه سره پاڅه کړل، نو حق تعالی حضرت مسیح علیه السلام ژوندی آسمان ته وخیژاوه. زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه

وسلم د متواترو احاديثو په موجب قيامت ته نژدی لکه چه دنيا له كفر، او ضلالت، دجاليت او شیطنت ځنی دکه شی نو حق سبحانه وتعالی به د بنی اسرائیلو وروستنی پیغمبر یعنی حضرت عیسی علیه السلام د علی الاطلاق خاتم المرسلین یعنی حضرت محمد رسول الله سید الاولین والآخرین صلی الله علیه وسلم د یوه ارشد او اصلح خلیفه په حیث راولیږی، او دنيا ته به ښکاره کړی چه د پخوانیو رسولانو تعلقات د خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له دریار سره څه دول (طریقه) دی؟ مسیح علیه السلام به د (دجال) قاتل شی او د هغه اتباع یهودان به ګرځد (تول) سره تولوی او وژنی به ئی او هیڅ یو یهودی به ځان تری نشی ژغورلی (ساتلی) تر دی چه کانی او بوټی به هم ناری وهی چه زمونږ تر شا یهودان ولاړ دی - راشی! او وئی وژنی مسیح علیه السلام به صلیب ماتوی او د نصرانیانو باطل عقائد به اصلاح کوی. او د ګردی (تولی) دنيا خلق به د ایمان په سمه صافه لاره باندی سموی په هغه وخت کښی به ګردی (تولی) جګړی سره فیصله کیږی او تول مذهبی اختلافات به له څرمی (سیلمی) ورک شی. او یوازی د یوه خدای حق دین «اسلام» به پاتی شی، د دی وخت په نسبت الله جل جلاله فرمائی ﴿وَأَنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا الْيُودُ الَّذِينَ بَدَّلُوا لَئِيمَ بَدَلٍ﴾ (۶ جزء د النساء ۱۵۹ آیه ۲۲)

رکوع) چه د هغه پوره تقریر او د مسیح علیه السلام د رفعی کیفیت به د «النساء» په سورت کښی راشی. په هر حال زما په نزد ﴿ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ﴾ الآية - یوازی له آخرت سره تعلق نه لری، بلکه له دنيا او آخرت دواړو سره تعلق لری لکه چه د وروستنی تفصیل په موقع کښی د ﴿فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ لفظ په ښکاره دول (طریقه) سره شهادت راکوی او دا د دی قرینه ده چه د ﴿إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَمَةِ﴾ معنی د قيامت قرب دی لکه چه په صحیحو احادیثو کښی تصریح شوی ده چه له قيامت څخه پخوا داسی یو مبارک وخت هر ورو (خامخا) راتلونکی دی چه ګرځد (تول) اختلافات به له منځه ورک او یو صحیح دین به پاتی شی (والله الحمد اولاً و آخراً) د دی آیت په نسبت ښائی څو خبری په زړه ولرلی شی د «توفی» د لفظ په نسبت د «ابو البقاء» په کلیاتو کښی ئی لیکلی دی چه التوفی الاماتة وقبض الروح وعليه استعمال العامة. او الاستيفاء واخذ الحق و عليه استعمال البلغاء د عوامو په نزد د «توفی» معنی مړ کول دی او د سا وښکلو په مواردو کښی استعمالیږی لیکن د بلغاؤ په نزد د «توفی» اطلاق پر موت هم له دی کبله (وجی) کیږی چه په موت کښی خاص عضو نه بلکه د الله تعالی له لوری پوره روح اخیستل کیږی اوس ئی داسی فرض کړئ که الله تعالی د چا سا (روح) د هغه د وجود سره یو ځای واخلي نو هغه ته په طریق اولی سره «توفی» ویل کیږی. هغه اهل اللغت چه د «توفی» معنی د روح قبض لیکي دوی داسی نه وائی چه «قبض الروح مع البدن» ته «توفی» نه وائی او نه ئی داسی کومه ضابطه بیان کړی ده کله چه د «توفی» فاعل الله او مفعول ئی ذی روح وی نو پرته (علاوه) له موت ځنی بله معنی نه تری اخیسته کیږی هوا څرنګه چه د روح د قبض وقوع عموماً له بدن ځنی په جلا (جدا) کیدلو سره کیږی نو ځکه د کثرت او عادت په ملاحظه زیاتره د موت لفظ ورسره لیکي که نه د دی لفظ لغوی مدلول «قبض الروح مع البدن» لکه چه په

﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَازِلِهَا﴾ ۲۴ جزء د الزمر ۴۲ آیت ۵

رکوع کنی د توفی النفس «قبض الروح» دوه صورتونه بنوولی شوی دی یو مرگ او بل خوب په دی تقسیم کنی هم د (توفی) مفعول «النفس» واقع شوی دی. او د «حین موتها» قید ورسره زیات شوی دی او دا ئی رابنوولی دی چه «توفی» او «موت» دوه سره بیل بیل شیان دی اصلی خبره دا ده چه د روح قبض مختلفی درجی لری یوه درجه ئی د مرگ په وخت کنی او بله درجه ئی د خوب په وخت کنی لیدله کیږی له قرآن کریم څخه دا معلومیږی چه پر دی دواړو باندي د «توفی» د لفظ اطلاق کیږی او په دی کنی د موت څه تخصیص نشته. ﴿يَتَوَفَّاكَ بِاللَّيْلِ﴾

(۷ جزء د الانعام ۶۰ آیت ۷ رکوع) اوس څرنگه چه خدای جل جلاله په دی دواړو آیتونو کنی په خوب باندي د «توفی» اطلاق کړی دی حال دا چه په خوب کنی د روح قبض پوره هم نه وی. هم داسی که د (آل عمران) او د (المائدة) په دوو آیتونو کنی د «توفی» د لفظ اطلاق پر «قبض الروح مع البدن» باندي کړی شوی وی نو کومه استحاله به لازمیږی؟ بالخصوص کله چه دا هم ولیدل شی چه د مرگ، او خوب په نسبت د (توفی) د لفظ استعمال هم دی پاک قرآن شروع کړی دی. پخوانی جهال عموماً له دی حقیقت ځنی خبر نه وو چه آیا په خوب کنی یا په مرگ کنی الله تعالی له چا ځنی کوم شی اخلی که نه؟ نو ځکه د «توفی» د لفظ استعمال پر موت او خوب باندي د دوی په منع کنی شائع نه و اول ځلی پاک الله د موت او خوب په حقیقت باندي د رڼا اچولو له امله (وجی) دا لفظ استعمال کړ نو هم ده لره دا حق هم شته چه د مرگ او خوب په شان «د اخذ الروح مع البدن» په نادره موقع کنی هم هم دا (توفی) استعمال کړی. په هر حال په دی آیت کنی د جمهورو په نزد له (توفی) ځنی موت نه دی مراد او له (ابن عباس «رض» ځنی دیر صحیح روایت هم دا دی چه مسیح علیه السلام ژوندي آسمان ته خپژولی شوی دی. کما فی «روح المعانی» وغیره. له ژوندي پورته کولو یا د دوهم ځلی رابښکته کیدلو ځنی انکار کول له هیڅ سلف او خلف څخه نه دی منقول شوی بلکه په (تلخیص العبیر) کنی (حافظ ابن حجر رحمة الله علیه) په دغه باره کنی د اجماع نقل کوی او (ابن کثیر رحمة الله علیه) او نورو د نزول حدیثونو ته متواتر ویلی دی، او په «اکمال اکمال المعلم» کنی له امام (مالک رحمة الله علیه) ځنی دا مسئله صریحاً نقل شوی ده. بیا په هغو معجزو کنی چه مسیح علیه السلام ښکاره کړی دی برسیره پر نورو حکمتونو د ده له «رفع السماء» سره یو خاص مناسبت هم مونده کیږی. مسیح علیه السلام له اوله داسی تنبیه فرمایلی وه کله چه د ختو یوه څیره زما له پوکولو ځنی په اذن د الله سره الوتونکی جوړیږی، او مخ په پورته الوځی، نو آیا هغه بشر ته چه پر ده باندي الله تعالی د «روح الله» د لفظ اطلاق فرمایلی دی او د «روح القدس» له پوکی (نفخی) ځنی پیدا شوی دی، دا امر ممکن نه دی چه د الله تعالی په حکم سره والوځی او ځان آسمان ته ورسوی؟ هغه څوک چه د هغه له لاس وهلو او څو الفاظو له ویلو ځنی د الله تعالی په حکم سره رانده او ابرصان (برگ) او جذامان او نور جوړیږی او مری ژوندي کیږی که دا شخص پخپله د دی د کون او فساد له عالم

عُني خپل عُنان جلا (جدا) کوی او تر زرهاؤ کلونو پوری لکه پږیستی په آسمان کښی ژوندی،
 روغ رمت اوسیری نو په دی کښی څه استبعاد دی؟ قال قتادة رحمة الله عليه فطار مع
 الملائكة فهو معهم حول العرش وصار انسيا ملكيا سماويا ارضيا «بنوی» په دی
 موضوع باندی عُنان ته کتابونه او رسالی خوری شوی دی. مگر زه د علماؤ توجه د علامه سید
 محمد انور شاه کشمیری طال بقائه د «عقيدة الاسلام» د رسالی لوستلو ته راگرځوم چه د هغه د
 علمی لعلونو او جواهرو عُنی مستفید شی! زما په نظر بله داسی کومه جامعه رساله پر دی موضوع
 باندی نه ده لیکلی شوی.

ذَلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ۝٤٨ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ
 آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝٤٩

دا (چه تیر شول) مونږ ئی لولو پر تا (ای محمده!) له آیتونو او دین (یا
 پند یا قرآن یا لوح محفوظ) محکم څخه (چه هیڅ تغیر او تبدیل نه لری)
 بیشکه مثل (صفت) د عیسیٰ په نزد د الله په شان د مثل (صفت) د آدم دی،
 چه (الله) جوړ کړ هغه (آدم) له خاورو څخه بیا ئی وویل ده (آدم) ته
 (بشر) شه! پس (بشر) شو.

تفسیر: نصرانیانو په دی خبری باندی زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ډیری جگری
 وکړی چه عیسیٰ علیه السلام بنده نه دی بلکه د الله تعالیٰ زوی دی نو په پای (آخر) کښی ئی
 وویل «که عیسیٰ د الله زوی نه دی نو ته ووايه چه پلار ئی څوک دی؟» نو د دوی په عُواب
 کښی دا آیت نازل شو چه آدم علیه السلام خو نه پلار درلود (لرلو) او نه مور نو که اوس
 عیسیٰ علیه السلام پلار نه لری نو دا د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کښی کومه عجیبه خبره
 نه ده «موضح القرآن» نو په دی حساب سره ښائی چه آدم علیه السلام ته د الله جل جلاله زوی
 ووايه شی ځکه چه ستاسی په زعم دلته زورور دلائل شته حال دا چه د دی خبری ویونکی هیڅوک
 نه دی.

الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ۝٥٠

حق (هغه دی چه) راغلی دی له جانبه د رب ستا (د عیسیٰ په شان کښی)
 نو مه کیږه له شک کوونکو نه

تفسیر: یعنی د مسیح علیه السلام په نسبت کومه خبره چه الله جل جلاله فرمایلی ده هغه داسی حقه ده چه د شک او شبهی هیڅ ځای پکښی نشته او په صحیح او حقیقی خبره باندی په پوره ډول (طریقه) سره دوی وپوهول شول.

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا
وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ
لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿١١﴾

نو هر څوک چه جگړه کوی له تا سره په (باره د) عیسیٰ کښی وروسته له هغه چه حاصل شو تا ته (صحیح) علم (د عیسیٰ په بندگی او نبوت) نو ووايه (ای محمده! دوی ته) راځئ! چه راویولو زامن زمونږ او زامن ستاسی او ښځی زمونږ او ښځی ستاسی او ځانونه خپل او ځانونه ستاسی بیا به التجا عاجزی وکړو (په دعا کښی) نو ویه گرځوو مونږ (ویه وایو) لعنت د الله په دروغجنانو باندی.

تفسیر: الله تعالیٰ حکم وفرمایه که د نجران نصرانیان سره له دومره پوهولو بیا هم ونه پوهیږی نو له دوی سره «مباهله» وکړه! چه د هغی له پاره داسی یو مؤثر او مکمل صورت تجویز کړی شو چه دواړه ډلی دی له خپل اولاد سره راحاضری شی، او د زړه له کومی دی په ډیر اصرار او عاجزی سره داسی دعاوی وکړی «هر یو له مونږه ځنی چه دروغ وائی په هغه باندی دی د الله تعالیٰ لعنت او عذاب ولویږی!» دا د «مباهلی» اقدام په اول سر کښی د دی خبری اظهار کوی چه کومه ډله تر کومی اندازی پوری پخپلو زړونو کښی پخپل صداقت او حقانیت باندی باور او یقین لری؟ لکه چه د «مباهلی» د دعوت له اوریدلو ځنی وروسته د نجران جرگی مهلت واخیست، او وئی ویل چه «مونږ په دی مورد کښی مشوره سره کوو بیا به ځواب وایو.» د مشوری په معرکی کښی د دوی پوهانو او تجربه کارانو وویل چه «ای د نصرانیانو ډلی! تاسی پخپلو زړونو کښی په یقین سره گرد (تول) پوهیږئ چه دا محمد مرسل نبی دی او حضرت مسیح علیه السلام د ده په نسبت صافی فیصلی او ښکاره خبری کړی دی او تاسی ته دغه خبره هم څرگنده ده چه الله د اسمعیل علیه السلام په اولاده کښی د نبی د لیږلو وعده کړی ده. او هیڅ لری نه ده چه دا به همغه نبی وی. نو له نبی سره د کوم قوم د مباهلی او ملاعنی کولو هم دا نتیجه کیدی شی چه د هغه هیڅ یو لوی او وړوکی د الله تعالیٰ له عذاب ځنی نه خلاصیږی. او د نبی د لعنت اثر تر ډیرو نسلونو پوری پاتی کیږی. ښه خو به دا وی چه اوس مونږ له ده

سره روغه وکړو او د خپلو کلیو په لوري بیرته لاړ شو ځکه چه له گردو (تولو) عربو سره د جنگ کولو قوت په مونږ کښی نشته» د نجرانیانو د جرگی گردو (تولو) سړیو هم دا تجویز ومانه. او زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوري وررهی (ورروان) شول. په هم دی وخت کښی محمد رسول الله صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم سره له حضرات حسن، حسین، فاطمی، او علی المرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین د باندی وتل، کله چه د نجرانیانو د لوی پادری سترگی په دی نورانی صورتونو باندی ولگیدی بی واکه ئی ویل چه «زه هسی پاک نورانی صورتونه وینم چه د دوی په دعا به غرونه له خپل ځایونو ځنی وخوځولی شی، نه چه د دوی له «مباهلی» ځنی مونږ هلاک شو او نه چه د دوی د ښیرا له امله (وجی) یو نصرانی هم په ځمکه کښی پاتی نشی» بالاخر دوی مقابله پریښوده او روغه ئی سره وکړه. او کلنی «جزیه» ئی ومنله او صلحه ئی سره وکړه او بیرته ولاړل. د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم حدیث دی «که نصرانیانو «مباهله» کری وی نو دا کرده (توله) وادی (بیدیا) به اور گرځیږی وی او پر دوی باندی به اوریده او الله تعالیٰ به نجرانیان په کلی دول (طریقه) له منځه وړی وی او د یوه کال په منځ کښی به گرد (تول) نصرانیان مړه شوی وی.»

تنبیه: لوی قرآن دا نه دی راښوولی چه وروسته له رسول صلی الله علیه وسلم به هم د «مباهلی» صورت اختیاراوه شی که نه؟ او دا چه د «مباهلی» اثر به همغسی ظاهریوی لکه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم له «مباهلی» ځنی ظاهر کیدونکی ؤ؟ د ځینو اسلافو د عمل له طریقی او د ځینو حنفی فقهاؤ رحمة الله علیهم له تصریحاتو ځنی معلومیږی چه د «مباهلی» جواز تر اوسه پوری هم باقی دی مگر په هغو شیانو کښی چه د هغوی شرعی ثبوت بیخی قطعی وی او دا خبره ضروری نه دی چه په «مباهلی» کښی دی کوچنیان (ماشومان) او ښځی هم شاملی کړلی شی او نه به پر «مباهله» کوونکو باندی د هغه دول (طریقه) عذاب راتلل ضروری وی چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «مباهلی» له امله (وجی) راته، بلکه دا یو دول (طریقه) د حجت اتمام دی چه وروسته له هغه څخه د مجادلی، مباحثی او مناقشی ابواب ترل کیږی. او زما په خیال «مباهله» له هر کاذب سره نه وی بلکه ښائی چه یواځی له معاند کاذب سره دی وشي (ابن کثیر رحمة الله علیه) وائی «ثم قال الله تعالیٰ أمراً رسوله صلی الله علیه وسلم ان یباهل من عاند الحق فی امر عیسیٰ علیه السلام بعد ظهور البیان» والله اعلم

إِنَّ هَذَا هُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ

بیشکه دا (حال د عیسیٰ او د مریمی چه تا ته بیان شو) خامخا دا بیان حق دی او نشته هیڅ بر حق معبود مگر یوازی الله دی،

تفسیر: د مباهلی له بلنی څخه دا راڅرگنده شوه چه مباهله د دی له پاره وه چه هر هغه څه

چه په قرآن کښی د مسیح علیه السلام په باره کښی ویلی شوی دی، هغه حق او رښتیا دی. او د الله تعالیٰ دربار له هر ډول (طریقه) شرک او پلار او زویتوب او نورو تعلقاتو ځنی بیخی مبراء او پاک دی.

وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾

او بیشکه الله خامخا هم دی ډیر غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: پخپل کامل قدرت او حکمت سره به د رښتین او دروغجن سره همغسې معامله وکړی چه د هر یوه له حاله سره هغه وړ (لائق) او مناسبه وی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

نو که وگرځیدل دوی (ایمان ته ئی شا کړه او اسلامی احکام ئی ونه منل) پس بیشکه الله ښه پوه دی په فساد کوونکو (نو جزا به ورکړی دوی ته).

تفسیر: که نه ئی په دلائلو سره منی او نه «مباهلی» ته تیارېږی نو پوه شه چه د دوی مقصود د حق اثبات نه دی او نه پخپلو زړونو کښی د خپلو عقایدو پر صداقت باندی څه یقین او باور لری، یوازی فتنه او فساد خورول د دوی مطلب دی نو ته ښه وپوهیږه چه گرد (تول) مفسدان د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی (او بی له مجازاتو ئی له سره نه پرېدی).

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ

ووايه (ای محمده!) چه ای اهل کتابو! راځئ تاسی په طرف د یوی کلمی (خبری) چه برابره ده په منع زمونږ او ستاسی کښی (او هغه دا ده) چه عبادت به نه کوو مگر یوازی د الله او شریک به نه نیسو په الله پوری هیڅ شی او نه به نیسی ځینی زمونږ ځینی نور خدایان غیر له الله (لکه چه تاسی کتابیان احبار او رهبان نیسئ)،

تفسیر: پخوا له دی نه قصه تیره شوه، کله چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم د (نجران) جرگی ته وفرمایل «اسلموا مسلمانان شیء!» نو نجرانیانو وویل «اسلمنا مونږ مسلمانان یو!» له دی ځنی ښکاره شوه، چه دوی هم د مسلمانانو په شان د اسلام دعوی کوونکی وو. نو هر کله چه د توحید دعوت یهودانو او نصرانیانو ته وړاندی کیده دوی به ویل چه مونږ هم د الله تعالی په وحدانیت باندی قائل یو. بلکه هر یو مذهب لرونکی په یو نه یو رنگ او ډول (طریقه) سره پورته تللی اقرار کوی چه الله تعالی همغه رب العلمین جل وعلی شانه دی. دلته هم دی لوری ته توجه کری شوی ده، چه په اساسی عقیده د الله تعالی په توحید او خپل ځان مسلمان گڼلو کښی، مونږ واړه سره متفق یو، او هم دا د توحید عقیده مونږ گرد (تول) سره یو کولی شی، په دی شرط سره چه وروسته له دی نه تاسی له خپلو تصرفاتو او تحریفاتو (اړولو را اړولو) ځنی واړی! او په هغی کښی نوری کوتی ونه وهی! او حقیقت ئی وانه روئ! دی خبری ته ډیر ضرورت دی همغسی چه تاسی په ژبه سره ځان «مسلم» او «موحد» بولی، عملاً او حقیقتاً هم خپل ځان یوازی همغه (وحده لاشریک له خدای) ته وسپاری! او پرته (علاوه) له هغه د بل چا بندگی ونه کری! او نه د الوهیت په مخصوصو صفاتو کښی بل شی له الله تعالی سره مل او شریک وگنئ! او نه له کوم نبی علیه السلام ولی، مرشد، پیر، فقیر، او بل چا سره هسی معامله وکړئ چه هغه یوازی له الله تعالی سره وړ (لائق) او مناسب وی. مثلاً ځینو ته د هغه زوی او لمسی مه وایئ! یا له شرعی نصوصو ځنی سترگی مه پتوئ! او یوازی د بل چا له حرام او حلال ویلو ځنی د یوه شی په حل او حرمت باندی باور مه لرئ! لکه چه د ﴿اتَّخِذُوا أَحِبَّارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ﴾ له تفسیر ځنی دا خبره راڅرگندیږی. ځکه چه دا گرد (تول) امور د توحید او د اسلام له دعوی سره منافات لری.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿۳۰﴾

نو که وگرځیدل دوی (له توحیده او اسلامی احکامو ته ئی شا واړوله) پس ووايئ تاسی (ای مؤمنانو کتابیانو ته چه) شاهدان شیء تاسی په دی چه په تحقیق مونږ مسلمانان یو (او تاسی نه یئ).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو تاسی سره د توحید او د اسلام د دعوی له الله تعالی ځنی غاړی غروئ! او مونږ مسلمانان «الحمد لله» په هغی باندی ټینگ ولاړ یو! او خپل ځانونه یوازی واحد، احد، صمد الله تعالی ته سپارو! او د هغه تابعان او فرمان منونکی یو نه تاسی. ځکه چه تاسی د خپل نبی حکم نه منئ!

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنْزِلَتِ التَّوْرَةُ وَالْإِنْجِيلُ إِلَّا مِنْ بَعْدِهَا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هَآأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ حَاجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

ای اهل د کتابو! ولی جگره کوئ تاسی (په شان د) ابراهیم کنی (په دی شان چه هر یو له تاسی ئی پخپل دین گنئ) حال دا چه نه دی نازل کری شوی تورات او انجیل مگر (په سلهاؤ کلونو) وروسته له ده آیا نو هیڅ عقل نه لرئ تاسی (چه داسی چتی (بیکاره) خبری کوئ) واورئ خبردار شی تاسی هغه کسان یی چه جگره مو کری ده (له دیره حماقته) په هغه شی کنی چه ؤ تاسی ته په هغه کنی څه علم نو ولی جگره کوئ تاسی په هغه شی کنی چه نشته تاسی لره په هغه کنی هیڅ علم، حال دا چه الله پوهیږی (په هغه شی هم چه تاسی پکنی جگره کوئ) او تاسی نه پوهیږئ (جاهلان یی)

تفسیر: لکه چه په توحید او د اسلام په دعوی کنی گرد (تول) سره مشترک وو، هم داسی د ابراهیم خلیل الله علیه السلام په تعظیم او تکریم کنی هم تول سره شریکان وو او له یهودانو او نصرانیانو ځنی هری دلی بيله دعوی کوله چه ابراهیم علیه السلام زمونږ په دین ؤ، یعنی (معاذ الله) یهودی یا نصرانی ؤ. د دی ځواب ئی داسی ورکړ چه (توریت) او (انجیل) چه د هغو پیروانو ته یهودی یا نصرانی وائی، په سلهاؤ کلونو وروسته له ابراهیم علیه السلام ځنی نازل شوی دی، نو بیا ابراهیم علیه السلام ته یهودی یا نصرانی څرنگه ویلی شی؟ بلکه په دی ډول (طریقه) چه تاسی یهودی یا نصرانی یی، په دی وصف او معنی پخپله موسی یا عیسیٰ علیهما السلام ته هم یهودی یا نصرانی نه ویل کیږی. او که دا مطلب وی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام شریعت زمونږ له مذهب سره ډیر نژدی ؤ، نو دا هم غلطه ده، ځکه چه تاسی په دی باندی له کومه پوه شوی؟

دا خو ستاسی په کتابونو کنی نشته، او نه د الله تعالیٰ له جانب تاسی ته خبر درکری شوی دی او نه تاسی د دی خبری کوم ثبوت وړاندی کولی شی، نو بیا په داسی خبره کنی جگره کول، چه د هغی هیڅ علم او پوهه له هیچا سره نه وی، که حماقت او ناپوهی نه ده نو څه ده؟ د هغو شیانو په نسبت چه تاسی لږ ډیر علم درلود (لرلو) هغه هم محض سطحی او ناتمامه ؤ مثلاً د مسیح علیه السلام واقعات یا د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم بشارتونه او نور. نو

تاسی ولی په هغو مواردو کښی سره جگړه کوی؟ چه تاسی بیخی له هغو څخه یی خبره یی او له سره پری نه پوهیږئ! ښه معلومه ده، چه ابراهیم علیه السلام څه ؤ؟ او نن په دنیا کښی د کومی دلی مسلک هغه ته ډیر نژدی دی؟

مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۴﴾

(پاک الله د ابراهیم علیه السلام د پاکوالی په باره کښی فرمائی چه) نه ؤ ابراهیم یهودی او نه نصرانی ولیکن ؤ دی حنیف (مائل له گردو (تولو) باطلو مذاهبو ځنی حق دین ته) مسلمان (حکم منونکی د الله)، او نه ؤ (ابراهیم) له مشرکانو نه.

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام به خپل ځان «حنیف» یا «مسلم» باله. د «حنیف» معنی دا ده چه د حق په سمه لاره باندی برابر درومی او نوری گردی (تولی) باطلی لاری پریږدی. او د «مسلم» معنی حکم منونکی دی. نو اوس تاسی پخپله اتکل وکړئ! چه نن کومی دلی له گردو (تولو) ځنی خپل غیر مشروع تعلقات شکولی (پریکړی) دی؟ او د الله تعالی لاره ئی ټینگه نیولی ده؟ او خپل ځان ئی بیخی الله جل جلاله ته سپارلی دی؟ نو همغه به ابراهیم علیه السلام ته زیات شبه او نژدی وی.

تنبيه: دلته د «مسلماً» ځنی د اسلام څخه خاص محمدی شریعت مرادول ضروری نه دی. ځکه چه معنی ئی تش تسلیم، تفویض او فرمان منل دی چه هغه د گردو (تولو) انبیاء دین دی. خو ابراهیم علیه السلام په دی خصوصیت سره دا نوم او لقب زیات روڼ کړی دی

﴿إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (د البقرة ۱۳۱ آیه ۱۶ رکوع) د حضرت ابراهیم علیه السلام د ژوندانه د سوانحو یو یو حرف دا راښی چه دی سر تر پایه د اسلام او تسلیم او په قضا باندی د رضا حقیقی مجسمه او مصداق ؤ. د اسمعیل علیه السلام د ذبحی په واقعہ کښی د ﴿فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ﴾ جمله د ده د اسلام شان په ډیر وضاحت او صراحت سره ښکاروی. «اللهم صل وسلم وبارک علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت وسلمت وبارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید»

إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لِلْذِّينِ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا

بیشکه دیر نژدی له خلقو نه ابراهیم ته هر و مرو (خامخا) هغه کسان دی چه متابعت ئی کری ؤ د ده (یعنی خپل امت ئی) او دا نبی (محمد) دی او هغه کسان دی چه ایمان ئی راوړی دی (له محمدی امته)

تفسیر: الله تعالیٰ راوښوده چه له ابراهیم علیه السلام سره د ده د زمانی امت زیات مناسبت درلود (لرلو)، او په وروستیو امتونو کښی ئی محمدی امت. د دغه پیغمبر امت هم په نامه او هم په دود او دستور کښی له ابراهیم علیه السلام سره زیات مناسبت لری. او د دی امت پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خلقاً (په پیدائښت) خلقاً (په عادت) صورت او سیرت کښی له حضرت ابراهیم علیه السلام سره دیر زیات شبیه دی، چه د ابراهیم علیه السلام د هغی دعا او غوښتنی سره سم راغلی دی چه د البقرة په ۱۲۹ آیه ۱۵ رکوع کښی مو د هغه تلاوت وکړ ﴿رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ﴾ الآية - له هم دی امله (وجی) د (حبشی) نصرانی پاچا (نجاشی) مسلمانانو مهاجرینو ته د «ابراهیم حزب» ویلی ؤ، ښائی د هم دی راز (قسم) مناسباتو له امله (وجی) په درود شریف کښی «کما صلیت علی ابراهیم» فرمایل شوی دی یعنی له هغه نوعیته او نمونی «صلوة» ورنازل کړه! چه پر ابراهیم علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام په آل باندی دی نازلوه په (جامع ترمذی) کښی دا حدیث راغلی دی «ان لكل نبی ولایة من النبیین وان ولیی ابی و خلیل ربی» د دی مضمون تفصیل به وروسته راځی (انشاء الله تعالیٰ!).

وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۶۸﴾

او الله ولی (دوست ناصر حافظ) د مؤمنانو دی (چه له دوی سره مرستی کوی او ښه اجر ورکوی)

تفسیر: یعنی د خپلی لاری په حقانیت باندی د بل موافقت او مشابهت یواځی هلته دلیل راوړل کبیری کله چه پخپله په ده باندی وحی نه راځی، نو الله جل جلاله د مسلمانانو «ولی» دی چه دوی (مستقیماً او په سمه لاره) د ده په حکم باندی درومی «مو ضح القرآن».

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّوكُمْ
وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿۶۹﴾

دوست گنی هیله (امید) کوی یوه طائفه له اهل کتابو څخه د دی چه (په

کوم قسم وښویو) گمراه کړی تاسی او نه گمراه کوی (په واقع کېښی نه ښویو) دوی مگر نفوسونه خپل (چه عذاب او وبال ئی هم دوی ته راجع کیږی) او (په دی) نه پوهیږی دوی.

تفسیر: پخوا ئی ویلی و «والله ولی المؤمنین» دلته ئی راوښوده، کله چه د مؤمنانو «ولی» الله تعالی دی نو ستاسی مکر او پلمی (منصوبی) پر دوی باندی هیڅ نشی چلیدی. بیشکه چه ځینی کتابیان غواړی چه د خپلو ځانونو په شان مسلمانان هم له سمی لاری ځنی واړوی، خو مسلمانان د دوی په جال کېښی نه ښلی. هوا دغه خلق خامخا پخپله گمراهی او وبال کېښی زیادت کوی. او د دوی د دی اغوا کوونکو کوښښونو ضرر هم دوی ته بیرته ور رسیدونکی دی چه په هغه باندی دوی اوس نه پوهیږی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٤٠﴾

ای اهل د کتابو! ولی کافران (منکران) کیږئ تاسی په آیتونو د الله (قرآن) باندی حال دا چه تاسی شاهدان یئ (اقرار کوئ په حقانیت د کلام الله او نعمت د رسول الله)

تفسیر: یعنی تاسی په (تورات) او نورو باندی قائلان یئ! چه په هغو کېښی د (محمد النبی رسول العربی صلی الله علیه وسلم) او د لوی قرآن په نسبت بشارتونه او زیری شته او په هغو باندی تاسی ښه خبر یئ او په پتو مرکو کېښی تاسی پر دی شیانو باندی اقرار او تصدیق هم کوئ! نو بیا ظاهراً او په ښکاره ډول (طریقه) ولی له هغو ځنی مخالفت کوئ؟ او پر پاک قرآن باندی ولی ایمان نه راوړئ؟ او د خاتم الانبیاء تصدیق د څه له پاره نه کوئ؟ ښه وپوهیږئ چه له قرآن عظیم الشان ځنی انکار په حقیقت کېښی له گردو (تولو) پخوانیو آسمانی کتابونو ځنی انکار دی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

ای اهل د کتابو! ولی گډوئ تاسی حق له باطلو (خپل دروغ له رښتیا آسمانی کتابونو) سره؟ او پتوئ تاسی حق (د محمد نبوت) حال دا چه تاسی پوهیږئ (په دی خلطولو او پتولو)

تفسیر: دوی د «تورات» څښی حکمونه د دنیوی غرضونو او مالونو له امله (وجی) بیخی لغوه کړی وو په ځینو آیاتو کښی ئی لفظی تحریفات او د ځینو معنی ئی بدله کړی او ځینی شیان ئی لکه د آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم بشارتونه بیخی پټ کړی وو، او څوک ئی پری نه خبرول.

وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ اٰمَنُوا بِالَّذِيْٓ اُنْزِلَ عَلٰی الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
وَجَهَ النَّهَارِ وَاکْفُرُوْا اٰخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٤٢﴾

او وویل یوی طائفی له اهل د کتابو (بلی طائفی ته) چه ایمان راوړئ په هغه (قرآن)! چه نازل کړی شوی دی په هغو کسانو چه مؤمنان دی (یعنی ای کتابیانو ایمان راوړئ) په اول د ورځی کښی او کافران شی (ای کتابیانو! بیا) په آخر د ورځی کښی له پاره د دی چه دوی (یعنی مؤمنان هم لکه کتابیان) (له ایمانه) وگرځی

تفسیر: په دی آیت کښی د کتابیانو د چالاکیو او د خیانتونو ذکر کیږی، چه یو له هغو ځنی دا ؤ، چه د دوی ځینی سری د گهیځ (سحر) په وخت کښی په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمانیدل او له مسلمانانو سره به ئی لمنځونه کول او د مابینام په وخت کښی به ئی ویل «مونږ له خپلو لویو لویو علماؤ ځنی تحقیق کړی دی، چه دا هغه رسول نه دی چه زیری ئی را کړی شوی دی، او د تجربی له مخی هم د ده حالات د اهل الحق په شان راڅرگند نه شول نو ځکه له اسلامه ځنی بیرته اوږو.» ښکاره ده چه د هسی اوضاعو له امله (وجی) به نور ډیر ضعیف الایمان کسان هم بیرته آوښتل، او داسی به ئی گڼل چه ضرور به د اسلام په دین کښی دوی څه نه څه عیب او نقص لیدلی وی چه دی خلقو وروسته د هغه له منلو ځنی له هغه څخه مخ واپاوه او هم د عربو په جاهلانو کښی د کتابیانو د علم او فضل لوی شهرت ؤ، نو ځکه داسی یو خیال هم پیدا کیده چه که دا نوی مذهب حق وی نو داسی پوهانو به غاړه تری نه غړوله بلکه له گردو (تولو) ځنی به ئی پخوا هغه مانه.

وَلَا تُؤْمِنُوْا اِلَّا بِمَا تَبِعَ دِيْنُکُمْ

او مه منئ تاسی (ای کتابیانو د هیچا) مگر د هغه چا چه متابعت ئی کړی وی د دین ستاسی (چه یهودیت دی)

تفسیر: یعنی هغه یهودان چه مسلمانانو ته د نفاق په ډول (طریقه) خپل ځانونه مسلمانان څرگندوی دوی ته دی دا ښه معلومه وی چه هغوی په رښتیا مسلمانان شوی نه دی، بلکه همغسې یهودان دی او په اخلاص سره د هغو یهودانو خبری اوری چه د هغوی په دین باندی رهی (روان) دی او د موسوی شریعت د اتباع دعوی کوونکی دی ځینو د ﴿وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا بِاللَّهِ نَبِيِّهِ دِينَكُمْ﴾

معنی داسی کړی ده چه «په ظاهری ډول (طریقه) سره تاسی ایمان راوړئ! او خپل ځان مسلمان ښکاره کړئ! دا دی یوازی د هغو خلقو له پاره وی چه ستاسی پر دین باندی تگ کوی.» یعنی په دی تدبیر سره ښائی د خپلو هم مذهبانو ساتنه مو مقصود وی چه دوی مسلمانان نشی - یا هغه کسان چه مسلمانان شوی په دی چل او تدبیر سره بیرته مرتدان شی.

قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ

(فرمائی الله چه ای محمده دوی ته) ووايه بیشکه هدایت (حق دین) هم دا هدایت د الله (اسلامی دین دی)

تفسیر: یعنی هدایت خو د الله تعالیٰ په ورکولو سره مونده کیږی. د هر چا په زړه کښی چه الله تعالیٰ د هدایت رڼا واچوی، هغه ستاسی په هسی چلونو او فریبونو، نه گمراه کیږی.

أَنْ يُؤْتِيَ أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَاجُّكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ

او دا (تدبیرونه ستاسی ای کتابیانو د حسد له مخی دی په دی) چه ولی ورکړی شی یو چا ته په مثل د هغو (فضائلو) چه درکړی شوی دی تاسی ته او (دپاره د بد گڼلو د دی خبری چه مؤمنان) حجت قائم کړی او غالب شی پر تاسی په نزد د رب ستاسی (د حجت له مخی)

تفسیر: یعنی هسی مکرونه او تدبیرونه یواځی د رخی (کښی) او حسد له امله (وجی) کوی هغه دا چه نورو ته داسی شریعت او نبوت او رسالت ولی ورکول کیږی؟ لکه چه پخوا دوی ته ورکړی شوی ؤ یا په مذهبی او دینی جد او جهد کښی نور خلق ولی پر تاسی باندی غالب او وړاندی ځی؟ او د الله تعالیٰ په مخکښی تاسی ملزم کوی. یهودانو تل داسی خیالات شائع کول چه «په دنیا کښی یواځی هم دا زمونږ قوم د شرعی علومو اجاره داران دی. «تورات» پر مونږ باندی رانازل شوی دی. موسیٰ علیه السلام غوندی یو اولوا العزم نبی په مونږ کښی مبعوث شوی دی. نو

د عربو اميان له دی فضل او کمال سره څه تناسب لری؟» مگر د تورات د (سفر استثناء) هغه عظیم الشانه پخوانی وینا نشی غلطیدی چه په هغی کښی دا رانښوولی شوی ؤ چه الله تعالیٰ به د بنی اسرائیلو په ورونو بنی اسمعیلو کښی موسیٰ علیه السلام غوندی د مستقل شریعت خاوند یو نبی راولیږی، او خپل کلام لوی قرآن به د هغه په خوله کښی واچوی ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا﴾ (۲۹ جزء د المزمّل ۱۵ آیه ۱ رکوع) لکه چه بنی اسمعیلو ته دا لوی دولت ور په برخه هم شو، او دوی د علم، او فضل او حجت او برهان، او د مذهبی جداوچهد په میدان کښی نه یوازی له بنی اسرائیلو ځنی، بلکه له ټولو نړیوالو ځنی وړاندی تللی دی. فالحمد لله علیٰ ذلک.

تنبیه: د دی آیت تقریر په څو څو دوله (طریقو) سره کړی شوی دی. خو مونږ همغه تقریر غوره کړی دی، چه د هغه په طرف د (شیخ الهند «رحمة الله علیه») دغه ترجمه اشاره کوی «او دغه ګرد (ټول) شیان د دی له پاره دی چه بل چا ته هم ولی ورکړ شو هغه شی چه تاسی ته درکړی شوی ؤ، یا دوی ولی غالب شول پر تاسی ستاسی د رب په حضور کښی.»

قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٣﴾

يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٤٤﴾

ووايه (ای محمده!) چه بیشکه فضل (علم او حکمت) په قدرت د الله کښی دی ورکوی ئی هغه چا ته چه اراده وکړی او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه عالم دی (د احسان په اهل هم) خاصوی په مهربانی خپلی (چه اسلام یا قرآن یا نبوت دی) هغه څوک چه اراده وکړی او الله څښتن (خاوند) د فضل (مهربانی) ډیری لوئی دی (پر مؤمنانو باندی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په خزانو کښی څه کمی نشته، او همغه پوهیږی چه کرامت د چا برخه ده د نبوت، شریعت، اسلام، ایمان، برهان او د هر راز (قسم) مادی او روحانی فضائلو او کمالاتو تقسیمول د همغه په قدرت کښی دی، هر کله، هر چاته، هر شی چه مناسب ویولی همغه ورکوی. ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ ۸ جزء د الانعام ۱۲۵ آیت ۱۵ رکوع).

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَّهُ بِقِطَارِ رِيْدَةٍ إِلَيْكَ وَ مِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَّهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا

او ځینې له اهل د کتابو هغه څوک دی که امین کړی ته دی په ډیر مال باندې نو بیرته به وسپاری دا (مال) تاته او ځینې له دوی څخه هغه دی که امین کړی ته هغه په یوه دینار باندې نو ادا به نه کړی دی دا دینار تاته مگر که ئی ته همیشه په ده ولاړ (له پاره د غوښتلو)

تفسیر: د اهل کتابو د دیني خیانت او نفاق په سلسله کېنې د دنیوی خیانت ذکر هم راغی، چه له هغه ځنې دا خبره هم راڅرگندیږي هغه کسان چه د لږ شی له امله (وجی) خپل نیتونه خرابوی او د امانتداری رعایت نه کوی نو له دوی ځنې څرنگه داسې هیله (امید) او توقع کیدی شی چه په دیني معاملاتو کېنې امین ثابت شی په دوی کېنې ډیر داسې کسان شته دی چه له هغو سره زیات مال لا څه؟ که یوه طلا هم امانته کېښوده شی نو لږ موده وروسته پری منکریږي او تر څو چه څوک د غوښتلو او تقاضا له پاره هر وخت د دوی په سر باندې ولاړ نه وی نه ئی ادا کوی مگر په دی کېنې شک نشته چه دوی ټول سره یو شان نه دی په دوی کېنې ځینې داسې کسان هم شته که له هغوی سره د سرو زرو یوه لویه ډیری هم کېښوده شی نو یو بخرکی به هم تری خیانت نه کړی خو هم دا ښه معامله داران او امین کسان دی چه له یهودیت ځنې بیزار کیږي او د اسلام په دائره کېنې ننوځی لکه حضرت (عبدالله بن سلام) او نور رضی الله تعالی عنهم اجمعین.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّينِ سَبِيلٌ

دغه (په امانت کېنې خیانت) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (کتابیانو) وویل نشته پر مونږ باندې په (حق) د دی امیانو کېنې هیڅ گناه (چه مالونه ئی وخورو)

تفسیر: یعنی د پردیو د حق خوړلو لپاره ئی دا مسئله جوړه کړی ده، چه «د عربی امیانو د مالونو خوړل چه زمونږ په دین کېنې نه دی داخل په هر ډول (طریقه) سره چه زمونږ لاس ته راشی روا دی. که د نورو مذاهبو په امانت مال کېنې خیانت وکړ شی نو په هغه کېنې هم هیڅ گناه نشته. مخصوصاً هغه عرب چه د خپلو پلرونو له دین څخه راگرځیدلی او مسلمانان شوی دی الله تعالی د هغوی مال مونږ ته حلال گرځولی دی». (نو «الله جل وعلی شانه» د دغو کتابیانو په تردید، تذمیم (مذمت) او عتاب کېنې چه د داسې شیانو نسبت الله جل جلاله ته کوی، داسې فرمائی)

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٥٨﴾

او وائی دوی (کتابیان) پر الله باندی دروغ (په دی دعویٰ کنبی) حال دا چه دوی پوهیږی (پخپلو دغو دروغو ترلو باندی).

تفسیر: یعنی سره له پوهی او سده په قصد سره دروغ خبری الله جل جلاله ته منسوبوی په امانت کنبی د خیانت کولو اجازه هیڅکله الله تعالیٰ نه ده فرمایلی نن هم زمونږ د فقهي کتابو مسئله هم دا ده چه «نه د مسلمان او نه د کافر په امانت کنبی خیانت جائز دی.» (بیا الله تعالیٰ فرمائی)

بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٩﴾

(ولی نشته عذاب) بلکه شته! هر څوک چه وفا وکړی په عهد خپل (چه ایمان په نبی او د امانتونو ادا کول دی.) او پرهیزگاری وکړی (ځان وساتي له کفر او خیانت) نو بیشکه الله دوست گنې پرهیزگاران.

تفسیر: یعنی په خیانت او بد عهدي کنبی به ولی گناه نه وی؟ کله چه د الله تعالیٰ عام قانون دا دی هر څوک چه د الله تعالیٰ او د ده د بندگانو جائز عهد پوره کړی او له الله جل جلاله څخه وویریږی او د تقویٰ په لاره لاړ شی. یعنی له فاسدو خیالاتو، بدو عملونو او سپکو اخلاقو څخه ځان وژغوری (وساتي) نو له هغه سره الله تعالیٰ مینه کوی په دی کنبی د امانتداری خصلت هم راغی.

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا

بیشکه هغه کسان چه پیری (بدل اخلی) دوی په عهد د الله باندی (چه ایمان په نبی او اداء د امانت ده) او په (دروغو) قسمونو خپلو باندی (ایمان په محمد او نصرت) قیمت لږ (دنیوی د هغه د نه منلو په عوض)

تفسیر: هغه کسان چه د دنیا لږه متاع اخلی او د الله تعالیٰ عهد او پخپلو منځونو کنبی قسمونه ماتوی او یو له بله سره په معاملو کنبی صداقت نه کوی او په هغه قول باندی چه له الله جل جلاله سره ئی کړی دی ټینگ نه پاتی کیږی، بلکه د مال او جاه د حرص له کبله (وجی) شرعی احکام بدلوی او په سماوی احکامو کنبی تحریف کوی د دوی انجام وروسته راځی. حضرت شاه

صاحب رحمة الله عليه ليكي «دا د يهودانو صفت ؤ چه (الله تعالى له دوى غنى اقرار اخيستی ؤ او دوى ته ئى قسمونه ورکړى ؤ چه له هر نبى سره به مرستى کوى! بيا دوى د دنيوى مقاصدو له امله (وجى) له هغه غنى واوښتل او هر هغه څوک چه د دنيوى گتى اخيستلو له پاره په دروغو قسمونه وخورى د ده حال هم دا دى.»

أُولَئِكَ لَإِخْلَاقٍ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يَكْلَهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ
يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ٩٠

دغه کسان نشته هيڅ برخه د دوى دپاره په آخرت کښى او نه به خبرى وکړى له دوى سره الله (په خوښى) او نه به وگورى دوى ته (الله په رحم سره) په ورځى د قيامت کښى او نه به پاک کړى دوى (الله له کفره) او (شته) دوى ته عذاب دردناک (په سبب د دغو بدو افعالو د دوى).

تنبیه: هم داسى يو مضمون په اول جزء د البقرة په ۱۷۴ آية ۲۱ رکوع کښى تير شوى دى، هلته دى د دى الفاظو تشریح وکتله شى!

وَأَنَّ مِنْهُمْ لَفِرْقًا يَلُونُ السِّنْتَهُم بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ
مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ
اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

او بيشكه غښتى له دوى څخه خامخا يو فريق دى چه اړوى دوى ژبى خپلى په (لوستلو د) كتاب کښى (محرف ته) له پاره د دى چه وگنئ تاسى دا (محرف عبارتونه) له كتاب (حق منزل نه) حال دا چه نه دى دا (محرف عبارتونه) له كتاب (منزل) څخه، او وائى دوى چه دا (محرف عبارتونه) له (جانبه د) الله دى حال دا چه نه دى دا (محرف عبارتونه راغلى) له (جانبه د) الله،

تفسير: دا د کتابيانو د تحريف د حال بيان فرمائى يعنى په آسمانى كتاب کښى ئى د داسى

شیانو زیادت او تنقیص وکړ او بیا ئی په هسی ډول (طریقه) او لهجه سره لوست چه امیان او ناپوهان به په هغه باندی تیروتل او داسی به ئی گڼل چه دا گډ (تول) آسمانی کتاب دی او برسیره پر دی په خپلو ژبو سره به ئی ویل چه دغه د الله تعالی له جانبه رانازل شوی دی حال دا چه نه هغه مضمون په کتاب کښی موجود ؤ او نه د الله تعالی له جانبه ور نازل شوی ؤ بلکه پخپله دوی هم دا تحریف شوی کتاب په مجموعی هیئت سره د الله جل جلاله کتاب نه گانه څکه چه په هغه کښی ئی ډول ډول (قسم قسم) تصرفات او له خپله ځانه ئی تحریفات کړی وو هغه د (بائیل، انجیل) نسخی چه نن ورځ په دنیا کښی شته د هغوی په منځ کښی هم داسی شدید اختلافات موندل کیږی چه سری ورته حق حیران پاتی کیږی او داسی مضامین هم په کښی لوستل کیږی چه سری له واره پری پوهیږی چه دا هیڅکله د الله تعالی له جانبه نه دی نازل شوی. چه د هغه لږ څه تفصیل په «روح المعانی» کښی راغلی دی او د تحریف په اثبات کښی زمونږ علماؤ (جزاهم خیر الجزا) ډیر مفصل بحثونه کړی دی.

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِّي مِنْ دُونِ اللَّهِ

او وائی دوی (یعنی کتابیان) په الله باندی دروغ حال دا چه پوهیږی دوی (پخپلو دروغ ویلو) نه ښائی هیڅ بشر ته چه ورکړی ده ته الله کتاب او حکمت (شرعی احکام او عمیق اسرار) او نبوت بیا ووائی خلقو ته چه شیء تاسی بندگان (عبادت کوونکی) ما لره بی له الله څخه.

تفسیر: د (نجران) د جرگی د خبرو او اترو په ترڅ کښی ځینو یهودیانو او نصرانیانو ویلی وو «ای محمده! آیا ته داسی غواری چه مونږ ستاسی همغسې عبادت وکړو لکه چه نصرانیان د حضرت عیسیٰ بن مریم علیه السلام عبادت کوی؟» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «معاذ الله چه مونږ د غیر الله عبادت وکړو. یا نورو ته د هسی کارونو دعوت ورکړو. حق تعالی مونږ د دی کار له پاره نه یو رالیږلی» نو د دی خبری په نسبت دا آیت نازل شو یعنی هر هغه بشر ته چه حق تعالی کتاب او حکمت او د فیصلی قوت ورکړی او د رسالت په منصب باندی ئی سر لوری وگرځوی چه دی په ډیر ښه ډول (طریقه) سره د الله تعالی پیغام نورو خلقو ته ورسوی او د بندگی او د وفاداری په طرف ئی متوجه کړی د هغه کار هیڅکله داسی نشی کیدی چه خلق د الله تعالی له خالصه بندگی ځنی واری او د خپل ځان یا د بل کوم مخلوق بندگی ته ئی ویلی.

نو د هغه معنی به داسی کیږی چه پاک خدای هر هغه څوک چه د هر منصب وړ (مستحق) او لائق گرځولی او رالیږلی ئی ؤ هغه په واقع کښی د هغه اهلیت نه درلود (لرلو). د دنیا کوم حکومت هم که کوم سړی په کوم مسئولیت سره په کوم کار باندی مقرروی نو رومی دا دوه خبری له خپله ځانه سره سنجوی (گوری)

(۱) دا سړی د حکومت په کار باندی پوهیږی؟ او د خپلو ورسپارل شویو کارونو په پای (انجام) ته رسولو کښی بریالی (کامیاب) کیدی شی؟ او لیاقت ئی لری؟ که نه؟

(۲) د حکومت د احکامو په تعمیل او د رعیت د اطاعت او د وفاداری د اصولو په ساتلو او ټینګولو کښی تر کومه ځایه پوری هیله (امید) او توقع ورڅخه کیدی شی؟ کله چه کوم باچا یا کوم حکومت داسی یو سړی خپل صدر اعظم، وزیر، نائب الحکومه او سفیر نه ټاکي (مقرروی)، چه دی له هری خوا پری داده نه وی او هغه ئی اهلیت او لیاقت ونه لری نو الله تعالیٰ به څرنګه خپل رسولان جامع الاطراف او کاملان نه رالیږی؟ هوا باچاهانو او حکومتو ته د داسی پیښو د ورپېښیدلو امکان شته چه د هغه وزیر، نائب الحکومه او سفیر د خپل حکومت په مخالفت، بغاوت، یا د هغه له رضا څخه مخالف کار وکړی ولی د پاک الله په رسولانو کښی د هسی احتمالاتو هیڅ توهم نشی کیدی. که د کوم فرد په نسبت د ده علم داسی وی، چه هغه زما له وفاداری او اطاعت شعاری څنی د یوه وېښته په اندازه هم تجاوز نه کوی، نو محال دی چه هغه وروسته له دی نه د هغه په خلاف ثابت شی، که نه د الله تعالیٰ د علم غلطی ثابتیږی العیاذ بالله له هم دی ځایه د انبیاء د عصمت مسئله څرګندیږی «کما نبه علیه ابوحیان رحمة الله علیه فی البحر - وفصله مولانا قاسم العلوم والخیرات رحمة الله علیه فی تصانیفه» کله چه انبیاء علیهم السلام له ادنیٰ عصیان څنی هم پاک دی، نو بیا د شرک او د پاک الله په مقابل کښی د بغاوت امکان چیری پاتی کیږی؟ له دی څنی د نصرانیانو د هغی دعوی تردید هم وشو چه ویل به ئی «د مسیح علیه السلام د ابنیت او د الوهیت عقیده مونږ ته پخپله مسیح علیه السلام راښوولی ده.» او هغو مسلمانانو ته هم نصیحت وکړل شو چه هغوی د رسول الله مبارک حضور ته عرض کړی ؤ، چه مونږ ته اجازه راکړئ چه د سلام اچولو په ځای تاسی ته سجدی وکړو او پر کتابیانو باندی هم تعریض وشو چه هغوی خپلو احبارو او رهبانانو ته د الوهیت درجه ورکوله العیاذ بالله.

تنبيه: په ﴿مَا كَانَ لِشَيْءٍ﴾ الآية - کښی د ابوحیان رحمة الله علیه په نزد هم داسی نفی ده لکه چه په ﴿مَا كَانَ لَكُمُ الشُّرَکَاءُ﴾ کښی. یا په ﴿وَمَا كَانَ لِلنَّاسِ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ کښی دی وهو اصوب عندی. (یعنی د نفی امکان.)

وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٩٩﴾

ولیکن (وایی چه) شی تاسی عالمان عاملان په سبب د دی چه یی تاسی چه

بنوونه کوی (خلقو ته) کتاب (شرعی احکام) او په سبب د دی چه یی تاسی
چه تدریس کوی (او درس اخلی پخپله دا کتاب لولی او نورو ته ئی هم
لولی)

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی دی «هر هغه څوک چه د الله تعالی له جانب په نبوت سره
وستایل شی او دی خلق له کفر او شرک غنی راباسی او د مسلمانی په لوری ئی راولی نو بیا به
دی څرنګه هغو ته کفر ورزده کوی؟ هو! تاسی ته (ای کتابیانو) داسی ویل کیږی چه له تاسی
غنی هغه کسان چه پخوا له دی نه دیندار ؤ، اوس د هغوی په شان دیندار او د کتاب لوستونکی
او زده کوونکی نه دی پاتی او زما په صحبت کښی اوس ممکن دی چه همغه کمال بیا حاصل
کړی! او عالم، حکیم، فقیه، مدبر، عارف، متقی او ښه الله پرست شی! او دا شرف تاسی ته د
لوی قرآن له لوستلو او لولولو او پوهیدلو او پوهولو څخه په لاس درتلی شی.

وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْهَيْكَلَةَ وَالَّتِيْنَ أَرْبَابَاءُ

او نه کوی امر تاسی ته (الله یا نبی) د دی چه ونیسئ تاسی پرښتی او انبیاء
خدایان

تفسیر: لکه چه نصرانیانو مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام ته او ځینو یهودانو عزیر
علیه السلام ته او ځینو مشرکینو پرښتو ته خدایان ویل. هر کله چه پرښتی او رسولان له الله جل
جلاله سره په خدائی کښی نشی شریک کیدی نو تیږی (ګټی)، صلیب او نور په کوم شمیر
کښی راځی.

أَيَاْمُكُمْ بِالْكَفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

آیا امر کوی (الله یا نبی) تاسی ته په کفر سره وروسته له دی نه چه یی
تاسی مسلمانان (غاړه ایښودونکی شرعی احکامو ته).

تفسیر: یعنی رومبی نبیانو کوشښ وګر چه خلق ربانی د الله خاص بندګان، موحدین او
مسلمانان وګرځوی هر کله چه خلقو هغه ومانه نو آیا هغوی بیا دوی د کفر او شرک په لوری
بیائی او خپل هغه زیار (کوشش) او ګرد (ټول) زحمتونه په خپلو لاسونو سره اېته او بربادوی دا
خبره فهم ته نشی راتلی.

وَإِذَا خَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّ لِمَا أَتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ
ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ
قَالَ أَأَقْرَضُكُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له ټولو انبیاءو چه خامخا هغه شی چه درکړم زه تاسی ته چه هغه کتاب او حکمت (شرعی احکام او عمیق اسرار) دی بیا راشی تاسی ته رسول (محمد) چه مصدق (رېشتیا کوونکی) دی د هغه کتاب چه له تاسی سره دی نو هر وومرو (خامخا) به ایمان راوړئ تاسی خامخا په هغه او هر وومرو (خامخا) مدد به کوئ تاسی خامخا ورسره، وویل (الله دوی ته) آیا اقرار وکړ تاسی په دغه (ایمان او نصرت) او واخیسته (قبوله کړه) تاسی پر دی (ایمان او نصرت) ټینگه وعده زما؟، وویل دوی اقرار وکړ مونږ (په دی)،

تفسیر: یعنی هیڅ یو نبی د خپلی بندګی تعلیم نشی ورکولی بلکه د یوه الله جل جلاله بندګی ورښی هوا رسولانو ته دا حق شته چه خلق دی پر دوی باندی هم ایمان راوړی او د دوی خبرو ته دی غوړ کیردی او له دوی سره دی هر راز (قسم) مرستی (مدد) وکړی. عام خلق لا څه بلکه الله تعالیٰ له خپلو انبیاءو علیهم السلام ځنی هم داسی ټینگ عهد او پیمان اخیستی دی چه هر کله له تاسی ځنی وروسته کوم نبی راشی چه یقیناً د پخوانیو انبیاءو علیهم السلام او د هغو د کتابونو به په اجمال یا په تفصیل سره تصدیق کوی نو ضروری خبره ده چه رومبی نبی دی د وروستنی نبی پر صداقت باندی ایمان راوړی او د هغه مرسته (مدد) دی وکړی! که عمر ئی د هغه زمانی ته ورسیري نو بالذات پخپله او که نه خپل امت ته دی پوره هدایت ورکړی چه په وروستنی راتلونکی نبی باندی هر وومرو (خامخا) ایمان راوړئ او د هغه نصرت او اعانت وکړئ ځکه چه داسی وصیت کول هم د هغه په مرسته (مدد) کښی داخل دی. له دی عامی قاعدی ځنی د سپینی ورځی په شان ښکاره ده چه زمونږ په خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړل او د هغوی د مدد کولو عهد به بلا استثناء له گردو (ټولو) پخوانیو انبیاءو علیهم السلام ځنی اخیستی شوی وی او دوی له خپلو امتیانو ځنی دا قول او اقرار اخیستی دی ځکه چه د هم ده مخزن الکمالاتو پاک وجود و چه په «عالم الغیب» کښی له پخوا څخه او په «عالم الشهادت» کښی له گردو (ټولو) انبیاءو علیهم السلام ځنی وروسته تشریف راوړونکی و او له دوی ځنی وروسته بل کوم نبی راتلونکی نه و او د هم دوی ذات کریم د گردو (ټولو) پخوانیو انبیاءو او سماوی کتابونو پر حقانیت باندی د تصدیق مهر لګوونکی و لکه چه له حضرت علی او ابن

عباس او نورو رضی الله تعالیٰ عنهم شخه منقول دی چه دا قسم عهد له انبیاء علیهم السلام شخه اخیستل شوی دی او پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمایلی دی « که نن موسیٰ علیه السلام ژوندی وی نو بی زما له متابعته بله چاره به ئی نه درلوده (لرلو) » او فرمایلی ئی دی « کله چه عیسیٰ علیه السلام راکنیوخی نو په کتاب الله قرآن کریم او ستاسی د نبی په سنت باندی به فیصلی صادروی » په محشر کښی د کبری شفاعت له پاره له نورو غنی پخوا وړاندی کیدل او د گردو (تولو) بنیادمانو تولیدل د دوی تر بیرغ لاندی او د (معراج) په شپه په (بیت المقدس) کښی گردو (تولو) انبیاء ته لمونځ ورکول زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دی عام سیادت او عظمی امامت له آثارو غنی دی اللهم صلی علی سیدنا محمد وعلی آله وبارک وسلم.

قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨١﴾

و فرمایل (الله) نو تاسی شاهدان اوسئ (پخپل نفس او اتباعو) او زه هم له تاسی سره له شاهدانو غنی یم (پر تاسی او په هغوی باندی په دی اقرار کښی)

تفسیر: دا الفاظ ئی یوازی د عهد د تاکید او اهتمام له پاره فرمایلی دی. ځکه چه پر هر هغه عهد باندی چه د الله تعالیٰ او د هغه د نبیانو علیهم السلام شاهدی وی، نو له هغه نه به بل پوخ سند چیری پیدا شی؟

فَمَنْ تَوَلَّى بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾

نو هر څوک چه بیرته وگرځید وروسته له دی (د ایمان او نصرت عهده) نو دغه (شا گرځوونکی کسان) هم دوی فاسقان دی (چه عهد ته ئی شا کړی ده).

تفسیر: د هغه شی عهد چه الله تعالیٰ له گردو (تولو) نبیانو علیهم السلام غنی اخیستی دی او نبیانو علیهم السلام له خپلو امتونو شخه اخیستی دی اوس که په دنیا کښی کوم سړی له هغه شخه مخ وگرځوی. نو بیشکه چه هغه به له اولی درجی بد عهدانو او نافرمانانو غنی وی. په (بائیل، انجیل) د اعمال رسل په ۳ باب ۲۱ آیت کښی راغلی دی « ضرور آسمان تر هغه پوری هغه عهد له ځان سره ساتی، چه هغه گرد (تول) شیان چه ذکر ئی الله د خپلو پاکو انبیاء په ژبو سره له اول شخه کړی دی پخپل حالت باندی راشی. ځکه چه موسیٰ زمونږ پلرونو او نیکونو ته وویل الله چه ستاسی الله دی تاسی ته به ستاسی له ورونو شخه لکه ما غوندی یو نبی درولیږی

هر هغه شی چه دی تاسی ته ووائی، هغه گرد (تول) ومنی!»

أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا

آیا نو غیر له دین د الله غنی غواړی (دوی بل دین) حال دا چه (خاص) الله ته غاړه ایښی ده هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکو) په خوښه یا په زوره.

تفسیر: یعنی تل تر تله د الله جل جلاله دین اسلام دی، چه د هغه معنی حکم منل او غاړه ایښودل دی. مطلب ئی دا دی هر کله چه د حق تعالی کوم حکم د صادق القول رښتین رسول په وسیله تاسی ته در ورسیدی د هغه په مقابل کښی غاړه کیږدی! نو اوس کوم احکام او هدايات چه سید المرسلین خاتم النبیین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم راوړی دی هغه هم د الله تعالی دین دی. آیا تاسی هغه پریږدی؟ او د نجات، او فلاح بله کومه لاره لتوی؟ ښه وپوهیږی چه د الله جل جلاله د دین له پریښودلو څخه وروسته بیا ابدی نجات او حقیقی کامیابی هیچیری نه موندله کیږی. بنیادم ته نه ښائی چه پخپل شوق، مینه، رغبت او خوښی سره د هغه پاک الله له احکامو څخه غاړه وغړوی چه د هغه د تکوینی حکم لاندی آسمان او ځمکه او گرد (تول) موجودات دی او د هغه په اثر موجود شوی دی. عام له دی نه چه هغه تکوینی حکم د مخلوقاتو په اراده او خوښی سره وی لکه د پرښتو او فرمان منونکو بندګانو په اطاعت کښی یا په مجبوری او ناچاری سره وی لکه د دنیا په ذره ذره کښی د هغو آثارو او حوادثو ظهور چه د هغوی وقوع او ظهور د مخلوق له مشیت او ارادی غنی پرته (علاوه) وی او یوازی د پاک الله د احکامو او مشیت او ارادو تابع وی.

وَالِيهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

او بیا (خاص) هم دی ته بیرته بیولی کیږی (دا تول خلق د مجازاتو له پاره نو ښائی چه تول، هدایت او اسلام ځانته غوره کړی.)

تفسیر: د گردو (تولو) رومبنيو او وروستنيو ورته د همغه پاک الله په لوری دی، نو عقلمن ته ښائی چه له پخوا څخه خپل ځان تیار کړی! او تل د الله تعالی په اطاعت او عبادت کښی مصروف اوسی!، که نه په آخرت کښی به بی مخه، مایوسه، شرمنده او تبت سترګی وی.

قُلْ اَمَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَا اُنْزِلَ عَلٰى اِبْرٰهِيْمَ وَ
 اِسْمٰعِيْلَ وَاسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَا اُوْتِيَ مُوسٰى وَ
 عِيسٰى وَالتَّيِّبُوْنَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نَفَرَقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ
 لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿۸۲﴾

ووايه (ای محمده! کتابیانو ته چه) ایمان راوردی دی مونبر په الله او په هغه کتاب چه نازل کړی شوی دی پر مونبر (چه قرآن دی) او پر هغو (لسو صحیفو) چه نازلی کړی شوی دی پر ابراهیم او (پر) اسمعیل او (پر) اسحق او (پر) یعقوب او (پر) اولاده «د دوی» باندی او (پر) هغو چه ورکړی شوی دی موسی ته (چه تورات دی) او عیسی ته (چه انجیل دی) او نورو انبیاء ته (چه نور آیتونه دی) له (جانبه د) رب د دوی (حال دا چه) نه کوو فرق په منځ د هیش یوه د دوی (په نبوت او نه نبوت کښی او داسی نه کوو چه غځینی به منو او غځینی به نه منو) او مونبر (خاص) الله ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی هر هغه څه چه په هره زمانه کښی د الله تعالی له جانبه نازل شوی یا کوم رسول ته ورکړی شوی دی مونبر هغه گرد (تول) بلا تفریق منو. دا خبره د یوه حکم منونکی مسلم له وصف او شان غځنی لری ده چه لکه کتابیان غځینی رسولان ومنی او غځینی ونه منی. گواکي په آخر کښی ئی د ﴿وَعَنْ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ﴾ له ویلو څخه د اسلام حقیقت راوښود او خبر ئی راگر چه اسلام د هیش یوه حقانی رسول او د هیش یو آسمانی کتاب تکذیب نه کوی بلکه گرد (تول) شرعی احکام په ډیر محبت او اهتمام سره قبلوی. او د اسلام په نزد څرنګه چه د لوی قرآن او د عربی نبی علیه السلام نه منل کفر دی هم داسی له بل کوم نبی علیه السلام او آسمانی کتاب غځنی انکار کول هم کفر دی. بیشکه د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم شان ښائی چه هم داسی وی چه دی د گردو (تولو) پخوانیو کتابونو او رسولانو مصدق شی او په دی ډول (طریقه) سره هغو گردو (تولو) اقوامو ته چه د دوی له پاره محلی او مقامی (نذیر) او (هادی) راغلی و د جمعیه الکبری تر لوی جندی لاندی د جمع کیدلو لاره وروښی.

تنبیه: هم داسی یو مضمون په اول جزء د «البقرة» په (۱۳۶) آیت ۱۶ رکوع کښی تیر شوی دی ښائی چه دلته دی هم له همغه څخه استفاده وشي.

وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ

او هر څوک چه غواړي غير له اسلامه (چه توحيد او د الله احکامو ته انقياد دی) بل دين نو له سره به ونه مانه شي له ده نه،

تفسير: يعنى هر کله چه د الله جل جلاله دين «اسلام» پخپل مکمل صورت سره راوړسید نو وروسته له هغه څوک کوم د دروغو يا نامکمل دين نشي منلی. د لمر د راختلو څخه وروسته د تيلي ديوي يا گيس لگول يا د بريننا او د ستوري د رڼا لتول خوشي چتي (بيکاره) کار او ناپوهي ده. د محلي نبیانو د هدايت رڼا تيره شوه. اوس له گردو (تولو) ځني لوی او وروستنی او عالمگیر نبوت او هدايت څخه رڼا اخيستل په کار دی. چه هم دا د گردو (تولو) رڼاگانو مخزن، او په دی کښي گردی (تولی) پخوانی رڼاوی مدغم شوی دی.،
فانک شمس فضل هم کواکبه اذا طلعت لم يبد منهن کوکب

وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَيْرِينَ ﴿٥٥﴾

حال دا چه وی به دی په آخرت کښي له زیانکارانو (چه د اسلام د پرېښودلو په سبب به تل په دوزخ کښي پاتی کیږي).

تفسير: يعنى له ثواب او بری ځني بيخي بی برخي پاتی دی - له دی ځني به بله لویه خساره څه وی چه خپله پانگه (سرمایه) او رأس المال ئی له لاسه ووت او هغه صحیح فطرت ئی چه الله تعالی پری پیدا کړی ؤ په خپل ناوړه (ناکاره) اختیار او غلط کاری تباہ او خراب کړ.

كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٦﴾

څرنګه به سمه صافه لاره ښی الله (بلکه نه ښی هغه) قوم ته چه کافران شوی دی وروسته له ایمان راوړلو د دوی حال دا چه شاهدی ورکړی ده دوی په دی چه بیشکه رسول حق دی او راغلی دی دوی ته معجزی ښکاره، او الله نه کوی هدايت (نه ښی سمه صافه لاره) قوم ظالمانو ته (چه اسلام په کفر بدلوی).

تفسير: يعنى هغه کسان چه د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته سره له پوهی کفر اختیار کړ يعنى په زړه کښي يقين لری او په سترگو ئی گوري بلکه پخپلو خاصو مرکو (جرگو) کښي

اقرار کوی چه دا رسول رشتین دی د ده د حقانیت او صداقت روښانه دلیلونه، ښکاره علامی او څرگند زیری دوی ته رسیدلی دی، خو سره له هغه هم کبر، حسد، حب جاه او مال او نور د اسلام له منلو ځنی د دوی مخه نیسی. او د کفر او عدوان له پریښودلو څخه مانع کیږی. لکه چه د یهودیانو او نصرانیانو هم دا حال ؤ. له هسی معاندینو ځنی چه سر زوری او ضدیت لری څه توقع او هیله (امید) کیدی شی چه سره له هسی روئی به دوی ته د الله تعالیٰ له خوا نجات او فلاح ور په برخه کیږی؟ او دوی به په هسی لاره باندی بیائی چه دی تری خوښ او دوی جنت ته ورسوی؟ پاک الله داسی عادت نه لری چه هسی بی انصافو او متعصبو ظالمانو ته د حقیقی بری لاره ور وښی په دی باندی هغه بد بختان قیاس کړئ چه د قلبی معرفت او د یقین له درجی څخه پورته یو ځلی مسلمانان هم شوی وو بیا د دنیوی اغراضو او شیطانی اغواؤ له امله (وجی) مرتدان شول - دوی له هغو پخوانیو ځنی زیات کاره تلونکی او بی حیا دی، نو ځکه له هغوی ځنی د زیات لعنت او عقوبت مستحق دی.

أُولَٰئِكَ جَزَاءُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ٧٩

دغه کسان جزا د دوی دا ده چه بیشکه پر دوی دی لعنت د الله (چه لری کوی دوی له رحمت خپل) او (لعنت) د پرښتو (چه بیزاره دی له دوی نه) او (لعنت) د خلقو (چه بد ورته وائی) د تولو (مخلوقاتو چه د هغو لعنت ته اهمیت ورکاوه شی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ، پرښتی، او مسلمانان گرد (تول) لعنت پری وائی، بلکه هر انسان حتی پخپله دغه ملعونان هم پر خپل ځان باندی لعنت وائی. یعنی کوم وخت چه دوی داسی وائی «پر ظالمانو او دروغ ویونکو باندی دی د الله لعنت وی» اگر که دوی په هغه وخت کښی په دی باندی نه پوهیږی، چه دا لعنت پخپله پر دوی باندی هم واقع کیږی.

خُلِدِیْنِ فِیْهَا

حال دا چه تل به وی دوی په دغه (لعنت یا اور یا عقوبت) کښی،

تفسیر: د دی لعنت اثر به تل تر تله پاتی کیږی، په دنیا کښی به پر دوی باندی لعنت او په آخرت کښی به د الله تعالیٰ قهر وی.

لَا يُخَفِّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يَنْظُرُونَ ٨٠

نه به سپکاوه شی له دوی غنی عذاب (د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی (د توبی، یا به نه کتلی کیږی دوی ته په رحمت سره).

تفسیر: یعنی دوی هېڅکله د عذاب د شدت لږوالی نه حس کوی، او نه تخفیف ورسپیږی، او نه ئی د لږ څه وخت له پاره عذاب معطل، او نه به دوی آرام او هوسا (خوشاله) کیږی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٨٩﴾

مگر هغه کسان چه توبه ئی وښکله (بیرته اسلام ته راوگرځیدل) وروسته له دی (ارتداده) او نیک کړ (عملونه خپل) نو بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی داسی سختو بی حیایو مجرمانو او خورا (ډیر) لوبو یاغیانو ته کوم لوی پاچا معافی ورکولی شی؟ دا خو د همغه «غفور» او «رحیم» دربار دی چه سره له دومره شدیدو جرائمو او لوی یاغیتوبه هم که مجرم له زړه نادم او په رښتیا توبه ګار او پر اسلام باندی ښه قائم او ښه عمل اختیار کړی نو د ده گردی (تولی) ګناوی او خطاوی بیخی معافیږی. اللهم اغفر ذنوبنا! و کفر عنا سیأتنا! فانک غفور رحیم.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَابْعَدُوا إِيْمَانَهُمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَّنْ تَقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ
وَأُولَئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩٠﴾

بیشکه هغه کسان (له یهودو) چه کافران شوی دی (په انجیل او عیسی) وروسته له ایمان راوړلو د دوی (په تورات او موسی). بیا ئی زیاتوالی وکړ په کفر کښی (په نه منلو د قرآن او محمد) له سره به نه قبلیری توبه د دوی (چه دوی توبه ونه کړی تر غرغری پوری) او دغه کسان هم دوی ګمراهان دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان سره له دی چه په حق پوهیږی او بیا په قصد سره تری منکران شوی دی او تر آخره پوری په همغه انکار کښی ترقی او پر مخ تګ کوی نه له کفر غنی د مخ ګرځولو نوم کله اخلی او نه د حق او د اهل حق له عداوته څخه لاس نیسی. بلکه حق خوښوونکو سره بحث او مناظره او جنگ جنجال (جګړه) کوی او کله چه د مرګ وخت ورسپیږی او پرښته د دوی

سا را کاري دله نو د توبی په فکر کښی ولویږی یا کله د کوم مصلحت له امله (وجی) په ښکاره ډول (طریقه) او په رسمی صورت سره توبه کوی یا په کفر باندی پوره ټینګ ولاړ وی خو له ځینو هغو اعمالو ځنی توبه باسی چه دی ئی پخپل زعم سره گناه گنی، نو له دغی توبی څخه هیڅ گته نه اخیستله کیږی، او نه د الله جل جلاله په دربار کښی د هغی د منلو امید او انتظار کیږی او داسی خلقو ته په رښتیا سره هسی توبه نه ور په برخه کیږی چه د قبولولو وړ (لا ټق) وی تل تر تله د دوی کار د گمراهی په بیلدا (صحرا) او ډگر (میدان) کښی لالهانده (پریشانه) او سرگردان گرځیدل دی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلُّ الْأَرْضِ ذَهَبًا

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او مړه شوی دی حال دا چه دوی کافران دی نو له سره به قبول نشی له یوه د دوی څخه په ډک والی د ځمکی سره زر

تفسیر: یعنی لکه دنیوی حکومتونه هلته د سرو او سپینو زرو په رشوت سره کار نه چلیږی. هلته خو یوازی د ایمان دولت پکار راځی. فرض ئی کړئ! که له یوه کافر سره د سرو زرو دومره لوی لوی امارونه پراته وی چه له هغو ځنی د گردی (تولی) ځمکی مخ ډک شی او هغه بیخی خیرات کړی نو د الله تعالی په دربار کښی د یوی ذری په اندازه هم هغه څه ارزښت او اهمیت نه لری او نه په آخرت کښی له داسی اعمالو ځنی څه فائده ورسپیږی. ځکه چه د عمل روح ایمان دی نو هر عمل چه له ایمان ځنی تش وی هغه د مړ عمل په شان گانه کیږی چه د آخرت په ابدی ژوندون کښی هیڅ کار نه تری اخیست کیږی.

وَلَوْ أَفْتَدَى بِهِٓ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَّاصِرِينَ ۝۴۱

او اگر که فدیہ ورکړی دی په دغه (تول زر) سره، دغه کسان (چه په کفر مړه دی) شته دوی لره عذاب دردناک او نشته دوی لره هیڅ مددگاران (چه مرسته (مدد) ورسره وکړی).

تفسیر: یعنی فرض ئی کړئ که له کافرو سره هلته دومره مال وی او پخپله دی له خپل لوری دا وغواړی چه هغه د فدئی په ډول (طریقه) الله جل جلاله ته وړاندی کړی چه دا له ما ځنی واخله!

او ما پریوده! نو بیا هم دا فدیہ تری نه منله کیوی. بی له دی چه په خپله ئی وړاندی کری
 خوک ورنه پوښتنه هم نه کوی. الله تعالیٰ (د ۶ جزء د المائدة په ۳۶ آیت ۶ رکوع کښی) هم
 فرمائی ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ لَهُمْ مَنَافٍ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّثْلَهُ مَعَهُ لَيَفْتَنُنَّاهُمْ مِنْ عَذَابٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا تُقْبِلُ مِنْهُمْ
 وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

له سره به ونه مومئ تاسی (پوره) نیکی تر هغه پوری چه صرف کړئ تاسی (په لاره د الله) ځینی له هغو شیانو چه ستاسی خوښ وی. او هغه چه صرفوئ (ئی) تاسی له یوه شی (لږ وی که دیر) پس بیشکه الله په هغه (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ته معلوم دی چه تاسی څه شی او له کوم ځایه او د څه مقصد له پاره خرڅ کړی دی؟ څومره محبوب او په زړه پوری شیان چه په هره طریقه په اخلاص او ښه نیت سره چه د الله جل جلاله په لاره صرفوئ! سم له هغه سره د الله تعالیٰ له لوری تاسی ته هم هغه بدل درکاوه کیږی چه تاسی ئی هیلمن (امیدوار) یئ! که د اعلیٰ درجی نیکی حاصلول غواړئ نو له خپلو دیرو محبوبو او دیر گرانو شیانو ځنی څه شی د الله تعالیٰ د لاری له پاره وټاکئ! (مقرر کړئ) حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «یعنی هغه شی چه ستاسی په زړونو کښی دیر خوړ او محبوب وی د هغه صرفول د الله جل جلاله په لاره کښی دیر اجر او ثواب لری. داسی خو ثواب د هر شی له صرفولو ځنی حاصلیږی خو د محبوب شی اجر عظیم دی. ښائی د یهودانو او نصرانیانو په ذکر کښی دا آیت ځکه نازل شوی وی چه دوی ته حکومت او ریاست دیر عزیز او گران ؤ، چه د هغو د ساتلو او له لاسه نه ایستلو له امله (وجی) دوی د نبی علیه السلام نه تابع کیدل نو تر هغه پوری چه دوی له دی حکومت ځنی د الله تعالیٰ له پاره تیر نه شی او هغه خپل ریاست پری نودی، نو د ایمان پوره درجه نشی موندلی.» د دی آیت مناسبت له پخوانی آیت سره داسی وشو چه هلته ئی د کافر د مال صرفول چتی (فضول) او بیکاره راشوولی ؤ اوس د هغه په مقابل کښی دا راییی چه هر هغه شی چه مؤمن ئی صرفوی د هغه له صرفولو ځنی ده ته پوره او کامل اجر او نیکی په لاس ورځی.

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلالًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَءِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَةُ

ټول طعام (د خوړلو شیان) وو حلال بنی اسرائیلو (ځامنو د یعقوب) ته مگر هغه (طعامونه) چه حرام کړی وو اسرائیل (یعقوب) پر ځان خپل (د اوبسانو

له غوښو او شودو) پخوا له هغه چه نازل (لېږل) كېده تورات

تفسير : يهودانو زمونږ (رسول الله صلى الله عليه وسلم) او مسلمانانو ته ويل چه «تاسي خپل ځانونه د ابراهيم عليه السلام د دين تابعان بولي! حال دا چه تاسي داسي شيان خورئ چه هغه د «الله تعالى» له جانب په ابراهيم عليه السلام او د ده په كورني حرام شوي و لكه د اوښي شوي او غوښي» الله جل جلاله فرمائي تول هغه شيان چه اوس ئي خلق خوري د ابراهيم عليه السلام په وخت كښي هم حلال و او د «تورات» له نزوله پخوا نه وو حرام شوي هوا! په «تورات» كښي ځيني شيان په خاص ډول (طريقه) سره پر بني اسرائيلو باندې حرام شول مگر د اوښ له غوښي ځني پخوا د «تورات» له نزوله حضرت اسرائيل (يعقوب) عليه السلام قسم كړي و چه د ده په پيروي گردې (تولي) اولادي ئي د اوښ د غوښي د خوړلو ځني ځانونه وساتل. د دې قسم يادولو سبب داسي و چه (يعقوب) ته د «عرق النساء» ناروغي ورپيښه شوي وه نو ده په خپل ځان باندې داسي يو نذر واخيست كه زه له دې ناروغي ځني جوړ شم نو د هر هغه شي له خوړلو څخه به چه ماته محبوب او په زړه پوري وي ځان ساتم او ده ته هم دا (د اوښ غوښه او شوي) ديري محبوب او په زړه پوري وي چه هغه ئي له روغتيا وروسته د دې نذر د پوره كولو له امله (وحي) پريښودي. داسي نذر چه د حلال شي په تحريم باندې مشتمل وي زمونږ د مسلمانانو په شريعت كښي روا نه دي.

كما قال الله تعالى في الركوع الاول من سورة التحريم ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ﴾ او كه څوك داسي كوم نذر پخپل ځان باندې ومني نو ښائي چه مات ئي كړي! او كفاره ئي ادا كړي

تنبیه : په رومېني آيت كښي د محبوبو شيانو د صرفولو ذكر د الله تعالى په لاره كښي و او په دې آيت كښي د يعقوب عليه السلام د يوه محبوب شي د پريښودلو ذكر دي او په دې طريقه د دې دواړو آيتونو په منځ كښي يو لطيف مناسبت شته او هم په دې آيتونو كښي داسي تنبيه ورکړي شوي ده چه په پخوانيو شرايعو كښي هم منسوخيت واقع شوي دي او يو شي چه په يوه زمانه كښي حلال و بيا وروسته حرام شوي دي. هم داسي كه اوس د محمدي شريعت او پخوانيو شرايعو په منځ كښي د حلالو او حرامو په اعتبار څه تفاوت وي نو نه ښائي چه د هغه په نسبت څه انكار او استبعاد وكړي شي.

قُلْ قَاتُوا بِالَّتَّوْرَةِ فَاتْلُوهَا إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٧﴾

ووايه (اي محمده! يهودانو ته) نو راوړئ تاسي (صحيح) تورات پس وئې لولئ تاسي (د خپل صدق له پاره) كه يي تاسي صادقان (رښتيني). نو شرمنده شول او ورښكاره ئي نه كړ

تفسیر : یعنی که تاسی (رشتین یی) چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام په وخت کښی حرام وو نو راشی! او دا حکم پخپل منلی کتاب (صحیح تورات) کښی راینکاره کړی! که په هغه کښی مو راونه ښوده نو په دی خبره کښی د هیڅ شک او شبهی ځای نشته چه تاسی کاذبان او مفتریان یی! په روایتونو کښی راغلی دی چه یهودان د دی زورور اعلان او بلنی استقبال ته حاضر نه شول او په دی طریقه سره زمونږ د (نبی صلی الله علیه وسلم) په صداقت باندی یو بل دلیل هم قائم شو.

فَمَنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١٦﴾

(نو فرمائی الله) پس هر چا چه وتړل په الله دروغ وروسته له هغه (چه د حرمت، حجت او جهت نی ښکاره شو.) پس دغه کسان (چه حق پرېږدی او باطل خوښوی) هم دوی دی ظالمان.

تفسیر : یعنی دا به لویه بی انصافی وی که د دی حجت له ظهوره مو وروسته بیا هم تاسی په هم دی باندی تینګ اوسئ او وایئ چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی حرام دی او مونږ د ابراهیمی دین اصلی پیروان یو.

قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) رښتیا فرمایلی دی الله (په دی تحلیل او تحریم کښی هم) نو متابعت وکړئ تاسی د دین د ابراهیم چه حنیف ؤ (په یوه لوری ؤ یعنی له هر باطله حق ته مائل ؤ) او نه ؤ دی له مشرکانو

تفسیر : یعنی الله تعالی د حلالو او حرامو په نسبت او هم د حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم او د اسلام په باب کښی هسی صافی صافی او رښتیا خبری آورولی دی چه هغه هیڅوک دروغولی نشی. اوس ښائی چه تاسی هم د مسلمانانو په شان د ابراهیم علیه السلام د

اصلی دین تابعان شیء! او د ابراهیمی اصولو متابعت وکړئ! چه په هغه کښی دیر لوی شی خالص توحید ؤ. او د عزیر علیه السلام، مسیح علیه السلام، احبارو (علماء) او رهبانانو (پیرانو) عبادت پریردئ! او پاڅه موحدان مسلمانان شیء!

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ

بیشکه رومبني کوته (بیت الله) چه جوړه شوی ده (له گردو (تولو) نه پخوا د عبادت له پاره) خلقو ته خامخا (هغه کوته) هم دا ده چه مکه کښی ده.

تفسیر : د مسلمانانو په دی دعوی باندی چه «مونږ له گردو (تولو) امتونو ځنی زیات ابراهیم علیه السلام ته ورنژدی او شبيه یو» یهودانو داسی اعتراض کاوه چه ابراهیم علیه السلام خپل اصلی وطن (عراق) پرینود او (شام) ته ئی هجرت وکړ. او په شام کښی ئی استوگنه کوله او هملته وفات شو وروسته له هغه د ده اولاده هم په (شام) کښی پاتی شول او دیر انبیاء علیهم السلام په هم دی مقدسه ځمکه کښی مبعوث شول او د دوی د گردو (تولو) قبله (بیت المقدس) وه نو بیا تاسی د (حجاز) اوسیدونکی چه (بیت المقدس) موپریښی (اوکعبه) موخپله قبله تا کلی (مقرره کړی) ده اوله (شام) څخه لری په یوه گوت (کنج) کښی پراته یئ، په کومه خوله داسی دعوی کولی شی چه «ابراهیم علیه السلام او د ده ملت له مونږ سره دیر مقاربت او مناسبت لری.» په دی آیت کښی معترضینو ته دا خبره وربوولی شوی ده چه (بیت المقدس) او نور مقدسه مقامات خو وروسته ودان شوی دی په دنیا کښی له گردو (تولو) ځنی رومبی متبرکه خونه (کور) چه الله تعالی ته د تولو خلقو د توجه د گرځولو له پاره آباده شوی، او د یوه معبد او زیارت ځای او د هدایت د علامو (نبیو) په شان درولی شوی ده هغه هم دا کعبه شریفه ده چه (د مکی معظمی) په مبارک ښار کښی پرته ده.

مُبَرَّكَاً وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ^(۱۲) فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا

حال دا چه برکت ناکه او لاره ښوونکی ده خلقو ته (د جنت) (شته) په دی کوته کښی آثار ښکاره (ځینی ئی) مقام د ابراهیم دی، او هر څوک چه ننوت په دی (کعبه) کښی نو شی به په امان کښی.

تفسیر : حق تعالی له ابتداء څخه (بیت الله شریف) په ظاهری او باطنی، حسی او معنوی برکاتو سره معمور کړی دی او د گرد (تول) جهان د هدایت سرچینه ئی گرځولی ده. د ځمکی

په مخ په هر ځای کښی چه برکت او هدايت لیده کیږی گواکی هغه د هم دی مبارکی کوتی یو انعکاس او رنایی ده. په هم دی ځای کښی زمونږ رسول الثقلین صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی، او هم دی ځای ته د (حج) د مناسکو د اداء کولو له پاره د جهان گرد (تول) انسانان ور دعوت شوی دی. د اسلام د جهان نیوونکی دین تابعان په مشرق او مغرب، شمال او جنوب کښی مامور دی چه د هم دی (بیت الله شریف) په لوری خپل مخونه وگرځوی او لمونځونه اداء کړی، د دی په طواف کوونکو باندی د برکاتو او انوارو عجیب او غریب افاضات اوری پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د حج د اداء کولو دپاره په ډیر شوق او ذوق سره تلبیه ویونکی له هم دی شمعی پروانه کیدل او د خپل قدرت قسم قسم ظاهری او باهري آثار ئی د (بیت الله) له برکته په دی پاکه ځمکه کښی ایښی دی. ځکه په هره زمانه کښی د مختلفو مذاهبو خلق د دی خونی (کور) فوق العاده تعظیم او احترام کاوه. او تل تر تله د دی داخلیدونکی مأمون او مصؤن گنل کیدل. له دی سره نژدی د ابراهیم علیه السلام د مقام وجود دا رایشی چه دلته د حضرت ابراهیم علیه السلام پل (قدم) هم رسیدلی دی. او د هغه روڼ تاریخ (چه د گردو (تولو) عربو په نزد بی له انکاره منلی شوی دی) دا رایشی، چه دا هم هغه تیږه (گټه) ده چه ابراهیم علیه السلام پری دریده. او د (کعبی شریفی) دیوالونه ئی جوړول پر دغی تیږی (گټی) باندی د حضرت ابراهیم علیه السلام د قدم اثر ثابت او تر نن ورځی پوری محفوظ پاتی دی. گواکی برسیره په تاریخی روایتونو د دی مقدسی تیږی (گټی) وجود په دی خبره باندی یو کلک دلیل دی چه دا کوته د نوح علیه السلام له طوفان څخه وروسته د حضرت ابراهیم علیه السلام په پاکو لاسونو سره ودانه شوی ده، او د ده د مرستی (مدد) له پاره حضرت اسمعیل علیه السلام د کار ملگری ئی و. لکه چه د البقرة ۱۲۷ آیت کښی تیر شو

وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِيْنَ^④

او (واجب دی) الله لره پر خلقو حج (قصد کول په نیت د حج) د (دی) بیت (الله دا) دی پر هغه چه قدرت لری طرف د ده ته د لاری، او هر څوک چه کافر شو (وئی نه مانه) نو بیشکه الله بی پروا دی له تول عالم (یعنی له هر چا او هر شی) نه.

تفسیر : په دی کوته کښی د الله تعالی د جمال کومه خاصه تجلی ده، چه د هغی له امله (وجی) د حج د اداء کولو له پاره هغه مخصوصه شوی ده. ځکه چه (حج) داسی یو عبادت دی، چه د هغه هر فعل د هغه مطلق جمیل او حقیقی محبوب عشق او جذبی ښکاروی. نو ضروری ده هر

هغه څوک چه د هغه د محبت دعویٰ کوی او د بدنی او مالی حیثیت له پلوه تر بیت الله پوری د رسیدلو توان لری، لږ تر لږه دی په عمر کښی یو غلی دغه د محبوب دیار ته ورحاضر شی او د مین په شان دی د هغه په چارچاپیر کښی طواف وکړی! دا مضمون حضرت مولنا محمد قاسم قدس الله سره په «قبله نما» کښی په دیره ښه شرحه او بسط سره لیکلی دی، هغه د محبت مدعی چه له دومره ربر گاللو (تیرولو) ځنی هم انکار وکړی، نو وپوهیږه چه هغه دروغجن مین دی، اختیار لری چه دی هر چیری گرځی او ځان له هسی لوی نعمت څخه محروم او مهجور کوی دا حقیقی محبوب د هیچا پروا نه لری، که څوک یهود مری یا نصرانی یا بل څه د (پاک الله) به څه خراب کړی. د «حج» د احکامو تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښی وکتل شی!.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾

ووايه (ای محمده!) ای اهل د کتابونو! ولی کافران (منکران) کیږئ تاسی په آیتونو د الله او الله ښه شاهد دی پر هغو کارونو (هم) چه تاسی ئی کوی.

تفسیر: پخوا له دی نه یهودو او نصاریٰ ژ سره مخاطبه کیده. د هغی په منع کښی د ځینو شبهاتو ځواب ورکړی شو، له دی ځایه بیا هم هغو ته تنبیه او توبیخ شروع کیږی. یعنی د حق او صداقت د واضحو دلائلو او د قرآن عظیم د داسی رښتیا او پخو خبرو له اوریدلو څخه وروسته په تاسی باندی څه شوی دی چه سره له کتابیت پرله پسې د کلام الله او د هغه راوړونکی په انکار باندی ټینگ ولاړ یی؟ په یاد ئی ولرئ! چه ستاسی دغه گردی (تولی) چاری د الله تعالیٰ په مخ کښی پرته دی او الله جل جلاله ستاسی له نیتونو او تدبیرونو ځنی په ښه شان خبر دی څه وخت چه تاسی ونیسی نو د یوی یوی ذری حساب به له تاسی ځنی آخلی او د هغی جزا او سزا به درکوی.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنَ امِّنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٩﴾

ووايه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابونو! ولی تاسی منع کوی (اړوئ) له لاری د الله څخه هغه څوک چه ایمان ئی راوړی؟ لتوئ تاسی لاری د الله ته

کوروالی (عیب) حال دا چه تاسی یی شاهدان (عالمان په حقانیت د محمدی دین). او نه دی الله بی خبره له هغه شی نه چه تاسو ئی کوئ (نو تاسی ته جزا درکوی).

تفسیر : یعنی نه یوازی دا چه تاسی پخپله د ایمان د سعادت له حاصلولو ځنی محروم یی بلکه غوړئ چه نور هم د الله تعالی له لاری ځنی ستانه (واپس) کړئ! او هغو بختورو ارواحو ته چه په اسلام سره مشرف شوی دی هغه چه د اسلام په دین کښی پخپل تخمین او فرض سره عیب گنئ هغه ورښیی!، چه له اسلامی دین ځنی بیرته واوړی او تاسی دا حرکتونه یوازی د جهل او ناپوهی له امله (وجی) نه کوئ!، بلکه سره له پوهی په قصد سره ئی کوئ! او سمی خبری کړوئ! او تل د هم داسی نامناسبو حرکاتو د جوړولو په فکر کښی مشغول یی! الله تعالی ستاسی له دی گډو وډو، او کړو خبرو څخه بی خبره نه دی او په مناسب وخت کښی به د دی گډو (تولو) خبرو سزاوی یو ځای درکړی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا فَرِيقًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كُفْرِينَ ٥٠

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) که تاسی حکم ومنئ د یوه فریق له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب نو بیرته به وگرځوی تاسی وروسته له ایمانه ستاسو کافران.

تفسیر : اول ئی اهل د کتابونو ته سرزنش (زورنه) ورکړ، چه سره له پوهی تاسی ولی خلق گمراه کوئ!؟ دلته مسلمانانو ته نصیحت کیږی چه تاسی ولی د دی مفسدانو په دی اشارو باندی فریب خوړئ؟ د دوی له دی تیرایستلو ځنی ځان وساتئ! که نه دا اندېښنه شته چه ورو ورو به تاسی د ایمان له رڼا (رنرا) ځنی باسی او د کفر په توره تیاره کنده کښی به مو سر په څړئ غورزوی.

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ
وَمَنْ يَعْصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ٥١

او څرنگه به تاسی کافران کیږئ او تاسی چه یی لوستی شی پر تاسی آیتونه د الله او دی په تاسی کښی رسول د الله، او هر څوک چه منگولی خښی کړی (د الله په دین) نو په تحقیق لاره وښودله شوه ده ته په طرف د لاری سمی.

تفسیر : یعنی هغه قوم چه د دوی په منځ کښی د انس او جان عظیم الشان پیغمبر صلی الله علیه وسلم تشریف لری او شپه او ورځ د الله تعالی له جانب دوی ته په زړه پوری خبری آوری او د هغه روح پالونکی لوی آیتونه او مهم دلائل ښکاروی نو ډیره لری ده چه وروسته له ایمان راوړلو څخه داسی قوم بیا کافر شی او یا د کافرانو په شان کار وکړی په رښتیا سره هر څوک چه له هره جانبه ځان وشکوی او د الله تعالی دین ټینګ ونیسی! او پر الله تعالی د زړه له اخلاصه توکل او اعتماد ولری! نو هیڅ یو طاقت او قوت نشی کولی چه هغه د بریالیتوب (کامیابی) د سمی او صافی لاری ځنی دی خوا او هنی خوا ته وخوځوی.

(فائده) : د مدینې منورې د انصارو دوو قبیلو اوس او خزرچ پخوا له اسلامه پخپلو منځونو کښی سخت عداوت او دښمنی سره درلوده (لرله). په ډیرو وږو خبرو باندی به په داسی سختو جنگونو او وینو توبولو سره نښتل، چه تر کلونو کلونو پوری دا جنگ اوږدیده لکه چه د «بعثت» مشهور جنگ تر (۱۲۰) کلونو پوری اوږد شو آخر زمونږ د معظم رسول الله صلی الله علیه وسلم د هجرت په موقع کښی د دوی د قسمت ستوری وځلیدل - او د اسلام د تعلیم او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحبت د فیض په اثر دغه دواړه قبیلې پخپل منځ کښی (چه له سلهاؤ کلونو راهیسی دوی یو د بل وینو ته تږی وی) سره ملی او پخپلو منځونو کښی لکه شودی او شکری شولی او د اخوت او صمیمیت (دوستی) ډیر ټینګ تعلقات د دوی په منځ کښی سره قائم شول. د مدینې منورې یهودان د دی دواړو دښمنو او غلیمو قبیلو په دی طریقه مینه او محبت سره ناسته او ولاړه او په متفق طاقت سره د اسلام خدمت او حمایت کولو ځنی، ډیر خپه او غمجن وو، یو ږوند یهودی (شماس بن قیس) یو فتنه اچونکی سړی ولمساوه چه ته په داسی یوی لوی جرگی کښی چه دا دواړه قبیلې سره پکښی ناستی وی په یو چم (چل) سره د (بعثت) د جنگ خبره وښوروه! لکه چه هغه فتنه اچونکی یوه مناسبه موقع پیدا کړه او د (بعثت) څو غیرت پاروونکی اشعار ئی ولوستل د دی اشعارو له اوریدلو ځنی سمدلاسه د هغه جنگ د ایرو لاندی سکروتنی بیرته تازه او بلی او د دی دواړو قبیلو زړونه ئی جلیل کړل او خبره د خولی له خبرو ځنی تیره او تر تورو او نیزو پوری ورسیده مگر پخوا له دی نه چه وینی توئی شی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د معظمو مهاجرینو له یوی دلی سره پر موقع باندی ورورسیدل او وی فرمایل «ای د مسلمانانو دلی! له الله تعالی څخه وویږیږئ! زه ستاسی په منځ کښی موجود یم، بیا دا د جاهلیت خبری او بلنی د څه له پاره کیږی؟ الله تعالی تاسی ته هدایت وکړ! او په اسلام ئی مشرف کړئ او د ناپوهی له تیارو ځنی ئی وویستی نو آیا بیا تاسی د هغو کفریاتو او لغویاتو په لوری ژر بیرته گرځئ؟ چه له هغو تورو تیارو څخه هم دا اوس د باندی وتلی یی؟» د رسول

الله صلی الله علیه وسلم د دی د رسالت د مؤثری وینا په اثر د دغه شیطانی جال گردی (تولی) غوټی یو په یو خلاصی شوی (اوس) او (خزرج) دواړو خپلی وسلی وغورځولی، او یو له بله سره ئی په دیره مینه روغبر، معانقه او مصافحه وکړله او گرد (تول) سره پوه شول، چه دا تول د دښمنانو له چغلئ او شیطانی غنی وو چه ښائی مونږ وروسته له دی نه د هغو په مقابل کښی هوښیار او خبردار اوسو! د دی واقعی په نسبت خو آیتونه نازل شوی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) وویړیږئ له الله نه په حق د وېری د ده! او مه مړئ! مگر په دی حال چه یی تاسی مسلمانان (موحدان).

تفسیر: یعنی ستاسی مسلمانانو په زړونو کښی ښائی د الله تعالی پوره وېره وی او سم له خپله توانه د پرهیزگاری او تقوی له لاری لری ولاړ نه شی! او تل له الله جل جلاله نه د استقامت غوښتونکی اوسئ! شیطاین غواری چه ستاسی قدمونه د اسلام له لاری غنی وښوی. تاسی لره ښائی چه شیطان له خپلو ځانونو څخه مایوس کړئ او تر مرگه پوری هیڅ یو حرکت د مسلمانی په خلاف ونه کړئ! ښائی چه ستاسی مرگ او ژوند د خالص اسلام په اساس (بنیاد) وی!.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا

او منگولی ولگوئ (ای مؤمنانو!) په رسع د الله (چه قرآن دی) تول او مه سره مختلف کیږئ (وروسته له اسلامه).

تفسیر: یعنی گرد (تول) سره یو شی! او د پاک قرآن احکام ټینگ ونیسئ! چه د پاک الله کلکه رسع ده. دا رسع هیڅ شکیدونکی نه ده. هو! له لاسه خوشی کیدونکی ده. که تاسی گرد (تول) سره یو شی! او هغه په پوره قوت سره ټینگه ونیسئ! نو هیڅ یو شیطان به په شر او فتنه اچولو کښی بریالی (کامیاب) نشی او د انفرادی ژوندون په طریقه، د مسلمان قوم اجتماعی قوت به هم غیر متزلزل او غیر قابل اختلال شی په قرآن عظیم باندی تمسک کول هغه شی دی، چه گرد (تول) تیت پیت (خواره واره) قوتونه په هغه سره تولیږی او یو مر قوم په هغه سره نوی ژوند حاصلولی شی لیکن د «تمسک بالقرآن» مطلب داسی نه دی، چه پاک قرآن د خپل ځان

او د خپلو آراؤ هواؤ او د هوسونو تابع وگرځولی شی. بلکه د لوی قرآن صحیح مطلب هم هغه دی چه د صحیحو احادیثو او د صالحینو اسلافو له متفقو تصریحاتو ځنی مخالف نه وی.

وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا

او یاد کړئ تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (احسان) د الله پر تاسی کله چه وئ تاسی دښمنان نو الفت (مینه) ئی پیدا کړه په منځ د زړونو ستاسی کښی نو وگرځیدئ تاسی په نعمت (رحمت) د الله سره (اسلامی) وروڼه

تفسیر: یعنی د سلهاؤ کلونو عداوتونه او کښی ئی له منځه ورکړی. او الله تعالی د خپل محبوب رسول الله صلی الله علیه وسلم په برکت تاسی اسلامی خواړه وروڼه سره وگرځولئ چه د هغه په اثر ستاسی دین او دنیا سم شول. او ستاسی داسی پت او اعتبار پیدا شو چه د هغه له لیدلو څخه غلیمان ویریدي، دغه «اخوت» او «اتحاد» د الله جل جلاله دومره یو لوی نعمت دی چه د ځمکی د مخ د گردو (تولو) خزائنو په مصرف سره هم چاته په لاس نه ورځی.

وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا

او وئ تاسی په غاړه د کندی له اوره (د دوزخ په سبب د گمراهی او کفر) نو خلاص ئی کړئ تاسی له هغه (اوره په اسلام سره)،

تفسیر: د کفر او عصیان له امله (وجی) تاسی بیخی د دوزخ په غاړه کښی ولاړ وئ چه د موت له راتللو سره به سم د لاسه په هغه کښی لویدئ! الله تعالی ستاسی لاس ونیو. او تاسی ئی له هغه ځنی وژغورلئ (محفوظ ئی کړلی) او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وسیله ئی د ایمان او ایقان رڼا (رنرا) ستاسی په زړونو کښی واچوله که د الله تعالی دا دینی او دنیوی عظیم الشان احسانونه په یاد ولرئ! نو هیڅکله به د گمراهی په طرف بیرته ونه گرځئ!

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۱۳﴾

هم داسی (لکه چه د اتفاق مفاد او د نفاق ضرر ئی بیان کړل) بیانوی الله

تاسی ته دلائل (د قدرت) خپل له پاره د دی چه تاسی په سمه صافه لاره ثبات او دوام ومومی!.

تفسیر: یعنی د دی خبرو له داسی ښکاره او صاف ویلو ځنی دا مقصود دی چه تاسی تل په سمه او صافه لاره باندی لار شی! او د هسی مهلکو او خطر لرونکو غلطیو بیا اعاده ونه کړئ! او د هیڅ شیطان په اغواء سره د استقامت لاره پری نه ږدئ!.

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٣﴾

او وی دی (تل) له تاسی یوه ډله چه بولی (خلق) په طرف د خیر (اسلام) او امر (حکم) کوی (خلکو ته) په معروف (نیکی) سره او منعه کوی «خلق» له منکر (بدی) نه او دغه (آمرین بالمعروف ناهین عن المنکر) هم دوی دی په مراد رسیدلی.

تفسیر: یعنی تقوی، اعتصام بحبل الله، اتحاد، اتفاق، اسلامی مؤاخات (هم رنگی) او ملی ژوندون، دا ټول هلته باقی پاتی کیدی شی چه په مسلمانانو کښی یوه ډله خاص د دعوت او ارشاد له پاره وی او د دی دلی وظیفه هم دا وی چه د خپل قول او عمل په وسیله د دنیا اهل د قرآن او سنت په لوری ویولی او کله چه خلق په ښو کارونو سست یا په خرابو کارونو کښی اخته ووینی نو دوی د نیکی په لوری ویولی او متوجه ئی کړی او له بدو کارونو ځنی ئی وژغوروی (وساتی) او په دی کار کښی د خپل توان او قدرت په اندازه کوتاهی ونه کړی! ښکاره ده چه دا کار هم هغه کسان کولی شی چه د معروف او منکر په علم باندی خبر وی او د قرآن او سنت له پوهی سره، هښیار، ذکی، موقع پیژندونکی هم وی، که نه امکان لری چه یو جاهل سری به معروف منکر او منکر، معروف وگتی او د اصلاح په ځای به کرد (تول) نظام خراب او مختل کړی یا به د یوه منکر اصلاح داسی کوی، چه له هغه څخه نور ډیر منکرات پیدا کیږی، یا د نرمی په ځای کښی به سختی او د سختی په ځای کښی به نرمی کوی ښائی له هم دی امله (وجی) له مسلمانانو ځنی یو مخصوص جماعت د هم دی کار له پاره مامور کړی شوی وی، چه له هر پلوه دوی د «دعوت الی الخیر» او «امر بالمعروف» «نهی عن المنکر» وړ او لایق وی. په نبوی حدیث کښی راغلی دی «کله چه خلق په منکراتو کښی اخته شی او هیشوک نه وی چه دوی له هغو څخه وژغوروی (وساتی)، نو د عمومی عذاب د راتگ اندیښنه شته.» پاتی شوه دا خبره چه په کومو وختونو او احوالو کښی سری د «امر بالمعروف او نهی عن المنکر» له ترکه

معذور و گناه شی؟ او په کومو واقعو کښی واجب یا مستحب دی؟ د دی خبری د تفصیل دا
ځای نه دی. ابوبکر رازی رحمه الله علیه په «احکام القرآن» کښی د دی موضوع په نسبت ډیره
مبسوطه وینا کړی ده - فلیراجع.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٥٠﴾

او مه کيږئ تاسی په شان د هغو کسانو چه سره جلا (جدا) شول او اختلاف
(جگړی) ئی وکړی د دین په اصولو کښی وروسته له هغه چه راغلی ؤ دوی ته
دلائل ښکاره (د اسلام د حقیقت) او دا (متفرقان مختلفان مقرر دی) دوی ته
عذاب - ډیر لوی (د دوزخ)

تفسیر : یعنی لکه یهودانو او نصرانیانو غوندی مه کيږئ چه د الله تعالی د صافو او ښکاره ؤ
احکامو له رسېدلو څخه وروسته بیا هم په تشو او هامو او هوسونو پسې ولوېدل او د شرعی په
اصولو کښی سره متفرق او په فروعو کښی سره مختلف او جلا جلا (جدا جدا) شول، په پای
(آخر) کښی گوند (پارتي) او گوند بازی (پارتي بازی) د دوی مذهب او قومیت وران او ویجاړ
او تباه کړ او گرد (تول) سره د الله تعالی په عذاب بیل بیل ککړ شول.

تنبیه : له دی آیت ځنی د هغو اختلافاتو او دلی دلی کیدلو مذمومیت او تباهی معلومه شوه
چه د شریعت د صافو احکامو له خبریدلو ځنی وروسته پیدا شی. د افسوس ځای دی چه د نننیو
مسلمانانو په منځ کښی په سلهاؤ گوندونه (دلی) د اسلامی شریعت له ښکاره ؤ صریحو، مسلمو
او ټینگو اصولو ځنی جلا (جدا) شوی دی او د دوی په منځ کښی اختلافونه اچول شوی دی، او
د دی اختلاف او انشقاق عاملین د هم دی عذاب لاندی راغلی دی. بیا هم د شکر ځای دی چه
د دی بی تمیزی په طوفان کښی د الله تعالی او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم له وعدی سره
سم یو عظیم الشان جماعت د پاک الله دا رسع ټینګه نیولی ده. او د «ما انا علیه و
اصحابی» په مسلک باندی قائم دی. (الحمد لله!) او د قیامت تر ورځی پوری به قائم وی. پاتی
شول هغه فرعی اختلافونه چه د لویو اصحابو رضی الله تعالی عنه او د مجتهدینو آئمه ؤ په منځ
کښی شته، هغه له دی آیت سره هیڅ تعلق نه لری. د دی فرعی اختلافونو پر اسبابو باندی
حضرت شاه ولی الله رحمه الله علیه په خپلو تصانیفو کښی کافی او شافی بحث کړی دی.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ

په هغه ورځ چه سپين به شي (ځيني) مخونه (د مؤمنانو) او تور به شي (ځيني) مخونه (د كافرانو)

تفسير : يعنى د ځينو په خيرو باندې به د ايمان او تقوى نور ځليږي. او عزتمن، موقر خوښ او خوشال به په نظر راځي. د دې په خلاف د ځينو مخونه به د كفر، نفاق، فسق او فجور په توروالې سره تور وي او له صورت ځنې به ئې ذلت او رسوائى له ورا ښكاري گواكي د دوى ظاهر صورت به د دوى د باطن هنداره (آئينه) وي.

فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيْمَانِكُمْ

پس هر څه هغه كسان چه تور شوى دى مخونه د دوى (نو وېه ويل شي دوى ته) آيا كافران شوى يئ تاسى وروسته له ايمان راوړلو ستاسى؟

تفسير : د دې الفاظو اطلاق پر مرتدانو، منافقانو، كتابيانو او عامو كافرانو يا پر گردو (تولو) مبتدعينو، فساكو او فجارو باندې كيږي.

«مرتد» هغه ته وايه كيږي چه وروسته له ايمان راوړلو ځنې بيا كافر شي.

«منافق» هغه دى چه په ژبه سره اقرار كوي خو په زړه كښى ترى انكار لري او كافر وي.

«كتابى» پخپلو انبياؤ او كتابونو باندې د ايمان لرلو مدعى وي چه د دې مطلب داسى كيږي

چه دوى هغه كرد (تول) زيرى چه د نبى كريم صلى الله عليه وسلم په نسبت ورگړى شوى دى ومنى او سم له هغو هداياتو سره زمونږ پر رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ايمان راوړي. مگر دوى په خپل انكار كښى له گردو (تولو) ځنې په مخ لارل گواكي دوى وروسته له ايمان راوړلو پر خپل كتاب او نبى باندې بيا كافيږي.

«مبتدع» هغه دى چه تش په خوله دعوى كوي چه مونږ د قرآن شريف او سنت تابعان يو او پر نبى كريم صلى الله عليه وسلم باندې مو ايمان راوړى دى مگر وروسته له هغه دير بى اصله او باطل شيان په دين كښى شاملوى يا د دين له ځينو ضرورياتو ځنې انكار كوي. او له اصلى دين څخه د باندې وځي هم دا طريقه دوى هم تر يوى درجى په ﴿الْقَرْتُمْ بَعْدَ إِيْمَانِكُمْ﴾ سره مخاطب كيږي. پاتى شول «فساق» چه د هغوى عقیده صحيحه وي كه دغه خطاب هغوى ته وي نو مطلب

به ئې داسى وي چه د ايمان له راوړلو ځنې وروسته دوى خپل عمل د كافرانو په شان ولى

وگرځاوه؟ گواكي له كفر څخه به عملى كفر مراد وي. او كه د عامو كفارو په حق كښى دا

خطاب ومانه شي نو حاصل ئې دا دى پاك الله كرد (تول) د فطرت په دين باندې پيدا كړى

دى نو تاسى هغه ايمانى فطرت ولى ضائع كړى دى؟ او ولى كافران شوى يئ؟ نور د آيت له

ښكاره سياقه راملومېږي چه دلته له كفره فعلى كفر، يعنى مذموم اختلاف او تفريق مراد دى.

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ
وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾

نو وڅکي عذاب په سبب د دی چه وی تاسی چه کافران کیدلی. او هر څه
هغه کسان چه سپین شوی دی مخونه د دوی نو وی به دوی په رحمت د الله
چه دوی به په هغه کښی تل وی (یعنی په جنت کښی).

تفسیر: ځکه چه جنت یوازی په عمل سره نه موندل کیږی - او سره له عمله د الله تعالی رحمت
او فضل هم ورته په کار دی. او جنت هم داسی یو ځای دی چه هلته الله تعالی د هوسانی
(قراری) او آرامی او ښه ژوندون هر راز (قسم) اسباب او سامان مهیا کړی دی.
تل کره فکر د عقبی! فضل غواړه د مولا!

رږر نشته په جنت کښی! جنت ځای دی د هوسا

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٨﴾

دا (چه تیر شول) آیتونه د الله دی مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده!)
په حقه سره، او نه دی الله چه اراده به کوی د ظلم له پاره د عالمیانو (د
عقاب په زیاتوالی یا د ثواب په لېوالی)

تفسیر: په حقیقی معنی سره ظلم هلته له سره ممکن نه دی، مگر په ښکاره طریقه سره هغه شی
ته چه تاسی ظلم ویلی شی د هغه صدور هم د الله تعالی له جانبه نه کیږی مثلاً داسی سخت احکام
بندگانو ته ولیږی چه له هغو ځنی یوازی د دوی رږول (تکلیفول) مقصود وی یا د رحمت په
مستحق باندی عذاب نازل کړی یا د لږی سزا په ځای دیره سزا ورکړی یا د کومی وړوکی
نیکی صله ور نه کړی. او نور. ښه وپوهیږئ چه د الله تعالی هر حکم چه دی خالص د بندگانو
د تربیت له پاره دی. او هره هغه معامله چه له هر چا سره ئی کوی بیخی له حکمت او مصلحت
سره سمه او موافقه ده.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَ اِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿١٩﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه

چه په ځمکه کښی دی، (سره له اسمانونو، ځمکو، مکلاً خلقاً او عبیداً) او (خاص) الله ته بیرته گرځول کیږی گرد (تول) کارونه (نو هر چاته به د دوی له اعمالو سره سمه جزا ورکوی)

تفسیر کله چه هر شی د الله تعالی مملوک او مخلوق دی او د هر کار پای او انجام د ده په قدرت کښی دی نو بیا به ولی او د څه له پاره ظلم او تیری وکړی شی؟

کُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ

بیئ قاسی (ای محمدی امته!) خیر (بهر د هر هغه) امت چه ایستلی شوی دی د پاره د خلقو .

تفسیر : د دی سورت په ۱۰۲ آیت ۱۱ رکوع کښی داسی ذکر شوی دی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ﴾ الآية - په دی منع کښی د هغه تناسب سره څه نور اوامر او نواهی او څه وعد او وعید هم راغلل. له دی ځایه بیا د هم هغه اول مضمون تکمیل کاوه شی. یعنی ای مسلمانانو! الله تعالی قاسی له گردو (تولو) امتو ځنی افضل او بهتر گرځولی بیئ! د الله تعالی په ازلی علم کښی له پخوا څخه هم دا مقرر او مقدر شوی ؤ چه د هغه خبر ځینو پخوانیو انبیاءو علیهم السلام ته هم ورکړی شوی ؤ څرنگه چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له گردو (تولو) انبیاءو علیهم السلام ځنی افضل او بهتر دی، د ده امت هم له گردو (تولو) امتونو او اقوامو ځنی ښه او بهتر دی ځکه چه له گردو (تولو) ځنی اشرف او اکرم رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی په برخه شوی دی. او دیر زیات پاتی کیدونکی او ښه کامل شریعت ئی په نصیب دی. د علومو او معارفو وروڼه به د دوی په مخ کښی پرانیستلی شی، د ایمان، عمل، تقوی او انسانیت گردی (تولی) څانگی به د دوی له محنت او ځان جارولو (قربانولو) ځنی زرغونی او ودانیږی دوی به د کوم خاص قوم، نسب یا مخصوص ملک او اقلیم پوری مخصوص او محصور نه وی بلکه د دوی د عمل دائره به گرد (تول) عالم او د انسانی ژوندون گردو (تولو) دائرو او اړخونو (طرفونو) لره نیوونکی او محیطه وی. ګواکی د هم دوی وجود به د دی له پاره وی چه د نورو خیر غوښتنه وکړی. او تر څو چه ممکن وی دوی د جنت د دروازو او ورونو پوری راوولی او ورنه ئی باسی ﴿اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ کښی هم دی لوری ته اشاره ده.

تنبيه : د دی آل عمران سورت په ۸۱ آیه ۹ رکوع په ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ﴾ الآية - کښی زمونږ د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د کبری امامت او جامعیت بیان شوی ؤ د آل عمران سورت په ۹۶ آیت ۱۰ رکوع کښی په ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ﴾ الآية - کښی د ده د امت د قبلی علویت او لوړه مرتبه وښووله شوه د آل عمران

سورت په ۱۰۳ آیت ۱۱ رکوع کښی په ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا﴾ الآية - کښی نی د ده د امت د کتاب او د شریعت مضبوطی ښکاره کړه اوس دلته د دی آل عمران د سورت په ۱۱۰ آیت ۱۱ رکوع او هم دی مخ له شروع نه د دی مرحومه امت د فضیلت او عظمت اعلان کاوه شی،

تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

چه حکم کوئ تاسی (هر چاته) په معروف (نیکي) سره . او منع کوئ تاسی (هر شوک) له منکر (بدی) ځنی

تفسیر: په «منکر» کښی خراب کارونه لکه کفر، شرک، بدعتونه، قبیحه رسوم، فسق فجور، هر راز (قسم) بداخلاق، او غیر معقولي خبری شاملی دی. له دی منکراتو ځنی ممانعت هم په خو دولونو (طریقو) وی. کله په ژبه، کله په لاسونو، کله په قلم، کله په توره او توپک کله په «اکبر جهاد» سره. الغرض هر راز (قسم) جهاد په دی کښی داخل دی. دا صفت په داسی عمومیت او اهتمام سره چه په محمدی امت کښی لیده کیږی په پخوانیو امتونو کښی د هغه مثال او نظیر نه مونده کیږی.

وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

او ایمان لری په الله باندی (په دوام او ثبات سره)،

تفسیر: په الله جل جلاله باندی په ایمان لرلو کښی د ده پر توحید، د ده پر رسولانو، د ده پر کتابونو، د ده پر پرېستو او نورو مؤمن به شیانو باندی ایمان لرل هم داخل دی. رښتیا خو دا ده چه د خالص او کامل توحید شیوع (خورول) او اهتمام په دی اندازه سره چه الله الحمد په محمدی شریعت کښی شته په نورو امتونو کښی نه و حضرت عمر رضی الله عنه فرمایلی دی. «هر سړی چه له تاسی ځنی غواړی چه په دی امت (خیر الامم) کښی داخل شی ښائی چه د الله تعالی شرط پوره کړی!» یعنی «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» او «ایمان بالله» چه د هغه حاصل پخپله د ځان اصلاح او د نورو اصلاح ده، ځان ته دی غوره کړی، چه د حضراتو صحابه و رضوان الله تعالی علیهم اجمعین له شان څخه دی.

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَالْكَثَرُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾

او که ایمان راوردی وی اهل د کتابونو (په قرآن او محمد نو) خامخا به و (دا ایمان بهتر) خیر دوی لره، ځینی له دوی څخه مؤمنان دی. او زیات د دوی فاسقان دی (نافرمانان متمردان په کفر).

تفسیر : یعنی که کتابیانو ایمان راوردی وی نو دوی به هم په دی «خیرالامم» کښی شاملیدل چه د هغه له امله (وجی) به د هغوی عزت په دنیا کښی زیاتیده او په آخرت کښی به ئی دوه مثله اجر مونده ، مگر د افسوس ځای دی چه پرته (علاوه) له څو تنو لکه عبدالله بن سلام یا نجاشی یا نورو بل هیچا دا حق ونه مانه او سره د حق له وضوحه په هم هغه نافرمانی کښی ټینگ ولاړ دی.

لَنْ يَضُرَّكُمْ إِلَّا أَذًى وَإِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُؤْلُوكُمْ ۚ الْأَدْبَارُ لِلَّذِينَ لَا يُنْصَرُونَ ﴿٣١﴾

له سره به ضرر ونه رسوی تاسی ته (دغه فساق په هیش باب کښی) مگر په (لږ) ربرولو (تکلیفولو) (د ژبی) او که جنگ وکړی دوی له تاسی سره نو وبه گرځوی دوی تاسی ته شاوی (خپلی تیښتی ته) بیا به له دوی سره مرسته (مدد) ونه کړه شی. (بلکه له تاسی سره به د خالق او مخلوق مرستی (مدد) وی).

تفسیر : یعنی که زیات کسان نافرمانان دی څه پروا نه لری. نه ښائی چه تاسی د دوی له اکثریت څخه یا له ظاهری ساز او سامان څخه وویریرئ. ای محمدی خیر الاممه! د الله تعالی وعده له تاسی سره داسی ده چه دا شیطانی لښکر ستاسی هیش شی ته ضرر نشی رسولی (مشروط په دی چه تاسی خپل خیر الامم توب ثابت کړئ) بس دوی هم دغومره کولی شی چه په خوله کنځلی درته وکړی او د نامردانو په شان تاسی ته بد ووائی یا په رښتیا او دروغو څه عارضی ربر او تکلیف در ورسوی. نه چه پر تاسی باندي غالب او مسلط شی یا کوم لوی ملی ضرر او قومی نقص تاسی ته در واړوی دا له سره دوی نشی کولی که په جنگ کښی له تاسی سره مخامخ شی نو شا اړوی او تښتی او له هیش لوری هغوی ته مرسته (مدد) نه وررسیږی چه د دوی د هغی ماتی مخه ونیسی. لله الحمد دغه پخوا ویل حرف په حرف ثابت شول. او د لویو اصحابو رضوان الله تعالی علیهم اجمعین په زمانه کښی دا گردی (تولی) پښی پر کتابیانو باندي اجرا او تطبیق شوی. کتابیانو د اسلام او مسلمانانو د ناکامی او تباهی له پاره دیر زیات تکلیفونه وگالل (تیر

کړل) او راز راز (قسم قسم) پلمی (فریبونه) او دسیسی (فتنی) ئی جوړی کړی او زیات زور ئی ولگاوه مگر د مسلمانانو یوه وینه ته ئی هم څه نقص او ضرر ونه شو رسولی هر چیری چه مقابله وشوه د «حمر مستنفره» په شان تبتیدل او په هر ځای کښی به د الله تعالی نصرت او امداد د هم دغه خیر الامم په نصیب ؤ او دښمنان به د بد حواسی او بیکسی په حال کښی مقهور او مخدول کیدل، هر لوری ته به تبتیدل یا به بندیان کیدل. یا به ئی د تسلیم غاړه کیښوده. یا به جهنم ته رسیدل. فله الحمد والمنه.

ضَرَبْتُ عَلَيْهِمُ الدِّالَّةَ آيْنَ مَا تُقِفُوا إِلَّا بِحَبْلِ مِّنَ اللَّهِ وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ

مقرر کړی شو په دوی باندی ذلت (خواری په سبب د کفران د نعمت) په هر ځای کښی چه وموندلی شی دوی (هیڅ وخت به عزت دوی ته نه وی) مگر (چه منگولی ولگوي) په رسئ د الله او په رسئ د خلقو (پناه د مسلمانانو)

تفسیر : دا آیات د کتابیانو له جملی څخه خاص په یهودانو پوری متعلق ښکاری لکه چه د کلام له سیاقه او د قرآن کریم له نورو آیتونو ځنی ظاهر دی. یعنی پر یهودانو باندی ذلت د تل له پاره مقرر شوی دی. دا کمبختان هر چیری چه وموندل شی، خواری او ذلت به دوی پوری نښتی وی او هیڅ به تری نشی لری کیدی خورا (دیر) دولتمندان یهودان هم په آزادی او خپل واکي سره د خپل ځان او مال حفاظت نشی کولی. ځکه چه دوی هیچیری د کوم آزاد او مستقل حکومت مالکان نه دی او په گرده (توله) دنیا کښی بی پته او بی عزته پراته دی او یواځی د ﴿وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ﴾ په وسیله دوی لږ څه هوسائی (ارام) او ژوندون کوی، یعنی (تورات) د ځینو احکامو د تعمیل په وسیله پاتی دی یا په ﴿وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ﴾ ژوند کوی، یعنی د نورو د حمایی تر سیوری لاندی خپلی شپی تیروی. او د هر چا په تابعیت کښی چه دی د هغوی تر سیوری (سوری) لاندی پراته دی (کذا فی الموضح) ځینو مفسرینو له ﴿وَحَبْلِ مِّنَ اللَّهِ﴾ او له ﴿وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ﴾ ځنی د الله تعالی ذمه او د مسلمانانو عهد مراد کړی دی. یعنی پرته (علاوه) له دی چه له مسلمانانو سره عهد وکړی او د الله تعالی په ذمه کښی راشی. ځینی وائی چه له ﴿وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ﴾ ځنی اسلام مراد دی. یعنی د اسلام په منلو سره له دی خواری ځنی وتلی شی یا په معاهده سره ځان تری ساتلی شی ځکه چه په معاهده کښی هم د دوی ځان او مال مامون او مصون پاتی کیږی. والله اعلم.

وَبَاءُ وَغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَخُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾

او وگرځيدل (اخته شول) دوى په غضب (قهر) له (جانبه د) الله او مقرره كړ
شو پر دوى باندې مسكنت (محتاجي) دا (محتاجي او غضب) په سبب د دى
دى چه بيشكه دوى وو چه كافران كيدل په آيتونو (احكامو) د الله او وژل به
ئى انبياء (لكه شعيب، يحيى، زكريا او نور) په ناحقه سره (پخپل اعتقاد
هم)، دا كفر او قتل په هغه سبب ؤ چه سرکښى كوله او وو دوى چه له
حدودو به تيريدل (د عصيان په سبب)

تفسير : يعنى په نافرمانى كولو كښى له حده تير شول، چه د هغه انتهائى اثر دا ؤ چه د الله
تعالى له صريحو آيتونو ځنې ئى انكار كاوه، او د معصومو (بيگناهو) انبياءو قتل ته تيار شول.
هم دغه مضمون د «البقرة» په ٦١ آيت ٧ ركوع كښى تير شوى دى د هغه فائده دى دلته هم
ولوسته شى!

لَيْسُوا سَوَاءً مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتَّبِعُونَ آيَاتِ اللَّهِ أَنْاءَ اللَّيْلِ
وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَٰئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١١٤﴾

نه دى دوى (تول اهل د كتاب سره) برابر ځينى د اهل د كتابونو يوه فرقه
ده چه سمه ولاړه ده (په حق باندې) چه لولى دوى آيتونه د الله په ساعتونو د
شپې حال دا چه دوى سجدى كوى ايمان راوړى په الله باندې او په ورځي
آخري، (د قيامت) باندې او امر (حكم) كوى (خلقو ته) په معروف (نيكي)
سره او منعه كوى (خلق) له منكر (بدئ) ځنې او تلوار كوى په ښو كارونو
كښى (تاخير نه كوى)، او دغه كسان له صالحانو ځنې دى.

تفسیر: د دی گردو (تولو) کتابیانو حال یو شان نه دی. د دومره بدانو په منځ کښی څه ښه کسان هم شته. او د دی مسخه شویو اشقیاوو په منځ کښی ځینی سعید ارواح هم موجود دی. چه دوی ته (حق سبحانه و تعالیٰ) د حق منلو توفیق ورکړی دی او د اسلام په غیر کښی ننوتلی دی. او د حق په لاره کښی هسی سم او مستقیم رهی (روان) دی چه هیڅ یو طاقت دوی له هغی لاری ځنی نه شی کړولی، د دوی په منځ کښی داسی سری هم شته چه د شپی له مخی له خوږو خوبونو او له پستو بسترو څخه پاڅیږی، اودس کوی او د الله تعالیٰ په مخ کښی درېږی، او د ده په حضور کښی خپله خضوع، خشوع او تذلل وړاندی کوی. او د نیاز تندی پر ځمکه باندی ږدی. او په لمانځه کښی له هغه سره مناجات کوی. او د ده پاک قرآن لولی، او په الله تعالیٰ او آخرت باندی په ښه ډول (طریقه) ایمان راوړی او د خالص توحید قائلان دی، او د قیامت له ورځی څخه ویرېږی. او که کوم ښه کار ته ویل شی نو په مندو ورځغلی او له نورو څخه په مخ کښی ور درومی بیا نه یوازی دوی پخپله پر سمه صافه لاره باندی ځی، بلکه نورو ته هم تشویق، ترغیب، لارښوونه او هدایت کوی، بلاشبهه په دی یهودانو کښی دا خلق هغه کسان دی چه دوی ته الله تعالیٰ د نیکبختی صلاح، رشد او فائدی یوه خاصه برخه ورعطا کړی ده، دا د عبدالله بن سلام او د هغه د ملگرو ذکر ؤ. رضی الله تعالیٰ عنهم.

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوا۟

او هر څه چه کوی دوی له خیره (ښه) پس له سره به ضائع نه کړی دوی لره (ثواب د) هغه کار.

تفسیر: بلکه دوه مثله اجر به مومی، لکه چه د «قصص» په ۴۵ آیه ۶ رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿وَلِلّٰهِ يُوْتُوْنَ اَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوْا﴾ او په صحیح حدیث کښی نبی کریم علیه الصلوٰة والتسلیم د هغه تشریح فرمایلی ده.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِالْمُتَّقِيْنَ ﴿۱۱۵﴾

او الله ښه عالم دی پر (احوالو) د پرهیزگارانو (هم).

تفسیر: د هم دی له امله (وجی) چیری چه د یهودانو د خرابیو ذکر راځی حق سبحانه و تعالیٰ دا پرهیزگاران تری جلا (جدا) او مستثنیٰ کوی او سم د دوی له تقویٰ او پرهیزگاری سره په دنیا او آخرت کښی له هغوی سره بیخی جلا (جدا) او ممتازه معامله کوی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ
 مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٩﴾
 مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا
 صُرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ ط

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی غنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابه) د الله هیڅ شی! او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ دی). دوی به په هغه (اور) کښی تل وی (بی انتها، بلا انقطاع) مثال د هغه مال چه صرفوی (ئی کافران د الله په لاره) په دی ژوندانه د دنیا (لږ خسیس) کښی په شان د مثال د هغه باد دی چه وی په دی باد کښی ډیره یخنی (یا اور) چه ورسیری (دا باد) کښت (فصل) د یوه قوم ته چه ظلم ئی کړی دی پر ځانونو خپلو پس هلاک کړی دغه کښت (فصل).

تفسیر : د صالحانو او د متقیانو په مقابل کښی دلته د کافرانو د حال او د انجام ذکر فرمائی پخوا ئی فرمایلی ؤ . ﴿ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ ﴾ یعنی د مؤمنانو نیکی که څه هم ډیره وډه وی بی اجره نه پاتی کیږی او د دوی د هیڅ یو ښه کار بیقدری نه کیږی. بالعکس کافران هر څومره چه مال او قوت په دنیا کښی ولگوی، اگر که دوی ئی پخپل زعم لوی ثواب او ښه خیرات وگنئی، په آخرت کښی ئی هیڅ قدر او پوښتنه نه کیږی، ځکه چه د ایمان او د صحیح معرفت د روح نه لرلو له سببه د هغه هر عمل بیکاره او بی فائدی دی، د هغه جزا به هم داسی فانی او ناپایښته په هم دغه فانی دنیا کښی ورسیری. د عمل ابدی ساتونکی ایمان او ایقان او باور دی، او پرته (علاوه) له ایمانه د هر عمل مثال داسی وگنئی لکه چه کوم شریر یا ظالم فصل وکړی، یا په باغ کښی نیالگی کیږدی، او د هغه د ساتلو څه انتظام او فکر ونه کړی، او له واورې او بلی غنی ئی ونه ساتی او د هغه له څو ورځو زرغونتیا او ښکلی ننداری غنی خوښ شی، او راز راز (قسم قسم) هیلې او امیدونه د هغو په نسبت پخپل زړه کښی وگرځوی. چه ناڅاپه د هغه شرارت او د بدبختی په اثر سخته سیلی ولگیږی، او پر هغو شینکو باندی دومره واوره او بلی ولویږی چه یو په یو هغه تک شین فصل او باغ خراب کړی او وئی سوځوی، او دی په پای (آخر) کښی د دی تباهی په نسبت خپلی گوتی وچیچی او خاورې په سر

باد کړی نه ئی هیلې (ارمانونه) پوره شی. او نه ئی امیدونه په غای شی او نه د اړی او احتیاج په وخت کښی د هغه له پیداواریه منتفع شی، او کله چه دا تباهی د ظلم او د شرارت سزا وه نو غکه پر دغه مصیبت باندي څه اخروی اجر هم لکه چه مؤمنان ته په داسی مواردو کښی وررسیږی په لاس نه ورځی کتمت (هو بهو) هم دا د هغو کفارو احوال دی چه په کفر او شرک باندي تینگ ولاړ وی، او پخپلو خیالاتو او چرتونو (وهمونو) دیر خیر او خیرات ورکوی. پاتی شول هغه کمبختان چه د هغوی زور، قوت، مال او شته د حق او د اهل حق په دښمنی، یا په فسق او فجور کښی لگیری نو د دوی د حال پوښتنی نه دی په کار، ولی چه دوی نه یوازی خپل مال خوشی چتی (فضول) صرفوی بلکه په دی مال صرفولو سره غان ته لا نور زیان او وبال هم اړوی، دی گردو (تولو) ته ښائی چه په یاد ئی ولری. «مال وی - که اولاد - هر شی چه وی، د الله تعالی د عذاب مخه نشی اړولی، او نه د متقیانو په مقابل کښی دوی پخپلو هیلو (امیدونو) باندي بری مومی.

تنبیه : «ریح» مفرد لفظ په قرآن کریم کښی عموماً د عذاب په مورد کښی مستعمل شوی دی. لکه ﴿رِيحُ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ او ﴿وَلَمَّا أَسْلَمْنَا بِمَاءٍ﴾ او ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا﴾ الآية - او د «رحمة» په موقع کښی د جمعی لفظ «ریاح»، راغلی دی لکه ﴿يُرْسِلُ الرِّيْحَ مُبَشِّرَاتٍ﴾ . او ﴿وَأَرْسَلْنَا الرِّيْحَ لَوَاقِحَ﴾ الآية - او ﴿يُرْسِلُ الرِّيْحَ بُشْرًا﴾ الآية - کذا ذکره ابوحيان.

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ أَنْفُسُهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٤﴾

او نه دی ظلم کړی پر دوی باندي الله وليکن پر غانو خپلو ظلم کوی دوی (په کفر سره چه د حسناتو د ضیاع موجب دی).

تفسیر : داسی دی ونه گنل شی چه «هر کله د کافرانو هیڅ یوه نیکی نه منله کیږی، نو پر دوی باندي معاذ الله د الله تعالی له جانبې ظلم او تیری شوی دی» داسی نه ده! غکه چه دوی دا ظلم پخپلو غانونو باندي پخپل لاس کړی دی، که دوی کفر او شرک خپلو غانونو ته نه غوره کولی نو دغه بده ورځ به ورته نه پیښیده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِّنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا
وَدُّوْا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَأَ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ
أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی دوستان د راز (له هیڅ فرقې نه چه وی) غیر له تاسی (مؤمنانو) هیڅ کمی نه کوی دوی له تاسو سره د فساد (او ضرر رسولو)، دوست گنې دوی ضرر ستاسی، په تحقیق ښکاره شوی دی بغض او دښمنی له خلو د دوی نه او هغه بغض چه پتوی ئی سینی (زړونه) د دوی ډیر لوی دی (له هغه چه په خله ئی وائی)، په تحقیق بیان کړی دی مونږ تاسی ته علامی (د نفاق د دوی) که یئ تاسی چه عقل چلوئ پکښی (پوهیږئ)

تفسیر : غینې وائی دا آیتونونه د یهودانو په باب کښی نازل شوی دی. ځکه چه غینې مسلمانان د (حلف جوار) یعنی د گاونډیتوب دوستانه معاهده او د نورو خبرو په بناء چه کوم تعلقات ئی پخوا له اسلامه له هغوی سره لرل، وروسته له اسلامه ئی هم هغه مناسبات له دوی سره همغسې تینگ وساتل، او د دوستی په اعتماد به مسلمانانو له دوی سره د غینو پتو خبرو او خصوصی مشورو په اخفاء کښی زیات اهتمام نه کاوه. او د غینو په نزد دا آیتونه د منافقانو په حق کښی نازل شوی دی ځکه چه په عادی ډول (طریقه) به خلکو دوی ظاهراً مسلمانان گڼل، او دومره زیات احتیاط به ئی قری نه کاوه، چه د دی بی احتیاطی له امله (وجی) د سخت زیان د رسیدلو اندیښنه وه. حق تعالی دلت په صاف او ښکاره ډول سره تنبیه راکړه چه مسلمانان دی د خپل حقیقی مسلمان ورور غنی پرته (علاوه) بل چاته د خپل د زړه خبره او پته مرکه (راز) نه ورښی ځکه که یهودی وی یا نصرانی منافق وی که مشرک له دوی غنی هره یوه ډله چه وی ستاسی حقیقی خیر غوښتونکی نه دی، بلکه دا خلق تل په دی کوښښ کښی لگیا دی چه تاسی تیرباسی، او په هر چم (فریب) سره چه وشي څه زیان در ورسوی، او په دینی او دنیوی خرابیو کښی تاسی اخته کړی د دوی خوښه هم دا ده چه تاسی په تکلیف کښی اوسئ، او په یوه نه یوه تدبیر تاسی ته کوم دینی یا دنیوی نقصان درورسیږی. هغه دښمنی او بغض چه د دوی په زړونو کښی دی هغه خو ډیر زیات دی. لیکن ډیر ځلی داسی هم کیږی چه دوی د عداوت او غیظ د جذباتو په مقابل کښی مغلوبیږی. د هم دی رخی، (کښی) حسد او دښمنی له امله (وجی) د دوی ژبی د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی نه دی، نو د عقلمن سری دا کار نه دی چه هسی خبیث باطن دښمنان خپل رازداران وگرځوی. حق تعالی د دوست او دښمن علامی، او د مؤلاتو او نورو احکام په ښکاره ډول (طریقه) سره بیان فرمایلی دی، په هر هغه چا کښی چه عقل وی، له هغه غنی به کار اخلی (د کفارو د مؤالاتو په نسبت څه تفصیل پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی تیر شوی دی او څه نور په «المائدة» او نورو کښی راځی.

هَآنتُمْ أَوْلَاءُ يُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ

واورئ خبردار شی! تاسی هغه کسان یی چه دوستی کوئ له دوی سره او نه کوی دوستی دوی له تاسی سره او تاسی ایمان لرونکی یی پر ټولو کتابونو.

تفسیر : یعنی دا څومره بی موقعه خبره ده چه تاسی د هغوی په دوستی باندی نازیږئ! او هغوی ستاسی دوستان نه دی بلکه ستاسی بیخ ایستونکی دښمنان دی او عجیبه لا دا ده چه تاسی آسمانی کتابونه اعم له دی چه هغه د هر قوم وی او په هره زمانه کښی معمول وی، پر هر نبی الله باندی چه نازل شوی وی گرد (ټول) منئ (پر هغو باندی چه حق تعالی ئی نومونه راښودلی دی بالتفصیل، او پر هغوی باندی چه نومونه ئی نه دی راښودلی بالاجمال ایمان لرئ) په خلاف د دی دا خلق ستاسی کتاب او نبی علیه السلام نه منی بلکه دوی پر خپلو کتابونو او انبیاء باندی هم صحیح ایمان نه لری په دی لحاظ سره ښه خو به داسی ؤ چه هغوی به له تاسی سره مینه او محبت کولی او تاسی به له دوی ځنی ډیر لری گرځیدئ او نفرت او بیزاری به مو ښکاروله مگر دلته خو معامله سرچپه او بالعکس ده.

وَإِذْ الْقَوْمُ قَالَُوا آمَنَّا

او کله چه یو ځای شی دوی له تاسی سره نو وائی دوی ایمان مو راوړی دی،

تفسیر : منافقینو خو به تل هم داسی ویل «عامو یهودانو او نصرانیانو هم پخپلو خبرو او اترو او مباحثو کښی آمنا - مونږ مؤمنان یو!» ویل له دی وینا ځنی د هغو مقصد دا ؤ چه مونږ په خپلو کتابونو باندی ایمان لرو او هغه منو!.

وَإِذَا خَلَوْا عَصَوْا عَنْكُمْ الْأَمْرَ مِنَ الْغَيْظِ

او کله چه یوازی شی دوی نو چیچی دوی په تاسی باندی سرونه د گوتو له (ډیره) قهره،

تفسیر : یعنی د اسلام د عروج او پخپلو منعونو کښی د مسلمانانو د مینۍ، الفت او محبت له لیدلو څخه دا خلق له ډیره بغضه او عناده سوځی او مری او څرنګه چه د مسلمانانو په خلاف هیڅ جرأت او اقدام نه شی کولی، نو ځکه د ډیره قهره او غضب او خپګان له امله (وجی) غاښونه او گوتی سره چیچی.

قُلْ مَوْتُوَابِغِيظِكُمْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) مړه شی! په قهر (او بغض) خپل سره،.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اسلام او مسلمانانو ته لا زیات ترقیات او فتوحات ور په برخه کوی نو تاسی پخپل غیظ، غضب او غصه کښی وړئ! که له دیرو لغتو وهلو غنی مو سا وخیژی خو بیا به هم ستاسی دا هیلې او آرزوګانې نه پوره کیږی. او الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) اسلام غالب او مسلمانان بریالیان (کامیاب) کوی.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

بیشکه چه الله عالم دی په هغو (خبرو هم) چه په سینو (زړونو) کښی دی (نو دوی ته به پری جزا ورکوی)

تفسیر: نو له هم دی امله (وجی) ئی مسلمانان د دی شریرانو په باطنی حالاتو او قلبی جذباتو مطلع کړل. او دوی ته داسی سزا هم ورکوی چه د دوی د دغو پتو شرارتونو او پتو عداوتونو سره هم تناسب ولری.

إِنْ تَسِسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُوءُهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا

که ورسپړی تاسی ته کومه ښیکنه (لکه فتح یا غنیمت) نو خپه کوی دوی او که ورسپړی تاسی ته کومه بدی (خپګان لکه قتل یا هزیمت) نو خوشالپړی دوی په سبب د هغه .

تفسیر: که ستاسی یو څه ګټه او فائده د دوی تر سترګو شی مثلاً ستاسی اتحاد یو جهتی، پر دښمنانو باندی غلبه او نور وویښی نو د رځی (کښی) او حسد په اور کښی نینۍ نینۍ کیږی. او که چیری پر تاسی کوم مصیبت یا خپګان راشی نو دوی له دیری خوښی او خوشالی پخپلو کالیو (جامو) کښی نه ځائیږی نو ښه! داسی پست او ښکته قوم سره همدردی لرل او له هغو غنی د خیر غوښتلو څه هیله(امید) او توقع کیدی شی؟ چه تاسی د هغوی په لوری د دوستی او خپلوی لاسونه ور وړاندی کوئ.

وَلَنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا أَلَيْسَ كَيْدُ هُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ۝

او که صبر و کړئ تاسی (پر اضرار د دوی) او عُحان وساتئ تاسی (له دوستی د دوی) نو ضرر به نه رسوی تاسی ته مکر، فریب د دوی هیڅ شی، بیشکه چه الله په هغو کارونو چه دوی (نی) کوی (هم) ښه احاطه کوونکی (او هر شی ورته معلوم) دی.

تفسیر : ممکن ؤ چه چاته دا خیال پیدا کیده چه که مونږ له دوی سره دوستانه تعلقات ونه لرو نو دوی ته به لا زیات غیظ او غضب ورځی او زمونږ په خلاف به تدبیرونه کوی او لا زیات زیان به رارسوی. د دی عُحاب نی داسی ورکړ چه که تاسی په صبر او استقلال، تقوی او طهارت باندی ټینگ ولاړ اوسئ نو د هغوی به هیڅ ډول (قسم) مکر او فریب پر تاسی نه چلیږی. هر راز (قسم) کار چه دوی کوی هغه ټول الله تعالی ته معلوم دی او الله تعالی ته هر کله دا قدرت حاصل دی چه د دوی د مکر او فریب جالونه گرد (تول) سره وشلوی. تاسی خپله معامله له الله تعالی سره پاکه او صافه وساتئ! بیا نو ستاسی له لاری هر راز اغزی او خندونه لری کیږی. تر دی وروسته د (احد) د غزا ذکر راځی چه په هغی کښی ځینی مسلمانان د منافقانو له اغواء کونکو حرکاتو ځنی لږ څه متأثر شوی وو. او نژدی ؤ چه د مسلمانانو د دوو قبیلو له لاسونو د صبر او تقوی لمن خوشی شی. او منافقانو ته د خوښی موقع په لاس ورشی. مگر الله تعالی د هغوی لاس ونیوه او دا قبیلې نی له خورا (دیر) سختو ښوئیدلو څخه وژغورلی (بچ کړی).

وَاذْغَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۚ
إِذْ هَمَّتْ طَآئِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ۝
وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝

او (یاد کړه ای محمده!) چه راووتی ته په اول د ورځی کښی له کوره خپله چه تیارول دی مؤمنانو ته (په احد کښی) عُحایونه له پاره د جنگ او الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر گردو (ټولو) احوالو) کله چه

قصد و کړ دوو طائفو له تاسې د دې خبرې چه بی زړه شی دوی (له جنگه) حال دا چه الله ولی (مددگار) د دوی ؤ او خاص پر الله دی نو توکل وکړی مؤمنان او خامخا په تحقیق مرسته (مدد) کړی وه له تاسې سره الله په (جنگ) د بدر کښې حال دا چه تاسې کمزوری وئ نو وویرېږئ له الله نه له پاره د دې چه شکر وکړئ تاسې (د نعمتونو او احسانونو د ده).

تفسیر : په دې آیت کښې د (احد) د غزا واقعه یاده شوی ده. دا واقعه داسې وه چه د هجرت په (۲) کال د رمضان المبارک په میاشت د (بدر) په مقام کښې د مسلمانانو او قریشو د فوځونو په منځ کښې لوی تصادم واقع شو چه په هغه کښې د مکې معظمې له کفارو (۷۰) نومیالی سړی مقتول او (۷۰) تنه بندیان شول. له دې تباہ کوونکې او سپکوونکې ماتې څخه د قریشو د انتقام لمبې پورته شوی. د هغو وژل شوی ؤ مشرانو وارثانو او خپلوانو گردو (تولو) عربو ته د غیرت او حمیت دعوت ورکړ او له مکیانو ځنې ئې غوښتنه وکړه چه «هغه تجارتی مال چه له (شام) ځنې راوړی شوی دی (چه هم هغه د بدر د غزا سبب ؤ.) گرد (تول) سره په هم دی مهم کښې صرف کړ شی! خو مونږ له محمد او محمدیانو څخه د خپلو مقتولینو بدل او انتقام واخیستی شو.» دا خبره گردو (تولو) سره ومنله او د هجرت په (۳) کال قریشو سره نوری قبیلې هم پر (مدینې منورې) باندې د تعرض په قصد ووتلی تر دې چه له دوی سره ښځې هم د جنگ په نیت او د دې له پاره چه د ضرورت په وخت کښې نارینه ؤ ته غیرت ورکړی او د دوی د ماتې مخه ونیسی روانی شولی. کله چه دغه دری زیرزه لښکر په وسلو او تجهیزاتو (تیارو) سره له مدینې منورې ځنې (۳) یا (۴) میله لرې (د احد) د غره سره نژدی د چارشنبې په ورځ د شوال (۱۲) د هجرت په دریم کال واپړول نو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له خپلو اصحابو سره جرگه او مشوره وکړه. د رسول الله مبارک رایه داسې وه چه پخپله په مدینې منورې کښې اسلامی مجاهدین پاتی شی ځکه چه په هم هغه ځای کښې هم د مکې معظمې له کفارو سره په ډیری آسانی او کامیابی سره غزا کیدی شی. د دې فکر تائید د دوی له یوه خوب څخه هم شوی ؤ دا رومبې ځلی ؤ چه له رئیس المنافقین (عبدالله بن ابی) ځنې هم رایه واخیسته شوه چه د ده رایه هم د رسول الله مبارک له رائی سره موافقه وه. مگر ځینې هغه پر جوش مسلمانان چه د بدر په غزا کښې نه وو شامل شوی. او د غزا او شهادت په درجې موندلو پسې مضطرب وو په دې باندې ټینگ شول چه مونږ ته ښائی چه له ښاره د باندې ووځو او هلته له کفارو سره مقابله وکړو خو دشمن د ضعف او د ویرې گمان پر مونږ باندې ونه کړی د آراؤ اکثریت په وتلو باندې غوټه شو. په هم دی شور ماشور کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته ولاړ او څغره ئې واغوسته او خپله وسله ئې واخیسته او د غزا په نیت د باندې ووت. د پاک رسول الله په غیاب کښې ځینو کسانو ته هسی یو خیال پیدا شو چه «مونږ ولی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خیاله مخالف دوی ته عرض وکړ چه د غزا له پاره د باندې ووځئ!» نو

ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له کور ځنی د راوتلو په وخت کښی د دوی په لور حضور کښی عرض وشو. «یا رسول الله! کله چه ستاسی پاکه اراده پر دی باندی ده چه هم دلته مدافعه وکړو نو راځئ چه هم دلته سنگر ونیسو» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «یو نبی ته دا خبره مناسبه نه ده کله چه دی څخه واغوندی، او وسله په لاس واخلي، او غزا ته خپله ملا وتړی بیا بی له قتاله وسله له ځانه لری کړی.» کله چه دوی له مدینې منورې ځنی د باندی تشریف یووړ، نژدی یو زر تنه مجاهدین له دوی سره وو. مگر عبد الله بن ابی نژدی سره له (۳۰۰) سړیو (چه ځینی مسلمانان هم پکښی وو) له لاری څخه بیرته وگرځیدل او ویل به ئی «کله چه ده زما په خبره باندی غوړ کښینښود او زما په مشوره ئی عمل ونه کړ نو مونږ هم دی ته اړ (تیار) نه یو چه وجنگیږو او خامخا خپل ځانونه مړه کړو» ځینو مشرانو (ابن ابی) وپوهاوه چه «راځه! چه غزا ته ولاړ شو! چیری ځی؟» خو (ابن ابی) ونه منله او ټول سره ستانه (واپس) شول. په پای (آخر) کښی رسول الله مبارک سره له (۷۰۰) مجاهدینو د جنگ ډگر (میدان) ته ورسیدل. او رسول الله مبارک بالذات د لښکرو صفونه وتړل او هر یو ټولی ئی په مناسب ځای کښی وټاکه (مقرر که) او هغوی ته ئی خپلی وظیفی وروښودلی. او امر ئی وفرمایه «ترڅو چه زه د جنگ حکم در نه کړم تاسی مه جنگیږئ! او په خپلو ځایونو کښی منتظر اوسئ!» په دی منع کښی د عبدالله بن ابی د جلاوالی (جداوالی) او د تحریک په اثر د دوو قبیلو بنو حارثه او بنو سلمه په زړونو کښی لږ څه کمزوری پیدا شوه او د مسلمانانو د لږ تعداد له کبله (وجی) ئی زړونه سره وربړیدل او داسی خیال ورپیدا شو چه د جنگ له ډگره ځان بیرته وکارې. مگر حق جل وعلی شان) د دوی لاس ونیوه. او له دوی سره ئی مرسته (مدد) وکړه او زړونه ئی ټینگ کړل او دا ئی ور په زړه کړ چه د مسلمانانو اعتماد او د ادینه ښائی یوازی په الله تعالی باندی وی. او ښائی تل ترته د الله تعالی په اعانت او نصرت باندی متوکلان وی. تعداد، سامان، لوازم تجهیزات او نور دومره اهمیت نه لری. کله چه الله تعالی څوک غواړی چه مظفر او منصور وگرځوی نو له گرد (ټول) ساز او سامان ځنی ئی مستغنی او بی پروا کوی. او د غیبی تائید «فتح مبین» ور په برخه کوی. لکه چه د «بدر» په غزا کښی داسی وشو. نو مسلمانانو ته ښائی چه تل له الله تعالی ځنی وویږیږی خو د الله تعالی له جانبه دوی ته لا انعام او احسان او د ډیر شکر کولو موقع په لاس ورشی. د «بدر» د غزا پوره تفصیل د «الانفال» په سورت کښی راځی د هغه په فوائدو کښی دی وکوت شی!.

تنبیه : له دوو فرقو ځنی مراد «بنو حارثه» او «بنو سلمه» دی. اګر که په دی آیت کښی دوی ته نری شانت «اخطار» ورکړی شوی دی مګر د دی قبیلې ځینو مشرانو به فرمایل چه «د دی آیت په نه نازلیدلو مونږ نه وو خوښ بلکه پر نزول ئی خوښ یو» ځکه چه ﴿وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا﴾ زیری د ده له ویری ځنی لوی دی.»

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ

بِثَلَاثَةِ آفٍ مِّنَ الْمَلَكَةِ مُنْزِلِينَ ﴿٣٣﴾

(یاد کړه ای محمده!) کله چه ویل تا مؤمنانو ته چه آيا کافی (بس) به نه شی ستاسی دا چه مرسته (مدد) وکړی له تاسی سره رب ستاسی په دری زرو له پرښتو چه رالیږلی شوی وی (له آسمانه).

تفسیر : یعنی چه له آسمانه خاص د هم دی کار له پاره نازل کړی شوی وی. د اکثرو علماؤ په نزد دا راجح دی چه دا واقعه د «بدر» د غزا ده. کله چه مسلمانانو ته د کفارو د جمعیت او کثرت او اسلحی او تجهیزاتو له لیدلو ځنی اندیښنه او تشویش پیدا شو نو رسول الله مبارک د دوی د تسلی له پاره داسی وفرمایل او داسی شوه لکه چه د پرښتو مرسته (مدد) له اسمانه ورسیده. د «الانفال» په سورت کښی د دی مفصل بیان راځی. هملته د ملائکو د نزول په حکمت او د ملائکو په تعداد او په ظاهری تعارض باندی هم خبری کیږی.

بَلَىٰ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فُورِهِمْ هَذَا يُمْسِكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آفٍ مِّنَ الْمَلَكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿٣٤﴾

هو! (دری زره بس کیږی)! که تاسی صبر وکړئ او وویږیږئ (له الله) او راشی مشرکان پر تاسی په دغه ساعت (بی له تاله یو ناڅاپه) مرسته (مدد) به وکړی له تاسی سره رب ستاسی په پنځو زرو سره له پرښتو چه علامی لرونکی به وی،

تفسیر : یعنی دری زره بیشکه کافی دی. بیا هم که تاسی د صبر او استقلال ثبوت راکړئ او تقوی غوره کړئ، او له نافرمانی ځنی ځانونه وساتئ، او د کفارو فوځونه یو ځائی پر تاسی باندی رامات شی نو د دری زرو پرښتو پر ځای پنځه زره پرښتی درلیږلی کیږی چه هغوی به ځانته آثار او خاصی علامی لری. او د دوی پر آسونو باندی به خاصی نښی وی. څرنگه چه په «بدر» کښی د کفارو شمیر یو زر تنه ؤ ډومبی ئی د هغه په تناسب سره د یو زر پرښتو وعده وفرمایله لکه چه د «الانفال» په سورت کښی راځی. بیا ئی د مسلمانانو د ویری د لری کولو له پاره د دوی شمیر دری چنده وفرمایه. ځکه چه د کفارو شمیر د مسلمانانو د شمیر په نسبت دری چنده ؤ. وروسته له دی نه د (شعبی) له روایت سره سم کله چه مسلمانانو ته دا خبره ورسیده چه (کرز بن جابر) د لوی کومک سره د مشرکانو په مرسته (مدد) راځی، نو یو نوی اضطراب پیدا شو. په دی وخت کښی پاک خدای د زیات تسکین او تقوی له پاره وعده وفرمایله

که له صبره او تقویٰ څخه کار واخلي نو مونږ به پنځه زره پښتني ستاسي د مرستې (مدد) له پاره دروليږو. که د مشرکانو مرسته (مدد) ناڅاپه ورسیده نو بیا هم څه اندېښنه مه کوي! ځکه چې الله تعالیٰ سم د لاسه په عین وخت کښي بیا تاسي سره مرسته (مدد) کوي. ښائي چې د پنځو زرو شمیر د دی له امله (وځي) ویلي شوي وی چې لښکر په پنځو برخو ایشلي کیږي نو هری برخي ته یو یو زر مرسته (مدد) ورکوله کیده. څرنگه چې د (کرز بن جابر) مرسته (مدد) ونه رسیده نو ځکه غځیني وائی چې د پنځو زرو وعده هم پوره نه کړه شوه ولی چې هغه وعده په ﴿وَيَأْتُوكُمْ مِنْ قَوْريِهِمْ هَذَا﴾ باندې معلقه وه. د ځينو قول داسي دی چې پنځه زره پښتني نازلي شوي. والله اعلم. د دی موضوع پوره بیان دی د «الانفال» په سورت کښي وکوت شي!

وَمَا جَعَلَ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٣٩﴾

او نه ده گرځولي الله دا مرسته (مدد) مگر له پاره د خوشالتیا ستاسي او له پاره د دی چې تسکین ومومي زړونه ستاسي په دی سره او نه ده مرسته (مدد) مگر له (جانبه د) الله چې ښه غالب قوي دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي)

تفسیر: یعنی دا گرد (تول) غیبی سامان په فوق العاده ډول (طریقه) سره د ظاهري اسبابو په صورت یوازي دی له پاره مهیا کړی شوی وی چې ستاسي له زړونو ځني ویره او اضطراب لري شي، سکون او اطمینان ستاسي په برخه شي که نه د الله تعالیٰ مرسته (مدد) په هسي شيانو باندې محدود او مقصور نه دی او نه له اسبابو او سامان سره څه اړه (احتیاج) او تعلق لري. که الله تعالیٰ اراده وفرمائي نو یوازي پخپل قوي قدرت سره بي د پښتو له اشتراکه هم تاسي بريالي کوي. یا بي ستاسي له جهاده او ریر گاللو (تکلیف تیږولو) څخه کافران نامراد او زیانمن کوي یا له یوی پښتني ځني هم دا کار اخلي چې اوس ئي له (۵۰۰۰) ځني اخلي. کومه مرسته (مدد) چې پښتني دررسوي هغه هم د هم هغه (قدیر خدای) په قدرت او مشیت سره دی بل هیڅوک مستقل قدرت او اختیار نه لري. بیا دا د ده حکمت دی چې په کومه موقع کښي له څه قسم اسبابو او وسایطو کار اخیستل وړ (لائق) او مناسب دی؟ (پرته (علاوه) له ده څخه) د تکوین په پټو رازونو باندې بل هیڅوک د احاطه کولو قدرت نه لري

د دنیا له باغه تول کړه! تل گلونه! په اسرارو د قدرت مه کړه فکرونه!

د قدرت اسرار معلوم دی پاک الله ته ته ئي نه مومي له علمه له فنونه!

لَيَقْطَعَنَّ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُواْ وَآوَيْتَهُمْ فَيَنْقَلِبُواْ خَائِبِينَ ﴿١٣٤﴾

(الله کومک در کر) څکه چه هلاک کړی ځینی له هغو کسانو چه کافران شوی دی یا ئی ذلیل (خواروزار) کړی پس بیرته ولاړ شی (په ماتی سره) محروم .

تفسیر : یعنی د پرېستو له لېږلو ځنی ستاسی امداد مقصود ؤ چه د تاسی زړونه داده او کلک شی! او د الله تعالیٰ له جانبه پوره بشارت او اطمینان ومومئ! او په سکون سره په ډیره بهادری د دښمن مقابله وکړئ! چه له هغه ځنی دا غرض ؤ چه دا د کفارو زور مات شی او د دوی متونه پری شی او څه نومیالی (نامور) مشرکان ووژلی شی او څه تری په ذلت سره بندیان شی او «بقیة السیف» کسان په ډیره رسوائی او ناکامی سره بیرته ولاړ شی لکه چه هم داسی هم وشو. (۷۰) تنه غت کفار چه په هغوی کښی د دی امت فرعون (ابوجهل) هم ؤ وژل شول، او (۷۰) تنه ئی بندیان شول او نور د غازیانو د چرو څخه تښتیدلی سړی په ډیره سپکتیا او ذلت سره بیرته مکی معظمی ته لاړل.

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٣٥﴾

نشته تالره له امره هیڅ شی (بلکه الله اختیار لری د هر شی) یا به رجوع وکړی (الله په قبلولو د توبی سره) په دوی باندي یا به عذابوی (الله) دوی پس بیشکه دوی ظالمان دی.

تفسیر : د (احد) په غزا کښی (۷۰) تنه لوی اصحابان شهیدان شوی وو چه په هغوی کښی زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تره سید الشهداء حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه هم ؤ. مشرکانو په ډیر وحشیانه ډول (طریقه) سره شهداء مثله کړی هم وو یعنی پوزی، غوړونه او نور اعضا ئی پری او گیدی ئی ورڅیری کړی وی تر دی چه د حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه زړه او ځیگر هم هندی (د ابوسفیان ښځی) وایستل او وئی ژوول د دی غزا مفصله واقع به وروسته راشی، لنده ئی دا چه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم ته په دغی غزا کښی د سترگو د بد نظر ضرر ورسید او له مخنیو څلورو غاښونو ځنی لاندنی ښی غاښ ئی په شهادت ورسید، د (خول) کړی ئی ماتی شوی او د ده مبارک په مخ کښی ننوتی او د ده مبارک تندي زخمی شو. او د ده مبارک وجود په وینو تک سور شو. په هم دی وخت کښی د ده مبارک پښه هم وښوئیده او پر ځمکه ولوید او سم د لاسه بیهوشه شو. کافرانو دا مشهوره کړه. (ان محمداً قد

قتل - بیشکه محمد وواژه شو» د دی خبری له اوریدلو ځنی گرد (تول) مسلمانان وارخطا شول. لږ څه وروسته زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په سد شو په دغه وخت کښی د ده له مبارکی خولی ځنی دا جمله ووته. «هغه قوم به څرنګه فلاح ومومی چه د خپل هغه رسول مخ ئی په وینو سور (ژوبل) کر چه دوی د الله جل جلاله په لوری بولی؟» هوا د مشرکانو د وحشیانه شددو او ظلمونو د لیدلو په اثر دوی متأثر شول او د کفارو څو نومیالیو (نامورو) متجاوزینو ته ئی د ښیرا کولو اراده وفرمایله. په رښتیا سره چه دوی حق هم درلود (لرلو) چه هغوی ته د دوی د هسی وحشی توب او بربریت په مقابل کښی ښیرا وکړی. مګر د الله تعالی منظور داسی ؤ چه دوی له خپل جلیل منصب ځنی لا لوړ ځای ته وخیژوی. او د دوی د لویو اخلاقو یوه خورا (دیره) ښه نمونه قائمه کړی او تولی دنیا ته دا ورڅرګنده کړی چه د بشریت عالم د دی سید المرسلین صلی الله علیه وسلم دغه صبر، تحمل، حلم او عفوی ته وګوری چه خلق پر دوی باندي ظلم او تیری کوی او دی هغوی ته هیڅ نه وائی. دوی یوازی د هم هغه حکم په تعمیل کښی بوخت او لګیا په نظر راځی چه پری مامور دی او هغه دعوت، تبلیغ، جهاد او نور دی او د نورو چارو نتیجه او انجام الله تعالی ته سپاری. په هغو کښی چه هر حکمت او مصلحت وی هغه به کیږی. آیا د دی په ځای چه هغوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په ښیره هلاک کړی دا ښه نه دی چه له هم دی دښمنانو ځینی د اسلام محافظان او د رسول الله مینان او رښتین ځان جاروونکی جوړ کړی؟ لکه چه هم دا نومیالی مشران چه رسول الله مبارک د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده فرمایلی وه څه موده وروسته الله جل جلاله دوی گرد (تول) سره د دوی په پښو کښی واچول او د اسلام په سرتیرو لښکرو کښی شامل شول. الغرض په ﴿لَیْسَ لَکُمْ مِنَ الْأَمْرِ شَیْءٌ﴾ کښی ئی محمد صلی الله علیه وسلم ته تنبیه وفرمایله چه بنده لره اختیار نشته او نه د هغه علم محیط دی. د هر شی اراده چه الله تعالی وفرمائی هم هغه کوی. که څه هم کافران ستاسی دښمنان دی او پر تاسی ظلم کوی خو که الله جل جلاله اراده وفرمائی هغوی ته هدایت کوی. او که ئی اراده وشي عذاب ورکوی. نو ته له خپله ځانه هغوی ته ښیرا مه کوی! په ځینو روایتونو کښی د دی آیتونو شان نزول بل رنگ معلومیږی چه دلته د هغوی د تفصیل لیکلو ځای نشته. په «فتح الباری» کښی څو ځایه پر هغه باندي پوره بحث شوی دی. فلیراجع!

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ يُغْفِرُ لِمَن يَّشَاءُ
وَيُعَذِّبُ مَن يَّشَاءُ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) ښښه کوی الله هر هغه ته چه اراده وفرمائی د ښښی ئی او په عذابوی الله هر چاته

چه اراده و فرمائی د عذاب ئی او الله ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر : یعنی په گړدو (تولو) آسمانونو او ځمکو کښی د واحد او بی نیاز خدای جل وعلی شانه حکم چلیږی، او دی د هر شی اختیار لری. گړد (تول) د ده مخلوق او مملوک دی. دی هر څوک چه مناسب او وړ (لائق) وېولی د ایمان توفیق ور په برخه کوی. او هر چاته چه اراده وکړی د کفر په سزا ئی رسوی ښائی په آخره کښی د ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ په فرمایلو سره دی ته اشاره وی چه دغو خلکو ته به چه تاسی د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده درلوده (لرله) ایمان او مغفرت او رحمت ور په برخه شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی ای مؤمنانو! مه خورئ سود!

تفسیر : د (احد) د غزا په یادونه کښی د سود ممانعت په ظاهره بی تعلقه ښکاری مگر ښائی له دی مناسبت وې چه پاس په ﴿إِذْ هَبَّتْ طَائِفَتٌ مِّنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا﴾ کښی د جهاد په وخت کښی د بی زړه توب د ښودلو ذکر شوی ؤ او د سود له خوړلو څخه ښاء پر دوو سببونو بی زړه توب پیدا کیږی.

(۱) د حرام مال د خوړلو له امله (وجی) ئی د طاعت توفیق کمیږی حال دا چه ډیر لوی طاعت جهاد دی.

(۲) دا چه سود اخیستل په انتهائی بخل او ممسکی باندی دلالت کوی. ځکه چه سودخور غواړی چه خپل هومره مال بیرته واخلي چه ورکړی ئی ؤ او برسیره پر هغه نوره څه فائده چه تری په لاس ورغلی وی هغه هم ویریا پری نه ږدی. او د هغه معاوضه هم په جلا (جدا) صورت سره وصول کړی. نو هغه څوک چه په مال کښی دومره بخل او امساک کوی چه د پاک الله په نامه د یوی ذری په اندازه هم همدردی ونه شی کړی نو هغه به د الله جل جلاله په لاره کښی خپل ځان څرنګه جار (قربان) کړی؟ ابوحیان رحمه الله علیه لیکي چه په دی وخت کښی یهودانو او د نورو د سود (سوائی) معاملی له مسلمانانو سره علی الاکثر جاری وی نو ځکه له هغوی ځنی د دی تعلقاتو شکول ډیر مشکل ؤ څرنګه چه پخواله دی نه د ﴿لَا تَتَّخِذُوا بَاطِلًا﴾ حکم د دوی «په ترک مؤالات» صادر شوی ؤ او د (احد) په قصه کښی هم د یهودانو او د منافقانو حرکت او مداخله ډیره زیاته وه نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د سود راکړه او ورکړه پرېږدئ! که نه د هغه له سببه به هر ورو (خامخا) د هغو ملعونانو سره ستاسی تعلقات قائم پاتی شی چه په راتلونکی زمانه کښی به د زیان ګاللو (اوچتولو) موجب وګرځی.

أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً

په دی حال چه دوه چنده پر دوه چنده (وی) .

تفسیر : د دی مطلب داسی نه دی چه لږ سود واخلي! خو دوه چنده او دری چنده ئی مه اخلي! خبره دا ده چه د جاهليت په زمانه کښی به خلقو هسی سود او سوائی اخیستل لکه چه نن ورځی ئی د (هندوستان) بڼه گران اخلي چه سل روپی به ئی ورکولی او د هغه سود به هم سل سل روپی سره تولیدی تر دی چه د سلو روپیو په عوض کښی به د زرهارو روپیو د جایداد خاوندان کیدل. هم دا صورت ئی دلته په ﴿أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً﴾ سره تعبیر وفرمایه. یعنی اول خو سود مطلقاً حرام او قبیح دی او بیا دا صورت خو ئی ډیر زیات شنیع او بد دی. لکه چه څوک ووائی. «خانه! په مسجد کښی کنځلی مه کوه!» نو د دی خبری مطلب داسی نه کیږی چه له مسجد څخه د باندی د کنځلو اجازه شته بلکه داسی الفاظ د زیات تقبیح او تشنیع په موقع کښی ویل کیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿۱۳۸﴾

او ووبریږئ له الله ښائی چه په مراد به ورسیرئ (خلاص به شی تاسی د الله له قهره).

تفسیر : یعنی په سود خوړلو کښی هیڅ نیکی نشته بلکه ښیگنه (ښه والی) په دی کښی ده چه له الله جل جلاله ځنی ووبریږئ! او د سود خوارک پرېږدئ.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿۱۳۹﴾

او ووبریږئ! له اور هغه چه تیار کړی شوی دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یعنی سود خوړ دوزخ ته ځی چه هغه اصلاً د کفارو له پاره جوړ کړی شوی دی.

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۱۴۰﴾

او حکم ومنئ د الله او (حکم ومنئ!) د رسول (د الله) له پاره د دی چه پر

تاسی رحم و کرمی شی.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم منل هم په حقیقت کښی د الله جل جلاله حکم منل دی. ځکه چه هم ده حکم را کړی دی چه مونږ د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم هم ومنو او د هغه پوره اطاعت وکړو. هغه احمقان چه د اطاعت او عبادت په منع کښی څه فرق نه کوی دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت په شرک سره تعبیروی. څرنګه چه د احد په غذا کښی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم ځنی مخالفت شوی و لکه چه وروسته راځی نو ځکه د راتلونکی زمانې له پاره تنبیه ورکوله کیږی چه د الله تعالی د رحمت او د فلاح او بری هیله (امید) هلته کیدلی شی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو باندی عمل او تګ وکړی شی.

وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

او تلوار وکړئ په طرف د (هغو اعمالو چه سبب د) مغفرت د رب ستاسی او (سبب د دخول د) جنت (دی).

تفسیر: یعنی د هغو اعمالو او اخلاقو په لوری مندی ووهئ! چه د الله تعالی له وعدی سره سم د هغه په کولو سره د بخشش وړ (لائق) او د جنت مستحق گرځئ.

عَرْضِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

چه پلنوالی د هغه (لکه پلنوالی د) آسمانونو او ځمکی دی.

تفسیر: څرنګه چه د بنیادمانو په مغزو کښی د ځمکو او آسمانونو له وسعت څخه زیات بل کوم وسعت نشی راتلی، نو ځکه ئی د پوهولو له پاره د جنت عرض له هغه سره تشبیه کړ گواکی دا ئی راوښودل چه د جنت عرض له دی ځنی زیات وګنئ. کله چه د جنت عرض (سور) دومره وی، نو الله تعالی ته ښه معلوم دی چه د هغه طول (اوږدوالی) به څومره وی؟.

أَعَدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ

تیار کړی شوی دی دغه (جنت) له پاره د پرهیزګارانو هغه کسان چه نفقه ورکوی (مال لګوی د الله په نامه) په خوښی (یا ارزانی یا شتمنی کښی) او

تکلیف (یا قیمتی یا تنگسه کنی).

تفسیر: یعنی نه په عیش او خوښی کنی الله تعالی هیروی، او نه د تنگسی او تکلیف په وخت کنی د الله تعالی په نامه باندی له ورکړی څخه ځان ساتی. په هره موقع او په هر حال کنی سم له خپله توانه سره د خیراتو او صدقاتو دپاره تیار وی او د سود خورانو په شان بخیلان او خزانه داران نه دی گواکی سره له بدنې جهاده مالی جهاد هم کوی.

وَالْكٰظِمِيْنَ الْغَيْظَ وَالْعَافِيْنَ عَنِ النَّاسِ وَاللهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۳۳﴾

او چه غمغمونکی د قهر دی (سره له قدرته) او عفوه کوونکی دی له خلقو (چه پری وکړی زیاتی او ظلم) او الله خوښوی نیکی کوونکی

تفسیر: د قهر او د غصی غمغل لوی کمال دی. برسیره پر هغه دا ډیر ښه او لوی کار دی چه د خلقو تجاوزات او غلطیانی هم بیخی معافوی. او نه ئی یوازی معافوی بلکه له هغوی سره احسان - نیکی هم کوی. غالباً پخواله دی نه د کومو خلقو په نسبت چه د نه ښیرا کولو امر، ارشاد او اشاره ورته شوی وه دلته د هغوی په نسبت د غصی او د قهر غمغل، او د عفوی او د تیریدلو ځنی د کار اخیستلو ترغیب ورکړی شوی دی. او هم د ځینو اصحابو په نسبت چه د (احد) په غزا کنی ئی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له حکمه غاری غړولی وی - یا تښتیدلی وو، د تقصیراتو د تیریدلو او د عفوی او احسان د شان اختیارولو په لوری توجه ورکړی شوی ده.

وَالَّذِيْنَ اِذَا فَعَلُوْا فَاِحْشَةً اَوْ ظَلَمُوْا اَنْفُسَهُمْ

او هغه کسان کله چه وکړی دوی کومه لویه گناه یا ظلم وکړی دوی پر ځانونو خپلو باندی (په کولو د وړو گناهونو)

تفسیر: یعنی بیخی په ښکاره ډول (طریقه) سره څوک داسی د بی حیائی کوم کار وکړی چه د هغه اثر متعدی وی او نورو ته هم ورسیدی، یا د کوم داسی خراب حرکت مرتکب شی چه د هغه ضرر لازمی او یوازی د ده په ځان پوری محدود وی.

ذَكُرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفِرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ ذُنُوبَهُ
إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ لَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾
أُولَئِكَ جَزَاءُ وَهُمْ مَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّاتُ جَعْدَى
مِّن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٣٧﴾

نو یاد کړی دوی الله پس مغفرت وغواړی دوی له پاره د گناهونو خپلو او
څوک دی چه مغفرت کوی د (تولو) گناهونو (هیڅوک ئی مغفرت نه کوی)
مگر (مغفرت ئی کوی) الله، او نه کوی مداومت دوی پر هغه گناه چه کړی
ده دوی حال دا چه دوی پوهیږی (چه مونږ بد کړی دی). هم دا (متقیان چه
ذکر شول) جزاء د دوی مغفرت دی له (جانبه د) رب د دوی او جنتونه دی
چه بهیږی لاندی له (ونو او مانیو د) هغو ویالی چه تل به وی دوی په هغو
(جنتونو) کښی، او څومره ښه دی اجر (مزدوری) د عاملینو (دغه مغفرت او
جنت).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ عظمت او جلال - د ده عذاب او ثواب - د ده حقوق او احکام د
ده د عدالت سره مخامخ کیدل - او د ده وعد وعید په زړه کښی یاد کړی، او د ده یادونه په
ژبه سره هم شروع کړی، مضطرب او ورڅخه وویریږی او په نامه سره ئی ویولی، او د ده د لونی
او کبریاء په مقابل کښی سر په سجده کیږدی (لکه چه د «صلوة التوبه» په حدیث کښی راغلی
دی) بیا په هغی شرعی طریقې چه د گناهونو د استغفار له پاره مقرر ده عفو او مغفرت
وغواړی. مثلاً د حقدارانو حق اداء کړی، یا له دوی څخه معافی وغواړی او د الله تعالیٰ په حضور
توبه او استغفار وکړی، (ځکه چه اصلی مغفرت کوونکی خو هم دغه پاک الله دی) او په هغی
گناه باندی چه د بشریت په مقتضاء سره تری صادره شوی ده مداومت ونه کړی بلکه په دی
باندی وپوهیږی چه حق تعالیٰ د بندگانو رښتیانی توبه منی، که دی په ندامت او اقلاع سره توبه
وباسی، او د ده په حضور کښی په خلوصیت او انابت سره حاضر شی، نو دغه خلق هم په
دوهمه درجه متقیانو کښی داخل دی چه د هغوی له پاره جنت تیار شوی دی حق تعالیٰ د دی
تائبینو گناه عفو کوی، او دوی ته پخپل جنت کښی ځای ورکوی، او هغه توبه او نیک عمل
چه دوی کړی وی دوی ته د هغه ډیر ښه عوض ورکول کیږی.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٢﴾

په تحقیق تیری شوی دی پخوا له تاسی دیری طریقی (د کفارو د هلاک) نو وگرځئ! (تک وکړئ) تاسی په ځمکه (جهان) کښی پس وگورئ! چه خرنګه ؤ عاقبت (انجام) د نسبت کوونکو د دروغو (رسولانو ته).

تفسیر : یعنی پخوا له تاسی څخه دیر اقوام او ملل تیر شوی دی، او لوئی پېښی شوی دی. او د الله تعالیٰ عادت هم وار په وار معلوم کړی شوی دی. که له دوی ځنی هغه کسان چه د انبیاء علیهم السلام په عداوت، او د حق د تکذیب له پاره ئی ملاوی ترلی دی، او د الله جل جلاله او د ده (رسول) له تصدیق او اطاعت څخه ئی مخ اړولی دی، او په حرامخوری او ظلم او عصیان باندی ئی اصرار کړی دی د هغوی انجام څومره خراب شوی دی. که ستاسی یقین نه وی نو د ځمکی پر مخ باندی وگرځئ!، او ښه تفتیش او تحقیق وکړئ! او د دوی د تباهی علام او آثار وگورئ چه نن هم ستاسی د مملکت په شاوخوا کښی نژدی موجود دی، نو پر دغو واقعاتو د غور کولو څخه د (احد) د غزا دواړو خواؤ ته عبرت او پند په کار دی. یعنی مشرکان چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عداوت لامله (له وجی) ئی د حق د ابطال له پاره ملاوی ترلی وی، پخپل دی لږی او عارضی فتحی او بری باندی دی مغرور نشی! ځکه چه د هغوی آخری انجام بی له هلاکته او بربادی بل هیڅ شی نه دی، او مسلمانان دی د کفارو له سختیو، او د دوی له وحشیتوب، او لاس غځولو، یا د خپلی دی عارضی ماتی ځنی ملول او مایوس نه وی، چه آخر حق غالب او کامیابیږی، او د پاک الله هم دا سنت او عادت له پخوا راهیسی جاری، او نه بدلیدونکی دی.

هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾

دا (قرآن) بیان دی له پاره د (تولو) خلقو او هدایت (لار ښوونه) او موعظت (نصیحت) دی پرهیزګارانو ته

تفسیر : یعنی د عامو خلقو د غوړونو د خلاصولو له پاره دغه قرآنی مضامین بیانېږی چه د هغو د اوریدلو څخه له الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی خلق هدایت او پند اخلی مگر هغه کسان چه د دوی په زړونو کښی د الله تعالیٰ خوف نه وی نو دوی به د نصیحت کوونکو له تنبیهاو ځنی څه ګټه واخلي؟.

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾

او مه سستیږئ تاسی! او مه خپه کیږئ تاسی! او هم دا تاسی غالبان یی که یی تاسی مؤمنان (په حقه سره).

تفسیر: دا آیتونه د (احد) د غزا په باره کښی نازل شوی دی کله چه مجاهدین د ډیرو زخمونو له لاسه توتی توتی وو او د دوی د ډیرو لویو لویو جنگیالیو او نومیالیو شهیدانو غوږونه او پوزی او نور اعضاء پری کړی شوی او مثله وو، او د دوی جنازی تر سترگو لاندی پرتی وی محمد علیه الصلوة والسلام هم د شقیانو له لاسه په مات غاښ او ژوبل تندی په وینو رنگ په نظر راته او ظاهراً له هر لوری د ماتی او شکست منظره ښکاریده، د دی ناامیدیو او سختیو په هجوم کښی د الله تعالی دا زورور او مؤثر بشارت غوږونو ته ورسید. ﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ وگورئ! چه له ډیرو سختیو ځنی مه ویریئ! او د الله تعالی د دښمنانو په مقابل کښی نامردی، سستی او بی زړه توب مه کوئ! او په دی درپښو شویو حوادثو او مصائبو باندی مه غمجن کیږئ! او مات زړه او ورانه خوله مه کینی چه دا له تاسی سره وړ (لائق) او د مؤمنانو دستور نه دی! او په یاد ئی ولرئ چه هم دا نن هم دا تاسی معزز، سرلوری، او غیرتمن یی! چه د حق په حمایت کښی ربرونه کالی! (تکلیفونه تیروئ) او ځانونه قربانوی! نو په یقین سره وروستنی بری هم ستاسی دی! او په پای (آخر) کښی هم دا تاسی غالب او کامیاب یی خو په دی شرط سره چه د ایمان او ایقان په لاره مستقیم ووسئ! او د الله تعالی پر وعدو پوره باور ولرئ! او له «جهاد» فی سبیل الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اطاعت څخه قدم بیرته وانخلئ! دا د الله تعالی بشارت ماتو زړونو ته پیوند او مراوو څیرو ته نوی ژوند ورعطا کړ او د دوی په جسمونو کښی تازه روح ننوت او نتیجه ئی داسی شوه، هغه کافران چه یو ساعت پخوا له دی نه ظاهراً غالب ښکاریدل، د زخمی او سترو ستومانو مجاهدینو د انتقامی هجوم په مخ کښی بیاونه شو دریدلی او د خپلو دوو پښو سره ئی دوه نوری پښی په قرض اخیستی سر څوړی مخ په کورونو وتښتیدل. سستی مه کوی په جنگ کښی، نه خپګان په «ما اصاب»

تاسی یی د دوی د پاسه، که ایمان لرئ او آب

تاسی مرئ د رب پر لاری، شهیدان جنت مآب

دوی په لاری د شیطان مری اور ئی ځای غوښی کباب

إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ ۖ

وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ

که ورسپړی تاسی ته زخم نو په تحقیق رسیدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسی، او دا ورځی (د ژوندون) اړوو راروو ئی (په وار) په منع د خلقو کښی،

تفسیر: هغه شدید نقصان چه مسلمانانو ته په جنگ کښی رسیدلی ؤ دوی له هغه ځنی ډیر خپه او غمجن وو، برسیره پر هغه د منافقانو او دښمنانو د ډیری طعنی څخه هم ډیر په ربرونو کښی وو. منافقانو به ویل . «که محمد په رښتیا سره د الله رسول وی، نو دومره نقصانونه به ولی ورته رسیدل؟ یا د لړی مودی له مخی به ولی ماتی ورته پښیدی؟» په دی آیتونو کښی الله تعالی مسلمانانو ته تسلی ورکړه، چه که په دی غزا کښی تاسی ته ربر او تکلیف درپښ شو، نو تر دی د مخه هم دا راز (قسم) تکلیفونه مقابل لوری ته هم رسیدلی دی، د «احد» په غزا کښی ستاسی (۷۵) سری شهیدان او ډیر غازیان زخمیان شول، حال دا چه یو کال پخوا له دی نه د «بدر» په غزا کښی د کفارو او یا سری مردار، ډیر سری ئی زخمیان او یا تنه ئی گرفتار شول او رومی په هم دی «احد» کښی د دوی ډیر جنگیالی مقتول او مجروح شول، لکه چه د ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدًا إِذْ تَحْشَوْنَهُمْ بِأَذْنِهِ﴾ له الفاظو ځنی ښکاره ده . بیا په «بدر» کښی د هغوی او یا تنه سری په ذلت سره بندیان شول، حال دا چه ستاسی هیڅ یو تن هم دغه ذلت او تحقیر نه دی لیدلی. لنده ئی دا چه خپل نقصان د هغوی له نقصان سره موازنه او پر تله کړئ! خو دغه خبره له ورا درښکاره شی چه تاسی ته د غم او خپګان هیڅ یوه موقع نه ده پاتی او نه هغوی دغسی سترگی لری چه د خپل غرور او تکبر سرونه لږ څه ورپورته کړی.

کله وی پر مونږ، کله بیا شی زمونږ - کله شو خپه ، کله وی خوښی زمونږ باقی زمونږ عادت له پخوا څخه هم داسی دی چه سختی، او نرمی، زحمت او راحت، مشقت او آسانی، عزت او ذلت راولو او د هغو ښو ورځو تقابل، تل له بدو ورځو سره کوو کله شپه کړو، کله ورځ، کله ژمی کړو، کله اوږی، کله سمسور کړو کله خمسور، کله وریځ کړو کله شین، کله وچ کړو، کله زرغون، او همیشه د خلقو حال احوال سره بدلوو او د نن خوند د سبا په ژوند کښی ږدو، چه په دی کښی ډیر حکمتونه پټ او اسرار مضمّر دی بیا کله چه کفار سره له دومره ربر گاللو (سختی تیروولو)، د باطل له حمایت ځنی لاس نه اخلی، نو تاسی مؤمنان به د حق په حمایت او نصرت کښی ولی بی زړه کیږی؟ او دومره تردد او اندیښنه به ښکاروی؟ حال دا چه له هر رنځ ځنی گنج په لاس، او په هری تیاری پسی د رڼا احساس کیږی.

بی له ربره هوسائی نشته هیچیری زحمت گالی راحت مومی خلق هر چیری خو چه ځان خپل په اغزو نه کاندی څیری په وصال به د گل ښاد نشی هیچیری

وَلْيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا

او له پاره د دی چه معلوم کړی الله هغه کسان چه ایمان لرونکی دی (په علم الشهود سره هم)

تفسیر : یعنی د دی له پاره چه الله تعالی رشتین ایمان لرونکی له منافقانو ځنی جلا (جدا) کړی او د دواړو رنگونه او بنی جلا جلا (جدا جدا) په نظر راشی.

وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿١٢٠﴾

او (بل له پاره د دی چه) ونیسی (الله) له تاسی شهیدان، او الله نه خوښوی ظالمان (کافران).

تفسیر: له ظالمانو ځنی که د مشرکانو هغه ډله مراد وی چه د (احد) په غزا کښی د مسلمانانو په مخامخ کښی ولاړ وو نو مطلب به ئی داسی کیږی چه د دوی د دی عارضی بری سبب دا نه دی چه پاک الله له دوی سره محبت لری بلکه دا بری نورو اسبابو باندی بنا دی. او که له ظالمانو څخه هغه منافقین مراد وی چه په عین موقع کښی له مسلمانانو ځنی جلا (جدا) شول نو دا رابکاروی چه دوی د الله تعالی په نزد مبعوض دی نو ځکه د ایمان او شهادت له لونی درجی ځنی بی برخی او لکه مرداره لری وغورځول شول.

وَلَا يُنَجِّصُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَبْحَثُ الْكُفْرِينَ ﴿١٢١﴾

او (بل دپاره د دی چه پاک او صاف کړی) الله (له گناه) هغه کسان چه ایمان لرونکی دی او هلاک کړی (الله) کافران.

تفسیر : یعنی ماتی او بری دواړه بدلیدونکی شیان دی. خو په دی غزا کښی ئی مسلمانانو لره د شهادت د لوری درجی ورکړه مطلوب وه او د مؤمنانو او منافقانو آزموینه او معلومول یا له گناهونو ځنی پاکول مقصود ؤ او په ورو ورو سره د کافرانو فنا او محو کول منظور ؤ چه هغوی په عارضی غلبی او موقتی بری باندی مسرور او مغرور شی او په کفر او طغیان کښی له پخوا نه لا زیاته ترقی او پرمخ تګ وکړی او ښه پکښی بوخت او لگیا شی او د الله تعالی د قهر او غضب ښه وړ (لائق) او مستحق وگرځی، نو د دی له امله (وجی) دا عارضی ماته د مسلمانانو په برخه شوه که نه پاک الله له کفارو ځنی خوښ او راضی نه دی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الضَّالِّينَ ﴿٣٧﴾

(بلکه) آیا گمان کوئ تاسی (ای تنبیدونکو په احد کښی) د دی چه ننه به وځی جنت ته حال دا چه معلوم کړی به نه وی الله (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چه جهاد ئی کړی دی له تاسی ځنی او (نه دی په علم الظهور سره) معلوم کړی (الله) صابران (ثابتان په سختیو کښی)

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی د جنت په دغه اعلیٰ مقاماتو او لوړو درجو رسوی نو آیا تاسی داسی گنئ چه هم داسی بی له هیڅ ربر گاللو (سختی تیرولو) څخه آرام هم هغه ځای ته رسیږئ! او الله تعالیٰ به له تاسی ځنی څه پوښتنه نه کوی؟، او امتحان به له تاسی نه اخلی؟ چه څومره کسان له تاسی ځنی د الله تعالیٰ په لاره کښی جنگیدونکی؟ او څومره کسان د جنگ په وخت کښی ثابت قدم پاتی کیدونکی دی؟ داسی خیال مه کوئ ځکه چه لوړو ځایونو ته هم هغه سړی رسیدلی شی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی هر ډول (قسم) مصائب او متاعب پر ځان اخلی، ربرونه گالی (مشکلات تیروی) او د ځان قربانولو او مصاعبو له پاره تل تیار ولاړ وی. رښتین مین د دار او پری وړوی هرکله دا لویه مرتبه کله بیا مومی هر سړی

وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْبُوتَ مِنْ قَبْلُ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٣٨﴾

او خامخا په تحقیق وئ تاسی چه آرزو به مو کوله د مرگ پخوا له هغه چه تاسی پېښیدئ پر دغه (مرگ) نو په تحقیق ولید تاسی دا (مرگ) حال دا چه تاسی (ورته) کتل.

تفسیر : هم هغه اصحاب الکرام رضی الله عنهم چه د «بدر» د غزا له شرکته بی برخه پاتی وو، دوی د (بدر) د شهیدانو د ډیرو فضائلو له اوریدلو ځنی داسی تمنا او آرزو کوله چه کاشکی الله جل جلاله بیا موقع راوولی، چه مونږ هم د الله تعالیٰ په لاره کښی ووژلی شو او د شهادت دا لوړه مرتبه حاصله کړو. هم دی حضراتو د «احد» په غزا کښی دغه مشوره وړاندی کړی وه چه راځی! له مدینې منوری نه د باندی ووځوا، او هلته له غلیم سره وجنگیږوا. دوی ته

فرمائی هغه شی چه تاسی ئی تمنا کوله، ستاسی تر سترگو لاندی راغی، نو اوس د پرمخ تگ په غای، بیرته ولی غایان باسی؟ په حدیث کښی راغلی دی چه «د دشمن د لیدلو تمنا مه کوئ! مگر که ورسره مخامخ شوئ، نو ثابت قدم اوسئ»

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ
مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى
عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٢٤﴾

او نه دی محمد مگر (دی) یو رسول (د الله)، په تحقیق تیر شوی دی له ده نه پخوا (دیر) رسولان، آیا نو که مړ شی (محمد) یا شهید کړی شی (محمد) نو بیرته به وگرځئ تاسی پر پوندو خپلو (کفر ته)، او هر څوک چه بیرته وگرځید، په پوندو خپلو (کفر ته) نو له سره به زیان ونه رسوی الله ته هیڅ شی، او ژر به جزا ورکړی الله شکر گزارو ته (د اسلام په نعمت).

تفسیر : واقعه دا ده چه د «احد» په غزا کښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم د جنگ نقشه بالذات پخپله جوړه کړه. د گردو (تولو) صفونو له جوړولو څخه وروسته یوه دره پاتی شوه چه له هغی دری (وت) څخه اندیښنه وه چه د کفارو لښکر د شا له لوری یرغل (حمله) رانه وړی. نو د دی دری په یوی لوری څوکی کښی رسول الله مبارک پنځوس تنه زورور غشی ویشتونکی وټاکل (مقرر کړل) چه د هغوی رئیس حضرت عبدالله بن جبیر رضی الله عنهم ؓ. او پر دوی ئی زیات تاکید وکړ چه «مونږ په هر حالت چه یو، ودی اوسو، خو تاسی هر ورو (خامخا) هم دا څوکه وساتئ! او پخپلو غشو سره د هم دغی دری ساتنه وکړئ! اعم له دی نه چه نور مجاهدین غالب وی، که مغلوب، تر دی که تاسی ووينئ. چه مرغان د هغوی غوښی خوری، خو بیا هم له خپله غایه مه خوځیږئ!». «وانا لن نزال غالبین ما ثبتم مکانکم» - (بغوی) مونږ تر هغه وخته پوری بریالی (کامیاب) یو څو تاسی دا غای تینگ وساتئ! «الغرض وروسته له دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم گرد (تول) فوځ ته پوره هدایت ورکړ، بیا په «جهاد» باندی شروع وشوه. د غزا میدان ښه تود ؤ. اسلامی غازیان به کامیاب او وړاندی کیدل او د خپل شجاعت جوهر به ئی ښکاراوه. د ابودجانه، علی مرتضیٰ او نورو مجاهدینو رضی الله عنهم د توری او بهادری په مقابل کښی د قریشو د مشرکینو ملاوی ماتی شوی او پرته (علاوه) له تیښتی بله هیڅ یوه لاره دوی ته پاتی نشوه او حق سبحانه و تعالی د خپل نصرت موعوده وعده پوره کړه او کفارو ته سخته ماتی ورپیښه شوه نو له ویری غنی مخ په تیښته شول د دوی ښځی چه د غیرت

ورکولو او جوش پیدا کولو له پاره راغلی وی خپلی پینځی په لاس نیولی تښتیدی او پر ویره سره ئی هر لوری ته مندی وهلی. مجاهدینو د غنیمت پر اموالو باندی قبضه کول شروع کړل کله چه دغه ننداره هغو (۵۰) تنو غشو ویشتونکو ته ورڅرگنده شوه نو ئی داسی گومان وکړ چه گواکی فتح کامله شوه او دښمن تښتی، نو زمونږ دلته چتی (بیکاره) کیناستل څه په کار دی؟ ښه خو دا ده چه د غلیم تعقیب وکړو او په غنیمت کښی هم خپله برخه واخلو عبدالله بن جبیر (رضی الله عنه) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم توصیه او ارشاد دوی ته ور په یاد کړ، خو دوی هسی وگڼل چه لکه مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصلی مقصد او هدف بیخی پوره کړی دی اوس نو په دی ځای کښی ولی وزگار کینو په دی خیال کښی گرد (تول) تیروتل. یواځی عبدالله بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه له (۱۱) تنو نورو ملگرو رضی الله تعالیٰ عنه سره د هغی دری د ساتنی له پاره پاتی شول. د مشرکینو سواره (رساله) د خالد بن ولید په ریاست چه تر دغه وخته پوری په اسلام سره لا مشرف شوی نه ؤ د تیښتی په منځ کښی یو ځلی بیرته واپس شوه او د هم هغی دری له لوری ئی پر مسلمانانو حمله (یرغل) یووړ، لسو دولسو غشو ویشتونکو ونشو کولی چه د هغو (۲۵۰) تنو سورو مخه ونیسی، خو سره له هغه هم عبدالله بن جبیر سره د خپلو ملگرو رضی الله عنهم ښه په بهادری سره تر دی حده پوری مدافعه وکړه چه ځانونه ئی گرد (تول) سره قربان کړل. مسلمانان مجاهدین چه د شا له جانبه بیخی مطمئن وو ناڅاپه پر دوی باندی د مشرکانو سواره ورغلل او د مخی له لوری د مشرکینو هغه فوځونه هم بیرته وروگرځیدل چه پخوا له دی نه تښتیدلی وو او سخت جنگونه سره ونښتل او مجاهدین بیخی د کفارو له لوری محصور او سخت ویروونکی جنگ ته مجبور شول نو ځکه ډیر مسلمانان سره شهیدان او زخمیان شول. په هم دی تهلکه او پریشانی کښی (ابن قمیثه) یوه غټه تیږه (گټه) د رسول الله مبارک په لوری وروویشته چه د هغی په اثر د رسول الله مبارک پاک غاښ شهید او چهره منوره څیره ئی زخمی او ژوبله شوه (ابن قمیثه) غوښتل چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم وژلو ته هم اقدام وکړی مگر اسلامی علم وروونکی مصعب بن عمیر رضی الله تعالیٰ عنه مدافعه وکړه خو رسول الله مبارک د زخم له شده پر ځمکه ولوید، کوم شیطان غږ وکړ. چه «محمد ووژل شو!» د دی بدی خبری په اوریدلو سره مسلمانان وارخطا شول او پښی ئی سستی شوی، او لاس تر زنی پاتی شول. ځینی مسلمانان مبهوت او حیران کیناستل ځینو ضعفاف ته هسی یو خیال پیدا شو چه د مشرکانو له رئیس ابوسفیان ځنی پناه وغواړی. ځینو منافقانو وویل. «کله چه محمد ووژل شو نو مونږ اسلام بیخی پریردو، او خپلو پخوانیو مذهبونو ته بیرته گرځو» په دی وخت کښی انس ابن النضر د انس بن مالک «رض» تره وویل «که محمد صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسید نو د محمد صلی الله علیه وسلم رب خو ژوندی دی او وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم له شهادت څخه زمونږ ژوند څه په کار دی؟ په دی مبارکه لاره کښی چه رسول الله مبارک خپل ځان قربان کړی دی، ښائی چه مونږ هم ځانونه قربان کړو!» دا ئی وویل او پر کفارو ئی حمله او یرغل وروړ او د جنگ ډگر ته لکه زمري ور وړاندی شو او تر هغه پوری په بهادری وجنگید، چه په شهادت ورسید. رضی

الله عنه! په دی وخت کښی د رسول الله مبارک غږ پورته شو.

«الی عباد الله! انا رسول الله - زما په لوری راشئ! ای بندګانو د الله زه د الله رسول یم. کعب بن مالک رضی الله عنه د رسول الله مبارک غږ وپیژاند او چیغه ئی وکړه. «ای مسلمانانو! زیری می درباندي چه رسول الله مبارک الله الحمد ژوندی دی!» دلته د دی غږ د اوریدلو په اثر گردو (تول) مسلمانانو هم هغه لور ته ورتګ شروع کړ او سم د لاسه (۳۰) تنه اصحاب د ده مبارک په گرد (تول) چاپیر کښی سره غونډ شول او په سخته مدافعه ئی شروع وکړه او د مشرکانو فوځ ئی بیا سره تیت او پرک (منتشر) کړ. په دی موقع کښی سعد بن ابی وقاص، طلحه، ابو طلحه، قتاده بن النعمان او نورو اصحابو رضی الله عنهم اجمعین ډیر زیات ربړونه وګالل (تکلیفونه تیر کړل) او خپل سرونه ئی پخپلو ورغویو کښی ونيول او سخت جنگونه ئی له کفارو سره وکړل تر دی چه مشرکانو بیخی میدان پرېښود او بیا تیښتی ته اړ او مجبور شول. او دا آیت نازل شو. ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ الآية - یعنی محمد صلی الله علیه وسلم هم یو بنده او رسول د الله دی، خدای خو نه دی، له ده ځنی پخوا ډیر رسولان تیر شوی دی چه وروسته له هغوی ځنی د هغوی تابعانو د هغوی دین ساتلی دی. او خپل ځان او مال ئی تری جار (قربان) کړی دی. مګر هغه دین ئی له لاسه نه دی ایستلی. او تل ئی قائم ساتلی دی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتقال له دی فانی دنیا ځنی کومه د تعجب خبره نه ده که دا وخت نه وی نو په بل کوم وخت کښی خو هر ورو (خامخا) دی وفات کیږی که کوم وخت دی وفات یا بالفرض په شهادت ورسیدي، نو آیا تاسی به د دین له خدمت، یا د هغه له حفاظت نه ژر تر ژره پر خپلو پوندو بیرته ګرځئ؟ او له «جهاد» فی سبیل الله ځنی به مخ اړوئ؟ لکه چه اوس د ده د قتل د خبر له اوریدلو ځنی ډیر کسان بی حوصلی شول او له پښو ولویدل یا د منافقینو له مشورو سره سم العیاذ بالله بیخی له دین ځینی مخ اړوئ؟ او بیرته کافران کیږئ؟ له تاسی ځینی داسی هیله هیشکله نه کیږی، که څوک داسی وکړی نو خپل ځان ته به نقصان ورسوی او الله تعالی ته هیڅ زیان نشی رسولی الله جل جلاله ستاسی مرستی (مدد) ته محتاج نه دی، بلکه تاسی شکر وکړئ که هغه تاسی ته د دین لار نه وی درښودلی او د دین په خدمت کښی ئی نه وی مشغول کړی نو ستاسی حال به څه ؤ؟

«مه ږده ته احسان په چا چه کوم خدمت د قوم

قوم ږدی احسان په تا چه کوی خدمت د قوم»

او شکر هم دا دی چه مونږ لا زیات د دین په خدمت کښی مضبوط او ثابت قدم اوسو. په دی کښی اشاره ده چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کښی به ځینی خلق له دین څخه اوږی. او هغه کسان چه په دین باندي قائم پاتی وی هغوی ته به لوی اجر وی لکه چه هم داسی پېښه هم وشوه چه ډیر خلق مرتدان شول او د صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه په وسیله بیرته په اسلام مشرف شول او ځینی تری ووژل شول.

تنبیه: ﴿قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ﴾ کښی ﴿خَلَّتْ﴾ به له «خلو» ځنی مشتق وی. چه معنی

نی تیریدل، گوښی کیدل، تلل دی. او له هغه سره موت لازم نه دی لکه چه پاک خدای جل جلاله فرمائی. ﴿وَإِذَا الْقَوْمُ قَالَوْا مَنَّاۗءٌ وَإِذَا خَلَوْا عَصَوْا عَٰلَيْكُمْ الْوَٰعِلَ﴾ یعنی کله چه تاسی پریږدی او جلا (جدا) کیږی. او هم په «الرسل» کښی استغراقی لام نه دی بلکه جنسی دی، ځکه چه د مدعا په اثبات کښی استغراق لره هیڅ دخل نشته عیناً د هم دی جملی په شان د مسیح علیه السلام په نسبت نی هم فرمایلی دی چه ﴿مَا الْمَسِيْحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُوْلٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ﴾ آیا دلته که لام استغراقی واخیست شی، نو د هغه معنی به داسی کیږی.

گردد (تول) رسولان له مسیح علیه السلام څخه پخوا تیر شوی دی، او هیڅوک نه دی پاتی چه وروسته له هغه ځنی مبعوث شی، نو لامحاله لام جنسی اخلو، نو هم هغه دی دلته هم ونیوه شی. د هغه تائید له دی ځنی هم کیږی، چه د عبدالله بن مسعود رضی الله تعالی عنه په مصحف کښی او د ابن عباس رضی الله تعالی عنه په قرأت «الرسل» نه بلکه (رسل) «نکره» ده. باقی د (خلو) په تفصیل کښی یوازی د موت یا د قتل ذکر د دی له امله (وجی) کړی شوی دی، چه طبیعی موت خو په هر حال راتلونکی ؤ او د قتل خبر په هم هغه وخت کښی مشهور کړی شوی ؤ. او څرنگه چه د موت د صورت وقوع مقدره وه نو ځکه پر قتل باندی مقدم کر شو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کله چه ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه د اصحابو په مجمع کښی دا پوره آیت تر ﴿الشَّٰكِرِيْنَ﴾ پوری، بلکه د ﴿اِنَّكَ مَيِّتٌ وَّ اِنَّهُمْ مَيِّتُوْنَ﴾ آیت نی هم ولوست. نو خلق ﴿قَدْ خَلَتْ﴾ او د ﴿اَفَاٰیْنِ مَّآتٍ﴾ او د ﴿اِنَّكَ مَيِّتٌ﴾ او د «خلو» ځنی، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د (خلو) او د موت په عدم استبعاد او جواز متنبه شول، چه هم دا د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه غرض ؤ د موت په وقوع باندی نه ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه په دی سره استدلال وکړ او نه بل څوک پری وپوهیدل که دغو الفاظو د موت د واقع کیدلو خبر ورکولی نو باید ؤ چه د دی آیت د نزول وخت یعنی اوه کاله پخوا له دی نه وگانه شی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم پکښی وفات شوی دی. په دی تقریر سره د ځینو محرفینو گردد (تول) تحریفات «هبا منشورا» کیږی مونږ د زیات تطویل له خوفه زیات بسط نه شو ورکولی. خو علماؤ ته مو څه اشاری وکړی.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تَمُوْتَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ كِتَابًا مُّوَجَّلًا

او نشته هیڅ نفس لره دا چه مړ شی مگر په اذن (حکم) د الله سره چه لیکلی شوی دی (دا مرگ) په یوه مقرر وخت کښی (چه نه وړاندی او نه وروسته کیږی)،

تفسیر: نو هر کله چه هیڅوک بی د الله تعالی له حکمه نه شی مړ کیدی اگر که د موت دیر اسباب هم سره غوند شوی وی او د هر سری موت په مقرر وخت کښی راتلونکی دی اعم له

دی چه د ناروغی له امله (وجی) وی که د قتل یا په بل سبب سره نو پر الله تعالی باندی توکل کوونکو ته له دی مرگه ویریدل نه ښائی او نه د کوم لوی یا واړه د موت د اوریدلو له خبره ښائی چه سری مایوس او ناامیده شی، او بیخی غمجن کینی. چه له مرگه خلاصون نشته ای مؤمنه

غزا کړه! په اخلاص د زړه په مینه
له خپله وخته به رومبی تا شوک مر نه کړی
که هر خو په زړه لری شوک درته کینه
چه په تیښته شوک له مرگه نه خلاصیږی
غازی ښائی په غزا کښی د غلیم کړی تویه وینه

وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر شوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د دی دنیا نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (دنیوی بدل)

تفسیر: یعنی که الله جل جلاله اراده وفرمائی. لکه چه په (۱۵) جزء د (بنی اسرائیل) په ۱۸ آیت (۲) رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو. ﴿عَلَّامُ الْغُيُوبِ﴾

وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر شوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د آخرت نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (آخروی ثواب)

تفسیر: یعنی هغه به په آخرت کښی هر ورو (خامخا) خپل بدل مومی. د دی آیت په رومبی جمله کښی پر هغو کسانو باندی تعریض دی، چه هغوی د غنیمت د مال په طمع کښی له حکم ځنی عدول کړی ؤ او په دوهمه کښی د هغو کسانو ذکر دی، چه پر فرمان منلو باندی برابر ثابت قدم پاتی وو.

وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ﴿١٥﴾

او ژر به جزا (ثواب) ورکړو مونږ شکر گزارو (احسان منونکو) ته.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه پر دغه دین ثابت قدم پاتی کیږی، هغوی ته هم په دین او هم دنیا کښی اجر ور په برخه کیږی. خو که څوک د دی لوی نعمت په قدر باندی وپوهیږی. (کذا فی الموضح)

وَكَايْنٍ مِّنْ نَّبِيِّ قُتِلَ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴿١٣٩﴾

او ډیر له انبیاءو ځنی وو چه د دوی په مرسته (مدد) جنگیدلی وو ربانی سری (د الله طالبان) ډیر (له حده تیر) نو هیڅ قدر به نه سستیدل هغوی له سببه د هغه تکلیفه چه رسیدلی به و دوی ته په لاره د الله کښی او نه به ضعیفان کیدل (په جنگ کښی) او نه به سر تیتاوه دوی (دښمن ته)، او الله خوښوی صبر کوونکی (ثابت قدمان په سختیو کښی نو ورته ورکوی ثواب)

تفسیر: یعنی له تاسی څخه پخوا ډیر د الله تعالی خاص بندگان له انبیاءو علیهم السلام سره مله شوی، له کفارو سره ئی جنگ کړی دی چه په هغو کښی ډیر زیات تکالیف او ربرونه ئی گاللی (تیر کړی) دی. خو په دغو شدائدو او مصائبو کښی هم د هغوی په ارادو کښی هیڅ یوه سستی نه وه واقع شوی، نه ئی همت بایلودلی و، نه ئی خپل ځان کمزوری ښکاراوه، نه ئی د دښمن په مخ کښی سر ښکته کاوه الله تعالی له هسی ثابت قدمو بندگانو سره خاص محبت لری. په دی سره هغو مسلمانانو ته تنبیه ورکوی او په غیرت ئی راولی چه په «احد» کښی له دوی ځنی کمزوری څرگنده شوی وه. حتی ځینو داسی هم ویلی وو چه د پخوانیو امتونو پر موحدانو باندی د حق په لاره کښی راز راز (قسم قسم) مصائب او شدائد راغلل او دوی پکښی خپل زیات صبر او استقامت ښکاره کړ، نو تاسی (چه خیر الامم یی) له هغو ځنی زیات خپل صبر او استقامت ښکاره کړئ!

وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا
فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿١٤٠﴾

او نه وه وينا د دوی (یعنی وينا د مجاهدینو) مگر دا چه ویل دوی ای ربه زمونږه! مغفرت کړه مونږ ته گناهونه زمونږ! او له حده تیریدل زمونږ! په (دی) کار زمونږ کښی او ثابت (تینگ کړه) قدمونه زمونږ (په طاعت خپل کښی)! او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره پر قوم کافرانو!

تفسیر: یعنی د مصائبو او شتاندو په هجوم کښی ئی نه د ویری کومه خبره وویل او نه له مقابلی ځنی ستانه (واپس) شول، او نه ئی د دښمن اطاعت ومانه، نه ئی یوه خبره له خپلی خولی ځنی وویسته، که ئی وویل خو هم دا ئی وویل «ای خدایه! ته زمونږ ټول تقصیرات عفو کړه! او زمونږ گرد (ټول) تیری رافع کړه! او زمونږ زړونه مضبوط او ثابت وساته! خو زمونږ قدمونه د حق له لاری ځنی ونه ښویږی، او مونږ ته د کافرانو په مقابله کښی مرسته (مدد) راکړه!» دوی هسی گټی چه ډیر ځلی د مصائبو په راتگ کښی د خلقو گناهونه او د هغوی تقصیرات دخل لری او له مونږ ځنی کوم سری داسی دعوی کولی شی چه له هغه ځنی هیڅکله هیڅ یو تقصیر نه دی صادر شوی په هر حال د دی په ځای چه له مصیبت ځنی سری وویږی او خلقو ته پناه یوسی، ښه خو دا ده چه پاک پروردگار ته پناه یوسی او هغه مالک الملک والملکوت صاحب الکبریاء والجبروت ته دی سرښکته کړی.

فَاتَّسْأَلُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ
وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ۝

نو ورکړ دوی ته الله ثواب د دنیا او ښه ثواب د آخرت، او الله خوښوی نیکی کوونکی (په دنیا کښی په نعمت او په عقبا کښی په جنت).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی ئی د هغوی فتحه او ظفر په برخه کړ، وجاهت او قبول ئی ورعطا کړ او د آخرت لوی ثواب ئی په برخه شو. وگورئ! هغه کسان چه له الله تعالی سره خپله معامله په ښه ډول (طریقه) سره ساتی او ښه کارونه کوی له هغوی سره الله تعالی داسی محبت کوی او هغوی ته داسی ثمره ورکوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَرُدُّوكُمْ
عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ۝

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) که اطاعت وکړئ تاسی د هغو کسانو چه کافران شوی دی نو بیرته به وگرځوی دغه (کفار) تاسی په پوندو ستاسی (د کفر خوا ته) نو وبه گرځئ تاسی زیانکاران (یعنی بیا به مو کافران کړی)

تفسیر: د (احد) په غزا کېنې کله چه د مسلمانانو زړونه مات شول، نو کافرانو او منافقانو موقع وموندله، ځینو الزام اړاوه او طعنی ئی ورکولی. ځینو د خیر غوښتلو په پرده کېنې په نصیحت باندې شروع وکړه چه وروسته له دی نه په جنگ کېنې بیا داسی زړورتوب ونه کړئ! حق تعالیٰ خبر راکوی چه «ای مسلمانانو! د دښمنانو پر خبرو باندې مه غولیرئ! الله جل جلاله دی ونه کړی که تاسی د هغو په لومه (دام) کېنې ایسار شوئ، نو بیا به په هم هغه تیاره کېنې چه ورځنی وتلی یی ژر تر ژره ولویرئ! او ورو ورو به د حق دین لمن ستاسی له لاسه خوشی شی چه د هغه نتیجه د دنیا او آخرت له خساری څخه پرته (علاوه) بل شی نه دی.» رومبی ئی د الله تعالیٰ د خاصو بندګانو پر لاره باندې د تللو ترغیب ورکړ، دلته د بدانو او شیرانو د خبرو له اوریدلو ځنی منع کوی چه مسلمانان هوشیار شی او خپله ګټه او زیان وسنجوی (معلوم کړی). (نو الله فرمائی له دښمنانو سره خپلوی مه کوئ او خبره ئی مه اورئ!)

بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰىكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِیْنَ ﴿۱۵﴾

بلکه الله مولیٰ مرسته (مدد) کوونکی، یار، دوست لرونکی) ستاسی دی او هم دی خورا (دیر) ښه د ټولو مرسته (مدد) کوونکو دی.

تفسیر: نو ځکه ښائی د هم دغه الله تعالیٰ چه زمونږ مولیٰ او (خیر الناصرین) دی، خبره ومنله شی! او په مرسته (مدد) باندې ئی اطمینان وشي! د هر چا چه مددګار الله تعالیٰ وی، هغه به دی ته څه احتیاج لری چه د الله تعالیٰ د دښمنانو د معاونت او مرستی انتظار ولری، یا به د هغوی په مخ کېنې د اطاعت غاړه ږدی. په حدیث کېنې راغلی دی چه له «احد» نه د بیرته ورتګ په وخت کېنې ابوسفیان د یوه مشهور بت «هبل» د بری غوږ پورته کړ او وی ویل «لنا العزیٰ ولاعزیٰ لکم» رسول الله مبارک وفرمایل «الله مولینا ولا مولیٰ لکم»

سَنُلْقِيْ فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا الرَّعْبَ بِمَا اَشْرَكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطٰنًا وَمَا لَهُمُ النَّارُ وِ بِشَيْءٍ مِّثْوٰى الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۶﴾

ژر به وغورځوو مونږ په زړونو د هغو کسانو کښې چه کافران شوی دی رعب (هیبت - ویره) په سبب د شریک نیولو د دوی په الله سره هغه شی چه نه دی نازل کړی (الله) په (شریک نیولو د) هغه کوم برهان (دلیل) او ځای د هستوګنی د دوی اور (د دوزخ) دی، اوږد ځای دهستوګنی دظالمانو دی (دااوړددوزخ).

تفسیر: یعنی دا خو ستاسی امتحان ؤ اوس به مونږ د کافرانو په زړونو کښې ستاسی داسی هیبت او رعب او ویره واچوو، چه دوی به د دی زخمی توب، کمزوری او زیانمن کیدلو ستاسی، بیا د بیرته مخ اړولو جرأت ونشی کړی لکه چه هم داسی هم وشو. ابوسفیان سره له خپلو فوځونو د جنگ له میدان نه نامیده وتښتید. په لار کښې داسی خیال ورته پیدا شو چه «مونږ ولی یو اسلامی ستری ستومان ژویل فوځ همغسی خوشی پریشود؟ او ولی تری راغلو؟ راځی! چه بیرته وگرځو او د دوی کار سره تمام کړو.» مگر د حق تعالی د هیبت او د اسلام د رعب په اثر ئی همت ونشو کړی. چه دا خیال عملی کړی. پرته (علاوه) له دی مسلمانانو مجاهدینو تر (حمراء الاسد) پوری کفار تعقیب کړل او وروسته له هغه ئی بیا کفارو ته هیڅ موقع ور نه کړه چه د «احد» واقعات بیا اعاده شی.

تنبیه: مشرک که څه هم خپل ډیر زور ښکاره کړی خو د هغه زړه کمزوری وی ځکه چه هغه د کمزور مخلوق عبادت کوی، نو څنگه ئی معبود، هم هغسی ئی عابد ﴿زَعَفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ﴾ (۱۷ جزء د الحج ۷۳ آیت ۱۰ رکوع) او په رښتیا سره هم اصلی زور او قوت د الله تعالی په تائید او مرستی (مدد) سره دی چه له هغی ځنی مشرکین او کفار بیخی بی برخی دی. نو ځکه تر هغه پوری چه مسلمانان حقیقی مسلمانان وو، تل کفار له دوی ځنی خائف او مرعوب وو. بلکه تر نن پوری هم مونږ مشاهده کوو چه د مسلمانانو د سخت انتشار، تشتت، ضعف او تنزل سره سره د دنیا گرد (تول) کافران له دوی ویدو ځمریانو ځنی ویریدي او تل په دی فکر کښې دی چه دا توریالی قوم بیا ویښ نشی. په علمی او مذهبی مناظرو کښې هم د اسلام هم دا رعب مشاهده کیږی. په حدیث شریف کښې راغلی دی چه «زما رعب د یوی میاشتی له مسافې ځنی د دښمنانو په زړونو کښې اچول شوی دی.» بیشکه د هم هغه اثر دی چه مسلمه امت ته هم په برخه شوی دی. **فَلله الحمد علی ذلک وله المنه**

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدًا إِذْ تَحْسُونَهُمْ بِأَذْنِهِ

او خامخا په تحقیق رښتیا کړه تاسی ته الله وعده خپله په هغه وخت کښې کله چه وژل تاسی کافران په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم لا پخوا فرمائی و چه «که تاسی له صبر او ثبات شخه کار واخلع!، نو الله تعالی به تاسی ته بری درکری.» لکه چه الله تعالی خپله وعده د «احد» د جنگ په ابتداء کښی رښتیا ښکاره کړه او مسلمانانو د الله تعالی په امر کافران تار په تار، او دگر ئی په وینو سور کړ. (۷) یا (۹) هغه سړی چه د هغوی په لاسونو کښی د مشرکانو بیرغ و پرله پسې ئی ووژل او غای په غای ئی کوته کړل او د گردو (تولو) ککری هلته په وینو سړی او ککری شوی. په اخر کښی کفار د ډیری ویری له لاسه بدحواسه شول او گرد (تول) وتښتیدل. مسلمانانو د فتح او بری خیره صافه ولیدله. او په مخ کښی ورته د غنیمت د اموالو انبارونه پراته وو. نو دوی په هغو مشغول شول چه د غشو ویشتونکو له غلطی شخه (خالد بن ولید) گته واخیسته، او د جنگ نقشه یو ناڅاپه بدله شوه. لکه چه مونږ دغه پخوا له دی نه ولیکل.

حَتَّىٰ إِذَا فِشَلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأُمْرِ وَخَصَيْتُمْ

تر هغه وخته پوری چه بی زړه شوی تاسی او (پخپلو منځونو کښی) سره مخالف شوی په امر (د نبی) کښی او نافرمانی وکړه تاسی.

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم چه کوم حکم غشو ویشتونکو ته ورکړی و له هغه غنی مخالف کار وکړ شو او دوی پخپلو منځونو کښی په جگړو سره اخته شول غینو وویل چه «مونږ لره ښائی چه هم دلته تینگ ودریږو او هیڅ تری ونه خوځیږو.» ډیرو کسانو وویل چه «اوس هیڅ ضرورت نشته چه دلته وزگار کینو ځی! چه څو غنیمت حاصل کړو!» آخر زیاترو غشو ویشتونکو خپل سنگرونه (مورچی) پرېښودل او مشرکانو له هم هغه غایه ناڅاپه پری حمله یرغل راوړ له بلی خوا د رسول الله مبارک د قتل خبر مشهور شو دغو شیانو د دوی پر زړونو کښی کمزوری پیدا کړه چه د هغه نتیجه د بی زړه توب (فشل، جبن) په صورت ظاهره شوه، گواکی د بی زړه توب سبب جگړه او د جگړی سبب عصیان و.

مِّنْ بَعْدِ مَا أَرْكُم مَّا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَّنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ

له هغه وروسته چه دروښود تاسی ته (الله) هغه شی چه ستاسی خوښ و (له نصرت او غنیمت شخه) غیني له تاسی هغه دی چه خوښوی دنیا (دا ژوندون لږ خسیس) او غیني ستاسی هغه دی چه خوښوی آخرت،

تفسیر: یعنی عینی خلق د دنیوی متاع (مالی ولجی) په خوشی کښی وشوئیدل، چه د هغه ربرونه (تکلیفونه) ئی گرد (تول) سره وگالل (تیر کړل). ابن مسعود رضی الله تعالی عنه فرمائی «چه د دی آیت له نزول څخه پخوا ما دا خبره نه وه محسوسه کړی، چه گواکی زمونږ په منع کښی کوم سړی د دنیا طالب هم شته؟».

ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ

بیا (الله) وگرځولئ تاسی له کافرانو څخه (په تیښته سره) له پاره د دی چه وازموئی تاسی،

تفسیر: یعنی پخوا خو کفار ستاسی له مخی تښتیدل. او اوس خو تاسی مسلمانان د هغوی په مخ کښی تښتئ! ستاسی د غلطی او قصور له امله (وجی) دغه معامله سره چه شوه، او په دی کښی ستاسی آزموینه ده. څو مخلص او غیر مخلص مسلمانان صاف پکښی ښکاره شی.

وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ

او هرومرو (خامخا) په تحقیق عفوه وکړه (الله تاسی ته، (یا) او خامخا په تحقیق عفوه وکړه (الله) له تاسی (چه تول ئی پر دوی قتل نه کړئ)

تفسیر: یعنی کومه غلطی چه شوی وه هغه پاک الله تاسی ته بیخی معافه کړه. اوس دغه خبره هیچا ته جائزه نه ده چه د دی حرکت له سببه پر بل چا باندی طعن او تشنیع ووائی.

وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٧﴾

او الله څښتن (مالک) د لوی فضل (رحمت، مهربانی، احسان) دی پر مؤمنانو باندی.

تفسیر: یعنی الله تعالی د داسی مهربانی او فضل څښتن (مالک) دی چه د مؤمنانو تقصیرات معافوی او په عتاب کښی هم د لطف او شفقت خوا تل د ده ملحوظه وی.

إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلَوْنَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أَخْرَاكُمْ

(یاد کری) هغه وخت چه تلئ مندی وهلی تاسی (بیرته مو شا گرځوله) او نه مو کتل هیچا ته حال دا چه رسول (د الله محمد) بللئ تاسی وروسته ستاسی.

تفسیر: یعنی تاسی تثبتیدئ او پر غرونو او میرو باندی ختلئ او مندی مو وهلی او له وارخطائی مو شاته نه کتل په دی وخت کښی رسول الله مبارک ځای په ځای ثابت او مستقیم ولاړ ؤ. او تاسی ئی له دی قبیح حرکت څخه منع کولئ او تاسی ئی خپل لور ته بللئ. مگر تاسی د ډیر تشویش او اضطراب له امله (وجی) د هغه آواز کله اوریده؟ تر څو چه کعب بن مالک رضی الله تعالی عنه چیغی وکړی او خلقو دا چیغی واوریدی او بیرته ستانه (واپس) شول. او د خپل مقدس رسول صلی الله علیه وسلم په شاوخوا کښی سره راټول شول.

فَأَنبَأَكُمْ غَنَائِكُمْ لِكَيْ لَا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ

نو سزا ئی درکړه تاسی ته یو غم په سبب د بل غم له پاره د دی چه خپه نه شی تاسی په هغه شی چه پاتی شو له تاسی (له غنیمت څخه) او نه په هغه شی چه ورسید تاسی ته (د جنگ له تکلیف نه)،

تفسیر: یعنی تاسی د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم زړه تنگ کړ چه د هغه په بدل پر تاسی باندی هم تنگی راغله. هو! د غم په عوض غم درورسید تر څو چه وروسته له دی نه مو دا په یاد وی چه په هر حالت کښی ښائی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر حکم باندی تگ وکړئ، اعم له دی چه کوم منفعت لکه غنیمت او نور څه ستاسی له لاسه ووځی. یا کومه بلا ستاسی په مخه درشی.

تنبیه: اکثر مفسرینو د ﴿فَأَنبَأَكُمْ غَنَائِكُمْ﴾ معنی داسی کړی ده چه الله تعالی تاسی ته د یوه غم د پاسه بل غم درکړ. یعنی یو غم د رومښی فتحی او بری له لاسه وتلو له امله (وجی) او بل غم ستاسی د سړیو د وژل کیدلو او زخمی کیدلو او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت د خبر خوریدلو په سبب ؤ. ځینو داسی مطلب اخیستی دی چه د فتحی او غنیمت له لاسه وتلو، او د مالی او بدنی نقصان گاللو (برداشت کولو) کوم غم چه ؤ، د هغه د پاسه یو بل لوی غم تاسی ته درورسید چه د هغه له امله (وجی) هغه پخوانی غمونه گرد (ټول) له تاسی څخه هیر شول، یعنی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت آواز چه د دی غم له شته وړاندنی

وروستنی گردی (تولی) خبری له تاسی هیری شوی. تر دی چه د رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم غږ مو هم وانه ورید لکه چه پر یوه لوری د بیخی ملتفت کیدلو په وخت کښی له بل لوری غنی طبعاً غفلت او ذهول پېښیږی.

وَاللَّهُ خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۵۳﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه شی چه تاسی ئی کوئ (لکه نور شیان).

تفسیر: یعنی ستاسی له احوالو او نیتونو غنی ښه خبردار دی او سم له هغو سره به درسره معامله کوئ.

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنَةً نُعَاسًا يَغْشَى كَافَّةً مِّنْكُمْ

بيا ئی نازل کړ (راولېږه) پر تاسی باندی وروسته له دی غمه امن (بیغمی) پر کالی د خوب چه لاندی ئی کړه یوه طائفه له تاسی (چه مومنان وو)

تفسیر: یعنی په دی غزا کښی د هر چا په برخه کښی چه شهادت و شهیدان شول. او د هر چا په برخه کښی چه ماتی وه ماتی ئی وکړه. او هغه مخلص مجاهدین چه د «جهاد» په میدان کښی باقی پاتی شول حق تعالی په هغوی باندی یو راز (قسم) داسی د خوب پرکالی (پرامښکی) راوستله چه په عین ولاړه کښی پر کالی یووړل. د حضرت طلحه رضی الله تعالی عنه له لاسه شو غلی چاره پر غمکه ولویده. دا یو حسی اثر له هغه باطنی اطمینان او سکون څخه و چه په هسی لویه هنگامه او ډیر سخت شورماشور کښی د مؤمنانو پر زړونو باندی محض د الله تعالی په فضل او مرحمت سره وارد شو. او وروسته له هغه د دوی له زړونو څخه د دشمن خوف او ویره بیخی ورکه شوه. دغه کیفیت په عین هم هغه وخت کښی ورپېښ شو چه د مجاهدینو په لښکر کښی څه نظم او نسق قائم نه و او ډیر شهیدان په خاورو او وینو رنگ پراته وو. مجاهدین د ډیرو زخمونو له امله (وجی) تکر تکر وو. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قتل آوازه د دوی گرد (ټول) فکر، هوښ، حواس وړی و. گواکی دغه خوب د وښیدلو له پاره و. پر مؤمنانو باندی پرکالی راغله، او د دوی هغه گرد (ټول) ستومانی او سترتیا ئی له منځه ورکه کړه، او تنبیه ئی وفرمایله چه د ویری، تشویش او اضطراب وخت تیر شوی دی. اوس داده او مطمئن شی! او خپل فرض اداء کړئ! نو سم د لاسه لوی اصحاب رضی الله تعالی عنه د رسول الله مبارک

په خوا کښی راتول شول، او د غذا دوهم محاذ ئی جوړ کړ. لږ څه وروسته فضا صافه شوه، دښمن د دوی په مخ کښی بیا په تشتیدلو مجبور شو.

تنبیه: ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چې عین د غذا په وخت کښی د خوب پرکالی، پرامښکی (نعاس) راتلل د الله تعالیٰ له لوری د فتحی او د غلبی د راتگ علامه وه. د حضرت علی کرم الله وجهه فوځ ته هم په (صفین) کښی هم داسی یوه واقعه ورپېښه شوی وه.

وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ

او بله طائفه وه (له تاسی چه منافقان ؤ) په تحقیق په فکر کښی غورځولی ؤ دوی نفسونو د دوی.

تفسیر: دا ویریدونکی او خائفان منافقان دی چه له دوی سره نه د اسلام غم او نه د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم څه درد ؤ. له دوی سره یوازی د دوی د ځان فکر و، او په هغه کښی بیخی دوب تللی وو، او په خپلو زړونو کښی به ئی دا فکرونه کول نه چه د ابوسفیان لښکر بیا کومه حمله او یرغل راوړی، او مونږ ته بیا کوم جنگ او جنجال راپېښ کړی. که داسی وشي نو زمونږ حال به هلته څه وی؟ نو په هسی ویره، اندېښنو او چرتونو کښی پر دوی باندی نه پرکالی او نه خوب راته.

يُظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ

چه گمانونه به کول دوی په الله باندی (گمان) ناحقه (لکه) گمان د جاهلیت،

تفسیر: یعنی داسی گمان کوی چه د الله تعالیٰ وعدی چیری ولاری؟ معلومیږی چه اوس د اسلام قصه پای (اخر) ته ورسیده. اوس رسول او مسلمانان خپلو کورونو ته بیا بیرته تلونکی نه دی. گرد (تول) هم دلته شهیدان کیږی. لکه چه په (۲۶) جزء د «الفتح» په ۱۲ آیت ۲ رکوع کښی فرمائی ﴿بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا﴾

يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ

وائی دوی چه آیا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) څه برخه؟ (هیڅ نشته)،

تفسیر: یعنی آیا زمونږ کار څه لا باقی دی یا بیخي خلاص شوی دی یا دا څه مونږ ته څه د محمد صلی الله علیه وسلم د مرستیانو (مددکارانو) څخه یو څه فتح او ظفر په لاس راغی؟ یا دا معنی څه څه د الله تعالیٰ اراده وه هغه ئی وکړه زمونږ یا د بل په هغه کښی څه واک (قبضه) دی؟ دا د الفاظو ظاهري معنی وه، لیکن هغه څه د دوی د زړونو نیت و، وروسته له دی نه راځی.

قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ

ووايه (ای محمده! دوی ته څه) بیشکه امر (د نصرت یا د هزیمت کار) ټول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کیږی).

تفسیر: یعنی دا د منافقانو قول ﴿هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ کلمه حق اريد بها الباطل دی. بیشکه دا صحیح ده څه ستاسی په لاسونو کښی هیڅ شی نشته او گرد (ټول) کارونه د الله تعالیٰ په قدرت او اختیار کښی دی د هر چا په نسبت څه اراده وفرمائی د هغه حال سنبالوی، یا ئی له جنجاله دکوی، غالب یا ئی مغلوبوی. آفت ورسوی یا راحت بری ئی په برخه کوی یا ناکامی هم دا یوه واقعه د یوه قوم له پاره رحمت او د بل قوم له پاره زحمت گرځوی. گرد (ټول) د هغه په قبضه او واک (اختیار) کښی دی. مگر له دی قول ځنی کومه معنی څه تاسی پخپلو زړونو کښی آخلی، هغه غلطه ده. الله تعالیٰ ته ستاسی د زړونو پتی خبری هم معلومی دی، څه د هغه بیان وروسته له دی نه راځی.

يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ نَّقَاتِلُهَا هُنَّ

پتوی دا (منافقان) په نفسونو (زړونو) خپلو کښی هغه (خبری) څه نه ئی در ښکاروی تاته (ای محمده!) وائی دغه (منافقان یو تر بله) «که چیری وی مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) یو شی. نو نه به وو وژلی شوی مونږ دلته (په دی غزا د «احد» کښی).

تفسیر: د دوی د زړه پته خبره دا وه څه ﴿هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ به ئی ویل او په زړه کښی به ئی د هغه معنی داسی کوله. ﴿نَّقَاتِلُهَا هُنَّ﴾ او له مخلصو مسلمانانو ځنی به جلا (جدا) کیدل او پخپلو منځونو کښی به ئی سره ویل «خانه! دوی په اول کښی زمونږ خبرو ته غور کینښود. او د څو سر تیرو او ناتجربه کارو ځلمیانو په وینا سره له مدیني څخه د باندی

د غزا له پاره ووتل، آخر ئی پخپلو مخونو باندی سختی غپیږی وخورلی، که لږ څه واک (قبضه) او اختیار زمونږ په لاس کښی وی، او زمونږ پر مشورو باندی ئی عمل کړی وی نو دومره نقصانونه به ئی ولی گالل(تیروول)، او زمونږ له گوند «حزب» ځنی به ولی دومره سری وژل کیدل؟ (زیاتره منافقین نسباً د مدینې منورې له انصارو سره شامل وو نو ځکه ئی په ﴿ثَاقِلُنَا﴾ کښی د هغوی وژل د خپل ځان وژل وبلل.) یا دا مطلب که د رسول الله مبارک له وینا سره سم فتح او ظفر او غلبه د مسلمانانو له پاره وی. نو دا د قتل او جرحی مصیبت به ولی پر مونږ باندی راته.

تنبیه : په ښکاره ډول (طریقه) سره دا خبری په مدینې کښی منافقانو کړی وی ځکه چه عبدالله بن ابی د «احد» د جنگ له شروع ځنی پخوا له خپلی ډلی سره د غزا له میدانه د باندی ووتل، په دی صورت کښی د «هنا» اشاره د قرب په سبب د «احد» په لوری به وی. لیکن د ځینو روایتونو له مخی د یوه منافق له خولی ځنی دا خبره د جنگ په میدان کښی اوریدلی شوی وه چه نوم ئی «معتب بن قشیر» و نو ښائی ځینی منافقان له عبدالله بن ابی سره د ځینو مصالحو له امله (وجی) بیرته ستانه (واپس) شوی نه وی. والله اعلم.

قُلْ لَّوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ

نو ووايه (ای محمده! دوی ته) که وی تاسی په کورونو خپلو کښی (نو) خامخا به راوتلی وو هغه کسان چه مقرر شوی ؤ په دوی باندی وژل طرف د ځایو د پریوتلو خپلو ته،

تفسیر : یعنی له دی طعن او تشنیع یا حسرت او افسوس څخه هیڅ په لاس نه درځی. الله تعالی د هر چا د اجل او د موت ځای او سبب او وخت لیکلی دی، هیڅکله هغه نه بدلیږی. که تاسی پخپلو کورونو کښی هم پتیدی او فرض ئی کړئ که ستاسی رایه هم آوریده کیدی نو بیا هم هغه کسان چه د هغوی وژل کیدل د «احد» په نژدی ځایونو کښی مقدر وو خامخا به په یو نه یو سبب سره هم هغه خوا ته تلل او هم هغله به وژل کیدل. دا د الله تعالی انعام دی په کوم ځای کښی چه د هغوی وژل مقدر وو هم هغله ووژل شول. مگر څرنگه چه د الله تعالی په لاره کښی په دیره زېږورتیا او خوښی سره شهیدان شول بیا پر دوی باندی د افسوس او ارمان کول د څه دپاره دی. او د الله تعالی د لاری میرنی (بهادر) پر خپلو ځانونو مه قیاسوئ! کره غزا هیڅ له دښمنه مه ویریږه!

د گور شپه په کور کښی هیڅوک نه کوینه!

چه دښمن ته مخامخ شي څنگ تری نه کړی
ملائک له عرشه پرې وائی آفرینه!

وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحَّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٠﴾

او (دغه معامله الله تعالى په احد کښي وکړه) دپاره د دی چه وازموئی الله هغه شي چه په سینو (زړونو) ستاسي کښي دی، او دپاره د دی چه ښکاره کړی (الله) هغه شي چه په زړونو ستاسي کښي دی، او الله ښه عالم دی په هغو خبرو چه په سینو کښي پرتي دی (لکه نور شيان)

تفسیر : یعنی الله تعالى ته د زړونو پتی خبری هم معلومی دی له الله جل جلاله څخه د هیچا هیڅ یو حالت پت نه دی، مقصود دا و چه ستاسي له گردو (تولو) څخه یو امتحان واخیست شي تر څو هر هغه شيان چه ستاسي په زړونو کښي دی هغه د باندی ووځي د امتحان په پتی کښي سره او ناسره پخپله سره بیل کړی مخلصین د خپلو بریو صله او انعام ومومی او د هغوی زړونه د سبا له پاره له وسوسو او کمزوریو ځنی پاک او صاف شي، او د منافقانو د زړونو نفاق ښکاره شي او خلق په ښکاره ډول (طریقه) د دوی له باطنی پلپتی څخه خبر کړی.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢١﴾

بیشکه هغه کسان (له تاسي) چه وگرځیدل دوی (له جنگ) په هغی ورځی کښي چه مخامخ شول سره دواړه فوځونه بیشکه هم دا خبره ده چه ښویولی وو دوی شیطان په سبب (د شامت) د ځینو هغو گناهونو چه کړی وو دوی، او خامخا په تحقیق عفو کړی ده الله له دوی نه بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ښه تحمل کوونکی دی (د عقوبت په تأخیر د رجوع له پاره)

تفسیر: له مخلصینو څخه هم ځنی وختونه څه وږه یا لویه گناه صادرېږي. همغسې چه له یوه طاعت څخه د بل طاعت توفیق زیاتېږي، هم داسې د یوې گناه له نحوسته شیطان ته موقع په لاس ورځي او سړی د نورو غلطیو او گناهونو په لوري ښویي او ورته چمتو (تیار) کوي ئی. د «احد» په غذا کېښی هم هغه مخلص مسلمانان چه خپل سنگرونه (مورچي) ئی پرېښی و دا کار ئی د کومې پخوانۍ گناه له شامته و چه شیطان دوی تیرایستل او وئی ښویول یوه گناه خو دا وه، چه دیرو غشو ویشتونکو د رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د حکم اطاعت ونه کړ. مگر د الله تعالی فضل وگوره چه د هغی په مقابل کېښی ئی دوی ته د کومې سختی ماتی سزا ورنه کړه. برسیره پر هغه د دی حضراتو گرد (تول) گناهونه ئی معاف کړل چه هیڅ یو تن له دوی ځنی گناهگار پاتی نه شو. او هیڅوک حق نه لری چه په هغوی باندی طعن یا څه ملامتی ووائی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه کیږئ تاسی لکه هغه کسان چه کافران شوی دی.

تفسیر: یعنی تاسی لکه دا کافر منافقان هسی لغو او چتی (فضول) خیالاتو ته پخپلو زړونو کېښی ځای مه ورکوئ چه که مونږ پخپلو کورونو کېښی ناست وی، نو نه به وژل کیدلو.

وَقَالُوا الْإِخْوَانُهُمْ

او ویل به دوی په (حق د) ورونو خپلو کېښی.

تفسیر: څرنگه چه منافقان په ظاهره کېښی مسلمانان شوی وو. نو ځکه ئی مسلمانانو ته وروڼه ویل. یا دا چه په نسبی ډول (طریقه) دوی د مدینې منورې د انصارو له ورونو ځنی وو، او څنگه ئی چه دا خبری د خیر خواهی او همدردی په دود کولی، نو ځکه د «اخوان» لفظ سره ئی تعبیر وکړ شو.

إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُرًى لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا تَوَأَّمُوا وَمَا قَتَلُوا لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ

کله به چه سفر ته وتل دوی په غمکه (په ملک) کښی یا به وو دوی غزا کوونکی که چیری وی دوی په نزد زمونږ کښی نو نه به وو مړه شوی دوی او نه به قتل کړی شوی وو دوی، دپاره د دی چه وگرځوی الله دا (گمان) حسرت (افسوس، ارمان) په زړونو د دوی کښی.

تفسیر: یعنی خامخا له دی سببه مړه شول چه د باندی ووتل که له مونږ سره پخپلو کورونو کښی اوسیدی نو ولی به مړه کیدل. یا به ولی وژل کیدل؟ دا وینا د دی له امله (وجی) ده چه د آوریدونکو مسلمانانو په زړونو کښی حسرت او افسوس پیدا شی چه په رښتیا سره مونږ بی له فکره او اټکله د باندی ووتلو او د جنگ په اور کښی مو ځانونه وغورځول. او دا نتیجه په لاس تری راغله که په کورونو کښی اوسیدی نو د دی مصیبت مخ به مو نه وی لیدلی. مگر مسلمانان داسی ناپوهان نه وو چه په هسی فریبونو به غولیدل بلکه له هسی خبرو څخه بالعکس د منافقانو پټ (غیرت) او اعتبار لار. ځینو مفسرینو چه په ﴿لِيَجْزَلَ اللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ﴾ کښی لام د عاقبت له پاره اخیستی نو داسی ئی معنی کوی. «د منافقانو پر ژبه او په زړه باندی ځکه داسی خبری جاری وی چه الله تعالی تل دوی د افسوس او حسرت په اور کښی وسوځوی او پکښی پری ئی ږدی.» او د دوی بل حسرت به دا وی چه مسلمانان ولی زمونږ په شان نه شول او زمونږ په خبرو باندی ولی چا غوږ کینښود. گواکی په دی تقدیر سره د ﴿لِيَجْزَلَ﴾ تعلق د ﴿لَا تُؤْتُوا﴾ الآية - سره هم کیدی شی.

وَاللَّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ

او الله ژوندی کول (ژوندی پریښودل) او مړه کول کوی (نه جنگ نه سفر او نه نور،

تفسیر: یعنی ژوندی کول او مړه کول د الله تعالی کار دی خورا (دیر) دیر کسان په خپل گرد (تول) عمر کښی سفرونه کوی او په دیر جنگونو کښی شاملیږی مگر مرگ دوی ته د هغوی په کورونو او د دوی په بسترو کښی وررسیږی مگر بیا هم دوی وائی چه «سری په خپل کور کښی له هر ډول (طریقه) رږو (مصیبتونو) او اندیښنو ځنی ساتلی وی.» دیر کسان داسی شته دی چه عادتاً په خپلو کورونو کښی اوسیږی مگر په پای (آخر) کښی داسی یوه وسیله وربرابریږی چه دوی له خپله کوره وځی او هم هغله د باندی مړه یا ووژل شی د بندگانو په هسی پلمو (تدبیرونو) او بهانو مرگ بیرته کیدونکی او بچ کیدونکی نه دی. حضرت خالد بن ولید رضی الله تعالی عنه د خپل وفات په وخت کښی وویل. «زما په بدن کښی هسی یوه لویشت

ځای نشته چه د تورو، نیزو او غشو له زخمه خالی وی، مگر زه نن لکه یو اوبی غونډی په خپل بستر او کور کښی مرم.» **فلا نامت اعین الجبناء** - الله دی وکړی چه د ویریدونکی سترگی خلاصی شی!

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌۙ

او الله پر هغو (تولو) شیانو چه تاسی ئی کوی ښه لیدونکی دی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ته معلوم دی چه منافقان او کافران پر کومه لاره باندی درومی؟ او مسلمانان تر کوم ځای پوری د دوی له تشبه او پیروی غنی ځانونه ساتی؟ نو هر یوه ته الله تعالی د ده له حاله سره مناسب بدل ورکوی.

وَلِیْنُ قُتِلْتُمْ فِی سَبِیْلِ اللّٰهِ اَوْ مُتُّم لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَحْمَةٌۭ خَیْرٌ مِّمَّا یَجْمَعُونَ ﴿٥﴾ وَلِیْنُ مُّتُّمْ اَوْ قُتِلْتُمْ لَإِلَی اللّٰهِ تُحْشَرُونَ ﴿٦﴾

او قسم دی خامخا که ووژلی شوی تاسی په لاره د الله کښی یا مړه شوی تاسی (په لاره د الله کښی چه طاعت دی) نو خامخا مغفرت له جانبه د الله او رحمت (مهربانی د الله) خیر (دیر ښه) دی له هغو (مالونو) چه دوی ئی جمع کوی. او قسم دی که مړه شوی تاسی یا ووژلی شوی تاسی نو خامخا به الله ته راجمع کړی شی تاسی (تول).

تفسیر: یعنی فرض ئی کړئ چه که تاسی سفر یا «جهاد» ته ونه وځئ! او فی الحال په یو چل ځان له مرگه وژغورئ (وساتی) مگر دا خبره ضروری ده چه کله نه کله به تاسی مری! یا به وژل کیږئ! بیا په هر حال سره تاسی گرد (تول) د الله تعالی په مخ کښی حاضریدونکی او گرد (تول) سره جمع کیدونکی یئ! هلته به تاسی وپوهیږئ، هغه بختور کسان چه د الله تعالی په لاره او په ښو کارونو کښی مری یا وژل کیږی دوی ته د الله تعالی له مغفرت او مهربانی څخه څومره دیر برخه ور په برخه کیږی؟ چه د هغی په مقابل کښی دنیوی گټی او گرد (تول) جمع کړی دولت او ثروت هیڅ دی. حاصل دا چه که د منافقینو دغه وینا هم ومنل شی چه که دوی له

کوره نه وتل نو نه به وژل کیدل نو دلته هم بیخی د دوی خساره ده ژوند جاراهه شی بلکه دغه حقیقی مرگ نه دی او تل ژوندون دی.

هر ژوندی مر کیږی، هغه مر ژوندی دی چه د دین خدمت کړی، په غزا کېښی مړینه

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا
مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ
فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٨﴾

نو (یوازی) په سبب د رحمت د الله (چه پر تا شوی دی ای محمده! تل) نرمی کوی ته دوی ته او که وی ته (ای محمده!) بدخوی سخت زړه نو هر ورو (خامخا) به تار په تار شوی وو (اصحاب) له چاپیره ستا څخه (ای محمده!) نو عفو وکړه له دوی نه (د دوی له تجاوز نه پر تا) او مغفرت وغواړه (له الله) دوی ته (د تقصیراتو د دوی) او مشوره وکړه له دوی سره (ای محمده! په کار) امر کېښی نو کله دی چه ټینگه اراده وکړه (ای محمده! د یوه کار کولو ته) نو توکل (اعتماد) وکړه پر الله باندی، بیشکه الله خوشوی توکل کوونکی (چه بریالی کوی ئی او د رشد او صلاح لاره وربښی).

تفسیر: الله تعالی مسلمانانو ته د هغوی په تقصیراتو باندی تنبیه وفرمایله او د عمومی عفوی د اعلان له اورولو څخه وروسته ئی دوی ته نصیحت وکړ چه بیا د دی دلی په خبرو باندی چه د لستونی ماران دی مه تیروئ! په دی آیت کېښی ئی د هغوی د تقصیر د عفوی تکمیل وکړ څرنګه چه د «احد» په غزا کېښی له مسلمانانو ځنی سخته غلطی او زیات تقصیر شوی و ښائی چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم زړه به خپه شوی وی او دا به ئی په خپل زړه کېښی وگرځولی وی چه وروسته له دی نه له دوی ځنی به مشوره نه آخلم او بی له جرګی به کار کوم نو ځکه الله تعالی په ډیره عجیبه او غریبه توګه (اسلوب) د جرګی سپارښت وکړ اول ئی له خپل لوری د معافی اعلان وفرمایه، ځکه چه الله تعالی ته معلوم ؤ چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا غم او اندېښنه یوازی د الله تعالی د رضا د حصول له پاره وه بیا ئی وفرمایل ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ﴾ یعنی د الله تعالی څومره زیات رحمت پر تاسی او دوی باندی دی چه تاسی ئی دومره خوش اخلاق او خوش خوی وگرځولی، که کوم بل څوک وی نو الله تعالی خبر دی چه په دغومره یوه لویه واقعه کېښی به ئی څه سخته روبه غوره کوله؟ او برسیره په دی دا د الله تعالی

څومره مهرباني ده چه تا غوندي شفيق او نرم زړه رسول ئي هغوى ته وراستولى دى، فرض ئي كړئ كه تاسي الله تعالى دى نه كړى سخت زړه او په مزاج كښى مو شدت وي، نو دا قوم كله ستاسي په خواؤ شا كښى توليدلى شو. كه له دوى ځنى كومه غلطى كيدى شي او تاسي له دوى سره سختى كولى نو د شرم او دهشت له امله (وجي) به ستاسي مخ ته نشوى راټلى نو له دى امله (وجي) به دوى له ډير لوى خير او سعادت څخه بى برخى پاتى كيدل او د اسلامى جمعيت شيرازه به سره شليده ليكن حق تعالى تاسي نرم زړه او نرم خوى پيدا كړئ تاسي يئ چه د اصلاح په غرض د دوى له تفصيلاتو ځنى تل اغماض كړئ، نو دا تفصيل هم تر هغه ځايه پورى چه ستاسي له حقوقو سره تعلق لري ورمعاف كړئ! اگر كه الله تعالى خپل حق معاف كړى دى، خو بيا هم د دوى د زياتى خوښى او زړه خوښولو له پاره تاسي هم له مونږ څخه د دوى مغفرت وغواړئ! تر څو دا زړه ماتى ستاسي خوښى او انبساط محسوس كړى، او بيخى مطمئن او خوشال شي. او يوازي هم دا معافول نه بلكه وروسته له دى نه هم لكه پخوا په معاملاتو كښى له دوى سره مشورى كوه! وروسته له مشورى څخه كله چه يوه خبره غوټه شوه او پخه اراده ئي وكړى شوه نو بيا پر الله تعالى باندې توكل وكړئ او هغه بى له تامل او ځنډ (توقف) څخه په ځاى راوړئ! ځكه چه الله تعالى متوكلان خوښوى او د دوى كارونه جوړوى.

تنبیه : له حضرت على كرم الله وجهه څخه روايت دى چه رسول كريم عليه افضل الصلوة والتسليم څخه سوال وكړ شو چه «عزم» څه شى دى؟ وئى فرمايل «مشاورة اهل الراى ثم اتباعهم» (ابن كثير). او په مجمع الزوائد كښى له حضرت على رضى الله تعالى عنه ځنى يو حديث روايت شوى دى. «يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! كه مونږ كومه خبره په كتاب او سنت كښى ونه مومو، نو په هغى كښى كومه طريقه غوره كړو؟» رسول كريم عليه افضل الصلوة والتسليم وفرمايل «له عابدينو فقهاؤ سره مشوره وكړئ! ولا تمضوا فيه رآى خاصة! - د يوه يا دوه تنو خبره مه منئ!» بلكه د گردى (تولى) مركى او جرگى مشوره ومنئ!

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُ لَكُمْ فَهِنَّ ذَٰلِكَ
يَنْصُرْكُم مِّنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ قَلِيلَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٧٠﴾

كه مرسته (مدد) وكړى له تاسي سره الله (لكه چه په بدر كښى ئي وكړه) نو نشته (هيڅ) غالب پر تاسي باندې او كه مرسته (مدد) ونه فرمائى له تاسي سره (الله لكه چه په احد كښى ئي پريښودئ) نو څوك دى هغه چه مرسته (مدد) به وكړى له تاسي سره وروسته له هغه (خذلان د) الله ؟ (هيڅوك نشته!) او خاص پر الله دى پس توكل (اعتماد) وكړى مؤمنان.

تفسیر: پخوا ئی رسول صلی الله علیه وسلم ته فرمایلی ؤ چه «په الله تعالیٰ توکل وکړئ!» دلته دا رابښی چه د توکل او اعتماد وړ (مستحق) او لائق هم هغه لوی ذات دی چه له گردو (تولو) ځنی قوی او غالب دی. گردو (تولو) مسلمانانو ته ښائی چه د ده پر مرستی (مدد) باندی توکل وکړی. پاک الله وروسته له دی نه له خپل لوری د مسلمانانو د تقصیراتو معافول او پر خپل رسول صلی الله علیه وسلم باندی ئی د هغو د معافولو نصیحت هغوی ته فرمائی، چه د هیچا په خبرو باندی مه خطا وځئ! او خالص پر الله تعالیٰ باندی توکل او اعتماد ولرئ! نو د هغه مرسته (مدد) به در ورسپړی او هیڅ یو طاقت به پر تاسی باندی نه غالبیږی. لکه چه د «بدر» په غزا کېنې مو ولید. او که د کوم مصلحت له امله (وجی) ستاسی مرسته (مدد) ونه کړی نو بیا هیڅوک تاسی ته مرسته (مدد) نشی دررسولی، لکه چه د «احد» په غزا کېنې تاسی ته تجربه وشوه.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلُّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ
ثُمَّ تَوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

او نه ښائی هیڅ نبی ته چه څه شی پټ کړی، او هر څوک چه څه شی پټوی نو رابه شی (دا پټوونکی) په هغه سره چه ده پټ کړی وی په ورځی د قیامت کېنې، بیا به پوره ورکړی شی هر نفس ته (جزا د) هغه عمل چه کړی وی ده او پر دوی به ظلم ونه کړی شی (په تزئید د عذاب یا تنقیص د ثواب کېنې)

تفسیر: له دی ځنی غرض یا به په پوره ډول (طریقه) سره د مسلمانانو تسکین او خاطر جمعی مقصد وی چه داسی وسوسه دوی ته پیدا نشی، چه ښائی رسول الله مبارک په ظاهر مونږ معاف کړی یو او په زړه کېنې له مونږ ځنی خپه دی بیا به خپل زړه پر مونږ باندی تشوی، نو الله تعالیٰ فرمائی چه دا کار د انبیاء علیهم السلام نه دی چه په زړه کېنې ئی یو شی او په خوله ئی بل شی وی. یا د مسلمانانو پوهول دی چه د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم له عظمت، عصمت او امانت څخه ځان خبر کړئ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت هیڅکله چټی (فضول) او بیهوده خیالات په زړه کېنې ونه گرځوئ! مثلاً داسی گمان ونه کړئ! چه له غنیمت ځنی به ئی څه مال پټ ساتلی وی العیاذ بالله ښائی دا یی ځکه فرمایلی وی چه هغو غشو ویشتونکو ته چه د غنیمت له پاره ئی خپل سنگرونه (مورچی) پرېښودل، گوندی داسی خیال په زړه کېنې گرځیدلی وی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به مونږ ته له غنائمو څخه برخه نه راکوی. یا به ځینی شیان له مونږ ځنی پټ ساتی. په ځینو روایتونو کېنې راغلی دی چه د

«بدر» په غزا کښې یو شی (خادر یا توره) له غنیمت څخه ورک شوی ؤ چا وویل «ښائی چه هغه به پیغمبر د خپل ځان له پاره ساتلی وی.» نو دا آیت نازل شو. په هر حال مسلمانان پوهوی که رسول الله مبارک د خپل نرم خوئی او خوش خلقی له امله (وجی) ستاسی غلطی معافوی نو تاسی لره د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شان، عظمت، لوئی، عصمت، او پاکی زیات لحاظ په کار دی. ښائی چه مؤمنان په هیڅ قسم کمزورو او رکیکو خیالو پسې ونه گرځی! له بل لوری که څه هم د رسول الله مبارک د شفقت او نرم زړه توب له یادولو څخه د «احد» د غزا په نسبت د مسلمانانو د تقصیراتو ورمعافول مقصد دی خو په دی ضمن کښې ئی د یوه بل تقصیر یادونه هم وکړه چه د «بدر» له واقعی سره ئی تعلق درلود (لرلو) شو رسول الله صلی الله علیه وسلم د نرم خوئی له امله (وجی) هغه هم هیږه کړی.

تنبیه: د «غلول» اصلی معنی د غنیمت په مال کښې خیانت کول دی. خو کله د مطلق خیانت په معنی هم راځی. خو کله محض د یوه شی په پتولو باندی هم د هغه اطلاق کیږی لکه چه ابن مسعود (رض) فرمائی «غلوا مصاحفکم!»

أَفَمِنْ أَتْبَعِ رِضْوَانِ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخَطٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَا لَهُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٢٧﴾

آیا نو هغه څوک چه متابعت کوی د رضامندی د الله په شان د هغه چا دی چه بیرته راشی په قهر سره له (طرفه د) الله (د الله د غصی مورد وگرځی؟ بلکه نه دی) او ځای د ده دوزخ دی، او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی رسول الله مبارک چه په هر حال کښې نه یوازی د الله تعالی د مرضی تابع دی بلکه غواړی چه نور خلق هم د الله تعالی د مرضی تابع وگرځوی. آیا دی د هغو خلقو کار کولی شی چه د الله تعالی د غضب وړ (لائق) او د دوزخ مستحق وی؟ ممکن نه دی!.

هُم دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ بِصِيرُورٍ بَآ يَعْلَمُونَ ﴿١٢٨﴾

دوی (د الله تعالی د رضا تابعان خاوندان د متفاوتو) درجو دی په نزد د الله کښې او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو شیانو (هم) چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی نبی علیه السلام او بل مخلوق له سره نه دی برابر. له طمعی او له نورو سپکو او ذلیلو کارونو سره انبیاء علیهم السلام هیڅ تعلق نه لری. الله تعالی ته ګرد (تول) معلوم دی چه

څه درجی لری؟ او گرد (تول) کارونه ورڅرگند دی. آیا الله تعالیٰ به هسی تیت طبیعت لرونکو سربو ته د نبوت لوی منصب څرنگه ورکوی؟ (العیاذ بالله).

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ

خامخا په تحقیق احسان کړی دی الله پر مؤمنانو باندی کله چه مبعوث کړ (راولیده الله) په دوی (مؤمنانو) کښی رسول له نفس (جنس) د دوی نه

تفسیر: یعنی د هم دوی له جنسه او له قومه ئی یو بنیادم رسول ورلیږلی دی چه له هغه سره کیناستل خبری اتري کول په ژبه ئی پوهیدل او د ده له هره قسمه انوارو او برکاتو څخه استفاده کول آسان دی. او د هغه له احوالو، اخلاقو، د ژوندانه له سوانحو امانت، دیانت، طهارت او د الله تعالیٰ ځنی له ویری څخه ئی خبر یی او کله چه ستاسی د هم دی قوم او قبیلې له یوه سړی څخه معجزی ښکاره شی او تاسی هغه وگورئ نو په یقین راوړلو کښی زیات سهولت راځی، فرض ئی کړئ که کوم پیری (جن) یا پرښته (ملک) د رسول په صفت لیږل کیدی نو د ده د معجزاتو د کتلو په وخت کښی هسی خیال ممکن ؤ څرنگه چه هغه د بشر له جنسه جلا (جدا) مخلوق دی ښائی چه دغه خوارق د ده د ملکي او جنی طبیعت او د نوعی صورت خاصه نتیجه وی. زمونږ عجز له هغه څخه د نبوت دلیل نشی کیدی. په هر حال ښائی چه مؤمنان د الله تعالیٰ احسان ومنی چه ده داسی یو رسول صلی الله علیه وسلم ورلیږلی دی چه له هغه څخه بی تکلفه د فیض استحصال کاوه شی. او له دیری لوړی مرتبی او عزت او په ډیر لوی منصب له فائزیدلو سره د هم دوی په مجمع کښی په ډیری نرم خوئی، خورا ملاطفت او ښه معاشرت او نهایت ملایمت لیده کیږی صلی الله علیه وعلى آله الکرام وعلى صحبه العظام وسلم).

يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ

وَإِنْ كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿١٣٢﴾

چه لولی (دغه رسول) پر دوی باندی آیتونه د الله او پاکوی دوی (په توحید سره له گناه کینی او شرکه) او ښی دوی ته کتاب (قرآن) او حکمت (شرعی احکام، ژوری خبری) او بیشکه وو دوی (له دی نه) په خوا هرومرو په گمراهی ښکاره کښی.

تفسیر: هم دا مضمون د البقری د سورت په (۱۲۹) او (۱۵۱) آیتونو کښی تیر شوی دی.

خلاصه ئی دا ده چه خلور شیان ئی بیان کری دی.

- (۱) د آیتونو «تلاوت» (د الله تعالیٰ د آیتونو لوستل او اورول) چه د هغو په ظاهری معنی باندی د دی له امله (وجی) چه د ژبی خاوندان دی پوهیږی او عمل پری کوی.
- (۲) د نفسونو «تزکیه» (د نفسانی ککړو او د شرک او معصیت له گردو (تولو) مراتبو څخه د دوی د زړونو پاکول او ښه صیقل کیدل) دا شی د «آیة الله» د عمومی مضامینو له تعمیل او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له صحبت او د قلبی توجه او تصرف څخه باذن الله حاصل شوی و
- (۳) «تعلیم الکتاب» (هغوی ته د کتاب الله مراد ورښودل) چه په خاصو خاصو مواقعو کښی به هغه ته ضرورت پېښیده، مثلاً که اصحابو کرامو به یو لفظ د ظاهری مدلول، عمومی تبادرو محاورې له لحاظه معنی کاوه او د مشکلاوو سره به مخامخ شول په دی وخت کښی به حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د کتاب الله اصلی مراد چه د مقام له قرائنو څخه به ښکاره کیده بیاناوه او د دوی اشتباه به ئی لری کوله لکه چه په ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ الآية - او نورو ځایونو کښی دغه طریقه عملی شوی وه.

- (۴) د «حکمت» تعلیم (د حکمت ژوری خبری ورښوول) او د قرآن کریم په غامضو اسرارو او د شریعت په لطائفو او دقیقو او عمیقو عللو باندی ئی (تصریحاً یا اشارتاً) مطلع کول.
- رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالیٰ په اعانت او توفیق دا پاتی قوم د علم او عمل په اعلیٰ مراتبو باندی فائز کر، چه له سلهاو پیړیو را په دیخوا په انتهائی جهل او وحشت او ښکاره گمراهی او ضلالت کښی دوب وو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د څو ورځنی تعلیم او صحبت په برکت د ده اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم د گردی (تولی) دنیا لارښوونکی او معلمان شول. نو دوی لره ښائی چه د دی لوی نعمت قدر وپیژنی، او هیڅکله په هیره سره هم هسی کوم حرکت ته اقدام ونه کری چه له هغه څخه د دوی زړه خوړ او متالم شی. (د«ان کانو» ان له مثقلی ځنی مخففه شوی ده او د «هم» ضمیر پکښی مستتر دی او دا مخکښی لام فاصل دی.)

أَوَلَمَّْا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا

آیا کله چه دروړسید تاسی ته (په احد کښی له کفارو څخه) یو مصیبت چه په تحقیق سره رسولی و تاسی (کفارو ته په بدر کښی) دوه چنده له دی غمه نو وویل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟) یا رسیدلی وی تاسی په دوه چنده له نصرته (ای مسلمانانو په بدر کښی) نو وویل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟)،

تفسیر: لومړی د «احد» قصه کیده. په منع کښی د هغه تفصیر د عفو ذکر راغی چه واقع شوی و او د هغه په تناسب د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د اخلاقو او د حقوقو یادونه

وکړی شوه اوس بیا د «احد» د قصی په لوری رجوع کیږي یعنی «د احد» په غزا کېنې هغه تکلیف او نقصان چه تاسی وگاله (تیر کړ)، د هغه په نسبت په تعجب سره وایی چه دا مصیبت له کومه راغی؟ مونږ خو مسلمانان مجاهدین وو او د الله تعالیٰ په لاره کېنې د ده له دشمنانو سره د جنگیدلو له پاره وتلی وو او الله تعالیٰ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مبارکه ژبه مونږ ته د نصرت او مرستی وعده هم راکړې وه نو بیا دا مصیبت پر مونږ باندې ولې نازل شو؟ او له کومه راورسید؟ د هسی وینا کولو په وخت کېنې داسی فکر کول په کار دی، چه هومره تکلیف چه تاسی ته رسیدلی دی، د هغه تکلیف دوه چنده ستاسی له لاسه کفارو ته هم رسیدلی دی. په «احد» کېنې تقریباً ستاسی (۷۰) تنه شهیدان شول او په «بدر» کېنې د کفارو (۷۰) تنه ووژل شول او (۷۰) تنه نور کافران داسی بندیان شول چه د هغوی وژل ستاسی په پوره واک (قبضه) کېنې وو بیا په «احد» کېنې هم لومړی د کفارو زیات له شلو تنو مقتولان شول. که د لږې مودې له مخې تاسی مغلوبان شوی، ا نو په «بدر» کېنې تاسی کفارو ته سخته ماته ورسولې وه او په «احد» کېنې هم کله چه تاسی خپلې پښې ټینګې او په میرانه وجنگیدئ، ا نو کفار وتښتیدل او د جنگ د ګرځې پریښود. نو په داسی صورت کېنې انصافاً تاسی لره له خپلو تکالیفو څخه د شکایت کولو او زیات خپه کیدلو موقع نه ده پاتی.

قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دا (مصیبت او تکلیف) له جانبه د نفسونو ستاسی دی!

تفسیر: که غور وکړئ نو تاسی په خپله د هم دی مصیبت سبب یئ! تاسی له ډیره خوبه د رسول مبارک او د ډیرو تجربه لرونکو نظریات ونه منل او پخپله خوبه او اختیار مو له مدینې منورې څخه د باندې د جنگ محاذ قائم کړ بیا سره له شدیدې نهی غشو ویشتونکو خپل مهم سنگرونه (مورچې) تش پریښودل او یو کال پخوا کله چه د «بدر» د بندیانو په نسبت تاسی ته اختیار درکړ شو چه یا دوی ووژئ! یا «فدیه» تری واخلي او خوشی ئی کړئ مګر په دی صورت کېنې به خامخا په راتلونکي کال کېنې هم دومره کسان له تاسی ځنی ووژل شی خو تاسی فدیة غوره او هم هغومره کسان مو ووژل شول اوس هم هغه وعده تر سره شوه نو تعجب او انکار ته هیڅ یوه موقع نه ده پاتی. دا شی خو په خپله ستاسی له خوا منلی شوی دی. (د «بدر» د بندیانو پوره قصه ده «الانفال» په سورت کېنې راځی.)

إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ

التَّقَى الْجَمْعُ فِي إِذْنِ اللَّهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٩﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا

بیشکه الله پر هر شی باندی (چه اراده و فرمائی) ښه قادر دی (نو قادر دی په نصرت او خذلان هم). او هغه (غم) چه درسیدلی دی تاسی ته په هغی ورځی کښی چه سره یو ځای شوی وو دوه فوځونه پس (هغه په اذن (حکم) د الله سره ؤ او له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» مؤمنان او (بل) له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» هغه کسان چه نفاق ئی کړی ؤ،

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ اراده و فرمائی بری ورکوی او کله چه اراده و فرمائی ماتی ور په برخه کوی. مغلوبیت د دی له امله (وجی) نه دی چه الله تعالیٰ په هغه وخت کښی پر بری ورکولو باندی قادر نه ؤ بلکه د دی له پاره دی چه ستاسی له کسب او اختیار څخه داسی یو صورت پیدا شوی دی چه په کلی غلبی ورکولو کښی مصلحت نه ؤ په هر حال هر څه چه شوی دی د الله تعالیٰ په حکم او مشیت سره شوی دی چه د هغه سبب تاسی وئ! او په هغه کښی حکمت دا ؤ چه له یوه لوری د هر مخلص مؤمن د ایمان او د اخلاص او له بل لوری د هر منافق د نفاق درجه ظاهره شی، اومه او پاڅه، سره او ناسره، کامل او ناقص سره جلا (جدا) او د مخلص او غیر مخلص په منع کښی هیڅ التباس پاتی نشی. او دا گرد (تول) په علم شهودی سره هم همغښی معلوم کړی لکه چه په علم غیبی سره ورته معلوم دی.

وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا

او وویلې شو دغو (بیرته تلونکو منافقانو) ته چه راځئ (احد ته) غزا وکړئ (له کفارو سره) په لاره د الله کښی یا مدافعه وکړئ! (د دښمن له نفسونو او مالونو او کورونو خپلو!)

تفسیر: د جنگ له شروع کیدلو څخه پخوا کله چه رئیس المنافقین عبدالله بن ابی غوښتل چه له (۳۰۰) سربو سره بیرته ستانه (واپس) شی نو په دی وخت کښی هغو ته وویل شول چه «د جنگ په عین موقع کښی چیری تښتی؟ که د اسلام په دعوی کښی صادق یئ! نو واخلي! د الله تعالیٰ په لاره کښی جنگ وکړئ! که نه اقلا د دښمن په مدافعه کښی څه برخه واخلي! یعنی له اسلامی لښکر سره مله شی! چه د تعداد د کثرت اثر پر غلیم باندی ولویږی. یا دا که د الله تعالیٰ په لاره کښی د دین له پاره نه جنگیږئ، نو د وطنی او قومی حمیت او غیرت یا د خپلو اموالو او اولادونو د حفاظت له پاره خو د دښمن مدافعه وکړئ! ځکه که دښمن بری وموند نو په انتقام اخیستلو کښی به د مؤمنانو او منافقانو په منع کښی هیڅ تمیز او تفریق نه کوی. او د نورو

مسلمانانو په شان به تاسی ته هم نقصان دررسیدی. « الغرض پر دوی باندی له هر پلوه د دوی د ذوق سره سم د حجت اتمام وکړی شو، تر څو هر څه چه د دوی په زړونو کښی وی، علانیه ظاهر شی.

قَالُوا نَعْلَمُ قِتَالًا لَا تَبْعُكُمُ

نو وویل دی (منافقانو) که مونږ پوهیدی په جنگ نو هر ورو (خامخا) به مونږه متابعت کړی و ستاسی.

تفسیر : یعنی جنگ پیښیدل مونږ ته یقینی په نظر نه راځی او دا خوشی چتی یوه اواز ده. که مونږ پوهیدو چه په رښتیا سره جنگ پیښیدونکی دی، نو هر ورو (خامخا) به له تاسو سره تلو، کله چه مونږ وگورو چه په رښتیا سره جنگ پیښیدونکی دی، نو خامخا به مو ستاسی سره ملگرتیا کوله. یا دا مطلب که کومه منظمه او باقاعده مقابله وی، نو مونږ به له تاسی سره پاتی کیدو، ښه نو دا کومه مقابله ده، چه له یوه جانب (۳۰۰۰) لښکر، او له بله جانب یوازی (۱۰۰۰) بی وسلی او بی سامانه مسلمانان وی. دا خو جنگ نه دی، محض خپل ځان په هلاکت کښی غورځول دی. یا له «لو نعلم قتالاً» څخه ئی دا ښکارول چه خانه! که مونږ په جنگی فنونو، اصولو او ترتیباتو پوهیدی، نو له تاسی سره به پاتی کیدو، گواکي په زړه کښی ئی طعنی ورکولی، چه زمونږ پر مشورو باندی تاسی تگ ونه کړ. او د نورو په نظریو باندی تاسی عمل وکړ، نو مونږ ستاسی په نزد د جنگ له اصولو ناپوهان یو، او تاسی پوهان یی! نو د څه له پاره له خپلو ځانو سره بیایی؟ لنده ئی دا چه د دروغو پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی، او بیرته لارل. الله تعالی د منافقانو په تکذیب کښی وائی.

هُمُ الْكَافِرُ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ

دوی کفر ته په دغی ورځی کښی (چه دغه خبره ئی کوله) ډیر نژدی وو له دوی نه په نسبت سره د ایمان.

تفسیر : منافقان په زړه کافران او په خوله مسلمانان وو. او تش په ژبه له مسلمانانو سره یو ځای وو. د «احد» د جنگ په عین موقع کښی دوی له نبی علیه السلام او نورو مسلمانانو څخه جلا (جدا) او بیرته ستانه (واپس) شول، او حیلی او پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی د دی دوه کارونو څخه د دوی نفاق څرگند شو اوس په ظاهر کښی هم دوی د ایمان په نسبت کفر ته ډیر نژدی شوی دی، او پخپل دی فعل سره مسلمانانو ته زیان او کفارو ته تقویه رسوی.

يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿٦٠﴾

وائی دوی (منافقان) په خولو خپلو سره هغه (خبره) چه نشته (پری تصدیق) په زړونو د دوی کښی، او الله ښه پوه دی په هغه څه (هم) چه پتوی ئی دوی (په زړونو خپلو کښی له حسد او کفره).

تفسیر: یعنی په ژبه خو دوی ﴿لَوْ عَلِمُ اللَّائِيكُمْ﴾ ویل، او هغه شی چه د دوی په زړونو کښی دی صاف ئی نه وائی د دوی په زړونو کښی دا و. «ښه دی چه مسلمانان مغلوب او ذلیل شی او مونږ له دیری خوښی څخه اټونه واچوو.»

الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا وَالْوَاظِعُونَ مَا قَاتِلُوا

هغه (منافقان) چه ویل ئی په (حق د) ورونو خپلو کښی حال دا چه دوی (پخپله) ناست وو (له جنگه) که دوی (د احد غازیانو) زمونږ خبری منلی وی نو نه به وو وژل شوی،

تفسیر: یعنی پخپله نامرادان شول او بیرته کیناستل، او د خپل د تیر ورونو د مدینې انصارو ته وائی که زمونږ خبرو ته مو غوره نیولی وی، او پخپلو کورونو کښی آرام ناست وی نو هیڅکله به نه وژل کیدئ!

قُلْ فَادْرَأُوْا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْهَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) نو لری کړئ تاسی له نفسونو (ځانونو) خپلو څخه مرگ که یی تاسی صادقان (رښتیني) په دی خبره چه تاسی سره د مرگ (دفعه شته).

تفسیر: یعنی که د کور په کیناستلو سره ځانونه ژغورل (ساتل) کیدی نو گورو به چه د مرگ مخه به تاسی څرنگه ونیسی چه تاسی کورو ته ورننوځئ که سره له دی چه په کورونو کښی پاتی شوی یی، بیا هم د مرگی له منگولو ځنی ځانونه نشئ ژغورلی (بچ کولی)، نو بیا ولی د توریالیو (بهادرو) غوندی د جنگ په میدان کښی د عزت مرگ نه غوره کوی؟

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءُ
عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٤٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يُحْزَنُونَ ﴿١٥٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلٍ
وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَمْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥١﴾

او له سره گمان مه کوی! (ای محمده یا ای سامعه!) پر هغو کسانو چه وژل شوی دی دوی په لاره د الله (جهاد او طاعت) کښی د مرو (مړه نه دی)، بلکه ژوندی دی په نزد د رب خپل رزق ورته ورکولی شی (له جنتی ماکولاتو او مشروباتو څخه) په دی حال کښی چه خوشاله دی دوی په هغه شی باندي چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله او خوشالیری دوی (په راتلو د) هغو کسانو باندي چه لا نه دی رسیدلی دوی تر هغو پوری وروسته د دوی نه په دی شان سره چه نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندي او نه به دوی (هیچری) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره) خوشالیری دوی په نعمت سره له (جانبه د) الله او (د ده په) فضل سره او (په دی سره چه) بیشکه الله نه ضائع کوی اجر د مؤمنانو (بلکه پوره ئی ورکوی).

تفسیر : یعنی د کور ناستی د مرگ مخه نشی نیوی. هو! سری له هغه مرگه بی برخي کوی چه د مرگ په ځای ورته ابدی ژوندون ویلی شی. شهیدانو ته وروسته له شهادته یو مخصوص دول (طریقه) ژوند ور په برخه کیږی چه نورو مرو ته هغسی ژوند نه ورکاوه کیږی. دوی ته د الله تعالی ممتاز قرب حاصلیږی. او په خورا (دیر) لویو درجاتو او مقاماتو باندي فائز کیږی. د جنت رزق دوی ته په آزادی سره وررسیږی څرنګه چه مونږ په یوه طیاره کښی کینو، او په دیر لږ وخت کښی هر چیری چه مو زړه وغواړی. الوڅو او درومو، د شهیدانو ارواح هم د «طیور خضر» په حواصلو یعنی د شنو مرغانو په ججوړو کښی ننوځی او د جنت ننداری کوی. د دی «طیور خضر - شنو مرغانو» کیفیت او لویوالی الله تعالی ته معلوم دی. د هغه ځای شیونه زمونږ د خیال په احاطه کښی کله راتلی شی. په دی وخت کښی شهیدان به بیشانه خوشال وی او په مسرت او بهجت (خوشحالی) سره، به گوری چه الله تعالی دوی ته په خپل فضل سره د شهادت

دولت عنایت فرمایلی دی، او پخپلو عظیم الشان نعمتونو سره ئی پاللی دی او پخپل فضل سره ئی هره شیه هغوی ته د زیاتو نعمتونو سلسله قائمه کړی ده دا شهیدان د هغو وعدو په لیدلو چه د رسولانو په ژبو د شهادت په نسبت ورکړی شوی دی دیر زیات خوشالیوی. او پخپلو سترگو کوری چه الله تعالی د ایماندارانو محنت نه ضائع کوی، بلکه د خیال او گمان له میچه زیات بدل هغوی ته ورکوی. بیا نه یواځی دا چه دوی پخپلو احوالو باندی دومره خوښ او خوشال دی، بلکه د هغو مسلمانانو ورونو له تصویره چه له دوی څخه وروسته پاتی دی او په فی سبیل الله «جهاد» او نورو خیریه و امورو کښی مشغول دی او هغوی ته به هم، که زمونږ په شان د الله تعالی په لاره کښی ووژل شی یا اقلا د ایمان له دولت سره ومړی، د دوی له ایمانی رتبی او حیثیت سره سم هم داسی خونډور او بی ویری ژوندون به ورپه برخه کیږی او دلته به مزی کوی، نه به د مقدم غم او نه به د مؤخر ویره له دوی سره وی. مامون او مطمئن به د الله جل جلاله په رحمت کښی برابر داخلیدوی لا دیره خوښی ورحاصلیدوی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه د «احد» یا د (بیر معونه) شهیدان جنت ته رسیدلی، له الله تعالی څخه ئی تمنا کړی. «کشکه زمونږ د دی عیش او تنعم خبر زمونږ نورو ورونو ته څوک ورسوی چه هغوی د دی خونډور ژوند په لوری ژر راوغځلی او ځانونه له مونږ سره ونښلوی او له «جهاد» ځنی خپل ځانونه هیڅ ونه ساتی.» حق تعالی وفرمایل چه زه ئی ور رسوم. نو ئی دا آیت نازل او دوی ئی هم مطلع کړل چه مونږ ستاسو له امیلونو سره سم دا خبر دنیا ته ورورساول. نو هغه شهیدان له دی ځنی لا خوشال شول.

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا
 اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٤٧﴾
 الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ
 فَزَادَهُمْ اِيْمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٤٨﴾

هغه کسان چه حکم ئی منلی دی د الله او (حکم ئی منلی دی د) رسول (د الله) پس له هغه چه رسیدلی و دوی ته زخم (تکلیف مشقت) شته له پاره د هغو کسانو چه نیکی ئی کړی له دوی نه (د الله د حکم په منلو سره) او پرهیزگاری ئی کړی ده (له مخالفته) اجر دیر لوی (د جنت) (دوی) هغه کسان دی چه وویل دوی ته (ځینو) خلقو چه بیشکه خلق (د مکی) په تحقیق سره راتول شوی دی ستاسی (د جنگ) له پاره نو وویږیئ! له دوی نه (یا) په

تحقیق سره ټول کړی ئی دی (سامان د مقابلی) ستاسی له پاره نو وویرېږئ له دوی نه پس (دغو ویرولو) لا زیات کړ ایمان د دوی (یقین زړورتوب) او وویل دوی بس دی مونږ ته الله او خومره ښه وکیل (کار جوړوونکی) دی (الله).

تفسیر : «والذین» صفت دی له پاره د مؤمنین. یا منصوب دی په مدح سره. یا مبتداء دی او خبر ئی «لِلَّذین احسنوا» ټوله جمله ده، او (من) بیانیه دی. او مقصود له احسان او تقویٰ څخه تش مدح او تعلیل دی. نه تقئید ځکه چه دوی گرد (ټول) سره محسنین او متقین وو. کله چه ابوسفیان له «احد» څخه د مکې معظمې په لوری بیرته رهی (روان) شو نو په لاره کښی دا خیال ورته پیدا شو. چه له مونږ ځنی لویه غلطی وشوه چه مجروح او مغلوب مسلمانان مو هم هغسی پرېښودل او بیرته تری راغلو نو ئی جرگه سره وکړه او دا ئی سره غوټه کړه چه راځئ! بیرته مدینې ته لاړ شو. او د هغو قصه بیخی پای ته ورسو. کله چه دا خبر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو اعلان ئی وکړ. «هغه غازیان چه پرون له مونږه سره په غزا کښی شریکان وو نن دی بیا د دشمن د تعقیب له پاره تیار شی!» مجاهدین سره له دی چه ستری او ستومان او له زخمونو ځنی ئی وینی بهیدی، د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی دعوت ځواب ئی په (لبیک) سره ووايه رسول الله مبارک د مجاهدینو د لښکر سره تر یوه ځای پوری چه (حمراء الاسد) نومېږی او له مدینې منورې څخه تقریباً اته میله لری دی لاړل. د ابوسفیان په زړه کښی د دی خبری له اوریدلو څخه چه مسلمانان زمونږ د تعاقب له پاره رادرومی سخته ویره ولوېده او د خپلی دوهم ځلی حملی اراده ئی فسخه کړه او په ډیر تلوار د مکې معظمې په لوری په مندو شول. د عبدالقیس یوه تجارتی قافله د مدینې منورې په لوری راتله ابوسفیان د دی قافلی سړیو ته څه رشوت (بدی) ورکړی او دوی ئی په دی باندی وادار کړل. چه «تاسی په مدینې منورې کښی داسی اخبار نشر کړی چه د هغو له اوریدلو څخه مسلمانان له مونږ مکیانو ځنی وویرېږی کله چه هغوی په مدینې منورې کښی دا خبر مشهور او خور کړ، چه «مکیانو بیا یو لوی لښکر او ډیر سامان د مسلمانانو د استیصال او بیخ ویستلو په نیت سره ټول کړی دی.» د دی خبری د اوریدلو په اثر د مسلمانانو په زړونو کښی د خوف او ویری په ځای اسلامی ځوښ او ایمانی خروش پیدا شو. او د کفارو د اجتماع او د احوالو له اوریدلو څخه ئی وویل ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ د گردی (ټولی) دنیا په مقابل کښی مونږ لره یواځی الله تعالیٰ کافی دی! نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو. ځینی وائی چه د «احد» د غزا په اخر کښی ابوسفیان اعلان کړی ؤ چه «په بل کال کښی به بیا په (بدر) کښی سره جنگیږو.» رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا ومانه. کله چه بل کال راغی رسول الله مبارک مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره لاړ شی! او که څوک نه ځی نو د الله تعالیٰ رسول به یواځی ولاړ شی.» له هغه لوری ابوسفیان له خپلو لښکرو سره له مکې معظمې څخه ووت، لږ څه لری ولاړ خو ژر ئی د همت ملا ماته شوه او سخت وویریدل او د قحط پلمه (بهانه) ئی

جوړه کړه او بیرته مکی معظمی ته ستانه (واپس) شول. مگر داسی صورت ئی وسنجاوه (داسی صورت جوړ کړ) چه الزام پر مسلمانانو باندی راوی یو سری مدینی منوری ته رهی (روان) ؤ، هغه ته ئی څه مبلغ ورکړ او وئی ویل هلته داسی خبری نشر کړه چه د هغو له اوریدلو ځنی د مسلمانانو همت سست او په دوی کښی ویره ولویږی او د جنگ له پاره راونه وځی.» کله چه دی مدینی منوری ته ورسید داسی خبر ئی مشهور کړ چه «مکیانو خورا (دیر) دیر لښکر سره تول کړی دی که تاسی له هغوی سره ونه جنگیږئ، نو دا به ښه وی.» حق تعالیٰ په دی وخت کښی مسلمانانو ته استقامت او ثبات مرحمت کړ. او دوی گردو (تولو) داسی وویل «مونږ ته پاک الله کافی دی» بالاخر مسلمانان له هم هغی وعدی سره سم د «بدر» په لوری وخوځیدل چه هلته لوی موسمی بازار جوړ شوی ؤ، مجاهدینو تر دریو ورځو هلته تجارت وکړ او ښی گتنی ئی تری واخیستی او بیرته مدینی منوری ته راغلل. دی غزا ته «بدر الصغری» وائی په دی وخت کښی هغه کسان چه ملگرتیا ئی وکړه او تیار شول دوی ته داسی بشارت ورکړ شو. سره له دی چه په «احد» کښی زخمیان شوی وو او سخت زیانونه ئی گاللی (تیر کړی) وو، دوی بیا داسی جرأت وکړ. د مسلمانانو د دی جرأت او چمتووالی (تیاری) د خبر اوریدلو ځنی مشرکان له لاری ځنی بیرته وگرځیدل. مکیانو د دی لښکرکشی نوم «جیش السویق» کیښود یعنی هغه لښکر چه یواځی ستوان ئی وخوړل، او بیرته ستانه (واپس) شول.

تنبیه: ﴿لَّذِینَ احْتَمَلُوْهُمُوَالْفَوْا﴾ یوازی د دوی د مدحی، ستاینی او د شان د لوړولو له پاره دی که نه هغوی گرد (تول) سره هم داسی وو.

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيْمٍ ﴿۴۲﴾

نو بیرته راوگرځیدل (دا مومنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل «احسان او رحمت سره له الله نه» چه ونه رسیده دوی ته هیڅ بدی (نه زخم نه قتل نه هزیمت) او تابعان شول دوی د رضامندی د الله، او الله څښتن (مالک) د فضل (احسان رحمت) دیر لوی دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ فضل ته وگورئ! چه نه جنگ او جگړه ورپېښه شوه نه کوم اغزی د دوی په پښو کښی مات شو او ویریا ئی ثواب وگاته او له تجارت ځنی ئی گتنی واخستلی او پر دښمنانو باندی ئی خپله ویره کیښوده او خپل شان شوکت ئی ورڅرگند کړه. او د الله تعالیٰ له خوښی سره بیرته صحیح سالم او (روغ، رمت) خپلو کورونو ته وگرځیدل.

تنبیه د «بدر صغری» په شان د «حمراء الاسد» په غزا کښی هم له یوی تجارتی قافلی سره د

مالونو بیع او شراء (پیرودل او پلورل) شوی وو او مسلمانانو له هغه تجارت څخه ډیره گټه اخیستی وه اغلباً له «فضل» څخه هم دغه مالی نفع مراد ده.

إِنَّمَا ذَلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾

بیشکه دا سری شیطان دی چه ویروی تاسی (ای مؤمنانو) له دوستانو خپلو (چه کفار دی) نو مه ویریږئ تاسی له کفارو! او ویریږئ زما (د احکامو له ترک) څخه! که یی تاسی مؤمنان (په حق سره).

تفسیر: (په «یخوف اولیاءه» کښی اول مفعول محذوف دی. «ای یخوفکم اولیاءه الکفار» یعنی څوک چه له هغه لوری څخه راغی او ویروونکی خبری خپروی هغه شیطان دی یا د شیطان په اغواء سره داسی کوی چه له دی نه د هغه مقصد دا دی چه د خپلو لویو ملگرو او د نورو خپلوانو خوف او ویره پر تاسی باندی واچوی نو که تاسی مؤمنان یی او هرو مرو ایمان لرونکی هم یی لکه چه د هغه ثبوت تاسی عملاً راښودلی دی نو له دی شیطانانو ځنی بیخی مه ویریږئ! او یوازی له ما ځنی ویریږئ!

له الله نه که ویریږی پرهیزگار شه! ښه سری - جن او انس به دی صفت کړی تول دی بولی ښه سری

وَلَا يَحْزُنُكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُوا اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حِطًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

او نه دی غمجن کړی تا هغه کسان چه مندی وهی (جلتی کوی) دوی په جانب د کفر (د منافقانو او مرتدانو) بیشکه دوی به له سره هیڅ ضرر نه رسوی الله ته د هیڅ شی (بلکه ضرر رسوی ځانونو خپلو ته)، اراده لری الله د دی چه مقرر نه کړی د دوی له پاره هیڅ برخه (نعمت) په آخرت کښی او (مقرر) دی دوی لره عذاب ډیر لوی (د دوزخ سره د ثواب له حرمانه).

تفسیر: یعنی د شیطانانو له دارولو ځنی مؤمنان نه دارېږي. هوا منافقان د دوی خبرو ته غوږ ږدي او د کفر په لوري مندي وهي تاسی د دی ملعونانو منافقانو له حرکاتو ځنی مه خپه او مه اندیښمن کېږئ! دوی د الله تعالی دین او د ده د رسول هیڅ شی نشی خرابولی او یوازی خپل ځان ته زیان رسوی د دوی له حده تیر نفاق او شقاق دا رابشی چه حق تعالی به دوی د کار په انجام کېښی له حقیقی بری او گټی ځنی بی برخي کړی او سخته سزا به ورکړی. هغه کسان چه داسی معاند، شریر او کاږه تلونکی وی د الله تعالی عادت له هغوی سره تل هم داسی دی. نو ضرور نه ده چه ته د هسی خلقو په غم کېښی غمجن او خپه شی.

إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۴۴﴾

بیشکه هغو کسانو چه پیرودلی ئی دی (بدل کړی ئی دی) کفر په ایمان سره له سره به ضرر نه رسوی دوی الله ته هیڅ شی او (مقرر دی) دوی ته عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: دغه تکرار د تاکید له پاره دی او د منافقانو او مرتدانو له تخصیص څخه وروسته ټولو کفارو ته شامل دی یعنی هغه کسان چه فطری ایمان ئی بدل او کفر ئی اختیار کړ اعم له دی نه چه یهودی وی که نصرانی مشرک وی که منافق یا بل څوک او دوی گرد (ټول) سره یو ځای هم شی خو بیا هم دوی گرد (ټول) سره د الله تعالی هیڅ یو شی نشی خرابولی. هوا دوی په خپل لاس خپله پښه په تیر وهي چه په نتیجه کېښی به د دردناک عذاب مورد گرځی.

وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّنَا بَلِیْ لَهُمْ خِیْرٌ

لِأَنفُسِهِمْ إِنَّنَا بَلِیْ لَهُمْ لَیْزٌ أَدُولًا إِنَّمَا لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِیْنٌ ﴿۱۴۵﴾

او نه دی گمان کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه بیشکه دا چه مهلت ورکوو مونږ دوی ته خیر (غوره) دی له پاره د ځانونو د دوی (داسی نه ده بلکه) بیشکه هم دا خبره ده چه تل مهلت ورکوو مونږ دوی ته له پاره د دی چه زیاته کړی دوی گناه او (مقرر) دی دوی ته عذاب سپکونکی.

تفسير: يعنى امكان لرى چه كافران خپل اوږد عمر، خوښى، خوشالى، دولت، ثروت عزت او د نورو شيانو زيادت ته وگورى هسى اټكل وكړى كه مونږ په رښتيا سره مغضوب او مطرود وي نو دومره فراخى او مهلت ولې راکاوه كيږي؟ او د هسى ښه ژوندون او ارام په حالت كښى د څه له پاره شپى او ورځى تيروو؟ نو واضحه دى وي، چه دغه مهلت وركول د دوى په حق كښى كومه ښه خبره نه ده. او د مهلت وركولو نتيجه به خو هم داسى وي چه دوى به بيخى په گناهونو كښى دوبيږي او د كفر په حالت كښى به مړى نو دوى دى په خپل اختيار او د پوره آزادى سره ښه په زړه پورى ارمانونه وباسى او د گناهونو خورا (ديره) لويه او مهمه ذخيره دى د خپل ځان له پاره توله كړى دوى هسى فكر كوى چه مونږ په خورا (دير) لوى عزت كښى يو حال دا چه دير ذليل او خورا (دير) سپكوونكى عذاب د دوى له پاره تيار دى. نو اوس قضاوت او ښه فكر پكښى وكړئ! چه دغه مهلت د هسى كسانو په حق كښى ښه دى كه بد؟ (نعوذ بالله من شرور انفسنا).

مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ
الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ
اللَّهَ يَجْتَبِيْ مِنْ رُّسُلِهِ مَنْ يَّشَاءُ

نه دى الله چه پريږدى مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چه يې تاسى (اى خلقو!) پر هغه تر څو چه جلا (جدا) كړى (الله) ناپاكه له پاكه غځي، او نه دى الله چه خبر كاندې تاسى په غيب باندې (چه د منافقانو تميز دى له مخلصانو څخه) وليكن الله غوره كوى له رسولانو خپلو څخه چه اراده وفرمائى (د غوره كولو ئى)،

تفسير: يعنى همغسې چه د دنيا خوشالى او مهلت د كفارو په حق كښى د مقبوليت دليل نه دى، هم داسى كه مخلصو مسلمانانو ته مصيبتونه او نامناسبه حوادث (د احد د غزا په شان) ورپېښ شى نو هغه هم د دى خبرى دليل نشى كيدى چه هغوى د الله تعالى په نزد مغضوب دى. خبره دا ده چه الله تعالى مسلمانان هسى بى خبره او ناواقفه نه پريږدى چه تراوسه پاتى دى. يعنى دير كفارو به د نفاق له لارى د اسلام كلمه وبله، او د تيرايستلو له پاره به له دوى سره گډيدل چه د دوى د ظاهري احوالو په لحاظ د منافق د لفظ ويل ورته مشكل ؤ نو ځكه ضرورى ده چه الله تعالى داسى واقعات او حالات وړاندې كړى چه د هغو په وسيله، سره او ناسره بيل شى او پاك، ناپاك، اومه او پاخه په ښكاره ډول (طريقه) سره جلا (جدا) شى. بيشكه چه الله

تعالیٰ ته آسان و چه گرد (تول) مسلمانان بی له امتحانه د منافقانو له نومونو او کارونو څخه خبر کړی لیکن د هغه حکمت او مصلحت د دی مقتضی نه دی چه گرد (تول) خلق له دی راز (قسم) غیبی امورو ځنی خبر کړی. هوا د هسی کارونو له پاره خپل رسولان انتخابوی او د څومره غیبی اطلاعاتو او یقیني اخبارونو د اطلاع ورکولو اراده چه وفرمائی هم هغومره ورکوی خلاصه ئی داسی شوه چه «عامو خلقو ته بی واسطه د کومی پتی خبری یقیني اطلاع نه ورکوله کیږی او (انبیاء علیهم السلام) ته هومره اطلاع ورکوی چه د الله تعالیٰ اراده وی.»

فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٤٩﴾

نو ایمان (یقین) ولری تاسی (ای مؤمنانو!) پر الله او پر رسولانو د الله، او که په ایمان (یقین) قائم پاتی اوسی! او پرهیزگاری وکړی (له بدو کارونو) پس دی تاسی ته اجر ډیر لوی (په جنت کښی)

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ هغه خاصه معامله چه له خپلو انبیاء علیهم السلام سره ده او د پاک او د ناپاک د جلا (جدا) کولو په نسبت د الله تعالیٰ هغه عمومی عادت چه تل جاری دی په هغه کښی د څه زیاتی څیرنی هېڅ ضرورت نشته. ستاسی کار هم دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر خبرو باندی لا ښه یقین ولری! او پر تقویٰ او پرهیزگاری باندی لا ښه ټینګ واوسی! که تاسی دا وکړل نو وپوهیږئ! چه تاسی گرد (تول) شیان وگټل!

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخَلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

او گمان دی نه کوی له سره هغه کسان چه بخیلی کوی دوی په هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله چه دا بخل خیر دی (غوره دی) دوی ته، بلکه دا (بخل ډیر بد) شر دی دوی ته، ژر به په غاړه کښی ورته امیل کړ شی هغه چه بخیلی کړی ده دوی په هغه شی کښی په ورځی د قیامت،

تفسیر: د دی سورت ابتدائی لویه برخه په کتابیانو (یهودو او نصاراؤ) پوری متعلق وه په منع کښی د ځینو خاصو مناسباتو او وجوهو په بناء د «احد» د غزا تفصیلات راغلل او هغه ئی د

کفایت په اندازه تمام کرل له دی غایه بیا د اهل الکتاب د شنائعو بیان کیری کله چه د دوی په منځ کښی د یهودانو معامله دیره مضره او تکلیف رسوونکی او زیاتره منافقان هم له یهودانو ځنی وو او په پاس آیت کښی تنبیه ورکړی شوی ده چه الله تعالی اوس طیب (پاک) له خبیث (ناپاک) څخه جدا کوی نو دا جداوالی هم هغسی چه د ځانی او مالی «جهاد» په وخت کښی ظاهریده هم داسی د مالی «جهاد» په وخت کښی هم سره له ناسره او مخلص له غیر مخلص اومه له پخو ځنی پر صاف دول (طریقه) سره جلا (جدا) کیری نو ځکه ئی دا راوښودله چه یهودان منافقان هم هغسی چه د «جهاد» په موقع کښی تښتی د مال د صرفولو په وخت کښی هم ځان سپموی (بچ کوی) خو څرنګه چه له «جهاد» ځنی تښتیدل او د څو ورځو مهلت حاصلول د دوی په حق کښی چندان ښه نه دی هم دا راز (قسم) د بخل (کنسکی) او شومتیا له امله (وجی) دیر مال غوندول هم دوی ته هیڅ ګټه نشی ورسولی. فرض ئی کړئ که په دنیا کښی کوم ربر (تکلیف) او مصیبت دوی ته ورپیښ نشو، نو د قیامت په ورځ کښی به یقیناً دا تول شوی مال د عذاب په صورت د دوی په غاړه کښی طوق (غاړکی) غوندی وړلویری، په دی ضمن کښی ئی مسلمانانو ته هم یادوونه وکړه چه د «زکوٰۃ» په ورکولو او د نورو ضروری مصارفو په صرفولو کښی هیڅکله نه ښائی چه ځانونه وسپموی (بچ کوی) که نه هر هغه چا چه په بخل او حرص او نورو رذیلو او سپکو خصلتونو کښی د یهودانو منافقانو دود او دستور اختیاروی هغه ته به د هغه د درجی سره سم هم هغسی سزا ورکوله کیری. دوی دی منتظر اوسی لکه چه له صحیحه و احادیثو ځنی ثابته ده. «چه د زکوٰۃ د مانعینو مال به د سخت زهر لرونکی مار په صورت ممثل کیری (جوړیری) او د دوی تر غاړی به چاپیریږی.» نعوذ بالله منه!

وَاللّٰهُمِّرَاتُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکی (د دغو دواړو د اهل له فنا څخه به وروسته هر څه هم هغه حقیقی وارث او مالک ته پاتی کیری،)

تفسیر: یعنی آخر تاسی مرئ! او ستاسی ګرد (تول) مال د هغه د قدرت په لاس کښی پاتی کیری. چه په حقیقت کښی له پخوا څخه هم د هم هغو که هغه انسان په خپل اختیار سره ورکوی نو ثواب به مومی.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

او الله پر هغو (کارونو هم) چه کوئ (ئی) تاسی ښه خبردار دی (نو د تولو جزا به درکړی.)

تفسیر : یعنی بخل یا سخاوت هر خه چه و کړئ او په هر نیت سره چه وی الله تعالی له هغو .
گرددو (تولو) غنی خبردار دی او سم له هغو سره به بدل در کوی.

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ

خامخا په تحقیق اوریدلی ده الله خبره د هغو کسانو چه ویلی ئی وو بیشکه
الله فقیر دی او مونږ غنیان یو (چه له مونږه قرض غواړی).

تفسیر : یعنی یوازی هم دومره نه ده چه یهودان د ډیر بخل له لاسه د پیسو په صرفولو باندی
نه پوهیږی بلکه هر کله چه د الله تعالی په لاره کښی د صرفولو حکم آوری نو توکی کوی او د
حق تعالی په جناب کښی سپین سترگی کوی او له چتی (فضول) خبرو غنی نه شرمیږی لکه خه
وخت چه د ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ آیت نازل شو وی ویل چه الله تعالی له
مونږ غنی قرض غواړی نو الله تعالی فقیر او محتاج او مونږ غنیان یو حال دا چه یو ناپوه او
جاهل هم په دی خبره باندی پوهیدی شی، چه د (انفاق فی وجوه الخیر) تعبیر په قرض سره د
انتہائی رحمت او شفقت اظهار دی. او دا ښکاره خبره ده چه الله تعالی مونږ ته امر کوی چه د
هغه له راکړی مال غنی د خپلو مصالحو، دینی او دنیوی گټو له پاره مصرف کړو او د ده لوی
ذات ته زمونږ له دی صرفولو هیڅ یوه فائده نه ورسپیږی او په فرض محال سره که ورسپیږی هم،
خو مال او گټه (تول) شیان د هغه لوی مهربان الله مملوک عطا او احسان دی نو بیا په حقیقی
معنی هغه ته مونږ څرنګه قرض ویلی شو. دا د هغه لوی کرم او احسان دی، چه د هغو صرفولو
ډیر ښه معاوضه ورکول ئی هم پخپله ذمه نیولی دی او هغه ئی د قرض (پور) په لفظ سره اداء
کړی ده، او دا لزوم ئی لا زیات مؤکد او مسجل کړی دی. مګر یهودان د خپل ږوندوالی او د
باطنی خبث په سبب د الله تعالی دی احسان منلو په غحای په داسی الفاظو پوری خاندی او ملندی
کوی او د الله تعالی په نسبت له داسی مسخرو او توکو غنی مخ نه آړوی نو ځکه الله تعالی
فرمائی چه ما ستاسی دا گټه (تولی) خبری اوریدلی دی او د هغو په نسبت هره کاروائی چه
لارمه وی کوم ئی، تاسی منتظر اوسئ!

سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۖ وَنَقُولُ ذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾

ژر به مونږ لیکلی وساتو هغه خبری چه دوی ویلی دی او (لیکلی به وساتو)

وژل (د نیکونو) د دوی انبیاؤ لره، په ناحقه سره (په خپل اعتقاد سره هم) او وبه وایو مونږ (دوی ته چه) وڅکئ عذاب د اور سوځیدونکی!

تفسیر: یعنی له عامی ضابطی سره سم ستاسی دا ملعون او ناپاکه اقوال د سیئاتو په هم هغه دفتر کښی لیکو چه هلته ستاسی د قوم نور ملعون او ناپاکه افعال هم درج دی. لکه د معصومو انبیاؤ علیهم السلام په ناحقه سره وینی توبول. ځکه همغسی چه دا نامناسبه جمله ستاسی د الله تعالی د پیژندلو یوه نمونه ده هغه نامناسبه کار هم ستاسی د انبیاؤ له تعظیم څخه یوه نمونه ده کله چه ستاسی دا پوره عملنامه دروړاندی کړه شی نو هلته به وویل شی چه اوس د خپلو بدیو او شرارتونو خوند وڅکئ! او همغسی چه تاسی په طعن او تمسخر سره د اولیاؤ الله رحمة الله علیهم زړونه سوځول نو اوس تاسی هم د الله تعالی د عذاب په بتی کښی وسوځئ!

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَالِمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿١٧٩﴾

دا (عذاب) په سبب د هغه دی چه پخوا لیږلی دی لاسونو ستاسی او بیشکه چه الله نه دی ظلم کوونکی په بندگانو.

تفسیر: یعنی هر څه چه ئی گتلی وو هم هغه ئی په مخه ورغلل د الله تعالی له جانبه د یوی ذری په اندازه هم ظلم نه کیږی لکه چه د «النساء» په (۴۰) آیت (۶) رکوع کښی داسی لولو ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ﴾ په فرض محال سره که ظلم کول هم د الله تعالی صفت وی نو هغه به هم د الله تعالی د نورو صفاتو په شان پوره او کامل وی نو (معاذالله) که الله تعالی ظالم فرض کړی شی نو بیا ظالم نه بلکه باید ظلام ورته ویل شوی وی او د ده یوه ذره ظلم به له لویو غرونو ځنی کم نه وی. گوږکی د «ظلام» صیغه ئی راوړه او تنبیه ئی وکړه چه د ده په دربار کښی د ادنی ځنی ادنی ظلم تجویز د انتهائی ظلم له منلو سره مرادف دی «تعالی الله عما يقول الظالمون علواً کبیراً»

الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ عٰهَدَ إِلَيْنَا آلَ نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ

هغه کسان چه وائی بیشکه الله پیغام کړی دی مونږ ته چه ایمان به نه راوړو مونږ په هیڅ رسول تر هغه پوری چه راوړی مونږ ته (هسی) قربانی چه ئی وخورئ اور،

تفسیر: له څینو رسولانو څنی داسی معجزی ظاهری شوی وی چه قربانی یا بل کوم شی به ئی د الله تعالیٰ په نامه نذر کاوه نو له آسمانه به اور راته او هغه به ئی خور او دا به د قبول علامه وه لکه چه په موجوده «بائیل، انجیل» کښی د حضرت سلیمان علیه السلام په نسبت هسی یوه واقعہ مذکورہ ده. اوس یهودان بهانه کوی چه مونږ ته داسی حکم شوی دی چه له هر چا څخه چه دا معجزه ونه وینی! په هغه باندی یقین مه کوئ! او دا محض د دروغو بهانی دی ځکه چه دا راز (قسم) حکمونه هیچیری د هغو په کتابونو کښی نه وو او نه نن ورځ پکښی شته. او نه د ټولو پیغمبرانو په نسبت دا ادعا ثابته کیدی شی چه هغوی ته هسی کومه معجزه ورکری شوی وه. هر رسول علیه السلام ته الله تعالیٰ د هغه د وخت او زمان سره سم مناسبی معجزی ورکری دی او دا لارم نه دی چه هر نبی علیه السلام ته دی هم هغه یوه معجزه ورکری چه د هغه له ورسوولو څخه د هغه صداقت ثابت شی.

قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالذِّنَارِ قُلْتُمْ
فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۸۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) په تحقیق راغلی وو تاسی ته (دیر) رسولان پخوا له ما په ښکاره ؤ معجزو او په هغه شی سره چه ویلی دی تاسی (چه قربانی ده بیا) نو ولی ووژل (نیکونو) ستاسی هغوی که یی تاسی صادقان (چه هم هغه رسول به منی چه قربانی په اور کښی وسوځوی).

تفسیر: یعنی که په رښتیا سره پخپلی دی دعویٰ کښی تاسی رښتین یی؟ او پر دی خاصی معجزی باندی ستاسی ایمان راوړل موقوف دی نو تاسی پخوا له دی د هسی انبیاء علیهم السلام په وژلو باندی ولی جرأت وکړ، چه د خپل صداقت لپاره له نورو ښکاره ؤ معجزاتو سره دا معجزه ئی هم درسوولی وه ستاسی د اسلافو دا فعل چه تاسی هم پر هغه باندی راضی یی او تر نن ورځی پوری پری خوښی کوئ آیا د دی خبری دلیل نه دی چه دا گردی (تولی) ستاسی پلمی، (بهانی) حیلی، فساد او سرزوری ده چه وایی هر رسول علیه السلام تر څو هم دا خاصه معجزه را ونه ښی مونږ ئی نه منو.

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ رَسُولٌ مِّنْ قَبْلِكَ
جَاءُوا بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿۸۸﴾

پس که نسبت د دروغو وکړی دوی تاته (ای محمده! نو مه خپه کیږی! ځکه)
پس په تحقیق نسبت د دروغو کړی شوی ؤ دیرو رسولانو ته پخوا له تا چه
راغلی وو دوی په ښکاره ؤ معجزو او په صحیفو (د شرعی احکامو) او په
کتاب روښان (بیانونکی د حلال او حرام).

تفسیر : تاسی ته تسلی او داد درکولی شی چه د دی ملعونانو له دی کړو بحثونو او سر زوریو
ځنی ملول او خپه مه کیږئ! او مه د نورو مکذبینو څه پروا کوئ! له تاسی ځنی پخوا نور داسی
رسولان هم دروغجن بللی شوی دی چه معجزی او وړوکی صحیفی او لوی کتابونه ئی له ځانه سره
راوړی وو، د صادقو انبیاء علیهم السلام تکذیب د معاندینو پخوانی عادت دی، او تاسی ته ای
محمده! صلی الله علیه وسلم کومه نوی خبره نه ده دروړاندی شوی.

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

هر یو نفس څکونکی (د خوند) د مرګ دی، او بیشکه هم دا خبره ده چه
پوره به درکړی شی تاسی ته اجر و نه ستاسی په ورځ د قیامت کنی،

تفسیر: یعنی د مرګی خوند به هر څوک څکی وروسته له هغه په قیامت کنی هر مصدق او
مکذب (تول نیکانو او بدانو) ته د هغه عمل پوره بدل ورکاوه کیږی. له کامل او پوره څخه
ممکن دا مطلب وی چه د هغه لږ څه بدل به د قیامت څخه د منځه مثلاً په دنیا یا په قبر کنی به
هم ورته ورسیږی.

فَمَنْ زُحْزِزَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

نو هر څوک چه لری کړی شو له اوره (د دوزخ) او داخل کړی شو جنت ته
نو په تحقیق مراد ئی وموند (بریالی شو)، (کامیاب) او نه دی ژوندون لږ
خسیس مګر پنگه د غولیدلو، (چه نفعه ئی لږه او فنا ئی ژر ده).

تفسیر : یعنی د دنیا دا موقتی بهار (سمسور) او دغه عارضی جل ؤ بل، (رونق) او دا بی
ثباته ډول او سینګار ډیر تیرایستونکی شیان دی چه په هغو باندی ډیر ناپوهان تیروځی، او

بیخی په دنیوی امورو کېښی مشغول او له اخروی چارو ځنې غافلېږی حال دا چه د هر انسان اصلی بری په دی کېښی دی چه پخپل دنیوی ژوندانه کېښی د خپل آخرت له پاره گټی او هسی عملونه وکړی چه د الله تعالی د عذاب ځنې سری وژغوری (وساتی) ، او جنت ته ئی ورسوی. تنبیه : په دی آیت کېښی د هغو ځینو متصوفینو تردید هم وشو چه دوی هسی ادعا کوله «مونږ نه جنت غواړو او نه له دوزخه ویرېږو» معلومه شوه چه له دوزخ ځنې ځان ساتل او جنت ته ننوتل اصلی کامیابی او اساسی بری دی. او هیڅ یوه ډیره اعلی کامیابی د جنت له هستوگنی ځنې د باندی د هیچا په برخه نشی کیدی. په حدیث کېښی راغلی دی. «وحوالهاندندن». الله تعالی دی له خپله فضله او کرمه، مونږ ته هم دا بری او رحمت را په برخه کړی! (آمین!)

لَتُبْلَوْنَ فِيْ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِيْنَ اَوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا اَذٰى كَثِيْرًا وَاِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْر ۝۳

قسم دی چه خامخا ویه ازمویل شی تاسی هر ورو (خامخا) په مالونو خپلو (په زکوة) او (په) ځانونو خپلو (په جهاد) او خامخا به واورئ تاسی بالضرور له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسی څخه پخوا او له هغو کسانو چه شریکان نیسی (په الله پوری) ضرر (بد ویل) ډیر، او که صبر وکړئ (په طاعت او مصیبت او له معصیت) او پرهیزگاری وکړئ تاسی (له بدو کارونو) نو بیشکه دا (صبر او تقوی) د همت له کارونو ځنې دی.

تفسیر: دا خطاب مسلمانانو ته دی چه وروسته له دی به هم په ځان او مال ستاسی ازموینه کیږی! او هر راز (قسم) ځان جارولو (قربانولو) ته به اړ کیږئ! وژل کیدل زخمی کیدل، د قید او بند تکلیفونه پر ځان گالل (تیرول) ، ناروغیدل، د مالونو زیانیدل. له خپلو خپلوانو ځنې جلا (جدا) کیدل او هم دا راز (قسم) د نورو رېرونو (مصیبتونو) گالل (تیرول) به درپېښیږی. او هم به د کتابیانو او د مشرکانو له ژبی ډیری زړه دردوونکی خبری آوری! چه د دغو گردو (تولو) علاج په صبر او تقوی سره کیږی. که تاسی په صبر او استقلال او پرهیزگاری سره د دغو سختیو مقابله وکړئ! نو دا به د ډیر همت او د اولوالعزمی کار وی چه د هغه تاکید حق تعالی فرمایلی دی.

تنبیه : د «بخاری» له یوه حدیث څخه دا څرگندیږی چه دا آیت د (بدر) له غزا څخه پخوا نازل او د قتال حکم وروسته له دی نه صادر شوی دی. سره له هغه د صبر او تقوی د حکم

مشروعیت سره له قتاله هم فی الجمله باقی دی، چه پر هغه باندی تر آخره پوری عمل کیږی. هوا د صبر او د عفوی او تغلیظ او د تشدید مواقعو پیژندل ضروری دی چه له شرعی نصوصو ځنی هغه معلوم کیدی شی. دلته ښائی له دی آیت ځنی دا غرض وی چه تاسی د کفارو او د منافقانو د دی بی ادبی او سپین سترگی څخه له حده زیات مه خپه کیږئ ځکه چه لا نوری دیری خبری به واورئ! او راز راز (قسم قسم) ربرونه به گالی (سختی به تیروئ) ا نو د هغوی د مقابلی له پاره په صبر او استقلال سره تیار اوسی! او هم د دنیا د ژوندانه په منع کښی چه یواځی د خطا کیدلو او تیروتلو یوه لویه ده له دی خبری ځنی مه غافلیری! چه الله تعالی به ستاسی په ځان او مال او په دواړو سره ستاسی ازموینه کوی ستاسی پوره امتحان به اخلی.

وَإِذَا أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبُئِسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿٨٦﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له هغو کسانو ځنی چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب چه خامخا به بیانوی تاسی هر ورو (خامخا) دا (کتاب) خلقو ته او نه به ئی پتوی تاسی نو وغورځاوه دوی دا (کتاب) وروسته له شاؤ خپلو او وائی خیست په (عوض د) دی (کتاب) قیمت لږ نو بد اخیستل د دوی (دغه اخیستل) دی (یا نو څومره بد دی هغه شی چه دوی ئی پیری (اخلی)).

تفسیر: یعنی د اهل الکتاب له علماؤ ځنی عهد اخیستی شوی ؤ هغه احکام او بشارتونه چه په کتاب الله کښی دی ښائی هغه په خورا (دیر) ښه دول (طریقه) نورو خلقو ته وروښیئ! او هیڅ یوه خبره مه تری پتوی! او مه اړول راپول پکښی کوئ! او مه ئی معناگانې بدلوی! مگر دوی هیڅ زموږ د دی امرانو پروا ونه کړه او د لږی گټی لامله (له وجی) ئی هغه گډ (تول) عهدونه او پیمانونه مات او شرعی حکمونه ئی بدل او د الله تعالی په آیتونو کښی ئی لفظی او معنوی تحریفات وکړل. د هغه شی ښکارول چه دیر زیات ضروری ؤ یعنی د فخر الاولین خاتم المرسلین صلی الله علیه وسلم بشارت ئی بیخی پټ کړ. هغومره چه دوی د مال په صرفولو کښی بخل کوی د علم په ښودلو کښی هم له بخل ځنی کار اخلی د دی بخیلی منشاء هم د مال او جاه او د دنیوی متاع له مینې ځنی پرته (علاوه) بل شی نه ؤ. دلته ئی ضمناً زموږ اسلامی علماؤ ته هم تنبیه فرمایله چه تاسی د دنیا په مینه کښی اخته شوی هسی مه کوئ! (بلکه په هر وخت، هر

ڄاڻي او د هر څا په مقابل ڪښي امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوي! او هيڅکله او هيڅپري شرعي احکام له خلقو څخه نه پتوي! ځکه څه رسول صلي الله عليه وسلم هم فرمايلي دي. «هر څا څه پت کړ علم له اهل د علم څخه قيزه به شي په قيزه د اور سره».

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا آتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ
يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝۱۸۹

له سره مه کوه گومان (اي محمده!) په هغو کسانو څه خوشاليږي په هغه کار څه کړي دي دوي (د خلقو له بي لاري کولو) او مينه کوي دوي په دي څه وستايل شي دوي په هغه کار څه نه وي کړي (له تمسکه په حق او دوي گمراهان دي) پس له سره مه گنه ته دوي په ځاي د خلاصيدلو له عذاب (بلکه په دوزخ کښي دي) او مقرر دي دوي لره عذاب درد رسوونکي.

تفسير: يهودانو غلطې مسئلې ښوولي، رشوتونه (بدي) ئي خوړلي د محمد مصطفی صلي الله عليه وسلم صفتونه او بشارتونه ئي عمداً پتول او بيا به خوښ وو څه مونږ ښه کار کړي دي او هيڅوک زمونږ هسي چالاكي نشي نيولي او اميدوار وو څه خلق هم زمونږ تعريفونه (ستاينې) وکړي او ووايي څه لوی لوی عالمان، ديندار او حق خوښوونکي دي. د بل لوري د منافقانو حال هم د دوي له احوالو سره مشابه (ورته) ؤ. کله څه د «جهاد» موقع راتله دوي پخپلو کورونو کښي پتيدل او پخپل دي پت کيناستلو باندې هم خوښيدل او يو له بله سره به ئي ويل «وگورئ څه مونږ په ښه چم (چالاکي) سره خپل ځانونه وژغورل (بچ کړل). کله «څه رسول اکرم صلي الله عليه وسلم له «جهاد» سره بيرته راته نو دوي به د خپلو غير حاضري د دروغو حيلې او پلمې (بهانې) او عذرونه وړاندې کول، او غوښتل به ئي څه پر رسول الله مبارک هم خپل تعريف وکړي. نو دغو گړدو (تولو) ته دا ورښوول شو څه په هسي خبرو سره دوي د دنيا او آخرت له عذابونو څخه ځانونه نشي ژغورلي (بچ کولي). هسي کسان خو اول په هم دغي دنيا کښي شرمنده او رسوا کيږي او که په کومي پلمې (تدبير) سره د دي دنيا له رسوائۍ څخه وژغورل (بچ) شي نو په آخرت کښي خو په هيڅ يو تدبير سره نشي خلاصيدی. او د دوي دغه بدعمل به له دوي سره مل وي.

تنبیه: اگر که په دي آيت کښي د يهودانو او د منافقانو يادونه ده مگر ضمناً مسلمانانو ته هم دا مقصد اوراوه کيږي څه د خرابو کارونو په کولو باندې مه خوشيږئ! او د ښو کارو په کولو سره مه مغروريږئ! او کوم کار څه ښه نه وي د هغه په نسبت د تعريف هيله مه لرئ! بلکه د هغه له کولو څخه وروسته د هغه د مداحي (ستايلو) هوس مه کوي!

وَاللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٨﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او عُمکی (سره له آسمانونو او عُمکی ملکا خلقاً او عبیداً) او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وکړی) ښه قادر دی (نو مسلمانانو ته ثواب او کافرانو ته عذاب ورکوی).

تفسیر: کله چه په عُمکه او آسمان کښی د هم هغه الله جل جلاله سلطنت دی نو مجرم به چیري وتښتیدی شی او کله چه پر هر شی باندی قادر دی نو څوک د الله تعالی د نفوذ او اختیار څخه خلاصیدی شی؟.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٣٩﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانونو او عُمکی کښی (سره له هغو شیانو چه په دغو دواړو کښی دی) او په اختلاف د شپي او ورځی کښی (چه تل اوږدپړی، لنډپړی پرله پسې ځی او راځی کله رڼا کله تیاره کله یخ او کله تودپړی) هر ورو (خامخا) دلائل دی (د الله د قدرت) لپاره د خاوندانو د (خالصو) عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چه هوښیار انسان د آسمان او د عُمکی په پیدایښت او د هغوی په عجیبو او غریبو احوالو او روابطو او د شپي او د ورځی په مضبوط او محکم نظام کښی غور کوی، نو یقین کوی چه دغه مرتبه او منظمه سلسله هر ورو (خامخا) د یو کل مختیار، مطلق قادر او د لوی خالق د حکم او علم او قدرت په لاس کښی ده چه په خپل عظیم قدرت او اختیار سره ئی د هر وړوکی او لوی مخلوق حد بندی کړی ده او هیڅ یو شی ته د دی خبری مجال نشته چه د خپل حد او د عمل له دائری ځنی د باندی پښه کیږدی. که د دی عظیم الشان مشین یوه پرزه، یا د دی لوی کارخانې یو مزدور هم د هغه علی الاطلاق مالک له قدرت، واک (قبضه) او اختیار ځنی د باندی وی نو د تول عالم دا مکمل او محکم نظام به له سره ټینګ نه پاتی کیدی. (لنډه دا چه د دی دنیا په گردو (تولو) موجوداتو کښی د هغه الله جل جلاله په وجود څو څو قسمه دلائل دی او په دی چه الله تعالی بلاشک او شبهه صانع حکیم، علیم، احد، صمد، قدیم، رحیم، قادر او قاهر دی. «جل وعلی شانه»).

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ

دغه (عاقلان) هغه کسان دی چه یادوی الله په ولاړی او په ناستی او په اړخونو خپلو (چه پراته وی).

تفسیر: یعنی په هیڅ حال کښی له الله تعالیٰ غنی نه غافلېږی او د هغه یاد تل تر تله د هغوی په زړه او ژبه جاری وی. لکه چه په حدیث کښی د رسول الله مبارک په نسبت عائشی صدیقی رضی الله عنها فرمایلی دی. «کان یذکر الله علی کل احیانه» چه په ولاړی لمونځ نشی کولی په ناستی سره دی لمونځ اداء کړی! او که په ناستی لمونځ نشی کولی، نو په ملاستی دی لمونځ اداء کړی! په ځینو روایتونو کښی راغلی دی. «په هغه شپه کښی چه دغه آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم په ولاړه، ناسته، ملاسته هر حالت کښی د الله تعالیٰ په یاد کښی داسی مشغول و چه ډیر ژړل به ئی هم.»

وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَنَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ۝١٤١

او فکر کوی دوی په پیدایښت د آسمانونو او ځمکی (او د مافیهما) کښی، (نو وائی) ای ربه زمونږه! نه دی پیدا کړی تا دا مخلوقات عبث (بی حکمته) نسبت د پاکی دی تاته (له گردو (تولو) عیبونو) نو وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ نه) !.

تفسیر: یعنی له ذکره او فکره وروسته وائی یا الهی! دا عظیم الشانه کارخانه دی بی کاره نه ده پیدا کړی چه هیڅ یو مقصد ونه لری. دا د عجیبو او غریبو حکیمانه انتظاماتو سلسله به په یقین سره کومی عظیمی او جلیلی نتیجی ته ورسی. ځواکی له دی ځایه د دوی ذهنونه د آخرت لوری ته منتقل او متوجه کیږی چه فی الحقیقت د دنیا د موجوده ژوندن آخری نتیجه ده ځکه چه وروسته له دی نه د دوزخ له عذاب غنی د محفوظ پاتی کیدلو دعا هم شوی ده. او په مینځ کښی ئی د الله تعالیٰ د تسبیح او تنزیه بیان وشو او اشاره ئی وفرمایله چه هر هغه ناپوه او احمق چه د قدرت د هسی صافو او صریحو دلائلو او آثارو له لیدلو څخه وروسته بیا هم الله جل جلاله نه پیژنی، یا د الله تعالیٰ شان وړوکی گنی یا د عالم دا کارخانه چتی (بیکاره) ، عبث او لوی بولی نو د الله تعالیٰ دربار له دی گردو (تولو) هزلیاتو او خرافاتو او چتی (فضول)

خبرو ځنی پاک او صاف دی. له دی آیت ځنی دا رانکاره شوه چه په آسمان او ځمکه او نورو قدرتی مصنوعاتو کښی غور او فکر کول هلته محمود کیدی شی چه نتیجه ئی د پاک الله یادول او د آخرت په لوری توجه وی پاتی شول هغه ماده پرستان چه د دی مصنوعاتو د تارونو په حلقو کښی نښتی دی او د لوی صانع تر صحیح معرفت پوری نشی رسیدی. اگر که دنیا هغه لوی محقق او د ساینس ښه عالم ویولی، مگر د پاک قرآن په ژبه هغه له «اولوالالباب» ځنی نه دی بلکه په اوله درجه جاهل او احمق دی.

رَبَّنَا إِنَّكَ مَنْ تُدْخِلُ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُ

ای ربه زمونږه! بیشکه ته هر څوک چه داخل کړی اور (دوزخ) ته نو په تحقیق رسوا کړ تا هغه (ای ربه!)،

تفسیر: څومره چه په دوزخ کښی څوک پاتی شی، هومره خوار او رسوا گانه شی. نو د دی قاعدی سره سم د کفارو له پاره دائمی رسوائی ده. په هغو آیتونو کښی چه له عامو مؤمنانو څخه د خزی (رسوائی) نفی کړی شوی ده هلته دی د هغی ځنی هم داسی فهمیږی. (چه مسلمان ته دائمی رسوائی نشته).

وَاللَّظْلِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ۝

او نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅ مددگاران (د عذاب په دفعه کښی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ چه د دوزخ اچولو ته د چا په نسبت اراده وفرمائی بل څوک د هغه حمایت نشی کولی او نه به د شفاعت اجازه ورکړه شی. هوا د هغو له پاره به چه په اول یا په آخر کښی ئی پرېښوول یا معافول مقصود وی (لکه گناهکار مؤمنان) د هغوی له پاره به شفاعت ته اجازه ورکړی شی او وروسته له شفاعته بشپړ کیږی، او دا مطلب له دی آیت نه مخالف نه دی بلکه له نورو آیتونو او صحیحو احادیثو څخه ثابت دی.

رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا

ای ربه زمونږه! بیشکه مونږ واوریده (غږ) د یوه آواز کوونکی (چه قرآن یا محمد) دی بلل ئی (خلق) ایمان ته (داسی) چه ایمان راوړئ! په رب خپل نو ایمان راوړ مونږ (په رب خپل)

تفسیر: یعنی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم چه په دیر جگ (وچت) آواز سره ئی گردی (تولی) دنیا ته غږ وکړ. یا لوی قرآن چه د هغه غږ هر کور ته رسیدلی دی. رومبی د عقلی ایمان ذکر و په «فأما» کښی سمعی ایمان دی چه په هغه کښی ایمان بالرسول او ایمان بالقرآن هم درج دی.

رَبَّنَا فَاعْفُ رَلْنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْآبِرَارِ ۝۱۸۲

ای ربه زمونږه! نو مغفرت وکړه مونږ ته گناهونه (لوی) زمونږ! او لری کړه له مونږه، گناهونه (واړه) زمونږ! او وفات کړه مونږ (په داسی حال کښی چه داخل اوسو) سره له دلی د نیکانو.

تفسیر: یعنی زمونږ لویه گناه راعفوه کړه! او په وړوکو خرابیو مو پرده واچوه! او کله چه مونږ بیا ژوندی کوی، د ښو بندگانو په دله کښی مو شامل کړه!

رَبَّنَا وَإِنَّا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا نَحْزَنُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ

ای ربه زمونږه او راکړه مونږ لره هغه چه وعده دی کړی ده تا له مونږ سره په (ژبو د) رسولانو خپلو او مه رسوا کوه مونږ په ورځی د قیامت کښی،

تفسیر: یعنی کومی وعده چه تا د رسولانو په ژبه پر هغو باندی د ایمان او تصدیق څخه وروسته کړی دی په هغو سره مونږ خوښ او مستفید کړه! مثلاً په دنیا کښی مونږ مسلمانان بالآخره پر اعداؤ الله باندی غالب او منصور وگرځوه! او په آخرت کښی مو په جنت رضوان سره مفخر او سرلوری کړه! او د قیامت په ورځ مو د دوی په لارښونه او برکت بیخی له ادنی رسوائی او لږی بی عزتی څخه هم وساته!

إِنَّكَ لَا تَخْلِفُ الْبِعَادَ ۝۱۸۳

بیشکه ته (ای ربه) نه کوی مخالفت له وعده (خپلی) نه.

تفسیر: یعنی ای ربه ستا په لوی دربار کښی د وعده خلافی هیڅ یو احتمال نشته او په مونږ کښی دا احتمال شته نه چه کومه داسی غلطی له مونږ ځنی څرگنده شی چه د هغی له سببه ستا

له وعدو غنی مستفید نه شو. نو ځکه دعا کوو چه مونږ ته پر هغو اعمالو د استقامت هسی یو توفیق راکړه! چه پر هغه ستا له گردو (تولو) وعدو څخه فائده واخلو!

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ
مِّنْ ذِكْرٍ أَوْ أُنْثَىٰ بَعْضُكُم مِّنْ بَعْضٍ

پس قبولی کړی دوی لره (دا دعاوی) رب د دوی (په دی شان چه) بیشکه زه نه ضائع کوم عمل د هیڅ عمل کوونکی له تاسی نه نارینه وی (دا عامل) یا ښځه وی (ځکه چه) غینی ستاسی دی له غینو نورو (او ماته په مکافات کښی گرد (تول) سره یو یی)

تفسیر: یعنی نارینه وی که ښځه، زمونږ په دربار کښی د هیڅا خواری او تکلیف نه ضائع کیږی. هر څوک چه هر کار وکړی د هغه ثمره به مومی. دلته عمل شرط دی. د نیک عمل په وسیله یوه ښځه هم د خپل استعداد سره سم د آخرت هغه لوئی درجی حاصلولی شی چه نارینه ئی حاصلولی شی. کله چه تاسی نارینه او ښځی د انسانی یوی نوعی افراد یی او له یوه آدم علیه السلام څخه پیدا شوی یی! او په اسلامی رسی کښی سره تړلی یی او یو اجتماعی ژوندون لرئ او د معاشرت په چارو کښی گرد (تول) سره شریکان او مله یی! نو عملونه او د هغو ثمرات مو هم یو شی وگنئ! په روایتونو کښی راغلی دی چه رسول صلی الله علیه وسلم ته ام سلمة رضی الله تعالیٰ عنه عرض وکړ. «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم په قرآن کښی هیچیری زمونږ د ښځو د هجرت او نورو حسنه اعمالو په نسبت کوم خاص ذکر نه دی راغلی.» نو د هغی ځواب په دی آیت سره ورکړ شو.

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَآخَرُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِ
وَقَاتِلُوا وَقَاتِلُوا الْأَكْفَرِينَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَادُخْلَهُمُ
جَنَّتِ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

او هغه کسان چه هجرت کړی دی دوی (له پاره د دین) او ایستلی شوی دی دوی له کورونو خپلو (د الله په لاره کښی) او ضرر رسولی شوی دی دوی ته

په لاره زما کښی او جنگونه ئی کړی دی (له کفارو سره) او وژل شوی دی
(په غزا کښی) نو خامخا به لری کړم هر ورو (خامخا) له دوی نه گناهونه د
دوی او خامخا به داخل کړم هر ورو (خامخا) دوی په جنتونو کښی چه
بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو د) هغو ویالی،

تفسیر: یعنی کله چه د کوم عمل کوونکی هېڅ یو وړوکی او لوی عمل نه ضائع کیږی نو بیا
د الله تعالیٰ خاصو هغو بندگانو ته زیاته خوښی او اجر په برخه کیږی چه د کفر او عصیان په
پریښودلو سر بیرته وطن او خپلوان ئی هم پریښی او له (دارالکفر) ځنی وتلی او له خپلو اقاریو
او دوستانو ځنی جلا (جدا) شوی له اهل او عیال، مال او منال ځنی ئی سترگی پتی کړی، او
د (دار الاسلام) په لوری رهی (روان) شوی دی. ځکه چه کفار پر دوی دومره ظلم تیری او تجاوز
وکر. چه پخپلو کورونو کښی د دوی پاتی کیدل محال او مشکل شول. د وطن له پریښولو او د
کور او کهول او کورنیو له جداوالی سره، بیا هم د دښمنانو له ضرره او ایذاء هوسا (په آرام)
نشول او راز راز (قسم قسم) ربرونه (تکلیفونه) ئی د کفارو له لاسونو څخه گالل (تیرول)، او دا
گردد (تول) د دی له امله (وجی) ؤ، چه هغوی د الله تعالیٰ نوم یاداوه او د توحید کلمه ئی ویله
لکه چه د «الممتحنة» په (۱) آیت (۱) رکوع کښی راغلی دی. ﴿يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾
او د البروج په (۸) آیت کښی لولو. ﴿وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ په پای (آخر) کښی
دا بندگان چه زما په لاره کښی وجنگیدل او په غزا کښی ئی خپل ځانونه جار کړل، د دی
بدنگانو گردد (تول) تقصیرات معاف کړی شوی دی، او جنت د دوی په انتظار کښی دی.

ثَوَابٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

(جزا د نیکیو په ورکړو مونږ دوی ته) په جزا ورکولو (نیکو) سره له نژده
د الله او الله په نزد د ده دی ښه ثواب (نیکه جزا).

تفسیر: یعنی ښه بدل خو له الله تعالیٰ سره دی او بل په هېڅ ځای کښی نه پیدا کیږی یا ئی
دا مطلب دی چه له دی بدل ځینی ښه بدل له الله تعالیٰ سره دی چه هغه د الله تعالیٰ د لوی ذات
لقاء او رضاء ده (ای الله! خپله لقاء دی زمونږ او د گردو (تولو) مؤمنانو په برخه کړه!)

لَا يَغُرَّتْكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾
مَتَاعٌ قَلِيلٌ ۖ ثُمَّ مَا لَهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْبِهَادُ ﴿١٩٧﴾

نه دی تیرباسی له سره تا (ای سامعه!) تلل راتلل د هغو کسانو چه کافران شوی دی (او تصرف د دوی) په ښارونو کښی (دا) فائده ده لږه پس (له مرگه) غای د دوی دوزخ دی، او بد غای د هستوگنی دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کفار چه دی خوا او هغه خوا د تجارت او نورو کارونو له پاره په ډیر تکبر او غرور سره په گتۍ او فائدي پسی گرځی مسلمانانو ته نه ښائی چه پر دوی باندی تیروځی. ځکه چه دا د هغوی د څو ورځو بهار دی. که سری ته د څو ورځو دپاره ښه دودی او مکلف خواړه ورکړل شی او بیا ئی په دار وځروی (وخیژوی) یا ئی په دایمی حبس محکوم کړی نو آیا دی ته عیش ویلی شی؟ عیش هغه دی چه سری د څو ورځو له مخی لږ ډیر زحمت او تکلیف په ځان وگالی (تیر کړی) او د خپل راحت او هوسائی (خوشالی) دائمی اسباب په اعلیٰ درجه سره مهیا کړی.

لَٰكِنَ الَّذِیْنَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِیْنَ فِيْهَا

لیکن هغه کسان چه ویریږی دوی له ربه خپله شته دوی لره جنتونه چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی.

تفسیر: اوس تاسی د هغه عیش او راحت د څو ورځنی بهار مقابله له دی ابدی هوسائی (خوشالی) او کامیابی سره وکړئ! چه هغه بهتر دی؟ که دا؟

نَزَّلَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ

په دی حال کښی چه (دغه جنتونه غای د) میلستیا یو پیشکشی) ده له (جانبه د) الله،

تفسیر: له دی کبله (وجی) ئی ورته په میلستیا سره تعبیر وکړ چه له میلمه سره د خورلو چینلو فکر نه وی او په عزت او آرامی سره ناست وی. او په عین هوسائی (خوشالی) او آرامی کښی هر شی تیار ورسپړی. (والله اعلم)

وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ ۖ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خَشِعِينَ لِلَّهِ
لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ أُولَٰئِكَ لَمْ أَجْزِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ

او هغه (باقی شی) چه په نزد د الله دی خیر (دیر غوره) دی له پاره د
نیکانو. او بیشکه ځینی له اهل د کتاب خامخا هغه څوک دی چه ایمان لری
پر الله او پر هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) او
پر هغه تورات او انجیل چه نازل کړی شوی دی دوی ته حال دا چه
ویریدونکی (متواضع) دی الله لره نه پیری (نه اخلی دوی) په آیتونو د الله
قیمت لږ، هم دغه کسان (مقرر) دی دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د
رب د دوی،

تفسیر: پورته د عامو متقیانو د حال بیان وشو اوس په کتابیانو کښی چه کوم متقیان دی د
هغو ذکر په خصوصیت سره فرمائی یعنی هغو کتابیانو چه پر الله تعالی باندی ئی په ښه ډول
(طریقه) سره ایمان راوړی او قرآن عظیم ئی منلی دی او څرنگه چه دا عظیم الشان قرآن بالذات
د تورات او انجیل تصدیق کوونکی دی نو دوی گواکی هغه هم ومنل. مگر نه په دی ډول
(طریقه) چه دنیا خوښوونکی (احبار) ئی منی، چه د لږ دنیوی گټی له پاره د الله تعالی آیتونه
پتوی یا ئی بدلوی، بلکه د الله تعالی په مخ کښی په دیره عاجزی او اخلاص سره غاړه ږدی او
په هم هغه ډول (طریقه) چه د الله تعالی له دریاره کتابونه رانازل شوی دی، هغه ئی په هم هغه
اصلی رنگ سره ومنل، نه ئی بشارتونه پټ، او نه ئی احکام بدل کړل، هسی پاک او حق
خوښوونکو کتابیانو ته د الله تعالی له جانبه مخصوص اجر ورکاوه شی. لکه چه د قرآن کریم او
د احادیثو له تصریحاتو څخه دا خبره ثابته شوی ده چه داسی کتابیانو ته به مضاعف (دوه
چنده) اجر ورکاوه شی.

إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝

بیشکه چه الله دیر ژر دی حساب (د ده یعنی دیر ژر حساب آخلی)

تفسیر: یعنی د حساب ورځ دومره لری نه ده، بلکه دیر ژر راتلونکی ده او کله چه حساب

شروع شی نو د گردی (تولی) دنیا د یوی یوی ذری او پیسی حساب به هم په دیر تلوار او جلتی سره خلاصیوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ٢٠٠

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) صبر کوی (په طاعت، مصیبت او له معصیته) او ټینگ اوسی! په صبر (د کفارو په مقابل کښی) او محکم اوسی! (په اسلامي سرحداتو کښی)! او وویړیوئ! له الله له پاره د دی چه په مراد ورسیدئ! (بریالی شی! او له دوزخه نجات وموسی!)

تفسیر: الله تعالی د دغه سورت په پای (آخر) کښی مونږ مسلمانانو ته یو جامع او مانع نصیحت وکړ چه په واقع کښی د دی گرد (تول) سورت حاصل دی یعنی ای مومنانو که فتح او بری، او د دنیا او آخرت په مراد رسیدل غواړئ! نو سره د ربر گاللو (سختی تیرولو) په طاعت کښی ټینگ اوسی! او له معصیت ځنی ځان وساتئ! او دښمنانو په مقابله کښی خپله مضبوطی، ثابت قدمی او میرانه (بهادری) څرگنده کړئ! او د اسلام د حدودو په حفاظت کښی تل مشغول او لگیا اوسی! له هر ځایه چه د دښمن د تعرض (یرغل) اندیښنه وی هملته د اوسپنی د دیوال په شان خپل تترونه (سینی) سپر کړئ! او پښی مو ټینگی کړئ!.

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرَاهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ (۱۰ جزء د الانفال ۶۰ آیت ۸ رکوع) او په هر وخت او هر کار کښی له الله جلت کلمته څخه وویړیوئ! که تاسی داسی وکړل نو وپوهیږئ چه په خپل مراد ورسیدئ! «اللهم اجعلنا مفلحين و فائزين بفضلک ورحمتک فی الدنيا والاخرة آمین» په حدیث کښی راغلی دی چه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم کله چه د تهجد له پاره پاڅیده نو د آسمان په لوری به ئی کتل او دا لس آیتونه به ئی له «ان فی خلق السموات والارض» ځنی د (آل عمران) تر ختم پوری تلاوت کول. تمت سورة «آل عمران» بفضل الله المنان نسئله الرحمة و الغفران و خلود الجنة والرضوان و نصلي و نسلم الف الف مرة علی رسوله و حبیبه سید الانس والجان

سورة «النساء» مدنية وهي مائة وست و سبعون آية و اربع و عشرون ركوعا رقم تلاوتها (۴)
تسلسلها حسب النزول (۹۲) نزلت بعد «المتحنة»

د «النساء» سورت مدنی دی، (۱۷۶) آیتونه، غلیرویشتر رکوع لری په تلاوت کښی (۴) او په نزول کښی (۹۲) سورت دی، وروسته د «المتحنة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ
وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً

ای خلقو! (تل) وویرېږئ له ربه خپله! هغه (رب) چه پیدا ئی کړئ تاسی له
نفسه یوه نه (چه آدم علیه السلام دی) او پیدا ئی کړه له دی (نفسه) جوړه
د ده (چه حواء ده) او خپاره (خواره) ئی کړل له دی دواړو څخه سری دیر
او ښځی (دیری)،

تفسیر: رومبی ئی د حضرت آدم علیه السلام له کښی پښتی ځنی بی بی حواء پیدا کړه بیا ئی
له دوی دواړو ځنی گرد (تول) نارینه او ښځی پیدا او په ځمکه کښی ئی خپاره (خواره) کړل.
نو په حقیقت کښی الله تعالی گرد (تول) انسانان له یوه نفس او یوه سری ځنی پیدا کړی دی
مطلب ئی دا دی کله چه له عدم ځنی ستاسی د گردو(تولو) پیدا کونکی او بیا ستاسی باقی او
قائم ساتونکی هم هغه یو ذات دی نو ښائی چه تاسی له هغه څخه وویرېږئ! او د هغه د امر منل
یو دیر ضروری کار وگنئ! له دی ځنی دوه مضمونو ته اشاره وشوه.

(اول): دا چه الله تبارک و تعالی ستاسی د تولو خالق او موجد دی.

(دوهم): دا چه د گردو (تولو) انسانانو د وجود سبب هم هغه یو نفس دی چه له هغه ځنی الله
تعالی نور گرد (تول) انسانان پیدا کړل. یعنی ابو البشر آدم علیه السلام چه له دی ځنی دا
راڅرگنده شوه چه زمونږ اصلی تعلق خو له الله تعالی سره دی ځکه چه په تامه علت او د هغه په
معلول کښی چه څومره تعلق او قرب او احتیاج او علاقه وی هغومره په بل هیڅ یو شی کښی
ممکن نه دی. وروسته له هغه، هغه علاقه او تعلق او قرب دی چه د انسانی افرادو په منځ کښی
موندل کیږی ځکه دلته د وجود سبب او «مخلوق منه» بیخی یو شی دی له دی څخه معلومه شوه
چه رومبی پر مونږ باندی د الله تعالی اطاعت لارم دی چه زمونږ خالق دی. وروسته له هغه په

گرددو (تولو) مخلوقاتو کښی خاص د خپلی بنی نوعی رعایت او له هغوی سره ښه سلوک کول پر مونږ باندی ضروری دی، ځکه چه الله تعالیٰ مونږ گرددو (تولو) لره «مخلوق منه» او د وجود سبب یو شی مقرر کر نو هغه قرب او هغه اتحاد چه د انسانی افرادو په منځ کښی یو تر بله موجود دی، هغه په بل کوم شی کښی نه دی موجود او نه تری حاصلیږی، نو ځکه شرعاً او عقلاً د بنی آدمانو پخپلو منځونو کښی ښه سلوک، خورا (دیر) ښه او دیر ضروری کار دی او بد سلوک له انسانانو سره دومره مذموم دی چه نورو سره نه دی، چه د هغه تفصیل په نصوصو او شرعی احکامو کښی په تاکید او تکرار پرله پسې موجود دی. لکه چه شیخ مصلح الدین هم دا مطلب داسی اداء کړی دی

انسانان دی لکه غری یو د بل په فطرت کښی لکه پانی دی د گل چه مو ژویل شی یو غری یاپه درد شی ورسره به مو نور غری هم په درد شی نو په دی موقع کښی حق تعالیٰ خپل خالقیت ظاهر او د خپل اطاعت امر ئی صادر کړ او د بنی آدم اصلی اتحاد ئی راڅرگند کړ او په دی لوری ئی اشاره وکړه چه تول سره یو ځای شی! لکه چه د دی آیت په راتلونکی برخه کښی دغه اشاره ظاهره کړی شوی ده.

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ

او ویریدئ له الله هغه (الله) چه سؤال کوئ تاسی یو تر بله په (نامه د) ده سره او (وویریدئ له پریکولو) د خپلوی څخه،

تفسیر : سره بیرته پر دی چه الله جل جلاله ستاسی خالق او رب یعنی موجد او بقاء درکونکی دی د ده د اطاعت د وجوب یوه وجه دا ده چه تاسی دده په وسیله گرځولو په خپلو منځونو کښی خپل حقوق او فوائد غواړئ! او یو بل ته د هغه په نامه قسمونه ورکوئ! او پر ده خپل اطمینان حاصلوئ!، یعنی پخپلو معاملاتو او عارضی حاجاتو کښی هم په هماغه سره متوسل کیږئ! مطلب دا چه په وجود او بقاء پوری دا احتیاج منحصر نه دی بلکه پر گرددو حاجاتو او چارو کښی هم تاسی هغه ته محتاج یئ!، نو ځکه د الله تعالیٰ د اطاعت ضرورت لا هم محقق شو. وروسته له دی دا حکم دی چه له قرابته هم وویریدئ! یعنی د اقاربو حقوق په ښه ډول سره اداء کوئ! او د خپلوی له پریکولو او بدسلوکی ځنی ځانونه وژغورئ! (وسائے). د بنی نوع یعنی له انسانی تولو افرادو سره په عمومی ډول سره ښه سلوک خو ددی آیت په رومبنی برخه کښی تیر شوی دی. څرنګه چه د قرابت له خاوندانو سره نژدیوالی او مخصوص اتحاد لا زیات وی، نو ځکه د هغوی له بدسلوکی څخه اوس په خاص ډول (طریقه) سره ویراوه شی. ولی چه د هغوی حقوق د نورو انسانی افرادو له حقوقو څخه زیات دی، لکه چه په حدیث قدسی کښی راغلی دی. قال الله تبارک و تعالیٰ «انا الله و انا الرحمن خلقت الرحم و شققت لها

من اسمی فمن وصلها وصلته و من قطعها قطعته» او په حدیث د «خلق الله الخلق فلما فرغ منه قامت الرحم فاخذت بحقو الرحمن فقال له مه قالت هذا مقام العائذ بك من القطيعة قال الاترضين ان اصل من وصلك واقطع من قطعك قالت بلى يا رب قال فذاك» او په حدیث د «ان الرحم شجرة من الرحمن فقال الله من وصلك وصلته ومن قطعك قطعته» او په حدیث د «الرحم معلقة بالعرش تقول من وصلني وصله الله ومن قطعني قطعه الله» کښی د هغه تاکید شوی او په فائده ئی شاهد دی او د صله رحمی اختصاص او د هغی علائقو ته اشاره کوی. نو اوس دا نتیجه تری ووتله چه د وجود منشأ او د خلقت د جوهر د اتحاد لامله (له وجی)، په گردو (تولو) بنیادمانو باندی ښه سلوک او د حقوقو رعایت ضروری دی. وروسته له هغه په کومه موقع کښی که د کوم خصوصیت له سببه په اتحاد کښی زیاتوالی پیدا شی لکه په اقاربو کښی یا که په کومه موقع کښی د احتیاج شدت ولیده شی لکه په یتیمانو او مساکینو او نورو کښی نو هم هغومره د حقوقو په مراعات کښی هم زیاتوالی پیدا کیږی علاوه پر دی کله چه د الله تعالی حکم هم په صاف دول (طریقه) سره راغی چه «د ارحامو (د خپلوی) د حقوقو رعایت او حفاظت وکړئ!» د هم دی عمومی تعلق او نورو خصوصی تعلقاتو په نسبت مذکور دی. گواکی هغه مفصل احکام د دی مجمل او کلی امر چه دلته ذکر شو تفصیل او شرحه ده.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ۝

بیشکه الله دی پر تاسی ساتونکی (نو هیچیری) او هیڅکله تری غافل نه شی چه جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ستاسی له گردو (تولو) اعمالو، افعالو او احوالو څخه واقف دی. که د هغه د حکم متابعت وکړئ نو ثواب به ومومئ! که نه د عذاب مستحق کیږئ! او ستاسی د ارحامو او خپلوی په تعلقاتو او مراتبو، او د هر یوه په مناسبو حقوقو باندی هم ښه پوهیږی، نو ځکه د هغه په نسبت هر هغه حکم چه الله جل جلاله درکړی، هغه حق وگنئ! او عمل پری وکړئ!

وَاتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ
وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ۝

او ورکړئ (ای د یتیمانو اولیاؤ!) یتیمانو ته مالونه د دوی (پس له رشده) او

بدل مه اخلئ تاسی خبیث (بد، حرام مال) په طیب (بښه، حلال مال!) او مه خورئ تاسی مالونه د دوی (یعنی د یتیمانو گډ) له مالونو خپلو سره (ای ولیانو! او وصیانو!) بیشکه دا (د یتیمانو د مال خوړل) ده گناه لویه.

تفسیر: د یتیمانو اولیاؤ او سرپرستانو ته حکم دی، هر کله چه هغوی بالغ شی، نو د هغوی مال دی پری وسپاری، او د «تولیت» او سرپرستی په وخت کښی دی د یتیمانو یو بڼه شی نه اخلی، او نه دی په معاوضه کښی خراب او ښکته شی د هغه په مال کښی شامل کړی! او نه دی د هغوی مال له خپل مال سره گډ کړی، چه وئی خوری. مثلاً «ولی» لره اجازه شته چه د یتیم خواړه له خپلو خوړو سره مشترک او شامل کړی مگر دا خبره ضروری ده چه د یتیم مال ته دی څه نقصان ونه رسوی! او داسی دی ونه شی چه د شرکت په پلمه (بهانه) د یتیم مال وخورئ او ورڅخه استفاده وکړی. ځکه چه د یتیم د مال خوړل لویه گناه ده. بنائی له دی امله (وجی) به د یتیم حکم په هغو احکامو کښی چه په ارحامو پوری تعلق لری مخکښی ذکر شوی وی چه یتیم د خپلی بیکسی، بی سرو سامانی، مجبوری، بیچاره گی له جهت په تبدیل او شرکت سره د یتیم د مال خوړل ممنوع گرځول شوی او په راتلونکو متعددو آیتو کښی هم د یتیمانو په نسبت څو احکام ارشاد شوی دی، چه له هغو ځنی د دی د گردو (تولو) یتیمانو په حق کښی دی. هوا هغه یتیم چه قرابت او خپلوی لری، د ده په باره کښی زیات تاکید شوی دی. او هم دا شان نزول د دی آیتونو د ربط سبب دی. چه له عرف او عادت سره هم موافق دی، ځکه چه د یتیمانو «اولیاء» غالباً هغه کسان وی چه د هغوی سره زیات خپلوی لری.

وَأِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانْكَحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَّةَ وَرُبُعَ

او که وویریرئ، تاسی چه به ونه کړئ شی عدل انصاف په (حق د) یتیمانو کښی نو په نکاح سره واخلئ تاسی (نوری) هغی ښځی چه خوښی (حلالی) وی تاسو ته له ښځو دوه دوه او دری دری او څلور څلور،

تفسیر: په صحیحو احادیثو کښی راغلی دی. هغی یتیمی جینکښی چه د خپلو اولیاؤ تر تربیت لاندی به وی او د هغی یتیمی او د هغی د ولی په مال او ځمکه او باغ کښی به د خپلوی لامله (له وجی) شرکت و. نو دلته به دوه صورت وړاندی کیده.

(١): کله چی به داسی پېښیده چه «ولی» ته به د دی جمال او مال دواړه مرغوب و او د دی ولی به د لږ څه مهربانی په بدل کښی له دی سره خپله نکاح ترله ځکه چه دی جینی بل څوک

نه درلود (لرلو) چه د دی د حق غوښتنه ئی کړی وی.

(۲) : کله به داسی کیده چه د دی یتیمی جینی جمال به مرغوب نه ؤ مگر «ولی» د دی خیال له امله (وجی) که زه د دی نکاح له بل چا سره وټرم نو د دی جینی مال به زما له لاسه ووځی او زما په مال کښی به بل څوک راسره شریک شی نو د دی مصلحت له مخی به ئی په یوه ډول (طریقه) له دی سره خپله نکاح ترله، خو له دی منکوحی سره به ئی په زړه کښی څه مینه او رغبت نه درلود (لرلو)، نو دا آیت نازل او اولیاؤ ته ارشاد وشو. «که تاسی له دی خبری ځنی وویریرئ، چه د یتیمو نجونو په نسبت انصاف نشئ کولی! او د دوی په مهر او حسن معاشرت کښی له تاسی ځنی څه تقصیر پیښیږی نو تاسی له هغوی سره نکاح مه ترئ! بلکه له نورو مرغوبه ؤ ښځو ځنی له یوی څخه نیولی تر څلورو پوری تاسی ته اجازه شته چه د شریعت له قاعدی سره ئی سم نکاح کړئ!، چه له دی جهته یتیمو جونو ته څه نقصان ونه رسیږی، ځکه تاسی چه د هغوی د حقوقو حامی یئ! نو نه ښائی چه د حمایت لامله (له وجی) په کومی خرابی او گناه کښی ولویرئ!».

تنبیه: د آزاد مسلمان له پاره له څلورو ښځو او د مرئی له پاره له دوو ښځو ځنی زیاتی په نکاح اخیستل جائز نه دی. او په احادیثو کښی هم ددی په نسبت تصریحات موجود او دینی آئمه ؤ هم پر دی باندی اجماع کړی ده. او گرد (تول) امت ته هم دا حکم دی یواځی د رسول الله صلی علیه وسلم خصوصیت او امتیاز ؤ چه له دی ځنی د زیاتو اجازه هم دوی ته وه. **«فائدة»** : د یتیمو جونو د نکاح دریم صورت هم په حدیث کښی راغلی دی.

هغه یتیمه جینی چه د دی د مال او جمال د دواړو په نسبت د دی «ولی» بی رغبت وی او د دغه عدم رغبت لامله (له وجی) د دی ولی د هغی نکاح له بل چا سره تری. مگر ښکاره خبره ده. چه د دی آیت تعلق له دی صورت سره نشته (په «وثلث ورباع» کښی «و» په معنی د «او» دی. د دی آیت له حاصل ځنی ځینو مفسرینو داسی بیان هم کړی دی «چه که د یتیم له مال څخه ویره کوئ! نو له زما څخه هم سخت وویریرئ! او له ښځو سره معامله په نکاح سره وکوئ! نه په سفاح سره! او له دیرو ښځو هم ویره وکړئ! او له څلورو ښځو ځنی زیاتی مه کوئ!»

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ط

نو (بیا که) وویریرئ تاسی چه عدل (انصاف برابری) به ونه کړئ شی (د ښځو په منع کښی په نفقه، نوبت او نورو کښی) نو یوه (اصیله کوئ) یا هغه وینځی چه مالکان شوی دی د هغو (وینځو) ښی لاسونه ستاسی (تاسی ئی مالکان یئ)

تفسیر: یعنی که تاسی له دی خبری غنی ویری، چه په شو بنغو کښی به سم له انصافه او مساواته معامله ونشئ کړئ، نو بیا فقط په یوی نکاح قناعت وکړئ، یا یواځی پر وینغو باندی یوه وی که ډیری اکتفا وکړئ، او که مو زړه غواړی له یوی منکوحی سره شو وینغی هم وساتئ!

ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا ۝

دا (نکاح د یوی اصیلی یا د ډیرو وینغو) ښه نژدی ده دی ته چه ظلم ونه کړئ تاسی (او یو جانب ته متمائل نشئ تاسی!)

تفسیر: یعنی یواځی له یوی ښغی سره له نکاح کولو څخه یا فقط په خپلی یوی وینغی یا ډیرو وینغو باندی په قناعت کولو کښی یا له یوی نکاحی ښغی سره د یوی وینغی یا د شو وینغو په جمع کولو کښی د دی خبری امید او توقع شته چه تاسی له بی انصافی او بی عدالتی څخه محفوظ پاتی شئ، ځکه هغه حقوق چه زوجات ئی لری، هغسی ئی مملوکی وینغی نه لری د هغوی په منځ کښی د عدالت په نه کولو سره تاسی نه مؤاخذه کیږئ، نه هغوی لره مهر شته او نه ئی د معاشرت له پاره کوم حد مقرر دی.

(فائده): هر هغه څوک چه شو ښغی لری نو په ده باندی واجب دی چه د دوی په خوراک، پوښاک، راکړه ورکړه او نورو کښی مساوات وکړی او د شپې له مخه د ویدیدلو له پاره هم سم له نوبته له هری یو ښغی سره بیل بیل هستوگنه او جلا جلا (جدا جدا) شپه تیره کړی که کوم میره (خاوند) د خپلو ښغو په حقوقو کښی عدالت او برابری نه کوی، نو هغه به د قیامت په ورځ کښی مفلوج (گوزن وهلی) پاڅیږی او داسی به درومی چه له خپله ځانه سره به یو لاس او یوه پښه او نور نیمائی بدن کش کاري او که د چا په نکاح کښی یوه اصیله ښغی او یوه وینغی وی نو وینغی ته د اصیلی ښغی نیمائی نوبت او وار دی او هغه وینغی هیڅ د نوبت حق نه لری چه د خپل مالک په ملک کښی وی بلکه له دوی سره ناسته او ملاسته د دی د بادار په خوښی پوری مربوطه ده.

وَاتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً ۝

او ورکوئ تاسی ښغو (خپلو) لره مهرونه د دوی په ورکړه د خوشالی سره (چه فرض شوی دی له طرفه د الله پر تاسی)

تفسیر: یعنی د هغو ښغو مهرونه چه تاسی نکاح ورسره ترلی ده په خوښی او رغبت سره پخپله اداء کړئ! بی له دی چه د هغوی کوم حامی یا بل څوک له تاسی غنی د حصول څه تقاضا

وکړی که ونه کړی که تاسی پخپل شوق او رغبت سره د خپلو ښځو مهرونه ورکوي! نو بیا د یتیمو نجونو په نکاح کولو کېښی هېڅ کوم حرج او ممانعت نشته. بلکه حرج او ممانعت خو به هلته وی چه د دوی د مهر یا د بل کوم حق په اداء کولو کېښی څه دروندوالی ولیدل شی.

فَإِنْ طَبِنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَّرِيئًا ②

نو که راضی شوی دا (ښځی) تاسی ته (په ښښه) له کوم شی له دی (مهره په خوشالۍ) د نفس خپل نو خورئ تاسی دغه شی په داسی حال کېښی چه خوندوره حلاله بی ضرره وی.

تفسیر: یعنی که ښځه پخپله خوښه له مهر ځنی څه شی خپل میره (خاوند) ته معافوی یا ئی اخلی او بیا ئی ورهبه کوی نو په دی کېښی هېڅ حرج نشته. او میره (خاوند) دی هغه په خوښی سره وخورئ. «هنیء» هر هغو خوړو ته وائی چه خوندور او لذیذ وی او طبیعت ئی په خوښی او رغبت سره قبول کړی. «مریء» هر هغو خوړو ته وائی چه په زړه پوری هضم او په ښه ډول (طریقه) سره د بدن جزء او د صحت او قوت موجب شی.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَمًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ③

او مه ورکوي (مه سپاري) تاسی! بی عقلانو ته مالونه خپل هغه چه گرځولی دی الله دپاره د تاسی سبب د گزران او روزی ورکوي دوی ته په دی مالونو کېښی او جامی ورکوي دوی ته او ووايي دوی ته خبره معروفه (نیکه، خوږه، پسته، معقوله).

تفسیر: یعنی د ناپوهو هلکانو (لیونیانو، وړو اولادونو او ښځو) په لاس کېښی د دوی هغه مالونه مه ورکوي! چه ستاسی په تصرف کېښی وی او الله تعالی هغه، انسانانو لره د معیشت سامان جوړ کړی دی. بلکه هغه په پوره حفاظت سره وساتي! او د هلاکت له اندېښنی څخه ئی وژغوري! (وساتی) او تر څو پوری چه دوی پخپله نفع او نقصان باندی ونه پوهیږی تر هغه وخته پوری ورته له همغه ځنی خوراک او کالی (جامی) ورکوي! او تسلی ورکړئ چه دا گرد (تول) مال ستاسی دی مونږ ستاسی فائده غواړو کله چه تاسی پوه شوي دا گرد (تول) مال تاسی ته درکاوه کیږی (یا دا معنی چه مه سپاري کم عقلو لیونیانو یتیمانو او ښځو خپلو ته، مالونه

خپل د دوی د بلوغ تر وخته پوری او خوراک او پوښاک دوی ته ورکوي! او دلاسه کوی ئی! او نه ښائی چه مالونه بی غحایه ولگول شی، څکه چه مالونه د بدن د قوام او د ټولو کارونو د سرته رسولو سبب دی. یعنی د مالونو په وسیله په دنیا کېښی ماکول، مشروب، ملبوس، مسکن او نور، او په دین کېښی زکوة، خیرات، حج، عمره، نفقه، صدقه او نور منع ته راځی.

وَابْتََلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ

او وازمويئ تاسی یتیمان تر هغه پوری کله چه ورسپری دوی (حد، د) نکاح ته، نو که ومونده تاسی له هغو نه هوښیاری (په معاملاتو او د مال په ساتنه کېښی) نو وسپاری تاسی هغوی ته مالونه د هغوی!

تفسیر: یعنی یتیمانو ته ښوونه او د دوی روزنه او ازموینه د بلوغ تر وخته پوری کوي! که وروسته له بلوغه په دوی کېښی د گټی او د تاوان پوهه او د مال د انتظام او د حفاظت تمیز ومويئ! نو د دوی مال وروسپاری! د یتیمانو د وروښوونی او ازموینی عمده صورت هم دا دی چه د معمولی او د کم قیمتو شیانو پلورل او پیرودل (بیع او شراء) په دوی باندی وکړل شی، او د هغو طریقه دی دوی ته وروښووله شی!

تنبیه: له دی څخه رابکاره شوه چه د نابالغ هغه بیع او شراء چه د «ولی» په اجازه وی روا ده. او هم دا زمونږ د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه مذهب دی. او که سره له بلوغه هم په ده کېښی پوهه او هوښیاری ونه لیده شی نو زمونږ د حنفیانو په مذهب دا دی چه تر (۲۵) کلونو پوری دی ورته وگوري د انتظار په دی موده کېښی هر کله چه په ده کېښی پوهه او هوش ولیده شی مال دی ورته وسپاری که نه له (۲۵) کلونو څخه وروسته دی خامخا د ده مال ورپریږدی اعم له دی نه که د کاملی پوهی او عقل خاوند وی او که نه وی.

وَلَا تَأْكُلُوها إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا

او مه خورئ تاسی دا (د یتیمانو ناپوهانو مالونه) په اسراف سره (چه له ضرورته زیات وی) او په جلتی سره (پخوا له حاجته د ویری د دی) چه دوی به لوی شی (نو وابه ئی خلی)،

تفسیر: یعنی د یتیم مال له ضرورته زیات صرفول منع دی. لکه چه د یوی پیسی په غحای دوه

پیسې صرف کړی. او دا هم منع ده چه له دې خبرې غځی وویږی! که دا یتیم لوی شی نو خپل مال به له ما غځی بیرته واخلي نو په صرفولو کېنې ئی تلوار په کار دی. خلاصه ئی داسې شوه چه باید د یتیم مال د ضرورت په اندازه او د وخت له غوښتنې سره سم صرف شی.

وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ

او هر څوک چه وی مال داره نو ښائی غان پاک وساتی (د یتیمانو له مالونو څخه) او هر څوک چه وی فقیر نو خوری دی له دې مال څخه په معروف (له دستور سره سم د مزدوری په اندازه) سره.

تفسیر: یعنی «ولی» دی د یتیم مال د خپل غان له پاره نه خرڅوی. او که د یتیم پالونکي او تربیه کوونکي محتاج وی کولی شی چه د خپل خدمت په اندازه د یتیم له مال غځی خپله مزدوری واخلي! مگر غنی ته له سره څه اخیستل روا نه دی.

فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَى بِاللهِ حَسِيبًا

نو کله چه ورکړئ (وسپارئ) تاسې دغو (یتیمانو) ته مالونه د دوی نو شاهدان ونیسئ تاسې پر دوی باندي او کافی (بس) دی الله په دې حال کېنې چه ښه حساب (کوونکي او جزا ورکوونکي دی)

تفسیر: کله چه د کوم وړوکی پلار مړ شی نو ښائی چه د څو مسلمانانو په مخ کېنې د یتیم مال ولیکل شی! او بیا ئی امانت دار ته وسپاری! کله چه دا یتیم بالغ او هوښیار شی، نو سم له هغه لیک سره دی د هغه مال بیرته ورکړی! او څومره شی چه صرف شوی وی د هغه حساب دی هم وروښی!، او هغه شی چه پر یتیم باندي سپاری ښائی چه په هغه باندي هم شاهدان ونیسې او وروئې ښی څو چه د راتلونکي اختلاف او جگړې په وخت کېنې خبره په سهولت سره صافه، او شخړه ورکه شی. (او تهمت یا جگړه یا قسم یا نور ورته متوجه نشی. او که شاهدان نه وو نو د انکار په وخت کېنې امام اعظم رحمه الله علیه وائی قول، قول د «ولی» دی سره له قسمه) او

الله تعالیٰ د هر شی حفاظت کوونکی او گردو حسابونو ته کافی او حسیب او هغه ته هر شی ښه معلوم دی او د چا حساب او شهادت ته هیڅ ضرورت نه لری، دا گردی (تولی) خبری نی ستاسی د سهولت او صفائی لامله (له وجی) مقرر کړی دی.

تنبیه : د یتیم د مال د اخیستلو او بیرته ورسپارلو په وخت کښی د شاهدانو درول، او د هغه د مال تحریری حساب اخیستل مستحب دی.

لِّلرَّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۖ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ٥

شته نارینه ؤ لره (هم لوی وی که واره) نصیب د دوی له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو او شته ښځو لره (هم لوئی وی که وږی) نصیب (برخه) له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو هغه (مبلغه) چه لږ وی له دی ماله او که ډیر وی، نصیب (برخه) مقرر کړی شوی (له طرفه د الله نه)

تفسیر: د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له زمانی څخه پخوا دا رسم ؤ چه لویو او وږو جینکو او نابالغو هلکانو ته به نی میراث نه ورکاوه او یواځی هغو نارینه ؤ ته به میراث رسیده او وارثان گڼل کیدل چه لویان او د دشمنانو د مقابلی او مقاتلی لیاقت به نی درلود (لرلو) چه په دی سبب وږو یتیمانو ته له میراث څنی هیڅ شی نه ورکاوه کیده، نو د دوی په نسبت دا آیت نازل شو چه خلاصه نی داسی ده. «د مور او پلار او نورو خپلوانو له متروکه مال څنی نارینه ؤ یعنی ځامنو لره اعم له دی چه وږوکی وی یا ځلمی د دوی برخه رسیږی. او ښځو لره یعنی لونو ته اعم له دی چه وږوکی وی یا پیغلی د مور او پلار او نورو خپلوانو له ترکی څنی د دوی برخه ورکولی کیږی او دا برخی تاکلی (مقرر) شوی دی هغه متروکه مال لږ وی که ډیر د هغو ورکول ضروری دی په دی سره د جاهلیت د بد رسم ابطال وشو او د یتیمانو او د نورو د حقوقو حفاظت نی وفرمایه او د دوی د حق تلفی مخه نی بیخی ونیوله.

(فائده) : په دی آیت کښی د حق لرونکو حق او د هغه تقرر او تعین بالاجمال راښوول شوی دی. په وروستنی رکوع کښی د وارثانو د برخی تفصیل راښوول کیږی.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

او کله چه حاضر شی قسمت (د میراث) ته خاوندان د خپلوی (چه وارثان نه وی) او یتیمان او مسکینان نو روزی ورکوی تاسی دوی لره له هغه (میراثه) او ووايئ دوی ته خبره معروفه (خوره معقوله)

تفسیر: یعنی د میراث د تقسیم په وخت کښی چه ټول خپلوان او د کور کهول غری یو تر بله سره ټول شی که له دی خپلوانو څخه ځینی داسی وی چه هغوی ته میراث نه رسیوی یا یتیم او محتاج وی نو دوی ته څه خواړه ورکړئ! او رخصت ئی کړئ! یا له موقع سره مناسب کوم شی له ترکی ځنی ورته ورکړئ! ځکه چه داسی سلوک مستحب دی. که د میراث په مال کښی د خوراک وړ (لائق) شی نه وی یا ئی موقع نه وی لکه چه هغه د یتیمانو مال وی او مری وصیت هم نه وی کړی نو له دی خپلوانو سره ښی مناسبی او معقولی خبری وکړئ! او رخصت ئی کړئ! یعنی په پسته ژبه سره له دوی ځنی معذرت وغواړئ! او داسی ورته ووايئ چه «دا مال د یتیمانو دی او مری وصیت هم نه دی کړی نو ځکه مونږ مجبور یو چه له تاسی ځنی معذرت غواړو». د دی سورت په ابتدا کښی بیان وشو چه گرد (ټول) خپلوان درجه په درجه د سلوک او مراعات مستحق دی او یتیمان او مساکین هم. او که کوم قریب یتیم یا مسکین هم وی نو د هغه مراعات ښائی چه لا زیات وشي! نو ځکه د میراث د تقسیم په وخت کښی هغوی ته حتی الوسع څه نه څه ورکول ښه دی. او که له هیڅ لوری هغه وارث نه وی. نو ښائی چه له ښه سلوک ځنی بی برخي نشی.

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعْفًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا

او ودی ویریری (د یتیمانو پر ضیاع) هغه وصیان که پریږدی دوی پس له (مرگه) خپل اولاد ضعیفان (نو) ویریری به دوی په دغو (اولادونو چه وروسته له مونږ به دوی هم داسی شی) پس ودی ویریری دوی له الله څخه او ودی وائی دوی ته خبره سمه خوره.

تفسیر: په اصل کښی دا ارشاد د یتیم د «ولی» او «وصی» له پاره دی. نورو ته هم درجه په

درجه بنائی چه د دی خبری خیال وساتی مطلب دا چه هر سری سره دی دا اندیینه وی. «نه چه زما له مرگه وروسته زما له اولادی سره څه سخته معامله وکړه شی» نو د دی لامله (له وجی) تاسو لره هم بنائی چه له یتیمانو سره همغسی معامله وکړئ چه تاسی ئی خپلو زامنو ته پس له مرگه غواری او له الله تعالیٰ ځنی وویږئ! او له یتیمانو سره سمی ښی خوږی خبری کوئ! یعنی هسی معامله له دوی سره وکړئ چه په هغی باندی د دوی زړه مات نشی او نه دوی ته څه تاوان ورسپړی بلکه تل تر تله د هغوی د اصلاح، ښیگنی (ښه والی)، تعلیم، تربیی، تادیب او تهذیب خیال ولرئ! (او قریب الموت مریض ته نصیحت وکړئ! چه په وصیت کښی له اصرافه او د ورثی د حقوقو له تضییع نه ځان وساتئ او د شهادت کلمه او توبه په خوله کښی ورکړئ! او د ترکی او د قسمت حاضرینو سره ښه د انسانیت او میرانی وضعیت وکړئ!)

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ۝

بیشکه هغه کسان چه خوری دوی مالونه د یتیمانو په ظلم سره (بی له شرعی اذنه) خبره دا ده چه خوری دوی په (دکو) گیدو خپلو سره اور، او ژر به ورسپړی (ننه به وځی) دوی اور سخت ته.

تفسیر: په سابقه و متعددو آیتونو کښی د یتیمانو د اموالو په نسبت د راز راز (قسم قسم) احتیاط کولو حکم شوی دی او د دوی په مال کښی خیانت کول سخته گناه وښوول شوه اوس په آخر کښی د یتیم په مال کښی په خیانت کولو باندی د شدیدو وعیدو بیان فرمائی، او هغه حکم لا پسی مؤکد کوی چه هر هغه څوک چه د یتیم مال بلا استحقاقه خوری هغه خپله گیده د جهنم له اوره دکوی یعنی د هسی خوراک انجام به داسی کیږی او دا ئی په آخره جمله کښی رانکاره کړه.

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلَّذِي كَرِمْتُ حَظَّ الْاُنثٰى

حکم کوی تاسی ته الله په (حق د میراث د) اولاد ستاسی کښی چه (تاسی مړه شی) شته نارینه لره (له میراثه) په مثل د برخی د دوو ښځو،

تفسیر: پاس د مری د اقاربو د وراثت ذکر وشو او د دوی د برخو د تقرر او تعیین په نسبت ئی اجمالی اشاره فرمایلی ده اوس د اقاربو او د دوی د برخو تفصیل ښوول کیږی او پخوا له

هغه څخه د يتيمانو په حق کښی د تشديداتو او تاکيداتو ذکر کيده چه له هغه څخه دا خبره هم معلومه شوه که د مری په اقاربو کښی کوم يتيم وی نو ښائی د دی يتيم په برخه ورکولو کښی دیر زیات احتیاط او اهتمام وکړ شی! چه د عربو له قدیم رسم سره موافق د دوی محرومیت له میراث ځنی سخت ظلم او لویه گناه ده. اوس په اقاربو کښی له گردو (تولو) څخه پخوا د اولادونو د حصو بیان فرمائی. که د کوم میت په اولاده کښی هلک او جینی دواړه وی نو هغوی ته د میراث ورکولو دا قاعده ده چه یوه هلک ته به د دوو جینکو حصه ورکوله کیږی. مثلاً که یو هلک او دوه جینکی وی نو نیمائی مال هلک ته او بله نیمه ئی هغو دوو جونو ته ورکوله کیږی. او که یو ځوی او یوه لور تری پاتی وی نو دوه ثلثه هلک ته او یو ثلث جینی ته ور رسیږی.

فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ

نو که وو دا (اولاد خالصی) ښځی پورته له دوو څخه (یا دوی) نو (شته) دوی لره دوه ثلثه (دوی دریمی برخي) د هغه مال چه پریښی وی (مړی) او که وه دا (مولوده لور) یوه نو هغی لره نصف (یعنی نیمائی د ترکی دی)،

تفسیر: یعنی او که د کوم مړی په اولاده کښی یواځی ښځی یعنی لونی پاتی شی او زوی نه وی تری پاتی نو که دا جونی له دوه ځنی زیاتی، یا دوه وی بیا هم هغو ته هم دا دوه ثلثه، دوه دریمی ورسیږی. او که یواځی یوه جینی تری پاتی وی نو دی ته د پلار نیمائی ترکه ورسیږی. تنبیه: د «لذاکر مثل حظ الاثیین» په ذیل کښی دا راڅرگنده شوه چه یوی جینی ته له یوه هلک سره یو ثلث ورسیږی. نو له دی ځنی معلومه شوه چه یوی جینی ته به له بلی جینی سره په طریق الاولی یو ثلث ورسیږی. ځکه چه د هلک حصه د جینی له حصی ځنی زیاته ده نو کله چه د هلک په سبب د دی برخه له یوه ثلث څخه کمه نه شوه نو د بلی جینی له سببه به څرنګه هغه برخه لږ کیدی شی؟ کله چه د دوو جونو حکم په پخوانی آیت کښی معلوم شوی ؤ نو ځکه په دی کښی له دوو ځنی د زیاتو لونیو حکم هم راښی چه چاته داسی کومه شبهه پیدا نشی کله چه د دوو لونیو حق د یوی جینی له حق ځنی زیات دی نو ښائی د درو او څلورو او د دیرو برخي به له هغه زیات وی. حال دا چه خبره داسی نه ده بلکه کله چه لونی له یوی ځنی زیاتی وی دوه وی که لس که زیاتی، هغو گردو (تولو) ته به همغه دوه ثلثه ورسیږی.

(فائده): د اولاد د وراثت دوه صورتونه په آیت کښی ذکر شول.

(١) دا چه هلک او جینی دواړه نوعه اولاد موجود وی.

(٢) دا چه يواځی لونی ولری او دا دوه صورتونه لری. چه یوه لور وی یا له یوی زیاتی وی نو اوس یواځی یو صورت پاتی دی چه یواځی هلکان ولری. نو د هغه حکم دا دی چه گرد (تول) میراث به هغوی ته وررسیږی. اعم له دی چه یو وی که ډیر.

وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ

او شته مور او پلار د ده (مړی) ته له پاره د هر یوه له دی دواړو سدس (شپږمه برخه) له هغه مال چه پریښی وی (مړی) که وی مړی لره ولد (ځوځات)،

تفسیر: اوس د مور او پلار د میراث دری صورتونه بیان فرمائی. د اول صورت خلاصه دا ده. «که د میت اولاده زوی یا لور وی نو د میت مور او پلار ته د ده له ترکی غنی هر یوه ته سدس، شپږمه برخه وررسیږی».

فَإِنْ لَّمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ

نو که نه وی ده لره ولد (ځوځات) حال دا چه میراث اخلی له ده (مړی) څخه یواځی) مور او پلار د ده نو دی مور د ده لره ثلث (دریمه برخه د ترکی او نور تول د پلار دی).

تفسیر: د دوهم صورت خلاصه دا ده. «که میت هیڅ اولاد ونه لری او یواځی مور او پلار ئی وارث وی نو د هغه مور ته یو ثلث، دریمه وررسیږی یعنی نور پاتی دوه ثلثه د هغه پلار ته وررسیږی».

فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ

نو که وی مړی لره وروڼه (یا خوبندی) نو شته مور د ده لره سدس (د ترکی شپږمه برخه)

تفسیر: دریم صورت دا که د میت له یوه څخه پورته وروڼه او خوبندی وی، که سکنی وی، که د پلار له لوری یا د مور له لوری او اولاد هیڅ ونه لری نو په دی صورت کښی د ده مور ته سدس (شپږمه برخه) وررسیږی. یعنی باقی گرد (تول) د هغه پلار ته پاتی کیږی ورور او خور ته

هېڅ نه وررسېږي. که یو ورور یا یوه خور ولری نو مور ته یو ثلث او پلار ته دوه ثلثه وررسېږي لکه چه پاس په دوهم صورت کښی ذکر شو.

مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دِينَ

پس له (اداء کولو د) وصیت څخه چه وصیت وکړی میت په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین څخه

تفسیر: یعنی هومره چه د وارثانو برخي ذکر شوی دی، دا گردی (تولی) د میت د وصیت، او د هغه د قرض له اداء کولو څخه وروسته وارثانو ته ورکولی کیږي او د وارثانو حق فقط په هغومره مال کښی کیږي، چه د وصیت او د قرض د مقدار له ایستلو څخه وروسته پاتی کیږي. او نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه برخه) او نور له هم دی پاتی مال ځنی مراد دی نه له گرد (تول) مال څخه.

(فائده): د میت مال دی اول د ده په گور او کفن کښی ولگاوه شی! څه چه له هغه څخه پاتی شی، له هغه څخه دی د ده قرض ورکړ شی! څه چه د ده له قرض څخه پاتی شی، له هغه ځنی تر یوه ثلثه (دریمی برخي) پوری دی د مری په وصیت کښی صرف کړ شی! وروسته له گور او کفن او قرض او پس له وصیت څخه د مال په ثلث کښی، په پاتی متروکه کښی گرد (تول) وارثان سره شریکان دی! او هغه ترکه پر دوی باندی ویشله کیږي.

أَبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝

پلرونه ستاسی او ځامن ستاسی نه پوهیږئ تاسی چه کوم یو له دوی زیات نژدی دی تاسی ته له جهته د نفعی، (دا برخي فرض شوی دی) مقرره برخه له (جانبه) د الله، بیشکه چه الله دی ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: په دی آیت کښی ئی دوه ډوله (قسمه) میراث بیان کړ. د اولاد میراث او د مور او پلار. اوس فرمائی څرنگه چه دا خبره تاسی ته معلومه نه ده، چه له کوم یوه ځنی به تاسی ته نفع؟ او څومره نفع دررسېږي؟، نو ځکه په دی کښی تاسو ته نه ښائی چه څه مداخله وکړئ. هره برخه او حصه چه الله تعالیٰ هر چاته مقرره کړی ده د هغه رعایت وکړئ! ځکه چه الله تعالیٰ

پر هر شی باندی ښه خبردار او لوی حکمت والا دی.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ
لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدٍ وَصِيَّةٍ يُوَصِّينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ط

او شته تاسی ته نیم د هغه مال چه پریښی دی ښځو ستاسی که نه وی دی
ښځو لره ولد (ځوځات) نو که وی دی ښځو لره ولد (ځوځات) نو تاسی لره
شته (څلورمه) برخه له هغه ماله چه پریښی وی دی ښځو پس (له ادا کولو) د
وصیت نه چه وصیت کړی وی (دی ښځو) په هغه سره یا (پس له ادا کولو د)
دین څخه (چه وی په دی ښځو)

تفسیر : اوس د زوجینو د میراث بیان کاوه شی، چه میره (خاوند) لره د ده د ښځی له
مال ځنی نیمائی وررسیږی که دا ښځه اولاد ونه لری، او که اولاد ولری اعم له دی چه یو زوی یا
یوه لور یا ډیر ځامن او لونی، له دی میره (خاوند) ځنی، یا له بل میره (خاوند) ځنی ولری،
نو میره (خاوند) ته د دی له مال ځنی ربع (څلورمه برخه) وروسته له ورکولو د قرض او وصیت
څخه وررسیږی.

وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ
فَلَهُنَّ الثُّلُثُ مِمَّا تَرَكَتُم مِّنْ بَعْدٍ وَصِيَّةٍ تُوَصُّونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ط

او شته دی ښځو لره څلورمه برخه له هغه مال چه پریښی وی تاسی که نه وی
تاسی لره ولد (ځوځات) نو که ډ تاسی لره ولد (ځوځات) نو دی ښځو لره
ثمن (اتمه برخه) له هغه ماله چه پریښی وی تاسی پس له ادا کولو د وصیت
چه وصیت کوی تاسی په هغه سره یا پس له ادا کولو د دین (چه وی پر
تاسی ای خاوندانو)

تفسیر: او هم داسی ښځی لره چه میړه (خاوند) ئی اولاد نه لری، د دی د میړه (خاوند) له مال څخه ربع (خلورمه برخه) وررسیږی که اولاد لری اعم له دی چه له هم دی ښځی څخه وی که له بلی ښځی څخه نو ښځی ته ثمن (اتمه برخه) د دی د میړه (خاوند) له هغه مال څخه وررسیږی چه دوصیت او قرض له ادا کولو څخه وروسته پاتی وی له هر قسم مال څخه نغدوی که جنس، وسله وی که گانه (زیور)، سرای وی که باغ، پاتی شو د ښځی مهر هغه له میراث څنی جلا (جدا) او په قرض کښی داخل دی دا گرد (تول) دوه صورتونه لری. لکه چه د نارینه د میراث صورتونه هم دا دوه ؤ.

وَلِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورِثُ كَلَّةً أَوْ امْرَأَةً وَلَهُ آخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ

او که ؤ یو سړی چه میراث تری وړل کیږی کلاله (بی ولده بی والده) یا ښځه وه (هم داسی کلاله) حال دا چه وی دی مړی لره (یو اخیافی) ورور یا (اخیافی) خور پس شته هر یوه لره له دی (اخیافی) ورور او خوره سدس (شپږمه برخه د ترکی)،

تفسیر: له دی ځایه د «اخیافی» ورور او خور د میراث ذکر دی چه یواځی په مور کښی سره شریکان وی، نو ښائی وپوهیږئ! چه د پلار او زوی د پاتی کیدلو سره ورور او خور ته هیڅ نه وررسیږی. هوا که والد او ولد نه وی نو ورور او خور ته به میراث وررسیږی. ورور او خور په دری ډوله (طریقه) دی.

(١) سکنی چه په مور او پلار کښی سره شریکان وی، چه دوی ته «عینی» وائی.

(٢) «علاتی» چه یواځی په پلار کښی سره شریکان وی

(٣) «اخیافی» چه یواځی په مور کښی سره شریکان وی.

په دی آیت کښی د «اخیافی» ذکر دی لکه چه د متعددو اصحابو کرامو په قرائتونو کښی د «وله اخ او اخت» څخه وروسته د «من الام» کلمه په تصریح سره شته. او په دی باندی د گردو (تولو) اصحابو اجماع ده چه په دی ځای کښی له (اخ) څخه اخیافی ورور مراد دی. د دی آیت مطلب دا دی چه هر هغه میت نارینه وی که ښځه چه مور او پلار او لور او زوی هیڅ نه لری، او یواځی یو «اخیافی» ورور یا خور ولری نو له دی دواړو څخه هر یوه ته سدس (شپږمه برخه) وررسیږی. او د نارینه او ښځی یعنی د «اخیافی» ورور او خور برخه برابره ده. او هیڅ زیادت او کمی پکښی نشته پاتی شوه دوه ډول (طریقه) ورور او خور یعنی «عینی» او «علاتی» نو د دی دواړو حکم لکه د اولاد داسی دی. په دی شرط چه د مړی پلار او زوی هیڅ نه وی. مقدم «عینی» دی. که هغه نه وی نو «علاتی» دی. د «النساء» د سورت په آخر کښی د دی

دواړو د ميراث ذکر هم راځي.

فائده : د «کلالي» دا تفسير چه کړی شوی دی (چه د هغه پلار او زوی نه وی) دا گډ (تول) سره منی، مگر زمونږ امام ابوحنيفه رحمه الله عليه د نيکه او لمسی نفی هم ورسره کوي، او وائی کوم حکم چه په پلار او ځوی باندی مرتب کيږي، عیناً همغه حکم پر نيکه او لمسی باندی هم مرتب کيدونکی دی. او د حضراتو صحابه و له وخت څخه راهیسی دا اختلاف د علماؤ په منځ کښی دوام لري.

فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثَّلَاثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةِ يُوسَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ

نو که وو (ورونه خویندی د کلالي) زیات له دغه (یو ورور او خور څخه) نو دوی گډ (تول) سره شریکان دی په ثلث (دریمه برخه د ترکی) کښی وروسته له (اداء کولو د) وصیت چه وصیت کولی شی په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین په دی حال کښی چه (نورو ته) نقصان ونه رسوی (په دی وصیت کښی).

تفسیر: یعنی که «اخیافي» ورور او خور له یوه ځنی زیات وی نو دوی گډو (تولو) ته همغه یو ثلث (دریمه برخه) په میراث وررسیږي او په رومي صورت کښی هغه «سدس» (شپږمه) او په وروستنی صورت هغه «ثلث» چه ورکاوه کيږي له وصیت او قرض ځنی وروسته څه مال چه باقی پاتی کيږي له همغه ځنی دا «ثلث» یا «سدس» ورکاوه کيږي. او وصیت هلته صحیح او پر میراث باندی مقدم کیدی شی چه په هغه کښی د نورو څه زیان نه وی او دا زیان دوه صورتونه لري.

- (۱) دا چه له یوه «ثلث» ځنی ئی د زیات مال وصیت کړی وی.
- (۲) دا چه د هغه وارث له پاره چه هغه ته له میراث ځنی هم برخه وررسیږي څه وصیت وکړی په دی دواړو صورتونو کښی وصیت صحیح نه دی. هو! که گډ (تول) ورثه هغه وصیت سره منی نو ښه! که نه هسی وصیتونه گډ (تول) مردود دی.

(فائده): څرنګه چه له وارثانو ځنی اندیښنه وه چه د میت له ترکی ځنی به د میت وصیت او قرض اداء نه کړی بلکه تول مال به د خپلو ځانونو له پاره وساتی نو ځکه ئی له میراث سره هر ځلی د وصیت او د دین د حکم تاکید بیان کړ او کله چه وصیت تبرع او احسان دی او ډیر ځله یو معین سړی د دی مستحق نه وی او له دی سببه د هغه د ضائع کیدلو احتمال قوی و نو ځکه ئی د اهتمام او احتیاط لامله (له وجی) په هر ځای کښی له دین (پور) ځنی د وصیت

ذکر د مخه فرمایلی دی حال دا چه د وصیت درجه له دین شخه وروسته ده لکه چه پنخوا تیره شوه. (یعنی لکه چه هیثوک د دین په اداء کښی غفلت نه کوی هم داسی دی په وصیت کښی هم نه کوی!) او هم وصیت د مورث حق دی لکه تجهیز او تکفین. پرته (علاوه) له وراثت او دین شخه چه هغه د نورو حق دی نو له دی حیثیه به وصیت له دین ځنی مقدم وی اگر که له بلی وجی دین په وصیت باندی وړاندی دی او دلته چه د (غیر مضار) قید زیات شوی دی هم دا قید به په نورو سابقه ځایونو کښی هم معتبر وی.

وَصِيَّةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

وصیت کوی الله تاسی ته وصیت له (جانبه) د الله، او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) ډیر تحمل والا (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: هغه میراثونه چه د دی رکوع له شروع شخه تر دی ځایه پوری بیان شوی دی پنځه دی. (۱) ځوی لور (۲) مور پلار (۳) میره (ځاوند) (۴) ښځه (۵) اخیافی ورور خور. هم دی پنځو ته ذوی الفروض یعنی د معلومو برخو ځاوندان وائی (په استثناء د ځوی چه عصبه دی) د دی پنځو وارو د میراث احکام ئی بیان کړل، په پای کښی ئی د تاکید په ډول (طریقه) وفرمایل. «دا حکم د پاک الله دی او تعمیل ئی ضروری دی او الله جل جلاله ته هر شی معلوم دی چه کوم یو اطاعت کوی او کوم یو غاړه غره وی؟ او کوم یو په میراث، وصیت، او دین کښی له حق او انصاف سره سم کار کوی او کوم یو بی انصافی کوی او ضرر رسوی؟ او په دی خبره دی هیثوک ونه غولیری چه د ظلم او بی انصافی په سزا کښی ولی تاخیر کیږی؟ ځکه چه د الله تعالیٰ حلم هم ډیر کامل دی.

(فائده): ښائی وپوهیږو چه پرته (علاوه) له «ذوی الفروضو» شخه چه د هغو ذکر په هم دی رکوع کښی تیر شو یو بل قسم وارث هم دی چه هغه ته «عصبه» وائی. او هغو لره کومه معینه برخه لکه نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه) او ثلثان (دوه برخې له دری برخو) او ربع (خلورمه برخه) او سدس (شپږمه برخه) او نور نه ده مقرر بلکه هر هغه شی چه له «ذوی الفروضو» ځنی کوم یو نه وی نو د هغه ټول مال (عصبه) ته وررسیږی. او که (ذوی الفروض) او «عصبه» دواړه وی نو اول «ذوی الفروضو» ته او که تری پاتی نشو «عصبی» ته هیڅ نه ور رسیږی او اصلی «عصبه» هغه دی چه نارینه وی ښځه نه وی او د ده او د مری په مینځ کښی د ښځی واسطه هم نه وی او د دوی درجی څلور دی.

(۱) ځوی او لمسی.

(۲) پلار او نیکه.

(۳) ورور او وراره.

(۴) تره او د تره عوی یا د ده لمسی.

که خو تنه «عصبه» موجود وی نو میراث همغو عصبه و ته وررسیږی چه مری ته نژدی وی لکه د لمسی په مقابل کښی عوی او د وراره په مقابل کښی ورور وړاندی دی نو بیا د «اخیافی» او «علاتی» په مقابل کښی (اعیانی) مقدم دی. د دی خلورو وارو په استثناء او له ورور سره خور هم «عصبه» کیږی. دا اصلی «عصبه» نه دی بلکه غیر اصلی دی پرته (علاوه) له اولاده او ورونو څخه د نورو نارینه و سره ښځی نه «عصبه» کیږی. مثلاً د تره زوی «عصبه» دی مگر ده سره د تره لور «عصبه» نشی کیدی.

(فائده) : د دی پاس ذکر شویو قسمونو یعنی «ذوی الفروضو» او «عصبه و» څخه علاوه زمونږ د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په نزد دریم قسم وارث «ذوی الارحام» هم شته. یعنی داسی قرابت لرونکی چه د ده او د مری په منځ کښی د ښځی واسطه وی چه نه «ذوی الفروض» وی او نه «عصبه» لکه لمسی، نیا، خورثی، ماما، ترور، توری او د دوی اولاده کله چه له کوم مری څخه نه «ذوی الفروض» او نه «عصبه» هیڅ، یو نه وی پاتی نو د هغه میراث «ذوی الارحامو» ته ور رسیږی د دی تفصیل د فرائضو په کتابونو کښی مذکور دی.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيمُ ١٣ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ
يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ١٤

دا (د یتیمانو، میراثونو، وصیت او د دین تیر شوی حکمونه) حکمونه د الله دی، او هر څوک چه ومني حکم د الله او د رسول د ده نو داخل به کړی الله دغه (مطیع په هسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو د) هغو ویالی همیشه به وی (دوی) په دی (جنتونو) کښی، او دا (ننوتل جنت ته) مراد موندل (بری) دی ډیر لوی. او هر څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول د ده او وځی له حدوده د الله نو داخل به کړی (الله) دغه (معتدی) اور ته چه همیشه به وی (دی) په هغه (اور د دوزخ) کښی او (شته) ده ته عذاب ډیر سپکونکی.

تفسیر: یعنی دا پخوانی گړد (تول) ذکر شوی احکام (چه د یتیمانو حقوق، وصیت او میراث

دی) د الله جل جلاله مقرری کړی ضابطی او قاعدی دی هر هغه څوک چه اطاعت کوی او د الله احکام منی چه په هغو کښی د وصیت او د میراث حکم هم شامل دی نو د هغه له پاره تل جنت دی. او هر هغه څوک چه سر غروی او د الله تعالی له حدودو څخه بیخی خارجیږی (یعنی حلال نئ حرام او حرام نئ حلال گنی) نو هغه له ذلت او خواری سره تل د جهنم په عذاب کښی پاتی کیږی.

وَالَّتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا
عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِّنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ
حَتَّىٰ يَتَوَفَّيَهُنَّ الْوُتُّ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ۝١٥

او هغه (میروښی) ښځی چه راځی فاحشه (د زنا قبیح کار) ته له ښځو ستاسی نو شاهدان وغوړئ (ای قاضیانو له قاذفه) پر دوی باندی څلور تنه له تاسی (مسلمانانو نه)، نو که شاهی وویل (شاهدانو پر زنا) نو بندی کړئ تاسی دا (ښځی) په کوتو کښی تر هغه پوری چه وفاتی کاندی دوی موت یا وگرځوی (مقرر کړی) الله دوی لره کومه لاره د (خلاصی له دی بنده).

تفسیر: وروسته د یتیمانو، او د موارثو له بیانه، اوس د اقاربو نور متعلقه احکام راښی. اول د ښځو په نسبت د څو خبرو ارشاد کیږی چه د هغو خلاصه دا ده «د ښځو تادیب او سمول یو ضروری امر دی. خو پر دوی باندی هیڅ قسم ظلم او تعدی کول ښه کار نه دی.» د جاهلیت په زمانه کښی په دی دواړو مواردو کښی پر ښځو باندی ډیر تیری او بی اعتدالی کیده، او په دی آیت کښی د هغو د تادیب په نسبت حکم دی. «که د کومی زوجی په نسبت د زنا ارتکاب معلوم شو نو د دی له پاره څلور تنه شاهدان چه هر یو نئ مسلمان، عاقل، بالغ او ازاد وی ونیسئ، که دا څلور واره پر زنا نئ شاهی ورکړی نو دا ښځه دی په کوته کښی مقیده وساتی! او هسی انتظام دی وکړی! چه له کوره ونه وځی او له چا سره کتنه ونه کړی شی تر څو چه هغه ښځه مړه شی، یا الله تعالی د هغی د پاره کوم بل حکم او سزا مقرره وفرمائی. د دی آیت د نزول تر وخته نئ د زانیی له پاره کوم حد نه و مقرر فرمایلی بلکه د تعیین وعده نئ راکړه لکه چه څه موده وروسته نئ په (۱۸) جزء د «النور» د سورت په (۲) آیت، اوله رکوع کښی د هغه حد نازل کړه چه د باکړی له پاره یو سل دری او د ټیپی له پاره «رجم» یعنی په گتو سره ویشتل دی، تر څو چه مړه شی.

وَالَّذِينَ يَأْتِيْنَهَا مِنْكُمْ فَاذْوَهْبَا

او هغه دواړه سړی چه راځی دی (قبیح کار ته) له تاسی نو ایذا ورسوی
دوی ته!

تفسیر: یعنی که دوه تنه اعم له دی چه یو نارینه او بله ښځه وی یا که دواړه نارینه وی. یا دواړه ښځی (من حیث السحق) وی. او د بد فعل مرتکب شی نو د هغوی سزا ئی مجملأ په ایذا ورکولو سره ارشاد وفرمایله. په ژبه سره وی، که په خوله سره هومره چه مناسب وی د هغو د تأدیب او تنبیه ورکولو حکم شوی دی. له دی ځنی معلومیږی چه تر هغه وخته پوری د «زنا» او د «لواطت» د دواړو حکم هم داسی ؤ. چه د حاکم او قاضی په نزد دی هغوی ته هومره سزا، شتم (کنځل)، ضرب (وهل) چه د زجر او عبرت له پاره مناسب وی ورکړه شی. وروسته له هغه کله چه سم له وعدی سره د زنا حد نازل شو، نو د «لواطت» له پاره ئی کوم جلا (جدا) بیان ونه فرمایه. او په هغه کښی د عالمانو سره اختلاف دی چه د «لواطت» له پاره هم هغه حد مقرر دی چه د «زنا» له پاره ټاکلی (مقرر) شوی دی یا د «لواطت» همغه سزا باقی پاتی ده چه پخوا وه یا د هغه سزا په توره یا په بله کومه طریقه سره وژل دی.

(فائده): اکثر علماء دا آیت پر زنا معمولی، او ځینو پر «لواطت» حمل کړی دی، او ځینی ئی پر دواړو باندی شامل گنی. (ځنی وائی . «وَالَّذِينَ» — «مِنْ نِّسَائِكُمْ» — په سحاقاتو او «وَالَّذِينَ» — «مِنْكُمْ» — په لواطت کوونکو او «الزَّانِيَةُ وَالزَّانِ» — په زانیانو پوری مخصوص دی. نو په دغه تقدیر پاس آیت نه دی منسوخ.)

فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ١٩

نو که توبه ویستله دی دواړو او اصلاح کړ دواړو (عمل خپل) نو څنگ وکړئ
تاسی له دی دواړو نه، بیشکه چه الله دی ښه توبه قبلوونکی (د گنهگارانو)
دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی که وروسته له دی نه دوی له بد کاری ځنی توبه وکړی. او خپل راتلونکی عملونه ښه کړی نو تاسی د هغوی تعقیب پرېږدئ!، او په زجر او ملامتولو سره ئی مه تنگوئ! او الله تعالی د خپلو بندگانو د توبی قبلوونکی، او پر دوی باندی مهربانی کوونکی دی. او تاسی لره هم ښائی چه هم داسی وکړئ!

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ
قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ①

بیشکه (قبلول د) توبی په الله (د وفاء له مخی ضروری شی) دی دپاره د هغو کسانو چه کوی دوی ناکاره په ناپوهی سره (په دی حال چه په شان د ناپوهانو وی) بیا توبه ویاسی دوی په نژدی زمانه کښی (له موت نه په خوا) نو دغه کسان رجوع به کوی په رحمت سره الله په دوی باندی، او دی الله ښه عالم (په پتو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)،

تفسیر: یعنی توبه خو بیشکه داسی شی دی چه په هغه سره د «زنا» او د «لواطت» په شان درانه جرمونه هم الله تعالیٰ معافوی لکه چه له پخوانی آیت څخه مفهوم شو. لیکن د دی خبری لحاظ هم ښائی هر ورو (خامخا) وکړو. الله تعالیٰ چه په خپل فضل او کرم سره د توبی د قبلولو وعده فرمایلی ده هغه اصلاً په هغو خلقو پوری مخصوصه ده چه په بی خبری او ناپوهی سره کومه کبیره یا صغیره گناه تری صادره شی مگر هر کله چه په خپلی خرابی باندی متنبه او مطلع شی نو سمدلاسه پښیمانه او توبه وکړی نو الله تعالیٰ داسی خطاوی خامخا (تفضلاً) ورمعافوی او پاک الله پر هر شی باندی پوهیږی او دا خبره ورته ښکاره ده چه کوم یوه په ناپوهی سره گناه کړی ده؟ او کوم یوه په اخلاص سره توبه ایستلی ده؟ او د حکمت څښتن (خاوند) دی د هر چا توبه چه سم له حکمته سره وی قبلوی ئی.

(فائده) د «جهالت» او د «قریب» له قیدونو معلومیږی، هر څوک چه د ناپوهی لامله (له وجی) گناه کوی او وروسته له تنبیه ژر توبه کوی نو (تفضلاً د عدالت او د حکمت له قاعدی سره سم د هغه د توبی مقبولیت ضروری دی او هر څوک چه په قصد او عمد سره د پاک الله له احکامو غنی د غاری غړولو جرئت وکړی، یا وروسته د خپلی گناه له پوهیدلو څخه په توبه ایستلو کښی تأخیر او په همغه پخوانی حالت باندی قیام او دوام کوی نو د عدل او انصاف له قاعدی سره سم د هغه خطا اصلاً د معافولو وړ (لائق) نه ده او د هغی قبلول یوازی د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه په خپلی مهربانی سره د دوی دواړو توبی قبلوی. دا خو د پاک الله احسان دی او (تفضلاً) ذمه واری فقط په اول صورت کښی ده او په نورو کښی نشته.

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ
أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْإِثْمَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ

وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۝١٨

او نشته (وعده د قبول د) توبی له پاره د هغو کسانو چه کوی دوی گناهونه تر هغه پوری چه راحاضر شی یو د دوی ته (اسباب د) مرگ نو وائی چه بیشکه ما توبه ویسته اوس او نه (قبلیدی شی توبه) دپاره د هغو کسانو چه دوی مړه شی حال دا چه دوی کافران وی، دغه کسان (چه د کفر په حالت کښی مری، په عین غرغره کښی توبه کوی) تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی د داسی خلقو توبه نه قبلیدی چه پرله پسې گناه کوی او له گناه غځی مخ نه اړوی. تر څو چه د مرگ علامی او اسباب په نظر ورشی نو په هغه وخت کښی وائی چه زه اوس توبه کوم. او نه د هغه توبه قبلیدی چه د کفر په حالت کښی مړ شی او وروسته د آخروی عذاب له لیدلو څخه توبه کوی د داسی خلقو له پاره شدید عذاب تیار دی.

تنبیه: دا دواړه آیتونه چه د توبی د قبول او د توبی د عدم قبول په نسبت دلته مذکور دی د دوی کوم مطلب چه مونږ پاس بیان کړ هغه د غځینو لویو محققینو له تحقیقاتو سره سم دی او په هغه کښی دا ښه والی دی چه د «جهالت» قید او د «قریب» لفظ دواړه په خپلی ظاهری معنی باندی قائم پاتی دی او د «علی الله» معنی هم په سهولت سره جوړه شوه. او په دی موقع کښی د توبی د قبول او د عدم قبول د ذکر فرمایلو مقصد هم په ښه شان سره عیان شو یعنی د «کیف ما اتفق» توبه مقبوله نه ده او د توبی څو صورتونه دی او د دی په مقبولیت کښی هم فرقونه شته تر څو چه د توبی په اعتماد څوک پر گناهونو باندی جرئت ونه کړی. او دا مقصد هم په دی صورت سره ښه حاصلیدی. مگر نورو مفسرینو حضراتو چه علی العموم د دی آیتونو مطلب ئی ارشاد فرمایلی دی، د «جهالت» قید ئی «احترازی» او «شرطی» قید نه دی اخیستی بلکه (واقعی) قید ئی گڼی او وائی چه گناه تل له جهله او حماقته څرگندیږی او د «قریب» معنی داسی کوی چه د موت له راتللو څخه پخوا څومره وخت چه وی هغه گرد (تول) ته «قریب» وایه شی ځکه چه د دنیا ژوندون قلیل دی. نو په دی صورت کښی مطلب ئی داسی کیږی چه «الله تعالیٰ» هغه وعده چه د توبی د قبلولو په نسبت فرمایلی ده له هغو سره ده چه د ناپوهی او د خپل پای او انجام د نه کتلو لامله (له وجی) گناه کوی او بیا د موت له راتگه څخه پخوا تائب کیږی او هغه کسان چه موت ئی لیدلی او د نزعی حالت ته رسیدلی دی یا هغه کسان چه کافران مړه شوی دی نو د دوی توبه له سره نه قبلیدی. له دی تقریره سره به سم د توبه کوونکو د هغو د دوو بین بین صورتونه چه په رومینی تقریر کښی مذکور شوی دی په اول شق (د توبی په قبول) کښی شمیرل کیږی.

(فائده) . کله چه د موت یقین راشی او بل عالم په سترگو سره وکتلی شی

نو په هغه وخت کښې توبه نه قبلېږي. هوا د اخروي عالم له کتلو څخه پخوا توبه قبلېږي چه له رومېني تفسیر سره په اول صورت کښې د توبې قبول د عدل او انصاف له قاعدې سره سم دی. او په نورو صورتونو کښې د توبې قبول یواځې د هغه په فضل او کرم سره دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ
لِتَنْكِحُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) نه دی حلال تاسی لره دا (کار) چه په میراث به اخلئ تاسی ښځې په زور سره، او مه منع کوئ تاسی دا (ښځې) له پاره د دی چه یوسئ (تری واخلئ) تاسی ځینې د هغه مال چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په مهر کښې) مگر چه راشی (وکاندې) دوی فاحشه (قبیح کار نشوز یا زنا) ښکاره،

تفسیر: په پخوانی بیان کښې ئی د ښځو د بد افعالی او د تأدیب او سمولو حکم ورکړی ؤ، اوس د اهل جاهلیت له هغه ظلم او تعدی څخه ممانعت فرمائی چه په ډول ډول (قسم قسم) صورتونو پر ښځو باندې اجرا کیدل د هغو صورتونو له منځه یو صورت دا هم ؤ. «کله چه به څوک مړ کیده نو د دی مړې ښځه به د علالتی زوی یا ورور یا د بل کوم وارث له لوری بندی ساتله کیده بیا به ئی که زړه غوښتل له هغې سره به ئی نکاح ترله. یا به ئی همغسې بی نکاح پخپل کور کښې ساتله او د هغې ټول مهر یا څه برخه بی ئی تری اخیسته یا به ئی تر مرگه پوری هلته بندی ساتله، او د هغې د مال به وارث کیده» نو د دی په نسبت دا آیت نازل شو چه د هغه خلاصه دا ده. «کله چه څوک مړ شی نو د هغه ښځه د خپلې نکاح واک (اختیار) لری د هغه مړی ورور یا بل کوم وارث لره دا اختیار نشته چه هغه ښځه په زور سره په خپله نکاح کښې راوولی او نه هغه ښځه د بل چا له نکاح څخه منع کولی شی او هغه مجبوره کولی شی چه د خپل میره (خاوند) له میراث ځنی کوم شی (چه هغې ته وررسیدلی وی) بیرته ورکړی. هوا که هغې کومه صریحه بدعملی وکړله نو له هغې بدعملی څخه د هغې ممانعت په کار دی.»

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ
فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ۝٩

او گزران کوئ تاسی (ای میرو) له دی (بنځو) سره په نیکی طریقی سره!،
پس که خوشی نه وی ستاسی دا بنځی نو (صبر وکړئ) ښائی چه نه به
خوښوئ تاسی یو شی حال دا چه گرځولی به وی الله په دی شی کښی خیر
ډیر.

تفسیر: یعنی له بنځو سره په خبرو او اترو (په افعالو او احوالو په نفقه او کسوت په مسکن او
مأمن) او نورو معاملاتو کښی په ښو خوښو او ښه سلوک سره معامله وکړئ! د جاهلیت په شان
(چه د ذلت او د سختی سلوک له بنځو سره کیده) له هغوی سره خراب سلوک مه کوئ! بیا که
ستاسی د کومی بنځی کوم خصلت او خوی او عادت خوښ نه وی نو صبر وکړئ، کپړی چه په
هغی کښی کومه فائده هم وی او ممکن دی چه تاسی ته کوم شی ښه نه درښکاری او الله تعالیٰ په
هغه کښی ستاسی له پاره دینی یا دنیوی کومه گټه ایښی وی نو تاسی لره تحمل کول په کار
دی. او له بد خوی سره بدخوئی نه ښائی چه وکړه شی.

وَأِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ أَحَدَهُنَّ قِنطَارًا
فَلَا تَأْخُذْ وَامْنَهُ شَيْئًا تَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ۝

او که اراده وکړه تاسی (ای میرونو) د بدلولو د یوی بنځی په ځای د بلی
بنځی (چه یوه طلاقه او بله نکاح کړی!) حال دا چه ورکړی وی تاسی یوی
ته د دوی ډیر مال (په مهر کښی هم) نو مه اخلئ تاسی (ای میرونو! بیرته)
له هغه مال نه هیڅ شی آیا اخلئ به تاسی دغه (مال) په ناحقه (په دروغو بی
موجه) او په گناه ښکاره (ظلم ظاهر سره)

تفسیر: له اسلام څخه پخوا داسی هم کیده. کله چه به کوم میره (خاوند) غوښتل چه خپله
پخوانی ښځه پرېږدی او له بلی کومی بنځی سره نکاح وتری نو پر پخوانی بنځی باندي به ئی
تهمت لگاوه او راز راز (قسم قسم) ظلم تیری او سختی به ئی راوستی تر څو هغه مجبوره شی او
خپل مهر بیرته ورکړی چه میره (خاوند) ئی هغه مهر په خپلی نوی نکاح کښی ولگوي. دا آیت
د دی کار د ممانعت له پاره نازل شو چه مطلب ئی دا دی. «کله چه پخوانی ښځه پرېږدئ، او
بله وکړئ! او پخوانی بنځی ته ډیر مال هم تاسی ورکړی وی نو اوس له هغی بنځی څخه هیڅ
شی بیرته مه اخلئ! آیا تاسی په پلمه (تلبیر) او صریح بهتان سره له پخوانی بنځی څخه د هغه
مال اخیستل هم غواړی چه ورکړی مو ؤ دا له سره جائز نه دی.»

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنُ مِنْكُمْ يَمِينًا قَالُوا غَيِّطُوا ۖ

او څرنګه به آخلئ تاسی هغه مال حال دا چه په تحقیق سره رسیدلی دی
ځینی له تاسی ځینو (نورو) ته (په طریقه د مباشرت سره) او اخیستی دی
(ښځو) له تاسی نه عهد کلک (د صحبت او مازجت (قربت) په حق کښی)

تفسیر: یعنی کله چه نارینه او ښځه له نکاح څخه وروسته یو ځای شی او د ناستی ملاستی وار
راشی نو د هغی په معاوضه کښی ټول مهر ورکول پر میره (ځاوند) باندی واجبیری نو اوس میره
(ځاوند) هغه مهر له دی ځنی په کوم سبب اخیستی شی؟ او که ئی مهر نه وی ور رسولی نو د
هغی مهر څرنګه معطلولی شی؟ اوس پرته (علاوه) له دی نه چه هغه مهر دا ښځه په خپله خوښه
سره ورپریردی د نجات او د ژغورنی (بچ کیدلو) بله کومه لاره نه ده پاتی. او دی ښځی ډیر
مضبوط او کلک اقرار له تاسی ځنی اخیستی دی چه د هغه په سبب دوی ستاسی په قبضه او
تصرف کښی راغلی دی. او تاسی له دوی ځنی په پوره ډول (طریقه) سره منتفع شوی یی که نه
تاسی پر دوی باندی د واک (قبضه) او تصرف اختیار په څه ډول (طریقه) بیامونده؟ اوس له
هسی کاملی قبضی او تام تصرف څخه وروسته د ښځو مهر بیرته اخیستل یا د دوی مهر نه
ورکول څرنګه روا کیدی شی؟

(فائده): ښائی چه وپوهیږو لکه چه وروسته له مجامعته ټول مهر د میره (ځاوند) په غاړه
لارمیری هم داسی که مجامعت ته وار ونه رسیږی مګر صحیحه خلوت ئی ورسره کړی وی نو بیا
هم پوره مهر واجب الاداء ګرځی. هوا که صحیحه خلوت ته هم وار نه وی رسیدلی او میره
(ځاوند) ئی طلاق ورکړی نو بیا د مسمی مهر نیمائی ورکول پری لارمیری.

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا ۚ

او مه اخلئ تاسی په نکاح سره هغه (ښځی) چه نکاح کړی دی پلرونو
ستاسی له ښځو مګر هغه چه پخوا له دی تیری شوی دی، بیشکه چه دا
(کار) دی فاحش (ډیر ناکاره) او ډیر مبغوض (شرعی ته)، او بده (ده دا)
لاره (عرف ته).

تفسیر: د جاهلیت خلقو له خپلو میرو، میندو او نورو ځینو محرماتو سره هم نکاح کوله چه د
هغی ذکر اوس تیر شو نو دلته له هسی نکاح ځنی هم ممانعت کاوه شی چه تاسی له هغو ښځو

سره چه ستاسی پلرونو نکاح ورسره ترلی وی نکاح مه ترئ! ځکه چه دا بیحيائی او د الله تعالی د غضب سبب او دیر منفور کار او دیره بده طریقه ده او د جاهلیت په زمانه کښی هم پوهانو هغه مذموم گانه او هسی نکاح ته ئی د (مقت نکاح) او له دی نکاح څخه چه به کوم وړوکی پیدا کیده هغه ته به ئی «مقتی» ویل هسی نکاح هومره چه شوی دی، شوی دی وروسته له دی نه دی بیخی ونه کړه شی!

(فائده) . کوم حکم چه د پلار د منکوحی په نسبت دی په همغه حکم کښی د پلارنیو او مورنیو نیکونو منکوحی هم داخل دی اگر که د دیرو پورته نیکونو هم وی (زمونږ امام ابوحنیفه رحمه الله علیه وائی چه مراد له دی نکاح ځنی «وطی» ده یعنی مه «وطی» کوئ! هغی ښځی چه (وطی) کړی دی پلرونو ستاسی په نکاح یا په ملک یمین یا په زنا سره)

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ

حرامی کړی شوی دی پر تاسی میندی ستاسی او لونی ستاسی او (حرامی شوی دی پر تاسی) خویندی ستاسی او عمی (تروریانی) ستاسی او خالی (توریانی) ستاسی او لونی د ورور (وریری ستاسی) او لونی د خور (خورځی ستاسی).

تفسیر: د مبری د نکاح د حرمت له بیانولو نه وروسته اوس د هغو گړدو (ټولو) ښځو بیان کوی چه له هغوی سره نکاح ترل جائز نه دی او دا ښځی (۱۴) قسمه دی. ۷ نسبی ۷ سببی.

(۱) . د هغو بیان کاوه شی چه د نسب د علاقې له سببه حرامی دی او هغه اوه دی.

(۱) مور (۲) خور (۳) لور (۴) ترور (۵) تورې (۶) وریره (۷) خورځه چه له دوی ځنی له

هیڅ یوی سره نکاح ترل جائز نه دی (او حرمت ئی ابدی دی).

(فائده) : د مور تر حکم لاندی مورنی نیاگانې تر آخره پوری گړدی (ټولی) داخل دی. هم

داسی د لور تر حکم لاندی لمسی، کړوسی تر آخره پوری ټولی داخل دی. او په خور کښی

عینی (سکه چه مور او پلار ئی یو وی) علاقی (چه پلار ئی یو او مور ئی بيله بيله وی) او

اخیافی (چه پلار ئی بیل بیل وی مور ئی یوه وی) گړدی (ټولی) داخل دی او په ترور (عمی)

کښی د پلرونو نیکونو، خویندی تر پورتنیو پیړیو پوری عینی وی که علاقی یا اخیافی گړدی

(ټولی) داخل دی او په تورې (خالی) کښی د مور نیا، د نیا نیا او د گړدو (ټولو)

خویندی سره له دری وارو قسمونو داخل دی. او په وریره کښی. د دری قسمونو ورونو اولاد،

اولاد الاولاد گړد (ټول) داخل دی. او په خورځه کښی د دری قسمه خویندی اولاد، اولاد الاولاد

گردد (تول) سره داخل دی.

وَأُمَّهَاتُكُمُ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرَّضَاعَةِ

او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی) میندی ستاسی هغه چه تی ئی در کړی وی تاسی ته او خویندی ستاسی له جهته د تی رودلو،

تفسیر: . په «نسبی» محرماتو پسی اوس د «رضاعی» محرماتو ذکر کپړی او هغه دوه دی. (۱) . رضاعی مور. (۲) . رضاعی خور. او په دی کښی اشاره ده چه اوه واره خپلوی چه په نسبت کښی سره بیان شوی په رضاعت کښی هم حرامی دی. یعنی رضاعی لور، ترور، تورې وریره او خورځه، گردی (تولی) سره محرماتی دی لکه چه په احادیثو کښی دا حکم شته.

وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ الَّتِي فِي جُورِكُمْ مِّنْ نِّسَائِكُمُ الَّتِي
دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ
الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ٣٧

او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی) میندی د ښځو ستاسی او پرکتیانی ستاسی هغه چه په غیرو ستاسی کښی (ئی تربیت موندلی او پیدا شوی) دی له ښځو ستاسی هغه چه دخول (مجامعت) کړی وی تاسی له دوی سره پس که نه وی تاسی چه دخول (مجامعت) کړی دی تاسی له دوی سره نو نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی (په نکاح) د پرکتیو کښی (او حرامی کړی شوی دی پر تاسی) ښځی د ځامنو ستاسی هغه چه له شاگانو ستاسی (پیدا) دی، او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی دغه) چه جمع وکړئ په منع د دوه ؤ خویندو کښی مگر هغه چه تحقیق پخوا تیری شوی دی، بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: اوس د «مصابری» د محرماتو ذکر دی. یعنی د نکاح د علاقې له سببه چه له چا سره

نکاح حرامیږي. او هغه په دوه قسمه ده.

(اول) هغه چه له دی سره د تل له پاره نکاح ناجائزه ده هغه د زوجی مور او د دی زوجی لور ده چه د هغی له موره سره تاسی جماع کړی وی، لیکن که د جماع او د جماع دواعی (لکه لمس) نه پخوا کومی ښځی دی. او په دوی کښی تر لاندی پوری د لمسی او کړوسی ښځی هم داخلیدي او له دوی سره ستاسی نکاح له سره روا نه ده.

(دوهم) قسم هغه ده چه له دوی سره تل د نکاح ممانعت نه وی، بلکه تر هغه پوری چه کومه ښځه ستاسی په نکاح کښی وی، تر هغه پوری د دی ښځی نورو خپلوانو ښځو سره د نکاح ممانعت وی. خو کله چه هغی ښځی ته طلاق ورکړئ! یا مړه شی، نو بیا له هغو سره به مو نکاح تړل روا کیږي، او دغه د هغی زوجی خور ده چه د زوجی په شتوالی کښی له هغی سره نکاح نه ده روا. او وروسته له هغی ورسره نکاح جائزه ده او هم داسی د زوجی د عمی، خالی وریری او خورځی حکم هم دی.

(فائده): دا ئی چه وفرمایل ښځی ستاسی د هغو ځامنو چه ستاسی له شاگانو وی، د هغه مطلب دا دی، چه ستاسی ځامن یا لمسی نسبی وی نه د خولی، یعنی تش ستاسی په غیږو کښی لوی شوی نه وی، چه هغه ته «متبني» وائی او له «رضاعی» ځنی احتراز نه دی. او د (الاما قد سلف) مطلب دا دی چه د جاهلیت په زمانه کښی او له دی حکم څخه پخوا هغه اجتماع چه د دوه و خویندو په منع کښی شوی ده، هغه معاف ده، او د «فی حجورکم» له فرمایلو ځنی دا مطلب دی «هغه چه تاسی ئی پخپلو غیږی کښی روزنه او پالنه کوئ یعنی د اولاد په شان له هغوی سره معامله کوئ!» گواکي د زړه له کومی ئی اولاد گڼئ! له دی ځنی د دوی د نکاح حرمت لا ښکاره شو او دا مطلب نه دی چه د هغوی د حرمت له پاره د هغوی پالل او روزل په غیر کښی ضروری دی.

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی) میروښی (منکوحی) له ښځو مگر هغه (میروښی - منکوحی) چه مالکان شوی دی (د هغو) ښی لاسونه ستاسی، فرض کړی دی الله پر تاسی (تحریم د دی پورته محرماتو، یا) ښی لاسونه ستاسی، (مقرر کیدل د دی حکم په) کتاب د الله کښی دی پر تاسی باندی، (چه پاس مذکور دی)

تفسیر: د محرماتو ذکر کولو څخه وروسته اوس د هغو ښځو د حرمت بیان فرمایي چه د بل چا په نکاح کښی وی یعنی هغه ښځه چه د بل چا په نکاح کښی وی د هغی نکاح له بل سره نه روا کیږی. تر څو چه هغه په طلاق یا وفات له خپل میره (خاوند) جلا (جدا) او د طلاق یا د موت عدت ئی پوره نشی نو تر دی وخته پوری هیڅوک له دی سره خپله نکاح نشی ترلی، که کومه میروښه (منکوحه) ښځه ستاسی په «ملک الیمین» کښی راشی، نو هغه له دی حکم څخه مستثنی او پر تاسی باندی روا ده، اگر که میره (خاوند) ئی ژوندی هم وی او دی ته ئی طلاق هم نه وی ورکړی او صورت ئی دا دی چه یو کافر نارینه له یوی کافری ښځی سره نکاح ترلی وی او مسلمانان پر «دارالحرب» باندی یرغل (حمله) وړوی او هغه میروښه (منکوحه) ښځه اسیره کړی او «دارالاسلام» ته ئی راوی، نو دا ښځه چه د هر مسلمان په لاس ورغلی وی هغه ته حلاله ده اگر که د هغی میره (خاوند) په «دارالحرب» کښی ژوندی موجود وی او خپلی دی ښځی ته ئی طلاق هم نه وی ورکړی د گردو (تولو) محرماتو له بیانولو څخه وروسته تاکید فرمایي چه دا د الله جل جلاله حکم دی، د هغه منل پر تاسی باندی لازم دی. (کتب الله محذوف فعل مصدر دی. یعنی کتب الله علیکم حرمة هذه المحرمات لیکلی دی الله حرمت د دغو محرماتو پر تاسی باندی په لیکلو سره. او تقدیر ئی کړی په تقدیر کولو سره).

(فائده): هغه کافره ښځه چه په «دارالحرب» کښی نیولی شوی وی، د هغی د حلالیدو له پاره دا ضروری ده چه یو «حیض» پری تیر شی او دا ښځه مشرکه او بت پرسته هم نه وی بلکه له اهل د کتابو څخه وی.

وَاجِلْ لَكُمْ مَّا وَّرَاءَ ذَلِكَ أَنَّ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسْفِحِينَ

او حلالی کړی شوی دی تاسی ته (گړدی (تولی) ښځی) چه پرته (علاوه) له دوی څخه دی (په دی شرط) چه طلب وکړئ تاسی (د هغو) په مالونو خپلو (چه مهر دی) په دی حال کښی چه ساتونکی شی. (د خپل دین په نکاح سره) نه زنا کوونکی

تفسیر: یعنی بی له هغو (۱۵) اقسامو ښځو څخه چه د دوی د حرمت بیان وشو نوری گړدی (تولی) ښځی په څلورو شرطونو حلالی دی.

(۱): دا چه طلب ئی کړئ! یعنی په ژبی سره «ایجاب» او «قبول» د دواړو له خوا وشي.

(۲): دا چه مهر ورکول ومنئ!

(۳): دا چه د هغی ښځی پخپل واک (اختیار) کښی راوړل او په قید او قبضه کښی ساتل مقصود وی او تش ورسره چرچی (مزی) کول او شهوت پرستی مقصود نه وی لکه چه په زنا کښی وی. یعنی د همیشه له پاره هغه د ده ارتینه (ښځه) شی، او بی له پرېښودلو او طلاقولو له خپل میره (خاوند) څخه بیلیدلی نشي، مطلب دا چه کومه موده نه وی مقرر شوی. نو له دی ځنی د «متع» حرمت ښکاره شو چه د حق د خاوندانو پری اجماع ده.

(۴): شرط چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی دا چه په مخفی ډول (طریقه) سره دوستی نه وی یعنی لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی ښځی د دی نکاح په معامله کښی شاهدان وی. که بی له شاهدانو ایجاب او قبول وشي نو هغه نکاح نه صحیحه کیږی او زنا بلله شی.

فَمَا اسْتَعْتَرَبَهُ مِنْهُنَّ فَأْتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ فَرِيضَةً

پس هر هغه ښځه چه نفع واخیسته تاسی په هغی سره له دی (منکوحو ښځو) څخه نو ورکړئ تاسی دوی ته مهرونه د دوی په دی حال کښی چه فرض کړی شوی دی.

تفسیر: یعنی له هغی ښځی سره چه نکاح وترله شوه او میره (خاوند) له هغی څخه تر لږی یا ډیری ټاکلی (مقرر) مودی پوری نفع هم واخیسته یا لږ تر لږه یو ځلی «وطی» یا صحیحه خلوت ته وار ورسید، نو د دی ښځی پوره مهر ورکول لازمیږی. ترڅو چه هغه ښځه خپل مهر ور ونه ښی، نو په هیڅ ډول (طریقه) هغه د ده له غاړی څخه نه خلاصیږی. که ښځه بیځنی په کار ورنشی او پخوا له صحیحه خلوت میره (خاوند) ئی طلاق ورکړی نو د مقرر مهر نیمایی پری لازمیږی. که ښځه پخوا له انتفاع څخه کومه هسی خبره وکړی چه په هغی سره ئی نکاح ماته شی نو د میره (خاوند) له غاړی څخه گرد (تول) مهر خلاصیږی او هیڅ شی پری نه لازمیږی.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا تَرَضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرَايِضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٣﴾

او نشته گناه پر تاسی باندی (ای میرو نو (خاوندانو) او ښځو!) په هغه شی کښی چه راضی شوی یی تاسی په هغه باندی پس له مقررولو (د مهر) بیشکه چه الله دی ښه عالم (په پتو او ښکارو) دیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که زوجین د مهر له مقررولو څخه وروسته پر کومه خبره باندی سره راضی شول، مثلاً ښځه په خپله خوښه له مهر څخه شی لږ کړی، یا نارینه پخپله رضاء سره له مقرر مهر څخه څه زیات ورکړی، نو مختار دی او په دی کښی هیڅ وېال نشته، او داسی دی ونه کړی چه له مقرر مهر څخه میره (خاوند) څه شی لږ کړی! یا ارینه (ښځه) له هغه څخه څه زیات شی وغواړی، هو! د دواړو خواؤ رضاء شرط ده. (پا دا معنی چه د نفقی، صحبت مفارقت او نورو په کیفیت کښی په هر شان چه بیا سره راضی شول)، په آخره کښی ئی وفرمایل چه الله تعالی ته ستاسی گرد (تول) مصالح او هر راز (قسم) نفع او نقصان ښه معلوم دی او هر حکم چه فرمایي هغه بیخی له گتی او حکمت څخه دک وی د هغه په متابعت کښی ستاسی د دارینو منافع او ښیگنی (فائده) او په مخالفت کښی ئی ستاسی نقصان او تاوان دی.

وَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فِيْنُ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فِتْيَانِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ

او هغه څوک چه توان نه لری له تاسی له جهته د غناء د دی چه په نکاح واخلي اصیلی مؤمنی ښځی نو (په نکاح دی واخلي) له هغو ښځو چه مالکان شوی دی (د هغو) ښی لاسونه ستاسی له (هغو) وینځو ستاسی چه مؤمنی وی

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د دی خبری قدرت نه لری چه له آزادی ښځی سره خپله نکاح وتری او د هغی د مهر او د نفقی تحمل وکړی شی، نو داسی سری لره دا بهتره ده چه له کومی داسی مسلمانی وینځی سره خپله نکاح وتری چه د هغی مهر لږ او نفقه ئی هم آسانه وی، او که مالک ئی په خپل کور کښی وساتی (لکه چه اکثر ئی ساتی هم) نو میره (خاوند) ئی د هغی له نفقی

څخه فارغ البال گرځي. او که میره (خاوند) ته ئی ور وسپاری، نو بیا هم د اصیلی د نفقی په نسبت د دی وینځی په نفقه کښی خامخا تخفیف شته.

(فائده): هر سری چه د اصیلی ښځی د نکاح کولو توان لری نو ده لره د امام شافعی رحمه الله علیه او نورو په نزد له وینځی سره نکاح ترل حرام دی. او زمونږ د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په مذهب کښی هسی نکاح «تنزیهی کراحت» لری او د داسی نکاح د صحت له پاره د وینځی مسلمانی د اکثرو علماؤ په نزد ضروری ده او زمونږ د حنفیانو په مذهب افضله ده. که له کتابی وینځی سره نکاح وکړی نو هغه هم د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په نزد روا ده، هوا که د چا په نکاح کښی اصیله ښځه وی نو ده لره له وینځی سره نکاح ترل! د گردو (تولو) په نزد حرام دی.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاٰیْمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ

او الله ته ښه معلوم دی ایمان ستاسی څینی ستاسی له ځینو نورو یی! (یعنی گرد(تول) د یوه پلار آدم اولاده یی!)

تفسیر: یعنی الله تعالی ته ستاسی د تولو د ایمان اصلی کیفیت معلوم دی. تاسی لره ښائی چه په ښکاره باندی اکتفاء وکړئ! د ځینو وینځو ایمان د الله تعالی په نزد د ځینو آزادو (خپلواکو) ښځو له ایمان ځنی بهتر او افضل کیدی شی. نو د ایمان له حیثیته د وینځی په نکاح کولو کښی نه ښائی چه څه انکار وکړی ځکه تاسی په خپلو منځونو کښی گرد (تول) سره یو او له یوه اصله پیدا شوی یی! او په یوه دین کښی سره شریکان یی! نو بیا له وینځو سره نکاح ترل ولی عیب او ننگ او عار گنئ؟ په دی کلام سره د وینځو د نکاح په لوری توجه ورکول او له دوی ځنی د نفرت د احساس لری کول مطلوب دی.

فَاتَّخِذُوهُنَّ بِاِذْنِ اٰهْلِهِنَّ وَاتُّمِّنْنَ اَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَفِّحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ

نو په نکاح واخلي (د بل چا) وینځی په اذن د خاوندانو د دوی او ورکړئ تاسی دوی ته مهرونه د دوی په معروف (سم له دستوره په نیکه وجه) سره چه وی دوی عفیفی ساتلی شوی له زنا چه نه وی زنا کوونکی په ښکاره او نه وی نیوونکی د پتو یارانو،

تفسیر: یعنی اوس مناسب دی چه له پورتنی بیانه سره سم له هغو وینځو سره نکاح وکړئ! او د دوی له مالکانو څخه اجازه واخلي! او سم له دود (رواج) او دستوره د هغوی مهرونه په ښه وجه سره ورکړئ! چه څه معطلی، تنگی او خفگان پکښی نه وی او غدر او نقصان په کښی رانشی. او کله چه د دوی په خوښی سره دا وینځی د نکاح په قید کښی راشی نو دا وینځی دی پتی یاری نه کوی! یعنی زنا دی نه کوی! چه په هغه کښی مهر له سره نه لارمیږی. له دی ځایه رابکاره شوه چه په زنا کښی مهر نه لارمیږی او د نکاح له پاره شاهدان ضروری دی.

وَإِذَا الْحُصْنُ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ

نو کله چه میروښی (منکوحه) (واده) کړی شوی دوی پس که راتله وکړه دوی په فاحشه (زنا) سره نو دی په دوی باندی نصف (نیم) د هغه چه په اصیلو ښځو باندی دی له عذابه (له حده چه پنځوس دری دی)؛

تفسیر: یعنی هر هغه آزاد نارینه یا ښځه چه له نکاح ځنی ئی فائده اخیستی وی، یعنی روا مجامعت ئی کړی وی او بیا زنا وکړی نو دا زانی دی سنگسار او په گتو سره دی وویشتلی شی! او که نکاح ئی نه وی شوی او پخوا له نکاح څخه ئی زنا وکړه، نو د هغه له پاره حکم دی چه یو سل دری دی ووايه شی. او مریی او وینځی له پاره مخ کښی او وروسته له نکاح څخه په هر حالت کښی یواځی د پنځوسو درو وهلو حکم شته او بس.

ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَّكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ٢٥

دا (په نکاح اخیستل د وینځو) دپاره د هغه چا دی چه ویریږی له ضرره (چه زنا ده) له تاسی نه او دا چه صبر وکړئ تاسی (له وینځو) خیر (غوره) دی تاسی ته او الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) دیر رحم والا.

تفسیر: یعنی په تاسی کښی له وینځو سره د نکاح کولو ارشاد او استحسان د هغه سړی په حق کښی دی چه له مشقت تکلیف او ضرره یعنی د زنا له اخته کیدلو ویریږی که تاسی صبر وکړئ!

او له وینځو سره نکاح ونه کړئ! نو دا ستاسی په حق کښی دیره ښه ده. ځکه چه ستاسی اولاد به آزاد وی. هواله هر چا سره چه څه اندیښنه وی چه صبر او تحمل به ونه شی کولی نو هغه ته دا بهتره ده چه په هسی حالت کښی کومی وینځی سره خپله نکاح وتړی. او الله ښه ښونکی دی له پاره د صبر کوونکو.

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾

اراده لری الله چه بیان کړی تاسی ته (شرعی احکام) او وښی تاسی ته لاره د هغو کسانو چه پخوا له تاسی وو (له انبیاء او بوځی تاسی په همغه سمه صافه لاره) او رجوع وکړی په رحمت سره پر تاسی باندی او الله ښه عالم دی (په پتو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی اراده د دی احکامو له ارشاد څخه هم دا ده، چه تاسی ته د حلالو او حرامو حال معلوم شی او د پخوانیو انبیاء لاره در په برخه شی لکه حضرت ابراهیم علیه السلام او نور. او مغفرت ستاسی په برخه کړی. او الله جل جلاله ته ستاسی مصالح او نور گرد ((تول)) حالات پوره څرگند دی. او د الله جل جلاله په هر حکم او په هر تدبیر کښی حکمت دی. که اوس د هغه د حکم اطاعت ونه کړئ! نو له هدایت څخه محرومیږئ! او د پخوانیو پیغمبرانو له سننو څخه هم مخالفت کوئ! او د الله تعالی له رحمت او مغفرت نه هم بی برخي کیږئ! (نو ځکه تاسی ته بیانوی هغه چه مخنی ؤ له تاسی نه چه هغه د وینځو احکام او حقوق، د محرماتو حدود، د مباحو د اکتساب قیود، اخروی وعد او وعید او د دنیوی ژوند د اصلاحاتو تحدید دی څو چه تاسی ته د هغو انبیاء او صالحانو لاره دروښی چه پخوا له تاسی نه تیر شوی دی او تاسی هغوی پسی اقتداء وکړئ! او د هغوی په اهتداء سره اعتلاء ومومئ ځکه چه تقوی او د ارحامو صله او په حلالو اشتغال او له حرامو احتراز، او د مبین دین التزام، او په شرعی احکامو اعتصام هر سری مأجور او فائز المرام گرځوی. اللهم! ارزقنا الهدایة والحلال! وقنا الضلالة والنکال)

(فائده): پخوا له دی نه د زنا او لواطت حرمت او له هغو څخه توبه کول او د ښځو په نسبت ځینی احکام او د هغو ښځو بیان وشو چه له دوی سره نکاح ترل حرام دی او د نکاح او مهر او د نورو په نسبت د قیودو او د شرائطو یادونه او د بدکاری ځنی ممانعت او د هغو د سزا ذکر ؤ څرنګه چه د څو وجوهو لامله (له وجی) د دی احکامو اطاعت سخت ؤ، نو ځکه ئی په دی آیت

او په راتلونکو دوو آیتونو کېږي د دې احکامو منل او تعمیل ښه مؤکد او لا مستحکم کړل او له مخالفت څخه ئې ممانعت وفرمایه. والله اعلم.

وَاللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يَّتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الشَّهْوَاتِ اَنْ تَبْلُوْا مِثْلَ عَظِيْمٍ ۝۱۲

او الله اراده لري چه رجوع وكړي په رحمت سره پر تاسي باندي. او اراده لري هغه كسان چه متابعت كوي د شهواتو (د نفس د آرزوگانو) د دې چه كار به شي تاسي (د حق له لاري څخه) په كېږدلو ډيرو لويو او لري سره.

تفسير: يعنى دا مختلف قيود چه پخوا له دې نه تير شول له هغو څخه پر تاسي باندي رحمت فرمايل مطلوب دي. نو ځكه الله تعالى د دې قيودو په نسبت حكم وفرمايه او هغه كسان چه په خپلو شهواتو كښي اخته دي دا غواړي چه تاسي له سمې لاري لري ولوېږئ! يعنى د هغوى په شان تاسي هم د خپلو شهواتو اتباع وكړئ! او گمراهان شي! نو اوس هر څه چه كوي، ښائي چه په پوره عقل او فكر او پوهي سره ئې وكړئ!

يُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وِخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِيفًا ۝۱۳

اراده لري الله د دې چه سپك كړي (بار) له تاسي نه، او پيدا كړي شوى دى انسان ضعيف (كمزورى چه د دروند بار طاقت نه لري).

تفسير: يعنى الله تعالى انسان ضعيف پيدا كړى دى او الله تعالى ته ښه معلومه ده، چه انسان له خپلو شهواتو او مرغوياتو څخه تر كومه ځايه پوري صبر كولى شي او له هغه څخه زيات صبر نشي كولى نو ځكه ئې په هر حكم كښي د تخفيف لحاظ هم فرمايلي دي. داسي نه ده چه هر هغه شي چه د انسان له پاره مفيد ليدل شوى دى. همغه ئې ورپه غاړه كړى دى. سخت وي كه آسان. مثلاً له ښځو ځنى ځان ساتل او له شهوت نه صبر كول د انسان له پاره ډير سخت ؤ، نو ځكه الله تعالى جل وعلی شانه د ده د خواهش د پوره كولو له پاره جائزې طريقې ور وښوولي، چه په هغو سره خپل مطلب حاصل كړي شي او داسي ئې نه دي فرمايلي چه انسان د شهوت له سر ته رسولو څخه بيخي منع كړى شوى دى حق تعالى په خپل رحمت سره په شريعت كښي تنگي نه ده فرمايلي چه خلق حلال پرېږدي، او د حرامو په لوري وځغلي. د دې آيتونو خلاصه داسي راوړته چه «له شهواتو ځنى د نفس ساتل - او د دې گړدو (تولو) قيودو منل چه د ښځو په

باره کښی مذکور شول، له سره دروند او سخت امر نه دی. او د هغو تعمیل خورا (ډیر) ضروری او بیخي مفید دی.»

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه خورئ تاسی! مالونه د یو بل په منځونو خپلو کښی په ناروا سره! مگر (خورئ یی) که وی دا (مالونه چه خورئ ئی اموال د) تجارت (چه صادروي) په خوښی سره له تاسو نه.

تفسیر: مطلب دا دی چه هیچا لره د هیچا مال په ناحقه سره خوړل مثلاً په رشوت، دروغ ویلو، تګی او غلا کولو (یا په قمار یا په غصب یا په ناحقه دعوی یا په فاسدو عقودو او نورو) سره بیخي روا نه دی. هوا که سوداګری یا بیع او شری د جانبینو په خوښی سره وشي نو په دی کښی هیڅ حرج نشته او له دی مال ځنی وخورئ! چه د هغه خلاصه داسی شوه «په جائزه طریقه سره له مال اخیستلو څخه هیڅ ممانعت نشته چه د هغه مال ترک کول په تاسی باندی دروند وی. (ځینی وائی چه مقصود له دی نهی په هغه څه کښی د مال له صرفولو څخه منعه ده چه د الله تعالی رضاء په کښی نه وی، او په تجارت سره ئی صرفول دا دی چه په لاره د الله تعالی او په رضاء د الله تعالی کښی وی.)

وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ۞

او مه وژنئ تاسی سره ځانونه خپل (یعنی یو بل یا مه کوئ تاسی هغه کار چه ستاسی د هلاک سبب وی) بیشکه چه الله دی پر تاسی باندی ډیر مهربان (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: یعنی پخپلو منځونو کښی یو له بله سره مه وژنئ بیشکه چه الله تعالی پر تاسی باندی ډیر مهربان دی چه د بل چا په مال او ځان باندی له بی سببه تصرف کولو څخه ئی منع فرمایلی ده، او تاسی ته ئی داسی احکام درلیږلی دی چه په هغو کښی بیخي ستاسی ښیګنه (فایده) او خیر دی.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدَّوَائًا وظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

او هر څوک چه وکړی دغه (تیر منهیات) په تیریدلو سره له حقه او په ظلم (تعدی) سره نو ژر به مونږ داخل کړو دی اور (د دوزخ) ته او دی دا (د دوزخ اور ته د دوی ننه ایستل) پر الله باندی دیر آسان.

تفسیر: یعنی هر څوک چه له ظلمه او تیری څخه لاس نه اخلی بلکه په ناحقه سره د نورو مالونه خوری یا په ظلم سره بل څوک وژنی نو د ده د هستوګنی ځای دوزخ دی، او د هسی ظالمانو په اور کښی اچول الله تعالیٰ ته څه سختی نه لری بلکه بیخی سهل او آسان دی نو اوس دی څوک داسی گومان نه کوی چه مونږ خو مسلمانان یو نو څرنګه به په دوزخ کښی لویږو؟ الله تعالیٰ مالک او مختار دی او هیڅوک دی له عدل او انصاف ځنی نشی اړولی.

إِنْ تَجْتَنِبُوا كِبَارَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

که ځان وساتئ تاسی له لویو د (هغو) گناهونو څخه چه منع کولی شی تاسی له هغو نه نو لری به کړو مونږ له تاسی نه (صغیره) گناهونه ستاسی او ننه به باسو مونږ تاسی په ځای د ننوتلو دیر ښه کښی (چه جنت دی).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی مذکور ؤ هر هغه څوک چه په ظلم سره د بل چا ځان یا مال ته نقصان ورسوی نو د هغه سزا جهنم دی، له دی څخه معلومه شوه چه د الله تعالیٰ څخه نافرمانی د بندګانو له پاره د عذاب موجب دی، اوس په دی آیت کښی له گناهونو ځنی د ژغورنی (بچ کیدو) ترغیب او د گناهونو په اجتناب باندی د مغفرت وعده او د جنت توقع او طمع ورکوله کیږی چه د هغی په پوهیدلو سره هر سری زیار (محنت) وکاری چه له گناهونو ځنی ځان وژغوری (وساتی) او ور معلوم شی چه هغه څوک چه له کبیره ؤ گناهونو څخه ځان وساتی چه د هغو ذکر اوس تیر شو (لکه رشوت د بل چا د مال غصب، سرقه، په ظلم سره د بل چا وژل او نور) نو د هغه به گرد (تول) هغه صغیره معاصی ښل کیږی چه د هغوی ارتکاب د وژلو او د غلاؤ او د نورو د تحصیل او تکمیل له پاره شوی ؤ. په دی آیت کښی څو خبری بحث طلبی

دی. مگر د گردو (تولو) اصل هم دا دی چه د دی آیت عمده او اصلی مطلب معلوم شی تر څو په هغه سره د گردو (تولو) امورو پوهیدل آسان شی.

«معتزله» او د دوی نور ملگری په سرسری ډول (طریقه) سره د دی آیت په مضمون باندې داسې پوهیدلې دی، «که له کبیره و گناهونو ځنی ځان وژغورئ (وساتی) ! یعنی یوه کبیره گناه هم ونه کړئ! نو بیا یواځې صغیره گناه هرڅومره وکړئ! هغه به ضرور درېښل کیږي. او که له صغائرو سره کبیره هم (کیف ما اتفق) یوه یا دوه شاملې شی نو بیا ئی معافی ممکنه نه ده. بلکه د گردو (تولو) سزاوی هر ورو (خامخا) دررسېږي.»

«اهل السنت» وایی چه «په دی دواړو صورتونو کښی الله تعالی ته د معافی او مؤاخذې اختیار بیخي محقق دی.» نو په اول صورت کښی د معافی لزوم او په بل صورت کښی د مؤاخذې وجوب د معتزله و بدفهمی او ناپوهی ده او د دی آیت د ښکاره و الفاظو او ظاهري مضمون څخه چه د معتزله و مذهب راجح په نظر راځی د هغه ځواب چا داسې ورکړی دی «د شرط له انتفاء ځنی د مشروط انتفاء کوم ضروری امر له سره نه دی. ځینی داسې وایی چه د «کبائر» له دی لفظه چه په دی آیت کښی مذکور دی اکبرالکبائر یعنی خاص شرک مراد دی او د کبائر د لفظ د جمعی راوړلو سبب د شرک د انواعو تعدد مراد دی او تر دی لاندې څو نوری خبری هم تر بحث لاندې راځی. مگر مونږ له هغو گردو (تولو) څخه تیرېږو او یواځې د هم دی آیت داسې محققه او عمده معنی بیانوو چه له نصوصو او عقل سره موافقه او د محققینو له ارشاد او قواعدو سره مطابقه وی او د فهم او انصاف د خاواندانو په نزد په دی معنی سره گردی (تولی) ضمنی خبری پخپله حل او د معتزله و په ناپوهی او عدم تدبر باندې قوي حجت جوړیږي او اهل حق ته د هغه د ابطال او د تردید په لوری توجه فرمایلو ته هیڅ حاجت نه پاتی کیږي. نو په غور ئی واورئ!

دا خو ښکاره ده چه د ﴿إِنْ جَاءَ الْكِبْرَاءُ فَاتَّبِعُونَهَا عَنْكُمْ سَيَاتِكُمْ﴾ الآية
ارشاد چه دلته مذکور دی او د ﴿الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبِيرَ الْأَثَمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ﴾ ارشاد چه
د ۲۷ جزء د «النجم» په (۳۲) آیت (۱) رکوع کښی موجود دی د دواړو ارشاداتو مطلب یو
شی دی او یواځې په لفظونو کښی ئی لږ څه فرق سره شته، نو اوس هر هغه مطلب چه د هغه
آیت وی همغه به د دی آیت مطلب هم وی د «النجم» د سورت د آیت په نسبت د حضرت
عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه ارشاد په (بخاری) او د احادیثو په نورو کتابونو کښی
ښکاره شته، عن ابن عباس رضی الله تعالی عنه قال ما رأيت شيئاً أشبه باللمم مما قال
ابوهريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم ان الله كتب على ابن آدم حظه من
الزنى ادرك ذلك لامحالة فزنى العين النظر وزنى اللسان المنطق - والنفس تتمنى
وتشتهى والفرج يصدق ذلك ويكذب انتهى» د پوهیدلو په شرط له دی حدیث څخه د دی
دواړو پخوانیو آیتونو د واقعی او تحقیقی مطلب پوره پته ولگیده. او د حبر الامة او لسان القرآن
حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنه د فرمایلو څخه دا هم معلومه شوه چه د «لمم» او علی

هذا القياس د «سينات» معنی له دی څخه ښه نشی کیدی، نو اوس د دی مطلب په مقابل کښی به د دی آیت د مضمون په نسبت بل کوم تقریر څرنگه د ترجیح وړ (لائق) او د غوره کیدلو لایق کیدی شی؟ بالخصوص د معتزله و چتی (بیکاره) وینا په څه ډول (طریقه) د التفات وړ (لائق) او د ځواب لایقه گنله کیږی؟ او په واقعی توگه (طور) د ذکر شوی حدیث مطلب او هغه خبره چه حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنه له هغه څخه ایستلی ده داسی عجیبه او د قبول وړ (لائق) تحقیق دی چه له هغه څخه د دواړو آیتونو مضمونونه ښه محقق شوی دی، او دی د معتزله و خرافاتو ته هیڅ ځای او اهل حق ته د هغو د تردید ضرورت هیڅ پاتی نشو، او په هغه سره د نورو ضمنی اقوالو او اختلافاتو حل هم په ښه ډول (طریقه) سره وشو لکه چه په ادنی تأمل سره پوهان پری پوهیدی شی.

مونږ د توضیح په غرض د ذکر شوی حدیث خلاصه لیکو حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه فرمائی چه د «لم» لفظ چه په «النجم» کښی راغلی او د هغه د معافی وعده شوی ده د هغه د تعیین او تحقیق په نسبت مونږ ته د ابی هریره رضی الله تعالی عنه د حدیث څخه بهتر کوم بل شی نه دی معلوم چه خلاصه ئی دا ده چه رسول کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی الله تعالی د بنی آدم په ذمه باندی د زنا کومه برخه چه مقرر فرمایلی ده هغه هر و مرو (خامخا) ده ته رسیدونکی ده نو د زنا په فعل کښی د سترگو برخه لیدل دی او د ژبی برخه د هغو خبرو ویل دی چه د زنا د فعل مقدمات او اسباب پیدا کوی او د نفس حصه دا ده چه د زنا تمنا او د هغه غوښتنه کوی. مگر د زنا د فعل تحقق او د هغه بطلان اصلاً د فرجینو په عمل پوری موقوف دی. یعنی که د فرجینو ځنی د زنا صدور محقق شو نو د سترگو، ژبی او نفس او د نورو گردو (تولو) په زنا کښی واقع کیدل محقق شول که د گردو (تولو) اسبابو او ذرائعو وسائلو د شتوالی سره د فرجینو فعل متحقق نشی بلکه له «زنا» ځنی ئی «توبه» او اجتناب په نصیب شی نو اوس د زنا هغه گرد (تول) وسائل او وسائط د مغفرت لایق شول یعنی کله چه د فرجینو زنا کول باطل شو، گواکی د دوی ماهیت قلب شوی د گناه په ځای عبادت وگرځید. مثلاً یو سری د غلا په نیت تر مسجد پوری ورسیده مگر په مسجد او په عین موقع کښی متنبه او وینښ شو او له غلا ئی توبه وایسته او گرده (توله) شپه ئی د الله تعالی په عبادت کښی تیره کړه. نو ښکاره ده هغه ورنگ چه د غلا وسیله په نظر راته اوس همغه د توبی وسیله او د لمانځه سبب وگرځید. نو د ابوهریره رضی الله تعالی عنه د دی حدیث له اوریدلو څخه عبدالله بن عباس رضی الله تعالی عنه وپوهید چه «لم» هغه خبری دی چه په اصل کښی لویه گناه نه ده مگر د گناه د سبب کیدلو لامله (له وجی) گناه گرځی نو د آیت مطلب به داسی شی هغه کسان چه له لویو او ښکاره و گناهونو ځنی ځانونه ژغوری (ساتی) خو (لم) ورځنی صادریری مگر د لویو او اصلی گناه له صدور څخه پخوا دوی له خپل قصور ځنی تائب او مجتنب کیږی نو اوس لکه چه ابن عباس رضی الله تعالی عنه د ابوهریره رضی الله تعالی عنه د حدیث په اساس د (النجم) د سورت د آیت په مطلب باندی پوهیدلی دی مونږ لره هم ښائی چه همغه معنی د ابن عباس رضی

الله تعالیٰ عنه له ارشاد سره سم د «النساء» د سورت د آیت په مطلب کښی هم بی له تکلفه واخلو چه وروسته له هغه الحمد لله نه مونږ ته د دی خبری ضرورت پاتی کیږی چه د دی آیت په توضیح کښی د صغیری گناه او د کبیری گناه مختلف تفسیرونه نقل کړو او نه به راسره د معتزله ؤ د استدلال د ځواب ورکولو څه فکر وی. د سیئاتو د تکفیر وجه او د جنت د دخول سبب آسان او له قواعدو سره سم په لاس راځی او د اجتناب معنی هم ظاهریږی. او نوری گردی (تولی) وړی خبری انشاء الله تعالیٰ په لږ تدبیر سره حل کیږی د دواړو ذکر شویو آیتونو خلاصه د حدیث له ارشاد او د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له بیان سره سم داسی شوه «هغه کسان چه خپل ځانونه له هسی گناهونو ځنی ژغوری (ساتی) او د هغو د ارتکاب ځنی خپل نفسونه ساتی چه د گناهونو په سلسله کښی مقصود او لویه گناهه کیږی، نو د هغه اجتناب او ژغورنی (ساتنی) په وجه سره د دوی هغه بدکار چه د کومی لویی گناه د حصول په طمع نی کړی وی معافیږی. او د ﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ﴾ له ارشاد سره به سم دا کسان په جنت کښی داخلېږی. دا مطلب نه دی چه د زنا د سلسلی صغائر د کومی بلی سلسلی د کبیری گناه مثلاً د شرابو له نه څښلو ځنی به معافیدی شی یا د شرابو د څښلو لامله (له وجی) د هغو مؤاخذه هم لارمه او واجبیږی. والله اعلم.

(دا د «فوائد موضح الفرقان» عبارات او تحقیقات دی. ولی په واقع کښی مطلقاً صغائر په حسناتو سره ښل کیږی. کما قال الله تعالیٰ ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ الشَّيْئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرٌ لِلَّذِينَ﴾

وَلَا تَتَّبِعُوا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ

او ارمان مه کوئ تاسی د هغه شی چه غوره گرځولی دی الله په هغه شی سره ځینی له تاسی پر ځینو نورو

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ چه چاته پر بل چا په کوم صفت کښی شرافت، فضیلت، اختصاص او امتیاز عنایت فرمایي، نو تاسی د هغه هوس او حرص مه کوئ! چه د هغه دی نه وی، زما دی وی ځکه دا هم گواکی همغسی دی چه د چا په خاص مال او ځان باندی له کوم سببه منگولی ځښی کړئ! چه د هغه حرمت اوس تیر شو او هم له دی ځنی ستاسی په منځو کښی حسد او بغض پیدا کیږی. او د الله تعالیٰ له حکمت څخه هم مخالفت لازمیږی. ځینو ښځو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی عرض وکړ چه «څه سبب دی چه په هر ځای کښی الله تعالیٰ نارینه ؤ ته خطاب فرمایي او هغوی باندی حکمونه کوی او د ښځو ذکر نه کیږی او په میراث کښی نارینه ته دوه برخي ورکولی شی؟» په دی آیت کښی د دغو گرددو (تولو) پوښتنو ځواب ورکړی شوی دی.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ
وَسَأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ۝۳۱

شته نارینه و لره نصیب (برخه، مقرر له ازله) په سبب د هغه عمل چه کړی
وی دوی او شته ښځو لره نصیب (برخه مقرر له ازله) په سبب د هغه عمل چه
کړی وی دوی او سؤال کوی تاسی له الله نه له فضل (او مهربانی) د ده
بیشکه چه الله دی پر هر شی ښه عالم (ډیر دانا).

تفسیر: یعنی نارینه او ښځو لره همغسی برخی مقرری شوی دی چه دوی کار کوی خلاصه ئی
داسی شوه چه هر یوه ته د هغه د عمل بدل پوره ورسپړی او په هغه کښی هیڅ قسم کمی نه
کیږی. چه چا ته د شکایت موقع پاتی شی. هوا خبره بله ده چه الله تعالی سم له خپل حکمت
او رحمت سره چا ته چه خاصه لویې او فضیلت عنایت کړی، نو د هغه په نسبت حرص او
شکایت کول بیځایه هوس دی. هوا که د خپل عمل په معاوضه نور زیات ثواب او انعام وغواړی
دا بهتره او مناسبه ده او هیڅ تاوان او خرابی پکښی نشته. که څوک د فضل طالب وی نو ده ته
لازم دی چه د عمل په وسیله دی د هغه طلب وکړی. او د حسد او تمنا له پلوه دی د فضل
طالب نشی او الله تعالی ته هر یو شی پوره معلوم دی، او د هر یوه شی درجه او د هغه
استحقاق ډیر ښه ورڅرگند (ورښکاره) دی او له هر یوه سره د هغه د شان سره مناسبه معامله
کوی. نو که چاته الله جل جلاله فضیلت ورپه برخه کوی دا عطا ئی بیخی د علم او حکمت سره
سمه ده. او هیچا ته نه ښایی چه د خپلی ناپوهی لامله (له وجی) د هغه په نسبت څه اندیښنه
وکړی.

(د خدای عطا ته لیاقت ضروری نه دی

بلکه شرط د لیاقت انعام د خدای دی)

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلَّذِينَ عَقَدَتْ
أَيْمَانُكُمْ فَاتُوهُمْ نَصِيْبَهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ۝۳۲

او دپاره د هر یوه (له نارینه و او ښځو) مگرغولی دی مونږ وارثان (چه
واخلي خپلی برخی) له هغه (ماله) چه پریښی وی مور او پلار او نورو اقاربو

(خپلوانو نو مه ئی ورکوی پرديو ته) او هغه کسان چه غوته شوی دی قسمونه ستاسی (په دوستی د دوی) نو ورکوی نصیب (برخه) د دوی بیشکه چه الله دی پر هر شی باندی ښه خبردار

تفسیر: ای مسلمانانو مونږ ستاسی د هر یوه له پاره نارینه وی که ښځه له هغه مال ځنی چه مور او پلار او خپلوانو پریښی دی وارثان گرځولی دی او هیڅوک ورځنی بی برخی گرځولی شوی نه دی. او له هغو خلقو سره چه ستاسی معاهده شوی ده هغوی ته برخی ئی هر ورو (خامخا) ورورسوی! الله تعالی ته ښه معلومه ده چه وارثانو ته څومره برخی ورکړی شی؟ او هغو ته چه معاهده ورسره شوی ده، څه ورکړی شی؟ او زمونږ دا احکام څوک عملی کوی؟ او څوک تری غاړه غړوی؟

فائده: دیرو خلقو ځان ځان له په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړی ؤ او کورنی او نور خپلوان ئی همغسی کافران پاتی شوی وو. نو په دی وخت کښی رسول الله مبارک دوه دوه مسلمانان سره وروڼه او ملگری کرل او هم دوی دواړه به یو د بل وارث کیده. کله چه د دوی خپلوان هم مسلمانان شول نو دا آیت نازل شو چه میراث د اقرباؤ او خپلوانو حق دی. پاتی شول هغه د خولی ایمانی وروڼه نو هغوی ته میراث نه وررسیږی. هوا په ژوندانه کښی له هغوی سره ښه سلوک لازم دی او که د مرګ په وخت کښی هغوی ته څه وصیت وکړئ ښه او مناسب دی مګر په میراث کښی دوی هیڅ برخه نه لری.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ

سری حاکمان (مقرر شوی) دی پر ښځو باندی په سبب د دی چه فضیلت (لوی) ورکړی دی الله ځینی د دوی ته پر ځینو نورو باندی او په سبب د دی چه نفقه (لګښت) کوی دوی (پر دغو ښځو) له مالونو خپلو

تفسیر: په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ چه د نارینه ؤ او د ښځو د حقوقو پوره رعایت فرمایلی شویدی، که د حقوقو په رعایت کښی څه فرق وی نو د ښځو له پاره به د شکایت موقع وه اوس په دی آیت کښی د نارینه او د ښځی درجی راښیی چه د نارینه درجه د ښځی له درجی څخه لوړه ده. د درجو د فرق لامله (له وجی) کوم فرق چه په احکامو کښی وی هغه بیخی له حکمت سره سم او د رعایت کولو وړ (لائق) دی ښځه او نارینه د حکمت له قاعدی سره سم له سره برابری نه شی. د ښځو دا غوښتنه بیخی بیځایه ده. خلاصه دا چه الله تعالی نارینه پر

بنځو باندې په دوه ټو وجو سره حاکم او د حال کتونکي گرځولی دی.

(۱): لویه او موهوبه وجه دا ده چې الله تعالیٰ په اصل کښې ځینو ته پر ځینو نورو یعنی نارینه ټو ته پر بنځو باندې په علم او عمل سره (چې دا دواړه د گردو (ټولو) کمالاتو مدار دی) فضیلت او لویې عطا فرمایلي ده. چې د هغو تشریح په احادیثو کښې شته. (یعنې په عقل، علم، صبر، حلم، پوه، عصوبت، سهم، آذان، اقامت، جمع، جماعت، امامت، جمعه، خطبه، اعیاد، رفاعت، عزت، شرافت، امارت، خلافت، نبوت، وحی، قوت، جهاد، عطا، سخا، حزم، عزم، او نورو سره الله تعالیٰ نارینه ته پر بنځو باندې فضیلت او لویې ورعطا کړی ده.)

(۲): کسبې وجه دا ده چې نارینه پر بنځو باندې خپل مال صرفوی، او د مهر، خورو کالیو (کپړی) او د نورو ضروریاتو تکفل کوی. مطلب دا دی چې بنځو لره ښایي چې د نارینه حکمونه ومنی.

(فائده): یوې صحابې ښځې د خپل میره (خاوند) زیاته نافرمانی کوله، آخر میره (خاوند) دا په څپیره ووهله، دی ښځې خپل پلار ته وژړل. پلار ئې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضر شو او د دوی حال ئې ورښکاره کړ، رسول الله مبارک وفرمایل چې «دا دی هم له خپل میره (خاوند) څخه بدل واخلي!» په دی منع کښې دا آیت نازل شو. نو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې «زمونږ خوښه بله وه او د الله تعالیٰ اراده بله شوه. څه چې د الله تعالیٰ اراده ده په هغه کښې خیر دی.»

قَالِصَلِّتُ قِنْتُ حِفْظُ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ

نو هغه ښځې چې نیکی دی حکم منونکې دی (د میرونو (خاوندانو) خپلو) ساتونکې دی په غیاب (غیب) د میرونو (خاوندانو) (خپلو کښې د ځانونو خپلو او د خپلو میرونو (خاوندانو) د کورونو، مالونو او اولادونو) په سبب د هغه چې ساتلی دی الله (دوی ته له حقوقو پر میرونو (خاوندانو))

تفسیر: یعنی هغه ښځې چې نیکی دی دوی د خپلو میرونو (خاوندانو) اطاعت کوی او سم د الله تعالیٰ له حکمه د خپل میره (خاوند) په غیاب (غیب) کښې د هغه په خوښی او رضاء خپل ځان او د میره (خاوند) د مال او اولاد حفاظت کوی. او پخپل ځان او د میره (خاوند) په مال او اولاد او نورو کښې هېڅ ډول (قسم) خیانت نه کوی.

وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ

او هغه ښځې چې ویرېږي تاسې له سرکشي (بد گزراني) د دوی نه نو نصیحت وکړئ دوی ته او پرېږدئ تاسې دوی (خپلې شاوې ورته وگرځوئ!) په ځای د خوب (که په نصیحت سمې نشوې) او ووهئ تاسې دوی (که په بيلتون هم سمې نه شوي)

تفسیر: یعنی که کومه ښځه له خپل میره (خاوند) سره بدگزراني وکړي نو ښايي (چې میره (خاوند) دې دغه ښځه د خيشتنانو (خاوندانو) په حقوقو او تعظيم) په ژبه وپوهوي، چې نور دې هسې نه کوي. که ئې ونه منله نو بيا دې په همغه خونه (کور) کښې په گوبښې (یوازي) بستره کښې پرېږدي. او که په دې هم سمه نه شوه نو داسې دې ووهي چې د دې په وجود کښې د وهلو اثر پیدا نشي يا ئې هډوکي مات نشي د هر تقصير له پاره یوه درجه وي نو سم له هغې سره د هغې د تادیب او تنبيه اجازه شته چې د هغې درې درجې په ترتيب سره په آيت کښې مذکورې دي. وهل او ټکول وروستني درجه ده. په معمولي او سرسري قصور باندې دې نه وهي. هوا که قصور ئې زیات وي، نو بيا ئې په وهلو کښې هېڅ حرج نشته او څومره چې مناسب وگڼي هغومره دې ووهي. مگر د دې خبرې لحاظ په کار دي چې هډوکي ئې مات نشي. او داسې یو پرهار ورته ونه رسيږي، چې د هغه اثر باقی پاتې شي.

فَإِنْ أَطَعْتَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا ﴿٣٧﴾

نو که اطاعت ئې وکړ (غاره ئې کېښوده) تاسو ته نو مه لتوئ تاسې پر دوی باندې لاره (د ضرر او اذیت) بیشکه الله دې ډیر پورته (په غلبه او مرتبه کښې) ډیر لوی (له ټولو اشیاو).

تفسیر: یعنی که هغه ښځې ستاسې په پند يا بيلتون (جدائي) يا تادیب يا وهلو سمې شوي او له غاړې غړولو او نافرمانۍ ځنې ئې لاس واخيست، او ښکاره مطيعې شوي، نو تاسې هم لاس تری واخلي! او د دوی الزام پسې مه گرځئ! او تیرواته ئې مه لتوئ! او خامخا د دوی په پر کولو پسې مه گرځئ! او له الله څخه ویرېږئ! بیشکه الله جل جلاله پر تاسې ټولو غالب او په گردو (ټولو) باندې حاکم دي. مه د ښځو په معاملو کښې هر ورو (خامخا) له بدگمانۍ ځنې کار اخلئ! او مه په لږ قصور باندې دوی ته سخته سزا ورکوئ! بلکه د هر قصور له پاره یو حد او اندازه ده او د ښځو په تادیب کښې وهل وروستني درجه لري.

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا

او که ویریری تاسی له مخالفت خخه په منع د میره (خاوند) او ښځی کښی نو ور ولیبری (مقرر کړی تاسی) یو منصف له خپلوانو د دی سړی او بل منصف له خپلوانو د دی ښځی نه،

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! که تاسی ته اندېښنه وی چه په میره (خاوند) او ارتینه (ښځی) کښی ضد او مخالفت دی او دوی پخپله جگړه نشی پریکولی نو تاسی ته ښایی چه یو منصف د میره (خاوند) له خپلوانو نه او یو منصف د ښځی له خپلوانو خخه مقرر کړئ! او د فیصلی له پاره ئی زوجینو ته ولیبرئ! ځکه چه اقاربو ته به د دوی نور حالات هم معلوم وی او له دوی ځنی د خیر غوښتلو امید هم دیر کاوه شی، دا دواړه منصفان به د حالاتو تحقیقات کوی او د هر چا چه هومره قصور وی هغه به پوهوی او د دوی په منع کښی به د موافقت فضاء پیدا کوی.

إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا

که اراده لری دغه (زوجین) د اصلاح (او جوړښت) نو موافقت به پیدا کړی الله د دغو (زوجینو) په منع کښی بیشکه الله دی ښه عالم (د زوجینو په مصالحو هم) ښه خبردار (د حکمینو په مقاصدو هم).

تفسیر: یعنی که دواړه منصفان د زوجینو په منع کښی د اصلاح قصد کوی، نو الله جل جلاله د دوی د ښه نیت او کوښښ لامله (له وجی) د زوجینو په منع کښی موافقت پیدا کوی. بیشکه چه الله تعالی ته د گردو (تولو) شیانو علم شته. د نزاع د لری کولو او د اتفاق د حصول اسباب او کیفیات گرد (تول) هغه ته ښه معلوم دی. نو ځکه د زوجینو د نزاع په لری کیدلو کښی به هیڅ سختی نه پیښیږی ان شاء الله تعالی

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

او عبادت کوئ تاسی د الله! او مه شریکوئ تاسی له ده سره هیڅ شی!

تفسیر: په الله تعالی باندی یقین ولرئ او د آخرت د ثواب په امید عبادت وکړئ په فخر (ویار)

او رياء او بنودانی سره مال ورکول هم شرک دی، مگر په لږه درجه.

وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ
ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ
وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ۝

او (نیکي کوي) له مور او پلار سره په نیکي کولو او (نیکي کوي!) له خاوندانو د خپلوی سره او (نیکي کوي!) یتیمانو سره او (نیکي کوي!) له مسکینانو سره او (نیکي کوي!) له همسایه گانو سره چه قریب وی (په نسب یا په همسایگی کښی) او (نیکي کوي!) له همسایه سره چه بعید وی (په نسب یا په همسایگی کښی) او (نیکي کوي!) له هغه ملگری سره چه په څنگ کښی وی او (نیکي کوي!) له مسافر سره او (نیکي کوي!) له هغو (وینځو، مریو) سره چه مالکان وی (ورلره) ښی لاسونه ستاسی بیشکه چه الله نه خوښوی هغه څوک چه وی کبر کوونکی ډیر فخر کوونکی.

تفسیر: د یتیمانو، ښځو، وارثانو او زوجینو حقوق او له دوی سره حسن معامله ئی بیان کړه اوس داسی ارشاد فرمایي چه د هر یوه حق د هغوی د مرتبو په اندازه او د خپلوی او احتیاج په تناسب اداء کړئ! له گردو (تولو) څخه پخوا د الله تعالیٰ حق دی بیا د مور او پلار، بیا درجه په درجه د نورو خپلوانو او حاجتمندانو، د قریب او غیر قریب همسایه (گاوندی) څخه به نسبی یا مکانی قرب او بعد مقصود وی. په نسبی قرب کښی دا مطلب دی، چه د خپلوان همسایه حق، له پردی همسایه څخه زیات دی. او په مکانی قرب کښی به دا مدعا وی چه د نژدی همسایه حق د لری همسایه له حق څخه زیات دی. یعنی چه په لری فاصله کښی اوسیږی. په (الصاحب بالجانب) کښی د سفر، حضر او د کاراویار رفیقان او شریکان او د یوه بادار (آقا) دوه نوکران او د یوه استاذ دوه شاگردان، دوست، شاگرد، مرید، او نور تول داخل دی. په مسافر کښی میلمه او غیر میلمه دواړه راغلل. او مملوک مال برسیره پر مرئی او وینځی نورو حیواناتو ته هم شامل دی. په آخر کښی ئی وفرمایل د هغو په مزاج کښی چه تکبر (لوئی) خودپسندی (غمان منی) داخل وی، هغه بل هیڅوک له خپل غمان سره برابر نه گڼی. او په خپل مال باندی مغرور، او په عیش کښی مشغول وی نو هسی کسان چه دا حقوق نه اداء کوی، له

دوی ځنی احتراز وکړئ! او ځانونه تری ورغورئ (بچ کړی)!

دی آیت کښی لس حقوق دی، اول حق د کردگار

دوهم حق د والدینو، یعنی حق د مور او پلار

دریم حق د نزدیکانو چه خپلوان وی که یاران

بل یتیم دی بل نادره بل خپل چه وی ستا جار

اوم جار دی بیگانه بل همنشین چه وی د څنگ

لکه زوج شو یا زوجه شوه یا ملگری شو په لار

یا ملگری د سبق شو یا د صف یا د مجلس

او نهم ئی لاره تلونکی یا میلمه د خپل اختیار

دی لسم ئی مملوکان، د دی لس وارو حقوق

په تفسیر د «احمدی» کښی دی ښکلی ای هوښیار

الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ
اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ۝

هغه کسان چه بخیلی کوی دوی او امر کوی (نورو) خلقو ته (هم) په بخیلی (شومتیا) سره او پتوی دوی هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له مهربانی خپلی او تیار کړی دی مونږ کافرانو ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هغه متکبر ځان منونکی سړی نه خوښوی چه بخیلی کوی او خپل مال او د الله جل جلاله ورکړی علم له خلقو ځنی پتوی او هیچا ته نفع نه رسوی او په قول او عمل سره نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی. او د دی کافرانو له پاره مونږ د ذلت عذاب تیار کړی دی. (فائده): دا آیت د یهودانو په نسبت نازل شوی دی چه د فی سبیل الله د خرڅ په صرفولو کښی هم پخپله بخیلی کوله او هم به ئی مسلمانان تری منع کول او د محمد صلی الله علیه وسلم اوصاف او د اسلام د حقانیت هغه آیتونه ئی چه په «تورات» کښی موجود وو، پتول نو مسلمانانو لره له دی نه احتراز او ځان ساتنه پکار ده!

وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ۝٣٨

او نه (خوشوی الله) هغه کسان چه صرفوی دوی مالونه خپل له پاره د ښوونې خلقو ته او نه لری ایمان په الله باندی او نه په ورځ آخری (د قیامت) باندی او هر څوک چه وی شیطان ده لره ملگری نو بد ملگری دی (دا شیطان)

تفسیر: او دا متکبران او ځان منونکی هغه کسان دی چه خپل مال نورو خلقو ته د ځان ښوولو له پاره صرفوی. یعنی د الله تعالیٰ له پاره له صرفولو څخه دی پخپله هم بخیلی کوی او نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی لیکن خلقو ته د ځان ورښوولو له پاره خپل مالونه صرفوی. دوی نه پر الله جل جلاله باندی ایمان لری او نه په قیامت باندی باور لری چه د حق تعالیٰ د رضاء حصول او د اخروی ثواب تحصیل د دوی مقصود وی. او د الله تعالیٰ په دربار کښی دا کار خوښ او مقبول دی چه هغو حقدارانو ته ورکړ شی چه د هغوی ذکر وشو او په ورکولو کښی ئی د الله تعالیٰ خوښی او د آخرت د ثواب توقع وی. له دی ځنی ښکاره شوه چه د الله تعالیٰ په لاره کښی همغسې چه بخل کول خراب کار دی، هم داسی ریاکاری او د خلقو د ښوولو له پاره مال لگول هم خراب کار دی او داسی کار همغه کسان کوی چه د دوی رفیق شیطان وی چه دوی پر هسی کارونو لمسوی او تیاروی ئی.

وَمَا ذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا

مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ۝٣٩

او څه نقصان به ؤ په دی کفارو (باندی) که ایمان راوړی وی دوی په الله او په ورځ آخره (د قیامت) باندی او صرف کړی وی دوی ځینی د هغه شی چه روزی کړی دی دوی لره الله او دی الله په (تولو اعمالو د) دوی باندی (هم) ښه عالم.

تفسیر: یعنی د کافرانو په دی کښی هیڅ نقصان نه ؤ که دوی د کفر په ځای پر الله تعالیٰ او د قیامت په ورځ باندی ایمان راوړی وی او د بخل او ریا په ځای ئی د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل مال صرفولی بلکه بیخی د دوی نفع وه. ضرر او زیان خو په دی کښی دی چه دوی ئی اوس غوره کوی او الله تعالیٰ ته معلوم دی چه دوی ئی په څه؟ او په کوم نیت کوی؟ د همغه

عوض به هغوی ته ورکاوه شی. په پخوانی آیت ﴿يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ﴾ کښی د مال نسبت د هغوی په لوری شوی و. اوس د ﴿وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ﴾ په فرمایلو کښی داسی یوه لطیفه اشاره ده چه هغو کسانو دغه مال د خپل ځان بللی په هر څه ئی چه زړه غواړی لگوی ئی دوی ته دا وړ (لائق) او مناسب و چه هغه مال ئی د الله تعالی مال گنلی او په هغه لاره کښی ئی لگولی چه د الله جل جلاله له حکمه سره سم وی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يُّضْعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٠﴾

بیشکه چه الله نه کوی ظلم په اندازی د یوی ذری او که وی دا (ذره) نیکی (نو) دوه چنده به کړی هغه (نیکی) او ورپه کړی (محسن ته الله تفضلاً) له زړه خپله ثواب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی الله تعالی د هیچا حق د یوی ذری په اندازه هم نه ضایع کوی. نو په دی کافرانو باندی چه عذاب مسلط کیږی، عین انصاف - او د دوی د بد عملی بدل دی. او که د یوی ذری په اندازه څوک نیکی ولری نو «اضعافاً مضاعفه - څو چنده» به د هغه اجر مومی. او پاک الله به له خپل لوری عظیم ثواب د انعام په طور هم ورعنایت کوی.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٣١﴾

نو څرنګه (حال) به وی په هغه وخت کښی چه راولو مونږ له هر یوه (پخوانی) امت څخه یو شاهد (د دوی له انبیاءو څخه) او راولو مونږ تا (ای محمده!) پر دغه (محمدي امت باندی) شاهد (احوال ویونکی).

تفسیر: یعنی د دی کافرانو به څرنګه بد حال وی کله چه مونږ له هر امت او هر قوم ځنی هسی شاهدان راولو چه د دوی د حالاتو بیان کوونکی او د دوی د واقعی معاملاتو ظاهر کوونکی دی. له دی نه مراد د هر امت نبی او د هر عهد صالح او معتبر خلق دی چه دوی به د قیامت په ورځ کښی د نافرمانو نافرمانی او د فرمان منونکو فرمان منل بیانوی او په ګردو (تولو) حالاتو

باندی به شاهی لولی نو ای محمده! صلی الله علیه وسلم تا به هم پر دوی یعنی ستاسی پر امت لکه د نورو انبیاء علیهم السلام په شان احوال ښوونکی او شاهی لوستونکی دروو. او داسی احتمال هم لری چه د «هو لا» اشاره د پخوانیو انبیاء علیهم السلام یا د پورته ذکر شویو کافرانو په لوری وی. که انبیاء علیهم السلام پر صداقت باندی هغه وخت شاهی لولی چه د دوی امتیان د دوی تکذیب کوی. که کفار تری مطلب شی نو مدعا به ئی داسی کیږی همغسی چه پخوانی انبیاء علیهم السلام به د خپلو امتونو د کفارو او د فساقو په فسق باندی شاهی لولی ته به هم ای محمده! صلی الله علیه وسلم د هغوی پر بدعملی باندی شاهد کیږی چه له دی شهادت څخه به د دوی خرابی او بدی لا ښه محققه کیږی.

يَوْمَ يَنْفُخُ الْبُوقُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصُوا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا

په دغه ورځ کښی به آرزو کوی هغه کسان چه کافران شوی وو او نافرمانی ئی کړی وه له رسوله دا چه کاش که همواره کړی شوی وی پر دوی باندی ځمکه او نه به پتوی دوی له الله څخه هیڅ خبره.

تفسیر: یعنی په همغه ورځ کښی چه له هر امت ځنی به د دوی د حالاتو بیان کوونکی ویللی شی، نو کافران او نافرمانان به داسی تمنا کوی چه کشکی مونږ له ځمکی سره برابر او په خاورو کښی گډ او بیخی فنا وی! او نن پیدا نه وی! چه له مونږ سره حساب او کتاب نه کیدی! دا خلق به هیڅ یوه خبره له الله تعالیٰ ځنی نه شی پتولی او د ذری ذری حساب به له دوی څخه اخیستل کیږی. د دی سورت له شروع څخه تر شپږو آیتونو د مخه پوری مسلمانانو ته د اقاربو او زوجینو او د نورو د حقوقو د تاکید او د دوی د حق تلفی او د بدنی او مالی نقصان نه رسولو ممانعت او معاصیو پر خرابی باندی د اطلاع ورکولو ذکر ؤ او د ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾ په وسیله ئی د اقاربو، یتیمانو، مسکینانو، همسایگانو او د نورو سره د احسان او ښه سلوک ارشاد وفرمایه. د هغه په آخر کښی له تکبره، بخل او له ریاء ځنی ویرول وکړل چه دا داسی عیبونه دی چه د نورو د حق د اداء کولو او له چا سره له ښه سلوک ځنی هم انسان ستنوی (واپس کوی) او د پیسو او د روپیو د ورکوونکو او له خلقو سره د ښه سلوک کوونکو په طبیعت کښی هر ورو (خامخا) راټلونکی هم دی. اوس د دی گړدو (تولو) حکمتونو په آخر کښی بیا مسلمانانو ته صریح خطاب فرمایي او مخصوصاً د لمانځه په نسبت ئی (چه له گړدو (تولو) عباداتو ځنی اولی، اعلیٰ او افضل دی او په شریعت کښی چه هومره د هغه اهتمام شوی او د هغه ارکان، شرایط، آداب او نور مفصل ښودلی شوی دی د نورو عباداتو په دی اندازه

سره اهتمام نه دی شوی) د دوه و خبرو تاکید ئی فرمایلی دی چه د لمانځه د متعلقه امورو جسم او روح دی. او پر نفس باندی ډیر اهم او شاق او درانه ښکاری (١): دا چه د نشی په حالت کښی لمانځه ته مه نژدی کیږئ! تر څو د هغو الفاظو په معانیو ښه وپوهیږئ چه ستاسی له خولو ځنی وځی.

(٢): د جنابت په حالت کښی هم له لمانځه ځنی لری اوسئ! تر هغه پوری چه ولامبی! او خپل ځانونه په غسل سره ښه پاک کړئ! ځکه چه په لمانځه کښی دوه امر مهم بالشان دی (یو): حضور او خشوع، (بل): طهارت او نظافت، او د لمانځه د متعلقه و امورو په منځ کښی هم دا دوه امره پر نفس اهم او شاق او درانده هم دی. نشه له خشوع او حضور څخه مخالف دی. جنابت له طهارت او نظافت سره منافی دی، بلکه څرنگه چه نشه د خوب او بیهوشی او نورو اودس ماتوونکو شیانو په شان د اوداسه ماتوونکی ده. نو ځکه له طهارت سره هم مخالفه ده، نو مطلب ئی داسی شو چه په پوره اهتمام سره لمونځ کوئ! او د هغه د ټولو ظاهری او باطنی امورو لحاظ په ښه شان سره وکړئ! که څه هم په نفس باندی سخته تمامیری نور په دی خاصه موقع کښی د دی خاص تاکید او تقیید د ارشاد له فرمایلو ځنی دوه نفعی هم معلومیږی (اول): څرنگه چه د پاسنیو ډیرو ذکر شویو احکامو ادا (لکه حقوق، معاملات، بدنی او مالی عبادات) او له بخل، ربا، تکبر او ځانمنی (لوی) ځنی ځان ژغورل (ساتل) پر نفس باندی سخت دی او اوریدونکو ته خلجان پیدا کوی، نو د دی خلجان او سختی علاج راښیی. یعنی که لمونځونه د هغو له ظاهری او باطنی شرائطو او آدابو سره سم اداء کړئ، نو د دی پاسنیو گړدو (ټولو) ذکر شویو اوامرو او نواهیو تعمیل پر تاسی باندی آسانیږی ځکه چه د لمانځه په برکت په گړدو (ټولو) اوامرو او عباداتو کښی سهولت او رغبت او له گړدو (ټولو) منهیاتو او معاصیو څخه نفرت پیدا کیږی، لکه چه په نورو آیتونو او احادیثو کښی مذکور دی او محققینو علماؤ هم تصریح فرمایلی ده.

(دوهم): احتمال لری کله چه تنبل او بی همته خلق دغه ټول تیر شوی احکام واورى نو د خپل ضعف او مجبوریت په تصور به په لمانځه کښی هم تنبلی او بی ذوقی ښکاره کړی چه شرائط او آداب ئی ډیر او په هر وخت کښی موجود دی. نو ځکه د لمانځه اهتمام مناسب شو. الحاصل هر هغه څوک چه د لمانځه په کولو کښی اهتمام او د هغه التزام کوی هغه ته به د نورو مالی او بدنی احکامو په تعمیل کښی هم آسانی ورپیښیږی. او هر هغه څوک چه په نورو احکامو کښی بی پروایی کوی له هغه څخه د لمانځه په کولو کښی هم قصور بعید نه دی. والله اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّى تَعْلَمُوا

مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه نژدی کیږئ تاسی لمانځه ته حال دا چه تاسی مست یئ (له نشی) تر هغه پوری چه پوه شی تاسی پر هغه شی چه (پی) وایی تاسی او نه په داسی حال که چه تاسی جنب اوسئ مگر په هغه حال کښی چه اوسی تیریدونکی د لاری تر هغه پوری چه تاسی غسل وکړئ!

تفسیر: په رومبنيو آیتونو کښی مسلمانانو ته خطاب و ﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾ الی آخرالایات او د هغو په پای (آخر) کښی ئی د کفارو مذمت هم بیان فرمایلی و چه له تیر شوو امورو څخه ئی مخالفت کاوه وروسته له هغه بیا مسلمانانو ته د لمانځه په نسبت ځینی خاص هدايات ورکوي او د دی هداياتو مناسبت له پخوانیو هداياتو سره دا دی چه پخوا له دی نه د کفارو او د کتابیانو دوه عیبونه په خاص ډول (طریقه) سره ذکر شول (١): په الله تعالی باندی ایمان نه راوړل.

(٢): خپل مال د الله تعالی په لار کښی نه لگول بلکه خلقو ته د ځان ورښوولو او د خپل عزت او پت څرگندولو له پاره ئی لگاوه او ښکاره ده چه د رومبني خرابی او عیب منشاء، خو د علم نقصان او د جهل غلبه ده، او د وروستنی خرابی علت نفسی غوښتنی، هوا، هوس او ځان منی ده چه له هغی څخه دا رښکاره شوه چه د گمراهی سببونه دوه دی (اول): جهل چه په هغه کښی د حق او باطل تمیز بیخی نشی کیدی.

(دوهم): نفسی غوښتنه او شهوت چه د هغو لامله (له وجی) د حق او باطل له تمیزه سره حق سره سم عمل نشی کولی ځکه چه له شهوت سره ملکی صفات ضعیف او بهیمی قواوی قوی کیږی. چه د هغو په اثر له پرښتو ځنی لریوالی او له شیاطینو سره نژدیوالی پیدا کیږی چه دا د گردو (تولو) زیانونو او خرابیو اساس او بنسټ (بنیاد) دی. نو اوس په دی مناسبت حق تعالی جل وعلی شانہ منع فرمایلی ده چه د نشی په حالت کښی دی مسلمانان لمونځونه نه کوئ! چه دا د جهل حالت دی. وروسته له هغه جنابت په حالت کښی ئی هم له لمانځه څخه ممانعت فرمایلی دی، چه دا وخت د پرښتو څخه د لریوالی او د شیاطینو د نژدیوالی وخت دی په حدیث کښی راغلی دی «چیری چه جنب وی هلته پرښتی نه ورځی.» والله اعلم.

اوس د دی آیت مطلب داسی شو ای ایماندارانو! کله چه تاسی ته د کفر او د ریاء خرابی معلومه شوه او د هغوی د اضدادو په حسن باندی په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیدئ، نو له هغو څخه د نشی او د جنابت په حالت کښی د لمونځ کولو په خرابی باندی هم په ښه شان وپوهیږئ! چه د هغی منشاء هم همغه شی دی چه د کفر او ریاء منشاء وه، نو ځکه د نشی په حالت کښی لمانځه ته نژدی کیدل نه دی په کار. خو تاسی ته په دی اندازه پوهه او هوښ درشی چه په هغو کلماتو باندی چه ستاسی له خولو څخه وځی وپوهیږئ.

او مه د جنابت په حالت کښی لمانځه ته نژدی کیږئ! تر څو چه ونه لامبیئ مگر د سفر په حالت

کښی چه د هغه حکم وروسته له دی څخه راځی.

(فائده): دا حکم په هغه وخت کښی ؤ چه مسکرات (نشی شیان) لا نه ؤ حرام شوی مگر د نشی په حالت کښی له لمونځ کولو څخه ممانعت کړی شوی ؤ په روایتونو کښی راغلی دی چه «په کومه میلستیا کښی اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم سره راتول شوی وو. څرنگه چه شراب څښل په هغه وخت کښی لا نه ؤ حرام شوی، نو ځکه دوی شراب څښلی وو. دلته د مابینام وخت راغی، نو گرد (تول) سره په همغه حالت کښی پر لمانځه باندی ودریدل. امام د ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ په سورت کښی د ﴿لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ﴾ په ځای د بی سدی (بی هشی) په حالت کښی «اعبد ما تعبدون» ولوست چه په هغه سره د هغه معنی بیخی غلطه او له حقیقته مخالفه شوه نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو. اوس که د خوب د زیاتوالی په وخت کښی یا د رنځوری له امله (وجی) چا ته د داسی بی سدی (بی هشی) کوم حالت پیدا شی. چه په خپلو خبرو باندی نه پوهیږی، چه څه وائی؟ نو په داسی حالت کښی د ده لمونځ کول ناروا دی. او هر کله چه په سد او هوښ راغی، نو ضرور دی د هغه فوت شوی لمانځه قضائی راوړی!

وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لِمَسْتُمُ النِّسَاءِ فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ

او که وی تاسی مریضان (رنځوران) یا په سفر باندی (په حالت د بی اودسی یا جنابت کښی) یا راشی یو له تاسی له بیدیا (له بولو) نه یا جماع وکړئ تاسی ښځو سره نو ونه مومئ تاسی اوبه (یا ئی نشئ استعمالولی) نو اراده وکړئ تاسی مخ د ځمکی (خاوری) پاکی ته نو مسحه وکړئ تاسی په مخونو خپلو او په (دواړو) لاسو خپلو (تر څنگلو پوری)

تفسیر: یعنی د جنابت په حالت کښی دی لمونځ نه کوئ! وروسته له غسل او لمبلو څخه دی اداء کړ شی! دا حکم هلته دی چه کوم عذر نه وی، که یو داسی عذر پېښ شی چه د اوبو استعمال د هغه لامله (له وجی) ممکن نه وی او تری معذور شی او د طهارت حصول ضروری وی نو په داسی وخت کښی تیمم وهل کافی دی. د اوبو د استعمال معذورت دری صورتونه لری (۱): ناروغی چه د اوبو استعمال ورته ضرر پېښوی.

(۲): چه سفر ئی په مخه کښی وی او دومره اوبه ورسره وی چه یواځی خپله گزاره پری کولی شی، او که اودس پری وکړی تنده به ورته ضرر ورسوی او اوبه له ده ځنی لری وی.

(٣): دا چه اوبه بیخی موجودی نه وی. د اوبو د نشتوالی په تقدیر ئی د طهارت د ضرورت دوه صورتونه ښودلی دی

(اول): له بولو او غائطو څخه وروسته د اوداسه د ضرورت په وخت کېږي.

(دوهم): له مجامعت ځنی وروسته د غسل او د لمبلو ضرورت په وخت کېږي.

(فائده): د تیمم صورت دا دی چه په پاچه ځمکه باندی دی دواړه لاسونه ووهی! بیا دی پر خپل ټول مخ باندی په ښه ډول (طریقه) سره مسحه کړی! بیا دی دواړه لاسونه پر ځمکه باندی ووهی! او دواړه لاسونه دی تر څنگلو پوری مسحه کړی! خاوره طاهره ده. او د ځینو شیانو له پاره د اوبو په شان پاکوونکی هم ده. مثلاً موزه، بوت، ماسی، چاره، هنداره او نور (هغه نجاست چه پر ځمکه باندی ولویږی او په خاوره تبدیل شی هغه هم د خاورې له متجانسیت څخه پاکېږی) او هم پر لاسو او مخ باندی د خاورې په مېلو سره د تذلل او عاجزی مراتب پوره کیږی. چه له گناهونو ځنی د معافی غوښتلو اعلیٰ صورت دی. کله چه خاوره ظاهری او باطنی دواړه قسمه نجاست لری کوی نو ځکه ئی د معذوریت په وخت کېږي د اوبو قائم مقام درولی ده. پرته (علاوه) له هغه سهولت او آسانی له مقتضاء څخه چه پر هغه باندی د تیمم حکم مېنی دی، بله وجه دا ده ښائی د اوبو قائم مقام داسی شی ودرولی شی چه له اوبو ځنی زیات سهل الوصول وی نو په ځمکه کېږي دا خاصیت ښکاره دی، ځکه چه خاوره هر چیری شته. معهذا خاوره د انسان اصل دی او خپل اصل ته په رجوع کولو سره له گناهونو او خرابیو څخه نجات مومی. کافران به هم آرزو کوی چه مونږ به په څه ډول (طریقه) سره بیا له خاورې سره گډ شو. لکه چه په ډومبی آیت کېږي مذکور دی

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٣٧﴾

بیشکه الله دی ښه عفو کوونکی (چه داسی سختی ئی را آسانه کړه) ښه مغفرت کوونکی (د تقصیراتو)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د ضرورت په وخت کېږي د تیمم اجازه راکړی ده. او خاوره ئی د اوبو قائم مقام درولی ده. ځکه چه هغه سهولت او معافی ورکوونکی او د بندگانو د خطاؤ معافوونکی ذات دی. او خپلو بندگانو نفع او هوسانی (آسانی) خوښوی. چه له دی ځنی دا هم ښکاره شوه، چه په لمانځه کېږي د نشی په حالت کېږي چه د یوه شی په ځای بل شی لوستلی شوی ؤ، هغه ئی هم معاف کړی دی، چه له هغه څخه دا خلجان پاتی نشو چه وروسته له دی نه دی په داسی حالت کېږي لمونځ نه کوی، مگر هغه غلطی چه پخوا له دی نه شوی ده ښائی د هغی په نسبت مؤاخذه وشي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أَوْتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ
وَيُرِيدُونَ أَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ ۖ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَى
بِاللَّهِ وَلِيًّا ۖ وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا ۝

آيا نه دی کتلی تا (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه ورکړی شوی ده
دوی ته څه برخه له کتابه چه پیری (اخلی) دوی ضلالت (گمراهی په عوض د
هدایت) او اراده لری دوی د دی چه ورکه کړئ تاسی (هم) لاره (د حق)
او الله ښه عالم دی په دښمنانو ستاسی (هم نو خبروی مو پری چه تری په
څنگ شی!) او کافی (بس) دی الله ولی (دوست حمایت کوونکی ستاسی) او
کافی (بس) دی الله مددگار (ستاسی).

تفسیر: په دی آیتونو کښی د یهودانو قبائح او د هغوی د مکر او فریب بیان دی. او یهودان په
خپل ضلالت او کفر باندی خبروی او هم نور خبروی چه له هغوی ځنی ځان وساتئ! لکه چه له
﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا﴾ څخه نیولی تر ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا
الصَّلَاةَ﴾ الایه - پوری د یهودیانو قبائح ذکر شوی دی، په منع کښی ئی د یوه خاص مناسبت
لامله (له وجی) په نشه او په جنابت کښی له لمونځ کولو څخه ممانعت فرمایلی دی بیا ئی د
یهودانو قبائحو ته دوام ورکړ. یهودانو ته له کتاب ځنی څه برخه ورکړی شوی ده، یعنی د هغه د
الفاظو د لوستلو برخه ورکړی شوی ده، او د عمل کولو برخه چه اصلی مقصود ده، نه ده
ورکړی شوی. او گمراهی پیری، (اخلی) یعنی د (آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم) له حالاتو
او اوصافو ځنی به ئی د دنیائی عزت او رشوت لامله (له وجی) خلق نه خبرول. او پتول ئی. او
عمداً به ئی تری انکار کاوه او غوښتل ئی چه مسلمانان هم له دین ځنی واړوی چه گمراهان شی.
او الله تعالی ته ای مسلمانانو! ستاسی دښمنان داسی ښه معلوم دی چه تاسی ته نه دی معلوم. نو
د الله تعالی په دی ارشاد باندی اطمینان ولرئ! او له دوی نه مو خپل ځانونه وژغورئ (محفوظ
کړی)! الله تعالی تاسی ته د نفعی رسولو او د زیان څخه د ساتلو له پاره کافی دی. نو ځکه له
دښمنانو ځنی هیڅ دول (طریقه) اندیښنی مه کوئ! او په دین باندی قائم اوسئ!

مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَ
يَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمِعْ غَيْرُ مَسْمِعٍ وَرَاعِنَا

لَيَّا بِالسِّنْتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ ط

عُيْنِي له هغو کسانو چه يهودان شوی دی اړوی دوی خبری (د شریعت او محمدی اوصاف) له عُایو د دی (خبرو) څخه او وائی دغه (یهودان) واوریدله مونږ (وینا ستا) او ونه مانه مونږ (حکم ستا) او (وائی یهودان) واوره (ته) په داسی حال کښی چه نه ئی اورولی شوی او (وائی یهودان لفظ د) راعنا په تاوولو د ژبو خپلو او په عیب ویلو سره په دین کښی؛

تفسیر: په یهودانو کښی داسی خلق هم دی، چه هغه «تورات» چه د الله تعالی له خوا نازل شوی دی له خپله عُایه اړوی او بدلوی ئی یعنی لفظی او معنوی تحریفونه پکښی کوی. ﴿وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا﴾ - او وایی وامو وریدله او ونه مانه مونږ) یعنی کله به چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یهودانو ته کوم حکم اوراوه، نو دوی به په ځواب کښی ویل وامو وریدله! یعنی ومو مانه خو ورو به ئی ویل چه مونږ نه دی منلی. یعنی یواځی مونږ په غوږ اوریدلی او په زړه مو هغه نه دی منلی.

﴿وَأَسْمَعْ غَيْرَ مُسْمِعٍ﴾ - او وایی یهودان واوره په داسی حال کښی چه نه ئی اورولی شوی) یعنی کله چه یهودان له محمد صلی الله علیه وسلم سره مخاطبه کوی، نو وایی «واوره! دروا دی نه وړول شی!» یعنی داسی خبری کوی، چه دوه معناگانې لری. که د یوی معنی په اعتبار دعا یا تعظیم وی نو د بلی معنی په لحاظ بنیرا او تحقیر هم کیدی شی. لکه چه دا خبره په ظاهره کښی د خیر دعا ده، مطلب دا چه «ته تل غالب او معزز اوسی، هیڅکله دی تاته کومه بده او مخالفه خبره وانه وړولی شی!» او په زړو کښی به ئی هسی نیت کاوه چه ته کون شی! (العیاذ بالله). ﴿وَرَاعِنَا﴾ - او وائی راعنا) یعنی کله چه یهودان د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی راتلل، «نو راعنا» به ئی هم ویل چه د هغه معناوی هم دوی دی. یوه ښه او بله خرابه چه د هغه بیان په اول جزء د البقرة په (١٠٤) آیت (١٣) رکوع کښی شوی دی. ښه معنی ئی دا ده چه «ته زمونږ رعایت وکړه! او د شفقت نظر پر مونږ وفرمایه! چه ستا پر مطلب باندی ښه وپوهیږو او د څه شی پوښتنه کول چه غواړو د هغه پوښتنه وکړی شو. او بده معنی ئی دا ده چه د یهودیانو په ژبه دا د تحقیر کلمه وه، یا به ئی په ژوولی ژبه سره «راعینا» ویل چه د هغه معنی «زمونږ شپون» دی او دا د هغوی شرارت ؤ، ځکه چه هغوی ډیر ښه پوهیدل چه حضرت موسی علیه السلام او نورو انبیاء علیهم السلام هم پسونه څر ته بیولی وو.

﴿لَيَّا بِالسِّنْتِهِمْ﴾ په تاوولو د ژبو خپلو... یعنی یهودانو به دا کلمی پخپلو خبرو کښی سره گډولی او په داسی یوه ډول (طریقه) سره به ئی ویلی چه د اوریدونکی فکر به ئی ښی معنی ته اړاوه او د هغو بدی معنی ته به له سره د چا ذهن نه منتقل کیده. او پخپلو زړونو کښی به ئی همغه خرابه معنی قصدوله او بیا به ئی پر ده باندی داسی عیب لگاوه، چه که دا سړی په رښتیا

سره نبی وی نو زمونږ په دی فریب (دروه) به هر ورو (خامخا) پوهیده، نو الله تعالی د دوی دا فریبونه مسلمانانو ته په ښه ډول (طریقه) سره څرگند کړل.

وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سُبْحَنَا وَأَطَعْنَا وَأَسْمَعُ وَأَنْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ
وَأَقْوَمَ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٣٩﴾

او که بیشکه دوی ویلی وی واوریده مونږ (وینا ستا) او ومانه (حکم ستا په بدل د «عصینا» کښی) او (که دوی ویلی وی) واوره (بی له «غیر مسمع» او نظر لره پر مونږه) په بدل د «راعنا» کښی نو خامخا به و خیر دوی ته او ډیره سمه (دا وینا) ولیکن لری کړی دی دوی الله (له خپله رحمته) په سبب د کفر د دوی پس نه راوړی ایمان (له دغو یهودانو مگر لږ خلق

تفسیر: حق تعالی د یهودانو د دغو دریو مذمومو اقوالو له بیان کولو څخه وروسته اوس د ملامتیا او د هدایت په ډول (طریقه)، ارشاد فرمائی چه که یهودانو د ﴿وَعَصَيْنَا﴾ په ځای ﴿وَأَطَعْنَا﴾ او د ﴿وَأَسْمَعُ غَيْرُ مَسْمِعٍ﴾ په عوض یوازی ﴿وَأَسْمَعُ﴾ او د ﴿وَرَاعِنَا﴾ په ځای ﴿وَأَنْظُرْنَا﴾ ویلی، نو دا به د دوی په حق کښی بهتر و، او دا خبره به په ځای او سمه وه. او هسی بیهودگی او شرارت ته به ځای نه و پاتی، چه له پاسنیو کلماتو څخه یهودانو په خپلو زړونو کښی بدی معناګانی اخیستلی. لیکن څرنګه چه الله تعالی دوی د خپل کفر په سبب له خپل رحمت او هدایت څخه بی برخي گرځولی دی، نو ځکه دوی په سمه لاره باندي نه راځی او په ګټورو (فائده مندو) خبرو باندي نه پوهیږی او ایمان نه راوړی مگر لږ خلق دی چه له دغو شرارتونو او خباثتونو څخه په څنګ او د الله جل جلاله له لعنت ځنی محفوظ پاتی دی لکه حضرت (عبد الله بن سلام) او د هغه نور ملګری رضی الله تعالی عنهم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آوَتْوا الْكِتَابَ آمَنُوا بِنُزُلِنَا مُصَدِّقًا لِّمَا
مَعَكُمْ مِنْ قَبْلُ أَنْ تَطِيسَ وُجُوهًا فَنُرْذَهَا عَلَىٰ آدْبَارِهَا
أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٤٠﴾

ای هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (ای کتابیانو!) ایمان راوړئ تاسی! په هغه (قرآن) چه نازل کړی دی مونږ حال دا چه تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب چه تاسی سره دی پخوا له هغه چه هوار کړو مونږ ډیر مخونه نو وگرځوو دا (هوار مخونه) په شاگانو د دوی یا پخوا له دی چه لعنت وکړو پر دوی لکه چه لعنت کړی وو مونږ په اصحابو (د ورځی) د شنبی او دی امر (حکم) د الله کیدونکی (خامخا).

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی یی د یهودانو ضلالت او د دوی د مختلفو قبایحو ذکر وفرمایه اوس هغوی ته د خطاب په ډول (طریقه) د ایمان او د قرآن د تصدیق حکم ورکاوه شی او وویرول شول چه له مخالفت څخه ځانونه وژغوری (وساتی). مطلب ئی دا دی چه «ای اهل د کتابو! ایمان راوړئ! په هغه «قرآن» چه احکام ئی له (تورات) سره موافق او د هغه مصدق دی. ایمان راوړئ! پخوا له هغه څخه چه مونږ ستاسی د مخ علامی یعنی سترگی پوزی او نور بدل کړو. مطلب دا چه که تاسی ایمان را نه وړئ، نو ستاسی څیری بدلوو او بیا ئی د شا په لوری اړوو. یعنی ستاسی مخ له چیت پیت کولو څخه وروسته د څت په لوری او ستاسی څت د مخ په لوری اړوو. (یاد ا چه) ایمان راوړئ پخوا له دی نه چه مونږ ډیر مخونه محوه کړو او د څتونو په شان یوه تخته ئی وگرځوو.» یا به د شنبی د ورځی د مسخ شویو خلقو په شان تاسی هم مسخ کړو او له تاسی ځنی به ځناوران جوړ کړو. د ﴿اصْحَابِ السَّبْتِ﴾ قصه د «الاعراف» په سورت کښی مذکوره ده.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٣٨﴾

بیشکه چه الله نه بښی دا چه شریک ونیولی شی له (الله سره او بښی هغه (گناه) چه ښکته وی له شرکه (لویه وی که وږه) هغه چاته چه اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او هر هغه څوک چه شریک ونیسی. له الله سره نو په تحقیق ویی ټول (په الله) دروغ لوی (او وئی کړه) گناه ډیره لویه.

تفسیر: یعنی مشرک ته له سره مغفرت نشته بلکه دوزخ ئی دائمی سزا ده. هو! له شرک ځنی ښکته چه کوم صغیره گناهونه دی یا کبیره. هغه گرد (ټول) د مغفرت وړ (لائق) دی الله تعالی د هر چا د مغفرت اراده چه وفرمائی د هغه صغیره او کبیره گناهونه سره له څه عذاب ورکولو

یا بی له عذاب ورکولو معافوی او دا د دی په لوری اشاره ده څرنگه چه یهودان په کفر او شرک کښی مبتلا دی، نو دوی دی د مغفرت توقع او هیله (امید) نه کوی!

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْكُونَ أَنْفُسَهُمْ بِلِلَّهِ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ قَتِيلًا ۝

آیا نه دی کتلی ته (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه پاکوی دوی ځانونه خپل (او په واقع کښی داسی نه دی) بلکه (خاص) الله پاکوی هغه څوک چه اراده وفرمائی (د پاکي ئی) او ظلم به ونه کړی شی پر دوی په اندازه د یوه نری تار (هم).

تفسیر: یعنی یهودان سره له دومره خرابیو بیا هم خپل ځانونه پاک او مقدس گڼی، تر دی چه خپل ځانونه «ابناء الله» او «احباؤ الله» هم بولی چه بیخی چتی (بیکاره) او لغوه خبره ده، بلکه د هر چا په نسبت چه الله تعالی اراده وفرمائی هغه مقدس او پاکیزه کوی او د یهودانو په تشه وینا سره هېڅ نه کیږی. د دغو متکبرانو په دله باندي به لږ ظلم هم نه کیږی یعنی دغه دله به د خپلو بدو عملونو له سببه په لوی عذاب اخته کیږی او په دوی باندي به هېڅکله په ناحقه سره عذاب نه واردیږی.

(فائده): یهودانو چه خوسی (سخی) ته عبادت کاوه او حضرت (عزیر علیه السلام) ته ئی د الله تعالی څوی ویل کله چه هغوی دا آیت ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ﴾ الآية - واوریده، نو ویی ویل چه «مونږ خو مشرکان نه یو بلکه د الله تعالی خاص بندگان او د انبیاءو ځامن یو او پیغمبری زمونږ میراث ده.» نو الله تعالی د دوی د دغی لویي او ځانمنی په مقابل کښی دا آیت نازل کړ. (فتیل هغی نری پردی ته وایی چه د تارونو په شان د خرماؤ د زړو په چاودونو کښی وی.)

أَنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَفَى بِهِ إِثْمًا مُبِينًا ۝

وگوره ای (محمده!) چه څرنگه تری دوی په الله باندي دروغ او (بس) دی دا (دروغ) گناه ښکاره.

تفسیر: یعنی څومره د تعجب خبره ده چه په الله تعالی باندي دا دول (طریقه) تهمتونه کوی. او د کفر او شرک له ارتکاب سره خپلو ځانونو ته د الله تعالی دوستان وایی او د الله تعالی په نزد

د مقبولیت مدعیان دی. او داسی سخت تهمت کول د دوی د صریح گنهکار کیدلو له پاره بیخی کافی دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أَوْتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ
وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ۝

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه ورکړی شوی ده دوی ته برخه له کتاب څخه ایمان راوړی دوی په بت او په شیطان او وایی دوی په حق د هغو کسانو کښی چه کافران شوی دی دا (کفار) ښه لاره موندونکی دی له هغو کسانو څخه چه مؤمنان دی له جهته د لاری.

تفسیر: په دی آیت کښی هم د یهودانو د شرارت او خباثت اظهار دی، خبره دا ده کله چه د یهودانو په زړونو کښی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم عداوت زیات شو، نو د (مکی معظمی د مشرکانو سره مله او د هغوی سره متفق شول او د مشرکانو د خوښی او د ضرورت له مخی ئی د بتانو تعظیم وکړ او ویی ویل چه «ستاسی دین د مسلمانانو له دین څخه بهتر دی» او د دی کار سبب یوازی حسد وه او غوښتل ئی چه د نبوت او دینی ریاست پرته (علاوه) له مونږ غځی بل چاته ولی ورکړی شوی دی؟ نو په دی مناسبت الله تعالیٰ په دوی باندی الزام آړوی او په دی آیتونو کښی هم دا خبری مذکوری دی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ ۖ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ۝

دا (حکم کوونکی په غوره والی د کفارو) هغه کسان دی چه لعنت کړی دی (په دوی باندی) الله او هر هغه څوک چه لعنت (پری) وکړی الله نو له سره نه مومی (ته) ده لره کوم مددگار (د عذاب دفع کوونکی).

تفسیر: یعنی دا خلق سره له دی چه اهل کتاب دی، د نفسانی اغراضو له سببه ئی د بتانو

تعظيم وکر او د کفر طریقه ئی د اسلامی طریقی څخه افضله ښکاره کړه، نو په دوی باندی د الله تعالیٰ لعنت دی او په هر چا باندی چه الله تعالیٰ لعنت وکړی د هغه حامی او مددگار په دنیا او آخرت کښی هیڅوک نشی کیدی، نو چه اوس دوی د خپلی مرستی (مدد) په طمع د مکي شریفی د مشرکانو سره موافقت کړی دی دا بیخی لغو او چتی (فضول) کار دی لکه چه په دنیا کښی یهودانو ډیر زیات ذلتونه وگالل (برداشت کړل)، په آخرت کښی به هم په سختو عذابونو اخته کیږی.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذَا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ۝٥٣

آیا شته یهودانو ته څه برخه له ملکه (له سلطنته؟ یعنی نشته! او که شی) نو په دغه وخت کښی به ورنه کړی دوی خلقو ته (په اندازه د) نقیر.

تفسیر: یهودانو داسی خیال کاوه چه نبوت او د دین سرداری زمونږ میراث دی. او یوازی مونږ د هغه لیاقت لرو، نو ځکه به ئی د عربی نبی صلی الله علیه وسلم د منلو او متابعت کولو څخه عار کاوه او یو له بل سره به ئی ویل بالآخر حکومت او باچاهی مونږ ته رسیږی که د څو ورځو له مخی دا مشرتوب نورو ته هم ورورسیږی هیڅ پروا نشته. نو په دی نسبت دا آیت نازل شو، چه مطلب ئی دا دی «آیا یهودانو ته په سلطنت کښی څه برخه شته؟ یعنی له سره دوی په سلطنت کښی څه برخه نه لری، که دوی ته سلطنت ورورسیږی نو خلقو لره د یوی ذری په اندازه هم فائده نه رسوی. یعنی دوی داسی بخیلان دی چه پخپله باچاهی کښی هم فقیرانو ته یوه ذره شی نه ورکوی. (حال دا چه له سلطنت سره عطاء سخا او ورکړه لازمه ده).

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ اتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ۝٥٤

بلکه آیا حسد کوی دغه (یهودان) خلقو سره (له محمد او اصحابو سره یی) پر هغه شی چه ورکړی دی هغو ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل، نو په تحقیق ورکړی دی مونږ اولادی د ابراهیم ته کتاب (تورات، زبور، انجیل) او حکمت (شرعی علوم، ژوری (اوچتی) خبری) او ورکړی دی مونږ دوی ته سلطنت ډیر لوی.

تفسیر: یعنی آیا که یهودان په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د دوی په اصحابو

باندی د الله تعالیٰ (د نصرت، عزت، عظمت، سیادت او د نورو) فضائلو او انعامونو له لیدلو
 څخه له ډیری رځی (کینی) او حسده مری، نو دا بیخی د دوی لیونتوب او ناپوهی ده ځکه چه
 مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته (چه اسحاق، اسمعیل، یعقوب، یوسف، موسی،
 داود، سلیمان، عیسی، محمد «صلی الله علیه وسلم» او نور انبیاء علیهم السلام دی) کتاب،
 علم، حکمت او عظیم سلطنت عنایت کړی دی، نو بیا یهودان د څه له مخی د محمد رسول الله
 صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نبوت او عزت باندی حسد او له دوی ځنی انکار کوی؟ ځکه
 چه اوس هم نبوت او عزت د ابراهیم علیه السلام په کورنی کښی دی.

فِيْنَهُمْ مِّنْ اٰمَنَ بِهِ وَمِنْهُمْ مَّنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيْرًا۝۵۵

نو ځینی له دغو یهودانو هغه دی چه ایمان ئی راوړی په محمد او ځینی له
 دغو (یهودانو) هغه دی چه څنگ ئی کړی دی. له محمد څخه او بس دی
 دوزخ (د کفارو د عذاب دپاره) ځویښ وهونکی.

تفسیر: یعنی د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته الله تعالیٰ تل تر تله لوی ورکړی ده. او
 حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم له همغی کورنی څخه دی، نو که څوک بی سبه یوازی د
 رځی (کینی) او حسد لامله (له وجی) محمد صلی الله علیه وسلم نه منی، نو د هغه د سوځولو له
 پاره د دوزخ لمبی وهونکی اور بس او کافی دی.

اِنَّ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا بِاٰیٰتِنَا سَوْفَ نُصْلِيْهُمْ نَارًاۙ

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی په آیتونو زمونږ ژر به
 ننباسو مونږ دوی اور ته (چه پکښی سوځولی شی)

تفسیر: په پخوانی آیت کښی د مؤمنانو او کافرانو ذکر ؤ اوس د مطلق مؤمن او د کافر د جزا
 او سزا ذکر د کلیی قاعدی په ډول (طریقه) کیږی، چه د ایمان په لوری ښه ترغیب او له کفر
 څخه بیخی ترهیب وشي.

كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُوْدُهُمْ بِبَٰلٍ لَّهُمْ جُلُوْدٌ اٰخَرًا لَّيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ اِلَّا اَنْۢ يَّغْثُوْا فِيْهَا الْعَذَابَۙ

هر کله چه پاڅه شی (وسوځیږی) پوستکی د دوی (په اور کښی نو) بدلوو
 مونږ دوی ته پوستکی غیر له هغو، له پاره د دی چه وڅکی دوی (تل تر تله

نوی نوی عذاب؛

تفسیر: یعنی د کافرانو په عذاب کښی د نقصان او کمی د نه راتللو له سببه، د دوی د پوستکی له سوځیدلو څخه وروسته، دوی ته بل پوستکی ورآغوندو او د هغه په عوض ئی ورشین کوو. مطلب دا چه کافران به تل تر تله او یو شان په عذابونو کښی آخته او مبتلا وی.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ٥٦

بیشکه چه الله دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی بیشکه الله تعالی دیر زبردست او غالب دی. د کافرانو په هسی سزا ورکولو کښی الله تعالی جل جلاله ته هیڅ کومه سختی نشته. او د حکمت خاوند دی چه کافرانو ته د خپل حکمت سره سمه دا سزا ورکوی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا أَلَمْ يَكُنْ فِيهَا آزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا ظِلْلٌ ٥٧

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) زر به ننه باسو مونږ دوی په (هغو) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو) د دوی ویالی همیشه وی به دوی په دغو (جنتونو) کښی تل (بی انتها بلا انقطاع) وی به دوی ته په دی جنتونو کښی ښځی پاکي کړی شوی (له ټولو ناپاکيو څخه) او ننه به باسو مونږ دوی په گڼو سیورو (په دائمی نعمت او راحت).

تفسیر: یعنی مؤمنان به تل تر تله په جنت کښی اوسیږی. او دوی ته به هسی ښایسته ښځی ور په برخه کیږی چه له حیض، نفاس او له نورو دنیوی ککرتیاو څنی به بیخی پاکي، صافی او ستره وی. دوی به په دیرو گڼو سیورو کښی داخل کړو چه د لمر له تودوخی او نورو څنی به بیخی محفوظ وی.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ

بیشکه الله امر کوی په تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه وسپارئ تاسی امانتونه اهل د اماناتو ته او کله چه حکم کوئ تاسی (ای قاضیانو! ای حاکمانو!) په منع د خلقو کښی نو (امر کوی الله چه) حکم وکړئ په انصاف سره!

تفسیر: په یهودانو کښی دا عادت ؤ چه په امانتونو کښی به ئی خیانت کاوه او د خصوماتو په فیصلو کښی به ئی رشوتونه اخیستل او په نورو اسبابونو سره به ئی د یوه پلو خاطر، لحاظ، رعایت کاوه او د حق په خلاف به ئی حکمونه کول. نو ځکه مسلمانان له هسی چارو څنی ممنوع گرځولی شوی دی منقول دی چه د مکي شریفی د فتحی په ورځ رسول الله مبارک اراده درلوده (لرله) چه (بیت الله) شریف ته دننه ننوځی د کعبی شریفی کلی (چابی) (مفتاح) ساتونکی حضرت عثمان بن طلحة رضی الله تعالی عنه د کعبی شریفی د کلی (چابی) له ورکولو څخه انکار وکړ، نو (حضرت علی کرم الله وجهه) د ده له لاسه کلی (چابی) په زوره واخیستله او ور ئی پرانیت کله چه د الله تعالی جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلم د کعبی شریفی نه د باندی ووتلو حضرت عباس رضی الله تعالی عنه وغوښتل چه دا د (بیت الله شریف) کلی (چابی) دی ماته راکړه شی! دلته دا آیت نازل شو او کلی (چابی) بیرته همغه عثمان بن طلحة رضی الله تعالی عنه ته وروسپارله شوه (او تر نن ورځی پوری هغه کلی (چابی) همگی کورنی سره پاتی ده. عثمان بن طلحة رضی الله تعالی عنه به تل ویل، که زه پوهیدی چه رسول الله «صلی الله علیه وسلم» کلی (چابی) غواړی، نو کلی (چابی) به می تری منع کړی نه وی!).

إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَبِيحًا بَصِيرًا

بیشکه الله ښه شی چه پند درکوی تاسی ته په هغه سره (چه د امانتونو اداء او په عدل سره حکم کول دی) بیشکه چه الله دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالی چه تاسی ته د امانتونو په اداء او عدل سره حکم فرمایي، دغه تاسی ته بیخی مفید دی. او الله تعالی ته ستاسی پت او ښکاره او اوسنی او راتلونکی خبری ښی معلومی دی، نو که اوس چیری تاسی ته د امانت اداء کول یا عدل مفید معلوم نشی، نو د الهی حکم په

مقابل کښی، به هغه څه اعتبار ونه لری.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومنئ تاسی د الله! او حکم ومنئ تاسی د رسول (د الله) او (حکم ومنئ) د خاوندانو د حکم له تاسی (مسلمانانو یعنی حاکمانو او مشرانو!)

تفسیر: په پخوانی آیت کښی یی قاضیانو او حاکمانو ته د عدل حکم وفرمایه اوس نورو ته د حاکمانو او قاضیانو د حکم په متابعت کولو سره حکم ورکاوه کیږی چه له دی څخه دا رابښکاری چه د حکامو او قاضیانو حکم منل به هلته واجبیږی چه دوی د حق اطاعت وکړی. (فائده): د اسلامی باچا او د ده د وزیرانو، حاکمانو، قاضیانو، لښکری مشرانو او د نورو واکدارانو حکم منل ضرور دی، تر څو چه دوی د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احکامو څخه مخالف کوم حکم ونه کړی، که د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صریحو احکامو په خلاف کوم حکم ورکړی، نو د دغه حکم منل له سره نه دی په کار!

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

نو بیا که جگړه وکړه تاسی په یوه شی کښی نو وگرځوئ تاسی دا (کار) طرف د الله ته (د الله کتاب ته). او رسول ته (د رسول الله حدیث ته) که یی تاسی چه (په اخلاص سره) ایمان لرئ تاسی په الله او په ورځی آخری (قیامت) باندي؛

تفسیر: یعنی که د تاسی او د اولوالامر په منع کښی کوم اختلاف پېښ شی، چه د حاکم دا حکم د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ نو د الله جل جلاله کتاب او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنتو ته رجوع وکړئ! او د هغو له مخی د دی خبری فیصله وکړئ! چه ایا هغه حکم فی الحقیقت د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ او هره هغه خبره چه محققه شی، نو ښایی چه هغه بالاتفاق مسلمه او معموله وگنئ!، او ښایی چه اختلاف له منځه ورک کړئ! که تاسی په الله تعالیٰ او د قیامت په ورځ باندي له زړه ایمان لرئ نو خامخا به د اختلاف په صورت کښی د الله تعالیٰ

او د رسول الله مبارک د حکم په لوری رجوع وکړئ! او د کتاب الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنت د حکم له مخالفت ځنی به هر ورو (خامخا) ویریږئ! چه له دی ځنی دا حکم راڅرگند شو، هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ او د رسول الله مبارک له حکم څخه تښتی، مسلمان به نه وی نو ځکه که د دوو مسلمانانو په منځ کښی کومه جگړه پېښه شی او یو د دوی هغه بل ته ووائی راځه چه شریعت ته لار شو، او دا بل ووائی چه زه شریعت نه پیژنم (نستغفرالله) یا زه (نعوذ بالله) له شریعت سره څه کار نه لرم. نو هغه ته مونږ په یقین سره کافر ویلی شو.

ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ۝

دغه (رجوع الله او رسول الله ته) خیر (دیر غوره دی تاسی ته له ناقصه فکر ستاسی) او دا (رجوع) دیر غوره ده د عاقبت له جهت.

تفسیر: یعنی خپل منازعات او اختلافات الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راجع کول، او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم منل مفید دی له دی نه چه پخپلو منځونو کښی سره جگړی او شخړی (جنگونه) وکړئ!، یا له خپلی رایی سره سم کومه فیصله صادره کړئ، ځکه چه د شریعت په لوری د رجوع کولو انجام بهتر دی.

الْمُتَرَاتِلِينَ الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ۝

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه (ظاهری) دعوی کوی دوی چه بیشکه دوی ایمان راوړی دی په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته (ای محمده!) او په هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تانه (ای محمده!) اراده لری دوی چه وروړی (خصومت خپل) په طرف د شیطان (کعب

بن اشرف) او په تحقیق حکم کړی شوی دی دوی ته چه کافر دی شی دوی په ده سره (وویی نه منی) او اراده لری شیطان دا چه گمراه کړی دوی په گمراهی لری سره (له حقه).

تفسیر: یهودان د خصوماتو په فیصله کولو کښی له رشوت او مراعات سره عادی شوی وو. ځکه هغه کسان چه دروغجن، منافقان او خائنان به وو، نو دوی به خپلی دعوی او جگړی یهودی عالمانو ته وړلی او یهودیان به ئی غوره کول چه هغوی به د دوی رعایت او خاطر کاوه نو داسی خلق تاسی ته ای محمده! صلی الله علیه وسلم د خپلی معاملی راوړل. نه خوشوی، ځکه چه تاسی د حقانیت رعایت کوئ! او د بل هیچا رعایت له سره نه کوئ! په (مدینی منوری) کښی د یوه یهودی او د یوه منافق په منځ کښی (چه له ورايه د مسلمان په شان ښکاریده) په کومه خبره باندی جگړه پېښه شوه. یهودی چه په رښتیا ؤ، ویی ویل «راشه! چه محمد ته لار شوا» منافق چه په ناحقه ؤ ویی ویل «راځه! چه (کعب بن اشرف) ته لار شوا» چه د یهودانو عالم او مشر ؤ بالاخر دوی دواړه د رسول الله مبارک په حضور کښی حاضر شول. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جگړی د پېښی له اوریدلو څخه وروسته د یهودی حق ثابت کړ. کله چه دوی دواړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د باندی ووتل منافق وویل «راځه! چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه ته ولاړ شوا، هره فیصله چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه وکړه هغه به سره ومنوا او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په فیصله راضی نشو او قناعت ئی ونه کړ. اغلباً ده به هسی گنلی وی چه څرنګه زه د اسلام مدعی یم. نو خامخا به حضرت عمر رضی الله تعالی عنه د دی یهودی په مقابل کښی زما رعایت کوی، نو حضرت عمر رضی الله تعالی عنه ته ولاړل چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په حکم به ئی د (مدینی منوری) فیصلی صادرولی، کله چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه دغه جگړه واوریده او د یهودی له بیان ځنی ورښکاره شوه چه دا جگړه د رسول الله مبارک حضور ته هم رسیدلی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغی قضیې په نسبت خپله فیصله هم صادره کړی ده او د حضرت نبوی له فیصلی سره سم په دغه جگړه کښی هغه یهودی رښتینی او غالب پیژندل شوی دی. نو حضرت عمر رضی الله تعالی عنه دغه منافق وواژه او ویی فرمایل «څوک چه د داسی یو حقانی قاضی فیصله ونه منی، نو د هغه فیصله دی په دی ډول (طریقه) سره وکړه شی!» د دی منافق مقتول وارث د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی راغی او په حضرت عمر رضی الله تعالی عنه باندی ئی د قتل دعوی دائره کړه او قسمونه ئی یاد کړل. چه دی حضرت عمر رضی الله تعالی عنه ته د دی لامله (له وجی) تللی ؤ چه ښایی هغه په دی معامله کښی د دوی په منځ کښی روغه او صلح وکړی. او داسی نه و چه هغه د رسول الله مبارک له فیصلی ځنی انکار او غاړه غړولی وه. نو دلته دا آیتونه نازل شول او په دی آیتونو کښی اصل حقیقت ښکاره کړی شو. او د حضرت عمر رضی الله تعالی عنه لقب «فاروق» وټاکل (مقرر) شو.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ۝٧١

او کله چه وویل شی دی (منافقانو) ته راځئ! طرف د (حکم د) هغه (کتاب) ته چه نازل کړی (رالیولی) دی. الله (یعنی قرآن ته) او طرف د (حکم د) رسول (د ده) ته (د جگړی د فیصلی له پاره) نو گوری به ته منافقان چه گرځی به له تا (له ډیری دښمنی) په گرځیدلو سره.

تفسیر: یعنی که په کومه جگړه کې منافقانو ته وویل شی چه «د هغه حکم په لوری راشئ! چه د الله تعالی له لوری نازل شوی دی او د هغه د رسول په مخ کې خپلی جگړی وړاندی کړئ!» کله چه دوی ظاهراً د اسلام مدعیان دی. نو ځکه په صاف ډول (طریقه) سره انکار نشی کولی، مگر ستاسی په حضور کې د راتللو او د الله جل جلاله د حکم له منلو څخه ځانونه ژغوری (بج کوی) او بیرته ستنیږی (واپس کیږی)، او غواری چه په کوم چل او فریب سره ځان تری گوښه (بیل) کړی. او له رسول الله مبارک څخه پرته (علاوه) بل کوم ځای ته چه د دوی زړونه ئی غواری لار شی او هلته خپلی جگړی فیصله کړی.

فَلَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا بَلَدْنَا بَدَلْنَا ۚ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا أَحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ۝٧٢

نو څه به وی (حال د دوی) کله چه ورسیږی دوی ته کوم مصیبت (د منافق د وژلو غم) په سبب د هغو (گناهونو) چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (چه د رسول الله د حکم نه منل دی) بیابه راشی دوی تاته (ای محمده!) چه قسمونه به خوری په الله چه اراده نه وه کړی مونږ (عمر ته په ورتلو) مگر د ښیگنی (اصلاح) او موافقت (د جگړه کوونکو - نه مخالفت ستا)

تفسیر: یعنی دا گردی (تولی) خبری خو وشوی مگر دا منافقان به هلته څه وکړی چه دوی ته د دوی د اعمالو په بدل کې عذاب ورورسیږی. یعنی د خصوماتو په فیصلو کې ستاسی په حضور کې له راتلو څخه ویریږی او بیرته ځان کوی او کله چه پر دوی باندی عذاب نازل شی نو هلته به دا منافقان څه وکړی شی پرته (علاوه) له دی چه د رسول الله مبارک په خدمت کې راشی او

قسمونه و خوری چه مونږ د حضرت عمر رضی الله تعالی عنه خدمت ته یوازی د دی مقصد له پاره تللی وو، چه بنائی هغه زمونږ په منځ کښی صلحه (روغه) وکړی او زمونږ مقصود له سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ارشاد ځنی ځان ژغورل (ساتل) یا غاړه غړول او اعراض نه و.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ
وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿١٣﴾

دغه (منافقان) هغه کسان دی چه معلوم دی الله ته هغه شی (هم) چه په زړونو د دوی کښی دی نو څنگ (تغافل) وکړه! له دوی څخه (او ناحقه معاذیر (عذرونه) ئی مه منه!) او پند ورکړه دوی ته او ووايه (ای محمده!) دوی ته په حق د نفسونو د دوی کښی خبره بلیغه (تاثیرناکه).

تفسیر: په دی آیت کښی حق تعالی د دوی د قسم او د پخوانی معذرت تکذیب وفرمایه چه منافقین هره خبره چه جوړوی هغه دی جوړه کړی الله تعالی ته د دوی د زړونو خبری ښی ښکاره دی. یعنی د دوی نفاق او دروغ او نوری پلمی (تدبیرونه) ډیری ښی ورته معلومی دی. نو اوس د الله تعالی پر حکم باندی اکتفاء او د منافقانو له خبرو ځنی تغافل وفرمایه! او د دوی په خبرو باندی هیڅ غور مه ږده! مگر دوی ته په پند ورکولو او د خبرو په ورښوولو کښی هیڅ تفصیر مه فرمایه! او د دوی له هدایت څخه مه ناامیده او مه مایوس کیږه!.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ
إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ
لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ﴿١٤﴾

او نه دی لیږلی مونږ هیڅ رسول مگر (لیږلی مو دی) د دی له پاره چه حکم ومانه شی د ده په اذن (حکم فرمائلو) د الله سره او که بیشکه دغه (منافقان) کله چه ظلم وکړی دوی پر ځانونو خپلو (په منلو د حکم ستا) راغلی وی تاته پس مغفرت غوښتی وی دوی له الله او مغفرت غوښتی وی دوی ته رسول (د الله هم) نو خامخا به موندلی و دوی الله ښه قبلوونکی د توبی

دیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله هر هغه رسول چه د خپلو بندگانو په لوری لیږي، نو په دی غرض ئی لیږي، چه د الله جل جلاله له حکم سره سم گرد (تول) بندگان د هغه خبری ومني نو دا ضروری وه چه دی خلقو هم د رسول الله مبارک ارشاد د زړه له کومی، بی تأمله لا له پخوا څخه منلی وی او که له گناه او خرابی کولو څخه وروسته هم وینن او متنبه شوی وی او له الله تعالیٰ غنی ئی معافی غوښتی وی او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د دوی له پاره د معافی دعا کړی وی نو الله تعالیٰ به د دوی توبه قبوله کړی وی مگر دوی داسی خراب کار وکړ، چه اول ئی د (رسول الله) له حکم غنی چه عیناً د الله تعالیٰ حکم ؤ، غاړه وغړوله، نو کله چه د هغه ویاړ پر دوی باندي ولوید، بیا هم متنبه او تائب نشول، بلکه د دروغو په قسمونوئی لاسونه پوری کړل، او په بی‌ځایه تاویل‌تویسی ولوېدل، نو د داسی کسانو مغفرت به په څه ډول (طریقه) سره وشي؟

فَلَا وَرَيْكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِي مَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ١٥

پس قسم دی په رب ستا چه نه مؤمنان کیږی دوی تر هغه پوری چه حکم (منصف) کړی دوی تاپه هغه جگړه کښی چه پېښه شوی ده په منځ د دوی کښی بیا ونه مومی دوی په نفسونو (زړونو) خپلو کښی خپګان (تنګی - ناراضی) له هغه شی چه حکم (فیصله) کړی وه تا او (وی) منی دوی په منلو سره «بی له جګړی په خوښی سره».

تفسیر: یعنی منافقان څومره بیهوده خیاله دی؟ او څومره خوشی چتی (بیکاره) پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړوی؟ دوی دی ښه وپوهیږی چه مونږ په خپل ذات قسم کړی چه ای رسوله! تر څو چه دوی پخپلو وړوکو او لویو مالی او جانی جګړو او خصوماتو کښی تا منصف او حاکم ونه ګڼی. او ستاسی له فیصلو او حکمونو څخه د دوی په زړونو کښی هیڅ یو قسم خپګان او تنګی او ناخوښی رانه شی. او ستاسی هر حکم په خوښی سره ونه منی او له زړه ئی قبول نه کړی. ظاهراً او باطناً تاته غاړه کیږدی تر هغه پوری دوی ته ایمان له سره په برخه کیدی نشی. اوس هر هغه شی چه کوئ ښائی چه په ښه فکر او پوهی سره ئی وکړئ!.

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ
 مَا فَعَلُوا إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ
 خَيْرٌ لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيثًا ۖ وَإِذْ آتَيْنَاهُمْ مِنَ لَدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ۖ
 وَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ۖ

او که په تحقیق مونږ فرض کړی وی پر دغو (مدعیانو د ایمان) دا چه مړه
 کړئ تاسی ځانونه خپل! یا ووځئ تاسی له کورونو! خپلو! (لکه چه بنی
 اسرائیلو ځانونه وژلی او وتلی وو) نو نه به و کړی دوی هغه (قتل او جلا
 جدا) مگر لږو کسانو له دوی نه او که په تحقیق دوی کړی وی هغه چه پند
 ورکاوه شی دوی ته په هغه سره نو خامخا به و دا کار خیر (دیر غوره)
 دوی ته او دیر به کلک و له جهته د محکموالی (د ایمان)، او په دغه وخت
 کښی به خامخا ورکړی و مونږ دوی ته (خاص) له خپله درباره اجر (ثواب)
 دیر لوی «جنت او نور» او خامخا به برابر کړی (بیولی) و مونږ دوی لاری
 سمی ته (او رسیدل به خپل مقصود ته).

تفسیر: یعنی څرنګه چه د گردو (تولو) ارواحو او اجسامو مالک الله تعالی دی، نو ځکه د ده د
 حکم په مقابل کښی هیچا لره نه ښائی چه خپل ځان وسپموی (منع کړی) که الله (جل وعلی
 شانه) دی خلقو ته د خپلو ځانونو د وژلو امر یا یی، د وطن د جلا (جدا) کیدلو حکم ورکړی
 وی لکه چه په بنی اسرائیلو باندی ئی حکم فرمایلی و، نو دا حکم به پرته (علاوه) له څو تنو
 صادقو ایمان لرونکو نورو په ځای نه راږد نو دا منافقان د داسی حکمونو تعمیل کله کولی شی.
 اوس دوی وپوهوه! کوم حکم چه مونږ د دوی په نسبت ورکړی دی، هغه یواځی د دوی د پند او
 خیر غوښتلو له پاره دی. نه د ځان د هلاکولو حکم دوی ته ورکړی شوی دی. او نه له وطن ځنی
 د جلا (جدا) کیدلو. که دوی په دی سهل او آسانه حکمونو باندی تګ وکړی، نو نفاق به
 بیخی ورک شی او دوی به خالص مسلمانان شی، مگر افسوس چه دوی نه پوهیږی او موجوده
 حالت غنیمت نه ګڼی، چه په لږ اخلاص او ښه عمل سره دوی ته د دین او دنیا ښیګڼی (فائده)
 ور په برخه کیږی.

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ۖ

او هر شوک چه حکم و منی د الله او د رسول (د الله) نو دغه کسان به له هغو سره وی (په جنت کښی) چه انعام کړی دی الله پر دوی باندی چه انبیاء دی او صدیقان دی او شهیدان دی او صالحان دی، او ښه دی دغه کسان له جهته د رفاقته (چه ښه ملگری دی).

تفسیر: «نبي» هغه دی چه د الله جل جلاله «وحی» پری راځی. یعنی پرېسته ظاهراً د پاک الله پیغام ورته وائی. «صدیق» هغه دی چه هغه پیغام او احکام چه د الله تعالیٰ له لوری رسولانو ته راځی، د ده زړه پخپله په هغه باندی شهادت ورکړی او بی له دلیل د هغه تصدیق وکړی. «شهید» هغه دی چه د الله تعالیٰ او انبیاءو علیهم السلام په احکامو خپل ځان په شهادت ورسوی او تل ورته حاضر وی.

«صالح» او نیک بخت هغه دی چه د هغه طبیعت یواځی پر نیکی پیدا شوی وی او له خرابو خبرو ځنی ئی خپل نفس او بدن اصلاح او صفا کړی وی. مطلب دا چه دا څلور واړه یاد شوی قسمونه د امت له نورو افرادو ځنی افضل دی، ځکه چه د دوی گړد (تول) اقوال، افعال او احوال له شرعی سره موافق دی او پرته (علاوه) له دوی ځنی نور مسلمانان که څه هم له دوی سره په درجه کښی برابر نه دی، خو که د الله تعالیٰ او د پاک رسول په امر منلو کښی مشغول وی نو دا کسان هم د هم دوی په ذیل کښی راځی. او د دی حضراتو رفاقت د دیری ښیگنې (فائدی) او د فضیلت خبره ده او هیڅوک دی هغه حقیر ونه گڼی.

(فائده): په دی آیت کښی دی ته اشاره ده هغه منافقین چه د هغوی ذکر شوی یا کبیری له دی رفاقت او معیت څخه بی برخی دی.

ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عِلْمًا ۚ

دا (ملگرتیا) فضل (احسان، رحمت) دی له «جانبه د» الله نه او کافی دی الله ښه پوه (په ټولو نیتونو او عملونو هم).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ او د پاک رسول حکم منونکو ته د انبیاءو علیهم السلام او صدیقانو

رضی الله تعالیٰ عنهم او شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم رفاقت میسر کیدل د الله تعالیٰ لوی انعام او د ده محض فضل دی. او د دوی د اطاعت په عوض کښی نه دی. نو له هغه ځنی منافقان بیخی محروم دی. او الله کافی دی. ښه پوهیدونکی او ښه خبر لرونکی چه د هر مخلص او منافق احوال او د هر مطیع طاعت او د ده د طاعت اصلی استحقاق او د فضل مقدار مفصلاً ورمعلوم دی، نو اوس دی هیچا ته د دی امورو د تفاصیلو له امله (وجی) د الله جل جلاله د وعدی په پوره کیدلو کښی څه اندیښنه او خلجان پیدا نشی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اخذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوْ وَافِرُوا جَمِيعًا ۝٤١

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) واخلئ تاسی وسلی خپلی (یا ځان له کفارو وساتئ! او ورته هوښیار وئئ!) بیا ووځئ تاسی (غزا ته) دلی دلی (جلا جلا (جداجدا) فوځ) یا ووځئ تاسی گرد (تول) سره یو ځای.

تفسیر: دلته د «جهاد» ذکر شروع کیږی. په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ هر هغه څوک چه د الله جل جلاله او د ده د رسول احکام ومنی، نو ده نه به د انبیاء علیهم السلام صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم د رفاقت انعام ورسیدوی. څرنگه چه د الله تعالیٰ په احکامو کښی د «جهاد» حکم شاق او دیر سخت او دروند دی په تیره بیا د هغو منافقینو له پاره چه ذکر ئی له پاسه راهیسی دوام لری نو ځکه ئی د «جهاد» حکم صادر کړ څو هر څوک د حضرات انبیاء علیهم السلام، صدیقانو رضی الله تعالیٰ عنهم، شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم د ملگرتوب او معیت خوشی چتی (بیکاره) امید او هیله ونه کړی. منقول دی چه د اسلام په شروع کښی دیرو ضعیف الاسلام کسانو هم اسلامی دعوت منلی ؤ خو کله چه «جهاد» فرض شو نو ځینی کسان متزلزل او وارخطا او ځینی له کفارو سره ملگری شول او د رسول الله مبارک په مخالفت ئی بنا وکړه. نو دا آیت نازل شو. مطلب ئی داسی دی چه «ای مسلمانانو! د منافقانو کیفیت خو تاسی ته لا له پخوا څخه معلوم شوی دی او ستاسی خیر په دی کښی دی چی تاسی د خپلو ځانونو هر قسم مدافعه وکړی او له باخبری او احتیاط ځنی کار واخلئ! اعم له دی چه دا کار د وسلی په قوت سره وی. که د تدبیر یا د عقل او سامان په وسیله. او د دښمنانو د مقابلی له پاره له کوره د باندی ووځئ! په متفرق صورت، یا د جمیعت په ډول (طریقه)، څنگه چه موقع وی.

وَإِنْ مِنْكُمْ لَمَنْ لَّيْطِئَنَّ

او بیشکه عُینِی له تاسی خامخا هغه شوک دی چه هر و مرو (خامخا) تاخیر به کوی (په تلوو کښی غزا ته)

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! ستاسی په جمعیت کښی عُینِی هغسی کسان هم ننوتلی دی چه د «جهاد» په تلوو کښی عُند (دیل) کوی او بیرته تری پاتی کیږی، او د الله جل جلاله د حکم تعمیل نه کوی، بلکه دنیوی منافعو ته ئی سترگی نیولی دی او له دوی څخه مراد منافقان دی لکه (عبدالله بن ابی) او د هغه ملگری چه دی خلقو په ښکاره سره اسلام منلی ؤ مگر د دوی مقصود له دی خبرو څخه فقط دنیوی منافع وو او د الله تعالی له امر منلو سره ئی هیڅ ارتباط او علاقه نه وه.

فَإِنْ أَصَابَكُمْ مُصِيبَةٌ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ۝٤٢

نو که ورسپړی تاسی ته کوم مصیبت (لکه قتل یا هزیمت) نو وایی دا (متخلف منافق) په تحقیق انعام (فضل، احسان) کړی دی الله پر ما باندی ځکه چه نه وم (زه) له دوی سره حاضر (په جهاد کښی).

تفسیر: پخوا تیر شو چه منافقانو به «د جهاد» د تلوو په وخت کښی عُند (دیل) کاوه او د مجاهدینو بری او ماتې ته به ئی ردی سترگی نیولی وی چه پر دوی باندی به څه شیان پېښیږی اوس فرمایي وروسته د غزا له ورتلوو به که مسلمانانو ته په «جهاد» کښی کوم ریر (تکلیف) ورپېښیده، لکه چه زخمیان یا شهیدان کیدل یا به ئی ماتې موندله، نو منافقان به دیر خوشالیدل او ویل به ئی چه د الله تعالی لوی فضل ؤ چه په جنگ کښی مونږ له دوی سره یو ځای نه وو که نه زمونږ هیڅ خیر پکښی نه ؤ. ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ چه په ښه چم (چل) سره تری خلاص شو.

وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ يَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يُلَيِّتُنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ۝٤٣

او که ورسپړی تاسی ته فضل (احسان، رحمت) له (طرفه د) الله (لکه فتح یا غنیمت) نو خامخا به وایی هر و مرو (خامخا) دا (متخلف منافق) چه گواکی

نه وه په منع ستاسی او په منع د ده کښی هیڅ دوستی (او وایی به) ای کاشکی زه (هم) وی له دوی سره نو بریالی (کامیاب) شوی به وم په بری ډیر لوی سره (له غنائمو)

تفسیر: یعنی که په مسلمانانو باندی د الله تعالیٰ فضل وشي لکه چه بری ومومی یا د غنیمت ډیر مال لاس ته ورشي نو منافقان ډیر خپه کیږی لاسونه سره مښی (مروړی)، غاښونه چیچی او لکه دښمنان د حسد او رخی (کښی) د غلبی له کبله (وجی) وایی «هی! د افسوس ځای دی! چه مونږ ولی له مسلمانانو سره په «جهاد» کښی شریکان نشو او له دی لوی ولجی (غنیمت) او بری څخه خوشی چتی (بیکاره) بی برخي پاتی شو که مونږ له مسلمانانو سره ملگرتوب کړی وی نو د لوټ او تاراج زیات مال به مو په لاس راغلی وی». یعنی منافقانو ته به یواځی په خپله محرومی باندی افسوس نه وی بلکه له خپلی محرومی څخه به زیات د مسلمانانو پر بری باندی لا ډیر زیات د حسد په رنځ او اضطراب کښی لویږی. (نو الله تعالیٰ فرمایي)

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾

پس جنگ دی وکړی په لاره د الله کښی هغه کسان چه خرڅوی دوی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس) په آخرت او هر څوک چه جنگ وکړی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) پس شهید کړی شي یا غالب (غازی او بریالی) (کامیاب) شي پر دښمن) نو ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر ډیر لوی (چه جنت دی).

تفسیر: یعنی که دا منافقان له «جهاد» ځنی ځانونه ژغوری (ساتی) ودی ژغوری (ودی ساتی) او که د دنیا سرو او تودو سره علاقه لری ودی لری!، مگر هغو کسانو ته چه د آخرت په مقابل کښی ئی دنیا په لټه وهلی ده، ښایی چه د الله جل جلاله په لاره کښی بی تأمله وجنگیږی!، او د دنیا ژوندون او د هغه مال او دولت ته دی ونه گوری!، او ودی پوهیږی چه د الله تعالیٰ په اطاعت او حکم منلو کښی هر ډول (طریقه) گتی (فائدی) شته. دوی غالب وی که مغلوب مال ئی په لاس ورشي که نه.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ
هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ
وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ۝

او څه مانع ده تاسی ته چه جنگ نه کوی تاسی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او په (خلاصولو) د ضعیفانو کښی چه سری دی او ښځی دی او هلکان دی هغه کسان چه وایی دوی «ای ربه زمونږه! وباسه مونږه له دی کلی (د مکی) څخه! چه ظالمان دی اوسیدونکی د هغی او وگرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم ولی (حامي، ساتونکی)! او وگرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم مددگار!»

تفسیر: یعنی ستاسی جنگیدل له کفارو سره دوه جته ضروری دی

(١): د الله تعالی د دین د لوړولو او غالبولو په غرض،

(٢): د هغو مظلومو مسلمانانو د خلاصولو دپاره چه د کافرانو په لاسونو کښی خوارو زار پراته دی، په مکی معظمی کښی، دیر داسی مسلمانان وو چه زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی د مدینې منورې په لوری «هجرت» ونشو کړی، او کفارو د دغو مسلمانانو خپلوان ریرول (کړول). او دی ته ئی مجبورول چه بیرته کافران شی، نو پاک الله مسلمانانو ته امر وکړ چه تاسی ته په دوه ۱ سببونو له کافرانو سره جنگیدل ضرور دی

(١): چه د الله تعالی دین لوړ شی.

(٢): چه مظلوم او کمزوری مسلمانان د مکی شریفی د کفارو له ظلم ځنی وژغورل (وساتل) شی. (چه هغه ضعیفان له مسلمانانو سربو ځنی سلمه، ولید، عباس او ابو جندل او نور رضی الله عنهم او له مسلمانانو هلکانو او ښځو ځنی ابن عباس او د ده مور او نور رضی الله تعالی عنهم وعنهن وو.)

الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا

يَقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا

هغه کسان چه ایمان لرونکي دی جنگ کوی دوی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او هغه کسان چه کافران شوی دی جنگ کوی دوی په لاره د شیطان کښی نو جنگ وکړئ تاسی له دوستانو د شیطان سره!، بیشکه چه مکر د شیطان دی ضعیف.

تفسیر: یعنی څنگه چه دا خبره ښکاره ده چه مسلمانان د الله تعالیٰ په لاره کښی او کافران د شیطان په لاره کښی جنگیږی نو بیا مسلمانانو ته د شیطان له دوستانو یعنی کافرانو سره بلا تأمل جنگیدل ضروری دی. هر کله چه الله جل جلاله د دوی مددگار دی نو نور هیڅ ډول (طریقه) تردد نه دی پکار. او وپوهیږئ چه د شیطان حيله او فریب کمزوری او ضعیف دی او پر مسلمانانو باندی نه چلیږی. له دی ځنی مقصد جهاد ته د مسلمانانو ترغیب او تشجیع ده، چه د هغه ذکر بالتصریح په راتلونکو آیتونو کښی راځی.

الْمُرْتَالِ الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

آیا نه دی کتلی تا (نه دی رسیدلی تاته حال د) هغو کسانو چه وویل شو دوی ته ونیسئ تاسی لاسونه خپل (له جنگه په مکه کښی) او قائموی (سم اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) تاسی لمونځ او ورکوئ! تاسی زکوٰه!

تفسیر: په مکي معظمی کښی پخوا له هجرت کافرانو مسلمانان ربرول (کړول) او هغوی ته راز راز (قسم قسم) مشکلات ورپېښول او پر دوی باندی ظلم او تیری کول ئی خپل کار گرځولی و مسلمانان به زمونږ د پاک رسول الله حضور ته ورتلل او شکایتونه به ئی وړاندی کول او اجازه به ئی غوښتله چه له کفارو سره مقاتله وکړی او له دوی ځنی د ظلم بدل واخلي. رسول الله مبارک به مسلمانان له مقاتلې ځنی منع کول او ویل به ئی چه «ماته لا د مقاتلې حکم نه دی راکړی شوی تاسی صبر وکړئ! او حوصله له لاسه مه باسئ! ځکه پر مونږ باندی د صبر او ثبات او استقامت حکم شوی دی او د لمانځه او زکوٰه هغه حکمونه چه په تاسی باندی شوی دی هغه برابر په ځای راوړئ! ځکه تر څو چه انسان د الله تعالیٰ په اطاعت کښی له خپل نفس سره «جهاد»

ونه کړی او د جسماني تکالیفو په گاللو (برداشت) عادی (روږدی)، او د خپل مال په صرفولو زړور نشی، نو ده ته «جهاد» او خپل ځان جارول (قربانول) ډیر دروند وی. «هم دا خبره مسلمانانو هم منلی وه (چه لمونځ کوو، زکوٰه ورکوو او «جهاد» ته منتظر یو)

فَلَمَّا كَتَبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْ لَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ

نو کله چه (په مدينه کښی) فرض کړ شو په دوی باندي (له کفارو سره) جنگ په دی وخت کښی یوه ډله له دوی نه ویریدله له خلقو نه په شان د ویری (د دوی) له الله نه بلکه ډیر زیات له جهته د ویری او ویی ویل دوی ای ربه زمونږه! ولی دی فرض کړ په مونږ باندي جنگ، ولی دی وروسته نه کړو مونږ تر هغی نیتی نژدی پوری.

تفسیر: یعنی له هجرت وروسته کله چه مسلمانانو ته له کفارو سره د جنگیدلو حکم ورکړ شو نو باید چه مسلمانان خوشاله شوی وی چه زمونږ غوښتنی ومنلی شوی او خپلو مرادونو ته ورسیدو. مگر ځنی ناقص مسلمانان د کفارو له مقاتلی ځنی داسی ویریدل لکه چه څوک د الله تعالی له عذابه ویریری یا له هغه څخه هم زیات ویریدل او هیله او آرزو به ئی کوله که د لږ څه مودی له مخه بیا هم د قتال امر تال وځوری او لږ څه وځنډیری (وروستو شی) ښه به وی چه مونږ ژوندی پاتی شو. (ځینی مفسرین لیکي چه له مرگ څخه دا ویره د طبیعی کراهت له امله (وجی) وه نه د الله تعالی له حکم څخه د غاری غرولو له کبله (وجی)).

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ٥٠

ووايه (ای محمده! دغو ویریدونکو ته) متاع (فائده) د دی دنیا ډیره لږه ده او آخرت ډیر غوره دی هغه چاته چه ویریری (له الله نه)؛ او ظلم به ونه کړی شی پر تاسی (په اندازه) د یوه ډیر نری تار.

تفسیر: یعنی څرنگه چه د ژوندانه او د دنیوی منافعو د رغبت له امله (وځی) دی خلقو ته د «جهاد» حکم دروند ښکاره شو، نو ځکه حق تعالیٰ فرمایي چه دوی ته ووايه دنیوی گړد (تول) منافع حقیر او سریع الزوال دی. او اخروی ثواب هغو ته ښه او بهتر دی چه د الله تعالیٰ له نافرمانی ځنی ځانونه ژغوری (ساتی)، نو تاسی لره ښائی چه د دنیوی منافعو لحاظ ونه کړئ!، او د الله تعالیٰ له فرمانه غاړه ونه غروئ!، او له غذا کولو څخه ونه ویريږئ! او داده اوسئ چه تاسی ته د دی ربر (تکلیف) او زیار (محنت) ایستلو او ځان جارولو (قربانولو) پوره ثواب دررسیږی او ستاسی یوه ذره اجر هم نه ضائع کیږی، نو ښائی چه تاسی په پوره شوق او همت سره په «جهاد» کښی مصروف شی! (او یقین وکړئ! چه پر تاسی باندی به په اندازه د هغه ډیر نری تار چه د خرما د زړو په چاودونو کښی دی او د گوتی په منلو سره څرگندیږی ظلم ونه کړی شی).

اَيْنَ مَا تَكُونُوا يَدْرِكَكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ

هر چیرته چه اوسئ تاسی وبه مومی تاسی لره مرگ اګر که اوسئ تاسی په برجونو (په کلاگانو، مانیو) ډیرو لوړو محکمو مضبوطو کړی شویو کښی!

تفسیر: یعنی که هر څومره مضبوط، محفوظ، مأمون او بی ویری ځای کښی واوسیږئ خو بیا هم د مرگی له لاسه ځان نه شی ژغورلی (محفوظولی) او هرومرو (خامخا) مرگ تاسی ته دررسیږی. ځکه چه هر یوه لره موت مقدر او مقرر شوی دی او په خپل وخت کښی خامخا هر چاته هر چیری راتلونکی دی نو که «جهاد» ته هم لار نشئ خو بیا هم له موت څخه له سره ځان نشئ ژغورلی (بچ کولی) خو اوس له جهاده مه ویريږئ! ځکه چه له موت او د کافرانو له مقاتلې څخه ویریدل بیخي ناپوهی او په اسلام کښی د مسلمانانو د نقصان دلیل دی.

وَإِنْ تَصِبُّهُمْ فَسَيِّئَةٌ يُقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تَصِبُّهُمْ سَيِّئَةٌ يُقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ

او که ورسیري دوی ته څه نیکی (لکه پراخی) نو وایی دوی دا (نیکی) له (جانبه د) الله ده او که ورسیري دوی ته څه بدی (لکه قحط) نو وایی دوی دا (بدی) له (جانبه ستا ده)!

تفسیر: یعنی د دی منافقانو یوه بله عجیبه خبره واوره! که د جنگ تدبیرونو به نتیجه ورکړه او فتح او بری حاصل شو او مسلمانانو ته د غنیمت او ولجی مالونه په لاس ورغلل نو وایی «دا د الله له لوری دی» یعنی یوه اتفاقی خبره پیښه شوی ده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تدبیرونو ځنی انکار کوی او که تدبیر په ظاهر کښی نتیجه ورنه کړه او د هغه له امله (وجی) هزیمت او نقصان پیښ شو نو دلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په تدبیرونو باندی الزامات لگوی. (یهودانو) به ویل «له هغه کال څخه چه د محمد قدم په مدینه ایښود شوی دی د غلو نرخونه پورته او د ځمکی او د باغونو حاصلات ښکته شوی دی!»

قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا

ووايه (ای محمده! دوی ته) دا ټول (خیر او شر) له «جانبه د» الله دی پس څه سبب دی دی قوم لره چه نه دی نژدی (دی ته) چه پوه شی دوی په هیڅ خبره باندی

تفسیر: الله تعالی فرمایی چه ای محمده! صلی الله علیه وسلم دوی ته هسی ځواب ورکړه چه به او بد (تنکی او پراخی، قحطی او ارزانی بلکه هر خیر او شر) گردد (ټول) د الله تعالی له لوری دی او د دغو گردو (ټولو) خبرو موجد او خالق الله تعالی دی. په هسی خبرو کښی بل هیڅوک گوتی نشی وهلی او نه څوک پکښی مداخله کولی شی او د رسول الله تدبیر هم د الله تعالی له خوا او د هم دغه پاک الله الهام دی. ستاسی دا الزام په نبی باندی بیخی غلط او له یوی مخی ناپوهی ده. کوم تدبیر که ظاهری نتیجه ورنه کړی خراب ئی مه گنئ! دا د الله تعالی حکمت دی چه تاسی ته ښوونه کوی، په سمه صافه لاره مو راوی او ستاسی ازموینه کوی دا ستاسی د قصور یو اجمالی ځواب ؤ، د منافقینو د الزام ځواب په وروستنی آیت کښی په تفصیل سره راځی.

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ

هر هغه شی چه ورسید تاته (ای انسانه!) له نیکی څخه نو (هغه) له (جانبه

(د) الله دی او هر هغه شی چه ورسید تاته (ای انسانه!) له بدی څخه نو (هغه) له (جانبه د) نفس ستا دی؛

تفسیر: یعنی اصلی خبره خو هم دا ده چه د گردو (تولو) نیکیو او بدیو موجد اگر که الله جل جلاله دی، مگر بنده لره ښایی چه نیکی او ښیکه (نفع) د الله تعالیٰ انعام، فضل او احسان وگنی او بدی، خرابی او سختی د خپلو اعمالو له شامته وېولی او د هغه الزام په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وانه چوی، ځکه چه رسولان د هسی امورو موجد او سبب نه شی کیدی. بلکه موجد یعنی د دی خبری پیدا کونکی الله تعالیٰ دی او سبب ئی ستاسی اعمال دی.

وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ۝١٩

او لیږلی ئی مونږ ته (ای محمده!) دپاره د (تولو) خلقو رسول او بس دی الله شاهد (په رسالت ستا ای محمده!).

تفسیر: حق تعالیٰ له رسول الله ځنی د منافقینو الزام لری کړ او ارشاد ئی وفرمایه چه مونږ ته د گردو (تولو) خلقو له پاره رسول (استاځی) درولی او لیږلی او مونږ ته گرد (تول) شیان معلوم دی مونږ د گردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکړو تاسی د هیچا د چتی (بیکاره) خوشی خبرو او انکار او الزام پروا مه کوئ! او د خپل رسالت په کارونو کښی مشغول اوسئ!.

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا ۝٢٠

هر چا چه حکم ومانه د رسول (د الله) نو په تحقیق چه حکم ئی ومانه د الله، او هر څوک چه وگرځید (له اطاعته نو مه خپه کیږه ای محمده! ځکه چه) پس نه ئی لیږلی مونږ ته په دوی باندی ساتونکی (څارونکی د اعمالو).

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ ستاسی رسالت محقق فرمایلی دی نو ستاسی په نسبت دا حکم خلقو ته اوړوی «هر هغه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمان منی هغه بیشکه زما تابع دی او هغه چه له دغه ځنی مخ گرځوی نو مونږ ته ای رسوله په دغو خلقو باندی ساتونکی نه ئی مقرر کړی او نه مونږ ته لیږلی ئی چه دوی مه پرېږده چه گناه وکړی. مونږ د دوی گرد (تول) اعمال گورو او له هغو سره موافق به هغوی ته جزا ورکړو. ستا کار یواځی د پیغام رسوونه ده. پاتی شو ثواب

او عقاب دغه زمونږ کار دی. (او دا د جهاد له فرضیت څخه مخکې ۳.)

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ
مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ
عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ۝

او وایی دوی (زمونږ کار ستا) طاعت دی نو کله چه راووځی دوی له تا څخه
نو د شپې (په مشوره سره وایی) یوه ډله له دوی غیر له هغې خبرې نه چه
وایی ئی (دا طائفه تاته) او الله لیکي هغه خبرې چه د شپې ئی (په مشوره
سره) وایی دوی، نو په څنگ شه ته! له دوی نه (او تری تغافل وکړه ته!) او
توکل (اعتماد) وکړه په الله باندی! او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: د دغو منافقانو یوه بله مکاری واورئ! ستاسی په مخکې وایی ستاسی حکم مو ومانه!
او چه د باندی لار شی ستاسی په مخالفت مشوری سره کوی. یعنی ستا په نافرمانی او مخالفت په
خپلو منځونو کښی سره جرگی کوی او د الله تعالیٰ په دربار کښی د دوی دا گردی (تولی)
مشوری هم لیکلی کیږی، او دوی ته د دوی د گردو (تولو) اعمالو او اقوالو سزا ورکوله کیږی
نو ای نبی علیه السلام! ته له دوی ځنی خپل مخ وگرځوه! او د دوی د هیڅ خبرې پروا مه لره!
او خپل تول کارونه الله جل جلاله ته وسپاره، پاک الله تاته کافی او بس دی. (طاعت د محذوفی
مبتداء خبر دی چه هغه «امرنا» دی. ځینی مفسرین وایی «چه تقول» د غائب مؤنث صیغه او
فاعل ئی «طائفة» دی. لکه چه په دغه پاس ترجمه او تفسیر کښی ئی گورئ! ځینی مفسرین ئی
په مخاطب مذکر سره ترجمه کوی چه فاعل ئی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی).

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ۝

ایا نو فکر غور نه کوی دوی په دی (فصیح بلیغ معجز) قرآن کښی او که
وی (دا قرآن) له جانبه د غیر د الله څخه نو خامخا موندلی به ؤ (دوی) په
هغه کښی اختلاف ډیر (لکه چه د بشر په کلام کښی د معناگانو تناقض او د

الفاظو تفاوت موندل کيوي).

تفسير: په پخوانيو آيتونو کښي د حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د رسالت او د ده اطاعت عيناً لکه د الله تعالى اطاعت او د ده پر نافرمانانو باندې د حق تعالى د عذاب نازلیدل په ښه ډول (طريقه) سره ښکاره شول مگر منافقان او زمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم مخالفان دا ويلي شي چه د الله تعالى شهادت او د ده د ارشاداتو په تسليم او تصديق کښي مونږ له سره څه تأمل نه کوو مگر دا به څرنگه راڅرگنده شي چه دا د الله تعالى کلام دی او د انسان له خوا نه دی جوړ شوی؟ نو حق تعالى د هغه ځواب داسي ورکوي چه دا خلق په قرآن کریم کښي غور نه کوي، چه دوی ته په صاف ډول (طريقه) سره دا ورڅرگنده شي، چه قرآن عظیم د الله تعالى کلام دی وگورئ! که لوی قرآن د الله تعالى کلام نه وي لکه چه تاسي گمان کوئ نو ضرور به د (قرآن شریف) په ډيرو مواقعو کښي راز راز (قسم قسم) اختلافونه لیدل کیدل. وگورئ! انسان له هر حالت سره سمې خبرې کوي او له هغه حالت سره موافقې خبرې کوي. هر نوی حالت چه پېښیږي د هغه بل حالت خیال انسان ته نه پاتی کیږي. که دا قرآن کریم د الله تعالى کلام نه وي، نو د غصې په حالت کښي به ئي د مهرباني وړ (لائق) کسانو ته توجه نه کوله او د مهرباني په وخت کښي به ئي د غصې خبرې هیرولي او د دنیا په بیان کښي به ئي د آخرت لحاظ نه ساته او د آخرت په بیان کښي به ئي د دنیا څه خبرې نه کولي. په بي پروايي کښي به د عنایت څه ذکر نه وي او په عنایت کښي به د بي پروايي فکر نه وي. بالجمله د هر حال کلام به ئي وایه او د یوه حال کلام به ئي د بل حال له کلام ځنې مختلف په نظر راته، لیکن څرنگه چه (قرآن عظیم الشان) د خالق کلام دی نو په دی کښي د دغو گړدو (تولو) حالاتو او جوانبو لحاظ شته او تر نظر لاندې نیولی شوی دی له غور او فکر څخه وروسته معلومیږي چه په (قرآن شریف) کښي د هر شي بیان د هر مقام په اقتضاء په همغه یو اسلوب سره دی. وگورئ! دلته د منافقینو د حال مذکور دی، چه د سخت عذاب مستحق دی، نو دلته هم د دوی په خبرو کښي همغومره الزام شته خومره چه بنائي او هر هغه الزام چه د دوی پر یوه خاص جماعت باندې ؤ هغه ئي پر هم دوی باندې اړولی دی. او فرمایلي ئي دی چه ځیني له دوی ځنې داسي کوي. داسي نه چه د غصې او نورو پریشانو په وخت کښي کلام له خپل حد څخه ووځي او د بل حالت له کلام څخه مختلف په نظر راشي. او دا مطلب هم دی چه مونږ تل گورو کله چه د کوم انسان خبرې اوږدې شي نو د ده گړدې (تولي) خبرې یو شان نه وي بلکه ضرور سره متناقضې ښکاري یعنی کومه جمله ئي فصیحه او کومه جمله ئي غیر فصیحه، کومه ئي غلطه او کومه ئي سمه، کومه ئي موافقه او کومه ئي مناقضه او یوه ئي رښتیا او بله ئي دروغ ښکاري، او په پاک قرآن کښي سره له دومره لویي هیڅ یو اختلاف او ښکته او پورته نشته، او له هر راز (قسم) تباین او اختلاف څخه پاک دی او له ورا ښکاري چه هسي کلام د بشر له طاقته بهر دی.

(فائده): په دی کښی دی خبری ته هم اشاره وشوه هر څوک چه له تدبیر او فهم څخه کار وانه خلی نو ده ته په دی قرآن عظیم کښی د شبهاتو او اختلافاتو وهم، هم لویدی شی. مگر پوه او فهم سری له سره داسی نه کوی په دی مقام کښی که څوک له فهم او تدبیر څخه کار وانه خلی، نو ویلی شی چه اول ئی وفرمایل ﴿قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ﴾ بیایی وفرمایل ﴿وَأَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ﴾ فَمِنْ نَفْسِكَ نو دلته خو تناقض او اختلاف راغی. (حال دا چه مونږ له هغه پاس تقریر سره هیڅ یو اختلاف نشته.) والله اعلم.

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ

او کله چه راشی دی (منافقانو) ته کوم امر (خبره) له امن «نصرت» یا «کوم خبر له» ویری (هزیمت) نو مشهوروی دوی هغه (خبر)؛

تفسیر: یعنی په دی منافقانو او ناقصو مسلمانانو کښی داسی خرابی شته کله چه د امن کومه خبره وړاندی شی لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا سره د صلحی او روغی اراده وفرمایي، یا د اسلامی لشکرو د بری زیری واوراوه شی یا کومه ویروونکی خبره واوروی لکه چه دښمنان چیری سره ټول شوی وی، یا د مسلمانانو د ماتی خبره واوروی نو داسی خبری بی له تحقیقه مشهوروی او خوروی یی. چه له هغو څخه علی الاکثر مسلمانانو ته نقصان او فساد پیښیږی، منافق د ضرر رسولو په قصد او ناپوه مسلمان د ناپوهی له امله (وجی) داسی کوی.

وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلَّهُ الَّذِينَ يَسْتَنبِطُونَهُ مِنْهُمْ

او که دوی وررسولی (او پرېښی) وی دا خبر (طرف د) رسول «د الله» ته او «طرف د» حاکمانو خپلو ته له دوی نه نو خامخا معلوم به وی، (تدبیر) د دی کار هغو کسانو ته چه ایستلی (او بیلولی شی ښه له بدو) له دوی غنی (رسول الله او امراء، نو تحقیق به ئی شوی وی)

تفسیر: یعنی که له کوم ځای څخه کوم خبر وررسیږی نو ښایی چه رومی ئی خپل مشر او د هغه نائبانو ته ووايي کله چه دوی د دی خبری تحقیق او تسلیم وکړی، نو بیا دی د دوی له وینا او فیصلی سره سم د هغه نقل دی بل چا ته وکړی او پر هغه باندی دی عمل وکړی.

(فائده): رسول الله مبارک یوه قوم ته یو سری د زکوٰۃ ټولولو دپاره ولیږه هغه قوم د ده د استقبال

له پاره د باندې وروتلې ؤ ده له لري خيال وکړ گواکي دوی زما د وژلو له پاره سره ټول شوی دی نو بیرته (مدینې منورې) ته وگرځید او دا ئې مشهوره کړه چه فلانی قوم مرتد شوی دی کله چه دی خبری په گرد (ټول) ښار کښې انتشار وموند په پای (آخر) کښې غلظه ثابته شوه.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَتَبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾

او که نه وی فضل د الله پر تاسې (په اسلام) او رحمت د ده (په نزول د قرآن) نو هرومرو (خامخا) به متابعت کړې ؤ تاسې د شیطان مگر (متابعت به نه ؤ کړې له تاسې څخه) لږو.

تفسیر: یعنی که الله جل جلاله پخپل فضل ستاسې د اصلاح او تربیت له پاره احکام نه وی لېږلی او تاسې ته ئې وخت په وخت سم له ضرورته هدایت او تنبیه نه وی فرمایلی لکه چه په دی موقع کښې ئې رسول الله صلی الله علیه وسلم او مشرانو ته د رجوع کولو هدایت وفرمایه نو تاسې به گمراه شوی وی مگر څو خواص چه کامل العقل او کامل الایمان دی، همغسې به په ایمان قائم او ثابت پاتې وی. (د الله تعالیٰ دا تنبیهاټ) انعام وگنئ! او په شکر ایستلو سره د هغه پوره تعمیل وکړئ!

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا

نو جنگ کوه ته په لاره د الله کښې (له پاره د ترقی د دین یواځې ای محمده! که بل چا درسره ملگرتیا نه کوله) نه ئې مکلف کړې شوی ته مگر په حق د ځان خپل او تیزوه مؤمنان (په جهاد او ورترغیبه یی!)، نژدی ده چه الله بنده کړې (سختی د) جنگ د هغو کسانو چه کافران شوی دی

تفسیر: یعنی که د کافرانو له جنگ څخه دا منافقان او ناقص مسلمانان (چه د هغوی ذکر پاس تیر شو) ویرېږي نو ای رسوله! ته یوازی بالذات په خپل سر په «جهاد» کولو کښې توقف مه کوه! الله جل جلاله ستا مددگار دی او مسلمانانو ته د «جهاد» تاکید وکړه! هغه کسان چه له تاسې سره ملگرتیا نه کوي د دوی هیڅ پروا مه کوه! هیله (امید) شته چه الله تعالیٰ د دی کافرانو د جنگ مخه ونیسي.

(فائده): کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «زه هرومرو

(خامخا) «جهاد» ته غم. اگر که یو سړی هم له ما سره ملگرتیا ونه کړی.» او له ده سره یوازی (٧٠) تنو اصحابانو «بدر الصغری» ته د «جهاد» په قصد تشریف یووړ چه د هغه وعده له (ابوسفیان) سره د «احد» په غزوه کېښی شوی وه او د هغه ذکر په (٤) جزء د آل عمران په (١٧٣) آیت (١٨) رکوع کېښی وشو. الله تعالی د «ابوسفیان» او د قریشو د کفارو په زړونو کېښی رعب او خوف او ویره واچوله چه هیڅوک د مقابلی دپاره وره نغلل او پخپلو وعدو کېښی دروغجن شول او د الله جل جلاله له ارشاد سره سم د کافرانو دا جنگ بند شو. او دوی له خپلو ملگرو سره روغ رمت بیرته تشریف راوړ.

وَاللَّهُ أَشَدُّ بَاسًا وَأَشَدُّ تَنَكُّلًا ﴿٨٣﴾

او الله ډیر سخت دی له جهته د هیبت، جنگ او ډیر سخت دی له جهته د عذاب ورکولو (له دغو کفارو نه).

تفسیر: یعنی د الله تعالی عذاب او له کافرانو سره د هغه جنگ ډیر سخت دی. نو هغه کسان چه د کافرانو له جنگ او د هغوی له لاسه له وژل کیدلو څخه ویرېږی، نو دوی به د الله جل جلاله د قهر او د ده د عذاب تحمل په څه دول (طریقه) سره وکړی شی؟.

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَّكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِّنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِّنْهَا

او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت نیک (له شرعی سره سم) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره یوه برخه (د ثواب) په سبب د هغه سره، او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت ناکاره (له شرعی څخه خلاف) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره یو بار «برخه د گناه» په سبب د هغه سره

تفسیر: یعنی که څوک په نیکو کارونو کېښی سعی او سپارښت وکړی لکه چه نبی صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د جهاد ترغیب ورکوی یا څوک په خرابو چارو کېښی کوښښ وکړی، لکه چه منافقان او سست مسلمانان چه هم پخپله له جهاده ویرېږی او هم د نورو د ویرولو اسباب برابروی، نو په ډومبی صورت کېښی به د ثواب او په وروستنی صورت کېښی به د گناه برخه دوی ته وررسیږی. هم داسی که څوک د کوم محتاج سپارښت وکړی او له کوم دولتمن څخه څه ورته واخلي، نو دی به هم د هغه خیرات په ثواب کېښی داخليږی که څوک د کوم کافر یا مفسد یا

سارق او نورو سپارښت وکړی او هغه د حاکم یا د نورو له لاسه خلاص کړی او هغه بیا فساد او غلا وکړی نو دی هم په هغه فساد او غلا کېږي ورسره شریک دی.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيبًا ﴿٨٥﴾

او دی الله پر هر شی باندې قدرت لرونکی (نو ورپه کړی جزا هر چا لره په عمل د ده سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر ټولو شیانو باندې قادر او د هر شی د برخې تقسیم کوونکی دی نو د نیکي او بدې په حصه ورکولو کېږي ده ته هیڅ کوم تکلیف نه پېښېږي.

وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

او هر کله چه دعا وکړه شی تاسی ته په یوه دعا سره نو تاسی هم دعا وکړئ (هغه ته) په دعا ښه سره له هغې نه یا وروگرځوئ همغه (وینا) بیشکه چه الله دی پر هر شی باندې ښه حساب کوونکی (نو درسره حساب کوی او جزا درکوی).

تفسیر: یعنی کوم مسلمان ته سلام وړآچول او دعا کول په حقیقت کېږي له الله تعالیٰ څنی د هغه شفاعت غوښتل دی. نو حق تعالیٰ د شفاعت حسنه یو خاص صورت چه په مسلمانانو کېږي شائع او خور دی په صراحت سره بیان فرمایي چه «ای مسلمانانو! کله چه کوم مسلمان تاسی ته دعا وکړی یا سلام واچوی نو تاسی هم هرومرو (خامخا) د هغه ځواب ووايئ! یا همغه کلمه تاسی هم هغه ته وایئ! یا له هغه څنی ښه او بهتره دعا وکړئ! مثلاً که څوک «السلام علیکم» ووايي، نو پر تاسی باندې واجب دی چه د هغه په ځواب کېږي «وعلیکم السلام» ووايي! او که زیات ثواب غواړئ، نو «ورحمة الله» هم پری زیات کړئ او که هغه دا لفظ زیات کړی نو تاسی پری «وبرکاته» زیات کړئ! او د الله تعالیٰ په دربار کېږي به د هر هر شی حساب وی. او د همغه اجر به ئی دررسېږي سلام او د هغه ځواب هم په دی کېږي راغلل.

(فائده): په دی کېږي د شفاعت حسنه پوره ترغیب وشو او د شفاعت سیئه خرابی او مضرت هم معلوم شو، ځکه خدای جل جلاله هغه چاته چه نیک شفاعت ئی کړی وی ثواب ورکوی او هغه چاته چه په حق کېږي ئی شفاعت شوی وی امر کوی چه له شفاعت کوونکي سره نیکه معامله

وساتی. په خلاف د سیئه شفاعت چه له هغه څخه د محرومیت او معصیت نه پرته (علاوه) بل هیڅ شی نه په برخه کیږی (سلام اچول سنت او رد ئی په نزد د امام اعظم رحمه الله علیه غیر له (۶) ځایونو فرض کفایی دی او هغه دا دی

۱- په خطیب.

۲- په قاری د قرآن.

۳- په راوی د حدیث.

۴- په آذان کوونکی.

۵- په اقامت ویونکی.

۶- په منع د تدریس کښی د شرعی و علومو په مدرس، نور علماء په څو نورو مواردو کښی هم د سلام ځواب لازم نه بولی.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ
وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا ۝

الله نشته هیڅ لائق د عبادت مگر یوازی هم دی دی خامخا راجمع به کړی هر ورو (خامخا) تاسی ورځی د قیامت ته چه نشته هیڅ شک په هغی (ورځی یا په دی جمع) کښی او څوک دی دیر رښتینی له الله نه له جهته د خبری؟ (هیڅ څوک نشته!).

تفسیر: یعنی د قیامت راتگ او د ثواب او عقاب د گردو (تولو) مواعیدو پوره کیدل تول حق او رښتیا دی. او په دی که به له سره تخلف نه وی، نه بنایی چه دا خبری دی معمولی او سرسری وگنلی شی.

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُم بِمَا كَسَبُوا
أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ
فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ۝

نو څه شوی دی تاسی ته په (معامله) د منافقانو کښی چه دوه دلی (شوی

یئ) او الله بیرته گرځولی دی دوی (رد کړی ئی دی کفر ته) په سبب د هغو بدو اعمالو چه کړی دی دوی (لکه نفاق او له مشرکانو سره ملحق کیدل) آیا اراده لرئ تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه په سمه صافه لاره برابر کړئ تاسی هغه څوک چه گمراه کړی دی الله او هر څوک چه گمراه (یی) کړی الله پس نه به مومی ته ده ته هیڅ لاره (د هدایت).

تفسیر: په دی منافقانو کښی هغه خلق هم داخل دی چه په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی ایمان نه و راوړئ، بلکه ظاهراً او باطناً پر کفر باندی تینگ ولاړ وو. لیکن د (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او د مسلمانانو سره به ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره ناسته ولاړه او د مینې او محبت معامله درلوده (لرله) او د دوی غرض دا و چه که د مسلمانانو لښکر زمونږ پر قوم باندی یرغل (حمله) راوړی نو زمونږ مال او ځان به په دی چم (بهاڼه) او حيله سره محفوظ پاتی شی. هر کله چه مسلمانانو ته معلوم شو چه د دوی تگ او راتگ په دی مقصد دی او مونږ سره د زړه مینه او محبت نه لری نو ځینو مسلمانانو وویل چه «ښایی له داسی شریرانو سره ناسته ولاړه پریشودل شی تر څو دوی له مونږ ځنی جلا (جدا) شی». او ځینو وویل چه «ښایی له دوی سره ناسته ولاړه ولرو، گوندی ایمان راوړی.» نو دا آیت نازل شو چه «هدایت او ضلالت د الله تعالی په اختیار کښی دی تاسی د هغه په فکر او چرت (خیال) کښی له سره مه اوسئ! ښایی له دی خلقو سره بالاتفاق همغسې معامله وکړه شی چه وروسته له دی راځی او په خپلو منځونو کښی دوه ډلی مه کیږئ!»

وَدُّوا لَوْ تُكْفَرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ
أَوْلِيَاءَ خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ
حَيْثُ وَجَدُتُمُوهُمْ فَاتَّخِذُوا مِنْهُمْ زُلُمًا وَلَا تَقْرَبُوا
الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ زُلُمًا وَلَا تَقْرَبُوا
الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا

دوست گنی دوی (او غواړی دا مرتدان دغه) که تاسی «هم» کافران شی لکه چه کافران شوی دی دوی) نو شی به تاسی او دوی (کرد (تول) سره) برابر (په کفر کښی) نو مه نیسئ تاسی (هیڅوک) له دوی نه دوستان تر څو چه (د زړه ایمان راوړی او) هجرت (هم) وکړی په لاره د الله کښی نو که وگرځیدل دوی (له لاری د الله) نو ونیسئ تاسی دوی (او بندیان ئی کړئ) او وئی وژنئ تاسی دوی هر چیری چه وموندل تاسی دوی او مه نیسئ تاسی (هیڅوک) له دوی څخه دوست او نه مددگار (په خپلو نورو دشمنانو).

تفسیر: یعنی دا منافقان په کفر باندی داسی ټینگ ولاړ دی چه پخپله خو ایمان نه راوړی بلکه دا غواړی چه تاسی هم د هغوی په شان کافران او واره سره برابر او یو شان شی! نو اوس تاسی ته ښایی تر څو چه دوی ایمان رانه وړی، او خپل گرد (ټول) نفسانی اغراض پری نه ږدی، (او د حق او حقانیت په جانب په صدق او اخلاص سره رهی (روان) نشی) تر هغه پوری تاسی له دوی سره دوستی مه کوئ! که دا خلق د زړه ایمان رانه وړی او د الله جل جلاله په لاره کښی هجرت ونه کړی، نو دوی بندیان کړئ! او هر چیرې چه ومومئ! ویی! وژنئ او له دوی ځنی په کلی ډول (طریقه) سره اجتناب وکړئ! او ځانونه تری وژغورئ (بچ کړی)! او هیڅ راز (قسم) تعلق او ارتباط له دوی سره مه لرئ!.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ
حَصْرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ
لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتِلُوكُمْ فَإِنْ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَالْقَوَا
إِلَيْكُمْ السَّلَامُ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ④

مگر (مه وژنئ او مه بندی کوئ) هغه کسان چه وتری دوی ځانونه خپل (او امان وروړی) هغه قوم ته چه په منع ستاسی او په منع د دوی کښی عهد، پیمان وی یا راشی دوی تاسی ته حال دا چه تنگی شوی وی سینی (زړونه) د دوی (او بد گڼی له دی نه) چه جنگ وکړی له تاسی سره (د خپل قوم په مرسته (مدد) یا جنگ وکړی دوی له قوم خپل سره (ستاسی په مرسته (مدد) او که اراده کړی وی الله نو خامخا زور ورکړی به ئی وی دوی په تاسی نو هرومرو (خامخا) به جنگیدل له تاسی سره نو که څنگ وکړ دوی له تاسی پس ونه کړ جنگ دوی له تاسی سره او دروړاندی کړه دوی تاسی ته روغه (او امان وغواړی تاسی نه) نو نه ده گرځولی الله تاسی ته پر دوی هیڅ لاره (د نیولو او وژلو او مال اخیستلو)

تفسیر: یعنی د دی ظاهری او باطنی مینی او محبت له امله (وجی) د دوی له قید او قتل څخه ځانونه مه ژغورئ (ساتی)! مگر په دوه حالتونو کښی (١): له هغو خلقو سره چه تاسی روغه کړی وی له هغوی سره دوی هم معاهده او مصالحه ولری.

نو دوی هم په صلح کښی داخلېږی.

(۲): هغه کسان چه له جنگ ځنی عاجزان شی او له تاسی سره صلح وکړی او د دی خبری عهد او پیمان وکړی چه نه به د خپل قوم په طرفداری له تاسی سره جنگ وکړی او نه به له تاسی سره ملگری شی چه له خپله قومه سره وجنگیږی. او پر دی عهد باندی ټینگ هم پاتی شی نو له هسی خلقو سره هم مه جنگیږی. او د دوی مصالحه منظور کړئ! او دا د الله تعالی له احسانه وگټی چه دوی ستاسی له جنگ څخه مخ واړوی. که الله تعالی اراده فرمایلی وی نو دوی به ئی پر تاسی باندی زورور، زورور او غالب گرځولی وی. (دا آیت د «سيف» په آیت سره منسوخ شوی دی.)

سَتَجِدُونَ الْخَيْرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلًّا
 رَدُّوْا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا فِيهَا فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمْ
 السَّلَامَ وَيَكْفُرُوا أَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ
 ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأُولَئِكَ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ٥

ژر به ومومئ تاسی یو بل (قوم) چه اراده به لری دوی د دی چه په امان شی له تاسی (هم) او په امان شی له قومه خپله (هم)؛ هر کله چه وبلل شی دوی فتنی (فساد، کفر) ته نو بیرته گرځاوه شی په فساد کښی، بیا که نشول په څنگ دوی له تاسی نه او دروېاندی ئی نه کړه تاسی ته روغه (او د امان طلب) او بند ئی نه کړل لاسونه خپل (له جنگه) نو ونیسی تاسی دوی (او بندی کوی یی) او ووژنی تاسی دوی په هر ځای کښی چه ومومئ تاسی دوی؛ او دا تولی گرځولی دی مونږه تاسی لره پر دوی باندی برهان (دلیل) ښکاره (د دوی په قتل او بند چه هغه د دوی ټکی ده).

تفسیر: یعنی ځینی خلق داسی هم دی چه له تاسی سره عهد کوی، چه نه به له تاسی سره جنگیږی او نه به له خپله قومه سره تر څو ستاسی او د خپل قوم له لوری یعنی د دواړو خواؤ څخه مامون او داده شی. لیکن دوی په دی عهد باندی ټینگ نه پاتی کیږی بلکه هر کله چه د خپل قوم بری او غلبه وگوری له هغوی سره مرسته (مدد) کوی نو د هسی خلقو له تجاوز ځنی تاسی هم مه تیریږئ! ځکه چه ستاسی لاس ته خو صریح حجت راغلی او دوی خپل عهد پخپله مات کړی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً

او نه بنایي (یا نه دی روا) هیخ مؤمن ته (یا نه دی د مؤمن کار) دا چه مر کړی «بل» مؤمن مگر په خطا سره،

تفسیر: په دی موقع کښی د خطا د قتل احکام بیان فرمایي او دا راڅرگندوی چه د اسلامی کلمی د ویونکی وژل لویه گناه ده. هوا که چیری په خطا سره وواژه شو نو دا د مجبوری خبره ده او د هغه احکام بیانېږي او په دی ضمن کښی د مجاهدینو فضیلت او (دارالکفر) غنی د (دارالاسلام) په لوری د هجرت کولو ضرورت او د سفر او د خوف د لمونځونو کیفیت هم بیانېږي.

(فائده): د خطا قتل یعنی د مسلمان وژل په خطا سره شو صورتونه لری لکه چه پر کوم مسلمان باندی د ښکار په گمان په غلطه گزار وکړی او ویی وژنی، یا گولی یا غشی یا نور له ښکار غنی خطا، وتلی، یا ختلی، پر کوم مسلمان باندی ولگېږي. د خطا قتل یو صورت دا هم کیدی شی چه یو مسلمان (له «دارالاسلام» څخه د خپلو چارو دپاره (دارالحرب) ته لاړ شی او د کافرانو په منع کښی وی او پر هغه باندی کوم بل مسلمان د کافر گمان وکړی او په بی خبری سره ئی ووژنی او دلته د هم دی صورت بیانول مقصود دی ځکه چه مجاهدینو ته علی الاکثر داسی پېښی ورپېښی دی. او له تیر شوو آیتونو سره ئی هم دا مناسبت دی او د خطا قتل د نورو صورتونو حکم هم داسی دی او په هم دی کښی گرد (تول) سره داخل دی.

وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ
إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ
رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمُ بِيْثَاقٌ فَدِيَةٌ
مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٥٠﴾

او هر څوک چه مړ کړی کوم مؤمن په خطا سره نو (شته پر قاتل) آزادول د غاړی (د مړیې) مؤمن او (بل) دیت دی سپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته مگر دا که معاف کړی دا (وارثان دغه قاتل) پس که و (دا مقتول) له (هسی) قومه چه دښمن وی تاسی لره حال دا چه دا (مقتول) مؤمن وی نو (شته پر قاتل تش) آزادول د غاړی (د مړیې) مؤمن «بی له دیته» او که و (دا مقتول) له (هسی) قومه چه په منځ ستاسی او په منځ د هغه قوم کښی عهد وی نو (شته پر قاتل یو) دیت ورسپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته او «بل» آزادول د غاړی (د مړیې) مؤمن دی. پس هر څوک چه ونه مومی (مړیې یا مال چه پری مړیې واخلي) نو (پری) روژه نیول د دوو میاشتو دی پرله پسې (بلا انقطاع دپاره د قبلولو د) توبی له (جانبه د) الله؛ او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) لوی حکمت والا (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی).

تفسیر: په دی آیت کښی د خطا قتل دوه صورتونه ښوول شوی دی لومړی د مسلمان مړیې آزادول او که له قدرت ئی پوره نه وی. نو دوی میاشتی متصلی روژه نیول دی دا د الله تعالیٰ په دربار کښی کفارو او د قاتل د خطا تلافی ده. دوهم د هغه مقتول وارثانو ته د وینو بدل او دیت ورکول دی چه دا د هغوی حق دی او دغه دیت د دوی په معافولو سره معافیدی هم شی. مگر کفارو د چا په معافولو سره نه معافیږی. او قتل دری صورتونه لری. څکه هغه مسلمان چه په خطا سره وژل شوی دی د ده ورثه به یا مسلمان وی یا به کافر. که کافر وی، نو له ده سره به ئی یا مصالحه وی یا دښمنی. په رومبنيو دواړو صورتونو کښی د مقتول وارثانو ته د وینې بدل ورکول لازمیږی. په دریم صورت کښی د وینې بدل نه لازمیږی، او کفارو به په دری واړو صورتونو کښی لازم الاداء وی.

(فائده): دیت یا د وینې بدل زمونږ د حنفیانو په مذهب کښی لس زره شرعی روپی کیږی. ښایی چه دا روپی دی قاتل او د قاتل خپلوان د دری کلونو په اقساطو سره د هغه مقتول ورثی ته ورورسوی (او ښایی چه دیت له دری شیانو څنی ورکړ شی چه

- (١): ئی په اندازه د یو زر دیناره سره زر دی. او
- (٢): په اندازه د لسو زرو درهمو سپین زر دی. او
- (٣): ئی سل اوبهان دی چه شل ابن مخاض او شل ئی بنت مخاض (یو کلن) او شل ئی بنت لبون (دوه کلن) او شل ئی حقی (دری کلنی) او شل ئی جزعی (څلور کلنی) وی.

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَدًّا فِجْرًا وَهُوَ خَالِدٌ فِيهَا

وَعَصَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٥٠﴾

او هر خوک چه مر کړی کوم مؤمن په قصد سره (او د مسلمان دغه قتل روا هم وگنې) نو جزا د ده دوزخ دی (په داسې حال کې چې تل به وی دی (دغه حلال گنونکی د قتل) په هغه «دوزخ» کې چې او غضب (قهر) کړی دی الله په ده باندې او لری کړی دی (الله) دا (قاتل) له خپل رحمت څخه) او تیار کړی دی ده ته عذاب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی که یو مسلمان بل مسلمان په غلطې سره نه، بلکه په قصد سره او سره له دی چه ښه ئی پیژنی چه مسلمان دی خو وژنی ئی نو د ده دپاره په آخرت کې جهنم او لعنت او لوی عذاب دی او په کفراره. سره تری نه خلاصیږی او دنیوی سزا ئی همغه ده چه په (٢) جزء د البقرة په (١٧٨) آیت ٢٢ رکوع کې تیره شوه.

(فائده): د گردو (تولو) عالمانو په نزد (خلود فی النار) هغه چا لره دی چه د مسلمان وژل حلال گنې ځکه چه د هغه په کفر کې شک نشته. یا به له «خلود» (تل ترتله) ځنی تر اوږدی مودی پوری په جهنم کې هستوگنه وی. یا خو به داسی قاتل مستحق د هم داسی لوی سزا وی وروسته الله تعالی پخپله مالک او مختار دی. او «خلود فی النار» او «خروج عن النار» دواړه د ده کار دی هر څه چه اراده ئی وی، همغسې کوی. والله اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَى إِلَيْكُمْ
السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) کله چه سفر کوئ تاسی په لاره د الله کې چې (جهاد ته) نو ښه تحقیق وکړئ او مه وایئ تاسی هغه چاته چه در واچوی تاسی ته سلام چه نه ئی ته مؤمن (او د اسلام کلمه دی له ویری ویلی دی) غواړئ تاسی مال (اسباب) د دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس او که واقعی غنیمت غواړئ) پس دی الله څخه غنیمتونه ډیر

تفسیر: حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم یو لښکر د غزا (جهاد) په غرض پر یوه قوم باندی ورواستاوه، په دی قوم کښی یو سری (مرداس نامه) مسلمان ؤ چه له خپل مال اسباب او مواشی سره له کفارو ځنی جلا (جدا) شوی او گوښی (بیل) ولاړ ؤ. کله چه دی له مسلمانانو سره مخامخ شو نو «السلام علیکم» ئی وویل مگر اسامه بن زید رضی الله تعالی عنه داسی گومان وکړ چه دا هم کافر دی او د خپل مال او ځان د خلاصولو دپاره ځان مسلمان راڅرگندوی نو هغه ئی وواژه او هغه مال او اسباب او مواشی ئی گرد (تول) تری نه واخیستل (ځینی وایی کله چه مقدار رضی الله تعالی عنه هغه سری وواژه چه کلمه ئی ویله او د قتل سبب ئی دا وپاله چه ده غوښتل چه په دی حیلې سره مال، عیال او ځان خلاص کړی) نو دا آیت نازل شو او مسلمانانو ته تنبیه او تاکید وفرمایه شو کله چه تاسی د «جهاد» دپاره سفر کوئ! له تحقیق څخه کار اخلئ!، او بی له فکره او پوهی څخه په کوم کار کښی ځغرد (ضد) مه کوئ! او هغه څوک چه تاسی ته خپل ځان مسلمان درښکاره کړی، نو د ده د اسلام په منلو کښی له سره انکار مه کوئ! او له الله جل جلاله سره دیر زیات غنائم شته، نو هسی حقیر سامان ته له سره مه گورئ. (وایی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی واقعی له اوریدلو سخت خپه شو او په هغه صحابی باندی په قهر شو او د دغه بی موجه قتل د سبب له اوریدلو څخه وروسته ئی وفرمایل «هلا شقت قلبه - آیا د ده زړه دی څیری کړی ؤ؟» چه ته وپوهیدی، چه دی رښتیا وایی که دروغ؟)

كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا

هم داسی وئ تاسی (هم چه یواځی د اسلام په اظهار سره مامون شوی وئ) پخوا له دی نو فضل وکړ الله په تاسی نو ښه تحقیق کوئ! (او هیچا ته تش په شبهه ضرر مه رسوئ!)

تفسیر: تاسی پخوا له دی هم داسی وئ! یعنی پخوا له اسلامه د دنیوی اغراضو له امله (وجی) تاسی هم داسی په ناحقه وینی توبولی، لیکن اوس سره له اسلامه داسی له سره مه کوئ!، بلکه د هغه چا په وژلو کښی هم احتیاط کوئ چه د هغه د مسلمان کیدلو احتمال وی. یا ئی دا مطلب چه له دی نه پخوا د اسلام په شروع کښی تاسی هم د کافرانو په ښارونو کښی اوسیدئ او تاسی د کوم مستقل حکومت او د کوم مستقل ځای خاوندان نه وئ نو لکه چه په هغه حالت کښی هم ستاسی ظاهری اسلام اعتبار درلود (لرلو) او ستاسی د ځان او د مال حفاظت او رعایت شوی ؤ، نو هم داسی په تاسی باندی هم لارم دی، چه د نورو ظاهری مسلمانانو د مال او د ځان رعایت او حفاظت وکړئ! او بی له تحقیقه څوک ونه وژنئ! او ښایی چه له احتیاط، دقت او غور څخه کار واخلئ!

إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

بیشکه الله دی په هغه څه چه تاسی (بی) کوی ښه خبردار (نو پری جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله تعالی ستاسی په ظاهری اعمالو او د زړونو په پټو خبرو باندی خبر او مطلع دی، نو وروسته له دی که څوک وژنی محض (د الله تعالی) په حکم سره ئی وژنی! او اصلاً په هغه کښی خپل هیڅ یو غرض ته مداخله مه ورکوی! او دا هم مقصد دی که کوم کافر د خپل مال او د ځان له ویری ستاسی په مخ کښی د اسلام اظهار وکړی او تاسی تیر باسی او په چم (بهانه) او فریب سره خپل ځان وژغوری (بچ کړی)، نو الله تعالی ته ټول شیان معلوم دی او د هغه له عذاب څخه هیڅوک خپل ځان نشی ژغورلی. (ساتلی) مگر تاسی هغه ته هیڅ مه وایئ! دا ستاسی کار نه دی، مونږ به له هغو سره گورو.

لَا يَسْتَوِي الْقُعْدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ
بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقُعْدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ
الْحُسْنَىٰ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقُعْدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ۝
دَرَجَاتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۝

نه دی برابر (الله ته) کیناستونکی (په کور کښی) له مؤمنانو نه (له جهاده) بی له خاوندانو د عذره او جهاد کوونکی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی لپاره) په مالونو خپلو سره او په ځانونو خپلو سره فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته په (لگولو د) مالونو خپلو سره او (په جارولو د) ځانونو خپلو سره پر کیناستونکو باندی (له معذرته) په درجه کښی؛ او له ټولو سره (که مجاهد وی که معذور ناست) وعده کړی ده الله د ښی جزا (جنت)؛ او فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته پر کیناستونکو (له معذرته) په اجر

عظیم ډیر لوی سره چه مرتبی دی (لویي چه په عزت او کرامت کښی سره متفاوتی دی) له (جانبه د) الله او مغفرت دی او رحمت دی؛

تفسیر: له دی نه پخوا ئی مسلمانانو ته د خطا او ناپوهی د قتل په نسبت عتاب او تنبیه فرمایلی وه نو هسی احتمال کیدی شو چه شوک به له زړه «جهاد» ونشی کولی ځکه چه مجاهدینو ته داسی پښی ډیری ورپېښیږی نو ځکه ئی د مجاهدینو د فضیلت بیان وفرمایه او دوی ته ئی د «جهاد» رغبت ورکړ. د دی آیت خلاصه دا ده چه په گودو، شلو، رندو، ناروغو او معذرو خلکو باندی د «جهاد» حکم نشته، باقی په نورو گردو (تولو) مسلمانانو کښی د مجاهدینو درجی داسی لوی دی چه د «جهاد» تارکین له سره هغسی درجی نه لری. اګر که هغوی هم جنتیان دی. له دی ځنی دا ښکاره شوه، چه «جهاد» فرض کفایي دی، او فرض العین نه دی. یعنی که د مسلمانانو یو تعداد د جهاد له پاره کفایت وکړی او په هغوی باندی ضرورت رفع شی نو پر «جهاد» نه کوونکو باندی هیڅ یوه گناه نه اوړی. که نه دوی ټول سره گنهگاریږی.

وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۙ

او دی الله ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی حق تعالی غفور او رحیم دی د «جهاد» کوونکو په باره کښی د اجر مغفرت او رحمت هغه وعدی چه شوی دی، هغه هر ورو (خامخا) پوره کوی. یا دا که د مجاهدینو له خوا کوم مسلمان سړی په ناپوهی سره وواژه شو، نو دوی به حق تعالی معافوی، نو د دی اندیښنی له امله (وجی) تاسی له جهاد څخه مه ستنبیږئ (واپس کیږی) !

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْتُمُ الْمَلَائِكَةَ ظَالِمِينَ
أَنْفُسَهُمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ
فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا
فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ۙ
إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ

لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٤٨﴾ فَأُولَٰئِكَ عَسَىٰ
اللَّهُ أَنْ يَعْفُو عَنْهُمْ وَوَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٩﴾

بیشکه هغه کسان چه وفات کړی وی دوی لره ملائکو (د مرګ) په داسی حال کښی چه وی دوی ظلم کوونکی په ځانونو خپلو وایی ورته (ملائکی) په کوم حال کښی وی تاسی (په خپلو دینی چارو کښی؟) وایی دوی چه وو مونږ ضعیفان کړی شوی په ځمکه کښی (د کفارو په لاس بیا ملائکی ورته) وایی چه آیا نه وه ځمکه د الله ارته پس هجرت کړی وی تاسی په دی (ځمکه کښی)؛ نو دا (تارکان د هجرت) ځای د دوی دوزخ دی. او ناکاره ځای د ورتلو دی (دا دوزخ). مگر (نه به عذابیری) هغه چه په رښتیا سره ضعیفان دی له نارینه و او له ښځو او له هلکانو چه نه توانیږی (او نه لری هیڅ) حيله (تدبیر) او نه پیژنی دوی لاره (د چیری تلو له دارالحریه). پس دا عاجزان (چه دی) ښایی چه الله (یعنی هیله ده له الله چه) عفو وکړی له (گناهونو د) دوی نه او دی الله ښه عفو کوونکی (د معذورانو) ښه ښونکی (د خطیاتو).

تفسیر: ځینی داسی مسلمانان هم شته چه د زړه له اخلاصه په رښتیا سره مسلمانان دی، مگر د کافرانو تر واک (اختیار) او حکومت لاندی اوسیږی او دوی ته بیخی پره او مغلوبان دی، او د کافرانو له ویری اسلامی خبری په ښکاره ډول (طریقه) سره نه شی ویلی او نه د «جهاد» په حکم باندی عمل کولی شی، نو په دوی باندی فرض دی چه له هغه ځایه هجرت وکړی - په دی رکوع کښی هم دا ذکر دی. د آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه پر خپلو ځانونو باندی ظلم کوی یعنی له کافرانو سره یو ځای اوسیږی او هجرت نه کوی نو پرښتی به له دوی ځنی د ځنګدن په وخت کښی پوښتنی کوی چه په کوم دین وی تاسی؟» دوی به وایی چه «مونږ مسلمانان یو مگر په دنیا کښی مو د ضعف او کمزوری له امله (وجی) د دین خبری نشوی کولی.» نو بیا پرښتی ورته وایی چه «د الله تعالیٰ ځمکه خو ډیره پراخه او ارته وه او ستاسی له واکه (اختیاره) هم دا پوره وه چه له هغه ځایه مو هجرت کړی وی.» نو د هسی خلقو ځای دوزخ دی. هوا هغه کسان چه په رښتیا سره ضعیفان دی لکه ښځی او ماشومان چه نه هجرت کولی شی او نه هغوی ته د هجرت تدبیر او لاره معلومه وی، نو دوی د معافی وړ (لائق) دی.

(فائده): له دی څخه راښکاره شوه په هر هغه ملک کښی چه مسلمانان په ښکاره ډول (طریقه) سره شرعی ژوندون نه شی کولی له هغه ځایه هجرت کول پر دوی باندی فرض دی او پرته (علاوه) له هغه کسانو چه بیخی بی وزلی (بیوسه) او معذوران دی، نور هیچا ته اجازه نشته چه هلته پاتی شی.

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرْعَمًا
 كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ
 وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ
 وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ١٠١

او هر څوک چه وطن پرېږدي (او لار شی) په لاره د الله کښی نو ویه مومی
 (دی) په ځمکه کښی (په مقابل د هجرت کښی)، د آرامی ځایونه ډیر او
 پراخی (د روزی). او هر څوک چه ووځی له کوره خپله په داسی حال کښی
 چه هجرت کوونکی وی طرف د الله او رسول ته (جهاد، علم، او نورو مشروعو
 امورو ته) بیا ومومی (لاندی کړی) دی مرگ (بهر له کوره) نو په تحقیق
 واقع شو اجر (ثواب) د ده پر الله باندی. او دی الله ښه ښونکی (د خطیاتو)
 ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په دی آیت کښی د هجرت ترغیب دی، او مهاجرینو ته تسلی او دادینه ورکوله شی.
 یعنی هر هغه څوک چه خاص د الله تعالی لپاره هجرت کوی او خپل وطن (هیواد) پرېږدي (او د
 جهاد یا علم یا حج یا اطاعت یا قناعت یا زهد یا حلال او طیب رزق دپاره سفر کوی) نو د
 ده د هستوګنی دپاره به ډیر ځایونه پیدا کیږی او د ده په روزی او خورو کښی به ډیره پراخی
 راشی، نو د هجرت کولو په وخت کښی له هسی خبری ځنی مه ویریږئ! چه مونږ به چیری
 اوسیدو؟ او څه شی به خورو؟ او له دی ځنی هم اندیښنه مه کړئ! نه چه په لاره کښی مړه شو او
 نه چه د دی لوری او هغه لوری له دواړو څخه بی برخی پاتی شو ځکه چه په هسی صورت کښی
 هم د هجرت پوره ثواب درسیږی. او موت خو پوره په خپله نیته راځی. او له خپل مقرر وخت
 څخه هیڅ وړاندی او وروسته نه کیږی.

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ ۖ
 إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا أَعْدَاؤُكُمْ مُبِينًا ١٠٢

او کله چه سفر کوئ تاسی په ځمکه (په ملکونو) کښی پس نشته پر تاسی
 هیڅ گناه (وبال) په دی کښی چه څه لندوالی وکړئ تاسی له لمانځه (له

رباعی خخه، نه له ثلاثی او ثنائی نه) که ویریدی تاسی له دی چه په فتنه کښی به واچوی (ضرر به ورسوی) تاسی ته هغه کسان چه کافران شوی دی بیشکه چه کافران دی تاسی لره دشمنان ښکاره.

تفسیر: یعنی کله چه د «جهاد» او د نورو کارونو دپاره سفر کوئ او له کافرانو ځنی (چه ستاسی صریح دشمنان دی) د دی خبری ویره وی. چه دوی به فرصت ومومی او تاسی به ورپروی (تکلیف کړی) نو خپل لمنځونه لند کړئ! یعنی هر هغه لمنځ چه تاسی په حضر کښی څلور رکعته کاوه اوس هغه دوه رکعته وکړئ!

(فائده): زمونږ د حنفیانو په مذهب د سفر ادنی مرتبه د دری ورځو مزل دی (د کال په ډیرو لندو ورځو کښی تر زواله پوری، په منځنی تگ سره گړندی او مته تگ ته هیڅ اعتبار نشته، یعنی که دا مسافه په لږه موده کښی هم قطع کړی، لمنځ به مسافرانه کوی او که نیمایی د دی مسافې په شلو ورځو کښی هم قطع کړی نو لمنځ به پوره اداء کوی. ځکه چه) کم له دری مزلو خخه د لمانځه قصر کول روا نه دی. د کافرانو د ضرر رسولو ویره په هغه وخت کښی موجوده وه، چه دا حکم نازل شو کله چه دا ویره له منځه ورکه شوه نو بیا هم زمونږ (رسول الله صلی علیه وسلم) تل په سفرونو کښی خپل (رباعی) لمنځونه قصر کول او اصحابو ته ئی هم د قصر په نسبت تاکید فرمایه. اوس هم په مسافری کښی د قصر کولو حکم دی دا ذکر شوی ویره وی که نه وی ځکه چه دا د الله تعالی فضل او مهربانی ده. او ښایی چه په ډیره خوښی سره ومنله شی لکه چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی هم داسی ارشاد شوی دی.

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقِمْ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ
مِّنْهُمْ مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا
مِنْ وَّرَائِكُمْ مُّوَلَّتَاتٍ طَائِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا
مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ
كَفَرُوا وَالْوَغَفْلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ
عَلَيْكُمْ مَّيْلَةً وَاحِدَةً

او کله چه اوسی ته (ای محمده!) په دوی کښی (د دشمنانو د ویری په وخت کښی) پس اقامت وکړی ته دوی ته د لمانځه (نو لښکر خپل دوه طائفی

کړه) پس ودی درېږی یوه طائفه له دوی څخه له تاسره او وادی خلی دا (لمونځ کوونکی) وسلی خپلی نو کله چه سجده وکړه (دوی د دوه رکعتی په اول رکعت کښی او د دری رکعتی او څلور رکعتی په دوهم رکعت کښی) پس شی دی دوی له وروسته ستاسی او رادی شی طائفه بله چه نه وی کړی لمونځ دوی پس لمونځ دی وکړی دوی له تاسره او وادی خلی دوی (هم اسباب د) بیداری خپلی (او د ځان د مدافعی له دښمنه) او وسلی خپلی خوښه ده د هغو کسانو چه کافران شوی دی (دا) که په یو ډول (طریقه) سره غافلان شی تاسی له وسلو خپلو څخه او له اسبابونو خپلو څخه خو حمله وکړی دوی پر تاسی باندی حمله یوه.

تفسیر: پخوا د سفر د لمانځه بیان ؤ اوس د خوف د لمانځه بیان دی، یعنی د کافرانو د لښکرو په مقابله کښی دی د مسلمانانو لښکر دوه برخي شی!، یوه برخه دی د دښمن مخ ته ودرېږی! او بله برخه دی له امام سره نیم لمونځ اداء کړی! او بیا دی دوی د دښمن مخی ته لاړ شی!، او هغه بله برخه خلق دی راشی! او له امام سره دی هغه پاتی لمونځ اداء کړی!، او د امام له سلام گرځولو څخه وروسته دی دواړه ډلی د خپلو لمونځونو پاتی برخي یواځی یواځی اداء کړی! که د مابینام لمونځ وی، لومړی ډله دی دوه رکعته او دوهمه ډله دی یو رکعت لمونځ له امام سره وکړی!، او په داسی حالت کښی د لمانځه په منځ کښی تگ او راتگ معاف دی او د توری، غفری، ډال او د جنگ د نورو سامانونو د ځان سره لرل هم د رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم ارشاد دی. او دا د دی له پاره چه کفارو ته کومه موقع په لاس ور نه شی، او یو ځلی مگرد (تول) سره په گډه حمله او یرغل را نه وړی.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَّطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ
أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ

او نشته هیڅ گناه (ویال) پر تاسی باندی که چیری وی په تاسی باندی څه ضرر (تکلیف) له بارانه یا وئ تاسی ناجوره چه کیږدی تاسی وسلی خپلی، او ونیسی (په هر حال کښی اسباب) د بیداری خپلی (د خپل ځان د مدافعی له دښمنه)

تفسیر: که د باران یا رنځوری یا د کمزوری له سببه د وسلو اخیستل او چلول مشکل وی، نو په داسی حالت کښی د هغو د کیښودلو اجازه شته - مگر د خپل ځان ساتنه دی کوی مثلاً غفره،

دال (توره، تومانچه، توپک، ماشینگن او نور) دی له خانه سره ولری.
(فائده): که د دشمنانو له ویری دومره مهلت او فرصت په لاس ورنشی، چه صلوة الخوف (د ویری لمونځ) له پاس ترتیب سره سم اداء کری شی، نو د جماعت لمونځ دی موقوف کری او هر مجاهد دی یواځی یواځی لمونځ وکړی! که له سپرلی (سورلئی) ځنی هم د ښکته کیدلو موقع ورمیسره نشی، همغسی دی سپور (سور) په اشاری سره لمونځ وکړی!، او که دشمنان ورته نیژدی وی او په هیڅ دول (طریقه) لمانځه ته وزگار نه وی نو دلته دی لمونځ مؤخر او بیا دی قضائی راوړی.

إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٠٢﴾

بیشکه الله تیار کری دی دپاره د کافرانو عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له حکم سره سم له تدبیر، احتیاط او اهتمام څخه کار واخلي! او د الله تعالیٰ فضل ته هیلمن (طمعه دار) او امیدوار اوسئ!، چه دی به کافران ستاسی په لاس سپک، خوار او ذلیل کری. نو له کافرانو ځنی مه ویریږئ!

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَمًا وَقَعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ

بیا کله چه اداء کړئ تاسی لمونځ نو یادوئ تاسی الله (یا) پس کله چه اراده وکړئ تاسی د گزارلو د لمانځه نو یادوئ تاسی الله په ولاړی او په ناستی او پر اړخونو خپلو، (یا) په ولاړی (که روغ یی) او په ناستی او پر اړخونو خپلو (که ناروغه یی)،

تفسیر: یعنی که د خوف په وخت کښی د تنگی او بی اطمینانی له امله (وجی) په لمانځه کښی کوم دول (طریقه) قصور راشی نو د «صلوة الخوف» له تمامیدلو څخه وروسته په هر وخت او هر حالت کښی (ولاړ ئی! که ناست یا ملاست) الله تعالیٰ یاد کړئ! تر دی چه عین د مقاتلی او هجوم او یرغل (حمله) په وخت کښی هم ځکه چه د وخت تعین او د نورو قیودو رعایت کول د لمانځه په حالت کښی وو، چه د زورورو دشمنانو د مقابلې په وخت کښی د هغو د ادا کولو له امله (وجی) تنگی، او بی اطمینانی او د نورو پښو احتمال کیدی شی. پرته (علاوه) له لمانځه څخه په هر حالت کښی بی د وخت له تعینه هم تاسی الله تعالیٰ یادوئ!، او نه ښائی چه په هیڅ حالت کښی د الله له یاده غافل شئ! عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د دی آیت په آخر کښی فرمایلی دی «هغه څوک چه عقل او سد او حواس ئی د کومی پښی له امله (وجی) له

کاره لوبدلی او معذور شوی وی، نو هغه معذور گانه شی، که نه هیشوک په هیش وخت کښی د پاک الله له یادولو ځنی نشی معذور کیدی.»

فَإِذَا أَطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾

پس کله چه په آرام شوی! نو قائموی تاسی (سم اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ!، بیشکه چه لمونځ دی پر مؤمنانو باندی فرض کړی (ټاکلی مقرر) شوی په معلومو اوقاتو کښی.

تفسیر: یعنی کله چه ذکر شوی خوف لری او زړونه مو داده شی نو هر لمونځ چه کوئ ښائی چه د ارکانو له تعدیل، د شرایطو له رعایت، د آدابو له محافظی او اطمینان سره ئی اداء کړئ! لکه چه د امنیت په حالت کښی اداء کاوه شی. د زائدو حرکاتو اجازه چه درکړی شوی ده، هغه د خوف په لمانځه پوری مخصوصه ده، بیشکه چه لمونځ په خپل معین او ټاکلی (مقرر) وخت کښی فرض دی، نو ښائی په سفر او حضر په اطمینان او خوف، او په هر حالت کښی پخپل هغه ټاکلی (مقرر) وخت کښی دی هر ورو (خامخا) اداء کړ شی! داسی نه چه هر کله مو زړه وشي اداء ئی کړئ! یا دا مطلب چه د لمانځه په نسبت الله تعالی پوره ضبط او تعیین فرمایلی دی، چه په حضر کښی څرنګه ښائی او په سفر کښی په څه ډول (طریقه) سره اداء کړی شی؟ د اطمینان په وخت څنګه کیږی او د خوف په حالت کښی څه وضعیت ښائی؟ نو لازمی او ضروری ده چه په هر حالت کښی پر لمانځه باندی ټینګ اوسی! او پخپلو ټاکلیو (مقرر) وختونو کښی ئی سره له دوام او پابندی هر ورو (خامخا) اداء کړئ!

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

او سستی (بی همتی ای! مؤمنانو) مه کوئ! په طلب (تعقیب او جنگ) د قوم د کفارو کښی، که یی تاسی چه دردمن کیږئ! نو بیشکه دوی (هم) دردمن کیږی همغسی چه تاسی دردمن کیږئ! او هیله (امید) لرئ تاسی له (جانبه د) الله د هغه (ثواب) چه نه لری دوی (کفار) امید، (یی) او دی الله

(په هر شی) ښه عالم ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د کفارو په پلټنه (لتونه) او د دوی په تعقیب کښی له همت ځنی کار واخلي! او څه کوتاهی او سستی پکښی مه کوئ! که تاسی ته د دوی له جنگه کوم زخم او درد دررسیدلی دی، نو هغوی هم په هم داسی تکالیفو کښی آخته، او په دی کښی له تاسو سره شریکان دی. او وروسته له دی نه هم تاسی له الله جل جلاله څخه د هسی شیانو هیلمن (طمعه دار) او امیدوار یئ! چه دوی له سره په هغو کښی څه برخه او هیله (امید) نه لری، یعنی په دنیا کښی په کفارو باندی بری، او په آخرت کښی لوی ثواب. الله تعالی ته ستاسی ټول مصالح او اعمال ډیر ښه معلوم دی او د الله تعالی د هر حکم چه په هغه کښی ستاسی دینی او دنیوی ډیر مصالح او خورا (زیات) حکمتونه دی) امتثال او منل غنیمت او لوی نعمت وگنئ!

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ
اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ١٠٥

بیشکه مونږ نازل کړی (لیږلی) مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره دپاره د دی چه حکم وکړی ته (ای محمده!) په منع د خلقو کښی په هغه طریقه سره چه ښوولی ده تاته الله! او مه کیږه له جانبه د خیانتگرو جگړه کوونکی (د بی گناهو سره).

تفسیر: له منافقانو او ضعیف الاسلام کسانو ځنی به کله چه کوم یو د کومی گناه یا خرابی مرتکب کیده. نو د بدنامی او د سزا له ویری به ئی ځان ته حیلې (فریبونه) او پلمې (تدبیرونه) جوړولی - او زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مخ کښی به ئی د هنی اظهار په هسی ډول (طریقه) سره کاوه، چه د دوی برائت تری څرگند شی. بلکه په کوم بری الذمه باندی به ئی تهمت کاوه، او د هغه په مجرم گرځولو کښی به ئی زور او قوت صرفاوه او راز راز (قسم قسم) پلمې (تدبیرونه) او بهانی او گدی وډی خبری به ئی سره جوړولی - او په دی مورد کښی به ئی مشوری سره کولی - لکه چه یو ځلی داسی وشو، چه یوه هم داسی مسلمان (طمعه نامی) د بل مسلمان کور سوری کړ، او د هغه څه وسلی، او یو گودی اوده ئی په غلا یوړل - اتفاقاً دغه گودی سوری ؤ - او په گرده (توله) لاره کښی د غله تر کوره پوری له هغه ځنی اوده دوړیده. غله هسی تدبیر وسنجاوه (جوړ کړو) چه نه ښائی دا د غلا مال پخپل کور کښی کیږدم - نو ځکه ئی په همغه شپه کښی د یوه هسی یهودی (زید نامی) کره یوړ چه د ده آشنا ؤ. او هلته

ئی د امانت په دود (رواج) کیښود، گهیځ (سحر) د کور خاوند د خپلو اوږو په پلټنې (تحقیق) پسې شو، او غل ئی ټینگ ونيو. مگر د لتولو په اثر د ده په کور کښی د غلا شی هیڅ پیدا نه شو. او دغه غله (طمعه) قسمونه یادول، چه «زه له سره غل نه یم. وگورئ! چه د اوږو دوری زما له کوره هیسته هم تللی دی» - د اوږو خاوند د همغو دورو په لار برابر د همغه (زید نامی) یهودی کره ورننوت او هغه ئی کلک ونيو یهودی د هغه په شتو باندی پخپل کور کښی اقرار وکړ او وئی ویل چه «دا مال د هغه مسلمان دی چه پرون شپه ئی د امانت په توگه (طور) ما کره ایښی ؤ، زه له سره غل نه یم» - د اوږو او د ولسی خاوند د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته ورغی او دا پیښه ئی سر تر پایه پوری ورته عرض کره د غله قوم (بنی ظفر) او د ده نورو ملگرو اتفاق سره وکړ او پخپلو منځو کښی ئی دا خبره سره غوته کره، چه ښائی مونږ زیار (کوشش) ویاسو، چه (طمعه) باندی دغه غلا ثابته نشی او هرومرو (خامخا) همغه یهودی غل وپیژانده شی لکه چه دوی له یهودی سره ډیری جگړی هم وکړی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی ئی د دغه غله په «برائت» او بیگناهی باندی قسمونه یاد کړل او متفقاً ئی شاهی وویل او ټینگار ئی وکړ چه خامخا دی دغه یهودی د خپل جرم سزا وگالی (برداشت کړی) - دلته الله تبارک وتعالی متعدد آیتونه نازل کړل. حضرت (رسول مقبول صلی الله علیه وسلم) او نور گرد (تول) اصحاب رضی الله تعالی عنه ئی متنبه کړل - چه غل هم دغه (طمعه) مسلمان دی - یهودی (زید بن سمین) رښتیا وائی. او په دی غلا کښی بی گناه دی. او د تل له پاره ئی د هسی خلقو پلمی (تدبیرونه) ورورانی کړی او گرد (تول) ئی سره متنبه کړل. د آیت مطلب دا دی «ای رسول الله! مونږ خپل رښتیا کتاب پر تا باندی نازل کړ چه زمونږ له پوهولو او ښوولو سره سم پر گردو (تولو) خلقو باندی نیک وی که بد، مؤمن وی، که کافر د عدالت او انصاف امر اجرا کړی! او د هغو کسانو په خبرو باندی چه خائنان او تګان دی اعتبار مه کوه! او مه ئی طرفدار شه! او د دوی په قسمونو او په شاهی سره هیڅ یو بی گناه سری مه مجرم کوه! یعنی د دغو خائنانو په خوا مه شه! او د یهودی په خلاف خپل حکم مه صادره!»

وَاسْتَغْفِرِ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۝۶۱

او مغفرت وغواړه له الله؛ بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی له تحقیقه څخه پخوا تش په ظاهر سره غل بری الذمه کول او په ناحقه سره پر یهودی باندی د غله خیال کول، ستا د عصمت او د عظمت له شان سره مناسب نه دی. او له دی څخه استغفار په کار دی. په دی کښی هغو مخلصانو اصحابو ته پوره تنبیه وشوه، چه د اسلامی تعلق، یا د قومی احساس او نورو عواملو له امله (وجی) ئی پر هغه باندی د حسن ظن له کبله د

بنو گمان کاوہ، او زیار (محنت) ئی ایسته چه پر همنه یهودی باندی غلا ثابته شی.

وَلَا تَجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ
كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ۝ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا
يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى
مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ۝

او مه کوه جگره له (طرفه د) هغو کسانو چه خیانت کوی دوی له ځانونو خپلو سره بیشکه چه الله نه خوښوی هر هغه څوک چه وی دیر خیانت کوونکی گنهکار چه پتوی دوی (له شرمه دا خیانت) له خلقو څخه او نه ئی پتوی (نه شرمیږی) له الله نه حال دا چه الله (تل) له دوی سره دی (په خپل علم) کله چه د شپې تدبیرونه تری دوی هغه چه نه ئی خوښوی (الله) له خبرو څخه، او دی الله پر هغو (کارونو) چه کوی (ئی) دوی محیط (چاپیریږی) په علم او قدرت سره.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی کله چه د هغوی خیانت او خرابی په ښکاره ډول (طریقه) سره وښووله شوه - نو ښائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به د هغه زیات شفقت له امله (وجی) چه ده پر گردو (تولو) بالخصوص په خپل امت درلود (لرلو)، له حق تعالیٰ څخه د دوی د خطاؤ د مغفرت په نسبت د څه دعا کولو په فکر کښی ؤ؛ نو ځکه داسی ارشاد وشو چه د دی ځاننانو په طرفداری، له الله تعالیٰ سره ولی جگری کوی - الله تعالیٰ داسی خلق نه خوښوی چه دوی له خلقو سره پتی پتی د شپې له مخی ناجائزی مشوری او جرگی کوی - او له الله تعالیٰ څخه هیڅ نه شرمیږی، چه هر وخت له هغوی سره دی او د دوی پر گردو (تولو) احوالو باندی محیط، علیم او خبیر دی - اگر که تاسی د دوی له پاره مغفرت نه دی غوښتی، ولی ستاسی د معافی غوښتلو احتمال خو یقیناً موجود ؤ وگورئ! په بل ځای کښی د حضرت (ابراهیم علیه السلام) په نسبت د ﴿يَجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَهُ عَلِيمٌ وَأَوَّاهٌ مُنِيبٌ﴾ صریح ارشاد موجود دی. نو د هغه مخنیوی له پاره حق تعالیٰ دا ارشاد وفرمایه او دی ئی له سپارښ کولو څخه منع کړ. والله اعلم.

هَآأَنُتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَوةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ
اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَمْ مَنْ لَّيْكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٤١﴾

واوری خبردار شی! تاسی ای هغو کسانو چه جگړه کوئ له (طرفه د) دوی په
دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس) کښی؛ پس څوک دی چه جگړه به
وکړی له الله سره له (طرفه د) دغو (خیانتگرو) په ورځی د قیامت کښی
بلکه آیا څوک دی چه وی به (د قیامت په ورځی کښی) د دوی وکیل
(ساتونکی؟ بلکه هیڅوک نشته!).

تفسیر: دا خطاب د غله قوم (بنی ظفر) او هغو کسانو ته دی، چه د غله (طمعه) طرفداری ئی
کوله. یعنی الله تعالیٰ ته هر شی معلوم دی. له دی بیځایه طرفداری - څخه د قیامت په ورځ غله
ته هیڅ نفع نشی رسیدی.

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٤٢﴾

او هر څوک چه وکړی یوه گناه (چه ضرر ئی بل ته رسیدی) یا ظلم وکړی
په خپل ځان بیا مغفرت وغواړی له الله څخه (نو) مومی الله ډیر مغفرت
کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: له «سوء» لویه، او له «ظلم» څخه وږه گناه مراد ده. یا له «سوء» څخه هغه گناه مراد
ده چه له «ظلم» څخه دا مراد دی، چه ضرر ئی یوازی د ده نفس ته رسیدی یعنی هر قسم گناه
چه وی، د هغی علاج په توبه او استغفار سره کیدی شی، وروسته له توبی څخه به ئی الله تعالیٰ
معافوی. که بنیادمان قصداً او عمداً په چل او فریب سره د کوم مجرم برائت او پاکی ثابت
کړی. یا په غلطی سره مجرم بی گناه وگڼی، نو له دی ځنی د هغه په جرم کښی هیڅ تخفیف
نه راځی. هوا په توبه سره به بیځی معافیدی شی. په دی سره هغه غل او د هغه تول گوند
(پارتی) او طرفدارانو ته چه سره له پوهی او علمه ئی د غله خوا نیولی وه، یا ئی په غلطی سره
مجرم بی گناه گناه، گرددو (تولو) ته د توبی او د استغفار ارشاد او هدایت وشو. او یوه لطیفه
اشاره په دی لوری هم وشوه چه که اوس هم څوک همغسی پخپله خبره باندی ټینگ ولاړ وی، او

توبه ونه کړی، نو د الله تعالی د مغفرت له وعدی، او د ده له رحمت څخه بی برخه پاتی کیږی (او که ئی تفضلاً معافوی نو د ده اختیار دی).

وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝

او هر څوک چه وکړی گناه نو بیشکه هم دا خبره ده چه کوی دا (گناه) په ځان خپل باندی او دی الله ښه عالم (په پتو او ښکاره و) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی څوک چه په قصد سره گناه کوی د هغی ویا له ئی په غاړه لویږی او د هغی سزا خاص هغه ته ورکوله کیږی نه بل چاته ځکه چه د یوه سزا بل ته هغه څوک ورکوی چه له حقیقت څخه بی خبره یا له حکمت څخه بی برخه وی. مگر حق سبحانه وتعالی بی له مبالغی په صیغه د مبالغی سره «علیم» او «حکیم» دی. د ده په لوی دربار کښی داسی چاری هیڅ کیدونکی نه دی او نه ئی وهم او تصور کیدی شی. نو اوس له دی څخه چه په خپله غلا وکړی او بیا هغه غلا د یو یهودی په غاړه ورواچوی څه نفع ورسیدی شی؟

وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ۝

او هر څوک چه وکړی یوه وړه گناه یا یوه لویه گناه بیا ولی (متهم کړی) په دی (گناه) سره کوم پاک سړی پس په تحقیق بار ئی کړ (پر ځان خپل) ډیر غت دروغ او گناه ښکاره.

تفسیر: یعنی هر څوک چه کومه وړه یا لویه گناه وکړی او بیا هغه د کوم بل بیگناه په غاړه ورواچوی نو په ده باندی دوه گناوی لارمیری یو د دروغو د تهمت ویا له بل د اصلی گناه ویا له نو ښکاره شوه چه په دی سره چه (طمعه) په خپله گناه کړی وه او بیا ئی د یهودی (زید) په غاړه کښی واچوله د ده د گناه بار لا دروند شو او هیڅ یوه گنه ور په برخه نشوه او ښکاره ده چه گناه لویه وی که وړه د هغی کفاره او علاج یواځی په خالصه توبه سره کیږی او بل څه علاج نه لری.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ
 أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ
 شَيْءٍ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ
 مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١٣﴾

او که چیری نه وی فضل (احسان) د الله پر تا باندی او رحمت (مهربانی) د ده نو هر و مرو (خامخا) قصد کری و یوی طائفی له دوی د دی چه تیر باسی تا (او گمراه کری پخپل قصد سره تا)؛ او نه تیر باسی دوی مگر خانونه خپل او نشی ضرر رسولی تاته د هیڅ شی؛ او نازل کری دی الله پر تا باندی (ای محمده!) کتاب او حکمت (شرعی احکام، عمیق اسرار) او درېوولی ئی دی تاته هغه (خبری) چه ته نه وی پوهیدلی (پری) او دی فضل (احسان رحمت) د الله پر تا باندی دیر لوی.

تفسیر: دا خطاب د رسول کریم (علیه افضل الصلوة والتسلیم) په لوری دی. او د خائنانو د چل او فریب اظهار او د ده مبارک د عصمت او د شان عظمت دی او د دی خبری اعلام دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په علمی کمال کښی (چه له گردو (تولو) کمالاتو ځنی افضل او اول او پر گردو (تولو) باندی فائق دی) هم اعلیٰ او اولیٰ دی او د الله تعالیٰ فضل او کرم پر ده باندی داسی بی نهایت دی چه زمونږ په بیان او پوهه کښی له سره نشی راټلی او د دی خبری په لوری اشاره ده کوم خیال چه په اول کښی ده ته د غله په برائت او د یهودی په سرقت باندی پیدا شوی و د هغه د ظاهری اسبابو او عواملو د لیدلو او د اقوالو او شهاداتو له اوریدلو ځنی و نه دا چه هغه ئی بیخی رښتیا او صحیح گڼلی و او په هغه کښی «میلان عن الحق» یا «مداهنة فی الحق» له سره نه وه او په دومره یوه خبره کښی هیڅ کومه خرابی نه وه بلکه د هم داسی یو کار کیدل ضروری و کله چه د الله تعالیٰ په فضل سره حقیقت ورڅرگند شو نو بل هیڅ یوه وسوسه باقی پاتی نه شوه او له دغو گردو (تولو) خبرو څخه مقصود دا دی چه وروسته له دی نه هغه تیر ایستونکی ستاسی د تیر ایستلو او فریب ورکولو ځنی لاس ونیسی او مایوس شی او تاسی سم له خپل عظمت او تقدسه له غور او احتیاط څخه کار واخلي! والله اعلم.

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ

مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

نشته هیڅ خیر په دیرو کښی له پتو خبرو (مشورو) د دوی نه مگر (خیر شته په پتو خبرو) د هغه چا چه امر کوی په صدقه کولو یا په معروف (نیک کار) یا په اصلاح (روغه) په منع د خلقو؛ او هر څوک چه وکړی دغه (صدقه، معروف، اصلاح) دپاره د غوښتنی د رضا (خوښی) د الله پس ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر (ثواب) دیر لوی.

تفسیر: منافقانو او حيله گرانو د رسول الله صلى الله عليه وسلم په غور کښی پتی خبری کولی تر څو چه په هغو سره په خلقو کښی خپل اعتبار زیات کړی او پخپلو منعو کښی به ئی هم چتی پتی (بیکاره) خبری سره کولی او د یوه او بل غیبت یا شکایت به ئی سره کاوه، نو ځکه ارشاد وشو هغه کسان چه په خپلو منعو کښی د یو بل په غوږونو کښی خبری او مشوری کوی د دوی زیاتری مشوری له خیر څخه تشی وی د صافو او رشتیا خبرو پتولو ته څه حاجت دی؟ هوا په کومه خبره کښی چه تیرایستل او فریب وی دوی هغه په پته کوی نو ښایی چه د صدقی او د خیرات خبری په پته وکړئ! چه اخیستونکی پری ونه شرمیږی یا که کوم ناپوه په خپلی غلطی باندی پوهوی، یا که کومه ښه خبره او صحیحه مسئله وروښی نو ښایی چه هغه په پته سره وواپی چه هغه ته ندامت رانشی یا که د دوه و تنو په منع جنگ وی او دوی د قهر او غصی له امله (وجی) روغی ته غاړه نه ږدی نو ښایی چه اول کوم یو داسی تدبیر و سنجوی (جوړ کړی) چه په هغو سره د دوی دواړو په منع کښی روغه وشی او بیا دوی ښه وپوهوی تر دی چه په دا ځای کښی د «تورپی - پتولو» اجازه هم شته. په آخر کښی فرمائی «هر څوک چه دا ذکر شوی امور د الله تعالی رضا او خوښی له پاره کوی هغه ته به عظیم الشان ثواب ورعنایت کیږی یعنی په هسی ښو کارونو کښی دی ښایی ریاکاری او دنیوی اغراض مقصود نه وی (ځینو د «بصدقه او معروف» تفسیر داسی کړی دی په خیرات ورکولو یا په قرض ورکولو یا د مظلوم په اعانت یا په هر نیک کار کښی. یا مراد له «صدقی» ځنی «زکوة» او له «معروف» څخه «خیرات» مقصود دی.)

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٤﴾

او هر شوک چه مخالفت کوی له رسوله وروسته له هغه چه ښکاره شوه ده ته سمه لاره او تابع شی (لار شی) بی له لاری د مؤمنانو نو ویه گرځوو مونږ دی هغه لوری ته چه دی ورگرځیدلی دی او داخل به کړو مونږ دی جهنم (دوزخ) ته؛ او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کله چه کوم یوه ته حقه خبره واضح شوی وی او وروسته له هغه بیا هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکمه مخالفت وکړی او له گردو(تولو) مسلمانانو ځنی بیل او ځانته بله کومه جلا (جدا) لاره غوره کړی نو د ده د هستوګنی ځای جهنم دی. لکه چه هغه غله وکړه چه ذکر ئی پخوا تیر شو. د دی په ځای چه هغه په خپل قصور باندی معترف کیده او توبه ئی ایستله، د خپل لاس د پری کیدلو له ویری (مرقد شو او) مکی معظمی ته وتښتید او له نورو مشرکانو سره ملګری شو.

(فائده): اکابرو علماؤ له دی آیت ځنی دا مسئله هم رایستلی ده چه د امت د اجماع منکر او مخالف هم جهنمی دی. یعنی د امت اجماع منل هم فرض دی. په حدیث کښی وارد دی چه «د الله تعالیٰ حمایت او نصرت د مسلمانانو له تولګی سره دی. هر چا چه ځانته جلا (جدا) لاره غوره کړه هغه په دوزخ کښی ولوید» (اللهم اعذنا منه!)

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

بیشکه الله نه کوی مغفرت (نه ښی) دا چه شریک ونيول شی له ده سره او مغفرت کوی (ښی) هغه (ګناه) چه ښکته وی له دی (شرک او کفر نه) هغه چاته چه اراده وفرمائی د «مغفرت ئی»؛

تفسیر: یعنی له شرک او کفر ځنی هره ښکته ګناه چه وی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی ښی ئی، مګر د شرک او کفر ښل له سره نه کوی. او د مشرک او کافر له پاره ئی عذاب مقرر کړی دی. نو غلا او تهمت کول اګر که کبیره ګناه ده - مګر دا احتمال هم و چه الله تعالیٰ په خپل رحمت سره هغه ښلی وی لیکن کله چه هغه غل د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم څخه وتښتید او له مشرکانو سره ګډ او ملګری شو نو اوس د هغه د مغفرت احتمال هم له منځه ولاړ.

(فائده): له دی نه دا هم راښکاره شوه چه شرک هم دا نه دی چه د ماسوی الله عبادت وکړی شی، بلکه د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی د بل کوم حکم غوره کول، هم شرک دی.

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ۝

او هر څوک چه شریک ونیسی (کوم شی) له الله سره نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لری (له حقه).

تفسیر: یعنی له هدایت څخه لری ولوید - ځکه چه له الله جل جلاله څخه په صراحت سره منحرف شو. او د پاک الله په مقابل کښی ئی خپل معبود بل څوک وگرځاوه - او د شیطان مطیع شو او د الله تعالیٰ له اطاعت او د هغه له رحمت څخه بیخی مستغنی شو. نو هر څوک چه دومره لری ولویدی، هغه به په څه ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د رحمت او د ده د مغفرت مستحق شی! بلکه د داسی سری مغفرت بنائی له حکمت څخه مخالف وی. هم دا وجه ده چه داسی کسان له مغفرت څخه بیخی مایوس گرځول شوی دی. او مسلمان هر څومره چه سخت گنهگار هم وی، څرنګه چه د هغه خرابی یواځی د ده تر اعمالو پوری ده، او د ده عقیده او تعلق او توقع ګرد (ټول) صحیح او درست دی، نو ده ته هر ورو (خامخا) ژر یا وروسته هر کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی، مغفرت ور په برخه کیږی. (اللهم ارزقنا المغفرة)

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنشَاءً وَإِنْ يَدْعُونَ
إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ۖ لَعَنَهُ اللَّهُ

نه بولی دوی (عبادت نه کوی دا مشرکان) بی الله نه مګر د ښځو او نه بولی (عبادت نه کوی دوی) مګر د شیطان سرکښ چه لری کړی ئی دی الله (له رحمته خپله).

تفسیر: یعنی هغه شیان چه دغو مشرکانو له الله تعالیٰ څخه پرته (علاوه) خپل معبودان گرځولی دی په هغو کښی هغه بتان هم شامل دی چه دوی پر هغو باندی د ښځو غوندی نومونه ایښی دی. لکه «عزى مناة نائلة او نور» او که حقیقت ته وګورئ! نو دغه مشرکان د ملعون او سرکښ شیطان عبادت کوی. او هم دی شیطان دا مشرکان تیرایستلی دی. او مشرکان په دی بت پرستی کښی د شیطان امر منی او د هغه زیاته خوښی ځان ته حاصلوی. په دی سره د مشرکانو انتهای ضلالت او جهالت ښکارول مقصود دی. وګورئ! اول خو له دی څخه بل لوی ضلالت شته؟ چه بی له الله جل جلاله بل څوک خپل معبود وگرځوی؟، نو بیا چه معبود ئی گرځولی دی، څه شی دی؟ تیری! (ګتۍ) چه په هغو کښی هیڅ قسم حس او حرکت هم نشته. او د ښځو په نومونو سره هم موسوم دی. او د چا په وینا او ښوونه؟ د هغه شیطان په لمسونه چه د پاک الله له دریاره مردود رتلی او ملعون شوی دی. نو آیا د دی ضلالت او جهالت بل کوم نظیر چیری پیدا کیږی

شی؟ او خورا (دیر) لوی احمق هم دا خبره منلی شی؟

وَقَالَ لَا تَخْذَنْ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ۝

او وویل (شیطان) چه خامخا به ونیسمه هر و مرو (خامخا) زه (ای الله!) له
بندگانو ستا نه یوه برخه مقرره کړی شوی.

تفسیر: یعنی کله چه شیطان د سجدی په نه کولو سره ملعون او مردود شو نو په هغه وخت کښی
ئی وویل «زه خو تباه او فنا شوم. مگر ستا له بندگانو د آدم علیه السلام له اولادی څنی به زه
یو معلوم مقدار او لویه برخه لمسوم او خطا باسم. او له خپله ځانه سره به ئی جهنم ته بیایم لکه
چه په «الحجر» او په «بنی اسرائیل» او نورو سورتونو کښی مذکور دی. مطلب ئی دا دی چه
شیطان له متمرّد او ملعون کیدلو څخه علاوه خو له اولی ورځی راهیسی د گردو (تولو) بنی
آدمانو دښمن او بدی غوښتونکی دی او خپله دښمنی ئی په صاف ډول (طریقه) سره ښکاره کړی
ده. نو اوس دا احتمال هم پاتی نشو چه گواکی شیطان سره له خبث او گمراهی ښایی چاته به
د خیر غوښتلو او ښه رسولو کومه خبره وروښی بلکه دا لا څرگنده شوه، چه شیطان د بنی
آدمانو ازلی دښمن دی او هر هغه شی چه شیطان راښی هغه د بنی آدمانو د گمراهی او تباهی
او بریادی سبب گرځی. بیا د هسی یو گمراه او بدخواه اطاعت په څه اندازه جهالت او نادانی
ده؟ د مقرری حصی اخیستلو یوه معنی دا هم ده چه ستا بندگان به پخپلو مالونو کښی ما لره
هم یوه برخه تاکی (مقرروی) لکه چه خلق بتانو جنیاتو او پرته (علاوه) له الله نورو ته نذرونه او
نیازونه ورکوی.

وَلَا ضَلَّتْهُمْ وَلَا مَنِيَتْهُمْ وَلَا مَرَّتْهُمْ فَلْيُبَيِّتْكُمْ أَذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَا مَرَّتْهُمْ فَلْيَغَيِّرَنَّ خَلْقَ اللَّهِ ۝

او زه به هر و مرو (لازمأ) گمراه کړم خامخا دوی او هر و مرو (لازمأ) زه به په
باطلو امیدو کښی خامخا واچوم دوی او هر و مرو (لازمأ) زه به امر و کړم
خامخا دوی ته چه پس هر و مرو (لازمأ) څیروی به دوی خامخا غوړونه د
چارپایانو او زه به هر و مرو (لازمأ) امر و کړم خامخا دوی ته پس هر و مرو
(لازمأ) تغیر به ورکړی دوی خامخا پیدایښت د الله ته.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه زما په برخه کښی راځی، دوی به له حق لاری څنی گمراه کوم. او

د دوی په زړونو کښی به د دنیوی ژوندون او د فانی دنیا مینه اچوم او دوی به له قیامت، حساب او کتاب او نورو اخروی امورو څخه غافل کوم. او دا خبره به دوی ته ورښیم چه د ځناورانو غوړونه څیری کړی او د بتانو په نامه ئی خوشی کړی. او د الله تعالیٰ پیدا کړی صورتونه او د هغو مقرری کړی څیری واپړی.

(فائده): د کافرانو دستور ؤ چه د غوا خوسی، د میږی (گدی) وری او د اوبښ جونگی به ئی د بت په نامه کول. او د هغو غوړونه به ئی څیړول، او په غوړونو کښی به ئی نښی اچولی بیا به ئی سرخوشی پرېښودل د صورت بدلول لکه خصی کول یا په ستنو سره د بدن سوری کول او په هغه سره شنه یا بل ډول (طریقه) خالونه ایښوول یا زرغون داغ ورکول یا د وږوکی پر سر باندی په کوم اسم او رسم سره کمځی او بل رنگ وښتانه د بل چا په نامه پرېښوول دی (یا په منھیاتو کښی د خپلو اندامو خوځول. یا د حلالو تحریم یا د حرامو تحلیل او نور) چه په مونږ مسلمانانو باندی لازم دی، چه له دغو گردو (تولو) کارونو ځنی خپل ځانونه وژغورو (وساتو). د بری کلول (خرئیل) هم په هم دی تغیر کښی داخل دی. او د الله تعالیٰ هر څومره احکام چه دی په هر یوه کښی تغیر کول ډیره سخته خبره ده. هر هغه شی چه الله تعالیٰ حلال کړی دی، د هغه حرامول، یا ئی حرام حلال کول. انسان له اسلام ځنی باسی. نو هر څوک چه په داسی خبرو کښی مبتلا وی: په یاد دی ولری، چه د هغه شیطان په همغه ټاکلی (مقرره) برخه کښی داخل دی، چه ذکر ئی اوس تیر شو.

وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ۝
يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ۝ اُولَٰئِكَ
مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ۝

او هر څوک چه ونیسی شیطان دوست بی له الله نو په تحقیق زیان ئی وکړ زیان ښکاره. وعده کوی (شیطان) له دوی سره او په باطلو امیدونو کښی غورځوی دوی. او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مگر په فریب دغه (تابعان د شیطان) ځای د دوی جهنم (دوزخ) دی او نه به مومی دوی له دی دوزخه هیڅ ځای د تیښتی (او خلاصی).

تفسیر: یعنی کله چه د شیطان خباثت او شرارت، او د ده د عداوت کیفیت ښه معلوم شو، نو اوس په دی کښی هیڅ شک پاتی نشو. هر هغه څوک چه له خپل حقیقی معبود څخه منحرف او د شیطان موافقت کوی، په سختو نقصانونو کښی لویدی د شیطان ټولی وعدی او امیدونه محض

فريب دى او نتيجه ئى داسى كيوى چه د دوى د گردو (تولو) د هستوگنى ځاى دوزخ دى. او له دوزخ څخه د دوى د وتلو هيڅ يو امكان نشته.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ
حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾

او هغه كسان چه ايمان ئى راوړى دى او كړى ئى دى ښه (عملونه) نو ژر به داخل كړو مونږ دوى په جنتونو كښى چه بهيرى له لاندې (د مانيو او ونو) د دوى وياى چه هميشه به وى دوى په دغو (جنتونو) كښى تل تر تله؛ وعده كړى ده الله حقه (وعده)؛ او څوك دى زيات صادق (رښتينى) له الله نه په خبره «او وعده» كښى.

تفسير: يعنى هغه خلق چه د شيطان له فساد ځنى محفوظ دى او د الله تعالى له ارشاده سره سم ئى ايمان راوړى دى او ښه عملونه ئى كړى دى دوى به تل په داسى جنتونو او باغونو كښى ښه ژوندون كوى چه د تل له پاره پكښى پسرلى وى او دا د الله تعالى وعده ده چه له دى څخه د بل هيچا وعده رښتيا كيدى نشى، نو بيا د هسى رښتيا او پخى وعدى پريښودل، او د شيطان په دروغو خبرو باندې خطا وتل، څومره گمراهى او په څه اندازه ځانته ضرر رسول دى؟

لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَى بِهِ
وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ
الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أُولَئِكَ وَهُمُ الْمُؤْمِنُونَ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾

نه دى (ثواب او عقاب مرتب) پر اميدونو (آرزوگانو) ستاسى او نه پر اميدونو «آرزوگانو» د اهل د كتاب (بلکه پر ښو عملونو پورى مربوط دى)؛

هر څوک چه وکړی ناکاره کار نو جزا به ورکړه شی ده ته به هغه سره او نه به مومی دغه (گنهگار) د ځان دپاره بی له الله نه هیڅ ولی (دوست) او نه مددگار (چه دی له عذاب خلاص کړی) او هر څوک چه عمل وکړی له (ځینو) نیکو «کارونو» له نارینه و او له ښځو حال دا چه دی مؤمن وی نو دغه (نیکوکاران) داخل به شی په جنت کښی او ظلم به ونشی په دوی (په اندازه) د نقیر (هم یعنی پر دوی په هیڅ شی کښی هیڅ ظلم نه کیږی).

تفسیر: د کتابیانو یعنی د یهودانو او نصرانیانو دا خیال و، چه مونږ د الله تعالیٰ خاص بندگان یو او پر هغو گناهونو چه نور خلق نیول کیږی مونږ نه نیول کیږو، انبیاء علیه السلام زمونږ حمایت کوی او مونږ ته نجات راکوی او د اهل الاسلام نادانانو به هم داسی خیال کاوه - نو الله جل جلاله وفرمایل چه نجات او ثواب د چا په امید او خیال موقوف او منحصر نه دی، هر څوک چه بد کوی بد به مومی او ربر (تکلیف) به گالی (تیروی). هر څوک چه وی د الله تعالیٰ له حساب، کتاب او عذاب ځنی ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) او نه ئی څوک حمایت او طرفداری کولی شی. پاک خدای چه هر څوک ونیسی همغه ئی خوشی کوی او نجات ورکوی، لکه چه په هم دی لږه او خسیسه دنیا کښی چه الله تعالیٰ رنځ او درد د چا په برخه کړی، بی له الله جل جلاله بل هیڅوک هغه نشی تری لری کولی. هر هغه څوک چه ایمان ولری او نیک عمل وکړی نو هسی کسان به په جنت کښی داخلېږی او د خپلو نیکو پوره ثواب به مومی - خلاصه دا چه د ثواب او عقاب تعلق له عقائدو او اعمالو سره دی. د چا په امید او آرزو سره هیڅ نشی کیدی - نو داسی امیدونه په لغته (لته) ووهئ! او په نیکو کارونو کښی زیار(محنت) وباسئ! او همت وکړئ! (نقیر هغه ډیر نری شی ته وائی چه د خرما د زری په نری چاود کښی وی).

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ
وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا

او څوک دی ډیر غوره له جهته د دین له هغه چا چه ایښی ئی وی مخ خپل (وچولی (تندی) یا ځان خپل) «خاص حکم د» الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی او متابعت ئی کړی وی د ملت (دین) د ابراهیم حال دا چه دی حنیف و (مائل و له باطله حق ته) او نیولی دی الله ابراهیم دوست (خاص خپل).

تفسیر: پخوا معلومه شوه چه د الله تعالى په نزد یواځی اعتقاد او اعمال اعتبار لری او خوشی چتی (بیکاره) هیلې (بهانی)، امیدونه او آرزوګانی هیڅ یوه نتیجه نه ورکوی اهل د کتابونو او نورو گرددو (تولو) لره هم دا کلیه قاعده مقررده ده چه په دی کښی اهل د اسلام ته اشاره ده یعنی د حضرات صحابه و رضی الله تعالى عنهم تعریف او فضیلت او د اهل کتابو مذمت او خرابی ده. اوس په ښکاره ډول (طریقه) سره فرمایي چه په دیانت کښی له داسی سړی سره څوک مقابله کولی شی چه د الله تعالى له حکمونو ځنی غاړه نه غړوی، او په نیکو کارونو پسې له زړه گرځی؟ او په رښتیا سره د حضرت ابراهیم علیه السلام د ملت او دین ښه متابعت کوی، چه هغه له گرددو (تولو) ځنی ځان شکولی او له پاک الله سره ئی خپل تعلق او ارتباط ټینگ کړی و او پاک الله هم هغه په خپلی دوستی او خلت سره غوره کړی و. ښکاره ده چه دا دری واړه صفتونه په حضرات صحابه و (رضی الله تعالى عنهم) کښی د کمال په توګه (طور) موجود وو نه په کتابیانو کښی، نو په دی قیودو سره د اهل کتاب هغه آرزو او هیله چه پخوا تیره شوه، بیخي باطله او چتی (بیکاره) ثابته شوه.

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا

او (خاص) الله لره دی هر هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه شیان چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکې ملکا خلقاً او عبیداً)؛ او دی الله پر هر شی ښه احاطه کوونکی (په خپل علم او قدرت سره).

تفسیر: یعنی په ځمکه او آسمان کښی څه شیان چه دی سره له آسمانونو او ځمکو د هغو گرددو (تولو) خالق الله تعالى دی او دغه گردد (تول) شیان د پاک الله بندګان، مخلوق، مملوک او د ده جل و علا شانه په واک (اختیار) او قبضه کښی دی او پخپل رحمت او حکمت سره له هر چا سره هره معامله چه اراده ئی وفرمایي همغه کوی پاک الله هیچا ته څه اړه (حاجت) او احتیاج نه لری. هیڅوک دی په دی سره داده نشی او نه دی تیروځی چه زه ئی دوست او خلیل یم. او تولو خلقو د خیر او شر د گرددو (تولو) اعمالو په جزا او سزا کښی دی هیڅوک هیڅ یو تردد او اندېښنه ونه کړی!

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتٰبِ فِي يَتِمِّي النِّسَاءَ الَّتِي لَا تُوْتُوْنَهُنَّ مَا كَتَبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُوْنَ اَنْ تَنْكِحُوْهُنَّ

وَالْمُسْتَضَعَيْنِ مِنَ الْوُلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه په باب (د میراث د) بنځو کښی ووايه (ای محمله! دوی ته) چه الله فتوی (حکم) درکوی تاسی ته په (باب د) دوی کښی «او بل د» هغه شی «حکم درکوی» چه لوستلی شی پر تاسی په کتاب (قرآن) کښی په (باب د) یتیمانو بنځو کښی هغه چه نه ورکوئ تاسی دوی ته هغه (میراث) چه فرض کړی شوی دی دوی ته او مینه کوئ تاسی دی کار ته چه نکاح کړئ تاسی دوی او (حکم درکوی الله په حق) د ضعیفانو کښی له وړو هلکانو نه او (بل الله دا حکم درکوی) چه ودریوئ تاسی په حق د یتیمانو کښی په عدل (انصاف) سره (په میراث) او مهر کښی؛

تفسیر: د دی سورت په اول کښی ئی د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید فرمایلی ؤ د یتیمو جونو اولیاء لکه د اکا زوی که پوه شی چه زه د دی پوره حق اداء کولی نشم، نو دی دی خپل ځان ته نه نکاح کوی! بلکه بل چاته دی په نکاح ورکړی او دی دی د هغی حامی او کومکی (مددگار) شی نو مسلمانان د داسی جونو له نکاح کولو څخه ستانه (واپس) شول، خو له تجربی ځنی دا ور معلومه شوه چه په ځینو ځایونو کښی د جونو په حق کښی هم دا بهتر ؤ چه د خپل «ولی» په نکاح کښی راشی او «ولی» د دی رعایت داسی کوی چه بل څوک ئی نه کوی. نو د دی له امله (وجی) مسلمانانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د داسی نکاح اجازه وغوښتله د دی استدعا په نسبت دا آیت نازل شو او دوی ته اجازه ورکړه شوه او وی فرمایلی «هغه ممانعت چه پخوا له دی نه شوی ؤ هغه خاص په هغه صورت کښی ؤ چه د دوی حق په پوره دول (طریقه) سره اداء نه کړی او د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید ئی فرمایلی ؤ. او که څوک له یتیم سره د ښه سلوک او ښیګڼی (فائدی) په اراده نکاح کړی، نو اجازه ده».

(فائده): په عربو کښی داسی عام دستور ؤ چه ښځی، وړکی او یتیمان به ئی له ځینو حقوقو ځنی بی برخی او محروم گرځول او دوی ته به ئی میراث نه ورکاوه او ویل به ئی چه میراث د هغه چا حق دی چه له دښمنانو سره وجنگیږی او له یتیمو جونو سره د دوی اولیاء نکاح ترله او د دوی په نفقه او مهر او کسوت او نورو کښی ئی کمی کوله او په مالونو کښی به ئی بیځایه تصرفات کول لکه چه د دی سورت په ابتداء کښی د دی خبری د امتناع تاکیدات تیر شول. اوس په دی موقع کښی له څو رکوع څخه د مخه د کومو ارشاداتو سلسله چه جاری ده د هغو خلاصه دا ده د الله تعالی حکم واجب الاتباع دی او د الله تعالی د حکم په مقابل کښی د هیچا عقل، فکر، آرزو، دستور، حکم، قیاس بیخی د اعتبار وړ (لائق) او قابل کیدی نشی او د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی د بل چا د خبرو اوریدل او عمل پری کول او د الله تعالی د

حکم پریښودل صریح کفر او گمراهی ده او دا مضمون ئی په راز راز (قسم قسم) بلیغو تاکیداتو سره ظاهر او ښکاره کړ اوس د هغو پخوانیو آیتونو په حواله د ښځو او د یتیمو جونو د نکاح په متعلق ځینی نوری مسئلې هم رانښی، خو چه له دی تاکیداتو څخه وروسته د ښځو د حقوقو په ورکولو کښی د هیچا هیڅ یوه خبره پاتی نشی. روایت دی کله چه د ښځو د حقوقو په ورکولو کښی د هیچا هیڅ یوه خبره پاتی نشی. روایت دی کله چه د ښځو په نسبت زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د میراث حکم ښکاره کړ نو د عربو ځینی مشران د محمد رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی حاضر شول او په تعجب سره ئی وویل چه «مونږ آورو چه تاسی د لور او خور او مور او نورو ښځو له پاره د میراث ورکولو حکم صادر کړی دی او حال دا دی چه میراث د هغو میرو (خاوند) حق دی چه له دښمنانو سره جنگیږی او د غنیمت مالونه راوړی.» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «بیشکه هم دا د الله تعالیٰ حکم دی چه ښځو لره دی هم میراث ورکړ شی!» او هم د دی ارشاد په لوری اشاره ده چه د ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ﴾ مصداق حضرات صحابه کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین دی چه د نکاح، مهر او د نفقی په معاملاتو کښی هم د خپلو تر لاس لاندی کسانو لږ څه حق تلفی نه کوی او د حضرت الهی جل جلاله د احکامو په مقابل کښی د خپلو منافعو او اغراضو او شخصی کارونو او قومی رسمونو او د ملی رواجونو له سره پروا نه کوی او هم دوی د الله تعالیٰ د حکم له مخالفته هم ویریږی او ځان تری ژغوری (ساتی) او هر څه چه کوی د هغه اجازه په صاف دول (طریقه) سره آخلی او بیا ئی کوی. والله اعلم.

وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١١٢﴾

او هر څه چه کوئ تاسی له خیر (نیکی) پس بیشکه چه الله دی پر هغه ښه عالم (او هغه هم لکه نور اشیاء ورمعلوم دی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی یوه یوه ذره نیکی هم معلومه ده نو د یتیمانو او ښځو په حق کښی هره ښیگنه (ښه کار) چه وکړئ! د هغی ثواب هرومرو (خامخا) مومی!

وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهَا أَنْ يُصْلِحَ بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ

او که کومه ښځه ویریده له میره (خاوند) خپله د سرکشی (د حقوقو په منع او د صحبت په ترک) یا د مخ گرځولو (له مجلسه او خبرو) پس نشته هیڅ

گناه پر دغو دواړو په دی کښی چه صلح وکړی دوی پخپلو منځونو کښی یو شان صلح؛ او صلح کول خیر (دیر غوره) دی؛

تفسیر: یعنی که کومه ښځه د خپل میره (خاوند) زړه له خپله ځانه خپه وویښی. او د هغه د خوښی او متوجه کولو له امله (وجی) له خپل مهر یا نفقی او نورو ځنی لږ څه ورپرېږدی او هغه له خپله ځانه خوښ کړی نو په دی مصالحت کښی د هیچا په ذمه کښی هیڅ گناه نشته. د زوجینو په منځ کښی مصالحت او موافقت دیره ښه خبره ده. هوا بی له سببه د ښځو خپه کول او ریرول (تکلیفولو) او بی له رضا د دوی په مال کښی تصرف کول گناه ده. (ځینو مفسرینو د دی صلحی صورت داسی لیکلی دی ښځه مهر یا نفقه میره (خاوند) ته ورپرېږدی. کلاً یا بعضاً. یا خپل وار خپلی ښی ته خوشی کړی. او میره (خاوند) دی طلاق نه ورکوی! او تری څنګ (دده) دی هم نه کوی! او خبری اتری دی ورسره کوی! او څوک وائی چه صلح دا ده چه د کاله واک (اختیار) دی مشری ته ورکړی! او ناسته ملاسته دی کشری سره وکړی! والله اعلم)

وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ ط

او حاضر کړی شوی دی نفسونه حرص ته (او د زړونو په منځکښی بخیلی موجوده ده)

تفسیر: یعنی د هر چا په زړه کښی د خپل ځان نفع او د مال حرص او بخیلی شته. نو که ښځه نظر کوم مصلحت ته خپل میره (خاوند) ته کومه نفع ورسوی، نو نارینه تری خوښیږی، (او که نارینه خپلی ښځی ته کومه نفع ورسوی نو دا تری خوشالیږی، لیکن د حرص بخیلی، اعراض او بی پروائی له کبله (وجی) میره (خاوند) ته غاړه نه ږدی، او له خپلو حقوقو لږ څه هم نه ورته تیرېږی، او میره (خاوند) هم د ښځی ښه ساتلو او د دی د لږو حقوقو اداء کولو ته نه تیاریږی.)

وَأَنْ تَحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٨﴾

او که نیکی وکړئ تاسی! (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ تاسی (له نشوزه او خصومته) نو بیشکه چه الله دی په هغه شی چه کوی ئی تاسی (له محبته او خصومته) ښه خبردار (نو ستاسی د عمل سره به سمه جزا درکړی).

تفسیر: یعنی که له ښځو سره ښه سلوک وکړئ! او له بدسلوکی او جنگونو او جنجالونو ځانونه

وژغورئ! (بچ کړی) نو الله تعالى ستاسی له گردو (تولو) خبرو غځنی خبردار دی، د نیکی ثواب به هرومرو (خامخا) تاسی ته درکوی. ښکاره ده چه په دی صورت کښی اعراض او خپګان نه پېښیږی. او رضا کولو او له خپل حق غځنی د تیریدلو ضرورت نه پاتی کیږی.

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَذَرُوهُنَّ كَالْمُعَلَّقَةِ

او له سره به طاقت رانه وړئ تاسی (ای د ډیرو ښځو میړونو - خاوندانو!) د دی چه عدل وکړئ (او برابر والی وساتئ په هر شی کښی) په مابین د ښځو خپلو کښی اگر که ډیر حرص وکړئ تاسی (عدل ته) نو مخ مه ګرځوی. تاسی (له یوی ښځی) په کامل مخ ګرځولو سره چه پس پریږدئ تاسی دا (ښځه) په شان د ځوړندی شوی؛ چه نه ئی طلاقوئ! او نه د میرانی معامله ورسره کوئ!

تفسیر: یعنی که څو ښځی ستاسی په نکاح کښی وی او دغه ستاسی له لاسه نه کیږی چه د زړه مینه، او په هر امر کښی بیخی د مساوات او برابری رعایت له هری یوی سره وکړئ! نو داسی ظلم او تیری هم مه کړئ!، چه بیخی یوه لوری ته وښوئ! او میلان وکړئ! او هغه بله ښځه همغسې په منځ کښی ځوړنده پریږدئ! نه ئی هوسا (خوشاله) او آرامه ساتئ! او نه ئی بیخی جلا (جدا) کوئ چه له بل چا سره خپله نکاح وتری.

وَإِنْ تَصْلَحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٣﴾

او که اصلاح وکړئ تاسی (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ (له ظلمه) نو بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: یعنی که د اصلاح او د مصالحت معامله وکړئ! او حتی المقدور له ظلم، تعدی او حق تلفی څخه خپل ځانونه وژغورئ!، (وساتی) نو الله تعالى ښونکی دی.

وَلَنْ يَتَفَرَّقَا يَغْنُ اللَّهُ كُلَّامِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣﴾

او که سره بیل شول دواره (زوجین په طلاق سره) نو بی پروا به کاندی الله هر یو له دوی نه له فراخی خپلی؛ او دی الله فراخ (رحمت فضل احسان د ده) تدبیر والا (چه هر کار له حکمت او مصلحت سره سم کوی).

تفسیر: یعنی که زوجین بیلوالی غوره کړی او د طلاق وار ورسپړی، نو هېڅ حرج نشته، الله تعالی د هر یوه کار جوړونکی دی، او د گردو (تولو) حاجاتو پوره کوونکی دی، په دی کېنې دی لوری ته اشاره ده، چه بنائی زوجه په راحت او هوسائی (آرام) کېنې وساتله شی! او ایذاء او ریر (تکلیف) ورته ونه رسوی! او که داسی ښه ژوندون ئی له لاسه پوره نه وی، نو بیا ښه ده چه طلاق ورکړی. والله اعلم.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْغَنِيُّ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٤﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٥﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه شیان چه په آسمانونو کېنې دی او هر هغه شیان چه په ځمکه کېنې دی (سره د آسمانو او ځمکې ملکاً، خلقاً او عبیداً)؛ او خامخا په تحقیق حکم کړی دی مونږ هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسی او (هم خاص حکم کړی دی مونږ) تاسی ته د دی چه وویریږی! له الله او که تاسی کافران شی! نو بیشکه خاص الله لره دی هر هغه شیان چه په آسمانونو کېنې دی او هغه شیان چه په ځمکه کېنې دی (سره د آسمانو او ځمکې ملکاً، خلقاً او عبیداً) او دی الله غنی (ډیر بی پروا له هر چا او هر شی) ښه ستایلی شوی (په ډیرو ښو صفاتو سره). او خاص الله لره دی هر هغه شیان چه په آسمانونو کېنې دی او هغه شیان چه په ځمکه کېنې دی (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً، خلقاً او عبیداً)؛ او بس دی الله وکیل (ښه کار جوړوونکی).

تفسیر: له پاسه د ترغیب او ترهیب د ذکر سلسله جاری وه. یعنی د الله تعالی د حکم اطاعت کول او د هغه له مخالفت څخه ځان ژغورل (ساتل) گردو (تولو) ته ضروری دی او د الله تعالی د احکامو په مقابل کېنې د بل چا خبرې ته غوړ کېښودل له سره روا نه دی. په منځ کېنې ئی د یتیمانو او ښځو په نسبت څو داسې حکمونه بیان کړل چه خلق پری اخته وو اوس بیا همغه ترغیب او ترهیب بیانوی. د دی دواړو آیتونو خلاصه دا ده چه تاسی او له تاسی څخه گردو (تولو) پخوانیو خلقو ته دا حکم آورول شوی دی چه له الله تعالی څخه وویریئ! او د ده له احکامو ځنی نافرمانی مه کوئ! او تری غاړه مه غروئ! نو که اوس څوک د الله جل جلاله حکم نه منی نو الله جل جلاله د گردو (تولو) شیانو مالک دی او د هیچا پروا نه لری یعنی دی خپل ځان ته نقصان رسوی او پاک الله ته هیڅ یو تاوان نشی رسولی که د الله تعالی احکام ومنئ! نو په دی باور ولرئ! چه الله جل وعلی شانه چه د گردو (تولو) شیانو مالک دی. ستاسی گرد (تول) کارونه درجوړوی. دری ځلی ئی وفرمایل هر هغه شیان چه په گردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کېنې دی د الله تعالی دی.

له (١) نه کشائش او وسعت مقصود دی. یعنی د هغه په دربار کېنې د هیڅ یو شی کمی نشته. له (٢) نه د بی نیازی او بی پروایی بیان مقصود دی. یعنی که تاسی منکران یی، الله (جل جلاله) د هیچا پروا نه لری.

له (٣) نه د رحمت او د کار جوړولو اظهار دی په دی شرط سره چه تاسی پرهیزگاران او متقیان اوسئ!

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِالْآخِرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ قَدِيرًا ﴿١٧٦﴾

که اراده وفرمایي (الله د بیولو او مړه کولو ستاسی) نو بویهځی تاسی (په موت سره) ای خلقو! او رابه ولی نور خلق (په پیدا کولو سره)؛ او دی الله پر دغه (اعدام او ایجاد هم) ښه قادر (او پوره قدرت لری).

تفسیر: یعنی الله تعالی پر دی باندی هم قادر دی چه تاسی گرد (تول) سره فناء کړی او د دنیا له مخی څخه مو لری کړی او ستاسی په ځای نور مطیعان او حکم منونکی خلق پیدا کړی. له دی ځنی هم د الله تعالی د بی پروایی او د استغناء اظهار دیر ښه راڅرگندیږی او غاړه غروونکو ته هم پوره تهدید او تخویف وشو.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

هر شوک چه وی چه وغواری ثواب (بدل) د دی دنیا نو دی په نزد د الله ثواب (بدل) د دنیا او (ثواب) د آخرت؛

تفسیر: یعنی که تاسی د الله تعالی د احکامو متابعت وکړئ! نو تاسی ته د دنیا او آخرت د دواړو ثوابونه او اجر و نه درکول کیږي نو بیا یواځې په دنیا پسی گرځیدل او د الله تعالی د احکامو د نه منلو په اثر له آخرت (بلکه له دنیا) څخه هم ځان محروم او بی برخې گرځول لویه نادانی ده.

وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا

او دی الله ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره و)

تفسیر: یعنی الله تعالی ستاسی گرد (ټول) کارونه وینی او ستاسی گردی (ټولی) خبری اوری هر شی چه غواړئ که اراده وفرمایي نو هغه به درکوي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوِّمِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی تل محکم ولاړ! په انصاف سره شاهدان (خاص) دپاره د الله اگر که وی (دا شاهی) پر نفسونو ستاسی (چه زیان مو وی پکښی) یا «په» والدینو (مور او پلار ستاسی) یا «په» اقاربو (خپلوانو ستاسی)،

تفسیر: یعنی ښایي چه په رښتیا او د الله تعالی له حکم سره سمه شاهی ورکړئ! اگر که په دی حقه شاهی کښی ستاسی یا ستاسی د کوم عزیز او قریب خپلوان زیان هم وی هره هغه خبره چه رښتیا وی ښایي چه په ښکاره ډول (طریقه) سره اظهار کړه شی او د دنیوی نفعی له پاره

اخروی نقصان وانخلي!

إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أُولَىٰ بِهَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا

که وی دغه (مشهود علیه او مشهود له) غنی (شتمن) له فقیر «محتاج» نو الله دیر خیر غوښتونکی دی پر دوی (له تاسی نه)؛ نو مه کوئ تاسی متابعت د هوا (د نفسانی خواهشونو) کله چه انصاف کوئ تاسی، (او له حقه مه تیریرئ! یا چه عدول وکړئ له حقه)

تفسیر: یعنی په رښتیا شاهی کښی د خپلی کومی نفسانی غوښتنی متابعت ونه کړئ! چه د شتمنو رعایت وکړئ! او پر محتاجو باندی ورحمیرئ! او حقه خبره پته کړئ! هر هغه شی چه حق وی همغه ووايئ الله تعالیٰ له تاسی غنی زیات د هغوی د خیر او ښیگنی (فایدی) اراده لری او د دوی په مصالحو باندی ښه پوه او خبردار دی او د ده په دربار کښی د هیڅ شی کمی نشته.

وَأِنْ تَلَوْا أَوْ تَعْرُضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

که واپروئ تاسی (خپلی ژبی) یا څنگ وکړئ تاسی (له شاهی نه) نو بیشکه الله دی پر هر هغه شی چه کوئ (یی) تاسی ښه خبردار (نو سم د عمل سره به سمه جزا درکړی).

تفسیر: د ژبی اړول دا دی چه رښتیا خبره ووايی مگر خو په ژولی ژبه سره او په پیچلو او تاو کریو الفاظو چه د هغو له اوریدلو غنی اوریدونکی په شبهه کښی لویږی یعنی صافه صافه او رښتیا خبره نه وایی او څان تری ژغورل (بج کول) او په څنگ (دده) کیدل دا دی چه پوره خبره ونه وایی بلکه هغه خبری چه په کار راځی هغه پرېږدی. نو په دی دواړو صورتونو کښی ئی اگر که دروغ نه دی ویلی، مگر د حق د نه ښکاره کولو له امله (وجی) گنهکاریږی او ښائی چه هر ورو (خامخا) شاهی پوره او په رښتیا او ښکاره الفاظو ورکړه شی! (یا دا چه د شهادت له اداء څخه مخ واپروئ! او پت ئی کړئ!).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ
وَالْكِتَابِ الَّذِي أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٧﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) ثابت او خالص کړئ
تاسی ایمان (یقین) خپل پر الله او رسول د ده (محمد) او په هغه کتاب
(قرآن) چه توته توته ئی نازل کړی دی پر رسول خپل (محمد) باندی او پر
هغه کتاب چه تول ئی یو غل نازل کړی دی پخوا (له قرآنه پر نورو رسولانو)
او هر څوک چه کافر شی پر الله او پر ملائکو (پرستو) د دغه (الله) او پر
کتابونو د دغه «الله» او پر رسولانو د دغه «الله» او پر ورځی آخری (چه
قیامت دی) نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لری سره (له حقه).

تفسیر: یعنی هر څوک چه ایمان راوړی نو ضرور دی چه د الله تعالیٰ پر گردو (تولو) احکامو او
ارشاداتو د زړه یقین ولری که د الله تعالیٰ له احکامو او ارشاداتو ځنی پر یوه حکم هم یقین ونه
کړی، نو هغه مسلمان نه دی. او تش د ژبی وینا او د خولی اظهار هیڅ کوم اعتبار نه لری.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أزدَادُوا
كُفْرًا أَلَمْ يَكُنْ اللَّهُ لِيُغْفِرْ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٨﴾

بیشکه هغه کسان (یعنی یهودان) چه ایمان ئی راوړی دی (په موسیٰ) بیا
کافران شوی دی (په عبادت د خسی سره) بیا ئی ایمان راوړی دی (په توبه
ایستلو سره) بیا کافران شوی دی (په انجیل او عیسیٰ باندی) بیا زیات
شوی دی له جهته د کفره (په محمد باندی) نه دی الله چه مغفرت وکړی دوی
ته او نه چه وښی دوی ته سمه صافه لاره (څو چه دوی په خپل کفر کښی
دوام لری).

تفسیر: یعنی په ظاهر کښی مسلمانان او په زړه کښی مذنب پاتی وو. او په آخر کښی بی له
یقین کولو مړه شول نو دوی ته د نجات لاره نه موندله کیږی دوی کافران دی او ظاهری

مسلمانی ئی هیخ په کار نه ورغی له دی نه منافقین مراد دی او ځینی وایی چه دا آیت د یهودانو په باره کښی نازل شوی دی چه رومی ئی ایمان راږد بیا د خسی په عبادت کولو سره کافران شول بیا ئی توبه وکړه او مؤمنان شول بیا له عیسی علیه السلام څخه منکران او پری کافران شول وروسته له دی د محمد رسول الله (صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم) له رسالته ئی هم انکار وکړ او په کفر کښی ئی لا پسی ترقی وکړه.

بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۖ الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ
الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَلِيتُّنَا عَنْهُمْ
الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۝

زیرې ورکړه (ای محمده!) منافقانو ته په دی چه بیشکه شته دوی ته عذاب دردناک هغه کسان چه نیسی دوی کافران دوستان (خپل) بی له مؤمنانو؛ آیا لتوی دا (منافقان) په نزد د دی (کفارو) عزت پس بیشکه (دنیوی او اخروی) عزت خاص الله لره دی تول.

تفسیر: یعنی منافقان چه له مسلمانانو ځنی جلا (جدا) کیږی او که کافرانو سره دوستی کوی د هغوی له پاره سخت عذاب دی. د منافقانو دغه خیال چه «مونږ ته د کفارو د ناستی او ولاړی له امله (وجی) دنیوی عزت رسیږی» بیخی غلط دی. ځکه چه گرد (تول) عزتونه د الله تعالی له خوا دی هر څوک ئی چه اطاعت کوی د ده په برخه عزت رسیږی. خلاصه ئی داسی شوه چه داسی خلق به په دنیا او آخرت دواړو کښی خوار او ذلیل اوسی.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتَ اللَّهِ يُكْفَرُ
بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي
حَدِيثٍ غَيْرٍ ۚ إِنَّكُمْ إِذَا مَثَلْتُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ
الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ۝

او په تحقیق (پخوا) نازل کړی دی (الله) پر تاسی په کتاب (قرآن) کښی دا «حکم هر کله چه واوریدل تاسی (په یوه مجلس کښی) آیاتونه د الله چه کفر (او انکار) کولی شی په دی آیتونو او مسخري کولی شی په هغو پوری نو مه کینیئ تاسی له دوی سره (ای مؤمنانو)! تر هغه پوری چه مشغول شی دوی په خبره بله کښی (که نه) په تحقیق تاسی به (هم) په دی وخت کښی د هغو په شان شی! (په گناه کښی) بیشکه چه الله یو غای کوونکی دی د منافقانو او د کافرانو په جهنم (دوزخ) کښی د تولو (په یو غای کښی).

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! الله تعالی پخوا له دی نه په قرآن عظیم الشان کښی تاسی باندی داسی حکم نازل کړی دی؛ «په هر هغه مجلس کښی چه د الله تعالی پر احکامو تمسخر او له هغو څخه انکار کیږی هلته له سره مه کینیئ که نه تاسی هم همغسې گڼل کیږئ. هوا که هغوی په نورو خبرو که مشغول دی نو په هغه وخت کښی له هغوی سره د کیناستلو هیڅ ممانعت نشته.» د منافقانو په مجلسونو او مرکو کښی د الله تعالی له احکامو او آیتونو څخه انکار او ورباندی تمسخر کیده نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو او دا چه ئی وفرمایل حکم نازل شوی دی پر تاسی باندی دی آیت ته اشاره ده ﴿وَإِذْ آتَيْنَا آلَ فِرْعَوْنَ الْكِتَابَ فَكَفَرُوا بِهِ﴾. چه پخوا له دی نه نازل شوی ؤ.

(فائده): له دی نه معلومه شوه هر هغه څوک چه په مجلس کښی په خپل دین باندی طعن او عیب آوری او بیا هلته کښی او آوری ئی اگر که هغه په خپله څه ونه وایی «منافق» دی.

إِلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فِتْنَةٌ مِنْ اللَّهِ قَالُوا
أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ
نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعُكُمُ الْيَوْمِينَ

هغه منافقان چه همیشه منتظر دی (حوادثو) ستاسی ته، نو که ؤ تاسی ته بری له (لوری) د الله نو وایی دا (منافقان مسلمانانو ته) چه آیا نه وو مونږ له تاسی سره؟ او که وه کافرانو ته برخه (د بری) نو وایی دا (منافقان کفارو ته) چه آیا غالب شوی نه وو مونږ پر تاسی او (آیا) ومو نه ژغورلئ (بچ مو نه کړی) تاسی له مؤمنانو ځنی؟

تفسیر: یعنی دا منافقان هغه کسان دی چه پرله پسې ستاسی د کمی په انتظار کښی دی. بیا

که بری (فتح) ستاسی په برخه شوه نو تاسی ته وایی «آیا مونږ له تاسی سره نه وو؟ (بلکه وو) د ولجی (غنیمت) په مال کښی مونږ هم له خپلو ځانونو سره شریک کړئ!» او که کافرانو ته په جنگ کښی څه شی په لاس ورشی یعنی کفار غالب شی نو هغوی ته وایی «آیا مونږ تاسی باندی غلبه نه وه کړی؟ یعنی پر تاسی باندی غالب او په دی قادر وو چه تاسی قتل کړو خو مونږ له تاسی ځنی لاس واخیست نو آیا مونږ ستاسی حفاظت نه دی کړی؟ آیا مونږ تاسی د مسلمانانو له ضرره نه وی ژغورلی (بچ کړی)؟ نو په ډلجه (غنیمت) کښی مونږ ته هم برخه راکړئ!» (فائده): له دی ځنی معلومه شوه که څوک سره له دی چه په حقانی دین کښی هم وی او له گمراهانو سره پتی خبری او ځان ته جوړښت لری نو دا وضعیت ئی هم د «نفاق» خبره ده.

فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

نو الله به فیصله وکړی په منع ستاسی کښی په ورځی د قیامت کښی؛ او له سره به ونه گرځوی الله دپاره د کافرانو پر مؤمنانو باندی هیڅ لاره (د حجت او د بری).

تفسیر: یعنی الله تعالی ستاسی او د دوی په منع کښی حکم او فیصله کوی چه تاسی جنت ته بیایی او دوی په دوزخ کښی اچوی. په دنیا کښی هر څه چه د دوی له لاسه کیږی هغه دی وکړی! خو نتیجی به ئی وگوری. مگر سره له هغه دوی د مؤمنانو هیڅ شی نشی خرابولی او نه ئی له منځه لری کولی شی! چه هم دغه (مسلمانانو ته ضررونه) د دوی د زړه آرزو او تمنا ده.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

بیشکه چه منافقان تگی کوی (په اظهار د اسلام او اخفاء د کفر) له الله سره او الله سزا ورکوونکی دی د دوی (د دوی د تگی په سبب).

تفسیر: یعنی په زړه کښی کافر او په ښکاره مسلمان دی. څو د دواړو خواؤ له ضرر او ایذاء څخه محفوظ پاتی وی او له دواړو خواؤ گټی او فائدی واخلي؛ (حق سبحانه وتعالی) د دوی د دی غولونی او تگی دا سزا ورکړه چه د هغوی گرد (تول) شرارتونه او پت خباثت ئی خپل پاک نبی صلی الله علیه وسلم ته ښکاره کړ. او دوی ئی داسی ذلیل او خوار کړل چه بیخی له کاره ووتل. او د هیڅ اعتبار وړ (لایق) نه شول. او گرد (تول) چلونه او فریبونه ئی مسلمانانو ته

ښکاره شول او هغه سزا چه دوی ته به آخرت کښی ورسیږی هغه ئی هم را څرگنده کړه، لکه چه په راتلونکو آیتونو کښی ئی ذکر راځی خلاصه ئی دا چه د دوی له دغی ټگی ځنی هیڅ ونشو او د الله تعالی له لوری دوی په داسی یوه مغالطه کښی ولویدل چه دنیا او آخرت دواړه د دوی له لاسه لاړل.

وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُفَّاءً يَرَاءُوكَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

او هر کله چه پاڅیږی دغه (منافقان) لمانځه ته نو پاڅیږی سست کاهلان ښی دوی خلقو ته (ځان خپل چه مونږ هم مسلمانان یو) او نه یادوی دوی الله مگر (ریایی یادول) لږ.

تفسیر: یعنی لمونځ چه نهایت ضروری او خالص عبادت دی او د هغه په اداء کولو کښی هیڅ یو قسم ځانی او مالی ضرر او اندیښنه هم نشته منافقان له هغه څخه هم ځانونه باسی او که کله ئی له مجبوریته کوی هغه هم تش د ریا او د نورو د ښوولو او تیرایستلو له پاره ئی کوی، خو نور د دوی له کفر ځنی خبر نشی او مسلمانان وگڼل شی. نو بیا له داسی خلقو ځنی د څه خبری توقع کیدی شی او دوی څرنگه مسلمانان کیدی شی؟

مُذَبِّحِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ۝

په دی حال کښی چه دوی متحیران مترددان دی په منع د دغه (ایمان او کفر) نه (بیخی) په طرف د دغو (مؤمنانو دی په باطن کښی) او نه بیخی په طرف د هغو (کفارو) دی (په ظاهر کښی)؛ او هر څوک چه گمراه (ئی) کړی الله نو له سره به نه مومی ته ده ته لاره (د حق).

تفسیر: یعنی منافقان خو بیخی په تردد او حیرت کښی دی نه دوی په اسلام باندی اطمینان لری او نه په کفر داده دی او په سخته پریشانی کښی مبتلا دی. کله یوه لوری ته تمائل کوی او کله بل لوری ته خپل میلان ښکاروی. او الله تعالی چه د هر چا د گمراهی او پریشانی اراده

و فرمایي نو هغه به د نجات لاره چيری ومومي؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ
أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ۝ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ
الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ۝

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه نیسئ! تاسی
کافران دوستان (خپل) بی له مؤمنانو غځئ؛ آیا اراده لرئ تاسی (ای
مؤمنانو!) د دی چه پیدا کړئ الله لره پر تاسی برهان (حجت صریح الزام)
ښکاره. بیشکه منافقان دی په طبقه دیره ښکته کښی له اوره (د دوزخ) او له
سره به نه مومي ته دوی ته مددگار (له عذابه خلاصونکی).

تفسیر: یعنی له مسلمانانو غځئ جلا (جدا) کیدل، او له کفارو سره دوستی او یو ځای کیدل،
د نفاق دلیل دی. لکه چه منافقان ئی کوی، نو تاسی لره ای مسلمانانو! داسی کار بیخی نه
ښائی! که نه د پاک الله صریح الزام، ښکاره برهان او پوره حجت به په تاسی باندی قائم شی چه
تاسی هم منافقان یئ! او د منافقانو له پاره د دوزخ دیره ښکته طبقه مقرر ده او هیڅوک له
دوی سره مرسته (مدد) او مددگاری نشی کولی، چه دوی له هغی طبقی غځئ وکاږی، یا ئی په
عذاب کښی څه تخفیف راوړی مسلمانانو لره ښائی چه له داسی خبری غځئ بیخی لری وگرځی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ
مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ۝

مگر هغه کسان چه توبه وباسی (له نفاقه) او اصلاح کړی (اعمال خپل) او
منگلی خښی کړی په (دین د) الله او خالص کړی دین خپل (له ریا او
ښودنی) خاص الله لره نو دغه (تائبین، مصلحین، معتصمین، مخلصین) به
وی سره له مؤمنانو (په دارینو کښی) او ژر به ورکړی الله (تولو) مؤمنانو ته
(په دنیا او په عقبی کښی) ثواب دیر لوی.

تفسیر: یعنی هغه منافق چه له خپله نفاقه توبه او خپل اعمال ښه کړی. او د الله تعالی غوره دین ښه مضبوط او کلک ونیسی. او پر پاک الله توکل وکړی او له ریا او له نورو خرابیو ځنی خپل دین پاک او صاف وساتي نو هغه خالص مسلمان دی او په دین او دنیا کې به له نورو مؤمنانو سره وی، مخصوصاً ایمان لرونکو لره ډیر لوی ثواب رسیدونکی دی، او هغه منافقانو ته به هم له هغو حقیقی مؤمنانو سره ثواب رسیدونکی وی چه له نفاقه ئی په رښتیا توبه ایستلی وی.

مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَدَايِكُمْ إِن شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١١٤﴾

خه به کوی الله په عذاب ستاسی (او ولی به عذاب درکوی تاسی ته؟) که شکر ویاسی تاسی او ایمان یقین ولری تاسی او دی الله شکر قبلوونکی ښه عالم (پر گردو (تولو) شیانو).

تفسیر: یعنی الله تعالی د ښو کارونو قدر کوی او د بندگانو پر گردو (تولو) کارونو او خبرو باندی ښه عالم دی، نو هر هغه څوک چه د الله جل جلاله حکم ته په امتنان او شکر ایستلو سره غاړه ږدی، او هغه باندی له زړه یقین لری نو الله تعالی عادل او رحیم دی، او داسی خلق له سره نه په عذابوی او د داسی کسانو تعلق او ارتباط له عذابه سره بیخی نه وی. بیشکه الله تعالی سرکښان او غاړه غړوونکی په خپل عذاب اخته کوی.

«اللهم انان شکرک ونؤمن بک ففنا العذاب وارزقنا الثواب وکان الله شاکراً علیماً»

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٣٨﴾

نه خوښوی الله ښکاره ویل د بدی خبری (لکه چه نه خوښوی پت ویل د دی بدو هم) مگر (ښکاره ویل) له هغه چا چه ظلم پری شوی وی ، او دی الله ښه اوریدونکی (د گردو) (تولو) (اقوالو) ښه عالم (په پتو او ښکاره و)

تفسیر: یعنی که په چا کښی کوم دینی یا دنیوی عیب وی، نو نه ښائی چه هغه مشهور کړ شی. الله تعالی د گردو (تولو) خبری اوری او پر تولو کارونو باندی پوهیږی او هر یوه ته سم له هغه سره جزا ورکوی داسی بد ویلو ته «غیبت» ویل کیږی هوا مظلوم لره اجازه ده، چه د ظالم ظلم خلقو ته بیان کړی. هم دا رنگه په غینو نورو صورتونو کښی هم «غیبت» روا دی. او ښایی دا حکم یی دلته د دی له پاره فرمایلی وی. چه مسلمانانو ته نه دی لارم چه د کوم «منافق» نوم مشهور او په ښکاره ډول (طریقه) ئی بدنام کړی، چه په دی تور ونه خوری، او لا سرکښه ، بیباکه او بی پروا نه شی. بلکه مبهم نصیحت دی وکړ شی. «منافق» به په خپله وپوهیږی. یا دی ځانته په گوښه (تنهایی) کښی نصیحت ورته وکړی په دی سره ممکن دی چه هدایت ومومی او پند واخلي لکه چه رسول اعظم صلی الله علیه وسلم هم داسی کول او د هیچا نوم به ئ نه مشهوراوه .

إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخَفُّوهُ أَوْ تُعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٣٩﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیر (نیکی - طاعت) یا پتوئ دغه (خیر) یا عفوه کوئ ! له بدی - (چه ظلم دی) نو بیشکه الله (هم) دی ښه عفوه کوونکی (د گنهکارانو سره له قوت او قدرته) ښه قادر (په عذاب د ظالم او ثواب د مظلوم او نورو)

تفسیر: په دی آیت کښی مظلوم ته د معافولو ترغیب ورکول منظور دی چه الله تعالی سره له قدرت او زبردستی د خطا کوونکو خطاګانی ورمعافوی نو عاجز او لاس لاندی بنده ته په اولی طریقه سره ښایی چه د نورو قصور ورمعاف کړی (او په دغه ریانیتو صفاتو سره خپل ځان

موصوف کړی چه د هغو صفاتو د خواصو د فیضان لائق شی) خلاصه ئی دا ده مظلوم ته جائز دی چه له ظالم څخه خپل بدل واخلی! مگر افضل خو دا دی چه صبر وکړی! او ور څخه تیر شی! په دغه آیت کښی دی لوری ته اشاره ده که د منافقانو اصلاح غواړئ نو د دوی پر ایذاء او ضرر رسولو صبر وکړئ! او په پسته ژبه او په پته سره دوی وپوهوئ! له ښکاره طعن او لعن او بد ویلو څخه خپل ځانونه وساتی او په ښکاره ډول (طریقه) هغوی سره مخالفت مه کوی!

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ
وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ
ذَلِكَ سَبِيلًا ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا ۖ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ۝١٥

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) کیږی پر الله او پر رسولانو د الله او اراده لری (غواړی) دوی چه تفریق (بیلتون) وکړی په منع د الله او رسولانو د الله او وایی دوی چه مونږ ایمان راوړو پر ځینو او کافران (منکران) کیږو پر ځینو (نورو رسولانو) او اراده لری (غواړی) دوی چه ونیسی په منع د دی (کفر او اسلام کښی) یوه لاره دغه (تفریق کوونکی) هم دوی کافران دی (په کمال د کفر او) په حقه سره، او تیار کړی دی مونږ له پاره د کافرانو عذاب ډیر سپکوونکی (د دوزخ)

تفسیر: له دی ځایه د یهودانو ذکر دی. څرنگه چه په یهودانو کښی (نفاق ډیر لږ او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی چه منافقان عموماً یهودان وو یا ئی له یهودانو سره رابطه او محبت درلود (لرلو) او د یهودانو پر مشورو باندی ئی کار کاوه نو ځکه ئی په پاک قرآن کښی زیاتره د دی دواړو ډلو ذکر یو ځای فرمائیلی دی. د دی آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه له الله جل جلاله او د ده له رسولانو منکران دی او غواړی چه د الله تعالیٰ او د ده د رسولانو په مینځ کښی فرق وکړی یعنی پر الله باندی ایمان راوړی او پر رسولانو ئی ایمان را نه وړی او ځینی رسولان ئی ومنی او ځینی ئی ونه منی د هغوی مطلب دا دی چه د اسلام او د کفر په مینځ کښی یو نوی مذهب د خپلو ځانونو له پاره جوړ کړی هم دغه کسان اصلی او پاڅه کافران دی د دوی له پاره د خواری او د ذلت عذاب تیار دی.

(فائده) د الله تعالیٰ منل هلته معتبر دی چه د خپلی زمانی د نبی علیه السلام تصدیق هم وکړی

او د هغه حکم هم ومنی. بی د نبی علیه السلام له تصدیقه د الله تعالیٰ منل بی فائدی دی. او څه اعتبار نه لری بلکه د یوه نبی علیه السلام تکذیب د الله تعالیٰ او د گردو (تولو) انبیاءو علیهم السلام تکذیب گنل کیږی. کله چه یهودانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم تکذیب وکړو نو د الله تعالیٰ او د گردو (تولو) انبیاءو علیهم السلام په تکذیب کوونکو کښی گډ او دیر سخت کافران وگنل شول.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أَجْرُهُمْ
وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ۝

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی پر الله او پر (تولو) رسولانو د (الله) او نه دی کړی دوی تفريق (بيلتون) په مینځ د هېڅ یوه کښی له دوی نه (په نه منلو سره) دغه (مؤمنان په تولو مؤمن به شيانو) ژر به ورکړی (الله) دوی ته اجر و نه (ثوابونه) د دوی او دی الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا (د اجر او ثواب پر انعام سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په مینځ د هېڅ یو له انبیاءو علیهم السلام کښی ئی جلا (جدا) والی ونه کړ بلکه په الله جل جلاله او د ده پر گردو (تولو) رسولانو علیهم السلام باندی ئی ایمان راوړ نو الله تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره دوی گردو (تولو) ته لوی ثواب ورکوی له دی غځی هغه مسلمانان مراد دی چه پر الله تعالیٰ او پر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او پر نورو تولو رسولانو علیهم السلام او نورو گردو (تولو) مؤمن به شيانو باندی ئی ایمان راوړی دی.

يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنِزَلَ عَلَيْهِمْ كِتَابٌ مِّنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىَٰ الْكَبِيرَ
ذَٰلِكَ فَقَالُوا أَرَنَا اللَّهُ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْقَةُ بِأَرْعَائِهِمْ ۚ ثُمَّ
اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذَٰلِكَ

سوال کوی له تانه (ای محمده!) اهل د کتاب (یهودان) د دی چه نازل کړی

ته پر دوی (لکه تورات یو لیکلی) کتاب له آسمانه نو په تحقیق سوال کړی وو دوی (یعنی پلرونو د دغو یهودانو) له موسیٰ څخه ډیر لوی له دغه (سواله) پس ویلی وو دوی (موسیٰ ته) چه وښیه مونږ ته الله ښکاره (مخامخ) نو ونيول دوی صاعقه (تندر) په سبب د ظلم د دوی (چه د الله د لقاء سوال و په دنیا کښی) بیا ونيوه دوی خسی (په خدائی سره) پس له هغه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی (په توحید) پس عفو وکړه (تیر شو) مونږ له دی گناه (د دوی په توبه کولو سره)

تفسیر: د یهودانو څو مشران د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شول او ویی ویل «که ته په رښتیا سره رسول ئی نو یو لیکلی شوی کتاب یو ځلی له آسمانه راوړه ! لکه چه حضرت موسیٰ علیه السلام تورات راوړی و» نو پر دغی ، خبری دا آیت نازل شو ، او د دی رکوع گرد (تول) الزامات د دوی په ځواب کښی ذکر کیږی او وروسته له هغه تحقیقی ځواب ورکوی، د آیت مطلب دا دی ای محمده ! صلی الله علیه وسلم یهودان چه له تا ځنی عناداً د هسی کتاب مطالبه کوی، د دوی داسی بیباکی او سرکښی د تعجب خبره نه ده، د دوی پلرونو له دی ځنی هم لویه او سخته غوښتنه له خپل نبی موسیٰ علیه السلام ځنی کړی وه چه مونږ ته الله تعالیٰ په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه ! که نه مونږ ستا خبره نه منو لکه چه په اول جزء د البقرة د سورت په (٥٥) آیت ٦ رکوع کښی تیر شو، نو ځکه پر داسی ویونکو باندی تکه ولویده. او گرد (تول) سره مړه شول ، بیا الله تعالیٰ د موسیٰ «علیه السلام» په دعا سره دوی ژوندی کړل ، د دومره عظیم الشانو معجزو له لیدلو سره بیا د خسی په عبادت کښی مشغول شول بیا الله تعالیٰ دوی وښل دا واقعه د البقرة په سورت کښی لږ څه په تفصیل سره ذکر شوی ده.

وَإِنِّي نَأْمُوسَىٰ سُلْطَانًا مُّبِينًا ﴿٣٣﴾

او ورکړی وه مونږ موسیٰ ته غلبه صریحه (برهان ښکاره) (چه د موسیٰ په حکم اویا زړه تنو د خسی عبادت کونکو په یوه شایست کښی خپل ځانونه طوعاً ووژل)

تفسیر: له ښکاره غلبی څخه مراد دا دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خسی ذبح کړ او په اور کښی ئی وسوځاوه او ایره ئی د سیند په هوا کښی وغورځوله او (٧٠٠٠٠) له هغو کسانو څخه (چه د خسی په عبادت کښی مشغول شوی وو) ووژل شول.

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بَيْنَاقِهِمُ

او پورته کړی ؤ مونږ برسیره پر دوی (غر د) طور دپاره د (قبول د کلکی) وعدی د دوی (چه د موسوی شریعت په منلو سره ئی کړی وه)

تفسیر: یعنی هر کله چه یهودانو وویل چه د «تورات» حکم سخت دی. مونږ ئی نه منو نو دلته د «طور» غر له څمکی څخه ورپورته. او د دوی پر سرونو باندی څوړند شو (چه له خپله عهده سره سم) د «تورات» احکام ومنی! او مضبوط او کلک ئی ونیسی! که نه دا غر ستاسی په سر لویږی.

وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا

او ویلی وو مونږ دوی ته چه ننوځی! په وره (د ایلیا د ښار) سجده کوونکی

تفسیر: په یهودانو باندی حکم وشو چه په سجده کولو سره ښار ته ننوځی او د ننوتلو په وخت کښی مو سرونه راضکته کړئ! دوی د سجدی کولو په ځای په خپلو کناتیو وښوریدل او وښوئیدل ، نو کله چه ښار ته ورسیدل ، پر دوی باندی ویا او طاعون گډ شو ، او تر غرمی پوری د دوی په منځ کښی اویا زره کسان مړه شول.

وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا

او ویلی وو مونږ دوی ته چه مه تیرپړی له (حده) په (ورځی د) شنبی کښی (د ماهیانو په ښکار سره) او اخیستی وه مونږ له دوی څخه وعده محکمه (مضبوط قول په دغه خبره)

تفسیر: په یهودانو باندی حکم شوی ؤ چه د شنبی (خالی) په ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ! او په دی ورځ کښی ، له گردو (تولو) ورځو ځنی دیر کبان په اوبو کښی دوی ته په نظر ورتلل. نو یهودانو داسی چل او حيله جوړه کړه چه د سیند په غاړو کښی ئی حوضونه او ناوږونه (تالابونه) جوړ کړل، او د شنبی په ورځو کښی به ئی کبان په هغو حوضونو کښی ننه ایستل او ساتل، او په نورو ورځو کښی به ئی ښکار کول. د دی فریب او عهد ماتولو له امله (وجی) الله تعالی له دوی ځنی بیزوگان جوړ کړل چه په ځناورانو کښی دیره خسیسه محيله (حيله کونکی) او مکاره طبقه ده.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكَفَرَهُمْ بَايَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ
 قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا

پس (په سزا ورسولی شول دوی) په سبب د ماتولو د دوی د کلک عهد خپل او
 په سبب د کفر (د نیکونو) د دوی په آیتونو د الله باندی او په وژلو د دوی
 انبیاء لره (لکه یحیی، زکریا) په ناحقه (په خپلی عقیدی سره هم) او په ویلو
 د دوی (دا خبره نبی ته د تمسخر په ډول (طریقه) چه زړونه مو په پردو
 کښی پټ دی، (ستا وینا پری اثر نه کوی. نو الله د دغو یهودانو په رد کښی
 فرمایي چه داسی نه دی لکه چه تاسی ئی وایئ) بلکه مهر (د غفلت) وهلی
 دی الله په زړونو د دوی په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی پس ایمان نه
 راوړی دوی مگر لږ (د دوی)

تفسیر: یعنی یهودانو هغه عهد مات کړ، نو الله تعالیٰ په دوی باندی په دی عهد ماتولو او د نورو
 آیتونو په انکار، او د انبیاء علیهم السلام په ناحقه وژلو او د دوی په دی وینا باندی چه زمونږ
 په زړونو باندی پردی او پوښونه دی خورا (دیر) سخت سخت عذابونه نازل کړل. کله چه زمونږ
 رسول صلی الله علیه وسلم یهودانو ته هدایت کاوه، دوی وویل چه زمونږ زړونه په پردو کښی دی،
 او ستا خبری هلته نه رسیږی. الله تعالیٰ فرمائی چه خبره داسی نه ده. بلکه د دوی د کفر او
 انکار په سبب د دوی پر زړو باندی الله جل جلاله مهر لگولی دی، چه د دغه مهر له امله (وجی)
 ایمان د دوی په برخه نشی کیدی مگر لږ څه کسان له دی نه مستثنیٰ دی. لکه عبدالله بن سلام او
 د هغه نور ملگری (رضی الله تعالیٰ عنهم)

وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا
 الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ

او په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی (مکرراً) او (په سبب د) ویلو د دوی
 پر مریمی دروغ ډیر غټ (د زنا) او (په سبب د) ویلو د دوی (داسی چه)
 بیشکه وژلی دی مونږ مسیح عیسیٰ زوی د مریمی رسول د الله (په گومان
 خپل)

تفسير: او له دی جهته چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام مخه منکران شول او بل ئی کفر مخانونو ته غوره کړ او پر حضرت بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ئی لوی تهمت (تور) وکړ او د دوی پر دی خبری باندی چه په افتخار سره به ئی ویل «مونږ وژلی دی عیسیٰ زوی د مریمی چه د ده له اظهار سره سم د الله تعالیٰ رسول ؤ» نو د دی گردو (تولو) جهتونو له امله (وجی) پر یهودانو باندی عذابونه او مصیبتونه نازل شول. (که لفظ د «رسول الله» د یهودانو وینا وی نو استهزا ده. او که د الله جل جلاله وی استیناف یعنی مخانته جمله ده منصوب بالمدح ده، یعنی مدح کوم د رسول الله نو فرمایی الله په تکذیب د یهودانو کښی)

وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ
لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ
يَقِينًا ۖ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ٥٤

حال دا چه نه ؤ وژلی دوی دغه (عیسیٰ واقعاً نه پر دار کړی ؤ دغه (یقیناً) و لیکن مشبه کړی شو (دغه وژلی شوی په دار وهلی شوی په عیسیٰ سره) دوی ته، او بیشکه هغه کسان چه اختلاف کړی دی دوی په (حق د) عیسیٰ کښی خامخا په شک کښی دی په (شان) د ده کښی نشته دوی ته په (شان) د ده کښی هیڅ علم مگر تش متابعت د گومان (خپل) او نه ؤ وژلی دوی عیسیٰ (په وژلو یقینی سره)، بلکه پورته کړی ؤ دی الله طرف خپل ته، او دی الله ښه قوی غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت کوی)

تفسير: الله تعالیٰ د دوی د دی وینا تکذیب کوی او فرمایی چه دغو یهودیانو په واقع کښی حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دی وژلی او نه ئی په دار کړی ؤ. هغه مختلفی خبری چه یهودان ئی په دی باره کښی کوی له خپله فکره او اتکله ئی وایی او د الله تعالیٰ له لوری په شبهه کښی اچول شوی دی، او له دوی مخه هیڅوک په اصلی خبری نه دی خبر رښتیا خبره دا ده چه الله تعالیٰ حضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان ته وخپژاوه او الله تعالیٰ پر گردو (تولو) شیانو باندی قادر او په هر کار کښی ئی یو حکمت دی. خبره دا ده کله چه یهودانو د حضرت عیسیٰ علیه السلام وژلو ته عزم او قصد وکړ، نو رومی یو سری د عیسیٰ علیه السلام کور ته ننوت کله چه

الله تعالى عيسى عليه السلام آسمان ته وخیژاوه نو پاک الله د دی سری شکل لکه د عیسی علیه السلام غوندی واراوه او ورسره مشابه ئی کړ. څرنګه چه نور یهودان هغه پسی د عیسی علیه السلام کور ته ننوتل هغه سری ئی چه نوم ئی طیطاوش و مسیح وګانه او و ئی واژه وروسته له هغه دوی ته داسی یو خیال پیدا شو چه «د دی مصلوب مخ خو د مسیح له مخ سره ډیر مشابه دی. او نور بدن ئی زمونږ د ملګری په شان رابڼکاری» چا وویل «که دا مقتول مسیح وی نو زمونږ سری «طیطاوش» چیری لار؟ او که دا زمونږ سری دی نو مسیح چیری دی؟ تش په اتکل او ګومان هر چا هر څه ویل او اصلی خبره له دوی ځنی هیچا ته ښکاره نه وه رښتیا خو هم دا ده چه په یقین سره عیسی علیه السلام دوی له سره وژلی نه دی. بلکه الله آسمان ته پورته کړی دی او یهودان ئی په شبهه کښی اچولی دی.

وَأَنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنُوا بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا

او نیشته هیڅوک له اهل د کتابه مګر قسم دی هر ورو (خامخا) چه ایمان به راوړی دوی خامخا (په وخت د نزعی خپلی یا په وخت د نزول د عیسی پر دغه (عیسی) په خوا له مرګه د ده څخه او په ورځ د قیامت کښی به وی (عیسی) پر دوی باندي شاهد (چه یهودانو ونه منل او نصرانیانو «ابن الله» وبللم).

تفسیر: حضرت عیسی علیه السلام پر آسمان کښی ژوندی موجود دی کله چه (دجال پیدا شی نو هله به عیسی علیه السلام بیا دغی ځمکی ته تشریف راوړی او (دجال) به وژنی او یهودان او نصرانیان به په ده باندي صحیح ایمان راوړی چه بیشکه عیسی ژوندی دی، مړ شوی نه دی او د قیامت په ورځ کښی به حضرت عیسی علیه السلام د دوی دغه ګرد (ټول) اعمال او حالات اظهاروی چه یهودانو زما تکذیب او مخالفت کاوه او نصرانیانو ماته د الله جل جلاله زوی ویل»

فَيُظْلَمُ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتِ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ۖ وَأَخَذَ لَهُمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ

يَا بَاطِلُ اعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧١﴾

نو په سبب د ظلم له هغو کسانو چه يهودان دی حرام کړل مونږ پر دوی باندی طبيات (هغه ډير پاک شيان) چه حلال کړی شوی وو دوی ته او (په سبب د) اړولو (منع کولو) د دوی له لاری د الله څخه ډير (خلق) او (په سبب د) اخيستلو د دوی سود (له خلقو نه) حال دا چه په تحقيق منع کړی شوی وو دوی (په تورات کښی) له دغه (سوده) او (په سبب د) خوړلو د دوی مالونه د خلقو په ناحقه سره چه رشوت او نور ناروا شيان دی) او تيار کړی دی مونږ له پاره د کافرانو له دوی څخه عذاب ډير دردناک.

تفسير: د يهودانو د گردو (تولو) پخوانيو او وروستنو سختو سختو شرارتونو ذکر ئی وفرمايه چه له هغو څڼی د دوی سرکښی او په گناهونو باندی څغردوالی (تینگ والی) او زړه ورتيا ښکاره شوه اوس فرمایي چه مونږ دوی باندی سخت شریعت هم کیښود چه سرکښی ئی ماته شی، نو هیڅ شبهه نشوه پاتی چه د طبياتو تحریم په دوی باندی په «تورات» کښی شوی ؤ او له حضرت عیسیٰ علیه السلام سره مخالفت او (بیړی مړیمی) باندی اتهام ، د «تورات» له نزوله خورا (ډير) وروسته شوی دی، نو له جرړه څخه پخوا څرنگه سزا مقدمه شوه؟ د دی گردی (تولی) رکوع خلاصه داسی شوه د حضرت موسیٰ علیه السلام د زمانی راهی اهل د کتاب پرله پسې په خورا (ډير) لویو شرارتونو او ډيرو سرغړولو، عهد ماتولو او د انبیاءو علیهم السلام په ایذا او ضرر رسولو کښی مشغول وو. ای محمده صلی الله علیه وسلم ! اوس که دوی د عناد له مخی له تا څخه د «تورات» غوندی یو کتاب دفعتاً یو ځلی طلب کړی او پر قرآن عظیم باندی (چه له گردو (تولو) کتابونو څڼی افضل دی). کفایت ونه کړی. نو له دی متعصبو او نالائقو څڼی هیڅ لری او مستبعد نه دی، د دوی له هسی ناوړو (بیکاره) او نالائقو حرکاتو څخه تعجب مه کوه ! او مه حیرانیږه ! د دوی گرد (تول) پخوانی او وروستنی وړوکی او لوی حرکات مونږ ته ښه معلوم دی، مونږ د دوی دپاره په دنیا کښی خورا (ډير) سخت شریعت معین کړی او په اخرت کښی مو هم ډير سخت عذاب ورته مقرر او تيار کړی دی.

لَٰكِنَ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْبُقِيَّةُ مِنَ الصَّلَاةِ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأُولَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا

ليکن هغه (کسان) چه پاخه دی په علم کښی له دوی ځنی او ایمان لرونکی ایمان لری په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (ایمان لری) پر هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تا څخه او (ایمان راوړی پر ټولو انبیاء) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکونکی دی زکات لره (یا) او (صفت کوو د) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکونکی دی زکات لره او ایمان راوړونکی په الله او په ورځی آخری (چه قیامت دی) دغه (کسان چه د صحیح ایمان او صالح عمل لرونکی دی) ژر به ورکړو مونږ دوی ته ثواب ډیر لوی (جنت، رضا، او لقاء)

تفسیر: یعنی د بنی اسرائیلو هغو کسانو چه مضبوط علم ئی درلود (لرلو)، لکه عبدالله بن سلام او د هغه ملگری رضی الله تعالی عنهم او هغه خلق چه د ایمان خاوندان دی، دوی قرآن، تورات، انجیل او نور گرد (ټول) منی، د لمانځه د سم اداء کوونکی له مدح او صفت او نه حال څخه څه پوښتنی کوی، او زکات ورکونکی او ایمان لرونکی په الله او په قیامت چه دی، مونږ دغو ستایلیو شویو کسانو ته خورا (ډیر) لوی ثواب او اجر ورکړو. پرته (علاوه) له ډومبني فریقي چه د هغوی دپاره خورا (ډیر) سخت عذاب موجود دی (پاس په تحت اللفظ کښی د «المقیمین الصلوة» دوه ترجمی لیکلی شوی دی

١. چه «المقیمین» په ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ عطف او تری انبیاء مراد شی. یعنی یؤمنون بالکتاب و بالانبياء المقیمین الصلوة.

٢. چه یؤمنون خبر شی د «الراسخون» چه مبتداء دی او «المقیمین» په مدح سره منصوب شی چه د هغه ترکیب تقریر اوس تیر شو.

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ

بیشکه چه مونږ وحی مو کړی ده تاته (ای محمده!)

تفسیر: اهل د کتابو او د مکی معظمی مشرکانو او نورو کفارو د قرآن مجید په حقانیت او صداقت کښی راز راز (قسم قسم) خوشی چنی (بیکاره) شېهی پیدا کولی. وگورئ! چه دلته ئی داسی وویل لکه چه تورات یو ځای او یو ځلی له آسمانه رانازل شو، ښایی هم هغسی ته هم یو کتاب له آسمانه راوړی، بیا تا رښتینی نبی گټوځه نه ویلی دی هر چا چه ویلی دی

د نابود سړی پلمی (تدبیرونه) ډیری زده وی

بدی کار او چپ ی چاره هره خبره ئی کړه وی

نو الله تعالیٰ په خو ځایونو کښی آیتونه نازل کړل او حقیقت ئی راښکاره کړ. او د وحی عظمت ئی راڅرگند کړ، او د کفارو د گردو (تولو) چتی (بیکاره) او بیهوده و خیالاتو او شبهاتو تردید ئی وفرمایه او د الله تعالیٰ د وحی متابعت ئی په تعمیم، او د قرآن مجید اطاعت ئی په تخصیص سره بیان وفرمایه او دا ئی راوښوده چه د الله جل جلاله حکم منل پر گردو (تولو) باندی فرض دی او د هیچا هیڅ یو عذر په دی کښی نه منل کیږی هر څوک چه د ده په تسلیم کښی تردد یا تأمل یا انکار کوی، هغه گمراه او بی دین دی. اوس له دی ځایه تحقیقی ځواب ورکاوه کیږی. دغه ده چه فرمائی.

کَمَا أَوْحَيْنَا إِلَىٰ نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ

لکه چه وحی کړی وه مونږ نوح ته او (نورو) انبیاءو ته پس له ده (لکه هود، صالح لوط، شعیب او نور)

تفسیر: له دی نه معلومه شوه چه وحی خاص د الله تعالیٰ حکم او د ده هغه پیغام دی چه په انبیاءو علیهم السلام باندی نازلیدوی او همغسې چه پر پخوانیو انبیاءو باندی د الله جل جلاله وحی نازل شوی ده، همغسې پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی هم الله تعالیٰ خپله وحی نازله کړی ده، نو هر هغه چا چه هغه پخوانی وحی منلی ده، ښایی چه دا هم هر ورو (خامخا) ومنی او هر هغه چه له هغی څنی انکار کوی، ځواکی له گردو (تولو) څنی انکار کوی او له حضرت نوح علیه السلام او له ده څنی له وروستیو انبیاءو علیهم السلام سره د مشابعت وجه ښائی دا وی چه هغه وحی چه د حضرت آدم علیه السلام له وخته شروع شوی وه، هغه بیخی په ابتدائی حالت کښی وه. په حضرت نوح علیه السلام باندی د هغی تکمیل وشو، ځواکی په رومبنی حالت کښی هغی تش یو تعلیمی حالات لرلو د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښی هغه کمال ته ورسیده او د دی وړ (لائق) شوه چه د امتحان مورد وگرځی حکم منونکو ته انعام او غاړه غرونکو ته سزا ورکړه شی لکه چه د اولوالعزمو انبیاءو علیهم السلام سلسله هم د حضرت نوح علیه السلام له زمانی راهیسی شروع شوه او د الله تعالیٰ له وحی څخه پر غاړه غرونکو باندی اول ځلی د عذاب نزول هم د حضرت نوح علیه السلام له رسالت څخه شروع شو، خلاصه ئی دا چه د نوح علیه السلام له زمانی پخوا د الله جل جلاله او د انبیاءو علیهم السلام د حکم پر مخالفت باندی عذاب نه نازلیده بلکه دوی به معذور گڼل کیدل او د تعطیل او تاخیر رعایت به پکښی کیده او ډیر زیات کوشښ به د دوی په پوهولو کښی صرفیده، د

حضرت نوح عليه السلام په زمانه کښې کله چه مذهبي تعليم به ظاهر شو او خلقو ته د الله تعالى د احکامو په متابعت کښې هيڅ يوه خفاء پاتې نه شوه نو دلته پر غاړه غرونکو باندې عذاب نازل شو ، اول د نوح عليه السلام په زمانه کښې طوفان نازل شو، وروسته له هغه د حضرت هود عليه السلام او حضرت صالح عليه السلام او حضرت شعيب عليه السلام په زمانو کښې کافرانو باندې نور راز راز (قسم قسم) عذابونه نازل شول، نو د محمد مصطفیٰ صلی الله عليه وسلم د وحی تشبیه څخه د هغو پخوانيو انبياؤ له وحیو سره اهل د کتابو او د مکې معظمې مشرکانو ته پوره تنبيه ورکړه شوه او دوی ته دا خبره لا څرگنده کړې شوه هر څوک چه د محمد صلی الله عليه وسلم وحی یعنی قرآن عظیم الشان نه مني نو هغه هم د لوی عذاب وړ (لائق) او مستحق گرځي.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ
وَعِيسَىٰ وَيُوسُفَ وَهَارُونَ وَصُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا
وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ
عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا ﴿١٧﴾

او (لکه چه) وحی کړې وه مونږ ابراهيم ته او اسمعيل ته او اسحاق ته او يعقوب ته او اولادې (د يعقوب) ته او عيسى ته او ايوب ته او يونس ته او هارون ته او سليمان ته او ورکړې ؤ مونږ داود ته زبور او (ليږلي وو مونږ نور داسې) رسولان چه په تحقيق سره قصه کړې ده مونږ د دوی پر تا (ای محمده!) پخوا له دی نه او (ليږلي وو مونږ نور داسې) رسولان چه نه مو دی کړي قيصى د هغوی پر تا ، (ای محمده) او کلام کړي دی الله له موسی سره په کلام کولو.

تفسیر: له حضرت نوح عليه السلام څخه وروسته انبيا عليهم السلام ئی په اجمال، او هغه انبيا عليهم السلام ئی چه په دوی کښې مشهور او جلیل القدر او اولوالعزم دی، په تخصیص او تفصیل سره ذکر کړل چه له دی څخې دا به معلومه شوه هغه وحی چه پر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم باندې نازله شوی ده ، د هغې حقانیت او د هغې منل هم داسې ضروری دی، لکه چه د نورو اولوالعزمو او مشاهيرو انبياؤ عليهم السلام وحی منل ضروری ؤ او دا هم رابشکاره شوه چه پر نورو انبياؤ باندې چه وحی راتله کله به دوی ته پرېستو پیغام راوړ او کله به هغوی ته لیکلې

کتاب وورسیدو، کله به د ملائکو له وسیلی پرته (علاوه) په خپله الله تعالیٰ خپل رسول سره خبری کولی مگر په دی گرددو (تولو) صورتونو کښی څرنګه چه د الله تعالیٰ حکم دی او د بل چا حکم نه دی نو پر بندګانو باندی د هغه اطاعت یو شان فرض دی اعم له دی چه تر بندګانو پوری د هغه د رسیدلو طریقه تحریری وی، که تقریری وی، او که پیغام وی، نو اوس د یهودانو دا وینا «که تاسی د تورات غوندی یو کتاب یو ځلی له آسمانه په مونږ نازل کړئ! نو مونږ به تا رښتینی ګڼو که نه، نو، دا دیره د ناپوهی او بی‌ایمانی او حماقت خبره ده. هر کله چه وحی د الله تعالیٰ حکم دی، نو د هغی د نزول صورتونه متعدد دی په هر صورت سره چه وحی راشی د هغی په منلو کښی تردد او انکار. یا داسی ویل «که په هغه ځانته طریقی سره راشی، نو مونږ ئی منو، که نه وی، نو نه ئی منو.» صریح کفر او ښکاره حماقت دی.

رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٦٥﴾

(او لیږلی مو دی) رسولان چه زیری کوونکی دی (مؤمنانو ته په جنت) او ویرونکی دی (د کفارو په جحیم) له پاره د دی چه پاتی نشی خلقو ته پر الله باندی هیڅ حجت (دلیل، عذر، بهانه) وروسته له (لیږلو) د رسولانو، او دی الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: الله تعالیٰ پرله پسې خپل انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی، چه مؤمنانو ته زیری ورکړی، او کافران وویروي، تر څو د قیامت په ورځ کښی خلقو ته د دی عذر او بهانی ځانی پاتی نشی، چه ووائی «ای ربه! مونږ ته ستا رضا او غیر رضا معلومه نه وه، او که رامعلومه وی نو هر ورو (خامخا) به مو په هغو باندی تګ کړی وی.» نو ځکه الله تعالیٰ خپلو رسولانو ته معجزی ورکړی، او ور وئی لیږلی او رسولانو هم د حق لاری خلقو ته وروښودلی. نو وروسته له دی نه د حق دین په منلو کښی د هیچا عذر او پلمه (بهانه) نه اوریده کیږی د الله جل جلاله وحی داسی قطعی حجت دی چه د هغی په مقابل کښی هیڅ یو سند او حجت نشی چلیدی، بلکه نور گرد (تول) حجتونه باطل او بیکاره کوی او دغه د الله تعالیٰ حکمت او تدبیر دی. که زور او زبردستی وکړی نو څوک ئی منع کولی شی، مگر جبر او ظلم الله تعالیٰ نه خوښوی. (او دیر غالب او قادر دی په انفاذ او اجراء د هر راز (قسم) احکامو پر مخلوقاتو او محکم کار دی په امر د نبوت او په قطع د حجت کښی) (اگر که یهودان ستا په نبوت شاهی نه ورکوی او تری انکار کوی).

لَکِنَ اللّٰهُ یَشْهَدُ بِمَا اَنْزَلَ اِلَیْکَ اَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلٰئِکَةُ
 یَشْهَدُوْنَ وَکَفٰی بِاللّٰهِ شَهِیْدًا ۝

لیکن الله شاهدی لولی (اظهار اقرار کوی) په هغه شی چه نازل کړی ئی دی
 تاته (ای محمده) چه نازل کړی ئی دی دا (معجز قرآن پر تا) په علم خپل
 سره، او ملائکی هم شاهدی لولی (په نبوت ستا) او بس دی الله (حق ظاهر
 کوونکی. نو د دوی شهادت ته حاجت نشته.

تفسیر: یعنی وحی به په هر رسول باندی نازلیده، دا کومه نوی خبره نه ده او گردو (تولو) ته
 معلومه ده لیکن په دی قرآن کښی الله تعالیٰ خپل خاص علم رالېږلی دی، او الله تعالیٰ به دا حق
 ظاهروی. لکه پوهان چه پری پوهیږی هغه علوم او حقائق چه له دی قران عظیم څخه حاصل شوی
 دی، او پرله پسې حاصلیږی هغه له نورو کتابونو څخه له سره په لاس نه دی راغلی، او هومره
 هدایت چه خلقو ته د محمد صلی الله علیه وسلم له وجوده رسیدلی دی، د بل چا له وجوده نه
 دی رسیدلی.

اِنَّ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا وَصَدُّوا عَنْ سَبِیْلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلًّاۢ لَّۤا یُعِیْدُ ۝۱۶
 اِنَّ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا وَظَلَمُوْا لَمْ یَکُنْ اللّٰهُ لَیْغُفِرْ لَهُمْ وَلَا لَیْهْدِیْهُمْ طَرِیْقًا ۝۱۷
 اِلَّا طَرِیْقَ جَهَنَّمَ خَلِیْدٍۭیْنَ فِیْهَاۤ اَبَدًا وَّكَانَ ذٰلِكَ عَلٰی اللّٰهِ یَسِیْرًا ۝

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی (د محمد له نبوت څخه) او اړولی منعه
 کړی ئی دی (خلق) له لاری د الله (اسلام) څخه په تحقیق سره گمراه شوی
 دی په گمراهی ډیری لری سره (د حق له لاری نه) بیشکه هغه کسان چه
 کافران شوی دی او ظلم ئی کړی دی (په پتولو د نعت د محمد یا په منعه د
 مؤمنانو له ایمانه) نه دی الله چه مغفرت وکړی دوی ته او نه چه ونیسی دوی ته
 سمه صافه لاره (څو چه دوی کافران دی) مگر (وبه ونیسی دوی ته) لاره د

دوزخ چه همیشه به وی دوی په هغه کښی تل تر تله (بی انتها بلا انقطاع) او دی دغه (ادخال او خلود فی النار) پر الله باندی دیر آسان.

تفسیر: د قرآن مجید او د حضرت محمد صلی الله علیه و آله و صحبه وسلم له تصدیق او توثیق څخه وروسته فرمائی هغه کسان چه ستا له رسالت څخه منکران شول، او ستا هغه اوصاف او حالات چه په «تورات» کښی موجود وو، هغه ئی گرد (تول) پت کړل، او خلقو ته ئی د هغو په ځای نور مهمل شیان ورغرگند کړل او نور ئی هم له حقانی دین څخه واورول، نو داسی کسان له سره نه د هدایت وړ (لائق) او نه د مغفرت مستحق دی» له دی نه دا خبره ښه ښکاره شوه چه هدایت یوازی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په متابعت کښی منحصر دی. او گمراهی د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت د مخالفت نوم دی. چه په دی سره د یهودانو پوره سرزنښ او ترتنه وشوه، او د دوی د خیالاتو غلطول لا ښه واضح شول

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَمِنُوا خَيْرَ الْكُفْرِ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ
لِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٥﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی دی تاسی ته رسول (محمد) په حق (قرآن یا اسلام) سره له (طرفه د) ربه ستاسی نو ایمان راوړئ (او قصد وکړئ! د هغه شی چه) خیر دی تاسی ته، او که کافران شوی پی تاسی پس بیشکه خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او (هغه شیان چه په) ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکا خلقاً او عبیداً)، او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) دیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: ستاسی او ستاسی د کتاب تصدیق، او ستاسی د مخالفینو یعنی د اهل کتاب تغلیط او تغلیل ئی بیان کړ، اوس گردو (ټولو) خلقو ته ندا کاوه شی چه «ای خلقو! زما صادق رسول له رښتیني کتاب او حق دین سره تاسی ته درغلی دی، ستاسی خیر په هم دی کښی دی، چه د هغه گردی (ټولی) خبری ومنئ! او که ئی ونه منئ، نو ستاسی دغه کفر الله جل جلاله ته هیڅ ضرر نه شی رسولی، ځکه چه خاص الله جل جلاله لره هغه گرد (تول) شیان دی چه په آسمانونو او ځمکو کښی دی. او الله جل جلاله ستاسی په گردو (ټولو) احوالو او افعالو خبردار

دی. ستاسی د تولو اعمالو پوره حساب او کتاب کوی، او بدل ئی درکوی.
(فائده): له دی ارشاداتو ځنی واضحه معلومه شوه د هغی وحی منل فرض دی چه پر انبیاء علیهم السلام باندی نازلی شوی دی. او د هغی څخه انکار کول کفر دی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ
إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ
أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا
تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ إِنَّتَهُوَ خَيْرُ الْكَلِمِ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهُ وَاحِدٌ
سُبْحَنَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ

ای اهل د کتابو! مه کوی! تاسی مبالغه (تجاوز له حدودو) په دین ستاسی
کښی او مه وایی تاسی پر الله مگر (ویل) حق (ریښتیا)، بیشکه هم دا
خبره ده بله نه ده چه مسیح عیسی زوی د مریمی رسول د الله دی او
(داسی) کلمه د ده ده، چه غورځولی ده (الله) دغه کلمه مریمی ته او روح
دی له جانب د الله نو ایمان راوړئ په الله او په رسولانو د ده (الله)؛ او مه
وایی تاسی (داسی چه معبودان) دری دی، منع شی تاسی (له دی وینا،
اختیار کری توحید چه) خیر دی تاسی ته، بیشکه هم دا خبره ده چه الله
حق معبود یو دی (بی شریکه بی عیبه) پاکی ده ده لره له دی چه شی ده ته
(نسبت د) ولد،

تفسیر: کتابیانو د خپلو انبیاء علیهم السلام په تعریف کښی له مبالغی څخه کار اخیست او له
حدودو د باندی وتل او خپل انبیاء علیهم السلام ئی خدای او د خدای زامن بلل نو الله تعالی
فرمایي چه د دین په خبرو کښی مبالغه مه کوی! او په هغه چا چه اعتقاد لری! د هغه په تعریف
کښی له حده تیری مه کوی! هومره خبره چه محققه وی له هغی څخه څه زیاتوالی مه کوی!
او د الله تعالی د مقدس شان په نسبت هم هغه خبری وایی چه بیخی ریښتیا او محقق دی او له
خپله ځانه هیڅ شی مه وایی! له تاسی ځنی څومره لویه غلطی شوی ده، چه حضرت عیسی علیه
السلام ته چه د الله جل جلاله رسول او د الله جل جلاله په حکم پیدا شوی دی د وحی په خلاف د

الله جل جلاله زوی وایی او د دری خدایانو معتقدان شوی یی ا یو الله جل جلاله دوهم حضرت عیسیٰ علیه السلام دریم بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها له داسی خبرو ځنی مو خولی ونیسی ا او الله تعالیٰ واحد احد دی هیڅوک له ده سره شریک نه دی او نه ئی څوک اولاد کیدی شی. د ده پاک ذات له دی گردو (تولو) شیانو ځنی پاک او منزله او مقدس دی دا گردی (تولی) خبری له دی نه پیدا شوی دی، چه تاسی د وحی اطاعت ونه کر که تاسی د وحی اطاعت او متابعت کولی، نو الله تعالیٰ ته به مو د اولاد نسبت نه کاوه او د دری خدایانو په منلو سره به مو ځانونه صراحتاً نه مشرکانول او د سیدالرسال محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د افضل الکتاب قرآن مجید او فرقان کریم تکذیب به مو نه کاوه او داسی پاڅه کافران به نه کیدئ ا.

(فائده): د کتابیانو یوی دلی د حضرت عیسیٰ علیه السلام رسالت هم ونه مانه او د ده په وژلو پسی ئی ملاوی وتړلی چه د هغه ذکر پخوا تیر شو بلی دلی له دی نه تیری کری، عیسیٰ علیه السلام ئی د خدای زوی وگانه او دواړه دلی کافرانی شوی. د دی دواړو فرقو د گمراهی سبب هم دا شو چه له وحی ځنی ئی مخالفت وکر، له دی نه ښکاره شوه چه نجات یوازی د وحی په متابعت پوری منحصر دی.

لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٤١﴾

خاص ده ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکی، ملکاً، خلقاً او عبیداً) او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنی په آسمانونو او ځمکو کښی له لاندی تر پاس پوری هر څه شیان چه دی تول د الله تعالیٰ مخلوقات، مملوکات او بندگان دی، او بیا وویي چه، د الله تعالیٰ شریک او زوی څوک او څرنګه کیدی شی؟ او الله تعالیٰ د گردو (تولو) کارونو جوړوونکی دی. او د گردو (تولو) کارونو د جوړولو دپاره هم هغه بس او کافی دی. بل هیچا ته حاجت نیشته نو اوس وویي چه الله جل جلاله به شریک یا زوی ته څرنګه محتاج شی؟ خلاصه ئی دا چه نه په کوم مخلوق کښی د ده د شریک کیدلو څه قابلیت او لیاقت شته. او نه د ده په پاک ذات کښی د هغه د ځانیدلو څه امکان شته او نه دی ورته څه اړتیا (احتیاج) او حاجت لری. نو له دی نه دا معلومه شوه چه له مخلوقاتو ځنی کوم یوه مخلوق ته د الله تعالیٰ شریک یا زوی ویل د هغه چا کار او فکر دی چه له ایمان او عقل دواړو څخه محروم او بی برخی وی.

(فائده): له پاس مضمون څخه دا خبره ښکاره شوه هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ دپاره زوی یا بل کوم شریک پیدا کوی نو دی په حقیقت کښی الله تعالیٰ د گردو (تولو) موجوداتو پیدا کونکی نه گنی او گرد(تول) موجودات د پاک الله مخلوق نه بولی او هم الله جل جلاله د گردو

(تولو) حاجتونو د پوره کولو او کار جوړولو دپاره کافی نه گڼی او گواکی الله جل جلاله د الوهیت له مرتبې څخه ویاسی او په مخلوقاتو او ممکناتو کښی ئی داخلوی نو اوس د هغی ناپاکی پته ولگیده چه د

﴿سُبْحَنَہٗ اَنْ یَّکُونَ لَہٗ وَلَدٌ﴾ په ارشاد کښی ورته اشاره شوی وه او څرنگه چه دغه ناپاکی په حقیقی او مجازی او ظاهری زامنو په گردو (تولو) کښی یو شانی موجوده ده، نو ښه ښکاره شوه چه هغه مقدس ذات له دی څخه پاک دی چه زوی ولری او دی له دی نه هم پاک او لوړ دی چه له خپلو مخلوقاتو څنی کوم یو خپل زوی وگرځوی.

لَنْ یَسْتَنْکِفَ السَّیِّئُ اَنْ یَّکُونَ عَبْدًا لِلّٰهِ وَلَا الْمَلِیْکَةُ الْمُقَرَّبُونَ ط

له سره ننگ (او عار) نه کوی مسیح له دی نه چه شی بنده دپاره د الله او نه (ننگ او نه عار کوی) پرېښتی چه مقری دی (د الله له بندگی څخه)

تفسیر: یعنی د الله جل جلاله ، عبودیت، عبادت او د ده حکمونه په ځای راوړل یو اعلیٰ درجه شرافت او عزت دی ، د دی لوی نعمت د قدر ، اهمیت او د ضرورت پوښتنه دی له حضرت مسیح علیه السلام او نورو انبیاء علیهم السلام او مقربینو ملایکو څخه وکړی شی ا نو دوی د الله تعالیٰ په عبادت ولی شرمیږی ؟ او عار او ننگ تری کوی ؟ هو ا ذلت او بی غیرتی خو د ما سواء الله په بندگی کښی ده لکه چه نصرانیان حضرت مسیح علیه السلام ته ابن الله وائی او خپل معبود ئی تاکلی (مقرر کړی) دی، او مشرکان پرېښتی د الله تعالیٰ لونی گڼی ، د دوی او د بتانو عبادت کوی. او د دوی دپاره تل ترته عذاب او ذلت او سپکاوی شته.

وَمَنْ یَسْتَنْکِفْ عَنْ عِبَادَتِہٖ وَیَسْتَکْبِرْ فَسَیُحْشَرُهُمُ الْیَوْمَ جَبِیْعًا ﴿٥٧﴾
 فَامَّا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحٰتِ فِیْوَقِّیْهِمْ اُجُوْرَهُمْ
 وَیَزِیْدُہُمْ مِّنْ فَضْلِہٖ ؕ وَاَمَّا الَّذِیْنَ اسْتَنْکَفُوْا وَاسْتَکْبَرُوْا

فَيَعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٤٣﴾

او هر هغه چه ننگ (او عار) وکړی له عبادت د دغه (الله) څخه او تکبر (لوئی وکړی نو ژر به راجمع کړی (الله) دوی طرف خپل ته تول (له پاره د جزا ورکولو) پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجر وونه د دوی (چه وعده ئی ورسره کړی شوی وه) او زیات به (هم) ورکړی دوی ته له مهربانی خپلی، او هغه کسان چه ننگ (او عار) ئی کړی وی او تکبر (لوئی) ئی کړی وی (د الله له عبادت څخه) نو عذاب به ورکړی دوی ته (الله) عذاب دردناک او نه به مومی دوی ځان ته بی له الله هېڅ دوست (نافع په آفاتو کښی) او نه هېڅ مددگار (دافع د عذاب).

تفسیر: یعنی هر هغه سړی چه د الله تعالی له عبادت څخه سرکښی کوی، او غاړه تری غړوی نو دی به له سره بی پوښتنی پاتی نه شی بلکه یوه ورځ به دوی گرد (تول) د الله تعالی په مخ کښی تول کړل شی، او حساب به ورسره وشي، نو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی وی، او ښه کارونه ئی کړی وی، یعنی د پاک الله بندگی ئی پوره په ځای کړی وی. نو دوی ته به د خپلو ښو کارونو پوره اجر او ثواب ورکړل شی، بلکه د الله تعالی په فضل او مهربانی به د هغوی له ثواب څخه زیات نور خورا (دیر) لوی لوی نعمتونه هم ورکړی شی، او هغه کسان چه د پاک الله له عبادت نه ئی سر غړولی وی، په لویو عذابونو کښی به آخته شی، او هېڅوک به له هغو کسانو په داسی سختی کښی هم د دوی خیر غوښتونکی او مددگار نه وی چه دوی هغه د الله تعالی په بندگی کښی شریک کړی وو، او کله چه دا مشرکان او کافران په عذابونو او ربرو (سختو) کښی پراته وی، هېڅوک او هېڅ شی به ئی بی له الله جل جلاله په کار ور نه شی نو نصرانیان دی اوس ښه وپوهیږی چه په دی دواړو صورتونو کښی د دوی له حال سره څه موافق او د حضرت مسیح علیه السلام له شان سره کوم یو کار لائق دی؟

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿٤٤﴾
فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ
مِّنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٥﴾

ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته برهان (دلیل، سند، حجت) له طرفه (د) رب ستاسی (چه محمد دی) او نازل کړی دی مونږ تاسی ته نور (رنرا) واضح ښکاره چه (قرآن دی) پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په الله او منگولی ئی څښی کړی دی په (دین د) ده نو ژر به داخل کړی (الله) دوی په رحمت کښی چه له جانبه د ده دی او په مهربانی کښی او هدایت به وکړی (وبه ښی الله) دوی ته خپل لوری ته لاره سمه صافه (د اسلام او اطاعت).

تفسیر: پخوا له دی نه د الله جل جلاله د وحی او بالخصوص د قرآن عظیم د عظمت او د هغه د حقانیت بیان او د هغه د متابعت د تاکید ذکر و او د هغه په ذیل کښی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت او د ابن الله توب ذکر وشو، چه د هغه قائلان نصرانیان وو، د هغه د تردید او ابطال څخه وروسته، بیا د هم هغه اصلی او ضروری خبری په نسبت گردو (تولو) ته تاکید کیږی چه ای خلقو تاسی ته د رب العلمین جل جلاله له خوا کامل حجت او روښانه رڼا (رنرا) در رسېدلی ده چه ستاسی هدایت ته بیخي کافی او وافی ده یعنی قرآن عظیم الشان، اوس د هیڅ یو تامل او تردد ځای نشته، نو هر هغه څوک چه پر الله جل جلاله باندی ایمان راوړی او دغه مقدس کتاب مضبوط ونیسی، نو دی به د الله جل جلاله په رحمت او فضل کښی داخلېږی او مستقیم به د ده په حضور مشرفېږی او هر څوک چه له هغه څخه مخالفت کوی، د دوی گمراهی او خرابی فقط هم دغه مخالفت گنل کیږی.

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه (ای محمده! د کلالی) نو ووايه چه الله فتوی درکوی تاسی ته په (میراث د) کلالی کښی،

تفسیر: په (٤) جزء د دی «النساء» د سورت په (١٢) آیت (٢) رکوع کښی د «کلالة» د میراث ذکر تیر شوی دی، وروسته له هغه ځینو لویو اصحابو رضی الله تعالی عنهم د دی مسئلې په نسبت د نورو تفصیلاتو پوښتنی وکړی چه د دی غوښتنو په ځواب کښی دا آیت نازل شو. د «کلالة» معنی کمزور او ضعیف او دلته تری مراد هغه مری دی چه د ده په وارثانو کښی پلار او اولاد هیڅوک نه وی. لکه چه پخوا له دی هم بیان شو، ځکه چه اصلی وارث والد او ولد دی، څوک چه دا نه لری، نو د ده حقیقی ورور او خور د زوی او لور حکم لری او که «حقیقی» نه وی نو هم دا حکم په «علاقی» کښی هم دی چه په پلار کښی سره شریکان وی، که یوه خور وی نیمائی، که دوی خویندی وی دوه ټله که ورور او خور دواړه وی نو نارینه ته دوه برخې او ښځی ته یوه برخه ورسیږی. که تش یو ورور وی، خور هیڅ نه وی، نو دی د خور د مال

وارث کيږي يعنې ده ته هيڅ يوه برخه معينه نه ده ، بلکه ټول وري. ځکه چې هغه «عصبه» دی لکه چې په راتلونکي آيت کښي دا گرد (ټول) صورتونه مذکور دي ، اوس پاتي شو ، هغه خور او ورور چې يوازي په مور کښي سره شريکان وي ، چې دوی ته «اخيافي» وائي نو د هغه حکم د دغه سورت په شروع کښي فرمايل شوی دی او برخه ئي معينه ده .

إِنْ امْرُؤُا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتُ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ

که یو سړی مړ شي چې نه وي ده لره زوی (او نه پلار) او وي ده لره یوه خور (عينيه يا علائيه) نو (مقرر) دی دی ته نصف «نیم» د هغه مال چې پريښی وي «مړی».

تفسیر: يعنې که یو سړی مړ شي او یوه خور ولري نه زوی تری پاتي وي او نه پلار نو دی ته د میراث نیمایي مال ورسيږي.

وَهُوَ يَرْتَهَا إِنْ كُنْ لَهَا وَلَدٌ

او دا ورور میراث وري له دی خور څخه که نه وي دی لره زوی (او څوڅات)

تفسیر: يعنې که د دی په عکس کومه ښځه بي ولده مړه شي او له دی ځني «اعیاني» یا «علائي» ورور پاتي شي، نو دا ورور د خپلي خور د مال وارث کيږي ، ځکه چې «عصبه» دی. او که له دی ښځي ځني زوی پاتي وي نو ورور ته ئي هيڅ نه ورسيږي او که تری لور پاتي وي، نو هغه مال چې د لور د برخي له ورکولو څخه وروسته پاتي وي ورور ته ورسيږي که «اخيافي» ورور یا خور ئي پريښی وي نو هغه ته شپږمه برخه معينه ده ، لکه چې د دی سورت په ابتدا کښي ارشاد وشو.

فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثُ مِمَّا تَرَكَ

نو که وي دا خویندي دوه (یا زیاتي) نو مقرر دی دواړو ته دوه ثلثان له هغه ماله چې پريښی دی (مړی)

تفسیر: او که دوه یا له دوو ځني زیاتي خویندي تری پاتي شي، نو دوی ته دوه ثلثه رسيږي.

وَأِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ

او که وو دا (وارثان) ورونه او خویندی نارینه او منځی پس مقرر دی هر نارینه ته په اندازه د برخی د دوو منځو

تفسیر: یعنی څه ورونه او څه خویندی پریږدی، نو ورور ته دوه برخی او خور ته یی یوه برخه ورسیږی لکه چه د اولاد حکم دی.

يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ الْكُرَىٰ

بیانوی الله تاسی ته (احکام د میراث) چه گمراه (او خطا) نه شی تاسی

تفسیر: یعنی رحیم او کریم خدای محض د خپلو بندگانو د هدایت او د دوی د فلاح او نجات له پاره خپل صادق او حق احکام بیان فرمایي، لکه چه دلته یی د «کلاه» میراث بیان کړی دی. په دی کښی د الله تعالی هیڅ غرض نشته. الله جل جلاله له گردو (تولو) څخه غنی او بی نیاز دی، نو که اوس څوک د الله تعالی د داسی مهربانی قدر ونه کړی بلکه د ده د حکم څخه انحراف وکړی، نو هغه تل تر تله کپڅت او شقی پاتی کیږی. له دی ځنی دا رانکاره شوه چه بندگانو ته ښایی چه د گردو (تولو) احکامو متابعت وکړی او که په کوم معمولی او جزوی امر کښی هم مخالفت کوی، نو گمراه کیږی. نو بیا هغه کسان چه د ده په پاک ذات او په کمالیه و صفاتو کښی، د ده له حکم څخه مخالفت کوی، او خپل عقل او خپله غوښتنه د الله جل جلاله په مقابل کښی د ځان مقتدا گرځوی، د هغو د ضلالت او خباثت درجه هم دی نه قیاس کړئ چه په څه اندازه به وی.

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

او الله پر هر شی ښه عالم دی (نو د بندگانو مصالح هم په حیات او هم په ممات کښی ورته معلوم دی)

تفسیر: پخوا له دی نه معلومه شوی وه چه الله تعالی د خپلو بندگانو هدایت خوښوی، اوس فرمائی چه ده ته ټول شیان معلوم دی، نو مطلب یی داسی شو چه په دینی مسائلو کښی که تاسی ته کوم ضرورت درپېښ شی، د هغه پوښتنه کوئ! کله چه د دی ارشاد په تعمیل کښی لویو اصحابو رضی الله تعالی عنهم د «کلاه» د مسئلې پوښتنه وکړه نو د هغوی د تحسین په

لوری، او وروسته له دی نه د داسی سوالاتو کولو په نسبت د ترغیب اشاره فهمیږي، او دا هم تری مفهومیږي چه الله جل جلاله ته گرد (تول) شیان معلوم دی او تاسی ته نه، نو دا هم نشی بنوولی چه په «کلاله» او په نورو صورتونو کښی هغه برخی چه مقرری شوی دی، د هغوی حقیقی علت څه شی دی؟ او بیا د بنی آدمانو عقل د دی خبری وړ (لائق) او قابل کله کیدی شی، چه د حق سبحانه و تعالیٰ په ذات او صفاتو کښی په خلاف د وحی جرأت وکړی، کله چه دوی د خپلو تعلقاتو او د اقاربو او د خپلوانو له فرق او امتیاز څخه عاجز او ناتوانه دی، نو د الله تعالیٰ په بی مثله او بی سیاله او بی شریکه ذات او صفاتو باندی د پاک الله له ښوونی څخه څرنګه وپوهیږی؟ او په څه ډول (طریقه) ئی راضکارولی شی؟

(فائده) دلته د «کلاله» له حکمه او د هغه د نزول د سبب له بیان کولو څخه څو خبری راملومی شوی

- ۱- دا لکه چه پخوا ئی ﴿وَلَنْ تَكْفُرُوا إِنَّا إِلَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ وفرمایل وروسته له هغه ئی د تمثیل په ډول (طریقه) د کتابیانو حال بیان کړ، او هم داسی وروسته د ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ﴾ الآية - له ارشاده د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب ئی د تمثیل په ډول (طریقه) کړل، څو له وحی څخه د انحراف کونکو ګمراهی او بدی، او د وحی د متابعت کونکو حقانیت او نیکی ښه ښکاره، او وفهمیږي.
- ۲- د ده په ذیل کښی دغه خبره هم ظاهره شوه چه کتابیانو یو بل داسی خراب کار هم وکړ چه د اقدس سبحانه تعالیٰ ذات دپاره ئی شریک او اولاد وټاکه (مقرر کړو) او دا شنیع امر ئی خپل ایمان وګرځاوه. او د الله تعالیٰ په وحی کښی ئی وړاندی او وروسته، او له خپله ځانه ئی شیان جوړ، او له هغه سره ئی په ښکاره ډول (طریقه) مخالفت وکړ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو دا حالت دی چه د ایمان د اصولو پر منلو او عبادت کولو برسیره په جزئییه و معاملاتو او معمولی خبرو کښی هم لکه د میراث او د نکاح او د نورو مسئلو په متعلق د وحی متجسس او منتظر دی او په هر امر کښی د رسول کریم علیه و علی آله و صحبه افضل الصلوة والتسلیم خولی ته ګوری، او خپل عقل او غوښتنی حاکم نه ګڼی، که په یو ځلی ئی تشفی او تسلی ونه شی نو مکرر د دوی په خدمت کښی حاضریدوی او پرله پسې پوښتنی او ګرویدنی (سوالونه) کوی، پرته (سیوا) له کتابیانو چه دوی به هم هغه شیان کول، چه په فکرونو کښی به ئی راتلل.

یو په غم کښی پروت د نورو، بل غم نه خوری د خپل کور
څومره لری دی دوی دواړه ورک کړی سره لور

- ۳- دا راضکاره شوه چه حضرت سید المرسلین صلی الله علیه وسلم به هم بی د وحی له حکمه له خپله ځانه حکم نه کاوه. که په کوم امر کښی به د وحی حکم نه ؤ، نو ویل به ئی چه «د وحی

تر نزوله پوری بنائی انتظار وکړئ! «کله چه وحی راتله ، نو سم له هغی سره به حکم کیده له دی نه ښه ښکاره شوه چه د پاک الله له ذاته ماسوی بل هیڅوک حاکم نه دی لکه چه په ﴿انْزَلْنَاهُ بِاللَّيْلِ﴾ او په نورو متعددو آیتونو کښی دا خبره په ښکاره ډول (طریقه) سره مذکوره ده. نور هر څوک چه دی گرد (تول) واسطی دی، چه د هغو په وسیله نورو ته د الله تعالیٰ احکام رسیږی. هوا دومره توپیر (فرق) پکښی شته چه ځینی وسیلی ئی نژدی او ځینی ئی لری دی. لکه چه د باچا د حکمونو د رسولو دپاره صدر اعظم او نور مقربان وزیران، نظامی مشران، نائب الحکومگان ، اعلیٰ حاکمان ، نور حکام ، قوماندانان ، او گرد (تول) کارداران درجه په درجه وسیله دی، بیا به له دی نه لویه گمراهی څه وی؟ چه په یوه کار کښی د الله تعالیٰ د وحی په خلاف د کوم گمراه خبری ته غور کیشود شی؟ او په هغه عمل وکړی شی؟

هر څوک چه ستا په ځای، نورو ته دی گوری تل
لنډ لیدو نکي بولم دی، پور په نغدی اخلی تل

٤- اشاره ده دی لوری ته چه که گرد (تول) کتاب یو ځلی نازل شی، لکه چه اهل الکتاب وایی، په هغه کښی څه ښیگنه (فایده) نشته. بلکه په دی کښی ډیر محاسن او ډیری ښیگنې (فایده) دی، چه د حاجت او موقع سره سم توتو توتو په متفرق ډول (طریقه) سره نازل شی. ځکه چه په دی صورت کښی هر څوک له خپل ضرورت سره سم پوښتنی کولی شی او د متلو وحی (چه په لمانځه کښی هم لوستلی کیږی) په ذریعه د هغو ځواب ورکول کیدی شی. لکه چه په دی موقع کښی او د قرآن کریم په نورو ډیرو مواقعو کښی دا امر موجود دی او دا صورت برسیره پر زیاتی افادی، د الله تعالیٰ د ذکر د شرافت له سببه او د حق عز وجل د عزت د خطاب له امله (وجی) هسی عظیم فخر لره مشتمل دی، چه بل هیڅ یو امت لره نه دی په نصیب شوی. ﴿وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ د هر هغه صحابی په ښیگنه (فایده) یا د هغه د سوال په ځواب کښی چه کوم آیت نازل شوی دی، هغه د ده په مناقبو کښی شمیرل کیږی او د اختلاف په مواقعو کښی د هر یوه له رأیی او وینا سره چه متلو وحی سمه نازلیده نو تر قیامت پوری به دا د هغه په ښیگنو (فایده) کښی حساب او ښه نوم ئی پاتی دی. نو د «کلاله» په نسبت د سوال او ځواب ذکر ئی وفرمایه او په دی ډول (طریقه) ئی د عمومی پوښتنو او ځوابونو په لوری اشاره وفرمایله. او ښایی چه د هم دی اشاری له امله (وجی) سوال ئی په مطلق ډول (طریقه) سره وی او مسئول عنه ئی له سوال سره ذکر نه کړ، بلکه په ځواب کښی ئی پری تصریح وفرمایله چه د هغه بل نظیر په قرآن شریف کښی نشته، او هم ئی ځواب بالتصریح د حق تعالیٰ په لوری منسوب وفرمایه. والله اعلم. والله الهادی.

الحاصل د گردو (تولو) احکامو اصل او منشاء د الله جل جلاله وحی ده، او تول هدایتونه او لار ښوونی د وحی پر متابعت باندی موقوفی دی او کفر او ضلالت فقط د وحی په مخالفت کښی

منحصر دی، او غرنکه چه د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په زمانه کښی د یهودانو او نصرانیانو او گردو (تولو) مشرکانو او نورو گمراهانو د گمراهی اصل او بنسټ (بنیاد) هم دا مخالفت ؤ، نو ځکه حق تعالی د خپل پاک کلام په دیرو ځایونو کښی د وحی د متابعت فضایل او د هغی د مخالفت په رذائلو باندی تنبیه وکړه او بالخصوص په دی موقع کښی ئی خو دوه رکوع مهمم بالشان مضمون دپاره نازلی کړی، او په تفصیل او تمثیل سره ئی بیان فرمایلی دی او ښایی چه له هم دی وجی نه امام «بخاری» رحمه الله په خپل کتاب کښی «د کیف کان بدء الوحي الى رسول الله صلى الله عليه وسلم» باب منعقد کړی دی او په هغه کښی د

﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالذِّكْرِ مِنْ بَعْدِهِ﴾ آیت ئی په «ترجمة الباب» کښی داخل کړی دی او دی دواړو رکوعو ته ئی اشاره فرمایلی ده. گواکی مطلب ئی دا دی و قوله تعالی

﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالذِّكْرِ مِنْ بَعْدِهِ﴾ الی آخره مضمون الوحي» والله اعلم

تمت سورة «النساء» بفضل الله خالق الارض والسماء!
و نرجومنه في الدنيا النعماء وفي الآخرة حسن اللقاء!

سورة المائدة مدنية الآية «٣» فنزلت بعرفات في حجة الوداع وهي (١٢٠) آية و (١٦) ركوعاً رقمها (٥) تسلسلها حسب النزول (١١٢) نزلت بعد «الفتح»
د «المائدة» سورت مدنی دی پرته

(غیر) له (٣) آیته چه په عرفات په حجة الوداع کښی نازل شوی دی په تلاوت کښی (٥) په نزول کښی (١١٢) سورت دی (١٢٠) آیتونه «١٦» رکوع لری وروسته د «الفتح» له سورت نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) پوره کړی تاسی گرد (تول) عهدونه

تفسیر: شرعی ایمان د دوه شیانو نوم دی صحیح معرفت، تسلیم او انقیاد یعنی د الله جل جلاله

او د رسول الله صلى الله عليه وسلم گرد (تول) ارشادات صحيح او صادق وگنځ! او د هغه تسليم او قبول ته په اخلاص سره غاړه کېږدئ! د دې تسليمي جزء په لحاظ ايمان في الحقيقت د الله جل جلاله د گردو (تولو) قوانينو او احكامو د منلو او د تولو حقوقو د ادا كولو يو مضبوط عهد او اقرار دی. گواكي د حق تعالیٰ د كامله ربوبيت هغه اقرار چه د «الست» د عهد په سلسله كښي اخيستي شوي ؤ د هغه ښكاره اثر د انسان په فطرت او خټه كښي تر نن پوري شته، او د هغه تجديد او تشریح په شرعي ايمان سره كېږي بيا هغه څه اجمالي عهد او تړون چه په شرعي ايمان كښي ؤ، د هغه پوره تفصيل په قرآن او سنت كښي راښكاره شوي دي په دې صورت كښي د ايمان د دعوي مطلب داسي شو چه «بنده په تولو الهی احكامو كښي كه د هغه تعلق مستقيماً له الله جل جلاله سره وي، يا له بندگانو سره له جسماني تربيت سره وي، كه له روحاني اصلاح سره، له دنيوي مفاده سره وي، كه له اخروي فلاح سره، له شخصي ژوند سره وي، كه له اجتماعي حيات سره، له روغي سره وي، كه له جنگ سره، د دې خبري عهد كوي په هر ډول (طريقه) چه وي زه به له خپل مالک سره وفا كوم نبي كريم صلى الله عليه وسلم هغه عهد او پيمان چه د اسلام، جهاد، سمع، او اطاعت، يا نورو عمده و خصائلو او خيريتو امورو په نسبت د لويو اصحابو څخه د بيعت په شكل اخيستل، هغه د دې ايماني عهد يو محسوس صورت ؤ، او څرنگه چه د ايمان په ضمن كښي بنده ته د الله تعالیٰ د جلال او جبروت صحيح معرفت، او د ده د انتقام او د انصاف شان، او د مواعيدو صداقت، ښكاره، او بېخي پوره يقين هم پري حاصل شوي دي او د هغه مقتضاء دا ده، چه ښايي دې د بد عهدي د مهلكو عواقبو څخه وويږي او خپل هغه گرد (تول) مواعيد چه له الله جل جلاله يا له بندگانو يا له خپل نفس سره ئي كړي دي، په داسي ډول (طريقه) سره پوره كړي، چه د حقيقي مالک په وفاداري كښي هيڅ فرق رانشي» له هم دې تقرير سره سم د عقودو او مواعيدو په تفسير كښي هغه مختلف شيان چه له اسلافو ځني منقول دي، هغه تول سره تطبيقيږي، او په دې آيت كښي د (اي مؤمنانو) د خطاب له لفظ څخه زيات لطف حاصلېږي.

أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ

حلال كړي شوي دي تاسي ته (پس له شرعي ذبحي بي ژبي) چارپايان د انعامو (لكه اوشان، غوايان او پسونه)

تفسير: په (٦) جزء د «النساء» د سورت په (١٦٠) آيت (٢٢) ركوع كښي مونږ ولوستل چه پر يهودانو باندې د دوي د ظلم او بد عهدي په سزا ځيني حلال او طيب شيان حرام، او دوي تري محروم كړي شوي وو ﴿فَظَلِمَ مِنَ الَّذِينَ هَٰذَا حَرَمًا عَلَيْهِمْ طَبِيتُ﴾ چه تفصيل ئي د «الانعام» په سورت كښي راځي. دې مرحومه امت ته د عهدونو له ايفاء له هدايت سره له دې

شيانو عني د انتفاع اجازه هم ورکړي شوي ده يعني اوبښ، غويي پسه، وزه، او له دي جنسه
 شخه گرد (تول) اهلي او وحشي (کورني او غنګلي) چارپايان لکه هوسي، غش غويي او نور
 ستاسي له پاره په هر حالت کښي حلال کړي شوي دي. بي له هغو حيواناتو يا حالاتو چه د هغو
 په متعلق يا حق تعاليٰ په قرآن عظيم، يا د خپل نبي کریم صلي الله عليه وسلم په ژبه د ده په
 احاديثو کښي ستاسي د جسماني يا روحاني يا اخلاقي مصالحو له امله (وجي) ممانعت فرمايلي
 وي.

الْأَمْثَلُ عَلَيْكُمْ

مګر (حلال نه دي) هغه چه لوستي به شي په تاسي باندې (وروسته له دي نه)

تفسير: غالباً له دي شخه مراد هغه شيان دي چه د هم دي سورت په دريم آيت کښي بيان کړي
 شوي دي يعني «حرمت عليكم الميتة» شخه نيولي تر «ذلکم فسق» پوري.

غَيْرُ مَحَلٍّ الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حَرَمٌ

حال دا چه نه ئي تاسي حلال ګڼونکي د ښکار حال دا چه تاسي احرام
 تړونکي يئ!

تفسير: د محرم له پاره يوازي د وچي د ساکبنانو (ذي روحو) ښکار روا نه دي. او د سيند د
 ښکار اجازه ورته شته. کله چه د احرام دومره رعايت شوي دي، چه په هغه کښي ښکار کول
 ممنوع ګرځول شوي دي، نو د حرم شريف د حرمت او عزت لحاظ ښايي له دي نه په درجو
 زيات وي يعني د حرم د ساکبنانو (ذي روحو) ښکار ته د محرم او غير محرم د ګردو (تولو) له
 پاره حرام وي لکه چه د ﴿لَا تُلْوَ اشْعَاءَ الرَّاهِ﴾ له عمومه شخه معلوميږي.

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ①

بيشکه الله حکم کوي (په تحليل او تحریم کښي) د هر هغه شخه چه اراده
 وفرمايي

تفسير: يعني هغه الله جل جلاله چه گرد (تول) مخلوقات ئي پيدا کړل بيا ئي پخپل حکمت او
 کمال سره د دوي په منع کښي د مراتبو فرق ښکاره کړو په هره نوع کښي ئي سم د هغه له

استعدادده بيل بيل فطري خواص او قواوي په وديعت كينودى، د حيات او د ممات مختلف صورتونه ئى تجويز كړل، بيشكه همغه الله جل جلاله ته پخپلو مخلوقاتو كښى دا حق هم حاصل دى، چه د خپل كامل اختيار، محيط علم، بالغه حكمت په اقتضاء هر هغه شى چه هر چا ته په هر حالت كښى اراده وفرمايى حلال يا ئى حرام كړى. ﴿لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئى راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو) مه گڼى حلال (مه بى حرمته کوئ!) شعائر (نښى د دين) د الله (چه د حج مناسک دى)

تفسیر: يعنى هغه شيان چه د حق تعالى د عظمت او معبوديت دپاره خاص علامات او نښى مقررى شوى دى د هغوى بى حرمتى مه کوئ! چه دى كښى حرم محترم بيت الله شريف، جمرات، صفا، مروه، هدى، احرام، مساجد. آسمانى كتابونه او نور گرد (تول) حدود او فرائض او دينى احكام شامل دى، وروسته له دى علائمو او نښو ځنى د ځينو مخصوصو شيانو ذکر فرمايى چه په مناسكو پورې تړلى دى. لکه چه له دى آيت څخه پخوا په بل آيت كښى د محرم ځينى احكام ذکر شول.

وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ

او مه (بى عزته کوئ!) مياشتى حرمت والا (په قتال او جدال سره)

تفسیر: حرمت والا مياشتى څلور دى لکه چه د «التوبة» د سورت په (٣٦) آيت (٥) ركوع كښى «منها اربعة حرم» مذكور او هغه محرم، رجب، ذى القعدة، ذى الحجة دى. او تعظيم او احترام ئى دا دى چه ښايى په دى مياشتو كښى له نورو مياشتو ځنى د نيكي او تقوى زيات التزام وكړ شى! او ښايى چه له شر او فساد څخه د ځان ژغورلو (بچ كولو) دپاره ډير اهتمام وشى! خصوصاً نه ښايى چه حجاج ورېروى، يا د بيت الله له حج څخه ئى ستانه (واپس) كړى. اكر كه دا امور د كال په دولسو مياشتو كښى واجب العمل دى، مگر بالخصوص په دى محرمو مياشتو كښى ډير زيات تاكيد شوى دى. باقى د اسلام د دشمنانو په مقابل كښى د هجوم او تعرض ممانعت په دى مياشتو كښى اوس نه دى پاتى او دا د جمهورو مذهب دى، لکه ابن جرير رحمة الله عليه په دى باندې اجماع رانقل كړى ده د دى بيان به هم انشاء الله تعالى د «التوبة» په سورت كښى راشى.

وَلَا الْهُدَىٰ وَلَا الْقَلَادِیَ

او مه (بی حرمته کوئ!) هغه ساکنس (ذی روح) چه د کعبی هدیه وی (بی قلادی او نه هغه «هدیه» چه په غاره ئی قلادی وی (او د کعبی په لوری بیولی کیږی)

تفسیر: (قلاد) د قلاده جمع ده چه له هغی څخه هغه طوق یا هار یا غاړکی یا غړوندی مراد دی، چه د «هدی» د حیوان په غاره کښی د علامی او نښی په ډول (طریقه) اچول کیږی خو د «هدی» حیوان پری وپیژندلی شی او له تعرض څخه مامون وی او لیدونکی ته د هسی عمل د کولو ترغیب هم وشی، قرآن کریم د دی شیانو تعظیم او حرمت باقی پریښود او د «هدی» او د هغی د علائمر او نښو سره تعرض کول ئی ممنوع کړل.

وَلَا أَقْبِنَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا

او مه (بی عزته کوئ!) قصد کوونکی (ورتلونکی) د کور حرمت والا ته (د حج یا د عمری له پاره) حال دا چه غواړی دوی فضل له (جانبه د) رب خپل او (د ده) خوښی

تفسیر: په ظاهر کښی دغه ویاړ (فخر) یوازی د مسلمانانو دی. یعنی هر هغه مخلص مسلمان چه د حج یا د عمری دپاره غی، د هغه تعظیم او احترام وکړئ! ، او د دوی په لاره کښی ډبري (روړی) مه اچوئ! او ربړ (تکلیف) مه وررسوئ! که هغه مشرکان چه د بیت الله حج ته راټلل هم د دی آیت په عموم کښی داخل شی (ځکه چه هغوی به هم په خپل زعم او عقیده سره سم د الله تعالیٰ د قرب او فضل او خوښی طالبان وو) نو هلته به ویلی کیږی چه دا حکم له هغه وخت څخه پخوا دی چه د ﴿إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا﴾ منادی کړی شوی وه.

وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا

او کله چه (له احرامه) حلال شوئ پس ښکار کوئ تاسی (که مو خوښه وی)،

تفسیر: یعنی د ښکار هغه ممانعت چه د احرام په حالت کښی کړی شوی و، د احرام له اتمام نه وروسته پاتی نشو.

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا

او نه دی باعث کری تاسی دښمنی د یوه قوم (له پاره) د دی چه منعه کری ده دوی تاسی لره له مسجد حرام څخه په دی چه تاسی به تجاوز وکړئ (پر هغوی په انتقام اخیستلو)

تفسیر: (یعنی د کافرانو د قوم بغض او دښمنی دی تاسی دی ته اړ (مجبور) او باعث نه کری چه له خپله حده تیر شی او د دی تیرو شیانو حرمت ونه ساتئ) هغه شعائر چه په رومبنی آیت کښی د الله تعالی له خوا لوی او محترم ښودل شوی وو، د مشرکانو له لوری د هجرت په شپږم کال کښی توهین او سپک شول. او رسول الله مبارک نژدی له (۱۵۰۰) اصحابو سره د ذیقعدة الحرام په میاشت کښی محض د عمری د اداء کولو په قصد له مدینې منوری څخه رهی (روان) شول. کله چه «حدیبی» ته ورسیدل، مشرکانو دوی د دی اسلامی عبادت له اداء کولو څخه منع کړل دوی نه د احرام حالت، او نه د کعبی شریفی د حرمت، او نه د «شهر الحرام» د احترام، او نه د «قلايد» او نه د «هدی» څه لحاظ او خاطر وکړ. مسلمانانو د «شعائر الله» له دی توهین او د مذهبی فرائضو له دی ممانعت څخه چه د دی ظالم او وحشی قوم له لوری وشو که هر څومره د غیظ او غضب او بغض او عداوت اظهار کری وی، حق ئی درلود (لرلو) او بی غایه نه ؤ، او که د دوی په مقابله کښی د انتقام په غوښ (جوش) کښی له سده وتلی وی او په کوم اقدام باندی ئی لاس پوری کری وی، هم ښاییدل او ممکن ؤ، لیکن د اسلام محبت او عداوت هم په عدل او انصاف او حقانیت بنا دی، لکه چه قرآن کریم د داسی جابرو او ظالمو دښمنانو په مقابل کښی هم مسلمانانو ته حکم ورکړ «چه خپل جذبات دی تر اداری لاندی ونیسی» ځکه چه انسان د ډیر محبت او زیات عداوت په وخت کښی په غوښ (جوش) راځی، او د خپل غان اداره هیڅ نشی کولی او له حده تیری کوی، نو ځکه ئی وفرمائیل چه ښایی د خورا (ډیر) سختو دښمنانو عداوت او دښمنی هم تاسی د عدل او انصاف له دائری څخه ونه باسی او د عدل او انصاف واگی مو له لاس څخه خوشی نه شی.

(دغه احکام د «لاتحلوا» څخه دی تر دی غایه پوری منسوخ دی. بی له ښکار څخه)

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

او مرسته (مدد) کوئ تاسی یو تر بله په نیک کار او تقوی (پرهیزگاری)

کښی او مه کوی تاسی مرستی (مدد) یو تر بله پر گناه او پر عدوان (ظلم تجاوز)

تفسیر: که کوم سړی بالفرض د انتقام په غوښ (جوش) کښی راشی او تیری وکړی نو د هغه د ممانعت تدبیر دا دی چه د مسلمانانو جماعت دی نه یوازی له ده سره په هغه ظلم او عدوان کښی مرسته (مدد) ونه کړی، بلکه گرد (تول) سره دی لاس یو، او د نیکی او تقویٰ مظاهره دی وکړی! او د ده د زیادت او بی اعتدالی مخه دی ونیسی!

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ⑤

او وبریږئ تاسی له الله څخه بیشکه چه الله ډیر سخت دی عذاب (د ده متخلفینو لره)

تفسیر: یعنی د حق پرستی او انصاف خوښولو او د گردو (تولو) ښو اخلاقو بیخ د پاک الله څخه ویره ده. او که د الله جل جلاله غنی ویره، او په نیکی کښی تعاون او په بدی کښی عدم تعاون نه وی، نو د عمومی عذاب د وقوع اندیښنه وه (اعاذنا الله منه)! څرنگه چه الله جل جلاله د هغو شیانو د بیان اراده وفرمایله، چه وعده ئی په «الا مایتلی» کښی کړی شوی وه، نو دا آیت نازل شو

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخُزْنِ وَمَا أَهْلُ لَغَيْرِ
اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا
أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا
بِالْأَزْلَامِ ذَلِكُمْ فَسْقُطٌ

حرام کړی شوی دی پر تاسی (خوراک د) مردار (حيوان) او (د بهیدونکی) وښی او د غوښی د خنزیر او د هر هغه (حلال کړی شوی حیوان) چه آواز کړی شوی وی بی له (نامه) د الله (د بل شی) په هغه باندی (د ذبحی په وخت کښی) او د خپه کړی شوی او د کوټک (او د نورو) وهلی شوی او د

غورخیدلی (له پاسه ژوری ته) او د خیری شوی په وهلو د ښکر او د هغه چه (تری) خوړلی وی غناورانو مگر (روا دی) هغه چه حلال (بی) کړئ تاسی او (پکښی روح وی) ، او (حرام دی) هغه چه حلال کړی شوی وی (په نامه د کوم ممنوعه غای یا شی) او دا چه تقسیم وکړئ تاسی په غشو د قمار سره، دغه (تیر محرمات یا تقسیم یا تفاؤل په دی غشو سره گناه او) فسق دی،

تفسیر: یعنی حرام کړی شوی دی پر تاسی دغه لس شیان

١. «میتة» یا مرداره چه بی ذبحی مړه شوی وی (بی له ماهی او ملخه) حرامه ده. «میتة» هغه واجب الذبح حیوان ته وایه شی، چه بی له حلالولو په خپل مرگ مړ شی، او وینه او غریزی حرارت ئی په غوښه کښی محتقن او جذب شوی پاتی شی، چه د هغه له سمیت او گندگی غنی شو راز (قسم) بدنی او دینی ضررونه پیدا کیږی. «ابن کثیر»- بنایي د دی تعمیل د تنبیه فرمایلو له امله (وجی) له «میتة» څخه وروسته د وینی حرمت ذکر شو، وروسته د حیواناتو د یوی خاصی نوعی د (خنزیر) د تحریم ذکر وشو، چه د هغه بی انتها نجاست خوړل ، او زیاته بی حیائی. عمومی شهرت لری، بنایي د هم دی امله (وجی) زمونږ حقه شریعت د وینی په شان (خنزیر) هم (نجس العین) مقرر کړی دی د دغو دری وارو شیانو له ذکر څخه وروسته چه د دوی په وجود کښی مادی خبائثت او گندگی موندله کیږی، د بل یو قسم محرماتو ذکر فرمائی یعنی هغه حیوان چه د خپل ذات په اعتبار حلال او طیب وی، مگر له حقیقی مالک او معنوی خبیثتن (مالک) جل جلاله څخه ماسواء د بل چا د نذر او نیاز په دول (طریقه) تاکلی (مقرر) شوی وی نو د هغه خوراک هم د نیت د خبائثت او د عقیدې د گندگی له امله (وجی) حرام دی. د کوم ساکبن (ذی روح) او سا یوازی د هغه مالک او خالق په حکم او نامه اخیستله کیږی چه د هغه په حکم او اراده پری موت او حیات راځی. باقی (منخنقه) او نور غیر مذبوحه حیوانات تول د میتی (مرداری) په حکم کښی داخل دی لکه چه د ﴿وَمَا ذَرْبُكَ عَلَى النَّصِيبِ﴾ ﴿وَمَا أُفْلٌ لِّغَيْرِ اللَّهِ﴾ سره ملحق دی په جاهلیت کښی د دی گردو (تولو) شیانو خوراک معتاد ؤ نو ځکه

ئی په داسی تفصیل سره بیان وفرمایه

٢- د بهیدونکی وینی خوراک حرام دی لکه چه په (٨) جزء د الانعام په (١٤٦) آیت (١٨) رکوع کښی ﴿دَمًا مَّسْفُوحًا﴾ راغلی دی.

٣- د خنزیر د غوښی خوراک حرام دی او د خنزیر د نورو گردو (تولو) اجزای څخه تر نوکانو او وینستانو پوری هم هر راز (قسم) انتفاع ناروا دی.

٤- د هغه مذبوح خوراک حرام دی چه بی د الله تعالی له نامه څخه د بل چا نوم پری یاد کړی شوی وی.

٥- د هغه مړه خوراک حرام دی چه په خپه کیدلو سره ئی روح (سا) ختلی وی.

٦- د هغه مړه خوراک حرام دی چه په کوتک یا په غونده تیږه (گته) چا وهلی وی.

- ٧- د هغه مړه خوراک حرام دی چه لویدلی وی له غره یا له کمره یا په کوهی کښی.
- ٨- د هغه مړه خوراک حرام دی چه بل غوایی په ښکر سره وهلی وی.
- ٩- د هغه مړه خوراک حرام دی چه خورلی وی تری درندگانو څه قدر او بیا ئی روح ختلی وی. (مگر هغه مړ له دی پنځو وارو وروستنیو څخه چه ژوندی پاتی وی، او بیا ئی په نامه د الله جل جلاله ذبح کړی نو د هغه خوراک روا دی.)
- ١٠- د هغه مړه خوراک حرام دی چه په هغو تیرو (گتو) ذبح کړی شوی وی چه د «کعبی شریفی» نه گیر چاپیره ولاړی دی او مشرکانو به د تعظیم له پاره پری قربانی کولی یا تری مطلق بتان مراد دی. لږ څه وړاندی د «هدی» د ادب او د احترام ذکر تیر شو. یعنی هغه ساکن (ذی روح) چه د تقرب الی الله په نیت د واحد خدای له گردو (تولو) څخه پخوانی معبد مکی معظمی ته د نذر په ډول (طریقه) بیول کیدل او هلته به ذبح کیدل، د هغه په مقابل کښی د هغه ساکن (ذی روح) ذکر ئی وفرمایه، چه د بل چا په نامه یا د بیت الله څخه ماسوا په بل کوم ځای کښی د بل چا یا د بل ځای د تعظیم دپاره ذبح کیږی. (موضع القرآن) په دی دوهم صورت کښی د نذر نیت هم فی الحقیقت د غیر الله په نامه وی اگر که د ذبحی په وخت کښی له ژبی څخه «بسم الله ، الله اکبر» هم ویل شی. سم له دی تقریر سره د «وماهل لغیر الله» او د «وما ذبح علی النصب» فرق واضح شو. ابن کثیر رحمه الله علیه
- ﴿وَلَنْ تَرْضَوْا بِالْأَزْكَرِ﴾ = او حرام کړی شوی دی دا چه تقسیم وکړئ قاسی د قمار په غشو سره) ځینی مفسرین د «ازلام» ځنی د تقسیم غشی مرادوی چه د جاهلیت په زمانه کښی د ذبحی غوښی او د نورو تقسیم له پاره استعمالیدل او هغه د قمار (جواری) یو صورت ؤ، لکه چه نن ورځ د کاغذ اچولو (لاتری) رسم دی. لیکن د (حافظ) عمادالدین ابن کثیر رحمه الله علیه او نورو محققینو په نزد دا خبره راجحه ده چه له «ازلام» څخه هغه غشی مراد دی، چه په هغه سره د مکی معظمی مشرکانو د کوم اشکال او تردد په وخت کښی به د خپلی ارادی او د چاری فیصله او پریکړه پری کوله، دا غشی به ئی په بیت الله کښی د قریشو خورا (دیر) لوی بت (هبل) سره کیښودل. د دی غشو پر ځینو باندی داسی لیکلی شوی ؤ «امرئی ریی» = حکم راکړی دی ماته رب زما». او پر ځینو ئی لیکلی ؤ «نهانی ریی» = منع کړی یم زه رب زما = هم داسی پر هر غشی یوه قیاسی او اتکلی خبره لیکلی شوی وه. کله چه دوی ته په کومه خبره کښی څه تردد او اندیښنه پیښیده. نو دوی به تلل او یو غشی به ئی راخیست که دا «امرئی ریی» والا ، غشی به ئی په لاس ورته ، نو په کار به ئی شروع کوله، او که مخالف له هغه بی ئی په لاس ورته نو له کار ځنی به تښتیدل، وعلیٰ هذا القیاس گواکی دا له بتانو ځنی یو راز (قسم) مشوره او استعانت ؤ څرنگه چه د دی رسم بنا پر خالص شرک جهل ، اوهام پرستی ، افترا علی الله وه، نو ځکه (قرآن کریم) په متعددو مواقعو کښی په نهایت تغلیظ او تشدید سره ده هغه حرمت ښکاره کړ.
- سم له دی تقریر سره د «ازلام» ذکر له «النصب» سره مناسبت پیدا کړ، او دا ئی له مرداری

وېني او خنزير او نورو ديرو خبيثو او گنده ؤ شيانو د تحريم له سلسلې سره منسلک ، او دا ئي رابښکاره کړه چه د دوي معنوي او اعتقادي نجاست او خباثت ، د دې شيانو له پليتي ځني لږ نه دي. لکه چه په يو بل آيت کښي د «رجس» له اطلاقه څخه دا خبره لا ښه څرگنديږي.

الْيَوْمَ يَكْفُرُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ

نن ورځ نااميده شول هغه کسان چه کافران شوي دي له (ابطاله د) دين ستاسي نومه ويرېږئ له دغو (کفارو نه اي مؤمنانو) او ويرېږئ له مانه (چه ستاسي خالق يم)

تفسير: دا آيت هغه وخت نازل شو چه د ژوندانه په ټولو څانگو او د هدايت د علومو د هرې موضوع په متعلق کښي اصول او قواعد داسي مهېد ، او د فروغو او جزئياتو بيان هم په هومره کافي تفصيل او جامعيت سره منظم شوي ؤ چه د اسلام پيروانو ته تر قيامت پوري د الهې قانون څخه ماسوا بل کوم قانون بيخي د منلو او د التفات وړ (مستحق) او لائق نه ؤ پاتي شوي. د نبي کریم عليه وعلى آله و اصحابه افضل الصلوة والتسليم د تعليم او تربيتي له اثره له الله منونکو ، سر څاروونکو، ځان پلورونکو هاديانو او معلمانو څخه داسي عظيم الشان فوځونه جوړ شوي وو چه شمير ئي له زرگونو نه زيات وو او هر يو د قرآني تعليم مجسمه او نمونه وه.

مکه معظمه فتحه شوي وه، اصحاب کرام رضوان الله تعالى عليهم اجمعين سره له کاملې وفا له خپل الله جل و علا شانه سره خپل عهد او پيمان پوره کاوه هغه قوم چه د گنده او پليتيو غذاگانو او د مردارو حيواناتو په خوړلو عادت درلود (لرلو)، له مادي او معنوي طبياتو څخه خوند اخيستي ؤ، د الله جل جلاله د شعائرو احترام په زړونو کښي راسخ او ټينگ شوي ؤ د گومانونو او اوهامو تارونه او جالونه او د انصابو او ازلامو عقيدې بيخي شلیدلي وي او شيطان د تل له پاره له دې څخه چه په جزيرة العرب کښي ئي عبادت وشي بيخي مايوس شوي ؤ نو نظر دغو حالاتو ته ارشاد وشو ﴿الْيَوْمَ يَكْفُرُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ﴾

يعني نن کفار له دې خبري څخه مايوس کړي شوي دي چه تاسي له خپل قيم دين څخه واړوي او بيا مو د «انصاب» او «ازلام» او نورو په لوري بوځي. يا د اسلامي دين د مغلوبولو توقعات په خپلو زړونو کښي وگرځوي. يا په ديني احکامو کښي د تحريف او تبديل اميدونه ولري. نن تاسي ته يو کامل او مکمل دين دررسيدلي دي، چه وروسته په هغه کښي د هيڅ يو قسم ترميم ضرورت او امکان نشته. د الله جل جلاله انعام پر تاسي پوره شوي دي، چه وروسته له دې نه ستاسي له طرفه د هغه د ضائع کيدلو هيڅ اندېښنه نشته. پاک الله تر ابده پوري هم دا د اسلام دين ستاسي دپاره غوره کړي دي، نو ځکه وروسته له دې نه د کوم ناسخ د راتللو احتمال

هم نه دی پاتی په داسی حالاتو کښی تاسی ته هیڅ سبب او دلیل نشته، چه له کفارو ځنی وویږی ولی چه کفار تاسی ته هیڅ نقص او تاوان نشی دررسولی. هو! د هغه لوی محسن او حقیقی منعم له قهره او ناراضی - څخه تل وویږی چه د ده په واک او اختیار کښی ستاسی فلاح او نجات او گټه (فائده) او زیان دی. گواکی په ﴿فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاَنْتُمْ﴾ کښی ئی په دی مطلب تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه مسلمانانو ته د کفارو له لوری تر هغه وخت پوری هیڅ ویره او اندېښنه نه ده پکار، تر څو چه په دوی کښی د الله جل و علا شانه ویره، او د تقویٰ شان موجود وی، له «الیوم» ځنی دلته یوه معینه ورځ نه ده مقصود، بلکه حاضره زمانه، او وریږی متصلی راتلونکی زمانی مقصد دی. او ځینی تری یوم النزول (مرادوی) چه هغه د هجرت د نهم کال د ذالحجی د نهمی نیتی د جمعی او عرفی مازدیگر ؤ چه هغه ته حج اکبر او حجة الوداع هم وائی.

الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ

نن ورځ مکمل (پوره) کړ ما تاسی ته دین ستاسی (اصولاً او فروعاً)

تفسیر: یعنی د ده په اخبارونو او قصصو کښی پوره صداقت، او په بیان کښی ئی پوره تاثیر، په قوانینو او احکامو کښی ئی پوره اعتدال شته. هغه حقائق چه په پخوانیو کتابونو او نورو آسمانی ادیانو کښی محدود او ناتمام وو، د هغوی تکمیل او تعمیم هم دی قیم دین سره وکړ شو هغه احکام چه کتاب الله او د رسول الله سنتو د «حل» او «حرمت» او نورو احکامو په نسبت تنصیصاً یا تعلیلاً صادر کړی دی، د هغوی اظهار او ایضاح خو همیشه کیږی لیکن د زیادت یا قلت یا د ترمیم گنجائش پکښی له سره نشته

وَاَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي

او تمام (پوره می کړ پر تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (د دین په اکمال)

تفسیر له گردو (تولو) څخه لوی احسان خو هم دا دی چه اسلام غوندی یو مکمل او ابدی قانون او د خاتم الا نبیاء صلی الله علیه وسلم په شان یو لوی (نبی) ئی تاسی ته مرحمت فرمایلی دی. برسیره په دی ئی د اطاعت او استقامت توفیق هم درېښلی دی. د روحانی غذاگانو او د دنیوی نعمتونو دسترخوان ئی تاسی ته غوړولی دی. د قرآن کریم د حفاظت او د اسلام غلبی او د عالم د صلاح سامان ئی درمھیا کړی دی.

وَرَفِیْتُ لَکُمُ الْإِسْلَامَ دِیْنًا

او غوره کړ ما تاسی ته اسلام له جهت د دین (دیر پاکېزه په ټولو ادیانو کې)

تفسیر: یعنی له دې عالمگیر او مکمل دین څخه پرته (علاوه) د بل کوم دین انتظار ایستل بی عقلی او حماقت دی. اسلام، تفویض او تسلیم سره مرادف دی. ما سوا له اسلامه د مقبولیت او نجات بله وسیله او لاره نشته.

تنبيه: دغه د ﴿ الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِیْنَكُمْ ﴾ الآية - آیت نازلول هم د لویو نعمتونو له جملې څخه یو نعمت دی. نو ځکه ځینو یهودانو د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په حضور کې عرض وکړ «یا امیر المؤمنین!» که دا آیت پر مونږ نازل شوی وی نو مونږ به ئی «یوم النزول» د خپل ځان دپاره اختر گرځولی وی حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه وفرمایل «په هغې ورځې کې چې دا آیت نازل شو پر مونږ مسلمانانو دوه اخترونه سره جمع شوی وو» دا آیت د هجرت په (۹) کال د «حجة الوداع» په موقع د عرفې او جمعی په ورځې د مازيگر په وخت په داسې حالت کې نازل شو، چې د «عرفات» په میدان کې د نبی کریم صلی الله علیه و آله و صحبه افضل الصلوة والتسلیم د اوسې په چپ چاپېر کې له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات اتقیاء او ابرار رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین سره راټول شوی وو، وروسته له دې نه رسول الله مبارک فقط (۹۱) یا (۸۱) نوری ورځې په دنیا کې تشریف درلود (لرلو).

فَمِنْ اضْطَرَّرَ فِي مَخْصَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

نو هر څوک چې اړ شو (خوراک د حرام شي ته) په سخته لوړه کې چې حال دا چې نه وی مائل گناه ته (په خوراک زیات له کفافه یا د لذت له پاره) پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) دیر رحم والا (چې نه ئی نیسي په دغه خوراک)

تفسیر: یعنی د حلالو او حرامو قانون خو مکمل شوی دی، اوس په هغه کې هېڅ ډول (طریقه) تغیر او تبدیل نشي کیدی. هوا مضطر چې د لوی او تندي له شدته بی تابه او ناچاره شوی وی، که حرام شي وځوري، یا ئی وڅښي، او خپل ځان له هلاکت څخه پر وژغوري (وساتي)، په دې شرط چې د ضرورت له مقداره متجاوز نشي، او لذت تری مقصود نه وی (غیر باغ و لا عاد) نو حق تعالیٰ به دا د حرامو تناول په خپل فضل او مهرباني سره ورمعاف کړي. گواکي هغه شي خو همغسې حرام پاتی دی، مگر هغه سړی چې د دې حرامو خوړونکي او څښونکي وی، د

الله تعالى په نزد مجرم نه گناه کېږي دا هم د نعمت د اتمام يوه نوعه ده .

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلْ أَحَلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ

پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده!) چه کوم شی حلال کړی شوی دی دوی ته؟ ووايه حلال کړی شوی دی تاسی ته طيبات (پاک شيان)

تفسير: په رومي آيت کېږي د حرامو شيانو بيان وشو. نو په طبيعي ډول (طريقه) سره داسي يو سوال پيدا کېږي، چه حلال شيان کوم کوم دي؟ نو ځواب ئي ورکړ شو، چه د حلالو دائره خو ډيره وسيعه ده، هغه شيان پريږدي چه به هغو کېږي ديني يا بدني نقصانونه دي، نور د دنيا گرد (ټول) پاکيزه او ستره شيان حلال دي. څرنگه چه د ښکاري ساکينانو (ذی روحو) په نسبت ځينو خلکو په خصوصيت سره پوښتنی کړی وی، نو ځکه د دی آيت په راتلونکي برخه کې ئي د هغه څه تفصيلات هم راښولي دي.

وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِ مِثْلُ بَيْنٍ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ

او (حلال کړی شوی دی تاسو ته ښکار د) هغه چه ښوونه کړی وی ورته تاسی له (ټولو اقسامو) ښکار کونکو (حيواناتو يا مرغانو) څخه چه ښوونه کوونکي اوسئ تاسی (په ښکار غفلولو د دوی) چه ښوونه وکړئ تاسی ورته له هغه نه چه ښوولی دی تاسی ته الله پس خورئ تاسی له هغه ښکاره چه نيولی وی تاسی ته (له انعامو او طیورو نه) او يادوئ تاسی نوم د الله په هغه (ښکاري حيوان کله چه ښکار ته ئي لېږئ!) (يا) او يادوئ تاسی نوم د الله په (حلالولو د) هغه (ښکار کېږي که ژوندي مو مينده کړ).

تفسير: د ښکاري سپي او باز او نورو ښکار کوونکو ساکينانو (ذی روحو) ښکار په دی شرطونو سره حلال دی

١. د ښکار کوونکو ساکين (ذی روح) ښه روږدي (عادت) کول، چه تعليم ئي موندلی وی.

٢. پر ښکار باندی خوشی کړ شی.

٣. په همغه طريقه سره تعليم ورکړی شوی وی، چه په شريعت کېږي د اعتبار وړ (لائق) وی يعنی سپي او نورو ته داسی تعليم ورکړی شوی وی. چه ښکار ونيسي، او همغسې ئي خپل خاوند ته

ورودی، او وئی نه خوری، او باز ته داسی تعلیم ورکری شوی وی، چه د بلنی په وخت کښی خپل خاوند او بلونکی ته ژر بیرته ورشی که سپی ښکار په خپله وخورى یا باز چه په بلنه سره بیرته رانشی، نو داسی فهمیږی کله چه دوی د خپل خاوند په بلنه بیرته نه راځی او د ده په خوله نه کیږی نو هغه ښکار هم د خپل خاوند دپاره نه، بلکه خپلو ځانونو ته ئی کړی دی حضرت شاه صاحب د هم دی په نسبت لیکلی دی «کله چه هغه د بنیادم څخه خوی زده کړی دی، نو گواکی بنیادم هغه ښکار ذبح کړی دی.»

۴- د خوشی کولو په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم یاد کړ شی! یعنی بسم الله وویي! او ورخوشی ئی کړی، د دی څلورو واړو شرطونو تصریح خو په قرآنی نص کښی شوی ده.

۵- شرط چه زمونږ امام ابوحنیفه رحمه الله علیه په نزد معتبر دی هغه دی چه ښکاری ساکنی (ذی روح) هغه ښکار داسی زخمی کړی، چه تری وینه وبهیږی د دی په لوری د (جوارح) لفظ د خپل (جرح) د مادی په اعتبار مشعر دی که له دی شرطونو ځنی یو شرط هم مفقود شی، نو هغه ښکار چه ښکاری ساکنی (ذی روح) وژلی وی حرام دی. هواکه مر شوی نه وی او ذبح کړ شی. نو د ﴿وَمَا أَكَلُ لَشْبَعٍ إِلَّا مَذْكُومٌ﴾ په قاعدی سره به حلالیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

او ویرېږئ تاسی له الله بیشکه چه الله ډېر چابک دی حساب (د ده چه ډیر ژر د گردو (تولو) مخلوقاتو حساب خلاصوی)

تفسیر: یعنی په هر حالت کښی له الله تعالیٰ څخه ویرېږئ! چه چیری د «طیبات» په استعمال او د ښکار او د نورو شیانو د منتفع کیدلو په وخت کښی له شرعی حدودو څخه متجاوز نشئ! ځکه چه عموماً بنیادم په دنیوی لذاتو کښی دوب او په ښکار او نورو مشاغلو کښی مشغول او بوخت (لگیا) او له الله جل جلاله او آخرت څخه غافلېږی نو ځکه د تنبیه ضرورت پیدا شو چه الله تعالیٰ له یاده مه باسئ! او د حساب ورځ مه هیروئ! چه ژر رسیدونکی ده. د الله تعالیٰ انعامات او ستاسی د شکر گزاری موازنه او د عزیز عمر د یوی یوی شیبی (ساعت) حساب هم کیدونکی دی.

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْبُحْصَنَاتُ

مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ
مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسْفِحِينَ وَلَا مُمْخِذِينَ أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَسِرِينَ ۝

نن ورځ حلال کړی شوی دی تاسی ته ټول طیبات (پاکیزه شیان) او (هر قسم) طعام د هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب حلال دی تاسی ته او (هر قسم) طعام ستاسی حلال دی دوی ته او (حلالی دی تاسی ته بی میره - بی خاوند) پاک لمنی اصیلی ښځی له مومنانو ښځو څخه او پاک لمنی (بی میره - بی خاوند) اصیلی ښځی له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسی په خوا کله چه ورکړی دغو (ښځو) ته مهرونه د دوی (ای میرونو) (خاوندانو) د نکاح د قید راوړلو له پاره) حال دا چه نکاح کوونکی یی تاسی نه زنا کوونکی (ښکاره) او نه نیوونکی د یارانو (په پته سره)، او هر څوک چه کافر (منکر) شو په ایمان (او مؤمن به شیانو) پس په تحقیق ضائع (باطل) شو عمل د ده او دی به آخرت کښی له زیانکارانو ځنی وی.

تفسیر: لکه چه نن کامل دین تاسی ته درکړی شوی دی، د دنیا گرد (ټول) طیبات او پاکیزه نعمتونه هم ستاسی دپاره تل ترته داسی حلال کړی شوی دی چه له سره به نه منسوخیږی دلته له «طعام» ځنی مراد «ذبیحه» ده یعنی که کوم یهودی یا نصرانی (په دی شرط چه وروسته د اسلام له ارتداده یهودی یا نصرانی نه وی پاتی شوی) که د حلال ساکنی (ذی روح) د حلالولو په وخت کښی د غیر الله نوم وا نه خلی. نو د هغه خوراک مسلمان ته حلال دی. د مرتد احکام بېل دی. په دی مقام کښی د ﴿وَطَعَامُ الْمُحْرَّمِ﴾ ذکر د مجازاتو او مکافاتو په ډول (طریقه) استطراداً وفرمایه. یعنی هغه چه په ځینو احادیثو کښی راغلی لایاکل طعامک الا تقی و دی نه خوری خوراک ستا مگر پرهیزگار» د هغه مطلب داسی نه دی. چه پرته (علاوه) له پرهیزگارانو نورو ته ستاسی خواړه حرام دی. کله چه مسلمان ته د کتابی کافر د ذبحی اجازه وشوه، نو د یوه موحد مسلم ذبیحه او خواړه به نورو ته ولی حرام وی؟ د (والمحصنت = پاک لمنی) دغه استحبابی قید ښائی چه له ترغیب له پاره وی. یعنی یوه مسلمان ته ښائی چه د نکاح کولو په وخت کښی رومبی د ښځی عفت - او پاک لمنی او عصمت ته وگوری. او دا مطلب ئی نه دی چه

پرت (علاوه) له پاک لمني غنی د بل چا سره نکاح نه ترله کیږي.

د کتابیانو له یوه مخصوص حکم سره ئی بل مخصوص حکم هم بیان کړ. یعنی له کتابی ښځی سره نکاح ترل په شریعت کښی جائز، او له مشرکی سره ناروا دی، لکه چه په دوهم جزء د

البقرة په (٢٢١) آیت ٢٧ رکوع کښی مو ﴿وَلَا تَكُونُوا الشِّرْكَاءَ حَتَّىٰ يُؤْمَنَ﴾ ولوست،

مگر دا خبره په یاد ولری چه زمونږ په زمانه کښی «نصارى» عموماً په نامه «نصارى» پاتی دی په دی نصرانیانو کښی زیاتره داسی کسان دی، چه نه پر کوم آسمانی کتاب قائلان دی، نه الله جل جلاله منی، نه رسول، نه مذهب لری، نو ځکه د اهل کتابو اطلاق پر دوی نه شی کیدی.

لهذا د دوی په مذبحو او ښځو باندی هغه احکام نه مرتب کیږي، چه د حقیقی کتابیانو په

ذباحو او ښځو مرتب دی. دا خبره دی هم په نظر کښی وی! چه د یوه شی د حلالیدلو دا معنی

ده، چه پکښی فی حد ذاته د تحریم کومه وجه نه وی، لیکن که خارجی اثرات او حالات داسی

وی، چه له هغه حلال شی څخه په گټه (فائده) اخیستلو کښی د ډیرو محرماتو ارتکاب واقع

کیږي بلکه په کفر کښی د مبتلا کیدلو احتمال هم وی، نو له هسی حلال شی غنی د گټی

(فائده) اخیستلو اجازه نه ورکوله کیږي په موجوده زمانه کښی له یهودو او نصاراؤ سره خورل

او څښل، او بی له ضرورته اختلاط او گډون کول او د دوی د ښځو په جال کښی ځان بندول،

هسی خطرناک او ویروونکی نتائج لری، چه هغه د هیچا له نظره پټ نه دی. نو د داسی بدی،

او بی دینی له اسبابو، او ذرائعو څخه هر ورو (خامخا) اجتناب په کار دی!

گواکی په دغه آیت کښی دی لوری ته اشاره شوی ده چه نکاح یو ظاهری قید دی لیکن دا قید

له هغو آزادیو او هوس چلولو څخه بهتر دی چه د هغه په طلب کښی د څاروی په څیر انسانان

د ازدواج سلسله له سته او بیځه باسی او بیځی ئی فنا او معدوم کول غواړي.

همغسی چه رومی ئی د ښځی د پاک لمني ذکر وفرمایه دلته نارینه ته هم هدایت فرمایي چه پاک

او عفیف دی اوسی! خو د هغو ﴿وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ﴾ مصداق شی چه په

(١٨) جزء د «النور» په (٢٦) آیت (٣) رکوع په آخره کښی مذکور دی. له دغه احصان او

پاک لمني او ښه انسانی ژوندون له توصیې څخه دا هم معلومه شوه چه د الله تعالیٰ په نزد د

نکاح غرض د بشري عصمت د جوهر حفاظت او د انسانی عفت د مرغلری صیانت دی څو چه د

تزویج مقصد پوره او د اجتماعی ضروریاتو سلسله منظمه او تکمیل شی. او یوازی شهوت پرستی او

هوا او هوس تری مقصود نه دی له کتابیانو ښځو سره چه د نکاح ترلو اجازه شوی ده د هغه

فائده ښایی دا وی چه د مؤمن حقانیت او اسلامی اخلاق د ښځی په زړه کښی ځای ونیسی

داسی نه چه مؤمن پر هغو کتابیانو هسی مین او مفتون شی چه بالعکس خپله ایمانی متاع له

لاسه ویاسی او په سپیره ډاگ میدان کښی کښی او د ﴿خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ مصداق شی. کله

چه له کافری ښځی سره د دی فتنی احتمال قوي کیدی شی، نو ځکه د

﴿وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ﴾ تحدید خورا (ډیر) مناسب او پر خپل ځای کښی دی. دا زما

خیال دی باقی حضرت شاه صاحب وائی «اهل کتاب ئی له کفارو غنی په دوه حکمو کښی

مخصوص کرل چه دا یوازی په دنیا کښی دی او په آخرت کښی د هر کافر حال خراب دی،
اگر که نیک عمل ئی هم کری وی خو هغه نه قبلوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ط

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) کله چه پاڅیږئ
تاسی لمانځه ته (او بی اوداسه یی) نو وویښئ تاسی مخونه خپل او لاسونه
خپل تر څنګلو پوری (سره له څنګلو) او مسح وکړئ تاسی په سرونو خپلو
او (وویښئ تاسی) پښی خپلی تر پرکیو پوری (سره له پرکیو)،

تفسیر: هغه عظیم الشان احسان چه په محمدی امت باندی شوی دی د هغو د بیاناتو له آورېدلو
څخه وروسته د یوه شریف او حق پیژندونکی مؤمن زړه د شکرگزاری او وفاداری. له اظهاره او
جذباتو څخه د کیږی او په فطری ډول (طریقه) دا غواړی چه د هغه حقیقی منعم په لوی دربار
کښی لاس په نامه حاضر شی، او د عجز او نیاز وچولی (تندی) پر ځمکه ورته کیږدی او د
خپل انتهایي عبودیت او د عبودیت د امثال عملی ثبوت ورواندی کری، نو ځکه د الله جل جلاله
له جانب ارشاد وشو کله چه تاسی اراده لرئ چه زمونږ پاک دربار ته راحاضر شی! یعنی لمانځه ته
پاڅیږی نو خپل ځانونه پاک او صاف کړئ! او بیا راشئ! د اوداسه له دی آیت څخه پخوا د
هغو دنیوی لذتو او طبعی مرغویاتو څنی د تمتع اجازه چه په رومبی آیت کښی ورکړی شوی
ده (یعنی طبیات او محصنات) دغه شیان تر یوه حده پوری انسان له ملکوتی صفاتو څخه لری او
بهیمی لوازمو سره نژدی کوونکی دی او ټول احداث (د اوداسه او غسل موجبات) د هم دوی له
استعماله د لازمی نتیجی په ډول (طریقه) پیدا کیږی نو ځکه ئی وفرمایل کله چه له نفسانی
مرغویاتو څخه راګرځئ! او زمونږ د دربار په لوری د راتلو قصد کوئ! نو رومبی د بهیمیت له
اثراتو او له «اکل» او له «شرب» او له نورو مکدراتو څخه چه ستاسی په وجود کښی پیدا کیږی
پاک او ستره شی! دا پاکي له اوداسه او غسل څخه مینځ ته راځی نه یوازی دا چه په اوداسه سره
د مؤمن بدن پاک او صاف کیږی بلکه څه وخت چه مؤمن سم د فقهی د کتابونو له ښوونی سره
په اخلاص اودس کوی نو د اوداسه د اوبو له څاشکو سره د ده گناهونه هم لری کېږی.

﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾ کله چه پاڅیږئ تاسی لمانځه ته یعنی که له خویه پاڅیږئ یا دنیوی مشاغلو
څنی لاس وباسئ او لمانځه ته ولاړ شی، نو رومبی اودس وکړئ! لیکن اودس کول هلته ضرور دی

چه سري اودس ونه لري د دي آيت په آخر كښي د دي احكامونو هغه غرض او غايي څخه چه په ﴿وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ﴾ كښي فرمايلي شوي دي معلوميږي چه د لاسونو، خولي، او نورو اعضاو د وينځلو وجوب د دي دپاره دي چه حق تعالي تاسي پاك كړي او په خپل دربار كښي تاسي ته ځاي دركړي نو كه دا پاكي لا له پخوا څخه حاصله وي او د اوداسه كوم ماتوونكي شي په مينځ كښي پېښ شوي نه وي نو د پاكو اندامونو د بيا پاكولو هيڅ ضرورت نېشته بلكه د هغه په ضروري كولو سره په «امت» باندې حرج پېښيږي چه د هغه نفې په ﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ﴾ كښي كړي شوي ده. هوا كه زيات نظافت، نورانيت او نشاط حاصلولو دپاره نوي اودس وكړي شي نو مستحب دي، ښايي د هم دي له امله (وجي) په ﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ﴾ كښي د كلام سياق داسي ايښود شوي وي چه له هغه څخه هر ځلي د لمانځه د تللو دپاره په هر وخت كښي د نوي اوداسه كولو ترغيب كيږي. ﴿وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ﴾ او مسح وكړئ تاسي په سرونو خپلو» يعني لوند لاس پر سر باندې راکاږئ! له نبي كريم صلي الله عليه وسلم څخه په تول عمر كښي د ناصبي له مقداره لږ مسح نه ثابتيږي د ناصبي مقدار د سر د څلورمي برخي اندازي ته نژدې ده. مونږ حنفيان هم دي قدر «مسحي» ته فرض وايو، د نورو اختلافاتو او د دلائلو د تفصيلاتو د تحرير دا موقع نه ده. ﴿وَأَجْلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ او ووينځئ تاسي پښي خپلي تر پركيو پوري» شيخ الهند پخوا له پښو څخه د (په) د لفظ د نه ليكلو سره يوه نهايته لطيفه اشاره وكړه چه د «ارجلكم» معطوف عليه مغسولات دي. يعني همغسې چه د مخ او د لاسونو د وينځلو حكم دي پښي دي هم تر پركيو پوري ووينځلي شي او د سر غوندي مسح ورته كافي نه ده لكه چه زمونږ «اهل السنة والجماعة» پري اجماع كړي ده او له ديرو احاديثو څخه هم دا ثابته شوي ده چه كه په پښو موزي نه وي نو وينځل ئي فرض دي. (مگر پر بوتونو) او موزو سم له هغو شرائطو چه په فقهي كتابونو كښي المذكور دي مقيم لره يوه شپه او ورځ او مسافر لره تر دري شپو او ورځو پوري مسح كول هم روا دي.)

وَأَنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَأَطَهَّرُوا

او كه وي تاسي جنبان (يعني په جنابت كښي) نو ښه ځان پاك كړئ!

تفسير: يعني له جنابت ځني د پاكيدلو دپاره يوازي د هم دي څلورو واړو اعضاو وينځل او مسح كول كافي نه دي بلكه د بدن تولي سطحې ته تر هغو ځايونو پوري چه د اوبو رسونه ورته بي له ضرره ممكن وي د اوبو رسونه ضروري ده د هم دي له امله (وجي) مونږ احناف په غسل كښي مضمضه او استنشاق هم فرض بولو. يعني په غسل كښي د خولي او پوزي وينځل ضروري گڼو. حال دا چه په اوداسه كښي د هغو وينځل فرض نه بلكه سنت دي.

وَأِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ
 أَوْ لَسْتُمْ بِالنِّسَاءِ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا
 طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ

او که وئ تاسی مریضان (رنخوران او اوبه درته مضری وی) یا په سفر «کنبی وئ» یا راغی یو له تاسی له غایه د بولو خخه (یعنی بی اودسه شوی) یا جماع وکړئ تاسی له ښځو سره نو ونه مومئ تاسی اوبه نو قصد وکړئ تاسی د خاوری پاکی نو (ووهی لاسونه دوه غلی پر غمکه او) ومښئ تاسی (دا لاسونه) په مخونو خپلو او لاسونو خپلو له هغی (خاوری) خخه،

تفسیر: یعنی که تاسی ته د مرض له سببه د اوبو استعمال مضر وی، یا اوبو ته ورتلی نشی! یا په مسافری کنبی د کفایت په اندازه اوبه ونه مومئ! یا مثلاً څوک د حاجت له قضاء خخه راشی او اودس کولو ته ئی ضرورت پېښ شی یا د جنابت له وجی د غسل حاجت ورته پېښ شی، مگر له کومی وجی د اوبو په حصول یا استعمال قادر نه وی (یعنی یا تری یوه کروه لری وی یا د دښمن یا د غلو یا د لیوانو ویره وی یا د کوهی بوکه او رسع. نه وی یا اوبه خرڅیږی او پیسی نه وی، نو په دی صورتونو کنبی د اوداسه یا د غسل په غای دی تیمم وکړی) د اوداسه او غسل په تیمم کنبی هیڅ فرق نشته، ځکه د تیمم له مشروعیت خخه چه کوم غرض دی هغه په هر صورت کنبی په یو شان حاصلیږی د تیمم اسرار او مسائل او د دی آیت تفسیر په (٥) جزء د النساء په (٤٣) آیت (٧) رکوع کنبی مفصل بیان شوی دی.

تنبيه: ﴿أَوَلَسْتُمْ بِالنِّسَاءِ﴾ ترجمه چه په جماع سره شوی ده، د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او ابو موسیٰ اشعری رضی الله تعالیٰ عنه له تفسیر سره موافقه ده. چه ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه هم هغه سکوتاً منلی ده. (کما فی البخاری) مغفور شیخ الهند د ﴿فَتَيَمَّمُوا﴾ په ترجمه کنبی د «قصد وکړئ!» په ویلو سره دی ته اشاره کړی ده چه د اصلی لغت په اعتبار د تیمم په معنی کنبی قصد معتبر دی او هم دی لغوی معنی په مناسبت په شرعی تیمم کنبی هم قصد یعنی د علماؤ له خوا نیت فرض او ضروری امر کتلی شوی دی.

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ

اراده نه لری الله (د تطهیر په دی تکلیف کنبی پر تاسی دا) چه مقرر کړی

پر تاسی څه حرج (تنگوالی یا سختی)

تفسیر: ځکه په هغو احداثو او بی اودسیو کېنې چې کثیر الوقوع دی، د گرد بدن وینځل ئی ضروری ونه فرمایل، او یوازی د لاسونو، مخ، پښو وینځل او د سر مسح کول ئی فرض کړل ځکه چې د اکثر و متمدنو هیوادونو اوسیدونکي د دغو اندامونو په برېنډ پرېښودلو کېنې هیڅ اندېښنه او مضائقه نه کوی تر څو له هغوی ځنې کومه تنگی او دقت پېښ نشی. هـا د «حدث اکبر» یعنی «جنابت» د ازالې دپاره چې کله کله پېښیږی، او په دغه حالت کېنې د نفس وینځل او د ملکوتی صفاتو په لوری د هغه خوځول یوی فوق العاده تنبیه ته ضرورت لری نو د گرد(تول) بدن وینځل ئی فرض کړل. بیا ئی په «مرض» او په «سفر» او نورو حالاتو کېنې لږ څه آسانی وفرمایله اول ئی د اوبو په ځای «خاوره» مطهره پاک کوونکي وگرځوله او بل ئی د اوداسه په اعضاو کېنې تخفیف وکړ یعنی د سر مسح ئی بیخی ساقطه کړه، او ښائی چې د پښو مسح ئی د دی له امله (وجی) ساقطه کړی وی، چې پښی عموماً په خاورو کېنې یا خاورو ته نژدی وی، او د بدن د گردو (تولو) اعضاو په نسبت په گرد او غبار سره د پښو ککړیدل ډیر زیات وی، نو پر پښو باندی په خاورو سپیره لاس تیږول، تحصیل د حاصل دی. پاتی شوی دوه عضوی لاس - او مخ چې د هغو په مسح کولو سره د اوداسه، غسل د دواړو تیمم کیږی.

وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ⑥

او لیکن اراده لری (الله د دی) چې پاک کړی تاسی (له صوری او معنوی پلیتی نه) او د دی لپاره چې پوره کړی «الله» نعمت (احسان) خپل پر تاسی (په اسلام او د شرائعو په بیان) له پاره د دی چې تاسی شکر گزار شی!

تفسیر: ځکه چې الله جل جلاله په خپله پاک دی او پاکی خوښوی (نو ځکه ئی په عبادت کېنې چې د تقرب سبب دی، پاکی شرط کړی ده) په رومېنی رکوع کېنې د هغو لویو نعمتونو بیان شوی ؤ چې د هغو له اورېدلو ځنې د بنده په زړه کېنې څوښ (جوش) پیدا کیږی چې د هغه حقیقی منعم بندگی ته فوراً قیام وکړی نو هماغه ئی وروښوده ای مؤمنانو! کله چې زمونږ په لوری راځئ! نو په کومی طریقې سره به خپل ځانونه پاکوئ؟! او راځئ به؟! دا ښوونه هم فی حد ذاته یو نعمت دی او په ظاهری بدن باندی له اوبو تیږولو یا په خاورو سره له مسح کولو څخه بنده ته باطنی پاکی ورکول بل نعمت دی، بنده لا د رومېنیو نعمتونو شکر نه ؤ اداء کړی، او د هغو د شکر د اداء کولو په قصد ؤ، چې په دی نویو نعمتونو فائز شو، نو ځکه ارشاد وشو ﴿لَعَلَّكُمْ

تَشْكُرُونَ ﴿۱﴾ یعنی د پخوانیو نعمتو له یادولو څخه پخوا د دی جدیدو نعمتونو شکر ښائی اداء کړئ! چه د اوداسه د احکامو په ضمن کښی پر تاسی شوی دی. ښائی د هم دی ﴿۲﴾ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۳﴾ څخه حضرت بلال د «تحية الوضوء» سراغ لگولی وی. د دی منځنی نعمت په شکریه باندی د متوجه کولو څخه وروسته د رومبني آیت د هغو پخوانیو نعمتونو او لویو احسانونو ذکر اجمالاً بیا را په یادوی، چه د هغو د شکرگزاری له پاره ښائی چه بنده د خپل مولیٰ په حضور کښی ودرېږی لکه چه داسی فرمائی

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿۴﴾

او یاد کړئ تاسی نعمت (احسان، رحمت) د الله پر تاسی (چه اسلام دی) او (یاد کړئ) عهد محکم د الله هغه (عهد) چه محکموالی کړی دی (الله) له تاسی سره په هغه سره کله چه وویل تاسی واوریده مونږ (وینا ستا) او ومو منه (فرمان ستا) او وویرېږئ له الله (په هیرولو د نعمت او ماتولو د بیعت کښی) بیشکه چه الله ښه عالم دی په خبرو د سینو (او په حالاتو د زړونو هم)

تفسیر: غالباً دا همغه عهد دی چه په «۳» جزء د «البقرة» په خاتمه په (۲۸۵) آیت ۴۰ رکوع کښی ئی د مؤمنانو له ژبی څخه نقل فرمایلی ؤ، ﴿وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ کله چه اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم د محمد صلی الله علیه وسلم پر مبارک لاس بیعت کاوه، په دی وخت کښی ئی هم داسی اقرار کاوه، چه «مونږ له خپل توان سره سم ستاسی هره خبره اورو. او منو ئی برابره ده چه هغه غمونږ له طبیعت سره موافقه وی او که مخالفه.» دا خو عمومی عهد ؤ وروسته له دی اسلام د غښتو ارکانو له حاله سره مناسب د خپلو نورو اهمو شیانو په نسبت خصوصی عهد هم له دوی ځنی اخیست کیده. گواکی د (الانعام) د سورت په شروع کښی چه ﴿أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ ئی فرمایلی ؤ. ورسته له هغه د زیاتو احساناتو ذکر ئی وفرمایه، چه د هغو له اوریدلو څخه د ایفاء بالعهد لا ترغیب کیږی. بیا ئی همغه اصلی سبق را په یاد کړ. (ځینی وائی چه له دغه عهد څخه د لیلة العقبه یا بیعة الرضوان عهد مراد دی.)

یو شریف او حیادار سړی باید د خپل لوی منعم په مخ کښی سر ښکته کړی! د مروت او شرافت او د راتلونکو زمانو د مزیدو احساناتو توقع او اقتضاء هم داسی ده چه بنده دی د حقیقی منعم د فرمان بیخی تابع شی، خصوصاً چه په خپله ژبه ئی د اطاعت او وفاداری پوخ عهد او اقرار هم کړی وی. امکان لری چه سړی د الله تعالیٰ د زیاتی مهربانی له لیدلو څخه مغرور شی، او د الله

تعالی د دی نعمتونو قدر او د خپل قول او اقرار څه پروا ونه کړی نو ځکه ئی وفرمایل «تل له الله تعالی څخه ووبریږئ!» چه هغه د سترگو په رپ کښی دغه کرد (تول) نعمتونه له تاسی څخه بیرته اخیستی شی - او د ناشکری - او بد عهدی - په سزا کښی ډېره نیونه او پوښتنه هم کولی شی. په هر حال د مروت ، د شرافت ، د امید ، د خوف او د هر شی تقاضاء هم دا ده چه مونږ د الله تعالی په مخلصانه اطاعت او وفا کښی خپل پوره چمتووالی (بیداری) او تیاری څرگند کړو ځکه چه پاک الله علیم بذات الصدور دی مونږ هر څه چه کوو دی زمونږ په اخلاص یا نفاق او رباء یا د زړه په نیاز باندی په ښه ډول (طریقه) پوهیږی یوازی د ژبی په دی تشه وینا سره چه ﴿سَبِّحْنَا وَاطْعَنَّا﴾ وویو نو په دغه رسمی او ظاهری نمایش او شکر ایستلو سره مونږ الله جل جلاله نشو خطا ایستلی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی محکم ولاړ (په حق باندی) له پاره د الله (اوسئ تاسی!) شاهدان په قسط (عدل او انصاف) سره

تفسیر: له دی نه پخوا ئی په رومبنی آیت کښی مؤمنانو ته د حق تعالی د احساناتو او د دوی د عهد او د پیمان د یادولو حکم را کړی ؤ. دلته دا راییی چه یوازی په ژبه سره ئی یادول نه دی په کار. بلکه په عملی رنگ له دوی ځنی د هغو ثبوت مطلوب دی، په دی آیت کښی په دی باندی تنبیه ورکړی شوی ده. که تاسی د الله تعالی بیحسابه احسانات او خپل عهد او اقرار نه دی هیر کړی، نو لازم دی چه د هغه حقیقی محسن د حقوقو په اداء کولو کښی خپل عهد رښتیا کړئ! او د هغه ریښتین عهد ایفاء او د هغه عملی ثبوت ورسولو ته هر وقت ملاتړلی اوسئ او هر کله چه کم حکم د دی حقیقی منعم او مالک جل جلاله له پلوه تاسی ته درورسیږی فوراً د ده د حکم د تعمیل له پاره ولاړ شی! او د الله تعالی د حقوقو له اداء کولو سره، د مخلوقاتو د حقوقو په اداء کولو کښی هم پوره جداو جهد او اهتمام وکړئ! لکه چه په «قوامین لله» کښی د حقوق الله او په «شهداء بالقسط» کښی د حقوق العباد په لوری اشاره ده. هم داسی یو آیت په (٥) جزء د «النساء» په (١٣٥) آیت (٢٠) رکوع کښی تیر شوی دی، چه د دی دواړو په مینځ کښی فقط دومره فرق شته چه هلته «بالقسط» ئی له «الله» څخه مقدم کړی دی او ښائی چه وجه ئی دا وی چه هلته د «حقوق العباد» ذکر له اوله جریان درلود (لرلو). او دلته له پخوا راهیسی د «حقوق الله» تاکید جریان لری، نو په دی ملاحظه هلته د «بالقسط» او دلته د «الله» تقدیم مناسب شو برسیره پر دی دلته په لحاق کښی له مبغوض دشمن سره د معاملی کولو ذکر دی چه له هغه سره د «قسط» تذکر ضرور دی او هلته د سورت «النساء» د آیت په لحاق کښی د

محبوبو شیانو ذکر دی نو ځکه هلته له گردو (تولو) ځنی محبوب د پاک الله د ذکر تذکر شوی دی

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى الْاَتْعَدِ لُوٓاْ

او نه دی باعث کړی تاسی دینمنی د یوه قوم په دی باندی چه عدل انصاف به ونه کړئ تاسی،

تفسیر: د «عدل» معنی دا ده چه له بل چا سره بی له افراطه او تفريطه همنسی معامله وکړئ چه هغه واقعی د هغی وډ (لائق) او مستحق وی. د عدل او د انصاف تله ښائی داسی سمه او برابره وی چه نه خورا (دیر) زیاته دوستی او نه خورا (دیر) سخته دینمنی وکولی شی چه د هغی یوه پله درنه کړی.

اِعْدِلُوٓاْ هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰی

عدل (انصاف) وکړی تاسی!، هم دا (عدل) دیر نژدی دی تقوی (پرهیز ښکاری) ته

تفسیر: «تقوی» د هغه معنوی کیفیت نوم دی چه د هغو شیانو له اجتناب او ځان ژغورنی (ساتنی) ځنی حاصلیږی چه شرعاً مهلک یا په کومه درجه سره مضر وی، او یو خاص نورانی کیفیت دی چه د انسان په زړه کښی راسخیږی. د «تقوی» د تحصیل نژدی او لری اسباب دیر دی. گرد (تول) حسنه اعمال او د خیر خصال «د تقوی» له اسبابو او معداتو ځنی شمیرلی شی! لیکن معلومیږی چه «عدل» او «قسط» یعنی له دوسته او دښمنه سره یو شان معامله کول. او د حق په معامله کښی د محبت او عداوت د جذباتو تر تاثیر لاندی نه راتلل. د «تقوی» د حصول د خورا (دیر) مؤثرو او د دیرو قریبو اسبابو څخه دی. نو ئی ځکه ﴿اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰی﴾ وفرمایل. یعنی دا عدل چه حکم ئی ورکړ شو «تقوی» ته دیر نژدی دی، چه د هغه له ممارست او کولو څخه وروسته د «تقوی» کیفیت دیر ژر حاصلیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ اِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ

او وویږیئ تاسی له الله (نو ظلم مه کوئ!)، بیشکه چه الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی داسی عدل او انصاف و کړئ! چه مخه ئی هیڅ ډول (طریقه) دوستی یا دښمنی نشی نیولی. او د هغه له غوره کولو ځنی انسان په آسانی سره متقی کیدی شی د «تقوی» د حصول یوازنی لار د الله تعالی ویره ده، او د هغه له انتقام څخه خوف دی. او دا خوف د ﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ په مضمون کښی له څو څو ځلی تفکر او مراقبت کولو ځنی پیدا کیږی کله چه د کوم مؤمن په زړه کښی دا یقین مستحضر شی، چه زما هیڅ پت او ښکاره حرکت او خبره له حق تعالی څخه نه ده پټه. نو د هغه په زړه کښی د الله جل جلاله له ویری اضطراب او رپریدنه پیدا کېږی، او د هغی نتیجه به داسی شی چه دی به په گردو (ټولو) معاملو کښی د عدل او انصاف لاره غوره کړی. او د الله تعالی د احکامو په امتثال کښی به لکه یو خاص مربی تیار ودریږی بیا په نتیجه کښی ده ته همغه نتیجه او ثمره ور په برخه کیږی، چه د هغه بیان په هم دغه راتلونکی آیت کښی راځی چه اوس ئی مونږ داسی لولو

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ④

وعده کړی ده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه د دی چه مقرر دی) دوی ته مغفرت او اجر ډېر لوی (په جنت کښی)

تفسیر: یعنی نه یوازی دا چه د هغوی هغه قصور به وروښو چه د بشریت په اقتضاء له هغوی ځنی صادرېږی بلکه عظیم الشان اجر او ثواب به هم دوی ته عطا فرمایو.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ⑤

او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیاتو زموږ ته هم دغه کسان دی صاحبان (ملګری د اور) د دوزخ.

تفسیر: د پخوانی دلی په مقابل کښی د هغی دلی د سزا ذکر کاوه شی، چه د قرآن کریم صاف او صریح حقائق ئی دروغ بللی دی، یا ئی د هغو دلائلو او علایمو تکذیب کړی دی چه د حق، رښتیا او د پاک خدای جل جلاله لوری ته لار ښوونه کوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا
إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ
وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ٥

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) یاد کړئ تاسی احسان د الله (چه) پر تاسی (دی) کله چه قصد وکړ یوه قوم د دی چه راوغځوی دوی تاسی ته لاسونه خپل (او تاسی مړه کړی) نو منع کړل لاسونه د دوی له تاسی څخه، او وویړیږئ تاسی (په هیرولو د نعمتونو کښی) له الله څخه، او خاص په الله پس خامخا توکل دی وکړی مؤمنان (چه الله کافی دی په رسولو د خیر او لری کولو د شر کښی)

تفسیر: د عمومی احساناتو له یادولو ځنی وروسته خصوصي احسانات هم را په یادوی. یعنی د مکي معظمی قریشو او د دوی مددگارانو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته ربرونه (تکلیفونه) ورپېښول، او د اسلام د امحا له پاره ئی ډیری پښی او لاسونه وهل. مگر د الله تعالی فضل او رحمت د دوی د هغو چلونو او فریبونو مخه ونیوله نو بنائی چه د دی لوی احسان اثر او نتیجه داسی شی. چه مسلمانان له بری او غلبی میندلو سره خپل دښمنان له هر راز ظلم، تجاوز او تیری ځنی محفوظ وساتی! او د انتقام په ځوښ (جوش) کښی هم د عدل او انصاف له لاری څخه کاره نشی! لکه چه په پخوانی آیت کښی د هغه تاکید وکړ شو. ممکن دی چه چاته داسی یوه شبهه پیدا شی، چه د داسی معاندو دښمنانو په حق کښی په دی اندازه د رواداری او احسان تعلیم آیا د سیاست له اصولو خو به مخالفت نه وی؟ ځکه چه د داسی پوست او نرم سلوک له لیدلو ځنی د مسلمانانو په خلاف د شریرانو او بد باطنانو د جرئت د زیاتیدلو قوی احتمال دی، نو د هغه ازاله ئی په ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ سره وفرمایله. یعنی د مؤمن خورا (ډیر) لوی سیاست «تقوی» او «توکل علی الله» دی. یعنی له الله تعالی څخه ویریدل او پری توکل کول دی له الله جل جلاله ځنی د ویریدلو مطلب دا دی چه په ظاهر او باطن کښی له هغه سره خپله معامله صافه ولری! او په هغه عهد او پیمان چه تاسی کړی دی، خپله ټینګه علاقه او پوره وفاداری وربکاره کړئ! بیا نو الله الحمد له هیچا. او له هیڅ لوری. هیڅ یوه خطره مونږ ته نشته. په ورستنی ایت کښی زمونږ د عبرت له پاره د داسی یوه قوم ذکر فرمایي چه هغه له الله تعالی څخه بی ویری شوی و، بد عهدی. او غداری. ئی کړی وی، او په پای (آخر) کښی په ډیرو بدو ډولونو (طریقو) سره خوار او ذلیل شول.

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ

او خامخا په تحقيق اخيستی ده الله وعده محکمه له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب نه)

تفسیر: دا یوازی د محمدی صلی الله علیه وسلم د امت خصوصیت نه دی، بلکه له نورو امتو ځنې ئی هم داسی عهد اخيستی دی.

وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ
لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ
بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا
لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ⑫

او ولېږل (مقرر کړل) مونږ له دوی نه دوولس «تنه» مشران (ضامنان د قوم د دوی په وفا د وعدی سره) او وفرمایل الله (اسرائیلو ته) بیشکه زه له تاسی سره یم (په معاونت او نصرت سره،) (او وی فرمایل قسم دی) خامخا که قائم کړئ تاسی (سم اداء کړئ سره له ټولو حقوقو لمونځ او ورکړئ تاسی زکوة (د اموالو خپلو مستحقانو ته) او ایمان راوړئ (یقین وکړی) تاسی په رسولانو زما او مدد (او تعظیم) وکړئ تاسی د دوی او قرض ورکړئ تاسی الله ته قرض نیک (ښه ورکړه بی منته بی احسانه بی ضرره د زړه له اخلاصه نو) خامخا لری به کړم زه هرو مرو (خامخا) له تاسی څخه گناهونه ستاسی او خامخا داخل به کړم هرو مرو (خامخا) زه تاسی (هسی) جنتونو ته چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو ویالی، نو هر څوک چه کافر شو وروسته له دی (وعدی) له تاسی نه نو په تحقيق ورکه کړی ئی ده سمه صافه لاره (د حق).

تفسير: د بنی اسرائیلو له (١٢) قبائلو دوولس مشران حضرت موسیٰ علیه وعلی نبینا السلام والصلوة غوره کړی وو چه مفسرینو د دوی نومونه هم له (تورات) څخه نقل کړی دی نو پر دوی باندی دا خبره لازمه وه چه په خپل قوم باندی ئی د عهد په پوره کولو کښی تاکیدونه کړی وی او د دوی د احوالو کتنه او مراقبت ئی کولی او عجیب اتفاق دا دی کله چه انصارو په «لیلة العقبه» کښی د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په لاس بیعت وکړ، نو له دوی ځنی هم (١٢) نقیبان غوره شوی وو، او هم دی (١٢) تنو د خپل قوم له خوا زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت وکړ د جابر بن سمره رضی الله تعالیٰ عنه په یوه حدیث کښی چه په محمدی امت کښی د (١٢) خلیفگانو پخوا ویل کړی شوی دی، د هغو شمیر د بنی اسرائیلو د نقیبانو له شمیر سره موافق دی. مفسرینو له تورات ځنی نقل کړی دی چه الله تعالیٰ حضرت اسمعیل علیه السلام ته فرمایلی ؤ زه به ستا په اولاد کښی (١٢) سرداران پیدا کوم غالباً دا به همغه (١٢) سرداران وی چه د دوی ذکر د جابر بن سمره رضی الله تعالیٰ عنه په حدیث کښی شوی دی. یا خو دا د ﴿إِنِّي مَعَكُمْ﴾ خطاب همغو د بنی اسرائیلو دوولسو سردارانو ته دی. یعنی تاسی خپل فرض اداء کړئ! زما حمایت او امداد له تاسی سره دی. یا گردو (تولو) بنی اسرائیلو ته دی چه زه له تاسی سره یم. یعنی هیڅ وخت ما له خپل ځانه لری مه گڼئ! هر هغه معامله چه په هر ځای او په هر وخت کښی ئی په پټه یا په ښکاره تاسی وکړئ زه ئی گورم او اورم یی. نو ځکه هر شی چه کوئ! ښایی چه په پوهه او هوښیاری سره ئی وکړئ! ﴿وَأَمَّا تُولُوا بِرُسُلٍ وَعَزَّرْتُمُوهُمْ﴾ او ایمان راوړئ یقین وکړئ تاسی په رسولانو زما او مدد او تعظیم وکړئ تاسی د دوی) یعنی هر هغه رسول چه له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه وروسته راځی. د هغوی دولو تصدیق او د زړه له کومی د دوی تعظیم وکړئ! او د حق د دښمنانو په مقابل کښی له هغوی سره په خپلو ځانونو او مالونو دواړو سره معاونت او مرستی (مدد) وکړئ. ﴿وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ﴾ او قرض ورکړئ تاسی الله ته) یعنی ورکړه کوئ! په لاره د الله دپاره د ترقی د دین له قرض ورکولو څخه مراد دا دی چه د دین او د الله د رسولانو په حمایت او ساتنه کښی خپل مالونه صرف کړئ! همغسی چه قرض ورکوونکی خپلی روپی په دی مقصد بل ته پور (قرض) ورکوی چه د ده روپی به بیرته وررسیږی او قرض اخیستونکی د هغه ادا کول په خپله ذمه لازمه گرځوی هم دا شان د همغه الله تعالیٰ له ورکړی شوی مال ځنی هر شی چه دلته د هغه په لاره کښی صرف کړ شی، هغه به له سره نه لو او نه ورک کیږی، حق تعالیٰ نه د کومی مجبوری له امله (وجی) بلکه محض په خپل فضل او رحمت سره ئی دا په خپله ذمه لازمه کړی ده چه هغه شی به سره له ډیری گټی (فائدی) در ورسوی ﴿قَرْضًا حَسَنًا﴾ پور (قرض) نیک ښه ورکړه بی منته، بی احسانه بی ضرره د زړه له اخلاصه) له نیک ځنی مراد دا دی چه په اخلاص ئی ورکوئ! او له محبوبو او له مرغوبو شیانو او د حلالو، پاکو، صافو او ښو مالونو څخه ئی ورکوئ! (او ځواب د قسم دا دی)

﴿لَا كُفْرَانَ عَنْكُمْ فِي آيَاتِكُمْ﴾ نو خامخا لری به کرم له تاسی څخه گناهونه ستاسی) یعنی کله چه نیکی دیری شی بدی بدلوی او محوه کوی پی. کله چه انسان د الله تعالی د عهد په پوره کولو کښی زیار باسی (محنت کوی) او کوشن کوی نو حق تعالی تری نوری کمزوری او نیمگرتیاوی لری کوی. او د خپلی خوښی او قرب په مقام کښی ورته ځای ورکوی.

﴿فَمَنْ كَفَرَ﴾ الآية - نو هر څوک چه کافر شو وروسته له دی وعدی له تاسی نو په تحقیق ورکه کړی ئی ده سمه صافه لاره د حق یعنی له هسی صاف او پاخه عهد او پیمان څخه وروسته هم که څوک د الله تعالی په عهد وفا ونه کړی، او غدر او خیانت ته ملا وتړی، نو وپوهیږئ چه ده د کامیابی او د نجات سمه لاره ورکه کړی ده او معلومه نه ده چه دی به د هلاکت په کومه کنده کښی ولویږی پر کومو شیانو باندی چه له بنی اسرائیلو ځنی د عهد اخیستلو ذکر دلته شوی دی، هغه دا شیان دی د لمانځه او زکوٰۃ اداء کول. پر انبیاء باندی ایمان راوړل. په خپلو مالو او ځانو له انبیاء علیهم السلام سره مرسته (مدد) کول په دغو کښی اول بدنی عبادت دی. دوه مالی عبادت دی. دریم د زړه او د خولی عبادت دی. څلورم عبادت، فی الحقیقت د دریم عبادت اخلاقی تکمیل دی. گواکی د دی شیانو په تذکر سره ئی دغی لوری ته اشاره فرمایلی ده، چه په ځان او په مال، په قلب او قالب او په هر شی سره د الله تعالی د اطاعت او له ده سره د وفاشعاری اظهار وکړئ! لیکن بنی اسرائیلو په خپله خوښه او اختیار په پرله پسې ډول (طریقه) د عهدونو په ماتولو شروع وکړه او په خپل هېڅ یو قول او اقرار باندی ټینګ ونه دریدل او له دی عهد ماتولو ځنی کومه نتیجه چه راڅرګنده شوی ده د هغی بیان په دغه آیت کښی فرمائی چه

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ
عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ
تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

نو په سبب د ماتولو د دوی د کلکی وعدی خپلی لعنت وکړ مونږ پر دوی او گرځولی دی مونږ زړونه د دوی سخت (چه هېڅ پند نه آخلی) چه اړوی (لری کوی) دوی کلمی (د تورات مخصوصاً محمدی نعت) له ځایونو خپلو (او په خپلی ناپاکی مدعا ئی اړوی) او هیره کړی ده دوی (غته) برخه اخیستل له هغه شی چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره (په تورات کښی چه هغه متابعت د محمد ؤ) او همیشه به ئی ته (ای محمده!) چه خبریږی په کوم

خیانت له دی (یهودانو نه) مگر لږ (کسان) له دوی نه نو عفو وکړه «ای محمده!» له دوی نه او مخ وگرځوه (له دوی نه) بیشکه چه الله خوشوی احسان کوونکی

تفسیر: د «لعن» معنی (طرد، ابعاد شړل او لری کول) ده. یعنی د عهد ماتولو او د غداری له سببه مونږ دوی له خپل رحمت څخه لری وغورځول (یا مسخه مو کړل یا جزیه مو پری کیښوده) او د دوی زړونه مو سخت کړل په ﴿فَمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ﴾ کښی ظاهر وفرمایل چه د دوی د ملعونیت او زړه سخت کیدلو سبب هغه عهد ماتول او بیوفایی ده چه د دوی خپل فعل دی. اما پر اسبابو باندی د مسیباتو مرتبول څرنگه چه د الله تعالی کار و نو په دی لحاظ د ﴿وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً﴾ نسبت د الله جل جلاله په لوری وکړ شو ﴿يُخْرِقُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ﴾ اړوی دوی کلام د تورات، مخصوصاً محمدی نعت له ځایونو خپلو څخه په خپلی ناپاکی مدعا) یعنی د الله تعالی په کلام کښی تحریف کوی کله د هغه په الفاظو کښی، کله د هغه په معانیو کښی، کله په تلاوت کښی، د تحریف دغه گرد (ټول) اقسام په قرآن کریم او د احادیثو په کتابونو کښی ذکر شوی دی، چه پر هغو باندی لږ څه اعتراف د نن ورځی اروپائی (یورپین) عیسائیانو هم کړی دی.

﴿وَسَوَاحِطًا﴾ الآية - او هیره کړی ده کتابیانو غته نفع اخیستل له هغه شی نه چه پند ورکړی شوی و دوی ته) یعنی لارم خو دا و چه اهل د کتاب د دغو آسمانی کتابونو له قیمتدارو پندونو ځنی فائدی اخیستلی وی، مثلاً د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم د راتگ او د نورو دینی مهماتو په نسبت د هغو په کتابونو کښی ارشادات موجود وو مگر دوی په خپلو شرارتونو او غفلتونو اخته او دا گرد (ټول) شیان ئی له یاده وویستل بلکه د پندونو هغه ضروری برخی ئی هم ورکی کړی او اوس هم هغه پندونه او مفیدی خبری چه د خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم له خولی هغوی ته کیږی د هغو هیڅ یو اثر نه قبلوی. حافظ ابن رجب حنبلی رحمة الله علیه لیکي «د نقض العهد» له سببه په دوی کښی دوه خبری پیدا شوی - ١- «ملعونیت» ٢- «قسوة القلب» یعنی د زړه سختوالی د دی دواړو نتیجه دا دوه شیان شول. (اول) «د کلام الله تحریف» (دوهم) «په ذکر باندی نه نفع اخیستل» یعنی د لعنت په اثر د دوی دماغ مسوخ شو، تر دی چه له نهایت بېباکی او بدعقلی ځنی د آسمانی کتابونو تحریف ته تیار شول. له بلی خوا کله چه د عهد ماتولو له نحوست او شومتیا څخه د دوی زړونه سخت شول، نو د حق د قبلولو او له پند ځنی د متاثر کیدلو ماده په دوی کښی پاتی نشوه. نو ځکه دوی خپل علمی او عملی دواړه قوتونه ضائع کړل.

﴿وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ﴾ او همیشه به ته مطلع کیږی په کومه دغا له دوی نه) یعنی د دوی د دغابازی او خیانت کاری سلسله تر نن ورځی پوری جاری ده او وروسته له دی نه به هم جاری وی نو ځکه تل تاسی د دوی پر یوی نه یوی دغابازی او مکر و فریب او خیانت باندی

خبرېږي. (په - خائنة - کښي «ة» له پاره د مبالغې ده لکه علامه او نسابه کښي.)
﴿الْأَقْلِيلَ مِنْهُمْ﴾ : مگر لږ کسان له دوی نه چه هغوی خیانت نه دی کړی او نه ئی کوی لکه
عبدالله بن سلام او نور چه په اسلام کښي داخل شوی دی رضي الله تعالى عنهم.
﴿فَاعْفُ عَنْهُمْ﴾ (الآية - نو عفو وکړه! ای محمده له دوی نه.) یعنی کله چه د هغوی پخوانی
عادت هم دا دی نو له داسي خلقو سره په هره جزئی خبره کښي د لگیدلو او د هغوی د
خیانت د پردو لری کولو او شلولو ته هیڅ ضرورت نشته - دوی پرېږدئ او تری تیر شی! او د
دوی د خرابی بدل په عفو او احسان سره اداء کړئ! گوندی چه له دی ځنی لږ څه متاثر شی.
قتاده او نورو رحمة الله عليهم ویلی دی چه دا آیت په ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ
الْآخِرِ﴾ (الآية - سره منسوخ شوی دی. مگر دی ته هیڅ حاجت نشته ځکه د قتال له حکمه دا نه
لازمېږي چه په هیڅ وخت او هیڅ موقع کښي دی هم د داسي قوم په مقابله کښي له عفو او
اغماض او تالیف القلوب او تیریدلو ځنی کار وانخیست شی. (بیضاوی وائی چه عفو او صفح
مشروط دی په دی شرط سره چه دوی توبه وباسی او ایمان راوړی یا صلح وکړی او جزیه ومنی،
نو په دی تقدیر نسخ نشته او که عفو او صفح دواړه مطلق وی، نو دا حکم به د سیف په آیت
سره منسوخ وی.)

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرِي أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا
ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ
الْقِيَمَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٥﴾

او ځينو له هغو کسانو ځنی چه وایی دوی بیشکه مونږ نصرانیان یو اخیستی
ؤ مونږ محکم عهد د دوی نو هیره کړه دوی (غته) برخه آخیستل له هغه شی
چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره نو واچاوه مونږ په منع د دوی
کښي عداوت (دښمنی) او بغض (کینه) تر ورځی د قیامته پوری او ژر به
خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی (واخذنا من النصاری میثاقهم کما اخذنا من قبلهم) د نصاری د کلمی
مأخذ یا خو «نصر» دی چه معنی ئی مدد کول دی. یا د «ناصره» په لوری منسوب دی چه په
شام کښي د هغی قریبی نوم دی چه هلته مسیح علیه السلام هستوگنه درلوده (لرله)، نو ځکه ورته
ناصری مسیح علیه السلام هم وائی هغه کسان چه خپل ځانونه ئی «نصاری» بلل گواکی دوی د
دی خبری مدعیان وو چه مونږ د الله تعالی د حق دین او د انبیاء علیهم السلام رهنشینی حامیان

او ناصران يوا او د ناصري مسيح له متابعانو ځني يو. د ژبي د دعوي او ظاهري افتخار سره سره هغه لاره چه دوي د دين په چارو كښي غوره كړي وه په آينده كښي به ذكر شي.

﴿ اَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ ﴾ الآية - اخيستي و مونږ محكم عهد له نصرانيانو نه هم په انجيل كښي چه هغه د محمد صلى الله عليه وسلم متابعت و) يعنى د يهودانو په شان له دوي ځني هم كلك عهد اخيستلى شوى ليكن دوي هم په عهد ماتولو او بى وفايي كښي له خپلو پخوانيو څخه هيڅ كم نه وو. دوي هم له هغو ښو پندونو ځني هيڅ يوه فائده وانخيسته چه پر هغو ابدى فلاح او نجات مرتب و بلكه په «انجيل - بائبل» كښي ئي د نصائحو هغه برخه بيخي پري نهښوده چه فى الحقيقت د مذهب مغز وه (او هم د حضرت محمد صلى الله عليه واله و صحبه وسلم د متابعت په نسبت د هغه احكام ونه منل).

﴿ فَأَعْرَيْنَا ﴾ الآية - نو واچاوه مونږ په منځ د دوي كښي عداوت ، دښمنى او بغض كينه) يعنى د نصرانيانو په منځ كښي يا د يهودو او نصارى و په منځ كښي به تل تر تله جگړي او عداوتونه قائمېږي. او د اسماني تعليماتو له ضايع كولو او هيرولو ځني كومه نتيجه چه پېښيدونكي وه هغه پېښه شوه. يعنى كله چه د الله تعالى د وحى اصله رڼا (رڼرا) له هغوى سره پاتى نشوه، نو د اوهامو او هوسونو په تيارو كښي يو له بله سره ولگيدل. مذهب هغوى ته پاتى نشو، ولى مذهبي جگړي تر اوسه پوري پاتى دي. په دوي كښي په شلهاو فرقې پيدا شوي دي، چه دوي گردى (تولى) په تيارو كښي يو له بلى سره نښتي دي. هم دا د فرقه واري تصادم چه بالاخره د دوي په منځ كښي په خورا (دير) سختو عداوتونو او كينو سره منتهى شو. په دې خبره كښي د شېبې ځاى نشته چه نن د مسلمانانو په منځ كښي هم بېحده تفرق او تشت او مذهبي تصادم شته، ليكن څرنگه چه له مونږ سره د الله تعالى وحى او اسماني قانون الله الحمد بى له زيادته او نقصانه محفوظ شته، نو ځكه سره له دومره اختلافاتو بيا هم د مسلمانانو يو لوى جماعت د حق او صداقت پر مركز برابر قائم پاتى دي او پاتى به وي. بالعكس د يهودو او نصارى و اختلافونه يا مثلاً د «پروتستانت» او «رومن كاتوليك» او د نورو فرقو يو له بله سره په مخالفت كښي هيڅ يوه فرقه هم نن ورځ د حق او صداقت پر لويه لاره نه ده روانه او نه به د قيامت تر ورځې پوري هم په سمه لاره روانه شي، ځكه چه دوي د الله تعالى د وحى هغه رڼا (رڼرا) د خپلو بى اعتداليو او غلط كاريو په سبب له لاسه ايستلى ده چه بى له هغه هيڅ يوه انسان ته د الله تعالى او د ده د قوانينو صحيح معرفت په لاس نشي ورتلى. اوس تر هغه پوري چه دوي د هغه محرف «انجيل بائبل» په لمن منگولى لگولى وي محاله ده چه تر قيامته پوري به هم دوي د ړندو او محض بى اصولو اختلافاتو او فرقواري د بغض او عناد له ظلمته ووځي او د حقانيت لاره وموندلى شي او د ابدى نجات پر لويه لاره لاړ شي. باقى هغه كسان چه نن په اصل مذهب خصوصاً «عيسويت» پوري مسخرى كوي او ملندى وهى او له هغه څخه توكي جوړوي او هغه كسان چه د «مسيحيت» لفظ يا موجوده «انجيل بائبل» ئي محض د څو سياسي ضرورتونو له پاره پرېښي دي په دې آيت كښي د هغو نصارى و ذكر نشته، او كه ومنل شي چه هغوى هم د دې آيت لاندې داخل

دی نو د دوی یو له بله سره عداوتونه او په خپلو منځونو کې یو بل ته د مخالفت او عداوت لومی کېښول، او مکر او حیلي چلول او ښکاره محاربه هم د پوهانو له نظره پټ نه دی. ﴿إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ﴾ تر ورځې د قیامت پورې) یعنی خو دوی پاتې وی (د آراءو د تفرقی او د خواهشونو د اختلاف په سبب چه یو د بل پسې لویدلی وی) دا اختلافات او بغض او عناد به د دوی په منځ کې موجود وی.

دلته د «تر قیامته» لفظ داسې دی لکه چه په محاورو کې ویل کیږي «فلانی سړی به تر قیامته هم له فلانی کار څخه لاس وانخلي» چه په هغه سره دا مقصد نه دی چه هغه سړی به تر قیامته ژوندی پاتې وی او په هغه کار کې به بوخت (مشغول) وی. مراد ئی دا دی چه که تر قیامته پورې هم ژوندی پاتې شی له دی کار څخه لاس نه اخلي نو په دی تقدیر په آیت کې د ﴿إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ﴾ له لفظ څخه دا خبره نه ثابتیږي چه د یهودو او نصاریو وجود به تر قیامته پورې پاتې وی. لکه چه زمونږ په زمانه کې ځینو مبطلینو په خپلو تفاسیرو کې لیکلی دی.

﴿وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ﴾ الآية - او ژر به خبر ورکړي دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی) یعنی په آخرت کې به په ښه ډول (طریقه) سره او په دنیا کې به هم د ځینو واقعاتو په وسیله هغوی ته د دوی د بدو کارونو نتیجه ور معلومه شی (چه کول به ئی له خیانت او د نعت له اخفاء، مخالفت او نور، نو جزا به ورکوي دوی ته).

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ

ای اهل د کتابو! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) چه بیانوی (ښکاروی) تاسی ته ډیر له هغو شیانو چه وی تاسی چه پټول به مو له کتابه (تورات او انجیل نه لکه د رجم آیت او محمدی نعت) او عفو کوي (تیریږي) له ډیرو (شیانو)،

تفسیر: دا گړدو (تولو) یهودانو او نصرانیانو ته خطاب دی چه هغه نبي آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تشریف راوړ، چه د ده د راتگ بشارت ستاسی په کتابونو کې سره له دومره تحریفاتو لا هم څه نه څه په یوه نه یوه عنوان شته. او پاک الله د دی رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه خپل پاک کلام جاری کړی دی. او هغه حقایق ئی تکمیل کړل چه له حضرت مسیح علیه السلام څخه ناتمامه پاتې وو، د «تورات» او «انجیل» هغه خبری چه تاسی پټولی او تغیر او تبدیل مو پکې کړی کاوه له هغو څخه گړدی (تولی) ضروری خبری هم دی رسول آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تاسی ته ظاهري کړی دی او له هغو خبرو ځنی تیر شوی دی چه اوس هغو ته

دومره ضرورت نه دی پاتی او یا په اظهار کښی ئی څه مصلحت نه و.

قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ⑤ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ
مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ
إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِي إِلَيْهِمْ صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ⑥

په تحقیق درغلی دی تاسی ته له (طرفه د) الله ځنی نور رڼا (رنرا) یعنی محمد او کتاب مبین (روښان بیانوونکی قرآن) چه هدایت کوی په (هر یوه) له دی سره الله هغه چا ته چه تابع وی د رضاء د ده لاری د سلامتی ته او باسی دوی له تیارو (د کفر، شک، جهل) څخه نور (رڼا) (رنرا) د ایمان، یقین علم) ته په اذن (حکم، اراده، توفیق،) خپل او هدایت (ښوونه) کوی دوی ته (په طرف د) لاری سمی صافی (د توحید).

تفسیر: ښایی د «نور» نه پخپله نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او له «کتاب مبین» څخه قرآن کریم مراد وی، یعنی یهودانو او نصرانیانو چه د الهی وحی رڼا (رنرا) ضایع کړی ده او د اهو او آرا په تیارو کښی ورک او په خپلو منځونو کښی د شقاق او نفاق او خلاف په کڼدو کښی لویدلی او په داسی تیلماتیل کښی سره اخته دی، چه له هغه څخه په موجوده حالت کښی وتل، تر قیامته پوری به هم ممکن نه وی، نو ای محمده صلی الله علیه وسلم ووايه دوی ته چه د الله تعالی په ډیری زوروری رڼا (رنرا) سره گرد (تول) جهان روڼ شوی دی. که د ابدی نجات پر سمه لاره باندی تلل غواړئ نو په دی رڼا (رنرا) کښی د الله تعالی د رضاء او خوښی حاصلولو پسې شی! چه د سلامتی گردی (تولی) لاری به سمی او خلاصی مومئ! او له تیارو ځنی به وځئ! په دغه رڼا (رنرا) کښی به بی له ربره (مصیبت) او تکلیفه تللی شی! او د هغه پاک الله د رضاء او خوښی چه تابع شوی یی د هغه په لار ښوونی او لاس نیونی سره به ﴿الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ﴾ بی تکلیفه طی کولی شی!

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وایی دوی بیشکه چه الله هم دا مسیح زوی د مریمی دی،

تفسير: يعنى الله بى له مسيح عليه السلام خنجه كوم بل شى نه دى (معاذ الله) وائى چه په نصرانيانو كښى دا د «يعقوبيه ؤ» د فرقى عقیده ده چه د دوى په نزد د مسيح عليه السلام په قالب كښى الله تعالى حلول كړى دى (معاذ الله) يا داسى ويلي شى كله چه «نصارى» د حضرت مسيح عليه السلام په نسبت د «الوهيت» قائلان دى او ورسره په خپلو ژبو د توحيد اقرار هم كوى، يعنى وائى چه الله جل جلاله يو دى، نو د دى دواړو دعوؤ لارمى نتيجه دا دى چه د دوى په نزد ما سوا له مسيح عليه السلام بل خداى نشته (استغفر الله) په هر حال او هر صورت چه واخيست شى د دى عقيدى د كفر په تصريح كښى هيڅ شبهه نشى كيدى.

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

ووايه (اى محمده لدغو نصرانيانو ته) نو څوك به مالک شى (د منعى) له الله غنى د يوه شى؟ كه اراده وفرمايى (الله) د دى چه هلاك كړى مسيح زوى د مريمى او مور د ده او هومره خلق چه په ځمكه كښى دى گرد (تول) سره تول (بلكه هيڅوك ئى نشى كولى!)

تفسير: يعنى فرض كړئ كه قادر او قهار الله جل جلاله داسى اراده وفرمائى چه حضرت مسيح عليه السلام او بى بى مريم او گرد (تول) وړاندنى او وروستنى د ځمكى اوسيدونكى سره يو ځاى كړى او په يوه شيبه (يو ساعت) كښى گرد (تول) سره مړه كړى، نو هم دا تاسى وبښئ! چه څوك به ئى د ارادى مخه ونیولې شى؟ يعنى كه له ازله تر ابده پورې گرد (تول) انسانان هم سره فرضاً تول كړل شى، او الله جل جلاله په يوه آن كښى د دوى د هلاكولو اراده وفرمائى نو د دوى گرد (تول) اجتماعى قوت هم د الله تعالى د ارادى مخه د لږ وخت له پاره هم نشى ځنډولى (ملتوى كولى)، ځكه چه د مخلوقاتو محدود او ور كړى شوى قوت او قدرت د الله تعالى د لامحدوده او ذاتى قوت او قدرت په مقابل كښى داسى پوره عاجز او لاشى دى چه پر هغه هم دا خلق هم اعتراف كوى چه د دوى په رد كښى دا خطاب كيږي، بلكه په خپله مسيح ابن مريم عليه السلام هم چه هغه خلق ئى خداى بولى هم په دى باندې معترف دى لكه چه د «مرقس» په «انجيل» كښى د حضرت مسيح عليه السلام دا مقوله موجوده ده «اى پلاره! هر شى ستا تر قدرت لاندې دى. ته له مانه دا (د موت) جام واړه وه! نه په دى شان چه زه ئى غواړم. بلكه په هغه دول (طريقه) چه ستا اراده ده.» نو كله چه هغه حضرت مسيح عليه السلام چه تاسى ئى خداى بولى او د هغه ماجده والده صديقه بى بى مريمه چه ستاسى په زعم د خداى مور ده. كه دا دواړه هم سره له كردو (تولو) هغو كسانو چه د ځمكى په سر هستوگنه لري، يو ځاى شى د الله

تعالیٰ د مشیت او ارادی په مقابل کښی عاجز او ناتوان دی. نو تاسی په خپله فکر او اټکل وکړئ!، چه په خپله د هغه یا د هغه د والدی یا د بل کوم مخلوق په نسبت به د الوهیت دعوی کول څومره گستاخی او سپین سترگی توب وی؟

د آیت په دی تقریر کښی مونږ د «هلاک» معنی په «موت» سره واخیسته، مگر د «جميعاً» لفظ ته مو لږ وضاحت ورکړ د «جميعاً» د لفظ کوم مدلول چه مونږ دلته بیان کړ، هغه د عربی امامانو له تصریحاتو سره بیخی موافق دی. له دی نه پرته (علاوه) دا هم ممکن دی چه په دی آیت کښی د «هلاک» معنی په «موت» سره وانه خیسته شی لکه چه «راغب» رحمه الله علیه لیکلی دی کله د «هلاک» معنی داسی وی چه کوم شی بیخی پوښا (بالکل پنا)، نیست او نابود شی مثلاً ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾ د الله تعالیٰ له ذاته ماسواء هر شی پوښا (بالکل پنا) کیدونکی دی» په دی معنی سره د آیت مطلب به داسی وی که قادر خدای د حضرت مسیح علیه السلام او د ده د ماجدی والدی او د ځمکی د گردو (تولو) مخلوقاتو د قطعی نیست او نابود او بیخی پوښا (بالکل پنا) کولو اراده وفرمایی نو څوک به ئی د دی ارادی مخه ونیسی؟.

هغه کبیری چه الله ئی اراده کړی دا جهان به په یوه آن کښی بیکاره کړی حضرت شاه صاحب فرمایی چه «الله تعالیٰ په ځینو ځایونو کښی د انبیاء علیهم السلام په حق کښی داسی ارشاد فرمایی څو چه د هغو امت خپل انبیاء علیهم السلام د بندگی له حده پورته نه کړی که نه د نبیانو علیهم السلام هغه عالی مرتبه او مقام چه د خدای جل جلاله په نزد ئی لری د دی وړ (لایق) نه ؤ چه د دی خطاب مورد وگرځی.

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يُخْلُقُ مَا يَشَاءُ

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په مینځ د دوی کښی دی، پیدا کوی (الله) هغه چه اراده وفرمایی د (پیدا کولو یی)،

تفسیر: یعنی هر څه ئی چه اراده وی او په هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمایی هغه کوی مثلاً حضرت مسیح علیه السلام ئی بی پلاره او حضرت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ئی بی له موره او حضرت آدم علیه السلام ئی بی له موره او بی له پلاره پیدا کړی دی.

وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①٤

او الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (نو بی له پلاره بی

له موره او بی له والدینو ئی هم پیدا کوی)

تفسیر: د هیچا زور د الله جل جلاله په مقابل کښی نه چلیږی، گرد(تول) ابرار او اخیار هم هلته مجبور دی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ

او ویل یهودانو او نصرانیانو چه مونږ ځامن د الله یو (په قرب او منزلت کښی) او دوستان د ده یو،

تفسیر: ښایی دوی د دی له امله (وجی) خپلو ځانونو ته د خدای ځامن وایی چه د دوی په «انجیل بائبل» کښی خدای (اسرائیل یعقوب علیه السلام) خپل رومبنی زوی او خپل ځان ئی د هغه پلار بللی دی، له بل لوری نصاریٰ حضرت مسیح علیه السلام ابن الله بولی (معاذ الله) نو ښایی غالباً به ئی د دی له پاره خپل ځانونه د ابناؤ الله په لفظ ستایلی وی چه د اسرائیل اولاده او د حضرت مسیح امت وگنل شی او دا هم ممکن دی چه د «زوی» له ویلو ځنی دا مراد وی چه مونږ د خدای په نزد د زیات خصوصیت او محبوبیت له امله (وجی) ده ته د ده د اولادی په شان یو په دی صورت کښی به د «ابناء» حاصل همغه شی کیږی چه د «احباء» د لفظ دی.

قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ

ووايه (ای محمده! دی کتابیانو ته) نو ولی په عذابوی (الله) تاسی په سبب د گناهونو ستاسی؟،

تفسیر: (حال دا چه نه عذابوی پلار زوی خپل او نه دوست خپل نو دروغچنان یی تاسی) څرنګه چه د حقیقت له مخی د کوم مخلوق «ابن الله» کیدل بالکل محال او بدیهی البطلان دی او د ﴿يُحْيِيكُمْ وَيُمَيِّتُكُمْ﴾ ٦ جزء د المائدة (٥٤) (آیت (٨) رکوع) د مضمون له مخی الله تعالیٰ محبوب گرځیدل ممکن ؤ نو ځکه په دی جمله کښی اول د «محبوبیت» د دعویٰ تردید وشو، یعنی هغه قوم چه د ښکاره بغاوتونو او دیرو شدیدو گناهونو له سببه دلته په څو قسمو رسوائیګانو او عذابونو کښی نیولی شوی دی او په آخرت کښی هم عقلاً او نقلاً د حبس دوام د سزا استحقاق لری آیا د داسی باغی او عاصی قوم په نسبت د یوی لمحی دپاره هم کوم ذی شعور داسی خیال کولی شی چه دا به د الله تعالیٰ محبوب او مکرم وی؟ پاک الله له هیچا سره نسبی علاقه نه لری. د ده مهربانی او محبت یوازی له اطاعت او حسن عمل څخه حاصلیدلی شی. داسی

پخو مجرمانو ته چه د خورا (دير) ديرو سختو سختو سزاگانو مستحق او مورد شوی دی له دی
 څخه شرم او حیا په کار ده چه دوی د «نحن ابناؤ الله - او - احباؤه» دعوی وکړی، د حضرت نوح
 علیه السلام د زوی په نسبت سره له دی چه د ده صلیبی زوی ؤ الله تعالیٰ وفرمایل چه
 ﴿إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾ (١١ د هود (٤٦) آیت ٤ رکوع) وځپړی له
 نوحه د طوفان په موج فنا شی زوی د آزر ومومی له اور څخه نجات نو الله جل جلا له د
 کتابیانو د دی وینا تردید چه «مونږ د الله ځامن او دوستان یو» فرمایي چه داسی نه ده

بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّثْلُ خَلْقٍ

بلکه تاسی (هم) یو بشر (بنیادم) یی د هغو مخلوقاتو نه چه الله پیدا کړی
 دی،

تفسیر: «بشر» په لغت کښی اصلاً د پوستکی د باندی سطحی ته وایی. د هم دی لږ څه تناسب
 له سببه انسان ته «بشر» ویل کیږی ښای د دی لفظ له غوره کولو څخه په دی ځای کښی دا
 نکته په نظر کښی وی چه تاسی ته د الله تعالیٰ ځامن او محبوبان ویل لا څه چه شریف او ممتاز
 انسان هم نه ویلی کیږی، هم دا یوازی د بشری او شکل او صورت په لحاظ د الله تعالیٰ یو
 معمولی او عادی مخلوق او بنده بلل کیدی شی لږه پیدایښت مو هم په همغی معتادی طریقې
 سره شوی دی لکه چه د نورو عمومي انسانانو شوی دی. نو بیا د «ابنیت» وهم له کوم ځای
 ځنی پیدا کیدی شی؟

يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ

مغفرت کوی (الله) هغه چاته چه اراده وفرمایي (د مغفرت یی) او عذابوی هغه
 څوک چه اراده وفرمایي (د عذاب یی)

تفسیر: څکه چه همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه څوک د مغفرت وړ (لائق) او کوم یوه ته
 سزا ورکړه شی؟

وَاللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ١٨

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او
 (سلطنت) د هغو شیانو چه په منع د دوی کښی دی او خاص هم ده ته دی

بيا ورتلل (د تولو، نو وريه كړی هر چا لره جزا د عمل د ده)

تفسیر: نو د هر چا د معافولو اراده چه دی په خپل فضل او رحمت او حکمت سره وفرمائی یا سم له عدل او انصاف سره د چا د سزا ورکولو اراده ولری، په دی کښی څوک له ده سره مزاحم کیدی نه شی. نه کوم مجرم ته د دی خبری توان او قدرت شته چه د ده له سلطنت او ځمکی او آسمان څخه د باندی ووځی او نه دا چه په آخرت کښی چیري تری وتښتی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فُتْرَةٍ مِّنَ الرَّسُلِ أَن تَقُولُوا
مَا جَاءَنَا مِن بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ

ای اهل د کتابو! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) بیانوی تاسی ته (شرعی احکام) په (وخت د) انقطاع د رسولانو (او معطل کیدو د وحی) کښی چه بیا چیری ونه وایی تاسی (په قیامت کښی) چه نه ؤ راغلی مونږ ته هیڅ زیری کوونکی (په نعیم سره) او نه ویروونکی (په جحیم سره) نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری کوونکی او ویروونکی،

تفسیر: یعنی زمونږ احکام او شرایع په نهایت توضیح سره په ډیر ښکاره ډول (طریقه) سره بیانوی. د دی رکوع په شروع کښی ئی د بنی اسرائیلو (یهودانو او نصاری و) د راز راز (قسم قسم) شرارتونو او حماقتونو بیان وفرمایل او دا ئی ښکاره کړه چه اوس زمونږ رسول صلی الله علیه و آله وسلم تاسی ته راغلی دی چه ستاسی غلطی چاری در واضحی کوی او تاسی له تیارو ځنی باسی او د رڼا (رنرا) په لوری مو بیایی وروسته له دی پر دی باندی تنبیه فرمایی چه اوس د هدایت د رڼا (رنرا) په لوری تلل پر دوو شیانو موقوف دی یو دا چه د الله تعالی صحیح معرفت حاصل کړئ او د خالق او مخلوق په نسبت غلطی عقیدې مه لرئ له

﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ﴾ نه تر دی ځای پوری د دی جز بیان ؤ. دوهم

څیز دا دی چه پر نبی الانبیاء صلی الله علیه وسلم ایمان راوړئ! چه د گردو (تولو) پخوانیو انبیاءو علیهم السلام د کمالاتو جامع او د الهی شرائعو خورا (ډیر) لوی او آخری شارح دی. د دی جز بیان په دی آیت ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فُتْرَةٍ

الآية - کښی کړی شوی دی. ﴿فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ﴾ نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری ورکونکی او ویروونکی، له حضرت مسیح علیه السلام نه نژدی (٦٠٠) کاله وروسته د انبیاءو د

راتگ سلسله منقطع شوی وه. او کرده (توله) دنیا تر ما شاء الله پوری د جهل او غفلت هوسونو او اوهامو په تیارو کښی لویدلی وه د هدایت دیوه مره شوی وه د ظلم او عدوان او الحاد تکی توری وریشی پر گرد (تول) آفاق خوری شوی وی په دی وخت کښی د گرد (تول) جهان د اصلاح له پاره پاک الله جل جلاله له گردو (تولو) غنی لوی «هادی» او «بشیر» او «نذیر» راولیږه! چه جاهلانو ته د دارینو د فلاح لاری ور وښی او غافلان په خپل تخویف او انذار سره وښی کړی او تیت همتان د بشاراتو په آورولو سره په شوق راولی، په دی شان په گردو (تولو) مخلوقاتو کښی د الله تعالی حجت تمام شو. که څوک ئی ومنی، او که ئی ونه منی.

وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ١٩

او الله په هر شی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (چه له هغی جملی نه د نبیانو علیهم السلام د سلسلی له قطع کیدو څخه وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم ارسال دی).

تفسیر: یعنی که تاسی د دی رسول خبره وا نه ورئ نو الله تعالی قدير دی چه بل یو قوم ستاسی په غای ودروی چه د الله تعالی پیغام به په پوره ډول (طریقه) سره ومنی او د الله تعالی له رسول سره پوره ملگرتیا وکړی د الله تعالی کار په تاسی باندی هیڅ نه دی موقوف.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يُقَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتَاكُمْ مَّا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ ٢٠

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسی قوم خپل ته ای قومه (زما) یاد کړئ تاسی نعمت (احسان) د الله پر تاسی باندی کله چه وگرځول (الله) په تاسی کښی (دیر) انبیاء او وگرځول (الله) په تاسی کښی (یا له تاسی نه) باچایان او در ئی کړ تاسی ته هغه چه نه ئی ورکړی ؤ هیڅ یوه ته له خلقو (د زمانی ستاسی)

تفسیر: په «موضع القرآن» کښی دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل پلار وطن (عراق) پرېښود او د الله تعالی په لاره د (شام) ملک ته لاړ او هلته ئی هستوگنه غوره کړه او تر یوی

مودی پوری ئی اولاد ونشو دلته الله تعالیٰ پری زیری وکر چه «زه ستا زیاته اولاده خپروم او د (شام) ځمکی به هغوی ته ورکوم او نبوت، دین، کتاب او سلطنت به د دوی په منځ کښی بدم.» بیا ئی د حضرت موسیٰ علیه السلام په وخت کښی هغه وعده پوره کړه او بنی اسرائیل ئی د فرعون له بیگار وژغورل (وساتل) او قبطیان ئی د دېوب کرل سبطیانو ته ئی وفرمایل چه له (عمالقه و) سره جهاد وکړئ، او د (شام) ملک ځانته فتح کړئ! بیا د تل له پاره د (شام) ملک ستاسی دی حضرت موسیٰ علیه السلام هغه دولس تنه سری چه د بنی اسرائیلو په دوولسو قبائیلو باندی سرداران مقرر کړی وو (شام) ته ولیږل چه د هغه ملک حال احوال راوړی کوم خبرونه چه دوی د خپلو مطالعاتو په اثر راوړل له هغو ځنی دا څرگنده شوه چه د (شام) په ملک کښی خورا (دیر) زیات محاسن او ښیگنی (فائدی) شته او د هغو (عمالقه و) زور او قوت ئی بیان کړ چه دوی پر شاماتو او شامیانو مسلط او حاکمان وو. حضرت موسیٰ علیه السلام دوی ته وویل «تاسی خپل قوم ته د (شام) محاسن بیان کړئ! مگر د دشمن د قوت څه ذکر مه کوئ!» له دوی ځنی یواځی دوو تنو پر دغه حکم عمل وکړ او لسو تنو نورو ئی تری مخالفت وکړ، کله چه نورو بنی اسرائیلو دا خبری واوریدی نو بی زده شول. او ویی غوښته چه بیرته ستانه (واپس) شی او (مصر) ته راشی، د دی تقصیر له امله (وجی) تر څلویښتو کلونو پوری د شاماتو په فتح کښی ځنډ (تعطل) پیښ شو په دی موده کښی دوی په میدانونو کښی سریداله گرځیدل کله چه د هغه قرن او زمانی سری مړه شول نو د همغو دوو سریو په لاس هغه فتح پوره شوه چه له موسیٰ علیه السلام څخه وروسته د ده خلیفه گان شوی وو.

﴿إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ﴾ کله چه وگرځول الله جل جلاله په تاسی کښی دیر انبیاء یعنی ستاسی د اعلیٰ جد حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی تر نن ورځی پوری څومره دیر انبیاء علیهم السلام ستاسی په منځ کښی پیدا شوی دی. مثلاً حضرت اسمعیل، اسحاق، یعقوب، یوسف او پخپله موسیٰ او هارون علیهم الصلوات والتسلیمات او وروسته له دوی نه هم دا سلسله تر یوی اوږدی زمانی پوری قائمه پاتی وه (چه تاسی ته به دوی ارشادات کول او پری مشرف او معزز کیدلی به!)

﴿وَجَعَلَكُمْ مَلُوكًا﴾ او وگرځول (الله په) تاسی (کښی یا له تاسی نه) باچایان یعنی د (فرعون) له خورا (دیر) ذلت، سپک توب او غلامی څخه مو آزادی درکړه! او د فرعونیانو په اموالو او املاکو مو مسلط وگرځولئ! او له دی نه وړاندی ستاسی له منځه مو حضرت یوسف علیه السلام ته څرنګه د (مصر) په خزانو او سلطنت تسلط عطاء فرمائلی و. بیا ورپسی مو هم حضرت سلیمان علیه السلام او نور انبیاء علیهم السلام او باچایان پیدا کړل ګواکی د دین او دنیا له دواړو لویو نعمتو سره مو تاسی ته سر لوړی درکړه. ځکه چه په دینی مناصبو کښی خورا (دیر) لوی منصب نبوت، او په دنیا کښی آخری اقبال آزادی او باچاهی ده، چه دا دواړه شیان (الله جل و علا شانه تاسی ته ای بنی اسرائیلو درعطاء او مرحمت فرمائلی دی.

﴿وَأَتاكم﴾ الآية - او در ئی کړ تاسی ته ای بنی اسرائیلو هغه شیان چه نه ئی ورکړی و هیڅ

يوه ته له خلقو د زمانی ستاسی) یعنی هر کله چه موسی علیه السلام ته نی دا خطاب وفرمایه چه پر بنی اسرائیلو باندی د دنیا له گردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالی زیاته مهربانی او لورینه شوی ده (لکه من، سلوی، د ورځی سوری، بهول د اوبو له تیږی (گتی) او د بحر څیرول) د ﴿أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ﴾ حمل پر عمومو باندی به ځکه صحیح نه وی چه زمونږ د محمدیه صلی الله علیه وسلم امت په نسبت په خپله په قرآن کریم کښی تصریح ده ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ (٤ جزء د آل عمران ١١ آیت ١٢ رکوع) ﴿وَلَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ﴾ (٢ جزء د البقرة ١٤٣ آیه ١٧ رکوع).

يَقُومُوا دُخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خِصْرِينَ ﴿٢١﴾

ای قومه (زما) ننوځی تاسی ځمکی پاکی کړی شوی (د بیت المقدس یا د شام یا د ایلیا یا د اریحا) ته هغه ځمکه چه مقرره کړی ده الله تاسی ته (په لوح محفوظ کښی په شرط د ایمان ستاسی) او بیرته مه ځی تاسی په شاو خپلو (له جهاده) نو وبه گرځی تاسی زیان کاران (په سعی خپلی).

تفسیر: یعنی الله تعالی په خوا له دی نه له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی وه چه ستا اولادی ته به دا ملک ورکوم، او هغه وعده هرو مرو (خامخا) پوره کیدونکی ده، هغه خلق به نیکمرغه او بختور وی چه د هغو په لاسو او وسیله دغه پوره شی. (نو ننوځی! دی پاکی ځمکی ته! او شا مه گرځوئ له جهاده که نه سخت نقصان به وگالی! «برداشت کړی») یعنی په جهاد فی سبیل الله کښی بی‌زړه‌توب، ویره او بی همتی مه کوئ! او د مریتوب (غلامی) د ژوندون په لوری مندی مه وهی!

قَالُوا يٰمُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ ۖ وَإِنَّا لَنُذْخِلُهَا حَتَّىٰ يُخْرِجُوا مِنْهَا ۖ فَإِن يُخْرِجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٣﴾

وویل دغو (بنی اسرائیلو) ای موسی بیشکه په دی ځمکه کښی یو قوم دی ډیر زورور (چه مونږ نی د مقابلی طاقت نه لرو) یعنی ډیر قوی هیکل، میرنی، پیاوړی او له رعبه ډک او ویروونکی دی او بیشکه مونږ له سره نه

ننوخو په دغی ځمکی کښی تر هغی پوری چه ووځی دوی له دی (ځمکی نه) نو که ووځی دوی له دی ځایه (بی له جنگه) نو بیشکه مونږ ننوتونکی یو.

تفسیر: یعنی د مقابلی همت په مونږ کښی نشته. هوا بی د لاسونو او پښو د خوځولو څخه پځه او تیاره خورو- تاسی د خپلی معجزی په زور دوی وباسی!

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ اللَّهَ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبُيُوتَ
فَإِذَا ادْخَلْتُمُوهُمَا فَإِنَّكُمْ عَلَيْهِمْ غَالِبُونَ ۝

وویل دوو سړیو له هغو کسانو چه ویریدل (له الله نه) چه انعام (احسان) کړی ؤ الله په دوی دواړو چه ورننوخی پر دوی (حمله کوونکی) په دروازو کښی، نو کله چه ورننوتی تاسی دروازی ته نو بیشکه هم دا تاسی به غالبان یی (پر هغوی ځکه چه دوی بی‌زړه دی)

تفسیر: دا دوه سړی یو حضرت یوشع بن نون رحمة الله علیه او بل کالب ابن یوفنا رحمة الله علیه وو چه له الله تعالیٰ ځنی ویریدل - نو ځکه د (عمالقه) او نورو څخه هیڅ نه ویریدل. له الله ځنی ویریده متقی شه مسلمان چه وتښتی له تاجن وانس خبیث شیطان یعنی همت وکړی! او د ښار تر وره پوری خو لاړ شی! نو بیا به الله تعالیٰ هم تاسی ته بری درکړی ځکه چه الله تعالیٰ د هغه چا په مدد کښی دی، چه هغه په خپله څه حرکت وکړی.

وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾

او (خاص) پر الله پس توکل وکړئ تاسی ! که یی تاسی مؤمنان (باور لرونکی په وعده د الله).

تفسیر: معلومه شوه چه د مشروعو اسبابو پرېښودل «توکل» نه دی. بلکه «توکل» دا دی چه د کوم نیک کار په کولو کښی انتهائی سعی او کوښښ او آخری جداو جهد وکړ شی بیا د هغه په مشر او منتج (نتیجه) کیدلو کښی پاک الله ته هیله (امید) او هغه ته اسره وکړئ! او په خپل زیار (محنت) او کوښښ ونه نازېږئ! او مه مغرورېږئ! باقی د مشروعو اسبابو پرېښودل او تش تور امیدونه او هیلې لرل، له سره «توکل» نه، بلکه تعطل دی

مؤمنه! واوره! که کوبنن ونه کری! په جداو جهد او عمل
هغه کالی به اغوستلی نه شی! چه درگندلی دی خیاط د ازل

قَالُوا يَمُوسَى إِنَّا لَنُتَدَخِّلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ
أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هُنَا قَاعِدُونَ ﴿٧٢﴾

وویل دغو (بنی اسرائیلو) ای موسی! بیشکه چه مونږ له سره نه ننوځو دی
ښار ته هیڅکله څو چه وی دغه (عمالقه) پکښی پس څه ته او (ځی دی) رب
ستا (یا ته او مشر ورور او مربی ستا چه هارون دی) نو جنگ وکړئ تاسی
دواړه بیشکه مونږ دلته ناست یو (له جنگه، په انتظار د بری ستا)

تفسیر: دا د هغه قوم مقوله او وینا ده چه د ﴿عَنْ أَبِي اللَّهِ وَأَجَاؤُهُ﴾ مدعیان وو. مگر
داسی گستاخی او سپین سترگی کول د دوی د دائمی تمرد او پرله پسې سرکشی او طغیان ځنی
هیڅ لری او مستبعده نه دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرِقْ بَيْنَنَا
وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٧٣﴾

وویل (موسی) ای ربه (زما) بیشکه زه مالک نه یم (اختیار نه لرم) مگر د
ځان خپل او د ورور خپل (چه هارون دی) نو بیلتون (جدائی) وکړه په منع
زمونږ او په منع د قوم فاسقانو کښی (چه د فرمان له دائری نه وتلی دی)

تفسیر: حضرت موسی علیه السلام د دوی د دی وینا څخه خورا (دیر) زیات خپه شو، او د
خپلکان په حالت کښی ئی دا پورتنی دعاء وکړه. څرنکه چه له گردو (تولو) قومونو څخه د حکم
نه منل او بی زړه توب او عصیان لیده کیده، نو ځکه ئی په دعاء کښی پرته (علاوه) له خپل
ځان او له خپل ورور چه هغه هم یو معصوم نبی ؤ، د بل چا ذکر ونه فرمایه یوشع رحمة الله
عليه او کالب رحمة الله عليه هم د دوی دواړو سره طبعاً راغلل.

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ^ع

نو وفرمایل (الله) پس بیشکه دغه (مقدسه عُمکه) حرامه کمری شوی ده پر دوی باندی (ننوتل هفی ته) خلویشت کاله چه حیران سرگردان به گرخی دوی په (هم دی) عُمکه کنبی، نو مه خپه (او متأسف) کیږه پر قوم فاسقانو (وتونکی له فرمانه).

تفسیر: یعنی د بیلتون دعاء په حسی او ظاهری ډول (طریقه) سره خو قبوله نشوه. هوا معنا بیلتون وشو چه دوی ټول سره په الهی عذاب کنبی اخته شول حیران او سرگردان به سره گرخیدل او حضرت موسیٰ او هارون علیهم السلام د رسالت په پوره اطمینان او داده زړه سره خپل د ارشاد او اصلاح پر منصب قائم پاتی شول. لکه چه په کوم کلی کنبی عمومی طاعون یا وبا ګډه شوی وی، او د زرهاو ناروغانو په منځ کنبی دوه دری تنه پیاوړی (مضبوط) او قوی القلب سری وی چه د دوی په دارو او درمل، معالجه، تفقد او چاره جوړولو کنبی مشغول وی که د ﴿فَافْرَقْ بَيْنَنَا﴾ معنی د «بیلتون وکړه» په ځای په «فیصله وکړه» سره شوی وی، نو دا مطلب به لا زیات واضح شوی وی. حضرت شاه صاحب لیکي چه دا ګرده (توله) قصه ئی کتابیانو ته واوروله، په دی مناسبت که تاسی هم د نبی آخرالزمان صلی الله علیه وسلم رفاقت ونه کړئ! لکه چه ستاسی نیکه ګانو د موسیٰ علیه السلام له رفاقت سره غړولی ؤ او له جهاده څخه ئی ځانونه بیرته ایستلی وو نو دا نعمت به هم د نورو په برخه کیږی لکه چه په برخه ئی هم شو. که تاسی د یوی لمخې له پاره دا ګرده (توله) رکوع تر نظره تیره کړئ! او د محمدی امت پر احوالو غور وکړئ! نو درنکاره به شی، چه پر مونږ باندی د الله تعالیٰ هغه انعامونه شوی دی چه نه په پخوانیو امتونو شوی دی او نه به ورستنیو باندی کیږی زمونږ له پاره ئی خاتم الانبیاء سیدالرسال صلی الله علیه وسلم ته ابدی شریعت ورکړ او راویی لیږه او په مونږ کنبی ئی هغه عالمان او امامان پیدا کړل، چه سره له دی چه د نبوت منصب نه لری، د انبیاء علیهم السلام وظائف په ډیر ښه ډول (طریقه) سره پای (آخر) ته رسوی د نبی علیه السلام نه وروسته د ده په امت کنبی داسی ښه ښه خلیفگان مشران او قائدان شوی دی چه ګرد (ټول) جهان ته ئی د اخلاقو، سیاست او نورو د اصولو هدایت ورکړی دی هم دی امت ته د «جهاد» امر هم شوی دی نه یواځی له (عمالقه ؤ) سره، بلکه د ګرد (ټول) جهان د جبارینو سره. تش د (شاماتو) د ځمکو د فتح کولو له پاره نه، بلکه په شرق او غرب کنبی د «کلمة الله» د اعلا او د فتنی د منځه ایستلو له پاره.

له بنی اسرائیلو سره الله تعالیٰ د ارض مقدسه د اعطاء وعده فرمایلی وه، لیکن له دی محمدی امت سره ئی داسی وعده فرمایلی ده ﴿وَمَدَّ اللَّهُ إِلَيْنَا مَوَاسِكَدَ وَعَمَلُوا الصَّالِحَاتِ﴾

لِيَسْتَفْلِحَ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَفْلَحَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلِيُنْذِرَ لِقَوْمِهِمْ الَّذِي لَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ
بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾ وعده كرى ده الله له هغو كسانو سره چه ايمان نى راوړى

دى او كرى نى دى ښه عملونه چه خامخا به خليفگان كرى دوى په غمكه كښى لكه چه
خليفگان كرى نى وو هغه كسان چه پخوا له دوى نه وو او خامخا به ثابت كرى دوى لره دين د
دوى هغه دين چه غوره كرى نى دى دوى لره او خامخا به بدل وركرى دوى لره پس له ويرى د
دوى امن ، عبادت به كوى دوى زما ، شريك به نه پيدا كوى دوى له ما سره هيڅ شى ، او هر
څوك چه كافر شو وروسته له دى نه پس دغه كسان هم دوى دى فاسقان» (۱۸ جزء د النور ۵۵
آيت ۷ ركوع)

كه موسى عليه السلام بنى اسرائيلو ته له جهاده غنى د تهنيدلو ممانعت فرمايلى ؤ نو زمونږ
محمدي صلى عليه وآله وسلم امت ته هم الله تعالى هم داسى خطاب فرمايلى دى
﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا الْقِيَمَةُ الْيَوْمَ لَا تَكْفُرُوا أَنْفُكَمُ الْأَدْبَارُ﴾ اى مومنانو كله چه ملاقات وكړئ
(مخامخ شى په جنگ كښى) تاسى له هغو كسانو سره چه كافران شوى دى حال دا چه دوى
غوند وى د جنگ په ډگر كښى ، نو مه گرځوئ دوى ته شاوى خپلى په نيت د تيښتى» (۹ جزء ۱۵
آيت د الانفال ۲ ركوع).

انجام نى دا شو چه د حضرت موسى عليه السلام رفيقان له (عمالقه ؤ) څخه ووپرېدل او هسى
بېنده توب نى وكړ ، چه خپل نبى عليه السلام ته نى داسى وويل ﴿فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا
إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ﴾ څه ته او رب ستا نو وجنگيږئ تاسى ! دواړه بيشكه مونږ دلته ناست يو». .
ليكن د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اصحابو د خپل پاك نبى صلى الله عليه وسلم په
حضور كښى د «بدر» د غزا په مشوره كښى په لور غږ او جگ (اوچت) آواز داسى عرض وكړ
«پر الله تعالى قسم دى چه كه تاسى د ترخه سيند (لوى بحر) په موجونو كښى د ننوتلو حكم
مونږ ته وكړى مونږ به په هغه كښى هم خپل ځانونه وركوزار كړو ، او يو تن به هم له مونږ څښى
پاتى نشى. او اميد دى چه الله تعالى به تاسى ته زمونږ له پلوه داسى شيان دروښيى ، چه د هغو
له ليدلو څخه به ستاسى سترگى خوشاله او روښانه شى ، مونږ به له خپل پاك رسول صلى الله عليه
وسلم سره ملگرى يو ، او له ده سره به يو ځاى جهاد ته ځو ، او له ده نه به وړاندى ، وروسته ،
ښى او كين طرف ته جنگيږو ، او جهاد به كوو. د الله تعالى په فضل مونږ له هغو كسانو څښى نه
يو ، چه موسى عليه السلام ته نى ويلي وو ﴿فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ﴾ د
دى تعهد نتيجه داسى شوه چه په هومره موده كښى چه بنى اسرائيل له فتوحاتو څښى بى برخى
او د (تبه) په صحرا او ميره كښى سرگردانه گرځيدل ، له هغه څخه په لږه موده كښى زمونږ د
محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اصحابو په مشرق او مغرب كښى د هدايت او د ارشاد
بیرغونه ودرول ﴿رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ﴾

وَائْتِلْ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِي آدَمَ بِالْحَقِّ

او ولوله (ای محمده!) پر دغو (بني اسرائيلو يا پر قوم خپل) خبر د دواړو
ځامنو د آدم (چه هابيل او قابيل وو) په حقه سره

تفسير: يعنى د آدم عليه السلام د دوو صلبى ځامنو (قابيل) او (هابيل) قصه او واقعي حال
دوى ته واوروه! ځكه چه په دى قصه كښى د هغه يوه ورور ذكر دى چه د خپل بل ورور پر
مقبوليت او تقوى ئى حسد او رنجه (كينه) كړى وه او په هم دى غيظ او قهر سره ئى هغه په
ناحقه سره وواژه او د ناحقى ويني د عواقبو بيان پكښى كړى شوى دى
په رومبى ركوع كښى راښودلى شوى وو كله چه (بني اسرائيلو) ته دا حكم ور كړ شو چه له
ظالمانو او جابرانو سره قتال وكړئ! نو دوى وويريدل او تړى وتښتيدل اوس د (هابيل) او
(قابيل) قصه اورول د دى خبرى له پاره تمهيد دى چه د متقيانو او مقبولو بندگانو قتل له ديرو
شديدو جرائمو څخه دى او له هغه ځنى خلق په دير بى انتها تهديد او تشديد سره منع كړى
شوى دى، نو د هغه له پاره دا ملعونان څرنگه تل مستعد او تيار په نظر راځي. پخوا له دى نه
هم دوى دير انبياء وژلى وو. او اوس هم د الله تعالى د دير لوى رسول صلى الله عليه وسلم په
خلاف د بغض او حسد له لارى راز راز (قسم قسم) پلمى (منصوبى) او حيلى جوړوى. گواكى د
ظالمانو او شريرانو له مقابلي ځنى ځانونه ايستل او د معصومو او بيگناهو بندگانو وژل او د
هغوى پر خلاف د قتل او بندى كولو سازشونه او پلمى (منصوبى) جوړول د دى قوم دود (رواج)
او دستور دى. او سره له دى د ﴿عَنْ أَبْنَاءِ اللَّهِ وَأَجَادَةٍ﴾ دعوى هم كوي. له دى تقريره سره
سم د (قابيل) او (هابيل) قصه او بيا پر دى باندې د ﴿مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي
إِسْرَءِيلَ﴾ الآية - تفريع، دا كرد (تول) به د هغه مضمون له پاره تمهيد وي چه د دى قصى او د
تفريع په پاى (اخر) كښى ئى فرمايى ﴿وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ
بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُشْرِفُونَ إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ الآية -

إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبِلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ

كله چه نژدى كړه دواړو قرباني (د پسه او د غنمو د ستري الله ته) نو قبول
كړ شو (پسه) له يوه د دى دواړو نه (چه هابيل ؤ) او قبوله نشوه (د غنمو
ستري) له بله (چه قابيل ؤ)

تفسير: يعنى د هغى جينئ نكاح چه آدم عليه السلام له خپل دستور سره سم له (هابيل) سره
وترله (قابيل) د هغى غوښتونكى شو، آخر د آدم عليه السلام په اشاره سره دوى دواړو د الله

تعالیٰ په دربار کښی څه نذر وړاندی کړ، تر څو دغه جینۍ د هغه چا شی چې نذر ئی د پاک الله په دربار کښی مقبول شی. آدم علیه السلام ته داسی یقین پیدا شوی ؤ چې هم دا د (هابیل) نذر به ومانه شی لکه چې هم داسی هم وشو او آسمانی اور ښکاره شو، او د (هابیل) نذر ئی یووړ او هم دا په هغه وخت کښی د «قبول عندالله» قرینه او علامه وه.

قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ ط

وویل (قابیل) چې خامخا به ووژنم تا هرومرو (خامخا) (ای هابیله!)،

تفسیر: یعنی (قابیل) د دی مقبولیت له لیدلو ځنی د حسد او رخی (بغض) په اور کښی وسوځید. او د دی په ځای چې د مقبولیت وسائل ځان ته غوره کړی، له ډیره غیظه او غضبه ئی په خپل حقیقی ورور باندی د وژلو توریریش وکړ.

قَالَ إِنِّي أَتَقَبَّلُ اللَّهَ مِنَ الْمُتَّقِينَ ٢٤

وویل (هابیل قابیل ته) چې بیشکه هم دا خبره ده چې قبلوی الله (قربانی) له پرهیزگارانو نه.

تفسیر: یعنی (هابیل) وویل چې په دی کښی زما څه قصور دی، د الله تعالیٰ په دربار کښی د هیچا زور او قوت نه چلیږی او یواځی هلته تقویٰ پکارېږی، ګواکي زما هغه نذرانه چې مقبوله شوه، د هغی سبب تقویٰ وه که ته هم ځان ته تقویٰ غوره کړی نو الله تعالیٰ له تا سره څه مخالفت نه لری.

لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ يَدَيْ إِلَيْكَ لَأَقْتُلَنَّكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ٢٥

قسم دی خامخا که دی راوغځاوه تا (ای قابیله) ماته لاس خپل دپاره د دی چې ته ووژنی ما نو نه یم زه غځوونکی د لاس خپل تاته چې ووژنم تا بیشکه زه ویرېږم له الله چې رب (پالونکی د گردو (تولو)) عالمیانو دی.

تفسير: حضرت شاه صاحب فرمائی کہ شوک پہ ناحقہ سرہ بل وژنی، نو ده ته اجازه شته چه هغه ظالم وورنی او که صبر وکری، نو د شهادت درجه به مومی» او دا حکم د خپل مسلمان ورور په مقابل کښی دی که نه چیری چه شرعاً د انتقام او شرعی مدافعی مصلحت او ضرورت وی هلته مات لاس او پښه کیناستل جائز نه دی، مثلاً له باغیانو او کافرانو سره قتال په کار دی ﴿وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَكْتُمُونَ﴾ «٢٥» جزء د الشوری (٣٩) آیت ٤ رکوع ﴿إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ﴾ الآية - بیشکه زه ویریږم له الله چه پروردگار د گرد (تول) جهان دی) یعنی زه له تا څخه نه ویریږم. بلکه له الله تعالیٰ څخه ویریږم او غواړم تر هغه پوری چه شرعاً امکان وی، د خپل ورور په وینو خپل لاسونه ونه لرم. ایوب سختیانی رحمة الله علیه به ویل په محمدی صلی الله علیه وسلم امت کښی هغه رومبی سری چه په دی آیت ئی عمل وکړ، او خلقو ته ئی خپل دا تعمیل ورښکاره کړ، صاحب الحیاء والایمان، جامع آیة القرآن حضرت ذی النورین سیدنا (عثمان بن عفان) رضی الله عنه و «ابن کثیر» چه ده خپل سر جار (قربان) کړ ولی په دی باندی خوښ او رضاء نشو، چه د ده د سر په مقابل کښی د یوه مسلمان گوته هم پری شی. رضی الله تعالیٰ عنه.

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

په تحقیق زه اراده لرم د دی چه رجوع وکړی (اخته شی) ته په گناه د (وژلو) زما او په گناه خپلی (چه پخوا دی کړی ده) نو شی به ته له صاحبانو (ملگریو) د اور (د دوزخ) او هم دا (اور) دی جزا د ظالمانو (چه په ناحقه وینی توبوی،

تفسير: یعنی زما د قتل گناه هم له خپلو نورو گناهو سره یو ځای کړه، ستا د گرد (تول) عمر گناهونه ستا پر غاړه ثابت دی. او زما د وینی گناه به هم لا پری زیاته شی، او د مظلومیت له امله (وجبی) به زما گرد (تول) گناهونه رافع شوی. «موضح القرآن» ابن جریر رحمة الله علیه د مفسرینو اجماع نقل کړی ده چه «بائمی» معنی هم دا ده. باقی هغه کسان چه دا ئی لیکلی دی، چه په قیامت کښی به د مظلوم گناه په ظالم باندی اچوله کیږی، هغه مضمون هم په یوه حیثیت سره صحیح دی. مگر د محققینو په نزد هغه د دی آیت تفسیر نه دی. اوس د (هابیل) د کلام حاصل دا دی «که تا هم داسی نیت کړی وی، چه زما د وژلو وبال پر خپله غاړه واخلي، نو ما داسی اراده کړی ده چه د خپل ځان هیڅ مدافعه له خپله لوری ونه کړم، تر څو چه د عزیمت د ترک خبره هم پر ما باندی رانشی.»

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ

نو بنائسته کړ دغه (قابيل) ته (اماره) نفس د ده وژل د ورور د ده (چه هابيل و)

تفسير: بنائى په ابتداء كېنى لږ څه ويړه او خوف ور پيدا شوى وي او ورور ورو اماره نفس به دا خيال پوخ كړى وي. او هم دا كيفيت عموماً د معاصيو په ابتدا كېنى پيدا كيږي.

فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخٰسِرِينَ ﴿٣٠﴾

بيا وواژه (قابيل) دغه (هابيل) نو وگرځيد (قابيل په دنيا او عقبى كېنى په سبب د قتل د هابيل) له زيان كارانو

تفسير: دنيوى خسران خو دا دى چه داسى يو ښه ورور ئى له لاسه وايست چه د ده مت او ملاتړ و او پخپله ليونى او مړ شو.

په حديث شريف كېنى راغلى دى «ظلم» او «قطع رحم» دا دواړه داسى گناهونه دى چه له آخرته پخوا په هم دى دنيا كېنى د هغو سزا وركوله كيږي» او اخروى خسران ئى دا دى چه په دنيا كېنى د ظلم، قطع رحم، قتل عمد - او د بدامنى د دروازي له خلاصولو څخه (قابيل) د هغو گردو (تولو) گناهونو د سزا مستوجب هم كيږي، چه وروسته له دى نه له دى نوعى گناهونو ځنى په دنيا كېنى وكړى شى، او دى به په هغو گردو (تولو) كېنى د بانى كيدلو له وجى شريك گناه شى، لكه چه په حديث شريف كېنى هم مصرح ده.

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِئُ
سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يُوَيْلَتِي أَعْجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا
الْغُرَابِ فَأُوَارِئُ سَوْءَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّارِ مِثْنِ ﴿٣١﴾

نو وليږه الله يو کارغه چه کوغالی ئى کاوه په ځمکه کښی (په مښوکه او پنجو خپلو سره) له پاره د دى چه وښی دغه (قابيل) ته چه څرنګه پته کړی

جښه د ورور خپل (هابيل)، وويل (قابيل) اى افسوسه زما راشه دغه دى وخت دى (يعنې افسوس دى ماته) آيا عاجز وم زه له دى چه كيدى په شان د دى كارغه (په پوهه كښى) نو پته كړى به مى وه جښه د ورور خپل، نو وگرځيد (قابيل په دى قتل د هابيل سره) له پښيماني كوونكو څخه.

تفسير: كله چه پخوا له دى نه بل كوم انسان نه ؤ مړ. نو ځكه (قابيل) پس له وژلو د (هابيل) څخه نه پوهيده چه دى د خپل ورور له مړى سره څه وكړى؟ تر څو چه ئى يو كارغه وليد چه په ځمكه كښى كنده كښى - او د بل كوم كارغه مړى په كښى پتوى، نو د هغه له ليدلو ځنى د (قابيل) سر ته څه عقل ورغى او له خپله ځانه سره ئى وويل چه «بنائى زه هم د خپل ورور مړى په ځمكه كښى هم داسى خښ كړم» او ده ته ارمان او افسوس هم ورغى چه «زه په پوهه عقل او فهم او له ورور سره په خواخوږى او همدردى - كښى له دى كارغه څخه هم ښكته يم.» بنائى چه حق تعالى د دى له امله (وجى) د يوه ادنى ساكښ (ذى روح) په وسيله (قابيل) ته داسى تنبيه وركړه چه هغه له خپله وحشته او حماقته لږ څه وشميرى، او متأثر شى په ساكښانو (ذى روحو) كښى د كارغه دا خصوصيت دى چه دى د خپل ورور د مړى په ښكاره پاتى كيدلو باندې دير زيات شور ماشور كوى.

﴿ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخاسِرِينَ ﴾ نو وگرځيد قابيل په دى قتل د هابيل سره له پښيماني كوونكو څخه) هغه افسوس او ارمان ښه نافع دى چه له گناه ځنى معذرت او انكسار او فكر او تدارك هم وى. په دى موقع كښى د (قابيل) افسوس او ارمان كول د الله تعالى په عصيان او نافرمانى نه ؤ بلكه په خپل هغى بدحالى باندې ؤ چه د خپل هغه ورور (هابيل) له وژلو څخه وروسته ور رسيدلى وه.

مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

په سبب د دى (قتل) ليكلى وو (حكم كړى ؤ) مونږ پر بنى اسرائيلو (اولاده د يعقوب) چه بيشكه شان دا دى هر څوك چه ووژنى يو نفس بى له (عوض، بدل د) بل نفس نه (يا بى) له فساد په ځمكه كښى (چه په ملك كښى ئى فساد كړى وى) نو گواكى وژلى ئى دى خلق تول، او هر چا چه ژوندى كړو دغه (يو نفس چه سبب شى د ژوندون يى) نو گواكى ژوندى كړى ئى دى خلق تول،

تفسير: يعني په ناحقه قتل کښي دیر دنیوی او اخروی خسران دی. او خورا (دیر) خرابی نتیجی ورباندی مرتبیری. تر دی چه په خپله قاتل هم د دی حرکت څخه وروسته دیر افسوس او ارمان کوی او یو لاس پر بل لاس مویسی نو له دی سببه مونږ بنی اسرائیلو ته داسی هدایت ورکړ (چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه ووژنی یو نفس بی له عوض او بدل د بل نفس څخه یا بی فساد په ځمکه او ملک کښي نو گواکی وژلی ئی دی خلق تول،) یعنی بی له دی چه هغه څوک وژلی وی او پری قصاص ئی کړی. په ملک کښي د فساد اچولو دیر صورتونه دی. مثلاً العیاذ بالله اهل حق له حق دین ځنی منع کړی یا د انبیاء علیهم السلام اهانت وکړی یا مرتد شی او د دی خبری وسیله وگرځی چه نور کسان هم له خپله ځانه سره مرتد او بی دینی ته ئی ترغیب کړی، (یا لاره وهل یا زنا د محصن) وقس علی ذلک (او هر چا چه ژوندی کړ یو نفس چه سبب شی د ژوندون ئی نو گواکی ژوندی کړی ئی دی خلق تول،) رومبی د ځمکی په مخ کښي لویه گناه هم دا پیښه شوه چه «قابیل» د «هابیل» قاتل شو او وروسته له هغه ناحقه قتل رسم شو. نو ځکه په «تورات» کښي داسی فرمایل شوی دی «که څوک یو سری وژنی گواکی چه گرد (تول) خلق وژنی» یعنی د یوی ناحقی وینی له تویولو ځنی نور هم پر هغه جرم زړور کیږی نو په دی حیثیت سره هر هغه سری چه بل وژنی گواکی د بدامنی تاداو (بنیاد) پدی او هغه د گردو (تولو) انسانانو د وژلو او د عمومی بدامنی ور، پرانیځی او هغه څوک چه یو سری ژوندی کوی یعنی د کوم ظالم قاتل له لاسه ئی ژغوری (ساتی) گواکی دی په خپل دی عمل سره نورو گردو (تولو) انسانانو ته هم د ژغورلو (ساتلو) او مأمون پاتی کیدلو دعوت ورکوی او دغی نیکی ته دوی گرد (تول) سره رابولی.

وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته رسولان زمونږ په حکمونو ښکاره بیا په تحقیق سره دیر له دوی نه پس له دی (راتلو د رسولانو نه هم) په ځمکه (په ملک) کښي خامخا مسرفان (له حده تیریدونکی) دی.

تفسير: شیخ الهند رحمة الله علیه له «بینات» څخه ښکاره حکم مراد کړی دی او دا هم ممکن دی چه له «بینات» څخه هغه ښکاره معجزی او دلائل مراد وی چه هغو سره د کوم رسول د ﴿مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾ کیدلو تصدیق وکړی شی. یعنی د (بنی اسرائیلو) دیرو خلقو داسی ښکاره آثار لیدلی دی او دیر هسی ښکاره حکمونه ئی اوریدلی دی. خو سره له هغه هم له خپل ظلمه او

طفیانه او تیری شخه ئی لاسونه نه دی اخیستی. د معصومو انبیاء علیهم السلام وژل او په خپلو منځو کښی ناحقی وینی تویول، د دوی دائمی عادت دی او نن ورځ هم د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم د قتل (معاذ الله) یا ایذاء او د مسلمانانو آزار او تذلیل له پاره هر راز (قسم) ناولی پلمی (منصوبی) او سازشونه کوی او دومره نه پوهیږی کله چه د «تورات» له حکم سره سم د یو سری وژل په هر ډول (طریقه) سره چه وی دومره لوی جرم دی چه گواکی د هغه قاتل د گرد (تول) جهان د انسانانو قاتل دی نو د دنیا له گردو (تولو) شخه زیات کامل او اکمل انسان او له گردو (تولو) ځنی د مقبول او مقدس جماعت قتل او ایذاء پسی لویدل او له دوی سره جنگ او مقابلی ته ملا تړل د الله تعالیٰ په نزد ډیر دروند او لوی جرم دی. د الله تعالیٰ له رسولانو او استاخیو سره جنگیدل، په حقیقت کښی له حق تعالیٰ سره جنگیدل دی. بنایی د دی له امله (وجی) په دغه راتلونکی آیت کښی د هغو خلقو د دنیوی او اخروی سزاگانو ذکر کړی شوی وی چه له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره جنگیږی یا په دنیا کښی راز راز (قسم قسم) فسادونه خوروی او خپل ځانونه د «مصرفون فی الارض مصداق» گرځوی.

إِنَّهَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيُهُمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٧﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه جزا د هغو کسانو چه جنگ کوی دوی له (دوستانو) د الله او د رسول د ده سره او سعی کوی (مندی وهی) دوی په ځمکه (په ملک) کښی له پاره د فساد (او بدامنی غورځولو) چه دوی وژلی شی یا دوی په دار کړ شی یا دوی پری کړی شی لاسونه د دوی او پښی د دوی سره مخالفی (یعنی پښی لاس او کینه پښه یا عکس د دی) یا دوی وشړلی شی له ځمکی (په حبس سره یا له هغه ځایه بل لری ځای ته) دا (مذکوره جزا) دغو (غلو) ته رسوایی ده په دنیا کښی او (شته) دغو (غلو) ته په آخرت کښی عذاب ډیر لوی،

تفسیر: اکثر مفسرین له دی شخه لاره شوکول او ډاډه اچول مرادوی مگر که دا الفاظ په خپل عموم باندی پریښود شی نو مضمون لا وسیع کیږی د دی آیت هغه شان نزول چه په صحیحو

احاديثو کښي راغلي دي هغه هم د هم دي مدعا مقتضي دي چه دا الفاظ پر خپل عموم پريښود شي. «له الله جل جلاله يا د ده له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره جنگ کول» يا «په محمکه کښي فساد يا بدامني خورول» دا دواړه لفظونه داسي دي چه په دي کښي د کفارو حملې د ارتداد، فتنې، لار شکول، داړه اچول ناحق قتل، نهب مجرمانه پلمې (منصوبي)، اغوا کوونکي نشرات مضر، تبليغات گرد (تول) سره داخلیدي شي او له دي څخه هر يو جرم داسي دي چه د هغه مرتکب له دي څلورو واړو سزاگانو څخه چه پاس په دي آيت کښي ذکر شوي دي د يوي نه يوي هرومرو (خامخا) مستحق گرځي د غلو احوال څلور صورتونه لري

١. چه مرگ ئي کړي وي مگر مال وړلو ته ئي وار نه وي رسيدلي. (نو داسي غله دي مړه کړي شي ١)

٢. چه هم ئي مرگ کړي وي او هم ئي مال وړي وي. (نو داسي غله دي وروسته له وژلو پر دار کړي شي ١)

٣. چه مال ئي لوټ کړي وي خو مرگ ئي نه وي کړي. (نو د داسي غله دي لاسونه او پښي سره مخالفې پري کړي شي.)

٤. چه نه ئي وژل کړي وي او نه ئي مال وړي وي. او د قصد او تياري نيولو څخه وروسته نيول شوي وي، (نو داسي غله دي په بندي کولو سره د محکمي له مخ څخه ورک شي) په دغو څلورو حالتونو کښي بالترتيب هم دا څلور سزاګاني مقرر دي چه پاس (په آيت او بين القوسين کښي) ذکر شوي دي. د غلو بل کوم لري ځای ته فرارول او هلته ئي بندي کول او قيد ساتل زمونږ د امام اعظم ابو حنيفه نعمان بن ثابت بن زوطي بن ماه رحمه الله) مذهب دي.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ٤٣

مگر هغه کسان چه توبه وباسي پخوا له هغه نه چه قادر شي (تاسي) پر هغوي باندې (نو دا حدود الله تري ساقطیږي) نو پوه شی په دي چه بیشکه الله ښه مغفرت کوونکي ډیر رحم والا دي.

تفسیر: یعنی دا پاس ذکر شوي سزاوي چه د حدود الله او «حق الله» پر ډول (طریقه) دي، دا گردی (تولی) پخوا له نیولو څخه په توبه ایستلو سره معافیدي شي مگر حقوق العباد نشي معافیدلي یعنی که د چا مال ئي اخیستی وي نو ضمان ورکول پري اوږي که قتل ئي کړي وي نو قصاصیږي. هو د دي شیانو معافول د مال د خاوند او د مقتول د ولی حق دي. تنبيه: له دي حد څخه ماسوا نور حدود په توبه باندې له سره نه ساقطیږي لکه د زنا حد، د

شرب الخمر حد، د سرقي حد، د قذف حد.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو!) وویړیږئ تاسی!
له الله او طلب کړئ! ده ته وسیله (په طاعت سره)

تفسیر: د «الوسيلة» تفسیر ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه مجاهد، ابووائل، حسن او نورو اسلافو او مشرانو رحمهم الله په «قربت» سره کړی دی نو د وسیلې لتولو معنی به دا وی چه د هغه د قرب وسیله ولتوی! قتاده رحمة الله علیه ویلی دی «ای تقربوا الیه بطاعته والعمل بما یرضیه د الله تعالیٰ نژدیوالی حاصل کړئ! په حکم منلو د ده او په غوره عمل» یو شاعر وایی اذاغفل الواشون عدنا لوصلنا - و عادالتصافی بیننا والوسائل

په دی کښی هم دغه د قرب او اتصال معنی مراده ده. او هم داسی دی هغه چه په حدیث کښی راغلی دی چه «وسيله» په جنت کښی یو ډیر ښه اعلیٰ منزل دی چه د دنیا کوم یوه بنده ته ورسیري. رسول الله مبارک ارشاد فرمایلی «وروسته له آذانه له الله جل جلاله ځنی زما له پاره هم دغه مقام وغواړئ!» نو د هغه مقام نوم هم «وسيله» د هم دی له امله (وجی) ایښی شوی دی چه د جنت له گردو (تولو) منازلو ځنی هغه مقام (عرش الرحمن) ته نژدی دی او د حق تعالیٰ د قرب په مقاماتو کښی له گردو (تولو) څخه پاس واقع دی. په هر حال رومبی ئی وفرمایل چه وویړیږئ! له الله جل جلاله ځنی، لیکن دا ویریدل داسی نه دی لکه چه سری له مار یا لرم یا څمري یا لیوه یا نورو ځنی ویريږي؟ او تری لری تښتی بلکه له دی خبری څخه وویړیږئ چه د ده له خوښی او رحمت څخه لری چیری ونه لویږئ! نو ځکه ئی وروسته له ﴿اتَّقُوا اللَّهَ﴾ څخه ﴿وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ﴾ وفرمائل یعنی د ده له ناخوښی، لریوالی او بیلتون څخه وویړیږئ! او د وصول او قرب الی الله د حصول له پاره کوښښ وکړئ. او ښکاره ده چه له کوم شی سره مونږ هلته قریب کیدی شو چه تر هغه پوری د رسیدلو گردی (تولی) لاری قطع او پری کړو او پر هغی باندی په تللو هغه ته ورسیدی شو نو د هم دی په نسبت فرمایي ﴿وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ﴾ وکړئ د ده په لاره کښی یعنی پر هغی باندی د تللو ښه پوره کوښښ وکړئ ﴿لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ﴾ څو تاسی د هغه قرب حاصل کړئ او په خپل مراد ورسیرئ او بریالیان (کامیاب) شی!

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٥٥﴾

او جهاد وکړئ په لاره د ده کښی (د کلمة الله د اعلاء په غرض) له پاره د دی چه په مراد ورسیري (خلاص شی له عذابونو)

تفسیر: په رومبی رکوع کښی ئی د هغو کسانو د دنیوی او اخروی سزاگانو بیان وفرمایه چه له الله او د ده له رسول صلی الله علیه وسلم سره جنگونه کوی او په ملک کښی بدامنی او فساد اچوی په دی رکوع کښی مسلمانان له هماغو سزاگانو ځنی وپروی او ورښی کله چه شقی او بدبخت خلق له الله او له رسول الله سره جنگ وکړی نو تاسی د الله او رسول له خوا «جهاد» وکړئ! او که دوی په ځمکه کښی فساد خوروی نو تاسی په خپل کوشښ او ښه عمل سره د امن او آرامی د قانمولو له پاره فکر او کار وکړئ!

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالْوَأَنَّهُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ
لِيُقْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ الْقِيمَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی که وی دوی ته هغه (اقسام د اموالو) چه په ځمکه کښی دی تول او په قدر د دی نور (هم) له دی سره شی دپاره د دی چه فدیة وکړی دوی په هغه سره له عذابه د ورځی د قیامت څخه نو قبوله به نه کړه شی (دا فدیة) له دوی څخه او شته دوی ته عذاب دیر دردناک.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی دا ښودلی شوی وو چه انسان له الله جل جلاله ځنی په وپریدلو او د ده د قرب په حاصلولو - او د ده په لاره کښی په «جهاد» کولو سره د فلاح او بری امید او هیله (ارزو) کولی شی. په دی آیت کښی ئی تنبیه فرمایلی ده هغه کسان چه له الله تعالی څخه غاړه غړوی، که په آخرت کښی د ځمکی د منځ گردی (تولی) خزانې، بلکه له هغو څخه زیات هم صرف کړی - او په هغو سره د الله جل جلاله له عذاب څخه د خپل ځان ژغورنه (حفاظت) وغواړی، نو قبول به نشی - الغرض د آخرت بری او کامیابی په «تقوی»، «ابتغاء الوسیله» او په «جهاد فی سبیل الله» سره حاصلیدی شی - او په رشوت او فدیة او نورو پلمو (منصوبو) سره له سره نه حاصلیږی.

يُرِيدُونَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ مَا هُمْ بِخُرُجِينَ
مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾

اراده به کوی (غواړی به) دوی چه ووځی دوی له اوره (د دوزخ) حال دا چه نه به وی دوی وتونکی له هغه اوره او شته دوی ته عذاب دائم (بی انتهاء بلا انقطاع)

تفسیر: له ډیرو احادیثو څخه ثابته شوی ده چه ډیر گناهکار مؤمنان به تر یوی مودی پوری په دوزخ کښی پاتی کیږی - او بیا به ایستلی کیږی - او د الله تعالی په فضل او مرحمت سره به جنت ته داخلیدوی - دا آیت له دغو احادیثو څخه مخالف نه دی - ځکه دلته په دی آیت کښی له ابتداء څخه یواځی د کفارو حال بیان شوی دی، او د مؤمنانو په نسبت هیڅ یوه خبره نشته.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

او غل (نارینه) او غله (بنځه) نو پری کړئ تاسی لاسونه د دوی (دواړو) دپاره د جزا د هغه عمل چه کړی دی دواړو د تنبیه له پاره له جانبه د الله او الله ډیر قوی دی (غالب په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که اول غلی غلا وکړی نو ښی لاس ئی له بنده پری کړئ! نور تفصیل ئی د فقهی په کتابونو کښی موندل کیږی، په پخوانی رکوع کښی د داری او نورو سزاگانو ذکر شوی و. په منع کښی د ځینو مناسباتو له امله (وجبی) چه مونږ د هغو بیان کړی دی، مؤمنانو ته ځینی نور ضروری پندونه ورکړ شول، اوس بیا همغه پخوانی مضمون تکمیلوی - یعنی هلته د داری سزا مذکوره شوی وه. په دی آیت کښی د غلا سزا رابښی ﴿جَزَا﴾ الآية - یعنی هغه سزا چه غله ته ورکوله کیږی هغه د مسروقه مال سزا نه ده بلکه د ده د فعل «سرقی» سزا ده. تر څو چه په هغه سره نور غله ویش او تنبیه شی. بلاشبهه په هر هغه ځای کښی چه دا حدود جاری کیږی نو دوه - دری غلو ته د سزا ورکولو څخه وروسته د غلا ور بیخی بندیدوی نن ورځ د نوی «تهذیب مدعیان» دا راز حدود وحشیانه سزا بولی. لیکن که غلا کول د دی صاحبانو په نزد «یو مذهب کار» نه وی - نو یقیناً د دوی «مذهب» سزا د دی غیر مذهب کار (غلا) استیصال او له منځه وړلو کښی له سره مؤثره نشی واقع کیدی. که د لږ څه «وحشت» په تحمل سره ډیر غله مذهب شی - نو ښائی چه دغه د تهذیب حاملان او مدعیان خوښ شی - ځکه چه د دوی له «تهذیبی مشین» سره دغه «وحشت» مدد کوی. ځینی په نامه مفسرین هم په دی کوښښ کښی دی چه «قطع الید لاس پری کول» د غلا انتهائی سزا وټاکي! (مقرر کړی) او له دی ځنی ښکته او

خفيفه سزا له حق شريعت شخه حاصله او استخراج كړى مگر مشکل خو دا دی چه له دی ځنی
 ښکته سزا نه په قرآن کریم کښی چیري شته - او نه د نبوت په عهد او د لویو اصحابو په زمانو
 کښی د هغی کوم نظیر او مثال لیدلی شوی دی. آیا کوم سړی داسی دعوی کولی شی چه په
 دومره اوږده زمانه کښی په هغو غلو کښی چه نیولی شوی دی یو تن هم ابتدائی غل نه ؤ، چه پر
 هغه باندی یواځی د جواز په ملحوظ د لاس پری کولو په ځای کومه ابتدائی سزا تطبیق او جاری
 شوی وی؟ - کوم ملحد په پخوانی زمانه کښی پر «حدالسرقه» داسی یوه شبهه کړی وه «کله چه
 شریعت د یوه لاس د بت پنځه سوه دیناره مقرر کړی دی، نو داسی یو قیمتدار لاس (چه په پری
 کولو ئی پنځه سوه دیناره واجبوی) د پنځو یا لسو روپیو په غلا کولو به څرنګه امکان ولری چه
 پری کړی شی؟» یوه عالم د ده په ځواب کښی څنګه ښه ویلی دی «انها لما کانت امینه -
 کانت ثمینه فلما خانت هانت کله چه هغه لاس امین ؤ قیمت ئی درلود (لرلو)، کله چه
 ئی غلا وکړه او خائن شو - نو ذلیل شو» ﴿وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ او الله ډیر قوی غالب دی ښه
 حکمت والا» لکه چه غالب دی نو ځکه حق لری هر هغه قانون چه اراده ئی وکړی، جاری ئی
 کړی - او هیشوک د ده په مقابل کښی څه نشی ویلی. او څنګه چه ورسره حکمت والا هم دی
 نو ځکه د دی خبری هېڅ احتمال نشته چه تش د خپل کامله اختیاره کار واخلی یا بی ځایه
 قانون نافذ کړی. او د خپلو ناتوانو بندګانو د مالونو د ساتنی له پاره څه انتظام ونه کړی - دا
 د ده له عزت او غلبی سره منافی دی - او د غلو او داره مارانو هم داسی خوی او آزاد (او بی
 له ښی) پرېښودل د ده له حکمت شخه مخالف کار دی.

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

نو هر چا چه توبه وویسته (له بدو کارونو) وروسته له ظلم خپل او اصلاح
 (ښه ئی کړ عمل خپل) پس بیشکه الله رجوع کوی (په رحمت سره) په ده
 بیشکه الله ډیر مغفرت والا دی (د خطیاتو) ښه مهربان دی (په انعام د اجر او
 ثواب سره).

تفسیر: یعنی توبه که رښتیا او د زړه وی چه د هغی له پاره دا هم ضروری ده چه د غلا مال
 دی د هغه مالک ته بیرته ورکړی. او که تری تلف شوی وی نو ضمان دی ورکړی او که ضمان هم
 نشی ورکولی نو پښه دی تری وغواړی، او پر خپل دغه فعل دی نادم او پښیمانه شی. او وروسته
 له هغه دی تری د ځان ژغورنی (بچ کولو) عزم وکړی. نو له داسی توبی ایستلو ځنی هیله
 (امکان) او امید شته چه حق تعالی له ده شخه آخروی عقوبت هم لری کړی چه د هغه په مقابل

کښی دنیوی سزا هیڅ اهمیت نه لری.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

آيا نه پوهیږی (ای محمده! یا ای سامعه) چه بیشکه الله (خاص) دی ده ته ملک (سلطنت) د آسمانونو او ځمکې په عذابوی (الله) هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د عذاب ئی) او مغفرت کوی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (نو په تعذیب او مغفرت هم قادر دی)

تفسیر: کله چه حقیقی سلطنت او حکومت د الله تعالیٰ دی - نو بلا شبهه دی اختیار لری، هر هغه څوک چه مناسب وگنی، معاف ئی کړی - او هر هغه چاته چه په خپل حکمت او عدل سره د سزا ورکولو اراده وکړی سزا ورکوی - او نه یواځی دا چه د ده په معافولو او سزا ورکولو کښی ده ته کلی اختیارات حاصل دی بلکه د دی اختیاراتو له استعمالولو څخه ئی هیڅوک نشی منع کولی - ځکه چه دی پر هر شی باندی پوره قوت او قدرت لری.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَنفُسِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا وَاسْتَمْعُونَ لِلْكَذِبِ سَمْعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ

ای (زما) رسوله (محمده!) په غم کښی دی نه آچوی تا (فعل د) هغو کسانو چه جلتی کوی (او عناداً ځانونه غورځوی) په کفر کښی له هغو کسانو چه ویل دوی ایمان راوړی دی مونږ (تش) په خولو خپلو حال دا چه ایمان نه و راوړی زړونو د دوی، او ځینی له هغو کسانو چه یهودیان دی (یعنی د بنی قریظی یهودیان او د مدینی منافقان) ډیر اوریدونکی دی (د خبرو ستا یعنی

جاسوسی کوی) دپاره د دروغو ویلو دیر اوريدونکی دی (د خبرو ستا یعنی دوی جاسوسان دی دپاره د رسولو) قوم بل ته چه نه دی راغلی تاته (یعنی د خیبر بنی نضیر) آروی دوی کلمی (د تورات) وروسته له هغو ځایونو خپلو څخه (چه الله ایښی دی).

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی د داری، غلا او د نورو د حدودو بیان وکړ شو، اوس د ځینو هغو نورو اقوامو احوال اورول کیږی چه دوی په حدود الله کښی تحریفات وکړل او خپل ځانونه ئی د لوی عذاب مستحق وگرځول «بغوی» د دی واقعی تفصیل داسی لیکلی دی «د خیبر یو محصن نارینه یهودی له یوی یهودی ښځی سره چه محصنه وه - زنا وکړه سره له دی چه په «تورات» کښی د دی جرم سزا رجم (په گتو سره ویشتل) ؤ مگر د دی دواړو اعتبار او لوی د هغه «رجم» د اجرا کیدلو مانع وگرځیدل نو په خپلو منځونو کښی ئی سره مشوره وکړه، او وی ویل «دا سری چه په یثرب کښی دی محمد صلی الله علیه وسلم د ده په کتاب کښی د زانی له پاره د «رجم» حکم نشته، بلکه د دری وهلو حکم شته. نو «د بنی قریظی» له یهودانو څنی څو سری ورولیوئ! ځکه چه «بنی قریظه» د محمد همسایگان او له محمد سره د روغی معاهده هم لری چه دوی د هغه خیال رامعلوم کړی» هماغه ؤ چه یو څو تنه د دی خبری له پاره ولیدل شول چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نظریه معلومه - او دا پوښتنه تری وکړی چه د «محصن زانی» له پاره څه سزا تجویزوی - «که دی د دری وهلو د سزا حکم وکړی نو تری اقرار واخلی او ومنی او که د «رجم» حکم واورئ! نو مه ئی منی!» د دوی د دی پوښتنی په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «آیا تاسی زما پر فیصله قانع او راضی یئ؟» دوی اقرار وکړ چه «هوا» دلته د پاک الله له لوری جبرئیل علیه السلام د «رجم» حکم راوړ مگر هغوی له خپل اقراره بیرته وگرځیدل. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل ستاسی لوی عالم د (فدک) وسیدونکی (ابن صوری) څنگه سری دی؟ گردو (تولو) وویل چه «نن په گرد (تول) جهان کښی د ده په شان په «موسوی شرائعو دیر پوه او ښه عالم بل څوک نشته» رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه راغوښت - او په دیر سخت حلف سره ئی تری پوښتنه وکړه چه په «تورات» کښی پر دغی گناه څه سزا مقرر ده؟ سره له دی چه نورو یهودانو د دغه حکم په پتولو کښی له هر ممکن کوشښ څخه کار اخیست - ولی د دوی دغه پرده د عبدالله بن سلام په وسیله له منځه تللی وه او حقیقت ښکاره شوی ؤ، خو سره له هغه «ابن صوری» چه د دوی یو مسلم او معتمد عالم ؤ، په هر ډول (طریقه) سره چه ؤ په دغی خبری ئی اقرار وکړ چه د دی جرم سزا په «تورات» کښی هم دا «رجم» دی. وروسته له هغه (ابن صوری) هغه گرد (تول) حقائق هم څرگند کړل چه یهودانو په څه ډول (طریقه) سره د «رجم» حکم لیری او د هغه په ځای ئی دا حکم لیکلی دی چه زانی دی په دری سره وهلی شی. او مخ ئی تور او پر خړه باندی دی چه سهره گرځاوه شی الحاصل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر هغو دواړو (نارینه او ښځی) باندی د «رجم» امر

جاری کړ. او وئې فرمايل «ای الله! زه نن هغه رومېنی سړی یم چه ستا دا حکم می په داسی حال کښی په دنیا کښی جاری کړ. چه هغه مړ شوی ؤ». د «سماعون» معنی دیر اوریدونکی. او غوړ جارایستونکی ده نو بیا ده دیرو اوریدلو» اطلاق کله کله پر جاسوسی هم کیږی او کله ئی معنی په «زیات قبول کوونکو» هم کیږی لکه «سمع الله لمن حمده» یعنی د اوریدلو معنی قبول کول دی. شیخ الهند رحمة الله علیه دلتا اوله معنی مراد کړی ده لیکن ابن جریر رحمة الله علیه او نورو محققینو پر دوهمی معنی حمل کړی ده. «سماعون للكذب» یعنی د دروغو او باطلو دیر منونکی او قبول کوونکی. «سماعون لقوم آخرین» یعنی بل جماعت (چه د خیبر یهودان دی) چه د (بنی قریظه) سړی ئی لیږلی ؤ. او هغوی په خپله تاسی ته درنه غلل د دوی د خبرو زیات منونکی (او دغه یهودیان داسی کسان دی چه) د الله تعالیٰ په احکامو کښی تحریف کوی، یا د یو ځای خبری په بل ځای پوری لگوی. (لکه د «رجم» آیت پتوی، او د هغه په ځای دری او مخ تورول ښیي)

يَقُولُونَ اِنْ اُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَاِنْ لَمْ تُوْتَوْهُ فَاحْذَرُوْا

وائی دغه (د خیبر یهودیان خپلو لیږلیو شویو ته) که درکړی شی تاسی ته دا (محرف حکم) نو وایی خلئ! (او وئې منئ) او که نه شو درکړی تاسی ته دا (حکم) نو ویریږئ تاسی (له قبوله د هغه)

تفسیر: یعنی که د دری وهلو حکم ومومئ، هغه ومنئ! که نه نه! گواکی دوی غواړی چه د الله تعالیٰ شریعت د خپل هوا او هوس تابع کړی.

وَمَنْ يُرِدِ اللهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللهِ شَيْئًا

او هر هغه شوک چه اراده وکړی الله د فتنی (د گمراه کولو) ئی نو له سره به مالک نشی ته (ای محمده!) د ده له پاره له الله نه د هیڅ شی. (چه فتنه او هلاک تری دفعه کړی)

تفسیر: هدایت او ضلالت، خیر او شر، هر شی بی د الله تعالیٰ له ارادی څخه نشی موجودیدی دا داسی یو اصل دی چه انکار ئی له تسلیم څخه دیر مشکل دی فرض ئی کړئ! یو سړی د غلا کولو اراده کوی، لیکن د الله تعالیٰ اراده دا وی چه هغه غلا ونه کړی نو که دا سړی په خپله اراده کښی بری مومی نو لارمېږی چه (معاذ الله) الله تعالیٰ د ده په مقابل کښی عاجز شو او که د الله تعالیٰ اراده د بنده پر ارادی غالبه شی، نو لارمېږی چه په دنیا کښی دی هیچری د

غلا او د نورو بدو کارونو هېڅ نوم او اثر پاتی نشي - او که الله تعالی د خیر او د شر د هېڅ یوه اراده نه کوي، نو له هغه څخه (معاذالله) د ده تعطل یا غفلت او سفاهت لارمېږي «تعالی الله عن کل الشرور و تقدس» پر دغو گړدو (تولو) شقوقو باندې له غور کولو څخه وروسته بیا ناچاره د همدې خبرې منل لارمېږي چه هېڅ یو شی بی د ده د تخلیق د ارادې څخه موجود کیدی نشي. دغه مسئله ډیره مهمه او اوږده ده، زمونږ قصد دا دی چه په دی راز (قسم) مسائلو باندې یو مستقل مضمون ولیکو، والله الموفق.

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَ اللَّهُ أَنْ يُطَهَّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ
فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ٣١

دغه (یهودان او منافقان) همغه کسان دی چه اراده نه ده فرمایلي الله (د دی) چه پاک کړي زړونه د دوی (له کفر نه)، (شته) دوی ته په دنیا کښي ذلت (شرمنده گي) او شته دوی ته په آخرت کښي عذاب ډیر لوی.

تفسیر: اول ئی د منافقانو او د یهودانو د عمل طرز، بیان کړ چه هغو کښي د څو عملونو بالخصوص ذکر شوی دی، تل دروغ ویل او د باطلو په لوري کښدل، د اهل حق په خلاف جاسوسی کول، له بد باطنو او شریرو جماعتونو سره مدد کول د هدایت په خبرو کښي تحریف او تبدیل کول، د خپلي غوښتنې او خوښي له امله (وجي) د کومي حقی خبرې نه منل، دا گړد (تول) داسي خصلتونه او خوښونه دی چه که په قوم کښي وموندل شي، نو د هغه مثال د هغه رنځور په شان دی چه نه د دوا په استعمالولو پسې گرځي او نه له مهلکو او مضرو شيانو څخه پرهیز کوي د طبیبانو او ډاکترانو په هدایت او ویناگانو پوري خاندې او ملنډې پري وهي پوهانو ته کنځلي کوي، د دوا نسخې څیروي او په خپله دوا هیسته غورځوي یا په خپل سر د هغه اجزاء بدلوي. او له خپل ځان سره داسي عهد هم کوي هر هغه دوا چه زما له غوښتنې او خوښي او مذاقه ځني مخالفه وي هغه به زه له سره نه استعمالوم نو آیا که په داسي حالاتو کښي کوم ډاکتر او طبیب اگر که د ده پلار هم وي، د ده له معالجي څخه لاس واخلي، او داسي اراده وکړي چه اوس ښایي دا مریض د خپلو بی اعتدالیو او غلطو کارونو او د ضد او سرزوري نتیجه او ثمره وگوري نو آیا دا به د طبیب د بیرحمي یا بی اعتنائی دلیل او ثبوت وي؟ یا به په خپله د مریض ځان وژل گناه شي؟ اوس که هغه مریض له همدې رنځوري څخه مړ شي، نو طبیب پري نه ملزم کیږي چه د ده علاج ئی نه دی کړی - او روغتیا پسې ئی نه دی گرځیدلي بلکه په خپله همغه رنځور گرم او ملزم دی چه په خپل لاس ئی خپل ځان وژلي دی، او طبیب ته ئی موقع نه ده ورکړي چه د ده د صحت په اعاده ئی کوشښ وکړي. بیخي د هم دی په شان دلته د یهودانو

شرارت هوا پرستی، ضد، سرزوری عناد رخه (کینه) او حسد ئی په دی الفاظو سره بیان فرمایلی دی ﴿وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ﴾ الآية - د هر چا د گمراه کولو اراده چه الله تعالی و فرمائی او ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَظْهَرْ قُلُوبُهُمْ﴾ دا هغه کسان دی چه الله تعالی د دی اراده نه ده فرمائی چه د دوی زړونه پاک کړی. د دی مطلب دا دی چه الله جل جلاله د دوی د بد استعدادونو او بدکاریو له سببه د خپل لطف او عنایت نظر له دوی ځنی اړولی دی چه وروسته له دی سمی لاری ته د دوی راتگ او د پاکی قبلولو توقع له دوی څخه نشی کیدی تاسی د دوی غم مه خورئ! او خپل ځان مه پسی ځوروی! لقوله تعالی ﴿لَا يَحْزَنُكَ الَّذِينَ﴾ الآية - باقی دا شبهه چه الله جل جلاله پر دی باندی قادر دی چه د دوی هغه گرد (تول) شرارتونه او غلطی چاری جبراً منع کړی او دوی مجبور وگرځوی چه هیڅ ضد او سرزوری ونشی کړی. نو بیشکه زه دا منم چه د الله تعالی د قدرت په مقابل کښی دا کوم مشکل کار نه دی لکه چه په (١١) جزء د یونس د سورت په (٩٩) آیت ١٠ رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّكَ﴾ لیکن د دی دنیا گرد (تول) نظام داسی کښیښود شوی دی چه بندگان د خیر او شر په اکتساب کښی مجبور نه دی او که تول یوازی د خیر په کولو سره مجبور شوی وی. نو د عالم د تخلیق حکمتونه او مصالح به نه پوره کیدل او د حق تعالی دیر صفات به نه راڅرگندیدل - او د هغو د ظهور موقع به نه موندله کیده مثلاً د عفو، غفور، حلیم، منتقم، ذوالبطش، الشدید، قائم بالقسط، مالک یوم الدین، او د نورو په مناظرو به نه پوهیدو - حال دا چه د دی عالم د پیدا کیدلو اصلی غرض او غایه دا ده چه د الله تعالی د گردو (تولو) کمالیه و صفاتو مظاهره وشي، هر هغه مذهب یا انسان چه الله تعالی فاعل مختار گنی، د خپلی دی دعوی په پای (آخر) کښی پرته (علاوه) له دی غرض څخه بل شی نشی ښوولی. ﴿يَبْلُغُوا إِلَهُكُمْ أَحْسَنَ عَمَلًا﴾ (٢٩ جزء د الملک (٢) آیت (١) رکوع) له دی نه د زیات تفصیل ځای دلته نشته بلکه دومره لیکل هم زمونږ له موضوع ځنی زیات دی.

سَمْعُونَ لِلْكَذِبِ أَكْلُونَ لِّلْمُحْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ

(دوی) دیر اوریدونکی (جاسوسی کوونکی دی) له پاره د دروغ ویلو دیر خورونکی دی د حرامو نو که راغلل دوی تاته نو حکم (پریکړه) وکړه په منځ د دوی کښی یا مخ وگرځوه له دوی نه

تفسیر: له ابن عباس، مجاهد، عکرمه او نورو اکابرو سلفو رضی الله عنهم څخه منقول دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دا اختیار په ابتداء کښی و، په آخر کښی کله چه د اسلام

تسلط او نفوذ کامل شو نو داسی ارشاد وشو. ﴿وَإِنْ أَحْكَمْتُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ یعنی د دوی د منازعو فیصلی د شریعت له قانون سره سمی وکړه! «مطلب دا چه د اعراض او د محان په شنگ کولو څه ضرورت نه دی پاتی.

وَإِنْ تَعَرَّضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَأَحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٣٢﴾

او که مخ وگرځوی له دوی نه (او حکم ونه کړی) نو له سره به ضرر ونه رسوی دوی تاته د هېڅ شی او که حکم (پریکړه) دی کوله نو حکم (پریکړه) وکړه په منع د دوی کښی په عدل (انصاف) سره بیشکه الله دوست گنی عدل کوونکی (په حکم کښی چه ثواب ورکوی دوی ته).

تفسیر: قرآن کریم څو څو ځلی د دی خبری تاکید فرمایلی دی چه نه بنائی ستاسی د عدل او انصاف لمن د هېچا په جبر، ظلم، تجاوز او بی انصافی ککړه شی اگر که هغه سری دیر شریر ظالم او خراب هم وی، ځکه چه عدل، انصاف او حق په حقدار رسول بی له زیادت او تقلیل داسی یو صفت دی چه د ځمکی او آسمان او د گرد (تول) جهان نظام پری قائم دی.

وَكَيْفَ يُحْكُمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٣﴾

او څرنګه به حکم (منصف) وگرځوی دوی تا (ای محمده) حال دا چه په نزد د دوی تورات دی چه (شته) په هغه کښی حکم د الله بیا گرځی دوی (له هغه حکم ستا څخه) پس له هغه، (چه دوی ته حکم وگرځولی) او نه دی دغه کسان له سره باور کوونکی (نه په تا او نه په کتاب خپل).

تفسیر: یعنی د تعجب خبره دا ده چه یهودان تاسی منصف او حکم دروی او د هغه «تورات» په فیصله چه آسمانی کتاب ئی منی نه راضی کیږی نو په حقیقت کښی دوی پر هېڅ یو کتاب باندی ایمان نه لری نه پر قرآن کریم نه پر «تورات» باندی پخوانی رکوع کښی ئی د «تورات» او د «انجیل» مدح وفرمایله، او تنبیه ئی راکړه چه دغو نالائقانو د داسی عمده کتاب (چه

پکښی دیر علوم او هدايات ؤ) قدر ونه کړ، او داسی ئی ضائع کړ چه نن د اصلی شی پته لگول هم پکښی مشکل شوی دی بالاخره الله تعالیٰ په خپل بالغه حکمت او کامله رحمت سره بیخی په آخره زمانه کښی داسی یو کتاب را نازل کړ چه د هغو گردو (ټولو) پخوانیو کتابونو د اصلی مطالبو محافظ او مصدق دی، او د ده د ابدی حفاظت انتظام الله تعالیٰ په خپله ذمه اخیستی دی.
 فله الحمد والمنة!

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ

بیشکه مونږ نازل کړی (لیږلی) مو دی تورات (چه شته) په هغه کښی هدایت (لار ښوونه حق ته) او رڼا (رنرا) (چه شرعی احکام پری منکشف کیږی)

تفسیر: یعنی د وصول الی الله طالبانو ته هدایت - او د هغو کسانو له پاره چه د شبهاتو او مشکلاتو په تیارو کښی بند پاتی دی د رڼا (رنرا) کار ورکوی

يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا الَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبِّيُّونَ وَالْأَحْبَارُ

حکم به کاوه په هغه سره انبیاؤ (د بنی اسرائیلو) هغو چه حکم منونکی وو دوی (د الله) هغو کسانو ته چه یهودیان وو او (حکم به کاوه پری) ربانی عارفانو او عالمانو (د دوی)

تفسیر: یعنی په «تورات» کښی داسی عظیم الشان دستورالعمل او د هدایت آئین ؤ چه دیرو انبیاؤ ، اهل الله ؤ او علماؤ به د هغه له هدایتونو سره سم حکمونه صادرول او د منازعو او جگړو پریکړی به ئی په هغو سره کولی.

بِمَا اسْتَحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ

په سبب د هغه شی چه طلب د حفاظت ئی شوی ؤ له دوی څخه چه کتاب د الله دی (یا) د دوی دپاره چه دوی ساتونکی درولی شوی وو پر کتاب د الله باندی او وو دوی په هغه باندی شاهدان (په حقانیت ئی یا ساتونکی له تبدیله)

تفسیر: یعنی دوی د «تورات» د ساتنی ذمه واران گرځولی شوی وو- او زمونږ د قرآن کریم په شان د ﴿وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ وعده له هغه سره نه وه شوی - نو تر هغی پوری چه علماؤ ، احبارو

او نورو د خپلو ذمه واريو احساس کاوه «تورات» محفوظ او معمول و - آخر د دنيا خوشوونکو بدو علماؤ په لاسونو تحريف او ضايع شو.

فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَخُشُّوا اللَّهَ لَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا

نو مه ويريږئ تاسي له خلقو نه (په اظهار او اجراء د حق کښي) او ويريږئ له ما (په يتولو د حق کښي) او مه پيرئ (مه اخلي) تاسي په آيتونو زما قيمت لږ (چه هغه رشوت او جاه دی)

تفسير: يعنی د خلقو له خوفه يا د دنيوي طمعی له امله (وحي) په آسماني کتاب کښي تبديل او تحريف مه کوئ! او د هغه احکام او اخبار مه پتوئ! او د الله تعالیٰ له تعذيبه او انتقامه ويريږئ! د «تورات» د عظمت شان او مقبوليت له څرگندولو څخه وروسته دا خطاب يا خو د يهودانو هغو رئيسانو او عالمانو ته کړی شوی دی چه د قرآن کریم د نزول په وخت کښي وو ځکه چه هم دوی د «رجم» له آيت څخه انکار کړی ؤ، او د نبي کریم عليه افضل الصلوة والتسلیم په نسبت پخوا ويل ئي پت کړی وو او د هغه په معناگانو کښي ئي عجيب قسم تحريف او تبديل او وړاندی او وروسته والی کړی ؤ. يا په دی منع کښي امت مسلمه ته نصيحت دی چه تاسي د نورو اقوامو په شان په هيڅ وجه له هيچا څخه مه ويريږئ! يا د مال او جاه په محبت کښي په دغه اندازه مه اخته کيږئ! چه آسماني کتاب ضايع کړئ! لکه چه الله الحمد دغه محمدي امت د خپل لوی قرآن يو توری هم نه دی لږ کړی او نه ئي ورک کړی او تر نن پوري د پاک قرآن مطالب له هر راز تغيير او تحريف څخه محفوظ او مصون دی او تل به په دی مقصد لکه نن او پرون بريالی او کامياب وی. او د مبطلينو او محرفينو هر راز (قسم) زيار (محنت) او کوشښ به په دغه مورد کښي بی اثره او ناکامه ثابتيږي.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٣٧﴾

او هر چا چه ونه کړ حکم په هغه شی چه نازل کړی (ليږلی) دی الله نو دغه کسان هم دوی دی کافران

تفسير: د ﴿مَا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ سره سم له حکم نه کولو ځنی غالباً دا مراد دی چه د منصوصو حکمونو له وجوده انکار وکړی او د هغه په ځای نور احکام په خپله رایه او غوښتنه سره منع ته راوړی لکه چه يهودانو د «رجم» د حکم په نسبت هم داسی کړی وو نو د داسی خلقو په کفر کښي هيڅ شبهه نشته او که داسی مراد وی چه ﴿مَا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ عقیدتاً منی، او پر خلاف د

هغه عملاً فيصله کوي، نو له کافر ځني به عملي کافر مراد وي. يعني د هغه عملي حالت د کافرانو په شان دی.

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ
بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ ط

او ليکلي (فرض کړي) وو مونږ پر دغو (يهودانو) په دې «تورات» کښي چه بيشکه نفس دی ووژلي شي په (بدل د بل) نفس کښي او سترگه دی (ړنده شي) په (بدل د بلي) سترگي او پوزه دی (پريکړه شي) په (بدل د بلي) پوزي او غوړ دی (پريکړي شي) په «(بدل د بل) غوړ او غاښ دی (وويستلي شي) په (بدل د بل) غاښ کښي او پرهارونه قصاص (بدل) دی برابر،

تفسير: د قصاص دا حکم په موسوي شريعت کښي ؤ او د اصولو ديرو علماؤ تصريح کړي ده. چه هغه پخواني شرايع چه زمونږ قرآن کریم يا زمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم هغه نقل کړي دي، په دې شرط چه د هغو په نسبت رسول الله مبارک کوم انکار يا ترميم نه وي فرمائي د دې امت په حق کښي هم تسليم دی. گواکي بي له رده او له انکار د هغه اورول د تلقی بالقبول دليل دی.

فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُ ط

نو هر چا چه عفو وکړه د دې قصاص نو دغه عفو کفارہ ده ده ته (يعني دې په دغی عفوی سره له گناه پاکيږي

تفسير: يعني د جروحو او زخمونو د قصاص معافول د مجروح د گناهونو کفارہ گرځي - لکه چه په ځينو احاديثو کښي د دې خبري تصريح شوی ده. او ځينو مفسرينو دا آيت د جارح په حق کښي گڼلی دی - يعني که مجروح جارح ته معافي وکړي، نو د جارح گناه معافيدی والراجع هو الاول.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٥﴾

او هر چا چه ونه کمر حکم په هغه شی چه نازل کړی (لیږلی دی) الله نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان

تفسیر: یهودانو د قصاص له حکم څخه هم مخالفت وکړ په دوی کښی «بنی نضیر» چه دیر معزز او قوی گانه کیده له «بنی قریظه» څخه ئی پوره دیت حصولاوه او کله چه د دوی د تادیبی نوبت راته نو نیمایی دیت به ئی ادا کاوه ځکه چه «بنی قریظه» د کمزوری له امله (وجی) له دوی سره هم داسی معاهده ترلی وه. اتفاقاً د «بنی قریظه» له خوا د «بنی نضیر» سری وواژه شو دوی د خپل پخوانی دستور سره سم خپل پوره دیت وغوښت. «بنی قریظه» د دوی په ځواب کښی وویل «څی! هغه زمانه تیره شوه چه مونږ ستاسی د زور او قوت په سبب مجبور شوی وو او دغه ظلم مو په غاړه اخیستی وو اوس محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مدینی منوری ته تشریف راوړی دی او د ده مبارکه دوره ده او دا امکان نه لری چه مونږ د هغه دیت په مقابل کښی چه له تاسی ځنی ئی آخلو دوه چنده ئی تاسی ته درکړو» د دی وینا غرض او غایه دا وه چه اوس د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په موجودیت کښی محال دی چه کوم قوی یو ضعیف لتار (چیت) او تر پښو لاندی کړی یا ئی وڅښی ځکه چه په دی خبره باندي د گردو (تولو) باور ؤ چه محمد علیه السلام د هر ضعیف او قوی سره یو شان عدل او انصاف فرمایي او د اقویاؤ د ظلم او تیری په مقابل کښی د ضعف او مرستی (مدد) او لاس نیوی کوی د دی معاملي پای او انجام داسی شو چه دوی گرد (تول) سره محمدی دربار او عدلیی ته ورواندی شول او د «بنی قریظه» هغه خیال چه د هغه عدل او انصاف د مظهر په نسبت ئی کړی ؤ کتمت (هوبهو) درست او صحیح ووت. د قصاص له حکم څخه وروسته ﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ الآية - له فرمائلو څخه د دی واقعی په لوری اشاره ده. او څرنگه چه ئی د «رجم» په شان د «قصاص» د حکم له مشروعیت څخه صریحاً انکار نه ؤ کړی بلکه وروسته له مفاهمی او مشاوری به ئی د شرعی حکم په خلاف یو حکم قائموه نو دا د عدل له قانون څخه اعتقادی مخالفت نه بلکی عملی مخالفت ؤ نو ځکه ئی د «کافرون» په ځای «ظالمون» وفرمایل یعنی دا صریح ظلم دی چه له قوی څخه کم او له ضعیف څخه زیات دیت واخیست شی.

وَقَفَيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمُ بَعِثْنَا ابْنَ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ
مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾ ط

او وليبره مونبر وروسته له دغو انبياؤ (يا پر پلو د دوی) عیسی زوی د مریمی (یعنی چه د هغوی د پښو پر مندو، دی هم رهی (روان) ؤ) حال دا چه مصدق (رښتیا کوونکی) ؤ د هغه کتاب چه پخوا له ده ؤ له تورات (چه هغه هم حق سماوی کتاب دی) او ورکړی ؤ مونبر ده (عیسی) ته انجیل (حال دا) چه په هغه کښی هدایت ؤ (حق ته) او نور (رنا (رنرا) وه (بیان ؤ د شرعی احکام) او حال دا چه مصدق (موافق) ؤ د هغه کتاب چه پخوا ؤ د ده له تورات او هدایت (لارښوونکی) ؤ او موعظه (پند) ؤ دپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: یعنی حضرت عیسی علیه السلام په خپله ژبه د «تورات» تصدیق وفرمایه او هغه کتاب «انجیل» چه هغوی ته ورکړی شوی ؤ هغه هم د «تورات» مصدق دی او د «انجیل» نوعیت هم په رنا (رنرا) او هدایت او لارښوونه کښی د «تورات» په شان ؤ د احکامو او شرایعو په اعتبار هم د دی دواړو په منځ کښی لږ څه فرق ؤ لکه چه په ﴿وَلَا جُنَاحَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي جُرِمْتُمْ عَلَيْهِ﴾ کښی اشاره ده. او دا فرق د «تورات» له تصدیق سره څه منافات نه لری لکه چه نن مونبر عظیم الشان قرآن منو او یواځی د هغه د احکامو په تسلیمولو سره الله الحمد د گردو (تولو) سماوی کتابونو د من عندالله توب تصدیق هم کوو.

وَلِيَحْكُمَ أَهْلُ الْأَنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٤﴾

او (فرمایلی ؤ الله) حکم دی وکړی اهل (عالمان) د انجیل په هغه شی چه نازل کړی (لیبرلی) دی الله په هغه (انجیل) کښی او هر چا چه و نه کړ حکم په هغه شی چه نازل کړی دی الله نو دغه کسان هم دوی دی فاسقان.

تفسیر: یا خو دا حکم هغو عیسائیانو ته چه د انجیل د نزول په وخت کښی موجود ؤ ورکړی شوی ؤ چه د هغه نقل دلته فرمایي او کیږی چه هغو عیسایانو ته به چه د قرآن عظیم د نزول په وخت کښی مخاطب وو ویلی شوی وی هر هغه څه چه الله تعالی په «انجیل» کښی نازل کړی دی سم له هغه سره دی عادلانه حکم وکړی! یعنی د هغو پخوا ویلو په پتولو یا په لغو او مهملو تاویلاتو او بدلولو سره دی کوښښ نه کوی! چه په «انجیل» کښی د آخرالزمان او مقدس رسول صلی الله علیه وسلم «فارقلیط» په نسبت د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی ویلی شوی دی. دا به د الله تعالی سخته نافرمانی وی چه د هغه جلیل هادی او لوی مصلح په نسبت چه حضرت

مسيح عليه السلام داسی فرمایلی دی «کله چه هغه حق روح راشی نو تاسی ته به د رښتیني گردی (تولی) لاری دروښی» نو تاسی د هغه تکذیب ته ملاوی مه ترئ! او ابدی خسران مه قبلوی آيا د مقدس مسیح عليه السلام او د هغه د الله جل جلاله د حکم منلو معنی هم دا ده؟ (له سره نه دی! او ځیني مفسرين وایی چه دغه امر د «انجيل» له نسخی څخه پخوا ؤ)

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ

او نازل کړی (لیږلی) دی مونږ تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره چه مصدق (حق ګڼونکی) دی د هغه چه (نازل شوی دی) په مخ د ده کښی له کتابونو څخه او ساتونکی دی پر (مضامینو د) هغه (یعنی شاهد دی په حقانیت د جنس د هغه کتاب)

تفسیر: د «مهیمن» معنی داسی بیان کړی شوی ده امین، غالب، حاکم، محافظ او ساتونکی او د هری معنی په اعتبار چه وی د قرآن کریم «مهیمن» توب د سابقو کتابونو له پاره صحیح دی د الله تعالی هغه امانت چه په تورات، انجیل او نورو آسمانی کتابونو کښی په ودیعت ایښی شوی ؤ هغه له زوائدو سره په قرآن کښی محفوظ دی چه په هغه کښی هیڅ خیانت نه دی شوی او هغه ځنی فرعی شیان چه په هغو کتابونو کښی په هغی زمانی یا د هغو مخصوصو مخاطبینو دپاره حسب الحال ؤ هغه د پاک قرآن له خوا منسوخ شو او د هغو د ناتمامو حقائقو تکمیل ئی وفرمایه او له هغی برخی څخه ئی چه د دی زمانی په اعتبار غیر مهم ؤ منصرف شو او سترګی ئی تری واړولی.

فَأَحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

نو حکم کوه (ای محمده!) په منځ د دغو (کتابیانو هم که تاته راغلل) په هغه شی چه لیږلی دی الله (تاته)

تفسیر: د یهودانو په منځ کښی څه جګړه سره پیښه شوی وه یوه ډله ئی (چه په هغی کښی لوی لوی مشهور علماء او مقتدایان شامل ؤ) د محمد صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه او د هغی جګړی فیصله ئی وغوښتله او دا ئی هم وویل چه تاسی ته ښکاره ده چه ګرد (تول) یهودان زمونږ په واک او اختیار کښی دی. که تاسی خپله فیصله سم زمونږ له غوښتنی سره وکړه

نو مونږ گړد (ټول) مسلماننږو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا رشوتی اسلام ونه مانه او د دوی له دغی غوښتنی څخه ئی صاف انکار وفرمایه نو په دی مناسبت (او د دی نظریی په تائید) دا آیت نازل شو. (ابن کثیر)

وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَبَا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ

او مه کوه متابعت د آرزوگانو د دوی (او مه اوږه) له هغه شی څخه چه راغلی دی تاته له حق څخه

تفسیر: په تیره فائده کښی د دی آیتونو کوم شان نزول چه مونږ لیکلی دی له هغه څخه صاف ښکارېږی چه دا آیت له هغی غوښتنی څخه وروسته نازل شوی دی. چه محمد صلی الله علیه وسلم د هغوی په خوښی سره له کار کولو څخه انکار وفرمایه نو دا آیتونه د دوی د استقامت د تصویب او وروسته له دی نه هم د عصمت په هم دی شان باندی د ثابت او قائم پاتی کیدلو د تاکید له پاره نازل شوی دی. نو هغه کسان چه دا راز (قسم) آیتونه زمونږ د نبی علیه الصلوة والسلام د عصمت له شان څخه مخالف تصور کوی ډیر ناپوه او قاصر الفهم دی.

۱. له یوه شی څخه د چا منع کول د دی خبری دلیل نشی کیدی چه د هغه شی مرتکب کیدل غواړی چه ورڅخه منع شوی وی.

۲. د انبیاء علیهم الصلوة والسلام له معصومیت څخه مطلب دا دی چه له دوی څخه د الله تعالیٰ معصیت نشی صادریدلی یعنی په هر کار باندی چه وپوهیږی هغه د خدای جل جلاله خوښ نه دی هغه نشی کولی. او که اتفاقاً کوم وخت په هیږه او خطا یا د رای او اجتهاد په غلطی سره د راجح او افضل په غای مرجوح او مفضول اختیار کړی یا غیر مرضی، مرضی وگنی او پری عمل وکړی چه هغه ته اصطلاحاً «ذلت» وایی نو داسی واقعات د عصمت له مسئلی سره منافی نه دی. لکه چه د حضرت آدم علیه السلام او د ځینو نورو انبیاء علیهم الصلوة والسلام واقعات د دی قضیی شاهد دی. د دی حقیقت له پوهیدلو څخه وروسته د ﴿وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَبَا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ﴾ او ﴿وَإِذْ رَأَوْهُمُ اقْتَفَوْا عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ﴾ او د دی په شان د

نورو آیتونو د مطلب په پوهیدلو کښی هیڅ قسم تردد او اندیښنه نه پاتی کیږی ځکه چه په دغو آیتونو کښی یواځی د دی خبری تنبیه ورکړی شوی ده چه تاسی د دی ملعونانو د تلمیع او له خبرو جوړولو څخه بیخی مه متأثر کیږئ او داسی کومه رایه مه قائموی چه د هغی په سبب بلا قصد د دوی د غوښتنو د اتباع صورت پیدا شی مثلاً په هم دی قصه کښی چه د دی آیتونو شان نزول دی یهودانو په څه عیاری او له فریبو د کو صورتونو سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی یوه دعوی وړاندی کړی وه او دا ئی څرگنده کړه چه که حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د هغوی له رایو سره سمه فیصله وکړی نو گړد (ټول) یهودان به مسلمانان شی دوی

پوهيدل چه له اسلام غني بل هيڅ يو شي د رسول الله صلى الله عليه وسلم په نزد محبوب او عزيز نه دی په داسی موقع کښی ممکن ؤ چه خورا (دير) لوی او مستقيم انسان هم دا رایه قائمه کړی وی ځکه کله چه د دوی د داسی یوی وړوکی غوښتنی له منلو څخه د داسی یو عظیم الشان دینی منفعت توقع کیدله، نو څه مضائقه ده په داسی خطرناک او مزلة الاقدام (ښوئدلو) موقع کښی قرآن کریم محمد صلى الله عليه وسلم ته تنبيه ورکوی چه وگوره! په هیر او نسیان سره هم داسی یوه رایه مه قائموه چه ستا د لوړ شان سره مناسبه نه وی. د رسول الله مبارک کامله تقوی او انتهای فهم او تدبیر خو د دی آیت له نزوله پخوا د دی ملاعینو د مکر او فریب تردید کړی دی و لیکن فرض ئی کړئ که داسی نه کیدی نو بیا هم د آیت مضمون لکه چه مونږ پخوا تقریر وکړ د رسول الله صلى الله عليه وسلم د عصمت له شانه سره اصلاً مخالف نه دی.

لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَا جَا

هر چاته مقرر کړی مونږ له تاسی (ای امتونو!) یو شریعت (اصول) او لاره روښانه

تفسیر: یعنی الله تعالی د هر امت له پاره د دوی له احوالو او استعدادونو سره مناسب او جلا (جدا) دود (رواج) او دستور او د کار طریقه مقررہ کړی ده او سره له دی گرد (تول) انبیاء او ملل په هغو دینی آسمانی اصولو او کلی مقاصدو کښی چه پری د ابدی نجات مدار دی یو له بل سره متحد او یو د بل مصدق دی بیا هم د جزئیاتو او فروعو په لحاظ هر امت ته د هغه له احوالو او مخصوصو استعدادونو او وخت او زمان او مکان سره سم خاص خاص احکام او هدايات ورکړی شوی دی، په دی کښی د هم دی فرعی اختلافاتو په طرف اشاره ده د «صحیح بخاری» له یوه حدیث څخه چه فرمایي گرد (تول) انبیاء یو بل سره علاتی وروڼه دی چه د دوی پلرونه سره یو وی او میندی سره بیلی وی - د هغه مطلب هم داسی دی چه د هغوی گرد (تول) اصول سره یو او په فروعو کښی سره اختلاف لری. او څرنگه چه د مولود په تولید کښی پلار فاعل او مفیض او مور قابلہ او د افاضی محل گرځی نو په هغه سره د دی په لوری یوه لطیفه اشاره هم وشوه چه د آسمانی شرائعو اختلاف د مخاطبینو پر قابلیت او استعداد پوری مبنی دی، که نه په مبدء الفیاض کښی هیڅ اختلاف او تعدد نشته. د گردو (تولو) آسمانی ادیانو او شرائعو منبع همغه یو ذات او د ده ازلی علم دی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ

او که اراده فرمایلی وی الله نو خامخا به ئی گرځولی وی تاسی امت یو

(متفق په یو دین) او مگر (پی بیل بیل کړئ) ځکه چه وازمویی تاسی په هغه کښی چه تاسی ته ئی درکړی دی (له مختلفو شرائعو چه مطیع او عاصی سره بیل کړی)

تفسیر: یعنی چه کوم یو له تاسی څخه د الله تعالیٰ پر مطلق مالکیت، محیط علم او بالغه حکمت یقین کوی او هر یو نوی حکم ئی حق او صواب گڼی او په رضاء او رغبت سره ئی قبلوی او د یوه وفادار بنده په شان د هر نوی حکم په مقابل کښی هم د اطاعت له پاره تیار ولاړ او غاړه ایشودونکی دی!

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ط

پس وړاندی شی تاسی یو تر بله نیکیو ته (او د فضائلو په اکتساب او له ردائلو څخه په اجتناب کښی تلوار کوی!)

تفسیر: یعنی د شرائعو د اختلاف له لیدلو څخه په قیل او قال، جنگ او جنجال او کړو بحثونو کښی مه لویوئ! او وخت مه ضایع کوی! او د وصول الی الله د اراده کوونکو عملی ژوندون د تعقیب له پاره مندی ووهئ! او د هغه عقائدو او اعمالو د محاسنو او د ښیگڼو (فائدو) په اخیستلو کښی چالاکی ښکاره کړئ! چه د آسمانی شریعت له خوا تاسی ته دروړاندی کړی شوی دی.

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ۝۴۸

(خاص) طرف د الله ته بیرته ورتله دی ستاسی د ټولو نو خبر به کړی تاسی (په قیامت کښی) په هغه (امر د دین) چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو اختلاف کاوه

تفسیر: یعنی د انجام خیال وکړئ! او د حسناتو او د خیراتو په تحصیل کښی خپل تیاری ښکاره کړئ! د دغو اختلافاتو او جگړو کرد (ټول) حقائق به د قیامت له ورتلو څخه وروسته درڅرگندیږی.

وَأَن احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ

أَنْ يَفْتِنُوا عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ

او (ته ليبرلی نی مونبر او دغه حکم مو فرمایلی دی تاته) چه حکم کوه! په منځ د دوی کښی په هغه شی چه نازل کړی (ليبرلی) دی الله او مه کوه متابعت د آرزوگانو د دوی او ویره کوه! (ځان ساته) له دوی نه چه وا (نه) پروی (ونه گرځوی) تا له ځینی هغه شی څخه چه نازل کړی (ليبرلی) دی الله تاته (ای محمده!)

تفسیر: یعنی یو تر بله په اختلافاتو کښی که څه هم ټوله دنیا سره لاس او گریوان وی، خو تاسی ته هم دا حکم دی چه سم له ﴿مَّا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ سره حکم وکړئ! او د هیچا د ویلو او د اورولو هېڅ پروا مه کوئ.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاَعْلَمُ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ

نو که وگرځیدل دوی (له نازل شوو حکمونو) پس پوه شه (ته ای محمده!) چه بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله چه ورسوی دوی ته (سزا په دنیا کښی) په سبب د ځینو گناهونو د دوی

تفسیر: پوره سزا به په قیامت کښی مومی لیکن لږ څه سزا دلته په دنیا کښی هم مجرم ته ورکوله کیږی تر څو نورو لیدونکو ته هم له هغی ځنی یو قسم تنبیه ورحاصله شی.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ

او بیشکه چه ډیر له خلقو څخه خامخا فاسقان دی (د الله د اطاعت څخه متمردين دی)

تفسیر: یعنی تاسی د خلقو د اعراض او انحراف ځنی ډیر مه خپه کیږئ په دنیا کښی تل فرمانبردار بندگان لږ وی.

﴿وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ﴾ (١٢ جزء د یوسف «١١» رکوع (١٠٣) آیت.)

أَفْهَلَمْ الْجَاهِلِيَّةُ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ

آيا پس حكم د جاهليت غواړي دوي؟ (او د الله له حكمونو څنگ كوي) او څوك ډير ښه دي له الله څخه له جهته د حكم هغه قوم ته چه يقين لري (په الله يعنى هيڅوك نه دي)

تفسير: يعنى هغه كسان چه د الله تعالى په مالكييت او شهنشاهي او كامل رحمت او محيط علم باندې كامل يقين لري. د دوي په نزد په دنيا كښې د هيچا حكم د الله تعالى د حكم په مقابل كښې د التفات وړ (لائق) نشي كيدى نو بيا ولي دا خلق د الله تعالى د احكامو د رڼا (رڼرا) له راتللو څخه وروسته د ظنونو او اهوؤ او آراؤ او كفر او جاهليت د تيارو په لوري تلل خوښوي؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی یهودیان او نصرانیان دوستان! (چه له دوی سره موالات او مودت وکړئ!)

تفسير: «اولياء» د ولي جمع ده «ولي» دوست ته هم وايي د «قريب، ناصر، مددگار» په معنى هم راځي مقصد دا دی چه مسلمانان له يهودو او نصارى و بلکه له گړدو (تولو) كفارو سره (لکه چه په (٥) جزء د نساء د سورت په (٢١) رکوع (١٤٤) آيت كښې تصريح شوى وه چه مسلمانان دى له كفارو سره دوستانه تعلقات نه قائموي) په دغه موقع كښې دى دا ملحوظ وي چه موالات، مروت، حسن سلوك، مصالحت، روادارى، عدل او انصاف دا گړد (تول) شيان سره بيل بيل دي. د اسلام اهل كه مصلحت وگوري، نو له هر كافر سره مشروع صلح او عهد او پيمان تړلى شي، ﴿وَلَنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاِجْتَنِبْهُمْ﴾ (١٠) جزء د انفال (٨) رکوع (٦١)

آيت د عدل او انصاف حكم لکه چه له تيرو آيتونو څخه معلوم شوى دى د مسلم او كافر بلکه د بشر د هر فرد په حق كښې لازم دى د مروت حسن سلوك او د روادارى معامله له هغو كفارو سره كيدى شي، چه د اسلامي جماعت په مقابل كښې د عناد او دښمنى مظاهره ونه كړي، لکه چه د «الممتحنه» په سورت كښې به هم دى خبره تصريح شوى ده. پاتې شو «موالات» يعنى دوستانه اعتماد او يو له بل سره د ورورگلوي مرسته (مدد) او معاونت، نو هيڅ يو مسلمان حق نه لري چه دغسې تعلقات له كم غير مسلم سره قائم كړي - هو! د صوري مؤالاتو چه تر ﴿إِلَّا أَنْ تَقُوْا مِنْهُمْ شَيْئًا﴾ لاندې داخل دى، او عمومي تعاون اجازه شته چه تری د اسلام او مسلمانانو پر وضعیت او طرز عمل کوم خراب اثر نه لویږي له ځینو راشده و خلیفگانو څخه چه په دى مورد كښې فوق العاده تشديد او تضییق منقول دى هغه دى محض په سد ذرائع او مزید احتیاط مبنی وگڼل شی.

بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضُهُمْ

(دوی یو تر بله) ځینې دوستان دی د ځینو نورو (ځکه چه ټول سره په کفر کښی شریک دی او گرد (ټول) سره تاسی ته متفق دی)

تفسیر: یعنی د مذهبی گوندونو (دلو) او په خپل منځ کښی بغض او عداوت سره سره کفار یو له بل سره خپلوی او دوستانه تعلقات لری. یهودی له یهودی، نصرانی له نصرانی سره دوستی کولی شی. د اسلامی جماعت په مقابل کښی گرد (ټول) سره دوستان او معاونان او ملگری دی او د «الکفرملة واحدة» مصداق تمثیلوی.

وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْ

او هر چا چه دوستی وکړه له دوی سره له تاسی ځنی نو بیشکه چه دی له هم دوی ځنی دی (نو مؤمنان دی ځان وساتی له دوستی د کفارو)

تفسیر: یعنی د هم دوی په دله کښی شامل دی. دا آیتونه د رئیس المنافقین عبد الله بن ابی باره کښی نازل شوی دی. د ده تعلقات له یهودانو سره زیات دوستانه وو، د ده داسی گمان و که پر مسلمانانو باندی کومه پیښه یا ریر (تکلیف) واقع شی. او محمدی جماعت مغلوب شی نو له یهودانو سره به زمونږ دا دوستی په ښه راشی د هم دی واقعی په لوری په پخوانی آیت کښی اشاره وشوه نو فی الحقیقت له یهودانو سره د منافقانو د موالات اصلی منشاء، هم دا وه چه یهودان د اسلامی جماعت مقابل او د اسلامی مذهب دیر بد دشمنان وو، ظاهره ده هر هغه څوک چه له یهودو او نصاری و یا له کفارو یا له بل کوم مشرک جماعت سره په دی نیت او حیثیت موالات وکړی، چه هغه د اسلام دشمنان وی. نو د هغه په کفر کښی هیڅ شبه نشته. په منافقانو کښی ځینی نور کسان هم وو چه هغوی په «احد» کښی کله چه د جنگ وضعیت بدل شو او د حرب قضاء ئی مکدره او خره پړه ولیده، داسی ویناوی ئی کولی چه اوس به مونږ له فلانی یهودی او فلانی نصرانی سره دوستی او ملگریا کوو، او که ضرورت پښی شو د هغو په دین کښی به هم داخلېږو، نو د دا رنگ خلقو په نسبت هم د ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْ﴾ ظاهری مدلول علانیه صاډقپوری پاتی شول هغه مسلمانان چه ئی له داسی نیت او منشاء څخه له یهودانو یا نصرانیانو سره خپل دوستانه تعلقات قائموی څرنگه چه د دوی په نسبت هم قوی خطر موجوده ده، چه دوی د کفارو له دیری ناستی ولاړی او اختلاط نه متأثر کیږی، او ورو ورو به د دوی مذهب اختیاروی، یا لږ تر لږه د کفر له شرکیه شعائرو او رسومو څخه دوی ته

کراهت او نفرت نه پاتی کېږي نو په دې اعتبار د ﴿قَالَهُمْ﴾ اطلاق پر دوی باندې هم کېدی شي لکه چه د (المرء مع من احب) حدیث د هم دې مضمون په لوري اشاره کوي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ⑤

بیشکه الله هدایت نه کوي قوم ظالمانو ته (چه ظلم کوي په ځانونو خپلو په دوستي کولو د کفارو سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د اسلام له دښمنانو سره موالات او دوستي کوي او دې له امله (وجي) پر خپل ځان او مسلمانانو ظلم کوي او د اسلامي جماعت د مغلوب او مقهور کېدلو په انتظار کېږي وی نو د داسې بدبخت معاند دغاباز قوم په نسبت داسې امید نشي کېدی چه هغوی به د هدایت په لاره راشي.

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ ⑥

نو وبه ويني ته هغه کسان چه په زړونو د دوی کېږي مرض (رنځ د نفاق) دی چه غفلتي به په (دوستي د) دوی کېږي وائي به دوی (په عذر کېږي چه) ويرېږي له دې نه چه وبه رسيږي مونږ ته کومه حادثه

تفسیر: دا هغه کسان دي چه د دوی په زړونو کېږي د شک او نفاق مرض دی او د الله تعالی پر وعدو باندې اعتماد او د مسلمانانو پر حقانیت یقین نه لري. نو ځکه په مندو مندو ځي او د کافرانو په غیږو کېږي پناه نیسي تر څو د موهومي غلبې په وخت کېږي د فتحې له ثمراتو څښي متمتع شي او د دوی په زعم کېږي له هغو آفاتو او گردشونو څخه چه پر اسلامي جماعت راتلونکي دي محفوظ پاتی شي. د ﴿نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ﴾ معنی هم دا ده چه د دوی په زړونو کېږي مکنونه وه لیکن هم دا د ﴿نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ﴾ الفاظ کله چه د محمد صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو په مخ کېږي له یهودانو سره د دوستانه تعلقاتو لرلو له پاره ویل نو د زماني د گردش مطلب به ئي معذرتاً داسې ظاهراوه چه یهودان زمونږ بیپاریان او معامله داران دي مونږ له دوی څخه قرض او پور آخلو که مصیبت یا قحط یا بله کومه پیښه راشي نو دوی د هم دې دوستانه تعلقاتو له امله (وجي) زمونږ په ښه او کار راځي او د اړتیا (احتیاج) په وخت کېږي زمونږ لاس نیسي» د هم دې خیالاتو ځواب وروسته له دې

وركاوه كيږي.

فَعَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ وَأُفْرَمٍ مِّنْ عِنْدِهِ
فَيُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا أَسْرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٧﴾

نو نژدی ده چه الله به راتله وکړی په بری (د رسول خپل په تقویت د اسلام سره) یا (به راوړی بل) یو حکم له خپل جانبه (په اظهار د حال د منافقینو) نو وبه گرځی دوی په هغه شی چه پت کړی دی دوی په نفسونو خپلو کښی (له شک او دوستی د کفارو) پښیمانه.

تفسیر: یعنی هغه وخت نژدی دی چه الله تعالیٰ خپل نبی صلی الله علیه وسلم ته قاطعه فتوحات او څرگند بری عطا کړی او مکي معظمی ته چه د گردو (تولو) عربو یو منلی شوی مرکز ؤ په فاتحانه صورت سره ننوزی یا ماسوا له دی په خپل قدرت او حکم سره څه نور امور ور د مخه کړی چه د هغو امورو له لیدلو څخه د منافقانو دا گرد (تول) باطل توقعات خاتمه ومومی او دوی ته دا ورڅرگنده شی چه د اسلام له دښمنانو سره د موالاتو او دوستی نتیجه بی له دنیوی ذلت او رسوایی او اخروی دردناک عذاب څخه بل هیڅ شی نشته کله چه د فضیحت او خسران دا نتائج ورپېښ شی نو هلته به بی له افسوسه او ارمانه بل هیڅ شی په لاس نه ورځی. (لگیا وی تل په لوبو له نن ورځی وی بیغم) (الان قد ندمت وما یمنع الندم) لکه چه هم داسی وشو د اسلام د عمومی فتحی او غلبی او د مکي معظمی د نیولو او د نورو کامیابیو له لیدلو څخه وروسته د اسلام د دښمنانو زړونه مات شول او ډیر یهودان ووژل شول او نور له وطنه وشرل شول د منافقانو گردی (تولی) هیلې او امیدونه برباد شول او د مسلمانانو په مخ کښی ښکاره دروغچنان ثابت شول هغه گرد (تول) کوښښونه چه د یهودانو په موالاتو کښی ئی کړی وو. بیخی خراب او اېته شول. د دنیوی خسران او اخروی هلاکت طوقونه ئی په غاړو کښی ولویدل په وروستنی آیت کښی هم دا مضمون بیانېږی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ أَنَّهُمْ
لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَاصْبِرُوا خَيْرِينَ ﴿٥٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

أَمْوَالٌ تَرْتَدُّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ
يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْبُؤْسَيْنِ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ
يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ

او وائی به هغه کسان چه مؤمنان دی (له تعجبه) آیا دا همغه کسان دی چه قسمونه کول دوی په الله سخت قسمونه خپل چه بیشکه دوی خامخا له تاسی سره دی (په دین کښی، نو فرمائی الله) باطل شول عملونه د دوی نو وگرځیدل دوی زیانکاران ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) هر څوک چه مرتد شو (وگرځید) له تاسی نه له دین خپل څخه نو عنقریب به راولی الله داسی یو قوم چه محبت کوی (الله) له هغوی سره او محبت کوی دوی له الله سره متواضع او مهربان به وی پر مؤمنانو غالب زبردست به وی پر کافرانو باندی جهاد به کوی دوی په لاره د الله کښی (له پاره د ترقی د دین) او نه به ویریږی دوی له ملامتیا د هیڅ ملامت کوونکی،

تفسیر: په دی آیت کښی د اسلام د ابدی بقا او حفاظت په متعلق دا عظیم الشان پیشبینی او پخوا وینا کړی شوی ده، په پخوانیو آیتونو کښی له کفارو سره د موالاتو ممانعت کړی شوی ؤ، ممکن ؤ چه کوم سړی یا قوم د کفارو د موالاتو له سببه صریحاً له اسلامه وگرځی، لکه چه په ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْ﴾ کښی تنبیه شوی ده نو قرآن کریم په نهایت قوت او صفایی سره خبر ورکړ، چه که دوی له اسلامه واوړی، نو خپلو ځانونو ته به زیان ورسوی، او د دوی له ارتداده اسلام ته هیڅ څه ضرر نه رسیږی حق تعالیٰ به د دی مرتدینو په مقابل کښی داسی قوم راولی، چه دوی به له الله تعالیٰ سره محبت لری او الله تعالیٰ به هم له هغوی سره محبت لری دوی به پر مسلمانانو شفیق او مهربان او د اسلامی دشمنانو په مقابل کښی به غالب او زبردست وی. دا پخوا ویل بحول الله وقوته په هر قرن کښی پوره کیږی، د ارتداد خورا (دیر) لویه فتنه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم له وفاته وروسته د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی شروع شوی وه، او څو قسم مرتدان د اسلام په مقابل کښی ودریدل، مگر د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په ایمانی جرأت او اعلیٰ تدبیر او د مخلصو مسلمانانو په صمیمیت او سر جاروونکو (عاشقانه او سرفروشانه) اسلامی خدمتونو سره هغه د ارتداد اور وواژه شو او گرد (تول) عرب ئی بیا سره متحد او له نوی سره ئی د ایمان او اخلاص په لاره روان کړل نن هم مونږ پر له پسی گورو کله چه څو تنه جاهل او طامع افراد له اسلامی حلقی ځنی خارجيږی، نو له دوی ځنی زیات بهتر تعلیم لرونکی غیر مسلم پوهان او محققان د اسلام په فطری جذب سره کش او په اسلام مشرفیږی، او پاک خدای د مرتدانو د غوږ تاوولو او سرزنش له

- پاره داسی وفاداران او سرجاروونکی مسلمانان منع ته راوی چیه د الله تعالیٰ په لاره کښی د هیچا د ملامتی او طعن او تشنیع څخه هیڅ پروا نه کوی.
- تنبيه: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب د دی آیت د دغی پخوا وینا په تصدیق د عربو دری طائفی مرتدی شوی.
- ۱- بنی اسد (د طلیحه بن خویلد) قوم چیه د پیغمبری دعوی ئی کړی وه او خالد بن ولید رضی الله تعالیٰ عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له جانبیه د دوی په جهاد مامور شو چه طلحه تری شام ته وتښتید او بیا ئی اسلام راوړ.
- ۲- بنی مدلج د یمنی (ذوالحمار الاسود العنسی) قوم چیه ده هم د پیغمبری دعوی کړی وه او پر تمام (یمن) متصرف شو بیا د نجاشی د خوری (فیروز الدیلمی) په لاس د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په شپه کښی ووژلی شو.
- ۳- بنی حنیفه د (مسيلمۃ الکذاب) قوم چیه ده هم د پیغمبری دعوی کړی وه بیا دی د رسول صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته د (صديق اکبر) په خلافت کښی د وحشی بن حرب د امیر حمزه رضی الله تعالیٰ عنه د قاتل په غشی او د (عبد الله بن زید الانصاری) په توری ووژلی شو او د صديق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په عهد کښی (٧) طائفی نوری هم مرتدی شوی.
- ۱- فراهه ۲- کینده ۳- غطفان ۴- بنو بکره- بنو یر بوع ۶- بنو سلیم ۷- د بنو تمیم ځینی سړی. او د عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه په عهد کښی غسان د (جبله بن الایهم) قوم نصرانیان شول، او (شام) ته وتښتیدل.

ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

دا (مذکوره صفات) فضل د الله دی ورکوی ئی هغه چا ته چه اراده وکړی او الله فراخ دی (فضل، رحمت، احسان د ده) ښه عالم (خبردار په ټولو احوالو)

تفسیر: د انسان لوی سعادت او بری او د الله جل جلاله فضل دا دی چه دی په خپله د فتنی په وخت کښی د حق پر لاره ثابت قدم پاتی شی او په دی فکر کښی وی چه نور مؤمنان هم له هلاکته وژغوری (وساتی)، هغو بندگانو ته چه د پاک الله اراده وی له دی اعلیٰ سعادت او لوی فضل ځنی وافر برخه ورکوی، د ده فضل غیر محدود دی او هغه علیم او خبر ذات ته ښه معلوم دی چه کوم یو بنده د هغه اهل او مستحق دی.

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رِكَعُونَ ﴿٥٩﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه دوست ستاسی (خاص) الله او رسول د ده دی او هغه کسان دی چه مؤمنان دی (مؤمنان) هغه کسان دی چه قائموی (سم ادا کوی سره له ټولو حقوقو) لمونځ (یا) (صفت کوو د) هغو کسانو چه قائموی (سم ادا کوی سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوی دوی زکوة او هم دوی رکوع (عاجزی) کوونکی دی (په لمونځ او زکوة خپل کښی) (یا) او ورکوی دوی زکوة (خیرات) حال دا چه دوی په رکوع (د نفلی لمونځ) ولاړ وی.

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی مسلمانان د یهودانو او نصرانیانو له مولاتو او رفاقت څخه منع شوی وو، چه د هغو له آوریډلو څخه وروسته طبعاً دا سوال پیدا کیده چه د مسلمانانو تعلقات او محبت او دوستی له کومو خلقو سره ښائی چه وی ؟ په دی آیت کښی دا ښوولی شوی دی چه د دوی اصلی رفیق ماسوا له الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو څخه بل هیڅوک نشی کیدی. (ځینی مفسرین وایی چه (عبد الله زوی د سلام) او نور د ده ملگری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلل او ورته ئی وویل «یا رسول الله! زمونږ قوم له مونږ څخه د اسلام راوړلو له سبب خپلوی پری کړی. او د مکانی لریوالی له جهته ستاسی له مجلسه هم محروم یو، نو مونږ څرنګه ژوندون وکړو؟ نو د دوی د تسلی له پاره دا آیت نازل شو. ﴿إِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ﴾ «رضینا بالله وبرسوله و بالمؤمنین اولیاء» د ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ زَاكِعُونَ﴾ په نسبت روایت دی چه علی کرم الله وجهه یوه ورځ په رکوع کښی ؤ، چه چا سوال تری وکړ او د ده په لاس کښی ګوته وه، نو په قلیل عمل سره ئی وویسته او ور وایی چوله، نو دا آیت نازل شو.

د پاس آیت دوه ترجمی شوی دی

۱- دا چه دوهم ﴿الَّذِينَ﴾ یا بدل وی له تیره ﴿الَّذِينَ﴾ څخه یا خبر دی د مبتداء محذوف نه چه «هم» دی.

۲- دا چه دوهم ﴿الَّذِينَ﴾ منصوب شی په مدحه سره. او ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ الآية - ځانته جمله شی.

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ٥٧ ع

او هر څوک چه دوستی کوی له الله سره او له رسول د ده سره او له هغو

کسانو سره چه مؤمنان دی نو بیشکه چه دله د الله هم دوی دی غالبان (پر تولو)

تفسیر: د کفارو د کثرت او د مسلمانانو د قلت له لیدلو ځنی ممکن و چه کم ضعیف القلب او ظاهر بین مسلمانان به په دی تردد کښی لویده چه له گردی (تولی) دنیا سره د مولاتو انقطاع او د لږو مسلمانانو د رفاقت د اکتفاء په اثر غلبه خو پریږده بلکه د کفارو د حملو او یرغلونو له امله (وجی) د مسلمانانو د ژوند او بقا حفاظت هم مشکل دی نو د داسی کسانو د تسلی له پاره ئی وفرمایل چه د مسلمانانو ظاهری بی سړی او بی سامانی او قلت ته مه گورئ! په هره خوا کښی چه الله تعالی او رسول الله او وفادار مسلمانان وی همغه پله به درنوی. په خصوصیت سره دغه آیت د حضرت عبادہ ابن صامت رضی الله تعالی عنه په صفت کښی نازل شوی دی، ځکه د ده تعلقات د (بنی قینقاع) له یهودانو سره ډیره ښه و مگر ده د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مولاتو او د مسلمانانو د رفاقت له امله (وجی) له هغوی سره خپل تعلقات پری کړل رضی الله عنه

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ
هُزُؤًا وَلَعِبًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكَفَّارَ أَوْلِيَاءَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه نیسئ لهغه کسان چه نیولی دی دوی دین ستاسی مسخره او لوبی له هغو کسانو څخه چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسی څخه او (مه نیسئ) کافران دوستان

تفسیر: دلته له کفارو ځنی مشرکین مراد دی لکه چه له عطف ځنی ظاهر دی

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ٥٥

او وویږیئ له الله څخه (په ترک د دوستی د کفارو کښی) که یی تاسی مؤمنان (په رښتیا سره)

تفسیر: په تیرو آیتونو کښی مسلمانان د کفارو له مولاتو ځنی منعه کړی شوی وو، په دی آیت کښی په یوه خاص مؤثر عنوان سره د هغه ممانعت تاکید او له مولاتو څخه نفرت کړی شوی

دی، د یوه مسلمان په نظر کښی هیڅ یو شی د ده له مذهبه څخه معظم او محترم کیدی نشی نو ده ته ئی وشوول چه یهود او نصاری او مشرکان ستاسی په مذهب باندی طعن او استهزاء کوی او پر شعائر الله (آذان او نورو) توکی او مسخری کوی، او هغه کسان چه ساکت دی هغوی هم د دی شنیعو افعالو په لیدلو سره خپل نفرت نه څرگندوی بلکه خوښیږی. د کفارو پر دغو احمقانه و او سپکو حرکاتو باندی له اطلاع څخه وروسته آیا هغه مسلمان چه په زړه کښی د الله جل جلاله ویره او د ایمانی غیرت لږ څه شائبه لری له هغه قوم سره د موالاتو او دوستی د دود (رواج) او دستور د پیدا کولو یا ساتلو له پاره به یوه شیبه (ساعت) هم خوښ وی؟ که د دوی د کفر او عناد او له اسلام سره د دوی له عداوت څنی نظر قطع کړی شی نو په دی قیم دین باندی د دوی هم دا تمسخر او استهزاء علاوه پر نورو اسبابو د موالات د ترک له پاره یو مستقل سبب دی.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هُزُؤًا وَلَعِبًا ذَلِكَ يَأْتِيهِمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾

او کله چه غږ کوئ تاسی (او خلق رابولی) لمانځه ته (یعنی آذان کوئ!) نو نیسی دوی هغه (لمونځ یا آذان) مسخری او لوبی (او ورپوری خاندی) دا مسخری په سبب د دی دی چه بیشکه دوی یو قوم دی چه هیڅ عقل نه لری.

تفسیر: یعنی کله چه آذان کوئ نو دوی سوځوی او له دیره قهره پری مسخری کوی، چه دا تمسخر د دوی د لوی حماقت او بی عقلی دلیل دی د آذان په کلماتو کښی د پاک الله د عظمت او کبریاء اظهار او د توحید اعلان او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت اقرار دی چه د گردو (تولو) سابقینو انبیاء او آسمانی کتابونو مصدق دی او آذان پر لمانځه هم دال دی چه د عبودیت گردو (تولو) اوضاعو ته جامع او د بندگی په نهایی درجی باندی دلالت کوی. آذان د دارینو فلاح او د دیر لوی بری د حاصلولو له پاره دعوت دی او پرته (علاوه) له دغو منافعو څخه بل هیڅ شی پکښی نشته بیا نو په آذان کښی د خندا وړ (لایق) کوم شی دی چه تاسی ای کفارو! پری خاندئ او توکی پری کوئ؟ پر داسی د نیکی او د حق او صداقت غږ باندی تمسخر او توکی کول، د هغه سړی کار دی چه دماغ ئی بیخی له عقله تش او له سره د نیکی او بدی تمیز نشی کولی.

په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه په مدینی منوری کښی یوه نصرانی کله چه به په آذان کښی «اشهدان محمداً رسول الله» آوریده - نو ویل به ئی. «قد حرق الکاذب» - په تحقیق دروغجن وسوځیده! یا و دی سوځی!» د ده نیت له دی الفاظو څنی هر څه چه و - و به مگر په

واقع کښی دا خبره د هم ده له حاله سره مناسبه وه، ځکه چه هم دا خبیث په خپله دروغجن ؤ او د اسلام د عروج او شیع له لیدلو څخه د حسد په اور کښی سوځیده، اتفاقاً کومه جینی سره له اوره د ده کورته په داسی وخت کښی راغله چه دی له خپل کور او کهول سره ویده ؤ د اور کوم بشرکی په ناپوهی سره د دی جینی له لاسه هلته ولویده چه د هغه له لکیدلو څخه هغه کور له تولو وسیدنکو سره چه پکښی ویده وو وسوځید. او په دی دول (طریقه) سره الله تعالیٰ مونږ ته دا رابکاره کړه چه دروغجنان د دوزخ له اوره پخوا په دنیا کښی هم په اور کښی سوځی. له آذانه سره د استهزاء کولو یوه بله واقعه په صحیحو روایتونو کښی هم منقوله شوی ده چه د مکي معظمی له فتحی څخه وروسته حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له (حنین) څخه بیرته راته په لاره کښی حضرت بلال رضی الله تعالیٰ عنه آذان وکړ خو تنو وږو کو هلكانو چه په دوی کښی ابو محذوره رضی الله تعالیٰ عنه هم ؤ پر آذان باندی وخنډل او په تمسخر ئی پیښی کولی رسول الله مبارک د هغوی د نیولو او خپل حضور ته د بللو امر ورکړ آخری نتیجه ئی دا شوه، چه د ابو محذوره رضی الله تعالیٰ عنه په زړه کښی الله تعالیٰ د اسلام مینه واچوله او د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د مسجد الحرام مؤذن مقرر شو. او د الله تعالیٰ په قدرت هغه توکی رښتیا او هغه نقل اصل شو.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِبُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾

ووايه (ای محمده) چه ای اهل د کتابو! آیا عیب گنئ تاسی له مونږه (او کینه کوئ یعنی نه کوئ) مگر په دی سبب چه ایمان راوړی دی مونږ پر الله او پر هغه کتاب چه لیږلی شوی دی مونږ ته او پر هغو (کتابونو) چه لیږلی شوی دی پخوا (له دی نه) او (بل په دی سبب) چه بیشکه زیات له تاسی فاسقان دی.

تفسیر: پر کوم کار چه طعن یا خندا کیږی له دوه سببونو څخه به خالی نه وی یا به همغه کار په خپله دا استهزاء وږ (لایق) وی یا به د کار کوونکی حالت د استهزاء وږ (لایق) وی په پخوانی آیت کښی دا ښوولی شوی ده چه په آذان کښی داسی یو شی نشته چه پر هغه به پرته (علاوه) له احمقه او خفیف العقله بل څوک طعن یا استهزاء وکړی، په دی آیت کښی د آذان کوونکو له مقدسو حالاتو څخه د سوال په عنوان تنبیه ورکړی شوی ده، یعنی استهزاء کوونکی سره له دی چه د کتاب او په شریعتونو باندی د پوهی دعوی کوی دوی دی لږ څه فکر وکړی او د انصاف له مخی دی رااوښی! چه دوی له مسلمانانو سره دومره ضد او کینه ولی کوی؟ او په داسی یو بد

دول (طريقه) چه دوی اسلام ته گوری آیا اسلام د دوی په زعم هومره بد او د خندا او ملندو وړ (لائق) دی؟ بی له دی چه مونږ د واحد لا شریک له الله او د ده پر ټولو منزلو کتابونو او د ده پر گردو (ټولو) لیږل شویو رسولانو باندی په صدق سره ایمان لرو او بالمقابل د استهزاء کوونکو دا حال دی چه نه د الله تعالیٰ په رشتیا او صحیح توحید قائم دی او نه د گردو (ټولو) انبیاء علیهم السلام او رسولانو علیهم السلام تصدیق او تکریم کوی. نو اوس هم دا تاسی د انصاف له مخی ووايئ چه د دغو د الله تعالیٰ د منتها درجی نافرمانانو د الله تعالیٰ پر فرمان منونکو بندگانو باندی خندل او ملندی وهل، او طعن او تشنیع به څرنګه وی؟ او تر کومه ځایه پوری دوی ته دا حق حاصل دی؟

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرِّ مِّنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ
وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْقِرَادَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتِ أُولَئِكَ شَرٌّ
مَّكَانًا وَأَضَلُّ سَوَاءً السَّبِيلِ ④٠

ووايه (ای محمده دوی ته) آیا خبر کړم تاسی په (هغه چا چه) ډیر بد(عیب لری) له دی (چه تاسو ئی زمونږ عیب ګڼئ) له جهته د جزا په نزد د الله (ډیر بد) هغه څوک دی چه لعنت کړی دی پر هغه الله او غضب ئی کړی دی پر هغه او ګرځولی ئی دی له ځینو د دوی څخه بیزوګان او (له ځینو د دوی څخه) خنزیران او (هغه کسان دی چه) بندګی ئی کړی ده د شیطان هم دا (ملعونان) ډیر بد دی له جهته د ځای (چه دوزخ دی) او ډیر ګمراه دی له سمی صافی لاری (د حق دین څخه)

تفسیر: یعنی که پر «ایمان بالله» استقامت او په هغه شی د زړه تصدیق چه د الله تعالیٰ له لوری په هره زمانه کښی نازل شوی دی ستاسی په زعم کښی د مسلمانانو ډیر لوی جرم او زښته (ډیره) لویه ګناه ده او له دی له امله (وجی) تاسی دوی د طعن او ملامتی مورد ګرځوئ نو رائج چه زه تاسی ته د داسی یو قوم پته او سراغ درکړم، چه په خپل شرارت او ګندګی کښی بدترین د مخلوقاتو دی او د الله تعالیٰ د لعنت او د غضب اثر نن هم پر دوی باندی ظاهره او ښکاره دی او د دوی ډیر افراد د خپلو مکاریو او بیحیائیو او د دنیوی حرص په سزا، بیزوګان او بد ځناوران ګرځیدلی وو او د الله جل جلاله له بندګی ځنی وتلی د شیطان غلامی ئی غوره کړی وه. که انصاف وکړی شی نو په اصلی معنی سره بدترین د مخلوقاتو او ګمراه قوم هم دوی دی او هم دوی ستاسی د طعن او استهزاء مستحق کیدی شی او هغه هم دا تاسی یی!

وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ ط وَاللَّهُ
أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٩١﴾

او کله چه راشی (دا منافقان) تاسی ته وائی دوی چه ایمان راوړی دی مونږ
حال دا چه په تحقیق ننو تلی دی دوی (ستاسی په مجلس کی) په کفر سره او
دوی په تحقیق وتلی هم دی (ستاسی له مجلس څخه) په کفر سره او الله ښه
عالم (ښه خبر) دی په هغه چه وو دوی چه پتول (به ئی له نفاقه)

تفسیر: دلته د ځینو هغو مخصوصو استهزاء کوونکو افرادو بیان دی چه په غیاب کښی به ئی پر
اسلامی مذهب طعن او تشنیع او پر مسلمانانو به ئی مسخری کولی لیکن کله به ئی چه له نبی
کریم صلی الله علیه وسلم یا له مخلصو مسلمانانو سره لیدل نو د نفاق له لاری څخه به ئی خپل
ځان مسلمان ښکاروه حال دا چه له اوله تر آخره پوری به د یوی شیبی له مخی هم د دوی تعلق
له اسلامه سره نه ؤ. او نه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم زبانی وعظ او تذکیر پر دوی څه اثر
غورځاوه. نو آیا دوی د ایمان او د اسلام په تش لفظ ویلو سره (معاذالله) الله تیر ایستی شی؟ که د
هغه عالم الغیب والشهاده په نسبت چه پر هر قسم زړه او پتو اسرارو مطلع دی، د دوی گمان
داسی وی چه د ده خوشالی تش په لفظی ایمان او یواځی د خولی په وینا سره حاصلولی شو نو
له دی ځنی پورته بل کوم یو حرکت د استهزاء او تمسخر وړ (لائق) دی؟ گواکی له دی ځایه د
یهودو او نصاراو د هغو خندوونکو افعالو او حرکاتو بیان شروع شو چه د هغو له تنبیه څخه
وروسته د مسلمانانو د استهزاء کولو په ځای، هغوی په خپله د استهزاء وړ (لایق) گرځی، په
وروستینو آیتونو کښی هم د هم دی مضمون تتیم او تکمیل دی.

وَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ
السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٢﴾

او ته به وینی ډیر له دغو (منافقانو) څخه چه مندی به وهی په گناه کښی
(چه حصول د حرامو یا دروغ ویل دی) او په ظلم کښی (چه زیادت دی په
معاصیو کښی) او په خوراک د دوی حرامو لره (لکه رشوت) خامخا بد دی
هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی

تفسیر: غالباً له «اثم» څخه لارمی او له «عدوان» څخه متعدی گناه مراد ده. یعنی د دی خلقو

حال دا دی چه په ډیر شوق او رغبت سره د هر قسم گناهونو په لوری مندی وهی اعم له دی چه د هغو اثر د دوی په ذات پوری محدود پاتی شی - یا نورو ته هم ورورسیری د هغو خلقو چه اخلاقی حالت ئی داسی سپک او وران وی - او په حرام خوړلو کښی د دوی عمل داسی وی، نو د دوی په خرابی کښی څه شبه پاتی نه ده. دا د دوی د عوامو حال او خوی ؤ وروسته له دی نه د دوی د خواصو بیان شوی دی.

لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبُّ بَنِيُونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السَّحْتَ لَإِثْمَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

ولی نه منع کوی دوی ربانی عارفان او عالمان له ویلو د دوی د گناه (د دروغو خبرو) او له خوړلو د دوی د حرامو (لکه رشوت او سود) خامخا ډیر بد دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی (چه هغه سکوت دی له نهی د منکر نه).

تفسیر: هر کله چه الله تعالی کوم قوم تباه کوی نو د هغو عوام په گناهونو او نافرمانیو کښی دوپیږی او د هغو خواص یعنی علماء او مشائخ گونگی شیطانان گرځی د بنی اسرائیلو هم دا حال شو چه عوام ئی عموماً په دنیوی لذائذو او شهواتو کښی لگیا او د الله تعالی عظمت او جلال او د ده قوانین او احکام ئی هیر کړل او هغه کسان چه علماء او مشائخ گڼل کیدل د «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» فریضه ئی ترکه کړه ځکه چه د دنیا په حرص او د شهوت په اتباع کښی دوی له عوامو ځنی هم وړاندی تللی وو له مخلوق څخه خوف یا د دنیا طمع د حقانی غږ د پورته کولو مانع وگرځیدل د هم دی سکوت او مدهانت په سبب پخوانی قومونه تباه شوی دی - نو د هم دی له پاره محمدی امت ته علی صاحبها افضل الصلوة والتسلیم د قرآن او حدیث په ډیرو نصوصو کښی زیات تاکید او تهدید شوی دی چه په هر وخت کښی او د هر سړی په مقابل کښی د «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» له فریضی ځنی تغافل ونه کړی او سترگی تری پتی نه کړی

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ

او وایی یهودیان لاس د الله بند کړی شوی دی (یعنی مونږ ته هیڅ نه راکوی او روزی ئی راباندی تنگه کړی ده)

تفسیر: یعنی د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د بعثت په وخت کښی د کتابیانو زړونه د دوی د شرارت، کفر، طغیان، بدکاریو، حرام خوړلو او د نورو خرابو کارونو له ممارسته دومره مسخ شوی وو چه د الله تعالی په دربار کښی له سپین سترگی او گستاخی څخه هم هیڅ نه ویریدل د پاک الله مرتبه د دوی په نزد د یوه معمولی انسان له مقام څخه څه زیاته نه وه. د حق تعالی په دربار کښی به ئی بی تکلفه داسی واهی او خوشی چتی (بیکاره) خبری کولی چه د هغو له آوریدلو څخه د هر چا ویښتان جگ (نیغ) دریدل کله به ئی ویل **﴿قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ﴾** بیشکه الله فقیر دی او مونږ غنیان یو کله به دا الفاظ د دوی له خولی څخه وتل **﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يُدُلُّ اللَّهَ مَقُولَهُ﴾** د الله لاس بند شوی دی» د دوی مراد به یا هغه شی و چه له «قالوان الله فقیر» څخه ئی مراد اوه چه معاذ الله الله تعالی فقیر شوی دی، او (استغفر الله) د ده په خزانه کښی څه نه دی پاتی یا به «غل الید» کنایه له بخل او امساکه وی، یعنی فقیر شوی خو نه دی، مگر په دی ورځو کښی بخیلی او کنسکی (کنجوسی) کوی (العیاذ بالله) په هر حال سره هره معنی چه تری واخیستل شی د دی د کفر کلمی منشاء دا وه کله چه د تمرد او طغیان په بدل کښی الله تعالی پر دی ملاعینو ذلت، نکبت، تنگسه، ضیقت، بدحالی ورانی او نور بلیات مسلط کړل، نو د دی په ځای چه دوی په خپلو دی بدو چارو او شرارتونو متنبه او پښیمان شی بالعکس دوی د الله تعالی په دربار کښی په گستاخی او سپین سترگی شروع وکړه، بنائی داسی کوم خیال دوی ته پیدا شوی وی چه مونږ د انبیاء اولاده بلکه په خپله د الله تعالی ځامن او خپلوان یو - نو بیا دا څرنګه معامله ده چه نن د بنی اسمعیل علیه السلام اولاده په دنیا کښی انتشار مومی، ارضی فتوحات ئی په برخه کیږی او سماوی برکات پری نازلیری او مونږ چه بنی اسرائیل او الله زمونږ او مونږ د الله جل جلاله یو داسی ذلیل، مغلوب، بدحال، پریشان، سرگردانه او در په در خاوری په سر گرځو. مونږ د هغو بنی اسرائیلو اولاده یو او نن هم هغه **﴿أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاءُ﴾** یو، چه پرون وو، مگر معلومیږی چه د هغه الله جل جلاله په خزانه کښی چه مونږ ئی اولاده او محبوب یو معاذ الله څه کمی راغلی دی یا نن ورځ بخل او امساک د هغه لاس ترلی دی» دا احمقان په دی نه پوهیږی چه د الله تعالی خزانی لامحدوده او د ده کمالات غیر متبدل او لامتناهی دی که (معاذ الله) د ده په خزانه کښی څه نه وی پاتی، یا ئی د مخلوقاتو له اعانت او تربیی څخه لاس اخیستی وی نو د دی دنیا نظام به څرنګه قائم پاتی شوی وی، او دا د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم او د ده اصحابو پر مخ تګ او عروج او فروغ چه تاسی ئی په خپلو سترګو سره ګورئ د کومی خزانی او د چا د کرم، منت او احسان مرهون دی؟ لهذا بنائی تاسی وپوهیږئ چه د ده لاس نه دی بند شوی. هولستاسی د گستاخیو او شرارتو له نحوسته د الله تعالی هغه لعنت او ترتنه چه پر تاسی نازله شوی ده د هغی په سبب د الله تعالی دا ځمکه د هغی له وسعت سره پر تاسی تنګه کړی شوی ده او وروسته له دی لا دریاندی تنگیږی او د خپلی تنګسی او نیستی نسبت الله تعالی ته کول ستاسی انتهائی جهالت او ناپوهی ده.

عَلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلِعُنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ

ترلی دی وی (یا ترلی شوی دی) لاسونه د هم دوی او لعنت کری شوی دی پر دوی په سبب د هغه چه وائی دوی بلکه یدین د ده غغولی (کشاده) دی روزی ورکوی (هر چا ته او صرفوی ئی) هر رنگه چه اراده وفرمائی

تفسیر: دا د بشیرا په دول (طریقه) پخوا ویل یا د دوی د واقعی احوالو څخه خبر ورکول دی لکه چه واقعی بخل او جبن (یا ذلت او مسکنه) د دوی د خیراتونو استعداد ورک کری او د خیر لاسونه ئی بیخی بند کری و ﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ﴾ داسی نه ده لکه چه دوی وائی بلکه یدین د ده غغولی او جود ئی دیر او کرم ئی له حده تیر دی) چیری چه الله تعالی ته وجه «یدین» «سمع» «بصر» (کلام) او نور نعتونه ذکر کری شوی دی نه بنائی چه سری تیروخی داسی توهم وکری چه (معاذالله) هغه پاک ذات هم د مخلوقاتو په شان جسم او جسمانی اعضاء لری حال دا چه داسی نه دی پس هم داسی چه د الله تعالی ذات او وجود بيمثال او بی نظیر او بی ساری وحده لا شریک دی. د ده جل جلاله حیات علم، او نور گرد (تول) نعتونه او صفتونه هم هیڅ یو نظیر، مثال او کیفیت نه لری او نظیر او مماثل ئی ما سوا له همغه څخه بل شی نشی کیدی جل جلاله، اعظم شانه اعلی برهانه اولی سلطانه.

ای له وهمه له خیاله له گمانه له قیاسه ځنی پورته

ای له هغه چه مو لوستی، اوریدلی او لیدلی ته ئی پورته

دفترونه مو شو بشپړ، او تمام شول گرد (تول) عمرونه

په اول د وصف ستا کښی یو لا پاتی، رب ئی پورته

هم داسی د الله تعالی گرد (تول) نعتونه او صفتونه هم وگنئ خلاصه هم داسی چه د الله تعالی ذات بی له «کم او کیف» دی همغسی د الله د وجه، سمع بصر، ید او د نورو نعتونو، او صفاتو معانی هم د ده د اقدس ذات سره لائق او د ده د اعلی شان سره وړ (لائق) دی او زمونږ د «کم او کیف» او تعبیر او بیان له احاطی څخه بالکل وتلی او وراء الورا دی. ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (٢٥) جزء د الشوری «١١» آیت (٢ رکوع) حضرت شاه عبدالقادر رحمه الله علیه پر دی آیت کومه فائده چه لیکلی ده په هغی کښی له دوو لاسونو څخه د «مهر لورینه» او د «قهر ترتنه» لاس مراد اخیستی دی. یعنی فن ورغ د الله تعالی د «مینی لاس» په (محمدی امت) باندی - او د «قهر لاس» ئی پر بنی اسرائیلو باندی پرانیتلی دی - لکه چه په پخوانیو آیتونو کښی اشاره، وشوه.

﴿يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ روزی ورکوی هر چاته او صرفوی ئی هر رنگه چه اراده وفرمائی په بالغه

حکمت او مصلحت خپل یعنی په دی باندی هم دی ښه پوهیږی چه (په بالغه حکمت او کامله مصلحت او مطلقه اراده او مشیت خپل) په کوم وخت ، او په چا ، او په څه او څومره صرف کړه شی؟ کله د امتحان یا اصلاح په غرض یو وفادار بنده په تنگسه او عسرت باندی مبتلا کوی، کله ده ته د وفاداری په مقابل کښی له اخروی نعمتونو څخه د مخه د دنیوی برکاتو وروڼه هم خلاصوی بالمقابل یوه مجرم او متمرّد ته پخوا د آخرت له سزا څخه ، د تنگسی د ژوند د تنگوالی او د دنیوی نورو مصیبتونو او آفتونو سزا ورکوی او کله ورته دنیوی ساز او سامان فراخوی او زیات مهلت ورکوی چه یا د الله تعالیٰ له احساناتو څخه متاثر او له خپل فسق او فجور ځنی وشرمیږی یا د خپل شقاوت جام تر څنډو (غارو) دک کړی او د انتهایي سزا مستحق شی د دی مختلفو احوالو او اغراضو او متنوعو حکمتو په موجودیت کښی د کوم سړی د مقبولیت یا د مردودیت فیصله د پاک الله په اطلاع سره یا په خارجي قرائنو یا د احوالو په بنا سره کولی شی - لکه چه د یوه غله لاس پریکړی شی یا د ډاکتر له خوا د کوم رنځور لاس پریکړی شی د دواړو په نسبت مونږ د خارجي احوالو او قرائنو له مخی پوهیدلی شو چه هغه د سزا دول (طریقه) ، او دغه د دواړو په قسم د شفقت او علاج له امله (وجی) پریکړی شوی دی.

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ مَّا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا

او خامخا زیاتوی هر ورو (خامخا) دیرو ته له دوی نه هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته له ربه ستا سرکښی او کفر،

تفسیر: د دوی د سپین سترگی او گستاخی ځواب ورکړی شوی دی. لیکن د قرآن کریم له هسی حکیمانه ځوابونو څخه د دی معاندینو او سفهاؤ تسکین نه حاصلیږی، بلکه د الله تعالیٰ د کلام له آوریډلو څخه دوی په خپل شرارت او انکار لا پسی ټینگار (همیشه والی) او زیادت کوی که صحی غذا د یوه رنځور معدی ته ورسیږی، خو د هغی له سببه د ده مرض لا زیات شی نو دا به د هغی غذا خرابی او قصور نه وی بلکه د مریض د مزاج ورانی او خرابی به وی. ﴿کَثِيرًا﴾ د ﴿لَيَزِيدَنَّ﴾ له پاره مفعول او پر فاعل باندی چه ﴿مَّا أُنْزِلَ إِلَيْكَ﴾ دی مقدم دی.

وَالْقَيْنَابِيَّةُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

او غورځولی دی مونږ په منع د دوی کښی عداوت (دښمنی) او بغض (نفرت) تر ورځی د قیامت پوری

تفسیر: اگر که اوس د یهودو د مقولی ذکر شوی دی لیکن د ﴿وَالْقَيْنَابِيَّةُ﴾ څخه غالباً دوی

او د دوی نور گرد (تول) ملگری مراد دی یعنی د یهودو او نصاریٰ و د گردو (تولو) اهل کتابو حال ئی بیان وفرمایه لکه چه پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی ذکر شوی دی. او په وروستنی آیت کښی گرد (تول) اهل کتاب ته خطاب فرمائی مطلب داسی شو هومره چه د دوی شرارت او انکار ترقی کوی، هغومره د اسلام او مسلمانانو پر خلاف سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړوی او د جنگ د اور لگولو لاره تیاروی، لیکن د دوی په خپلو منځونو کښی هم داسی یو نفاق لویدلی دی چه له سره نه ورکیري، نو له هم دی سببه د اسلامی اخوت په خلاف د دوی جنگی تیاری بری ونه مونده.

كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

هر کله چه بلاوه دوی اور دپاره د جنگ (د رسول الله نو) مر کاوه به هغه (اور) الله او سعيه کوی (غفلي) دوی په ځمکه کښی له پاره د فساد اچولو او الله نه خوښوی فساد کوونکی (نو په سزا ئی رسوی).

تفسیر: له دی نه معلومه شوه تر څو په مسلمانانو کښی یو له بل سره محبت او اخوت مستحکم وی او دوی د رشد او صلاح په لاره سم رهی (روان) وی او له فتنی او فساد ځنی اجتناب کوی (لکه چه په «اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین» کښی دغه خصلتونه وو) تر هغه وخته پوری د کتابیانو گرد (تول) کوښښونه د دوی په مقابل کښی بیکاره ثابیتیری

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ النَّعِيمِ ﴿٦٤﴾

او که بیشکه اهل د کتابو ایمان راوړی وی په (محمد صلی الله علیه وسلم) او پرهیز ئی کړی وی (له معاصیو څخه) نو خامخا لری کړی به وی مونږ له دوی ځنی گناهونه د دوی او خامخا ننویستلی وه به مونږ دوی جنتونو د نعمتونو ته (هغه جنتونو ته چه نعمتونه په کښی دی)

تفسیر: یعنی سره له دومره شدیدو جرائمو او سختو شرارتونو که اوس هم کتابیان تائب شی او

په نبي كريم صلى الله عليه وسلم او قرآن عظيم ايمان راوړی او تقوی اختیار کړی، نو د توبی ور نه دی بند شوی حق تعالی د خپل کامل فضل او رحمت له امله (وجی) دوی ته له خپلو اخروی او دنیوی نعمتونو څخه سر لوړی فرمایي. د ده رحمت ډیر لوی دی په خجالت او اعتراف سره که مجرمان هم وروړاندی شي نه ئی مایوسوی او نه ئی بی هیلې (نا امیده) کوی.

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكْلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ

او که بیشکه دوی درولی وی (احکام د) تورات او انجیل (د احکامو په تعمیل سره پی) او هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی دوی ته له (جانبه د) رب د دوی (د محمد «صلى الله عليه وسلم» په وسیله) نو خامخا خوړلی به ئی (میوی) له پاسه (د سرونو) خپلو او (غلی) له لاندی د پښو خپلو (د ځمکی نه)

تفسیر: یعنی که د قرآن کریم ئی (چه له تورات او انجیل څخه وروسته د دوی د تنبیه او هدایت له پاره نازل شوی دی) په عمل سره قائم کړی وی ځکه چه پی د قرآن کریم له تسلیم څخه د «تورات» او د «انجیل» او د گردو (تولو) آسمانی کتابونو د اقامت مطلب اوس هم دا کیدی شي چه قرآن عظیم او رسول کریم صلى الله عليه وسلم ومنی، چه د پخوانیو کتابونو له پیښ بینو او پخوا ویلو سره سم رالپړلی شوی دی گواکي د «تورات» «انجیل» د اقامت حواله ئی ورکړه. او تنبیه ئی وفرمایله چه که دوی قرآن کریم ونه منی - نو د هغه مطلب دا دی چه دوی د خپلو کتابونو له منلو څخه هم منکران شوی دی.

﴿لَاكُلُوا﴾ الآية - نو خامخا خوړلی به ئی میوی له پاسه د سرونو خپلو او غلی له لاندی د پښو خپلو د ځمکی څخه یعنی (روزی به ئی پری پراخه کړی وه او له هره طرفه به ئی فیضان پری کاوه) او دوی به د ځمکی او د آسمان له گردو (تولو) برکاتو څڼی متمتع کیدل او د ذلت او بدحالی او د معیشت د تنگوالی هغه سزا به تری پورته کیده چه دوی ته د عصیان او تمرد په عوض کښی ورکړی شوی ده.

مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ

ځینی له دوی نه یو امت دی مقتصد (منصف او میانه تلونکی،)

تفسیر: دا هغه معدود افراد دی چه دوی د فطری سعادت او د اعتدال د لاری د اختیارولو له امله (وجی) د حق غوږ ته لږیک ویلی دی لکه (عبد الله بن سلام) او د حبشی باچا «نجاشی» او نورو رضی الله عنهم.

وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٦﴾ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ
مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾

او ډیر له دوی څخه بد دی هغه کار چه کوی ئی دوی. ای رسوله (زما) ورسوه (ته ټول) هغه شی چه نازل کړی شوی دی تاته له (جانبه د) ربه ستا او که دی ونه رساوه (ټول) نو نه دی رسولی تا هیڅ پیغام د ده او الله ساتی تا له (شره د) خلقو بیشکه الله نه ښی (سمه لاره) قوم کافرانو ته.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی د اهل کتابو د شرارت، کفر او د بدو چارو ذکر او د تورات، انجیل، قرآن او نورو گردو (ټولو) آسمانی کتابونو د احکامو د تعمیل ترغیب ورکړی شوی و وروسته له دی نه په ﴿قُلْ يٰٓأَيُّهَا الْاِنْسَانُ عَلَّمْتُ﴾ سره د کتابیانو په ټولنه کښی اعلان کوی چه بی له دی «اقامت» څخه ستاسی مذهبی ژوندون صفر او بیخی هیڅ او لاشی دی په ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ﴾ الآية - کښی زمونږ رسول الله مبارک د هم دغه صاف او ښکاره اعلان له پاره تیار کړی شوی دی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالی تاسی ته درلیږی خصوصاً داسی فیصله کوونکی اعلانات تاسی بی له ویری، خطر او تامل څخه ورسوئ! که په فرض محال د یوه شی په تبلیغ کښی له تاسی ځنی قصور وشو نو په حیث د رسول الله د رسالت او پیغام رسولو کوم لوی منصب چه تاسی ته سپارل شوی دی. داسی گانه کیږی چه تاسی د هغه حق هیڅ نه دی اداء کړی بی له شبهی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په حق کښی د تبلیغ د فریضی په انجامولو کښی زیات له زیاته د قائم پاتی کیدلو له پاره له دی نه زیات بل کوم مؤثر عنوان نشی پیدا کیدی.

زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په شلو یا دروشتو کلونو کښی په هغه بی مثله اولوالعزمی او قربانی او پرله پسې زحمت او کوشن، صبر او استقلال، جندو جهد سره چه د رسالت فرض او د تبلیغ وظیفه اداء کړی ده. هغه د دی واضح دلیل دی، چه دوی په دنیا کښی له هر شی څخه زیات د خپل منصبی فرض (رسالت او ابلاغ) د اهمیت احساس کاوه. د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د دی قوی احساس او تبلیغی جهاد په ملحوظ د تبلیغ په وظیفه کښی د مزید استحکام

او تثبیت د تاکید په موقع کښی دیر مؤثر عنوان هم دا کیدی شی.

زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم ته د ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ﴾ په خطاب سره یواځی هم دغه هومره فرمایلی شوی دی چه په فرض محال سره که په تبلیغ کښی لږ څه قصور وشو نو وپوهیږه چه ته د خپل منصبی فرضو په ادا کولو کښی کامیاب نه ئی - او ظاهر دی چه ستا زیاتره کوشښونه او د قربانیو یوازنی مقصد هم دا ؤ چه تا د الله تعالیٰ په مخ کښی د رسالت د انجامولو په فریضه کښی دیر اعلیٰ بری حاصل کړی دی، لهذا دا په هیڅ قسم سره ممکن نه ده چه ته په هیڅ یو پیغام کښی لږ څه هم کوتاهی وکړی.

عموماً دا په تجربی رسیدلی ده چه انسان د تبلیغ د فریضی په اداء کولو کښی د څو وجوهو له امله (وجی) مقصر پاتی کیږی یا خو له ده سره د خپلی فریضی د اهمیت کافی احساس او مینه نه وی - یا د خلقو له عمومی مخالفت څخه د شدید نقصان رسیدلو - یا کم له کم د ځینو فوایدو د فوت خوف وی - یا د مخاطبینو د عمومی طغیان او تمرد له امله (وجی) (لکه چه په پخوانیو او وروستنیو آیتونو کښی د کتابیانو په نسبت ښوولی شوی دی) د تبلیغ له مثر او منتج کیدلو ځنی مایوسی وی - د (١) وجه ځواب په ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ﴾ تر ﴿فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ﴾ پوری - او د (٢) په ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ او د (٣) په ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ سره ورکړی شوی دی یعنی ته خپل فرض اداء کوه! الله تعالیٰ ستا د ځان او عزت او پت ساتونکی دی. الله تعالیٰ به د گردی (تولی) ځمکی د مخ دشمنانو ته هم موقع ور نه کړی چه ستا په مقابل کښی د بری لاره ومومی - باقی هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په لاس کښی دی، داسی قوم چه فقط کفر او انکار ته ئی خپلی ملاوی ترلی وی که په سمه لاره رانشی نو ته غم مه کوه! او مه مایوسه کیږه! او خپله دغه مقدسه فریضه مه پرېږده! زمونږ نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دی ربانی هدیاتو او آسمانی اصولو سره سم گرد (تول) امت ته د هر ډروکی او لوی شی تبلیغ وفرمایه - او د انسانی نوعی خواصو او عوامو ته هره هغه خبره چه هری طبقی ته لائقه، او د هر چا له استعداد سره موافقه وی، بی له تزئیده او تنقیصه او بی له خوفه او خطر وروښوده، او وئی رسوله - او د الله تعالیٰ حجت ئی پر بندگانو تمام کړ او له وفاته څخه تقریباً دوه نیمی یا دری میاشتی پخوا د «حجة الوداع» په موقع کښی چه هلته له (٤٠،٠٠٠) تنو څخه زیات د اسلام خادمانو او د تبلیغ محبانو اجتماع درلوده (لرله) دوی «علی رؤس الاشهاد» اعلان وفرمایه چه ای الله! ته شاهد اوسه! چه ما (ستا امانت) ورساوه!

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا ٱلتَّوْرَةَ وَٱلْإِنْجِيلَ وَمَآ
أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِّن رَّبِّكُمْ

ووايه ته (ای محمده) چه ای کتابیانو، نه یی قاسی پر هیڅ شی (له حقه

دینه) تر هغه پوری چه قائم کړئ تاسی (ودروئ په عمل سره گرد (تول)
احکام د) «تورات» او «انجیل» او هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی
تاسو ته له (لوری د) ربه ستاسی

تفسیر: یعنی قرآن کریم د گردو (تولو) سماوی کتابونو خاتم او مهیم دی. په ٦ جزء د
المائدة په (٣٨) آیت ٧ رکوع کښی د دی آیت تفسیر تیر شوی دی

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۖ فَلَا
تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او خامخا زیاتوی هر ورو (خامخا) دیرو ته له دوی شخه هغه شی چه نازل
کړی (لیږلی) شوی دی تاته له جانبه د رب ستا (یعنی قرآن زیاتوی دوی ته)
سرکشی او کفر نو مه خپه کیږه (او افسوس مه کوه) پر قوم کافرانو

تفسیر: یعنی د دی غم او افسوس له کبله (وجی) مه خپه کیږئ! خپل فرض په امن او اطمینان
سره ادا کوی!

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَى
مَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (تش په ژبو) او هغه کسان چه
یهودیان دی او (فرقه د) ترسایانو او نصرانیانو (د دوی حکم هم داسی دی)
هر څوک چه ایمان راوړی په الله او په ورځ آخره (چه ورځ د قیامت ده د
زړه په صدق سره) او عمل وکړی نیک (عمل) نو نشته (هیڅ قسم) ویره پر
دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږی (د اجر په نقصان سره)

تفسیر: یعنی هغه قوم چه مسلمانان بلل کیږی یا یهود یا نصاری یا صابی یا نور دی (دلته

تمثيلاً د خو مذاهبو ذکر کړی شوی دی) هیڅ یو سړی د دی نومونو یا نسلونو یا رنگونو یا کارونو یا وطنونو یا د نورو احوالو او خصائصو په لحاظ حقیقی فلاح او دائمی بری نشی حاصلولی. د بریالیتوب (کامیاب) او مأمون او مصون پاتی کیدلو له پاره یواځی یو شی شته چه ایمان او صالح عمل دی. هر هغه قوم چه د پاک خدای د تقرب یا د بری مدعی وی، هغه دی خپل ځان پر دغه محک معلوم کړی که دوی کره او سره ووتل - نو بی خوفه او خطره بریالی (کامیاب) او په مراد رسیدلی دی که نه هر وخت دی خپل ځانونه د الله تعالی تر قهر او غضب لاندی وگڼی. په پخوانیو آیتونو کښی خاص کتابیانو ته تبلیغ ؤ، په دی آیت کښی د ټولو اقوامو او مللو په نسبت بی له لحاظه او رعایت داسی عجیب او غریب، معقول او منصفانه قانون بیان شوی دی چه وروسته له دی به هیڅ یوه سلیم الفطرت انسان ته د اسلام په صداقت او جامعیت کښی هیڅ یوه شبهه پاتی نشی، یو سړی تر هغه پوری چه پر الله تعالی (یعنی د رب العالمین جل جلاله پر وجود، وحدانیت، کمالیه صفاتو، د قدرت په دلائلو، گردو (ټولو) احکامو او قوانینو په ټولو رسولانو او انبیاء (علیهم السلام) او د جزاء په ورځ) باندی ایمان رانه وړی او نیکی اختیار نه کړی آیا سلیم عقل دا قبلولی شی چه هغه به دائمی نعیم او د الله تعالی رضا او ابدی سرور او تکریم ومومی؟. د «ایمان بالله» لاندی دا گرد (ټول) شیان داخل دی. فرض کړئ! یو سړی د نبوت د روښانو دلائلو د موجودیت سره سره د رسول صلی الله علیه وسلم توهین کوی (او دئ د نبوت په دعوی کښی دروغجن گڼی، چه هم دا د هغه توهین دی) نو آیا د یوه حکومت د سفیر توهین او د سفارت د صافو او صریحو اسنادو تکذیب، د هغه حکومت تکذیب او توهین نه دی؟ هم داسی وپوهیږئ هر هغه څوک چه د یوه رشتین رسول علیه السلام تکذیب کوی او هغه نه منی دغه فی الحقیقت د الله تعالی د هغو صافو او صریحو آثارو او دلائلو تکذیب دی چه د ده د نبوت د تصدیق له پاره ئی نازل کړی دی ﴿فَأَنهٗم لَا یَکْذِبُونَ﴾ ۷ جزء د الانعام (۳۳) آیت (۴) رکوع. آیا د الله تعالی د صریحو آیتونو او ښکاره دلائلو له دروغ گڼلو څخه وروسته د «ایمان بالله» دعوی پاتی کیدی شی؟ د هغو تفصیلاتو په لوری چه قرآن کریم د «ایمان بالله» او عمل صالح په اجمالی عنوان سره دلته اشاره فرمایلی ده په نورو مواضعو کښی هغه په ښه شرح او بسط مذکور دی. زما په نزد زیات صحیح او قوی قول هم دا دی چه «صابثین» په عراق کښی یوه فرقه وه چه د هغو مذهبی اصول عموماً د اشراقی حکماؤ او طبیعی فلاسفه ؤ له اصولو څخه ماخوذ ؤ. دی خلقو د روحانیاتو په نسبت زیات غلو او ډیره مبالغه بلکه د هغو عبادت به ئی کاوه. د دوی خیال داسی ؤ چه یواځی د مجرد ارواحو او تش د فلکی مدبراتو او نورو په استعانت او استعداد مونږ تر «رب الاربابه» یعنی لوی معبود پوری رسیدی شو. نو ځکه مونږ ته ښائی چه په شاقه ریاضتونو او د شهواتو په کسر په روح کښی تجرد او صفائی پیدا کړو، او له روحانی عالم سره خپله علاقه ټینګه کړو بیا د دوی په خوشالی او لاس نیولو تر خدای پوری رسیدی شو د انبیاء د اتباع ضرورت نشته د کواکبو د مدبره ارواحو او هم داسی د نورو روحانیاتو په خوشالولو کښی به ئی

له خپله ځانه د هغوی هیكلونه (تصویرونه) جوړول - او د دوی په ارواحو به ئی لمونځ روژه ، قربانی او نور شیان كول. خلاصه دا چه د «حنفاؤ» په مقابل كښی د «صابئينو» جماعت و- چه د هغه ډیره لویه حمله پر نبوت او د ده پر لوازمو او خواصو باندی وه ، د حضرت حنیف ابراهیم د بعثت په وخت كښی (د نمرود) قوم صابی العقیده و چه د دوی په تردید او ابطال كښی د الله تعالی خلیل د فداکاری - او ایثار اظهار وكړ.

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ

خامخا په تحقیق اخیستی ده مونږه وعده تینګه له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) څخه

تفسیر: په تیر آیت كښی هغه معیار چه د قبول عندالله له پاره بیان شوی و - یعنی ایمان او صالح عمل، دلته دا راښوول کیږی چه یهود پر دی حکم او معیار تر کومه حده پوری راتلی شی؟

وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ رُسُلًا كُلًّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَّقْتُلُونَ ۖ

او لیږلی وو مونږ دغو (بنی اسرائیلو) ته رسولان (چه وریاد کړی دغه عهد او ورپیان کړی شرعی احکام) هر کله چه به راغی دوی ته کوم رسول په هغه (شرعی حکم) سره چه نه خوښاوه (هغه شرعی حکم) نفسونو د دوی ځینی رسولان (لکه موسی او عیسی) ئی دروغجن وگڼل او ځینی رسولان (لکه یحیی ، زکریا) به ئی وژل

تفسیر: د بنده د وفاداری امتحان په دی كښی دی چه له هری هغی خبری څخه تیر شی چه د ده د مولی او مالک او لوی څښتن (خاوند) جل و علا شانه رضا پکښی نه وی. او خپله رایه او مرضی د خپل پاک الله تابع وگرځوی، که نه د داسی شیانو منل چه د بنده د مرضی او غوښتنی سره سم وی خو څه کمال نه دی.

وَحَسِبُوا أَن لَّائِکُونُ فِتْنَةً فَعَبَّوْا وَصَمَّوْا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمَّوْا كَثِيرٌ مِنْهُمْ

وَاللَّهُ بِصِيْرٍ مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

او گومان کړی ؤ دغو (بنی اسرائیلو) د دی چه نه به وی (او نه به رسیږی دوی ته) هیڅ فتنه (خرابی د انبیاء په دغه تکذیب او قتل کښی) پس رانده شول (د حق لاری له لیدلو څخه) او کانه شول (د حق له اوریدلو څخه) بیا رجوع (په رحمت سره) وکړه الله په دوی باندي بیا (دوهم ځلی) رانده او کانه شول (د حق له لیدلو او اوریدلو څخه) ډیر له دوی ځنی (په انکار سره له محمده) او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو کارونو (هم) چه کوی (پی) دوی.

تفسیر: یعنی بنی اسرائیلو پوخ عهد او پیمان مات او له الله تعالی سره ئی بدعهدی او غداری وکړه. د ده رسولان ئی دروغجنان کړل، او ځینی ئی ووژل دا خو د دوی د «ایمان بالله او صالح عمل» حال ؤ، د «ایمان بالیوم الاخر» اندازه ئی له دی نه قیاس کړئ! چه د دومره شدیدو مظلمو او یاغیانو جرائمو له ارتکاب سره سره بیخی هوسا (خوشاله) او بی غمه ناست دی، گواکی دوی په دی فکر کښی هیڅ نه دی چه دوی د دغو خپلو بدو چارو د سزاو گالونکی (برداشت کونکی) دی، یا د دی ظلم او بغاوت خرابی نتیجی به کله د دوی مخی ته راتلونکی وی په هم داسی خیالاتو او چرتونو کښی د الله تعالی له دلائلو او کلام څخه بیخی رانده او کانه شول، او داسی کارونه ئی وکړل چه د کولو نه ؤ تر دی چه ځینی انبیاء علیهم السلام ئی قتل او ځینی ئی بندیان کړل آخر الله تعالی پر دوی «بخت نصر» مسلط کړ بیا د یوی اوږدی مودی څخه وروسته د «پارس» ځینو پاچاهانو دوی د «بخت نصر» د ذلت او رسوایی له قیده خلاص کړل او له (بابل) څخه ئی د (بیت المقدس) په لوری بیرته ولیږل، په دی وخت کښی دی خلکو توبه وویسته او د خپل حال د اصلاح په لوری متوجه شول او الله تعالی هم د دوی توبه قبوله کړه لیکن لږ څه موده وروسته بیا دوی په خپلو همغه شرارتونو او بدو چارو لاس پوری کړ او بیخی رانده او کانه شول او د حضرت زکریا او یحییٰ علیهما السلام په قتل ئی جرئت وکړ او د حضرت عیسیٰ علیه السلام قتل ته هم تیار شول.

﴿وَاللَّهُ بِصِيْرٍ﴾ الآية - او الله ښه لیدونکی عالم دی په هغو څیزونو چه کوی ئی دوی یعنی که څه هم دوی د الله تعالی له غضب او قهر څخه بی پروا او رانده شوی دی، لیکن الله تعالی د دوی ټول حرکات درگړده (ټول) گوری لکه چه د هغو حرکاتو سزا دوی ته اوس د محمدی امت په لاسونو ورکوی، (او اخروی جزا هم دوی ته تیاروی).

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَبْنِيْ اِسْرَءِيْلَ

اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَبِالظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ۝٤٧

خامخا په تحقيق كافران شوی دی هغه کسان چه وائی دوی (له دیره جهله) چه بیشکه الله هم دغه مسیح زوی د مریمی دی او ویل به مسیح چه ای بنی اسرأئیلو، (اولادی د یعقوبه!) عبادت کوی تاسی د (یواخی هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، بیشکه شان دا دی هر چا چه شریک ونیو له الله سره (په عبادت کښی بل شی) نو په تحقيق حرام کړی دی الله په دغه (مشرک) باندي جنت او غای د ده اور (د دوزخ دی) او نشته ظالمانو ته هیڅ مدد کوونکی (چه عذاب تری دفعه کړی)

تفسیر: له دی غایه د نصرانیانو د «ایمان بالله» کیفیت ښودل کیږی چه تر کومه غایه پوری د حقانیت پر معیار منطبق کیږی د دوی د ایمان بالله حال دا دی چه د عقل په خلاف او له سلیم فطرت څخه چپ (مخالف) او د حضرت مسیح علیه السلام له تصریحاتو څنی مخالف د مسیح علیه السلام د بی بی مریمی له زوی څنی په خپله خدای جوړوی، «یو دری او دری یو» گنل کړی وړی خبری دی په حقیقت کښی گرد (تول) زور او قوت یواخی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت په اثبات کښی لگوی حال دا چه په خپله حضرت مسیح علیه السلام د الله تعالی په ربوبیت او لکه نور انسانان په خپل ربوبیت بندگی باندي ظاهر باهر اقرار او اعتراف کوی، او د هغه شرک خرابی او ورانی ئی په دیر زور او شور سره بیان کړی دی، چه په هغه کښی د ده امت مبتلا کیدونکی و. بیا هم دا رانده عبرت نه آخلی.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ

خامخا په تحقيق كافران شوی دی هغه کسان چه وائی دوی چه بیشکه الله دریم له دریو (معبودانو) څخه دی،

تفسیر: یعنی حضرت مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام او الله جل جلاله یا مسیح علیه السلام او مریم رضی الله تعالی عنها او الله جل جلاله دری واړه خدایان دی (العیاذ بالله) په دوی کښی یوه برخه د الله شوه - بیا هغه دری واړه یو او هغه یو دری دی.

د عامو عيسويانو عقیده هم دا ده او دغه د عقل او بداهت نه خلاف عقیده په عجیبو ټاو کرو او پیچلو عباراتو سره اداء کوی او کله چه په دغه مفهوم څوک نه پوهیږی، نو هغه یو ماوراء العقل حقیقت بولی. رښتیاده. «لن يصلح العطار ما افسده الدهر»

د بدبختو شری جوړه وی له وږیو ټکو تورو

نه سپینږی د زمزمو او کوثر و په اوبو هم

وَمَنْ إِلَهٌ إِلَّا إِلَهُ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابُ الْيَوْمِ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ
وَيَسْتَغْفِرُونََهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ٤٢

حال دا چه نشته (بل) هېڅ لائق د عبادت مگر (خو شته) معبود یو (چه الله دی)، او که وانه اوښتل دوی (له شرکه توحید ته او) له هغی خبری چه وائی نو خامخا وپه رسیږی هر ورو (خامخا) هغو کسانو ته چه کافران (پاتی) شوی دی له دوی ځنی عذاب دردناک آیا نو توبه نه کوی دوی الله ته (د درو خدایانو له دی ویلو) او (نه) غواړی بښنه له ده څخه (له دی بدی وینا یعنی توبه دی ویاسی او معافی دی وغواړی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: دا د هغه «غفور رحیم» شان دی چه داسی یاغی او گستاخ مجرم هم کله چه په زړه کښی وشرمیږی، او د حقیقی اصلاح په عزم او ارادی حاضر شی نو په یوه شیبه (ساعت) کښی د ده د گرد (تول) عمر جرائم ورمعافوی.

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ مَكَانَ يَأْكُلْنَ
الطَّعَامَ أَنْظُرْ كَيْفَ بُيِّنَ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ أَنْظِرْ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ٤٣

نه دی مسیح زوی د مریمی مگر یو رسول دی (او خدای نه دی اگر که پلار نه لری او مری ژوندی کوی) په تحقیق تیر شوی دی پخوا له ده څخه (نور دیر) رسولان او مور د ده صديقه (دیره رښتینی) وه وو دوی دواړه (مور او زوی) چه خوره به ئی طعام (په شان د نورو مخلوقاتو نو څرنګه به خدای شی؟) وګوره څرنګه بیانوو مونږ دوی ته دلائل (د توحید) بیا وګوره (دوی ته) چه څرنګه چپ کاوه شی دوی (له حقه)

تفسیر: یعنی له هغه مقدس او معصوم جماعت څخه دغه مسیح علیه السلام هم یو فرد دی نو دی خدای ګرځول ستاسی سفاکت دی. د جمهور امت تحقیق هم دا دی چه په ښځو کښی نبوت نه دی راغلی - او دا لوی او لوړ منصب نارینه ؤ لره مخصوص دی.

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَمْرِ الْقُرَى﴾ (١٣ جزء د یوسف د

سورت ١٠٩ آیت ١٢ رکوع) بتول حضرت بی بی مریم رضی الله تعالی عنها هم یوه ولیه بی بی وه، نبی نه وه. له غور کولو څخه وروسته معلومیدی شی، هر هغه څوک چه خوړلو او څښلو ته اړ (مجبور) وی، نو دی د دنیا هر شی ته محتاج وی، ځمکه، هوا، اوبه، لمر حیوانات حتی له بولو او غاښو او نورو ضروریاتو څخه هم نشی مستغنی کیدلی، د یوی نمری. خوړو ته وګورئ کله چه ګیدی ته ورسیدی تر هضمیدلو پوری خیال وکړئ چه بالواسطه او بلاواسطه څه څه شیانو ته ضرورت پېښیږی؟ بیا له خوړلو څخه هغه اثرات او نتائج چه پیدا کیږی، د هغو سلسله تر کومو غځایو پوری رسیږی؟ دا د احتیاج او افتقار اوږده سلسله تر نظر لاندی ونیسئ نو مونږ د مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالی عنها د الوهیت ابطال د استدلال په شکل داسی بیانولی شو. چه مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالی عنها د خوړلو او څښلو له ضروریاتو څخه مستغنی نه وو چه په مشاهده او ثواتر سره ثابت دی او هر هغه چه له خوړلو او څښلو مستغنی نه وو نو دی د دنیا له هیڅ یو شی څخه نشی مستغنی کیدی. نو بیا هم تاسی ووايئ هغه ذات چه د نورو انسانانو په شان د خپل ژوندون او بقاء له پاره له عالم اسباب څخه مستغنی نه وی، نو دی څرنګه خدای کیدی شی؟ دا داسی قوی او واضح دلیل دی چه عالم او جاهل یو شان پری پوهیدی شی. یعنی خوړل او څښل له الوهیت سره منافی دی اگر که نه خوړل هم د الوهیت دلیل نه دی که نه ګردی (تولی) پرښتی به خدای وګرځی (معاذ الله).

قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا
وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٤٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) آیا عبادت کوئ تاسی بی له الله څخه د هغه

شي چه مالک نه دی دپاره ستاسی د (دفع کولو د) ضرر او نه د (رسولو د) نفع او الله هم دی دی ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) احوالو) ښه عالم (په پتو احوالو)

تفسیر: یعنی کله چه مسیح علیه السلام ته ئی خدای ووايه نو لازم دی چه معبود هم ورته ووائی مگر معبود گرځیدل یوازی د هغه له ذات سره مختص دی چه د هر قسم نفع او ضرر مالک او پوره اختیار لرونکی وی، ځکه چه عبادت د انتهائی تذلل نوم، او انتهائی تذلل د هغه ذات په مقابل کښی اختیار کولی شی چه د انتهائی عزت او غلبی لرونکی وی په هر آن کښی د گردو (تولو) خبرو اوریدونکی او د تولو پر احوالو پوهیدونکی وی، په دی سره د تثلیث د شرکی عقیدي او د گردو (تولو) مشرکینو د نورو باطله عقائدو تردید هم وشو.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ۖ

ووايه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابو مه کوئ تجاوز (له حده او مه کوئ مبالغه) په (خبره) د دین خپل کښی په ناحقه سره او مه کوئ متابعت د چتی (بیکاره) خواهشونو د (هغه) قوم چه (له دیره جهله) په تحقیق گمراه شوی دی په خوا (له دی نه) او گمراهان کړی دی دوی دیر (خلق) او گمراه شوی دی دوی له سمی صافی لاری.

تفسیر: د عقیدي تجاوز او مبالغه دا ده چه یو بشری مولود خدای وگرځوی. او په عمل کښی مبالغه دا ده چه هغه ته «رهبانیه» وائی ﴿وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ﴾ (٢٧ جزء د الحديد ٢٧ آیت ٤ رکوع) د یهودانو له هغو قبائحو څخه چه بیان کړل شول ظاهری چه په دنیاپرستی کښی د دوبیدلو له سببه د دوی په نزد کښی د دین او دیندارانو هیڅ څه عظمت او وقعت نه ؤ. تر دی چه د انبیاء علیهم السلام اهانت او قتل او نور د دوی خاص شعائر وو پر خلاف د دوی نصرانیانو د انبیاء علیهم السلام په تعظیم کښی دومره غلو وکړه، چه له دوی ځنی ځینو ته ئی د الله زوی هم وویل - او دنیا ئی پریشوده او «رهبانیت» ئی اختیار کړ ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ﴾ (الآیه) - او مه کوئ تاسی متابعت د چتی (بیکاره) خواهشونو د قوم) یعنی په اصلی «انجیل» او نورو حقو آسمانی کتابونو کښی د دی شرکی عقیدي هیچیری څه اثر او پته

نه وه لگيدلي، وروسته بيا د «يوناني بت پرستانو په تقليد هغه د (پولوس) له خوا ايجاد شوه -
چه پر همغني غلطی لاری نور گرد (تول) سره رهي (روان) او تينگ پاتی شول» له داسی پرانده
تقليد څخه د نجات هيله (اميد) او توقع لرل، هيڅ يو عاقل لره نه ده په کار.

لُعْنَةُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٥٨﴾

لعنت کړی شوی دی په هغو کسانو چه کافران شوی دی له بنی اسرائیلو څخه
په ژبه د داؤد سره او (په ژبه د) عیسی زوی د مریمې، دا (لعنت پر دوی) په
سبب د دی ؤ چه نافرمانی ئی کوله (له احکامو د الله) او وو دوی چه تیریدل
به (له حدودو د الله)

تفسیر: هسی خو په گردو (تولو) آسمانی کتابونو کښی پر کافرانو لعنت ویل شوی دی لیکن
د بنی اسرائیلو پر کافرانو څنگه چه دوی په عصیان او تمرد کښی په داسی شان له حده تیر
شول - چه نه مجرم په هیڅ ډول (طریقه) سره د جرائمو له ارتکابه بیرته گرځیده او نه غیر
مجرم د مجرم مخه نیوله بلکه گرد (تول) سره د شودو او شکرو په شان شوی وو او بی تکلفه یو
له بل سره په قول او عمل، په خوراک او څښاک په ناسته او ولاړه او نورو کښی دوستان او
ملگری شوی وو او د منکراتو او فواحشو پر مرتکبینو باندی د هیڅ یو قسم انقباض، تکدر، او
خفگان اظهار هم نه کیده - نو دلته الله تعالی د حضرت داؤد او مسیح علیهما السلام په ژبه پر
دوی لعنت ووايه همغسی چه په گناهونو کښی د دوی جسارت له حده او اندازی تیری او تجاوز
کړی ؤ نو دا لعنت هم د داسی جلیل القدرو انبیاءو په توسط پر دوی وویل شو. چه په فوق العاده
ډول (طریقه) سره تباه کوونکی ثابت شو. غالباً د هم دی لعنت په نتیجه کښی له دوی څنی دیر
افراد ظاهراً او باطناً د بیزوگانو او بدو ځناورو په شکل مسخ او بدل کړل شول. د باطنی
مسخی دائره خو دومره وسیعه شوه چه له دوی څنی دیرو کسانو نن هم له هغو مسلمانانو څنی
مخ آړولی دی چه د الله تعالی گرد (تول) سماوی کتابونه منی، او د تولو رسولانو او انبیاءو
علیهم السلام تصدیق کوی، او د مکی معظمی له هغو مشرکانو سره ئی خپله یارانه او خپلوی
ترلی ده چه خالص بت پرستان، او له نبوت او نورو الهی احکامو څخه بیخی ناپوه او جاهلان
دی. که کتابیانو پر الله جل جلاله، پر نبی صلی الله علیه وسلم او پر الهی وحی باندی واقعی
اعتقاد درلود (لرلو)، نو دابه چیری ممکنه وه چه د داسی یو قوم په ضد او مخالفت کښی چه
گرد (تول) آسمانی او حقانی شیان په یو مکمل ډول (طریقه) سره منی، له بت پرستانو سره -
اتحاد، ارتباط (گډون او تړون) وکړی - دا بی حسی او بدذوقی - او له الله پرستانو څخه تښتیدل

- او له بت پرستانو سره دوستي كول، د هغه لعنت او ترقتي اثر دی چه دوی ئی د الله تعالیٰ له لوی رحمت نه ډیر لری غورځولی دی، په پخوانیو آیاتونو کښی ئی د دوی د تیرو کفریاتو او جرائمو بیان وکړ، او د «غلو فی الدین» او د گمراهانو له ړندو تقلیدونو ئی ممانعت فرمایلی و تر څو که اوس هم دوی له خپلو دی ملعونو حرکاتو څخه لاس واخلي، او توبه وباسی - او د حق او صداقت پر لاره د سم تللو کوښښ وکړی نو دوی ته به ډیر ښه وی، په دی رکوع کښی ئی د دوی له موجوده حالت څخه تنبیه ورکړه او دا ئی راوښوده، چه د هغه آثار چه د داؤد او مسیح علیهما السلام په ژبه پر دوی کړی شوی و تر نن پوری موجود دی - له اهل الله او عارفینو څخه نفرت او عداوت او له جاهلو مشرکانو سره محبت او اخوت دا د دی خبری ښکاره دلیل دی چه د هغوی زیږونه د الله تعالیٰ د لعنت له اثره بالکل ممسوخ شوی دی. که اوس هم دوی د خپلو حالاتو په اصلاح او سنبالولو پسی ونه گرځی او د حق په لوری رجوع ونه کړی نو د داسی یو سخت لعنت مورد به وگرځی چه هغه به الله تعالیٰ د سیدالانبیاء خاتم الرسل صلی الله علیه وسلم په ژبه دوی ته ورولیږی.

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ

وو دوی چه یو بل به ئی سره نه منع كول له هغه بد عمله چه كاوه به دوی هغه ،

تفسیر: د «لا يتناهون» دوه معنی کیدی شی (١) نه ستانه (واپس) کیدل «کما فی روح المعانی» (٢) یو بل به ئی ستناوه (واپس کوو) (کما هو المشهور) کله چه بدی په یوه قوم کښی منتشره او خوره شی او په هغوی کښی کوم یو منع کوونکی او ستونونکی هم نه وی نو د عمومی عذاب اندیښنه شته.

لَيْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ④ تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا

(قسم دی) خامخا بد و هغه کار چه وو دوی چه كاوه به ئی ، ته به وینی ډیر له دوی چه دوستی به کوی له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی.

تفسیر: له کافرانو ځنی مراد مشرکین دی او د دی آیتونو مصداق د مدینی منوری یهودان وو چه دوی د مکي معظمی له مشرکانو سره جوړه کړی او له مسلمانانو سره ئی جنگ کړی وه.

لَيْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ لَهُمْ خِلْدُونَ ﴿٥٠﴾

(بيا قسم دی چه) خامخا بد و هغه شی چه پخوا لیږلي و دوی ته ځانو د دوی (چه هغه شی موجب و) د دی چه په غضب شو الله پر دوی او په عذاب کښی دوی به تل وی

تفسیر: یعنی د اعمالو هغه ذخیره چه پخوا له مرگه ئی آخرت ته لیږی داسی ده چه دوی د الهی غضب او د ابدی عذاب مستحق گرځوی.

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوا آلِهَاءَ

او که وی دوی چه ایمان ئی راوړی وی (د زړه نه) پر الله او نبی (محمد یا موسی) او په هغه کتاب چه نازل شوی دی ده ته نو نه به وو نیولی دوی دا مشرکان دوستان

تفسیر: له «النبي» څخه ځینی مفسرین حضرت موسی علیه السلام او ځینی محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مرادوی. مطلب ئی داسی شو که یهودانو په رښتیا سره د حضرت موسی علیه السلام په صداقت او تعلیماتو یقین درلودی (لرلی) له مشرکانو سره به ئی دوستی نه کوله. یا که دوی پر نبی علیه السلام په اخلاص سره ایمان راوړی وی نو داسی حرکت به له دوی ځنی نه صادریده چه د اسلام له دشمنانو سره ناسته ولاړه او جوړه وکړی. په دی دوهم تقدیر سره به دا آیت د یهودو د منافقانو په حق کښی وی.

وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥١﴾

او لیکن ډیر (کسان) له دوی ځنی فاسقان دی (د ایمان له دائری څخه وتونکی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی او د خپل منلی رسول سره د ډیری نافرمانی کولو له امله (وجی) دوی ته داسی یو حالت پیدا شو چه اوس د موحدینو په مقابل کښی مشرکینو ته ترجیح ورکوی. د افسوس ځای دی چه نن هم زیاتره په نامه سره مسلمانان هم داسی دی چه د مسلمانانو او د

کفارو د مقابلی په وخت کېږي له کفارو سره دوستی کوي، او د کفارو حمایت او وکالت کوي.
اللهم احفظنا من شرور انفسنا ومن سيئات اعمالنا.

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ
أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرِي ذَلِكَ يَأَنَّ
مِنْهُمْ قَسِيصِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ٨٢

خامخا مومي به ته ډير سخت له ټولو خلقو، له جهته د عداوت (دښمنۍ) له
هغه کسانو سره چه مؤمنان دي يهوديان او (بل) هغه کسان چه مشرکان دي.
او خامخا مومي به ته ډير نژدې له گړدو (ټولو) خلقو څخه له جهته د
دوستۍ. له هغو کسانو سره چه مؤمنان دي هغه کسان چه وائي بيشکه مونږ
نصاري يو، دا (دوستۍ) په سبب د دې ده چه بيشکه ځينې له دوي رښتين
عالمان او زاهدان پوهان دي او بيشکه چه دوي نه کوي تکبر او لويي (له
منلو د حقه).

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنُهُمْ
تَفِيضُ مِنَ الدَّمِّ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا
فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ
الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَنْ يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾
فَأَنذَرَهُمَ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَدَّتْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَلِدِينَ
فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾

او کله چه واورى دوى هغه (کلام د الله قرآن) چه نازل (راليرلى) شوى دى
طرف د رسول ته (نو) وينى به ته سترگى د دوى چه بهيرى (تويوى) له
اوبشکو له جهته د دى چه وپيژانده دوى له حقو (خبرو د الله) وائى دوى اى
ربه زمونږه ايمان راوړى دى مونږ (په قرآن او رسول د تا) نو وليکه مونږه له
شاهدانو (منونکو) او څه باعث دى پر مونږ چه نه به راوړو ايمان په الله او په
هغه چه راغلى دى مونږ ته له حق څخه (چه رسول او قرآن دى) حال دا چه
طمع (هيله) (اميد) لرو د دى چه داخل به کړى مونږ رب زمونږ سره له قوم
صالحانو (چه محمدى امت دى په جنت کښى) پس بدل ورکړ دوى ته الله په
سبب د هغه چه ويلى دوى جنتونه چه بهيرى له لاندې (د ونو او مانيو) د
دوى ويالى چه تل به وى دوى په هغو کښى او دا (جنت) جزاء د محسنانو
(نيکى کوونکو) ده او هغه کسان چه کافران (منکران) شوى دى او نسبت د
دروغ ئى کړى آيتونو زمونږ ته هم دغه کسان صاحبان د جحيم (ملگري د
دوزخ) دى.

تفسير: په دى آيتونو کښى دا ښوولى شوى دى چه د يهودانو دوستى له مشرکينو سره محض د
اسلام او مسلمانانو د بغض او عداوت له سببه ده. د هغو قومونو له جملې څخه چه نبى کریم صلى
الله عليه وسلم ورسره زياته سابقه درلوده (لرله) يهودانو او مشرکينو دواړو قومونو په ترتيب سره

له اسلام او مسلمانانو سره سخت بغض او عداوت درلود (لرلو). د مکی معظمی د مشرکانو ضرر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خو «اظهر من الشمس» دی، لیکن ملعونو یهودانو هم له ډیرو سپکو او ناوړو (غلطو) حرکتو څخه لاس نه اخیسته په داسې حال کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مطمئن او داده ناست ؤ لویه تیږه (گټه) ئې پرې وروغړوله چې په شهادت ئې ورسوی، په طعام کېنې به ئې زهر وراچول، سحر او کودی به ئې پرې کولې، لنده ئې دا چې یو غضب به ئې وروسته له بل غضب او یو لعنت به ئې پس له بل لعنته ځانته گاته. بالمقابل سره له دې چې نصاری هم په کفر کېنې مبتلا وو او له اسلام سره ئې حسد او رځه (کینه) درلوده (لرله) او داسې سترگی ئې نه درلودی (لرلی) چې په هغو سره د مسلمانانو عروج وکتلی شی، بیا هم په دوی کېنې د حق منلو استعداد له دې دواړو فرقو ځنې زیات ؤ، د دوی زړونه د اسلام او د مسلمانانو محبت او مینې ته نسبتاً ژر مائل کېدل او سبب ئې دا ؤ چې تر هغه وخته پورې د علم زیاته ترقی او پرمختګ د دوی په منع کېنې نظر نورو اقوامو ته ډیر ؤ او د دوی له طریقې سره سم تارک الدنیا او د زاهدانه ژوندانه غوره کوونکي کسان پکېنې زیات وو، رقت القلب، د زړه نرمی او تواضع د دوی خاص صفت ؤ. په هر هغه قوم کېنې چې دا صفات او خصال زیات وی ښایي چې د هغو لارمې نتیجې هم داسې وی چې په دوی کېنې د قبول الحق او تسلیم او امانتداری ماده زیاته وی چې د حق له قبوله عموماً درې شیان ممانعت کوي جهل، حب الدنیا یا حسد او تکبر او نور د قسیسانو وجود د جهل مانع و. او د رهبانانو وجود د حب الدنیا، کبر، نخوت او د نورو د تکثر او زیادت سره مخالف او د رقت القلب، تواضع او لورینې له صفتونو سره نسبتاً موافق ؤ،

لکه چې د روم (قیصر) او د مصر باچا (مقوقس) او د حبشی تولواک (باچا) نجاشی هغه سلوک چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت له دعوت سره کړی دی د دې خبرې شاهد دی چې په هغه وخت کېنې د حق منلو او د مسلمانانو د دوستي صلاحیت او استعداد په دوی کېنې د نورو اقوامو په نسبت زیات ؤ.

کله چې د اصحابو یوه ډله د مشرکانو د ظلم او تیري له لاسه پکو (تنګه) شوه نو د (حبشی) په لوري ئې هجرت وکړ او مشرکان تر هغه ځایه پوري هم د مسلمانانو په تعقیب کېنې وو او (نجاشی) ته ئې د دوی په خلاف ویناوې وکړې نو (نجاشی) یوه ورځ دغه مسلمانان خپل حضور ته وروغوښتل او څه پوښتنې ئې له دوی څخه وکړې او د مسیح علیه السلام په نسبت ئې هم د دوی عقیدې ځان ته ښکاره کړې، حضرت جعفر رضی الله تعالی عنه د «مریم» د سورت څوآیتونه ورته ولوستل، او خپلې عقیدې یې په صاف ډول (طریقه) ورییان کړې په (نجاشی) ئې ډیر زیات تاثیر وکړ او اقرار ئې وکړ «څه شیان چې د حضرت مسیح علیه السلام په نسبت بیان فرمایلي شوي دي، بیخي رښتیا او بالکل صحیح دي» (نجاشی) د پخوانیو کتابونو له بشارتونو سره سم محمد صلی الله علیه وسلم آخرالزمان نبی ومانه دا قصه اوږده ده لنده ئې دا چې له هجرت څخه څو کاله وروسته د حبشی باچا یوه جرګه (چې پر اویا تنو جدیدالاسلامو عیسائیانو

مشملة وه) د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم اقدس خدمت ته وليوله كله چه دا جرگه مدینى منورى ته ورسیده او د قرآن کریم له اوریدلو څخه خوندوره شوه نو د الهی کلام له اوریدلو څخه دوى ته زیات رقت پیدا شو او په ژړا شول او په داسی حالت کښی چه د دوى له سترگو اوهښکی بهیدی پر ژبو ئی د «ربنا آمنا» کلمات جاری وو.

په دی آیتونو کښی د همغی جرگی حال بیان شوی دی خو هیڅ خبر نه دی ورکړی شوی چه تل به د عیسائیانو او یهودانو او مشرکانو او د نورو تعلقات له اسلام او مسلمینو سره تر قیامت پوری هم داسی پاتی کیږی، نن ورځ په هغو کسانو کښی چه عیسائیان بلل کیږی قسیسان او رهبانان او متواضعان او نرم مزاجه کسان له سره نشته او بیخی داسی سړی نه دی پاتی چه د الله تعالی د کلام له اوریدلو څخه دوى ته رقت پیدا، او له سترگو ځنی ئی اوهښکی وبهیری کله چه د هغه ﴿أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً﴾ علت له سره نشته چه په ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَتَلُوا﴾ کښی بیان فرمایل شوی دی نو معلول یعنی «قرب المودة» به ولی موجود وی؟

په هر حال هغه اوصاف چه د نبوی عصر د عیسائیانو، یهودانو او مشرکانو په باره کښی بیان شوی دی، هغه هر کله او هر چیری او په هره اندازه سره چه موجود شی د هغو په نسبت دی له اسلام او مسلمینو سره د دوى عداوت او محبت هم قیاس کړی شی!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحَرَّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ
وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ^{۸۸} وَكُلُوا مِنَّمَا
رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ^{۸۹}

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه حراموی تاسی پاک لذیذ له هغو شیانو نه چه حلال کړی دی الله له پاره ستاسی او مه کوئ تیری تاسی (له حدودو د الله) بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی له حدودو. او خورئ تاسی له هغه څیزه چه رزق (روزی) درکړی ده تاسی ته الله (چه) حلاله پاکیزه (ده) او وویږی له الله څخه هغه (الله) چی تاسی پری ایمان لرونکی یئ!

تفسیر: د دی سورت په شروع کښی د «عهدونو د ایفاء» له تاکید نه وروسته د حلالو او حرامو بیان شروع شوی ؤ، په همغه ضمن کښی د خاصو مناسباتو له امله (وجبی) (چه مونږ د هغو ذکر ځای په ځای کړی دی) د نورو ګټورو مضامینو سلسله شروع شوی ده، «الشئ بالشئ یذکر - خبره له خبری ځنی پیدا کیږی» اوس نور ټول استطرادی مضامین ئی تمام کړل، د دی سپاری د

اولی رکوع د ربط له کبله (وجی) بیا د بحث اصلی موضوع ته رجوع کیږي او لطف په دی کښی دی چه له دی رکوع سره متصل په پخوانی رکوع کښی کوم مضمون چه تیر شوی دی، له هغه سره هم د دی رکوع مضمون په پوره ډول (طریقه) سره ربط لري، ځکه چه په پخوانی رکوع کښی د یهودانو او نصرانیانو فضیحتونه (رسوائی) او خرابی چه بیان کړی شوی د پوهانو په نزد د هغو خلاصه دوه شیان وو یعنی په دنیوی لذاتو او شهواتو او حرام خوړلو کښی د یهودانو انهماک چه د «تفریط فی الدین» سبب شو. او په دین کښی د نصرانیانو غلو او افراط چه بالاخره په «رهبانیت» او نورو منتهی شو. بلا شبه د «رهبانیت» په شان دینداری ته ښائی د دیانت ویا وویل شی اگر که د نیت او اصلی منشاء په اعتبار فی الجمله محمود گانه (کنزل) شی، نو ځکه ﴿ذَلِكَ يَأْتٍ مِنْهُمْ قِطِيْنٌ وَرَهْبَانًا﴾ من وجه د مدح په معرض کښی وړاندی کړی شوی دی، لیکن څرنگه چه دا ډول (طریقه) تجرد او ترک دنیا د هغه عظیم مقصد او د قدرت د قانون په لاره کښی حائل ؤ، چه د عالم پیدا کوونکی د هغه مراعات د کائناتو په تخلیق کښی فرمایلی دی نو ځکه عالم نیوونکی دین ته (چه په ابدی ډول (طریقه) سره د گردو انسانانو د دارینو د فلاح او د معاش او معاد د اصلاح متکفل دی) ضروری وه چه د عبادت په دی ډول (طریقه) مبتدعانه (نوی بدعت) لاره باندی تنقید او سخت اعتراض وکړی.

هیڅ یو آسمانی کتاب تر نن پوری داسی جامع، معتدل او فطری تعلیم د انسانی ترقیاتو د هری شعبی په نسبت نه دی وړاندی کړی لکه چه په دغو دوو آیتونو کښی د قرآن کریم له خوا وړاندی شوی دی. په دی آیتونو کښی الله تعالی مسلمانان په صاف ډول (طریقه) سره له دی نه منع کړی دی چه دوی کوم لذیذ، حلال او طیب شی په خپلو ځانونو عقیدتاً یا عملاً حرام وگرځوی، نه یواځی هم دا بلکه دوی ته الله تعالی له حلالو او طیبو نعمتونو ځنی د متمتع کیدلو ترغیب هم ورکړی دی - مگر سره له سلبی او ایجابی شرطونو (۱) چه اعتداء (حد نه تجاوز) ونه کړی، او له حده تیر نه شی. (۲) چه تقوی اختیار کړی او له الله جل جلاله وویریږی.

د اعتداء (حد نه تجاوز) دوه مطلبه کیدی شی له حلالو شیانو سره لکه د حرامو په شان معامله کول. او د نصرانیانو په شان په رهبانیت کښی مبتلا کیدل - یا د لذاتو او طیباتو په متمتع کیدلو کښی د اعتدال له حده تیریدل - تر دی چه په لذتونو او شهوتونو کښی داسی لگیا او منهک کیدل چه د یهودانو په شان یواځی دنیوی ژوندون خپل مقصد او مطمح نظر وگرځوی. الغرض د غلو (مبالغی) او جفا او افراط او تفریط په منع کښی یوه متوسطه او معتدله لاره اختیارول په کار دی. نه په دنیوی لذتونو کښی د دویدلو اجازه شته، او نه د «رهبانیت» له لاری د مباحاتو او طیباتو پریشودل په کار دی. د «رهبانیت» له لاری قید مو ځکه کیښود. چه په ځینو وختونو کښی د بدنی یا نفسی علاج له امله (وجی) له کوم مباح څخه پرهیز کول په عارضی ډول (طریقه) سره په ممانعت کښی داخل نه دی او هم دا راز (قسم) مسلمان په تقوی سره مامور دی چه د هغی معنی دا ده چه له الله جل جلاله ځنی وویریږی او له ممنوعاتو ځنی اجتناب وکړی. له تجربی څخه معلومه شوی ده چه د ځینو مباحاتو استعمالول په ځینو وختونو

کښی د کوم حرام یا ممنوع شی ارتکاب ته مفضی کیږی. د داسی مباحاتو پریښودل نه د عهد یا تقرب او قسم (لوری) په توګه (طور) سره بلکه د احتیاط په ډول (طریقه) ښه دی. که کوم سری ئی په کوم وخت کښی سره د اباحت له اعتقاده ترک کړی نو دغه «رهبانیت» نه دی بلکه په ورع او تقوی کښی شامل دی. «لایبلغ العبد ان یکون من المتقین حتی یدع مالا باس به حذراً مما به باس. الترمذی» الحاصل د اعتدأ ترک او د تقوی د اختیار د قید له ملحوظ سره له هر قسم طبیاتو څخه استفاده کیدی شی او د ژوندانه په هر اړخ کښی د پرمختګونو وروڼه پرانیتلی دی.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِالْغُرُفِ أَنْ يَمَانِكُمْ

نه نیسی تاسی الله په لغوه سره په قسمونو ستاسی کښی.

تفسیر: یعنی پر دوی په دنیا کښی څه کفاره نشته، لکه چه په «منعقد یمین» کښی واجبه ده. د «لغو» او بیهوده قسم تفسیر په (۲) جزء د البقرة په (۲۲۵) آیت (۲۸) رکوع کښی پخوا لیکلی شوی دی، څرنګه چه پاس د طبیاتو د تحریم ذکر و، او تحریم هم یو قسم «یمین» دی نو ځکه اوس د «یمین» د احکامو ذکر کیږی

وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ
فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ
أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ۚ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَاحْفَظُوا
أَيْمَانَكُمْ ۚ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۸۹﴾

ولیکن نیسی تاسی په (ماتولو د) هغه (عهد) سره چه کلک کړی وی تاسی قسمونه (پر هغه په قصد د زړه سره) نو کفاره (د ماتولو) د دی (قسم) طعام ورکول دی لسو مسکینانو ته له اوسطی (درجی) د هغو خوړو چه طعام ورکوی تاسی (په هغه سره) کورنیو خپلو ته یا جامی ورکول دی دغو (لسو)

مسکینانو) ته یا آزادول د (یوی) غاړی دی (د مرئی) نو هر څوک چه ونه مومی (له دغو درو واپرو کفاراتو یو هم) نو روژه نیول د درو ورځو دی دا (مذکور شیان) کفارت د قسمونو ستاسی دی کله چه قسم یاد کړئ تاسی (او بیا ئی مات کړئ) او ساتئ تاسی قسمونه خپل (له هر قسم نقصانه)، هم داسی (چه د یمین احکام ئی بیان کړل) بیانوی الله تاسی ته آیتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکاپړئ په دی نعمت او احسان او شرعی بیان

تفسیر: یعنی له قسم ماتولو څخه وروسته کفارت اوړی چه هغه یو له دغو څلورو واپرو کارونو څخه دی

(۱): طعام ورکول دی لسو تنو مسکینانو ته په طعام ورکولو کښی اختیار لری چه لس تنه مسکینان په خپل کور کښی میلمانه کوی او مروی ئی یا د «فطر» د صدقی په اندازه هر مسکین ته غله یا د هغی قیمت ورکوی (له اوسطی نه د دوو وختو طعام مراد دی، سره د (نگلی - کتغ) څکه چه اعلیٰ ئی (۳) وخته سره له نورو لوازمو دی او ادنیٰ ئی یو وخته سپوره دودی ده).

(۲): داسی جامه ورکول دی چه په هغی سره د مسکین د بدن اکثره برخه پته شی مثلاً کمیس (قمیص)، یا پرتوگ یا تیکری (یا هغه چه د عورت ستر راویلی او لمونځ پری وشي).
(۳): د یوه مریی آزادول دی، په دغه کښی ایمان شرط نه دی (مومن وی که کافر او په دغو درو واپرو کښی سری مخیر دی چه هر یو کوی).

(۴): روژه نیول دی چه متواتر پرله پسې دری ورځی دی روژه ونیسی، د ﴿قَن لَّمْ یَجِدْ﴾ د نه میندلو څخه مراد دا دی چه د نصاب خاوند نه وی. کما فی روح المعانی ﴿وَلَحَقَّ ظَوَّاءُ اَیْمَانُکُمْ﴾ او ساتئ تاسی قسمونه خپل یعنی اول خو د قسم له کولو څخه ژبه وساتئ. او که ئی کله وکړئ او په ماتولو کښی ئی خیر نه ؤ نو بیا ئی له ماتولو څخه وساتئ او که درڅخه مات شو نو بیا ئی د کفارت له ترک کولو څخه وساتئ په بل عبارت د قسمونو حفاظت دا دی چه پر هری خبری بی له ضرورته قسم ونه خوری چه دغه بڼه عادت نه دی او که قسم ئی وکړ نو تر مقدوره دی وساتی (که په ماتولو کښی ئی خیر وی مات دی کړی او کفاره دی ورکړی!) او که له کومه سببه ئی مات کړی نو کفارت دی ادا کړی، دا گرد (تول) شیان د یمین په حفاظت کښی داخل دی. ﴿كَذَٰلِكَ یَبَیِّنُ اللَّهُ لَکُمُ الْآیَةَ﴾ - هم داسی چه د یمین احکام ئی بیان کړل بیانوی الله تاسی ته آیتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکاپړئ تاسی په دی نعمت او احسان د شرعی بیان دا څومره لوی احسان دی کله چه مونږ له طیباتو څنی مخ واپراوه الله تعالیٰ مونږ ته له دغه مخ اړولو څخه منع وکړه، او که چا په غلطه سره په خپل ځان «طیبات» حرام کړل، نو د یمین (قسم) له حفاظت سره د هغو د حلالیدلو طریقہ ئی هم راښودلی ده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْبَيْسُ وَالْإِنصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ①

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) بیشکه هم دا خبره ده چه شراب او قمار او بتان او غشی (د فال، دا خلور واره تول) پلټیت دی له کار د شیطان څخه دی نو ځان وساتئ تاسی له دی څخه له پاره د دی چه نجات ومومئ تاسی (په دی ځان ساتلو سره)

تفسیر: د «انصاب» او د «ازلام» تفسیر په (۶) جزء د (المائدة) د سورت په (۳) آیت په اوله رکوع کښی د ﴿وَمَا ذَرْبُكُمْ عَلَى النَّصِيبِ وَأَنْ تَشْقُوا بِالْأَزْلَامِ﴾ په ذیل کښی تیر شو، له دی آیت څخه پخوا هم ځینی آیتونه د شرب الخمر (شراب څښلو) په نسبت نازل شوی وو اول دا آیت نازل شوی ؤ ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْبَيْسِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِنَّهُمْ لَكَبِيرُونَ لِّفَعْمَآ﴾ (۲) جزء د البقرة (۲۱۹) آیت (۲۷) رکوع اگر که په دغه آیت

کښی هم د خمر د تحریم په لوری صریحه اشاره شته - مگر څرنگه چه په هغه کښی په صاف طور سره د خمر د پرېښودلو حکم نه ؤ. نو ځکه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه د هغه له اوریدلو څخه وروسته وویل «اللهم بین لنا بیانا شافیا» وروسته له دی نه بل آیت راغی

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَى﴾ الآية - (۵) جزء د النساء (۴۳) آیت (۷) رکوع، په دی کښی هم د خمر د تحریم تصریح نه وه، اگر که د نشی په حالت کښی له لمانځه څڼی ممانعت شوی دی او دغه قرینه وه په دی خبری باندی چه غالباً دا شی عنقریب بیخی حرام کیدونکی دی. مگر څنگه چه په عربو کښی د شرابو د څښلو رواج ډیر زیات ؤ، او له هغو څخه دفعتماً ځان ژغورل (بچ کول) د مخاطبینو په لحاظ سهل او آسان نه ؤ نو ځکه په نهایت حکیمانه ډول (طریقه) سره ئی متدرجاً رومبی د شرابو نفرت په زړونو کښی ورواچاوه او بیا ورو ورو د تحریم له حکم سره ئی مانوس کړل. لکه چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه د دی دوهم آیت له اوریدلو څخه بیا هغه الفاظ تکرار کړل چه «اللهم بین لنا بیانا شافیا» څو د (المائدة) دا

آیتونه چه مونږ ئی په تلاوت سره اوس مشرف یو له ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ﴾ څخه تر ﴿قُلْ أَنْتُمْ تُنْفَسُونَ﴾ پوری نازل شول چه د بت پرستی په شان په دی کښی په ډیر صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره له دی ناولی او مردار شی څخه د اجتناب کولو هدایت را کړی شوی دی. لکه چه حضرت عمر رضی الله تعالی عنه د ﴿قُلْ أَنْتُمْ تُنْفَسُونَ﴾ له اوریدلو څخه وروسته په زوره ناری کړی «انتهینا انتهینا یا ربنا» او خلقو د شرابو چاتی گانی ماتی کړی، او شرابخانی له شرابو څخه تشی شوی. د مدینی منوری په کوڅو کښی لکه د باران اوبه شراب وبهیدل، تولو عربو دغه ناولی او مردار شراب پرېښودل، او د ربانی معرفت، او د نبوی اطاعت او محبت له ظهورو شرابو څخه مخمور شول، او د دی ام الخبائث په مقابل کښی د محمد صلی الله علیه وسلم

جهاد داسی کامیاب شو، چه د هغه بل کوم نظیر په تاریخ کښی نشی پیدا کیدی. د الله تعالیٰ دی قدرت ته وگورئ! دغه شی چه د پاک قرآن له خوا په دومره شدت، له دیرو پیړیو را په دی خوا منع کړی شوی دی، نن ورځ له گردو (تولو) څخه زیاتو شراب څښونکو هیوادونو (لکه امریکه او نور هم) د هغو خرابی وړانی او ضرر محسوس کړی دی او د شرابو په تقلیل او امحاء کښی زیار (محنت) او کوشښ کوی - فله الحمد والمنه.

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْبَيْرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنتَهُونَ^(۹)

بیشکه چه هم دا خبره ده، غواری شیطان چه واچوی په منع ستاسی کښی عداوت (دښمنی) او بغض (کینه) په څښلو د شرابو کښی او (کولو د) قمار کښی او وړوی تاسی له یاده د الله او له لمانځه څخه نو آیا یی تاسی منع کیدونکی (اوبتونکی له دی بدو کارونو؟ بلکه واورئ)

تفسیر: کله چه د شرابو د څښلو له اثره د سری عقل او سد (هوش) له سر څخه لار شی نو دیر ځلی شرابیان د لیونیانو په شان په خپلو منځو کښی جنگونه او جگری سره کوی او یو له بل سره وهی تر دی چه په څښو وختونو کښی له سد کیدلو څخه وروسته هم د جنگ آثار په دوی کښی پاتی وی او یو له بل سره عداوتونه او عنادونه کوی. هم دغه حال بلکه له دی څخه زیات د قمار (جواری) دی. د قمار په وړلو او بایللو کښی سختی جگری، منازعی او فسادونه پېښیږی، چه د هغو په وسیله شیطان ته ښه موقع د شور ماشور اچولو له پاره په لاس ورځی، دا خو ئی ظاهری خرابی شوه باطنی نقصان ئی دا دی چه د هسی شیانو په مشغولیدلو سره انسان د الله تعالیٰ له یاد او عبادت څخه بیخی غافلپړی او د دی خبری دلیل مشاهده او تجربه ده، شطرنج کوونکو ته وگورئ چه نه یواځی لمونځ بلکه خوراک او څښاک او ژوندون او کور او کهول ئی هم له یاده وتلی وی. کله چه دا شیان د داسی ظاهری او باطنی نقصانونو لرونکی دی، نو آیا یو مسلمان به د دی شیانو له اوریدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم تری ځان نه ژغوری (بچ کوی)؟ بلکه و دی ژغوری (بچ د کړی)!

فائده: په دغو دواړو آیتونو کښی د شرابو او قمار د حرمت تائید او تاکید په لس دوه (قسمه) شوی دی

(۱): دا چه جمله ئی په «انما» سره شروع فرمایلی ده تاکید فائده کوی.

- (۲): د بت پرستی په شان ئی وفرمایل.
 (۳): پلټ ئی وبلل.
 (۴): د شیطان عمل ئی وباله.
 (۵): د اجتناب امر ئی تری صادر کړ.
 (۶): دا چه اجتناب ئی د نجات سبب دی.
 (۷): دا چه د بغض، عداوت او کینې موجب دی.
 (۸): دا چه د خدای له ذکر او یاد څخه گرځوونکی دی.
 (۹): دا چه حصاروونکی دی له لمانځه.
 (۱۰): دا چه صریح امر صادر شوی دی چه د شرابو له څښلو او قمار وهلو څخه واورئ!

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَوْا أَنَّهُمْ عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاءُ الْبَيِّنُ ﴿٩٢﴾

او ومنئ تاسی (حکم د) الله او ومنئ تاسی (حکم د) رسول (د الله) او وساتئ تاسی (څان له مخالفت د دوی) پس که وگرځیدلئ تاسی له احکامو د دوی) نو پوه شی چه بیشکه هم دا خبره ده چه پر رسول زمونږ (محمد) هم دا رسونه (د پیغام) ده ښکاره (روښان په ښه وجه سره).

تفسیر: یعنی که د یوه شی گټی او ضررونه تاسی نشئ احاطه کولی نو بیا هم د الله تعالی د احکامو امتثال وکړئ او د الهی قانون له تخلفه څان وساتئ! او که مو څانونه تری ونه ساتل نو زمونږ رسول الهی احکام او قوانین تاسی ته په ښکاره ډول (طریقه) سره دررسولی دی، د تخلف نتیجی ته تاسی په خپله فکر وکړئ! چه څه به کیږی؟ د هغه اضرار یقیناً تاسو ته رسیدونکی دی.

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا
وَأَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

نشته پر هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی وی او کړی ئی وی ښه (عملونه) هیڅ گناه په هغه شی کېږي چه خوړلی دی دوی (له حرمت څخه پخوا) کله چه راتلونکو څخه ځان وساتي او ټینگ وی په ایمان کېږي او کوی ښه (عملونه) بیا ځان ټینگ کړی (له محرماتو) او ایمان راوړی (په تحریم د محرماتو هم) بیا (وروسته له هغه) پرهیز کوی (له شبهاتو هم) او احسان کوی (له خلقو سره یا ښه کړی گرد (ټول) اعمال خپل) او الله خوښوی نیکی کوونکی (نو ښه جزا ورکوی)

تفسیر: په نهایت قوی او صحیحو احادیثو کېږي راغلی دی کله چه د خمر د تحریم آیتونه نازل شول نو اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم سؤال وکړ چه «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم» د هغو مسلمانانو احوال به څه وی چه د تحریم له حکم څخه پخوا ئی شراب څښلی او په هغه حالت کېږي مړه شوی دی؟» مثلاً هغه ځینې اصحاب چه شراب ئی څښلی وو او د «احد» په غزا کېږي شریک شوی وو او په هغه حالت کېږي په شهادت ورسیدل چه په معده کېږي ئی شراب هم موجود و نو د دوی په ځواب کېږي دا آیت نازل شو. د الفاظو له عموم او د نورو روایاتو له کتلو څخه د دی آیت مطلب دا دی هغه کسان چه د ایمان او د نیک کار او صالح عمل خاوندان وی ژوندی وی که مړه هغوی ته د یوه مباح شی په خوړلو کېږي د اباحت په وخت کېږي هیڅ مضایقه نشته خصوصاً هغو کسانو ته چه په عامو احوالو کېږي په تقویٰ او د ایمان په خصائلو سره متصف وی. او بیا په هم دی خصائلو کېږي ئی پرله پسې ترقی کړی وی تر دی چه د ایمان او تقویٰ په مدارجو کېږي ئی دومره ترقی کړی وی چه د احسان تر مرتبې پوری رسیدلی وی چه هغه د یوه مؤمن په روحانی ترقیاتو کېږي د انتهائی ترقیاتو مقام کیدی شی. او هغه ځای ته د رسیدلو څخه وروسته حق تعالیٰ له داسی بنده سره خصوصی مینه کوی (وفي حدیث جبریل: الاحسان ان تعبد الله کانک تراه) نو هغه متقی او پاک اصحاب چه په ایمان او تقویٰ کېږي ئی خپل عمرونه تیر کړی دی او د احسان نسبت ئی حاصل کړی دی، او د الله تعالیٰ په لاره کېږي شهیدان شوی دی، د هغو په نسبت د داسی خلجانونو او توهमतو د پیدا کیدلو له سره ضرورت او امکان نشته، چه دوی د داسی یوه شی له استعمالولو څخه وروستو له دنیا انتقال وکړ چه په هغه وخت کېږي نه و حرام مگر وروسته حرام شو. محققینو لیکلی دی چه د تقویٰ (یعنی له هغو شیانو څخه اجتناب کول چه دین ته ضرر رسوی) له پاره څو درجی دی او د ایمان او یقین مراتب هم د قوت او ضعف په لحاظ تفاوت سره لری. له تجربو او شرعی نصوصو څخه ثابته ده څومره چه سری په ذکر او فکر په صالح عمل او په جهاد فی سبیل الله کېږي ترقی وکړی په هغه اندازه د الله تعالیٰ خوف او زړه ئی د ده د عظمت او جلال له تصور معمر او ایمان او یقین ئی مضبوط او مستحکم کیږی د سیرالی الله مراتبو او د هغه ترقی او عروج ته په هم دی آیت کېږي د تقویٰ او ایمان په تکرار سره اشاره وشوه. او د سلوک آخری مقام

«احسان» او د ده ثمری ته ئی هم تنبیه وفرمایله. او د هغه سؤال په نسبت چه د اصحابو په باره کښی کړی شوی ؤ په یوی عامی او تامی ضابطی د هغه ځواب ورکړی شوی دی او په داسی یوه عنوان سره ځواب ورکړی شوی دی چه په هغه کښی د هغو مرحومانو د فضیلت او منقبت په لوری هم یوه لطیفه اشاره شوی ده د صحیحو احادیثو په ذخیره کښی دوه داسی ځایونه دی چه اصحابو کرامو رضی الله تعالیٰ عنهم داسی پوښتنی کړی دی.

(۱): هم دا د خمر د تحریم په متعلق (چه پاس تیر شو).

(۲): د قبلی د تحویل په وخت کښی چه «یا رسول الله! هغه مسلمانان چه پخوا د قبلی له تحویل څخه وفات شوی دی، او یو لمونځ ئی هم د بیت الحرام په لوری نه دی کړی، د هغو د لمنځونو حال به څرنګه وی؟» د دی پوښتنی په ځواب کښی دا آیت نازل شو ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ﴾ (۲ جزء د البقرة (۱۴۳) آیت ۱۷ رکوع) له غور

کولو څخه معلومیږی چه هم دا دوه مسئلې دی چه د هغو په نسبت د داسی صاف او ښکاره حکم له نازلیدلو څخه پخوا، دیر واضح او قطعی آثار او قرائن موجود ؤ چه د هغو په لیدلو سره اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم هر وخت د صریح حکم د نزول په انتظار کښی وو. د خمر په متعلق اوس مونږ څو داسی روایتونه نقل کړل چه زمونږ دا دعوی په هغو ښه ثابتیږی. او د «تحویل القبلی» په نسبت د قرآن کریم آیات ﴿قَدْ نَزَّلْنَاهُ فِي الشَّهَادَةِ فَلَوْلَا نُبَيِّنَ لَكَ قَوْلَهُ تَرْضَاهَا﴾ چه د سيقول په شروع (د البقرة ۱۴۴ آیت ۱۷ رکوع) کښی تیر شو،

خبر ورکوی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم هر وخت منتظر ؤ، چه د «تحویل القبلی» حکم به کله نازلیدږی؟ او ښکاره ده چه داسی واضح حالات له اصحابو ځنی پت پاتی کیدی نشول، نو ځکه د «تحویل القبلی» خبره کله چه یوه سړی د کومی کوڅی مسجد ته واوروله نو گډو (تولو) لمونځ کوونکو د هم دی خبر واحد په آوریدلو سره د بیت المقدس په ځای (د بیت الحرام) په لوری مخونه واورول، او لمنځونه ئی ادا کړل، حال دا چه د بیت المقدس استقبال هغو ته په قطعی ډول (طریقه) سره معلوم ؤ او ظنی خبر واحد د قطعی خبر ناسخ کیدی نشی. نو ځکه د اصولو علماؤ تصریح کړی ده چه هغه خبر واحد چه په قرائنو مشتمل وی د

محفوف بالقرائن توب (په قرائنو کښی د پتوالی) له سببه قطعی گڼلی کیږی نو هغه آثار او قرائن چه په حتمی ډول (طریقه) سره خبر ورکوی چه د «تحریم الخمر» د (شرابو حرمت) یا د «تحویل القبلی» حکم نن یا سبا رارسیدونکی دی، گواکي د حکم له نزول څخه پخوا هغو قرائنو او اماراتو اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم د حضرت الهی له مرضی څخه فی الجمله مطلع کړی ؤ. نو ځکه په دی دواړو مسئلو کښی د حکم له نزوله پخوا د هغه حالت په نسبت پوښتنی کول د استبعاد محل کیدی نشی خصوصاً د خمر په نسبت چه د هغو د ممانعت واضح اشارات په ﴿وَأَكْثُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ لَفْعِهَا﴾ او نورو کښی شته والله سبحانه وتعالیٰ اعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيُبْلِوَكُمُ اللَّهُ بَشْيَءٍ مِّنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاكُمُ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنُ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ^(۹۲)

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) خامخا ازمویي تاسی هر و مرو (خامخا) الله په یوه شی له ښکاره (په وخت د احرام کښی) چه رسیږی (ځینو د) هغو ته لاسونه ستاسی (چه واړه دی) او (ځینو د هغو ته) نیزی ستاسی (چه غټ دی، دغه ازمیښت کوی) دپاره د دی چه ښکاره (معلوم) کړی الله هغه څوک چه ویریږی له ده په غیب سره (بی له لیدلو او بیل ئی کړی د ضعیف الایمان څخه) نو هر هغه چه له حده تیری وکړی (په کولو د ښکار په احرام کښی) پس له دی (منعی له ښکاره) نو دی ده ته عذاب دردناک

تفسیر: په رومبنی رکوع کښی ئی له «تحریم الطیبات» او له «اعتداء» څخه منع فرمایلی وه او پکښی د ځینو شیانو د اجتناب حکم ئی ورکړی ؤ چه په دائمی ډول (طریقه) سره حرام دی په دی رکوع کښی د ځینو هغه شیانو له ارتکابه منع کړی شوی ده چه دائمی حرمت په کښی نشته بلکه له ځینو احوالو او اوضاعو سره مخصوص دی، یعنی د احرام په حالت کښی د ښکار له نه کولو څخه مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ له طرفه په مطیعو او امر منونکو بندگانو دغه امتحان دی چه دوی د احرام په حالت کښی کله چه له ښکاره سره مخامخ شی او په آسانی سره د هغه په ویشتلو او نیولو هم قادر وی، نو څوک دی چه بی له لیدلو څخه له الله تعالیٰ څخه وویریږی او د هغه د حکم امتثال وکړی؟، او له اعتداء (د الهی احکامو له تجاوز کولو) څخه د الهی سزا له امله (وجی) وویریږی؟

د اصحاب السبت قصه (په اول جزء د البقرة په (۶۵) آیت (۸) رکوع کښی) تیره شوی ده چه حق تعالیٰ خاص د شنبی (خالی) په ورځ کښی دوی د ماهی (کب) له ښکاره منع کړی وو، مگر دوی په مکر او حیلو له هغه حکم څخه غاړه وغړوله او له خپله حده ئی تیری او تجاوز وکړ، الله تعالیٰ پر دوی ډیر رسوا کوونکی عذاب نازل کړ، په دی ډول (طریقه) سره حق تعالیٰ له محمدی امت څخه هم لږ څه امتحان په دی مسئله کښی واخیست چه د احرام په حالت کښی ښکار ونه کړی (د حدیبی) په موقع کښی کله چه دا حکم نازل شوی ؤ نو ښکار دومره ډیر او نژدی ؤ چه په لاسونو او نیزو سره هم د هغو اخیستل او وژل ممکن ؤ، مگر د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم دا په ثبوت ورسوله چه د الله تعالیٰ په داسی امتحان کښی هم هیڅ یو قوم د دوی په اندازه نشی بریالی (کامیاب) کیدی. د «لِیَعْلَمَ اللَّهُ» له لفظ څخه چه د باری تعالیٰ د علم د حدوث توهم پیدا کیږی د هغه د ازالۍ له پاره (په دوهم جزء د

البقرة (۱۴۳) آیت (۱۷) رکوع د ﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ تفسیر ولوستل شی!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ
حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَدًّا فَجَزَاءُ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ
يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ
مَسْكِينٍ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِ عَفَا اللَّهُ
عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمِ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وژنئ تاسی
ښکار حال دا چه تاسی محرمان اوسئ او هر هغه چه ووژنی دا (ښکار) له
تاسی څخه په قصد سره نو (پری) بدل دی په مثل د هغه چه وژلی (پی) دی
له چارپایانو څخه چه حکم به کوی په هغه سره دوه خاوندان د عدل (انصاف)
له تاسی (مسلمانانو) ځنی په دی حال چه هغه (د بدل حیوان) د نذر په ډول
(طریقه) ورسولی شی کعبی ته یا (پری کفاره ده طعام د (خو تنو)
مسکینانو یا په برابری د هغه (طعام) روژه نیول دی له پاره د دی چه وڅکی
سختی د عمل خپل عفوه کړی ده الله له هغه شی چه پخوا تیر شوی دی او
هر هغه چه بیرته وگرځیده (ښکار کولو ته په احرام کښی) نو بدل به واخلي
الله له ده څخه او الله ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) څښتن
(خاوند) د بدل اخیستو دی (له مجرمینو نه).

تفسیر: یعنی مه وژنئ ای مؤمنانو! ښکار کله چه تاسی په احرام کښی اوسئ! یعنی هر هغه
حیوان چه له تاسی څخه ترهیدونکی وی غوښه ئی حلاله وی او که حرامه بی له تپوس، غت
کارغه، لرم، مورک او خوړونکی شی چه د دی پنځو وارو قتل په احرام کښی هم روا دی. او په
یو روایت کښی د لرم په ځای مار، او د سپی په ځای لیوه راغلی دی. او هر څه چه میاشی،
ورپری، کنی، شمشتی او میږی دی، زمونږ د حنفیانو په مذهب عفوه دی «احمدی» د دی په
متعلق ځینی احکام په (۶) جزء د المائدة په (۱۱) آیت (۱۱) رکوع کښی هم تیر شوی دی.
﴿وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَدًّا﴾ او هر هغه چه ووژنی دا ښکار له تاسی په قصد سره له دغه قصد

څخه دا مطلب دی چه خپل احرام ئی په یاد وی او په دی هم مستحضر وی چه د احرام په حالت کښی ښکار جائز نه دی دلته ئی یواځی د «متعمد» حکم وفرمایه چه د ده د فعل سزا دا ده. او الله تعالیٰ کوم انتقام چه آخلی هغه بیل دی لکه چه په ﴿وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ﴾ سره ئی تنبیه وفرمایله او که په هیږه سره ئی ښکار وکړ نو سزا ئی هم دغه ده یعنی «هدی» یا «طعام» یا صیام هوا! الله تعالیٰ له ده ځنی انتقامی سزا نه اخلی. زمونږ د حنفيانو په نزد که په احرام کښی ښکار ونيوه شو نو خوشی کول ئی فرض دی که ئی وواژه نو دوه د بصیرت او تجربی خاوندان دی قیمت کړی. او له همغه قیمت سره دی برابر یو حیوان واخلي (مثلاً پسه، غوئی اوبی او نور) او کعبی شریفی ته نژدی یعنی د حرم حدودو ته دی ورسوی! او هلته دی ذبح کړی او په خپله دی له هغه څخه نه خوری! یا په هغه قیمت سره دی غله واخلي! او هر محتاج ته دی د صدقة الفطر په اندازه تقسیم کړی! یا پر څومره محتاجانو چه رسیدی د هغو له شمیر سره برابر دی روژی ونیسی! ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ﴾ عفو کړی ده الله له هغه شی چه پخوا تیر شوی دی یعنی د حکم له نزوله پخوا، یا رومبی له اسلامه د جاهلیت په زمانه کښی که چا داسی حرکت کړی وی نو اوس الله تعالیٰ څه سزا نه ورکوی. حال دا چه له اسلامه پخوا هم عربو د احرام په حالت کښی داسی ښکار کول دیر بد گانه - نو ځکه پر هغه هم مؤاخذه بیځایه نه وه چه هغه شی چه ستاسی د زعم سره سم په جرائمو کښی داخل ؤ د هغه ارتکاب ولی کړی شوی دی؟ ﴿وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ﴾ او الله ښه قوی غالب دی په انفاذ د احکامو، څیښتن (خاوند) د بدل اخیستو دی له مجرمینو څخه یعنی نه کوم مجرم د ده د قدرت له قبضی څخه تښتیدلی شی، او نه الله جل جلاله د عدل او حکمت په اقتضاء له هغو جرائمو ځنی چه د سزا ورکولو وړ (لائق) دی تیریدونکی دی (مگر هغه چاته چه اراده وفرمائی).

أَحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلْغِيَاةِ وَحُرْمَ
عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

حلال کړی شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) ښکار د بحر او طعام د بحر له پاره د نفع اخیستو ستاسی او دپاره د (نورو) مسافرانو (چه وچ ئی کاندی) او حرام کړی شوی دی په تاسی ښکار د وچی څو چه اوسئ تاسی محرمان او وویږیئ تاسی له الله هغه چه هم ده ته به ورتول کړل شی (په جمع به وروستی شی) تاسی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «په احرام کښی د دریاب ښکار یعنی ماهی (کب) حلال دی او د سیند خواړه یعنی هغه ماهی چه له اوبو ځنی بیل او مړ شوی وی او ده هغه نه وی نیولی،

هم حلال دی الله تعالیٰ وفرمایل چه دا مو ستاسی د فائدی له امله (وجی) روا کری دی. بیا دی شوک داسی گومان ونه کری چه دا د حج په طفیل حلال شوی دی. وئی فرمایل چه د نورو گردو (تولو) مسافرانو د فائدی له پاره ماهی اگر که په تالاو کښی وی هغه هم د سیند د ښکار حکم لری. دا د ښکار حکم معلوم کری شو. په احرام کښی (د مکی معظمی) په لوری قصد دی چه په هغی او د هغی په شاو خوا کښی تل ښکار کول حرام دی. بلکه هلته د ښکار ویرول او تښتول هم حرام دی».

جَعَلَ اللهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَمًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهُدًى وَالْقَلَائِدَ

گرځولی ده الله کعبه چه کوته ده د بزرگی (او عبادت) (باعث) د قیام (او انتظام) له پاره د خلقو او میاشته بزرگه (هم) او مذبوحه نذر شوی کعبی ته (هم) او آمیل داره چارپایان (هم چه بیولی شی کعبی ته)

تفسیر: کعبه شریفه د خلقو د دینی او دنیوی دواړو حیثیتونو د قیام او انتظام باعثه ده. حج او عمره خو هغه عبادتونه دی چه د دوی اداء مستقیماً په کعبی شریفی پوری اړه (احتیاج) لری. لیکن د لمانځه له پاره هم د قبلی استقبال شرط دی. په دی دول (طریقه) سره کعبه شریفه د خلقو د دینی عباداتو د قیام سبب شوی ده. بیا کله چه په حج او نورو مواقعو کښی له گردو (تولو) اسلامی ملکونو ځنی په لکونو مسلمانان هلته سره ټولیدی نو دوی بیشماره تجارتی، سیاسی، اخلاقی، مذهبی او روحانی فوائد هم حاصلولی شی الله تعالیٰ دغه ځای «حرم آمن» گرځولی دی نو ځکه نه یواځی هلته انسانانو، بلکه نورو ساکینانو (ذی روحو) ته هم امن په برخه کیږی. د جاهلیت په زمانه کښی چه ظلم او وینی ټویول او فتنه او فساد خورول محض د عادی او معمولی خبرو په شان ؤ. یوه سری د خپل پلار له قاتل سره هم په حرم شریف کښی تعرض نشو کولی. له مادی حیثیته هر انسان د دی منظری او ننداری له لیدلو څخه حیرانیږی او په چرت (خیال) کښی لویږی، چه په «وادی غیر ذی زرع» کښی په دومره افراط سره د خوړلو او څښلو او د فواکھو او میوو د نفیسو اقسامو او نورو څخه دومره زیات شیان له کومو کومو ځایونو څخه راوړل کیږی؟ دا گرد (تول) حیثیتونه په «قیاماً للناس» کښی معتبر کیدی شی. او له ټولو ځنی لویه خبره دا ده چه په الهی علم کښی لا له پخوا څخه دا مقدره شوی وه چه بڼی نوع انسان ته له هم دی ځایه د ابدی هدایت عالم نیوونکی چینه بهیدونکی ده. او د مصلح اعظم، مبلغ اکرم، امام القبلتین، سیدالکونین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د مولد او مسکن گرځیدلو شرف په تول جهان کښی د هم دی بختوری خاوری په برخه کیږی نو د دی

تولو وجوهو له امله (وجی) مونو کعبی شریفی ته ﴿قِيَمُ اللَّثَائِينَ﴾ ویلی شو، ځکه چه کعبه شریفه د ځمکی د مخ د گردو (تولو) انسانانو په حق کښی د اخلاقو د اصلاح او د روحانیت د تکمیل او د هدایت د علومو مرکزی نقطه ده. او د هیڅ شی قیام بی له خپله مرکز نشی کیدی علاوه پر دی د محققانو په نزد د ﴿قِيَمُ اللَّثَائِينَ﴾ مطلب دا دی چه د کعبی شریفی مبارک وجود د کل عالم د قیام او د بقاء باعث دی. د دنیا ودانتیا تر هغه وخته پوری ده خو بیت الحرام او د ده احترام کوونکی مخلوقات موجود وی او کله چه الله تعالی داسی اراده وفرمائی چه دی عالم او د هغه کارخانی ته خاتمه ورکری نو له گردو (تولو) کارونو څخه د مخه هم دا مبارک محل چه «بیت الله شریف» ورته وایی پورته کاوه شی، لکه چه د ځمکی د جوړولو په وخت کښی له گردو (تولو) څخه د مخه هم دا متبرک محل جوړ شوی ؤ، ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ﴾ الآية . د بخاری رحمه الله علیه په حدیث کښی دی چه یو تک تور وحشی (چه د «ذوالسویقتین» په نامه ئی لقب یاد کری دی) د کعبی د عمارت یوه یوه دبره (گته) به ونړوی اما تر څو پوری چه الله تعالی د دی جهان د نظام او قوام اراده لری هیڅ یو زورور او خورا قوی قوم هم د کعبی شریفی د انهدام په مقصد کښی نشی بریالی (کامیاب) کیدی او هیڅوک او هیڅ ملت په داسی ناپاکی ارادی له سره نشی کامیابیدی. د «اصحاب فیل» له قصی هر مسلمان خبر دی وروسته له هغو په هره زمانه کښی څومره اقوام او اشخاص چه په داسی ناپاکو ارادو پسی لوبللی دی یا کومه پلمه (تدبیر) پی جوړه کری ده یا ئی پس له دی نه جوړه کری دوی تول سره پاتی او ناکامه شوی دی او ناکامه به شی. دا د الله تعالی د حفاظت او د اسلامی صداقت عظیم الشان نښان دی چه د ظاهری اسبابونو او سامانونو له فقدان سره تر نن ورځی پوری هیچا په دغه ابلیسی مقصد کښی بری نه دی موندلی او نه به بری ومومی او کله چه د کعبی شریفی د عمارت په نړولو کښی د قدرت له لوری مخ نیوی ونشی نو وپوهیږئ چه د عالم د ورانی حکم ارسیدلی دی. د دنیا حکومتونه د خپلو دارالسلطنتونو او شاهي مانیو په حفاظت کښی په لکونو سری وژلو ته ورکوی، مگر که دی په خپله خپل شاهي قصر د کوم مصلحت له امله (وجی) وران یا تبدیل یا ترمیموی نو د معمولی او عادی مزدورانو په وسیله د هغه د نړولو حکم ورکوی. ښائی چه د هم دی خبری له امله (وجی) امام بخاری رحمه الله علیه د ﴿جَعَلَ اللهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَمًا لِلنَّاسِ﴾ الآية - په باب کښی د «ذوالسویقتین» حدیث درجوی او د ﴿قِيَمًا لِلنَّاسِ﴾ مطلب ته ئی هم داسی اشاره کری ده چه مونو پاس ولیکل (نبه علیه شیخنا المترجم قلنس الله روحه فی دروس البخاری). په هر حال په دغه تر بحث لاندی آیت کښی د «محرم» د احکامو له بیانولو څخه وروسته د کعبی شریفی د عظمت او حرمت بیانول مقصود دی، بیا ئی د «کعبی شریفی» او د «احرام» په مناسبت د «شهر الحرام» او (هدی) او (قلائد) ذکر هم وفرمایه، لکه چه د دی سورت په شروع کښی ئی د ﴿عَزَّ وَجَلَّ الصِّيدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ﴾ سره ﴿لَا تَجْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا أَسْمَاءَ الْحَرَامِ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ﴾ ملحق فرمایلی ؤ. والله اعلم.

ذَلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٤﴾

دا (تیر بیان) دپاره د دی دی چه پوه شی تاسی چه بیشکه الله عالم دی په هر هغه شی چه دی په آسمانونو کښی او په هر هغه شی چه دی په ځمکه کښی او بیشکه الله په هر شی باندي ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی کعبه شریفه «قیاما للناس» گرځول چه په هغی کښی دینی او دنیوی مصالح رعایت شوی دی او هغه خورا (دیره) لویه پیشگوئی چه په ظاهر کښی له قیاس څخه مخالفه ښکاری د دی دلیل دی چه په ځمکه او آسمانونو کښی هیڅ شی د پاک خدای له غیر محدود علم څخه وتلی نشی.

اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٥﴾

پوه شی تاسی چه بیشکه الله دیر سخت دی عذاب د ده (هغه ته چه تل د حرامو ارتکاب کوی) او بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی هغه حکمونه چه د احرام په حالت کښی یا د کعبی شریفی د احترام او نورو په متعلق ورکړی شوی دی که له هغو ځنی عمداً مخالفت وکړئ! نو وپوهیږئ! چه د الله تعالی عذاب دیر سخت دی او که په سهوی او نسیان سره تقصیر درځنی وشي نو په کفاره او نورو سره ئی تلافی وکړئ! بیشکه چه الله جل جلاله لوی ښونکی او مهربان دی.

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٦﴾

نشته په غاړه (په ذمه) د رسول زما مگر رسونه (د پیغام) ده او الله عالم دی په هغه شی (هم) چه ښکاره کوئ ئی تاسی او په هغه شی (هم) چه پتوئ ئی تاسی

تفسیر: رسول الله علیه الصلوة والسلام د الله تعالی د قانون په ابلاغ سره خپل فرض اداء کړ او د حق تعالی حجت په گردو (تولو) بندگانو تمام شوی دی. اوس هر څه او هر هغه عمل چه په

ظاهر او باطن کنی و کړئ! الله تعالى ته معلوم دی د حساب او جزاء په وخت کنی به یوه یوه ذره هم ستاسی په مخ کنی ښکاره او در ایښوده کیږی.

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ
الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿۱۰۰﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) نه برابریږی خبیث (ناپاک) او طیب (پاک) اگر که ښه در ښکاره شی تاته دیروالی د خبیث (ناپاکه)، نو وویږیږئ تاسی له الله ای خاوندانو د (صافو) عقلونو له پاره د دی چه تاسی نجات ومومی.

تفسیر: په پخوانی رکوع کنی ئی فرمایلی ؤ چه (طیبات) مه حراموئ! بلکه له هغو غنی په اعتدال سره متمتع شی! د دی مضمون د تکمیل څخه وروسته د خمر او د نورو ناولو او خبیثو شیانو حرمت ئی بیان وفرمایه په دغه سلسله کنی د محرم ښکار هم وکئ! د محرم په مناسبت د هغو نورو ضمنی شیانو له بیانولو څخه وروسته اوس تنبیه فرمائی چه طیب او خبیث یو شان نه دی (او بیخی بد له ښو سره نه برابریږی یعنی حرام او حلال، ناپاک او پاک کره او ناکره په اموالو کنی او هم داسی طالح او صالح، کافر او مسلم، کاذب او صادق په اشخاصو کنی نه دی برابر بلکه دغه حکم عام دی او په هر څه کنی جاری کیږی) لږ شی چه طیب او حلال وی له دیرو خبیثو او حرامو شیانو څخه ښه او بهتر دی عقلمن ته لارم دی چه همیشه طیب او حلال شی اختیار کړی! او د خرابو شیانو په لوری له سره ونه گوری! اگر که دیر زیات او خورا (دیر) ښه هم ښکاره شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ وَإِنْ تَسْأَلُوا
عَنْهَا حِينَ يُنْزِلُ الْقُرْآنَ تَبَدَّلَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿۱۰۱﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کوئ تاسی پوښتنی له (هغو) شیانو که ښکاره کړ شی تاسی ته (ځواب د هغو) (نو) خپه به کړی تاسی (هغه ځواب) او که پوښتنی وکړئ تاسی له (حاله) د هغو

«شیانو» په داسی وخت کښی چه نازل کاوه شی قرآن (یعنی وحی راځی نو) ښکاره به کړی شی تاسی ته عفوہ کړی ده الله له هغو (تیرو پوښتنو) او الله ښه ښوونکی (د خطیاتو) ډیر تحمل والا دی (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: د پخوانیو دوو رکوعگانو حاصل په دینی احکامو کښی له مبالغی او تساهل ځنی امتناع وه. یعنی هغه «طیبات» په خپلو ځانونو مه حراموئ! چه د الله تعالی له خوا تاسی ته حلال کړی شوی دی او له هغو شیانو څخه چه خبیث او حرام دی (اعم له دی چه په دائمی طور سره وی یا په خاصو وختونو کښی)، په پوره ډول (طریقه) اجتناب وکړئ! په دی آیتونو کښی تنبیه فرمایي چه هغو شیانو په متعلق فضول، چتی (بیکاره) او له موضوع څخه لری سوالونه مه کوی،! چه په هغو کښی شارع تصریحاً څه شی نه دی بیان کړی همغسې چه د تحلیل او تحریم په سلسله کښی د شارع بیان د هدایت او بصیرت موجب دی د هغه سکوت هم د رحمت او سهولت سبب دی. هر هغه شی چه الله تعالی په خپل حکمت او عدل سره حلال یا حرام فرمایلی دی همغه حلال یا حرام شوی دی. او له هغه شی څخه ئی چه سکوت فرمایلی دی په هغه کښی توسع او پراختیا شته!، مجتهدانو ته د اجتهاد موقع پاتی او د هغه په فعل او ترک کښی عامل آزاد دی، اوس که د داسی شیانو په نسبت خامخا څیرنه (کتنه) او پلټنه (تحقیق) وشي او د مباحثی او سوال او ځواب وروڼه پرانیستل شي په دغسې حال کښی چه د قرآن شریف د نزول سلسله جاری ده او د تشریع باب مفتوح دی نو ډیر امکان لری چه د ډیرو پوښتنو په ځواب کښی ځنی داسی احکام هم نازل شي چه د هغو له نزول څخه وروسته تاسی ته د ازادی او اجتهاد ځای پاتی نشی، بیا به دا د ډیر شرم ځای وی هر هغه شی چه تاسی په خپله غوښتی دی د هغه په تعمیم کښی په مشکلاتو اخته شی! له سنت الله څخه دا معلومه ده په هره معامله کښی چه ډیری پوښتنی او څیړنی (تحقیق) وشي او خامخا شقوق او احتمالات پکښی ولټول شي نو په هغه کښی تشدید او سختی لا زیاتیږی. ځکه چه له داسی پوښتنو څخه دا ظاهریږی چه گواکی سائلین په خپلو نفسونو داده او مطمئن دی او د هغه حکم ادا کولو ته بیخی حاضر او تیار دی، نو دا قسم دعوی چه د بنده د ضعف او افتقار سره هیڅ مناسبت نه لری هغه د دی خبری وړ (لائق) او مستحق گرځوی چه د الله تعالی له لوری په هغه حکم کښی څه تشدید وشي او په هره اندازه سره چه بنده خپل لیاقت او قابلیت ښکاره کړی سم له هغه سره د الله تعالی امتحان ورباندی هم سختیږی لکه چه د بنی اسرائیلو د «ذبح البقرة» په قصه کښی هم داسی وشو. په حدیث کښی دی چه «نبی کریم صلی الله علیه وسلم» ارشاد وفرمایه چه «ای خلقو الله تعالی پر تاسی حج فرض کړی دی» یوه سری پوښتنه وکړه «ایا په هر کال کښی یا رسول الله صلی الله علیه وسلم!» ویی فرمایل «که ماویلی وی (هوا) نو هر کال به واجبیده او بیا به تاسی د هغه په اداء نه قادریدی. په هر هغه شی کښی چه زه تاسی آزاد پرېږدم تاسی هم له ما ځنی پوښتنی مه کوئ» په یوه حدیث کښی

ئی فرمایلی «په مسلمانانو کښی هغه سړی لوی مجرم دی چه د ده په پوښتنی داسی یو شی حرام شوی وی چه هغه حرام نه و». په هر حال دا آیت د شرعی احکامو په نسبت د داسی بی ضرورته او له موضوع څخه لری سوالونو وروڼه بندوی. پاتی شوه دا خبره چه په ځینو احادیثو کښی مذکور ده چه «خو تنو سړیو د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه چه د جزئی واقعاتو په نسبت لغو او چتی (بیکاره) سوالونه کول په دی آیت کښی له هغو ځنی ممانعت کړی شوی دی». نو هغه هم زمونږ د دی تقریر څخه مخالف نه دی. مونږ په ﴿لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ﴾ کښی اشیاء عام اخلو چه واقعاتو او احکامو دواړو ته شامل دی او په ﴿تَسْأَلُوا﴾ کښی هم چه د بد لگیدلو په معنی ده هم تعمیم واخیستل شی حاصل به ئی داسی شی چه نه د احکامو په باب کښی فضولی او چتی (بیکاره) پوښتنی وکړئ او نه د واقعاتو په سلسله کښی. ځکه ممکن دی هغه ځواب چه تاسی ته درکړ شی هغه ناوړ (گنده) او ناگوار ولویږی، مثلاً که کوم سخت حکم راشی یا کوم قید زیات شی. یا د داسی کومی واقعی اظهار وشي چه په هغی کښی ستاسی فضیحت وی یا پر چتی (بیکاره) پوښتنی ترته او توبیخ وکړ شی دا ټول احتمالات تر ﴿تَسْأَلُوا﴾ لاندی داخل دی. باقی د ضروری خبری پوښتنه یا د هسی شهبی رفع کول چه ناشی عن الدلیل وی هیڅ مضایقه نه لری. ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْهَا﴾ عفوہ کړی ده الله له هغو تیرو پوښتنو د اشیاءو خو وروسته له دی نه نوری داسی چتی (بیکاره) پوښتنی مه کوئ) له دی نه خو یا مراد دا دی چه له دی شیانو څخه تیر شو. یعنی کله چه الله تعالی د هغو په نسبت څه حکم نه دی را کړی نو انسان په هغو کښی آزاد دی او الله تعالی به د داسی شیانو پوښتنی نه کوی لکه چه له دی ځنی د اصولو ځینی عالمانو دا مسئله استخراج کړی ده چه په گردو (تولو) اشیاءو کښی «اباحت» اصل دی یا دا چه له هغو فضولو سؤالاتو څخه چه پخوا کړی شوی دی الله تعالی تیر شوی دی خو وروسته له دی نه احتیاط وکړئ!

قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿٤٢﴾

په تحقیق پوښتنه کړی وه د داسی خبرو یو قوم پخوا له تاسی بیا وگرځیدل پری کافران (منکران)

تفسیر: (لکه چه ثمودیانو صالح علیه السلام ته ویلی وو چه له کانی څخه مونږ ته اوبه راوباسه او لکه بنی اسرائیلو چه له (اشموئیل) ځنی باچا غوښتی ؤ له پاره د غزا کولو کله چه (طالوت) باچا شو نو بیا ئی غزا ونه کړه او د عیسی علیه السلام نه د ده قوم خنچه طلب کړی وه) په صحیح حدیث کښی دی چه پخوانی قومونه د سوالو له کثرته او د خپلو انبیاءو علیهم السلام سره د اختلاف له سببه هلاک شول.

مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَثُرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾

نه دی روا کری الله له هیخ بحیری او نه سائی او نه وصیلی او نه حام
ولیکن هغه کسان چه کافران شوی دی تری دوی پر الله دروغ (بهتان) او دیر
له دوی غنی نه پوهیږی (په حق او باطل).

تفسیر: بحیره - سائبه - وصيله او حام دا گردی (تولی) د جاهلیت د زمانی له رسومو او
شعائرو سره تعلق لری. مفسرینو د دغو په تفسیر کښی دیر اختلاف سره کری دی. ممکن دی له
دوی غنی د هر لفظ اطلاق په مختلفو صورتونو باندی وشي. مونږ یواځی د سعید بن المسیب
رحمة الله علیه تفسیر له صحیح بخاری رحمة الله علیه څخه نقلوو «بحیره» هغه ساکښ (ذی
روح) ؤ چه شودی ئی د بتانو په نامه کیدی او له هغو غنی بل هیچا فایده نه آخیستله.
«سائبه» هغه ساکښ و چه د بتانو په نامه لکه د هندوانو «ساند» خوشی کیده. «وصيله» هغه
بنځه اوبه وه چه پرله پسې ئی شو داسی جونگی (بچی) څپړولی وی چه په منع کښی به ئی یو
نر جونگی (بچی) نه ؤ او بیا به د بتانو په نامه خوشی گرځیده. «حام» هغه نر اوبی و چه پر
خاصو شو اوبو باندی به ختلی ؤ او بیا به خوشی کیده علاوه پر دی چه دا شیان د شرک د
شعائرو غنی وو د هغو ساکښانو (ذی روحو) غوښی او شودی او سهرلی (سورلی) او نور شیان
چه الله جل جلاله حلال کری دی او ښائی چه خلق له هغو غنی منتفع شی پر هغو باندی د حل
او حرمت قیود له خپل لوری ایښودل، گواکی د خپل ځان له پاره د تشریع منصب تجویز کولو
په شان ؤ. د دغو مشرکینو بل لوی ظلم دا ؤ چه د خپل شرک رسوم ئی د الله تعالی د خوښی او
قربت ذریعه گڼله، نو دغه ځواب داسی ورکړ شو چه الله تعالی دا رسوم نه دی مقرر کری، د دوی
مشرانو په الله تعالی دا بهتان ترلی ؤ چه اکثری بی عقلانو او عامو خلقو هم هغه منلی ؤ الغرض
دلته ؤ تنبیه فرمایلی ده، همغسې چه فضول او بیکاره سوالونه او په شرعی احکامو کښی تشدید
او سختی پیښول جرم دی، له هغه غنی زیات لا دغه جرم دی چه بی د شارع له حکمه یواځی په
خپلو آراؤ او اهوؤ سره حلالو او د حرامو تجویزونه وکړی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا
عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَأَوْلُوْنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿٦﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه راشئ تاسی هغه شی ته چه نازل کری

(رالیرلی) دی الله او (راشی) په لوری (د حکم) د رسول (د الله) نو وائی دوی بس دی مونږ ته هغه دین چه موندلی دی مونږ پر هغه (دین) پلرونه خپل آيا (بس دی دوی ته) اگر که وو پلرونه د دوی چه نه به پوهیدل په هیڅ شی او نه به ئی لاره موندله (حق ته).

تفسیر: د جاهلانو له گردو (تولو) غنی لوی حجت هم دغه دی «هغه کار چه مونږ ته له پلرونو او نیکه گانو غنی راپاتی دی، آيا مونږ له هغه غنی څرنګه مخالفت وکړو؟» نو دوی ته وروښودل شول «که ستاسی اسلاف له بی عقلی یا گمراهی د هلاکت په ژوره کنده کښی لویدلی وی، نو آيا تاسی هم د همنو پر قدم (پله) باندی درومی؟» حضرت شاه صاحب لیکي «که د پلار حال معلوم وی، چه د حق تابع او د علم خاوند و نو د هغه لاره دی ونیسی! که نه (د پلار متابعت) عبث دی.» یعنی کیف ماتفق د رندو په شان تقلید جائز نه دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ
إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) لازمه ونیسی پر ځانونو (اصلاح او ساتنه د) ځانونو او نفسونو خپلو هیڅ زیان نه رسوی تاسی ته (گمراهی د) هغه چا چه گمراه شوی دی کله چه په سمه صافه لاره اوسئ تاسی (خاص) طرف د الله ته بیرته ورته ستاسی دی د تولو، نو خبر به کړی (الله په قیامت کښی) تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی که کفار د خپلو پلرونو او نیکه گانو له چټی (بیکاره) تقلیده، له دومره پند او پوهی سره هم نه راگرځی، نو تاسی مه غمجن کیږئ! زیات له دی نه خپل ځان مه ربروی (تکلیف کوئ) د بل چا له گمراهی غنی تاسی ته هیڅ زیان نه دررسیری! په دی شرط چه تاسی پر سمه لاره تګ وکړئ! سمه لاره هم دا ده چه انسان ایمان او تقوی غوره کړی او له بدی څخه خپل ځان وژغوری (وساتی)، او د نورو د اصلاح او ژغورلو (بچ کولو) له پاره امکانی زیار (محنت) وکاري او کوشښ وکړی، که بیا هم خلق له بدو کارونو څخه لاس وانخلي نو هغه هیڅ زیان نه لری. که له دی آیت غنی داسی یو مطلب واخیست شی «کله چه یو سری خپل لمنځونه او روژی او نور واجبات په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړی، نو د «امر بالمعروف نهی عن المنکر» له ترکه ده ته هیڅ یو تاوان نه رسیږی بیخی غلط دی.» د «اهتداء» لفظ

«امر بالمعروف» او د هدايت نورو گردو (تولو) وظائفو لره شامل دی. او له سره نه ښائی چه يو مسلمان سړی داسی ووائی «د بل چا گمراهی ماته ضرر نه رسوی» ځکه چه دغه خو په خپله ښه خبره نه ده چه سړی د بل له منکره مانع نشی. که تا لید چه راغی روند په کوهی باندی

چوپ گناه ده غو پری وکره لاله وړاندی

اگر که په دی آیت کښی د خبری مخ د مسلمانانو په لوری دی، لیکن په هغه سره د هغو کفارو تنبیه هم مقصود ده چه د خپلو پلرونو او نیکونو د حق له لاری ځنی کاره شوی هم وی نو بیا هم تاسی عمداً د هغو پیروی کوئ؟ ولی خپل ځانونه په دغه چتی (بیکاره) متابعت سره د هلاکت په کنده کښی اچوئ؟ اوس هغوی پریږدئ - او د خپلو عاقبتونو په فکر کښی ولوېږئ! او په خپلو گتو او نقصانونو په ښه شان وپوهېږئ! که پلرونه او نیکونه گمراهان وی - او د دوی اولاده پر خلاف د هغوی پر سمه لاره تگ وکړی - نو د پلار او نیکه نه داسی مخالفت اولادی ته له سره مضر نه دی - داسی خیالات بیخی ناپوهی او جهالت دی چه «په هیڅ یوه حال کښی اولادی ته نه ښائی چه د پلار او نیکه له طریقې څخه خپل قدم چپ او مخالف کیږدی، که نه پوزه به ئی پری شی؟». عقلمنو لره ښائی چه د انجام خیال ولری! ځکه چه وړاندی او وروسته د الله تعالی په مخ کښی تول سره یو ځای وړاندی کیدونکی دی او هلته به له هر چا سره خپل عمل مل وی او خپله جزا به ومومی او خپل کرلی به ریښی. ﴿إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا﴾ الآية - خاص طرف د الله ته بیرته ورتله ستاسی دی د تولو، نو خبر به کړی الله په قیامت کښی تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو (یعنی هغه چه گمراه پاتی شوی او هغه چه لاره ئی موندلی د هغو تولو نیک او بد عملونه او نتائج به هغو ته ورمخامخ کیږی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنِ
ذَوَاعْدِلٍ مِّنْكُمْ أَوْ آخَرَيْنِ مِمَّنْ غَيْرُكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ
مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحِبُّوا نَهْمًا مِّنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمُنَّ بِاللَّهِ إِنْ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي
بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّآ إِذَا لَمِنَ الْأَشْيَيْنِ ﴿١٦٦﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) شهادت په منع

ستاسی کښی کله چه حاضر شی یوه د ستاسی ته (علامی د) مرگ په وخت د وصیت کښی (شهادت) د دوو تنو دی چه دواړه خاوندان د عدل (انصاف) وی له تاسی (مسلمانانو) څخه یا دوه تنه نور شاهدان غیر له تاسی (مسلمانانو یعنی د غیر مسلم) که تاسی سفر مو کاوه په ځمکه کښی بیا ورسپړی تاسی ته مصیبت د مرگ (هسی دوه تنه نور) چه بندوی به تاسی دغه دواړه وروسته له لمانځه (د مازیگر) نو قسم دی وکړی دواړه په الله که شکمن یی تاسی (په شهادت د دوی کښی او وائی به) نه بدلوو په دی قسم سره مال اگر که وی دا (مشهود له) خاوند د خپلوی (هم) او نه پتوو مونږ شاهی د الله بیشکه مونږ په وخت د پتولو د شهادت کښی خامخا له گناهکارانو به یو.

تفسیر: یعنی (شاهدان درول په وخت د ځنکدن په وصیت کښی دوه تنه دی چه دواړه خاوندان د عدل او انصاف له خپلوانو ستاسی یا له نورو مسلمانانو وی، او) دا بهتر دی، باقی که دوه تنه نه وی یا معتبر نه وی، بیا هم هغه «وصی» درولی شی. او له شاهد ځنی دلته مراد «وصی» دی د هغه اقرار او اظهار ئی په شاهی سره تعبیر وفرمایه (اثنان په اعتبار د شهادت محذوفه سره خبردی). ﴿وَبَعْدَ الصَّلَاةِ﴾ یعنی وروسته د مازیگر له لمانځه څخه چه هغه د اجتماع او قبول وخت دی. بنائی چه دوی وویږی او په دروغو سره قسم ونه خوری. یا پس له بل کوم لمانځه یا «وصی» چه پر هر مذهب وی د هغه د لمانځه پسې. ﴿إِنَّا أَذَاهُ الْإِثْمِ﴾ بیشکه مونږ په وخت د پتولو د شهادت کښی خامخا له گناهکارانو به یو) یعنی کله چه د تولو ورنگ الله جل جلاله ته دی نو له ورنگه پخوا بنائی چه گرد (تول) کارونه برابر کرل شی! چه له هغو ځنی یو ضروری او اهم کار وصیت او د هغه متعلقات دی. په دی آیتونو کښی ئی د وصیت دیری ښی طریقی تلقین فرمایلی دی یعنی که مسلمان د مر کیدلو په وخت کښی خپل مال او نور شیان بل چاته حواله کړی نو دا بهتره ده چه دوه معتبره مسلمانان دی پری شاهدان ونیسی! که مسلمانان پیدا نشی، لکه چه په سفر یا نورو مواقعو کښی داسی اتفاق ولویږی نو دوه کافران دی «وصی» ودرول شی! بیا که وارثانو ته شبه ولویږی چه دغو کسانو به څه مال پت کړی وی او وارث پری دعوی وکړی، او د دغی دعوی له پاره شاهدان ونه لری نو هغه دواړه کسان دی قسم وخورى چه مونږ هیڅ نه دی پت کړی او مونږ د کومی طمعی او قرابت له سببه دروغ نه شو ویلی او که ئی ووايو نو گنهکار به یو.

فَإِنْ عُرِيَ عَلَىٰ أَنَّهُمُ اسْتَحَقَّ إِثْمًا فَآخِرِينَ يَقُومُونَ مَقَامَهُمَا
مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأُولَىٰ فَيُقْسِمُونَ بِاللَّهِ

لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا عُدَّتَيْنَا إِلَّا إِذِ الْبَيْنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٤﴾

نو که اطلاع حاصله کړه شوه پر دی چه بیشکه دا دواړه مستحق شوی دی د گناه (حقې خبرې د پتولو په سبب) نو نور دوه شاهدان دی ودریږی په ځان د دی دواړو (حلف ته او که یو تن وی هم څه مضایقه نه لری) له هغو کسانو چه ثابت شوی دی پر هغو (وصیت یا شاهی دغسی دوه تنه نور چه) قریبان وی (میت ته یا غوره وی) نو قسم دی وکړی دا دواړه په الله چه خامخا شاهی زمونږ ښه حقه (او رښتیا) ده له شاهی د هغو (رومینیو) څخه او څه تجاوز مو نه دی کړی بیشکه مونږ په دغه وخت (د تجاوز) کښی خامخا له ظالمانو به یو.

تفسیر: یعنی که له قرائنو او آثارو څنی د وصیانو کوم قسم (لوره) دروغ ښکاره شی او دوی د شرعی شهادت په ذریعه خپل صداقت ثابت نشی کړی، نو د میت وارثانو ته دی قسم ورکړی شی چه دوی ته د وصیانو د دی دعوی د واقعیت هیڅ علم او خبر نشته او دا چه دغه شاهی د وصیانو له شهادت څنی زیات احق بالقبول (یعنی د قبول دپاره ډیر مستحق دی) د دی آیتونو شان نزول دا دی یو مسلمان چه (بدیل) نومیده له دوو سریو (تمیم) او (عدی) سره «چه په هغه وخت کښی نصرانیان وو» د تجارت په قصد (شام) ته رهی (روان) شول، کله چه (شام) ته ورسیدل (بدیل) رنځور شو او د خپل مال فهرست (نوملیک) ئی ولیکلو او په خپلو اسبابونو کښی ئی کیښود او د هغه نوملیک اطلاع ئی خپلو دغو دواړو ملگرو ته ور نه کړه، کله چه مرض ئی شدت وکړ نو ده خپلو دغو دواړو نصرانی ملگرو ته وصیت وکړ چه زما دا ټول اسباب زما وارثانو ته ورسوئ! لکه چه دوی هغه گرد (ټول) اسبابونه له ځانه سره یووړل او د ده وارثانو ته ئی وروسپارل، مگر یو د سپینو زرو جام ئی (چه پری د سرو زرو ملمع او نقش او سینگار ؤ) تری ستون کړ، کله چه د وارثانو په لاس کښی هغه فهرست (چه د اسبابونو په منځ کښی وو) هم ولوید دوی له هغو وصیانو څنی پوښتنه وکړه چه «آیا مری د دی مالونو له منځه څه مال خرڅ کړی هم دی؟ یا ئی ناروغی ډیره ځنډیدلی (اوږده شوه) او پری دارو درمل شوی؟ او څه مال ئی په معالجه کښی لگیدلی دی؟» دوی د دی دواړو سوالو ځواب په نفی سره ورکړ. آخر دا معامله د حضرت فخر کائنات رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی تقدیم شوه، څرنګه چه له وارثانو سره شاهدان نه وو نو هغو دی دواړو نصرانیانو ته په دی الفاظو سره قسم ورکړ، چه «مونږ د هغه مری په مال کښی هیڅ ډول (طریقه) خیانت نه دی کړی او نه مو څه شی له هغه څخه پټ کړی دی»، نو د دی قسم خوړلو له امله (وجی) د دغو وصیانو په ګټه فیصله وکړی شوه څو موده وروسته دا خبره څرګنده شوه چی دوی هغه جام په یو زرګر باندی په مکه معظمه کښی خرڅ کړی (پلوری) دی د دغی خبری پوښتنه چی له دوی څنی وشوه نو دوی وویل

چه «هغه مو له (بدیل) څخه په بیع اخیستی (پیرودلی) ؤ» کله چه د پیرودلو شاهد نه ؤ موجود نو ځکه مو په هغه باندی په خپل اول اظهار کښی اقرار ونه کړ خو زمونږ تکذیب ونه کړ شی، «د (بدیل) وارثان بیا د رسول الله مبارک په حضور مشرف شول او خپله دعوی ئی مرافعه کړه، دا ځلی د اول صورت په عکس وصیان د شراء «د پیرودلو» مدعیان وو او وارثانو له هغه ځنی انکار درلود (لرلو). او د شاهدانو د نشتوالی له سببه د وارثانو له منځه هغو دوو کسانو چه له میت سره ئی دیر نژدی قرابت درلود (لرلو) قسم یاد کړ چه هغه جام د هغه میت مملوک و. او دی دواړو نصرانیانو په دروغو سره قسم یاد کړی دی. په پای (آخر) کښی هغو نصرانیانو همغه قیمت (یو زر درهمه) د (بدیل) وارثانو ته ورکړی چه له هغه زرگر څخه ئی د هغه جام په بدل کښی اخیستی وی.

ذَلِكَ أَذْنَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُوا أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانٌ بَعْدَ أَيْمَانِهِمْ
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَسْمِعُوا لِلَّهِ يُهْدِيَ الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ١٠٨

دا (تیر حکم چه رد کول د قسم دی پر وارثانو) دیر نژدی دی دی ته چه راتله وکړی دا «شاهدان» په شاهی سره په هغه شان چه حق دی د دی او (نژدی دی دی ته) چه وویږی دوی له دی نه چه بیرته به رد کړل شی قسمونه (په ورته ؤ) پس له قسمونو د دغو (وصیانو) او وویږی تاسی له الله (او په دروغو قسم مکوی!) او واورئ تاسی (د الله احکام) د زړه په غوږونو سره) او الله نه ښی سمه صافه لاره (د خیر او د جنت) قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که وارثانو ته شبهه پیدا شی نو د قسم ورکولو حکم ورته شته. خو د قسم له ویری اول دروغ ونه وائی بیا که د دوی خبری دروغ ښکاره شی نو ورته دی قسم ونخوری، دا هم د دی له امله (وجی) چه دوی هم په قسم کښی (تگی) ونه کړی او وپوهیږی چه هم دا قسم پر مونږ هم اوږی. کذا فی «موضح القرآن». ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ الآية - او وویږی تاسی له الله ځکه چه د الله تعالی د نافرمانی کوونکو انجام رسوائی او ذلت دی او دوی د حقیقی بری او کامیابی مخ له سره نشی کتلی.

يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ

(یاد کړئ) هغه ورځ چه جمع به کړی الله ټول رسولان پس ویه وائی (الله رسولانو ته) چه څه ځواب درکړی شوی و تاسی ته (له طرفه د امتیانو ستاسی په دنیا کښی چه بلل تاسی دوی توحید ته)

تفسیر: دغه پوښتنه به محشر کښی د گردو (ټولو) په مخ کښی له انبیاء علیهم السلام ځنی کیږی یعنی لکه چه په دنیا کښی تاسی د حق تعالیٰ له حق پیغام سره خلقو ته تللی وی نو دوی ستاسی د هغه دعوت ځواب څرنگه درکړی دی او تر کومه ځایه پوری د دعوت الله اجابت ته حاضر شوی دی؟ په پخوانی رکوع کښی ئی دا راښوولی وه چه د الله تعالیٰ په حضور کښی پخوا له ورنگه د وصیت او نورو په ذریعه تاسی د دنیوی امورو سرشته او انتظام برابر کړئ اوس دا فرمائی چه د آخرت سوال او ځواب ته ځانونه تیار کړئ!

قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ١٠٩

ویه وائی (گرد (ټول) رسولان الله ته) نشته هیڅ علم مونږ ته (ستا د علم په مخکښی یا الله!) بیشکه ته چه ئی هم ته ئی لوی عالم په غیبو (اسرارو هم نو بی له ویلو زمونږ هم د دوی منل او نه منل درښکاره دی)

تفسیر: د محشر په هولناکه ورځ کښی چه د قهار الله جلالی شان په خپل انتهائی ظهور سره وی د لویانو او اکابرو فکر او هوښ به په ځای نه وی د اولوالعزمو انبیاء په ژبو به هم «نفسی» «نفسی» الفاظ جاری وی په دغه وخت کښی به د انتهائی خوف او خشیت له سببه د (حق تعالیٰ) د سوال ځواب په «لاعلم لنا - نشته هیڅ پوهه مونږ ته» سره ورکوی. او له دی نه ماسوا بل څه نشی ویلی. بیا کله چه د بنیادمانو د فخر زمونږ د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم په برکت پر گردو (ټولو) د الله تعالیٰ د لطف او رحمت کتنه کیږی، نو وروسته له هغه د عرض کولو لږ څه جرئت د نورو پیغمبرانو له پاره هم پیدا کیږی له حسن او مجاهد او نورو (رحمهم الله تعالیٰ) ځنی هم داسی منقول دی لیکن د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد د «لاعلم لنا» مطلب دا دی چه ای خدایه! ستا د کامل او محیط علم په مقابل کښی زمونږ هیڅ پوهه او علم نشته گویا دا الفاظ د «خدای سره د ادب» په ډول (طریقه) وائی د ابن جریج رحمه الله علیه په نزد د «لاعلم لنا» څخه دا مراد دی چه مونږ ته نه دی معلوم چه وروسته له مونږ ځنی هغو څه کړی! او څه ئی نه دی کړی؟ ځکه چه مونږ یواځی د دوی په هغو افعالو او احوالو خبریدلو چه دوی زمونږ په مخکښی ظاهراً کول، د بواطنو او سرائرو علوم خو یواځی له تا علام الغیوب سره

دی. د هم دی سورت په راتلونکی (۱۶) رکوع کښی د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی نه هغه ځواب چه په (۱۱۷) آیت کښی نقل شوی دی «وکنت علیهم شهیدا» دا وروستی معنی تائیدوی او په صحیح حدیث کښی دی کله چه په حوض باندی د ځینو په باره کښی زمونږ رسول کریم صلی الله علیه وسلم داسی وفرمائی چه «هؤلاء اصحابی!» نو داسی ځواب به اوری «لا تدری ما احدثوا بعدک؟» نه ئی خبر چه له تا څخه وروسته دوی څه حرکات کړی دی.

تنبيه: غالباً دغه د «المائدة» (۱۱۰) آیت د هم دی (۱۵) رکوع (چه له دی کرښی څخه (۳) کرښی وروسته شروع کیږی د راتلونکی (۱۶) رکوع د (۷) کرښی څخه شروع مومی) تمهید دی رومی خپل لوی احسانات ور په یادوی او ورسته هغه پوښتنی کیږی چه په هم دغه (۱۵) رکوع کښی راځی.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ

(یاد کړئ) هغه وخت چه ویه فرمائی الله ای عیسی زوی د مریمی یاد کړه احسان زما پر تا او په مور ستا (چه غوره کړی می وه پر ښځو د زمانی خپلی)

تفسیر: اول پر اولاد احسان کول من وجه په مور باندی احسان دی، هغو نورو ظالمو خلقو چه پر (حضرت صدیقی بی بی مریمی) تهمتونه کول حق تعالی د دی د برائت او نراحت له پاره حضرت عیسی علیه السلام برهان مبین وگرځاوه او د مسیح علیه السلام له تولده پخوا او وروسته ئی حضرت بی بی مریمی ته عجیبی او غریبی ښی ورښکاره کړی چه گردی (تولی) د دوی د تقوی او تسکین باعث شوی دی، دغه احسانات بلاواسطه پر دی باندی وو.

إِذْ أَيْدُتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنْفَخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِي

کله چه قوت می درکړی و تاته (ای عیسی) په روح القدس (جبریل یا انجیل

یا اسم اعظم یا عیسوی روح) سره چه خبری به دی کولی له خلقو سره په مهډ (د مور په غیر یا په ځانگو یا په طفولیت) کښی او په حال د کهولت (پوره عمر) کښی، او کله چه می درزده کړ تاته کتاب (لیکل) او حکمت (د شرعی احکامو د ژورو خبرو علم) او تورات او انجیل او کله چه جوړه به دی کړله له ختو ځنی په مثل د صورت د مارغه په اذن (حکم) زما پس پوکول به دی په هغه صورت کښی پس شو به هغه (هیئت) مارغه په اذن (حکم) زما او روغول به دی مورزادی روند او برگ (پس) په اذن (حکم) زما، او کله چه راییستل به دی مری (له قبرونو څخه او ژوندی کول به دی) په اذن (حکم) زما

تفسیر: «په طفولیت کښی به دی خبری کولی» د دی ذکر په (۱۶) جزء د «مریم» د سورت په (۳۰) آیت (۲) رکوع کښی راځی. ﴿إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ وَإِبْنُ الْكَتَبِ﴾ الآية - تعجب دی چه عیسیایان د حضرت مسیح علیه السلام د «تکلم فی المهد» هېڅ ذکر نه دی کړی. هوا دا ئی لیکلی دی چه مسیح علیه السلام په دولس کلنی د یهودانو په مخ کښی داسی حکیمانه دلائل او براهین بیان فرمایلی دی چه گرد (تول) علماء تری عاجز او مبهوت پاتی شوی دی. او سامعینو په شاباس او آفرین ویلو باندی پیل (شروع) وکړ، هسی خو په «روح القدس» سره حسب المراتب ذکر د انبیاء علیهم السلام بلکه د ځینو مؤمنانو تائید هم کیږی، لیکن حضرت عیسی علیه السلام ته چه وجود ئی هم د «جبرئیل په نفخی» څخه شوی دی کوم خاص قسم فطری مناسبت او تائید حاصل دی چه هغه د انبیاء د تفضیل په صدد کښی بیان شوی دی

﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْكِتَابَ وَآتَيْنَاهُ أَنْزْلَهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ﴾ (د ۳ جزء ابتداء د البقرة د ۲۵۳ آیت ۳۳ رکوع) د «روح

القدس» مثل په (عالم الارواح) کښی داسی وگنئ لکه چه د مادیاتو په عالم کښی کهربائی (برقی) خزانه ده. د دی خزانی مدیر له معینه اصولو سره سم کرنټ (قوه) پیدا کوی او په هغو اشیاء کښی چه د برق اثر ورسیږی، دغه کنکشن جوړوی او فوراً لار او ساکن ماشینونه په ډیر زور او شور سره گرځوی او چورلوی ئی، که پر کوم رنځور باندی د برقی عملیاتو اجراآت وکړی شی نو په شلو او شوتو اعضاؤ او بیحسه اعصابو کښی د برق له رسیدلو ځنی حس او حرکت پیدا کیږی. په ځینو وختونو کښی د داسی یوه رنځور په حلقوم کښی چه ژبه یی بیخی بنده او له خبرو پاتی وی د برقی قوت په رسیدلو سره د وینا قوت پیدا کیږی تر دی چه ځینی عالی ډاکتران خو داسی دعوی هم کوی (لکه چه فرید وجدی په دائرة المعارف کښی لیکلی دی) چه د هر ډول (طریقه) ناروغتیا علاج په برقی قوی سره کیدی شی کله چه د دی عادی مادی برق «برېښنا» حال داسی دی، تاسی په خپله اندازه وکړئ چه د «عالم الارواح» په برق کښی چه د هغه خزانه «روح القدس» ده څومره قوت او طاقت به وی؟ حق تعالی د حضرت عیسی

عليه السلام د مبارک وجود تعلق له «روح القدس» سره تر یوه داسی خاص نوعیت او اصول لاندی ایښی دی چه د هغه تاثیر د روحیت او تجرد په غلبه او د حیات په خاصو آثارو کښی ظاهر شوی دی. په «روح الله» سره ملقب کیدل، په وړوکتوب، محلمیتوب او زړښت کښی یو شانی خبری کول، د الله تعالیٰ په حکم سره د حیات د افاضی د قبلولو له پاره د خاورین کالبوت تیارول او په کښی باذن الله د حیات روح پوکول، د مایوس العلاجو ناروغانو بی د عادی اسبابو او وسائلو په کار اچولو باذن الله جوړ او روغ او بی عیبه او مفید گرځول حتی د مری په تش تور کالبوت کښی باذن الله بیا روح اچول، د بنی اسرائیلو ناپاکی پلمی (تدبیرونه) د الله په امر سره وړانول، او د الله جل جلاله په قدرت پر آسمان ختل او د ده پر طیبه حیات د دومره لوی عمر هیڅ یو اثر نه لویدل او داسی نور دا گرد (تول) آثار د هغه خصوصی تعلق څخه پیدا شوی دی چه الله تعالیٰ په یوه مخصوص نوعیت او اصول د ده او د «روح القدس» په منح کښی قائم فرمایلی دی. له هر رسول سره د الله تعالیٰ څه امتیازی معاملی وی چه د هغو د عللو او اسرارو احاطه همغه علام الغیوب سره وی هم دغو امتیازاتو ته د علماؤ په اصطلاح «جزئی فضائل» ویل کیږی، له داسی شیانو ځنی کلی فضایل نه ثابتیږی څه چه تری «الوہیت» ثابت شی. په «اذتخلق من الطین» کښی د «خلق» لفظ محض په صوری او حسی لحاظ استعمال کړی شوی دی، که نه حقیقی خالق خو له «احسن الخالقین» ځنی ماسوا بل هیڅوک نه دی. د هم دی له امله (وجی) د «باذنی» تکرار څو څو ځلی راغلی دی او په «آل عمران» کښی د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی د «باذن الله» تکرار کړی شوی دی په هر حال هغه خوارق چه په دی آیتونو او د دی نه پخوا په «آل عمران» کښی حضرت مسیح علیه السلام ته منسوب شوی دی له هغو ځنی انکار یا پکښی تحریف یواځی د هغه ملحد کار کیدی شی چه «آیات الله» د خپل شخصی عقل تابع گرځول غواړی. باقی هغه خلق چه د قدرت په قانون نامه سره د «خوارفو او معجزاتو» څخه انکار کوی د هغه ځواب په یوه مستقل مضمون کښی ورکړی شوی دی چه د هغه له مطالعی څخه ان شاء الله د ټولو شکونو او شبهاتو ازاله کیدی شی.

وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمُ بِالْبَيِّنَاتِ
فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ١٠

او کله چه می بند کړ (شر د) بنی اسرائیل له تانه (ای عیسیٰ چه ستا د قتل اختیار ئی کړی ؤ) کله چه راوړی ؤ تا دوی ته واضح دلائل نو وویل هغو کسانو چه کافران شوی وو له دوی ځنی چه نه دی دغه معجزی ستا مگر سحر دی ښکاره (هر چاته)

تفسیر: معجزاتو او فوق العاده تصرفاتو ته به ئی سحر جادو (کودی) ویلی او په پای (آخر) کښی ئی د حضرت مسیح علیه السلام وژلو ته ملا وتړله حق تعالیٰ په خپل لطف او کرم سره حضرت مسیح علیه السلام آسمان ته وخیژاوه په دی دول (طریقه) یهودان د خپل ناپاک مقصد په پای (آخر) ته رسولو کښی ناکام شول.

وَإِذْ أُوحِيَٰتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا إِنَّمَا وَأَشْهَدُ بِأَنَّنا
مُسْلِمُونَ ۖ إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ
أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ۖ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۝

او کله چه په زړونو کښی می ور واچول (او امر می وکړ د عیسیٰ په ژبه قوم د عیسیٰ) حواریونو ته چه ایمان راوړئ تاسی په ما (چه ستاسی الله یم) او په رسول زما (چه عیسی دی، نو) وویل حواریونو چه ایمان مو راوړی دی (په الله او عیسی) او شاهد اوسه (ای عیسی) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو (غاره ایښودونکی حکم د الله ته) کله چه وویل حواریونو چه ای عیسی زوی د مریمی آیا قبلوی رب ستا (دا سوال) چه نازلی کړی پر مونږ دکی خونچې له (طرفه د) آسمانه، وویل (عیسی) وویړیږئ له الله (په داسی سوالونو کښی) که یی تاسی مؤمنان (په قدرت د الله او نبوت زما)

تفسیر: «یستطیع» ئی ځکه وویل چه ستا په رعایت او دعاء مونږ ته د«خرق عادت» په دول (طریقه) نه دی معلوم چه داسی کولی شی؟ که نشی کولی؟.

﴿مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ﴾ دکی خونچې له طرفه دآسمانه یعنی دآسمان له لوری بې له زحمته روزی راوړسېږی. دضروری نه ده چه هغه دې فقط دجنت له دستر خان څخه وی.

﴿قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ وویل عیسی چه وویړیږئ له الله په داسی سوالونو کښی که یی تاسی مؤمنان په قدرت د الله او نبوت زما ایماندار بنده ته دا لایقه نه ده چه داسی فوق العاده غوښتنی وکړی او پاک الله وازمائی اگر که د ده له لوری د دیری زیاتی مهربانی اظهار هم وشي، ښائی چه روزی په همغو ذرائعو سره وغوښتله شی چه د قدرت له خوا د هغه د تحصیل له پاره مقرری شوی دی، کله چه بنده له الله تعالیٰ ځنی وویړیږی او تقوی اختیار کړی او یواځی په الله تعالیٰ باندی اعتماد او اعتقاد ولری نو حق تعالیٰ ده ته له داسی غایه روزی ورسوی چه له هغه غایه ئی وهم او گمان هم نه وی ﴿وَمَنْ يَشَقِّ اللَّهُ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْسِبُ﴾ الآية - (۲۸) جزء دالطلاق (۲ او ۳) آیت (۱) رکوع.

قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا
وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتُنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١٣﴾

وویل (حواریونو) اراده لرو مونږ (په دغه سوال سره) چه وخورو له (خورو د) دغی (خونچي) او مطمئن شی (په دغه خوراک سره) زړونه زموږ او پوه شو مونږ په دی چه په تحقیق رښتیا ویلی ؤ تا مونږ ته (چه زه رسول الله یم د دی معجزی په اظهار سره) او اوسو مونږ پر دی (خونچي) له شاهدانو ځنی (هنوی ته چه غائبان دی یا له کتونکو).

تفسیر: یعنی د ازمویښی له پاره ئی نه غواړو، بلکه د برکت په امید ئی غواړو چه له غیبه بی محنته روزی راورسیږی څو د زړه په اطمینان او ددینه سره د الله تعالیٰ په عبادت کښی لگیا شو او د هغو غیبی خبرو ځنی چه تا د جنت د نعمتونو په نسبت راته کړی دی یوه وړوکی نمونه په سترگو هم وگورو او کامل یقین حاصل کړو او د یوه عینی شاهد غوندی مونږ پر هغه شاهدان شو او دغه معجزه تل مشهوره پاتی شی. ځینی مفسران نقل کوی چه حضرت مسیح علیه السلام وعده فرمایلی وه چه تاسی الله تعالیٰ ته دیرش ورځی روژی ونیسی! نو هر څه چه وغواړئ! هغه به درکړی شی! حواریونو روژه ونیوله او مائده (خونچه) ئی وغوښته او د « ونعلم ان قد صدقتنا » څخه هم دغه مراد دی. والله اعلم.

(نو کله چه معلوم شو چه دغه سوال د حواریونو د تعنت او سرکشی له پلوه نه دی بلکه د یقین د زیاتوالی له پاره دی نو).

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ
تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١٤﴾

وویل عیسی زوی د مریمی ای الله! ریه زموږ رانازل (راښکته) کړه پر مونږ باندی د که خونچه له (طرفه د) آسمانه چه شی (وخت د نزول د دغی دکی خونچي) مونږ ته اختر له پاره د رومبنيو زموږ او د وروستنيو زموږ او (بل دا چه شی دغه خونچه) دلیل له تانه (ستا په قدرت او ځما په نبوت او

صداقت) او روزی را کره مونږ ته او هم ته ئی (خیر) غوره د روزی ورکونکو.

تفسیر: یعنی هغه ورځ (چه مائده له آسمانه پکښې نازله شی) زمونږ د پخوانیو او وروستیو په حق کښې به اختر شی چه تل زمونږ قوم هغه ورځ د یادگار په ډول (طریقه) اختر وگرځوی. له دی تقریر سره سم د ﴿تَكُونُ لَنَا عِيدًا﴾ اطلاق داسی شو لکه چه د ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ د آیت په متعلق په (بخاری) شریف کښې د یهودانو دغه مقوله نقل شوی دی «انکم تقرؤن آیه لونزلت فینا لا تخذناها عیداً» همغسی چه د آیت له اختر گرځولو ځنی مطلب د هغه آیت د «یوم النزول» عید گرځول دی (کما هو مصرح فی الروایات الاخر) پر هم دی باندی د مائدی اختر هم قیاس کړی. وائی چه هغه مائده (خونجه) په یکشنب (اتبار) کښې نازله شوه چه د نصرانیانو په نزد همغه د هفتی (اونی) اختر دی لکه چه زمونږ مسلمانانو له پاره جمعه ده. ﴿وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾ او روزی را کره مونږ ته او هم ته غوره د روزی ورکونکو ئی. یعنی بی له ستومانی او کسبه رزق او روزی راعطا کړه! چه ستا په دربار کښې د هیڅ شی کمی نشته او تاته دغه عطا ډیره آسانه ده.

قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ
مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا أَبَدًا أَعَذِّبُهُ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ ۝

و فرمایل الله زه نازل کوونکی یم د دی خونجی پر تاسو، نو هر څوک چه ناشکری وکړی وروسته (له نزوله د دی خونجی) له تاسی ځنی نو بیشکه زه عذاب ورکوم هغه ته داسی عذاب چه نه به په عذابوم په هغه سره بل هیڅ یو له (نورو) مخلوقاتو.

تفسیر: هر کله چه نعمت فوق العاده او عجیبه وی نو د هغه د شکر گذاری تاکید هم ښائی چه له معمول ځنی زیات وی، او د هغه په ناشکری هم فوق العاده او عجیبه عذاب راتلونکی وی «موضح القرآن». ځینی وائی چه هغه مائده تر (۴۰) ورځو پوری نازلیده خو ځینو پری ناشکری وکړه، یعنی داسی حکم شوی ؤ چه له هغی ځنی دی فقیر او مریض وخورى، خو له هغی ځنی مرو، روغو رمتو سړیو هم خورله. بیا نژدی اتیا تنه له دوی ځنی بیزوگان او بدځناوران شول، دا عذاب پخوا له دی نه پر یهودانو هم نازل شوی ؤ وروسته له هغه بیا پر بل چا نه دی نازل شوی. او ځینی وائی چه دوی د دی تهدید له اوریدلو ځنی وویریدل او د هغی له غوښتنی څخه پښیمانه شول او وئی نه غوښتله. لیکن د رسول دعاء عبث نه وی او نقل ئی په دی کلام کښې بی حکمته نه دی او ښائی چه د هم دی دعاء اثر وی چه د حضرت عیسی علیه السلام په امت کښې تل

هوسائی (خوشالی) او مالداري ده. او هر هغه چه له دوی ځنی ناشکری وکړی او د زړه په اطمینان په عبادت مشغول نشی. بلکه په گناه اخته شی نو ښائی چه په آخرت کښی به له گردو (تولو) ځنی زیات عذاب ومومی په دی کښی مسلمانانو ته هم عبرت دی چه خپله مدعا دی د «خرق العادت» له لاری ځنی ونه غواړی چه بیا د هغه شکر گذاری دیره مشکله ده که پر ظاهري اسبابو قناعت وکړئ ښه دی. په دی قصه کښی دا هم ثابت شوه چه د الله تعالی په حضور کښی د هیچا حمایت او نور (بی د ده له اذنه) په کار نه ورځی.

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ

او کله چه وویل الله ای عیسی زوی د مریمې! آیا تا ویلی ؤ خلقو ته چه ونسیع ما او مور زما (دواړه) خدایان بی له الله نه،

تفسیر: حقیقتاً پخوانی (۱۵) رکوع د دی (۱۶) رکوع تمهید وه الله تعالی په رومښی رکوع کښی ﴿يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ﴾ الآية - فرمایلی او ښکاره کړی ئی وه چه د قیامت په ورځ کښی به له تمامو مرسلانو ځنی د دوی د امتیانو په مخ کښی علی روس الاشهاد سوال او ځواب کیږی بیا د دوی په منځ کښی ئی خاص د حضرت مسیح علیه السلام ذکر وفرمایه چه هغه ته په کروړونو خلقو د خدائی درجه ورکړی ده او له ده څخه بالخصوص د دی باطلی عقیدې په نسبت پوښتنه کیږی، لیکن اول هغه عظیم الشان احسانات او ممتاز انعامات په یادوی چه پر مسیح علیه السلام او د مسیح علیه السلام پر ماجدی والدی بی بی مریمې مینول شوی دی، بیا به داسی ارشاد کیږی ﴿أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي﴾ الآية - آیا تا خلقو ته ویلی ؤ چه ما او زما مور هم ماسوا له الله ځنی د خپلو معبودانو په ډول (طریقه) ومنئ؟ حضرت مسیح علیه السلام به د دی سوال په مقابل کښی ورپردي او په دیره وارخطائی سره به ودرپردي او هغه عرض به وکړی چه وروسته له دی نه راځی، په آخر کښی به ارشاد کیږی ﴿هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ﴾ د «هذا» اشاره د هغی ورځی په لوری ده چه په «يوم يجمع الله الرسل» کښی مذکوره شوه. په هر حال دا تولی واقعی د قیامت د ورځی دی چه د هغه له یقیني راتگ څخه قرآن او احادیثو د ماضی په صیغه یعنی «قال» سره تعبیر فرمایلی دی.

قَالَ سُبْحَنكَ مَا يَكُونُ لِيْ اَنْ اَقُولَ مَا لَيْسَ لِيْ بِحَقِّ اِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ

تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١٧﴾

وبه وائی (عیسی) چه پاکی ده تا لره (ای الله! له شریکه) نه ده لایقه ماته دا چه ووايم زه هغه خبره چه نشته ماته حق (د ویلو د هغی) که وم زه چه ویلی می وی دا خبره نو په تحقیق معلومه به وه تاته هغه خبره تاته معلوم دی هر هغه شی چه په نفس زما کښی دی او نه پوهیږمه زه په هغه شی چه په ذات ستا کښی دی (له معلوماتو ستا)، بیشکه ته هم دا ته ئی لوی عالم پر غیبو (اسرارو هم)

تفسیر: یعنی زه داسی ناکاره خبره څرنګه کولی شم ستا پاک ذات له داسی تهمتونو څنی پاک او منزله دی او ستا په الوهیت او نورو ذاتی او فعلی صفاتو کښی هیڅوک له تا سره نشی شریکیدي او هر چاته چه تا د رسالت جلیل منصب عنایت فرمایلی دی د ده له شانه سره دا نه ده مناسبه چه کومه ناحقه خبره له خپلی خولی څخه راویاسی پس ستا سبوحیت او عظمیت د دواړو دا اقتضاء ده چه زه داسی چتی (بیکاره) او ناپاکی خبری نشم کولی، له ګردو(تولو) دلایلو څنی صرف نظر آخری خبره هم دا ده چه ستا له محیط علم څخه هیڅ یو شی نشی وتلی، که فی الواقع ما داسی ویلی وی نو ستا په علم کښی به هغه ضرور موجود وی تاته ښه معلوم دی چه په پته او ښکاره می داسی کومه خبره له خپلی خولی څنی نه ده ایستلی بلکه عجا په زړه کښی د داسی ناکاره او چتی (بیکاره) خیالاتو خطور (وسوسه) هم نه دی شوی له تا څخه زما او د نورو د زړونو مخنی هواجس (خیالات) او خواطر هم نه دی پت.

مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٨﴾

نه دی ویلی ما دوی ته (هیڅ شی) مګر هغه چه تا امر (حکم) کړی ؤ ماته په هغه سره چه عبادت کوئ تاسی د الله د رب زما او رب ستاسی او ومه زه (پر اقوالو او افعالو) د دوی باندی خبردار (څارونکی په موعظو سره) تر څو چه ومه زه په دوی کښی پس کله چه ونیولم تا زه کامل (په بیولو سره

آسمان ته) نو وی ته هم دا ته خارونکی (خبردار) پر دوی او ته هر شی باندي ښه حاضر ښه خبردار ئی

تفسیر: ما ستا له حکمه د یوه ویښته په اندازه هم تجاوز نه دی کړی. ما به ولی د خپل الوهیت تعلیم دوی ته کاوه، بالمقابل ما تش ستا د بندګۍ په لوری هغوی ته دعوت ورکاوه او په صافو او ښکاره خبرو سره می دوی ته د وحدانیت داسې ښوونه کوله چه زما او ستاسی د گردو (تولو) رب (پالونکی) همغه یو الله تعالی دی چه (وحده لا شریک له) او یواځی د معبودیت وړ (لائق) دی. لکه چه نن هم په «انجیل - بائیل» کښی په دی مضمون ډیر صریح نصوص شته نه یواځی دا چه ما مخلوق ته ستا په لوری د توحید او عبودیت دعوت ورکړی دی بلکه تر هغه پوری چه زه د دوی په منځ کښی اوسیدم د دوی د احوالو کتنه او پوښتنه می په ښه شان سره کړی ده خو کومه غلطه عقیده، یا بی موقعه خیال قائم نه کړی. کله چه د دوی په منځ کښی زما د قیام هغه موده چه ستا په علم کښی مقدره وه پوره شوه نو زه دی له دوی ځنی واخستم (کما یظهر من مادة التوفی ومقابلة مادمت فیهم) نو بیا یواځی ته د دغه احوال کتونکی او خبردار ئی! زه د دی موضوع په نسبت هیڅ عرض نشم کولی.

تنبيه: د حضرت مسیح علیه السلام د موت (یاد رفع الی السماء) او نور بحث دی په (۳) جزء د «آل عمران» په (۵۵) آیت «انی متوفیک و رافعک الی» (۶) رکوع کښی وکتل شی. محقق شیخ الہند قدس الله سره دلته د «فلما توفیتنی» ترجمه «تا زه واخیستلم» سره کړی ده چه د محاورې په اعتبار «په موت» او په «رفع الی السماء» دواړو باندی صادقیدی شی. ګواکی تنبیه ئی وکړه چه نه د «توفی» لفظ دپاره «موت» لارم دی او نه خاص هغه «توفی» چه د موت په صورت دی په دغه تر بحث لاندی مباحثه کښی څه مداخله لری. نبی کریم علیه افضل الصلوٰۃ والتسلیم په یوه حدیث کښی ارشاد فرمایلی دی چه د ځینو خلقو په نسبت به زه د قیامت په ورځ داسی وایم لکه چه د الله تعالی صالح بنده عیسی علیه السلام ویلی و ﴿وَلَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ اَنْتَ الْوَحِيدُ عَلَيْهِمْ﴾ له داسی تشبیهاتو ځنی د دی خبری ایستل

(چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د حضرت مسیح علیه السلام «توفی» دی هم په هر حال ښائی یو شان او یو رنگ وی پر عربیت د ناپوهی دلیل دی. د مکی معظمی مشرکانو پر یوی ونی (ذات انماط) باندی خپلی ولسی څړولی وی، اصحابو رضی الله تعالی عنہم عرض وکړ یا رسول الله! صلی الله علیه وسلم مونږ ته هم د دوی په شان (ذات انماط) مقرر کړئ! رسول الله مبارک وفرمایل کما قال قوم موسی علیه السلام «اجعل لنا الالهة کما لهم آلهة» دا خو داسی شوه کله چه د موسی علیه السلام قوم غوښتنه کړی وه، چه «مونږ ته هم د داسی یوه معبود تجویز وکړه! لکه چه د دغو بت پرستانو دی» کوم مسلمان د دی تشبیه له اوریدلو ځنی داسی گمان کولی شی چه معاذ الله اصحابو رضی الله تعالی عنہم به د بتپرستی غوښتنه او درخواست کړی وی؟ په داسی تشبیهاتو سره له محکمو نصوصو او د امت له اجماع څخه مخالفت او پر

باطلو عقائدو متمسک کیدل یواځی د هغه جماعت کار دی، چه د هغوی په نسبت داسی ارشاد شوی دی ﴿فَأُولَٰئِكَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَاضٌ فَيتَّبِعُونَ مَا أَنشَابَهُمْ ابْتِغَاءَ وَبُخْلٍ تَنَازُلًا﴾ نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی کوروالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو کلماتو چه متشابه وی له قرآنه له پاره د طلب د فتنی او گمراهی او دپاره د طلب د معنی د هغی).

إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۸۳﴾

که عذاب ورکړی ته (ای الله!) دوی ته نو بیشکه دوی بندگان ستا دی (او ته ئی مالک ئی نو نشته هیڅ اعتراض پر تاسی) او که ببښه وکړی دوی ته نو بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب شوی (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی ته په خپلو بندگانو ظلم او بیځایه سختی نه کوی که دوی ته سزا ورکړی نو په عین عدل او حکمت بنا ده او که فرضاً دوی وښی نو دغه عفو هم (عین لطف او مهربانی) او د عجز او سفاهت له کبله (وجبی) نه ده. ځکه چه ته «عزیز» زبردست او غالب ئی! او هیڅ کوم مجرم ستا د قدرت له قبضی څخه نه وتلی او نه تښتیدلی شی او ته په هر چا او هر ځای قوت او قدرت او قابو لری او څرنګه چه «حکیم» حکمت والا ئی نو دا هم هیچیرې امکان نه لری چه کوم مجرم به بی موقع خوشی کړی. په هر حال هر هغه فیصله چه ته د مجرمانو په حق کښی وفرمائی هغه بیخی ستا په حکمت او قدرت مبنی ده څرنګه چه د حضرت مسیح علیه السلام دا کلام به په محشر کښی ویل کیږی چه هلته به د کفارو په حق کښی هیڅ کوم شفاعت او استرحام او نور شیان نه وی نو ځکه حضرت مسیح علیه السلام د «عزیز حکیم» په ځای «غفور رحیم» او نورو صفاتو اختیار ونه کړ د دی په خلاف حضرت ابراهیم علیه السلام په دنیا کښی د خپل پروردگار په حضور کښی عرض کړی ؤ ﴿رَبِّ انْهَنِي عَنْ أَصْلَابِ الْكَافِرِينَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَأَعْلَلْنَا قُلُوبَهُمْ وَهُمْ يَفْقَهُونَ كَلَامًا لَا يَسْمَعُونَ﴾ ای پروردګاره! دی بتانو ډیر خلق

ګمراهان کړی دی نو هر یو له دوی ځنی چه زما متابعت وکړی، هغه زما امت دی او هر څوک چه له ما ځنی غاړه وغړوی نو بیا ته غفور او رحیم ئی» یعنی اوس هم موقع ده چه ته هغوی ته په خپل رحمت سره وروسته له دی نه د توبی او د رجوع الی الحق توفیق وروښی! او پخوانی ګناهونه ورمعاف کړی!

قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾

وبه فرمائی الله (په قیامت کښی) دا ورځ د دی ده چه نفع به رسوی صادقینو ته صدق د دوی (چه په دنیا کښی ئی کړی وی)، (مقرر) دی دوی ته (هسی) جنتونه چه بهیږی له لاندی (ونو او مانیو د) د هغو ویالی (د اوبو، شودو، شرابو او شاتو) تل به وی دوی په هغه کښی همیشہ راضی شوی دی الله له دوی نه (په طاعت سره) او راضی دی دوی له الله څخه (په موندلو د ثواب) دا (خلود او رضوان) بری دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه اعتقاداً او قولاً او عملاً رښتین او صادقان پاتی دی لکه حضرت مسیح علیه السلام هغوی ته به د دوی د صداقت ثمره نن ورځ وررسیږی (چه هغه د جنت خلود او د رب العزت لقاء او رضا ده! اللهم ارزقنا!) یعنی لویه کامیابی د الله تعالیٰ رضا ده، او جنت هم د دی له امله (وجبی) مطلوب دی چه د الله تعالیٰ د رضا محل دی.

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت د) ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په دوی کښی دی او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی صادق ته ثواب او کاذب ته عذاب ورکول دی)

تفسیر: یعنی له هر وفادار او مجرم سره همغه معامله کیږی چه د یوه مطلق شهنشاه له عظمته او جلاله سره وړ (لائق) او مناسب وی.

تمت سورة المائدة بفضل من به الاعادة واليه الاعادة ونسأله في البيان حسن الافادة والاجادة وفي البنان نعم الافازة والانارة

سورة الانعام مكية الاتسع آيات فمدنية وهي مائة وخمسة وستون آية و عشرون ركوعاً نزلت بعد الحجر رقمها (۶) تسلسلها حسب النزول (۵۵)

د «الانعام» سورت مکی دی په استثناء د نهو آیتونو چه د ځینو علماؤ په نزد مدنی دی او هغه ۲۰-۲۳-۹۱-۹۳-۱۱۴-۱۴۱-۱۵۱-۱۵۲-۱۵۳- دی یو سل او پنځه شپيته آیتونه او شل رکوع لری وروسته د «الحجر» له سورتته نازل شوی دی په تلاوت کښی (۶) سورت دی او په نزول کښی (۵۵) په روایتونو کښی راغلی دی چه دا گرد (تول) سورت په یو وخت کښی سره له بیشمیره پرېستو نازل شو. مگر ابن صلاح رحمة الله علیه په خپلی فتاوی کښی د دی روایاتو له صحته انکار کړی دی چه د پوره سورت پر یو ځای نازلیدلو دلالت کوی. «والله اعلم» ابواسحق اسفرائینی رحمة الله علیه وائی چه دغه سورت د توحید پر گردو (تولو) قواعدو او اصولو مشتمل دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

أَحْمَدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ①

گردی (تولی) ثناوی او ستاینی (صفتونه) خاص هغه الله لره دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه (بی له نمونی) او ځمکه (بی له مادی) او پیدا کړی ئی دی (رنگارنگ) تیاری او رڼا (رنرا) بیا (هم) هغه کسان چه کافران شوی دی په رب خپل سره برابروی (نور شیان په عبادت کښی یا د الله له عبادت څخه د غیر الله عبادت ته عدول کوی).

تفسیر: مجوسیان دنیا ته دوه خالقان (خدایان) دروی «یزدان» چه د خیر خالق او «اهریمن» چه د شر خالق ئی گڼی او دواړه به ئی د نور او ظلمت په لقب سره ملقبول د (هندوستان) مشرکان په دری دیرش کروړو خدایانو قائلان دی (چه هر یو خپل بت خدای بولی) د (اریه سماج) فرقه سره له دی چه د توحید ادعا کوی «ماده» او «روح» هم لکه خدای غوندی غیر مخلوق او ازلی بولی او الله تعالی د تکوین او تخلیق او په څه نورو صفاتو کښی دی دواړو ته (نستغفر الله) محتاج گڼی. عیسایانو د پلار او زوی د توازن او تناسب له پاره بالاخره د دریؤ نه یو، او یو له دریؤ نه مشهوره عقیده غوره کړه، یهودان د الله تعالی له پاره داسی صفات تجویز کړل چه یو عادی انسان هم نه یواځی (العیاذ بالله) له هغه سره اندول (ترلی) او برابر بلکه بهتر

هم کیدی شی. د عربو مشرکانو د خدایانو په تقسیم کښی تر دی غایه پوری خپل سخاوت وښود چه بنائی د دوی په نزد د یوه غره هره یوه ډبره (گته) هم د انسانانو د معبود گرځیدلو صلاحیت ولری، الغرض اور، اوبه لمر ستوری، ونه، تیږه (گته) او نور هیڅ یو شی ئی پری نښودل او هر یوه موجود ته ئی له خدائی غنی څه نه څه برخه ورکړه، او د عبادت او استعانت او په نورو وختونو کښی به دوی د خدای په غای هغوی درول. حال دا چه د الله تعالی پاک ذات د گردو (تولو) کمالی صفاتو د جامعیت شتوالی او د هر راز (قسم) ښیگنو (فائدو) د خالقیت او منبع والی له امله (وجی) د گردو (تولو) ستاینو (صفتونو) او هر راز (قسم) حمد او ثنا بی د نورو له شرکته وړ (لائق) او مستحق دی هغه لوی (ذات عم نواله) چه آسمانونه او ځمکی، یعنی گرد (تول) هغه علویات او سفلیات ئی پیدا کړل (چه د گردو (تولو) عالمیانو عقول د هغو له احاطی څخه عاجز دی) شپه او ورځ، تیاره او رڼا (رنرا)، هدایت او ضلالت، موت او حیات لنډه ئی دا چه گرد (تول) متقابل کیفیات او متضاد احوال ئی ظاهر وفرمایل، او ده ته د ده په گردو (تولو) افعالو کښی د هیڅ یوه یار مددگار، حصه دار، ښځی، اولاد او د نورو ضرورت نشته د ده په معبودیت او الوهیت کښی هیڅوک ورسره شریکیدي نشی او په ربوبیت کښی هیڅوک د ده پر اراده غالبیدی نه شی او په ده د هیڅا قوت او زور چلیدی نشی، بیا د تعجب غای دی چه د دغو حقائقو له لیدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم دوی په څه ډول (طریقه) نورو شیانو ته د الوهیت مرتبه ورکوی؟ او د دوی په عبادت کښی مشغولیدی؟ (یا د دغه خالق الکل او مالک الکل له وجوده بیخی منکران کیږی).

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلَكُمْ وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ مُّتَرَوُّنَ ۝٢

دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی تاسی له ختو (چه آدم ئی تری ساز کړ) پس له هغه مقرر کړی ئی دی یو وخت (له پاره د مرگ) او یوه موده معلومه (د قیامت) ده په نزد د الله بیا هم تاسی شک کوئ (په توحید او بعث کښی)

تفسیر: پاس د «عالم الکبیر» یعنی د جهان د پیدائښت ذکر ؤ، دلته د «عالم الصغیر» یعنی د انسان د خلقت بیان فرمائی چه وگورئ اول د بی ساه خاوری څخه ئی د آدم علیه السلام کالبوت تیار کړ او په څه ډول (طریقه) ئی ژوندی کړ او په څه انسانی کمالاتو ئی فائض کړ، او نن ورځ هم له هم دی خاوری غنی گرد (تول) خواړه وځی او له غذا غنی نطفه او له نطفی غنی انسان جوړیږی. غرض دا چه په دی ډول (طریقه) ئی له عدم غنی تاسی په وجود راوړی یی،

بیا ئی د هر سری د مرگ له پاره یو وخت مقرر کړ، کله چه انسان بیا په خاورو کښی خښ او بیا له همنی سره گډیوی چه تری پیدا شوی و نو په هم دی باندی تاسی قیاس کولی شی چه د «عالم الکبیر» فنا ته هم یو وخت مقرر دی. چه هغه ته «قیامت الکبری» وایی «قیامت الصغری» یعنی ځانگری او انفرادی مرگونه څنگه چه مونږ ته تل راځی نو د هغه علم هم خلکو ته نه وی، لیکن د «قیامت الکبری» د صحیح او برابر وخت علم یواځی پاک الله ته دی نو تعجب دی چه د «عالم الصغیر» یعنی د انسانانو د بقا او فنا د سلسلی له لیدلو سره سره بیا هم چه انسان د «عالم الکبیر» په فناء کښی څرنګه تردد کوی؟

وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يُعَلِّمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾

او هم دی دی الله (مستحق د عبادت) په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی عالم دی الله په پټ (حال) ستاسی او (عالم دی الله) په ښکاره (حال) ستاسی او عالم دی الله په هغو (اعمالو) چه کوئ (ئی) تاسی.

تفسیر: یعنی په گردو (تولو) آسمانونو کښی یواځی هغه مطلق موجود او برحق معبود مالک، باچا، متصرف او مدبر دی او دغه مبارک نوم (الله) هم یواځی د هغه متعالی الصفاتو د ذات له پاره مخصوص دی بیا نو نورو ته د معبودیت استحقاق له کومه راځی؟ څنگه چه په ځمکه او آسمانونو کښی د هغه حکومت دی او هغه بلاواسطه په تولو ظاهرو او باطنو شیانو په پټو او په ښکاره، وړوکو او لویو عملونو مطلع دی، نو عابد ته هیڅ ضرورت نشته چه په خپلو عباداتو او استعاناتو او په نورو کښی غیر الله شریک وگرځوی، مشرکانو به چه داسی ویل ﴿مَّا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى﴾ مونږ عبادت نه کوو بتانو ته مګر کوو ئی د دی دپاره چه نژدی کړی مونږ الله ته په نژدیوالی سره» دغه د دوی او د دوی د نورو ملګرو ځواب شو او رومی په «اجل مسمی» سره د قیامت په لوری اشاره وه، دلته ئی د مجازاتو په سلسله تنبیه وفرمایله چه په ځمکه او آسمان کښی زمونږ حکومت دی او ستاسی گرد (تول) پټ او ښکاره، نیک او بد عملونه زمونږ په علم کښی شته بیا نو هیڅ وجه نشته چه تاسی هم داسی چتی (بیکاره) او مهمل پرېښودی شی.

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٣﴾
فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٥﴾

او نه راځي دي (كفارو) ته هيڅ كوم (تكويني يا تنزيلي آيت) له آيتونو (له دلائلو د قدرت) د رب د دوي مگر وي دوي له هغه څخه مخ گرځوونكي (تغافل كوونكي). نو په تحقيق نسبت د دروغو وگر دوي حق ته كله چه راځي دوي ته نو ژر به راشي (ظاهر به شي) دوي ته اخبار (حقيقت) د هغه شي چه وو دوي چه پري خندل به ئي.

تفسير: له حق څخه غالباً «قرآن كريم» مراد دي چه د هغو كسانو بدانجامي او دنيوي او اخروي سزاوي بيانوي چه د قدرت له دلائلو غني تغافل او تجاهل كوي او هر كله چه هغه اوري تري اعراض او انكار كوي او تكذيب او استهزاء پري كوي او داسي ښكاروي چه په هغو خبرو چه تاسي خاندئ او تمسخر پري كوي - هغه به دير ژر يو ثابت حقيقت وگرځي او تاسي ته به په مخه درشي، وروسته له دي نه د هغو اقوامو احوال وريپانوي چه د آيت الله د تكذيب او استهزاء او بدو عملو په سبب هلاك شوي دي.

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّهِمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ يُمَكِّنْ لَكُمْ
وَأَرْسَلْنَا السَّيِّئَاتِ عَلَيْهِمْ فَأَفْضَرُوا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٦﴾

آيا نه دي كتلي (نه دي خبر شوي) دوي چه څومره (ديره) هلاك كړي دي مونږ په خوا له دوي نه له (نورو امتونو) قرنونو غني چه ښه قوت وركړي ؤ مونږ دوي ته په ځمكه كښي دومره قوت چه نه مو دي دركړي تاسي ته او

راښکته کړی ؤ مونږ باران پر دوی پرله پسې اوریدونکې او گرځولې مو وی ویالی چه بهیدلې له لاندې د (مانیو او ونو د) دوی نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د گناهونو د دوی او پیدا کړل مونږ وروسته له دوی نه (اهل) د قرن نور

تفسیر: یعنی عاد او ثمود او نور چه له تاسې غنی وو، او دوی ته ستاسې په نسبت ډیر طاقت، زور، قوت او قدرت ورکړی شوی ؤ، د بارانونو او ویالو له امله (وجی) د هغوی باغونه او کښتونه (فصلونه) تک شنه او خړوب وو او د عیش او خوشالۍ په دوره کښې ئې ډیر ښه ژوندون درلود (لرلو) کله چه دوی بغاوت او تکذیب ته ملاوی وتړلې او د قدرت په نښو ئې خندل او مسخری ئې پری کولې نو مونږ دوی د هغو جرمو په سزا داسې سخت ونيول چه نوم او نښان ئې هم نه دی پاتې، وروسته له دوی نه مو نور امتونه پیدا کړل او له متکبرانو او مکذبانو سره مو هم دغه سلسله جاری کړه، مجرمان پرله پسې فنا کیدل خو د دنیا په ودانۍ کښې هېڅ یو خلل نه واقع کیده (قرن د یوې زمانې اهل ته وایه شی چه د هغه په تحدید او تعین کښې ډیر اقوال دی ځینې (۱۲) ځینې (۲۰) ځینې (۳۰) ځینې (۷۰) ځینې (۸۰) ځینې (۱۲۰) کلونو ته قرن وائی خو په اصح الاقوال کښې قرن د عمرونو له هغه متوسطه قدر او مشترک حد څخه عبارت دی چه زیاتره د یوې زمانې اهل پکښې ژوندون کوی یا هغومره موده چه د یوه کال د څیگیدلو ځنې پکښې یو تن هم ژوندی پاتې نشی او گرد (تول) سره ومری خو اوسنی پوهان سلو کلونو ته بالقطع قرن وائی).

وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قُرْطَاسٍ فَلَسَوْهُ بِآيِدٍ يُّهْمُ لِقَالِ
الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ٥

او که نازل کړی وی مونږ پر تا کتاب (لیکلی) پر کاغذ پس مس کړی وی دوی دا کتاب په لاسونو خپلو (او په سترگو ئې هم لیدلې وی) نو خامخا ویلی به وو هغو کسانو چه کافران شوی دی چه نه دی دا مگر خو سحر (کوډی) دی ښکاره.

تفسیر: د مکې معظمې ځینو مشرکانو ویلی وو «که محمد صلی الله علیه وسلم یو تیار لیکلی شوی کتاب له آسمانه راوړی چه څلور پرښتی هم ورسره وی او زمونږ په مخ کښې شاهی ادا کړی چه بیشکه هم دا کتاب د الله تعالی له لوری لیږلی شوی دی نو مونږ به ایمان راوړو.» د هغو ځواب داسې ورکوی هغه خلق چه په موجوده حالت کښې دی لوی قران ته سحر، جادو او

کودی او را وړونکی ته ئی ساحر او کودگر وائی که په واقع سره مونږ په کاغذ لیکلی شوی داسی کتاب هم له آسمانه وړولیدو چه دوی ئی د خپلو لاسونو په منښلو سره هم معلوم کړی او ښه وپوهیږی چه څه تخییل او نظر بندی پکښی نشته نو بیا به هم دوی (عناداً) هم داسی وائی چه دا خو صریح جادو دی هغو بدبختو ته چه هدایت نه دی ور په برخه شوی د هغو شک او شبه له سره نه ورکیدی.

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكَ الْقُضَى الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يَنْظُرُونَ ۝

او ویلی (کفارو) ولی نه نازلیدو په دغه (محمد) پرېشته (له آسمانه)؟ او که نازله کړی وی مونږ پرېشته نو خامخا فیصله شوی به وه خبره (د هلاک د دوی) بیا به (دوی ته) مهلت نه وو ورکړی شوی

تفسیر: یعنی کفارو ویل چه ښائی پرېشته مونږ ته مخامخ ودریږی او د ده پر صداقت شاهی ورکړی نو الله تعالیٰ فرمائی «که پرېشتی په خپل اصلی صورت سره راشی نو دا خلق د یوی شیبی له پاره هم د هغوی تحمل نشی کولی د پرېشتو له رعب او هیبت او ډاره به د دوی ساوی ووځی. دا یواځی د انبیاء علیهم السلام ظرفیت او قوت دی چه د پرېشتو د لیدلو تحمل په اصلی صورت سره کولی شی، زمونږ نبی کریم (علیه افضل الصلوة والتسلیم) په خپل ټول عمر کښی دوه ځلی حضرت جبریل علیه السلام په خپل اصلی صورت سره لیدلی دی او د بل کوم (نبی) په نسبت یو ځلی هم نه دی ثابت شوی. که د دی خلقو داسی عظیم الشان او خارق العاده غوښتنه هم پوره کړی شی او بیا ئی هم ونه منی لکه چه د دوی د نورو معاندانه احوالو او اقوالو څخه ښکاره ده نو له سنة الله سره برابر بیا قطعاً دوی ته هیڅ مهلت نه ورکاوه کیږی او د داسی سخت عذاب غوښتونکو باندی خامخا همغسی سخت عذاب نازلیدو چه په هغه سره به دوی بیخی فنا کیږی نو په دی لحاظ د داسی غوښتنی نه پوره کول هم ښائی د الله تعالیٰ عین رحمت وگانه شی.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكَ لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ۝

او که گرځولی وی مونږ دا رسول پرېشته (نه بشر) نو خامخا گرځولی به وه مونږ دغه پرېشته (په صورت د یوه) سړی او (که گرځولی وی مونږ پرېشته په صورت د سړی نو) خامخا په شبهه کښی به اچولی وو مونږ دوی په همغسی اشتباه کښی چه اوس پکښی پراته دی.

تفسیر: څرنگه چه په رومبني آيت کښي د پرښتو د ليدلو ځني په اصلي صورت سره نفی وشوه اوس نو د دوهم احتمال ځواب ورکوي او هغه دا دی چه بايد پرښتي د انسانانو په شکل وليږلي شي ځکه چه په دی صورت کښي د صوري مجانست په بناء خلق د دوی د نموني او تعليم ځني منتفع کيدی شي ليکن په دی تقدير سره هم د منکرانو د شهباتو ازاله نشي کيدی. هغه شکونه او شبهی چه د رسول په بشریت کښي ئی کوي همغه به په ملک کښي هم (که د بشر په شکل د دوی له غوښتنی سره سم راتلی) واردیدلی.

وَلَقَدْ اسْتَهْزَئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَخَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝١٠

او خامخا په تحقيق مسخري کړی شوی دی په رسولانو چه پخوا وو له تانه نو چاپير او محيط شو په هغو کسانو پوري چه مسخري ئی کولی په دوی پوري هغه (عذاب) چه وو دوی چه په هغه پوري به ئی مسخري کولی.

تفسیر: د معاندانو د غوښتنی له ځواب ورکولو څخه وروسته «محمد صلی الله علیه وسلم» ته تسلی ورکوله کيږی چه ته د دوی له استهزاء او تمسخر ځني مه خپه او مه متأثر کيږه! دا کومه نوی خبره نه ده، پخوانيو انبياؤ ته هم داسی حالات ورپيښ شوی وو بيا هغه سزاوی او هيدادونه (عذابونه) چه مکذبینو او د پيغمبرانو دښمنانو ته ورکړی شوی دی هغه گردو (تولو) ته ښکاره دی نو لکه چه پخوانيو مجرمانو ته کومی سزاوی ورکړی شوی دی دوی ته هم الله تعالی همغسی سزاوی ورکوي.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ۝١١

ووايه (ای محمده! دوی ته که دوی نه وی قائله په هلاک د پخوانيو قرنو) وگرځئ تاسی په ځمکه کښي بيا وگورئ چه څرنگه ؤ عاقبت (خاتمه) د دروغجن کوونکو (د رسولانو).

تفسیر: یعنی د ملکونو د سير او سیاحت او گرځیدلو او د تباہ شويو اقوامو د آثارو له کتلو څخه وروسته که د عبرت په نظر سره ماضي واقعاتو ته وگورئ! نو د هغو اقوامو انجام به تاسی ته صاف درښکاره او څرگند شي چه د انبياؤ تکذيب ته ئی ملاوی ترلی وی نو په همغو ئی

قیاس کری! کله چه د مکذبینو حال هغسی شو نو د استهزاء کوونکو حال به څرنگه وی؟.

قُلْ لِّمَن مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلْ لِلّٰهِ كُتِبَ عَلٰی
نَفْسِہِ الرَّحْمَۃُ لِيَجْمَعَنَّکُمْ اِلٰی یَوْمِ الْقِیَمَۃِ لَا رَیْبَ فِیہِ الَّذِیْنَ
خَسِرُوْا اَنْفُسَہُمْ فَہُمْ لَا یُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۲﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه چا لره دی (خلقاً، ملکاً او عبیداً) هغه
شیونه چه په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او
ځمکې) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه خاص الله لره دی (بل ځواب نشته)
لارم کړی دی الله (تفضلاً) پر نفس خپل رحمت خامخا تول به کړی (الله)
هرومرو (خامخا) تاسی په ورځ د قیامت کښی چه نشته هیڅ شک په (راتلو
د) هغی کښی هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته (د اصلی
فطرت او سلیم عقل په ضیاع) نو دوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: کله چه په گردی (تولی) زمکې او آسمانونو کښی د الله تعالی حکومت دی، لکه چه
مشرکان هم داسی اقرار کوی نو مکذبانو او مستهزآنو ته کله له فوری سزا څخه نجات او پناه
ورکوله کیږی؟ دا یواځی د الله جل جلاله عمومی رحمت دی چه د جرائمو د لیدلو سره سره فوراً
مجرم ته سزا نه ورکوی، نو د قیامت په ورځ کښی چه یقیناً او بلا شبهه راتلونکی ده یواځی
همغو بدبختانو ته به سزا ورکوی چه په قصد سره ئی خپل ځانونه د هلاکت په کنده کښی
اچولی دی.

وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الْبَيْلِ وَالنَّهَارُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۳﴾
قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
وَهُوَ يُطْعَمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ اِنِّیْ اُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ
اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمَشْرِكِیْنَ ﴿۱۴﴾

او خاص دغه (الله) لره دی هغه شیونه چه اوسیری (آرام کوی) په شپه کښی او په ورځ کښی (یعنی دا تول د الله مملوک دی) او هم دغه (الله) دی ښه اوریدونکی د تولو احوالو) ښه عالم (پر گردو (تولو) احوالو) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آیا بی له الله ونیسم زه (بل ولی) دوست مددگار؟ (هسی الله) چه پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی (بلکه نه ئی نیسم) حال دا چه دغه (الله) روزی ورکوی (گردو (تولو) مخلوقاتو ته) او ده ته روزی نشی ورکولی ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه مامور یم (حکم راته شوی دی) چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده (الله ته له دغه محمدی امته) او (ویلی شوی دی ماته) چه مه کیږه له سره له مشرکانو نه.

تفسیر: په ﴿قُلْ لِّمَن مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾ کښی د مکان تعمیم ؤ. په ﴿وَلَهُ مَّا سَكَنَ فِي الْاَيْلِ وَاللَّهَّارِ﴾ کښی د زمانی په اعتبار تعمیم دی، یعنی په هر ځای او په هر وخت کښی پاک الله حکومت، قبضه او اقتدار لری. هر هغه شیان چه په شپه یا ورځ کښی په آرامی او هوسانی (آرام) سره ژوندون کوی او له دیرو معلومو او نامعلومو دښمنانو ځنی چه مامون او مصون پاتی کیږی دا د الله تعالیٰ د کامله رحمت له آثارو ځنی دی ﴿قُلْ مَنْ يَّكُوْلُ بِالْاَيْلِ وَاللَّهَّارِ مِنَ الرَّحْمٰنِ﴾ (۱۷) جزء د الانبیاء (۴۲) آیت (۴) رکوع الله تعالیٰ هغه مجمع الصفات ذات دی چه د ورځی په شور ماشور او د شپې په تپو (تورو) تیارو او چوپه چوپتیا کښی هم د هر یوه غږ آوری او د گردو (تولو) په حوائجو او ضروریاتو په ښه ډول (طریقه) سره خبر دی نو اوس تاسی راوښیئ چه ولی تاسی داسی پاک الله پریردئ او له نورو ځنی مرسته (مدد) غواړئ؟ آیا تاسی دا اعراض عن الله او اقبال الی غیرالله کوم ښه او موزون کار گنئ؟ ﴿وَهُوَ يَّطْعَمُ وَلَا يَطْعَمُ﴾ حال دا چه دغه الله روزی ورکوی (گردو (تولو) مخلوقاتو ته) او ده ته روزی نشی ورکولی روزی ورکول د بقاء د سامان په لوری اشاره ده یعنی تاسی په ایجاد او بقاء دواړو کښی همغه ته محتاج یئ او الله تعالیٰ په خورا ډیر ادنی شی کښی هم مونږ (او گردو (تولو) کائناتو) ته څه احتیاج لری بیا له هسی الله ځنی بیلیدل او بل د خپل ځان مرستیال (مددگار) گرځول که انتهائی حماقت او ناپوهی نه ده؟ نو څه ده؟ ﴿قُلْ اِنِّ اُمرْتُ اَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ﴾ ووايه ای محمده! دوی ته بیشکه زه مامور یم حکم راته شوی دی چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده الله ته له دی محمدی امته د داسی پاک الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښی چه صفات ئی پاس مذکور شول، ډیره ضروری ده چه گرد تول بندگان همغه وحده لا شریک ته بی د غیر له شرکت نه غاړه کیږدی! او له گردو (تولو) ځنی لومړی هغه ډیر اکمل بنده ته د انتهائی انقیاد او تسلیم حکم دی چه گردی (تولی) دنیا ته د طاعت او عبودیت یوه خورا (ډیره) ښه نمونه رالیږلی شوی ده «صلی الله علیه وعلى آله وصحبه وسلم».

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ⑮

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه ویریوم که نافرمانی و کرم له رب خپله له عذاب د ورځی دیری لوئی نه (چه قیامت دی).

تفسیر: په حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم ئی ایښی او نورو ته یی اورولی دی یعنی که په فرض محال سره د الله تعالی له دیرو معصومو او خورا (دیرو) غوره بندگانو ځنی هم کوم ډول (طریقه) عصیان صادر شی نو د الله تعالی د عذاب اندیښنه ورته شته. نو بیا نورو ته کله لائق او وړ (مناسب) ده چه سره له شرکه او د انبیاء د تکفیه او د نورو زرهاو ډولونو (طریقو) جرائمو له ابتلاء سره د الله تعالی له عذاب بیفکره او مامون کښینی.

مَنْ يُصِرْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ⑭

هر هغه څوک چه چپ (بچ) کړی شی له عذاب په دی ورځ کښی نو په تحقیق رحم (مهربانی) کړی ده (الله) په ده او دا (مهربانی) بری دی ښکاره.

تفسیر: د جنت او د الله جل جلاله رضا حاصلول خو د مدارجو اعلی او خورا (دیر) لوړ مقام دی، که له چا ځنی د آخرت عذاب لری شی نو دغه هم لوی بری او ښه کامیابی ده. کماقال عمر رضی الله تعالی عنه! «کفانا لالی ولا علی».

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ⑬ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ⑭

او که ورسوی تاته الله څه سختی (لکه مرض او فقر) نو نشته هېڅ لری کوونکی د هغه مگر هم دی دی او که ورسوی تاته څه خیر (لکه صحت او غناء) نو دی پر هر شی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (نو تل خیر او شر نفع او ضرر هم د الله په اراده رسیږی) او هم دی غالب زورور دی د پاسه د بندگانو خپلو (په قدرت، قوت، قهر، غلبه نه په مکان) او هم دی ښه حکمت

والا بنه خبردار دی له هر شی).

تفسیر: هر چاته چه الله تعالی په دنیا یا په آخرت کښی کوم تکلیف یا راحت ورسوی نه ئی څوک په مقابله سره ستنولی (واپس کولی) شی او نه د ده له غلبی او اقتداره چیری تبتیدلی شی هم دا الله تعالی له بنده څخه بنه خبردار دی چه څه څه اعمال او حالات لری او د دوی له اعمالو او حالاتو سره کوم اجراآت او بدل لارم او مناسب او له حکمت سره قرین دی؟ (دغه لاندی آیت هله نازل شو چه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ته وویل شو چه ته په خپل صداقت باندی کوم شاهد لری؟ ځکه چه کتابیان ستا له نبوته انکار کوی).

قُلْ أَيْ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ

(ووايه ای محمده! دوی ته) چه کوم یو شی لوی دی له جهته د شاهدی؟ ووايه (په ځواب کښی دوی ته) چه الله (لوی دی د شهادت له جهته بل ځواب نشته!) (او الله) بنه شاهد دی زما او ستاسی په منځ کښی.

تفسیر: کله ئی چه داسی وفرمایل چه فقط الله تعالی د گردو (تولو) منافعو او اضرارو مالک دی او پر گردو (تولو) بندگانو غالب او قاهر او تر ذری ذری پوری هم له هر شی څخه خبردار دی نو د ده له شهادته زبردست او پاک شهادت بل شهادت نشی کیدی. نو زه هم د خپل ځان او ستاسی په منځ کښی همغه شاهد درؤم. ځکه چه ما د رسالت دعوی وکړه او تول هغه پیغامونه چه د پاک الله وو تاسی ته می درورسول نو د هغه په مقابل کښی هغه سلوک چه تاسی له ماسره وکړ او هغه وضعیت چه تاسی له دغو ربانی پیغامونو سره وکړ هغه تول ستاسی تر سترگو لاندی دی په خپله پاک الله به له خپل محیط علم سره سم زما او ستاسی په منځ کښی فیصله وکړی.

وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَتَيْنَاكُمْ
لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ إِلَهَةً أُخْرَى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا
هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ وَإِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ^(۱۹)

او وحی کړی شوی ده ماته دا قرآن له پاره د دی چه وویروم (خبردار کړم) تاسی په دی سره او هغه څوک چه ورورسیری (ده ته دا قرآن په هر زمان او مکان کښی) آیا بیشکه تاسی خامخا شاهدی لولی په دی چه شته سره د الله

خدایان نور؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) زه خو شاهدی (په دی سره) نه ورکوم، ووايه خبره هم دا ده چه الله دی معبود یو او بیشکه زه بیزار یم له هغو شیونو چه شریکان کوی ئی تاسی (له الله سره)

تفسیر: یعنی که وپوهیږئ نو زما په صداقت د الله جل جلاله یقینی او ښکاره شهادت هم دا موجود عظیم الشان قرآن دی چه په خپله په دی باندی دلیل دی چه الهی کلام دی. «د لمر دلیل په خپله دغه لمر دی» زما کار دا دی چه تاسی او هر هغه چاته چه دا د الله تعالی کلام ورورسپړی هغه د الله تعالی له پیغامه خبردار کړم چه د توحید او معاد او د دین نور تمام اصول پکښی هدایت کړی شوی دی. آیا د داسی حجت له اتمام او د داسی قطعی او صریح توحید د پیغام له اوریدلو څخه وروسته بیا هم تاسی هم دا وایی چه غیر له الله جل جلاله نور معبودان هم شته؟ تاسی اختیار لرئ هر څه چه مو زړونه غواړی هغه ووايي زه خو له سره داسی حرف په خپله ژبه نشم راوړی، بلکه صاف اعلان کوم چه د عبادت لائق او وړ یواځی هغه یو پاک الله دی. باقی هر هغه څه چه تاسی ئی ورسره شریکان گڼئ. زه له هغو څخه بیخی خپله بیزاری او نفرت څرگندوم.

تنبیه: په «ومن بلغ» سره ئی ونږود چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم رسالت د گردو (تولو) انسانانو، پیریانو، مشرق، مغرب، شمال، جنوب او تولو مللو او اقوامو له پاره دی (د نزول له وخته تر قیامته پوری. او د پاک قرآن لیدل داسی دی لکه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم لیدل)،

الَّذِينَ اتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ آبْنَاءَهُمْ
الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۲۰﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی دا (رسول) لکه چه پیژنی دوی ځامن خپل هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته نو دوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: یعنی علاوه په دی چه زما په صداقت الله تعالی شاهد او قرآن کریم ناطق دی او پری غیر قابل تردید شهادت ورکوی هغه اهل کتاب یعنی یهود او نصاری هم (چه خلق هغوی ته د آسمانی کتابونو د عالمانو په حیث زما د خبرو او معاملو په باره کښی رجوع کوی) په خپلو زړونو کښی داسی پوره یقین لری چه بلاشبهه زه همغه (آخر الزمان نبی) یم چه زما زیری پخوانیو انبیاء علیهم السلام پرله پسې کړی دی. دوی همغسی چه په دیرو هلکانو کښی خپل هلکان ژر

پیژنی او پکښی څه ربر (زحمت) او تکلیف نه کوی هم داسی دوی د نبی کریم په رسالت، او د پاک قرآن په صداقت کښی هم هیڅ څه شک او شبهه نه لری او گرد (تول) حقائق دوی ته ښکاره دی، هوا حسد، کبر، او د پلرونو تقلید او د جاه او مال مینه او نور اغراض دوی ته اجازه نه ورکوی چه په ایمان مشرف شی او خپل ځانونه له دائمی نقصان او ابدی هلاکت ځنی وژغوری (وساتی).

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٧﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه وتیری پر الله دروغ یا نسبت د دروغو کوی آیتونو د ده ته؟ (بلکه نشته!) بیشکه شان دا دی چه خلاصی نه مومی ظالمان

تفسیر: یعنی چه نبی نه وی او پر الله جل جلاله افتراء، او د نبوت غلطه دعوی وکړی، یا د داسی صادق نبی تکذیب وکړی چه پر صداقت ئی واضحه دلائل موجود وی او د الله تعالی پیغام خلقو ته اوړوی له دی دواړو څخه زیات بل هیڅوک ظالم کیدی نشی او د الله جل جلاله سنت هم داسی جاری دی چه په پای (آخر) کښی بری او کامیابی ظالمانو ته نه په برخه کیږی نو فرض ئی کړئ که معاذالله زه مفتري یم نو له سره به بری ونه موم او که تاسی مکذبان یی لکه چه له دلائلو ځنی ښکاریږی نو تاسی به د خیر مخ ونه وینئ! نو له دی کبله (وجی) ښائی چه پر گردو (تولو) حالاتو کښی ښه غور او دقت وکړئ! او د آخرت او د انجام په فکر کښی شی! او د هغی ورځی له عاقبه وویږیئ چه وروسته ئی ذکر راځی. ابن کثیر رحمه الله علیه د دی ایت معنی هم داسی اخیستی ده. او ځینو نورو مفسرینو د «افتراء علی الله» څخه د مشرکانو شرک مراد کړی دی لکه چه وړاندی په ﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا يَفْقَهُونَ﴾ کښی اشاره شوی ده. والله أعلم.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا آيِنَ شِرْكَائِكُمْ
الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿١٨﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چه راجمع به کړو دوی (یعنی عابدان او معبودان) تول بیا به ووايو (زجرأ) هغو کسانو ته چه شرک ئی کړی دی چه چیرته

دی؟ (او څه شول؟) شریکان ستاسی هغه (شریکان) چه وی تاسی چه گنل به مو (د الله شریکان).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د هغو په نسبت تاسی دعوی درلوده (لرله) چه د خدائی حصه دار او په شداڼدو کښی ستاسی شفیعان او مددگاران دی، نو نن ورځ په داسی سختی او د مصیبت په وخت کښی دوی له تاسی ځنی چیری لارل؟ چه ستاسی هیڅ په کار نه درځی؟

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾

بیا به نه وی (عاقبت د) فتنی (کفر، فریب، غدر) د دوی مگر دا چه وائی به دوی چه قسم دی په الله چه رب زمونږ دی چه نه وو مونږ مشرکان.

تفسیر: یعنی د واقعاتو له انکار ځنی پرته (علاوه) بله چاره نه لری. د هغو باطلو معبودانو حقیقت چه گرد (تول) عمر د هغو په عقیده او محبت کښی بیخی محو او مفتون شوی وو، هم دغومره پاتی کیږی چه د هغوی د گرد (تول) عمر له تعلق او عقیدې څخه هم منکریږی.

أَنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

وگوره (ای محمده!) څرنګه دروغ ئی وویل پر ځانونو خپلو (په نفی د شرک له ځانه) او ورک شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه تیرل به ئی دروغ (پر الله په نیولو د شریکانو سره)

تفسیر: یعنی له دی صریحو دروغو ځنی به د مشرکانو انتهای بدحواسی او د شریکانو بیخی بیچارګی او ناتوانی څرګندیږی، کشکی مشرکان له دی رسوا کوونکو عواقبو ځنی په دنیا کښی خبر او ځانونه ئی تری ژغورلی (ساتلی) وی.

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كَلًّا آيَةً لَا يُؤْمِنُوا بِهَا

او ځیني له کفارو هغه څوک دی چه غوړ نیسی تاته (د قرآن د قرائت په

خلقو. او دا کسان منع کوی (خلق) له رسوله (یا له قرآنه یا له ایمان نه) او (په خپله هم) لری کیږی له ده (چه ایمان پری نه راوړی،) او نه هلاکوی دوی مگر ځانونه خپل او نه پوهیږی دوی (په دی چه ضرر ئی هم دوی ته عائد دی).

تفسیر: یعنی په دوی کښی نه فهم پاتی دی او نه انصاف. ایمان راوړل او له ربانی هدایتونو ځنی انتفاع لا چیری؟. د حضرت پیغمبر په حضور کښی د دوی د راټللو څخه غرض یواځی مجادله، جگړه، تعریض، توکی او تفریح کول دی. کله چه قرآنی حقائقو او بیاناتو ته به ئی معاذالله ﴿آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ویل، بیا په دغه تکذیب، مجادله او تمسخر ئی اکتفا نه کوله او کوشښ ئی کاوه چه د نورو په اذهانو کښی هم دغه رنځوری سرایت وکړی لکه چه خلق ئی له حق ځنی ستلول (واپس کول)، او دوی په خپله هم له حقائقو ځنی لری تشتیدل خو د دوی له لیدلو ځنی نور کسان هم د حق له منلو ځنی متنفر او بیزاره شی. مگر له دغو ټولو ناپاکو کوشښونو ځنی «الله الحمد» نه حق دین ته څه نقصان رسیدی شی او هغه هر و مرو (خامخا) غالبیږی، او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته څه نقصان رسیږی ځکه چه د ده د عصمت او رفعت تکفل په خپله حق سبحانه و تعالی کړی دی. هوا دغه احمقان خپل ابدی هلاکت ته سامان برابروي. او نه پوهیږی چه دوی په خپلو لاسونو خپلی پښی په تیر وهی!

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا أَلَيْسَتْ نَارُ دُورًا وَلَا نُكْذِبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونُ مِنَ الْهَادِينَ ﴿٤٥﴾

او که ووينی ته (ای محمده!) کله چه ودرولی شی دوی پر اور (د دوزخ، د پل صراط په سر نو ویه ویني یو لوی امر) نو ویه وائی دوی (د عذاب د انواعو د لیدلو وروسته) ای کاشکی مونږ بیا بوتلی شو (دنیا ته) او نه به کړو تکذیب په آیتونو د رب خپل او شو به مونږ له مؤمنانو (باور کوونکیو نه).

تفسیر: یعنی د آیات الله تکذیب او استهزاء او نور گرد (ټول) شورماشور به تر هغه وخته پوری وی خو چه دوی د الله تعالی د سزا له ویروونکی او سدورونکی منظری او ننداری سره مخامخ شی، څه مهال (وخت) چه د دوزخ لږ څه هوا دوی ته ورسیږی نو گرد (ټول) تکبر او غرور او لوئی به د دوی له سر څخه ووځی، او په زرهاو ځلی به هیله (امید) او آرزو کوی او په ارمانونو سره به دا غواری که مونږ بیا دنیا ته ولیږلی شو خو هلته بیا د خپل رب د آیتونو تکذیب ونه

کړو او بیخی له ټینگو ایماندارانو غځی شو

لگیا وی تل په لوبو له نن ورځی وی بیغم
الان قد ندمت وما یمنع الندم

بَلْ بَدَأَ اللَّهُ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ ط

(داسی نه ده لکه چه دوی وائی) بلکه ظاهر شو دوی ته هغه چه وو دوی چه پتول به ئی پخوا (له دی نه په دنیا کښی چه کفر او معاصی دی)

تفسیر: یعنی دوی اوس هم په صحیح عزم او ایمانی شوق او رغبت دنیا ته د بیرته ورنگ هیله (امید) نه کوی بلکه کله چه ئی د هغه عمل د مکافاتو او مجازاتو منظره ولیدله چه د ښکاره دلائلو سره سره ئی تری انکار کاوه او الهی عذاب ئی د سر په سترگو مشاهده کړ او د دوی ټول هغه بد عملونه چه د خلقو له سترگو څخه پټ وو د لمر غوندی څرگند او د دوی اوسنی دروغ چه «والله ربنا ما کنّا مشرکین» وایی ښکاره شول او د دوی د شرارت پټ او له سترگو پناه آثار چه د دغو نالایقانو په زړونو کښی ئی وده کړی وه مختل (مخی ته) شول او د یوه دردناک عذاب په صورت ورته ممثل او مخی ته ئی ودریدل نو اوس دوی تش د ځان نجات له پاره دنیا ته د بیرته ورنگ هیله (امید) کوی.

وَلَوْ رَدُّوا لَعَادُوا وَإِلَیْمَانُهُوَ اعْنَهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۲۸

او که بیرته بوتله شی دوی (دنیا ته) نو خامخا به بیا هم راوگرځی دوی همغه شی ته چه منع کړی شوی وو دوی له هغه شی څخه (چه کفر او معاصی دی) او بیشکه دوی هر ورو دروغچنان دی (په دغه دعوی د ایمان کښی)

تفسیر: یعنی اوس هم دروغ وائی چه که مونږ دنیا ته بیرته لاړ شو ایماندار به وگرځو او له سره به د آیات الله تکذیب ونه کړو. خو دا اشقیاء که بیرته دنیا ته هم ستانه (واپس) کړل شی نو بیا به هم له شرارت او بدی څخه لاس نه اخلی، او هغه رذیله قوتونه چه د دوی په وجود کښی شته، بیا به ئی په کار اچوی، او له هغه مصیبت څخه چه ویریدلی وو او د بیرته تللو تمنا ئی کړی وه هغه به لکه یو خوب او خیال هیروی. لکه چه ډیر غلی کله چه سری په دنیوی مصائبو او مهالکو کښی آخته کیږی نو انابت او توبه غوره کوی ولی هم دا چه څو ورځی تیری شی. بیا ئی هیڅ شی په یاد نه پاتی کیږی، چه په هغه وخت کښی می څه عهد او پیمان کړی

﴿ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَىٰ ضَرْبَتِهِ ﴾

وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾

او وائی دوی نه دی ژوندون مگر هم دا ژوندون زمونږ دنیوی (چه لږ او نژدی دی) او نه یو مونږ بیا راپاخولی شوی (راپاخیدونکی له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسیر: یعنی ښی مزی کوئ! او دنیوی عیش او عشرت مو د آخرت په فکر او اندېښنه کښی مه خرابوئ. هم دا حال نن ورځ د اروپائی (یورپین) ماده پرستانو هم دی.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَذَا بِآلِ الْحَقِّ
قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾

او که ووينی ته (ای محمده!) هغه وخت چه ودرولی شی دوی رب خپل ته (په موقف د عرض کښی د حساب له پاره نو ویه وینی یو لوی امر) فرمائی به (الله) آیا نه دی دا (دوهم ژوندون) په حقه سره؟ ویه وائی دوی هو! حق دی! قسم مو دی په رب خپل (نو بیا به) وفرمائی (الله) پس وڅکئ تاسی دا عذاب په سبب د دی چه وئ تاسی چه کافران شوی وئ (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی کله چه حقیقت د دوی تر سترگو لاندی راشی او د «بعث بعدالموت» او نورو له اقراره څه چاره ورباتی نشی، نو دلته دوی ته ویل کیږی، چه اوس د حقیقت د انکار او د «کفر بالمعاد» خوند وڅکئ!.

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِإِلْقَاءِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ نَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا لِمَ حَسَرْنَا
عَلَىٰ مَا قَرَّرْنَا بِهَا ۚ وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ أَلَسَاءَ مَا يَرْزُونَ ﴿٣١﴾

په تحقیق زیانکاران (او تباه) شوی دی هغه کسان چه دروغ گنی ملاقات له الله سره (په عقبا کښی)، تر هغه پوری کله چه راشی دوی ته قیامت ناخاپه (نو) وائی به دوی ای افسوسه (او پښیمانی) زمونږ په هغه شی چه تقصیر کړی ؤ مونږ په دنیا کښی (چه هغه ایمان ؤ) حال دا چه دوی به واخلی (پیتی د) گناهونو خپلو پر شاؤ خپلو واورئ خبردار شی چه بد دی هغه شی چه په شا ئی گرځوی دوی.

تفسیر: یعنی د انسان لوی شقاوت او بدبختی دا ده چه له «لقاء الله» څخه انکار وکړی. او د ژوندانه دا ډیر لوی مقصد دروغ وگنی. تر څو چه مرگ پری راشی. یا ئی قیامت پر سر ودریږی. بیا نو هلته د حسرت او د افسوس لاسونه سره مښی چه های افسوس ما په خپل دنیوی ژوندون کښی د یوم القیامت د تیاری له پاره څومره غیر قابل تلافی تقصیر کړی دی، په دی وخت کښی به له دی حسرت او افسوس څخه هیڅ شی په لاس نه ورځی. د جرمونو او شرارتونو هغه دروند پیتی به چه د ده شا کړوبوی، له دی ناوخته تأسف او تحسر سره هیڅ نه سپکېږی.

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهُوَ وَلِلْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٧﴾

او نه دی حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس) مگر لوی (د هلكانو) او ساعت تیری (د لیونیانو) دی او خامخا دار آخرنی خیر (بهر) دی دپاره د هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی نو آیا عقل نه چلوئ تاسی (چه دنیا ښه ده که عقبی؟ چه ایمان راوړئ!).

تفسیر: کفارو خو داسی ویل چه د دنیوی ژوندون څخه ماسوا بل هیڅ ژوندون نشته لیکن واقعہ دا ده چه دغه فانی او مکدر ژوندون د اخروی ابدی حیات په مقابل کښی بیخی هیڅ او بی حقیقته دی. د دی دنیا په ژوندون کښی یواځی همغی شیبی او برخی ته ژوندون ویلی شی چه د آخرت له پاره پکښی څه تیاری او کار وکړ شی، باقی نور تمام وختونه چه د آخرت له فکره او تیاری څخه تش وی، یوه عاقبت اندیش ته له لهو او لعب څخه څه زیات اهمیت نه لری. پرهیزگاران او پوهان پوهیږی چه د دوی اصلی کور د آخرت کور دی او د هغوی حقیقی ژوندون د آخرت ژوندون دی. (اللهم ارزقناه)

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ^{۳۳} وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا وَأَوْدُوا حَتَّى أَتَاهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَائِ الْمُرْسَلِينَ^{۳۴}

په تحقیق مونږ پوهیږو بیشکه شان دا دی چه خامخا خپه کوی تا (ای محمده!) هغه شی چه وائی دوی (ستا په تکذیب کښی) نو بیشکه دوی نه کوی تکذیب ستا (په واقع کښی) ولیکن دا ظالمین په آیتونو د الله انکار (او مسخری) کوی (نو ته مه خپه کیږه! ځکه چه) او خامخا په تحقیق دروغجن بللی شوی دی ډیر رسولان پخوا له تانه نو صبر به ئی کاوه پر دروغجن بلل کیدلو او ضرر رسیدلو (د کفارو له جانبه) تر هغه پوری چه راغی دوی ته مرسته (مدد) زمونږ او نشته هیڅ اړوونکی د کلماتو د الله او خامخا په تحقیق راغلی ده تاته (څه خبره) له حالاتو د (تیرو) رسولانو (چه پری متسلی شی)

تفسیر: د مخلوقاتو په حال شفقت او همدردی لرل له گرد (تول) جهان څخه زیات د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په زړه کښی اچولی شوی وه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی بدبختانو د تکذیب او اعراض، او د دوی له مستقبلې تباهی، او د مشرکانه او ملحدانه کلماتو ځنی زیات رنځ او صدمه محسوسه فرمایله، په دغو آیتونو کښی اول ده ته تسلی او هغو اشقیایو ته ډار (ویره) او انذار ورکړی شوی دی یعنی تاسی د دوی له دی اعراض او تکذیب څخه دومره مه خپه او مه پریشانېږئ! دا خلق چه ستا تکذیب کوی فی الحقیقت ستاسی تکذیب نه دی. ځکه چه تاسی لا له پخوا څخه بالاتفاق صادق او امین پیژندلی شوی یئ بلکه دوی د الله تعالی د هغو آیتونو او نښو تکذیب کوی. چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د تصدیق او تبلیغ له پاره لیږلی شوی دی او په قصد سره او د ظلم او عناد له لاری تری انکار کوی نو تاسی هم د دی ظالمانو معامله الله تعالی ته وسپارئ! او مطمئن او ډاډه اوسئ چه الله تعالی د دوی د ظلم نتیجه او ستاسی د صبر ثمره خامخا درکوی له پخوانیو انبیایو سره هم (چه د هغوی څه حالات تاسی ته آورولی شوی دی) د دوی قومونو د تکذیب او ایذاء رسولو معامله کړی وه چه پر هغو د الله تعالی هغو معصومو او نهایت اولوالعزمو رسولانو صبر کاوه تر دی چه د الله تعالی له وعدی سره سم دوی ته مرسته (مدد) ورسیده او د ډیرو لویو او زبردستو منکرینو او متکبرینو په مقابل کښی

دوی مظفر او منصور وگرځول شول. له تاسی سره هم د نصرت او ظفر هغه وعدی چه شوی دی، گردی (تولی) یو په یو پوره کیدونکی دی، غر به له خپله ځایه وخوځیږی مگر د الله تعالیٰ وعده هیڅ وړاندی او وروسته کیدونکی نه ده او هر ورو (خامخا) په ځای کیږی. او هیڅوک او هیڅ قوت او قدرت د دی خبری طاقت نه لری، چه د الله تعالیٰ خبری وړوی او تبدیل نی کړی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالیٰ فرمایلی وی، هغه به هر ورو (خامخا) کیدونکی وی او د الله تعالیٰ له ارادی څخه پرته (علاوه) هیڅ یو کار واقع کیدونکی نه دی. مکذبین دی په یاد ولری چه د دوی جنگ حقیقتاً د (محمد صلی الله علیه وسلم) له ذاته سره نه دی، بلکه د ده له سره سره دی، چه دی د هغه له لوری اعظم رسول او لوی معتمد ټاکلی (مقرر) شوی، او سره له ښکاره دلائلو او علانمو لیرلی شوی دی. د محمد صلی الله علیه وسلم تکذیب د الله تعالیٰ د آیتونو او دلائلو تکذیب دی.

وَأِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ
نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ
لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿١٥﴾

او که وی چه سخت وی پر تا باندی مخ گرځول د دوی (له حق دین څخه) پس که توان لری ته چه ولتوی ته کوم سوری (سرنګ) په ځمکی کښی (چه پکښی کوز شی ځمکی ته) یا (ولتوی) کومه زینه په (طرف د) آسمان (چه پری وخیژی آسمان ته) نو راوړی ته دوی ته کومه معجزه (چه دوی پی غواړی پس رایې وړه، خو فائده نه کوی نو د دوی په ایمان حرص مه کوه او تل خپل تبلیغ کوه) او که اراده کړی وی الله (د هدایت د دوی) نو هر ورو (خامخا) به نی راتول کړی وو دوی گرد (تول) په سمه صافه لاره پس له سره مه کیږی له ناپوهانو څخه (چه د ازلی کفارو په ایمان حرص کوی او د دوی په جهالت پخسپړی (حسد کوی)

تفسیر: «فان استطعت» ځواب په آیت کښی محذوف او په ترجمه کښی په «پس رایی وړه» سره مذکور دی د کفارو دا مطالبه وه کله چه دی نبی دی نو ښائی چه له ده سره تل داسی یوه علامه او نښه وی چه د هغی په لیدلو سره هر سړی پری یقین وکړی - او په ایمان راوړلو مجبور شی. څرنګه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د گردی (تولی) دنیا پر هدایت حریص ؤ، ښائی د دوی په زړه کښی داسی کومه خبره تیره شوی وی چه د کفارو دا مطالبه پوره کړه شی، نو ځکه حق

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَى يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾

وَقَالُوا لَا تَنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ ط

تفسير: يعنى له دغو دلايلو ځنې يو دليل ولى راونه لپره شو چه دوى غوښتى و کما فى قوله تعالى ﴿وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ نَّجِيلٍ وَعَنْبٌ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خَالِفًا تَفْجِيرًا أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زُحَمَتْ عَلَيْهَا كِسْفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرٍ أَوْ تَرْفَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ بِرُفُوقِكَ حَتَّىٰ تُنْزِلَ

عَلَيْكُمْ أَكْتُبُ الْقُرْآنَ قُلُوبُكُمْ رَّبِّ هَلْ كُنْتُمْ إِلَّا بَشَرًا رُسُلًا ﴿١٥﴾ جزء د بنی اسرائیل (الاسراء) د سورت (۱۰) رکوع ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳ آیت) او که نه هسی نوری علمی او عملی معجزی او علامی د باران په شان دیری پر تاسی وریدلی دی او اوری به

قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنْزِلَ آيَةً وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه الله قادر دی په دی خبره چه نازل کړی (راولیری) (مطلوبه) معجزه لیکن اکثره کسان له دوی غنی نه پوهیږی (چه هغه معجزه سبب د عذاب ده).

تفسیر: یعنی الله تعالی د فرمائشی معجزاتو له ښوونو څخه عاجز نه دی. لیکن د حکمت او رحمت پر هغو قوانینو چه د تکوینیاتو نظام قایم او مبنی دی، له تاسی غنی دیر کسان د هغو له پوهیدلو څخه قاصر دی د دغو قوانینو اقتضاء هم دا ده چه گردی (تولی) فرمائشی معجزی ورته ونه ښودلی شی.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَيْرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أَمْرٌ مِثْلُكُمْ مَا فَطَرْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾

او نشته هیڅ (حیوان خوځیدونکی تلونکی په ځمکه کښی او نه هیڅ مارغه چه الوځی په دواړو وزرونو خپلو (په هوا کښی) مگر (تول سره) امتونه (مخلوقات) دی په شان ستاسی نه دی پریشی مونږ په کتاب (لوح محفوظ) کښی هیڅ شی (بلکه گرد (تول) لیکلی دی مونږ) بیا به (دا گرد (تول)) رب خپل ته ورتول کړی شی (د حساب او جزاء دپاره).

تفسیر: په دی آیت کښی پر ځینو هغو حکمتونو تنبیه کړی شوی ده چه د فرمائشی معجزاتو په نه ورښولو کښی مرعی ده. یعنی گرد (تول) هغه حیوانات چه پر ځمکه خوځیږی یا په هوا کښی الوځی، دوی هم د انسانانو په شان یو امت دی. له دوی غنی هره نوعه الله تعالی په یوه خاصه وضع او فطرت پیدا کړی ده، چه دوی د خپلو افعالو او خواصو په معینه دائره کښی کار کوی. او هیڅ یو ساکن (ذی روح) د خپلو هغو افعالو او حرکاتو د محدودی حلقی له دائری څخه یو پل هم د باندی نه ږدی چه د قدرت له لوری د ده د فطرت او استعداد په اعتبار مشخص او تاکلی (مقرر) شوی دی. لکه چه د پیدایښت له ابتدا څخه تر نن پوری هیڅ یو حیوان د خپلی

نوعی د عمل په محدوده دائره کښی هیڅ قسم ترقی نه ده کړی هم داسی د هر شی استعداد او فطرت ته خیال وکړئ! د الله تعالیٰ په قدیم علم او لوح محفوظ کښی د گردو (تولو) انواعو او اجناسو د تدبیر او تربیت اصول او فروغ منضبط شوی دی. هیڅ یو شی نه په ژوندانه او نه په مرگ کښی له دی مکمل انضباط او انتظام څخه د باندی وتلی شی، انسان د حیواناتو په جنس کښی یو مختار او مترقی حیوان دی او د هم دی کسب او اختیار او ترقی کوونکی عقل او تمیز په لرلو سره د ده نظام تکوینی او د حیات قانون له نورو گردو (تولو) حیواناتو څنی داسی اعلیٰ او ممتاز جوړ کړی دی. چه که اوس دی خپل ځان ته حیوان ووائی، شرمیږی انسان د نورو حیواناتو پر خلاف د خپلو لیدلو آوریډلو او پوښتلو په اثر ځانته نوی نوی نور معلومات هم حاصلوی. او په «فکری قوه» سره ئی ترتیبوی او د «نوی ژوند» په لوری پرله پسې ترقی کوی. انسان د نیکو او بدو په تمیز او د مفیدو او مضرو په پیژندلو او د آغاز او انجام په پوهیدلو قادر او د کوم عمل په کولو یا پرېښودلو کښی فی الجمله آزاد دی، نو ځکه ده ته د الله تعالیٰ له جانب داسی علامی ښوولی کیږی چه په هغو کښی د فکر او غور کولو موقع وموندله شی. او د فکر او کسب د فطری آزادی سلب کوونکی نه وی او که انسان د الله تعالیٰ په ورکړی شوو عقلی قواو سره په ښه ډول (طریقه) پکښی غور وکړی. نو ده ته به د حق او باطل او د نیک او بد په تمیز کښی هیڅ مشکلات نه پېښیږی نو د داسی فرمائشی دلائلو او معجزو غوښتنه، چه له هره حیثه په ایمان راوړلو سړی مجبور کړی، د انسان د فطری آزادی له سلېولو او د ده د ترکیبی نظام له تباه کولو، بلکه د عادی حیواناتو په ډله کښی د انسانانو له ښکته غورځولو سره مرادفه ده، که فرمائشی علامی په ټولو وجوهو سره مجبوری کوونکی نه وی، نو د هغو ښوونه عبث او بیکاره ده، ځکه چه په هغو کښی هم همغه «غیر ناشی عن دلیل» شکونه او شبهات پیدا کیدی شی چه د زرهاو غیر فرمائشی علامو په نسبت کړی شوی دی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا هُمْ وَبُكْرُوا فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَاءُ اللَّهُ
يُضِلُّهُ وَمَنْ يَشَاءُ يَجْعَلْهُ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٨﴾

او هغه کسان چه دروغ گنی آیتونه زمونږ کانه دی او گونگیان دی (د حق له اوریدلو او ویلو نه) په تیارو کښی دی (د کفر او جهل)، او هر چاته چه اراده وفرمائی الله (د گمراهی ئی) نو گمراه کوی ئی (او د هدایت توفیق تری اخلی) او هر چاته چه اراده وفرمائی (الله د هدایت د ده) نو گرځوی هغه په سمه صافه لاره (د حق).

تفسیر: (کانه او رانده دی چه) نه د ویونکی څنی آوری. او نه په خپله له نورو څنی پوښتنه

کوی، او نه په تیارو کښی څه شی لیدلی شی کله چه د دوی گردی (تولی) قواوی د بیاعتدالیو له امله (وجی) بیکاره کری شوی دی، نو د حق د تصدیق او د هغه د قبولولو له پاره څه وسیله لری؟ الله تعالی د هغو کسانو د گمراه کولو اراده فرمائی چه دوی په خپله د هدایت وسایل په خپل ځان باندی مسدود کری وی ﴿لَوْ شِئْنَا لَرَقَعْنَا بِهَا وَالْكُنَّةَ أَعْلَدْنَا لَالْأَرْضِ وَابْنَعْنَا فُؤَادَهُ﴾ (۱) جزء (۲۲) رکوع د الاعراف «۱۷۶» آیت.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَتَأْتِكُمُ السَّاعَةُ أَغَيَّرَ اللَّهُ
تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٠﴾ بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ
مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿١١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) خبر را کړئ ماته که راشی تاسی ته عذاب د الله یا راشی پر تاسی قیامت آیا بی له الله بل څوک به بولی تاسی (بلکه نه ئی بولی)، که یی تاسی صادقان (رښتینی په خپله وینا کښی) بلکه خاص هم دغه الله بولی تاسی بیا لری کوی الله له تاسی هغه (مصیبت) چه بولی تاسی (الله) د هغه دپاره که اراده وفرمایي او هیروئ تاسی (په وخت د سختی کښی) هغه (باطل معبودان) چه شریکوی ئی تاسی (له الله سره)

تفسیر: کله چه رانده، کانه او گونگیان شی او د «الله تعالی» آیتونه دروغ وگنئ او د گمراهی په ژوری (خکته) کندی کښی ولویوئ که په دغه سبب په دنیا یا په قیامت کښی په سخت عذاب اخته شی، نو رښتیا ووايئ چه بی له الله جل جلاله ځنی به تاسی بل کوم یوه ته ناری وکړئ؟ د دنیا د دیرو وړوکیو مصائبو سره هم هر کله چه مخامخ شی نو مجبوراً همغه یوه خدای جل جلاله ته ناری کوئ، او نور گرد (تول) شریکان ستاسی له یاده وځی ﴿فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلِ دَعَوْا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ له هر هغه چه الله تعالی اراده وفرمائی نو هغه مصیبت تری لری کوی. نو له دی ځنی اندازه وکړئ چه د عذاب له نزوله یا د قیامت له هوله به تاسی پرته (علاوه) د الله تعالی څخه بل څوک وژغوری (وساتی)؟ نو بیا دا څومره حماقت او پروندوالی دی چه د هغه پاک الله عظمت او جلال هیروئ او د ده د نازل کری شویو آیتونو تکذیب او د فرمائشی آیتونو غوښتنه کوئ؟

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَآخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٣٦﴾
 فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ
 مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٧﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمُ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ
 حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِهَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٣٨﴾

او خامخا په تحقيق استولی وو مونږ (رسولان) ديرو امتونو ته پخوا له تانه
 (ای محمده! پس دوی تکذیب وکړ د هغوی) نو ونيول مونږ دوی په سختیو او
 تکلیفونو سره دپاره د دی چه دوی زاری عاجزی وکړی (خپل رب ته او
 مؤمنان شی) نو ولی کله چه راغی دوی ته عذاب زمونږ عاجزی ونه کړه دوی
 (چه تری لری شوی وی عذاب) او لیکن سخت شوی و زړونه د دوی (نو ځکه
 ئی تری عبرت وانخیست) او بنایسته کړی وه دوی ته شیطان هغه کارونه چه
 وو دوی چه کول به ئی پس کله چه هیر کړ دوی هغه شی چه پند ورکړی
 شوی و دوی ته په هغه سره نو وپرانیست مونږ پر دوی باندي وروڼه (لاری) د
 هر قسم نعمت تر هغه پوری کله چه خوشال شی دوی پر هغو شیانو چه
 ورکړی شوی وو دوی ته (له انواعو د نعمتونو) نو ونيول مونږ دوی ناڅاپه پس
 ناڅاپه په دی وخت (د لیدلو د عذاب) کښی دوی ناامیده شی.

تفسیر: په تیر آیت کښی د عذاب راتللو احتمال بیان شوی و، اوس د واقعاتو حواله راکوی چه
 په پخوانیو زمانو کښی هم داسی د عذابونو واقعات راغلی دی. او هم ئی تنبیه وکړه کله چه
 مجرم ته اول ځلی یوه سپکه تنبیه ورکړ شی نو بنائی دی سمدلاسه پاک الله ته رجوع وکړی. او
 هغه د زړه د سختی او د شیطان د اغواء له امله (وجی) سپک او معمولی ونه گڼی (که نه شیطان
 به دغه بد اعمال ورته بنایسته او د شرک، کفر او عصیان په بلا کښی به ئی اخته کړی او د
 کبر، عجب لوئی او غرور دروازی به ئی پر مخ پرانیځی او ابدی هلاک به ور په برخه کړی).

شیطان چه لوئی وکړه په لعنت شو تر ابد

په لوئی کښی نور هیچاته خیر نشته بی له یده

په «موضح القرآن» کښی راغلی دی چه الله تعالی گنهگار ته لږ څه تنبیه ورکوی که دی ورته په
 زاری او عاجزی شو، او توبه ئی وایسته - نو خلاصیږی، او که په هغی سپکی نیونی ویښ نه

شو، نو بیا ئی په هیږه او مغالطه او تفریح کښی غورځوی، او د عیش او عشرت او د وسعت دروازی ورپرانیځی کله چه د نعمتو د شکر گزاری او د انعام او احسان ځنی د متأثر کیدلو په ځای ښه په گناه کښی دوب شو - نو ناڅاپه بیخبره نیول کیږی نو دلته دغه لارښودنه کیږی چه که چاته پر گناه تنبیه ورسپیږی نو ژر دی توبه وکړی او دی ته دی نه گوری چه که زیاته تنبیه وشوه نو زه به یقین وکړم.

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

نو پری کړی شو بیخ د قوم هغه (قوم) چه ظلم ئی کړی ؤ او گردی (تولی) ثناوی او صفتونه خاص الله لره دی چه پالونکی د تولو عالمیانو دی (د ظالمانو په هلاکولو سره)

تفسیر: د ظالمانو استیصال هم د ده د عامه ربوبیت اثر، او د عالم د مجموعی له پاره لوی رحمت دی نو ځکه دلته ئی د حمد او شکر اظهار وفرمایه.

خدایه شکر چه ظالم دی کړ بدحال

چه ئی لری د مغزو نه شی لوی خیال

خدای رسول چه نه منی او ظلم کاندی

عنقریب به ئی بریاد شی سر او مال

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَابْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَى قُلُوبِكُمْ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُم بِهِ

ووايه (ای محمده! دوی ته) خبر را کړئ ماته که واخلي الله (قوت د) اوریدلو ستاسی (چه کانه شی) او (قوت د) لیدلو ستاسی (چه پرانده شی) او مهر ولگوی الله پر زړونو ستاسی (چه نه اوریدلی او نه لیدلی او نه په هیڅ شی پوهیدلی شی) (نو بل) کوم معبود دی بی له الله نه چه بیرته راوړی (درکړی) تاسی ته هغه (اخستل شوی غوړونه، سترگی، زړونه او عقلونه)

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی په توبه کښی ځنډ (تاخیر) مه کوئ، ښائی چه دا غوړونه سترگی او زړونه په هغه وخت کښی بیا ونه مومئ» او د هغه له امله (وجی) د توبی او

استغفار توفیق در پیدا نشی.

أَنْظُرْ كَيْفَ نَصَرَفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ
أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الظَّالِمُونَ ﴿٣٨﴾

وگوره (ای محمده!) چه خرنکه مونو راز راز (قسم قسم) بیانوو دلائل (د وحدانیت) بیا (هم) دوی (تری) خنک (دده) کوی. ووايه (ای محمده! دوی ته) خبر را کړئ ماته که راشی تاسی ته عذاب د الله ناخاپه (د شپي) یا ښکاره (د ورځي) یعنی په هر شان چه راشی) آیا هلاک به کړی شی (په دغه عذاب سره بل څوک؟ مگر قوم ظالمان (یعنی هم دغه مشرکان پری هلاکیدی).

تفسیر: ناخاپه یعنی داسی عذاب چه د هغه هېڅ علامی له پخوا څخه درښکاره نه وی نو له دی سببه د «جهرة» څخه به مراد هغه عذاب وی چه د هغه له راتلو څخه د مخه څه علامی ئی څرگندی شی یا به له «بغته» څخه شپه او له «جهرة» څخه ورځ مراد وی (یعنی په هر شان او هر تقدیر سره چه وی). (ځینو مفسرینو د «هل يهلك - الایة» ترجمه داسی کړی ده آیا هلاک به کړی شی پری بل څوک هم یعنی هلاک به نه کړی هغه شی مگر قوم چه ظالمان دی.) یعنی په توبه ایستلو کښی ځنډ (تاخیر) کول نه دی په کار، ښائی چه په دغه تعطیل کښی د الله تعالی عذاب ورورسیدی چه د هغه تکلیف یواځی همغو ظالمانو ته ور په غاړه کیږی که له ظلم او عدوانه ئی لا تر مخه توبه ایستلی وی. نو له دی عذاب څخه نجات مومی.

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٩﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٠﴾

او نه لیږو مونو رسولان مگر زیری کوونکی (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ویروونکی (کفارو ته په جحیم سره) پس هر چا چه ایمان راوړ او اصلاح ئی

کمر (عمل په طاعت سره) نو نشته (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږی (د ثواب په نقصان سره) او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی دوی آیتونو زمونږ ته ویه رسیږی دوی ته عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فسق به ئی کاوه (د الله جل جلاله له طاعت څخه په وتلو)

تفسیر: یعنی تاسی چه د الله تعالی د عذاب څخه بی ویری او بی فکره شوی یئ او په چټی (بیکاره) فرمائشونو او بی‌خایه پوښتنو سره رسول الله علیه الصلوة والسلام خپه کوئ! او د دوی د تصدیق له پاره له خپله ځانه جوړ کړی معیار مو تراشلی دی ښه وپوهیږئ چه رسول صلی الله علیه وسلم د الله جل جلاله له طرفه د دی له پاره لیږل شوی دی چه فرمان منونکو ته زیږی ورکړی او نافرمانان د دوی له انجامه خبردار او هښیار کړی بیا نو د هر چا عمل د هغه د لاری مل دی، هر چا چه د انبیاء علیهم السلام په خبرو یقین او باور وکړ او اعتقاداً او عملاً ئی خپل حالت سم او سنبال کړ، حقیقی او دائمی امن، هوسانی (آرام) او اطمینان ئی ور په برخه شو او هغه کسان چه د الله تعالی آیتونه ئی دروغ ویل او د الله تعالی له هدایت څخه مخ واړاوه، د نافرمانی او بغاوت له سببه په سخته تباهی او لوی عذاب اخته شول «العیاذ بالله»

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَيْتُمُوهُ إِلَّا مَا يُوْحِي إِلَيَّ
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ٥٤

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه نه وایم زه تاسی ته چه ما سره خزانی د الله دی (چه درکړم تاسی ته هر څه چه غواړئ!) او نه (وايم چه زه) پوهیږم په غیب باندی (چه خبروم به تاسی له هر شی نه بی له وحی) او نه وایم تاسی ته چه په تحقیق زه پرېسته یم (چه وکړم په ملکی قوت سره هغه امور چه ملائک ئی کوی) نه کوم پیروی (د هیڅ شی) مگر د هغه شی چه وحی کړی شوی ده ماته (د هغه) ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا برابر کیدی شی ږوند او لیدونکی؟ (نه! نه سره برابریږی!) آیا نو فکر (غور) نه کوئ تاسی (چه حق له باطله بیل کړئ! او ایمان راوړئ!)

تفسیر: په دی آیت کښی د رسالت د منصب پر حقیقت رڼا (رنږا) اچولی شوی ده، یعنی هر څوک چه د نبوت مدعی دی د ده دعوی داسی نه وی چه د الله تعالی د مقدراتو گردی (تولی)

خزانی د ده په قبضه کښی دی چه هر کله له ده څخه د کوم امر خواش وکړ شی هغه به ئی هرومرو (خامخا) همغسې وکړی او نورو ته به ئی وروښی، یا پر گردو (تولو) غیبی او ښکاره معلوماتو که د رسالت په فرائضو پوری تعلق ولری یا نه دی مطلع کړی شوی دی چه هر شی ورڅخه وپوښتی همغه سمدلاسه هغوی ته وروښی یا دی د بشر له نوعی څخه برسیره کوم بل نوع مخلوق دی چه د بشری لوازمو او خواصو څنی د خپل برائت او نزهت ثبوت دروړاندی کړی. کله چه دی له دی گردو (تولو) خبرو څنی د یوی خبری مدعی هم نه دی نو له ده څنی د فرمائشی معجزاتو غوښتل یا د تعنت او عناد له لاری دا راز (قسم) پوښتنی کول چه «قیامت به کله راځی؟» یا د دوی داسی ویل چه «دا څنگه رسول دی چه دودی خوری؟ او بازارو ته د پیروډلو او پلورلو (بیع او شراء) (خریدوفروخت) له پاره ځی؟» دغه امور د تکذیب او تصدیق له پاره معیار گرځول صحیح نه دی. ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ﴾ ووايه ای محمده! دوی ته آیا برابر کیدی شی وړوند او لیدونکی؟ نه! نه برابریو آیا نو، فکر، غور نه کوئ تاسی! چه حق له باطله بیل کړئ؟ او ایمان راوړئ؟! یعنی اگر که رسول الله صلی الله علیه وسلم بی د بشر له نوعی څنی له بلی کومی نوعی څخه نه دی، لیکن د ده او نورو انسانانو په منځ کښی د ځمکی او آسمان فرق دی. انسانی قوتونه دوه قسمه دی علمی، عملی. د علمی قوتونو په اعتبار د نبی او غیر نبی په منځ کښی د رانده او لیدونکی په شان فرق شته، د انبیاء علیهم السلام د زړه سترگی هر وخت د الهی مرضیاتو او د ربانی تجلیاتو د لیدلو له پاره پرانستلی وی چه د هغو له بلاواسطی مشاهدی څخه نور انسانان بی برخی دی، او د علمی قوتونو حال داسی وی چه رسول صلی الله علیه وسلم په خپل قول او فعل او هر یوه حرکت او سکون کښی د الله تعالی د رضاء او د ربانی حکم تابع او منقاد وی، د سماوی وحیی او د الهی احکامو په خلاف نه د ده قدم پورته کیدی او نه ئی ژبه خوځیدی شی، د ده مقدس وجود، اخلاق او اعمال د ژوندانه په گردو (تولو) واقعاتو کښی د ربانی تعلیماتو او د الهی مرضیاتو روڼ تصویر او ډیر ښه ممثل دی، چه د هغه له لیدلو څخه غور کوونکو او فکر کوونکو ته د ده په صداقت او د خدای جل جلاله له طرفه د ده په مامور گرځیدلو کښی لږ څه شک او شبهه نشی پاتی کیدی.

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُجْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥٥﴾

او وویروه (ای محمده!) په دی وحی سره هغه کسان چه ویریږی دوی له دی چه ټول به کړل شی دوی رب خپل ته په داسی حال چه نه وی دوی ته بی له دغه (الله) هیڅ ولی دوست (ناصر په دنیا کښی) او نه شفاعت کوونکی (د عذابونو دافع په آخرت کښی مگر د الله په اذن سره) دپاره د دی چه دوی

وساټی ځانونه (خپل سټا په دغه آورو لو سره له معاصیو)

تفسیر: یعنی له هغو کسانو څخه تاسی صرف نظر وکړئ چه د فرمایشی معجزاتو په وړینولو خپل ایمان موقوفوی، او د تعنت او عناد له لوری د آیات الله په تکذیب پسې دی. څکه چه د تبلیغ فرض تاسی اداء کړی دی او وروسته له دی نه له دوی څخه داسی توقع نه کیږی، چه په سمه صافه لاره به راشی. اوس د الهی وحیی قرآن کریم په ذریعه د هغو خلقو وینولو او تنبیه کولو ته زیات اهتمام وکړه! چه د هغو په زړونو کښی د محشر خوف او د عاقبت فکر دی څکه چه له هم داسی خلقو څخه دا امید کیدی شی چه له پند او نصیحت څخه به مستفید او له قرآنی هدایاتو څخه به منتفع شی.

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ
يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَ
مَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٤﴾

او مه شړه هغه کسان چه بولی دوی (عبادت کوی د) رب خپل په اول د ورځی او په آخر د ورځی (یعنی سبا او بیگا) کښی چه غواړی دوی په دی عبادت سره رضاء د) ذات د الله نشته په تا له حسابه (د اعمالو) د دوی هیڅ شی او نه له حسابه (د عمل) سټا په دوی هیڅ شی نو چه وشری ته دوی پس شی به ته له ظالمانو څخه.

تفسیر: یعنی هر کله چه د دوی ظاهری حال دا راضیې چه دوی شپه او ورځ د الله تعالی په عبادت او رضاء غوښتلو کښی مشغول دی نو سم له دی له دوی سره مناسبه معامله وکړئ! د دوی باطنی حال څه دی یا به ئی آخری انجام څه کیږی؟ د دوی پر دغه تفتیش او محاسبه باندي معاملات نشی موقوفیدی، نه ستاسی دغه حساب د دوی په غاړه دی او نه د هغو حساب ستاسی په غاړه لهذا بالفرض که تاسی د دولتمندانو د هدایت په طمع داسی غریبان مخلصان له خپله مجلسه وشرئ. نو دا به د بی انصافی خبره وی په «موضح القرآن» کښی راغلی دی چه «د کفارو ځینو سردارانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه دا وغوښتل چه زمونږ زړونه غواړی چه ستاسی خبری واورو، لیکن له تاسی سره خوار او غریب کسان (لکه ابن مسعود، بلال، مقداد، عمار، صهیب، خباب، سلمان رضی الله عنهم) ناست وی، نو مونږ د هغوی تر څنګ نشو کیناستی (که دوی له ځانه بیرته کړئ نو مونږ به له تا سره کینو او پاڅو، گوندی سټا دین هم قبول کړو او

له دوی سره یو ځای په کیناستو شرمیږو نو د عمر رضی الله تعالیٰ عنه په مصلحت سره د نبی علیه السلام په زړه هم دغه خبره راغله چه هم داسی وشي خو د دغو کفارو صدق او کذب معلوم شی) په دی خبره باندی دا آیت نازل شو. یعنی «د الله تعالیٰ د طالب لحاظ او خاطر (اگر که غریب هم وی)، پر دغو غنیانو او دولتمنو کفارو باندی مقدم دی».

وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ
مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿۵۳﴾

او (لکه چه ازمویلی مو وو سابقه ام په اختلاف د احوالو د دوی) هم دا رنگه ازمویلی دی مونږ ځینی (غنیان) د دی امت په ځینو (نورو فقیرانو) له پاره د دی چه ووائی (دا غنیان) آیا هم دا (خواران) فضل کړی دی الله پر دوی په منځ زمونږ کښی (په هدایت سره) آیا نه دی الله ښه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو ځکه تفضلاً احسان پری کوی).

تفسیر: یعنی د دولتمندانو ازموینه ئی په غریبانو مسلمانانو وکړه، چه دغو مسلمانانو ته خوار او ذلیل گوری او تعجب کوی چه آیا دوی څرنگه د الله تعالیٰ د فضل لائق دی - او الله تعالیٰ د دوی زدونو ته گوری چه د الله تعالیٰ حق منی.

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ
رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءً أَوْ إِجْهَالًا
ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِ ۖ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۵۴﴾ وَكَذَلِكَ
نُقِصِّلُ الْآيَاتِ لِّلْمُجْرِمِينَ ۖ

او کله چه راشی تاته (ای محمده!) هغه کسان چه تصدیق کوونکی دی په آیتونو (د قرآن) زمونږ نو ووايه (ای محمده! دوی ته) سلام دی پر تاسی لیکلی (لازم کړی) دی رب ستاسی پر ځان خپل (تفضلاً) رحمت (او داسی ئی لازم کړی دی چه) بیشکه شان دا دی هر څوک چه وکړی له تاسی ځنی

بدی په ناپوهی سره (حقیقتاً یا حکماً) بیا توبه وکړی پس له (کولو د) هغی (بدی) او اصلاح کړی (ښه کړی عمل خپل) نو بیشکه الله ښه ښوونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره) او هم داسی (چه مو بیان کړل) په تفصیل سره بیانوو آیتونه او دپاره د ده چه ښکاره شی (حق او ظاهره شی) لاره د گناه گارانو.

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه رسول د تبشیر او انذار له پاره راغی، لکه چه د دی رکوع په شروع کښی په ﴿وَأَنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ﴾ الآية - کښی د انذار د شان استعمال ؤ، اوس د مؤمنانو په شان کښی د تبشیر اظهار دی. یعنی مؤمنانو ته د کاملی سلامتی او رحمت او مغفرت بشارت ورکړه! چه د هغو غریبانو زړونه مطمئن او داده شی او د دولتمنو متکبرانو له طعن او تشنیع او له تحقیر او بدسلوک څخه خپه نشی! ځکه چه مونږ احکام او آیتونه هم د دی دپاره په تفصیل سره بیانوو، چه د مؤمنانو په مقابل کښی د مجرمانو طریقه واضحه شی.

تنبیه: دا ئی چه فرمایلی دی «هر څوک چه په ناپوهی له تاسی ځنی بدی وکړی». ښائی چه له دی ځنی دا غرض وی چه هر مؤمن چه بدی او معصیت کوی که په ناپوهی وی یا په عمد او قصد سره وی هغه فی الحقیقت د هغی بدی او گناه له بد عاقبه تر یوه حده پوری ناواقفه او بی خبره وی چه ئی کوی. که دی د گناه د تباہ کوونکو نتائجو څخه په پوره ډول (طریقه) خبر او مستحضر وی، نو ولی بی ئی د هغی په کولو جرأت کاوه؟

(روایت دی چه د مؤمنانو یو ټولی رسول علیه السلام ته راغی او ویی ویل چه له مونږه ډیر لوی گناهونه او تقصیرات شوی دی. نو آیا زموږ د غفران او ښښی څه امکان شته؟. رسول صلی الله علیه وسلم دوی ته هیڅ التفات ونه فرمایه او دغه مومنان ناامیده لاړل نو دغه پاس آیت نازل شو او داسی توبه کوونکی ته په دنیا کښی د سلامتی زیری او په عقبا کښی د رحمت بشارت ورکړ شو او د رب العزت له خوا د مغفرت لزوم تفضلاً ور مرحمت شو).

پرښتی که په مونږ ښکلی گناهونه

پاک الله دی په ځان ښکلی رحمتونه

که گناه له مونږه ډیره شی چاپیره

پاک الله لری «غفور» «رحیم» نومونه

او رحمت ئی په غضب باندی غالب دی

څه شو څه شو که ئی دواړه دی وصفونه

ځکه نیک په لسو بد په یوه ښکل شی

په قرآن کښی دی راغلی آیتونه

په رښتینی عذر زر گناوی ټولی

ښی دی، په دی ناطق دی حدیثونه

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
قُلْ لَا اتَّبِعْ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ٥١

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه زه منع کړی شوی یم له دی نه چه عبادت وکړم د هغو شیانو چه عبادت کوی تاسی (د هغوی) چه غیر دی له الله ووايه (ای محمده دوی ته) چه متابعت نه کوم زه د خواهشونو ستاسی (په عبادت د دوی کښی) په تحقیق به گمراه شم زه په دغه وخت کښی او نه به یم زه له لاری موندونکو څخه.

تفسیر: په تیر آیت کښی هغه شیان بیان شول چه مؤمنانو ته د ویلو وړ (لائق) دی. په دی رکوع کښی د هغو امورو تذکر دی چه د مجرمانو او مکذبانو په حق کښی د خطاب قابل دی. یعنی تاسی وفرمایئ چه زما ضمیر، زما فطرت، زما عقل، زما د شهود نور (رنرا) او د الهی هغه وحی چه پر ما نازلېږی دا ټول ما له دی خبری څخه منع کوی چه زه د کامل توحید له لاری څخه لږ څه قدم هم هیسته کیږدم، اگر که تاسی ډیر څه تدبیرونه او حیلې او پلمې (بهانی) هم وکړئ خو زه هیڅکله ستاسی د خوښی او غوښتنی متابعت له سره نشم کولی، که په فرض محال کوم نبی په کومه معامله کښی الهی وحی پریږدی او د عوامو د غوښتنو متابعت وکړی نو الله تعالیٰ چه څوک هادی مگر ځولی او لیږلی نی وی معاذ الله هغه په خپله گمراه شی؟ بیا نو د هدایت تخم په دنیا کښی څرنکه پاتی کیدی شی؟

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ
إِن الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَقْضُ الْحَقُّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَصِلِينَ ٥٢

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه په ښکاره دلیل (حجت) یم له ربه خپله (چه قرآن او وحی ده) او تاسی دروغ گنلی دی هغه دلیل نشته ما سره هغه (عذاب) چه غواړئ تاسی په تلوار سره هغه نه دی حکم (په تعجیل او تاخیر د عذاب او نورو کښی) مگر (خاص) الله ته دی بیانوی (الله) حقه (خبره) او دی خیر (بهتر) د فیصله کوونکو (یا د بیانوونکو) دی.

تفسیر: یعنی ماته د الله تعالیٰ صاف او صریح شهادت او واضح دلائل رارسیدلی دی چه د هغو له منلو څخه زه د یوه وینښته په اندازه هم نشم منحرف کیدی تاسی چه هغه ته د دروغو نسبت کوئ نو د هغه پای او انجام ته هم فکر وکړئ! ﴿مَاعِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ﴾ نشته ما سره هغه عذاب چه غواړئ په تلوار سره تاسی هغه) یعنی د الهی عذاب د نزول واک (اختیار) زما په قدرت کښی نه دی لکه چه کفارو ویل ﴿اللَّهُمَّ إِنَّكَ كَانَتْ هَذِهِ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا جَارَةً مِنَ السَّمَاءِ وَأُفْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ ای الهه که دا حق وی چه مونږ ئی دروغ گڼو نو له آسمانه پر مونږ تیری (گتی) راووروه یا پر مونږ سخت عذاب راولیږه!

قُلْ لَّوْ أَن عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَفُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) که په تحقیق وی ما سره هغه شی چه تاسی په تلوار سره غواړئ هغه (چه عذاب دی نو) خامخا فیصله شوی به وه جگړه په منځ زما او په منځ ستاسی کښی (په هلاک ستاسی لیکن تعذیب د الله کار دی) او الله ښه عالم دی په ظالمانو (او په وخت د عذابولو د دوی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر هر چا او په هر وخت او هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمائی عذاب لیری، یا ئی نه لیری یا ورته د توبی او استغفار توفیق مرحمت فرمائی، دا گرد (ټول) د الله تعالیٰ په اختیار او قبضه کښی دی، او ماسواء له الله د بل هیچا حکم او زور نه چلیږی الله جل جلاله په دلائلو او براهینو سره حق بیانوی بیا ئی که څوک ونه منی نو د دوی په نسبت ډیر ښه فیصله کوونکی هم دی دی، که دغه فیصله کول یا سزا ورکول زما په قبضه او اختیار کښی وی او د دغه نزول عذاب ژر غوښتونکو له ما څخه داسی په شدت سره د عذاب د نزول مطالبه کولی نو ما به لا له پخوا څخه دا جگړه پای (آخر) ته رسولی وی، دا خو د الله تعالیٰ د محیط علم، عظیم حلم بالغه حکمت او کامله قدرت رڼا (رنرا) او الطاف دی چه د ډیرو مصالحو او حکمتونو رعایت کوی او سره له ښه پوهیدلو او قدرت لرلو پر ظالمانو فوراً عذاب نه نازلوی، په راتلونکو آیتونو کښی د دی محیط علم او کامله قدرت ذکر راځی څو ثابت شی چه د عذاب تاخیر د جهل یا عجز په بناء نه دی.

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ يُعَلِّمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا
تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظِلْمِ الْأَرْضِ وَلَا لَظٍ
وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ④

او خاص هم دغه الله سره دی کلی گانی (کنجیانی) د خزانی د غیب چه نه پوهیږی په هغو (بل هیڅوک) مگر (عالم دی پری) هم دی او پوهیږی الله په هغه چه په بر (وچه) کښی او په بحر (دریاب) کښی دی او نه لویږی هیڅ یوه پانه (له ونی) مگر چه عالم دی په هغه الله او نه (لویږی کومه) دانه په تیارو د ځمکی کښی او نه دی هیڅ لوند او نه هیڅ وچ مگر (ثابت شوی دی) په کتاب مبین (لوح محفوظ) کښی

تفسیر: یعنی د هر شی احوال په لوح محفوظ کښی مندرج دی. او هر هغه شیان چه په لوح محفوظ کښی دی هغه تول په علم الله کښی لا له پخوا څخه موجود وو. په دغه اعتبار د دی آیت مضمون حاصل داسی شو چه د ﴿عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ هیڅ یو وچ او لوند وړوکی او لوی شی د الله تعالی د ازلی علم له محیط نه خارج کیدی نشی، بناء په دی د دی ظالمانو د ظاهری او باطنی احوالو، او د دوی د سزا ورکولو د مناسب وخت او محل پوره او صحیح علم له ده سره شته.

تنبیه: هغه علماء چه «مفاتح» د «مفتح» بفتح المیم جمع وائی دوی د «مفاتح الغیب» ترجمه په «غیبی خزانو» سره کړی دی او د هغوی په نزد چه د مفتح بکسر المیم جمع ده هغوی د «مفاتح الغیب» ترجمه سم د شیخ الهند رحمة الله علیه له ترجمی سره په غیبی کلی گانو (کنجیانو) کوی. مطلب دا چه غیبی خزانی او د هغو کلی گانی (کنجیانی) یواځی د الله تعالی په قدرت کښی دی هم دی له دغو خزانو څنی هر وخت، هر څومره او هر چاته چه اراده وفرمائی ورپرانیځی بل هیڅوک داسی قدرت نه لری چه د خپلو حواسو او عقل او د نورو ادراکی آلاتو په ذریعه تر غیبی علومو پوری ورسپړی، یا په هومره غیبو کښی چه په ده منکشف کړی شوی وی، له خپله لوری څه زیاتوالی وکړی. ځکه چه د غیبی علومو کلی گانی (کنجیانی) ده ته په لاس نه دی ورکړی شوی. اگر که په لکونو او کروړونو غیبی جزئیاتو او واقعاتو کوم یو بنده مطلع کړی شوی وی خو بیا هم د غیب اصول او کلیت (چه «مفاتح الغیب» او «مفاتح الغیب» ورته ویل کیږی) حق تعالی خپل ځانته مخصوص کړی دی.

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى
ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چه وفاتوی (حصاروی او ویده کوی) تاسی په شپه کښی او پوهیږی په هر هغه څه چه کسب کړی وی تاسی په ورځی کښی (له طاعت او معصیت څخه) بیا پاڅوی تاسی (له خوږه) په دغه (ورځ) کښی چه پوره کړ شی اجل (نیته) مقرره شوی، بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی (الله) تاسی په (جزاء) د هغه څه چه وی تاسی چه کول به مو. (په دنیا کښی له خیر او شره)

تفسیر: یعنی د شپې د ویدیدلو په وخت کښی ظاهری احساس او شعور نه پاتی کیږی او انسان له خپلی شاوخوا بلکه د خپل جسم له احواله هم بی خبره پاتی وی - ګواکي په دغه وخت کښی دغه قوه له ده څخه اخیستی شوی ده. (او پوهیږی الله په هر هغه څه چه کسب کړی دی تاسی په ورځی کښی له طاعت او معصیت څخه) یعنی په ورځ کښی څومره تګ، راتګ، نقل، حرکت، کسب او اکتساب چه واقع کیږی هغه ټول په پوره تفصیل سره د الله تعالیٰ په علم کښی موجود دی. (بیا پاڅوی تاسی له خوږه په دی ورځ کښی دپاره د دی چه پوره کړی شی اجل «نیته» مقرره شوی). یعنی که ده اراده کړی وی نو تاسی همغسې چه ویده وی، ویده به پاتی وی - لیکن د مرګ د نیتي تر پوره کیدلو پوری تاسی در ګرده (ټول) راوینوی. (بیا خاص هم ده ته بیرته ورتلل ستاسی دی بیا به خبر کړی دی تاسی په جزا د هغه څه چه وی تاسی چه کول به مو په دنیا کښی له خیر او شره) یعنی د ورځی کار کول او د شپې ویدیدل، او بیا سبا پاڅیدل، دا هره ورځنی منظمه سلسله د دنیوی ژوندون او ورپسی مر کیدلو او بیا ژوندی کیدلو، یوه لنده نمونه ده نو ځکه د خوب او بیداری د یادونی په وسیله د «معاد» پر مسئله هم تنبیه کړی شوی ده.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ
الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾

او هم دی دی غالب د پاسه په بندګانو خپلو او لیږی پر تاسی ساتونکی (له ملائکو چه هغه لیکونکی د اعمالو ستاسی کرام الکاتبین دی) تر هغه پوری کله

چه راشی یو ستاسی ته مرگ قبضوی روح د ده لیږلی شوی (پرېښتی زموږ چه ستاسی د ارواحو د قبضولو دپاره لیږلی کیږی) او دوی هیڅ تقصیر نه کوی (د امر په امتثال کښی د اجل له پوره کیدلو څخه وروسته).

تفسیر: «حفظه» یعنی هغه پرېښتی چه تاسی او ستاسی اعمال ساتی. **فائده:** د دغو ملائکو په لیږلو کښی ښائی دغه حکمت او مصلحت وی چه مؤمنان د قیامت له شرمندگی او رسوائی څخه وویریږی، او له سره گناه ته زړه ښه نه کړی او د خپلی اعمالنامی له لوستلو څخه په محشر کښی د عامو په محضر کښی غافل او بی پروا نشی! خو د قیامت د ورځی له شرمندگی او رسوائی څخه مأمون او مصون پاتی شی.

ویره وکړه له شرمونو د قیامته

چه تری زړونه وینی کیږی له هیبته

د عمل کاغذ به درکړی شی چه لوله

نن دی دکه کړه نامه له ښه خصلته

چه سبا بیا ژړا ویر نه پکارېږی

نن ژړا کړه دم په دم له معصیته

﴿ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ ﴾ الآية - تر هغه پوری کله چه راشی یو ستاسی ته مرگ قبضوی روح د ده لیږلی شوی پرېښتی زموږ چه ستاسی د ارواحو د قبضولو دپاره لیږلی کیږی او دوی هیڅ تقصیر نه کوی د امر په امتثال کښی د اجل پوره کیدلو څخه وروسته) یعنی په هر ډول (هرقسم) چه ستاسی د روح د قبضولو حکم کیږی په هغه کښی دوی هیڅ قسم رعایت یا تقصیر، (او د روح په قبضولو کښی هیڅ ډول (طریقه) تعجیل او تاخیر نه کوی کله ئی چه اجل په سر رسیدلی وی.)

ثُمَّ رُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلَهُمُ الْحَقُّ ۖ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٩٢﴾

بیا نه بیرته وروستل شی دوی طرف د الله ته (د خپل عمل د جزا له پاره) چه مولی (مالک) د دوی دی حق (عادل) واورئ! خبردار شی! خاص هم ده ته دی حکم او هم دی دیر جلت دی له ټولو حسابگرو.

تفسیر: یعنی په یوه رپ (لحظه) کښی د انسان د ټول عمر حسنات او سیئات ورښکاره کوی.

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَئِنْ أَنْجَانَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٧٣﴾ قُلِ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ مُشْرِكُونَ ﴿٧٤﴾

ووايه (ای محمده!) څوک به خلاص کړی تاسی له تیارو د بر (وچی) او د بحر (د ریاب څخه په هغه وخت کښی چه) دعاء کوی تاسی الله نه په ښکاره او په پټه سره (او داسی وایی چه قسم دی) که خلاص کړی (الله) مونږ له دی تیارو (او سختیو) څخه نو هر ورو شو به مونږ خامخا له شکر ایستونکو څخه (د نجات په دغه نعمت) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله خلاصوی تاسی له دی (تیارو او سختیو) او له هری سختی څخه بیا هم (پس له دغه نجاته) تاسی شریکوی (له الله سره نور په عبادت کښی).

تفسیر: یعنی حق تعالی سره له هغه محیط علم او کامل قدرت چه (لږ څه) بیان ئی پاس وشو، فوراً ستاسی د بد عملیو او شرارتونو سزا نه درکوی، بلکه څه مهال (وخت) چه د مصائبو او شدائدو په تیارو کښی اخته کیږئ! او هغه په عاجزی او زاری سره یادوئ! او پخه وعده کوی! چه «د دی مصیبت څخه له وتلو وروسته به بیا هیچیری شرارت نه کوؤ، او تل به ستا احسان په یاد لرو» نو ډیر غلی الله جل جلاله ستاسی لاس نیسی، او له دغو مهالکو او هر قسم سختیو څخه مو ژغوری (محفوظوی)، لیکن بیا هم تاسی په خپلو وعدو ټینگ نه دریږئ، او د مصیبت له آزادی څخه وروسته بیا سمدلاسه په بغاوت او یاغیتوب لاس پوری کوئ.

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا بَاسًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبَسَكُمْ شِيعًا وَيُزَيِّقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ أَنْظِرْ كَيْفَ نَصَرْتُ الْآيَةَ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٧٥﴾

ووايه (ای محمده!) هم دغه (الله) قادر دی په دی چه ولیږی په تاسی عذاب له

پاسه ستاسی (لکه د لوط قوم او اصحاب فیل) یا له لاندی د پښو ستاسی (لکه فرعونیان او قارون) یا گد کړی تاسی فرقی فرقی (چه هره فرقه به بيله بيله مدعا لری او دغه مخالفت د مقاتلی سبب شی) او وروڅکوی (الله) ځینو ستاسی ته جنگ (او سختی) د ځینو (نورو) وگوره (ای محمده) څرنګه راز راز (قسم قسم) بیانوو مونږ آیتونه (خپل) له پاره د دی چه دوی پوه شی (پری او پند تری واخلي).

تفسیر: یعنی د الله تعالی د دی مهلت او گذشت له لیدلو څخه بیخی مامون او بی فکره مه کیږئ همغسی چه له دی سختیو او مصیبتونو څخه نجات درکولی شی په دی هم قادر دی چه یو بل راز (قسم) عذاب هم پر تاسی مسلط کړی. ﴿وَمَنْ فَوْقَكُمْ﴾ الآية - له پاسه ستاسی لکه د لوط قوم او اصحاب الفیل یا له لاندی د پښو ستاسی لکه قارون او فرعونیان یا گد کړی تاسی فرقی فرقی چه هره فرقه بيله بيله مدعا لری او دغه مخالفت د مقاتلی سبب شی او الله وروڅکوی ځینو ستاسی ته جنگ او سختی د ځینو نورو په دی کښی ئی د دری ډولو (قسمو) عذابونو بیان وفرمایه،

(۱): هغه چه له پاسه راځی لکه د تیږو (گتو) وریدل، یا طوفانی هوا یا باران.
(۲): هغه چه له پښو لاندی راځی لکه خسف، زلزله، سیلا یا نور (یا مراد له «فوق» څخه نه وریدل د باران دی او له «تحت» څخه نه زرغونیدل د غلی دی)، دا دواړه خارجي او د باندنی عذابونه دی چه پر پخوانیو اقوامو مسلط شوی وو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء سره زمونږ محمدی امت له داسی عمومی عذاب څخه محفوظ شوی دی، یعنی داسی عام عذاب چه د دی امت استیصال او بیخ کنی وکړی لکه چه په پخوانیو امتونو مسلطیده (بفضل الله وکرمه) په دی امت نه نازلیدي، که جزئ او خصوصی واقعی پیښی شی نو د هغو نفی نه ده شوی.
(۳): عذاب چه ښائی داخلي عذاب ورته وویل شی، د دی امت په حق کښی باقی پاتی دی چه هغه گوند او گوندبازی (پارتي بازی) او په خپلو منځو کښی سره جنگ، جنجال، جګړی او وینی تویول دی. په «موضح القرآن» کښی دی چه په «قرآن شریف کښی زیاترو کافرانو ته د عذاب وعده ورکړی شوی ده دلته ئی دا راڅرګنده کړه چه دا هم عذاب دی چه پر پخوانیو امتو باندی له آسمانه یا له ځمکی څخه نازل شوی دی او دا هم عذاب دی چه انسانان یو او بل په جنگ سره واچوی، او دوی قتل وکړی یا ئی قید یا ئی ذلیل کړی رسول الله مبارک وپوهید چه پر دغه امت وروستنی عذاب نازلیدي. ﴿وَعَذَابُ الْآلِیِّ﴾ او «عذاب مهین» او «عذاب شدید» او «عذاب عظیم» زیاتره هم دغو وروستنی عذاب ته ویل کیږی او د آخرت عذاب هم یوازی پر همغو کسانو همیشه مسلط کیږی چه په کفر کښی مړه شوی دی او (مړه کیږی).

﴿الْأَلِیِّ﴾ الایة لعلهم یفقهون وگوره ای محمده! څرنګه مونږ راز راز (قسم قسم) بیانوو آیتونه خپل له پاره د دی چه دوی پوه شی پری یعنی په قرآن کریم یا د عذاب په راتګ، ځکه دوی

داسی گنل چه دا گردی (تولی) دروغ او چتی (بیکاره) و پروونکی خبری دی عذاب یا نور شیان له سره نه راخی.

وَكَذَّبَ بِهٖ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٢٦﴾
لِكُلِّ نَبِيٍّ مَّسْتَفَرُّوْنَ سَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٢٧﴾

او دروغ و باله دا قرآن (یا دغه عذاب) قوم ستا (یعنی قریشو) حال دا چه دغه (قرآن یا عذاب) حق دی و وایه (ای محمده! دوی ته) نه یم زه په تاسی وکیل (ساتونکی) هری خبری ته یو وخت مقرر دی او ژر به (پری) وپوهیږئ تاسی.

تفسیر: یعنی زما وظیفه دا نه ده چه ستاسی په تکذیبونو زه په خپله پر تاسی عذاب نازل کړم یا د هغه وخت یا نوعیت یا ئی نور تفصیلات دروښیم - زما کار یواځی پوهول او تنبیه کول دی (دا د قتال د امر څخه پخوا ؤ) له دی نه زیات د هر شی د وقوع خصوصیات د الله تعالی په علم کښی مقدر، او وخت ئی مقرر دی، هر وخت چه ئی نیته ورسپړی نو تاسی به په خپله پری خبر شی، چه هغه شیان چه ما تاسی تری ویرولئ هغه تر کومه غایه پوری رښتیا دی؟.

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ
بَعْدَ الذِّكْرِ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٨﴾

او کله چه ووينی ته هغه کسان چه جگړی کوی (طعن ورپوری تری، مسخري پری کوی ننوځی غوتی وهی) په آیتونو زمونږ کښی نو مخ واړوه له دوی نه (او ورسره مه کښینه! او که ناست وی تری پاڅیږه)! تر هغی پوری چه مشغول شی دوی په خبرو (نورو کښی) غیر له قرآن څخه او که هیر کړ له تانه (دا اعراض او څنگ کول) شیطان نو مه کښینه وروسته له یادیدلو (د دی منعی) سره له قوم ظالمانو.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د آیات الله په طعن، استهزاء او په ناحق تنقیدونو کښی مشغول دی، او خپل ځانونه د عذاب مستحق گرځوی، تاسی له هغو سره ناسته ولاړه مه کوئ! او گډون او راشه درشه ورسره مه کوئ! خو تاسی هم د هغو په ډله کښی گډ نه شی! او د عذاب مورد ونه گرځئ! لکه چه په بل ځای کښی فرمائی! ﴿إِنَّمَا أَتَمَثَلُمُ﴾ د یوه مؤمن د غیرت تقاضا دا نه ده چه په داسی مجلسونو کښی گډون وکړی لارم دی چه تل تری کناره او په څنگ وی! او که کله ناڅاپه یا سهواً پکښی شریک شی، نو له یادیدلو څخه وروسته له هغه ځایه پاڅیږی ځکه چه په هم دی کښی د عاقبت سمون (برابری)، د دین سلامتی او طعن او استهزاء کوونکو ته عملی نصیحت او تنبیه ده.

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلَكِنْ ذِكْرٌ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٩﴾

او نشته پر هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی له حساب به د دغو (جگړه کوونکو په آیات الله تمسخرأ) څخه هیڅ شی (له گناه) ولیکن (دوی باندی) پند ورکول دی دپاره د دی چه ځان وساتی دوی (د هغو کسانو د مجلس له گډون څخه چه په قرآن پوری تمسخر کوی)

تفسیر: د دی آیت دوه معناگانې کیدی شی یعنی که پرهیزگاران د جگړی کوونکو او طعنوونکو له مجلس څخه پاڅیږی، او له دوی څنی جلا (جدا) کیږی، نو د طاعنینو له گمراهی او د دوی د ضلالت له دوام څخه هیڅ یوه مؤاخذه او ضرر پر دغو متقیانو نشی راتلی هوا د دوی په ذمه د استطاعت په اندازه او له موقع سره مناسب نصیحت کول دی بنائی چه هغه بدبختان د نصیحت له اوریدلو څخه په خپل خیر او شر وپوهیږی، او له خپله انجامه ووبریږی. یا دا مطلب دی چه که پرهیزگارانو او محتاطانو ته د کومی معتد به دینی یا دنیوی واقعی د ضرورت له امله (وجی) د دوی په مجلس کښی د دخول او د ورنگ ضرورت پېښ شی - نو دوی ته د طاعنینو د گناه او پوښتنو هیڅ یو اثر نه ورسپړی - هوا د دوی په ذمه د قدرت په شرط نصیحت کول دی ممکن دی چه کوم وخت په دوی باندی د نصیحت اثر ولویږی.

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهُمْ غُرَّتُهُمُ الدُّنْيَا

وَذِكْرِيْہٗ اَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ
وَاِنْ تَعْدِلْ كُلُّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا وَلِلّٰكَ الَّذِيْنَ اُیْسِلُوْا بِمَا كَسَبُوْا
لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِیْمٍ وَعَذَابٌ اَلِیْمٌۢ بِمَا كَانُوْا یَكْفُرُوْنَ ۝۶

او پریږده ته هغه کسان چه گرځولی دی دوی دین خپل (چه پری مکلف وو) لوی او عبث (چه پری مسخری کوی) او غره کړی (غولولی) دی دوی لره حیات دنیوی (ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) او پند ورکوه ته په دغه (قرآن سره خلقو ته) څو (ونه) سپارل شی (هلاک ته) هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کړی ئی وی. حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی (دوست مانع د آفت په دنیا کښی) او نه شفاعتگر (دافع د مصیبت په عقبا کښی)، او که فدیہ ورکړی (دا نفس) هر قسم فدیہ نو وابه نه خیستی شی دا (فدیہ یعنی قبوله به نشی له دی نفس څخه) دا (مذکورین چه دین ئی لهو او لعب نیولی دی) هغه کسان دی چه سپارلی شوی دی (هلاک ته) په سبب د هغو کارونو چه کړی دی دوی، شته دوی لره څښل له دیرو گرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل.

تفسیر: یعنی خپل هغه دین چه قبول ئی د دوی په ذمه فرض ؤ او هغه د اسلام دین دی. ﴿وَعَزَّوْهُمْ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا﴾ او غره کړی (غولولی) دی دوی لره دنیوی حیات او ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوی دی له حشره) یعنی د دنیا په لذتونو مست شول، او عاقبت ئی هیر کر، او مطمئن او بیغمه زړه کیناستل. ﴿وَذِكْرِيْہٗ اَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ﴾ الآية - او پند ورکوه په دغه قرآن سره خلقو ته څو و نه سپارل شی هلاک ته هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چه کړی ئی وی - حال دا چه نه وی دغه نفس ته بی له الله نه کوم ولی دوست مانع د آفت په دنیا او نه شفاعتگر دافع د مصیبت په عقبا کښی او که فدیہ ورکړی دا نفس هر قسم فدیہ نو وابه نه خیستی شی دا فدیہ او قبوله به نشی له دی نفس څخه یعنی داسی خلقو ته چه د تکذیب او استهزاء په گناهونو نیولی شوی وی هیڅ دوست او ملگری نه پیدا کیږی چه له دوی سره څه مدد او مرسته وکړی، او په زور ئی له الهی عذابه وژغوری (محفوظ کړی)، او نه به کوم سپارښت کوونکی ولری، چه په سعی او سپارښت سره د دوی څه کار وکړی شی او نه تری کوم قسم فدیہ او معاوضه قبلیری. بالفرض که کوم مجرم وغواړی چه توله دنیا د خپل عذاب په بدل او معاوضه

کښی ورکړی، او ځان خلاص کړی، بیا هم نشی خلاصیدی. ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا﴾
 الآية - دا مذکورین چه دین ئی لهو او لعب نیولی دی هغه کسان دی چه سپارلی
 شوی دی هلاک ته په سبب د هغو کارونو چه کړی دی دوی، شته دوی لره چنل (څکل) له دیرو
 گرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل. په تیر آیت کښی
 خاص د هغو کسانو له مجلس څخه د په څنگ کیدلو حکم و چه پکښی ئی د آیات الله په نسبت
 طعن، استهزاء او ناحقه جگړی کولی په دی آیت کښی د داسی خلقو له عمومی مجالست او
 مصاحبت کولو ځنی د ممانعت ارشاد دی - مگر داسی حکم هم ورسره شوی دی چه هغو ته
 نصیحت هم کوئ! خو هغوی هم له خپل انجام څخه خبر شی.

قُلْ أَدْعُو إِلَى دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ
 عَلَى أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْنَا اللَّهَ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ
 فِي الْأَرْضِ حَيْرَانًا لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَى انْتَظِرْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا عبادت وکړو مونږ غیر له الله نه هغه شی ته
 چه نه نفع رسولی شی مونږ ته او نه تاوان رسولی شی مونږ ته او بیرته
 وگرځولی شو مونږ په پوندو خپلو (شرک) ته وروسته له هغه چه سمه صافه لاره
 وښووله مونږ ته الله په شان د هغه سړی چه بیولی وی دی پیریانو په ځمکه
 (چول بیابان) کښی په داسی حال کښی چه (له ورکیدلو د لاری) حیران
 وی، ده لره ملگری وی بولی دوی دا سړی (له دیره شفقت) په لوری د سمی
 صافی لاری چه (ورته وائی) راځه مونږ ته!

تفسیر: یعنی د مسلمانانو شان دا دی چه گمراهانو ته نصیحت وکړی، او په سمه صافه لاره ئی
 راولی. او تل د دغی خبری په فکر او اندیښنی کښی وی چه هغه کسان چه له الله جل جلاله څخه
 تښتیدلی دی او د غیر الله په ورونو (دروازو) کښی ئی خپل سرونه ایښی دی چه څه شان سره
 ئی د واحد خدای دربار ته نژدی کړی، او دی ته ئی راواړوی چه الله تعالی ته سر په سجده
 کیږدی. ښه! نو له داسی موحد، مبلغ او مجاهد بنده ځنی دا توقع کول، فضول ده چه دی به د
 ماسواء الله په مخ کښی خپل سر تیت کړی چه د دغو غیرالله په قبضه کښی نه نفع شته نه نقصان
 یا به د اهل باطل د صحبت له امله (وجی) د توحید او ایمان سمه لاره پرېږدی، او د شرک او
 نورو غولونکو شیانو په لوری به ژر ژر په خپلو پوندو ولاړ شی که معاذ الله داسی وشو، نو د ده
 مثال د هغه مسافر په شان دی چه په لاره بللو خپلو ملگرو سره په یوه چول او بیابان کښی سفر

کوی او ناڅاپه بیابانی غول (خبیث جن) ئی وغولوی - او لاره تری ورکه کړی - دی په څلورو خواؤ کښی پریشان او سرگردان گرځی - او د ده ملگری د ده د خیر غوښتلو له پاره ورناری کړی چه، «زمونږ په لوری راځه! چه سمه صافه لاره، دا ده» مگر دی د حیرانی او مغبوط الحواسی په حالت کښی په هیڅ شی نه پوهیږی، او د دوی په لوری هم نه ورځی. هم داسی وپوهیږئ! چه د آخرت مسافر ته هم د اسلام او توحید سمه صافه لاره ټاکلی (مقرر) شوی ده - او هغه څوک چه د هغه په رفاقت او معیت سره دغه سفر طی کیږی هغه رسول الله صلی الله علیه وسلم او د ده تابعان دی - کله چه دا بدبخت د شیطانانو او مضلانو په منگلو کښی ورشی او د ضلالت په بیدیا کښی سرگردانه گرځی - د ده هادیان او رفیقان د همدردی له لاری دی د حق د لاری په طرف رابولی، مگر دی هیڅ نه آوری او نه پوهیږی. نو ای د اشرارو دلی! ستاسی هم دا مقصد دی چه مونږ له خپلو ځانونو څخه هم داسی مثال جوړ کړو؟ دا آیت د هغو مشرکانو په ځواب کښی نازل شوی دی چه دوی له مسلمانانو څخه د اسلام د ترک غوښتنه کړی وه.

قُلْ إِنْ هَدَى اللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ وَأَمْرُنَا لِلَّهِ وَالْعَلَمِينَ^(۴۱) وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ^(۴۲) وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ ۚ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ ۚ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ^(۴۳)

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دا دی هدایت (نه نور)، او امر (حکم) کړی شوی دی مونږ ته چه اسلام راوړو (غاره کیږدو) رب (پالونکی) د تمامو عالمیانو ته. او بل په دی (حکم شوی دی مونږ ته) چه قائموئ (سم اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) تاسی لمونځ او وویږیږئ تاسی له دغه (الله) نه او دغه (الله) همغه ذات دی چه ده ته به ورتول کړل شی تاسی (په قیامت کښی). او دغه (الله) همغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په حقه سره (نه بی فائدی) او (یاده کړه) هغه ورځ چه ویه وائی (الله هر شی ته) چه موجود شه! (یعنی پیدا شه!) نو موجود (یعنی پیدا) به شی خبره د دغه (الله) حقه (رښتیا) ده او خاص دغه (الله)

لره دی ملک (سلطنت) په هغه ورځ کښی چه پوکی وکړ شی په صور (شپیلی) کښی عالم دی (الله) په ټولو پټو او ښکاره و او هم دی دی ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) خبردار (ښه پوه په هر شی).

تفسیر: په دغی ورځی د قیامت کښی به په ظاهری او مجازی ډول (طریقه) هم د ماسواء الله څخه د بل چا سلطنت نه وی. ﴿لَعَنَ الْمَلِكُ الْيَوْمَ إِلَهَ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ یعنی هغه الله جل جلاله چه داسی صفات لری چه ذکر ئی په دغو دریو آیتونو کښی وشو هغه د دی لائق دی چه مونږ ئی د فرمان تابع اوسو، او د ده په مخ کښی خپل انتهائی عبودیت اظهار او اختیار کړو» او په هره شیبه کښی تری ویریږو او د هم دی خبری حکم پر مونږ شوی دی چه له دغه حکم څخه په هیڅ حالت کښی مخ نشو گرځولی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَىٰ أَرْبَابَكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۶۲﴾

او (یاد کړه! ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم پلار خپل آزر ته آیا نیسی ته بتان په خدائی سره، بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښی.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی د توحید اثبات او د شرک نفی او د مسلمانانو له ارتداده کافران مایوس کړی شوی وو. دلته د موحد اعظم (حضرت ابراهیم علیه وعلى نبینا الصلوة والسلام) په واقعه سره د هغو تاکید مطلوب دی او ضمناً مسلمانانو ته د دی خبری پوهول مقصود دی چه مکذبانو او معاندانو ته په څه ډول (طریقه) سره پند او نصیحت ورکول په کار دی؟ او څرنګه له دوی څخه بیلیدل لازم دی؟ او یو قانت مؤمن په واحد خدای څنګه اعتماد او توکل ولری؟ او له هم ده څخه وویږی او د همغه د حکم او فرمان تابع اوسی. ﴿لِأَبِيهِ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا﴾ پلار خپل آزر ته) د انسابو عالمانو د حضرت ابراهیم علیه السلام د پلار نوم «تارخ» لیکلی دی ممکن چه «تارخ» ئی نوم او «آزر» ئی لقب وی ابن کثیر رحمه الله علیه له مجاهد رحمه الله علیه او نورو ځنی نقل کړی دی چه «آزر» د بت نوم و، ښائی د هغه بت په خدمت کښی د ډیر پاتی کیدلو له امله (وجی) د ده لقب «آزر» کیښود شوی وی. والله اعلم. ﴿أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً﴾ الآیه - آیا ته نیسی بتان په خدائی سره بیشکه چه زه وینم تا او قوم ستا په گمراهی ښکاره کښی. له دی نه به صافه او صریحه گمراهی بله څه وی؟ چه اکرم المخلوقات «انسان» د

خپلو لاسونو جوړی کړی تیږو (گتو) او نورو ته د خدائی نوم او درجه ورکړی او د هغه په مخ کېنې سر په سجده پریوځی او له هغه څخه خپل مراد وغواړی.

وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونُ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿۷۰﴾

او (لکه چه مو وروښوده ابراهیم ته د ده د قوم د گمراهی قبحه) هم دا رنگه ښیو مونږ ابراهیم ته عجائبات د آسمانونو او د ځمکې (دپاره د دی چه دلیل ونیسی په وحدانیت زما) او له پاره د دی چه شی له یقین کوونکو (عیاناً هم لکه چه و بیاناً).

تفسیر: یعنی همغسې چه د بت پرستی شناعت او قبح او بدی مونږه حضرت ابراهیم علیه السلام ته ظاهره کړه، او د هغه قوم مو پری قائل کړ، هم داسی د علویاتو او سفلیاتو د ترکیبی نظام له اعماقو او نهایت محکمو او عجیبو او غریبو اسرارو څخه هم مونږ ابراهیم علیه السلام مطلع کړ، چه د هغو په لیدلو د الله تعالی پر وجود او وحدانیت او د الوهیت په نورو صفاتو او د ارضی او سماوی مخلوقاتو پر محکومانه عجز او بیچارگی استدلال ونیسی او د خپل قوم د کواکب پرستی او هیکل سازی عقیده هم علی وجه البصیرت رده کړی، او دی په خپله هم د حق البیقین په اعلی مرتبه فائز شی. بلاشبه د جهان دا اکمل او احکم او دیر ښه نظم او نسق هم داسی یو شی دی چه د هغه له لیدلو څخه بالبداهت هر څوک په دغسی اقرار کولو مجبور یوی چه د دی عظیم الشان مشین جوړوونکی او چلوونکی او په دیر مضبوط ترتیب او سلیقه د دی پرزو ښلوونکی او سازوونکی او د زرهارو او لکونو کلونو راییسی ئی پر هم دغی یوی اندازی ساتونکی دیر زبردست حکیم او لوی قدیر صانع دی چه د هغه د حکیمانه تصرف او نفوذ او اقتدار څخه د دی مشین هیڅ یوه وړوکی یا لویه پرزه د باندی نشی وتلی، دا کار هم داسی په خپل سر له اتفاقه یا له بیشعوره طبیعته یا د ړندی او کتی مادی له لاسه نه دی پوره د یوروپ مشهور او معروف حکیم «نیوټن» وائی «د کواکبو اوسنی حرکات ممکن نه دی چه محض د جاذبی د عام قوت د فعل نتیجه وی، دا د جاذبی قوت خو کواکب د لمر په لوری ورتیل وهی، نو ځکه د کواکبو د حرکت ورکولو له پاره د لمر په چار چاپیر کېنې د خدائی قوت او قدرت وجود ضروری دی، چه دوی د جاذبی قوت د عام کشش سره سره په خپلو مداراتو قائم ودروی او هم داسی ئی په حرکت کېنې وساتی، هیڅ یو داسی طبیعی سبب نشته چه د هغه په اثر گرد (تول) کواکب په تشه فضا کېنې داسی منظم او مرتب یو له بل ترلی وساتی، او یو له بل سره ئی داسی وتړی چه تول د لمر په اطرافو کېنې سره حرکت وکړی، او تل په معینو مداراتو او په یوه خاصه خوا، جهت کېنې حرکت وکړی، او په هغه کېنې له سره تخلف پېښ نشی، بیا د کواکبو په حرکاتو او د درجاتو په سرعت کېنې حرکت او د لمر تر منځ د مسافې له کتلو څخه هغه دقیق تناسب

او عمیق توازن چه قائم ایښود شوی دی هېڅ یو طبیعي سبب نشته چه په هغو باندی مونږ دغه منظم او محفوظ نوامیس وتریلی شو، نو ضرور دغه اقرار ته مجبور او اړ کیږو چه دا گرد (تول) نظام د داسی یو زبردست حکیم او علیم تر قدرت او حکم لاندی دی چه دا د گردو (تولو) سماوی اجرامو په موادو او د هغو په کمیاتو پوره عالم او واقف دی، همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه له کومی مادی څنی او له کوم مقدار څخه څومره د جاذبی قوت صادریږی؟ هغه په خپل زبردست قوت او اندازی سره د کواکبو او شمس په منځ کښی داسی مختلف مسافتونه او د حرکت مختلف مدارج مقرر کړی دی چه له سره د یوه له بل سره تصادم او تزاخم نه وی، او جهان د داسی تصادم او تکر خورلو په اثر تباہ او فنا نشی. هر یو وړوکی او لوی ستوری د نهایت مضبوط نظام په اساس په معین وخت طلوع او غروب کوی. کله چه کوم ستوری غروب، او دنیا له خپله هغه فیضه او تاثیره محرومه کړی چه د هغه د طلوع په وخت کښی حاصل و، نو نه د هغه ستوری او نه د نورو مخلوقاتو په واک (اختیار) او قدرت کښی دغه خبره شته چه هغه ستوری د یوی شیبی له مخی هم بیرته راولی، یا ئی له غروبه ستون کړی.»

دا د رب العالمین شان دی چه په هر وخت کښی پر هر قسم افاضه قادر او پر هر شی او له هېڅ یوه عمل څخه عاجز نه دی بلکه قادر دی ﴿وَالشَّمْسُ بَحْرِی لَمُتَقَرَّرْهَا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِیزِ الْعَلِیمِ وَالْقَمَرَ قَدَّرَ رَبُّهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ الْوُجُوْنُ الْقَدِیْمُ لَا الشَّمْسُ یَبْغِیْ لَهَا اَنْ تُدْرِکَ الْقَمَرَ وَلَا الْاَیْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَکُلٌّ فِیْ فَلَکٍ یَّسْبَحُوْنَ﴾ او بله ښه د قدرت زمونږ دغو منکرانو لره لمر دی چه ځی او روان دی همیشه هغه قرارگاه ته چه مقرر ده ده لره په خپلی تاکلی (مقرر) لاری باندی، دغه جریان د لمر، اندازه کول د هغه الله دی چه ښه غالب او قوی دی په باچاهی خپله کښی ښه دانا دی په مخلوق خپل او سپوږمی لره اندازه کړی دی مونږ منزلونه تر هغه پوری چه بیرته وگرځی یعنی شی دا سپوږمی پس له کماله هم نری او هم کږه لکه وچه کلکه څانگه د خرما چه له ډیر وچوالی کږه شوی وی لکه لینده، نه دی لمر داسی چه ښائی ده لره یعنی صحیح او آسانه وی چه لاندی کړی سپوږمی او ورته ورورسپری په زمان یا مکان یا صفت یا په کمال یا په منافع او نه شپه رومبی کیدونکی ده په ورځی او دا تول چه دی یعنی لمر سپوږمی او ستوری گرد (تول) په فلک کښی لامبو وهی او فراخ پکښی روان دی. «۲۳ جزء د یسین ۳۸ تر ۴۰ آیت ۲ رکوع» دا د علویاتو حال دی نو د سفلیاتو اندازه هم له هم دی څخه ولگوئ! هم دغه تکوینی عجائب او ملکوت السموات والارض دی چه د هغو له لیدلو څخه د ابراهیم علیه السلام پر ژبه ﴿لَا اُحِبُّ الْاَفْلَکَ﴾ او د ﴿اِنِّیْ وَجَّهْتُ وَجْهَیْ لِلْاٰلٰهٰی فَطَرْتُ﴾ الایة - جملی ناخپه بی ساخته جاری شوی چه په وروستنی آیت کښی ئی لولو (کما تادل علیه الفاء فی قول الله تعالى ﴿فَلَمَّا جَنَّ﴾

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَا الْكُوكِبَ قَالَ هَٰذَا رَبِّيْ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا اُحِبُّ الْاِفْلَکَ ﴿۴۶﴾

نو کله چه تیاره شوه په ده باندی شپه نو ولید (ابراهیم) یو ستوری، ویی ویل دا رب زما دی، (ستاسی په زعم سره)، نو کله چه غروب ئی وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم) چه زه دوست نه گنم غروب کوونکی (غائبیدونکی چه په خدائی ئی ونیسم بلکه بد ئی گنم).

تفسیر: آیا څوک دا خبره خوښوی چه یو مجبور بندی او بیگاری سری د شهنشاهی پر تخت کینوی؟ پاتی شو د «ابراهیم علیه السلام» ﴿هَذَا رَبِّي﴾ ویل، یا خو د استفهام انکاری په لهجه دی. یعنی آیا هم دا زما رب دی؟ یا د تهکم (قهر) او تبکیت (سرزنش) په ډول (طریقه) ئی ویلی دی یعنی هم دا دی رب زما ستاسی له عقیدی او گمان سره سم، لکه چه موسیٰ علیه السلام فرمایلی دی ﴿وَأَنْظُرْ إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا﴾ ای فی زعمک پرته (علاوه) له دی نه د مفسرینو نور اقوال هم شته مگر زمونږ په خیال هم دا راجح ده. والله اعلم.

فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ
لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿٤٨﴾

پس کله چه ولیده (ابراهیم سپوږمی راختونکی ځلیدونکی وویل (ابراهیم) دا رب زما دی (ستاسی په زعم سره)، نو کله چه غروب ئی وکړ (غائبه شوه) وویل (ابراهیم) قسم دی که هدایت ونه کړی ماته رب زما نو هرومرو (خامخا) به گډوډم ضرور له قومه گمراهانو.

تفسیر: څرنگه چه سپوږمی ډیر حسین او ځلیدونکی ستوری دی، که الله جل جلاله د سری لاس ونه نیسی نو بیشکه چه انسان د هغه په ځلیدلو او ضلالت مفتون کیږی.

فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِعَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا الْكَبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ
قَالَ يَقَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٤٩﴾

بیا کله چه ولید (ابراهیم) لمر راختونکی (ځلیدونکی) وویل (ابراهیم) دا

دی رب زما (ستاسی په زعم سره) دا (له گردو (تولو) څخه) لوی دی، پس کله چه (لمر هم) غروب وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم) ای قومه زما بیشکه زه یم بیزار له هغو شیانو چه تاسی (ئی) شریکوی (له الله سره)

تفسیر: یعنی په فلکی نظام کښی له گردو (تولو) څخه لویه او له تولو څنی فیض رسوونکی سیاره لمر دی او ښائی د مادی عالم هیڅ یو شی به بالواسطه یا بلاواسطه د دغه د تاثیر له فیضه مستغنی نه وی. مگر دغه گرد (تول) لمر، سپوږمی، ستوری او نور گرد (تول) د الله تعالیٰ مخلوق او د هغه تابعان دی، چه په معین وخت زمونږ په نظر راځی او هیڅ یو له دوی څخه داسی قدرت او توان نه لری چه یوه شیبه هم له خپله ځایه څه تقدیم او تاخیر وکولی شی، یا په خپل سر کوم حرکت وکړی نو بیا دی مخلوق ته د خالق تعالیٰ حقوق ورکول او شریک گرځول څومره سپین سترگی او گستاخی؟ او په کومه اندازه د نفرت وړ (لائق) یو کار دی؟

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٤٩﴾

بیشکه ما گرځولی (متوجه کړی) می دی مخ خپل هغه ذات ته چه پیدا کړی ئی دی اسمانونه او ځمکه حال دا چه حنیف یم (گرځیدونکی یم له گردو (تولو) باطلو ادیانو څخه حق دین ته) او نه یم زه له مشرکانو.

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) مخلوقو څنی یوه لوری ته شوی، صرف د خالق جل وعلا لوی دربار ئی تینگ ونیو چه د هغه په قدرت کښی گرد (تول) علویات او سفلیات دی

وَحَاجَّةُ قَوْمِهِ قَالَ أَتُحَاجُّونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِ

او جگړه وکړه له ده سره قوم د ده (په توحید کښی) وویل (ابراهیم) آیا جگړه کوئ تاسی له ما سره په (وحدانیت د) الله کښی حال دا چه په تحقیق هدایت کړی (لاره د توحید ښوولی ده الله) ماته

تفسیر: یعنی هغه چاته چه الله تعالیٰ پوهه ورکړی وی، او د «ملکوت السموات والارض سیر علی وجه البصیرت» ئی کړی وی نو آیا له ده څخه داسی امید لرئ چه دی به ستاسی له داسی جگړو او چتی (بیکاره) جنگونو او له بی فائدی مباحثو څنی به بی لاری کیږی؟ هیڅکله به داسی نه

کیری.

وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٦٠﴾

او نه ویریریم له (ضرره د) هغو (بتانو) چه تاسی ئی شریکان کوی له الله سره (په هیڅ وخت) مگر چه اراده وفرمائی رب زما د څه (تکلیف رسولو ما لره نو رسولی ئی شی)، احاطه کړی ده رب زما په ټولو شیانو له جهته د علم آیا نو تاسی پند نه آخلئ (فکر نه کوی او عاجز له قادره نشئ بیلولی)

تفسیر: د «حضرت ابراهیم علیه السلام» قوم به ویل چه ته زمونږ د معبودانو توهین کوی، نو ویریرېه چه چیری ته د هغه له ویا له لیونی نشی (معاذالله)، یا په بل کوم مصیبت کښی اخته نشی نو د هغه ځواب داسی ورکوی چه «زه به له دوی نه ولی ویریریم؟ ځکه چه د دوی په لاس کښی نفع، نقصان، راحت او زحمت هیڅ یو شی نشته، هوا که زما پروردگار ماته څه تکلیف راوړسوی نو له هغه څخه په دنیا کښی هیڅوک نه دی مستثنی هم ده ته په خپل محیط علم سره معلومه ده چه کوم یو سری په کوم یو حالت کښی ښائی ژوندون وکړی او کوم شی به ورته وږ (لائق) او مناسب وی».

وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا

او څرنگه به ویریریم زه له هغو (بتانو) چه شریکان کړی دی تاسی (له الله سره په عبادت کښی) او نه ویریرئ تاسی له دی چه بیشکه تاسی شریک کړی دی له الله سره هغه شی چه نه دی رالیږلی (الله) په (شریک کولو) د هغه پر تاسی هیڅ برهان (دلیل سند)

تفسیر: یعنی ستاسی له معبودانو څنی به زه ولی ویریرم حال دا چه د دوی په واک (اختیار) او قبضه کښی نه نفع ده نه ضرر او نه د توحید غوره کول کوم جرم دی چه له هغه څخه به زه اندېښنه کوم هوا تاسی د الله تعالی باغیان او مجرمان یی، او الله تعالی د نفع او ضرر مالک هم

دی نو تاسی ته له خپلو جرائمو څخه ویره په کار ده .

فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾ الَّذِينَ آمَنُوا
وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾

نو کومه یوه له دی دواړو دلو څخه مستحقه او لایقه ده په امن سره (له عذابه د الله ووايي!) که یی تاسی چه پوهیږئ (په دی چه له چانه ویره پکار ده؟ کله چه دوی لاثواب شول، نو په خپله الله ځواب فرمائي) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (یقین لرونکی دی) او نه دی گډ کړی دوی ایمان (یقین) خپل له ظلم (له لوی نقصان سره چه شرک دی) دغه کسان (چه خپل ایمان ئی له شرکه ساتلی دی) هم دوی لره شته امن (له عذابه) او هم دوی دی لار موندونکی.

تفسیر: په صحیحو احادیثو کښی منقول دی چه کریم نبی علیه افضل الصلوة والتسلیم دلته د ظلم تفسیر په شرک سره فرمایلی دی، لکه چه په (۲۱ جزء) د لقمان د سورت په (۱۳) آیت (۲) رکوع کښی دی ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ گواکی د ظلم تنوین د تعظیم له پاره دی. نو د مضمون حاصل به داسی کیږی چه «مأمون او مهتدی یواځی هغه کسان کیدی شی چه داسی یقین ولری چه په هغه کښی د شرک هیڅ اثر او نښه نه وی» او که سره له یقین لرلو په الله تعالی شرک پری نږدی، نو هغه شرعی ایمان نه دی او نه ئی د هغه په وسیله امن او هدایت په برخه کیدی شی، وهو کما قال الله تعالی ﴿وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ﴾ (۱۳) جزء د یوسف علیه السلام د سورة ۱۰۶ آیت ۱۲ رکوع) څرنگه چه د شرک او د ایمان یو ځای کیدل په ظاهر ډول (طریقه) سره مستبعد ؤ نو ځکه محقق شیخ الهند قدس سره د تسهیل او تفهیم په غرض د ایمان ترجمه په یقین سره او د ظلم په نقصان سره کړی ده چه د عربی لغت په لحاظ بیخی سمه او موافقه ده، کما فی قوله تعالی ﴿وَلَمْ يَظْلِمُ مِثْنَهُ شَيْئًا﴾ او له دی نقصان څخه به مراد هم دغه شرک وی، لکه چه په احادیثو کښی تصریح شوی ده او په خپله د کلام په نظم کښی د «لبس» لفظ د هغه قرینه ده، منقول دی کله چه دغه آیت نازل شو اصحاب کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین سخت ووبریدل. او دغه امر پر هغوی ډیر شاق او دروند واقع شو، بالاخر ئی د رسول علیه السلام په حضور کښی عرض وکړ، «اینالم یظلم نفسه یا رسول الله» صلی الله علیه وسلم! په مونږ کښی کوم یو سړی به داسی وی چه پر خپل ځان باندي ئی ظلم نه وی کړی» نو په دغه تقدیر سره مونږ گړد (تول) د الله جل جلاله له عذابه غیر مأمون، او له هدایته محروم شوو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو په ځواب کښی داسی ارشاد وفرمایل

«ليس ذلك انما هو الشرك. الم تسمعون قول لقمان لابنه ﴿يُنْفِقْ أَشْرَاقًا لِلشُّرْكِ لَظْمٌ عَظِيمٌ﴾»
 یعنی په ﴿وَلَمْ يَلْسُوا إِلَهًا لَهُ يُلْظَمُ﴾ کښی له ظلم څخه شرک مراد دی او مطلقه
 گناه تری مراده نه ده نو په دغه صورت تاسی ته هیڅ تردد او اندېښنه نه ده په کار. اگر که
 مفسرینو او محدثینو پر دغه آیت راز راز (قسم قسم) تقریرونه او بیانونه کړی دی. مگر په دغه
 ترجمه کښی د هغو گرد (تول) مطالب پکښی ثابت پراته دی.

وَتِلْكَ جُنُودُنَا إِبْرَاهِيمَ عَلَى قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مِّنْ شَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾

او دا (چه تیر شو) دلیل زمونږ دی چه ورکړی ؤ مونږ هغه ابراهیم ته په
 (مقابله د) قوم د ده چه پر دوی غالب شی پورته کوو مونږ درجی هر چاته
 چه اراده وفرمایو (د پورته کولو ئی) بیشکه رب ستا ډیر حکمت والا دی
 (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه عالم (په ټولو احوالو)

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام ته داسی قاهره دلائل ورکول، او هغه ته په خپل قوم باندی بری
 عطا کول، او په دنیا او آخرت کښی هغه سرلوری گرځول، د همغه علیم او حکیم له کارونو
 څخه کیدی شی چه د هر سری استعداد او قابلیت ورته معلوم دی، او په خپل حکمت سره هر
 شی د هغه په مناسبه موقع او مقام کښی ږدی.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ
 دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾

او وبښه مونږ ابراهیم ته اسحاق (چه د ده زوی او د اسرائیلی انبیاؤ پلار
 دی) او یعقوب (موهم ورویښنه چه لمسی ئی ؤ، دغو) ټولو ته هدایت کړی
 ؤ مونږ، او نوح ته مو هدایت کړی ؤ له (ابراهیم څخه) پخوا او (هدایت مو
 کړی ؤ) اولادی د ده غنی داؤد او سلیمان ته او ایوب او یوسف ته او موسی
 او هارون ته او هم داسی لکه چه (دغو انبیاؤ ته مو بدل ورکړ) بدل ورکوو

مونږ محسنانو (نيکوکارانو ته).

تفسير: يعنى نه يواځې دا چه مونږ ابراهيم عليه السلام په ذاتي علم او فضل سره سرلوري کړ، بلکه په زړښت کښې د اسحق عليه السلام په شان زوی او يعقوب عليه السلام غونډې لمسی مو هم وروباښه، يعقوب عليه السلام همغه (اسرائيل) دی چه ده ته د دنيا يو عظيم الشان قوم، بنی اسرائيل منسوب دی چه په زرهاؤ انبياء پکښې مبعوث شوی دی. بلکه همغسې چه د قرآن کریم په يو بل ځای کښې مذکور دی وروسته له ابراهيم عليه السلام د الله تعالى له جانبې نبوت د ده په اولاده کښې ايښود شوی دی. ﴿وَوَحَّاهَدَيَّا﴾ او نوح ته مو هدايت کړی ؤ پخوا له ابراهيم څخه پخوا د ابراهيم عليه السلام د ځينو فروعو ذکر وشو، اوس د ده د ځينو اصولو ذکر هم فرمائی، ځکه چه نوح عليه السلام د حضرت ابراهيم عليه السلام له اجدادو ځنی دی (او د پلار نيکه شرافت ځامنو ته هدايت او سعادت دی) هم داسې چه وروسته له ابراهيم عليه السلام څخه د نبوت او کتاب انحصار يواځې د ده په ذريعاتو کښې پاتی دی، همغسې وروسته له نوح عليه السلام څخه د انساني نوعې انحصار د نوح عليه السلام په نسل کښې منحصر دی. گواکې پس له طوفانه نوح عليه السلام دی دنيا ته (آدم) ثاني شو. ﴿وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ﴾ ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ﴾ الآية - او هدايت مو کړی ؤ له اولادې د ده ځنی داؤد او سليمان ته او ايوب او يوسف ته او موسی او هارون ته د ظاهري ملک او سلطنت په اعتبار په انبياء عليهم السلام کښې داؤد او سليمان عليهما السلام يو شان دی، او د مصائبو او شددو د صبر کولو په لحاظ د ايوب او يوسف عليهما السلام په منځ کښې خاص مشابهت دی، نور د موسی او هارون عليهما السلام د ورورۍ او قرابت په نسبت د څه وينا ضرورت نشته په خپله حضرت موسی عليه السلام له الله تعالى څخه هارون عليه السلام د خپل وزير په صفت طلب کړی ؤ، محقق مترجم رحمه الله عليه له دوی د هر يوه د دوو نومو په آخر کښې د «ته» توري راوړی، او په هغه سره ئې د دی لطائفو په لوري اشاره فرمائی ده والله علم.

تنبيه: سليمان عليه السلام د داؤد زوی، او داؤد عليه السلام (د يهودا) بن يعقوب عليه السلام له اولادې دی. ايوب عليه السلام د «اموض» زوی ؤ او د «عيص» بن اسحاق عليه السلام له اولادې دی. يوسف د يعقوب عليه السلام زوی ؤ موسی او هارون سره وروڼه او د اول عمران ځامن او د (لاوی بن يعقوب عليه السلام له اولادې وو).

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِيلَاسَ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ ۝۸۵ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ
يُوسُفَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ۝۸۶ وَمِن آبَائِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ

وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾
 ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ
 أَشْرَكُوا الْحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾

او (هدایت مو کړی ؤ) زکریا او یحیی ته او عیسی او الیاس ته دوی گرد
 (تول) دی له صالحانو (کاملانو) ځنی او (هدایت مو کړی ؤ) اسماعیل او
 الیسع ته او یونس او لوط ته، او دا ټولو ته فضیلت ورکړی ؤ مونږ پر تمامو
 عالمیانو او (فضیلت مو ورکړی ؤ په نبوت او اسلام سره) ځینو ته له پلرونو
 د دوی او له اولادې د دوی او له ورونو د دوی، او غوره کړی وو مونږ دا
 ټول انبیاء او لار ښوونه کړی وه مونږ دوی لره لاری سمی صافی ته دا (دین د
 انبیاء) هدایت د الله دی چه لار ښوونه فرمائی (الله) په دی سره هغه چاته چه
 اراده وفرمائی له بندگانو خپلو نه او که (فرضاً) شریک کړی وی دوی له (الله
 سره نور) نو خامخا به ضایع شوی وی له دوی نه هغه عمل چه وو دوی چی
 کاوه به ئی.

تفسیر: یعنی د خالص توحید او د الله تعالی د معرفت او طاعت سمه صافه لاره همغه ده چه پر
 هغی الله تعالی خپل مقبول بندگان په خپل فضل او توفیق سره بیائی او په صله او جزا د هغه
 کښی د دوی درجی د دوی استعداد او لیاقت سره سم لوړوی ﴿وَلَوْ أَشْرَكُوا﴾ الآية - او که
 «فرضاً» شریک کړی وی دوی له الله سره نور په عبادت کښی نو خامخا ضائع شوی به وی له
 دوی څخه هغه عمل چه وو دوی چه کاوه به ئی دا مونږ ته خبر راکړی شوی دی چه شرک (داسی
 لویه گناه ده چه) د انسان تمام ښه عملونه حبط او باطلوی د نورو به څه حیثیت پاتی شی که
 معاذالله په فرض محال سره داسی حرکت د پیغمبران او مقربانو څخه صادر شی د دوی عمل به
 هم ضائع شی (اما صدور ئی له دوی څخه ممکن نه دی لکه چه مو په فرض محال سره دی خبری
 ته اشاره وکړه).

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اتَّيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ فَإِنْ يَكْفُرْ
 بِهَا هَؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَفِرِينَ ﴿٨٩﴾

دغه (تیر پیغمبران) هغه کسان دی چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتابونه او

حکمت (علم د شریعت) او پیغمبری، پس که کافر (منکر) شی په دی
(آیتونو د قرآن) دغه (کافران د مکې) پس په تحقیق مقرر کړی دی مونږ په
(ایمان او عمل) د دی داسی یو قوم (تولگی) چه نه دی دوی په دی (قرآن)
کافران.

تفسیر: یعنی که د مکې کافران یا نور منکران له دی شیانو (کتاب، شریعت او نبوت) څخه
انکار وکړی نو زمونږ دین په هغو پوری موقوف او تړلی نه دی ځکه چه مونږ یو بل قوم چه
مهاجرین او انصار رضی الله تعالیٰ عنهم او اتباع د دوی دی له پاره د منلو - ساتنی او ترویج د
دی شیانو مقرر کړی دی چه دوی زمونږ د هیڅ خبری څخه مخ آروونکی نه دی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقْتَدَ قُلُ
لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ٥٤

دغه (انبياء) هغه کسان دی چه هدایت کړی دی الله (دوی ته) نو په طریقه د
دوی اقتداء وکړه (ای محمده!) ووايه چه زه نه غواړم له تاسی په دغه (تبلیغ
د قرآن) څه اجر (مزدوری) نه دی دا (قرآن) مگر یوازی ذکر (پند، وعظ)
دی له پاره د ټولو عالمیانو.

تفسیر: یعنی گرد (تول) انبياء عليهم السلام په عقائدو او د دین په اصولو او په کلی مقاصدو
کښی سره متحد دی. نو د گردو (ټولو) دستور یو دی، او هر یو نبی د هغو پر عمل مامور
دی، تاسی هم مامور یی چه پر هغی مستقیمی طریقی ټگ وکړئ! گواکي په دی آیت سره ئی
تنبيه وکړه چه په اصولی ډول (طریقه) ستاسی لاره د سابقینو انبیاءو له اصوله او لاری بیله نه ده
پاتی شول فرعی اختلافات نو هغه د هری زمانی د مناسبت او استعداد په اعتبار پخوا له دی هم
واقع کیدل که اوس هم واقع شی نو هیڅ مضائقه نه لری.

فائده: د اصولو علماؤ د دی آیت د عموم څخه دغه مسئله ایستلی ده چه که کریم نبی صلی الله
عليه وسلم په کومه معامله کښی د سابقه او شرائعو ذکر وفرمایي نو هغه د ده د امت په حق کښی
هم سند دی په دی شرط سره چه شارع له هغه څخه په کلی یا جزئی ډول (طریقه) سره انکار نه
وی فرمایلی. ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾ الآية - ووايه چه زه نه غواړم له تاسی څخه په تبلیغ د
قرآن څه اجر (مزدوری) نه دی دا قرآن مگر یوازی پند، وعظ دی له پاره د ټولو عالمیانو) یعنی
که تاسی نه منئ، نو زما هیڅ یوه نفع نه فوټیوی ځکه چه زه له تاسی څخه د هیڅ یو ډول
(طریقه) مزدوری او اجرت غوښتونکی نه یم، زما اجر خو د الله تعالیٰ په دربار کښی ثابت دی.

هوا که تاسی له نصیحت خخه انحراف وکړئ، نو خپلو ځانونو ته به نقصان ورسوئ! په گرد (تول) جهان کښی یو نه یو خو به دا نصیحت ومنی هر هغه شوک انکار چه وکړی هغه به خپل ځان ته نقصان ورسوی، او ښائی چه په خپلی دغی محرومی، بدبختی او بدحالی وژاری.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ
مِّن شَيْءٍ قُلْ مَن أَنزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا
هُدًى لِلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ يُبَدُّونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا
وَعِلْمُهُمُ الْغُلَامُ تَعْلَمُونَهُمُ الْآبَاءُ وَكُمُ

او نه دی کړی تعظیم دغو (یهودانو) د الله په حق د تعظیم د ده سره کله چه وویل دوی چه نه دی نازل کړی الله پر هیڅ بشر (انسان) باندی هیڅ شی ووايه (ای محمده دوی ته) چا نازل کړی و کتاب هغه چه راوړی و هغه موسی حال دا چه نور(رنرا) او هدایت دی دپاره د خلقو چه گرځوئ تاسی هغه (کتاب) پانه پانه ښکاروئ ئی (خلقو ته هغه چه ستاسی خوښی وی) او پتوئ تاسی دیری (تری چه ستاسی نه وی خوښی لکه محمدی نعت). او ښوولی شوی دی تاسی ته هغه (احکام د تورات) چه پوه نه وئ (پری) تاسی او نه پلرونه ستاسی

تفسیر: ﴿مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِّن شَيْءٍ﴾ الآية - یعنی نه کتاب نه وحی او نه شرعی احکام بلکه هیڅ شی الله تعالیٰ نه دی راښوولی په پخوانی رکوع کښی د نبوت د منصب او د دیرو انبیاءو علیهم السلام یادونه نامه په نامه وه او دا چه (نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم) هم د توحید او معرفت د هم دی صراط المستقیم د لاری په تللو مامور دی چه پر هغی باندی پخوانیو انبیاءو علیهم السلام ته هم د تللو امر شوی و، د رسولانو لپړل د خلق الله د هدایت د پاره د حق تعالیٰ قدیمی عادت دی په دی آیتونو کښی د هغو جاهلانو او معاندانو تردید کړی شوی دی چه له بدفهمی جهل او غباوت یا نبی کریم صلی الله علیه وسلم د عداوت په جوش او غصه کښی بی واکه شوی د حق تعالیٰ له دی صفت خخه هم چه گوندی الله تعالیٰ کوم انسان په خپلی وحی او خاصی مکالمی سره مشرف گرځوی بیخی انکار کوی گواکی د «انزال الکتب» او «ارسال الرسل» له سلسلی ځنی بیخی انکار او د دوی نفی کوی. ﴿قُلْ مَن أَنزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى﴾ الآية - ووايه ای محمده! دوی ته چا نازل کړی و هغه کتاب چه راوړی و هغه

کتاب موسیٰ حال دا چه نور (رنرا) او هدایت دی دپاره د خلقو چه گرځوئ تاسی هغه کتاب پاته پاته ښکاروئ ئی خلقو ته هغه چه ستاسی خوښی وی او پتوئ تری دیری چه ستاسی نه وی خوښی لکه د محمد صلی الله علیه وسلم نعت او ښوولی شوی دی تاسی ته هغه احکام د تورات چه پری پوه نه وئ تاسی او نه پلرونه ستاسی یعنی که په رښتیا سره الله تعالیٰ پر هیڅ یو انسان هیڅ یو شی نه دی نازل کړی نو د «مقدس تورات» په شان یو عظیم الشان کتاب له کومه راغی؟ چه په الهی احکامو او مرضیاتو ئی بندگان خبرول او د رشد او هدایت عجیبه عجیبه رنا (رنرا) ئی په خپل منځ کښی لرله، او د هغو شیانو علم ئی تاسی ته درعطا کاوه چه پری نه تاسی او نه ستاسی پلار نیکه بلکه ټول انبیاء علیهم السلام حتی ټول بنی آدمان هم بی د الله تعالیٰ له اعلامه تش په خپل عقل او حواس نه پوهیدل، او چا هغه په موسیٰ علیه السلام نازل کړی دی؟ دا منل کیږی چه نن ورځ تاسی هغه کتاب پانی پانی او توک توک کړی دی، او خلقو ته مو سم له خپلی خوښی سره ښوولی دی او د هغه دیر احکام او اخبار مو پت کړی دی او د هغه اصلی رنا (رنرا) همغسې چه وه اوس نه ده پاتی، بیا هم هغه برخه ئی چه پاتی ده همغه دا رابیسی، کله چه د هغی عظیم الشانی ماتی کندوالی هم داسی دی، نو خدای خبر چه په خپله زمانه کښی به ئی عروج څومره عظیم الشان و؟ (نو کله چه دوی د دی سوال ځواب تاسی ته ای زما رسوله در نه کړی نو پاک الله فرمائی چه).

قُلْ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾

ووايه (ای محمده!) چه الله (نازل کړی و! بل ځواب نشته) بیا پریوده دوی چه په خرافاتو خپلو کښی لوبی کوی (او په باطلو خپلو کښی غوپی وهی مشغولیږی).

تفسیر: یعنی هسی نور او رنا (رنرا) او هدایت به پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له لوری د بل هیچا له خزانی څخه نشی راتلی که دا خلق داسی صافه او بدیهی خبره هم نه منی، نو تاسی خپل تبلیغ کوئ او تنبیه ورکړئ او خپله وظیفه پای (انجام) ته ورسوئ بیا نو دوی پریوډئ چه په هم دی خرافاتو او لهر لوبو کښی لگیا وی کله چه وخت راشی په خپله الله جل جلاله دوی ته هر شی ورښی.

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبْرَكٌ مُّصَدِّقُ الَّذِي
بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ

بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿١٧﴾

او دا قرآن کتاب دی چه نازل کری دی مونږ هغه برکتناک (فائده ناک) تصدیق کوونکی د هغه (کتابونو) دی چه وړاندی له ده دی او دپاره د دی چه وویروی ته اصل د تولو کلیو (کلو) (یعنی اهل د مکی) او هغه چه چاپیر دی له دی او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (یقین ئی کری دی) په آخرت ایمان لری دوی په دغه (قرآن یا په محمد) حال دا چه هم دوی په لمونځونو خپلو ساتنه کوی (د تولو حقوقو د دوام او رعایت سره یی).

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ کوم شی نه دی نازل کری نو دغه مبارک کتاب له کوم ځای څخه راغلی دی؟ چه نوم ئی قرآن او د گردو (تولو) پخوانیو کتابونو د مضمونو تصدیق کوونکی دی، که دغه کتاب آسمانی کتاب نه دی نو راوښیئ چه دا د چا تصنیف دی؟ کله چه د هغه په مثل راوړلو جن او انس قادر نه دی، نو آیا دا د یوه امی تصنیف څرنګه کېدی شی؟ ﴿وَلْتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ او له پاره د دی چه وویروی ته اصل د تولو کلیو (کلو) یعنی مکيان (مکی واله) او هغه چه چاپیر له دی دی «ام القرى» د کلیو (کلو) اصل او بیخ ته وائی، مکه معظمه د گردو (تولو) عربو دینی او دنیوی مرجع وه له جغرافیائی حیثیته هم د پخوانی دنیا د وسطی مرکز په ډول (طریقه) واقع ده، نوی دنیا (امریکا) تری لاندی پرته ده د حدیثو د روایاتو په مطابق له اویو ځنی ځمکه جوړه شوی ده نو رومبی هم دغه ځای څرګند شوی ؤ، نو بنا پر دغو وجوهاتو مکه معظمه په «ام القرى» سره یاده کړه شوه، او له شاوخوا څخه ئی مراد یا عرب دی، ولی چه په دنیا کېښی رومبني مخاطبان هم دوی ؤ، او د دوی په وسیله د دنیا نورو خلکو ته خطاب وشو یا به گرد (تول) جهان مراد وی، لکه چه فرمایلی ئی دی. ﴿وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ﴾ الآية - او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی یقین ئی کری دی په آخرت دوی ایمان لری په دی (قرآن یا محمد صلی الله علیه وسلم) حال دا چه هم دوی په لمونځونو خپلو چه نښانه د ایمان او ستن د دین ده ساتنه کوی سره له دوام او رعایت د تولو حقوقو ئی هر څوک چه د آخرت پر ژوندون متیقن او د بعث بعد الموت فکر ورسره وی نو ده ته د هدایت او د نجات د لاری د میندلو تلاش وی او هم دوی د الله تعالیٰ پیغام منی او د لمونځ، روزی او د نورو عباداتو ساتنه کوی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ

او څوک دی ډیر ظالم؟ (یعنی هیڅوک نشته!) له هغه چانه چه تری پر الله دروغ یا وائی چه وحی کړی شوی ده ماته حال دا چه وحی نه وی کړی شوی ده ته د هیڅ شی او (بل څوک دی ډیر ظالم یعنی نشته له) هغه چه وایی ژر به (زه هم) نازل کړم (وبه لیکم له ځانه) په مثل د هغه کتاب چه نازل کړی دی الله (تاته ای محمده! چه قرآن دی)

تفسیر: پر الله جل جلاله له بهتان ترلو څخه ښائی دا مراد وی، چه د الله جل جلاله په لوری د داسی خبری نسبت وکړ شی، چه د ده د لوړ شان سره هیڅ نسبت ونه لری او وړ (قابل) او لایق ئی نه وی مثلاً یو مخلوق له هغه سره شریک وگرځوی یا ورته د زوی او ښځی تجویز وکړی، یا داسی ووائی ﴿مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّن شَيْءٍ﴾ یعنی الله تعالیٰ د بندگانو د هدایت هیڅ سامان نه دی مهیا کړی، نو هر څوک چه داسی ووائی سخت ظالم دی هم داسی هغه څوک چه د نبوت او د رسالت دعویٰ په دروغو سره وکړی، یا داسی یوه غټه خبره وکړی چه د الله تعالیٰ د کلام په شان زه هم خبری راوړی شم لکه چه ځینو مشرکانو به ویل «ولو نشاء لقلنامثل هذا» دا گړدی (تولی) خبری انتهائی ظلم او بدسترگی ده چه د هغی د سزا حال لږ څه وروسته راځی.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيَهُمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمُ

او که ووينی ته (ای محمده!) ظالمان یعنی کافران په هغه وخت کښی چه ظالمان په (باطنی او روحانی) سختیو د مرگ کښی وی حال دا چه پرښتی (د عذاب) غځوونکی وی د لاسونو خپلو (د روح د قبض دپاره نو وائی دوی ته چه) راویاسی تاسی ارواح خپل (چه ئی قبض کړو مونږ که ئی ایستی شی یا ئی له عذابه ویاسی!)

تفسیر: یعنی د روح قبضولو او سزا ورکولو دپاره لاسونه غځوی او د زیات تشدید او د غیظ د اظهار دپاره وائی چه راویاسی خپلی ارواحی (چه هغه مو لکه ډیرو ورځو راهیسی په ډول ډول (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) سره ساتلی وی).

الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ
غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾

نن ورځ به جزا درکړه شی تاسی ته عذاب سپکونکی (یعنی چه له سخت تکلیف سره ذلت او رسوائی هم وی) په سبب د هغه چه وی تاسی چه ویل به مو پر الله (وینا) ناحقه او وی تاسی چه له آیتونو د ده څخه به مو تکبر کاوه (او نه به مو منل، نو وبه گورئ یوه قبیحه منظره).

تفسیر: یعنی د تکبر له لاری د الله تعالی آیتونه او نښی دروغجنی کوئ (او وبه ویل شی کفارو ته کله چه بیا ژوندی شی په قیامت کښی داسی چه)

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فِرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ
وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَ كُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ
لَقَدْ نَقَطَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ٤٩

او خامخا په تحقیق راغلی یئ تاسی مونږ ته یوازی یوازی (دپاره د حساب او جزا) لکه چه پیدا کړی مو وی تاسی اول ځلی او پرېښودل تاسی (په دنیا کښی) هغه (شیان) چه درکړی ؤ مونږ تاسی ته وروسته د شاوو خپلو او نه وینو مونږ له تاسی سره شفاعت کوونکی ستاسی هغه چه گمان کاوه تاسی چه بیشکه دوی په (تربیه او استحقاق د عبادت د) ستاسی کښی شریکان دی (له الله سره) خامخا په تحقیق پری شو (هغه پیوند چه ؤ) په منځ ستاسی کښی او ورک شو له تاسی څخه هغه شی چه وی تاسی چه گنل به مو (چه دا شفیعان دی).

تفسیر: ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فِرَادَىٰ﴾ او په تحقیق راغلی یئ تاسی مونږ ته یوازی یوازی لکه چه مو پیدا کړی وی اول ځلی او پرېښودل تاسی هغه شیان چه درکړی مو وو تاسی ته وروسته د شاوو خپلو یعنی نه به ستاسی په سر خوالی (توبی) او نه به ستاسی په پښو پښی وی ماته به تش تور لاس راځئ، او پر هغو سازونو او سامانونو مو چه فخر او ویار کاوه، هغه مو له ځانه سره نه دی راوړی او هلته مو پرېښی دی. ﴿وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَ كُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ﴾ - الآیة - او نه وینو مونږ له تاسی سره شفاعت کوونکی ستاسی هغه چه گمان کاوه تاسی چه بیشکه دوی په تربیه او استحقاق د عبادت د ستاسی کښی شریکان دی له الله سره خامخا په تحقیق پری شو هغه پیوند چه ؤ په منځ ستاسی کښی او ورک او بی فائده شول له تاسی څخه هغه شیونه چه وی تاسی چه گنل به مو چه

دا زمونږ شفيهان دی یعنی هغه شيان چه تاسی د مصیبت او اړتیا (احتیاج) په وخت کېږي د خپلې مرستې (مدد) دپاره ټاکلې (مقرر کړي) وو هغوی چیرې لارل؟ چه نن مونږ دوی ستاسی د حمایت او سپارښت (سفارش) او مرستې (مدد) دپاره حاضر نه وینو او د نصرت او حمایت هغه کړدی (تولی) علاقی او اړیکې له منځه ورکي دی چه تاسی پری لافې او باتې وهلې.

إِنَّ اللَّهَ فَلَقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ ذَلِكُمُ اللَّهُ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ^{٩٥}

بیشکه الله چوونکي (خیروونکي) د داني دی (په ایستلو د ډکي سره) او د زړې (په ایستلو د نیالګي (تیغی) سره) راباسی ژوندی له مړي (لکه شین ډکي له وچي داني ولد له نطفی، مؤمن له کافر عالم له جاهل نه) او ایستونکي د مړي دی له ژوندی (لکه وچه دانه له شین ډکي، نطفه له حیوان. کافر له مؤمن، جاهل له عالم نه) دغه (ژوندی کوونکي او مړ کوونکي) الله دی نو کوم طرف ته ګرځولی شی تاسی؟ (د الله له عبادت څخه)

تفسیر: یعنی زړی او دانه ئی په ځمکه کېږي د خښولو څخه وروسته چولی، او څیرلی او تک شین ډکي تری زرغونوی. له ځانداره د بی ځانه، او له بی ځانه د ځانداره ایستل داسی دی لکه چه انسان له نطفی او نطفه له انسان څخه پیدا کوی، دا د هم دی الله تعالی کار دی، بیا تاسی چه هغه پرېږدئ نو چیرې څی؟ آیا بل داسی کوم لوی ذات موندلی شی چه د داسی قدرتونو او کمالاتو څښتن (مالک) او دا ډول (طریقه) لوی کارونه په سر ورسولی شی؟

فَالِقُ الْإِصْبَارِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ^{٩٦}

چوونکي (د رڼا (رنرا) د سبا دی (بیوونکي د تیارو د شپي او د جهل، راوستونکي د رڼا (رنرا) د ورځي او د علم دی)، او ګرځولی ئی ده شپه آرامځي او (ګرځولی ئی دی) لمر او سپوږمې (نښي د) حساب (دپاره د اوقاتو) دغه (ذکر شوی شيان) اندازه کول دی د ښه غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه عالم (خبردار په تدبیر د عالم).

تفسیر: یعنی د شهی له تیارو څخه د صبح صادق هغه تگ سپین تار چه راڅرگندیږی د هغه راییستونکی هم دا پاک الله دی د شهی او د ورځی، د لمر او د سپوږمی، د ستورو او نورو حکیمانه نظام، او د دوی د تگ او رفتار هغه شمیر او حساب چه ده ټاکلی (خوښ کړی) او مقرر کړی دی، په هغه کښی د یوه ویښته په اندازه هم لاندی باندی او زیاتوالی او نقصان له سره نه پیښیږی.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النَّجْمَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَضَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾

او دغه (الله) همغه (ذات) دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته ستوری له پاره د دی چه لاره ومومئ د هغو (په وسیله) سره په تیارو د بر (وچی په بیابانو کښی) او (په تیارو د) بحر (دریاب) کښی په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ آیتونه (د قدرت او توحید خپل) دپاره (د هغه) قوم چه پوهیږی (او پری استدلال کولی شی).

تفسیر: یعنی په دوی سره بلاواسطه لاره معلومه کړئ، یا بالواسطه لکه قطب ښوونکی او نور جغرافیایی آلات.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَضَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿١٥﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی (مگرد- تول) له نفس یوه څخه (چه آدم دی) نو (شته تاسی ته یو) ځای د قراری (په شاگانو د پلرونو یا په سر د ځمکی کښی) او یو ځای د امانت (د مور په نس یا په قبر کښی) په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ آیتونه (قدرت او توحید خپل) له پاره د هغه قوم چه ښه پوهیږی (او پری استدلال کولی شی)

تفسیر: «مستقر» د دریدلو هسی ځای چه په هغه کښی هستوگنه وشي او «مستودع» د سپارلو او د امانت کیښودلو ځای ته وائی. دا ئی لغوی معنی شوله د دی دواړو د مصداق په تعیین

کښی د مفسرینو اختلاف دی، خو زمونږ هغه مضمون ډیر ښه خوښیږی چه حضرت شاه صاحب په «موضح القرآن» کښی لیکلی دی «یعنی رومی سپارلی کیږی د مور گیدی ته چه هلته ورو ورو دنیوی اثرات پکښی پیدا کړی، بیا ئی دنیا ته راولی، او دلته ورته هستوگنه او تقرر ورکوی، بیا ئی قبر او هدیری ته سپاری او ورو ورو هلته د اخروی ژوندون اثرات پکښی پیدا کوی او بیا قرار ورته ښی په جنت کښی یا ئی وراچوی په دوزخ کښی.»

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا
يُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ
وَجَنَّاتٍ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ
مُتَشَابِهٍ أَنْظِرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ^(۹۹)

او دغه (الله) هغه (ذات) دی چه نازلی (رښکته) کړی ئی دی له (طرفه د) آسمانه اوبه نو رايستلی دی مونږ په دی (اوبو) سره زرغونه د هر شی (زرغونیدونکی) نو رايستلی دی مونږ له هغه (زرغونه) څخه شین (کښت فصل) چه بیا راباسو مونږ له دی (شنه دکی) څخه دانی یو په بل سوری (لکه وږی). او (راباسو) له (جنسه د) خرما څخه (داسی خرما چه راووځی) له غلافه (د وږی) د هغی څخه وږی نژدی (ځمکی ته یا یو د بل سره) او (راباسو) باغونه له انگورو او (راباسو) زیتون (ښون) او انار په دی حال چه یو له بل سره مشابه وی (په پانو کښی) او نه وی متشابه (بلکه بیل وی په خوند کښی) وگورئ تاسی طرف د میوی د هری ونی ته کله چه میوه ونیسی او پوخوالی د هغی ته بیشکه په دغو (تیرو تولو) کښی خامخا دلائل (د قدرت او وحدت) دی له پاره د هغه قوم چه ایمان لری (تصدیق کوی).

تفسیر: یعنی د آسمان له جانب الله تعالی ورپځی وروولی چه د نباتاتو د زرغونیدلو سبب دی (پس رايستلی دی مونږ په دغو اوبو سره زرغونه د هر شی. وروسته له دغه اجماله لږ څه داسی تفصیل فرمائی چه بیا راباسو له دی شنه دکی څخه دانی چه یو په بل سوری وی لکه وږی او راباسو له

جنسه د خرماؤ شخه داسی خرما چه راووخی له غلافه د وړی د هغی شخه وړی نژدی غمکی ته یا یو د بل سره) یعنی د ډیر بار او د وړو د لرلو په سبب د غمکی په لوری راښکته او نژدی شوی وی (او راباسو باغونه له انگور او زیتون (بنون) او انار په دی حال کښی چه یو د بل سره مشابه وی په پانو کښی او نه وی متشابه بلکه بیل بیل وی په خوند کښی) یعنی د صورت، شکل، مقدار، رنگ، بوی، مزی په اعتبار غځینی میوی نورو ته ورته او متشابه دی، او غځینی نه دی (یعنی مخالفی وی سره په خوند کښی داسی چه یوه به خوړه وی، بله تروه بله میخوشه او یوه به دانه داره وی بله به بیدانه وی وگورئ، میوی د هری ونی ته کله چه میوه ونیسی او پوخوالی د هغی ته) یعنی په ابتدا کښی کله چه میوه راویاسی نو څرنګه وړه، اومه، بیخونده او غیرقابل انتفاع وی بیا له پوخوالی او رسیدو شخه وروسته څرنګه لذیذه خوندوره خوشبویه، خوشرنګه او د کار شی گرځی؟ دا گرد (تول) د الله تعالی د قدرت مظاهر او نشی دی.

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً﴾ - بېشکه په دی تیرو ټولو کښی خامخا دلائل د قدرت او وحدت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان لری او تصدیق کوی. د الله تعالی هغه صفات او افعال او د قدرت مظاهر چه په دی رکوع کښی بیان شوی دی دده پر وجود، وحدانیت او کامل الصفات والی واضح استدلال دی، مګر که غور وکړ شی نو د وحی او د نبوت مسئله هم تر ډیره ځایه پوری تری حل کیږی ځکه کله چه حق تعالی پخپل فضل او رحمت سره زمونږ د دنیوی ژوندون، او د مادی حوائجو د انتظام او انصرام لپاره دومره ارضی او سماوی اسباب مهیا کړی دی، نو داسی ویل به څومره غلط او چټی (بیکاره) وی چه زمونږ د اخروی او روحانی ضروریاتو د پوره کولو هیڅ وسیله او سامان ئی نه دی راپیدا کړی، یقیناً هغه کریم رب چه زمونږ د جسمانی غذا د ودی او نشونما لپاره له آسمانه اوبه راښکته کړی دی، نو زمونږ د روحانی تغذیې لپاره ئی هم د نبوت له وریشو د وحی او الهام باران (وریا) نازل کړی دی. لکه چه پاک الله د بر او بحر په تیارو کښی د ستورو په وسیله ظاهری هدایت او لارښوونه کوی، نو څرنګه امکان لری چه د باطنی هدایت او لارښوونی لپاره یو ستوری هم د روحانیت په آسمان کښی نه وی روڼ کړی. پاک الله وروسته د شپې له تیاری بیا د صبح صادق رڼا (رڼرا) راوولی، او مخلوقاتو ته ئی موقع بښلی ده چه په خپلو دنیوی کارونو او چارو کښی د لمر او سپوږمۍ له رڼا (رڼرا) شخه په یوه معین حساب سره منتفع او مستفید شی، نو بیا څنګه ویلی کیدی شی چه د کفر، شرک، ظلم، عدوان، فسق فجور او نورو په تپه تیاره شپه کښی د هغه مطلق هادی له لوری هیڅ یوه د هدایت کومه سپوږمۍ نه ده پیدا کړی؟ او نه ئی د صبح صادق نور خپور (خور) کړی او نه د هغی شپې د خاتمه ورکولو دپاره ئی کوم لمر راخیژولی دی، او د الله تعالی مخلوقات، تر ابتدا لا بده پوری د جهل او ضلالت په تورو تیارو او امواجو کښی لالهند او سرگردان پریښودل شی آیا کله چه کریم خدای د غنم دانه او د خرما زړی څیری کړی د غنمو وړی، او د خرما ونه تر باسی نو د انسان په زړه کښی د ربانی معرفت هغه د استعداد تخم چه فطرتاً شیندلی (نوستلی) شوی دی څرنګه ابته، بیکاره، (چټی)، خوشی او ضایع پریښودی شی. چه نه به خوځیږی، نه به غټیږی،

نه به پخپړې، او نه به تیارېږي، کله چه د جسماني حیثیت له کبله (وځي) په دنیا کېږي د حیات او ممات او د مرګ او ژوند سلسله قایمه ده، او پاک الله له مړي ځني ژوندي او له ژوندي ځني مړي پیدا کوي، نو په روحاني نظام کېږي ولي د الله تعالیٰ له دی عاده انکار کاوه شی؟ بیشکه په روحاني ډول (طریقه) سره هم ډیر ځلي له یوه ژوندي قوم څخه مړ قوم او له مړه قوم ځني ژوندي افراد پیدا کوي. همغسې چه الله تعالیٰ زمونږ د دنیوي ژوندون د «مستقر» او «مستودع» حکیمانه انتظام او بندوبست فرمایلي دي، د اخروي حیات د مستقر او مستودع سامان له هغه څخه ډیر زیات تیار او مهیا کړي دي. (قلله الحمد والمنة وبه الثقة والعصمة) - له هم دی ځایه دا هم فهمیږي، هم داسې چه الله تعالیٰ په داسې افعالو او صفاتو سره پیژندلي کېږي - یعنی هغه کار چه دی ئي پخپل کامل قدرت سره کوي هیڅ یو مخلوق طاقت نه لري چه د هغه په شان همغسې کار وکړي عیناً په هم دی شان د ده کلام مونږ په همغه معیار سره برابر منلي، سنجولي (کتلي) گنلي شو- چه د پاک الله کلام همغه کیدی شي چه د هغه مثل او نظیر که ګرد (تول) مخلوقات تول سره یو ځای شي هم نشي جوړولي، بیا د «سانزل مثل ما انزل الله» ادعا تر کوم ځایه پوري صحیح کیدی شي، ګواکي په دی رکوع کېږي د الله تعالیٰ د صفات او افعالو په بیانولو سره د هغو ګردو (تولو) مسائلو پر حقیقت تنبیه ورکړي شوی ده چه د هغو تغلیط په تیره رکوع کېږي شوی وو.

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَفَوُا لَهُ بَيْنِينَ وَبَدَتِ بَغْيُهُمْ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُصِفُونَ ۝

او مقرر کړي دي (کفارو) الله ته شریکان جنیان (جنات) حال دا چه پیدا کړي دي (الله) دغه (جن او شیاطین هم) او تری (جوړوي ځيني کفار) دپاره د الله زامن او لونی بی له علمه (له خپل جهالت نه) پاکی ده الله لره (له ګردو (تولو) عیبونو) او ډیر پورته دی (شان د ده) له هغو (بدو خبرو) چه بیانوي (ئې ورته) دوی

تفسیر: له «جن» څخه دلته مراد «شیاطین» دی څرنگه چه د کفر او شرک ارتکاب د شیطان په اغواء سره کېږي، نو ځکه د ده په اغواء او اضلال د غیر الله عبادت کول ګواکي د هغه عبادت وشو، ابراهیم علیه السلام د بت پرستی د تردید په ضمن کېږي فرمایلي وو ﴿يَا أَيُّهَا الشَّيْطَانُ﴾ (سورة مریم ۳ رکوع) په یو ځای کېږي ارشاد شته چه ﴿أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكَ يَدَيَّ أَدْرَأْنَ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ﴾ ملائکي به په قیامت کېږي فرمائي ﴿قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلَيْتَأَمَّنُ دُونَهُمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنُونَ﴾ (۲۲ جزء د سباء سورت،

(ه) رکوع (۴۱) آیت یا به له «جن» شخه د جنیانو قوم مراد شی چه د دوی له غینو مشرانو غنی به د جاهلیت په زمانه کښی استعانت او پناه غوښتل کیده ﴿وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا﴾ (۲۹ جزء د الجن (۶) آیت (۱) رکوع). په هر حال هغوی پخپله زمونږ په شان د الله تعالی عاجز مخلوق دی نو سره له مخلوقیته به دوی څه رنگه د خالق تعالی شریکان شی. ﴿سُبْحَنَهُ﴾ الآية - یعنی الله جل جلاله پاک دی له شرکت شخه او د الله تعالی شان دیر پورته او لوړ دی او له ترکیب او تحلیل شخه بیخی پاک او منزه دی، نو د پلار او زوی تصور د ده په نسبت څرنگه کیدی شی؟.

بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ ۖ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۱۰﴾

(الله) بی له نمونی پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی څرنگه به وی ده ته زوی، لور حال دا چه نشته ده ته هیڅ ښځه او پیدا کړی دی (الله) هر شی او هم دی پر هر شی ښه عالم (ښه دانا) دی.

تفسیر: هغه چه یواځی آسمان او ځمکی نی بی له کومی نمونی او بی د آلاتو او اسبابو او نورو شیانو په وسیله په داسی بدیع او بی مثله طرز پیدا کړی دی، نو نن هغه ذات ته د دی شریکانو کومک، (امداد) او د زوی او د لمسی د مرستی (مدد) لتولو څه ضرورت پاتی دی. تعجب دی لکه چه قاسی حقیقتاً د الله له پاره اولاد ټاکئ (خوښوی) نو د ده د اولاد له پاره به مور څرنگه تجویزوی؟ او د دی مور تعلق به له الله تعالی سره په څه ډول (طریقه) سره قبلوی؟ نصرانیان حضرت مسیح ته د الله تعالی زوی وائی - لیکن داسی جسارت هغوی هم نشی کولی چه صدیقه بی بی مریمه (العیاذ بالله) د «الله تعالی» ښځه ویولی، او د میره (خاوند) او ښځی په تعلقاتو قائلان شی. کله چه داسی نه ده نو د (بی بی مریم) له گیدی غنی پیدا شوی هلک څرنگه د الله تعالی زوی کیدی شی؟ په دنیا کښی نور کوچنیان (ماشومان) هم پاک الله د دوی د میندو له گیدو غنی پیدا کوی او دوی معاذالله د الله تعالی نسلی اولاد نه گنل کیږی. او دا فرق چه یو هلک یوازی له (جبرئیلی) نفخی شخه بیا د عادی اسبابو له واسطی شخه پیدا کړ شی، او نور د عامو اسبابو په سلسله پیدا کړل شی، دا بوت او بنوت (پلارتوب او زویتوب) پر مسئله هیڅ یو اثر نشی اچولی، دغه تخلیق په اسبابو یا مسبیاتو سره وی، یا د خارقه عاداتو په وسیله د دغو گردو (تولو) خالق همغه پاک الله دی او همغه پوهیږی چه د کوم شی پیدا کول په څه ډول (طریقه) او په څه وخت له مصلحت او حکمت سره سم دی.

ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٣﴾

هم دغه (ذات موصوف په دغو صفاتو سره) الله دی رب ستاسی، نشته هیڅ معبود (لایق د عبادت) مگر هم دی، پیدا کوونکی دی د هر شی نو عبادت کوئ د دغه (الله یوازی) او هم دی پر هر شی وکیل (ساتونکی کار جوړوونکی) دی.

تفسیر: ښائی د الله جل جلاله عبادت د دی له امله (وجی) وکړی شی چه دی د پورتنیو ذکر شوو صفاتو له سببه په ذاتی طور سره د معبودیت استحقاق لری او له دی وجهی هم چه د گردو (تولو) مخلوقاتو کار جوړول هم د ده په قدرت او اختیار کښی دی.

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾

نشی موندلی (او احاطه نشی کولی) پر الله سترگی او الله مومی سترگی (وینی ئی) او هم دی نهایت لطیف ښه خبردار دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب د دی مطلب داسی اخیستی دی چه «په سترگو کښی دا قوت نشته چه الله تعالی وگوری - هوا که دی د لطف او کرم له لاری د خپل ځان د ښکارولو اراده وفرمائی نو سترگو ته همغسې قوت هم ورعطا کوی» مثلاً په آخرت کښی به مؤمنانو ته حسبالمراتب د الله جل جلاله رؤیت ور په برخه کیږی، لکه چه د کتاب له نصوص او سنتو څخه ثابت ده. یا له ځینو روایاتو سره سم کریم نبی صلی الله علیه وسلم ته په «لیلة الاسراء» کښی رؤیت ور په برخه شوی دی علی اختلاف الاقوال، په باقی مواضعو کښی څرنگه چه کوم نص نشته، نو ځکه د عامی قاعدی سره سم د رؤیت نفی یعنی د نه لیدلو اعتقاد ضروری دی. د سلفو مفسرینو څخه ځینو د ادراک معنی په احاطی سره کړی ده یعنی سترگی له سره هغه نشی احاطه کولی او په آخرت کښی به رؤیت وی او احاطه به نه وی، هوا د ده شان هم دا دی چه په گردو (تولو) ابصارو او مبصراتو ئی احاطه کړی ده. په دی تقدیر سره د «لطیف» تعلق به له «لا تدركه» سره او د «خبیر» ارتباط به له «وهو یدرک» سره وی.

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ
وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ۝

(ووايه ای محمده! دوی ته) په تحقیق راغلی دی تاسی ته واضح دلائل له طرفه د رب ستاسی نو هر څوک چه ووينی (دغه واضح دلائل او ایمان پری راوړی) نو نفع ئی د خپل ځان ده او هر څوک چه وړوند شو (له دغو دلائلو او ایمان پری رانه وړی) نو ضرر ئی (په ده (بار) دی او نه یم زه په تاسی ساتونکی (چه ستاسی اعمال به ساتم، او بیا به تاسی ته پری جزا درکوم بلکه زه رسول الله یم او پر ما تش تبلیغ دی).

تفسیر: اگر که مونږ پاک الله نشو لیدلی، مگر د ده د بصیرت زیاتوونکی علامی او دلائل زمونږ په مخ کښی شته هر څوک چه خپلی سترگی پرانیځی نو ضرور الله تعالی مومی او هر څوک چه له خپل ځانه وړوند جوړ کړی نو دی به خپل ځان ته تاوان ورسوی آیا دا زما په غاړه ده چه څوک خامخا لیدلو ته مجبور کړم؟.

وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا اِذْ رَسَتْ وَلِئِنَّنَا لِقَوْمٍ يُعْلَمُونَ ۝

او هم داسی راز راز (قسم قسم) بیانوو (پوهوو) مونږ آیتونه (د قدرت خپل دپاره د عبرت) او له پاره د دی چه ووائی دغه (کفار چه) لوستلی زده کړی دی تا (له بل چا څخه) او له پاره د دی چه واضح بیان کړو دا قرآن له پاره د هغه قوم چه پوهیږی.

تفسیر: یعنی خپل آیتونه له مختلفو خواوو، او په عجیبو او غریبو دولونو (طریقو) سره ځکه بیانوو چه تاسی ئی کردو (تولو) خلقو ته ورسوئ او په دوی کښی به د استعدادونو او احوالو له اختلاف څخه دوه دلی جوړی شی، ضد کوونکی او ناپوهان خو به داسی وائی چه داسی علوم او معارف او مؤثر مضامین د یو امی او نالوستی سری له خولی څرنگه وځی، هر ورو (خامخا) به دی په مختلفو وختونو کښی دا خبری له بل چا څخه زده کوی، او بیا ئی مونږ ته راآوړی.

مگر پوهانو او انصاف لرونکو او حق خوښوونکو خلقو ته حق ضرور واضح کیږی او داسی شیطانی شکوک او شبهات زائلیدوی. (یا دا چه دا تیر آیتونه بیا بیا بیانوو په مقتضاء د بالغه

حکمت خپل سره پس له دی هم کله له خوفه کله له رجا کله له وعده کله له وعیده چه
آوریدونکی پری عبرت واخلي، او چه دا قسم وینا د بشر له مقدوره خارج ده، او له پاره د دی
چه بیان کړو دا قرآن دپاره د هغه قوم چه مؤمنان دی په دی چه دا کلام الله دی.

إِتَّبِعْ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٩﴾

پیروی کوه (ای محمده!) د هغه حکم (قرآن) چه وحی کړی شوی ده تاته له
رب ستا نشته هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی، او مخ گرځوه له مشرکانو
(او په خبرو ئی پروا مه کوه).

تفسیر: یعنی تاسی پر واحد الله جل جلاله اعتماد ولرئ! او د ده پر حکم تگ وکړئ! او د
مشرکانو له جهل او عناده سترگی وړوئ! او داسی اندیښنه مه کوئ! چه ولی دوی د هسی
روښانو او واضحو دلائلو او بیاناتو د آوریډلو سره بیا هم په سمه لاره نه راځی؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا ط

او که اراده فرمایلی وی الله (د عدم شرک د دوی) نو شرک به نه وی کړی
دوی

تفسیر: یعنی د حق تعالی تکوینی حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چه دی گرد (تول) عالم
په جبر سره مؤمنان کړی. بیشکه که اراده وفرمائی نو پر گرد (تول) جهان کښی به یو مشرک
هم پاتی نشی - لیکن له شروع څخه د انسانی فطرت نظام ئی داسی ایښی دی چه که انسان
کوشښ وکړی نو یقیناً هدایت قبلولی شی خو بیا هم په منلو باندی ئی بیخی مجبور او مضطر
نه دی. د دی مسئلی تقریر پخوا تیر شوی دی.

وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١١٠﴾

او نه ئی گرځولی مونږ ته پر دوی ساتونکی (څارونکی د اعمالو د دوی)، او
نه ئی ته پر دوی وکیل (کتونکی چه په ایمان ئی مجبور کړی).

تفسیر: یعنی ستاسی فرض تبلیغ او د الهی د احکامو اتباع ده. د دوی د اعمالو ذمه وار او ځواب ویونکی خو تاسی نه یئ!

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ

او کنځل مه کوی (ای مؤمنانو) هغو (معبودانو) ته چه عبادت کوی دغه (کفار د هغو) بی له الله نو کنځل به وکړی دوی (هم) الله ته په ناحقه سره بی له پوهی (له خپل جهالته)

تفسیر: یعنی تاسی خپل تبلیغ او نصیحت فرمایئ! او خپل فرض په ښه ډول (طریقه) سره ادا کړئ! وروسته له دی نه که بیا هم دوی په خپل کفر او شرک باندی دوام وکړی نو د هغه مسئولیت د دوی په غاړه دی. او ذمه واری ئی پر تاسی نشته. هوا دا خبره ضروری ده چه تاسی پخپله بی ضرورته د دوی د زیات کفر او تعنت سبب ونه گرځئ. مثلاً فرض ئی کړئ که د دوی د مذهب تردید، یا د بحث او مناظرې په سلسله کښی تاسی په غصه شی او د دوی باطلو معبودانو او مقتدایانو ته سب او کنځل وکړئ چه د دی نتیجه به داسی شی، چه هغوی به هم په ځواب کښی ستاسی د برحق معبود او محترمو لویانو په نسبت بی ادبی کوی او له جهالته به دوی ته زیاری او کنځلی کوی، په دی صورت کښی به د خپل واجب التعظیم معبود او د قابل الاحترامو لویانو د اهانت سبب تاسی پخپله وگرځئ، نو ځکه له دی نه تل احتراز وکړئ! د کوم مذهب د اصولو او فروعو اغلاط په معقولی طریقې سره ښکارول، یا د هغه پر کمزوری او رکاکت په تحقیقی او الزامی طریقو سره تنبیه کول بیل شی دی. لیکن د کوم قوم د لویانو او معبودانو په نسبت د تحقیر او توهین په ډول (طریقه) زړه دردوونکی خبری ښی نه دی او پاک قرآن هغه له سره جائز نه بولی.

كَذَلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ

إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾

په شان د دغه (ښایست د عبادت د بتانو دوی ته) ښائسته کړی مونږ هر امت

(فرقی) ته عمل د دوی (نیک وی که بد) بیا رب د دوی ته بیا ورتگ د دوی دی (په آخرت کښی) پس خبر به کړی (الله) دوی په هغه شی چه وو دوی چه کاوه به (ئی په دنیا کښی نو په جزا به ئی رسوی).

تفسیر: یعنی څرنگه چه دنیا دارالامتحان دی، او د هغی نظام مونږ داسی ایښی دی او داسی اسباب مو سره راتول کړی دی چه دلته هر قوم پخپلو اعمالو، دودونو او دستورونو نازیږی او فخر پری کوی. او د انسان دماغ داسی نه دی جوړ شوی چه فقط د صداقت پر قبلولو او منلو باندی مجبور شی او د غلطی په لوری د تللو هیڅ ځای ورته پاتی نه وی، هوا کله چه د پاک الله په دربار کښی حاضر شی او له گردو (تولو) حقائقو سره مخامخ شی، نو هلته به وپوهیږی او د دی خبری پته به ورته ولگیږی، چه هغه کارونه چه په دنیا کښی ئی کړی دی څرنگه وو؟

وَأَقْسُوا بِاللهِ جَهْدَ آيْمَانِهِمْ لِيَنْ جَاءَ تَهُمْ آيَةٌ لِّیَوْمِئِنَّ بِهَاقُلٍ
إِنَّهَا الْآيَةُ عِنْدَ اللهِ وَمَا يَشْعُرُكُمْ أَنَّهُآ إِذَا جَاءَتْ لَا یُؤْمِنُونَ ﴿۱۹﴾

او قسمونه خوری دغه (کفار) په الله باندی په ډیرو سختو قسمونو خپلو سره چه خامخا که راغله دوی ته هغه معجزه (چه ئی غواړی دوی) نو هر ورو (خامخا) به ایمان راوړی پری ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه خبره دا ده چه معجزی په نزد د الله دی (او زه نه یم پری قادر) او څه شی خبر کړی یی تاسی (ای مؤمنانو بلکه بی خبره یی چه) بیشکه دا (مطلوبی) معجزی کله چه راشی (دوی ته) (بیا هم) نه راوړی ایمان دوی.

تفسیر: ځینو مسلمانانو ته داسی خیال پیدا شو، چه ډیر ښه! که د دوی دا غوښتنی پوره شی او دغه حجت هم تمام شی، نو څه کیږی؟ لهذا د دی په نسبت فرمائی چه تاسی نه یی خبر چه دغه سرکښان او ضد کوونکی کسان د دی فرمائشی علامو له لیدلو نه وروسته بیا هم ایمان راوړونکی نه دی - او بیا به سم له سنت الله سره دوی د دی خبری مستحق وگرځی چه فوراً پوپنا شی لکه چه د دی سورت په شروع کښی مو په تفصیل سره هغه ولیکل (فرمائشی معجزی لکه دا چه د صفا غر زر وگرځوی یا نور).

وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا
بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ۝

او آهروو مونږ زړونه د دوی (له قبلولو د حق نه) او سترگی د دوی (له لیدلو د حق نه نو ایمان نه راوړی) لکه چه ایمان ئی نه دی راوړی (په نورو معجزاتو) اول واری او پریږدو مونږ دوی په گمراهی د دوی کښی حال دا چه دوی متحیران او مترددان دی.

تفسیر: یعنی کله چه په کفر او سرکشی باندی همیشه والی او دوام وشي نو نتیجه به ئی داسی کیږی چه مونږ د دوی زړونه او سترگی کړه وو، بیا د حق د پوهیدلو او لیدلو توفیق نه مومی، «په موضح القرآن» کښی راغلی دی چه الله جل جلاله هغو کسانو ته چه هدایت ورکوی، په هغه اول غلی چه حق آوری، هغه په انصاف سره قبلوی او هغه چه له اوله ضد او هنده کوی که علامی ئی هم وگوری، نو څه حیلی او پلمی (تدبیرونه) ورته جوړوی.

وَلَوْ أَنَّا نَزَّلْنَاهُ إِلَيْهِمُ الْمَلِئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْبَشَرُ
حَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيَوْمِنَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ
اللَّهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾

او که بیشکه مونږ رالېږلی مو وی دغو (کفارو) ته (په غوښتنه د دوی) پېښتی او خبری کړی وی له دوی سره مړیو (لکه چه دوی وائی) او جمع کړی وی مونږ دوی ته هر شی (چه په دنیا کښی دی) مخامخ نو نه به وو دغه (کفار) چه ایمان راوړی (په هېڅ وخت کښی) مگر (په وقت د) ارادی فرمایلو د الله (د ایمان د دوی) ولیکن زیات د دوی جاهلان دی (نه پوهیږی).

تفسیر: یعنی که د دوی له دی فرمایش سره موافق بلکه زیات له دی بالفرض له آسمانه پېښتی راشی، او د پیغمبر تصدیق وکړی، او مړی له هدیرو (مقبرو) څخه ژوندی کړل شی، هغه گرد (تول) امتونه چه مړه شوی دی بیا ژوندی کړل شی، او له دوی سره مخامخ ودرول شی چه له دوی سره خبری وکړی، بیا هم دوی د بد استعداد او تعنت او عناد له سببه د حق منونکی نه دی. بیشکه که الله تعالی اراده فرمائی وی نو په زور به ئی یر دوی قبالوه مگر داسی کار د ده له تکوینی نظام څخه خلاف دی، چه په هغه باندی د دوی زیاتره خلق د خپل جهل او ناپوهی له سببه نه پوهیږی. د دی موضوع تشریح پخوا تیره شوی ده د ﴿وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ﴾ ترجمه ځینو مفسرینو داسی کړی ده: «لیکن زیات مسلمانان نه پوهیږی په دی چه دغه کفار ایمان نه راوړی اگر که داسی معجزی هم ووینی» او ځینی مفسرین داسی ترجمه کوی، ولیکن اکثر د دی کفارو نه پوهیږی په نه راوړلو د ایمان خپل باندی اگر که راوړلی شی دوی ته داسی معجزی هم).

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيْطَانِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ
زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾

او هم داسی گرځولی (پیدا کړی) ؤ مونږ هر نبی ته دښمن شیطانون د انس

(انسانانو) او د جن (پیریانو) ورشوولی به «او وسوسه به ئی آچوله» ځینو د دوی ځینو (نورو) ته بنائسته کړی شوی خبری دپاره د غلولو او که اراده فرمائی وی رب ستا نو نه به وو کړی دوی دا (کارونه چه د زخرف وحی او غرور دی) پس پریږده دوی او هغه چه دوی له ځانه دروغ جوړوی (چه کفر دی).

تفسیر: څرنگه چه د الله تعالیٰ بالغه حکمت د تکوین له حیثه د دی خبری مقتضی دی چه د خیر او شر له قوتو ځنی هیڅ یو قوت تر هغو بیخی ورک او بی اثره نشی چه د دی عالم د نظام بقا منظور وی، نو ځکه د نیکی او بدی او د هدایت او ضلالت حریفانه جنگ تل تر تله قائم پاتی دی، هم داسی چه دغه مشرکان او معاندان په داسی چتی (بیکاره) فرمائشونو تاسی ربروی (تکلیف درکوی)، او په راز راز (قسم قسم) حیلو او پلمو (بهانو) د حق له لاری د خلقو ښویول غواری هم داسی د نورو رسولانو په مقابل کښی هم شیطانی قوتونو کار کاوه، تر څو هغه رسولان هم پری نږدی چه پخپلو پاکو مقاصدو (د خلق الله په هدایت) کښی بریالی (کامیاب) شی د دی فاسد غرض له پاره شیاطین الجن او شیاطین الانس یو له بل سره مرستی (مدد) او تعاون کوی او یو بل ته د خطا ایستلو او ملمع جوړولو او تملق (غوره مالی) خبری وربښی او د دوی دغه عارضی آزادی د هغه عام حکمت او تکوینی نظام په اساس ده، چه د عالم په تخلیق کښی الله تعالیٰ د هغه رعایت فرمایلی دی، نو ځکه تاسی د اعداء الله د داسی فتنی آچولو او پلمی، حیلې، (بهانی) اغواء او یاغیتوب له کبله (وجی) زیات په فکر او غم کښی مه لویږئ! له دوی ځنی او د دوی د کذب او افتراء ځنی قطع نظر وفرمائی او د دوی معاملی پاک الله ته وسپارئ!.

وَلْتَصْنَعِ الْيَهُودُ الْفِدَاةَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ
وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿١٣٢﴾

او له پاره د دی چه میل وکړی دی دروغو ته زږونه د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی (یقین نه کوی) په آخرت (قیامت باندی) او له پاره د دی چه خوښ (هم) کړی دا دروغ او دپاره د دی چه وکړی دوی (له گناهونو) هغه چه دوی ئی کسب کوونکی دی (چه پری کړه شی)

تفسیر: یعنی شیاطین یو بل ته د تیرایستلو ملمع او غوری خبری د دی له امله (وجی) وربښی چه د هغو د آوریډلو په سبب هغه خلق (وگړی) چه د دنیا په ژوندون کښی دوب دی او په

اخروی ژوندون یقین نه لری، د دی ناپوهانو د تیرایستلو او خطا ایستلو خبرو ته ورمائل شی، او هغه د زده له کومی (منځ) ومنی، او بیا له سره د خرابو کارونو او فسق او فجور له دلدل او جبی د باندی ونه وځی.

کله چه له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دا خبره وغوښتل شوه چه د خپل ځان او د کفارو په منځ کښی دی یو حکم کوونکی منصف مقرر کړی نو دا لاندی آیت نازل شو او الله جل جلاله وفرمایل چه ووايه دوی ته ای محمده!

أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا
وَالَّذِينَ اتَّيْنَهُمُ الْكِتَابُ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنْزَلٌ مِّنْ رَبِّكَ
بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٣﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ
صِدْقًا وَعَدًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٤﴾

آیا پس بی له الله وغورم زه حکم کوونکی عادل (چه زما او ستاسی په منځ کښی فیصله وکړی) حال دا چه دغه (الله) هغه (ذات دی) چه نازل کړی (رالیولی) ئی دی تاسی ته کتاب (قرآن) حال دا چه واضح کړی شوی دی (پکښی حق او باطل) او هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پوهیږی دوی چه بیشکه دا (قرآن) نازل کړی (رالیولی) شوی دی له (لوری د) رب ستا په حقه سره نو مه کیږه (ای سامعه!) هیڅکله له شک کوونکو (په قرآن کښی) او تمامه شوی ده خبره د رب ستا له جهته د صدق (رښتینوالی) او له جهته د عدل (انصاف یعنی کمال ته رسیدلی دی صدق د اخبارونو او عدل د احکامو د ده)، نشته هیڅ بدلوونکی د خبرو د الله، او هم دی دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی د «شیاطین الانس والجن» تلبیس او تلمیع ته یوازی جاهلان او بدعقیدگان انسانان غوږ ږدی، یوازی رسول الله صلی الله علیه وسلم او د ده متابعت کوونکو چه په هره مسئله او معامله کښی فقط یو خدای جل جلاله خپل منصف او حکم منلی دی، آیا له دوی ځنی د دی خبری هیله (امید) کیدی شی چه دوی به الله تعالی پرېږدی، او د بل چا تر اثر لاندی به راشی؟ یا تملق او خوشامندی اغیزه (اثر) پری کولی شی؟ یا نورو بی ځایه او چتی (فضول) خبرو ته به غوږونه ږدی؟ یا معاذ الله) د غیر الله د فیصلی په مقابل کښی به غاړه ږدی؟ حال

دا چه د پاک الله له لوری داسی معجز او کامل کتاب دوی ته نازل شوی دی چه د گردو (تولو) اصولی شیانو ضروری توضیح او تفصیل پکښی موجود دی. چه د هغه په نسبت د کتابیانو عالمان د پخوانیو کتابونو د بشاراتو په اساس معلومات لری او ښه پری پوهیږی چه په یقین سره دا پاک قرآن اسمانی کتاب دی چه گردی (تولی) خبری ئی رښتیا او حکمونه ئی معتدل او منصفانه دی او هیڅوک نشی کولی چه څه تبدیل او تحریف پکښی وکړی. نو د داسی محفوظ او مکمل قانون او لوی کتاب له موجودیت سره څرنګه یو صادق مسلمان د وسوسو او اوهامو یا محض عقلی قیاساتو او مغویانه مغالطاتو ښکار کیدی شی؟ څرنګه چه دوی پوهیږی هغه الله تعالیٰ چه مونږ ئی په خپلو ځانونو حکم منلی، او لوی کتاب ئی مونږ دستور العمل گرځولی دی، دی زمونږ د هری خبری اوریدونکی، او په هر قسم مواقعو او احوالو کښی په مناسبو احکامو او موزونو نتائجو یی پوره پوهیدونکی او ښه عالم دی.

وَإِنْ تَطِعْ أَكْثَرَمَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٧﴾

او که متابعت وکړی (ته) د زیاترو د هغو کسانو چه په ځمکه کښی دی (له کفارو جهلاؤ) نو وابه روی دوی تا (ای محمده!) له لاری د الله، او نه کوی پیروی دوی مګر د گمان او نه دی دوی مګر دروغ تری (پر الله).

تفسیر : مشاهده او تاریخ دا رانیی چه په دنیا کښی فهم او محقق او با اصوله انسانان تل لږ وو او اکثریت د هغو خلقو ؤ چه تش د خیالی بی اصولو او چتی (فضول) خبرو پیروی به ئی کوله که ته د دغه اکثریت خبرو ته غور کیږدی او پر بی اصولو خبرو باندی تګ شروع کړی نو د الله تعالیٰ د درېوولی سمی صافی لاری څخه په یقین سره بی لاری کیږی. د دی خبری مخاطبه اګر که له تاسی سره ده، خو فی الحقیقت نورو ته آورو له کیږی. د جاهلانو او عامو خلقو له دغو بی اصولو او چتی (فضول) خبرو ځنی یوه دا وه چه هغو د ذبیحی پر مسئلی باندی تنقیدونه کول. او سره ویل به ئی: «هغه ساکنی (حیوان) چه په خپل مرګ ومړی، یعنی مردار شی، دغه ته مسلمانان مردار وائی، حال دا چه هغه د پاک الله وژلی شوی ساکنی (ذی روح) دی بالمقابل دوی هغه مذبوحه حلاله گنی چه پخپله ئی ذبحه کړی وی. نو دا عجیبه کار دی» د دی خبری ځواب په وروستیو آیتونو کښی ورکړی شوی دی. چه ﴿فَكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ

اسمُ اللَّهِ عَلَيْهِ﴾ دی حضرت شاه صاحب فرمائی چه: «دغه څو آیتونه په دی مناسبت نازل شوی دی چه کفارو به ویل: مسلمانان د هغو ساکنو (ذی روحو) غوښی خوری چه دوی پخپله حلال کړی وی، او د هغو - نه خوری چه د پاک الله له لوری ئی سا ایستلی شوی وی. نو د داسی له

ځانه جوړی کریو خبرو چه له فریبونو او تلمیع څخه دکی وی انسانان د شیطان په ښوونه او لمسون په شکونو او شبهاتو کښی لویږی، او شیطان دوی په گمراهی کښی غورځوی، ښه وپوهیږئ چه په حل او حرمت او نورو احکامو کښی یوازی د پاک الله حکم چلیږی. او په دغو مواردو کښی تش داسی عقلی اتکلونه، او له خپل ځانه جوړ کړی دلیلونه څه اهمیت او اعتبار نه لری. وروسته له دی نه په ښکاره ډول (طریقه) سره دا رانیسی، چه د گردو (تولو) ساکښانو (ذی روحو) وژونکی پاک الله دی. لیکن د ده په نامه کښی هسی برکت دی چه هره یوه مذبحه په هغه سره حلاله او پاکیږی او هره یوه مذبحه چه بی د ده د نامه اخیستلو په خپل سر مړه شی مرداره ده (موضح القرآن بتغیر یسیر).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٤﴾
فَكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٥﴾

بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په هغه چا چه ښوئیدلی دی له لاری د ده او هم دی ښه عالم (دانا) دی په سمی لاری صافی موندونکو نو وخورئ تاسی له هغه مذبحو څخه چه یاد کړی شوی وی نوم د الله پر هغی باندی که یی تاسی په آیتونو د الله ایمان لرونکی.

تفسیر: کله چه د دی واضحو او صحیحو دلائلو په بنا تاسی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نبوت او د قرآن کریم حقانیت تسلیم کړ، او په کلی ډول (طریقه) سره مو د هغه پر احکامو ایمان راوړ، نو اوس د هغه د فروعو او جزئیاتو د صحت تسلیمول هم ضروری دی که د هر اصل او فرع او کلی او جزئی شیانو قبول زمونږ پر قیاس باندی موقوف وی نو د وحی او د نبوت ضرورت هیڅ نه پاتی کیږی.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرُّرْتُمْ إِلَيْهِ ط

او څه مانع ده تاسی ته چه نه خورئ تاسی له هغی مذبحو څخه چه یاد کړی شوی دی نوم د الله پر هغی (په وخت د ذبحی کښی) حال دا چه په تحقیق واضح کړی دی (الله) تاسی ته هغه چه حرام کړی دی پر تاسی (او

دغه مذبوحه باسم الله له هغو څخه نه ده) مگر هغه محرمات چه اړ (محتاج) کړی شوی تاسی (خوراک د) هغو ته (نو هغه هم حلال دی):

تفسیر: یعنی د اضطراری او مجبوری حالت په استثناء هغه شیان چه حرام دی د هغو تفصیل (په (۶) جزء د المائده په ۳ آیت اوله رکوع کښی) تیر شوی دی. په هغو کښی هغه ساکینان (ذی روح) نه دی داخل چه د پاک الله په نامه ذبح کړی شوی وی، نو بیا له هغه څخه نه خورل په څه دلیل دی؟ او څه سند لری؟.

وَإِنَّ كَثِيرًا لِّيُضِلُّونَ بِأَهْوَاءِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١٣٨﴾

او بیشکه دیر له خلقو خامخا گمراه کوی (خلق په تحلیل او تحریم) په آرزوگانو خپلو بی له پوهی (او تحقیقه او برهانه، له جهله)، بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په تیریدونکو (له شرعی حدودو هم).

تفسیر: زمونږ د مسلمانانو عقیده دا ده چه هر شی بالواسطه یا بلاواسطه هم دا پاک الله یی پیدا کوی. او هم دا پاک الله ئی وژنی، بیا همغسی د ده د پیدا کړو شیانو ځنی د ځینو شیانو خورل مونږ ته مرغوب او مفید دی لکه مڼه، انگور، انار، خرما، انځر، مڼه، سنتره، ماله او نور او له ځینو شیانو ځنی نفرت او کرکه کوو یا ئی مضر گنو، لکه ناپاک او گنده شیان او زهر او سنکھیا او نور، هم داسی د پاک الله وژلی شوی شیان هم پر دوه قسمونو دی: یو هغه چه سلیم فطرت تری نفرت کوی، یا ئی خوراک زمونږ بدنی یا روحی روغتیا ته د الله تعالی په نزد مضر وی، مثلاً هغه مر حیوان (وینه لرونکی ساکین «ذی روح») چه په خپل طبیعی مرگ (پخپل سر) مړ شی او د ده وینه په غوښه کښی جذب شوی پاتی شی. بل هغه حلال او طیب ساکین (ذی روح) چه له شرعی اصولو سره سم د پاک الله په نامه ذبح شوی وی، نو دغه مذبوحه هم د الله تعالی مذبوحه ده چه یوه مسلمان د چری په وسیله حلاله کړی وی مگر د ذبح د عمل او د پاک الله د نامه په برکت (او د هغی مذبوحی د تخصص په نوعیت سره) ئی غوښه پاکه او صافه او سپیڅلی شوی ده نو هر هغه سری چه دغه دواړه قسمونه سره یو شی گنی، هغه معتدی (له حده تیریدونکی) دی.

وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِينَ

يَكْسِبُونَ إِلَّا تُمْسِيحُورُونَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٣٠﴾

او پریږدئ تاسی ظاهره (ښکاره) گناه او باطنه (پټه) گناه (یعنی مطلق گناه) پریږدئ!، بیشکه هغه کسان چه کسب کوی د گناه (ظاهراً یا باطناً) ژر به سزا ورکړه شی دوی ته په سبب د هغو گناهونو چه وو دوی چه کسب کاوه به (ئی).

تفسیر: یعنی ښائی د کفارو په ښوولو او ښویولو باندی نه په ښکاره ډول (طریقه) سره عمل وکړئ او نه پخپلو زړونو کښی څه شک او شبهه پیدا کړئ! «کذا فی موضح القرآن» (لکه چه پخوا ولیکل شو مشرکانو مرداره حلاله گنله، او ویل به ئی چه: «ای مؤمنانو! هغه حیوان چه پخپله مړ کیږی د هغه وژونکی څوک دی؟» مؤمنانو به ویل چه: «الله تعالیٰ!» نو مشرکانو به بیا ویل چه: «تعجب دی هغه شی چه انسان او ښکاری سپی او باز او باینه او نور ئی وژنی هغه تاسی حلال گنئ! او هغه چه الله تعالیٰ ئی وژنی، هغه حرام بولئ! دا ولی؟» او له داسی خبرو څخه راز راز (قسم قسم) وسوسی د ځینو ضعیف الاعتقادو مسلمانانو په زړونو کښی پریوتی، نو په دغه آیت چه اوس ئی مونږ په دغه مخ کښی په تلاوت سره افتخار مومو نازل شو)

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ طَوَّانَ الشَّيْطَانِ لِيُؤْخُونَ إِلَىٰ أُولِيهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٣١﴾

او مه خورئ تاسی له هغی (مرداری) چه نه وی یاد کړی شوی نوم د الله پر هغی باندی (عمداً) او بیشکه چه دا خوراک خامخا گناه ده، او بیشکه شیطانان خامخا وسوسی اچوی دوستانو خپلو ته (چه کفار دی) له پاره د دی چه جگړه وکړی دغه (کفار) له تاسی سره (ای مسلمانانو!) او که اطاعت وکړئ تاسی د دوی نو بیشکه تاسی به (هم) خامخا مشرکان شی.

تفسیر: یعنی مه خورئ له هغی مری چه پری نه وی یاد کړی شوی نوم د الله تعالیٰ نه حقیقتاً او نه حکماً مونږ حنفیان د هغی مذبوحی په مسئله کښی چه د خدای جل جلاله نوم سهواً ورباندی نه وی اخیست شوی دعوی کوو چه حکماً ورباندی ذکر شوی دی. (یعنی که سهواً تسمیه ترکه

شوی وی، خوراک ئی روا دی، که عمداً ئی تسمیه نه وی ویلی نو خوراک ئی حرام او ناروا دی، او بیشکه چه دا خوراک خامخا گناه ده او بیشکه شیطانان خامخا وسوسی آچوی دوستانو خپلو ته چه کفار دی له پاره د دی چه جگړه وکړی دغه کفار له تاسی سره ای مسلمانانو او که اطاعت وکړئ تاسی د دوی نو بیشکه تاسی به هم خامخا مشرکان شی) یعنی شرک یواځی هم دا نه دی چه د ما سواء الله عبادت وکړ شی، بلکه شرک په حکم کښی هم دی، چه د کوم شی په تحلیل او تحریم کښی شرعی استناد پریښود شی او تش د خپلو آراؤ، هوسونو او افکارو تابع شی لکه چه د ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ په تفسیر کښی مرفوعاً منقول دی چه کتابیانو د الله تعالی وحی پریښی وه او یوازی د احبارو او رهبانانو وینا ئی د تحلیل او تحریم مدار او اساس گرځولی وه لکه چه د بخاری او مختصر الزبیدی شروح ځینی د هرقل د حدیث په متعلق او ځینی په کتاب التفسیر کښی لیکي چه عدی بن حاتم وویل چه مونږ خو احبارو او رهبانانو ته عبادت نه دی کړی، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه دا هم عبادت دی چه په تحلیل او تحریم کښی یوازی د دوی متابعت وکړئ).

أَوْ مَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَاهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ
فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾

آیا هر هغه شوک چه وی مړ (په کفر یا جهل) نو ژوندی کړو مونږ دی (په اسلام یا علم سره) او وگرځوو (ورکړو) مونږ ده ته نور (رنډا) چه تگ کوی دی په دی سره په خلقو کښی په شان د هغه چا دی چه حال د هغه (داسی وی چه واقع وی) په تیارو کښی حال دا چه نه وی وتونکی له هغه (تورتم؟) بلکه نه دی. دا رنگه حال د مؤمن او کافر دی) هم داسی، (لکه چه ښائسته کړی شوی دی مؤمنانو ته ایمان) ښائسته کړی شوی دی کافرانو ته هغه شی چه دی دوی چه کوی (ئی له کفر او معاصیو څخه).

تفسیر: رومی ئی وفرمایل چه شیاطین د خپلو ملگرو په زړونو کښی داسی خبری غورځوی چه دوی له مسلمانانو سره جگړی وکړی یعنی بحث، جدل، تلبیس، تلمیع او وسوسی وراچوی، او دوی د حق له لاری لری کوی. لیکن دوی ته ښائی چه دغه خام او فضول هوسونه له خپلو زړونو

شخه ویاسی، هغه ډله یا هغه سړی چه د جهل او ضلالت په مرگ مړ شوی وی، او بیا حق تعالیٰ
 دی د ایمان او عرفان په روح سره ژوندی او د قرآن کریم رڼا(رنرا) ورعطا کړی چه د هغی په
 لرلو سره دی د خلقو په هجوم کښی بی تکلفه په سمی صافی لاری تلی شی، نو آیا د ده حال
 د شیطانی اغواو په قبلولو کښی د هغو «اولیاو الشیاطینو» په شان کیدی شی، چه د جهالت او
 ضلالت په تورو تیاریو کښی تپریږی، او در گرده بدری خوری او له هغو شخه د باندی د وتلو
 هیڅ یوه لاره نشی موندلی ځکه دی هم دغه تیاره رڼا(رنرا) او قبح حسن گنی. او داسی له سره
 نشی کیدی ځینی مفسرین وائی چه دغه آیت د حضرت حمزه رضی الله تعالیٰ عنه یا حضرت عمر
 رضی الله تعالیٰ عنه یا د حضرت عمار رضی الله تعالیٰ عنه او ابوجهل په حق کښی نازل شوی دی.

وَكُنَّا لَكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَرًا مُجْرِمِينَهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا وَمَا
يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾

او (لکه چی موگرځولی دی فاسقان د مکي مشران) هم داسي گرځولی دی
مونږ په هر قريه (ښار) کښي مشران فاسقان د هغي قريي دپاره د دی چه
مکرونه (او حيلي) وکړي دوی په هغو کلیو (ښارونو) کښي او نه کوی
مکرونه (او حيلي) دوی مگر خو له ځانونو خپلو سره حال دا چه نه پوهیږي
دوی (چه ضرر ئي دوی ته دی).

تفسیر: یعنی یوازی داسی حیلی او پلمی (بهانی) د مکی معظمی رئیسانو له خپل ځانه نه دی جوړی کړی بلکه د نورو کفارو مشرانو به تل هم داسی پلمی (بهانی) او حیلی کولی، تر څو عوام الناس د رسولانو تابعدار نشي. لکه چه فرعون د موسوی معجزو له لیدلو څخه داسی پلمه (تدبیر) او حيله (بهانه) جوړه کړه چه موسی نعوذ بالله د سحر او کودو په زور د سلطنت نیولو په فکر کښی دی. لیکن د دوی دا پلمی (منصوبی) او حیلی بحمد الله پر پڅو (خالصو) ایماندارانو له سره اثر نه کوی او پلمی (منصوبی) او حیلی کوونکی خپل پای (انجام) او عاقبت په خپله خرابوی، او په خپلو لاسونو خپلو ځانونو ته داسی زیانونه رسوی چه د هغو احساس اوس دوی نشي کولی.

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ۗ
اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا

صَغَارُ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿١٣٣﴾

او کله چه به راغی دوی ته کوم آیت (وحی) نو ویل به دوی له سره مونږ ایمان نه راوړو (په دغی وحی) تر هغه پوری چه راگری شی مونږ ته په شان د هغو آیتونو چه ورگری شوی وو (نورو) رسولانو د الله ته، الله ښه عالم (ښه پوه) دی په هغه ځای چه ږدی رسالت خپل (هله)، ژر به ورسیری هغو کسانو ته چه مجرمان دی (په کفر سره) ذلت (سپکوالی) په نزد د الله (په آخرت کښی) عذاب سخت په سبب د هغه چه وو دوی چه مکرونه بی ئی کول (له مؤمنانو سره).

تفسیر: د دوی د مکاری، تکبر، حیلو او پلمو (منصوبو) لتولو یو مثال دا دی چه د انبیاء علیهم السلام د صدق کومه نمونه چه گوری نو وائی چه مونږ په دغو دلائلو او علائمو باندی نه پوهیږو، مونږ هلته یقین کولی شو چه په مونږ کومه پرېسته رانېکته شی، او د رسولانو په شان مونږ ته هم د الله تعالی پیغام راواوړوی، یا دی پخپله پاک الله مونږ سره مخامخ شی:

﴿وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَ نَالِ الْأَنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلِيكَةُ أَنْزَلَتْ رَبَّنَا الْقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا﴾

(۱۹ جزء د الفرقان ۲۱ آیت ۳ رکوع) خیر دغه خبره خو الله تعالی ته ښه معلومه ده چه څوک د دی وړ (لایق) او اهل دی چه د رسالت په منصب مشرف شی او د الله تعالی د دی عظیم الشان امانت حامل وگرځی؟ دا نه کوم کسبی شی دی چه په دعا او ریاضت یا په دنیوی جاه او دولت سره حاصل شی او نه هر یو پاک او پلېت سری پرداسی یو جلیل القدره او مهمه ذمه واری باندی فائز او بریالی (کامیاب) کیدی شی، هوا داسی سپین سترگی متکبران، پلمه گران، (بهانه بازان) حيله بازان او مکاران ښائی وپوهیږی او خبردار شی چه ژر به د دی معزز منصب د طلب ځواب دوی ته د سخت ذلت او شدید عذاب په صورت ورگری شی.

تنبیه: پر دغه (وقف لازم) باندی چه «الله اعلم» څخه پخوا پر «رسل الله» واقع دی، دوه اسم ذاته سره یو ځای راغلی دی د دعا د قبلیدلو ځای دی. (اللهم ربنا آتنا فی الدنيا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار).

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ

پس هر هغه چه اراده وفرمائی الله چه هدایت وگری ده ته نو پراخوی سینه

(زړه) د ده له پاره (د قبلولو) د اسلام، او هر هغه چه اراده وفرمائي (الله) د گمراه کولو د هغه (د ايمان له لاری) گرځوی (الله) سینه (زړه) د ده تنگ نهایت تنگ گواکي پورته درومی دی (په زحمت او زور سره) آسمان ته،

تفسیر: یعنی په زور سره آسمانونو ته ختل غواری، ولی نشي ختلی څکه زړه ئی تنگیږي. (یعنی د حق له قبوله داسی تېښتی او لری کیږي چه وائی آسمان ته تری وختی یا لکه چه د یوه سړی په مخکښی یو ډیر لوړ او مشکل کار وی چه ورته گوري او توان ئی ورته نه رسیږي او زړه ئی ورته تنگیږي، هم داسی ده ته هم اسلام سخت ښکاری.)

كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٣٨﴾ وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكَ
مُسْتَقِيمًا قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذْكُرُونَ ﴿١٣٩﴾

هم داسی (چه تنگ کړی ئی دی زړونه د کفارو له قبوله د حق) نازلوی الله عذاب پر هغو کسانو چه نه راوړی ايمان. او هم دا (اسلام) لاره د رب ستا ده سمه صافه، په تحقیق واضح بیان کړی دی مونږ آیتونه له پاره د (هغه) قوم چه پند تری اخلی (پکښی غور کوی).

تفسیر: هغه کسان چه د ايمان راوړلو اراده نه لری، ورباندی داسی عذاب او تباهی راځی چه ورو ورو د دوی سینی دومره تنگیږي چه په هغو کښی د حق د ننوتلو هیڅ ځای نه پاتی کیږي بیا نو هم دغه سینه تنگی (ضيق الصدر) داسی عذاب دی چه د قیامت په ورځ کښی په محسوس ډول (طریقه) ور په مخه کیږي. محقق شیخ الھند قدس الله روحه د «رجس» ترجمه په عذاب سره کړی ده، چه دغه تقریر د هغه په اساس شوی دی، عبدالرحمن بن زید بن اسلم رحمة الله علیه هم د «رجس» معنی په عذاب سره کړی ده مگر ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما دلته له (رجس) ځنی شیطان مرادوی ښائی دا به له دی امله (وجی) وی چه رجس پلیتی ته وائی، او له شیطان څخه ډیر پلیت او ناپاک بل څوک نشته. په هر حال له دی تفسیره سره سم د آیت مطلب به داسی کیږي: هم دغسی چه پاک الله له ايمان ځنی د ویریدونکو سینه تنگوی، هم داسی پر هغوی باندی د بی ايمانی له وجی شیطان هم مسلط کاوه شی چه له سره د «رجوع الی الحق» توفیق دوی ته نه پاتی کیږي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه وایی: «اول ئی فرمایلی وو چه کافران قسمونه خوری چه که آیتونه او نبی وگوري نو هر ورو (خامخا) یقین او باور کوی اوس فرمائي چه مونږ دوی ته ايمان نه ور په برخه کوو. نو څرنګه به خپل آیتونه او نبی ورښیو. په منع کښی بی د مری د حلال گنلو حیلي ئی نقل کړی، اوس ئی د هغی خبری ځواب وفرمایه، د هر چا

عقل چه په دی لوری درومی چه خپله خبره پری نه ږدی او هر هغه دلیل چه واورى شه نه شه پلمه (تدبیر) او حيله جوړوى نو هغه د گمراهی علامه ده. د هر چا عقل چه انصاف منى او د الهی حکمونو اطاعت کوى، هم دا د هدايت علامه ده. څرنگه چه په دغو خلقو کښى د گمراهی نښه شته، نو پر دوى باندى به هيڅ يو آيت اثر نه کوى» باقى پاتى شوه دا خبره چه د ضلالت او هدايت د ارادى نسبت الله تعالى ته شوى دى د دى په متعلق مونږ په متعددو مواضعو کښى خبرى کړى دى، او وروسته له دى به هم حسب الموقع لارمى ليکنى کيږى، خو دغه مسئله ډيره اوږده ده او معركة الاراء ده. او مونږ غواړو چه په دى موضوع کښى يوه مستقلة رساله وليکو چه د هغى له لوستلو څخه به د دى تفسير لوستونکو ته نورى فائدى هم ورسيږى.

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٤﴾

شته دى دغو (پند آخيستونکو) ته دار (کور) د سلامتيا (جنت) په نزد د رب د دوى او هم دغه «الله» ولى (مددگار) د دوى دى په سبب د هغو (اعمالو) چه وو دوى چه کول به ئى.

تفسير: يعنى هر هغه څوک چه د اسلام او اطاعت په سمى صافى لارى درومى، هم دى به د سلامتيا کور ته ورسيږى او پاک الله به د ده ولى او دوست او مددگار شى. دا خو د هغو کسانو حال شو چه د دوى ولى او دوست الله تعالى دى يعنى «اولياؤ الرحمن» دى وروسته له دى د «اولياؤ الشيطان» بيان کاوه شى.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا لِمَعْشَرِ الْجِنَّ قَدِ اسْتَكْبَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ

او (ياده کړه) هغه ورځ چه جمع به کړى (الله) دوى تول، (او وبه ويل شى) اى جماعته د جنيانو (د پيريانو) په تحقيق چه ډير مو تابع کړى دى تاسى له انسانانو.

تفسير: يعنى اى شياطين الجن! تاسى ډير بدبخت انسانان خپل لورى ته متوجه کړى دى او په خپله لاره مو هغه روان کړى دى.

وَقَالَ أُولَئِكَ هُم مِّنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمِعْ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَّغْنَا آجَلَنَا الَّذِى أَجَلْتَ لَنَا

او ویه وایی دوستان د دوی له انسانانو غنی، ای ریه زمونږ نفع اخیستی ده
 غینو زمونږ په غینو (نورو) او رسیدلی یو مونږ نیتی خپلی ته هغه نیته چه
 مقرره کړی وه تا مونږ ته (چه قیامت دی او مونږ تری منکران وو نو اوس به
 زمونږ څه حال وی؟)،

تفسیر: په دنیا کېنې هغه انسانان چه د بتانو او نورو عبادت کوی، دوی فی الحقیقت د خبیثو
 پیریانو (شیاطینو) عبادت کوی، او دغو به په دی گمان د شیاطینو عبادت کاوه چه دوی به
 زمونږ په کار او ښه راشی، نو ځکه به یی د دوی په نامه نذرونه، نیازونه او خیراتونه ورکول.
 برسیره په دی د اهل جاهلیت دیرو کسانو د تشویش او اضطرابونو په وخت کېنې له پیریانو
 غنی هم استعانت غوښت لکه چه د «الجن» په سورت کېنې ورته اشاره شوی ده او ابن کثیر
 رحمه الله علیه او نورو داسی روایتونه هم نقل کړی دی چه کله د آخرت په ورځ کېنې دغه
 شیاطین الجن او شیاطین الانس یو ځای سره ونیولی شی، او د گردو (تولو) حقائقو انکشاف
 وشي، نو هلته به مشرکان داسی عذر کوی چه ای زمونږ ریه! مونږ د دوی عبادت نه دی کړی،
 مگر خو پخپلو منځونو کېنې مو سم د لاسه موقتی کارونه کول او د مرگ د وعدی له راتللو څخه
 لا پخوا مونږ په دنیوی کارونو او خپلو چارو کېنې د پر مخ بیولو دپاره یو د بل کارونه چلول
 او غینې ترتیبونه مو سنجول (سمول)، د دوی عبادت او منل مو له سره مقصود نه ؤ.

قَالَ النَّارُ مَثُوبُكُمْ خَلِيدِينَ فِيهَا أَلَا مَا شَاءَ اللَّهُ

او ویه فرمائی (دوی ته الله) چه اور ځای ستاسی دی حال دا چه همیشه به
 اوسئ تاسی په دغه اور کېنې مگر (کله) چه اراده وفرمائی الله (د ایستلو د
 دوی زمهریر یا حمیم یا بل کوم عذاب ته)،

تفسیر: دا ئی «کله چه اراده وفرمائی الله» د دی دپاره وفرمایه چه د دوزخ عذاب چه دائم
 دی، خو د هم ده په اراده سره دی هر کله چه اراده وفرمائی د هغه پر موقوفولو هم قادر دی.
 لیکن پر هغه شی ئی چه اراده کړی ده، او د هغی خبر ئی د رسولانو په ژبه ورکړی دی هغه له
 سره تبدیل کیدونکی نه دی.

عموماً مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده: «ویه فرمائی دوی ته الله چه اور ځای ستاسی
 دی چه همیشه به اوسئ تاسی په دغه اور کېنې مگر کله چه اراده وفرمائی الله (د ایستلو د دوی
 زمهریر، یا حمیم یا بل کوم عذاب ته، نو په دغه وخت کېنې به په اور کېنې نه وی) چه هم دغه
 ترجمه غوره ده: غینو نورو په دغه مورد کېنې داسی لیکلی دی، چه شیخ الهند رحمه الله علیه

هغه ليکلی دی يعنی «وېه فرمائی اور دی کور ستاسی تل به اوسیدو په هغه کښی مگر کله چه اراده وفرمائی الله،».

إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾

بیشکه رب ستا ښه حکمت والا ښه عالم (ډیر خبردار) دی.

تفسیر: یعنی د مجرمانو له جرائمو څڼی په ښه ډول (طریقه) سره خبردار دی، او له خپل بالغه حکمت سره سم د هر جرم په ځای او تناسب سره سزا ورکوی.

وَكَذَلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾

او هم داسی (چه په دنیا کښی انسی او جنی کفار مو یو په بل باندی مسلط کړی دی په عقبا کښی هم) مسلطوو مونږ څڼی ظالمان په ځینو (نورو) په سبب د هغو اعمالو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: لکه چه تاسی د «شیاطین الجن» او د دوی د انسی اولیاو حال واوریده، هم داسی مونږ گرد (تول) ظالمان او گنهکاران د دوی د ظلمونو او بدو کارونو په تناسب به په دوزخ کښی یو له بله سره نژدی کوو، او د هری درجی ظالم، او گنهکار چه وی دی به د نافرمانانو په همغه طبقه کښی اچوو. بیا به وویل شی دوی ته داسی چه:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمُ الْآيَاتِ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا

ای جماعته د جنیانو (پیریانو!) او انسانانو! آیا نه وو راغلی (بلکه راغلی وو) تاسی ته رسولان له هم دا تاسی نه چه بیانول به دوی پر تاسی آیتونه (احکام) زما او ویرولی به ئی تاسی له ملاقات د ورځی ستاسی څخه چه دا ده،

تفسیر: پاس د پیریانو او د انسانانو د شرارت او سزا بیان و، او فی الجمله د «اولیاو الجن»

ژبنی (زبانی) معذرت هم نقل کړی شوی ؤ، اوس دا راښوولی کیږي چه د دوی هیڅ یو معذرت معقول او د اوریدلو لائق نه دی، په دنیا کېنې په دوی د الله تعالیٰ حجت تمام شوی ؤ چه پر هغه باندې به دوی پخپله هم اقرار وکړي. دغه د ﴿يَمَعْشَرَالْجِنِّ وَالْإِنْسِ﴾ خطاب به د قیامت په ورځ کېنې وی او مخاطب پېریان او انسانان یعنی د مکلفانو ټوله مجموعه ده هر جماعت بیل بیل مخاطب نه دی، چه داسې اعتراض وارد شی چه رسولان خو تل په انسانانو کېنې مبعوث شوی دی او په پېریانو کېنې هیڅ یو رسول نه دی لیږلی شوی، نو بیا د «رسل منکم - رسولان له هم دا تاسې نه» ویل به څرنگه صحیح وی؟ اصل دا دی که د مخاطبینو په مجموعه کېنې په ظاهري یوې نوعې کېنې د رسل اتیان او راتګ متحقق شی، چه غرض ئی گړدو (تولو) مخاطبینو ته بلا تخصیص فائده رسول وی، نو ټولې مجموعې ته په خطاب کولو کېنې هیڅ اشکال نه پاتی کیږي مثلاً که څوک ووايي چه «ای د عربو او عجمو اوسیدونکو او د مشرق او مغرب ساکنانو! آیا هم دا ستاسې له منځه پاک الله لکه محمد صلی الله علیه وسلم کامل انسان نه دی پیدا کړی؟» د دی عبارت مطلب د هیچا په نزد داسې کیدی نشي چه یو محمد صلی الله علیه وسلم په عربو کېنې پیدا شوی دی، بل ئی ښائی چه په عجمو کېنې وی، هم داسې به د مشرق بیل او د مغرب به جلا (جدا) محمد وی نو هلته به دا عبارت صحیح وی، علیٰ هذا القیاس دلته داسې وپوهیږئ چه د ﴿يَمَعْشَرَالْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ﴾ الآية - مدلول یوازی هم دغومره دی چه د جن او انس له مجموعې ځنې رسول لیږلی شوی دی. پاتی شو دا تحقیق چه په هره نوع کېنې بیل بیل رسول راشي، یا هر یو رسول د جن او انس گړدو (تولو) افرادو دپاره مبعوث شوی وی، نو دا آیت له دی بیانه ساکت دی، د نورو نصوصو له مخی گړدو (تولو) عالمانو هم دا ثابته کړی ده چه نه د هر یوه رسول بعثت عمومي دی او نه الله تعالیٰ کوم یو جن د مستقل رسول په حیث لیږلی دی د معاش او معاد په اکثر و معاملو کېنې دوی حق تعالیٰ د انسانانو تابع گرځولی دی، لکه چه د «جن» د سورت آیتونه او احادیث او نور پری دلالت کوي. دا کومه ضابطه نه ده چه د مخلوق د هری نوعې دپاره د همنی نوعې کوم سری رسول ولیږل شی. باقی د انسانانو په لوری د پریښتو لیږل د رسالت په ډول (طریقه) د دی په نسبت هغه انکار چه د پاک قرآن په متعددو مواضعو کېنې شوی دی، د هغو اصلی منشأ هم دا ده چه عام انسان د پریښتو د لیدلو تحمل په خپل اصلی هیئت سره نشي کولی او د بی اندازی خوف او هیبت له وجی نشي تری مستفید کیدی او که د انسان په صورت راشي نو بلا ضرورت التباس واقع کیږي. په هم دی قیاس سره که د پېریانو په قوم کېنې د نبوت د منصب اهلیت وی نو دوی به د انسانانو دپاره له سره نه مبعوث کیدل، ځکه چه هلته به هم دغه اشکال ؤ هوا د انسی رسول مبعوثیدل (راپورته کیدل) د پېریانو په لوری د دی له امله (وجی) مشکل نه دی چه د پېریانو په حق کېنې د انسانانو رؤیت نه خو غیر قابل تحمل دی او نه د انسانانو صوری خوف او رعب د استفادی مانع کیدی شی. له بل لوری حق تعالیٰ خپل رسول ته داسې د زړه قوت عطا فرمایلی دی چه لکه د پېریانو د یوه هیبتناک مخلوق ویره او رعب هم هیڅ پری نه لویږي.

قَالُوا شَهِدْنَا عَلَىٰ أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

نو وائی به چه شاهی وایو پر (گناهونو د) غانونو خپلو (او په راتگ او تبلیغ د رسولانو نو ویه فرمائی الله چه) او غره کړی (او غولولی و دوی ژوندون لږ خسیس (دنیوی ژوندون)

تفسیر: یعنی دنیوی لذتونو او شهوتونو دوی له آخرت څخه غافل کړی دی، دغه خبره ئی له سره په خیال کښی هم نه گرځی چه له هغه احکم الحاکمین سره مخامخ کیدونکی یو چه د یوی یوی ذری حساب اخلی.

وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣﴾

او شاهی ورکړه دوی پر غانونو خپلو باندی چه بیشکه دوی وو کافران (په دنیا کښی).

تفسیر: په دی سورت کښی پورته ذکر شو چه اول به کافران له خپله کفره انکار کوی بیا به الله تعالیٰ پخپل تدبیر دوی قائلوی.

ذَٰلِكَ أَنْ لَّمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقَرَّاءِ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَفْلُونَ ﴿١٤﴾ وَلِئَلَّ دَرَجَاتُ مَسَاعِيَلُهُمْ وَمَا رَّبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

دغه (ارسال د رسل) دپاره د دی دی چه نه دی رب ستا هلاک کوونکی د (اهل د ښارونو او د) کلیو په ظلم سره حال دا چه اهل د دی (کلیو او ښارونو) غافلان (بی خبران) وی او هر چاته درجی دی (په ثواب او عقاب کښی) له (جزا د) هغو اعمالو چه کړی وی دوی او نه دی رب ستا غافل (بی خبره) له هغو شیانو چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ دا عادت نه دی چه بی له خبرولو او پوهولو څوک د ظلم او عصیان په

گناه باندی په دنیا یا آخرت کښی ونیسی او هلاک ئی کړی نو ځکه پیغمبران او ویروونکی یی ولیول چه په ښکاره ډول (طریقه) ټولو جنیانو او انسانانو ته د دوی څه او بد، ابتداء او انتهاء ور څرگند او گرد (ټول) پری خبردار کړی بیا چه د چا عمل په کومه درجه او اندازه وی الله تعالی به له هغه سره همغښی معامله وکړی.

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ إِنْ يَشَاءُ يُدْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ
مَنْ يَبْعَثُكُمْ فَمَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ۖ
إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ۖ

او رب ستا غنی (بی پروا) دی (له بندگانو او د دوی له عباداتو) څښتن (ځاوند) د رحمت دی (د عذاب په ژر نه لیولو) که اراده وفرمائی نو بوځی به تاسی او خلیفه (ځای نیوونکی ستاسی) به کړی وروسته له تاسی هر هغه چه اراده وفرمائی لکه چه پیدا کړی ئی یی تاسی له اولادی د قوم نورو نه، بیشکه هغه شی چه له تاسی سره ئی وعده کولی شی (چه قیامت دی) ضرور راتلونکی دی او نه یی تاسی عاجز کوونکی (د الله تعالی په قدرت د ده کښی).

تفسیر: الله تعالی خپل حجت پر تاسی د رسول په لیولو تمام کړ، اوس که تاسی د الله تعالی احکام نه منئ او په سمه صافه لاره نه درومئ، نو الله جل جلاله غنی دی او د تاسی او د نورو هیڅ پروا نه لری، که پاک الله اراده وکړی نو تاسی گرد (ټول) به په یوه شیبه (دقیقه) کښی له منځه یوسی او د ستاسی په ځای به په خپل فضل او مرحمت سره بل قوم ودروی، چه د الله تعالی مطیع او وفادار وی، او دغه ستاسی بیول او د بل صالح قوم راوستل پاک الله ته هیڅ څه اشکال نه لری، دا چه نن تاسی د خپلو پلرونو او نیکونو په ځای ناست یی، د پاک الله کار دی چه دوی ئی عقبی ته بیولی او تاسی ئی په دغه دنیا کښی د دوی په ځای کښینولی یی او ځای یی درکړی دی. په هر حال د الله تعالی کار بیرته پاتی کیدونکی او ستنیدونکی (واپس کیدونکی) نه دی. که تاسی ئی په ځای رانه وړئ پر بل به ئی په ځای کړی. هو! دغه خبره له خپلو ځانونو سره ښه وسنجوئ، (غور وکړئ) که د ستاسی هم دغه شرارت دوام کوی نو د پاک الله عذاب هر ورو (خامخا) پر تاسی راتلونکی دی او تاسی تری نجات موندونکی نه یی دغه انکار محض حماقت دی. که گرد (ټول) مخلوقات هم لاس سره یو کړی او ورته متفق شی، بیا هم دوی د الله جل جلاله د ارادی او مشیت مخه نشی نیولی.

قُلْ يَقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ
مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٣٥﴾

ووایه چه ای قومه زما عمل کوئ تاسی پر حالت خپل سره (چه کفر او عداوت دی) بیشکه زه هم عمل کوونکی یم (پخپل حال سره چه ایمان او استقامت دی)، پس ژر به پوه شی تاسی چه څوک چه وی به ده ته (محمود) عاقبت د دار (د آخرت بالیقین) شان دا دی نه مومی بری ظالمان (کافران له عذابه د نیران)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تاسی په خیر او شر، نفع او ضرر، نیک او بد گردو (تولو) مطلع او خبر کړی یی، که سره له هغه هم تاسی پری ونه پوهیږئ او پر خپلو ځانونو ظلم وکړئ او له دی تیری او تجاوز څخه لاس وانه خلغ نو تاسی په دغه شرارت کښی دوام وکړئ زه به هم خپله فریضه اداء کړم او عنقریب به دا خبره ښکاره شی، چه د دی دنیا انجام د چا په لاس کښی دی؟ بی له شکه او شهبی د ظالمانو پای (آخر) او انجام ښه نه دی وروسته له دی د دوی د هغو څو اعتقادی او عملی ظلمونو بیان کاوه شی چه په دوی کښی رائج وو، او له گردو (تولو) څخه خورا (دیر) لوی ظلم هغه دی چه د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی. ﴿إِنَّ الشُّرَكَاءَ لَظُلُمٌ عَظِيمٌ﴾

وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ بِزَعْمِهِمْ وَهَذَا لِشُرَكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾

او مقرر کړی دی دغو (مشرکانو) الله ته له هغه شی چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ (هغه) له کښته (فصله) او چارپایانو یوه برخه نو وائی دوی دا برخه دپاره د الله ده په زعم (عقیده) د دوی سره او دا (بله برخه) دپاره د شریکانو زمونږ ده، نو هغه برخه چه وی دپاره د شریکانو د دوی، پس (هغه) نه رسیږی الله ته او هغه برخه چه وی دپاره د الله نو هغه رسیږی شریکانو د دوی ته (چه بتان دی، دیر) بد دی هغه حکم (انصاف) چه کوی ئی دوی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی چه: «کافرانو به له خپلو کښتونو (فصلونو) او د چارپایانو له بچیانو ځنی د الله تعالیٰ په نامه نذرونه او نیازونه ایستل او د بتانو په نامه به ئی هم نیازونه او نذرونه ټاکل (مقررول). نو بیا کله چه هغه ساکنی (ذی روح) چه د الله پاک په نامه ټاکلی (مقرر) شوی ؤ څه قدر به ئی بهتر لیدو نو هغه به ئی د بتانو له ساکنو (ذی روحو) سره بدلاوه، مگر د بتانو له لوری به ئی د الله تعالیٰ په لوری نه بدلاوه او له هغو ډیر ویریدل» هم داسی په کښت (فصل) او کر، په غلو او دانو. میوو او نورو شیانو کښی هم که د بتانو د نامه نذر اتفاقاً د پاک الله برخی سره گډه کیده، نو هغه به ئی تری بیلاوه، او د بتانو په لوری به ئی ورستناوه که د الله پاک برخه د بتانو په برخو کښی ورته، نو هغه به ئی نه ستنوله او داسی پلمی (تدبیرونه) او بهانی به ئی جوړولی چه الله تعالیٰ خو غنی دی که د هغه له برخه څخه څه کمه شی هېڅ پروا نه لری په خلاف د بتانو چه هغوی داسی نه دی. د تماشی خبره دا وه چه دوی له داسی ویناو څخه هم نه شرمیدل چه هغه بتان چه په دی اندازه محتاج وی نو بیا دوی څرنکه معبود او مستعان درواه شی؟ او د داسی شیانو عبادت او احترام د کوم پوه او عقلمن کار دی؟ په هر حال په دی آیت کښی په ﴿سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ سره د مشرکینو د دی تقسیم تردید وکړ شو. یعنی د الله تعالیٰ په پیدا کړو شوو کښتونو (فصلونو) او مواشیو او نورو کښی اول د غیر الله د برخی ټاکل (مقررول) او بیا د خرابو ناقصو شیانو نسبت پاک الله ته کول څومره ظلم؟ او بی انصافی ده؟.

وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادِهِمُ شُرَكَاءُهُمْ لِيُردُّوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ

او (لکه چه مزین کړی شوی دی دوی ته دا د اموالو قسمت) هم داسی بنائسته کړی دی ډیرو مشرکانو ته وژل د اولاد خپل شریکانو د دوی (چه شیطانان دی) دپاره د دی چه هلاک کړی دوی او (بل) له پاره د دی چه گډ کړی (دا شیطانان) پر دوی باندی (ابراهیمی) دین د دوی،

تفسیر: («شُرَكَاءُ» مرفوع او د «زین» فاعل دی) دلته د (شُرَكَاءُ) تفسیر مجاهد رحمه الله علیه په «شیاطین» سره کړی دی. د مشرکانو د انتهائی جهالت، ظلم او تیږی یوه نمونه دا وه چه ځینو د دوی به خپلی نجونی (جینکي) د ځوم له شرمه، او د خسر گرځیدلو له عیبه، او ځینو خپل نور حقیقی اولادونه د دی اندیښنی له سببه چه له کومه او څه به وځوری، وژل او کله کله به ئی په خپلو ځانونو باندی داسی نذرونه منل، که دومره اولاد زما کړه وشي، یا می فلائی

مراد پوره شی، نو خپل یو ولد به د فلانی بت په نامه ذبح کړم، او دغه ظلم او تیری او بی رحمی به ئی لوی عبادت او قربت گانه، لکه چه شیاطینو هم دغه بد رسم دوی ته د الهی خلیل د سنت پشان ښایسته ورڅرگند کړی و، په یهودانو کښی تر یوی مودی پوری د اولادونو قتل د قربت او عبادت په دول (طریقه) جاری و چه د هغه تردید د بنی اسرائیلو انبیاءو علیهم السلام او علماؤ په دیر شدت او قوت سره وکړه په هر حال په دی آیت کښی یی د اولاد د قتل د هغو گردو (تولو) صورتونو شناعت بیان فرمایلی دی چه په جاهلیت کښی رائج و یعنی شیاطینو د اولاد د قتل تلقین او تزئین د دی له امله (وجی) کاوه، چه په هغه سره په دنیا او آخرت په دواړو کښی خلق تباہ او برباد کړی، او د دوی په دین کښی اختلال او جنجال پېښ کړی، هغه کار چه د ابراهیمی او اسماعیلی ملت سره بیخی متضاد او منافی دی، هغه د یوه دینی کار په شان عبادت او قربت معرفی کړی (العیاذ بالله) چیری ابراهیمی سنت او چیری دا حماقت او جهالت؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرُّهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٢٢﴾

او که اراده فرمایلی وی الله (په نه کولو د دی کار) نو نه به و کړی دوی دا کار نو پرېږده دوی او هغه چه دروغ وائی دوی (پر الله باندی).

تنبیه : هم داسی یو آیت په (۸) جزء د «الانعام» د سورت په (لومړی آیت ۱۴ رکوع) او په نورو ځایونو کښی هم په هم دی مضمون نور آیتونه شته، هر هغه شی چه د دغو متحد المضامینو آیتونو په تفاسیرو کښی هلته لیکل شوی دی، هغه دی دلته بیا وکتل شی.

وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْتُ حِجْرًا لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بِزَعْمِهِمْ
وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا
افْتِرَاءٌ عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٢٣﴾

او وائی دوی چه (دغه برخه د بتانو که) چارپایان دی او (که) کښت (فصل) ممنوع (حرام) دی چه نه به خوری له دی مگر هغه څوک چه زمونږ خوښ وی په گمان د دوی سره سم او (ځینی) چارپایان دی چه حرامی کړی شوی دی شاگانی د دوی (له سوریډلو) او (ځینو نور) چارپایان دی چه نه یادوی دغه (مشرکان په وخت د ذبح کښی) نوم د الله پر دوی بلکه (نوم د

بتانو پری یادوی او نسبت کوی د دغو احکامو الله ته په طریقه د دروغ تړلو په الله، ژر به سزا ورکړی دوی ته (الله) په سبب د دی چه وو دوی دروغ به ئی تړل (پر الله).

تفسیر : مثلاً چه نارینه ئی وخورى او ښځى ئی ونه خورى. یا دی نذرانی یوازی همغه کسان وخورى چه د بتخانو مجاوران وی، دا قیود ئی یوازی په خپلو خیالونو سره د ځینو چارپایانو او کښتونو (فصلونو) په متعلق وضع کړی وو چه د بتانو په نامه به ئی وقفول، هم داسی یی سورلی او بار وړل هم د ځینو ساکینانو (چارپایانو) په شا حرام گڼل، د ځینو مواشیو په نسبت ئی داسی فیصله کړی وه چه د ذبحی یا د سورلی یا لوشلو په وخت کښی پر هغوی د الله تعالی نوم وانخیست شی، او هیچیرى د بتانو په شیونو کښی الله تعالی شریک نشی. برسیره په دی، لوی غضب دا ؤ چه د هسی خرافاتو او جهالتونو نسبت ئی د الله تعالی په لوری کاوه، گواکى (معاذ الله) هم ده داسی احکام صادر فرمایلی دی او په هم دغو طریقو سره د ده خوښی او خوشالی حاصلیدی شی، له داسی بدو عناوینو سره ئی داسی بهتان او افتراء هم کوله ژر به دوی د داسی گستاخی او سپین سترگى له سزاوو سره مخامخ شی.

وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُنُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ أَزْوَاجِنَا
وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨﴾

او وائی دوی چه هغه شی چه په گیدو د دی چارپایانو کښی دی خالص دی لپاره د نارینه ؤ زمونږ او حرام کړی شوی دی پر ښځو زمونږ، او که وی هغه، مرداره نو دوی (نر او ښځه) پکښی شریکان دی، ژر به سزا ورکړی (الله) دوی ته د (دی) تقریر د دوی، بیشکه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه علم والا (په هر شی دانا)

تفسیر: یوه داسی مسئله ئی هم له ځانه جوړه کړی وه که بحیره او سائبه ئی ذبح کړه او د هغو له گیدو ځنی کوم ژوندی بچی ووت نو د هغه له غوښی څخه دی نارینه وخورى! او ښځى دی نه خورى او که مړ ووت، تول ئی تری خوری شی. د داسی بی ښندی مسئلې د جوړوونکو له حاله پاک الله بی خبره نه دی. هوا دی به له خپل حکمت سره سم په مناسب وخت کښی هغو ته مناسبه سزا ورکوی. (او بیشکه الله څښتن (خاوند) د حکمت دی په حکم د حلالو او حرامو

بلکه په هر شی کېږي او ښه دانا دی په مصالحو د بندګانو خپلو په حل او په حرمت او نورو کېږي).

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا
مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ٥٦

بیشکه زیان کړی دی هغو کسانو چه وژلي ئی دی اولاد خپل له جهته د بی عقلی بی له پوهی او حرام کړی ئی دی هغه شیونه چه رزق (روزی) ورکړی دی دوی ته الله له جهته د دروغ تړلو پر الله پوری، بیشکه ګمراهان شوی دی دوی او نه دی دوی لاره موندونکی (حق ته).

تفسیر: له دی نه لویه خرابی، ګمراهی، نقصان او خسران به نور څه وی چه دوی خوشی چتی (فضول) په ناحقه په دنیا کېږي له خپلو اولادونو او اموالو ځنی بی برخی او محروم شول او په کلک زړه توب، بداخلاقی، او جهل سره مشهور وګرځیدل. او د آخرت دردناک عذاب ئی په خپلو ځانونو واخیست نه ئی له عقله کار واخیست، او نه ئی شرع وپیژندله، نو بیا که دوی سمی لاری ته د راتګ په فکر کېږي کیږي، نو څرنگه به وررسیږي؟.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ
مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ
إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ٥٧

او الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی باغونه (د انگورو له ځمکې) هسک (اوچت) کړی شوی (پر لرګیو) او غیر هسک (اوچت) کړی شوی (پراته پر ځمکه) او د خرما ونه او کښت (فصل) چه مختلفي وی میوی (حاصل) د هغو (په رنگ او خوند کېږي) او زیتون (ښون) او انار (نرګوسی) چه متشابه وی (په ونو او پانو کېږي) او غیر متشابه وی (میوی د هغو په مزو کېږي)، خورئ تاسی له میوی د هغی ځنی کله چه میوی ونیسی او اداء کړئ حق د هغی په ورغ د ریلو (شوګولو) د دی، او بی ځایه یی مه صرفوئ تاسی،

بیشکه چه الله نه خوښوی مسرفان (تیریدونکی له حدودو).

تفسیر : هسک (اوچت) کری شوی لکه انگور چه پر چیلو او نورو هسکیری (اوچتیری) او غیر هسک (اوچت) کری شوی (چه په خپله هسک (اوچت) وی) لکه خرما، مڼه، بادام او پسته او نوری دد (تنه) لرونکی ونی یا (غوریدلی په ځمکه لکه) ختکی، هندوانی او نور چه د هغو ځیلی (جورنگ) بی د بل کوم شی له اتکاء د ځمکی پر مخ غځیږی او خوریږی.

(﴿اَكْلَهُ﴾) : اکل میوو او دانو او نورو هغو شیانو ته وائی چه خورل کیږی. «متشابهاً» یعنی په صورت او شکل کښی یو له بل سره مشابه او ورته وی، خو په خوند او مزه کښی سره بیل او جلا (جدا) وی.

(﴿كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ﴾) ، خورئ له میوی د هغی) یعنی هغه غلی او میوی چه الله تعالی پیدا کری دی د هغوی له خورلو څخه بی له کومه سنده ځان مه ساتئ هوا د دی دوه خبرو فکر او خیال تل ولری چه د ربیلو او ټولولو په وخت کښی هغه حق چه د الله تعالی دی، هغه ورکړئ او نور فضول او بی موقع صرفول او ښندل (نوستل) مه کوئ! د الله تعالی له حق څخه دلته مراد څه شی دی؟ د دی په نسبت عالمان مختلفی خبری کوی. د ابن کثیر رحمة الله علیه له روایت ځنی دا څرگندیږی چه ابتداء په مکی معظمی کښی د کښتونو (فصلونو) او باغونو په حاصلاتو کښی څه برخه ایستل واجب ؤ، چه په مساکینو او فقراؤ صرفیدله وروسته په مدیني منوری کښی د هجرت په دوهم کال د هغه مقدار او د نورو تعیین او تفصیل وکړ شو، یعنی د للمی ځمکی په حاصلاتو (په دی شرط چه خراجی نه وی) لسمه برخه، او د اوبو لرونکو ځمکو ځنی شلمه برخه واجب ده.

وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ
وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٤١﴾

او (پیدا کری مو دی) له چارپایانو بار وړونکی او غځیدونکی (په ځمکه)، خورئ تاسی له هغو ځنی چه رزق کری (درکری دی) تاسی ته الله او مه کوئ متابعت (مه ځی) تاسی په قدمو د شیطان، بیشکه دا (شیطان) تاسی ته دښمن دی ښکاری.

تفسیر : بار وړونکی لکه اوبښ او نور، او په ځمکه غځیدونکی لکه کوچنوتی (واړه) ساکینان (ذی روح) میوی وزی (یا د فرش معنی دا ده چه د وړیو او وژغنو او وښتانو څخه ئی فرشونه جوړیږی یا دپاره د حلالولو پر ځمکه ځملول کیږی یا «حمولة» د انعامو کبار دی او فرش د دوی صغار دی. ځکه چه ځمکی ته د فرش په شان نژدی دی. د الله تعالی له دی راکړو نعمتونو

ځنی منتفع کیدل، بهره اخیستل په کار دی، د شیطان پر قدمونو تگ دا دی چه دغه شیان هرو مرو بی له شرعی حجه حرام وگرځول شی یا د شرک او بت پرستی وسیله نی جوړه کړی له دی نه به بله د شیطان ښکاره دښمنی څه وی چه له دی نعمتونو ځنی نی تاسی په دنیا کښی بی برخی گرځولی یی؟، او په آخرت کښی د هغو له امله (وجی) په سخت عذاب اخته کیږی.

ثَنِيَّةَ أَزْوَاجٍ مِّنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ
قُلْ أَلَذَّكَّرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ
أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾

(الله پیدا کړی دی حلال) اته جوړی (نر او ښځه) له میږو (گډو) ځنی دوه (نر او ښځه) یعنی په هره نوع کښی یوه ښځه او بل نر په دی ډول (طریقه) دوه دوه جوړه شول چه گرد (تول) سره اته کیږی او له وزو (بیزو) څخه دوه (نر او ښځه)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آیا (الله) دواړه نران حرام کړی دی (د میږو (گډو) او وزو (بیزو) څخه) که دواړه ښځی (له دوی څخه)؟ یا (که حرام کړی یی دی) هغه بچی چه مشتمل وی په هغو باندي رحمونه د دغو دواړو ښځو؟ راوښیئ تاسی ماته سند (چه علم دی) که یی تاسی صادقان (رښتینی په نسبت د تحریم د دی شیونو کښی الله ته).

تفسیر : یعنی د کوم یوه شی حلال او حرام گڼل یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره کیدی شی، بیا په دوی کښی نر یا ښځه یا هغه بچی چه د مور په گیده کښی دی که تاسی د گردو (تولو) انسانانو یا د ځینو په حق کښی حرام وگرځوی لکه چه په پخوانیو آیتونو کښی تیر شو، آیا له تاسی سره د دی خبری کوم سند شته؟ کله چه له تاسی سره د الله تعالیٰ کوم حکم او سند نشته، نو بیا تش په آراؤ او نفسی تمایلاتو سره د الله تعالیٰ په پیدا کړو شیانو کښی له خپله ځانه حلال او حرام ټاکل (مقررول) له دی خبری سره مرادف دی چه د الوهیت مقام د خپل ځان له پاره تعیین کړی یا په الله تعالیٰ باندي عمداً او په قصد سره بهتان یا افتراء ووايي دا دواړه صورتونه ډیر مهلک او تباہ کوونکی دی.

وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ أَلَذَّكَّرَيْنِ
حَرَّمَ أَمِ الْأُنثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَصَّيْكُمُ اللَّهُ بِهَذَا فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ
 افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا
 يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٧﴾

او (الله پیدا کری دی) له اوبنانو دوه (نر او ښځه) او له غوایانو دوه (نر او ښځه)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آيا دواړه نران حرام کړی دی الله که دواړه ښځی یا هغه (بچی نی حرام کړی) چه مشتمل دی پری رحمونه د دغو دواړو ښځو، آيا وی تاسی حاضران (لیدونکی) کله چه وصیت (حکم) کاوه تاسی ته الله په دی شیانو، نو څوک دی ډیر ظالم (یعنی نشته لوی ظالم) له هغه چا چه تری پر الله باندی دروغ دپاره د دی چه گمراه کړی خلق بی له علمه (تحقیقه) بیشکه الله نه کوی هدایت قوم ظالمانو ته (چه د جاهلیت په دین ولاړ وی).

تفسیر : د اشیاء تحلیل او تحریم یوازی د الله تعالی په حکم سره کیدی شی او د الله تعالی حکم د انبیاء علیهم السلام په وسیله رارسیدی یا حق تعالی بلاواسطه څوک مخاطب گرځوی نو له دی نه معلومه شوه چه دلته دواړه صورتونه منفي دی د پخوانی شق انتفاء ته نی په ﴿يَتُوءِي﴾ الآية - سره او د دوهم شق نفی ته نی په ﴿أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَصَّيْكُمُ﴾ الآية - سره تنبیه وفرمایله، نو د مشرکانو په دغو دعوای کښی د افتراء او اضلال څخه ماسوا بل هیڅ شی پاتی نه شو، بلا شبهه له دی نه بل هیڅوک زیات ظالم نشی کیدی چه پر الله تعالی باندی بهتان او افتراء تری، او د علم او تحقیق له نشتوالی سره سره خلقو ته باطل او غلط مسائل بیانوی او گمراه کوی نی نو هر څوک چه دا دومره بی حیایی او سپین سترگی خپل ځان ته غوره کړی او د داسی لوی ظلم کولو ته ملا وتړی نو د هغه په نسبت د هدایت موندلو توقع لرل بیخی چتی (بیکاره) او فضول کار دی.

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ
 دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خَنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهْلًا لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ
 اضْطَرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه نه موم زه په هغه شی کښی چه وحی کړی شوی ده ماته (تر اوسه پوری) (یو شی) حرام کړی شوی پر کوم خوړونکی چه خوری هغه مگر که وی دا شی مرداره یا وینه بهیدونکی یا غوښه د خنزیر نو بیشکه دغه خنزیر پلټ دی یا ناجائزه ذبیحه وی چه غږ کړی شوی وی بی د نامه د الله په (وخت د ذبح د) هغی، بیا که څوک (له لوری) بی اختیاره شی په دغه حال چه نه وی ظالم (پر بل کوم مضطر باندی) او نه تیریدونکی (په خوراک کښی د ضرورت له قدره) نو بیشکه رب ستا لوی ښونکی (د خطیاتو) نهایت مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی له هغو ساکینانو (ذی روحو) څخه چه د غوښو خوراک یی رواج درلود (لرلو) هم دا حرام دی.» په دی آیت کښی کفارو ته دا خبره ښووله کیږی، دغه شیان چه پاس ذکر شول گرد (تول) حلال وو، خو تاسی هغه په خپل سر حرام وگرځول، اوس هغه شیان درښوول کیږی چه حقیقتاً حرام دی، او تاسی هغه حلال گنئ باقی د آیت مضمون تفسیر او توضیح په (۲) جزء د البقرة په (۱۷۳) آیت (۲۱) رکوع او په «۶» جزء د «المائدی» د سورت په (۳) آیت (۱) رکوع د ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكَ الْبَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَحُمُ الْخَنَازِيرِ﴾ الآية - په تفاسیرو کښی لیکلی شوی دی هلته دی وکتل شی.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٣٧﴾

او پر هغو کسانو باندی چه یهودان دی حرام کړی ؤ مونږ هر نوکداره (جانداره) او له غوایانو او له میږو (گدو) حرام کړی ؤ مونږ پر دوی باندی وازدی د دی دواړو مگر هغه وازده چه بار کړی وه (لگیدلی وه په) شاگانو د دوی دواړو یا کلمو باندی به وه یا هغه وازده چه لگیدلی به وه له هډوکی سره: دا (تحریم د دی شیونو) جزا ورکړی وه مونږ دوی ته (په هغه سره) په سبب د ظلم (شرارت) د دوی او بیشکه مونږ خامخا رښتیا ویونکی یو (په دی ویلو خپلو کښی)

تفسیر: یعنی اصلی حرمت خو په هم دغو شیانو کښی شته چه پاس ذکر شول، هوا د موقتی

مصالحو له امله (وجی) غینی شیان په عارضی دول (طریقه) سره پر غینو اقوامو پخوا له دی نه حرام کړی شوی وو مثلاً پر یهودانو باندی د دوی د شرارتونو د سزا له امله (وجی) هر نوک لرونکی حیوان چه نوکان ئی له منځه نه وی جلا (جدا) شوی، لکه اوبښ، شتر مرغ، مرغای او نور حرام کړی شوی وو، او هم د غوائی او وزی (بیزی) هغه وازده چه پر شا یا کلمو ئی لگیدلی نه وی یا له هډوکی سره متصله نه وی پر دوی باندی حرامه کړی شوی وه. لکه د پښتورگی وازده. د بنی اسرائیلو دغه دعوی غلطه ده چه دغه شیان د نوح او ابراهیم علیهما السلام له زمانی راهیسی په مستمر دول (طریقه) سره پرله پسې حرام پاتی دی. رښتیا خبره دا ده چه له دغو شیانو غنی هیڅ یو شی د ابراهیم علیه السلام په عهد کښی نه ؤ حرام. او د یهودانو د نافرمانی او شرارتونو له امله (وجی) دا گرد (تول) شیان حرام شول نو هر هغه څوک چه د دی په خلاف دعوی کوی دروغ وائی لکه چه د (۴) جزء په شروع د آل عمران په (۹۳) آیت (۱۰) رکوع کښی په: ﴿قُلْ قَاتُوا بِالْثَوْبَةِ قَاتِلُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ کښی دغو دعوی کوونکو ته دعوت ورکړی شوی دی چه د دی خبری اثبات راڅرگند کړی!.

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿۱۴﴾

نو که نسبت د دروغو وکړ دوی تاته (په دغی وحی کښی) نو ووايه (ای محمده دوی ته) چه رب ستاسی څښتن (مالک) د رحمت واسع (دیر پراخ) دی (چه تلوار نه کوی په تعذیب ستاسی)، او نه گرځاوه شی عذاب د الله له قومه گنهکارانو (کافرانو نو مه مغروریدئ په دی امهال).

تفسیر: تاسی تر اوسه پوری د الهی رحمت د پراخی له کبله (وجی) نجات موندلی دی نو داسی مه گنئ چه عذاب له تاسی غنی لری شوی دی کذا فی «موضح القرآن».

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا اِنْ تَتَّبِعُونَ

إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَحْرُصُونَ ﴿١٣٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ﴿١٣٩﴾ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٠﴾

ژر به ووائی هغه کسان چه شرک پی کړی دی که اراده فرمائی وی الله (په
طریقه د رضا سره د دوی د شرک په عدم) نو شرک به نه ؤ غوره کړی مونږ
او نه پلرونو زمونږ او نه به حرام کړی ؤ مونږ هیڅ شی، لکه هم دغه
(مکذبان) نسبت د دروغو کړی ؤ هغو کسانو چه پخوا له دوی غنی وو تر
هغه پوری چه وڅا که دوی عذاب زمونږ، ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا شته
تاسی سره څه علمی سند چه راوباسی تاسی هغه مونږ ته، پیروی نه کوئ
تاسی (د هیڅ شی)! مگر د تش گمان (اتکل خپل، نه له علمه) او نه یی
تاسی مگر خو دروغ وایی (په الله) ووايه (ای محمده! دوی ته که نه وی تاسی
سره څه دلیل) نو الله لره دی دلیل کامل (دپاره د الزام ستاسی) نو که اراده
فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی نو) خامخا هدایت به ئی فرمایلی ؤ تاسی
تولو ته.

تفسیر : په تیره رکوع کښی له مشرکانو غنی مطالبه کړی شوی وه چه هغه حلال او طیب
شیان چه تاسی حرام گرځولی دی او دغه د تحریم نسبت الله تعالی ته کوئ د هغه سند او دلیل
راوړئ دلته هغه دلیل بیان کړی شوی چه دوی پی وړاندی کوونکی وو. یعنی که الله تعالی اراده
کړی وی، نو هغه پاک ذات قدرت درلود (لرلو) چه مونږ او زمونږ اسلاف پی نه یوازی له دغه
تحریم بلکه له نورو مشرکانه افعالو او اقوالو غنی هم ژغورلی (ساتلی) وی کله چه ئی نه یو
ژغورلی (ساتلی) او مونږ همغسی پری پاتی او دوام لرو نو ثابت شوه چه د هغه په دربار کښی
زمونږ دا گردی (تولی) چاری مقبولی او ښایسته دی، او که زمونږ دغه کارونه (چه له قدیمه
راهیسی ئی کوو) د ده په نزد خراب او نامناسب وی نو مونږ پی ولی داسی خوشی او آزاد او
په خپل سر پرېښی یو؟.

دغه خبره د پوهیدلو وړ (قابل) ده چه یو نیکنام او مدبر حکومت هغه څوک چه په تحریک او
بغاوت کښی شریک وی د یقیننی اطلاع او کافی قدرت سره پی هم په همغه اوله ورځ نه نیسی او
د سیاست په دار ئی نه غړوی او د ده د حرکاتو کتنه او نگرانی کوی او کله کله ورته د خپلی
رویی د اصلاح کولو په نسبت هدایت هم ورکوی او موقع ورکوی چه د خپلو حرکاتو نتیجو ته
فکر وکړی او ښه ئی وسنجوی (غور وکړی) او خپل ځان پخپله بیرته سم کړی او کله چه د ده
له اصلاح غنی مایوس شی، نو پی خوشی کوی او پرېودی ئی تر څو خپل مطلبونه عملی کړی،
او د بغاوت مکمل اسناد دلایل او مواد پی پیدا شی، چه د هغو په اساس او استناد د ده د جرم

او غداری انتهائی نتیجه د اصول او قانون له مخی علیٰ رؤس الاشهاد ثابت شی، په دغو گردو (تولو) صورتونو کېنې د مجرم د ملونو (زمام) له خوشی پریښودلو او سم د لاسه د سزا له نه ورکولو ځنې آیا دا ثابتیږي چه د حکومت په نظر کېنې د هغه اعمال او اجراآت جرم او بغاوت نه دی؟.

لومړی له هغه قانون څخه چه پخپله حکومت خپور (خور) کړی دی معلومیږي چه دغه افعال د حکومت په نظر کېنې گناه وه. دوهم کله چه دغه مجرم د مهلت له تیریدلو څخه وروسته د عدالت محکمی ته وړاندې شی او له قانونی اثبات او په گناه باندې له اقرار کولو څخه وروسته په اعدام یا په دایمی حبس باندې محکوم شی نو په دغه وخت کېنې به د سر په سترگو ولیدل شی چه د حکومت په نظر کېنې د ده جرم په کومه اندازه و؟!.

په هر حال د حکومت سم د لاسه سزا نه ورکول سره له دی چه پر جرم باندې پوره یقین هم لری او د کافی زور او قوت خاوند هم دی د دی خبری دلیل نشی کیدی چه هغه جرم له سره جرم نه گناه کیږي، په هم دی قیاس کړئ چه هغه احکم الحاکمین جل جلاله د دنیا د پیدائښت له اوله تر نن پوری د خپلو صادقو او پاکو نایبانو او رسولانو علیهم السلام په واسطه له هر قسم قوانینو او احکامو ځنې خپلو بندگانو ته اطلاع ورکوی او په ښکاره او صاف ډول (طریقه) دوی ته دا ورښیي چه کوم اعمال د ده په دربار کېنې غوره او کوم ئی ناغوره دی؟ کله پرله پسې او کله له لږو وقفو څخه وروسته د دغو احکامو او هدایاتو یادونه او تذکر هم کیږي، په دی منع کېنې تر هغی اندازی پوری چه له مخالفت کوونکو سره مسامحت وړ (لایق) و ورسره مسامحت وشو او سترگی ورباندې پټی شوی، کله چه د معمولی تنبیهاو ضرورت پېښ شوی دی نو گړی په گړی هغه هم ورکړی شوی دی او هغو کسانو ته یی لږ څه مهلت او دیل هم ورکړی دی چه د دوی د شقاوت او بدبختی جامونه تر څنډو (غارو) ډک شوی و او په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره د خپل الله جل جلاله د انتهائی سزا مستحق گرځیدلی او په خپله سزا او هیداد باندې د

رسیدلو وړ (مستحق) او لائق گڼلی شوی وو. لکه چه دیرو قومونو د خپلو جرائمو د لږ څه هیداد او سزا خوند په هم دی دنیا کېنې څکلی دی، نو بیا د دغسی حالاتو له موجودیت سره د شو ورځو له مخی د کوم قوم په کومو جرائمو کېنې د سزا له نه مبتلا کیدلو او سم د لاسه د دوی په عذاب له نه آخته کیدلو څخه څرنګه دغسی استدلال کیدی شی چه گواکي (معاذ الله) هغه جرائم د الله تعالیٰ په نزد غوره دی. که نه الله تعالیٰ به د یوی گړی له مخی هم ورته مهلت نه ورکاوه.

پاتی شوه دغه خبره چه پاک الله انسان د پیدائښت له ابتداء څخه ولی داسی نه دی پیدا کړی چه دی طبعاً د ناکارو کارونو په لوری قطعاً نه ورتلی او په دی ډول (طریقه) سره دی فطرتاً مجبور کیده چه د نیکی او ښیګڼی څخه ئی ماسوا بل هیڅ شی نه شوی غوره کولی؟ که په غور او دقت سره وکتل شی نو د دی سوال مطلب دا دی چه: انسان ولی په داسی یوه صورت سره نه دی پیدا کړی شوی چه انسان نه وی؟ یا خو د خښتی او تیږی (گټی) په شان جوړ شوی وی چه له ادراک او شعور او کسب او اختیار څخه بیخی تش او عاری وی یا د سپیو، خرو، آسونو او

نورو ساکښانو (ذی روحو) په شان لوڅه جزوی احساس او شعور لرونکی حیوان وی چه له ازله تر ابدې پورې د خپلو مخصوصو او متشابهو افعالو او احوالو په محدودو دایرو کېنې چورلیدی، یا ئی ورته ډیر زیات عزت او کرامت ور په برخه کړی وی او د ملائکو په ډله کېنې ئی شامل کړی وی چه هغو یوازی د طاعت او عبادت په غوره کولو کېنې مجبول او مطفور دی. الحاصل دغه د کلی ادراکاتو او عظیم الشان کسبې تصرفاتو لرونکی ترقی او په مخ تلونکی نوع له سره د شتوالی په ډگر کېنې نه دروله کیده.

زه پوهیږم چه هیڅ یو انسان به چه په لوړ غوړه سره د خپل شرافت او کرامت دعوی کوی داسی جرائت ونه کړی چه بیخی د خپلی نوعی له وجود ځنې مخالفت وکړی، بیا که د انسانی نوعی پیدا کول له دغو عقلی او عملی قوتونو او د کسب او اختیار له آزادی سره د عالم د نظام د تکمیل له پاره ضروری وی، نو د دی تکوینی نظام د آثارو او نتائجو قبول هم ضروری دی دا څرنگه کیدی شی چه د ژوندانه په مادی او معاشی شعبو کېنې انسانو ته د عقلی او کسبې روحانیت په میدانونو کېنې د همغه زړه، دماغ، کسب او اختیاری قوت لرونکی انسانان گرد (تول) سره د یوی سمی او صافی لاری په تللو مجبور شی او هیڅ یو له دوی ځنې داسی قدرت او حق ونه لری چه یو قدم دی خوا او هغی خوا وړاندی یا وروسته کیږدی

که د عالم په مجموعه کېنې د انسانی نوعی موندل په خپل موجوده حقیقت سره ضرور دی نو د نیکو او بدو له اختلافه هم لا بدی ده او د هم دغه اختلاف وجود د هم دی خبری لوی دلیل دی هر هغه فعل چه واقع کیږی ضروری نه دی چه د الله تعالیٰ په نزد دی غوره هم وی که نه د مختلفو او متضادو افعالو په موجودیت کېنې به د دی خبری تسلیم ضروری وی چه مثلاً خوش اخلاقی هم د الله تعالیٰ خوښه ده او بد اخلاقی هم، ایمان راوړل ئی هم خوښ دی او بی ایمانی هم، چه دا صراحتماً باطل دی. بیشکه که د الله تعالیٰ اراده وی نو د انسان خلقت به ئی داسی کاوه چه گردد (تول) به سره د نوی لاری پر تللو مجبور وو لیکن کله چه داسی نه ده واقع شوی نو هم دغه بالغه حجت او پوره الزام پر هغو کسانو دی چه ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾ الآية - په ویلو سره په الهی مشیت او رضاء کېنې د تلازم اثبات کوی. ځکه چه د دومره شدیدو اختلافاتو له موجودیت سره د دوی له اصوله سره موافق د دی خبری منل لارمییږی چه مثلاً خالص توحید هم د الله تعالیٰ په نزد صحیح او مرضی دی او د هغه نقیض جلی شرک هم، وقس علیٰ هذا له دغو دلائلو ځنې ثابته شوه چه د مشرکانو دغه استدلال چه ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾ الآية - خوشی لغو او چتی (بیکاره) او فضول دی او هیڅ یو داسی برهان او علمی اصول له هغوی سره نشته چه هغه د عاقلانو په مخ کېنې وړاندی کړی شی او یواځی اتکلی غشی او تخمیني خبری دی چه د الله تعالیٰ بالغه حجت پری تردیدوی چه د هغه په لوری په ﴿فَلَوْ شَاءَ لَهْدَاكُمْ

أَجْمَعِينَ﴾ کېنې اشاره فرمایلی ده، یعنی انسانی فطرت داسی نه دی پیدا کړی شوی چه گرد (تول) سره سم د هدایت پر لاره برابر لار شی، دوی ته پاک الله د کسب او اختیار هغه آزادی ور په برخه فرمایلی ده چه د هغی اعطاء بل هیڅ یوه مخلوق ته ممکنه نه وه، نو ځکه لازم دی

چه د دی آزادی د استعمال په وخت کښی لاری مختلفې وی، څوک په نیکی پسی مندی ووهی او څوک د بدی په لوری وځغلی، یو د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی مظهر وگرځی او بل د ده د قهر او غضب مورد شی، په دی دول (طریقه) سره هغه آخری مقصد چه د کائناتو خالق د دی عالم د پیدا کولو څخه اراده فرمایلی ده یعنی د خپل جمالی، او جلالی صفاتو اظهار علی الوجه الاتم سره، پوره شو ﴿لِيَمْلِكُمْ أَفْكُمُ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ که نه چه گرد (تول) عالم پر یوه حال فرض کړ شی نو د ځینو الهی، صفاتو اظهار به ممکن کیده او د ځینو نورو د ظهور له پاره به هیڅ یو ځای او محل نه پاتی کیده تر دی ځایه پوری هر څه چه مونږ ولیکل هغه پر دغه تقدیر وو چه د مشرکانو ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾ له قوله څخه دا غرض ؤ چه دوی د خپلو کفریاتو او خرافاتو د استحسان اثبات پسی لویدلی وو، لکه چه د دوی له احوالو څخه ظاهر دی، که د دی کلام ځنی د دوی مقصد یواځی معذرت وی یعنی چه الله تعالیٰ د هر شی اراده فرمائی همغسی پر مونږ باندی کوی، ښه وی که خراب په هر حال د ده په مشیت سره دی نو بیا ولی انبیاء او رسولان زمونږ سره د الله تعالیٰ د مشیت په مقابل کښی مزاحمت کوی؟ او ولی مو د الله تعالیٰ له عذابونو څخه ویروی؟ نو د هغه ځواب دا دی چه: د هغه پاک الله په اراده سره چه تاسی د دی شنیعو افعالو مرتکب او مکتسب کیږئ نو د هغه په مشیت سره انبیاء او رسل علیهم السلام هم ستاسی مزاحمت کوی، او همغه مشیت دی چه ستاسی له مکتوباتو سره مناسب عذاب درلیږی، څرنګه چه الله جل جلاله پخپل قدرت سره مار پیدا کړی دی، همغسی ئی د مار چیچلی په حق کښی د ربریدلو یا مر کیدلو اثر هم مرتب کړی دی که د مار په چیچلو کښی د مار خوړلی فعل او اختیار څه مداخله کړی وی او که ئی نه وی کړی، هم داسی ستاسی په شرک او کفر کښی دائمی هلاکت، او په ایمان او صالح عمل کښی د ابدی سعادت تاثیر آچول هم د همغه الله جل جلاله د قدرت او مشیت کار دی چه له هغه ځنی د گردو (تولو) اسبابو او مسبباتو د سلسلی تخلیق شوی دی که چیری تاسی د خپلو مشرکانه ؤ اطوارو سره احتجاج کولی شئ! نو د رسولانو ارسال او د عذاب انزال او نور ځنی په بیرته گرځیدلو کښی د الله تعالیٰ د مشیت په عمومیت گرد (تول) امر هم د هغه مشیت د کار فرمایلو نتیجه وګڼئ!، او د الله تعالیٰ بالغه حجت تمام وبولئ! بیشکه که د الله تعالیٰ اراده وی نو تاسی گرد به ئی د هدایت په سمه لاره برابر کړی وی لیکن الله تعالیٰ ستاسی د سوء استعداد لامله (له وجی) داسی اراده ونه فرمایله، آخر ستاسی له بده اختیاره هغه افعال چه صادر شوی دی د هغه طبیعی اثر د عذاب په صورت هرومرو (خامخا) مرتب کیدونکی دی (العیاذ بالله)

قُلْ هَلْ شُهِدَ آءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا فَإِنْ شَهِدُوا
فَلَا تَشْهَدُ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ

لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ يَرْيَبُونَ عِدْلُونَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) راولئ شاهدان خپل هغوی چه شاهدی ورکوی دوی (په دی) چه بیشکه الله حرام کړی دی دا شیونه، نو که شاهدی ورکړه دوی نو ته شاهدی مه وایه له دوی سره (مه ئی قبلوه اعتبار پری مه کوه!) او مه کوه متابعت د آرزوگانو (خواهشونو) د هغو کسانو چه نسبت د دروغو کوی آیتونو (احکامو) زمونږ ته او د هغو کسانو چه نه راوړی ایمان (نه کوی یقین) په آخرت باندی حال دا چه دوی له ربه خپله سره برابروی (نور شیان په عبادت کښی)

تفسیر: یعنی عقلی دلیل خو پاس معلوم شو اوس که پر دغه له خپله ځانه جوړ کړی تحریم باندی تاسی کوم نقلی دلیل لرئ نو هغه راوړئ!، آیا له تاسی سره داسی شاهدان موجود دی؟، چه داسی بیان وکړی، چه هوا د دوی په مخ کښی پاک الله دغه شیان حرام کړی وو، ظاهره ده چه داسی واقعی شاهد چیرې پیدا کیدی شی؟ او که دوه، څلور داسی گستاخ، سپین سترگی او بی حیاء کسان د داسی شاهدی ورکولو دپاره چمتو (تیار) هم شی نو د داسی کسانو شاهدی ته له سره غوږ مه ږدئ!، او مه د دوی د خواهشونو څه پروا کوئ. تر دی ځایه پوری د هغو شیانو بیان و چه مشرکانو پخپله رایه او هوا او هوس حرام کړی وو بیا د هغو له پاره ئی له خپله ځانه حیلې، پلمې (بهانې) او باطله عذرونه وړاندی کول، وروسته له دی نه هغه شیان بیانېږی چه د پاک الله له خوا حرام شوی دی او له پخوا راهیسی یی تل حرام گڼلی او حرام پاتی دی لیکن دغه مشرکان پکښی مبتلا دی.

قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ عَلَيْكُمْ إِلَّا تَشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه راشئ! چه زه ولولم (در واوروم) هغه چه حرام کړی دی رب ستاسی پر تاسی باندی چه شریکان مه نیسئ تاسی له دغه (الله) سره هیڅ شی، او (نیکی کوئ تاسی) له مور او پلار سره په نیکی کولو سره او مه وژنئ تاسی اولاد خپل له (ویری د فقر او) خواری نه، مونږ رزق (روزی) درکوو تاسی ته او هم دی ته،

تفسیر: عربیانو به د مفلسی لامله (له وجی) ځینی وختونه خپل اولادونه وژل او ویل به ئی چه

مونږ پخپله خواره نه مومو نو خپلو اولادونو ته له کومه خوراک ور برابر کړو او ورباندې ونی خورو؟. نو ځکه فرمائی رزق ورکونکی خو پاک الله دی چه تاسی او هم ستاسی اولادی او هم نورو مخلوقاتو ته نی ورکوی، په بل ځای کښی د «املاق» په ځای «خشية املاق» فرمایلی دی یعنی د مفلسی له ویری به نی هغوی وژل، دا به د هغو کسانو ذکر وی چه اوس مفلسان نه دی مگر ویریږی کله چه مو آل او عیال زیات شی نو دوی ته به مونږ خوراک له کومه پیدا کوو؟. څرنګه چه پخوانی طبقی ته پخوا له عیاله د خپل ځان د دودی فکر او سخته اندیښنه پیدا شوی وه او دوهمه طبقه د عیال دیروالی پریشانه کړی وه، ښائی له هم دی کبله (وجی) نی دلته له «من املاق» سره ﴿تَرْزُقُهُمْ﴾ او په هغه آیت کښی نی له «خشية املاق» سره (نرزقهم وایاکم) ارشاد فرمایلی وی والله اعلم.

تنبیه : په قرآن کریم کښی دری ځایه په توحید پسی د والدینو احسان متصل راغلی دی له دی جهت لکه چه پروردګار حقیقتاً د مولود خالق او موجد دی، هم داسی مجازاً مور او پلار هم د ولد حامی، مربی او روزونکی دی. نو ځکه د خالق جل وعلی شانه د توحید او عبادت څخه وروسته په مخلوقاتو کښی له ګردو (تولو) نه پخوا او زیات د مور او پلار حقوق او خدمت دی. حضرت وائی که جنت د چا په کار وی - د مؤمنو تر پښو د مور او پلار وی ځان دی خاوری کړی د دوی تر قدمونو - که د چا د جنت عیش ګلزار په کار وی

وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطُنَ

او مه نژدی کیږئ، فواحشو (بی حیائی، ناکارو کارونو) ته هغه چه ښکاره وی له دی (فواحشو) او هغه چه پټ وی،

تفسیر: له «مه نژدی کیږئ» څخه ښائی دا مراد وی چه د داسی کارونو له مبادیو او وسائلو څنی هم ځان ژغورل (بچ کول) په کار دی. مثلاً همغسی چه له زنا څخه مو ځانونه ژغورئ (بچ کوئ)، له بدو کتلو، بد لیدلو بد ویلو، بد کولو څنی هم اجتناب او پرهیز په کار دی.

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ

او مه وژنئ تاسی نفس هغه نفس چه حرام کړی دی الله (وژل نی) مگر (وژنئ نی) په حقه سره

تفسیر : د «الا بالحق» استثناء ضروری وه ځکه چه د «قاتل العمد» او «زانی المحصن» او «مرتد عن الاسلام» وژل پکښی داخل دی لکه چه په صحیحو احادیثو کښی د هغو تصریح وارده

شوی ده، او مجتهدینو، ائمه و هم پری اجماع فرمایلی ده.

ذَٰلِكُمْ وَصَّكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥﴾

دا (خلور نهی او یو امر) حکم کری دی الله تعالی تاسی ته په دی سره له پاره د دی چه عقل وچلوئ (پکښی) تاسی.

تفسیر: له دی آیت څخه د دی گردو (تولو) شیانو حرمت ثابت شو: (۱) شرک بالله (۲) له مور او پلار سره بدسلوکی (۳) قتل الاولاد. (۴) د بی حیایی گرد (تول) کارونه مثلاً زنا او نور (۵) د بل چا په ناحقه وژل.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ

او مه نژدی کیوئ تاسی مال د یتیم (پلار مری) ته مگر (ورنژدی شی) په هغی طریقې سره چه هغه ډیره ښه وی تر هغه پوری چه ورسپړی دغه یتیم قوت (علمیتوب) خپل ته.

تفسیر: د یتیم (پلار مری) په مال کښی بی غایه تصرف حرام دی، هوا په بهتری او مشروعی طریقې او احتیاط سره د یتیم په مال کښی د ده «ولی» او «وصی» تصرف کولی شی هر کله چه یتیم غلمی او قوی شو او د خپلو کارونو د سنبالولو اهل وگرځید، نو مال دی ور وسپارل شی.

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

او پوره کوئ تاسی پیمانه او تول په عدل (انصاف) سره، نه ورکوو مونږ تکلیف هیڅ نفس ته مگر په اندازه د توان (طاقت) د هغه

تفسیر: یعنی د خپل طاقت سره سم د دغو احکامو په غای راوړلو کښی کوښښ وکړئ او په هم دغو تاسی مکلف یئ، الله تعالی هیچا ته د ده له مقدوره زیات تکلیف نه ورکوی.

وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ

او کله چه خبری کوئ تاسی (په کوم شی کښی) نو حق (رښتیا) ووايي اکر که وی (مقول له یا مقول علیه) خاوند د خپولی (هم)،

تفسیر: یعنی ښائی د هیچا قرابت او محبت د انصاف او حق ویلو مانع ونه گرځي.

وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوفُوا

او په عهد د الله وفا کوئ تاسی،

تفسیر: ښائی د الله تعالیٰ په اوامرو او نواهیو باندی په کلکی عقیدې سره عمل وکړئ! که د الله تعالیٰ په نامه نذر پر ځان ومنئ! یا قسم وخورئ!، ښائی چه هغه پر ځای کړئ! ولی په دی شرط سره چه په کومی نامشروعی خبری نه وی.

ذَلِكَ وَصَّكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٦﴾ وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ

دا (دری امرونه یوه نهی) حکم کړی دی (الله) تاسی ته په هغه سره له پاره د دی چه پند واخلي تاسی! او (حکم کړی دی الله چه) په تحقیق دغه (د دی سورت ذکر شوی احکام) لاره زما ده برابره (جنت ته) نو متابعت وکړئ تاسی د دغی (لاری)، او مه کوئ متابعت د (نورو کړو) لارو نو تار په تار به کړی (دغه متابعت) تاسی له لاری (سمی) د الله نه (چه د وحی اتباع او د برهان اقتفاء ده)،

تفسیر: یعنی د پورتنیو مذکوره احکامو تمیل او د الله تعالیٰ د عهد عملاً او اعتقاداً پوره کول، هم دغه سمه لاره (صراط المستقیم) ده، چه د هغی د طلب تلقین د (الفاتحه) په سورت کښی په «اهدنا الصراط المستقیم» سره شوی دی، دغه لاره تاسی ته درښوولی شوی ده، اوس پر هغی سم برابر تلل ستاسی کار دی، هر څوک چه پرته (علاوه) له دی لاری تگ وکړی نو د الله تعالیٰ له لاری ځنی بی لاری او گمراه کیږي.

تنبیه: له عبد الله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما څخه روایت دی چه دغه دری مذکوره آیتونه چه په لسو احکامو مشتمل دی له محکماتو ځنی دی چه په هیڅ شریعت کښی ئی نسخ نه ده راغلی.

ذٰلِكُمْ وَصَّيْكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٣٠﴾ ثُمَّ اَتَيْنَا مُوسٰى الْكِتٰبَ تَمَامًا عَلَى الَّذِيْ
اَحْسَنَ وَتَفْصِيْلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّعَلَّهُمْ يَلْقَآءُ رَبَّهُمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٣١﴾

دا (اتباع د سمي لاری) حکم کړی دی (الله) تاسی ته په دی سره له پاره د
دی چه غځان وساتئ تاسی (له گمراهی نه). پس (له دی نه دا واورئ چه)
ورکړی ؤ مونږ موسی ته کتاب (تورات) دپاره د تمام (پوره کولو د نعمت)
پر هغه چا باندی. چه نیکی کوی او (دپاره د بیان او) تفصیل د هر
(دینی) شی او (دپاره د) هدایت او رحمت دپاره د دی چه دوی په ملاقات د
رب خپل ایمان راوړی.

تفسیر : معلومیږی هغه احکام چه پاس له ﴿قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيْ عَلَیْكُمْ﴾ څخه تر
دی غایه پوری مونږ ته آورولی شوی دی، دغه همیشه جاری او گرد (تول) انبیاء علیهم السلام او
شرائع پری متفق وو، وروسته الله تعالی پر موسی علیه السلام تورات نازل کړ چه شرعی احکام
پکښی په زیات تفصیل سره مندرج وو د تورات له اعطاء څخه وروسته د هغی زمانی پر نیکی
کوونکو باندی الله تعالی خپل نعمتونه پوره او کامل کړل، د هر یوه ضروری شی احکام ئی په
شرح او بسط سره بیان وفرمایل او د هدایت او رحمت وروڼه ئی مفتوح کړل تر څو خلق پری په
بڼه شان سره وپوهیږی او پری عمل وکړی او له خپل الله تعالی سره د ملاقات پوره یقین حاصل
کړی.

وَهٰذَا كِتٰبُنَا اَنْزَلْنَاهُ مُبٰرَكٌ فَاتَّبِعُوْهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿١٣٢﴾

او دا (قرآن یو) کتاب دی چه نازل کړی دی مونږ هغه مبارک (برکتناک
ډیر گټور) دی نو متابعت وکړئ تاسی د دغه (قرآن) او وویږیږئ (له عذابه
او غځان وساتئ له مخالفته ئی) له پاره د دی چه په تاسی رحمت وکړ شی.

تفسیر: یعنی تورات خو همغسې محترم کتاب ؤ چه ؤ، لیکن دا عظیم الشان قرآن خو داسی یو
مقدس او لوی کتاب دی چه پخپل روښان هدایت او ظاهری او باطنی حسن او جمال او کمال
سره ستاسی په مخ کښی غلپیږی د ده د محاسنو او فضائلو او کمالاتو په نسبت څه ولیکل شی.

د لمر دلیل پخپله لمر دی د پاک قرآن د ظاهري او باطني برکاتو او صوري او معنوي کمالاتو په نسبت بي اختياريه د هر چا له خولي څخه داسي د تعريف او ستايني الفاظ راوځي:

(ديري ښيگني (فايدي) لري، محمدي پاک قرآن، د زړو سرور، د سترگو نور، معني صورت ئي (روښان)

اوس ښي او کين ته د کتلو هيڅ ضرورت نه دی پاتي، که څوک غواړي چه د الله تعالي، له رحمت ځني زياته حصه او پوره برخه واخلي نو پر دغه آخري او مکمل کتاب باندی دی عمل وکړي! او له پاک الله ځني دی ووړيږي! او زيار (کوشش) دی وکاري! چه د دی کتاب د هيڅ يوی برخي څخه مخالفت ونه کړي.

أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَفِلِينَ ﴿٨﴾

(او نازل کړی ؤ مونږ دا کتاب لپاره د دی) چه و (نه) وایي (ای عربو په قیامت کښی) بیشکه خبره دا ده چه نازل کړی شوی ؤ کتاب پر دوو طائفو (یهودو او نصاری ؤ) پخوا له مونږه او بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له لوستلو او لولولو د دوی څخه غافلان (ناپوهان چه زمونږ په ژبي نه ؤ).

تفسیر : یعنی د دی مبارک کتاب لوی قرآن له نزوله وروسته د عربو امیانو ته د داسی وینا موقع نه ده پاتی شوی چه هغه پخوانی آسمانی کتابونه چه د الله تعالی پر شرائعو مشتمل دی او پخوا له دی نه نازل شوی دی زمونږ له علم او پوهی سره سم په هغو دواړو فرقو یهودانو، نصرانیانو باندی نازل شوی دی چه هغه خلق ئي پخپلو منځونو کښی سره لولی او لولوی ئي او ځینو د هغو ترجمه په عربی سره هم کوله. مثلاً ورقه بن نوفل او نور له دیری مودی راهیسی په دغه شوق، رغبت، فکر او اندیښنه کښی مشغول او لگیا وو چه عرب یهود کړی یا ئي نصرانی وگرځوی. مگر مونږ د دوی له هغو تعلیماتو، تدریساتو ښوونو او ویناو سره هیڅ علاقه او ارتباط نه درلود (لرلو)، بحث په دی کښی نه دی چه کوم شی چه یهودان او نصرانیان لولی او لولوی ئي تر کومی اندازی پوری پخپل اصلی سماوی صورت محفوظ پاتی دی بلکه یواځی مقصود هم دغومره دی چه د دی شرائعو او کتابونو اصلی مخاطبان فقط بنی اسرائیل ؤ اگر که د هغو د تعلیم ځینی اجزاء لکه د توحید او دینی اصولو دعوت د خپلی پراختیا او تعمیم په اثر له بنی اسرائیلو څخه ماسواء د نورو اقوامو په حق کښی هم عام شوی وی او سره له دی کوم شریعت او سماوی کتاب چه په مجموعی هیئت سره پر کوم خاص قوم د هغوی د مخصوصو فوائدو لپاره نازل شوی وی، که د هغه له درس او تدریس سره نور اقوام خصوصاً عربو غوندی یو غیور او

ځان باندې ځانمننې قوم څه علاقه او اړه (مجبوري) ونه لري څه مستبعد نه دي، نو ځکه دوی ویلي شوي چې کوم آسماني کتاب او شریعت زمونږ په لوري نه دي راغلي، او مونږ له هغو شرائعو سره چې د بل کوم مخصوص قوم له پاره لیږلې شوي دي. دومره علاقه نه لرو نو بیا به مونږ د شرائعو پر ترک ولی ماخوږ کيږو! مگر نن دوی ته د داسې حیلو او پلمو (تدبیرونو) کولو موقع نه ده پاتې، د الله تعالیٰ حجت د ده د روښان کتاب د عمومي هدایت او رحمت باران مخصوصاً د دوی پر کورونو نازل کړی شوی دی، تر څو دوی پخپله هم تری روميې مستفید شي او بیا دا د الله تعالیٰ امانت او رحمت تمام سور تور زیر سپین نسلونو او تکمو او د مشرق، لمرخاته، مغرب، لمر پریواته، شمال، ښی، او جنوب، سهیل گردو (ټولو) هستیدونکو ته په ډیر احتیاط او حفاظت سره ورسوي، ځکه چې دغه کتاب د کوم خاص قوم او ملک له پاره نه دی لیږلې شوی، او د ده مخاطب گرد (ټول) جهان دی لکه چې د الله تعالیٰ په فضل او توفیق د عربو په وسیله د ملک العلام دغه آخری او عام پیغام د دنیا ټولو ځایونو ته تبلیغ او اعلام شوی دی، والحمد لله علیٰ ذلک.

أَوْتَقُولُوا إِنَّا أَنْزَلْ عَلَيْنَا الْكِتَابَ لَكُنَّا أَهْدَىٰ مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ

یا چې و (نه) وایي (ای عربو په قیامت کېږي) که وی مونږ چې نازل کړی شوی وی پر مونږ باندې کتاب (لکه چې په دوی نازل شوی دی) نو هر ورو (خامخا) وو به مونږ ښه لاره موندونکي له دوی نه نو په تحقیق راغلي دي تاسي ته حجت ښکاره (عربي قرآن) له رب ستاسي او هدایت او رحمت (له) جانبه د الله ای مؤمنانو پس متابعت کوي د ده

تفسیر: یعنی د پخوانیو امتونو د احوالو له اوریدلو څخه ښائي ستاسي په زړونو کېږي داسې یو هوس، ارمان، شوق، ذوق او ولوله پیدا شوی وی که پر مونږ باندې د الله تعالیٰ کتاب نازل شوی وی، نو مونږ به له نورو ځني زیات عمل پری کاوه او نورو ته به مو د خپلو ښو اعمالو آثار ورښوول، نو ځکه تاسي ته له هغوی ځني ډیر ښه کتاب درکړ شو. څو اوس په علم الشهود سره هم وگورو چې څوک ښه عمل پری کوي؟ او خپل محاسن ښوولي شي؟.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَاجِدِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنِ آيَاتِنَا سُوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿٨٤﴾

نو څوک دی زیات ظالم (یعنی نشته لوی ظالم) له هغه چا چه نسبت د دروغو کوی په آیتونو د الله او څنگ کوی (گرځی) له دی (آیتونو) ځنی، ژر به (مونږ) سزا ورکړو هغو کسانو ته چه څنگ کوی گرځی دوی له آیتونو زمونږ څخه سخت عذاب په سبب د دی چه وو دوی چه څنگ به ئی کاوه (گرځیدل به له حق څخه).

تفسیر: اوس که وروسته د داسی روښان او بی مثال کتاب له درتللو څخه څوک چه د ده آیتونو ته د دروغو نسبت وکړی یا ئی له قبلولو ځنی غاړه وغړوی یا د نورو مخه ونیسی چه پری ایمان رانه وړی نو له ده ځنی لوی ظالم به بل نه وی.

تنبیه : د ﴿وَصَدَقَ عَنْهَا﴾ دوه معناګانی له اسلافو ځنی منقولی دی «امتناع» او «اعراض» دلته مغفور شیخ الهند د «اعراض» معنی غوره کړی ده.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ
بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا
إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلْ
انْتَظِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

نه کوی انتظار دوی (د هیڅ شی) مګر د دی چه راشی دوی ته ملائکی (پرښتی د موت یا د عذاب) یا راشی (عذاب د) رب ستا یا راشی ځینی دلائل (د قدرت) د رب ستا (چه علامی د قیامت دی): په هغه ورځ کښی چه راشی ځینی دلائل د (قدرت) د رب ستا نه به رسوی فائده (نفع) هیڅ نفس ته ایمان راوړل د ده چه نه وی دا نفس چه ایمان ئی راوړی وی پخوا (له دی نه) یا (نه وی) چه کسب ئی کړی وی په ایمان خپل کښی څه خیر (نیکي)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه انتظار کوی تاسی بیشکه مونږ هم انتظار کوونکی یو.

تفسیر : یعنی د الله تعالی له لوری د هدایت معین حد پوره شو، انبیاء علیهم السلام مبعوث او شرائع نازل شول او آسمانی کتابونه راښکته شول: تر دی چه د پاک الله وروستنی کتاب هم راغی

نو بیا هم ئی دوی نه قبلوی نو بیانی چه دوی دی خبری ته سترگی په لاری ناست وی چه پخپله پاک الله یا پرېستی راشی، یا د قدرت کومه لویه علامه (لکه قیامت یا کوم بل لوی دلیل) ښکاره شی. نو باید پوه شی چه د قیامت له علائمو څنی یوه علامه دا هم ده چه د هغه له ظهور نه وروسته نه د کافر ایمان راوړل او نه د عاصی توبه کول معتبر دی. د صحیحینو احادیث دا رابیی چه دغه علامه د مغرب له لوری د لمر ختل دی یعنی کله چه د پاک الله اراده د دنیا په ختمولو باندی وشی او د موجوده عالم نظام سره ګډود او ویجاړ کړ شی نو د موجوده طبیعی قوانینو په خلاف به دیر عظیم الشان خوارق او لوئی بی مثال او بی ساری پېښی واقع شی چه د هغو له جملی نه یوه دا ده چه لمر به د مشرق په ځای له مغربه راڅرګند شی، غالباً له دی مقلوبی حرکت او قهقری رجعت څخه به په دغه لوری اشاره مقصود وی چه د هغو قدرتی قوانینو او طبیعی نوامیسو (چه د دنیا په پخوانی نظم او نسق کښی سره بوخت او لګیا وو) میعاد ختم شوی دی او د «شمسی نظام» د ګډود او لاندی باندی کیدلو وخت رارسیدلی دی، ګواکي له هغه وخت راهیسی د «عالم الکبیر» یعنی د دنیا د ځنګدن او نزعی وخت شروع کیږی، او همغسی چه (عالم الصغیر) یعنی د انسان د ځنګدن په وخت کښی ایمان او توبه نه قبلېږی ځکه چه هغه توبه چه فی الحقیقت واقعی او اختیاری توبه نه وی. هم داسی د «مغرب له خوا د لمر له ختلو» څخه وروسته به د ګرد (تول) عالم په حق کښی هم دغه حکم وی چه د هیچا ایمان او توبه به معتبره نه وی، په ځینو روایاتو کښی د «طلوع الشمس من مغربها» سره ځینی نوری علامی هم بیانی شوی دی مثلاً «خروج الدجال خروج الدابة» او نور. د دی روایاتو څخه داسی مطلب څرګندیږی: کله چه د دغو علائمو ګرده (توله) مجموعه متحققه شی او دغه هلته کیدی شی چه «طلوع الشمس من المغرب» هم متحقق شی نو د توبی وړ تړل کیږی او بیل بیل پر هره علامه باندی دا حکم نه دی متفرع. زمونږ د زمانی ځینو ملحدانو چه هری یوی فوق العاده واقعی ته د استعاری په رنگ ورکولو سره عادی دی دوی د «طلوع الشمس من المغرب» د استعاری جوړولو په فکر کښی هم دی. غالباً د دوی په فکر کښی به د قیامت راتګ هم تش یو ډول (طریقه) استعاره وی. (العیاذ بالله!)

تنبیه : دا چه فرمائی «راشی پرېستی یا راشی رب ستا» د دی تفسیر په دویم جزء د بقره په (۲۱۰) آیت (۲۵) رکوع کښی د ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلُلٍ مِّنَ الْغَمَامِ﴾ الآية - کښی تیر شوی دی، هلته دی ولوستل شی او د ﴿أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا﴾ د جملی عطف پر ﴿أَمَتَتْ مِنْ قَبْلُ﴾ دی. او د عبارت تقدیر د ابن المنیر رحمه الله علیه او نورو محقیقینو رحمهم الله په نزد داسی دی:

«لا ينفع نفساً إيمانها أو كسبها خيراً لم تكن امنة من قبل أو لم تكن كسبت في إيمانها خيراً» یعنی هغه چه لا له پخوا ئی ایمان نه وی راوړی په هغه وخت کښی به ئی ایمان نه نافع کیږی او هغه چه لا له پخوا ئی د خیر کسب نه وی کړی، د ده د خیر کسب به نافع نه وی یعنی توبه ئی نه قبلېږی.

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا أَلَسْتُ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ أَنبَأَ أَمْرَهُمْ
إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

بیشکه هغه کسان چه تار په تار کړی ئی دی دین خپل (چه ځینی ئی منی او ځینی ئی نه منی) او شول دوی فرقی فرقی نه ئی ته له دوی نه په هیڅ شی کښی (یعنی هیڅ تعرض ورته مه کوه!)، بیشکه هم دا خبره ده چه امر (کار) د دوی (سپارلی شوی دی) الله ته بیا به خبر کړی (الله) دوی په هغه چه وو دوی چه کول بی ئی.

تفسیر: په پخوانی رکوع کښی ئی له ﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّي عَلَيْكُمْ﴾ الآية - څخه دیر احکام بیان او ارشاد کړل: ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوا وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ یعنی صراط المستقیم د دین سمه لاره همیشه هم دغه یوه لاره ده، که څوک له هغی سمی لاری څخه وښوئیدی نو د گمراهی لاری دیری دی، ټول انبیاء او مرسلین علیهم السلام د اصولو له حیثه پر هغی یوی لاری تللی دی او خلقو (وگړو) ته ئی دعوت (بلنه) کړی ده ﴿مَنْ شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَطَىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾ (۲۵) جزء د الشوری (۱۳) آیت (۲) رکوع) د دین په اصولو کښی دوی یو له بل سره هیڅ تفريق نه لری، د زمان او مکان او خارجي احوالو له اختلافه هغه تفاوت چه په شرعی فروعو کښی شوی دی هغه تفرق نه دی بلکه د یوه واحد او مشترک مقصد د وصول له پاره د هر وخت سره مناسب په رنگ کښی د ذرائعو تنوع ده. له هغه دین سره چه پخوانیو انبیاءو علیهم السلام راوړی ؤ د موسی علیه السلام کتاب هم مخالفت نه دی کړی بلکه تورات د هغه د تکمیل او تفصیل په مقصد نازل شوی دی له گردو (ټولو) ځنی په آخر کښی قرآن کریم نازل شو چه د ټولو پخوانیو کتابونو متمم او مصدق او د هر راز (قسم) علومو او معارفو محافظ او معلم دی. ضمناً ئی له دی کتابونو ځنی د اعراض کوونکو حال بیان کړ، او په ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ﴾ سره ئی بیا اصل مطلب ته رجوع وکړه، یعنی د الهی دین لاره (صراط المستقیم) یوه ده. هغه کسان چه د دین په اصل کښی تفرقه پیدا کوی، او په خپل سر بیلې بیلې لاری راباسی، او د گوند (دله) او گوند بازی (دله بازی) په بلا آخته کیږی، که دوی یهودیان وی یا نصرانیان یا هغه د اسلام مدعیان چه په مستقبل کښی د دینی عقائدو د خادر څیروونکی دی، له دغو خلقو سره ستاسی هیڅ غرض او کار نشته. دا گرد (ټول) په ﴿فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ کښی داخل دی تاسی له دوی ځنی د برائت او بیزاری اعلان وکړئ، او د پاک الله په همغسۍ سمی صافی لاری (صراط المستقیم)

باندی تینگ رهی (روان) اوسع! او د هغوی عاقبت او انجام پاک الله ته وسپارئ! الله تعالی به په دنیا یا په آخرت کښی دوی ته د هغوی د اختلاف او انشقاق نتائج ورڅرگند کړی. (چه انتقام تری آخلی په دنیا کښی او که آخرت ته ئی پریږدی او که توبه پری باسی) حضرت شاه صاحب د «فرقوا دینهم» په توضیح کښی فرمائی «هغه» خبری چه د باور کولو دی (لکه د دین اصول) نه ښائی چه په هغی کښی فرق وکړ شی! او هغه چه د کولو دی (لکه د دین فروع) که د هغوی طریقی متعددی وی نو بدی نه دی

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مِثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلُهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

هر هغه چه راتله ئی وکړه په یوه نیکی نو ده ته ده (جزا د) لسو (نیکیو په) مثل د هغی (نیکی) او هر هغه څوک چه راتله ئی وکړه په بدی نو سزا نشی ورکولی (ده ته) مگر په مثل د همغی (بدی) او په دوی به ظلم ونه کړی شی (په تنقیص د ثواب یا په تزئید د عقاب)

تفسیر : په ﴿ثُمَّ يُبَدِّلُ اللَّهُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ﴾ کښی د دوی د شنیعو اعمالو په مجازاتو تنبیه شوی ده او د هر نیک او بد د عمومی مجازاتو قانون ئی هم ورسره راښوولی دی چه د نیکی بدل لږ تر لږه لس چنده او د بدی بدل زیات له زیاته سم له هغه سره دی، یعنی هر هغه څوک چه یوه نیکی وکړی نو لږ تر لږه به د همغی نیکی په شان د لسو نیکیو ثواب ئی ور په برخه شی او زائد ثواب ئی حد او اندازه نه لری ﴿وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ او هغه چه د یوی بدی مرتکب شی، نو د همغی بدی له پاره کومه سزا چه مقرر ده پر هغی به زیادت ونه شی، هوا د تخفیف یا د بیخی معافیدلو امید او توقع ئی شته. او پاک الله مختار دی بیا چیری چه رحمت دومره ډیر وی نو هلته له سره د ظلم امکان نشته.

قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِثْلَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٧١﴾

ووايه (ای محمده! دغو متفرقانو ته) بیشکه زه هدایت (ښوونه) کړی ده ماته رب زما لاری سمی برابری ته دین صحیح برابر، ملت (دین) د ابراهیم حال

دا چه حنیف ؤ (مائل ؤ له باطله حق ته او د واحد الله خالص بنده ؤ) او نه
 ؤ له مشرکانو (لکه چه مشرکان وائی).

تفسیر : یعنی تاسی په دین کښی خومره لاری چه غواړئ، جوړی ئی کړئ، او خومره معبودان
 چه دروئ، وئی دروئ، ماته خو زما پاک الله: صراط المستقیم برابره لاره رابښوولی ده او هغه د
 خالص توحید او کامل تفویض او توکل داسی سمه صافه لاره ده چه پری لوی موحد او د
 پیغمبرانو لوی پلار ابراهیم خلیل الله په ډیر قوت او خلوصیت سره تللی دی، چه د ده نوم نن
 هم په ټولو عربو او گړدو (ټولو) سماوی ادیانو کښی په ډیر عظمت او احترام سره یادېږی.

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ
 وَلَئِنْ سَأَلْتُ الْأَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٤٣﴾

ووايه (ای محمده) دوی ته بیشکه لمونځ زما او قربانی زما او (طاعتونه د)
 ژوندون زما او مرگ زما (پر صالح عمل) خاص الله لره دی چه رب
 (پالونکی) د ټولو عالمیانو (د جهان) دی نشته هیڅ شریک ده لره (په دغو
 تیرو عبادتونو کښی) او په هم دی (توحید) امر (حکم) کړی شوی دی ماته
 او زه اول د مسلمانانو (الله ته غاړی ایښودونکو) څخه یم.

تفسیر : په دی آیت کښی د توحید او د تفویض د خورا (ډیر) لوړ مقام سراغ او پته ورکړی
 شوی ده، چه پر هغه زمونږ سردار او بادار محمد مصطفیٰ صلی الله علیه و آله وسلم فائز او
 کامیاب شوی دی، د لمانځه او د قربانی له ذکره په خصوصیت سره د هغو مشرکانو تردید
 بالتصریح وشو چه بدنی عبادت او قربانی به ئی د غیر الله په نامه کوله. ټول مفسرین د ﴿وَأَنَا
 أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾ مطلب داسی آخلی چه د دی محمدی امت په اعتبار دوی له اول المسلمین ځنی
 دی. لیکن د «جامع ترمذی» د دی حدیث په مطابق: «كنت نبيا و آدم بين الروح والجسد»
 محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اول الانبياء دی، نو د ده په اول المسلمین توب کښی څه
 شبهه کیدی شی؟ بلکه نشی کیدی. (برسیره پر دی ممکن دی چه دلته زمانی اولیت نه وی مراد،
 بلکه رتبی تقدم مراد وی. یعنی زه د گرد (ټول) جهان د فرمانبردارانو په صف کښی اول لمبر او
 له گردو (ټولو) ځنی وړاندی یم. ښائی چه محقق شیخ الهند رحمه الله علیه پخپلی ترجمی کښی
 د «زه له گردو (ټولو) ځنی پخوانی فرمانبردار یم» په ځای «له گردو (ټولو) ځنی اول
 فرمانبردار یم» په لیکلو سره په هم دی لوری اشاره فرمایلی وی، ځکه چه د محاورې په اعتبار له
 دی تعبیر ځنی رتبی اولیت ډیر ښه څرگندیږی). والله اعلم.

قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغَىٰ رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا بی له الله غوارم زه بل رب (پالونکی؟ بلکه نه ئی غوارم) حال دا چه هم دی رب د هر خیز دی،

تفسیر: پخوا د توحید فی الالهیت ذکر ؤ، اوس د توحید فی الربوبیت تصریح فرمائی، یعنی هم داسی چه معبود ماسوا له ده بل شوک نه دی، مستعان هم بل هیثوک نشی کیدی، څکه چه استعانت پر عام ربوبیت باندی متفرع دی ﴿إِيَّاكَ تَعْبُدُ وَإِيَّاكَ تَسْتَعِينُ﴾ د الفاتحه د سورت (۴) آیت.

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٣﴾

او کسب نه کوی (د بدی) هیڅ یو نفس مگر (ضرر ئی دی) پر (ذمه د) ده، او نه باروی هیڅ نفس گنهگار گناه د بل نفس (بلکه هر شوک خپل بار وړی)، بیا خاص طرف د رب ستاسی ته بیرته ورتلل ستاسی دی (په قیامت کښی) نو خبر به کړی تاسی په هغه شی چه وی تاسی چه په هغه کښی به مو اختلاف کاوه (په دنیا کښی په دینی امورو کښی).

تفسیر: کفارو له مسلمانانو سره په توحید او نورو امورو کښی جگړی کولی، او ویل به ئی چه راشی د توحید لاره پرېوږدی او زمونږ د شرک په لاری رادرومئ که په دی کښی په تاسی باندی څه گناه راشی هغه دی زمونږ په غاړه وی. ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا

وَلَا تُحْمِلْ خَطِيئَتَكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطِيئَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (۲۰ جزء

د العنکبوت (۱۲) آیت (۱) رکوع دلته د هغه ځواب ورکړی شوی دی چه د هر چا گناه د ده پخپله غاړه ده، یو د بل د گناه ذمه واری نشی کولی او نه د بل بار وړی شی، باقی ستاسی دا جگړی او اختلافونه کله چه د الله تعالیٰ په حضور کښی وړاندی شی گرد (تول) سره فیصله کړی (او هلته به غالب او مغلوب (وړ- پر) درښکارېږی) دا دنیا د فیصلی ځای نه دی. بلکه د امتحان او ازموینت کور دی. لکه چه په پخوانی آیت کښی ئی خبر را کړ.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ خَلِيفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوكُمْ
فِي مَا آتَاكُمُ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ١٢٥

او دغه (الله) هغه ذات دی چه گرځولی یی یی تاسی خلیفگان د ځمکی او پورته کړی ئی دی ځینی ستاسی د پاسه د ځینو (نورو په) درجو مرتبو کښی د دی د پاره چه وازمویی تاسی په هغو (حکمونو) کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته، بیشکه رب ستا ډیر ژر دی عذاب (د ده پر هغه چا چه اراده وفرمائی) او بیشکه الله خامخا ښه ښونکی دی (د شا کرینو) ډیر رحم والا (په شکر کوونکو د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی په ځمکه کښی خپل خلیفه گان او نائبان درولی یی تر څو تاسی د ده له درکړو اختیاراتو څخه څرنګه کار اخلئ؟ او په څه ډول (طریقه) حاکمانه تصرفات اجراء کوئ؟ یا ئی تاسی یو له بله نائبان او وکیلان گرځولی یی چه یو قوم ځی او بل قوم د هغه په ځای کښی.

(﴿وَرَفَعَ﴾) : او پورته کړی ئی دی ځینی ستاسی د پاسه د ځینو نورو په درجو مرتبو کښی (یعنی ستاسی تر مینځ ئی بی حده تفاوت او د مدارجو فرق کړی دی، لکه چه په شکلونو، صورتونو، رنگونو، لهجو، اخلاقو ملکاتو، محاسنو، مزایاو، رزقونو، دولتونو، عزتونو، مرتبو او نورو صفاتو او ممیزاتو او خصلتونو کښی د انسانی افرادو په منځ کښی بیشماره درجی شته (چه څوک ئی عالمان کړل، څوک ئی جاهلان، څوک ئی بادشاهان کړل، څوک ئی غریبان، څوک ئی ماره کړل، څوک ئی وړی).

(﴿لِّيَبْلُوكُمْ﴾) : د دی دپاره چه وازموئی تاسی په هغه (حکم) کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته یعنی چه درښکاره شی په داسی حالاتو کښی کوم یو تر کومه ځایه پوری د الله تعالیٰ حکم منی او وازموئی تاسی په هر هغه شی کښی چه درکړی ئی دی تاسی ته لکه مال او جاه چه معلوم او بیل شی شاګر له صابره ابن کثیر رحمه الله علیه له ﴿فِي مَا آتَاكُم﴾ ځنی هغه مختلفې درجی او احوال مرادوی چه الله تعالیٰ حسب الاستعداد او لیاقت په انسانانو کښی ایښی دی. په دی تقدیر به د ازموینی حاصل داسی کیږی، مثلاً غنی د خپلی غناء په حالت کښی تر کومه ځایه پوری شکر باسی؟ او فقیر د فقر په حالات کښی تر کومی اندازی د صبر ثبوت راڅرګندوی؟ وقس علیه البواقی)

په هر حال هغه چه په دغه ازموښت كښې بيخي نالايق ثابت شى، حق تعالى د ده په حق كښې «سريع العقاب» دى، او هر چا چه لږ قصور كړى وي د هغه په حق كښې «غفور» دى او هر چا چه خپلې وظيفې پوره سر ته رسولي وي د هغه په حق كښې «رحيم» دى.

(تمت سورة الانعام بعون الله الملك العلام)
(و نطلب منه فى الدنيا حسن الاقدام و فى العقباء حسن الاكرام)

(سورة «الاعراف» مكية الامن آية (۱۶۳) الى غاية آية)
(۱۷۰) فمدنية وهى (۲۰۶) آيات و (۲۴) ركوعا عدد تلاوتها «۷»
(وعدد نزولها (۳۹) نزلت بعد «ص»)
د «الاعراف» سورت مكى دى پرته (علاوه) له ((۱۶۳)) تر (۱۷۰) آيت پورې چه مدنى دى.
(۲۰۶) آيتونه (۲۴) ركوع لري
په تلاوت كښې (۷) او په نزول كښې (۳۹) سورت دى
(د «ص» له سورت څخه وروسته نازل شوى دى)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه دير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

النَّصُّ ① كُتِبَ أَنْزَلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ

(دا) كتاب دى چه نازل كړى (ليږلى) شوى دى تاته (اى محمده!) نو نه دى وي په سينه ستا كښې تنگى (د رسولو) د ده (چه له اولو به ئى څوك نه منى)

تفسير : ابن عباس رضى الله تعالى عنه د «حرج» معنى په شك سره كړى ده، گواكى ﴿فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ﴾ به له ﴿فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ سره يوه معنى ولري. رسول الله چه الله تعالى خپل كتاب پري نازل فرمايلى دى د ده له شانه څخه لري ده چه د هغه د احكامو او اخبارو په نسبت لږ څه انديښنه يا شك او شبهه د ده په زړه كښې لاره ومومى نورو مفسرينو دغه الفاظ پر خپلې ظاهري معنى گانو باندې پريښى دى لكه چه محقق شيخ الهند رحمة الله عليه هم دغه اختيار كړى ده. يعنى هغه ته (چه له گردو (تولو) خلاصو غنى غوره شوى، او كتاب الله پري نازل شوى دى) وړ (مستحق) او لائق نه دى چه د احمقانو او معاندانو له طعنو، بدو او

چتی (فضول) سوالانو غنی متأثر شی او د دی کتاب د تبلیغ له کومی برخی غنی منقبض او زده تنگی شی، ﴿فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضُ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا

أُنْزِلَ عَلَيْهِ كُتُبٌ مَّعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (۱۲)

جزء د هود (۱۲) آیت (۲) رکوع) که په فرض محال سره پخپله د رسول صلی الله علیه وسلم په زده کښی د ده د کتاب او د هغه د مستقبل په نسبت په نهایت وثوق او انشراح سره قلبی اطمینان حاصل نه وی نو دی به خپله د انذار او تذکیر فریضه په کوم قوت او جرأت سره اداء کړی؟.

لِتُنذِرَ بِهِ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۲﴾

له پاره د دی چه وویروی (ته ای محمده!) په دغه (کتاب) سره (کفار له جهنم څخه) او (له پاره د دی چه پند ورکړی پری) په پند ورکولو سره مومنانو ته (یا دا قرآن پند دی له پاره د مومنانو).

تفسیر : یعنی د کتاب له نزوله دا غرض دی چه تاسی گردی (تولی) دنیا ته د دوی له مستقبل او د بدی له انجام غنی خبر ورکړئ، او دغه د مومنانو په حق کښی په خاص طور سره د یوی مؤثری وینا او پند په شان ثابت شی.

اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿۳﴾

متابعت کوئ (ای مکلفانو!) د هغه شی چه نازل کړی (لېږلی) شوی دی تاسی ته له (جانبه د) رب ستاسی او مه متابعت کوئ تاسی بی له الله د (نورو) دوستانو (خپلو چه شیاطین دی)، لږ شانی پند اخلي تاسی.

تفسیر : ﴿قَلِيلًا﴾ مفعول مقدم دی د ﴿تَذَكَّرُونَ﴾ او ﴿مَّا﴾ زانده ده، انسان که د حق تعالی د لوی تربیت په برکت د خپل ابتدا او انتها، او د طاعت او معصیت پر نتایجو په پوره ډول (طریقه) فکر او دقت وکړی نو هیچیری به داسی جرأت ونه کړی چه د خپل کریم پروردگار نازل شوی هدايات پرېږدی او د شیاطین الانس والجن په رفاقت خوښ او د دوی متابعت وکړی له تیرو اقوامو غنی د هغو کسانو چه د الله تعالی د کتابونو او د رسولانو په مقابل کښی یی داسی رویه غوره کړی وه او هغوی ته کومی دنیوی سزا وی چه ورکړی شوی دی. وروسته راځی.

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ﴿٣﴾ فَمَا كَانَ
دَعْوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤﴾

او ډیر له (اوسیدونکو د) قریو (د کفارو او فجارو) ځنی هلاک کړی دی
مونږ دوی نو رابه غی (اهل د) هغو ته عذاب زمونږ حال دا چه دوی اوده
(غافل) به وو د شپې (لکه قوم د لوط) یا اوده (غافل) به وو په غرمه کښی
(لکه قوم د شعیب) نو نه به وه وینا د دوی کله چه رابه غی دوی ته عذاب
زمونږ مگر دا چه ویل به دوی بیشکه چه مونږ وو مونږ ظالمان (پخپلو ځانونو
چه د رسولانو تکذیب مو کاوه).

تفسیر : یعنی کله چه د دوی ظلم او عدوان، کفر او عصیان له حده تیر شو، نو په دنیوی
لذاتو او شهواتو کښی آخته او غرق او د الله تعالیٰ له عذابه بالکل بی فکره او د استراحت
اخیستلو په مزو کښی دوب شول. چه ناڅاپه زمونږ عذاب پری نازل شو بیا نو له دوی ځنی په
دی دهشتناکی منظری او هلاک کوونکی ننداری او اله گوله کښی گردی (تولی) لوی او
ځانمنی (لوی) او تکبر هیر شول او له هر لوری د ﴿إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ چیغه پورته او پرته
(علاوه) له زاری ننوتی او ژړا او انگولا ځینی بل هیڅ شی به نه آوریږل کیږی. گواکی په دغه
وخت کښی دوی ته واضح او څرگندیږی او دوی پخپله اقرار کوی چه پاک الله په هیجا باندی ظلم
نه کوی مونږ پخپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی.

تنبیه : د ﴿فَجَاءَهَا بَأْسُنَا﴾ د (ف) په نسبت د مفسرینو څو اقواله دی. غالباً محقق شیخ الهمد
رحمة الله علیه هغه د ﴿أَهْلَكْنَاهَا﴾ تفسیر او تفصیل مقرر کړی دی. لکه چه ویلی شی «توضاً
فغسل وجهه و ذراعیه» هغه سری اودس وکړ نو ئی ووینځل خپل مخ او دواړه لاسونه او نور
اعضاء په دی مثال کښی د مخ او لاسونو وینځل، د اودس کولو تفصیل او تفسیر دی. هم داسی
دلته د هلاک کولو د تفسیر او تفصیل کیفیت په عذاب سره بیان کړ شو، والله اعلم عامو
مفسرینو د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او ډیر دی له اوسیدونکو د کلیو د کفارو او فجارو
چه هلاک کړی دی مونږ یعنی چه اراده کړی وه مونږ د هلاکولو د دوی پس راغلی دی اهل د
هغه ښار ته عذاب زمونږ د شپې چه وخت د غفلت او خوب دی یا به دوی د غرمی په خوب اوده
وو چه وخت د ارام او راحت دی او عذاب پکښی ډیر سخت دی.

فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٥﴾

نو خامخا ویه پوښتو (په قیامت کېږي) هر ورو (خامخا) هغه (امتونه) چه لیږلي شوی دی دوی ته (رسولان چه څه اجابت ئی کړی) او خامخا ویه پوښتو هر ورو (خامخا) رسولان (هم له اداء د رسالت او له ابلاغه د احکام او د دی چه ستاسی امتونو څرنګه اجابت وکړ؟)

تفسیر : له هغو امتونو څخه چه پیغمبران پکښی مبعوث ورلیږلي شوی دی پوښتنه کیږي. ﴿مَّا أَجَبُوا الْمُرْسَلِينَ﴾ تاسی زمونږ د مرسلانو بلنه تر کوم ځای پوری منلی ده؟ او له مرسلانو څخه پوښتنه کیږي چه ﴿مَّا أَجَبُوا﴾ تاسی د امت له لوری څه ځواب درکړی شوی و؟.

فَلَنَقُصَّنَّ عَنْهُمْ بَعْلَهُمْ وَمَالَهُمْ غَائِبِينَ ﴿٥﴾

نو خامخا بیان به کړو مونږ هر ورو (خامخا) (احوال د هغوی) دوی ته په علم سره او نه یو مونږ غائبان (له اعمالو د دوی بلکه عالمان او حاضران یو).

تفسیر : یعنی ستاسی هیڅ یو لوی او وړوکی دیر او لږ عملونه یا ظاهری او باطنی احوال زمونږ له علمه غائب نه دی مونږ به د نورو له وسیلې له یوی یوی ذری خبردار یو له خپل ازلی محیط علم سره سم ګرد (ټول) پخوانی او وروستی احوال او افعال په ښکاره ډول (طریقه) تاسی ته مخامخ کېښودی شو. هغه اعمالنامی چه د ملائکو له خوا لیکلي شوی دی د یوه ویښته په اندازه هم له علم الله څخه نشی مخالفی کیدی او د هغو په وسیله اطلاع ورکول یوازی د ضابطی مراعات او د حکومتی نظام مظاهره ده. که نه الله تعالی پخپل علم کېږي معاذ الله دغو ذرائعو ته له سره نه محتاجیږي.

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٦﴾

او ټول (د عملونو) په دغی ورځی کېږي حق (او برابر) دی (دپاره د قطع د عذر) نو د هر چا چه درانه وختل ټولونه (یا تللی شوی نیک عملونه) د ده نو دغه کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی (بریالی) او د هر چا چه سپک وختل ټولونه (یا تلل شوی بد عملونه) د ده (یعنی له نظره ولوید) نو دغه

کسان هغه دی چه زیان رسولی دی دوی نفسونو (ځانونو) خپلو ته (په رسولو یی اور ته) په سبب د هغه چه وو دوی چه په آیتونو زمونږ به ئی ظلم (او تری انکار به یی) کاوه .

تفسیر : د قیامت په ورځ کښی د گردو (تولو) خلقو اعمال وزن کیږی. هغه کسان چه قلبی اعمال او د جوارحو افعال ئی درانه وی دوی به بریالی (بامراده) وی او د هر چا وزن چه سپک شی دی به په خساره کښی پاتی وی. حضرت شاه صاحب فرمائی: «د هر چا عمل له وزن سره موافق لیکل کیږی. که یو کار له اخلاص او محبت او شرعی احکامو سره موافق او سم وکړی شی او پخپل وخت کښی اداء کړ شی نو د هغه وزن به زیاتېږی او که همغه عمل په ریا او ریب ځان بودائی یا له حکمه ځنی چپ یا ئی پخپل وخت کښی کړی نه وی نو وزن ئی کمیږی. په آخرت کښی هغه کاغذونه تللی کیږی (چه پر هغو د انسانانو اعمال او احوال قید او ضبط وی) نو که حسنه اعمال درانه وختل نو له سیئاتو څخه ئی تیرېږی او که حسنات ئی سپک وختل نو بیا نیول کیږی.

د ځینو علماؤ خیال دا دی : «اعمال چه نن اعراض دی، هلته به داعیانو په صورت مجسد، او هم دغه اعمال بالذات تلل کیږی ویل کیږی چه زمونږ اعمال خو داسی غیر قادر الذات اعراض دی چه د هغوی هر جزء سم له وقوعه سره متصلاً معلوم کیږی نو بیا به د دوی تولید، او تلل کیدل څه معنی لری؟»

زه وایم چه نن ورځ په «گراموفون» کښی چه دغه ډیری لونی او اوږدی ویناوی قید او ضبطیږی، آیا دغه تقاریر له اعراضو ځنی نه دی؟ چه د هغه یو حرف زمونږ له ژبی هلته اداء کیږی چه پخوانی حرف ئی لا له پخوا زمونږ له ژبی څخه وتلی او فناء شوی وی، نو بیا د دغه تقریر گرده (توله) مجموعه په څه ډول (طریقه) سره په «گراموفون» کښی سره تولیږی؟ او تل ساتله کیږی؟ له دی نه وپوهیږئ، هغه پاک الله چه د گراموفون د موجد هم موجد دی، د ده له قدرته دا خبره هیڅ لری نه ده چه د گردو (تولو) انسانانو د اعمالو یو یو پوره او مکمل ریکارډ تیار کیږدی چه په کښی گرد (تول) وړوکی او لوی شیان محفوظ او ساتلی او د تل لپاره مضبوط او حاضر وی، او یوه وړوکی ذره او بخرکی او خاشه هم تری پاتی نشی. هو! د دوی د اعمالو وزن کیدل د نصوصو له مخی مونږ ته دومره راڅرگند شوی دی چه وزن له داسی یو میزان (تلی) سره کیږی چه پکښی کفتین (پلی) او شاهین (دندی) او لسان (موتی) او نور شته، لیکن د دغه میزان، او تلی دا دواړه کفتین به څه نوعیت او کیفیت لری؟ او د هغو د تول معلومولو طریقه او اصول به څرنګه وی؟ د داسی خبری احاطه کول زمونږ د عقولو او افهامو له اندازی څخه لری دی، او زمونږ پوهه ورته نشی رسیدلی نو ځکه د هغو په پوهیدلو سره مونږ نه یو مکلف کړی شوی. بلکه یو میزان لا څه، د هغه عالم څومره نور شیان چه دی غیر له دی چه مونږ ئی یوازی په نامه خبر یو او آورو ئی او د هغو په نسبت همغسې عقیده او دومره اجمالی معلومات لرو چه

مفهوم ئی مونږ ته پاک قرآن او یا مبارک سنت راښوولی دی. له هغه څخه پر زیاتو تفصیلاتو زمونږ مطلع کیدل زمونږ د فکر او پوهې له قوت او قدرته وتلی او خارج دی. ځکه د هغو نوامیسو او قوانینو لاندې به چې د هغه ابدی عالم وجود نظم او نسق وی پر هغو باندې مونږ سره له دې چې اوس په دې فانی عالم کېنې هستوگنه لرو نشو پوهیدی. د هم دې وړې دنیا موازینو (تلو) ته وگورئ! چې څو انواع او اقسام لری؟ یوه تله میزان هغه ده چې طلا، نقره او جواهرات پکښې تلل کیږی، بله هغه ترازو ده چې غلی دانی، لرگی، میوی او نور شیان پکښې تلل کیږی بله هغه عمومي تله ده چې لوی تجارتی پیتی او بارونه پری تلل کیږی (او اوزان په هغو ستونو (عقربونو) سره راڅرگندوی چې د ساعت د ستني په شان وی او بله هغه تله ده چې ښی او کین لور ته په سانتیگرامونو او دیسیگرامونو خطونو سره ویشلی شوی ده او په یوه وړوکی لنگر سره هیسته راهیسته دی خوا هغی خوا کاوه شی.) برسیره په دې «مقیاس الهواء، مقیاس المیاء، مقیاس الحرارة، مقیاس الرطوبه مقیاس الارتفاع میزان التضييق» او نور هم یو یو ډول (طریقه) موازین دی چې په هغو سره د هوا او د اوبو تودوخې او د لنډېلو او د لوړوالی او د تضییق او د حرارت او برودت او نورو شیانو درجې څانته راڅرگندوو. ترمایتر، زمونږ د بدن د داخلي حرارت (چې له اعراضو ځنی دی) داسی اندازه او تول راښکاروی چې اوس زمونږ په وجود کېنې دومره درجه تودوخې شته، کله چې په دنیا کېنې مونږ په شلهاو داسی جسمانی موازین وینو چې په هغو سره داعیانو او اعراضو اوزان او درجې او د هغو تفاوت او توپیر (فرق) معلومو نو د هغه قادر مطلق، خالق برحق له پاره به دا خبره څه اشکال لری چې دی داسی یوه حسی تله هم قائمه کړی چې په هغی سره زمونږ د اعمالو او احوالو د اوزانو او درجاتو تفاوت او توپیر (فرق) صورتاً او حساً ظاهر او راڅرگند شی. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ په سبب د هغه چې وو دوی چې په آیتونو زمونږ به ئی ظلم او تری به ئی انکار کاوه) او هم دا له آیتونو ځنی انکار کول د هغه حق تلفی ده چې هغه ئی په ﴿يُظْلَمُونَ﴾ سره اداء وفرمایله.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ١١

او خامخا په تحقیق ځای (او قدرت او تصرف) درکړی دی مونږ تاسی ته (ای انسانانو!) په ځمکه کېنې او پیدا (مقرر) کړی دی مونږ تاسی ته په دغی ځمکې کېنې، (هر هر قسم اسباب د) ژوندانه، لږ شانی شکر ویاسی تاسی.

تفسیر : (دغه «قلیلاً» هم منصوب او «ما» زائده ده) له دې ځایه د ځینو آفاقیه و او انفسیه

و آیتونو ذکر او بیان شروع کبیری، چه په هغو سره له یوی لوری د حق تعالیٰ پر وجود باندی د دی جهان د کارخانې په حکیمانه نظم او نسق سره استدلال او د الله تعالیٰ د احساناتو او انعاماتو تذکره فرمائی، او د هغو د شکر د اداء کولو په لوری توجه ورکری شوی ده او له بل لوری د نبوت ضرورت او د انبیاء علیهم السلام د راتگ او د دوی د سیرت، او د هغوی د متبعینو او د مخالفینو پای (آخر) او انجام (چه د دی سورت اصلی موضوع راښکاری) بیانپوی چه دغه آیتونه د هغو د توطیې او تمهید په دول (طریقه) مقدم کری شوی دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا
لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ۝ قَالَ
مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي
مِنْ نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ۝ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ
لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ۝

او خامخا په تحقیق پیدا کړ مونږ (پلار) ستاسی بیا صورت جوړ کړ مونږ د (پلار) ستاسی بیا وویل مونږ پرېستو ته چه سجده (د تحیت) وکړئ تاسی آدم ته. نو سجده وکړه دوی (تولو) مگر ابلیس «سجده ونه کړه او» نه و دی له سجده کوونکو څنی. وویل (الله ابلیس ته) څه شی منع کری ته «زما د حکم له تعميل څخه» چه سجده دی ونه کړه کله چه امر (حکم) وکړ ما تاته؟! وویل «ابلیس» زه غوره یم له آدمه، چه پیدا کری دی یم زه له اوره او پیدا کری دی تا دغه (آدم علیه السلام) له ختی څنی. وویل (الله ابلیس ته) نو کوز شه! له دغه (آسمان یا جنت) څخه نو نه دی لائق تاته «ای ابلیسه! دا کار» چه تکبر «لوئی نافرمانی» وکړی! په دی ځای کښی نو ووځه (تری) بیشکه چه ته ئی له ذلیلانو.

تفسیر : یعنی ستاسی له تخلیقه پخوا ئی ستاسی د هستوگنی، ژوندانه، خوړلو او چښلو وسایل تیار او تهیه کری دی بیا ئی ستاسی ماده پیدا کړه او دغی مادی ته ئی داسی ښایسته شکل او حسین او جمیل صورت عطا کړ چه بل کوم مخلوق ته ئی نه دی ورعطا کری، بیا دغه

خاورین تصویر ته داسی روح او حقیقت ور مرحمت شو، چه د هغه په وسیله ستاسی پلار آدم علیه السلام «خلیفه الله» او «مسجود الملائکه» وگرځید او وجود ئی د گردو (تولو) انسانی افرادو پر وجود اجمالاً مشتمل و بیا ئی شیطان (چه په دغه وخت کښی یی د آدم علیه السلام د تعظیمی سجدی څخه په دغه سبب غاړه غړولی وه چه زه غوره یم له آدمه نو سجده ورته لائقه نه ده او زه غوره یم له ده چه پیدا کړی دی یم زه له اوږه او اور لطیف علوی نورانی جوهر دی او پیدا کړی دی دی آدم علیه السلام له ختی او خته کثیف ظلمانی جسم دی) ازلی مردود، وگرځاوه، ځکه چه هغه سجود د الهی خلافت د علامی په ډول (طریقه) و، «ملائکه الله» چه وروسته له بحثه او تمحیصه او صریح امتحانه د (آدم) پر علمی فضیلتونو او روحانی کمالاتو مطلع شوی وی، ځنګه یی چه د الله تعالیٰ حکم واورید، گردی (تولی) په تعظیمی سجده ولویدی، او په دغه صورت سره یی د «خلیفه الله» په مخ کښی د خپل (الله) سره کامله وفا شعاری او اطاعت ثابت کړ او لعین ابلیس چه ناری الاصل جنی و مگر د دیر عبادت او نورو لامله (له وجی) د ملائکو په ډله کښی شامل کړی شوی و، بالاخر د خپل اصل په لوری وگرځید، او د ده نظر د (آدم) له مادی جوړښت څخه د ﴿وَقَفَّتْ بِهِ مِنَ الْقَوَى﴾ تر سر او راز پوری تجاوزونه کړی شو، نو ځکه یی د حضرت الهی د صریح حکم په مقابل کښی د ﴿أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن طِينٍ﴾ دعوی وکړه د دی په پای (آخر) کښی ئی اباء او استکبار او د صریح قاطع نص تردید یوازی پخپلی رأیی او هوئی او هوس سره وکړ، او له الله تعالیٰ سره د بحث او مناظری د ارادی او تصمیم لامله (له وجی) د همیش لپاره د قربت له مرتبی ځنی ښکته ولوید او د الله جل جلاله له رحمته دیر لری وغورځید، فی الحقیقت پر هغه شی چه شیطان دیر فخر او ویاړ کاوه، هغه د ده خلقت من النار و، او هم دغه خبره د ده د ابدی هلاکت سبب شوه.

د اور خاصه خفت، حدت، سرعت، طهش، علو او افساد دی، خلاف له خاوری چه په مزاج کښی یی استقلال، متانت، تواضع، حلم او ثبات شته، ابلیس چه ناری الاصل و د سجدی د حکم له آوریډلو څخه د اور تکه سره لمبه شو، او په رأی قائمولو کښی ئی تلوار او جلتی وکړه او په پای (آخر) کښی د سرعت، تکبر او تعالیٰ له لاری د رخی (کیني) او حسد په اور کښی ولوید چه د هغه له سببه د دوزخ په اور کښی هم نسکور شو، د ده په خلاف کله چه له آدم علیه السلام څخه غلطی صادره شوه، نو دغه خاورین عنصر ته الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره د عاجزی، انکسار، انقیاد، استکانت او استغفار لار ښوونه وکړه، لکه چه د ده استقامت او انابت د ﴿ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى﴾ نتیجه پیدا کړه، نو ځکه ویل کیږی چه لعین ابلیس د خپلی مادی او عنصر له لحاظه هم د خپل تفضیل او لویی په ادعا کښی وغولید، لکه چه «حافظ شمس الدین ابن القيم رحمه الله علیه په «بدائع الفوائد» کښی په (۱۵) وجوهو سره د خاورو افضلیت پر اور باندي ثابت کړی دی ومن شاء فليراجعه.

﴿فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا﴾ الآية - نو نه دی لائق تاته ای ابلیسه! دا کار چه تکبر لونی

نافرمانی و کړی په دی ځای کښی نو ووځه تری بیشکه چه ته ئی له ذلیلانو سېک شویو له جهته د کبر) یعنی په جنت یا پر آسمانونو باندی د الله تعالی هغه مخلوق اوسیدلی شی، چه د ده پوره مطیع او فرمانبردار وی، د نافرمانانو او متکبرانو ځای هلته نشته او دوی هلته له سره نشی اوسیدلی. په هر حال لعین ابلیس له هغه مقامه چه د ډیر عبادت او نورو لامله (له وجی) تر اوسه پوری پکښی فائز ؤ، د خپل تکبر او لویي له سببه لاندی وغورځاوه شو.

تنبيه : د ابلیس تر یوی اوودی مودی پوری د پرښتو په ډله کښی د شاملیدلو څخه دی خبری ته تنبيه ده چه الله تعالی په مکلفینو کښی د هیچا فطرت حتی د شیطان هم داسی نه دی جوړ کړی چه هغه خامخا د بدی په لوری تللو ته مجبور او مضطر شی، بلکه خورا (ډیر) لوی خبیث موجود هم د خپل اصلی فطرت په اعتبار د دی صلاحیت لری چه پخپل کسب او اختیار سره په نیکی او پرهیزگاری کښی انتهائی ترقی وکړی تر دی چه د ملائکو په ډله کښی هم داخل شی.

قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٢٩﴾

وویل (ابلیس چه ای الله!) وگوره (مهلت راکړه) ماته (او مه می وژنه) تر هغی ورځی (قیامت) پوری چه مخلوق بیرته ژوندی کاوه شی (او له خپلو قبرونو پاڅاوه شی)! وویل (الله) بیشکه ته له کتلو (مهلت ورکړو) شوو ځنی ئی (تر اولی نفخی پوری).

تفسیر : یعنی څرنگه چه تا داسی غوښتنه وکړه نو وپوهیږه چه دغه خبره لا له پخوا څخه په الهی علم کښی موجوده وه چه تاته به مهلت درکړی شی کله چه د الله تعالی حکمت مقتضی شو چه خپل کمالی صفات او مالک الملکوتی (شهنشاهی) عظمت او جبروت ښکاره کړی نو دغه عالم ئی پیدا کړ،

﴿لَتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾ ، (۲۸) جزء د

الطلاق ۱۲ آیت ۲ رکوع) یعنی د ځمکی او آسمان تخلیق او د دغو گردو (تولو) له نظم او نسق څخه دغه مقصود دی چه د الله تعالی کامل قدرت او د محیط علم او د نورو صفاتو معرفت خلقو ته حاصل شی هم دغه الهی معرفت دی چه ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ له آیت څخه د ځینو اسلافو د تفسیر سره سم په عبادت تعبیر کړی شوی دی. او ښکاره ده چه د عالم د تخلیق دغه غرض هلته په ډیر کامله وجه سره پوره کیدی شی چه په عالم کښی مطیع او وفادار، باغی او مجرم هر قسم مخلوقات موجود وی او هم «اعداء الله» پوره زور او قدرت ولری، او د دوی د فطری اختیار او قوت د گردو (تولو) وسائلو په استعمال کښی تر آخره حده پوری خپلواک (خپل اختیار) وی او کافی مهلت او آزادی هم ولری او د کار په اختتام کښی د الله تعالی لښکر غالب او بریالی (بامراده) شی او دښمن پخپلی سزا او هیداد ورسپړی او له امتحانه

وروسته آخرنی بری او کامیابی د الله تعالی د دوستانو په برخه شی، غیر له دی نه د گردو (تولو) کمالی صفاتو د اظهار بل کوم صورت نشته، نو خیر او شر او د خیر او شر د منبع پیدا کول پر هم دغه حکمت بنا دی چه د عالم د تخلیق غرض یعنی د کمالی صفاتو اظهار دی او هغه بی له دغه له سره نشی پوره کیدی، د ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾

﴿وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ أَلَمْ يَجْعَلْ لَكَ خَلْقَهُمْ﴾ (۱۲ جزء د هود ۱۱۸، ۱۱۹ آیت، ۱۰

رکوع) نو ځکه ضروری شوه چه لوی دښمن لعین ابلیس ته (چه د شرونو منبع دی) پوره مهلت ورکړ شی، چه د قیامت تر ورځی پوری خپلی گردی (تولی) قواوی او وسیلی همغسی ئی چه زړه غواړی استعمال کړی، لیکن دا خبره ښکاره ده چه په سمه لاره او مستقیم ډول (طریقه) د هغه قادر مطلق او محیط کل مقابله ممکنه نه وه، نو د دی لامله (له وجی) ضروری شوه چه د الله تعالی له لوری د نیابت او خلافت په ډول (طریقه) یو داسی مخلوق په مقابله کښی ودراره شی چه له هغه سره لعین ابلیس په آزادی سره جنگ وکړی شی، او د زور آزمایلو ښه موقع په لاس ورشی، ﴿وَاسْتَغْفِرُ مِنْهُمْ أَصْحَابُهُمْ وَأَجَلِبُ عَلَيْهِمْ بِخَبْرِكَ وَرَجُلًا﴾

﴿وَشَارَكُهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ وَعِدُّهُمْ وَمَا يُدْمِمُ الشَّيْطَانُ الْأَغْوَارَ﴾ (۱۵ جزء د

«بنی اسرائیل» ۶۴ آیت ۷ رکوع) او تر هغه پوری چه دغه مخلوق د نیابت حق او د خلافت وظیفه ادا کوی د الله تعالی خاص لښکر (ملائک) د هغوی مرستی (مدد) ته ورسیری او هر کله چه انسانان له ضعف او قلت سره د پاک الله په فضل او کرم او رحمت د کار په انجام کښی د دښمنانو په مقابله کښی مظفر او منصور وگرځاوه شی، بیا نو ښه وپوهیږئ! چه دغه ځمکه د ابلیس او د آدم علیه السلام د جنگ میدان دی او څرنګه چه پوره او ښه مقابله هلته کیدی شی چه د دواړو حریفانو په لاسونو کښی پوره قوت وی او یو له بله ویره او اندیښنه ولری نو ځکه تګویناً داسی دوه صورتونه وړاندی شول چه له هغو ځنی د هر یوه په زړه کښی د بل په نسبت دښمنی پرته وی ابلیس آدم علیه السلام ته د سجدی نه کولو لامله (له وجی) لاندی ولوید او آدم علیه السلام د ابلیس د وسوسی آچولو له سببه له جنته ووت د داسی واقعاتو لامله (له وجی) د هر یوه په زړه کښی د بل د عداوت ریښی ځای ونیو او د جنگ او جنجال د ګر تود شو «والحرب سجال وانما العبرة للخواص». »

قَالَ فَمَا آغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ۝۱۶

وویل (ابلیس) نو قسم دی په ګمراه کولو ستا ما لره (په سبب د آدم) چه خامخا به کینم زه هر ورو (خامخا) دوی ته (یعنی انسانانو ته د ښویولو لامله (له وجی)) په لاره ستا کښی (اسلام) چه سمه صافه ده.

تفسیر : یعنی د غلو په شان به د دوی په ایمان باندی داری غورځوم ځکه چه د دوی لامله (له

وجی) زه دغی بدی ورغی سره مخامخ شوی یم.

نُفَرًا لَّيْتَهُمْ مِّنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ
وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٤﴾

بیا خامخا راغم زه هر و مرو (خامخا) دوی ته (په هر وخت) له وړاندې د
دوی او له وروسته د دوی او له ښیو (طرفو) د دوی او له کینو (طرفو) د
دوی او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی (مؤمنان).

تفسیر : یعنی له هر لوری به پر دوی باندې یرغلونه (حملې) کوم، د څلورو جهاتو ذکر د
جهاتو د تعمیم په لوری اشاره ده،

﴿ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴾ او نه به مومی ته اکثر د دوی شکر ایستونکی مؤمنان دا د
لعین ابلیس اټکل او تخمین و چه سم وخت، ﴿ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا
فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ (۲۲) جزء د «السبا» (۲۰) آیت (۲) رکوع.

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَّدْحُورًا لَّنْ تَبْعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٥﴾

وویل (الله ای ابلیسه) ووځه له دی ځایه په دغسی حال کې چې بد حال غمجن
کړی شوی مردود رتلی شوی (لری کړی شوی ئی له رحمته). (قسم دی)
خامخا هر څوک چه متابعت وکړی ستا له دغو (انسانانو) خامخا دک به
کرم هر و مرو (خامخا) جهنم (دوزخ) له تاسی (له تابعانو ستا او له تا له)
تولو.

تفسیر : یعنی زیاتره انسانان به ناشکره وی نو دوی به مونږ ته څه زیان ورسوی؟ په آخر کې
همغو لږو وفادارانو لره بری، فلاح او کامیابی ور په برخه کپړی او د ناشکرانو کثرت به د
دوزخ په برخه کپړی. گواکې په دی ډول (طریقه) سره واضح کاوه شی چه «جنود الشیطان» له
دومره کثرت سره هم د «خلیفة الله» لږ لښکر نشی مغلوب او مقهورولی.

وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا
هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ①٩

او (وویل الله) ای آدمه اوسه ته او (اوسی دی) بنه ستا «حوا» په جنت کښی نو خورئ تاسی دواړه له هر غایه (او هر شی غنی) چه خوښه مو وشی او مه نژدی کیږئ تاسی دواړه دی ونی ته (په قصد د خوراک او که له دی جنسه وخورئ) نو شی به تاسی دواړه له ظالمانو (په خپلو غانونو).

تفسیر : یعنی آدم علیه السلام او حوا رضی الله تعالیٰ عنها ته اجازه وه چه بی له هېڅ ممانعته هر څه چه د دوی زړونه غواړی ودی خوری او او ودی چښی پرته (علاوه) له یوی معینی ونی څخه چه د هغی خواړه د جنتی ژوندون او استعداد سره مناسب نه وو نو ځکه ئی وویل چه هغی ته مه نژدی کیږئ! که نه نقصان به درورسیری.

زما په فکر کښی دلته د ﴿فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ ترجمه داسی وکړه شی ډیر به ښه او موزونه وی: «بیا به شی تاسی له زیان موندونکو غنی» ځکه چه «ظلم» د نقصان، زیان، کمی او لندون په معنی هم راځی، لکه چه ﴿وَلَمْ تَظْلِمُوهُمْ فَتَنُوا﴾ ۱۵ جزء د «الکھف» په (۳۳) آیت (۵) رکوع کښی په هم دی معنی راغلی دی.

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ
عَنْهُمَا مِنْ سَوَائِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ
إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ②٠ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي
لَكُمَا لِنَاصِحٍ ②١ فَلَئِمَّا بَغَرُوهُ فَنَلَا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا
سَوَائُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفْنَ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا الْمَلَكُ
أَنَّهُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ②٢

نو وسوسه واچوله دوی دواړو ته شیطان دپاره د دی چه ښکاره کړی دوی دواړو ته هغه چه پت کړی شوی دی له دی دواړو غنی له غلیظه ژ عورتونو د

دوی او وویل (ابلیس دوی ته) نه یی منع کړی تاسی رب ستاسی له (خوراک) د دی ونی غنی مگر له دی جهته چه نه شی تاسی دواړه پرېستی (په مرتبه یا په بنائست یا په بی پروائی له خوراکه) یا چه نشی تاسی له تل پاتی کیدونکو (په جنت کېږی). او سخت قسم یی وکړ دوی ته (په نامه د الله) چه بیشکه زه تاسی دواړو ته خامخا له «دوستانو» نصیحت کوونکو څخه یم پس راکوز کړل «ابلیس» دوی دواړه (له عالی مرتبی نه ښکته مرتبی ته او مائل ئی کړل خوارک ته له هغی ونی) په فریب (او په وسوسه په دی دروغ قسم سره) نو کله چه وڅکله دغو (دواړو میوه د دغی ممنوعی) ونی (نو) ښکاره شو دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی او ولگیدل دواړه چه سره نښلولی دوی پر عورتونو خپلو باندی له پانو (د ونو) د جنت څخه (چه پت کړی ځان خپل)، او نداء (غږ) وکړ دوی ته رب د دوی (داسی) چه آیا ما نه ویئ منع کړی تاسی له «خوراکه د» دغی ونی څخه او (نه و) ویلی ما تاسی ته «چه پام وکړئ پوه شی» چه بیشکه شیطان تاسی دواړو ته دښمن دی ښکاره (بلکه منع کړی مو ویئ او ویلی مو وو تاسی ته!)

تفسیر : یعنی آدم او حواء علیهما السلام د شیطان له قسمونو څخه متاثر شول او ویی ویل چه د پاک الله په نامه به ولی په دروغو جرئت وکړی شی؟ بنائی چه دوی به داسی گنلی وی چه په رښتیا سره مونږ به د دی ونی په خورلو ملائک گرځو یا به له سره نه فنا کیږو او د الله تعالی د هغی نهی چه فرمایلی ئی وه تعلیل یا تاویل به یی کړی وی، لیکن غالباً د ﴿فَكُونُوا مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ او ﴿إِنَّ هَذَا عَذَابٌ لَّكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا تَخْرُجَنَّكَ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى﴾ او نور به تری هیر شوی وی او دا به ئی هم په خیال نه وی گرځیدلی کله چه دی د ملائکو مسجود گرځیدلی دی نو بیا پرېسته کیدلو ته څه ضرورت پاتی کیږی ﴿قَسِيٍّ وَلَمَّا جَدَّ لَهُ عَزْمًا﴾ (۱۶) جزء د «طه» د سورت (۱۱۵) آیت (۶) رکوع) ښکاره ده چه امر او نهی کله خو تشریعاً وی او کله شفقتاً او دا داسی مثال لری لکه چه د اور گادی سفر بی تکتہ ممنوع دی او دا قانونی حیثیت لری چه د اور گادی د شرکت په حقوقو تاثیر آچوی او د اور گادی په کوټو کېږی داسی کتباً اعلان کیږی: (لاری مه توکوئ چه ورڅخه مرض پیدا کیږی) څنگه چه د مریضی له تعلیل څخه څرگندیږی دغه منع د شفقت له مخی ده. هم داسی بلا شبه د الله تعالی اوامر او نواهی هم ځینی تشریعی دی چه له هغو څخه مخالفت کوونکی قانوناً مجرم گنلی کیږی، او ارتکاب یی له هغو حقوقو څخه منافی دی چه ساتنه یی د تشریع منشا ده. بل هغه اوامر او نواصی دی چی د هغوی منشا تشریع نه ده او یواځی شفقت او زړه سوی دی. لکه چه په نبوی طب او نورو کېږی دیرو احادیثو تصریح فرمایلی ده بنایی چه آدم علیه السلام هم د «اکل الشجره» ممانعت، د شفقت نهی گنلی وی، نو ځکه به یی د شیطان له وسوسی اچولو څخه

وروسته د هغی مخالفت دومره زیات شی نه وی گنلی خو څرنگه چه د انبیاء علیهم السلام ډیر لوږ
ښویدل هم د دوی د تقرب الی الله له لحاظه عظیم او زیات شمیرل کیږی، نو ځکه د خپلی
غلطی د ظاهری نقصان گاللو (تیرولو) څخه برسیره تر یوی اوږدی مودی پوری په توبی او
استغفار او په ژړا، واویلا کښی مشغول ؤ، بالاخره د هم دی انابت په سبب د ﴿تَوَجَّهْتُ رَبِّيْ

فَتَابَ عَلَيَّ وَهَدَىٰ﴾ نتیجی ته ورسیده.

(و آدم د سترگو تور له انوارو د قدیم

چه وینهته لویږی په سترگو ښکاری غر غوندی عظیم)

﴿فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ﴾ الآية - نو کله چه وڅکله دغو دواړو میوه د دغی ممنوعی ونی نو ښکاره
شول دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی،) یعنی د حکم له عدول څخه جنتی لباس له دوی څخه
وویست شو، ځکه چه جنتی لباس په حقیقت کښی د ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ﴾ یو محسوس صورت ؤ نو د
کوم ممنوع له ارتکابه په هره اندازه چه ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ﴾ خبری شوی وی. په همغه اندازه به
جنتی له لباسه بی برخی کیږی، الغرض شیطان کوشن وکړ چه آدم علیه السلام نافرمانی ته
واړوی او په عصیان کښی ئی اخته او مبتلا کړی چه د جنت فاخره خلعت د مجازاتو په طریقہ
تری وایستل شی. دا زما خیال دی. لیکن شاه صاحب «نزع اللباس» د «اکل شجرة» د یوه
طبیعی اثر په شان څرگند کړی او لیکلی ئی دی چه، «په جنت کښی د استنجاء او د شهوت
حاجت نه ؤ، د دوی پر بدن هغه کالی (جامی) چه ؤ له سره نه بدلیدل، ځکه چه د هغو د
ایستلو لپاره هیڅ یو حاجت او ضرورت نه ؤ، آدم او حواء علیهما السلام له خپلو اعضاؤ څخه
واقف نه وو. کله چه دغه گناه له دوی څنی څرگنده شوه نو بشری لوازم دوی ته پیدا او له خپلو
انسانی حوائجو څخه خبردار شول او خپل اعضاء ئی ولیدل.» گواکی د دی ونی له خورا که هغه
پرده چه د دوی پر انسانی کمزوریو لویدلی وه پورته شوه د ﴿سَوَاءٌ﴾ په لغوی معنی گانو کښی
ډیر وسعت شته د قابیل او هابیل په قصه کښی ئی «سواء اخیه» فرمایلی دی. په حدیث کښی
«احدی سواتک یا مقداراً» راغلی دی. تر اوسه د آدم علیه السلام په نظر کښی یوازی د ده
سادگی او معصومیت ؤ او د ابلیس په نظر کښی یوازی د هغه خلقي کمزوری وه. لیکن د
«اکل الشجرة» څخه وروسته آدم علیه السلام هغه خپله خلقي کمزوری په خپلو سترگو ولیده نو
کله چه پس له دی غلطی څخه دوی توبه او انابت غوره کړ نو لعین ابلیس ته هم د دوی اعلیٰ
کمال او انتهائی نجابت او شرافت ورښکاره شو. او ښه وپوهید چه دغه مخلوق سره له ښویدلو
هم زما په پنجو کښی نه لویږی ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾ ښائی په هم دی لحاظ
په تورات کښی (د ابن قتیبه د معارف د کتاب خاوند له نقله سره سم) دغه ونه د «شجرة علم
الخير والشر» په نامه سره موسومه کړی شوی وی. والله اعلم

﴿وَوَقَفَا فِيهَا خَصِيفًا﴾ او ولکیدل دغه دواړه چه سره نښلول ئی پر

غلیظو عورتونو خپلو باندی له پانو د ونو د جنت څخه چه پت کړی ځان خپل) یعنی بریند شول او له دیر شرم او حیا ئی په پانو سره خپل بدن پتاوه. له دی نه معلومیږی. اگر که انسان د پیدا کیدلو په وخت کښی لوڅ لفر وی مگر فطری حیا د دی خبری مانع ده چه همغسی لوڅ پوڅ پاتی شی.

قَالَ رَبِّنا ظَلَمْنا اَنْفُسَنا وَاِنْ لَّمْ تَغْفِرْ لَنا وَتَرْحَمْنا لَنَكُوْنَنَّ مِنَ
الْخٰسِرِيْنَ ﴿٣٣﴾ قَالَ اهْبِطْوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي
الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ ﴿٣٤﴾

نو وویل دواړو (یعنی) آدم او حواء) ای ربه زمونږ ظلم کړی دی مونږ پر نفسونو (ځانونو) خپلو او که مغفرت ونه کړی ته مونږ ته او رحمت (مهربانی) ونه کړی ته پر مونږ نو خامخا شو به مونږ هرومرو (خامخا) له زیانکارانو. وفرمایل «الله» چه کوز شی «له جنته» حال دا چه ځینی ستاسی ځینو نورو ته به دشمن یی. او (مقرر دی) تاسی ته په ځمکه کښی ځای د هستوګنی او (اسباب) د نفع آخیستلو تر وخته (د مرګ) پوری.

تفسیر : د مفسرینو په نزد دا خطاب آدم او حواء علیهما السلام او لعین ابلیس گردو (تولو) ته دی، ځکه اصلی عداوت آدم او ابلیس سره لری او د دوی د عداوت دګر زمونږ دغه ځمکه ګرځولی شوی ده چه خلافت ئی آدم علیه السلام ته سپارلی شوی و.

قَالَ فِيْهَا ثَحِيْبٌ وَفِيْهَا تَمُوْتُوْنَ وَمِنْهَا تُخْرَجُوْنَ ﴿٣٥﴾

وفرمایل (الله) چه په دی ځمکه کښی به ژوندون کوئ تاسی او په هم دغی ځمکه کښی به مرئ تاسی (او خښیږئ) او له هم دغی ځمکی څخه به راییستل کیږئ تاسی (په قیامت کښی جزا ته)

تفسیر : یعنی عموماً ستاسی اصلی او معتاد مسکن هم دغه ځمکه ده. که د خرق عادت په ډول (طریقه) کوم یو کله تر یوی معینی مودی له دی ځایه پورته کړی شی، لکه مسیح علیه السلام نو هغه له دغه آیت سره منافی نه دی. آیا کوم سړی د څو ورځو یا د څو ګریو له مخی له ځمکی څخه جلا (جدا) او په کومه الوتکه کښی مسافرت وکړی یا هملته پکښی مړ شی نو آیا هغه به

د ﴿فِيهَا خَيْرٌ مِّنْ مَّا تَكْتُمُونَ﴾ شخه مخالف وی؟ حکه چه دی په دغه وخت کښی پر حکه نه دی. په بل ځای کښی داسی ارشاد دی چه ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَفِيهَا نُخْرِجُكُمْ﴾ نو هغه سری چه په حکه کښی مر او په حکه کښی خښ نشی هغوی به څرنګه په ﴿وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ﴾ کښی داخل شی؟ معلومه شوه چه داسی قسم قضایا د کلیسی په دول (طریقه) نه دی استعمال شوی.

يٰۤاٰدَمُ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ لِبَاسًا يُّوَارِي سَوْآتِكَ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوٰى
ذٰلِكَ خَيْرٌ ذٰلِكَ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿٣٩﴾

ای ځامنو د آدم! په تحقیق نازل کړی (لیږلی) دی مونږ پر تاسی لباس «کالی» چه پتوی عورتونه ستاسی او «درلیږلی مو دی لباس د ښایست او» د زینت کالی، او لباس (کالی) د تقوی (چه خلاصی پری راځی له عذابه) دغه «لباس د تقوی» خیر «بهر دیر غوره» دی (له نورو) دغه «رالیږل د پوښاک» له آیتونو (علامو د رحمت فضل قدرت) د الله دی لپاره د دی چه دوی پند واخلي (غور وکړی او قدر د دی نعمت وپیژنی)

تفسیر : له ﴿اَنْزَلْنَا﴾ ځنی مراد د مادی او نورو پیدا کیدل او د هغی د جوړولو د تدبیر ښوول دی اگر که د ﴿اَنْزَلْنَا﴾ لفظ دیر ځلی په داسی ځایونو کښی ویل کیږی چه یو شی له پاسه ښکته خوا ته لیږل یا راوړل کیږی، مګر دیر ځلی له هغه ځنی دغه مکانی فوق او تحت نه وی مراد بلکه هغه مرادیږی چه د مرتبی په اعتبار پورته وی. او په هغه شی چه د هغه له خوا ښکته کسانو ته ورکول کیږی د هم دغه لفظ اطلاق کاوه شی. لکه چه فرمایلی ئی دی ﴿وَاَنْزَلْنَاكَ﴾

﴿وَلِبَاسُ التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ﴾ او کالی د تقوی چه دی دغه لباس التقوی دیر غوره دی له نورو یعنی برسیره په دی ظاهری لباس چه په هغه سره د بدن ستر او زینت حاصلیږی او ځان پری پتیری او دول (طریقه) او سینګار پری کیږی یو معنوی لباس هم شته، چه عظیم الشان قرآن ئی ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوٰى﴾ بولی او د باطنی زینت او ښایست وسیله ګرځی او په هغه سره د انسان هغه باطنی کمزوری د ظهور او فعلیت درجه نه مومی چه په ده کښی ئی استعداد شته او د خفاء په پرده کښی دی. او د ظهور او فعلیت په ډګر کښی نشی راتلی او هم دغه معنوی لباس دی چه قرآن کریم په ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوٰى﴾ سره یاد کړی دی او د باطنی زینت، ښائست او سینګار ذریعه ګرځی بلکه که غور وکړی شی نو ظاهری بدن لباس هم د هم دی باطنی لباس د تامین، تطهیر او تنظیف لپاره شرعاً مطلوب دی. حضرت شاه صاحب لیکي چه: دشمن له تاسی ځنی د جنت

لباس وویست، بیا مونږ تاسی ته په دنیا کېښی د لباس تدبیر دروښود، اوس همغه لباس واغوندئ! چه پکښی تقوی او پرهیز ګاری وی. یعنی نارینه دی ورېښمین لباس نه آغوندی! او اوږده لمن دی نه لری! او هغه شیان چه ممنوع شوی دی هغه دی نه کوی او ښځه دی داسی ډیر نری لباس وانه غوندی چه بدن ئی تری ښکاره شی، او نه دی خپل ډول سینګار نورو ته ښکاروی.

﴿ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ دغه رالیږل د پوښاک له آیتونو علامو د فضل رحمت قدرت د الله دی لپاره د دی چه دوی پند واخلی غور وکړی او قدر د دی نعمت وپیژنی او پرهیز وکړی له صوری او معنوی برېند والی څخه) یعنی پر دغو دلائلو غور وکړئ! او د الله تعالی د قوت او قدرت په انعام او اکرام باندی معترف او شکر گذار اوسئ.

يٰۤاٰدَمُ لَا يَفْتِنَنَّكَ الشَّيْطٰنُ كَمَا اَخْرَجَ اٰبَوٰیكَ مِنَ الْجَنَّةِ يٰۤاٰدَمُ
عَنْهَا لِبَاسٌ مَّا لِيَ بِهَا سَوَآءٌ اِنَّهٗ يَرٰكَ هُوَ وَقَبِيْلُهُ مِنْ حَيْثُ
لَا تَرَوْنَهُمْ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِيْنَ اَوْلِيَآءَ لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٢٤﴾

ای عاامنو د آدم فریب دی در نه کړی تاسی ته شیطان لکه چه ایستلی یی دی مور او پلار ستاسی له جنته (په فریب سره) په دی حال چه ایسته ئی له دی دواړو لباس د دوی لپاره د دی چه وښیی دوی ته غلیظه عورتونه د دوی بیشکه دغه «شیطان» وینی تاسی (هم په خپله) دی او (هم قوم) لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئی وینی تاسی بیشکه مونږ ګرځولی مو دی شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی دوی.

تفسیر : د اخراج او نزع اضافت د سبب په لوری کړی شوی دی، یعنی له جنت څنی د آدم او حواء علیهما السلام د بیلیدلو او د دوی نه د لباس ایستلو سبب هم دا شیطان شو، نو هوښیار اوسئ چه اوس تاسی تیر نه باسی! او د ده له مکرونو څخه تل خبردار اوسئ!

﴿لِیَسُوْا اِنَّهٗ یَرٰکُمْ﴾ الآية - لپاره د دی چه وښیی دواړو ته غلیظه عورتونه د دوی، بیشکه وینی دغه شیطان تاسی هم پخپله دی او هم قوم لښکر د ده له هغی خوا چه نه ئی وینی تاسی،) یعنی هغه دښمن چه مونږ ته له داسی پتونی څخه ګوری، چه مونږ ئی له سره نه وینو نو د هغه حمله سخته خطرناکه او مدافعه ئی ډیره ګرانه ده. نو ځکه تاسی ته ښائی چه تل مستعد او بیدار اوسئ! د داسی دښمن علاج دا دی چه مونږ د داسی یوه ذات په پناه کېښی ځای ونیسو چه دی هغه وینی او هغه دی نشی لیدی ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ یُبْصِرُ ۚ وَهُوَ الْوَظِیْفُ الْخَبِرُ﴾

تنبیه : د ﴿لَا تَزِرُكُمْ وَهْوُهُمْ فَبِئْسَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا جَزَاءٌ مِمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ قضیه مطلقه ده دایمه نه ده، یعنی دیر ځلی داسی وی چه مونږ دوی نشو لیدلی، او دوی مونږ ته گوری له دی وینا ځنی دا خبره نه لارمېږی چه په هیڅ یو وخت کښی به هیڅوک او په هیڅ صورت سره دوی نشی لیدلی، نو په دغه آیت سره د جن له رویته په کلی نفی باندی استدلال کول، قصور او لڼد لیدل دی.

﴿إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ﴾ الایة - بیشکه مونږ گرځولی مو دی شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چه ایمان نه راوړی، یعنی کله چه دوی له خپلی بی ایمانی د شیطانانو رفاقت خپلو ځانونو ته غوره کړ، لکه چه وروسته له دی په (۸۶۱) مخ کښی راځی ﴿إِنَّهُمْ أَخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَقْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُقْتَدُونَ﴾ نو مونږ هم په دغه انتخاب کښی هیڅ مزاحمت ونه کړ، او هر چا چه دوی د خپل ځان ملگری گرځولی وو همغه ور ملگری کړل شول.

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ اتَّقُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۲۸﴾

او کله چه وکړی دوی کوم فاحشه (ناکاره کار لکه شرک) نو وائی دوی موندلی دی مونږ پر دغه (ناکاره کار) پلرونه خپل او الله هم امر «حکم» کړی دی مونږ ته په (کولو د) دی سره، ووايه (ای محمده! دوی ته) چه بیشکه الله نه کوی امر (حکم) په فحشاء «ناکاره کارونو»، آیا وایي «دروغ تری» تاسی پر الله باندی هغه شی چه نه پوهیږئ (پری) تاسی.

تفسیر : یعنی خراب او د بیحیایی کار، لکه د نارینه او ښځی بریند طواف کول چه د دی آیتونو شان نزول دی، او له هغه څخه سلیم عقل او صحیح فطرت نفرت کوی (د الله قدوس) له شانه دا تصور دیر لری دی، چه د داسی شیانو تعلیم ورکړی د ده پاک ذات د پاکی او حیا منبع او سرچینه ده، دی به د گندگی، چتلی او بیحیایی د کارونو حکم څرنګه ورکوی؟ اصلاً د بی حیایی او بد کاری معلمان هغه شیطانان دی، چه دوی د خپلو ځانونو رفیقان گرځولی دی، وگورئ له گردو (تولو) څخه پخوا ستاسی مور او پلار د هم دغه شیطان له لوری تیروتل، او لوڅ لڼر وگرځیدل، مګر هغوی د شرم او حیاء لامله (له وجی) د ونو پانی پر خپلو ځانونو باندی تپلی نو څرګنده شوه چه بریندتیا د شیطان له خوا، او د تستر (د ځان پتولو) کوښښ ستاسی د پلار له خوا شوی دی. بیا په بریند طواف کولو کښی د خپلو پلرونو سند وړاندی کول څرنګه صحیح کیدی شی، او هم د حضرت شاه صاحب قول «تاسی واورید چه ستاسی لوی پلار د شیطان په چل او فریب تیروت نو بیا تاسی د خپلو پلرونو سندونه ولی وړاندی کوئ؟ دا

خومره د بیحیایی خبره ده؟ هغه کار چه د شیطان په حکم سره کیږی، د هغه په نسبت وویل شی چه دغه حکم مونږ ته پاک الله راکړی دی، العیاذ بالله!

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) امر (حکم) کړی دی رب زما په قسط «عدل انصاف» سره «چه توحید او ښه کارونه دی. نه په افراط نه په تفريط» او (بل الله حکم کړی دی) چه سم وایوئ «برابر کړئ» تاسی مخونه خپل «عبادت د الله ته» په نزد «د وخت» د هر لمانځه او بولئ (عبادت کوئ) تاسی د ده حال دا چه مطیع خالص کوونکی اوسئ ده ته دین «خپل له عجب او ریا او هر نقصان څخه» لکه چه اول ځلی پی پیدا کړی یی تاسی (له نشت نه) بیا به هم داسی پیدا شی تاسی «پس له مرگه».

تفسیر : په «روح المعانی» کښی دی «القسط علی ما قال غیر واحد - العدل، و هو الوسط من کل شیء - المتجافی عن طرفی الاقراط والتفریط» د آیت حاصل داسی شو چه: الله تعالی په هر کار کښی پر توسط او اعتدال د پاتی کیدلو، او له افراط او تفريط څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) هدایت کوی، نو بیا به په څه شان سره د فواحشو او رذائلو حکم ورکوی؟
غالباً محقق شیخ الهمد رحمه الله علیه «مسجد» میمی مصدر کښلی او د (سجود) معنی ئی تری اخیستی ده تجوزاً ئی په لمانځه سره ترجمه کړی دی، او «وجوه» ئی په خپلی ظاهری معنی پریښی دی، یعنی د لمانځه د اداء کولو په وخت کښی خپل مخونه سم د کعبی شریفی په لوری وگرځوئ. مگر ځینی نور مفسرین له ﴿وَأَقِمْ وُجُوهَكُمْ﴾ څخه داسی مطلب آخلی چه د الله تعالی د عبادت په لوری تل په استقامت او له زړه متوجه اوسئ. د ابن کثیر رحمه الله علیه په نزد د دی مطلب دا دی چه: پخپلو عبادتونو سم او مستقیم اوسئ! او له هغی سمی لاری ځنی چه د حضرت محمد علیه الصلوة والسلام ده مه کیږئ! د عبادت مقبولیت پر دوه شیانو موقوف دی: (۱) چه خالص د الله تعالی لپاره وی، چه وروسته ئی په ﴿وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ سره یادونه کوی. (۲) چه له هغی مشروعی طریق سره موافقه وی چه انبیاء او مرسلینو علیهم الصلوة والسلام تجویز کړی ده او دلته هغه په ﴿وَأَقِمْ وُجُوهَكُمْ﴾ سره ادا کړی شوی ده. په هر حال په دغه آیت کښی د شرعی احکامو د گردو (تولو) هغو انواعو په لوری اشاره کړی شوی ده چه د بندگانو له معاملاتو سره متعلق دی او هغه تول تر «قسط» لاندی راغلل او هغه شیان چه په الله تعالی پوری تعلق لری که «بدنی» وی نو په ﴿وَأَقِمْ وُجُوهَكُمْ﴾ کښی که «قلبی» وی نو په ﴿وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ﴾

الدِّينَ ﴿ كښی مندرج دی.

﴿ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴾ لکه چه اول ځلی ئی پیدا کړی یی تاسی له نشت نه بیا به هم داسی پیدا شی تاسی وروسته له مرګه) یعنی لکه چه په اول کښی الله جل جلاله ستاسی له پیدا کولو څخه عاجز نه و هم داسی ستاسی له اعادی او بیا ژوندی کولو څخه هم عاجز نه دی او انسان د استقامت او اخلاص او اعتدال پر لاری تللو ته د دی لامله (له وجی) اړتیا (احتیاج) او ضرورت لری چه وروسته له مرګه بل ژوندون راتلونکی دی چه په هغه کښی د دی موجوده حیات نتائج ور وړاندی کیږی نو ښائی د هغه «بعث بعد الموت» فکر لا له اوسه وکړی شی! ﴿ وَلَمَّا قَدْ خَلَقْتَ

فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ
أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿۳﴾

یوی دلی ته هدایت وکړ (الله په توفیق د ایمان سره او) هدایت ئی نه دی کړی بلی دلی ته چه مقرر شوی ده پر دوی ګمراهی، بیشکه چه دوی نیولی دی شیطانان دوستان (خپل معبودان) بی له الله ځنی او ګمان کوی دوی چه بیشکه هم دوی هدایت موندونکی دی (سمی صافی لاری ته او واقع کښی داسی نه ده.)

تفسیر : یعنی پر هغو باندی چه ګمراهی مقرر شوی ده هغوی هغه خلق دی چه پاک الله ئی پری ایښی او شیطان ئی خپل دوست او رفیق ګرځولی دی چه د ده په خوله کوی او خبرو ته ئی غور ېږدی او د تعجب ځای دا دی چه سره د دی صریحی ګمراهی دوی داسی ګومان کوی چه مونږ پر سمی صافی لاری باندی روان یو او له مذهبی حیثیته کومه د عمل رویه چه مونږ اختیار کړی ده هغه ډیره مناسبه او درسته ده لکه چه په بل ځای کښی یی فرمایلی دی ﴿ الدِّينَ خُلِّ سَعِيَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ صُنْعًا ﴾ (۱۶ جز د الکهف ۱۰۴ آیت ۱۲ رکوع).

تنبیه : د دی آیت له عمومه ظاهره شوه چه د «معاند کافر» په شان «مخطی کافر» هم چه د خپلی واقعی غلطی لامله (له وجی) باطل حق ګنی په ﴿ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ ﴾ کښی داخل دی، که دغه غلط فهمی د پوره فکر او غور نه کولو له وجی وی یا له دی سببه وی، چه اگر که ده په ښکاره ډول (طریقه) سره خپل پوره قوت، غور او فکر چلولی دی خو په مقصد نه دی رسیدلی ځکه چه پر داسی صریحو حقائقو او واضحو دلائلو د فکر د نه رسیدلو ځنی دغه خبره څرګنده ده چه ده فی الحقیقت په استدلال او د خپل فکر په کار آچولو او استعمال کښی

تقصیر کړی دی، ګواکي هغه شیان چه پری ایمان راوړل د نجات مدار دی دومره روښانه او واضحه دی چه له هغو څخه انکار غیر له عناده او د فکر او تامل له قصوره بل هیڅ شی نه دی. په هر حال شرعی کفر داسی زهر دی چه که په قصد یا په سهوه په هر ډول (طریقه) سره چه وخورل شی د انسان د وژلو لپاره کافی دی زمونږ د «اهل السنة والجماعة» مذهب هم دا دی او په «روح المعانی» کښی چه د غځینو د څه اختلافاتو نقل پر دغی مسئلې باندی کړی شوی دی له هغو غځنی مراد «جاحظ» او «عنبری» دی، چه په «اهل السنة والجماعة» کښی نه دی داخل بلکه سره له دی چه معتزله ګڼل کیږی، په خپله معتزله هم د دوی په اسلام کښی خبری کوی نو ځکه د «روح المعانی» خاوند د دوی مذهب د نقلولو څخه وروسته داسی لیکلی دی: «والله تعالى الحجة البالغة والتزام ان كل كافر معاند بعد البعثة و ظهور امر الحق كنار علی علم».

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰدَمَرُحْنُ وَاٰزَيْنٰتُكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ ۝۳۱

ای ځامنو د آدمه! واخلئ تاسی زینت (ښائست) خپل په نزد (د وخت) د هر لمانځه (په آغوستلو د پاکو کالیو (جامو) د عورت ستر) او خورئ او چښئ او اسراف «بی ځایه خرڅ» مه کوئ تاسی، بیشکه چه الله نه خوښوی مسرفان (بی ځایه خرڅ کوونکی)

تفسیر: دغه آیتونه د هغو کسانو په تردید کښی نازل شوی دی چه د کعبه الله طواف به ئی په برینده کاوه او هغه ئی لوی قربت، ثواب او پرهیزګاری ګانه او د اهل جاهلیت ځینو کسانو د حج په ورځو کښی د سد رمق ځنی زیات شی نه خوړ او د غوریو او نورو دسوماتو استعمال به ئی پرېښوده، ځینو به د وزی د غوښی او شورو له استعماله ځان ساته نو دغه ګرد (تول) شیان ئی راوښوده چه دا شیان له سره د نیکی او تقوی خبری نه دی. د الله جل جلاله ورکړی شوی لباس (چه په هغه سره ستاسی د بدن تستر (پتول) او تزین (ښائست په عمل راځی) د عبادت په وخت کښی د نورو وختونو په نسبت لا زیات قابل الاستعمال دی، تر څو بنده د خپل الله جل جلاله په دربار کښی د ده د ګردو (تولو) نعمتونو له اثر او نشو سره حاضر شی او هر هغه شیان چه الله تعالی د خوراک او پوښاک لپاره درکړی دی له هغو ځنی متمتع شی! په دی شرط سره چه اسراف پکښی ونه کړئ! د اسراف معنی له حده تجاوز، او له میچه تیریدل دی. او هغه څو ډوله دی: لکه چه حلال حرام وګڼی یا له حلالو تیر له حرامو هم متمتع شی، یا په خوړلو او چښلو کښی له حرص او بی تمیزی څخه کار واخلی، او له اندازی ئی زیات وخورئ، یا ئی بی له اشتها وخورئ، یا ئی ناوخته وخورئ یا دومره لږ وخورئ چه د جسمانی صحت او قوت

عمل لپاره کافی نه وی، یا د صحت مضر شيان استعمال کړی او غیر ذلک. د اسراف لفظ دغو
 کړدو (تولو) امورو لره شاملیدی شی، بیځایه خرڅونه هم په اسراف کېږي شامل دی. د هم دی
 تعمیم په لحاظ ځینو اسلافو فرمایلي دي (جمع الله الطب کله فی نصف آیه) الله تعالیٰ کړد
 (تول) طب په نیم آیت کېږي سره تول کړی دی.

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ
 قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ
 كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه چا حرام کړی دی زینت د الله هغه چه ایستلی
 ئی دی دپاره د بندگانو خپلو؟ او (چا حرام کړی دی) پاک لذیذ شيان له
 رزقه ځنی (چه د خوړلو او څښلو دی؟ یعنی دا یو هم نه دی حرام)، ووايه
 (ای محمده! دوی ته) چه دغه (زینت او طيبات او نور نعمتونه اصلاً) لپاره د
 هغو کسانو دی چه ایمان یی راوړی دی (او تبعاً دی کفارو ته) په دی
 ژوندون لږ خسیس کېږي حال دا چه خاص (مؤمنانو لره) دی په ورځ د
 قیامت کېږي هم دا رنگه (لکه دا پاس تفصیل) په تفصیل بیانوو مونږ
 آیتونه له پاره د (هغه) قوم چه پوهیږي «پری».

تفسیر: یعنی ای محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم! ته دوی ته ووايه چه چا حرام کړی دی
 هغه زینت د الله جل جلاله چه له جامو وی که له نورو وی چه ایستلی دی الله تعالیٰ دپاره د
 بندگانو خپلو له نباتاتو لکه پنبه او کتان، او له حیواناتو لکه وریښم یا وړی او له کانونو لکه
 څغره. او بل پاکیزه شيان له اقسامو د روزی که د خوراک وی لکه غوښی، وازدی، غلی دانی یا
 د څښلو (څکلو) وی لکه اوبه، شوده، یعنی دا یو هم نه دی حرام، ووايه ای څما رسوله! دغو ته
 چه دغه زینت او طيبات او نور نعمتونه خاص دپاره د مؤمنانو دی، یعنی هم دوی ته پیدا شوی
 دی اما په دنیا کېږي کفار هم تبعاً ورسره شریک دی ولی دائمی او ابدی نعمتونه خاص مؤمنانو
 ته دی بی شریکه په عقبا کېږي هم داسی چه مونږ دغه مفصل حکم بیان کړ مفصل بیانوو باقی
 تول احکام د دین بالخاصه د حلال او حرام احکام دپاره د هغه قوم چه پوهیږي او فهمولی شی. د
 دنیا کړد (تول) شيان څکه پیدا شوی دی چه انسانان له هغو څخه په شرعی او په مناسبه طریقه
 کته (فائده) واخلي او د خالق تعالیٰ جل و علا شانه په عبادت او وفاداری او شکر گذاری کېږي
 مشغول اوسی، په دغه اعتبار د دنیا تول نعمتونه اصلاً د مؤمنانو او مطیعانو د استفادی لپاره

پیدا شوی دی هوا کافران هم د دغو شیانو له استعمال څخه نه دی ممنوع شوی، دوی هم د خپلو دنیوی اعمالو او تدابیرو په اثر له هغو ځنی مفاد حاصلولی شی. بلکه څه وخت چه د ایمان خاوندان په ایمانی قوت او تقوی کښی کمزوری شی، نو دغه غاصبان په خپلو عملی هلو ځلو کښی ظاهراً دیر بریالی او کامیاب په نظر راځی چه ځینی له هغو ځنی دی د کفارو د فانی اعمالو ثمره وگنله شی او څه نور دی یی د مؤمنانو په حق کښی تنبیه او توبیخ.

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا ثَوَّفَ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ
أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبِطُلُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

(۱۲ جزء د هود ۱۵ او ۱۶ آیت ۲ رکوع). پاتی شول د آخرت نعمتونه هغه خالص د اهل ایمان په برخه دی. ځینی عالمان د ﴿خَالِصَةُ يَوْمِ الْقِيَمَةِ﴾ معنی داسی کوی چه «دنیوی نعمتونه خالص نه دی، ځکه چه له هغو سره دیر غم او فکر او تکالیف مومی، او د آخرت نعمتونه به له هر راز (قسم) کدورتونو ځنی پاک وی او له ابن عباس رضی الله تعالی عنه څخه په «در منثور» کښی د دی آیت داسی معنی نقل شوی ده چه دنیوی نعمتونه په داسی شان سره چه د آخرت ویاړ وگرځی یواځی د مؤمنانو لپاره دی، او د کفارو په حق کښی د دی جهان عیش او عشرت او تنعم د کفر او حق نه پیژندلو له وجی عذاب او ویاړ وگرځی.

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ ۖ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۳﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی رب زما فواحش (کبیره گناهونه چه موجب د لوی عذاب دی) هغه چه ظاهر وی له هغو څخه او هغه چه باطن وی او (حرام کړی ئی دی) گناه «صغیره چه حد نه لری» او (حرام کړی ئی دی) ظلم په ناحقه سره (بل دا چه) شریک ونیسئ تاسی په الله پوری، هغه شی چه نه دی نازل کړی (لیولی الله) په (شریکولو د) هغه باندی هیڅ برهان (علمی سند) او (بل دا ئی حرام کړی دی چه) وواپی تاسی پر الله هغه خبری چه تاسی نه پوهیږی «پری»

تفسیر : له «اثم» ځنی عامه گناه مراده ده. او ځینی مخصوصی گناوی د دی مقام په مناسبت یا د اهمیت له سببه بیان فرمایلی شوی دی. او د ځینو په نزد (اثم) هغه گناه ده چه د هغی تعلق د گناه کوونکو څخه ماسواء نورو سره نه وی، والله اعلم. دروغ تړل په الله جل جلاله دا دی

چه په تحلیل او تحریم او په الحاد د صفات الله او نورو کښی داسی خبری له خپله ځانه جوړی کړی چه بیخی شرعی اساس ونه لری او بیا د هغو نسبت الله تعالی ته وکړی لکه چه د فحشاو په متعلق به کفارو وویل «والله امرنا بها»

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ وَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٢﴾

او هر یوه امت ته یو اجل (نېته) شته (د مرګ یا د عذاب که ایمان رانه وړی) نو کله چه راشی اجل (نېته) د دوی نه به وروستی کیږی دوی (تری) یو ساعت او نه پرمپی کیږی دوی (تری).

تفسیر : په ظاهره سره دا شبهه کیږی. کله چه د وعدی وخت ورسپیږی نو تأخیر یی عقلاً ممکن ؤ نو ځکه د هغه نفی ضروری شوه مګر تقدیم ئی خو عقلاً هم ممکن نه دی نو د هغه له نفی څخه څه فائده ده؟ د دی شبهی له سببه مفسرینو د ﴿وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ عطف په ﴿وَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ﴾ منلی دی. او ځینی د ﴿وَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ﴾ څخه (قرب) او نژدیوالی) مرادوی. زما په نزد دغو تکلفاتو ته هیڅ حاجت نشته، په عمومی محاوراتو کښی د یوه شی د تاکید ثبوت او قوت لپاره چه په مقابل کښی ئی دوه خواوی وی ډیر ځله د هغی خوا نفی خو مقصوداً کیږی چه محتمل الثبوت وی، او د بلی خوا نفی چه لا له پخوا غیر محتمل وی یواځی د مبالغی، تاکید او تحسین الکلام په ډول (طریقه) استطراداً ذکر کیږی. لکه چه یو خریدار له دکاندار ځنی د یوه شی د قیمت د معلومولو لپاره پخپلو خبرو کښی وائی چه د هغه شی په قیمت کښی هیڅ زیادت او کمی او لاندی او باندی نشته؟ او هم دغه ئی قیمت دی! دکاندار ورته وائی هوا خانه! په دغه ویلی شوی قیمت کښی هیڅ زیادت او کمی او لاندی او باندی نشته! او هم دغه قیمت ئی واجبی او تاکلی (مقرر) شوی دی په دغو دواړو محاورو کښی مقصود بالذات (کمی) دی، مګر د (زیادت) لفظ یواځی د قیمت د تعیین او تاکید او مبالغی لپاره استطراداً ذکر کړی شوی دی. دلته هم د دی کلام څخه اصلی غرض هم دا دی چه د الله تعالی وعده هر کله چه ورسپیږی بیا تأخیر پکښی نشته، او له سره وروسته کیدونکی نه ده او یوه شیبه هم په هغه کښی د تقدیم او تأخیر امکان واقع کیدونکی نه دی دلته د «تأخیر» نفی مقصود ده، ځکه چه (تقدیم) لا له پخوا څخه ظاهراً لانتفاء ؤ د هغه انتفاء یواځی د وعدی په ټینګوالی د زور آچولو یو اسلوب دی یعنی پر الله تعالی دروغ تړونکی او د هغه د لوری د حرامو حلال کوونکی او نور متمردين دی د الله تعالی پر دغه تأخیر، مهلت او حلم نه مغرورپیږی. او نه دی بی فکره اوسی، ځکه چه د هر امت او د هر فرد لپاره د الله تعالی له جانب یوه تاکلی (مقرر) موده مقرر شوی ده. هر کله چه د دوی د سزا نېته او وعده ورسپیږی نو بیا هغه خامخا اجرا کیدونکی ده او له سره وړاندی وروسته کیدونکی نه ده.

يٰۤاٰدَمُ اٰمَّا يٰۤاَتَيْتُكَمۡ رُسُلٌ مِّنۡكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيۡكُمۡ اٰيٰتِيۡ فَمَنۡ اَتَقٰى وَاَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيۡهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٨﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوۤا بِآيٰتِنَا
وَاَسْتَكْبَرُوۡا عَنْهَا اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمۡ فِيهَا خٰلِدُونَ ﴿٢٩﴾

ای غامنو (اولاده) د آدم! که راشی تاسی ته رسولان له تاسی غنی چه لولی دوی پر تاسی باندی آیتونه «د کتاب» زما «یعنی شرعی احکام» نو هر شوک چه غان وساتی (له تکذیب خخه) او اصلاح «نیک» کری (عمل خپل) نو نه به وی هیڅ قسم ویره پر دوی باندی او نه به دوی غمجن کیږی «په نقصان د جزا سره». او هغه کسان چه نسبت ئی د دروغو کری آیتونو زمونږ ته او کبر «سرکشی کوی» له «قبلولو د» هغی آیتونو هم دغه کسان صاحبان «ملگری» د اور «د دوزخ» دی هم دوی به په دغه اور کښی تل وی.

تفسیر : ابن جریر د ابو یسار سلمی رحمة الله علیه غنی نقل کری دی چه دغه خطاب د ﴿يٰۤاٰدَمُ اٰمَّا يٰۤاَتَيْتُكَمۡ﴾ الآية - گردو (تولو) بنی آدمانو ته په عالم ارواح کښی شوی دی. لکه چه د اول جزء د البقرة ۲۸ آیت ۴ رکوع له سیاق خخه معلومیږی ﴿قُلْنَا اهْبِطُوۡا مِّنۡهَا﴾ او د غینو محققینو په نزد هر کله هر خطاب چه په هره زمانه کښی هر قوم ته شوی دی دا د هغو خخه حکایت دی. زما په نزد هغه مضمون چه له دوه رکوع گانو خخه پخوا جریان لری د هغه د ترتیب او تنسیق خخه دغه خبره پخپله ظاهریږی کله چه آدم او حواء علیهما السلام له خپل اصلی مسکن (جنت) خخه چه هلته دوی ته، آزادی، هوسائی (ارام) او فراخی ور په برخه وه او بی له کوم مزاحمت او ممانعت خخه د ژوندانه د وخت د تیروولو حکم ورکری شوی و په عارضی دول (طریقه) سره محروم کری شو. بیا د دوی د مخلصانه توبی او انابت په نسبت دا مناسبه ولیدله شوه چه د دوی د هغه حرمان د تلافی او د آدم علیه السلام تمامی اولادی ته د پلرنی میراث د اعادی په نسبت خه هدایتونه ورکړل شی لکه چه د آدم علیه السلام د هبوط د قصی د ختمولو سره سم یی د ﴿يٰۤاٰدَمُ﴾ خطاب ور شروع کړ، تر دری مخلورو رکوع گانو پوری د ﴿قُلْنَا اٰتٰىنَاکُمۡ لِبَاسًا﴾ الآية - همغو هدایاتو سلسله جاری وه. په دغو آیتونو کښی د آدم علیه السلام تولی اولادی ته چه کواکی په یوه وخت کښی گرد (تول) سره موجود گڼل شوی دی عام خطاب شوی دی چه د جنت له وتلو خخه وروسته مونږ تاسی ته د جنتی لباس او طعام په غای د ځمکی د لباس او طعام تدبیر فرمایلی دی. اگر که د جنت خوشالی او اطمینان دلته در میسر نه دی بیا مونږ د

هر راز (قسم) راحت او هوسائی (ارام) له سامانونو ځنی د منتفع کیدلو موقع تاسی ته درکړی ده، چه تاسی دلته په اطمینان سره د خپل هغه اصلی مسکن او آبائی میراث د اعادی او بیرته لاس ته راوستلو تدبیر وکړی شی. ښائی چه د لعین شیطان له مکر فریب ځنی هوشیار اوسی! چه تاسی د تل لپاره د هغه له میراث څخه بی برخی نه کړی! او ځانونه مو له بی حیائی «اثم» ، «عدوان» او نورو گناهونو ځنی وژغورئ (وساتئ) او د اخلاص او د عبودیت لاره اختیار کړئ! او د الله تعالی له درکړو نعمتونو څخه متمتع او منتفع کیږئ! مگر له هغو حدودو او قیودو ځنی (چه د حقیقی مالک له جانبه معین او تاکلی (مقرره) شوی دی) تیری او تجاوز مه کوئ! بیا وگورئ چه هر قوم خپله، خپله موعوده وعده پوره کوی، او په څه څه ډول (طریقه) خپلو ځایونو ته خپل ځان رسوی، په دی ضمن کښی که الله تعالی په کوم وخت کښی له هم دغه ستاسی ځنی کوم رسول مبعوث وفرمائی چه د الله تعالی آیتونه تاسی ته آوری او په هغو سره تاسی ته ستاسی د پلار اصلی میراث (جنت) د حاصلولو ترغیب او تذکیر درکوی او د حقیقی مالک د خوشالی لاری پکښی در ښکاره شوی دی نو د هغه مرسته (مدد) او پیروی وکړئ! او له الله تعالی ځنی وویریږئ! او ناکاره کارونه پریږدئ! او تری بیزاره شی! او صالحه اعمال اختیار کړئ! نو بیا ستاسی مستقبل بیخی بیخوفه او بی خطره کیږی! او تاسی به داسی یوه مقام ته ورسیږئ چه هلته به د عیش او عشرت، امن، سکون او اطمینان څخه ماسوا بل هیڅ شی نه وی، هوا که زمونږ آیتونو ته تاسی د دروغو نسبت وکړ، او د تکبر او لوینی له مخو تاسی پری عمل ونه کړ او له هدایته گوښی (بیل) پاتی شوئ نو له اصلی مسکن او آبائی میراث څخه به بی برخی کیږئ! او د دائمی محرومی او ابدی عذاب او هلاکت ځنی به ما سواء بل هیڅ شی ستاسی نه په برخه کیږی په هر حال هغه کسان چه له دی آیت ځنی د ختم النبوت د قطعی نصوصو په خلاف تر قیامته پوری د انبیاء او رسولانو د راتگ وروڼه خلاصول غواری، د هغو لپاره په دغه ځای کښی د خپل مطلب حاصلولو دپاره هیڅ یوه موقع پاتی نه ده.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ أُولَٰئِكَ
يَنَالُهُمُ نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتَابِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا
يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٤﴾

نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه له ځانه تری پر الله باندي دروغ (چه ښځه، ځوی، لور او شریک لری) یا نسبت د دروغو کوی آیتونه د دغه (الله)

ته (بلکه نشته بل ظالم)، دغه «مکذبان مفتريان پر الله» ویه رسيږي دوی ته برخه د دوی له هغه لیکل شوی «عمر، رزق، اجل او نورو» څخه تر هغه پوري کله چه راشي دوی ته رسولان زمونږ (ملک الموت او اعوان ئی) حال دا چه قبضوی دوی «ارواح د» هغوی وائی (دا ملائک دی کفارو ته د ملامتی په توگه (طریقه))، چیرته دی هغه «معبودان» چه وئ تاسی چه بلل به مو «عبادت به مو کاوه د هغوی» غیر له الله «چه اوس دفع کړی عذاب له تاسی»؟، نو ویه وائی دغه «کافران» ورک شول له مونږ «او هیڅ نفعه مو تری ونه مونده» او شاهدي به ورکړی دوی پر نفسونو «ځانونو» خپلو باندی چه بیشکه دوی وو کافران «په دنیا کښی».

تفسیر: یعنی د الله تعالی د صادقو او رشتینو رسولانو تصدیق کول ضروری دی چه د الله تعالی واقعی معجزی درېښی او دلائل پی در آوری، باقی که څوک د رسالت دعوی په دروغو وکړی او په دروغو آیتونه له خپله ځانه جوړوی او پر الله تعالی دروغ تری یا کوم رشتین رسول یا د هغه راوړی آیتونه او کتاب ته د دروغو نسبت کوی. نو د دی دواړو ځنی بل هیڅوک ظالم نه دی. ﴿أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمُ ۖ﴾ الآية - دغه مکذبان او مفتريان پر الله ویه رسيږي دوی ته برخه د دوی) یعنی په دنیا کښی عمر او رزق او نور هر څومره چه مقرر او مقدر دی، یا د دی ځای ذلت او رسوائی چه د دوی دپاره لیکلی شوی ده، هغه گرد (تول) دوی ته رسیدونکی دی، بیا وروسته له مرگه هغه معامله چه له دوی سره کیدونکی ده، د هغی ذکر وروسته له دی نه راځی که د ﴿نَصِيبُهُمُ مِنَ الْكِتَابِ﴾ ځنی دنیوی عذاب نه، بلکه اخروی مراد واخستل شی، نو د «حتیٰ اذا جاءتهم - الآية» څخه پر دی تنبیه کیږی چه د هغه عذاب د مبادیو سلسله د دغه دنیوی ژوندانه په آخری شیبو کښی شروع کیږی.

﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمْ رَسُولُنَا يُتَوَفَّوْنَهُمْ﴾ الآية - تر هغه پوري کله چه راشي دوی ته رسولان زمونږ چه قبضوی ارواح د دوی) یعنی کله چه پرېښتی په ډیره سختی د دوی روح قبضوی او په بد صورت ئی بیائی نو دوی ته ویلی کیږی چه پرته (علاوه) له الله تعالی ځنی هغه شیان چه تاسی بلل هغوی چیري دی؟ چه اوس ستاسی په داد او فریاد نه درسيږی؟ او ستاسی خبر نه آخلی؟ هغوی در وبولی! چه تاسی له دی مصیبت څخه وژغوری (وساتی)، ا په دی وخت کښی به کفار اقرار کوی او په دغه اقرار کولو به اړ (محتاج) کیږی چه مونږ ډیره سخته غلطی کړی وه چه مونږ داسی شیان خپل معبودان او مستعان تاکلی (مقرر کړی) وو چه هغوی د دی کار وړ (لایق) او مستحق نه وو، او نن زمونږ په دغه مصیبت کښی د هغوی هیڅ سراغ او پته نشته. خو دغه بی وخته اقرار او ندامت دوی ته هیڅ گټه (فائده) او نفع نه رسوی، او پر دوی داسی حکم صادرېږی ﴿ادْخُلُوا فِي آٰمِهِمُ﴾ الآية - باقی هغه چه په نورو مواضعو کښی راغلی دی چه دوی به د خپل کفر او شرک څخه انکار کوی د دی آیت سره منافی نه ده ځکه چه د قیامت مواقف او

احوال به سره بیل بیل او جلا جلا (جدا جدا) وی او جماعتونه به هم بیسماره ولار وی په یوه
ځای کښی د یوه موقف او جماعت بیان راځی او په بل ځای کښی د بل جماعت او موقف ذکر
کیدی.

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ

ویه فرمائی (الله یا پرېسته په قیامت کښی دوی ته) چه ننوځی په هغو امتونو
(د کفارو) کښی چه په تحقیق تیر شوی دی پخوا له تاسی له (کفارو د
جن) پیریانو او له (کفارو د) انسانانو په اور «د دوزخ» کښی،

تفسیر : (مطلب ئی دا دی چه تاسی هم د پخوانیو کفارو په ملگرتیا د دوزخ اور ته ننوځی) !
یعنی هغه وړاندی او وروسته گرد (تول) کفار به په هم دغه دوزخ کښی داخلیدی.

كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا

هر کله چه ننوځی (د دوزخ اور ته) یو امت نو لعنت به وائی دغه امت پر
هغه بل وړاندی امت چه په مثل د ده ؤ (د کفر په خاص مشرب کښی)،

تفسیر : یعنی په دی مصیبت کښی یو له بله سره همدردی به چیری وی بلکه دوزخیان یو پر
بل باندی لعن او طعن وائی او مسخری کوی او ملندی سره وهی، ښائی چه تابعان به خپلو
سردارانو ته وائی چه د الله لعنت دی پر تاسی وی چه تاسی مونږ هم د خپلو ځانونو سره په
عذابونو او ربړونو (تکلیفونو) کښی دوب کرو! سرداران به خپلو اتباعو ته وائی ای ملعونانو! که
مونږ په کنده کښی ولویدو. ستاسی خو سترگی وی، نو تاسی ولی د ړندو په شان مونږ پسې
راولویدئ! وغیر ذلک.

حَتَّىٰ إِذَا دُكِّرُوا فِيهَا جَمِيعًا ۖ قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُولَٰئِمُ رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَاتَّيَمُّ عَذَابًا ۖ ضَعُفًا مِّنَ النَّارِ ۖ قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٌ وَلَٰكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

تر هغه پوری کله چه یو ځای شی دوی په دی «اور» کښی تول نو ویه وائی
وروستنی د دوی (یعنی تابعان) په (باب د هغو) رومبنيو (متبوعانو) خپلو

کښی (الله ته چه) ای ربه زمونږ دغو (مشرانو متبوعانو) گمراه کړی وو مونږه نو ورکړه دوی ته عذاب دوچند (زمونږ) له اوره (د دوزخ) وبه فرمایي الله چه دی لپاره د هر یوه دوچند لیکن نه پوهیږئ تاسی (پری او نه خبریږئ د یو بل له عذاب نه)

تفسیر : یعنی په یوه حساب د پخوانیو د گناهونو عذاب دوچند شو چه هم پخپله دوی گمراهان شوی وو، او هم ئی راتلونکو لره لاری جوړی کړی، او په بل صورت د وروستیو گناه دوه چنده شوه چه دوی په دغسی حال کښی گمراهان شول چه د پخوانیو امتونو احوال د دوی په مخ کښی ښکاره پراته وو، او دوی تری هیڅ پند او عبرت نه اخیست. یا څرنګه چه د هر دوزخی احوال له خپلو درجو سره سم وخت په وخت زیاتیږی، نو ځکه ئی وفرمایل چه د هر یوه عذاب به پرله پسې برابر دوچند کیږی او لا به پسې زیاتیږی، اوس د تعذیب په ابتداء کښی تاسی د تعذیب له انتهای څخه بی خبره یئ یعنی د پخوانیو د عذاب د دوچند کیدلو څخه به وروستیو ته څه راحت، هوسائی (ارام) او شفاء نه په برخه کیږی، دا تقریر به په هغه صورت کښی موافق راځی چه د ﴿لِكُلِّ ضَعْفٍ﴾ څخه دواړه فرقی مرادی شی، خو د «ابن کثیر رحمة الله علیه» په نزد په دی آیت کښی وروستیو ته اطلاع ورکړی شوی ده چه بیشکه مونږ له پخوانیو څخه هر یوه ته سم د هغه له درجی سره دوه چنده عذاب مقرر کړی دی، لکه چه په بل ځای کښی ئی خبر ورکړی دی ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا وَاصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ﴾ (۱۴ جزء د النحل ۸۸ آیه ۱۲ رکوع) ﴿وَلِيَحْمِلْنَ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّ﴾ (۲۰ جزء د عنکبوت (۱۳) آیه (۱) ﴿لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ (۱۴ جزء د النحل (۲۵) آیه (۳) رکوع).

وَقَالَتْ أُولَئِهِمُ الْخُرُوبُ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

او وبه وائی هغه رومبني «متبوعان» د دوی په حق د وروستیو (تابعانو) د دوی کښی چه پس نه ؤ تاسو ته پر مونږ باندی هیڅ فضل (بهتری په تخفیف د عذاب او مونږ او تاسی برابر یو په کفر کښی) نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغو کارونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی له شرک او کفر څخه)

تفسیر : یعنی زمونږ د سزا د زیاتونې د خواهش څخه تاسې ته څه په لاس درغله؟ آیا ستاسې په عذاب کېنې څه تخفیف راغی؟ نه، تاسې هم د خپلو چارو نتیجې وگاللې (برداشت کړې) او خوند ئې وشکې!.

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفْعَلُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٣٠﴾

بیشکه هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته او تکبر کوی (له قبول) د هغو ویه نه پرانیستلی شی دوی ته وروڼه د آسمان «چه پورته پوری شی نیک عملونه او ارواح د دوی» او نه به داخل شی دوی جنت ته تر هغه پوری چه ننوځی اوبښ په سوری د ستني کېنې، او هم داسی «لکه جزا د متکبران» جزا ورکوو مونږ مجرمانو «کافرانو» ته.

تفسیر : یعنی نه په ژوند کېنې د دوی اعمالو ته آسمانی قبول او رفعت حاصل دی او نه وروسته له مرگه د دوی ارواحو ته اجازه شته چه د آسمان په لوری وخیژي په حدیث کېنې راغلی دی چه «له وروسته د کافرانو اعمال او ارواح د آسمان له جانبه د «سجین» په لوری شړل کیږی چه تر ځمکې لاندی دی، او د مومنانو اعمال او ارواح تر اومه آسمانه «علیین» پوری خیژي، مفصل احوال دی د احادیثو په کتابونو کېنې ولوستل شی. ۱.

﴿حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ﴾ تر هغه پوری چه ننوځی اوبښ په سوری د ستني کېنې (دا ئې «د تعلیق بالمحال» په ډول (طریقه) وفرمایل. د هری ژبی په محاورو کېنې داسی امثال شته، چه په کېنې د یوه شی محال توب په بل محال شی باندی معلق وی او دا تری ظاهریږی. همغسې چه هغه شی لا ممکن دی، دغه شی هم ناممکن دی یعنی لکه چه دغه خبره د کیدلو نه ده چه اوبښ سره له خپل لوی جسامت د ستني په سوم کېنې سره د هغه د وړوگوالی او صغارت ننوځی، هم داسی د دغو مکذبینو او متکبرینو په جنت کېنې داخلیدل محال دی. ځکه چه حق تعالی په جهنم کېنې د دوی د «خلود» خبر را کړی دی او په علم الله کېنې هم دا سزا دوی ته ټاکلی (مقرر) شوی ده نو بیا د الله تعالی د علم او اخبار څخه مخالف کار څرنګه واقع کیدی شی؟.

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٣١﴾

مقرر دی دوی ته له دوزخ ځنی فرش او وی به د پاسه د دوی آغوستنی
 «پردی د اور»، او هم داسی (لکه جزا د دی خلقو) جزا ورکوو مونږ
 ظالمانو ته.

تفسیر : یعنی له هری خوا به تری اور چاپیر وی او له هیڅ لوری او په یوه دده به هم دوی ته
 راحت او هوسائی (آرام) نه ور رسیږی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ
 أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٢﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه «عملونه» تکلیف
 نه فرمایو (بار نه آچوو) په هیڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده دغه
 «مؤمنان» صاحبان «ملگری» د جنت دی هم دوی به په هغه «جنت» کښی تل
 وی.

تفسیر : ﴿لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ جمله معترضه ده چه په دی سره ئی په منع کښی تنبیه
 وفرمایله چه ایمان او صالح عمل چه پری دومره عظیم الشان صله مرحمت کیږی داسی کوم مشکل
 شی نه دی چه د انسان له طاقت وقلی وی یا یی دا مطلب چه له هر انسان ځنی دومره صالح
 عمل مطلوب دی چه د هغه طاقت او قدرت وی، له هغه څخه زیاته مطالبه نه کیږی.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غِلٍّ

او وبه باسو مونږ هغه چه په سینو د دغو «جنتیانو» کښی دی له کینو څخه.

تفسیر : ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غِلٍّ﴾ څخه یا خو داسی مراد دی چه د جنتیانو په منع
 کښی به په جنتی نعمتونو کښی یو له بله سره هیڅ قسم شک، شبهه، حسد، رځه (کینه) نه وی.
 او هر یو به خپل ځان او نور جنتیان داسی گوری لکه چه یو ورور، خپل بل خوږ ورور گوری او
 په لیدلو به ئی خوشالیږی، په خلاف د دوزخیانو چه دوی به د هغه مصیبت په وخت کښی یو بل
 ته پیغور ورکوی، او لعنتونه او کنځلی به کوی، لکه چه پخوا ولیکل شو یا به مراد داسی وی چه
 د داسی صالحانو په منع کښی په دنیوی ژوندون کښی که پر کومه خبره کوم خپګان او اندیښنه

پینه شوی وی او یو د بل په نسبت څه انقباض او تاثر لری، هغه گرد (تول) به د جنت له ننوتلو څخه پخوا د دوی له زړونو ځنی ایستل کیږی. هلته به گرد (تول) یو د بل په نسبت سلیم الصدر او خوښ وی حضرت علی کرم الله وجهه فرمایلی دی «زه امید کوم چه زه او عثمان، طلحه، او زبیر رضی الله تعالیٰ عنهم به له هم دغو خلقو ځنی اوسو» محقق شیخ الهند محمود الحسن رحمه الله علیه د هم دغی وروستنی معنی په اعتبار د «غل» ترجمه په خپګان سره فرمایلی ده.

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدانا لهذا وَمَا كنا
لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدانا اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنا بِالْحَقِّ

بهيږی به له لاندی د (مانيو او ونو د) دوی ویالی، او وائی به دغه «جنتیان» گردی (تولی) ثناوی او احسانات خاص الله لره دی هغه (الله) چه برابر ئی کرو مونږ دی (مقام) ته او نه وو مونږ پخپله چه موندلی مو وی دا لاره که نه ؤ هدايت کړی (لار ښوولی) مونږ ته الله په تحقیق راغلی ؤ رسولان د رب زمونږ په حقه سره،

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په مهربانی او توفیق او د رسولانو په سمه لارښوونه او لاس نیونه مونږ دغه اعلیٰ مقام ته رسیدلی یو، او دغه مرتبه مو په برخه شوی ده که نه مونږ چیري او دغه لوړی مرتبی چیری؟

دالله په توفیقاتو شی موندلی سمه لار چه جزا ئی ده جنت ښائسته گلزار خورا (دیر) ښه پکښی انعام کړی نعمتونه په دا گردو (تولو) به وی زیات د رب دیدار

وَنُودُوا أَنْ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

او آواز به وکړ شی دغو (جنتیانو) ته داسی چه دغه جنت په میراث «ویریا» درکړی شوی دی تاسی ته هغه په سبب د هغه چه وی تاسی چه کول به مو «له حسناتو په دنیا کښی».

تفسیر : دغه غږ کوونکی به د پاک الله له لوری کومه پرېسته وی، یعنی نن د گرد (تول) عملی جد او جهد نتیجه در څرګندیږی او تاسی د خپلو کوشنونو او زیارونو (محنتونو) په سبب او د الله تعالیٰ په فضل او کرم له خپلی تمنا سره خپل پلرنی میراث مو د تل دپاره حاصل او خپل

کر. په حدیث کښی راغلی دی چه «هیچا لره خپل عمل په جنت کښی نه داخلوی» د دی مطلب داسی دی چه د جنت د داخلیدلو حقیقی سبب عمل نه دی او فقط ظاهری سبب ئی گانه شی، ځکه چه د جنت د دخول حقیقی سبب د الله تعالیٰ کامل رحمت دی، لکه چه په هم دغه حدیث کښی راغلی دی او د «الا ان يتغمدنی الله برحمته» له الفاظو ځنی ظاهریږی. هوا پر بنده د الله تعالیٰ د رحمت نزول هغومره کیږی چه د عمل روح پکښی موجود وی. شیخ الهند رحمة الله علیه به تل فرمایل «دغه گادی د الله تعالیٰ په قدرت سره درومی او عمل د هغو علائمو او اشاراتو په شان دی چه په هغو سره دغه گادی حرکت کوی او دریږی ځینی مفسرین د دی آیت ترجمه داسی هم کوی « او غږ به وکر شی جنتیانو ته چه دا جنت درکړی شوی دی تاسی ته ویریا لکه میراث چه ویریا وی، یا د کافرانو برخه جنت هم تاسی ته میراث پاتی شو. لکه چه ستاسی برخه دوزخ هم دوی ته پاتی شو په سبب د هغو اعمالو چه وی تاسی چه کول به تاسی په دنیا کښی چه هغه استقامت او مواظبت و په اوامرو او اجتناب و له نواهیو څخه.

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ النَّارِ أَنُقَدُّ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَن لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَفُورُونَ ٥

او غږ به وکړی صاحبان د جنت (د خپه کولو له پاره) صاحبانو د اور ته داسی چه په تحقیق مونده کر مونږ هغه (ثواب) چه وعده کړی وه رب له مونږ سره زمونږ په حقه (رښتیا) سره نو آيا وموند تاسی (هم) هغه «عذاب» چه وعده کړی وه رب ستاسی په حقه (رښتیا) سره، «نو» وبه وائی دوزخیان چه هو! (هغه مو همغسې بیا مونده!) نو غږ به وکړی یو غږ کوونکی (اسرافیل) په منع د دغو (جنتیانو او دوزخیانو) کښی. داسی چه وی دی لعنت د الله په ظالمانو «کافرانو» باندی هغه ظالمان چه آروی دوی (خلق) له لاری د الله او لتوی دوی په دغی «لاری» کښی کوږوالی «عیب» او هم دوی په (راتلو د) آخرت (قیامت) باندی کافران «منکران» و.

تفسیر : په دغو آیتونو کښی د هغو مکالماتو او مخاطباتو ذکر دی چه د جنتیانو او دوزخیانو یا د دوی دواړو او اصحاب الاعراف په منع کښی سره کیږی، د ږومنیو او وروستنیو

خبرو او اترو شخه چه د «اصحاب الجنة» او د «اصحاب النار» په منځ کښی د دی لوری یا د هغی لوری کښی له ورا څرگندیوی چه دغه مخاطبات د جنت یا د دوزخ له ننوتلو ځنی وروسته کښی. نو ځکه د کلام نظم داسی اقتضاء لری چه د «اصحاب الاعراف» ضمنی او منځنی خبری او اتري هم وروسته له هغه ومنلی شی. په هر حال جنتیان د جنت له رسیدلو وروسته پر خپل حال د خوشحالی اظهار کوی، او د دوزخیانو د تقریع او ترقلو او نکایت او شرمولو دپاره به وائی «هغه څه وعدی چه الله تعالی د خپلو رسولانو په ژبو له مونږ سره فرمایلی وی چه ایمان راوړونکو ته دایمی نعیم ورسپړی نو مونږ هغه په رښتیا او بی سمی وموندلی ای اهل الجهنم تاسی وواپی چه ستاسی پر کفر او عصیان کومی ویری او تهدیدونه چه درکاوه کیدل. آیا تاسی هم هغه رښتیا او صحیح وموندل؟ ظاهر دی چه کفار په ځواب کښی پرته (علاوه) له «هوا» شخه بل هیڅ شی نشی ویلی. په دغه وخت کښی به د الله تعالی له لوری یو «منادی» ودرېږی. او داسی غږ به کوی «اگر که گنهکاران ډیر دی» مگر د الله تعالی لوی لعنت او ډیره ترته پر هغو ظالمانو ده، چه دوی پخپله هم گمراهان او د آخرت له انجامه بیخی بی فکره وو او هم نور به ئی د حق له لاری شخه بی لاری کول او پخپلو کړو بحثونو سره به شپه ورځ په هم دغه فکر کښی وو چه سمه او صافه لاره هر ورو (خامخا) کړه او خرابه معرفی او ثابته کړی.

وَيَبَيِّنُهُمْ حُجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ
وَنَادُوا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلِّمُوا عَلَيْكُمْ لَمَّا دَخَلُوا هُمْ يُطْعَمُونَ ﴿٣٧﴾

او په منځ کښی د دغو دواړو (جنت او دوزخ یو دیوال) پرده ده، او پر اعراف باندی به سری وی چه پیژنی دوی هر یو (جنتی او دوزخی) په علامو د دوی سره او غږ به وکړی دغه «اعرافیان» صاحبان د جنت ته داسی چه سلام دی وی پر تاسی باندی، حال دا چه داخل شوی به نه وی دغه (اعرافیان) جنت ته او دوی به طمع (امید د جنت) لری.

تفسیر : د «حجاب» معنی پرده او پناهی ده. او دلته له پردی ځنی دیوال مراد دی چه د حدید په سورت کښی په دی تصریح شوی ده «فَضْرَبَ بَيْنَهُمُ بَسُورَةً أَبَدًا» دغه دیوال به داسی یو مانع او حاجز وی چه د جنت له خوندونو او لذتونو ځنی دوزخیان بی برخه کوی او د دوزخ له عذابونو، ربړونو (تکلیفونو) او کلفتونو ځنی جنتیان بی خبره کوی چه د هغه تفصیلی علم مونږ نه لرو.

﴿وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ﴾ الایة - ای علی اعراف ذالک الحجاب رجال

یعنی دا الف لام عوضی دی. «اعراف» جمع د «عرف» ده چه د هر شی سر ته وائی. معنی ئی

دا چه وی به په کنگرو د دی قلعی باندی سری چه دوی به هم جنتیان وینی او هم دوزخیان او پیژنی به جنتی په تک سپین نورانی مخ د ده سره او دوزخی په تک تور ظلمانی مخ د هغه سره گواکی) د دغه منځنی دیوال د لوری څوکی نوم «اعراف» دی. د «اعراف اصحاب» څوک دی؟ «قرطبی رحمه الله علیه» پر دغه موضوع دولس اقواله نقل کړی دی زمونږ په نزد راجح قول همغه دی چه له حضرت حذیفه، ابن عباس، ابن مسعود رضی الله تعالی عنهم اجمعین غوندی جلیل القدرو اصحابو او نورو اکثر و اسلافو او اخلافو ځنی منقول دی. یعنی د اعمالو له وزن کیدلو څخه وروسته جنتی هغه دی چه د ده «حسنات» ډیر وخیژی او دوزخی هغه دی چه «سیئات» ئی زیات شی. او هغه کسان چه حسنات او سیئات ئی مساوی او یو برابر څرگند شی هغوی به د «اعراف» اصحاب کیږی. له روایاتو ځنی معلومیږی چه بالاخره «اصحاب الاعراف» هم جنت ته ځی. او برسیره په هغه دا خبره له دغی مسئلې څخه هم فهمیږی کله چه هغه گناهکاران مؤمنان چه د دوی سیئات پر حسناتو غالب او د هغه په اثر په دوزخ کښی غورځول کیږی، او دوی وروسته د خپلو سزاؤ د گاللو (تیرولو) څخه بیرته جنت ته بیول کیږی نو «اصحاب الاعراف» چه د دوی حسنات او سیئات سره برابر دی ښائی له دوی ځنی رومی جنت ته لاړ شی، گواکی «اصحاب الاعراف» د «اصحاب الیمین» یو کمزوری قسم وگنل شی، همغسې چه (سابقین المقربین) فی الحقیقت د «اصحاب الیمینو» داسی یو قسم دی چه د خپلو اولوالعزمیو په سبب له نورو (اصحاب الیمین) څخه وړاندی تللی دی، د دوی په مقابل کښی «اصحاب الاعراف» یو بیرته پاتی شوی قسم دی، چه د خپلو اعمالو د کثافت له امله (وجی) له نورو «اصحاب الیمین» څخه وروسته پاتی دی نو دغه کسان څرنگه چه د (اهل جهنم) او «اهل جنت» په منځ کښی اوسیدلی نو دوی د هغو دواړو طبقو خلق د هغوی په مخصوصو علامو سره پیژنی یعنی جنتیان د دوی له تکو سپینو نورانیو ښکلو څیرو او دوزخیان د دوی د تکو تورو ظلمانیو ناولیو څیرو پیژنی چه له ورا معلومیږی. په هر حال کله چه د دوی سترگی پر جنتیانو ولگیږی سلامونه به وراچوی چه له تبریک ورکولو سره به مرادف وی. او څرنگه چه دوی پخپله لا په جنت کښی نه دی داخل شوی، نو د هغه طمع او آرزو کوی چه د دوی دغه هیلې، (امیدونه) اسری، او تمنا بالاخره پوره کیږی.

وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا
تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٥٦﴾

او کله چه وگرځولی شی سترگی د دغو «اعرافیانو او وگوری» په لوری د صاحبانو «ملگرو» د اور نو ویه وائی دغه «اعرافیان له ډیره هیبته» ای ربه زمونږ مه گرځوه (مه یو ځای کوه) مونږ سره له قومه ظالمانو (کافرانو).

تفسیر : څرنگه چې اعرافیان د جنت او دوزخ په منځ کېنې اوسېږي نو د دوی احوال د خوف او رجاء په منځ کېنې وی. کله چې جنتیانو ته گوري نو خوشالېږي او هیله او امید ئې پيدا کېږي او کله چې پر دوزخیانو د دوی سترگی ناڅاپه ولگېږي نو له الله تعالیٰ څخه ویرېږي، او ترې پناه غواړي څو دوی د دوزخیانو په ډله کېنې ونه غورځولي شي (په ﴿صُفَّتْ أَبْصَارُهُمْ﴾ کېنې اشاره ده دی ته چې اعرافیان عمداً دوزخیانو ته نه گوري، بلکه بی اختیاره به ئې پری نظر واقع کېږي).

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رَجُلًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسَيِّئِهِمْ قَالُوا مَا آغْنِي عَنْكُمْ جَعَلَكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٨﴾

او غږ به وکړي صاحبان د اعراف هغو سړيو ته «له دوزخیانو» چې پیژنی به دا (اعرافیان) هغوی په علامو د «ظلمانی مخونو د» هغو سره ویه وائی دا (اعرافیان دوزخیانو ته) هیڅ دفع ونه کړه له تاسی ډیر والی «د مال یا د رجالو» ستاسی او نه هغه چې وئ تاسی لوئی به مو کوله «له حقه»

تفسیر : یعنی برسیره په دی چې په دوزخ کېنې معذب کېږي، د دوی په څیرو کېنې به د دوزخیتوب علامی هم ښکاري. یا ئې دا مطلب دی چې دوی به داسی خلق وی چې د «اصحاب الاعراف» سره پیژندگلوی لری او په دنیا ئې لیدلی وی، نو ځکه کله ئې چې په هغه ځای کېنې ووینی نو په څیره ئې پیژنی «او داسی به وائی دوی ته چې هیڅ دفع ونه کړه له تاسی څخه ډیر والی د مال یا د رجالو ستاسی او نه هغه چې وئ تاسی چې کبر، لوئی به کوله تاسی له حقه» یعنی د دی مصیبت په وخت کېنې ستاسی هغه ملاتړی جماعتونه او ډلی چیری لاری؟، او په دنیا کېنې هغه څان منی او لوئی چې تاسی کوله هغه اوس څه شوه؟

أَهْوَلَاءَ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٣٩﴾

(ویه وائی اعرافیان چې) آیا دغه «په جنت کېنې» هغه «ضعیفان مسلمانان» دی چې قسمونه به خوړل تاسی (په دنیا کېنې) چې ویه نه رسوی دوی ته الله

رحمت خپل (او اوس په جنت او رحمت کښی دی، او الله هغو ته فرمایلی دی
چه) ننوځی جنت ته چه نه به وی هیڅ ویره پر تاسی باندی او نه به تاسی
غمجن کیږی.

تفسیر : په دغه سره د «اهل الجنة» په لوری اشاره کوی او دوزخیانو ته به ویلی کیږی چه
هغه ګود مات او له کاره وتلی مساکین او ضعیف الحال کسان چه تاسی هغوی حقیر او خوار
او اکرب ګڼل او داسی به مو ویل چه آیا د پاک الله مهربانی په ګرد (تول) عالم کښی فقط په
هم دغسی کسانو کیږی! ﴿أَهْلَآءٌ مِّنْ اللَّهِ عَلَيْهِمْ مِّنْ بَيِّنَاتٍ﴾ نن هغو ته وګوری چه د
﴿ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ﴾ الآیة - مصداق ګرځیدلی دی. یعنی ننوځی په جنت کښی
بی له خوف او ویری، حال دا چه تاسی په دغه عذاب کښی اخته او مبتلا یی ځینی
مفسرین ﴿ادْخُلُوا الْجَنَّةَ﴾ د اعرافیانو مقوله بولی. او ځینی ئی د الله تعالیٰ مقوله ګڼی چه الله
تعالیٰ به اعرافیانو ته فرمائی چه ننوځی ای اعرافیانو جنت ته الخ

وَنَادَىٰ اصْحَابُ النَّارِ اصْحَابَ الْجَنَّةِ اَنْ اَفِضُوا عَلَيْنَا مِّنَ الْمَاءِ اَوْ مِمَّا
رَزَقَكُمُ اللّٰهُ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ حَرَّمَ مِمَّا عَلَيَ الْكٰفِرِيْنَ ۗ الَّذِيْنَ
اتَّخَذُوْا دِيْنَهُمْ لَهْوًا وَّلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ
نَنْسُوْهُمْ كَمَا نَسُوْا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هٰذَا وَمَا كَانُوْا بِاٰتِيْنَا بِمُحْذَوْنَ ۝۵۱

او غږ به وکړی صاحبان د اور صاحبانو د جنت ته داسی چه راتوی کړی
تاسی پر مونږ باندی. له اویو نه یا (راواچوئ) له هغو شیونو چه روزی کړی
دی تاسی ته الله، وبه وایی جنتیان «د دوزخیانو په ځواب کښی» چه بیشکه
الله حرام کړی دی دا دواړه «اکل او شرب» پر کافرانو هغه کافران چه نیولی
دی دوی دین خپل تماشا او لوبی او غولولی وو دوی ژوندانه لږ خسیس، نو
نن ورځ به هیروو (پریږدو) مونږ دوی لکه چه هیر کړی وو دوی ملاقات د
ورځی خپلی چه دغه ده او (لکه چه) وو دوی چه په آیتونو زمونږ به ئی
انکار کاوه (چه الله نه دی رالیږلی).

تفسیر : دوزخیان د دیر اضطراب او بد حواسی له امله (وجی) د جنتیانو په لوری د سوال لاس
غځوی چه مونږ سوځو، لږ څه اوبه پر مونږ راتوی کړی یا له هغو نعمتونو ځنی چه الله تعالیٰ

تاسی ته درکړی دی، مونږ ته هم لږ څه راکړئ چه تری کته (فائده) واخلو نو ځواب مومی چه په کافرانو باندی دغه گرد (تول) شیان بند دی، دغه کافران هغه کسان دی چه له دین څخه ئی تماشی او لوی جوری کړی وی او په دنیوی عیش او تنعم کښی دوب او ورباندی پرسیدلی وو چه دوی هلته په دنیوی خوندونو او عیشونو کښی اخته وو او له سره د آخرت خیال ئی نه درلود، (لرلو) نن مونږ هم له سره د دی خیال او پروا نه کوو، او همغسی چه دوی زمونږ له آیتونو ځنی منکران شوی وو، نن مونږ هم د دوی د غوښتنو له منلو څخه انکار کوو.

وَلَقَدْ جِئْتَهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۲﴾

او خامخا په تحقیق راوړی دی مونږ دغو «کفارو» ته کتاب چه واضح بیان کړی دی مونږ «معانی د» ده حال دا چه عالمان وو مونږ «په معانی د ده» حال دا چه دغه کتاب هدایت او رحمت دی له پاره د «هغه» قوم چه ایمان (پری) لری.

تفسیر : د قرآن کریم په شان د یوه مقدس کتاب په موجودیت چه په کښی د گردو (تولو) ضروریاتو عالمانه تفصیلات شته او د هری خبری پوره تنبیهات په ښکاره ډول (طریقه) سره پکښی بیان کړی شوی دی، لکه چه مؤمنان له هغو څخه پوره منتفع کیږی نو ډیره د افسوس خبره ده چه دوی ولی تری نه منتفع کیدل؟ او دغو متکبرانو معاندانو خپل دغه پای (آخر) او انجام ته هیڅ فکر او اندیښنه نه کولی نو بیا اوس له داسی افسوس او حسرت څه په لاس ورغی. ځینی مفسرین د دی آیت ترجمه داسی کوی «او هرومرو (خامخا) په تحقیق راوړی دی مونږ کفارو ته یو کتاب یعنی قرآن چه په تفصیل په کښی بیان کړی دی مونږ عقائد او دینی احکام او مواعظ او قصص په علم کامل خپل سره په وجوه د تفصیل په دی حال کښی چه رهنما او مهربانی ده دپاره د هغه قوم چه ایمان پری راوړی.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ
نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ
شُفْعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلْ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ
خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۵۳﴾

آيا انتظار کوی دوی (بلکه نه کوی) مگر عاقبت د هغه «شی ته چه په دغه کتاب» کښی دی «له ثواب او عذابه چه ورښکاره شی» په هغی ورځی کښی چه راشی عاقبت د ده «په قیامت کښی» وائی هغه کسان چه هیر کړی وو دوی دغه کتاب پخوا له دی نه «په دنیا کښی» په تحقیق راغلی وو رسولان د رب زمونږ په حقه سره (خو ومو نه منل او بد مو وکړل) نو آيا شته مونږ لره «اوس» له شفاعت کوونکو چه شفاعت وکړی دوی له پاره زمونږ یا بیرته بوتله شو (دنیا ته) نو «ښه» عمل به وکړو غیر له هغه «بد» عمل چه وو مونږه چه کاوه به مو (دنیا کښی)، (ویه فرمائی الله) په تحقیق زیان رسولی دی دوی ځانونو خپلو ته په کفر او ورک (او بی فائده) شو له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ بی ئی ویلی (د شرک).

تفسیر : هغه د عذاب ویره چه په کتاب الله کښی ورکړی شوی ده آيا دوی هغه ته منتظر دی؟ کله چه د هغه انذار له مضمون «مصدق» سره مخامخ شی بیا به ئی قبلوی. حال دا کله چه دوی له هغه مضمون سره هلته مخامخ - یعنی په عذاب کښی اخته شی نو قبلول ئی هیڅ یوه فائده نه وررسوی. په دغه وخت کښی به شفاعت کوونکو پسی گرځی چه د هغو په وسیله د پاک الله څخه د خپلی سزا عفو و غواړی، خو څرنگه چه کفارو ته داسی شفاعت کوونکی له سره په لاس نه ورځی نو داسی هیله (امید) او تمنا کوی: که مونږ بیرته دنیا ته بوتلی شو او بیا تر ازموینی لاندی ونیولی شو چه دا ځلی مونږ د خپلو جرائمو په خلاف څرنگه د نیکی او د پرهیزگاری اعمال کوو؟ خو اوس د دوی له دغی اسری او تمنا ځنی هیڅ په لاس نه ورځی، ځکه چه دوی پخپلو لاسونو سره خپلو ځانونو ته نقصان او تاوان رسولی دی او هغه چتی (فضول) خیالونه چه دوی پخپلو مغزو کښی لرل بیخی چتی (فضول) او بیکاره څرگند شول.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ
 أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ
 حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ
 أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٧﴾

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه «الله» چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او

ځمکه (او هغه شیان چه د دوی په منځ کښی دی) په «مقدار د» شپږو ورځو کښی بیا ئی استواء وکړه پر عرش پتوی (تیاره د) شپي په «رنا د» ورځی چه طلب کوی هره یوه بل لره په تلوار سره او «پیدا کړی ئی دی» لمر او سپوږمی او ستوری حال دا چه مسخر «منقاد» کړی شوی دی امر «حکم» د الله ته، خبردار شی چه «خاص» الله لره دی پیدا کول او امر (حکم فرمایل) لوی برکت والا دی الله چه رب «پالونکی» د گردو (تولو) عالمیانو «د جهان» دی.

تفسیر : په پخوانی آیت کښی د «معاد» ذکر ؤ. په دغی رکوع کښی «مبدأ» معرفی شوی ده هلته په ﴿قَدْ جَاءَتْ رُسُلٌ رَّيْتَا بِالْحَقِّ﴾ سره دا ښوولی شوی وه هغه خلق چه په دنیا کښی له انبیاءو او رسولانو څخه منحرف کيږی دوی به هم د قیامت په ورځ کښی د انبیاءو علیهم السلام صداقت مجبوراً تصدیق کوی، دلته په ډیر لطیف اسلوب سره د الله تعالی د حکومت د یادونی او د انبیاءو او د رسولانو د ضرورت په لوری له اشاره کولو څخه وروسته د ځینو مشهورو انبیاءو د احوالو او واقعاتو یادونه کيږی چه د دوی د مصدقانو او مکذبانو انجام پخوا له آخرته په هم دغی دنیا کښی څرنگه شو؟ ځواکی دغه رکوع د راتلونکو څو رکوع ګانو د تمهید په شان ده. ﴿فِي سِتَّةِ آيَاتٍ﴾ په مقدار د شپږو ورځو کښی» یعنی په دومره وخت کښی چه له شپږو ورځو سره برابر ؤ پیدا ئی کړل ځکه چه دغه متعارفی ورځی او شپي خو د لمر له طلوع او غروب سره تړلی دی نو کله چه لمر په هغه وخت کښی پیدا شوی نه ؤ نو شپه او ورځ له کومه پیدا شوی وو یا داسی وویل شی چه د عالم الشهادت شپه ورځ نه ده مراد بلکه د عالم الغیب شپه او ورځ مراد دی.

د غیبو ورځ او اوبه بل شان دی قمر لمر سما غبرائی واره بل شان دی په اول صورت کښی د علماؤ په منځ کښی سره اختلاف دی چه له شپږو ورځو ځنی دلته د شپږو ورځو مقدار مراد دی یا د زرو کلونو یوه یوه ورځ مقصود ده چه د هغه په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿فَإِنْ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّنْ تَعْدُونِ﴾ زما په نزد دغه آخری قول راجح دی. په هر حال مقصود داسی شو چه ځمکه او آسمان دفعتاً یو ځلی جوړ او درولی شوی نه دی، نو ښائی رومبنی به ئی ماده جوړه کړی وی بیا به د دوی له استعداد سره سم متدرجاً په مختلفو اشکالو او صورتونو سره برابر منتقل شوی وی. تر دی چه په شپږو ورځو «شپږو زرو کلونو» کښی دوی سره له خپلو گردو (تولو) متعلقاتو په موجوده مرتبو اشکالو سره پیدا شوی وی. لکه چه نن ورځ د انسانانو او حیواناتو او نباتاتو او نورو د تولید او تخلیق سلسله په هم دغو تدریجی اصولو جاری ده او دغه سلسله د ده د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ له شان سره منافعی نه ده. ځکه چه د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ مطلب خو یوازی دا دی چه خدای د هر شی ایجاد په هره درجه سره چه وغواړی د ده له ارادی سره سم په همغه درجه سره پیدا کيږی. او دا ئی مطلب نه دی چه الله

تعالیٰ د کوم شی د وجود له مختلفو مدارجو څخه د تیریدلو اراده نه فرمائی بلکه هر شی یی د اسبابو او عللو له واسطې دفعتاً هم موجودولی شی.

﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ بیا ئی استواء وکړه پر عرش» د الله تعالیٰ د صفاتو او افعالو په نسبت دغه خبره ښائی تل په یاد وساتله شی چه د قرآن او حدیث په نصوصو کښی کوم الفاظ چه د الله تعالیٰ د صفاتو د بیانولو له پاره اختیاراوه شی، په هغو کښی علی الاکثر هغه شیان دی چه د مخلوقاتو په صفاتو کښی هم استعمالیږی - مثلاً الله تعالیٰ ته حی، سمیع، بصیر، متکلم ویلی شوی دی چه پر انسانانو هم د دغو صفاتو اطلاق کاوه شی، مگر په دغو دواړو مواقعو کښی د استعمال حیثیت بیخی بیل او جلا (جدا) دی، کوم مخلوق ته سمیع او بصیر ویل داسی مطلب لری چه دی د لیدلو سترگی او د آوریډلو غوړونه لری اوس په دی کښی دوه شیان پیدا شول، یوه هغه آله چه ورته «سترگه» ویل کیږی چه د لیدلو مبدأ او وسیله ده. دوه د هغی نتیجه او غرض او غایه «لیدل» دی، یعنی هغه خاص علم چه له «بصری رؤیت» څخه حاصلیږی - کله چه مخلوق ته «بصیر» ویلی کیږی نو دغه مبدأ او غایه دواړه معتبر شول او د دواړو کیفیتونه معلوم شول، لیکن هم دغه لفظ کله چه د الله تعالیٰ په نسبت استعمالوه شی نو یقیناً هغه مادی او جسمانی کیفیات تری نه مرادیږی چه د مخلوقاتو له خواصو څخه دی او له هغو څخه قدوس خدای قطعاً پاک او منزّه دی. هو داسی اعتقاد لرل به په کار وی چه د (ابصار) یعنی د لیدلو مبدأ د ده په اقدس ذات کښی شته او د هغه نتیجه یعنی هغه علم چه «له بصری رؤیت» څخه حاصلیدی شی ده ته د کمال په درجه حاصل دی. پاتی شو دا چه د هغه مبدأ څرنگه ده؟ او د لیدلو کیفیت څه دی؟ نو پرته (علاوه) له دی خبری څخه چه د هغه لیدل او نور صفات د مخلوقاتو په شان نه دی نور څه ویلی نه شو ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ

الْبَصِيرُ﴾ نه یوازی «سمع» او «بصر» بلکه د ده گرد (تول) صفات ښائی هم داسی وگنلی شی. چه د صفت د خپل اصل المبداء او غایت په اعتبار ثابت دی مگر د هغه هیڅ یو کیفیت نشی بیان کیدی او د سماوی شرائعو له خوا داسی څه حکم صادر شوی نه دی چه انسان په داسی ماوراء العقولو حقائقو کښی هم غور او خوض وکړی او ځان په ربړونو (تکلیفونو) کښی اخته کړی، د دی خبری څه خلاصه مو په (۶) جزء د المائده په (۶۴) آیت «۹» رکوع کښی د ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يُدْعِي اللَّهُ مَغُولَةً﴾ لاندی بیان کړی ده. په ﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾ هم له دی

سره سم وپوهیږئ. د عرش معنی تخت او لوړ مقام دی «استواء» ترجمه اکثر و محققانو په «استقرار او تمکن» سره کړی ده «چه د هغه ترجمه شیخ الهند په قرار نیولو سره تعبیر فرمایلی ده» گواکی دغه لفظ د حکومت پر تخت داسی قبضه کول راښکاروی، چه د هغه هیڅ یوه برخه او څنډه (حصه) د ده د نفوذ او اقتدار له احاطی د باندی نه ده پاتی، او نه د ده په قبضه او تسلط کښی کوم قسم مزاحمت او اختلال مونده کیږی، گرد (تول) کارونه او انتظام ئی سم او برابر دی اوس په دنیا کښی د پاچاهانو په تخت کیناستل خو یوه مبدأ او ظاهری صورت لری او بل خو ئی حقیقت یا غرض یا غایت دی، یعنی پر ملک د پوره تسلط، اقتدار، نفوذ، تصرف

او قدرت حصول، د حق تعالی په ﴿ اَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ کښی دغه حقیقت، غرض او غایت د کمال په درجه شته، یعنی د آسمان او ځمکې «تولو علویاتو او سفلیاتو» له پیدا کولو څخه وروسته پر هغو باندې کومه قبضه او اقتدار او د هر راز (قسم) مالکیت او شهنشاهیتوب تصرفات بی له مزاحمت او ممانعته ورحاصل دی، لکه چه په بل ځای کښی د ﴿ تَرَأْسُتَوَى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ څخه وروسته د ﴿ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ﴾ او نورو الفاظو او دلته په ﴿ يُعْشَى اللَّيْلَ النَّهَارَ ﴾ الآیه سره په دغه مضمون تنبیه فرمائی. پاتی شوه د ﴿ اَسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ ﴾ مبدأ او ظاهری صورت د هغه په متعلق همغسی عقیده لرل په کار دی چه مونږ د «سمع، بصر» او نورو صفاتو په متعلق لیکلی دی چه د هغه هیڅ صورت داسی نشی کیدی چه په هغه کښی د مخلوقاتو صفات، یا د حدوث د علائمو لږ څه شائبه هم وی نو بیا دغه مسئله څرنګه ده؟ د هغه ځواب هم دا دی. ای له وهمه له خیاله له قیاسه ځنی پورته

ای له هغه چه مو لوستی، اوریدلی او لیدلی ته ئی پورته
دفترونه مو شول بشپړ او تمام شول ګرد (تول) عمرونه

مونږ لا پاتی په اول د وصف ستا کښی رب ئی پورته
(﴿ يُعْشَى اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ ﴾) پتوی تیاره د شپې په
رنا(رنرا) د ورځی چه طلب کوی هره یوه بلی لره په تلوار سره یا لتوی هره یوه له دوی بله په تلوار بلا فاصل یعنی متصل ورپسی راځی لکه طالب. او پیدا کړی دی مونږ لمر او سپوږمی او ستوری) یعنی د شپې تیاره د ورځی په رنا(رنرا) سره یا د ورځی رنا(رنرا) د شپې په تیاری سره پتوی او هم داسی پرله پسې یو د بل تعاقب کوی او په تلوار سره اوږی را اوږی، هم دا چه شپه پای (آخر) ته ورسیدوی ورپسی جوخته ورځ راځی، یا چه ورځ ختمه شی ورپسی سمه شپه رسیدوی. د دی دواړو په منع کښی د یوی شیبی فرق او وقفه نه راځی، ښائی په دی سره ئی داسی تنبیه فرمایلی وی: هم داسی کله چه د کفر او ضلالت او د ظلم او عدوان توره تیاره شپه پر عالم محیطه شی، نو هغه وخت الله تعالی د ایمان او عرفان په لمر سره هری خوا ته رنا(رنرا) خوروی، او تر څو چه د حقانیت د لمر رنا(رنرا) راښکاره نشی د نبوت سپوږمی او ستوری د شپو په تیاری کښی رنا(رنرا) او لارښوونه کوی.

(﴿ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِ ﴾) چه مسخر، منقاد اوایل وی حکم د الله ته) یعنی هیڅ یو ستوری بی د الله تعالی له حکمه نشی خوځیدلی. (او تول د اله العالمین په حکم او فرمان پخپلو وظائفو کښی مشغول دی).

(﴿ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَرَّكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴾) وارورئ! خبردار شی! چه خاص الله لره دی پیدا کول او امر (حکم کول) لوی برکت والا دی الله چه رب پالونکی د ګرد (تول) جهان دی. (پیدا کول «خلق» دی. او د پیدا کولو څخه وروسته تشریعی یا تکوینی احکام ورکول «امر» دی. او دغه دواړه د الله تعالی په قبضه او اختیار کښی دی، نو په دی شان د ګردو (تولو) محاسنو او برکاتو منبع شو. بیشکه چه الله تعالی دیر لوی ذات دی په وحدانیت او

الوهیت او ربوبیت او نور جلالی او جمالی صفاتو خپلو کښی جل جلاله عم نواله واعظم برهانه

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً

بولی تاسی رب خپل «هر وخت» په زاری عذر او په پټه سره «ځکه څه په پټه بلل د اخلاص دلیل دی»،

تفسیر : کله څه د «عالم الخلق» او د «عالم الامر» مالک او د گردو (تولو) برکاتو منبع هم دغه پاک ذات دی نو پخپلو دنیوی او اخروی حوائجو کښی ښائی څه په الحاح، اخلاص، خشوع او خضوع سره بی له ښوولو او ریا څخه ورو ورو وپاله شی! له دی نه معلومیږی څه په دعاء کښی اصل اخفاء ده او هم دغه په اسلافو کښی معموله وه. په ځینو مواضعو کښی جهر او اعلان به د کوم عارض له مخی وی. څه د هغه تفصیل په «روح المعانی» او نورو کښی شته.

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

بیشکه څه الله نه خوښوی تیریدونکی «له شرعی حدودو په دعاء بلکه په هر څه کښی»

تفسیر : یعنی په دعاء کښی دی د ادب له حدودو تیری ونه کړی شی - مثلاً هغه شیان څه عادتاً یا شرعاً محال وی هغه وغوړی یا د معاصیو او لغو شیانو طلب وکړی یا داسی کوم سؤال وکړی څه د ده له شان او حیثیته سره څه مناسبت نه لری. (یا به مراد تری پورته کول د غیر وی یا به ډیر اوږدول د دعا وی) دا گرد (تول) په «اعتداء فی الدعاء» کښی داخل دی.

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ

او مه کوئ فساد «ای انسانانو!» په ځمکه کښی وروسته له اصلاح د دی (د انبیاء په بعثت سره) او بولی تاسی الله (عبادت ئی کوئ) په خوف (ویری) سره «له عذابه د الله» او په طمع (امید د رحمت د الله) بیشکه څه رحمت (مهربانی) د الله ډیره نژدی ده محسنانو (نیکی کوونکو) ته.

تفسیر : په پخوانیو آیتونو کښی یی په هر حاجت کښی د الله تعالیٰ د بللو طریقه ښوولی وه ، په دغه آیت کښی د خالق او مخلوق د دواړو حقوق او رعایت ښوول کیږی، یعنی کله چه په دنیا کښی د معاملاتو سطحه اصلاح، برابره او درسته شی، نو بیا قاسی په هغی کښی اختلال او اشکال مه آچوی! او سره له خوف او رجاء د پاک الله په عبادت کښی لگیا او مشغول اوسی! مه د الله تعالیٰ له رحمته مایوس او ناامیده شی او مه د الله تعالیٰ له عذابه مامون او بی فکره وگرځی! او مه ککړوی خپل ځانونه په گناهونو او مه پری جرئت کوئ! زما په نزد هم دغه راجح ده چه دلته په «وادعوه» کښی له «دعاء» څخه عبادت مراد شی لکه چه د صلوٰۃ التهجد په باره کښی ئی فرمایلی دی: ﴿تَقْبَلُ جُنُودَهُمُ عَنِ الصَّاحِبِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّحَ بُشْرًا لِّبَنِّ يَدَي رَحْمَتِهِ طَحَّى إِذَا
أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ
فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ ۝ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي
خَبُثَ لَا يَخْرِجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ۝

او هم دغه «الله» هغه ذات دی چه رالیږی بادونه زیری کوونکی په مخ کښی د رحمت د ده «چه باران دی»، تر هغه پوری چه راواخلی (دغه بادونه) وریځی درنی (په اوبو سره) چه روانو مونږ دغه (وریځی زرغونولو د) هغه ځمکی ته چه مړه «وچه بی گیاه» وی پس نازلوو مونږ له دی وریځو څخه اوبه نو راباسو مونږ په هغو اوبو له هر قسم میوو څخه هم داسی (چه دغه مړه وچه ځمکه ژوندی کوو) راباسو مونږ مری (له ځمکی) دپاره د دی چه پند واخلي (او لازم دی چه غور پکښی وکړئ). او ځمکه پاکه «خوره صالح الزراعة» راوځی زرغونه د دی «ښه کامله» په اذن (حکم) د رب د ده، او هغه ځمکه چه خرابه ښوره ناکه وی نه راوځی (زرغونه ئی) مگر لږ ناقصه، په شان د دی (پاس مثالونو) بیا، بیا، بیانوو آیتونه دپاره د قوم (مؤمنانو) چه شکر باسی.

تفسیر : په پخوانیو آیتونو کښی د ﴿اَسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ﴾ سره په فلکیاتو لمر، سپوږمۍ ستوری او نورو کښی د الله تعالی د ځینو تصرفاتو بیان و - وروسته له هغه ئی خپلو بندگانو ته نور څه مناسب هدایتونه ورکړل اوس د «سفلیاتو» او د «کائنات الجو» په متعلق د خپلو ځینو تصرفاتو ذکر فرمائی تر څو خلق پری ښه وپوهیږی چه د گردو (تولو) علویاتو او سفلیاتو او جویاتو اسمان، ځمکه او د دوی دواړو په منځ او شاوخوا کښی د گردو (تولو) موجوداتو عمومی حکومت د پاک الله رب العلمین د قدرت په قبضه کښی دی. د بادونو چلیدل، د بارانونو، واورې، بلی وورول، د راز راز (قسم قسم) گلانو، شنلیو او نباتاتو پیدا کول د هرې ځمکې له استعداد سره سم پکښی کښتونه (فصلونه) د څیر ځایونه، باغونه، ریاحین، اشجار اثمار او نور شیان پیدا کول دا گرد (تول) د الله تعالی د کامله قدرت او بالغه حکمت علامی او ښی دی. په دی ترڅ کښی د مرو بیا ژوندی پاڅیدل هم راوهمیده. حضرت شاه صاحب فرمائی چه «د مرو پاڅیدل یو په قیامت کښی دی او بل په دنیا کښی. یعنی په جاهل او ادنی خلقو کښی ئی چه د جهالت او ذلت په موت سره مړه شوی وو عظیم الشان نبی علیه السلام ولیږه او دوی ته ئی علم ورکړ او د دنیا سرداران ئی تری جور کړل. بیا ښه استعداد لرونکی سری پی د کمال په درجه ورسول. او هغو ته چه پی استعداد خراب و هم فائده ورورسیده مگر په ناقص ډول (طریقه). یعنی په دغه ټوله رکوع کښی دا ښوولی شوی دی: کله چه الله تعالی په خپل رحمت او شفقت سره توره تیاره شپه په ستورو، سپوږمۍ او لمر سره رڼا(رڼا) کوی او له وچی ځمکې څخه شنلی او نباتات زرغونوی او له هغو څخه د انسانانو او حیواناتو د ژوندون سامان تیاروی او د گردو (تولو) سفلیاتو د حیات او نشاط د مهیا کولو لپاره له آسمانه وریا «باران» رانازلوی نو څرنگه کیدی شی چه داسی مهربان الله د خپل مخلوق بنی آدمانو له پاره داسی کوم ستوری، سپوږمۍ، او لمر به ئی نه وی پیدا کړی چه دوی د جهل او ظلم له تیاریو څخه هم ویاسی او د روحانی غذا د تیاریولو د معنوی کښتونو (فصلونو) د سیرابولو (اوبولو او لویولو) دپاره به ئی د رحمت باران نه وی نازل کړی؟ بلاشبه پاک الله د هرې زمانی د ضرورت او له خپل حکمت سره موافق انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی چه د دوی له منورو سینو څخه دنیا ته روحانی رڼا(رڼا) ورسوی او د الهی وحی پرله پسې بارانونه اوړوی لکه چه په دغی بلی رکوع کښی د انبیاء د ارسال ذکر کړی شوی دی. او لکه چه د باران او د ځمکې په مثال کښی اشاره کړی شوی ده چه مختلفې ځمکې د خپلو استعدادونو سره سم د باران اثر قبلوی، هم داسی وپوهیږئ چه انبیاء علیهم السلام د هغه خیر او برکت له پاره چه لیږلی شوی وو له دوی ځنی منتفع کیدل هم په ښو استعدادونو پوری موقوف دی هغه خلق چه تری انتفاع نه آخلی یا پوره نه منتفع کیږی دوی ته ښائی پر خپلو دغو بدو استعدادونو وژاری.

د باران طبع ښکاره ده بی له هغه هیڅ ژوند نشته

باغ کښی گل تری زرغونیږی په ښوره کښی ئی خوند نشته

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ لِقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا
لَكُمْ مِنَ اللَّهِ غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾
قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرُكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٦٠﴾

قسم دی په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح په لوری د قوم د ده نو وویل «نوح»
ای قومه زما عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ معبود بی له دغه
«الله»، بیشکه زه ویریرم په تاسی باندي له عذاب د ورځی لویی «طوفان یا د
قیامت». نو وویل مشرانو له قومه د نوح بیشکه مونږ وینو (یا گڼو) تا په
گمراهی څرگنده کښی (چه پلرنی دین دی پرپښی او ډیر خدایان منی)

تفسیر : د آدم علیه السلام قصه د دی سورت په ابتداء کښی تیره شوه وروسته له آدم علیه
السلام رومبني اولوالعزم او مشهور رسول نوح علیه السلام ؤ چه د اهل الارض د مشرکانو د اصلاح
او هدايت له پاره ولیږل شو اگر که د نوح علیه السلام د خاص شریعت په اعتبار د ده بعثت
خاص د ده د قوم په لوری ؤ خو بیا هم د هغو اساساتو او اصولو په اعتبار چه د گردو (تولو)
انبیاء علیهم السلام په اصولو کښی سره گډ او مشترک دی د هغه مخاطبان گرد (تول) انسانان
دی لکه د توحید او اقرار بالمعاد په تعلیم کښی گرد (تول) انبیاء علیهم السلام له تکذیب سره
مرادف دی. په هر حال نوح علیه السلام د توحید او د نورو اصلاحاتو عمومی دعوت ورکړ. وائی
چه د آدم علیه السلام څخه لس قرنه وروسته د هغه گرد (تول) اولاد د توحید پر کلمه ټینگ ولاړ
وو د بت پرستی ابتداء د ابن عباس رضی الله تعالیٰ له قول سره موافق داسی شروع شوه چه د
ځینو صالحانو د انتقال څخه وروسته چه د دوی نومونه (ود، سواع، یغوث، یعوق، او نسر) وو
او د نوح په سورت کښی مذکور دی خلقو د هغو څیری جوړی کړی، تر څو د دی د احوالو،
عباداتو او نورو خصوصیاتو یادونه پری وشي - لږ څه وروسته د هغو تصاویرو په شان څو مجسمی
تیاری شوی، او متدرجاً خلق د دغو مجسمو په عبادت کښی لگیا شول چه د هغو مشرانو په
نامه موسومی شوی وی. کله چه د بت پرستی ویا خوره او منتشره شوه، نو الله تعالیٰ نوح علیه
السلام ولیږه. نوح علیه السلام پخوا له طوفانه خپل قوم ته تر نهه نیم سوه کاله پوری د توحید او
د تقویٰ په لوری دعوت ورکړ - او د دنیا او آخرت له عذابونو څخه ئی دوی وویږول، مگر خلقو
د ده دعوت او بلنه ونه منله، او د نوح علیه السلام په تضلیل او تجهیل ئی لاس پوری کړ تر څو
د طوفان لوی عذاب دوی گرد (تول) سره ونیول او همغسې چه د نوح علیه السلام دعا وه:

﴿ رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴾
 د غمکي د مخي هيڅ يو کافر له الهي عذاب څخه خلاص نشو «بستاني» پخپل «دائرة المعارف» کښي د اروپايي محققانو اقوال هم د طوفان او هم د طوفان د عموم په نسبت نقل کړي دي نوح عليه السلام زوی د لمر زوی د متوشلخ زوی د اخنوخ يعني ادریس عليه السلام دی.

قَالَ يَقَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَالٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِّنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾
 أَبْلِغْكُمْ رَسُولِ رَبِّي وَأَنْصَحْ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧٢﴾

وويل (نوح) اي قومه زما نشته په ما کښي «له سره» هيڅ گمراهي وليکن زه یم رسول «استاځي» له جانب ډ رب (پالونکي) د گردو (تولو) عالميانو. رسوم تاسي ته پيغامونه د رب خپل او پند درکوم تاسي ته (محض دپاره د نفع ستاسي) او پوهيږم له (جانب ډ) الله (په وحی سره) په هغه چه پري نه پوهيږئ تاسي.

تفسير : يعني زه خو لږ څه هم نه یم بي لاري شوی، بلکه تاسي پخپله گمراهان شوي يئ چه د پاک الله رسول نه پيژنئ! چه په ډير فصاحت او بلاغت سره د الله تعالی پيغام تاسي ته دررسوي او ستاسي ښيکنه (فايده) غواړي او تاسي ته ډير ښه پندونه درکوي او د الله تعالی له جانب ښي تاسي ته داسي علوم او هدايت راوړي دي چه تاسي له هغو څخه ناپوهان او جاهلان يئ!

أَوْ عَجِبْتُمْ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِّنْكُمْ
 لِيُنذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٧٣﴾

آيا تعجب کوئ تاسي له دي چه راغلي دي تاسي ته ذکر (پند د وحی) له لوري د رب ستاسي پر (ژبي د) يو سړي له «جنسه د» ستاسي دپاره د دي چه وويروي دي تاسي او دپاره د دي چه پرهيزگاران شی تاسي او دپاره د دي چه پر تاسي باندی رحم وکړي شی.

تفسير : يعني په دي کښي کومه خبره د تعجب وړ (لايق) ده چه پاک الله هم دا ستاسي له منځه يو سړي د خپل پيغام رسولو له پاره غوره کړي؟ ځکه چه له گردو (تولو) مخلوقاتو ځني

پاک الله د خلافت د منصب له پاره آدم عليه السلام د مخصوصو استعدادونو پر بنا غوره کړ، نو بيا په دې کښې څه اشکال پاتې دی چې د آدم عليه السلام له اولادې ځنې نور کامل الاستعداد انسانان هم د نبوت او رسالت د منصب دپاره انتخاب کړل شي، تر څو دوی مستقيماً د پاک الله له لوري مستفيض شي، او نور خلق هم د هغوی څخه مستفيد وگرځي او گرد (تول) انسانان، دوی د مبدأ او معاد څخه خبر او مطلع کړي - چې هغوی د دغې لارښوونې او خبريدلو په اثر له «هغې» بدې او خرابې ځنې خپل ځان وژغوري (وساتي) چې په سبب د کفر او معصيت پر دوی راتلونکې دی او په دغې وسيلې سره د الله تعالی د رحم او کرم مورد وگرځي، او د ده له قهر او غضب څخه خپل ځان وساتي.

فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلِّ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَصِيًّا ٦٣

پس نسبت د دروغو وکړ (کفارو دغه نوح) ته نو نجات مو ورکړ دغه «نوح» او هغو کسانو ته چې له ده سره (ملګري) وو په بېرې کښې او غرق مو کړل هغه کسان چې نسبت د دروغو ئې کړي و آيتونو زمونږ ته، بېشکه دوی وو يو قوم رانده (له حقه).

تفسير : يعنی له هغو سره د نفعي او نقصان، او د حق او باطل هيڅ فکر او اندېښنه نه وه . گردو (تولو) ځانونه رانده کړي وو، او پرله پسې په سرکشي، تکذيب او بغاوت کښې پي تينګار (هميشه والي) کاوه او له بت پرستي او نورو متمردهانه حرکاتو ځنې ئې لاس نه آخيستل، نو په شمار څو مؤمنان د دوی له منځه وژغورل (وساتل) شول، چې له نوح عليه السلام سره په بېرې کښې سواره شوي وو - نور گرد (تول) مکذبين سره دوب شول. اوس هومره انسانان چې په دنيا کښې شته، دوی د هم دی اهل السفيني بلکه د حضرت نوح عليه السلام له ذرياتو ځنې دی. (اهل السفينه « ۸۰ » مؤمنان وو « ۴۰ » تنه نارينه « ۴۰ » تنه ښځې. ځينې وائي چې ۹ تنه وو درې زامن د نوح عليه السلام سام، حام، يافث او شپږ تنه نور، او تول راکبين « ۱۶۰ » ذوی الارواح وو،).

وَالِی عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ یَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَکُمْ مِنْ
إِلَهِ غَیْرِهِ أَفَلَا تَتَّقُونَ ٦٤

او (لیبرلی و مونبر قوم د) عاد ته «قومی» ورور د دوی هود، وویل «هود» ای قومه زما! عبادت کوی تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ (حق) معبود بی له الله!، نو آیا تاسی نه ویریږئ (له عذابه د الله او پرهیز نه کوی له شرکه).

تفسیر: هود علیه السلام زوی د عبدالله ابن رباح بن خلود بن عاد بن ارم بن سام بن نوح ؑ، او ځینی ئی پلار شالخ بن ارمخشد بن سام بن نوح علیه السلام وائی. «عاد» د حضرت نوح علیه السلام لمسی او د ارم له اولادی ځنی ؑ او هم ده ته منسوب دی. د دغه قوم سکونت د یمن په «احقاف» کښی ؑ. څرنګه چه حضرت هود علیه السلام له هم دی قوم څخه ؑ نو په هم دی لحاظ د دوی قومی او وطنی ورور شو. په دغو خلقو کښی بت پرستی منشره شوی وه. روزی ورکولو، وروولو، روغولو او د نورو مختلفو حاجاتو او مطالبو او متعددو مقاصدو له پاره دوی بیل بیل بتان جوړ کړی وو، او د هغوی په عبادت کښی ګرد (تول) سره لګیا وو، نو هود علیه السلام وغوښتل چه دوی له هغو څخه ستانه (واپس) کړی او د دی عظیم جرم له سزا څخه ئی وبریږی.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرُّكَ فِي
سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنُظُنُّكَ مِنَ الْكَذِبِينَ^{٩٦}

نو وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه (هود) بیشکه مونبر خامخا وینو تا (ځښ) په بی عقلی کښی او بیشکه مونبر خامخا ګمان کوو په تا له دروغجنانو.

تفسیر: یعنی معاذ الله ته پخپله بی عقل ئی چه د خپلو پلرونو او نیکه ګانو دود او دستور دی پرېښی دی او د ګردو (تولو) له اخوت او ورور ګلوی څخه بیل شوی ئی او دروغجن هم ئی چه د خپلو اقوالو نسبت الله تعالی ته کوی او مونبر له لوی عذاب څخه هم وبریږی!

قَالَ يَقَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِّنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ^{٩٧}
أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ^{٩٨} أَوْعَجِبْتُمْ

أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ
وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ
فِي الْخَلْقِ بَصُطَةً فَاذْكُرُوا الْآلاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

وویل «هود» ای قومه زما نشته په ما کښی (له سره) هیڅ بی عقلی ولیکن
زه یم رسول «استاځی» له جانبه د رب «پالونکی» د گردو (تولو) عالمیانو
دررسوم تاسی ته پیغامونه د رب خپل او زه تاسی ته نصیحت کوونکی ښه
امانت گر یم.

آیا تعجب کوئ تاسی له دی چه راغلی دی تاسی ته ذکر (پند) له «لوری
د» رب ستاسی پر «ژبه د» یوه سری له تاسی دپاره د دی چه وویروی دی
تاسی، او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه گرځولی وئ (الله) تاسی خلیفگان
(په ځمکه کښی) وروسته له «غرقیدلو د» قوم د نوح او زیات کړی ئی دی
تاسی ته په پیدائښت کښی قوت، قامت اوږدوالی، نو یادوئ تاسی نعمتونه
(احسانونه) د الله ښائی چه تاسی خلاصی ومومئ! (له عذابه د الله).

تفسیر : هود علیه السلام د خپل قوم په ځواب کښی وویل زما هیڅ یوه خبره د بی عقلی خبره
نه ده هوا هغه د رسالت منصب چه د الله تعالی له خوا ماته را کړی شوی دی، زه د هغه حق اداء
کوم، دا ستاسی بی عقلی ده چه خپل هغه حقیقی خیر غوښتونکی هم نه پیژنئ! چه د ده
امانت او دیانت لا له پخوا څخه د اعتماد او ددیني او اطمینان وړ (لائق) ؤ. اوس تاسی په
خپلی دغی وینا سره چه ماته بی عقل وایی خپلو ځانونو ته زیان او نقصان رسوئ آیا تعجب
کوئ تاسی له دی نه چه راغلی دی تاسی ته پند له جانبه د رب ستاسی پر ژبه د یوه سری له
جنسه ستاسی دپاره د دی چه وویروی تاسی له عذابه د الله او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه
گرځولی وئ الله تاسی خلیفگان په ځمکه کښی وروسته د غرقیدلو د قوم د نوح علیه السلام یعنی
الله تعالی پس له نوح علیه السلام په دنیا کښی ستاسی حکومتونه قائم کړل او د ده په ځای ئی
تاسی ودرولئ او هلته مو ودانی وکړه ښائی چه هود علیه السلام دغه احسان دوی ته ور په یاد
کړی وی، او د دغی خبری تنبیه ئی ورته ورکړی وی چه د بت پرستی او تکذیب الرسول له امله
(وجی) هغه پېښی چه هغوی ته ورپېښی شوی وی نه ښائی چه تاسی ته هم درپېښی شی.

او زیات کړی دی الله تاسی ته په پیدائښت کښی قوت او قامت او اوږدوالی چه د جسمانی قوت،
طول، عرض، شجاعت او حماست په اعتبار تاسی ډیر یو نومیالی او مشهور قوم یئ نو یاد کړئ
تاسی نعمتونه د الله ښائی چه تاسی خلاصی ومومئ له عذابه د الله دغه احسانات چه مذکور شول
او برسیره پر هغو نور بی شماره احسانات ئی ور په یاد کړل او ور په زړه ئی کړل چه ښائی

د هغه پاک الله شکر گذاري وکړئ! او گرد (تول) احکام ئی ومنئ! او له سره تاسی ته نه ښائی چه د هغه حقیقی منعم په مقابل کښی بغاوت وکړئ او غاړه تری وغروئ!.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَمَا كَانَ يَعْبُدُ
آبَاؤُنَا فَأْتِنَا بِتَعْدٍ نَّانِ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٤٠﴾

وویل عادیانو (هود ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته د دی دپاره چه عبادت وکړو مونږ د الله یواځی او پریږدو هغه (بتان) چه وو چه عبادت به کاوه «د هغو» پلرونو زمونږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته «پری» ویروی مونږ که ئی ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په خبرو خپلو کښی)

تفسیر : یعنی له هغه عذابه چه مونږ ویروی که ته رښتین ئی نو ئی ژر راوړه، مونږ خو د بتانو عبادت نه پریږدو او د خپلو پلرونو له دستوره لاس نه آخلو.

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِّن رَّبِّكُمْ رَجْسٌ وَغَضَبٌ
أَتَجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَّا
نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ ۖ فَانْتَظِرُوا إِلَيَّ مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٤١﴾

وویل «هود» په تحقیق واقع «واجب» شو پر تاسی له (لوری) د رب ستاسی عذاب او قهر، آیا جگړه کوئ تاسی له ما سره په هغو «تشو» نومونو کښی چه ایښی دی هغه «نومونه» تاسی او پلرونو ستاسی حال دا چه نه دی رالیږلی الله. په عبادت کولو د دوی هیڅ برهان علمی سند، نو انتظار کوئ تاسی (د عذاب) بیشکه زه چه یم له تاسی سره له منتظرانو څخه یم.

تفسیر : یعنی کله چه ستاسی سپین سترگی، سرکشی، گستاخی او بی حیائی تر دی حده پوری رسیدلی ده نو وپوهیږئ چه د الله تعالی قهر او غضب پر تاسی نازل شوی دی. او اوس د هغه په راتلو کښی هیڅ څنډ (تاخیر) او دیل کیدونکی نه دی.

تاسی چه بتانو ته داسی وایی: هغه روزی ورکوی، او دغه باران اوړوی او دا اولاد زیږوی ورس
 علیٰ هذا. دغه تش یو نوم او یوازی یی حقیقته یو مفهوم دی او بیخی واقعیت او حقیقت نه لری
 د الوهیت صفات په تیږی (گتۍ) او نورو مخلوقاتو کښی له کومه راغلل؟ بیا نو د داسی
 معبودانو په نسبت چه په هغوی کښی د معبودیت هیڅ یو عقلی او نقلی سند نشته بلکه په ټولو
 عقلی او نقلی اسنادو سره ئی تردید کیږی له ماسره د توحید په مسئله کښی ولی جگری او
 بحثونه کوئ؟ کله چه ستاسی د جهل او شقاوت او عناد جام دومره ډک شوی وی، نو انتظار
 وکړئ چه الله تعالیٰ د دغو گردو (ټولو) جگړو فیصله «پریکړه» وکړی، زه هم د هغه فیصلی
 ته منتظر یم.

فَأَجِئْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَقَطَّعْنَا ذِئْرَ الَّذِينَ
 كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٤٢﴾

نو خلاصی ورکړ مونږ دغه هود ته او هغو کسانو ته چه له ده سره وو په
 رحمت سره له (جانبه) زمونږ او پری کړ مونږ بیخ د هغو کسانو چه نسبت د
 دروغو ئی کړی ؤ په آیتونو زمونږ او نه وو دوی مؤمنان «یقین کونکی په
 وحدت او نبوت».

تفسیر : یعنی پر دوی اووه شپې او اته ورځې مسلسل د سخت باد طوفان (سیل) راغله، چه
 د هغی په اثر گرد (ټول) کفار توتی توتی او هلاک او پو پناه شول. دا خو د «عادالولی»
 انجام ؤ. او د دغه قوم بله پېښه او څانگه «ثمود» چه هغوی ته «عاد الثانیه» هم وائی د هغه
 ذکر په دغه مبارک آیت کښی راځی چه هم دا اوس ئی مونږ په تلاوت افتخار مومو.

وَالِی ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا
 لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ
 هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي
 أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمْسُوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ الْيَمِّ ﴿٤٣﴾

وَإِذْ كُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ
فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ
الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا الْآلاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٢٧﴾

او «لیبرلی و مونبر» ثمودیانو ته «قومی» ورور د دوی صالح. وویل «صالح»
ای قومه زما، عبادت کوئ تاسی د الله نشته تاسی ته هیڅ «حق» معبود بی له
دغه «الله»، په تحقیق راغلی ده تاسی ته ښکاره معجزه له «لوری د» رب
ستاسی، دا اوبه د الله ده تاسی ته نښه نو پریردئ تاسی دغه «اوبه» چه
خوری «واښه» په ځمکه د الله کښی او مه ورورئ تاسی لاسونه دی ته په
«نیت د» بدی «یعنی ضرر مه وررسوئ» نو ویه نیسی تاسی عذاب دردناک.
«وویل صالح» او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه وگرځولئ «الله» تاسی
خلیفگان وروسته له عادیانو او ځای ئی درکړو تاسی ته په ځمکه کښی چه
نیسئ «جوړوئ» تاسی له هوارو نرمو ځایونو د دی ځمکی هسکی (اوچتی)
مانی او کنئ تاسی غرونه دپاره د کورونو، نو یاد کړئ تاسی نعمتونه د الله
او مه گرځئ «کوښښ مه کوئ» تاسی په ځمکه کښی حال دا چه قصد
کونکی د فساد یئ.

تفسیر : یعنی هغه دلیل چه تاسی غوښت درورسید. د صالح علیه السلام قوم له ده سره عهد او
اقرار کړی ؤ چه که ته د یوی غتی لوئی تیږی (گتی) څخه یوه بلاربه اوبه راویاسی، نو مونږ
به پر تاسی ایمان راوړو. الله تعالی د صالح علیه السلام په دعاء هم داسی وکړه. نو صالح علیه
السلام چه زوی د عبید زوی د اسف زوی د ماسح زوی د عبید زوی د حاذر زوی د ثمود و دوی
ته وویل چه ځئ! اوس خو پاک الله ستاسی له غوښتنی سره سم هغه اوبه له دغی کلکی لوئی
تیږی (گتی) څخه راوویسته. نو اوس په ایمان راوړلو کښی ولی دیل او تامل کوئ؟ دغه اوبه د
الله تعالی د قدرت او زما د صداقت نښه ده، چه زما په دعاء په غیر معتاده طریقه سره الله تعالی
پیدا کړه. نو د دی د حقوقو رعایت وکړئ! مثلاً د الله تعالی په ځمکه کښی د مباحو وښو له
خوراکه او د وار د اوبو د چښلو څخه ئی مه منع کوئ! الغرض د الله تعالی دی نښی ته چه
ستاسی په غوښتنی سره په وجود راغلی ده، په بده وضع سره مه وړاندی کیږئ! که نه تاسی ته به
هم خیر نه در پېښیږی او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه وگرځولئ الله جل جلاله تاسی خلیفگان
پس له عادیانو او ځای درکړ تاسی ته په ځمکه کښی چه جوړوئ تاسی له هوارو نرمو ځایونو د

دی ځمکې هسکې (اوچتې) مانې او کښې تاسې غرونه دپاره د کورونو نو یاد کړئ تاسې نعمتونه د الله او مه گرځئ او کوښښ مه کوئ تاسې په ځمکه کېنې حال دا چه تاسې قصد کوونکې د فساد یی یعنی مه له خیره منکړیئ! او مه شرک او کفر سره په ځمکه کېنې فتنه او فساد خورئ! بلکه د الله تعالیٰ په وحدانیت او زما په نبوت شهادت ورکړئ! او د اصلاح او مصالحت په طرف مسارعت وکړئ!

قَالَ الْبَلَاءُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتَضَعُّوْا
لَهُنَّ اَمِنْ مِنْهُمْ اَتَعْلَمُوْنَ اَنَّ صَليْحًا مَّرْسَلٌ مِّنْ رَبِّهِ طَالُوْا
اِنَّا بِمَا اُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُوْنَ ﴿٤٥﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوْا
اِنَّا بِالَّذِيْ اٰمَنَّا بِهِ كَافِرُوْنَ ﴿٤٦﴾

وویل مشرانو هغو چه کبر «او سرکشی» ئی کړی وه «له ایمانه» له قومه د دغه «صالح» څخه هغو کسانو ته چه ضعیف «او کمزوری» گڼلی شوی وو هغه چاته چه ایمان یی راوړی ؤ له دوی څخه آیا یقین لرئ تاسې په دی چه بیشکه صالح مرسل «رالیږلی شوی دی تاسې ته» له «لوری د» رب د ده وویل دغو «ضعفاؤ چه هوا» بیشکه مونږ په هغه «توحید او عبادت» چه رالیږلی شوی «صالح» په هغه مؤمنان «یقین لرونکي» یو. وویل هغو کسانو چه لوئی تکبر ئی کړی ؤ بیشکه مونږ په هغه شی چه ایمان راوړی دی تاسې په هغه باندی کافران «منکران» یو.

تفسیر : یعنی په قوم کېنې هغه چه لویان، متکبران او مشران معاندان وو، دغو غتانو به غریبو او کمزورو مسلمانانو ته د استهزاء په ډول (طریقه) ویل چه آیا لوی سړی تر اوسه پوری نه دی پوهیدلی مگر دغه خبره یواځی تاسې ته معلومه شوی وه، چه صالح د الله تعالیٰ رسول دی؟ مسلمانانو به په ځواب کېنې دوی ته ویل چه معلومیدل څه معنی لری - دغه خبره خو تاسې ته هم معلومه ده. هوا مونږ خو حضرت صالح علیه السلام د زړه له کومی او اخلاصه قبول کړی دی، او ایمان مو پری راوړی دی متکبران به د داسی حکیمانه ځوابونو له آوریډلو ځنی شرمیدل او ویل به ئی هغه شی چه تاسې قبول کړی دی مونږ ئی نه قبلوو. نو ستاسې د څو تنو ضعفاؤ او بی وزلاتو د ایمان راوړلو ځنی کوم لوی بری په لاس راتلی شی؟

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يُضْلِمُ اثْنَتَا بَيِّنَاتٍ تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٠﴾

نو زخمی او مړه کړه دوی اوبښه او سرکشی وکړه دوی له امره (حکمه) د رب خپل او وویل دغو (کفارو چه) ای صالحه! راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته ویروي مونږ تری که ئی ته له مرسلانو «په حقه سره»

تفسیر : وائی دغه اوبښه دومره عظیم الجثه لویه او بېره وه چه په هر څنګله کښی به څر ته ورته نو نور مواشی به له دی ځنی ویریدل او لری به تری تبتیدل او په خپل وار به په هر یوه کوهی باندی چه دریدله د هغه کوهی تولی اوبه، به ئی چټلی او هغه به ئی تش او خالی پریښود: گواکی همغسی چه د دی پیدائښت فوق العاده ؤ، گرد (تول) لوازم او د ژوندانه آثار ئی فوق العاده وو، بالاخره کافران پری په قهر او غصه شول، او د دی پر وژلو ئی اتفاق او تړون وکړ او بدبخت (قذار بن سالف) ئی رومبنی پر کی پری کرل او بیا یی ووژله وروسته د صالح علیه السلام وژلو ته هم تیار شول او په دی ډول (طریقه) د صالح علیه السلام او د «ناقة الله» په نسبت څه احکام چه صادر شوی وو، د هغو مخالفت ئی وکړ او دغو کفارو وویل چه ای صالحه! راوړه مونږ ته هغه عذاب چه ته ویروي مونږ تری که ئی ته له مرسلانو په حقه سره داسی کلمات د انسان له ژبی څخه په هغه وخت کښی وځی چه د الله تعالی له قهر او غضبه بیخی بی خوفه او بی پروا شی. «د عاد الاولی» په شان «ثمود» هم داسی یوی مرتبی ته ورسیدل، چه د الهی عذاب مورد وگرځیدل، چه د دی ذکر دا دی:

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جُثَثٍ ﴿٧١﴾

پس و نیول دوی زلزلی (پس له آوریدلو د سختی چیغی) نو وگرځیدل دوی «گهیځ سحر» په کورونو خپلو کښی مړه پرمخی پراته.

تفسیر : په بل آیت کښی ئی د دوی هلاک په «صیحی» یعنی چغی سره بیان فرمایلی دی، ښائی چه له لاندی به زلزله او له پاسه به ډیره سخته ویروونکی چغه شوی وی.

فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰ قَوْمٍ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ

رِسَالَةٌ رَّبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّصِيحِينَ ﴿٢٩﴾

نو وگرځیده (صالح) له دوی «او لاړ تری متأسفاً» او وویل ای قومه زما قسم دی خامخا په تحقیق ورساوه ما تاسی ته پیغام د رب خپل او پند می درکړ تاسی ته ولیکن نه خوشیوئ تاسی پند ورکوونکی.

تفسیر : وائی چه حضرت صالح علیه السلام د خپل قوم د هلاکت څخه وروسته د مکي معظمی یا د شام په لوری لاړ او د خپل تگ په وخت کښی ئی د دوی د مرو انبارونه ولیدل او داسی خطاب ئی وکړ لکه چه زمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د بدر مقتولینو ته خطاب کړی ؤ. یا یواځی د تحسر او تأسف په ډول (طریقه) به ئی یو فرضی خطاب کړی وی. لکه چه د ادباء، شعراء خرابو، اطلالو (کندوالو) او نورو سره داسی خبری اتری او مخاطبی کوی ځینی وائی چه دغه خطاب پخوا له هلاکته ؤ یعنی کله چه ښودیانو هغه اوښه حلاله کړه او د عذاب الله ور ئی پر خپلو ځانونو وپرانیستله نو په دی صورت به په کلام کښی د واقعاتو د ترتیب مراعات نه وی شوی، په هر حال په دغه خطاب سره د نورو تنبیه او آورول مقصود ؤ. چه ښائی تاسی د خپلو معتبرو خیر غوښتونکو خبری قبولی کړئ او هر څوک چه د خپل حقیقی خیر غوښتونکی خبرو ته غوږ نه ږدی او نه ئی منی او قدر ئی نه کوی نو هم داسی له بدی نتیجی سره مخامخ کیږی.

وَلَوْ طَا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾

او «یاده کړه ای محمده دوی ته قصه د» لوط کله چه وویل قوم خپل ته آیا راتگ کوئ تاسی ډیر بد کار «لواطت» ته چه نه دی رومبی شوی له تاسی څخه دی کار ته هیڅ یو له تولو خلقو «نو تاسی ئی هم مه کوئ!».

تفسیر : لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام وراره ؤ. چه له ده سره عراق څخه شام ته راغی او د الله تعالی له خوا د سدوم او د هغه د شاوخوا د کلیو په لوری مبعوث شوی ؤ چه د هغو ځایونو د خلقو اصلاح وکړی او دوی له هغه خراب گنده خلاف الفطرت او د بی حیایی له کارونو څخه وژغوری (وساتی) چه په هغو سره د هغو ځایونو خلق نه یواځی اخته او مبتلا وو بلکه دوی د دغی بی حیایی موجدان او مبتکران هم وو. او پخوا له دوی نه په دنیا کښی په دغی اخلاقی ناروغی هیڅوک نه ؤ مبتلا او نه تری خبر وو. اول شیطان دغه ملعون حرکت د «سدوم» اوسیدونکو ته وروښود، او بیا له هغه ځایه نورو ځایونو ته تیت (خور) او منتشر شو. حضرت لوط علیه السلام د دوی د دغه ملعون او شنیع حرکت له بدو عواقبو څخه دوی ته خبردار او تنبیه ورکړه او غوښتل ئی چه دغه پلیتی او گندگی له دنیا محوه او ورکی شی. سری ته د موجوده

انجيل (بائيل) په ليکونکي او ټولونکي باندې قهر راځي چه هغوی د داسي پاک معصوم او سپېڅلي رسول په نسبت چه له دنيا څخه د دی بي حیائي او گندگي د ورکولو لپاره زیات زیار (کوشش) ایستلی دی د داسي نامناسبو او ناولیو حرکاتو نسبت کړی دی العیاذ بالله چه د هغو د اوریدلو او لوستلو څخه د هر حیاناک سری غونی څپړیږي، ویشتان ئی دریږي او زنګونه ئی ریږدي:

﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِكَلِمَةٍ تَخْرِجُهُمْ مِنْ أَقْوَامِهِمْ أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا إِلَّا كَذِبًا﴾

«۱۵ جزء د الکهف ۵ آیت ۱»

رکوع»

إِنَّكُمْ لَتَنَافُثُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ دُونِ النِّسَاءِ ۖ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

بیشکه تاسی خامخا راځئ سړیو ته د پاره (د قضاء) د شهوت په دی حال کښی چه تجاوز کوونکی یی له (خپلو) منځو «نو نه یی په حقه لاره، دا لا څه بلکه یی تاسی یو قوم اسراف کوونکی» له شرعی حده تیریدونکی په هر شی کښی».

تفسیر: یعنی یواځی هم دا نه ده چه د هم دی یوی گناه مرتکب شوی یی، بلکه د دی خلاف الفطرت فعل ارتکاب د دی خبری دلیل دی چه تاسی د انسانیت له حدوده هم وتلی یی.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ ۖ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾

او نه ؤ ځواب د قوم د دغه (لوط د نصیحت په مقابل کښی) مگر خو داسی چه ویل قوم د لوط (په خپلو منځو کښی چه) ویاسئ «وشرئ» تاسی دغه «لوط او تابعان ئی» له قریبی ستاسی (سدوم)، بیشکه دوی داسی خلق دی چه په تکلف سره ځان پاکوی (زمونږ له افعالو). نو نجات ورکړ مونږ دغه «لوط» ته او اهل «اتباعو» د ده ته مگر منځه د ده، چه وه له پاتی کیدونکو (په عذاب کښی).

تفسیر: یعنی دوی بالاخر داسی وویل: هر کله چه لوط علیه السلام مونږ گرد (ټول) پلیت او نجس گڼی او خپل ځان پاک بولی او له مونږ ځنی دده کوی نو له بدانو سره د نیکانو څه غرض دی؟ نو ځکه دوی گرد (ټول) سره په دی فکر کښی ولویدل چه لوط علیه السلام له خپله

منځه وياسی - او خپل ځانونه له دغې هری ورځنی جگړی څخه بیخی وژغوری (وساتی). خو د دغو ملعونانو له لاسه کله دغه خبره پوره وه، هوا الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره لوط علیه السلام د متعلقینو سره صحیح، سالم په عزت او عاقبت، له دغه کلي څخه وویست، او په دغو کلي والو ئی عذاب مسلط کړ چه ذکر ئی وروسته راځی، د لوط علیه السلام د متعلقینو ځنی یواځی د ده بنځه ورځنی بيله پاتی شوه او د نورو معذبینو سره هلاکه شوه، ځکه چه د دی دود او دستور د هم دغو معذبینو په شان ؤ د لوط علیه السلام کره به چه کوم میلمه راته یا به کومه خبره پیښیده، د هغی اطلاع به هم دی ښځی کفارو ته ورکوله او کفارو ته ئی د بدو کارونو په لوری ترغیب ورکاوه. یا لکه چه ځینو لیکلی دی د نارینه ؤ په شان په ښځو کښی هم د «مساحقه» رواج عمومیت موندلی ؤ په هر حیث عذاب پر گردو (ټولو) هغو کسانو نازل شو چه په دغه مهلک مرض کښی مبتلا او اخته وو. او په پوره زور او قوت سره د خپل نبی په مقابل کښی ولاړ شوی وو او د ده تکذیب به ئی کاوه یا د کفر او فحش په اصولو کښی د دوی معاونین او مرستیالان (مدد گاران) وو.

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٣﴾

او اووراهه مونږ په دوی باندی باران «د کانو هلاک مو کړل»، پس وگوره ته چه څرنګه شو عاقبت (بده خاتمه) د گنهکارانو «چه هلاک شول په عذاب سره».

تفسیر : په بل ځای کښی مذکور دی چه ډیر کلي واپړل شول او د تیږو (گټو) باران اوریده. د ځینو ائمه ؤ په نزد اوس هم ښائی چه لوطی ته هم داسی سزا ورکړه شی. چه له کوم غره یا یوه لوړ ځای څخه وغورځاوه شی او له پاسه په کانو وویشتل شی او په ډیر سخت بوی ناک او گنده ځای کښی بندی کړی شی. او زمونږ د حنفيانو په مذهب کښی دغه سزاګانی تعزیراً جواز لری نه حداً

﴿فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ﴾ وگوره ته چه څرنګه شو عاقبت او بده خاتمه د گنهکارانو کافرانو چه هلاک شول په عذاب سره) یعنی د گناه د ارتکاب او کولو په وخت د هغی بد انجام د دوی تر سترگو لاندی نه راځی، د عاجلو شهوتونو او لذتونو د غلبی په وخت کښی د لیونیانو په شان د داسی منیاهیو په کولو کښی لګیا کیږی چه له عقل او انسانیت څخه بیخی مخالف دی. لیکن عقلمن سری ته ښایی چه د نورو د واقعاتو له لیدلو او اوریدلو څخه پند او عبرت حاصل کړی او د بدی بد انجام دی همیشه تر نظر لاندی ونیسی!

وَالِی مَدَیْنٍ آخَاهُمْ شُعَبَاءُ

او (لیبرلی مو ژ) مدین ته «قومی» ورور د دوی شعیب،

تفسیر : د قرآن کریم په بل غای کښی ذکر شوی چه حضرت شعیب علیه السلام «اصحاب الایکه» ته مبعوث شوی دی - که اهل المدین او (اصحاب الایکه) دواړه سره هم دغه یو قوم وی فبها ونعمت او که سره دوه بیل بیل قومونه وی نو دغو دواړو ته به مبعوث شوی وی. په دغو دواړو قومونو کښی به په تول او پیمانه کښی د کمولو مرض مشترک وی په هر حال حضرت شعیب علیه السلام د توحید او نور عمومی دعوت او بللو څخه سربیره خلق یی د معاشرتی معاملاتو د خصوصی اصلاح او د حقوق العباد د حفاظت او ساتلو په نسبت هم په ډیر تاکید او فعالیت سره متوجه گرځولی لکه چه په وروستیو آیتونو کښی مذکور دی. د ډیر فصاحت او کامل بلاغت له امله (وجی) شعیب علیه السلام په «خطیب الانبیاء» سره ملقب دی او د مکمل بن یشجر بن مدین بن ابراهیم زوی و.

قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ

وویل (شعیب چه) ای قومه زما عبادت کوئ د الله نشته تاسی ته هیڅ معبود بی له ده، په تحقیق راغلی دی تاسی ته دلیل ښکاره له (لوری د) رب ستاسی.

تفسیر : یعنی زما د صداقت دلیل ظاهر شوی دی، که زه د نصیحت خبره تاسی ته وکرم هغه قبوله کړئ او په هغو خطرناکو عواقبو چه تاسی خبروم، له هغو ځنی ځان وژغورئ (وساتئ) او د خپل خیر او شر په باره کښی هوښیار اوسئ.

فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْإِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾

نو پوره کوی تاسی پیمانه «خلقو ته» او تله (تول هم) او کم مه ورکوی تاسی خلکو ته شیونه (حقونه) د دوی او فساد «خرابی» مه کوی تاسی په ځمکه کښی (په کفر او خیانت سره) پس له اصلاح د دی دغه «اصلاح او امانتداری» خیر «ډیر بهتر» دی تاسی ته که یی تاسی ایمان راوړونکی.

تفسیر : د بندگانو د حقونو رعایت او یو تر بله سره د معاملاتو د ساتنې مزیت چه نن زمونږ د زمانې پرهیزگاران هم چندانې توجه ورته نه لری، د الله تعالیٰ په نزد دومره اهم شی دی، چه هغه ئی د یوه جلیل القدر رسول مخصوصه وظیفه مقررہ کره او د هغه د مخالفت له سببه یو قوم پوپناه شو- په دغو آیتونو کښی د حضرت شعیب علیه السلام په ژبه خبر راگری شوی دی چه خلکو ته د دیر لږ مالی ضرر، تاوان رسونه او په وطن کښی وروسته د اصلاحی حالت له قیامه خرابی، فتنه او فساد آچول که د شرک او کفر په صورت وی، یا د ناحقه وژلو- لوت کولو او نورو مناهیهو په شکل وی، دا گرد (تول) ممنوع دی او د هیش یو ایماندار انسان له اعمالو څخه دا نشی کیدی چه خلکو ته د دوی حقوق ورگری - او په امانت کښی خیانت وگری - یا په وطن کښی اله گوله او شور ماشور جوړ کری

وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
مَنْ آمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا

او مه کینی تاسی پر هر لاره «له پاره د شکولو» حال دا چه ویروئ تاسی (خلق) او منع کوئ تاسی (خلق) له لاری د الله هغه څوک چه ایمان راوړی په الله باندی او لتوئ تاسی دی «لاری» ته کوروالی «عیب»،

تفسیر : پر لارو ناستی دوه سببونه درلودل (لرل) - یو له تلونکو، راتلونکو، او مسافرینو څخه په ظلم او جبر اموال او اسباب اخیستل او بل د حضرت شعیب علیه السلام له ملاقاته او د الله تعالیٰ له توحید او دین څخه د مؤمنانو منع کول او د الهی دین په نسبت د عیب لتولو او اعتراض کولو په فکر کښی اوسیدل.

وَإِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٩﴾

او یاد کری تاسی. هغه وخت چه وئ تاسی لږ «په سړیو او مالونو کښی» نو دیر کری (الله) تاسی او وگورئ تاسی چه څرنگه شو عاقبت «بده خاتمه» د فساد کوونکو «چه وو پخوا له تاسی».

تفسیر : یعنی په سړیو او په دولت دواړو کښی تاسو لږ وئ، الله تعالیٰ تاسی ته له دواړو خواؤ نه تزئید در په برخه کړ، ستاسی شمیر هم زیات شو، او د شتو او دولت خاوندان هم شوئ تاسی د الله تعالیٰ د دی احسانانو شکر ادا کری! او د پاک الله شکر هلته ادا کیږی چه تاسی د

خالق تعالیٰ او د «مخلوق الله» حق په ښه شان سره وپېژنئ! او قولاً او عملاً په اصلاحاتو کښی مشغول اوسئ او په نعمتونو مغرور نه شی! او د فساد کوونکو او خرابی آچونکو هغه انجام چه پخوا له دی نه واقع شوی دی، هغه تل تر سترگو لاندی ونیسئ، او د الله تعالیٰ له انتقام او نیولو څخه تل وویږئ.

وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِّنْكُمْ آمَنُوا بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَائِفَةٌ
لَّمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٤﴾

او که وه یوه طائفه له تاسی چه ایمان ئی راوړی ؤ په هغه شی چه رالیږلی شوی یم زه په هغه سره او (وه بله) طائفه چه ایمان ئی نه ؤ راوړی (عناداً) نو صبر کوئ تاسی «ای مؤمنانو!» تر هغه پوری چه حکم (فیصله وکړی) الله په منځ زمونږ کښی او هم دی خیر «بهر» دی له ټولو حکم (فیصله) کوونکو «چه ظلم نشته د ده په حکم کښی»

تفسیر: یعنی هغه شی چه ما له خپله ځانه سره راوړی دی، که تاسی په متفق ډول (طریقه) نه منئ بلکه دا خبره مو غوټه کړی ده چه خامخا له هغه سره اختلاف وکړو، نو لږ څه صبر وکړئ! چه د آسمان له لوری زما او ستاسی د اختلاف فیصله وشي.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يُسْعِيبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُوذُنَّ فِي بِلَدِنَا قَالَ أَوْ لَوْ كُنَّا كَرِهِينَ ۝

وویل مشرانو هغو چه کبر (او سرکشی) ئی کړی وه «له ایمان راوړلو څخه» له قومه د دغه شعيب خامخا ویاسو مونږ تا «ای شعيبه!» او هغه کسان (هم درسره ویاسو) چه ایمان ئی راوړی دی له تا سره له «دی» کلی (ښار) زمونږ څخه یا خامخا به راگرځی تاسی دین زمونږ ته؛ نو وویل «شعيب» آیا (گرځو به مونږ ستاسی دین ته) او اگر که اوسو مونږ ناخوښه (هم بلکه نه گرځو!)

تفسیر: «عود» د یوه شی څخه وتل او بیا د هغه په لوری بیرته ورتللو ته وائی د حضرت شعيب عليه السلام د ملګرو په نسبت دغه لفظ حقیقتاً صادقیدی شی. ځکه چه هغوی له کفره وتلی او په اسلام کښی داخل شوی وو نو په خپله د حضرت شعيب عليه السلام په نسبت دغه تصور له سره نشی کیدی چه معاذ الله دی ږومبی د کفارو په ملت کښی داخل ؤ او بیا مسلمان شوی دی لامحاله یا خو به د حضرت شعيب عليه السلام په اعتبار دغه خطاب تغلیباً وی - یعنی د عامو مؤمنانو په حق کښی هغه الفاظ چه استعمال شوی، غالبه اکثریت ئی مرجع ګڼلی دی او د حضرت شعيب عليه السلام له پاره ئی بیل الفاظ نه دی اختیار کړی، یا دغه لفظ د حضرت شعيب عليه السلام په حق کښی د کفارو په زعم سره موافق ویلی شوی دی. ځکه چه پخوا له بعثته تر هغه وخته پوری چه حضرت شعيب عليه السلام خپل دعوت او تبلیغ نه ؤ شروع کړی نو د مدین د خلقو د کفریاتو په متعلق د ده د سکوت له لیدلو ځنی ښائی دغو کفارو ته به داسی ګمان پیدا شوی وی، چه دی هم زمونږ له حاله سره شامل او زمونږ په طور او طریقې راضی او خوښ دی یا «عود» مجازاً د مطلق صیرورت په معنی واخیست شی کما قاله بعض المفسرين. ﴿قَالَ أَوْ لَوْ كُنَّا كَرِهِينَ﴾ نو وویل شعيب آیا گرځو به مونږ ستاسی دین ته اگر که اوسو مونږ ناخوښه هم؟ بلکه نه گرځو! یعنی د دلائلو او براهینو په رڼا (رنرا) کښی ستاسی د دی مهلکو کفریاتو څخه اگر که مونږ ډیر ناخوښه، بیزاره او توبه ګاره یو نو آیا تاسی بیا هم د زهرو جام په زوره پر مونږ باندي څښی؟

قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّيْنَا اللَّهُ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ
نُعْذِفَهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ
تَوَكَّلْنَا رَبُّنَا أَفَتَمَّ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨٩﴾

په تحقیق به ترلی وی مونږ پر الله دروغ «بهتان» که وگرځو مونږ په دین د
تاسی کښی وروسته له هغه چه نجات را کر مونږ ته الله له هغه «دین» نه او نه
ښائیږی مونږ ته دا چه بیرته وگرځو په هغه (دین) کښی مگر کله چه اراده
و فرمائی الله چه رب زمونږ دی؛ احاطه کړی ده رب زمونږ پر هر شی له جهته
د علمه؛ «خاص» پر الله توکل کړی دی مونږ؛ ای ربه زمونږه فیصله وکړه په
منځ زمونږ او په منځ د قوم زمونږ کښی په حقه سره او هم دا ته ئی غوره
بهر د فیصله کوونکو.

تفسیر: باطل او دروغ مذهب ته رښتیا ویل پر الله تعالی افتراء او بهتان تړل دی. نو بیا د یو
جلیل القدر نبی او د هغه مخلصو تابعانو څخه کله داسی ممکن دی چه هغوی معاذ الله له رښتیا
څخه وتلی د دروغو په لوری بیرته ولاړ شی او خپلی تولی رښتینی دعواګانی چه د خپل حقانیت
او د الله له لوری د خپل مامور کیدلو په باره کښی یی کولی دروغ او افتراء وګنی.
﴿بَعْدَ إِذْ نَجَّيْنَا اللَّهُ مِنْهَا﴾ وروسته له هغه چه نجات را کړو مونږ ته الله له هغه دین نه «غینو ته
ئی له ابتداء څخه نجات ورکړی ؤ چه له سره په هغه دین کښی نه دی داخل شوی لکه حضرت
شعیب علیه السلام او غیننی ئی وروسته له دخوله د هغه څخه ایستلی او نجات ئی ور په برخه
کړی ؤ لکه د هغی زمانی عام مؤمنان ﴿وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نُعْذِفَهَا﴾ الآية - او نه
ښائیږی مونږ ته دا چه بیرته وگرځو هغه دین کښی (یعنی په خپل اختیار یا ستاسی په اکراه
او اجبار سره ممکن نه دی چه مونږ معاذ الله د کفر په لوری لاړ شو. هوا که فرضاً د الله تعالی
مشیت زمونږ د یوه تن په نسبت داسی وشي نو د ده اراده هیڅوک نشی آړولی - که د هغه د
حکمت اقتضاء هم داسی وشي نو هلته هیڅوک هیڅ شی نشی ویلی - ځکه چه د الله تعالی علم
پر ټولو مصالحو او حکمتونو محیط دی - په هر حال ستاسی له ویرولو څخه مونږ له سره نه
ویږیږو، ولی چه زمونږ پوره اعتماد او اعتقاد او د ادینه (یقین) پر یوه الله جلا جلاله ده. د بل
چا په خوښه او غوښتنه سره هیڅ یو شی کیدونکی نه دی، هر شی چه کیږی فقط د پاک الله په
مشیت او د ده د محیط علم تر اثر لاندی به کیږی، هم دا ده چه مونږ د خپلو او ستاسی د

فیصلی له پاره د هغه لوی دربار څخه غوښتنه او دعاء کوو - څکه چه د داسی یوه قادر، علیم، حکیم، الله له فیصلی څخه بله کومه فیصله نشی غوره کیدی. که شعیب که ابراهیم که محمد و

داسی نور چه نازولی د احد وو

له جلاله د الله به ویریدل دوی

هر شیه به پاک الله ته ژریدل دوی

دیر افسوس اوس داسی وخت او زمانه شوه

چه دا ویره له هر چانه بیگانه شوه

په سرو سترگو نن ژریره ای نادانه

گوره بیابه په خپل ځان شی دیر ستومانه

د حضرت شعیب علیه السلام له دغو الفاظو څخه د دی خبری اندازه په ښه ډول (طریقه) سره کیدی شی، چه د انبیاء علیهم السلام په زړونو کښی د الله تعالیٰ عظمت او جبروت او د خپل عبودیت او افتقار څومره یو عظیم او عمیق احساس پروت دی - او څرنکه چه په هر آن او هر حال کښی د دوی توکل او اعتماد له گردو (تولو) وساطتو څخه منقطع کیږی او یواځی پر هغه وحده لا شریک له ذات باندی داسی ټینګ، مضبوط او غیر متزلزل وی چه د غرونو ثبات او استحکام هم د هغه په مقابل کښی بیخی سپک او بی اثره دی.

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِيُنَّبَغُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَخَسِرُونَ ﴿٩٠﴾

او وویل مشرانو هغو چه کافران شوی وو له قومه د دغه شعیب قسم دی خامخا که متابعت وکړ تاسی د شعیب بیشکه تاسی به په دغه وخت کښی خامخا له زیان کارانو یی.

تفسیر: یعنی د خپلو پلرونو او نیکه گانو زور مذهب پرېښودل دینی خرابی او زیان دی. او په تجارت کښی د وزنی او کیلی شیانو پوره ورکول دنیائی ورانی او نقصان دی، کله چه دوی سره له دیر نصیحت له کفر او خیانت څخه منع نه شول نو عذاب پری راغی لکه چه فرمائی!

فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جِثْمِينَ ﴿٩١﴾

نو ونيول دوی زلزلی «په توره تیاره کښی او جبرئیل هم پری چیغه وکړه»

نو وگرځیدل دوی « گهیځ (سحر وختی) » په کورونو خپلو کښی مړه پرمخی پراته.

تفسیر: د متعددو آیتونو له مجموعی څخه ظاهریږی چه پر دوی باندی دری ډوله (قسمه) عذابونه لیدلی شوی وو « ۱ » ظله. « ۲ » صیحه (۳) رجفه، یعنی رومی وریځی پر دوی باندی د ځمکی مخ داسی تک تور وگرځاوه چه په هغه کښی د اور بشرکی او لمبی هم وی. بیا د آسمان له لوری سخت ویروونکی زړه خوځوونکی غبرونه واوریدل شول او سم له هغه سره د ځمکی له خوا سخته زلزله هم څرگنده (ښکاره) شوه (ابن کثیر).

الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا لَمَّ يَغْنَوُ فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا لَهُمُ الْخَسِرِينَ ﴿٩٦﴾

هغه کسان چه تکذیب ئی کړی ؤ د شعیب « داسی هلاک شول » لکه چه له سره نه وو اوسیدلی په دغو (کورونو خپلو) کښی هغه کسان چه تکذیب ئی کړی ؤ د شعیب وو دوی هم دوی زیان کاران (چه په دنیا کښی مردار او په عقبا کښی په انکار شول).

تفسیر: دوی شعیب علیه السلام او تابعان یی له کلی ځنی په ویستلو سره ویروولی وو خو دوی نه په خپله ژوندی پاتی شول او نه د دوی هغه کلی او ښارونه ودان او هغو خلقو چه تل به ئی ویل (د شعیب علیه السلام اتباع خراب کیدونکی دی). هغوی په خپله وران، خائبان او خاسران شول. کله چه شعیب علیه السلام د عذاب علائم ولیدل. نو د خروج اراده ئی وکړه لکه چه فرمائی

فَقَوْلِي عَنْهُمْ وَقَالَ يَقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالِي رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ
فَكَيْفَ أَتَى عَلَى قَوْمٍ كَفِرِينَ ﴿٩٧﴾

نومخ وگرځاوه شعیب له دوی څخه او وویل ای قومه زما! خامخا په تحقیق رسولی دی ما تاسی ته پیغامونه د رب خپل او پند می درکړ تاسی ته «پس تاسی ایمان را نه ووړ» نو څرنگه به زه خپه شم پر (هلاک کیدلو د) قوم کافرانو (بلکه نه خپه کیږم).

تفسیر: یعنی اوس هغوی هلاک شوی دی، نو هغو پسی غمجن کیدل او ارمان کول فائده نه رسوی. څکه چه دوی ته دیر مؤثر پندونه ورکړی شوی دی، او په رنگارنگ صورتونو پوهولی شوی دی او له راتلونکو نتایجو او عواقبو څخه ویرولی شوی دی، مگر دوی هیڅ یوی خبری ته غور کینښود او له هیچا څخه یی وانه وریده - بلکه له مخلصو خیر غوښتونکو سره ئی خپری ولگولی (لاسونه ولگول).

(دا ئی د خپلی تسلی له پاره وویل د ځینو تیرو قومونو د اهلاک له ذکر څخه وروسته اوس د عبرت له پاره په عامه طریقه سره کفار ویرویی او داسی فرمائی)

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَضُرَّعُونَ ﴿٩٣﴾
ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ
أَبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٤﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ په هیڅ قریه «بنار» کښی هیڅ نبی (چه دوی ئی تکذیب کړی وی) مگر ویه نیول مونږ اهل د هغی (قریی) په سختیو «لکه فقر» او تکلیفونو «لکه مرض» دپاره د دی چه دوی زاری «عاجزی» وکړی (ایمان راوړی). بیا بدله کړه مونږ په ځای د بدی (سختی) کښی نیکی (آسانی) تر هغه پوری چه دیر شول «هم ئی مال هم ئی سری» او وویل دوی «په ناشکری» چه په تحقیق رسیدلی وی پلرونو زمونږ ته سختی او خوشالی (په شان زمونږ او دغه د زمانی عادت دی. کله چه دوی زاهل او غافل شول) نو ونیول مونږ دوی ناڅاپه او دوی به نه پوهیدل «چه پر مونږ به عذاب راشی».

تفسیر: یعنی د انبیاءو د بعثت په وخت کښی کله چه عموماً خلقو د دوی تکذیب او مخالفت ته ملاوی وتړلی، نو د پاک الله له لوری د ابتدائی تنبیه په ډول (طریقه) په بیماری قحط او د ربړونو او تکلیفونو په مختلفو ډولونو (طریقو) اخته او مبتلا کیږی چه مکذبین پری وینښ شی او له خپلو شرارتونو څخه لاس وکارې. او د الله تعالیٰ دربار ته سر ښکته کړی کله چه دوی له دغو تنبیهاو څخه نه متأثر کیږی نو سختی او مصائب تری لری کیږی او عیش، عشرت، پراخی او خوشالی دوی ته ور په برخه کیږی، چه یا له احساناتو څخه متأثر او وشرمیږی او د الوهیت

دربار ته متوجه شی یا د عیش او ثروت په نشه کېښی لا مست او بیخي غافل، زاهل او بی پروا شی، گواکي هومره چه د دوی صحت، اولاد، دولت او حکومت پسی زیاتیږی د هغه په تناسب د دوی هم هومره نخوت غفلت او شرارت هم ورسره ترقی کوی تر دی پوری چه د پخوانیو زمانو تکالیف ئی بیخي هیريږی، او داسی وائی چه د تکلیفونو او راحتونو سلسله له پخوا راهیسی جاری ده - او زمونږ په کفر او تکذیب پوری څه اړه (احتیاج) نه لری که نه دغه وروستنی خوشالی به څرنګه زمونږ په برخه کیده؟، دا ګرد (قول) د زمانی اتفاقیات دی چه زمونږ اسلافو ته هم داسی پېښی ورپېښیدی.

(راځی کله خوشالی کله غمونه

همیشه د زمانی دی دا رسمونه)

کله چه دوی دغی اندازی ته ورسېږی ناڅاپه د پاک الله عذاب پری نازلېږی او داسی ئی څښی چه د دی څښلو فکر او تصور دوی سره د خپل عیش او عشرت په زمانه کېښی له سره نه و - حضرت شاه صاحب څرنګه ښه لیکلی دی

که بنده ته په دنیا کېښی د گناه سزا ورسېږی نو هیله (امید) دی چه دی به توبه وکړی او کله چه له گناه څخه ضرر ونه وینی یعنی په نتیجه کېښی یی نیکی ولیده نو دغه د الله تعالی هیرول (او په تاخیر غورځول او استدراج) دی نو دلته د هلاکت ویره ده، لکه چه څوک زهر وڅوری سم د لاسه کانګی «قی» وکړی نو د روغتیا هیله (امید) پیدا کیږی - او که په معده کېښی ئی پاتی شو، نو کار له کاره تیرېږی.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا فَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
وَلَكِنْ كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٩﴾

او که خلقو د دی کلیو (ښارونو) ایمان راوړی وی او تقوی ئی (غوره) کړی وی نو خامخا پرانیستلی به وی مونږ پر دوی باندی (دروازی د) برکتونو له لوری د آسمانه (د باران په اورولو) او له «لوری» د ځمکی «په زرغونولو د محصولاتو» ولیکن نسبت د دروغو وګر دوی (انبیاء ته) نو ونيول مونږ هغوی په سبب د هغو چه وو دوی چه کول به ئی «د کفر او معاصیو څخه».

تفسیر: یعنی مونږ له بندګانو سره څه ضد او دښمنی نه لرو - هغه کسان چه په الهی عذاب کېښی اخته کیږی، دا د هغو د اعمالو نتیجه ده که دغو خلقو زمونږ رسولان قبول کړی وی، او د حق په مقابل کېښی ئی غاړه ایښی وی او له کفر او تکذیبه او له نورو مناهیو څخه ئی ځان

ژغورلی (بج کړی) وی ، او د تقویٰ لار ئی غوره کړی وی ، نو مونږ به دوی د آسمان او د ځمکې په برکاتو معمور کړی وی .

زمونږ امام رازی علیه رحمة الله الباری فرمائی چه د برکت لفظ په دوو معانیو کښی استعمالیږی، کله باقی او دائم خیر په برکت سره تعبیریږی او کله د فاضله آثارو پر کثرت د دغه لفظ اطلاق کیږی. لهذا د دی آیت مراد به داسی شی د ایمان او د تقویٰ په اختیارولو سره د هغو آسمانی او ځمکنی نعمتونو وروڼه پرانیستلی کیږی چه دائمی او لا ینقطع وی - یا چه فاضله آثار ئی دیر زیات وی - داسی خوشالی به نوی چه مکیننو ته د امهال او استدراج په ډول (طریقه) حاصلیږی؛ او په آخره خاتمه کښی به په دنیا کښی او که نه په آخرت کښی خامخا د ده د ځان ویاړ گرځی.

أَقَامِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيِّنًا وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٦٨﴾
أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضَعْفَىٰ وَهُمْ يُلْعَبُونَ ﴿٦٩﴾

آیا نو په امن کښی دی (بلکه مأمون نه دی) اهل د قریو «ښارونو» له دی نه چه راشی دوی ته عذاب زمونږ د شپې حال دا چه دوی اوده «غافل» وی.

آیا په امن کښی دی اهل د قریو «ښارونو» له دی نه چه راشی دوی ته عذاب زمونږ په خاښت کښی حال دا چه دوی په لوبو مشغول وی.

تفسیر: یعنی کله چه په عیش او عشرت او آرامی کښی غافل پراته وی یا په دنیوی چارو او لږو او لعبو کښی مشغول وی، نو په داسی وخت کښی الهی عذاب دوی ناڅاپه چار چاپیر راگیر کړی له دغی خبری څخه دا خلق ولی بی خوفه او بی فکره شوی دی؟ حال دا چه د کومو اسبابو په بناء چه پر پخوانیو اقوامو د الله تعالیٰ عذاب نازل شوی دی، هغه په دوی کښی هم شته - یعنی کفر او تکذیب او له سید الانبیاء صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم سره مقابله او مجادله د دوی په طبایعو کښی هم مرکوز او متمکن دی.

أَقَامِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٧٠﴾

آیا نو په امن کښی دی دوی «بلکه نه دی» له مکره «ناڅاپه نیولو» د الله، نو نه په امن کیږی له مکره د الله مگر قوم زیان کاران «په کفر او نفاق سره».

تفسیر: د الله تعالیٰ هغه ناڅاپه نیول چه له دنیوی خوشالی او عیش څخه وروسته واقع کیږی

همغه ئی په «مکرا الله - د الله تعالی چال» سره تعبیر وفرمایل، او همغه خلق د الله تعالی له ناخپه نیولو څخه غافل او بی فکره کیږی چه په عیش او تنعم کښی اخته شوی وی او د دوی هم دغه اعمال دوی په همغه لوری تیل وهلی وی. د مؤمنانو شان دا دی چه دوی په هیڅ حال کښی د الله تعالی له یاده نه غافلیدوی.

(زه ئی بولمه ناپوه او ډیر بېرا

که دی بولی ځان خاوند د فهم او ذکا)

چه په عیش کښی نه یادوی پاک الله

او په طیش کښی نه ویریدوی له الله)

أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ
أَصْبَنَهُمْ يَذُنُونَهُمْ وَنُطْبِعُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٩٠﴾
تِلْكَ الْقُرَى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِهَا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ
كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿٩١﴾

آیا نه ده ظاهره «ښکاره» شوی (بلکه ښکاره ده) هغو کسانو ته چه وارثان شوی دی د (ځمکی او اوسی پکښی) وروسته (له هلاک) د اهل د هغی دا خبره که اراده فرمائی وی مونږ «د نیولو د دوی» نو رسولی به ؤ مونږ دوی ته (عذاب) په سبب د گناهونو د دوی سره «لکه چه مو معذب کړی دی پخوانی خلق» او مهر به ولگوو پر زړونو د دوی نو دوی به نه اوری (حق او نافع وعظ په اوریدلو سره). دغه قریبی (او ښارونه د تیر شویو امتونو) بیانوو مونږ پر تا له ځینو حالاتو د دی «قریو»، او هر ورو (خامخا) په تحقیق راوړی وی دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزی نو نه وو (له شانه) د دوی چه ایمان راوړی په هغه شی چه نسبت د دروغو ئی «ورته» کړی ؤ پخوا (له هم دغو معجزاتو) هم دا رنگه (لکه مهر ایښودل پر زړونو د پخوانیو کفارو) مهر لگوی الله په زړونو د کافرانو باندی.

تفسیر: یعنی له یوه شی چه یو ځلی انکار وکړی بیا چه هرڅومره معجزی او دلائل وگوری او دنیا له یوه مخه په بل مخ واوړی امکان نه لری چه دوی اقرار وکړی، هر کله چه د حق تعالیٰ په مقابل کښی کوم قوم دومره ضد او عناد وکړی، او د دوی مخالفت تر دغی آخری درجی پوری ورسپړی، نو عادتاً د حال اصلاح او د حق د قبول امکان نه وی پاتی، پر زړونو باندی د مهر لگیدلو صورت هم دغه دی. دلته ئی واضح وفرمایل چه د الله تعالیٰ له خوا پر زړونو د مهر لگولو څخه څه مطلب دی؟

تنبيه: له ﴿وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ﴾ څخه معلومه شوه. هغه انبياء عليهم السلام چه قوم د نوح - عاد - ثمود - لوط او اهل د مدین او نورو ښارونو او کلیو ته مبعوث شوی وو، هغوی گرد (تول) د بیناتو «ښکاره دلائلو» لرونکی وو او له واضحو معجزاتو سره راغلی وو نو بیا د هود علیه السلام د قوم دغه وینا چه ﴿يَهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ﴾ الآية - یواځی د تعنت او عناد له لاری ده.

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

او نه دی موندلی مونږ له پاره د زیاترو د دوی له (وفا په) عهد، او بیشکه موندلی دی مونږ زیاتره د دوی خامخا، فاسقان (ماتوونکی د عهد).

تفسیر: له عهد ځنی ممکن دی چه عام عهدونه مراد وی، یا به خاص د(الست) عهد اراده کړی شوی وی. یا به هغه عهد وی چه د مصائبو او سختیو په وخت کښی ئی کوی چه دغه سختی که له ما ځنی لری شی - نو زه به ایمان راوړم، یا به په سمه لاره دروم، لکه چه فرعونیانو به ویل ﴿لَئِنْ كَشَفْتَ عَنْآ الرَّجْزَ الَّذِيْٓ اَنْزَلْتَ عَلَیَّ لَآ اٰمِنُ اِلَّا بِرِجْلِ الْاِصْرِ﴾ «جزء د الاعراف ۱۳۴ آیت ۱۶ رکوع»

د ﴿وَإِنْ وَجَدْنَا﴾ ان له مثقلی نه مخفف دی او ځینو مفسرینو د دغی اخیری جملی ترجمه داسی کړی ده او په تحقیق سره معلومه شوی ده مونږ ته چه اکثر د دوی خامخا فاسقان عهد ماتوونکی دی.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمُ مُّوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَظَلَمُوا بِهَا فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾

بیا ولیږه مونږ وروسته له دغو (رسولانو) موسی سره له (نهو) معجزو زمونږ فرعون «د مصر» او اتباعو د ده ته نو ظلم وکړ «کافر شول» دوی په هغو

(معجزاتو)، نو وگوره څرنگه شو عاقبت «آخره خاتمه» د مفسدینو.

تفسیر: یعنی د هغو رسولانو ذکر چه پخوا له دی نه وشو (نوح، هود، صالح، لوط، شعيب عليهم السلام) له دغو ټولو ځنی موسی علیه السلام وروسته تشریف راوړ، د هغو رسولانو د ذکر کولو څخه وروسته ئی په منع کښی د هغه سنة الله او عادت ذکر وفرمایه چه د مکتبینو په متعلق تل جریان لری او د هغه په ضمن کښی یی د کفارو موجوده جماعت ته تنبیه ورکړه د دغه ضمنی مضمون له فراغت وروسته بیا ئی د بعث الرسل د سلسلی د یوی عظیم الشانی کړی په ذکر کولو شروع وکړه لکه چه فرمائی بیا ولیږه مونږ وروسته له دغو رسولانو موسی علیه السلام سره له نهو معجزو زمونږ فرعون د مصر ته او اتباعو د ده ته نو ظلم ئی وکړ او کافران شول دوی په هغو معجزاتو نو وگوره ای محمده چه څرنگه شو عاقبت او آخره خاتمه د مفسدینو؟ هوا) له دی نه به زیات مفسد څوک وی چه د الله تعالیٰ تکذیب او د نورو حق تلفی کوی. او د الله تعالیٰ په مخلوقاتو د خپل ځان عبادت کوی. وروسته د ضروری واقعاتو ذکر فرمائی او د دی انجام تفصیل ورکړی شوی دی.

وَقَالَ مُوسَىٰ يُفْرَعُونَ إِنِّي رَسُولٌ مِّنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣﴾
حَقِيقٌ عَلَىٰ أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ
مِّنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿١٤﴾

او وویل موسی ای فرعون! بیشکه زه رسول یم له (لوری) د رب د عالمیانو. قائم ثابت لایق ټینگ ولاړ یم پر دغه خبره چه نه وایم پر الله مگر «وايم» حق (رښتیا)؛ په تحقیق راوړی ده ما تاسی ته څرگنده (ښکاره) معجزه له «لوری» د «رب ستاسی نو ولیږه له ماسره بنی اسرائیل» چه ئی بوځمه شام ته.

تفسیر: اکثر مفسرینو د «حقیق» معنی په جلیب «لایق» یعنی په وړ سره کړی ده، د(علی) معنی ئی په (باء) سره آړولی ده یعنی زما له شانه سره هم دغه خبره وړ (لائق) او حقه ده چه د الله تعالیٰ په لوری کومه ناحقه او غلطه خبره ونه وایم، ځینی د(حقیق) معنی په (حریص) کوی لیکن محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د «حقیق» معنی «قایم او ثابت» فرمایلی ده چه مطلب ئی داسی کیږی چه بی له ادنی تزلزل او تنذب په دیری مضبوطی او استقلال سره پر دی قائم او ثابت یم چه بی له رښتیا هیڅ یو شی له خپلی ژبی ونه باسم او د الله تعالیٰ پیغام بی له ترئید او تنقیص څخه تاسی ته درورسوم او ستاسی د تخویف او تکذیب له سیه لږ څه متردد او متذبذب

نه شم.

قَالَ إِنْ كُنْتَ جئتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿١٧﴾ فَأَلْقَى عَصَاهُ
فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾

وویل (فرعون) که ئی ته «ای موسی!» چه راوری دی وی کومه معجزه نو
راحاضره «راوراندی» کره هغه (ماته) که ئی ته له صادقانو (رشتینو په دی
دعوی خپله کښی). نو وغورځوله «موسی» همسا خپله نو له واره هغه اژدها
وه ښکاره «چه پکښی نه ؤ شک د چا».

تفسیر: اگر که حضرت موسی علیه السلام فرعون ته راز راز (قسم قسم) نصائح وکړل لکه چه په
نورو آیتونو کښی مذکور دی - ﴿فَقُلْ هَلْ لَّكَ إِلٰهٌ اِلَّا اَنْ تَزِلَّ وَاَمْدِيكَ اِلٰى رَبِّكَ
فَتَقْتُلُ﴾ خو یو لوی مهم شی دا ؤ چه بنی اسرائیلو ته چه د لویو انبیاءو له اولادی څخه وو او د
فرعون له لوری لکه ذلیل او سپک حیوانات گنل کیدل او دوی ئی خپل مریان او غلامان گرځولی
وو د ده له مظلمو او شتاندو څخه نجات ورکړی په دغی موقع کښی ئی فرعون مخاطب
وگرځاوه او دغه لوری ته ئی متوجه کړ چه بنی اسرائیلو ته له خپل قید او بیگار څخه نجات
ورکړی چه دوی په آزادی - او خپلواکی سره د الله تعالی په عبادت کښی مشغول شی. او له ما
سره خپل مالوف وطن (شام) ته لاړ شی. ځکه د دوی اعلیٰ جد (مشر نیکه) حضرت ابراهیم
خلیل الله له عراق څخه هجرت کړی او په شام کښی ئی سکونت اختیار کړی ؤ - وروسته له
هغه د حضرت یوسف علیه السلام له سببه بنی اسرائیل (سبطیان) مصر ته راغلل او هلته ودان شول
- بیا څرنګه چه د دی هیواد قوم قبطیانو (فرعونیانو) پر دوی راز راز (قسم قسم) ظلمونه کول
نو د دی خبری ضرورت پیدا شو چه اسرائیلیان د قبطیانو له ذلت او مرئیتوبه خلاص کړی او
خپل پلرنی هیواد (د پلار وطن) ته بیرته لاړ شی.

وَنَزَعَيْنَاهُ فَاِذَا هِيَ بِیُضَاءٍ لِلنَّظَرِیْنَ ﴿١٩﴾

او وویست «موسی ښی» لاس خپل «چه ئی په گریوان کښی کین تخرګ
(ترخ) ته وروړی ؤ» نو ناڅاپه هغه تک سپین (خلیدونکی د تعجب موجب) ؤ
دپاره د کتونکو.

تفسیر: یعنی خپل لاس یی په خپل گریوان کښی ننویست، او په خپل تخرګ (ترخ) کښی ئی

تینگ و نیو، او بیرته ئی وویست نو گردو (تولو) مخلوقاتو په خپلو رتو سترگو سره ولید چه لاس ئی فوق العاده تک سپین، دیر ځلیدونکی نورانی و چه د لمر په رڼا (رنرا) غالب شو دغه رڼا (رنرا) او ځلیدل د برص، د ناروغی یا د بل کوم شی څخه نه و. گواکي داسی معلومیده چه د ده د منور زړه رڼا (رنرا) د اعجاز په طریقه د ده په لاس کښی سرایت کړی دی.

قَالَ الْمَلَأِیْنِ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا السَّحَرُ عَلَیْهِمْ ۝۱۹

وویل مشرانو له قومه د فرعون «سره له فرعون» چه بیشکه دا «موسی» خامخا جادوگر دی دیر پوه «چه له همسا نه اژدها او له لاس نه لمر جوړوی»

تفسیر: معلومیږی چه فرعون د موسی علیه السلام له معجزاتو څخه دیر زیات وویریده او گرد (تول) خلق ئی راغوند کړل، او رومی ده په خپله بالذات (کما فی الشعرآء) او بیا د ده له لوری د ده نورو مشرانو خپلی آراء داسی اظهار کړی چه معاذ الله موسی علیه السلام کوم لوی جادوگر او ماهر ساحر دی - ځکه هغه خوارق چه له موسی علیه السلام څخه ظاهر او څرگند (ښکاره) شوی وو، د دوی له حسیاتو سره سم د هغو لپاره له جادو او سحر څخه پرته (علاوه) بل کوم بهتر تعبیر او توجیه دوی نشو موندلی.

يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ۝۲۰

غواړی «موسی» دا چه ویاسی تاسی (ای قبطیانو!) له ځمکی ستاسی «چه مصر دی» نو «وویل فرعون مشرانو ته» څه امر «مصلحت او مشوره» کوئ تاسی!؟

تفسیر: یعنی موسی د سحر او د کودگری په عجیبی او غریبی ننداری سره خلق خپل لوری ته متماثل کوی او په پای (آخر) کښی په وطن کښی خپل اثر او اقتدار زیاتوی او د سبطیانو د آزادی او حمایت په نامه گرد (تول) قبطیان چه د دی وطن اصلی اوسیدونکی دی، د دوی له ملک او وطن (مصر) څخه بی برخي کوی تاسی دغه گرد (تول) حالات تر خپلو سترگو لاندی ونیسی! او بیا مشوره راته راکړئ! چه څه وکړو؟

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ خَبِيرِينَ ۝۲۱ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَرٍ عَلَیْهِمْ ۝۲۲

وویل «قبطیانو فرعون ته» مهلت ورکړه دغه «موسی» ته او ورور د ده ته او ولیږه په ښارونو کښی راتولوونکی «د ساحرینو». چه راوی تاته هر ساحر (جادوگر) دیر پوه «ماهر جادوگر».

تفسیر: د جرگی او مشوری په پای (آخر) کښی دغه خبره د گردو (تولو) له لوری ومنله شوه، چه له فرعون ځنی دی استدعا وکړه شی چه د دغو دواړو «موسی او هارون» په معامله کښی له سره تلوار ونه کړ شی د دوی د ماتولو له پاره دیر ښه او مؤثر ځواب داسی کیدی شی چه محصلان دی گردو (تولو) ولایاتو او حکومتونو «پرگنو» ته ولیږل شی - او له گردو (تولو) ملکو څخه دی دیر ښه کودگران - او خورا (دیر) لوی ساحران او جادوگران چه په سحر کښی له ده ځنی له حده تیر ماهر «سحار» وی سره راتول کړل شی نو بیا دی د دوی له هغو سره یوه ښه مقابله وشي - لکه چه هم داسی هم وکړل شول.

وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿١٣﴾

او راغلل ساحران «جادوگران» فرعون ته وویل دغو جادوگرانو «فرعون ته» چه آیا بیشکه وی به مونږ ته خامخا ښه مزدوری که شوو مونږ هم دا مونږه غلبه کوونکی «پر موسی».

تفسیر: د فرعون ساحرینو د ﴿إِن لَّنَا لَأَجْرًا﴾ په ویلو سره په رومبنی مجلس کښی دغه خبره څرگنده (ښکاره) کړه چه د انبیاء علیهم السلام رومبنی لفظ ﴿قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنِ أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ﴾ وی او دوی د کومی کسبی او کاریگری طائفی څخه نه دی.

قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١٤﴾

وویل (فرعون ساحرانو ته) هو! «وی به تاسی لره مزدوری» او بیشکه تاسی به خامخا اوسئ زما له مقربینو څخه «په مرتبه کښی».

تفسیر: یعنی مزدوری څه شی دی؟ هغه خو هر ورو (خامخا) تاسی ته درکوله کیږی، برسیره (سیوا) پر دی تاسی زما د دربار په مصاحبینو او مقربینو کښی هم داخلیدونکی یی!

قَالُوا يَمُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقَىٰ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ خَنُ الْمُلُوقِينَ ﴿١٥﴾

وویل جادوگرانو چه ای موسی آیا ته غورځوی «همسا خپله» او یا دا دی
چه شو مونږه هم دا مونږه «رومبی» غورځوونکی (د پریو او همساگانو خپلو).

تفسیر: دا خبره ئی ښائی د دی لامله (له وجی) ویلی وی چه پخوا له دی نه موسی علیه السلام
د فرعون په مخ کښی خپله همسا غورځولی وه، او هغه د الله تعالیٰ په اذن او حکم سره ښامار
گرځیدلی وه.

قَالَ الْقَوَّاءُ فَلَمَّا الْقَوَّاسُ حَرَّوْا عَيْنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءَهُمْ سِحْرٌ عَظِيمٌ ﴿١١٧﴾

وویل موسی ساحرانو ته «تکرما تسامحا معتمداً علی الله» چه وغورځوی تاسی
خپل پری او همساگانی، نو کله چه وغورځول دوی نو جادو ئی وکړ پر
سترگو د خلقو او وویرول دوی دا «خلق» او راتله وکړه دوی په جادو لوی
سره.

تفسیر: یعنی کله چه تاسی هم دغه مقابله منظوره، او خبره مو پر دغه غوته او په هم دغه باندی
مو خپله فیصله منحصره کړی ده، نو رومبی تاسی خپلی چاری پر میدان واچوئ! او خپل پوره
قوت او قدرت وازمویئ - ځکه چه د باطل د پوره ازموینی او کامل نمائش څخه وروسته هغه د
حق غلبه چه مشاهده شی امید شته چه هغه به زیاته مؤثره او اوقع فی النفوس ثابته شی دغه خو
فی الحقیقت د موسی علیه السلام له لوری له سحر سره د معجزی د مقابلی اجازه نه وه بلکه له
دواړو صورتونو ځنی د یوه داسی ښه صورت انتخاب او غوره کول مقصود ؤ چه د باطل پوره
خمود (یخیدل) او کامل جمود (منجمد کیدل) په کښی څرگند (ښکاره) وی، او د حق د غلبی
او د صداقت د وضوح (ښکاره کیدو) خورا (دیر) مؤثر صورت پکښی له ورا ښکاره وی.
﴿فَلَمَّا الْقَوَّاءُ﴾ الآية - نو کله چه وغورځول دوی نو جادو ئی وکړ پر سترگو د خلقو او
وویرول دوی دا خلق او راتله ئی وکړه په جادو لوی سره) یعنی د کودو او سحر په زور د گردو
(تولو) ننداره کوونکو سترگی وتړلی شوی او پر تولو حیرت طاری شو او عام خلق وویریدل. په
بل آیت کښی راغلی دی چه هغوی خپل پری او همساگانی پر ځمکه وغورځولی، چه د هغو په
اثر په هغی ځمکی کښی پرته (علاوه) له غغلیدونکو، ځغاستونکو او یو په بل باندی سوریدونکو
مارونو او منگورونو ځنی بل هیڅ شی په نظر نه راته. ﴿يَحْيِيْلُ الْيَوْمَ مِنْ حِجْرِهِمُ الْهَاسِئُ﴾
له دغو آیتونو ځنی ښکاره شوه چه د فرعون ساحرین په دغه وخت کښی کومه شعبده چه ښووله

په هغی کښی له سره د ماهیت قلب نه دی واقع شوی، بلکه هغه تش یو تخیل او نظر بندی وه، له دی نه دغه نه لارمیوی چه د سحر گرد (تول) اقسام به په همغه کښی منحصر وی، ښائی چه دوی داسی گمان کړی وی چه مونږ به په هم دغومره کار سره موسی علیه السلام پر او مغلوب کړو، که څه نور فرصت دوی ته میسر شوی وی نو ممکن چه له دغه لوی سحر څخه به ئی کوم بل لوی سحر هم ورښودلی وی مگر موسوی اعجاز سحر ته په پرمېنی سنگر کښی داسی سخته بی هیلې ماته ورکړه چه کودگرانو ته بله څه موقع او هیله (امید) پاتی نشوه چه په هغی سره د بلی مقابلی له پاره ځان تیار او بل کوم سحر وکړی.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١٤﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ فَغُلِبُوا هُنَاكَ وَانْقَلَبُوا صُغُرِينَ ﴿١٦﴾ وَأَلْقَى السَّحَرَةُ سُجُودًا ﴿١٧﴾ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٩﴾

او وحی (حکم) مو ولیږه موسی ته داسی چه وغورځوه ته همسا خپله (بیا ده وغورځوله او ښامار شو)، نو ناڅاپه دغی همسا ښوی تیږول «نغرودل» هغه شیان چه جوړ کړی وو دغو (جادوگرانو په جادو سره) نو ثابت «او د پاسه» شو حق او باطل «ورک» شو هغه څه چه وو دوی چه کول به ئی. نو مغلوب شول دا «ساحران» په هغه ځای کښی او وگرځیدل دوی خوار سپک. او وغورځول شول ساحران په دی حال کښی چه سجده کوونکی وو. وویل جادوگرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو. (په) رب د موسی او «رب د» هارون.

تفسیر: یعنی د موسی علیه السلام له همسا ځنی داسی یو لوی ښامار (اژدها) جوړ شو چه د گردو (تولو) کودگرانو تول پری او همساگانی ئی له خپل ستونی څخه گرد (تول) سره یو ځلی او یو ځائی ښوی تیری کړلی او گردی (تولی) جوړی شوی لوی ئی پای (آخر) ته ورسولی او په هغه سره تول کودگران متنبه شول چه له کودو او جادو ځنی پورته یو بل حقیقت هم شته. په پای (آخر) کښی فرعون د داسی یوی لوی مجمع په مخ کښی ماتې وخوړه، او په ډیر ذلت او سپکتیا سره د مقابلی له ډگر څخه بیرته ستون (واپس) شو. کودگران د پاک الله د دغو دلائلو له لیدلو څخه بی اختیاره پرمخی په سجده ولویدل. وائی چه موسی او هارون علیهما السلام د دغه

حقیقت د ظهور په نسبت د شکر سجده وکړه. او په هم دغه وقت کښی ساحرین هم بی واکه سر په سجده پریوتل - د ﴿وَالْقَى السَّحَرَةُ﴾ لفظ دا راییی چه داسی یو قوی حال پر دوی بانندی طاری شوی ؤ چه د هغه په لیدلو سره دوی ته پرته (علاوه) له خشوع او خضوع او استسلام څخه بله چاره نشوه پاتی. د الهی رحمت څه ستاینه او توصیف وکړ شی؟ وگورئ هغه خلق چه هم دا اوس د الله تعالی له انبیاء علیهم السلام سره د جنگ او جگری او مقابلی له پاره دریدلی وو - وروسته له دی نه چه خپل سرونه ئی له سجدي څخه پورته کړل. اولیاء الله او کامل عارفان شوی وو (چه هغه هم دغه ساحران د فرعون وو).

﴿قَالُوا مَنَّا﴾ الآية - وویل جادو گرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو رب د موسی او رب د هارون) څرنگه چه فرعون خپل ځان ته ﴿أَنَارَ لَكُمُ الْأَعْلَى﴾ ویل نو دلته له (برب العلمین) سره د «رب موسی او هارون» ویلو ته هم ضرورت پیدا شو، په دی سره دغه لوری ته هم اشاره وشوه. چه بیشکه د گرد (تول) جهان پروردگار او پالونکی همغه ذات دی چه د خپل خاص ربوبیت په قدرت سره یی موسی او هارون علیهما السلام بی دظاهری اسبابو له توسط څخه د دنیا پر لوبو متکبرانو په داسی یو محیر العقول صورت علی رؤس الاشهاد غالب او بریالی (فتحمند) وگرځول.

قَالَ فِرْعَوْنُ اَمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ اَنْ اَذِنَ لَكُمْ اِنَّ هَذَا الْمَكْرُ مَكْرُتُهُوْهُ فِي الْمَدِيْنَةِ لِيُخْرِجُوْا مِنْهَا اَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٣٣﴾

ووویل فرعون آیا ایمان راوړ تاسی په دغه «موسی» پخوا له هغه چه اذن «اجازه» وکړم زه تاسی ته، بیشکه دا کار خامخا یو مکر «فریب» دی چه مکر (بنا) کړی دی تاسی هغه په دا ښار کښی دپاره د دی چه ویاسی تاسو له دی ښاره اهل د دی نو ژر به پوه شی تاسی «چه زه څه درسره کوم؟».

تفسیر: یعنی دغه تاسی خو د کودگرانو «ساحرانو» یوه غوره جرگه (اتحادیه) یی غالباً موسی ستاسی لوی استاذ دی چه هغه مو د مخه استولی دی او بیا تاسو گردو (تولو) هغه ته ځانونه پره او مغلوب کړل چه عام خلق تری متأثر او ودار شی د دغی ژوری پلمی (پلان) او پت سازش نه ستاسی مقصود دا دی چی د دغه وطن اصلی اوسیدونکی قبطیان تری ویاسی او تاسی سبطیان او اسرائیلیان په خپله پری متصرفان شی او د مصر سلطنت اشغال کړئ دغه وینا فرعون ځکه وکړه چه پر خپلی دغی لوئی ماتی پرده واچوی او له خلقو څخه ناپوهان او بیراگان (بی عقله) جوړ کړی (فاستخف قومه فاطاعوه) مگر له هغه شی نه چه فرعون او فرعونیان ویریدل بالاخره همغه د الله تعالی په تقدیر ورپښی شو - ﴿وَرَبُّیْ فِرْعَوْنُ وَهَامَنْ وَجَّوَدَ مَا كَانُوا یَحْدُرُوْنَ﴾

« ۲۰ جزء د القصص ۶ آية (۱) ركوع ».

لَا قُطْعَنَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلُكُمْ مِّنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٣﴾
قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿١٣٤﴾

خامخا به پری کرم زه هر و مرو (خامخا) لاسونه ستاسی او پښی ستاسی سره
مخالفی بیا به خامخا په دار کرم زه ضرور تاسی تول. وویل جادوگرانو
بیشکه مونږ په لوری د رب خپل بیرته ورتلونکی یو (پس له مرگه نو پروا نه
لرو ستا له دغه تعذیبه)

تفسیر: ساحرین د توحید او د لقاء الله د تمنا له شرابو مخمور شوی وو. جنت او دوزخ گواکی
د دوی سترگو ته حاضر و نو ځکه دوی له دغو ویرولو او دارولو څخه بیخی بی خوفه او بی پروا
شوی وو. - دوی په زړورتیا او لوړه وینا سره وویل «مونږ هیڅ پروا نه کوو که ته هره سزا چه
مونږ ته راگری هغه پر مونږ تیریږی - او وروسته له هغه مونږ د پاک الله دربار ته حاضرېږو، ای
فرعونه! ته دی خپل پت او سیاست وساته! پر مونږ باندی د اخروی عذاب په مقابل کښی دنیوی
عذاب دیر آسان دی، د پاک الله د رضاء او خوشی او رحمت په لاره کښی دیر لوی لوی تکالیف
او مصائب هم د عاشقانو له پاره آسان دی.
(هنيثا لاریاب النعيم نعيمهم)

وللعاشق المسكين ما يتجرع)

(بختور وی منعمانو ته نعمت

د مسکین عاشق په برخه وی زحمت)

(پاچهان به اوبه څکی په جام د زرو

ما غریب لره د خاورو کندولی دی)

وَمَا تَنْقُمُ مِنَّا إِلَّا أَنْ أَمَّنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا رَبَّنَا أَفِرْغْ عَلَيْنَا صَبْرًا
وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٣٧﴾

او عیب نه گنی «ته ای فرعونه!» له مونږه مگر دغه کار چه ایمان راوړی دی
مونږ په آیتونو د رب خپل کله چه راغله مونږ ته ای ربه زمونږ راتوی کړه پر

مونږ صبر او مړه کړه مونږ په داسې حال کې چې مسلمانان یو «یعنی خاتمه مو په اسلام کړه»

تفسیر: یعنی د هغه پاک الله د آیتونو د قبلولو له سببه چې مونږ ستا په سترگو کېښی مجرم ښکاره شوی یو، مونږ له هغه الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو چې مونږ ته ستا د هر راز (قسم) ظلم، تجاوز او سختی په مقابل کېښی جمیل صبر او ښه توفیق راعطا کړی او د مر کېدلو تر وخته پوری مونږ پر اسلام مستقیم ولری، او داسې دی ونشی چې مونږ د خوف او ویری لامله (له وجی) داسې کومه خبره یا حرکت وکړو چې د تسلیم او رضاء له اصوله مخالف وی.

وَقَالَ الْهَلَاءُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَالْهَتَكَ ط

او وویل مشرانو له قوم د فرعون (فرعون ته) آیا «ته» پرېږدی موسی او قوم د ده له پاره د دی چې فساد وکړی دوی په ځمکه «په ملک د مصر» کېښی او پرېږدی «عبادت» ستا او د خدایانو «بتانو» ستا؟

تفسیر: کله چې ساحرین د الله تعالیٰ د آیتونو د لیدلو په اثر پرمخې په سجده ولویدل - او بنی اسرائیلو سبطیانو د موسی علیه السلام په ملګرتیا او اتحاد لاس پوری کړل، بلکه د ځینو قبطیانو «فرعونیانو» میلان هم د اسلام په لوری پیدا شو نو فرعونی مشران وویل او په خپلو ویناو سره یی فرعون تشدد او ظلم ته ولمساوه او گردو (تولو) ته ئی وویل چې موسی او د ده قوم بنی اسرائیلو ته داسې موقع په لاس مه ورکوئ چې هغوی آزاد او خپلواک شی او په خپل سر په وطن کېښی شور ماشور جوړ او فساد پکښی واچوی او عام خلق خپل لوری ته متمائل کړی، او د حکومت په مخالفت د بغاوت بیرغ هسک (وچت) کړی. او وروسته له دی نه ستا او ستا د تجویز کړی شوو معبودانو عبادت له دی وطنه موقوف کړی.

﴿وَيَذَرَكَ وَالْهَتَكَ﴾ او پرېږدی عبادت ستا او د خدایانو «بتانو» ستا؟ فرعون خپل ځان لوی رب معرفي کړی ؤ، غالباً ده د دغه موهوم «علویت» د ثبوت له پاره څه ادنی ارباب هم تجویز کړی وو لکه چې د (الهتک) کلمه د هم دی مطلب مؤیده ده ځینې وائی چې دغه بتان د غوائی او نورو اشیاء مجسمی وی. ځینې وائی چې په دغه کلمه ئی لمر او ستوری اراده وو - د ځینو په نزد فرعون خپلی مجسمی روغی کړی، او د عبادت له پاره ئی پر خلقو ویشلی وی. هر شی چې ؤ بلا پسی - خو د فرعون مقصد دا ؤ چې گرد (تول) خلق ده ته (رب اعلیٰ) او نورو ته «ادنی رب» ووائی. او په ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنَ الْوَعْدِ﴾ ویلو سره به ئی د الله تعالیٰ د وجود

نفی کوله - العیاذ بالله!

قَالَ سَنُقْتِلُ أَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٤﴾

وویل فرعون ژر به ووژنو مونږ غامن د دوی (چه نسل ئی ورک شی) او ژوندی به پریږدو مونږ بنځی «لونی» د دوی «خپل خدمت ته». او بیشکه مونږ (قبطیان) د پاسه د دغو «سبطیانو» زورور یو.

تفسیر: د موسی علیه السلام د پیدا کیدلو څخه پنخوا فرعون پر بنی اسرائیلو داسی ظلم او تیری جاری کړی ؤ - چه د دوی غامن به ئی له دی ویری وژل چه په دوی کښی چیری همغه اسرائیلی نه وی چه د هغه له لاسه د ده د سلطنت د زوال خبر منجمینو ورکړی ؤ، او د دوی لونی ئی د خدمتونو او نورو چارو له پاره ژوندی ساتلی - کله چه د موسی علیه السلام آثار ئی په خپلو سترگو سره ولیدل، نو داسی یوه اندیښنه ورته پیدا شوه نه چه د ده له تربیت او اعانت څخه بنی اسرائیل زور پیدا کړی - نو ځکه د دوی د ویرولو او ږیرولو (تکلیف ورکولو) له پاره ئی د خپل زور او قوت په نشه کښی بیا د همغو پخوانیو اصولو په جریان امر صادر کړ، بنی اسرائیل د دی سفاکی تجویزونو له اوریدلو څخه به طبعاً ویریدلی او سخت پریشان شوی به وی. نو موسی علیه السلام د دغه علاج دوی ته داسی وروښود چه اوس ئی مونږ داسی لولو

قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ
يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾

وویل موسی قوم خپل ته (دپاره د تسلی) مدد غواړئ له الله څخه او صبر کوئ «په طاعت او مصیبت او له معصیت نه»، بیشکه چه دغه ځمکه خاص الله لره ده وارث گرځوی «الله» د دی (ځمکی) هغه څوک چه اراده وفرمائی له بندګانو خپلو څخه او عاقبت «ښه خاتمه» پرهیزګارانو ته «له کفر او معاصی» څخه ده.

تفسیر: یعنی هیڅ د ویریدلو خبره نه ده. د الله تعالی په مخ کښی د هیچا زور او قوت نه چلیږی ملک او سلطنت د الله تعالی دی چه په هر چا ئی پیرزو شی هغه ته ئی (وړیا) ورکوی - نو ځکه د ظالمانو په مقابل کښی له پاک الله څخه مدد او مرسته (امداد) وغواړئ او همغه ته د امید سترګی ونیسئ - او تل تری ویریږئ او د صبر او تقوی لاره اختیار کړئ یقین او باور

ولرئ چه وروستنی کامیابی (دنیوی نعمت او اخروی جنت) او بری یواخی د متقیانو له پاره دی. یعنی الله تعالیٰ به دغه قبطیان هلاک کړی او د دوی ملک، سلطنت او ځایونه به تاسی سبطیانو ته میراث کړی.

قَالُوا أَؤْذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا
قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي
الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾

وویل بنی اسرائیلو «موسی ته» چه ایډاء رسولی شوی ده مونږ ته پخوا له هغه چه راغلی وی ته (ای موسی!) مونږ ته او له وروسته د هغه چه راغلی ته مونږ ته وویل (موسی) نژدی ده چه رب ستاسی هلاک کړی دشمن ستاسی او خلیفه کړی تاسی په دغی ځمکی «ملک د مصر یا شام کښی پس له هلاکه د قبطیانو» بیا به گوری (الله) چه څرنګه عمل کوئ تاسی «شکر کوئ که کفران، طاعت کوئ که عصیان؟ چه هم هغسی جزا درکړی»

تفسیر: یعنی مونږ تل په مصیبتونو او ربرونو (سختو) کښی اخته یو - ستاسی له راتګه پخوا له مونږه ذلیل کارونه او د سپکاوی بیګارونه اخیسته کیدل - او زمونږ ځامن وژل کیدل - ستاسی له راتګه وروسته هم پر مونږ راز راز (قسم قسم) سختی کیږی، او زمونږ د ځامنو د وژلو (او د لونو د وینځو گرځولو) مشوری دائری دی - وبه گورو چه زمونږ دغه مصائب او ابتلاء کله پای (آخر) ته رسیږی؟.

حضرت موسیٰ علیه السلام دوی ته ددینه او تسلی ورکړه او وویل تاسی مه ویریږئ - د الله تعالیٰ مرسته (مدد) ژر دررسیدونکی ده تاسی به گورئ چه دغه دشمن به مو هلاکاوه شی - او د دوی د اموالو او املاکو مالکان او خاوندان به تاسی وگرځول شی لکه چه نن په سختی او غلامی کښی ستاسی امتحان اخیست کیږی، هلته به په خوشحالی او آزادی کښی هم ستاسی ازموینه وکړه شی، چه تر کومی اندازی پوری به د الله تعالیٰ د نعمتونو قدر، او د ده د احساناتو شکر گذاری وکړئ؟.

حضرت شاه صاحب وایی چه دغه کلام د مسلمانانو د آورو له پاره نقل شوی دی دغه سورت مکي دی او په دغه وخت کښی مسلمانان هم داسی مظلومان وو د نورو د خبرو په منع کښی ئی هم داسی یو زیری او بشارت دوی ته واوراوه.

(اوس الله تعالیٰ د دشمنانو د هلاک له وعدی څخه وروسته د دوی د اهلک مقامات رابیی نو

داسی فرمائی چه

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقَصْنَا مِنَ الثَّغَرِ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ ﴿١٣٠﴾
 فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَئِنْ هَذِهِ إِلَّا تَصْبِيحُ سَيِّئَةٌ
 يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ إِلَّا إِنَّمَا يَطَّيِّرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ
 وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾

او خامخا په تحقیق نیولی ؤ مونبر قوم د فرعون په کلونو د قحطی سره او په نقصان سره. د میوو دپاره د دی چه پند واخلی دوی نو کله چه به راغله دوی ته حسنه (بسیکته «فائده» پراخی او غنا) نو ویل به دوی چه مونبر لره ده هم دا «یعنی له مونبره سره لائقه ده دغه بسیکته (فائده)» او که ویه رسیدله دوی ته سیئه «کومه بدحالی لکه قحط او فقر» نو بدفالی به ئی نیوله په موسی باندی او په هغه چا چه وو به له ده سره «له مسلمانانو» واورئ خبردار شی بیشکه هم دا خبره ده چه سبب د بدفالی د دوی په نزد د الله دی ولیکن زیات د دوی نه پوهیبری «په دی چه سبب ئی د دوی اعمال دی».

تفسیر: په تیر آیت کښی ئی فرمایلی وو نژدی دی چه الله تعالی ستاسی دشمن هلاک کری له دی غایه د هغه موعود اهلک د غینو مبادیو تفصیل شروع کری شوی دی. یعنی د هغه سنة الله سره موافق چه د هغه بیان د دی سپاری په شروع د ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قُرْيَةٍ مِّنْ نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالْقَضَاءِ﴾ الایة - په آیت کښی تیر شوی دی، الله تعالی د ابتدائی تنبیه په ډول (طریقه) فرعونیان په قحط، وچکالی او نورو معمولی تکالیفو او سختیو کښی مبتلا او اخته کړل چه د غفلت له خوږه راوینښ شی او د موسی علیه السلام نصائح قبول کری مگر هغوی دغو پندونو ته غوړونه کینښودل او د دغو تنبیهاو ئی هیڅ پروا ونه کړه بلکه له پخوا څخه لا زیات سپین سترگی او بی شرمه شول، لکه چه د ﴿تَوَكَّلْ لَنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةِ﴾ له قاعدی سره سم کله چه له دوی څخه قحط او وچکالی او نور مصائب لری او دوی ته هوسائی (ارام) ارزانی او خوشالی حاصله شوه نو په داسی ویناو ئی پیل (شروع) وکړ چه زمونږ له بخت، طالع او اقبال سره دغه حالات ور (قابل) او لایق ؤ، بیا به هر کله چه له کومی خرابی او نامناسبی پېښی سره مخامخ کیدل نو داسی به ئی ویل چه دغه گرد (تول) د موسی او د ده د ملگرو نحوست او د دوی د تقدیر شومتیا ده، نو د دوی د دی خبری ځواب الله تعالی داسی

فرمائی ﴿إِنَّمَا ظَلَمُوا عِنْدَ اللَّهِ﴾ یعنی تاسی خپله بدبختی او نحوست، مقبولو بندگانو ته ولی منسوبوئ؟ ستاسی د واقعی نحوست سبب خو د الله تعالیٰ په علم کښی دی - او هغه هم دا ستاسی ظلم، عدوان، بغاوت او شرارت دی نو بنا پر همغه سبب د الله تعالیٰ له دریاره د هغه نحوست څه برخه د موقتی سزا او تنبیه په ډول (طریقه) تاسی ته دررسیږی، باقی الله تعالیٰ ستاسی د ظلم او کفر اصلی نحوست او شومتیا یعنی پوره سزا اوس محفوظه ساتلی ده چه په دنیا یا آخرت کښی به په خپلی ټاکلی (مقرر کړی) وعدی او نیتی دررسیږی چه له هغی څخه اوس علی الاکثر خلق نه دی خبر.

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا خُنَّكَ بِمُؤْمِنِينَ ۝۱۳۷

او ویل به دوی (موسی ته) هر شی چه راوړی ته مونږ ته هغه «شی» له دلیل «معجزی» څخه له پاره د دی چه جادو وکړی ته پر مونږ باندی په هغه سره نو نه یو مونږ تا لره تصدیق کوونکی (په نبوت).

تفسیر: د موسی علیه السلام د معجزو او د نبوت د دلائلو د لیدلو په وخت کښی به دوی داسی ویل چه هر څومره سخت جادو چه ته پر مونږ وکړی او سم له خپله خیاله سره هومره معجزی چه مونږ ته راوښی مونږ په هېڅ ډول (طریقه) ستا خبری نه منو، کله چه دوی خپله دغه آخری فیصله ورواندی کړه او د حق د قبول گرد (تول) ورونه ئی په خپلو ځانونو پسی وتړل - پس موسی علیه السلام دوی ته ښیره وکړه نو پاک الله پر دوی څو قسم عظیم الشانی بلاوی وار په وار یوه په بله پسی نازلی کړی چه د هغو تفصیلات مونږ اوس په دغه آیت کښی داسی تلاوت کوو

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجُرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالْدَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ۝۱۳۸

نو ولیږل مونږ (آفتونه وار په وار) پر دوی طوفان «د اوبو یا د مرگ» او ملخان او سپری (یا ورپری یا کونی یا برورپی) او چونگښی (چیندخی) او وینی حال دا «چه دغه شیان» دلائل وو واضح سره بیل بیل کړی شوی نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم گنهکاران.

تفسیر: پس ولیېل مونږ پر دغو باندې پنځه آفتونه وار په وار.

- (۱): د باران او سیلاو طوفان ؤ چې اوه شپې او ورځې به باران پرله پسې پری وریږي، چې د قبطیانو په کورونو او فصلونو کېنې دومره اوبه ودریدی چې په ولاړې به ئې تر مری رسیدې، نو دوی به شپه او ورځ ولاړ وو او هلکان به ئې په هسکو (وچتو) ځایونو کېنې کینولې وو. او د سبطیانو کوتې به هم ورسره پیوستې وې او په هغو کېنې به یو تکی اوبه هم نه ننوتلې یا د طاعون له وجې د موت طوفان. علیٰ اختلاف الاقوال.
- (۲): ملخ وو چې دا هم یوه هفته پری مسلط وو. او د دوی فصلونه او باغونه او د کوتو تیران او لاړې ئې ټول وخوړه. او د سبطیانو په کورونو کېنې یو هم نه ؤ ننوتلې.
- (۳): کونې یا ورېری یا پیاده ملخ وو چې د دوی په طعام او په شرابو او په کتنځ او نگولې کېنې به لویدل او په جامو کېنې به ئې گرځیدل، او چیچل به ئې او دا هم یوه هفته ؤ له «قمل» څخه مراد بروره «بتوکه، پیتکه» منگور (خمندک) او کونې (کنه) وې. لکه چې شیخ الهند رحمه الله علیه هم لیکلې دی یا سپړې یا هغه نور چنجنیان دی چې په غلو او دانو او میوو «په تیره بیا په گنیو» کېنې پیدا کیږي، او په هغو سره غله او نور خرابیږي، یا په بدن کېنې سپړې یا په کالیو (کپړو) کېنې او بزې «کویه» لویږي - یعنی د دوی په بدنونو او کالیو (کپړو) کېنې خوځندی او سپړې ولویدی، او په غلو کېنې ئې بتوکی څرگندی شوی.
- (۴): چونگېنې (چیندځې) وې او دا هم یوه هفته وې چې په جامو او په طعام او د نگولیو په کتوو کېنې او په بسترو او په خولو د دوی کېنې په وخت د خبرو به وتې او ننوتې.
- (۵): وینې وې چې اوبه د دوی بیځې وینې شوې. تر دې حده پورې چې که قبطی او سبطی «اسرائیلی» به په یوه لوبې سره جمع شول نو پر هغه یو جام کېنې به د سبطی طرفته اوبه او د قبطی طرف ته به وینې وې. او که فرعونې به د اسرائیلی له خولې اوبه راوویستی نو د ده په خوله کېنې به وینې شوې په دې حال کېنې چې دا پنځه واړه نښې وې زمونږ د قدرت جدا کړې شوې یو له بله چې د هرو دوو تر منځه به یوه میاشت فاصله وه، او هره یوه چې به پری راغله نو دیرې سختې سختې وعدې به ئې وکړې چې دا آفت راڅخه لری کړه، نو ایمان به دریاندې راوړو. بیا چې ترې پورته به شو نو ویل به ئې چې ته دیر لوی جادوگر ئې پس کبر وکړ دوی او سرکش شول له فرمانه زمونږ او وو دوی قوم مجرمان معاندان چې سره له ظهوره د آیتونو هم ایمان نه راوړی. یعنی وار په وار متدرجاً دا گردې (تولی) علامې وروښوولې شوې. مگر دوی داسې متکبران او جرائم خوښوونکي او پاڅه گنهگاران وو، چې له سره ترې متأثر نه شول - او په هیڅ ډول (طریقه) د اصلاح په لوری رانه غلل، له سعید بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه ځنې منقول دی «کله چې فرعون د موسیٰ علیه السلام مطالبه (د بنی اسرائیلو آزادی) تسلیم نه کړه نو الله تعالیٰ د باران لوی طوفان «څپان» نازل کړ چې په هغه سره د دوی گردو (تولو) کښتونو (فصلونو) او ونو او نورو شیانو ته د لویو لویو زیانونو اندېښنه پیدا شوه - بالاخره دوی وویریدل او له حضرت موسیٰ

عليه السلام شخه ئى غوڭشتنه وكره چه له الله تعالى شخه استدعا وكره چه دغه د طوفان بلا له مونږه پورته كړى نو مونږ به ايمان راوړو او بنى اسرائيلو ته به آزادى وركړو، او له تا سره به ئى پرېږدو چه لار شى.

د موسى عليه السلام په دعاء سره دغه د باران طوفان بند شو، او د نقصان په ځاى ئى حاصلاتو ته ډير گټه (فائده) ورورسېده او ډير زيات شول. نو فرعونيان كله چه له عذاب بهى فكر شول او پخپلو عهدونو قائم پاتى نشول - نو بيا الله تعالى د دوى په تيارو كښتونو (فصلونو) باندې ملخان ورنازل كړل چه دوى د هغو له ليدلو شخه ډير زيات ووېرېدل او په خپلو منځونو كښى به ئى سره ويل چه دغه نوى آفت بيا له كومه راباندې نازل شو؟ بيا ئى له موسى عليه السلام شخه دعاء وغوښته، او ټينگه وعده ئى ورسره وكره - كه دغه عذاب له مونږه لرى شو نو مونږ به ضرور مؤمنان شو، او بنى اسرائيل به خوشى كړو او مستقل به ئى وگرځوو. كله چه دغه عذاب هم له دوى ځنى لرى شو - نو بيا سره داده او مطمئن شول - او د گردو (ټولو) وعدو ايفاء ئى هېره شوه - نو كله چه دوى خپل درمندونه واخيستل او توبرى (بورى) ئى پرى دكى كړى او په خپلو كورونو كښى ئى كېښودلى دلته د الله تعالى په حكم سره په دوى كښى چنچيان سپړى «بتوكى، پيتكى» پيدا شوى بيا ئى له موسى عليه السلام شخه دعاء وغوښته او كلك عهد او پيمان ئى ورسره وكر خو هم دا چه هغه حالت هم ختم شو - دوى بيا لكه پخوا په خپله وعده خلافى او سر غړونو كښى لگيا شول، دلته الله تعالى د دوى د خوړو او چښلو شيان بى خونده او ورخړابه كړل، او چونگښى (چيندځى) دومره زياتى پيدا شوى چه د خوړلو او چښلو په هر شى او هر لوبى كښى ډيرى زياتى په نظر راتلى - كله به چه دوى د وينا يا خوراك يا چښلو يا نورو له پاره خپلى خولى پرانېتلى، سم د لاسه به چونگښى (چيندځى) د دوى خولو ته ورتوپ كړ - او د چونگښو (چيندځو) له كثرته پر دوى ملاسته ناسته ولاړه او تگ او راتگ ډير سخت او مشكل شو، له بل لورى هغه اوبه چه دوى د چښلو له پاره اخيستى، د الله تعالى په حكم سره به د دوى په لوبو او خولو كښى پس له رسيدلو شخه وينى گرځيدى يا به د دوى له پوزو ځنى وينى بهيدى لنډه ئى دا چه دوى په خپلو خوړو، چښلو او گردو (ټولو) حركاتو او افعالو كښى به سختو رېرونو (تكليفونو) او مشكلاتو اخته شوى وو، خو سره له هغه هم دوى له لوى او تكبر شخه لاس نه اخيست.

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَمُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ
عِنْدَكَ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ
مَعَكَ بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿١٣٦﴾

او کله چه واقع شو پر دغو «فرعونيانو» کوم عذاب «له دغو ذکر شويو عذابونو» ويل به دوی ای موسی دعاء وکړه له پاره زمونږ له رب خپل څخه په هغه سره چه وعده ئی کړی وه له تا سره، قسم دی خامخا که لری کړ تا له مونږه دغه عذاب نو خامخا «مونږ» به ایمان راوړو هر ورو (خامخا) په تا او خامخا به ولیږو له تا سره بنی اسرائیل «چه بیرته ئی خپل وطن ته بوځی».

تفسیر: یعنی د دعاء هغه مؤثری طریقې چه پاک الله تاسی ته درښوولی دی په هغه شان سره دعاء وکړه! یا د ﴿يَمَّاخِذُ عِنْدَكَ﴾ مطلب دا دی چه د خپل نبوت په وسیله دعاء وکړه! - گواکی د عهد اطلاق پر نبوت وشو ځکه د الله تعالی او د نبی په منع کښی یو راز (قسم) معاهده وی چه الله تعالی به نبی ته د اکرام په خلعت او اعانت سره سر لوړی ورکوی - او نبی ته د الله تعالی په پیغام رسولو کښی هېڅ کمی او قصور نه کوی. او ممکن دی له ﴿يَمَّاخِذُ عِنْدَكَ﴾ څخه هغه عهد مراد وی چه د انبیاء علیهم اسلام په واسطه له اقوامو سره کاوه شی چه که تاسی له کفر او تکذیبه مخ واړوئ نو د الهی عذاب به هم له تاسی پورته کیږی. والله اعلم.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُمْ بَلِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿١٢٥﴾

نو کله چه لری کړ مونږ له دوی دغه عذاب «او مؤخر مو کړ» تر هغی نیستی پوری چه دوی رسیدونکی وو هغی ته ناڅاپه دوی هغه وعده ماته کړه.

تفسیر: یا خو له دی مودی څخه تر موت او تر غرقیدلو پوری موده مراد ده، یا ممکن له یوی بلا څخه وروسته د بلی بلا تر راتلو پوری وخت مراد وی.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ يَأْتُهُمُ كَذِبًا يُتَيْنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٢٦﴾

پس اراده د بدل اخیستو وفرمایله مونږ له دوی څخه نو غرق کړل مونږ دوی «تول له څرمی» په بحر «دریاب کښی» په سبب د دی چه دوی به تکذیب کاوه په آیتونو «دلایلو د قدرت او عبرت» زمونږ او وو دوی له هغو «آیتونو ځنی» غافلان (چه فکر به ئی پکښی نه کاوه).

تفسیر: ځینو مفسرینو د «رجز» معنی په طاعون سره کړی ده، لکه چه په ځینو احادیثو کښی

هم د دی لفظ اطلاق پر طاعون سره شوی دی. لیکن اکثر مفسرینو دغه آیتونه د پخوانیو آیتونو بیان ګرځولی دی. په «موضح القرآن» کښی راغلی دی چه دغه ګرد (تول) بلیات به پر دوی په یوه یوه هفته (اونی) کښی وړاندی وروسته نازل شوی وی، رومبی به حضرت موسی علیه السلام فرعون ته ویل چه دغه بلا پر تاسی فرعونیانو راتلونکی ده، بیا به همغه بلا پر دوی نازلیده، بیا به دوی مضطر او مضطرب کیدل او د حضرت موسی علیه السلام خوشامندی به ئی کولی، کله چه هغه مصیبت به د حضرت موسی علیه السلام په دعاء سره لری کیده دوی به بیا منکریدل، بالاخر پر دوی وباء نازل شو، تر نیمی شپې پوری په ګرد (تول) ښار کښی د هر سری رومبی هلک مړ شو. کله چه دوی د خپلو مرو په ویر او غم کښی اخته شول نو حضرت موسی علیه السلام له خپل قوم سره ووت، بیا خو ورځی وروسته فرعونیان هم پر دوی پسی ووتل او د قلزم بحر (دریاب) ته نژدی دوی پسی ور ورسیدل اسرائیلیان روغ رمت له دریاب څخه پوری وتل، او فرعون له خپل فرعونی فوج سره پکښی غرق شول.

وَأَوْثَرْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا

او وروسته له پخوانیو څخه ورکړه مونږ هغه قوم (د بنی اسرائیلو) ته چه وو دوی چه کمزوری ګنل کیدل مشرقی «اطراف د» ځمکی او مغربی «اطراف د» ځمکی هغه چه برکت اچولی ؤ مونږ په هغی کښی «چه شامات دی».

تفسیر: د اکثر مفسرینو په نزد له دغی ځمکی څخه مراد د (شام) ملک دی چه په هغه کښی الله تعالی ظاهری او باطنی دیر برکات په ودیعت ایښی دی، ظاهر خو ئی دا دی چه دیر زرغون، ودان، حاصل خیز ښکلی او خورا (دیر) لوړ او ګټور (فائده مند) مملکت دی، او باطن ئی دا دی چه د دیرو انبیاءو علیهم السلام مسکن، او مدفن ګرځولی شوی دی. کله چه بنی اسرائیل له مصر ځنی ووتل نو تر یوی مودی پوری د «تیه» په صحرا (میره) کښی سرگردانه ګرځیدل لکه چه ذکر ئی پخوا تیر شو، بیا له حضرت یوشع علیه السلام سره ملګری شول او له «عمالقه» ؤ سره ئی جهاد وکړ، او د خپلو پلرونو د ملک «شام» وارثان وګرځیدل. ځینو مفسرینو له دغی ځمکی څخه مصر مراد کړی دی. یعنی د فرعونیانو له غرقولو څخه وروسته مونږ بنی اسرائیل د مصر د حکومت وارثان وګرځول، چه په آزادی او خپلواکی او استقلال سره تری متمتع او ګټور شی، کما قال الله تعالی ﴿كَرَّرْنَا مِنْ جَنَّتٍ وَعُيُونٍ وَدَّرُورٍ وَمَقَامٍ رَیْمٍ وَقَعَدْنَا كَانُفًا لَّيْهِنَ كَذَلِكَ وَأَوْمًا فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾

«۲۵ جزء د دخان «۲۵» تر ۲۸ آیه

۱ رکوع ﴿وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْهَادِیْنَ﴾

الْوَرِثِينَ وَتُكِنُّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَتَرَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٢٠﴾

۲۰ جزء د القصص «۵ او ۶» آیه «۱» رکوع) په دغه تقدیر سره د مصر ظاهری برکات خو ظاهر دی، او باطنی برکات به ئی له دی حیثیته وی چه حضرت یوسف علیه السلام هملته مدفون دی، او حضرت یعقوب علیه السلام هم هملته تشریف وړی ؤ، او په آخر کښی حضرت موسی او هارون علیهم السلام هم له وړوکتوبه تر زوړتوبه یوه اوږده زمانه هملته تیره کړی ده. امام بغوی «رحمه الله» د مفسرینو دغه دواړه اقوال سره جمع کړی او په دغه ځای کښی ئی مصر او شام دواړه مراد کړی دی.

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١١٢﴾

او پوره شوه کلمه (او وفاء ته ورسیده وعده) د رب ستا چه نیکه ده «دا احسان» پر بنی اسرائیلو په سبب د صبر کولو د دوی «پر ظلمونو د فرعونیانو» او خرابی کړی مونږ هغه «کلکی ودانی» چه وی چه ودانولی به فرعون او قوم د ده او هغه (پخی پخی ودانی) چه وو دوی چه لوړولی به دوی «هغه».

تفسیر: یعنی کله چه اسرائیلیانو د فرعونیانو پر سختو مهلکو او سپکوونکو شدائدو صبر وکړ، او د موسی علیه السلام له هدایت سره ئی سم له الله تعالیٰ ځنی استعانت وغوښت، او د الله تعالیٰ له رسول حضرت موسی علیه السلام سره ئی ملگرتوب وکړ نو پاک الله هغه نیکی وعدی چه له دوی سره ئی کړی وی، ﴿عَلَىٰ رَبِّكُمْ أَن يَهْلِكَ عَدُوُّكُمْ﴾ الآية - او ﴿وَيُرِيدُ أَنْ يَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَاعُوا﴾ الآية - پوره کړی، او نورو ته ئی هم وروښوولی، هغه مناظر او مظاهر چه فرعون او فرعونیانو د کبر، او نخوت د اظهار دپاره جوړ کړی وو هغه گډ (تول) تباہ او خراب او پوپنا شول، د دوی تول سرايونه او کلاګانی او پخی پخی مانی او لوړی لوړی بنگلی خرابی او ړنگی کړی شوی رښتیا ده ﴿إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَافَهَا أَزْلَةً﴾ (۱۹ جزء د النمل سورت ۳۴ آیت «۲» رکوع).

وَجُوزْنَا بِبَنِي إِسْرَءِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ

عَلَىٰ أَصْنَامِهِمْ ۚ قَالُوا يَهُوسَىٰ اجْعَلْ لَّنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ
 آلِهَةٌ ۚ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَّبِعُونَ مَا هُم
 فِيهِ وَيُبْطِلُونَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

او تیر کرل مونږ بنی اسرائیل له بحرہ نو راغلل دوی پر یوه قوم چه تل به ولاړ ؤ په «عبادت د» بتانو چه وو دوی لره، نو ویل «بنی اسرائیلو» ای موسی! جوړ کړه مونږ لره (هم) یو معبود لکه چه دی دوی لره معبودان وویل «موسی» بیشکه تاسی داسی یو قوم یی چه نه پوهیږئ «چه بت پرستی د عاقلانو کار نه دی». بیشکه دغه (بت پرستان) هلاک «او مات» دی هغه دین چه دوی په هغه کښی دی او باطل «غلط» دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی «نی».

تفسیر: ځینی وائی چه دغه د «لخم» د قبیلې سړی وو او ځینو «کنعانی عمالقه» د دی مصداق گرځولی دی، وائی چه دغه بتان د غوا په شکل وو. والله اعلم.
 (او کله چه بنی اسرائیلو دغه بت پرستی ولیده نو حضرت موسی علیه السلام ته ئی وویل چه مونږ ته هم داسی بتان جوړ کړه چه مونږ ئی هم عبادت وکړو لکه چه شته دوی ته بتان چه عبادت ئی کوی نو وویل موسی علیه السلام بیشکه تاسی داسی قوم یی چه ناپوهی کوئ چه بی له الله د بل چا عبادت هم روا گنئ) یعنی د حق تعالی د عظمت له شان او د ده له تنزیه او تقدیس څخه تاسی بیخی ناپوه او جاهلان ښکارئ. دغه واقعه داسی وه چه تر یوی اوږدی مودی پوری له مصری بت پرستانو سره د هستوگنی لامله (له وجی) د بنی اسرائیلو میلان د بت پرستی د افعالو او شرکیه ؤ رسومو په لوری زیات شوی ؤ. او څو څو ځلی ئی خپل تمایل هم دغه لوری ته ښکاره کړ. نو دغه چتی (بیکاره) او د ناپوهی پوښتنه د مصر د اوبو او هوا او د دی ځای د بت پرستانو د صحبت تأثیرات ښکاروی حضرت شاه صاحب لیکي چه «جاهل انسان ته د غیر مرئی او بی صورت معبود له عبادت څخه هیڅ داینه او تسکین نه حاصلیږی او هم دا غواړی چه خامخا یو صورت او شکل ئی په مخ کښی وی. دوی یو قوم ولید چه د غوا شکل ته ئی عبادت کاوه نو دوی ته هم داسی یوه مینه او هوس پیدا شو، بالاخره دوی هم له سرو زرو څنی یو خسی جوړ کړ او د هغه په عبادت کښی لگیا شول».

﴿إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَّبِعُونَ﴾ الآية - بیشکه دغه بت پرستان هلاک او مات دی هغه دین چه دوی په هغه کښی دی او باطل دی هغه عمل چه وی دوی چه کوی ئی) یعنی وروسته له دی د دوی د بت پرستی منهد زما او د اهل الحق په لاسونو تباہ او پنا کیدونکی دی او هغه مکر او فریب او نقلونه چه تاسی تراوسه پوری جوړ کړی دی هغه بیخی باطل، غلط بیکاره او بی حقیقته دی.

قَالَ اٰغِيْرَ اللّٰهِ اَبٰغِيْكُمْ اِلٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلٰى الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٣﴾

وویل «موسی» آیا بی له الله ولتوم زه تاسی ته (بل) معبود حال دا چه هم دغه الله فضیلت درکری تاسی ته «غوره کمری ئی یی» پر گردو (تولو) خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر: یعنی د الله د لویو انعامونو شکر گزاری او حق پیژندل آیا هم داسی کیدی شی چه د غیر الله عبادت وکر شی؟ او له الله تعالیٰ څنې باغی شی؟ بلکه نشی کیدی! دا خو ډیر د شرم ځای دی هغه مخلوق چه ده ته الله تعالیٰ پر گرد (تول) جهان فضیلت بښلی دی په خپل لاس جوړ کریو بتانو او شیانو ته پرمخی سر په سجده ولویږی. نو آیا مفضول د افضل معبود کیدی شی؟ حال دا چه الله تعالیٰ فضیلت درکری تاسی ته، په انواعو د نعمتونو سره چه یو له هغو څخه دا دی

وَ اِذْ اَنْجَيْنٰكُمْ مِّنْ اِلٰ فِرْعَوْنَ يَسُومُوْنَكُمْ سُوًۗءَ الْعَذَابِ يُقَتِّلُوْنَ اَبْنَاءَكُمْ وَ يَسْتَحْيُوْنَ نِسَاءَكُمْ وَ فِیْ ذٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ﴿١٣﴾

او «یاد کړئ» هغه وخت چه نجات درکری ؤ مونږ «نیکونو د» تاسی ته له تابعانو د فرعون چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب، چه وژل به ئی ځامن ستاسی (چه نسل مو قطع شی) او ژوندی به ئی پریښودی ښځی «لونی» ستاسی «دپاره د خدمت» او په دغه (عذاب یا نجات یا گردو (تولو) کښی نعمت یا مصیبت یا) ازمیښت ؤ له «طرفه د» رب ستاسی څخه ډیر لوی.

تفسیر: دی آیت تفسیر په اول جزء د البقرة په «۴۹» آیت (۶) رکوع کښی پخوا لیکلی شوی دی. هلته دی وکوت شی. یعنی هغه پاک الله چه هم دا اوس ئی پر تاسی داسی عظیم الشان احسان فرمایلی دی نو آیا تاسی ولی د هغه له درباره باغی کیږئ؟ او تری مخ آړوئ؟ او لرگیو او تیږو (گتو) او نورو شیانو ته ولی تاسی خپل سرونه ښکته کوئ؟

وَوَعَدْنَا مُوسٰى ثَلٰثِيْنَ لَّيْلَةً وَّاَتَمَمْنٰهَا بِعَشْرِ فِتْنَةٍ مِّيقَاتٍ رَبِّهٖۤ اَرْبَعِيْنَ لَّيْلَةً وَقَالَ مُوسٰى لِاٰخِيهِ

هُرُونَ اخْلَفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٢﴾

او (یاد کړه هغه وخت چه) وعده کړی وه مونږ «له پاره د ورکولو د تورات» له موسی سره دیرش شپې او بیا پوره کړی مونږ هغه دیرش شپې په لسو «نورو» نو پوره شوه وعده د رب د ده څلویښت شپې (او ورځې)، او وویل موسی ورور خپل هارون ته (طور ته د خپل ټگ په وخت کښی د تورات او مناجات له پاره) چه خلیفه اوسه زما په دی قوم زما کښی «په غیاب زما» او اصلاح کوه (حال د دوی) او متابعت مه کوه د لاری د مفسدانو.

تفسیر: کله چه بنی اسرائیلو ته له راز راز (قسم قسم) پریشانو ځنی اطمینان په برخه شو نو دوی له حضرت موسی علیه السلام څخه داسی غوښتنه وکړه چه اوس تاسی مونږ ته کوم آسمانی شریعت راوړئ!، چه مونږ پری په اطمینان سره عمل او خپل صداقت ښکاره کړو، موسی علیه السلام د دوی دغه معروضه د پاک الله په دربار کښی تقدیمه کړه. الله تعالی له ده سره ادنی وعده چه کړی وه د دیرشو ورځو او شپو وه او له اوږدو ځنی اوږده وعده د څلویښتو ورځو او شپو چه کله دومره موده ته روژی ونیسی او د طور پر غره معتکف واوسی نو تاته به تورات شریف درعنایت شی. د دی زیاتی او کمی نیتی له کیښودلو څخه ښائی دغه مطلب ؤ که د ریاضت په منع کښی د عبودیت په وظائفو او د تقرب د آدابو د اداء کولو په اعتبار هیڅ قسم کمی او تقصیر ظاهر نشی نو کمه موده دیرش ورځې به بس وی که نه اکثر الاجلین (۴۰) ورځې به پوره کیږی. یا له شروع څخه تر دیرشو ورځو پوری ضروری او لازمی میعاد به گرځولی شوی وی او د څلویښتو ورځو پوره کول به له اختیاری او استحبابی حیثیته د اصلی میعاد د تکمیل او تتمیم په ډول (طریقه) ټاکلی (مقرر) شوی وی لکه چه شعیب علیه السلام موسی علیه السلام ته د

خپلی لور د ورکولو په وخت کښی فرمایلی ؤ، ﴿عَلَىٰ أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَنًا حَبِيرًا﴾
 أَتَمَّتْ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أَرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ﴿٢٠﴾ جزء د القصص ۲۷ آیت ۳

رکوع» او زمونږ د زمانی ځینی مصنفین داسی وائی چه اصلی میعاد هم دغه څلویښت شپې وی لکه چه د البقرة په سورت کښی مذکور دی، او دلته په ﴿فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ﴾ کښی ورته اشاره کړی شوی ده دا د هغو څلویښتو ورځو د بیان یو اسلوب دی چه مونږ د دیرشو شپو وعده کړی وه چه د هغه تتمه لس ورځې نوری هم وی څو اشاره وشي چه یوه پوره میاشت د «ذی القعدة الحرام» لس شپې نوری هم ور زیاتی کړی شوی دی چه په دغه ډول (طریقه) د ذی القعدة الحرام په اوله کښی اعتکاف شروع او په لسمه د ذی الحجة الحرام تمام شو، لکه چه له اکثرو اسلافو ځنی هم دا منقول دی. والله اعلم، موضح القرآن وائی چه حق تعالی له موسی علیه السلام سره

وعده وفرمايله چه پر غره تر دیرشو شپو معتکف شه چه ستا قوم ته تورات درعطا کرم په دغه موده کښی موسی علیه السلام یوه ورځ مسواک استعمال کړ پرېنتو چه د ده د خولی له خوشبوئی سره مینه درلوده (لرله) د هغه له فقدانه متاثری شوی نو د هغه په بدل کښی لس شپې نوری هم پری ور زیاتی شوی او موده ئی پوره کړه.»

﴿وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي﴾ الآية - او وویل موسی ورور خپل هارون ته په وخت د تلو خپلو کښی طور ته له پاره د تورات او مناجات چه خلیفه زما اوسه په دی قوم زما کښی او اصلاح کړه حال د دوی او متابعت مه کوه د لاری د مفسدینو) یعنی زما په غیاب کښی زما برخه کار هم دا ته وکړه! گواکی د اوامرو او نواهیو او شرائعو هغه اختیارات چه موسی علیه السلام سره مخصوص ؤ د موسی علیه السلام د غیاب په موده کښی هغه هارون علیه السلام ته ور وسپارل شول او څرنګه چه موسی علیه السلام د بنی اسرائیلو د تلون مزاجی او سست اعتقادی پوره تجربه درلوده (لرله) نو ځکه یی په زیات تصریح او ډیر تاکید سره هارون علیه السلام ته تنبیه ورکړه چه که وروسته زما دغه سبطیان (بنی اسرائیل) شور ماشور وکړی نو ته ئی په اصلاح کښی کوشش وکړه!، او تل زما په طریقه سره تګ وکړه! او د مفسدینو په لاره له سره مه ځه!، د الله تعالی مشیت وګورئ چه موسی علیه السلام له دغه وصیت نه وروسته د طور په لوری لار دلته بنی اسرائیلو د خسی په عبادت پیل (شروع) وکړ، مګر حضرت هارون علیه السلام د موجوده انجیل لیکونکو علی الرغم دوی ته داسی وویل ﴿يَقُومُوا فَرِيضَةً لِّرَبِّهِمْ وَلَئِنْ رَأَوْا رِجْسًا﴾ فَأَتَوْهُنَّ وَأَطَاعُوا أَمْرِي ﴿ او هارون علیه السلام د دوی د ګمراهی او د خپلی بیزارۍ اعلان په صاف ډول (طریقه) سره وکړ او د حضرت موسی علیه السلام له وصیت سره ئی سم د هغو د حال د اصلاح له پاره څو چه امکان ؤ ډیر کوښښونه وکړل.

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِبِيعَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ
رَبِّ ارْنِي أَنْظُرَ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرَاكَ وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى
الْجَبَلِ فَإِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى
رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ
قَالَ سُبْحَنكَ ثُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٣﴾

او کله چه راغی (راورسید) موسی موعود وخت زمونږ ته او کلام وکړ له دغه

«موسی» سره رب د دغه موسی نو وویل «موسی» ای ربه زما وښیه ماته «ځان خپل» چه زه وگورم تاته وفرمايل (الله) له سره به ونه وینی ته ما «په دنیا کښی» ولیکن وگوره ته «دی» غره ته که قرار پاتی شو هغه «غر» په ځای خپل کښی نو ژر به ته هم وویښی ما، نو کله چه (بلاکيف) تجلی وکړه رب د دغه «موسی ظاهر ئی کړ نور خپل» غره ته نو وئی گرځاوه هغه «غر» ذری ذری «برابر له ځمکی سره» او پریووت موسی بیخوده «له دیره هیبته تر ۳۴ ساعته» نو کله چه په خود شو «موسی نو» وویل چه پاکی ده تاته «یا الله له تولو عیبونو» توبه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یم (په زمانه خپله په نه لیدلو ستا په دنیا کښی).

تفسیر: د خلویستو ورځو له پوره کیدلو څخه وروسته حق تعالی په کوم مخصوص او ممتاز رنگ سره موسی علیه السلام ته د مکالمی شرف ورویاښه په دی وخت کښی حضرت موسی علیه السلام ته د کلام الله د بلا واسطی اوریدلو څخه دیر زیات خوند او لذت حاصل شو نو د اشتیاق له کماله د متکلم د لیدلو آرزو او تمنا ئی وکړه، او په ساده دول (طریقه) سره ئی تری غوښتنه وکړه چه ﴿رَبِّ ارْنِيْ اَنْظُرَ اِلَيْكَ﴾ ای ربه! زما او د خپل تر منع حجاب او موانع لری کړه! او خپله نورانی او دیدار وجه دی بی حجابه راوښیه چه زه ئی یو ځلی لږ وویښم!

قَالَ لَنْ تَرَانِيْ وفرمايل الله له سره به ته ونه وینی ما په دنیا کښی یعنی په دنیا کښی به هیڅ مخلوق دغه فانی وجود او فانی قواوی د هغه ﴿ذُو الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ﴾ او د «لم یزل او لایزال» د لیدلو تحمل ونشی کولی له دی نه ثابته شوه چه په دنیا کښی هر چا ته پخوا له مرګ څخه د الله تعالی د لقاء او دیدار شرف حاصلیدل شرعاً ممتنع دی، اگر که عقلاً ممکن هم وی ځکه که عقلی امکان ئی هم ونه منی شی، نو د موسی علیه السلام په شان د یو جلیل القدر رسول په نسبت به څرنګه دغسی خیال کیدی شی چه ده به د یوه محال عقلی شی غوښتنه کړی وی؟ زمونږ د «اهل السنه والجماعت» عقیده هم دا ده چه د باری تعالی رؤیت په دنیا کښی عقلاً ممکن او شرعاً ممتنع الوقوع دی او په آخرت کښی د هغه وقوع په قطعی نصوصو سره ثابت دی. پاتی شو زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم رؤیت په لیلة المعراج کښی هغه اختلافی مسئله ده چه ذکر به ئی انشاء الله تعالی په «۲۷» جزء د النجم د سورت په «۱۶» آیت اوله رکوع کښی راشی.

﴿وَلٰكِنْ اَنْظُرْ اِلَ الْجَبَلِ﴾ الآية - ولیکن وگوره ته ای موسی! دی غره ته که قرار پاتی شو هغه غر په ځای خپل کښی نو ژر به ته هم وویښی ما) یعنی ته د غره په لوری وگوره چه مونږ د خپل جمال یو بشرکی تجلی پری غورځوو که د غره غوندی یو سخت او مضبوط شی د هغه لږ څه تجلی تحمل وکړی شی، نو امکان لری چه ته هم د هغی متحمل شی که نه وپوهیږه چه د هغه شی تحمل چه غر ئی هم ونه شی کړی نو د یوه انسان مادی ترکیب او جسمانی سترګی به

خرنگه د هغه تحمل وکړی شی؟ اگر که د قلبی او روحانی طاقت په اعتبار د ځمکې، آسمان، غرونو او گردو (تولو) شیانو ځنی انسان فائق هم وی، نو ځکه موسی علیه السلام د هغی الهی وحی چه حامل ؤ بلکه نور انسانان هم د هغه عظیم امانت چه حاملان یی دی، غرونه او نور موجودات د هغه په پورته کولو قادر نه دی ﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا﴾ (۲۲ جزء د الاحزاب د سورت ۷۲ آیه ۹ رکوع) ﴿لَوْ أَنزَلْنَاهَُذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْنَاهُ خَالِشًا مُّتَصِدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ﴾ (۲۸ جزء د الحشر ۲۱ آیت ۳ رکوع) بیا هم په هغو شیانو کښی چه د هغو تعلق په ظاهری سترگو یا د بدن په مادی قوت سره وی په دغو کښی انسان د نورو عظیم الخلق شیانو په مقابل کښی دیر ضعیف کمزور او کم قوت واقع شوی دی ﴿لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن ۵۷ آیت ۶ رکوع) ﴿وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ صَغِيرًا﴾ (۵ جزء د النساء ۲۸ آیت ۵ رکوع په دی ځای کښی موسی علیه السلام ته د انسانی وجود د هم دغی کمزوری په لوری توجه ورکړی شوی ده.

﴿فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ﴾ الآية - نو کله چه بلاکیف تجلی وکړه رب د ده ظاهر ئی کړ نور خپل هغه غره ته نو وئی گرځاوه ذری ذری برابر له ځمکې سره او پریووت موسی بیخوده. د حق تعالی تجلیات دیر انواع او اقسام لری. او دغه د الله تعالی ارادی فعل دی چه پر هر شی په هر ډول (طریقه) چه اراده وفرمائی، تجلی کوی، پر غره باندی کومه تجلی چه شوی ده، سم د لاسه د هغی په اثر د غره خاصه برخه بڅرکی بڅرکی شوی ده او څرنګه چه موسی علیه السلام د تجلی محل ته نژدی ؤ په دی باندی دغه د محل قرب او د غره هیبتناکی منظری داسی تاثیر وغورځاوه چه بیخوده ولوید. بلا تشبیه داسی ئی وګنئ کله چه بریښنا پر کوم شی لویدی هغه څرنګه سوځوی او په یوه رپ «ثانیه» کښی ئی تکه توره خاوره وګرځوی او هغه کسان چه د دغه ځای په شا وخوا کښی وی دیر ځله هغوی ته هم څه لږ یا دیره صدمه او زیان هم وررسیږی.

﴿فَلَمَّا أَتَاهَا﴾ الآية - نو کله چه په خود شو موسی نو وئی ویل چه پاکی ده تاته ای الله! له تولو عیبونو تویه می وویسته تاته او زه اول د مؤمنانو یقین کوونکی یم په زمانه خپله کښی په نه لیدلو ستا په دنیا کښی (یعنی الله تعالی له دی نه پاک دی چه له کوم مخلوق سره مشابه وی او دغه فانی سترګی د هغه د باقی ذات د لیدلو متحملی شی، ستا د پاکی او برتری اقتضاء دا ده چه د هیڅ شی طلب بی د ستا له اجازی ونه کړی شی، زه تویه کوم چه د اشتیاق له فرطه (زیاتئ) بی د ستا له اجازی یوه داسی نامناسبه غوښتنه می له تا څخه وکړه، زه په خپله زمانه کښی له گردو (تولو) ځنی پخوا ستا پر عظمت او جلال یقین لرم او هغه ډومبی سری یم چه ماته په ذوقی او عیانی ډول (طریقه) دغه امر منکشف شوی دی چه د پاک الله لیدل په دغه دنیا کښی په دغو ظاهری سترگو سره نشی کیدی.

قَالَ يٰمُوسٰى اِنِّىْ اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسٰلَتِىْ وَ
بِكَلَامِىْ ۖ فَخُذْ مَا اَتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِيْنَ ﴿۱۳۷﴾

و فرمايل (الله چه مه خپه كيږه په نه ليدلو زما او نعمتونه مى ياد كړه) اى موسى بيشكه ما غوره كړى ئى ته پر ټولو خلقو (د زمانى ستا) په پيغامونو خپلو او په كلام خپل سره «بى له واسطې» نو ونيسه! هغه څه چه دركړى مى دى تاته او اوسه له شكر ايستونكو.

تفسير: يعنى كه ليدل ونشول خير دى! آيا دغه شرف او امتياز خو لږ شى نه دى چه ته مى خپل رسول وگرځولى او تورات مى درعطا كړ او بلا واسطه مى درسره كلام وفرمايه. نو هغومره عطا او احسانات چه زمونږ له لورى پر تا شوى دى هغه نورو ته وروسپاره!، او په هغو بندگانو كښى شامل شه! چه الله تعالى د شاكرينو په امتياز سره هغوى ممتاز فرمايلى دى.

وَكَتَبْنَا لَهُ فِى الْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلاً لِّكُلِّ شَيْءٍ ۖ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسِنِهَا
سَأُوْرِيْكُمْ دَارَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۱۳۸﴾

او ليكلى ؤ مونږ دغه (موسى) ته په تختو «د تورات» كښى له هر «دينى» شى ځنې موعظه «پند» او تفصيل دپاره د هر شى «له احكامو» (بيا مو وفرمايل موسى ته) پس واخله دا «تختى د تورات» په كامل قوت (زور، عزم، كوښښ) سره او امر «حكم» وكړه قوم خپل ته چه ونيسى «عمل وكړى» په دير غوره «احكامو» د دى ژر به وبښم زه تاسى ته ځاى د هستوگنى د فاسقانو.

تفسير: ځينى وائى چه تورات شريف پر دغو تختو باندې ليكلى شوى ؤ د ځينو علماؤ خيال داسى دى چه دغه تختى پر تورات علاوه وى چه د تورات له نزوله پخوا ورمرحمت شوى وى په هر حال د خداى جل جلاله ليدل وړپه برخه نشوه هغه خپگان، او تاثر چه موسى عليه السلام ته د خداى جل جلاله سره د نه لقاء له كبله (وجى) حاصل شوى ؤ د هغه تلافى او جبران ئى د الواحو په عطا سره وفرمايل چه پكښى هر ډول (طريقه) نصائح او د كردو (ټولو) ضرورى

احکامو تفصیلات وو «ابن کثیر».

﴿ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ ۝ ﴾ الآية - نو وفرمایل مونږ واخله دا تختی په قوت، کامل کوبښې سره او امر «حکم» وکړه قوم خپل ته چه ونیسی عمل وکړی په ډیر غوره احکامو د دی، ژر به وښیم زه تاسی ته ځای د هستوګنی د فاسقانو» یعنی ته په خپله هم دغه الواح په کلکه او احتیاط سره وساته چه چیری در څخه ونه لویږی او خپل قوم هم په ښه شان سره وپوهوه چه دوی د دغو الواحو پر خورا (ډیرو) ښو هدایاتو باندی ډیر مضبوط او کلک عمل وکړی او داسی ښه شی له سره له خپله لاسه ونه باسی.

تنبیه: د ﴿ بِأَحْسَنِهَا ۝ ﴾ له لفظ څخه ئی یا خو پر دغی خبری تنبیه فرمایلی ده چه په هغو کښی ماسواء له (احسن) څخه بل هیڅ شی نه ؤ، یا خو هغه احکام چه پکښی ورکړی شوی دی گرد (تول) ئی فی حد ذاته ښه دی مگر ځینی ئی له ځینو څخه احسن دی. مثلاً له ظالم ځنی انتقام او بدل اخیستل جائز او حسن دی لیکن صبر کول او بهل ئی عزیمت او احسن دی. گواکی بنی اسرائیل ئی د عزایمو او مندوبیاتو په اکتساب باندی مامور کړل چه په هغو کښی ډیره سعی او کوبښې وکړی او د پاک الله پوره امر منونکی شی او که نافرمانی وکړی نو دوی ته د نافرمانانو کورونه ورشوول کیږی یعنی په آخرت کښی دوزخ، او په دنیا کښی تباهی او رسوائی «اعاذنا الله منهما» ابن کثیر او بغوی او ځینو نورو د نافرمانانو له کورونو ځنی مصر یا شام مراد کړی دی چه د نافرمانانو فرعونیانو او عمالقه ؤ ملکونه وو نو په دغه تقدیر به دغه آیت د بنی اسرائیلو دپاره بشارت وی چه که په پوره ډول (طریقه) سره فرمانبرداری وکړئ نو د نافرمانانو ملک به تاسی ته درکاوه کیږی، والراجح هو الاول کما رجحه «ابن کثیر»

سَاَصْرِفُ عَنْ آيَتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا
كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا
وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿٣٧﴾

ژر به واروم (زه قبلولو د افاقی او انفسی) آیتونو خپلو څخه هغه کسان چه تکبر کوی په ځمکه کښی په ناحقه سره او که ووینی (دغه متکبران) هر قسم آیت «د قرآن یا د نبوت معجزی نو» نه راوړی ایمان پر هغو «عناداً» او که ووینی لاره د رشد (طریقه د هدایت خپل الله او جنت ته) نو نه نیسی دوی هغه لاره «او نه ځی پر هغه طریقه» او که ووینی دوی لاره د گمراهی

نو نیسی دوی هغه لاره «او طریقه د تگ خپل او غی پری» دغه «گرځیدل له سمی صافی لاری په سبب د دی دی چه دوی نسبت د دروغو کړی و آیتونو زمونږ ته او وو دوی له هغو (آیتونو) څخه غافلان «بی خبره چه فکر به ئی پکښی نه کاوه».

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی ناحقه تکبر کوی او دوی ته نخوت او غرور اجازه نه ورکوی چه د الله جل جلاله احکام ومنی مونږ به هم د دوی زړونه د خپلو آیتونو له لوری وگرځوو چه په آینده کښی له هغوی غنی د گټی توفیق ونه مومی د داسی کسانو کیفیت داسی وی چه دوی څومره آیتونه او دلائل او معجزی چه وگوری او وائی وری هیڅ تری نه متأثر کیږی. د هدایت لاره څومره چه ارته او صافه وی بیا هم دوی پر هغی نه غی هوا د گمراهی پر لاره او د خپلو نفسانی غوښتنو په متابعت په مندو روان وی کله چه د تکذیب له دوام دار عادت او له اوږده غفلت څخه زړه مسخ شی نو هلته انسان ته دغه حالت پیدا کیږی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ
الْأَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو پی کړی دی آیتونو زمونږ ته او ملاقات د آخرت ته خراب او باطل شول عملونه د دوی؛ نشی جزا ورکولی دوی ته مگر جزا د هغه عمل چه وو دوی چه عمل به «ئی» کاوه.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په احکامو باندی به د تللو توفیق نه مومی او هغه کارونه چه له خپله عقله ئی کوی هغه به د الله تعالی په دربار کښی نه قبلیدوی دوی څه چه کوی هم هغه به گالی (برداشت کوی) او څه چه کړی هم هغه به ریښی پاتی شوه د دوی بی اساسه نیکی، د هغو هر هغه بدل چه دوی ته رسیدونکی دی هغه به په هم دغی دنیا کښی دوی ته ورورسیدوی.

وَإِتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا آلَهُ خُورًا طَائِفًا لَّهُ
لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوا ظُلُمًا ﴿١٥﴾

او ونيوه «جوړ کړ» قوم د موسی وروسته «د تلو» د ده (میقات ته) له زیوراتو (ګانو) خپلو خسی مجسم چه ده لره غږ و لکه د خسی «جوړ ئی کړ له پاره د عبادت» آیا نه لیدل (نه پوهیدل) دوی چه بیشکه دغه «خسی» خبری نه کوی له دوی سره او نه ښی دوی ته هیڅ لاره ونيو دوی هغه «خسی په خدائی سره» او وو دوی ظالمان «پر خپلو ځانونو».

تفسیر: دغه ګانی (زیورات) چه ویلی «ذوب» شوی وی او د خسی مجسمه تری جوړه شوی وه په اصل کښی د فرعون د قوم یعنی د قبطیانو وی، چه له هغوی ځنی پاتی او د بنی اسرائیلو په لاسونو کښی لویدلی وی - لکه چه د «طه» په سورت کښی راغلی دی ﴿جَعَلْنَا آوَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ﴾

﴿جَعَلْنَا آوَارًا﴾ الآية - مجسم چه ده لره غږ و لکه د خسی جوړ ئی کړ له پاره د عبادت آیا نه لیدل، نه پوهیدل دوی چه بیشکه دغه خسی خبری نه کوی له دوی سره او نه ښی دوی ته هیڅ لاره، ونيو دوی هغه په خدائی او وو دوی ظالمان) د «طه» په سورت کښی به د دی خسی مفصله قصه راشی، دلته ئی د دوی پر حماقت او سفاهت باندی تنبیه ورکړی ده چه هغوی یو له خپله ځانه جوړی شوی مجسمی ځنی، د خسی په غږ آوریدلو باندی مفتون شوی دی او هغه خسی خپل معبود ګنی، حال دا چه په دغه بی معنی غږ کښی نه کوم کلام و او نه څه خطاب، نه دینی او دنیوی هدایت او نه منفعت تری حاصلیده - داسی یو تش صورت خو یو شی د انسانیت درجی ته هم نشی رسولی، دا لا څه چه د هغه په وسیله انسانان د الله تعالی جل وعلا د معرفت تر درجی پوری خپل ځانونه ورسوی. نو دغه څومره لوی ظلم او بی موقع کار دی چه د یوه معمولی ساکن (ذی روح) مجسمی ته خدای وویل شی، خبره خو دا ده چه دغه قوم ته لا له پخوا د داسی بی موقعو خبرو کولو عادت پیدا شوی و. لکه چه پخوا له دی نه د ﴿اجْعَلْ لَنَا﴾ الْهَآکِمَ الْعَمَّ﴾ غوښتنه ئی له موسی علیه السلام څخه کړی وه.

وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيِّدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٣٩﴾

او کله چه پښیمانه شول (په عبادت د خسی باندی) او پوه شول چه بیشکه دوی په تحقیق ګمراه شوی دی نو وی ویل قسم دی خامخا، که رحم ونه کړی پر مونږ رب زمونږ او بښنه ونه کړی مونږ ته «رب زمونږ نو» خامخا به

شو مونږ هرومرو (خامخا) له زیانکارانو.

تفسیر: یعنی د خپلو بی عقلیو او کړو تللو لامله (له وجی) دوی داسی بی لاری او بی اصوله او بدشکله کار غوره کړی ؤ چه د موسی علیه السلام له تنبیه څخه وروسته کله چه د دوی د بطلان جوش سوږ شو او له څه عقل او هوښ نی په ځای شو، نو دوی په خپله هم له خپل دغه حرکت څخه وشرمیدل او د دیر افسوس او ندامت له سببه نی خپلی گوتی وچیچلی او د دیری ویری او خوف لامله (له وجی) د دوی له لاسونو هغه موهومه باښه والوتله، او له دیری وارخطائی او تاسف په داسی ویناؤ نی خوله پرانیستله «که الله جل جلاله پر مونږ باندی رحم ونه فرمائی او د بښنی او توبی کوم صورت مونږ ته راونه ښی، نو مونږ به یقیناً په ابدی خسران او دائمی هلاکت کښی ولویږو» (ځینو د ﴿وَلَنَاسِقَطَنَّ اَیْدِيَهُمْ﴾ ترجمه داسی هم کړی ده «او کله چه وغورځولی شو خپګان او پښیمانی په لاسونو د دغو بنی اسرائیلو کښی یعنی په دی کار خپل دیر پښیمان شول.»

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا
خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعْمَلْتُمْ أَمْرًا رِيبًا وَقَدْ آتَيْتُمُوهُ
وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ
اسْتَضَعُّونَنِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشِيتْ بِيَ الْأَعْدَاءُ
وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٥﴾

او کله چه بیرته راغی موسی (د طور له غره) قوم خپل ته په دی حال کښی چه دک ؤ له دیر قهر او غصی افسوس کوونکی. وویل «موسی قوم خپل ته»
بد خلافت چه خلافت کړی دی تاسی زما (دا خلافت دی) وروسته له ما، آیا
تلوار وکړ تاسی (په دی شرک سره او پرېښود تاسی حکم) امر د رب خپل
«نو تاسی داسی ولی وکړه» او وغورځولی «موسی هغه» تختی «د تورات له
جهته د غضبه دپاره د حمایت د دین» او وئی نیوه سر د ورور خپل چه
راښکود نی هغه ځان خپل ته؛ نو ویل (هارون موسی ته ای) ځویه د مور زما!
بیشکه چه «دغه» قوم ضعیف کړی وم زه او نژدی وو دوی چه وژلی نی وم

زه نو مه خوشالوه په ما باندی دشمنان او مه ملگری کوه ما له قوم ظالمانو سره!

تفسیر: کله چه موسی علیه السلام له «طور» څخه بیرته راغی له غصی دک و ځکه چه الله تعالی په هغه «طور» کښی موسی علیه السلام ته خبر ورکړی و چه د «سامری» له لاسه ستا قوم گمراه شو. د دی خبری له اوریدلو څخه موسی علیه السلام سخت خپه او متأسف او په قهر شو.

﴿قَالَ يَبْنَؤُكُمْ قَوْمِي مِنْ بَعْدِي﴾ وویل موسی بد خلافت چه خلافت کړی دی تاسی زما وروسته له ما دا خلافت دی. یا وویل موسی قوم خپل ته بد کار دی دغه عبادت د خسی چه کړی دی تاسی پس له تکه (تلو) زما د طور غره ته) دغه خطاب د خسی عبادت کوونکو ته و. یعنی وروسته له ما څخه تاسی په ښه دول (طریقه) ځما نیابت وکړ؟ «بلکه ومو نه کړ» د هغی خبری په نسبت چه ما پر تاسی زیات تاکید کړی و «یعنی د الله تعالی توحید او تفرید» تاسی د هغه په ځای د خسی مجسمه ودروله او د هغه په نسبت مو داسی وویل. ﴿هَذَا لَكُمْ دَالُ اللَّهِ مُوسَى﴾ فی الحقیقت هم دغه ستاسی او د موسی معبود دی. او ممکن دی چه دغه خطاب هارون علیه السلام ته هم وی چه تا زما د هغه نیابت حق چه ﴿اخْلُقْنِي فِي قَوْمِي﴾ می درته ویلی و او هغه می درسپارلی و په ښه شان سره اداء نه کړ او د دوی مخه دی ونه نیوله. او په تینگه سره دی د دغی فتنی مقابله ونه کړه، لکه چه د «طه» په سورت کښی په تفصیل سره راځی.

﴿أَجَلْتُ أَعِدَّتِي لَكُمْ﴾ آیا تلوار وکړ تاسی په شرک سره او پرینود تاسی امر، حکم د رب خپل نو دا مو ولی داسی وکړه؟) یعنی زه الله تعالی ته ستاسی په غوښتنه د احکامو راوړلو له پاره تللی وم چه نیته ئی د الله تعالی له خوا خلویښت ورځی مقرری شوی وی تاسی د الله تعالی د هغی مقرری شوی وعدی د پوره کیدلو او د ده د احکامو د راتللو انتظار مو هم ونه کړ، دومره دیره زمانه خو لا نه وه تیره شوی چه تاسی وویریدئ او دومره ژر مو د الله تعالی قهر او غضب وغوښت ﴿أَقَامَ عَلَيْكُمْ الْعَهْدَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْكُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ «۱۶ جزء د طه» «۸۶» آیت ۴ رکوع.

﴿وَالْقُلُوبِ الْكَافِرَةِ﴾ الآية. او وغورځولی موسی هغه تختی د تورات له جهته د غضبه دپاره د حمایت د دین او وئی نیوه سر د ورور خپل چه رانکود ئی هغه ځان خپل ته؛) حضرت موسی علیه السلام د دی مشرکانه اوضاعو له لیدلو څخه د هارون علیه السلام په نرمی او تساهل شکمن او له حده زیات په قهر او متأسف او د دینی حمیت او غیرت په ځوښ کښی دومره متأثر او بیخوده شو چه هارون علیه السلام ته ئی لاس ور واچاوه او د ایمانی حرارت له خورا (دیر) دیر ځوښه (جوشه) ئی د ده پیره او د سر ویښتان تینگ ونيول. معاذ الله د هارون علیه السلام د اهانت په نیت نه «بلکه د عتاب او گیلی په طرز و» ځکه چه هارون علیه السلام په خپله مستقل نبی او په عمر کښی دری کاله له موسی علیه السلام څخه مشر و. بیا نو د یو اولوالعزم نبی الله

ځنی دا څرنګه ممکنه ده چه د بل یو نبی الله چه د ده مشر ورور هم ؤ او سره د هغه د یوی ذری په اندازه د ده د توهین اراده وکړی؟ نه د موسی علیه السلام له لوری دغه معامله په هغه وخت کښی شوی وه چه دی د خپل قوم له دغه بد کار څخه سخت په قهر ؤ او د بغض فی الله او غصی لامله (له وجی) بیخی بی واکه او بی اختیاره شوی ؤ او د حضرت هارون علیه السلام په نسبت ئی داسی یو خیال پیدا شوی ؤ چه ده د اسرائیلیانو د حال په اصلاح کښی خپل پوره ګوښښ نه دی صرف کړی حال دا چه ده ته د هغوی د اصلاح په نسبت ډیره زیاته توصیه او تاکید هم شوی ؤ - بیشکه چه هارون علیه السلام نبی ؤ او په عمر کښی هم هغه له موسی علیه السلام ځنی مشر ؤ مګر په رتبه کښی موسی علیه السلام له ده څخه لوی او په مذهبی او شرعی امورو کښی هارون علیه السلام د ده تابع او د وزیر حیثیت ئی درلود (لرلو) نو په دغه موقع کښی له موسی علیه السلام له لوری دا سخته نیونه او شدید پوښتنه د حضرت هارون علیه السلام د مظنون تقصیر په نسبت یو قسم فعلی ملامتیا وه چه په هغه سره قوم په ښه شان سره متنه کړ شو چه د کلیم الله علیه السلام زړه د توحید له نشی ځنی په څه اندازه سرشار او د کفر او شرک له دسائسو څخه خومره زیات متنفر او بیزار دی چه په دغی معاملی کښی ډیر لږ تساهل او سکوت هم لوی جرم ګنی او د هغه زغمل له سره نشی کولی تر دی که د یوه نبی په نسبت هم داسی وهم پیدا شی چه هغه د شرک په مقابل کښی خپل غږ نه جګوی. یا د تبلیغ په فرائضو کښی لږ څه قصور کوی نو د ده لوئی او عند الله وجاهت هم دی له هغی سختی پوښتنی څخه نشی خلاصولی په هر حال موسی علیه السلام په دغه حالت کښی شرعاً معذور ؤ، د دی قهر او غضب په څوښ (غصه) او شور ماشور په ضمن کښی هغه الواح «د تورات تختی» د دوی له لاسونو ولویدلی چه د الله تعالی له لوری دوی ته مرحمت شوی وی چه د هغو د عدم تحفظ له سببه تغلیظاً هغه په القاء سره تعبیر شوی دی ځکه چه ظاهراً ئی د ﴿فَخَذَّهَا بِقُوَّةٍ﴾ امثال ونشوی کړی یا لکه چه د ځینو مفسرینو خیال دی د هارون علیه السلام په لوری د وړاندی کیدلو په وخت کښی د خپلو لاسونو د خلاصولو له پاره ئی په ډیر تعجیل او تلوار سره هغه تختی په یوه لوری کیښودی. مګر څرنګه چه دغه دواړه معاملی چه د هارون علیه السلام یا د تختو په نسبت وشوی صورتاً ښی او غوره نه وی، اګر که موسی علیه السلام په خپل نیت معذور هم ؤ نو ځکه وروسته ئی ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي﴾ الآیه - وویل او له الله تعالی څخه ئی عفو وغوښته والله سبحانه وتعالی اعلم.

﴿قَالَ ابْنُ أُمِّرٍ﴾ الآیه - نو ویل هارون ای څویه د مور زما! بیشکه چه دغه قوم ضعیف کړی وم زه او نژدی وو چه دوی وژلی وم زه نو مه خوشالوه په ما باندی دښمنان او مه ملګری کوه ما له قوم ظالمانو سره.) اګر که هارون علیه السلام د حضرت موسی علیه السلام سکه ورور دی، مګر د مور د نسبت له یادولو څخه مقصد د نرمی، شفقت او مهربانی په لوری د موسی علیه السلام اړول دی، دی آیت کښی د هارون علیه السلام د معذرت بیان دی. حاصل ئی داسی دی (ما سم له خپله مقدوره بنی اسرائیل ډیر وپوهول، لیکن دوی زما حقانی خبرو ته هیڅ غوږ

کینښود، او برسیره پر هغه زما د وژلو له پاره هم تیار شول اوس تاسی په دغی معاملی کښی هغوی پر ما مه خوشالوئ! او دوی ته داسی موقع مه ورکوئ! چه پر ما وخاندی او د قهر او عتاب په وخت کښی ما د ظالمانو په ډله کښی مه شاملوئ!.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِإِخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾

وویل «موسی» ای ربه زما بښنه وکړه ماته (د دی عمل چه ومی کړ له خپل مشر ورور سره) او ورور زما ته «هم بښنه وکړه که ئی تقصیر کړی وی په منع کښی» او داخل کړه مونږ په رحمت خپل کښی «چه دنیوی عصمت او اخروی جنت دی» او هم دا ته ډیر مهربان ئی له ټولو مهربانانو نه.

تفسیر: یعنی د غضب په شدت کښی که له ما ځنی کومه بی اعتدالی یا اجتهادی غلطی شوی وی، سره له دی چه زما نیت په هغه کښی ښه هم وی نو ته هغه راوبښه! او زما له وروره هارون څخه هم که د هغه د درجی او شان سره سم کوم قسم قصور د قوم په اصلاح کښی شوی وی، هغه هم وروښه!.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذَلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾

بیشکه هغه کسان چه نیولی دی دوی خسی «په معبودیت» ژر به ورسپړی دوی ته غضب له ربه د دوی او ذلت «خواری» په دی ژوندون لږ خسیس کښی ؛ او هم داسی «لکه سزا د عابدانو د خسی» سزا ورکوو مونږ بهتان تړونکو ته.

تفسیر: دا همغه غضب دی چه ذکر ئی په اول جزء د «البقرة» په ۶۱ آیت ۶ رکوع کښی تیر شوی دی. یعنی د خسی عابدان دی د هغو خلقو له لوری ووژلی شی چه هغوی د خسی په عبادت کښی نه دی شامل شوی او د خسی د عبادت کوونکو په منع کښی یی برخه نه ده اخیستی. له دی نه معلومه شوه چه د مرتدانو سزا وژل دی او له ذلت څخه هغه خواری مراد ده چه د نفی بلد

او د جزیی په دول (طریقه) پر دوی تطبیقیدی او تر قیامت په مسکنت او سهکوالی محکوم دی.

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٠﴾

او هغه کسان چه کوی دوی ناکاره کارونه (صغیره یا کبیره گناه) بیا توبه ویاسی پس له کولو د هغو «سیئاتو» او ایمان راوړی «تصدیق وکړی د تولو مؤمن به شیانو نو توبه ئی قبلیدی ځکه» بیشکه چه رب ستا پس له دی «تویی» خامخا ښه ښونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی پاک الله د ناکارو کارونو کوونکی ښی تر دی که وروسته له کفر او شرکه په صدق سره کافر او مشرک توبه ویاسی او په رښتیا سره ایمان راوړی، نو د ﴿لَقَدْ تَابَ عَلَيْهِ﴾ په دربار کښی ئی توبه قبلیدی، ځکه چه د الله تعالی په لوی دربار کښی هر شی زیات دی. دغه ښه او نور په آخرت پوری متعلق دی، گواکی اشاره ئی وفرمایله چه د خسی عبادت کوونکو ته چه هغه د وژلو سزا ورکړی شوی ده، هغه د دوی په حق کښی د دوی د توبی د قبلیدلو شرط گنلی شوی ؤ. ﴿مَنْ تَابَ إِلَىٰ رَبِّهِمْ فَأَتَتْهُمُ الْغُفْرَةُ﴾ (اول جزء د البقرة «۵۴» آیت ۶ رکوع) اوس پر هغوی څه اخروی مؤاخذنه نه ده پاتی. له دنیوی سزا څخه وروسته د اخروی حالت بیان په دغه ځای کښی هم داسی دی، لکه چه په ۶ جزء د المائدة په «۳۸» آیت «۶» رکوع کښی ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا﴾ الآية - پسی وروسته ئی ﴿فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ فرمایلی دی.

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضِبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسخَتِهَا
هُدًى وَرَحْمَةً لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَهْتَمُونَ ﴿٥١﴾ وَاخْتَارَ مُوسَى
قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ
لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلُ وَإِيَّاي أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ

مَنْ أَنْ هِيَ الْإِفْتِنَتُكَ تَضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيْنَا فَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَفِرِينَ ﴿١٥٥﴾

او کله چه قرار «سور» شو له موسی قهر نو وائی خیستی هغه تختی (د تورات)، او په لیک د دغو «تختو» کښی هدایت او رحمت ؤ له پاره د هغو کسانو چه دوی له رب خپل څخه ویریری. او غوره کړل موسی له قومه خپله اويا «تنه» سړی (چه د خسی له عابدانو څخه نه وو) دپاره د موعوده وخت زمونږ، نو کله چه ونيول هغوی زلزلی «په دنیا کښی د الله د رؤیت د سوال په سبب» نو وویل «موسی د اتهام له ویری» ای ربه زما! که اراده فرمایلی وی تا «د هلاکولو د دوی نو» هلاک کړی به وو تا دوی پخوا له دی نه او زه به دی هم (هلاک کړی وی) آیا هلاکوی ته مونږ په هغه کار چه کړی دی بی عقلانو له مونږه؟، نه دی دا کار مگر ازموښت دی ستا؛ گمراه کوی په دی سره یاالله! هر هغه څوک چه اراده ئی وکړی ته (د ضلالت) او هدایت کوی ته «یاالله» هر هغه چا ته چه اراده وکړی ته «د هدایت ئی» هم دا ته ئی ولی (واکدار) زمونږ نو بښنه وکړه مونږ ته (د گناهونو زمونږ) او رحمت وکړه پر مونږ او هم دا ته ئی بهتر غوره د تولو بښونکو.

تفسیر: هم دغه خبره راجح معلومیږی چه دغه میقات علاوه پر هغه میقات دی چه موسی علیه السلام ته د تورات د ورکولو له پاره مقرر شوی ؤ. او هم د حاضر و آیتونو له ترتیبه ظاهراً مفهومیری چه دغه واقعه د خسی د عبادت او سزا میندلو څخه وروسته پیښه شوی ده لیکن د سورت النساء د ﴿فَقَالُوا أَلَمْ نَأْتِ اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الضُّعْفَةُ يُظْلِمُهُمْ ثُمَّ أَخَذُوا آلِ إِبْرَاهِيمَ﴾

الآیه - آیت په ډیر ښکاره صورت سره دا رانښی چه د خسی عبادت وروسته له دی پېښ شوی دی، والله اعلم بالصواب د دی واقعی خلاصه په اول جزء د البقرة د سورت په ۵۵ آیت ۶ رکوع کښی پخوا تیره شوی ده بنی اسرائیلو حضرت موسی علیه السلام ته ویلی وو چه مونږ ستا په خبرو هلته باور او یقین کولی شو چه د الله تعالی خبری مونږ په خپلو غوږونو واورو، حضرت موسی علیه السلام د دوی له منځه اويا تنه سړی چه گرد (تول) مشران وو، انتخاب کړل، او د طور د غره په لوری لاړل بالاخر دوی د الله تعالی خبری په خپلو غوږونو سره واوریدلی، بیا ئی وویل که مونږ پاک الله بی حجاب په خپلو سترگو ونه وینو یقین مو ښه نه راځی د دی بی ادبی او گستاخی په مقابل کښی د ځمکی له لوری سخته زلزله وشوه او د آسمان له لوری د بریښنا او تالندی سخت غږ راپورته شو چه د هغی په اثر دوی گرد (تول) ورپریدل او تول ځای په ځای مړه شول یا د مرو په شان یو حالت او وضعیت دوی ته پېښ شو، موسی علیه السلام په ډیر عجز او نیاز د ځان او د خپلو ملگرو عجز او نیاز د بی

نیاز خالق په دربار کښی په هغه خاص اسلوب او امتیاز او مؤثر اصول سره وړاندی او یوه ښه دعاء یی وکړه چه حاصل ئی داسی ؤ «ای اله العَلَمینَه! که ستا اراده شوی وی نو دوی به دی پخوا له دی نه هلاک کړی وی بلکه له دوی سره به دی زه هم هلاک کړی وم، چه هم دا زه د دوی د راتگ موجب دغه غځای ته شوی یم که دوی دی د دی بللو او ستا د دی پاک کلام له اوریدلو څخه پخوا هلاک کړی وی نو د چا به څه مجال او قدرت وی چه ستا د هغه مشیت مخه ئی نیولی وی ؟ کله چه تا داسی اراده ونه فرمایله بلکه ماته دی د هغوی د راوستلو او هغوی ته دی د خپل کلام د اوریدلو اجازه وکړه نو څرنگه گمان کیدی شی چه تا مونږ دلته راوبللو او تش د ځینو بیوقوفانو او احمقانو په سزا زمونږ د ټولو د هلاکولو اراده دی وفرمایله یقیناً دا «رجفه او صاعقه» هم ستا په واک او قبضه کښی ده - په داسی خطرناکو او مزلت اقدامو مواقعو کښی یواځی ستا په اعانت او لاس نیونه سره مونږ بریالی (کامیاب) کیدی شو - او تش ستا د منبع الخیرات ذات څخه امید کیدی شی چه زمونږ له گردو (ټولو) تیرو تقصیراتو او بی اعتدالیو راتیر شی! او آینده په خپل فضل او مرحمت سره مونږ د داسی خطاگانو او اغلاطو مورد ونه گرځوی! د حضرت موسی علیه السلام د دی دعاء په اثر هغه گرد (ټول) سری وېشل شول او پاک الله هغوی ته نوی ژوند ور مرحمت کړ کما قال الله جل وعلیٰ ﴿لَقَدْ بَعَلْنَاكُمْ مِنْ بَدَنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

وَكَتُبْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هَذَا نَأْتِيكَ ط قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَا كُتِبَها لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ۝

او ولیکه (مقرره کړه) مونږ ته په ژوندون لږ خسیس کښی نیکی «ښه معیشت او توفیق د طاعت» او په آخرت کښی «هم نیکی جنت» بیشکه مونږ راجع (او توبه گار) شوی یو قاته نو وفرمایل (الله چه) عذاب زما وښه رسوم دا (عذاب) هر هغه چاته چه اراده وکړم زه «د رسونی ئی»؛ او رحمت زما شامل دی هر شی ته (په دنیا کښی)؛ نو ژر به ولیکم «ور به کرم په آخرت کښی» دا (رحمت) هغو کسانو ته چه ځانونه ساتی له کفره او معاصی او ورکوی دوی زکوٰۃ او هغه کسان چه دوی په آیتونو زمونږ ایمان لری «او یقین پری کوی».

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي چه بنائی حضرت موسی علیه السلام د خپل امت په حق کښی د دنیا او آخرت ښیګڼی (فایدی) چه غوښتل یی مراد به ئی داسی وی چه «زما امت دی په گردو (تولو) امتونو په دنیا او آخرت کښی مقدم او فایق وی.» جواباً الله تعالیٰ وفرمایل چه زما عذاب او رحمت د هېڅ یوی فرقی له پاره مخصوص نه دی. نو عذاب می په هغه چا دی چه زه ئی اراده وفرمایم، او عام رحمت می گردو (تولو) مخلوقاتو لره شامل دی. لیکن هغه خاص رحمت چه ته ئی غواړی «چه هغه قبول د توبی یا توفیق د طاعت یا رزق حلال یا مقال دی په دنیا کښی او رضوان او مغفرت او لقاء او جنت دی په عقبا کښی» د هغو کسانو په برخه لیکلی شوی دی چه له الله تعالیٰ څخه ویریږی او له خپلو اموالو څنی زکوٰۃ اداء کوی یا د نفس په تزکیه کښی مشغول او لګیا وی او د الله تعالیٰ پر گردو (تولو) احکامو او خبرو د زړه له کومی باور لری یعنی دا آخری امت پر گردو (تولو) کتابونو ایمان راوړی. د حضرت موسی علیه السلام له امت څنی هغه کسان چه په آخری کتاب باندی ایمان راوړی نو دوی ته همغه نعمت ور په برخه کیږی او د حضرت موسی علیه السلام د دعاء مورد گرځی.

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا
عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ
الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ
عَلَيْهِمْ فَاَلَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَ
اتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٨﴾

(دا متقیان مؤمنان چه مقرر دی دوی ته رحمت) هغه کسان دی چه متابعت کوی دوی د (دین د) هغه رسول چه نبی امی دی هغه رسول چه مومی دوی «نوم او صفت د» ده لیکلی شوی په نزد د دوی په تورات او (په) انجیل کښی (هغه رسول چه حکم) امر کوی دوی ته په معروف «نیکی» سره او منع کوی دوی له منکر «بدی» څخه او حلالوی دوی ته گرد (تول) طیبات (پاک

شیونه چه حرام کړی شوی وو پر دوی باندی) او حراموی پر دوی باندی
 خبیث (پلټ) شیان او لری کوی له دوی څخه درانه بارونه د دوی او قیدونه
 د سختیو هغه چه وو پر دوی پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په دغه
 «محمد» او عزت (تعظیم رفاقت) کوی د دغه (محمد) او مرسته (مدد) کوی
 له دغه «محمد» سره او متابعت کوی د هغه نور «رنا» چه نازله کړی شوی
 ده سره له (متابعته د) دغه «محمد» نو دغه «ستایلی شوی کسان» هم دوی
 دی په مراد رسیدلی.

تفسیر: (یعنی هغه څوک چه زه دغه رحمت ورته مقرریم له هر قوم او تیر او ملت او مذهب څخه
 چه وی هغه خاص هغه کسان دی چه پیروی کوی دوی د هغه چا چه موصوف وی په دغو لسو
 صفاتو سره چه محمد صلی الله علیه وسلم دی).

(۱): دا چه هغه رسول او لیږلی زما دی. رسول ئی وباله په نسبت د ځان خپل.

(۲): دا چه هغه نبی او پیغمبر دی. نبی ئی وباله په نسبت د خلقو.

(۳): دا چه هغه رسول امی یعنی نالوستونکی او نالیکونکی دی او دا ئی معجزه او عین الکمال
 دی چه بی له لوستلو او لیکلو لوی عالم دی.

امی یا خو د «ام - مور» په لوری منسوب دی، همغسی چه وړوکی د مور له گیدی ځنی پیدا
 کیږی او د هیچا شاگرد نه وی، نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم هم په خپل گرد (تول)
 عمر کشی له هیچا ځنی هیڅ شی نه دی زده کړی او نه له چا سره شاگرد شوی دی. سره له
 هغه کمال دا دی د هغو علومو او معارفو او حقائقو او اسرارو افاضه چه ده فرمایلی دی د هیڅ
 یوه مخلوق له قوت او حوصلی څخه نه ده پوره چه د هغه عشر عشر وړاندی کړی - د «نبی
 امی» لقب له دی حیثیته زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاره د سلهاو افتخارونو
 او ویاړونو پنگه ده. یا د امی نسبت د «ام القری» مکی معظمی په لوری دی. چه د ده مبارک
 شریف مولد ؤا.

(۴): دا هغه رسول دی چه مومی دا مؤمنان د بنی اسرائیلو - نوم او صفت د ده لیکلی شوی هم
 په تورات او هم په انجیل کښی یعنی د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د رسالت بشارتونه،
 نعتونه او صفتونه په سابقه سماوی کتابونو کښی مذکور دی تر دی چه له هغه وخته تر نن ورځی
 پوری چه «۱۳۷۶» ق کاله زمونږ د پاک پیغمبر صلی الله علیه وسلم له بعثته تیر شوی دی او خورا
 (دیر) زیات تغیرات، تزئیدات او تنقیصات هم په هغو کتابونو کښی شوی دی خو بیا هم په
 اوسنیو انجیلو کښی دیر بشارتونه او اشارات موندل کیږی چه هغه د هری زمانی علماؤ د
 کتابونو په حواله راښوولی دی والله الحمد علی ذلک.

(۵): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه امر «حکم» کوی دوی ته په معروف او نیکی سره چه هغه
 توحید او نور فضائل دی.

(۶): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه منع کوی دوی له منکر او بدی څخه چه هغه شرک او نور رذائل دی.

(۷): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حلالوی دوی ته گرد (تول) طیبات او پاکیزه شیان چه حرام کړی شوی وو پر دوی باندي لکه وازده چه حرامه وه پر یهودانو، او لکه بحیره او سائبه او وصيله چه حرام کړی ؤ پر خپل ځانو نورو جاهلانو.

(۸): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه حراموی پر دوی خبیث پلېت شیان لکه خنزیر او مرداره او بهیدونکی وینه.

(۹): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه پدی یعنی لری کوی له دوی نه درانه بارونه د دوی، چه قتل ؤ د خپل ځان یا له وطن څخه جلا والی (جدا والی) ؤ په قبول د توبی کښی او پریکول د هر هغه اندام ؤ چه گناه تری صادریده او پریکول د پلېت څای ؤ له جامی څخه، او داسی دیر نور سخت کارونه.

(۱۰): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چه لری کوی قیدونه چه وو پر دوی او هغه سخت طوقونه چه پراته وو په غاړو د دوی کښی له وخته د موسی علیه السلام څخه تر اوسه پوری لکه لزوم د قصاص بی له صحته د عفوی او بی دپته په قتل د عمد او د سهوی دواړو کښی او سوځول د غنائمو او داسی نور سخت احکام یعنی پر یهودانو هغه سخت حکمونه چه نافذ وو او د دوی د خوړو په شیانو کښی د دوی د شرارتونو له وجی هغه مضیقه او تنگی چه وه، هغه گرد (تول) په دغه دین کښی پورته یا آسانه شوی دی ﴿فَيُظْلَمُونَ الَّذِينَ هَادُوا حَزَمًا عَلَيْهِمْ طَبِيتٌ أُحِلَّتْ لَهُمْ﴾ (۶ جزء د النساء «۱۶۰» آیت (۲۲) رکوع) او هغه ناپاک شیان لکه لحم

الخنزیر، یا گنده خبری مثلاً رشوت، سود او سوائی او نور دوی په خپلو ځانونو حلال کړی وو، چه د هغو حرمت دغه رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم رابښکاره کړ. الغرض له دوی ځنی دیر درانه بارونه لری او سپک کړی شوی دی او دیر قیود تری پورته کړی شوی دی، لکه چه په حدیث کښی فرمایلی شوی دی «بعثت بالحنيفية السمحة».

﴿فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ﴾ هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او عزت تعظیم رفاقت کوی د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مرسته (مدد) کوی له ده سره او متابعت کوی د هغه نور «رنا» چه نازله کړی شوی ده سره له متابعت د ده نو دغه ستایلی شوی کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی بریالی، له «نور» ځنی «وحی» مراد ده اعم له دی چه متلو وی «چه په لمانځه کښی لوستله کیږی» یا غیر متلو «چه په لمانځه کښی نه لوستله کیږی».

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا
إِلَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي

وَيُيْتِ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ الَّذِيْٓ اٰتٰنَا الَّذِيْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهِۦ وَاتَّبِعُوْهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿٥٨﴾

ووايه «ای محمده! چه» ای خلقو بیشکه زه رسول د الله یم تاسی تولو ته (نه بعضو ته لکه نور انبیاء) هغه الله چه «خاص» ده لره دی ملک «پاچاهی» د آسمانونو او د عُمکی، نشته هیخ لایق د عبادت «په حقه سره» مگر هم دی دی چه ژوندی کول کوی او مړه کول کوی نو ایمان راوړئ «یقین وکړئ» پر الله «چه واحد او لا شریک دی» او په رسول د دغه (الله) چه نبی امی (نالوستونکی نالیکونکی دی) هغه رسول چه ایمان لری په الله او په گردو (تولو) خبرو د الله او متابعت وکړئ د ده دپاره د دی چه تاسی لاره ومومئ.

تفسیر: یعنی ستا بعثت د دنیا گردو (تولو) خلقو ته عام دی، د عربو په امیونو یا یهودو او نصاریٰ و پوری نه دی محدود، همغسی چه پاک الله مطلق شهنشاه دی ته هم د هغه مطلق رسول نی اوس د هدایت او کامیابی صورت پرته (علاوه) له دی نه په بل شی کنی نشته چه د هغه دیر جامع او عالم نیوونکی شریعت متابعت او پیروی وکړی شی چه تاسی ته هغه راوړی دی - هم دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چه ایمان پری راوړل په گردو (تولو) انبیاء او مرسلینو علیهم السلام او تمامو سماوی کتابونو باندی د ایمان راوړلو سره مرادف دی.

وَ مِنْ قَوْمِ مُوسٰی اُمَّةٌ یُّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَیَبْعِدُوْنَ ﴿٥٩﴾

او عینی له قومه د موسی نه یو امت «تولی» دی چه لاره ښی (خلقو ته) په حقه او په دی حق انصاف کوی «په منع د خلقو کنی لکه چه دوی په خپله هم پری عمل کوی».

تفسیر: اگر که اکثره یهودان د سرکنی او بی انصافی لاری غوره کوی خو سره له هغه عینی داسی نیکمرغی ارواحی هم په دوی کنی شته چه نورو ته د الله جل جلاله په لوری او د حقانیت په طرف دعوت ورکوی او دوی هم بالذات د حق او انصاف په لاره تگ کوی لکه عبد الله بن سلام او نور.

وَقَطَّعْنَهُمْ اثْنَتَى عَشْرَةَ اَسْبَاطًا مِّمَّا

او بیل بیل کرل مونبر دغه (بنی اسرائیل) دولس قبیلی تولى تولى؛

تفسیر: یعنی د اصلاح او انتظام له پاره په دولس قبیلو سره چه د دولسو پلرونو اولادی وی ویشل شوی دی بیا په هره قبيله کښی یو یو مشر او نقیب مقرر کړی شوی دی چه د دوی پر احوالو کتنه وکړی او تل د دوی د اصلاح خیال ولری ﴿وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا﴾

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ
فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ
مَشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ
الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَىٰ كُلُّوْا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَ
مَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٢٠﴾ وَإِذْ قُلْنَا
لَهُمْ اسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ
شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ
لَكُمْ خَطِيئَتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾

او وحی «حکم» مو ولیږه موسی ته کله چه اوبه وغوښتی تری قوم د ده «په میدان د تیه کښی» چه ووهه په همسا خپله تیږه (گته) نو «چه موسی په همسا ووهله تیږه (گته)» راوخوتیدلی له هغی تیږی (گتی) څخه دولس چینى (د قبیلو په شمار) په تحقیق وپیژانده هری قبیلی «له دوی څخه» غای (چینه) د اوبو چښلو خپلو؛ او سیوری کړی ؤ مونبر پر دوی وریځ «په میدان د تیه کښی» او نازل (راښکته) کړی وو مونبر پر دوی من «ترنجبین» او سلوی (مرغان؛ نو وویل مونبر دوی ته چه) وخورئ تاسی له پاکیزه او حلالو لذیذو هغو شیانو چه درکړی دی مونبر تاسی ته؛ او نه ؤ کړی ظلم دوی پر مونبر «په دغه کفران او عصیان سره» ولیکن وو دوی چه په خپلو غانونو به ئی ظلم کاوه او (یاد کړه) هغه وخت چه وویل شو دوی ته اوسئ تاسی په

دغی قریبی «د اریحا یا ایلیا یا بیت المقدس» کښی او خوری تاسی له
(میوو د) دی څخه له هر ځای «او له هر شی» څخه مو چه خوښه وی او
وویي راوښه «گناهونه زمونږ» او ننوځی تاسی دروازی «د دی قریبی - ښار»
ته سجده کوونکی نو وبه ښو مونږ تاسی ته گناهونه ستاسی؛ ژر به زیات
کړو محسنانو (نیکانو) ته «اجر».

تفسیر: یعنی اوس خو یو ښار فتح شو، وروسته به گرد (تول) ملک هم په لاس درشی کذا فی
الموضح - یا ئی دغه مطلب دی چه خطاګانی به مو وښی، د نیکانو اجر او ثواب به ورته
زیاتوی کذا فی عامة الكتب.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ
فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿٦٣﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ «په خپلو ځانونو» له دوی څخه
خبره غیر له هغی خبری چه ویلی شوی وه دوی ته نو ولیږه مونږ پر دوی
عذاب له آسمانه په سبب د هغه چه وو دوی چه ظلمونه به ئی کول.

تفسیر: دغه د «تیه» د میدان واقعات دی، چه ذکر ئی په اول جزء د البقرة ۵۷ تر ۶۱ رکوع
کښی تیر شوی دی، د هغه ځای په تفاسیرو کښی ئی ولولئ!

وَسُئِلَهُم عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ
فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا
تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٦٤﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده! له یهودو) له «حاله د» قریبی «ښار» څخه هغه
چه وو په غاړه د بحر کښی کله چه له حده تیریدل دوی له «فرمانه په ښکار
د ماهیانو» په ورځی د خالی کښی کله چه راتله دوی ته ماهیان د دوی په
ورځ د خالی د دوی کښی ښکاره (په سر د اوبو) او په هغه ورځ کښی چه

داخل به نه وو په خالی کښی نو نه به راتله (ماهیان) دوی ته هم داسی (لکه) چه په خالی کښی راتلل یا په مثل د دغه امتحان) آزمویو مونږ دوی په سبب د دی چه وو دوی چه فسق به ئی کاوه «د الله له اطاعت څخه به وتل».

تفسیر: یعنی د خپلی زمانی له یهودانو څنی د تنبیه او توبیخ په ډول (طریقه) د هغه کلی د اوسیدونکو یهودانو د هغی قصی پوښتنه وکړئ! چه د داؤد علیه السلام په زمانه کښی پېښه شوی وه، د اکثر مفسرینو په نزد له دغی قریبی څنی د «ایله» ښار مراد دی چه د قلزم د دریاب پر غاړه کښی د مدین او د طور په منع کښی واقع وه - د دغه ځای اوسیدونکو د سیند د نژدیوالی له امله (وجی) د کبانو (ماهیانو) د ښکار عادت درلود (لرلو). حق تعالی پر یهودانو د خالی «شنبی» د ورځی ښکار کول حرام گرځولی وو د (ایله) د ښار اوسیدونکی د احکامو په عدول او نافرمانی عادی «روپدی» وو نو د الله تعالی له لوری د دوی سخته ازموینه شروع شوه، چه د خالی په ورځ کښی داسی ډیر زیات کبان «ماهیان» موجود وو، چه د سیند د پاسه سطح باندی به گرځیدل او په نورو ورځو کښی به غائب وو، د دغو خلقو له لاسونو څخه د صبر زمام خوشی شو، او د الله جل جلاله د صریح حکم په خلاف ئی په حيله او بهانه کولو شروع وکړه - د سیند په غاړه کښی یی دندونه جوړ کړل، کله چه د خالی په ورځ کبان په دغو جوړ شوو دندونو کښی ننوتل نو هغوی به د دوی د وتلو لاری بندولی او په بله ورځ یعنی یکشنبی کښی به ئی نیول چه د خالی د ورځی ښکار پری صادق نشی، گواکی دوی په دغه حرکت سره معاذ الله الله تعالی تیرایسته بالاخر ئی په هم دغی دنیا کښی د دغه مخالفت سزاوی وموندی، چه مسخ شول او خورا (ډیر) سپک بیزوگان وگرځیدل. له دی نه ښکاره شوه چه پلمی (بهانی) جوړول حيله او مکاری د الله تعالی په دریار کښی له سره نه چلیږی.

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا لَّهِ مُهْلِكُهُمْ أَوْ
مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا مَعَذَرَةٌ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٧٤﴾

او (پوښتنه وکړه ای محمده! له یهودانو) کله چه وویل یوی فرقی له دوی «چه نه به ئی په خپله ښکار کاوه او نه به ئی نور منع کول مانعینو ته» ولی نصیحت کوئ تاسی هغه قوم ته چه الله هلاک کوونکی د دوی دی «په دنیا کښی» یا عذاب کوونکی د دوی دی په عذاب سخت «د اور سره په عقبا کښی په سبب د نافرمانی د دوی» وویل دوی «چه وعظ کوو مونږ» دپاره د عذر پیدا کولو «خپل» رب ستاسی ته او له پاره د دی چه ښایی دوی وویریږی «له عذابه».

تفسیر: معلومیږي کله چه دوی د الله تعالیٰ د حکم په مخالفت په پلمو (منصوبو) جوړولو او حیلو شروع وکړه، نود ښار اوسیدونکی پر څو قسمونو منقسم شول لکه چه عموماً په داسی حالاتو کښی هم داسی کیږی.

(۱) - هغه خلق چه د دغی پلمی (منصوبی) په سیوری کښی ئی د الهی حکم صریح مخالفت کاوه.

(۲) - هغه نصیحت کوونکی چه تر آخره پوری په پوهولو او امر بالمعروف مشغول وو.

(۳) - هغه کسان چه لږ او ډیر نصائح یی کول، خو څو ورځی وروسته مایوس او د هغوی له سرکښی ځنی ستړی شول او په خپل سر ئی پریښودل.

(۴) - هغه کسان وو چه نه په دغه بد عمل کښی شریک شول او نه ئی د هغه په منع کولو کښی خپله ژبه خوځوله او بیخی ځان له جلا (جدا) او چپ پاتی شول - دغو مؤخر الذکر دلو به هغو سترو ستومانو شوو تل نصیحت کوونکو ته داسی ویل «ولی تاسی خپل سر خوړوئ؟ او ماغزه مو په دردوئ؟ چه په دوی کښی د حق د قبولولو امید او توقع نشته». د دوی په نسبت له دوو خبرو ځنی یوه خبره معلومیږي چه هر ورو (خامخا) راتلونکی ده، یا به الله تعالیٰ دوی بیخی تباہ او هلاک کړی، یا به ئی په کوم ډیر سخت عذاب کښی اخته کړی، ځکه چه دغه خلق اوس هیڅ یوه نصیحت ته غور نه ږدی.

﴿قَالُوا مَعذَرَةً﴾ الآية - وویل دوی چه وعظ کوو مونږ دپاره د خپل عذر پیدا کولو رب ستاسی ته او له پاره د دی چه ښایی وویریږی دوی له عذابه د الله تعالیٰ او ځان وساتی له گناه څخه) یعنی ښائی له پوهولو سره لږ څه وویریږی، او له خپلو بدو حرکاتو ځنی ستانه (واپس) شی، که نه مونږ به لږ تر لږه د الله تعالیٰ په حضور کښی دومره معذرت وکړی شو، چه یا الله! مونږ خو تر آخره پوری دوی ته په پند ورکولو او پوهولو کښی څه قصور نه دی کړی (او د امر بالمعروف او نهی عن المنکر واجب مو اداء کړی دی) څرنگه چه دوی زمونږ خبره نه ده منلی، نو پر مونږ ئی څه الزام دی؟ گواکی پومښی ناصحان خو بیخی مایوس نه وو - کله چه مایوس شول هم پر عزیمت یی عمل وکړ چه سره له مایوسی یی هم د دوی تعاقب پری نښود.

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَنَاقٍ يَبِيسٍ إِنَّمَا كَانُوا يَقْسُقُونَ ﴿١٢٥﴾

نو کله چه پریښود دوی (لکه چه ئی هیر کړی وی) هغه «نصیحت» چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره «او منع نشول د ښکار څخه په خالی کښی نو» نجات ورکړ مونږ هغو کسانو ته چه منع کول دوی (دا نور) له

بدی «چه ښکار ؤ په خالی کښی» او ومو نیول هغه کسان چه ظلم ئی کړی ؤ «په کولو د ښکار او له کولو د نهی» په عذاب سخت سره په سبب د هغه چه وو دوی چه گناهونه به ئی کول.

تفسیر: یعنی کله چه دغو نالائقانو د گردو (تولو) نصیحت کونکو پندونه داسی هیر کړل - لکه چه له سره ئی نه وو آوریدلی، نو مونږ ناصحان وژغورل (وساتل) او ظالمان مو په سخت عذاب کښی گرفتار کړل ﴿أَجْمِنَ الَّذِينَ يَهْوُونَ عَنُ الشُّؤْ﴾ د الفاظو عموم دلالت کوی چه هغو کسانو ته چه له نصیحت غنی ستړی شوی وو او ﴿لَمْ تَعْظَوْنَ قَوْمًا﴾ الآية - به ئی ویل او هغو کسانو ته چه تر آخره پوری ئی د وعظ او نصیحت سلسله جاری ساتله هغو دواړو ته نجات ور په برخه شو او یوازی ظالمان ونیول شول. هم دغه له عکرمه رضی الله تعالیٰ عنه غنی منقول دی. او ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د ده پر فهم او پوهه باندی تحسین او آفرین ویلی دی. باقی هغه کسان چه له اوله تر آخره پوری ساکت پاتی وو - الله تعالیٰ هم د دوی له ذکره سکوت وفرمایه. «ابن کثیر» څه به لیکلی دی (فصل علی نجات الناهین و هلاک الظالمین وسکت عن الساکتین لان الجزاء من جنس العمل فهم لا يستحقون مدحاً فيمدحوا ولا ارتكبوا عظيماً فيذموا) (ابن کثیر) ورجح بعد ذلك قول عكرمة والله اعلم (نو تصریح وفرمایله الله تعالیٰ په نجات د نصیحت کونکو له عذابه - او په هلاک او عذابیدلو د ظالمانو او سکوت ئی وفرمایه له حاله د هغو کسانو چه دوی سکوت کړی وو له وعظ او منع کولو څخه ځکه چه جزا د هری گناه موافق او مناسب د هغی گناه سره وی - نو دوی نه مستحق د مدحی دی او نه دوی په خپله په گناه کښی شامل شوی دی چه د دوی مذمت بیان شی. اوس الله تعالیٰ د دوی د عذاب خبر راکوی؛)

فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَّآثِهِمْ رَوَّعْنَاهُمْ فَرَدَّاهُمْ فَاذْكُرُوا لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ﴿١٢٩﴾

نو کله چه سرکشی وکړه دوی له «پریښودلو د» هغه شی څخه چه منع شوی وو دوی له هغه شی څخه (چه ښکار د ماهی ؤ په خالی کښی نو) وویل مونږ دوی ته چه شی بیزوگان شړلی رتلی سپک کړی شوی.

تفسیر: ښائی پخوا له دی نه به څه نور عذاب راغلی وی، کله چه بیخی له حده تیر شول، نو گرد (تول) ذلیل شادوگان «بیزوگان» وگرځول شول - یا دی ﴿فَلَمَّا عَتَوْا﴾ الآية - د تیر آیت ﴿فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا﴾ الآية - تفسیر وگرځول شی - یعنی هغه ﴿يَعَذَابُ بَیِّنٌ﴾ هم دغه له دوی غنی د بیزوگانو جوړول وو - حضرت شاه صاحب لیکي چه «منع کونکو له ښکار کونکو سره ناسته ولاړه او ملاقات پریښود او په منع کښی ئی دیوال وواهه. یوه ورځ گهیځ (سحر

وختی) چه خپل سرونه ئی له دیواله اوچت کړل وئی لیدل چه په هر کور کښی بیزوگانی دی، دغو بیزوگانو خپل او پردی ټول پیژاندل او د خپلوانو په پښو کښی لویدل او خپل تاثیر به ئی ښکاراوه او ژړل به ئی، آخر په دیر بد صورت سره دری ورځی وروسته مړه شول.»

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لِيُبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ

او (یاد کړه) هغه وخت چه خبر ورکړی ؤ رب ستا «د دی خبری» قسم دی خامخا مسلط به کړم هر ورو (خامخا) په دغو «یهودانو» تر ورځی د قیامت پوری هغه څوک چه رسوی به دوی ته سخت عذاب (لکه وژل شړل جزیی پری مقررول)؛

تفسیر: یعنی د الله تعالی له طرفه صریح اعلان شوی ؤ چه که یهود د تورات پر احکامو خپل عمل پریږدی، نو حق تعالی تر قرب قیامت پوری وقتاً فوقتاً پر دوی بانندی داسی خلق مسلط کوی چه دوی به په بدو عذابونو مبتلا کوی. بد عذاب ئی د یهودانو د دی دنیا محکومانه ژوندون وفرمایه - لکه چه د یهودانو قوم کله د یونانی او کله د کلدانی پادشاهانو تر حکومت لاندی وو. او کله دبخت نصر او د نورو د شدانو د مشق تخته گرځیدلی وو - په آخر کښی د حضرت نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم تر مبارک عهد پوری دوی مجوسیانو ته باج ورکوونکی وو - بیا مسلمان حکمرانان پر دوی مسلط شول - غرض له هغه وخته راهیسی تر نن ورځی پوری دوی ته من حیث القوم د عزت او آزادی ژوندون ور په برخه شوی نه دی، بلکه هر چیری چه اوسیدل د زیاترو پاچاهانو او حکامو له لوری به ئی سخت ذلتونه او خطرناک تکلیفونه گالل (تیرول) د دوی مال او دولت او نور هیڅ شی دوی ته د سپکتیا او غلامی او محکومیت له ذلت او لعنت څخه نجات نه دی ورکړی - او نه به دوی تر قیامته پوری نجات وموندلی شی، په آخر کښی کله چه دغه خلق د دجال مددگاران کیږی او له هغه سره راوځی، نو د حضرت مسیح علیه السلام د مسلمانو ملگرو له لاسه به وژل کیږی. کما ورد فی الحدیث.

إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩٤﴾

بیشکه رب ستا خامخا ژر دی عذاب (د ده هغه چاته چه د عذاب اراده ئی وفرمائی) او بیشکه دغه «الله» خامخا ښه ښوونکی «د خطیاتو» دیر رحم والا دی «په انعام د اجر او ثواب سره».

تفسیر: یعنی هغوی چه له شرارته لاس وانخلي، الله تعالى غيبي وختونه پر دوی باندی په هم دغه دنیا کښی عذاب نازلوی - او هغومره سخت او بدرنگ مجرم چه توبه وباسی او په ندامت سره د الله تعالى په لوری رجوع وکړی نو د الله تعالى مغفرت او رحمت هم لا يتناهی دی او په معافی کښی ئی هیڅ غند (تاخیر) نشته.

وَقَطَعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَمْمًا مِنْهُمْ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٣٨﴾

او متفرق کړل مونږ دوی په ځمکه کښی فرقی فرقی «چه هیڅ ملک تری خالی نه دی» غیبي له دوی څخه نیکان دی او غیبي له دوی څخه رابښکته له دی «مرتبی د صلاح» او و آزمویل مونږ دوی په نیکیو «نعمتونو لکه صحت، غنا» او په بدیو «زحمتونو لکه مرض فقر» ښائی چه دوی وگرځی «الله ته».

تفسیر: د یهودانو دولت برهم شو، نو په خپلو منځونو کښی د بی اتفاقی او مخالفت له کبله (وجی) هر طرف ته سره تیت او پرک (منتشر) شول هیڅ یو اجتماعی قوت او شوکت ئی پاتی نشو او مختلف مذاهب پیدا شول. «دغه احوال زمونږ محمدی امت ته د عبرت له پاره اورول شوی دی.» خو سره له هغه هم غیبي افراد په دوی کښی نیک هم وو. مگر اکثر ئی کافران او فاسقان وو. د دغو اکثر له پاره هم مونږ د رجوع او انابت الی الله دیری مواقع پیدا کړی دی - کله مو دوی ته د عیش او تنعم ژوندون ورکړی دی - او کله مو دوی په سختی او تکلیف مبتلا کړی دی چه ممکن دی دوی احسان ومنی، یا له سختیو غنی وویږی او توبه وباسی، او د الله تعالى په لوری رجوع وکړی.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الْأَدْنَى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلَهُ يَأْخُذُوهُ

نو پاتی شول وروسته له دوی نه (داسی) بد خلیفگان چه وارثان شول د کتاب «تورات له پلرونو خپلو څخه حال دا چه» اخلی دوی مبلغ «او اسباب» د دی لږی خسیسی «دنیا په رشوت د اخبارو او احکامو د تحریف په بدل» او

وائی دوی ژر به بښنه وکړه شی مونږ ته او، حال دا که راشی دوی ته مبلغ «او اسباب نور» په مثل د دی نو اخلی دوی هغه «هم»؛

تفسیر: یعنی د دوی په رومبنيو پلرونو او نیکونو کښی څه صالحین هم وو، خو د دوی وروستنی اولاده او څوڅات داسی ناخلفه شو چه د هغه کتاب تورات شریف وارثان او حاملان وگرځیدل د دنیا د لږ څه سامان په اخیستلو سره ئی، د ده په آیتونو کښی په تحریف او کتمان شروع وکړه، رشوتونه ئی واخیستل او د تورات د احکامو په خلاف به ئی فیصلی صادرولی - بیا برسیره پر دی لوی ظلم او د تعجب ځای دا دی چه د داسی نالائقو او رذیلو حرکاتو له ارتکابه سره سره دوی داسی عقیده او دعوی هم کوله چه له دغو خبرو ځنی مونږ ته د هیڅ ضرر اندیښنه نشته، مونږ خو د الله تعالی اولاد او محبوبان یو، هر څه چه وکړو نو الله تعالی به ضرور زمونږ له بی اعتدالیو ځنی راتیریدی د هم دغی عقیدی په بناء، تل تیار اوسیدی چه په آینده کښی هر کله چه موقع پیدا شی، بیا رشوت واخلی او هم داسی د بی ایمانی په لوری اعاده وکړی - گواکی د دی خبری په ځای چه پر خپلو دغو تیرو حرکاتو نادمان شی، او په آینده کښی عزم ولری چه د داسی حرکاتو اعاده به نه کوی دوی بیخی له الله تعالی ځنی مأمون کیږی او د همغو شرارتونو او بی ایمانیو د اعادی عزم کوی له دی نه زیات حماقت او بی حیائی به نور څه وی؟

أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمُ مِّيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَاللَّذَّارُ
الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٨﴾

آیا نه وه اخیستی شوی له دوی څخه کلکه وعده په دی کتاب کښی «بلکه اخیستی شوی وه داسی» چه نه به وائی دوی پر الله مگر حق «رښتیا خبره» او لوستی «او لولولی» وو دوی هغه احکام چه په دغه (تورات) کښی وو؛ او دار د آخرت «جنت» خیر «دیر غوره بهتر دی» دپاره ده هغه کسانو چه ویریږی (له عذابو او ځان ساتی له حرامو)؛ آیا نو تاسی عقل نه کوئ نه پوهیږئ «چه دنیا فانی او عقبا باقی ده»

تفسیر: یعنی په تورات کښی هغه عهد چه اخیستی شوی ؤ چه د الله تعالی په نسبت پرته (علاوه) له رښتیا څخه د بل شی نسبت مه کوئ! آیا دوی ته دا نه دی معلوم چه د الله تعالی جل جلاله له کتابونو او احکامو څخه سترگی پټوی او په الله جل جلاله پوری افتراء کوی حال دا چه دغه

خلق چه کتاب الله تورات لولی او لولوی ئی نو بیا څرنگه ویلی شی چه د هغه مضمون دوی ته نه دی معلوم یا ئی نه دی په یاد، حقیقت هم دغه دی چه د فانی دنیا په متاع «او د حرام رشوت» په عوض دوی دین او ایمان پلورلی دی او د آخرت له تکلیف او راحت ځنی ئی سترگی پټی کړی دی، دوی دومره هم نه پوهیږی چه له الله تعالیٰ ځنی وویږی او د تقویٰ لاره اختیار کړی دوی ته د آخرت کور او د هغه ځای عیش او تنعم د دنیا له خوشالی څخه ډیر بهتر او فائق دی. کشکی اوس هم دوی ته عقل راشی (او له دنیا نه تیر او عقبا ته ځیر شی).

وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نَضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٠﴾

او هغه کسان «له دوی ځنی» چه ښه ټینگ نیسی کتاب او قائموی «سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو» لمونځ؛ بیشکه مونږ نه ضایع کوو ثواب «عوض، بدل» د نیکوکارانو «له دوی څخه».

تفسیر: یعنی د توبی او د حال د اصلاح ور اوس هم پرانستلی دی، هغه کسان چه د شریرانو لاره پریږدی او د تورات د اصلی هدایاتو لاره ټینګه نیسی او د هغه د هدایت او پخوا ویلو سره سم اوس د قرآن کریم لمن ټینګه نیسی او د الله تعالیٰ د بندګی «لمانځه او نورو» حقوق په ښه ډول (طریقه) سره اداء کوی. الغرض چه د ځان او نورو اصلاح ته متوجه کیږی؛ نو الله تعالیٰ د هغوی اجر نه ضایع کوی او دوی بلا شبهه د هغو خپلو محنتونو د خوړو میوو او ثمراتو څخه خامخا خوړونکی دی.

وَإِذْ تَقُنَّا الْجِبَلِ فَوَقَّهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ ؕ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَادْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١١﴾

او (یاد کړه ای محمده! یهودو ته) هغه وخت چه راپورته کړ مونږ غر «د طور» د پاسه د دوی گواکي دغه غر یو سایبان ؤ «لکه چتری د دوی په سر وه» او غالب گمان وکړ «وویریدل» دوی چه بیشکه هغه غر راپریوتونکی دی پر دوی «له هوا که تورات ونه منی او ومو ویل دوی ته چه» ونیسئ تاسی هغه «تورات» چه درکړی مو دی تاسی ته په قوت (زور ښه کوښښ) سره او

ياد کړئ هغه احکام چه په ده کښی دی ښائی تاسی ته چه ځانونه وساتئ
تاسی! «له گناهونو».

تفسیر: یعنی هغه میثاق الکتاب - عهد او اقرار چه له دوی څخه اخیستی شوی ؤ او اوس دوی ته
ور په یاداوه شی هغه په داسی پوه اهتمام سره اخیستی شوی ؤ چه غر د دوی په سرونو باندي
غورند شوی ؤ. او دوی ته داسی ویلی شوی وو هغه شی تورات او نور چه تاسی ته درکاوه شی،
هغه ښه ټینگ ونیسئ! او په ښه عزم سره ئی وساتئ! او هغه نصائح چه تاسی ته شوی دی هغه
تل پوره په یاد ولرئ! او عمل پری وکړئ که نه د انکار په صورت کښی وپوهیږئ چه الله تعالی
دغه غر پر تاسی غورځوی او هلاک کوی مو. افسوس دی چه هغه عهد او اقرار مو بیخی هیر
کړی دی چه په دومره اهتمام، تخویف او تاکید له تاسی څخه اخیستی شوی ؤ. د «رفع الجبل»
قصه په اول جزء د البقرة په «۸» رکوع کښی تیره شوی ده هلته ئی وگورئ!

وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَ
أَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ
تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿١٢٣﴾ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا
أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا
بِمَا فَعَلَ الْبُاطِلُونَ ﴿١٢٤﴾

او «ياد کړه ای محمده!» هغه وخت چه واخیست رب ستا له بنی آدمو ځنی
له شاگانو د دوی څخه اولادی د دوی او شاهدان یی کړل دوی پر ځانونو
خپلو باندي، (او وفرمایل الله دوی ته) آیا نه یم زه رب ستاسی! وویل دوی
«او اقرار ئی وکړ» هو! «ته رب زمونږ ئی، په ربوبیت د الله» گواه کړه
مونږ خپل نفسونه، «د دی جهته» چه و «نه» وایئ تاسی په ورځ د قیامت
کښی چه بیشکه مونږ وو له دغه «توحیده» غافلان (ناخبران) یا «د دی
جهته چه» و «نه» وائی تاسی چه بیشکه هم دا خبره ده چه شرک غوره کړی
ؤ پلرونو زمونږ پخوا له «مونږه» او وو مونږ اولاده پس له دوی نه «نو اقتدا
کړی وه مونږ په هغو پسی» نو آیا هلاکوی (په عذابوی ته یا الله!) مونږ په

هغه کار باندی چه کړی ؤ باطله عمل کوونکو «مشرکانو».

تفسیر: له خاص میثاق څخه وروسته دلته د عام میثاق ذکر کوي، چه د گردو (تولو) حقه ؤ عقائدو او سماوی ادیانو د اساس تیږه (گټه) هم دغه ده چه انسان د الله تعالیٰ پر وجود او عمومی ربوبیت اعتقاد ولری، د مذهب گرد (تول) عمارت یواځی پر هم دغه تاداو (بنیاد) او تیږه (گټه) ولاړ او ودان دی. کله چه دغه اعتقاد نه وی، په مذهبی میدان کېږی د عقل او فکر لار ښوونه او د انبیاءو او مرسلانو هدایات هیڅ نفع نه شی رسولی. که په پوره غور او تأمل سره وکتل شی نو د آسمانی مذهب تمام اصول او فروع بالاخر د الله تعالیٰ «عمومی ربوبیت» تر هم دغی عقیدې پوری منتهی کیږی. بلکه په هم دی کېږی پیچلی شوی دی. سلیم عقل، وحی او الهام د هم دغه اجمال شرح کوی نو دیر ضروری ؤ چه دغه د هدایت تخم چه ښائی د گردو (تولو) آسمانی تعلیماتو مبدأ او منتها او د تولو ربانی هدایاتو د وجود مجمل ورته وویل شی، په عامی فیاضی سره د انسانی نوعی په گردو (تولو) افرادو کېږی وښندلی (ونوستلی) شی خو هر انسان د عقل او فهم او وحی او الهام په اوبولو (پتولو) سره هغه تخم د شجرة الایمان والتوحید تر درجې پوری ورسولی شی، که د قدرت له لوری ابتداء دغه تخم د انسانانو په زړونو کېږی نه ښندلی (نوستلی) کیدی او د اساسی او جوهری عقدی حل د عقولو او فکرونو نوکانو ته سپارلی کیدی، نو یقیناً به دغه مسئله هم د منطقی استدلالونو په ملاعبو او لوبو کېږی ننوتله، یوه نظری مسئله به تری جوړیده چه پر هغی باندی تول لا چیرې بلکه اکثره خلق هم متفق کیدی نشی، لکه چه تجربه راییسی چه د فکر او استدلال شورماشور علی الاکثر د اتفاق په غای زیاتره د آراؤ پر اختلاف منتج کیږی نو ځکه چیرې ئی چه د غور او فکر د قوت، او د وحی او الهام د رڼا د قبولو استعداد په انسانانو کېږی په ودیعت سره ایښی دی. هلته د دی اساسی عقیدې له تعلیمه هم دوی فطرتاً گټه (فائده) کړی ده چه د هغه په اجمال کېږی د تولو آسمانی هدایتونو تفصیل منظوی (ننختی) او مندمج (راغوند) دی - او چه بی له هغه د مذهب د عمارت هیڅ ستن نشی دریدلی - دا د همنه ازلی او ربانی تعلیم اثر دی چه د آدم علیه السلام اولاده په هر قرن او په هره گوښه کېږی د حق تعالیٰ د عمومی ربوبیت په عقیدې باندی تر یوه نه تر یوه حده پوری پرله پسې متفق پاتی دی - او هغه معدود افراد چه د کومی عقلی او روحی ناروغی له سببه ئی د دی عمومی فطری احساس په خلاف غږ پورته کړی دی - دوی بالاخر نه یوازی دنیا ته بلکه په خپل نظر کېږی هم داسی دروغجن ثابت شوی دی، لکه چه یو صفرائی رنځور د لذیذو او ښو خوندورو خوړو په ترڅو او بد خوندو ښکارولو کېږی دروغجن ثابتیږی. په هر حال د پیدایښت له ابتداء څخه تر نن ورځی پوری د الله جل جلاله په کبری ربوبیت باندی د هری درجې او طبقې انسانانو عمومی اتفاق او اجماع د دی خبری زبردست سند او لوی دلیل دی چه دغه عقیده د عقولو او افکارو د غفلیدلو او مندو وهلو څخه لا پخوا د هم دغه حقیقی فاطر له جانبه د آدم علیه السلام اولادی ته بلا واسطه تلقین شوی ده، که نه د فکر او استدلال له لاری د داسی

یوه اتفاق پیدا کیدل تقریباً ناممکن ؤ. د قرآن کریم دغه امتیازی خصوصیت دی چه په حاضرو آیتونو کښی د دی عقیدې د دغه فطری مساوات پر اصلی اسرارو باندې رڼا (رنرا) اچوی. بلاشبهه زمونږ نه دی په یاد چه د دی اساسی عقیدې تعلیم کله، چیری او په کومو اطرافو او اکنافو کښی راکړی شوی دی؟ ولی همغسې چه یو خطیب، نطق، منشی او محرر یقین لری چه هر ورو (خامخا) ده ته چا د عمر په ابتداء کښی د کلماتو ادا وربښولی ده، چه د هغو په اثر یی پر مخ تګ او ترقی کړی ده او نن ورځ تر دغی اندازی پوری رسیدلی دی اگر که د رومبني لفظ ښوونکی - او د ښوولو وخت او ځای او نور محلی خصوصیات بلکه بالذات په خپله همغه ښوونه ئی هم ور په یاد نه دی، خو بیا هم له دغو موجوده آثارو څخه یقین دی چه دغه امور ضرور بالضرور واقع شوی دی. هم داسی دی د الهی ربوبیت په عقیدې باندې د انسان اتفاق چه د اقوامو او زمانو دغه تول اختلافونه د دی خبری ښکاره شاهد دی، چه دغه شی د فطرت په ابتداء کښی د کوم معلم په ذریعه دوی ته ور رسیدلی دی. باقی د تعلیمی خصوصیاتو او احوالو محفوظ نه پاتی کیدل په دغه تسلیم او قبول کښی هیڅ خرخشه او خلل نشی آچولی دغه ازلی او فطری تعلیم چه تر نن ورځی پوری د هغه ښکاره آثار د انسانانو په فطرت کښی پرله پسې شته هر انسان د الله جل جلاله د حجت په مقابل کښی ملزم او ملامتوی. هر څوک چه خپل غفلت بی خبری یا د پلرونو او نیکونو په پتو سترگو تقلید د الحاد عنر او د خپل حقانیت دلیل گڼی د هغه په مقابل کښی د بی زوال خدای دغه قاطع حجت چه انسان خپل اصلی فطرت ته متوجه گرځوی فیصله کوونکی ځواب دی. حضرت شاه صاحب فرمائی چه (الله تعالی د آدم علیه السلام له شا ځنی د ده اولاده او د اولادی له شاگانو ځنی ئی د دوی اولاده وویسته، له گردو (تولو) ځنی ئی د خپل الوهیت اقرار واخیست بیا ئی بیرته په همغو شاگانو کښی ور داخل کړل، له دی نه دغه مدعا ده چه د الله تعالی په مطلق رب منلو کښی هر انسان د خپل ځان له پاره کفایت کوی، د پلرونو تقلید نه دی پکار، که پلار مشرک شی نو په ځوی باندې ئی لارم دی چه ایمان راوړی! که چا ته داسی یوه شبهه پیدا شی چه هغه عهد خو زما په یاد نه دی پاتی، نو بیا څه حاصل؟ نو داسی دی وپوهیږی چه د هغه نښه خو د هر انسان په زړه کښی ده او په گردو (تولو) ژبو باندې د هغه خبره جاری ده چه د گردو (تولو) شیانو پیدا کوونکی الله جل جلاله دی او پر دی باندې تول جهان قائل دی او هر چیری مشهور دی - او هغه کسان چه منکران یا مشرکان شوی دی نو دوی د خپل ناقص عقل په مداخله او ښوونی شرک غوره کړی دی، نو بیا دوی په خپله دروغجنان دی.)

وَكَذَلِكَ نَقُصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٧٩﴾

او هم داسی «لکه قصه د میثاق» په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه د قدرت خپل) او دپاره د دی چه دوی ښائی را وگرځی «له چتی (بیکاره) تقلیده

او خپل فکر وچلوی».

تفسیر: په موضح القرآن کښی راغلی دی چه دغه قصه ئی یهودانو ته واوروله چه هغوی هم له خپل عهده همغسی گرځیدلی وو لکه چه مشرکان گرځیدلی دی.

وَإِثْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأُ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ
مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْ شِئْنَا
لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ
كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحَبَّلَ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرَكْهُ يَلْهَثْ
ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصْ
الْقِصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٧﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دغو «یهودانو یا قوم خپل» خبر «او حال» د هغه «سری» چه ورکړی ؤ مونږ هغه ته «علم» د آیتونو خپلو نو راووت «او بی زار شو په کفر او اعراض سره» له هغو آیتونو، نو ورپسی شو شیطان «او تیر ئی ایست» نو شو له گمراهانو او که اراده فرمائلې وی مونږ نو خامخا پورته کړی به ؤ مونږ دی په دی آیتونو سره «مقام الابرار ته» ولیکن ده مینه وکړه ځمکی ته او متابعت ئی وکړ د هوا خپلی نو مثال د ده «په خساست کښی» په شان د سپی دی، چه که حمله وکړی پری «یا ئی کوری، چغه کړی او وئی شری» نو ژبه راباسی او غاپی او که ئی پرېودی «او څه ورته ونه وائی هم» ژبه راباسی او غاپی؛ دغه «تیر مثل» مثال د قوم هغه دی چه دوی «له دیره کبره او عناده» نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته، نو بیان کړه «دوی ته» دغه قصی «او احوال» ښائی چه دوی فکر وکړی «په کښی او ایمان راوړی».

تفسیر: د اکثر مفسرینو په نزد دغه آیات د «بلعم بن باعوراء» په حق کښی نازل شوی دی چه یو صالح عالم او متصرف فقیر ؤ وروسته ده د الله تعالی آیات او هدايات پرېښودل، او د یوی ښځی په اغوا او د دولت په طمع د حضرت موسی علیه السلام په مقابل کښی د خپلو تصرفاتو په

چلولو او ناپاکو تدابیرو په کار آچولو لگیا شو. آخر ئی موسی علیه السلام ته هیڅ زیان او نقصان ونه شو رسولی او دی په خپله ابدی مردود شو. د هغه الهی آیتونو علم چه «بلعم» ته ورکړی شوی ؤ، که الله تعالی اراده کړی وی نو دی به د هغه په وسیله دیرو لوړو مرتبو ته رسیدلی ؤ، او دغه هلته کیدی شو چه ده په خپل علم عمل کړی وی. او د الله تعالی د آیتونو د اتباع توفیق ور په برخه کیده خو داسی ونه شو، ځکه چه ده په خپله له آسمانی برکاتو او آیتونو غنی مخ وړاوه، او د ځمکې د شهواتو او لذاتو په لوری متوجه شو، دی د نفس په غوښتنو پسې رهی (روان) ؤ، او شیطان ده پسې لویدلی تعاقب ئی کاوه، تر دی چه د پنځو کپو تلونکو او گمراهانو په سلسله کښی ورننووت، په دغه وخت کښی د ده حال د هغه سپی په شان شو چه ژبه ئی د باندی وتلی وی، او در گرده غاپی او هونگیږی که حمله پری وکړی او کوری ئی کړی - یا ئی همغسی خوشی پریږدی، په هر صورت سره هغه پرله پسې غاپی، هونگیږی او خپله ژبه یی ویستلی وی، ځکه چه په طبیعی ډول (طریقه) د زړه د کمزوری له وجی د تودی هوا په د باندی ایستلو او د سری هوا په ننه ایستلو باندی په سهولت قادر نه دی - هم داسی په سفلی غوښتنو کښی ئی د سخت سا وهونکی سپی حال شو، چه د اخلاقی کمزوری له سببه په آیات الله پوهیدل او نه پوهیدل - تنبیه کول او نه کول دواړه حالتونه د ده په حق کښی برابر شول ﴿سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ د دنیا له حرصه د هغه ژبه د باندی راوتلی او څریدلی وه، او د آیات الله د ترک له نحوسته د بدحواسی او د زړه د پریشانی نقشه او حال د پرله پسې غپیدلو په مثال کښی ظاهر شو. ممکن دی چه د «بلعم» د باطنی او معنوی کیفیت د ظاهرولو له پاره یوازی د یو مثال په ډول (طریقه) د ﴿إِنْ تَحِبُّوا إِلَهُاتٍ دَهْءَ﴾ مضمون ذکر کړی شوی وی او کیدی شی چه په دنیا یا آخرت کښی د ده له پاره هم دغه سزا تجویزه شوی وی، چه په ظاهری او حسی ډول (طریقه) ژبه یی د سپی په شان د باندی وتلی وه، او تل لکه د ویریدلی - بد حواس او پریشان انسان په شان وئیری او غاپی - العیاذ بالله. ځینی وائی چه دغه سری امیه بن ابی الصلت ؤ چه ده ته هم د ځینو پخوانیو کتابو علم ورکړی شوی ؤ او په دی ښه خبر ؤ چه محمد صلی الله علیه وسلم آخر الزمان نبی دی، خو سره له هغه له ډیره کبره او حسده او عناده پری کافر شو. د آیتونو شان نزول هر څه چه وی په هر حال دلته د هوا پرستانو انجام ښوولی شوی دی چه د حق له قبلولو، یا له ښه پوهیدلو څخه وروسته، یوازی په دنیوی طمع او د سفلی غوښتنو په متابعت الهی احکام پریږدی، او د شیطان پر اشاراتو درومی او د الله تعالی د عهد او میثاق هیڅ پروا نه کوی. گواکی یهودانو ته تنبیه وفرمایله شوه چه یواځی علم الکتاب دومره نافع نه شی کیدی، تر څو پوری چه په صحیحه معنی سره د هغه اتباع ونه شی.

﴿مَثَلُ الَّذِينَ خُمِلُوا الثَّورَةَ ثُمَّ كَفَرُوا سَفَاةً﴾ «۲۸» جزء د

الجمعة «۵» آیت (۱) رکوع بدو عالمانو لره په دغو آیتونو کښی لوی عبرتناک پند او عبرت او سبق شته که پری غور او فکر وکړی.

سَاءَ مَثَلًا لِّلْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بآيَاتِنَا وَانْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٤٧﴾

بد مثال دی «مثال د» قوم هغه چه نسبت د دروغو ئی کړی وی آیتونو زموږ ته او په ځانو خپلو وو دوی چه ظلم به ئی کاوه (په کفر او معاصیو سره).

تفسیر: د مشرکینو او نورو په تردید کښی په لوی قرآن کښی ځای په ځای د عنکبوت ذباب - غڼی - مچ او نورو مثالونه بیان شوی دی مگر د دغو خلقو مثال په داسی بد ډول (طریقه) سره بیان شوی دی چه هیڅ یو غیرتمن انسان حتی المقدور د هغه ممثل خپل ځان نشی گرځولی، او هغه بی حیا او غدار چه خپل ځان د هغه مثال گرځوی، نو هغه فقط د خپل ځان له پاره زیان رسوی.

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِىُّ وَمَنْ يُضِلُّ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿١٤٨﴾

هر چا ته چه هدایت وکړی (سمه صافه لاره وښی) الله نو همغه د هدایت (او سمی صافی لاری) موندونکی دی، او هر هغه څوک چه گمراه کړی (ده لره الله) نو دغه گمراهان هم دوی دی زیان کاران.

تفسیر: علم او فضل هم هلته انسان ته په کار ورځی چه د الله تعالیٰ په هدایت او مرسته (مدد) له صحیح علم سره موافق د عمل توفیق ور په برخه شی. هغه علم چه انسان موافق نه کړی چه د هغه په ښوونه په سمه لاره باندی لار شی، نو هر څومره چه دغه عالم علمی فضیلت او قابلیت ولری ودی پوهیږی چه پرته (علاوه) له زیان او خساری څخه بل هیڅ شی به د ده په لاس ورنشی نو ځکه انسان دی په خپل علم او فضل باندی مغرور نشی، بلکه تل دی له الله تعالیٰ څخه هدایت او توفیق وغواړی.

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِینِ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ أُذُنٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغٰفِلُونَ ﴿١٤٩﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ دپاره د جهنم (دوزخ) ډیر کسان له جن «پیریانو» او له انسانانو چه دی دوی لره «داسی بی معنی» زړونه چه هیڅ نه پوهیږی دوی په هغو سره (حق له باطله) او دی دوی لره «داسی بی فائدی» سترگی چه نه وینی دوی په هغو سره «نښی د قدرت» او دی دوی لره «داسی بی کاره» غوړونه چه نه اوری په هغو سره (آیتونه د الله) دغه کسان په شان د چارپایانو دی «د نفسانی امورو په اتباع» بلکه دوی «چه مکلفان دی» ډیر گمراهان دی (له چارپایانو ځنی) دغه کسان هم دوی دی غافلان «کاملان په بی خبری کښی».

تفسیر: دغه آیت په ښکاره ډول (طریقه) د ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ له آیت سره معارض معلومیږی نو ځکه ځینی مفسرین هلته د ﴿لِيَعْبُدُونِ﴾ لام د «غایت» له پاره او دلته په ﴿لِيَجْهَنَّمُوا﴾ کښی لام د «عاقبت» له پاره مرادوی یعنی د گردو (تولو) له پیدا کولو ځنی اصلی مطلب خو عبادت دی لیکن څرنګه چه ډیر انسانان او پیریان به دغه مطلب پوره نه کړی شی. نو عاقبت به دوزخ ته لیږلی کیږی نو د دغه عاقبت په لحاظ ویلی شو چه ګواکی دوی دوزخ له پاره پیدا شوی دی کمافی قوله تعالیٰ ﴿فَالنَّظَّةَ الْفِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَذَابٌ وَخَرًّا﴾ خود محققینو په نزد دغه تکلف ته هیڅ حاجت نشته او دوی په دواړو ځایونو کښی لام د (غایت) له پاره بللی دی - مګر په ﴿لِيَعْبُدُونِ﴾ کښی «تشریعی غایت» او دلته په ﴿لِيَجْهَنَّمُوا﴾ کښی «تکوینی غایت» دی.

﴿لَهُمْ قُلُوبٌ﴾ الآية - چه دی دوی لره داسی بی معنی زړونه چه هیڅ نه پوهیږی په هغو سره حق له باطله (الخ) یعنی زړه، غوړونه، سترگی او نور گرد (تول) شیان ئی شته دی، خو نه په خپلو زړونو کښی په آیات الله کښی غور کوی او نه د قدرت نښی د عمق او اعتبار په نظر مطالعه کوی - او نه الهی خبری د قبول په غوړونو سره آوری. څرنګه چه د چارپایانو (حيواناتو) گرد (تول) ادراکات یواځی د خوړلو او چښلو او بهیمی جذباتو په دائره کښی محدود وی هم دغسی د دوی حال هم دی چه خپل زړونه، دماغونه، لاسونه، پښی، سترگی او غوړونو الغرض د الله تعالیٰ نوری ورکړی شوی قواوی یواځی د دنیوی لذاندو او مادی غوښتنو د تحصیل او تکمیل له پاره پکار اچوی - او له انسانی کمالاتو او د ملکوتی خصائلو له اکتساب سره هیڅ سر او کار نه لری، بلکه که غور وکړ شی نو د دوی حال له یوه لوری د حیواناتو له حاله هم بدتر دی - ځکه چه حیوان د خپل خاوند په بللو راځی او د ده په رتلو او شړلو اوږی، مګر دوی له سره د خپل حقیقی مالک په غوړ باندی غور نه ږدی بل دا چه حیوانات له خپلو فطری قواو ځنی همغه کار اخلی چه د قدرت له لوری د هغوی له پاره پیدا شوی دی او له هغه ځنی زیات استعداد په هغوی کښی له سره نشته - لیکن هغه فطری قوت او استعداد چه د روحانی او عرفانی ترقیاتو له پاره په دغو خلکو کښی په ودیعت ایښود شوی دی، دوی هغه د خپل مهلک غفلت او بی لاری

لامله (له وجی) په خپلو لاسونو سره ضایع او معطل کړی دی.

وَاللّٰهُ اَسْمَاءُ الْحُسْنٰی فَادْعُوْهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِیْنَ یُلْحِدُوْنَ فِیْ اَسْمَآئِهِۦ سَیُجْزَوْنَ مَا کَانُوْا یَعْمَلُوْنَ ﴿۱۸﴾

او خاص الله لره دی (تول) نومونه ډیر ښه نو وبولئ دغه «الله» په همغو «ښو نومونو» سره او پرېږدئ هغه کسان چه «له ډیره جهله» الحاد «کوروالی» کوی په نومونو د الله کښی ژر به سزا ورکړه شی دوی ته د هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: د غافلینو حال ئی بیان کړ او په هغه سره ئی مؤمنانو ته تنبیه ورکړه چه تاسی غفلت مه اختیاروئ، هغه شی چه غفلت لری کوی د پاک الله یاد دی، نو تاسی پاک الله تل په ښو نومونو سره یادوئ! او په ښو صفاتو ئی وستایئ! او هغه کسان چه د الله جل جلاله د اسماء او صفاتو په نسبت کور تگ کوی هغوی پرېږدئ! دوی څه چه کوی همغه به مومی - د الله تعالی د نومونو او صفتونو په متعلق کور تگ دا دی چه په الله تعالی باندی د داسی نامه او صفت اطلاق وکړی شی چه د هغه اجازه شریعت نه وی ورکړی - او د حق جل وعلا د تعظیم او اجلال سره لائق نه وی یا د ده د مخصوص نامه او صفت اطلاق په غیر الله باندی وشي - یا د هغو د معنی گانو په بیانولو کښی بی اصوله تاویل - لاندی باندی او وړاندی وروسته وکړی شی یا ئی په معاصی مثلاً سحر او په نورو مواقعو کښی استعمال کړی یا له خپله ځانه پاک الله ته نومونه سازوی، لکه چه یهودان ئی ابوالمکارم - پلار د کرمونو او ابیض الوجه - سپین مخی بولی. او نصاری ئی ابوالمسیح - پلار د مسیح بولی او حکماء ئی علة الاولى رومبنی علت بولی دغه گرد (تول) کاره تلل دی. کله چه د دوزخیانو بحث تیر شو. نو اوس د جنتیانو حال بیانېږی

وَمِمَّنْ خَلَقْنَا اُمَّةً یَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ وَبِهِ یَعْدِلُوْنَ ﴿۱۹﴾

او ځینی له هغو کسانو چه پیدا کړی دی مونږ یو امت (جماعت) دی چه لاره ښیی خلقو ته په حقه او په هم دی «حق» سره برابری «او انصاف» کوی (په گردو (تولو) معاملاتو کښی).

تفسیر: دغه جماعت محمدی مرحومه امت دی علی صاحبها افضل الصلوة والتسلیم چه دوی له هر راز (قسم) افراط او تفريط او کپرو تلوو څخه بیل شوی دی، د صداقت، عدالت، دیانت، انصاف

او نورو محاسنو طریقه ئی اختیار کری ده، او د هغو فضائلو په لوری نورو ته هم دعوت ورکوی وروسته له دی نه د دی امت مخالفینو او د حق تکذیب کوونکو ذکر راځی.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾
وَأُمْلِ لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٨٢﴾

او هغه کسان چه نسبت د دروغو کوی آیتونو زمونږ ته ژر به ونیسو مونږ دوی له داسی لوری چه نه به پوهیږی دوی او مهلت ورکوم زه دوی ته؛ بیشکه چه کید (حیله، نیونه) زما ډیر سخت دی.

تفسیر: دروغجنو مجرمانو ته ډیر غلی علی الفور سزا نه ورکوله کیږی، بلکه د دنیوی عیش او عشرت او پراخی ورونه ور پرانیستلی شی، تر دی چه له الهی سزا څنی بی فکره او د جرائمو په ارتکاب کښی لا زږور شی، او ورو ورو خپل ځانونه په ښکاره ډول (طریقه) د هغی انتهایی سزا مستحق گرځوی چه په دوی باندي جاری کیدونکی ده، هم دغه د پاک الله مهلت ورکول او استدراج دی. مگر دوی له حماقت او بی حیائی نه داسی گومان کوی چه دا پر مونږ باندي د الله تعالی لورینه او مهربانی ده. حقیقت دا دی چه الله تعالی دوی د انتهایی عذاب له پاره تیاروی. د الله کید - حیله یا پت تدبیر دی ته وائی چه داسی کار وکړی چه د هغه ظاهر رحمت او باطن ئی قهر او عذاب وی، بیشکه چه د الله تعالی تدبیر ډیر مضبوط او پوخ دی او د هغه مدافعه په هېڅ یوه حیله او تدبیر او نورو سره نه شی کیدی.

وائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه شپه تر گهېڅ (سحر وختی) پوری د صفا په غره په تبلیغ او تبشیر او انذار مصروف ؤ، او د قریشو هر ټولی ئی بیل بیل د اسلام په لوری باله، بله ورځ یو مشرک مسلمانانو ته وویل - ستاسی دغه ملگری لیونی شوی دی ځکه چه تیره شپه تر سحاره پوری غږیده نو د دوی په رد دغه آیت چه اوس ئی لولو نازل شو

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ
مُبِينٌ ﴿٨٣﴾ أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ
اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ

حَدِيثُ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾

آيا فکر نه دی کړی دغو (مکذبینو چه پوه شوی به وی په دی باندی) چه نشته په صاحب «ملگری» د دوی پوری هیڅ یو حال د لیونتوب نه دی دغه «صاحب» مگر «خو دی» یو ویروونکی ښکاره. آيا نظر نه کاوه دوی (د استدلال په طریق سره) په سلطنت د آسمانونو او د ځمکې کښی او په هغه کښی چه پیدا کړی دی الله له هر شی څخه او (بل په دی کښی فکر نه کوی) چه ښائی چه وی (دا خبره) چه په تحقیق نژدی شوی به وی وعده د دوی، نو په کومی یوی خبری پس له دی «قرآنه» ایمان به راوړی دوی.

تفسیر: یعنی آخر آیت الله ته د دروغو نسبت کول او د هغو له بد انجام څخه د غافلیدو سبب څه شی دی، د دغو آیتونو راوړونکی حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم عاقل کامل او امین فاضل دی معاذ الله کوم بی عقل او مجنون نه دی، هغه گرد (تول) عمر له تاسی سره اوسیدلی دی، د هغه د تول وړو او لویو احوالو څخه تاسی واقف یی. د ده عقل، پوهه، امانت او دیانت لا له پخوا مسلم او معروف دی. او له هغه ذات څخه چه دغه کتاب راوړی شوی دی، هغه د گرد (تول) عالم مالک، مطلق شهنشاه، او د هر څیز خالق دی. د هغه پر نهایت مضبوط او محکم نظام سلطنت، بلکه پر ټولو وړو او لویو شیانو چه د الله تعالیٰ مخلوقات دی غور او فکر وکړئ مثلاً هم دغو ارتو او لویو آسمانونو ته د استدلال په طریقه دقت وکړئ چه پکښی «۱۲» برجونه او رنگارنگ بیشماره ستوری دی، چه ځینی یی سیارات او ځینی ئی ثوابت دی، لمر او سپوږمی لری، او دقت وکړئ د ځمکې په ارت او لوی ملک کښی چه په کښی ډول ډول (قسم قسم) ونی سیندونه، بحرونه، غرونه، حیوانات، خزندی، الوتونکی او راز راز (قسم قسم) بادونه، وریشی او بارانونه شته او هر هغه شیان چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ هغه هم دوی وینی له هر شی چه د صانع جل جلاله کامل قدرت ورته معلوم شی نو د دغو «تکوینی» او «تنزیلی» آیتونو تصدیق به وکړی، بیا نو د آیات الله په تسلیم کښی څه عذر باقی دی. ښائی دوی وپوهول شی چه د دوی د موت او هلاکت وخت به قریب شوی وی، لهدا په هغه تیاری کښی چه بعث بعد الموت له پاره وکړی شی ښائی چه جلتی او تیزی وشي! او ښائی چه له بدو کارونو توبه گار او ښو کارونو ته حرص او تلوار وکړی!

ای مؤمنه! چه شته نن په کالبوت کښی دی حیات

فکر من شه! د اسبابو د نجات

مرگ نژدی دی، غافل مه اوسه ژر وینئ شه!

بی فائدی وی بیا هیهات په سکرات

نو په کومی خبری به پس له دی قرآنه دوی ایمان راوړی؟

﴿فَمَا بَيِّتَ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ﴾

یعنی که په قرآنی آیتونو دوی ایمان رانه وړی نو په دنیا کښی بله کومه داسی خبره او کلام شته چه پر هغه باندی د دوی د ایمان راوړلو امید وکاوه شی، داسی وپوهیږئ چه د دغو بدبختانو له پاره د ایمان دولت له سره نه دی مقرر شوی.

مَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٧٩﴾

هر هغه چا لره چه گمراه کړی الله نو نشته هيڅ لار ښوونکی د «حق» ده ته؛ او «الله» پریږدی دوی په شرارتونو خپلو کښی په دی حال کښی چه حیران او سرگردانه گرځی.

تفسیر: هدایت او ضلالت دواړه لکه نور شیان د الله تعالی په قبضه کښی دی - که الله جل جلاله اراده ونه فرمائی نو گرد (تول) د هدایت سامان همغسی پاتی کیږی او سری له هيڅ لوری نه منتفع کیږی هو عادتاً هلته الله تعالی د توفیق هدایت ورکوی چه بنده په خپل کسب او اختیار سره پر هغی لیاری تگ وکړی او تلل پری وغواړی او هغه چه په لوی لاس یواځی بدی او شرارت ته ملا وتړی نو پاک الله هم وروسته له لار ښوولو څخه هغه په همغه خپل حال باندی پریږدی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِمُهَا قُلْ إِنَّمَا عَلَيْهَا بَدَارُ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ قُلْتُ فِي السَّمَوتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ الْآبِغْتَةُ يُسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ خَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عَلَيْهَا بَدَارُ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٠﴾

پوښتنه کوی (منکران د قیامت) له تا نه «ای محمده» له «حاله د» قیامت چه کله به وی وخت د قیام «ښکاره کولو د هغه» ووايه «ته دوی ته» بیشکه خبره هم دا ده چه علم د ده په نزد د رب زما دی، نه ښکاروی دا قیامت «هيڅوک» په وخت د ده کښی مگر «ښکاروی ئی» هم دغه «الله» دروند دی (د قیامت دار) په «مخلوقاتو د» آسمانو او «په مخلوقاتو د» ځمکی کښی را به نشی دغه (قیامت) تاسی ته مگر «دریشی» ناڅاپه «بی خبره» پوښتنه کوی دوی له تا نه «ای محمده» گواکی ته مبالغه کوونکی ئی «په

سؤال کښی « له قیامته (یعنی ته عالم ئی په قیامت) ووايه چه بیشکه علم د دغه «قیامت خاص» په نزد د الله دی او لیکن زیاتره خلق نه پوهیږی «په دی چه علم ئی خاص الله لره دی».

تفسیر: رومی په ﴿عَلَىٰ أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُ﴾ کښی خاص د هغه قوم د اجل او موت ذکر و چه هغوی ته هیڅ معلوم نه و چه اجل کله راځی، نو بیا دلته د گردی (تولی) دنیا د اجل قیامت په نسبت تنبیه فرمائی. کله چه چا ته د خپل مرګ د وخت او نیتی اطلاع او خبر نه وی چه کله به راځی؟ نو د دنیا د موت او اجل په نسبت څوک څه ویلی شی چه په کوم تاریخ او په کومه نیټه راځی. د دی تعین علم پرته (علاوه) د علام الغیوب الله جل جلاله بل هیڅ یو موجود سره نشته، همغه پاک الله په خپل معین او مقدر وخت کښی قیامت واقع کوی او دغه را ښکاروی چه د الله تعالیٰ په علم کښی د هغه وخت هم دغه دی. پر آسمان او ځمکه باندي به دغه واقع دیره درنه وی او د هغه علم هم دیر دروند دی چه ما سوا الله بل چا ته حاصل نه دی، اگر که د دغی واقعی دیر قرائن او امارات شته چه نبیانو علیهم السلام بالخاصه زمونږ آخر الزمان پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بیان فرمایلی دی خو بیا هم د دغو گردو (تولو) علائمو له ظهوره وروسته کله چه قیامت واقع کیږی، نو هغه به بیخی په بی خبری یو ناشاپه او دفعتاً پښیږی لکه چه د بخاری شریف او د نورو په احادیثو کښی تفصیلاً مذکور دی.

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْغَيْبِ﴾ الایة - پوښتنه کوی دوی له تا نه ګواکي ته مبالغه کوونکی ئی په سؤال کښی له قیامته یعنی ته عالم ئی په قیامت یا مهربان ئی په پوښتنه کوونکو باندي او خوشالېږی په سؤال له دی قیامته او حال دا چه ته خپه کیږی په دی پوښتنه، ووايه بیشکه چه علم د ده په نزد د الله دی ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی په دی خبره چه علم ئی خاص الله لره دی. «د دی خلقو د سؤال له طرزه ظاهریږی چه ګواکي دوی ستاسی په نسبت داسی خیال کوی چه ته د دی خبری په تحقیق، تفتیش، پته او سراغ لګولو کښی مشغول ئی او له تلاش وروسته دی د هغه علم ته ځان رسولی دی. حال دا چه دغه علم حق جل وعلیٰ شانه سره مخصوص دی او انبیاء علیهم السلام په هغو شیانو پسی دومره نه ګرځی چه هغه د الله تعالیٰ له جانبه د کوم مصلحت لامله (له وجی) پت ساتل شوی وی او نه دغه کار د دوی په اختیار کښی شته چه که هر څه وغواړی هغه په کوشښ سره ضرور معلوم کړی د دوی منصب او وظیفه دا ده هغه بی شماره علوم او کمالات چه د الله تعالیٰ له لوری افاضه کیږی، هغه په دیره شکر کولو او قدر پیژندلو سره تل قبول کړی مګر په دغو خبرو باندي عوام کالانعام څه پوهیږی؟»

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ
كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ

السُّوءُ إِنَّ أَنَا الْإِنذِيرُ وَبَشِيرُ الْقَوْمِ الْمُؤْمِنُونَ ع

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه زه نه لرم واک دپاره د نفس (ځان) خپل د «رسولو د» نفع او نه د «دفع کولو د» ضرر مگر هغه څه چه اراده وفرمائی الله او که وی زه چه پوهیدلی په (خبرو د) غیب باندی نو خامخا حاصل کړی به می وی دیر له خیر «نفعی» ځنی، او نه به و رسیدلی ماته کوم زیان، نه یم زه مگر «خو یم» ویروونکی (د کفارو په جحیم سره) او زیری کوونکی دپاره د «هغه» قوم چه مؤمنان دی (په نعیم سره).

تفسیر: په دغه آیت کښی دا راښوول شوی دی چه هر بنده اگر که دیر لوی هم وی مستقل اختیار او محیط علم نه لری، سید الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته چه د اولینو او آخرینو علومو حامل او د مخکی خزائنو د کلیگانو (کنجیانو) امین گرځولی شوی و د دی خبری د اعلان کولو حکم شوی دی چه زه نورو ته لا څه چه خپل ځان ته هم څه گته (فائده) نشم رسولی او نه ځان له زیان څخه ساتلی شم مگر څومره چه الله تعالیٰ وغواری هم هغومره زه اقتدار لرم، که زه پر گردو (تولو) غیبی خبرو پوهیدی نو دیری هغه ښیگنی (فائدی) به می د خپل ځان لپاره حاصلولی چه د غیبی علم د نه لرلو له سببه زیاتره فوتیږی او هیڅکله هیڅ یوه نامناسبه واقعه به راته نه پېښیده، مثلاً د «افک» په واقعه کښی د څو ورځو له مخی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحی د نه راتللو له سببه سخت اضطراب او قلق او پریشانی ورپېښه شوه - په حجة الوداع کښی ئی صاف وفرمایل

«لو استقبلت من امری ما استلبت لما سقت الهدی - که زه لا له پخوا پوهیدی په

دغه شی باندی چه وروسته راپېښ شو، نو له سره به می د (هدی) حیوان له ځان سره نه راووست» داسی په سلهاو نوری واقعی دی، چه د هغوی مخ نیوی د «محیط علم» د لرلو په صورت په دیره آسانی سره ممکن و، له دی گردو (تولو) ځنی لویه او مهمه واقعه دا ده چه د جبریل د حدیث په ځینو روایتونو کښی رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم تصریحاً فرمایلی دی چه دغه رومېنی موقع ده چه ما جبریل علیه السلام د ده د تللو تر وخته پوری ونه پېژانده، کله چه هغه ودرید او لار دلته دی وپوهیده چه هغه جبریل علیه السلام و دغه واقعه د محدثینو په تصریح سره بیخی د ده په آخر عمر کښی پېښه شوی ده؛ په دغه حدیث کښی د قیامت د سؤال په ځواب کښی «ماالمسئول عنها باعلم من السائل» ارشاد فرمایلی شوی دی - گواکی دا ئی ښوولی ده چه «علم المحيط» پرته (علاوه) له الله تعالیٰ ځنی بل هیچا ته نه دی حاصل - او علم الغیب خو لا پرېږدی؟ د محسوساتو او مبصراتو پوره علم هم د الله تعالیٰ په عطا کولو سره حاصلیږی، که الله تعالیٰ اراده ونه فرمائی نو مونږ د محسوساتو ادراک هم نشو کولی - په هر

حال په دغه آيت کښې په ښکاره ډول (طريقه) سره راښوول شوی دی چه مستقل اختيار يا محيط علم د نبوت له لوازمو څخې نه دی، لکه چه ځينې جاهلان ئې اټکلوي - هوا د شريعاتو علم چه د انبياء عليهم السلام له منصب او وظيفې سره ربط لري، ښائي هغه کامل کړي، او د تکوينياتو علم په هره اندازه سره چه الله تعالیٰ مناسب وگڼي، عطا کوي ئې - په دغې نوعې کښې زمونږ پاک رسول محمد مصطفیٰ صلی الله عليه وسلم له گړدو (تولو) اولينو او آخرينو څخې فايق او پورته دی. دوی ته حق تعالیٰ دومره بېشماره علوم او معارف مرحمت فرمايلي دي چه د هغه احصاء او شمار دولو مخلوقاتو له طاقته وتلی دی.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا
 فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ
 دَعَا اللَّهَ رَبَّهَا لَبِئْسَ اتِّتِنَا صَالِحًا لَنَكُونَ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٩٠﴾
 فَلَمَّا أَتَاهَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيهَا أَتَتْهُمَا فَتَعَلَ اللَّهُ
 عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٩١﴾

هم دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئې یی تاسی له نفس یوه څخه او پیدا کړی ئې ده له دی نفس څخه ښځه د ده دپاره د دی چه آرام ونیسی له دی سره، نو کله چه نارینه پته کړه دغه ښځه «یعنی جماع ئې ورسره وکړه» نو حامله شوه په حمل خفیف «سپک سره» نو گرځیده (تله راتله) به له دی حمل سره، نو کله چه دروند شو حمل نو سؤال وکړ دواړو له الله رب د دوی نه چه قسم دی خامخا که را کړی ته مونږ ته صالح «کامل روغ ولد» نو خامخا شو به مونږ هر ورو (خامخا) له شکر ایستونکو (په دی نعمت) نو کله چه ورکړ «الله» دوی ته صالح «ولد» نو وگرځول دوی دواړو الله ته شریکان په «نامه د» هغه کښې چه ورکړ دوی ته «الله» نو پورته (لوی) دی الله له هغه چه دوی (او اولاده د دوی) ئې شریکوی «له ده سره».

تفسیر: الله تعالیٰ گړد (تول) انسانان له آدم علیه السلام څخه پیدا کړل - او د آدم علیه السلام د انس او سکون او د قرار د حصول له پاره ئې د ده له وجوده د ده جوړه حواء رضی الله تعالیٰ

عنها پیدا کره بیا له دوی دواړو ځنی نوره اولاده او څوڅحات پیدا شول - کله چه نارینه له ښځی خپله فطری غوښتنه حاصله کره نو ښځه حامله شوه. د حمل په ابتدائی حالت کښی هیڅ دروندوالی نه و - او حسب المعمول به ښځه تیریده او راتیریده او ناسته ولاړه به ئی کوله څکه چه تشه نطفه وه کله چه کیده ئی د ولد د لوئیدلو په سبب راپورته او شلمه (دکه) شوه نو په دی باندی هیڅوک خبر نه و چه د دی په منځ کښی څه شی پت دی. آیا انسان دی که حیوان؟ نو نارینه او ښځی دواړو د حق تعالیٰ په دربار کښی عرض وکړ، که ته له خپله فضله یو ښه روغ رمت او د کار وړ (لائق) او صالح وړوکی مولود راعنايت کړی نو مونږ دواړه بلکه زمونږ نسل به هم ټول ستا شکر اداء کوو - کله چه الله تعالیٰ د دوی دغه تمنا پوره کره نو دوی زمونږ په ورکړی شوی شی کښی د نورو د برخو په ټاکلو (مقررولو) یی شروع وکړه مثلاً ځینی په دی عقیده شول چه دغه اولاد فلانی ژوندی یا مړ مخلوق مونږ ته راکړی دی. ځینی په دی عقیده نه وو خو عملاً به یی د هغه په نذر او نیاز شروع وکړه یا به یی د مولود وچولی (تندی) د هغه په مخکښی په سجده کښوده یا به یی په مولود باندی داسی نوم کښوده چه له هغه څخه به د شرک بوی راته لکه عبد العزیٰ، عبدالشمس او نور، لنده دا چه په دغه صورت کښی به د حقیقی منعم حق اعتقاداً یا فعلاً یا قولاً نورو ته ورکول کیده.

ښه وپوهیږئ چه حق تعالیٰ د شرک د گردو (ټولو) انواعو او مراتبو څخه لوړ او لوی او اعلیٰ دی په دغو آیتونو کښی د حسن بصری رحمة الله علیه او نورو له رایه سره موافق خاص آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها مقصود نه دی بلکه د عامو انسانانو د حالت نقشه ایستلی شوی ده بيشکه ابتداء په ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَكُمْ فِيهَا﴾ کښی د

تمهید په ډول (طریقه) د آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها ذکر و - مگر له هغه وروسته د مطلق نر او ښځی ذکر شوی دی، او داسی په ډیرو ځایونو کښی کیږی چه د شخص له ذکره د جنس په لوری انتقال مرادوی لکه په ﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ﴾ کښی هغه ستوری چه په ﴿بِمَصَابِيحٍ﴾ سره یاد شوی دی، هغوی لویدونکی ماتیدونکی ستوری نه دی، چه په هغو د شیاطینو ویشتل په عمل راځی مگر له شخص د

﴿بِمَصَابِيحٍ﴾ څخه جنس مصابیح ته د کلام انتقال کړی شوی دی - له دی تفسیر سره موافق په ﴿جَعَلْنَاهُ شُرَكَاءَ﴾ کښی هیڅ اشکال نشته مگر له زیاترو اسلافو ځنی هم دغه منقول شوی دی چه په دغو آیتونو کښی یوازی د آدم علیه السلام او حواء رضی الله تعالیٰ عنها د قصی بیان شوی دی، وائی چه ابلیس د یوه نیک مخلوق په صورت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ته راغی او دا ئی تیر ایستله او وعده ئی تری واخیسته چه که تری هلک پیدا شو، د هغه نوم دی عبدالحرث کیږدی، بی بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها آدم علیه السلام هم راضی کړ - نو کله چه هلک پیدا شو نوم ئی عبدالحرث کیښود حرث د ابلیس هغه نوم و چه په ملائکو کښی په دغه نامه سره بلل کیده. ظاهره ده چه د اعلامو په تعیین کښی لغوی معنی نه ده معتبره - او که وی هم خو د «عبد» اضافت د «حرث» په لوری د دی خبری مستلزم نه دی چه «حرث» معاذ الله معبود

گنلی شوی دی یوه میلمه پالونکی انسان ته عرب «عبدالضیف - د میلمه بنده» وائی د هغه مطلب داسی له سره نه وی چه گواکی کور والا د میلمه عبادت کوی، نو که د عبدالحارث د نامه ایښودلو دغه واقعه صحیح هم وی نو نشی ویلی کیدی چه آدم علیه السلام معاذ الله په حقیقت کښی د شرک ارتکاب کړی دی، چه دا کار د انبیاء علیهم السلام له شان او عصمت سره منافی دی - هوا په مولود باندی دغسی ناموزونه نوم کیښودل چه له هغه ځنی په سطحی دول (طریقه) سره د شرک بوی راشی - د معصوم نبی له رفیع شان او د توحید له جذبی سره مناسب نه و. د قرآن عظیم دغه عادت دی چه د مقربینو انبیاء خورا (دیر) لږ لغزیدل او ښوئیدل او دیر کوچنی (وړوکی) ذلت د (حسنات الابرار سیئات المقربین) د قاعدی سره مطابق زیاتره په سخت عنوان سره تعبیروی لکه چه د یونس علیه السلام په قصه کښی ئی فرمایلی دی

﴿فَقُلْ اَنْ لَّنْ تَقْدِرَ عَلَيْهِ﴾ او په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿حَتَّىٰ اِذَا اسْتَيْسَرَ الرَّسُلُ﴾

﴿وَقَالُوا لَهُمْ قَدْ اُلْهِبُوا﴾ علی توجیه بعض المفسرین هم داسی دله هم د آدم علیه السلام د رتبې له لحاظه دغه د شرک موهومه «وهم آچوونکی» تسمیه ئی تغلیظاً په دغو الفاظو سره ادا وفرمایله ﴿جَعَلَالَهُ شُرَكَاءُ فِيمَا اتَّهَمُوا﴾ د الله تعالیٰ په ورکړی شوی شی کښی د حصی په بیلولو پسی وگرځیدل، یعنی د دوی له شانه سره لائق او مناسب نه و چه داسی نوم کیږدی چه د هغه څخه شرک وهم کیږی، اگر که حقیقتاً شرک نه دی. ښائی د هم دی لامله (له وجی) ئی «فقد اشركا» او نور مختصر عبارتونه ئی پریښودل او هغه د ﴿جَعَلَالَهُ شُرَكَاءُ فِيمَا اتَّهَمُوا﴾ طویل عنوان ئی اختیار وفرمایه - والله اعلم.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمه الله علیه ویلی دی چه د عبد الحارث د نامه کیښودلو هغه مرفوع حدیث چه په (ترمذی) کښی دی، هغه د دری جهته معلول دی، پاتی شو آثار هغه د اهل الكتاب له روایتونو ځنی ماخوذ دی والله اعلم.

اَيْشُرْكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلِقُونَ ﴿١٩١﴾

آیا شریک گرځوی دوی «له الله سره» هغه شی چه نشی پیدا کولی هیڅ څیز حال دا چه دغه (بتان) پیدا کاوه شی «نو څرنگه به خالق د بل چا شی»

تفسیر: پخوا له دی نه د یوه راز (قسم) شرک ذکر و د هغه په مناسبت په دغو آیتونو کښی د بت پرستی تردید کوی یعنی هغه چه بل نشی پیدا کولی، بلکه پخپله ستاسی له لوری جوړ شوی دی هغه ستاسی معبود څرنگه کیدی شی؟

وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا اَنْفُسُهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٢﴾

تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَتَّبِعُكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ أَدَعَوْتُهُمْ
 أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿٩٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
 عِبَادُ أَمْثَالِكُمْ فَاذْعُوهُمْ فَلَيْسَتْ جِبِیُّوَالْكُمُ إِنْ كُنْتُمْ
 صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾ أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ
 بِهَا أَمْ لَهُمْ أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ
 بِهَا قُلْ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُوا فَلَا تُنْظَرُونَ ﴿٩٥﴾

او طاقت نه لری دا «بتان» له پاره د دغو «عابدانو خپلو» د مرستی کولو
 او نه له ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شی او که تاسی رابولی دوی
 سمی صافی لاری ته نو نه کوی متابعت دوی ستاسی برابره ده پر تاسی «دغه
 خبره» چه آیا بولی تاسی «دوی» او که یی تاسی چپ «د دوی له بلنی
 څخه» بیشکه هغه کسان چه عبادت کوئ تاسی (ای مشرکانو! د دوی او
 بولی یی) بی له الله مملوکان دی په شان ستاسی نو ویولی تاسی دوی نو ووی
 منی دوی «دغه بلنه» ستاسی که یی تاسی صاد قان «رښتینی په دغه دعوی
 کښی چه دوی خدایان دی» آیا شته دوی ته «داسی» پښی چه تلل کوی دوی
 په هغو سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» لاسونه چه نیول کوی دوی په هغو
 سره؟ آیا شته دوی ته «داسی» سترگی چه لیدل کوی دوی په هغو سره؟ آیا
 شته دوی ته (داسی) غوړونه چه آوریدل کوی دوی په هغو سره «بلکه دا
 شیان دوی لره نشته پس له تاسی څخه هم بدتر شول نو تاسی څنگه د دوی
 عبادت کوئ» ووايه «ای محمده! دوی ته» چه را ویولی تاسی شریکان خپل
 (د امداد له پاره) بیا «په خپلو تدبیرونو سره» ضرر ورسوئ ماته پس مهلت
 مه را کوئ تاسی ماته (هیڅ قدر).

تفسیر: هغه بتان چه تاسی خپل معبودان گرځولی دی، او د خدائی حق تاسی هغوی ته ورکړی
 دی. هغوی ستاسی په څه کار درځی؟ دوی د خپلو ځانونو په حفاظت باندی هم قادر نه دی. او
 د مخلوقیت سره سره له هغو کمالاتو څنی هم محروم دی چه په هغو سره یو مخلوق پر بل مخلوق
 باندی تفوق او امتیاز حاصلولی شی. اگر که د دوی ظاهری لاسونه او پښی او سترگی او نور

تاسی جوړ کړی دی، لیکن د دوی په اعضاو کې هغه قوتونه نشته چې د هغو په سبب هغو اعضاو ته، اعضاء وویلی شی، او نه ستاسی په بللو سره په خپلو مصنوعی پښو راتلی شی، او نه په خپلو لاسونو سره کوم شی اخیستی شی، نه په خپلو سترگو سره کوم شی لیدلی شی، نه پخپلو غوږونو سره کومه خبره اوریدلی شی، که له ډیرو بللو او غږونو څخه ستاسی ستونی خیري هم شی، خو بیا هم دوی ستاسی د غږ اوریدونکي نه دی او پری له سره درتلونکي یا ځواب درکوونکي نه دی. تاسی د دوی په مخ کې په زوره زوره دوی وویلی! یا په ورو ورو ورناری کړئ! یا ساکت او چپ اوسئ؟ دغه دری واړه حالتونه دوی ته برابر دی. نه له دی نه کومه فائده او نه ورڅخه کومه نفعه متصوره ده. تعجب دی چې دوی په مملوکیت او مخلوقیت کې ستاسی په شان عاجز او درمانده دی، بلکه په وجود، او د وجود په کمالاتو کې هم ستاسی ځنی ښکته او ډیر وروسته پاتی دی، نو دوی به څرنگه خدایان وگرځولي شی؟ او هر هغه څوک چې تردید ئی وکړی ولی به نقصان ووينی؟ لکه چې د مکي معظمی مشرکانو زمونږ نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته ویل چې تاسی زمونږ د بتانو له بی ادبی څخه لاس واخلئ! که نه تاسی ته دی معلومه وی چې دوی به څه آفت او بلا پر تاسی نازله کړي ﴿وَيُؤْتِنَاكَ يَالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ﴾ (۲۴ جزء د الزمر ۳۶ آیت ۴ رکوع) د دغه ځواب په ﴿وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ﴾ سره ورکړی شوی دی. یعنی تاسی خپل گرد (تول) شریکان راوبولئ! او زما په خلاف گردی (تولی) حیلي، پلمی (بهانی) او تدابیر وکړئ! او پوره ئی کړئ! بیا ماته د یوی شیبی له پاره هم مهلت مه راکوئ؟ نو ویه کورم چې تاسی ماته څه ضرر رسولی شی؟ زه ستاسی او ستاسی د معبودانو پروا نه لرم ځکه چې

إِنَّ وَلِيََّ اللَّهِ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿٣٧﴾

بیشکه ولی «ناصر او ساتونکی» می الله دی هغه چې توتو توتو ئی نازل کړی دی کتاب او هم دغه «الله حمایت» ساتنه کوی د صالحانو (او کارونه یی جوړوی).

تفسیر: یعنی هغه الله جل جلاله زما ولی - بادر او مرستیال دی چې پر ما باندی ئی وار په وار کتاب (قرآن) نازل کړی دی. او د رسالت پر منصب باندی ئی فائز کړی یم. هم دغه پاک الله به زما حمایت، حفاظت او صیانت د گردی (تولی) دنیا په مقابل کې وکړی، ځکه چې هم دغه الله تعالی د خپلو نیکو بندگانو حفاظت او اعانت کوی، بالخاصه د انبیاء علیهم السلام.

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتِطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا

أَنفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٤٤﴾ وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى لَأَسْمَعُوا
وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٤٥﴾

او «بیشکه» هغه «معبودان» چه ئی بولی تاسی بی له الله طاقت نه لری دوی د نصرت «مرستی کولو» ستاسی او نه د غانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شی «نو زه یی څه پروا لرم» او که راوبولی تاسی دوی په جانب د هدایت (د سمی صافی لاری) نو هیڅ نه اوری دوی او وینی به ته «ای محمده!» دوی چه گوری به دوی تا ته حال دا چه دوی به هیڅ نه وینی.

تفسیر: یعنی په ښکاره سره دوی د سترگو خاوندان دی، خو په کښی د لیدلو قوت او د کتلو قدرت او د بینائی نور او د بصارت ظهور چیری دی؟

(د ﴿تَدْعُهُمْ﴾ فاعل که مشرکین شی نو د ﴿هم﴾ ضمیر بتانو ته راجع کیږی یعنی که وبولی تاسی ای مشرکانو دا بتان ښو کارو ته نو دوی نه اوری او که د ﴿تَدْعُهُمْ﴾ فاعل مؤمنین شی نو د ﴿هم﴾ ضمیر مشرکانو ته راجع کیږی یعنی که وبولی تاسی ای مؤمنانو دا مشرکان ښو کارو ته نو دوی ستاسی بلنه نه منی).

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٤٦﴾ وَإِنَّمَا يَرْزُقُكَ مِنَ
الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٤٧﴾

ونیسه «ای محمده! عادت د» عفوی کولو او امر «حکم» وکړه په معروف (نیکو کارونو) سره او مخ وگرځوه! «په څنگ شه!» له جاهلانو «ناپوهانو لیونیانو» څخه. او که باعث او تیز کړی تا «په معصیت» له طرفه د شیطان کومه وسوسه نو پناه وغواړه په الله پوری بیشکه دغه «الله» ښه اوریدونکی ښه عالم دی (د ټولو اقوالو په گردو (ټولو) احوالو).

تفسیر: د ﴿خُذِ الْعَفْوَ﴾ څو معناګانی شوی دی. د زیاترو حاصل دا دی چه له سختگیری او تند خوئی ځنی پرهیز وکړه د مؤمنانو په مقابل کښی څو د قهر او غضب له امله (وجی) دوی درڅخه تار پتار نشی او محقق شیخ الهند رحمة الله علیه هم دغه معنا د «عفوی په عادت نیولو» سره تعبیر کړی ده. په تیرو آیتونو کښی د بت پرستانو کوم تحقیق او تجهیل چه کړی شوی ؤ. دیر ممکن ؤ چه جاهلان مشرکان په هغه په قهر شی او نامناسب حرکات وکړی - یا خراب

الفاظ له خپلو خولو څخه وباسی. نو ځکه الله جل جلاله په دغه آیت سره چه د مکارم الاخلاق جامع دی خپل پاک رسول ته هدایت وفرمایه چه ای محمده صلی الله علیه وسلم د عفوی او له خطاؤ څخه د تیریدلو عادت ونیسه! او له پند ورکولو څخه خوله مه نیسه! او تل خپلی معقولي خبری کوه! او له جاهلانو څخه په څنگ شه! یعنی د دوی د جاهلانه حرکاتو له کبله (وجی) هره ورځ دوی سره لاس او گریوان کیدلو ته ضرورت نشته کله چه وخت ئی راشی، نو په لږ وخت کښی به د دوی گرد (تول) حساب او کتاب پای (اخر) ته ورسیږی. که کوم وخت د بشریت په مقتضاء د دوی پر کوم نالائق حرکت په قهر شی، او لعین شیطان وغواری چه له لری څخه تاسی داسی یوی معاملی او کار ته آماده او تیار کړی چه له مصلحت نه مخالف وی یا ستاسی له عظیم خلق او حلم او متانت سره لائق او وړ (قابل) نه وی، نو ته فوراً په الله تعالی سره پناه وغواړه! له دی وسوسی څخه ستاسی د عصمت او وجاهت په مقابل کښی د هغه هیڅ یو کید مکر او چل نشی چلیدلی - ځکه قدیر خدای جل جلاله چه د هر مستعید د خبرو (سمیع) اوریدونکی، او په هر حالت «علیم» پوهیدونکی دی، هم ده ستاسی د صیانت تکفل کړی دی. ځینی د دی آیت ترجمه داسی هم کوی واخله ای محمده! د غنیانو هغه زیاتی مالونه او هغه چه آسان وی دوی ته او دا حکم د زکوٰۃ له وجوب څخه پخوا ؤ او امر وکړه خلقو ته په نیکی سره او مخ وگرځوه له ناپوهانو او مه کوه ورسره جنگ او دا اعراض هم د جهاد له فرضیت څخه پخوا ؤ او که ورسیږی تاته ای محمده! له طرفه د شیطان هغه وسوسه چه په جگړه کښی دی واچوی له جاهلانو سره پس پناه ونیسه په الله سره چه درڅخه دفع کړی هغه وسوسه الخ.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذْ أَمَّهُمْ طِيفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ﴿٩١﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَبْتَغُونَ فِي الْغِيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٩٢﴾

بیشکه هغه کسان چه ویریږی (له الله او ځان ساتی له گناه) کله چه ورسیږی دوی ته کومه وسوسه «او گذر» له طرفه د شیطان، نو یاد کاندی دوی (حکم د الله او وینش شی) پس ناڅاپه دوی لیدونکی وی (د حق) او وروڼه د دوی (چه شیطانان دی) راکارې «چلوی» دغه «کفار» په گمراهی کښی بیا نه کوی دوی تقصیر (له ښویولو د کفارو یا کفار تقصیر نه کوی په متابعت د شیاطینو کښی).

تفسیر: اگر که د استعاذی حکم گردو (تولو) لره شامل دی خو خطاب رومی یواځی رسول

اکرم صلی الله علیه وسلم ته و اوس د عامو متقیانو او د گردو (تولو) پرهیزگارانو د حال بیان فرمائی یعنی د عامو متقیانو په حق کښی دغه محال نه دی چه، د شیطان گذر د هغوی په لوری وشي، او خپله کومه وسوسه د هغوی په زړونو کښی واچوی هوا د متقیانو شان داسی وی، چه د شیطان له اغواء او تیر ایستلو ځنی تل په غفلت کښی نه پاتی کیږی بلکه که لږ څه غفلت ورپېښ شی دستی پاک الله یادوی، وینس او په سد کیږی، که ولغزی نو سم د لاسه ځان نیسی! او هم دا چه ځان ئی سنبال کړ سترگی ئی خلاصیږی، او د غفلت پرده ئی له مخی څخه لری کیږی، د نیکی او د بدی پای (آخر) او انجام ئی سترگو ته دریږی، او ډیر ژر د نامناسبو کارو له کولو څخه مخ آړوی. باقی د غیر متقیانو چه د دوی په زړو کښی د الله تعالی ویره نه وی او خپل ځان له گناهونو څخه نه ساتی، او ښائی دوی ته د شیطان وروڼه وویل شی د دوی حال دا دی چه شیطان تل دوی د گمراهی په لوری کشوی او وربښائسته کوی یی او د دوی په تیر ایستلو کښی هېڅ قصور او کمی نه کوی. له بل لوری دغه خلق هم د دوی په اقتداء او پیروی کښی هم لږ څه کمی او تقصیر نه کوی. او د دی لامله (له وجی) دغه شیاطین د دوی غرور او سرکشی لا زیاتوی، په هر حال د متقی شان دا دی چه کله ئی شیطان خپه او متأثر کړی فوراً له پاک الله ځنی پناه غواړی - که نه په اوږده غفلت کښی لویږی او د رجوع الی الله توفیق ورته نه پاتی کیږی.

وَإِذْ أَلَمْ تَأْتِهِمْ بَآيَةٌ قَالُوا الْوَلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ
مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِنْ رَبِّي هَذَا بَصَإٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَ
رَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٢﴾

او تر هغه وخته پوری چه رانه وږی «ته ای محمده!» دوی ته کومه معجزه «چه دوی ئی غواړی نو» وائی دوی ولی دی (له خپله ځانه) غوره (جوړه) نه کړه داسی معجزه؟ نو ووايه بیشکه هم دا خبره ده چه زه متابعت کوم د هغه څه چه وحی کولی شی ماته له طرفه د رب زما (او زه نه یم راوړونکی د معجزی له خپله ځانه)، دغه «قرآن تول دلائل د» پوهنی دی له «جانبه د» رب ستاسی او هدایت او رحمت دی له پاره د (هغه) قوم چه مؤمنان دی دوی.

تفسیر: کله چه به د وحی په نزول کښی تاخیر پېښیده، نو کفارو به تمسخرأ ویل چه «اوس ته ولی کوم آیت له خپله ځانه نه جوړوی؟ او نه ئی راوړی؟ آخر گرد (تول) قرآن خو هم دا تا جوړ کړی دی» العیاذ بالله! هم داسی به دوی کله د خپه کولو له پاره داسی معجزی غوښتلی چه

د هغوی په ښوولو کښی به د الله تعالی د حکمت اقتضاء نه وه. کله به چه رسول صلی الله علیه وسلم د هغو له ورښکاره کولو څخه انکار کاوه نو داسی به ئی ویل چه ﴿لَوْلَا اجْتَبَيْنَاهَا﴾ یعنی له خپل الله څخه زمونږ غوښتلی شوی معجزی ولی نه غواړی؟ او ولی ئی نه غوره کوی او نه یی راوړی؟ د دغو دواړو خبرو په ځواب کښی ئی وفرمایل ﴿قُلْ إِنَّمَا آتَيْتُكُمْ مَا يَوْتِي إِلَيَّ مِنْ رَبِّي﴾ یعنی ووايه کفارو ته ای محمده! چه «د نبی کار دا نه دی چه له خپل لوری په الله تعالی باندی افتراء وکړی. یا د خلقو په ویلو او اورولو سره کوم کار ته اقدام وکړی او له الله تعالی څخه هسی شی وغواړی چه د هغه وجود د الله تعالی له حکمت سره منافی وی. یا د هغه د غوښتلو اجازه نه وی» د نبی وظیفه یوازی هم دغه ده چه هر هغه شی چه الله تعالی په وحی سره نازلوی قبول ئی کړی. او پری تګ او عمل وکړی. او نورو ته هم پر هغه باندی د عمل کولو دعوت ورکړی. باقی هغه تنزیلی او تکوینی آیتونه چه تاسو ئی له ما ځنی غواړئ، نو کوم آیت او معجزه به له پاک قرآن ځنی لویه او لوړه وی؟ ځکه چه دغه عظیم الشانه معجزه د گرد (تول) جهان له پاره د بصیرت زیاتوونکو حقائقو او مواظو خزانه ده! او ایمان راوړونکو ته د یوه خاص قسم هدایت او رحمت ذخیره منع کښی لری. تاسی دغه عظیم الشان قرآن کله ومانه! چه بیا به هغه فرمایشی معجزه ومنئ؟

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۲۴﴾

او کله چه ولوستلی شی قرآن نو غور کيږدئ تاسی هغه ته او چپ اوسئ تاسی له پاره د دی چه رحم درياندی وشي.

تفسیر: کله چه قرآن کریم داسی بی بها دولت او د علم او هدایت کان او ثروت دی نو د هغه د قرائت حق پر سامعینو باندی دا دی چه په پوره فکر او توجه سره دی ورته غور کيږدی! او د هغه آیتونه او هدايات دی د قبول په غور سره واوړی او نوری هر قسم خبری اتری، شور ماشور او ذکر او فکر دی پريږدی! او په ډیر ادب او احترام سره دی ورته چپ او قرار اوسی شو د الله تعالی د رحمت او مهربانی وړ (لائق) او مستحق شی. که کافر په هم دغه ترتیب سره پاک قرآن واوړی، نو ډیر لری نه ده چه د الله تعالی په رحمت سره به په ایمان مشرف شی، او که له پخوا ځنی مسلمان وی د ولایت په مرتبه رسيږی، یا اقلأ د دغه فعل په اجر او ثواب سره خوشاليږی. له دغه آیت ځنی ډیرو علماؤ دا مسئله ایستلی ده چه په لمانځه کښی څه وخت چه امام قرائت لولی نو ښائی چه مقتدیان ئی په دقت سره واوړی! او قرار چپ دی ورته ودریږی! لکه چه د ابو موسی او ابو هريره رضی الله تعالی عنهما په حدیث کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «إِذَا قُرِئَ فَانصتوا» - کله چه امام په لمانځه کښی قرئت لولی نو تاسی چپ اوسئ» دلته د دغی مسئلې د تفصیل ځای نه دی. د صحیح مسلم په شرح کښی مونږ په ډیر تفصیل او شرح او بسط

سره د دی مسئلی پر «ما له» او «ما علیه» باندی بحث کری دی.

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالْأَصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٤٥﴾

او یادوه ته (ای بنده!) رب خپل په زړه خپل کښی په زاری او ویری سره او
کم له هسکه (وچته) غږه له وینا په رومنیو برخو د سبا کښی او په
وروستنیو برخو د بیگا کښی او مه کیږه (ای زما بنده) له غافلانو (بی
خبرانو!)

تفسیر: لوی ذکر خو عظیم الشان قرآن دی، چه د هغه د ادب بیان اوس تیر شو. په دغه آیت
کښی د «ذکرالله» څه آداب په عمومی توګه (طریقه) بیان فرمائی یعنی د «ذکرالله» اصلی روح
هم دا دی هغه شی چه په ژبه ویل کیږی د زړه توجه دی هم د هغه په لوری وی، خو د (ذکرالله)
پوره خوند او نفع ظاهره شی او ژبه او زړه دواړه د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول شی، د ذکر
په وخت کښی ښائی چه په فکر کښی دقت او په زړه کښی رقت وی او په صحیح رغبت، مینه او
رهبت (ویره) سره د الله تعالیٰ په یاد کښی مشغول او لګیا شی! او داسی وضعیت او هیئت دی
خپل ځان ته غوره کری لکه چه کوم ویریدونکی خوشامند کوونکی انسان یو لوی بی مثله ذات ته
عرض او فریاد کوی. ښائی چه د ذاکر په لهجه، غږ او هیئت کښی دی د تضرع او ویری او
خوف اثر او رنگ محسوس وی د ذکر او مذکور، له عظمت او جلاله د غږ ورو کیدل یو طبیعی
او قدرتی امر دی ﴿وَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا﴾ (۱۶ جزء د طه سورت
۱۰۸ آیت ۶ رکوع) نو ځکه له په زوره ذکر کولو څخه ممانعت راغلی دی. که په ورو غږ او
توجه سره په خفیه یا په جهر سره د الله تعالیٰ ذکر وکړی نو الله تعالیٰ به هم د هغه ذکر کوی.
نو عاشق ته به له دی نه زیاته نیکمرغی او سعادت څه وی؟

إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٤٦﴾

بیشکه هغه «ملائکی» چه په نزد د رب ستا کښی «مقربى» دی نه کوی
تکبر (لوئی) دوی له عبادت د دغه (الله) څخه او پاکی وائی په هر وخت د

دغه (الله) او خاص هم دغه الله ته سجدی کوی.

تفسیر: یعنی شپه او ورځ مخصوصاً د سبا او بیګا په اوقاتو کېږي د الله تعالیٰ له یاده مه غافل کېږئ! کله چه مقربې ملائکې د الله تعالیٰ له بندګۍ څخې عار نه کوی، بلکه همیشه د الله جل جلاله په یادولو او ذکر کولو کېږي لګیا او مشغولې دی او هم دغه رب العلمین ته سجدی کوی، نو انسانانو ته لا ضروری ده چه د اله العلمین جل جلاله له ذکر او فکر، او عبادت او ریاضت، سجود او وجود څخه غافل نشي! بنا پر دی د دی آیتونو له لوستلو څخه وروسته ښائی چه د تلاوت سجده هم وکړه شی!

(تمت سورة (الاعراف) بفضل الله ذي اللطاف والاعطاف ونسأله لحيائنا الاتفاق والايلاف ولأمواتنا المغفرة والاعفاف اللهم جنبنا الاختلاف والاعتساف وارزقنا حسن الانصاف ونعم الاوصاف يا غافر الاسلاف وهادي الاخلاف!)

سورة (الانفال) مدنية الا من آية (۳۰) الى غاية آية «۳۶» فمكية وهي «۷۵» آية.

و«۱۰» ركوعات رقمها «۸» تسلسلها حسب النزول «۸۸» نزلت بعد البقرة.

د «الانفال» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له «۳۰» آیت څخه د (۳۶) آیت تر آخره پوری. چه مکی دی. (۷۵) آیتونه او «۱۰» رکوع لري، په تلاوت کېږي (۸) او په نزول کېږي. «۸۸» سورت دی د (البقرة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

دغه سورت د «بدر» له غزا څخه وروسته په مدینې منورې کېږي نازل شوی دی هغه دردناک او له طاقت نه پورته مظالم چه د مکی معظمې مشرکانو د دیارلسو کلونو په موده کېږي د مسلمانانو پر وړوکی جماعت وکړل، او مظلومو مسلمانانو چه خاص د خدای له پاره په صمیمیت، صبر، استقامت او معجز دوله استقلال او ثبات او عشق او محبت سره تر مسلسل دیارلسو کلونو پوری د دغو هولناکو مصائبو او دردناکو نوائبو تحمل وکړ، هغه د دنیا په تاریخ کېږي یوه بيمثاله واقعه ده. قریشو د خپلو نورو ملګرو په اتفاق د ظلم او تیري هیڅ یوه لویه او چاره پری نه ښوده، او گردی (تولی) ئی پر مسلمانانو باندې اجراء کړی. خو سره د هغه الله تعالیٰ مسلمانانو ته اجازه ور نه کړه، چه د دی وحشی ظالمانو په مقابل کېږي لاس پورته کړی. د صبر، تحمل، او د ابتلاء او امتحان آخری حد دغه و چه مسلمانان خپل مقدس وطن، اقارب، عزیزان، خپلوان، اهل، عیال، کور، کهول مال، منال، دولت، ثروت، تجارت صنعت او نور گرد (تول) دنیوی شیان هم پرېږدی، او خاص د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خوښی او رضاء له پاره فی سبیل الله له خپلو کورونو څخې هم ووځي. کله چه د مشرکانو ظلم او تکبر او د مسلمانانو مظلومیت او بیکسی له حده تیره شوه، او له بل لوري د اهل الایمان زړونه له وطن، قوم، ښځی، وړوکی، مال، دولت، او له «ماسوی الله» څخې له گردو (تولو) نورو دنیوی تعلقاتو

غنی تش او پاک شول، او یوازی د الله جل وعلا او د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم له محبته او د اخلاص او د توحید له دولته داسی دک شول چه گواکی د غیر الله غای په هغو کښی له سره پاتی نشو؛ نو دلته دغو مظلومانو ته (چه پوره دیارلس کاله یی د کفارو هر راز (قسم) حملی او ربړونه (تکلیفونه) وگالل (برداشت کړل) - او د وطن له پرېښوولو او هجرت سره یی هم امن او هوسانی (آرام) حاصله نشوه کړی) اجازه وشوه چه له هغو ظالمانو سره جهاد وکړی او خپل بدل او کسات تری واخلي

﴿ اُوْنَ الَّذِيْنَ يَفْتَلُوْنَ يَاْهُمْ ظَلَمُوْا اِنَّ اللهَ عَلٰى نَصْرِهِمْ لَقَدِيْرٌ الَّذِيْنَ اَخْرَجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ اِلَّا اَنْ يَقُوْلُوْا رَبَّنَا اللهُ ﴾ (١٧ جزء د الحج ٣٩، ٤٠ آیت ٦ رکوع) اذن ورکړی شوی دی هغو کسانو ته چه جنگ ورسره کولی شی په دی چه بیشکه پر دوی ظلم کړی شوی دی، او بیشکه چه الله په نصرت د دوی باندی خامخا ښه قادر دی. دوی هغه کسان دی چه ایستلی شوی دی له کورونو خپلو څخه په ناحقه مگر چه ووانی رب زمونږ الله دی) د مکی معظمی ادب او حرمت د دی خبری مانع ؤ چه مسلمانان لومړی په هغه غای هجوم او یرغل (حمله) وړوږی. نو ځکه له هجرت وروسته تقریباً تر یوه نیم کاله پوری د مسلمانانو د عمل طرز داسی ؤ چه د مکی معظمی د مشرکانو هغو تجارتی روابطو او سلسلو ته چه له شام، یمن او نورو هیوادونو سره قائمی وی ماتی ورکولی، چه د هغو په وسیله د ظالمانو اقتصادی حالت کمزور او د مسلمانانو مالی وضعیت پیاوړی شی. د هجرت په دویمنی کال کښی د «ابواء، بواط، عشیره» غزاګانی او نوری وږی وږی غزاګانی او سراپا چه د هغو تفصیلات د احادیثو او سیرو په کتابونو کښی شته په هم دغی سلسلی کښی واقع شوی. د هجرت په دوهم کال کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معلومه شوه چه یوه لویه تجارتی قافله د ابو سفیان په مشری له شام څخه رهی (روانه) شوی ده. د ابوسفیان دغه تجارتی قافله «جوپه» چه په هغی کښی تقریباً «٦٠» تنه قریش او یو زر اوشان او پنځوس زره دیناره مال ؤ کله چه له شام غنی د مکی معظمی په لوری د کاروان د بیرته راګرځیدلو خبر نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو د صحیح مسلم له یوه روایت سره سم رسول الله مبارک له اصحابو سره مشوره وکړه چه آیا پر دغه جماعت باندی تعرض وکړو؟ د طبری رحمه الله علیه له بیانه سره موافق دیرو کسانو له دغه جنگه خپل ځانونه بیرته کړل ځکه چه دوی د لوی جنگ له پېښیدلو څخه په اندېښنه او په خطره کښی نه وو چه ښائی د هغه له پاره لویه اجتماع او ښه اهتمام وکړ شی. بل د انصارو په نسبت عموماً داسی خیال کیده چه دوی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د نصرت او حمایت معاهده یوازی په هغه صورت کښی کړی وه چه که کوم قوم پر مدینی منوری باندی حمله او یرغل وکړی - یا تاسی ته لاس درواچوی، نو مونږ به له تاسی سره امداد او مرسته (مدد) کوو. د جنگ د شروع او تعرض خبره اعم له دی چه په هر صورت سره وه، په دغه معاهده کښی شامله نه وه، د دغی جرګی د دی وضعیت له لیدلو غنی ابوبکر الصدیق او عمر الفاروق او رئیس الانصار سعد بن عبادة رضی الله تعالی عنهم اجمعین حوصله زیاتوونکی خطبی وویلی او ښی ویناوی ئی وکړی. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له دری

سوو او شو تنو مجاهدینو سره د قافلی په لوری رهی (روان) شول. څرنګه چه له کوم لوی مسلح لښکر سره د جنگیدلو توقع نه وه، نو ځکه د جمعیت - سامان، اسلحی او د نورو شیانو په نسبت زیات اهتمام نه و کړی شوی. هغه کسان چه په هماغه وخت کښی سره ټول شوی وو له خپلو همغو معمولی سامانونو سره رهی (روان) شوی وو. په دی باره کښی د بخاری شریف په روایت کښی حضرت کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی هغه کسان چه د بدر په غزا کښی شریک شوی نه وو پر هغوی باندی کوم عتاب نازل نشو، ځکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یوازی د تجارتی قافلی د مهم له پاره وتلی وو. اتفاقاً الله تعالیٰ د یوه اساسی جنگ صورت ورپیدا کړ.

ابو سفیان د رسول الله مبارک له دغی ارادی ځنی خبر شو او سم د لاسه ئی مکی معظمی « ته سری واستاوه، له هغه ځایه تقریباً د زرو تنو لښکر چه د قریشو لوی لوی سرداران او مشران هم پکښی شامل وو، له پوره وسلو، سامانونو، لوازمو او تجهیزاتو سره د مدینې منورې په لوری رهی (روان) شو. رسول الله مبارک د «صفراء» په مقام کښی و چه دا خبره ورمعلومه شوه چه د ابو جهل او د نورو لویو لویو ائمه الکفر تر مشرې لاندی لوی لښکر په ډیر زور او شور او غیظ او غضب د اسلام د مقابلی له پاره را رهی (روان) شوی دی. د دی غیر متوقع صورت له پېښیدلو څخه وروسته رسول الله مبارک بیا خپلو اصحابو کرامو ته د دی خبری اطلاع هم وکړه، چه په دغه وخت کښی دوه جماعته ستاسی په مخکښی دی «۱»: تجارتی قافله.

«۲»: فوځی لښکر. د الله تعالیٰ اراده داسی ده چه له دغو دوو ټولیو څخه پر یوه باندی به تاسی مسلط وگرځئی؛ تاسی دا راوښئ چه له دغو دواړو ډلو ځنی پر کومی باندی تعرض او یرغل (حمله) کول غواړئ؟! او د هغه د مقابلی له پاره تیار یئ؟! څرنګه چه دغه اسلامی لښکر خپل پوره تیاری لوی جهاد ته نه وه کړی ځینو افرادو چه خپل لږ سامان، وسلو او اسبابو او د تعداد قلت ته وکتل نو داسی رایه یی ورکړه چه پر تجارتی قافلی باندی یرغل (حمله) زیات مفید او آسان دی مګر دغه رایه د رسول الله مبارک نه وه خوښه. حضرت ابوبکر صدیق، حضرت عمر فاروق او حضرت مقداد بن الاسود رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین په ډیر ځوښ (جوش) سره غیرت راوړونکی نطقونه او ښی ویناوی وکړی. او ښی په زړه پوری خبری ئی بیان کړی، او ځوابونه ئی وویل. په آخر کښی حضرت سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه تقریر وکړ.

وروسته داسی فیصله وشوه چه د عسکریت په ډګر کښی ښائی چه مونږ د اسلامی شجاعت جوهر وښیو. څنګه چه د بدر په مقام کښی دغه دواړه د حق او باطل فوځونه سره مخامخ شول الله تعالیٰ مسلمانانو ته لوی بری عنایت او ورپه برخه کړه. د کافرانو «۷۰» تنه لوی لوی سرداران ووژل شول او «۷۰» تنه ئی بندیان شول. په داسی ډول (طریقه) د کفارو زور مات شو. په دغه سورت کښی عموماً د هم دغی غزا جزئیات او متعلقات بیان شوی دی. هغه کسان چه داسی خیال کوی چه په دغه غزا کښی رسول الله مبارک له ابتداء څخه د هغه لښکری قوت د

مقابلی له پاره وتلی و چه د تعرض په مقصد د مدینې منورې په لوري رهي (روان) شوی و او د قريشو په تجارتي قافلي باندې د حملې په نيت له اوله تر آخره پوري هيڅ نه و وتلی نو د دې عقيدې خاوندان فی الحقیقت غواري چه د حدیثو، سیرو او د قرآني اشاراتو ټولې ذخیري له خپلو مجعولاتو ځنی قربان کړي.

دا څه منطق دی چه هغو محاربینو کفارو ته چه د هغو د تعرض او د لاس اچولو لامله (له وجې) د مسلمانانو ځان او مال او هيڅ شی مامون او مصون نه و پاتی او نه وروسته له هغه د هغو د مصونیت توقع وه. ځانی او بدنی نقصان رسونه جائزه وگڼله شی لیکن تجارتي او مالی نقصان رسونه ورته له انسانیت او تهذیب څخه مخالفه وی؟ یعنی د دوی ځانونه د ظلم او شرارت او د کفر او طغیان لامله (له وجې) محفوظ او مصون نه وی مگر مالونه دی یی خامخا محفوظ پاتی وی، گواکي که دوی د ژوندانه له حقوقو محروم او بی برخې پاتی کیږي پاتی دی شی؛ لیکن د ژوندانه له سامانه دی محروم نشی. ﴿إِنَّ هَذَا شَيْءٌ عَجَابٌ﴾ او دغه خبره له سره د منلو نه ده. باقی دغه دعوی چه پر هغو کسانو چه حمله یی نه ده کړی د مسلمانانو تعرض او یرغل (حمله) وروړل نه دی جائز. ځکه چه دغه تعرض د ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَرَبُّوا يُقَاتِلُونَكُمْ﴾ څخه به مخالف وی قطع نظر له دی نه چه دغه مسئله له موجودی واقعی سره بی تعلقه ده، ځکه چه د مکي معظمی کفار لا له پخوا څخه هر ډول (طریقه) منظم ظلمونه او تعرضات او حملات پر مسلمانانو کړي و او د راتلونکی زمانی له پاره هم هر قسم انذار او ویرول ئی کول بلکه په دغه مورد کښی د دوی پلمو (تدابیرو)، مراسلاتو او نورو تشبثاتو هم جریان درلود (لرلو) فی نفسه هم صحیح نه ده، ځکه چه دغه آیت د هجرت په ابتداء کښی نازل شوی دی. او روسته له دی نه نور آیتونه هم نازل شوی دی، چه په هغو کښی د قتال مطلق حکم شته. بیا دا هم د غور او دقت وړ (لائق) ده. چه یوازی په هم دومره ویلو سره چه د متعرضینو مدافعه وکړئ! دغه خبره نه لارمېږي چه په هيڅ یو حالت کښی له سره تعرض مه کوئ! او د هغه اجازه نشته، د دی مسئلې تفصیل په «الجهاد الکبیر» او «الشهاب» کښی لیکلی شوی دی او ځای په ځای په دغو صفحاتو کښی هم نور لارم معلومات د هغه په نسبت لیکلی کیږي انشاء الله تعالی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَقُوا
اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ① إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ
قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمُ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى
رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ② الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا
رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ③ أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ
دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ ④ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ⑤

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) له «حکمه د» غنائمو شخه ووايه
«دوی ته چه اموال د» غنیمتونو خاص الله لره دی او رسول (د الله) لره دی
(چه تقسیم ئی کړی سم له شرعی اصولو سره) پس وویږیئ تاسی له الله نه او
اصلاح وکړیئ تاسی د هغه حال چه په منع ستاسی کښی دی «یعنی په خپلو
منځونو کښی سره دوستی وکړیئ! او نزاع پریږدیئ» او حکم ومنئ تاسی د الله
او «حکم ومنئ تاسی» د رسول د الله که یی تاسی مومنان (په حقه سره)
بیشکه خبره هم دا ده چه حقانی مؤمنان هغه کسان دی کله چه یاد کړی
شی (دوی ته نوم د) الله نو ویږی زړونه د دوی او کله چه ولوستی شی پر
دوی باندي آیتونه «کلام» د الله نو زیاتوی دغه (آیتونه) دوی لره ایمان (د
دوی) او پر رب «پالونکی» خپل باندي توکل «اعتماد» کوی دوی. (دوی)
هغه (مومنان) دی چه قائموی «سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو» دوی لمونځ
او له غځینی د هغه ماله چه ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه کوی «لگوی په لاره
د الله کښی» دغه کسان هم دوی دی مؤمنان په حقه سره شته دوی ته درجی
په نزد د رب د دوی او مغفرت (بښنه) او رزق نیک (د عزت).

تفسیر: «انفال جمع د نفل دی او غنائمو ته ځکه نفل وایه شی چه د رب العزت د فضل او مرحمت محض یوه عطا ده» په بدر کښی هغه د غنیمت مال چه په لاس راغلی و په اصحابو کرامو کښی د هغه په نسبت نزاع وه؛ هغه ځلمیان چه مخکښی وړاندی تللی، او جنگونه ئی کړی وو؛ دوی د غنیمت گرد (تول) اموال خپل حق گاڼه، پاڅه او سپین پیری سری چه د ځلمیانو تر شا ولاړ وو داسی به ئی ویل چه زمونږ په لار ښوونه او اعتماد تاسی ته دغه توره، فتحه او بری په برخه شوی دی، نو ځکه ښائی چه غنیمت مونږ ته هم را کړ شی هغه جماعت چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم حفاظت کاوه او د دوی په مبارک حضور کښی حاضر ولاړ وو دوی هم خپل ځانونه د دغو اموالو مستحق بلل. په دغو آیتونو کښی دغه خبره ښوولی شوی ده چه فتح یوازی د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) ستاسی په برخه شوی ده د بل هېڅ یوه په توره، زور، تدبیر لارښوونه او اعتماد سره تاسی هغه نه ده حاصله کړی؛ نو د دغو اموالو مالک الله ذوالجلال دی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د پاک الله نائب دی. څرنگه چه الله جل جلاله د خپل رسول په وسیله حکم ورکړی دی، ښائی چه له هغه حکم سره موافق دی غنائم هم وویشل شی. د دی حکم تفصیل به وروسته راشی.

صادق او کامل مسلمانان دی باید په هره معامله کښی له الله جل جلاله څنی وویرېږی او په خپلو منځونو کښی دی په صلح او پخلا واوسیږی او په وړو وړو خبرو کښی دی جنگ او جگړه نه کوی او له خپلو اړاو او جذباتو څخه دی نظر قطع کړی! محض د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام دی ومنی! کله چه د الله تعالیٰ نوم یاد شی، نو له خوف او هیښه دی وریږدی! د الله تعالیٰ د آیتونو او احکامو د آوریډلو څنی دی د دوی ایمان او یقین لا مضبوط او زیات شی او دومره مضبوط او قوی دی وگرځی چه په هره معامله کښی د هغو اصلی اعتماد او توکل او هیله (امید) پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل پر هېچا باندی پاتی نشی خالص مؤمن د الله تعالیٰ په حضور کښی د عبودیت سر ښکته کوی. او د الله تعالیٰ په پاک نامه خپل ځان، مال - دولت او گرد (تول) موجودیت لگوی. الغرض په عقیده، خلق، عمل، مال او هر شی سره د الله تعالیٰ د خوښی حاصلولو په لاره کښی کوښښ کوی، نو هم داسی کسانو ته کامل، صادق، رښتین او پاڅه مسلمانان ویلی شی چه د الله تعالیٰ په دربار کښی به له خپلو خپلو درجو سره سم د قرب پر لویو لویو مقاماتو او مراتبو باندی فائز کیږی او الله تعالیٰ به د دوی له معمولی قصور څنی تیرېږی او د عزت او رفعت په روزی او رزق سره به افتخار او سر لوړی ورته ورکوی. رزقنا الله منه بفضلہ ومنه وکره!

کَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
لَكُرْهُونَ ۖ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ

إِلَى الْهَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ۝

(دا د قسمت کراهیت دوی ته داسی ؤ) لکه چه ایستلی وی ته رب ستا له کوره خپله په حقه سره. حال دا چه بیشکه یوه (دله) له مؤمنانو خامخا ناخوښه وو (له دی ایستلو چه ورته تیار نه وو) حال دا چه جگړه کوله دوی له تا سره په حقه خبره کښی «چه جهاد ؤ» وروسته له هغه چه ښکاره شوه «دوی ته فتح ستا په بشارت، داسی جگړه ئی کوله په کولو د جهاد کښی» گواکي بیولی کیږی دوی طرف د مرگ ته په داسی حال کښی چه دوی وینی «عیناً مرگ په سترگو».

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! چه په هم دغه د بدر په جنگ کښی له شروع څخه تر آخره پوری په څه دول (طریقه) سره د الله تعالی تحریک، امداد، تائید او توفیق د مسلمانانو په برخه ؤ، هم دغه پاک الله ؤ چه د نصرت صادق وعهده یی د اسلامی دین په نسبت وفرمایله او خپل نبی صلی الله علیه وسلم ئی د یوه حق امر یعنی له کفارو سره د (جهاد) کولو له پاره له مدینې منورې څخه د باندی د بدر په دگر کښی په داسی وخت کښی راوویست، چه د مسلمانانو یوه دله د قریشو له لښکرو سره پر جنگیدلو راضی او خوښه نه وه دغو خلقو د داسی رښتیا او فیصله شوی شی او د الله تعالی د قطعی وعدی په نسبت خپل تردد او تذبذب ښکاراوه په هغه امر کښی چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واسطه ښکاره شوی ؤ دلیلونه وړاندی کول چه هغه یقیناً خدای فرمایلی او ضرور واقع کیدونکی ؤ. یعنی د جهاد په وسیله د اسلام او د تابعانو غالب کیدل او د ابوجهل له لښکرو سره مقابله پر دوی باندی دومره شاقه او گرانه وه، لکه چه چا ته په رڼو سترگو د مرگی په خوله کښی ورتلل سخت او مشکل ښکاری. بیا هم الله تعالی په خپل توفیق سره دوی د جنگ دگر ته بوتلل. او په خپل امداد سره ئی مظفر او منصور وگرځول، او له غنیمت سره یی سالم بیرته راوستل نو څرنگه چه د الله تعالی په مرستی (مدد) سره دغه لوی مهم له اوله تر آخره پوری پای (اخر) ته رسیدلی دی، نو د غنیمت اموال هم ښائی چه د هغه مال وگڼل شی او د هغه هر هغه مصرف چه پاک الله د خپل رسول په وسیله درښیی، ښائی چه هملته دی تقسیم او صرف کړ شی!

تنبیه: د ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ﴾ کاف می په خپل تقریر کښی یوازی د تشبیه له پاره نه دی اخیستی بلکه د ابوحیان رحمه الله علیه له تحقیق سره موافق د تعلیل په معنی باندی می مشتمل کړی دی لکه چه په ﴿وَإِذْ كُنُوزُهُ كَمَا هَذَا﴾ کښی علماؤ تصریح کړی وه او د ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ﴾ الی آخر الايات مضمون می د ﴿قُلِ الْإِنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ یو سبب گرځولی دی. او د ابوحیان رحمه الله علیه او د نورو په شان می «اعزک الله» او نور می مقدر نه دی منلی او هم می

د آیت په تقریر کښی د «روح المعانی» د صاحب رحمة الله علیه له تصریح سره سمه اشاره کړی ده، چه د ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ﴾ کښی د دوی یوازی خروج عن البيت مراد نه دی. بلکه له «خروج من البيت» څنی تری (دخول فی الجهاد) پوری اوږده او پراخه زمانه مطلوبه ده چه پکښی ﴿وَإِنَّ مِنْ أَقْوَمِ الشَّيْءِ لَكُلُّ مَنْ يُجَادِلُكَ فِي الْحَقِّ﴾ او نور کرد (تول) احوال او وقائع سره شامل او واقع شوی دی. د یوی دلی کراهیت خو عین د خروج عن المدینه په وخت کښی لا ښکاره شوی ؤ، لکه چه د صحیح مسلم شریف او د طبری شریف په حواله د الانفال د سورت په اوله مقدمه کښی د (۹۸۴) مخ له «۲۲» سطر څخه بیان شوی دی. او د مجادلی صورت به غالباً وروسته له هغه د کفارو د لښکرو د خوځیدلو د اطلاع رسیدلو په وخت کښی د «صفراء» په مقام کښی واقع شوی وی، له دی پوهیدلو څخه به د ځینو مبطلینو د مغالطو استیصال په ښه ډول (طریقه) سره وشي.

وَإِذْ يَعِدُّكُمْ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشُّوْكَه تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَيِّقَ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ۝ لِيُخَيِّقَ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ۝

او «یاد کړئ!» هغه وخت چه وعده کوله له تاسی سره الله یو د دوو طائفو (دلو څخه چه قافله یا لښکر ؤ) چه بیشکه دغه تاسی لره ده او ستاسی خوښه وه چه بیشکه هغه بی وسلی بی زحمته «بی اغزی ډله دی» وی تاسی ته او اراده لری الله د دی چه ښکاره ثابت کړی رښتیا په کلامونو خپلو سره او پری کړی بیخ د کافرانو له پاره د دی چه ظاهر غالب کړی حق «دین د اسلام» او «له پاره د دی چه» ظاهر کړی بطلان د باطل (کفر) او اگر که بده منی «دا خبره» مجرمان (کافران او پری خپه کیږی).

تفسیر: مسلمانانو غوښتل چه پر تجارتي قافلی باندی دی حمله وشي چه یو اغزی هم د دوی په پښو کښی چوخ نشی او ډیر مال او اسباب هم په لاسونو ورشی لیکن د الله تعالی رضا داسی وه چه دغه وړوکی کم قوته او بی سامانه ټولی ته پر یوه کثیرالتعداد او مرتب او منظم او له شوکته ډک لښکر باندی فتح او بری ورعطا کړی او خپلی گردی (ټولی) کلمی او خبری په دغی وسیلی سره په یوه حیرانوونکی ډول (طریقه) رښتیا او ثابتی کړی. او د مکي معظمی د کفارو بیخ له

سته و کاپری چه په دی دول (طریقه) سره د الله تعالی د وعدی صداقت په یو حیرت زیاتوونکی اصول سره ظاهر شی او د صدق صداقت او د کذب کذابیت د کفارو علی الرغم په صاف صاف دول (طریقه) سره ښکاره شی لکه چه هم داسی هم وشو او په بدر کښی د قریشو اویا تنه نور مشران ئی بندیان شول او په دی دول (طریقه) سره د کفارو ملاوی ماتی شوی او د مکی معظمی د کفارو بنیادونه سره ولرزیدل. قلله الحمد والمته.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِآلِ
فِ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَدِّفِينَ ١٠ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ
بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ١١

«یاد کړئ» هغه وخت چه استغاثه به کوله تاسی رب خپل ته نو الله درورسیده له پاره د (فریاد) ستاسی چه بیشکه زه مرسته (مدد) کوونکی یم له تاسی سره په زرو تنو له پرښتو ځنی یوه په بلی پسی راتلونکی. او نه وه گرځولی «نه وه ورکړی» دغه «مرسته (مدد)» الله مگر (ورکړی ئی وه فقط) دپاره د دی چه زیری شی «د نصرت» او له پاره د دی چه مطمئن «آرام» شی په دغی مرستی (مدد) سره زړونه ستاسی او نه ده مرسته (مدد) مگر «خو ده» له جانبه د الله، بیشکه الله ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: دا قسم یو بل آیت په «۴» جزء د آل عمران په «۱۲۶» آیت (۱۳) رکوع کښی هم تیر شوی دی دلته دی هم هماغه تفسیر بیا وکتلی شی! هوا دومره ده چه هلته د پرښتو تعداد له (۳۰۰۰) څخه تر (۵۰۰۰) پوری بیان کړی شوی ؤ، که د دغو دواړو آیتونو واقع یوه وی نو ویلی کیږی چه اول ځلی به یو زر کسيزه ډله راغلی وی، بیا به وروسته له هغی ډله راغلی وی چه د هغی تعداد به له درو زرو ځنی تر پنځو زرو پوری رسیدلی وی. ښائی د ﴿مُرَدِّفِينَ﴾ له لفظ ځنی هم دی لوری ته اشاره وی.

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النَّعَاسُ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنْزِلُ عَلَيْكُمْ
مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَ كُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ

الشَّيْطَانُ وَلِيٌّ لِرِيطٍ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتُ بِهِ الْأَقْدَامَ ۝

«یاد کری» هغه وخت چه واچوله «الله» په تاسی باندی پرکالی (د خوب پرمېنکی) دپاره د امن «تسکین» ستاسی له خپله جانبه او نازلی کری (الله) پر تاسی له (طرفه د) آسمانه اوبه دپاره د دی چه پاک کری تاسی په دغو «اوبو» سره او لری کری له تاسی نجاست د شیطان او دپاره د دی چه قوت واچوی په زړونو ستاسی کښی او محکم کری په هغو «اوبو» سره قدمونه ستاسی.

تفسیر: د بدر غزا فی الحقیقت د مسلمانانو له پاره دیره سخته ازموینه او د عظیم الشان امتحان موقع وه. مجاهدین په دغه غزا کښی لو، دیر بی وسلی، بی لوازمه او بی سامانه وو ځکه چه دوی د کوم لوی لشکر د مقابلی له پاره لازم تجهیزات او ترتیبات نه وو نیولی، او د دوی په مقابل کښی یو په دری د کفارو مکمل او مجهز داسی لشکر ولاړ وو چه په پوره وسلو او سامانونو سره سمبال او د کبر او فخر او غرور او ځانمنی (خود رایی) له نشو ځنی مست او بیخوده وو. د مسلمانانو او د کافرانو په منځ کښی دغه رومېنی مهم او قابل الذکر تصادم و او بیا ئی صورت هم داسی واقع شوی و چه کفارو لا له پخوا څخه پر ښو ځایونو او د اوبو او نورو حاکمه و نقاطو باندی قبضه کری وه. او مسلمانانو په یوه تیت ځای کښی موقع نیولی وه چه پکښی دیری داسی زیاتی شگی وی چه تگ او راتگ پکښی سخت مشکل او د تلونکی پښی به پکښی دیری خښیدی. د گرد او غبار او دورو لامله (له وجی) هم سخت تکلیف او ریر وررسیده د اوبو د نشتوالی له سببه له یوه جانبه د اوداسه او غسل تکلیف او له بل طرفه له تندی ځنی مسلمانان دیر زیات وارخطا شوی وو. د دغو شیانو له لیدلو څخه مسلمانان ویریدل او په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی د ماتی آثار لیدل. شیطان د دوی په زړونو کښی داسی وسوسی ورواچولی چه که په رښتیا سره تاسی د الله تعالیٰ مقبول بندگان یی نو ښائی چه بالضرور به د الله تعالیٰ تائید او مرستی (مدد) له تاسی سره وی او داسی پریشان کونکی او یاس پښوونکی صورت به مو نه په برخه کیده. په دغه وخت کښی الله تعالیٰ په خپل کامل رحمت سره یو زورور باران اوراوه. چه په هغه سره هغه گردی (تولی) شگی کلکی شوی او د غسل او اوداسه له پاره اوبه دیری شوی او له گرد او غبار او دورو څخه هم وژغورل (وساتل) شول. بالعکس په هغه ځای کښی چه د کفارو لشکر و داسی سختی چپکری او ختی پیدا شوی چه دوی به درگرده پکښی ښوئیدل او خښیدل. کله چه دغه ظاهری پریشانی گردی (تولی) لری شوی نو الله تعالیٰ پر مسلمانانو باندی یو قسم پرمېنکی او د خوب د پرکالی او بی سدی په شان یوه وضعه راوستله، کله چه له هغی د دوی سترگی خلاصی شوی نو د دوی له زړونو ځنی خوف، هراس او ویره بیخی ورکه شوه، په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه رسول الله مبارک او حضرت ابی بکر

الصدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ تولہ شپہ پہ عریش کنہی پہ زاری او دعا مشغول و پہ پای (آخر) کنہی
 پر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یوہ لہرہ پر کالی راغلہ، کله چہ لہ هغی شخہ ئی سترگی خلاصی
 شوی نو وئی فرمایل خوشحالہ اوسے! چہ جبرئیل علیہ السلام ستاسی د مرستی (مدد) لہ پارہ
 راخی! کله چہ لہ «عریش» شخہ بی د باندی تشریف راوور، نو د ﴿مِیْهُزُّمُ الْجَمْعِ وَیُولُوْنَ
 الذُّبُرَ﴾ بشارت د دوی پر مبارکہ ژبه جاری و پہ هر حال هغه د رحمت باران بدنونه ئی لہ بی
 اودسیو او زړونه ئی لہ شیطانی وسوسو حنی پاک کرل. لہ بل لوری د شکو لہ کلکیدلو شخہ پہ
 ظاہری دول (طریقہ) سرہ ہم د دوی قدمونه تینگ او ثابت شول، او د دوی لہ زړونو شخہ خوف
 او ویرہ بیخی ووتہ او بیخی داده او مطمئن او زړور شول.

اِذْ يُوحِي رَبُّكَ اِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ اَنِيْ مَعَكُمْ فَثَبَّتُوا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
 سَالِقِيْنَ فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا الرَّعْبَ فَاُضْرِبُوْا فَوْقَ
 الْاَعْنَاقِ وَاضْرِبُوْا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ۝۱۲ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ
 شَاقُّوْا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَاِنَّ
 اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝۱۳ ذٰلِكُمْ فَذٰوْقُوْهُ وَاَنَّ لِلْكَافِرِيْنَ عَذَابَ النَّارِ ۝۱۴

«یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چہ وحی وکړه رب ستا پرېستو ته (چہ
 ووايي مؤمنانو ته) بیشکه زه لہ تاسی سرہ یم «په نصرت او اعانت» نو ثابت
 کړئ تاسی هغه کسان چہ مؤمنان دی (په نصرت او بشارت) ژر به وغورځوم
 زه په زړونو د هغو کسانو کنہی چہ کافران شوی دی ویرہ نو ووهی تاسی
 (سرونه د دی کفارو) د پاسه د ورمیړونو او ووهی تاسی لہ دغو «کفارو شخہ
 هر هر بند» او تولی گوتی. دغه «وہل د کفارو» د دی دپارہ دی چہ بیشکه
 دوی مخالفت کړی دی لہ الله او لہ رسول د دغه (الله) پر پریشودلو (د شرعی)
 او هر هغه چہ مخالفت کوی لہ الله او لہ رسول د الله نو بیشکه الله سخت دی
 عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبی کنہی) دغه «ستاسی دنیوی
 عقوبت دی» نو وڅکی تاسی دا (دنیوی عذاب ای کفارو!) او «وپوهیږئ
 چہ» بیشکه مقرر دی کافرانو ته عذاب د اور (د دوزخ په آخرت کنہی).

تفسیر: د بدر د غزا د اهمیت اندازه له دی نه ښه لگیدی شی چه په خپله لعین ابلیس د «کنانه» د لوی سردار سراقه بن مالک مدلجی په صورت ممثل شوی ابوجهل ته راغی او د مشرکانو زړونه ئی دیر مطمئن او ښه داده کړل او هغوی ته ئی اطمینان ورکړ چه نن پر تاسی باندی هیڅوک بری او غلبه نشی موندلی او زما گرده (توله) قبيله له تاسی سره ده. د ابلیس تر بیرغ لاندی د شیطانانو دیر لوی لښکر ؤ د دی واقعی تفصیل وروسته راځی، د دوی په مقابل کښی الله تعالی د مسلمانانو د مرستی (مدد) او امداد له پاره د خپل فوځ قطعات د جبرئیل او میکائیل علیهما السلام تر مشری لاندی ولیږل. او وئی فرمایل چه زه له تاسی سره یم که شیاطین د انسانانو په صورت سره متشکل شوی دی او په دغه وسیله سره د کفارو حوصلی زیاتوی، او د دوی له لوری جنگیدلو ته تیار دی او د مسلمانانو په زړونو کښی وسوسی وراچوی. او دوی ویروی نو تاسی ای پرښتو! د مظلومو او ضعیفو مسلمانانو زړونه مضبوط او ټینگ کړئ! له دی لوری تاسی د دوی همت ور زیاتوئ! د هغه لوری به زه د کفارو په زړونو کښی دهشت، رعب او خوف او ویره اچوم تاسی د مسلمانانو په مرسته (مدد) د دغو ظالمانو اورمیږونه (مرئ) ووهئ! (یعنی پری ئی کړئ!) او بند په بند او پیوند په پیوند یی جلا (جدا) او اندی، اندی (توتی) توتی ئی کړئ!.

څکه چه نن گرد (تول) انسی او جنی کافران سره یو شوی دی، او د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل کښی دریدلی دی، نو ښائی دوی ته معلوم شی چه د الله تعالی مخالفانو ته څرنګه سختی سزاوی ور په برخه کیږی؟ کومه سزا چه په آخرت کښی دوی ته ورکوله کیږی، هغه دیره سخته ویروونکی ده لیکن د هغی یوه وړوکی نمونه په دنیا کښی هم وینی او د الهی عذاب څخه څه خوند څکی، په روایتونو کښی مذکور دی چه په بدر کښی خلقو پرښتی په خپلو سترگو سره لیدلی. او هغه کفار چه د پرښتو له لاسه وژلی شوی وو د هغو کفارو ځنی چه مسلمانانو وژلی وو جلا (جدا) او له ورا پیژندل کیدل. الله تعالی یوه نمونه وروښووله چه که چیری شیاطین الانس والجن په داسی یوه فوق العاده دول (طریقه) سره د الله تعالی په مقابل کښی سره تول شی، نو الله تعالی اهل الحق او خپلو مقبولو بندګانو ته هم په داسی یو فوق العاده دول (طریقه) سره د پرښتو په مرسته (مدد) سره کمک او امداد ورسوی. باقی نور هر قسم فتح او غلبه او بری، بلکه هر لوی او وړوکی کار د پاک الله په اراده او مشیت او قدرت سره انجام مومی. پاک الله نه پرښتو ته احتیاج لری. او نه انسانانو ته. که له پرښتو ځنی کوم کار اخلی نو دوی ته ئی داسی یو قوت او طاقت ور عطا کړی دی، چه یوازی یوه پرښته دیر لوی کلی او ښارونه له ځمکی ځنی پورته کولی شی او په بل مخ ئی ویشتی شی. دلته خو ئی په عالم تکلیف او اسباب کښی د لوی پوی تنبیه په شان د شیاطینو د فوق العاده مندی وهلو او تولیدو ځواب ورکول منظور ؤ او بس!.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُتِلْتُمُ الَّذِينَ

كَفَرُوا زُحُفًا فَلَا تُولُوهُمُ الْاَدْبَارَ ۝

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» کله چه یو ځای شی تاسی (یا مخامخ شی یا پینښ شی په جنگ کښی) هغو کسانو سره چه کافران شوی دی «د جنگ په ډگر کښی» په دغه حال کښی چه دوی غوند (او گڼ) وی نو مه گرځوئ تاسی دغو (کفارو) ته شاوی خپلی «د تیښتی په نیت».

تفسیر: «فرار من الزحف» یعنی له جهاده ځنی وتل او تیښتیدل او په جنگ کښی کفارو ته خپله شا اړول ډیره لویه گناه او له اکبر الکبائر و ځنی ده. که د کفارو تعداد د مسلمانانو له شمیره یو په دوه وی بیا هم فقهاؤ مسلمانانو ته د شا اړولو اجازه نه ده ورکړی.

وَمَنْ يُؤْلِهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبْرَةٌ إِلَّا مَتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ۝

او هر هغه چه وگرځوی دغو «کفارو» ته په دغه ورځ «د مخامخ کیدلو د جنگ» شا خپله مگر په دی حال کښی چه بیرته گرځیدونکی وی (په هنر سره) له پاره د جنگ یا حال دا چه یو ځای کیدونکی وی په طرف د بلی طائفی «د مجاهدینو» نو په تحقیق رجوع ئی وکړه او اخته شو په غضب (قهر) له «جانبه د» الله او ځای د اوسیدلو د ده دوزخ دی او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی تیښته او په شا کیدل که د کوم جنگی مصلحت له پاره وی، مثلاً له بیرته تللو څخه وروسته بیا حمله وروړل ډیر مؤثر وی یا جولان کوونکی وی دپاره د تودولو د جنگ یا دپاره د غیل (دوکه) ورکولو د دښمن چه په تیښته ئی تیر باسی او بیا پری یرغل (حمله) وروړی یا که د غازیانو یوه ډله له خپل مرکزی فوځ څخه بی له لښکری مصلحتونو بیل شوی وی او دوی د خپل ځان د ساتنی لامله (له وجی) تیښته کوی او له خپلو نورو ملگرو سره ځان گډوی نو داسی تیښته جرم نه دی او گناه فقط په هغه وخت کښی ده چه تیښته یواځی له ویری

او د غمان د ژغورنې (محفوظ کولو) او د حقیقی تیښتې په نیت وی.
(و فرمایل الله که تاسی فخر کوئ ای مسلمانانو په قتل او حبس د کفارو)

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ
وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءٌ حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ
سَبِيْعٌ عَلِيمٌ ۝۱۴

نو نه دی وژلی تاسی دغه « کفار په خپل قوت سره په بدر کښی » ولیکن
الله وژلی دی دغه « کفار چه مرسته (مدد) ئی تاسی ته درکړی ده » او نه دی
ویشتل کړی تا « ای محمده! دغه ویشتل چه د بشر له شان څخه نه دی » په
هغه وخت کښی چه (ظاهری) ویشتل کړی وو تا ولیکن الله دغه ویشتل کړی
وو او (دا کار کړی ؤ الله) د دی له پاره چه وازموئې مؤمنان له نژده خپله په
ازموینه « یا د دی له پاره چه احسان وفرمائی پر مؤمنانو له دربار خپل ښه
احسان او انعام په اکرام د مرستی (مدد) او ولجی » نیکه سره « چه د نصرت
او غنیمت نعمت دوی ته ورکړی » بیشکه الله ښه اوریدونکی (د گردو (تولو)
اقوالو) ښه عالم دانا دی « په تولو احوالو ».

تفسیر: کله چه جنگ سخت شو نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفارو د لښکرو په لوری یو
موتی شکی وشیندلی (وغورځوله) او دری ځلی ئی « شاهت الوجوه - قبیح شول مخونه د دښمنانو »
وویل - د الله تعالیٰ په قدرت د دغو شکو ذری د هر یوه کافر په سترگو کښی ولویدلی او گرد (تول)
د خپلو سترگو په منلو باندی لگیا شول، له بل لوری مسلمانانو سم د لاسه یرغل (حمله) وروړ،
بالاخره دیر کفار (لکه شین فصل) ورپیل او ووژل شول، په هم دغه نسبت فرمائی چه اگر که په
ښکاره ډول (طریقه) سره شکی تا په خپل لاس سره وشیندلی، لیکن عادتاً هیڅ بشر داسی کار
نشی کولی چه د یوه موتی شکی ذری د هر یوه کافر محارب سترگو ته ور ورسوی، او د یوه
مسلح لښکر د تیښتې سبب وگرځی. دا یوازی د الله تعالیٰ قدرت ؤ چه یو موتی شکی بی د
گردو (تولو) کافرو محاربینو په سترگو کښی وغورځولی. په تاسی بی ولسی او بی سامانه او لږو
مسلمانانو کښی دومره قوت او قدرت چیرې ؤ چه یوازی ستاسی په مت او زور سره کفارو داسی
ماتی وخوره دا خو د الله تعالیٰ د قدرت اثر او اغیزه وه چه داسی متکبر او سرکشان ئی د
موت او فناء او ذلت او قید په کنده کښی وغورځول. هوا دا خبره ښکاره ده چه ظاهراً دغه
کار ستا د لاسونو په وسیله شوی او ستا په لاسونو کښی داسی یو فوق العاده قوت او قدرت پیدا

کړ شو چه تا هغه په خپل کسب او اختیار سره حاصلولی نشو دغه واره د دی لامله (له وجی) وکړل شول چه د الله تعالی قدرت ظاهر شی - او پر مسلمانانو باندی پوره مهربانی او په ښه دول (طریقه) سره احسان وشي. بیشکه الله تعالی د مؤمنانو دعاء او فریاد اوری - او د دوی افعال او احوال په ښه دول (طریقه) ور معلوم دی. او دی هم ښه پوهیږی چه پر مقبولو بندگانو په کوم وخت او څه دول (طریقه) احسان مناسب دی؟.

ذَلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾

دغه (تیر احسان وشو) او (دغه خبره حقه ده چه بیشکه الله ضعیفوونکی د تدبیر د کفارو دی).

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی هم الله تعالی د مکي معظمی د کفارو پلمی (فریبونه) او تدبیرونه ویجاړ او له خاورو سره ئی برابر او لتار کړل - او وروسته له دی نه هم د دوی گرد (تول) تدبیرونه خراب او سستوی.

إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمْ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

که غواړئ تاسی فتح (فیصله د جانبینو څخه د ښه لار موندونکی په خوا ای کفارو) نو په تحقیق راغله تاسی ته فتح (فیصله د ښه لار موندونکی په خوا) او که تاسی منع راوړه (له کفره او د مؤمنانو له جنگه) نو دغه «منع بهتره او» خیر دی تاسی ته، او که بیا راوگرځیدئ تاسی «جنگ او کفر ته» نو مونږ به هم راوگرځو (نصرت د مؤمنانو ته) او له سره به دفع ونه کړی له تاسی ډله ستاسی هیڅ شی «له عذاب د الله نه» او اگر که ډیره لویه هم وی دا (ډله ستاسی) او «پوه شی» چه بیشکه الله سره له مؤمنانو دی (په نصرت او ثواب ورکولو کښی).

تفسیر: دغه خطاب د مکي معظمی کفارو ته دی. دوی به له هجرت څخه پخوا رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویل ﴿مَنْ هَذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ زمونږ ستاسی په منع کښی به دغه

فیصلہ کله کیږی؟ که تاسی رشتین یی! که څه هم د دغی خبری پوره فیصله به د قیامت په ورځ کښی کیږی، مگر یو ډول (طریقه) فیصله ئی نن د بدر په میدان کښی هم تاسی ولیده چه په څه یو خارق العاده طریقی سره تاسی ته د کمزورو مسلمانانو له لاسونو سزا در ورسیده؟ که اوس هم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مخالفت او کفر او شرک څخه لاس واخلع نو بهتر دی او دنیوی او اخروی گټی به ستاسی په برخه شی او که بیا هم تاسی هم داسی وجنگیږئ نو مونږ به بیا هم په هم دی قسم د مسلمانانو سره مرسته (مدد) کوو. او په پای (آخر) کښی به تاسی ذلیل او خوار یږئ! کله چه د الله تعالی تائید له مسلمانانو سره دی نو ستاسی دلی او لښکری که هر څومره ډیری وی ستاسی په کار به هیڅ درنشی په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه ابوجهل او نورو کفارو د مکی معظمی څخه د بدر په لوری د رهی کیدلو په وخت کښی د کعبی شریفی پردی په خپلو لاسونو نیولی داسی دعاوی ئی کړی وی چه یا الله! له دواړو فریقو څخه هره یوه چه اهدی، علیا او اکرمه وی فتحه او بری د همنی دلی روزی کړی! او فساد اچوونکی مغلوب کړی! نو په ﴿فَقَدْ جَاءَكُمْ الْقَتْلُ﴾ کښی د هغه ځواب ورکړ شو. یعنی همنی دلی ته چه واقعی علیا او افضله وه، فتحه او بری نصیب شو او مفسدان رسوا او خوار او ذلیل شول.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنَّهُ وَاتَّبِعُوا سَبْعُونَ^{۲۰}

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومنئ تاسی د الله او (حکم ومنئ!) د رسول د الله او مخ مه گرځوئ تاسی له دغه «اطاعت د رسول الله څخه» حال دا چه تاسی اورئ (قرآن).

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه الله تعالی له مؤمنانو سره دی په نصرت او ثواب ورکولو کښی اوس مؤمنانو ته هدایت فرمائی چه د مؤمنانو معاملات له الله تعالی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره څرنګه ښائی؟ خو د هغه په وسیله د نصرت او حمایت وړ (لائق) او مستحق شی، نو ئی راوښودل چه د یوه صادق مؤمن کار هم دا دی چه دی له سره تر پایه پوری د زړه په اخلاص د الله جل وعلی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او فرمان منونکی وی، اگر که ډیر احوال او حوادث ورته پېښ شی. کله چه مؤمن د الله تعالی کلام واورئ او تسلیم ئی کړی نو ښائی چه قولاً او عملاً په هیڅ یو حال کښی له هغه څخه مخ وانه ډوی.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ^{۲۱}

او مه کيرئ تاسی (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه وائی واوریده مونږ حال دا چه دوی نه آوری (په گتورو اوریدلو سره).

تفسیر: یعنی په ژبه وائی چه واوریده (خبره ستا او ومو مانه حکم ستا) حال دا چه هغه اوریدل او منل به څرنګه وی چه انسان سمه خبره وآوری او پری ونه پوهیږی؟ یا خو پری وپوهیږی خو قبوله ئی نه کړی. پخوا یهودانو موسی علیه السلام ته ویلی وو ﴿سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا﴾ واما وریده خبره ستا او ومو نه منله هغه خبره) او د مکي معظمی د مشرکانو قول چه وروسته د هم دی سورت په «۳۱» آیت کښی راځی ﴿قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا﴾ په تحقیق واما وریده دغه قرآن ای محمده! چه ته ئی را اوروی مونږ ته خو بس کړه! نور ئی مه لوله! چه مونږ پری وپوهیدو. که مو زړه وغواړی نو مونږ به هم د هم دغه په شان خبری جوړی کړو او رابه پی وړو.» د مدیني منوری د منافقانو اصول داسی وو چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مسلمانانو په مخکښی به ئی تش په ژبه د اسلام اقرار کاوه، او په زړه به تری منکران وو په هر حال د صادق مؤمن شان دا دی چه په زړه او په خوله او په عمل او په غیاب او په حضور کښی پر الهی او نبوی احکامو عمل وکړی، او تر اسلامی هدایاتو ځان جار کړی.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الضُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٣٧﴾

بیشکه بدتر د ټولو حیواناتو په نزد د الله (هغه دی چه) کانه دی (د حق له اوریدلو څخه) «او» ګونګیان دی «د حق له ویلو څخه» هغه کسان دی چه عقل نه لری دوی.

تفسیر: هغو کسانو ته چه الله تعالی د ویلو له پاره ژبه او د اوریدلو له پاره غوږونه او د پوهیدلو له پاره زړه او دماغ ورعطا کړی وو بیا دوی دغه ګرد (ټول) قوتونه معطل کړل نه په ژبی سره د حق ویلو - او د حق موندلو له پاره موفق شول او نه ئی په غوږونو سره د حق غږ واوریده او نه ئی په زړه او دماغ سره د حق د پوهیدلو کوښښ وکړ، الغرض د الله تعالی ګردی (ټولی) ورکړی شوی قواوی یی چه په حقیقت کښی د هغو لوړو مقاصدو له پاره ورکړی شوی وی په خپل اصلی کار کښی صرف نه کړی بلا شبهه داسی خلق له حیواناتو څنی هم بدتر دی.

وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَاسْتَعْتَمَهُمْ وَلَوْ
اسْتَعْتَمَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿١٣﴾

او که معلوم وی الله ته په دوی کښی څه خیر نو خامخا اورولی به یی وی دوی «په سماع قبول سره» او که اورولی وی دوی ته (الله سره له دی چه ور معلوم دی دا چه په دوی کښی هیڅ خیر نشته) نو هر ورو (خامخا) به گرځیدلی وو دوی حال دا چه دوی به څنگ کونکی وو «له قبوله د حق عناداً او انکاراً»

تفسیر: یعنی اصلی خبره دا ده چه په دغو خلقو کښی د نیکی رینه (ریشه) او اساس (جر) له سره نشته. ځکه چه حقیقی نیکی هلته د انسان په برخه کیږی، چه د ده په زړه کښی د حق د غوښتلو مینه او د هدایاتو او د نورو حسناتو د قبلولو استعداد او لیاقت وی. هغه قوم چه د حق غوښتلو هیڅ روح پکښی نه وی او د الله تعالی ورعطا شوی قوتونه په خپلو لاسونو خرابوی، نو ورو، ورو په دوی کښی د حق د قبول لیاقت او استعداد نه پاتی کیږی. نو ویی فرمایلی چه الله تعالی د دوی په زړونو کښی د خیر او هدایت د قبلولو لیاقت ونه لید. که په دوی کښی ئی څه لیاقت لیدی. نو له خپل عادت سره موافق به ئی ضرور هغوی ته خپل آیتونه آورو. او دوی به ئی پری پوهول، باقی په دغه موجوده حالت کښی که دوی ته آیتونه واوروی، او دوی پری وپوهوی نو دغه ضد او عناد کونکی خلق سره له پوهیدلو هم د هغو قبلوونکی نه دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ
وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٣﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو! غور ږدئ) حکم منئ تاسی «خاص» د الله او (حکم منئ خاص) د رسول «د الله». کله چه ویولی تاسی له پاره د هغه کار چه ژوندی کوی تاسی «په دنیوی او اخروی ژوندون سره» او پوه شی تاسی چه بیشکه الله پرده کیږی په منئ د انسان او

د زړه د ده کښی او بیشکه شان دا دی چه خاص هم ده ته تاسی جمع کیږی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه عمل په لوری تاسی ته دعوت درکوی (مثلاً جهاد او نور) چه په هغه کښی له اوله تر آخره ستاسی خیر او گټه (فائده) ده د دوی دغه دعوت او بلنه ستاسی له پاره په دنیا کښی د عزت او اطمینانی ژوند وسیله او په آخرت کښی د ابدی سعادت او د قلبی حیات ذریعه ده (څکه چه په ربانی علومو او صمدانی فیوضاتو سره مو ژوندی کوی، په شهادة علیه او عقائد صحیحه مو پوهوی او د حق او احسان په قرآن مو خبروی). نو د مؤمنانو شان دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعوت په مقابل کښی علی الفور (لیک) ووائی او له زړه یی ومنی! هر وخت او هر ځای ته چه پاک الله دوی وبولی، ښائی دوی خپل گرد (تول) کارونه او مشغولتیاوی پریږدی او همغelte خپل ځانونه ورسوی ﴿وَأَعْلَمُوا﴾ الآية - او پوه شی تاسی چه بیشکه الله پرده کیږی په منځ د انسان او زړه د ده کښی او بیشکه شان دا دی چه خاص هم دغه الله ته تاسی جمع کیږی). یعنی د الهی حکم په ځای کولو کښی تعطیل او ځنډ (دیل) مه کوئ! ښائی چه لږ وروسته ستاسی زړه هم داسی پاتی نشی، څکه چه انسان پر خپل زړه باندي واک او قبضه نه لری بلکه زړه د الله تعالیٰ په اختیار کښی دی، په هر لوری ئی چه اراده وفرمائی آروی ئی. بیشکه الله تعالیٰ ابتداء په خپل رحمت هغه نه آروی - او نه مهر پری لگوی. هوا کله چه بنده د اسلامی احکامو په امتثال او تعمیل کښی سستی او لتی وکړی نو په سزا کښی یی هغه آروی. یا که حق غوښتل پریږدی او ضد او عناد غوره کړی نو مهر پری لگوی. کذا فی الموضح. ځینو ﴿يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ﴾ د قرب د بیان له پاره گڼلی دی. یعنی حق تعالیٰ خپل بنده ته دومره قریب دی چه د ده زړه هم ورته دومره قریب نه دی ﴿وَمَنْ أَرَادَ الْيَهُودَ مِنْ حَيْثُ الْوَيْدِ﴾ (۲۶ جزء د ق سورت ۱۶ آیت ۲ رکوع) نو د الله تعالیٰ گرد (تول) احکام له زړه قبول کړئ! الله تعالیٰ له تاسی څخه زیات ستاسی د زړونو له احوالو او پتو اسرارو څخه خبر دی. خیانت د الله جل جلاله په منځ کښی له سره وړاندی نشی تلی، د حق جل وعلی شانه په حضور کښی گرد (تول) سره تولیږی او هلته به گرد (تول) مکنونات او اسرار سره منکشف او ښکاره شی او د هر چا په منځ کښی به د هغه گرد (تول) اعمال او احوال کیښودل شی.

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا
مِنْكُمْ خَاصَّةً، وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

او ځان وساتئ تاسی له هغی فتنی (فساد گناه) څخه چه نه رسیږی (عقوبت

ئی یوازی) همغو کسانو ته چه ظلم ئی کری وی «په کولو د گناه سره» له تاسی غنی خاص «او یوازی بلکه عمومی به وی»، او پوه شی چه بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبا کښی).

تفسیر: یعنی (له داسی گناه غنی تاسی ځان دیر ساتی چه کړونکی او نه کړونکی دواړه پکښی لاهو کیږی لکه د جهاد او بدعتونو او نفاق او شقاق د ظهور په وخت کښی سستی) فرض ئی کړئ که د یوه قوم اکثره افرادو د ظلم او د عصیان اصول اختیار کړه، او څه خلق له هغو څخه جلا (جدا) پاتی شول - او غوره مالی ئی غوره کړه - نه ئی نصیحت وکړ - او نه ئی تری د نفرت اظهار، نو دغه فتنه ده، چه د دی په ضمن کښی هغه ظالمان او دغه پتی خولی خوشامندگران به گرد (تول) سره راځی نو کله چه عذاب راشی، گرد (تول) به علی حسب المراتب په هغه کښی شامل وی، او هیشوک به تری نه وی خلاص له دی تفسیر سره موافق د دغه آیت مقصود به داسی وی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم د منلو له پاره هم په خپله تاسی تیار اوسئ! او هم سرکښانو ته نصیحت کوئ او پوهوئ ئی! که دوی ستاسی نصیحت ونه منی، نو د هغوی غنی د خپلی بیزاری اظهار وکړئ حضرت شاه صاحب د دی آیت مطلب داسی لیکلی دی «مسلمانانو ته له فساد په تیره بیا له داسی گناه غنی ځان ساتل پکار دی چه د هغی خراب اثر د گناه کړونکو څخه تیریږی او تر نورو پوری هم رسیږی. پخوا ئی وفرمایل چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو په منلو کښی ادنی تاخیر او لټی ونه کړئ نه چه چیری د ځنډ (دیل) کولو لامله (له وجی) ستاسی زړه وگرځی، اوس تنبیه فرمائی چه که نیک خلق لټی وکړی، نو عام خلق به هغه بیخی پریږدی، نو بد رسم به نشریږی او هر چیری به خوریږی، او د هغه گناه او وبال به د گردو (تولو) تر غاړه کیږی. لکه چه که په جنگ کښی یو زړور سړی سستی وکړی نو بی زړه او ویریدونکی به ټپتی، بیا به په لښکر داسی ماتی گدیږی چه هغه زړور به هم د هغی له اداری څخه عاجز شی.

وَإِذْ كُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ
أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِبَنَصِرِهِ وَرَزَقَكُمْ
مِّنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾

او یاد کړئ تاسی هغه وخت چه تاسی لږ ضعیفان (مغلوبان) کړی شوی وئ په ځمکه کښی ویریدئ تاسی له دی نه چه ویه ټپتوی په جلتی سره تاسی خلق

«یعنی مغلوب به کری تاسی قریش یا پارس یا روم» نو عَیْ تاسی در کر «الله» تاسی ته او قوت ئی در کر تاسی ته په کومک (مدد) خپل سره او روزی پی در کره تاسی ته له طیباتو «پاکو شیانو لکه غنائم» له پاره د دی چه تاسی شکر وباسی!

تفسیر: یعنی د قلت او ضعف له گمانه د الله تعالی په حکم (جهاد) کښی سستی مه ښکاروئ وگورئ له هجرته پخوا بلکه له هغه وروسته هم ستاسی شمیر لوړ - وسله او سامان هم تاسی نه درلود (لرلو)، کله چه خلقو ستاسی کمزوری لیدله نو طمع پی کوله چه تاسی وخورئ او هضم مو کری - او تاسی ته هر وخت هم دغه اندیښنه درپښه وه نه چه د اسلام له دښمنانو سره زمونږ جنگ او جگړه ونښلئ او مونږ د هغوی په لاس کښی ولویږو او هغوی مو د مرغانو په شان په خپلو منگلو او مښکو سره چیري وتښتوي مگر الله تعالی تاسی ته په مدینه منوره کښی هستوگنه درکړه - او د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د ورور گلوی پی ساری سلسله قائمه کړه. بیا ئی د بدر په غزا کښی تاسی ته څرنکه غیبی مرسته (مدد) درورسوله چه د کفارو بیخ مو وویست. تاسی ته ئی ای مسلمانانو شانداره بری او فتح درکړه! د غنیمت مال او د بندیانو فدیة ئی هم درکړه الغرض حلال، طیب، پاک شیان او د نعمتونو انواع او اقسام ئی درعطاء کړل چه تاسی د الله تعالی شکرگزار بندگان شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمْنَكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٤﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه کوئ خیانت له الله سره او «مه کوئ خیانت د الله» له رسول سره او «مه» کوئ خیانت تاسی په امانتونو خپلو کښی حال دا چه تاسی پوهیږئ چه د امانت ساتل واجب دی».

تفسیر: د الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت دا دی چه د هغو د احکامو مخالفت وکړ شی. په ژبی سره خپل ځان مسلمان وبولی او د کفارو عمل وکړی. یا هر هغه کار باندی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا مامور شوی وی په هغه کښی تگی برگی وکړی یا د پاک رسول اسرار نورو ته ښکاره کړی. یا د غنیمت له مال څخه غلا وکړی. یا د دغو په شان نور ناروا کارونه وکړی. په هر حال په هغو گډو (تولو) امانتونو کښی چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم یا د بندگانو له خوا تاسی ته سپارلی

شوی وی له خیانت څخه تاسی ځان وژغورئ (بج کئ) په دغو کښی هر قسم حقوق الله او حقوق العباد راغلل. په روایاتو کښی مذکور دی چه د بنی قریظه یهودان کله چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د خندق یا د احزاب د غزا په پای (آخر) د هجرت په پنځم کال کښی د روغی او د دی خبری غوښتنه وکړه «چه له دوی سره دی همغه سلوک وکړ شی چه بنی نضیر سره شوی دی» او رسول الله مبارک ارشاد وفرمایه چه «زه تاسو ته دومره حق درکوم چه سعد بن معاذ رضی الله تعالی عنه خپل حکم او منصف وگرځوئ هر هغه فیصله چه سعد رضی الله تعالی عنه وکړی. همغه ستاسی په نسبت منظوره ده.» بنی قریظه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اجازه حضرت ابولبابه رضی الله تعالی عنه خپل ځان ته وپاله - او پوښتنه ئی تری وکړه چه ستا رایه په دغی معاملی کښی څه ده؟ آیا مونږ د سعد بن معاذ حکمیت ومنو؟ څرنگه چه د ابولبابه رضی الله تعالی عنه اموال او اهل او عیال په بنی قریظه ؤ کښی پراته وو نو ځکه ده د هغوی خیر غوښت. نو ابو لبابه رضی الله تعالی عنه خپلی مری ته اشاره وکړه او په خپل حلقوم باندی ئی گوته راښکوله یعنی که د سعد بن معاذ رضی الله تعالی عنه حکمیت تاسی ومانه نو دغه ستاسی قتل او حلالول دی. اگر که ابو لبابه رضی الله تعالی عنه خپله اشاره وکړه مگر سم د لاسه متنبه او پښیمان شو، چه ولی می له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت وکړ؟ نو بیرته راغی او د مسجد په یوی ستنی پوری ئی خپل ځان تینګ وتاړه او له خورلو او چښلو ئی قسم وکړ - چه تر مرګه پوری به نه خورم او نه چښم یا دا چه الله تعالی زما توبه قبوله کړی. اوه، اته ورځی ابو لبابه رضی الله تعالی عنه همغسی ترلی ولاړ ؤ څو د دیری لوړی او تندی لامله (له وجی) بیخوده شو دلته زیری ورورسید، چه پاک الله ستا توبه ومنله، ده بیا قسم یاد کړ چه زه به هم داسی ترلی اوسم څو می رسول الله مبارک په خپل پاک لاس سره خوشی او ایله نه کړی بیا نو رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړ او په خپل مبارک لاس ئی هغه خلاص کړ الی اخرالقصه! ابن عبدالبر رحمه الله علیه دعوی کوی چه دغه واقعه د تبوک د غزا د نه شریکیدلو لامله (له وجی) واقع شوی ده والله اعلم.

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا آمَاكُمُ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَ أَجْرٍ عَظِيمٍ ۝۲۸

او پوه شی تاسی چه بیشکه مالونه ستاسی او اولاد ستاسی ابتلاء «ازموینه» ده او بیشکه الله په نزد د ده اجر «ثواب» دیر لوی دی. «بهرتر له هر شی نه نو په طلب کښی ئی اوسئ».

تفسیر: یعنی ستاسی اموال او اولاد فتنه ده چه مو منع کوی له کارونو د آخرت څخه او سبب

دی د واقع کیدلو ستاسی په گناه او په عذاب کښی یا سبب دی د محنت چه تاسی الله تعالی پری ازمونی نو له دیره محبته د دوی خیانت مه کوئ انسانان علی الاکثر د مال او اولاد لامله (له وجی) له نورو بندگانو څخه غلا کوی، نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د امانتداری هغه قدر او قیمت او لوړوالی چه د الله تعالی په دربار کښی شته، هغه په دنیوی مال او اولاد او نورو شیانو کښی له سره نشته.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو» که وویږیئ تاسی له الله (او پرهیزگاری اختیار کړئ له گناهونو څخه) وبه کړی ستاسی له پاره فیصله «د مؤمنانو په عزت او د کافرانو په ذلت» او لری به کړی له تاسی گناهونه ستاسی او مغفرت به وکړی تاسی ته؛ او الله څښتن (خاوند) د فضل «رحمت، احسان» ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی که له الله تعالی ځنی وویږیئ او د تقوی لاره غوره کړئ! نو الله تعالی به تاسی او ستاسی د مخالفانو په منځ کښی فیصله وکړی. په دنیا کښی به تاسی ته عزت درکړی. او هغوی به ذلیل یا هلاک کړی. لکه چه په بدر کښی ئی وکړ او په آخرت کښی به هم تاسی ته دائمی نعیم درکوی. او د هغوی د هستوګنی ځای به دائمی جحیم وی ﴿وَأَمَّا الْيَوْمَ النَّارِ﴾ «۲۳ جزء د یس ۵۹ آیت ۴ رکوع» ﴿هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمْعُكُمْ وَالْأَقْلَابِ﴾ «۲۹ جزء د المرسلات ۳۸ آیت اوله رکوع» بله خبره دا ده چه د تقوی له برکته به الله تعالی ستاسی په زړونو کښی یو نور «رنا» اچوی چه د هغی په وسیله تاسی ذوقاً او وجداناً د حق او باطل او د نیک او بد په منځ کښی به فیصله وکړی شی! برسیره پر دی حضرت شاه صاحب دا خبره هم لیکلی ده چه «ښائی په بدر کښی به د مسلمانانو په زړونو کښی گرځیدلی وی چه دغه بری خو اتفاقی دی نو ښایی چه له رسول الله مبارک څخه په پته او په مخفی ډول (طریقه) مونږ له کفارو سره څه احسان وکړو، خو دوی زمونږ کورونو ته په مکه معظمه کښی څه زیان ونه رسوی. او زمونږ اهل او عیال ونه رپړوی (تکلیف نه کړی) نو په رومبنی آیت کښی ئی د خیانت منعه وفرمایله. او په دوهم آیت کښی ئی تسلی ورکړه چه وروسته له دی نه به فیصله کیږی. او ستاسی کور کهول به هم داسی د کفارو په لاسونو کښی گرفتار نه پاتی کیږی.» او در به کړی تاسی ته «فرقان» یعنی هدایت چه په هغه سره به حق له باطله بیلوئ! یا د دارینو نجات، یا نصرت پر دښمنانو یا خلاصی له شبهاتو - یا ستاسی ظهور او شهرت په تمام عالم کښی «.

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيْمُكِّرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكِرِينَ ﴿٨﴾

او «یاد کړه ای محمده!» هغه وخت چه مکر فریب به کاوه له تاسره هغو کسانو چه کافران شوی وو له پاره د دی چه بندی کړی تا یا ووژنی تا یا ویاسی تا «له مکي نه» او پټ فریب کوی دوی «له تاسره» او جزا د فریب ورکوی الله «دوی ته» او الله بهتر د جزا ورکونکو د مکر دی.

تفسیر: پخوا له هجرته د مکي معظمی کفار په «دارالندوه» کښی سره ټول شول او مشوره ئی سره وکړه چه د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت څه وکړی شی چه د هغه له لاسه د کفارو گرد (ټول) قوم ډیر پریشان او سربداله شوی دی. او د نورو ملکونو ځیني خلق هم د ده په لومه کښی درگړده نښلی که دغه وضعیت هم داسی دوام وکړی هغه ورځ به لری نه وی چه محمد صلی الله علیه وسلم به ورو ورو داسی یو لوی قوت پیدا کړی، چه له هغه سره به مقابله خورا (ډیر) گران وی.

په دغه وخت کښی د کفارو آراء او نظریی د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت مختلفي او راز راز (قسم قسم) وی ځینو به ویل چه «بندی دی کړی شی او ښه دی ژویل هم کړی شی!» د ځینو رایه داسی وه چه «له وطنه دی وشړل شی! چه مونږ د تل له پاره د ده له اندیښنی څخه نجات ومومو!» په پای (آخر) کښی د ابوجهل له رایي سره موافقه داسی فیصله وشوه چه «د عربو د گردو (ټولو) قبائلو څخه دی یو یو زړور ځلمی انتخاب او غوره شی! او دغه قوی او پیاوړی (بهادر) ځلمیان دی سره ټول لاس یو کړی! او یو ځلی دی په خپلو تورو سره پر محمد صلی الله علیه وسلم باندي گزار وکړی! خو بنی هاشم له گردو (ټولو) عربو سره جنگ ونه کړی شی او پر عربو باندي د محمد صلی الله علیه وسلم دیت واوړی. او پر گردو (ټولو) قبیلو باندي وویشل شی.»

دلته دغه بد بختان د دغو تدبیرونو په تړلو کښی مصروف وو، له بل لوری د دوی پر خلاف د الله تعالی ډیر ښه او لطیف تدبیر خپل کار کاوه. محمد صلی الله علیه وسلم ته پریښتو اطلاع ورکړه چه «په خپله بستره باندي حضرت علی کرم الله وجهه ویده کړئ او د دغی ټولنی په سترگو کښی چه ستاسی د قتل له پاره سره ټول شوی دی خاوری واچوئ! او د باندي د هجرت په قصد ووځئ!» داده اوسئ! چه ستاسی او حضرت علی کرم الله وجهه یوه ویښته ته به هم هیڅ ضرر او نقصان ونه رسیږی او ستاسی گرد (ټول) دښمنان به زیانمن او نا امیده شی. لکه چه هم دغه کسان د بدر په غزا کښی ووژل شول چه په «دارالندوه» کښی ئی زمونږ د محمد رسول الله

صلی علیه وسلم د قتل مشوره سره کړی وه .

اوس دلته پاک الله هم دغه واقعہ بیانوی

نو د هیچا له لاسه هیڅ نه کیږی . که لښکری درسره وی یک تنها ئی

چه الله درسره مل نه وی «رحمانه»!

همغسی چه الله تعالیٰ خپل پاک رسول ته نجات ورکړ، ستاسی د هغه اهل او عیال او کور کهول حفاظت چه په مکه معظمه کښی دی، هم الله تعالیٰ کوی .

وَإِذْ أَتْنَاهُمْ إِلَيْنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا
إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾

او کله چه ولوستلی شی پر دوی باندی آیتونه زمونږ نو وائی دوی په تحقیق واوریده مونږ «دغه کلام» که وغواړو مونږ نو خامخا وبه وایو مونږه هم په مثل د ده نه دی دغه «کلام» مگر خو دی د دروغو لیکل (او باطل احوال) د پخوانیو .

تفسیر: نصر بن الحارث به ویل که مونږ وغواړو نو د قرآن په شان کلام جوړولی شو. په دغه قرآن کښی خو پرته (علاوه) له چتی (بیکاره) قصو او له کاره وتلو افسانو څخه بل شی نشته مگر پاک قرآن هم د گردو (تولو) جگړو فیصله پر هم دغی خبری کړی ده چه ده بیا ولی دغه خپله ادعا پای (اخیر) ته ونه رسوله؟ یو چا وویل چه زما آس که وځغلی په یوه ورځ کښی له کابله تر واشنگتنه پوری رسیدی شی، مگر ځغلیدللی نشی یو بل وویل چه ما سل گزه توپ وهلی دی بل ورته وویل دا گز دا ئی میدان. په هر حال دا چه کفارو به د پخوانیو اقوامو د احوالو د اوریدلو په وخت کښی ویل چه دغه گردی (تولی) چتی (بیکاره) قصی او افسانی دی اوس په بدر کښی گرد (تول) سره ولیدل شول، چه هغه خو یواځی افسانی نه وی. د عذاب هغه وعده پر تاسی باندی هم راغلی ده لکه چه پر پخوانیو مکذبینو اقوامو راغلی وه .

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا

جَارَةٌ مِّنَ السَّمَاءِ أَوْ اثْنَا عَشَرَ إِلِيَّ ۖ

او «یاد کره» هغه وخت چه وویل دغو «کفارو» یا الله! که چیری وی دغه «قرآن یا دین» هم دغه حق «لکه چه محمد پی وایی نازل شوی» له نزده ستا نو راووروه پر مونږ باندی کانی له آسمانه یا راوړه «راولېږه» «بل کوم قسم» عذاب دردناک.

تفسیر: په دغه آیت کښی د مکی معظمی د مشرکانو د انتهائی جهل او شقاوت او عناد او بغاوت اظهار دی. یعنی دوی به ویل چه یا الله که په واقع کښی هم دغه محمدی دین چه مونږ په دغومره اوږده موده کښی په ډیر شد او مد سره د هغه په تکذیب کښی لگیا یو حق وی، نو ولی د عذاب په نزول کښی دومره غند (تاخیر) کیږی؟ او ولی د تیرو اقوامو په شان پر مونږ باندی د کافو باران نه وریږی؟ یا د هغوی په شان په بل کوم عذاب مونږ ولی نه اخته کیږو؟ یا زمونږ بیخی استیصال او بیخ کنی ولی نه کیږی؟ ولی مو بیخ او بکر له سته نه باسی؟ وائی چه دغه دعاء ابوجهل د مکی معظمی څخه د وتلو په وخت کښی کعبی شریفی ته مخامخ کړی وه. بالاخر هغه شی ئی چه غوښتی ؤ د هغه یوه نمونه ئی په بدر کښی ولیده، او دی په خپله سره له «۶۹» تنو نورو مشرانو د کمزورو او بی ولسی او بی سامانه مسلمانانو له لاسه ووژلی شو. او اويا تنه نور مشران هم د اسارت او بندی توب په ذلت کښی گرفتار شول او په دغه ډول (طریقه) سره الله تعالی د دغو کفارو بیخ او بنست (بنیاد) وویست. بیشکه د لوط علیه السلام د قوم په شان پر دوی له آسمانه تیږی (گتئ) ونه وریدی، لیکن د یوه موتی شگو په اثر چه د الله تعالی له لوری د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس پر دوی باندی وشیندلی شوی، هم داسی ولیدلی شوی، لکه د آسمانی تیږو (گتو) د اورولو یوه وړوکی نمونه.

﴿إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ﴾ (د هم دی سورت ۱۷ - آیت).

«اوس الله تعالی د دغی تیری ښیرا د قبول د مهلت او توقف سبب داسی بیانوی»

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

او نه دی الله چه په عذاب کاندی دوی حال دا چه ته (ای رسوله) په دوی کښی ئی!

تفسیر: سنه الله هم دا دی چه هر کله پر کوم قوم د انبیاءو علیهم السلام د تکذیب لامله (له وجی) عذاب نازلوی، خپل رسول د دوی له منځه باسی. کله چه الله تعالی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مکی معظمی څخه بیل کړ نو وروسته له هغه د مکی معظمی مشرکان د بدر په

عذاب کښی مبتلا شول.

وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٦﴾

او (بل دا چه) نه دی الله عذابوونکی د دوی حال دا چه دوی مغفرت غواړی.

تفسیر: یعنی په دوی کښی مستغفران دی هغه ضعیف د مومنانو چه په دوی کښی پاتی شوی دی، یا دوی په خپله استغفار وائی نو ځکه عذاب پری نه راځی ولی چه دوه شیان د عذاب د نزول مانع دی

(۱): د یو قوم په منځ کښی د رسول موجودیت

(۲): استغفار یعنی په مکی معظمی کښی دمحمد صلی الله علیه وسلم د قدم له برکته عذاب نه نازلیده - اوس پر هغوی باندی عذاب راغی. هم داسی تر هغه پوری چه گنهگار نادم وی او توبه باسی نو نه نیول کیږی اگر که ډیر لوی گنهگار هم وی. رسول الله مبارک فرمایلی دی چه د گنهکارانو پناه دوه شیان دی «۱»: زما وجود.

«۲»: استغفار. کذا فی الموضع.

تنبیه: د ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ﴾ هغه معنی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه کړی ده د ځینو مفسرینو له تفسیره سره موافقه ده. لیکن د اکثر و په نزد د دغه مطلب داسی دی چه مشرکینو هر قسم خارق العاده عذاب چه غوښت چه گرد (تول) قوم سره یو ځای تباہ او پوښاه شی - پر دوی باندی د داسی عذاب له لیږلو څخه دوه شیان ممانعت کوی

«۱»: د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک وجود، چه د هغوی له برکته پر دغه امت باندی که څه هم (امت دعوت) وی هسی خارق العاده مستاصل او بیخ ایستونکی عذاب نه راځی. که کوم وخت پر افرادو او آحادو باندی راهم شی نو هغه د دی کلیسی قاعدی منافی نه دی.

«۲»: د استغفار کوونکو موجودیت، اعم له دی چه مسلم وی یا غیر مسلم لکه چه منقول دی د مکی معظمی مشرکینو به هم په تلبیه او طواف او نورو کښی غفرانک ا غفرانک ا ویل باقی د غیر خارق او معمولی عذاب لکه قحط، وباء قتل کثیر او د نورو نزول د رسول او د ځینو مستغفرینو (بخنه غوښتونکی) له موجودیت سره هم ممکن دی. بالاخر کله چه دغه خلق خورا (زیات) ډیر شرارتونه وکړی نو د الله تعالی له لوری به په جزاء سره ولی متنبه نشی؟ وروسته له دی نه د دوی همغه عقوبت بیانوی.

وَمَا لَهُمْ آلَا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ

الْحَرَامُ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَ إِنْ أَوْلِيَاؤُهَا إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٥﴾

او څه دی دوی ته چه به نه په عذابوی دوی الله (پس له وتلو ستا او مومنانو له دوی نه) حال دا چه دوی منع کوی (خلق) له «دخول د» مسجد حرام څخه او نه دی دوی واکداران د دغه (مسجد حرام) نه دی واکداران د ده مگر «دی» متقیان او لیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (په دی چه دوی لره واکداری نشته).

تفسیر: یعنی د عذاب نه راتلل بڼا پر هغو دوو سببونو دی چه پاس مذکور شول که نه ستاسی شرارتونه او ظلم او شقاوت داسی شیان دی چه د هغو په مقابل کښی ښائی فوراً عذاب راشی له دی نه به زیات ظلم څه وی چه موحدین حرم شریف ته له راتگ او د خدای له عبادت څخه په راز راز (قسم قسم) پلمو (تدبیرونو) او حیلو منع کوی، او دوی هلته نه پریږدی چه لار شی - بلکه دوی له خپل وطنه مکی معظمی څخه باسی. او تل کوشښ کوی چه د الله تعالی دغه پاک او عبادت کوونکی بندگان د همیشه له پاره دلته رانشی. د دوی لوی ظلم او تیری دا دی چه د دی ظلم د جواز له پاره دغه سند وړاندی کوی چه مونږ د حرم شریف متولیان او واکداران یو، هر چا ته چه زړه مو وغواړی د راتلو اجازه ورکوو، یا ئی نه پریږدو چه راشی او دغه د دخول او عدم دخول اجازه زمونږ په واک او اختیار کښی ده. حال دا چه اول دغه حق او اختیار متولی ته نشته چه خلق د مسجد له لمانځه او عبادت څخه منع کړی. او بل د «تولیت» حق هم دوی ته نه رسیږی، ځکه چه د حرم شریف متولی یوازی متقیان او پرهیزگاران کیدی شی، مشرک او بد عمل سړی له سره د هغه حقدار نشی کیدی لیکن له دوی څخه ځینی کسان علی الاکثر له خپله جهالته داسی وایی چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاده یو. او له فلانی قبیلې څخه یو، او د کعبی شریفی «تولیت» زمونږ موروثی حق دی، چه د هغه له پاره کوم خاص قید او شرط نه دی په کار - نو دای راوښوول چه په اولاده د ابراهیم علیه السلام کښی دغه حق د هغه کیدی شی چه متقی وی - او د داسی بی انصافانو حق نشی کیدی چه له هر چا څخه چه دوی خپه وی، نو هغه ته د کعبی شریفی د راتلو اجازه نه ورکوی.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٦﴾

او نه و لمونځ (عبادت) د دغو «کفارو» په نزد د کعبې کښې مگر شپېلی وهل او لاسونه ټکول؛ «الله فرمائي» نو وڅکې تاسې عذاب په سبب د هغه چه وئ تاسې چه کفر به مو غوره کاوه.

تفسیر: یعنی حقیقی لمونځ کوونکی له مسجده منع کوي، نو په خپله د دوی لمونځ به څه ارزښت (قیمت) ولري؟ د کعبې شریفې بریند طواف کول - د ذکر الله په ځای شپېلی وهل او لاسونه ټکول، لکه چه نن هم ډیر اقوام ناقوس وهل او زنګونه شرنګول لوی عبادت گنې الغرض نه دوی په خپله عبادت کوي نه نور خلق پریږدي چه عبادت وکړي، او دغه بی معنی او چټی (بیکاره) خبری عبادت گنې. ځینې وائی چه دغه شپېلی وهل، او لاسونه ټکول، د دی دپاره و، چه د مسلمانانو په عبادت کښې خلل واچوي او د تمسخر او استهزاء (توکے تکالے) له لاری به ئی داسې کول والله اعلم، «نو الله تعالی فرمائي کله چه ستاسې دا نیت او عمل و نو پس وڅکې عذاب د قتل او د بند په ورځ د بدر کښې؛ او «زقوم» او اور او نور په آخرت کښې».

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوي دی نفقه کوي «لگوي» دوی مالونه خپل دپاره د دی چه منع کړي دوی (خلق) له لاری د الله شخه.

تفسیر: د بدر په غزا کښې د کفارو له مشرانو ځنی دولسو سردارانو دا په غاړه اخیستی وه چه هر یو تن به په یوه ورځ کښې گردو (ټولو) لښکرو ته دودی پڅوي؛ لکه چه لس اوشان به هره ورځ د یوه له لوري حلابدل او پر لښکرو به خورل کیدل - بیا چه دوی ماتي وموندله نو د دغه مات شوي لښکر مجمع کله چه مکې معظمې ته ورسیده، ابو سفیان او د کفارو نورو مشرانو ته ئی وویل هغه مال چه تجارتي قافلی له شامه راوړي دی، هغه دی گرد (ټول) د اسلام پر خلاف، او له محمد شخه د انتقام اخیستلو په لاره کښې ولکاوه شی! لکه چه پر دغه خبره گرد (ټول) سره راضي شول، نو د داسې مال لگولو ذکر په دغه آیت کښې راغلی دی.

فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُجْشَرُونَ ﴿٦٩﴾

نو ژر به نور هم ولگوي دغه مالونه بیا به شی «دغه انفاق» پر دوی حسرت (پښیماني چه مال ئی ځی او مطلب ئی پری نه حاصلیږي) بیا به په آخر

کښی مغلوب شی؛ او هغه کسان چه کافران شوی دی (او په کفر کښی مړه شی) دوزخ ته شړلی «بیولی» کیږی.

تفسیر: یعنی کله چه په دنیا کښی مغلوب او مقهور، او په آخرت کښی معذب شی، نو د افسوس او حسرت لامله (له وجی) به خپلی ګوتی چیچی - چه مال مو هم له لاسه ووت - او بری مو هم په برخه نشو. لکه چه رومبی په بدر کښی او بیا په احد او نورو غزاګانو کښی د کفارو ګرد (تول) مالی او جسمانی قوتونه صرف شول، او هیڅ یوه ګټه (فائده) ئی په لاس ورنغله او بالاخر هلاک یا د رسوایی په حال کښی له کفره توبه ګار شول.

(او دغه مغلوبیدل د کفارو او شړل د دوی د جهنم په لوری)

لِيَيِّزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ فَيَرْكَبَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿١٢﴾

دپاره د دی دی چه بیل کری الله خبیث «ناپاک کافر»، له طیب «پاک مؤمن» څخه او بیا کیږدی خبیث (ناپاک سره لاندی باندی) ځینی د ده په ځینو نورو باندی نو راجمع به کری دا «خبیثان» تول نو ویه ئی غورځوی په دوزخ کښی؛ دغه (خبیثان یا مال لګوونکی) هم دوی زیانکاران دی.

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی دی چه الله تعالیٰ به ورو ورو اسلام غالبوی. په دغه ضمن کښی به کافران خپل بدنې او مالی زور لګوی، چه نیک او بد سره بیل شی، یعنی د هغو په قسمت کښی چه اسلام لیکلی شوی دی، هغوی به ګرد (تول) مسلمانان کیږی، او د هغوی مرګ چه په کفر کښی لیکلی شوی دی، هغوی به ګرد (تول) په کفر کښی مری، او تول به دوزخ ته لاړ شی. «هم دغه خبیثان یا مال لګوونکی هم دوی زیانکاران دی» یعنی د دنیوی او اخروی دواړو قسمونو نقصان او خساره ئی ومونده.

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنتُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه کافران شوی دی، که واورې «بس

کری له کفره» نو و به بښلی شی دوی ته هغه بدی چه په تحقیق پخوا تیری شوی وی، او که بیا وگرځی (کلك شی په کفر او جنگ) نو په تحقیق تیره شوی ده لاره (عادت د الله په حق) د پخوانیو «په نجات د مؤمنانو او هلاک د کافرانو».

تفسیر: یعنی که اوس هم له کفره او طغیانه او د اسلام له عداوته لاس واخلي، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت اختیار کری، نو رومی د کفر په حالت کښی څه گناه او معاصی چه دوی کری وی، هغه گردی (تولی) ورمعافېږی. الاسلام یهدم ماکان قبله. هوا حقوق العباد به نه ورمعافېږی، ځکه چه د هغو مسئله خو بيله ده. او که بیا عود وکړی قتل او عداوت او کفر او معصیت ته نو په تحقیق تیره شوی ده لاره عادت د الله په حق د پخوانیو کښی یعنی څرنګه چه د پخوانیو رسولانو عليهم السلام له تکذیبه او عداوته خلق تباه شوی دی، په دوی به هم تباهی راځی. یا دا مطلب دی لکه چه په بدر کښی د دوی نورو خپلوانو ته سزا ورکړی شوه، دوی ته به هم سزا ورکړی شی.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنْ انْتَهَوْا
فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَأَعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ۝

او وجنګېږئ (ای مؤمنانو!) له دغو «کفارو» سره تر هغه پوری چه نشی پاتی فتنه «فساد په ځمکه کښی» او شی دین «حکم» تول خاص الله لره (او نور تول باطله ادیان ورک شی) نو که واورې دوی «له کفره او اسلام راوړی» نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی ئی کوی ښه لیدونکی (بينا دانا) دی. او که مخ وگرځوی دوی «له ایمانه» نو پوه شی «ای مؤمنانو!» چه بیشکه الله مولی «بادار ساتونکی» ستاسی دی (الله) ښه مولی «او نیک بادر حامی او ساتونکی» دی او «الله نیک» او ښه مددګار دی.

تفسیر: یعنی تر هغه پوری له کفارو سره وجنګېږئ چه په ځمکه کښی فتنه او فساد پاتی نشی، او د کافرانو زور پاتی نشی چه له ایمانه خلق منع کری یا د حق دین له محو کولو څخه

مسلمانان و ويریږي چه که اظهار ئی وکړو و به وژلی شو لکه چه تاریخ شاهد دی شه وخت چه غلبه او قوت د کفارو په لاس ورته، نو د مسلمانانو ایمان او مذهب به په خطر کښی لویده، د «هسپانیی (اسپین)» مثال دنیا ته څرگند (ښکاره) دی چه وروسته له دی نه چه قوت او قدرت د مشرکانو په لاس ورغی، دوی په څه دول (طریقه) د (هسپانیی) مسلمانان تباہ یا مرتدان کړل، په هر حال د «جهاد» او قتال د ویننی مقصد هم دا دی چه د اسلام اهل دی مامون او مطمئن وی او د الله تعالیٰ عبادت په ښه شان سره وکړی شی. او د ایمان او توحید دولت د کفارو له لاسونو محفوظ شی او د اسلام کلمه علیاء او لوړه شی او اسلامی بیرغ مرتفع او لوړ شی لکه چه د (فتنه) هم دغه تفسیر د احادیثو په کتابونو کښی له ابن عمر او نورو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین څخه هم منقول دی».

﴿وَيَكُونُ الدِّينُ كُلُّهُ﴾ او جهاد وکړئ څو شی دین او حکم ټول خاص الله لره او نور باطل ادیان ورک شی) دا د جهاد وروستنی مقصد دی چه د کفر شوکت پاتی نشی او یوازی د الله تعالیٰ حکم جاری وی او د اسلام حق دین پر گردو (ټولو) ادیانو غالب شی. ﴿لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ﴾ اعم له دی نه چه د نورو ادیانو په موجودیت کښی وی. لکه چه د راشده و خلفاء په وخت کښی شوی ؤ. یا گرد (ټول) باطله مذاهب له منځه ورک کړی، لکه چه د مسیح علیه السلام له نزول څخه وروسته کیږی. په هر حال دغه آیت د دی خبری واضح دلیل دی چه جهاد او قتال عام له دی نه چه تعرضی وی که دفاعی مسلمانانو له پاره تر هغه وخته پوری مشروع دی تر څو چه دغه دواړه عالی مقصدونه پوره شوی نه وی، ځکه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی «الجهاد ماض الی یوم القيامة» حاصل «د جهاد احکام او شرائط او نور تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښی وکتل شی!».

﴿فَإِنْ انْتَهَوْا﴾ الآية - نو که واورې دوی له کفره او اسلام راوړی نو بیشکه الله پر هغو عملونو چه دوی ئی کوی ښه لیدونکی بینا دانا دی.» یعنی له هغو سره چه په ښکاره دول (طریقه) له کفره او شرارته بیرته وگرځی قتل نشته. د دوی د زړونو حال، او د مستقبل کیفیات دی الله تعالیٰ ته وروسپارل شی! هر دول (طریقه) عمل او کار چه دوی وکړی، هغه د پاک الله له علمه نه پټیږی او تل ورته معلوم دی. مسلمان یواځی له ظاهری حال سره موافق پر عمل کولو مکلف دی. وفي الحديث «امرت ان اقاتل الناس حتی يقولوا لا اله الا الله، فاذا قالوها عصموا منی دماءهم واموالهم الا بحقها، وحسابهم علی الله عز وجل» - زه ماموریم په دی چه جهاد وکړم د خلقو سره تر هغه چه وواځی دوی کلمه د لا اله الا الله نو کله چه وویل دوی دا کلمه نو وئی ساتلی ځما نه وینی خپلی «چه نه به وژل کیږی» او مالونه خپل مگر په حق سره «چه قصاص دی» او حساب د دوی سپارلی شوی دی الله عزوجل ته (که ئی ښی یا ئی نه ښی). ﴿وَإِنْ تَوَلَّوْا﴾ الآية - او که مخ وگرځوی دوی له ایمانه نو پوه شی تاسی چه بیشکه الله مولی، بادر، حامی او ساتونکی ستاسی دی الله ښه مولی نیک بادر ساتونکی دی او الله نیک او ښه مددگار دی.» یعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالیٰ په مرسته (مدد) او حمایت باندي

اطمینان او اعتماد ولری! او جهاد وکری! د کفارو له کثرت او د دوی له وسلو او سامان او اسباب شخه دی له سره ونه ویریری! لکه چه د بدر په غزا کښی ئی ولیدل، چه الله تعالی د مسلمانانو غومره ښه مرسته (مدد)، حمایت او امداد وفرمایه! (علمنا ان الله مولينا نعم المولى ونعم النصير).

وَأَعْلَمُوا أَنَّهُمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَ
 لِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ
 السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ
 الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقِيںَ الْجَمْعِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢١﴾

او پوه شیء «ای مسلمانانو!» بیشکه هر هغه شی چه په غنیمت واخیست
 تاسی «له کفارو په غلبی سره» له پوه شی نه نو بیشکه الله لره دی (حکم
 کول په) خمس د هغه (کښی) او (دغه خمس ثابت دی) له پاره د رسول (د
 الله) او له پاره د خپلوانو (د رسول الله) او (له پاره د) یتیمانو او (له پاره
 د) مسکینانو (محتاجانو) او (له پاره د) مسافرانو «او پاتی څلور برخی دی
 له پاره د غازیانو او صبر وکړی پر دغه تقسیم ای مقاتلانو!» که ایمان لری
 په الله او په هغو «آیتونو یا ملایکو یا نصرت» چه نازل کړی دی مونږ پر
 بنده خپل په ورځ د فیصلی کښی (د حق له باطل څخه چه د (بدر ورځ وه)
 هغه ورځ چه سره مخامخ شولی دواړه جمعی (دلی)؛ او الله پر هر شی باندي
 (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه غینی ئی غلبه د لږو پر ډیرو ده).

تفسیر: د دی سورت په ابتداء کښی ئی فرمایلی ﴿قُلِ الْاِنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ دلته د هغه لږ
 څه تفصیل کوی چه هغه د غنیمت مال چه د کفارو له جنگه وروسته د مسلمانانو په لاس راشی د
 هغه خمس او پنځمه برخه د الله تعالیٰ نیاز دی چه هغه رسول الله د پاک خدای د نائب (بمعنی
 رسول) په حیثیت وصوله وی، او دی ئی پر دغه پنځو مصرفونو لکوی شی:
 «۱»: په خپل ځان باندي.

«۲»: پر خپلو خپلوانو باندي چه بنی هاشم او بنی المطلب دی چه له پخوا راهیسی دوی د الله
 تعالیٰ په لاره کښی کار او د رسول الله صلی الله علیه وسلم نصرت او امداد ئی کړی دی. او د
 اسلام له خاطره یا یوازی د قرابت او خپلوی له وجی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی
 مرستی (مدد) کړی دی. او د زکوة او د نورو صدقاتو اخیستل پر دوی باندي حرام شوی دی.
 «۳»: پر یتیمانو پلار مریو باندي.

«۴»: پر محتاجانو مسلمانانو باندي.

«۵»: پر مسافرانو باندي بیا هغه نور څلور برخی غنیمت چه پاتی کیږی پر غازیانو باندي

تقسیم کیپی سور ته (سوا) دوی برخی او پلی (پیاده) ته یوه برخه ورکوله کیپی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د خمس د دغو پنځو مصارفو څخه زموږ حنفیانو په نزد یوازی یتیمان، محتاجان او مسافران چه گرد (قول) سره دری کیپی پاتی دی. ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفات څخه وروسته د دوی د ذات مصارف نه دی پاتی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اهل القربت هغه برخه پاتی شوه چه دوی ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د پخوانی نصرت او امداد په بناء ورکوله کیده. هو! د مساکینو او محتاجانو له هغو برخو څخه چه دوی ته مقرری دی د رسول الله مبارک مساکین او اهل الحاجت خپلوان ښائی مقدم وگنل شی، د ځینو علماؤ په نزد د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رحلت څخه وروسته د امیر المؤمنین د مصارفو له پاره ښائی چه خمس الخمس ورکړ شی. والله اعلم په ځینو روایتونو کښی راغلی دی کله چه له غنیمت څخه خمس د الله تعالی د نامه پنځمه برخه ایستله کیده نو نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم اول په هغه کښی څه برخه د بیت الله کعبی شریفی له پاره بیلوله. ځینو فقهاؤ لیکلی دی چه په هغو ځایونو کښی چه له کعبی شریفی څخه لری وی، څه برخه دی د مساجدو له پاره هم بيله شی. له ﴿يَوْمَ الْقُرْآنِ﴾ د فیصلی له ورځی څخه مراد یوم البدر دی چه په هغه کښی د حق او باطل ښکاره فیصله وشوه په دغه ورځ کښی حق تعالی خپل دیر کامل بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بری، فتح او نصرت ورکړ، او د ملائکو امداد یی ورولیږه او د سکون او اطمینان کیفیت ئی نازل وفرمایه. نو هغه کسان چه پر الله تعالی او د الله تعالی پر غیبی تائیداتو ایمان لری، نو پر دوی باندی له غنائمو څنی د الله تعالی پر نامه «خمس - پنځمه برخه» ایستل دومره دروند نه ښکاری. ﴿وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ او الله پر هر شی باندی چه اراده ئی وفرمائی ښه قادر دی چه ځینی ئی غالبول د لېو دی پر ډیرو باندی» یعنی لکه چه الله تعالی په هغه ورځ کښی تاسی مظفر او منصور گرځولی یئ هم دا اوس او په راتلونکی زمانه او په هر وخت کښی ښه قادر دی چه تاسی ته غلبه او فتوحات عنایت وفرمائی.

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدُوِّ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدُوِّ الْقُصْوَى وَ
الرَّكْبِ أَصْفَلِ مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ لِاخْتَلَفْتُمْ فِي
الْمُبْعَدِ وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ
مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ
اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾

«یاد کړئ ای مسلمانانو» هغه وخت چه وی تاسی په څندی (غاری) د

«کندی» نژدی «مدینی ته» او وو دغه «کفار» په څنډی «د کندی هسی څنډه (غارې) چه» لری «وه له مدینی نه» حال دا چه سواره «قافله» ښکته وو له تاسی؛ او که یو تر بله وعده کړی وی تاسی (د جنگ) نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسی په دغه وعده کښی ولیکن «بی له وعدی جمع کړئ تاسی الله» دپاره د دی چه پوره کړی الله هغه کار چه و مقرر شوی (په ازلی علم د ده کښی چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی) لپاره د دی چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئی هلاک وی پس له قیامه د حجت روښان څخه او ژوندی پاتی شی هغه څوک چه له شان ئی ژوندون وی پس له قیامه د روښانه حجت؛ او بیشکه الله خامخا ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی «په تولو احوالو».

تفسیر: له نژدی څنډی (غارې) څخه مراد د جنگ د میدان هغه جانب دی چه مدینی طیبی ته قریب و هم داسی له لری څنډی (غارې) څخه مقصد هغه طرف دی چه له مدینی منوری څخه لری و، یعنی د ابوسفیان تجارتی قافله مخ په ځوړی (څکته) د سمندر په څنډه څنډه (غارې غارې) کښی تله، د قافلی او مسلمانانو په منځ کښی د قریشو فوځ حائل شوی و. «او که یو تربله مو وعده کړی وی د جنگ نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسی په دغه وعده کښی» یعنی که فریقین له پخوا څخه د جنگیدلو له پاره کوم وخت او نیټه مقررول غوښتل، نو ممکن و چه په هغه کښی څه اختلاف واقع کیده یا د وعدی د رسیدلو په وخت کښی به ئی یوه ډله وړاندی وروسته کوله، ځکه چه له یوه جانب مسلمانان د کفارو له تعداد او ظاهری اسلحی او سامان څخه ویره کښی وو. او له بل طرف کفارو د مسلمانانو د حقانیت او الله پرستی او زړور توب څنی ویریدل نو دواړو ته د جنگ په ذمه واری اخیستلو او د هغه په شرکت کولو کښی تردد او تقاعد پېښیدی شو، (ولیکن بی له وعدی سره جمع کړئ تاسی الله دپاره د دی چه پوره کړی الله هغه کار چه و مقرر شوی په ازلی علم د ده کښی چه نصرت د احباؤ او ذلت د اعداؤ دی له پاره د دی چه هلاک شی هغه څوک چه له شان ئی هلاک وی پس له قیام د روښان حجت څخه او ژوندی پاتی شی هغه څوک چه له شان ئی ژوندون وی پس له قیام د روښانه حجت) یعنی قریش د خپلی قافلی د مدد له پاره او تاسی پر قافلی باندی د حملی کولو له پاره راغلی وئ قافله تیره شوه او دواړه فوځونه د یوه میدان پر دوو څنډو (غارې) باندی سره ونښتل، حال دا چه یو د بل له حال څخه نه و خبر دغه د الله تعالی تدبیر و که تاسی قصداً ورتلئ نو داسی په مناسب وخت به پر دوی نه رسیدی، او د دغی فتحی څخه وروسته کافرانو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم صداقت ورښکاره شو. هغه چه مړه شول هم په یقین سره پوهیدلی مړه شول، او هغه چه ژوندی پاتی شول هغوی هم حق په ښه ډول (طریقه) سره وپېژند او وپوهیدل چه د الله تعالی الزام پوره شو. کذافی الموضح. او ممکن دی له مرکیدلو او ژوندی پاتی کیدلو څخه کفر او ایمان مراد وی - یعنی

اوس څوک چه ايمان راوړی - او هغه چه په کفر همغسې تينگ پاتی شی، د دواړو ايمان او کفر د حق له ښکاره کيدو څخه وروسته دی. ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ او بيشکه چه الله ښه اوريدونکی د گردو (تولو) اقوالو، ښه عالم دی په تولو احوالو) يعنی الله تعالی د کمزورو مظلومانو فریاد اوريدونکی دی، او دغه خبره هم ورته ښه ورمعلومه ده چه په کومه طريقه سره د دوی امداد وکړی شی وگورئ په بدر کښی د مسلمانانو فریاد ئی څرنگه واوریده؟ او په څه دول (طريقه) سره ئی مدد او مرسته (امداد) وکړه؟.

إِذْ يُرِيكُمُ اللَّهُ فِي مَنَايِكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَاكُمْ كَثِيرًا لَفَشَلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾

(یاد کړه) هغه وخت چه وښوول تاته دغه (کفار) الله په خوب ستا کښی لږ؛ (چه اصحاب پری خبر کړی، او دوی پری داده شی او برابر پری ورشی) او که ښوولی وی «الله» تاته «ای محمده!» دوی ډیر (او بیا تا ویلی وی اصحابو ته) نو خامخا بی زړه شوی به وی تاسی (ای اصحابو) او خامخا جگړی به مو کولی په کار کښی «د جنگ چه تری په څنگ شوو یا ورسره جنگ وکړو» ولیکن الله سلامت وساتلئ «تاسی له بی زړه توب او نزاع» بيشکه دغه (الله) ښه عالم (دانا) دی پر هغو خبرو (هم) چه په زړونو کښی دی.

تفسیر: يعنی مسلمانانو ته ښائی چه د الله تعالی پر مدد - حمایت او مرسته (امداد) اعتماد ولری، او جهاد وکړی. او د کفارو له کثرت، سامان او وسلو ځنی ونه ویريږی - لکه چه د بدر په غزا کښی مو ولیدل چه الله تعالی له مسلمانانو سره څومره ښه امداد او معاونت وکړ. ﴿وَلَوْ أَرَاكُمْ كَثِيرًا﴾ او که ښوولی وی الله تاته دغه کفار ډیر) يعنی که تاسی دوی زیات گڼلی وی ځینو به د جنگیدلو همت کاوه - او ځینو به نه کاوه او داسی اختلاف به واقع کیده او په کار کښی به خلل او بی انتظامی پیدا کیده - الله تعالی رسول الله مبارک ته په خوب کښی لږ تعداد وروښود، او له ویری او بی زړه توب څخه ئی وژغورلی (وساتلئ) هغه ښه پوهیږی چه له کوم شی ځنی په زړونو کښی همت او شجاعت پیدا کیږی؟ او له کومی خبری ځنی بی زړه توب او ویره پیدا کیږی؟.

وَإِذْ يُرِيكُمُ اللَّهُ إِذِ التَّقِيْتُمْ فِي آعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ

فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٣٧﴾

او (یاد کړئ) کله چه وښوول تاسی ته «الله» هغه «دښمنان ستاسی» په هغه وخت کښی چه سره مخامخ شوی په سترگو ستاسی کښی لږ او لږ ښکاره کړئ تاسی (الله) په سترگو د دښمنانو کښی دپاره د دی چه وکړی ته هغه کار چه و مقرر کړی شوی «په ازلی علم د الله کښی» چه وکړی شی «چه هغه نصرت د مؤمنانو او ذلت د کفارو دی» او خاص الله ته بیرته گرځولی شی ټول کارونه.

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په خوب کښی د کفارو شمیر تر نظر لږ راغلی و او مسلمانانو ته هم د مقابلی په وخت کښی لږ ښکاریده خو په جرأت، زهورتیا او میرانی (بهادرئ) وجنگیږی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب نشی غلط کیدی ځکه چه په دوی کښی کافر پاتی کیدونکی سړی ډیر لږ و، زیاتره هغه کسان وو چه وروسته بیا مسلمانان شول او د خوب تعبیر هم داسی کیدی شی چه د لږ تعداد څخه مراد د دوی د مغلوبیت اظهار وی - باقی د کفارو په نظر کښی چه د مسلمانانو تعداد لږ ښکاریده نو هغوی واقعاً لږ وو - دا د هغه وخت واقع ده، کله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول - بیا کله چه مسلمانانو په میرانه (بهادری) سره په حملو شروع وکړه، او د پښتو د لښکر مرسته (مدد) ورورسیده، په دغه وخت کښی د مسلمانانو فوځ د کفارو په سترگو کښی د دوی په نسبت یو په دوه ښکاریده ﴿وَأَخْرَجْنَا لَهُمْ مَا فِيهِمْ مِّنَ الْكَافِرِينَ﴾ (۳) جزء د آل عمران (۱۳) آیت (۲) رکوع.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً

فَاتَّبِعُوا وَادْكُرُوا وَاللَّهُ كَثِيرٌ أَلْعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه مخامخ شی کوم فوځ «د دښمن» سره (چه جنگ درسره کوی) نو ثابت قدم اوسئ تاسی (او مه تری تښتئ) او یادوئ تاسی الله ډیر (په خوله او زړه) ښائی چه تاسی په مراد ورسیدئ (په بری سره پر دښمن د ذکر په برکت).

تفسیر: په دی کښی لمونځ، دعا، تکبیر او نور هر قسم ذکر الله شامل دی د الله د ذکر تاثیر دا دی چه د ذاکر زړه ورباندی قوی او داده کیږی، چه دغه دادگیرنی ته په جهاد کښی له هر

شی خنجه زیات ضرورت شته د اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین له گردو (تولو) خنجه لویه وسله هم دغه ددینه وه ۱ ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَلَمَّحُوا قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (۱۳ جزء د «رعد» ۴ رکوع «۲۸» آیت)

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَعَشَلُوا وَتَذَهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿۳۶﴾

او حکم ومنع تاسی د الله او د رسول د دغه (الله) او مه کوی جگړه په خپلو منځونو (په کار د جهاد کښی) پس بی زړه به شی تاسی او لار به شی باد «د نصرت او قوت او د دولت» ستاسی او صبر کوی (په قتال او سختیو)، بیشکه الله له صابرانو سره دی «په جنگ کښی په نصرت او حفاظت»

تفسیر: یعنی ورک به شی زور او قوت ستاسی، او د بری او مرستی (مدد) باد به مو لار شی، اقبال او رعب به مو کمپړی، او له بد رعبی خنجه به وروسته فتح او ظفر غرنګه حاصلولی شی؟ هغه تکلیفونه او سختی چه د جهاد په وخت کښی وړاندی کپړی هغه په صبر او استقامت سره وګالی (برداشت کړی) او همت او میرانه (بهادری) له لاسه مه باسئ متل دی چه (د میرونو (خاوندانو) مل الله دی). «څوک چه لری مله څه پروا کوی له غله» په دغه آیت کښی مسلمانانو ته ضروری شوی دی چه د بری کلی ګانی (چاپیانی) کوم کوم شیان دی؟ یواځی په دولت، لښکر، جبه خانی، لوازمو او تجهیزاتو سره فتح بری او نصرت نه حاصلپړی؛ بلکه په ثابت قدمی، صبر، استقلال، قوت د زړه داد د الله تعالیٰ او د رسول الله په یاد او د دوی د خلیفه ګانو په اطاعت او فرمان برداری د یو له بل سره په اتفاق او اتحاد سره هم په لاس راځی، په دغه موقع کښی می زړه بی اختیاره وغوښتل چه د اصحاب الکرامو رضی الله عنهم په نسبت د «ابن کثیر» څو الفاظ نقل کړم چه د اخلاص او ایمان له انتهائی عمق څخه وتلی دی «وقد کان للصحابة رضی الله عنهم فی باب الشجاعة والاثتمار بما امرهم الله ورسوله به وامثال ما ارشدهم الیه ما لم یکن لاحد من الامم والقرون قبلهم ولا یكون لاحد ممن بعدهم فانه بركة الرسول صلی الله علیه وسلم وطاعته فیما امرهم فتحوا القلوب والاقالیم شرقاً وغرباً فی المدة اليسيرة مع قلة عددهم بالنسبة الی جیوش سائر الاقالیم من الروم والفرس والترك والصقالیة والبربر والحبوش واصناف السودان والقبط وطوائف بنی آدم قهروا الجمیع حتی علت کلمة الله وظهر دینه علی سائر الادیان وامتدت الممالک الاسلامیة فی مشارق الارض ومقاربها فی اقل من ثلاثین سنة فرضی الله عنهم وارضاهم اجمعین وحشرنا فی زمرةم انه کریم ثواب».

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِثَاءَ النَّاسِ وَ يُصْذَلُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ حَبِيطٌ ۝

او مه کيږئ (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چه راووتل له کورونو خپلو دپاره د فخر او ښودنې خلعو ته (شوکت، دبدبه خپله) او آږوی دوی (خلق) له لاری د الله څخه او الله پر هغو کارونو چه کوی ئی دوی محیط (چاپیر دی علم او قدرت د ده نو جزا به پری ورکړی).

تفسیر: ابو جهل سره له خپلو لښکرو او دولونو او نغارو په دیر شان او شوکت سره د بدر جنگ ته وتلی ؤ چه مسلمانان وویریږی، او د عربو په نورو قبائلو باندی هم د مشرکانو ویره او اثر ولویږی، په لاره کښی د ابو سفیان پیغام ورورسید چه «قافلی له سختی خطری څخه نجات ومونده او درغله اوس تاسی هم د مکی په لوری بیرته ستانه (واپس) شی» ابو جهل په انتهائی غرور سره وویل چه مونږ به هلته بیرته لاړ شو چه د بدر پر چینو او رڼو اوبو باندی ورسپړو او هلته د طرب او نشاط مجالس منعقد کړو، سازندگانی او نغمی ویونکی ښځی د خوشی او بری سندری ووانی او په زړه پوری اتڼونه پری واچوو، شرابونه وڅښو او ښه سیلونه او مزی وکړو او تر دری شپو او ورځو پوری اوشان حلال کړو. او عربی قبائلو ته ښه میلمستیا ورکړو او داسی ښی چرچی وکړو چه دغه ورځ د عربو په منځ کښی د همیشه دپاره یادگار پاتی وی او په آینده کښی د دغو لږو او کمزورو مسلمانانو حوصله بیخی ماته شی، چه بیا له سره زمونږ د مقابلی جرائت او زړورتوب ونشی کړی، دی له دی څخه څه خبر ؤ چه هغه امیدونه او هیلې (طمعی) چه کوی او هغه تجویزونه چه ابو جهل ورته چرتونه او فکرونه وهل، هغه کرد (تول) د الله تعالی په قبضه او اختیار کښی دی چه پر مخ ئی بوځی یا ئی مهمل او بی اثره وگرځوی، بلکه که اراده وفرمائی دغه کردی (تولی) معاملی او چاری به بالعکس او چپه کړی، لکه چه هم داسی هم وشو. د بدر د اوبو او د شرابو د جام په ځای دوی د خپلو وینو د کندول په سر اړولو باندی مجبور شول. د سرور او نشاط محافل ئی جوړ نه کړی شول خو د هغه په ځای د نوحی او ماتم او ویر او ژړا صفونه او قطارونه له (بدره) تر مکی معظمی پوری وتړل شول. همغه مال چه دوی د تفاخر، تظاهر او ښودنې لپاره لگاوه د مسلمانانو د غنیمت نمری او لقمه شوه د ایمان او توحید د دائمی غلبی د تاداو (بنیاد) تیږه (گټه) د بدر په ډگر او میدان ودروله شوه گواکی په دی دول (طریقه) سره په دغی وړوکی ځمکی کښی الله تعالی د تولی نری د کردو (تولو) ملتونو او اقوامو د قسمتونو فیصله وفرمایله. په هر حال په دغه آیت کښی ئی مسلمانانو ته خبر ورکړی چه جهاد یواځی د وژلو او وینو تویولو د هنگامی نوم نه دی، بلکه عظیم الشان عبادت

دی، په عبادت کښی هر څوک چه ریا یا ښودنی وکړی، نو هغه نه قبلیری، لهذا تاسی په فخر، غرور، ښودنی او تظاهر کښی کفارو پسی مه درومی!

وَإِذْ زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ
الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ فَلَمَّا تَرَأَتْ الْفِئَتَانِ
نَكَصَ عَلَى عَقَبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ
إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

او (یاد کړئ) هغه وخت چه ښایسته کړی وو دغو (کفارو) ته شیطان عملونه د دوی او وی ویل چه نشته هیڅ غالب پر تاسی نن ورځ له خلقو او بیشکه زه ساتونکی یم ستاسی، نو کله چه سره ولیدل (مخامخ شول) دواړه فوځونه (د اسلام او کفر) بیرته ئی مندی کړی په پوندو خپلو «یعنی وتښتیده» او وئی ویل بیشکه زه بیزار یمه له (ساتنی) ستاسی او بیشکه زه وینم هغه (فوځ د ملائکو چه راځی په معاونت د مؤمنانو) چه نه ئی وینی تاسی بیشکه زه ویریږم له الله او الله سخت دی عقوبت (د ده).

تفسیر: قریش پر خپل جمعیت او قوت مغرور وو - لیکن د دوی جنگ او جنجال دیر ځلی له (بنی کنانه) سره پېښیده نو اوس هم د دوی په زړونو کښی داسی یوه خطره پیدا شوی وه - نه چه «بنی کنانه» زمونږ د دغه بری په لاره کښی څه مشکلات پیدا کړی - دلته سم د لاسه شیطان د دوی د شا تپولو او همت زیاتولو له پاره د (کنانه) د لوی سردار «سراقه بن مالک» په صورت د خپلو ذریاتو له فوجه سره یو ځای ورښکاره شو او ابوجهل او نورو مشرکانو ته ئی اطمینان ورکړ چه مونږ گرد (تول) ستاسی د مرستی (مدد) او حمایت له پاره راغلی یو، او د (کنانه) له طرفه بیخی بی غمه اوسئ مونږ له تاسی سره یو. کله چه په بدر کښی د زور او قوت مسابقی شروع شوی او د شیطان په نظر کښی حضرت جبرئیل علیه السلام او نوری پرهستی راغللی، نو د ابوجهل له لاسه یی خپل لاس وښکل او ژر په خپلو پوندو بیرته وگرځید - او ابوجهل ورغږ کړ «ای سراقه! د جنگ او جگری په دغه شدت کښی په چل او فریب سره چیری تښتی راځه بیرته راوگرځه او لښکر مه بی زده کوه!» سراقه وویل «زه ستاسی سره نشم پاتی کیدی - زه هغه شیان وینم چه تاسی ئی نه شی لیدی یعنی (پرهستی) د الله تعالی (یعنی د دی حزب الله) له ویری څخه می زده ریږدی (ریږی) او اندامونه می لرزیږی - اوس په ما کښی د دریدلو قوت نشته - زه

دارېږم چه په کوم سخت عذاب او آفت کېنې اخته نشم.» قتاده رحمه الله عليه وائی چه دغه ملعون دروغ وویل د ده په زړه کېنې د الله تعالی ویره نه وه - هوا هغه پوهېده چه اوس د قريشو لښکري د هلاکت په کنده کېنې لوبدلې دی، او هيڅ يو قوی دوی نشي ژغورلی (ساتلی) - دا د هغه قديمی عادت دی چه خپلو پيروانو ته کړی لاری ښيي او دوی غولوی - کله چه هغوی د هلاکت په کنده کېنې وښويوی نو دلته خپله پښه بیرته راکاږي چه سم له هغه سره ئی دلته هم داسی وکړل ﴿يَعِدُّهُمْ وَمَنْ يَتَّبِعُهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا﴾ (ه جزه د النساء «۱۲۰» آيت ۱۸ رکوع ﴿كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ (۲۸ جزه د الحشر ۱۶ آيت ۲ رکوع) ﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَكُونُوا مَوَافِقِينَ لِمَا أَنَا بِصَارِعُكُمْ وَمَا أَنَا بِبَصِيرَتِكُمْ إِنِّي كُنْتُ بِمَا أَشْرَكْتُم مِّن قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَمُوعَذِبَاتٍ﴾ (۱۳ جزه د ابراهيم سورت «۲۲» آيت ۴ رکوع

إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّاهُ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٩﴾

(ياد کړئ!) هغه وخت چه ويل منافقانو (د مدينې) او هغو کسانو چه په زړونو د دوی کېنې مرض ؤ (د اعتقاد ضعف) چه مغرور کړی دی دغو مؤمنانو لره دين د دوی (چه سره د لېوالتی او بی اسبابی پر ديرو وسلو لرونکو ورځی؛ وفرمايل الله په ځواب د دوی کېنې) او هر څوک چه توکل وکړی په الله نو (غالبیږی ځکه چه) بیشکه الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د مسلمانانو لږ جمعیت او د لوازمو او تجهیزاتو لېوالتی او عمومی فقر او مسکنت، او له هغه سره د داسی زړورتوب او شجاعت له لیدلو څخه منافقینو او ضعیف القلبو کلمه لوستونکو به ويل چه دغه مسلمانان په خپل خیال پخپل دين او حقانیت باندی داسی مغرور دی، چه د مرګ خولی ته ځان ورکوی الله تعالی د دوی په ځواب کېنې داسی فرمائی، چه دغه غرور نه بلکه توکل دی، هغه څوک چه د الله تعالی په زبردست قوت او قدرت باندی اعتماد او یقین لری او پوهیږی هر هغه شی چه د ده له جانبه کیږی، عین حکمت او ثواب دی. نو دی د حق په معامله کېنې هم داسی زړور او شجاع وی.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ
وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ٥٠

او که وینى (ای محمده!) هغه وخت چه قبض د روح کوی د هغو کسانو چه کافران شوی دی پرېشتی (د عزرائیل مددگاران) په دی حال کېنې چه وهی به مخونه د دوی او شاگانې د دوی، او (وائی به ورته) وشکې تاسی عذاب د (اور) سوځوونکي (نو ویه گوری یو له شرمه دک حال).

تفسیر: یعنی پرېشتی د ځنګدن د عذاب په وخت کېنې دوی ته وائی چه اوس خو دغه درواخلع او د جهنم د عذاب خوند به وروسته وشکې. دیرو مفسرینو دا هم د بدر په واقعه کېنې داخل کړی دی یعنی په هغه وخت کېنې هر هغه کافر چه وژل کیده، نو له هغه سره پرېشتو هم داسی معامله کوله. مگر د آیت الفاظ گړدو (تولو) کفارو ته عام دی. نو ځکه دغه راجح معلومیږی چه دغه واقعه به په عالم برزخ کېنې وی، نو د دی تعلق به د بدر له واقعاتو سره داسی وی چه په دنیا کېنې د دغو کفارو حال داسی شو، او په برزخ کېنې به داسی کیږی نو د آخرت د عذاب په نسبت به څه وویل شی چه هغه به څرنګه مدهش وی.

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ آيَاتِي كُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ٥١

دغه (تعذیب) په سبب د هغه (بد عمل) دی چه وړاندې لیرلی ؤ لاسونو ستاسی او بیشکه الله نه دی هیڅ ظلم کوونکي په بندګانو خپلو (چه بی گناه ئی په عذاب کړی).

تفسیر: دغه گړد (تول) ستاسی د اعمالو نتیجه او سزا ده، که نه د الله تعالیٰ له لوری د ظلم او تیری هیڅ یوه معامله کیدونکي نه ده. او «ظلام» ئی ځکه وفرمایه چه که معاذ الله د هغه د لوری د یوی ذری سره په اندازه د ظلم امکان وی نو هغه به د خپل عظمت د شان په لحاظ ظالم نه وی بلکه ظلام به وی ځکه چه د کامل هر صفت هر ورو (خامخا) ښائی چه کامل وی. اوس الله تعالیٰ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د تسلی له پاره فرمائی چه د قریشو حال ستا سره داسی دی

كَذَابٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ
فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

لکه حال د تابعانو د فرعون (له موسی سره) او (لکه حال د) هغو کسانو چه وو په خوا له دوی نه (له انبیاءو خپلو سره؛ هغه عادت دا ؤ) چه کافران شوی ؤ په آیتونو د الله نو نیولی ؤ دوی لره الله په گناهونو د دوی بیشکه الله قوی (زورور) دی دیر سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنی له پخوا راهیسی هم دغه دستور پاتی دی. کله چه خلق د آیت الله تکذیب یا له هغه څخه انکار وکړی - یا له انبیاءو سره په جنگ کولو کښی ټینگار (ضد) ښکاره کړی، نو الله تعالی دوی په یوه نه یوه عذاب اخته کوی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعَمَهُ أَنْعَمَ عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ
يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾

دغه (تعذیب) په سبب د دی دی چه په تحقیق الله نه دی بدلونکی د(هغه) نعمت چه انعام کړی ئی وی پر یوه قوم باندی تر هغه پوری چه بدل (نه) کړی دوی هغه حال چه په نفسونو د دوی کښی دی او بیشکه الله ښه اوریدونکی (د گردو (تولو) اقوالو ښه عالم دی (په تولو احوالو).

تفسیر: یعنی کله چه خلق په خپلو بی اعتدالیو او غلط کاریو خپله فطری نیکه قوه او استعداد بدلوی، او د الله تعالی ورپښلی داخلی او خارجی نعمتونه د الله تعالی په ورشوولی کار کښی په ښه موقع او ښه صورت نه لگوی بلکه بالعکس ئی د ده په مخالفت کښی صرفوی، نو الله تعالی هم خپل هغه ورکړی نعمتونه تری بیرته آخلی - او د انعام حال په انتقام سره بدلوی. الله تعالی د بندگانو گردی (تولی) خبری آوری او د دوی په گردو (تولو) احوالو باندی پوهیږی او هیڅ یو شی له ده ځنی پټ نه دی - لهذا هر چا سره چه هره معامله وکړی هغه به بیخی سمه او پر خپل ځای وی. حضرت شاه صاحب لیکي «تر هغه پوری چه نیت او اعتقاد بدل نشی؛ نو د الله تعالی ورعطا شوی نعمتونه بیرته نه اخیستل کیږی» - گواکی له «ما بانفسهم» څخه خاص نیت او اعتقاد مراد شوی دی لکه چه له ترجمی څخه ظاهریږی والله اعلم.

كَذَابِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ
بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٢﴾

(حال د دوی) لکه حال د تابعانو د فرعون دی «له الله سره» او «لکه حال»
د هغو کسانو دی چه پخوا له دوی نه وو؛ (او هغه عادت دا و) چه نسبت د
دروغو ئی کړی و په آیتونو د رب خپل نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د
گناهونو د دوی او غرق (دوب) کړل مونږ تابعان د فرعون، او (دوی) تول
وو ظالمان.

تفسیر: فرعونیان او له دوی څخه پخوانی اقوام ئی د دوی د جرائمو په بدل کښی هلاک کړل او
په خاصه توگه (طریقه) ئی د فرعونیانو جاله دویه کړه - دا گرد (تول) په هغه وخت کښی
وشول کله چه دوی له الله تعالی څخه باغیان شول، او شرارت ئی د خپلو ځانونو له پاره غوره -
او پر خپلو ځانونو ئی ظلم وکړ، که نه الله تعالی هېڅ یوه مخلوق سره څه ذاتی عداوت نه لری.

إِنَّ شَرَّ الدِّينِ وَآبٍ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٣﴾
الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ
مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٤﴾

بیشکه بدتر د خوځیدونکو (تلونکو) په نزد د الله هغه کسان دی چه کافران
شوی دی نو دوی ایمان نه راوړی. هغه کسان چه معاهده ترلی وه تا له دوی
سره بیا ماتوی دوی عهد خپل په هر کړت کښی او دوی نه ویریږی (له دی
عهد ماتولو څخه).

تفسیر: هغو کسانو چه لکه ابوجهل - نصر - عتبه او کعب د اشرف ځوی د تل لپاره کفر او بی
ایمانی غوره کړی - او له انجامه بالکل بی خوفه شوی دی او هغه کسان چه (لکه بنی قریظه) په
غدارۍ او بدعهدۍ سره معتاد شوی دی، دوی د الله تعالی په نزد ډیر بد حیواناتان دی. د فرعون
حال په بد عهدۍ او غدارۍ کښی هم داسی و ﴿وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا لِمُوسَى اِدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدْتَ عِنْدَكَ
لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَءِيلَ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَى آجَلٍ هُمْ بِلِغْوِهِ إِذَا هُمْ يَنْكُفُونَ﴾ (۱) جزء د

الاعراف ۱۳۴ او ۱۳۵ آیت ۱۶ رکوع) او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کښی د «بنی قریظه» د یهودانو او د نورو هم دغه خصلت و چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره به ئی عهد کاوه چه مونږ د مکي معظمی له مشرکانو سره مرستی (مدد) نه کوو. بیا به ئی له دوی سره مرسته (مدد) کوله او ویل به ئی چه عهد مو په یاد نه و. هر کړت به ئی هم داسی کول - وروسته دا رابیی چه له داسی غدارانو سره څرنگه ښائی چه معامله وکړه شی.

فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَأَئِذْ رُدُّبِهِمْ
مَنْ خَلَفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَدْكُرُونَ ۝ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ
خِيَانَةً فَأَنْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ۝

نو که ومومی ته (ای محمده!) دوی په جنگ کښی پس تیت کړه (سزا ورکړه) او وویروه په سبب د تیتولو (سزا ورکولو) د دوی هغه کسان چه وروسته له دوی نه دی (د کافرانو محاریانو نه) لپاره د دی چه دغه وروستنی خلق عبرت واخلي. او که ویریږی (ای محمده!) له کوم قوم (چه وعده ئی کړی ده له تا سره) د خیانت نو وغورځوه دوی ته (دغه عهد) په (داسی ډول (طریقه) چه شی تاسی او هغوی سره) برابر؛ بیشکه الله نه خوښوی خیانت کوونکی.

تفسیر: یعنی که دغه خائنان او غداران معاهدان ښکاره معاهدی تر شا وغورځوی او ستاسی په مقابل کښی د جنگ میدان ته راشی، نو دوی ته داسی سخته سزا ورکړئ او په قتل او جرح او نورو سره ئی داسی وترهوی چه د هغی له لیدلو څخه د دوی هغه بیرته وروسته پاتی شوی ملگری یا له دوی نه وروسته راتلونکی نسلونه هم عبرت واخلي او د عهد ماتولو جرئت ونشی کړی که یوه قوم ښکاره خیانت ونه کړ، بلکه له آثارو او قرائنو څخه دا خبره څرگنده شوه چه دوی عهد ماتولو ته تیار دی، نو تاسی ته هم اجازه شته چه د مصلحت په تقدیر د دوی عهد بیرته ورکړئ او د معاهدی د انتهاء اطلاع هغوی ته ورکړئ او بالمقابل له هغوی سره مناسبه رویه وکړئ چه د دواړو ډلو په زړونو کښی د پخوانیو معاهداتو په نسبت هیڅ یو شک او اشتباه پاتی نشی او دواړه په مساویانه ډول (طریقه) سره خبردار او بیدار او هوښیار اوسی، او د خپلو ځانونو په تیاری او حفاظت کښی مشغول اوسی او ستاسی له جانبه څه غلا او خیانت ونشی او گردی (تولی) معاملی سره ښکاره او صافی وی. الله تعالی خیانت اگر که له کفارو سره هم وی نه خوښوی په سننو کښی روایت دی چه امیر معاویه رضی الله تعالی عنه له «روم» سره میعادی

معاهده درلوده (لرله) د دغه ميعاد په منځ كښې امير معاويه رضي الله تعالى عنه له خپلو فوځونو ته د «روم» د سرحداتو په لوري د پرمختگ امر ورکړ، مقصد ئې داسې ؤ چې اسلامي فوځ دى د روميانو سرحداتو ته دومره نژدې او بالکل تيار اوسې، چې د معاهدې د نيتي د تيريدلو سره متصل دوى پخپلو تعرضونو پيل (ابتدا) وکړي، څه وخت چې دغه کار جاري ؤ، يو سپين پيرى په داسې حال كښې چې په آس سور ؤ راغى چې داسې ئې ويل «الله اكبر الله اكبر اوفاءاً لا غدراً!» يعنې عهد پوره كړئ او عهد مه ماتوئ! رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلى دى كله چې كوم قوم سره معاهده ولرئ نو هيڅ يوه غوټه دى ونه پرانستله شي! او نه دى وتړله شي - تر هغه پورې چې د معاهدې نيټه پوره شي يا مقابلي دلى ته په مساويانه حيثيت سره معاهده ورمستړه شي! «كله چې معاويه رضي الله تعالى عنه ته دغه خبر ورسيد نو ژر له خپله فكره بېرته وگرځيد، او چې وئى ليد هغه سپين پيرى حضرت عمرو بن عبسېه رضي الله تعالى عنه ؤ.

وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنْهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

او نه دى كوى گمان هغه كسان چې كافران شوى دى چې دوى به وتېښتى (له عذابې او خلاص به شي)! بېشكه دوى له سره نشي مغلوبولى (الله له تعذيب خپل)

تفسير: د نبذالعهد هغه حكم چې پاس ذكر شو ممكن چې كفار هغه د مسلمانانو په ناپوهي او ساده توب حمل كړي او خوښ شي كله چې د مسلمانانو په دين كښې غدر او خيانت ناروا دى نو مونږ ته د مدافعي د خبرداري او بيداري پوره موقع او د مسلمانانو په خلاف د تياري فرصت په لاس راځي نو د هغه ځواب ئې ورکړ چې څومره تياري او انتظامات چې وکړي، كله چې الله تعالى د مسلمانانو په لاسونو ستاسې د مغلوبولو او رسوا كولو او په دنيا يا په آخرت كښې د سزا وركولو اراده وكړي نو تاسې به په هيڅ يوه تدبير سره هغه نشي عاجزولى - او نه د ده د قدرت او تسلط له احاطې څخه د باندې تېښتيدلى شي! گواكي مسلمانانو ته تسلي وركوى چې دوى دى په الله تعالى اعتماد ولري او د ده د احكامو امتثال دى وكړي، نو پر گردو (تولو) به غالبېږي «وانتم الاعلون ان كنتم مؤمنين»، آل عمران - ۱۴ ركوع، آيت ۱۳۹

وَاعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ
تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ
لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ يُوفِّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿۴۰﴾

او تیاروئ (ای مؤمنانو) لپاره (د جنگ) د دغو (ماتوونکو د عهد یا د مطلق کفارو) څومره چه توانیوئ (جمع کولی شی) تاسی له قوت (اسباب د جنگ) او له روزل شوو ساتل شوو آسونو (لپاره د جهاد) چه ویروئ تاسی په دغه (قوت او تیاری) سره دښمنان د الله او دښمنان ستاسی او نور کسان بی له دوی نه چه نه پیژنیئ تاسی هغوی الله عالم دی په (عداوت د) هغوی؛ او هر هغه څه چه نفقه کوئ (لگوئ) تاسی له یوه شی په لاره د الله کښی (لپاره د ترقی د دین) پوره (بدل د هغه) به درکړ شی تاسی ته حال دا چه پر تاسی به ظلم ونه کړی شی (د ثواب په لېروالی او د عذاب په ډیر والی)

تفسیر: په الله تعالی د اعتماد او توکل کولو معنی دا نه ده چه ضروری او مشروع اسباب دی ترک کړی شی ځکه چه په مسلمانانو فرض دی تر هغه پوری چه قدرت لری د جهاد سامان او لوازم دی تیاروی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کښی د آسونو سورلی، توره وهل، غشی ویشتل او نور جنگی مشقونه، د جهاد له لوازمو څخه وو. نن توپک، مشین گن توپ، تینک، راکت، زره پوښ او نوری اراپی، آلوتکی، جنگی او گوت، کروزر، تحتالبحری، او بتل او نور جنگی مهمات او لوازم، تجهیزات تیارول او لرل، او په استعمال آچول او چلول او د حربی او عصری فنونو زده کول بلکه ورزش او د دوی په شان نور عملیات کول، د جهاد سامان او لوازم دی. هم داسی هغه نوری وسلی او د حرب او ضرب گړد (تول) آلات او اسباب چه وروسته له دی نه ایجاد او اختراع کیوی، هغه تول د دی آیت په منشاء کښی داخل دی. باقی د آسونو په نسبت خو رسول الله مبارک پخپله فرمایلی دی «الخیل معقود فی نواصیها الخیر الی یوم القيامة» - د آسونو په تندي کښی خیر ایښود شوی دی تر قیامته پوری» په احادیثو کښی راغلی دی، هر هغه چه آس د جهاد په نیت روزی او ساتی ئی د ده په خوړلو او څښلو، بلکه په هر قدم پورته کولو باندی اجر وررسیوی، او د ده تر خوړو او نورو پوری به هم د قیامت په ورځ په تله (میزان) کښی تللی کیوی. «او تیاروئ ای مؤمنانو لپاره د جنگ د دغو ماتوونکو

د عهد يا مطلق كفار، خومره چه توانيږئ او جمع كولى شئ تاسي له قوت او اسباب د جنگ او له روزل شوو ساتل شوو آسونو لپاره د جهاد چه ويروئ تاسي په دغه قوت او تياري سره دښمنان د الله او دښمنان د ستاسي او نور كسان بى له دوى نه چه نه پيژنئ تاسي هغوى او الله ته معلوم دى عداوت د هغوى» يعنى دغه كرد (تول) سامان، لوازم، تجهيزات او تياري پر دښمنانو باندې د ويري، خوف او دهشت اچولو لپاره يو ظاهري سبب دى باقى د فتحى او ظفر او برى اصلى سبب خو د الله تعالى مرسته (مدد) ده چه د هغى بيان پخوا له دى نه شوى دى، او هغه خلق چه تاسي ئى بالتعين نه پيژنئ، منافقان دى چه د مسلماني په پرده كښي ئى ځانونه پټ كړى وو، يا د (بنى قريظه) يهودان يا روم او فارس يا نور هغه اقوام دى چه له هغو سره وروسته له دى نه ستاسي مقابلو واقع كيدونكي ده. ﴿وَمَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ الآية - او هر څه چه نفقه كوي لگوي تاسي له يوه څيزه په لاره د الله كښي پوره بدل او جزاء د هغه به دركړي شي تاسي ته حال دا چه په تاسي به ظلم ونه كړى شي د ثواب په لږ والي او د عذاب په دير والي (دغه د مالي جهاد په طرف اشاره ده. يعنى د جهاد په تياري كښي هغومره مال چه تاسي ولگوي د هغه پوره بدل او معاوضه به ومومي! د يوه درهم په مقابل كښي اوه سوه درهم. «والله يضاعف لمن يشاء والله واسع عليم» او دير ځلى په دنيا كښي هم د هغه معاوضه بلكه له هغه څخه لا زيات اجر هم دركاوه كيږي.

وَأِنْ جَنَّحُوا بِالسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٩١﴾

او كه ميل وكړي كفار صلحي (روغى) ته نو ته هم ميل وكړه دى (صلحي) ته او توكل (اعتماد) وكړه په الله (او مه ويريږه له مكړه د دوى) بيشكه چه دغه (الله) هم دى ښه اوريدونكى. (د ټولو اقوالو) ښه عالم (دانا پر گردو (ټولو) احوالو).

تفسير: د مسلمانانو دغه تياري او تجهيزات او مجاهدت او ځان جارول (قربانول) او د نور چارو د ليدلو څخه دير امكان لري چه كفار مرغوب او ويريږي او صلحه، روغه وغواړي، نو تاسي ته ارشاد دى چه سم له صوابه او مصالحو تاسي هم هغوى ته د صلحي او روغى لاس وروغځوي - ځكه چه له جهاد څخه وينى تويول نه، بلكه د كلمه الله اعلا او د فتنى دفع مقصود دى. كه دغه عالي مقصد بى د وينى له تويولو څخه حاصل شي، نو خامخا د وينو تويولو لپاره هيڅ حاجت نه پاتى كيږي. كه داسي كوم احتمال وي چه شايد كفار د صلحي په پرده كښي غواړي چه مونږ تير باسي نو هيڅ پروا مه كوي او پر الله تعالى باندې توكل او اعتماد وكړئ -

پاک الله د دوی له نیاتو څخه ښه خبردار دی، او د دوی پتی مشوری اوری د الله تعالی د حمایت په مقابل کښی د هیچا بدنیتی چلیدی نشی - تاسی خپل نیت صاف وساتئ!.

وَأَنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي
أَيْدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٣﴾

او که اراده کوی دوی دغه چه فریب درکړی تاته (په دغه روغه کښی) نو بیشکه کافی دی تاته الله؛ هم دی هغه ذات دی چه قوت ئی درکړی دی تاته په مرستی (مدد) خپلی سره (په لیږلو د پرښتو په بدر کښی) او په مؤمنانو سره.

تفسیر: که وروسته له روغی څخه دغه خلق د خیانت او د عهد ماتولو اراده وکړی نو تاسی مه خواشینی (خفه) کیږئ، د الله تعالی مرسته (مدد) تاسی ته کافی دی، د دوی هغه گرد (تول) مکرونه او فریبونه خدای جل جلاله به شنه کړی، همغه الله جل جلاله تاته په «بدر» کښی غیبی امداد درکړ، او په ظاهری ډول (طریقه) سره ئی د ځان جاروونکو او سر ښندنکو مسلمانانو په مت ستاسی تائید وفرمایه.

وَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتْ
بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٤﴾

او الفت محبت ئی واچاوه په منځ د زړونو د دغو (مؤمنانو) کښی! که لکولی وی تا هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی تول نو نه به دی شو اچولی الفت محبت په منځ د زړونو د دوی کښی ولیکن الله الفت محبت واچاوه په منځ د (زړونو د) دوی کښی؛ بیشکه چه دغه (الله) ښه غالب (قوی د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: له اسلام څخه پخوا په عربو کښی د جدال، قتال، نفاق او شقاق بازار تود ؤ په خوشی خوشی چتی (بیکاره) خبرو باندی د قبائلو په منځ کښی تصادمات او جنگونه کیدل، کله چه به د دوه ډلو په منځ کښی جنگ شروع کیده نو تر څو پیړیو پوری به د هغه اور نه مړ کیده د

مدینې منوری د دوو زبردستو قبیلو (اوس) او (خزرج) د گوندی جنگونو او د پخوانی عداوت او بغض سلسله هیڅکله سر ته نه رسیده! یو به د بل وینو ته تږی ؤ، او هر یوه به د خپل عزت او پټ وړی ؤ، په دغو حالاتو کښی زمونږ پاک رسول محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د توحید او معرفت او اتحاد او اخوت عالم شمول پیغام سره مبعوث شو. خلقو حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره د یوه بل مخالف فریق په شان وگانه، او گردو (تولو) سره لاس یو کړ، او د خلاف او شقاق اصول ئی ځان ته اختیار کړل، خپل هغه پخوانی عداوتونه ئی سره هیر کړل او د رسول الله مبارک په مخ کښی په مخالفت ودریدل، او د ده عداوت ئی د خپل مدنظر وگرځاوه، دوی به د ده له پند او نصیحت څخه په تکلیفیدل او له سیوری به ئی تښتیدل، د دنیا هیڅ یو طاقت نه ؤ چه د دغو دارونکو لیوانو او څیروونکو حیواناتو په پاده کښی د الهی معرفت او دنیوی محبت روح ورپو کړی، او د توحید له شرابو ئی ماره او مست کړی، او تول سره یو وار د اخوت او الفت په ځنځیر وتړی، او د هغه مقدس وجود، صمیمی امتیان، او ځان جاروونکی مینان ئی وگرځوی چه څو ورځی پخوا له دوی څخه ډیر مبغوض سری نور څوک نه ؤ بلا شبه که د ځمکی گردی (تولی) خزانې لگولی شوی وی، خو بیا هم داسی یو لوی مقصد تری حاصلیدی نشو، چه د الله تعالی په رحمت او اعانت سره په داسی سهولت سره حاصل شوی دی. الله تعالی د حقیقی وروڼو څخه زیات د یو مینه او الفت د بل په زړه کښی واچاوه، او بیا د دغو گردو (تولو) الفتونو اجتماعی مرکز د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم منبع البرکات ذات ئی وگرځاوه د دوی زړونه داسی یو وار سره اړول د الله تعالی د قدرت او قوت یوه کرشمه وه، او د شدید ضرورت په داسی یوه وقت کښی، دوی گرد (تول) د محبت او الفت په پوی نقطی کښی سره تولول، د ده د کامله حکمت دلیل دی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٣﴾

ای نبی کافی (بس) دی تاته الله او هغه چا ته چه متابعت کوی ستا له مؤمنانو څخه

تفسیر: دا آیت په دوه ډوله (قسمه) سره معنی کیدی شی د اکثر و اسلافو په نزد ئی مطلب دا دی (ای نبی صلی الله علیه وسلم الله تعالی تاته او ستا ملگرو ته کافی دی!) یعنی د عدد او د سریو او مال او تجهیزاتو له قلت څخه ویره نه ده په کار ځینو علماؤ د هغه معنی داسی کړی ده (ای نبی صلی الله علیه وسلم! تاته په حقیقت کښی یواځی الله تعالی کافی دی او د ځینو ظاهری اسبابو په اعتبار د مخلصو مسلمانانو جماعت اگر که ډیر لږ هم وی کافی دی) پخوا ئی فرمایلی وو ﴿إِنَّكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ﴾ گواکی دا د هغه خلاصه ده.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ
عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ
يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٤٥﴾

ای نبی! تیز کره (او ترغیب ورکره) مؤمنانو ته پر جنگ (د کفارو)؛ که وو له تاسی غنی شل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غلبه دی وکړی پر دوو سوو کافرانو (یعنی داسی جنگ دی وکړی چه نتیجه ئی فتح او غلبه کیدی شی) و که وو له تاسی غنی شل تنه (صابران ثابت قدمان) نو غالب دی شی پر زرو تنو له هغو کسانو چه کافران شوی دی په سبب د دی چه بیشکه دوی (داسی) قوم دی چه نه پوهیږی (یعنی جاهلان دی په الله او په قیامت).

تفسیر: الله تعالیٰ په دغه آیت سره مسلمانانو ته د جهاد په لوری ترغیب ورکوی چه که لو پیع هم مه بی زړه کیږئ! د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره تاسی پر لس چنډو دښمنانو باندی هم غالبیدی شی سبب ئی دا دی چه مسلمانان د الله تعالیٰ لپاره جنگیږی او دوی الله تعالیٰ پیژنی او یقین پری لری او د ده د مرضی متابعت کوی او په داسی یوی عقیددی د جنگ په ډگر کښی قدم ږدی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مرگ اصلی ژوندون بولی. هر مسلمان متیقن دی چه زما د گردو (تولو) مجاهداتو ثمره په آخرت کښی ضرور رارسیدونکی ده که زه غالب شم او که مغلوب او د کلمه الله د اعلا لپاره هر هغه تکلیف چه پر ځان واخلم، هغه فی الحقیقت ما له دائمی خوښی او ابدی مسرت سره یو ځای کوی. تر هغه پوری چه مونږ مسلمانان په دغی عقیددی د خدای له دښمنانو سره جنگ وکړو نو الهی تائید به زمونږ مددگار وی او له مړینی او مرگ څخه هیڅکله نه ویریږو نو ځکه په ډیر زړورتوب او میرانی (بهادری) سره جنگیږو. هر کله چه کافران پر دغه حقیقت نه دی معتقد، نو ځکه تش د حقیرو او فانی اغراضو لپاره د حیواناتو په شان جنگیږی او د دغه قلبی قوت او غیبی امداد څخه محروم پاتی کیږی بناء علیه د خبر او زیری په ډول (طریقه) حکم راکړی شوی دی چه مؤمنانو ته ښائی چه د لس چنډو دښمنانو په مقابل کښی په ډیر صبر او استقامت سره وجنگیږی، که مسلمانان شل تنه وی ښائی چه د دوو سوو کفارو له مقابلی څخه مخ ونه گرځوی، که سل تنه وی نو زرو تنو ته دی خپلی شاوی ونه گرځوی.

تنبیه: دغه د شلو او د سلو عددونه ئی ښائی د دی لامله (له وجی) بیان فرمایلی وی چه د هغه وخت د مسلمانانو د تعداد په لحاظ په (سریه) کښی لو تر لږه شل او په (جیش) کښی لو تر لږه تر یو سل تنو لشکریان به وو. وروستی آیت پس له هغه موعده نازل شوی دی چه د مسلمانانو

شمیر زیات شوی و، نو ممکن د سریه شمیر اقلأ یو سل او د محمدی جیش لښکر شمیر به تر زرو پوری رسیدلی وی - د دغو دواړو آیتونو د نسبت او وختونو ځنی دغه توپیر (فرق) او تفاوت رابښکارپری چه د ورومېنی آیت په نسبت د وروستنی آیت د نزول په وخت کېږي د مسلمانانو تعداد زیات شوی و.

اَلَّذِي خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٧﴾

اوس آسانتيا وکړه الله په تاسي (او تير شو له سختي) او معلومه ئي کړه چه بيشکه په تاسي کېږي سستي ده نو که وو له تاسي ځني سل تنه صابران (ثابت قدمان) نو غالب دي شي پر دوو سوو (کافرانو يعني داسي جنگ دي وکړي چه نتيجه ئي فتح او غلبه کيدي شي) او که وو له تاسي ځني زر تنه غالب دي شي په دوو زرو (کفارو) په حکم د الله سره او الله ملگري دي له صابرانو (ثابت قدمانو سره په نصرت، حفاظت، اثابت).

تفسير: په بخاري شريف کېږي له ابن عباس رضي الله تعالى عنه څخه روايت دي په دغه تير آيت کېږي چه مسلمانانو ته د لس چنډو کفارو په مقابل کېږي د ثابت قدمي امر ورکړي شوي و، هر کله چه پر خلقو دغه حکم دروند شو، نو وروسته له هغه دغه بل آيت نازل شو ﴿اَلَّذِي خَفَّفَ اللَّهُ﴾ الآية - يعني الله تعالى ستاسي د کمزوري او سستي له معلومولو څخه وروسته هغه حکم لري کړ، اوس يواځي د خپل دوچند تعداد په مقابل کېږي ثابت قدم اوسيدل ضروري، او تري تبديل حرام دي. دغه سستي او کمزوري چه د هغي له وجي په حکم کېږي تخفيف راغلي دي له شو وجوهو څخه کيدي شي. د هجرت په ابتداء کېږي لږ او غوره مسلمانان موجود وو، چه د هغوي قوت او جلادت معلوم وو څه وخت چه وروسته له دوي ځني زيات افراد سپين پيري او کمزوري شول، او هغه نوي ځلميان چه سرونه ئي پورته کړي وو، په دوي کېږي د پخوانيو مهاجرينو او انصارو په شان بصيرت، استقامت، تسليم او تفويض نه وو، او د تعداد د زياتوالي لامله (له وجي) تر يوي اندازي پوري پر خپل کثرت باندي داده، او په (توکل على الله) کېږي بڼي لږ شاني کمي شوي وي او برسیره په دي د انساني طبيعت دغه خاصه ده هغه سخت کار چه پر لږو سړيو ولوېږي، نو په کار کوونکو کېږي د عمل ځوښ (جوش) زياتوي او هر سړي له خپل قوت او قدرت څخه زيات زحمت او زيار (کوشش) کوي. ليکن که همغه کار په يوه لوي ټولگي

باندی واپاوه شی، نو هر یوه به د بل په انتظار کښی وی، او ټول سره داسی فکر کوی چه
آخر زه خو یوازی د دغه کار مسئول او ذمه وار نه یم، نو په همه تناسب سره د عمل په څوښ
(جوش) او حرارت او همت کښی قلت څرگندیږی. حضرت شاه صاحب فرمائی په رومبنيو
مسلمانانو کښی یقین کامل وو، نو پر دوی داسی حکم شوی وو چه له خپلو ځانونو څخه لس
چندو کفارو سره دی جهاد وکړی، څرنگه چه وروستی مسلمانان له دوی ځنی یو قدم وروسته ؤ،
نو پر دوی داسی حکم وشو چه له دوو چندو سره جهاد وکړئ! هم دغه حکم تر اوسه باقی دی
لیکن که له دوو ځنی پر زیاتو حمله وکړی لوی اجر لری، د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه
وسلم په وخت کښی یو زر تنه مسلمانان له اتیا زرو سره جنگیدلی دی. د «موته» په غزا کښی
دری زره مسلمانان د دوو لکو کفارو په مقابل کښی ټینگ ولاړ وو، له داسی واقعاتو څخه الله
الحمد اسلامی تاریخ دک دی.

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

نه بنائی نبی لره دا چه وی ده لره بندیان (چه تری فدیہ واخلی) تر هغه
وخته چه قوی شی په ځمکه کښی (د کفارو د ډیر قتل او جرحی په سبب)
اراده کوی تاسی «ای مؤمنانو» اسباب د دنیا (په اخیستلو د فدیې سره) او
الله اراده لری (تاسی لره ثواب) د آخرت (د کفارو د قتل په سبب) او الله
ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر
او مصلحت سره کوی.

تفسیر: د بدر په غزا کښی اویا تنه کافران د مسلمانانو په لاس بندیان شول د الله تعالیٰ له لوری
د دوی په نسبت دوه صورتونه د مسلمانانو په مخکښی وړاندی شول، (۱): وژل (۲): تری فدیہ
اخیستل، او خوشی کول، په دغه شرط سره چه په بل کال کښی به له تاسی څخه هم دغومره
سری وژل کیږی په حقیقت کښی د الله تعالیٰ له جانب د دغو دوو صورتونو وړاندی کیدل د یوه
صورت د انتخاب له پاره د امتحان او ازموینی په ډول (طریقه) ؤ، خو ظاهر شی چه د مسلمانانو
رأی او طبیعت کوم لوری ته میلان او ترجیح لری؟ لکه چه ازواجو مطهراتو ته په دوو صورتونو
کښی تخیر ورکړی شوی ؤ ﴿إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّا لَكُمُ الْأَمْثَالَ﴾ الآية - «۲۱ جزء
د الاحزاب ۲۸ آیت ۴ رکوع» یا په معراج کښی د رسول الله مبارک په مخ کښی شوده او شراب
په دوو لوبو کښی وړاندی کړی شول، خو زمونږ پاک نبی صلی الله علیه وسلم شودی اختیار
کړی، جبرئیل علیه السلام وویل که بالفرض تاسی شراب غوره کړی وی، نو ستاسی امت به بی

لاری کیده، په هر حال رسول الله مبارک په دغی معاملی کښی له اصحابو ځنی رایه وغوښته. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه وویل «یا رسول الله! دغه گرد (تول) بندیان مو خپلوان او وروڼه دی، بهتره دا ده چه له هغو څخه فدیہ واخلو. او خوشی ئی کرو چه بیرته لار شی، د دغه نرم سلوک او احسان څخه وروسته ممکن دی چه څه خلق له دوی ځنی مسلمانان او هغوی له خپلو اولادونو او اتباعو سره زمونږ لاس او مت وگرځی، او هغه مال چه د دوی له لوری بالفعل زمونږ په لاس راشی په هغه به مونږ جهاد او نور دینی کارونه او لازمی چاری په مخ بوځو. باقی که په بل کال کښی زمونږ اویا تنه سری په شهادت ورسیږی هغه دغومره د اندیښنی ځای نه دی ځکه چه په شهادت به ورسیږی، د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم میلان هم د فطری زړه سوی، شفقت، او صلة الرحمی په بناء د هم دی رایې په لوری و. بلکه د اصحابو کرامو عمومی رایه هم په هم دی جانب وه، زیاتره اصحاب د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه له دی بیان سره متفق وو. حضرت عمر او سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنهما له دغو آراؤ سره اختلاف وکړ حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه وویل «یا رسول الله! دغه بندیان د کافرانو امامان او د مشرکینو مشران او لویان دی دوی تول دی ووژل شی نو د کفر او شرک سر به مات شی او پر گردو (تولو) مشرکانو به هیبت ولویږی او وروسته له دی نه به د مسلمانانو د ربرولو (تکلیفولو) او د الله تعالیٰ له لاری ځنی د خلقو د گرځولو جرائت په دوی کښی پاتی نه شی او د الله تعالیٰ په دربار کښی به له مشرکانو سره زمونږ انتهائی نفرت او بغض، او کامله بیزارۍ ښکاره شی چه مونږ د الله تعالیٰ په لاره او د حق په معامله کښی د خپلو د خپلوی او قرابت او د مالی فوائدو او د هیڅ څیز هیڅ پروا هم ونه کړه. نو ځکه مناسب ده چه په دغو بندیانو کښی هر هغه چه له مونږ ځنی د کوم یوه عزیز او قریب وی، هغه دی همغه خپل قریب محبوس په خپل لاس ووژنی». لنده دا چه له بحث او غور نه وروسته د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه پر مشوری باندی عمل وشو ځکه چه د آراؤ کثرت د هغه د رای په لوری و، او په خپله رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم هم د خپل طبیعی رأفت او رحمت په بناء د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه د خبری لوری ته مائل و او برسیږه په هغه د اخلاقی او کلی حیثیت او عمومی حالاتو په ملحوظ همغه د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه رایه حق ته نژدی ښکاریده خو که په هغه وخت کښی د اسلام حالات په نظر کښی نیول شوی وی نو د هغه وخت تقاضا هم دا وه چه د کفارو په مقابل کښی له سختی نه کار واخیستل شی ځکه دا لومړنی موقع وه چه له دیارلسو کلونو نه وروسته مظلومو مسلمانانو ته د ظالمو بت پرستانو په مقابل کښی په لاس ورغله خو ورته ثابت کړی چه اوس ستاسی د خپلوی تعلقات، اموال، جمعیت، قوت، قدرت او نور هیڅ یو شی تاسی د الله تعالیٰ له انتقام څخه نشی ژغورلی (ساتلی)، ابتداء یوه مرتبه پر دغو ظالمانو مشرکانو دبډبه، رعب او ویره او خوف غورځول په کار و، ځکه چه وروسته له دی نه، د لطف، نرمی، صلة الرحمی او د نورو ښیګڼو له پاره دیری مواقع پاتی وی، له بل لوری د اویا تنو مسلمانانو په قتل راضی کیدل هم کومه معمولی او چتی (بیکاره) خبره نه وه خو ځکه د

دغو رايه د الله تعالى په دربار كښې غوره نه شوه په ﴿ مَا كَانَ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْأَلُوا اللَّهَ عَنْ شَيْءٍ مِنْ دُونِ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَمْرٌ فِي الْأَرْضِ ﴾ كښې د دې نه غوره والې په لوري اشاره ده . او دغه د اصحابو كرامو رضی الله تعالى عنهم اجمعين يوه سخته خطرناكه اجتهادي غلطۍ وگڼله شوه او هغو خلقو ته په صاف ډول (طريقه) سره په ﴿ يُزَيِّدُ وَنَ عَرَضَ الدُّنْيَا ﴾ سره خطاب كړى شوى دى، يعنې تاسې د دنيا فاني گټې په نظر كښې نيسي حال دا چه بايد مؤمنان باقى ژوندون په نظر كښې ونيسي. كه د الله تعالى حكمت مقتضى شي نو ستاسې كارونه په خپل قدرت سره بې له ظاهري اسبابو هم په سر رسولي شي په هر حال په فديه اخيستلو سره د كفارو پريښودل، د هغه وخت د حالاتو په اعتبار ډيره غټه غلطۍ وگڼله شوه. بايد وويل شي چه د روايتونو له مخې يوازي دومره ثابتيږي چه حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم خاص د صله رحمې او مهرباني د ترجيح لامله (له وجې) د دوى له مشورې سره موافقه كړې وه هوا له اصحابو كرامو څخه ځينو يوازي مالي حيثيت تر نظر لاندې نيولى ؤ او زياترو اصحابو كرامو له ديني مصالحو او اخلاقي عواملو سره ضمناً مالي احتياجات هم په نظر كښې نيولى وو او دا مشوره ئې وړاندې كړې وه گواكي ځينو كلاً او زياترو جزاً مالي حقيقت په نظر كښې نيولى ؤ د لوى مالي گټې له كبله (وجې) هر څومره چه وى په «بغض فى الله» كښې قصور، او له اصلى مقصد (جهاد) څخه غفلت كول، او د اويانو تنو مسلمانانو په وژلو باندې په خپل اختيار راضى كيدل، د اصحابو غوندې مقربينو له عالي شان او جليل منصب څخې منافي گڼلې شوى دى نو ځكه په دغو آيتونو كښې سخته عتاب آميزه لهجه اختيار كړې شوى ده په حديث كښې راغلى دى، په كوم جنگ كښې د يوه مجاهد سر زخمى شو. دلته دغه زخمى ته د غسل ضرورت هم ورپېښ شو، څرنگه چه د اوبو استعمال ده ته ډير مضر ؤ نو له خپلو ملگرو څخې يې د مسئلې پوښتنه وكړه دوى ورته وويل چه د اوبو په موجوديت كښې مونږ تاته هيڅ لاره نشو ښوولې، دغه مجروح ولمبل، او د دغو لمبيدلو په اثر مړ شو. كله چه په دغې واقعي رسول اكرم صلى الله عليه وسلم مطلع شو، نو ئې وفرمايل «قتلوه - قتلهم الله - الحديث» له دې نه ظاهره شوه چه كه اجتهادي غلطۍ ډيره واضحه او خطرناكه وى، نو پر هغه عتاب كېدى شي - گواكي داسې معلوميږي چه مجتهد د خپل پوره اجتهاد د قوت په صرف كولو كښې قصور كړى دى.

لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧٨﴾

كه نه وى ازلى حكم له جانبه د الله چه رومبې ليكل شوى دى (په لوح محفوظ كښې) نو خامخا رسيدلى به ؤ تاسې ته په عوض د (هغې) (فديې) كښې چه اخيستي ده تاسې عذاب ډير لوى.

تفسير: يعنې دغه غلطۍ په خپل ذات كښې داسې وه چه هغوى دنيوى مال او متاع په نظر كښې

نیولی وو داسی مشوره ئی ورکری وه نو لارمه وه چه سخته سزا ورکری شوی وی خو لومری د سزا مانع هغه دی چه پاک خدای بیان کری دی او دغه لاندنی شیان هم کیدی شی چه د سزا مانع وگرځی

(۱): په مجتهد باندي به په دا قسم اجتهادی غلطی او خطاء کښی څه عذاب نه وی.
(۲): تر هغه پوری چه الله تعالیٰ په کوم شی باندي ښکاره امر او یا له هغه څخه ښکاره منع ونه کری، د هغه مرتکب نه په عذابوی.

(۳): د اهل البدر گردی (تولی) خطاوی ئی ورمعافی کری دی.

(۴): کومه رویه چه په غلطی سره پخوا له وخته اختیار کری شوی ده یعنی په فدیة سره د بندیانو خوشی کول د الله تعالیٰ په علم کښی فیصله شوی وه چه وروسته له هغه به د دی اجازه ورکوی ﴿فَمَا تَبِئْتُمْ اِنْ اَنْذَرْتُمْ﴾ ۲۶ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم سورت اوله رکوع آیت ۴
(۵): دغه هم فیصله شوی وه تر هغه پوری چه رسول علیه السلام په دوی کښی موجود وی، یا خلق د زړه له صدقه استغفار وائی نو عذاب به پری نه راځی.

(۶): له دغو بندیانو څنی د دیرو په قسمت کښی مسلمانیدل لیکل شوی وو. الغرض که داسی موانع نه وی نو دغه غلطی دومره لویه او سخته وه چه ښائی پری دیر سخت عذاب نازل شوی وی - په یوه روایت کښی راغلی دی چه د دغی قولی تنبیه څخه وروسته هغه عذاب چه ښائی د دغسی خوفناکی غلطی له امله (وجی) نازل شی د رسول الله صلی الله علیه وسلم مخی ته ورواندی او وښود شو، نو په دی ترتیب دغه قولی تنبیه لا زیاته مؤثره وگرځیده. رسول الله مبارک د هغی منظری له لیدلو څخه په ژړا شو، حضرت عمر رضی الله عنه د ژړا له سبب څخه پوښتنه وکړه ده وفرمایل چه «ماته هغه عذاب راوښودل شو چه که دغه پورته موانع ئی نه وی نو د راتللو امکان ئی ؤ»

تنبیه: در رسول الله صلی الله علیه وسلم نظر ته دا عذاب داسی وړاندی شو لکه چه د کسوف د لمانځه د اداء په وخت کښی چه د قبلی په دیوال کښی جنت او دوزخ ورته تمثیل کری شوی ؤ یعنی مقصد دا ؤ چه د هغه متوقع عذاب منظره ور وښوول شی او بس.

فَكُلُوا مِنْ ثَمَرِهِمْ حَتَّىٰ لَاطِبَابٌ وَأَتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٩﴾

نو خورئ تاسی له هغه ماله چه غنیمت اخیستی دی تاسی حلال طیب (پاکیزه) او وویړیئ له الله بیشکه الله ښه ښونکی د (خطباتو) دیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: له رومبني عتاب او تهدید څخه مسلمانان دومره وویریدل چه ویی ویل بیایی د غنیمت په اموالو کښی چه د بندیانو فدیہ هم پکښی شامله ده لاس ونه وهل شی نو په دغه آیت کښی ئی تسلی وفرمایله چه هغه د پاک الله عطا ده په خوښی سره ئی خورئ - هوا په جهاد کښی غنیمت او نورو شیانو ته دومره اهمیت ورکول یا ئی دومره په نظر کښی نیول نه دی پکار چه له عالی مقاصدو او کلی مصالحو څخه سترگی پټی شی، بیشکه د موقتی حالاتو او مصالحو په اعتبار له تاسی ځنی یوه غلطی وشوه مگر په خپله په مال کښی څه خبث او پلټی نشته نو د الله تعالی څخه وویریئ او له مخالفت نه ئی ځانونه وساتئ هغه به په خپل مرحمت سره ستاسی غلطی درمافوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَىٰ إِنَّ يَعْلَمَ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا تَوَدُّكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ٥٠ وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ٥١

ای نبی! ووايه ته هغه چا ته چه په لاسونو ستاسی کښی دی له بندیانو (قیدیان) که معلوم کړی الله په زړونو ستاسی کښی کوم خیر «ایمان» نو دربه کړی تاسی ته خیر «بهتر، غوره» له هغه (مال) څخه چه اخیستی شوی دی له تاسی نه او مغفرت به وکړی تاسی ته؛ او الله ښه ښونکی د «خطیاتو» ډیر رحم والا دی «د اجر او ثواب په انعام سره» او که اراده وکړی دغه «بندیان» د خیانت ستاسی «په ظاهری اسلام سره» نو په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی نه (په کفر او د عهد په ماتولو سره) نو قادر کړی «ته الله» پر دوی «په قتل او جبس د دوی سره» او الله ښه عالم دانا «په ټولو احوالو» ښه حکمت والا دی.

تفسیر: او که اراده لری هغه بندیان چه اسلام ئی راوړی دی د دی چه له تا سره خیانت وکړی او بیرته مرتد شی، یا هغه فدیہ درنه کړی چه دوی ئی ضامنان شوی دی پس په تحقیق خیانت کړی ؤ دوی له الله سره پخوا له دی په کفر سره پس انتقام ئی واخیست له دوی په ورځ د بدر کښی چه اویا تنه ئی تری مړه، او اویا تنه ئی بندیان کړل. یعنی که بیا ئی خیانت وکړ، نو بیا به هم پری تا مسلط کړی، او الله ښه دانا دی په مال د بندگانو خپلو، حکیم دی په ټولو

اوامرو او نواهیو کښی ځینو بندیانو (قیدیان) د اسلام اظهار کړی و لکه حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نورو هغوی ته وویل شول چه الله تعالیٰ ته معلوم دی چه په رښتیا سره ستاسی په زړونو کښی ایمان او تصدیق شته نو هغه فدیة چه اوس له تاسی څخه اخیستل شوی ده له هغی څخه به لا زیات او غوره تاسی ته مرحمت کوی، او ستاسی پخوانی گناهونه به وېښی او که د اسلام د دی اظهار په وسیله د رسول الله صلی الله علیه وسلم تیر ایستل مو مقصود وی، یا د چل او فریب اراده لرئ، نو پخوا چه مو له الله تعالیٰ سره کومه تگی کړی وه، یعنی د ﴿اَلَسْتُ﴾ فطری عهد په خلاف مو کفر او شرک اختیار کړی و، یا ځینو «بنی هاشمو» چه د ابوطالب په حیات کښی عهد کړی و چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حمایت کښی به متفق وی، او اوس له کفارو سره ملاتړلی راغلی دی، او د هغه انجام ئی په خپلو سترگو سره ولید چه نن په څه ډول (طریقه) د مسلمانانو په قید او واک کښی دی. وروسته له دی نه هم د تگی هم داسی سزا ورکوله کیږی، له الله تعالیٰ څخه خپلی پتی خبری او نیتونه نشی پتولی او نه د هغه د حکیمانه و انتظاماتو مخه نیولی شی. حضرت شاه صاحب لیکي د الله تعالیٰ وعده پوره شوه له دوی ځنی هغه کسان چه مسلمانان شول، الله تعالیٰ هغوی ته بیشمارة دولتونه ورعطا کړل او هغه چه مسلمانان نشول خراب او تباہ شول.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ
بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَالَكُمْ مِّنْ وَلَايَتِهِمْ
مِّنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ
النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ وَاللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤١﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کړی دی او جهاد ئی کړی دی په مالونو خپلو سره او په نفسونو خپلو سره په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او هغه کسان چه ځای ئی ورکړی دی «مهاجرینو ته» او مددگاری ئی کړی ده «له دوی سره» دغه کسان ځینی د دوی

دوستان دی د ځینو نورو «په نصرت او ارث» او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی نه دی کړی نشته تاسی ته له ولایت (نصرت او ارث) د دوی ځنی هیڅ شی تر هغه پوری چه هجرت وکړی او که طلب د نصرت (او مرسته) (مدد) وکړی دغه (غیر مهاجر مؤمنان د کفارو په جنگ کښی) له تاسی ځنی په دین کښی نو لازمه ده په تاسی مرسته (مدد) کول (له دوی سره په دین کښی) مگر (نه دی لازم ستاسی نصرت او ورثه) پر هغه قوم باندي چه په منځ ستاسی او په منځ د دوی کښی معاهده وی؛ او الله په هغه کار چه کوئ (ئی) تاسی ښه لیدونکی دی (په پتو او ښکاره ژ پوه).

تفسیر: په دغو بندیانو (قیدیان) کښی ځینی داسی کسان هم وو، چه په زړه کښی مسلمانان وو خو له حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی هجرت نه و کړی، او په زور او بی له خپلی خوښی له کفارو سره بدر ته راغلی وو، په دغه آیت کښی دا راښوولی شوی دی، چه د داسی مسلمانانو حکم څه دی؟ حضرت شاه صاحب لیکي چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب دوه فرقې وی مهاجرین (کور او کهول پرینوونکی) او انصار (ځای ورکوونکی) (مرسته) (مدد) کوونکی). په دغو دواړو فرقو کښی رسول الله مبارک مواخات (ورورولی) قائمه کړی وه د آیت مضمون داسی شو څومره مسلمانان چه له رسول صلی الله علیه وسلم سره حاضر دی د دوی گردو (تولو) صلحه او جنگ سره یو دی. د یوه موافقت د گردو (تولو) موافقت او د یوه مخالفت د گردو (تولو) مخالفت دی، بلکه د هجرت په ابتداء کښی د مواخاتو د سلسلی په لحاظ یوه له بل څخه میراث هم ووړ. او هغه مسلمان چه په خپل هغه ملک کښی اوسیږی چه هلته د کفارو زور او تسلط وی، یعنی له دار الحرب ئی هجرت نه وی کړی، د هغو په صلحه او جنگ کښی د دارالاسلام اوسیدونکی مسلمانان (مهاجرین او انصار) نه شریک کیږی که د دارالحرب مسلمانان صلحه یا معاهده د کفارو له کوم جماعت سره وکړی، نو د دارالاسلام حر او آزاد مسلمانان د هغی معاهدی تعمیل نشی کولی، بلکه له هغوی سره د مصلحت له مخی لا جنگ هم کولی شی، هوا دغه ضروری ده که د دارالحرب مسلمانان په دینی معاملاتو کښی له آزادو مسلمانانو څخه مرسته (مدد) وغواړی، نو له دوی سره حسب المقذور مرسته (مدد) کول په کار دی مگر له هغه جماعت سره چه د دغو آزادو مسلمانانو معاهده شوی ده د هغو په مقابل کښی د معاهدی تر ادامی پوری د دارالحرب له مسلمانانو سره امداد نشی کولی، او هم په خپلو منځونو کښی میراث په هغه سلسله کښی چه د مهاجرینو او انصارو سره ئی قائمه کړی وه د دارالحرب مسلمانان نه وو شامل.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِعَصَاهُمْ أُولَئِكَ بَعْضُ الَّذِي فَعَلُوا تَكَُنْ فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ۝

او هغه کسان چه کافران شوی دی ځینی د دوی دوستان دی د ځینو نورو (په امداد کښی یو له بله سره)؛ که ونه کړئ تاسی دا (دوستی په خپلو منځونو کښی او دښمنی له کفارو سره) نو پیدا به شی (لویه) فتنه په ځمکه کښی او (خور به شی) فساد لوی.

تفسیر: یعنی د کافر او مسلمان په منځ کښی نه حقیقی رفاقت شته او نه یو د بل وارث کیدی شی. هو! کافر د کافر رفیق او وارث دی. بلکه گرد (تول) کافران له تاسی سره په دښمنی کولو کښی سره یو دی، هر چیری چه پر ضعیفو مسلمانانو د دوی لاس بر شی، ربروی (تکلیفوی) ئی. د دوی په مقابل کښی که مسلمانان یو له بل سره ملگری او مددگار نه وی یا کمزوری مسلمانان دا کوښښ ونه کړی چه آزاد مسلمانان د خپل ځان ملگری او مددگار کړی، نو سخته خرابی او فتنه پیدا کیږی (یعنی موجبات به ئی پیدا کیږی) یعنی ضعیف مسلمان مامون نشی پاتی کیدی او حتی د ایمان ویره ئی شته. ځکه چه د مؤمنانو بی اتفاقی د کفر د غلبی موجب او د اسلام د ذلت سبب دی.

اوس الله جل جلاله د هجرت او د نصرت د جزا بیان داسی فرمائی

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُدُ وَافِيَ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوُوا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هجرت ئی کړی دی او جهاد ئی کړی دی په لاره د الله کښی او هغه کسان چه ځای ئی ورکړی دی (مهاجرینو ته) او مددگاری ئی کړی ده (له رسول الله او مهاجرینو سره) دغه موصوف په دغو صفاتو سره هم دوی دی مؤمنان په حقه (رښتیا) سره دوی لره دی مغفرت (بښنه) او رزق (روزی) نیکه «د عزت چه جنت دی»

تفسیر: یعنی هغه مجاهدین چه د خدای په لاره کښی له خپل مشر سره ملگری وی په دنیا او هم په آخرت کښی له کور کیناستونکو څخه غوره دی. په آخرت کښی دوی ته لوی بخشش دی او په دنیا کښی د عزت روزی یعنی غنیمت او نور پوره حقوق (دوی ته بی له احسانه او نقصانه پریمانه) وررسیږی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجْهَهُدُ وَأَمَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ
مِنْكُمْ وَأُولَٰئِكَ الْأَرْحَامُ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ
إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړ وروسته (له دغه لومړنی هجرت څخه) او هجرت ئی وکړ او جهاد ئی وکړ په ملگری توب ستاسی نو دغه (ستایل شوی په دغو صفاتو) له تاسی څخه دی؛ او خاوندان د خپلوی ځینی د دوی غوره دی (د میراث په وړلو سره) په ځینو نورو په حکم د الله کښی؛ بیشکه الله پر هر شی باندي ښه عالم دی (او هم ده ته معلوم دی چه د هر یوه څومره حق دی نو د الله هر حکم پر علم او حکمت بنا دی)

تفسیر: یعنی په مهاجرینو کښی څومره چه وروسته له دی نه شاملیږی، هغه گرد (تول) د احکامو په اعتبار په (لومړنیو مهاجرینو) کښی داخل دی، د هجرت تقدم او تاخر په صلحه او جنگ یا په میراث او نورو احکامو هیڅ اثر نه اچوی خو که د مخکنیو مهاجرینو کوم خپلوان وروسته مسلمان شی، یا پسته هجرت وکړی نو دغه جدید وارث پر هغه قدیمی مهاجر اولیت او اولویت لری، که څه هم له نورو سره ملگریا ولری د اصحابو د اولیت او اولویت په نسبت په (۱۱) جزء د (التوبة) په (۱۰۰) آیت د «۱۳» رکوع په تفسیر کښی لارم توضیحات شته (من اراد مطالعته فلیراجع).

سورة (التوبة) مدنية الا الايتين الأخيرتين فمكيتان وهی مائة وتسع وعشرون آية وستة عشر

رکوعاً رقمها «۹» تسلسلها حسب النزول «۱۱۳» نزلت بعد (المائدة)

د «التوبة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) له دوو وروستنیو آیتونو څخه چه «مکی» دی

(۱۲۹) آیتونه او (۱۶) رکوع لری په تلاوت کښی (۹).

او په نزول کښی (۱۱۳) سورت دی د «المائدة»

له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

د (الانفال) سورت د هجرت په اوائل کښی او دا (د التوبة یا د براءة) سورت د هجرت په

اواخرو کښی نازل شوی دی. د رسول اکرم صلی الله وآله وصحبه وسلم دا عادت ؤ چه د هر

قرآنی آیت په نسبت چه نازلیده داسی به ئی فرمایل چه دغه آیت دی د هغه سورت په هغه موقع

کښی کیښود شی! د دغو آیتونو په نسبت چه اوس د «التوبة» سورت یا د «براءة» سورت ورته

ویلی شی رسول الله مبارک شه تصریح ونه فرمایله، چه په کوم سورت کښی دی درج کړی شی. له دی نه ظاهرېږي چه دغه مستقل سورت دی او د بل کوم سورت جزء نه دی. لیکن عمومی قاعده داسی وه، کله چه به کوم نوی سورت نازلیده، نو له پخوانی سورت څخه د جلا (جدا) کیدلو له پاره ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ به هم راتله د (التوبة) د سورت په شروع کښی ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ رانغله څو مشعر وی چه دغه بیل سورت نه دی نظر په دغو وجوهو په عثمانی مصاحفو کښی د دغه سورت په شروع کښی ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ نه ده لیکلی شوی. لیکن په کتابت کښی د ده او د (انفال) په منځ کښی فصل کړی شوی دی چه نه په پوره ډول (طریقه) سره د هغه استقلال ښکاره شی او نه ئی له بل سورت سره جزویت ثابت وی، باقی له (انفال) سره د ده د اتصال وجه دا ده چه (انفال) په نزول کښی مقدم دی نو بی کومی خاصی وجی څخه ولی مؤخر کړی شی او د دغو دواړو مضامین یو له بل سره دومره ارتباط او ورته والی لری چه گواکي (براءة) ته د (انفال) تتمه او تکمله ویلی شی. د (انفال) سورت زیاتره د بدر په غزا او د هغه په متعلقاتو مشتمل دی (یوم البدر) ته قرآن (یوم الفرقان) ویلی دی ځکه چه هغه د حق او باطل، د اسلام او کفر، د موحدینو او مشرکینو وضعیت بیخی سره بیل او جلا (جدا) کړ. د بدر غزا فی الحقیقت د اسلام د عالم نیوونکی او ټینگی وروری د تعمیر د تاداو (بنیاد) او د هغه د اساس تیږه (گټه) ده. او د اسلام د حکومت د تاسیس مقدمه ده، د انفال د سورت په آخر کښی د ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِعَهْدِهِمْ أُولَئِكَ بَعْضُ﴾ په مقابل کښی د خالص اخوت د تحکیم په منظور ﴿الْأَقْلَوَّةَ تَلَوْنَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَقَلَادِ كَيْدٍ﴾ راغلی دی، د هغه ښکاره اقتضاء دا ده چه په حسی ډول (طریقه) سره هم د دغه اسلامی وروری د ټینګولو له پاره یو قوی مرکز وټاکل (مقرر) شی او دا هم معلومه ده چه دغه مرکز له جزيرة العرب څخه پرته (علاوه) چه مکه معظمه ئی زړه دی بل ځای نشی کیدی. د (انفال) په آخر کښی دا هم څرګنده شوی وه هغه مسلمانان چه له مکې معظمې او نورو ځایونو څڼی ئی هجرت نه دی کړی، او د کفارو تر سیوریو لاندی ژوندون تیروی د دارالاسلام آزاد او خپلواک مسلمانانو باندی د هغوی د ولایت او رفاقت هیڅ یوه ذمه واری نشته. ﴿مَّا لَكُمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجَرُوا﴾ . هوا د توان په اندازه له دوی سره مرسته (مدد) په کار ده. له دی نه دغه نتیجه ووته چه د اسلام په مرکز کښی د اسلامی مولاتو او اخوت د کړیو د کلک ارتباط له پاره له دوو خبرو څڼی یوه خبره ضروری ده. یا د عربو گرد (ټول) مسلمان دی خپل وطنونه پریږدی او مدینې منورې ته دی راشی او په اسلامی اخوت کښی دی بی له کوم ممانعته شامل شی یا دی آزاد او خپلواک مسلمانان د خپلو مجاهداتو او سر جارولو په وسیله د کفر قوت مات کړی او د جزيرة العرب سطحه دی داسی پاکه او صافه او هواره کړی چه هیڅ یوه مسلمان ته د هجرت کولو ضرورت پاتی نشی یعنی تقریباً گرده (توله) جزيرة العرب دی د خالص اسلامی اخوت داسی یو قوی مرکز او غیر مخلوط مستقر وگرځی چه نور ادیان پکښی نه وی، او د هغه تر حمایت لاندی د اسلامی اخوت د دیر ټینګ او شانداره مستقبل هیله (ارزو) او امید وکړی شی. دغه دوهم صورت

هم داسی یوه وسیله وه چه په هغی سره ورځ په ورځ د فتنی او فساد بیخونه ایستل کیدل، او د اسلام مرکز د کفارو له داخلی فتنو ځنی بیخی پاک او صاف کیده او د هری ورځی له وعدی ماتولو او د ظلمونو له کولو څخه بیخی مأمون او مطمئن گرځیده، او تمامی دنیا ته په خپل عالم نیوونکی اخوت کښی د داخلیدلو بلنه ورکول کیده، د دغه اعلیٰ او پاک مقصد له پاره مسلمانانو د هجرت په دوهم کال کښی اول قدم د (بدر) د میدان په لوری واخیست چه بالاخره د هجرت په اتم کال کښی د مکی معظمی لویی فتحی ته منتهی شو. هغه فتنی چه د اسلام په اشاعت یا حفاظت کښی مزاحمی کیدی، د مکی فتحی له مینځه یوری، نو ضروری وه چه د ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ﴾ په امثال سره د اسلامی اخوت مرکز او د حکومت مستقر (جزیره العرب) د فتنی او فساد له جراثیمو څخه بیخی صاف او پاک کړی شی خو له هغه ځایه گردی (تولی) دنیا ته د اسلامی دیانت او د حقیقی تهذیب د دعوت په وخت کښی تقریباً گرد (تول) جزیره العرب قولاً او عملاً قلباً او جسماً سره متحد او متفق شی، او هیڅ یوه داخلی کمزوری او بی اتفاقی مینځ ته رانشی شو د خارجی مزاحماتو په مرسته (مدد) دغه مقدس جمعیت ته نقصان ونه شی رسولی، د هر دول (طریقه) فساد او فتنی څخه د جزیره العرب د پاکولو او د دی له پاره چه اسلامی مرکز د اسلامی عامی وروری د بلنی له پاره مساعد شی لازم و چه د اسلامی دعوت خالص مرکز په اسلامی رنگ سره رنگ کړی شی چه د ده د قلب او ځیگر ځنی د حق له دعوت څخه پرته (علاوه) بل کوم غوړ پورته نشی او د دنیا غوړونو ته ونه رسی او دغه گرده (توله) جزیره د تول جهان معلم او هادی شی او د کفر او د ایمان جگړه تل تر تله په دی ځای کښی خاتمه ومومی او توله دنیا د اسلام په نور سره منوره وگرځی.

د (براءة) د سورت د مضامینو حاصل هم دا دی چه په خو ورځو کښی د الله تعالیٰ د رحمت او عظمت او د مسلمانانو د صداقت په قوت دغه د اسلام مرکز له هر دول (طریقه) دسیسو کفر، شرک، او نورو څخه پاک شو، او گرد (تول) عرب لکه یو تن سره متحد شول او په گرد (تول) عالم کښی د هدایت رڼا (رنرا) او د عالم نیوونکی اسلامی اخوت د انتشار کفیل او ضامن وگرځید الله الحمد علیٰ ذلک.

الغرض د (انفال) په سورت کښی د هغه شی ابتداء چه شوی ده د (التوبة) یا (براءة) په سورت کښی هغه انتها ده، نو د دی اول او آخر تناسب په لحاظ (براءة) د (انفال) د تکملی په شان ملحق کړی شوی دی په دغه سورت کښی د تسمیی د نه لیکلو یوه وجه دا هم لیکلی شوی ده چه تسمیه دپاره د امان ده او دغه سورت د هجرت په نهم کال په هغه وخت کښی چه د عربو ځینو اقوامو له مسلمانانو سره خپلی معاهدی ماتی کړی وی، د امان د له منځه وړلو له پاره راغلی دی او له هم دی امله (وجی) ده ته مخزیه مشرده، منکله، او فاضحه هم ویلی شی د دی سورت په نسبت مفسرینو نور مناسبات هم لیکلی دی (علی الاکثر قاریان د دغه سورت په ابتداء کښی داسی وائی)

اعوذ بالله من النار ومن شر الكفار، ومن غضب الجبار، العزة لله ولرسوله
وللمؤمنين.

بِرَأْيِهِ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ①
فَيُخَوِّفُنَا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُجْزِي اللَّهِ
وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ②

(دا) بیزاری (یا صاف جواب) دی له (طرفه د) الله او (له طرفه) د رسول د
الله هغو کسانو ته چه عهد ورسره کړی دی تاسی له مشرکانو نو گرځئی تاسی
په (دغه) ځمکه کښی خلور میاشتی او پوه شی (ای مشرکانو په دی!) چه
بیشکه تاسی نه یی عاجز کوونکی د الله (د عذاب خپل چه شوکت مهلت ئی
درکړ) او (پوه شی په دی چه) بیشکه الله رسوا کوونکی د کافرانو دی.

تفسیر: د هجرت په شپږم کال کښی د حدیبی په مقام کښی کومه معاهده چه د نبی کریم علیه
افضل الصلوة والتسلیم او د قریشو په منع کښی وشوه نو بنی خزاعه د مسلمانانو او بنی بکر د
قریشو په حلیفانو کښی شامل شول بنی بکرو د معاهدی څه پروا ونه کړه او پر بنی خزاعه و ئی
حمله وکړه او قریشو په وسلو او نورو شیانو له دوی سره کومک (مدد) وکړ، او د دی له امله
(وجی) قریش او د دوی حلیف دواړه د حدیبی پر معاهده قائم پاتی نه شول چه د هغه په مقابل
کښی د هجرت په اتم کال نبی کریم صلی الله علیه وسلم پر مکی معظمی باندی حمله وکړه او
هغه ئی په آسانی سره فتح کړه له دغو قبائلو څخه پرته (علاوه) له نورو قبائلو سره هم د
مسلمانانو میعادی او غیر میعادی معاهدی وی چه له هغوی څخه ځینی په خپلو معاهدو ولاړ وو،
دیر قبائل داسی هم وو چه له هغوی سره هیڅ یو قسم معاهده نه وه شوی د دغه سورت مختلف
آیتونه د مختلفو قبائلو په نسبت نازل شوی دی. په رومینیو آیتونو کښی غالباً د هغو مشرکینو
ذکر دی چه له هغو سره خو معاهده شوی وه مگر غیر میعادی، دوی ته خبر ورکړ شو، چه مونږ
وروسته له دی نه له تاسی سره معاهدی ته دوام نه ورکوو او ماتوو ئی او تاسی ته خلور میاشتی
مهلت درکړو چه په دغه موده کښی به یا په اسلامی اخوت کښی داخلېږئ، یا به دغه وطن
پرېږدئ او د ایمان او توحید له مرکز څخه به وځئ، یا به د جنگ له پاره تیاریږئ؟ لیکن به
وپوهیږئ چه تاسی د الله تعالی مشیت او اراده له سره نشئ منع کولی، که تاسی اسلام رانه
ورئ، نو الله تعالی به مو په دنیا او آخرت کښی رسوا کړی او تاسی په خپلو تدابیرو او حیلو
او پلمو (منصوبو) سره هغه نشئ عاجزولی، باقی هغه قبائل چه معاهده ورسره نه وه شوی، ممکن

چه هغوی ته هم د شلورو میاشتو مهلت ورکړی شوی وی دغه ابلاغ او هم دا رنگه د راتلونکو آیتونو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع د گردو (تولو) قبائلو په منع کښی حضرت علی کرم الله وجهه وکړ چه په دی وخت کښی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه امیر الحجاج و،

وَإِذْ أُنْذِرَ مِنْ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ
اللَّهَ بَرِّئٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ
لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَوُا أَنتُمْ غَيْرُ مُجْزِي اللَّهِ وَبَشِيرِ
الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابِ الْيَوْمِ ۝

او خبرول (آورول) دی له (طرفه د) الله او رسول د دغه «الله» تولو خلقو ته په ورځ د حج لوی کښی په دی چه الله بیزاره دی له مشرکانو (او د دوی له عهد). او رسول د دغه (الله هم بیزاره دی) نو که توبه وویسته تاسی له (شرکه او غدره) نو دا خیر (بهتره غوره) دی تاسی ته (له شرکه او غدره) او که مخ واپراوه تاسی (له توبی په شرک مو دوام وکړ) نو پوه شی (ای مشرکانو!) بیشکه تاسی نه یی عاجز کوونکی د الله (د عذاب خپل)؛ او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه کافران شوی دی په عذاب دردناک (د آخرت) سره.

تفسیر: (حج اکبر) نئ څکه وفرمایه چه (حج اصغر) عمره ده او له (یوم الحج الاکبر) څخه د ذیحجه الحرام لسمه د لوی اختر ورځ یا نهم تاریخ د عرفی ورځ مراد ده. دغه اعلان غالباً د هغو قبائلو په حق کښی دی چه هغوی میعادی معاهده کړی وه بیا نئ په خپله ماته کړه (لکه بنی بکرو یا قریشو او نورو) یعنی له داسی خلقو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتی، خو که بیا هم دغه خلق له شرک او کفر څخه توبه ویاسی نو د دوی دنیا او آخرت دواړه ښه کیږی که نه د الله تعالی هغه اراده چه کړی نئ ده (د جزيرة العرب تطهیر) هغه ضرور پوره کیدونکی ده هیڅ یو طاقت او تدبیر هغه نشی مغلوبولی او کفارو ته د دوی د کفر او بد عهدي سزا هر و مرو (خامخا) رسیږی.

تنبیه: که څه هم د مکي معظمی له فتحی څخه پخوا یعنی د هجرت له اتم کال نه مخکښی د دغو قبائلو له خوا عهد مات شوی و چه د هغه په سزا کښی مکه معظمه فتح شوه، خو بیا هم د عهد ماتولو عمومی اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع کښی وکړ شو، خو دغه خبره لا

خرگنده او واضحه شی، چه له دغسی خلقو سره هیڅ قسم معاهده باقی نه ده پاتی.

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ۝

مگر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسی (ای مسلمانانو له دوی سره) له مشرکانو بیا ئی نقصان نه دی کړی له تاسی سره هیڅ شی (د وعدی په شرطونو کښی) او نه ئی مرسته (مدد) کړی ده ستاسی په مقابل کښی له هیڅا سره (ستاسی له دښمنانو ځنی) نو پوره کړئ (ای مؤمنانو) له دغو مشرکانو سره عهد د دوی تر (تمامیدلو د مقرری) وعدی د دوی پوری بیشکه الله خوښوی ځان ساتونکی (له بیوفائی)

تفسیر: دغه استثناء د هغو قبائلو له پاره ده چه معاهده ئی میعادی وه بیا دوی پری ټینگ ولاړ وو او د عهد په ایفاء کښی ئی هیڅ قصور نه و کړی، نه دوی په خپله له عهد څخه مخالفه کارروایی کوله او نه ئی له نورو بد عهدانو سره څه مرسته (مدد) کوله (لکه بنی ضمیره او بنی مدلج) د دوی په نسبت اعلان وکړ شو چه د معاهدی د میعاد له ختمیدلو څخه وروسته له دوی سره بله کومه معاهده نه ترله کیږی او په هغه وخت کښی له دوی سره هم هماغه لاره ده چه د نورو له پاره ده.

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُواهُمْ
وَأَحْصُرُوهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ إِنَّا تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝

نو کله چه تیری شوی (خلور) میاشتی حرامی نو وژنئ (ای مؤمنانو عهد ماتوونکی مشرکان په هر ځای کښی چه وموندل تاسی دوی او نیسئ (بندیان - قیدیان - کړئ) دوی او حصار کړئ دوی (په کلاگانو کښی) او کینئ دوی ته

(منتظر) په هر ځای د څارلو او تیریدلو کښې نو که توبه وویسته دوی (له کفره) او قائم کړ دوی (سم اداء کړ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکات نو خوشی کړئ تاسی لاره د دوی (او څه مه ورته وایئ) بیشکه الله ښه ښوونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: د استثناء له فراغت وروسته د مستثنیٰ منه حکم بیانوی، یعنی که څه هم له دغو عهد ماتوونکو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتې او له هغوی سره سم د لاسه جنگ کیدی شي خو بیا هم د (اشهر الحرم) رعایت یا د دی له امله (وجبی) پر دوی باندې له فوری حملې څخه مانع ؤ چه تر هغه وخت پوری په (اشهر الحرم) کښې په جنگ باندې لومړی شروع ممنوع وه، یا مصلحت دا ؤ چه د یوی وړوکی خبری له امله (وجبی) د عامو خلقو په منځ کښې ولی تشویش پیدا شي؟ ځکه چه په دغو میاشتو کښې د قتال حرمت په دوی کښې معروف او مسلم او له پخوا راهیسی یوه منلی شوی خبره وه په هر حال د محرم الحرم تر ختمیدلو پوری هغوی ته مهلت ورکړ شو، چه هر ډول (طریقه) د دوی زړه غواړی همغسې دی خپل تړون او بندوبست وکړی، وروسته له هغه د جزیره العرب د تطهیر په مقصد له جنگ کولو څخه چاره نشته، نو هغه گردی (تولی) معاملی چه په جنگ کښې کیدونکی دی (لکه وژل، نیول، چل او پلمی (منصوبی) په مورچلونو (مورچو) او پتونو کښې غلیم ته څار کول او نور) کیږی به هوا که دوی ظاهراً له کفره توبه ویاسی او په اسلامی اخوت کښې داخل شي، چه د هغه لویه ښه د لمانځه اداء او د زکوٰة ورکړه ده نو بیا به مسلمانان په هغوی باندې هیڅ تعرض او غرض نه کوی او دوی به له لاری څخه نه گرځوی پاتی شوه باطنی معامله هغه الله تعالیٰ ته ورسپارلی شوی ده د مسلمانانو معامله به له هغوی سره د هغوی د ظاهری اعمالو په اساس وی. له دی آیت څنی معلومه شوه، که کوم سری کلمه ووايي، او لمونځ ونه کړی یا زکوٰة ور نه کړی نو مسلمانان د هغه لاره نیوی شي. د امام احمد، امام شافعی او امام مالک رحمة الله علیهم په نزد پر اسلامی حکومت لارم دی که تارک الصلوة توبه ونه باسی هغه دی ووژنی د امام احمد په نزد د مرتدوالی له امله (وجبی) او د امام مالک او امام شافعی په نزد حداً او تعزیراً او زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه وایی چه ښه دی ئی ووهی او بیا دی ئی تر هغه پوری په بندیخانه کښې بندی وساتی چه یا له ترک الصلوة څخه توبه ویاسی یا همغلته مړ شي په هر حال هم داسی پریښودل ئی د هیچا په نزد نشته. پاتی شول د زکوٰة مانعین د دوی له اموالو څنی دی حکومت جبراً زکوٰة تحصیل کړی! که دغه خلق لاس سره یو کړی او د حکومت پر خلاف وجنگیږی نو سمی لاری ته د دوی د راوستلو له پاره دی جنگ هم وکړ شي! حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هغه جهاد چه د زکوٰة له مانعینو سره کړی دی د هغه واقعات د احادیثو او تاریخ په کتابونو کښې مشهور او معروف دی.

وَأَنَّ أَحَدُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجَرَهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ
اللَّهِ ثُمَّ أَبْلَغَهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ٦

او که یو تن له مشرکانو څخه امن (پناه) وغوړی له تا (له قتله) نو پناه ورکړه ته! هغه ته څو چه واورى دى کلام د الله بيا ورسوه، ته دى ځای د امن (وطن) د ده ته (که ایمان ئی را نه ووړ) دغه (امان دپاره د اوریدلو د قرآن) په سبب د دى دى چه بیشکه دوى (داسی) قوم دى چه نه پوهیږی (په قرآن او ایمان باندی).

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه که دوى له خپلو کفریاتو څخه توبه وکړی او په اسلام کښی داخل شی نو په امن کښی به شی، ممکن و چه کوم یو سړی د اسلام له اصولو او احکامو څخه بیخبره وی او د تحقیق او د شکونو د لری کولو له پاره مسلمانانو ته راتلل وغوړی نو د هغو په نسبت ئی فرمایلی دى چه ته دغسې کسانو ته پناه ورکړه او ویی ساته! او د الله تعالی کلام او د اسلام حقایق او دلائل ور واوروه! که قبول ئی نه کړی مه ئی وژنه! بلکه هغه د خپلی هستوگنی او د امن ځای ته ورسوه چه هلته مامون او مطمئن شی وروسته له هغه دغه هم لکه د نورو گردو (تولو) کافرانو په شان دى دغه د امن ورکولو حکم څکه ورکړی شوى دى چه له اسلامي اصولو او حقائقو څخه دغه وگړی نه دى خبر، نو بنائی هغوى ته حق په ډیر واضح او ښه ډول (طریقه) سره وربکاره کړ شی که وروسته له هغه دغه مستامنان او پناه غوښتونکی د عناد له لاری وا نه وښتل او همغسې معاند پاتی شول نو د ﴿قَدْ بُيِّنَ الْوَيْدُ مِنَ النَّارِ﴾ څخه وروسته په دین کښی څه زور او زیاتى او جبر او اکراه نشته او د امان له رفعی څخه وروسته به له هغوى سره د نورو کفارو په شان معامله وشى.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ
إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدُوا عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا
لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ٧ كَيْفَ وَإِنْ
يُظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ
بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ٨

خرنگه به وی مشرکانو ته عهد په نزد د الله او په نزد د رسول د دغه (الله) (يعني نه به وی) مگر هغه کسان چه عهد کړی دی تاسی (ای مومنانو له دوی سره) په نزد د مسجد الحرام (او بیا ئی نه دی مات کړی) نو خو چه برابر ولاړ اوسی دوی تاسی ته (په عهد خپل) نو برابر ولاړ اوسی تاسی (هم په عهد خپل) له هغوی سره؛ بیشکه چه الله خوښوی ځان ساتونکی (له بیوفائی نه) خرنګه (به وی دوی ته عهد او څه اعتبار دی پری) حال دا که لاس بر شی د دوی پر تاسی نه گوری (لحاظ نه کوی) دوی په باب ستاسی کښی (نه) قرابت (یا قسم) ته او نه عهد ته (او هسی برید (شور) به دریاندی وکړی) راضی کوی دوی تاسی په (تشو خبرو د) خولو خپلو سره او منع کوی زړونه د دوی (د وعدی له وفاء) او زیاتره د دوی فاسقان (له فرمان څخه وتونکی) دی.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی چه براءة اعلان شوی و دلته ئی حکمت بیانوی یعنی د عربو له دغو مشرکینو سره څنګه عهد قائم پاتی کیدی شی؟ او وروسته له دی نه څرنګه صلح ورسره کیدی شی؟ چه د هغوی احوال ستاسی مسلمانانو سره داسی دی که کوم وخت لږ څه فرصت پیدا کړی او لاس ئی پر تاسی باندی بر شی نو په ریرولو (تکلیف ورکولو) او نقصان رسولو کښی مطلقاً نه د قرابت لحاظ کوی او نه د قول او اقرار. خو څرنګه چه ئی په تاسی غلبه او بری نه دی حاصل کړی نو ځکه له تاسی سره تش د ژبی عهد او پیمان کوی او تاسی خوښوی، که نه دوی په زړونو کښی یوه شیبه هم پر دغه عهد باندی راضی نه دی او هر وخت د عهد ماتولو موقع او فرصت لټوی څرنګه چه په دوی کښی زیاتره وعده ماتوونکی غداران او بد عهدان دی که څه هم د دوی په منع کښی یو یا دوه تنه د عهد د وفا خیال هم کوی خو د اکثریت په مقابل کښی د هغو له لاسه هیڅ نه کیږی په هر حال له داسی تګانو او بد عهد قوم سره څرنګه د الله تعالی د رسول الله صلی الله علیه وسلم عهد کیدی شی، هو! له هغو قبائلو سره چه تاسی بالخصوص د مسجد الحرام په قرب کښی معاهده کړی ده نو تاسی ابتداء د هغی په ماتولو کښی اقدام مه کوئ تر هغه پوری چه دوی د وفاداری په لاره باندی سم روان دی تاسی هم له هغوی سره بالمثل معامله وکړئ او دیر احتیاط وکړئ چه هیڅ یوه ناوړه (غلطه) ، او کوچنی (وړه) خبره هم داسی پښه نشی چه د هغی په وسیله ستاسی لمن د عهد ماتولو په پلټی او نجاست ککړه او داغی شی الله تعالی ته همغه کسان محبوب دی چه پوره احتیاط کوی لکه بنی کنانه (او بنی ضمرة) او نور چه له مسلمانانو سره ئی بد عهدی نه وه کړی نو مسلمانانو هم په نهایت دینداری او احتیاط سره په خپل عهد وفا وکړه د براءة د اعلان په وخت کښی د دوی د معاهدی د نیتی تیریدو ته لا (۹) میاشتی پاتی وی خو په دغو نهو میاشتو کښی هم دغه معاهده محترمه او معموله وه.

اِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ
 إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑩ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا
 وَلَا ذِمَّةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ⑪

پیرو دلی (او اخیستی) دی دوی په آیتونو (احکامو) د الله قیمت لږ نو منع کوی دوی (خلق یا په خپله څنګ کوی) له لاری د الله (یعنی له دین یا حج یا عمری څخه)؛ بیشکه دوی بدکار دی هغه شی چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه دا دی چه). نه گوری (نه ساتی لحاظ نه کوی) دغه عهد ماتوونکی په (حق د هیڅ) مؤمن کښی د قرابت (یا د قسم) او نه د عهد؛ او دغه کسان هم دوی دی تیریدونکی (له حده په شرارت کښی).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان هغه وګړی (خلق) دی چه دوی د دنیا په لږه طمعه او د خپلو نفسی غوښتنو او اغراضو لامله (له وجی) د الله تعالیٰ احکام او هدایات تردید کړی او نه ئی دی منلی. نو ځکه هم دوی په خپله د الله تعالیٰ په سمه لاره باندی نه ځی او نور خلق هم پر هغی لاری باندی تللو ته نه پرېږدی نو دوی د عهد ماتولو له گناه څخه څه ویرېږی؟ او په خپلو خبرو، قولونو او اقرار باندی به څرنګه ټینګ پاتی کیږی؟. نه گوری او نه ساتی او لحاظ نه کوی دغه عهد ماتوونکی په حق د هیڅ مؤمن د قرابت یا د قسم او نه د عهد او دغه کسان هم دوی دی تیریدونکی له حدودو څخه په شرارت کښی یعنی دوی تش ستاسی سره دښمنی او عداوت نه لری، بلکه د اسلام او مسلمانی له نامه سره هم سخت بغض او عداوت لری. هر یوه مسلمان باندی ئی چه لاس بر شی فرصت او موقع ومومی نقصان وررسوی او د نقصان رسولو په وخت کښی د هیڅ تعلق، قرابت خپلوی عهد، پیمان، قول، اقرار او تړون لحاظ او خاطر نه کوی په دغه مورد کښی د دوی ظلم او تجاوز له حده زیات تیری کړی دی.

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخِوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَنَقِصِلُ
 الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ⑫ وَإِنْ نَكْثُوكُمْ بِبَيْعَانِهِمْ
 مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا
 آيَةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ⑬

نو که توبه وويسته (دوی له کفره) او قائم کړ دوی (سم ئی اداء کړ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکړ دوی زکوٰۃ نو وروڼه ستاسی دی په دین (حکم د شریعت) کښی او په تفصیل بیانوو (مونږ) آیتونه (حکموڼه د قرآن) دپاره د (هغه) قوم چه پوهیږی (او فکر پکښی کوی). او که مات کړل دغو (مشرکانو) قسمونه خپل وروسته له عهد ترلو د دوی (له تاسی سره) او پیغورونه درکړل (عیبونه ئی ولگول) په دین ستاسی کښی نو وځنګیږئ تاسی له (دغو) مشرانو د کفر سره (او وئی وژنئ) بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته (او قسم ئی له سره قسم نه دی) له پاره د دی چه دوی واورى (له پیغور یا د عهد له ماتولو یا له شرکه).

تفسیر: یعنی که اوس له کفره توبه وباسی او دینی احکام (لکه لمونځ زکوٰۃ او نور) په غای کړی نو نه یوازی په آینده کښی مأمون او محفوظ پاتی کیږی بلکه په اسلامی دین کښی به هم شامل وی او د هغو حقوقو مستحق گرځی چه نور مسلمانان ئی مستحق دی. او هغه گردی (تولی) بد عهدی او شرارتونه چه پخوا له دی نه ئی کړی وی ټول ورمعاف کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي (چه دوی د شریعت په حکم وروڼه دی، له دی نه معلومیږی هر هغه څوک چه په ظاهر کښی مسلمان بریښی او په زړه کښی یقین نه لری نو هغه په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمان وګڼئ! مګر دوست او معتمد ئی مه ګرزوئ!). (او که مات کړی دغه مشرکان قسمونه خپل وروسته له عهد ترلو د دوی له تاسی سره او پیغورونه درکړی او عیبونه ولګوی په دین ستاسی کښی ای مؤمنانو، نو وځنګیږئ تاسی له دغو مشرانو د کفر سره او وئی وژنئ بیشکه دوی نشته قسمونه دوی ته او قسم ئی له سره قسم نه دی) یعنی که عهد او پیمان ئی مات کړی لکه چه «بنی بکرو» د معاهدی په خلاف پر «بنی خزاعه ژ» حمله وکړه او قریشو له دغو حمله کوونکو سره مرسته (مدد) وکړه او له کفره ئی لاس وانخیست بلکه د حق دین په نسبت په طعن ویلو او ګستاخی کولو او عیبونو لتولو باندی ئی دوام وکړ، نو وپوهیږئ چه دغسی وګری (خلق) او عالم «ائمة الکفر» د کفر مشران» دی ځکه چه نور خلق د دوی دغه حرکات او اعمال وینی او خبری ئی اوری او ډیر بی لاری او ناپوه کسان د هغو تقلید کوی، نو له داسی مشرانو سره په ښه ډول (طریقه) مقابله وکړئ، ځکه چه د دوی هیڅ قول، قسم، عهد او پیمان باقی نه دی پاتی، ممکن دی چه ستاسو له لاسونو څخه دوی ته څه سزا ور ورسپړی او په هغی سره له خپلو شرارتونو سرکشی څخه بیرته وګرځی.

الْاِتِّفَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا اَیْمَانَهُمْ

وَهُمْ اِذَا خَرَجَ الرَّسُولُ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ

اتَّخَشَوْهُمْ فَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

آیا نه جنگیوئ تاسی (ای مؤمنانو بلکه ضرور وجنگیوئ) له داسی قوم سره چه مات کری دی دوی قسمونه خپل او قصد کری دی دوی په ایستلو د رسول (زما له مکی نه) حال دا چه هم دوی شروع کری دی له تاسی سره (جنگ او ماتول د عهد) اول کړت آیا ویریوئ تاسی له دوی نه، نو الله ښه لایق دی په دی سره چه ویریوئ تاسی تری (او له کفارو سره قتال وکړئ) که یی تاسی مؤمنان (باور کوونکی).

تفسیر: قریشو خپل قسمونه او معاهدی ماتی کری وی، ځکه چه د خپل عهد په خلاف ئی د «خزاعه و» په مقابل کښی د (بنو بکرو) سره مرسته (مدد) کری وه (حال دا چه دوی قسمونه کری وو چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کښی له هیچا سره ملا نه ترو، او یو د بل حلیف به نه زهیروو، او نه به ئی رنځوو او بیا ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حلیفانو سره چه «بنی خزاعه» وو، جنگ وکړ). کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له هجرت څخه پخوا د دوی له مقدس وطن مکی معظمی څخه د دوی د ایستلو په باره کښی ئی تجویزونه نیول او هم دوی د فخر المرسلین او خاتم النبیین صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم د وتلو سبب شول، ﴿إِذْ أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَثَانِينَ﴾ الآية - (۱۰ جزء د التوبة سورت ۴۰ آیت ۶ رکوع) په مکه معظمه کښی ئی په مسلمانانو بی له کوم سبب او موجب څخه په ظلمونو شروع وکړه که څه هم د ابو سفیان قافله له خطر څخه وژغورله (وساتله) شوه، خو یوازی د کبر او غرور له لاری د بدر میدان ته د مسلمانانو سره د جنگ په نیت لاړل او د حدیبی د صلحی څخه وروسته دوی په عهد ماتولو باندی لاس پوری کړ او د مسلمانانو د حلیفانو (بنی خزاعه و) په مقابل کښی ئی بنی بکر تشجیع، تحریک کړل او په وسلو او تجهیزاتو او نورو شیانو ئی له هغوی سره مرسته (مدد) وکړه بالاخر مسلمانانو له هغو سره غزا وکړه او مکه معظمه ئی د دوی له قبضی څخه خلاصه کړه د ﴿الْأَقْبَاتِلُونَ قَوْمًا﴾ الآية - څخه دغه غرض معلومیږی هر قوم چه دا قسم احوال لری له هغوی سره په جنگیدلو کښی مسلمانانو ته هیڅکله هیڅ تامل او تردد نه دی په کار، که له مسلمانانو سره د کفارو له قوت او جمعیت او وسلی او سامان او نورو ځنی ویره وی، نو مؤمنانو لره له گډو (تولو) څخه زیات د الله تعالی خوف او ویره په کار ده. کله چه د الله تعالی ویره په زړونو کښی راشی نو بیا گډی (تولی) نوری ویری له زړونو څخه ووځی او د الله جل جلاله له قهر او غضب ځنی ویره او لرزه پیدا کیږی، ځکه چه نفع او ضرر گډ (تول) د الله تعالی په قدرت او واک کښی دی. او هیڅ یو مخلوق د الله تعالی له مشیت څخه پرته (علاوه) لږه گټه (فائده) او زیان هم چا ته نشی رسولی او نه پری قدرت لری.

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْرِجُهُمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ
وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ^(۱۴) وَيَذْهَبُ غِيظُ قُلُوبِهِمْ^ط
وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ^(۱۵)

و جنگپوړئ تاسی له دغو « کفارو » سره « ای مؤمنانو » چه په عذاب کړی دوی
الله په لاسونو ستاسی (په قتل سره) او رسوا کړی دوی (په مغلوبیت او
مقهوریت سره) او مرسته (مدد) درکړی تاسی ته پر دغو « کفارو » باندی او
شفاء ورکړی « زخمی » سینو د قوم مؤمنانو ته (او یخ او روغ کړی زخمی
زړونه د دوی). او لری کړی (بوځی) قهر (او خفگان) د زړونو د دغو
(مؤمنانو چه د کفارو له ایذاء څخه پیدا ؤ) او رجوع کوی الله په رحمت سره
پر هغه چه اراده وفرمائی « د هدایت ئی » او الله ښه عالم دی « په ټولو احوالو
او اشیاء » ښه حکمت والا دی.

تفسیر: په دغه آیت کښی ئی د جهاد د مشروعیت پر اصلی حکمت تنبیه وفرمایله په عظیم
الشان قرآن کښی د پخوانیو اقوامو هغه قصی چه بیان شوی دی له هغو ځنی ظاهرپوړی کله به چه
کوم قوم په کفر او شرارت او د انبیاء علیهم السلام په تکذیب او عداوت کښی له حد او اندازی
څخه تیری کاوه نو د قدرت له جانبه به داسی تباه کوونکی آسمانی عذاب پر دوی بانندی
نازلیده چه په هغه سره به د دوی د گردو (ټولو) مظلمو او کفریاتو یو ناڅاپی خاتمه راتله
﴿فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذُنَيبِهِمْ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ
مَنْ حَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ﴾

(۲۰ جزء د العنکبوت ۴۰ آیت ۴ رکوع) هیڅ شبهه نشته چه د عذاب دغه اقسام ډیر
سخت مهلک او د راتلونکو نسلونو (تکمو) له پاره ډیر عبرتناک وو، لیکن په دغو صورتونو کښی
معذبینو ته په دنیا کښی د خپل ذلت او رسوائی مشاهده نه میسریده او نه په مستقبل کښی د
توبی او د رجوع له پاره کومه موقع او امکان باقی پاتی کیده - د جهاد د مشروعیت اصلی
غرض او غایه دا ده چه مکذبینو او فتنه آچوونکو ته الله تعالی د بلاواسطی عذاب ورکولو په ځای
د خپلو مخلصو وفادارو بندگانو په لاس سزا ورکړی د سزا ورکولو په دغه صورت کښی د
مجرمینو تذلیل او رسوائی او د مخلصینو تقدیر او سر لوړی ډیره زیاته کیږی او د وفادارو
بندگانو نصرت او غلبه علانیه ظاهرپوړی د دوی زړونه د دغی منظری له لیدلو څخه یخپوړی چه هغه
وگړی (عالم) او خلق چه تر پرون پوری ئی مونږ ته د حقارت او سپکتیا په سترگو سره کتل او

پر مونږ باندې نې ظلم، تيري، استهزاء او تمسخر کاوه او پر مونږ باندې نې ملندي وهلي نن د الله تعالیٰ په تائيد او رحمت سره هم دا زمونږ رحم، کرم، عدل، انصاف او انسانيت ته سپارلي شوي دي، د کفر او باطل د شوکت او نندارې له ليدلو څخه اهل الحق پخسپدل او ويليدل يا هغه ضعیف او مظلوم مسلمانان چه د کفارو د مظالمو انتقام نې نشو اخيستلی او له دې سببه د دوی په سروڼو کښې قهر او غصه، غیظ او غضب جوش کاوه او دوی خپلې شونې هم نشوي خوځولې اوس د جهاد فی سبیل الله په وسیله د دوی زړونه تسکین مومي آخری خبره دا ده چه په خپله د مجرمینو په حق کښې هم دغه د سزا ورکولو طریقه نسبتاً ډیره نافع ده، ځکه چه د سزا موندلو څخه وروسته هم د رجوع او توبې دروازي پرانستلې دي او ډیر ممکن دي چه له حالاتو څخه عبرت حاصل کړي او ډیرو مجرمینو ته توبه ور په برخه شي لکه چه د رسول الله مبارک په زمانه کښې هم داسې هم وشول چه په لږه موده کښې گرد (تول) عرب د زړه له صدقه مسلمانان شول. ﴿وَاللّٰهُ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ او الله ښه عالم ښه حکمت والا دي چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي) یعنی په هر یوه حالت باندې ډیر ښه پوهیږي، په حکمت سره معامله کوي. او په هره زمانه کښې د هغه د اقتضاء سره سم احکام لېږي.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

آيا گمان کوي تاسي (ای مؤمنانو) داسې چه (هم داسې) به پريښود شي؟ حال دا چه له سره نه دي معلوم کړي الله (په علم ظهور سره) هغه کسان چه جهاد نې کړي له تاسي څخه او چه نه دي نيولي دوی پرته (علاوه) له الله او پرته (علاوه) له رسول د دغه (الله) او پرته (علاوه) له مؤمنانو د پتو خبرو دوست؛ او الله ښه خبردار دي په هغو (کارونو) چه کوي (نې) تاسي (د نيکي او بدی).

تفسیر: (آيا گمان کوي ای مومنانو چه له قتاله ویريږئ یا ای منافقانو داسې چه پري به ښود شي په دې حال سره یعنی داسې له سره گمان مه کوي، چه تشه دعوی د اسلام به ستاسي الله تعالیٰ منظوره کړي او جلا (جدا) به نه کړي په تاسي کښې مخلص له غیر مخلص څخه، الله تعالیٰ) د جهاد د مشروعیت یو بل حکمت دلته بیان فرمائي یعنی هغه کسان ډیر دي چه په خولې سره د ایمان او بندگي دعوی کوي خو که دوی د امتحان پر محک (کرکاني) باندې ونه

سولول شی نو سره او ناسره (چل او ناچل) ئی له سره نه خرگندیږی د جهاد په ذریعه الله تعالیٰ په علم ظهور سره هم دا معلوموی چه شومره مسلمانان داسی دی چه د ده په لاره کښی خپل سر او مال جارولو او ښنډلو ته تیار دی؟ او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم بل هیڅوک خپل رازدار بادار (سردار) او خصوصی یار نه گرځوی، اگر که هغه ډیر نژدی خپل او قریب ئی هم وی هم دغه داسی یو معیار دی چه په هغه سره د مؤمنانو ایمان تلل او وزن کیږی تر هغه وخته پوری چه جهاد ونشی تش د خولی په خبرو او د ژبی په جمع او خرچ سره بری نه حاصلیږی بیا هر راز (قسم) عمل هم چه وکړ شی پر هغه هم الله تعالیٰ ښه خبردار دی چه هغه د صدق او اخلاص له مخی شوی دی؟ یا د ښودنی او ریا له کبله (وجی) شوی؟ د هر چا چه هر ډول (طریقه) عمل وی سم له هغه سره به په آخرت کښی معامله ورسره کیږی. رښتیا خبره ده (د هر چا عمل د لاری مل)

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْبُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ
شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكَفْرِ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ۝ إِنَّمَا يَعْبُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا لِلَّهِ
فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ۝

نشته مشرکانو ته «يعني ناروا دی یا نه دی له شانه د مشرکانو» دا چه ودان کړی مسجدونه د الله «په عبادت په ناسته ولاړه او ورتلو سره» حال دا چه شاهدان وی دوی پر نفسونو خپلو په کفر سره؛ دغه «مشرکان ابته او» خراب دی عملونه د دوی «چه ایمان نه لری» او په اور کښی به دوی همیشه وی. بیشکه هم دا خبره ده چه ودانوی «په عبادت ناسته ولاړه په تعمیر سره» مسجدونه د الله هغه څوک چه ایمان ئی راوړی وی په الله او په ورځی آخری «د قیامت» او قائموی «سم ادا کوی سره له ټولو حقوقو» لمونځ او ورکوی زکوة او نه ویریږی «په دینی امورو کښی له هیچا» مگر له الله څخه، نو امید دی چه دغه کسان به وی له سمی لاری موندونکو ځنی.

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی وو چه مسلمانان بی له امتحانه هم داسی خوشی نشی پاتی کیدلی بلکه په لویو لویو کارونو (لکه جهاد او نورو امورو) سره به د دوی ثابت قدمی ښکاره او دا به څرگنده شی چه د گردی (تولی) دنیا پر تعلقاتو باندی الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته څرنګه ترجیح ورکوی؟ په دغی رکوع کښی ئی دا راوښوده چه د الله تعالیٰ مساجد «معابد» حقیقتاً د هم داسی اولوالعزمو مسلمانانو په توجه ودان پاتی کیدی شی. د مساجدو حقیقی ودانی دا ده چه په هغو کښی د یوه الله عبادت د هغه له شانه سره لایق وشي د الله جل جلاله ذکر کوونکی په کثرت سره پکښی موجود وی شو بی له څه ممانعت او تکلیف څخه د الله تعالیٰ په یاد مشغول اوسی، له بریادو او لغویاتو او خرافاتو څخه دغه پاک مقامات محفوظ وی، دغه مقصد له کفارو او مشرکینو څخه کله حاصلیدی شی؟ وګورئ چه د مکي معظمی مشرکینو په دیر فخر سره خپل ځانونه د مسجد الحرام متولیان او خادمان بلل - مګر د دوی لوی خدمت دا ؤ چه د تیرو (ګټو) دیر بتان ئی په کعبی شریفی کښی ایښی وو او د هغو نذرونه او نیازونه به ئی ورکول او د دوی نذرونه به ئی پر خپلو غاړو اخیستل. دیرو کسانو به لوڅ پوڅ (برېند) طوافونه کول - د ذکر الله په ځای به ئی شپیلی وهل او لاسونه به ئی ټکول، او د الله تعالیٰ رښتینو بندګانو ته به ئی اجازه نه ورکوله چه هلته ورشي. د هغوی لوی عبادت هم دا ؤ چه حاجیانو ته به ئی د څښلو اوبه ویریا ورکولی - یا به ئی د حرم شریف دیوی لګولی - یا به ئی په کعبی شریفی پردی څړولی - یا به ئی د ضرورت په وخت کښی د هغی د نریدلو او لویدلو ځایونو ترمیم او ودانولو ته توجه کوله - مګر دغه اعمال ګرد (ټول) بی روحه او بی معنی وو - ځکه کله چه مشرک ته د الله تعالیٰ صحیح معرفت نه دی حاصل - نو په هیڅ یوه عمل کښی د هغه د توجه قبله او د اخلاص مرکز د وحده لا شریک له د منبع الکمالات ذات نشی کیدی - نو ځکه د کافر هیڅ یو عمل د الله تعالیٰ په نزد روح نه لری او د اعتناء وړ (لایق) نه دی هم دغه ئی په ﴿حِطَّتْ أَعْمَالُهُمْ﴾ سره تعبیر وفرمایه الغرض هغو کفارو او مشرکانو چه په خپل حال او قال سره ئی په خپل کفر او شرک هر وخت شهادتونه ورکول د دی وړ (مستحق) او لایق نه دی چه د دوی په لاسونو د مساجد الله بیا خاص د مسجد الحرام حقیقی تعمیر (ودانی) وکړی شی - دغه کار یوازی د هغو کسانو دی چه له زړه ئی پر الله تعالیٰ او د آخرت په لویه ورځ ایمان راوړی دی، په خپلو جوارحو سره د لمونځونو په اقامت کښی تل مشغول دی، له خپلو مالونو څخه سم له شریعت زکوٰة ادا کوی، او له الله تعالیٰ څخه پرته (علاوه) له بل چا څخه له سره نه ویریږی، نو ځکه د مساجدو د صیانت او تطهیر لامله (له وجی) د جهاد له پاره خپل ځانونه تل تیاروی - داسی مؤمنان چه په زړونو او ژبو، په لاسونو او پښو په مال او دولت په هر شی د الله تعالیٰ مطیع او حکم منونکی دی، د هغو منصبی فرض دا دی چه مساجد ودان وساتی، او په دروغو د مساجدو د تعمیر دعوی کوونکی اگر که ئی خپلوان (اهل القرابت) هم وی، د هغه ځایه دی د باندی وشری، ځکه چه د دوی له وجوده د مساجد الله ودانی نه، بلکه ورانی ده.

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾

آيا گنلی «گرخولی» دی تاسی اوبه ورکول حاجیانو ته او ودانول د مسجد
حرام په مثل «د ایمان» د هغه چا چه ایمان «او یقین» لری په الله او «په»
ورځی آخری «د قیامت» او جهاد ئی کری وی په لاره د الله نه دی برابر
دوی په نزد د الله او الله نه ښی سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسیر: د مکی معظمی مشرکانو په دی باندی دیر افتخار درلود (لرلو) او نازیدل چه مونږ د
حاجیانو خدمتونه کوو- او دوی ته اوبه او دودی او کالی (کپری) ورکوو- د مسجد الحرام ترمیم
یا د کعبی شریفی د کسوت (پوښ) یا تیل او باتی او د نورو انتظام کوو. که مسلمانان په
خپل جهاد، هجرت او نورو باندی نازیږی، نو له مونږ سره د عبادتونو دغه ذخیره شته په یوه
زمانه کښی حضرت عباس رضی الله تعالی عنه له حضرت علی کرم الله وجهه سره هم دغه مباحثه په
هم دغه شان کری وه. بلکه په صحیح مسلم کښی راغلی دی چه یو څلی څو تنو مسلمانانو په
خپلو منځو کښی جگری سره کولی لومړنی وویل چه زما په خیال له اسلام راوړلو نه وروسته
حاجیانو ته د اوبو له ورکولو څخه بل ښه کار نشته دوهم وویل چه زما په نزد له اسلام راوړلو نه
وروسته دیر ښه عمل د مسجد الحرام خدمت دی مثلاً د هغه جارو کول، دیوی ئی لگول، حاجیانو
ته اوبه او دودی ورکول او نور دریم وویل چه د خدای په لار کښی جهاد له گردو (تولو)
عبادتونو او اعمالو غنی افضل او اشرف دی. حضرت عمر رضی الله تعالی عنه په دوی باندی په
قهر شو، او وئی ویل چه تاسی چه د جمعی د لمانځه دپاره راغلی یی او د رسول الله صلی الله
علیه وسلم منبر ته نژدی ناست یی ولی سره داسی مباحثی کوئ لږ څه صبر وکړئ - کله چه
رسول الله صلی الله علیه وسلم د جمعی له لمانځه څخه فارغ شو- نو د دغی خبری پوښتنه له رسول
الله صلی الله علیه وسلم وکړئ! د جمعی له لمانځه څخه وروسته کله چه له رسول الله مبارک
څخه دغه پوښتنه وشوه. نو دغه آیت نازل شو ﴿أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾

الآیه - یعنی حاجیانو ته اوبه ورکول او په ظاهری ډول (طریقه) د مسجد
الحرام ترمیم او ودانول له ایمان بالله او جهاد فی سبیل الله له هیڅ یو سره نشی برابر کیدی (نو
د افضلیت پوښتنه ولی کوئ؟) دلته له جهاد سره د ایمان بالله ذکر یا د دی لامله (له وجی)
راغلی دی چه د مشرکانو د فخر او غرور ځواب هم وشي چه په خدای جل جلاله باندی ایمان د
گردو (تولو) عبادتونو روح دی - بی له دی روح څخه حاجیانو ته اوبه ورکول او په اوبو باندی

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُمْ وَإِلَىٰ سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
أَعْظَمُ دَرَجَةٍ عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾
يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَدَّتْ لَهُمْ فِيهَا
نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾

تفسير: يعنى د الله تعالى په دربار كېښى د ثوابونو او درجو څه كمى دى؟ هر چا ته چه هر څومره اراده وفرمائى وركوى ئى - په رومېنى آيت كېښى د دريو شيانو ذكر و «۱»: ايمان. «۲»: جهاد. «۳»: هجرت. پر دغو باندى د دريو شيانو بشارت ئى هم مرحمت وفرمايه: «۱» رحمت. «۲»: د خداى رضا. «۳»: په جنت كېښى تل پاتى كيدل. ابوحيان رحمه الله عليه ليكي

چه «رحمت» په ایمان مرتب دی هغه څوک چه ایمان نه لری نو په آخرت کښی د الله تعالیٰ له رحمت او مهربانی څخه بی برخی پاتی کیږی او «رضوان» چه ډیر یو اعلیٰ مقام دی د جهاد فی سبیل الله صله او انعام دی. لکه چه مجاهد فی سبیل الله د نفسانی گردو (تولو) خوندونو او تعلقانو په ترک سره د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل ځان او مال قربانوی او د الله تعالیٰ د خوښی د حصول له پاره خپله انتهائی قربانی وړاندی کوی نو ښائی چه د هغه صله او انعام هم انتهائی وی، او هغه د الله تعالیٰ جل وعلا شانه د رضا مقام دی پاتی شو «هجرت» چه هغه د الله جل جلاله له پاره د کور کورنی او وطن د پرېښودلو نوم دی، نو ځکه مهاجر ته زیری ورکړی شوی دی چه ستا له وطنه ډیر ښه وطن او ستا له کوره ډیر ښه کور درکول کیږی چه پکښی همیشه اعلیٰ درجه هوساینه (آرام) او راحت وی او تل به پکښی اوسیدوی او له هغه څخه به بیا هجرت کولو ته له سره نه مجبوریدوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ
وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ
وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٣﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی «ای مؤمنانو!» مه نیسئ تاسی پلرونه خپل او وروڼه خپل دوستان که محبوب گانه دوی کفر پر ایمان او هر چا چه دوستی وکړه له دغو «کفارو» سره له تاسی نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان.

تفسیر: په پخوانی آیت کښی ئی دا راښوولی وو چه جهاد او هجرت له ډیرو لویو او افضلو اعمالو ځنی دی. او ډیر ځله په دغو دواړو اعمالو کښی د اقاربو او خپلوانو او کورونو او کهولونو او د ورورگلوی تعلقات خللونه واقع کوی. نو ځکه ئی وفرمایل «هغو کسانو ته چه له ایمان ځنی کفر ډیر عزیز وی، یو مؤمن به هغوی څرنگه خپل عزیزان گنی؟» د مسلمان له شان سره دغه کار مناسب نه دی چه له هغو سره د رفاقت او دوستی خیال ولری، په تیره بیا چه داسی تعلقات سړی له جهاد او هجرت څخه هم ستون کړی - نو دغسی سړی خپل ځان گنهگاروی او په خپل ځان په خپله ظلم کوی

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ
وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ بَاقَتْ رَقَّتُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ
كَسَادَهَا وَمَسْكِنٌ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِّنَ اللَّهِ
وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ
بِأَمْرٍ ۖ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ٢٢

ووايه «ای محمده! عذر ویونکو ته د هجرت له ترکه» که وی پلرونه ستاسی او غامن ستاسی او ورونه ستاسی او ښځی ستاسی او خپلوان ستاسی او هغه مالونه چه گتلی دی تاسی هغه او «هغه» تجارت «سوداگری» چه ویریږی تاسی د ناچلیدلو د هغی او هغه غایونه د هستوگنی چه خوشوی تاسی هغه ډیر محبوب تاسی ته له الله نه او له رسول د الله نه او له جهاده په لاره د الله کښی «له پاره د ترقی د دین» نو انتظار کوی تاسی تر هغه پوری چه راوی «راولیږی» الله امر «حکم د عذاب» خپل او الله نه ښی سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو په اطاعت او د هجرت او جهاد په کولو کښی دغه خیال مانع وی چه کور او کهول مو پاتی کیږی، مالونه مو ضایع کیږی، تجارت مو کوته یا بندیږی - د آرام لرونکو غایونو غنی به ووځو او په بی راحته او نا آرامو غایونو کښی به اوسیږو. نو بیا د الله تعالی له لوری د هغی سزا د حکم انتظار وکړی چه پر داسی لتانو او دنیا طلبانو باندی راتلونکی دی - هغه کسان چه د مشرکانو په موالاتو او دوستیو یا په دنیوی غوښتنو کښی اخته شوی وی او د الهی احکامو تعمیل نه کوی، هغوی ته د حقیقی بری او کامیابی لار نه ښودله کیږی. په حدیث کښی راغلی دی «کله چه تاسی د غوانی په لکۍ پسې روان شی او غوی له لکۍ څخه ونیسی او یواځی په کښت (فصل) او کر باندی راضی شی - او له جهاده غافل شی - نو پاک الله به پر تاسی داسی یو ذلت مسلط کړی چه له هغه څخه به له سره نشی بچ کیدی - تر هغه پوری چه بیا د دین «یعنی فی سبیل الله جهاد» په لوری بیرته وگرځی!

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۖ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ

فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا
رَحَبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ۝٢٥ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ
عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا
وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ۝٢٦

خامخا په تحقيق مدد كړی دی له تاسی سره الله په غایونو ډیرو كښی او
«خصوصاً» په ورځ د حنین كښی كله چه تعجب كښی واچولئ ډیر والی
ستاسی نو د فع نه كړ «ډیر والی» له تاسی غنی هیڅ شی «له حملی د
دښمن نه» او تنگه شوه «له ویری» پر تاسو باندي ځمكه سره د ارتوالی د
دی بیا شا كړه تاسی «دښمن ته» حال دا چه شا گرځوونكي «تښتیدونكي»
وئ بیا راولیږه الله تسكین خپل «چه د مؤمنانو د زړونو د آرامی سبب شی»
پر رسول خپل «چه یواځی د غزا په ډگر ولاړ ؤ» او پر مؤمنانو «چه بیرته
وگرځیدل غزا ته» او راولیږلی «الله» لښكری «د ملائكو» چه نه وی لیدلی
تاسی دا لښكری او په عذاب ئی كړل هغه كسان چه كافران شوی ؤ او هم دا
(تعذیب) سزا ده د كافرانو.

تفسیر: په پخوانی آیت كښی تنبیه شوی ده چه د «جهاد فی سبیل الله» په وخت كښی مؤمنانو
ته نه ښائی چه د كور - كورنی - ورورئ - مالونو - ملكونو او نورو شیانو څه خیال او پروا
وكړی دلته خبرداری وركوی چه مجاهدینو ته دا هم نه ښائی چه په خپل لښكری جمعیت او
كثرت باندي غرور او تكبر وكړی، ځكه چه نصرت او بری یواځی د الله تعالی په مرسته (امداد)
او مدد پوری تړلی دی چه دغسی تجربه تاسی پخوا له دی نه په څو څو نورو میدانونو كښی هم
كړی ده - هغه نتائج چه په بدر، قریظه، نصیر، حدیبیه او نورو كښی ستاسی په برخه شوی دی
هغه او نور امداد چه ځینو مفسرینو تر اتیا غایو پوری شمیرلی دی هغه كړد (تول) تش د الهی
امداد او د غیبی تائید محصول ؤ - او اوس په آخره كښی د «حنین» د غزا واقعه خو داسی
یوه صریحه عجیبه او غریبه د آسمانی نصرت او امداد ښه ده چه پر هغی سختو معاندو دښمنانو
هم اقرار كړی دی.

د مكی معظمی له فتحی څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خبر راوړسید چه د هوازن
او ثقیف او نورو عربی قبائلو یو جرار او قوی لښكر سره تول او تیار كړی دی، او غواری چه
په ډیره دبدبه او زور سره پر مسلمانانو حمله وكړی - نو سم د لاسه له مهاجرینو او انصارو څخه

همغه لس زری زورور لښکر چه د مکي معظمی د فتحی له پاره له مدیني منوری څخه راغلی ؤ، د «طائف» په لوری ور روان شو هغه دوه زره طلقاء «آزاد شوی» چه د مکي معظمی د فتحی په وخت کښي مسلمانان شوی ؤ، هم له دوی سره مله وو - دغه اول ځل دی چه دولس زره مجهز عظیم الشان اسلامي لښکر د جهاد د میدان لوری ته (رهی) کیږی - د دی منظری د لیدلو څخه ځینو صحابه ؤ خپل ځان د دی خبری د ویلو څخه ونشو ساتلی، او په ښکاره ئی وویل «کله به چه مونږ ډیر لږ وو نو په هغه وخت کښي به تل بریالی (کامیاب) وو، نن چه مونږ دومره ډیر یو نو هیڅوک مونږ ته ماتی نشی راکولی.» د میرنیو (بهادرانو) موحدینو له خولی څخه د دغو جملی وتل د پاک خدای په دربار کښي ناوړه واقع شول دوی لا د مکي معظمی څخه دومره لری نه وو تللی چه دواړه لښکری سره مخامخ شوی چی د مخالفی دلی لښکر څلور زره تنه وو چه خپل کفنونه ئی پر سر تړلی وو او له خپلو ښځو او کوچنیانو (ماشومانو) سره د جنگ میدان ته چمتو (تیار) او حاضر شول او د یوه فیصله کوونکی جنگ له پاره بیخی تیار او منتظر وو او له اوبانو - آسونو - مواشیو - او د خپلو کورونو گرد (تول) پند پند مالونو او اسبابونو سره د جگری ډگر ته وتلی وو. د «هوازن» قبیلې د غشو ویشتلو په فن کښي په گرد (تول) عربستان کښي شهرت درلود (لرلو)، د دوی ډیرو ماهر و او غښتلو غشو ویشتونکو د «حنین» د وادی په لښکرو او مورچلو کښي ډیر ټینگ، ټینگ ځایونه نیولی او په کښي پت ناست وو.

په صحیحینو کښي د «براء ابن عازب» روایت دی چه په رومبنی معرکه او جنگ کښي کفارو ماتی وکړه او ډیر زیات مال، اسباب او سامان ورڅخه پاتی شو، او دوی تری وتښتیدل دلته مسلمانان مجاهدین غنیمت او ولجی ته متوجه شول، په دغه ترڅ کښي د هوازن غشو ویشتونکو څارونکو له مورچلو څخه په سختو غشو ویشتلو باندی لاسونه پوری کړل او په مسلمانانو پسی ووتل او سخته غلبه او شور ماشور جوړ شو او په یوه شیبه کښي له څلورو خواؤ لکه ږلی غونډی د غشو اوریدل شروع شول خبره تر دی حده پوری ورسیده چه مسلمانانو ته هلته دریدل او پښه ټینګول مشکل شول، رومبی «طلقاء» وتښتیدل - وروسته له هغه د نورو پښی هم ولړزیدلی او وښوئیدلی - او ځمکه له ارتوالی سره په دوی تنګه شوه، چه په هیڅ یوه ځای کښي دوی ته د پناه ځای نه پیدا کیده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له څو تنو اصحابو سره د دښمنانو تر محاصرې لاندی راغلل، حضرت ابوبکر، عمر، عباس، علی، عبدالله بن مسعود او نور اصحابان رضی الله تعالی عنهم نژدی اتیا یا سل تنه، بلکه د «اصحاب السیر» له تصریح سره سم تول لس تنه پاک ذوات «عشره مبشره کامله» د جنگ په میدان کښي پاتی شول - چه دوی گرد (تول) د غره په شان ټینگ او ثابت ښکاریدل - دغه یوه خاصه موقع وه چه دنیا زمونږ د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم د معجز او محیر العقول توکل، صداقت، شجاعت او دیانت نظاره وکړه او د محمدی نبوت د ثبات او استقامت مؤثره ننداره ئی په خپلو سترگو ولیدله.

محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په یوه سپین قچر سور ؤ چه د هغه یو رکاب حضرت عباس او بل رکاب حضرت ابو سفیان بن الحارث ټینگ نیولی ؤ- د کفارو دغه څلور زره لښکر د

انتقام اخیستلو له پاره په پوره جوش مخ په یرغل او برید دی له غلورو خواوې څخه د غشو باران وریږی - اسلامی لښکر بیخی خور، وور او تیت پیت (منتشر) شوی دی - مگر یواځی له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یو رفیق اعلیٰ شته. د ربانی تائید او آسمانی داد غیر مرئی باران پر دوی پر شو تنو غوره اصحابو اوری چه د هغه اثر بالاخر تر تبتیدونکو پوری رسیږی، له هغه لوری چه د «هوازن» او «ثقیف» سیلاو مخ په وړاندی بهیږی، په هغه لوری د محمدی سورلی مخ دی او در گرده (توله) په هغه طرف روانه او پرله پسې خپل قچر په مهمیز سره وهی په زړه کښی ئی د الهی محبت شغلی بلی دی - او په ژبه ئی په نهایت استغناء او اطمینان سره د «اناالنبی لا کذب اناابن عبدالمطلب» وینا جاری ده. یعنی بیشکه زه په رښتیا سره رسول او د عبدالمطلب له اولادی څخه یم -

په هم دغه حالت کښی دوی خپلو اصحابو ته ناری کړی «الی عباد الله الی انا رسول الله - ای د الله تعالیٰ بندگانو ماته راشی! او زما په لوری رادرومئ چه زه د الله تعالیٰ رسول یم.» بیا زمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هدایت سره سم حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه چه د ډیر لوړ غوږ خاوند ؤ «اصحاب السمره» ته ورناری کړی چه هغوی تر ونی لاندی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر لاس د جهاد بیعت کړی ؤ د مجاهدینو غوږونو ته د دی غوږ په رسیدو سره سم دوی د خپلو سورلیو مخونه د جنگ د میدان په لوری وگرځول د هر سری اوښ چه بیرته گرځیدلو کښی لږ څه معطلی یا ډیل کاوه نو دی به سم د لاسه خپلی وسلی سره د اوښ له شا څخه کوزیده او خپله سورلی او کالی (سامان) به ئی هملته خوشی پریښودل او ځان به ئی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رساوه.

په دغه وخت کښی رسول الله مبارک لږ څه خاوری او شگی په لاس کښی واخیستی او د کفارو د لښکرو په لوری ئی وروشیندلی چه هغه د الله تعالیٰ په قدرت د هر کافر په مخ او سترگو کښی ولویدی - له بل لوری الله تعالیٰ له آسمانه پرښتی ور ولیږلی چه په غیر مرئی ډول (طریقه) سره د هغوی نزول د مسلمانانو د تقویت او همت زیاتولو او د کفارو د ویری او مرعوبیت سبب شو بیا نو څه وشو؟ کفارو د هغو شگو له اثره خپلی سترگی مښلی او هغه مسلمانان چه دوی ته ورنژدی وو، مخ په بیرته پر هغوی ئی حمله ور وړه او آناً فاناً مطلع صافه شوه، او ډیر تبتیدلی لښکر بیرته ستانه (واپس) او د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی ورحاضر شول - او وی کتل چه جنگ پای ته رسیدلی او بری د مسلمانانو په برخه شوی دی! - او په زرهاو بندیان د پاک رسول په مخ کښی ترلی ولاړ دی او د غنیمت او ولجو ډیر مالونه د دوی په شاوخوا کښی پراته دی ﴿فَبَخَّشَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ﴾ په دی ډول (طریقه) سره کفارو ته په دنیا کښی سزا ورکړه شوه.

ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٤﴾

او بیا به رجوع و کړی الله «د توبی په قبول» پس له دی «د حنین له جنگه» پر هغه چا چه اراده وفرمائی «د رجوع» او الله دیر بښونکی (د خطیئاتو) ښه رحم والا دی «په انعام د اجر او ثواب سره»

تفسیر: لکه چه هوازن او نورو ته وروسته له دی نه توبه ورپه برخه شوه او زیاتره مسلمانان شول.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ
عَمَلِهِمْ هَذَا وَ إِنْ خِفْتُمْ عِيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ
إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» بیشکه هم دا خبره ده چه مشرکان نجس «پلټ» دی نو نه دی نژدی کیږی دوی مسجد حرام ته وروسته له کاله د دوی چه دغه «۹ کال د هجرت دی»، او که ویرېږئ تاسی له فقره په «سبب د منع د دوی» نو ژر به غنیان کړی تاسی الله له فضله خپله که اراده وفرمائی «د غنا ستاسی»؛ بیشکه چه الله ښه عالم دی «په ټولو احوالو» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: کله چه الله تعالی د شرک زور او قوت مات کړ او د جزیره العرب مرکز «مکه معظمه» ئی د مسلمانانو په لاس فتحه او د اسلام په قبضه کښی ئی راوستله - او عربی قبائلو فوځ، فوځ د اسلام په دائره کښی په ننوتلو شروع وکړه، نو د هجرت په نهم کال کښی اعلان وشو چه وروسته له دی نه دی هیڅ یو مشرک یا کافر په مسجد حرام کښی نه داخلېږی، بلکه هغه ته نژدی یعنی د حرم حدودو ته دی هم نه راځی! ځکه چه د هغوی زړونه د شرک او کفر له نجاسته دومره پلټ او گنده شوی دی چه حق نه لری دغه مقدس مقام او د توحید او ایمان مرکز ته داخل شی برسیره په دی له صحیحو احادیثو ځنی هم ثابته ده چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د جزیره العرب ځنی د گردو (ټولو) مشرکینو او یهودانو او نصرانیانو د ایستلو حکم ورکړی دی. لکه چه زمونږ د پاک نبی له وروستنی وصیت سره سم د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه په خلافت کښی دغه حکم عملاً نافذ شو اوس مسلمانانو ته روا نه دی چه په دی راضی شی چه کفار د عربو په خاوره کښی د استیلاء یاد توطن په ډول (طریقه) پاتی شی بلکه د جزیره العرب تطهیر د توان په اندازه د مسلمانانو فریضه ده، هو! زمونږ د حنفیانو په نزد که کوم کافر د

امام په اجازه د مسافری په دول (طریقه) په عارضی صورت د حرم مټکی ته لار شی نو تللی شی په دی شرط چه امام دا اجازه خلاف المصلحت ونه گڼی باقی د حج او د عمری په قصد د هیڅ یو کافر داخلیدل نه دی جائز، کما ورد فی الحدیث «الا لایحجن بعد العام مشرک».

﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عِيْلَةً﴾ الایة - او که ویریږئ تاسی له فقره په سبب د منع د دوی نو ژر به غنیان کړی تاسی الله جل جلاله له فضله خپله که اراده وفرمائی د غنا ستاسی بیشکه چه الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی» حرم شریف ته د مشرکینو د تگ او راتگ له بندیدلو څخه مسلمانانو ته داسی اندیښنه پیدا شوه چه په تجارت او نورو دنیوی چارو کښی به لوی تاوان راوړسیری - او هغه شیان چه دغو مشرکینو د تجارت له پاره راوړل، وروسته له دی نه به ئی نه راوړی - نو ځکه ئی تسلی وفرمایله چه تاسی له دغو خبرو څخه مه ویریږئ ځکه چه ستاسی غنا یواځی د «رب الاعلی» په مشیت پوری موقوفه ده. که الله تعالی اراده وفرمائی نو په هغه کښی به هیڅ څنډ (تاخیر) رانشی لکه چه هم داسی هم وشول، الله تعالی گړد (ټول) مسلمانان کړل او له مختلفو ملکونو څخه د تجارتی مالونو راټلل شروع شول - ښه بارانونه واوړیدل، چه د هغو لامله (له وجی) حاصلات زیات شول، د فتوحاتو او غنائمو دروازی پرانستل شوی. د کتابیانو او نورو څنی د جزیی پیسی ورجاری شوی، الغرض الله تعالی له مختلفو لارو د مسلمانانو له پاره د غناء اسباب پیدا کړل. بیشکه چه د الله تعالی هیڅ یو حکم له حکمه خالی نه دی.

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ
وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى
يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ^{٢٩}

وجنگیږئ تاسی له هغو کسانو سره چه نه راوړی ایمان پر الله او نه په ورځی آخری باندی «ځکه چه په پاک محمد ئی ایمان نه دی راوړی» او نه حرام گڼی دوی هغه چه حرام کړی دی الله «په قرآن کښی» او رسول د دغه «الله په حدیثونو کښی» او نه قبلوی دوی دین حق «د اسلام دغه مذکورین» له هغو کسانو نه «دی» چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب «جنگ ورسره کوی» تر هغه پوری چه ورکړی دوی جزیه له «خپله» لاسه حال دا چه دوی ذلیل وی.

تفسیر: کله چه د مشرکانو معامله پاکه او د ملک سطحه لږ څه هواره او مخه صافه شوه نو حکم وشو چه د کتابیانو «یهودو او نصاری» شوکت او قوت مات کړئ لومړنی مقصد خو دا و چه

د عربستان خاوره د مشرکانو له وجود څخه بیخي پاکه شی لیکن په دغه وخت کې د یهودو او نصاری و په حصه کې د دومره خبره لازمه او تر نظر لاندې وه چه دوی د اسلام په مقابل کې د زور او قوت خاوندان نشی، او د اسلام د خپریدو (خوړیدو) او ترقی په لاره کې خنډ نشی - نو ځکه اجازه ورکړی شوه که دغه کتابیان تر لاس لاندې رعیت پاتی کېږی او جزیه ورکول قبلوی نو هیڅ مضائقه نشته قبول ئی کړئ نو په دغه وخت کې د اسلامی حکومت د دوی د ځان او مال ساتنه وکړی - که نه د دوی علاج هم همغه دی چه د مشرکانو و «یعنی جهاد او قتال» ځکه چه دوی هم لکه چه بنائی په الله او د آخرت په ورځ باندې ایمان نه لری، نه د الله تعالی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو څه خیال او پروا کوی. محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خو لا څه چه دوی په رښتیا سره د خپل منلی نبی حضرت عیسی علیه السلام په پیرو کې راغلی و او نه دغه دین منی چه اوس محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله ځانه سره راوړی دی، بلکه پر هیڅ یو حقانی دین باندې هم قایل نه دی. او په دغه کوشنې کې لگیا دی چه د الله تعالی لگولی دیوه رڼا (رنرا) د خولی په پوکولو سره مړه کړی. لکه چه ژر به ئی ذکر وشي که داسی خبیثان نالائقان هم داسی خوشی پریښودل شی نو په ملک کې د فتنی - فساد - کفر - تمرد او بغاوت لمبی پر له پسې پورته کېږی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ يَأْفُوهُمْ يَضَاهُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَتَى يَؤُفَكُونَ ﴿۴۰﴾

او وائی یهودان چه عزیر ځوی د الله دی او وائی نصرانیان چه مسیح ځوی د الله دی دغه چتی (بیکاره) وینا د دوی ده په خولو خپلو سره «چه وائی ئی بی دلیل» مشابه ده «خبره» د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چه کافران شوی وو پخوا «له دوی یعنی پلرونه د دوی»؛ هلاک دی کړی دوی له الله چه څرنګه ګرځولی شی دوی «له سمی لاری څخه».

تفسیر: له روایاتو څخه معلومیږی چه په دغه وخت کې د ځینو یهودانو داسی عقیده وه چه حضرت عزیر علیه السلام د الله تعالی ځوی دی. لیکن دغه عقیده د عامو یهودانو نه وه - بلکه په وروستیو زمانو کې ځو ځینو علماؤ لیکلی دی چه اوس هیڅ یو یهودی پر دغی عقیدې نه دی پاتی که د نبی صلی الله علیه وسلم په عهد کې د یهودانو کومه فرقه په دی خبری قائله نه وی، نو ضرور به په دغه وخت کې یهودانو د قرآن د حکایت تکذیب کړی وی - لکه چه

د ﴿ اِتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللّٰهِ ﴾ له آوریدلو غنی «عدی بن حاتم»
اعتراض کری و چه «هیثوک احبار او رهبان رب نه گنی» چه د هغه ځواب نبی کریم علیه افضل
الصلوة والتسلیم داسی ورکړ چه وروسته راځی. یهودو ته د دی عقیدی نسبت کول چه عزیر علیه
السلام د خدای ځوی دی او له دی خبری څخه د هغوی د اعتراض او انکار هیچیری نه منقولیدل
د دی خبری دلیل دی چه ضرور په هغه وخت کښی د دغسی عقیدی خاوندان موجود وو هوا
همغسی چه د زمانی په تیریدو ډیر مذاهب او فرقی محوه شوی او له منځه تللی دی که دغه
عقیده هم له منځه تللی وی نو لری خبره نه ده یو ډیر ثقه بزرگ مرحوم حاجی امیر شاه خان
ویل چه د «فلسطین» او نورو ځایونو په سیاحت کښی زما ملاقات له داسی یهودانو سره شوی
دی چه هغوی ته به ئی د دی رنگ عقائدو په نسبت «عزیری» ویل. والله اعلم.

﴿ يٰۤاَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ لَّدُنْكُمْ يُخَوِّفُ لِيْٓ اُولٰٓئِكَ لَوْ فَهِمُواْ اِلٰهَ الْاِلٰهَةِ لَافْتَرٰوْاْ عَلٰٓى اللّٰهِ كَذِبًا عَظِيْمًا ۝۱۷﴾
چه کافران شوی وو پخوا له دوی» یعنی د مسیح د ابنیت «ځویتوب» او الوهیت «خدائی» او
نوری عقیدی د پخوانیو مشرکینو «چه د دوی پلرونه وو» له عقیدی سره مشابه دی، بلکه د
هغوی په تقلید ئی دغه عقیده غوره کری ده لکه چه د «۶» جزء د المائدة په «۱۶» او «۱۷»
آیت «۳» رکوع په تفسیر کښی مو نقل کری دی.

﴿ قَاتِلُوْهُمْ اللّٰهُ ۝۱۸﴾ الآية - هلاک دی کری دوی لره الله یا لعنت د الله دی وی پر دوی چه څرنګه
ګرځولی شی دوی له لاری سمی څخه یا چه څرنګه چپ کری شوی دی له لاری د حق نه. یعنی
الله تعالی دوی ووژنی او غارت دی کری «او لعنت دی پری نازل کری» چه سره د توحید د
صافی او زوروری رڼا (رنرا) د رسیدلو څخه بیا هم دوی د تیاریو په لوری ولی درومی؟.

اِتَّخَذُواْ أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ
ابْنَ مَرْيَمَ ۖ وَمَا أُمِرُوْاْ اِلَّا لِيَعْبُدُوْاْ اِلٰهًا وَّاحِدًا ۝۱۹
لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ سُبْحٰنَهُ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝۲۰

نیولی دی دغو «کتابیانو» عالمان خپل او عابدان خپل خدایان بی له الله
«چه متابعت ئی کوی په تحلیل او تحریم کښی» او مسیح ځوی د مریمی
«هم په خدائی نیسی چه د الله ځوی ئی بولی»؛ حال دا چه امر «حکم» نه
دی شوی دوی ته «په توریت او انجیل کښی» مګر د دی چه عبادت وکړی
دوی د معبود یوه، چه نشته هیڅ برحق معبود مګر خو هم دی دی؛ پاکی ده
الله لره له هغه شی نه چه شریکوی دوی «هغه د الله سره».

تفسیر: هره مسئله به چه د دوی علماؤ او مشائخو له خپله ځانه جوړوله، که حلالو ته ئی حرام یا حرامو ته ئی حلالو هم ویل، هغوی به همغه سند گانه؛ او داسی خیال به ئی کاوه چه بس هم دغه مونږ د الله تعالی له پوښتنی څخه ژغوری (ساتی)، او د آسمانی کتابونو له قبلولو سره ئی هیش علاقه او معامله نه لرله - او یوازی د احبارو او رهبانانو پر حکمونو به ئی عمل کاوه - او د دغو عالمانو او عابدانو حال او قال، عمل او کار داسی ؤ چه د لږ دنیوی مال د فائدی او د جاه او رتبی په مقابل کښی به ئی شرعی حکمونه بدلول - لکه چه له دوو آیتونو څخه وروسته مذکور دی نو د الله تعالی منصب «یعنی د حلالو او حرامو تشریع» ئی علماؤ او مشائخو ته ورکړی ؤ. نو په دغه ملحوظ ئی وفرمایل چه دوی خپل عالمان او شیخان خدایان درولی ؤ. نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د «عدی بن حاتم» د اعتراض د ځواب ورکولو په ضمن کښی هم داسی تشریح فرمائی وه. او له حضرت حذیفه رضی الله تعالی عنه ځنی هم داسی منقول دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي د عالم قول تر هغه پوری عوامو ته سند دی چه د شرعی له مخی خبری کوی کله چه معلومه شی چه هغه عالم له خپله ځانه یا د طمعی یا د نورو شیانو له کبله (وجی) خبری کوی، نو بیا د ده قول سند نه دی.

يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ نُورُهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٧﴾

اراده لری دغه «کتابیان» دا چه مړ کړی نور (رنرا) شریعت د الله په خولو خپلو او منع راوړی «نه خوښوی» الله مگر دا چه پوره کړی نور «رنرا» خپله «چه شعلی ئی په هر طرف خوری شی» او اگر که بد گنی «دا کار» کافران

تفسیر: یعنی لکه چه د خالص توحید او د اسلام د لمر پلوشی راڅرگندی شوی دی، بیا نو دغه گدی ودی خبری او د شرک دعوی چیری پر مخ تللی او خوریدلی شی. دا چه څوک کوښښ کوی چه بی حقیقته او بی معنی خبری جوړی کړی، او د بی ځایه بحثونو او مجادلو په زور د حق نور «رنا» بی رونقه «تته» کړی داسی مثال لری چه کوم ناپوه سری غواړی د خولی په پوکی د لمر یا د سپوږمی رنا (رنرا) مړه یا تته کړی هر څومره که دی وسوځی - او خپل ځان نینى، نینى کړی - مگر بیا هم د الله د دین نور په پوره دول (طریقه) سره خوریدوی - او خپلو پلوشو او ودانگو سره نړی روښانوی.

چه رب بل کړی غت څراغ له ښه تدبیره

چاچه پو کړ - نو به سوځی خپله پیره

او دا ځکه چه د رب څراغ خو نه مری

او چه پو شی نو لښه شی مستدیره .

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿١٠﴾

الله هغه ذات دی چه لیږلی ئی دی رسول خپل «محمد» په هدایت سره «چه قرآن دی» او په دین حق سره «چه اسلام دی» دپاره د دی چه غالب کړی دغه «دین» پر نورو دینونو تولو «اگر که آسمانی هم وی» او اگر که بد گنی «دا کار» مشرکان

تفسیر: پر نورو ادیانو د اسلام غلبه د معقولیت، حجت، برهان او دلیل په اعتبار ده دغه خو په هره زمانه کښی الله الحمد په ښکاره ډول (طریقه) سره حاصله ده. باقی د حکومت او سلطنت په اعتبار دغه غلبه تر هغه وخته پوری حاصله وه او وی به چه مسلمانان پر اسلامی اصولو باندی په ښه شان عاملان - او د ایمان او تقویٰ پر لاره تینگ او سم روان - او په جهاد فی سبیل الله کښی ثابت قدمان وو، او وی، او د حق دین داسی غلبه چه باطل ادیان مغلوب، او بیخی ئی د هستی له صفحی څخه محو کړی، نو دغه د مسیح علیه السلام د نزوله وروسته، چه قیامت نژدی کیږی، کیدونکی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن كَثِيرٌ مِّنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَاْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» بیشکه ډیر له عالمانو «د یهودانو» او عابدانو «د نصرانیانو» خامخا خوری دوی مالونه د خلقو په باطل «رشوت» سره او منع کوی «خلق» له لاری د الله څخه؛

تفسیر: یعنی روپی آخلی شرعی احکام او الهی اخبار بدلوی او له بل لوری عوام الناس «لکه چه پخوا مو ولیکل» دوی ته د الوهیت مرتبه ورکوی. او هر څه غلط ملط چه دوی وایی همغه د هغوی په نزد سند دی. هم داسی د دوی علماء او مشائخ هم د نذر او نیاز اخیستلو په مقابل

کښی جعلی اسناد او ساختګی روایات او بدی چاری ورښیی - او د خپل سیادت او ریاست د ټینګولو او ساتلو له پاره عوام الناس د مکر او فریب په جال کښی بندوی او له سمی لاری ځنی نی ستنوی (واپس کوی). ځکه که عوام د دوی له جاله ووځی - او حق دین اختیار کړی، نو پر دوی ګردی (تولی) ګتی درېږی. دغه حال مسلمانانو ته آواره شی چه مسلمانان هوبښیار او خبردار شی، چه د امتونو او د اقوامو د خرابی او تباهی دیر لوی سبب د دریو جماعتونو خرابی او ګمراهی او د خپلو فرائضو پر یښودل دی «۱»: علماء «۲»: مشایخ. «۳»: اغنیاء - رؤساء له دوی ځنی د دوو دلو ذکر پخوا له دی نه تیر شو د دریم جماعت «رؤساء» ذکر وروسته راځی. ابن المبارک خومره ښه ویلی دی. «وهل افسدالدين الاالملوک واحبار سوء ورهبانها».

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٧﴾

او هغه کسان چه خزانه کوی سره زر او سپین زر او نه لګوی هغه په لاره د الله کښی «د دین د ترقی له پاره» نو زیری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره!

تفسیر: هغه خلق چه دولت او ثروت تولوی - اگر که په حلاله طریقه سره هم وی خو د الله تعالیٰ په لاره کښی نی نه صرفوی. «مثلاً زکات نه ورکوی - واجبه حقوق تری نه باسی» د دوی سزا دغه ده. نو د دی له مخی د هغو احبارو او رهبانانو انجام معلوم کړئ چه حق به نی پتاوه یا حق به نی بدلاوه، او بالمقابل به نی ګتی کولی او بدی به نی خوری او د خپل ریاست د قیام د حرص او طمعی له پاره به نی عوام الناس د الله تعالیٰ له لاری څخه ستنول (واپس کول). په هر حال ښه دولت هغه دی چه د آخرت ویاو او د ځان جنجال نشی.

يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتُكُلَىٰ بِهَاجِبَاهُمُ وَجَنُوبُهُمْ وظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٨﴾

په هغی ورځی چه سختی سری به کړی شی دغه خزانی په اور د جهنم «دوزخ» کښی نو داغلی به شی په هغه سره وچولی (تندی) د دوی او اړخونه د دوی او شاګانی د دوی «او ویلی به شی ورته» دا هغه شی دی چه خزانه

کری وه تاسی دیاره د نفسونو «خانونو» خپلو نو وڅکئ تاسی «خوند د سزا د» هغه «مال» چه وی تاسی چه خزانه کاوه به مو «په دنیا کښی اوس درته بلا شوه په عقبا کښی».

تفسیر: کله چه بخیل دولتمن ته د الله جل جلاله په لاره کښی د مال د لگولو په نسبت څه وویل شی نو د ده په وچولی (تندی) کښی گونځی پیدا کیږی، او که ډیر ورته ووانی نو اعراض کوی او مخ تری آړوی او خپل اړخ ورگرځوی او که په دغه سره هم خلاص نشو نو خپله شا ورگرځوی او خپله مخه نیسی او ځی - نو ځکه سپین او سره زر «طلا او نقره» سره کوی «تودوی» او د ده هم دغه دری ځایونه «وچولی» (تندی)، اړخ، شا» پری داغوی چه په دی وسیلی سره د خپل د هغه تول کری مال خوند او مزه په ښه شان سره وڅکی - او خپله سزا په ښه شان سره ومومی.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي
كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا
أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا
فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا
يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٦﴾

بیشکه چه مقدار «شمار» د میاشتو «چه معتبر دی» په نزد د الله کښی دوولس میاشتی دی په کتاب د الله «لوح محفوظ» کښی هغه ورځ «وخت» چه پیدا کری ئی دی آسمانونه او ځمکه د هغو «له جملی» ځنی څلور میاشتی محرمی دی؛ دغه «حساب یا تحریم» دین دی سم. نو مه کوی ظلم په دغو کښی په ځانونو خپلو «په کولو د گناه» او جنگونه کوی تاسی «ای مؤمنانو» له مشرکانو سره تول «له څرمی (سیلمی) او په هر حال کښی» لکه چه جنگونه کوی دوی له تاسی سره تول له څرمی (سیلمی)؛ او پوه شی چه بیشکه الله سره له پرهیزکارانو دی «په ساتنه، مرسته (مدد) او ثواب ورکولو سره».

تفسیر: زما په فکر د دی مضمون سلسله له پاسه داسی راغلی ده چه په تیره رکوع کښی ئی د مشرکینو څخه وروسته د کتابیانو «یهودانو او نصرانیانو» سره د جهاد کولو حکم ورکړی ؤ بیا

په دی رکوع کښی ئی راوښوده چه د دوی عقائد او طور او طریقه هم مشرکینو ته ورته ده،
 ځکه چه هغوی عزیر علیه السلام او میسح علیه السلام ته ابن الله وائی لکه چه مشرکین «ملا ئکة
 الله» ته د الله تعالیٰ لونی وائی - بلکه په نصاریٰ و کښی د مسیح علیه السلام د «ابنیت -
 غوښتوب» عقیده د مشرکانو په تقلید پیدا شوی ده مشرکان پتانو ته د خدائی درجه ورکوی
 نصرانیان مسیح او روح القدس په خدائی منلی دی - او د کتابیت له دعوی سره احبارو او
 رهبانانو د الهی شریعت د احکامو تغیر او تبدیل جائز کړی دی یعنی احبار او رهبانان رشوت
 «بدی» آخلی - او حرام اموال خوری، او بالمقابل ځینی حرام شیان حلالوی او حلالوی شیان
 حراموی او د آسمانی احکامو په ځای ئی قبلوی، د دوی دغه طریقه بیخی د مشرکینو طریقی ته
 ورته ده چه د مشرکینو مشرانو به هم هر څه چه غوښتل هغه به ئی حلالوی یا حرام گرځول او د
 دغه حل او حرمت نسبت به ئی رب العزت ته کاوه چه د هغه ذکر په «۸» جزء د الانعام په ۱۳۷
 او ۱۳۸ آیت ۱۶ رکوع کښی مفصل تیر شوی دی - او دلته هم د هغه یو مثال بیانپوی په عربو
 کښی له قدیمه دغه دود او دستور جاری دی چه د کال د دولسو میاشتو ځنی په څلورو میاشتو
 کښی وینی توبول، جدال او قتال قطعاً بندپوی چه دغو ته به ئی «اشهرالحرم - محرم الحرام او
 رجب المرجب وی» چه په هغو کښی به ئی د حج او عمری او تجارتی کارونو له پاره په امن او
 امان - آزادی او اطمینان سره سفر کاوه - هیڅ یو سری به په دغو میاشتو کښی د خپل پلار په
 قاتل باندی به هم تعرض نه کاوه، بلکه ځینو عالمانو لیکلی دی چه اصلاً په ابراهیمی ملت
 کښی دغه څلور میاشتی «اشهرالحرم» مقرری شوی وی. له اسلامه یو څه موده مخکښی کله چه
 د عربو وحشت او جهالت له حده تیر شوی و - او یو تر بله په جدال او قتال کښی مشغول وو -
 او د ځینو قبائلو د وحشت او سبعیت او د انتقام جذبات د هیڅ یوه آسمانی یا مځکنی قانون
 تابع نه وو، نو د «نسی» رسم ئی وایسته - یعنی څه وخت به چه کومی زوروری قبیلې په
 اشهرالحرم کښی د قتال اراده لرله، نو د هغی مشر به داسی اعلان کاوه چه سړکال مونږ دغه
 «محرم» له «اشهرالحرم» څخه راباسو، او د هغه په ځای د «صفری» میاشت حرام گرځوو - او په
 بل کال کښی به ئی ویل چه سړکال لکه پخوا مونږ «محرم» حرام، «او صفره» حلاله گنو او په
 دغه ډول (طریقه) به ئی په هر کال کښی د څلورو میاشتو شمیر پوره کاوه، لیکن د هغو په
 تعیین کښی به ئی له خپلی غوښتنی سره سم تغیر او تبدیل کاوه. د ابن کثیر رحمة الله علیه له
 تحقیقه سره سم د «نسی» - د میاشتو د وړاندی وروسته کولو» رسم یواځی په «محرم» او په
 «صفره» کښی کیده - او د هغه صورت همنه و چه پاس ذکر شو. امام مغازی محمد بن اسحق
 رحمة الله علیه لیکلی دی هغه رومی سری چه دغه رسم ئی جاری کړی دی «قلمس» کنانی و.
 بیا دغه رسم د ده په اولاده کښی نسلأ بعد نسل جاری شو، په آخر کښی د ده له نسله د
 «کنانی له قبیلې څخه د ابو ثمامه جناده بن عوف» دا عادت و چه په هر کال کښی به ئی د
 حج په موسم کښی اعلان کاوه چه سړ کال به «محرم» او «صفره» کله حلاله او کله حرامه
 کیدله او په عمومی ډول (طریقه) به خلقو هغه مانه گواکی د جاهلیت په زمانه کښی د کافرانو

د کفر او گمراهی د زیاتوالی سبب یو دا هم ؤ، چه د الله تعالیٰ د حلالو او حرامو کړو میاشتو د بدلولو حق د «کنانی» یوه سردار ته ورسپارل شوی ؤ. کتمت (هوبهر) هم داسی د یهودانو او نصرانیانو حال ؤ چه هغوی د حل او حرمت واک طمع کوونکو او غرض لرونکو احبارو او رهبانانو ته ورکړی ؤ، دلته د نسیء د رسم ذکر د دی له پاره راغلی دی چه د دغو دواړو دلو په مینځ کښی مشابعت وښی او ﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ﴾ الآية - د دغه درد تمهید دی. یعنی له نن ورځی څخه نه بلکه له هغه وخته راهیسی چه الله تعالیٰ آسمان او ځمکه پیدا کړی ده، د الله تعالیٰ له جانبه د دیرو شرعی احکامو د جاری کولو په غرض د هر کال له پاره دولس میاشتی مقررې شوی دی چه په هغو کښی څلور میاشتی «اشهر الحرم - د ادب میاشتی» دی، او په هغو کښی له گناه او ظلم څخه د ځان ساتلو زیات فکر او دیر اهتمام په کار دی او هم دغه د ابراهیم علیه السلام سم دین دی.

﴿فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً﴾ الآية - نو مه کوی تاسی ظلم په دغو کښی پر نفسونو ځانونو خپلو په کولو د گناه او جنگونه کوی تاسی ای مؤمنانو له مشرکانو سره ټول له څرمی (سیلمی) او په هر حال کښی الخ» حضرت شاه صاحب لیکلی چه له دی آیت ځنی دغه مسئله څرگندیږی چه له کافرانو سره هر وخت جنگیدل روا دی، «لکه چه د «تبوک» غزا چه ذکر ئی وروسته راځی د رجب المرجب په میاشت کښی شوی ده.» او یو له بل سره ظلم او تیری کول د تل له پاره گناه ده - او په دغو میاشتو کښی لا زیاته گناه لری، د زیاترو علماؤ هم دغه رایه ده لیکن بهتره خو دا ده که کافر د دغو میاشتو ادب وکړی، نو ښائی چه مونږ هم له هغه سره لومړی په جنگ پیل (شروع) ونه کړو.

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا
يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِّيُوَاطُّوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ
اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ زَيْنٌ لَهُمْ سَوَاءٌ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ٤٣

بیشکه چه دغه تاخیر «د حرمت د یوی میاشتی بلی میاشتی ته» دیروالی دی په «زمانه د» کفر کښی چه گمراه کاوه شی په دی «عمل» سره هغه کسان چه کافران شوی دی حلالوی دوی دغه «حرامه میاشت» یو کال «پکښی جنگ کوی» او حراموی دوی «پریردی په حرمت» دغه «حرامه میاشت» بل کال «او دغه د نسیء عمل کوی» له پاره د دی چه پوره کړی دوی شمار د هغو میاشتو چه حرامی کړی دی الله نو حلالوی «په زعم او عمل خپل» هغه میاشتی چه حرامی کړی دی الله ښائسته کړی شوی دی دوی ته ناکاره عملونه

د دوی او الله نه ښیې سمه صافه لاره قوم کافرانو ته

تفسیر: یعنی کافران خراب کار ښه گڼي کله چه د دوی پوهه منقلبه او چپه شی نو د نیکی سمه صافه لاره به له کومه ومومي؟ په دغه آیت کښی د «نسیء» د رسم ذکر چه راغلی دی د هغه تفصیل په هغه تفسیر کښی ولیکل شو چه د ﴿ذَلِكَ الَّذِي يُقَيِّمُ﴾ تر آیت لاندی شوی دی. تنبیہ: هغه اقوام چه د خپلو میاشتو د حساب د سمولو او درست کولو له پاره د «کبیسی» ورځی په هر څلورم کال کښی زیاتوی هغه په «نسیء» کښی نه دی داخل. د اسلافو ځینو اکابرو څخه د «نسیء» په نسبت داسی منقول دی چه عربو به په جاهلیت کښی د کال د میاشتو عددونه بدلول - مثلاً له دولسو میاشتو څخه به ئی څوارلس میاشتی جوړولی - یا به ئی په حساب کښی داسی بی انتظامی پېښوله چه له ذی القعدة څخه به ذوالحجه جوړیده تر دی چه د هجری د نهم کال حج پخپله حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالی عنه هم «چه امیر الحاج و او حضرت ابی الحسین علی کرم الله وجهه هم د براءة د احکام د اورولو له پاره دوی پسی لارل» د هم دی جاهلیت په حساب د ذی القعدة الحرام په میاشت کښی اداء کړ او د «ان الزمان قد استدار کهیثته - الحديث» تقریر هم سم له هم دغه اصول سره کړی شوی دی. پر دغو گردو (تولو) شیانو حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه تعقیب کړی دی. من شاء فلیراجعه. دلته د تفصیل ځای نشته که د قرآن کریم د مستقل تفسیر د لیکلو توفیق را په برخه شو. لکه چه اراده می ده نو هلته به پری مفصلی خبری وشي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَثَأَقَلُّتُمْ إِلَى الْأَرْضِ
أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی «یعنی ای مؤمنانو!» څه باعث دی په تاسی کله چه وویل شی تاسی ته چه ووځئ تاسی په لاره د الله کښی «غزا ته» درانه «او مائل» کیږئ ځمکی ته «او غزا ته نه ځئ» آیا راضی شوی یئ تاسی په دی حیات دنیوی «ژوندون لږ خسیس تیریدونکی» له «نعمتونو» د آخرت نه. او نه دی نفع اخیستل د دی حیات دنیوی «ژوندون لږ خسیس» په «مقابل د نعمتونو د» آخرت کښی مگر لږ «حقیر» دی.

تفسیر: له دی ځایه د تبوک د غزا له پاره مؤمنان تشویق، او جهاد ته تیزاوه شی د تیری رکوع

د ۱۰۶۸ مخ کړېښی ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ الآية - څخه د کتابیانو په مقابل کېښی د «جهاد» په لوری ترغیب ورکړی شوی ؤ په منځ کېښی هغه ضمني مضامین چه راغلی دی، د هغو ربط موقع په موقع ظاهر کړی شوی دی، گواکي هغه گرد (تول) د دغی رکوع تمهید وو. او دغه حاضره رکوع د «تبوک» د غزا د بیان تمهید دی.

د مکي معظمی د فتحی او د «حنین» د غزا څخه وروسته د هجرت په نهم کال نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم ته معلومه شوه چه د شام نصرانی باچا د «غسان ملک» د «روم» د قیصر په مرسته (مدد) پر مدیني منوری باندی د تعرض او یرغل (حمله) په فکر کېښی دی، نو رسول الله مبارک مناسب وگڼل چه مسلمانان د مخه د هغوی مخه همغلته د «شام» په حدودو کېښی ونیسی، او پخوا له دی نه چه دوی اسلامی خاوری ته پښه وړاندی کړی د هغوی مدافعه وکړی شی، نو ځکه رسول الله مبارک په عمومی دول (طریقه) گردو (تولو) مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره تیار شی! سخته تودوخه او قحطی وه، خرماوی (کجوری) پخیدو ته نژدی شوی وی سیوری ډیر ښه لگیده، نو په دغسی وخت کېښی دومره اوږده مسافه پری کول او نه یواځی د «غسان» له باچا سره، بلکه د روم د قیصر د ډیرو منظمو او مجهزو (تیارو) لښکرو سره د اسلامی مرکز څخه لری، د هغه لوی غلیم (دشمن) په خاوره کېښی جگړه کول کوم آسان امر او د لویو کار نه ؤ. په دغسی یو ستر اقدام او لوی مهم کېښی پرته (علاوه) له مخلصو مؤمنانو څخه بل څوک د داسی حوصلی خاوند نه ؤ چه په هسی سر جاروونکی اقدام څغرد (تینگوالی) او برید (ابتدا) وکړی. لکه چه منافقانو د دروغو پلمی (منصوبی) او بهانی جوړولی او خپل ځانونه ئی له جنگ څخه ایستل ځینی مسلمانان هم په داسی سخت وخت کېښی له داسی یوه اوږده او سخت سفر څخه په ویره کېښی وو، چه له هغو نه زیاتو کسانو بالاخر له نورو غازیانو سره ملگرتوب وکړ. او یواځی څو تنه په شمار سړی پاتی شول چه سستی او له کار څخه ځان بیرته ایستلو دوی له دغه لوی شرف ځنی بی برخی کړل نبی کریم صلی الله علیه وسلم نژدی له (۳۰۰۰۰) تکړه مجاهدینو سره د «شام» د سرحداتو په لوری رهی (روان) شول، او د «تبوک» په مقام کېښی ئی سنگرونه ونيول او د «روم» د قیصر په نامه ئی یو مبارک لیک واستاوه او د اسلام په لوری ئی ورته دعوت ورکړ. د رسول الله مبارک مقدس پیغام د قیصر په زړه کېښی ځای ونيوه، مگر د قیصر قوم ورسره موافقه ونه کړه - نو ځکه د اسلام له قبوله محروم پاتی شو. کله چه د شام خلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم له دی ارادی څخه خبر شول نو دغه خبره ئی د «روم» قیصر ته ورښکاره کړه - مگر قیصر له هغوی سره مرسته (مدد) ونه کړه نو دغو خلقو د مسلمانانو اطاعت وکړ - او اسلام ته ایل (مائل) شول. مگر اسلام ئی رانه ودر - لږ څه وروسته رسول الله مبارک وفات شو او د فاروق اعظم رضی الله تعالی عنه په خلافت کېښی د «شام» گرد (تول) ملکونه د مسلمانانو په لاسونو مفتوح او ونيول شول. لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه غالب او منصور بیرته تشریف راوړ - الله تعالی په تولو لویو سلطنتونو د اسلام د رعب شهرت وغورځاوه - او د مدیني منوری منافقان ډیر زیات فضیحت او رسوا شول او

هم هغه خو تنه صادقان مسلمانان چه يواځې د سستی لامله (له وجې) غزا ته نه وو تللي، ډير زيات پشيمانانه ارمانجن او خفه وو. د دې رکوع له شروع څخه تر ډيره ځايه پورې د هم دغو واقعاتو ذکر دی. مگر زياتره د منافقينو د بدو حرکاتو بيان کړی شوی دی په ځينو ځايونو کښې مسلمانانو ته خطاب او د منافقينو احوالو ته اشاره شوی دی.

په دغه آيت کښې مسلمانانو ته ډير زيات تشويق، ترغيث، تحضيض ورکړی شوی دی؛ او دا ئې ښکاره کړی ده - چه د لږ څه عيش او آرام له پاره جهاد پريښودل گواکې له لوړې څخه د ژورې په لوړې له لويډلو سره مرادف دی د صادق مؤمن په نظر کښې د دنيا عيش او آرام د آخرت په مقابل کښې هيڅ اهميت او وقعت ښائی ونه لري. په حديث کښې راغلی دی که د الله تعالیٰ په نزد د دنيا وقعت د ماشي د وزر په اندازه وي، نو هيڅ يو کافر ته به ئې يو غرپ اوږه هم نه ورکولې.

الَاتَّنفِرُوا يَحْذَرُكُمْ عَذَابُ الْيَمِّاءِ وَيَسْتَبدِلُ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٨﴾

که ونه وځي تاسې «غزا ته او د رسول الله سره لاړ نشي» نو په عذاب به کړی الله تاسې په عذاب دردناک سره او بدل به راوړی «بل» قوم چه غير له تاسې وي او نه به رسوي ضرر تاسې دغه الله «يا رسول الله» ته د هيڅ شي؛ او الله پر هر شي «چه اراده وفرمائي» ښه قادر دی.

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ کار پر تاسې نه دی موقوف، که تاسې سستی وکړئ نو الله تعالیٰ به په خپل کامل قدرت سره بل قوم د حق دين د خدمت له پاره ودروي، او تاسې به له دغه سعادت څخه بې برخې پاتی شئ، چه دغه ستاسې زیان دی.

مه پرده ته احسان په چا چه کوم خدمت د ملک ملک پردي احسان په تا چه کوی خدمت د ملک

الَاتَّصِرُوا فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِي اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ

عَلَيْهِ وَأَيْدَاهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٠﴾

که ونه کړئ تاسی مرسته (مدد) له دغه «رسول الله» سره «نو الله به ورسره مرسته (مدد) وکړی ځکه چه» پس په تحقیق مرسته (مدد) فرمایلی وه له دغه رسول الله سره الله کله چه راوويست دی «له مکي» هغو کسانو چه کافران شوی وو حال دا چه دی دوهم د دوو ؤ کله چه دوی دواړه په غار کښی وو کله چه ویل «محمد» ملگری خپل «ابوبکر صدیق» ته مه خپه کیږه بیشکه چه الله له مونږ سره دی په ساتنه ثواب ورکولو او نصرت کښی؛ نو نازل کړ «راولیرې» الله تسکین «رحمت داینه» خپل په دغه «محمد یا صدیق» او تائید وفرمایه «الله» د رسول الله په «داسی» لښکرو سره چه نه لیدلی تاسو هغوی او وگرځوله الله کلمه د هغو کسانو چه کافران شوی دی «چه شرک یا د کفر دعوت دی» ښکته؛ او کلمه د الله «توحید او د اسلام دعوت» هم دغه ده لوړه غالبه «همیشه»؛ او الله ښه غالب قوی دی «د احکامو په انفاذ» ښه حکمت والا «چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی».

تفسیر: یعنی که فرضاً تاسی نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره مرسته (مدد) ونه کړئ باک نشته، د رسول الله مرسته (مدد) او بری پر تاسی موقوف نه دی. پخوا له دی نه یو داسی وخت هم تیر شوی دی چه پرته (علاوه) له یو یارغار څخه بل هیڅوک له ده سره نه ؤ. خو تنه نور مسلمانان چه وو دوی هم د مکیانو له ظلمونو څخه په تنگ شوی وو، او هجرت ئی کړی وو. بالاخر په خپله په رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هجرت حکم وشو، د مشرکانو وروستنی مشوره او جرگه پر دغی خبری غوټه شوی وه چه «له هری قبیلې څخه دی یو یو څلمی منتخب شی» او هغوی ټول دی لاسونه سره یو کړی او په یوه وخت کښی دی په خپلو تورو پر محمد باندی گزارونه وکړی خو چه د محمد صلی الله علیه وسلم له وژلو نه پر ټولو باندی دیت واوړی، او گرد (ټول) قومونه هغه دیت په تقسیم سره ورکړی، او د بنی هاشمو له لاسه دا ونشی چه د محمد صلی الله علیه وسلم د وژلو د انتقام له کبله (وجی) د عربو د گرد (ټول) قبائلو سره جنگ وکړی او د گرد (ټول) عربستان دښمنی ځان ته وگتی او قصاص پری واخلي په هغه شپه کښی چه د دغو ناپاکو پلمو (منصوبو) د عملی کیدلو له پاره تجویزونو جریان درلود (لرلو)، رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت علی کرم الله وجهه ته امر وکړ چه د دوی پر بستره باندی ویده شی او مامور شو چه د خلقو هغه امانتونه چه د رسول الله کره ایښودل شوی وو، په ډیر

احتياط د هغو خاوندانو ته ورسوي، او حضرت علي رضي الله تعالى عنه ته ئي تسلي ورکړه چه ته په ديره دادينه او اطمینان سره زما په بستره خمله او يقين ولره چه ستا يوه ويسته ته به هم څه زيان او ضرر ونه رسيږي. وروسته له دې نه رسول الله صلي الله عليه وسلم په خپله د ظالمانو د هجوم له منځه په داسي حال کښي ووت چه «شاهت الوجوه» يي ويل او د دوي په سترگو کښي ئي خاوري شيندلي. او حضرت ابوبکر الصديق رضي الله تعالى عنه ئي له خپل ځان سره ملگري کړ، او له مکي معظمي ځني څو ميله لري لاړ او د «ثور» په غار کښي ئي «چه سري په نيم ساعت کښي له مکي معظمي نه هلته رسيږي او پر يوه لوړ غره باندې واقع دي» ځاي ونيوه دغه غار د دي غره په سر په يوي لوي مجوفي تيږي (گتي) کښي دي، چه هغه ته د ننوتلو له پاره يواځي «په لاندیني برخه کښي ئي» يوه داسي تنگه لاره وه چه انسان په ولاړي يا ناستي نشو ورننوتلي او تش په تتر «سینه» سره سري پکښي ننوت نو رومي حضرت صديق اکبر رضي الله تعالى عنه په دغه غار کښي ننوت، او هغه يي ښه پاک او صاف او گرد (تول) سوري ئي په زړوگو سره بند کړل چه کوم حشره يا خوځنده تري رسول الله مبارک ته څه ضرر او نقصان ونه رسوي زړوکی خلاص شول او يو سوري پاتي شو، نو په هغه کښي ئي خپله پښه کښيښوده کله چه د دي غار گرد (تول) داخلي انتظامات تمام شول، نو د رسول الله صلي الله عليه وسلم حضور ته ئي عرض وکړ چه دننه تشریف راوړئ، رسول الله مبارک د صديق اکبر رضي الله تعالى عنه پر ورانه خپل مقدس سر کښيښود، او استراحت ئي وفرمايه په دي وخت کښي مار د حضرت ابوبکر صديق رضي الله تعالى عنه پښه وچيچله سره د دي چه د صديق په پښه بلکه په گرد (تول) وجود کښي د دي مار د چيچلو څخه دير سخت درد او سوي و مگر صديق رضي الله تعالى عنه خپله پښه نه خوځوله چه د رسول الله مبارک په استراحت کښي څه خلل واقع نشي کله چه پاک رسول الله خپلي سترگي پرانستلي، او دغه پښه ورته معلومه شوه، نو د خپلي مبارکي خولي ئي لاړي د صديق رضي الله تعالى عنه پر پښي پوري کړي، چه د هغو په اثر ئي باذن الله سم د لاسه شفا وموندله. له هغه لوري کفار د هغه «قائف - پل وهونکي» په لارښوونه چه د قدمونو په پيژندلو کښي دير ماهر و، د پاک رسول الله په لتولو پسي رهي (روان) شول. او هغه د دوي د قدمونو ښي تر غاره پوري ورسولي مگر د الله تعالى په قدرت د هغه غار په لاره کښي غني «عنکبوت» خپله لويه تنسته وځغلوله او هندسي اشکال ئي تري جوړ کړل او وحشي کوتري هلته ځاله جوړه کړه او هگي ئي پکښي وکړي د دي وضعيت له ليدلو څخه گردو (تولو) کفارو «قائف» دروغجن وگانه، او په خپلو منځونو کښي ئي سره وويل چه دغه د غني ځاله خو دومره پخواني رابکارۍ چه هډو د محمد صلي الله عليه وسلم له ولادت څخه به هم د مخه او بدلي شوي وي او که څوک په دغه غار کښي ننوتلي وي، نو دغه تارونه به ولي روغ پاتي کيدل؟ او دغه هگي به څرنگه نه ماتيدلي؟ ابوبکر صديق رضي الله تعالى عنه ته دنني له لوري د کفارو قدمونه په نظر ورتلل، او په دغه فکر او ويږه کښي و، چه د ده د ځان څخه محبوب او عزيز آغا او بادار او لوي سردار د سيدالابرار او مخزن الانوار هغه مبارک ذات ته څه ضرر او نقصان ونه رسيږي، او د دشمنانو بد نظر پري ونه

لگيږي، چه د هغه په مقابل کښي دنيا او مافيا هېڅ دي او په خپله صديق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه هم خپل ټول مال او شته لکه خپل ځان تری جار (قربان) کړی و؛ نو له ډیري ویري ئی وویل «یا رسول الله! که دوی لږ څه ښکته شی - او د خپلو قدمونو په لوري وگوري - نو مونږ به ووينی» پاک رسول الله وفرمایل «ای ابابکره! ستا خیال د هغو دوو په نسبت چه دریم ئی الله تعالیٰ دی، څه دی؟» یعنی کله چه د الله تعالیٰ «نصرت، اعانت، حمایت او حفاظت» له موندو سره دی نو بیا له چا څخه ویريږی؟» په دغه وخت کښي پاک الله یو خاص قسم سکون او اطمینان د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارک قلب، او د ده په برکت ابي بکر صديق رضی الله تعالیٰ عنه پر پاک قلب نازل کړ. او د پرښتو په فوځ سره ئی د هغوی حفاظت او تائید وکړ. او دغه د الله تعالیٰ د غیبی تائید یوه کرشمه وه چه د غني په هغو ټارونو سره چه ﴿أَوْهَنَ الْبُيُوتِ﴾ ئی فرمایلي دی، د دوی ساتنه وکړه او هغه ئی د ډیرو لویو مضبوطو کلاگانو څخه زیات د تحفظ ذریعه وگرځول، او په دی ډول (طریقه) الله تعالیٰ د کفارو خبره ښکته، او د دوی گرد (ټول) تدبیرونه ئی له خاورو سره برابر کړل. دوی تر دریو ورځو پوري په دغه غار کښي اقامت وفرمایه او وروسته له هغه د مدیني منوري په لوري روان شول او په سلامتی او عاقبت سره هلته ورسیدل. بیشکه د کارونو په انجام کښي د الله تعالیٰ کلمه علیا کیږي او الله جل جلاله پر هر شی غالب او قوي دی او د پاک الله هېڅ یو کار له حکمت څخه خالی نه دی. تنبيه: ځینو د ﴿وَأَيَّدَاهُ يَجُودُ لَمْ تَرَوْهَا﴾ څخه د «بدر» او «حنین» او نوري غزاګانی مراد کړی دی، چه په هغو کښي د ملائکو نزول شوی دی، مگر له ظاهري سیاقه همغه ښکاري، چه مونږ پاس بیان کړل والله اعلم.

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۴۱﴾

ځي تاسي (غزا ته) حال دا چه سپک اوسئ او درانه او جهاد کوي تاسي په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کښي (د دين د ترقي لپاره) دغه تگ غزا ته) خير بهتر دی تاسي ته که يئ تاسي چه پوهيږئ (په خپله ګټه (فائده) او تاوان)

تفسير: (خفافاً وثقالاً) یعنی سواره او پلي (پياده) ماره او عاجزان - زاره او ځلميان (سپک او درانه - روغ او رنځوران - بي وسلې او وسله والا - خواران او چاخ - مريونه او اصيلان - بي ښځي او د ښځو خاوندان) په هر حال کښي چه ويئ ښايي چه غزا ته ووځئ! او د عمومي لښکر

کشی په وخت کېښی هیڅ یو عذر او پلعه (بهانه) مه وړاندی کوئ! (او غزا کوئ په مالونو خپلو سره په توبه او په وسله او په ځانونو خپلو چه ځان ربروئ دپاره د اعلام د کلمه الله څکه چه دغه ستاسی تک غزا ته دیر غوره دی تاسی ته) یعنی هم له دنیوی او هم له اخروی حیثه.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَّاتَّبَعُوكَ
وَلَكِنْ بَعَدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ
لَوْ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٦٧﴾

که وی مال نژدی (آسان) او سفر سهل (منځنی) نو خامخا متابعت به کړی و دوی ستا ولیکن لری شوی دی په دوی باندی هغه مسافه (نو څکه ئی مخالفت وکړ) او ژر به قسمونه وکړی منافقان په الله که طاقت وی زمونږ (د سفر) نو خامخا به وتلی وو مونږ له تاسی سره؛ هلاکوی دوی نفسونه خپل (د دروغو په قسمونو)؛ او الله عالم دی چه بیشکه دوی هر ورو (خامخا) دروغچنان دی (په دی اظهار کېښی)

تفسیر: دا ئی منافقینو ته وفرمایل چه که سفر سهک وی او بی له ریره غنائم او ولجی د دوی لاس ته ورځی یا ئی توقع وی نو په تلوار سره ودرومی لیکن که کوم سخت او مشکل مزلونه ئی په مخ کېښی وی نو ځانونه تری بیرته کاری او د هغو د طی کولو او وهلو همت په دوی کېښی نه وی او ورته دروند او مشکل ښکاری او هغه سفر له دوی نه ممکن نه وی. (وسیحلفون - الایة - او ژر به قسمونه وکړی منافقین په الله کله چه تاسی دوی ته بیرته راشی له تبوک نه که طاقت وی زمونږ د سفر نو خامخا به وتلی وو مونږ له تاسی سره غزا ته) یا له وتلو څخه پخوا دغه قسمونه دوی یادوی او راز راز (قسم قسم) حیلی، پلمی (تدبیرونه) او بهانی کوی چه تاسی هغوی ته اجازه ورکړئ چه په مدینی منوری کېښی پاتی شی یا ستاسی د بیرته راتگ په وخت کېښی په دروغو دروغو قسمونه خوری او له خپله ځانه خبری جوړوی خو په خپل نفاق پرده واچوی حال دا چه له الله تعالی جل جلاله څخه د دوی دروغ او نفاق پت نشی پاتی کیدی. دغه نفاق او تیرایستل او د دروغو قسمونه بالاخر د دوی په حق کېښی د ځان ویاړ او د روح جنجال گرځی.

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَذِبِينَ ﴿٣٠﴾

عفو و کمره الله له تا نه، د څه دپاره اذن (اجازه) ورکړه تا دوی ته (د) وروسته پاتی کیدلو او ولی دی پری نښودل) تر هغه پوری چه ښکاره شوی وی تاته هغه کسان چه رښتینی دی (په دغه عذر کښی) او معلوم کړی وی تا دروغجنان.

تفسیر: منافقین په دروغو سره عذرونه وړاندی کوی. کله چه دوی مدینی منوری د پاتی کیدلو اجازه له تا څخه غواړی نو تاسی د دوی له مکر او کید او نفاق څخه سترگی پټوی او داسی گنځ چه د هغوی په رفاقت او ملگرتوب کښی پرته (علاوه) له فساد بل هیڅ کومه ښیگه (نفع) او گټه (فائده) نه ده متصوره او د هم دی له امله (وجی) تاسی هغوی ته اجازه ورکړه نو پاک خدای جل جلاله دغه وفرمایل چه که تاسی دوی ته اجازه نه وی ورکړی نو هغه به دیره بهتره او ښه وه ځکه چه هلته به ظاهره کیده چه د دوی نه ورتگ ستاسی په اجازه پوری موقوف نه و بلکه دوی ته د ورتگ توفیق له سره نه و. هو! ستاسی په مخ کښی به د دوی رښتیا او دروغ ښکاره کیدل نو په اجازه ورکولو کښی هیڅ گناه نه وه خو اجازه نه ورکول د حاضر و مصالحو په اعتبار زیات موزون و نو د دغه اعلیٰ او اکمل صورت د ترک له سببه ئی خطاب په «عفا الله عنک» سره شروع کړ. دا خبره ضروری نه ده چه د عفو لفظ خامخا د گناه په مقابل کښی استعمالیږی. ځینو محققینو د «عفا الله عنک» جمله لکه چه د عربو محاوره ده د کلام په سر کښی یوازی د دعا او تعظیم له پاره بللی ده مگر له اسلافو څخه هغه څه منقول دی چه مخکښی مو بیان کړل او د «لم اذنت لهم» لفظ د هغه تائید کوی. والله اعلم. (ځینی مفسرین د «لم اذنت لهم» ترجمه داسی کوی ولی دی اذن ورکړ د پاتی کیدلو د غزا نه دوی ته بلکه اذن به دی ورته نه کاوه او ځینی ئی داسی کوی ولی اذن ورکړ تا دوی ته د پاتی کیدلو د غزا نه بی مهلته بلکه مهلت به دی کړی و په دی اذن کښی).

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ
وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلَيْهِمْ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٣٢﴾

نه غواړی اجازه له تا نه هغه کسان چه مؤمنان دی په الله او په ورځی آخری (د قیامت په پته او ښکاره په وروسته پاتی کیدلو له دی نه) چه جهاد وکړی دوی په مالونو خپلو او ځانونو خپلو سره؛ او الله ښه عالم دی په پرهیزگارانو (ځان ساتونکو له بیرته پاتی کیدو څخه) بیشکه هم دا خبره ده چه اجازه غواړی له تا نه (ای محمده د تخلف) هغه کسان چه ایمان نه لری (په پته) په الله او پر ورځی آخری باندی (چه قیامت دی) او چه شکمن دی زړونه د دوی (د دین په حقانیت کښی) نو دوی په شک خپل کښی سرگردانه (او متحیره) دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په زړونو کښی ئی د ایمان او تقوی نور او رڼا (رڼرا) ده د هغوی شان دا نه دی چه له جهاده د ځان ژغورنی (محفوظونی) له پاره د مسابقی په ډول (طریقه) دغسی اجازه وغواړی. د هغوی حال خو داسی دی لکه چه د هم دغه (۱۰) جزء «التوبة» په (۹۲) «آیت» (۱۲) رکوع په «تولوا واعینهم تفیض من الدمع حزنا الا یجدوا ما ینفقون» کښی ئی بیان راځی یعنی که د وسائلو او وسائطو د نشتوالی او د نورو معاذیرو له امله (وجی) د «فی سبیل الله جهاد» له شرفه محرومیږی نو د هغه فضل او شرف د فوتیدلو له سببه د هغوی سترگی له اوشکو څخه ډکپیږی. او بی حیایی سره له جهاده د ځان ژغورنی (ساتنی) اجازه غوښتل د هغو کسانو دود او دستور دی چه د الله تعالی جل جلاله په وعدو یقین نه لری او په اخروی ژوندون ئی څه باور نه وی او د الله تعالی جل جلاله بشارتونو ته چه د اسلام او مسلمانانو د غلبی او بری په نسبت شوی دی تل د شک په نظر گوری.

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً ۚ وَلَٰكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ
فَتَبَطَّهْمُ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقُعْدِيَّيْنَ ﴿٣٦﴾

او که اراده وی د دوی د وتلو (غزا ته له تا سره) نو هر ورو (خامخا) تیار کړی به وو دوی دپاره د وتلو غزا ته څه اسباب د تیاری ولیکن نه ؤ غوره کړی الله پورته کیدل د دوی (غزا ته) نو سست کړل (الله) دوی او وویل شول دوی ته چه کینی تاسی له (کور) کیناستونکیو (ښځو، هلکانو، سپین پیرو) سره

تفسیر: هغوی هیشکله د کور څخه د وتلو اراده نه درلوده (لرله) که نه د غزا له پاره به ئی څه

سامان او اسباب تیار کری وی او د (جهاد) د حکم د اوریدلو په وخت کښی به د دروغو عذرونو پسی مندی نه وهلی، خبره دا ده چه الله تعالیٰ جل جلاله د هغوی اشتراک په غزا کښی نه خوښوی که دوی له غازیانو سره تللی وی نو فتنی او فسادونه به ئی پورته کری وی او د نه ورتگ په صورت کښی به هغوی ته دغه خبره څرگنده شی چه مؤمنانو ته د الله تعالیٰ په فضل د یوه بشرکی په اندازه هم د هغوی د نه تلوو څخه څه اندیښنه او پروا نه لری، نو ځکه الله تعالیٰ جل جلاله دوی د مجاهدینو په صفونو کښی له شاملیدلو څخه محروم کړل خو د دی راز (قسم) محرومیت ویاړ د هم دوی په غاړه دی. گواکی هغوی ته تکویناً وویل شول چه څی له ښځو - سپین پیرو کوچنیانو (بچو) او بی کارو او لتانو سره په کورونو کښی ننوځی. او دا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغوی د دروغو عذرونو په ځواب کښی هغوی ته په کور کښی د کیناستلو اجازه ورکړه دا هم د الله تعالیٰ جل جلاله له جانبه یو راز (قسم) امر دی نو ځکه د تکویناً قید هم دومره ضروری نه دی.

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَا أَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ

نو که وتلی وی دغه (منافقان) په (لښکر د) تاسی کښی نو نه به و زیات کری دوی تاسی ته (هیڅ شی) مگر شر، خرابی، فساد او چغلی او خامخا چابکی به کری وه دوی په منځ ستاسی کښی (په چغلی او نورو بدیو کښی) حال دا چه غوښتله به دوی تاسی ته فتنه (ستاسی په منځ کښی د دښمنی په اچولو او له کافرانو څخه ستاسی په ویرولو کښی)

تفسیر: یعنی که منافقان له تاسی سره تللی وی نو د خپل جین، بی زړه توب او ویری له سببه به ئی د نورو غری هم سست کری وی او یو له بل سره به ئی د اچولو له امله (وجی) د مسلمانانو په منځ کښی جدایی او تفریق اچول او د نفاق اچولو په لاره کښی به ئی کوښښونه کول او د دروغو افواهاو په وسیله به ئی مسلمانان له دښمنانو څخه ویرول الغرض د دغو منافقانو له وجود څخه د گټی او فائدی هیڅ یوه هیله (ارزو) او امید نه و بلکه زیان او ضرر به زیاتیده او د فتنی اچولو زیاته اندیښنه موجوده وه، نو د هم دغو سببونو له امله (وجی) الله تعالیٰ جل جلاله هغوی ته توفیق ورته کړ چه له تاسی سره غزا ته لاړ شی.

وَفِيكُمْ سَمْعُونَ لَهُمُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾

او شته په تاسی کښی جاسوسان د دوی دپاره (یا آوریدونکی د خبرو د دوی په ضرر ستاسی) او الله ښه عالم (پوه) دی په (نیتونو د) ظالمانو.

تفسیر: یعنی اوس هم جاسوسان یا غیښی داسی ساده او احمقان په تاسی کښی شته چه د هغوی خبری اوری او لو دیر تری متاثر کیږی «ابن کثیر- رحمة الله علیه» اگر که دوی هغسی فتنه او فساد نشو اچولی چه د دغو بدانو له وجوده هیله (امید) کیدی شوه بلکه له تاسی سره د داسی جاسوسانو یو غای تلل له یوه حیثه مفید دی، خو هغوی په خپلو سترگو د مسلمانانو ټینګ غزم، شجاعت میرانه (بهادری)، زړورتوب او نور محامد وګوری او خپلو مشرانو او امیرانو ته ئی خبر ورکړی خو د هغوی پر زړونو ئی د مسلمانانو ویره او هیبت هم پیدا او غای ونیسی.

لَقَدْ ابْتَغُوا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَرِهُونَ ﴿٢٨﴾

خامخا په تحقیق لتولی وه دوی فتنه (خرابی) پخوا (له دی نه په احد او خندق کښی) او اړولی ئی وو تاته ټول کارونه (په تدبیرونو او حیلو ستا د دین د ابطال له پاره) تر هغه پوری چه راغی حق (رښتیا وعده - د الله نصرت) او ظاهر (ښکاره غالب) شو امر (حکم - دین) د الله حال دا چه دوی بد ګڼونکی وو (نارضا په زړه او ظاهراً په اسلام کښی داخل شول)

تفسیر: څه مهال چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینی منوری ته تشریف راوړ، د مدینی منوری یهودانو او منافقانو د حضرت پیغمبر علیه السلام په مخالفت کښی راز راز (قسم قسم) فتنی، حیلي او پلمی (منصوبی) جوړولی او د اسلام د ورځ په ورځ او زیاتو ترقیاتو د مخ نیوی له پاره ئی دیر تدبیرونه او چلونه وکړل مګر څه وخت چه په بدر کښی د کفر او شرک دیری لویې ستنې ولویدلی او د کفارو غټان او مشران ووژل شول او په یوه حیرانونکی ډول (طریقه) سره د الله تعالی جل جلاله په فضل د اسلام فتح او غلبه ښکاره شوه نو (عبدالله بن ابی) او نورو وویل «ان هذا امر قد توجه - یعنی داسی ښکاری چه نور د دی کار مخه نیول ګران او مشکل دی.» لکه چه دیر خلق ووږیدل او د ویری له امله (وجی) ئی تش په خوله د کلمی په ویلو پیل (شروع) وکړ مګر څرنګه چه د دوی په زړونو کښی کفر پټ ؤ نو ځکه هر چیری چه به ئی د اسلام او مسلمانانو بری او غلبه لیدله نو دوی به د غیظ او غضب، بغض او حسد په اور کښی سوځیدل. الغرض د هغوی دغه مکاری او فتنه او شرارت کومه نوی خبره نه وه له شروع څخه د هغوی وضعیت هم داسی ؤ. د «احد» په جنگ کښی هم دغه منافقان له خپلو ډلو سره له لاری څخه

بیرته را گر خیدلی وو او د «خندق» په غزا کښی به ئی ویل «یا اهل یثرب لا مقام لکم فارجموا» مگر په پای (آخر) کښی دوی ولیدل چه حق په څه ډول (طریقه) غلبه او نصرت وموند؟ او باطل په څه ډول (طریقه) ذلیل، سپک، خوار او رسوا شو.

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ اِذْنُنْ لِّيْ وَلَا تَفْتِنِّيْ ۖ اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوْا ۗ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيْطَةٌ بِالْكَافِرِيْنَ ۝۴۹

او ځینې له دغو (منافقانو) څخه هغه څوک دی چه وائی اذن (اجازه) را کړه ماته (د پاتی کیدلو) او مه اچوه ما په فتنه (گمراهی) کښی (نو الله وفرمایل چه) خبردار شی چه په گمراهی کښی (لا له پخوا) لویدلی دی دوی او بیشکه چه جهنم (دوزخ) هرومرو (خامخا) محیط (چاپیر کیدونکی) دی په کافرانو.

تفسیر: یو لوی منافق (جد بن قیس) وویل چه ما هم دلته په مدینه کښی پریږدئ چه د روم ښځی دیری ښکلی او پیمخی دی که زما سترگی په هغوی ولگیږی نو ځان به تری نشم ساتلی نو هلته می مه بیایئ چه د گمراهی په کوهی کښی ونه لوړم. نو الله تعالی جل جلاله وفرمایل چه هغه د دی لفظ په ویلو او په خپل بی زړه توب، ویری، کفر او په دروغجنی پرهیزگاری باندی د پردی په اچولو سره لا د گمراهی په کنده کښی لویدلی دی او له دی نه وروسته هم د کفر او نفاق په سبب د دوزخ په کنده کښی لویدونکی دی. ځینو دغه آیت د گردو (تولو) منافقانو په حق کښی گنلی دی. او د «ولا تفتنی» څخه ئی دا مطلب اخیستی دی چه «مونږ له خپلو ځانونو سره مه بیایئ! او د مالونو او نورو شیانو په زیان کښی مو مه اخته کوئ!» نو د دی ځواب ئی په «الا فی الفتنة سقطوا» سره ورکړ.

اِنْ تُصِْبْكَ حَسَنَةٌ تَّسُوْهُمْ وَاِنْ تُصِْبْكَ مُصِیْبَةٌ یَّقُوْلُوْا قَدْ اَخَذْنَا اٰمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَیَتَوَلَّوْا وَّهُمْ فِرْحُوْنَ ۝۵۰

که ورسپړی تاته (په کومه غزا کښی لکه بدر) کومه ښیگنه (لکه نصرت یا غنیمت) نو خفه کوی دوی (دغه نیکی له دیره حسده) او که ورسپړی تاته (په کومه غزا کښی لکه بدر) کومه سختی (لکه زخم یا مرگ) نو وایی دوی په تحقیق نیولی ؤ مونږ کار (د احتیاط) خپل لا له پخوا څخه (چه جنگ ته

لار نشوو) او شا گرځوی دوی (ځی ستا له مجلسه) حال دا چه دوی خوشحاله وی (ستا په مصیبت)

تفسیر: د منافقانو عادت داسی ؤ کله به چه فتح او بری د مسلمانانو په برخه کیده نو دیر به خفه کیدل، کړیدل او سوځیدل او که کوم وخت به دوی ته کوم تکلیف او زحمت ورپیښیده مثلاً ځینی مسلمانان به شهیدان یا تهیان (زخمیان) کیدل نو په دیر فخر، کبر او لوئی سره به ئی ویل چه شکر مونږ د خپلو وړاندینیو تدابیرو او احتیاط له امله (وجی) په امن او خوندي پاتی شو مونږ لا له پخوا څخه د خپلو ځانونو د ساتنی فکر او انتظام کړی ؤ، مونږ پوهیدو چه په پای (آخر) کښی هم داسی یوه بلا راتلونکی ده نو ځکه مونږ له هغوی سره لار نشوو. مطلب دا چه هم داسی تکبر او لویی به ئی ښکاره کوله او لابی به ئی وهلی او له دیری خوښی او خوشحالی ځنی به ئی اتونه اچول او له خپلو مرکو (مجلسونو) څخه په برابر خپلو کورو ته تلل.

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ
مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥٦﴾ قُلْ
هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيْنِ وَنَحْنُ
نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهِ
أَوْ بِأَيِّدِنَا فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) له سره به ونه رسیږی مونږ ته مگر همغه چه لیکلی دی الله زمونږ له پاره هم دغه (الله) دی مولا (کار جوړوونکی) زمونږ، او (خاص) پر هم دغه الله باندی دی نو توکل (اعتماد) کوی مؤمنان (د هیلو په تر سره کیدلو، د اړتیاؤ (احتیاج) په پوره کیدلو او د آفتونو څخه په ژغورلو (محفوظولو) کښی ووايه (ای محمده دغو منافقانو ته) چه آیا انتظار کوی مونږ ته (یعنی نه کوئ) مگر د یوی له دوو نیکیو څخه (چه شهادت یا نصرت دی) او مونږ انتظار کوو تاسی ته (د یوی له دوو بدیو څخه) چه ورسوی تاسی ته الله کوم قسم عذاب (خاص) له خپلی خوا (لکه زلزله یا تندر یا نور) یا په لاسونو زمونږ (لکه قتل، شړل، جزیه یا نور) او انتظار کوئ تاسی بیشکه چه مونږ هم له تاسی سره انتظار کونکی یو.

تفسیر: یعنی سختی او اسانی چه د کوم وخت له پاره مقدره ده هغه له سره بیرته گرځیدونکی

نه ده او نه په دنيا کښی د هغه چاره کیدی شی مگر څرنګه چه مونږ په ظاهر او باطن کښی خپل حقیقی مولی او رب، الله تعالی جل جلاله ګڼو، نو ځکه مونږ خپلی غاری د ده د فیصلی او حکم په مقابل کښی ایښی دی او هیڅ یوه سختی مونږ د ده د حکم له منلو څخه نشی منع کولی او مونږ یوازی په هم دغه الله تعالی جل جلاله توکل او اعتماد لرو چه الله تعالی جل جلاله دغه عارضی سختی په آخرت کښی په یقینی ډول (طریقه) او ډیر ځله په دنيا کښی هم په راحت او خوښی سره بدلوی. په دغه صورت کښی تاسی زمونږ په نسبت د دوو نیکو څخه ضرور د یوی نیکی هیله (ارزو) او امید کولی شئ! که د الله تعالی جل جلا له په لاره کښی ووژلی شو، نو شهادت او جنت را په برخه کیږی او که بیرته روغ رمت راغلو، نو د غازی لوی خطاب او اجر یا غنیمت او ولجه مو ضرور په برخه کیږی لکه چه په صحیح حدیث کښی راغلی دی چه الله تعالی جل جلاله د مجاهدینو په نسبت د دغو شیانو ډمه وهلی ده، د دی په خلاف مونږ ستاسی په برخه کښی داسی انتظار لرو چه د دوو خرابیو ځنی به یوه خرابی هرومرو (خامخا) تاسی ته رسیږی، یا به د قدرت له خوا په تاسی د نفاق او شرارت له امله (وجی) بلا واسطه کوم عذاب مسلط شی یا به الله تعالی جل جلاله تاسی ته زمونږ په لاس سخت عذاب درکړی چه په هغه به رسوا شی او ستاسی د نفاق او شقاق پرده به پورته شی، په هر حال مونږ او تاسی دواړه یو د بل د پای او انجام د لیدلو له پاره انتظار باسو، آخر به معلومه شی چه په مونږ او تاسی کښی د کوم یوه خاتمه او انجام ښه دی؟ او کوم یو ډیر محتاط او د عاقبت په فکر کښی دی.

قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَلَ مِنْكُمْ إِنْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿۵۷﴾

ووايه (ای محمده! منافقانو ته) چه لګوئ (خپل مالونه په هر شان ئی چه لګوئ) په رضا یا په زور (د اسلام) له سره به قبول نه کړی شی له تاسی؛ بیشکه چه تاسی یی یو قوم فاسقان (د اسلام له دائری نه وتونکی)

تفسیر: (جد بن قیس) منافق چه د رومی ښځو فتنه ئی پلمه (بهانه) کوله دا ئی هم ویلی و چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! زه په خپله د (تبوک) جهاد ته نشم تللی - لیکن مالی مرسته (مدد) درسره کولی شم نو ځواب ئی داسی ورکړ چه د بی اعتقادانو مال نه قبلېږی، په خوښی سره ئی لګوی یا په ناخوښه ځکه په خوښی سره د الله تعالی جل جلاله په لاره کښی د مال لګولو توفیق په دوی کښی نشته! «ولاینفقون الا وهم کارهون» خو سره له هغه هم که بالفرض په خوښی سره څه مال د الله تعالی جل جلاله په لاره کښی ولګوی نو الله تعالی جل جلاله هغه نه قبلوی او سبب ئی په وروستنی آیت کښی راښوول شوی دی.

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَتُهُمْ إِلَّا
 أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ
 إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كِرْهُونَ ۝

او نه دی منع کری دوی له دی چه قبول کری شی له دوی نفقی (ورکری) د
 دوی (هیڅ شی) مگر هم دی خبری چه بیشکه دوی کافران شوی دی په الله
 او په رسول د دغه (الله) او نه راځی دوی لمانځه ته مگر په دی حال چه دوی
 سست وی او نه لگوی دوی (د الله په لاره کښی هیڅ مال) مگر په دی حال
 کښی چه دوی ناخوښه وی

تفسیر: د نه قبلیدلو اصلی سبب خو د هغوی کفر دی لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو
 ځایونو کښی د څو آیتونو په تفاسیرو کښی ورته اشاره کری ده چه د کافرانو هر یو عمل مر
 او بی روحه وی. باقی په اخلاص سره لمانځه ته نه راتلل یا په بد زړه سره مال لگول دغه گرد
 (تول) د کفر ظاهری آثار دی.

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ
 بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ۝

نو په تعجب کښی دی نه آچوی تا (دیر) مالونه د دوی او نه (دیر) اولاد د
 دوی (ځکه چه دغه گرد (تول) استدراج دی)؛ بیشکه هم دا خبره ده چه
 اراده لری الله د دی چه عذاب ورکری دوی ته په سبب د هغو (شیانو) په دغه
 ژوندانه دنیوی کښی او (په سختی او غم) راووځی ارواح (ساوی) د دوی حال
 دا چه دوی کافران وی (او په کفر کښی مړه شی)

تفسیر: داسی شبهه پیدا کیدی شوه هر کله چه دوی دومره مردود دی نو په مالونو او اولادونو او
 نورو نعمتونو ولی بریالی (کامیاب) شوی دی؟ نو د هغه ځواب ئی ورکړ چه دغه نعمتونه د
 هغوی په حق کښی لوی عذاب دی لکه چه یوه خوندوره لذیذه غذا د روغ رمت سری صحت،
 روغتیا او قوت زیاتوی او فاسدالاخلط رنځور هلاکت ته ورنژدی کوی، هم دغه حال د هغو
 دنیوی نعمتونو (مالونو، اولادونو او نورو) وگټی! د یوه کافر په حق کښی دغه شیان د هغوی د
 بدو مزاجونو له امله (وجی) د هلاکولو زهر په شان دی، څرنگه چه کافران د دنیا په حرص او

مینه کښی غرق او دوب وی نو ځکه لومړی د هغی په ټولولو کښی بی حده ربرونه (تکلیفونه) گالی (برادشت کوی)، بیا که لږ څه زیان ورورسیدی نو څومره مینه او محبت چه له دغو شیانو سره لری هم هغومره غم او درد هم ور رسیږی او هیڅ وخت یی د هغه له فکر، اندیښنی او خفگان څخه زړه نه خالی کیږی نو بیا کله چه مرگ دوی له دغو محبوبو شیانو ځنی جلا (جدا) کوی نو د دغه وخت د صدمی، حسرت او افسوس کولو اتکل ډیر گران او مشکل کار دی.

مطلب دا چه د دنیا عاشق او حریص ته هیڅکله حقیقی هوسایی (ارام) اساسی اطمینان نه په برخه کیږی لکه چه د (اروپا) او (امریکا) او نورو ډیرو لویو لویو پانگو (سامایه) لرونکو (سرمایه دارانو) ویناوی په دغی خبری شاهی دی. پاتی شول مؤمنین چه مال او اولاد او نور دنیوی شیان خپل معبود او د ژوندون اصلی نصب العین نه گنی، څرنگه چه د دوی په زړونو کښی د دنیا د محبت مرض نه وی نو ځکه دغه شیان د هغوی په حق کښی نعمت او له دین سره د مرستی (مدد) ذریعه گرځی، برسیره په دی زیاتره کافران د مال او اولاد په ډیر والی مغروریدی او په کفر او طغیان کښی ئی لا پسی شدت او زیاتوالی راځی او د دی خبری سبب گرځی چه هغوی تر آخری سلگی پوری کافر پاتی وی او د مدینی منوری د منافقانو حال چه د هغو په حق کښی دغه آیتونه نازل شوی دی هم داسی ؤ چه په ناخوښی سره به ئی په جهاد او نورو ځایونو کښی د ریاء او نفاق له پاره مالونه لگول او د دوی په اولادونو کښی ځینی داسی مخلصان مسلمانان هم وو چه له نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم سره به ئی یو ځای په جهاد کښی گډون کاوه. دغه دواړه شیان د منافقانو د زړه له هیلو څخه بیخی مخالف وو نو ځکه مالونه او اولادونه د هغوی له پاره په دنیا کښی عذاب گرځیدلی وو.

حضرت شاه صاحب لیکي (یعنی تعجب مه کوه چه بے دینانو ته ولی الله تعالیٰ جل جلاله مال او نعمت ور په برخه کړی دی؟ د بے دینانو په حق کښی اولاد فساد او مال وبال او دولت زحمت دی او د هغه په نسبت د دوی زړونه تل پریشان اوسیدی او له سره تر مرگه پوری د هغه له فکره او ذکره نه خلاصیږی خو چه توبه وکړی یا نیکی او تقویٰ ځان ته غوره کړی).

وَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ
يَفْرَقُونَ ۝ لَوْ يَجِدُونَ مَلَجًا أَوْ مَغْرَبًا أَوْ مَدَّخَلًا
لَّوْكَو إِلَىٰ هُمْ يَجْهَرُونَ ۝

او قسمونه کوی په الله چه بیشکه دوی خامخا له (دلی) ستاسی (مسلمانانو) څخه دی حال دا چه نه دی دوی له (دلی) ستاسی څخه (د باطنی کفر په

سبب) وليکن دوی (داسی یو) قوم دی چه ویریږی (له تاسی نو ځکه تش په ژبو سره اسلام ښکاروی) که ومومی دوی ځای د پناه یا غارونه (چه پکښی پت شی) یا بل کوم ځای د ننوتلو (او د پناه نو) خامخا گرځیدلی به وو دوی هغه ته حال دا چه دوی به مندی وهلی (له ویری د مسلمانانو لکه پری شکولی آسونه چه هیڅ شی به دوی نشو راگرځولی)

تفسیر: منافقانو یوازی د دی ویری له امله (وجی) که مونږ د خپل کفر اظهار وکړو نو له مونږه سره همغسې معامله کیږی لکه چه له کفارو سره کیدونکی ده نو دوی به قسمونه خوړل چه مونږ ستاسی «مسلمانانو» له دلی څخه یوا حال دا چه د دوی دغه وینا بیخی غلطه ده. که چیری هغوی ته د پناه کوم ځای په لاس ورشی یا په کوم غار کښی په پتیدلو سره خپل ژوندون په سر ورسولی شی یا لږ تر لږه د سر ننه ایستلو کوم ځای په لاس ورشی، لنده دا که د اسلامی حکومت خوف نه وی نو له گردو (تولو) دعوی څخه دوی لاس اخلی او همغه لوری ته مندی وهی څرنګه چه دوی نه د اسلامی حکومت په مقابل کښی څه زور او طاقت لری او نه د پناه کوم ځای موندلی شی نو ځکه قسمونه خوری او دروغو پلمی (تدبیرونه) جوړوی.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْتَخْطُونَ ﴿٥٨﴾

او ځیني له دغو (منافقانو) څخه هغه دی چه عیب وائی ستا په (تقسیم) د صدقاتو (او د غنائمو) کښی نو که ورکړه شی دوی ته (د دوی له غوښتنی سره سم) له هغی څخه راضی کیږی (په دی قسمت سره) او که ور نه کړی شی دوی ته له هغه څخه (د دوی په غوښتنی) نو هغه وخت دوی په قهریږی

تفسیر: ځینو منافقانو او ځینو اعرابو (بانده چیانو) به د صدقاتو او ولجو (غنیمتونو) د ویش په وخت کښی د دنیوی حرص او شخصی عرضونو له امله (وجی) د رسول الله صلی علیه وسلم په نسبت د طعن ژبی خوځولی چه د تقسیم په وخت کښی د انصاف لحاظ نه دی شوی مګر دغه اعتراض به تر هغه وخت پوری ؤ چه هغوی ته د دوی د غوښتنی سره سم صدقی او خیراتونه نه ورکول کیدل که هغوی ته د دوی د طمعی او حرص سره سم برخی ورکولی کیدی نو. خوشالیدل او هیڅ اعتراض به ئی نه کاوه، ګواکي له هر حیثه مال او دولت ئی د خپل مقصود قبله ګڼله. وروسته دا څرګندیږی چه د ایمان مدعی لره نه ښائی چه داسی غوښتنی وکړی یا مد نظر ئی داسی وی.

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ
سَيُوتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٩٠﴾

او که په تحقیق دوی راضی شوی وی په هغه (مقدار د ولجی (غنیمت) او صدقی) چه ورکړی ؤ دوی ته الله او رسول د دغه (الله) او ویلی وی دوی کافی (بس) دی مونږ ته الله ژر به راکړی مونږ ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل او رسول د دغه (الله له بل غنیمته) بیشکه مونږ الله ته رغبت (تمه) کوونکی یو (چه پخپل فضل سره مونږ له صدقاتو بی پروا وگرځوی نو دا به ورته بهتر ؤ)

تفسیر: یعنی دیره بڼه طریقه خو دا ده هر شی چه الله تعالی جل جلاله د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په لاس چا ته ورکړ سړی دی پر هغه راضی او قانع اوسی! او یواځی په الله تعالی جل جلاله دی توکل کوی! او داسی عقیده دی ولری که د پاک الله جل جلاله اراده وی نو په آینده کښی به د خپل فضل او مرحمت نور دیر شیان هم ورته ورکوی. مطلب دا چه نه بنائی دنیوی فانی متاع ته سترگی ونیسی او لازم دی چه هر انسان یوازی د مهربان الله جل جلاله غوښتونکی وی او هر هغه ظاهری او باطنی دولت چه د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له درباره ورته ورسیدی په هغه دی خوشاله او داده اوسی.

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا
وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ وَفِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩١﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه صدقی (زکات صرفیږی) لپاره د فقیرانو او مسکینانو او عاملانو (مقررو) پر هغه (تحصیل د صدقی) او هغو ته چه الفت (آشنائی) اچولی شی په زړونو د دوی کښی (له اسلام سره) او (صرفیږی) په (خلاصولو د) غارو (د نادارو مکاتبانو) کښی او پور وړو (تاوان موندونکو) او (صرفیږی) په لاره د الله کښی او (صرفیږی لپاره د) مسافرانو (چه مال ورسره نه وی)؛ (مقرره او لازم کړی شوې ده دغه) فريضة (زکات) له

(جانبه) د الله (دغو مصارفو لره)؛ او الله په هر څه بڼه پوه او د حکمت خاوند دی.

تفسیر: څرنگه چې د صدقو په ویش کېنې په رسول الله صلی الله علیه وسلم طعن شوی و نو ځکه خبرداری ورکوی چې د صدقو طریقه د الله تعالیٰ جل جلاله له جانبه مقررې کړی شوی ده. او پاک الله جل جلاله د صدقو او د نورو د لگښت ځایونه ټاکلي (مقرر کړي) او د هغه فهرست ئې د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په لاس ورکړی دی چې له هغه سره ئې سم ویشی او د هیچا د غوښتنې تابع نشی کیدی. په حدیث کېنې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي «الله تعالیٰ جل جلاله د صدقو (زکات) د ویش اختیار نبی ته نه دی پرېښی بلکه بالذات ئې په خپله د هغه د لگښت ځایونه ټاکلي (مقرر کړي) چې دغه اته دی

- ۱- فقراء (چې له هغوی سره څه شی نه وی)
 - ۲- مساکین (چې له هغوی سره په اندازه د حاجت د دوی څه شی میسر نه وی. ځینو علماو د فقیرانو او مساکینو تعریف د دی په عکس کړی دی).
 - ۳- عاملین (چې د اسلامي حکومت له لوري د صدقو د راټولولو او په نورو خدمتونو او چارو باندې مامور شوی وی).
 - ۴- مؤلفه القلوب (هغه کسان چې د دوی د اسلام راوړلو هیله (امید) کېږي یا په اسلام کېنې کمزوری وی یا نور داسې. د اکثر علماو په نزد د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته مؤلفه القلوبو ته د زکات ورکولو حکم نه دی پاتې).
 - ۵- فی الرقاب (یعنې د مریانو د مکاتب والی بدل اداء او آزاد ئې کړی یا ئې وپیری (واخلي) او بیا ئې آزاد کړی یا د بندیانو - قیدیانو - فدیې ورکړی او خوشی ئې کړی).
 - ۶- غارمین (هغه کسان چې پر دوی کومه حادثه راغلې وی او د هغې په اثر پور وړی شوی وی یا د کوم ضمانت یا د نورو عواملو له امله (وجې) تر بار لاندې لویدلی وی).
 - ۷- فی سبیل الله (په جهاد او نورو ښو کارو پسې د تلونکو سره مرسته (مدد) وکړی شی).
 - ۸- ابن السبیل (د هغه مسافر او پرديسي سره مرسته (مدد) کول چې د سفر په حالت کېنې د نصابو مالک نه وی. اگر که په خپل کور کېنې د مال او شتو خاوند هم وی).
- د حنفیانو په نزد تمليک په هر صورت کېنې ضروري او فقر شرط دی. د دغو مسائلو تفصیلات دی د فقهې په کتابونو کېنې وکتل شی!

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ
قُلْ أُذُنٌ خَيْرٌ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ

وَرَحْمَةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧١﴾

او عیني له دوی هغه کسان دی چه آزار رسوی دوی نبی ته او وائی چه دغه (رسول تول) غوړونه دی (چه هره خبره آوری او تصدیق پری کوی) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه دی آوریدونکی د نبی نیکی (خبری) ستاسی دی باور یقین لری دی په (کلام د) الله او باور کوی دی په (خبرو د خالصو) مؤمنانو او (دی) رحمت دی دپاره د هغو کسانو چه (یواځی ئی په ژبه سره ظاهراً) ایمان راوړی دی له تاسی او هغه کسان چه آزار رسوی رسول الله (محمد) ته مقرر دی دوی ته عذاب دردناک (په آخرت کښی)

تفسیر: منافقان به چه په خپلو منځونو کښی سره کیناستل اسلام او د اسلام پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته به ئی بد ویل، که چا به هغوی ته وویل چه داسی خبری مه کوئ! نه چه ستاسی دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسولی شی، نو دوی به ویل چه هیڅ پروا نشته مونږ به د هغه په مخکښی د خپلو دغو خبرو د دروغو تاویلونه وکړو او د خپلو ځانونو پاکی او براءه به ورڅرگند کړو ځکه چه هغه خو تول غوړونه دی، هره خبره چه اوری سم د لاسه ئی منی، په خبرو د ده تیرایستل دومره گران نه دی. خبره داسی وه چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلی حیا، وقار او کریم النفسی له کبله (وجی) سره له دی چه دروغ به ورته څرگند معلومیدل خو بیا به ئی هم د هغه د ویونکی پت او عزت ساته او نه به ئی رسوا کاوه او د خپل عظیم خلق په بناء د مسامحت او تغافل له لوری به ئی له هغه سره معامله کوله خو دغو احمقانو به داسی گنل چه گواکی رسول الله صلی الله علیه وسلم له سره زمونږ په دغو دروغو، نه دی پوهیدلی، نو الله تعالی جل جلاله د دوی ځواب داسی ورکوی «که دی بیخی غور دی خو ستاسی د خیر او ښیگنی له پاره دی، د نبی الله صلی الله علیه وسلم دغه صفت خو ستاسی دپاره ډیر ښه دی او که نه رومبی نه تاسی نیول شوی وی او دغه هم ممکن دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه اغماض او لوی خلق به کله نا کله تاسی په خپله پوه شی او د هغه له امله (وجی) به د هدایت په لاره راشئ! د نبی صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض ستاسی پر دروغو خبرو د دی له پاره نه ده چه دوی په رشتیا ستاسی خبری یقینی او واقعی گنی بلکه د هغوی یقین او باور د الله تعالی جل جلاله او د مؤمنانو پر خبرو دی. هوا ستاسی په منځ کښی د هغو کسانو په حق کښی چه د ایمان مدعیان دی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سکوت او اغماض یو قسم رحمت دی ځکه چه سم د لاسه د هغوی تکذیب نه کوی او نه ئی رسوا کوی مگر د منافقانو بد کارونه د الله تعالی جل جلاله نه پت نه دی، پسی شا چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بد وائی یا د دوی په نسبت «هواذن» وائی او ځوروی ئی نو د سختو سزاؤ منتظر اوسی.

يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيَرْضَوْكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ
أَحَقُّ أَنْ يَرْضَوْهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾

قسمونه خوری دوی په الله تاسی ته (چه مونږ منافقان نه یو) دپاره د دی چه راضی کړی دوی تاسی، او الله او رسول د دغه (الله) دیر حق دار (لائق) دی د دی خبری چه راضی کړی دغه (منافقان) هغه (رسول الله) که وی دوی ایمان راوړونکی (په حقه سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «که کوم وخت به رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی مکر او دغابازی ښکاره کوله نو دوی به د مسلمانانو په مخکښی قسمونه خورل چه زمونږ په زړونو کښی کومه بده خبره او خراب نیت نه و خو مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او د ځان طرفداری کړی او نه پوهیږی چه دغه چل بازی له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره بیخي نه پکارېږی» که دوی د ایمان په دعوی کښی رښتینی وی نو نور خلق دی پرېږدی او یوازی د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوښی او رضا پسې دی ولویږی.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ
خَالِدًا فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾

آیا نه دی پوه شوی دوی په دی چه بیشکه شان دا دی هر څوک چه مخالفت کوی د الله او (مخالفت کوی) د رسول د الله پس بیشکه مقرر دی ده ته اور د دوزخ حال دا چه همیشه به وی دی په دغه دوزخ کښی او هم دغه (خلود) رسوائی ده دیره لویه.

تفسیر: یعنی له هغی رسوائی څخه چه د ځان د ژغورلو (محفوظولو) له امله (وجه) دوی نفاق اختیار کړی دی د هغی نه دا رسوائی لویه ده.

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ
قُلِ اسْتَهِزْءُوا إِنَّا اللَّهُ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾

ویریری دغه منافقان له دی نه چه نازل کړی شی پر دغو (مومنانو د قرآن داسی یو) سورت چه خبروی دغه (مومنان) په هغه (کفر او نفاق) چه په زړونو د دوی کښی دی (خو سره له هغه هم استهزاء کوی)؛ ووايه (ای محمده! دوی ته توبیخاً) چه کوئ تاسی (دغه) مسخري (چه په سزا ورسیرئ) بیشکه چه الله ښکاره کوونکی دی د هغو (خبائثو ستاسی) چه ویریری (له ښکاره کولو نه د هغو)

تفسیر: منافقینو به په خپلو مجلسونو کښی د اسلام او د اسلام د پیغمبر علیه السلام بد ویل او په رښتینو مومنانو پسې به ئی د تمسخر غږونه کول. د دین په مهمو مسئلو به ئی توکی کولی هر کله چه به دوی ته داسی خیال پیدا شو چه ممکن دغه خبری به د رسول الله صلی الله علیه وسلم غږونو ته ورسیری نو داسی به ئی ویل چه هیڅ مضایقه نشته، هغه خو بیخی غور غور دی مونږ د ده په مخکښی هر هغه تاویل او خپلو خبرو ته رنگ ورکړو هغه ئی اوری او هر ورو (خامخا) ئی قبلوی هم. مگر څرنګه چه زیاتره وخت د الله تعالی جل جلاله د وحی په وسیله د دوی د نفاق او بدنیتی قلعی لری کیده نو ځکه دوی ویریدل نه چه کوم داسی قرآنی سورت نازل شی چه زمونږ پتی خبری او نیتونه څرګند کړی. اصلی خبره دا ده چه د منافقینو زړونه د ویری بی زړه توب او کمزوری له امله (وجی) په هیڅ یوه لوری ثابت ولاړ نه وو او د دوی زړونه به تل لرزیدل او که له یوی خوا به د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د اغماض او نفسی کرامت له لیدلو څخه داده کیدل مګر له بلی خوا به د قرآن د صاعقی او تنهار له ویری به پریشانی کښی لویدل نو ځکه ئی وفرمایل چه ښه خو داسی ده چه تاسی هم داسی توکی کوئ! او ملنډی وهی! او په خپل تمسخر او استهزاء باندی دوام ولرئ! او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت «هواذن» ووايئ! او داده اوسئ! لیکن پاک الله جل جلاله هغه شی ضرور څرګندوی چه تاسی تری ویریری او هغه ستاسی د مکر او فریب او خداع ګرد (تول) تارونه شلوی.

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ

او قسم دی خامخا که پوښتنه وکړی ته له دوی نه (چه تاسی ولی استهزاء کوئ په دی حال چه دوی تبوک ته تلل) نو ضرور به وائی خامخا دوی چه بیشکه هم دا خبره ده چه وو مونږ چه مجلس او لوبی مو کولی؛

تفسیر: د (تبوک) غزا ته د تللو په وخت کښی ځینو منافقانو د تمسخر او استهزاء په طریقه داسی وویل «دغه سړی محمد صلی الله علیه وسلم ته وګورئ چه د شام د قصرانو او د روم د

بشارونو د فتح کولو خوبونه وینی ده د رومیانو سره جنگ هم د عربو په جنگونو قیاس کری دی، مونږ یقین لرو چه سبا به تول د رومیانو په مخ کښی لاس تړلی ولاړ یو. دا زمونږ قاریان صحابه رضی الله تعالیٰ عنهم چه خپته ور، دارن او دروغ جنان دی څرنگه به د رومیانو له منظمو او مسلحو او باتورو لښکرو سره وجنگیږی» وغیر ذلک من الهفوات. دوی دا دول (طریقه) ویناوی د دی له پاره کولی چه مسلمانان له رومیانو څخه وویروی او زړونه ئی مات کری کله چه دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسیدی نو دوی منافقان جلب او احضار کړل او له هغوی څخه ئی د دی حقیقت پوښتنه وکړله دوی وویل (یا رسول الله صلی الله علیه وسلم که رښتیا مو پوښتی نو مونږ دغسی عقیده کله لرله خو داسی ویناوی مونږ یوازی د توکو او ساعت تیری په دول (طریقه) کولی او غوښتل مو چه په دی توگه په آسانی سره مزل ووهو او لار لنده شی.

قُلْ اِیُّهَا اللّٰهُ وَاٰیٰتِهٖ وَرَسُوْلُهٗ کُنْتُمْ تَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۶۵﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) آیا په الله او په آیتونو (حکمونو) د الله او په رسول د الله پوری ویئ تاسی چه استهزاء به مو کوله.

تفسیر: یعنی آیا د توکو او مسخرو او ساعت تیروولو موقع او محل هم دا دی چه د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغو په احکامو استهزاء او تمسخر وشي؟ په الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم پوری استهزاء او د الهی احکامو سپکاوی داسی شیان دی که یوازی په ژبه د توکو په دول (طریقه) هم وی لوی کفر دی، بالخاصه چه د منافقانو له خوا د شرارتونو او د باطنی پلټی له امله داسی حرکت صادر شی.

لَا تَعْتَذِرُوْا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ اٰیْمَانِكُمْ اِنْ نَّعَفُ عَنْ طَآِفَةٍ مِّنْكُمْ نُعَذِّبُ طَآِفَةً اٰیٰتُهُمْ کَانُوْا مُجْرِمِیْنَ ﴿۶۶﴾

عذرونه مه کوئ تاسی (مونږ ته په دروغو سره) په تحقیق (ظاهراً هم) کافران شوی یئ (د اسلام په طعن سره) وروسته له (اظهار د) ایمان ستاسی که عفو وکړو مونږ له یوی دلی له تاسی څخه نو ضرور عذاب به (هم) ورکړو بلی دلی ته په سبب د دی چه دوی بیشکه وو گناهکاران.

تفسیر: یعنی د دروغو له عذره، حیلو، پلمو (تدبیرنو) او بهانو جوړولو څخه هېڅ فائده په لاس نه ورځی څوک چه د نفاق او استهزاء د سزا وړ لایق وی هغه به خامخا ور رسیږی هوا که اوس

هم شوک د زده په صدق توبه وکړی او له خپلو جرمونو څخه لاس واخلي الله تعالیٰ جل جلاله هغه
بښي یا که ئی له ابتداء څخه د کفر او نفاق سره سره، له داسې فتنه اچولو او استهزاء څخه
ځان ساتلی وی، نو هغو ته به د استهزاء او تمسخر سزا نه ورکوله کیږي.

الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ تَسُوا
اللَّهِ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنْفِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٤﴾

سړي منافقان او ښځې منافقاتې ځینې د دوی له ځینو نورو دی (او په کفر
او نفاق کېنې گرد (تول) سره یو شان دی) امر (حکم) کوي پر منکراتو
(بدیو چه بښي ئی نورو ته) او منع کوي دوی (خلق) له نیکیو څخه او
کلک نیسي دوی لاسونه خپل (له خیرات او دعا او مناجات نه) هیر کړي
دی دوی الله (او طاعت ئی) نو (الله) بی برخي کړي دی دوی (له خپل
رحمت نه) بیشکه چه منافقان هم دوی دی فاسقان (یا دوی هم دغه وتونکی
دی له دائري د ایمان نه)

تفسیر: یعنی له ټولو څخه لوی یاغیان او غاړه غروونکی نافرمانان هم دغه بد باطنان منافقان
دی چه د دوی نارینه او ښځې سره له دی چه په ژبو د اسلام اظهار کوي، شپه او ورځ په دی
هڅه کېنې دی چه هر ډول (طریقه) حیلي او پلمی (تدبیرونه) جوړي کړي او خلق په خپلو خبرو
اترو سره له ښو کارونو څخه بیزاره او بدو کارونو ته ئی تیار کړي، د پیسو لگولو په اصلی
ځایونو کېنې خپل موتی کلک نیسي. مطلب دا چه دوی کلمه وایی لیکن نه د دوی له ژبي چاته
څه خیر او ښیګنه رسیږي او نه له ماله. هر کله چه دوی د الله تعالیٰ جل جلاله لاره داسې پري
ایښي ده نو پاک الله جل جلاله هم دوی پري ایښي دی، د دغو پریښودلو څخه وروسته دا چه دوی
چیري غورځول کیږي د هغه ذکر په وروستني آیت کېنې راځي.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُنْفِقِينَ وَالْمُنْفِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ
فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٦٥﴾

وعده کبری ده الله له منافقانو سربو سره او له منافقاتو بشخو سره او له (تولو) کفارو سره اور د دوزخ تل به وی (دوی) په دغه (دوزخ) کښی هم دغه دوزخ بس دی دوی ته (د عذاب او سزا له مخی)؛ او لعنت کړی دی په دوی الله او مقرر دی دوی ته عذاب تل مدام (برقرار پاتی کیدونکی).

تفسیر: یعنی دغه داسی یوه کافی سزا ده چه وروسته له هغه بلی کومی سزا ته هیڅ ضرورت نه پاتی کیږی (لعنهم الله) ښایی چه مطلب ئی داسی وی چه په دنیا کښی به هم د الله تعالی جل جلاله د لعنت اثر دوی ته برابر رسیږی یا به دغه جمله د پخوانی جملی تاکید وی والله اعلم.

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَكَثَرَ
أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ فَاسْتَبْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ

(تاسی ای منافقانو) په شان د هغو کسانو یی چه پخوا له تاسی ځنی وو؛ وو هغوی سخت له تاسی له جهته د زوره او زیات له جهته د مالونو او اولادونو؛ نو نفع واخیسته دوی په برخی خپلی (له دنیوی لذتونو)

تفسیر: یعنی د دنیوی خوندونو کومه برخه چه د دوی له پاره مقدره وه له هغی څخه ئی گټه (فائده) او د عاقبت هیڅ یو خیال او فکر ئی ونه کړ.

فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ كَمَا اسْتَمْتَعَتِ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِكُمْ بِخَلْقِهِمْ وَخُصَّتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا

نو گټه (فائده) واخیسته تاسی په برخی خپلی لکه چه گټه (فائده) آخیستی وه هغو کسانو چه پخوا وو له تاسی څخه په برخی خپلی سره او دوب شوی تاسی په باطلو کښی په شان د هغو کسانو چه دوب شوی وو په باطلو کښی پخوا له تاسی

تفسیر: یعنی تاسی هم لکه هغوی د عاقبت له تصور غافل شوی یی؛ او له فانی متاع څخه څومره برخه چه ستاسی دپاره مقدره ده همغه دررسیږی او ستاسی ټول کارونه بیخی د هغوی په

شان دی، نو ښه وپوهیږئ چه ستاسی حشر هم د هغوی په شان دی. له هغوی سره مال، اولاد او جسمانی قوتونه له تاسی څخه زیات و خو سره له هغه هم د الله تعالیٰ جل جلاله د انتقام او نیونی څخه ئی ځان ونشو ژغورلی (ساتلی)، نو تاسی پر کوم شی باندی دادینه او اطمینان لرئ چه په داسی اندازه د الله تعالیٰ جل جلاله له سزا او پوښتنی څخه بی پروا ناست یی؟.

أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْخَسِرُونَ ﴿١٣﴾

دغه کسان باطل (خراب محو) شو عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (یا دوی هم دغه بی برخه دی له هره بابیه).

تفسیر: یعنی هېڅ یو دنیوی او اخروی برکت او کرامت د هغوی په برخه نشو، باقی د دنیوی لذتونو هغه حصه چه ظاهراً د هغوی په برخه شوه هغه فی الحقیقت د دوی په حق کښی استدراج او عذاب و لکه چه دوه رکوع رومبی په (۵۴) آیت کښی د (فلا تعجبک اموالهم ولا اولادهم) په تفسیر کښی تیر شو او له هغه څخه پخوا هم په څو نورو ځایونو کښی هم لیکلی شوی دی.

أَلَمْ يَأْتِهِمُ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودَ ۚ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ

آیا نه دی راغلی دوی ته خبر (د عذاب د) هغو کسانو چه پخوا وو له دوی نه قوم د نوح او عاد او ثمود. او قوم د ابراهیم او څښتنان د (ښار د) مدین او چپه شوو وړول شوو کلیو (د لوط)؛

تفسیر: د نوح علیه السلام قوم په طوفان، د (عاد) قوم په صرصر باد (سیلی) د (ثمود) قوم په صیحه (غیبی چغه) هلاک شول، الله تعالیٰ جل جلاله د حضرت ابراهیم علیه السلام تائید په عجیب او غریب ډول (طریقه) وفرمایه چه د هغه په لیدلو سره د هغه قوم ذلیل او ناکام شو، د دوی باچا (نمرود) په ډیر بد حال او خراب مرگ سره وواژه شو، د مدین د ښار اصحاب په صیحه او زلزله او نورو سره تباہ شول، د لوط علیه السلام د قوم کلی بیخی په بل مخ وړول شول او د کانو باران پری وشو. د دغو گردو (تولو) اقوامو قصی بی د ابراهیم علیه السلام له قومه د

الاعراف په سورت کښې تېری شوی دی.

اَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٠﴾

چه راوړی وی دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزی (نو تکذیب و کړ دوی د رسولانو، نو هلاک شول) نو نه و الله چه ظلم به ئی کاوه په دوی ولیکن وو دوی چه په ځانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په کفر او تکذیب سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ جل جلاله هیچا ته بی سببه او بی ځایه سزا نه ورکوی، دغه خلق په خپله په داسی گناهونو بوخت (مشغول) او لکيا دی چه د هغو په اثر پر دوی د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب راتلل ضروری دی.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ
بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾

او سری مؤمنان او ښځی مؤمنانی ځینی د دوی دوستان دی د ځینو نورو (او په ایمان کښی ټول سره یو شان دی) حکم کوی دوی په نیکیو (چه د الله او د رسول الله اطاعت دی) او منع کوی له بدیو چه (د الله او د رسول الله نه مخالفت دی) او دروی (له ټولو حقوقو سره سم ادا کوی) لمونځ او ورکوی دوی زکات او حکم منی د الله او (حکم منی) د رسول الله دغه کسان ژر به رحم وکړی په دوی الله؛ بیشکه چه الله ښه غالب قوی دی (د حکمونو په جاری کولو کښی) ښه د حکمت خاوند (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د دغی رکوع په سر کښی د منافقانو صفتونه بیان شوی وو، دلته د مقابلی په دول (طریقه) د مؤمنانو د صفتونو ذکر هم وکړی شو یعنی منافقان خلق له نیکی څخه منع کوی، او د بدی په لوری ترغیب ورکوی او مومنان خلق له بدی نه ژغوری (بچ کوی) او د نیکی په لوری ئی تشویق کوی د منافقانو موتی کلک دی او د مومنانو لاسونه پرانیستی دی. منافقان د شومتیا له امله (وجی) خپل مال نه لگوي او مومنان د الله تعالیٰ جل جلاله له حکمه سره سم د خپلو مالونو څخه زکات، صدقی او خیرات ورکوي، له منافقانو څخه بیخي الله تعالیٰ جل جلاله هیر دی ولی مومنان هره ورځ پنځه وخته لمونځ کوي او په ټولو معاملو کښی د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی علیه وسلم له حکمونو سره سم تگ کوي، نو ځکه منافقان د الله تعالیٰ جل جلاله د عذاب او د لعنت مستحقان شول او مومنان د پاک خدای جل جلاله د ثواب او خصوصی رحمت وړ (لائق) او مستحق وگرځیدل.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسْكِنٍ طَيِّبَةٍ فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ
وَرِضْوَانٍ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ٤٢

وعدہ کړی ده الله له نارینه و مؤمنانو او له ښځو مؤمناتو سره د جنتونو چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (خلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی او (وعدہ کړی ده الله) د ځایونو پاکو (چه ثابت دی) په جنتونو د تل اوسیدلو کښی؛ او رضاء له (جانبه د) الله ډیره لویه ده (له جنتونو او نعمتونو او نورو څخه)؛ دغه (رضاء د الله) هم دغه بری دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی د ټولو دنیوی او اخروی نعمتونو څخه ډیر لوی نعمت د الله تعالیٰ جل جلاله رضاء او خوښی ده جنت هم له هم دی امله (وجی) غواړی چه هغه د الله تعالیٰ جل جلاله د رضاء مقام دی. او حق سبحانه وتعالیٰ جل جلاله به په جنت کښی مومنانو ته هر دول (طریقه) جسمانی او روحانی نعمتونه او خوشالی ورکوي مگر د ټولو څخه لوی نعمت به د حقیقی محبوب دائمی رضاء وی. په صحیح حدیث کښی راغلی دی چه حق تعالیٰ جل جلاله به جنتیانو ته غږ کوي چه (ای جنتیانو!) جنتیان به په ځواب کښی عرض وکړی (لبیک) بیا به پوښتنه وکړی چه (هل رضیتم - آیا اوس خوښ شوی یی؟) جنتیان به داسی عرض کوي (ای پروردگاره! ولی به نه یو خوشاله حال دا چه تا خپل انتهائی انعام او مهربانی پر مونږ کړی ده) بیا به داسی پوښتنه وشي

(هل اعطيتم افضل من ذلك؟ - هر هغه شيان چه تر اوسه پوري تاسي ته دركړي شوي دي آيا د هغو څخه د بل كوم ښه شي د موندلو اراده او غوښتنه لرئ؟) جنتيان به سوال وكړي چه (ياالله جل جلاله له دغو نعمتونو او مهربانيو څخه به بل كوم غوره، اعلى او خورا (دير) ښه نعمت وي؟) دلته به الله تعالى جل جلاله فرمائي - (احل عليكم رضواني فلا اسخط عليكم بعده ابدا - خپله دائمي رضاء او خوښي تاسي ته درلېږم چه له هغه وروسته به هيڅ خفگان او ناخوښي نه وي.

رزقنا الله وسائر المؤمنين هذه الكرامة العظيمة الباهرة

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ
وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمُ وَيْسُ الْبَصِيرِ ﴿١٦﴾

ای نبی (محمده!) جهاد کوه ته له کفارو سره (په توره) او له منافقانو سره (په حجت او اقامت د حدودو) او سختی کوه پر دوی؛ او (آخری) ځای د ورتلو د دوی دوزخ دی؛ او بد ځای د بیرته ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: د (جهاد) معنی د کوم ناکاره شی په دفع کولو کښی انتهائی کوشښ کول دی، دغه کوشښ کله په وسله، کله په ژبه، کله په قلم او کله په بله کومه طریقه وي. د منافقانو مقابل کښی (چه په ژبه د اسلام اظهار کوی او له زړه مسلمانان نه دی) د محمدی امت د جمهورو په نزد (جهاد بالسيف) مشروع نه دی او نه د نبوت په زمانه کښی داسی واقع شوی دی. نو ځکه د جهاد لفظ په دغه آیت کښی عام دی. یعنی په توره، په قلم، په ژبه، په هر وخت، په هر ډول (طریقه) مقابلی سره چه مصلحت وي، جهاد دی وشي! د ځینو علماؤ دا رایه ده که د منافقانو نفاق بیخي ښکاره او عیان شی نو پر دوی باندي هم (بالسيف) جهاد کیدی شی. په هر حال څرنگه چه د - تبوک په غزا کښی د منافقانو نفاق بیخي ښکاره شوی و نو ځکه په دغه آیت کښی د دوی سره د لوی سختی رویی غوره کولو هدایت ورکړی شوی دی زمونږ نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم فطرتاً دیر حلیم او خورا (دير) نرم خوږه او مهربان و لکه چه په خپله پاک الله جل جلاله فرمایي ﴿فَمَا وَصَّيْنَا لِلْغُلَامَةِ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ﴾

(۴) جزء د آل عمران (۱۵۹) آیت (۱۷ رکوع) د الله تعالى له جانبه پری حکم شوی و «واخفض جناحك لمن اتبعك من المؤمنين (۱۹) جزء د الشعراء (۲۱۵) آیت ۱۱ رکوع»

څرنگه چې منافقان هم په ښکاره د مؤمنانو په ډله کېنې شامل وو. نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هغوی له کارونو څخه اغماض او عفو کوله او ورته تیریده او نرمی به ئی ور سره کوله (د تبوک) په غزا کېنې کله چې منافقانو په پوره ښکاره ډول (طریقه) سره بیحيائی، عناد، عداوت او دښمنی اختیار کړه نو داسې حکم وشو چې اوس د منافقانو په مقابل کېنې سختی اختیار کړئ! ځکه چې دغه شریر خلق په ښو اخلاقو او نرمی سره په لاره نه راځي.

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا
وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ اِسْلَامِهِمْ وَهَتُّوا
بِهَالِمٍ يِّنَالُوْا وَمَنْقَبُوْا اِلَّا اَنْ اَخَذَهُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ
مِنْ فَضْلِهِۦۗ فَاِنْ يَّتُوبُوْا يٰكُ خَيْرٌ لّٰهُمْ ؕ وَاِنْ يَّسْتَوَلُوْا
يُعَذِّبُهُمُ اللّٰهُ عَذَابًا اَلِيْمًاۙ فِى الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ؕ وَمَا لَهُمْ
فِى الْاَرْضِ مِنْ دُوْلٍ وَّلَا نَصِيْرٍ ۝۹

قسمونه خوری دوی په الله باندې چې نه دی ویلی دوی (دا خبرې چې تاته دررسیدلې دي) او خامخا په تحقیق ویلی وو دوی کلمه (الفاظ) د کفر او کافران شوی دی دوی (ظاهراً هم) وروسته له (اظهار د) اسلام خپل او قصد ئی کړی ؤ د هغه شی چې ور و نه رسیدل دوی (هغه ته). او عیب نه لگاوه دوی (په الله او رسول الله) مگر له دی جهته چې غنیان کړل دوی الله او رسول د الله له فضله خپله؛ نو که توبه وویسته دوی (له دغه نفاقه) نو وی به (دغه توبه غوره) خیر دوی ته، او که بیرته وگرځي دوی (له توبې) نو عذاب به ورکړی دوی ته الله په عذاب دردناک سره په دنیا کېنې (په وژلو) او په آخرت کېنې (په سوځولو سره)؛ حال دا چې نه به وی دوی ته په (تمامه) ځمکه کېنې هیڅ ولی (دوست ساتونکی له بلاگانو) او نه مددگار (خلاصوونکی له عذابونو څخه).

تفسیر: منافقانو به پسی شا په خپلو منځونو کېنې یو تر بله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم او د اسلامی دین سپکاوی کاوه لکه چې د (المنافقون) په سورت کېنې به راشی کله چې کوم مسلمان د منافقانو دغه خبرې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رسولی نو منافقانو به هغه دروغجن گانه او

قسمونه به ئی خوړل چه مونږ داسی خبری نه دی کړی الله تعالیٰ جل جلاله د مسلمانانو د روایتونو تصدیق وکړ چه بیشکه منافقانو هم داسی خبری کړی دی او د اسلام له دعویٰ څخه وروسته ئی هم داسی کلمی د اسلام او د اسلام د نبی صلی الله علیه وسلم په نسبت ویلی دی چه داسی وینا یوازی د هم دغو منکرانو له خولو څخه راوتلی شی.

«وهموا بمالم ینالوا» - او قصد ئی کړی ؤ د هغه شی چه ور و نه رسیدل دوی هغه ته (یعنی د تبوک) د غزا څخه د بیرته راتللو په وخت کښی حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم له لښکره بیل شوی ؤ او په هغه لاره تلو چه په غره کښی تیره شوی وه، تقریباً دولسو تنو منافقانو خپل اربوزونه (مخونه) ترلی وو، د شپې په تیاره کښی ئی غوښتل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لاس واچوی او معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم له کومی لوړی څخه ژوری ته وغورځوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما وو منافقان د عمار نه چپ چاپیره شول، مگر حذیفه په وهلو وهلو د منافقانو د اوسانو مخونه بل لوری ته واړول. څرنګه چه د هغو مخونه پټ وو، حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه او نورو هغوی و نه پیژندل وروسته رسول الله حذیفه او عمار رضی الله تعالیٰ عنهما ته د هغوی ټولو نومونه او شهرتونه وروښودل او پوره ئی ورمعرفی کړی. مگر تاکید ئی وکړ چه دا حال چاته مه وایی، د دغی واقعی په لوری په (و هموا بمالم ینالوا) کښی اشاره ده چه هغه ناپاک قصد چه هغو کړی ؤ د الله تعالیٰ جل جلاله په فضل او مرحمت سره سر ته و نه رسید، ځینو علماؤ لیکلی دی چه په یو ځای کښی د اسلامی لښکرو په منځ کښی څه کورنی جګړه او جنگ نښتی ؤ منافقانو دلته په شیطانی او اغواء باندی لاسونه پوری کړل او غوښتل ئی چه د انصارو او مهاجرینو په منځ کښی د نفاق او اختلاف په اچولو کښی کوښښ وکړی ولی ناکامه پاتی شول او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په منځ کښی جوړه وکړه لکه چه د (المنافقون) په سورت کښی ئی تفصیل راځی.

﴿وَمَا تَقْصِرُوا﴾ الآية - او عیب نه لګاوه دوی په الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم مګر له دی جهته (یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت الله تعالیٰ دوی بدایان (مالدار) کړل. د پور له باره ئی اوړی سپکی شوی، مسلمانانو سره د ناستی او ولاړی له امله (وجی) په ولجو (غینمت) کښی د حصو او برخو خاوندان شول او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت د دوی حاصلات او پیداوار ښه شوی وو نو دوی د دغو نعمتونو په بدله کښی له الله تعالیٰ جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره، چل، فریب او تګی کوله او په هر ډول (طریقه) د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو رپرولو (تکلیفولو) ته ئی ملاوی ترلی وی نو که دوی اوس هم توبه ویاسی او له خپلو شرارتونو او احسان هیرولو څخه لاس واخلی نو دغه کار به د دوی په حق کښی ډیر ښه وی که نه الله تعالیٰ جل جلاله به په دنیا او عقبا کښی دوی ته داسی سزا ورکړی چه د ځمکی په مخ به هیڅوک نه موندل کیږی چه له هغی څخه دوی خلاص کړی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه (جلاس) نومی یو سړی د دغو آیتونو د اوریدلو په اثر د زړه له اخلاصه توبه وویستله او خپل پاتی ژوند ئی له اسلامه جار کړ.

وَمِنْهُمْ مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ

اٰتٰنَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝۵۰

فَلَمَّا اٰتٰهُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ بَخِلُوْا بِهٖ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُّعْرِضُوْنَ ۝۵۱

او ځينی له دغو (منافقانو) څخه هغه دى چه عهد ئى كړى ؤ له الله سره قسم دى چه خامخا كه راكړى (الله) مونږ ته (مال) له فضله خپله نو خامخا خيراتونه به وركوو هر ورو (خامخا) (زكوٰ به ترى باسو) او خامخا به شو مونږ هر ورو (خامخا) له صالحانو څخه نو كله چه وركړ (الله) دوى ته (مال) له فضله خپله نو بخل ئى اختيار كړ په هغه (مال) او بيرته وگرځيدل دوى حال دا چه دوى څنگ كوونكى ؤ (له حقه).

تفسير: (ثعلبه بن حاطب) نومى انصارى د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور كښى عرض وكړ چه (يا رسول الله صلى الله عليه وسلم! زما په حق كښى دعا وكړئ چه مالدار او شتمن شم!) رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل (اى ثعلبه! هغه لږ شى چه ته پرى د الله تعالى شكر اداء كړى ښه دى له هغه دير شى څخه چه ته د هغه حقوق اداء نشى كړى) ده بيا همغسې غوښتنه وكړه، رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل (آيا ته دا نه خوښوى چه زما د سنت او د عمل طريقه غوره كړى؟) څومره چه نبى كريم صلى الله عليه وسلم دى منع كاؤ د ده تينگار (ضد) لا زياتيده او وعده ئى وكړه (كه الله تعالى جل جلاله ما د مال او د شتو خاوند كړى، نو زه به د هغو پوره حقوق اداء كوم) بالاخر رسول الله صلى الله عليه وسلم د ده په حق كښى دعا وكړه چه د هغى په اثر د ده په بيزو كښى دومره بركت او كثرت پيدا شو چه دى د خپلو ديرو رمو له امله (وجى) له مدينى منورى څخه د باندې ووت او په يوه كلى كښى ئى هستوگنه غوره كړه او د ديرو مالونو او شتو له امله (وجى) دومره مصروف او مشغول شو چه ورو ورو ئى د جومى او جمعى لمونځونه پريښودل، څو ورځى وروسته د رسول الله صلى الله عليه وسلم له خوا د زكات اخيستلو عامل ورغى نو ده وويل چه (زكات خو د جزيى خور ښكارى) يو دوه ځلى ئى نن او سبا وويل او بهانه به ئى كوله بالاخر ئى د زكات له اداء څخه په صاف ډول (طريقه) سره انكار وكړ. رسول الله صلى الله عليه وسلم د دى وضعيت (حالت) په مقابل كښى درى ځلى (ويح ثعلبه) وفرمايل او دغه آيتونه نازل شول كله چه د ده ځينو خپلوانو ده ته دغه خبر ورساوه نو هغه نازړه، سره له زكوته ورحاضر شو، خو رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل «زه الله تعالى جل جلاله ستا د زكات له قبلولو نه منع كړى يم!» ده د دى خبرى په اوريدلو په شور ماشور او ژړا او واويلا

شروع و کړه څکه چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم له لوري د ده د زکات نه قبلیدل، د لوی عیب، عار، شرم او د ننگ خبره وه (ثعلبه) د بدننامی له امله (وجی) په خپل سر باندی خاوری بادولی مگر په زړه کښی ئی نفاق پټ ؤ، د رسول الله صلى الله عليه وسلم د رد کولو نه وروسته، دی سره له زکاته حضرت ابی بکر صدیق رضی الله تعالی عنه ته ورغی. صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه هم د هغه له قبلولو انکار وکړ، بیا د حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه او د حضرت عثمان ذی النورین رضی الله تعالی عنه حضور ته هم ورغی مگر دوی هم د ده د زکات له قبلولو انکار وکړ او هر یوه به هم داسی ویل (هغه شی چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم له حضوره مردود شوی وی مونږ له سره هغه نشو قبلولی) بالاخر (ثعلبه) د هم دی نفاق په حالت کښی د حضرت عثمان رضی الله تعالی عنه په خلافت کښی مړ شو.

فَاعْقِبْهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهُ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾

پس وگرځاوه (الله) عاقبت (د فعل) د دوی نفاق په زړونو د دوی کښی (چه هیش به لری نشی) تر (هغی) ورځی پوری چه یو ځای کیږی به له الله سره (په قیامت کښی) په سبب د هغه چه مخالفت کړی ؤ دوی له الله د هغی خبری چه وعده کړی وه دوی له الله سره او په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل.

تفسیر: یعنی له الله تعالی جل جلاله سره د څرگندی وعده خلافی او دروغ ویلو په سبب د دوی د بخل او اعراض اثر داسی شو چه د تل له پاره د نفاق ونه، د دوی په زړونو کښی قایمه شوه او تر مرگه پوری لری کیدونکی نه ده او د خدای جل جلاله عادت په دی جاری دی چه که کوم سړی ښه یا بد خصلت ځان ته غوره کوی نو د بیا بیا کولو له امله (وجی) هغه دایمی گرځی. د خراب خصلت له دغه دوام او استحکام څخه کله کله په ختم او طبع (مهر لگولو) سره تعبیر کیږی.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سَرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١﴾

آيا نه دی پوهیدلی دغه (وعده خلافان) چه بیشکه الله عالم دی په پتو (نیتونو) د دوی او په پتو مجلسونو د دوی او (نه دی پوهیدلی دوی په دی خبره چه) بیشکه الله ښه عالم دی په ټولو پتو (خبرو هم).

تفسیر: یعنی هر قسم وعدی چه وکړی او هر ډول (طریقه) خبری چه جوړی کړی یا د مجبوریت له امله (وجبی) مال وړاندی کړی، الله تعالیٰ جل جلاله د دوی په ارادو او نیتونو باندی ښه پوهیږی! او له خپلو ملگرو سره کومه مرکه، جرگه او مشوره چه کوی پر هغو باندی په ښه صورت سره خبر دی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښه معلوم دی چه د (لنصدقن و لنکونن من الصالحین) وعده او بیا په ویره سره د زکات وړاندی کول په کوم قصد، اراده نیت او زړه سره وو.

الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ^(۹)

هغه منافقان چه عیب وائی په (دیرو) خیرات کوونکو باندی له مؤمنانو په (اداء د) صدقاتو کښی او (بل) د هغو (بی وزلو عیب وائی) چه هیڅ نه مومی دوی مگر په قدر د وس (او زیار) (کوشش) خپل پس مسخری کوی دغه (منافقان) په دوی پوری؛ سزا به ورکړی الله دوی ته (د مسخرو). او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د صدقی ورکولو په نسبت ترغیب ورکړ «چه په دعو صدقاتو د تبوک د لویې غزا تیاری وکړی، حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه هر څه چه په کاله کښی موندل هغه ئی ټول ورکړل، حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه خپل نیمایی مال ورکړ، حضرت جامع القرآن عثمان رضی الله تعالیٰ عنه دری سوه اوښان له بارونو سره ورکړل، حضرت علی مرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنه زر اشرفی ورکړی، حضرت عبد الرحمن بن عوف رضی الله تعالیٰ عنه څلور زره درهم (یا دینار) ورکړل. عاصم بن عدی رضی الله تعالیٰ عنه سل وسقه خرما (چه قیمت ئی څلور زره درهم کیده) ورکړی.» نو منافقانو د دغو صدقی ورکونکو بد ویل شروع کړل او ویل به ئی چه دغو نوموړو معظمو اصحابو دغه دیری روپی او زیات مال په ریا او ځان ښودنی ورکړی دی او یو غریب مفلس صحابی ابو عقیل حبحاب چه

په خواری او مزدوری او مشقت سره به ئی لږ شی گټل یوه پیمانه خرما صدقه کړه، نو منافقانو پر ده باندی خندل او ملندی به ئی پری وهلی چه دی خامخا په زور سره خپل ځان بنیې او ځان په وینو لرلو شهیدانو کښی داخلوی که نه یوی پیمانی خرماؤ ته د الله تعالیٰ جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څه احتیاج؟ خو نوم ئی کاوه. مطلب دا چه لږ او دیر شی ورکوونکی دواړه د دوی له ژبو څخه نه ؤ خلاص. ځینو ته به ئی پیغورونه ورکول او په ځینو به ئی مسخري کولی. نو الله تعالیٰ جل جلاله وفرمایل «سخر الله منهم» - الله تعالیٰ جل جلاله به د دی پیغورونو او مسخرو سزا ورکړی که څه هم ظاهراً دوی شو ورځی د توکو، مسخرو او ملندو (توقو) له پاره آزاد پریښودلی شوی وو، خو په حقیقت کښی په پټه کښی د دوی د امن او هوسایی (ارام) ټولی ریښی او رگونه پری کیږی او دوی ته دیر دردناک عذاب تیار دی.

اَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً
فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ يَأْتِيهِمْ كُفْرًا وَاِيَّا اللَّهِ وَرَسُولِهِ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥٨﴾

بښنه وغواړه دپاره د دغو(منافقانو) یا مه غواړه بښنه (دپاره د دغو (منافقانو)؛ که بښنه وغواړی ته دوی ته اویا کړته نو له سره به بښنه ونه کړی الله دوی ته؛ دغه (نه بښل) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی کافران شوی دی په الله او په رسول د الله؛ او الله نه بنیې سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی د منافقانو له پاره چه تاسی هر څومره استغفار او بښنه وغواړئ هغه د دوی په حق کښی بیخی بی اثره او بی فائدی ده الله تعالیٰ جل جلاله دا بدبخته کافران او نافرمانان هیڅکله نه بښی. دا پېښه داسی وشوه چه په مدینه منوره کښی د منافقانو رئیس عبدالله ابن ابی مر شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفن دپاره خپل مبارک کمیس ورکړ او د خپلی خولی مبارکی لاری ئی په خوله کښی ورواچولی او د ده د جنازی لمونځ ئی اداء کړ او د مغفرت دعا ئی ورت وکړه، حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه معامله کښی مداخله او مخالفت وکړ او وی ویل چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خو هغه خبیث دی چه په هغه او دغه وخت کښی ئی دغسی او هغسی ناولی کارونه کړی وو او تل د کفر او نفاق مشر او بیرغ پورته کوونکی ؤ، آیا الله تعالیٰ جل جلاله نه دی فرمایلی ﴿اَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «ای عمره! زه له استغفاره نه

یم منع شوی بلکه آزاد پریښودل شوی یم چه بښنه وغواړم یا ونه غواړم او دغه د الله تعالی جل جلاله کار دی چه بښنه ورته کوی که ئی نه کوی یعنی که زما استغفار هغه ته گڼته (فائده) ونه کړی نو ودی نه کړی ښایی چه زما دا کار د نورو په حق کښی گټور ثابت شی. که د اسلام لوی دښمنان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ښو اخلاقو وسعت او عام رحمت وویښی نو مسلمانان به شی لکه چه هم داسی هم وشول. د صحیح بخاری شریف په یو روایت رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی (که زه پوهیدی چه په اويا غلی استغفار سره هغه ته بښنه کیدلی نو ما به له اويا غلی څخه هم زیات استغفار ورته غوښتلی وی) گواکي په دغی جملی سره رسول الله صلی الله علیه وسلم تنبیه وفرمایله چه د حضرت عمر رضی الله تعالی عنه په شان ده هم هغه ته خپل استغفار گټور نه گانه یوازی دومره قدری فرق شته چه د حضرت عمر رضی الله تعالی عنه نظر یوازی د (بغض فی الله) له کبله (وجی) په هم دغی نه بښنی پوری مقصور ؤ مگر نبی کریم صلی الله علیه وسلم د مری د گټی (فائدی) څخه صرف نظر کړی د نبوت د عمومی شفقت اظهار او د ژوند یو فائده ئی په نظر کښی نیولی وه بالاخر د الله تعالی وحی «ولا تصل علی احد منهم مات ابدا ولا تقم علی قبره» په تصریح سره د منافقانو د جنازی کولو یا د دوی په تکفین، تدفین او تجهیز کښی له برخی اخیستلو څخه ئی منع کړ، ځکه چه له دغه وضعیت (حالت) څخه د منافقانو د لا زړور کیدلو او د مسلمانانو د زړونو د ماتیدلو احتمال ؤ، نو د دی آیت له نزوله وروسته بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم د هیڅ یو منافق جنازه اداء نه کړه.

فَرِحَ الْخُلَفَاءُ بِمَقْعَدِهِمْ خَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ۝۸۱

خوشاله شوی وو بیرته پاتی شوی (له غزا د خپل نفاق له امله (وجی) په کیناستو خپلو بیرته له رسول د الله څخه او بده گټله دوی دا چه جهاد وکړی دوی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کښی او ویل به دوی (پخپلو منځونو کښی یا مؤمنانو ته) چه مه ځی تاسی (د تبوک دی غزا ته) په دغی گرمی کښی ووايه (ای محمده! دوی ته) چه اور د دوزخ ډیر سخت دی له جهته د گرمی (دوی ته له دی حرارته) که وی دوی چه پوهیدی (نو نافرمانی به ئی نه وه کړی)

تفسیر: دا د هغو منافقانو په متعلق دی چه د (تبوک) په غزا کښی ئی گډون نه ؤ کړی یعنی د

منافقانو دغه حال چه د بدو او عیب جنو کارونو په کولو خوښیږي او له ښو کارونو څخه کرکه کوي او لري تري تنهتي لکه چه زیاتره ښو خلقو ته پیغورونه ورکوي او مسخري پري کوي، دغسی قوم ته د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له استغفاره څه گته (فائده) رسیدی شی؟ له دی ځایه د گنهگارو او بد اعتقادو په منع کښی فرق پیدا کیږي.

داسی هیڅ یوه گناه نشته چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په استغفار ونه بشپله شی.

﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا﴾

«ه جزء د النساء (۶۴) آیت (۹) رکوع» لیکن بد اعتقاد ته د رسول الله صلی

الله علیه وسلم د اویا ځلی استغفار څخه هم څه فائده نه ور رسیږي.

(وقالوا لا تنفروا فی الحر - او ویل به دوی په خپلو منځونو کښی مؤمنانو ته چه مه ځی تاسی دغی غزا د تبوک ته په دغی گرمی کښی) یعنی یا منافقانو دغسی ویناوی په خپلو منځونو کښی سره کولی یا خو ئی ځینو مؤمنانو ته، څو د دوی زړونه مات او همتونه ئی سست شی.

﴿قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ﴾ = ووايه ای محمده! دوی ته چه اور د دوزخ ډیر

سخت دی له جهته د گرمی دوی ته له دی حرارته که وی دوی چه پوهیدی نو نافرمانی به ئی نه وه کړی) یعنی که دغو منافقانو پوهه لرلی نو داسی فکر به ئی کاوه چه دوی د هغه حرارت، تودوخی څخه ځان ژغوری (ساتی) خو د هغه په ځای د داسی حرارت په لوری ورځی چه د هغه گرمی د دی گرمی څخه ډیره زیاته او نهایته سخته ده. د دغه مثال خو داسی کیدی شی چه کوم لیونی له لمره وتنهتی او په اور کښی ننوځی. په مبارک حدیث کښی راغلی دی چه د دوزخ د اور حرارت د دنیا له اور څخه (۹۷) درجی زیات دی. نعوذ بالله منها.

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۸۲﴾

نو ودی خاندی دوی لږ (په دنیا کښی) او ودی ژاړی ډیر (په آخرت کښی) له جهته د جزاء په سبب د هغه عمل چه وو دوی چه کاوه به ئی

تفسیر: یعنی دوی دی څو ورځی په خپلو دغو حرکاتو خوښ او خوشحال اوسی او ودی خاندی! بیا به دوی د دغو چارو په سزا کښی تل تر تله وژاړی!.

فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ
 فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ
 رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخُلَفَاءِ ﴿٨٣﴾

نو که بیرته راوستی ته الله (مدینی ته) یوی طایفی ته له دغو وروسته پاتی شو
 یو خلقو څخه (چه منافقان دی) نو بیا اجازه وغواری دوی له تا څخه د
 وتلو (بلی غزا ته) نو ووايه (ای محمده! دوی ته) چه له سره به ونه وځی
 تاسی له ما سره هیڅکله (هیچیری جنگ ته) او له سره به ونه جنگیږئ په
 ملگرتیا زما د هیڅ دشمن سره؛ بیشکه چه تاسی راضی شوی یی په کیناستو
 (او بیرته پاتی کیدلو) اول واری (په غزا د تبوک کښی) نو بیا ناست اوسئ
 تاسی سره د بیرته پاتی شویو (ښځو او هلکانو)

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم په (تبوک) کښی او منافقان په مدینه منوره کښی وو ممکن
 و چه ځینی منافقان د رسول الله صلی الله علیه وسلم له راتګه پخوا مړه شی نو ځکه ئی «الی
 طائفة منهم» وفرمایل یعنی که اوس دغه منافقان بلی کومی غزا ته د تلو اجازه وغواری نو ته
 دوی ته داسی ووايه بس دی ستاسی میرانه (بهادری) او توره ښه راڅرګنده شوه او ستاسی د
 زړونو حال لا ږومبی له دی ښکاره شوی دی نو وروسته تر دی له مونږه سره وتلی نشئ! او نه د
 اسلام د دشمنانو په مقابل کښی څه میرانه (بهادری) ښوولی شی نو د بی لاسو او بی پښو
 ضعیفانو او ناتوانو سپین ږیرو او هلکانو، جونو او ښځو سره په خپلو کورونو کښی کینئ او
 هغه شی چه اول ځلی تاسی د خپلو ځانونو له پاره غوره کړی ډیر ښه دی چه پر همغه حالت
 باندی ومړئ! خو د الله تعالی جل جلاله د عذاب خوند ښه وځکی!

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ
 إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَمَاتُوا وَهُمْ فَسِقُونَ ﴿٨٤﴾

او مه کوه لمونځ (د جنازی) په هیڅ یو تن له دغو (منافقانو) چه مړ شی
 هیڅکله او مه دریږه په قبر د ده (د دعا، استغفار، یا د تدفین د اهتمام له

پاره) بیشکه چه دغه (منافقان) کافران شوی دی په الله (چه شرک ئی کړی دی) او په رسول د الله (چه له زړه ئی نه دی منلی) او مړه شول حال دا چه دوی فاسقان وو

تفسیر: دغه آیت د عبد الله ابن ابی له واقعی څخه وروسته نازل شوی دی لکه چه د هم دی سورت د (۸۰) آیت په تفسیر کښی مونږ هغه په تفصیل سره لیکلی دی. د دی آیت له نازلیدلو نه وروسته د منافقینو جنازه کول بیخي منعه شوه. حضرت عمر فاروق رضی الله تعالی عنه به احتیاطاً د هغه سړی په جنازه کښی گډون نه کاوه چه د هغه په جنازه کښی به حضرت حذیفه رضی الله تعالی عنه گډون نه و کړی ځکه چه حذیفه رضی الله تعالی عنه ته رسول الله صلی الله علیه وسلم د دیرو منافقانو نومونه ورشوولی وو او ښه ورمعرفی کړی وو نو ځکه د ده لقب (صاحب سر رسول الله صلی الله علیه وسلم) و.

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ
اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

او نه دی په تعجب کښی اچوی تا مالونه د دغو (منافقانو) که څه هم دیر وی) او اولادونه د دوی (که څه هم قوی او زورور وی) بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه په عذاب کړی دوی په دغو (مالونو او اولادونو) په دغه دنیا (پر خسیس ژوندن) کښی او ورځی (له بدنه ساوی) ارواح د دوی (په دیر سختی او غم سره) حال دا چه دوی کافران وی (او په کفر ومړی)

تنبيه: په هم دی جزء د (التوبة) په (۵۵) آیت ۷ رکوع کښی په هم دی مضمون یو بل آیت هم تیر شوی دی، دلته دی همغه تفسیر بیا وکتل شی.

وَإِذَا أَنْزَلْتَ سُورَةً أَنْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ
اسْتَأْذِنَكَ أُولُو الطُّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا لَنُكُنَّ مَعَ الْقُعْدِيِّينَ ﴿٨٦﴾

او کله چه نازل کړ شی کوم سورت په دی خبره چه ایمان راوړئ تاسی په الله او جهاد وکړئ تاسی په ملگرتوب د رسول د الله نو غواړی اجازه له تا نه (د

بیرته پاتی کیدلو) خاوندان د قدرت (د مال) له دوی او وائی دغه (منافقان) پرېږده مونږ چه اوسو سره د (کور) کیناستونکو (بنځو، هلکانو)

تفسیر: کله چه د قرآن کریم په کوم سورت کښی خبرداری ورکول کیږی چه په پوره اخلاص او په ټینګه ایمان راوړئ! ښایی د هغه پوره اثر داسی ښکاره شی چه له نبی صلی الله علیه وسلم سره یو ځای شی! او د الله تعالیٰ په لاره کښی جهاد وکړئ! نو دغه منافقان تری ځان په څنګ کوی او په دوی کښی د توان او قدرت خاوندان هم د دروغو پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړوی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اجازه غواړی چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ته اجازه راکړئ چه هم دلته په مدینه کښی پاتی شو، ګواکي د ډیری بی غیرتی او نامردی له امله (وجی) پر دغه باندی راضی شوی دی چه د جنگ یا د خطری د نامه له اوریدلو څخه لکه په پرده کښی کیناستونکو بنځو غوندی په کورونو کښی ننوځی، هر کله چه د جنگ خطر له منځه لاړ شی او د اطمینان او آرامی وخت راشی نو بیا په خبرو جوړولو کښی لکه بیاتی (قینچی) غوندی په ژبه ښورولو له ټولو ځنی وړاندی وړاندی ځی ﴿وَإِذَا جَاءَ الْحُوفُ رَأَوْهُمْ يُنْظَرُونَ إِلَيْكَ تَدَاوُّرًا عَلَيْهِمْ كَالَّذِي يُعْطَىٰ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذُكِبَ الْحُوفُ سَلَقُوكُم بِالسِّنَةِ جَدَادٍ﴾ (۲۱) جزء د الا حزاب (۱۹) آیت (۲) رکوع

رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ^{۱۱۶}

راضی شول په دی چه وی دوی سره له بیرته پاتی شوو (بنځو، جونو) او مهر لګولی شوی دی په زړونو د دوی (د کفر او نفاق) نو نه پوهیږی دوی (د جهاد په اجر)

تفسیر: یعنی د دروغو، نفاق، له غزا څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) او د پیغمبر څخه د بیرته پاتی کیدلو له شامته د دوی په زړونو مهر لګولی شوی دی چه اوس ډیر لوی لوی عیبونه هم هغو ته د عیب په شان نه ښکاری او د دی په ځای چه په دغه بی غیرتی وشرمیږی ناز او خوشالی پری کوی.

لَكِنَّ الرُّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ

الْخَيْرُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩٩﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾

لیکن رسول (د الله) او هغه کسان چه ایمان لرونکی دی له ده سره جهاد ئی وکړ په مالونو خپلو او ځانونو خپلو؛ او دغه کسان هم دوی لره دی ښیګڼی (فائدی) او دغه کسان هم دوی دی په مراد رسیدلی (بریالیان). تیار کړی دی الله دوی ته جنتونه چه بهیري له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی؛ دغه (ننوتل د جنت) بری دی لوی (په نفس او شیطان).

تفسیر: دلته الله تعالیٰ جل جلاله د منافقینو په مقابل کښی د مخلصینو بیان فرمایي چه وګورئ دغه دی د الله تعالیٰ جل جلاله وفادار بندګان چه د پاک الله جل جلاله په لاره کښی نه په خپل ځان او (ایسار) دی او نه خپل مالونه منع کوی بلکه له سر او مال دواړو تیر دی او که هر څومره سخت خطرونه موجود وی، دوی د اسلام حمایت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم ملګرتیا کوی او هر ډول (طریقه) قربانی او ځان جارولو ته حاضر او تیار وی. نو بیا که د داسی خلقو له پاره فلاح او بری نه وی نو د چا له پاره به وی؟.

وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

او راغلل د دروغو عذر کوونکی له (صحرائی) اعرابو څخه دپاره د دی چه اذن ورکړ شی (د پاتی کیدلو) دوی ته او کیناستل هغه کسان چه دروغ ئی ویلی وو الله ته او رسول د الله ته (په دعوی د ایمان کښی)؛ ژر به ورسپړی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی له دوی ځنی عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی همغسې چه د مدینې منورې په اوسیدونکو کښی منافقان هم شته او مخلصان هم، داسی په کلیوالی ناپوهو اعرابو کښی هم هر راز (قسم) خلق پیدا کیږی. له هغو ځنی ئی دلته دوه قسمه ذکر دی. د مخلصینو کلیوالو ذکر د دغی رکوع په پای (آخر) کښی په ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ الآية - (۹۹) آیت کښی راځی دلته د کلیوالو د هغو

دوو دلو ذکر دی چه معذرون او قاعدون دی. د معذرونو د دلی په مصداق کښی د سلفو مفسرینو په منع کښی اختلاف دی چه آیا له هغو ځنی د دروغو، بهانو او پلمو (تدبیرونو) جوړوونکی منافقین مراد دی (لکه چه له ترجمی څخه ښکاری) یا په رښتیا سره عذر کوونکی مسلمانان مقصود دی چه واقعاً د جهاد له گډون څخه معذور وو که رومبني شق اختیار کړ شی نو په آیت کښی به د منافقانو د دواړو قسمونو بیان وی او معذرون هغه کسان شول چه سره له نفاقه تش د ظاهري رسم او ښودانی له پاره ئی په دروغو پلمی (تدبیرونه) او حیلي جوړولی او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی اجازی غوښتلی او له (قاعدون) څخه به هغه منافقان مراد وی چه هغو رومبی د ایمان په دعوی کښی دروغ ویل او بیا ئی د ظاهري رسم او د ریائی دستور پروا هم دومره ونه کړه او د جهاد د نفیر (اعلان) د اوریدلو سره هم په خپلو کورونو کښی کیناستل، بی باکه او بی حیا شول او د عذر کولو له پاره هم رانغلل نو په دی تقدیر به ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ﴾ د منافقانو دغو دواړو دلو ته شامل وی او معنی به ئی داسی کیږی هغه کسان چه له دغو دواړو دلو څخه په خپل کفر باندی تر آخره قائم پاتی کیږی دوی ته دردناک عذاب مقرر دی او هغه کسان چه د تویی توفیق ور په برخه کیږی تر دغه وعید لاندی نه راځی. که له (معذرون) څخه مخلصان مؤمنان مراد شی چه واقعاً معذور وو نو له (قاعدون) څخه به منافقان مراد وی او د ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ﴾ وعید به یواځی د هم دوی په حق کښی وی. نو گواکی د رومبني دلی ذکر به د عذر د قبول په ډول (طریقه) وی.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرْجٌ إِذْ أَنْصَحُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ
مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩١﴾

نشته په ضعیفانو او نه په رنځورانو او نه په هغو کسانو چه نه مومی دوی هغه (مال) چه ئی ولگوی دوی (په غزا کښی) هیڅ گناه (له غزا څخه په وروسته پاتی کیدلو کښی) کله چه اخلاص کوی دوی له الله او له رسول الله سره (او زړونه ئی صاف وی)؛ نشته په نیکو کارانو هیڅ لاره (د الزام او عتاب) او الله ښه ښوونکی (د گناهونو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: له دروغو عذر کوونکو څخه وروسته د رښتینو معذورینو عذر بیانوی. حاصل ئی دا دی چه عذر خو کله په شخصی ډول (طریقه) لازم بالذات وی مثلاً لکه د زړښت کمزوری چه عادتاً په

هیڅ صورت له سړی څخه نشی بیلیدی او کله عارضی وی بیا عارضی یا بدنۍ وی لکه ناجورتیا او نور یا مالی وی لکه افلاس او د سفر د اسبابو نشتوالی څه رنگه چه د ټپوک په غزا کښی مجاهدین دیر لری او اوږده سفر ته تلل او په جبری دول (طریقه) سره ئی هلته خپل ځانونه رسول نو ځکه د سورلی د نشتوالی عذر هم معتبر او معقول گانه کیده لکه چه وروسته ئی ذکر راځی.

﴿وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ﴾ او الله جل جلاله ښه ښوونکی د گناهونو دیر رحم والا دی د اجر او ثواب په انعام سره) یعنی هغه کسان چه واقعاً معذور دی که د هغوی زړونه صاف وی او له الله تعالیٰ جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سمه او ښه معامله کوی او د اسلام تول احکام منی مثلاً که دوی په خپله د تمللو قدرت او طاقت نه لری خو د نورو حوصله او همت زیاتوی او له خپل طاقت سره سم تل د نیکی کولو او د صدق او اخلاص د اثبات له پاره خپل همت او استعداد ښکاره کوی نو په دوی باندی په جهاد کښی د نه گدون له امله (وجی) هیڅ الزام نشته که له داسی مخلصانو څخه د بشریت په اقتضاء کومه کوتاهی او تقصیر هم وشی نو د ښوونکی او مهربان خدای جل جلاله له دربار څخه هبله (ارزو)، امید او توقع شته چه وښل شی او له گناهونو څخه یی تیر شی.

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا اتَّوَكَّلُوا لِيْتَهِمَهُمْ قُلْتَ لَا أُحِبُّ
مَّا أَحْبَبْتُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ
حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يَنْفِقُونَ ﴿٦٧﴾

او نشته (گناه په وروسته پاتی کیدلو له غزا نه) په هغو کسانو کله چه راغلل دوی تاته دپاره د دی چه سورلی ورکړی ته دوی ته نو وویل تا ورته چه نه مومم زه (هم اوس) هغه شی چه سواره کرم تاسی په هغه نو بیرته وگرځیدل دوی حال دا چه سترگی د دوی بهیدی (یعنی توپولی) له اوبښکو له جهت د غمه له دی وجی چه نه مومی دوی هغه څه چه ئی ولگوی (په جهاد کښی).

تفسیر: سبحان الله! د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صحبت فیض د اصحابو کرامو رضی الله تعالیٰ عنهم په زړونو کښی له الله تعالیٰ جل جلاله سره داسی عشق او مینه او نشه پیدا کړی وه چه مثال ئی د بل هیڅ قوم او ملت په تاریخ کښی نشته. هغو د قدرت او شتو خاوندانو اصحابو ته. وگورئ چه خپل ځانونه، مالونه او گرد (تول) شیان ئی د الله تعالیٰ جل جلاله په لاره کښی بیخی لگول او هر راز اسلامی خدمت ته هر وخت تیار او په انتظار کښی وو، او دیرو لویو لویو ځان جارولو او قربانی ورکولو ته لاس په نامه ولاړ وو، او په دیر شوق، ذوق، ولوله او اشتیاق

سره په دغسی مواردو کښی یو پر بل باندي وړاندي کیدل او مسابقه ئی کوله، او بی قدرت او ناتوانه اصحابو رضی الله تعالی عنهم له دیر غم، اندیښنی او ژړا څخه خپل ځانونه له لاسه ورکړی وو چه په مونږ کښی ولی دومره استطاعت نشته چه د هغه په وسیله د خپل حقیقی محبوب په لاره کښی د ځان جارولو او قربانۍ ورکولو له پاره خپل ځانونه وړاندي کړو. په صحیح حدیث کښی راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د (تبوک) مجاهدینو ته وویل تاسی په مدینه کښی داسی یو قوم پریښی دی چه له تاسی سره د هر قدم په اجر او ثواب کښی شریک دی، هر هغه قدم چه تاسی د الله تعالی جل جلاله په لاره کښی اخلی یا له کومی بیدیا څخه تیریږی یا چه په کومه لوړه خیږی یا کومی ژوری ته ښکته کیږی! نو هغه قوم په دغو گردو (تولو) واقعو کښی له تاسی سره ملگری او یو ځای دی، دا هغه خلق دی چه د حقیقی مجبوریتونو له امله (وجی) ستاسی له ملگرتوبه بیرته پاتی شوی دی د (حسن) په (مرسل) کښی د دغه مضمون له بیان څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دغه آیت تلاوت کړی دی ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ﴾ الآية .

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

خبره هم دا ده چه لاره د ملامتی په هغو کسانو ده چه اذن (د بیرته پاتی کیدلو) غواړی له تا نه حال دا چه دوی غنیان وی، راضی شول په دی چه وی دوی (ناست) سره له بیرته شوو (ښځو، جونو) او مهر لگولی دی الله په زړونو د دوی نو دوی نه پوهیږی (په خپلی بدی خاتمی).

تفسیر: یعنی له قدرت او وس سره سره له جهاد څخه څنګ کوی او په دیره بی غیرتی دغه شرم او عار په ځان اخلی، د ښځو په شان په کور کښی ناست باهوګان په لاس کوی، په تل او همیشه گناه کولو سره د انسان زړه داسی مسخ او توریږی چه په کښی د ښو او بدو عیب او هنر، پوهه او تمیز نه پاتی کیږی کله چه د دیری بی شرمی او بی عزتی له سببه کوم انسان په دغی اندازی لیونی او پاگل شی چه د ندامت او تأسف په ځای بالعکس په گناه فخر کوی او خوښیږی نو دلته ښائی وپوهیږی چه د ده په زړه باندي د الله تعالی جل جلاله مهر لگیدلی دی العیاذ بالله.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا
تَعْتَذِرُوا النَّ تُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَأَ اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَ
سَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾

عذرونه به کوی دغه (منافقین) تاسی ته (د بیرته پاتی کیدو خپلو د غزا نه) کله چه بیرته راوگرځی تاسی (له تبوک) دوی ته ووايه (ای محمده دوی ته مه) کوی دا عذرونه (د دروغو مونږ ته) له سره به باور ونه کړو مونږ ستاسی په تحقیق خبر کړی یو مونږ الله له (ځینو) احوالو ستاسی (چه شر او فساد د زړونو ستاسی دی) او ژر به ووبنی الله (په علم الشهود سره هم) عملونه ستاسی او رسول د ده (به هم ووبنی چه له خپل نفاقه راگرځی که نه گرځی بیا به بیرته بوتلی شی تاسی (په قیامت کښی هغه) عالم د پتو او ښکاره و (الله) ته نو خبر به درکړی تاسی ته په هغو کارونو چه وی تاسی چه کول به مو (له اخفاء د نفاق او اظهار د وفاق).

تفسیر: یعنی لکه چه د «تبوک» د تلو په وقت کښی منافقینو راز راز (قسم قسم) حیلی او پلمی (بهانی) جوړولی کله چه تاسی مدینی ته راستانه (راواپس) شی، نو هلته به هم دغه منافقین هم داسی باطل عذرونه دروړاندی کوی، او غواړی چه تاسی مطمئن او داده کړی، او قسمونه به خوری چه: «یا رسول الله! زمونږ نیت هم دا و چه له تاسی سره لاړ شو، مگر هغه او دغه موانع او عوائق راوړاندی شول، او مونږ دلته مجبوراً پاتی شو.» تاسی هغوی ته ووايئ چه د دروغو جوړولو هیڅ فائده نشته، ستاسی دغه گړد (تول) عذرونه لغو، چتی (فضول) او بیکاره دی، مونږ د الله تعالیٰ له جانبه ستاسی پر دغه کذب او نفاق خبر او مطلع کړی شوی یو، نو ستاسی پر دغو لغویاتو او چتی (بیکاره) خبرو څرنګه باور کولی شو؟ اوس هغه تیری خبری هیری کړئ! وروسته له دی نه به ستاسی طرز عمل ولید شی، چه تاسی دغه خپله دعوی تر کومی اندازی پوری تر پای (انجام) رسولی شی؟ آیا دغه گړد (تول) دعاوی به په ریښتینی صورت سره ظاهریږی یا خیر؟ په هر حال د هغه «عالم الغیب والشهادة» څخه ستاسی هیڅ یوه پته خبره او عمل یا نیت پت پاتی کیدی نشی د الله تعالیٰ حضور ته (په قیامت کښی) د گړدو (تولو) خلقو ورتګ دی، او د جزا ورکولو په وخت کښی ستاسی د هر وړوکی او لوی او ظاهری عمل

هغه په ښکاره ډول (طریقه) سره درظاهر وی، او د هغه سره موافق به تاسی سره معامله او جزا سزا به درکړه شی.

سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لَتُعْرِضُوْا عَنْهُمْ فَاَعْرِضُوْا عَنْهُمْ
اِنَّهُمْ رَجَسٌ وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۱۰﴾

ژر به قسمونه خوری دوی پر الله تاسی ته کله چه بیرته راشی تاسی (له غزا نه) دوی ته دپاره د دی چه څنگ وکړی تاسی له (عتاب د) دوی نه، نو څنگ وکړی تاسی له دوی نه (په ترک د عتاب سره)، بیشکه چه دوی پلیت دی او ځای د ورتلو د دوی جهنم (دوزخ) دی، دپاره د جزا ورکولو په هغو کارونو چه وو دوی چه کول بی ئی (له کفره او نفاقه).

تفسیر: د «تبوک» د بیرته راتلو په وقت کښی به منافقینو د دروغو قسمونه خورل، او له هغو دروغو پلمو (تدبیرونو) او حیلو (بهانو) جوړولو څخه د دوی دغه غرض و چه رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان پخپلو قسمونو او ملمع ویلو سره راضی او مطمئن کړی، چه د رسالت له درباره پر دوی باندی څه عتاب او ملامتیا او پوښتنه عائده نشی. او د پخوا په شان هم داسی معامله په ابهام کښی پته پاتی شی، او مسلمانان له هغو سره څه تعرض ونه کړی، حق سبحانه وتعالیٰ فرمائی چه دغه بهتر دی چه تاسی له هغو سره څه تعرض مه کوئ! لیکن دغه اغماض او تغافل (تعرض نه کول) پر دغه بنا نه دی چه مسلمانان له هغوی ځنی راضی او مطمئن دی. بلکه د دوی د نهایت پلیتی او شرارت لامله (له وجی) دی. دغه خلق دومره نجس او پلیت واقع شوی دی، چه د هغوی د پاکی او صفائی هیڅ توقع نشی کیدی (او په وینځلو سره نه پاکیوی، نو ستاسی عتاب هم دوی ته هیڅ فائده نه رسوی) لهذا د غلاظت او د نجاست دغه پوستکی ښائی بیخی لری وغورځولی شی! او له دوی څخه بیلتون ډیر ښه دی، پاک الله به دوی د دوی د هستوگنی ځای ته هر ورو (خامخا) رسوی.

يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللَّهَ
لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۱۱﴾

قسمونه خوری دغه (منافقان په دروغو سره) تاسی ته لپاره د دی چه راضی

شيء تاسي له دوی نه، نو که راضي شيء تاسي له دوی نه (په قسم سره) نو
بيشکه الله نه راضي کيږي له قومه فاسقانو

تفسیر: د منافقینو لوی کوښښ په دی کېږي دی چه په مکر او فریب او کذب سره مسلمانان
له خپلو ځانونو څخه خوښ او خوشال کړي، فرض ئي کړئ که په چل او فریب او بهانو سره
مخلوق راضي شي نو له هغه ځیني څه فائده در رسیدی شي؟ کله چه پاک الله له ده څخه راضي
نه وي. د الله تعالیٰ په دربار کېږي هېڅ قسم چل ول، مکر فریب، نه چلېږي گواکي تنبيه
فرمائي له هغه قوم ځني چه الله تعالیٰ راضي نه وي، نو هېڅ یو قانت مؤمن هم له هغه ځني له
سره راضي کېدی نشي، نو ځکه ښائي چه دغه خبري او خبط او خطا د هغو له دماغو څخه
وويستلي شي. چه په دروغو خبرو او پلمو (بهانو) د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د نورو
مسلمانانو خوښي غواړي که له دوی سره د تغافل او اعراض معامله شوی ده نو دغه اغماض له
سره د دی خبري دلیل کېدی نشي چه مسلمانان له منافقانو څخه خوشال او مطمئن هم وي.
حضرت شاه صاحب لیکي: «د هر هغه سړي حال چه معلوم وي چه منافق دی، نو د ده له لوري
تغافل روا دی. لیکن دوستي، محبت، خپلوی او اتحاد ورسره ناروا دی.»

الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا
حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ^(۹)

(ځيني له صحرائي) اعرابو ډیر سخت دی له جهته د کفره او له جهته د نفاقه
(له ښاريانو نه) او ډیر لائق دی له دی سره چه پوه نشي دوی په حدودو د
هغو (احکامو) چه نازل کړي دی الله پر رسول خپل، او الله ښه عالم دی (په
ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي)

تفسیر: تر دی ځای پوري د مدیني منوري د منافقینو او د مخلصینو مؤمنینو احوال بیان شو،
اوس د کلیوالو صحرائیانو د څه حال ذکر فرمائي چه په دوی کېږي هم څو ډوله (قسمه) خلق
دی: کفار، منافقین، مخلصین مسلمانان څرنگه چه د کلي اوسیدونکي په قدرتي ډول (طریقه)
سره عموماً تندخوي او سخت مزاج وي، (لکه چه په حدیث کېږي راغلي دي: «من سکن البادية
جفا» او د علم او د حکمت د مجالسو ځني د لريوالی لامله (له وجي) د تهذیب او تمدن اثر او
د علم او عرفان رڼا (رنرا) ډیره لږه قبلوي، نو د هغوی کفر او نفاق د ښارونو د کفارو او
منافقینو څخه ډیر سخت دی. هغو ته داسي مواقع ډیر لږ په لاس ورځي چه د علم او د صلاح د
خواوندانو په صحبت کېږي پاتي شي او د دیانت او د تهذیب هغه قوانین او قواعد زده کړي، چه

د الله تعالى له جانب په رسول الله صلى الله عليه وسلم نازل شوی دی علم او معرفت هم داسی یو شی دی چه د انسان زړه نرموی، او مذهب ئی گرځوی هغه خلق چه په دغی اندازی سره په جهالت کښی غرق وی نو ضرور دی، چه د هغوی زړونه هم سخت وی او د کفر او نفاق پر هری یوی لاری چه رهی (روان) وی، د بهائم او سباعو په شان بی له عقله او بی له فکره په پتو سترگو تگ کوی. د اعرابو د بی رحمی او غټ زړه توب ذکر په متعددو احادیثو کښی راغلی دی. په یو حدیث کښی دی چه یوه اعرابی له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړه: «تاسی له هلکانو (بیجو) سره مینه او محبت هم کوئ» خدای گو چه مونږ هیڅ کله له خپلو هلکانو سره مینه او محبت نه کوو!» رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمایل: «زه څه وکړم چه پاک الله ستا له زړه څخه خپل رحمت ایستلی دی» «والله علیم حکیم» او الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی د الله تعالى علم د ښی آدمانو پر گردو (ټولو) طبقاتو محیط دی، او دی سم له خپله حکمته د هری طبقی سره د دوی د استعدادو او قابلیتونو سره موافقه معامله کوی. حضرت شاه صاحب لیکي: «د اعرابو په طبیعت کښی بی حکمی غرض خوښول او جهالت شدید وی، نو الله تعالى حکمت والا دی چه له دوی څخه هغه مشکل کار نه آخلی او لوړی درجی ئی هم نه ور په برخه کوی.»

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

او ځیني له (صحرائی) اعرابو هغه دی چه نیسی (گنی شمیری) هغه شی چه لگوی (ئې په لاره د الله کښی (محض یو) تاوان او انتظار کوی په تاسی د گردشونو د زمانی (چه گوندی دریاندی چپه شی) پر هم دوی دی وی گردش د بدی (نه په تاسی)، او الله ښه اوریدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په گردو (ټولو) احوالو).

تفسیر: یعنی په «منافقینو اعرابو» کښی هغه خلق هم شته چه کوم وقت د الله تعالى په لاره کښی څه شی ولگوی. نو په داسی کراهیت سره ئی لگوی، لکه چه دوی کومه جریمه (جرمانه) ورکوی یا تاوان گالی (برداشت کوی)، دوی تر اوسه پوری هم منتظر دی چه مسلمانان د دهر په حوادثو کښی په کوم گردش او آفت کښی مبتلا او اخته شی، چه مونږ پر دوی باندی خوښی وکړو، او د خوشالی اثونه واچوو او له دغو تاوانونو څخه خلاص شو، او په دی نه دی خبر چه پخپله د دوی، په قسمت کښی گردشونه راتلونکی دی. اسلام خو تل غالب او فائق اوسیری او دغه منافقان دیر سخت ذلیل او رسوا کیدونکی دی. الله تعالى د هر یوه خبری او دعاوی

آوری، او ښه ورته معلوم دی چه کوم یو د عزت او د بری اهل دی؟ او کوم یو د ذلت او رسوائی وړ (لائق) او مستحق دی؟.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبًا
عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتُ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ
سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾

او ځینې له (صحرائی) اعرابو څخه هغه دی چه ایمان لرونکی دی په الله او په ورځی آخری (چه قیامت دی) او نیسی (گنی شمیری) هغه شی چه لگوی (ئی په لاره د الله کښی) (اسباب) د نژدی والی په نزد د الله او (سبب د) دعاؤ د رسول د الله، خبردار شی چه دغه (نفقات یا صلوة سبب د) نژدی والی دی دوی ته، ژر به داخل کړی دوی الله په رحمت خپل کښی بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د متصدقانو) دیر مهربان دی (پر متقربانو)

تفسیر: دلته ئی د قرآن کریم معجزانه تاثیر، او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حیرت غورځوونکو تعلیماتو ننداره راښوولی ده، چه په هم دغه ځیرو مزاجو، غټ زړو، تندخویو او بی لارو کلیوالو او صحرائیانو کښی چه د کفر او نفاق، جهل او طغیان لامله (له وجی) د دی خبری له سره لائق او وړ (مستحق) نه وو چه د الله تعالیٰ په ښوولو آدابو او قواعدو باندی وپوهیدی شی، د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د تعلیمه او د قرآن عظیم له غږ او تفهیمه په دوی کښی داسی عارفان او مخلصان مسلمانان پیدا شول چه پر مبدأ او معاد او نورو گردو (تولو) مؤمن به شیانو ایمان لری، او د پاک الله په لاره کښی هر شی چه لگوی، خالص د الله تعالیٰ د قرب د حاصلولو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا د گټلو په غرض ئی کوی. الله تعالیٰ دوی ته زیری او بشارت ورکوی چه بیشکه دوی په دغو خپلو امیدونو او هیلو (ارزوگانو) کښی حق بجانب دی. یقیناً دوی ته همغه شی ور په برخه کیږی، چه د هغه نیت ئی په خپلو زړونو کښی کړی وی (یعنی د الله تعالیٰ قرب) او پاک الله خامخا دوی پخپل رحمت کښی داخلوی. پاتی شوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم دعا، هغه خو دوی پخپلو غوږونو سره آوری، او پخپلو سترگو ئی گوری، چه هر کله کوم سړی ښه کار کوی او سم له اسلامی احکامو سره زیار (کوشش) کوی، یا صدقات او نور خیرات ورحاضروی (او مستحقینو ته ئی ورکوی)، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په حق کښی دعاء کوی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغی دعاء ثمره هم همغه د الله تعالیٰ رحمت او تقرب دی، چه د هغه وعده لا له پخوا څخه شوی ده.

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ
اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ
جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ٥

او هغه وړاندې اولنی (ایمان لرونکی) له مهاجرینو نه او له انصارو نه او (نور) هغه کسان چه متابعت کړی دی دوی د (سابقانو) په احسان (نیکی) سره راضي شوی دی الله له دوی نه (په قبول د طاعت سره) او راضي شوی دی دوی له الله نه (په اعطاء د نعمت) او تیار کړی دی (الله) دوی ته جنتونه چه بهیري لاندی د (ونو او مانیو د) دوی (خلور قسمه) ویالی چه تل به وی دوی په هغو کښی همیشه، دغه (رضا او جنت) بری دی ډیر لوی.

تفسیر: د «اعرابو مؤمنانو» د ذکر څخه وروسته دا مناسبه معلومه شوه چه د مؤمنینو د زعماء او اعیانو او مشرانو څه ذکر هم وکړ شی یعنی هغه مهاجرین چه په هجرت کښی ئی د سبقت او اولیت او اولویت شرف حاصل کړی دی، او هغه انصار چه په نصرت او اعانت کښی د سبقت او اولیت او اولویت افتخار لرونکی دی. الغرض هغو کسانو چه د حق په قبولیت، او د اسلام په خدمت کښی هومره چه د تقدم او وړاندی والی حصه او برخه آخیستی ده، بیا هغه خلق چه له ښو کارونو او حسن نیت د اسلام د دغو مقتدایانو متابعت او پیروی کوی، هم دغو گردو (تولو) ته درجه په درجه د الله تعالی رضا او خوښی او حقیقی بری حاصل شوی دی، همغسې چه هغوی په پوره خوښی او خوشالی او د قلب په انشراح سره د الله تعالی د تشریعی احکامو او د تکوینی قضا په مقابل کښی خپلی غاړی ږدی، په همغه ډول (طریقه) الله تعالی هم دوی ته د خپلی خوښی او رضا سند ورعطا کوی، او په غیر محدود انعام او اکرام ئی سر لوروی. تنبیه: د اسلافو مفسرینو اقوال د «والسابقون الاولون» په تعیین کښی مختلف دی. ځینی وائی چه هغه مهاجرین او انصار مراد دی چه پخوا له هجرت په اسلام سره مشرف شوی دی د ځینو په نزد هغه ذوات مراد دی چه د دواړو قبلو (بیت الحرام او بیت المقدس) په لوری ئی لمنځونه کړی دی ځینی وائی د «بدر» تر غزوی پوری گرد (تول) مسلمانان «سابقین الاولین» دی. ځینی تر «حدیبی» پوری اسلام لرونکی د ده مصداق دروی. او ځینو مفسرینو دا رایه ده چه گرد (تول) مهاجرین او انصار د اطرافو او وروستنیو مسلمانانو او راتلونکو نسلونو په اعتبار سابقین الاولین دی. زمونږ په نزد په دغو اقوالو کښی دومره تعارض نشته «سبقت» او «اولیت» خو اضافی شیان دی. یو سری یا یو جماعت د یوه شی په اعتبار سابق، او د بل شی په نسبت لاحق کیدی شی.

لکه چه مونږ پاس په دغه تفسیر کېږي اشاره وکړه، هر هغه شخص یا جماعت په هره درجه کېږي چه سابق او اول شو په هغه اندازه د الله تعالی د رضاء مستحق او په حقیقی بری کېږي ئی برخه موندلی ده ځکه چه د «سبقت» او «اولیت» په شان په رضاء او بری کېږي هم ډیر مدارج پیدا کیدی شی. والله اعلم.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنْفِقُونَ ثَوَمِنْ
أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُّوْا عَلَى الْنِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ
نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ ثُمَّ يَرْدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾

او ځینې له هغو کسانو چه په شاوخوا د تاسی (اهل المدینې) کېږي دی له (صحرائی) اعرابو ځنی منافقان دی، او ځینې له خلکو د مدینې نه (یو قوم دی چه) عادت ئی نیولی دی پر منافقت نه پیژنی ته دوی، مونږ عالمان یو پر (نفاق د) دوی، ژر به په عذاب کړو مونږ دوی دوه کرته بیا به بوتلل شی دوی عذاب ډیر لوی ته.

تفسیر: پخوا له دی نه د کلیوالو اعرابو ذکر جاری ؤ، په منع کېږي د مؤمنینو اعرابو له تذکر څخه د مهاجرینو او انصارو په لوری کلام منتقل شو اوس په دغه آیت کېږي خاص د «مدینې» او د هغی چارچاپیر د اوسیدونکو بیان دی، یعنی ځینې له اهل المدینې او د هغی د شاوخوا ساکنین په نفاق سره عادی او روږدی شوی دی. او پر هغه ټینگ ولاړ دی لیکن دغه نفاق دومره غریق او عمیق دی چه سره له دغه قرب مکانی او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د کمال فطانت او فراست هم تاسی بالتعین او په قطعی طور سره په محض علاماتو او قرائنو سره د هغو پر نفاق نشی، مطلع کیدی. د هغو په پوره ډول (طریقه) سره تعیین او معلومول یواځی د الله تعالی په علم کېږي شته. څرنګه چه د عامو منافقینو پټه او سراغ له څیرو شونډو، لهجو، خبرو اترو او نورو څخه موندل کیږي ﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَأَمْلَأَنَّكُمْ فَلَعَزَمْتُمُوهُنَّ مَعِرَۃً ثُمَّ لَنَقَرُنَّ فِیۡ لُحْنِ الْقَوْلِ﴾ د دوی نفاق دومره ژور او عمیق (دونګی) دی چه له هسی ظاهری علائمو سره د دوی پرده نه لری کیږي.

«سنعذبهم» الایت ژر به په عذاب کړو مونږ دوی دوه کرته بیا به بوتلل شی عذاب ډیر لوی ته چه هغه (لوی عذاب د دوزخ دی: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾ (۶ جزء د النساء (۱۴۵) آیت (۲۱) رکوع) پخوا له هغه لږ تر لږه خامخا دوه ځلی په عذاب کېږي مبتلا کیږي یو د قبر عذاب او دوهم هغه عذاب چه په دغه دنیوی ژوندون کېږي ور رسیدونکی دی مثلاً

د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له یوه روایت سره سم رسول الله صلی الله علیه وسلم د جمعی په ورځ په منبر ولاړ شو د شپږ دیرشو سړیو نومونه ئی په زوره وریاد کړل او وئې فرمایل چه «اخرج فانك منافق - ته منافق ئی له مسجد د باندی وځه» دغه رسوائی هم یو شان ته عذاب و یا پخوا له دی نه د دغه سورت په ابتداء کښی تیر شو چه اموال او اولاد د دوی په حق کښی عذاب گرځولی شوی دی : ﴿لَا تُقْضِيكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِمَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ الآية - یا ځنی له دوی څخه په لوری او نورو ارضی او سماوی آفتونو کښی مبتلا شوی د ذلت په مرگ سره مری، یا د اسلام د ترقی او عروج د لیدلو څخه د حسد او رخی (کښی) او غیظ په اور کښی سوځی او غاښونه او گوټی سره چیچی، چه هغه هم د دوی په حق کښی (د روح د سوان په شان و. زما په نزد دغه گرد (تول) اقسام عذاب د «مرتین» په احاطه کښی داخل دی او دغه عدد یا خو د مطلق تعداد لپاره دی لکه په «ثم ارجع البصر کرتین» کښی یا له دوو ځلی څخه نوعی اثینیت مراد دی. یعنی «عذاب القبر» او د «قبل الموت» عذاب والله اعلم).

وَالْآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرًا سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ أَنَا اللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

او (ځینی) نور (خلق) دی چه قائلان شوی دی په گناهونو خپلو (چه عذر د تخلف ئی وړاندی نه کړ) گد کړی دی دوی نیک عمل (چه توبه او پښیمانی ده) او بل بد عمل (چه تخلف عن الجهاد دی)، قریب دی چه الله به رجوع وکړی په دوی باندی (په قبول د توبی)، بیشکه چه الله ښه ښونکی د خطیاتو دیر رحم والا دی (پر تائبانو).

تفسیر: په اهل المدینه کښی که له یوه لوری دغه منافقین او متمردين دی چه خپل شرارتونه او جرمونه د نفاق په پرده کښی پټوی، او په هغو باندی په سختی سره ولاړ دی نو د بل لوری ځینی هغه مسلمانان دی چه له هغو ځنی د بشریت په مقتضی که کومه خطا او قصور واقع کیږی، نو نادمان کیږی او بلا تامل پخپلو گناهونو اقرار کوی، د دوی نیکی او بدی سره گډود (مخلوط) دی. بدی خو مثلاً دغه ده چه سره د (جهاد) د عام نفیر د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په دعوت د «تبوک» غزا ته حاضر نشول بیا په دغه غیر حاضری باندی له زړه پښیمانیدل او متاسف کیدل او ظاهراً او باطناً توبه ایستل او د نورو صالحه و اعمالو لکه لمونځ، روژه، زکوٰه، حج یا په نورو غزواتو کښی شرکت او نور په ځای راوړل، دغه گرد (تول) د دوی د نیکیو په فهرست کښی داخل دی نو داسی حضراتو ته الله تعالیٰ د معافی امید ورکړی دی.

مفسرينو ليکلی دی چه دغه آيت د حضرت ابولبابه او د ده د شو نورو ملگرو په حق کښی نازل شوی دی چه محض د کسل (راحت) او د هوسائی (ارام) خوښولو لامله (له وجی) «تبوک» ته حاضر نه شول لیکن کله چه د «تبوک» نه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم د بیرته راتگ څخه خبر شول، نو په ډیر ندامت او افسوس سره دوی گردو (تولو) خپل ځانونه د مسجد تر سترو پوری کلک وتړل، او گردو (تولو) قسم سره یاد کړ، تر څو چه مو رسول الله صلی الله علیه وسلم پخپل مبارک لاس خلاص نه کړی او گناهونه مو ونه ښی مونږ به هم داسی کلک تړلی ولاړ اوسو، کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی په داسی حال کښی ولیدل نو ئی وفرمایل والله تر څو چه الله تعالی د دوی د پرانیستلو حکم را نه کړی زه ئی نشم پرانیستلی بالاخر دغه آیت نازل شو نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو غوټی وپرانیستلی او د توبی د قبول بشارت ئی ورکړ، وائی چه دغه کسان له خلاصیدلو څخه وروسته د توبی د تکمیل په ډول (طریقه) له څه اموالو سره حاضر شول چه د الله تعالی په لاره کښی ئی تصدق کړی، نو په دی مناسبت دغه وروستنی آیت نازل شو.

حُذِّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةٌ

واخله (ای محمده!) له مالونو د دوی صدقه (زکوٰۃ یا خیرات)

تفسیر: محقق شیخ الہند د «صدقی» ترجمه په «زکوٰۃ» سره کړی ده لیکن که د «صدقی» لفظ عام واخسته شی چه زکوٰۃ او نورو نافله او صدقاتو لره هم شامل شی نو ښه به وی ځکه چه له اکثر روایتونو سره سم دغه آیت د هم هغو سربو په حق کښی نازل شوی دی چه وروسته له معافی د توبی د تکمیل په ډول (طریقه) له صدقاتو سره حاضر شوی وو لکه چه اوس په ډومبنی فائدی کښی نقل شوی دی هو د الفاظو د عمومیت په لحاظ د دغه حکم مقصورت او حصرولو ته د نص په مورد کښی څه ضرورت نشته نو ځکه اسلاف رضی الله تعالی عنہم د زکات په مسئله کښی هم دغه آیت وړاندی کوی.

تَطَهَّرْهُمْ وَتُرْكِهْمَ بِهَا وَصَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٣﴾

چه ښه پاک کړی ته دوی له گناهونو (یا له محبته د مال) او بابرکته کړی ته دوی د هغه په وسیله او دعا (د نیکی) دوی ته، بیشکه چه دعا ستا تسکین دی دوی ته، او الله ښه آوریدونکی (دولو اقولو) ښه عالم دی (په گردو

(تولو) احوالو).

تفسير: په «توبه» سره گناه معافېږي، يعنې مؤاخذه د عذاب نه پرې پاتې کېږي ليکن يو قسم باطني کدورت او ظلمت او نور (چه د گناه د طبيعي اثراتو څخه ده) ممکن دي چه پاتې وي، چه بالخصوص له صدقي او عموماً د حسناتو په کولو سره زائله کېږي، نو په دي لحاظ سره ويلى شو چه صدقه د گناهونو له اثراتو څخه سړي بيخي پاک او صاف گرځوي او د اموالو برکت زياتوي. (د «زکوٰۃ» لغوي معنى «نماء» يعنې زياتيدل دي) او په صدقه کولو کېنې يوه لويه فائده دغه وه چه متصدقينو ته به رسول الله صلى الله عليه وسلم دعاوي کولى چه په هغو سره به د متصدق زړه ډاډه، او قلبى سکون او اطمینان به ورځاييږي، بلکه د نبى کریم صلى الله عليه وسلم د دعا اثرات او برکات به د متصدقينو تر اولادو او احفادو پورې هم رسیده. اوس هم د ائمه و په نزد مشروعه ده چه امام المسلمین د صدقه کوونکو په حق کېنې په دي حيث چه دي د نبى صلى الله عليه وسلم وارث دي دعاء وکړي. البته د جمهورو په نزد دا ده چه د «صلوة» د لفظ استعمال دي ونه کړي چه لفظ د صلوة د نبى کریم صلى الله عليه وسلم مخصوص حق و.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ
الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٣﴾

آيا نه پوهيدل دغه (تائبان) په دي چه بيشكه الله هم دي قبلوي توبه له بندگانو خپلو او آخلى، قبلوي، صدقات (زکوٰتونه خيراتونه) او (نه پوهيږي په دي چه) بيشكه الله هم دي ښه توبه قبلوونكى ښه رحم والا دي.

تفسير: يعنې د توبى او د صدقاتو قبول يواځې د الله تعالى په اختيار کېنې دي. ځکه چه هماغه ته ښه معلوم دي چه کوم يوه د زړه په اخلاص او د قبول د شرائطو له رعايته سره سمه توبه ايستلى، يا صدقه ئې ورکړې ده. لکه چه پخوا له دي نه پر ځينو باندې عتاب صادر شوى دي او د هميشه لپاره د دوى د صدقاتو منل مردود درولى شوى دي. او د دوى په حق کېنې دعا او استغفار هم بې فائدى ښوولى شوى دي. بلکه د دوى جنازه کول هم ممنوع گرځولى شوى دي د دغو کسانو ذکر چه دلته کړى شوى د هغو توبه ئې منظوره او د صدقاتو د قبوليت حکم ئې ورکړ چه رسول الله صلى الله عليه وسلم د دوى په حق کېنې (حياً او ميتاً) دعا وکړي.

وَقُلْ اَعْمَلُوا فِى سَبِيلِ اللَّهِ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ

وَسْتَرْدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) عمل کوئ تاسی (د څه شی چه مو زړه وی) نو ژر به وویښی الله عمل ستاسی (پعلم الشهودهم) او رسول د ده (به هم وویښی) او مؤمنان (به هم وویښی نیک او بد عملونه ستاسی)، او ژر به بیا بوتلی شی تاسی (په بعث سره) عالم د پتو او ښکارهؤ (الله) ته نو خبر به کړی (الله) تاسی په هغه سره چه وی تاسی چه کول به مو (نو جزا به درکړی).

تفسیر: یعنی په توبه او نورو شیانو سره ستاسی تیر تقصیرات معاف شول وروسته به ولیده شی چه تاسی تر کوم څای پوری د صدق او استقامت عملی ثبوت راوړاندی کوئ؟ که په دغه جهاد کښی له تاسو څخه قصور صادر شوی دی، وروسته له دی نه نور جهادونه هم کیدونکی دی، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشدینو خلفاؤ په مخ کښی به له تاسی څخه امتحان واخلسته شی او وبه کتل شی، چه تاسی څه دول (طریقه) عمل کوئ؟ بیا به په قیامت کښی له پاک الله سره مخامخ کیږئ، او د خپل د هر عمل پوره بدل به ومومئ ځکه چه همغه پر گردو (تولو) پتو او ښکارهؤ شیانو او ظاهرو اعمالو او باطنی نیاتو باندی خبردار او مطلع دی. او له هر یوه سره د ده د واقعی حالت سره موافق معامله کوی (د دی آیت دغه تقریر د حضرت شاه صاحب د مذاق سره سم کړی شوی دی، ځکه چه اوفق بالسیاق دی والله اعلم).

وَالْآخَرُونَ مَرْجُونٌ لِأَمْرِ اللَّهِ إِنْ أَعْيَبَ بِهِمْ وَآمَاتُوبٌ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾

او نور کسان دی (له دغو پاتی شویو له غزا نه) چه وروسته کړی شوی دی (له قبول د توبی) دپاره د امر (حکم) کولو د الله (په دوی کښی) یا به په عذاب کړی (الله) دوی یا به مهربانی وکړی پر دوی (په عطا د توفیق د توبی)، او الله ښه عالم دی (په تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د اهلالمدیني څخه دلته د یوه وړوکی جماعت ذکر فرمائی. اصلی خبره دا ده چه د «تبوک» د غزوی متخلفین یعنی هغه کسان چه په «تبوک» کښی نه و شریک شوی دری قسمه وو: (۱): منافقین چه د شک او نفاق لامله (له وجی) بیل پاتی شوی وو. (۲): هغه لتان چه د

سستی او ځان هوسائی (اسانتیا) لامله (له وجی) په غزا کښی نه ؤ شریک شوی، بیا په دوی کښی هم دوه قسمه سړی وو علی الاکثر هغه کسان وو چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم د بیرته راتللو په وقت کښی دوی خپل ځانونه د مسجد په ستنو پوری تړلی ؤ چه د هغو ذکر په پخوانیو آیتونو کښی تیر شو. یواځی یو جماعت د دری سړیو داسی ؤ چه نه دوی خپل ځانونه په ستنو وتړل او نه کوم عذر او بهانه ئی ورواندی کړه او یواځی هغه حقیقی واقعه ئی بی له تزئیده او تنقیصه په صافو صافو الفاظو د رسول الله په مخ کښی عرض کړه. نو د دوی په باره کښی دغه د «واخرون مرجون لامرالله» الآية - آیت نازل شو. یعنی د دوی په معاملی کښی اوس تعطیل او انتظار دی. تر څو ورځو پوری د پاک الله حکم ته منتظر اوسی یا به الله تعالی هغو ته سزا ورکوی یا به ئی بښی او معافوی بی ئی د دغو واقعاتو او د دری واړو نومونو تفصیل د وروستنی رکوع په خاتمه کښی شروع کیږی.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ
الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ
وَلِيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٥﴾

او (ځینی) هغه (منافقان) دی چه نیولی (جوړ کړی) دی دوی مسجد دپاره د ضرر رسولو (مؤمنانو ته) او دپاره د کفر او دپاره د بیلتون آچولو په منع د مؤمنینو کښی او دپاره د انتظار دپاره د هغه چا چه جنگ ئی کړی دی له الله سره او له رسول د دغه (الله) سره پخوا (له دی نه) او خامخا قسمونه خوری هر ورو (خامخا) دوی چه اراده نه ده کړی مونږ (په جوړولو د مسجد سره) (د هیڅ څیز) مکر د (خصلت) نیک، او الله شاهی اداء کوی چه بیشکه دوی هر ورو (خامخا) دروغجنان دی (په دغو خپلو قسمونو کښی).

تفسیر: پخوا له دی نه د هغو کسانو ذکر ؤ چه له دوی ځنی په ظاهر کښی یو خراب کار (تخلف عن الجهاد) شوی ؤ. مگر د اعتقاد په صحت او د خطاء د اعتراف په وسیله هغو ته معافی او بښنه وشوه. دلته د داسی یوه جماعت ذکر دی چه په ښکاره سره هغوی ښه کار (تعمیر د مسجد) کړی دی، لیکن د بد اعتقادی لامله (له وجی) هغه د دوی د ځان وپال وگرځیده. دغه واقعه داسی وه کله چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم له مکی څخه هجرت وکړ، او مدینی ته ئی عزیمت او قصد وفرمایه، نو د مدینی څخه د باندی د «بنی عمرو بن عوف» په محلی کښی ئی واړول او څو ورځی وروسته ئی د مدینی منوری ښار ته تشریف راوړ او (د نبوی مسجد) ئی

تعمير کر په هغی محلی کښی چه پخوا دوی آړولی ؤ او لمونځ ئی کړی ؤ خلقو یو مسجد ودان کړ چه د «قبا د مسجد» په نامه مشهور دی رسول الله صلی الله علیه وسلم به علی الاکثر د خالی په ورځ کښی هلته تله، او دوه رکعت له مونځ به ئی کاوه او د هغه دیر فضایل به ئی بیان فرمایل. ځینو منافقینو نه غوښتل چه د پخوانیو په خلاف او په ضد هغه مسجد ته نژدی یو بله ودانی د مسجد په نامه جوړه کړی. او خپل جماعت سره بیل کړی. او ځنی ناپوه او ساده مسلمانان یی هم د مسجد قبا څخه بیل او له خپلو ځانونو سره یی مل کړل فی الحقیقت د دغه ناپاک تجویز اصلی محرک یو (خزرجی) سری (ابو عامر) راهب ؤ پخوا له هجرت دغه سری نصرانی شوی ؤ. او د راهبانو ژوندون ئی غوره کړی ؤ. د مدینې منورې د شاوخوا خلق خصوصاً د (خزرج) قبیل د ده د زهد او فقیری معتقدان وو او د ده دیر زیات عزت، تعظیم او احترام به ئی کاوه. د رسول الله د بختور قدم څخه وروسته چه په مدینې منورې کښی د ایمان او عرفان لمر راوخوت، او د اسلام په پلوشو سره شاوخوا رڼا (رنرا) شوله، نو د داسی فقیرانو کلاتین هم ویلی شو. ځکه چه د لمر د روښانه نور او رڼا (رنرا) په مقابل کښی د مری شوی دیوی په رڼا (رنرا) پسې څوک گرځی؟ ابو عامر د دغو اوضاعو د لیدلو څخه دیر زیاد خفه شو، او د حسد او رخی (کښی) په اور کښی نینې نینې شو. هغه ته رسول الله صلی الله علیه وسلم د اسلام راوړلو دعوت ورکړ او وئې فرمایل چه: «ماله خپله ځانه سره حقیقی او صحیح ابراهیمی ملت راوړی دی.» ابو عامر وویل چه «زه لا له پخوا څخه پر هغه ملت قایم وم، لیکن تا له خپل لوری په ابراهیمی ملت کښی مخالف شیان گډ کړی دی. رسول الله صلی الله علیه وسلم په دیر زور سره د هغه تردید وفرمایه. بالاخر د ابوعامر له ژبی دغه خبره ووته «هر یو چه له مونږ ځنی دروغجن وی پاک الله دی هغه له وطنه لری یواځی او گوښی (بیل) په غربت او مسکنت کښی مړ کړی!» رسول الله مبارک وفرمایل «آمین» یعنی الله تعالی دی هم داسی وکړی. د «بدر» د غزوی څخه وروسته چه د اسلام اساس لا مضبوط او کلک شو او د مسلمانانو عروج او فروغ د حاسدانو سترگی وسوځولی او ابوعامر وارخطا شو او مکی معظمی ته وتښتید د دی دپاره چه کفار د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مقابل ولمسوی او پورته ئی کړی. او د اسلام د جنگ لپاره ئی تیار کړی لکه چه د «احد» په غزوه کښی هم دغه ابو عامر هم له قریشو سره راغلی ؤ او د مقابلی د شروع کیدلو څخه پخوا راوړاندی شو او د مدینې انصارو خصوصاً خزرجیانو ته ئی چه د جاهلیت په عهد کښی د ده لوی مریدان ؤ خطاب وکړ او په خپل لوری ئی د دوی میلان وغوښت مگر دغه احمق په دی نه پوهیده چه د پاک رسول د تصرف په مقابل کښی هغه پخوانی جادو او کودی کله چلیدی شی، بالاخر انصاریانو چه پخوا له دی نه ده ته «راهب» ویل داسی جواب ئی ورکړ او فاسقه! او د پاک الله دښمنه! الله تعالی دی ستا سترگی له سره نه رنوی! مونږ به څرنګه رسول الله صلی الله علیه وسلم پریږدو؟ او له تا سره به ملګرتوب کوو؟ د انصارو د دغه مایوس کوونکی جواب له اوریدلو څخه ابو عامر سخت په قهر شو او داسی ئی وویل ای محمده وروسته له دی نه هر هغه قوم چه ستا مقابلی ته راشی، او ستا په مخ کښی ودړیږی، زه به برابر د هغو په

مرسته (مدد) ستا جنگ ته حاضرېږم لکه چه د «حنين» تر جنگه پوری دی بی له ناغی د کفارو په ملگرتوب له مسلمانانو سره جنگیده په «احد کښی د هم ده د شرارت لامله (له وجی) رسول الله صلی الله علیه وسلم ته بدی سترگی ورسیدی څکه چه ابو عامر د دواړو صفو په منځ کښی په پته سره یوه کنده کښتلی وه چه همقلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارکه خیره ژوبله، او مبارک غاښ ئی په شهادت ورسیده د (حنين) څخه وروسته چه ابو عامر محسوس کړ چه اوس هیڅ یوه عربی قوه د مسلمانانو په مخ کښی نشی دریدلی نو په تیښتی سره ئی ځان (شام) ته ورساوه او د مدینې منورې منافقانو ته ئی خط ولیکه چه زه به د (روم) له قیصر سره ملاقات کوم، او د هغه د یوه زورور لشکر سره د محمد صلی الله علیه وسلم مقابلی ته راتلونکی یم چه د سترگو په رپیدو کښی به ئی د ده گردی (تولی) هیلې (امیدونه) او چاری له خاورو سره برابره وی، او مسلمانان به بیخی لتار او خواروزار کړی (العیاذ بالله) تاسی فی الحال یو عمارت د مسجد په نامه ودان کړئ چه هلته د لمانځه په پلمه (بهانه) سره راتول شی او د اسلام په مخالفت هر قسم په زړه پوری خبری او مشوری وکړی شی او زما قاصدان هلته تاسی ته خطونه او پیغامونه دررسوی او که زه هم بالذات پخپله درشم نو هم دغه به یو موزون ځای د کتنی او د هستوگنی لپاره وی د هم دغو خبیثو مقاصدو په اقتضاء د قباء د مسجد په مقابل کښی د ضرار مسجد ودان شو. او د رسول الله په مخ کښی داسی بهانه وکړه شوه چه «یا رسول الله! قسم په الله تعالی چه زمونږ نیتونه بد نه دی خو د باران او یخنۍ او نورو لامله (له وجی) او بالخصوص د رنځورانو او ناتوانانو او ارباب الحوائجو ته «د قباء» تر مسجده پوری تلل دیر سخت او مشکل دی. نو ځکه دغه مسجد ودان کړ شو، چه لمونځ کوونکو ته سهولت او د قباء د مسجد د تنگی شکایت لری شی، که تاسی یو ځلی هلته ولاړ شی او لمونځ ادا کړئ نو ستاسی دغه مرحمت به زمونږ دپاره د سعادت او برکت موجب شی» او دغه غوښتنه ئی د دی لامله (له وجی) وکړه چه ځینی ساده او ناپوه مسلمانان د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی طرز عمل د لیدلو څخه د حسن ظن په بناء د دوی د مکر او فریب په جال کښی ونښلی. رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه وقت کښی د «تبوک» د تللو لپاره تیار ؤ. نو وئی فرمایل که الله تعالی اراده وکړی نو د بیرته راتگ په وقت کښی به داسی کیدی شی. کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه فارغ او بیخی مدینې ته نژدی شو نو جبرئیل علیه السلام دغه آیت راوړ چه په دی کښی ئی د منافقینو پر ناپاکو اغراضو باندی رسول الله صلی الله علیه وسلم مطلع کړ او د ضرار د مسجد غوټه ئی وپرانستله رسول الله صلی الله علیه وسلم څلورو تنو (۱) مالک بن خشم (۲) معن بن عدی (۳) عامر بن سکن (۴) وحشی ته حکم ورکړ چه دغه عمارت (چه نوم ئی د خداع او فریب له لوری مسجد ایښود شوی دی) ونړوی او له ځمکی سره ئی بیخی هوار کړئ دوی علی الفور د هغه حکم په تعمیل په هغه عمارت اور ولگاوه، او له هغه څخه ئی د ایرو او سکرو لوئی دیری جوړی کړی په دی ډول (طریقه) د منافقینو او د فاسق ابو عامر گرد (قول) ارمانونه د دوی په زړونو کښی پاتی شول او ابو عامر پخپلی دعا او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له آمینه سره سم د

(شام) په (قنسرین) کښی یواځی او گونښی (بیل) د پردیسی توب په مرگ سره مر شو
﴿ قَطَعَ دَائِرَ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ .
په دی آیت کښی د «لمن حارب الله ورسوله» څخه هم دغه فاسق ابو عامر مراد دی.

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا الْمَسْجِدُ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ
فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ﴿۸۸﴾

مه درېره ته په دغه (مسجد کښی دپاره د لمانځه) له سره هيڅکله، خامخا
هغه مسجد (د قبا) چه ايښی شوی دی (تاداو «بنیاد» ئی) پر تقوی (پرهیز
کاری) له اولی ورځی دیر لایق د دی دی چه ودړیږی ته په هغه کښی (لپاره
د لمانځه)، په دغه (مسجد) کښی هسی سړی دی چه خوشوی دوی دا چه ښه
پاک وساتی دوی (ځانونه خپل د گناهونو او نجاساتو نه)، او الله خوشوی ښه
ځان پاکوونکی (چه دیر ثواب ورکوی).

تفسیر: یعنی په دغه مسجد کښی چه د هغه تاداو (بنیاد) محض په ضد، کفر، نفاق او د
اسلام په عداوت او د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخالفت باندی ایښی شوی
دی تاسی له سره د لمانځه لپاره مه درېږئ» ستاسی د لمانځه وړ (لائق) هغه مسجد دی چه د
هغه تاداو (بنیاد) له اولی ورځی راهیسی پر تقوی او پرهیز کاری قائم شوی دی (اعم له دی چه
د نبوی مسجد وی که د قبا مسجد وی) چه د هغو لمونځ کوونکی له هر راز (قسم) ظاهری او
باطنی نجاستونو او گناهونو او شرارتونو څخه د خپلو ځانونو د پاکولو او صاف ساتلو اهتمام
کوی، نو ځکه پاک الله هم دوی خوشوی. په حدیث کښی راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه
وسلم د اهل قبا څخه پوښتنه وکړه چه: «تاسی د طهارت او پاکیزه گی څه خاص اهتمام کوئ
چه پاک الله ستاسی د تطهیر مدح فرمایلی ده؟» دوی وویل چه «مونږ وروسته د لوتی د
استعمالولو څخه په اوبو سره هم استنجاء کوو» یعنی چه له عمومی ظاهری او باطنی طهارت څخه
برسیره دغو خلقو د دی شی اهتمام د عادت څخه زیات کاوه. له دی نه ظاهری چه په دغه
آیت کښی د قبا د مسجد ذکر دی، لیکن په ځینو روایتونو کښی بالتصریح راغلی دی چه
﴿ الْمَسْجِدُ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ ﴾ څخه نبوی مسجد مراد دی علماو پر دغه دیری خبری کړی دی.
مونږ د صحیح مسلم شریف په شرح کښی د دی په متعلق خپل ناقص خیال ظاهره او په روایتونو
کښی سره تطبیق کړی دی، دلته د هغو بیاناتو د تذکر ځای نشته.

أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ
عَلَىٰ شَفَا جُرْفٍ هَارٍ فَأَنْهَارِيهِ فِي نَارٍ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۴﴾

آیا نو هغه شوک چه اینبی ئی وی تاداو «بنیاد» (د ودانی د دین) خپل پر تقویٰ (ویری) باندی له الله شخه او په رضا (د الله سره) خیر غوره دی یا هغه شوک چه اینبی ئی وی تاداو، «بنیاد» (د ودانی د دین) خپل په غاری د کندی باندی (هسی غاره چه تری لاندی سیند بهیری او وی) نریدونکی نو ونریری (دا غاره د کندی په سیند کښی) سره له جوړوونکی په اور د دوزخ کښی او الله نه ښی سمه صافه لاره قوم ظالمینو ته

تفسیر: یعنی د هر هغه کار تاداو او بنیاد چه په تقویٰ، یقین، اخلاص او د الله تعالیٰ پر رضا غوښتلو باندی وی، هغه دیر مستحکم او ټینگ وی. په خلاف د هر هغه کار چه بنا ئی په شک، نفاق، مکر، خداع او فریب باندی وی، هغه د خپلی ناپایداری، سستی او بدانجامی په لحاظ داسی دی لکه چه کوم عمارت د یوه داسی خاورین پان (کمر) په سر باندی ولاړ وی، چه د رود اوبو د هغه بیخ بیخی وړی وی چه که لږ شانی دغه په یوه ویښته ولاړ پان (کمر) ونخوځیږی، یا د سیلاب کومه چه وررسیږی، نو دغه عمارت سره له پانه (کمره) یو ځای لاندی په اوبو کښی لویږی، او بالاخر د دوزخ کندی ته وررسیږی ﴿وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ او الله نه ښی سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته) یعنی که په ظاهر سره کوم ښه عمل هم وکړی (لکه د مسجد جوړول) نو د ظلم او بی‌انصافی له شامته هغه سر ته نه رسیږی، او همغسې ویجاړ او ښار پاتی کیږی.

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۱۵﴾

همیشه به وی مانی (د نفاق د) دوی هغه چه بناء کړی ده دوی موجب د شبهی، د شک او د نفاق په زړونو د دوی کښی مکر چه توتی توتی شی زړونه د دوی (یعنی چه مړه شی) او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: د «ریبت» ترجمه ئی په «شبهه» سره کړی ده چه له هغی څخه مراد نفاق دی. یعنی د دغه بد عمل اثر داسی شو چه تل د هغو په زړونو کښی (تر هغه پوری چه مرگی دوی توتی توتی نه کړی) نفاق تینګ او قایم پاتی کیږی لکه چه د دی سورت په ابتداء کښی تیر شوی دی

﴿فَاعْتَبِرْهُمْ نِفَاقًا إِنِّي لَكُلِّ يَوْمٍ أَتْلُوهُ بِمَا أَخْلَقُوا اللَّهُ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ﴾

ځینو مترجمینو د «ریبت» معنی په چخیدو او ویریدلو سره کړی ده. یعنی هر هغه عمارت چه دوی د ناپاکو مقاصدو لپاره جوړ کړی وو، الله تعالیٰ خپل پاک رسول مطلع کړ، او د دوی هغو گرددو (تولو) ناپاکو مقاصدو ته ئی خاتمه ورکړه. چه د هغه خیال د تل دپاره د هغو په زړونو کښی لکه اغزی غوندی چخیده. والراجح عند السلف هو الاول کما حکى ابن کثیر رحمه الله علیه.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَ
يُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ
وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا
بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ٣١

بیشکه چه الله پیرودلی (آخیستلی) دی له مؤمنینو څخه نفسونه د دوی او مالونه د دوی (چه خپل ځان او مال په جهاد کښی ښندی (قربانوی) په عوض د دی چه بیشکه شته (په بدل د دغه جهاد) دوی ته جنت، (دغه پیرودل (آخیستل) په دی شان دی چه) جنگونه کوی دوی په لاره د الله کښی نو (کله) وژنی مؤمنان دا (کفار) او (کله د کفارو له لوری) وژلی شی دغه مؤمنان وعده ده په دغه (الله) باندی وعده حقه په توریت کښی او په انجیل کښی او په قرآن کښی، او څوک دی ښه وفا کوونکی په وعدی خپلی سره له الله څخه (بلکه هیڅوک نشته) نو خوشاله شی تاسی (ای مؤمنانو) په بیع ستاسی باندی هغه چه معامله کړی ده تاسی له الله سره په هغی (بیع او شری سره)، او دغه (بیعه چه ده) هم دغه بری دی ډیر لوی.

تفسیر: له دی نه زیات گتور او فائده من تجارت او عظیم الشان بری به څه شی وی چه زمونږ د حقیرو ځانونو او فانی مالونو خریدار الله قدوس گرځیدلی دی. زمونږ ځان او مال چه

فی الحقیقت د هغه پاک الله مملوک او مخلوق دی. محض په ادنی ملایست سره زمونږ په لوری نسبتوی او (مبیعه) ئی دروی چه په «عقد د بیع» کښی مقصود بالذات وی او د جنت په شان یو ډیر اعلی مقام ئی د هغه «ثمن» راوښود چه «مبیعی» ته د رسیدلو وسیله ده. په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم فرمایلی دی چه «په جنت کښی به هسی نعمتونه وی چه سترگو به هغه له سره نه وی لیدلی، او غوړونو به ئی وصف نه وی آوریډلی. او نه به د کوم بشر پر قلب د هغه کیفیاتو خطور کړی وی» اوس خیال وکړئ چه حُان او مال ئی چه هسی تش د نامه لپاره زمونږ باله شی د جنت «ثمن» ونه دراوه او نه ئی داسی وفرمایل چه الله تعالی «بایع» او مونږ مشتریان کیدو نو په دغه کښی د الله تعالی تطف او نوازش له حده تیر دی چه د دغه لږ وړوکی یوه شی په معاوضه کښی ئی (چه هغه هم فی الحقیقت د هغه الله دی) د جنت په شان یو بی‌زواله او قیمتداره شی زمونږ لپاره مخصوص گرځولی دی لکه چه د «بالجنة» په حای «بان لهم الجنة» له فرمایلو څخه دغه راضیکاری.

نیمه سا مو آخلی او سل سا بښی نور شیان بی حده او ویریا بښی بیا داسی هم نه دی کله چه زمونږ حُان او مال له مونږ وپیری (واخلی)، نو سم د لاسه ئی زمونږ له تصرف او قبضی څخه ویاسی. بلکه د ده جل وعلا مطلوب یواځی هم دغه شی دی، کله چه موقع او وقت راشی نو حُان او مال د پاک الله په لاره کښی په اخلاص سره وړاندی کړئ. او د دغه عالی مقصد دپاره مو ځانونه او مالونه تل تیار او مهیا ولرئ! او د هغو په ورکولو کښی بخل، او شومتیا مه کوئ! اعم له دی نه چه هغه ئی واخلی که ئی وانه خلی. ښائی چه هغه د ده په دربار کښی تل حاضر او تیار اوسی. نو ځکه ئی وفرمایل ﴿يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ﴾ یعنی مقصود د الله تعالی په لاره کښی د حُان او مال حاضرول دی. وروسته له هغه که ووژنئ کفار یا ووژل شی د کفارو له لاسه په دغو دواړو صورتونو کښی د «بیع عقد» پوره کیږی او په یقینی ډول (طریقه) سره د «ثمن» یعنی د جنت مستحق گڼل کیږی ممکن دی چه ځینو ته دغسی کومه وسوسه ور په زړه شی چه معامله خو بیشکه گتوره او فائده منه ده لیکن نقد «ثمن» ئی چیری دی؟ د هغه جواب ئی داسی ورکړ ﴿وَعَدَا عَلَيْهِ حَقَّ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ﴾ یعنی د ثمن او د زرو د سوځیدلو هیڅ یوه ویره او خطر نشته. الله تعالی

په ډیر تاکید او اهتمام سره پوخ سند او دستاویز لیکلی دی چه د هغه خلاف غیر ممکن دی آیا له الله تعالی څخه بل څوک صادق القول، رشتین، او پخپلی پخی وعدی باندی کلک ولاړ شته؟ له سره نشته! نو ځکه د الله تعالی پور (قرض) د نورو څخه په زرهاو درجو غوره او پوخ دی. نو بیا مؤمنانو لره د خوښیدلو او پر خپلو قسمتونو باندی د نازیدلو لپاره له دی نه به کومه یوه موقع په لاس ورنشی چه بالذات پخپله رب العزت د دوی خریدار شی او په هسی شان او شوکت سره ئی وپیری (واخلی) عبدالله بن رواحه رحمت الله علیه څرنگه ښه او رښتیا فرمایلی دی «دا هغه بیع وه چه وروسته له هغه مونږ نه غواړو چه هیڅ یو صورت د اقالی پاتی وی» الله تعالی دی پخپل فضل او کرم سره مونږ ناتوانان د دغو مسلمانانو په ډله کښی محشور وفرمائی آمین ثم آمین

(اوس الله تعالى د دغو مؤمنانو مدح او ستاينه (صفت) په دغو نهو راتلونكو خصلتونو سره
فرمائي چه پاس ئي د دوي د جهاد تمثيل په بيع او شري سره فرمايلي)

التَّائِبُونَ الْعِبَادُونَ الْحَدِيثُونَ السَّائِحُونَ الرَّكْعُونَ السَّجِدُونَ الْأُمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

(دوي) توبه کوونکي دي (له معاصيو) عبادت کوونکي شکر کوونکي (الله ته
په اخلاص) بي تعلق پاتي کيدونکي دي (د دنيوي لذائذو نه) رکوع کوونکي
دي سجدی کوونکي دي (په لمونځونو خپلو کښي حکم کوونکي دي په
معروف (ښيگڼو- ښو) او منع کوونکي دي (خلقو لره) له منکرو (بدو کارونو
(او ساتونکي دي د حدودو د الله (يعني د احکامو ئي چه عمل پري کوي) او
زيري ورکړه (اي محمده) مومنينو ته (چه موصوف دي په دغو صفاتو په جنت
سره)

تفسير: غښتي له «السائحون» څخه «روژه نيوونکي» مرادوي، ځکه چه روژه دار د خورلو او
څښلو او نورو شهواتيو لذائذو، نفساني مرغوياتو څښي بي تعلقه وي او د روحاني مدارجو او
ملکوتي مقاماتو سير کوي. د غښنو نورو په نزد د دغه لفظ مصداق «مهاجرين» دي چه د خپلو
کورونو او کهولونو څخه بي تعلقه شوي دي، او په «اسلام» کښي ئي هستوگنه کړي ده. غښني
له دي څخه «مجاهدين» اراده کوي ځکه چه مجاهد له خپله ځانه بي تعلقه کيږي، او د الله
تعالی په لاره کښي د سر جارولو (قربانولو) لپاره راوځي. د غښنو په رايه کښي دغه لفظ د علم
د طالبانو لپاره دي چه وطن، کور، کهول، راحت او نورو گړدو (ټولو) شيانو څخه تيريږي، او
د علم د طلب لپاره پرديسي کيږي، او د مسافري سختي، ستوماني، گالي (برداشت کوي) په
هر حال سره هغه ترجمه چه محقق شيخ الهند رحمه الله عليه فرمايلي ده په هغه کښي د دغو
گړدو (ټولو) اقوالو گنجایش شته. مگر د اکثرو اسلافو په نزد هغه اوله ترجمه مختاره ده. والله
اعلم. حضرت شاه صاحب فرمايلي دي «بنائي د بي تعلقه پاتي کيدلو څخه دا مراد وي چه په
دنیا پوري زړه ونه تړي».

(﴿الرَّكْعُونَ السَّجِدُونَ الْأُمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾ دوي سجده کوونکي دي

په لمونځو خپلو کښي امر، حکم کوونکي دي په معروف او ښيگڼو (نيکو) او منع کوونکي دي
خلقو لره له منکرو او بدو کارونو څښي) يعني د خپلو ځانونو د اصلاح او سنبالولو سره د نورو

ځانونه هم اصلاح کوي او سنبالوي. گواکي د دوي کار د خالق تعاليٰ عبادت او د خلق الله خير غوښتنه ده ﴿ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَيَنْتَهِزُ الْمَوَازِينَ ﴾ او دوي ساتونکي دي د حدودو د الله يعني د احکامو ئي چه عمل پري کوي. او زيري ورکړه اي محمده مومنينو ته چه موصوف په دغو صفاتو دي په جنت سره) يعني د نيکي او بدې هغه حدود چه الله تعاليٰ معين فرمايلي دي له هغه څخه دي تجاوز ونه کړي لنده ئي دا چه بي له شرعي حکمه دي هيڅ يو کار ونه کړي. دغه گرد (تول) صفات د هغو مؤمنينو دي چه خپل ځانونه او مالونه ئي پر الله تعاليٰ پلوردي (خرڅ کړي) دي.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٣﴾

نه دي (لايق او روا) نبي ته او (نه دي لايق او روا) هغو کسانو ته چه ايمان لرونکي دي دغه چه مغفرت وغواړي دوي دپاره د مشرکانو او اگر که وي دا (مشرکان) خاوندان د خپلوي وروسته له دي خبري چه ښکاره شي دوي ته چه بيشکه دوي صاحبان دي د دوزخ (او په کفر مړه دي)

تفسير: هر کله چه مؤمنينو خپل ځانونه او مالونه پر الله تعاليٰ پلورلي (خرڅ کړي) دي، نو دغه خبره ضروري ده چه له نورو گردو (تولو) ځني ځانونه راټول کړي او يواځي پاک الله ته خپل ځان وسپاري. له اعداء الله و څخه دي چه د هغوي دښمني له الله سره او جهنمي او دوزخي توب ئي معلوم شوي دي، د خپلو مهربانيو او محبت سلسله وشلوي. اگر که دغه د الله تعاليٰ دښمنان د ده مور او خور، پلار او بادار (مالک)، ترور او نگور، تره او تربور، نيکه او نيا او نور مخصوص خپلوان هم وي. ځکه هغه چه له الله تعاليٰ څخه باغي او د ده دښمن وي نو هغه د مؤمنانو څرنگه دوستان او خپلوان کيدي شي؟ نو د هر هغه چا په نسبت چه داسي معلومات حاصل شي چه باليقين دوزخي دي اعم له دي چه د الله تعاليٰ په وحی سره وي يا چه په ښکاره ډول (طريقه) سره پر کفر او شرک کښي مړ شي نو د دوي په حق کښي استغفار او د بښني غوښتنه منع ده په ځينو روايتونو کښي راغلي دي چه دغه آيت د رسول الله صلي الله عليه وسلم د مور حضرت بي بي آمنی په باره کښي نازل شوي دي، په ځينو احاديثو کښي راغلي دي چه د رسول الله مبارک د تره ابوطالب په حق کښي نازل شوي دي، او ځينو داسي نقل کړي دي چه مسلمانانو وغوښتل چه د خپلو هغو مشرکينو پلرونو لپاره چه مړه شوي دي استغفار وغواړي. نو په دغه آيت سره دوي د هغوي له استغفاره منع شول. په هر حال د دي آيت شان نزول هر څه چه وي حکم خو هم دغه دي چه د هغو کفارو او مشرکينو په حق کښي چه د هغوي خاتمه پر کفر او شرک

باندي معلومه شي، استغفار ناجائز دی.

تنبیه: د رسول اکرم د والدینو په نسبت د اسلامی علماؤ اقوال دیر سره مختلف دی. څینو د دوی پر ایمان او نجات باندي مستقلي رسالي لیکلي دي. او د حدیثو شارحانو پری محدثانه او متکلمانانه بحثونه کړي دي. د احتیاط او سلامتی په طریقه او لاره په دغی مسئلې کېنې دا ده چه سری پکښی چپ وی، او سکوت غوره کړی، او په داسی دقیقو، باریکو مباحثو کېنې دی د دیری څیړنې (تحقیق) څخه احتراز وکړی، او ځان دی وساتی. د داسی مسائلو حقیقت یواځی پاک الله ته معلوم دی. او هغه د گردو (تولو) مسائلو په ښه ډول (طریقه) سره فیصله کوونکی دی.

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١٣﴾

او نه وه بښنه غوښتل د ابراهيم دپاره د پلار خپل مگر په سبب د وعدی چه کړی وه (پلار) هغه وعده له دغه (ابراهيم) سره (چه مسلمانیدم)، نو کله چه معلومه شوه ابراهيم ته چه بیشکه دغه پلار د ده دښمن دی د الله (چه مړ شو په کفر کېنې) نو بیزاره شو له هغه، بیشکه ابراهيم خامخا دیر آه کوونکی (په زړه پوست) دیر تحمل والا ؤ.

تفسیر: (د «وعدها اياه» ترجمه څینو داسی کړی ده: کړی وه دغه وعده ابراهيم د خپل پلار سره لکه چه) د «مریم» په سورت کېنې راغلی دی کله چه د حضرت ابراهيم علیه السلام پلار د حق له قبوله اعراض وکړ او د ضد او عناد له سببه ئی حضرت ابراهيم علیه السلام په وژلو سره ویراوه نو د خپلو والدینو د ادب په ملاحظه ئی وفرمایل: ﴿سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا﴾ یعنی زه د الله تعالی له درباره ستا دپاره استغفار غواړم نو دوی سم له دغی

وعدی سره تل استغفار کاوه، لکه چه په بل ځای کېنې د «واغفرلابی» د فرمایلو تصریح هم شته د دی مطلب داسی نه دی چه ابراهيم علیه السلام د یوه هسی مشرک لپاره بښنه غواړی چه هغه د شرک په حالت کېنې قایم ؤ. نه غرض ئی داسی ؤ چه هغه ته داسی یو توفیق ور په برخه شی چه د شرک له حالته ووځی، او د اسلام په غیر کېنې ننوځی او د اسلام قبول د هغه د خطاؤ د معافی سبب شی. «ان الاسلام یهدم ماکان قبله» کله چه لویو اصحابو د ابراهيم علیه السلام دغه استغفار په قرآن کېنې ولوست نو د دوی په زړونو کېنې هم دغه خیال پیدا شو چه مونږ ته هم ښائی چه د خپلو مشرکینو پلرونو په حق کېنې استغفار وکړو. د دی خبری جواب الله تعالی داسی ورکړ چه ابراهيم علیه السلام د خپلی یوی وعدی په بناء یواځی تر هغه وخته پوری د خپل

پلار لپاره بښنه غوښتله، چه په يقيني ډول (طريقه) سره ورته دا خبره نه وه واضحه شوی چه د ده پلار (آزر) پر کفر او شرک او د الله تعالیٰ پر دښمنی باندی مری ځکه چه پخوا له مرگه احتمال ؤ چه توبه ویاسی، او په اسلام مشرف شی، او وېشلی شی. نو کله چه ابراهیم علیه السلام ته دغه خبره څرگنده (ښکاره) شوه چه د هغه خاتمه په کفر او شرک سره وشوه او تر مرگه پوری ئی د الله تعالیٰ د دښمنی څخه لاس وانه خيست نو ابراهیم علیه السلام هم تری بیخی بیزاره شو. او دعاء استغفار او نور ئی ترک کړل. پخوا ئی د زړه د نرمی او شفقت لامله (له وجی) دعا کوله. کله چه د توبی او د رجوع گرد (تول) احتمالات منقطع شول، نو ده هم د هغه د خیر غوښتلو څخه لاس واخیست او دغه حادثه ئی د نبوت په صبر او تحمل سره وځغمله. په حدیث کښی راغلی دی چه په محشر کښی به حضرت ابراهیم علیه السلام عرض کوی چه: یا اله العلمینه! تا زما سره داسی وعده فرمایلی وه چه ابراهیم به نه رسوا کوم مگر له دی نه به بله کومه رسوائی وی چه نن زما پلار د گردو (تولو) خلقو په مخ کښی په دوزخ کښی غورځاوه شی په دغه وخت کښی به د ده د پلار څیره مسخ کیږی، او د کور (ضبع) په شکل به اوږی او پرېستی به په کشولو (راښکلو) سره هغه د جهنم په لوری بیائی. ښائی دغه به د دی لامله (له وجی) وی چه خلق ئی ونه پیژنی. ځکه چه د رسوائی دار او مدار پر پیژندلو باندی دی. کله چه د پیژندگلوی اثر په منع کښی پاتی نشی او څوک ونه پوهیږی چه څه شی ئی په دوزخ کښی وغورځاوه نو بیا به د هغه ځوی ولی رسوا کیږی؟

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ
لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٥﴾

او نه دی الله چه بی لاری کړی هیڅ یو قوم وروسته له هغه وقت چه لاره ئی وښووله دوی ته (د اسلام) تر هغه پوری چه بیان کړی دوی ته هغه څیز چه ځان تری وساتی (او دوی بیا ځان ونه ساتی)، بیشکه الله پر هر څیز باندی ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د حجت له اتمامه وړاندی او د حق له اظهاره پخوا پاک الله هیڅوک نه گمراه کوی. گمراهی دغه ده کله چه الله تعالیٰ خپل احکام په صاف او ښکاره ډول (طريقه) بیان کړی او بیا د هغه امتثال ونشی، گواکی اشاره ئی وفرمایله هغو کسانو چه پخوا له ممانعته ئی د مشرکینو لپاره بښنه غوښتلی ده پر هغو باندی هیڅ یوه مؤاخذه نشته. لیکن وروسته له خبریدلو څخه داسی کار کول گمراهی ده.

إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ
وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٣﴾

بیشکه چه الله (خاص) ده لره دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکې، ژوندی کول او مړه کول کوی، او نشته تاسی ته بی له الله څخه هیڅ ولی (دوست ساتونکی له آفاتو) او نه مددگار (خلاصوونکی له بلیاتو).

تفسیر: کله چه سلطنت د ده دی نو ښائی چه د هغه حکم هم پری وچلیږی دی په خپل محیط علم او کامل قدرت سره هر هغه احکام چه نافذ کړی د بندگانو تکلیف او کار دا دی چه بی خوفه او بی خطر د هغه په تعمیل او اجراء کښی بوخت (مشغول) او لگیا شی. او په هغه کښی د هیڅا خاطر او لحاظ ته موقع او ځای ورنه کړی. ځکه چه بی له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک پکار راتلونکی نه دی.

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ
الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا
كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ
بِهِمْ رءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾

خامخا په تحقيق رجوع کړی ده الله پر نبی باندی او (پر) مهاجرینو او انصارو هغو کسانو باندی چه متابعت کړی وو دوی د نبی په وقت د تنگسی (او سختی) کښی وروسته له هغه چه نژدی شوی وو چه کاره شی زړونه د یوی دلی له دوی (له متابعت د نبی) بیا رجوع په رحمت سره وکړه (الله) پر دوی! بیشکه چه الله پر دوی باندی ډیر مهربان زیات رحم والا دی.

تفسیر: (یعنی خامخا په تحقيق قبوله کړه الله تعالیٰ توبه او مهربانی ئی وفرمایله پر نبی چه اذن ئی ورکړی ؤ منافقانو ته د بیرته پاتی کیدو او په مهاجرینو او په انصارو چه نفرت ئی کیده له غزا اما طبعی نه عنادی هغه مهاجرین او انصار چه پیروی ئی کړی وه د رسول صلی الله علیه وسلم په وقت د تنگسی کښی هم له طرفه د مرکب چه په لسو تنو یو اوښ رسیدلی ؤ، او هم له طرفه د توبی چه دوو تنو به په یوه دانه د خرما ورځ تیروله، او هم له طرفه د اوبو چه سره له قلته د

مرکب اویس به ئی حلال کر، او د هغه په رطوباتو به ئی ساعت تیراوه، لنده ئی دا چه) د دی مشکل ساعت څخه مراد د «تبوک» د غزوی زمانه ده چه په هغی کښی څو ډوله (قسمه) مشکلات راتول شوی ؤ، سخته گرمی، اوږده مسافه، د خرماؤ موسم د هغی زمانی د عظیم الشان یو سلطنت سره مقابله او پری د اسلامی لښکر تعرض بیا د ظاهری بی سروسامانی داسی حالت ؤ چه یوه یوه دانه خرما به هر ورځ پر دوو تنو غازیانو باندی ویشله کیده په آخره کښی دی خبری ته هم وار ورسیده چه ډیرو مجاهدینو به فقط یوه دانه خرما په خوله څښیله او بیا به ئی پری اوبه څښلی بیا د اوبو د فقدان او نشتوالی لامله (له وجی) د اوبانو د فضلاتو په لنډبلو (رطوباتو) به ئی ساعت تیراوه. سورلی په دغه اندازه لږه وه چه په لسو لسو تنو به یو اویس ورسیده چه په نوبت سره به یو سوړیده او بل به تری ښکته کیده. د هغه ایشار جذبیه او د ځان جارولو (قربانولو) جوش ؤ چه د اسلامی ډیر یو وړوکی جماعت ته داسی قوت او قدرت ور په برخه کړی شوی ؤ چه په هغه سره د دنیا پر گردو (تولو) اقوامو باندی غالب او گرد (تول) جهان د علم او عرفان او عدل او احسان په رڼا (رنرا) سره روڼ شو. **اللّٰهُ الْحَمْدُ وَالْمَنَّةُ!**

﴿ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فِرْعَوْنَ وَنَهْجِهِمْ ﴾ الآية - وروسته له هغه چه نژدی شوی ؤ چه کاږه شی زږونه د یوی دلی له دوی له متابعت د نبی صلی الله علیه وسلم بیا رجوع په رحمت سره وکړه الله پر دوی بیشکه چه الله پر دوی باندی ډیر مهربان دی زیات رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) د الله تعالی مهربانی او مراحم په محمد صلی الله علیه وسلم بیشماره دی او د دوی له برکته پر مهاجرینو او انصارو هم د الله تعالی مخصوصه توجه او مهربانی ده چه دوی ئی په ایمان او عرفان مشرف فرمایلی دی د نبوی اتباع او د فی سبیل الله جهاد او د مهمو امورو، د لویو عزائمو په پای (انجام) رسولو همت او توفیق ئی وریشلی دی. بیا په هسی مشکل وقت کښی چه د ځینو مؤمنینو زږونه هم د مشکلاتو او صعوباتو سختیو له هجومه پرکیدل او لرزیدل او نژدی ؤ چه د نبی له رفاقته وروسته پاتی شی. الله تعالی بیا پر دوی مهربانی وکړه او لاسونه ئی ونیوه چه دوی له سره پر داسی خطراتو او وساوسو باندی عمل ونه کړی او محفوظ تری پاتی وی او د مؤمنینو همتونه ئی مضبوط او د دوی ارادی ئی لوړی کړی.

وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ
الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ لَا مَلْجَأَ مِنْ
اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾

او (خصوصاً) پر هغو دری تنو چه بیرته پاتی شوی وو (له قبوله د توبی) تر هغه پوری چه تنگه شوه پر دوی ځمکه (په سبب د بی التفاتی د خلغو) سره

له ارتوالی د دی (ځمکی) او تنگ شو پر دوی زړونه د دوی (له ډیره غمه) او یقین ئی وکړ چه نشته ځای د پناه له (قهره د) الله (هیچا ته) مگر هم ده ته دی، بیا رجوع وکړه (الله) پر دوی (په توفیق د توبی سره) دپاره د دی چه توبه وباسی دوی، بیشکه چه الله هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: (یعنی بیشکه الله پر دوی باندي ډیر مهربان دی بالخاصه پر هغو دریو تنو چه بیرته پاتی شوی وو له تبوک نه او د الله تعالیٰ حکم ته منتظر او حیران ناست وو، او هیچا به ورته التفات نه کاوه تر څلویښتو ورځو پوری او بیا خپلی ښځی هم تری منع کړی شوی هم داسی رتلی ترتلی به گرځیدل تر هغه پوری چه تنگه شوه پر دوی ځمکه) دغه دری کعب بن مالک، هلال بن امیه او مرارة بن الربیع دی چه سره له دی چه مؤمنان او مخلصان و خو د ځان آسانی او هوسانی (ارام) خوښولو په اثر بی له شرعی عذره د «تبوک» د غزوی له شرکته محروم پاتی شول کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم بیرته تشریف راوړ نو دوی نه د منافقینو په شان د دروغو عذرونه وړاندي کړل او نه ئی د ځینو صحابه و غوندی خپل ځانونه په ستونو وتړل، بلکه هغه حقیقی واقعه ئی په صافو الفاظو سره عرض کړه او پخپل قصور او کوتاهی باندي ئی په ښکاره او علانیه ډول (طریقه) اعتراف او اقرار وکړ. نتیجه داسی شوه چه د منافقینو له لوری په ښکاره ډول (طریقه) سره اغماض وکړ شو، او د هغوی بواطن الله تعالیٰ ته وسپارلی شول او د «اصحاب السواری» یعنی هغو کسانو چه خپل ځانونه ئی پر ستونو پوری تړلی وو، توبه قبوله کړه شوه او د دغو دری وارو فیصله د څه مدی لپاره تادیباً ملتوی پاتی شوه وروسته د پنځوسو ورځو د تیریدلو څخه د دوی توبه هم قبوله شوه د بیرته پاتی کیدلو څخه په «الذین خلفوا» کښی هم دغه مطلب دی لکه چه په بخاری شریف کښی د هم دغه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه څخه نقل شوی دی.

له دغو دری وارو څخه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه خپله واقعه په ډیر ښه شرح او بسط او په خورا (ډیر) مؤثر طرز سره بیان فرمایلی ده چه په صحیح بخاری شریف او نورو کښی دی وکتله شی دلته د هغه ځینی اجزاء نقل کاوه شی:

کعب بن مالک فرمائی: «څرنګه چه د تبوک مهم جنگ ډیر سخت او ریر پېښوونکی و، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم گردو (تولو) اصحابو ته د عمومی تیاری حکم ورکړ، گرد (تول) خلق د خپل طاقت او استطاعت سره موافق د سفر په سامان او اسباب جوړولو کښی مشغول او لګیا وو مګر زه قرار بیفکره او بی اندیښنی ناست وم او داسی می له خپله ځانه سره غوته کړی وه هر کله چه وغواړم نو سم د لاسه به ځان تیاروم او له نورو غازیانو سره به ګډ حرکت کوم ځکه چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره په هغه وقت کښی له ما سره هر راز (قسم) سامان او اسباب تیار و او د یوه په ځای دوه سوری له ماسره موجودی وی زه د هم دغه غفلت په نشه کښی

دوب تللی وم چه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم له حضوره د دیرش زرو اسلامی مجاهدینو د کوچیدلو (روانیدلو) حکم صادر شو، په دغه وقت کښی هم زه په دغه چرت (خیال) کښی وم اگر که رسول الله صلی الله علیه وسلم تللی دی، خو زه هغوی سره ملگری یم هره ورځ به می ویل چه نن به څم او صبا به څم په هم دغه نن او صبا کښی دیری شپې تیری شوی کله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم (تبوک) ته ورسید نو ئی وفرماییل «ما فعل کعب بن مالک څه وکړه کعب څوی د مالک؟» د بنی سلمه یو سړی وویل «یا رسول الله عیش او عشرت او اعجاب او غرور هغه ته اجازه نه ورکوی چه له کوره د باندی ووځی» معاذ بن جبل رضی الله تعالی عنه وویل چه «تا دیره بده خبره وکړه قسم په الله خورم چه مونږ په کعب کښی پرته (علاوه) له نیکی بل هیڅ شی نه دی لیدلی» رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه گردی (تولی) خبری په سکوت واوریدی کعب رضی الله تعالی عنه وائی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تشریف وړلو څخه وروسته دیر زیات وحشت ماته له دغی خبری څخه پیدا شو چه په گردی (تولی) مدینی منوری کښی پرته (علاوه) له منافقینو او معذورانو مسلمانانو څخه بل هیڅوک په نظر نه راته په هر حال دلته زما په زړه کښی راز راز (قسم قسم) خبری تیریدی او پرله پسې هر قسم پلمی (بهانی) می جوړولی چه د رسول الله مبارک په حضور کښی به داسی وایم هغسی به وایم او په یوه عذر سره به خپل ځان خلاصوم څه مهال (وخت) چه دا راملومه شوه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خیر او عافیت سره بیرته تشریف راوړونکی دی، نو زما له زړه څخه گرد (تول) دروغ او فریب محوه شو او دغه می په خپل زړه کښی غوته کړه چه پرته (علاوه) له رښتیا څخه بل هیڅ شی د ده په دربار کښی په کار نه راځی او نه می ژغورلی (بج کولی) شی رسول الله صلی الله علیه وسلم په مسجد کښی تشریف درلود (لرلو) د دوی په حضور کښی د اصحابو لویه مجمع مشرف وه منافقینو د دروغو راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او بهانی جوړولی او په هغو سره بی ئی خپل ځانونه له تنقیداتو څخه ژغورل (بج کول) دلته زه د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مخامخ شوم دوی ماته په غضب سره گډ مسکی شول او په تبسم سره ئی زما د غیر حاضری پوښتنه وکړه ما عرض وکړ یا رسول الله صلی الله علیه وسلم که په دی وقت کښی زه د دنیا دارانو څنی د کوم یوه دنیا دار په مخ کښی وی نو تاسی به لیده چه په څه طلافت او سلامت او غوری ژبی سره به می د دروغو پلمی (بهانی) او حیلې او حوالی جوړولی او ځان به می بیخی صاف و پاک گرځولی و مگر دلته خو معامله داسی یوه پاک ذات سره ده چه که زه په دروغو سره هغه له خپله ځانه موقتاً خوښ هم وگرځوم، نو لږه موده وروسته الله تعالی ئی له رښتیا خبری څنی خبروی او په گردو (تولو) حقائقو ئی مطلع کوی او له ما ئی خفه کوی په خلاف د هغه په رښتیا ویلو کښی اگر که لږه شیبه تاسی له ما څخه خفه کیږئ او زه هم ناچاره ستاسی دغه خفگان پر ځان آخلم لیکن هیله (خواهش) او امید لرم چه د الله تعالی له لوری به د دغه خاتمه ښه کیږی او بالاخر هم دغه رښتیا ویل به می د الله تعالی او د رسول الله له قهره او غضبه وژغوری (بج کړی) یا رسول الله! اصلی واقعه دغه ده چه ما سره د

دغی غیرحاضری هیڅ یو عذر نشته. په هغه وقت کښی چه زه ستاسی د هم رکابی له شرفه محروم شوم له هغه وخته څخه ماسوا په بل وقت کښی ماته هغسی دولت، شته فراخی او مقدرت نه ده په برخه شوی، زه مجرم یم! تاسی واک (حق) او اختیار لرئ چه هر ډول (طریقه) حکم زما په نسبت صادرئ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «هم دغه یو سری دی چه رښتیا خبره ئی وکړه ښه ده! څه! او د الله تعالیٰ فیصلی ته منتظر اوسه!»، زه پاشیدم او له تحقیقه راڅرگنده (ښکاره) شوه چه (هلال بن امیه) او (مرارة بن الربیع) دغه دواړه سری د واقعی په اظهار کښی ما غوندی دی نو زمونږ دری واړو په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم امر صادر کړ چه هیڅوک دی له دوی سره خبری نه کوی او ټول دی تری بیل شی. لکه چه وروسته له دی نه هیڅ یوه مسلمان له مونږ سره خبری نه کولی او نه ئی زمونږ د سلام جواب راکاوه هغه دواړه خو په خپلو کورونو کښی کیناستل او هلته شپه او ورځ په ژړا او واویلا بوخت (مشغول) وو. زه لږ سخت او قوی وم نو د لمانځه لپاره مسجد ته حاضریدم او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته به می سلام اچاوه او د دوی مبارکو شونډو ته به می کاته چه آیا زما د سلام د جواب په مقابل کښی خوځیږی که نه؟ کله چه ما رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کتل نو هغو به ماته نه کتل، مخصوص اقارب، خورا (دیر) محبوب دوستان او خپلوان هم له ما څخه پردی شوی وو په دی منع کښی یو ورځ یوه سری د «غسان» د باچا خط ماته راکړ چه په هغه کښی زما په دغه مصیبت باندی د همدردی او خواخوږی اظهار کړی شوی وو. او ماته ئی بلنه راکړی وه چه د هغه ملک ته ورشم چه هلته به زما دیر ښه «هرکلی» او «ښه راغلی» او عزت او احترام کیږی کله چه می هغه خط له سره تر پایه ولوست په زړه کښی می وویل چه په دغه کښی هم زما بله آزموینه او مستقل امتحان دی په پای (انجام) کښی می هغه خط وسوځاوه وروسته له څلویښتو ورځو د رسالت له درباره یو نوی بل حکم راورسیده چه زه می له خپلی ښځی څخه هم بیل شم لکه چه خپلی کډی ته می وویل چه ته دی خپلی پلارگنی کړه لاړه شه! او تر هغه پوری چه د پاک الله له درباره زما په نسبت که مه فیصله صادرېږی ته هملته اوسه له گردو (ټولو) څخه لویه اندیښنه او فکر ماته له دغی خبری څخه وه چه که زه په هم دغه حالت کښی مړ شم، نو رسول الله مبارک به می جنازه نه کوی او که بالفرض په هم دغو ورځو کښی (الله تعالیٰ دی نه کوی) پاک رسول الله وفات شی مسلمانان به ځما تر مړینی پوری له ما سره هم دغه وضعیت (حالت) کوی. او ځما مری ته به هیڅوک نه نژدی کیږی لنډه دا چه تر پنځوسو ورځو پوری زه په هم دغه مصیبت او ابتلا کښی اخته وم د پاک الله ځمکه سره له دیر ارتوالی پر ما تنگه شوه بلکه د ژوندانه دگر هم پر ما باندی بیخی تنگ شوی ؤ. ژوندون ماته له مرگ څخه سخت ښکاریده. چه یو ناڅاپه د «سلیع» د غره له لوری یوه چغه وشوه «یا کعب بن مالک! ابشر یا کعب څوی د مالک زیږی دی په تا خوشاله اوسه» د دی غیر اوریدلو څخه سم د لاسه زه په سجده ولویدم، معلوم شو چه د شپې په آخره شومه کښی د پاک الله له لوری نبی علیه السلام ته خبر ورکړی شوی دی چه زمونږ توبه مقبوله شوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره وروسته د صبا له لمانځه لویو اصحابو ته دغه اطلاع ورکړه شوه یو

سور زما په لوري په منده راغی، او دغه بشارت ئی ماته ورساوه مگر بل یوه سری په ډیر اوچت آواز سره د غره له لوري هم دغه زیری راباندی وکړ. چه دغه غږ ماته د سور له راتللو څخه مخ کښی رارسیدلی وو، ما کالی (جامی) له ځانه وویستل او زیری راکوونکی ته می ورکړه او هغه می ټینگ په غږ کښی ونیوه بیا د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شوم خلق دلی دلی راتله او ماته ئی تبریکات راکول له مهاجرینو څخه حضرت طلحه رضی الله تعالی عنه زما مخ ته ودریده، او مصافحه ئی راسره وکړه. د رسول الله څیره له ډیری خوشالی لکه سپوږمی داسی ځلیده. او وئی فرمایل چه: «الله تعالی ستا توبه قبوله کړه» ما عرض وکړ چه: «د دغی توبی قتمه دا ده چه زه خپل گرد (تول) مال او شته د الله تعالی په لاره کښی صدقه کوم» دوی وفرمایل چه: «تول نه لږ څه د ځان لامله (له وجی) هم وساته!» لکه چه ما د خیبر برخه رابیله، او نور گرد (تول) می صدقه کړل څرنګه چه یواځی د رښتیا ویلو له برکته ماته نجات په برخه شوی ؤ. نو ځکه می له خپله ځانه سره عهد وکړ چه په هر حال او هر وقت کښی به تل رښتیا وایم، او له سره به دروغ نه وایم د دغه عهد څخه وروسته ډیر لوی او سخت امتحانات راته پېښ شول. مگر الله الحمد زه تل رښتین وم، او له رښتیاو څخه می ژبه نه ده آړولی. او انشاء الله تر هغه پوری چه ژوندی یم له رښتیا څخه به خوله نه اړوم د هم دغی واقعی په لوري په دغو آیتونو کښی اشاره کړی شوی ده. ګواکی پر دغو دری واړو باندی د الله تعالی رومبني مهربانی دغه وه چه ایمان او اخلاص ئی ورپېښلی ؤ، او له نفاقه ئی ساتلی ؤ اوس نوی مهربانی پری دا وشوه چه د نصوح د توبی توفیق ئی هم ور په برخه کړ او بیا ئی خپل لوری ته وبلل، او د هغو گرد (تول) تفصیرات ئی ورمعاف کړل.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١٣٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو) وویږیئ تاسی له الله (او هسی مخالفت مه کوئ!) او اوسئ سره له صادقانو (چه محمد او اصحاب ئی دی)

تفسیر: یعنی له رښتینو سره صحبت وکړئ! او د هغو په شان کارونه کوئ! او وګورئ چه دغه دری سری د رښتیا ویلو په سبب وپېښل شول او مقبول وګرځیدل (او همیشه اوسئ تاسی له رښتینو سره په ایمان یا په عهد یا نیت او قول یا په دین د خدای یا په توبه کښی) منافقانو دروغ وویل او د الله تعالی ویره ئی له خپلو زړونو څخه وویستله نو د (درک اسفل) مستحقان شول. (له صادقینو څخه مقصد پخپله رسول الله او د ده لوی اصحاب دی یعنی له رسول الله او د ده له لویو اصحابو رضی الله تعالی عنهم او ملګرو سره ملګری اوسئ! او مخالفت تری مه کوئ! ځینی وائی چه صادقین ابوبکر الصديق او عمر الفاروق دی. ابن عباس رضی الله تعالی عنه وائی

چه حضرت علی تری مطلوب دی. علی اکثر دغه صادقین، راشده خلفاء بولی په تفسیر وحیدی کښی لیکلی دی چه سید علامه رحمة الله علیه ویلی دی له دی آیت نه معلومه شوه چه اجماع حجت دی).

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ
حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَ
لَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ
ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا عَمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْئُونَ
مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوِّ نِيلًا إِلَّا كُتِبَ
لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾

نه دی روا دپاره د خلقو د مدینې او هغه چاته چه چاپیر د دوی دی له (صحرائی) عربو څخه دا کار چه بیرته پاتی شی دوی (یعنی نه دی بیرته پاتی کیږی) له رسول د الله نه (په تلو د غزا کښی) او نه (دا چه) مینه به کوی دوی په ځانونو خپلو له نفسه د رسول نه (چه خپل ځانونه د رسول له ځانه زیات ویولی او خپل ځانونه د جهاد له شدائدو څخه وساتی) دغه (وجوبی متابعت او نهی د مخالفت) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی چه دی نه رسیږی دوی ته تنده او نه ستومانی او نه لوړه په لاره د الله کښی او نه ږدی دوی قدمونه پر کوم ځای (له ځایونو د کفارو داسی قدمونه) چه په قهر سره راوولی (دغه قدمونه) کفارو لره او نه رسیږی دوی هیڅ دښمن ته په رسیدلو سره (چه وژل یا بندیان کول یا لوټ کول د هغو دی) مگر لیکلی شوی دی دوی ته په سبب د هر یوه له دغو مذکوره و شیانو عمل نیک، بیشکه چه الله نه خرابوی اجر (ثواب) د نیکی کوونکو.

تفسیر: یعنی داسی نه دی په کار چه رسول الله صلی الله علیه وسلم تکلیفونه او ربرونه (زحمتونه) وگالی (برداشت کړی) او مونږ په آرامی او هوسانی (آسانی) سره کینو. په حدیث کښی راغلی دی چه ابوخیثمه رضی الله عنه هم د «تبوک» له غزوی څخه بیرته پاتی شوی ؤ. او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د روانیدلو څخه وروسته خپل باغ ته ولاړ او هلته په یوه گن یخ

سوری کښی پر خپل پالنگ باندی وغځیده د ده خپله ښځه چه دیره حسینه او جمیله وه په مخ کښی گرځیده او په شاخوا ځمکی باندی ئی اوبه شیندلی او ښه ئی یخه کړی وه او بیا ئی پری پوځی (بوریا) وغځوله د خرماو تازه وښکی (وړی) ئی په مخ کښی ورته کیښودل یخی اوبه او نور خوندور خواړه ئی ورحاضر کړل یو ناڅاپه ابو خثیمه رضی الله تعالیٰ عنه د دی عیش او استراحت د سامان د لیدلو څخه وترهیده او د بریښنا په شان د ده په وجود کښی یو اور بل شو او له خپله ځانه سره ئی وویل: توبه له دغسی ژوندون چه زه په یخ سوری کښی ناست یم او یخی اوبه څښم او د یخی ویالی او سیوری او باغ او میوی څخه مستفید کیوم او د پاک الله محبوب رسول صلی الله علیه وسلم په داسی سخته گرمی او تودی سیلی کښی د تندی او لوړی په شدت په ډاگ او چول بیابان، کندو او رغو کښی غزا ته رهی (روان) دی. په مجرد د پیدا کیدلو د دی خیال سم د لاسه خپل د سورلی اوبه ئی وغوښتله او چاره ئی په خپل غاړه کښی واچوله او نیزه ئی په لاس کښی واخیستله او د غازیانو د پلو په کرښو رهی (روان) شو. د ده اوبه دیره گرندی د باد په شان تله بالاخر د غازیانو له لښکر سره یو ځای شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم له لری څخه ولید چه یو سور د شگو پر کوریو دیر ژر ژر رادرومی نو وئی فرمایل: «کن ابا خثیمه - شه ابو خثیمه» یعنی ابو خثیمه دی وی، لږ څه وروسته گردو (تولو) ولیده چه همغه سور ابو خثیمه ووت رضی الله تعالیٰ عنه وعن سائر الصحابة و رضوا عنه.

﴿ذَلِكَ يَوْمُ لَا يُصِيبُهُمْ﴾ الآية - دغه وجوبی متابعت او نهی د مخالفت په سبب د دی چه بیشکه دوی چه دی نه رسیږی دوی ته تنده او نه ستومانی او نه لوړه په لاره د الله کښی او نه ږدی دوی قدمونه په کوم ځای له ځایونو د کفارو داسی قدمونه چه په قهر راولی دغه قدمونه کفارو لره او نه رسیږی دوی هیڅ دشمن ته په رسیدلو سره چه وژل یا بندیان کول یا لوت کول د هغو دی مگر لیکلی شوی دی دوی ته په سبب د هر یوه له دغو مذکورو شیانو عمل نیک بیشکه چه الله نه خرابوی اجر او ثواب د نیکی کوونکو. سره له دی چه په دغو پیښو کښی اکثره شیان لکه لوړی، تندی رسیدل او تکالیف او ربړونه (زحمتونه) گالل (برداشت کول) اختیاری امر نه دی. سره له دی د جهاد د نیت په برکت د دغو غیراختیاری شیانو په مقابل کښی هم صالحه اعمال د دوی د حسناتو په دفتر کښی لیکلی کیږی او په هغو باندی پاک الله دوی ته لوی ثواب او ښه اجر مرحمت فرمائی

وَلَا يَنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ
وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣١﴾

او نه لگوی دوی (په جهاد کښی) هیڅ یوه نفقه وړه (یعنی لږه) او نه لویه او نه قطع کوی هیڅ یو میدان (یا کنده یعنی ځمکه په کفارو پسې) مگر

خو ليکلی شی (ثواب د) هغه دوی ته (دغه لیکل) لپاره د دی دی چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو دیرو ښو نیکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی (په لاره د الله کښی)

تفسیر: (یعنی نه صرفوی دوی صرفول لږ لکه پاتی نمری، یا نعل د آس یا کوم پاو غله یا میوه لکه ابو عقیل رضی الله تعالی عنه په شان او نه ډیره لکه عثمان بن عفان او عبدالرحمن رضی الله تعالی عنهما پشان او نه قطع کوی دوی کومه کنده په کفارو پسی مگر چه لیکلی کبیری دوی ته ثواب د هغه او دا لیکل لپاره د دی دی چه جزا ورکړی دوی ته الله د هغو دیرو غورو او نیکو کارونو چه وو دوی چه کول به ئی په لاره د الله کښی) یعنی د ډیر ښه عمل به ډیره ښه جزا ورکوی.

ښکاره دی د غازیانو لوی عزت په ژوندون د دی دنیا او آخرت

کله چه پر متخلفینو د جهاد دغسی عتابونه راغلل نو مومنانو پخپلو منځونو کښی سره وویل چه که پس له دی نه بیا غزا پیښه شوه نو ټول به څو له څرمی (سیلمی) غزا ته نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ
مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَ
لِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٣﴾

او نه دی مؤمنان داسی چه ووځی ټول له څرمی «سیلمی» (غزا یا د علم طلب ته په هر وقت کښی)، نو ولی نه ځی له هری دلی له دی مؤمنانو نه یو ټولی (او نور دی پاتی شی په کور) دپاره د دی چه پوه پیدا کړی دغه (تلونکی) په دین کښی او دپاره د دی چه خبر ورسوی قوم خپل ته کله چه بیرته راشی دوی په لوری د هغوی لپاره د دی چه هغوی وویری (له الله او ځانونه وژغوری (بچ کړی) له معاصیو)

تفسیر: په تیرو رکوعاتو کښی «جهاد» ته د تللو فضیلت او «جهاد» ته د نه تللو د ملامتی ذکر و. ممکن و چه چا داسی گنلی وی چه تل په هر جهاد کښی د گردو (تولو) مسلمانانو وتل فرض العین دی، په دغه آیت کښی ئی وفرمایل چه تل دغسی عمومی وتلو ته څه ضرورت نشته.

او نه مصلحت دی چه قول مسلمانان سره یو دم د جهاد لپاره ودریږی او ور ووځی بلکه دا مناسب دی چه له هری قبیلې او هر قوم ځنی یو ډله «جهاد» ته ووځی او نور گرد (تول) دی پخپلو کارونو او ضروریاتو کښی مشغول او لگیا اوسی. اوس که نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خپل نفیس نفس «جهاد» ته تشریف یوسی، نو له هر قومه څخه هغه جماعت چه له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ځی دوی به د نبی الله په صحبت کښی په سلهاؤ حوادثو او واقعاتو عبور کوی او د دینیو او احکامو پوه او علم به حاصل کړی، او د بیرته راتګ په وخت کښی به خپلو پاتی شویو اقوامو ته د خپل زیات علم او تجربی په بناء له نیکی او بدی ځنی خبر ورکوی او فرض نی کړی که رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله په مدینی منوری کښی تشریف ولری نو هغه خلق چه جهاد ته نه دی تللی. د دوی له صحبتته مستفید کیږی، او دینی خبری ورځنی زده کوی. او د مجاهدینو په غیاب کښی به هغه د وحی او معرفت خبری چه اوریدلی او زده کړی نی دی، هغه به مجاهدینو ته د بیرته راتګ په وقت کښی آورو، او دوی به پری پوهوی د آیت په الفاظو کښی د عربی ترکیب په اعتبار دواړه احتمال شته کما فی روح المعانی وغیره. حضرت شاه صاحب لیکي: «بنائی چه له هره قومه ځنی څه خلق او سری د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په صحبت کښی واوسی چه دینی علم زده کړی. او نورو پاتی شویو ته نی هم وروښی. اوس رسول الله مبارک په دغی دنیا کښی نه دی موجود لیکن دینی علوم او علماء موجود دی. او د علم طلب فرض کفائی دی. او جهاد هم فرض کفائی دی. هوا که په کوم وقت کښی د امام له لوری نفیر عام وشي، نو فرض العین گرځی په «تبوک» کښی هم دغه صورت و نو ځکه د هغو کسانو ځنی چه بیرته پاتی شوی وو پوښتنه وشوه والله اعلم. د ابو حیان رحمة الله علیه په نزد دغه آیت د «جهاد» لپاره نه دی بلکه د علم د طلب په مورد کښی دی د جهاد او طلب العلم د آیتونو په منع کښی دا مناسبت دی چه په دواړو کښی خروج فی سبیل الله دی او د دواړو غرض او غایه د دین احیاء او د کلمة الله اعلاء ده. په یوه کښی (چه جهاد دی) د توری په ذریعه او په بل کښی (چه د علم طلب دی) د قلم او ژبی او نورو په وسیله.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ
الْكَفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٣٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان نی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) جنگ کوی تاسی له هغو خلقو سره چه نژدی (او څرمی) دی تاسو ته له کفارو او ودی مومی دوی په تاسی کښی کلکوالی (زیر والی، تندی په اقوالو او افعالو)، او پوه شی (ای مؤمنانو) چه بیشکه الله له پرهیزګارانو سره دی (په اثابت، حفاظت او اعانت کښی)

تفسیر: جهاد فرض کفائی دی چه له طبیعی ترتیبه سره موافق رومبنی له هغو کفارو سره وکړ شی چه مسلمانانو ته دیر نژدی وی، بیا له هغو سره چه دوی ته نژدی وی، هم داسی درجه په درجه ښائی چه د جهاد حلقه او دائره وسیعه او ارته شی. د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او د راشدهو خلفاو رضی الله تعالی عنهم جهاد په هم دغه ترتیب سره شوی دی. په دفاعی جهاد کښی هم د فقهی عالمانو هم دغه ترتیب غوره کړی دی. چه پر هغه اسلامی ملک باندی چه کفار چپاو (حمله) وروړی د هغه ملک په مسلمانانو واجب دی چه د هغو دفاع وکړی. که هغوی کافی نه وی یا لټی (ناراستی) یا سستی کوی، نو په هغو مسلمانانو جهاد واجبیدی چه دوی ته متصل او نژدی پراته وی که هغه هم کافی نه وی. نو بیا پر هغو هم لازمیږی چه له دوی سره متصل پراته وی هم داسی که ضرورت واقع شی نو درجه په درجه له مشرقه نیولی تر مغرب پوری به جهاد پرله پسې فرضیږی.

«وليجدوا فيكم غلظة - او ودی مومی دغه کفار په تاسی کښی ای مسلمانانو کلکوالی تندی زیر والی او هم په اقوالو هم په افعالو کښی او د جنگ په وقت کښی ښائی چه بالخاصه له تاسی څخه صبر او شجاعت او میرانه (بهادری) ښکاره شی او سختی راولی تاسی پر کفارو باندی. په رښتیا سره چه) د مؤمن شان دا دی چه د خپل اسلامی ورور په مقابل کښی نرم بردبار وی او د الله تعالی او د رسول الله د دښمنانو په معاملی کښی دیر کلک، تند، ځیر او شدید وی. تر څو د هغه د نرمی او سستی له لیدلو څخه دښمنان پری زړور او جرئ نشی: ﴿اذْهَبْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةً عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (۶ جزء د المائدی ۵۴ آیت (۸) رکوع) ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ إِشْدَادًا عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (۲۶ جزء د الفتح ۲۹ آیت (۴) رکوع) ﴿جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ (۱۰ جزء د التوبة ۷۳ آیت (۱۰) رکوع) ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ او پوه شی ای مؤمنانو چه بیشکه الله له متقیانو پرهیزگارانو سره دی په اثابت حفاظت او اعانت کښی) یعنی د الله تعالی ځینی ویریدونکو کسانو ته نه ښائی چه له هیڅ کوم یوه کافر قوم څخه ویریدی یا د هغو په مقابل کښی ځان ښکته وگنی او هر څومره چه مسلمانان د الله تعالی څخه ویریدی، تر هغه وخته پوری او په همغی اندازی دوی په کفارو باندی بری او غلبه مومی ای پاک الله ته زموږ زړونه له خپلی ویری او مینی څخه دک کړی!

وَإِذَا مَا أَنْزَلْتُ سُورَةً فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ
هَذِهِ إِيْمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فزَادَتْهُمْ إِيْمَانًا
وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٣﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ

مَرَضٌ فَرَّادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٥﴾

او کله چه نازل کړی شی کوم سورت (برخه د قرآن) نو ځینی له دغو منافقانو هغه دی چه وائی (په منع خپل کښی تمسخرأ) کوم یو دی له تاسو چه زیات کړ هغه ته دی سورت ایمان (و فرمایل الله) نو هر څه هغه کسان چه ایمان لرونکی دی نو زیات کړ (دغه سورت) دوی ته ایمان حال دا چه دوی خوشالیری. او هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی مرض (د نفاق، شک او کفر) دی نو زیاتوی (دا سورت) دوی ته گندگی پر گندگی د دوی (چه کفر او شک دی) او مری دوی په دی حال چه دوی کافران دی.

تفسیر: هر کله چه کوم قرآنی سورت نازلیده نو منافقینو به په خپلو منځونو کښی یو له بله سره، یا له ځینو ساده او ضعیف الاعتقادو مسلمانانو سره د استهزاء او تمسخر له لوری ویل: څرنگه صاحب! په تاسی کښی د کوم کوم سری ایمان دغه سورت در زیات کړ؟ مطلب به ئی داسی ؤ چه معاذ الله په دغه سورت کښی څه شی ایښی دی؟ او کوم حقائق او معارف پکښی شته چه د ایمان او ترقی موجب وگڼل شی؟ پاک الله د دوی د دغی وینا داسی جواب وفرمایه: بیشکه چه د مؤمنانو ایمان ته د الله تعالیٰ د کلام له آوریډلو څخه ترقی، تازه گی او تزئید ور په برخه کیږی او د هغو زړونه مسرور او منشرح کیږی هو! د هغو کسانو په زړونو کښی چه د کفر او نفاق رنځوری او گندگی وی. نو د دوی په رنځوری او گندگی کښی تزئید کیږی، تر دی حده پوری چه دغه رنځوری به د دوی ساه ویاسی بیا به ئی پریږدی.

د باران طبع ښکاره ده بی له ده نه هیڅ ژوند نشته

باغ کښی گل تری زرغونییږی په ښوری کښی ئی خوند نشته

حضرت شاه صاحب په بل ډول (طریقه) سره د دی آیت تقریر کړی: «یعنی د الله تعالیٰ کلام چه د هر مسلمان د زړه د خطری سره موافق واقع کیږی، نو دوی خوشیږی، او وائی سبحان الله! دغه آیت زما ایمان او یقین لا زیات کړ. هم داسی کله چه په کوم سورت کښی د منافقینو پټ عیوب ښکاره شی، نو دوی له ډیری شرمندگی ځانونه ناغرضه اچولی وائی بیشکه دغه کلام زمونږ یقین او ایمان زیات کړی دی. لیکن څرنگه چه دغه وینا له خوښی او انشراح څخه نه وه او یواځی د خجالت د لری کولو لپاره ئی ویل نو ځکه ئی داسی توفیق ونه موند چه وروسته توبه وکړی او په اخلاص د زړه او رښتیا سره د حق پیروی وکړی. بلکه لا له پخوا څخه زیات د خپل عیب د پټولو په فکر او تدبیر کښی لویدل. هم دغه دی په گندگی باندي گندگی عیب والاؤ ته لازم دی چه د نصیحت له آوریډلو څخه وروسته د خپل ځان اصلاح وکړی نه دا چه بالعکس له ناصحه خپل ځان پټ کړی.

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذْكُرُونَ ﴿١٣٧﴾

آيا (فکر نه کوی) او نه گوری دوی چه بیشکه دوی مبتلا کولی شی (په دول
دول (قسم قسم) مصائبو) په هر یوه کال کښی یو کرت یا دوه کرته بیا له
سره هغوی نه کوی توبه (له نفاقه) او نه دوی پند اخلی (په دی ابتلاء)

تفسیر: یعنی لږ تر لږه په هر کال کښی یو ځلی یا دوه ځلی دغه منافقین په فتنه او آزموینه
کښی غورځول کیږی مثلاً قحط رنځوری او په نورو ارضی یا سماوی آفتونو کښی مبتلا کیږی. یا
د پاک رسول الله په مبارکه ژبه د دوی نفاق علانیه او ښکاره څرگندیږی یا د جنگ او جهاد په
وخت کښی د دوی ویره، بیزه توب او نفاق او د زړه خیره ښکاره کیږی مگر دوی داسی
بی حیا او بدباطن واقع شوی دی چه له سره ئی سترگی نه شرمیږی، او سره له تنبیهاوو بیا هم په
سمه لاره نه راځی او نه له خپلو پخوانیو خطاؤ څخه توبه ویاسی او نه وروسته له دی نه پند او
نصیحت قبلوی.

وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَاهُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ
انْصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۖ وَإِنَّهُمْ لَفِي قَوْمٍ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٣٨﴾

او کله چه نازل کړی شی کوم سورت (چه پکښی عیب وی د منکرینو) نو
وگوری ځینی د دوی ځینو نورو ته (په قهر له آوریډلو د عیبونو خپلو، حال
دا چه وائی) آيا وینی تاسی کوم یو (د مسلمانانو که چا دوی نه لیدل نو
پاشیدل به) بیا به لارل (له مجلسه)، گرځولی دی الله زړونه د دوی (له ټولو
نیکو) په سبب د دی چه دوی هسی قوم دی چه نه پوهیږی (په گټه (فائده)
او تاوان خپل)

تفسیر: یعنی د نبی صلی الله علیه وسلم له مجلسه څخه گرځی الله تعالی د دوی زړونه گرځولی دی
چه دوی له خپله جهله او حماقته د ایمان او عرفان د خبرو پوهیدل او قبول نه غواړی.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ

مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٨﴾

خامخا په تحقيق راغلی دی تاسی ته یو رسول له جنسه ستاسی چه ډیر سخت دروند دی پر ده باندی هغه کار چه تاسی تکلیف مومی (له هغه) ډیر حرصناک دی په (هدایت د) تاسی خاص پر مؤمنینو باندی نهایت شفیق ډیر مهربان دی.

تفسیر: (یعنی خامخا په تحقيق راغلی دی تاسو ته ای انسانانو له جنسه د تاسی، یا خامخا په تحقيق درغلی دی تاسی ته ای عربو له هم ژبی د تاسی، یا خامخا په تحقيق درغلی دی تاسی ته ای قریشو له نسب د تاسی څخه رسول او استاخی) چه د هغه حسب، نسب، اخلاق، اطوار، دیانت او امانت او نور گرد (تول) صفات تاسو ته معلوم دی، او ښه پری پوه او واقف یی (چه ډیر سخت او دروند دی په ده هر هغه کار چه په محنت او مشقت کښی لویږی پری تاسی) یعنی له هر هغه شی څخه چه تاسی ته تکلیف یا سختی رسیږی، هغه پر ده باندی ډیر سخت او دروند دی په هری ممکنې طریقې سره رسول الله هم دا غواری چه د ده پر امت باندی آسانی وی. او دنیوی او اخروی عذاب څخه محفوظ پاتی وی نو ځکه هغه دین چه دوی له خپله ځانه سره راوړی دی هغه سهل او آسان او بی تکلیفه او پوست دی. او خپلو کاردارانو ته هم دغه نصیحت کوی چه «یسروا ولا تعسروا آسانی کوئ! سختی مه کوئ پر خلقو».

«حریص علیکم» الایه - ډیر حرصناک دی په هدایت د تاسی ای مؤمنانو یعنی په ایمان او صلاحیت د تاسی پر مؤمنانو باندی که له تاسی وی که له پخوانیو امتونو وی نهایت شفیق او مهربان دی) یعنی ستاسی د خیر غوښتلو او نفع رسولو خاص اشتیاق او بیقراری د دوی په زړونو کښی شته هغه خلق چه د دوزخ په لوری مندی وهی هغوی له ملاوو څخه پرله پسې نیسی او د هغه څخه ئی ستنوی (منع کوی). د ده لوی کوبښ او آرزو دا ده چه د الله تعالی بنده گان اصلی ښیکنو (نیکو) ته ورسېږی، او حقیقی بری ومومی د جهاد او د نورو مقصد هم یواخی وینی تویول نه دی. بلکه د مجبوریت په حالت کښی د ډیری سختی جراحي (آپریشن) په وسیله د بنی نوع انسانی فاسد او مسموم اعضا پری کاوه شی. او خراب جراثیم تری تعقیم او رقل کیږی او د عمومی مزاج په صحت او اعتدال سره ساتی.

کله چه رسول اکرم په دغی اندازی پر گرد (تول) عالم مهربان او د دوی خیر غوښتونکی دی، نو ظاهر دی چه دوی مخصوص د ایماندارانو پر حال بیاندازی شفیق او مهربان دی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

نو که وگرځيدل دا (خلق له ايمان راوړلو په تا باندې) نو ووايه کافي دى ماته الله نشته هيڅ لايق د عبادت مگر هم دى، (خاص) پر هم ده توکل (اعتماد) کړى دى ما حال دا چه هم دى رب (مالک) د عرش عظيم دى.

تفسير: يعنى که ستاسى د دى عظيم الشان شفقت او خير غوښتلو او زړه سوي قدر، خلق ونه کړى نو هيڅ پروا نشته فرض ئى کړئ که گرد (تول) جهان له تاسى څخه مخ وگرځوى نو يواځى پاک الله تاته بس او کافي دى، چه ماسوا له هغه بل هيڅوک نه د عبادت او د بنده گي وړ (مستحق) او لائق، او نه د توکل او اعتماد مستحق کيدى شى، ځکه چه د ځمکي او آسمان سلطنت او د عرش عظيم (شهنشاهي تخت) مالک هم دى دى او گردى (تولى) نفعى او اضرار، هدايت او ضلالت د هم ده په قدرت کښى دى.

فائده: په ابو داود شريف کښى له ابوالدرداء رضى الله تعالى عنه څخه روايت دى: هر هغه سړى چه صبا او بېگه او اوه ځلى ﴿حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ ولولى، الله تعالى به د ده د گردو (تولو) همومو او غمومو دپاره کافي شى باقى د عرش د عظمت په متعلق که مو د تفصيلاتو د لوستلو شوق وي، نو د هم دى آيت په ذيل او لمن کښى دى د «روح المعانى» مضامين ولوستل شى!

تمت سورة التوبة بفضل الله تعالى وحسن توفيقه اللهم تب علينا واجعل لنا براءة من النار انك انت التواب الرحيم.

سورة يونس مكية وهى مائة وتسع آيات واحد عشر ركوعا

عدد تلاوتها « ۱۰ » وعدد نزولها « ۵۱ » نزلت

بعد بنى اسرائيل

د «يونس» سورت مكى دى يو سل او نهه آيتونه او يوولس ركوع لري. په تلاوت

كښى (۱۰) او په نزول كښى (۵۱) سورت دى د «بنى اسرائيل»

له سورت څخه وروسته نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان دير رحم والا دى.

الرَّاسِخَاتِ الْأُولَىٰ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ①

دغه (سورت) آيتونه دى د كتاب (قرآن) دى له حكمته

تفسير: دغه آيتونه د داسي مضبوط او محکم کتاب دی چه د هغه هره خبره پخه او مضبوطه ده الفاظ ئی د دی لامله (له وجی) محکم او مضبوط دی. چه تل له تبدیلی او تحریفه محفوظ دی علوم ئی له دی جهته مضبوط او پاخه دی چه دیر زیات سم له عقله او حکمته سره دی احکام ئی له دی سببه ښه او جید دی چه وروسته له دی بل کوم ناسخ کتاب راتلونکی نه دی اخبار او قصص ئی هم بیخي ښه او درست او د واقعی سره موافق دی. کله چه علیم او حکیم الله دغه پاک کتاب د خپل کامل علم په زور رانازل کړی دی نو ولی به هم داسی نه وی.

اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَا
اِلٰى رَجُلٍ مِّنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوْا اَنَّ لَهُمْ
قَدْ مَرَّ صَدَقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالِ الْكٰفِرُوْنَ اِنَّ هٰذَا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝۲

آیا دی خلقو ته تعجب (له دی خبری) چه وحی وکړه مونږ یو سړی ته له (رښتینو د) دوی نه چه وویروه خلق (کفار له عذاب د الله) او زیری ورکړه هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی چه بیشکه شته دوی ته مرتبه لویه رښتینی (د قول او د عمل خپل) په نزد د رب د دوی، نو وائی دا کافران چه بیشکه دغه (محمد) خامخا کوډگر دی ښکاره

تفسير: یعنی په دغه کښی د حیرانتیا او تعجب څه خبره ده؟ چه پاک الله د انسانانو د اصلاح او هدایت لپاره همغسې یو انسان مامور کړی، او هغه ته ئی خپل داسی پیغام ورلیږلی وی چه پر هغه نور کسان بلاواسطی خبر نشی او دغه رسول صلی الله علیه وسلم گرد (تول) مخلوق د خالق د نافرمانی د مهلکو نتائجو او عواقبو څخه خبروی او د الله تعالی د احکامو منونکو ته زیری او بشارت ورکړی چه د رب العزت په دربار کښی د صالحو نیکو اعمالو په برکت په ایمان او طاعت او شفاعت د حضرت او نورو دیرو لویو مرتبو او خورا (دیرو) هسکو درجو ته رسیږی. او دیر اعلی سعادت او اقصی کرامت او ازلی فلاح او ابدی صلاح د دوی په برخه کښی لیکلی شوی ده. (نو وائی کافران پس له راتلو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم چه په تحقیق دا سړی خامخا ساحر او کوډگر دی ښکاره) یعنی قرآنی وحی ته د ده د فوق العاده مؤثریت او بی نهایته بلاغت له سببه کوډی (جادو) او د هغه راوړونکی ته ساحر (کوډگر) وائی.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ
ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأُمُورَ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ
بَعْدِ إِذْنِهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿۳﴾

بیشکه چه رب ستاسی الله دی هغه (الله) چه پیدا کری ئی دی آسمانونه او
خُملکه (په کامله قدرت خپل سره) په شپږو ورځو کښی بیا ئی استوی وکړه
پر عرش باندی تدبیر کوی د تولو کارونو (په بالغه حکمت خپل سره)، نشته
هیڅ شفیع (چه شفاعت وکړی شی په ورځ د قیامت کښی) مگر وروسته له
اذنه د الله دغه الله (چه موصوف دی په دی صفاتو) رب ستاسی دی نو عبادت
کوی تاسی د هم ده، آیا (فکر نه چلوی) نو پند نه اخلی؟

تفسیر: (فی ستة ايام) یعنی په دومره یوه مدت کښی چه د شپږو ورځو سره برابر و (په تعیین
د مقدار د دغو (۶) ورځو کښی د علماؤ په منع کښی سره اختلاف دی د اکثرو علماؤ په نزد
له دغو ایامو څخه مراد مقدار د ایام د ورځو د دنیا دی چه متقرر و په علم د الله کښی) او
یوه ورځ د (ابن عباس رضی الله تعالی عنه) د تفسیر سره موافق د یو زر کلونو سره برابره
اخیسته کیږی. گواکی په شپږو زرو کالو کښی اسمان او خُملکه او نور گرد (تول) سره تیار
شوی دی. بلاشبه پاک الله قادر و چه په یوه آن کښی ئی گرد (تول) مخلوقات پیدا کری وی،
لیکن د ده د حکمت اقتضاء هم داسی وشوه چه په تدریج سره ئی پیدا کری ښائی چه خپلو
بندگانو ته په دی سره ښوونه کوی چه سره له قوته او قدرته لازم دی چه هر کار دی په پوهی
تانی او متانت سره وکړی، او هم په تدریجی تخلیق کښی د یو ناڅاپه او دفعتاً پیدا کولو په
نسبت د دغی خبری اظهار په ښه دول (طریقه) سره کیږی چه الله تعالی بالاضطرار بلا اختیار
فاعل نه دی بلکه د هر څیز وجود بالکلیه د ده له مشیت او اختیار سره ترلی دی هر کله چه
وغواری او په هر دول (طریقه) چه وغواری همغسی ئی کوی.

«ثم استوی على العرش» بیا ئی استوی وکړه په عرش باندی) د الاعراف د سورت د (۷) رکوع
کښی هم داسی آیت تیر شوی دی، دلته دی هم د هغو فوائدو څخه فائده واخیستله شی.
«يدبر الامر» تدبیر کوی د تولو کارونو په بالغه حکمت خپل سره) یعنی د گردو (تولو) مخلوقاتو
تدبیر او انتظام د الله تعالی په بالغه حکمت او قاهره قوت کښی دی.
«ما من شفيع الا من بعد اذنه» نشته هیڅ شفیع چه شفاعت وکړی شی په ورځ د قیامت کښی مگر
شفاعت کولی شی وروسته له اذنه د الله) یعنی شریک او حصه دار د ده په الوهیت کښی څوک
چیری کیدی شی هم دغه تش سپارش هم د ده په لوی دربار کښی بی د ده د حکم او اجازی

څخه امکان نه لري او هيڅوک به د الله تعالى د ارادې څخه د سپارښت دپاره هم شوندي نشي خوځولي.

«ذلکم الله ربکم» الایه دغه الله چه موصوف دی په دی صفاتو رب ستاسی دی نو عبادت کوئ د هم ده، آیا فکر نه چلوئ نو پند نه آخلئ تاسو) یعنی ښه فکر وکړئ چه د داسی رب څخه ماسواء چه صفات ئی پاس بیان شول، بل څوک شته چه هغه د بندگی او عبادت وړ (لائق) وی؟ بیا نو تاسی څرنګه جرات او غفردی (ضد) کولی شی چه د هغه خالق، مالک، مطلق شهنشاه او برحق حکیم له احکامو او د ده د رسول له احکامو څخه محض د وهمونو او گمانونو په اثر انکار، او هغه ګرد (تول) سره دروغجن کوئ؟

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا أَنَّهُ يَبْدُؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ يَمَّا كَانُوا يَكْفُرُونَ ٥

خاص هم ده ته ورته ستاسی دی د تولو وعده کړی ده الله وعده حقه، بیشکه دی اول پیدا کوی دا مخلوق بیا ژوندی کوی ئی (پس له مرګه) لپاره د دی چه جزا ورکړی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په عدل، انصاف سره (چه خورا (دیره) وړه نیکی هم نه ضائع کیږی)، او هغه کسان چه کافران شوی دی شته دوی ته څښل له ایشیدلو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل.

تفسیر: یعنی له هم ده څخه ستاسی ابتداء او د هم ده په لوری ستاسی انتهاء ده او په آخر کنډی تول د ده په لوری ورټلونکی یی بیا د ده او د ده د رسولانو د احکامو څخه څرنګه غاړه غړوئ.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ
لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ
يُقِصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ٥

الله هغه ذات دی چه گرځولی ئی دی (تکلیف د) لمر روڼ (خلیدونکی) او (تیکلیف د) سپوږمی روښانه او مقدر (مقرر) کړی ئی دی هر یوه ته منزلونه لپاره د دی چه پوه شی تاسی په شمیر د کلونو او په حساب (د میاشتو او ورځو او نورو)، نه دی پیدا کړی الله دا څیزونه مگر په حقه (او تدبیر) سره، په تفصیل سره بیانوی (ظاهروی الله) دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه پری پوهیږی

تفسیر: د ځینو په نزد «نور» له «ضیاء» څخه عام دی. «ضیاء» خاص هغه «نور» ته وائی چه زیات روڼ او ځلیدونکی وی. ځینی وائی هغه چه رڼا ئی ذاتی وی «ضیاء» ده، او هغه چه له بل شی استفاد او مستنار او رڼا (رنرا) کیږی هغه «نور» دی. د لمر رڼا (رنرا) په دغه عالم الاسباب کښی د بلی کړی ځنی نه حاصلیږی، د سپوږمی رڼا (رنرا) البته د لمر له رڼا (رنرا) څخه مستفاده ده او ځینو محققانو په دواړو کښی دغه فرق راښوولی دی چه «نور» مطلق رڼا (رنرا) ته وائی «ضیاء» او «ضوء» د هغی د انتشار (خوړیدلو) نوم دی. د لمر د رڼا (رنرا) انتشار څرنګه چه زیات دی نو ځکه هغه ئی په «ضیاء» سره تعبیر وفرمایه والله اعلم بمراده.

«وقدره منازل» - او مقدر او مقرر کړی دی الله تعالی دی هر یوه ته منزلونه یعنی هره ورځ ئی په تدریج سره تنقیص او تزئید کوی. ﴿وَالْقَدَرُ قَدَرُهُ مَنَازِلٌ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ﴾

(۲۳) جزء د یس شریف (۳۹) آیت (۳) رکوع) د هیئت علماؤ د سپوږمی دوری شمیرلی دی او اته ویشت منازل ئی ورته مقرر کړی دی چه پر دوولسو برجونو منقسم دی. په قرآن کریم کښی خاص د هغو مصطلحات نه دی مراد بلکه مطلق سیر، او د مسافت مدارج تری مراد دی.

«لتعلموا عدد السنين والحساب» - لپاره د دی چه پوه شی تاسی په شمیر د کلونو او په حساب د میاشتو او ورځو او نورو) یعنی د کلونو حساب او د میاشتو او ورځو وړوکی او لوی شمیر مگرد (تول) د لمر او سپوږمی په حرکاتو تری دی. که لمر او سپوږمی نه وی، نو شپه او ورځ، قمری او شمسی میاشتی، کال او نور به څرنګه متعین کیدل؟ حال دا چه برسیره پر دنیوی ژوندون او د معاشی چارو، د دیرو شرعیه و احکامو د اوقاتو تاکل (مقررول) او تعین هم په هم دغه لمر او سپوږمی سره کیږی (اسلام وقت ته دیر قیمت او اهمیت ورکوی او د اکثریه و شرعیه و امورو اداء او انجام په اوقاتو پوری منوط دی).

«ما خلق الله ذلک الا بالحق» - نه دی پیدا کړی الله تعالی دا څیزونه مگر په حقه او تدبیر (سره) یعنی د فلکیاتو سلسله هم داسی خوشی چتی (بیکاره) شی او کیف ما اتفاق نه ده بلکه له دیر عظیم الشان نظام او تدبیر لاندی چلیږی، او په زرهاؤ فوائدو او حکمتونو باندی مشتمله ده.

«یفصل الآيات لقوم یعلمون» - په تفصیل سره بیانوی الله تعالی دلائل د قدرت خپل دپاره د قوم

چه پری پوهیږی) یعنی پوه خلق او عقلاء د مصنوعاتو د دغه نظام له کتلو څخه د پاک قادر حکیم الله سراغ او پته لگوي او د مادياتو له انتظامه د روحانياتو د عالم په متعلق هم اندازه لگوي. چه په هغی روحانی دنیا کښی څرنگه لمر او سپوږمی پاک الله پیدا کړی دی او هم دغو ته انبیاء او مرسلین وائی.

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقُونَ ⑥

بیشکه په اختلاف د شپي او ورځي کښی (چه تل اوږدپړی او لنډپړی او یوه په بلې پسي راځي یخ او گرمیږی او په هغو څیزونو کښی چه پیدا کړی دی الله په آسمانونو کښی او ځمکه کښی خامخا دلائل دی (د قدرت) دپاره د قوم چه وپریږی (له رحمانه او ځان ساتی له عصیانه).

تفسیر: بلا شبهه د دنیا په هر وړوکی او لوی شی کښی د الله تعالی د وجود او د وحدانیت دلیل موجود دی

وفي كل شيء له آية تدل على انه واحد

په هر شی کښی دی دلیل چه الله دی بی مثل

هم داسی یو بل آیت په (۲) جزء د «البقرة» په (۱۶۴) آیت (۲۰) رکوع کښی تیر شوی دی چه د هغه په ذیل کښی په بسط او تفصیل دغه د قدرت نبی بیان شوی دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَاطْمَأْنَوْا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غُفْلُونَ ⑦
أُولَٰئِكَ
مَأْوَاهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ⑧

بیشکه هغه کسان چه نه لری امید د ملاقات زمونږ (او له آخرته منکران دی) او خوښ دی په دی ژوند لږ خسیس او آرام ئی نیولی (راضی شوی دی) په دی (ژوند پوری او له حشره غافلان دی) او هغه کسان چه دوی له آیتونو (دلائلو د قدرت) زمونږ نه غافلان دی. دغه مذکوره کسان ځای د ورتلو د

دوی اور (د دوزخ) دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول بی ئی.

تفسیر: یعنی له دنیا سره ئی داسی زده ونېلاوه او هسی په کښی مشغول او لگیا شول چه له آخرته او د الله تعالی د مخامخ کیدلو او لیدلو څخه بیخی بی پروا شول او هم دغه د څو ورځو ژوندون ئی د ځان مقصود او معبود وگرځاوه او د قدرت په هغو نښو او دلائلو ئی چه پاس یاد شول له سره هیڅ غور او تامل ونه کړ چه داسی مضبوط او حکیمانه نظام خو هم داسی بیکاره او چټی (فضول) نه دی جوړ کړی شوی، او ضرور د دی لوی کارخانی څخه کوم خاص مقصد او مدعا شته. بیا نو هغه ذات چه اول ځلی ئی داسی عجیبه او غریبه کارخانه او مخلوقات پیدا کړی دی هغه ته د هغه بیا پیدا کول هیڅ گران او مشکل نه دی.

«اولئک ماؤهم النار» الایه - دغه مذکوره کسان ځای د ورتلو د دوی اور د دوزخ دی په سبب د هغه چه وو دوی چه کول به ئی) یعنی هر هغه شی چه دوی په زده او دماغ سره او په ژبو او لاسو او پښو سره گتلی دی، د هغه بدل د دوزخ اور دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ
بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ④

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی او کړی ئی دی ښه (عملونه) وپه ښی دوی ته رب د دوی (په آخرت کښی) لاره د جنت په سبب د (نور د) ایمان د دوی، چه بهیږی له لاندی (د کورونو او باغونو) د دوی (څلور قسمه) وپالی، په باغونو د آرامی (ډک له نعمتونو)

تفسیر: یعنی د ایمان په برکت او د هغه په رڼا (رڼا) کښی پاک الله مؤمنین خپل اصلی مقصد ته (چه جنت دی) رسوی.

دَعُوهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ⑤
وَإِخْرُدْ عَنْهُمْ آيَاتِنَا أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ⑥

دعاوی (ویناوی) د دوی په دی جنتونو کښی (دا وی) چه په پاکی سره یادوو تا ای الله او پیشکشی د دوی به په دغه (جنت) کښی سلام وی، او

خاتمه د دعا (وينا) د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی ستاینی
(صفتونه) خاص الله لره دی چه رب (پالونکی) د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی کله چه جنتیان د جنت نعمتونو او د الله تعالیٰ فضل او احسان ته گوری «سبحان الله» به ووائی، او کله چه د پاک الله څخه د کوم شی د غوښتلو مینه او آرزو کوی مثل که کوم مرغه (طیر) یا میوه یا بل شی ئی ولید او ورته ئی رغبت پیدا شو نو «سبحانک اللهم» به ووائی د دی الفاظو د آوریډلو سره متصل پرېښی به هم همغه شی علی‌الغور ورحاضر کری. گواکی هم دغه لفظ به د گردو(تولو) دعاؤ قائم مقام وی. په دنیا کښی هم د لویو سړیو کره داسی دود (رواج) او دستور دی چه که کوم شی د میلمه خوښ شی او تش ئی ستاینه (صفت) وکړی، نو غیرتمن کوربه زیار(محنت) کوی او کوښښ به کوی چه هغه شی سم د لاسه خپل دغه میلمه ته ورحاضر کری.

«دعوهم فیها سبحانک اللهم» - وینا د دوی به په دی جنتونو کښی دا وی چه په پاکی سره یادوو تا ای الله! او پیشکشی د دوی به په دی جنت کښی سلام وی. یعنی جنتیان به د ملاقات په وقت کښی یو بل ته سلامونه اچوی. لکه چه په دنیا کښی هم د مسلمانانو دغه عادت او دستور دی. او هم د پرېښو سلام اچول جنتیانو ته بلکه بالذات د الله تعالیٰ له لوری د سلام تحفی راتلل په پاک قرآن کښی منصوص دی: «سلام قولاً من رب رحیم» (۲۳ جزء، د یسین شریف (۵۸) آیت ۴ رکوع «والملائكة يدخلون عليهم من كل باب سلام عليكم بما صبرتم فنعم عقبی الدار» (۱۳ جزء، د الرعد (۲۳) آیت ۳ رکوع).

«وآخر دعوههم ان الحمد لله رب العلمین» - او خاتمه د دعا او وینا د دوی به دا وی چه گردی(تولی) ثناوی او ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی چه رب او پالونکی د تولو عالمیانو دی. وروسته د جنت له رسیدلو څخه دنیوی تفکرات او کدورات خاتمه مومی، او تش په یوه «سبحانک اللهم» ویلو سره هر شی سم د جنتیانو له غوښتنی سره وررسیږی، نو د دوی د هری دعا او وینا خاتمه به په «الحمد لله رب العلمین» سره وی. او ښائی چه طبعادی هم داسی وی.

وَلَوْ يَعْلَمُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتَعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ لَقُضِيَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ
فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ⑩

او که جلت ورسوی الله خلقو ته بدی په شان د جلتی د غوښتنی د دوی نیکی لره نو خامخا رالیږلی شوی به ؤ دوی ته اجل (موت) د دوی، نو پریږدو مونږ هغه کسان چه نه لری امید دوی د ملاقات زمونږ (په قیامت کښی) په سرکشی د دوی کښی چه سرگردانه به وی دوی.

تفسیر: دوه آیته پخوا له دی نه ئی فرمایلی ؤ، هغه کسان چه په غفلت کښی لوبلی دی، او زمونږ د اخروی ملاقات هیله (آرزو) او امید نه لری، د هغوی د هستوگنی غای دوزخ دی. دلته دا ښوول کیږی چه الله تعالیٰ په دنیا کښی دا مجرمین فوراً نه نیسی بلکه مهلت ورکوی. حال دا چه د نورو خلقو عادت داسی دی چه ډیر غلی بیباکه او بی حیا کیږی او پر خپلو غانونو د عذاب د نزول مطالبه کوی مثلاً وائی ﴿اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَنْتَ الْغَنِيُّ وَأَنَا الْمُفْتَئِرُ﴾ ۹ جزء د الانفال ۲۲ آیت ۴ رکوع) کله د دنیوی حوادثو څخه په تنگ کیږی او د خپل ځان یا د اولاد او نورو په حق کښی ښیری کوی. لکه چه له تجربی څخه ظاهر دی نو اوس که الله تعالیٰ سم د دوی له غوښتنی سره فوراً لاس په لاس عذاب یا بدی ژر هغو ته ورورسوی، څومره چه دوی ژر د نیکی د رسیدلو غوښتنه کوی، نو د بدی له وېال څخه یوه لحظه هم فرصت نه مومی او د ژوندون مزی به ئی هغه گریئ وشلیری مگر د الله تعالیٰ له درباره په نیکی او بدی کښی مصلحت سره موافق تاخیر او تحمل کیږی څو نیکان تربیت ومومی او بدکاران په غفلت کښی ولوبیږی او د هغو د شرارت جام تر څنډو (غارو) پوری ډک شی.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنَّةٍ أُوقَاتٍ
فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَنْ لَّمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضُرِّهِ
كَذَلِكَ نُزَيِّنُ لِلْمُؤْمِنِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۲﴾

او کله چه ورسپړی انسان ته ضرر (تکلیف) نو بولی مونږ (لپاره د دفعی د ضرر) (پروت) په اړخ خپل یا ناست یا ولاړ (یعنی په هر حال)، نو کله چه لری کړو له ده څخه ضرر تکلیف د ده نو درومی (پاتی کیږی په کفر خپل باندی) لکه چه نه ئی وو بللی مونږ (دفع کولو د) هغه ضرر (تکلیف) ته چه رسیدلی ؤ ده ته، هم داسی (په مثل د دی تزئین) ښائسته کړی شوی دی دغو اسراف کوونکو ته هغه (عصیان) چه وو دوی چه کاوه به ئی (چه دعا ده په شدت کښی او ترک ئی دی په راحت کښی).

تفسیر: یعنی انسان اول د خپلی بیباکی څخه پخپله د عذابونو غوښتنه کوی او پخپلی ژبی بدی غواړی مگر دومره کمزور او ناتوانه هم دی، چه که لږ څه تکلیف ور ورسپړی نو ژر تر ژره ویرېږی، او زمونږ په بللو سره پیل (شروع) کوی. او تر هغه وخته پوری چه پری مصیبت وی. په ولاړه ناسته ملاسته او په هر حالت کښی پاک الله یادوی او تری استمداد غواړی مگر کله چه

تکلیف تری لری کړ شی نو تری هغه گردی(تولی) ویناوی او حذر او زاری هیریږی او داسی یو وضعیت ښکاروی چه گواکی ده له سره الله تعالی ته خپل احتیاج او اړتیا (مجبوری) نه وه وروړاندی کړی او پخپل همغه تکبر، غرور، لوئی، غفلت او د عُمانی(خودنمائی) په نشو کښی مست گرځی او په همغه ضد، عناد لگیا اوسپړی، چه پخوا له دی نه پکښی اخته او مبتلا ؤ. په حدیث کښی راغلی دی چه ته په عیش او عشرت هوسائی (خوشالی) او آرامی کښی خپل الله یادوه! نو الله تعالی به هم تا په سختیو او مصیبت او تکلیف کښی (په اثابت حفاظت اعانت او نورو سره) یادوی. د مؤمن له شانه دا دی چه په هیڅ وقت کښی پاک الله نه هیروی. تل په سختی او مصیبت کښی صابر او په وقت د عیش او فراخی او وسعت کښی شاکر اوسپړی او د الله جل وعلا حمد او ثناء اداء کوی. دا همغه شی دی چه د هغه توفیق پرته(علاوه) له مؤمنه د بل چا په برخه نه کیږی.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونََ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ
وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾

او خامخا په تحقیق هلاک کړی ؤ مونږ اهل د زمانو چه وو پخوا له تاسو (ای مکی والو) کله چه ظلم ئی کړی ؤ او حال دا چه راوړی وو هغو ته رسولانو د هغو ظاهری معجزی او له سره نه وو دوی چه ایمان ئی راوړی وی، هم داسی (په مثل د دغی سزا) سزا ورکوو مونږ قوم مجرمانو(کافرانو) ته.

تفسیر: یعنی که سم د هغو د غوښتنی سره ژر عذاب ورنشی یا خو تری تکلیف او مصیبت لری شی، نو ښائی چه بی فکره نشی ځکه د ظلم او شرارت او بی ایمانی سزا هر ورو(خامخا) ژر یا په ځنډ(ایسارتیا) ورسیدونکی ده. سنت الله له قدیمه راهیسی په هم دی باندی جاری دی، کله چه خلقو سره له دی چه د انبیالو او مرسلینو ښکاره دلایل او معجزی ئی وکتلی، خو وروسته له هغه ئی هم ظلم او تکذیب ته ملاوی وترلی او په هیڅ دول(طریقه) د ایمان او تسلیم په لوری متمائل نشول، نو هغوی آسمانی عذاب هلاک کړی دی. او تل مجرمینو ته په یوه قسم نه په بل قسم سزا رسیدلی ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ خَلِيفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

بیا مونږ وگرځولئ تاسی (ای محمدی امته!) خلیفگان په ځمکه کښی وروسته له (هلاک د) هغو څخه دپاره د دی چه وگورو مونږ (په ښکاره هم) چه

خرنگه عمل کوئ تاسی (د نیکی که د بدی).

تفسیر: یعنی د پخوانیو په ځای تاسو ته ئی د ځمکې په سر هستوگنه درکړه. تر څو وکتل شی چه تاسی تر کومه حده پوری د خالق او د مخلوق حقوق پیژنئ، او اداء کوئ ئی؟ او د الله تعالی له رسولانو سره څرنگه معامله کوئ؟ نیک که بد؟ هر دول(طریقه) عمل چه وکړئ سم له هغه سره تاسی سره مناسبه معامله کوله کیږی وروسته له دی نه د هغی معاملی ذکر دی چه کفارو او منکرانو له پاک قرآن عظیم یا له رسول کریم یا له الله قدوس سره کړی وه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ
لِقَاءَنَا إِنَّا بُرْءَانٍ غَيْرِ هَذَا أَوْ بَدَّلَهُ أَفُلٌ مَّا يَكُونُ لِي
أَنْ أُبَدِّلَ لَهُ مِنْ تِلْقَائِي نَفْسِي إِنْ أَتَيْتُهُ إِلَّا مَا يُوْحِي إِلَيَّ
إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ عَظِيمٌ ⑤

او کله چه ولوستل شی پر دغو (کفارو) آیتونه (د قرآن) زمونږ حال دا چه واضح دی نو وائی هغه کسان چه نه لری امید د (اخروی) ملاقات زمونږ چه راوړه یو (بل) قرآن چه غیر وی له دی قرآن نه یا ئی بدل کړه (چه د بتانو عیبونه او دغه احکام پکښی نه وی)، ووايه (ای محمده دوی ته) چه نه ښائیږی ماته دا چه بدل کړم دغه (قرآن) له ځانه خپله متابعت نه کوم زه مگر د هغه (حکم) چه رالیږلی شوی دی ماته (بی له زیادت او نقصان)، بیشکه زه ویریږم که بی فرمانی وکړم د رب خپل (په تبدیل د قرآن سره) له عذاب د ورځی لوئی.

تفسیر: د پاک قرآن عمومی پند او نصیحت خو کفار دیر خوشوی لیکن هر کله چه د بت پرستی یا د کفارو د مخصوصو عقائدو او نورو تردید کاوه شی نو کفار متوحش او ترهور کیږی. او په دیر نفرت او کراهیت سره رسول الله ته وائی چه پاک الله ته ووايه چه «بل کوم هسی قرآن درکړی چه پکښی دغسی مضامین نه وی او که هم دغه قرآن پاتی کیږی نو دومره برخه ئی ښائی چه هر ورو(خامخا) اصلاح او ترمیم وکړئ چه بت پرستی او نورو په متعلق پکښی خبری شته» د هغو خلقو له ذهنیت څخه دغه غوښتنی دومره زیاتی مستبعدی نه ښکاری چه د تیږو(گتو) او لوټو په بتانو باندی ئی د خدائی تصرفات، اختیارات تقسیم کړی و چه یو رسول

هم د داسی تصرفاتو او اختیاراتو مالک فرض کری. یا به دغه وینا تشه د الزام او استهزاء په ډول(طریقه) وی. په هر حال د دی تحقیقی جواب دا دی چه پخپله ئی پاک الله داسی فرمائی: (ووايه ای محمده دوی ته چه نه بنائیری ماته چه بدل کړم دغه قرآن بیشکه زه ویریوم که نافرمانی وکړم د رب خپل په تبدیل د قرآن سره د عذاب د ورځی لوئی) یعنی د کومی پریښتی یا رسول کار دا نه دی چه له خپل لوری د الله تعالی په کلام کښی ترمیم وکړی. یا ئی یو تکی یا حرکت تبدیل یا لاندی باندی کړی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم وظیفه دا ده هغه وحی چه الله تعالی له لوری راشی هغه بی له تزئیده او تنقیصه د ده د حکم سره موافق ورسوی او تعمل ئی وکړی رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی د وحی تابع وی الله تعالی د رسول تابع نه دی چه څرنکه کلام چه تاسی غواړئ همغسی د الله تعالی له دریاره ئی راوړی د الله تعالی په وحی کښی له ادنیٰ ځنی ادنیٰ تصرف قطع او پریکول ډیر لوی معصیت او سخته گناه ده بیا هغه معصوم بنده گان انبیاء علیهم السلام چه له گردو(تولو) څخه زیات له الله تعالی څخه ویریوی هغوی داسی معصیت ریی او نافرمانی ته کله نژدی ورتلی شی په ﴿لَا تَخْلُفُوا بَعْضُكُمْ فِى بَعْضٍ وَاللَّهُ يَفْتَحُ لَكُمْ اَسْوَاقَ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَتَّبِعُوا هَمَ الْغَايِبِ﴾ (۱۰) کښی گواکي پر دغو خوښی غوښتونکو باندی تعریض وکړ شو چه د داسی سختی نافرمانی کولو لامل(له وجی) بنائی د لوی ورځی له عذابه ډیر زیات ویریوی.

قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُمْ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که اراده فرمایلی وی الله نو ما به نه ؤ لوستی دا (قرآن) پر تاسی او نه به عالمان کړی وی (الله) تاسی په دی (قرآن) نو په تحقیق اوسیدلی وم زه په تاسی کښی ډیر عمر (چه ۴۰ کاله ؤ) پخوا له (نزوله د) قرآنه، آیا نو عقل نه لرئ تاسی.

تفسیر: یعنی هر هغه چه د الله تعالی اراده ده همغه زه ستاسی په مخ کښی لولم او هومره چه د ده اراده وی څما په وسیله تاسی پری خبروی. که د ده اراده پرته(علاوه) له دی نه وی، نو څما څه طاقت او توان ؤ چه له خپله ځانه کوم کلام او خبره جوړه کړم او بیا هغه د ده په لوری منسوب کړم، آخر څما خلویښت کاله عمر ستاسی تر سترگو لاندی تیر شوی دی، او په دغومره اوږد مدت کښی تاسی ته څما د گردو(تولو) حالاتو په متعلق هر قسم تجربی او معلومات حاصل شوی دی څما صداقت، عفت، امانت، دیانت، او نور حسنه اخلاق په تاسی کښی ضربالمثل دی، څما امی توب او د کوم معلم په مخ کښی د شاگردی دپاره نه کیناستل، یوه معرفه او مسلمه واقعہ ده. نو بیا چا چه تر خلویښت کلنی پوری نه کومه قصیده لیکلی وی او نه

په مشاعراتو کښې شريک شوی وی او نه ئی چیرې کوم کتاب پرانستلی وی او نه ئی قلم په لاس کښې اخیستی وی او نه په کومې مدرسي، مکتب، او نورو کښې د لوستلو دپاره ناست وی او یو ناخاپه داسې یو کلام جوړ کړی چه پخپل فصاحت، بلاغت، شوکت، جزالت، سلاست، روانی او د اسلوب په جدت کښې گرد(تول) پیریان او انسانان عاجزان کړی او د ده د علومو او معارفو او حقائقو په مقابل کښې د گرد(تول) جهان علم او عرفان بیرته پاتی شی. او داسې مکمل او عالم نیوونکی د هدایت قانون د انساني نوعی په لاسو ورسوئ، چه د هغه په مخ کښې گرد(تول) پخوانی قوانین منسوخ او رد او ناچل شی. د لویو لویو قومونو او ملکونو په مرو قالبونو کښې نوی او تازه روح پوکی، او د ابدی حیات او نوی ژوندون سامان ور برابر او تیار کړی. نو دغه خبره د چا په فهم او پوه کښې راټلی شی؟ تاسی ته ښائی چه په ښه ډول(طریقه) سره فکر وکړئ هغه پاک او صاف انسان چه تر خلویختو کلونو پوری ئی پر هیڅ ښی آدم پوری دروغ نه دی ویلی، نو آیا هغه به یو ناخاپه یو غلی څرنګه دومره جسارت وکړی شی چه (معاذ الله) په پاک الله پوری دروغ ووائی، او افتراء پری وتری؟ ناچاره ښائی دغه خبره ومنله شی هغه د الهی کلام چه زه ئی تاسو ته آورومه د هغه په جوړولو یا رسولو کښې زه له سره اختیار نه لرم هر هغه شی چه پاک الله اراده وکړی، هغه تاسی ته زما په ژبی سره آوری. په هغه کښې د یوه تکی یا د کسری یا د فتحی د تبدیل حق هم هیڅ یوه سری ته نه دی حاصل (نو آیا پس تاسی عقل نه لرئ او نه پوهیږئ چه ما له ځانه نه دی ساز کړی دغه قرآن. او ولی به زه ترم دروغ په الله تعالی پوری څکه چه)

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يَفْقَهُ الْجُرْمُونَ^{۱۴}

نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا نه چه تری پر الله باندی دروغ یا نسبت د دروغو کوی آیتونو د ده ته (بلکه نشته)، بیشکه شان دا دی چه خلاصی نه مومی مجرمان (کافران له عذابه).

تفسیر: یعنی گنهگارانو او مجرمانو ته حقیقی بری، فتحه او ښیګڼی(فائده) نشی حاصلیدی اوس تاسی پخپله فیصله وکړئ چه ظالم او مجرم څوک دی؟ که په فرض محال زه دروغ جوړ کړم، او هغه پاک الله ته ئی منسوب کړم، نو ما غوندی بل هیڅوک ظالم نشی کیدی. لیکن له هغه دلیل څخه چه په تیر آیت کښې تیر شوی دی، ثابت شوه، چه دغه احتمال بالکل باطل دی. نو کله چه زما صداقت ثابت او تاسی د جهل او یا د عناد لامل(له وجی) د الله تعالی کلام دروغجن کوئ، نو اوس د ځمکی په مخ کښې له تاسی ځنی هیڅوک لوی ظالم نشی کیدی.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ
وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ
أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ
سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ①

او عبادت کوی دغه (کفار) غیر له الله د هغو بتانو چه نشی رسولی هیخ ضرر دوی ته (که ئی عبادت ونه کری) او نه نفع رسولی شی دوی ته (که ئی عبادت وکری) او وائی دغه (کفار) چه دغه (بتان) شفاعت گران زمونږ دی په نزد د الله کښی، ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا خبر ورکوئ تاسی الله ته په هغه خیز چه نه دی معلوم ده ته (نه) په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی (یعنی داسی شی هیچری نشته)، الله پاک او ډیر پورته دی له هغو اشیاء چه شریکوی دوی (هغه له الله سره په عبادت کښی).

تفسیر: هغه معامله خو له الله تعالیٰ او د هغه له رسوله سره وه. اوس تاسی د هغو د خدای پرستی حال واورئ! چه پاک الله ئی پرینیی او د داسی شیانو عبادت کوی چه د هغو په قبضه او اختیار کښی هیخ یوه نفعه او ضرر نشته. کله چه پوښتنی کیږی نو وائی بیشکه چه لوی الله خو همغه یو او لاشریک ذات دی چه آسمان او ځمکه ئی پیدا کړی دی، مگر د دغو اصنامو (بتانو) او نورو خوشاله ساتل د دی لامله (له وجی) ضرور دی چه دوی زمونږ شفاعت او سهارښت د پاک الله په لوی دربار کښی کوی. پاتی شوه نور وړوکی کارونه چه هغه د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی دی، د هغو تعلق یواځی له هم دوی سره دی. بناء علیه مونږ لره ښائی چه د دوی عبادت وکړو. (نو ووايه ای محمده دوی ته) آیا خبر ورکوئ تاسی الله ته په هغه خیز چه نه دی معلوم ده ته نه په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی یعنی داسی کوم شی نشته. الله پاک او برتر دی له هغو اشیاء چه شریکوی ئی دوی له الله سره په عبادت کښی انتفاء د علم له جهته د انتفاء د معلوم ده یعنی الله تعالیٰ له سره شریک او سیال نه لری، نو ځکه ورته معلوم نه دی). یعنی د بتانو شفاعت، او د شفیع د عبادت کولو استحقاق. دغه دعاوی بی‌اصله او غلطی دی. او ښکاره ده چه د الله تعالیٰ په علم کښی همغه شی وی چه صحیح او واقعی وی. لهذا د الله تعالیٰ د تعلیمه په خلاف دغو غیر واقعی او له ځانه جوړ کړی اصول حق ثابتول. گواکی الله تعالیٰ ته د داسی شیانو د واقعیت څخه معاذ الله خبر ورکول دی، چه د هغو وقوع په آسمان او ځمکه او په هیخ یوه ځای کښی ده ته معلوم نه دی یعنی هیچیری د هغه وجود نشته. که وی نو هرومرو (خامخا) به د هغه په علم کښی وی. بیا نو د هغه څخه مو الله تعالیٰ ولی منع کوی.

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ
سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِي مَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾

او نه ؤ دغه خلق مگر امت يو (متفق په يو دين د اسلام) نو اختلاف وکړ
دوی! او که نه وی هغه کلمه چه پخوا ثابته شوی ده له رب ستا (په علم د
رب د تا په تاخير د جزا) نو خامخا به حکم کړی شوی ؤ په منع د دوی
کښی په همغه څيز کښی چه په هغه کښی اختلاف (جگړی) کوی دوی.

تفسیر: ممکن ؤ چه مشرکینو به ویل چه که الله تعالی دغه امر ستاسی په دین کښی منع کړی
وی زمونږ په دین کښی ئی خو نه دی منع کړی. د هغه جواب ئی ورکړ چه د الله تعالی دین له
ازله تر ابدې پوری تل یو دی. په حقه ؤ اعتقاداتو کښی هیڅ یو فرق نشته. هغه خلق چه په منع
کښی گمراهان او بې لپاری او سره جلا(جدا) شوی دی. الله تعالی د دوی د پوهولو او پر حقه
لیاره راوستلو لپاره انبیاء ئی لېږلی دی په هیڅ یوه زمانه او په هیڅ یوه ملت کښی الله تعالی
شرک نه دی جائز کړی. پاتی شوه دغه خبره چه د خلقو یو له بل سره اختلافات او جگړی ولی
یو ځلی نه ورکوی؟ نو ځکه دا ئی بالجبر نه دی لری کړی چه د پاک الله په علم کښی دغه خبره
فیصله شوی ده چه دغه دنیا دارالعمل (او د وارداتو ځای دی) د قطعی او آخری فیصلی ځای نه
دی دلته ئی انسانانو ته کسب او اختیار ورکړی دی. او نور ئی لږ څه آزاد او خپلواک پری
ایښی دی چه دوی د عمل هره لیاره چه غواړی، اختیار کړی. که دغه خبره لا له پخوا څخه طی
او پری کړی شوی نه وی نو د گردو(تولو) اختلافاتو فیصله به یو ځلی کیده. (ځینی د «امة
واحدة» ترجمه داسی هم کوی: او نه وو آدمیان مگر خو تولی یو متفق په کفر باندی نو ورته
ولیږل پاک الله انبیاء پس سره مختلف شول دوی چه ځینو ایمان راوړ لکه اتباع د ابراهیم علیه
السلام او ځینی همغسې پاتی شول لکه نمرودیان په کفر خپل سره. مگر غوره همغه ترجمه ده چه
په «یو تولی متفق په یو دین د اسلام» سره شوی ده لکه پخوا د قتل د هابیل یا پس له طوفانه

وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا
الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

او وائی دوی ولی نه ده نازلې کړی شوی پر دغه (محمد باندی هغه) معجزه
(چه مونږ ئی غواړو) له ربه د ده، نو ووايه بیشکه هم دا خبره ده چه (علم د)

غیب خاص الله ته دی (چه څه مصلحت به وی په نه رالیږلو د دغی معجزی کښی) نو منتظر اوسئ تاسی (نزول د هغی معجزی ته)، بیشکه زه (هم) له تاسی سره له منتظرینو ځنی یم (ستاسو عذاب ته).

تفسیر: یعنی د هغو معجزاتو غوښتنه چه دوی کوی چه له هغو ځنی یوه معجزه ولی نه ده رانازله شوی؟ د جواب حاصل دا دی چه: دوی د صداقت ډیر دلائل لا له پخوا څخه لیدلی دی، د فرمائشی معجزو ورښکارولو ته هیڅ ضرورت نه دی پاتی. او نه دومره مفید دی. وروسته د هری معجزی ښوونه چه د پاک الله مصلحت وی، ورښکاروی ئی. الله تعالیٰ سره دغه علم شته چه په مستقبل کښی به د کوم شان او نوعیت معجزی ظاهر وی. نو تاسی هم منتظر اوسئ. مونږ به هم انتظار کوو په «موضح القرآن» کښی دی «یعنی که ووائی چه مونږ له څه شی څخه وپوهیږو چه د تاسی خبری رښتیا دی. نو وئی فرمایل چه پاک الله به دغه دین روښانوی او مخالفانو ته به ذلت ورپیښوی او بربادوی ئی لکه چه هم داسی هم وشوه. د رښتیا نښه یو ځلی کافی ده. او که هر ځلی مخالفانو ته ذلت ورپیښ شی نو خبره بیخی فیصله کیږی حال دا چه د فیصلی ورځ په دغی دنیا کښی نه ده.

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِّنْ بَعْدِ ضَرَّاءَ مَسَّتْهُمْ إِذَا لَهُم مَّكْرٌ
فِي آيَاتِنَا قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ﴿٣١﴾

او کله چه ور وشکوو مونږ خلقو ته کوم قسم رحمت (لکه صحت او غناء) وروسته له سختی (لکه مرض او عناء) چه رسیدلی دی دوی ته نو ناشاپه وی به دوی لره مکر (بد ویل حيله جوړول) په (دفع د) آیتونو زمونږ کښی، ووايه (ای محمده! دوی ته چه) الله ډیر جلت دی له جهته (د جزا ورکولو) د مکر، بیشکه رسولان (کرام الکاتبین) زمونږ لیکي مکر د تاسی (نو جزا به درکړو تاسی ته د دغه مکر)

تفسیر: حق تعالیٰ په مکی والو اوه کاله قحط مسلط کړ. کله چه هلاکت ته ورنژدی شول نو له ډیری ویری ئی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته التجاء او له دوی نه ئی د دعا استدعاء وکړه او وعده ئی ورسره وکړه که دغه عذاب له مونږ څخه لری شو. نو مونږ به هم ایمان راوړو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت هغه عذاب محو او ورک او د قحط بلا بیخی لری شوه. نو بیا دوی په همنو شرارتونو باندی پیل (شروع) وکړ. او د الله تعالیٰ د آیتونو په تکذیب ئی لاس پوری کړل. او د الله تعالیٰ قدرت او رحمت ته ئی نظر ونه کړ. بلکه د الله تعالیٰ انعامات

نی له ظاهری اسبابو او حیلو او محض بی‌اصولو خیالاتو او اوهامو په لوری نسبت کړل. نو د هغه جواب ئی ورکړ چه ښه ده تاسی ښه مکر او فریب او حيله بازی وکړئ. مگر په یاد ئی ولرئ چه ستاسی دغه حيله بازی یو په یو لیکله کیږی او هغه گردد (تول) دفتر به د قیامت په ورځ ستاسی په مخ کښی کیښود کیږی. بیا کله چه ستاسی هیڅ یوه حيله بازی له پریښتو څخه پټه نه ده، نو د الله تعالی د محیط علم څخه به څرنگه خارج پاتی کیدی شی؟ تاسی په خپل مکر او حيله بازی مغرور یئ حال دا چه د الله تعالی جوابیه مکر (پټ تدبیر) ستاسی له مکره او تدبیره ډیر ژر او سریع‌الاثر دی.

پاک الله د مجرم د کسب او اختیار دائری ته استدراجاً دومره وسعت ورکوی چه دی د غفلت په نشو کښی بیخی مست او بیخوده او د سزا له تصویره هم بالکل بی پروا شی. کله چه ئی د شقاوت جام تر څنډو (غارو) پوری دک شی نو ئی یو ناڅاپه کلک تر ستونی نیسی. لهذا عاقل ته ښائی چه د الله تعالی د نرمی، تحمل او زړه خوښوونکو حالاتو د لیدلو څخه مغرور نشی ځکه چه ده ته نه دی معلوم چه ورسته د دغی نرمی څرنگه سختی راتلونکی ده. حضرت شاه صاحب بیان کړی دی چه «د سختی په وقت کښی د انسان نظر له اسبابو نه پورته کیږی او یواځی د الله تعالی په لوری وی. هم دا چه د سختی زمانه تیره شوه او کار ئی تر سره ورسیده، بیا ئی الله تعالی هیریدوی او په اسبابو او وسائلو پوری اسره کوی او له سره نه ویریږی چه الله تعالی به بیا همغسی د تکلیف او سختی یو سبب ورپیدا کړی. د هم دغه خالق الافلاک په بالغه قدرت او قاهره قوت کښی د گردو (تولو) وسائلو او اسبابو واک (مجاز) او اختیار دی. لکه چه وروسته د بحری سفر په مثال کښی ئی یو صورت داسی بیان فرمائی.

هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّىٰ إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ
وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهُمْ عاصِفٌ
وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظُنُّوا أَنَّهُمُ احْبِطُوا
اللَّهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ؕ لَئِنْ أَنْجَيْتَنَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ
مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّا أَنْجَاهُمْ إِذْ هُمْ يُبْعَثُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ يَأْتِيهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ مَتَاءَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾

الله هغه ذات دی چه گرځوی تاسی (په خپلو پښو یا په سورلی) په وچه او په بحر (سیند په لامبو یا مرکوب)، تر هغه پوری چه سواره شی، په کشتیو کښی، او روانه شی (دا بیري) سره له دغو (خلقو چه ناست وی پکښی) په هغه باد ښه (موافق له ضرورت د کشتی سره) او خوشاله شی په هغه سره نو راشی هغه کشتی ته باد سخت (مخالف د مراد جکر) او راشی دوی ته موج (چپی د سیند) له هر ځایه (او له هر لوری) او وگنی دوی دا چه بیشکه دوی احاطه وکړه شوه پر دوی (په موجباتو د هلاک) دعا وکړی وېولی دوی الله (دپاره د نجات خپل) چه خالص کوونکی وی ده ته دین خپل (او وائی) قسم دی که نجات دی راگر مونږ ته له دی (سختی) نو خامخا به شو مونږ هرومرو (لارماً) له شکر کوونکو (په دغه نعمت د نجات ستا) نو هر کله چه نجات ورکړی دوی ته (الله له غرقه او وچی ته راشی) ناڅاپه دوی فساد شرارت کوی په ځمکه کښی په ناحقه سره، ای خلقو بیشکه هم دا خبره ده چه جزاء د شرارت ستاسی پر نفسونو (ځانونو) ستاسی ده (اوس کوئ تاسی دا) عیش د ژوندون لږ خسیس بیا خاص مونږ ته راتله ستاسی دی (په قیامت کښی) نو خبر به درکړو تاسی ته په هغه عمل چه ویئ تاسی چه کاوه به مو (په جزا ورکولو سره).

تفسیر: په ابتداء کښی هوا ښه نرمه، او د بیړیو کشتیو او جهازونو او نورو په مقتضاء سره برابره وی. مسافران په کښی خاندی، لوی کوی او په ډیره آرامی او هوسانی (خوشالی) سره پکښی ناست وی. یو ناڅاپه یو زورور طوفان (خپان) پیدا شی، او د څلورو خواؤ د اوبو غرونه راپورته کړی، او له کشتی یا له جهازه سره ئی وهی نو کله چه دغه د لوی سیند (بحر) مسافران وپوهیږی چه له هره لوری د مرګ موجباتو راپاپیر کړی یو او د تښتیدلو او وتلو هیڅ کومه لار نه ده پاتی، نو دوی فرضی او مصنوعی معبودان پریردی، او یواځی واحد لوی الله د خپل نجات دپاره رابولی، لکه چه د انسانی د اصلی فطرت تقاضا ده هر کله چه له هر څیز څخه مایوس شی، نو خاص د الله تعالی بندگی ځان ته غوره کوی او ډیر پوخ عهد او کلکه وعده وکړی چه که له مصیبه پاک الله ماته نجات راکړی، نو زه به ئی شکر کوونکی تابع او طائع اوسم او له سره به د کفران لوری ته نه ورځم او عصیان او طغیان ته به نه نژدی کیږم، لیکن هر کله چه لږ څه امن او دادینه (قلاری) ئی ور په برخه شی، او وچی ته ئی پښه ورسیږی، نو په شرارتونو باندی لاس پوری کوی، او په ملک کښی شور او شر او فتنه او فساد اچوی، د لږ څه مدت دپاره هم په خپل عهد او پیمان ټینگ نه پاتی کیږی.

تنبیه: په دغه آیت کښی د اسلام هغو مدعیانو ته لوی عبرت دی چه د جهاز د طوفانی کیدلو په وقت کښی هم د واحد احد الله څخه مخ آړوی، او له غیر الله څخه مدد غواړی. او هغوی

خپلې مرستې(مدد) ته رابولي. د مکې معظمې د فتحې څخه وروسته، د ابوجهل ځوی عکرمه چه لا نه و مسلمان شوی له مکې معظمې څخه وتښتید، او د سیند سفر ئی اختیار او غوره کړ لږ څه لری نه و تللی چه د هغه بیړی د طوفانی باد له خوا محاصره شوه، کشتیوان (ملاح) مسافرانو ته وویل چه «یوه واحد احد الله ته غږ وکړئ! دلته ستاسی نور معبودان هېڅ په کار نه درځی» عکرمه وویل «دا خو همغه الله دی چه د هغه په لوری محمد مونږ وربولی که په سیند کښی بی د محمد له ربه نجات نه راپه برخه کیږی نو په وچه کښی هم بی د هغه د لاس نیونی او اعانته نجات موندل محال دی.

ای اله العالمینه! که می ته له دغه مصیبه وباسی، نو زه بیرته ځم او د محمد صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت کوم. زه هیله(ارزو) او امید لرم چه دی په خپلو کریمه و اخلاقو سره زما د ټولو تقصیراتو بښنه له پاک الله څخه وغواړی.» لکه چه عکرمه د رسول الله په حضور کښی مشرف شو او اسلام ئی ومانه رضی الله عنه.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا نَعْبُدُ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ﴾ الآية - ای خلقوا! بیشکه هم دا خبره ده چه جزا د شرارت ستاسی پر نفسونو، ځانونو ستاسی ده اوس کوئ تاسی دا عیش د ژوندون لږ خسیس بیا خاص مونږ ته راتله ستاسی دی په قیامت کښی نو خبر به درکړو تاسی ته په هغه عمل چه وی. تاسی چه کاوه به مو، په جزا ورکولو سره) یعنی ستاسی د شرارتونو ویاړ پر تاسی لویږی. که څو ورځی مو شرارتونه وکړل، او فرضاً څه دنیوی گټه(فائده) مو هم حاصله کړه نو د کار په پای (انجام) کښی د پاک الله دربار ته ورټک دی. هلته به ستاسی گرد(ټول) اعمال ور د مخه کیږی رب العزت جل جلاله به د هغه سزا درکړی، او تاسی ته به دا درنکاروی، چه ستاسی اعمال څرنګه و.

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أُنْزِلَتْهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِنْ كُلِّ النَّاسِ وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَدِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبِ بِالْأَمْسِ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مثال د دی ژوندون لږ خسیس (په ژر تیریدلو

کښی) پشان د اوبو دی چه نازلی کړی دی مونږ هغه له (طرفه د) آسمانه نو خلط شی په (سبب د) دی اوبو سره (هر قسم) زرغونه د غمکی له هغه (قسم) چه خوری ئی بنیادمان (لکه غلی میوی سابه) او چارپایان (لکه انواع د وښو)، تر هغه پوری کله چه واخیست غمکی زینت خپل او ښه ښایسته شی (په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنگونو) او گمان وکړی خاوندان د دی (غمکی) چه بیشکه دوی قادر دی (په هر شانتی گته) فائده) اخیستلو سره) په دی غمکه باندی ناخپه راشی دی (غمکی) ته امر (حکم) زمونږ د شپي یا د ورځی (په خرابی د دی غلو او میوو) نو وگرځوو مونږ دغه (فصل د غمکی) (لکه) ریبلی شوی (له بیخه لوړولی) گواکی نه ؤ (دغه کښت په دغی غمکی کښی) پرون، هم داسی (لکه مذکوره بیان) په تفصیل سره بیانوو مونږ دلائل (د قدرت خپل) دپاره د قوم چه فکر کوی (په مثال کښی او عبرت تری اخلی).

تفسیر: غینی د «فاختلط به نبات الارض» معنی د پیداوارو کثرت اخیستی دی. غمکه هر کله چه د غمکی پیداوار زیات قوی کیږی، نو یو جزء ئی له بل سره گډیږی او یو له بله سره نښلی. غینی علماؤ د «به» باء د مصاحبت لپاره اخیستی ده، دغسی معنی ئی کړی ده چه د غمکی زرغونه له اوبو سره گډ او مرکب کیږی، غمکه چه د نباتاتو غذا گرځی د شیخ الهند رحمه الله تعالی له صنیع شخه مترشح کیږی چه له اختلاطه داسی مراد آخیستی دی چه د غمکی او اوبو د یو ځای کیدلو شخه هغه نباتات چه راوځی په هغه کښی د انسانانو او حیواناتو غذا مخلوطه او گډه وده وی. مثلاً د غنمو په بوټی کښی دانه د بنیادمانو غذا گرځی او وښه ئی هم د حیواناتو آذوقه کیږی هم داسی په ونو کښی هم میوی او پانی وی چه د دوی خوړونکی هم سره بیل انواع لری، او سره جلا جلا (جدا جدا) دی.

﴿حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا﴾ الآية - تر هغه پوری چه واخیست غمکی زینت خپل او ښایسته شی په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنگونو او گمان وکړی خاوندان د دی غمکی چه بیشکه دوی قادر دی په هر شانتی گته اخیستلو سره په دی غمکه باندی) یعنی مختلفو الوانو او اشکالو نباتاتو د غمکی مخ مزین او ښایسته کړی وی او کښتونه (فصلونه) مزارع او مراتع داسی تیار شوی وی چه په هغه د هغوی د خاوندانو پوره دادینه (تسلی) او اعتماد پیدا شوی وی چه اوس له هغه شخه د فائدی اخیستلو پوره وقت او نیټه رارسیدلی ده

﴿إِنَّمَا أَمْرُنَا﴾ الآية - ناخپه راشی دی غمکی ته حکم زمونږ د شپي یا د ورځی په خرابی د دی غلو او میوو، نو وگرځوو مونږ دغه فصل د غمکی لکه ریبلی شوی له بیخه لوړولی گواکی نه ؤ دغه کښت (فصل) په دغی غمکی کښی پرون، هم داسی لکه مذکوره بیان په تفصیل سره بیانوو مونږ دلائل د قدرت خپل دپاره د قوم چه فکر کوی په مثل کښی او عبرت تری اخلی) یعنی

ناخپه د الله تعالى په حکم د شپې يا د ورځې له مخې کوم آفت (مثلاً سخته سيلې يا ږلې يا ملخ يا نور ورورسيږي، او عليٰ هذا القياس دغه آفت هغه زراعت بيخي داسې پنا کړي گواکي له سره هلته يوه خاشه نه وه زرغونه شوي کت مت (هوبهو) د هم دې په شان د دنيا ژوندون هم مثال لري. اگر که دغه ژوندون ډير حسين او ترو تازه په نظر راشي، تر دې چه بي وقوف خلق د دې په رونق او بنائست باندې مين او مفتون شي، او اصلي حقيقت بيخي هير کړي. ليکن د هغه د زرغونتيا، بنائست، زينت د خو ورځو له مخې دې چه ډير ژر د فنا او زوال په لاس نسيانسي کيږي حضرت شاه صاحب دغه مثال په نهايت لطيف طرز خاص په انساني حيات منطبق کړي دي. يعنې د اوبو په شان روح له آسمانه (د علوي عالمه) راځي. او په خاورين کالبوت کښي ننوځي او هلته قوت مومي او د دغو دواړو گډون څخه آدمي په وجود راځي. بيا په انساني او حيواني دواړو کارونو کښي مشغوليږي. کله چه پر هر هنر او کار کښي پوره شو، او د دې د متعلقينو اطمينان او اعتماد پري پيدا شو ناخپه مرگي ورسيږي، چه هغه دغه گردې(تولي) روغي جوړي کړي لويي پای (انجام) ته رسوي. او ورانوي ئي بيا داسې بي نامه او بي نښانه کيږي گواکي په ځمکه کښي له سره ژوندون او ودان شوي نه و.

فائده: «ليلاً او نهاراً»- په شپه او ورځ کښي» ئي ښائي د دې لامله(له وجي) فرمايلي وي چه شپه د غفلت وقت وي او په ورځي کښي خلق عموماً وينځ وي مطلب ئي دا دي کله چه د الله تعالى حکم راورسيږي بيا که څوک وينځ وي که اوده. غافل وي که هوښيار هيڅ يو سړي په هيڅ يوه حالت کښي د هغه مخه نشي نيولي.

وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ١٥

او الله بولي (بندگان خپل) کور د سلامتيا ته (چه جنت دي)، او لاره ښيي هغه چاته چه اراده وفرمائي(د هدايت د ده) لاري سمې ته (چه اسلام دي).

تفسير: يعنې د دنيا پر زائل او فاني ژوندون مه نازيږئ، او مه پري تير وځئ! او د دارالسلام يعنې د جنت په لوري راشئ! پاک الله تاسي د سلامتې کور ته بولي او تر هغه غايه پوري ئي د رسيدلو ليار هم درښوولي ده همغه کور دي چه اوسيدونکي ئي له هر راز(قسم) رنځ، غم، پریشاني، تکليف، نقصان، آفت، فنا، زوال او نورو عوارضو څخه صحيح او سالم پاتې کيږي. او پرښتي پري سلام آچوي او پخپله د رب العزت جل جلاله له حضوره به هم د سلام تحفي وررسيږي.

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٩﴾

(شته) دپاره د هغو کسانو چه نیکی ئی کړی (ایمان ئی راوړی) نیکه (جزا جنت) او زیادت (له اجره هم شته)، او نه به پتوی مخونه د دوی هیڅ تور گرد او غبار او نه هیڅ ذلت (رسوائی)، دغه (محسنان) صاحبان د جنت دی، هم دوی په دغه جنت کښی تل اوسیدونکی دی.

تفسیر: یعنی ښه کار کوونکو ته هلته ښه ځای (جنت) ورسیږی او له هغه څخه څه زیات هم ور په برخه کیږی یعنی د الله تعالیٰ رضاء او د ده لقاء (دیدار، رزقنا الله تعالیٰ) د «زیادت» تفسیر په لقاء الله سره په څو صحیحه و احادیثو کښی وارد شوی دی. او له دیرو صحابه و او تابعینو رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین څخه منقول دی حضرت صهیب رضی الله عنه وائی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه آیت ولوست، او وی فرمایل: کله چه گرد(تول) جنتیان په جنت او تول دوزخیان په دوزخ کښی داخل شی، نو یو غږ کوونکی به غږ وکړی: «ای جنتیانو ستاسی دپاره د الله تعالیٰ یوه وعده باقی ده چه هغه اوس پوره کیدونکی ده.» جنتیان به وائی چه «هغه څه شی دی؟ آیا پاک الله په خپل فضل سره زمونږ د حسناتو پنگه نه ده درنه کړی؟ آیا زمونږ مخونه ئی سپین او نورانی نه دی کړی؟ آیا ده مونږ له دوزخه نه یو ژغورلی(بچ کړی)؟ او جنت غوندی یو لوی مقام ته ئی نه یو داخل کړی؟» (بلکه دغه گرد(تول) شیان شوی دی. او هیڅ یو ئی نه دی باقی) دلته د دوی له منځه به پرده لری کړه شی او جنتیان به د الله تعالیٰ په لوری نظر وکړی نو قسم په الله دی چه د الله تعالیٰ له هر قسم ورکړیو شویو نعمتونو څخه جنتیانو ته د الله تعالیٰ د لقاء دولت به زیات محبوب او مطلوب وی. او د دی په اندازه به بل هیڅ شی د دوی په سترگو کښی ښه نه ورځی او د دوی سترگی به نه یخوی او نه ئی رنوی پاک الله مو دی خپله لقاء پخپل فضل او کرم سره روزی کړی او سترگی مو دی روڼی او زړونه مو دی پری خوښ کړی آمین ثم آمین.

﴿وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ﴾ الآية - او نه به پتوی مخونه د دوی هیڅ تور گرد او غبار او نه هیڅ ذلت رسوائی، دغه محسنان صاحبان د جنت دی هم دوی په دغه جنت کښی تل اوسیدونکی دی) یعنی د عرصات په محشر کښی همغسې چه د فجارو کفارو پر مخونو سخت د ذلت، ظلمت، خواری او رسوائی نښی او آثار به ښکاری، بالمقابل د هغه به د جنتیانو څیری دیری نورانی، ښایسته او رونقداری وی. او بیخی د ملاحت او صباحت څخه به ډکی وی.

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ يَسْئُلُهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ
 مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ كَأَنَّمَا أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطْعًا
 مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٤﴾

او هغه کسان چه کسب ئی کری دی د بدو (لکه کفر او نفاق) جزا د بدی
 (د دوی) په قدر د بدی ده (نه تری زیاته) او پتوی به دوی لره ذلت
 (رسوائی)، نه به وی دوی ته له (عذاب د) الله هیڅ ساتونکی گواکی پت
 کری شوی دی مخونه د دوی په قطعو (توتو) د شپې سره حال دا چه تک تور
 به وی، دغه (مسیثان) صاحبان د اور (د دوزخ) دی، هم دوی په دغه دوزخ
 کښی تل اوسیدونکی دی.

تفسیر: یعنی له بدی څخه به ئی سزا زیاته نه وی. لږه سزا به ورکوله کیږی. یا به ئی ځینی
 خطاوی بښلی کیږی، الله تعالیٰ بیخی مختار او اختیارمن دی.
 ﴿وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ﴾ او پتوی به دوی لره ذلت او رسوائی) یعنی د دوی څیری به دومره توره تیاره
 وی گواکی د توری تیاری شپې توروالی د دوی په مخونو باندی لگیدلی دی. پاک الله مو دی له
 دغه مخ توروالی او نورو عذابونو څخه پخپل فضل او کرم سره وساتی!

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاءُكُمْ
 فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاءُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِلَّا نَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٥﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چه راجمع به کړو دا خلق تول بیا به
 ووايو هغو کسانو ته چه شرک ئی راوړی دی (تینگ ودریږئ) په ځایونو خپلو
 کښی تاسی او (هم) شریکان ستاسی، نو بیلتون به وکړو مونږ په منع د دوی
 کښی او وبه وائی شریکان د دوی (دوی ته) چه نه وئ تاسی چه خاص مونږ
 لره به مو عبادت کاوه (په امر زمونږ سره بلکه تابع وئ تاسی د خپلی هوا).

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه پخپل خیال کښی د الله تعالیٰ لپاره شریکان درولی وو یا ځینو ته

ئی د الله غامن او لونی ویل مثلاً مسیح علیه السلام چه د نصاریٰ و په نزد «ابن الله» بلکه «عین الله» و، یا «ملائكة الله» یا «احبار» یا «رهبان» چه دوی ته هم له یوه حیثیته د خدائی منصب ورکړی شوی و. یا اصنام او اوټان چه د مکی مشرکانو پر دوی هم د خدای اختیارات تر یوی اندازی پوری تقسیم کړی وو. نو دغو گردو(تولو) ته به پخپلو غایونو کښی حسب المراتب د دریدلو حکم وشي.

فَكَفَى بِاللّٰهِ شَهِيدًا اَلَيْسَ اَبَيْنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغٰوِلِيْنَ ﴿٢٩﴾

نو کافی (بس) دی الله شاهد په منع زمونږ او په منع ستاسی کښی بیشکه شان دا دی چه وو مونږ له عبادت ستاسی خامخا بی خبران.

تفسیر: یعنی په دی وقت کښی به عجیبه پریشانی (نول) او نفسی نفسی (ځان غانی) وی، د عابدینو او معبودینو په منع کښی په بیلتون لویږی، او د اوهامو او خیالاتو هغه مزی چه پخپل خیال سره ئی سم په دنیا کښی ترلی وو، هغه گرد(تول) به شلپړی. په دغه هولناک وقت کښی کله چه مشرکینو د خپلو دغو فرضی خدایانو غنی دیر زیات توقعات (هیلی) درلودلی(لرلی)، هغوی به په ښکاره ډول(طریقه) سره جواب ورکوی، چه تاسی له مونږ سره څه تعلق لرئ، تاسی دروغ وایی چه مونږ د دوی عبادت کاوه تاسی سم له خپلی عقیدې سره د هغو شیانو عبادت چه کاوه او د هغو دپاره مو د الوهیت هغه صفات تجویزول چه په دوی کښی له سره موجود نه و. نو په حقیقت کښی هغه بندگی د «مسیح» یا د ملائکو» عبادت نه گانه شی، او نه دغه عبادت په واقع سره د بی روحو بتانو دی، بلکه تاسو د خپل خیال او وهم یا د لعین شیطان عبادت کاوه او هغه به مو پرېستی یا کوم نبی یا کوم ولی یا کومی خیري یا نورو ته منسوبوه، پاک الله شاهد دی چه زمونږ په خوښه یا رضاء او اذن تاسی دغه حرکت نه دی کړی. مونږ نه وو خبر چه تاسی د خپل انتهائی حماقت او سفاهت او ناپوهی لامل(له وجی) مونږ د الله تعالیٰ په مقابل کښی معبودان دروئ.

تنبیه: دغه ویناوی که د حضرت مسیح علیه السلام او نورو ذوی العقولو مخلوقاتو له لوری وگنل شی نو هیڅ یو اشکال پکښی نشته. او که د «اصنامو» او بتانو له خوا وی، نو هیڅ بعید نه دی چه الله تعالیٰ د مشرکینو د منتها مایوسی او حسرتناکی، درماندگی او رسوائی او د خپل عظمت او قدرت د اظهار لپاره دغه تیږی(گتی) او بتان او نور په خبرو راولی. ﴿وَالْوَالِدٰتُ الَّذٰتُ اٰتٰنَّآ لِلّٰهِ الَّذِیْ اٰتٰنَا مِنْ نَّفْسِنَا وَرَدُّنَا اِلٰیْهِ﴾ (۲۴ جزء د خم السجده ۲۱ آیه (۳) رکوع).

هٰنَا لِكَ تَبْلُوْا كُلُّ نَفْسٍ مَّا سَلَفَتْ وَرُدُّوْا اِلٰی اللّٰهِ

مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٤٠﴾

په دغه ځای کېښي به ښکاره ومومي (او وڅکي) هر يو نفس جزا د هغه عمل چه پخوا ئي ليرلي دي او بيرته به بوتله شي دوي الله ته چه مولي د دوي د حق (او واقعي واکدار د دوي دي) او ورک به شي له دوي نه هغه دروغ چه و دوي چه جوړول به ئي (له شفاعت د بتانو)

تفسير: يعني گرد(تول) دروغ او بې‌اصله توهمات به بيخي له منځه ورک شي. او هر څوک به په رأي العين گوري چه پرته(علاوه) له هغه حقيقي مالک څخه د بل په لوري د رجوع کولو ځای نشته، او د هر يوه سري به د خپلو ښو او بدو په اندازه کولو باندې علم ورسپړي، چه هغه څومره وزن او اندازه لري.

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَبْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْبَيْتِ وَيُخْرِجُ الْبَيْتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٤١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) څوک رزق روزي درکوي تاسي ته له جانبه د آسمانه (په باران) او له ځمکي (په نباتاتو) بلکه آیا څوک دی چه مالک دی د (پیدا کولو د) غوړونو او د سترگو او څوک دی چه راویاسي ژوندی (لکه بچی، مؤمن، عالم، کښت) له مړي (لکه هګي، کافر، جاهل، دانه)؟ او راویاسي مړي (لکه نطفه) له ژوندی (لکه حیوان)؟ او څوک دی هغه چه تدبیر کوي (د هر کار په منځ د خلقو کېښي)؟، نو ژر به ووايي دوی (چه هغه) الله دی، نو ووايه (ای محمده! دوی ته) نو آیا نه ویريږئ تاسي (له عذابه د الله).

تفسير: د آسمان له لوري باران، او د لمر حرارت او رڼا(رنرا) او نور رارسپړي، او د ځمکي مواد له هغو سره گډيږي، او په دغو وسائلو سره د انسان روزي او رزق ورمهيا کيږي. (بلکه آیا څوک دی چه مالک دی د پیدا کولو د غوړونو او د سترگو؟) يعني په داسي عجيبه او غريبه محيرالعقوله طريقه سره کوم ذات ستاسي غوړونه او سترگي پیدا کړي دي، بيا ئي د دوي د

حفاظت سامان پیدا کری دی. هغه کوم ذات دی چه د دغو گردو(تولو) انسانی قواو حقیقی مالک دی؟ هر کله چه اراده وفرمائی ورعطا کوی ئی. او هر کله چه اراده وفرمائی بیرته ئی اخلی.

(او شوک دی چه راویاسی ژوندی لکه بچی، مؤمن، عالم، کبیت (فصل) له مری لکه هکی، کافر، جاهل، دانه، او راویاسی مری لکه نطفه له ژوندی لکه حیوان؟ یعنی) مثلاً له نطفی یا بیضی غنی حیوان بیا له حیوان غنی د نطفی او بیضی پیدا کول. یا په روحانی او معنوی دول(طریقه) سره د هغه سری یا قوم غنی چه مړه شوی وی د ژوندی زړونو افراد پیدا کوی. او د ژوندیو اقوامو پر اخلاقو د دوی د بدبختی لامل(له وجی) موت طاری کوی. (او شوک دی چه تدبیر کوی د هر کار په منع د خلقو کشی) یعنی د دنیا د گردو(تولو) کارونو تدبیر او انتظام شوک کوی؟ (په جواب کشی دوی پخپله وائی چه الله دی).

فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّى تُصْرِفُونَ ﴿٣٧﴾

نو دغه (موصوف په دغو صفاتو سره) الله رب ستاسی دی حق، نو څه شی دی وروسته له حقه (هیڅ نشته) مگر گمراهی نو کوم خوا ته گرځولی شی تاسی (له حقه سره د قیام د برهان په حقانیت د اسلام)

تفسیر: مشرکینو به هم اعتراف کاوه چه دغه کلیه امور او عظیم الشان کار ماسواء د الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک ئی نشی کولی. نو ځکه ئی وفرمایل کله چه اصلی خالق او مالک او د تمام عالم مدبر تاسی هم دغه پاک الله گنئ، بیا نو ولی نه ویرېږئ چه ماسواء د دغه الله څخه نور خپل معبود گرځوئ؟ بنائی چه معبود داسی یو لوی ذات وی، چه خالق الكل مالک الملک رب مطلق او علی الاطلاق متصرف وی. وروسته د هغه د اقرار کولو څخه چیرې ژر تر ژره پر خپلو پوندو بیرته گرځئ؟ کله چه په رښتیا سره همغه ذات واحد احد الله دی، نو وروسته له رښتیا څخه پرته (علاوه) له دروغو بل شی نه دی پاتی؟ د رښتیا پریشودل او دروغو پسی سرگردانه گرځیدل د پوهانو او عاقلانو کار له سره نشی کیدی.

كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٨﴾

هم داسی (لکه چه ربوبیت لایق دی الله ته) لایق شو حکم (لازم شو عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چه کافران شوی دی (او دوب دی په کفر کشی) په سبب د دی چه بیشکه دوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: یعنی الله تعالى په ازل کښی د دغو متمردينو او سرکښانو په قسمت کښی ایمان نه دی لیکلی، چه د دوی د ایمان د نه لیکلو سبب د الله تعالى په علم کښی د هغو سرکښی او نافرمانی ده. په دی شان د الله تعالى ښکلی خبره پر دوی د فسق او نافرمانی لامل(له وجی) منطبقه شوه.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللَّهُ
يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنْتُمْ تُؤْفَكُونَ ﴿١٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا شته له دی شریکانو (بتانو) ستاسی هغه څوک چه پیدا کړی دی خلق په اول کښی بیا ژوندی کړی دوی (پس له مرگه) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله اول پیدا کوی خلق بیا ژوندی کوی ئی (بعدالموت) نو کوم لوری ته آړول کیږئ تاسی (له سمی لاری، چپی ته؟).

تفسیر: تر دی څایه پوری د «مبدأ» ثبوت و اوس د «معاد» ذکر دی یعنی کله مو چه اعتراف وکړ چه د ځمکی او د آسمان او د سمع او بصر او د موت او د حیات او د گردو(تولو) پیدا کوونکی او اداره کوونکی هم دغه پاک الله دی، نو ظاهر دی چه د مخلوقاتو بیا پیدا کول او وروسته له مرگه بیا ژوندی کول او د دوی اعاده هم د هغه فعل کیدی شی بیا د انبیاء علیهم السلام په ژبو کله چه دوی په خپله د هغه د اعاده کولو خبر ورکوی د هغه په تسلیم کښی څه عذر شته؟ نو وروسته د «مبدأ» د اقرار څخه د «معاد» له لوری کومی خوا ته تاسی درومی؟

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي
إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه آیا شته له دی شریکانو (بتانو) ستاسی هغه څوک چه لاره ښیې حق ته؟، (بیا هم) ووايه (ای محمده! دوی ته) چه الله لاره ښیې حق ته، آیا نو هغه څوک چه لاره ښیې حق ته ډیر لایق دی د دی

چه متابعت ئی وکری شی؟ او که هغه چه (په خپله هم) لاره نشی موندلی؟ مگر چه ده ته لاره وښوولی شی، نو څه باعث دی تاسی لره، څرنګه حکم کوی (مخالف له مقتضا د عقل).

تفسیر: د «مبدأ» او «معاد» په منځ کښی د هدایت د واسطو او وسائلو ذکر کوی. یعنی همغسې چه رومبنی پیدا کوونکی او وروستی ژوندی کوونکی همغه یو الله تعالی دی او بل څوک نه دی. نو هم دغه پاک الله د خپلو بندګانو د «معاد» صحیح او رشتیا لار ښوونکی دی نه بل څوک او په مخلوقاتو کښی لوی دی که وړکی. گرد(تول) د ده لارښوونی ته محتاج دی. د ده پر هدایت او لار ښوونه باندی ښائی چه گرد(تول) لار شی. مسکین بت په څه حساب کښی دی چه چاته لار ښوونه وکری. یا دی پخپله بی د بل چا له هدایته او مرستی(مدد) او لاس نیولو یو پل هم واخیستی شی. نو ځکه د ده لار ښوونه د بندګانو په حق کښی د قبول قابله او وړ نه ده چه ګوندی الله تعالی بی واسطی د هغو لار ښوونه کړی وی. بیا دا څومره بی انصافی ده چه انسان هغه مطلق هادی پرېږدی او د دغو باطلو او کمزورو معاونینو او لار ښوونکو پسی لویږی او د هم دوی اسره او هبله(امید) ونیسی یا مثلاً د احبارو او رهبانو او برهمنانو او پادریانو او نورو په خولو او ښوونو د رندو په شان تګ کوی او در ګرده په همغه لاره په مندو روان وی (دغه څلورم «یهدی» په اصل کښی «یهتدی» و. بیا «ت» په «د» بدله شوه او «د» په بل «د» کښی مدغم شو او «ه» مکسوره شوه چه التقاء د ساکنین رانشی).

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يَغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٧﴾

او نه کوی متابعت اکثر د دوی مګر د (فاسد اتکل) ګمان، بیشکه ګمان (اتکل) نه بی پروا کوی (هیڅوک) له حقه د هیڅ څیز، بیشکه الله ښه عالم دی په هغه څه چه کوی (ئی) دوی (نو جزا به ورکړی).

تفسیر: کله چه معلوم شو چه «مبدی» او «معید» او «هادی» همغه الله تعالی دی، نو د هغه په خلاف د شرک د لاری غوره کوونکو ته فکر کول په کار دی چه د دوی په لاس کښی کوم دلیل او برهان شته؟ چه د هغه په بناء د «توحید» قویم او قدیم مسلک پرېږدی او د ګمراهی او ضلالت په کوهی کښی ځانونه اچوی، رشتیا خبره خو دا ده چه د دوی سره پرته(علاوه) له ظنونو او اوهامو او چتی(بیکاره) او مهملو خبرو څخه بل هیڅ دلیل او برهان نشته، نو د اتکل غشی د حق او صداقت په بحث کښی څه کار ورکولی شی؟.

وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ تَصْدِيقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾

او نه دی دا قرآن (سره له داسی فصاحت، بلاغت او اعجازه) چه په دروغو جوړ کړ شی غیر له الله نه ولیکن دی تصدیق (رښتینی) کوونکی د هغه (کتاب) چه تیر شوی دی په مخکښی د ده او دی تفصیل کوونکی د هغه شه چه لیکلی شوی دی (پر تاسو) نشته هیڅ شک په ده کښی (چه راغلی دی) له لوری د رب د عالمیانو

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی ئی فرمایلی ؤ چه مشرکین محض د ظن او تخمین پیروی کوی حال دا دی چه د پیروی قابل هغه خبره ده چه صحیح لار رابیښی. په هم دی مناسبت ئی دلته د لوی قرآن ذکر شروع کړ چه نن په دنیا کښی همغه یو داسی کتاب دی چه صحیح لار ښوونکی او د ظنونو او اوهامو په مقابل کښی د رښتیا حقایقو وړاندی کوونکی دی. هوا زمونږ د پاک قرآن علوم او معارف او احکام او قوانین او معجز او محیرالعقول فصاحت او بلاغت او جزالت باندی له نظر اچولو څخه دغه راڅرگندیږی چه دغه پاک قرآن بیشکه هم داسی یو کتاب دی چه د پاک قدوس الله له لوری رانازل شوی دی، او د ماسوا الله څخه بل هیڅوک داسی یو معظم کتاب نشی راوړاندی کولی. پوره قرآن دی خو پخپل ځای کښی پاتی وی د هغه د یوه سورت له مثل راوړلو څخه هم ټول انسانان او پیریان عاجزان او ناتوانان دی لکه چه وروسته راځی (او نه دی دا قرآن چه لولی ئی محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په تاسی داسی چه جوړ کړی شی د ځانه بلکه هیڅوک ئی نشی ویلی د ځانه غیر له الله تعالیٰ نه یعنی داسی نه ښائی چه دا کلام وی د بشر ولیکن رالیږلی دی الله پاک دا قرآن لپاره د تصدیق د هر هغه کتاب چه تیر شوی دی په مخکښی د ده او په صدق ئی هر څوک قایل دی چه تورات او انجیل او زبور دی او له دغو سره سم او مطابق دی د دین په اصولو کښی ډیر تعجب دی چه هغه حق شو او دغه نشو بلکه د لوی قرآن کلام الهی توب له دی نه ظاهر دی چه د گردو(ټولو) پخوانیو آسمانی کتابونو مصدق او د هغو د اصلی مضامینو حفاظت او د هغو د پخوانیو ویلو صداقت په علانیه ډول(طریقه) سره کوی.

(او مفصل بیانوونکی دی د هر هغه څیز چه لیکل شوی دی په تاسی له اوامرو او نواهیو څخه.. نشته هیڅ شک په دی کښی چه راغلی دی له جانب د پروردگار د عالمیانو خو کفار نه منی دا خبره) یعنی د الله تعالیٰ احکام او د ده هغه حقایق او معارف (چه په پخوانیو کتابونو کښی په نهایت اجمالی ډول(طریقه) سره مذکور شوی ؤ) په پوره تفصیل سره ئی بیانوی رښتیا خبره خو

دغه ده چه په دغه كتاب كښي هيڅ يوه عاقل او پوه ته د شك او شېهي هيڅ ځاي او گنجايښ نه دي پاتي او دغسي جامع، بليغ او ډك له حكمته او بلاغتو او مشعشع او د صداقت او حقانيت له رڼا(رڼرا) څخه ډك يواځي هم دغه د رب العالمين كلام كيدى شي او بس.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾

بلکه آيا وائي دوى چه (محمد) له ځانه جوړ کړى دى دغه، (قرآن)، ووايه (ای محمده! دوى ته) چه نو راوړى يو (لند) سورت په شان د ده (په اعجاز کښي) او راويولئ تاسي هغه څوک چه ستاسي له لاسه کيږي (دى معارضى ته دپاره د معاونت خپل) غير له الله څخه که يئ تاسي صادقان (رښتيني په دغه دعوى د افتراء کښي).

تفسير: يعنى که ما دغه قرآن جوړ کړى وي. نو تاسي هم چه ما غوندى بشر يئ گرد(تول) سره راټول شئ او د ده د يوه سورت پشان يو سورت راجوړ کړئ! که د تمام جهان ليکونکي او لوستونکي او اميان سره راغونډ شي، او يو وړوکی سورت لکه قرآن غوندى راوړاندى کړى، نو وپوهيږئ چه قرآن عظيم الشان هم د کوم يوه بشر كلام دى. چه د هغه مثال نور خلق جوړولى شي. مگر دغه خبره محاله ده چه تر ابدالاباد پوري کوم مخلوق داسي حوصله وکړى شي. قرآن کریم خو هغه کتاب دى چه پکښي تهذيب، اخلاق، تمدن، معاشرت، حکومت، سياست، معرفت، روحانيت، تزكية النفوس، تنويرالقلوب، الغرض د وصول الى الله لارى او د خلق الله د تنظيم او رفاهيت د چارو هغه گرد(تول) قوانين او اصول شته چه په هغو د عالم د تخليق غرض تکميل او پوره کيږي او د هغه په ترتيب او تدوين کښي د يوه امي قوم د يوه امي فرد ځنى هېڅکله داسي اميد نشي کيدى بيا د دغه گردو(تولو) علومو او هداياتو تکفل سره، د دى کتاب غلغله آچوونکي فصاحت او بلاغت، جامع او مؤثر (زړه وړونکي) طرز بيان د سيند په شان تموج، سهل الممتنع سلاست او رواني، او د اساليب الکلام تفنن او د هغه لذت او حلاوت او شهنشاهي توب شان او شوکت، دا گرد(تول) داسي شيان دي چه هغو په ډير زور او شور او لود غږ سره گرد(تول) جهان ته د مقابلي اعلان ورکړ له هغه وخته راهيسي چه د لوى قرآن جهان بنائسته کوونکي جمال د غيب له مخي نقاب لري کړ او د آدم اولاد ئي له خپله ځانه سره آشنا کړ د هغه پرله پسې همغه دعوى ده چه زه د الله قدوس كلام یم او همغسې چه د الله تعالى د ځمکي په شان بله ځمکه او د الله تعالى د لمر په شان بل لمر او د الله تعالى د آسمان په شان بل آسمان له پيدا کولو څخه گرد(تول) جهان عاجز او حيران دى همغسې د الله تعالى د قرآن په

شان د بل بيان د اتيان څخه هم ټول جهان عاجز او حيران دی. د دغه قرآن کریم د امحاء لپاره به خلق سازشونه کوي، او مکرونه او پلمی (تدبیرونه) به جوړوي او د مقابلي او مناقشي په جوش کښي به خپل ځانونه په مرګ کښي غورځوي، او د خپلي مرستي(مدد) لپاره د دنيا ډیر لوی قوتونو ته بلنه او دعوت ورکوي، مګر هېڅ یوه حيله (مکر) ، هېڅ یو تدبیر او هېڅ یو فریب او چل به د پاک قرآن په مقابل کښي نه چلیږي. او خوشي به دوی ځانونه او نور په مصائبو کښي آچوي. او متاعب پر ځانونو اخلي مګر پرته(علاوه) له مصاعبه او متاعبه او دواهي او سرگرداني، بل هېڅ شی به د دوی په برخه نه کیږي او د قرآن کریم د یوه وړوکی سورت راوړل به هم هغو ته ممکن نه وي: ﴿قُلْ لَّيْسَ اجْتَمَعَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِقُلُوبِهِمْ هَذَا الْقُرْآنَ لَا يَأْتُونَ بِشَيْءٍ وَكَانَ تَحْتَهُمْ لَبِئْسَ كَهْفًا﴾ (۱۵) جزء د بنی اسرائیل (۸۸) آیت (۱۰) رکوع) پر دغی مسئلي مو په هغی رسالي کښي چه په (اعجازالقرآن) سره موسومه ده په زړه پوري خبری کړی دی شائقین دی هغه ووائی. (بیا دوی یو سورت هم را نه وړ نو الله فرمائی)

بَلْ كَذَّبُوا بِآلَمٍ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذَّابٌ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

بلکه نسبت د دروغو ئی وکړ په هغه قرآن چه پوره نه ؤ رسیدلی دوی په علم د هغه او نه ؤ راغلی دوی ته معنی او حقیقت د دی قرآن، هم داسی (لکه هم دغو مکذبانو) تکذیب کړی وو (د خپلو انبیاء) هغو کسانو چه وو پخوا له دوی نه نو وګوره ته چه څرنګه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو (تکذیب کوونکو د انبیاء)

تفسیر: یعنی پاک قرآن ته «مفتري» ویل د پوه او عقل کار نه، بلکه محض د ناپوهی، جهل، سفاکت او قلت تدبیر له جهته دی، او تعصب او عناد هغو ته اجازه نه ورکوي چه په سره سینه او قرار زړه د قرآن پر حقائقو او د ده د اعجاز پر وجوهو غور وکړي! د بدفهمی یا د فکریه ؤ قواو د ښه نه استعمالولو لامله(له وجی) کله چه د پاک قرآن پر دلائلو او عجائبو په پوره ډول(طریقه) سره نشي پوهیدی نو د هغه پر دروغجن کولو باندی لاس مه پوري کوئ! (او حال دا چه لا نه ؤ راغلی دوی ته یعنی لا نه وه برسیره شوی معنی او حقیقت د دی قرآن) ځینو مفسرینو د «تاویل» معنی په «تفسیر» سره کړی ده. یعنی د پاک قرآن مطالب د دوی په دماغو کښي په پوره ډول(طریقه) سره نه دی لویدلی. او ځیني له هغه قرآنی پخوا ویل مرادوي. یعنی د تکذیب یوه وجه د ځینو ناپوهانو او ساده کسانو په حق کښي دا هم ده چه د مستقبل په نسبت هغه

اخبار چه پاک قرآن ورکری دی، د هغو وقوع تر نن پوری نه ده شوی، نو څکه دوی منتظر دی چه د هغو ظهور به کله کیږي مگر له فکر کول په کار دی چه دغه د تکذیب سبب څرنگه کیدی شي؟ زائد له زائده دا دی که دا د توقف وجه شي نو شي دی (مگر خو د تکذیب وجه نشي کیدی).

وَمِنْهُمْ مَّنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿١٠﴾

او ځیني له دی (مکذبانو) هغه دی چه ایمان راوړی پر دغه (قرآن) او ځیني له دوی نه هغه دی چه ایمان نه راوړی په دغه (قرآن هیڅکله)، او رب ستا ښه عالم (دانا) دی پر (حال د) مفسدانو

تفسیر: یعنی وروسته له دی نه له دوی ځنی ځیني کسان مسلمان کیدونکی دی له هغو څخه تاسی سترگی واړوئ! باقی هغه کسان چه پر خپلو شرارتونو قایم پاتی کیږي (بلکه په کفر به ومري) پاک الله پر هغو گردو(تولو) عالم دی. او په مناسبو موقعو کښی به هغوی ته مناسبه سزا ورکوي. (ځیني د دی آیت ترجمه داسی کوي: او ځیني له دی مکذباتو هغه څوک دی چه باور لري په دی قرآن چه له جانب د الله تعالی حق راغلی دی اما پت په زړه کښی او اظهار ئی له ډیره عناده نه کوي، او ځیني نور له دوی هغه څوک دی چه ایمان نه راوړی او باور نه لري په دی قرآن له ډیر جهل او ناپوهی).

وَإِنْ كَذَّبُوا فَقُلْ لِيْ عَمَلٌ وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ

أَنْتُمْ بَرِيْئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بِرِيْءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

او که تکذیب وکړی دوی ستا نو ووايه (ای محمده دوی ته چه) ماته (جزا د) عمل څما ده او تاسی ته (جزا د) عمل ستاسی ده، تاسی بیزاره یی له (جزا د) هغه کار چه کوم ئی زه او زه هم بیزاره یم له (جزا د) هغه کارونو چه کوي ئی تاسی.

تفسیر: یعنی که د داسی دلائلو او براهینو د آوریډلو څخه وروسته هم دغه خلق ستاسی تکذیب

وکړی نو تاسی ووايئ چه ما خو خپل فرض اداء کړی دی مگر که تاسی سره له پوهولو هم نه پوهيږئ نو اوس زمونږ او ستاسی ليار سره بيله ده. تاسی د خپل عمل ذمه وار يئ او زه د خپل عمل هر چاته به د ده د عمل ثمره ور په برخه کيږی. حضرت. شاه صاحب ليکی چه: «معاذالله که زه د الله تعالی حکم په غلطه درورسوم نو زه به گنهگارېوم او که زه ئی په رشتيا سره راوړونکی اوسم او تاسو ئی ونه منئ نو د هغه گناه ستاسی په غاړه ده په هر حال په منلو کښی ستاسی هيڅ ډول(طريقه) نقصان نه دی» (غښی وائی چه دا آيت منسوخ دی په آيت د سيف سره).

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾
وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يَبْصُرُونَ ﴿٣٣﴾

او غښی له دی کفارو هغه کسان دی چه غوړونه نیسی تاته (تمسخرأ یا ظاهراً)، آیا نو ته آوری (مادر زاده) کانه (بلکه نشی کولی) او اگر که وی دوی چه هيڅ عقل هم نه لری (سمع او عقل ئی دواړه ورک وی). او غښی له دوی هغه دی چه گوری تاته (د سر په سترگو) آیا نو ته به لاره وښی (مادر زادو) ړندو ته او اگر که وی دوی چه هيڅ بصیرت (او پوه) نه لری (یعنی نه ئی شی پوهولی).

تفسیر: غښی خلق اگر که په ظاهره سره لوی قرآن او د رسول الله مبارک کلام آوری او د دوی معجزات او کمالات گوری، مگر هغه اوریدل او لیدل نافع دی چه د زړه په غوړونو او د زړه په سترگو سره وی دا ستاسی په اختیار کښی نه ده چه کڼو زړونو او کڼو غوړو ته خبره واوروی. په دی حال کښی چه دوی د زیات کانه توب لامله(له وجی) قطعاً په حق کلام باندی نشی پوهیدی یا ړندو زړونو ته د حق ليار وښوولی شی کله چه په دوی کښی د بصیرت ماده نشته. په «موضح القرآن» کښی ليکی: «یعنی غوړونه لری او په خپلو سترگو سره په دغی توقع گوری چه تاسی زمونږ په زړونو باندی تصرف وکړئ، لکه چه پر غښو وکړ شو خو دغه خبره د الله تعالی په قدرت کښی ده غښو مفسرینو له «لا یعقلون» څخه د مطلق عقل او له «لا یبصرون» څخه د بصیرت نفی مراد کړی ده مطلب دا دی چه داسی ړانده او کانه دی چه برسیره پر نه اوریدلو او نه لیدلو له هر راز(قسم) پوه او ادراک څخه هم محروم او بی برخی دی، نو تاسی په څه ډول(طريقه) سره دوی ته خبری آوروولی او ورښکاره کولی او حق پری قبلولی شی؟»

إِنَّ اللَّهَ لَا يُظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنْفُسُهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٤﴾

بیشکه چه الله نه کوی ظلم پر خلقو هیخ قدر ولیکن خلق پر نفسونو
(عانونو) خپلو ظلم کوی (چه خپل عقل او حس په ملاحیو کښی په کار
آچوی).

تفسیر: یعنی د هغو په زړونو کښی چه اثر نه غورځوی دا د دوی تقصیر دی چه په خپلو
بیاعتدالیو او غلط کاریو سره ئی خپلی ادراکی قوی تباہ کړی دی، که نه په اصل فطرت کښی
هر انسان ته الله تعالی د پوهیدلو او قبلولو استعداد بښلی دی.

وَيَوْمَ يُحْشَرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ
قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿٥﴾

او هغه ورځ چه (پس له مرګه الله) راجمع کړی کفار حال دا لکه چه مدار نه
ؤ کړی دوی (په دنیا یا په قبر کښی) مګر په قدر د یوه ساعت له ورځی
پیژنی به دوی یو تر بله پخپلو منځونو کښی (په دغی ورځی کښی)، په
تحقیق زیانمن شوی دی هغه کسان چه تکذیب ئی کړی دی د ملاقات د الله
او نه ؤ دوی سمه صافه لاره موندونکی.

تفسیر: یعنی د محشر د هولناکو احوالو او حوادثو د لیدلو څخه د ګرد(تول) عمر عیش،
عشرت، آرمتیا او هوسانی (خوشالی) دومره حقیره او قلیله په نظر ورځی چه ګواکي په دنیا
کښی ئی د یوه ګری څخه زیاته هستوګنه نه وی کړی، او افسوس به کوی چه ګرد(تول) عمر
می څومره په فضول او بیکاره تیر شوی دی لکه چه سری یوه ګری یا دوه ګری هم داسی په
چټی(بیکاره) او چپو خبرو اترو کښی تیروی. او هم د هغه ځای د زړه چاودونکو مصائبو د
لیدلو څخه داسی خیال کوی چه ګواکي په دنیا کښی دومره زیات نه دی پاتی شوی او دغه
ویروونکی وقت یو ناڅاپه رارسیدلی دی هلته تش یو ساعت یا دوه ساعته پاتی شوی یم، او دغه
دی چه سم د لاسه دلته رسیدلی، او په دغو رږرو (تکلیفونو) کښی اخته شوی یم کاشکی د هغه
ځای د قیام مدت می لو څه ډیر وی، او دغی بدی ورځی ته دغسی ژر نه وی رسیدلی. ځینی
مفسرین وائی چه د برزخ (قبر) هستیدلو مدت به ورته لکه یوه ګری ښکاری والله اعلم.
(په دی حال کښی چه پیژنی به دوی یو تر بله سره پخپلو منځونو کښی اما دا معرفت به په وقت
د خروج کښی وی له قبورو، او بیا چه له هوله د قیامته سختی پری ډیره شی نو دا تعارف به
سره ورک شی، او یو له بله سره به) هیخ مدد ونه کړی شی، او نفسی نفسی غږونه به پورته

کيږي. ورور به ورور او پلار به د ځوی په کار نه ورځي: ﴿فَلَا آسَافَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ﴾ (۱۸ جزء د المؤمنون (۱۰۱) آيت (۶) رکوع) ﴿يَوْمَ يَقُولُ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ﴾ (۳۰ جزء د عبس د سورت ۳۴ آيت) (په تحقيق زيانکاران دی هغه کسان چه نه مني ملاقات د الله تعالیٰ يعنی منکران دی د حشر له حسابو او نه دی دوی لاره موندونکی) پاتی شول هغه کسان چه د لقاء الله تصديق ئی کړی. او په سمی لاری تللی دی، نو دوی بیخی په فاندو کښی گتور دی.

وَأَمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

او که وښیو خامخا تاته ځینی له هغه عذاب چه وعده ئی کوو له دوی سره (نو هغه خو به وگوري په حیات خپل کښی) او که وفات کړو تا (پخوا له تعذیب د دوی نه) نو خاص مونږ ته بیا راتله د دوی دی بیا نو الله شاهد دی په هغو کارونو چه کوی ئی دوی (نو د دوی تعذیب به تاته دروښیو په آخرت کښی)

تفسیر: یعنی هغه وعدی چه مونږ د کفارو د عذاب ورکولو او د اسلام د غالب او منصور گرځولو کړی دی اگر که د هغو ځینی وعدی تر یوه حده پوری ستاسی په موجودیت پوره درښوولی شوی دی، لکه د «بدر» او نورو مظفریت یا وروسته د وفات ستاسی به په عمل راځی نو بنا پر دغه که ستاسی په حضور کښی د هغو ظهور رانشی په هر صورت دغه یقینی دی چه هغه گرد(تول) پوره کیدونکی وی. که بنا پر کوم مصلحت کفارو ته په دنیا کښی سزا ورنه کړه شی نو په آخرت کښی به وررسیږی، زمونږ له لاسه دوی نجات نشی موندلی او نه تبتیدلی شی او د گردو(تولو) بیرته راتلل زمونږ په لوری دی او د تولو مخلوقاتو گرد(تول) اعمال زمونږ په مخ کښی پراته دی، حضرت شاه صاحب لیکي: «د اسلام غلبه تر یوی اندازی پوری د رسول الله په حضور کښی په ظهور ورسیده او نوری د دوی د وفات څخه وروسته د دوی د خلفاو په لاسونو کښی وشوی گواکی په «نتوفینک» کښی هم دغه لوری ته اشاره ده. والله اعلم

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٠﴾

او لپاره د هر امت يو رسول دی نو کله چه را به غي (دوی ته) رسول د دوی (او دوی به ونه مانه) نو حکم به وکړ شو په منع د دوی کښي په انصاف سره (چه رسول او مؤمنانو نجات مونده او مکذبین هلاکيدل) حال دا چه دوی به مظلومان نه ؤ (په دغه تعذيب کښي).

تفسير: پخوا له دی نه د دی امت او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ذکر وو اوس د نورو اقوامو او اممو ضابطه راضيی چه هر جماعت او هری فرقی ته د الله تعالیٰ پیغام رسوونکی رسول (استاخی) ورلیږلی شوی دی تر څو د الله تعالیٰ حجت تمام شی. د حجت د اتمامه څخه پخوا هیچا ته عذاب نه ورکاوه کیږی خلق عمل لا له پخوا څخه کوی مگر په دنیا کښي هغو ته سزا وروسته د رسول د رسیدلو او د حجت له اتمامه ورکوله شی. د الله تعالیٰ له لوری ظلم، تیری او بی انصافی نه ده چه بی د پخوا خبرولو او الزام آړولو او د جرم د اثباته، مجرمانو ته د دوی فیصله واوروی په قیامت کښي سم د عدل او انصاف له قواعدو سره د دوی دعوی وړاندی کیږی، او د دوی د هر هر فرد بیل بیل جرمونه توضیح کیږی او شاهدان تیریری، او له هر قوم سره به د دوی رسولان وړاندی کیږی، او د دوی د بیاناتو د آوریډلو څخه وروسته به په ډیر ښه انصاف سره فیصله صادریری: ﴿وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَجِئَ النَّبِيُّنَ وَالشُّهَدَاءُ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾ (۲۴) جزء الزمر (۶۹) آیت (۷) رکوع مجاهد او نورو دغه آیت د قیامت پر احوالو حمل کړی دی.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۸﴾

او وائی دوی (په مسخرو یا په استبعاد) کله به وی دغه وعده که یی تاسی (ای رسوله ای مؤمنانو) صادقان (په دغه وعده کښي نو رائی ولی)

تفسير: یعنی د عذاب د راتللو څخه کوم ویږول چه کیږی دغه بیخی دروغ او بی اصله دی که واقعی ته رښتینی ئی نو ولی هغه عذاب نه راوی؟ آخر دغه وعده به کله پوره کیږی؟

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ
إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿۳۹﴾

ووايه (ای محمده!) نه یم مالک دپاره د عخان خپل (د دفع کولو) د ضرر او

نه (د رسولو) د نفعی مگر د هغی (نفعی او ضرر) چه اراده وفرمائی الله،
لپاره د هر امت یوه نیته ده (د هلاک)، کله چه راشی هغه اجل (نیته د
مرگ) د دوی نو نه به وروستی کیږی دوی (د دغی نیستی خپلی) یو ساعت
(یوه گڼی) او نه رومبی کیږی دوی (پری)

تفسیر: یعنی د عذابونو او نورو درلیږل د الله تعالی کار دی، او هغه ځما په قبضه او اختیار
کشی نه دی. زه خو د خپلی نفعی او نقصان یواځی دومره مالک یم چه هومره د الله تعالی اراده
او رضاء وی نو بیا پر نورو د نیکی یا د بدی د وارد کولو مستقل اختیار ماته له کومه شو؟ د
هر قوم لپاره یو مدت او میعاد د الله تعالی په علم کشی مقرر دی، کله چه هغه میعاد پوره شی،
نو هغه وقت به ورسپیږی د بنو د یوه رپ په اندازه تخلف پکشی نه کیږی، الغرض د عذاب د ژر
غوښتلو څخه تاسی ته هیڅ یوه فائده په لاس نه ورځی هغه وقت چه د الله تعالی په علم کشی
غوته او تاکلی(مقرر) او معین شوی دی، هغه یوه دقیقه نه وړاندی او نه وروسته کیږی او پوره په
همغه وقت کشی رسیدونکی او ورځکیدونکی دی. د «زمخشری» په نزد ﴿فَلَا يَتَأَخَّرُونَ﴾ او
﴿وَلَا يَسْتَعْجِلُونَ﴾ له دی نه کنایه ده چه د عذاب پخپل معین وقت کشی راتلل مقرر او معین او
غوته شوی دی په کنایه کشی د تقدم او تاخر حقیقت ته نفیاً یا اثباتاً څه اعتبار او تعرض نه
وی. فتنه له

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيَّاتًا أَوْ نَهَارًا مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چه) آیا وینی تاسی (یعنی خبر را کړئ ماته) که
راشی تاسو ته عذاب د الله د شپي یا د ورځی نو څه به وی هغه (عذاب) چه
په جلتی سره غوښت له هغه نه مجرمانو (کافرانو) (یا) نو څه به وکړی پخوا
له هغه څخه مجرمان (گنهکاران). (یا) نو څه دی هغه (عذاب) چه تلوار کوی
په راتلو د هغه مجرمان (کافران).

تفسیر: یعنی که د شپي اوده وی، یا د ورځی کله چه په دنیوی کارونو کشی لگیا وی، که یو
ناڅاپه د الله تعالی عذاب ئی ونیسی نو که مجرم په دغه صورت کشی جلتی هم وکړی نو څرنگه
به خپله ژغورنه (بچاو) او نجات وکړی شی؟ کله چه خپل ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) نو بیا
د وقت د پوښتنی کولو څخه څه فائده ورسپیږی؟ شیخ الہند رحمۃ الله علیہ د ﴿مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ
الْمُجْرِمُونَ﴾ ترجمه د حضرت شاه صاحب د مذاق سره موافقه کړی ده. لیکن نورو مفسرانو

د هغه مطلب داسی ليکلی دی چه «د الله تعالیٰ د عذاب په راتللو کښی کومه د خوښی داسی خبره او د خوند واقع ده؟ چه د هغی په وسیله مجرمین د هغی مطالبه په جلتی او تلوار سره وکړی، بیا دا څه د تعجب ځای دی چه مجرمین د داسی خوفناک شی په مطالبه کښی څرنګه تلوار او جلتی کوی، حال دا چه د یوه مجرم لپاره خو وړ (مستحق) او لایق دا و چه هغه د راتلونکی سزا له تصویره لرزیدی او د ویری لامله (له وجی) مړ کیدی (البحر المحيط).

اَتَمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اَمْنُكُمْ بِهِ الشَّنَّ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾

آیا کله چه واقع شی (دغه عذاب) نو ایمان به راوړئ تاسی په هغه، (الله فرمائی) آیا اوس (ایمان راوړئ چه عذاب نازل شو) حال دا چه په تحقیق وئ تاسی چه په (غوښتلو د) دغه (عذاب) به مو جلتی کوله

تفسیر: یعنی د عذاب دغه ژر غوښتنه د دی لپاره کوی چه هغوی د عذاب په نزول نه دی متیقن که دوی په دغه وقت کښی متیقن کیدل نو فائده ئی ورته رسوله، او د خپل نجات لپاره به ئی کوښښ کاوه. که د عذاب د راتګ څخه وروسته ئی یقین راشی نو څه فائده به ور ورسپړی په دغه وقت کښی به د الله تعالیٰ له لوری ویل کیږی چه ښه اوس خو تاسی قائلان شوی، حال دا چه پخوا مو دغه دروغ بلل ځکه چه تقاضا کول هم د دروغ ګڼلو او مسخرو کولو په نیت و که نه دغه وقت د اقرار کولو څخه هېڅ یوه فائده به در ونه رسپړی.

﴿فَلَمَّا رَأَوْا بَاسَنَا قَالُوا اِمَّا بِلَهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ فَلَمْ يَكْ يَنْفَعْهُمْ اِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَاسَنَا سَبَّحْتَ اللَّهُ الْبَرُّ قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرَ هَٰؤُلَاءِ الْكَافِرُونَ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن (۸۴-۸۵) آیت (۹) رکوع).

تَقْرِيلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَيْهَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾

بیا به وویل شی هغو کسانو ته چه ظلم ئی کړی وی وڅکئ عذاب (دائم) د همیشګی، آیا سزا به درکولی شی تاسی ته (نشی به درکولی) مګر په سبب د هغه شرک او تکذیب چه وئ تاسی چه کول به مو (یا) نه درکولی شی جزاء مګر په سبب د هغی چه وئ تاسی چه کول به مو (چه هغه شرک او تکذیب ستاسو دی).

تفسیر: هغه کفر او شرک او تکذیب مو چه کولو، اوس د هغه خوند د تل دپاره وڅکئ! دغه به په قیامت کښی وویل شئ.

وَيَسْتَبِشُونَكَ أَهَقُ هُوَ قَوْلُ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٠﴾

او پوښتنه کوی له تا نه چه آیا حق دی دا (قرآن یا دعوی د نبوت یا عذاب؟ که مسخری کوی؟)، ووايه (ای محمده! دوی ته) هو! قسم دی وی زما په رب خپل چه بیشکه دغه خامخا حق دی، او نه یی تاسی عاجزوونکی (د الله چه له عذابه ئی ځان خلاص کړئ).

تفسیر: یعنی د غفلت په نشه کښی بی سده شوی په تعجب سره پوښتنه کوی چه آیا دغه خبره رښتیا ده چه مونږ وروسته له مرګه بیا ژوندی کیږو؟ او د دائمی عذاب خوند به وڅکو؟ آیا په رښتیا سره وروسته له بشرکی بشرکی کیدلو او له خاورو سره ګدیدلو به بیا له نوی سره ژوندی کیږو. (ای محمده!) تاسو وفرمایئ دوی ته چه دا څه د تعجب خبره ده؟ دغه پیښه خو هر ورو (خامخا) بالیقین کیدونکی ده ستاسی ګد کیدل په خاورو کښی او بشرکی بشرکی کیدل الله تعالی له دغه څخه نه شی عاجزولی چه د پخوا په شان بیا تاسی همغسې پیدا کړی او د شرارتونو خوند مو دروڅکوی. ممکن نه دی چه تاسی د ده د قبضی څخه بهر لار شی یا چیرته په تیښته سره وتښتئ، او (معاذالله) پاک الله عاجز کړی شی.

تنبيه: د دی آیت سره مشابه دوه نور آیتونه په پاک قرآن کښی شته یو د «سبا» په سورت کښی ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِيَنَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَكُمُ﴾ دوهم د «تغابن» په سورت کښی ﴿زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ دغه دواړه د قیامت او معاد په متعلق دی. په هم دغه مناسبت دغه حاضر آیت حافظ ابن کثیر رحمه الله علیه د معاد په متعلق ایښی دی.

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ
لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١﴾

او که بیشکه (مملوک شی) دپاره د هر نفس چه ظلم ئی کړی وی (پخپل ځان باندی په کفر او شرک سره) هغه چه دی په ځمکه کښی نو خامخا به فدیہ ورکړی دغه نفس په دغه (هر څه سره له عذابه)، او ویه مومی دوی (په زړونو خپلو کښی (په ترک د ایمان) پښیمانی کله چه وویښی دوی عذاب او

فيصله به وکړه شی په منع د دوی (یعنی د خلافتو) کښی په انصاف او حال دا چه دوی به مظلومان نه وی.

تفسیر: یعنی که فرضاً د ځمکې د مخ گردی(تولی) خزانې د ده په قبضه کښی وی، نو کوښښ به وکړی چه هغه تول ورکړی او د الله تعالی له عذابه ځان وژغوری(بچ کړی) (کله چه دوی لره مالکیت د «ما فی الارض» نشته، نو فدیو ورکول هم نشته او له عذابه هم نجات نه مومی. او ښکاره به کړی دوی پښیمانی یا پته به ئی کړی او ویه مومی دوی په زړونو خپلو کښی پښیمانی په ترک د ایمان سره او دا ځکه چه دا لفظ د «اسروا» له اضدادو څخه دی نو ځکه اطلاق ئی پر دواړو صحیح دی یعنی او بیا مومی دوی په زړونو خپلو کښی درد او پښیمانی او) پخپلو حرکاتو به پښیمانیږی، او غواړی به چه نور خلق د دوی پر دغی پښیمانی خبر نشی مگر بالاخر بی اختیار به هغه ښکاروی او په هغه وقت کښی به وائی: ﴿يَحْتَرِلُ عَلَى مَا قَرَّلْتُ فِي جَنِّبِ اللَّهِ﴾ او ﴿يُؤَيِّنَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا﴾

إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠﴾

واورئ خبردار شی چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً و خلقاً و عبیداً) واورئ خبردار شی چه بیشکه وعده د الله حقه ده ولیکن زیات له خلقو (چه کفار دی) نه پوهیږی (پری)

تفسیر: یعنی په گرد(تول) جهان کښی یواځی د پاک الله حکومت دی او د عدل او انصاف اجراءت کیږی او هیڅ یو مجرم به تری ونشی تبتیدی. او نه هیڅ یو مجرم به په رشوت او بدی ورکولو سره خپل ځان ژغورلی(بچ کولی) شی. (او نه الله تعالی له چا فدیو قبلوی ځکه چه دی غنی او بی پروا دی له هر چا او هر څیز څخه او ښه قادر دی په ثواب او عقاب لکه چه فرمائی واورئ خبردار شی چه بیشکه وعده د الله حقه او رښتیا ده ولیکن زیات له خلقو چه کفار دی نه پوهیږی په خیر او شر خپل) یعنی د بدو استعدادو، بدفهمی او غفلت لامله(له وجی) اکثر خلق پر دغو حقائقو نه پوهیږی نو ځکه هر څه ئی چه په ژبه راځی همغه وائی، او د چتی(بیکاره) خبرو له ویلو څخه خوله نه نیسی او هر څه ئی چه په زده گرځی، او له خولی ئی وځی همغه کوی او وائی ئی.

هُوَ يَحْيَىٰ وَيُيَسِّرُ وَلَإِيَّهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٠﴾

هم دغه (الله) ژوندی کول او مړه کول کوی او هم ده ته بیا بیولی کیږی
(په قیامت کښی لپاره د جزا)

تفسیر: کله چه ژوندی کول او مړه کول د الله تعالیٰ فعل او کار دی، نو د دوهم ځلی ژوندی کول به ورته څه اشکال وی؟

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿١١﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی ده تاسی ته موعظه (پند) له جانبه د رب ستاسی او شفاء (دارو) دپاره د هغو (تولو روحانی امراضو) چه دی په سینو (د خلقو کښی د جهالت) او هدایت او رحمت دی دپاره د مؤمنینو.

تفسیر: دغه گرد (تول) د قرآن کریم صفات دی. «قرآن عظیم له اوله تر اخره پوری داسی پند دی چه خلق له مضرو او مهلکو خبرو ځنی ژغوری (بچ کوی) د زړونو د روحانی رنځوری لپاره د شفاء نسخه ده د وصولی الله او د الله تعالیٰ د رضاء لپاره ښوونکی دی. او خپل قبلوونکی په دنیا او آخرت کښی د الله تعالیٰ د رحمت وړ (لائیق) او مستحق گرځوی، د ځینو محققینو په نزد په دغه آیت کښی د انسانی نفس د کمال مرتبو ته اشاره ده یعنی هر هغه سړی چه قرآن کریم خپل تمسک وگرځوی، په دغو گردو (تولو) مراتبو باندی کامیاب کیدی شی:

(۱) خپل ځان د نالایقو افعالو څخه د پاکولو په لوری د «موعظه» په لفظ کښی اشاره ده

(۲) خپل باطن د فاسده و عقائدو او ردیه و ملکاتو څخه تش کول له شفاء لما فی الصدور څخه مفهومیږی.

(۳) خپل نفس په حقه و عقائدو او فاضله و اخلاقو سره ښایسته کول چه د هغه لپاره د «هدی» لفظ زیات مناسب دی.

(۴) د ظاهرو او باطنو د سازولو څخه وروسته د الله تعالیٰ د رحمت انوار پر نفس فایز کیدل چه د «رحمة» د لفظ مدلول دی. زمونږ د امام فخرالدین رازی علیه رحمة الله الباری له تقریره له دغو څلورو واړو لفظونو څخه شریعت، طریقت، حقیقت او نبوت او خلافت علی الترتیب څرگندیږی. چه دلته د هغه د تفصیل لیکلو موقع نه ده. او نه دا قسم مضامین د خالص تفسیر په مد کښی راتلی شی.

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۵۰﴾

ووايه (ای محمده! مؤمنانو ته چه خوشحاله اوسى) په فضل (قرآن) د الله سره او په رحمت (دين) د الله سره نو په هم دغه (فضل او رحمت) دى خوشحاله شى مؤمنان، (ځكه چه) دغه (فضل او رحمت) دیر غوره دى له هغو مالونو چه جمع کوى (ئى) دوى.

تفسیر: يعنى ووايه ای محمده! مؤمنانو ته چه خوشاله اوسى په هغه فضل د الله تعالى سره چه په تاسى دى چه هغه قرآن کریم یا معرفه یا خلود دى یا لقاء او رضاء د الله تعالى ده او په رحمت او مهربانى د الله تعالى سره چه پر تاسى دى، او هغه رحمت محمد رسول الله یا توفیق یا عصمت یا نجات دى پس په دى رالېولى شوى ښائى چه خوشاله دى شى دوى ځكه چه دا مذکور دیر غوره دى له هغو فانيه و اموالو څخه چه جمع کوى ئى دوى ځكه چه دنیوی مال او متاع لره هیڅ بقاء او وفا نشته). «فرح» خوښیدل هم محمود دى او هم مذموم. پر کوم نعمت له دى حیثيته خوښیدل چه د الله تعالى په فضل او مرحمت سره ئى ومومى محمود دى. لکه چه دلته فرمائى ﴿فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا﴾ او پر دنیوی حطامو او اموالو خوښیدل او پری تفخر او ځان لویول خصوصاً دغسى خیال لرل چه ماته دغه مقام په خپل لیاقت راحاصل شوى دى دیر بد او مذموم دى قارون د خپل مال او دولت په نسبت وېلى و ﴿إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي﴾ د هغه په نسبت ئى فرمایلى دى ﴿لَا تَقْرَأُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا﴾

الآية - (نو باندې ده چه خوشاله دى شى مؤمنان په دى ځكه چه دغه مذکوره شيان چه قرآن عظیم الشان او اسلام او نور مقدسات دى دیر غوره او خیر دى له هغو اموالو چه دوى ئى ټولوى) يعنى اصلى څيز د الله تعالى فضل او رحمت دى. ښائى چه تل هغه ولټوى، مال او دولت جاه او حشم او نور گردد(ټول) د هغه په مقابل کېنى هیڅ دى.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا

قُلْ اللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴿۵۱﴾

ووايه آيا وينئ تاسى (يعنى خبر را کړئ ماته د) هغه څيز چه نازل کړى دى الله تاسو ته له (انواعو د) رزق څخه نو گرځولى دى تاسى له دغه رزق څخه (ځينى) حرام او (ځينى) حلال، ووايه (ای محمده! دوى ته) آيا الله اذن کړى دى تاسى ته (په دغه تحليل او تحریم کېنى نه) بلکه په الله پورى دروغ

ترئ تاسی (له عَانه).

تفسیر: یعنی پاک قرآن چه د نصیحت، شفاء او هدایت او رحمت په صورت رانازل شوی دی همغه د استناد او تمسک کولو وړ(مستحق) او لایق دی. د الله تعالی د احکامو معرفت او د حلالو او حرامو تمیز په هم دغه سره کیدی شی، دغه بابیزه (خوشی) خبری او واهیات دی چه الله تعالی ستاسی د انتفاع لپاره هر قسم روزی پیدا کړی ده، بیا تاسی تش پخپلو آراؤ او اهوؤ چه په هغو کښی یو شی حلال او بل شی حرام دروی. آیا تاسی د دی خبری څه حق لرئ چه پخپل سر او له خپله عَانه د تحلیلولو او تحریمولو په نسبت فیصلی کوئ؟ آیا تاسی د داسی خبرو کولو جرائت کولی شی چه الله تعالی داسی حکم مونږ ته را کړی دی؟ یا هم داسی له خپله عَانه پر الله تعالی دروغ ترئ؟ په وروستنی آیت کښی ئی په صاف ډول(طریقه) سره اشاره فرمایلی ده چه دغه پرته(علاوه) له افتراء علی الله بل هېڅ شی نه دی. تنبیه: د هغو شیانو مفصله تذکره چه دوی هغه په خپل سر حلال او حرام درولی وو د «المائدی» او د «الانعام» په سورتونو کښی تیر شوی دی.

وَمَا ظُنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦﴾

او څه شی دی گمان د هغو کسانو چه له عَانه تری پر الله باندی دروغ په ورځ د قیامت کښی (چه څه به ورسره وکړی الله)، بیشکه الله خامخا څیښتن (خاوند) د فضل دی پر خلقو (په ارسال د رسلو او انزال د کتابونو او تاخیر د عذاب)، ولیکن اکثره خلق نه وباسی شکر (په دغو نعماو)

تفسیر: یعنی دا خلق د قیامت په نسبت څه خیال کوی؟ چه له دوی سره به څه قسم معامله کیږی په سختی سره به ونیول شی؟ که ورو به خوشی کړل شی؟ عذاب او ربر(تکلیف) نه به وگالی(برداشت کړی)؟ که نه؟ په څه څه خیالاتو کښی ډوب تللی دی؟ بئای چه دوی دغه خبره ښه په یاد ولری، هر هغه سزا چه دوی ته ورکوله کیږی، هغه خامخا دوی ته رسیدونکی ده او له سره هغه بیرته کیدونکی نه ده (بیشکه چه الله تعالی خامخا څیښتن(مالک) د فضل دی پر خلقو په ارسال د رسولانو او انزال د کتابونو او تاخیر د عذابونو ولیکن زیات د خلایقو نه وباسی شکر په دغو نعماو او له زړه ایمان نه راوړی). یعنی الله تعالی پخپل فضل سره خلقو ته په دنیا کښی ډیر مهلت ورکوی. او له ډیرو تقصیراتو څخه ئی تیریږی. لیکن ډیر خلق د الله تعالی د دغه اغماض او تلطیف په مقابل کښی د شکر ایستلو او متنبه کیدلو په عَای لا زیات زړور(دلیر)

او بی خوفه کیبری بالاخر دوی بیخی د سزا ورکولو وړ(لائق) او مستحق گرځی.
پاک الله دیر له هر چا سره الطاف او مواساء کری

که له حده بنده تیر شی نو ئی خوار سېک رسوا کری.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ
قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ
فِيهِ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا
فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ⑪

او نه ئی ته (مشغول) په کوم کار کښی (له خپلو کارونو) او نه لولی ته
(هیڅ آیت، سورت) له دی نه (یعنی) له قرآنه او نه کوی (ای انسانانو کوم
کار) له کارونو څخه مگر اوسو مونږ پر تاسی شاهدان (ساتونکی) کله چه
مصرف (بوخت) اوسیرئ تاسی په هغه کښی! او نه غائب کیږی له ربه ستا
په اندازه د یوی ذری (واړه میږی یا پوتی د گرد نه) په ځمکه کښی او نه په
آسمانونو کښی او نشته دیره وړوکی له دغی ذری څخه او نه دیر غت (له
دی نه) مگر (دا ټول لیکلی پراته دی) په کتاب واضح (ښکاره په لوح
محفوظ) کښی

تفسیر: پخوا له دی نه د قرآن کریم د اوصافو بیان ؤ چه هغه له ابتداء څخه تر انتها پوری
خلیدونکی نور او رنا(رنرا) هدایت د قلوبو شفاء، عظمی نعمت، کبری رحمت دی. بیا ئی اشاره
وفرمایله چه د هدایت او بصیرت د دغسی صافی رنا(رنرا) څخه سترگی پټول، او د خپلو اوهامو
او خیالاتو په تیارو کښی د خلقو بی لاری تلل او پاک الله باندی افتراء ترل. او د الله تعالی د
فضل او انعام بی قدری او ناشکری کول څومره خراب او نامناسب کار دی. په دغه آیت کښی
دغه تنبیه هم شته چه خلق په څه حال او کار کښی دی؟ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څه
شان دی؟ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دی شپه او ورځ د حقیقی مالک د وفاداری او خلائقو
د همدردی د هغو عظیمو شیونو مظهر چه کیږی بالخاصه د دوی هغه امتیازی شان چی د پاک
قرآن د لوستلو او لولولو په وخت کښی ظاهریوی یعنی د پاک قرآن په وسیله هغه جهاد چه دوی
بی کوی هغه ټول به الله تعالی په حضور کښی دی او خلق هغه بی یا بدی معاملی چه کوی هغه
هم ټولی د الله تعالی په حضور کښی ظاهری پرتی دی هر کله چه کوم مخلوق په کوم کار کښی

لاس پوری کوی او په هغه کښی مشغول او لگیا کيږی اگر که د دوی په فکر او خیال د پاک الله فکر او تصور هم تیر نشی لیکن الله تعالیٰ یی له ابتدا څخه تر انتها پوری گوری (فان لم تکن تراه فانه یراک) په زمکه او آسمان هر چری چه د یوی ذری په اندازه یا له هغه څخه وړوکی یا لوی کوم شی هم وی هغه تول د الله تعالیٰ په علم محیط کښی شته او له سره تری نه غائبیږی بلکه د الله تعالیٰ د علمه رابښکته هم د تول (ما کان وما یکون) حال په کتاب مبین یعنی لوح محفوظ کښی ثبت دی چه هغه د تدبیر په عالم کښی ښایی د الله تعالیٰ د علم صفحه وویلی شی کله چه له الله تعالیٰ نه هیڅ له ادنیٰ څخه ادنیٰ خبره پته نه ده نو د دغه مکذبینو او معاندینو معاملات او احوال څرنگه پت پاتی کیدی شی بیا د جزا د ورځی د کاروائی په نسبت څه خیال کوی؟ دوی دی ښه وپوهیږی چه د دوی هر وړوکی او لوی حرکت د پاک الله په علم کښی پروت دی هلته هیڅ یو خیانت او غله نشی چلیدی د هر عمل جزا به خامخا ورکولی کیږی هم هغسی چه د دشمنانو تولی معاملی دده په حضور وی بالمقابل د دوستانو په ډیرو وړو وړو معاملو او چارو باندی هم علیم او خبیر دی اوس الله تعالیٰ په دغه راتلونکی آیت کښی خپلو دوستانو ته دغه زیری آوری

الْآنَ اُولِيَاءُ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٩٢﴾

واوری خبردار شی چه بیشکه دوستان د الله نیشته هیڅ قسم یره په دوی (له کوم مکروه) او نه به دوی خفه کیږی (هیچری له فوت د کوم مامول نه)

تفسیر: ابن کثیر رحمه الله علیه د حدیثیه و روایاتو په بنا دغه مطلب بیان کړی دی چه اولیاء الله (د الله دوستانو) ته به په آخرت کښی د محشر د احوالو او یرو څخه هیڅ خوف او یره نه وی او نه د دنیا د پرېښودلو څخه دوی خفه کیږی ځنی مفسرینو دغه آیت عام ایښی دی یعنی په هغو به د اندیښنی او د پریشانی او د حوادثو وقوع په دنیا کښی او نه په آخرت کښی وی او نه د کوم مصلوب فوتیدلو څخه به مغموم او متاثر کیږی گواکی د خوفه د الله خوف یا له غم د آخرت د غم نفی مراده نه ده بلکه په دنیا کښی د دنیاوی خوف او غم نفی مراده ده چه د هغی احتمال د اعداؤ او د نورو په مخالفت باندی کیدی شی چه هغه به کاملینو مؤمنینو ته له سره نه پیښیږی او دوی به هر وخت په پاک الله اعتماد او اطمینان لری او د تولو تکوینیه و واقعاتو په نسبت داسی اعتقاد لری چه هغه خامخا په یو حکمت او مصلحت مبنی وی نو دغه اعتماد او اعتقاد له استحضاره دوی ته خوف او غم او هیڅ تکلیف نه رسوی زما په نزد «لا خوف علیهم ولا هم یحزنون» مطلب دی داسی واخیست شی چه په اولیاء الله هیڅ یو خوفناک شی (هلاکت یا معتدبه نقصان) په دنیا او آخرت کښی واقع کیدونکی نه دی فرض یی کړئ که په دنیا کښی صورتاً کوم نقصان هم ورپېښ شی مگر څرنگه چه د نتیجی له مخی هغه د ده په

حق کښی د عظیمی نفعی ذریعه گرځی نو ځکه هغه ته معتدبه نقصان نشی وئیلی پاتی شو د کوم دنیاوی یا اخروی وجوهو له امله(وجی) دوی ته په کوم وخت د خوف او یری لاحق کیدل نو هغه به ددی آیت د تقریر سره څه منافات نه لری ځکه چه دا آیت یواځی دغه خبر راگری دی چی په دوی به کوم خوفناک شی نه لویږی دا یی نه دی وئیلی چه هغو ته به په هیڅ وخت کښی خوف او یره نه لاحقه کیږی. ضائی د لایحزنون په مناسب د لا یخافون نه فرمایل او د لا خوف علیهم تعبیر په اختیارولو کښی هم دغه نقطه وی باقی د لایحزنون تعلق زما په خیال د مستقبل سره دی یعنی د مرگ په وخت کښی او د مرگ څخه وروستو به دوی نه غمجن کیږی لکه چه فرمایلی دی ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخْفَوُا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾ ۲۴ جزء د حم السجده ۳۰ آیت ۴ رکوع او فرمایلی دی ﴿لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَرَقُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾ ۱۷ جزء د الانبیاء ۱۰۳ آیت ۷ رکوع والله تعالی اعلم بمراده.

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿۱۳﴾

(دغه دوستان) هغه کسان دی چه ایمان لری او وی دوی چه ځان ساتی (له معاصیو او یریری له الله نه)

تفسیر: دا د اولیاء الله تعریف فرمائی یعنی متقی مومن د الله تعالی ولی دی پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی معلوم شوی دی چه د ایمان او تقوی دیر مدارج دی نو د ایمان او تقوی هره درجه چه په هر چا کښی موجوده وی په هغی درجی به د ولایت یوه برخه ورثابتیږی مثلاً لس شل او سل روپی هم مال دی او پنځه سوه او زر، پنځوس زره، یو لک، یو ملیون هم مال دی لیکن په عام عرف کښی د لس او شل او سل روپی لرونکی مالک ته شته من او مالدار نه وئیل کیږی تر څو چی معتدبه د مال او دولت مقدار د چا سره نه وی هم داسی وپوهیږی چه ایمان او تقوی هم په هره مرتبه کښی چه وی هغه د ولایت یوه شعبه ده او په دی حیثیت ټولو مومنانو ته فی الجمله ولی وئیل کیدی شی لیکن په عرف کښی ولی هغه ته وئیلی شی چه پکښی د ایمان او تقوی یوه خاصه درجه وموندلی شی په حدیثو کښی د ولایت څه علامات او آثار ذکر شوی دی مثلاً د هغو د لیدلو څخه د پاک الله ذکر په یاد راشی یا له خلق الله سره به دوی بی لوڼه محبت او مینه ولری عارفینو هر یو سم د خپله مذاقه سره د ولی تعریفونه کړی دی چه د هغو د تفصیل لیکلو ځای دلته نشته

لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٣٣﴾

دوی ته زیری په دغه ژوندن لږ خسیس کښی او په آخرت کښی، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله (تعالی) ته، دغه (زیری د دواړو جهانو) هم دغه دی بری ډیر لوی.

تفسیر: (یعنی هغه کسان چه دوستان د رحمان دی په دواړو جهانو کښی خوښ او فرحان دی، او دوی ته بشارت دی په دنیا کښی په قرآن په ژبه د رسول علیه السلام په صالحه رویا په مکاشفات په لسان د ملائکو په وقت د مرګ او په آخرت کښی چه ملائک به ورته راځی او سلام به پری آچوی او مبارکی د فوز او د کرامت به ورته ورکوی، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله ته یعنی هیڅ خلاف نشته په وعده د ده کښی دغه بشارت د دواړو دارینو بری دی لوی او له ادراکه زښته پورته هوا) اولیاو ته په دنیا کښی څو دوله(قسمه) بشارت دی مثلاً حق تعالی هغو ته د انبیاء علیهم السلام په ژبه د «وَلَاخَوْفٌ عَلَيْهِمْ» او نورو زیری ورکری دی یا به پرېستی د موت په قریبیدلو هغو ته وائی ﴿وَأَبَشِّرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾ (۲۴ جزء د حم السجده (۳۰) آیه (۴) رکوع) یا به ډیر رشتین او مبارک خوبونه وینی یا د هغو په نسبت به د الله تعالی نور بندګان له ښه خوبونه ورته وینی چه د صحیح حدیث سره موافق د شپږ څلویښتمی اجزاو څخه یو جزء دی یا د دوی په معاملاتو کښی د الله تعالی له لوری به یو خاص قسم تائید او امداد کیږی یا په خواصو کښی، او کله له خواصو څنی تجاوز کوی په عوامو کښی هم ده ته مقبولیت حاصلیږی، او خلق الله د ده مدح او ثناء او د خیر ذکر او ستاینه (صفت) کوی دغه ګرد(تول) شیان تر دنیوی بشاراتو لاندی درجه په درجه راتلی شی مګر په اکثریه و روایاتو کښی د ﴿لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا﴾ تفسیر په صالحه و رویاو سره کړی شوی دی. والله اعلم. پاتی شول اخروی بشارت هغه پخپله په پاک قرآن کښی منصوص دی. ﴿بَشِّرْكُمْ الْيَوْمَ بِجَنَّتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ او په حدیث کښی هم دغه تفسیر منقول دی.

(او دغه زیری د دواړو جهانو هم دغه دی بری ډیر لوی) یعنی د الله تعالی خبری او د هغه وعدی ګردی(تولی) پخی او کلکی دی. هغه زیری او بشارت نی چه راګری دی هغه ضرور بالضرور کیدونکی دی.

وَلَا يَحْزُنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾

او نه دی خفه کوی تا (ای محمده!) خبری د دوی (چه الله نه منی ستا تکذیب کوی او داروی دی) بیشکه چه زور خاص الله لره دی تول، هم دی دی ښه آوریدونکی (د ګردو(تولو) اقوالو) ښه خبردار (په تولو احوالو)

تفسیر: له پاسه د مکتبینو اعداؤ ذکر کیده بالمقابل ئی د مصدقینو احباؤ تذکره فرمائی او د دوی د دواړو دارینو د محفوظیت بشارت آوری. په دغی سلسلی کښی رسول الله ته هم تسلی ورکوی، چه تاسی د احمقانو او شریرانو له خبرو څخه مه خفه کیږئ! گرد(تول) زور، او غلبه د الله تعالی په قدرت کښی ده. الله جل جلاله به په خپل زور او تائید سره حق غالب او منصور او مخالفین به ذلیل او رسوا کړی، الله جل وعلی شانه د دوی خبری ښی آوری او په گردو(تولو) حالاتو ښه خبردار دی.

الْاِنَّ لِلّٰهِ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُرَكَاءُ اِنْ يَتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُوْنَ ﴿٦٦﴾

واورئ خبردار شی چه بیشکه خاص الله لره دی هر هغه څوک چه په آسمانونو کښی دی (لکه پرښتی) او هغه څوک چه په ځمکه کښی دی (لکه انسانان، پیریان سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) او نه کوی متابعت هغه کسان چه بولی (عبادت کوی) دوی غیر الله د هغو شریکه نو (چه په واقع کښی شریکان نه دی له الله سره)، متابعت نه کوی دوی د (هیڅ شی) مگر د گمان (خپل چه دا بتان شریکان دی د الله) او نه دی دوی مگر دروغ وائی (اتکلونه چلوی په دی نسبت د شرک کښی).

تفسیر: یعنی په گردو(تولو) آسمانونو او ځمکو کښی د واحد احد الله سلطنت دی. گرد(تول) انس او جن او ملک د الله تعالی مملوک او مخلوق دی د مشرکانو دغه غیر الله بلل او دوی د خدائی حصه دار گرځول. یواځی په توره تیاره کښی غشی وهل او واهی، تباهی خیالات دی د دوی په لاسونو کښی نه کوم حقیقت شته او نه څه حجت او برهان. تش د اوهامو او ظنونو په تیاریو کښی خپل سرونه او پښی ژوبلوی.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿٦٧﴾

الله همغه ذات دی چه گرځولی ئی ده تاسی ته شپه (تیاره) دپاره د دی چه

آرام شیء تاسی په دی کښی او (گرځولی ئی ده) ورځ ښوونکی (روښانه)،
بیشکه په دغه (ظلمت او نور) کښی خامخا ډیر دلایل (د قدرت او
وحدانیت) دی دپاره د قوم چه آوری دغه قرآن (په غوړونو د زړه).

تفسیر: د شپې او د ورځې او د نور او ظلمت پیدا کوونکی هغه یو الله دی. خیر او شر او د
گرددو(تولو) متقابلو اشیاء خالق هم دی دی. په دغه سره د مجوسو دغه عقیده تردیده شوه او په
دی لوری هم یوه لطیفه اشاره وشوه، همغسې چه د شپې له تیارو څخه وروسته پاک الله روښانه
ورځ راولی او د لمر په رڼا(رڼرا) کښی گردد(تول) هغه شیان صاف په نظر راځی چه د شپې په
تیاره کښی نه ښکاریده، هم داسی د مشرکینو د اوهامو او د ظنونو د پردی لری کیدلو څخه
وروسته د قرآن کریم د لمر رڼا(رڼرا) وځلوی چه خلقو ته د وصولالی الله پوره سمه لیاره ښوونکی
دی.

قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَنَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
إِنْ عِنْدَكُم مِّنْ سُلْطٰنٍ بِهٰذَا اتَّقُوا لَوْلَا تَعْلَمُونَ ۝۶۸

وایی کفار نیولی دی الله ولد (ځوی لور، نو فرمائی الله په رد د دوی کښی)
پاک دی الله (په پاکي)، هم دی غنی (بی پروا دی) خاص ده لره دی هر
هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه چه په ځمکی کښی دی
(سره له آسمانونو او ځمکو، ملکاً خلقاً و عبیداً) نشته تاسی څخه هیڅ
برهان حجت سند په دی (چه الله تعالی ولد نیولی دی)، آیا وایی تاسی پر
الله هغه خبری چه نه پوهیږئ تاسی (پری)

تفسیر: په دغه کښی د عیسائیانو د شرک تردید دی چه حضرت مسیح علیه السلام ئی د الله
تعالی ځوی ټاکلی (مقرر کړی) و. دغه خبره د پوهیدلو وړ(لائق) ده، که دوی په واقعی
دول(طریقه) «مسیح» معاذالله صلی ځوی وگنئ، نو له دی نه لویه گستاخی او سپین سترگی او
کفر به څه وی؟ الله قدوس بالبداهه له ښځی او اولاد څخه پاک او منزّه دی. که له ځوی څخه مراد
متبني وی، نو پاک الله دغه ته څه ضرورت لری چه یو مخلوق خپل متبني وگرځوی؟ آیا معاذ الله
له ده سره د اولاد حسرت او د ځوی د نشتوالی څه غم وو؟ یا دغه فکر ورسره وو چه وروسته له
دی نه معاذ الله د ده د مال او دولت وارث او د ده د نامه روښانه ساتونکی به څوک اوسی! یا
دا چه د زوروتوب او حرج په وقت کښی ورته تکیه او د مرستی(مدد) وسیله وی. العیاذ بالله، دی
خو له دغو گرددو(تولو) شیانو څخه بی نیازه او بی پروا دی. او نور تول خلق په هر وقت او هر

ځای کښی ده ته محتاج دی. دی به ځوی، لمسی، متبني (ځوی نیوی) او نورو ته څرنگه احتیاج او اړتیا (مجبوری) ولری. گرد (تول) شیان د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دی. نو بیا د مالک او مملوک او خالق او مخلوق په منځ کښی د داسی نسبی علائقو گنجایش او ځانیدل له کومه کیږی؟ دا لویه سخته خبره ده چه د الله تعالیٰ په نسبت محض له جهالته داسی دروغ او بی سنده خبری وویلی شی.

قُلْ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا
يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ
نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هغه کسان چه له خپله ځانه تری پر الله دروغ (په نسبت د ولد او شریک سره) خلاص به نشی (له عذابه او په مراد به ونه رسیږی). نفع آخیستل دی په دنیا کښی بیا مونږ ته راتله د دوی دی (پس له مرگه) بیا به وروڅکوو مونږ دوی ته عذاب سخت په سبب د دی چه وو دوی چه کافران کیدل (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعنی پر الله تعالیٰ دروغ تړونکی اگر که د ډیر دنیوی قوت او قدرت خاوندان او په خپلو اسبابو، سامانو او وسائلو مغرور هم وی، لیکن ده ته حقیقی نیکی او بری له سره په برخه کیدی نشی. البته د لږو ورځو له مخی به په دنیا کښی مزی کوی او بالاخر ئی د پاک الله په لوری رجوع ده، چه هلته به د خپلو جرائمو په بدل کښی د نهایت سخت عذاب خوند وشکی.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يٰقَوْمِ إِن كَانَ كِبُرُ عَلَيْكُمْ
مَقَامِي وَتَذِكْرِي بآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجِئْكُمْ
أَمْرًا وَسَرًّا ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ ﴿٧١﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دوی حال د نوح کله چه وویل (نوح) قوم خپل ته چه ای قومه زما که چیری وی سخت پر تاسی اوسیدل زما (ډیر وقت په تاسی

کښي) او پند درکول زما (تاسي ته) په آيتونو د الله (او بي موجه مي آزاروي) نو خاص په الله باندې توکل کړي دی ما نو راغونډ (او کلک) کړئ تاسي کار خپل او (راتول کړئ) شريکان خپل بيا دی نه وی کار ستاسي په تاسي باندې پټ (يعني ټول ښکاره راپسي ملا وتړئ) بيا راوړسوي ماته هر قسم ضرر او مهلت مه راکوي ماته (هيڅ قدر خو خلاص شي زما دغه اقامت او ستاسي دغه محنت)

تفسير: يعنی ای محمده اهل د مکی معظمی ته د نوح علیه السلام او د ده د قوم حال واوروه او چه ورمعلوم شي چه مکذبینو او مفتريينو ته حقیقی بری او فتحه نشي حاصلیدی او د دوی مندی او ښائست او ښینگار یواځي د خو ورځو له مخی وی. او په پای (انجام) کښي په ابدی هلاک باندې منتهی کیږي د مکی معظمی هستیدونکو ته ښائي چه د نوح علیه السلام د قوم قصه واوروی خو تری عبرت حاصل کړي. که دوی د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم پر تکذیب او عداوت هم داسي ملا تړلی وی او له خپلو شریکياتو ځنی لاس نه اخلی، نو د دوی انجام به هم همغسې کیدی شي چه د نوح علیه السلام د تکذیب کوونکو وشو. او هم د دی واقعی له بیانولو څخه د نبی علیه السلام تسلی ورکول دی چه تاسي د خلقو د دښمنی او شرارت څخه دومره زیات خفه او متأثر مه کیږئ، ځکه چه هر نبی ته داسي حوادث ور د مخه شوی او ټولو د هم دی قسمو حالاتو مقابله فرمایلی ده. مگر په آخر کښي فقط حق غالب شوی دی. او د حق او صداقت دښمنان تباہ او برباد شوی دی. او نورو عامو سامعینو ته د دغو واقعاتو د داسي مفصل بیان څخه ښائي دغه خبره ورزده کړي چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره له امیتوبه او د هیڅ یوه مخلوق په مخکښي د یوی دقیقې له مخی هم شاگردی نه کولو، د پخوانیو اقوامو دومره صحیح او پاڅه احوال بیان فرمائي چه ظاهراً بی له تعلیمه او طویلي استفادی هغسې وینا ممکنه نه ده. نو ناچاره دغه خبره منله کیږي چه د ده معلم او ښوونکی هیڅ یو انسان نه دی، بلکه هغه پاک الله ئی ښوونکی دی چه د گردو(ټولو) علومو، فنونو او انسانانو او موجوداتو خالق او موجد دی. او دغه ئی د صداقت یو بل لوی دلیل دی.

﴿إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ﴾ الآية - کله چه وویل ده مشرانو د قوم خپل ته چه ای قومه زما که چیري وی داسي کار چه ډیر لوی او سخت شوی وی پر تاسي اوږدوالی د مدت د اقامت زما په تاسي کښي او دا ځکه چه نهه نیم سوه کاله ئی دوی ته د دین دعوت کړی ؤ، او له دوی څخه ئی ډیری جفا او سختی لیدلی وی، او سخت شوی وی هغه پند چه زه ئی درکوم تاسي ته په ښکاره دلایلو د قدرت د الله تعالی په وحدانیت او په تصدیق د نبوت زما او بی موجه راته آزار رسوي. پس خاص پر الله تعالی می توکل کړي دی په دفع د شر ستاسي کښي پس راغونډ او محکم کړئ کار خپل او راگرد (راتول) کړئ مشرکان خپل او هغه شريکان خپل چه تاسي له الله سره مقرر کړي دی یعنی ټول قوت خپل راغونډ کړئ! بيا دی نه وی دا کار ستاسي په باب زما کښي په

تاسی پت یعنی تول راپسی په ښکاره ملا وترئ! بیا اورسوئ ماته هر قسم ضرر چه ستاسی زده غواری، او هیڅ قدر مهلت مه راکوئ ماته! یعنی ستاسی د خوښی او خفگان او د موافقت او مخالفت د یوی ذری په اندازه هم زه پروا نه لرم. د نورو انبیایو علیهم السلام په شان زما هیله(امید) او اسره هم صرف پر الله واحد احد صمد ده. که تاسی زما په پوهنه او پند نه پوهیږئ، یا ئی نه منئ نو واک(اختیار) لرئ زه خو د خپل منصبی فرض په ادا کولو کښی هیڅ قصور نشم کولی. که تاسی زما دغه وضعیت بد منئ او دښمنی راسره کوئ او نقصان رارسوئ نو دغه شیان قطعاً زما پر دغو ارادو څه اثر نشی غورځولی هر هغه شی چه ستاسی په امکان کښی شته په ډیر شوق او مینه سره ئی پر ما اجراء کړئ، زما پر خلاف جرگی او مشوری وکړئ! او کوم تجویز پوخ یا کومه خبره غوښه کړئ! د خپل د کار ملگری، بلکه فرضی معبودان مو هم راتول کړئ او تول سره لاس او فکر یو کړئ! او پر یوه غیر مشکوک او غیر مشته رأی قائم شئ! بیا په خپلو متفقو و طاقتونو سره هغه راجاری کړئ! او د یوی شیبی مهلت راته مه راکوئ! نو بیا وگورئ چه زما د نبوت د استقامت او د توکل د غره په مقابل کښی د گردی(تولی) دنیا قوتونه او تدبیرونه څرنکه بیکاره او لتاره او څنگه ئی بخرکی په هوا الوخی؟

فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمُ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجِرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٤٧﴾

نو که وگرځیدئ تاسی (له پنده او وئی نه منئ) پس نه ده غوښتی ما له تاسو څخه هیڅ اجر (مزدوری) نه دی اجر عطا (په دی چه بولم تاسو ایمان ته) مگر پر الله دی او امر (حکم) شوی دی ماته په دی چه اوسم زه له مسلمانانو (راسخو غاړه ایښودونکو څخه الله ته).

تفسیر: یعنی ستاسی په مقابل کښی نه د جانی او بدنی تکالیفو څخه ویریرمه او نه د مالی نقصان څه فکر او اندیښنه راسره شته زه د تبلیغ او د دعوت د خدمت څه معاوضه هم له تاسی څخه نه غواړم چه دغه اندیښنه راته پیدا شی چه ستاسی په خفگان به زما تنخوا بنده شی. یا کم له کمه تاسی ته به د داسی وینا موقع په لاس درشی چه زما گرد(تول) جداو جهد د مال له حرصه او د پیسو په طمع دی. زما اجرت او مزدوری د هغه لوی ذات په ذمه ده چه زه ئی کار کوم. او احکام ئی په غای راوړم. کله چه زه د هغه امر منونکی یم او خپل مفوضه خدمت بی له خوفه او خطره پای (انجام) ته رسوم، نو څرنکه ممکن دی چه هغه به د خپل فضل او مرحمت ابواب (وړونه) نه راپرانیځی؟

فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَّعَهُ فِي الْفُلِّ وَجَعَلْنَاهُمْ خُلَافًا وَأَغْرَقْنَا
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿۱۰﴾

نو نسبت د دروغو و کړ دوی نوح ته پس نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او هغه چاته چه وو له ده سره په بیړی کښی (له غرقه) او وگرځول مونږ دوی خلیفگان (د غرق شویو په ځمکی کښی) او غرق کړل مونږ (په طوفان کښی) هغه کسان چه تکذیب ئی کړی وو د آیتونو زمونږ، نو وگوره چه څرنګه شوه آخره خاتمه د ویرولیو شویو (یعنی هلاک شول).

تفسیر: یعنی له هر چا سره چه د عبرت سترګی وی هغه دی وګوری چه د مکذبینو انجام څرنګه شوی ؤ؟ دغو خلقو ته په سلهاؤ کلونو نوح علیه السلام پند ورکړ. او نصیحت ئی وکړ. او له نفعی او ضرر څخه ئی خبردار کړل. کله چه هیڅ یوه خبره ئی مؤثره ونه لویده او قبوله نشوه بلکه بالعکس د دوی ذاتی عناد او فرار لا ورپسی زیات شو. نو دلته د پاک الله له لوری د اوبو سخت طوفان (څپان) ورنازل شو. او په هغه کښی ګرد(تول) مکذبین سره دوب شول یواځی نوح علیه السلام سره له نورو څو تنو (چه پر بیړی سواره وو) محفوظ پاتی شول او د انسانانو وروستنی نسل له هم دوی ځنی پاتی شو. او د دوب شویو خلقو په ځای کښی هم دغه د بیړی سواره مسلمانان ودان شول. د نوح علیه السلام لږ څه قصه د «الاعراف» په سورت کښی هم تیره شوی ده.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
فَمَا كَانُوا إِلَّا يَوْمُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ كَذَلِكَ نَطْبَعُ عَلَى
قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿۱۱﴾

بيا ليرلی وو مونږ پس له نوح نور رسولان قوم د هغو ته (لکه هود، صالح، ابراهيم، لوط، شعيب) نو راوړی وو دغو (رسولانو) هغوی ته دلائل ښکاره پس (مستعد) نه وو دوی (دی ته) چه ايمان ئی راوړی وی په هغو (دينیه ؤ اصولو) چه تکذیب ئی کړی وو د هغو (اصولو) پخوا (له بعثت د رسولانو)، هم داسی (لکه چه مهر مو لګولی ؤ په زړونو د دوی) مهر لګوو مونږ زړونو د تیریدونکو (له شرعی حدودو).

تفسیر: یعنی د نوح علیه السلام څخه وروسته هود، صالح، لوط، ابراهیم، شعیب او نور انبیاء علیهم السلام ئی د خپلو اقوامو په لوری سره له ښکاره او دلائلو لیرلی و، لیکن د هغه جهالت او کفر په حالت کښی چه دغه خلق د خپلو انبیاءو د بعثت څخه پخوا وو. او د هغو شیانو په سبب چه پخوا له دی نه ئی پرله پسې د انبیاءو تکذیب کړی وو بیا ئی دا توفیق ونه موند چه د نورو انبیاءو چه د تشریف راوړلو او د دوی د پوهولو څخه وروسته پر حقائقو وپوهیږی او اسلام ومنی بلکه د هغو صحیحه او اصولو تکذیب چه پخوا له دی نه قوم د نوح کړی وو. دوی گردو(تولو) هم د هغو د منلو څخه انکار وکړ. او همغه یوه «نه» چه یو ځلی د رومبنيو د خولی څخه وتلی وه، ممکن نه و چه بیا د نورو وروستیو له خولو په «هوا» سره بدله شی. دوی هم په همغی بی ایمانی او تکذیبالحق تر آخره پوری کلک ولاړ وو. هغه کسان چه د حق په تکذیب او عداوت کښی ئی تیری کړی دی، د هغو په زړونو باندی د مهر لگولو هم دغه صورت کیدی شی چه اول تکذیب کوی. بیا پر هغه داسی ضد او اصرار کوی چه محض د دشمنی او عناد رویه ځان ته غوره کړی. تر دی ځایه پوری چه د دوی د زړونو گردی(تولی) قواوی ورانیږی. او د حق د قبول استعداد پکښی بیخی نه پاتی کیږی.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ وَهَارُونَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٥٠﴾

بیا ولیږل مونږ وروسته له دغو (رسولانو) څخه موسیٰ او هارون (دواړه وروڼه) طرف د فرعون (د مصر) او سردارانو د قوم د ده ته په ښکاره معجزو زمونږ نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم مجرمان (کافران زړور په گناهونو).

تفسیر: یعنی جرائم کوونکی خلق وو. د نافرمانی خوی (رشه) د حق قبلولو اجازه کله ورکوی؟ تکبر مانع شو چه د الله تعالیٰ دلائل او نښی وکتلی شی. یا د الله تعالیٰ د رسولانو خبرو ته غاړه کیږدی: ﴿وَحَدُّوا بِهَا وَاسْتَفْتُوا أَنْفُسَهُمْ ظَلَمُوا وَعُلُوا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ (جزء د النمل ۱۴ آیت اوله رکوع) هم دغه تکبر وو چه د فرعون له خولی څخه ئی دغه الفاظ وویستل: ﴿قَالَ اللَّهُ تَرْكُكُمْ إِنَّا وَلَدْنَا وَلَئِنْ لَمْ تَرْكُكُمْ إِنَّا لَأَكِيدَنَّ فِيكُمْ صُرُوفًا﴾ (جزء د الشعراء (۱۸) آیت (۲) رکوع)

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٥١﴾

نو کله چه راغی دوی ته حق (رښتیا خبره) له نژده زمونږ نو وویل دوی

بیشکه دا خامخا سحر (کودی) دی ښکاره .

تفسیر: یعنی د «عصا» او د «یدبضا» (د امسا او د روضانه لاس) او د نورو معجزو د لیدلو او د موسی علیه السلام زبته زیات تاثیردارو خبرو د آوریدلو څخه ئی وویل چه: «دغه گرد(تول) امور ښکاره جادو دی» ځکه چه د ده په خیال کښی د گردو(تولو) فوقالعاده شیانو آخری درجه هم دغه جادو کیدی شو.

قَالَ مُوسَى أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرُهُذَا أَوَلَا يَفْقَهُ السَّحْرُونَ ﴿٤٨﴾

وویل موسی (دغو قائلانو ته) آیا وایع تاسی دغه حق (رښتینی معجزی) ته کله چه راغله تاسی ته (چه معجزه نه ده سحر دی) آیا سحر دی دا (ښکه نه دی)، حال دا چه نه موسی پری ساحران (له مذاپ ډ نییران)

تفسیر: یعنی حق ته جادو وایع آیا جادو داسی کیدی شی؟ او آیا جادوگر، کودگر څرنګه د نبوت دعوی کولی شی؟ او د حق او باطل په کشمکش کښی بریالی (کامیاب) کیدی شی؟ د سحر او معجزی په منځ کښی فرق او توپیر (امتیاز) نه کول، د دوی د لنډو پوهیدلو کار دی. چه د طلا او سرو زرو او ژیرو په منځ کښی فرق نشی کولی. د نبی روضانه مخ، سوچه اخلاق، د تقوی رڼا، له شوکته او عظمته ډکو احوالو کښی داسی ښکاره ګواهی موجوده ده، چه کودګری او شعبده بازی له سره له دوی سره هیڅ یو نسبت نه لری. نو بیا نبی الله ته «ساحر» ویل په کومی اندازی بیحيائی او لیونتوب دی.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَكَ وَنَعْبُدَ آبَاءَنَا

وَتَكُونُ لَكُمُ الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾

وویل فرعونیانو (موسی ته) آیا راغلی ئی ته مونږ ته دپاره د دی چه واپړی مونږ له هغه کاره چه موندلی دی مونږ پری پلرونه خپل او چه شی تاسی دواړو ته غلبه (سلطنت) په ځمکه (د مصر) کښی، او نه یو مونږ ستاسی دواړو (په نبوت) باور کوونکی

تفسیر: یعنی معاذ الله ته د دنیا حریص او بدنیت ئی یو سیاسی تحریک په مذهبی رنگ سره وړاندی کوی. ستا مقصد او غرض هم داسی معلومېږی چه له مذهبی حیثیته یو لوی انقلاب جوړ

کری، او په دغه ملک کښی خپله سرداری او حکومت ټینگ کری. او د دی ځای پخوانی سرداران (قبطیان) برطرف کری نو په یاد ئی ولره چه ستا دغه غوښتنه پوره کیدونکی نه ده، مونږ له سره ستا خبره نه منو او نه دی له سره مشرتیا تسلیموو.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ اَنْتَوْنِي بِكُلِّ سِحْرِ عَلِيمٍ ④

او وویل فرعون (مقربانو خپلو ته چه) راولئ تاسی ماته هر هغه ساحر چه ښه (پوه او) ماهر وی.

تفسیر: دغه د موسی علیه السلام د تقریر جواب و یعنی پاتی شوه د سحر او د معجزی جگړه د هغی تصفیة هم عملاً کوو چه د دی ملک ډیر لوی ماهر کودگران راټول کړل شی. بیا دغه کودگران څه در څه خبره وې چې د موسی څخه څه خبره وې؟ نو ځکه د فرعون په ټوله پاچاهۍ کښی سری خواره شول او هر لوری ته نو محصلان لارل چه ښه پوهان، مشاقان او ماهران کودگران چه هر چیری وموندل شی ژر دی راحاضر کړل شی او د دی مفصله واقعه د «الاعراف» په سورت کښی تیره شوی ده هلته دی وکتله شی.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمُ مُوسَى الْقَوَامَ اَنْتُمْ مُلْقُونَ ⑤

نو کله چه راغلل ساحران (د معارضی میدان ته) وویل دوی ته موسی چه وغورځوئ هغه څه چه تاسو (ئی) غورځوونکی یئ.

تفسیر: په بل ځای کښی مذکور دی چه کودگرانو له موسی علیه السلام څخه پوښتنه کړی وه چه ته دی خپله ننداره پخوا رانیښی؟ که ئی مونږ اول دروښیو؟ د دوی په جواب کښی موسی علیه السلام وفرمایل: «د هر هغه شی ښوونه مو چه په زړه کښی وی، رومیی تاسی هغه راوښیئ!» ځکه چه د باطلو د پوره زور ښوولو څخه د حقو راټلل او د باطلو لاندی غورځول، او مغلوب او مقهور او ویجاړ څرگندول ئی لا زیات مؤثر او د حق غلبه لا ښه واضح کوی.

فَلَمَّا الْقَوَا قَالَ مُوسَى مَا جِئْتُمْ بِهِ السَّحَرُ اِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ ٦

اِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ⑥

نو کله چه وغورځول ساحرانو (پری او همساگانی خپلی) نو وویل موسیٰ هغه
خیز چه راوړی دی تاسو هغه یوازی سحر دی (نه بل شی)، بیشکه چه الله ژر
تباه کوی دغه (سحر)، بیشکه چه الله نه جوړوی کار د فساد کوونکو.

تفسیر: کودگرانو خپل پری او همساگانی پر ځمکه وغورځولی او په تخیل او نظرنندی سره ئی
لیدونکو ته داسی ورڅرگند(ښکاره) کړل چه گواکی گرد(تول) میدان له ژونديو مارانو، منگورانو
ځنی دک دی. نو موسیٰ علیه السلام وویل: «دغه دی جادو، او هغه له سره جادو نه وه چه فرعون
او د ده خوشامدگرانو به هغه ته جادو ویل» (بلکه جادو او کودی هم داسی دی چه تاسو راوړی
دی او بل شی نه دی بیشکه چه الله تعالیٰ ژر تباه کوی دغه سحر او بیشکه الله نه جوړوی کار د
فساد کوونکو) یعنی بس دی! تاسو خپل گرد(تول) زور او قوت صرف کړ. اوس خپل ځانونه
سنبال کړئ! چه پاک الله به ستاسی دغه له خپله ځانه جوړی کړی لوی داسی وړانی او خرابی
کړی، چه بیا له سره په مقابل کښی نه د هغه بل کوم نظیر او مثال او جوړه نشی جوړیدی،
ځکه چه د پاک الله د عادت او حکمت څخه دغه خلاف دی چه د مصلح او مفسد د مقابلی په
وقت کښی کله چه له هغه څخه مقصود خالص د حجت اتمام وی، چه د مفسدانو او شریرانو
خبرو ته څه اثر او قوت ورکړی. یا د حق کلمه مغلوبه او ښکته کړی.

وَيُحْيِي اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ فَبَا أَمِنْ لِّمُوسَىٰ
إِلَّا ذَرِيَّةَ مِّنْ قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَأْنَاهُمْ أَنفُسَهُمْ
وَأَنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾

او (بیا ژر) رښتیا کوی الله حقه خبره (چه زما راوړی دین دی) په کلماتو
(او حکمونو) خپلو سره او اگر که ئی بد گڼی مجرمان (کافران) نو ایمان
نه ؤ راوړی (رومبی) په موسیٰ باندی مگر څو اولادو (ځلمیانو) له قومه د ده
سره د ویری له فرعونو او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی و(نه) ښویوی،
او بیشکه چه دغه فرعون خامخا جابر متکبر ؤ په ځمکه (د مصر) کښی، او
بیشکه چه دی خامخا له حده تیریدونکو څخه ؤ (تر دی حده پوری چه د
خدائی دعوی ئی هم وکړه)

تفسیر: بنی اسرائیلو د فرعونیانو له لاسه سخت مصیبتونه او ربړونه(تکلیفونه)، ذلت او سہکتیا

گاللی(برداشت کولی) او د همغو رومینیو پخوا ویلو سره سم منتظر وو چه د فرعون د مظلمو خاتمه، او د هغه د سلطنت د اساس آړولو لپاره همغه اسرائیلی نبی مبعوث شی. موسی علیه السلام سم په همغه شانی تشریف راوړ چه عام خلق د هغه په انتظار کښی وو. نو ځکه گرد(تول) «بنی اسرائیل» په قدرتی ډول(طریقه) سره د موسی علیه السلام بعثت یو نعمت عظمی گانه او د زړه له صدقه ئی موسی رښتینی شماره او د هغه عزت او حرمت ئی په انتهای درجه سره کاوه مگر ډیر سری له فرعونه او له فرعونیانو سردارانو ځنی ویریدل نو له هم دی لامله(له وجی) په ابتداء کښی په شرعیه و اصولو سره ئی ایمان رانه وړ. او وقت او زمان ته ئی منتظر وو. چه هر کله او هر مهال (وخت) چه د حق غلبه وشي، نو گرد(تول) به سره مسلمانپوی د بنی اسرائیلو لږ څه ځلمیانو همت وکړ او د فرعون د خوف او ویری سره ئی د خپل اسلام اظهار او اعلان وکړ. خو شمیرلی او غوره شوی قبطیان هم چه د فرعون له قومه وو، په اسلام مشرف شول. په آخره کښی کله چه د موسی علیه السلام اثر او د حق غلغله لا پورته شوه نو دلته د بنی اسرائیلو گرد(تول) هغه قومونه سره مسلمانان شول چه نژدی په شپږو لکو بالغو نارینه و پوری رسیدل دلته د هغو د ابتدائی قصی بیان دی.

﴿ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّنَ رَبِّهِمْ وَمَلَأَهُمْ رُحْمًا ﴾ الآية - سره د ویری له فرعونه او له مشرانو د دوی له دی نه چه دوی ونه ښویوی او بیشکه چه فرعون خامخا جابر، متکبر و په ځمکه د مصر کښی او بیشکه چه دی خامخا له حده تیریدونکو څخه و تر دی حده چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه) له دغو سردارانو څخه مراد یا خپله د فرعون حکام او عمال دی. یا خو د بنی اسرائیلو هغه سرداران مقصد دی چه د خوف یا طمعی او نورو له سببه خپل قوم او تیر ئی د فرعون د مخالفت څخه ویرول او تخویف ئی کاوه. او ریرولو (تکلیف کولو) څخه مطلب دا دی چه فرعون به د دوی د ایمان راوړلو د خبر آوریډلو ځنی دوی ته سختی ایذاوی او ریرونه (تکلیفونه) ورکول، چه د همغو ریرو (تکلیفونو) له ویری ممکن وو چه ځینی ضعیف القلب کسان به د حق له لاری ښوئیدل. (ځکه چه فرعون خامخا جابر متکبر و په ځمکه د مصر کښی او بیشکه چه فرعون خامخا له حده تیریدونکو څخه و تر دی حده پوری چه د خدائی دعوی ئی هم وکړه) یعنی د دوی ویریدل هم دومره بی ځایه نه وو. ځکه چه په هغه وقت کښی په ملک کښی د فرعون مادی قوت، قدرت او طاقت ډیر زیات او خورا(ډیر) زورور و او د ده ظلم او عدوان، کفر او طغیان له حده متجاوز شوی و او د ده لاسونه د کمزورانو د ریرولو (ازارولو) او تعذیب لپاره بیخی خلاص او آزاد وو.

وَقَالَ مُوسَىٰ يَقَوْمِ إِن كُنتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِن كُنتُمْ مُّسْلِمِينَ ﴿۴۰﴾

او وويل موسىٰ (مؤمنانو د خپل قوم ته كله چه آثار د خوف ښكاره شو) اى
قومه حُما كه يى تاسى چه ايمان مو راوړى دى پر الله (چه خير او شر او نور
هر شى د ده په قدرت دى) نو خاص پر هم ده توكل وكړئ كه يى تاسى
مسلمانان(حكم منونكى د الله)

تفسير: يعنى د خوف او ويرى هيڅ ضرورت نشته د يوه فرمان منونكى مؤمن كار دا دى چه د
خپل مالك پر قوت معتمد وي. هر هغه څوك چه د پاك الله پر لامحدود قدرت او رحمت متيقن
وى دى په هري معاملې كښى يقيناً په الله تعالىٰ اعتماد او توكل كوي. او د دغه اعتماد اظهار
هله كيدى شى چه بنده خپل ځان بيخى پاك الله ته وسپاري او د ده پر حكم رفتار او تگ
وكړى. او په كرد(تول) جداو جهد كښى يواځى په هم ده باندې نظر ولرى.

فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾

نو وويل دوى خاص پر الله توكل كړى دى مونږ، اى ربه زمونږه مه گرځوه
مونږ (سبب د) فتنى (ضلالت) دپاره د قوم ظالمانو

تفسير: موسىٰ عليه السلام پر نصيحت دوى د خپل اخلاص اظهار وكړ، او وى ويل چه بيشكه
زمونږ توكل او اعتماد خالص پر الله تعالىٰ باندې دى او د هغه له درباره غواړو چه مونږ د دغو
ظالمانو له ظلمونو څخه خلاص كړى چه زيات له دى نه مو په عذاب نه كړى. په دغه شانې چه
دوى تل پر مونږ خپل زور، طاقت، قوت، او ظلم وچلوى، او زمونږ له لاسه د دوى په مقابل كښى
هيڅ شى نه وي پوره په دغه صورت كښى زمونږ دين هم په ويره او خطر كښى دى او دغه
ظالمانو او نورو ليدونكو ته د داسى خبرو او لافو او باتو وهلو موقع هم په لاس راځى چه كه
مونږ پر حق نه وى روان، نو پر تاسى به ولى د داسى تسلط او تفوق خاوندان اوسيدو؟ او تاسى
به ولى دومره ذليل او ښكته او ناتوانان پاتى كيدئ؟ دغسې چتى(بېكاره) خيالات به دغه
گمراهان لا پسى گمراه او بى لارى كوي. گواكى له يوه حيثيته زمونږ وجود به د هغوى لپاره
فتنه وگرځي.

وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾

او نجات راكړه مونږ ته په (سبب د) رحمت خپل له قوم كافرانو نه.

تفسير: يعنى د دوى له غلامى او محكومى ځنى مونږ ته نجات راكړه او د آزادى او خپلواكى

او استقلال له دولته مو ماره او خوشحال کړه!

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا
وَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٤﴾

او وحی وکړه مونږ موسی ته او ورور د ده ته داسی چه جوړ (مقرر) کړئ
تاسی د پاره د قوم خپل په مصر کښی کوتی (دپاره د عبادت) او وگرځوئ
کوتی خپلی (مخامخ) قبلی (ته) او سم ودروئ (ادا کوئ) تاسی لمونځ، او
زیری ورکړه (ای موسی) مؤمنانو ته (دلته په نصرت هلته په جنت)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «کله چه د فرعون د هلاکت وقت نژدی شو، نو حکم وشو
چه د بنی اسرائیلو قوم دی له هغوی سره گډ او شامل نشی، او په خپلو محلو کښی دی بیل
اوسیږی چه وروسته له دی نه پر دوی آفتونه راتلونکی دی خو په هغه وقت کښی ستاسی قوم په
ظاهری دوله (طریقه) هم له آفتونو څخه بیخی بیل اوسی» مفسرین له ﴿أَنْ تَبَوَّآ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا﴾
څخه دغه مراد آخیستی دی چه په خپلو کورونو کښی اوسیږئ! او له دغو څخه
ځینی کوتی د عبادت لپاره مخصوصی کړئ! (او دا ئی هله وفرمایل چه) فرعون گرد (تول)
مسجدونه او معابد خراب کړی وو، هیڅوک به د باندی وتلی، او عبادت به ئی کولی نشو. نو
مجبوراً حکم وشو چه په خپلو کورونو کښی دی داسی ځایونه د لمانځه لپاره تیار کړی چه قبلی
ته مخامخ وی. او لمونځ مه پریردئ چه د هغه په برکت سره مو نصرت په برخه کیږی
﴿وَتَبَشِّرِ الْقَائِمِينَ وَالصَّالِحِينَ﴾ د هجرت څخه پخوا په مکی معظمی کښی د مسلمانانو حال هم داسی وو.
(﴿وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ او زیری ورکړه ای موسی مؤمنانو ته) په دنیا کښی د فتح او نصرت او په
آخرت کښی په نجات او د الله تعالی په خوښی او رضاء.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ
أَتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَآئِكَ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
رَبَّنَا لِيُضِلُّوْا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ
عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرُوا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٨٥﴾

او وويل موسیٰ (تضرعاً) ای ربه زمونږ بيشکه تا ورکړی دی دی فرعون او سردارانو د ده ته زينت (رونق) او مالونه په دغه ژوندون لږ خسيس کښی ای ربه زمونږ (ورکړی دی دی دوی ته دغه اموال) دپاره د دی چه گمراه کړی دوی (خلق) له لیاری ستا نه ای ربه زمونږ محوه (کړه هلاک او مسخ) راوله پر اموالو د دوی او سختی راوله په زړونو د دوی نو ایمان نه راوړی دوی تر هغه چه ووينی دوی عذاب دردناک

تفسیر: یعنی د هر قسم سامان رونق، آسایش، سينگار دی ورکړی دی مثلاً د صورت ښائست، سورلی، عمده پوښاک، اثاثالبیت او نور او د مال او د دولت خزانی د سرو او د سپینو زرو درنگونه (کانونه) او نور دی ورښلی دی.

که په (ليضلوا) کښی لام د تعلیل دپاره ونيسو نو مطلب به ئی داسی کيږی چه په تکوينی دول(طریقه) سره دغه سامان دغو شیرانو ته څکه ورکړی شوی دی چه گرد(تول) سره مغروران او گمراهان شی. او نور وگړی (خلق) هم بی لاری کړی. او په بدو کارونو کښی ئی ولگوی. او په خلاص زړه او پرانیستلی لاس هر څه چه غواړی همغه وکړی. بیا به په آخر کښی ورښکاره شی چه هغه گرد(تول) مالونه او شته ئی هیڅ نه دی په کار ورغلی کله چه د خیر او شر خالق پاک الله دی. او ظاهر دی چه د الله تعالیٰ هیڅ یو کار له حکمته او مصلحته تش نه دی نو لامحال په «خلق الشر» کښی هم د عالم د مجموعی په اعتبار کوم حکمت او مصلحت به خامخا وی، نو

همغه حکمت شیرانو ته د دومره سامان او وسائل ورکولو کښی هم منطبق کړئ

﴿لَا تُدْرِكُهُ الْبَصَرُ وَلَا هُوَ لَدُنْ عَرْشِكَ مَعْظُومٌ﴾ ۱۵ جزء د سبحن الذی (۲۰) آیه (۲) رکوع

﴿وَلَا يَسْتَبِقُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاتَّبَعُ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَّا تَوَلَّوْا لَهُمْ غَبَابٌ مِّثْلُ نَبَبٍ﴾

۴ جزء د آل عمران (۱۷۸) آیه (۱۸) رکوع ځینو مفسرانو

په «ليضلوا» کښی لام د «عاقبت» لپاره اخیستی دی لکه چه په «فالتقطه آل فرعون ليكون لهم عدوا وحزنا» کښی لام د «عاقبت» لپاره دی، نو په دغه وقت کښی به ئی مطلب داسی وی چه دغه ساز او سامان ئی څکه ورکړی وو، چه په خیریه و امورو کښی ئی ولگوی. او د دغو نعمتو په لرلو خپل حقیقی منعم په ښه شان سره وپیژنی او د الله تعالیٰ له شکر کوونکو بندگانو څنی شی. مگر په خلاف د هغه دوی له خپلی بدبختی د الله تعالیٰ د دغو نعمتو سره نور خلق بی لاری او گمراهان کړل او په دغه لاره کښی په خلاص زړه او لاس داسی بی پروا لگوی. لکه چه ئی خاص هم دغه کار لپاره ورکړی وی. پر دغه تفسیر هیڅ یو اشکال نه واردیږی.

کله چه موسیٰ علیه السلام تر یوی اوږدی مودی پوری هر راز (قسم) هدایت وکړه او عظیم الشانی معجزی ئی ورښکاره کړی مگر د معاندینو جحود او عناد لا پسی زیاتیده تر دی حده پوری چه د تجربی، یا د صحبت د طول یا د الله تعالیٰ د وحی په وسیلی په پوره دول(طریقه) ثابته شوه چه دغه خلق له سره ایمان راوړونکی نه دی. نو دلته د دوی د هلاکت لپاره ئی دعاء وکړه غو

د دوی له پليتي ځني دنيا ژر پاڅه شي او نور د دوی له بدې خاتمي ځني د عبرت درس واخلي موسیٰ عليه السلام داسې ښيري وکړي چه «ای ربه! د دوی مالونه محوه او فناه کړه او د دوی په زړونو باندې داسې سخته غوټه واچوه! چه له سره پکښې ايمان او يقين اثر او نفوذ ونه شي کړي! او فقط په هغه وقت کښې دوی ته يقين حاصل شي چه د عذاباليم ننداري پخپلو سترگو وگوري! دغه ښيري د دوی په حق کښې داسې وگټی لکه چه ابليس ته «لعنه الله» يا کفارو ته «خذ لهم الله» ويلي کيږي حال دا چه د هغه د ملعونيت او د خذلان قطعي فيصله لا له پخوا څخه شوي ده. حضرت شاه صاحب د دې آيت تقرير په بل صورت سره کړي دي چه «د رښتيني ايمان اميد له هغو څخه نه کيده مگر څه مهال (وخت) چه کوم آفت او مصيبت چه پر دوی نازلېده نو په دروغو به ئي ويل چه اوس ئي منو که دغه عذاب له مونږ ځني لري کړي شي! دلته به هغه عذاب له دوی ځني دفع کيده، ولي خبره به ئي نه فيصله کيده. دغه ښيرا ئي ځکه وفرمايله چه دوی په دروغو دعوی ونه کړي شي. او د دوی زړونه دي سخت اوسېږي څو عذاب واقع، او خبرې سره فيصله او پري شي».

قَالَ قَدْ أُجِيبْتُ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعِنَّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾

وفرمايل (الله) په تحقيق قبوله کړه دوه دعا ستاسي نو سم ولاړ اوسئ (په تبليغ خپل) او متابعت مه کوئ تاسي د لاري د هغو کسانو چه نه پوهيږي (په حق يا ناپوهان دي په حکمت د تاخير)

تفسير: له رواياتو ځني معلوميږي چه حضرت موسیٰ عليه السلام به ښيري کولي او حضرت هارون عليه السلام به آمين ويل. نو په دغه لحاظ سره ئي «دعوتکما» فرمايلي دي. يعنی خپل کار په استقلال او ثابت قدمي سره پای (انجام) ته ورسوئ! که د دعا د قبولولو په آثارو کښې څه ځنډ (ايسارتيا) درښکاره شي، نو د ناپوهانو په شان تلوار او بيړه مه کوئ! په مقرر وقت او مقرري نيتي کښې هم داسې چه ته ئي غواړي کيدونکي دي، مگر له ويريدلو او وارخطا کيدلو ځني هيڅ شي په لاس نه درځي.

وَجُوزْنَا بِبَنِي إِسْرَءِيلَ الْبَحْرَ فَاتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا ۖ

حَتَّىٰ إِذَا دَرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ أَمْتٌ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَءِيلَ
وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ۝ أَلَمْ يَكُنْ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْفَاسِدِينَ ۝

او تیر کرل مونږ بنی اسرائیل له بحرہ (د قلزم روغ رمت) نو چه پسی ورسیده په دوی پسی فرعون او لشکر د ده دپاره د ظلم او جفا، تر هغه کله چه ورسیده دغه (فرعون) ته غرق (دوب شو او وویږید په هلاک خپل) نو وی ویل چه ایمان راوړ ما په دی چه بیشکه نشته هیڅ برحق معبود مگر یواځی هغه ذات دی چه ایمان راوړی دی پر هغه بنی اسرائیلو او زه یم له مسلمانانو (غاره ایښودونکو حکم د الله ته، وفرمایل الله په رد د ایمان د فرعون په ژبه د پریښتی) آیا اوس (دی ایمان راوړ) حال دا چه په تحقیق نافرمانی دی کوله پخوا (له دی نه د رسول زما) او وی ته له مفسدینو (فساد کوونکو) نه

تفسیر: موسیٰ علیه السلام سره له خو لکو بنی اسرائیلو له مصره ووت. کله چه فرعون خبر شو نو یو زورور لشکر ئی د هغو د تعاقب لپاره واستاوه شو دوی د ده د ظلم له منگلو څخه خلاص نشی. کله چه بنی اسرائیل د (قلزم د بحیری) څنډی(خوا) ته ورسیدل نو دیر زیات وارخطا او پریشان شول. ځکه چه وړاندی لوی بحر او تر شا ئی د فرعون زورور لشکر راته. موسیٰ علیه السلام دوی ته تسلی ورکړه. او د الله تعالیٰ په حکم ئی پخپل همسا بحر وواهه د بحر اوبه دی خوا او هغه خوا شوی او غوندی غوندی ودریدلی او د ده په منځ کښی دوولس وچی لاری د پاک الله په حکم جوړی شوی بنی اسرائیل گرد(تول) سره له بحرہ پوری وتل. د بل لوری فرعون سره له خپلو لشکرو د «قلزم» څنډو (غارو) ته ورسیدل. او پر دغو وچو لارو ئی خپل آسونه رهی(روان) کرل. کله چه گرد(تول) فوجونه په دغو دوولسو لارو کښی تلل، او بیخی د بحر منځ ته داخل شول، نو د بحر په اوبو حکم وشو چه بیا سره یو ځای شی، سم د لاسه د اوبو هغه بیل شوی طبقات سره یو ځای شول، او دغه گرد(تول) افواج سره له خپلو تجهیزاتو د بحر په قعر (تل) کښی دوب شول. کله چه فرعون ولیده چه زه هم اوس دویم، نو دیر زیات ویریده او د ایمان او د اسلام لفظ ئی په ژبه راوړ، چه گوندی د بنی اسرائیلو الله له ما ځنی د «ایمان» د لفظ د آوریډلو په سبب د بحر موجونه لری، او روغ رمت می له اوبو ویاسی. دلته د پاک الله داسی ارشاد صادر شو: ﴿الَّذِي وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ﴾ الآية - یعنی تا په گرد(تول) عمر کښی مخالفت کاوه او له شرارت څخه دی لاس نه اخیسته اوس چه دی عذاب په عین البقین سره ولیده، نو ایمان راوړی؟ د دی وقت ایمان بیکاره او یقین ئی بی اعتباره دی

﴿فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَاسًا سُبَّتِ اللَّهُ إِلَيْكَ قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرْتُمْ أَلَكُمُ الْكَافُورُونَ﴾ (۲۴)

جزء د المؤمن (۸۵) آية ۹ رکوع).

ای ناپوهه! نن ژبا کره پخپل ځان

ځنکدن کښی بیا سود نه کړی هیڅ ارمان

تنبیه د قبض روح او د عذاب د معاینې په وقت کښی ایمان راوړلو ته د «غرغری ایمان یا د بأس ایمان یا د یأس ایمان» وائی چه زمونږ د «اهل السنن والجماعتو» په نزد نافع نه دی. شیخ عبدالوهاب شعرانی رحمة الله علیه په «البواقیت والجواهر» کښی د «فتوحات مکبیه» څخه عبارت نقل کړی دی، چه په کښی د فرعون د ایمان په نسبت هم دغه تصریح ده. په دیباچه کښی ئی لیکلی دی چه د فتوحات په نسخو کښی ملحدانو او زناده و دیر عبارتونه په دسیسه باندی خراب کړی دی. هغه دیره مستنده او معتبره نسخه د «فتوحات چه له ما سره ده په هغی کښی د دغو عباراتو هیڅ پته (اثر) نشته. والله اعلم

فائده: په آخر وقت الله تعالی د فرعون له خولی څخه د «آمنت» لفظ وویست، او د حضرت موسی علیه السلام د هغی دعا د مقبولیت اثر ئی وروښود: ﴿فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ﴾ .

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا الْغَافِلُونَ ﴿٩٧﴾

نن ورځ به خلاصی درکړو تا ته په بدن ستا سره (بی روحه او وبه دی باسو له بحر لوڅ لغړ) دپاره د دی چه شی ته دپاره د هغه چا چه وروسته له تا راځی (لوی) آیت (دلیل د عبرت)، او بیشکه چه دیر له خلقو د آیتونو (دلائلو د قدرت) زمونږ څخه خامخا غافلان دی (چه توجه پری نه کوی).

تفسیر: په «موضح القرآن» کښی دی: «هم داسی چه د فرعون بی وقته ایمان راوړل بی فائدی و همغسی پاک الله د ده له مر کیدلو څخه وروسته د هغه بدن ئی له بحر څخه د باندی د شگو په سر وغورځاوه چه بنی اسرائیل ئی وگوری، او شکر وباسی، او نور وروسته راتلونکی د ده له حال عبرت واخلي که نه د هغه د مری د نجات څه فائده متصوره وه. لکه چه ایمان ئی بی فائدی و همغسی بی فائدی نجات ئی هم په برخه شو، د جدیدو تحقیقاتو له مخی ثابته شوی ده چه د فرعون کالبوت تر نن ورځی پوری همغسی محفوظ پاتی دی. لیکن د قرآنی الفاظو صحت د دی خبری پر ثبوت نه دی موقوف.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ مَبَآئِدَ وَرَزَقْنَهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ
فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾

او خامخا په تحقيق عُای ورکړ مونږ بنی اسرائیلو ته (پس له اهلاکه د فرعونیانو) عُای د صدق (رښتیني لایق په مصر او شام کښی) او غوره رزق روزی مو ورکړه دوی ته له طیباتو (پاکیزه و خیزونو لذتناکو) نو اختلاف ونه کړ دوی (په دین کښی) تر هغه پوری چه راغی دوی ته علم (پر احکامو د تورات او دوی پکښی تغیر وکړ)، بیشکه رب ستا حکم (فیصله) به وکړی په منع د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی په هغه خیز کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف کاوه (له احکامو د دین څخه).

تفسیر: یعنی فرعون ئی هلاک او بنی اسرائیلو ته ئی رومی د مصر مملکت ورکړ بیا لږ څه مدت وروسته (عمالقه) ئی ووېستل او د شام مملکت ئی هم ورکړ دغه دواړه ملکونه ودان، زرغون او سیراب (ماروب) دی چه پکښی ښائسته او لذیذ شیان په افراط سره پیدا کیده. الغرض بنی اسرائیل ئی په حلالو او طیبو نعمتونو بیخی ماره او دک کړل.

﴿فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾ الآية - پس اختلاف ونه کړ دوی په دی کښی یا پشان د سید المرسلین کښی تر هغه پوری چه راغی دوی ته علم په احکامو د تورت یا په محمدی صفاتو او بیا دوی تغیر او تبدیل په دغو دواړو کښی وکړ بیشکه چه رب ستا حکم به وکړی په منع د دوی کښی په ورځی د قیامت کښی په هغه خیز کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف کاوه. یعنی د مادی انعاماتو او اکراماتو سره په دینی او روحانی نعمتونو سره ئی هم سرلوری ورکړه، د تورات شریف علم ئی ورکړ چه په کښی د دین اصول او فروع بیان شوی و. او د پخوانیو او وروستیو په نسبت ئی اخبار درلودل(لرل) له دغو واضحه و حقائقو د خبریدلو څخه وروسته دغه وړ(مستحق) او لایق نه و چه دوی په داسی صافو شیانو کښی اختلاف وکړی. او پخپلو منځونو کښی سره مناقشی او جگړی وکړی او د گوند او گوندبازی په نحوست (شومتیا) کښی سره آخته شی مگر دوی سره د صحیح علم د لرلو او صادق خبر د رسیدلو په راز راز(قسم قسم) اختلافاتو کښی مبتلا او هر ډول(طریقه) مناقشی ئی پیدا کړی او پرله پسې په نفاق او تفرقه اچولو کښی لگیا دی. په ځینو احکامو کښی ئی له خپل نبی موسی علیه السلام سره هم ژبه او سوال او جواب وکړل لکه چه د غوا د حلالولو په واقعی کښی چه په مخ کښی

تیر شو. وروسته د نورو انبیاءو بالخاصه زمونږ د خاتم النبیین سید المرسلین صلی الله علیه وسلم د رسالت څینی له دوی څخه تصدیق وکړ. او علی الاکثر و ئی تکذیب وکړ، حال دا چه د دوی په متعلق پر دیرو پخوا ویلو مطلع شوی وو. بلکه د محمدی صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه پخوا د نبی آخر الزمان د راتگ منتظران وو. او له مشرکانو سره به ئی ویل چه مونږ به د آخر الزمان نبی سره ملگری کیږو او تاسی به هم سمی لاری ته راولو نه یواځی په هم دغی مسئلی کښی اختلاف واقع شو بلکه دوی پخپل مذهب کښی زیات تحریفات وکړل او د هغه اصول او فروع ئی سره بدل کړل او ورو ورو په دوی کښی ډیری فرقی پیدا شوی. د مسیح علیه السلام څخه دری سوه کاله وروسته (قسطنطین اعظم) چه یو فلسفی مزاجه پاچا وو، د نفاق له لاری د نصرانیت په دین کښی داخل شو نو پادریانو د (قسطنطین) له خاطره نوی قوانین وضع او نوی شریعت ئی جوړ کړ (قسطنطین) پادریانو ته لوی لوی گرجی معابد او مشاهد تعمیر کړل او د مسیحی دغه نوی دین ته ئی (چه اصلی د مسیحی دین ئی آدولی او وران کړی ؤ) ښه اشاعت وکړ. پرته (علاوه) له څو تارک الدنیا راهبانو چه له کلیو او ښارونو څخه جلا(جدا) او بیل په بیدیا او څنگلونو او غرونو کښی اوسیدل، بل هېڅوک د مسیحی په اصلی دین پاتی نشو د صلیبونو عبادت د مشرق (لمر خاته) په لوری لمونځ کول په کلیساؤ د مسیح او بی بی مریمی د تصاویرو تعظیم او تکریم کول د خنزیر او نورو محرماتو حلال کول او د هم دی په شان نورو تحریفاتو د مسیحی دین اصلی حقیقت بیخی له منځه ورک او مسخ کړ. او هم دغه مسخ شوی مسیحیت په گردی(تولی) دنیا کښی خور شو. په هم دغی زمانی کښی په شام، روم، بیت المقدس او الجزیره او نورو کښی د نصرانیانو تسلط او زور ؤ تر څو چه د (فاروق اعظم) په عهد کښی د محمدی اصحاب معظم رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین په توره دغه ممالک د نصرانیانو له قبضی څخه وویستل شول والله الحمد والمنة.

فَإِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَأُونَ
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ
مِنَ الْمُتَرَدِّينَ ۝ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ
فَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ۝ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ
كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى
يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ۝

نو که فرضاً ئی ته (يعنی امت ستا) په شک کښی له هغه (قرآن) چه نازل کړی دی مونږ تاته نو پوښتنه وکړه له هغو کسانو چه لولی دوی کتاب (تورات او انجیل) پخوا له تانه (له اهل الکتابو نه)، خامخا په تحقیق راغلی دی تاته حق له (طرفه د) رب ستا نو مه کیږه ته (يعنی امت ستا) له سره له شک راوړونکیو څخه. او مه کیږه ته (يعنی امت ستا) له سره له هغو کسانو چه تکذیب کوی دوی د آیتونو د الله نو به شی ته (يعنی امت ستا) له زیان کارانو. بیشکه هغه کسان چه حقه (ثابته) شوی ده (په علم الله یا لوح محفوظ کښی) پر دوی کلمه (حکم د عذاب) د رب ستا (په دی سره چه مری به په کفر) نو نه راوړی ایمان دوی. او اگر که راشی دوی ته دلیل د وحدانیت (او د قدرت د رب العزت) تر هغه پوری چه وویښی دوی عذاب دردناک (په نزع یا قیامت کښی)

تفسیر: اگر که ظاهراً دغه خطاب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته دی لیکن په حقیقت کښی د دوی په مخاطبه سره د هغو نورو ته آورول مقصود دی چه د یوه امی له ژبی داسی عظیم الشان حقائق او واقعات آوری. او حق حیران ورته پاتی کیږی او د جهل او تعصب له سببه د هغه د واقعیت په نسبت د شک او تردد اظهار کوی که نه ښکاره ده چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به په خپله پخپل راوړی کلام کښی څرنګه شک او شبهه کولی شی. او د هغه مقدس شی په نسبت چه گردی (تولی) دنیا ته دعوت ورکوی، او له غرونو ځنی زیات تینگ یقین د آوریدونکو په زړونو کښی پیدا کوی، دی به څرنګه هغه په خپله ژبه دروغ ګڼی؟ څو آیته وروسته ښکاره فرمائی ﴿قُلْ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّ لَنَشْفَعُ لَكُمْ فِىْ ذُنُوْبِكُمْ ۚ وَلٰكِنْ لَّيْسَ لَكُم مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ فَتُحْشَرُوْنَ ۚ﴾ الایه - دغه آیت صاف راښیی چه شک او شبهه کوونکی نور خلق وو چه د هغو په مقابل کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپلی غیر منزلزی او کلکی او قاطعی عقیدې سره داسی اعلان کوی په هر حال په دغو آیتونو کښی د رسول الله په ژبه هر یوه مخاطب ته تنبیه ورکړی شوی ده چه د کفر او تکذیب رنځوری رومبی له شکه شروع کیږی. که تاسی ته د پاک قرآن په بیان کریو واقعاتو کښی څه شک او شبهه پیدا کیږی نو ژر تر ژره د هغه علاج وکړئ! یعنی هغه خلق چه پر سابقه و کتابونو پوه دی او علم لری له هغو ځنی تحقیق وکړئ! آخر په دوی کښی څه کسان رښتینی او انصاف خوښوونکی هم دی. هغوی به دا دروښی چه دغه امی نبی څه چه فرمائی هغه تر کومه غایه پوری درست او صحت لری؟ بلاشبهه هر هغه شی چه تا راوړی دی هغه پرته (علاوه) له رښتیا ځنی بل هیڅ شی نه دی هغه د پاک الله رالیولی شوی کلام دی چه په کښی د شک او تردد هیڅ ځای نشته که د دغو چټی (ښکاره) او بیهوده شکوکو علاج ونه کړ شی نو په څو ورځو کښی به دغه شک دومره ترقی وکړی چه «امتراء» نزاع جګړی (جلل) ته ورسیري بیا به (امتراء) تر دی اندازی پوری ترقی کوی چه د «تکذیب» تر حده پوری رسیري، چه د هغه نتیجه پرته (علاوه) له خسرانه او خرابی

بل هيڅ نه دی. له تکذيبه وروسته يوه بله درجه ده چه د هغی په رسيدلو سره پر زړه مهر لگيږي او د پرله پسې تکذيب کولو څخه د قبول الحق استعداد بيخي په هغو کښي نه پاتی کيږي داسي سري که د دنيا گردی(تولی) نښی وگوري خو بيا هم ايمان نه راوړي د ده يقين به هلته راځي چه عذاباليم وگوري خو په دغه وقت کښي به دغه يقين هيڅ يوه فائده ور ونه رسولي شي. **فائده:** له «کلمه ربک - د رب له کلام څخه» مراد غالباً هغه دی چه په بل ځای کښي ئی فرمايلي دي. ﴿لَا مَلَأَ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ يعني دوزخ به له پيريانو او انسانانو ځنی د کوم پر هغو خلقو چه له بد بختي، بد استعداد، د اعمالو له شامته دغه خبره د الله تعالی په علم کښي ثابته شوی ده دلته د هغو ذکر دی.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرِيَّةٌ أَمِنَتْ فَتَنْفَعَهَا إِيْمَانُهَا إِلَّا قَوْمُ يُونُسَ لَبَا
 أَمِنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخُزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَنَجَّيْنَاهُمْ
 إِلَى حَيَاتٍ ۖ ۱۸

نو ولی نه وه اهل د یوی(نافرمانی) قریبی چه ايمان ئی راوړی وی (پخوا له نزوله د عذابه) پس نفع رسولي وی ورته ايمان د (اهل د) دی (قریبي) مگر قوم د یونس کله چه ايمان راوړ هغو (په لیدلو د علائمو د عذاب) نو دفع پورته کړ مونږ له دوی نه عذاب و ذلت په دی ژوندون لږ خسیس کښي او فائده ورسوله مونږ دوی ته تر وقت د مرگ پوری.

تفسیر: یعنی هغومره کلی چه د انبیاءو د تکذیب او د خپلو شرارتونو لامله(له وجی) د پاک الله د عذاب مستوجب شوی دی د هغو له منځه هیچا ته د داسی ايمان راوړلو نوبت نه دی راغلی چه دوی د الله تعالی له عذابه وژغوری(بچ کړی)، یواځی د یونس علیه السلام د قوم یو مثال شته، چه هغو په ايمان راوړلو خپلو سره خپل ځانونو ته د الله تعالی د هغه رسیدونکی عذابه ژر نجات ورکړ چه بیخي د دوی په سر وگرځیده نو پاک الله د ايمان راوړلو په برکت په دنیوی ژوندانه کښي له دوی ځنی هغه راتلونکی عذاب ستون (واپس) کړ او تر هغه وخته پوری چه دوی په دنیا کښي اوسیدل، دوی ئی د دنیوی فوائدو او برکاتو ځنی منتفع کړل. مفسران نقل کوی چه حضرت یونس علیه السلام په (موصل) کښي د (نینوی) خلقو ته مبعوث شو. د دی ځای خلق بت پرستان وو. یونس علیه السلام متصلاً تر اوو کالو پوری هغوی ته پند او نصیحتونه کول مگر دوی له سره د ده خبرو ته غوږ نه کیښود یوماً فیوماً د دوی انکار او تکذیب لا پسې زیاتیده آخر حضرت یونس علیه السلام په تنگ شو. نو دوی ته ئی ښیړی وکړی (که له دغو چارو څخه

مو لاس وانخيست نو د دری ورځو په منځ کښی پر تاسو باندی عذاب راتلونکی دی) کله چه دریمه شپه راغله یونس علیه السلام په نیمه شپه کښی له دغه کلی څخه ووت د سپیده داغ په مهال (وخت) کښی د عذاب آثار او علائم ورښکاره شو په آسمان کښی تکه توره ویروونکی وریځ وخته چه له هغی څخه سخت دود او لوگی پورته کیده او خوریده او کلیو او کورونو ته نژدی راته تر دی چه د کورونو چتونه ئی بیخی تیاره شول. د دغو اثارو د لیدلو څخه کله چه د دوی یقین پر خپل هلاکت راغی نو د یونس علیه السلام په لتولو پسی ولویدل هر کله چه هغه ئی ونه مونده نو گرد(تول) خلق سره له ښځو وروکیو بلکه له خپلو بودگانو(څاروو) او مواشیو سره د باندی بیدیا ته ووتل او په خلاص زړه او صافی عقیدی ئی د پاک الله په لوری رجوع وکړه. او له دیری ویری ئی ژړل او چغی ئی وهلی او په دیره تضرع او اخلاص سره ئی د الله تعالی په دربار کښی دعاوی کولی له څلورو خواؤ دآه و او بکاؤ غږونه پورته کیدل. او گردو(تولو) به سره ویل چه «آمنّا بما جاء به یونس ایمان مو راوړی دی پر هغه څه چه یونس علیه السلام له خپله ځانه سره راوړی دی» حق تعالی په سبب د دغی تضرع، بکاء، واویلا پر دوی باندی رحم وفرمایه او د عذاب هغه آثار ئی چه ورڅرگند(ښکاره) کړی ئی وو بیرته لری کړل له دی ځایه وروسته د سلفو علماؤ دله دوه قوله دی اکثر علماء وائی چه تر دغه وخته پوری دوی د اصلی عذاب معائنه نه وه کړی او تش د هغه د علائمو او آثارو په لیدلو باندی پوه شوی وو. د داسی وقت ایمان شرعاً معتبر او نافع دی هغه «ایمان بآس» چه مقبول او معتبر نه دی له هغه څخه مراد دا دی چه عین عذاب وگوری او په کښی اخته شی او بیا ایمان راوړی لکه چه فرعون د سیند په موجونو او څپو کښی راگیر شوی و او هلته ئی اقرار وکړ د ځینو علماؤ په نزد د یونس علیه السلام د قوم ایمان هم د فرعون په شان د «بآس» ایمان و چه د عمومی ضابطی سره موافق ښائی چه نه به نافع کیده، لیکن الله تعالی محض په خپل فضل او کرم سره خلاف القاعدة استثناء د دغه قوم ایمان ته اعتبار وپاښه د فرعون د ایمان په شان مردود ئی ونه فرمایه. بیا په دی کښی سره اختلاف دی چه آیا د دوی د ایمان اعتبار یواځی په دنیوی ژوندانه پوری محدود و چه په دنیا کښی هغه راتلونکی عذاب له هغو ستون (واپس) شو. یا په آخرت کښی هم د نجات موجب گرځی؟ (ابن کثیر رحمه الله علیه) دغه دوهم احتمال ته ترجیح ورکړی ده. یعنی په دنیا او آخرت په دواړو ځایونو کښی به مفید او معتبر وی والله اعلم. حضرت شاه صاحب په نهایت لطیف او دقیق طرز د دی آیت تفسیر کړی دی «یعنی په دنیا کښی د عذاب په لیدلو سره یقین کول د هیچا په کار رانغی مگر د یونس علیه السلام د قوم، ځکه چه پر هغو عذاب لا نه و رسیدلی، د حضرت یونس علیه السلام د جلتی او عجلت لامل(له وجی) محض د عذاب صورت ورښکاره شو (څو د دوی په نظر کښی د یونس علیه السلام خبره بی حقیقته څرگنده نشی) کله چه هغو ایمان راوړ نو نجات ئی ومونده او د عذاب صورت هم تری لری شو هم داسی د مکی معظمی د مشرکینو ایمان هم قبول شو او امان ئی ور په برخه شو کله چه اسلامی مجاهدین د دوی د قتل او لوټ لپاره تللی وو» د حضرت یونس علیه السلام پاتی قصه د الصافات په سورت

او نورو ڄايونو ڪڍي راڻي.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا
أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾

او ڪه اراده فرمائي وي رب ستا (ايمان د تولو خلقو) خامخا ايمان به راوڊي وي هغو ڪسانو ڇهه به ڄمڪه ڪڍي دي تولو په اجتماع سره، آيا نو ته مجبوره ڪوي (بي له ارادي ڄمما) خلق تر هغه ڇهه شي دوي (تول) مؤمنان (يقين لرونڪي) بلڪه نه ئي شي

تفسير: يعني تاسي داسي قدرت نه لرئ ڇهه په زور او زياتي د چا په زده ڪڍي ايمان واچوئ، ڪه الله تعالى اراده فرمائي وي نو د گردو(تولو) انسانانو په زبونو ڪڍي ئي ايمان اچولي شو، مگر ڇرنگه ڇهه په متعددو مواضعو ڪڍي تقرير ڪري شوي دي، ڪله ڇهه داسي ڪول د الله تعالى د تڪويني حڪمت او مصلحت ڇهه خلاف و نو ڄمڪه ئي ونه فرمايل.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾

او نه دي (ممكن) لپاره د هيڻخ نفس دا ڇهه ايمان راوڊي مگر (ممكن دي) په اذن (اراده) د الله، (او اراده ڪوي الله ايمان د ڄينو) او آچوي پليتي (غضب خپل) په هغو ڪسانو ڇهه نه چلوي عقل (او فڪر په دلائلو او آيتونو د الله ڪڍي)

تفسير: بي د الله تعالى له مشيت او توفيقه او تڪويني حڪم هيڻخوڪ ايمان نشي راوڊي او دغه حڪم او توفيق د همغو په حق ڪڍي ڪيري ڇهه د الله تعالى د قدرت په نڀو او آيتونو غور او فڪر وڪري. او له عقله او فهمه ڪار واخلي، هغه ڪسان ڇهه د پوهيدلو او سنجولو (غور ڪولو) تڪليف پر ڄان نه تيروي، نو الله تعالى دوي همغسي د ڪفر او شرڪ په نجاست ڪڍي ڊوب او ڪڪر پريڊي.

قُلْ اَنْظُرُوا مَا ذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا تُغْنِي الْاَيَاتُ وَالنَّذْرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

ووايه (ای محمده! دی مشرکانو ته) چه وگورئ چه شه (قسم عجیبه عجیبه دلائل د وحدانیت) دی په آسمانونو او عُمکه کنی، او نه دفع کوی (عذاب) دلائل (د وحدانیت) او (آوریدل د کلام د) ویروونکیو له هغه قوم څخه چه ایمان راوړونکی نه دی دوی.

تفسیر: یعنی د غور کولو او پوهیدلو لپاره په آسمان او عُمکه کنی د الله تعالی د قدرت، حکمت، توحید، تفرید او نورو دیری نښی موجودی دی بلکه هره ذره، هر بشرکی، هر پانه د ده پر توحید دلالت کوی هر پانه هر بشرکی په نظر کنی د هوشیار

د الله د پیژندلو لوی دفتر دی لوړ آثار

لیکن هغه چه د کومی خبری منونکی او تسلیم کوونکی نه وی نو د ده لپاره دغه گردی(تولی) نښی او دلائل بیکاره دی. او د ویروونکو انبیاء تنبیه او تخويف هم پر دوی غیر مؤثر ثابتیږی.

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ
قُلْ فَاَنْتَظِرُوا اِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٢﴾

نو آیا انتظار کوی دا (مشرکان په سبب د تکذیب ستا، بلکه انتظار نه کوی هیڅ څیز ته) مگر (انتظار کوی) په شان د هغو بدو ورځو(وقایعو) د هغو کسانو چه تیر شوی دی پخوا له دوی نه، ووايه (ای محمده! دوی ته) نو انتظار کوئ تاسی بیشکه زه هم له تاسی سره له انتظار کوونکو ځنی یم.

تفسیر: د داسی ضدی او معاند قوم لپاره چه د هیڅ یوه دلیل او نښی منونکی نه وی، نو هیڅ شی نه دی باقی پرته (علاوه) له دی نه چه تیرو مکذبینو هغه آفات او حوادث چه نازل شوی دی، دوی دی هم د همغه په انتظار کنی اوسی. نو ښه خو دا دی چه تاسی او مونږ دواړه سره ګډ د هغه وقت منتظر اوسو څو چه د صادق او د کاذب همغه وروستنی فیصله وړاندی شی.

ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ هَاجَّ عَلَيْنَا شِرْكُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

بيا نجات ورکړ مونږ رسولانو زمونږ ته او هغو کسانو ته چه ايمان ئي راوړي وو هم داسي (چه نجات ورکړ مونږ هغو ته)، ثابته ده پر مونږ (تلطفاً دا چه) خلاصوو (نور) مؤمنان (هم).

تفسير: يعنى همغسې چه له پخوانيو قومونو سره زمونږ عادت جاري وو چه مکتببن به مو هلاکول او انبياء او مؤمنينو ته به مو نجات ورکاوه، هم داسي د موجوده او مستقبلو مؤمنينو په نسبت زمونږ وعده هم دا ده چه هغو ته به نجات ورکاوو، په آخرت کښي د عذاب اليم څخه او په دنيا کښي به د کفارو له مظلمو او سختيو څخه مامون او مصئون وي. ولي شرط دا دى چه مؤمنين، صادق مؤمنين وي. يعنى د هغو صفاتو او خصالتو او خصائصو خاوندان وي چه په پاک قرآن او په حديث کښي د مؤمنينو په نسبت بيان شوى دى.

قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِى

شَكٍّ مِّنْ دِينِىْ فَلَا اَعْبُدُ الَّذِيْنَ تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذِىْ يَتَوَفَّكُمۡ ۖ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ

الْمُؤْمِنِيْنَ ۝۶۳ وَاَنْ اَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيفًا ۖ وَلَا تَكُوْنَنَّ

مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۝۶۴ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ

وَلَا يَضُرُّكَ ۖ اِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذَا مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ۝۶۵

ووايه (اى محمده!) اى خلقو كه يئ تاسي په شك كښي له دينه زما (چه) صحيح دى كه غلط) نو (ئى درېكاروم چه) عبادت نه كوم زه د هغو(بتانو او نورو) چه عبادت (ئى) كوي تاسي غير له الله څخه وليكن عبادت كوم زه د الله هغه چه وفات كوي تاسي (وياسي روح ستاسي په شدت سره)، او امر حكم شوى ماته داسي چه يم له مؤمنانو (يقين لرونكو) نه. او (داسي حكم راباندې شوى) چه سم ودرره مخ (ذات) خپل دين ته) حال دا چه مائل ئي له باطلو اديانو څخه (حق دين ته)، او مه كيږه (يعنى نه دى كيږي امت ستا) له سره له مشركانو او مه بوله (په عبادت سره) پرته (سيوا) له الله هغه چه نفع نه رسوي تاته (بلنه د هغه) او نه ضرر رسولى شي تاته (بلنه د هغه)، نو

که بالفرض دی وکر عبادت د غیر الله نو بیشکه ته هم په دغه وقت کښی ئی له ظالمانو

تفسیر: یعنی که زما طریقه او دینی مسلک ستاسی په فکر کښی ځای نه دی نیولی او تاسی پری نه پوهیږئ، نو ځکه د هغه په نسبت په شکوکو او شبهاتو کښی لویدلی یئ، نو زه د خپل دین اصل اصول (چه خالص توحید دی) درېم او درېوهم ئی خلاصه دا چه زه ستاسی د دغو فرضی معبودانو له عبادته سخت نفور او بیزار یم، چه د هغو اختیارول زما له لوری له سره امکان نه لری او نه ښائی چه تاسی دغسی تصورات په خپلو زړونو کښی وگرځوئ! زما عبادت خالص هغه الله قدوس ته دی چه د هغه په قبضه او واک(اختیار) کښی ستاسی ارواح او ساوی دی. تر هغه وخته چه د ده حکم او اراده وی هغه ستاسی په جسمونو کښی پریودی، او هر کله چه اراده وفرمائی سم د لاسه ئی درځنی راکاږی گواکی د موت او حیات تار چه د هر هغه ذات په قدرت او اختیار کښی دی، د همغه عبادت کیدی شی نه یواځی دا چه په جوارحو سره د هغه عبادت کول ضروری دی بلکه ښائی چه په زړه کښی هم د ده په توحید او تفرید پوره یقین او ایمان وی، او په ظاهر او باطن کښی پر دغه حنیف دین چه د ابراهیم خلیل الله دین دی په پوره همت او توجه سره استقامت په کار دی او د جلی او خفی شرک ښی او آثار ښائی بیخی له منځه ورک وی، همغسې چه عبادت د همغه «وحده لاشریک له» ذات ته کوو، ښائی چه استعانت او مرسته(مدد) هم له همغه لوی ذات څخه وغواړو، ځکه چه هر قسم نفع او نقصان او نیکی او بدی او نور ټول یواځی د ده په واک(اختیار) او قبضه کښی دی. د مشرکینو په شان له داسی شیانو ځنی مدد او مرسته(امداد) غوښتل چه د هیڅ یوه قسم نفعی او نقصان مالک نه وی سخته بی موقعه خبره ده بلکه د ظلم عظیم (یعنی د شرک) یوه شعبه ده. که په فرض محال سره له نبی صلی الله علیه وسلم څخه داسی کوم حرکت صادر شی، نو د هغه عظیم الشان شخصیت په لحاظ به هغه خورا(دیر) لوی ظلم وی.

وَأَنْ يَّبْسُكَ اللَّهُ بِضَرْفٍ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ
يُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠﴾

او که ورسوی تاته الله کوم قسم ضرر (لکه مرض او فقر) نو نشته لری کوونکی د هغه (هیڅوک) مگر هم دی دی، او که اراده وکړی تاته د خیر (لکه صحت او غنا) نو نشته هیڅ منع کوونکی د فضل د ده! رسوی (الله) دا (خیر) هر هغه چاته چه اراده وفرمائی له بندگانو خپلو نه، او هم دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب)

تفسیر: کله چه د دغو شيانو د بلنی او دعوت څخه ئی وفرمايل چه د دوی په قبضه کښی نه ستاسی خیر او نه شر شته، نو مناسب شو چه د هغه په مقابل کښی د مالک علی الاطلاق ذکر هم وکړ شی! چه د تکلیف او راحت، د خیر او شر پر پوره سلسله کامل اختیار او اقتدار او پوره قبضه او قوت لری او د هغه رالیږلی تکلیف هیڅوک له دنیا نشی لری کولی. او په هر چا چه د خپل فضل او مرحمت اراده وفرمائی نو هیڅ یو طاقت ئی له هغه څخه نشی محرومولی.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ۝

ووايه (ای محمده!) ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته حق (قرآن او رسول) له جانب د رب ستاسی نو هر چا چه سمه لیاره وموندله (ایمان او طاعت ته) نو بیشکه هم دا خبره ده چه لیاره مومی دپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر څوک چه گمراه شو نو بیشکه هم دا خبره ده چه گمراه کیږی پر ځان خپل (چه ضرر ئی وررسیږی)، او نه یم زه پر تاسی باندي وکیل (ساتونکی د اعمالو ستاسی).

تفسیر: یعنی حق په واضح ډول(طریقه)، سره له دلایلو او براهینو در رسیدلی دی. چه د هغه په نه قبلولو کښی هیڅ یو معقول عذر د هیچا سره نشته. د پاک الله آخری حجت هم پر بندگانو تمام شوی دی. نو اوس دی هر څوک خپله نفع او نقصان وسنجوی (سوچ وکړی). او د هغه فکر دی له خپله ځانه سره وچلوی. هر هغه چه د پاک الله په ښوولی سمی لیاری لار شی، په دنیا او آخرت کښی کامیاب او بریالی کیږی. او هر هغه څوک چه دغه سمه لیاره پریږدی. او دغه لوری هغه لوری ته لالهنده او سرگردانه گرځی، نو دی خپل ځان پخپله ذلیل، خوار او بی مقداره کوی. نو خپل خیر او شر دی هر سری وسنجوی (معلوم کړی) او د خپل مستقبل فکر او اندیښنه او لارم انتظام دی وکړی! هره هغه لیاره ئی چه غوره او پسند وی همغه دی اختیار کړی. رسول صلی الله علیه وسلم داسی آزاد او خپلواک او خپل سری سری نه دی درلیږلی شوی، چه ستاسی د دغو افعالو تعهد او ذمه واری پخپله غاړه واخلي. یا ستاسی په ځای دی جواب ورکړی، د ده کار تش خبرول او سمه لاره ښوول دی. پر هغه تلل پخپله د تلونکی کار دی.

وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١١﴾

او متابعت وکړه (ای محمده!) د هغه څیز چه وحی کولی شی تاته او صبر کوه (په طاعت او مصیبت او له معصیت) تر هغه پوری چه حکم وفرمائی الله (په نصرت او غلبه ستاسی)، او هم دغه الله خیر غوره د ټولو حکم کوونکو دی.

تفسیر: په دی سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه که دا خلق حق نه قبلوی، نو تاسی د دوی په غم کښی خپل ځان له لاسه مه وباسئ! تاسی د الله تعالیٰ د احکامو متابعت کوئ! او د تبلیغ او دعوت په کارونو کښی تل لگیا اوسئ! او پر هغو شدائدو چه په دغه لیاره کښی تاسی ته ورسیدی، صبر کوئ! او د مخالفینو پر ایذاء او تکذیب تحمل وکړئ تر هغه پوری چه پاک الله د دوی او ستاسی په منځ کښی ښه فیصله وکړی. یعنی سم له خپلی وعدی سره تاسی مظفر او منصور کړی. یا د جهاد حکم درولیږی.

تمت سورة یونس علیه السلام بمنه تعالیٰ وفضله فله الحمد علیٰ ذلک

سورة هود مکية الا آیات ۱۲ و ۱۷ و ۱۱۴ فمدنية وهي مائة وثلاث وعشرون آية وعشر ركوعات عدد تلاوتها (۱۱) وعدد نزولها (۵۲) نزلت بعد سورة یونس علیه السلام د هود سورت مکي دی پرته (علاوه) له ۱۲ و ۱۷ و ۱۱۴ آیتونو چه مدنی دی (۱۲۳) آیتونه (۱۰) رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱) او په نزول کښی (۵۲) سورت دی وروسته د یونس له سورت نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا(دير) مهربان دير رحم والا دی.

الرَّكِبِ أَحْكَمَتْ أَيْتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾

(دا) کتاب دی چه محکم کړی شوی دی آیتونه د ده (چه ورته لاره نه مومی هیڅ نقصان او خلل) بیا په تفصیل سره بیان شوی له نزده د لوی حکمت والا ښه خبردار څخه

تفسير: يعنى دغه قرآن كريم هغه عظيم الشان او جليل القدر كتاب دى چه گرد(تول) آيتونه نى د لفظى او معنوى او نورو حيثيتونو بيخي ثابت، قائم، آزمويلى شوى دى. تللى (وزن كرى شوى) او نه سنجولى (تحقيق) شوى دى، نه په هغه كښى څه تناقص شته او نه كوم مضمون نى د حكمت او واقعيت په خلاف دى. او نه د اعجاز، فصاحت، بلاغت، او نورو له پلوه په يوه توري او حرف نى څه تنقيد او اعتراض كيدى شي هر هغه مضمون نى چه په هر عبارت سره اداء فرمايلى دى، محال دى چه له هغه څخه بهتر او ښه تعبير وكړى شي. د الفاظو قبا د معانيو پر قامت نه لږ څه ارته او نه تنگه ده پر هغو اصولو، فروعو، اخلاقو، اعمالو او قيمتدارو پندونو او نصيحتونو چه دغه قرآنى آيات مشتمل دى او هغه دلائل او براهين چه د دعاويو د اثبات لپاره استعمال شوى دى. هغه گرد(تول) د علم او حكمت په تله كښى تللى شوى دى قرآنى حقايق او دلائل داسى مضبوط او محكم دى چه هر څومره زمانه تيره شي او شپى او ورځى سره وچورلى د هغو د بدلېدلو يا غلط كېدلو هېڅ امكان نشته، د عالم د مزاج پوره تشخيص نى كړى دى او تر قيامته پوري په مخكښى راتلونكى تغيرات او حوادث نى من كلالوجوه آزمويلى او تللى او داسى يو معتدل او ابدى روحى غذا نى د قرآنى مائدى په ذريعه تولى دنيا ته وړاندې كړى دى چه د تناول كوونكو لپاره په هر وقت او هر حالت كښى مناسب او ملائم دى. سره د دغو گردو(تولو) حكيمانه و ښيكنو (فايدو) داسى هم نه دى چه د اجمال او ابهام له سببه كتاب د معما او چيستانه(معمى) او قيصى شكل نى غوره كړى وي. بلكه د معاش او معاد تمام مهمات نى ښه په ښكاره صاف دول(طريقه) سره بيان كړى او گرد(تول) لوستونكى نى پرى پوهولى دى او موقع په موقع نى د توحيد دلائل، احكام، مواعظ، قصص او نور شيان په دير ښه صورت او قرينى سره بيل بيل ايښى دى او د گردو(تولو) ضرورياتو كافى تفصيل نى بيان فرمايلى دى. په نزولى حيثيت كښى هم دغه حكمت مرعى دى چه تول قرآن يو ځلى نه دى نازل شوى. بلكه وقتاً فوقتاً د موقع او مصلحت په لحاظ د جلا جلا(جدا جدا) آيتونو نزول شوى دى د پاك قرآن دغو گردو(تولو) دقائقو او حقائقو ته په مجموعى دول(طريقه) سره چه انسان ورته گورى حق حيران پاتى كيږي مگر د حيرت ځاى نه دى كه د مطلق حكيم، او د برحق خبير په كلام كښى دغه گرد(تول) حكمتونه او محاسن سره مجموع نه وي، نو د هغه توقع په بل كوم كلام كښى كيدى شي؟ بلكه له سره نشى كيدى.

أَلَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ

چه عبادت مه كوى (د هيچا) مگر (يواځى) د الله،

تفسير: يعنى د دى محكم او مفصل كتاب د نازلولو لوى مقصد دا دى چه گرد(تول) عالم

یواخی د الله واحد د عبادت په لوری متوجه شی، او د هغه بلنه نورو ته وکړی او طریقه ئی وروزیی. نو د دغه عظیم او جلیل مقصد لپاره یومبی انبیاءو تشریف راوړی و ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ (۱۷ جزء د الانبیاء (۲۵) آیه (۲) رکوع) ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾ (۱۴ جزء د النحل (۳۶) آیه (۵) رکوع)

إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ ۝

(او ووايه ای محمده) چه بیشکه زه تاسی ته له (طرفه د) الله ویروونکی یم (له جحیمه) او زیری ورکوونکی یم (په نعیم سره)

تفسیر: یعنی هغه چه کتاب الله و منی، او شرک او کفر پریردی او د الله واحد احد صمد عبادت وکړی نو ده ته د دارینو د فلاح زیری او بشارت آوړوی او هغه چه نه ئی منی او کفر او شرک ځان ته غوره کوی، نو هغه د الله تعالی له عذابه ویروی.

وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى
وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ۝

او (پس له توحیده امر کوم) چه مغفرت وغوړی له ربه خپله (د تیرو گناهونو) بیا رجوع وکړئ الله ته (په طاعت سره له گناه نه) چه فائده دررسوی تاسی ته په نفع غوره سره تر هغی نیتی تاکلی (مقرر کړی) شوی پوری او ور به کړی (الله) هر خاوند د فضل ته فضل د هغه، او که وگرځیدئ تاسی (ای کفارو له اسلامه) نو بیشکه زه ویریرم پر تاسی له عذابه د ورځی لوئی نه (د قیامت).

تفسیر: هغه څوک چه د خپلو پخوانیو تقصیراتو معافی وغوړی او د مستقبل لپاره د الله تعالی په لوری د زړه په صدق سره رجوع وکړی نو دنیوی ژوندون ئی په ښه ډول (طریقه) تیریری. ځکه چه قانت مؤمن په هر حال کښی د پاک الله فضل او کرم ته لوی لوی امیدونه، هیلې (ارزوګانی) او اسری کوی. دی د الله تعالی د رضاء غوښتلو او د مستقبل د عظیم الشانی خوشالی او مسرت

په تصور کښی دومره محظوظ او مستغرق اوسیږی چه د دی دنیا له دیرو ربرو (تکلیفونو) او سختیو څخه هم دومره نه متأثر کیږی. دی چه کله خیال کوی چه زه په خپل ژوندون کښی خپله فریضه په صحیح دول(طریقه) سره پای (انجام) ته رسوم، چه د هغه صله به خامخا یوه ورځ د عرش العظیم د لوی غیبتن (خاوند) له حضوره ماته راکوله کیږی، نو پخپل بری او د حق تعالی په وعدو اعتماد کوی او د هغه زړه د مسرت له جوشه تریږی، او په سخت غورځنگ کښی اوسیږی او ده ته د دی دنیا په لږه پنځه(منافع) کښی هغه قلبی سکون او باطنی راحت په برخه کیږی. چه پاچاهانو ته له بی شمارو سامانونو او دیرو اموالو او زیاتو خزائنو څخه نشی حاصلیدی بلکه په ځینو اوقاتو کښی د دی دنیا په څو ورځنیو تکلیفونو او سختیو کښی دی هغه خوند او مزه مومی چه اغنیا، او ملوک هغه په خپل عیش او عشرت، راحت، او تنعم کښی هم نشی محسوسولی:

څوک چه الله پیژنی له سر او زر تیریږی

له کور کهول او مال و ملک تر خپل تیریری

روغ لیونی تری کری جوړ دواړه جهان وریښی

له دوو جهان لیونیان یی لکه نر تیریږی

دوی رنج کښی گنج په غم کښی خوند مومی الله غواړی تل

رضا د حق ئی وی مقصد له کوز او بر تیریږی

په ذکر فکر د الله اوسه مشغول «برهانه»!

فنا فی الله له بحر فضا او سم او غر تیریږی

﴿وَيُؤْتِي كُلَّ شَيْءٍ قَدْرَهُ﴾ او ور به کری الله هر خاوند د فضل ته فضل د هغه (یعنی هومره ئی چه عمل ور زیاتیږی په همغه اندازه د الله تعالی له فضله زیاته برخه مومی په آخرت کښی اجر او ثواب او په دنیا کښی زیات طمانیت او دادینه (سکون) ورپه برخه کیږی.

﴿وَلَا تَوَلَّوْا﴾ الایة - او که شا وگرځوئ تاسی ای کفارو له اسلامه یا له متابعت څما پس بیشکه

زه ویریږم په تاسی له عذابه د هغی ورځی چه لویه ده چه ورځ ده د قیامت) یعنی که زما خبره

نه منئ نو د قیامت عذاب یقینی دی. باقی داسی فرمایل چه زه ویریږم په تاسی، له دی نه

مقصود د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم عمومی شفقت او د خلافتو سره د همدردی او

خواخوړی اظهار دی (تولوا په اصل کښی «تتولوا» و بیا یوه «ت» تری حذف شوی ده.)

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

إِلَّا أَنَّهُمْ يُشَوِّشُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ الْإِنِّ يَسْتَعْشُونُ

شَيْبَهُمْ يُعَلِّمُونَ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

خاص الله ته بيرته ورتله ستاسی دی، او الله په هر څيز باندی ښه قادر دی (چه اراده وفرمائی نو ستاسی اعاده هم ورته آسانه ده) خبردار شی بيشکه دا (کفار دوه قته کوی) تاووی سینی خپلی (او پتوی عداوت د رسول په زړونو خپلو کښی) لپاره د دی چه پت کړی (دا عداوت) له الله نه، واورئ خبردار شی په هغه وقت کښی چه واغوندي دوی جامی خپلی عالم دی (الله) په هغه څيز چه پتوی ئی دوی (په سینو خپلو کښی) او هغه څيز چه ښکاروی ئی په ژبو خپلو) بيشکه الله ښه خبردار دی په پتو خبرو د سینو (هم)

تفسیر: د سزا ورکولو لپاره دغه خبره ضروری ده چه مجرم حاضر وی، حاکم ته د سزا ورکولو پوره قدرت او قوت او کامل اختیار حاصل وی. مجرمینو ته پر گردو(تولو) کارونو او اجراآتو ئی علم حاصل وی. په «اليه مرجعکم» کښی دا راضوولی شوی دی چه مجرم او غیر مجرم گرد(تول) د پاک الله په دربار کښی حاضرېږی. په «وهو علی کل شی قدیر» کښی ئی د عمومی قدرت او اختیار بیان ئی فرمایلی دی او د «الا انهم یثنون» څخه تر «بذات الصدور» پوری د ده د محیط علم وسعت ظاهر شوی دی چه پر پاک الله ظاهری او باطنی گردی (تولی) خبری یو شان ته ظاهری او هیڅ یو شی تری پت نه دی. او پر هر شی باندی ښه پوه او خبردار دی، تر دی پوری چه د زړونو د کومی له پتو خبرو، نیاتو او اراداتو څخه هم باخبر دی. نو بیا مجرم خپل جرم په څه دول(طریقه) له ده ځنی پتولی شی.

تنبیه: د دی آیتونو په شان نزول کښی مفسرین اختلاف لری. دیر صحیح روایت د ابن عباس رضی الله تعالی عنه څخه په «بخاری شریف» کښی شته چه پر ځینو مسلمانانو شرم او حیاء دومره زیاته غلبه کړی وه چه د استنجاء، جماع او نورو بشری ضروریاتو په وقت کښی به د خپل بدن د کومی برخي د بریند پریښودلو څخه دیر زیات شرمیدل چه پاک الله مو وینی. که چیري ځانونه ئی بریندول نو د حیاء د غلبی لامل(له وجی) به پرمخی لویدل او خپل غلیظه عورت به ئی په دی دول(طریقه) سره پتاوه چه خپله سینه به ئی پری تاووله. کله کله داسی آثار د غایت تأدب مع الله او د حیاء د غلبی لامل(له وجی) کیدی شی داسی کسانو ته د «صوفیه و» په اصطلاح کښی «مغلوب الحال» وائی. څرنگه چه د صحابه و رضی الله عنهم په کومه مسئله کښی داسی غلو او تعمق راتلونکی ملت په ضیق او حرج کښی اخته او مبتلا کولی شو. نو ځکه لوی قرآن په «الا حین یستغشون ثیابهم» د دوی اصلاح وفرمایله یعنی که د ضرورت په وقت کښی د بدن د بریندولو لامل(له وجی) له الله تعالی څخه شرمېږئ نو ځکه خپل تترونه(سینی) پری ښکته کوی نو غور وکړئ چه په دغه حالت کښی چه دیر کالی (جامی) مو آغوستی او ښه مو ځانونه پت کړی وی نو آیا ستاسی پت او ښکاره او نور د پاک الله ځنی پت دی؟ کله چه د انسان هیڅ شی په هیڅ وقت کښی او په هیڅ دول(طریقه) له الله تعالی ځنی نشی پتیدلی نو بیا د

بشري ضرورياتو په وقت كښي له دومره غلو څخه كار اخيستل ښه كار نه دي. واضح دي وي
 چه د آيتونو په رېط كښي دغه خبره ضروري ده چه د يوه آيت مضمون د بل آيت له مضمونه
 سره مناسبت ولري او د نزول د سبب سره ئي مناسبت ضروري نه دي.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ⑥

او نشته هیڅ تلونکی (خوځیدونکی ذی روح) په ځمکه کښی مگر چه دی پر الله رزق (روزی) د هغه (تفضلاً تر حمانه وجوباً) او عالم دی (الله) په ځای د اوسیدلو د هغه او ځای د سپاریدلو د هغه، ټول (دا مذکوره اشیاء) په کتاب واضح کښی دی.

تفسیر: رومی د الله تعالی د علم د وسعت بیان و. دا د هغه مضمون تکمله ده یعنی پر ځمکه د هر ساکن (ذی روح) تلونکی او خوځیدونکی چه طعام او خوړو ته احتیاج لری، د هغو د گردو (ټولو) رزق او روزی رسول پاک الله محض پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه لازمه فرمایلی ده. هومره روزی چه د هر یوه لپاره مقدره ده، هغه یقیناً وررسیدونکی ده هغه وسائل او اسباب چه بنده ئی اختیاروی گرد (ټول) د روزی رسولو ابواب او وروڼه دی، که د انسان نظر د اسبابو او د تدابیرو د اختیارولو په وقت کښی پر مسبب الاسباب جل وعلی شانه وی، نو دغه له توکل سره څه منافات نه لری. هو د الله تعالی قدرت په دغو عادیو اسبابو کښی محصور او مقید ونه ګڼه شی. ځکه چه الله تعالی کله نا کله پرته (علاوه) د اسبابو له سلسلی هم روزی رسوی او څه نه څه یو کار برابروی. په هر حال کله چه د گردو (ټولو) ذوی الارواحو (روح لرونکی) او ساکنانو (جاندارو) معاش د هغو د غذا او خوړو د استعداد سره سم مهیا کول د حق تعالی کار دی، نو ضروری ده چه د پاک الله علم پر هغو گردو (ټولو) محیط وی. که نه د دوی له روزی رسولو څخه خبریدل به څنګه ممکن کیدی شی؟

﴿وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا﴾ الآية - او عالم دی الله په ځای د اوسیدلو د هغه او ځای د سپاریدلو د هغه حضرت شاه صاحب لیکي «مستقر» هغه ځای دی چه هستوګنه پکښی کیږی، لکه جنت او دوزخ او «مستودع» هغه ځای دی چه انسان پکښی سپارل کیږی، لکه قبر، پاس په «وما من دآبة» الآية - کښی د دنیوی ژوندون بیان و، دلته د «برزخ» او د آخرت بیان دی، مطلب داسی شو چه الله تعالی ته له ابتداء څخه تر انتها پوری ستاسی د ژوندون ټول درجات معلوم او ښکاره دی او دی ښه خبردار دی. د «مستقر» او د «مستودع» په تعیین کښی د مفسرینو ډیر اقوال دی. چه د هغه په نسبت مونږ د الانعام په سورت کښی څه لیکلی دی. ابن کثیر رحمه الله علیه لیکلی دی تر هغه پوری چه انسان په ځمکه کښی ګرځی او خوځیږی نو د ده د سیر منتهاء ته «مستقر» او د ګرځیدلو او تللو په پای (آخر) کښی د هستوګنی کوم ځای ته چه راځی هغه ته «مستودع» وائی. د ابن عباس رضی الله تعالی عنه په نزد په دغه ژوندون کښی هر چیری چه

انسان اوسپیږی هغه «مستقر» او له موت څخه وروسته چیری چه خنبیږی هغه «مستودع» دی. مجاهد رحمه الله علیه له «مستقر» څخه د مور رحم او له «مستودع» څخه د پلار صلب مراد کړی دی. عطاء رحمه الله علیه د دی تعبیر په عکس سره دعوی کړی ده د ځینو متفلسفینو (فلسفه خیالو) خیال دا دی چه په ځمکه کښی د حیواناتو هغه مسکن چه بالفعل دی، هغه «مستقر» او له فعلی وجود څخه پخوا هغه مواد او مقار (قرار گاوی) چه پاتی شوی دی او بیا له هغه ځایه راغلی دی هغه «مستودع» ویلی شوی دی یعنی حق تعالیٰ پر هغو گردو (تولو) مختلفو موادو او اطوارو او ادوارو پوه او عالم دی، چه له هغو ځنی کوم حیوان تیر شوی، او خپل دغه موجوده کذائی هیئت پوری رسیدلی دی همنه پاک الله پخپل محیط علم سره د وجود په هره مرتبه کښی هغه ته د هغه د استعداد سره مناسب وجود او د وجود په کمالاتو ئی فائض کوی.

﴿كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ﴾ ټول دا مذکوره اشیاء په کتاب واضح کښی دی) یعنی په لوح محفوظ کښی چه د الله تعالیٰ د علم صحیفی دی، نو بیا د الله تعالیٰ په علم کښی به هر شی ولی نه وی چه علیم برحق او خبر مطلق دی.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٠﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په (مقدار د) شپږو ورځو کښی حال دا چه ؤ عرش (تخت) د ده پر اوبو (پیدا کړی دی الله دا ټول آسمانونه او ځمکه او ما فیهما لپاره د منافعو ستاسی او) لپاره د دی چه وازمویی تاسی چه کوم یو له تاسی ډیر ښه دی له جهته د عمل، او قسم دی چه خامخا که ووائی ته (خپل قوم ته) چه بیشکه تاسی بیا ژوندی کیدونکی یی پس له مرگه نو هرومرو (خامخا) وبه وائی خامخا هغه کسان چه کافران شوی دی چه نه دی دغه (قرآن چه بیا ژوندون وائی) مگر سحر (جادو) ښکاره.

تفسیر: په پیدائښت د آسمانونو او ځمکه کښی د الله تعالیٰ له علم څخه وروسته د ده د قدرت بیان دی د دی تفسیر په ۸ جزء د الاعراف په (۵۴) آیه (۷) رکوع کښی تیر شوی دی.

﴿وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ﴾ حال دا چه ؤ عرش د ده لا پخوا له پیدا کیدلو د ځمکی او آسمانونو پر اوبو باندي) یعنی د ځمکی او آسمان له پیدا کولو څخه پخوا اوبه مخلوق شوی چه

په مستقبل کښی د گردو (تولو) اشیاء د ژوندانه ماده گرځیدونکی شوی «وجعلنا من الماء کل شیء حی» (۱۷ جزء د الانبیاء (۳۰) آیه (۳) رکوع) په دغه وخت کښی د الله تعالیٰ عرش د دی د پاسه و لکه چه اوس د آسمانونو د پاسه دی. گواکي دغه یو صورت و چه دغه حقیقت ئی ښکاروه چه د کائناتو ماده او د حیات ذریعه بالکلیه د رب العرش تر تسلط او تصرف او مطلقه قیومیت لاندی دی والله اعلم.

یعنی د دی گرد (تول) نظام له تخلیق او ترتیب څخه مقصود ستاسی دلته ودانول او ازمویل دی. چه تاسی تر کوم ځای پوری په دغه عجیب او غریب نظام او د مصنوعاتو په سلسله کښی غور او فکر کوئ؟ او د هغوی د حقیقی خالق او مالک صحیح معرفت څان ته حاصلوئ؟ او له ارضی او سماوی مخلوقاتو څخه منتفع کیوئ؟ او د محسن د پیژندلو او شکر کولو فطری فرض په ځای راوړئ؟ دغه مقام ستاسی د سختی ازموینی ځای دی، ستاسی حقیقی مالک مو گوری چه په تاسی کښی کوم یو بنده د صدق او اخلاص او سلیقی د مخی ښه کار کوی؟ او د خپل عبودیت فرایض په ښه شانی انجاموی؟ کله چه دغه دنیا د امتحان او ازموینی ځای دی نو ضروری ده چه وروسته له هغه د مجازاتو (یعنی د انعامونو او انتقامونو) سلسله هم وی څو شاګرینو او کافرینو دواړو ته د دوی د اعمالو نتائج ور ورسیدی. نو ځکه دلته د بعث بعد الموت ذکر کړی شوی دی. یعنی د مکی معظمی کفار چه مشرکان دی یقین نه کوی چه وروسته له مرګه بیا ژوندون شته، او دوی ته د دوی د اعمالو او جرائمو سزا خامخا ورکوله کیږی کله چه دوی په قرآن کښی یا د رسول الله له ژبی د «بعث بعد الموت» نهایت مؤثر بیان آوری، نو وائی چه دا بیان ستاسی ښکاره جادو دی، چه له هغه ځنی دیر کسان ویریږی، او مرعوب او مسحور کیږی. مگر په یاد ئی ولرئ چه پر مونږ له سره دغه جادو نه چلیږی، او نه څه اثر راپوری کوی (ابن کثیر رحمه الله علیه).

وَلِئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أَتَىٰ مَعْدُودَةٍ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ أَلْأَيُّومَ يَأْتِيهِمُ لَئِنْ مَضَوْا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ

او قسم دی چه خامخا که وروستی کړو مونږ له دوی څخه (هغه) عذاب (چه موعود دی) تر راتلو د اوقاتو شمیرلیو شویو (لږو) پوری نو هر ورو (خامخا) به وائی دوی (استهزاء) څه څیز بند کړی دی دا (عذاب له نزوله نو فرمائی الله) خبردار شی واورئ، هغه ورځ چه راشی دا (عذاب) دوی ته نو نه به وی (دا عذاب) دفع کړی شوی له دوی څخه او چاپیر به شی له دوی نه هغه

عذاب چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخری کولی (او په جلتی به ئی غوښت)

تفسیر: یعنی کله چه دغو کفارو ته د دوی د شرارتونو له سببه د الله تعالی له عذابه ویره ورکوله کیږی نو د تکذیب او استهزاء په ډول (طریقه) وائی چه راوړه هغه عذاب دی چیری دی؟ ولی نه راناښیږی؟ او د څه لامله (له وجی) ځنډ (ایسارتیا) پکښی کیږی؟ او د چا له لوری هغه ستون شوی دی؟ نو پاک الله فرمائی چه آیا تاسی په داسی ویناؤ سره توکی او مسخری کوئ؟ او نه پوهیږئ چه هغه عذاب د الله تعالی د حکمت او مصلحت په اقتضاء تر یوه ټاکلی (مقرر کړی) مدت پوری معطل شوی دی؟ او پخپل معین وقت کښی به خامخا داسی در ورسیری چه هیڅوک به ئی مخه نشی نیولی او له هری لوری څخه به په عذاب چار چاپیر کړی شی، او گرد (ټول) به فنا کیږی.

وَلَيْنُ أَذُقْنَا الْإِنْسَانَ مِثْلَ حَبِّةٍ ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَكُونُ كَقُورٍ ⑨

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ (کافر یا ناشکر انسان) ته له نژده خپله رحمت (لکه صحت او نعمت چه اثر ئی ښکاره وی) بیا بیرته راټول کړو مونږ دا نعمت له ده نه، بیشکه دی خامخا ناامیده (له کرمه د الله) ناشکره (له نعمته د الله) وی.

تفسیر: یعنی اوس وائی چه عذاب چیری دی؟ او ولی نه راځی؟ او ولی بنی آدم دومره ساده او بی زړه او ویریدونکی دی، چه که د څو ورځو له مخی ئی الله تعالی د خپلی مهربانی په عیش او عشرت او آرامی کښی وساتی، او بیا ئی په کوم ریر (رحمت) او تکلیف کښی اخته او مبتلا کړی، نو دی هغه پخوانی هوسانی (آرام) او مهربانی هم بیخی له زړه وباسی او هیروی ئی، او بی هیلې (مایوسه) او ناامیده کیږی، او د مستقبل په نسبت بیخی بی آسره او مایوس کیږی، په تیره باندی ناشکری، او له راتلونکی څخه مایوسی، هم دا د ده د ژوندون حاصل دی.

وَلَيْنُ أَذُقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ
السَّيِّئَاتِ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ⑩

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ دغه (کافر یا ناشکره انسان) ته نعمت (لکه صحت او هوسانی (آرام)) وروسته له (هغه) ضرره چه رسیدلی ؤ ده ته

نو هرومرو (خامخا) وائی به دی خامخا لاری سختی (چه رارسیدلی وی) له
ما عُنّی، بیشکه دغه (انسان) خامخا خوشالیدونکی دی (پر نعمتونو) متکبر
فخر کوونکی دی (پر خلقو)

تفسیر: یعنی که له مصیبت وروسته بیا پاک الله ده ته آرامی او هوسائی (راحت) ور په برخه
کړی نو بیا داسی گڼی چه گواکی اوس بیخی مصائبو او تکالیفو خاتمه وموندله، او بیا هغه
پخوانی کیفیت له سره راتلونکی نه دی. نو په دغه وقت کښی د غفلت او غرور په نشو کښی
مستیری، او فخر او تکبر او عُانمنی (خودنمائی) کوی. او حال دا چه ده لره داسی په کار و
چه هغه خپل پخوانی حالت به ئی تل په یاد درلود (لرلو) او د الله تعالی شکر به ئی اداء او د
ده د لطف او احسان په مقابل کښی به ئی د تواضع سر ښکته کوه.

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝

مگر هغه کسان چه صبر کوی (په سختی له قوته د ایمان) او کوی ښه
(عملونه دپاره د شکر د نعمت)، دغه (صابرین او شاکرین) شته دوی ته
مغفرت (د گناهونو) او اجر (ثواب) دیر لوی.

تفسیر: هغه حال چه پاس د عامو انسانانو بیان وشو، له هغه عُنّی د الله تعالی هغه بندگان
مستثنی دی چه د تکلیف او مصیبت مقابله په صبر او استقامت سره کوی، او د امن او راحت په
وقت کښی سره له شکر ایستلو په صالحه و اعمالو کښی هم خپله مستعدی ښکاروی د هم داسی
اولوالعزمو او وفادارانو تولی د عظیم الشان بخشش او انعام مستحق دی او په دیر لوی اجر چه
ادنی ئی جنت او اعلى ئی دیدار دی فائز کیږی.

مؤمنان په آخرت له خلده حوره

سر تر پایه (آخره) نعمتونو کښی معموره

نه به ئی درد نه به ئی مرگ نه به خفگان وی

دوی به تل وی لذتونو کښی مخموره

چه لقاء د پاک الله دوی ته ښکاره شی

نو د خلد حوری به ئی ووخی له شعوره

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضُ مَا يُوْحٰى إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ

صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا الْوَلَا نُزِلَ عَلَيْهِ كُتُبٌ وَجَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾

نو بنائی ته به پرېښودونکى ئى (يعنى مه پرېږده) غېنى د هغه قرآنه چه وحى کولى شي تاته او تنگيدونکى ده په (تبليغ د) هغه سره سينه (زړه) ستا (له) دى وېرى) چه وائى به دوى ولى نه ده نازل شوى په ده باندې خزانه (چه پرى وکړى عشرت) يا (ولى نه ده) راغلى له ده سره پرېشته (چه ورکړى شهادت د نبوت)، بيشکه هم دا خبره ده چه ته ويروونکى ئى (له جحيمه نه خارونکى د اعمالو د دوى)، او الله پر هر شي باندې وکيل (ښه ساتونکى) دى (د هغه چا چه ور وسپارى ځان خپل نو له سره مه ويريږه له عناد د دوى نه).

تفسير: د مکى معظمى مشرکان د شرک او بت پرستى له ترديدې او بدو ويلو څخه ډير په قهرېدل او په غيظ او غضب راتلل د مشرکيت پر خرافاتو په هره اندازه چه د هغو تحميق (حماقت) او تجهيل کيده، په همغه اندازه به دوى د غصې په اور کښى سوځيدل کله به ئى کوښښ کوه چه پاک رسول په دغى معاملې کښى لږ څه سست او پوست شي او د دغى اساسى او لوئى مسئلې په تبليغ کښى له لږ څه نرمى او تساهل څخه دى کار واخلي. کله چه له دى لورى مايوس او بې هيلې (نااميده) شول نو تش د رېږولو (تکليفولو) او محض خفه کولو دپاره په عجيبو چتې (بېکاره) غوښتنو پسې لگيا شول، مثلاً ويل به ئى چه ته خو رښتين او د رسالت پر منصب مامور ئى، نو له تا سره د پاک الله له درباره بنائى چه د مال او دولت لويه خزانه راغلى وى يا له آسمانه له تا سره يوه پرېشته راتلې چه هر چيرى به درسره د تصديق دپاره تللى وى ﴿لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ كُتُبٌ وَجَاءَ مَعَهُ مَلَكٌ﴾ کله چه ته د خپلو خبرو د تصديق او ښکارولو دپاره نه د مادى قوت او نه د روحانى قدرت خاوند ئى، نو بيا ئى مونږ څرنگه ومنو؟ رسول الله مبارک له داسې چتې (فضول) او بېکاره غوښتنو څخه ډير زيات مغموم او متأثر کيده. امکان لرى چه کله ئى داسې کوم خيال هم په زړه کښى تير شوى وى چه که د دوى د معبودانو په حق کښى د پاک الله له لورى د دومره سختې اختيارولو په ځاى موقتاً د لږ څه نرمى او مساهلې حکم شوى وى نو بنائېږى چه اوس دغه د نرمى وضعيت زيات مؤثر او مفيد واقع شى. يا دغه غوښتنې چه دغه خلق ئى راڅخه کوى، که د دوى دغه ضد هم تر يوه حده پورې پوره کړ شى، نو امکان لرى چه دوى هم مسلمانان شى. په هر حال دغه داسې نازک او پرخطر وقت ؤ چه گرده (توله) دنيا د باطل پرستى له شورماشور ځنې ډکه وه او گرد (تول) مشرکين په ملامې او مناھى بوخت (مشغول) او لگيا ؤ او تول ورته هک پک ؤ. صرف يو مقدس ذات ؤ چه د ده له حلقوم څخه د حق غږ پورته کيده او د هغه په اثر د شرک او کفر او باطل تينگى کلاوى گردى (تولى) سره

خوځيدی. دوی له څلورو خواو د موذي دهنمانو په احاطه او چمبو کښی لويديلی و. ځينو به دروغجن باله، ځينو به پری طعنی ویلی او ځينو به پری توکی او مسخري کولی. تاسی د هسی یو کثیف او مکدر محیط تصور وکړئ او بیا د هغه اعظم مبلغ د زړه قوت او لوی، همت او ستر قوت او ښه میرانه (بهادری) اندازه کړئ چه اعتماد او اتکال ئی له ظاهري اسبابو څخه لری شوی و، او کامل او بیخي د الله قدوس پر وعدو پوری ئی توکل او اعتماد و دی هر وقت چه خفه او محزون کیده نو یواځی د پاک الله په غږ سره ئی تسلی او اطمینان مونده. او د گردی (تولی) دنیا په مقابل کښی تازه دم دریده. په هم دغی سلسلی کښی دغه آیتونه نازل شول چه حاصل ئی دا دی «ته د دی خلقو د دغو چتی (فضول) او بیکاره غوښتنو لامله (له وجی) مه غمجن او مه فکرجن او مه خفه کیږه او مه پخپل زړه کښی د دغو خلقو د خاطر او مراعاتو خیال وگرځوه! کله داسی کیدی شی، هغه شیان چه د الهی وحی تاته درښوولی دی او د هغه د تبلیغ حکم ئی بی خوفه او بی خطر درکری دی چه ته د هغه ځینی برخی د دی خلقو له خرافاتو څخه تنگ شوی پریردی حال دا چه دغه کار امکان نه لری ځکه چه د نبوت عصمت او د اولوالعزمی صفت ئی مانع دی نو بیا له زړه تنگی څخه څه فائده؟ ستاسی کار تش له خیر او شر څخه خبرول دی. د دوی د هدایت ذمه واری پر تاسی نه ده، د دوی دغه معامله هم هغه الله تعالی ته وروسپاره چه گرد (تول) شیان هغه ته سپارلی شوی او د ده په واک (اختیار) کښی دی او د صبر او استقامت سره د تبلیغ د فرائضو په انجام کښی مستقیم او ثابت قدمه اوسه.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيْتٍ وَادْعُوا
مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُوْنِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِيْنَ ۝۱۳ فَإِلَّا يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ
فَاعْلَمُوا أَنَّهُمْ أَنْزَلَ بِعِلْمِ اللَّهِ إِنَّ لِلَّهِ الْإِلَهَ الْأَوْفَقَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ۝۱۴

بلکه آیا وائی دوی چه له خپله ځانه جوړ کړی دی (محمد) دا (قرآن چه تصدیق ئی وکړی)؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) نو راوړئ تاسی لس سورتونه په شان د یوه سورت د ده (فصیح بلیغ) له خپل ځانه جوړ کړی شوی او راوبولی هغه کسان چه توانیرئ تاسی (دپاره د کومک) غیر له الله څخه که یی تاسی صادقان (رښتینی په دغی ادعا د افتراء کښی). نو که جواب درنه کړ دوی تاسی ته (ای رسوله او مسلمانانو) نو پوه شی (ای مسلمانانو) چه بیشکه هم دا خبره ده چه رالیږلی شوی دی (قرآن) په علم د الله سره (د بنده کلام نه دی) او (بل پوه شی په یقین سره او پری ثابت پاتی شی) چه نشته هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی، نو آیا یی تاسی مسلمانان (غاړه

اينسودونكى اسلام ته بلڪه راسخ اوسى په اسلام

تفسير: ځينو مفسرينو د دى آيت ترجمه داسى هم كړى ده «نو كه جواب در نه كړ دغو بللو شويو تاسو ته اى مشركينو! نو پوه شئ اى كفارو چه بيشكه هم دا خبره ده چه راليدلى شوى دى دا قرآن په علم د الله سره د بنده كلام نه دى او پوه شئ تاسى په يقين سره چه نشته لائق د عبادت هيڅوك مگر هم دى، آيا نو يى تاسى مسلمانان غاړه اينسودونكى اسلام ته بلڪه اسلام راوړئ! يعنى فرمائشى معجزى غواړى، چه د هغو وركول مصلحت نه دى، او له هغو كړدو (تولو) ځنى لويه معجزه قرآن چه د دوى په مخ كښى دى نه منى. او وائى (معاذالله) دغه خو له خپله ځانه جوړى كړى خبرى دى، نو د هغه ځواب وركوى چه آخر تاسى هم عرب او د فصاحت او بلاغت دعوى كوونكى يى، كړد (تول) سره راټول شئ! او د دى پاك قرآن د لسو سورتونو په شان نور سورتونه له خپله ځانه جوړ كړئ. او په دغه كار كښى د خپلى مرستى (مدد) دپاره كړد (تول) مخلوقات بلكه خپل هغه معبودان هم راوبولئ، چه تاسى ئى په الوهيت كښى شريكان گڼئ او كه ونه كړى شئ، او له سره به ونه كړى شئ، نو وپوهيږئ چه داسى كلام يواځى د پاك الله كلام كيدى شى، چه د هغه له مثل راوړلو څخه كړد (تول) مخلوقات عاجز پاتى كيږي. يقيناً په واقع سره دا هغه مبارك كلام دى چه پاك الله پخپل كامل علم سره پر خپل رسول نازل فرمايلى دى. بيشكه هغه ذات چه د كلام مثل ئى نشى پيدا كيدى، نو د ده په ذات او صفاتو كښى څوك شريك كيدى شى داسى بى مثله كلام د هغه بى مثاله الله تعالى كلام دى چه هيڅ سيال او شريك نه لري. آيا له داسى واضحه و دلائلو څخه وروسته په مسلمان كيدلو او حكم منلو كښى د كوم شى په انتظار كښى يى؟.

تنبیه: د اعجازالقرآن څه تفصيل د يونس عليه السلام په سورت كښى ليكلى شوى دى. په ابتداء كښى د پوره قرآن تحدى وركړى شوى وه، بيا د لسو سورتونو وشوه بيا د يوه سورت لكه چه د «البقرة» د سورت په ۲ ركوع او د «يونس» د سورت په ۳ ركوع كښى تير شو گواكى د دوى عجز په تدريج سره ښكاره كړى شوى دى.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴿٥﴾

هر څوك چه وى (له خپلى كم همتى) چه غواړى يواځى ژوندون لږ خسيست او ښائست د ده (او د آخرت فكر نه كوى) نو پوره به وركړو دوى ته (بدل د) اعمالو د دوى په دى دنيا كښى حال دا چه دوى په دى دنيا كښى نه شى كم كيدلى (له بدل د اعمالو د دوى هيڅ شى)

تفسیر: یعنی له داسی واضح ثبوت څخه وروسته څوک چه په قرآن ایمان نه راوړی، یا د هغه پر ښوولی لاری نه ځی. بلکه د دنیا څو ورځی ژوندون او فانی دول او سینگار ئی د خپل مقصود قبله درولی وی، او عملی جداو جهد ورته کوی. که په ښکاره کوم نیک کار لکه خیرات او نور کوی، نو له هغه څخه هم د آخرت بهتری او د الله تعالیٰ خوښی مقصود نه وی، او یواځی د دنیوی فوائدو حاصلول ئی تر سترگو لاندی وی، د داسی خلقو په نسبت اعم له دی چه یهود وی که نصاریٰ مشرکین وی که منافقین یا دنیا خوښوونکی ریاکار مسلمانان. دا ئی راښوولی دی چه په دنیا کښی د دغو گردو (تولو) معامله پای (آخر) ته رسولی شی. هغه اعمال او کوښښونه چه دوی ئی د دنیا د حصول دپاره اراده وفرمائی ورعطا کوی ئی. له احادیثو څخه معلومیږی چه کافران چه څه خیرات او مبرات وکړی نو د دوی دغه فانی او صوری حسنات چه د ایمان له روح څنی بیخی خالی دی، په دنیا کښی تش او ویریا نه ځی. د هغه په بدل کښی به پاک الله ورته صحت، مال، دولت، عزت حکومت او نور ورکوی، او گردی (تولی) مطالبی او غوښتنی ئی هم دلته پای (آخر) ته رسیږی. او له مر کیدلو څخه وروسته په بل ژوندون کښی د هغه هیڅ یو شی ئی په کار راتلونکی نه دی. د هر کافر دپاره هره سزا او د مجازاتو هره درجه چه تاکلی (مقرر کړی) شوی وی هغه به بی له تزییده او تنقیصه برابره وررسیږی

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَالَمَةَ فَلْيُفْسِدْ فِيهَا وَلَا يَمْسَسْ يَدَهُ بِخَيْرٍ وَلَا يَنْصُرْ مَنْ نَصَرَهُ﴾

(۱۵) جزء د بنی اسرائیل (۱۸) آیت ۲ رکوع) د ریاکار دنیا خوښوونکی عالم، مجاهد او متصدق په حق کښی کوم وعید چه راغلی دی، د هغه حاصل هم دغه دی. چه هغو ته به په محشر کښی وویلی شی د هغه غرض او مقصد دپاره چه تا علم زده کړی و، یا صدقه او جهاد دی کړی و هغه خو په دنیا کښی درحاصل شوی دی. اوس له ماسره ستا هیڅ برخه نشته او پرښتو ته به وویل شی چه هغه دی په دوزخ کښی وغورځوی اعاذنا الله منها.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبِطُلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

دا هغه کسان دی چه نشته دوی ته په آخرت کښی مگر اور (د دوزخ) او خراب (ابته) شوی دی هغه (نیک عمل) چه کړی و دوی په دی دنیا کښی او باطل دی (په آخرت کښی) هغه عمل چه وو دوی چه کوو به ئی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی پر دغو اعمالو پرته (علاوه) له دوزخه د بل کوم شی مستحق نه دی. کفار په ابدی

صورت او ریاکاران مسلمانان به تر محدوده مدت پوری په دوزخ کښی پاتی کیږی. هو! که الله تعالیٰ غنی مؤمنان محض پخپل فضل او کرم سره وښی، نو هغه بيله خبره ده. (او خراب شو هغه نیک عمل چه کری و دوی په دنیا کښی او باطل دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه به ئی) یعنی په دنیا کښی کوم کارونه چه تاسی د دنیوی اغراضو دپاره کری و وروسته د آخرت له رسیدلو څخه درښکاریږی چه هغه ابته (خراب) او برباد تللی دی، او د ریاکاری او د دنیا خوښولو په سلسله کښی ظاهراً هغه نیکی او محاسن چه کری ئی وی هغه گرد (تول) سره خراب او توی غی او هلته به ئی هیڅ یو شی په کار نه ورځی.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَىٰ
إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ
الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ
مِن رَّبِّكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ١٤

آیا پس هغه څوک چه دی پر صاف برهان (واضح عقلی دلیل) له جانبه د رب خپل او تابع وی د دی (برهان) پسې شاهد له (جانبه) د الله او پخوا له دی (شاهده چه قرآن دی) کتاب د موسی (توریت شاهد و) په دی حال کښی چه پیشوا او رحمت و، (مؤمنانو ته دغه توریت ایا هغوی د دنیا غوښتونکو سره برابر دی؟ بلکه نه دی برابر، دغه خاوندان د برهان) دغه کسان ایمان لری په دی (قرآن)، او هر څوک چه کافر شو په دی (قرآن) له گردو (تولو) فرقو (د کافرو) څخه نو اور (د دوزخ) ځای د وعدی د هغه دی (چه خامخا ورته ورځی) نو مه کیږه په شک کښی له دی (قرآن یا موعده نه) بیشکه چه هغه حق دی له جانبه د رب ستا ولیکن اکثر د خلقو نه راوړی ایمان (په دی خبره باندی چه منزل من الله دی).

تفسیر: یعنی دغه سری او هغه ریاکار دنیا پرست چه پخوا ئی ذکر وشو څرنګه برابریدی شی؟ له سره نه دی برابر له «بینة - صافه لاره» څخه مراد هغه لاره ده چه هر انسان پخپل اصلی او صحیح فطرت سره موافق تلنه وغواړی. په دی شرط چه د اطرافو او حوالیو له حالاتو او خیالاتو ځنی متأثر نشی او هغه د اسلام او د توحید او د قرآن - صافه لاره ده ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيُّمُ وَلَكِنَّ

﴿الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ﴾ (۲۱) جزء د الروم (۳۰) آیت (۴) رکوع) او په حدیث کښی راغلی دی «کل مولود یولد علی الفطرة فابواه یهودانه او ینصرانه او یمجسانه - الحدیث» او «شاهد منه» گواه د پاک الله له لوری لوی قرآن دی چه گواهی ورکوی چه د فطرت پر دین توحید او اسلام باندی تلونکی بیشکه پر سمه لاره تلونکی دی. او هغه قرآن چه پر خپل حقانیت باندی هم پخپله گواه دی د لمر دلیل پخپله دی لمر. څرنګه چه د پاک قرآن راوړونکی حضرت جبرئیل امین علیه السلام او آخیستونکی نبي حضرت محمد امین علیه السلام دی، نو په دغه اعتبار دغو دواړو ته هم شاهد ویلی شی بلکه پخپله د رسول الله مبارک شان دغه دی چه د ده اخلاق، عادات، معجزات، مبارکه ژبه، نورانی څیره او له نورو ګردو (تولو) شیانو څخه نبي معلومیږی او هر یو بیل بیل شهادت ورکوی. د هغه دین حامل چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی هغه حقیقتاً بیخي حق او رښتیا دی. وروسته د «ومن قبله کتاب موسیٰ اماما ورحمة» دغه مطلب دی چه پخوا له قرآنه هره وحی چه پر هر نبي راغلی ده هغه هم د فطرت د دین پر صداقت گواه ده خصوصاً هغه عظیم الشان کتاب توریت چه پر موسیٰ علیه السلام نازل شوی دی پخوا له قرآنه هغه یو لوی شاهد د هغو خلقو پر حقانیت ښائی وویلی شی چه د فطرت د دین پر صافه لاره تلونکی دی.

﴿أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ﴾ الآية - دغه کسان چه په دلیل روان دی ایمان لری په دی قرآن الخ) یعنی یهود او نصاری، بت پرست، عرب عجم، ایشیاء افریقا امریکا یورپ استرلیا او نور له هری فرقی او هر جماعت چه د هر ملک او ملت څخه وی، تر څو پاک قرآن ونه منی، نو له سره نبي نجات په برخه کیدی نشی لکه چه د صحیح مسلم او د نورو په احادیثو کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم په ډیره تصریح او تعمیم سره دغه بیان فرمایلی دی.

﴿فَلَا تَكُنْ لِمَنْ يَمُوتُ مِنَّا﴾ الآية - نو مه کیږه ته په شک کښی له دی قرآن یا موعود څخه الخ) دغه خطاب هر هغه سړی ته دی چه پاک قرآن آوری، یا خو نبي رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خطاب فرمایلی دی او ذاتاً د نورو خلقو او وګړو آوړول مقصود دی چه د قرآن عظیم الشان په صداقت والی او منزل من الله والی کښی قطعاً د شک او شبهی ځای او گنجائش نشته. نو هغه کسان نبي چه نه منی هغوی احمقان یا معاندان دی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ
عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ
أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ۝ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ۝

او څوک دی دیر ظالم له هغه چا چه تری له ځانه پر الله پوری دروغ (چه نسبت د ولد یا د شریک ورته کوی بلکه نشته)، دغه (دروغ تروونکی) وړاندی به کړل شی (په قیامت کښی) په رب د دوی او ویه وائی شاهدان (کرام الکاتبین او نور) چه هم دوی دی هغه کسان چه دروغ ئی ترلی وو په رب خپل (په نیولو د ولد او شریک سره، نو فرمائی الله) واورئ خبردار شی لعنت د الله دی وی پر ظالمانو. هغه ظالمان (کافران) چه آروی خلق له لاری (د دین) د الله او لتوی (ستائی) دا لاره خلقو ته په کوروالی سره، او هم دوی په آخرت هم دوی کافران منکران کیدونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک قرآن دروغ او افتراء نه دی، بلکه د پاک الله حق او رښتیا پیغام دی چه قبلول او منل ئی ضروری دی، او ښه وپوهیږئ چه له هغه سړی څخه زیات ظالم بل هیڅوک نشی کیدی چه پر الله تعالی باندی دروغ وتړی، مثلاً که د الله کلام نه وی، او دی ووائی چه دغه د الله کلام دی یا واقعی د پاک الله کلام وی او پخپله الله تعالی څو څو کرته وفرمائی چه دغه زما کلام دی. مگر دوی سره له روښانو دلائلو هغه دروغجن کوی، او در گرده (توله) هم دا وائی چه دا له سره د الله کلام نه دی.

﴿أُولَٰئِكَ يَرْضَوْنَ عَلَىٰ رِثَتِهِمُ﴾ الآية - دغه دروغ تروونکی به وړاندی کړی شی په قیامت کښی په رب د دوی) په محشر کښی کله چه دوی د پاک الله په مخ کښی علی رؤس الاشهاد وړاندی کیری او د دوی د شرارتونو دفاتر پراتستلی شی نو په دغه وقت کښی شاهی ورکوونکی (ملائکی، انبیاء، صالحین بلکه د دوی خپل لاسونه او پښی او رئیسه اعضاء) به ووائی چه دوی همغه بدبختان ظالمان دی چه د خپل پاک الله په نسبت ئی دروغ ترلی وو او چتی (بیکاره) خبری به ئی کولی.

﴿الْأَلْعَنَةُ اللَّهُ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ دا د حق تعالی ارشاد دی. یعنی هغه خلق چه په ظلم او ناانصافی سره د الله تعالی کلام دروغ گنی او له گردو (تولو) ځنی زیات د آخرت منکران دی، او نور خلق د الله تعالی له لاری څخه ستنوی (واپس کوی) او غواری چه پری لار نشی، او په دغه تلاش او لتولو پسی لویدلی دی، چه دغه سمه صافه لاره کړه وړه ثابت او ورښکاره کړی، نو پر داسی ظالمانو باندی د پاک الله خصوصی لعنت دی.

أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ
مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ يُضَعِفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا كَانُوا
يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿١٠﴾

دا کفار نه دی دوی عاجز کوونکي (د الله) په ځمکه (دنیا کښي په تېښته سره) او نه به وی دوی ته غیر له الله هېڅ دوستان (چه عذاب تری دفع کړی که اراده وفرمائی بلکه) دوچند به کړ شی دوی ته عذاب، نه وو دوی چه طاقت ئی وی د اوریدلو (د حق د زړه له کونوالی) او نه وو دوی چه لیدلی ئی وی (دلائل د قدرت د زړه له وړندوالی).

تفسیر: یعنی په دومره وسیعې او ارثی ځمکې کښي نه چیري تېښدی شی. او نه په کوم ځای کښي پتېدی شی، او نه به ئی څوک مددگار او حمایت او مرسته (مدد) کوونکي کیدی شی. چه دوی د الله تعالی له عذابه وژغوری (بچ کړی). ځکه چه دوی هم پخپله بی لاری او گمراهان شوی دی، او هم نور خلق ئی گمراهان کړی دی

﴿ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴾ نه وو دوی چه طاقت ئی وی د اوریدلو د حق د زړه له کونوالی او نه وو دوی چه لیدلی ئی وی دلائل د قدرت د زړه له وړندوالی یعنی په دنیا کښي داسی رانده او کانه شوی دی چه نه د حق د خبرو د اوریدلو توان لری او نه د الله تعالی د قدرت دلائل او نښي لیدلی شی، چه د هغو په لیدلو سره ممکن دی چه د هدایت سمه صافه لاره وموسی.

حضرت شاه صاحب د دی مطلب داسی بیان کړی دی چه «دوی پر الله تعالی باندي دروغ ویلی دی او بی اصله او فضول خبری ئی د ده په لوری منسوبی کړی دی یا ئی له کوم ځایه راوړی دی؟ له غیبه ئی نه دی اوریدلی او نه ئی له غیبه لیدلی دی، نو بیا د دوی ماخذ څه شی دی؟

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾

هم دوی دی هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی نفسونو (ځانونو) خپلو ته او ورک شول له دوی هغه چه وو دوی چه دروغ ئی تړل (چه بتان زمونږ شفاعت گران دی)

تفسیر: خپل ځان ته زیان پېښول دغه دی چه په ابدی او دائمی عذاب کښي اخته او گرفتار شول او د دوی گردی (تولی) دروغی دعاوی دلته نسیاً منسیاً او ورکي شوی دی.

لَا جَرَمَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْآخَسِرُونَ ﴿٢٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الضَّالِّحَتِ وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَيْبِهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٣﴾

حقه خبره دا ده چه بیشکه دوی په آخرت کښی هم دوی ډیر زیانکاران دی (له نورو نه). بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او عاجزی کوی دوی رب خپل ته دغه کسان صاحبان (اوسیدونکی) د جنت دی، دوی به په دی جنت کښی همیشه وی.

تفسیر: د مجرمینو د بد انجامی او د خرابی خاتمی په مقابل کښی ئی د مؤمنینو انجام او حسن د خاتمی بیان وفرمایه، د دوی عجز او نیاز (خلوصیت او خصوصیت اطمینان او تجنب عن الغير) د پاک الله خوښ شو، نو ځکه د دائمی خوښی مقام ئی ورعطا کړ.

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَصْمَىٰ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِينَ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٤﴾

مثال د دی دواړو فرقو (داسی دی) لکه د ړانده او د کانه او (لکه) د لیدونکی او د اوریدونکی، آیا برابر دی دغه دواړه له جهته د مثاله (او صفته؟ بلکه نه دی سره برابر)، آیا نو نه آخلی پند تاسی؟ (په دغو مثالونو سره او فکر پکښی نه کوئ).

تفسیر: یعنی منکرین ړانده او کانه دی لکه چه دری آیته پخوا له دی نه ئی وفرمایل ﴿مَّا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يَصْبِرُونَ﴾ بیا هغه چه نه پخپله څه لیدلی شی، او نه له بل چا څخه شی اوریدلی شی. د دوی ابتداء او انتهاء د هغوی رڼون ضمیر له ایماندارانو سره څرنگه برابریدی شی هغه کسان چه د بصیرت په سترگو د حق او باطل او خیر او شر په منځ کښی تمیز کوی. او د خپلو هادیانو خبرو ته غوږونه نیولی غور وکړی چه د دواړو پای (آخر) او انجام څرنگه یو شان کیدی شی، بلکه نشی کیدی وروسته د حضرت نوح علیه السلام د قوم قصه د دی مضمون په تائید کښی وړاندی کوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا
اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ إِلَيمٍ ﴿١٦﴾

او هر و مرو (خامخا) په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح قوم د ده ته (حال دا چه ویونکی ؤ) بیشکه زه تاسی ته یم ویروونکی (له جحیمه) ښکاره چه مه کوی تاسی عبادت (د بل چا) بی له الله، بیشکه زه ویریږم پر تاسی له عذابه د ورځی دردناکی (د قیامته) څخه

تفسیر: یعنی په نهایت وضاحت سره زه هغه شیان درېم چه د هغو په ارتکاب سره د مهلك عذاب د نازلیدلو اندېښنه ده یا د هغه عذاب د محفوظیت ذرائع دی. ﴿أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ﴾ مه کوی عبادت د بل چا بی له الله (یعنی د (ود) او (سواع) او (یغوث) او (یعوق) او (نسر) چه ذکر ئی د نوح علیه السلام په سورت کښی راځی عبادت پریږدی! او د واحد احد الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول شی! که نه د غیر الله له عبادت څخه د بیرته نه گرځیدلو په صورت کښی د سخت عذاب د راتلو خوف دی. له دردناکی ورځی څخه هغه ورځ مراد ده چه پکښی د المناکو او درد پیدا کوونکو حوادثو وقوع وی مثلاً د قیامت ورځ یا هغه ورځ چه پکښی د نوح علیه السلام قوم دوب او مفروق شو.

فَقَالَ الْبَلَاءُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا تَرِيكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا تَرِيكَ
اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا أَنْ يَبَادِيَ الرَّأْيِ وَمَا تَرِي
لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿١٧﴾

نو وویل هغو مشرانو چه کافران شوی ؤ له قومه د دغه (نوح) چه نه وینو مونږ تا (ای نوحه په هیڅ صفت) مگر یو بشر پشان زمونږ (بل څه مزیت نه لری) او نه وینو مونږ تا چه متابعت کری ستا (هیچا) مگر هغه کسانو چه دوی د لاندی (ښکته) زمونږ دی په ظاهر اول فکر بلا تامل، او نه وینو مونږ تاسی لره پر مونږ باندی هیڅ بهتری بلکه گمان کوو مونږ پر تاسی د دروغجنانو

تفسیر: یعنی ښائی چه رسول د گرد (تول) قوم په مقابل کښی د کومی ښکاره ښی او امتیاز لرونکی وی. لیکن مونږ گورو چه ته هم زمونږ په شان د بشر له جنسه ئی. او د آسمان پرېشته نه ئی چه د هغی په مقابل کښی خامخا انسان خپل سر ښکته کړی، بیا په بشریت کښی هم ته داسی یو سری نه ئی چه په تا کښی کوم خاص تفوق او لوئی پر مونږ باندی وی، مثلاً لوی دولتمن، یا د شان او شوکت خاوند، یا د حکومت او قوت مالک اوسی. هغه کسان چه ستا پیروان او تابعان شوی دی هغو هم گرد (تول) سره داسی خواران او غریبان او مفلسان او رذیلان دی چه له هغو سره مونږ شرفاء او غتان خپل ملاقات او خبری کول شرم او ننگ بولو. نو آیا په گردو (تولو) انسانانو کښی هم دا ته پیدا شوی ئی چه د الله تعالی د رسالت د منصب وړ (مستحق) او لائق وی؟ حال دا چه مونږ د تا په نسبت په حسب او نسب، مال او دولت، خلق (پیدایښت) خلق (رشه، خوی، عادت) او په نورو شیانو کښی له هیڅ پلوه له تا څخه کم نه یو، نو ولی زمونږ له منځه بل څوک پر دغه لوی منصب د رسالت باندی منتخب او غوره نشو؟ یا لږ تر لږه ستاسی تابعین او پیروان ښائی چه کوم معزز او لوی سری خو وی. ښه د دغو جولایانو، موچیانو او دمانو تابع کیدل تاسی لږه د فضل او شرف څه موجب کیدی شی؟ او څرنگه د صداقت دلیل جوړیدی شی؟ د داسی سطحی او سپکو او تیتو خلقو چه د هغو سپکوالی او رذالت بیخی ښکاره او عیان دی، بی له فکره او اندیښنی، او بی له غور او تأمل په ظاهری او سرسری ډول (طریقه) سره ایمان راوړل، ستاسی له کمالاتو څخه نه حسابیږی، بلکه زمونږ خیال خو داسی دی چه ته سره د ملگرو دی دروغجنان یی تاسی یوه خبره جوړه کړی ده او خو بی وقوفانو ستاسی له «هو» سره هو کړی او یو له بل سره مو خبره یوه کړی ده، خو په دی وسیلی سره یو نوی تحریک جوړ کړئ چه په دغه صورت سره یو امتیاز او لوئی او مشرتیا حاصله کړئ.

دا د هغو ملعونانو د تقریر ماحصل ؤ نوح علیه السلام کوم جواب چه دوی ته ورکړی دی، دا دی

قَالَ يَقَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيْتَةٍ مِّن رَّبِّي وَآتَنِي رَحْمَةٌ مِّنْ عِنْدِي
فَعَصَيْتُ عَلَيْكُمْ أَنْ لَزِمُكُمْ هَا وَآتَمُّ لَهَا كِرْهُونَ ②٨

وویل (نوح) ای قومه زما آیا وینی خبر را کړئ تاسی (ماته) که یم زه پر سمه لاره (واضح برهان ښکاره حجت) له ربه خپله او را کړی ئی وی ماته رحمت له نزده خپله نو پت کړی شوی دی (حقیقت د دی دلیل) پر سترگو د تاسی، آیا مجبور کولی شو مونږ تاسی په قبول د هغو سره (بلکه نه شو) حال دا چه تاسی دغه (برهان) لږه بد گڼونکی انکار کوونکی یی:

تفسیر: (یعنی غوشتونکی ئی نه یئ او پری خفه کیوئ هوا) دا خبره صحیحه ده چه نبی له عامو انسانانو غنی بنائی بیخی ممتاز وی، لیکن هغه امتیاز په مال، دولت، حکومت، او نورو دنیوی شان او شوکت کښی نه وی، بلکه په اعلیٰ اخلاقو، دیرو ښو ملکاتو، تقوی، د الله تعالی ویره، حق خوښول، له خلائقو سره دردمنی او خواخوږی، او د صریحو او ښکاره ژ آیتونو او ښو له وړاندی کولو څخه ورته امتیاز حاصل وی چه حق تعالی هغه د برهان او د حجت د اتمام او د نعمت د اکمال په دول (طریقه) په هغو کښی قائموی، یا د هغو په وسیله ئی ښکاروی. نبی علیه السلام د الله تعالی د وحی او د ربانی دلائلو او براهینو په رڼا کښی پر صافه سمه لاره درومی، او شپه او ورځ د الله تعالی خصوصي رحمتونه پری لکه باران (وریا) ووری نوح علیه السلام وویل «که دغه گرد (تول) شیان په ما کښی په ښکاره دول (طریقه) سره موجود وی او یقیناً موجود هم دی لیکن همغسې چه روند د لمر رڼا نشی لیدلی نو که ستاسی سترگی هم د الله تعالی د دی نور له لیدلو څخه قاصری وی نو آیا زه به په زور سره تاسی ته هغه نور او رحمت درښوولی شم؟ یا ئی بالجبر پر تاسی اقرار کولی شم؟ حال دا چه تاسی له هغه څخه دومره نفور او بیزاره یئ چه خپلی سترگی ورته نه غړوئ، او نه ئی غواړئ، چه وئی گورئ» خلاصه ئی داسی شوه چه زما لوئی او برتری چه ستاسی په نظر کښی نه راځی د دغه سبب دا دی چه ستاسی د زړونو سترگی ړندی یا ترلی شوی دی.

وَيَقَوْمٍ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَا لَآلِئَانُ أَجْرِي إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا
بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلْقُوا رَبِّهِمْ وَلَكِنِّيَ أَرِكُمْ قَوْمًا يَجْهَلُونَ ﴿١٣﴾

او ای قومه زما نه غواړم زه له تاسی په دغه (تبلیغ) څه مال (مزدوری)، نه دی اجر (مزدوری) زما مگر په الله باندی او نه یم زه شړونکی د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (په وینا د تاسو، ځکه چه) بیشکه دوی ملاقات کوونکی دی له ربه خپله سره (پس جگړه به وکړی له ما سره که دوی وشرم) ولیکن زه گورم تاسی داسی قوم چه جاهلان یئ (له عاقبه خپله او له شرف د دغو مؤمنانو)

تفسیر: یعنی زه د تبلیغ په مقابل کښی له تاسی څخه څه تنخواه او طلب نه غواړم، چه د مالی خود غرضی اندیښنه تاسی ته پیدا شی زه د خپل الله خاص بنده او نوکر یم، او د ده له درباره ماته اجر راکاوه کیږی. الحمد لله زه نه ستاسی د مال طالب یم، او نه ورته ضرورت لرم، نو بیا به زه څرنګه فقراء او مساکین پریږدم او تاسی ته به خپل تمائل (میلان) درښکاروم؟ که تاسی زما اتباع تش د هغوی د افلاس یا عادی کارونو له سببه حقیر او ذلیل ګڼئ، نو ښه وپوهیږئ چه

زه له هغو کسانو څخه نه يم چه د ايمان د دولت پنگی (سرمایه) لرونکو ته د دوی د ظاهري پریشانی او بی وزلی (کمزوری) لامله (له وجی) په سپکه وگورم یا هغوی لکه د حیواناتو په شان تیل ووهم، او له خپله ځانه ئی لری وشرم. دوی به یوه ورځ د خپل پاک الله په حضور کښی مشرفیږی، او زما شکایت به د ده په دربار کښی کوی. چه ستا رسول د متکبرانو دنیادارانو په خاطر مونږ وفاداران غریبان ئی له خپله حضوره لری کړی وو. زه د ظاهري وضعیت په خلاف به څرنګه پوهیدی شم چه د هغوی ايمان یواځی ظاهري او سطحی دی د زړونو څیړول او د هغه لیدل زما کار نه دی او د دغو امورو اطلاع او پته یواځی پاک الله سره ده، او هغه ښه پوهیږی چه د دوی د زړونو احوال څه دی؟

﴿وَلَكِنِّي أَرَأَيْتُمْ قَوْمًا جَاهِلُونَ﴾ او لیکن زه گورم تاسی داسی قوم چه جاهلان یی له عاقبه خپله او له شرف د دغو مؤمنانو) یعنی د جهل او حماقت لامله (له وجی) د دوی پای (آخر) او انجام ته نه گوری، او یواځی د دوی ظاهري پریشانی، مسکنت ته گوری او حقیر او خوار ئی گنی. او داسی مهمله او چتی (بیکاره) غوښتنه کوی چه دوی له خپله ځانه لری کړه چه مونږ تاته راشو. آیا غربت او حلال کسب څه عیب او نقصان لری؟ هم داسی شیان خو له سره د حق د قبولو په لاره نه مزاحم کیږی. عموماً د دولت او د جاه نشی او مستی انسان د حق له قبوله بی برخی کوی، ځکه د «هرقل» په حدیث کښی راغلی دی چه د انبیاء متبعین ضعفاء وی. په هر حال تاسی نه پوهیږئ چه گرد (تول) سره د الله تعالی په حضور کښی تولیږئ، او د هغه په لوی دربار کښی به دا ښکاریږی چه دغه ستاسی تکبر، لوئی، غرور د هغوی په مقابل کښی خوشی چتی (بیکاره) یو د جاهلیت فخر او غرور وو.

وَلِیَقَوْمٍ مِّنْ یَّتَصَرُّنَ مِنَ اللَّهِ إِن طَرَدْتُمْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿۳۰﴾

او ای قومه زما څوک به مرسته (مدد) وکړی له ما سره (چه ما وساتی) له عذابه د الله که وشرم زه دوی (بلکه هیڅوک ئی نشی کولی)، آیا (فکر نه کوئ) نو پند نه آخلی تاسی.

تفسیر: یعنی زه ستاسی له کبره او غروره او جهالته متاثر شوی څرنګه خپل نقصان وکړم؟ که ستاسی په رعایت زه د الله تعالی مخلصو بندګانو ته څه ووايم یا ئی وشرم، نو د هغه د سزا او له پوښتنی څخه به می څوک ژغورلی (خلاصولی) شی؟

وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مُلْكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ

لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ وَإِنِّي إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٧﴾

او نه وایم زه تاسو ته چه ما شخه خزانى د الله دى او نه (وايم دا چه) پوهيږم په غيب باندې (په علم اليقين سره) او نه وایم زه چه بیشکه زه پرېسته يم او نه وایم زه په حق د هغو (فقيرانو مؤمنانو) چه سپک ورته گوري سترگي ستاسي چه له سره به ورنه کړي دوى ته الله هيڅ خير، الله ښه عالم دى په هغه (اخلاص) چه په نفسونو د دوى کښي دى، (که زه دغه ووايم) نو زه په دغه وقت کښي خامخا له ظالمانو شخه به يم

تفسير: کفارو نوح عليه السلام ته ويلي و «چه ته خو زمونږ په شان يو بشر ئى، د قوت، قدرت، او دولت او اموال او رجال په اعتبار هم پر مونږ شخ امتياز نه لري» نو نوح عليه السلام د دى خبري جواب په دير متانت او انصاف سره ورکړ چه «بیشکه هغه امتياز چه تاسو ئى ليدل غواړئ زه ئى مدعى نه يم بلا شبهه زه خو يو بشر يم پرېسته نه يم نه الله تعالى خپلى کردى (تولى) خزانى زما په تصرف او اختيار کښي ايښى دى او نه ئى د غيب پر گردو (تولو) خبرو مطلع کړى يم. ليکن سره د دغو گردو (تولو) خبرو د اعتراف سره زه ستاسي په شان له سره داسي نشم ويلي چه هغه خلق چه ستاسي په نظر کښي معيوب او حقير دى (يعنى زه او زما ملگري) هغوى ته به له سره پاک الله هيڅ کله شخ خير او ښيگنه (فائده) نشي ورکولى مثلاً له هغو شخه ئى ځينو ته نبوت او حکمت عطا فرمايلى دى او نور ئى د ايمان او عرفان په دولت سره گټور (نفع مند) کړى دى. ښه وپوهيږئ چه الله تعالى د دوى د زړونو پر استعدادونو او کيفياتو ښه پوهيږي، او هر يوه ته د ده له استعداد سره مناسب فيض ورسوي، او د دوى له باطني احوالو او کيفياتو سره موافق معامله ورسره کوي. پاک الله هغه خاصه مهرباني چه له ماسره يا د زما له ملگرو سره ئى فرمايلى ده هغه ستاسي له سترگو ځني پته ده. که زه داسي ووايم چه هغه کسان چه ظاهراً تاسو ته حقير، فقير، ذليل او گود او مات ښکاري، الله تعالى هم چه د بواطنو او پټو احوالو ځني ښه عالم او پوه او ښه خبردار دى هغوى ته هيڅ يو عزت او شرف نه دى وربښلى، نو دغه به نهايت د بى اصولئ او ناانصافئ خبره وي»

تنبیه: د دى آيت ابتدائي درى جملې په (۷) جزء د الانعام د سورت په (۵۰) آية (۴) رکوع کښي تيري شوى دى د هغه ځاى په تفاسيرو کښي دى بيا ولوستلى شى.

قَالُوا يَنْوُحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَاكْثَرْتَ جِدَالَنَا
فَاتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿٣٨﴾

وویل (کفارو) ای نوحه په تحقیق جگړه دی وکړه له مونږ سره پس ډیره دی
کړه جگړه زموږ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چه وعده ئی کوی ته له مونږ
سره که ئی ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په دی وعید خپل کښی)

تفسیر: حضرت نوح علیه السلام پخوا له طوفانه نهه سوه او پنځوس کاله په دوی کښی شپه او ورځ
په پته او په ښکاره هغو ته پند او نصیحت کاوه او د هری شپې جواب ئی ورکاوه د تبلیغ،
تفهیم، بحث، مناظرې، خبرو اترو سلسله جاری وه، په دغو جگړو کښی په سلهاو کلونه تیر شول
کفار د نوح علیه السلام د دغو حقانی مباحثو او د شپې او د ورځې معانعت او مزاحمت څخه
عاجز او پکو (تنگ) شول او گردو (تولو) سره وویل چه اوس دغه سلسله رابنده کړه! که په
رښتیا سره ته رښتیا وائی نو هغه عذاب ژر رانازل کړه! چه مونږ د عذاب له نزول څخه تل
ویروی! خو دغه د هری ورځې جگړه بیخی پای (آخر) ته ورسیدی او دا مناقشه بالکل ختمه
شی.

قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيَكُمْ بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾

نو وویل نوح بیشکه هم دا خبره ده چه رابه ولی تاسی ته دا عذاب خاص الله
(نه بل څوک) که اراده وفرمائی (د راوستلو ئی اوس یا وروسته) حال دا چه
نه یی تاسی عاجز کوونکی (د الله په دفع د عذاب په زور یا په تیښتی سره)

تفسیر: یعنی د دغه عذاب نزول زما په قبضه کښی نه دی څه مهال (وخت) چه پاک الله سم له
خپله حکمت سره اراده وفرمائی نو عذاب نازلوی، زما فرض یواځی خبرول دی پاتی شو عذاب
هغه خو داسی هولناک او عظیم الشان شی دی چه د هغه راوړل، یا ئی مخه بیرته آړول، دواړه د
بشری له قوی څخه خارج دی، کله چه الله تعالی مشیت وفرمائی نو څوک تری نشی تنبیدلی او
نه تری چیری پتیدی شی. داسی څوک دی چه (معاذ الله) پاک الله ستړی او ستومان کړی او ځان
تری وژغوری (بچ کړی).

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ يُهْزِلُكُمْ
وَالِيَهُ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾

او نه نفع در رسوی تاسی ته نصیحت زما که اراده وکړم زه چه نصیحت

و کرم تاسی ته که وی الله چه اراده لری د دی چه گمراه وفرمائی تاسی، هم دی دی رب ستاسی (هر څه چه غواړی هغه ستاسی سره کولی شی)، او خاص هم ده ته بیرته بیولی کیږئ (پس له مرگه په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی پر کفر باندی دومره اصرار او ضد او سپین سترگی او انتهائی شوخی، او د عذاب د نزول له استدعاء کولو څخه دغه خبره راڅرگندیږی چه د الله تعالیٰ اراده پر هم دغه تللی ده چه تاسی په هم دغی گمراهی کښی پراته اوسئ، او بالاخر به هلاک کړی شی، پس که ستاسی د دی بد کرداری لامله (له وجی) د الله تعالیٰ اراده پر هم دی تللی وی، نو که زه هومره نصیحت او خیر غوښتنه مو وکرم. او تاسی ته گته (فائده) دررسونه وغواړم له سره به هغه نافع او مؤثره نه لویږی. ستاسی رب همغه ذات دی چه د هغه په ملکیت او تصرف کښی هر شی دی. له هر چا سره چه هره معامله وفرمائی. هیڅوک ئی مخه نشی نیولی. د گردو (تولو) رجوع او ورنگ د هم ده په لوری دی همغه د گردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکونکی دی. (ربط) حضرت شاه صاحب لیکي تر دی ځایه پوری هومره سؤالات او اعتراضات چه د نوح علیه السلام د قوم و، همغه د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم د قوم هم و. گواکي دغه گرد (تول) جوابونه هغوی ته هم ورکړل شول. بل د هغو یوه نوی دعوی وه چه هغه له دی نه وروسته د قصی په منع کښی بیان فرمائی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَىٰ إِجْرَائِي وَأَنَا بِرَمِيٍّ مِّمَّنَّافِتْرُمُونَ ﴿١٥﴾

(وفرمايل الله) بلکه آيا وائی دوی چه له خپله ځانه یی جوړه کړی ده دغه (وحی)، ووايه (ای رسوله دوی ته) که می له ځانه جوړه کړی وی دغه وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د گناه زما او زه بیزاره (غیر مسئول) یم له هغی گناه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: دغه خبری اتري د مکي معظمی د کفارو وی له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره چه دغه قرآن تاسی له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د پاک الله کلام نه دی، حضرت نوح علیه السلام کتاب نه و راوړی چه د نوح علیه السلام قوم داسی خبری وکړی (کذا فی الموضح) لیکن ځینو مفسرینو دغه آیت هم د نوح علیه السلام د قصی جز بنوولی دی. یعنی د نوح علیه السلام قوم وویل هغه خبری چه نوح د الله تعالیٰ په لوری منسوبوی، هغه ئی له خپله ځانه ترلی دی. ځینی وائی چه دغه وینا خو د مکیانو ده له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مکر د هغه

تعلق خاص د نوح عليه السلام له قصی سره ؤ. گواکي هغوی ویل چه دغه داستان تاسی په دروغو سره جوړ کړی دی، او په واقع کښی په دغو قصو کښی له سره حقیقت نشته او اصل نه لری. ﴿قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَىٰ إِجْرَائِي﴾ الآية - ووايه ای رسوله دوی ته که له ځانه می جوړه کړی وی دا وحی نو خاص پر ما دی عقوبت د گناه زما او زه بیزاره او غیر مسئل یم له هغی گناه چه تاسو ئی کوئ) قرآن ته د (مفتري) ویلو تحقیقی جواب د دغه سورت په (۱۳) آیت (۲) رکوع کښی پرمپی تیر شوی دی دلته ئی آخری خبره وفرمایله یعنی د لوی قرآن کلام الهی توب په نهایت واضحو او محکمو دلائلو سره خو شو ځلی ثابت کړی شوی دی د داسی روڼ او روښان شی له تکذیبولو سره هغه گناه چه تاسی گتلی ده د هغی ویال پر تاسی لویږی، نو له هغی څخه وویږیئ او د خپلو ځانونو په فکر او غم کښی ولویږیئ ما کافی او پوره تبلیغ کړی او ځان می برئ الذمه گرځولی دی. نو په سر د هغه هم که تاسی نوری غلطی کوئ نو د هغو ذمه واری زما په غاړه نه ده. په فرض محال که ما افتراء کړی وی، نو د هغه گناه خو زما په غاړه کښی لویږی. نو الحمد لله داسی کوم کار هم شوی نه دی.

وَأَوْحَىٰ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾

او وحی کړی شوی وه نوح ته چه بیشکه شان دا دی چه له سره به ایمان رانه وړی له قومه د تا مگر هغه چه په تحقیق ایمان ئی راوړی دی (پخوا له دی نه) نو مه غمجن کیږه په هغه (ایذاء او تکذیب) چه وو دوی چه کول به ئی (او رسول ئی درته)

تفسیر: کله چه د قوم ایذاوی او ربړونه (تکلیفونه) له حده تیر شول، نوح عليه السلام د سلهاو کلونو د ربړ (تکلیف) تیږولو او جور او جفاء لیدلو څخه وروسته د پاک الله په دربار کښی شکوه وفرمایله چه «انی مغلوب فانتصر» زه مغلوب او ضعیف یم ته له دوی نه بدل واخله!» ارشاد وشو چه د هغو څو شمیرلیو غورو خلقو په قسمت کښی چه ایمان لیکلی شوی ؤ، هغوی خو گردو (تولو) ایمان راوړ، وروسته له دی نه د دوی له منځه بل هیڅوک نه مسلمانیدی. نو ځکه اوس تاسی د دوی له عداوت او تکذیب او ایذاء رسولو څخه زیات مه غمجن کیږئ عنقریب د الله تعالی د انتقام توره راوځی، او د دوی دغو گردو (تولو) شرارتونو ته سره له دغو شیرانو خاتمه ورکوی.

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحِّينَا وَلَا تُخَاطِبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿١٢﴾

او جوړه کړه ته بیرې په اعیین (یعنی په حضور او حفاظت) زمونږ او په (حکم) زمونږ او مه کوه خبرې ما سره (په دفع د عذاب) په حق د هغو کسانو چه ظالمان (کافران) شوی دی، چه بیشکه په دوی باندی حکم کړی شوی د غرقیدلو (نجات ئی نشته)

تفسیر: حق تعالیٰ نوح علیه السلام ته وفرمایل چه زما په اعیین یعنی زمونږ په حضور، زمونږ په حفاظت او نگرانی کښی او زمونږ د حکم، تعلیم، الهام، او پیغام سره سم یوه بیرې تیاره کړه! ځکه چه عنقریب د اوبو یو دیر سخت طوفان (خپان) راتلونکی دی چه په هغه کښی دغه گرد (تول) ظالمین او مکذبین بالیقین دوبیړی او د دوی په حق کښی دغه حکم او فیصله حتماً او جزماً منطبقه کیدونکی ده ته د هیڅ یو ظالم او د نورو سپارش مه کوه! او د دوی د شفاعت دپاره ماته مخ مه گرځوه! ځکه چه راتلونکی عذاب له سره منع کیدونکی نه دی بلکه بیخی قطعی او حتمی دی. کله چه حضرت ابراهیم علیه السلام د لوط علیه السلام د قوم په حق کښی د شفاعت غوښتنه وکړه. هغه ته هم داسی ارشاد شوی و ﴿يَا اِبْرَاهِيْمُ اَعْرِضْ عَنْ هَذَا اِنَّهُ قَدْ جَاءَ اَمْرُنَا بِانْهَآئِهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ﴾ د هود ۷ رکوع آیت ۷۶ (۱۲۸۲ مخ)

وَيَصْنَعِ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأْ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ اِنْ تَسْخَرُوا مِنِّي فَاِنَا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿١٣﴾

او جوړوله (نوح) بیرې حال دا هر کله چه تیریدله به پر دغه (نوح) دله (د مشرکانو یا مشرانو) له قومه د نوح نو مسخري به ئی کولی په دغه (نوح) پوری، نو وویل (نوح) که مسخري کوئ تاسی پر مونږ پوری نو بیشکه مونږ به هم مسخري وکړو په تاسی پوری لکه چه اوس مسخري کوئ تاسی (پر مونږ پوری)

تفسیر: وایی چه دغه بیرې، د څو کلونو په مدت کښی تیاره شوه، او بیرې نه وه بلکه یو لوی جهاز و چه پکښی څو طبقی او بیلی بیلی درجی وی مفسرینو د دی په تفاسیلو کښی دیر اغراق او مبالغی او عجیب او غریب روایات بیان کړی دی چه له هغو ځنی علی الاکثر اسرائیلیات هم دی چه وگورئ له نبوته د ده کار ترکانی ته ورسید. کله به ئی چه دغه عجیب شی (بیرې)

لیدله، نو له نوح علیه السلام څخه به ئی پوښتنه کوله چه «ته دغه څه جوړوی؟» دوی به ویل چه «یو داسی کور جوړوم چه د اویو په سر به درومی، او له دویدلو څخه به مونږ بچ کوی» کفار به د دی خبری له آوریډلو څخه له خندا شنه او په مسخرو کښی به سره لگیا کیدل، او پخپلو منځونو کښی به ئی ویلی چه دغه سپین پیری ته وگورئ چه له اویو څخه لری په وچه لوړه (اوچته) ځمکه کښی له اویو څخه د نجات په فکر کښی ډوب تللی دی. حضرت شاه صاحب لیکي «کفارو به خندل چه نوح علیه السلام په وچه ځمکه کښی له دویدلو څخه د نجات په فکر کښی لویدلی دی. نوح علیه السلام پر دوی باندي خندل چه مرگ د دوی پر سر باندي ځوړند او ولاړ دی او دوی ورته خاندی» د دغه تفسیر سره موافق شیخ الہند رحمۃ اللہ علیہ د «فانا نسخر منکم» ترجمہ د حال په صیغه سره کړی ده ابن کثیر رحمۃ اللہ علیہ په «نسخر منکم» کښی د استقبال معنی مرادوی یعنی نن تاسی پر ما باندي د ناپوه او احمق خیال کوئ او راپوری خاندئ، لیکن هغه زمانه قریبه ده چه د هغه په جواب کښی ستاسی دغه حماقت او سفاقت پوری به مونږ ته هم موقع په لاس راشی چه مونږ به هم پر تاسی باندي وخاندو، کله چه تاسی د خپلو جرائمو په بدل کښی په سزا ورسیرئ.

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٧٩﴾

نو ژر به وپیژنئ تاسی هغه څوک چه رابشی ورته (داسی) عذاب چه ویه شرموی ده لره په (غرق سره) او راکوزیږی به په ده عذاب دائم (په حرق سره)

تفسیر: یعنی اوس څه زیات تاخیر نشته او ژر تر ژره به درښکاره شی چه د دنیا رسوا کوونکی، او د آخرت دائمی عذاب پر چا باندي نازلیدی؟

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٨٠﴾

تر هغه پوری کله چه راغی امر (حکم د عذاب) زمونږ او راوخوتیده تنور (یعنی اوبه له تناره بیا چه عذاب سر راوړ نو) وویل مونږ (نوح ته) سواره کړه په دی پیری کښی له هری (نوعی نافعی د حیواناتو څخه) جوړه دوه دوه (نر او ښځه) او اهل خپل (د بیت دی هم سواره کړه) مگر مه سوره

هغه چه رومبی شوی ده په ده وینا (او حکم د دویدلو) او هغه (هم سواره کړه) چه ایمان ئی راوړی دی، او نه وو ایمان راوړی سره له دغه (نوح) مگر خو لږو خلقو.

تفسیر: یعنی نوح علیه السلام تر هغه وخته پوری د بیرې په جوړولو کښې مشغول ؤ چه د الله تعالی له وعدې سره موافق گرددو (تولو) ورڅو ته حکم ورسید چه «تولی سره ور وورپوئ او ځمکې ته وویل شو چه خپلې گردې (تولی) اوبه وخوتوه او پرښتو ته وویل شو چه تاسی د خپل تعذیب او نورو منصبی فرائضو په ځای راوړلو کښې متوجه شی»! بالاخر له پاسه سخت بی دریغه باران ووریده، له ښکته د ځمکې له سطحې د زورورو او سختو خوتیدونکو چینو او تندوبی (فواری) په شانی په جوش وهلو او خوتیدلو باندی شروع وکړه. تر دی چه د دودی پخولو له تنورونو څخه هم چه له اور څنی دک پک ؤ هم اوبه راووتی.

تنبیه: د «تنور» په معنی کښې اختلاف دی. ځینی تری مطلق د دودی پخولو تنور مرادوی ځینی وائی چه یو تنور له حضرت بی بی حواء څخه منتقل شوی او حضرت نوح علیه السلام ته رسیدلی ؤ، او هغه د ده په کور کښې د طوفان نجه تاکلی (مقرر کړی) شوی وه چه هر کله له دغه تناره څخه اوبه وخوتیږی نو ته دی په بیرې کښې سور شه! د ځینو په نزد «تنور» کومه خاصه چینه وه په «کوفه» یا «جزیره» کښې ځینو دعوی کړی ده چه «تنور» ئی د سحر د سپیده داغ رڼا ته ویلی دی یعنی کله چه د سبا رڼا دیره ښه وځلیری «ابوحیان رحمة الله علیه» وائی چه (فار التنور) ممکن دی چه د عذاب له ظهور او د هول له شدته څخه کنایه وی، لکه چه «حمی الوطیس» د حرب له شدته کنایه ده. له ابن عباس رضی الله تعالی عنه څخه منقول دی چه د «تنور» معنی وجه الارض او د ځمکې مخ دی مونږ پاس کوم تفسیر چه کړی دی هم دغه معنی مو مقدمه ایښی ده، او د نورو معانیو په لوری مو هم اشاره کړی ده. حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه د هم دغه تفسیر له لیکلو څخه وروسته فرمائی «وهذا قول جمهور السلف وعلماء الخلف والله اعلم»

﴿ قُلْنَا لِمَ لَا تَنبِئُهَا مِنْ كُلِّ ذَوْجٍ شَيْئًا ﴾ بیا چه عذاب سر راوړ نو وویل مونږ نوح ته چه سپاره (سواره) کړه په دی بیرې کښې له هری نوعی نافعې د حیواناتو څخه جوړه دوه دوه (نر او ښځه) یعنی له هغو ساکینانو (زنده سرو) چه ضرورت ورته پیښیږی، او د هغوی نسل پاتی کیدل مقدر دی. یوه یوه جوړه نر او ښځه دواړه واخله، او په بیرې کښې ئی سواره کړه!

﴿ وَأَهْلَكَ الْأَمْنُ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ ﴾ او اهل د بیت خپل هم سواره کړه په دی بیرې کښې مگر مه سوړوه هغه چه رومبی شوی ده په ده وینا او حکم د دویدلو) یعنی دغه مقدره او مقرر شوی ده چه هغه د ظالمانو په زمره کښې د داخلیدلو له سببه غرق شی. له ﴿ وَلَا تَحْطِطُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴾ څخه مراد د نوح علیه السلام هغه څوی مقصود دی چه نوم ئی (یام) او لقب ئی کنعان ؤ او بل د کنعان مور مقصوده ده چه (واعله) نومیده او د نوح علیه

السلام له کورنی غنی هم دغه مور او غوی دواړه بیل او په طوفان کښی دوب شوی دی. ﴿وَمَا مِّن مَّعَةٍ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ او نه وو ایمان راوړی سره له نوح مگر خو لږو خلقو) یعنی اتیا نارینه یا څه لږ یا څه ډیر د نوح علیه السلام د بیری د اراکینو په نسبت ډیر اقوال دی اما آخری دا دی چه یو پخپله نوح علیه السلام و او یوه ئی مسلمانان ښځه او دری ئی څامن سام، حام، یافث او دری د دوی ښځی دا اته شو او له قوم ئی ۳۶ نارینه ۳۶ ښځی چه دا تول سره اتیا تنه شول.

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ فَجَرَّهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۹﴾

او وویل نوح چه سپاره (سواره) شی پر دغی (بیری او وایی) په نامه د الله دی روانیدل د دی (بیری) او دریدل د دی (بیری)، بیشکه چه رب زما خامخا ښه ښوونکی مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: نوح علیه السلام خپلو ملګرو ته وویل چه د پاک الله په نامه پر بیری، سواره شی! او هیڅ فکر او اندیښنه مه کوئ، د دغی بیری روانیدل او دریدل دواړه د الله په نامه او اذن او حکم، او د ده د پاک نامه په برکت سره دی او د دی د دویدلو هیڅ اندیښنه نشته. زمونږ رب د مؤمنینو قصور معافوی او پر دوی بی حده مهربان دی. دی به پخپل فضل او کرم او مهربانی سره مونږ روغ رمت او صحیح او سلامت راکوزوی. له دی آیت څخه دغه خبره استخراجیږی چه په کشتی او نورو نقلیه و وساتلو باندی د سوریډلو په وقت کښی ښائی چه «بسم الله» ویلی شی.

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادَى نُوحٌ ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْزِلٍ يُبْنَىٰ أَرْكَبُ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿۱۰﴾

او دی (بیری) به وړل دوی په موجونو (چپو د اوبو) کښی په شان د غرونو، او ناری کړی نوح (له ډیره شفقت) غوی خپل ته حال دا چه و هغه په کناره (له پلاره یا له ایمانه یا له بیری نه) ای بچوریه زما راځه سور شه! (په بیری کښی) له مونږ سره او مه کیږه له کافرانو سره (چه غرق به شی).

تفسیر: یعنی بیری به د غرونو غوندی موجونه او چپی څیړولی، او پخپل تکر سره به ئی وهلی او بی له خوفه او خطری به پری روانه وه، وروسته له سوریډلو نوح علیه السلام خپل غوی (پام -

کنعان) ته ورغړ کړ چه له خپله پلاره او ورونو او نوري کورنی څخه بيل او له کفارو سره ايل او غيل (ملگری) و چه «د دغو بدبختانو کفارو ملگرتوب پریږده له مونږ سره راشه! څو له دغه لوی مصیبت څخه نجات وموندلی شی».

تنبيه: یا خو نوح علیه السلام پر کنعان د مؤمن خیال کاوه، نو ځکه ئی ورغړ کړ. اګر که دی په واقع مؤمن نه ؤ. یا به ئی کافر ګانه مګر داسی هیله (امید) او توقع ئی درلوده (لرله) بنائی چه د دغو هول ناکو دلائلو له لیدلو څخه به مسلمانپری، یا د «اهلک» په عموم کښی د دخول لامله (له وجی) او د پلارتوب د شفقت له جوشه به ئی داسی کړی وی. او «الامن سبق علیه القول» به ئی د اجمال په سبب پری منطبق نه وی ګنلی والله اعلم.

قَالَ سَآوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ ۖ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ ۖ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمَغْرُقِينَ ﴿١٥﴾

وویل (کنعان ځوی د نوح) چه ژر به لاړ شم ځای به ونیسم پر سر د کوم غره باندی چه وساتی می له اوبو نه، وویل (نوح) چه نشته ساتونکی نن ورځ له امره (حکمه او له عذابه) او پرده شو د دوی دواړو په منځ کښی موج (چپه د اوبو) نو وګرځید (کنعان) له جمله د غرق کړیو شویو.

تفسیر: «کنعان» له خپل جهل او غباوته اوس هم داسی خیال کاوه لکه چه سری د عادی او معمولی سیلاب (څپان) په اوقاتو کښی پر کومه لوړه (اوچته) خبږی او خپل ځان ژغوری (بچ کوی)، نو زه به هم پر کومی لوړی (اوچتی) څوکی د غره وخبږم او خپل ژوندون به وساتم. ﴿قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ﴾ الآية - نو وویل نوح علیه السلام له سره نشته ساتونکی نن ورځ له امره او حکم او له عذابه د الله څخه ولیکن هغه څوک چه رحم وکړی الله پری او وئی ساتی له عذابه نو نجات مومی) یعنی ته په کوم خبط او خطاء کښی لویدلی ئی، دغه عظیم طوفان خو کوم معمولی سیلاب نه، بلکه د الله تعالی د عذاب طوفان دی. د لوړو (اوچتو) غرونو حقیقت او ماهیت څه دی، نن هیڅ یو شی د پاک الله له عذابه نجات نشی موندلی. هوا د همغه چا په برخه کښی نجات کیدی شی چه د پاک الله فضل او کرم پری وی. مګر په دغه لویه او مهیبه هنگامه او انتقام په مقام کښی به پر غتو مجرمانو څه رحم او شفقت کیدی شی؟ د پلار او ځوی په منځ کښی لا د خبرو او اترو دغه سلسله پای (آخر) ته نه وه رسیدلی چه د اوبو یوه لویه چپه او موج د دوی تر منځ حائله شوه او دوی دواړه ئی د تل دپاره سره بیل کړل.

(بیا هر کله چه واقعه د طوفان نهایت ته ورسیده او کفار غرق شول، نو د پاک الله داسی امر صادر شو)

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَسْمَأْ أَقْلَعِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقَضَى الْأَمْرَ وَأَسْرَتَ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ بُعْدَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

او وویل شو چه ای ٹمکی جذب کره (بیرته بنکته ونفره) اویه خپلی او ای آسمانه بندی کره (اویه خپلی) او کمی کری شوی اویه (له مخ د ٹمکی) او پوره کر شو هغه حکم (د اهلاک د اشرارو او انجاء د ابرارو) او ودریده بیري پر غره د جودی او وویل شو (هلاک) لریوالی دی وی (له رحمته) قوم ظالمانو (کافرانو) ته

تفسیر: تر یوه مدت پوری دومره زیاتی اویه له آسمانه راتوئی شوی چه گواکی د آسمان گرد (تول) ورخونه او بندونه سره خلاص شوی دی او د ٹمکی گردی (تولی) پولی او پردی سره شلیدلی، او بیرته شوی وی، تر ونو او لوړو (اوچتو) او غرونو پوری هم اویه وختلی او هغه گرد (تول) پکښی دوب او پت شول. بی د کشتی له سوړو څخه نورو گردو (تولو) کفارو ته چه د دوی په حق کښی نوح علیه السلام د ﴿رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ ذِيَارًا﴾ (۲۹) جزء د نوح د سورت ۲۶ آیت دوهمه رکوع) بنیرا کری وه، غرق شول. په دغه وقت کښی الله قدوس جلت عظمته ٹمکی ته امر ورکړ چه اوس دی خپلی اویه بیرته درجذبی کره، او درکش ئی کره، او ای آسمانه نور بس کره او مه ورپړه! او ای ورپښو لری شی، نو بیا څه مجال و چه دغو گردو (تولو) د هغه حکم امتثال نه وی کری او په تعمیل کښی ئی د یوی لمحي دیل او معطلی کری وی لکه چه د اوبو وچیده شروع شول، او بیري د (جودی) پر غره باندي ودریده چه د ٹینو په نزد په (موصل) کښی دی. او د هغه امر اراده چه پاک الله د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت فرمایلی وه پوره شوه د ظالمانو په حق کښی دغسی وویل شو چه د پاک الله له رحمته د تل دپاره لری شی! او د همیشه دپاره د مصیبت او هلاکت په غارونو او کندو کښی پراته اوسی!

تنبیه: په دغی خبری کښی اختلاف دی چه د نوح علیه السلام طوفان پر گردی (تولی) دنیا باندي ختلی و؟ یا په خاصو ملکونو کښی واقع شوی و؟ د دی خبری د فیصلی کولو ځای دلته نه دی، مگر په یاد ئی ولری چه په «دائرة المعارف» کښی د (یورپ) د ٹینو محققانو داسی اقوال او دلائل نقل شوی دی چه له هغو څخه د عمومی طوفان د وقوع تائید کیږی. هغه کسان چه د عمومی طوفان قائلان دی له دوی څخه د اکثر په نزد د موجوده عالم گرد (تول) انسانان د نوح علیه السلام د دریو ٹامنو (۱) سام (۲) حام (۳) یافث، له اولادی څخه دی «وجعلنا ذریته هم الباقین» له طوفانه هغه وړوکی او حیوانات چه هلاک شوی دی د هغوی اهلاک د تعذیب

په ډول (طریقه) نه ؤ، بلکه همغسی چه پاک الله د نورو طبیعیه ؤ اسبابو په وسیله پر هغوی باندی موت طاری کوی، او هغه ظلم نه دی، هم داسی دلته هم د دوی موت په هم دغی ذریعی سره واقع شوی دی. لکه چه اوس هم څه مهال (وخت) چه سیلاب (څپان) او نور طوفانونه راځی په هغو کښی څومره حیوانات او وړوکی او نور مړه کیږی.

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَكَمِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ يُنُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿١٦﴾

او غږ (سوال) وکړ نوح رب خپل ته نو وی ویل ای ربه زما بیشکه چه غوی زما له اهله زما څخه دی او بیشکه چه وعده ستا حقه ده او ته ئی ښه عالم عادل لوی حاکم له ټولو حکم کوونکو څخه. وفرمایل (الله) ای نوحه! بیشکه چه هغه غوی نه دی له اهله ستا (چه مؤمنین دی) بیشکه دی (خاوند د) عمل ناکاره دی نو سوال مه کوه له مانه د هغه څیز چه نه وی تاته په هغه څیز کښی څه علم پوه، بیشکه زه پند درکوم تاته چه (نه) شی ته له جاهلاتو (په دی ناجائز سوال سره)

تفسیر: نوح علیه السلام دغه عرض په کوم وقت کښی کړی دی؟ د کنعان له دویدلو څخه پخوا؟ یا وروسته له هغه؟ دغه دواړه احتمالات شته! دوهم د کنعان د منافقې اوضاعو او اطوارو د لیدلو په غلط فهمی سره ښائی چه هغه به ئی مومن گنلی وی یا به ئی کافر پیژندلی وی. او د رب العزت جل جلاله په دربار کښی داسی سؤال به ئی کړی وی. د دغو دواړو احتمالاتو امکان شته که ئی مؤمن گنلی وی، او له غرقیدلو څخه ئی پخوا عرض کړی وی نو مقصود به ئی د ده د اضطرابی کیفیت اظهار، او د پاک الله له حضوره د هغه د نجات سرشته او انتظام وی او که له دویدلو څخه وروسته دغه وینا شوی وی، نو محض د دغی معاملی د اصلی حقیقت د معلومولو په غرض خپل خلجان یا اشکال به ئی ور وړاندی کړی وی. یعنی یا اله العالمینه! تا خو زما د کورنی د نجات وعده راسره کړی وه، او کنعان د مؤمن توب لامله (له وجی) د «الامن سبق علیه القول» په استثناء کښی ظاهراً نه ؤ داخل، نو بیا د هغه د مغروریت راز به څه وی؟ بلا شبهه ستا وعده حقه ده هیچا ته له سره داسی کوم خیال نشی پیدا کیدی چه معاذ الله تا

وعدہ خلافی کړی ده. ته «احکم الحاکمین» او مطلق شهنشاه ئی که څوک ستا د احکامو په راز وپوهیږی او که نه پوهیږی په دواړو صورتونو کښی هغه حق دی او هیڅوک هیڅ حق نه لری چه ستا د فیصلی په مقابل کښی دم ووهلی شی یا تا په وعدہ خلافی مجبور کړی. نه د چا دا منصب دی چه ستا د ناطق حکم په متعلق څه تنقید وکړی شی. فقط د قلبی اطمینان دپاره د استعلام او استفسار په ډول (طریقه) د دغی واقعی راز معلومول غواړم. جواب ئی داسی واورید چه دی ستا له هغی کورنی څخه نه ؤ چه د دوی د نجات وعدہ درسره شوی وه، بلکه په «الامن سبق علیه القول» کښی شامل دی. ځکه چه د هغه عمل خراب دی ته د ده له کفر او شرک څخه خبر نه ئی د تعجب ځای دی چه ته سره د نبوت له فراسته او رڼا او د کفر د صریحو آثارو د موجودیت سره د یوه کافر د احوالو په نسبت پوره معلومات نه لری، او تر اوسه پوری د هغه حال تاته مشتبہ دی. د هغه سړی واقعی احوال چه تاته نه وی معلوم، نو د هغه په باره کښی له مونږه داسی نامناسبه رعایت، یا دا ډول (طریقه) کیفیت مه غواړه! مقربینو ته ور (مستحق) او لائق نه دی چه بی له فکره او اندیښنی، او وړاندی او وروسته کتلو، د ادب ناپېژندونکو جاهلانو په شان خبری وکړی.

دیر افسوس دی د ازل په بد قسمت

چه بدلیږی نه د چا په شفاعت

چه نوح خلاص نه که خپل ځوی د طوفانه

پخپل ځان ویره کوه په هر ساعت

د دی آیت دغه تقریر په هغه صورت کښی دی چه نوح علیه السلام کنعان مؤمن گنلی وی. او که ئی کافر گنلی وی نو ښائی د دی غوښتنی یا سؤال به دغه منشاء وی چه د انجاء په ذکر کښی څرنگه چه اهل ئی له عامو مؤمنینو څخه بیل ذکر فرمایلی ؤ. له هغه څخه نوح علیه السلام داسی خیال کړی ؤ چه زما اهل ته له دغه دنیوی عذاب څخه د محفوظیت شرط ایمان نه دی. او «الامن سبق علیه القول» مجمل ؤ نو ځکه ئی مصداق تعیین نشو کړی. بناء علیه د پلارتوب د شفقت په جوش کښی ئی عرض وکړ چه «یا اله العالمینه!» زما ځوی یقیناً زما په اهل کښی داخل دی چه د هغه د نجات وعدہ تا فرمایلی ده. نو بیا ولی هغه غرقاوه شی. یا غرق کړی شوی دی؟ جواب ورورسید چه ستا رومی مقدمه «ان ابنی من اهلی» غلطه ده، د هغه اهل د ژغورنی (بچ کولو) وعدہ چه شوی ده، دی په هغی کښی نه دی داخل، ځکه چه د ده اعمال او چاری دیری خرابی دی او هم د «الامن سبق علیه القول» د مصداق څه علم او پوه له تا سره نشته چه هغوی کوم خلق دی؟ نو بیا د هغه شی علم چه له تا سره نشته، د هغه په نسبت د داسی جگړی په رنگ سره سؤال یا غوښتنه کول تاته له سره وړ (لائق) او مناسب نه دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي

يَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝

وويل (نوح) ای ربه زما بیشکه زه پناه نیسم په تا پوری له دی چه سؤال وکرم له تانه د هغه خیز چه نشته ماته په هغه خیز علم پوه، او که مغفرت ونه کړی ته ماته او رحم ونه کړی پر ما نو شم به زه له زیانکارانو

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «انسان د هغی خبری پوښتنه کوی چه ورته نه ده معلومه لیکن ښائی چه د مسؤل منه مرضی ځان ته معلومه کړی دا ښه کار نه دی چه د لوی مرضی ته نه گوری او تری پوښتنه کوی» مرضی ئی ولی نه وه هغه مو اوس ولیکل. نوح علیه السلام د کبریاء په لوی دربار کښی عرض وکړ چه ای ربه زما بیشکه زه پناه نیسم په تا پوری چه سؤال وکرم له تانه د هغه خیز چه نشته ماته په هغه کښی پوه او علم او که مغفرت ونه کړی ته ماته او رحم ونه کړی پر ما نو شم به زه له زیانکارانو. یعنی حضرت نوح علیه السلام سخت ووریده او دیر ورپدیده (ورپیده)، او ژر ئی توبه وویسته لیکن داسی ئی ونه ویل چه بیا به داسی نه کوم چه په هغه کښی دعوی وځی بنده څه مقدور لری. ده ته ښائی چه له الله تعالیٰ څخه پناه وغواړی چه له ما څخه به بیا داسی کار صادر نشی، او په زړه کښی د هغه د نه کولو عزم ولری د حضرت آدم او یونس علیهما السلام او نورو د توبی کوم الفاظ چه په پاک قرآن کښی نقل شوی دی په هغو کښی هم دغه ادب ملحوظ شوی دی.

قِيلَ يٰ نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِّنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمَمٍ مِّمَّنْ مَعَكَ ۚ وَأَمَّا سَمُوتُ وَهَارُونَ ثُمَّ يَرْسِلُهُمُ مِنَّا عَذَابًا إِلِيمًا ۝

وويل شو ای نوحه کوز شه (له دی بیری) سره له سلامتی له جانبه زمونږ او سره له برکتونو (زمونږ له جانبه) پر تا او پر څو فرقو له هغه چا نه چه له تا سره دی، او څه نوری فرقی (کافری له اولادی د هغه چا چه له تا سره دی) ژر به نفع ورکړو هغوی ته (په دی دنیا کښی) بیا به ورسیری دوی ته زمونږ له جانبه عذاب دردناک (په آخرت کښی په سبب د کفر)

تفسیر: یعنی له بیری څخه په «جودی» باندی بیا له «جودی» څخه پر ځمکه ښکته شول، برکات او سلامتی وروسته له دی نه پر تاسی او پر هغو اقوامو به وی چه ستاسی له ملگرو څخه پیدا کیږی. اوس چه ځمکه د طوفان له سببه بیخی خرابه او ویجاړه شوی ده الله تعالیٰ به ئی بیا

ودانوی، او د هغه رونق سینگار ته به بیا عودت ورکوی. د «بسلام» په لفظ گواکی حق تعالیٰ تسلی فرمایلی ده چه بیا به پر گردو (تولو) انسانی نوعو پخوا له قیامت داسی عمومی هلاکت نه دی راتلونکی مگر ځینی فرقی به هلاکیری.

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ
وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ۝

دغه (قصه د نوح) له ځینو اخبارونو د غیب ده چه رالیږو هغه (اخبار) تاته (ای محمده! په وحی سره)، نه وی ته چه پوهیدی په دی قصی (نه) ته او نه قوم ستا پخوا له دی (اخباره زمونږ)، نو صبر کوه (په ایذاء او تبلیغ ته دی دوام ورکړه)، بیشکه چه عاقبت (ښه خاتمه) دپاره د پرهیزگارانو ده.

تفسیر: یعنی دغه د نبوت له دلائلو څخه دی چه د یوه امی له ژبی څخه د سابقه و اممو داسی مستند او مفصل واقعات درآوړوی. (او له ځینو اخبارو د غیبو څخه دی په وحی سره خبروی، نو صبر وکړه په ایذاء د قوم او تبلیغ ته دی دوام ورکړه بیشکه چه عاقبت ښه خاتمه دپاره د پرهیزگارانو ده).

همغسی چه د نوح علیه السلام او د ده د ملگرو خاتمه ښه شوه، ستاسی د ملگرو مستقبل هم ډیر روڼ او له بری او کامیابی څخه ډک دی. تاسی د کفارو پر ایذاءو صبر وکړئ مه ویریئ او مه خفه کیریئ لکه چه نوح علیه السلام نهه نیم سوه کاله صبر وکړ.

وَالِی عَادِ أَخَاهُمْ هُودٌ قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ
إِلَهِ غَيْرِهِ إِنَّ أَنْتُمْ لِأَمُفَّتُونَ ۝

او لیږلی ؤ مونږ قوم د عاد ته (قومی) ورور د دوی هود، وویل (هود) ای قومه زما عبادت کوئ (یواځی) د الله (ځکه چه) نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له الله نه، نه یی تاسی مگر دروغ تړونکی (پر الله پوری په دعوی د شرک کښی)

تفسیر: (افتراء مو دا ده چه وایی) چه د تیږو (گتو) بت هم بااختیاره حاکم بلکه معبود دی.

د اعراف په سورت کښې هم د هود د قوم قصه تيره شوی ده.

يَقَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾

ای قومه زما نه غواړم له تاسې پر دې تبلیغ د رسالت څه اجر (مزدوری)، نه دې اجر (مزدوری) زما مگر پر هغه الله چه پیدا کړی ئی یم زه، آیا نو عقل نه کوئ تاسې (چه حق له باطل او رښتین له دروغجن څخه بیل کړئ).

تفسیر: یعنی ستاسې مال ته زه څه ضرورت نه لرم. زما د گردو (تولو) دنیوی ضروریاتو او د اخروی اجرانو او ثوابونو کفیل پاک الله دی چه زما خالق، فاطر، پیدا کوونکی دی. دغه خبره هر یوه نبی خپل قوم ته کړې ده خو پند او نصیحت ئی بی لوټه او مؤثر شی، او خلق د هغه رب (تکلیف) او محنت په دنیوی طمعی محمول ونه کړی. یعنی تاسې دومره ناپوه او غبی یئ چه په دومره غټی خبرې باندې هم نه پوهیږئ چه هغه سړی ته چه بی له طمعی او بی له غرضه تش د زړه سوی او د خیر غوښتلو له سببه ستاسې د دارینو د فلاح خبرې کوی، خپل دښمن او بدخواه گنئ، او له هغه سره تل منگولی لکوئ او په جگړه ورسره اخته او بوخت یئ.

وَلْيَقَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَبِزْدِكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ ﴿٥٢﴾

او ای قومه زما مغفرت وغواړئ (له شرکه) له رب خپل بیا رجوع وکړئ په طرف د دغه (الله په طاعت سره) چه ویه لیری (الله له جانبه د) آسمان پر تاسې (باران) اوریدونکی (په شیبو شیبو) او در زیات به کړی الله تاسې ته قوت پر قوت ستاسې او مخ مه گرځوئ تاسې (له ایمانه او توبې) حال دا چه گنهکاران اوسیرئ.

تفسیر: د دغې جملې تفسیر د دغه سورت په ۳ آیت اوله رکوع یعنی په شروع کښې تیر شوی دی. یعنی موقع په موقع ښه بارانونه او روی څرنگه چه دغه قوم له کښتونو (فصلونو) او باغونو او نورو شیبونو سره دیره مینه او علاقه درلوده (لرله)، نو ځکه د ایمان راوړلو همغسې ظاهري فوائد

او برکات ئی بیان فرمایلی دی چه د دوی په حق کښی په خصوصی دول (طریقه) سره د تشویق او ترغیب موجب شی. مفسرین لیکي چه دغه خلق له دریو کالو د وچکالی (سوکری) او د باران د امساک په مصیبت کښی اخته ؤ، هود علیه السلام وعده وکړه که تاسی ایمان راوړئ او د پاک الله دربار ته رجوع وکړئ نو دغه مصیبت به له تاسی څخه لری کیږی. او په راز راز (قسم قسم) نعمت، بخششونو او راحت به مخامخ کیږئ. او د پاک الله په انواع د الطاف، اقسام د اعطاف سر لوری مومئ مالی او بدنی قوت به مو زیاتیږی په اولاد به مو برکت شی په خوښی او خوشالی کښی به مو ترقی وشي، او له مادی قوت سره په روحانی او ایمانی قوت کښی به مو هم اضافه کیږی. په دی شرط سره چه د پاک الله په لوری رجوع وکړئ او د مجرمانو په شان د الله تعالی له اطاعت او انقیاده مخ ونه گرځوئ.

قَالُوا يَهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٣﴾

وویل دوی ای هوده نه دی راوړی تا مونږ ته دلیل ظاهر او نه یو مونږ پریشودونکی د (عبادت د) خدایانو خپلو له جهته د وینا ستا او نه یو مونږ پر تا باندی ایمان راوړونکی (په نبوت ستا).

تفسیر: یعنی دغه خو ښکاره ضد، عناد او سرکشی ده چه دوی ویل چه تاسی کوم واضح سند او دلیل د خپل صداقت په نسبت نه دی راوړی، هر هغه نبی چه د پاک الله له جانب د نبوت پر عهده فائز کیږی. نو ضرور دی چه د دغه تقرر دپاره کوم سند او اعتمادنامه ورته ورعطا کړی، لکه چه په حدیث کښی دی «د هر نبی الله سره چه مبعوث شوی دی داسی واضحه نښه هم لیدلی شوی ده چه که انسان پری ایمان راوړی، راوړی ئی شی» نو ځکه یقیناً ویلی شی چه هود علیه السلام به هم هغه خپله نښانه وړاندی کړی وی مگر دغو خلقو به د ضد، عناد، سرزوری او بی حیائی لامله (له وجی) هغه نه وی منلی. او هم داسی به ئی ویل چه تاسی کومه ښکاره نښه نه ده راوړی ښائی چه داسی مراد به ئی درلود (لرلو) چه داسی نښه دی نه ده راوړی چه دا کرد (تون) له ورمیږو (مرو) څخه ونیسی. او پر ایمان راوړلو ئی مجبور کړی په هر حال مونږ تش ستا په وینا سره خپل معبودان نشو پریشودی، او ستا پر رسالت له سره ایمان نشو راوړی.

إِنْ تَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوٍّ قَالَ إِنِّي أَشْهَدُ بِاللَّهِ

وَأَشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٥٦﴾ مِّنْ دُونِهِ فَيَكِيدُونَنِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظَرُونَ ﴿٥٧﴾ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هِيَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٨﴾

نه وایو مونږ (د تا په حق کښی) مگر (دا لفظ وایو) چه رسولی دی تاته
 غځینو خدایانو زمونږ څه ضرر (لیونتوب)، نو وویل هود بیشکه زه شاهد کوم
 الله او شاهدان شی تاسی (هم) چه بیشکه زه بیزار یم له هغو خدایانو چه
 شریکوی ئی (له الله سره). غیر له الله نو حیلې (تدبیرونه) جوړی کړی تاسی
 (هلاک) زما ته ټول بیا نو مهلت مه راکوی ماته بیشکه ما توکل کړی دی پر
 (هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، نشته هیڅ تلونکی (ذی روح
 خوځیدونکی په ځمکه کښی) مگر هم دغه (الله) دی نیوونکی له (وینستو د)
 وچولی (تندی) د ده، بیشکه رب زما په لاره سمه برابره (حق او عدل) دی.
 (یا په حق لاری سړی برابروی).

تفسیر: دغه چتی (بیکاره) خبری چه ته ئی کوی، او گرد (ټول) جهان بی وقوفه او ناپوه بولی
 او له خپله ځانه سره ئی دشمنان کوی. زمونږ خیال دا دی چه زمونږ له معبودانو به کوم یوه څه
 رنځ یا ربر (تکلیف) درپیش کړی وی او له تا څخه ئی لیونی او پاگل او مجنون جوړ کړی دی
 (العیاذ بالله) ته چه د لیونیانو په شان خبری کوی، او د هغوی له عبادت څخه مو منع کوی او
 هغوی ته بدی او ردی خبری کوی نو هغوی تاته د دغو بیادبو او سپین سترگیو او گستاخیو په
 بدل کښی سزا درکړی ده چه اوس بیخی د لیونیانو په شان خبری او اتري کوی نو هود علیه
 السلام د دغو مشرکانو په جواب کښی یوه خورا (دیر) موثره تردیدیه وینا وکړه چه لنده ئی دا
 ده هغه بیچارگان د تیرو (گتو) او نورو شیانو بتان ماته څه ربر (زحمت) او تکلیف رارسولی
 شی تاسی چه له گردو (ټولو) څخه زورور، قوی، او طاقتور په نظر راځی که د خپلو معبودانو له
 فوجونو سره یو ځای پر ما یواځی یو سړی په پوره قوت، او قدرت گرد (ټول) سره په یوه وقت
 کښی ناڅاپه حمله او یرغل راوړی، نو یقین وکړی چه زما یوه وینسته ته به هم څه نقصان او
 زیان ونشی رسولی.

ښه واورئ چه زه پاک الله شاهدوم او اعلان کوم او تاسی هم شاهدان اوسئ چه زه ستاسی د دغو
 دروغو معبودانو څخه قطعاً بیزاره یم. تاسی گرد (ټول) سره راتول شی، او هغه ربر (تکلیف) او
 ضرر رسول چه ماته ئی رسولی شی راوړسوی او لږ څه قصور او کوتاهی هم پکښی مه کوی او نه
 یوه شیبه مهلت راکړی او ښه وپوهیږئ، چه زما اعتماد پر هغه (وحده لاشریک له الله) دی چه
 زما رب دی، او هغه هم ستاسی رب او مالک او حاکم دی. اگر که تاسی له بدفهمی څخه نشی

پوهیدی چه نه یواځی زه او تاسی بلکه هر وړوکی او لوی شی چه په ځمکه کښی گرځی او خوځیږی او شته سره له آسمانونو او هغو شیانو چه په دوی کښی دی او شته، گرد (تول) د پاک الله په قبضه او تصرف کښی دی ځواکی د دوی د سرونو د ویستو سرونه هم د الله تعالی په قدرت کښی دی، هر چیری ئی چه اراده وی په همغه لوری ئی په کښولو سره بیانی هیڅوک له سره هیڅ مجال نه لری چه د ده د اختیار له قبضی څخه د باندی ووځی، یا چیری وتښتی نه ظالم، کاذب د ده له نیولو څخه خلاصیدی شی، او نه عادل صادق چه د ده په پناه کښی اوسیږی رسوا کیږی بلاشبهه زما پروردگار د عدل او انصاف په سمه لاره دی، او د ده له لوری نه ظلم کیږی او نه چاته بی موقع انعام او اکرام ورکوی. خپلو بندگانو ته ئی د نیکی او خیر کومه لاره چه ښوولی ده بیشکه پر هغی باندی له تلو څخه د الله تعالی په حضور رسیږی، او د دغی لاری د تلونکی د حفاظت دپاره دی هر وقت حاضر دی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا
غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيفٌ ﴿۵۰﴾

نو که مخ وړوئ تاسی (له ایمانه او کلک اوسئ په عصیان) نو په تحقیق رسولی دی ما تاسی ته هغه پیغام چه رالیږلی شوی وم هغه سره تاسی ته (چه توحید دی، نو هلاک به مو کړی الله) او خلیفه به وگرځوی رب زما (را به ولی ستاسی په ځای) یو قوم غیر له تاسی، او ضرر به ونه رسوئ تاسی الله ته د هیڅ څیز، بیشکه رب زما پر هر څیز (د اعمالو ستاسی او نورو) ښه ساتونکی (شاهد) دی.

تفسیر: یعنی سره له داسی صافی او ښکاره خبری د آوریډلو که بیا هم د الله تعالی وحدانیت او زما رسالت نه منی، نو ماته هیڅ یو ضرر او نقصان نشی رسولی. ځکه چه ما خپل د تبلیغ فرض پوره کړی دی اوس نو تاسی د خپل ځان فکر وکړئ ضرور دی چه د داسی عناد او ضد، او سرتمبگی (سرکشی) او تعصب په مقابل کښی له آسمانه پر تاسی عذاب نازل شی، او تاسی گرد (تول) سره هلاک کړی. ځکه چه د پاک الله ځمکه ستاسی له تباهی څخه نه وړانیږی او نور خلق به ستاسی د اموالو او نورو وارث وگرځاوه شی او ستاسی قصه به بیخی پای (آخر) ته ورسیدي په یاد ئی ولری چه تاسی پاک الله او د پاک الله رسولانو ته هیڅ نقصان او ضرر نشی ور رسولی او نه ئی پر تاسی ابدی ملک او سلطنت خرابیږی کله چه دی پخپله د هر شی محافظ او ساتونکی دی، نو د هر قابل حفاظت شی د حفاظت سامان همغه پخپل کامل قدرت سره پیدا کوی.

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَاهُودَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ۝۵۸

او کله چه راغی امر (حکم عذاب) زمونږ نجات مو ورکړ (وموساته) هود او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له هغه عذابه) په رحمت سره له نژده خپله (نه په عمل د دوی)، او نجات مو ورکړ او وساتل مونږ دوی له عذابه سخته

تفسیر: یعنی اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سیلی چلیده. لکه چه د «اعراف» په سورت کښی مو لیکلی دی. کورونه ئی گرد (تول) سره وننیدل سقفونه (چتونه) پښتونه ئی تول والوتل ونی له بیخه ووتلی او ډیری لری لری سره ولویدلی، باد هم داسی زهرناک او مسموم ؤ چه د ساکبانو (جاندارو) په پوزه کښی به داخلیده او د لاندنی مخرجه د باندی ووت، او جسمونه به ئی توتی توتی کول له دغه هولناک عذابه مونږ هود علیه السلام او د ده ملگری چه په آخره کښی تر څلورو زرو پوری رسیدلی وو بیخی محفوظ وساتل، او د صالح عمل او د ایمان په برکت د آخرت له درانه عذابه مو هم هغوی وساتل او نجات مو ور په برخه کړ.

وَتِلْكَ عَادُ جَدُّوَاِبَائِهِمْ وَعَصَاوُا رُسُلَهُ وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ۝۵۹

او دغه (په قبرونو کښی پراته) عادیان دی چه منکران شوی ؤ په آیتونو د رب خپل او نافرمانی کړی وه دوی له رسولانو د دغه (الله) او تابع شوی ؤ دوی د امر (حکم) د هر سرکښه عناد والا

تفسیر: یعنی د دوی ورانو مینو او کندوالو (کندرو) ته د عبرت په سترگو وگوره! چه د هغو عادیانو د هستوگنی ځای دی چه د دوی مشرانو په ډیر زور او شور له پاک الله سره مقابله کړی وه او د ده د نبی علیه السلام له احکامو څخه ئی سرونه غړولی وو. او د هغو کشرانو د دغو لویو شیطانونو متابعت وکړ چه بالاخر دواړه تباه او برباد شول.

تنبیه: «رسله» ئی ځکه وفرمایل چه د یوه رسول تکذیب د گردو (تولو) رسولانو تکذیب دی. ځکه چه دوی گرد (تول) په توحید او نورو دینی اصولو کښی سره متفق او یو د بل مصدق دی.

وَأَتَّبِعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ أَلَا إِنَّ عَادَ أَكْفَرُ وَأَكْثَرُ الْأَبْعَادِ الْعَادِ قَوْمِ هُودٍ ۝

او وليبرلی شو (په دوی پسی) په دغی دنیا کښی لعنت (چه هلاک کړ شول په سخت باد)، او په ورځ د قیامت کښی (هم په اور کښی سوځی)، خبردار شی بیشکه عادیان کافران شوی و په رب خپل، بیا واورئ خبردار شی چه لری والی دی (له رحمته د الله نه) عاد قوم د هود ته

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ لعنت په دنیا کښی په دوی پسی گرځی، هر چیری چه لار شی هغه هم ورسره ځی او تر قیامته پوری هر چیری چه د هغوی ذکر وی لعنت به هم ورسره وی بلکه له قیامته وروسته هم هغه لعنت له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږی او د لعنت غار کی (طوق) به تل د دوی په غاړو کښی لویدلی وی ځینو مفسرینو ویلی دی چه د قیامت په ورځ کښی به داسی غږ کیږی ﴿الْأَبْعَادُ عَادَ أَكْفَرُوا﴾ الآية -

تنبیه: له «عاد» سره د «قوم هود» لفظ یا خو د دی لامله (له وجی) ورافافه شوی دی چه د دواړو تصور یو ځای د آوریدونکو په دماغ کښی راشی، یعنی د هود څه حال و، او دا هم همغه قوم و چه حشر ئی داسی شو او ممکن دی چه پر دی ئی تنبیه ورکړی وی چه عاد دوه دی یو اولی او بل اخری نو ځکه ئی په بل ځای کښی فرمایلی دی ﴿وَاللَّهُ أَمْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ﴾ (۲۷) جزء د النجم ۵۰ آیت ۳ رکوع) دلته عاد اولی مراد دی چه د هغوی دپاره هود علیه السلام مبعوث شوی و او د هغو قصه د «الاعراف» په ۹ رکوع ۸ جزء کښی تیره شوی ده والله اعلم.

وَالِی ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرُهُ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوا لَهُ ثُمَّ تَوَبُّوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ۝

او (لیبرلی و مونږ) ثمودیانو ته (قومی) ورور د دوی صالح. وی ویل ای قومه زما عبادت کوئ (یواځی) د الله نشته تاسی ته هیڅ برحق معبود غیر له ده، هم دغه (الله) پیدا کړی یی تاسی له ځمکی (چه آدم یا ماده د نطفی ده) او اوږده عمرونه ئی درکړی دی تاسی ته په دغی (ځمکی) کښی نو مغفرت

وغواړئ له ده څخه (او په وحدانيت ئی ومنئ) بیا رجوع وکړئ ده ته (له عبادتونو د نورو،) بیشکه رب زما ډیر نژدی دی (په رحمت او په فضل خپل سره) ښه قبلوونکی د دعا دی.

تفسیر: د دوی قصه هم په ۸ جزء د «الاعراف» په لسمه رکوع کښی تیره شوی ده. یعنی پرمبې ئی آدم له خاوری څخه پیدا کړ، بیا ئی له ځمکی څخه اغذیه پیدا کړه چه له هغو څخه نطفه او نور پیدا کيږی او د انسان د پیدا کیدلو ماده ده. یعنی پیدا ئی کړل، باقی ئی پرېښودل او د بقاء سامان ئی ور برابر کړ د ځمکی د وړاندولو ترکیبات ئی وروښوول، او تدابیر ئی ور الهام کړل. کله چه هغه داسی یو منعم او محسن دی نو ښائی چه انسان د ده په لوری د ایمان او اطاعت رجوع وکړی او له کفره او شرکه او نورو گناهونو ځنی چه کړی ئی دی توبه وکړی، دی مونږ ته ډیر نژدی دی او زموږ هره خبره پخپله آوری او هغه توبه او استغفار چه د زړه له صدق وکړ شی هغه آوری او قبولی ئی.

قَالُوا يٰضِلُّوا قَدْ كُنْتُمْ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانُنَّ
تَعْبُدُوا مَا يَعْْبُدُ الْآبَاءُ وَآئِنَّا لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٦٣﴾

وویل ثمودیانو ای صالحه! په تحقیق وی ته په مونږ کښی امید کړی شوی پخوا له دی (دعوی د نبوت یعنی له تانه مو د پوهی هیله (امید) درلوده «لرلو») آیا ته مو منع کوی له دی چه عبادت وکړو د هغو بتانو چه عبادت به ئی کاوه پلرونو زموږ او بیشکه مونږ خامخا په شک کښی لویدلی یو له هغه توحیده چه ته بولی مونږ هغه ته داسی شک چه واقع کوونکی دی د زړونو په اضطراب کښی

تفسیر: یعنی له تا څخه زموږ هیله (طمع) او امید داسی کیده چه ته به په راتلونکی زمانی کښی داسی لوی فاضل او ښه سری کيږی چه د معززو او مشرانو په ځای به ورسپیږی. او د ملک او د قوم به د سترگو تور وگرځی. د تا له وچولی (تندی) څخه رشد او صلاح آثار ښکاریدل او د گردو (تولو) توقع داسی کیده چه په قریب مستقبل کښی به لویه فائده له تا ځنی نورو ته راوړسپیږی. په تدبیر، صلاح او مشوری د خپلو ورونو په لار ښوونه به بوخت (مشغول) کيږی او د زړه په قوت سره د خپل پلارنی مذهب په حمایت او تائید کښی به زیار (کوشش) کوی! په رښتیا سره چه ابتداء تاته بت پرستی مېغوضه وه او عمومی مذهب څخه بیل او جلا (جدا) گرځیدی، خو بیا هم مونږ ستاسی په فطری قابلیت او طبعی پوهی اعتماد درلود (لرلو)، او هیله

(امید) مو کوله چه وروسته د عقل د پوځوالی او د تجربی د زیاتوالی به ته دا خپله روبه پریږدی، لیکن د افسوس ځای دی چه تا یو په یو په داسی خبرو باندی شروع وکړه چه د هغو په آوریډلو سره زمونږ پر هغه گردو (تولو) هیلو (ارزوگانو) او امیدونو د مایوسی اوبه توی شوی تا زمونږ د آباؤ او اجدادو او د قدیمی مذهب په خلاف علانیه او ښکاره جهاد شروع کړ او زمونږ هغه گرد (تول) توقعات دی په خاورو او ایرو کښی وغورځول! آیا ته دا غواړی چه مونږ فقط یو الله ومنو؟ او نور گرد (تول) خپل پخوانی معبودان پریږدو؟ زمونږ په نزد د پخوانیو مشرانو په خلاف د داسی مسلک اختیارول سخت شبه ناک څیز دی، چه زمونږ زړونه ئی له سره نه منی په «موضح القرآن» کښی دی «ته داسی هښیار راښکاریدی چه د خپلو پلرونو او نیکونو دین روښانوی مگر ته ئی اوس وړانوی».

قَالَ يَقَوْمِ اَرَأَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَاتَّبَعْتَنِي مِنْهُ
رَحْمَةً فَمَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ اِنْ عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُوْنِي غَيْرَ تَحْسِيْرٍ ۝۶۱

وویل (صالح) ای قومه زما آیا وینئ تاسی یعنی خبر را کړئ ماته که یم زه په (برهان) ښکاره له جانبه د رب خپل او را کړی ئی وی ماته له نزده خپله رحمت (نبوت) نو څوک به مدد وکړی له ما سره (او خلاص به می کړی) له عذابه د الله که نافرمانی وکړم زه له ده نه (په نه رسولو د احکامو کښی او عجب دا چه زه بولم تاسی الله ته او تاسی می بولی بتانو ته)، نو نه به زیاتوئ ماته غیر له نقصانه

تفسیر: یعنی ستاسی د شک او د شبهی لامله (له وجی) زه یوه داسی صافه او سمه لاره څرنگه پریښودی شم پاک الله ماته عقل او پوه را کړی ده او پخپل عظیم رحمت ئی د نبوت منصب راعطا کړی دی. اوس فرض ئی کړئ که زه د پاک الله له احکامو څخه سر وغروم او د هغو شیانو په تبلیغ او اعلام کښی چه زه ئی په رسولو سره مامور شوی یم سستی وکړم او وئی نه رسوم نو ما به د هغه له سزا او پوښتنی څخه څوک وژغوری (بچ کړی)؟ که زه نافرمانی وکړم له الله نه په نه رسولو د احکامو د ده کښی او عجب دا چه زه بولم تاسی الله تعالی ته او تاسی می بولی بتانو ته نو نه زیاتوئ تاسی ماته غیر له نقصانه یعنی د دی په ځای چه تاسی د خپل صادق خبر غوڅتونکی او محسن قدر وپیژنئ ماته داسی مشوری را کوئ چه د خپل تبلیغ له فرائضو او د اسلامی دعوت له چارو ځنی لاس واخلم. او له دی پلوه ماته داسی لوی زیان رارسوئ چه تلاقی ئی له سره نه کیږی. ځینو اسلافو د دی جملی مطلب داسی اداء کړی دی چه «ستاسی له دغو خبرو او اترو ځنی په ما کښی بل هیڅ شی نه زیاتیږی پرته (علاوه) له دی یقینه چه تاسی خپل

نقصان كوي» مگر له سياقه سره مناسب هغه پخوانی معنی ده.

(كله چه قوم د صالح عليه السلام پس له ديري جگړې نه له صالح عليه السلام نه معجزه وغوښتله، او په دعا د ده سره اوښه د گټې نه راووته، او صالح عليه السلام پري په حكم د الله سره حجت ونيوه نو په باب د اوښې كښې نې وصيت وكړ او داسې ئې وويل:)

وَيَقُومُ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فَذُرُوهَا تَأْكُلْ فِي
أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿١٣﴾
فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿١٤﴾

او ای قومه زما دا اوښه د الله ده (چه پیدا کړی ئې ده) تاسې ته معجزه نو پرېږدئ دا (اوښه) چه خوری (خړی) په ځمکه د الله کښې (له مباحو وښو څخه او شودی تاسې ته درکوی) او لاس مه وروړئ دی ته په بدې (او که مو بدې ورته اختیار کړه) نو ویه نیسې تاسې عذاب نژدی (یعنی متصل په آزارولو د دی پسې). پس زخمی او مړه ئې کړه هغه (اوښه) نو وویل صالح فائده واخلي تاسې په کورونو خپلو کښې درې ورځې (له ژوندانه څخه)، دا (راتگ د عذاب په څلورمې ورځې کښې) داسې وعده ده چه هیڅ دروغ پکښې نشته.

تفسیر: له حضرت صالح عليه السلام څخه د ده قوم معجزه غوښتی وه چه ده هغه وروښوده د دی واقعی پوره تفصیل او د الفاظو تشریح د الاعراف په سورت د اتمې پارې په خاتمه کښې لیکلې شوی ده هلته دی بیا وکتلی شی (۷۷ آیت (۱۰) رکوع.

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِن خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٢٦﴾

بیا كله چه راغی امر (حكم عذاب) زمونږ نو (وموساته او) نجات وركړ مونږ صالح ته او هغو كسانو ته چه ايمان ئې راوړی ؤ له ده سره په رحمت (او

فضل) سره له نژده خپله (نه په عمل د دوی) او له رسوائی د دغی ورځی (یا د قیامت)، بیشکه رب ستا هم دی دی قوی (په انجاء د مؤمنانو) ښه غالب (په انفاذ د احکامو او اهلاک د کافرانو).

تفسیر: کله چه د عذاب حکم ورسید نو مونږ صالح علیه السلام ته نجات ورکړ، او له څه شی څخه مو نجات ورکړ؟ د هغی ورځی له رسوائی څخه، «ومن خزی یومئذ» د «نجینا» شرح او تفصیل دی. یعنی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی هلاکوی ئی. او د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی ساتی ئی.

وَآخِذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جِثِيمِينَ ۝^{۷۷}
كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَآيَاتِ رَسُولِهِ يُرِيدُونَ إِلَّا الْإِشْرَاقَ ۝^{۷۸}

او ونيول هغو کسانو لره چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر سره) چغی (هيبتناکی د جبرئیل) بیا گهيځ (سحر) وگرځيدل دوی په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پر ځنگلونو پرمخی پراته. لکه چه نه وو اوسيدلی دوی په دی کورونو کښی (له سره)، واورئ خبردار شی چه بیشکه ثمودیان کافران شوی ؤ په رب خپل، واورئ خبردار شی لری والی دی له رحمته ثمودیانو ته.

تفسیر: یعنی بی‌نامه او بی‌نښانه شول. حضرت شاه صاحب لیکي «پر دوی داسی عذاب راغی چه دوی د شپي ویده وو، چه پرښتی سخته چغه وکړه چه د دوی اینی ځيگرونه وچاودل. په ځینو آیتونو کښی د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزلې او ریږدیدنی (رپیدنی) سره ووژلی شول په اتم جزء د الاعراف د سورت په ۷۸ آیت (۱۰) رکوع کښی مونږ د دی په متعلق د تطبیق صورت لیکلی دی. یعنی هغه کسان چه د پاک الله له آیتونو او احکامو څخه منکران شوی وو. او دغسی د لعنت مورد وگرځيدل چه قاسی ئی احوال آوری ښائی چه عبرت تری واخلي.

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامٌ ۖ
قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ۝^{۷۹}

او هر و مرو (خامخا) په تحقيق راغلی وو رسولان زمونږو (ملائک) ابراهيم ته په زيری (د ځوی او اهلاک د قوم د لوط) نو وويل (ملائکو) سلام (آچوو پر تاسی په سلام آچولو سره)، وويل (ابراهيم) سلام (دی وی پر تاسی) نو ځنډ (ایسارتیا) ئی ونه کړ چه رانی وړ (دوی ته) خسی وريت کړی شوی.

تفسیر: د دی سورت د قصصو ترتیب د «الاعراف» له ترتیبه سره موافق دی. یواځی د لوط د قوم له قصی څخه پخوا دلته د ابراهيم عليه السلام لږ څه قصه ئی بیان فرمایلی ده. مگر تعبیر ئی داسی ایښی دی چه داسی تری رانکارۍ چه اصلی مقصود د لوط عليه السلام د قصی بیانول دی. څرنګه چه په دغی قصی او د ابراهيم عليه السلام په قصی کښی له څو جهاتو مناسبت او تعلق موندل کیږی نو ځکه د تمهید او توطیې په شان د ابراهيم عليه السلام قصه مذکوره شوه «لوط» عليه السلام د حضرت ابراهيم عليه السلام د ترور ځوی و چه د ده په ملګرتوب ئی له عراقه هجرت کړی و د پرښتو یوه ډله هم دغو دواړو ته ورلېږلی شوی وه، هغه بحث چه حضرت ابراهيم د لوط عليهما السلام د قوم د هلاکت په مسئلې کښی کړی دی، وروسته له دی نه راځی. دغو پرښتو د پیمخو او ښایستو حسینو او جمیلو ځنګیانو (هلکانو) په شکل د لوط عليه السلام په لوری د تللو په وقت کښی حضرت ابراهيم عليه السلام ته زيری او بشارت ورکړ چه پاک جلیل دی، خپل دوست او خلیل گرځولی دی. او په دغه زورتوب کښی د حضرت بی بی ساری له گیدی څخه هلاک ورعطا کوونکی دی او هم دغه چه د لوط عليه السلام د قوم د شریرانو او ظالمانو له وجوده عنقریب به دغه دنیا پاکه کړه شی چه د دوی په منځ کښی د حضرت ابراهيم او حضرت لوط عليهما السلام متبعینو ته هیڅ قسم زیان او ضرر نه وررسیږی پرښتو ابراهيم عليه السلام ته سلام واچاوه او ده د هغو د سلام جواب په سلام سره ورکړ، مگر په اوله شیبه (لحظه) کښی ابراهيم عليه السلام دوی ونشو پیژندلی. لکه چه په ابتدائی حالت کښی حضرت لوط عليه السلام هم دوی نه و پیژندلی بلکه د صحیحینو په حدیث کښی راغلی دی چه یو ځلی جبرئیل د انسان په شکل د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره سؤال جواب وکړ نو کله چه دی د دوی له حضوره مرخص شو او لاړ، نو دلته دوی مطلع شول چه دغه سائل جبرئیل و، گواکی تنبیه ورکړه شوه چه انبیاء عليهم السلام ته هم د پرښتو او د نورو ضروری علومو علم او پوه د پاک الله له پوهولو څخه په لاس راځی. که پاک الله په کوم وقت کښی د دغو نورو اشیاء د مخفی او پټ ساتلو اراده وفرمائی، نو هیڅوک د دی خبری قدرت نه لری چه هغه څان ته معلوم کړی شی. په هر حال ابراهيم عليه السلام پر دوی د انسانانو خیال وکړ. او د دوی د میلستیا سررشته (انتظام) ئی هم وفرمایله او یو ښه څریه او چاخ خسی ئی ورته حلال کړ او ورته کړی غوښه ئی ورحاضره کړه.

فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا
أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ۖ

نو کله چه ولیده (ابراهیم) لاسونه د دوی چه نه رسیږی دغی (وریتی غوښی) ته نو نااشنا ئی وگنل (او ونه ئی پیژندل) دوی او په زړه کښی ئی راوسته له دوی نه ویره، وویل (ملائکو) چه مه ویریږه بیشکه چه مونږ لیږلی شوی یو قوم د لوط ته (چه هلاک ئی کرو).

تفسیر: آخر دوی څوک؟ او د څه غرض دپاره راغلی دی؟ مونږ دوی ته دودی ورواندی کوو او دوی تش لاس هم نه ور وړاندی کوی؟ د هغی زمانی له دود، (رواج) دستور سره موافق هغه میلمه چه د خوراک د خوړلو څخه ئی انکار کاوه. داسی ښکاریده چه گواکی هغه د کوم ښه قصد دپاره نه دی راغلی ابراهیم علیه السلام وویریږه چه که دوی انسانان دی نو له خوراک څخه د دوی انکار هر ورو (خامخا) کومه معنی او مقصد لری. او که ملائکی دی نو نه دی رامعلوم چه د څه مطلب دپاره رالیږلی شوی دی؟ آیا له ما ځنی کومه غلطی صادره شوی ده؟ یا زما د قوم دپاره ئی کوم نامناسب شی راوړی دی؟ په دغو چرتونو او اندیښنو کښی ده پخپلی ژبی سره داسی اظهار هم وفرمایه ﴿إِنَّمَنْكُمْ وَجِلُونَ﴾ (۱۴ جزء د الحجر ۵۲ آیت ۴ رکوع) یعنی مونږ له تاسی ځنی په اندیښنه کښی لویږلی یو عموماً مفسرینو د ابراهیم علیه السلام د خوف هم دغه توجیهات کړی دی. مگر حضرت شاه صاحب زما په نزد دیره ښه او نهایته لطیفه توجیه کړی ده «یعنی هغه د الله تعالیٰ عذاب چه له دغو پرښتو سره و او د غضب شان او د انتقام مظهر گرځیدلی و او د لوط علیه السلام د قوم په لوری رهی (روان) و د دی طبیعی اثر هم دغه و چه د ابراهیم علیه السلام پر زړه یو راز (قسم) د خوف او خشیت کیفیت طاری شو چه د هغه اظهار ئی په «انا منکم وجلون» سره وفرمایه یعنی مونږ له تاسی داریږو والله اعلم. (ځکه چه په دوی کښی قاعده دا وه د هر چا به چه د بل چا سره په زړه کښی دښمنی وه نو د هغه طعام به ئی نه خوړ بیا چه ملائک د حضرت ابراهیم علیه السلام په ویره بانندی پوه شول نو ورته ئی وویل مه ویریږه! له مونږه بیشکه چه مونږ رالیږلی شوی یو دپاره د هلاکولو د قوم د لوط) یعنی د ویریدلو هیڅ یوه خبره نه ده مونږ ملائک او د لوط علیه السلام د قوم تباه کولو ته لیږلی شوی یو تاسی د هیڅ یو قسم ضرر اندیښنه مه کوئ.

وَأَمْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَجَّكَتْ فَبَشِّرْنَاهَا بِاسْحَاقَ ۖ وَمِنْ وَرَاءِ اسْحَاقَ يَعْقُوبَ ۖ

او بنځه د دغه (ابراهيم ساره) ولاړه وه نو وئې خندل (په زوال د خوف يا هلاک د کفارو) نو زيری ورکړ مونږ هغې ته (په ژبي د ملائکو) په (تولد د) اسحق، او بيا پس له اسحق په (تولد د لمسی د ده) يعقوب

تفسير: حضرت بېبې ساره رضی الله تعالیٰ عنها چه د میلمنو د خدمت کولو، يا د بل کوم کار دپاره هلته گوښې (بېله) ولاړه وه، د دی ویری د لری کیدلو لامله (له وجې) خوشاله شوه او وی خندل. الله تعالیٰ پر دغې خوښې نوری خوشالی هم د پرښتو په ژبه ور واورولی چه ته په هم دغه عمر (منگ) کښې د اسحاق علیه السلام په شان یو ځوی مومی او د ده له نسله یعقوب علیه السلام غوندې یو لمسی به هم درعطاء شی چه له هغه څخه یو زورور او لوی قوم (بنی اسرائیل) پیدا کیدونکی دی. دغه زيری حضرت بېبې ساره ته ځکه واوراوه شو چه د حضرت ابراهيم علیه السلام یو بل ځوی اسمعیل علیه السلام د حضرت بېبې هاجری له گېډی لا له پخوا موجود ؤ. د بېبې ساره هم دغه تمنا وه که چیرې زه هم د ځوی مور شمه مگر د زوروتوب له سببه بیخي بې هیلی (ناامیده) او مایوسه شوی وه. نو دغه ده چه په دی مهال (وخت) کښې ئې داسې زيری واورید. ځینې علماؤ د بېبې ساره د خندلو نور توجیهات هم کړي دی مگر ظاهر خو همغه ده چه مونږ د هغه بیان پاس وکړ.

علماؤ له (ومن وراآ اسحق یعقوب) څخه داسې استدلال کړی دی چه حضرت اسحق علیه السلام ذبیح نه ؤ بلکه حضرت اسمعیل علیه السلام ؤ (راجع ابن کثیر)

قَالَتْ يَوِیْلَتِيْ اَلِدُّوْا اَنَا عَجُوْزٌ وَهٰذَا اَبْعَلٰی شَيْخًا اِنَّ هٰذَا لَشَيْْءٌ عَجِیْبٌ ﴿۹۹﴾

نو وویل (ساره) ای تعجب زما آیا څیړومه زه (ولد) حال دا چه زه زړه یم (۹۹ کلنه) او دغه (ابراهيم) میره (خاوند) زما دی زور (سل یا ۱۲۰ کلن) بیشکه چه دغه (تولد له دوؤ زرو) یو شی دی ډیر عجیب (عادتاً نه قدرتاً).

تفسير: دلته «یویلتی» داسې یو لفظ دی لکه چه زمونږ په محاورو کښې ښځی د حیرت او استعجاب په مواردو کښې «ویش» وائی. یعنی دا ډیر د حیرانی او تعجب ځای دی چه زه په دغه زوروتیا کښې وړوکی وڅیړوم، وائی چه د بېبې ساری رضی الله تعالیٰ عنها عمر په دغه وقت کښې د (۹۹) کلونو، او د حضرت ابراهيم علیه السلام عمر سل کاله یا له سلو کلونو ځنی هم متجاوز ؤ.

یعنی که داسې وشي چه زه په دغه زوروتوب د ځوی مور شمه، نو دغه عادتاً بیخي یوه نوی او

عجیبه او غریبه خبره به وی

قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ
الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ﴿۴۷﴾

وویل دغو (ملائکو) آیا تعجب کوی له امره (حکمه) د الله؟ رحمت د الله وی
او برکتونه د ده دی وی پر تاسی ای خاوندانو د کورونو (د خلت او
نبوت)، بیشکه چه الله ښه ستایلی شوی ښه لوی والا دی.

تفسیر: یعنی پر هغی کورنی باندی چه پاک الله دومره رحمتونه او برکات ورنازل کړی وی او تل
نی دوی د معجزاتو او خوارکو د لیدلو مورد گرځولی وی، آیا دغه خبره هغوی لره د تعجب وړ
(مستحق) او لائق کیدی شی؟ بلکه هم دغه د هم دوی تعجب کول پخپله د تعجب وړ (لائق)
دی. دوی لره وړ (مستحق) او لائق دغه خبره وه چه د دی بشارت د آوریدلو په مقابل کښی نی
د الله تعالیٰ تحمید او تمجید کړی وی چه گردی (تولی) لوی او ښیګڼی (فائدی) د ده په ذات
او په دربار کښی سره مجموع دی.
تنبیه: څینی محققین لیکي چه په لمونځونو کښی هغه درود چه لولو د هغه الفاظ له دی آیت
څخه اقتباس شوی دی.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَىٰ يُحَادُّ لَنَا فِي قَوْمٍ لُوطٌ ﴿۴۸﴾
إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿۴۹﴾ يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ
جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ لَاتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿۵۰﴾

نو کله چه لاره له ابراهیم څخه ویره او راغی ده ته زیری (د غوی او اهلاک
د قوم د لوط) نو بیا نی جګړه کوله (له رسولانو) زمونږ سره په (حق) د
قوم د لوط کښی بیشکه ابراهیم خامخا تحمل والا آه کوونکی لوی نرم زړه
رجوع کوونکی ؤ (الله ته). ای ابراهیم واوړه له دی جګړی څخه، بیشکه شان
دا دی په تحقیق راغلی دی امر حکم د رب ستا (په اهلاک د قوم د لوط)،
او بیشکه دوی راتلونکی دی دوی ته عذاب چه نشی بیرته گرځولی (له دوی

نه په هيڅ شان).

تفسير: يعنى څه مهال (وخت) چه له دى لورى مطمئن شو، نو فوراً د لوط عليه السلام د قوم په مسئله كښى له پرښتو سره ئى بحث شروع كړ چه د هغه خلاصه د عنكبوت په سورت كښى بيان فرمايلى ده چه پرښتو ابراهيم عليه السلام مطلع كړ چه مونږ د دغو كليو د اهلاک دپاره راغلى يو، ابراهيم عليه السلام وويل چه په هغه كښى خو پخپله لوط عليه السلام موجود دى، بيا د يوه نبى په موجوديت كښى هغوى څرنگه وژلى كيدى شي؟ پرښتو وويل چه مونږ پر كردو (تولو) هغو كسانو خبر كړى شوى يو چه هلته اوسيدى، لوط عليه السلام سره له متعلقينو خپلو له هغه ځايه لرى كاوه شى، او وروسته له هغه عذاب نازلېږي. په تفاسيرو كښى د بحث هغه تفصيل چه بيان شوى دى الله تعالى پرى ښه خبر دى، چه تر كومه ځايه پورى به صحيح وي. په هر حال دغه بحث ئى مبالغتاً د «يجادلنا» په لفظ سره تعبير وفرمايه چه له هغه څخه صافه دغه خبره مترشح او راوځي چه ابراهيم عليه السلام د خپل فطري شفقت، پوست زړه توب، حلم، لطف او كرم لامله (له وجى) د هغه قوم پر دغه حالت وويريده او د پاك الله په دربار كښى د هغوى د سپارښت كولو په فكر كښى ولويد، نو داسى جواب واوريد چه له دغه خياله تير شه! د دغو ظالمانو د ژوندانه جام دك شوى دى، اوس د پاك الله صادر شوى حكم بيرته نشى گرځيدى. او خامخا هغه عذاب واقع كيدونكى دى، او د هيچا په سپارښت يا دعا او نورو اسبابو سره نشى لرى كيدى.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِئًا بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذُرْعًا وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ۝

او كله چه راغلل رسولان زمونږ لوط ته (او د دوى بنائست ئى وليد) نو غمجن شو (لوط) په هغو او تنگه شوه له جهته د دوى سينه د ده (چه څه بى عزتى دوى ته ونه رسى) او وويل لوط دغه يوه ورځ ده ډيره سخته.

تفسير: دغه پرښتى د ډيرو حسينو او جميلو او د ډيرو ښكلو پيمخو ځنكيانو (هلكانو) په شكل سره متشكلى شوى وي. په اول كښى حضرت لوط عليه السلام دوى ونه پيژندلى چه پرښتى دى، بلكه د عادى ميلمنو په شان ئى وگنلى. له بل لورى د هغه قوم بى حيائى او بده رښه (عادت) او خراب اخلاق ئى هم ورښكاره وه، نو سخت غمجن او تنگ زړه شو، او په فكر كښى ولويد، چه دغه بدكاران او شريران زما په دغو ميلمنو پسى هم رالويږي، او دوى به راڅخه بى عزته او بى پته كوى، د ميلمنو پريښودل هم ورته مشكل ؤ، او د دوى ژغورل (بچ كول) د دغو خبيثانو له لاسه هم ورته گران ښكاريده گواكى د كرد (تول) قوم د جنگ او جگړى د پيرودلو (اخيستلو) وقت

ور د مخه شوی و.

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَقَوْمِ هَؤُلَاءِ
بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَخْزُونِ فِي ضَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ۝

او راغی ده ته قوم د ده حال دا چه راغفاست (بی اختیاره غفلیدل) ده ته
(دپاره د بدکاری)، او پخوا (له دی نه هم) وو هغوی چه عملونه ئی کول د
ناکارو کارونو! (نو چه دوی راورسیدل او طلب د میلمنو ئی وکړ) نو وویل
لوط ای قومه زما دا ښځی لونۍ زما دی (په نکاح ئی واخلي) چه دوی ښی
پاکی دی تاسی ته نو وویږیږئ له الله او مه رسوا کوئ ما په حق د میلمنو
زما کښی، آیا نشته له تاسی کوم سړی پوهنده (نیک کرداره چه تاسی ته
پند درکړی).

تفسیر: یعنی دغه قوم ته د هغو نامعقولو حرکاتو او خلاف الفطرتو فواحشو کوم عادت چه لویدلی
و هغه به دوی ته د آرام کیناستلو فرصت کله ورکاوه نو کله چه دوی د داسی پیمخو ځنکیانو
(هلکانو) له راتگه خبردار شول په نهایتی بی حیائی سره د لوط علیه السلام کره په مندو مندو
سره غفلیدل او په پوره قوت او شدت سره ئی تری مطالبه وکړه چه دغه میلمانه ځنکیان (هلکان)
ورپریږدی ولی چه مونږ پخوا له دی نه تاته ویلی وو چه ته به هیڅ یو نارینه خپل کره میلمه نشی
ساتلی، هومره میلمانه چه دلته راغی هغه گرد (تول) مونږ ته راپریږده! خو هر شی مو چه زړه
غواړی همغه پری وکړو.

حضرت لوط علیه السلام د میلمنو د پټ ساتلو دپاره هر راز (قسم) کوښښ وکړ او بالاخر دغه
خبره ئی هغو شهوت خوښونکو ظالمانو ته وکړه «ای ظالمانو! دغه زما جونۍ تاسی ته حاضری
دی په نکاح سره ئی اخیستی شی. او په حلالی طریقۍ سره تری متمتع کیدی شی! چه دغه
نهایت پاکیزه او ښکلی طریقه ده. له الله تعالیٰ څخه ویره پکار ده او تاسو لره له سره دغه کار
وړ (لائیق) او مناسب نه دی چه پاکه او مشروع طریقه پریږدئ، او په داسی خلاف الفطرت او چټلو
(خرابو) کارونو کښی ځانونه اخته کړئ! لږ تر لږه زما رعایت خو وکړئ! چه زه د دغو مقدسو
میلمنو په مخ کښی شرمنده او رسوا نشم. ځکه چه د میلمه بی عزتی کت مت (هویهو) د
«کوربه» بی عزتی ده. آیا په تاسو کښی یو سړی هم داسی نشته چه په داسی سمو سمو خبرو
وپوهیږی. او د نیکی او تقویٰ لاره غوره کړی.»

تنبيه: که د «هؤلاء بناتی» څخه په عمومي ډول (طریقه) سره د دغه قوم جونۍ مرادی وی. چه هغوی ته تجوزاً جونۍ ویلی شوی دی ځکه چه نبی د خپل امت په حق کښی روحانی پلار وی. لکه چه په عمومي محاورو کښی هم د قوم صوری او معنوی مشران گردی (تولی) جونۍ خپلی لونی او هلکان خپل ځامن بللی شی او که د لوط علیه السلام خاصی صلیبی لونی مرادی وی، نو ښائی چه له هغوی څخه ځینو ممتازو سړیو ته ځینی د نکاح دپاره وروړاندی کړی شوی وی، ځکه چه په هغه وقت کښی د کافرانو نکاح له مسلمانانو ښځو سره روا وه. د ځینو مفسرینو په نزد د لوط علیه السلام مقصود له دی قوله د نکاح او نورو هیڅ مقصود نه ؤ بلکه د دوی له تجاوز او تیری څخه عاجز او پکو (تنگ) شوی وی د دغو میلمنو د پت او آبرو ساتلو دپاره د خوشامندی او زاری په دود (طور) او په توگه (طریقه) ئی په دغسی الفاظو سره خپله انتهائی تواضع ورښکاروله خو که په دوی کښی د عزت او حیاء لږ څه شائبه او د سړی توب لږه ذره هم موجوده وی، نو د دغو الفاظو په آوریډلو سره لږ څه مراوی او سست شی او له خپله زوره ولویږی او نسبتاً د پوستوالی او انسانیت په لوری وگرځی مگر دوی داسی حیاءدار او شرم ناک له سره نه وو هومره چه دوی ته ویل کیدل، د دوی په غوړونو کښی به ئی ځای نه نیو او له پخوا ځنی لا زیات سپین سترگی او بیباکه گرځیدل، او د بیباکی او بی غیرتی په مظاهراتو کښی به ئی لا پسی زیاتوالی کاوه.

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ۝۴

وویل قوم د لوط هر ورو (خامخا) په تحقیق پوه ئی ته چه نشته مونږ لره په لونو ستا کښی هیڅ حاجت، او بیشکه ته خامخا پوهیږی په هغه کار چه مونږ ئی غواړو (چه لواطت دی)

تفسیر: نو دومره ولی غیږی او حجت او تکرار د څه دپاره کوی؟ مونږ تر هغه پوری چه خپله دغه ناپاکه اراده پوره نه کړو، له دغه ځایه له سره نه بیرته کیږو.

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ۝۵

نو وویل لوط کاشکی وی ماته پر تاسی زور یا می پناه وړی شوی پناه ځای مستحکم ته

تفسیر: د لوط علیه السلام له ژبی څخه د انتهائی خوف او پریشانی په حالت کښی بی له جوړولو او سنجولو (فکر کولو) څخه دغه الفاظ ووتل «کاشکی په ما کښی بالذات دومره قوت

وی چه له تاسی گرددو (تولو) سره جنگیدم. یا کوم طاقتور او مضبوط پناه ورکوونکی می لرلی». یعنی زما قوم او تبر او خپل دلته وی په حدیث کښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «یرحم الله لوطاً لقد کان یأوی الی رکن شدید الله تعالی دی پر لوط علیه السلام رحم وفرمائی بیشکه چه هغه مضبوطه او مستحکمه پناه ځای ځان ته حاصلوله» یعنی «الله قدوس» مگر په دغه وقت کښی د سختی ویری او بی حده ضیق له وجه دغه لوری ته ئی خیال ونشو او بی ساخته پر ظاهری اسبابو ئی نظر وغورځوه، د لوط علیه السلام څخه وروسته هومره انبیاء چه مبعوث شوی دی هغوی گرد (تول) د قوم قبیلی او د تبر خاوندان و.

قَالُوا لَوْ طُورَ إِنْ تَارَسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّيْلِ
وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرَاتَكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ
إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ۝

وویل ملائکو ای لوطه! بیشکه مونږ رسولان د رب ستایو له سره به ونه رسیږی دوی تاته (په ضرر)، نو بوځه اهل خپل (له دی ښاره) په یوی توتی د شپې کښی او نه دی گوری بیرته له تاسی هیڅ یو مگر (مه بیایه هغه) ښځه ستا (چه کافره ده)، بیشکه شان دا دی چه رسیدونکی دی دی ته هغه عذاب چه رسیږی دوی ته، بیشکه وعده د (نزول د عذاب پر) دوی صباح ده، آیا نه دی صباح نژدی (بلکه نژدی دی نو ته تلوار مه کوه!)

تفسیر: کله چه د لوط علیه السلام غم، اندېښنه، اضطراب له حده تیر شو، نو دلته دغو میلمنو پری غږ وکړ چه «یا نبی الله! تاسی په څه فکر کښی تللی یی؟ مطلق مه پریشانیدئ! مونږ د الله تعالی رالېږلی شوی پرېستی یو. چه د دوی د اهلک دپاره راغلی یو. دغه خبیثان زمونږ خو هیڅ شی نشی خرابولی، بلکه تاسی ته هم له سره هیڅ زیان او ضرر نشی دررسولی.» په تفاسیرو کښی راغلی دی کله چه دغو شیرانو وروڼه او دروازی ورماتی کړی. یا له دیواله واوښتل، او دننه د لوط علیه السلام انگر ته ورغلل، نو دلته جبرئیل علیه السلام د پاک الله په حکم لوط علیه السلام له دوی ځنی جدا کړ. او خپل مت ته ئی لږ څه د دوی په لوری حرکت ورکړ چه د هغه په اثر گرد (تول) سره رانده شول او په چغو سره ئی وویل «هله! ژر وتښتئ! چه د لوط علیه السلام دغه میلمانه لوی جادوگران راښکارېږی». کله چه لوط علیه السلام له دیری تنگدلی د عذاب د وقت د راتلو پوښتنه وکړه، نو جبرئیل علیه السلام ورته وویل چه په تحقیق وقت د عذاب د دوی صباح دی. یعنی پر دوی گهیځ (سحر وختی) عذاب راتلونکی دی. کله چه لږه شپه پاتی شی، نو

ته سره له متعلقينو دى له دى غايه تشریف یوسه او خپلو ملگرو ته هدايت ورکړه! چه په دیر تلوار سره دى درومی او هیڅ یو له دوی ځنی دى بیرته مخ نه گرځوی. او نه دى گوری هوا یواځی ستا ښځه دى له تا سره لاره نشی یا به بیرته مخ گرځوی او گوری به او په دى ډول (طریقه) به په دغه عذاب کښی اخته کیږی. چه پکښی هغه گرد (تول) قوم اخته کیدونکی دى وائی چه دغی ښځی خپل قوم د دغو میلمنو په راتگ مطلع کړی ؤ. بیا لوط علیه السلام وویل چه تر صباح پوری خو دیر وقت دى. نو جبرئیل علیه السلام ورته وویل چه ای لوطه! آیا نه دى صباح نژدی؟ بلکه نژدی دى! یعنې خوشاله شی. اوس د دغو ظالمانو په هلاک کیدلو هیڅ دومره ځنډ (ایسارتیا) نه دى پاتی هم دا چه صباح شو په گهیځ (سحر وختی) کښی دوی گرد (تول) سره وژلی کیږی.

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَلَىٰهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيلٍ
لَّامِنُودٍ ۖ مُّسَوِّمَةً ۖ عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ۚ

نو څه وقت چه راغی امر (حکم، عذاب) زمونږ نو وگرځاوه مونږ پورته طرف د دى (ښار) ښکته طرف ته (یعنې نسکور کړ مونږ پر دوی دا ښارونه) او واورول مونږ پر دغو ښارو باندی کانی له ختو جوړ شوو په اور پخو شوو لاندی باندی (پرله پسې). (داسی گتی چه) ښی کړی شوی وی په نزد د رب ستا، او نه دى دا (گتی یا ښارونه) له ظالمانو (کافرانو) څخه لری.

تفسیر: یعنې جبرئیل علیه السلام د دوی کلی پورته، او تر آسمانه پوری ئی نژدی ورسول او بیا ئی له هغه غایه چه کړل او په دغه ډول (طریقه) هغه گرد (تول) کلی سره لاندی باندی شول، بیا د دوی د نکایت او ذلت او رسوائی د تکمیل دپاره له پاسه پر دوی کرتکانی او تودی دوزخی تیږی (گتی) هم وورولی شوی، او هغه کسان هم پر هم دغو تیږو (گتو) ووژل چه له هغه ښارونو څخه د باندی په نورو غایونو کښی اوسیدل (العیاذ بالله)

تنبیه: هغه سزا چه دغه قوم ته داسی ورکړی شوی ده چه پورته خوا ئی ښکته او ښکته خوا ئی پورته کړی شوی ده، هغه د دوی د هغه ظاهری شرمناک حرکت سره هم څه مناسبت لری. د «منضود» معنی محقق شیخ الهند رحمه الله علیه «لاندی باندی» سره کړی ده ځینو ئی معنی پی درپی او مسلسل او پرله پسې د تیږو (گتو) وریدل آخیستی دى.

«مسومة» یعنې کومه خاصه علامه او ښه پر هغو باندی وه چه هغه ئی له نورو تیږو (گتو) څخه ممتازه اوبکاروله، چه دغه د الله تعالی د عذاب تیږه (گته) ده. ځینی وائی چه پر هری تیږی (گتی) د هغه سړی نوم لیکلی ؤ چه هغه پری واژه کیده. او د هغه د اهلاک سبب گرځیده والله

اعلم.

﴿ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴾ یعنی دغه د لوط د قوم واقعه د زمانی په اعتبار هم قریب دی ځکه چه وروسته له «عاد» او «ثمود» او د «نوح علیه السلام» له قوم څخه دغه واقعه پېښه شوی ده. او د مکان په اعتبار هم ځکه چه د دوی کلی د مدینې منورې او شام تر منځ ؤ، تیریدونکو قافلو او جوړو به د هغوی ورانې او نریدلې کورونه او کنډرې لیدلې یا د «وما هی من الظالمین ببعید» د جملې مطلب دا دی چه داسې عذاب له هسې ظالمانو کافرانو ځنی اوس هم دومره لری نه دی ښائی چه دوی تل د پاک الله له قهره وویرېږی د دی قصې ځینې اجزاء پخوا له دی نه د الاعراف په سورت کښی تیر شوی هلته دی بیا ولوستل شی!

وَالِی مَدَیْنٍ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ یُقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَکُمْ مِّنْ إِلَهِ غَیْرُهُ
وَلَا تَنْقُصُوا الْبِکَیَالَ وَالْمِیزَانَ إِنِّیْ أَرِکُمْ بِخَیْرِ وَإِنِّیْ
أَخَافُ عَلَیْکُمْ عَذَابَ یَوْمٍ مُّحِیطٍ ﴿۸۴﴾

او (لیږلی ؤ مونږ ښار یا اولاده د) مدین ته (قومی) ورور د دوی شعیب، وویل (شعیب) ای قومه زما عبادت کوئ (یواځی) د الله نشته تاسی لره هیڅ (برحق) معبود بی له دغه (الله)، او مه کموئ پیمانې او تله بیشکه چه زه وینمه تاسی په خیر (خوشاله ماره په شتو) او بیشکه زه ویرېږم پر تاسی (په سبب د دی خیانت) له عذابه د ورځی چاپیریدونکی (په تاسی پوری په سختی او عذاب سره).

تفسیر: دغه قصه په ۸ ؤ ۹ جزء د الاعراف د سورت ۱۱ رکوع کښی پخوا هم تیره شوی ده یعنی کله چه پاک الله تاسو ته فراغت او هوسائی (آرام) درعنایت کړی ده، نو ډیر وویرېئ چه د عصیان او نافرمانی لامله (له وجی) هغه له تاسی څخه وانه خيسته شی او دغه خوښی او خوشالی مو سلبه او دنیوی او اخروی عذاب درباندي مسلط نشی ځکه چه تاسو گرد (تول) په خیر او عافیت یئ، او په پوره نعمت او دولت سره په راحت یئ، او له سره اهل د حاجت نه یئ نو ولی داسی خیانت کوئ.

وَلِیُقَوْمِ أَوْفُوا الْبِکَیَالَ وَالْمِیزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْیَاءَهُمْ
وَلَا تَعْتَدُوا فِی الْأَرْضِ مُفْسِدِیْنَ ﴿۸۵﴾

او ای قومه زما پوره ورکوی تاسی پیمانه او تله په انصاف (عدل سره) او مه کموی تاسی خلقو ته خیزونه (مالونه) د دوی او مه لتوی تاسی (خرابی) په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی یی.

تفسیر: یعنی تر اوسه پوری د ظلم او عدوان هغه معیار او قانون چه ل هغه اصلاح کړی! ﴿وَلَا تَعْتَوُوا الْأَرْضَ مُفْسِدِينَ﴾ او مه لتوی خرابی په ځمکه کښی په دغه حال کښی چه فساد کوونکی یی) یعنی له شرکه او کفره یا له لږ پیمانی کولو او تللو څخه، یا په نورو دولو (طریقو) د حقوقو له اتلافه او ظلمه او تیری او تجاوز په ځمکه کښی فتنه او فساد مه آچوی او خرابی مه کوئ! وائی چه دغو خلقو داری اچولی او په امانت کښی به ئی خیانت کاوه.

بَقِيتُ اللّٰهَ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ؕ

هغه باقی رزق پاتی کړی د الله (تاسو ته له حلاله) خیر ډیر غوره دی تاسی ته (له هغه چه تاسو ئی تولوی په خیانت سره) که یی تاسی مؤمنان (باور کوونکی په خبره زما)

تفسیر: یوه ایماندار انسان ته د پاک الله هغه ورکړی شوی مال چه وروسته د پوره او کامل اداء کولو د حقوقو (په حلال صورت) سره پاتی وی، اگر که لږ هم وی، له هغه کثیر څخه بهتر دی چه د حرامو په طریقه حاصلیږی یا په کښی د نورو خلقو حقوق تلف کیږی د حلالو په اموالو کښی چه په ښه ډول (طریقه) سره پیمانه او وتلل شی سم د لاسه برکت پیدا کیږی او د پاک الله له درباره اجر ورسپیږی.

وَمَا اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ۝۸۹

او نه یم زه پر تاسو ډیر ساتونکی (له منھیاتو)

تفسیر: یعنی ما تاسو ته پند او نصیحت وکړ وروسته له هغه د دی خبری ذمه وار نه یم چه په زور او زیاتی ئی پر خلقو تعمیل یا هغوی د هغه پر تعمیل سره مجبور هم کړم.

قَالُوا اِشْعَبُ اَصْلُوتُكَ تَامُرُكَ اَنْ نَّتْرِكَ مَا يَعْبُدُ اَبَاؤُنَا وَاَنْ نَّفْعَلَ

فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَكِيمُ الرَّشِيدُ ﴿٨٥﴾

نو وویل قوم د ده ای شعیه آیا دغه دیر لمونځ کول ستا (درښی) امر کوی تاته په دی چه پریردو مونږ هغه بتان چه عبادت به کاوه (د هغو) پلرونو زمونږ یا (په دی امر کوی چه پریردو مونږ) دا چه وکړو مونږ په اموالو خپلو هغه تصرف چه غواړو ئی (د دیر اخیستلو او لږ ورکولو) بیشکه ته خامخا هم ته ئی لوی باوقاره سم په لاره (نیک کرداره).

تفسیر: دغه خبری به ئی د استهزاء او تمسخر په دول (طریقه) کولی، چه «بس کره صاحبه! زیات له دی نه مه مشر کیږه! آیا په گرد (تول) قوم کنی هم دا یواځی ته لوی عقلمن باوقاره نیک کردار ئی؟ او باقی مونږ او زمونږ مشران گرد (تول) جاهلان او احمقان دی؟» حضرت شعیب علیه السلام دیر زیات لمونځ کاوه، نو دوی ورته وویل چه: «ښائی ستا دغه دیر لمونځ کول تاته داسی حکم درکوی چه له مونږ څنی زمونږ د پلرونو او نیکونو دین پردی کړی او زمونږ د ملکیت اختیار زمونږ په مملوکه و مالونو کنی لری کړی. بس ته دی خپل لمونځ کوه! او زمونږ په دینی او دنیاوی معاملاتو وزن او کیل او تلوو کنی ستا د مداخلی هیڅ ضرورت له سره نشته» حضرت شاه صاحب لیکي «د جاهلانو دستور دی چه دوی د نیکانو کار پخپله نشی کولی نو د نیکانو توصیفونه او تعریفونه کوی هم دغه د کفر خصلت دی» ځینو مفسرینو ﴿إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَكِيمُ الرَّشِيدُ﴾ ئی پر استهزاء نه دی محمول کړی، بلکه پر واقعیت ئی حمل کړی دی یعنی ته خو یو پوه، باوقاره نیک کرداره سړی ئی، نو بیا داسی بی موقعه او چتی (بیکاره) خبری ولی کوی؟ لکه چه صالح علیه السلام ته به هم د هغه قوم هم داسی ویل ﴿قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هَذَا أَتَنْهَانُنِي أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا﴾ الآية -

قَالَ يَقَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيْنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ
رِزْقًا حَسَنًا وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمُ إِلَى مَا أَنْهَكُمُ
عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا
تُوفِّقُنِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿٨٥﴾

وویل شعیب ای قومه زما آیا وینی تاسی (خبر را کړئ ماته) که یم زه په

برهان (واضح بیان) له جانبه د رب خپل او راكړی ئی وی ماته له درباره خپله رزق روزی ښائسته نیکه (د نبوت او اسلامیت نو روا دی ماته دا چه مخالفت وکړم له احکامو د الله؟ بلکه نه ښائی)، او نه لرم اراده د دی چه مخالفت وکړم له تاسی (او راشم) هغه کار ته چه منع کوم تاسی له هغه کاره، اراده نه لرم زه مگر د اصلاح (ستاسی) خو چه توان کیږی زما، او نه دی توفیق زما (په اصلاح ستاسی کښی) مگر په (هدایت نصرت د) الله، خاص پر هم دغه الله توکل کړی دی ما او د هم ده په طرف رجوع کوم.

تفسیر: یا خو ظاهری روزی مراده ده. یعنی بی د پیمانی او د تلی، وزن د تزئید او تنقیصه په حلالی طریقی سره ئی روزی عطا کړی ده، یا باطنی روزی مقصوده ده، یعنی علم او حکمت او نبوت ئی عطا کړی دی. خلاصه ئی دا ده که ماته حق تعالی فهم او بصیرت راكړی وی، او داسی سمه صافه لاره ئی راښوولی وی چه تاسی ئی نشئ لیدلی، او په دولت او شته والی ئی موږ کړی یم چه له هغه ځنی تاسی بی برخی یی، نو آیا د هغه حق دا دی چه معاذ الله زه ستاسی پشان وړند شم، او د الله تعالی له احکامو څخه مخ واړوم، یا ستاسی له دغی استهزاء او تمسخر (توکے تکالے) څخه وویریږم، او پند ورکول او پوهول پریږدم زه به له سره داسی نه کوم.

﴿وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَخْلِفَ لَكُمْ إِلَى مَا أَنْهَمَكُمُ عَنْهُ﴾ او اراده نه لرم د دی چه مخالفت وکړم له

تاسی او راشم هغه کار ته چه منع کوم تاسی د هغه نه یعنی د دی دپاره تری تاسو نه منع کوم چه گوندی زه پخپله ئی وکړمه یا) له هغو خرابو کارونو څخه چه زه تاسی منع کوم زه له سره نه غواړم چه ځان له تاسی ځنی بیل کړم او پخپله د هغه مرتکب شم. مثلاً تاسی تارک الدنیا وگرځوم، او زه پخپله مال او دولت راټول کړم. نه هغه پند او نصیحت چه زه ئی تاسی ته کوم، زه له تاسو څخه لا پرمخ د هغو په تعیل کښی مشغول او لگیا یم تاسی دغه الزام پر ما باندی نشئ اړولی چه زما پند پر ځان غوښتنه یا هوا او هوس محمول کړئ.

﴿إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ﴾ الآية - اراده نه لرم زه مگر د اصلاح ستاسی خو چه توان کیږی زما او نه دی توفیق زما په اصلاح ستاسی کښی مگر په هدایت او نصرت د الله، خاص پر هم دغه الله توکل کړی دی ما او په طرف د هم ده رجوع کوم زه) زما زیاتر کوښښ دا دی چه ستاسی دینی او دنیوی حالت ښه شی، او اصلاح ومومی او دغه موجوده خراب حالت مو لری شی. او د ایمان او عرفان په لوړه (اوچته) د ختلو کوښښ وکړئ پرته (علاوه) له دغه اصلاح له مقصده بل کوم مطلب نه لرم، چه زه می خپل دغه مرام تر خپل مقدور او استطاعت پوری په هیڅ یو حالت کښی له سره نشم پریښودی. پاتی شوه دغه خبره چه زما دغه مقصد تر پایه (آخره) هم ورسپړی او زه په دغه کوښښ کښی بریالی (بامراده) هم شم دغه گرد (ټول) د قدوس الله په قبضه او واک (اختیار) کښی دی. او د پاک الله په امداد او توفیق سره گرد (ټول) کارونه تر سر رسیدی شی. زما اعتماد او توکل پر همغه پاک الله دی او په هری معاملی کښی هغه ته رجوع کوم.

وَيَقَوْمٌ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ
قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِّنْكُمْ بِبَعِيدٍ ۝

او ای قومه زما حاصل دی نه کری تاسی ته دشمنی (ستاسی) ما لره دا خبره
چه ورسیری تاسی ته پشان د هغه (عذاب) چه رسیدلی و قوم د نوح ته (چه
غرق و) یا قوم د هود ته (چه سخت باد و) یا قوم د صالح ته (چه زلزله
وه)، او نه دی (نسکور شوی) قوم د لوط له تاسی خخه (ای کفارو دومره)
لری (په زمان مکان نو پری عبرت واخلی)

تفسیر: یعنی زما د ضد، عناد او عداوت په جوش کښی داسی حرکات مه کوئ، چه تاسی د
هغه په سبب د تیرو اقوامو پشان د دیرو سختو عذابونو وړ (لائق) او مستحق شی! د نوح، هود
او صالح علیهم السلام پر امتونو د تکذیب او عداوت لامله (له وجی) هغه عذاب چه نازل شوی دی
هر چاته ښکاره دی. د لوط علیه السلام د قوم قصه خو له دغو گردو (تولو) خخه وروسته په هم
دغی نژدی زمانی کښی واقع شوی ده، او د هغی یاد به ستاسی په حافظه کښی موجود وی نو
دغه نظائر له سره مه هیروئ. یعنی که تاسی د نوح او د هود او د صالح علیهم السلام د قوم له
تعذیب خخه په سبب د لری والی د زمانی عبرت نشی اخیستی نو نه دی قوم د لوط له تاسی لری
نه په زمان سره نه په مکان کښی نو په هغه خو خامخا عبرت واخلی!

وَاسْتَغْفِرْ وَارْتَبِمْ ثُمَّ تَوَبُّوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ ۝

او مغفرت وغواړئ تاسی له رب خپل (په راوړلو د ایمان سره) بیا رجوع
وکړئ تاسی په طرف د ده (په خصوص او خلوص د عبادت سره)، بیشکه
رب زما ډیر مهربان لوی محبت والا دی.

تفسیر: هومره چه قدیمی او په هره اندازه چه سخت مجرم او لوی گناهکار هم وی کله چه دی
د زړه په صدق او اخلاص سره د الله دربار ته رجوع وکړی او معافی بښنه تری وغواړی نو ئی
پخپل فضل او کرم سره بښی، بلکه له ده سره مینه او محبت هم کوی.

قَالُوا شُعَيْبٌ مَّا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِّمَّا تَقُولُ وَإِنَّا

لَنُرِيكَ فِيْنَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَنَاْنَتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ۝۹۱

وویل قوم (د ده په جواب کښی) ای شعیه نه پوهیږو مونږ په ډیرو هغو خبرو چه ته ئی وائی (مونږ ته د توحید په تعریف او منع د تطفیف) او بیشکه مونږ خامخا وینو تا په مونږ کښی کمزوره، او که نه وی دغه خپلوان ستا (چه په کفر کښی له مونږ سره شریکان دی) نو خامخا سنگسار کړی به وی مونږ ته او نه ئی ته پر مونږ هیڅ قدر عزتناک (او گران چه ستا خپل عزت مانع شی د رجم).

تفسیر: دوی خو پر گردو (تولو) شیانو ډیر ښه پوهیدل. لیکن د ضد، عناد او حق پټولو لامله (له وجی) به ئی داسی خبری کولی چه مونږ پر دغو خبرو له سره نه پوهیږو چه ته څه وائی او د مجذوبانو په شان تل گریږی او په خپل سر ویږی العیاذ بالله. او که په رښتیا سره دوی په همغی سمی صافی خبری باندی له خپلی بی‌توجهی یا د غباوت له وجی نه پوهیدل نو دغه کلام به په خپل ظاهر باندی محمولیده.

﴿وَإِنَّا لَنُرِيكَ فِيْنَا ضَعِيفًا﴾ او بیشکه مونږ خامخا وینو تا په مونږ کښی کمزوره ضعیفه ناتوانه) یعنی یو کمزور او بی حقیقته سری ته نه ښائی چه گرد (تول) عالم له خپل ځان سره دشمن کړی، بلکه ورته لارم دی چه پر خپل حال باندی رحم وکړی او خپل هوسا (آرام) ځان په ږیرو (تکلیفونو) اخته نه کړی. او په لوی لاس خپل ځان د مرگ په خوله کښی ونه غورځوی چه هیڅ یوه فائده او گټه (منافع) ورته نه رسوی.

تنبیه: ځینی اسلاف وائی چه دلته «ضعیف» د «ضریر البصر روند» په معنی دی. ښائی چه په کوم خاص وقت کښی په عارضی ډول (طریقه) سره موقتاً د ده د سترگو په لیدلو کښی څه نقصان او فتور واقع شوی وی، لکه چه د یوسف علیه السلام په فراق کښی د حضرت یعقوب علیه السلام سترگی سپینی شوی وی. په ځینو روایتونو کښی نقل کوی چه حضرت شعیب علیه السلام به ډیر ژړل تر دی چه د سترگو په لیدلو کښی ئی نقصان پیدا شو. پاک الله وفرمایل «ای شعیه! ته ولی دومره ژاری؟ د جنت شوقمن ئی؟ که له دوزخه وږیږی؟» عرض ئی وکړ چه «ستا د لقاء په خیال کښی ژاړم چه په کوم وقت به زه درسره مخامخ شم، نو ته به له ما سره څه معامله وکړی؟» ارشاد وشو چه «زما لقاء دی تاته درمبارکه شی، ای شعیه! ځکه می خپل کلیم موسی علیه السلام ابن عمران ستا خدمت دپاره درولی دی» وائی چه پاک الله ده ته د لیدلو باصره بیرته وروښله! والله اعلم بصحته!

﴿وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ﴾ او که نه وی دغه خپلوان ستا چه په کفر کښی له مونږ سره شریکان دی نو خامخا سنگساره کړی به وی مونږ ته او نه ئی ته پر مونږ هیڅ قدر عزتناک گران چه ستا خپل عزت مانع شی د رجم) یعنی که ستا د کورنی او د قبر خلغو لحاظ او خاطر نه وی چه له

مونږ سره اوسېږي، نو لا له پخوا څخه به مو ته سنگسار کړی وی.

قَالَ يَقَوْمِ ارْهَطِيْ اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَ
اتَّخَذْتُمُوْهُ وِرَآءَكُمْ ظَهْرِيًّا اِنَّ رَبِّيْ بِمَا تَعْمَلُوْنَ حٰصِيْطٌ ﴿١٣﴾

وویل (شعیب) ای قومه زما آیا دغه خپلوان زما ډیر عزیز (مخور) دی پر تاسی له الله، او گرځولی مو دی دغه (الله) وروسته د تاسی شاته غورځولی شوی (چه هیڅ پروا ئی نه کوی)، بیشکه رب زما پر هغو کارونو چه کوی ئی تاسی ښه احاطه کوونکی دی (نو جزاء د تولو به درکړی)

تفسیر: یعنی د افسوس او تعجب ځای دی چه زما د کورنی له سببه می د رعایت وړ (لائق) او مستحق بولی مگر د دی لامله (له وجی) می هیڅ لحاظ او خاطر نه کوی چه زه د پاک الله نبی، او تاسی ته درلیږلی شوی یم، او صاف او صریح دلائل او نښی د خپل تصدیق دپاره درښیم ځواکی د تاسی په سترگو کښی زما د کورنی عزت، قوت، قدرت، او نور له الله قدوس څخه زیات دی، او د پاک الله عظمت او جلال مو داسی هیر کړی دی چه په تصور کښی مو هم له سره نه راځی.

هیروئ تاسی فرمان د لوی اکبر

بی فائده می یادوی کهول تیر

دغه څومره بی عقلی او ناپوهی ده

چه فرق نه کړئ د اصغر او د اکبر

هغه قوم چه پاک الله (معاذ الله) هیروی، او وروسته د شاو خپلو ته ئی اچوی او غورځوی ئی. ښائی چه دوی ئی په یاد ولری چه د دوی کرد (تول) افعال، اقوال، اعمال، او نور د الله تعالی د علم او قدرت په احاطه کښی دی تاسی هر کار چه کوی او په هر حالت کښی چه اوسېږئ یوه شیبه هم د هغه له قدرته او احاطی څخه خارج نه یی.

وَيَقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝
مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ وَارْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ۝

او ای قومه زما عمل کوئ په عَای خپل (یعنی په حالت خپل چه شرک او معصیت دی) چه بیشکه زه هم عمل کونکی یم په حال خپل (چه توحید او طاعت دی) ژر به وپیژنئ تاسی هغه څوک چه راغی ده ته عذاب چه رسوا کوی هغه او (وبه پیژنئ) هغه څوک چه دروغ ویونکی دی، او انتظار کوئ (د عاقبت خپل) بیشکه زه هم له تاسی سره انتظار کوونکی یم د عاقبت خپل

تفسیر: یعنی ښه ده تاسی پر خپل ضد او عناد تینګ اوسئ! زه د پاک الله په توفیق سره د هدایت پر لاری ثابت قدم یم عنقریب تاسی ته به ښکاره شی چه له مونږ څنی کوم یوه ته د الله تعالیٰ عذاب رسیږی؟ او رسوا کوی ئی؟ او کوم یو دروغجن ثابت کیږی؟ اوس مونږ او تاسی دواړه آسمانی فیصلی ته گورو او انتظار کوو.

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جِثْمِينَ ۝ كَانُوا يَكْفُرُونَ ۝
بَعْدَ الْمَدْيَنَ كَمَا بَعَدَتْ ثَمُودُ ۝

او کله چه راغی امر (حکم، عذاب) زمونږو نو خلاص کر مونږو شعیب او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی ؤ له ده سره (له دغه عذابه) په رحمت سره له نژده خپله او ونيول هغه کسان چه ظلم ئی کړی ؤ (په کفر سره) غو سخت (د جبریل) نو گهیځ (سحر وختی) وگرځیدل دوی (تول) په کورونو خپلو کښی مړه وچ کلک پراته پر زنگنونو خپلو. (داسی تباہ شول) لکه چه نه وو اوسیدلی په دغو کورونو کښی (پخوا له دی نه)، خبردار شی واورئ لری والی دی (له رحمته او هلاک دی قوم د) مدین ته لکه چه لری او هلاک شول ثمودیان (چه دواړه په صیحه سره هلاک شول)

تفسیر: دلته د حضرت شعیب علیه السلام د قوم په صیحه (سخته چغه) سره. هلاکیدل مذکور دی.

او په «الاعراف» کښی د «رجفة» لفظ راغلی دی یعنی په زلزله سره وژلی شوی دی، او د «الشعراء» په سورت کښی «عذاب يوم الظلة» راغلی دی چه مطلب ئی دا دی د عذاب وریځ لکه سایوان پر دوی محیطه شوی وه ابن کثیر رحمة الله علیه لیکي چه دغه دری واړه عذابونه د دی قوم په حق کښی سره جمع شوی و بیا په هر صورت کښی د هغه ځای په سیاق سره مناسب عذاب ذکر شوی دی. په «الاعراف» کښی و چه هغو خلقو شعيب علیه السلام ته وویل چه مونږ تاسی او ستاسی ملگری له دغی خپلی ځمکی څخه وباسو نو هلته ئی دروضوده چه له هغی ځمکی څخه چه تاسی مسلمانان تری وباسئ، د هغی ځمکی د زلزلی له اثره به ووژلی شی. کله چه دلته د هغو د سختو بیادبیو مقالاتو ذکر دی، نو ځکه ئی د هغه په مقابل کښی د آسمان «صیحی» یعنی سختی چغی ذکر وفرمایه، گواکي د الله تعالی د عذاب په پوی چغی کښی د هغو گرد (تول) شورماشور او ویناوی ورکي شوی. د «الشعراء» په سورت کښی د دوی دغه قول نقل کړی دی ﴿تَسْمِعُ مَا كَانَ لَكُمْ مِنَ الشَّيْءِ لَعْنَةُ الشَّيْءِ﴾ یعنی که ته رښتینی ئی، نو پر مونږ باندی د آسمان یوه توتو راوغورځوه! نو د هغه په مقابل کښی د «عذاب يوم الظلة» تذکره وفرمایله شوه.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ۖ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَٰئِهِ فَاتَّبَعُوْا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيْدٍ ۝۹

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسی (په ښکاره نهو) معجزو خپلو سره او په برهان (قاطع حجت) واضح سره. فرعون او مشرانو د (قوم د) ده ته او متابعت وکړ دغو (مشرانو) د امر (حکم) د فرعون، حال دا چه نه و حکم د فرعون برابروونکی پر سمی لاری.

تفسیر: له نبو څخه غالباً معجزات او هغه (۹) نښی مرادی دی چه د هغو ذکر په ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا﴾ کښی شوی دی. د هغو له منځه د عصاء معجزه ئی چه نهایته ظاهره او قاهره معجزه وه شاید «سلطان مبین» یعنی واضح سند فرمایلی وی، یا له «سلطان مبین» څخه هغه روضانه دلائل مراد دی چه موسی علیه السلام هغه د فرعون په مخ کښی د الله تعالی د وجود او توحید او نورو په متعلق وړاندی کړی و. چه د هغو ذکر په نورو مقاماتو کښی راځی، او ممکن دی چه له «سلطان مبین» څخه د هغه لغوی معنی مراد وی یعنی ښکاره بری یا ظاهره غلبه ځکه چه د فرعونیانو په مقابل کښی حضرت موسی علیه السلام ته ظاهره غلبه او فتح مبین څو څو کړته حاصله شوی ده. یعنی سره د ښکاره او واضحو نښو له لیدلو څخه بیا هم فرعونیان د الله تعالی د نښی علیه السلام خبره وانه وریده، او د هغه الله د دښمن فرعون پر حکم به ئی تگ

او عمل کاوه حال دا چه د فرعون هيخ يوه خبره داسی جوته او صحيحه نه وه چه د هغی په قبلولو سره انسان نیکی او ښیکنه (فائده) حاصله کړی شی.

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوَرْدُ الْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾

مخکښی به شی (دغه فرعون) د قوم خپل په ورځ د قیامت کښی نو ننه به باسی هغوی په اور کښی، او بد ځای د ورتلو (د دوی هغه) دی چه وروستل شی دوی (هغه ته چه اور دی).

تفسیر: یعنی همغسې چه فرعون دلته په کفر او تکذیب کښی د دوی امام او قائد ؤ په قیامت کښی به هم د هغو امام او قائد وی. هغو خلقو چه په دنیا کښی د ړندو پشان د فرعون تقلید کاوه دوی به د ده تر شا تر اخری منزل (جهنم) پوری ورسېږی، دا همغه کنده ده چه هلته به د یخو اوبو په ځای دیر سوځوونکی ابری کوونکی اور ورسېږی.

وَاتَّبِعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يُبْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾

او ورپسی لگولی شوی دی په دغه دنیا کښی لعنت او په ورځ د قیامت (هم)، بد انعام دی (هغه چه دوی ته) ورکړی شوی دی).

تفسیر: یعنی تر څو چه دنیاوی خلق به پر فرعون او فرعونیانو لعنت لیری بیا په قیامت کښی د ملائکه الله او اهلالموقف له لوری به هم پر دوی لعنت ورپړی. الغرض د لعنت سلسله به پر دوی پرله پسې جریان لری او هيخ به تری نه بیلېږی. گواکی استهزاء دغه یو انعام دی چه د هغه پر چارو ورته ورکړی شوی دی.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرْآنِ نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾

دا (تیری شوی خبری) له (جملی د) احوالو د قریو دی چه بیانوو مونږ هغه پر تا باندی چه ځینی له هغو قریو ولاړی دی (کندوالی د دوی او اهل ئی هلاک دی) او ځینی ئی ریبلی شوی دی (سره د اهل خپل لکه کښت (فصل). چه په لرونو سره ریبلی شوی وی).

تفسیر: یعنی د هغو قومونو قصی چه مونږ تاسی ته درواورولی چه په څه شانی هغوی د انبیاء

عليهم السلام تڪذيب او له هغو سره ئی بی ادبی او سپین سترگی وکړه؟ او بیا څرنگه تباہ شول؟ د هغوی ځینې کلی اوس هم ودان دی لکه مصر چه د فرعون دارالسلطنت ؤ، او ځینې وران شوی دی مگر د هغوی څه کندوالی لا پاتی دی لکه د لوط علیه السلام د قوم کلی او د ځینو نښی هم د دنیا له مخی پیخی لری او ورکی شوی دی.

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١١﴾

او ظلم نه ؤ کړی مونږ پر دوی (په هلاکولو سره) وليکن ظلم کړی وو هغوی پر ځانونو خپلو (په سبب د کفر او عناد) نو هيڅ دفع ونه کړه له دوی څخه هغو باطلو خدايانو د دوی هغه چه بلل به دوی غير له الله (او د هغوی عبادت به ئی کاوه) هيڅ شی (د عذاب) کله چه راغی امر (حکم، عذاب) د رب ستا، او زیات نه کړ دغو خدايانو دوی ته (هيڅ شی) غير له هلاکته.

تفسیر: یعنی پاک الله دوی بی قصوره ونه نیول چه د ظلم وهم پری وشي، کله چه دوی د جرائمو په ارتکاب کښی له حده تیر شول، او په دغه ډول (طریقه) ئی خپل ځانونه علی رؤس الاشهاد د سزا وړ (لائق) او مستحق وگرځول، نو دلته پر دوی د پاک الله عذاب نازل شو. بیا وگورئ پر هغو باطلو معبودانو چه دوی ډیر داده او مطمئن وو او له هغو څخه ئی لوی توقعات او امیدونه درلودل (لرل) هغوی هم د داسی سختو مصیبتونو په وقت کښی د دوی هيڅ پکار وړه نهغلل. باطل معبود ئی څه پکار ورغی؟ بالعکس د دوی د هلاک سبب وگرځید. کله چه دغو مشرکانو دغه باطل معبودان د نفعی او ضرر خاوندان وگڼل او امیدونه ئی تری وکړل او نذرونه ئی ور وداندی کړل، سجدی، تعظیمونه او سلامونه ئی ورته کول نو دغه بله ورځ ئی ورپه برخه شوه. د انبیاءو عليهم السلام او نورو په تڪذيب کوم عذاب چه دوی ته رسیدونکی دی د شرک او بت پرستی عذاب لا پر هغه عذاب زیات او مزید دی.

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرْآنَ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٢﴾

او پشان د هم دغو (نيولو) نيول د رب ستا دی کله چه ونيسي الله اهل د
قريو حال دا چه دا (اهل د قريو کافر) ظالم وی، بيشکه نيول د الله دير
دردناک سخت زورور دی.

تفسير: یعنی ظالمانو ته تر ډيره حده او اندازی پوری مهلت ورکاوه کيږي کله چه په هيڅ ډول
(طريقه) له خپلو هغو بدو چارو څخه لاس وانخلي نو تر مری ئی نيسي او خفه کوی ئی. که
مجرم وغواړي چه لږ څه ربر (زحمت) او تکليف راورسيږي يا له دغه مصيبت او جنجال څخه خپل
ځان وژغوري (وساتي) نو دغه خيال ئی محال او جنون دی.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَن خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ط
ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ۝۴۳

بيشکه په دی (مذکوره و قصو) کښی خامخا ډير عبرت دی دپاره د هغه چا
چه ويریږي له عذابه د آخرت څخه، دغه ورځ د قیامت داسی یوه ورځ ده چه
جمع به کړی شی په دی کښی ټول خلق او دا ورځ ده چه حاضر به شی ورته
ټول مخلوقات

تفسير: یعنی هر کله چه په دنیا کښی چه دارالعمل دی پر شرک او کفر او د انبیاؤ پر تکذیب
سختی سزاوی ورکولی کیږي، نو دغه د دی خبری د معلومولو نښه ده چه په آخرت کښی چه
خالص (دارالجزاء دی) څومره سختی سزاوی به وررسيږي؟ او د ژغورنی (بچ کیدو) صورت به
ئی څه وی؟ هغه عقلمن سری ته چه د خپل انجام او خاتمی په فکر او اندیښنی کښی وی. او
تری ويریږي په دغه څیز کښی لوی عبرت او نصیحت دی. یعنی د گردی (ټولی) دنیا فیصله په
یوه وقت کښی په هغه ورځ کښی کیږي چه ټول اولین او آخرین سره ټول شی او هیڅ یو تن به
غیر حاضر پاتی کیدی نشی گواکی د الله تعالی جل جلاله په حضور کښی د وړاندی کیدلو لویه
او وروستنی موقع به هم دغه ورځ وی.

وَمَا تُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مُّعَدُّودٍ ۝۴۴

او نه به وروستی کوو مونږ دا (ورځ) مگر دپاره د پوره کیدلو د نیتی
معلومی (په نزد د الله)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په علم کښی کوم میعاد چه مقرر دی هغه ضرور پوره کیدونکی دی. او بیا هغه لویه ورځ راتلونکی ده. له دغه تاخیر څخه داسی مه اټکل کوئ چه دغه خبری محض فرضی او وهمی خبری دی (العیاذ بالله).

يَوْمَ يَأْتُ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ۝

په هغه وقت کښی چه راشی (هیبت د) قیامت نه کوی خبری هیڅ نفس مگر په اذن حکم د الله سره، نو ځینی له دغو خلقو به بدبخته او (ځینی به) نیکبخته وی.

تفسیر: یعنی هیڅوک به هغه خبره چه مقبوله او نافع هم وی، بی د الله تعالیٰ له اذن او حکم نشی ویلی. او د محشر په ځینو موافقو کښی خو مطلقاً یو حرف هم بی له اذن او اجازی له خولی نشی ایستلی.

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُوا فِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ۝ خَلِيدِينَ فِيهَا
مَا دَامَتِ السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ۝
وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ
إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ عَطَاءٌ غَيْرَ مَجْدُوذٍ ۝

نو هر څه هغه کسان چه بدبختان شوی دی نو په اور کښی به وی. وی به هغوی ته په هغه اور کښی جگ (وچت) سخت غږ او تیت نرم غږ (لکه د خرو). همیشه به وی دوی په دغه اور کښی څو چه وی آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائی رب ستا (چه بوځی له سعیره زمهریر ته)، بیشکه رب ستا کوونکی دی (په کمال د قدرت سره) د هر هغه کار چه اراده وفرمائی (له اقسامه د تعذیب). او هر څه هغه کسان چه نیک بختان شوی دی نو په جنت کښی به وی همیشه به وی په هم دغه جنت کښی تر څو چه وی آسمانونه او ځمکه مگر چه اراده وفرمائی رب ستا (چه ئی بوځی رضوان او

لقاء الرحمن ته)، (دغه ورکړه) عطاء بخشش دی بی انتها (بلا انقطاع).

تفسیر: د دغو آیتونو دوه معنی کیدی شي. یوه دا چې هومره مدت چې آسمان او ځمکه په دنیا کې پاتی وي، تر هغه مدت پوري اشقیاء په دوزخ کې او سعادت په جنت کې اوسېږي. مګر هغه چې د زیادت اراده وکړي رب ستا او هغه هم ده ته معلوم دی. ځکه کله چې مونږ له طویلو څخه د طویلو زمانو تصور کوو، نو خپلو شاوخوا او ماحولونو په اعتبار اوږد مدت هم دغه په خیال کې راځي. نو ځکه ﴿مَادَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾ او نور الفاظ د عربو په محاوراتو کې د دوام د مفهوم د اداء کولو دپاره ویلي کېږي. باقی د دوام او ابدیت اصلی مدلول چې ورته لامحدوده زمانه ښائی ویلی شي نو هغه د پاک الله د هغه لامتناهی علم سره مختص دی چې هغه ئی په ﴿مَا شَاءَ رَبُّكَ﴾ سره اداء فرمایلي ده. د آیت دوهمه معنی دا کیدی شي چې د ﴿مَادَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾ لفظ له دوامه کنایه واخیست شي یا له آسمانه او ځمکې څخه د آخرت آسمان او ځمکه مراد شي، لکه چې فرمایلي ئی دی ﴿يَوْمَ تَبْدُلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم ۴۸ آیت ۷ رکوع) مطلب ئی داسی شو چې اشقیاء په دوزخ کې او سعادت په جنت کې تر هغه وقت پوري اوسېږي چې د آخرت ځمکه او آسمان باقی وي. یعنی همیشه مګر که اراده ئی وکړي رب ستا نو موقوفی ئی لیکن دا اراده ئی نه کېږي او محال وقوعی ده ځکه چې د جنتیانو او د دوزخیانو خلود هم د پاک الله په مشیت او اختیار کې دی، مګر خپله دغه اراده ئی لا له پخوا څخه فرمایلي ده چې د کفارو او مشرکینو عذاب، او د اهل الجنت ثواب له سره موقوف کیدونکی نه دی. لکه چې فرمایلي ئی دی ﴿وَنُفِثَ مِنْ السَّمَاءِ مَاءً فَسُكِبَ عَلَى الْأَرْضِ نَبَاتٌ﴾ (البقرة آیت ۱۶۷) (۲۰ رکوع او ﴿يُرِيدُونَ أَن يُخْرِجُوكَ مِنَ النَّارِ وَمَأْتَهُمُ الْخُرُوجُ مِنْهَا﴾ د المائدة آیت ۳۷ ۶ رکوع او ﴿لَا يَخْفَى عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يَنْظُرُونَ﴾ د البقرة آیت ۱۶۲ (۱۹ رکوع او ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونُ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ ۵ جزء د النساء آیت ۱۱۶ ۱۸ رکوع، او پر هم دغه د گرد (تول) اهل الاسلام اجماع ده زمونږ د زمانی ځینی تش په نامه سره مفسرین هغه څه چې د ده په خلاف ئی لیکلي دی، هغه خو یا ضعیف او موضوع روایات دی. یا غریب او مؤول روایات دی. یا ځینی هغه آیتونه او احادیث دی چې د هغو پر مطلب د لنډ کتلو او خراب پوهیدلو لامله (له وجی) غلط پوهیدلی شوی دی. که الله تعالی توفیق راسره مل کړ، او د مستقل تفسیر د لیکلو وار راغی نو پر دی به مفصل کلام وکړو. د اختصار له سببه دلته د څه لیکلو موقع نشته. پاتی شوه د «عصاة الموحدين» مسئله یعنی هغه مسلمانان چې د خپلو گناهونو لامله (له وجی) په دوزخ کې غورځولي کېږي (العباد بالله) نو د هغوی په متعلق صحیحو احادیثو مونږ د پاک الله پر مشیت مطلع کړي یو چې یوه ورځ هرومرو (خامخا) دی له دوزخ څخه ایستلی کېږي او جنت ته رسول کېږي. ولی له جنته هیڅ یو جنتی د باندې نه ایستل کېږي. ښائی په هم دی لحاظ د جنتیانو په ذکر کې ﴿عَطَاءٌ غَيْرُ مَقْدُودٍ﴾ او د اشقیاء په ذکر کې ﴿إِنَّ رَبَّكَ فَاعْلَ لِمَا يُرِيدُ﴾ ارشاد فرمایلي وي، خو

معلوم شی چه عیننی اشقیاء به له دوزخه ایستل کیږی. مگر هیڅ یو سعید به له جنته نه ایستل کیږی.

تنبیه: په «الا ما شاء ربک» سره ئی تنبیه فرمایلی ده چه د پاک الله په همیشه پاتی کیدلو او د مخلوق په همیشه پاتی کیدلو کښی فرق شته. د کوم مخلوق همیشه پاتی کیدل من کل الوجوه د پاک الله پر مشیت موقوف دی. الله تعالی هر وقت چه وغواړی فناء کولی ئی شی. او هم دا ئی راوښودله چه جزا او سزا ورکول دواړه د الله تعالی د اختیار او مشیت تابع دی او د «اریه سماج» او د نورو له عقیدې سره موافق الله تعالی پر هغه نه دی مجبور.

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا
يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا لَنُوقِفُوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ۝

پس مه کیږه ته (یعنی نه دی شی امت ستا) په شک کښی له هغو بتانو چه عبادت ئی کوی دغه کسان، نه کوی عبادت دوی مگر لکه چه عبادت به کاوه پلرونو د دوی پخوا (له دی نه)، او بیشکه چه مونږ پوره ورکوونکی یو دوی ته د برخی د دوی (له عذاب) بی له نقصانه (کامله تامه).

تفسیر: یعنی د دومره مخلوقاتو د شرک او بت پرستی پر لاره لویدل، او تر اوسه پوری د دوی په سزا نه رسیدل، داسی یو شی نه دی چه پری انسان وغولیری او په شبهه کښی ولویږی دغه خلق د خپلو پلرونو او نیکونو په بی اساسه تقلید کښی مشغول او لکیا دی هغه د دروغو معبودان د دوی په څه کار ورځی؟ یقینا دغو تولو ته په آخرت کښی پوره سزا ورسیږی چه پکښی هیڅ زیادت او نقصان به نه وی. ګواکي د «غیر منقوص» لفظ د «عطاء غیر مجذوذ» په مقابل کښی ایښی شوی دی. بعض مفسرین وائی چه په دنیا کښی د رزق او نورو کومه برخه چه مقدره ده، هغه پوره ورسیږی. بیا د شرک پوره سزا هم مومی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ ۖ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ
لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ۝

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ موسی ته کتاب (توریت) نو اختلاف وکړ شو په دغه (توریت) کښی، او که نه وی هغه کلمه (حکم) چه رومبی شوی ؤ

له ربه ستا (د تاخير د جزا تر قيامته پوري) نو خامخا فيصله به شوی وه په منع د دوی کښی (په دنیا کښی)، او بیشکه دوی خامخا په شک کښی دی له دی (قرآنه) پراته دی په داسی شک کښی چه غورځوونکی د زړونو دی په اضطراب کښی)

تفسیر: موسیٰ علیه السلام ته ئی کتاب ورکړ، او راوئی لیږه، نو بنی اسرائیلو پخپلو منعونو کښی اختلاف سره وکړ. ځینو هغه ومانه او ځینو تری سر وغروه لکه چه نن ورځ د لوی قرآن په نسبت هم داسی اختلاف د انسانانو په منع کښی شته. بیشکه چه پاک الله د دی خبری قدرت درلود (لرلو) چه دغو اختلافاتو او تفریقونو ته موقع ور نه کړی. یا د هغه له پیدا کولو څخه وروسته د گردو (تولو) مکذبینو فوری استیصال او تولی جگری له یوی مخی لری کړی. مگر د ده تکوینی حکمت د دی خبری اقتضاء ونه کړه یوه خبره د ده له حضوره لا له پخوا څخه مقرره او تاکلی (مقرر کړی) شوی ده چه انسان ته ئی تر یوه خاص حد پوری د کسب او اختیار آزادی او خپلواکی ورکړی ده، او د امتحان په میدان کښی ئی خوشی کړی دی، او ورته گوری چه دی په کومه لاره درومی؟ آیا د خالق او مخلوق حقوق په ښه ډول (طریقه) سره پیژنی، او د پاک الله د رحمت او کرامت وړ (لائق) او مستحق گرځی؟ که کړه لاره غلطه چاره ځان ته غوره کوی او د صحیح فطرت لارښوونی ته څه اهمیت نه ورکوی او خپل ځان د الله تعالی د غضب او سخط مظهر گرځوی ﴿لَيَبْلُوَنَّكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ د هم دغه مقصد په اقتضاء د انسان خلقت داسی ایښی شوی دی چه دی د نیکی او بدی. په اختیارولو کښی بالکل مجبور او مضطر نه وی. نو د دغه لازمی نتیجه دا ده چه په دنیا کښی د خیر او شر او د نیکیو او بدیو مقابله یو له بل سره جاری او تل ارتباط ولری چه وروسته د دوی له منځه مغضوب او مرحوم سره بیل کړل شی خو د ﴿إِلَّا مَن تَحَرَّكَ﴾ سره د ﴿لَا تَتَنَبَّهْنَ مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ﴾ والا خبره هم پوره شی. غالباً دا هغه لفظ دی که ئی نه وی فرمایلی نو د گردو (تولو) اختلافاتو خاتمه به بیخی یو ځلی سره کیده. عامو خلقو ته د دغو خبرو د حکمتونو د نه پوهیدلو لامله (له وجی) په شک کښی لویدلی دی. چه وروسته له دی نه به هم د دغو اختلافاتو فیصله سره کیږی که نه؟

وَإِنَّ كُلَّ النَّاسِ لَفِي عِندِ رَبِّكَ أَعْمَالٌ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝

او بیشکه هر فرقه (د مؤمنینو او د کافرینو) ځنی قسم دی چه خامخا پوره به ورکړی دوی ته رب ستا (جزاء) د عملونو د دوی، بیشکه چه الله پر هغو کارونو چه کوی (ئی) دوی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی تراوسه پوری هغه وقت نه دی راغلی چه د هر یوه د عمل پوره جزاء او سزاء ورکړه

شی او د هغو د استیفاء مراتب اجراء شی. لیکن کله چه وقت ئی راشی نو یقیناً د یوی یوی ذری حساب به هم وکړی شی نه ښائی چه د عذاب له تاخیره داسی وپوهیدی شی چه هغه ستاسی له اعمالو څخه خبردار نه دی.

ځینی مفسرین وائی چه «لما» په اصل کښی «لمن ما» و. چه لام ئی قسمیه او «من» ئی جاره او «ما» ئی موصوله ده یعنی «والله لمن» «الذین» بیا دا نون میم شو. نو دری میمه جمع شول. نو رومی تری حذف شو.

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٣﴾

نو مستقیم او ثابت اوسه لکه چه حکم کړی شوی دی تاته او (هم مستقیم او ثابت دی اوسی) هغه څوک چه توبه ئی ایستلی ده لتا سره او مه تیرپړئ له حده، بیشکه چه الله پر هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی (بینا) دی.

تفسیر: یعنی ته د دغو مشرکینو په جگړو او دعوو او دنگلونو کښی خپل ځان مه غورځوه ښائی چه تاسی او هغه مسلمانان چه له کفره او شرکه او نورو څخه ئی توبه ایستلی ده او ستاسی رفاقت او ملگرتوب ئی غوره کړی دی او د پاک الله په لوری ئی په صدق سره رجوع کړی ده، د الله تعالی پر احکامو په نهایت میرانی (بهادری) او استقلال او استقامت سره تل ټینگ او کلک ولاړ اوسی! په عقائدو، اخلاقو، عباداتو، معاملاتو، دعوت، تبلیغ او نورو گړدو (تولو) شیانو کښی له افراطه او تفريطه بیل اوسی! او د توسط او استقامت پر لاره سم رهی (روان) شی! په هیڅ یوی معاملی کښی د افراط او تفريط خوا مه نیسئ او له شرعی حدودو د باندي مه وځئ! او یقین ولرئ! چه الله جل وعلا هره شیهه (لحظه) ستاسی اعمالو ته گوری.

وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَمَا تَسْكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِن أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١٤﴾

او مه مائلپړئ تاسی (په دوستی سره) په طرف د هغو کسانو چه ظلم ئی کړی دی نو وبه رسیږی تاسی ته اور (د دوزخ) حال دا چه نه به وی تاسی ته پرته (علاوه) له الله هیڅ دوستان (چه ومو ساتی له عذابه) بیا به ونه کړه شی درسره مرسته (مدد).

تفسیر: پخوا په «ولا تطغوا» کښی ئی له حده د باندی او بهر وتلو څخه منع کړی وه. اوس دا رابښی چه هغو ظالمو خلقو (له حدودو وتونکو کسانو) ته نه ښائی چه د تاسی لږ میلان، رجحان او نورو د دوی له مولاتو، مصاحبتو، تعظیمو، تکریمو، مدحو، او ثناو، ظاهری تشبوه، د عمل اشتراک او له هری خبری څخه حسبالمقدور محترز او حتی الامکان مجتنب اوسئ! نه چه دغه د اور لمبه تاسی ونه نغاری. بیا ما سواء د الله او د رسول الله تاسی ته بل هیڅوک مدد نشی رسولی او نه د الله تعالیٰ له لوری به تاسی ته مدد دررسیږی.

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَرُكُفًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَىٰ لِلَّذِينَ كَانُوا

او قائم کړه (سم ودر وه سره له تولو حقوقو په ترتیب) لمونځ په دواړو طرفونو د ورځی او په ساعاتو له شپي (چه نژدی وی ورځی ته)، بیشکه چه نیکی (پنځه ورته لمونځ) لری کوی بدی (کوچنی واړه) گناهونه، دغه (فرمان او وعده) پند دی دپاره د پند قبلوونکو

تفسیر: ظالمانو ته سر مه ټیتوی! بلکه وحده لاشریک له الله ته خپل سرونه ښکته کړئ! یعنی صباح، ماښام، او د شپي په تیاره کښی په خشوع او خضوع سره لمونځونه اداء کوئ! چه همغه د پاک الله د مدد د حاصلولو دیره لویه ذریعه ده. تنبیه: د ورځی د دوه طرفونو یعنی طلوع او غروب څخه پخوا، د فجر او عصر لمونځونه مراد دی یا یو طرف فجر او بل طرف مغرب کیښود شی چه هغه هم بالکل له غروب سره متصل وی. او د ځینو اسلافو په نزد په دغه کښی فجر، ظهر، او عصر دري واړه لمونځونه داخل دی. گواکی ورځ ئی په دوو برخو سره ویشلی ده چه رومبی برخه ئی فجر او وروستنی برخه ئی چه له نصف النهار څخه شروع کیږی او په غروب ختمیږی د ظهر او عصر دواړه لمونځونه شمیرلی دی له «وزلفاً من الیل» څخه فقط عشاء یا مغرب او عشاء دواړه مو مراد دی «ابن کثیر رحمه الله علیه» دغه احتمال لیکلی دی چه له «طرفی النهار» څخه فجر او عصر او له «وزلفاً من الیل» څخه به تهجد مراد وی. ځکه د اسلام په ابتدا کښی هم دغه دري واړه لمونځونه فرض شوی و وروسته د تهجد فرضیت منسوخ شو. او د پاتی دوو سره د دري نورو وقتونو تزئید وکړ شو والله اعلم.

﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَ السَّيِّئَاتِ﴾ بیشکه چه نیکی پنځه ورته لمونځ لری کوی بدی واړه گناهونه، دغه فرمان او وعده پند دی دپاره د پند قبلوونکو په یاد ساتونکی) یعنی د لمونځونو قائمول د الله تعالیٰ یادونه ده لکه چه په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ یا دا

مطلب چه د ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ ضابطه د یاد کوونکو دپاره د یادونی څیز دی،
 چه بنائی له سره ونه هیراوه شی ځکه له دی ځنی مؤمن ته د نیکیو په لوری خاص ترغیب
 کیږی. حضرت شاه صاحب لیکي «نیکی پر دری دوله (قسمه) بدی لری کوی. هر څوک چه
 نیکی کوی د هغه بدی معافیږی. او هر هغه چه نیکی ځان ته غوره کوی د بدی عادت تری لری
 کیږی. او په هر ملک کښی چه د نیکیو رواج وی هلته هدایت راځی او گمراهی تری لری
 کیږی. لیکن په دغو دری وارو کښی بنائی چه وزن ئی غالب وی. هومره چه خیری وی هومره
 صابون».

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾

او صبر وکړه (ای محمده په طاعت او مصیبت او له معصیت) نو بیشکه چه
 الله نه ضائع کوی ثواب د نیکی کوونکو.

تفسیر: په قرآن کریم کښی له غور کولو څخه ظاهریږی چه د الله تعالیٰ په امداد او اعانت
 حاصلولو کښی دوو شیانو ته خاص دخل دی: صلوٰه او صبر ﴿وَأَسْبَغِ الصَّلَاةَ﴾ د البقرة آیت
 ۱۵۳ ۱۹ رکوع. دلته ئی هم وروسته له صلوٰه نه د صبر حکم فرمایلی دی. مطلب ئی دا دی چه
 مؤمن دی د الله تعالیٰ په عبادت او اطاعت کښی مستقیم اوسی. او د هېڅ درد او رنځ پروا دی
 ونه کړی، نو هلته د الله تعالیٰ مرسته (مدد) او نصرت ورحاصلیږی د ده په لوی دربار کښی د
 هېڅ یوی نیکی اجر نه ضائع کیږی. بلکه زیات له اندازی څخه هم وررسیږی.

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةَ يَتَهُونَ عَنْ
 الْفُسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ أَجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ
 الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أَتَوْا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٧﴾

نو ولی نه ؤ (یعنی نه ؤ) له امله د هغو زمانو چه وو پخوا له تاسی نه
 خاوندان د فکر او عقل چه منع کول ئی (خلق) له (کولو د) فساد په ځمکه
 کښی (چه عذاب پری نه وو راغلی) مگر چه منع وکړه لږ له هغو خلقو نه چه
 خلاص کړل مونږ (دوی) له عذابه د هغو پخوانیو څخه (ځکه چه نهی عن
 المنکر به ئی کول) او متابعت وکړ هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ (په فساد
 یا ترک د نهی سره) د هغی لاری چه آسوده کړی شوی وو دوی په هغی

کښی او وو دوی گنهکاران کافران

تفسیر: د پخوانیو امتونو حال ئی راواوړوه او مونږ محمدی امت ته ئی ترغیب او تشویق راکړ چه په مونږ محمدیانو کښی «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» کوونکی ښائی چه دیر وی پخوانی اقوام څکه تباہ او فنا شول چه په عمومی ډول (طریقه) سره خلق د عیش او عشرت په نشو کښی مست او بی خبر شول، او د جرائمو په ارتکاب کښی معتاد (روږدی) شول او هغو لویو بااترو سړیو چه په دوی کښی لږ څه د خیر اثر باقی ؤ، د دغو منکرانو له ممانعته سترگی پتی کړی او هیڅ به ئی ورته نه ویل، او په دی ډول (طریقه) له کفر او طغیانه او ظلمه او عصیان د دنیا اخلاقی حالت داسی خراب شوی و چه د هغه اصلاح کوونکی هیڅوک نه ؤ څو تنو شمیرلیو شویو سړیو اگر که د «امر بالمعروف» دپاره خپل غږ پورته کړ. مگر په نغاره خانه کښی څوک د طوطی غږ اوریدی شی. نتیجه ئی داسی شوه چه منع کوونکی له عذابه محفوظ پاتی شول، او نور گرد (تول) قوم سره تباہ او فنا شول، حضرت شاه صاحب لیکي «که د نیکانو غلبه وی نو قوم به نه هلاکیده، څرنګه چه لږ وو نو دوی پخپله نجات وموند» په صحیح حدیث کښی دی «کله چه د ظالم لاس له ظلمه وانه خيست شی او منع ئی ونه کړی، او خلق «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» ترک کړی او پریږدی نو قریب دی چه الله تعالی داسی یو عمومی عذاب نازل کړی چه هیڅوک تری نه خلاصیږی العیاذ بالله حاصل دا چه واورئ خبردار شی ای مرحومه محمدی امته چه سبب د اهلاک د تیرو امتونو چه مذکور دی په دی سورت کښی (۱) کفر (۲) ظلم (۳) اشتغال په مقتضیاتو د نفس (۴) ترک د نهی له منکراتو دی، نو ښائی چه تاسی ځان وساتئ له دغو څلورو څو اخته او مبتلا نشئ په استیصال او بیخ کښی سره.

مملکت سره له کفره پاتی کیږی د تیری او ظلم له لاسه ورانیږی

مسلمان ته تل په کار دی عدل نیاو تل هواد له عدله نیاوه ودانیږی.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١٤﴾

او له سره نه دی رب ستا، (اراده کوونکی د دی) چه هلاک کړی (اهل د) قریو په ظلم کفر سره حال دا چه وی اهل د دغو قریو (نیکان مؤمنان) مصلحان.

تفسیر: یعنی د هغو ښارونو او کلیو خلق چه خپل حالت ښه کړی او د اصلاح په لوری متوجه شی او نیکی ته رواج ورکړی او د ظلمه او فساد ځانونه وژغوری (وساتی)، نو د قدوس الله شان

دا نه دی چه خامخا دوی بالجبر ونیسی او هلاک ئی کړی. عذاب هلته نازلېږی چه خلق په کفر او عصیان یا ظلم او طغیان کښی له حده تیر شی.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ
مُخْتَلِفِينَ ۝ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ
رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ۝

او که اراده فرمایلی وی رب ستا نو هر ورو (خامخا) به ئی گرځولی ؤ دا خلق تول سره امت یو (متفق په ایمان او طاعت طوعاً) او همیشه به وی دوی اختلاف کوونکی (په دین کښی). مگر هغه شوک چه رحم پری وفرمائی رب ستا (او له اختلافه ئی وساتی)، او دپاره د دی (اختلاف او رحمت) پیدا کړی دی الله دوی، او تمامه پوره شوه کلمه د رب ستا چه خامخا دک به کرم هر ورو (خامخا) دوزخ له پیریانو او انسانانو سره ګډ.

تفسیر: یعنی لکه چه خو ځلی پخوا له دی نه لیکلی شوی دی د الله تعالی تکوینی حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چه ګرده (توله) دنیا یو شانی پر یوی لاری برابره کړی، نو ځکه د حق په قبلولو او نه قبلولو کښی همیشه اختلاف دی. او اختلاف به وی. مگر فی الحقیقت اختلاف او افتراق غورځوونکی هغه کسان دی چه هغوی د صاف او صریح فطرت په خلاف حق ته د دروغو نسبت کوی. که د فطرت سلیمه سره ګرد (تول) سم تلل نو هیڅ اختلاف به په منځ کښی نه پیدا کیده. نو ځکه ئی په ﴿إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ﴾ سره تنبیه وفرمایله چه پر هغه کسانو چه الله تعالی د دوی د حق منلو په برکت رحم کړی دی. هغوی له اختلاف کوونکو څخه مستثنی دی ﴿وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ﴾ الایة - او دپاره د دی اختلاف او رحمت پیدا کړی دی الله دوی یعنی د دنیا له پیدا کیدلو څخه هم دغه غرض دی چه د الله تعالی د هر قسم د «جلالیه ؤ» او «جمالیه ؤ» صفاتو ظهور وشي نو ځکه د مظاهرو اختلاف ضروری شو. خو یو جماعت خپل لوی څښتن (مالک) ته خپله وفاداری او اطاعت ورڅرګند کړی. او د ده د رحمت او کرم او رضوان او غفران مظهر وګرځی چه د «الا من رحم ربک» مصداق دی. او بل جماعت د خپل بغاوت او غداری په سبب د الله تعالی د عدل او انتقام د صفت مورد جوړ شی، او د حبس دوام سزا وګالی (برداشت کړی) او پر هغو باندي د الله جل جلاله هغه خبره پوره شی چه «لأملئن جهنم من الجنة والناس اجمعین» دی. په هر حال د دغی دنیا د خلقت تشریعی مقصد عبادت دی «وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون» (۲۷ جزء د الذاریات ۵۶ آیت ۳ رکوع) او تکوینی غرض ئی دا دی چه د

تشریعی مقصد پخپل کسب او اختیار سره پوره کوونکې، او پرېښودونکې دواړه جماعتونه داسې موجود وی چه د الله تعالی د جمالیه و او جلالیه و یا په نورو الفاظو د لطف او د قهر مظهر وگرځیدی شی.

د قدرت په کارخانه کښی کافران هم پکاریږی

څوک به سوځی په دوزخ کښی که لهب او بوجهل نه و

د اغزو کلاتو دواړو زرغونتیا مو ده پکار

چه کارغان پر اغزو کښی، بلبل گل ته کری چنهار

بیا د لطف او کرم مظاهر هم د خپل مدارجو له استعداد او د عمل په اعتبار مختلف دی.

د کلاتو دول دول دیر ښائسته کری باغ اطراف

ننداری د دنیا کیږی، په جگړو په اختلاف

وَكَلَّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نَشِئْتُمْ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكُمْ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢﴾

او دا ټول (محتاج الیه) اخبار لولو مونږ پر تا (ای رسول الله) له احوالو د تیرو رسولانو هغه چه کلکوو قوی مطمئن کوو مونږ په هغو سره زړه ستا (په) تړنید د یقین سره) او راغلی دی تاته په دغو اخبارونو کښی حق (رښتیا) او موعظه (پند) او یادونه دپاره د مؤمنانو.

تفسیر: پاس د دیرو انبیاء او رسولانو قصی مذکوری شوی. اوس د سورت په خاتمه کښی د دغو قصو د ذکر په ځینو حکمتونو تنبیه فرمائی یعنی د پخوانیو اقوامو او رسولانو د واقعاتو له اوریدلو څخه د رسول علیه السلام زړه لا زیات ساکن او مطمئن کیږی. او محمدی امت ته داسی تحقیقی خبری معلومیږی چه پکښی د نصیحت او تذکیر لوی وسائل شته. انسان کله چه آوری چه زما نور نوعی ابناء په پخوانیو زمانو کښی په دغه او هغه جرم سره هلاک شوی دی، نو د هغوی څخه د ځان ساتلو په فکر کښی لویږی او کله چه گوری چه د هغی لاری له غوره کولو څخه هغو رومینیو اقوامو نجات موندلی دی نو طبعادی هم هغه لوری ته ځغلی. فی الحقیقت په لوی قرآن کښی د قصصو برخه دومره مؤثره او مذکره واقع شوی ده چه د هغو له اوریدلو څخه هر هغه انسان چه لږ څه د آدمیت څه اجزا پکښی وی او د پاک الله لږ څه خوف او درد په زړه کښی ولری. نو هر ورو (خامخا) متأثر کیږی. باقی د قصصو یا د نورو مضامینو د تکرار په نسبت چه په پاک قرآن کښی لیدل کیږی مولینا شبیر احمد عثمانی د «القاسم» د رسالی په ابتدائی دوره کښی یو مستقل مضمون لیکلی دی شائقین دی هغه ولولی.

وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اَعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنَّا عَمِلُونَ ۙ
وَاَنْتُمْ تَنْتَظِرُونَ ۝۱۲۲

او ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ایمان نه راوړی چه عمل وکړئ پر
ځای خپل (په حال د شرک خپل)، بیشکه مونږ هم عمل کوونکی یو (په حال
خپل چه اسلام دی). او انتظار کوئ (عاقبت د کار ته)، بیشکه مونږ هم
انتظار کوونکی یو (عاقبت د کار ته).

تفسیر: په هم دغه مضمون یو بل آیت هم په هم دی سورت کښی تیر شوی دی مطلب ئی دا دی
که تاسی زما خبره نه منئ، نو ښه خو به دا وی چه تاسی پخپل هم دغه ضد او عناد باندی
تینگ ودرېږئ زه هم پر خپل ځای تینگ او مستقیم ولاړ یم. او هم تاسی ماته د دهر د حوادثو
په انتظار کښی یئ نو زه هم د تاسی د بدی خاتمی منتظر یم په څو ورځو کښی به درنکاره
شی چه دغه د ظلم سپینه اوبه د کوم یوه د کور په مخکښی چو کیږی؟ ﴿وَيَكْرَهُسْ يَوْمَ
الَّذِي عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ﴾

وَاللّٰهُ غَيَّبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَآلِهٖ يَرْجِعُ الْاَمْرُ
كُلُّهُ فَاَعْبُدُوْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ۝۱۲۳

او خاص الله لره دی (علم په) پتو د اسمانونو او (په پتو د) ځمکی (هم) او
خاص هم ده ته بیرته گرځولی شی امر (کار د بندگانو) تول نو عبادت کوه
د الله (چه مرجع د تولو دی) او توکل وکړه پر الله، او نه دی رب ستا
بی خبره د هغو کارونو څخه چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی تاسی د دوی له کفر او شرارت څخه مه غمجن کیږئ! او په خپل تبلیغ او دعوت
کښی لگیا اوسئ! او د دوی فیصله هغه پاک الله ته ور وسپارئ! چه تری د ځمکی او آسمان
هیڅ یوه پته او ښکاره او وړوکی او لویه خبره نه ده پته، او د گردو (تولو) معاملاتو بیرته
ورنگ او رجوع هم ده ته کیږی نو هلته به دوی گرد (تول) سره وپوهیږی چه څرنګه په خبط او
خطا کښی لویدلی او سخت تیروتنلی دی تاسی خو د زړه له کومی په اخلاص او عقیدت سره
د پاک الله په اطاعت او عبادت کښی مشغول اوسئ! او یواځی د هم ده په اعانت، اعتماد او

توکل و کړئ! ځکه چې الله جل جلاله ستا له دغو مخلصانه و اعمالو څخه یې خبر نه دی او سم له هغه سره به مناسبه معامله درسره وکړی. په حدیث کښی راغلی دی چې لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین سؤال وکړ «یا رسول الله! پر تاسی د زورتوب آثار ډیر ژر راجکاره شول؟» رسول الله مبارک وفرمایل «شیتنی هود و اخواتها د هود سورت او د ده نورو خویندو په زورتوب کښی اچولی یم» هغه آیت چې زمونږ پاک رسول ئی ډیر زهیر او سپین بیرتیا ته نژدی کړی دی دا دی ﴿فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾
 رزقنا الله سبحانه وتعالى الاستقامة على دینه وسنة نبیه صلی الله تعالیٰ علیه وعلى آله الکرام واصحابه العظام

تمت سورة «هود».

سورة يوسف مكية الا آیات ۱، ۲، ۳، ۷ فملنية وهي (۱۱۱) آية و (۱۲) ركوعا عدد تلاوتها (۱۲) وعدد نزولها (۵۳) نزلت بعد سورة هود د «يوسف» سورت مکی دی پرته (علاوه) له ۱ و ۲ و ۳ و ۷ آیتونه چې مدنی دی (۱۱۱) آیتونه (۱۲) رکوع لری. په تلاوت کښی (۱۲) او په نزول کښی (۳۵) سورت دی وروسته د یونس له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چې خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

الرَّحْمَنُ تِلْكَ آيَةُ الْكِتَابِ الْبَيِّنَاتِ ۝ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝

دا (مخکښی آیتونه چې لوستی کیږی) آیتونه دی د کتاب واضح (چې د هغه من عندالله توب بالکل واضح دی او پر هغو احکامو او شرائعو یا مواعظو چې هغه مشتمل دی نهایت روښان او صاف دی). بیشکه چې مونږ نازل کړی دی دا کتاب په دی حال کښی چې قرآن عربی دی دپاره د دی چې تاسی پوه شی (پری).

تفسیر: یعنی عربی ژبه چې له گردو (تولو) ژبو څخه زیاته فصیحه او وسیعه او منضبطه او ډکه د شوکت او باشانه ژبه ده، د قرآن د نزول دپاره مننځه شوی ده. کله چې رسول الله مبارک ذاتاً عرب دی نو ښکاره ده چې په دنیا کښی به رومبی مخاطب عرب وی. بیا د عربو په ذریعه د دنیا په څلورو خواؤ کښی دغه رڼا خپره (خوره) شوه د هم دی په لوری په «لعلکم تعقلون»

کښی ئی اشاره فرمایلی ده چه ستاسی په ژبه د قرآن د نزول یوه وجه دا ده تاسی چه د رسول الله مبارک قوم یی اول د ده د علومو او معارفو خوند وڅکئ! او بیا ئی نورو ته وروڅکوی! لکه چه هم داسی هم وشو. ابن کثیر رحمه الله علیه لیکي «انزل اشرف الكتب باشراف اللغات على اشرف الرسل بسفارة اشرف الملائكة وكان ذلك في اشرف بقاع الارض وابتداء انزاله في اشرف شهور السنة وهو رمضان فکمل من كل الوجوه نازل کری شوی دی غوره د کتابونو (چه قرآن دی) په غوره د لغتونو (چه عربی ژبه ده) پر غوره د رسولانو (چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی) په سفارت د غوره د ملائکو (چه حضرت جبرئیل دی) او و دا انزال په غوره حصو د ځمکی کښی او اول د انزال ئی په غوره د میاشتنو د کال کښی و چه میاشته د رمضان ده نو کامل شو قرآن له هری لوری څخه»

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ ۖ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ ۝

مونږ بیانوو (لولوو) پر تا باندی دیره ښه قصه له تولو قصو (څکه چه خاوند ئی ښه دی) په سبب د وحی زمونږ تاته دغه قرآن او بیشکه شان دا دی چه وی ته پخوا (له نزوله) د دی قرآن خامخا له ناخبرانو (په دی قصی)

تفسیر: یعنی د هغی وحی په ذریعه چه د قرآن کریم په صورت پر تا نازلیدوی مونږ یو نهایت ښه بیان پر حسین طرز سره تاته آوروو چه له هغه ځنی تر اوسه پوری ته هم لکه د خپل قوم بی خبره وی اگر که دغه واقع د تاریخ په کتابونو کښی او په (بائبل - انجیل) کښی پخوا له دی نه مذکوره وه. مگر محض د یوی افسانې په صورت وه. قرآن کریم د هغی ضروری او مفیدی اجزاء په داسی یو عجیب او غریب او بلیغ او مؤثر ترتیب او اصول سره بیان فرمایلی دی چه په هغه سره نه یواځی د پخوانیو تذکره لیکونکو پر قصور ئی اطلاع فرمایلی دی بلکه موقع په موقع د اعلیٰ نتائجو په لوری ئی هم لارښوونه کری ده او د قصی په ضمن کښی ئی د علومو او هدایاتو ابواب پرانستلی دی. دغه خبره چه د الله قدوس تقدیر هیڅ یو شی نشی گرځولی او کله چه الله تعالیٰ پر چا باندی د فضل او کرم اراده وکړی، نو که گرد (تول) جهان هم سره لاس یو کری نو پخپلو گردو (تولو) امکانی تدابیرو هم هغه نشی محرومولی. صبر او استقامت د دنیوی او اخروی کامیابی او بری کلی او مفتاح ده. د حسد او عداوت خاتمه غیر له خذلان او نقصان څخه بل شی نه دی. انسانی عقل داسی لوی شریف جوهر دی چه د هغه په وسیله انسان پر دیرو مشکلاتو غالبیدوی. او خپل ژوندون پری ښائسته او ښه کوی. اخلاقی شرافت او عفت او طهارت بالاخر انسان د دشمنانو او حاسدانو په نظر کښی هم معزز او موقر گرځوی. پر دغه او د دغه

قسم نورو دیرو حقائقو باندی د دی احسن القصص په ضمن کښی تنبیه فرمایلی ده مفسرینو د دی سورت په شان نزول کښی څو روایتونه نقل کړی دی چه د گردو (تولو) له یو ځای کولو څخه دا معلومیږی چه یهودانو د مکې معظمې د مشرکانو په ذریعه زمونږ له رسول صلی الله علیه وسلم څخه امتحاناً داسی پوښتنه وکړه. چه حضرت ابراهیم علیه السلام او د ده ځامن خو په شام کښی اوسیدل. نو بیا بنی اسرائیل مصر ته څرنګه ورسیدل؟ چه په هغه کښی د موسیٰ علیه السلام او د فرعون مقابلی ته وار ورسید. امکان لری چه مسلمانان هم د داسی یوی ښی مفصلی تاریخی واقعی آوریدلو ته مشتاق وی، چه له بصائرو او عبرتونو ځنی دک وی. له بل لوری د دی قصی په ضمن کښی د هغو احوالو او حوادثو چه تذکره کیدونکی وه هغه له څو جهاتو د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او د ده د قوم له حالاتو سره مشابهت درلود (لرلو)، چه د هغه ذکر د رسول الله مبارک په حق کښی د تسکین او اطمینان موجب او د دوی د قوم په حق کښی د پند او عبرت سبب ؤ د دغو وجوهو لامله (له وجی) دغه پوره واقعه په بسط او تفصیل سره قرآن کریم بیان وفرمایله څو سائلینو ته معلوم شی چه اسرائیل یعنی یعقوب علیه السلام او د ده د اولادی د راتګ سبب له شامه مصر ته د حضرت یوسف علیه السلام واقعه ده چه بیا هملته ئی نسل منتشر او خور شو. تر هغه چه حضرت موسیٰ راغی او دوی ته ئی د فرعون او قبطیانو له غلامی څخه نجات ورکړ.

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ
عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ ﴿٣﴾

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل یوسف پلار خپل (یعقوب) ته ای پلاره زما بیشکه ما ولیدل (په خوب کښی) یوولس ستوری او لمر او سپوږمی ولیدل ما دوی چه ماته سجده کوونکی وو.

تفسیر: یعنی یوولس ستوری او لمر او سپوږمی زما په مخکښی سرونه ښکته کوی او راتیتیری دغه خوب ئی په هلکتوب کښی لیدلی ؤ. هوا د پوهی او بری ښی، آثار او علامی د وړکیو په سترګو کښی له ورا بریښی.

قَالَ يُبْنَىٰ لَكَ قَصْرٌ مِّمَّا تَرَ فِي كَيْدِ الْوَالِدِ
كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٤﴾

وويل (يعقوب) اى بچوريه زما مه بيانوه (مه ښکاروه دا) خوب خپل ورونو خپلو ته نو حيله (تدبير) به وکړي دوى (هلاک د) تاته په حيله (تدبير) کولو سره، بيشکه چه شيطان انسان ته دښمن دى ښکاره (نه چه د دوى په زړونو کښي کينه واچوي تاته)

تفسير: يعنى شيطان هر وقت انسان ته په پتونى کښي ناست دى او په زړونو کښي وسوسى ورآچوي ورونه به ستا په خلاف درته پورته کوي. ځکه چه د ده د خوب تدبير دير ظاهر ؤ او د يوسف عليه السلام ورونو ته چه په هر حال د نبوت له کورنى ځنى وو، د داسي يوه واضح خوب په تدبير پوهيدل دومره مشکل نه ؤ. چه يوولس ستورى ئى يوولس ورونه دى، او سپوږمى او لمر مور او پلار ئى دى. گواکي دوى گرد (تول) به په کوم وقت کښي د يوسف عليه السلام د شان د عظمت په مقابل کښي سرونه ښکته کوي. لکه چه د دى سورت په آخر کښي ﴿يَا أَيُّهَا هَذَا نَاطِلٌ نَّطَائِ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلْنَا فِي قَدْحِكَ آيَةً﴾ په ويلو سره دغه لورى ته اشاره وکړه.

معلومېږي چه حضرت يعقوب عليه السلام له دى خوږه پخوا هم دغه خبره محسوسه کړي وه چه له يوسف عليه السلام سره ئى خصوصى محبت کاوه چه د هغه له ليدلو څخه د ده علالتى ورونه پټ په زړونو کښي سره سوځيدل او له ده سره به ئى رځي (کښي) کولى، نو ځکه يعقوب عليه السلام ته داسي يو خيال پيدا شو، که هغوى دغه خوب واوري نو لا د حسد او رځي (کښي) په اور کښي به د دوى زړونه سوځي او شيطان به د دوى په زړونو کښي لا د حسد او رځي (کښي) لمبى بلى او وچتى کړي امکان لري چه دوى داسي حرکت وکړي چه په هغه کښي د يوسف عليه السلام اذيت او پخپله د دوى د رسوائى او بد انجامى موجب وي نو ځکه يعقوب عليه السلام يوسف عليه السلام منع کړ چه خپل خوب دى نورو ورونو ته مه ښکاروه تر دى چه يوسف عليه السلام ته ئى اجازه ور نه کړه چه خپل سکه ورور «بنيامين» ته هم د هغه خوب ذکر وکړي اگر که له هغه ځنى د کومى خرابى انديښنه نه وه ليکن ممکن ؤ چه هغه ئى په بى احتياطى سره نورو ته ووايي، او په دى دول (طريقه) دغه خبره په خلقو کښي خوره او شائع شي. تنبيه: حافظ ابن تيميه رحمه الله عليه په يوى مستقل رسالى کښي ليکلى دى چه نه قرآن نه لغت نه عقلى اعتبارات او نه بل شى د دى خبرى تائيد کوي چه «اخوان يوسف انبياء» ؤ او نه رسول الله مبارک داسي فرمايلي دى، او نه له اصحاب الکرامو ځنى کوم يو د دغى خبرى قائل ؤ. په رشتيا سره عقوق الوالدين، قطع الرحم، د مسلمان ورور قتل ته اقدام، او هغه مريى څرگندول او پلورل (خرڅول) ئى او د دارالکفر په لورى ئى ليدل. بيا صريح دروغ ويل او حيلى او پلمى (تدبيرونه) جوړول او نور داسي شنيعه حرکات څرنگه د يوه نبى په طرف، اگر که پخوا له بعثته هم وي، منسوبيدى شي. (العياذ بالله) هغه کسان چه د اخوان اليوسف عليه السلام د نبوت خيال څرگندوى له هغوى سره ماسواء د (اسباط) له لفظ بل کوم دليل نشته حال دا چه

(اسباط) خاص صلیبی اولاد نه دی بلکه اقوامو او اممو ته وائی او د بنی اسرائیلو تقسیم په اسباط سره د حضرت موسیٰ علیه السلام په زمانه کښی وشو.

وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٢﴾

او هم دا رنگه (چه په دغه خوب سره غوره شوی ئی ته) غوره به کړی تا رب ستا او ویه ښی تاته څه له گرځولو د خبرو (خپلو ځایونو ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د کتابونو)، او پوره به کړی نعمت خپل پر تا او پر (نوری) کورنی د یعقوب (په نبوت) لکه چه پوره کړی ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو (په نیکه او ور نیکه) ستا پخوا له تانه چه ابراهیم دی او اسحاق دی، بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی (پر ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی هم داسی چه دغه ښه خوب ئی دروښود، همغسی محض د خپل رحمت په جاذبه سره د خپل قرب په دربار کښی تاته خصوصی مقام عطا فرمائی لکه چه نبوت ئی درعطا کړ او په راز راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانیو سره ئی وپاللی.

﴿وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ﴾ او ویه ښی الله تعالیٰ تاته له گرځولو د خبرو خپلو ځایونو ته) مثلاً د رؤیاو تعبیر یعنی چه د خوب پښه واوری، او د هغه اجزاء پخپل ذهانت او فراست پخپل ځای کښی ولکوی یا د هری خبری په محل او موقع پوهیدل، او د معاملاتو پر عواقبو او نتایجو پوهیدل سم له لاسه ئی سنجول (حل کول) یا د پاک الله او انبیاء الله ارشادات او د اقوامو او د اممو د قصو او د منزله و کتابونو د مضامینو تر ژورو معانیو پوری رسیدل دغه گرد (ټول) شیان د «تأویل الاحادیث» لاندی مندرج کیدی شی.

﴿وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ﴾ او پوره به کړی الله نعمت خپل پر تا او پر نوری کورنی د یعقوب په نبوت) یعنی له اخروی نعمتونو سره دنیوی نعمتونه به هم عطا کوی. له نبوت سره په سلطنت کښی به هم برخه ورته ورکوی. او له شداندو او محنتونو څخه به ورته نجات ورکوی او د خوښی او خوشالی او هوسائی (آرام) ژوندون به ور په برخه کوی. د یعقوب علیه السلام کورنی به له دنیاوی مکروهاتو او مادی تکالیفو څخه خلاصوی او وروسته له دی نه د ده په نسل کښی به لوی لوی انبیاء او بادشاهان پیدا کوی.

﴿ كَمَا أَتَمَّاعِلُ أَبَوَيْكَ ﴾ لکه چه پوره کری ئی دی دا نعمت پر دوو پلرونو په نیکه او ور نیکه ستا پخوا له تانه چه ابراهیم علیه السلام او اسحق دی) حضرت یعقوب علیه السلام تواضعاً خپل نوم وانه خيست، او د خپل پلار اسحق او د هغه پلار حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر ئی وفرمایه. الله تعالیٰ حضرت ابراهیم علیه السلام خپل نبی او خلیل گرځولی ؤ، او د ده دښمن نمرود ئی هلاک کړ. او د اور شعلی ئی پری گلزاری کری. حضرت اسحق علیه السلام ته ئی نبوت ورعطا کړ بیا د ده له صلبه ئی د حضرت یعقوب علیه السلام په شان یو نبی پیدا کړ چه له هغه څخه د بنی اسرائیلو د گردو (تولو) انبیاءو سلسله پیدا شوی ده په صحیح حدیث کښی راغلی دی **الکریم ابن الکریم ابن الکریم یوسف بن یعقوب بن اسحق بن ابراهیم**

تنبیه: هغه پخوا ویل چه حضرت یعقوب علیه السلام کری دی، د هغه څه برخه خو غالباً د حضرت یوسف علیه السلام له خوبه پوهیدلی دی چه هغه په دغه لږ عمر کښی داسی موزون او مبارک خوب لیدلی ؤ او څه ئی د حضرت یوسف علیه السلام له خصائلو او شمائلو ویلی دی یا به پری د الله تعالیٰ د وحی په ذریعه مطلع شوی وی.

﴿ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی پر تولو احوالو او ښه حکمت والا دی چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) او د هر یوه د مناسبت او استعداد څخه باخبر دی، او پخپل حکمت هر چا ته مناسب فیض وررسوی.

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِلِّسَّائِلِينَ ۝

خامخا په تحقیق چه ؤ په (قصی د) یوسف او ورونو د ده کښی دلائل (د) قدرت د الله او نبوت ستا) دپاره د پوښتنو کوونکو

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د داسی واقعاتو پوهیدلو پسې گرځی. او کومی نتیجی پوری رسیدل غواړی، هغوی ته د یوسف علیه السلام او د یوسف علیه السلام د ورونو په قصه کښی د هدایت او عبرت لوی دلائل شته. د دی قصی له آوریدلو څخه په زړونو کښی د الله تعالیٰ د عظیم قدرت او حکمت نقش کلک ټینگیږی او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صداقت ښکاره ثبوت په لاس راځی. چه دوی سره له امیتوبه. او بی له کومه معلمه یا کتابه یا نورو څخه د استفاده کولو داسی منقح او منضبطه تاریخی حقائق انکشاف فرمایي چه د هغو د بیان توجیه غیر له ربانی اعلامو په بل شی نشی کیدی. خصوصاً د مکي قریشو ته چه د یهودانو په لمسون د دغی قصی په متعلق له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی پوښتنی کولی په دغی واقعی کښی ډیر لوی عبرت ښوونکی درس دی چه په هماغه ډول (طریقه) چه حضرت یوسف علیه السلام ئی ورونو د دوی له کوره وویست او د حسد له لوری د ده د وژلو یا له وطنه د فرارولو مشوری ئی سره کولی. او

راز راز (قسم قسم) ربرونه (تکلیفونه) ئی ور رسول او د ده په اهانت او استخفاف کښی ئی هیڅ قصور او کمی ونه کړ بالاخر یو ورځ داسی هم راغله چه د یوسف علیه السلام په لوری سره له ندامته او احتیاجه راغلل. او الله تعالیٰ یوسف علیه السلام ته د دین او دنیا اعلیٰ مناصب ور په برخه کړل، او ده د خپل عروج او اقتدار په وقت کښی له خپلو ورونو له جرائمو ځنی سترگی پتی کړی، او په ډیر لوی زړه سره ئی د دوی گرد (تول) قصورونه ورمعاف کړل. عیناً په هم دغه ډول (طریقه) د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم قومی ورونو د دوی په نسبت هم ناپاکی پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړی کړی. درد او ریر (تکلیف) ئی ور ورساوه. پر عزت، پت او حیثیت ئی حملی وکړی څو ئی مجبور کړ چه خپل وطن هم پرېودی لیکن ژر تر ژره هغه ورځ راتلونکی وه کله چه دی له وطنه جدا شو. او د ډیری او د شان د رفعت لمر ئی روڼ وځلید، او څو کاله وروسته د مکی معظمی د فتحی هغه تاریخی ورځ ورسیده چه په هغی کښی دوی د خپلو گردو (تولو) قومی او وطنی ورونو له تیرو تقصیراتو څخه ورتیر شول او عیناً همغه د حضرت یوسف علیه السلام کلمات ﴿لَا تُزِيبْ عَلَيَّ الْيَوْمَ﴾ ئی وفرمایل او پر هغو گردو (تولو) تقصیراتو ئی د عفوی قلم راکنډو.

اِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِمَّا نَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝ اِقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ۝

(یاد کړه) هغه وقت چه وویل دغو (لسو ورونو یو بل ته) خامخا یوسف او ورور ئی (بنیامین) ډیر گران دی پلار زمونږ ته له مونږ ځنی حال دا چه مونږ ډله یو قوتناکه (د مینې وړ)، بیشکه پلار زمونږ خامخا په خطا ښکاره کښی دی (نو پر دغه خبره ئی سره تړون وکړ) ووژنی یوسف یا وغورځوی تاسی هغه په کومی ځمکی (لری) کښی چه وزگار (او خالص) شی تاسی ته مخ (د توجه) د پلار ستاسی، او شی به تاسی وروسته له دی (کار) یو قوم صالحان.

تفسیر: حضرت یعقوب علیه السلام له حضرت یوسف علیه السلام او د ده د عینی ورور «بنیامین» سره زیات محبت کاوه. ځکه چه دوی دواړه له خپلو نورو علای ورونو ځنی وروکی ؤ. او د دوی مور هم مرحومه شوی وه او خاص د حضرت یوسف علیه السلام په نسبت د فراست له نوره، یا له ربانی الهامه پوهیدلی ؤ چه د ده مستقبل ډیر روڼ او ځلیدونکی دی او د نبوت د کورنی سلسله د ده له ذاته سره تړلی ده او پخپله د یوسف علیه السلام بنائسته صورت او سیرت،

ظاهری او باطنی کمالاتو د ده د لوی پلار خصوصی محبت خپل لوری ته ورجنباوه. حال دا چه هغه وضعیت پر نورو ورونو دیر سخت تیریده. دوی به سره ویل چه د ضرورت په وقت د کار سری خو مونږ یو او زمونږ دله د قوت او قدرت خاونده چه د پلار د ضعیفی په وقت کښی هم په کار ورتلی شو. له دغو وړوکو هلکانو څخه هیڅ هیله (طمع) او امید نشی کیدی. نو د هم دغو خیالاتو په اثر د خپل لوی پلار په نسبت به ئی ویل چه دی په دغه معامله کښی په سخته غلطی او صریحه خطا کښی دی. او د خپلی نفعی او نقصان صحیحه موازنه نه کوی.

﴿إِقْتُلُوايُوسُفَ﴾ الآية - ووژنی تاسی یوسف یا وغورځوی تاسی هغه په کومی لری ځمکی کښی چه وزگار او خالص شی تاسی ته مخ د توجه د پلار ستاسی) یعنی د حسد او رخی (کښی) اورونه د دوی په زړونو کښی دننه لگیدل. بالاخر دوی په خپلو منځونو کښی سره مشوری وکړی چه د یوسف علیه السلام په موجودیت کښی امکان نه لری چه د خپل لوی پلار خصوصی محبت او توجه مونږ خپل لوری ته کش کړی شو. نو ځکه بنائی چه د یوسف علیه السلام خبره هم دلته پای (آخر) ته ورسو یا خو دی ووژلی شی یا دی په کوم لری ملک کښی وغورځاوه شی. چه له هغه ځایه بیا بیرته رانشی کله چه دی نه وی نو د پلار گرده (توله) توجه به زمونږ په لوری متوجه کیږی او د ده د گردو (تولو) مهربانیو یواځی مونږ حقداران پاتی کیږو د «بنیامین» معاملی ته دوی غالباً څه اهمیت نه ورکاوه لکه چه د هغه محبت ئی د یوسف علیه السلام د محبت ضمیمه گانه.

﴿وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ﴾ او شی به تاسی وروسته له دی کار یو قوم صالحان) یعنی یو ځلی د قتل او نورو گناهونو ارتکاب واقع کیږی، او وروسته د هغه له فراغته بیا به توبه کوو او ښه نیک سری به کیږو یعنی هم په رندانو کښی رند حسابیږو، او هم جنت به له لاسه نه ورکوو. ځینو مفسرینو د «وتكونوا من بعده قوما صالحين» معنی داسی اخیستی ده چه وروسته له یوسف علیه السلام زمونږ گرد (تول) کارونه پخپله ښه کیږی، ځکه چه د لوی پلار د شفقت لاس له یوسف علیه السلام څخه لند او مایوس کیږی، او یواځی زمونږ پر سرونو به راکش کیږی.

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوايُوسُفَ وَالْقُوَّةُ فِيْ غَيْبَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطُهُبَعْضُ السَّيَّارَةِ
إِنْ كُنْتُمْ فَعِلِينَ ⑩

وویل یوه ویونکی له دوی څخه چه مه وژنی یوسف (چه لویه گناه ده) او (بلکه) وغورځوی تاسی هغه په تیاره بیخ د گمنامی کوهی کښی چه وائی خلی ځینی تیریدونکی (د لاری چه کوم لری ملک ته ئی یوسی) که یی تاسی کوونکی (د دی بیلتون).

تفسیر: داسی ویونکی «یهودا» ؤ یعنی وژل ئی لویه گناه او غته خبره ده، او زمونږ مقصد بی له قتل هم حاصلیدی شی که تاسی د یوسف علیه السلام بیلتون له دی غایه غواړئ نو آسان صورت ئی دغه دی چه له کلی شخه ئی لری په کوم تیاره گمنامه کوهی کښی وغورځوئ. ابوحیان رحمة الله علیه له غینو اهل اللغت شخه نقل کړی دی چه «غیابت الجب» هغی تاخچی او نورو ته وائی چه په کوهی کښی له اوبو شخه لږ شخه پاس ئی جوړ کړی وی. غرض ئی داسی ؤ چه هر ورو (خامخا) د عمداً هلاکولو گناه په سر اخیستل نه دی پکار، او په دغسی یوه کوهی کښی له غورځولو شخه وروسته ممکن دی چه کوم مسافر په هغه تیر شی، او له ده غنی خبر شی او تری وئی کای. نو په دغه صورت کښی زمونږ مقصد پخپله حاصلیدی او په ناحقی وینی مو لاسونه نه ککړیدی گواکی منگور (مار) وژلی کیری او همسا نه ماتیدی. (پس دوی تول سره په دی متفق شول او پلار ته راغلل)

قَالُوا يَا بَنَا مَالِكِ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَصْحُونُ ۝

نو وویل دوی ای پلاره زمونږ شخه باعث دی تا لره چه امین نه گرځوی ته مونږ پر یوسف باندی حال دا چه بیشکه مونږ ده ته خامخا نصیحت گران (خیر غوښتونکی) یو.

تفسیر: له دی نه معلومیدی چه پخوا له دی نه هم دوی داسی غوښتنه له خپله پلاره کړی وه مگر د دوی زړه مطمئن نه ؤ چه یوسف علیه السلام له هغوی سره پریږدی.

أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَزُتُّعَ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَفِظُونَ ۝

ولېره دی له مونږ سره صباح (ورځ صحرا ته) چه وځوری ډیری میوی او لوبی وکړی او بیشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکی یو (له هر تکلیفه).

تفسیر: یعنی د داسی پیمخی، ښایسته او قوی هلک گرد (تول) قواء له کوره کښیناستو شخه له کاره وځی. مناسب دی چه له مونږ سره د پسو د څر دپاره صحرا ته لاړ شی. او هلته د صحرائی گلانو ښه سیلونه وکړی، او میوی ئی وځوری، او ښی لوبی وکړی، او توپونه او مندی ووهی او وځغلی، او نور ښه جسمانی ورزشونه وکړی. وائی چه د هغوی لوبی مندی وهل او غشی ویشتل ؤ. او برسیره پر هغو د ورکیو دپاره تر مناسبی اندازی پوری لکه چه ابوحیان رحمة الله علیه لیکي لوبی او مستی کول د نشاط او خوښی او خوشالی سبب دی. الغرض د یوسف علیه السلام د صحرا بیولو اجازه ئی په ډیری زوروری غوښتنی سره له یعقوب علیه السلام شخه وکړه، او په

نهایت مؤکده طریقه سره ئی ورته اطمینان ورکړ چه مونږ به د ده پوره حفاظت کوو مفسرینو لیکلی دی چه دوی یوسف علیه السلام بیل لیدلی او لمسولی ئی و شو دی پخپله هم له پلاره اجازه وغواړی چه هر ورو (خامخا) له خپلو ورونو سره صحرا ته لاړ شی.

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنَّ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غٰفِلُونَ ﴿١٣﴾

وویل (یعقوب) بیشکه زه چه یم خامخا غمجنوی می دا چه بیول د تاسی دی یوسف لره او وبریږم له دی نه چه وبه خوری یوسف لره لیوه حال دا چه تاسی به له ده نه غافلان یی.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام بیلتون او له تاسو سره د هغه د تللو تصور ما له حده زیات غمجن کوی او پر هغه برسیره له دی نه هم وبریږم چه دی هلک دی. نه چه د تاسی له بی خبری او غفلت څخه کوم لیوه یا بل کوم دارونکی ئی در څخه ونه داری. او وئی نه خوری. لیکلی چه په هغی صحرا (بیدیا) کښی لیوان دیر زیات و. حضرت شاه صاحب لیکلی «څرنگه چه دوی وروسته له دی نه د لیوه بهانه جوړوونکی و نو د هم دی لامله (له وجی) د یعقوب علیه السلام په زړه کښی هم د لیوه وبره ولویده» د ځینو محققینو خیال دا دی چه د ﴿وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ﴾ فرمایل د حضرت یعقوب علیه السلام په شان د یوه نبی د توکل او تفویض له درجی څخه لږ څه نازله خبره ده، نو د هغو جواب ئی داسی ور ورسید چه د ده ځامنو هم د ده هم دا د خولی خبره تینګه کړه او همغه اندېښنه چه ده ورښکاره کړی وه. هغه ته ئی د واقعی صورت ورکړ او همغسی یوه پلمه (بهانه) ئی ورجوړه کړه.

قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَّخٰسِرُونَ ﴿١٤﴾

(نو بیا ورونو د یوسف) وویل قسم دی که وخوری یوسف لره لیوه حال دا چه مونږ دله قوتنا که یو نو بیشکه مونږ په دغه وقت کښی خامخا له زیان کارانو (عاجزانو) څخه یو.

تفسیر: یعنی که زمونږ په شان د یوی قوتناکی دلی په موجودیت کښی زمونږ وړوکی ورور لیوه وخوری، نو وپوهیږئ چه مونږ له کاره وتلی او بیکاره ځلمیان یو. او له دغی خبری ځنی بله کومه خرابه او نقصانمنه خبره به وی چه د لسو یولسو قوتناکو ورونو په منځ کښی یو وړوکی

هَلَك د ليوه خولی ته ورسېږي او که داسی کومه پېښه واقع شی نو البته چه مونږ خپل گرد (تول) شيان له لاسه ورکړی دی.

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاجْتَمَعُوا أَن يُجْعَلُوهُ فِي غَيْبَتِ الْجُبِّ
وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ⑤

نو کله چه بوتلو دوی يوسف لره (نو ئی دیر په تکلیف کړو) او اتفاق ئی سره وکړ په دی چه وغورځوی دی په تیاره بیخ د کوهی (گمنامی کښی، نو وئی غورځاوه) او وحی وکړه مونږ يوسف ته (چه وبه دی باسو د کوهی او عاجز درکینوو دغه وروڼه) چه ته به خامخا خبر ورکړی دوی ته په کار د دوی چه دغه دی حال دا چه دوی به نه پوهیږی (چه ته يوسف ئی).

تفسیر: مفسرینو دیری داسی ضمنی قصی په داسی درد زیاتوونکی او رقت غورځوونکی دول (طریقه) سره نقل کړی دی، چه د هغو له آوریډلو څخه د تیږی (گتی) زړه هم خوږیږی او د هغو لوستل سری دیر ژړوی خدای خبر چه هغه به تر کومه حده پوری صحیح وی، لوی قرآن د خپل خاص نصبالعین په اعتبار دا قسم تفصیلاتو ته زیاته اعتناء نه ده کړی، او نه ئی د یادولو وړ (لائق) گنلی ده. ځکه چه له دغو اجزای سره هیڅ یو مهم مقصد نه دی ټرلی. قرآن کریم د خپل سامعینو په زړونو کښی هغه رقت پیدا کول غواړی چه منشا ئی خاص ایمان او عرفان وی. عام رقت چه په هغه کښی هر کافر او هر مؤمن بلکه تر حیواناتو پوری هم طبعاً گډ او شامل دی. پر هغه لکه عامو خطبای زور اچول د پاک قرآن عادت نه دی. نو دلته هم هغه گردی (تولی) ضمنی خبری ئی حذف کړی، اخری خبره ئی دا ونډوده چه د يوسف علیه السلام وروڼه په لطائف الحیل سره له پلاره ځنی يوسف علیه السلام یووړ. او سم له ټرلی شوی قرارداد د هغه کوهی په منځ کښی د غورځولو ترتیبات ئی ونيول. په دغه وقت کښی مونږ يوسف علیه السلام ته داسی اشاره وکړه چه پر هغه باندي له سره نور خلق ونه پوهیدل چه بیخی مه ویریره ځکه چه داسی یو وقت هم راتلونکی دی چه دغه گردی (تولی) چاری به ته دوی ته ور په یادوی. او په هغه وقت کښی به ته په داسی یو لور (اوچت) مقام او لویه مرتبه کښی ئی چه دوی به دی له سره نشی پیژندلی، یا د عهد د طوالت لامله (له وجی) به دی دوی نشی پیژندلی. دغه غیبی اشاره په خوب کښی شوی یا په وینه کښی؟ د الهام په ذریعه شوی که د پرښتی په وسیله؟ د دغه تفصیل په لوی قرآن کښی نشته. البته د ظاهرو الفاظو له لیدلو څخه دا ویلی شو چه د وحی راتلل په خلویښت کلنی پوری نه ده موقوفه ځکه چه د حضرت يوسف علیه السلام عمر په دغه وقت کښی دیر لږ ؤ. والله اعلم.

وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿١٣﴾

او راغلل دوی پلار خپل ته بیګا (په تیاره کښی) چه ژړل ئی (په دروغو سره)

تفسیر: خو چه دوی خپلو کورونو ته بیرته راغلل تیاره شوه. یا قصداً په تیاره کښی راغلل، چه د ورځی په رڼا کښی د پلار مخ ته کتل دوی ته ډیر مشکل ښکارېده، او د شپې تور تګری (خادر) تر یوی اندازی پوری د بی حیائی، بی رحمی، او د دروغو ژړا او انګولا څه پرده داری کولی شی.

(اعمش رحمة الله علیه) څرنګه ښه فرمایلی دی چه «د يوسف علیه السلام د ورونو د ژړا او بکا، اورېدلو څخه وروسته مونږ هیڅ یو سری په تشی ژړا سره رښتین نشو ګڼلی.»

قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿١٤﴾

وویل دوی چه ای پلاره زمونږ بیشکه چه مونږ لاړو مسابقه مو سره کوله (په غشو ویشتلو او ځغښتلو) کښی او پرېښود مونږ يوسف (یواځی) په نزد د اسباب خپل نو وخور ده لری لیوه، او نه ئی ته باور کوونکی مونږ لره (په دی خبری) او اگر که یو مونږ رښتینی.

تفسیر: یعنی مونږ په حفاظت کښی هیڅ قصور نه دی کړی چیری چه زمونږ کالی (جامی) او اسباب او نور د کار او د ساتنی وړ (لائق) شیان ایښی شوی ؤ، مونږ همغلته يوسف علیه السلام یواځی کیناوه او مونږ صحرا ته لاړو چه یو تر بله وړاندی شو په مندو او غشو ویشتلو کښی، نو چه لږه شیبه زمونږ سترګی تری واوښتی لیوه راغی او يوسف ئی له مونږ ځنی وتښتاوه، حال دا چه په داسی یوه لږه موقع کښی له سره د داسی احتمال امکان نه ؤ چه سم له لاسه لیوه ور ورسیری او علی الفور يوسف علیه السلام ښکار کړی.

﴿وَأَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ﴾ او نه ئی ته باور کوونکی مونږ لره په دی خبره اگر که یو مونږ رښتینی هم) یعنی د يوسف په معامله کښی لا له ابتداء څخه تاسی پر مونږ بدګمانه یی! که مونږ تاسی ته بیخی صحیح او رښتیا خبره هم وکړو، خو بیا هم تاسی په دغه مخصوصه معامله کښی زمونږ پر خبرو باور کوونکی نه یی په هیڅ شان.

وَجَاءُ عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْراً فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ^{۱۵}

او راوړه دوی د پاسه په کمیس د یوسف باندی وینه دروغه، نو وویل (یعقوب خپلو ځامنو ته چه دا ټول دروغ دی) بلکه بنائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی یو (لوی بد) کار، نو کار زما صبر جمیل دی (چه پکښی هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته) او (له هم دغه) الله څخه مدد غوښتلی شی په (تحمل د) هغی (خبری) کښی چه تاسی ئی بیانوی (له هلاکه د یوسف).

تفسیر: یو وځگوری (چیلی) یا هوسی یا بل حیوان ذبح کړ، او د یوسف علیه السلام یو کمیس ئی د هغه په وینو سره ولاړه، او هغه ئی پلار ته راوړ، او په دغه دروغو وینو سره ئی کوشن کاوه چه د پلار یقین پر خپله دغه خبره راولی چه دغه دی لیوه یوسف علیه السلام ئی دارلی او خوړلی چه کمیس ئی په وینو سره لرلی دی. نو وویل یعقوب خپلو ځامنو ته چه دا ټول دروغ دی، بلکه بنائسته کړی دی تاسو ته نفسونو ستاسی یو لوی بد کار، نو کار زما صبر جمیل دی چه پکښی هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته او له هم دغه الله څخه مدد غوښتلی شی په تحمل د هغی خبری کښی چه تاسی ئی بیانوی، له هلاکه د یوسف ښه هغه لوی سری چه په شام کښی ناست له مصر ځنی د یوسف علیه السلام د کمیس ښه وړم باندی پوهیده، هغه وځگوری (چیلی) پر وینه څرنګه د یوسف علیه السلام د ویني گمان کولی شو. ځکه په مجرد د آوریډلو د دی خبری ئی د دروغو حکم پری وکړ او لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی دی چه یعقوب علیه السلام وویل هغه لیوه په رښتیا سره عجیب حلیم او متین او انصاف داره وه چه له کمیس سره ئی هیڅ غرض نه دی کړی او یوسف علیه السلام ئی صحیح او سالم په ډیر احتیاط سره تری ایستلی او تښتولی او خوړلی دی. په رښتیا سره چه «دروغجن د یاد خاوند نه وی» کمیس ئی خو په وینو سره ولاړه، مګر دومره ئی خیال ونه کړ، چه هغه کمیس به ئی په بی ترتیبی سره هم څیرلی او شلولی وی. او بیا ئی سره له دغو ویناو خپل پلار ته وړاندی کړی وی، نو حضرت یعقوب علیه السلام په صاف ډول (طریقه) سره وفرمایل چه دغه گردی (ټولی) ستاسی حیلی او پلمی (تدبیرونه) او له خپله ځانه جوړی کړی خبری دی. په هر حال زه جمیل صبر ځان ته اختیاروم چه په هغه کښی نه د بل چا په مخ کښی به شکوه او شکایت وکړم، او نه له تاسی څخه د انتقام په کوشن کښی یم. یواځی د خپل پاک الله له درباره غواړم چه په دغه صبر کښی زما مدد وفرمائی او په خپل غیبی اعانت سره د هغی خبری حقیقت چه تاسی ئی ظاهر وی په داسی شان راښکاره کړی چه په سلامتی سره بیا یوسف علیه السلام سره وګورم، او د هغه لقاء

می په برخه شی. معلومیږي چه یعقوب علیه السلام ته اطلاع ورکړی شوی وه چه په دغه ابتلا کښی په پوره ډول (طریقه) سره د دوی ازموینه کیږي، او د یوه ټاکلی (مقرر کړی) مدت څخه وروسته له دغه مصیبه به نجات مومي. فی الحال له لتولو. او د انتقامی تدابیرو له غوره کولو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه راځي. او یوسف علیه السلام ئی اوس په لاس کښی نه لویږي. البته زما نور ځامن په ګرد (ټول) جهان کښی رسوا کیږي. او امکان لری چه دوی په قهر او غضب کښی پخپله یعقوب علیه السلام ته هم د څه ضرر رسولو دپاره کوښښ وکړي. کذا قال امامنا الرازي رحمه الله عليه فی تفسیره الکبیر والله اعلم.

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ قَالَ يَبُشَىٰ هَذَا غُلْمٌ وَأَسْرُوهُ بِضَاعَةٌ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾

او راغله قافله (له مدين چه مصر ته تله) نو وليږه دوی اوبه راوړونکی خپل (مالک) نو (څوړنده) خوشی ئی کړه بوکه خپله (په کوهی کښی نو ونښت يوسف په دغی بوکی پوری کله چه وئى لیده) نو وی ویل ای خوشالیه زما (راحاضره شه! چه دغه دی وقت دی) چه دا یو هلک دی ډیر ښائسته، او پت کړ دوی هغه د تجارت د مال په توګه (طور)، او الله ښه عالم دی په هغو کارونو چه کول (وړونو د يوسف له بی رحمی).

تفسیر: وائی چه تر دری ورځو پوری يوسف علیه السلام په هغه کوهی کښی د پاک الله په قدرت خوښ او محفوظ ډیره ؤ، د ده د یوه ورور (یهودا) په زړه کښی دغه خبره ولویده چه هره ورځ ورته په همغه کوهی کښی دودى، ورسوی، او برسیره په هغه نورو وړونو ئی هم خبر اخیست چه هلته مړ نشی، او د کوم بل ملک مسافر ئی تری وباسی، او له ځان سره ئی بوځی او زمونږ له منځه دغه اغزی ورک شی، رښتیا ده چه «د غلیمانو (دښمنانو) په سترګو اغزی ښکاری ګل» بالاخر له مدين یوه قافله د مصر په لوری تله، کله چه د دغه کوهی له خوا تیریده. او د هغوی نظر پر هغه کوهی ولوید نو یو سری ئی د اوبو آخیستلو دپاره وړولېږه. ده چه خپله بوکه وغورځوله نو حضرت يوسف علیه السلام چه وړوکی هلک ؤ ژر په هغی بوکی کښی کیناست او پری ئی په خپل لاس ټینگ ونيو. او له کوهی څخه ووت کله چه د بوکی کشوونکی سترګی پری ولګیدی نو د يوسف علیه السلام د حسن او جمال له لیدلو ځنی له حده تیر خوشال شو. او ناڅاپه ئی له خولی څخه دغه غږ پورته شو چه عجیبه هلک دی او په ډیر ښه قیمت پلورل (خرڅول) کیږي.

﴿وَأَسْرُوهُ بِضَاعَةً﴾ او پت کړ دوی هغه د تجارت د مال په توګه (طریقه)) یعنی بوکه کشوونکی

د دغی خبری له خپلو نورو ملگرو څخه د پتولو په فکر کښی ؤ چه که نور پری خبر شول نو گرد (تول) به راسره شریکپوی ښائی چه داسی ئی ورښکاره کړی وی چه دغه غلام ماته د ده مالکینو را کړی دی چه د مصر په بازار کښی ئی هغوی ته وپلورم او په ښو پیسو ئی ورخرڅ (کرم).

یعنی د ورونو مطلب داسی ؤ چه یوسف علیه السلام له وطنه لری وشری او پردیسی ئی کړی. او د قافلی خاوندانو اراده کړی وه چه یوسف علیه السلام وپلوری (خرڅ کړی) الله تعالی اراده فرمایلی وه چه هغه د مصر د خزانو مالک وگرځوی که د پاک الله اراده شوی وی، نو دغه گردی (تولی) چاری ئی په یوه شپه (لحظه) کښی هم بندولی شوی، لیکن د هغه مصلحت په تاخیر کښی ؤ. نو ځکه پر گردو (تولو) ښیانو سره له پوهیدلو او لیدلو. هغوی ته ئی مهلت ورکړ.

وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿١٢﴾

او وپلوره (خرڅ کړ) دوی هغه (ورور خپل) په پیسو نا کارو سره چه یو څو روپی وی شمیرلی شوی (لږی)، او ؤ دوی په حق د یوسف کښی له بی رغبتانو.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام ورونه خبر شول چه قافلی یوسف علیه السلام له کوهی څخه وویست او له ځان سره ئی بوته نو ژر ورپسی ورغلل، او دا ئی ورښکاره کړه چه دغه زمونږ مریی دی چه په تیښته سره راغلی دی. څرنګه چه د ده عادت دی چه تل تښتی نو ځکه مونږ نه غواړو چه وروسته له دی نه ئی وساتو که ئی پیرئ (اخلئ) نو پیرو دلی (اخیستلی) ئی شی. مګر ډیر کلک ئی وساتئ چه چیری درڅخه ونه تښتی وائی چه په اتلسو درهمو یا په لږ څه ډیرو یا کمو ئی وپیرو (خرڅ کړ)، نو هر یوه ورور په سر دوه دوه درهم (نژدی دوه دوه روپی)

ورورسیدی، یو ورور ئی چه (یهودا) نومیده هیڅ برخه ئی وانه خیسته.

﴿وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ﴾ او وو دغه ورونه په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو. یا وو دغه کاروانیان په باب د یوسف کښی له بی رغبتانو له جهته د بی فرمانی او د تیښتی د ده) یعنی له دومره ارزانو پلورلو (خرڅولو) څخه مه متعجب کیوه! دوی له یوسف علیه السلام څخه دومره بیزاره ؤ چه که ویریا ئی ور پریښی وی خو لا هم مستبعد او لری تری نه ؤ هومره پیسی چه د دوی په لاس ورغلی هغه ئی غنیمت وګڼلی ځینی مفسرین وائی چه په دغه آیت کښی د هغه پلورلو (خرڅولو) ذکر دی چه د قافلی خاوندانو وروسته د مصر له رسیدلو څخه وکړل. که داسی وی نو ویلی شی چه د لویدلی څیز قدر ئی ونه کړ. او له دغی اندیښنی څخه چه بیا څوک پری دعوی ونه کړی، او هم د تښتیدلو (آبق توب) عیب ئی آوریډلی ؤ نو ځکه ئی په ارزان قیمت وپلوره (خرڅ کړ). والظاهر هو الاول والله اعلم.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِّصْرَ لِمَرْأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ
عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ
فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ
عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۷۱﴾

او وویل هغه سړی (عزیز) چه ئی آخیستی و یوسف او و له (اهله د) مصره
بښځی خپلی ته چه په عزت لره غای د دغه (یوسف او ښه قدر او عزت ئی
کوه!) ښائی چه نفع ورسوی مونږ ته یا به ونیسو مونږ دی غوی (چه دواړه
اولاد نه لرو)، او هم داسی (لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی څخه
او عزیز مو مهربان کړی و پر ده) غای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په
غمکه (د مصر) کښی (دپاره د دی چه عدل وکړی) او وښیو مونږ یوسف ته
شه له گرځولو د خبرو (خپل محل ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د
کتابونو)، او الله غالب دی په کارونو خپلو (چه هیڅوک ئی نشی رد کولی)
ولیکن زیات خلق نه پوهیږی (په دی)

تفسیر: وائی کله چه دغه قافله مصر ته ورسیده، لیلام شروع شو او د مصر د عزیز (چه د هغه
غای قائد او مدارالمهام و) پر بولی دغه معامله پای (آخر) ته ورسیده ده خپلی ښځی زلیخا یا
راعیل ته وویل «چه دغه هلک دیر غوره محبوب، هوشیار، او پوه رابریښی، نو ښائی چه ته ئی
ښه په عزت او احترام او پت وساتی او د مریانو په شان سلوک ورسره ونه کړی. کیږی چه
وروسته له لوئیدلو څخه زمونږ په کار راشی. او خپل کاروبار وروسپارو. یا څرنگه چه اولاد نه
لرو، دی د خپل غوی په غای ودروو.

﴿وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ﴾ الآية - او هم داسی لکه چه نجات مو ورکړ یوسف ته له کوهی نه او
عزیز مو پری مهربان کړ. غای او قدرت ورکړ مونږ یوسف ته په غمکه د مصر کښی دپاره د دی
چه عدل وکړی او لپاره د دی چه وښیو مونږ یوسف ته شه له گرځولو د خبرو خپل محل ته لکه
تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو) یعنی مونږ پخپل کامل قدرت او لطیف تدبیر یوسف د ده د
ورونو د حسد او رخی (کښی) له ربرو (تکلیفونو)، او د کوهی له بندی خانی څخه وساته، او
د مصر د عزیز کړه مو ورساوه بیا مو د عزیز په زړه کښی د هغه محبت او شفقت وغورځاوه. او
په دغه ډول (طریقه) مو هغه ته په مصر کښی یو معزز غای ورکړ. او د مصریانو په سترگو کښی

مو هغه وجيه او محبوب وگرځاوه خو دغه د راتلونکو ترقياتو او اعتلاؤ د اساس په منزله وگرځي، او د بني اسرائيلو دپاره د مصر د هستوگنې وسيله شي. له هغه سره دا هم منظور و چې د مصر له عزيز سره واوسيږي، او له لويانو او مشرانو سره مجلسونه او ملاقاتونه وکړي خو د سلطنت په رموزو او اشاراتو پوهيږي او د گردو (تولو) خبرو پر ځايونو باندې د لگولو او کولو کامله سليقه او تجربه حاصله شي.

تنبیه: د دی سورت په اوله رکوع کېږي د «تاویل الاحادیث» لفظ تیر شوی دی د هغه تفسیر دی هلته بیا ولوست شي.

﴿وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَر النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ او الله غالب دی په کار خپل چه هېڅوک ئی نشي رد کولی لیکن زیات خلق نه پوهیږي په دی) یعنی وروڼو غوښتل چه یوسف علیه السلام ښکته وغورځوی لیکن پاک الله یوسف علیه السلام د عزت آسمان ته وخیژوه. زیات کسان له خپلو لند لیدلو څخه نشي لیدلی چه د انساني تدابیرو په مقابل کېږي د الله تعالی تدبیر او اراده څرنگه غالبیږي او بری مومی؟.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۳﴾

او کله چه ورسید یوسف قوت خپل ته نو ورکړ مونږ ده ته حکم او علم، او هم داسی جزا (بدل) ورکوو نیکوکارانو ته

تفسیر: یعنی څه مهال (وخت) چه د یوسف گرد (تول) قواء د کمال حد ته ورسیده نو د پاک الله له درباره د عظیم علم او حکمت فیض ور ورسید. نهایت مشکله عقدی (غوټی) ئی په خپل رسیدونکی فهم سره حل کولی په ډیره ښه توگه (طریقه) او پوه سره ئی د خلقو جرگی او جگری سره جړولی. پر دینی دقائقو په ښه ډول (طریقه) سره پوهیده. کومه خبره ئی چه په ژبه سره ویله. هغه به ئی عملاً هم کوله او نورو ته به ئی ورښووله د بی عقلانو له اخلاقو قطعاً پاک او صاف ۱. په علم الشرائع پوره ماهر و. علم الرایا او د خوب تعبیر د ده مخصوصه برخه وه هوا هغه خلق چه د فطرت په لار ښوونه، یا د صالحینو په تقلید او توفیق پر ازلی نوابو او حوادثو صابر وی. عمده اخلاق او ښی رشی (عادتونه) او معاملی ئی ځان ته غوره کړی وی، نو ځکه الله تعالی پری داسی انعام فرمائی.

(کله چه یوسف علیه السلام کور د عزیز ته راغی، او عشق د زلیخا نهایت ته ورسید، نو خپل مراد ئی تری طلب کړ،)

وَرَأَوْدَتُهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ

وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنُ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِكُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٣﴾

او طلب د فريب وکړ ده لره هغه (بنځي) چه دغه يوسف په کور د هغی کښی ؤ دپاره د نفس د ده او کلکی ئی پوری کړی تولی دروازی او بیا وویل دغی بنځی هله زر راشه ته! زه تا لره یمه، وویل يوسف پناه نیسم په الله پوری چه بیشکه عزیز مالک خاوند زما دی چه ښه ئی کړی ده ساتنه زما) نو زه به ولی خیانت کوم په اهل د ده کښی،) بیشکه شان دا دی چه نیکی نه مومی ظالمان) چه د نیکی په غای بد کوی یا زانیان).

تفسیر: له دی لوری غیبیه الطافاتو (غیبی مهربانیانو) د حضرت يوسف علیه السلام تربیت په داسی عجیبی او غریبی طریقې سره فرمایه له بل لوری د عزیز ارتیني (بنځی) زلیخا د ده په مخ کښی د دیر مزله الاقدام (قدمونه خویدونکی) امتحان موقع پیدا کړه. یعنی د حضرت يوسف علیه السلام پر حسن او جمال زلیخا مفتونه او مینه شوه. او د زړه وړلو، او مینه کښولو او سد لری کولو گرد (تول) سامان او اسباب ئی تول کړل. او غوښت ئی چه د يوسف علیه السلام زړه هم بی واکه کړی. د یوه لوری د عیش او نشاط سامان او د نفسانی جذباتو د پوره کولو دپاره هر راز (قسم) سهولتونه او د بل لوری د يوسف علیه السلام شا مدام اوسیدل د زلیخا په کور کښی او د زلیخا انتهائی مینه او محبت او شفقت له ده سره. او په گوښه (بيله) کوته کښی په خپله د بنځی له لوری په بیتابی او بی صبری سره داسی غوښتنه کوله او د خپلو او پردیو د تللو او راتللو گرد (تول) ورونه ئی وتړل. له بل لوری د غلیمیتوب عمر، د قوت زمانه، د مزاج اعتدال، د تجرد ژوندون دغه گرد (تول) دواعی، او اسباب داسی وو چه د هغو له تصادمه او تماسه د دیرو لویو زاهدانو تقوی هم گرد گرد آلوزی. مگر هغه څوک چه د پاک الله له طرفه محسن ټاکلی (مقرر کړی) شوی وی. او د علم او حکمت په رنگ سره ئی رنگین کړی وی، او د نبوت د عصمت په لوړو (اوچتو) مقامو ختلی وی، نو پر هغه به څوک قدرت او مجال ولری او څرنګه به د شیاطینو په چمبو (فریبونو) کښی راشی ده یو د «معاذ الله» لفظ ووايه چه «په الله پوری پناه نیسم» سم له لاسه گرد (تول) شیطانی جالونه اود کړی گرد (تول) ولونه وپرانستلی شول، ځکه هر چا چه د الله تعالی پناه ونیوله په هغه د بل هیچا وار نه چلیږی.

﴿قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ﴾ الآية - وویل يوسف چه پناه نیسم په الله پوری الخ) یعنی له پاک الله څخه پناه غواړم زه داسی قبیح حرکت کله کولی شم. علاوه پر دی عزیز زما داسی مربی دی چه ما په دیر عزت، پت، راحت او هوسائی (آرام) کښی ساتی نو ښه زه د خپل محسن پر ناموس باندي څرنګه لاس واچوم؟ داسی محسن هیروونکی او بی انصافی کوونکی له سره د نیکی او ښیګڼی (فائدي) او بری مخ نشی لیدلی. او څرنګه چه د مجازی مربی دومره قدر او لحاظ کاوه شی، نو وپوهیږه چه له هغه حقیقی مربی څخه په څه اندازه مونږ ته لارم دی چه وشرمیږو. او تری حیاء

وکړو. چه هغه رب العالمين دی او محض پخپل فضل او کرم سره ئی زمونږ تربيت فرمايلي دی،
او خپل نور مخلوقات ئی زمونږ د خدمت او راحت دپاره درولی دی.
تنبیه: ځينو مفسرينو د «انه ربی» ضمير د الله په لوری راجع کړی دی.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا اَنْ رَّا بُرْهَانَ رَبِّهٖ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوْءَ
وَالْفَحْشَآءَ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ ﴿٣٣﴾

او خامخا په تحقيق قصد کړی ؤ دغه (يوسف) ته (د جماع) او (يوسف) به
قصد کړی وی دی ښځی ته که نه وی لیدلی يوسف برهان (قاطع دليل) د
رب خپل، هم داسی (ساتلی دی مونږ يوسف په عصمت سره) دپاره د دی چه
وگرځوو مونږ له ده ځنی بد او ناکاره فعل (چه خیانت او زنا ده)، بیشکه
دغه (يوسف) له بندگانو مخلصو (غورو پاکو) زمونږ څخه ؤ.

تفسیر: ځينو مفسرينو د ﴿وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ﴾ الآية - داسی ترجمه کړی ده او خامخا په تحقيق
ښځی فکر کړی ؤ د يوسف او يوسف فکر کړی ؤ د ښځی یعنی زليخا د يوسف عليه السلام د
راگيرولو فکر وکړ، او يوسف عليه السلام داسی فکر وکړ چه زه د ښځی د مکر په لومه (دام)
کښی ونه نښلم. که يوسف عليه السلام د خپل رب حجت او قدرت نه وی معاینه کړی، نو
استقامت او ثابت قدمی به ئی مشکله وه. ځينو مفسرينو «وهم بها» ئی له «ولقد همت به» څخه
بیل کړی دی. او له «لولا ان رآ برهان ربه» سره ئی متعلق کړی دی لکه چه په «ان کادت
لتبدی به لولا ان ربطنا علی قلبها» ترکیب کښی دی. په دغه وقت مقصود د يوسف عليه السلام په
حق کښی د «هم» ثابتول نه، بلکه نفی کول دی، او ترجمه به ئی داسی کیږی. چه ښځی د
يوسف عليه السلام اراده وکړله، او يوسف عليه السلام به هم د ښځی اراده کړی وی. که د خپل
رب قدرت او حجت ئی نه وی لیدلی. ځینی په «هم بها» کښی د «هم» لفظ ئی د رغبت او
طبعی میلان په معنی اخیستی دی. یعنی د يوسف عليه السلام په زړه کښی بی اختیاره څه رغبت
او میلان پیدا شو. لکه چه روژه دار ته په گرمی کښی د یخو اوبو په لوری طبعاً رغبت پیدا
کیږی. لیکن دی نه د هغو د څښلو اراده کوی او نه دغسی بی اختیاری رغبت چندانی مضر
دی. بلکه سره له طبعی رغبت له هغه څخه قطعاً احتراز د مزید اجر او ډیر ثواب موجب گرځی،
هم داسی وپوهیږه چه د داسی قوی اسبابو او دواعیو په موجودیت سم له بشری طبعی سره
بی اختیاره او بی ارادی د يوسف عليه السلام په زړه کښی د کوم قسم رغبت او میلان احساس
پیدا کیدل نه له عصمت سره منافی ده او نه ئی مرتبه ښکته کوی. بلکه په «صحيح مسلم شریف»
کښی د ابوهريره رضی الله تعالی عنه حدیث دی «که د بنده میلان د کومی بدی په لوری وی

خو پر هغه عمل ونه كړی نو د ده د حسناوو په دفتر كښی یوه نيكی ليكله كيږی» الله تعالى فرمایي چه هغه سره له رغبتو او ميلانو زما له ويري هغه بدی ته لاس ونه غځاوه. په هر حال سره له لفظي اشتراكه د زليخا «هم» د يوسف عليه السلام له «هم» سره لكه د ځمكي او آسمان فرق لري. نو ځكه لوی قرآن دغه دواړه «هم» ئی په یوه لفظ كښی سره جمع نه كړل، او نه د زليخا د «هم» په شان د يوسف عليه السلام پر «هم» ئی «لام» او «قد» داخل كړل. بلكه په سياق او لحاق كښی ئی ډیر دلائل د يوسف عليه السلام پر طهارت او نزاهت قائم كړل. چه له غور كوونكو څخه پټ نه دی. تفصیلات ئی په «روح المعانی» او زمونږ د امام فخرالدین رازی په «تفسیر كبر» او نورو تفاسیرو كښی شته.

«برهان» دلیل او حجت ته وائی. یعنی كه يوسف عليه السلام په دغه وقت كښی د خپل رب دلیل نه وی لیدلی، نو پر قلبی میلان به ئی ټك كاوه. ښه! نو دلیل څه ؤ؟ د زنا هغه عین اليقين حرمت او شناعة ؤ چه الله تعالى ورښوولی ؤ یا هغه دلیل دی چه يوسف عليه السلام د بی بی زليخا په مقابل كښی وویل چه ﴿إِنَّ رَبِّيَ أَحْسَنُ مِمَّنْ لَوْ تَلَافُظُ الْمَلَكُونَ﴾ ځینی وائی چه په دغه وقت كښی د الله تعالى په قدرت خپل پلار ئی ولید چه ولاړ دی، او له حیرته خپلی گوتی چیچی، یا پر كوم غیبی ليك ئی نظر ولويد چه په هغه كښی د دغه فعل شناعة مرقوم او دی تری ممنوع شوی ؤ، والله اعلم اما اصح دا دی چه هغه برهان یواځی د الله تعالى جل وعلی شانه عصمت ؤ، د دغه «برهان» ښوول او داسی ئی ثابت قدم ساتل د دی دپاره ؤ چه يوسف عليه السلام زمونږ له غورو بندگانو څخه ؤ، یا ئی جبرئیل ولید. یا غو پری وشو، چه خبردار! ته نبی الله ئی. لهذا هیڅ یوه وړوكی او لویه بدی، اگر كه د ارادی په درجه هم وی ور ونه رسید.

كله چه يوسف عليه السلام د زليخا نه په تیښته شو نو هری بندی دروازی ته چه به رسیده نو په حكم د الله تعالى سره به ورته پخپله بیرته كیده او زليخا هم داسی ورپسی ځفاسته تر اوومی دروازی پوری

وَأَسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَالْفَيَّاسِيْدَ هَذَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ١٥

او سره مندی وهلی دواړو دروازی ته او څیری كړ (ښځی) كمیس د دغه (يوسف) د شا له طرفه او مخامخ شول دوی دواړه میره (خاوند) د زليخا (عزيز) سره دروازی څخه، وویل (زليخا عزيز ته) چه نه ده جزاء د هغه چا چه اراده ئی كړی ده په اهل ستا د بدی مگر دا چه بندی كړ شی یا عذاب دردناك دی.

تفسیر: وړاندې یوسف علیه السلام و چې ژر ور وېرانیځي او د باندې لار شي او وروسته زلیخا د ده په تعاقب کښي وه اتفاقاً د یوسف علیه السلام د کمیس وروستنی برخه د زلیخا په لاس کښي ولویده، نو ټینگ ئی ونيو، او خپل لوري ته ئی راکش کړ. په دغه کش او کوک (رابښکلو) کښي کمیس وشلید مگر یوسف علیه السلام په هر ډول (طریقه) چې و له کوتي څخه د باندې ووت. نو له یوی خوا دوی دواړه سره وړاندې او وروسته په دروازه کښي ورسیدل او له بلي خوا د زلیخا میره (خاوند) د مصر عزیز هم راوړسید. نو ژر تر ژره زلیخا په خبرو جوړولو خپله خوله وېراندستله. زلیخا الزام پر یوسف واړاوه چې ده له ماسره د بدی اراده کړی وه، نو د داسی سړی سزا ښائی دا وی چې په بندی خانه کښي وغورځاوه شي یا بل کوم سخت هیداد (سزا) ورته وټاکلی (مقرر) شي.

قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا
 إِن كَانَ قَبِيضُهُ قُدًّا مِّنْ قَبْلِ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَذِبِينَ ۖ
 وَإِن كَانَ قَبِيضُهُ قُدًّا مِّنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ
 الصَّادِقِينَ ۖ فَلَئِمَّا رَاقَبِيصَهُ قُدًّا مِّنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِّنْ
 كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ۚ يُوسُفُ أَعْرَضُ عَنْ هَذَا
 وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ ۖ إِنَّكَ كُنْتَ مِنَ الْخَاطِئِينَ ۝

وویل (یوسف) چې هم دی طلب (او فریب) کړی دی له ما سره دپاره د نفس زما (مراد خپل او شاهدي ورکړه (یوه تی رودونکی) شاهد له کورنی د زلیخا څخه (داسی چې ای عزیزه وگوره) که و کمیس د یوسف خیری کړی شوی د مخی له خوا نو رښتیا وائی زلیخا او دغه (یوسف) له دروغجنانو څخه دی. او که و کمیس د دغه (یوسف) خیری کړی شوی د شا له لوري نو دروغ وائی زلیخا او یوسف له رښتیا ویونکو څخه دی. نو کله چې ولید (عزیز) کمیس د یوسف چې خیری شوی دی د شا له لوري نو وویل (عزیز) چې بیشکه دغه (یو فریب دی) له فریبونو ستاسو ښځو څخه، بیشکه فریب د تاسو ښځو دیر لوی دی. ای یوسف! واوړه له دی کاره (او پت د زلیخا وساته، او بیا ئی زلیخا ته وویل) او مغفرت وغواړه گناه خپلی ته بیشکه چې

ته ئی (ای زلیخا!) له خطا کارانو.

تفسیر: اوس نو یوسف علیه السلام ناچاره شو چه اصلی خبره ورښکاره کړی چه زلیخا اراده کړی وه چه زما نفس زما له واکه (اختیاره) وباسی، زه وتښتیدم او ځان می تری ورغوره (بچ کړو). دغه جگړه لا پای (آخر) ته نه وه رسیدلی چه د زلیخا له کورنی څخه یو شاهد په عجیبی طریقې سره د یوسف علیه السلام په حق کښی شاهی ورکړه له ځینو روایتونو ځنی معلومیږی چه دغه شاهد یو تی رودونکی هلک ؤ چه د الله تعالی په قدرت د حضرت یوسف علیه السلام د برائت او وجاهت عندالله ښکارولو دپاره په غویدلو پیل (شروع) وکړ. او ځینی علماء وایی چه هلک نه ؤ بلکه کوم پوه سړی ؤ چه داسی یوه پته او نښه ئی ور وښوده والله اعلم که شاهد تی رودونکی هلک ؤ لکه چه په ځینو معتبرو روایتونو کښی دی نو په دغه صورت کښی هم دغه د یوه تی رودونکی وینا او داسی شاهی ورکول چه په خاتمه کښی د یوسف علیه السلام په حق کښی مفید شی بالاستقلال د یوسف علیه السلام د صداقت دلیل ؤ. د کمیس له وړاندی یا له وروسته څیریدلو له شهادته په زائد دول (طریقه) د یوی علامی او قرینی په شان ښائی وگڼلی شی او که کوم پوه سړی ؤ نو په ښکاره سره داسی معلومیږی چه دی به په خارجی طریقې سره د حال په حقیقت مطلع شوی وی. مگر ده په نهایت پوه په داسی یو اصول سره شاهی اداء کړه. چه هغه د بی طرفانو په نزد هم دیره معقوله وه ځکه که سم د ښځی له دعوی سره «معاذ الله» یوسف علیه السلام د دی په لوری اقدام کړی وی، نو د ده مخ به د ښځی په لوری وه، نو ښکاره ده چه په دغه کش کوک (معارضه) کښی د یوسف علیه السلام کمیس به هم د مخی له لوری څیری شوی ؤ او که د یوسف علیه السلام وینا صحیحه ده چه ښځی زه خپل لوری ته بللم او زه د دروازی په لوری وتښتیدم او دی زما د نیولو په مقصد زما تعاقب وکړ، نو ښکاره خبره ده چه د ده کمیس به د شا له لوری څیری شوی وی. ځکه چه په دغه صورت کښی یوسف علیه السلام د دی په لوری له سره متوجه نه ؤ بلکه هغی ته ئی خپله شا گرځولی په تیښته ؤ په هر حال کله چه ولید شو چه کمیس د مخی له لوری نه بلکه د شا له لوری څیری کړی شوی ؤ نو عزیز وپوهید چه دغه گرد (تول) د ښځی مکر او فریب دی. یوسف علیه السلام هیڅ قصور نه لری لکه چه ښکاره ئی وویل چه د زلیخا دغه دک له فریبه چاره له هغه قسمه ده چه عموماً ښځی ئی کوی. نو عزیز له یوسف علیه السلام څخه استدعاء وکړه چه څه تیر شوی دی، هغه هیر کړه! او وروسته له دی نه د دی خبری ذکر مه کوه! چه د سختی رسوائی او بدنایمی موجب دی. او زلیخا ته ئی وویل چه له یوسف علیه السلام څخه یا له خدایه د خپل قصور معافی وغواړه! چه بالیقین هم دا ستا قصور دی.

اگر که عزیز دیر تاکید کړی ؤ په یوسف باندی د پتولو د دی خبری، اما داسی خبری کله پتی پاتی کیږی نو دا خبره د مصری ښځو په خولو کښی پریوته. او د زلیخا د بدنایمی آوازه لاره او خوره شوه لکه چه وائی

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ
نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾

او وویل یو شو بنځو (له خواصو د باچا) په ښار (د مصر) کښی چه بنځه د
عزیز طلب کوی مریی خپل له نفس د ده (مراد خپل)، په تحقیق خیری کړی
ده پرده د زړه د دی بنځی له جهته د محبت (د یوسف یعنی ننوتلی دی
محبت د یوسف په غلاف د زړه د زلیخا کښی)، بیشکه مونږ خامخا وینو
زلیخا په گمراهی ښکاره کښی (چه خپل میره (خاوند) لری او مریی پسی
گرځی).

تفسیر: یعنی ورو ورو د تول ښار په بنځو کښی داسی ویناوی شروع شوی چه د عزیز بنځه پر
خپل ځلمی کنعانی غلام مفتونه او مینه شوی ده، او غواړی چه ونی لمسوی او پر خپل ځان نی
وغولوی او د هغه نفس د ده له واکه (اختیاره) وباسی، د دی مرئی مینی د هغی د زړه په منځ
کښی ځای نیولی دی. حال دا چه د داسی یوه معزز منصبدار بنځی ته دغسی یو حرکت ډیره د
شرم خبره ده چه دا پر خپل مریی مینه شی او تری خپل نفسانی مقصد وغواړی. زمونږ په فکر په
دغی معاملی کښی زلیخا په علانیه غلطی او ښکاره ناپوهی کښی ده.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ
سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ
مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾

نو کله چه واورید (زلیخا غیبت) مکر (فریب) د دوی، نو ولیږه (زلیخا یو
شوک) دغو (طعنګرو بنځو) ته او تیار ئی کړ دغو بنځو ته مجلس (یا
میلستمیا یا بالښتونه چه ددی پری واچوی) او ور ئی کړی هری یوی بنځی
ته له دغو (بنځو) نه چړوکی او وویل (زلیخا یوسف ته) راووخه په دوی (نو
راووت) نو کله چه ولید دوی دغه (یوسف) نو ډیر لوی ښائسته ئی وموند
(هک پک پاتی او ځانونه تری هیر شول) او غوڅ ئی کړل لاسونه خپل او
ویل دوی پاکی ده الله ته (له عجز او نقصانه چه داسی صورت ئی هم جوړ

کری دی) نه دی دغه (عُلمی) انسان، نه دی دغه (عُلمی) مگر پرېشته ده لویه.

تفسیر: د ښځو دغو ویناو ته ځکه مکر فریب وائی چه د مکارانو په شان به یی پتی پتی خبری کولی، او پر زلیخا به ئی بد ویل، گواکی دوی به د خپلی پاکی او عفت اظهار کاوه. حال دا چه یوسف علیه السلام د بی مثال حسن او جمال شهرت چه د هری ښځی غوړونو ته رسیده، نو هغوی به د ده په لیدلو پسی کړیدی او ترپیدی او پری ویلیدی هیڅ بعید او لری نه دی چه پر زلیخا د طعنو او تنقید کوونکو اصلی د زړه مقصد هم دا وی، چه زلیخا په قهر کری، او داسی یوه حرکت ته ئی تیاره کری چه د یوسف علیه السلام د ملاقات او لیدلو سبب وگرځی، یا د زلیخا په زړه کښی د هغه نفرت واچوی، او هغوی د خپل ځانونو په لوری د هغه د مائل کیدلو موقع راپیدا کری. او دا هم ممکن دی چه زلیخا په دغی معاملی کښی له ځینو ښځو سره د زړه خبری کری وی، او هغوی د دی د دغو پتو او د زړه د خبرو د ساتلو په ځای هغه برسیره کری وی، او په تنقید او پیغور ویلو به ئی لاس پوری کری وی. په هر حال د دوی د دغو خبرو او اترو څخه په لفظ د «مکر» سره په تعبیر کولو کښی دغه ټول احتمالات موجود دی.

﴿أَرْسَلْنَا إِلَيْهَا﴾ الآية - نو ولیږه زلیخا یو څوک دغو طعنګرو ښځو ته) یعنی ښځو ته ئی بلنه وکړه او میل مستیا ته ئی راوغوښتی، او یو مجلس ئی ترتیب کړ. چه د هغه د ماکولاتو او خوړو په منع کښی ځینی خواړه داسی هم ؤ چه په چروکیو سره ګریدل. یا پوتکی به ئی تری لری کیدل. لکه چه د خوړو ګردی (تولی) میوی او نوری د دوی په مخ کښی واوښتلی شوی او په ښه ترتیب سره کښنودی شوی، او د هری یوی ښځی په لاس کښی یوه یوه چروکی ورکړه شوه څو د تراشولو وړ (لائق) شیانو په خوراک کښی د بلی ښځی د انتظار له کلفته بی غمه وی کله چه دغه ګرد (تول) شیان ئی جوړ او پوره ترتیبات ئی ونيول. حضرت یوسف ته چه هم هغلته چیرې نژدی موجود ؤ غږ وکړ چه دلته راشه په مجرد د راتلو د هغه پر ګردو (تولو) میلمنو ښځو باندی د بریښنا په شان یو تاثیر او حرکت پیدا شو او ښځی د یوسف د حسن او جمال له دغی یو ناڅاپی ننداری څخه بیخی بی هوشی او بی حواسی شولی، او د بیهوشی په حال کښی د میوو په ځای ئی خپل لاسونه پری کړل. گواکی قدرت یو مستقل دلیل د یوسف علیه السلام پر نزاهت او صداقت ودراره، چه د هغه عُلمی د بی مثله جمال د لږ پلوشی په اثر د غولیدونکو ښځو خپل حواس ورک کړل. حال دا چه یوسف بیخی هغوی ته خپلی سترګی هم ونه غړولی او د دغو ښځو پیمخی او سینګار ته ئی له سره ونه کتل، او له سره ئی لږ څه التفات هم ورته ونه کړ نو ګرد (تول) سره وپوهیدل بالیقین اصلی واقعه به هم داسی وی چه زلیخا د دی سد (هوش) وړونکی جمال د ننداری څخه خپل عقل، فکر، سد (هوش) او حواس او نور له لاسه ایستلی وی او یوسف علیه السلام د معصومی پرېشتی په شان د خپل عفت امن ساتلی، پاک او صاف تری وتلی دی.

﴿وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا﴾ الآية - او وویل دغو ښځو پاکی ده الله ته له صفاتو د عجز او

نقصانه چه داسی صورت ئی هم جوړ کړی دی نه دی دغه غللمی انسان، نه دی دغه غللمی مگر پرېسته ده لوبه) یعنی د حسن او جمال او نورانی صورت په اعتبار لکه پرېسته معلومیږي یو چا ډیر ښه ویلی دی:

قوم اذا قویلو کانونا ملائكة

حسناوان قوتلوا کانونا عفاريتا

پښتانه دی پرېستی په محل د عیش عشرت کښی

توریاالیان دی لکه غمیریان په ډگر د جنگ غیرت کښی

یا هغه حیاء او عفت چه د ده له خیري او وضعیت او هیئت څخه راڅرگندیده، او د هغه د لیدلو څخه ئی داسی وویل چه دغه ښی آدم نه دی بلکه د کومی معصومی پرېستی په شان راسکاری. (بیا چه زلیخا دا ښځی ولیدی چه له ډیر حیرته ځان او جهان تری ورک شوی دی)

قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَمُ يَفْعَلْ مَا امْرَأَةٌ يُسُجِّنُ وَلِيْكَوْنَا مِنَ الصَّغِيْرِيْنَ ﴿٣٦﴾

نو وویل (زلیخا دغو ښځو ته) دا همغه غللمی دی چه ملامته کړی ومه تاسو زه په (محبت د) ده کښی، او خامخا په تحقیق طلب کړی ؤ ما له ده له نفسه د ده (مدعا خپله) نو ځان ئی وساته (او زما مطلب ئی ونه کړ)، او قسم دی خامخا که ونه کړی هغه څه چه امر کوم زه ده ته (او وایم زه) نو خامخا به بندی (قید) کړی شی هر ورو (لازمأ) او خامخا شی به دی له ذلیلانو (بی عزتانو په دی بندی خانه کښی)

تفسیر: اوس زلیخا موقع وموندله چه د ښځو د هغو طعنو او تشیعو غشی بیرته پر هم دوی ورغوځار کړی گواکی په دغه وقت کښی ﴿فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَنِي فِيهِ﴾ په ویلو سره د یوسف صفت وکړو د دی تولنی د رنگ او وضعیت له لیدلو ځنی زلیخا بیخی ځان له لاسه ورکړ او د هغی پیښی گرد (تول) واقعات ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره ټکی په ټکی وویل «چه بیشکه ما غوښت چه د دی کنعانی غللمی زړه په لاس راوړم مگر دغه د پاک الله بنده په داسی ډول (طریقه) سره خپل ځان له ما ځنی وژغوره (وساته) او لاس ئی له ما ځنی ووینځه چه زه ورته حقه حیرانه یمه، او د هغه د عفت او طهارت او قوت بیان تاسی ته له سره نشم کولی» گواکی الله تعالی د گرد (تول) ښار د خواصو ښځو په ټولنه کښی د حضرت یوسف علیه السلام د عصمت او عفت کمال او د نزاهت او طهارت ثبوت ئی ور وړاندی کړ د زلیخا حال په دغه وقت کښی همغسې ؤ لکه چه چا ویلی دی.

لا تخف ما صنعت بك الاشواق و اشرح هواك فكلنا عشاق

﴿وَلَيْنَ كُفِّرَتْ﴾ الآية - او قسم دی خامخا که ونه کړی هغه څه چه ورته وایم زه نو خامخا به بندی کړ شی هر ورو (لازمأ) او خامخا به شی له ذلیلانو په دی بندی خانه کښی) د زلیخا مقصود په دغو خبرو او اترو کښی لږ څه نورو ښځو ته د خپلی معذوری او نامرادی، اظهار و څو د هغوی زړه خوری او همدردی حاصله کړی شی. او لږ څه په تحکمی دول (طریقه) په ویرولو سره د یوسف علیه السلام مرعوبیت و چه هغه وویږی او وروسته له دی نه د زلیخا په مراد او مطلب کار وکړی. او تری سر ونه غروی. او ځان دی ورته سنبال کړی حال دا چه نه کیږی عنقا ښکار، ونغاړه ژر لومه دی

پرت به وی په خاورو کښی باد نیسی تل لومه دی
کله چه دغو ښځو یوسف علیه السلام ته وویل چه امر ومنه د مولا کښی خپلی که نه بندی (قیدی)
کیږی او ربړونه (تکلیفونه) به تیروی

قَالَ رَبِّ السِّجْنِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٢٦﴾

نو وویل (یوسف) ای ربه زما بندی خانه ډیره خوښه ده زما له هغه کاره چه بولی دا ښځی ما هغه کار ته، (ای الله وگرځوی مکر، فریب د دوی له مانه) او که ونه گرځوی ته له ما ځنی مکر فریب د دی ښځو نو میلان به وکړم زه دوی ته او بیا به وگرځم (په سبب د دغه میلان) له جاهلانو.

تفسیر: معلومیږی چه د زلیخا دغه د مایوسی غصی، او د مظلومیت دکی وینا د دی پر نورو هم جنسانو او سیالانو خپل پوره اثر وغورځوه یا لا له پخوا د دوی په منع کښی سره څه خبری او اتري به هم شوی وی. په هر حال لیکلی دی چه په دغه وقت کښی گردو (تولو) ښځو د یوسف علیه السلام په پوهولو باندی داسی ژبی وېراندلی «چه تاته لازم دی چه د خپلی دغی محسنی او سیدی میرمنی خبره ومنی! آخر ته ولی پر دغی غریبی باندی ظلم او تیږی کوی! او ښائی چه دغی خبری ته هم ښه فکر وکړی چه د دغو غاړه غړولو او خبرو نه منلو نتیجه به تاته خامخا ربړونه (تکلیفونه) او مصیبتونه در وړاندی کړی او بل هیڅ یوه گته (فائده) درته نه رسوی»
وایی چه په ښکاره دول (طریقه) دوی به هری یوی د زلیخا سپارش کاوه مگر په حقیقت کښی دوی هری یوی غوښته چه د یوسف علیه السلام زړه خپل لوری ته راکش کړی کله چه یوسف علیه السلام ولید چه دغو ښځو په ډیر بد صورت راپسی شوی دی او گردی (تولی) راپسی لویدلی دی او شیطان په هر لوری ماته سختی لومی غوړولی دی په ډیر عزم او استقامت او د نبوت په استقلال

او ارادی ئی د احدیت له دریاره غوښتنه او دعاء کوله چه «یا اله العلیمه! ما د دوی له مکرونو او فریبونو څخه وژغوره (وساته)» که په دغی سلسلی کښی ماته بندی کیدل راپیشیری، نو زه په دیری خوشالی سره هنی بندیکری ته د معصیت پر ارتکاب ترجیح ورکوم که ته زما لاس ونه نیسی، نو ویریږم چه زه به بی عقله شمه او د دوی دغو لمسولو ته به څه تمائل وکړم» دلته د یوسف علیه السلام دغه وینا دا راڅرگندوی چه د انبیاء علیهم السلام عصمت هم د پاک الله په اعانت او لاس نیونی سره کیږی او دوی پر خپل عصمت نه مغروریری، بلکه د عصمت او عفت پر هنی منشأ «چه د پاک الله حفاظت او صیانت دی» دوی تل نظر اچوی.

فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَ هُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٧﴾

نو قبوله کړه ده ته رب د ده (دا دعا) نو وئی گړځاوه له ده څخه فریب د دوی، بیشکه الله هم دی ښه آوریدونکی (د تولو اقالو) ښه عالم دی (په گړدو (تولو) افعالو).

تفسیر: یعنی دی ئی په عصمت او عفت په پوره دول (طریقه) سره ثابت قدم او مستقیم کړ، او د هیچا مکر او فریب پری ونه چلید، او هیڅ اثر ئی پری ونه کړ. (بیشکه الله تعالی ښه آوریدونکی د تولو اقالو ښه عالم دی په گړدو (تولو) افعالو) یعنی د گړدو (تولو) دعاوی ښی آوری، او تری ښه خبردار او پوه دی. حضرت شاه صاحب لیکي «ظاهراً معلومیږی چه دی پخپلی غوښتنی او دعاء سره بندی شوی دی لیکن الله تعالی د ده دومره دعا قبوله فرمایلی ده چه د هغوی فریب ئی تری دفع کړی. نور بندی کیدل د ده په قسمت کښی و. انسان لره ښائی چه د ویری په وقت کښی د خپل ځان دپاره بدی ونه غواړی. او پوره د نیکی سؤال دی کوی. اگر که کیږی خو همغه چه په قسمت کښی لیکلی شوی دی». په ترمذی شریف کښی راغلی دی چه له یوه سری څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه دعاء واوریده اللهم انی اسالک الصبر ای الله زه له تانه صبر غواړم رسول الله مبارک وفرمایل «سالت الله البلاء فاساله العافیة تا له الله تعالی څخه د بلاء طلب وکړ. ځکه چه صبر خو پر بلاء کیږی، نو تری عافیت وغواړه!»

ثُمَّ يَدَّاهُم مِّنْ بَعْدِ مَا رَأَوْا الْآيَاتِ لَيْسَ جُنْدُهُ حَتَّىٰ يَجِئَ ۙ

نو بیا ښکاره شو دوی ته (یعنی عزیز او تابعانو د عزیز ته) وروسته له هغه چه ولیدل دوی دلائل (د پاکۍ د یوسف) چه خامخا په بندی خانه کښی به واچوی هر ورو (خامخا) دی تر یو وقت پوری (چه قطع شی خبری د خلقو

پس بندی کر شو یوسف

تفسیر: یعنی سره له دی چه د حضرت یوسف علیه السلام د برائت او نزاht دیر دلائل ئی لیدلی ؤ بیا هم دوی په دغه کښی مصلحت ولید چه تر یوی مودی پوری یوسف علیه السلام بندی کری، خو عام وگری او خلق داسی وگنی چه هم دغه یوسف پر ؤ، او همغه کمبخته ښځه بی سببه بدنامه شوه گواکی هغه تخویف او ویروول چه د زلیخا له لوری په بندیتوب سره ورکری شوی ؤ په سر ورسوله شوه. له دغی بندیگری څخه به د دغو خلقو غرض داسی وی چه په دی سره به له ښځی څخه دغه بدنامی ورکیری او هم تر یوی مودی پوری به یوسف د دوی له سترگو غنی پتیری. او د ښځی اصلی مقصد به له دی بندیتوبه داسی وی چه گوندی یوسف علیه السلام د لږ څه ربر (تکلیف) گاللو (زغملو) په اثر لږ څه مات او نرم شی. او زه په دی ډول (طریقه) سره کولی شم چه خپل مقصد تری حاصل کړم او د عزیز او د نورو مقصد به له دغه بندیتوبه داسی وی چه په هغه سره دغه محبت ورک یا کم شی.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيْنِ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أُجْلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٧﴾

او ننوتل له ده سره په زندان کښی دوه غلمیان، وویل یو له دی دواړو بیشکه زه وینم ځان خپل (په خوب کښی) حال دا چه نچوروم انگور دپاره د شرابو، او وویل هغه بل چه بیشکه زه وینم ځان خپل (په خوب کښی) حال دا چه بار کړی می ده د پاسه په سر خپل دودی چه خوری مرغان له هغی (دودی)، خبر کړه ته مونږ په تعبیر د دی (هر یوه خوب)، بیشکه مونږ وینو تا له نیکو کارانو (له بندیانو سره یا د بندیخانی یا له ښو علماؤ د تعبیر څخه).

تفسیر: یعنی په هم دغو ورځو کښی دوه غلمی بندیان هم په بندی خانه کښی واچول شول. چه له دوی غنی یو د مصر د باچا (ریان بن الولید) دودی پخوونکی او بل ئی ساقی ؤ او دواړه په دغه الزام چه باچا ته د زهر ورکولو اراده ئی درلودله (لرله) بندیان شوی ؤ. په بندی خانه کښی د حضرت یوسف علیه السلام د مروت، امانت، رښتیا ویل، ښه اخلاق، زیات عبادت کول، ښه معرفت، ښه تعبیر، له خلق الله سره زړه سوی او نورو محاسنو شهرت او آوازه وه. دغه دواړه بندیان هم له حضرت یوسف علیه السلام سره دیر مانوس (روږدی) شول او د دیر محبت او اخلاق

اظهار به ئی ورته کاوه یوه ورځ دغو دواړو خپل خوبونه ور اظهار کړل ساقی وویل چه ما خوب لیدلی چه باچا ته شراب ورکوم نانوائی وویل چه زه گورم غما په سر لوی پتنوس ایښی (چه پکښی خواړه دی) او له هغه څخه مرغان پخپلو مښوکو سره تونگی وهی او تری خوری ئی. یوسف علیه السلام ئی لوی سری لیدلی د دغو خوبونو تعبیر ئی تری وغوښت.

قَالَ لَا يَأْتِيَكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقُنِيهِ إِلَّا نَبَأُكُمَا
بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَلِكَ مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ
مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ③

وویل (یوسف) چه لا نه به وی راغلی تاسی ته طعام چه روزی درکوله شی تاسی ته هغه (طعام) مگر چه خبر به کرم تاسی په تعبیر د دی خوب پخوا له راتلو (د دی طعام) تاسی ته، دا تعبیر (چه کوم ئی تاسی ته) له هغه علم نه دی چه ښوولی دی ماته رب زما، بیشکه ما پریښی می دی دین د هغو خلقو چه ایمان نه راوړی پر الله او حال دا چه دوی په آخرت هم دوی کافران کیدونکی دی.

تفسیر: یوسف علیه السلام رومی هغوی ته تسلی ورکړه چه هر ورو (خامخا) د دغو خوبونو تعبیر تاسی ته ډیر ژر معلومیدونکی دی، او له دغو هرو ورځو خوړو څخه د مخه چه تاسی ته درکول کیږی هغه به زه دروښیم. لیکن د خوب د تعبیر کولو څخه د مخه یوه ډیره ضروری او مفیده خبره در آورو او هغه دا ده چه دغه د تعبیر علم او نور ماته له کومه غایه حاصل شوی دی؟ نو په یاد ئی ولرئ چه زه کوم کسب مگر کاهن یا منجم نه یم بلکه زما د علم سرچینه ربانی وحیه او الهام دی چه ماته پاک الله دغه علم او کمال ځکه راښوولی دی چه ما د همیشه دپاره د کافرانو او باطل پرستانو دین او ملت پری ایښی دی او د خپلو مقدسو پلرونو او نیکونو د حضرت ابراهیم، حضرت اسحق، حضرت یعقوب غوندی انبیاء او مرسلانو د توحید پر دین غم. او د هغوی لاره می ځان ته غوره کړی ده. زمونږ له گردو (تولو) خبرو څخه لویه او مقدسه د نظر مطمح هم دغه خبره ده چه د دنیا هیڅ یو څیز په هیڅ یوه درجه له پاک الله سره شریک ونه گرځوو نه په ذات کښی نه په صفاتو کښی نه په افعالو کښی نه په ربوبیت او معبودیت کښی. یواځی د هغه په حضور کښی سر ښکته کوو. او له هغه سره محبت لرو او پر هغه باندي توکل او اعتماد کوو. او خپل مرگ او ژوندون او نور ټول همغه پاک الله ته ورسپارو، په هر حال یوسف علیه السلام مناسبه موقع لیدلی په نهایت مؤثر ډول (طریقه) سره دغو بندیانو ته د ایمان

او توحید په جانب ترغیب او تشویق ورکړ د انبیاء هم دغه کار او عادت وی چه د دعوت او د حق د تبلیغ هیڅ یوه مناسبه موقع له لاسه نه ورکوی. یوسف علیه السلام ولید چه د دغو قیدیانو زړونه زما په لوری متوجه دی او هم له ماسره مانوس شوی دی، او د بندیکړی (قیدنی) په مصیبت کښی گرفتار دی. ښائی چه لږ پاسته او نرم شوی به هم وی. راشه! په دغه وقت کښی ته دی د تبلیغ الحق او د دعوت د فرائضو په ادا کولو سره فائده تری واخله! رومبی دوی ته دینی خبری وروښیه بیا ئی د خوب تعبیر ووايه! دغه تسلی ئی خو ورته لا له پخوا څخه ورکړی وه چه د دودی تر وقت پوری تعبیر به در معلومیدری شو دوی د پند او نصیحت له اوریدلو څخه ځانونه ونه باسی، او ښه غوړونه ورته کیددی.

تنبيه: دیرو مفسرینو د ﴿لَا يَأْتِيَكُمُطْعَامٌ تُرْزَقُونَ﴾ معنی داسی اخیستی ده چه لا نه به وی راغلی تاسی دواړو ته طعام مگر چه خبر به کرم زه تاسی په احوال د هغه طعام چه کوم قسم طعام دی او رنگ او خوند به ئی څرنگه وی، نو دغه تعبیر کول ماته څه اشکال لری. گواکی رومبی حضرت یوسف علیه السلام د معجزی په لوری د دوی توجه ورکش کړه، او دوی ئی پخپل نبوت باندی مطمئن او داده کړل. خو راتلونکی نصیحت ئی زیات مؤثر او ښه اوقع فی النفس شی. په دی تقدیر سره د یوسف علیه السلام دغه معجزه به داسی وی لکه چه حضرت مسیح علیه السلام فرمایلی ؤ ﴿وَإِنِّي لَأَكُونُ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِيَّ بَيِّنَةً﴾ شیخ الهند رحمه الله علیه پخوانی تفسیر اختیار کړی دی. والله اعلم. حضرت شاه عبدالقادر صاحب لیکي «حق تعالیٰ په قید کښی دغه حکمت ایښی دی چه د دوی زړونه د کافرانو له محبتہ تش شی یعنی هغه کافران چه له دوی سره ئی محبت او مدارات کاوه. او د الله تعالیٰ په علم سره روښان شی یوسف علیه السلام وغوښت چه رومبی هغوی ته دینی خبری وښی او وروسته د خوبونو تعبیر ورښکاره کړی. نو ځکه ئی تسلی ورکړه چه مضطرب او پریشان نشی او وی ویل چه د دودی تر وخته پوری به هغه هم دروښیم.»

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِيْ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ مَا كَانُوْا
لَنَا اَنْ نُّشْرِكَ بِاللهِ مِنْ شَيْءٍ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ الله عَلَيْنَا
وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُوْنَ ۝

او متابعت کړی دی ما د دین د پلرونو خپلو چه ابراهیم او اسحق او یعقوب دی، نه ښائیږی مونږ ته چه شریک ونیسو په الله پوری، هیڅ شی په هیڅ څیز کښی، دا (توحید) له فضل د الله دی پر مونږ باندی او پر نورو خلقو ولیکن زیات له خلقو شکر نه ویاسی (په دی راتلو د انبیاء).

تفسیر: یعنی زمونږ خالص توحید او په ابراهیمی ملت باندې زمونږ قایم پاتی کیدل نه یواځې زمونږ په حق کښې بلکه د گرد (تول) جهان په حق کښې فضل او رحمت دی ځکه چه د ابراهیمی کورنۍ له انوارو څخه روحانی گردی (تولی) رڼاوی خوری او نورانی دیوی لگیدلی شی. لیکن افسوس دی چه دیر کسان د الله تعالی د دغه لوی نعمت قدر نه کوی. لازم خو داسی ؤ چه د پاک الله احسان ئی منلی وی، او د توحید په سمه او صافه لاره تللی وی، او بالعکس د کفران او شرک او عصیان لاره ئی نه وی غوره کړی. حال دا چه دوی بالعکس د ناشکری، شرک او عصیان لاری خپل ځانونو ته غوره کوی.

يُصَاحِبِي السَّجْنِ أَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهِ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝۳۶

ای دواړو ملگرو زما د زندان آيا خدايان متفرق (تار په تار) غوره دی که (هغه الله (غوره دی چه) یو دی؟ (بی له شریک په الوهیت کښې) دیر قوی غالب دی (پر ټولو او په هر څیز کښې).

تفسیر: یعنی ای د مختلفو انواعو او اشکالو وړوکیو او لویو بتانو او له باطلو معبودانو سره چه د الوهیت اختیارات پری تقسیم کړی دی سره له دی چه هغوی هیڅ اختیار په هیڅ شی کښې نه لری مینه او محبت لرل او له هغوی سره اخلاص او عقیدت پالل ښه دی؟ که له هغه زبردست الله سره چه پر گردو (ټولو) مخلوقاتو ئی پوره اختیار، او کامل تصرف او قبضه حاصله ده، او د ده په مخ کښې نه د چا حکم چلیدی شی او نه څه واک او اختیار لری، او نه څوک تری چیرې ټینتیدی شی، او نه ورسره د مقابلی توان لری چه مغلوب او پر ئی کړی. نو تاسی پخپله فکر او چرت (خیال) ووهئ چه په دغو کښې کوم یو د عبودیت وړ (لائق)؟ او د سر ورته ښکته کولو لائق دی؟

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءُ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَ
 آبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ
 أَمَرَ الْأَتَّعِبُونَ وَالْآيَاتُ ذَلِكَ لِلَّذِينَ الْقِيَمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝۳۷

عبادت نه کوئ تاسی غیر له الله مگر د څو نومونو چه نومونه مو ایښی دی د هغو تاسی او پلرونو ستاسی نه دی نازل کړی (رالیږلی) الله په (عبادت د)

هغوی کوم برهان حجت سند، نه دی حکومت (د هیچا) مگر خاص د الله دی، امر ئی کړی دی په دی چه عبادت مه کوی تاسی مگر د هم ده، دا (عبادت د ده) دین دی سم (او حق دی ښکاره) ولیکن زیات د خلقو نه پوهیږی (په لاره حقه).

تفسیر: یعنی خوشی چتی (بیکاره) بی سنده او بی ځایه له خپل ځانه څه نومونه مو ایښی دی چه تر هغو لاندی د یوی ذری په اندازه هم څه حقیقت نشته او تاسی د هم دغو تشو نومونو عبادت کوی او تش ئی په نامه سره خدای بولی! په داسی جهل او نادانی ښائی چه سری وشرمیږی یعنی له قدیمه راهسی د انبیاء علیهم السلام په ژبو دغه حکم مو لیږلی دی چه د پاک الله په عبادت کښی بل هیڅوک مه شریکوی! ﴿وَسَلُّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا يُعْبَدُونَ﴾ (۲۵ جزء د الزخرف (۴۵) آیت (۴) رکوع) یعنی د خالص توحید په لیاره کښی هیڅ یوه لوړه ژوره (نشیب و فراز) نشته سم صاف سرک دی، چه پر هغه باندی د تللو په وسیله انسان بی له ویری په اطمینان تر الله تعالی پوری رسیږی. لیکن ډیر کسان له حماقته یا تعصبه پر داسی سمی خبری هم نه پوهیږی.

يُصَاحِبِي السَّجْنِ أَمْ أَحَدُكُمْ فَيسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمْ الْآخَرُ فيُصَلِّ
فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِينَ ۝

ای دواړو ملگرو زما د بندی خانۍ! هر څه یو له تاسی دواړو (چه د باچا ساقی دی) نو ویه څښوی مالک بادار خپل ته شراب (لکه د پخوا پشان) او هر څه دا بل (د باچا خباز) نو په دار به شی نو خوری به مرغان (غوښی) له سره د ده، فیصله شوی دی کار هغه چه په هغه کښی فتوی او تعبیر غوښت تاسی له ما څخه.

تفسیر: د تبلیغ د فرض له اداء کولو څخه وروسته یوسف علیه السلام د دوی د خوبونو تعبیر وفرمایه. هغه چه په خوب کښی باچا ته شراب ورڅښولی دی د هغه تعبیر هم دا دی چه دی به په وښتیا کښی هم بیا خپل باچا ته شراب ورڅښوی او هغه بل چه په خوب کښی ئی لیدلی دی چه د پاسه د ده له سره مرغان دودی خوری، د هغه مطلب دا دی چه پر دار باندی څیژولی کیږی، او ځناوران د ده د سر پوستکی هم شکوی او خوری به ئی د قضا او قدر فیصله هم دغه ده چه هغه له سره بیرته گرځیدونکی نه ده. د هغی خبری پوښتنه چه تاسی کوله، هغه می وروښوله دغه بالکل یوه قطعی او یقینی او پری کړی شوی خبره ده چه پکښی له سره تخلف نشی

کیدى. لکه چه هم داسى هم وشو او ساقى د زهرو ورغښولو له تهمته بیخی پاک او برى ووت او نانوائى (دودى پخونکى) د خپل جرم په سزا غرغره، او په دار غوړند شو.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنَسَهُ
الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ۝

او وویل یوسف هغه یوه ته چه یقین ئى درلود (لرلو) چه بیشکه دى خلاصیدونکى دى له دى دواړو نه (چه ساقى دى) چه یاد کړه (مظلومیت زما) په نزد د مالک بادار خپل (چه خوشى مى کړى له بنده) نو هیر کړ تری شیطان یادول د یوسف هغه بادار خپل ته نو پاتى شو یوسف په بندى خانه کښى خو کاله (یعنى اوه کاله).

تفسیر: دلته ظن د یقین په معنی دى لکه چه په ﴿الَّذِينَ يَتَّقُونَ اللَّهَ فَلَهُمْ أَجْرٌ كَثِيرٌ﴾ کښى دى یعنى یوسف علیه السلام د دغو دواړو په منځ کښى د هغه په نسبت چه متقین ؤ چه برىء کیدونکى دى کله چه له بندى خانى څخه ووت وویل چه د باچا په مخ کښى زما یادونه هم وکړه چه داسى یو بى قصوره سړى د کلونو کلونو راهسى په بندى خانى کښى پروت دى. د مبالغى هیڅ ضرورت نه دى زما کوم حال او احوال چه تا پخپلو سترگو لیدلى دى کتمت (هوبه) همغه ووايه!

﴿فَأَنَسَهُ الشَّيْطَانُ﴾ الآية - نو هیر کړل تری شیطان یادول د یوسف بادار (آقا) خپل ته (الخ) یعنى شیطان د دغه خلاص شوى بندى په زړه کښى مختلفى وسوسى او خیالات وغورځول، او داسى ئى غافل کړ چه د خپل دغه لوى محسن «یوسف علیه السلام» تذکره ئى تر کلونو کلونو پورى ونه کړه او له سره ئى په یاد هم پاتى نشو. او بالنتیجه یوسف علیه السلام خو کاله نور هم په بندى خانه کښى پاتى شو له دیرو مدتونو څخه وروسته کله چه باچا یو خوب ولید چه د هغه په تعبیر باندی هیڅوک ونه پوهیدل نو دلته د دغه سړى (ساقى) یوسف په یاد شو. لکه چه وروسته راځى ﴿وَقَالَ الَّذِي نَجَّاهُمَا اذْكُرْ بَيْنَهُمَا﴾ الآية - د هیرولو نسبت د شیطان په لورى ځکه

وکر شو چه د وساوسو او د نورو د القاء ذریعه ده چه د نسیان سبب گرځى. د حضرت موسی علیه السلام د سفر ملگری هم ویلى ؤ ﴿وَمَا أَتَيْنَاهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَن يَذْكُرَهُ﴾ (۱۵ جزء د

الکف (۶۳) آیت ۹ رکوع) لیکن په هر شر کښى الله تعالى کومه د خیر خوا هر ورو (خامخا) ږدى. دلته هم اگر که د نسیان نتیجه د بندیکړى د تطویل په صورت راڅرگنده شوه خو بیا هم د حضرت شاه صاحب د نکتى له پیدا کولو سره سم داسى یو تنبیه ورته وشوه چه یو نبى لره نه ښائى چه تش پر ظاهرى اسبابو او وسائلو زړه وترى بلکه ابن جریر او بغوی او

نورو له غینو اسلافو څخه نقل کړی دی چه هغوی د ﴿فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ﴾ ضمیر د یوسف علیه السلام په لوری راجع کوی. گواکی ﴿اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ﴾ ویل یو راز (قسم) غفلت و چه یوسف علیه السلام ته عارض شوی و یوسف علیه السلام هغه بندی ته وویل چه خپل بادار (آقا) ته زما ذکر وکړه! حال دا چه پر ده لارم و چه گرد (تول) ظاهری اسباب او وسائل ئی پرېښی او پخپله د پاک الله په دربار کښی به ئی خپل عرض او غوښتنه کوله. بیشکه د شائدو د کشف په وقت کښی له خلقو ځنی د ظاهری استعانت او اسبابو مباشرت مطلقاً نه دی حرام لیکن د ابرارو حسنات مقربینو ته سیئات گرځی. هغه خبری چه عوام الناس ئی بی له اندیښنی کولی شی د انبیاء علیهم السلام د عالی منصب په اعتبار، همغه خبره په یوه ډول (طریقه) تقصیر اوږی. د امتحان او ابتلاء په مواقعو کښی د انبیاء رفیع شان د هم دی خبری مقتضی دی چه پر رخصت دی نظر ونه کړی او د عزیمت پر انتهائی لاره دی درومی څرنگه چه د حضرت یوسف علیه السلام ﴿اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ﴾ ویل د عزیمت خلاف و، نو ځکه عتاب امیزه تنبیه ورته وشوه، چه تر څو نورو کلونو به هم په بندی خانه تفصیل په «روح المعانی» کښی دی، له «بضع» څخه د دیرو پوهانو په نزد دلته اوه کاله مقصد دی. او د «بضع» د لفظ اطلاق له دریؤ څخه نیولی تر نهو پوری کیږی. په حدیث کښی دی چه «مهربان دی شی الله پر ورور زما یوسف علیه السلام باندی که ئی نه وی ویلی چه «زما یادونه وکړه خپل بادار (آقا) ته» نو نه به و پاتی شوی په بندی خانه کښی اوه کاله.

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ
سَبْعُ عِجَافٍ وَسَبْعٌ سُودَاتٍ خُضِرَ وَأُخْرِيسَتٌ يَأْتِيهَا
الْمَلَأُفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴿١٣﴾

او وویل باچا (ریان وروسته له اوو کلونو) بیشکه ما ولیدلی په خوب کښی اووه غواوی څربی (چه له وچی ویالی ووتلی) چه خوری دا څربی اوو نورو خوارو غواوو او (بیا می ولیدل) اوه وری شنه او نور اووه می ولیدل وچ (چه پر دغو شنو لمدو ورتاو شول)، ای دلی د درباریانو! فتوی (تعبیر) را کړئ تاسی تول ماته په دی خوب زما کښی که یی تاسی چه د خوب تعبیر کولی شی.

تفسیر: یعنی ومی لیده چه هغه وچ وری له هغو شنو وړو څخه چاپیر شول او هغه ئی هم وچ کړل، دغه خوب د مصر تولواک او باچا ریان بن ولید لیدلی و چه بالاخر د حضرت یوسف علیه

السلام د خلاصی او ظاهری عروج سبب شو د يوسف عليه السلام په قصه کېنې ئی غای په غای داسی تنبیه هم فرمایلی ده چه د کومی خبری د پری کیدلو چه د پاک الله اراده تلی وی، نو په غیر متوقعی طریقې سره د هغه داسی اسباب او وسائل ورتولوی چه د هغه په لوری له سره د انسان فکر او خیال هم نه وی تللی.

﴿إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءُوسَىٰ تَعْمَدُونَ﴾ که یی تاسی چه د خوب تعبیر کولی شی! یعنی که په دغه فن کېنې څه پوهه او مهارت لرئ. نو ځما د دغه خوب تعبیر وکړئ! او مطلب ئی راوښیئ!

قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعِلْمَيْنِ ۖ

نو وویل (دغو درباریانو) دا ګډوډ (تخیلی) خوبونه دی، او نه یو مونږ په تعبیرونو د خوشی خیالی خوبونو باندی پوهیدونکی

تفسیر: معلومیږی چه هغه خلق له دی فن څخه جاهلان ؤ، نو ځکه د خپلی ناپوهی په اقرار کېنې وشرمیدل. او داسی یوه خبره ئی جوړه کړه چه دا له سره خوب نه بلکه خوشی چتی (بیکاره) او پریشان خیالات دی. چه ډیر کله انسان ته د خوب په حالت کېنې داسی ګډوډ خیالات او چرتونه ورپېښیږی چه له سره د دقت او اعتناء وړ (قابل) او لائق نه دی. او نه مونږ د داسی خوبونو په تعبیر کېنې څه علم لرو، ځکه چه دغه د علم التعبير تر اصولو لاندی نه راځی. (کله چه باچا په دی خوب خپل کېنې ډیر فکرچن شو او ساقی د تولواک (باچا) له دغی اندیښنی څخه متحسّس شو نو يوسف عليه السلام ئی ورپه یاد شو).

وَقَالَ الَّذِي نَجَمْنَاهَا أَذْكُرْ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ ۖ

او وویل هغه سړی چه خلاص شوی ؤ له هغو دواړو (یعنی ساقی) او په یاد ئی شو (يوسف) پس له ډیری مودی چه زه به خبر کړم تاسی په تعبیر د دی خوب نو ولیږئ تاسی ما (يوسف زندانی ته).

تفسیر: اوس د خوب په سلسله کېنې د هغه ساقی چه له بندیګری، څخه خوشی شوی ؤ حضرت يوسف عليه السلام په یاد کېنې راغی ده تولواک (باچا) او نورو واکوالانو (وزرا) او اهل دربار ته ئی وویل که ماته لږ څه تر بندی خانی پوری د تللو اجازه راکړه شی، نو زه به ډیر ژر د دی خوب ډیر صحیح تعبیر تاسی ته راوړم. په بندی خانه کېنې یو مقدس پرېسته صورت بزرګ

شته چه په علم‌التعبیر کنی دیر ماهر دی ممکن دی چه ده به د خپل خوب قصه هم هغوی ته کړی وی زه د دغه تعبیر دپاره د ده بابرکت خدمت ته حاضرېږم وروسته له دی نه چه ورته اجازه ورکړه شوه نو د ټولواک (باچا) ساقی د یوسف علیه السلام په خدمت کنی مشرف شو او داسی عرض او غوښتنه ئی ورڅخه وکړه.

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَانِي سَبْعَ بَقَرَاتٍ
سَهَابٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعُ عَجَافٍ وَسَبْعُ سُنْبُلَاتٍ خُضِرٍ وَآخِرُ
يُبْسِتُ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ^{٤٥}

ای یوسفه! ای دیره رښتینه! حکم راکړه مونږ ته په اووو غواؤ څریو کنی چه وڅوری دی څریو لره اووه (نوری) خواری غواوی او په اووو وړیو شنو کنی او اوو نورو وچو وړیو کنی (چه له هغو شنو چاپیر دی) ښائی چه زه بیرته لار شم (سره له تعبیره) خلقو ته (چه باچا او درباریان ئی دی) دپاره د دی چه دوی پوه شی (په تعبیر د خوب د باچا او قدر ستا).

تفسیر: د ﴿يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ﴾ له ویلو څخه دغه غرض ؤ چه تاسی مجسم رښتیا یئ! هره هغه خبره چه ستا له ژبی څخه وځی، هغه هر ورو (خامخا) کیږی. هیله (امید) شته چه هر هغه تعبیر چه تاسی د دی خوب وکړئ هغه به هم کتمت (هوښو) همغسی کیږی خو زه بیرته لار شم سره له تعبیره خلقو ته دپاره د دی چه دوی پوه شی د دغه خوب په دیر ښه تعبیر او د هغه په ذریعه ستاسی قدر او منزلت هم معلوم شی. دغه لفظ رایشکاروی چه د انبیاءو علیهم السلام د صدق او دیانت نقش په څه ډول (طریقه) سره د خاصو او عامو په زړونو کنی وهلی کیږی.

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَابًّا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا
مِمَّا تَأْكُلُونَ^{٤٦} ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعُ شِدَادٍ يَأْكُلْنَ مَا
قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا فَمَا تَحْصِنُونَ^{٤٧} ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ
عَامٌ فِيهِ يَغَاتُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصَرُونَ^{٤٨}

وويل (يوسف) چه كړئ به تاسی (هر قسم فصل) اووه كاله پرله پسې په ډير زيار (كوشش) سره ډير، نو هر هغه چه ورييل تاسی نو پريږدئ هغه غله په وړي خپل كښي مگر لږ شاني له هغه چه تاسی ئی خورئ (نو همغومره قدر تری پاک كړئ). بيا به راشي وروسته له دغو (اووه كلونو ودانو) اووه نور (كلونه) سخت چه وبه خوري (اهل د دی اوو سختو كلونو) هغه غلي چه پخوا ذخيره كړی وی تاسی دپاره د دی مگر لږ شاني له هغه چه تاسی ساتئ (ئی تخم ته). بيا به راشي وروسته له دی (كلونو د قحط) يو كال (چه پنځلسم به وی) چه په هغه كښي به فرياد رسی وكړه شی د خلقو (په غلو او بارانونو) او په دی كښي به ونښيځي (نچور كړی) خلق (میوی او غوړی دانی).

تفسیر: يوسف عليه السلام د خوب د تعبیر په وړندولو كښي نه څه څنډ (ايسارتيا) ولکوه او نه ئی کوم شرط ورته كښنود او نه ئی هغه سړی شرمندۀ كړ. چه ته می وروسته له دغومره كلونو اوس ولی خبر اخلي! له دی نه د انبياؤ عليهم السلام د اخلاقو او مروتو اندازه له ورا معلوميږي. بيا هغه يواځي د خوب تعبیر غوښتي وو. مگر ده دری شيان ورعطاء كړل تعبیر، تدبير، تبشير د يوسف عليه السلام د كلام حاصل داسی دی چه اووه غتي څړبي غواوی او اووه شنه وړي هغه اووه كلونه دی چه په كښي پرله پسې متواتر خوښي او هوسائي (آرام) به وی د ځمكو حاصلات به ډير كيږي، حيوانات او نباتات به ډيره ترقي او وده كوی. وروسته له دی نه به اووه كلونه قحط راځي چه په هغه كښي هغه گردی (تولی) پخوانی ذخيري خوړلی كيږي او بيخي به ئی په پای (آخر) رسوی. يواځي د راتلونكي كال د تخم شيندلو (نوستلو) دپاره به لږ څه پاتي كيږي دغه اووه كاله همغه خوارۍ غواوی او وچ وړي دی چه څړبي غواوی او شنه وړي به خوري او ختم كوی ئی. د تعبیر ښوولو په ضمن كښي يوسف عليه السلام د شفقت او زړه سوي او رحم علی خلق الله لامله (له وجی) د يوه تدبير تلقين هم وفرمايه چه په رومبنيو اوو كلونو كښي هغه ښه او ډير حاصلات چه په لاس ورځي ښائي چه په ډير حفاظت سره ئی وساتي او په كفايت شعاري سره ئی ذخيره وكړئ هومره غله مو چه د خوړلو او كرلو لپاره په كاريږي هغه بيله كړئ او لږ لږ ئی په ډير احتياط سره خورئ او نوري غلي همغسې په خپلو وړيو كښي ږدئ چه له چنچيانو او نورو مضره ؤ حشراتو څخه په ښه شان سره وساتلی شی او د اوو كلونو حاصلات د خوارلسو كلونو په كار ورشي كه داسی ونه كړئ نو له قحط او غم سره به مو مقابله ډيره گرانه وی. د دغه تعبیر او تدبير ښوولو څخه وروسته ئی هغوی ته يو بشارت هم واوروه چه غالباً به ورته د وحی په وسيله معلومه شوی وی. يعنی وروسته له اووو كلونو قحطی څخه كوم كال چه راځي. په هغه كښي به د الله تعالی له خوا ستاسی فرياد رسی كيږي. او ښه پريمانه بارانونه به اوري. كښتونه، (فصلونه)

غلی، دانی، میوی او نور محصولات به په دیر افراط سره پیدا کیږي. د ساکینانو (ذی روحو) غلانی به له شودو څخه ډکېږي. له انگورو (کورو) خرما او نورو نښیځونکو (نچورونکو) شیانو څخه به خلق شراب جوړوي دغه وروستنی خبره ئی د سائل له حاله سره موافقه وکړه. ځکه د ده کار هم دغه ؤ.

وَقَالَ الْمَلِكُ اَتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ اِلَى رَبِّكَ فَسْأَلْهُ مَا بَالُ
النِّسْوَةِ الَّتِي قَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ اِنَّ رَبِّيْ يَكْفِيْهِنَّ عِلْمٌ ۝۵۰

او وویل باچا راولئ تاسی ماته دغه (یوسف)، نو کله چه راغی دغه (یوسف ته) استاځی (د باچا) وویل یوسف چه بیرته لاړ شه! مالک بادار (آقا) خپل ته نو پوښتنه وکړه ته له ده چه څه حال ؤ د ښځو هغو چه غوڅ کړی ئی ؤ لاسونه خپل، بیشکه چه رب زما په کیدونو (مکرونو) د دوی ښه خبردار دی.

تفسیر: باچا پخوا له دی نه د خپل ساقی د تذکری په اثر د حضرت یوسف علیه السلام معتقد شوی ؤ. اوس چه داسی موزون او په زړه پوری تعبیر او د رعایای خواخوږی او زړه سوی او ښه تدبیر ئی واورید، نو د یوسف د علم، فضل، عقل، پوه، ښه اخلاق سخت اثر د باچا په زړه ولوید او علی الفور ئی امر صادر کړ چه «داسی پوه سړی دی ژر تر ژره زما حضور ته راحاضر کړ شی چه زه ئی زیارت وکړم، او تری مستفید شم او سم د ده د مرتبی او قابلیت سره ئی عزت وکړم» قاصد سم له لاسه دغه شاهي پیغام د حضرت یوسف علیه السلام په خدمت کښی ورساوه مگر د یوسف علیه السلام په نظر کښی د ده د دینی او اخلاقی وضعیت برتری او صفائی له دیر اعلا الاعلی دنیوی عزت او وجاهت څخه هم دیر لوړ (اوچت) او مهم وو دی ښه وپوهیده چه د نبی الله په نسبت د خلقو دیره لږه بدگمانی هم د هدایت او ارشاد په کارونو کښی دیر زیات اشکال او سخت ضرر پېښولی شی. که زه د باچاهی فرمان په اثر په پته خوله له بندی خانی څخه ووځم. او د هغه تهمت په سلسله چه زه له کلونو کلونو راهسی د قید او بندی گری ذلت تیروم د هغه په قطعی دول (طریقه) سره استیصال ونشی، نو دیر امکان لری چه دیر ناواقفه خلق به زما د عصمت په نسبت څه تردد او شبهه ولری. او حاسدان به څه مهال (وخت) وروسته له هم دغو بی اصلو اثراتو څخه بیا څه استفاده وکړی، بیا به کومه حيله (بهانه) او پلمه (تدبیر) راته جوړه کړی. نو د دغو مصالحو لامله (له وجی) یوسف علیه السلام د باچاهی حکم په امتثال کښی چالاکی ونه کړه. بلکه د نهایت صبر او استقلال مظاهره ئی وکړه، او قاصد ته ئی وویل چه ته

دی خپل بادار (آقا) ته لار شه او تری پوښتنه وکړه چه «آيا تاسی ته د هغو ښځو څه حقیقت معلوم شوی دی چه د میلستیا په موقع کښی ئی خپل لاسونه پری کړی ؤ» حضرت یوسف علیه السلام ته د هغو ښځو نومونه او پیژندگلو به له کومه معلوم وی او داسی خیال به ئی کړی وی چه دغسی مهمی (خاص) واقعی به هر ورو (خامخا) خپل عمومی شهرت حاصل کړی وی، نو ځکه د هغی واقعی یو ممتاز جزء د لاسونو پری کول ئی ظاهر کړه. او باچا ته ئی توجه ورکړه چه د دغی مشهوری او معروفی قصی تفتیش او تحقیق وکړی غالباً اوس به هغه ښځی تاسی ته دغه خبره درڅرگنده کړی چه تقصیر د چا دی؟ د صحیحینو شریفینو په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د صدیق یوسف ستاینه (صفت) په دغو الفاظو سره فرمایلی «لو لبثت فی السجن ما لبث یوسف لاجبت الداعی» که زه دومره مدت بندی پاتی کیدم چه یوسف علیه السلام بندی پاتی و، نو د بلونکی اجابت به می کړی وه یعنی فوراً به ورسره تلم» محققین وائی چه په دی کښی د حضرت یوسف علیه السلام د صبر او تحمل تعریف، او په لطیف رنگ سره د ده د کامل عبودیت اظهار د رب العزت په دربار کښی دی. مولینا شبیر احمد عم فیضه د دی مضمون تفصیل د صحیح مسلم شریف په شرحه کښی لیکلی دی. دلته د اختصار په لحاظ له دی نه څه زیات نشو لیکلی.

حضرت یوسف علیه السلام «بکیدهن د دوی مکرونه» وفرمایل ځکه چه فریب خو ؤ د یوی مگر نوری له دی سره مؤیدانی او مرستیانی (ملگری) وی او د اصلی مگر کوونکی نوم ئی ښائی د پالنی او روزنی لامله (له وجی) نه وی یاد کړی. او د حیاء په وجه سره به ئی پت فرمایلی وی ځکه چه دی پوهیده چه اصلی حقیقت به پخپله څرگندیږی. کذا فی الموضح. لنده ئی دا چه ساقی راغی او باچا ئی له گردی (تولی) ماجرا څخه پوره خبردار کړ نو باچا هغه ښځی سره له زلیخا راحاضری کړی او

قَالَ مَا خَطْبُكَ إِذْ رَأَوْنِي يُوسُفُ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ
بِاللَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ لَنْ
حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَأَوْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ^(۱)

وویل (باچا هغو ښځو ته) چه څه ؤ حال ستاسو کله چه تاسی طلب کړ (او فریب مو ورکاوه) یوسف ته دپاره د تیر ایستلو د (حفاظت د) نفس د ده (نو میلان ئی وکړ تاسی ته؟ که نه)، وویل تولو ښځو پاکی ده الله ته نه یو پوهیدلی مونږ په دغه (یوسف) باندی له هیڅ بدی، وویل ښځی د عزیز (زلیخا) چه اوس ظاهر شو حق (رښتیا خبره) ما طلب کړی ؤ په فریب

دپاره د تیر ایستلو د نفس د ده (چه خپل مراد تری واخلم) او بیشکه یوسف خامخا له صادقینو (رشتینو) څخه دی.

تفسیر: باچا د پوښتنې عنوان داسې غوره کړ چه گواکي دی له دی پښې نه لا له پخوا څخه خبر دی خو دوی د باچا په مخکښې دروغ ویلو ته غځرد (کوشش) ونه کړی او هم د حضرت یوسف علیه السلام د صبر، تحمل او استقامت اثر به پری لویدلی وی چه هغه بی د برائت له اظهار له بندی خانی څخه وتل نه خوښوی. او په ﴿إِنَّ رَبِّي يَبْعِثُ عَلَيْنَا سِرَاحًا﴾ فرمایلو سره د دوی کید رابکاروی. او له بل لوری ساقی او نورو به اصلی واقعات ده ته آورولی وی. چه له هغو څخه به هم د یوسف علیه السلام نزاهت او د ښځو د مکاندو تائید په لاس ورغلی وی. د گردو (تولو) ښځو له متفق شهادت څخه وروسته پخپله زلیخا هم په صاف ډول (طریقه) سره اقرار وکړ چه قصور زما دی یوسف بیخی رښتین دی. بیشکه ما د هغه میلان خپل لوری ته غوښت مگر دی کله داسی یو سری دی چه زما په لمسولو سره تیروځی یا پښه ئی ولغزیږی. بیا باچا یوسف علیه السلام ته جواب ورولیره چه ښځی په خپلی گناه قائلې شوی راشه چه ستا په مخکښې دوی ته سزا ورکړم نو یوسف علیه السلام وویل زما غرض له دغه عرض څخه اجراء د تعزیر او سزا نه بلکه اظهار او اعلان د حق او رښتیاوه او

ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْخَائِنِينَ ﴿٥٩﴾

دغه (پوښتنه می ځکه وکړه) چه پوه شی (عزیز) چه بیشکه ما خیانت نه دی کړی د ده سره په پسی شا هم او بیشکه چه الله په لاره نه برابروی کید مکر د خیانت گرانو (او په مقصد ئی نه رسوی).

تفسیر: یعنی دغومره تحقیق او تفتیش د دی لامله (له وجی) وکړ شو چه د نبوت عصمت او دیانت بالکل ښکاره شی او گرد (تول) خلق سره وپوهیږی چه د خائنانو او دغابازانو فریب ته پاک الله بری نه ورکوی لکه چه د دغو گردو (تولو) ښځو فریب ونه چلیدو او بالاخر حق، حق او پخپل ځای ودرید.

کله چه له دغو خبرو څخه یو قسم تکبر او غرور معلومیده په عمل خپل باندی نو وویل یوسف علیه السلام دپاره د دفعی د دغی چه:

وَمَا أَبْرِيْ نَفْسِيْ اِنَّ النَّفْسَ لَآمَارَةٌ بِالسُّوْءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيْ اِنَّ رَبِّيْ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٥٣﴾

او زه نه پا کوم نفس خپل (په دی شان چه نه کوی میل بدی ته ځکه چه) بیشکه نفس خامخا دیر امر کوونکی دی (هر وقت) په بدی سره مگر هغه (نفس) چه رحم مهربانی پری کړی وی رب زما (چه بیشکه رب زما ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: څرنگه چه حضرت یوسف علیه السلام په خپل برائت باندی دیر زور غورځولی ؤ لکه چه پخوا مو ولیکل امکان نی درلود (لرلو) چه کوم سطحی سری هغه ته په فخر او ناز او غرور او اعجاب سره تشبیه ورکړی نو ځکه یوسف علیه السلام په خپله خپل د نزاهت حقیقت څرگند (ښکاره) کړ، چه زه پر خپل دغه عصمت څه فخر او غرور نه کوم او نه پر خپل طهارت اعتماد کولی شم - دا محض د پاک الله رحمت او اعانت دی چه یو نفس له بدی څخه منع کوی هم دغه خصوصی رحمت د انبیاء علیهم السلام کفیل او ضامن دی که نه د انسانی نفس کار عموماً د بدی پر لوری ترغیب ورکول ؤ - که د الله تعالیٰ خصوصی توفیق او لاس نیونه نه وئ، نو زما نفس به هم د نورو بشریه ؤ نفوسو په شان وئ. په ﴿ اِنَّ رَبِّيْ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾ سره ئی اشاره وکړه کله چه «نفس اماره» توبه وکړی «نفس لوامه» گرځی - نو الله د ده گرد (تول) پخوانی تقصیرات ښی بلکه ورو ورو پخپلی مهربانی سره یی د «نفس مطمئنه» تر درجی پوری رسوی. تنبیه: حافظ ابن تیمیه رحمه الله علیه او ابن کثیر رحمه الله علیه او نور له ﴿ ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنِّيْ لَمْ آخُذْهُ ﴾ څخه تر ﴿ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾ پوری د زلیخا مقوله دروی. یعنی زلیخا د «انا راودته عن نفسه» اقرار وکړ او وی ویل چه په دغه اقرار او اعتراف سره زه عزیز ته د دغی خبری ورڅرگندول (ښکاره کول) غواړم چه ما د عزیز په غیاب او نشتوالی کښی کوم لوی خیانت نه دی کړی بیشکه د یوسف علیه السلام لمسولو ته می اراده کړی وه، مگر زما دغه مراودت پر یوسف علیه السلام باندی هیڅ کوم اثر ونه غورځاوه که ما زیات له دی نه کوم خیانت کړی وی نو هرومرو (خامخا) د هغه پرده به شلیده - ځکه چه الله تعالیٰ د خائنانو مکر او فریب ته بری او پرمختګ (ترقی) نه ور په برخه کوی هو! زه می خپل نفس نشم پاک ښولی، هومره غلطی چه له ما څخه صادره شوی ده، پر هغی اقرار کوم. د نورو خلقو په شان زه د نفس له شرارتونو څخه پاک نه یم، له نفسانی بدو کارونو ځنی خو د یوسف علیه السلام په شان یو پاک او معصوم نبی الله محفوظ پاتی کیدی شی، چه پری د پاک الله خاصه مهربانی او ځان ته رحمت وی ابو حیان رحمه الله علیه هم دغه ته د زلیخا مقوله وایی - لیکن د ﴿ لِيَعْلَمَ ﴾ او د ﴿ لَمْ آخُذْهُ ﴾ ضمائر د عزیز

په عَی د یوسف علیه السلام په لوری اړوی یعنی زه پخپلی خطا باندی ځکه په صاف دول (طریقه) سره اقرار کوم خو یوسف علیه السلام ته معلوم شی چه زه د هغه په غیاب کښی کومه غلطه خبره نه کومه - او نه خپل جرم بیا هغه ته منسوبوم

وَقَالَ الْمَلِكُ اُتُونِي بِهِ اَسْتَخْلِصُهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ اَمِينٌ ﴿٥٢﴾

او وویل باچا چه راوی (تاسی ای مقربینو زما) ماته دغه (یوسف) چه خالص کرم دغه (یوسف) دپاره (د کارونو) د ځان خپل (یعنی زما به مشیر خاص وی) نو کله چه خبری وکړی (باچا) له دغه (یوسف) سره وویل (باچا یوسف ته) چه بیشکه ته نن ورځ په نزد زمونږ خاوند د مرتبی آمانتگر یی.

تفسیر: باچا ئی څه لا له پخوا څخه معتقد شوی ؤ - کله ئی چه بالمشافه خبری ورسره وکړی نو بیخی ئی مخلص او معتقد شو، او حکم ئ ورکړ چه له نن ورځی څخه وروسته تاسی له مونږ سره په ډیر عزت او احترام ډیر معتبر او پتیالی (عزتمند) اوسېږئ - حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي چه «اوس ئی د عزیز سره علاقه پری کړه - او دی ئی خپل مصاحب وگرځاوه.» کله چه یوسف علیه السلام باچا ته وویل چه اوس تاسی ته داسی ښایی چه په دی اووه کلونو کښی غلی جمعه کړئ، بیا چه د قحط کلونه راغلل نو له اطرافو به مخلوق راځی او دا غلی به در څخه پیری (اخلی) ، نو داسی خزانی به جمعه کړی، چه بل هیچا نه وی جمعه کړی. نو باچا یوسف علیه السلام ته وویل دغه سرشته (انتظام) به څوک وکړی؟

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ اِنِّي حَفِیْظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾

وویل (یوسف علیه السلام باچا ته) چه مقرر کړه ما پر خزانو د ځمکی (د مصر) بیشکه زه ښه ساتونکی (د اموالو) ښه پوه یم (په وجوه د تصرفاتو او جذب د فوایدو، نو باچا یوسف ته د خزائنو کنجی گانی وروسپارلی او د سلطنت تول اختیارات ئی ورته ورکړل)

تفسیر: یعنی د دولت حفاظت هم په پوره دول (طریقه) سره کولی شم - او د هغه د عوائدو او مخارجو له ذرائعو او له حسابو او کتابو هم ښه باخبره او واقف یم. یوسف علیه السلام پخپله خوښه او غوښتنه د نقدی او د جنسی او د حاصلاتو د ځمکی اداری امور په خپل لاس کښی

واخيستل خو په دغه وسيله سره عامه الناس ته پوره گټه (فائده) ورسولي شي - خصوصاً په راتلونکي قحط کښي په ډير ښه انتظام او سلوک سره د مخلوقاتو خبر نيونه وکړي شي - او د حکومت مالي وضعيت په ښه ډول (طريقه) سره ټينگ او مضبوط وساتلي شي. له دې نه ظاهري چي انبياء عليهم السلام دنيوي عقل هم پوره لري او دغه هم څرگنده (ښکاره) شوه چه د خلثقو د خدمت لپاره مالياتي په چارو کښي لاس وهل د نبوت له مقامه يا د عظمت له شان سره مخالفت نه لري. که يو سړي سره له نېک نيتي داسي وگڼي چه د هغه منصب لپاره زه اهل یم - او له نورو غځني به دغه کار په ښه شان سره نه جوړيږي، نو دغه د مسلمانانو د خير غوښتلو او نفع رسولو له امله (له وجي) که د هغه غوښتنه يا مطالبه وکړي کولي ئي شي، او که حسب الضرورت خپل د غځينو حسنه و خصالو او حميده و اوصافو بيان او تذکره هم وکړي، نو دغه به په کومي ناجائزي مدحي کښي نه وي شامل او نه به په ممنوعه تزکيه د نفس کښي داخل وي ﴿وَأَمَّا نِعْمَةُ رَبِّكَ فَعَدَّتْ﴾ د عبدالرحمن بن سمره رضي الله تعالى عنه له يوه حديثه معلوميږي «هر څوک چه پخپله د امارت طالب شي، نو د هغه بار د ده پر اوږو باندې اچولي کيږي (او غيبي اعانت ورسره مدد او مرسته (امداد) نه کوي) او دغه په هغه وقت کښي ده چه دغه طلب محض نفس پاللو او د جاه او د لوړوالي د خوښولو او نورو دنيوي اغراضو په بناء وي. والله اعلم.

وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُوا مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥١﴾

او په مثل د دغه (مذکوره نعمت او احسان) غاي (قدرت) ورکړ مونږ يوسف ته په غمکه (د مصر) کښي، چه غاي به ئي نيوه (يعني اوسيده) له دغې غمکي (د مصر) څخه هر چيرته چه به ئي خوښه شوه، رسوو مونږ رحمت نعمت خپل هر چاته چه اراده وفرمايو مونږ او نه ضائع کوو مونږ اجر (بدل) د محسانو (نيکو کارانو)

تفسير: يوسف عليه السلام هر چيري چه غوښته ښکته کيده - او هر هغه شي ئي چه زړه غوښته به ئي تصرف کاوه - گواکي «ريان بن وليد» په نامه سره باچا و او په حقيقت کښي يوسف عليه السلام باچاهي کوله او د «عزيز» په نامه سره يادیده لکه چه وروسته له دې نه راغلي: غځيني علماء ليکي چه باچا د يوسف عليه السلام په لاس مسلمان شو او هم په دغه زمانه کښي د مصر پخواني عزيز مړ شو - نو د هغې ښځي (زليخا يا راعيل) نکاح له دوي سره وتړله شوه - والله اعلم ولي محدثين پر دغه خبره باندې اعتماد نه لري.

وَلَا جَزَاءَ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٤﴾

او خامخا اجر (بدل) د آخرت خیر (دیر غوره) دی (له دنیوی اجره) هغه کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او وو دوی چه پرهیزگاری ئی کوله (له شرک او فواحشو)

تفسیر: هر هغه چه د نیکی او ښیګڼې (فائدي) لپاره غوره کړی ده الله تعالیٰ هغه ته په دنیا کېښی که اراده وفرمائی د هغه خوږه ثمره ورکوی - اعم له دی چه ثروت (مالداري) وی یا حکومت - عیش وی یا عشرت خوږ ژوندون وی یا لذت - قلبی غنا وی یا قناعت. نو حضرت یوسف علیه السلام ته دغه گرد (تول) شیان ورعنایت فرمایلی شوی و پاتی شول د آخرت اجرone هغه یو ایماندار او پرهیزگار ته هلته له دنیوی اجرone څخه خورا (دیر) بهتر اجرone ور په برخه کېږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي

«دغه جواب شو د هغه سؤال چه د ابراهیم علیه السلام اولاده په څه دول (طریقه) له شام څخه مصر ته راغله او بیان وشو چه ورونو په څه دول (طریقه) سره حضرت یوسف علیه السلام له کوره لری وغورځوه؟ چه خوار او ذلیل شی او الله تعالیٰ څرنگه ورته عزت وباشه او پر ملک ئی واک او اختیار ورکړ؟ او هم داسی ځمونږ محبوب رسول حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره هم وشو» کله چه یوسف علیه السلام ته تول کارونه د سلطنت وروسپارلی شو، نو ده خلق په بزګری (زمیداری) او په منظم او فنی جمع کولو د غلو سره تر اوو کلونو پوری ماموران کړل نو کله چه فراخی تیره شوه او قحط سالی راغله - او چرچه د قحط تر کنعانه پوری هم ورسیده نو ورونو د یوسف علیه السلام له پلاره اجازه وغوښته او بینامین اعیانی ورور د یوسف علیه السلام تری پلار خپل خدمت لپاره ستون (واپس) کړ او دوی لس اوشان دپاره د ځان او یو اوش دپاره د (بنیامین) سره د څه مبلغ له ځانه سره واخیستل، او مصر ته لاړل لکه چه فرمائی

وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ﴿٥٥﴾

او راغلل ورونه د یوسف (له کنعانه مصر ته) نو راننوتل په دغه (یوسف) باندی پس وپیژندل (یوسف) دوی او دوی دغه (یوسف) لره ناپیژندونکی وو (په سبب د حجاب یا اوږدوالی د زمانی)

تفسیر: په «مو ضح القرآن» کېښی دی کله چه حضرت یوسف د مصر پر مملکت خپلواک او مختار شو، نو سم له هغه خوب سره په اوو ورومینیو کلونو کېښی ئی ښه ودانی وکړه او د

گرددو (تولو) غمکو غلی او دانی ئی راغوندی او ذخیره ئی کړی، بیا د قحط په اوو وروستیو کلونو کښی یو متوسط نرخ ئی وټاکه (مقرر که) او هغه به ئی پر مصریانو او نورو پردیسیانو برابر پلورلی (خرڅولی) مگر پردیسیانو ته ئی سری په سر له یوه اوښ بار (ختی) څخه زیات نه ورکاوه نو په دغه وسیله سره خلق الله له قحط څخه نجات وموند - او د باچاهی خزانه ډکه شوه او په هر لوری کښی دغه انگازه (اوازه) خوره شوه چه غله په مصر کښی ارزانه ده نو ځکه د ده وروڼه هم د غلی پیروډلو دپاره مصر ته راغلل د دوی هیئت او قیافه او وضع او قطع کښی دومره تغیر او تبدیل نه ؤ شوی دلته یوسف به هم پرله پسې د خپلو وروڼو تفقد او پوښتنه او پلټنه (تحقیق) کوله - او وروسته له هغه ځای د رسیدلو څخه د دوی د نامه او د نښی پوښتنه به ئی هم کړی وی - لکه چه د سلاطینو او اعیانو ملاقات کښی عموماً دغه اصول جریان لری لکه چه په ځینو تفاسیرو کښی راغلی دی چه هغوی یوسف علیه السلام ته خپل نوم او صفات بیان کړل - څرنگه چه یوسف علیه السلام د بیلتون په وقت کښی ډیر وړوکی ؤ، او هم د ده د وروڼو فکر او خیال دی لوری ته نه تلو چه گوندی دا به یوسف علیه السلام وی - او نه له غټانو او باچاهانو څخه عام خلق داسی جراث کولی شی چه له دوی ځنی د هغوی د نامه نسب او نورو شیانو پوښتنی وکړی شی نو ځکه دوی یوسف و نه شو پیژندلی.

وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ اِتُونِي بِآَخِ لَكُمْ مِّنْ اٰيٰتِكُمْ اَلَا تَرَوْنَ اَنِيْ اَوْفٰى الْكَيْلَ وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ ^(۵۹)

او کله چه تیار کړ (يوسف) دوی ته اسباب د سفر د دوی نو وویل (يوسف وروڼو خپلو ته) چه راوړئ تاسی ماته هغه ورور ستاسی چه له پلار ستاسی دی! آيا نه وښی تاسی چه بیشکه زه پوره درکومه پیمانه او زه غوره د میلستیا ورکوونکو یم.

تفسیر: حضرت یوسف علیه السلام د خپلو وروڼو ښه میلستیا عزت او مدارات وکړه - او د سری په سر یو اوښ بار غله ئی دوی ته ورکړه د دغه عالی اخلاق او خاصی مهربانی د لیدلو په اثر وائی چه دوی داسی غوښتنی وکړی چه زمونږ یو علتی ورور (بنیامین) څمونږ د سپین ږیری غمجن پلار له لوری د ده د خدمت او تسکین دپاره په (کنعان) کښی پاتی دی - ځکه چه د ده بل عینی ورور یوسف علیه السلام چه پر پلار بی اندازی گران ؤ ډیره موده پخوا له دی نه په کومی بیدیا کښی هلاک دی - که د (بنیامین) د برخی غله هم مونږ ته مرحمت وکړی شی نو ډیره مهربانی به وی یوسف علیه السلام وفرمایل چه په دی ډول (طریقه) سره د غائب حصه ورکول له اصوله مخالف دی ځکه چه زه ورکوم بار په شمار د انسانانو نه په شمار د حیواناتو کله چه

تاسی بیا راځئ نو (بنیامین) هم له خپله ځانه سره راولئ نو هلته به د هغه برخه هم تاسی ته درکوله کیږی تاسی ځما د اخلاقه او د میلمانه پاللو له وضعیت څخه بالمشاهده خبر شوی یی چه زه پوره ورکومه پیمانې او بیرته نه نیسم حق د هیچا نو آیا وروسته له دی نه تاسی ته د خپل وړوکی ورور په راوستلو کښی څه تردد او اندیښنه پېښیدلی شی؟ بلکه هیڅ تردد او اندیښنه له سره مه کوئ او له ځانه سره ئی راولئ

فَإِنْ لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ٩٠

نو که را نه وست تاسی ماته دغه (علاتی ورور خپل) نو له سره نشته پیمانې (د غلی) تاسی ته ما سره او مه رانژدی کیږئ تاسی بیا ماته (په مصر کښی)

تفسیر: یعنی که هغه ورور مو له خپله ځانه سره را نه وست نو داسی گنلی شی چه تاسی دروغ وایی او خلاف الاصول د یوه اوښ شته (بار) وړل مو مقصد دی - نو د هغه په سزا کښی وروسته له دی نه نه یواځی ستاسی برخی سوځی بلکه ماته یا ځما په مملکت کښی ستاسی د راتگ اجازه هم سلب کیږی.

قَالُوا سَرَّأَوْدُعَتْهُ أَبَاؤُنَا لَفِئُون ٩١

وویل دوی ژر به په کوښښ سره غواړو دی له پلاره د ده او بیشکه مونږ خامخا کوونکی یو (د دی کار).

تفسیر: یعنی اگر که له پلاره د هغه بیلتون (جدائی) ډیر مشکل دی، خو بیا هم مونږ کوښښ کوو چه خپل پلار په یو تدبیر سره خوښ او راضی کړو هیله (امید) شته چه په یو ډول (طریقه) به دغه مقصد کښی بری وموو.

وَقَالَ لِفَتْنِهِ اجْعَلُوا بَضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَى أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ٩٢

او ویل (یوسف) مریو (پیمانې کړو) خپلو ته چه کیږدئ هغه پنگه (ثمن) د دوی په بارونو د دوی کښی په پته سره ښائیږی چه دوی وپیژنی دا (پنگه

خپله او احسان زما) کله چه بیرته لار شی دوی اهل خپل ته بنائیبری چه دوی به بیا بیرته راشی(او را به ولی ورور زما)

تفسیر: یعنی کومه پنگه (سرمایه) چه دوی ورکری وه، او د هغی په بدله کښی ئی غله پیرو دلی (اخستلی) وه حکم ئی ورکړ چه هغه دی هم په پته سره د دوی په اسبابونو کښی بیرته کیږدی - خو کله چه بیرته خپل کور ته وررسیږی او اسبابونه پرانیځی نو وگوری چه له غلی سره د هغوی پنگی (سرمایه) هم بیرته ورکری شوی دی چه بیا دوهم څلی راتگ ته زیات ترغیب او تشویق ور پیدا شی - او پخپلو زړونو کښی ووائی چه داسی کریم النفس باچا چیری پیدا کیږی. او ممکن دی چه د قیمت د نه پیدا کیدلو له سببه بیا دوی د مصر له راتگه واورې او که پنگه (سرمایه) ئی په لاس وی نو هر ورو (خامخا) به بیا راځی - نو ځکه ئی هغه پنگه (سرمایه) ورمسترده کړه ځینی وائی چه یوسف علیه السلام له خپلو ورونو څخه د غلی قیمت اخیستل له مروتو او کرمه لری لیده نو ځکه ئی بیرته ورمسترده کړه.

فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ آبَائِهِمْ قَالُوا يَا بَنَانَا مُنِعَ مِنَّا
الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا آخَانَ نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَفَظُونَ ﴿٣٠﴾

نو کله چه بیرته وگرځیدل دوی پلار خپل ته نو وویل دوی ای پلاره زمونږ منعه کړی شوی ده (بیا) له مونږ نه پیمانه (که راسره لار نشی (بنیامین) نو ولیږه له سره ورور زمونږ چه پیمانه واخلو) هم د ده او هم خپله) او بیشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکی یو(له مضراتو).

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام په شان د ده په نسبت اندیښنه او تردد مه کوئ اوس مونږ پخپله ویریدلی او هوښیار شوی یو او په پوره دول (طریقه) سره به د ده حفاظت کوو.

قَالَ هَلْ آمَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا آمَنَ تَكُمُ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ
فَاللَّهُ خَيْرٌ حِفْظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ ﴿٣١﴾

وویل (يعقوب) آيا امينان کرم تاسی په بنیامین (هم بلکه نه مو شم امینان گرځولی په ده باندی په هیڅ شان سره) مگر(په دی شان سره) لکه چه

امینان کری می وئ تاسی پر ورور د ده (یوسف) پخوا له دی نه (یعنی د اعتبار وړ (لائق) نه یی) نو الله خیر (دیر غوره) دی له جهته د ساتنی او هم دی دی دیر مهربان د تولو مهربانانو

تفسیر: یعنی هم دغه د ﴿وَإِلَّاهُ الْخَفِيُّ﴾ الفاظ تاسی د یوسف د بیولو په وقت کښی هم ویلی ؤ نو بیا به زه ستاسی پر دغی وعدی څرنګه اعتبار کولی شم. هو اوس شدید ضرورت دی چه له هغه څخه اغماض (چشم پوشی) نشی کیدلی نو ځکه له تاسو سره د هغه تلل حتمی دی نو زه ئی پر پاک الله سپارم چه همغه الله ئی پخپل حفاظت او مهربانی کښی روغ رمت وساتی او ما د یوسف علیه السلام له بیلتون څخه وروسته له بل مصیبت څخه پخپل فضل او کرم سره وساتی.

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا بَنِي آدَمَ
نَبِغِي هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا
وَنَزِدَادُ كَيْلٍ بَعِيرٌ ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾

او کله چه پرانستل دوی بارونه خپل وموندله دوی پنگه (سرمایه) خپله چه بیرته رالیږلی شوی وه دوی ته نو وویل دوی ای پلاره زمونږ څه به (لا زیات احسان) غواړو مونږ، دا ده هغه پنگه (سرمایه) زمونږ چه بیرته رد کړی شوی ده مونږ ته او (بیا څو چه) غله راوړو اهل خپل ته او ساتو به ورور خپل او زیات به راوړو بار د اوبښ (یعنی د بنیامین برخه) دا (یو بار د اوبښ) پیمانه ده اسانه (په دغه سخی باچا).

تفسیر: یعنی د داسی آسانی پیمانی پریشودل نه دی په کار - په هر ډول (طریقه) چه کیږی (بنیامین) له مونږ سره پرېږدئ چه لار شی. ځینو د ﴿ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ﴾ اشاره د هغی غلی په لوری کړی ده چه پخوا ئی راوړی وه او «یسیر» ئی د «قلیل» په معنی اخیستی دی. یعنی هغه غله چه پخوا له دی نه راوړی شوی ده، هغه د حاجت په اعتبار لږه ده او د دی قحط په زمانه کښی تر کاله پوری به بس کیږی؟ - لهذا ضرور دی چه په هر ډول (طریقه) سره چه کیږی ښائی چه مونږ بیا لار شو او د گردو (تولو) برخی له ځانه سره راوړو.

قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنْ اللَّهِ لَتَأْتُنِي بِهِ إِلَّا أَنْ

يُحَاطُ بِكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿١٣﴾

وویل (یعقوب خپلو ځامنو ته) له سره ونه لیرم هغه (بنیامین) له تاسی سره تر هغه پوری چه را کړئ تاسی ماته عهد محکم د الله (په دی خبره) چه خامخا بیرته به را ولی ماته هر و مرو (خامخا) دی مگر که چاپیر والی و کمر شی پر تاسی باندی (چه مړه یا مغلوب شی) نو کله چه ور کړه دوی دغه پلار ته وعده محکمه خپله نو وویل (یعقوب ځامنو خپلو ته) چه الله په هغه چه وایو ئی مونږ وکیل (شاهد) دی.

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ له تقدیر سره کومه داسی حادثه ور د مخه شوه چه په هغی کښی تاسی گرد (تول) سره بږه او مغلوبان شوئ او د نجات هیڅ یوه لاره در پاتی نشی، نو هلته زه هیڅ شی نشم ویلی. هو، سم له خپله توانه او مقدوره تر خپل ژوند پوری د بنیامین په حفاظت کښی څه قصور او لندون مه کوئ، سره د دی پوځ عهد او پیمان اخیستلو او قسمونو یادولو د زیات تاکید او اهتمام په ډول (طریقه) ئی وفرمایل ﴿اللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ﴾ یعنی هغه عهد او پیمان چه مونږ په دغه وقت کښی کوو، هغه گرد (تول) پاک الله ته سپارو - که چا په هغه کښی څه خیانت یا بد عهدي وکړه، نو همغه الله به ئی په سزا رسوی. یا دا چه قول او اقرار سم له خپل مقدوره سره خو پوځ کوئ - لیکن له دغو خبرو څخه کوم اصلی مقصد چه دی هغه د الله تعالیٰ له حفاظته او ساتنی څخه پوره په لاس راتلی شی - که د پاک الله اراده نه وی نو گرد (تول) اسباب او تدابیر خوشی چتی (فضول) او بیکاره دی، او هیڅ به په لاس نه راځی. حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «ظاهری اسباب ئی پاڅه کړل - او توکل ئی پر الله وکړ - هم داسی حکم دی پر هر چا»

وَقَالَ يَبَنِي لَا تَدْخُلُوا مِنِّي بَابٍ وَاحِدٍ وَاَدْخُلُوا مِنِ ابْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٤﴾

او ویل (یعقوب) له شفقت ای ځامنو زما مه ننوځئ تاسی (مصر ته) له دروازی یوی (چه نظر وانځلی) او ننوځئ (دوه دوه یا دری دری) له دروازو بیلو بیلو څخه، او نشم دفع کولی زه له تاسی نه له (قضا) د الله نه (په تدبیر

سره) هیڅ شی، نه دی حکم (په قضا سره) مگر خاص الله ته دی خاص پر هم ده توکل کړی دی ما، او هم په هم ده باندی نو توکل دی وکړی توکل کوونکی.

تفسیر: د یوسف علیه السلام وروڼه اول ځلی مصر ته تللی وو لکه د نورو عامو مسافرانو په شان بلا امتیاز په ښار کښی داخل شوی وو. لیکن د یوسف علیه السلام د خاصو توجهاتو او الطافو د لیدلو له سببه یقیناً د هغه مملکت د خلقو سترگی به د دوی پر لاره لگیدلی وی - اوس بیا دغه راتلل په خاص شان او اهتمام سره بلکه داسی وویلی شی چه یو راز (قسم) د یوسف علیه السلام پر بلنه او دعوت سره ؤ - (بنیامین) چه د هغه حفاظت او محبت حضرت یعقوب علیه السلام وروسته له یوسف علیه السلام څخه ډیر زیات کاوه، هم له خپلو وروڼو سره ؤ حضرت یعقوب علیه السلام ته داسی خیال پیدا شو چه د یوه پلار یوولسو وجیهه ؤ او ښائسته ؤ ځامنو په یوه خاص شان او اجتماعی هیئت سره په ښار کښی ننوتل - خصوصاً وروسته له هغه ښه سلوکه چه د مصر عزیز یوسف علیه السلام له لوری له هغوی سره شوی ؤ، او خلقو هغه مشاهده کړی ؤ داسی یو شی دی چه د هغه په لوری د عمومو سترگی هرومرو (خامخا) اړولی کیږی - «العين حق» نظر لگیدل هم یو حقیقت لری. او نن ورځ د «مسمریزم» عجائبات خو عموماً د کتلو د قوت له کرشمو څخه دی یعقوب علیه السلام خپلو ځامنو ته له بده نظره او د حسد او نورو مکروهاتو د ژغورنی (بچ کوونی) دپاره دغه ظاهری تلقین وفرمایه چه سره تیت او پرک (منتشر) شی او په معمولی حیثیت سره د ښار له مختلفو دروازو څخه ننوځی - نه چه خامخا د عواموالناسو له جانبه تاسی نظر شی او له دی سره ئی متصل دغه وفرمایل چه د کومی چاری او تدبیر په کولو سره هم هیڅوک د قضا او قدر فیصلی نشی گرځولی - په گرددو (تولو) کائناتو کښی یواځی د پاک الله حکم چلیږی - زمونږ دغه گردد (تول) انتظامات د الله تعالی د حکم په مقابل کښی بیکاره دی. هو، تدبیر او چاره لتول هم د هغه په حکم سره کولی شی ځکه چه هغه ئی راجائز درولی دی - انسان ته لارم دی چه خپل د ژغورنی (بچ کوونی) او ساتنی تدبیر وکړی مگر اعتماد او توکل دی یواځی پر پاک الله ولری. ګواکی دغه خبره ئی خپلو ځامنو ته واوروله چه تاسی هم زما پشان د زړه له کومی (منځ) د الله تعالی پر حفاظت متوکلان اوسئ، او تش پر تدابیرو مه غره کیږی،

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسٍ يَعْقُوبَ قَضَاهُ
وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٢٦﴾

او کله چه ننوتل دوی (مصر ته) له هغه ځایه چه امر کړی ؤ دوی ته پلار د دوی (چه له مختلفو دروازو ننوځي) نه ؤ دغه ننوتل له بیلو بیلو دروازو چه دفع کړی له دوی نه له قضا د الله څخه هیڅ څیز لیکن یو حاجت چه په نفس د یعقوب کښی ؤ ادا ئی کړ هغه، او بیشکه دغه (یعقوب) خامخا خاوند د پوه ؤ په سبب د دی چه خبردار کړی ؤ مونږ دی لیکن زیات د خلقو نه پوهیږی (په دی چه نه اوږی تقدیر په تدبیر).

تفسیر: یعنی څرنګه ئی چه ویلی ؤ همغسې ننوتل - اگر که دوی ته څه نظر او ضرر له سترګو ورنه رسید لیکن له بل لوری تقدیر ورسید چه (بنیامین) د غلا په الزام کښی ستون (واپس) کړ شو. هوا تقدیر نه دفع کیږی نو هغه کسان چه د علم خاوندان دی دوی پر تقدیر یقین او د ده د نجات پر اسبابو پر دواړو ئی پوه حاصل کیدی شی لیکن بی علمه سړی پر یوه پوهیږی او له دوهمه بی خبره پاتی کیږی - یا بیخی پر اسبابو باندی اتکا کوی او له تقدیره منکریږی - یا پر تقدیر باندی د یقین لرلو معنی داسی ګنی چه ګرد (تول) اسباب معطل کړل شی - البته عارفان او پوهان تقدیر او تدبیر دواړه ټولوی - او هر یو هغه پر درجه ږدی .
نه پرانیځی په تړون سره ترنه

خو تړون لره په کار دی بیا ترنه «

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ

أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧٩﴾

او کله چه ورننوتل دغه (ورونه) پر یوسف نو رانژدی ئی کړ خپل ځان ته ورور خپل (بنیامین) وویل (یوسف په عبرانی ژبه پته بنیامین ته) زه چه یم هم دا زه یم ورور ستا (یوسف) نو مه خفه کیږه په هغو کارونو چه ؤ دوی چه کول ئی (پخوا له مونږ سره).

تفسیر: حضرت یوسف علیه السلام (بنیامین) سره ممتازه معامله وکړه او په پته ئی دی پوه کړ چه زه ستا حقیقی ورور (یوسف) یم. هغه مظالم چه پر مونږ دغو علاتی ورونو کړی دی چه زه ئی له پلاره جلا (جدا) کړم، او په کوهی کښی ئی وغورځولم، او زه ئی مریی څرګند (ښکاره) کړم، او زمونږ پلار او نور ئی زما د فراق په صدمو کښی مبتلا کړل - یا اوس د دی لوری د راتلو په وقت کښی چه لتا سره ګومه سختی کړی ده له دغه خبرو څخه له سره مه خفه کیږه - اوس وقت را رسیدلی دی چه زمونږ دغه ګرد (تول) غمونه غلط او پورته او ورک شی - او وروسته

له سختیو پاک الله تعالیٰ مو راحت عزت او پټ را په برخه کړی حضرت شاه صاحب لیکي، «پر دغه ورور چه یوسف علیه السلام پر مینه او محبت سره رابللی و نور ورورنو ته حسد او رځه (کینه) ورپیدا شوه او په دغه سفر کښی به پر هره خبره ورسره لگیدل او طعنی به ئی ورکولی نو دغه دی چه اوس یوسف علیه السلام ورور ته تسلی ورکوی وائی چه بنیامین حضرت یوسف علیه السلام ته وویل چه زه خو بیا له تانه نه بیلیدم نو یوسف علیه السلام وویل چه پلار لا له پنخوا هم غما له جهته غمجن دی، او په دغه پاتی کیدلو ستا کښی به لا ویرجن شی آما خو په یوه بهانه به دی تر دوی ستون (واپس) کړم. لکه چه وائی

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذِنَ مُؤَدِّنٌ أَيَّتَهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسِرْقُونَ ①

نو کله چه تیار ئی کړل دوی ته اسباب د سفر د دوی نو کیښوده جام د اویو شینلو (د باچا پټ) په بار د ورور خپل کښی نو غږ وکړ غږ کوونکی او (خلکو د) قافلی (ودریږی چه) بیشکه تاسی خامخا غله یی.

تفسیر: یعنی کله چه د یوسف علیه السلام په حکم د دوی غلی ئی ور بار کړی - او د سفر گرد سامان ئی ور تیار شو - نو یو جام د اویو شینلو ئی د خپل ورور (بنیامین) په اسباب کښی کیښود (چه د زرو یا زیرجدو په جواهرو جړال و بیا چه غله دیره گرانه شوه نو هغه ئی پیمانه کړه څه مهال (وخت) چه کاروان (جوپه) له ښاره د باندی ووته نو پیره داران د هغه جام په لتولو پسی ولویدل بالاخر هغوی ته پر دغی قافلی شبهه پیدا شوه - څرنکه چه قافله ښائسته لری تللی وه ، نو پیره دارانو ورپسی ناری سوری کړی چه ای کاروانیانو ودریږئ چه تاسی یقینا غله په نظر راځئ .

تنبیه: که دغه لفظ یوسف علیه السلام په حکم سره ویلی شوی وی نو مطلب به ئی داسی شی چه نور خو مال او اسباب غلا کوی - تاسی خو هغه سړی یی چه له خپله پلاره مو خپل ورور غلا کړ او په پټه مو هغه د مرئی په نامه ویریا (مفت) خرڅ کړ.

قَالُوا وَقَبِلُوا عَلَيْهِمْ مَا ذَاتَ فَقْدُون ②

ووویل (ورونو د یوسف) او مخونه ئی راواړول پر دغو (نوکرانو د یوسف) چه څه شی دی هغه چه تاسی ورک کړی دی (او لتوی ئی؟)

تفسیر: یعنی مونږ ولی خامخا غله بولی؟ که ستاسی کوم شی ورک شوی وی، نو هغه راوبشیئ
مونږ خو چیری لری نه یو تللی راشی زمونږ مالونه او اسبابونه راولتوی

قَالُوا نَفَقْدُ صَوَاعِ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ۝۴۲

وویل دوی ورک کړی دی (لتوو) مونږ پیمانه د باچا او دی هغه چاته چه را
ئی وړه پیمانه بار د یوه اوبښ او زه په دی (بار) ضامن یم (چه ور ئی کړم
پیدا کوونکی ته

تفسیر: پیره دارانو وویل چه مونږ د باچا د اوبو څښلو جام یا د غلی پیمانه لتوو چه ورک
شوی دی (یعنی پخوا له دی نه پکښی باچا اوبه څښلی او اوس په دغه وقت کښی په همغه د
سرو زرو جام دپاره د عزت د طعام د پیمانی کار هم انجام مومی. که کوم سری ئی بی له
حیلی او حجه راحاضر او راوړی نو د اوبښ د څتی (بار) غله به وړانعام او وروښو او زه ئی
ذمه وار یمه چه ور رسوم به ئی.

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَّا جُنَا الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سِرْقِينَ ۝۴۳

وویل دوی قسم دی په الله خامخا په تحقیق پوه یئ تاسی چه نه یو راغلی
مونږ دپاره د دی چه فساد وکړو په ځمکه (مصر) کښی او هرگز) نه یو مونږ
غلا کوونکی) د دی جام.

تفسیر: یعنی په مصر کښی زمونږ وضعیت او گذاره گردو (تولو) خلکو ته په عمومی دول
(طریقه) ور معلومه ده چه فساد کوونکی نه یو - او که وائی نو د خپلو اوبانو خولی به مو
ولی ترلی چه په لاره کښی د چا مال ونه خوری مونږ دلته هیڅ یو شرارت نه دی کړی او نه د
فساد او شرارت له امله (وجی) دلته راغلی یو - او نه د غلو له کورنی څخه یو او که وی نو له
کنعانه به مو هغه پانگه (سرمایه) بیرته نه راوړه چه زمونږ په بارونو کښی تللی وه.

قَالُوا فَمَا جَزَاءُكَ إِنْ كُنْتُمْ كَذِبِينَ ۝۴۴

نو وویل (بیا دغو نوکرانو) چه څه به وی جزاء د هغه (جام یا د سارق)
که (ښکاره) شوئ تاسی دروغجنان.

تفسیر: محافظینو وویل چه تاسی خوشی چتی (بیکاره) خبری ولی کوئ؟ اوس مونږ ستاسی کالی (جامی) او اسباب لتوو که دغه مسروقه مال له تاسی څخه ووت، نو بیا به څه ووايي؟ او څه به وکړئ؟ او سزا به مو څه وی؟

قَالُوا جَزَاءُ مَنْ وَجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاءُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ۝

نو وویل (بیا ورونو د یوسف) چه سزا د دی (غلا نیول د) هغه چا دی چه وموندلی شوه (دغه پیمانې) په بار د ده کښی نو هم دی سزا د هغه (چه مریی شی) هم داسی سزا ورکوو مونږ ظالمانو (غلو) ته.

تفسیر: یعنی دغه چه غل مریی کیږی د مال د خاوند په ابراهیمی شریعت کښی د غلو سزا وه یعنی له هر چا څخه چه د غلا مال ووځی هغه به تر یوه کال پوری د غلام په حیثیت د مال د خاوند سره پاتی کیږی - د یوسف علیه السلام ورونو سم له خپله شرعی قانونه سره بی له تامله د سزا ذکر وکړ، ځکه چه دوی پوره متیقن وو چه مونږ نه غله یو - او نه د غلا مال امکان لری چه له مونږ څخه ووځی نو ځکه دوی په خپل اقرار سره ملزم او ونیول شول او بیرته د مصر ښار ته بوتلل شول د باچا د دربار سره مخامخ بارونه ئی تری واپول

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ
اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كَدْنَا لْيُوسُفَ مَا
كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ تَرْفَعُ
دَرَجَتٍ مِّنْ نَّشَأٍ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلَيْهِ ۝

نو شروع وکړه (یوسف یا جارچی په لتولو د) بارونو د دوی ږومبی له باره د ورور د ده (لپاره د دفعی د تهمت نو بیا ئی ونه موند په هغو کښی بیا ئی را وویستله دغه (پیمانې) له باره د (سکه) ورور خپل، هم دا رنگه تدبیر ښوولی وو مونږ یوسف ته، نه وو دغه (یوسف داسی) چه ونیسی (مریی بی له ښوونی د الله) ورور خپل په دین (قانون) د باچا (مصر) کښی مگر چه اراده وفرمایله الله (دغه تدبیر ئی وروښود)، پورته کوو مونږ (په علم او حکمت

سره) مرتبی د هر چا چه اراده وفرمایو مونږ، او د پاسه د هر خاوند د علم لوی دی (ان تر الله پوری خو له الله سره نه برابر شته او نه تری پورته).

تفسیر: یعنی د دغو ویناؤ څخه وروسته محافظینو دوی د مصر عزیز یوسف ته بوتلل - او دغه کرده (توله) پېښه ئی ور واوروله. یوسف علیه السلام د تفتیش او تحقیق امر صادر کړ - رومبی ئی د نورو ورونو د بارونو په سپردلو شروع وکړه او د دوی څتی بستری څوری او نور ئی ولیدل خو له دوی څنی هغه جام را ونه ووت - بالاخر د بنیامین د اسبابو د لتولو وار راغی او هغه جام تری راووت.

﴿كَذَلِكَ كَذَّبَ الْيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ﴾ الآية - هم دا رنگه تدبیر حکمت او لاره مو ورزده او وروښوده یوسف ته نه ؤ یوسف داسی چه ونیسی مریی ورور خپل په دین او قانون د باچا د مصر کنی مگر چه اراده وفرمایله الله چه دغه تدبیر ئی وروښود ځکه چه حکم د مصر د غلو په حق کنی وهل او عذابول او دوچنده تری مسروقه مال اخیستل ؤ نه مریی گرځول یعنی د ده د ورونو له ژبی څخه په خپله دغه خبره راووته چه له هر چا څخه چه دغه مال ووځی، هغه غلام وگرځوه! نو پر هم دغی ونیوه شو که نه دغه خو د مصر د حکومت قانون نه ؤ که داسی تدبیر نه کیده چه پخپلو اقرارونو کنی سره راگیر شی نو د مصری قانون له مخی هیڅ یو داسی کوم صورت چه د هغه له مخی د بنیامین د بیرته ستنولو (راواپس کولو سند کیدی شو نه ؤ موجود

(﴿تَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مِّنْ لَّدُنَّا﴾ - پورته کوو مونږ مرتبی د هر چا چه اراده وفرمایو مونږ د پورته کولو ئی) یعنی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی حکمت او تدبیر ورښی یا په خپل لطیف تدبیر سره لوړتیا ورکوی وگوره هغه ځلمیان چه په غلا سره ئی له خپله پلاره یوسف غلا کړ - از په څو روپو ئی وپلوره (خرڅ کړو) نن د غلو په حیثیت د یوسف په مخ کنی ولاړ دی ښائی په دی دول (طریقه) سره د دوی د پخوانیو غلطیو کفاره وی

(﴿وَقَوْكَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلَيْهِ﴾ - او د پاسه د هر خاوند د علم لوی عالم دی ان تر الله پوری خو له الله تعالی سره نه برابر شته - او نه تری پورته) یعنی په دنیا کنی له یوه انسان څخه زیات پوهنده دوهم څخه دریم ښه پوهنده او خبردار دی اما د ټولو پوهانو سره پورته یو لوی او پوهه شته چه هغه ته عالم الغیب والشهاده وائی.

تنبیه: واضحه وی چه په دغه توله واقعہ کنی هیڅ یو لفظ د یوسف علیه السلام له ژبی څخه له واقع څخه مخالف نه دی وتلی - او نه د شرعی څخه مخالف کوم حرکت تری صادر شوی دی فقط یواځی توریه ئی کړی ده د «توریه» مطلب دا دی چه کومه داسی خبره ووائی یا ئی وکړی چه د هغه د لیدلو یا آوریډلو څخه ذهن ته یو ظاهری او نژدی مطلب راشی لیکن د متکلم مقصد بل داسی یو شی وی چه له ظاهری او قریبی مطلب لری وی - که دغه «توریه» د کوم نیک او محمود مقصد لپاره وکړی شی، نو د هغه په جواز بلکه په محمودیت کنی هیڅ د شبهی ځای

نشته او که د کوم مذموم او قبیح کار لپاره وی نو هغه «توریه» نه بلکه مکر او فریب دی. دلته د الله تعالیٰ منظور داسی ژ چه د یعقوب علیه السلام ابتدا او امتحان تکمیل شی - د یوسف علیه السلام څخه وروسته ئی (بنیامین) هم تری بیل کړی او له بل لوری وروسته له یوی اوږدی مودی څخه شکیدلی او لری شوی دوه سکنی وروڼه هم سره یو ځای وویښی او ملاقی شی، او له یوسف سره هم وروسته له دی نه چه دی د امتحان له کڼدو او ژورو څخه ووځی رومیږی د ده د علای وروڼو - بیا د عینی ورور او بالاخر د لوی پلار او کور (تول) کور او کهول متدرجاً ملاقات وشی - او له بل لوری د یوسف له وروڼو ځنی هغه اغلاط او خطاوی چه شوی وی، ښائی چه هغوی هم لږ څه ربرونه (تکلیفونه) وگالی (برداشت کړی)، او بیا د عفوی او رحم دروازی ته ورسیږی - او برسیره پر دی نه دی معلوم چه نور څه څه حکمتونه به هم وی - چه د هغو له امله (له وجی) یوسف علیه السلام ته لږ څه د «توری» په نسبت هدایت ورکړی شوی و چه دوی جام د خپل ورور په اسبابو کښی کیښود بیا ئی نه پر بل چا د غلا الزام واړوه نه ئی داسی وویل چه هغه سری ته مو د غلا په الزام کښی سزا ورکړه - بلکه طبعاً داسی صورتونه څرگند (ښکاره) شول چه د هغو په وسیله (بنیامین) ته د خپل ورور کره په عزت - راحت او هوسائی (آسانی) سره د اوسیدلو لاره پیدا شوه. هو! مصلحتاً ځینی داسی الفاظ هم استعمال شوی دی چه د هغوی متبادری معانی نه وی مراد یا پر ځینو شیانو سکوت کړی شوی دی چه که د هغو په نسبت ئی څه ویل نو هغه پته خبره به څرگندیده او اصلی مقصد به له لاسه وتو والله اعلم.

قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسْرَهَا يَوْسُفُ فِي
نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرُّ مَكَانٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ۝

نو وویل (ورونو د یوسف) که غلا وکړه دغه (بنیامین نو هیڅ عجیبه نه ده ځکه چه) پس په تحقیق سره غلا کړی وه (سکنی) ورور د ده هم پخوا له دی نه، نو پته وساتله دغه (خبره) یوسف په نفس خپل کښی او ښکاره ئی کړه (هغه خبره) دوی ته، وویل (یوسف پت په خپل زړه کښی) چه تاسی ډیر بد یی له جهته د مرتبی (چه ورور مو له پلاره غلا او د مریی په نامه مو سودا کړ) او الله ښه عالم دی په هغه خبره چه تاسی ئی بیانوی (په حق د یوسف کښی)

تفسیر: دغه اشاره د یوسف علیه السلام په لوری ده دوی د خپلی پاکی ښوولو دپاره محض د ناحقه ویلو او عناد څرگندولو (ښکاره کولو) دپاره د بنیامین جرم پوخ کړ او د دومره مودی له تیریدلو څخه وروسته هم پر معصوم یوسف علیه السلام باندي د دروغو الزام اړولو څخه ونه شرمیدل.

مفسرينو په دغی موقع کښی ډیری قصی بیانی کړی دی چه د هغو په لوری د یوسف علیه السلام ورونو د غلا په لفظ کښی اشاره کړی وه او د هغوی د نقل حاجت دلته نشته

(﴿ فَاسْرَاهُ يُوْسُفُ فِي نَفْسِهِ ﴾ الآية - نو پته وساتله دغه خبره یوسف علیه السلام په نفس خپل کښی او ښکاره ئی نه کړه هغه خبره دوی ته. وویل یوسف علیه السلام پت په زړه خپل کښی چه تاسی ډیر بد یی له جهته د مرتبی چه ورور مو له پلاره غلا او د مرئی په نامه مو سودا کړ) یعنی سره د داسی سخت لفظ اوریدلو بیا هم یوسف علیه السلام خپل ځان وساته - ځکه چه د الله تعالی مصلحت د دوی د پتی خبری په څرگندیدلو (ښکاره کیدلو) او افشاء مقتضی نه وه. یوسف علیه السلام دغه خبره هم پخپل زړه کښی پته وساتله، او پخپل جواب کښی ئی د دوی د اتهام حقیقت ور څرگند (ښکاره) نه کړ - بلکه پخپل زړه کښی ئی وویل ﴿ اَنْتُمْ شَرُّ مَكَانًا وَاللهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُوْنَ ﴾ یعنی بالعکس غله پر کوتوال خوله آچوی، او تاسی ما هم غل بولی - حال دا چه تاسی داسی یوه غلا کړی ده چه خپل ورور مو له پلاره غلا او ناحقه مو هغه په څو روپیو ویریا سودا کړی دی باقی زما د غلا حال خو پاک الله ته معلوم دی. ځینو مفسرینو له ﴿ شَرُّ مَكَانًا ﴾ الآية - څخه داسی مطلب اخیستی دی چه یوسف علیه السلام هغوی ته خطاب کوی چه تاسی خورا ډیر بد خلق یی - اوس خو مو وویل چه ﴿ وَمَا كُنَّا سَارِقِيْنَ ﴾ مونږ له غلو څخه نه یو - اوس چه مو د یوه ورور له کالیو (جامو) څخه هغه مال راڅرگند (ښکاره) شو، هغه سره هغه بل بیگناه ورور ئی هم ملوث کوی، گواکی غلا کول ستاسی د کورنی کسب دی (العیاذ بالله) الله تعالی ښه پوهیږی چه تاسی پخپلی دغی وینا کښی تر کوم ځای پوری رښتین یی - همغه به تاسی ته د دغه غلط بیان سزا درکوی

(کله چه یوسف علیه السلام بنیامین خپلو سړیو ته ورکړ - نو ورونه ئی په زاری شول او)

قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا

كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَشْرِكُ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٨﴾

وویل دوی ای عزیزه بیشکه ده لره یو پلار دی زور ډیر معمر (چه پس له یوسفه له ده سره مینه کوی) نو ونیسه یو له مونږه په ځای د ده (یرغمال او دی راپریږده)، بیشکه مونږ وینو تا له احسان کوونکو څخه.

تفسیر: یعنی زمونږ سپین پیری پلار ته به سخته صدمه ورورسپړی. ځکه چه هغه زمونږ له گردو (تولو) څخه هم دغه (بنیامین) او د ده سکنی ورور یوسف علیه السلام سره مینه او محبت کاوه. وروسته له یوسف علیه السلام د هغه د زړه تسلی یواځی پر هم ده وه - تاسی که د ده په ځای له مونږ ځنی یو تن ستون (واپس) کړئ، نو پر مونږ به ستاسی ډیره لویه مهربانی وی - تاسی تل پر

مخلوقاتو احسان کوي او بالخاصه پر مونږ دی خصوصي احسان هم کړی دی - نو مونږ امید لرو
چه د خپل له کرمه مو مه بی هیلې کوي،.

قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَن وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذًا ظَالِمُونَ ﴿٩﴾

وویل (يوسف عليه السلام ورونو خپلو ته) پناه غواړو په الله پوری چه ونیسو
مونږه (بیگناه) مگر (به نیسو) هغه څوک چه موندلی دی مونږ اسباب خپل په
نزد د هغه، (که ونیسو په غای د هغه بل څوک) نو مونږ به په هغه وقت
کښی خامخا له ظالمانو اوسو.

تفسیر: یعنی مونږ پرالله تعالی له دی نه پناه نیسو چه بی له سببه د یوه په غای بل ونیسو -
مونږ خو یواځی هغه سړی راستنوو (واپس کوو) چه له هغه سره مو خپل څیز موندلی دی او هغه
بنیامین دی چه د عینی ورورولئ لامله (له وجی) به له مونږ سره پاتی کیږی دلته هم د ﴿إِلَّا مَن
وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ﴾ په غای «إِلَّا مَن سَرَقَ» نه دی ویلی چه لنده او مختصره وه ځکه چه هغه
له واقع څخه مخالفه وه او که د هغه په غای بل څوک ونیسو - نو بیشکه چه مونږ په دغه وقت
کښی خامخا له ظالمانو به اوسو په ابراهیمی دین کښی ځکه چه دی خو مونږ ستاسی په فتوی
نیولی دی یعنی که د مجرم په بدله کښی بل کوم بی قصوره ونیسو - نو ستاسی له خیاله او
قانونه مخالف او غلط له انصافه یو کار دی.

فَلَمَّا اسْتَيْسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ
أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ
وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ
حَتَّى يَأْذَنَ لِيَ أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠﴾

نو کله چه ناامیده شول دوی له دغه (يوسف په نه قبلولو د سوال د خلاصی د
بنیامین) نو گوښه (بیل) شول دوی په دی حال کښی چه مشوره کوونکی
ؤ (پخپلو منځونو کښی) وویل مشر د دوی (په عمر کښی یا په فکر کښی)
آیا نه پوهیږئ چه بیشکه پلار ستاسی په تحقیق اخیستی وه له تاسی (په بیرته

بیولو د بنیامین) سخته وعده له وعدو د الله (په حفظ د بنیامین کښی او اوس دا حادثه راپیښه شوه) او پخوا له دی نه تقصیر کړی ؤ تاسی په حق د یوسف کښی، نو له سره به زه نه خوځیږم له دی ځمکې (مصر څخه تر هغه پوری چه اذن را کړی ماته پلار زما (په رجوع سره کنعان ته) یا حکم را کړی الله ماته (په وتلو سره له مصره پا په خلاصیدو د ورور زما)، او هم دغه (الله) ډیر غوره د حکم کوونکو دی.

تفسیر: ﴿مَا قَرَّرْتُمْ﴾ کښی «ما» زانده ده ځینی وائی مصدریه ده او کپړی چه موصوله شی. کله چه دوی له حضرت یوسف علیه السلام څخه دغه جواب واورید او مایوس شول، نو له دلی څخه گوښی (بیل) شول، پخپلو منځونو کښی ئی سره مشوره وکړه د اکثرو رایه پر دغه قرار ونيوه چه ښائی وطن ته بیرته لاړ شو. د دوی په منځ کښی هغه چه د عمر یا د عقل یا د نورو وجوهو په اعتبار لوی ؤ، وے ویل چه مونږ به خپل پلار ته په کومو سترگو او مخ سره مخامخ شو؟ چه هغه له مونږ څخه عهد اخیستی ؤ - او د هغه جواب څه ووايو؟ یو تقصیر خو له مونږ څخه پخوا له دی نه د یوسف علیه السلام په معامله کښی شوی دی چه د هغه اثر تر نن ورځی پوری موجود دی، اوس که مونږ (بنیامین) هم دلته پریږدو، او تول لاړ شو نو ډیره سخته بی غیرتی او بی حمیتي به وی، نو واضح دی وی چه زه خو له سره له دی ځایه هیچیری خوځیدونکی نه یم، تر څو چه خپل لوی آبا ماته د بیرته راتللو حکم را کړی، یا په دغه منځ کښی د پاک الله تعالی له لوری بله کومه فیصله وشي، مثلاً له تقدیره زما د مرګ نیته پوره شی او مر شم یا په بل تدبیر سره (بنیامین) ته نجات ورکړم.

تنبيه: دغه ویونکی به غالباً همغه ورور وی چه د یوسف علیه السلام په معامله کښی ئی رومی هم پسته مشوره ورکړی وه چه ﴿لَقَدْ لَوَّيْتُمْ﴾

ارْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ
وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَفِظِينَ ﴿٨١﴾

بیرته لاړ شی تاسی پلار خپل ته نو ووايئ (ورته) ای پلاره زمونږ په تحقیق ځوی ستا (بنیامین) غلا وکړه، او مونږ نه ؤ ویلی بل شی مگر هغه مو وویل چه پری خبر وو (چه د باچا جام ووت له باره د ده) او نه وو مونږ پت کار دپاره ساتونکی

تفسیر: یعنی ما هم دلته پریږدئ او تاسی گرد (تول) لاړ شی او د خپل پلار په حضور کښی

عرض وکړئ چې دغسی یوه واقعہ راپېښه شوه چې له سره ئی توقع نه وه او نه وو مونږ د پټ کار ساتونکی چې دغه جام پخپله بنیامین پټ کړی ؤ او که بل چا د ده په بار کښی ایښی ؤ؟ حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی مونږ خو له تاسی سره پر خپل پوه قول او عهد کړی ؤ - او له دی نه نه وو خبر چې (بنیامین) به غلا کوی او په غلا کښی به نیولی کیږی - یا مونږ له خپل دین سره سم د غله د نیولو او ساتلو لار ورورښووله، او له دی نه نه وو خبر چې زمونږ ورور پخپله غل دی»

وَسَّالَ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَدِيقُونَ ﴿٨٢﴾

او پوښتنه وکړه پخپله (قاصد په ژبه له خلقو) د هغی قریبی (د مصر یا بل کوم ورته نژدی کلی څخه) چې وو مونږ په هغه کښی او (پوښتنه وکړه) له هغه کاروانه چې مونږ مخ کړی ؤ (راغلی وو کنعان ته) په دغه (قافله) کښی، او بیشکه خامخا مونږ صادقان یو.

تفسیر: یعنی تاسی یو معتبر سړی ولیږئ او له هغو کلیو څخه د دغی خبری ښه تحقیق وکړئ چې هلته دغه واقعہ پېښه شوی ده - او اوس بیرته راغلی دی، نو تاسی ته به دغه خبره بیخی ثابته شی چې مونږ پخپله په دغی وینا کښی بالکل رښتینی یو. (الفرض چې راغلل دا وروڼه په حکم د مشر ورور خپل سره چې روئیل یا یهودا ؤ کنعان ته او داسی عرض ئی وکړ خپل پلار یعقوب علیه السلام ته چې پاس مذکور شو، نو په جواب کښی حضرت یعقوب علیه السلام داسی وویل دوی ته)

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْراً فَصَبْرٌ جَمِيلٌ طَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾

وویل (داسی نه ده چې تاسی ئی وایئ) بلکه ښائسته کړی دی تاسی ته نفسونو ستاسی یو کار (چې اراده مو ورته کړی وه)، نو (اوس کار زما) صبر دی بهتر، نژدی دی دا چې الله راویلی ماته دوی ټول، بیشکه دغه الله جل جلاله هم دی دی ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د ﴿ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ﴾ ترجمه مفسرینو په څو ډوله (قسمه) سره کړی ده چې هغه دلته لیکله

کیږی

(۱): «پس ماته هغه صبر پکار دی چه هیچاته به څه نه وایم».

(۲): «نو صبر زما ښه صبر دی».

(۳): «نو اوس هم دغه صبر زما په کار راځی»

(۴): «نو اوس له هم دغه صبر څخه زما کار جوړیږی».

(۵): «پس صبر دی ماته ښه».

(۶): «پس ښائی ماته صبر نیک»

(۷): «پس کار زما صبر ښه دی».

(۸): «پس کار زما صبر ډیر ښه دی». د اول ځلی د بی اعتباری له امله (له وجی) دا ځلی هم یعقوب علیه السلام د خپلو ځامنو پر خبرو اعتبار ونه کړ. لیکن د نبی الله کلام کله دروغ کیدی شی - ځکه چه په واقع سره دغه خبری د ده ځامنو له خپله ځانه جوړی کړی - او پخپله یوسف هم د ده ځوی ؤ. کذا فی الموضح. گواکی د «لکم» خطاب د ځامنو د جنس په لوری وشو. والله عالم. ځینو مفسرینو د دی مطلب داسی لیکلی دی چه تاسی دلته د هغه د ساتنی څومره کلکی وعدی راسره وکړی - او په ډیر اصرار سره مو هغه بوتلو او هلته مو د هغه له لوری هیڅ دفاع او خبره ونه کړه، او ومو نه ویل چه د هغه له اسبابو څخه د جام پیدا کیدل څرنګه د هغه د غلا دلیل کیدی شی - کیږی چه بل چا هغه جام د ده په اسبابو کښی پټ کړی وی نو د دغی خبری ویل ضروری ؤ تاسی خو پخپلی دغی وینا سره چه د ده هغه بل ورور هم غلا کړی وه، نو د هغه جرم مو لا کلک کړ - که د تاسی په زړونو کښی ضد او عناد نه وی، نو دغه خبره به مو ولی ویله؟ اوس له بنیامین څخه راغلی او ماته له ځانه خبری جوړوی؟ په هر حال زه په دی باندی هم صبر کوم - او د شکایت هیڅ یوه خبره به له ژبی ونه باسم - د پاک الله له قدرته او رحمته هیڅ لری نه دی چه یوسف علیه السلام او (بنیامین) او هغه ورور چه د (بنیامین) له خاطره هلته پاتی دی ګرد (تول) ماته راوی - او تول سره راتول کړی شی - او زه د ګردو (تولو) له احواله باخبره شم پاک الله له تولو امورو څخه ښه عالم - او له هر یوه سره سم له خپله حکمته سره معامله کوی. له دی نه اندازه کیدی شی - چه په هر قسم مایوسی - او په هر ډول (طریقه) احوال سره هم د انبیاء علیهم السلام قلوب نه بی هیلې (ناامیده) کیدی شی - او دوی تل د الله تعالی پر واسع رحمت توکل او اعتماد کوی - او د ده له الطافه او اعطافه او احسانه او منته امیدوار وی.

وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا سَفِي عَلَى يُونُسَ وَأَبْيَضْتُ عَيْنُهُ مِنْ
الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٨٧﴾

او مخ وگرځاوه (يعقوب) له دغو (ځامنو خپلو) نه او وی ویل او افسوسه او غم زما پر (بيلتون د) يوسف راشه دغه د وقت دی) او تکی سپینی شوی دواړه سترگی د دغه (يعقوب) له غمه نو دی دک و له قهره (او پت ئی ځغموونکی و).

تفسیر: د دی نوی زخم له رسیدلو څخه د ده هغه پخوانی زخم بیا تازه شو - او بی‌اختیاره ئی له خولی څخه دا چغه ووتله ﴿يَا سَفَى عَلَى يَوْسَفَ﴾ - های افسوس پر يوسف» یعنی ای افسوسه زما پر يوسف را حاضر شه دغه دی وقت دی او تکی سپینی شوی دواړه سترگی د يعقوب عليه السلام له غمه یعنی بی‌رونقه یا بی‌نوره شوی. **على اختلاف القولين**. پس دغه يعقوب دک و په زړه کښی د قهره د ځامنو نه خو وئ ځغملو او پت ئی وساتلو په حدیث کښی دی «نحن معاشر الانبياء اشد بلاء ثم الامثل فالامثل» یعنی د انبیاءو جماعت د پاک الله له جانب په ډیرو سختو امتحانونو کښی مبتلا کاوه شی - بیا د امتحانونو ډیر اقسام دی حق تعالیٰ هر نبي سم له خپله حکمت او د ده له استعداد سره سم په هر امتحان سره ئی چه اراده وفرمائی اخته او مبتلا کوی ئی.

د يعقوب عليه السلام په زړه کښی ئی د يوسف عليه السلام فوق‌العاده مینه وغورځوله - بیا داسی پوه - هښیار - محبوب - او مطلوب هلک ئی چه د ابراهیمی کورنی غته سترگه او رنه ډیوه وه، په داسی یوی دردناکی طریقې سره له ده ځنی بیل کړ - او سره له دی نه چه د يعقوب عليه السلام غم ویشتلې څیگر - او زخم خورلی تتر - او پرهاری زړه دغی روح وژونکی صدمی خورلی وو، خو بیا هم ده نه د کوم مخلوق په مخ کښی څه وویل، او نه ئی د شکایت کوم حرف په ژبه راوړ، او نه له چا څخه د انتقام اخیستلو - او د خپل زړه تشولو په فکر کښی و - او نه د غم او خفگان خبری به ئی له خولی څخه ووتلی - هو کله چه دی د غم او اندیښنی له لاسه ډیر کړیده او ویلی کیده، نو د ده د زړه بخار د سترگو له لاری ووت، او له خپله ځانه سره په ژړیده. تر شلهاو کلونو پوری دی سره له دغو ژړیدونکو سترگو او د پاڅه زړه د خپلو فرائضو او حقوقو په اداء کښی مشغول او لگیا و او له ده هېڅ یو خلل او بی‌انتظامی په هېڅ شی کښی واقع نه شوه په هره اندازه چه د ده زړه يوسف عليه السلام په فراق کښی پخسیده، او له سترگو څخه ئی اوشکی توئیدلی، ده به هومره د پاک الله په دربار کښی د عجز او نیاز، او توبی او استغفار اظهار کاوه. د درد او غم شدت - او د اوشکو تویولو کثرت هومره چه د ده «بصارت» ضعیف کاوه، په همغی اندازی سره د ده د «بصیرت» نور به لا پسی زیاتیده - د بیتابیو او د اضطراباتو هومره سخت طوفانونه چه پری راچلیده - ده به هومره خپل زړه تینکاوه او پر خپل څیگر (ینه) به ئی پښه کیښوده - او له ژبی څخه به ئی تش یو «اف» هم نه ایسته. د (بنیامین) له بيلتون څخه کله چه پخوانی زخم (تپ) ته نوی درد او بریښ ورسیده، نو دلته بی‌اختیاره هم دغه د ﴿يَا سَفَى عَلَى يَوْسَفَ﴾ - ای افسوسه او غم زما په بيلتون د يوسف»

الفاظ ئى له ژبى ووتل. د حضرت شاه صاحب په قول «داسى يو سخت درد تر دومره اوږده مدت پورې ساتل، پرته (علاوه) له نبى عليه السلام څخه د بل هېچا له وسه نه دى پوره او نه ئى شى ساتلى» بيا چه ځامنو د يعقوب عليه السلام د خپل پلار پرېشانى او اضطراب وليد نو

قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَوُا تَذَكَّرُ يُّوسُفَ حَتَّى
تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا
بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

وويل (ځامنو د يعقوب پلار خپل ته) قسم دى پر الله چه هميشه ئى ته چه يادوى يوسف (په زارى او فرياد سره) تر هغه پورې چه شى ته قريب الموت (ناجوړ له دير غمه) يا شى ته له هلاک شوو نه وويل (يعقوب) بيشکه هم دا خبره ده چه شکايت کوم (او ژاړم د لوى او واړه) غم (او اضطراب) او خفگان خپل طرف د الله ته (يواځى) او پوهېږم زه له جانبه د الله په هغه چه تاسى پرى نه پوهېږئ (لکه حيات د يوسف)

تفسير: په «موضح القرآن» کښى راغلى دى «آيا تاسى ماته صبر رانښى؟ بى صبره خو هغه څوک دى چه د مخلوق په مخ کښى د خالق د راليدلى شوى درد شکايت وکړى زه خو له هغه سره مناجات کوم چه درد او رير (تکليف) ئى راکړى دى - او پر دى هم ښه پوهېږم چه يوسف عليه السلام ژوندى دى - او ضرور به ورسره وينم. او د ده هغه ليدلى خوب هرومرو (خامخا) پوره کيدونکى دى دغه زما ابتلاء او ازموينه ده - و به گورم چه تر کومه حده پورې دغه ابتلاء ځنډيږى (ايساريږى)؟».

يٰبَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَأْسُوا
مِنْ رَّوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَأْسُ مِنْ رَّوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٧﴾

اى ځامنو زما، لاړ شى نو لتونه وکړئ له (حاله د) يوسف او له حاله د ورور د ده او مه ناامیده کيږئ له فيضه د الله بيشکه شان دا دى چه نه ناامیده کيږى له فيضه د الله څخه مگر قوم کافران (منکران له الله او صفاتو د الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له مهربانی او فیضه ناامیده کیدل د کافرانو دود (طریقه) دی چه هغوی د ده له لوی رحمت او کامل قدرت څخه صحیح معرفت نه لری. د یوه مسلمان کار دا وی چه که د غرونو د پښتو په اندازه، او د سمندر د چپو او موجونو په قدر مایوس کوونکی حالات هم ورپېښ شی خو بیا هم د پاک الله د رحمت امیدوار اوسی - او په امکاني کوشښ کښی بی‌همتی او بی‌زده‌توب نه کوی نو ځی د یوسف علیه السلام سراغ او پته ولگوي او د ده ورور (بنیامین) د خلاصولو ذرائع ولتوي - د الله تعالیٰ له رحمته هیڅ لری نه دی چه مونږ بیا سره راټول کړی د دریم ورور ذکر ئی ښایی د دی لامله (له وجی) ونه فرمایه چه هغه پخپل اختیار یواځی د بنیامین له سببه ستون (واپس) شوی ؤ که بنیامین خلاص شی، نو هغه به بلا سببه ولی هلته پاتی کیږی.

(بیا وروڼه د یوسف علیه السلام دریم کړت د یعقوب علیه السلام له حضوره سره له څه بضاعته او مکتوب مصر ته ورغلل).

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا
وَأَهْلُنَا الضَّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعٍ مُّزْجَبَةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ
وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾

نو کله چه ورننوتل وروڼه پر یوسف نو وویل دوی (یوسف ته) چه ای عزیزه، رسیدلی ده مونږ ته او اهل (عیال) زمونږ ته سختی (او لوړه) او راوړی ده مونږ پنگه (سرمایه) ناقصه نو پوره راکړه مونږ ته پیمانې او خیرات وکړه پر مونږ (په قبول د نقصان یا تزئید د احسان) بیشکه چه الله جزاء (بدل د دارینو ورکوی خیرات ورکونکو ته).

تفسیر: دوی سم د خپل پلار له ښوونې سره د مصر په لوری بیا روان شول، څرنګه چه د یوسف علیه السلام درک او پته نه وه معلومه، نو رومبی د هغه چا (بنیامین) د نجات په فکر کښی ولویدل چه ځای ئی معلوم ؤ او څرنګه چه د قحط له سببه غلی ته هم د دوی ډیر ضرورت ؤ نو داسی ئی سره وټاکل (مقرر کړل)، ښایی چه عزیز ته په دی لوری هم توجه ورکړو - که د راکړه او ورکړه په معاملو کښی مو عزیز پوست او نرم وموند، نو د (بنیامین) په نسبت به هم ورسره خبره کوو لکه چه رومبی خبری دوی له عزیز سره داسی وکړی

ای عزیزه، په دی ورځو کښی د قحط له سببه پر مونږ او زمونږ پر کورنی ډیر زیات تکلیف او زحمت تیریږی زمونږ د کورونو مال او اسباب ګرد (ټول) وپلورل (خرڅ) شول - اوس ډیره لږه بیکاره او حقیره پنگه (سرمایه) پاتی ده چه هیڅوک ئی نه اخلی هغه مو د غلی پیروډلو

(اخستلو) دپاره له ځان سره راوړي ده ستا د ښو اخلاقو، له لویو مکارمو او له پخوانیو مهربانیو څخه هيله (امید) لرو چه زمونږ دغو ناقصو شيانو ته مه گورئ، او د دغو لږو شيانو په بدل کښی د پخوا پشان د غلی پوره مقدار مونږ ته امر وکړئ چه را ئی کړی، دغه رعایت په حقیقت کښی یو راز (قسم) خیرات دی چه تاسی ئی پر مونږ کوئ، برسیره په دی د خیرات په توگه (طریقه) هم څه شی را کړئ چه الله تعالی درسره ښه وکړی، حضرت یوسف علیه السلام د دغه احوال له اوریدلو څخه بی اختیاره په ژړا شو - او د ده د شفقت - رحم - عنایت او زړه سوی چینه د ده له زړه څخه وخوتیده او د سترگو له لاری په بهیدلو شوه او په دغه وقت کښی د پاک الله په حکم سره ده خپل ځان دوی ته وربښکاره کړ - چه زه څوک یم؟ او تاسی چه کومه معامله له ما سره کړی وه وروسته له هنی زه اوس کومی مرتبی ته رسیدلی یم؟ وروستی آیت د دغه اظهار دپاره تمهید دی.

تنبیه: ځینو د «تصدق» معنی مطلق احسان اخیستی دی. لکه چه د «قصر الصلوة» په حدیث کښی دی «صدقة تصدق الله بها علیکم»

(کله چه یوسف علیه السلام د خپل پلار کاغذ ولوست او د خپلو ورونو دغه عاجزی او زاری ئی ولیدلی نو لکه چه پخوا مو ولیکل ژړا پری زور راوست او رحم پری غالب شو او طاقت د پتولو ورته پاتی نشو نو)

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾

وویل (یوسف علیه السلام ورونو خپلو ته) آیا پوهیرئ تاسی چه څه فعل کړی ؤ تاسی له یوسف او له ورور د ده سره (چه خوار، زار او رتلی به مو ساته) کله چه تاسی ناپوهان وئ (له عاقبت د فعل خپل).

تفسیر: یعنی د دی دواړو په منځ کښی مو بیلتون (جدائی) وغورځوله او له دغو دواړو سره مو ضد او عناد وکړ په هغه وقت کښی چه تاسی ناپوهان وئ، یعنی د ځلمیتوب په نشو کښی بی سده (بی هوشه) وئ او بی التفاته له قباحته د دی فعل - یا له عقوقه د پلار خپل او له حقوقه د ورورولئ او دا ئی په طریقه د نصیحت ورته ویل نه دپاره د راښکلو او شرمولو الله اکبر، دغه د صبر او مروت او اخلاقو دیره لوړه (اوچته) مرتبه ده چه د دغه ټول عمر د ربړو (تکلیفونو) او شکایتونو دپاره یو توری ئی هم پخپله ژبه را نه وړ او دومره سوال ئی هم د دی لامله (له وجی) وکړ، خو دوی پخپلو زړونو کښی شلهاؤ کلونو پخوانی احوال یو ځلی مستحضر کړی، چه د ماضی او حال موازنې څخه د الله تعالی د هغو احساناتو حقیقت ښه روښانه شی چه پر یوسف علیه السلام له هغو مصائبو او حوادثو څخه وروسته شوی دی، او د هغه په لوری وروسته په ﴿قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا﴾ کښی اشاره شوی ده - بیا د سؤال اسلوب ئی داسی نرم او لطیف اختیار کړی

دی چه په هغه کښی له جرړه زیات د معذرت خوا، خورا (دیر) ښکاره ده یعنی هغه حرکت چه ستاسی څخه صادر شوی دی د ناپوهی او بیوقوفی لامله (له وجی) ؤ - تاسی ته کله دغه خبره معلومه ده چه د یوسف علیه السلام هغه خوب هر ورو (خامخا) پوره کیدونکی دی، او دغه هلال خامخا یوه ورځ د بدر په شکل راختونکی دی او سم له دی ویلو سره ئی پرده له مخه بیرته کړه - کله چه د دوی نظر پری ولگیده او وی پېژاند نو

قَالُوا إِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ
عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَشَقِّ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ①

وویل (ورونو د یوسف) آیا بیشکه ته چه ئی خامخا دا ته ئی یوسف وویل (هوا!) هم دا زه یم یوسف او دغه (بنیامین) می سکه ورور دی په تحقیق احسان فرمایلی دی الله پر مونږ باندی (په سلامت او کرامت) بیشکه شان دا دی هر څوک چه وویریږی له الله او صبر وکړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت) نو بیشکه الله نه ضائع کوی اجر (بدل عوض) د نیکو کارانو.

تفسیر: ممکن دی چه له دغه سوال څخه دوی دیر سخت ویریدلی وی - چه وروسته له دومره زیاتی مودی څخه دغه د کور پته خبره چا ورڅرگنده (ښکاره) کړی ده بیا د مصر عزیز د یوسف علیه السلام له قصی سره څه کار لری؟ څرنگه چه دوی د یوسف علیه السلام فوق العاده مراحم او له (بنیامین) سره ئی خصوصی سلوک لا له پخوا څخه لیدلی وو، نو دغه سوال به دفعتاً د دوی اذهان دغه لوری ته منتقل کړی وی - چه نه یوسف علیه السلام به چه مونږ پر مصری کاروان پلورلی (خرڅ کړی) ؤ هم دغه وی - کله چه دغه لوری ته متوجه شوی وی نو په غور سره به ئی کتلی وی او ممکن دی چه دا ځلی یوسف علیه السلام هم خپل ځان په واضح ډول (طریقه) سره دوی ته وړاندی کړی وی - یا ئی تصریحاً ویلی وی چه زه یوسف علیه السلام یم، الغرض چه دوی سخت متعجب او حیران شول او په حیرت سره ئی پوښتنه وکړه « **وَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ** » - رښتیا اوبښه آیا هم دا ته یوسف ئی ؟» نو وویل یوسف علیه السلام چه هوا په رښتیا سره هم دا زه یوسف یم او دغه می سکه ورور دی (بنیامین) یعنی له هغه څخه چه تاسی زه بیل کړی وم دا دی اوس له ما سره ناست دی.

(په تحقیق منت او احسان بار کړی دی الله تعالیٰ پر مونږ باندی چه پس له اتیا کاله بیا ئی سره یو ځای کړو او همنه الله بیلتون په گدون - ذلت په عزت - تکلیف په راحت - تنگی په فراخی - طیش په عیش بدلوی - هغه ته چه د ږی په نامه په څو پیسو خرڅ شوی ؤ نن پاک الله د مصر حکومت وربښلی دی او بیشکه شان دا دی هر څوک چه ویریږی له الله او صبر کوی په

طاعت او مصیبت او له معصیت پس بیشکه الله نه ضائع کوی اجر بدل عوض د نیکو کارانو حضرت شاه صاحب لیکي «پر هر هغه چه تکلیف واقع شو - او له شرعی حدودو څخه د باندې ونه ووت او ونه ویرید نو بالاخر له بلا څخه زیاته عطا ورکوله کیږي بیا چه ورونو یوسف علیه السلام وپیژندلو - نو هیبت او خجالت پر دوی غالب شو - نو

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اَشْرَكْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخٰطِئِيْنَ ﴿٩١﴾

وویل (ورونو د یوسف هغه ته) قسم دی پر الله خامخا په تحقیق غوره کړی ئی ته الله پر مونږ (په صورت او سیرت) او بیشکه چه وو مونږ خامخا له خطا کوونکو (په هغه عمل کښی چه کړی ؤ مونږ له تا سره).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله تاته له هر حیثیه پر مونږ درجه او فضلیت درکړی دی - ته د هم دی مقام وړ (قابل) او لائق وی - مونږ له خپلی غلطی او تیری ستا قدر ونه پیژنده بالاخر ستا خوب رښتیا او زموږ حسد او رخه (کینه) بیکاره ښکاره شوه.

قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّحِيْمِيْنَ ﴿٩٢﴾

وویل (یوسف ورونو خپلو ته) نشته هیڅ ملامتی (زور او نه الزام له جانبه ځما) پر تاسو نن ورځ مغفرت دی وکړی الله تاسی ته (چه مقرر شوی په گناه خپلی) او هم دی دی ښه غوره مهربان د ټولو مهربانی کوونکو.

تفسیر: یوسف علیه السلام له سره داسی اراده نه درلوده (لرله) چه دومره یوه خبره هم له خپلو ورونو څخه واوری، نو وی فرمایل چه دغه تذکری مه کوئ! زه نن پر تاسو هیڅ ملامتی نه اړوم او ستاسی گردد (ټول) اغلاط می درېښلی دی - هغه لفظ چه ما ووايه یواځی د الله تعالی د احسان او د صبر او تقوی د نتیجی د ظاهرولو په نیت سره می ووايه، وروسته له نن ورځی ستاسی د تقصیر ذکر به هم نه کیږي. زه دعا کوم چه پاک الله ستاسی دغه خطاوی چه کړی مو دی در وېښی، ځکه چه هغه ډیر مهربان دی له ټولو مهربانی کوونکو او دغه ځما مهربانی هم یوه پلوشه ده د ده د مهربانیو څخه.

څوک چه عجز د مولا په در کښی راوړی

اعتراف پخپل تیر شوی قصور راوړی

رب له ټولو مهربانو زیات ارحم دی

په هغه چه په اخلاص له بدو واوړی

کله چه یوسف علیه السلام د خپلو ورونو د تسلی او دادگیرنی څخه وزگار شو نو د خپل مهجور او سپین پیری پلار له حال څخه ئی هم تپوس او پوښتنه وکړه چه څرنګه دی؟ دوی وویل چه له دیری ژړا سترګی ئی ړندی شوی دی. نو یوسف علیه السلام دوی ته وویل

إِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَالْقُوهُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا
وَأَتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ۝

یوسف قمیص زما دغه (قمیص) نو واچوئ هغه پر مخ د پلار زما نو وبه ګرځی بیا لیدونکی او راشی تاسی ماته سره له اهله خپل تول.

تفسیر: یعنی زه په موجوده حالت کښی د شام په لوری نشم درتلی - تاسی لاړ شی او والدین سره له تولو ګردو نورو متعلقینو می دلته راولئ ځکه چه دیر مدت پر مونږ او تاسی باندی غمونه او مشقتونه تیر شوی دی - نو اوس له خیره سره دلته راشی چه له ما سره لږ څه معاش وګورئ او مونږ ګرد (تول) سره یو ځای شو او یو د بل له وصاله او ګدون څخه متمتع او ګتور شو څرنګه چه د خپل لوی پلار په نسبت د وحیی په وسیله، یا د ورونو له بیانه دا ورمعلومه شوی وه چه بصارت ئی نه دی ورپاتی - یا ئی په لیدلو کښی څه فرق پیدا شوی دی - نو ځکه ئی خپل قمیص ورکړ، او وئې فرمایل چه دا قمیص څما چه جبرئیل علیه السلام له جنته راوړی ؤ له ځان سره یوسف او څما د پلار په سترګو ئی ومښئ نو بیا به ئی بصارت پخپل حالت راشی. حضرت شاه صاحب لیکي «د هر مرض دپاره الله تعالیٰ یوه دوا مقرره کړی ده، څرنګه چه د ده بصارت د یوه سری له بیلتون څخه تللی ؤ - نو د هغه د بدن د یوه څیز له موندلو څخه هغه بیرته روغ شو - دغه د یوسف علیه السلام کرامت ؤ» او که کرامت ئی ونه بولئ، نو بیا هم له نن ورځی د واقعاتو او مشاهداتو په بناء دغه خبره منلی شوی ده، چه د کومی سختی صدمی یا فوق العاده خوښی له اثره ځینی رانده یو ناڅاپه د سترګو خاوندان شوی دی. کله چه یوسف علیه السلام خپل قمیص ورکړ او اسباب او خوراک د لاری ئی دپاره د پلار او د نورو متعلقانو تیار کړ او ورونو ته ئی وسپارل نو دوی د کنعان په جانب متوجه شول.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ
يُوسُفَ لَوْلَا أَن تَفْتَدُونِ ۝

او کله چه بیا جلا (جدا) شو کاروان (له مصره) وویل پلار د دوی (یعقوب خپلو مصاحبینو ته په کنعان کښی) بیشکه زه چه یم خامخا مومم بوی د یوسف که چیری نسبت د کم عقلی (د زوروالی) نه کوئ ماته.

تفسیر: د الله تعالی قدرت ته غیر شی (غور وکړئ) چه یوسف علیه السلام په مصر کښی موجود دی - او یعقوب علیه السلام په کنعان کښی - خو په دومره کلونو کښی هیچیری یعقوب علیه السلام ونه ویل چه د یوسف علیه السلام ښه وږمه رارسیری - څکه چه د پاک الله امتحان لا پای (آخر) ته نه و رسیدلی - اوس چه د پاک الله اراده د ده بللو ته غوته شوی ده، او له هغه لوری کاروان له مصره د کنعان په لوری روان دی - او د یوسف علیه السلام قمیص ورته سوغات او ارمغان دی، دلته د یوسفی قمیص ښه وږمه یعقوب علیه السلام روح معطره کوی دا یوه واقعہ لا څه - بلکه دغه کرده (توله) قصه د قدرت د عجائبو یوه لویه مرقع ده، د یعقوب علیه السلام پشان یو مشهور معروف نبی علیه السلام په شام کښی هستوگنه ولری - او د یوسف علیه السلام پشان یو جلیل القدر ذات په مصر کښی حکومت وچلوی او یوسف علیه السلام وروڼه څو ځلی مصر ته راشی، او پخپله د یوسف علیه السلام کره میلمانه شی، او سره له هغه د الله قدوس جل جلاله غامضه حکمت او قاهره مشیت، دغه پلار او ځوی سره تر شلهاو کلونو پوری بیل وساتی، او د وینی په اوبکو ئی وژړوی، او خپل امتحان پری تکمیل کړی جلت قدرته! وعز سلطانه! په هر تقدیر نو وویل پلار د دوی یعقوب علیه السلام هغو حاضرینو ته چه په کنعان کښی ورسره ناست وو چه بیشکه خامخا زه مومم بوی د یوسف علیه السلام که نسبت د کم عقلی نه کوئ تاسی ماته او داسی راته نه وایی چه ته اوس زور شوی ئی - نو فضول او چتی (بیکاره) خبری کوی یعنی د دغی خبری په ویلو سره شرمیږم، څکه چه د هغه پر کیفیت ستاسی فکر نه رسیږی او تاسی گرد (تول) به سره وویی چه دغه سپین پیری ته وگورئ چه بیخی بی سده (بیهوشه) او پاگل شوی دی او اپلتی وائی او چتی (بیکاره) خبری کوی او د زړبودی (بوداتوب) خوبونه وینی.

قَالُوا تَأْتِيكَ لَفِي ضَلَالٍ قَدِيمٍ ۝٩٥

وویل (حاضرینو یعقوب ته) قسم دی پر الله بیشکه ته چه ئی خامخا په همغه خطا او سرگردانی پخوانی خپلی کښی (همغسی لا پروت) یی.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام مینه او محبت - او د هغه د بیا ژوندی کیدلو - او بیا ورسره د لیدلو او ملاقات کولو یقین ستا په زړه کښی ځای نیولی دی او د همغو پخوانیو خیالاتو هوا ده چه د یوسف علیه السلام ښه وږمه ستا دماغ (سپرمو) ته رسیږی، او له دیره محبته

او مینی ئی هر وقت یادوی - او د ملاقات په طمعی ئی لا هم پروت ئی

فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْفَهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بِصِيرًا
قَالَ الْمَاقِلُ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٢﴾

نو کله چه راغی زیری کوونکی نو واچوه ده هغه (قمیص) پر مخ د دغه (یعقوب) باندی نو وگرځیده (یعقوب) لیدونکی، وویل (یعقوب) آیا نه و ویلی ما تاسی ته چه، بیشکه زه پوهیږم له (ښوونی د) الله په هغه څه چه نه پوهیږئ تاسی (چه حیات او ملاقات د یوسف او د نورو دی).

تفسیر: یعنی بینائی او لیدل ئی بیرته وگرځیدل - او بیا لکه د پخوا هر شی به ئی لیدلو - او بینا شو نو وویل یعقوب علیه السلام هغو خلقو ته چه ملامتی ئی پری ویلی وه آیا نه و ویلی ما تاسی ته چه بیشکه زه پوهیږم له ښوونی د الله په هغه څه چه نه پوهیږئ تاسی چه حیات او ملاقات دی له یوسف علیه السلام او نورو سره یعنی ما نه و ویلی چه ښه بوی راځی! بالاخر زما هغه خبره رښتیا شوه - یا ئی خپلو ځامنو ته ویلی و چه د یوسف علیه السلام له لتولو څخه لاس مه اخلئ! د پاک الله له رحمته دغه خبره لری نه ده چه بیا مونږ گرد (تول) سره راتول کړی گورئ! چه همغه صورت را د مخه شو.
(بیا نو وروڼه په اتفاق سره پلار ته ورغلل او په ډیری عاجزی او زاری سره)

قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خُطِيئِينَ ﴿٩٣﴾

وویل (ورونو د یوسف) ای پلاره زمونږ مغفرت وغواړه له الله زمونږ دپاره د گناهونو زمونږ بیشکه چه مونږ و خطا کوونکی (گناهکاران ستا او د یوسف په حق کښی).

تفسیر: یعنی اوس توبه وښکله مونږ نو تاسی توجه او دعا وکړئ او له الله تعالی څخه زمونږ د دی گناهونو ښښنه وغواړئ! چه له مونږه لویه خطا شوی ده. مطلب ئی دا دی چه ږومبی مو تاسی وښئ بیا په صاف زړه او اخلاص سره له پاک الله څخه زمونږ مغفرت وغواړئ! ځکه خو چه تاسی مونږ ونه ښئ نو الله تعالی به مو څرنگه وښی.

قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾

وویل (یعقوب غامنو خپلو ته) ژر به مغفرت وغواړم تاسی ته له ربه خپله، بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه ښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی صبر وکړئ! چه د قبول ساعت او کړئ راشی، نو هلته به زه د خپل مهربان الله په دربار کښی لاسونه پورته کوم. وائی د جمعی د شپې یا د تهجد د وقت په انتظار کښی ل یا ئی غوښت چه وروسته د یوسف علیه السلام د ښلو یا وروسته له ورقللو د مصره چه هلته به ټول په گډه سره له الله تعالیٰ څخه غوښتنه کوو. بیا روان شول دوی مصر ته کله چه یوسف خبر شو نو سره له مشرانو د پلار استقبال ته ووتل

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِن شَاءَ اللَّهُ أَمِينٌ ﴿٩٩﴾

نو کله چه راننوتل دوی پر یوسف علیه السلام په مانی او مجلس د یوسف علیه السلام نو رانژدی ئی کرل غان ته مور او پلار خپل او وویل یوسف علیه السلام چه ننوځئ (ښار د) مصر ته که اراده وفرمائی الله حال دا چه په امن کښی به شی (له هری سختی).

تفسیر: له ښاره د باندی د خپل مور او پلار د استقبال او هرکلی او ښه راغلی دپاره ووت خپل مور او پلار ته ئی له خپل غان سره نژدی ځای ورکړ - په دی کښی مفسران سره اختلاف لری، ځینی وائی چه د یوسف علیه السلام مور لا له پخوا څخه مړه شوی وه لکه چه پخوا مذکور شو - او دلته ئی د تورئ (خاله) ذکر دی - ځکه چه عرب تورئ ته هم مور وائی لکه چه تره ته هم پلار وائی - او ځینی وائی چه لا مور ئی (راحیله) هم ژوندی وه، او له حضرت یعقوب علیه السلام سره ئی مصر ته تشریف راوړ، او گردو (ټولو) ته ئی وویل چه ښار ته لاړ شی، او له قحط او سختی او مشقت او نورو شیانو څخه اندیښنه مه کوئ انشاء الله تعالیٰ بالکل په زړه جمعی او راحت او اطمینان اوسیرئ! ځینی مفسرین وائی دغه الفاظ ئی وروسته د ښار له رسیدلو څخه ویلی دی. گواکی د ﴿ادْخُلُوا مِصْرَ﴾ معنی داسی شوه چه په مصر کښی بی له کومی وسوسی او اندیښنی اوسیرئ!

وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلْتُ رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَعَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠﴾

او پورته ئی کړل مور پلار خپل (کښینول له ځانه سره) پر تخت خپل او پریوتل (دغه «ا» وروڼه او والدین) دغه (یوسف ته) سجده کوونکی، او وویل (یوسف) ای پلاره زما دا (سجده) بیان (تعبیر) دی د هغه خوب زما (چه لیدلی می و) پخوا له دی نه په هلکتوب کښی په تحقیق وگرځاوه دا خوب رب زما حق (او رښتینی)، او په تحقیق احسان انعام ئی کړی دی له ما سره کله چه راوئ ایستم زه له بندیځانی (یا کوهی نه) او را ئی وستئ تاسی له میری (صحرا نه مصر ته) وروسته له هغه چه فساد جگړه غورځولی وه شیطان په منع زما او په منع د ورونو زما کښی، بیشکه رب زما چه دی باریک تدبیر والا دی دپاره د هغه چه اراده وفرمائی، بیشکه الله هم دی دی ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یوسف علیه السلام له خپل طرفه د خپلو والدینو تعظیم وکړ. او دوی پر خپل تخت (پلار) کښینولو - لیکن څرنګه چه د پاک الله اراده پر دغه تللی وه چه د یوسف علیه السلام تعظیم به پر دوی کوی نو له هغه ځنی ممانعت د یوسف علیه السلام له لاسه کله پوره کیدی شو، نو سم د هغه وقت له دود (رواج) او دستور سره مور او پلار او ټول وروڼه د یوسف علیه السلام په مخ کښی په سجده ولویدل دغه تعظیمی سجده وه چه د حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمه الله علیه له وینا سره د ادم علیه السلام له زمانی راهیسی د مسیح علیه السلام تر زمانی پوری جائزه وه، او یواځی محمدی شریعت هغه ناجائزه او حرامه وبلله - لکه چه دیر احادیث پری شهادت ورکوی. بلکه حضرت شاه عبد القادر رحمه الله علیه ﴿وَأَنَّ السَّجْدَ لِلَّهِ﴾ الآية - څخه د دی د حرمت په نسبت اشاره ایستلی ده، ځینو مفسرینو په دغه ځای کښی له سجده ځنی د هغه متبادره معنی نه ده مراد کړی او تش سر ښکته کول او یواځی له څه تیتیدل تری اخلی. ځینی وائی چه دغه سجده د یوسف علیه السلام دپاره نه وه، بلکه د یوسف علیه السلام له عظمت او

عزت لیدلو لامله (له وجی) د پاک الله په دربار کښی د شکر اداء کولو سجده وه نو په دغه تقدیر دغه لام به سببی وی چه په ﴿ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا ﴾ کښی دی یعنی د یوسف علیه السلام د عروج او اقتدار په سبب د پاک الله په دربار کښی دوی د شکرانی سجدی وکړی.

تنبیه: تعظیم او عبادت دواړه سره بیل شیان دی. د غیر الله تعظیم په کلی ډول (طریقه) نه دی ممنوع هوا د غیر الله عبادت جلی شرک دی، چه د هغه اجازه د سترگو د یوی ربی په اندازه هم نشته، او نه کیدی شی. «سجود العبادة» یعنی د غیر الله مستقل او مالک گنل په نفع یا په ضرر کښی په هره درجه چه وی، او ورته سجده کول جلی شرک دی، چه د هغه اجازت په هیڅ یو سماوی شریعت او هیڅ یو موحد ملت دپاره نه دی شوی. هوا «سجود التعظیم» یعنی پرته (علاوه) له پاسنی عقیدی محض د تعظیم او تکریم دپاره سر په سجده کیدل په سابقه و شرائعو کښی جائز و - خو محمدیه شریعت علی صاحبها افضل الصلوة والتسلیمات د هغه بیخ پری کړ - پر دغه موضوع حضرت شاه ولی الله په «حجة الله البالغة» کښی د شرک پر اقسامو کوم دقیق بحث چه کړی دی - د هغه کتل پکار دی

(﴿ وَقَالَ يَأْبَىٰ ﴾ الآية - او وویل یوسف علیه السلام ای پلاره خُما دا سجدی بیان او تعبیر دی د هغه خوب زما چه لیدلی می و پخوا له دی نه په هلکتوب کښی په تحقیق وگرځوه دا خوب رب خُما حق رښتینی) یعنی په دی کښی زه هیڅ مداخله نه لرم څرنگه چه زما د هغه خوب د تعبیر پوره کیدل ضروری و، نو پاک الله هغه پوره کړ - او تاسی گردو (تولو) ته ئی دروښود او په تحقیق احسان ئی کړی دی له ما سره کله چه راوئئ ایستم زه له بندیځانی یا له کوهی نه او رائی وستئ تاسی له میری او صحرا نه مصر ته وروسته له هغه چه فساد جگره غورځولی وه شیطان په منع خُما او په منع د ورونو خُما کښی بیشکه رب خُما باریک تدبیر والا دی لپاره د هغه چه اراده وفرمائی بیشکه دغه الله هم دی دی ښه عالم په تولو احوالو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی. د الله تعالی د احساناتو ذکر ئی وفرمایه او د ده هغه لطیف تدبیر ته ئی توجه وکړه چه الله زه په څه لطیف ډول (طریقه) له بندیگری څخه وویستم، او د دی مملکت مختار عزیز ئی وگرځولم - او د هغی جگری څخه وروسته چه د شیطان له لوری زمونږ ورونو په منع کښی لویدلی وه کله چه هیڅ هیله (طمعه) او امید زمونږ او ستاسی د بیا لیدلو نه وه - بیا ئی څرنگه د لیدلو او سره د یو ځای کیدلو اسباب او وسائل راغونډ کړل - په دغی موقع کښی یوسف علیه السلام د خپلو هغو مصائبو تکالیفو هیڅ یو شکایت او ذکر ونه کړ، چه پری تیر شوی و - بلکه د ورونو د واقعی په لوری هم په داسی یوه عنوان سره اشاره وکړه چه په هغه د هیڅ یوی دلی تقصیر او زیادت ورڅرگند (ښکاره) نشو - څو د ده ورونه د هغه له اوریدلو څخه خجل، محجوب او خړ نشی «الله اکبر!» داسی عالی اخلاق پرته (علاوه) له انبیاء علیهم السلام په بل کوم یوه کښی پیدا کیدی شی؟.

رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيٌّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿١٥﴾

ای ربه زما په تحقیق راکړی دی ده ماته څه له باچاهی (او تصرف د مصر) او ښوولی دی دی ماته څه له گرځولو د خبرو (لکه تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو)، ای پیدا کوونکيه د اسمانونو او د ځمکي (بی له نموني) هم ته ئی ولی (دوست واکدار کار جوړوونکي) زما په دنیا او په آخرت کښی، وفات کړه ما په دی حال کښی چه مسلمان یم او یو ځای می کړه (په مرتبه او کرامت کښی) له صالحانو سره.

تفسیر: د دی سورت په اوله رکوع د تاویل الاحادیث تفسیر لیکلی شوی دی. یا خو ئی د لقاء الله په شوق کښی فی الحال د موت تمنا وکړله - یا خو دا مطلب دی کله چه زه مرم ښائی چه موت په داسی حال کښی راباندی راشی چه زه په اسلام یعنی کامل تسلیم او رضاء قائم اوسم. تنبیه: په حدیث کښی راغلی دی چه «هیڅ یو انسان دی د مصیبت او تکلیف له ویری د موت تمنا نه کوی»! له دی نه داسی مفهومیږی چه د حب لقاء الله یا بل کوم صالح غرض دپاره د موت تمنا کیدی شی. لکه چه د فرعون ساحرینو داسی دعا کړی وه ﴿رَبِّنا آفِرْ عَلَیْنا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِینَ﴾ یا حضرت مریم ویلی و ﴿یَلِیَّتَنِي مِنْ قَبْلِ هَذَا وَكُنْتُ نَسِیًّا مَنْسِیًّا﴾ جزء (۱۶)

د مریم سورة رکوع ۲ آیت (۲۳) - او د معاذ رضی الله تعالی عنه په حدیث کښی دی

«اذا اردت بقوم فتنة فاقبضني اليك غير مفتون»

د احمد په مسند کښی حدیث دی «یکره الموت والموت خیر للمؤمن من الفتن»

حضرت علی کرم الله وجهه د فتن د هجومو په وقت کښی دعا کړی وه «اللهم خذنی الیک فقد سئمتهم وسئمونی» کله چه د امام بخاری جگړه د خراسان له امیر سره ونښتله نو دی داسی دعاء کولو ته مجبور شو «اللهم توفنی الیک» په حدیث کښی دی چه د دجال د خروج په وقت کښی یو سری به پر کوم قبر تیریږی، او د دغو فتنو او زلزلو له لیدلو څخه به ووائی «یا لیتنی مکانک - کشکی ای مریه! زه ستا په ځای وی».

(﴿وَالْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ﴾ - او یو ځای می کړه په مرتبه او کرامت کښی له صالحانو سره) دغه

داسی لفظ دی لکه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم چه پخپل مرض الموت کښی فرمایلی

و «اللهم فی الرفیق الاعلی» حضرت شاه صاحب لیکي «کامل علم ئی وموند - او کامل

دولت ئی ور په برخه شو نو بیا ئی شوق او رغبت پیدا شو چه د خپلو پلرونو او نیکونو په

مراتبو هم ورسیري» گواکی له ﴿وَالْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ﴾ څخه دا غرض شو چه زما مرتبه د اسحاق

علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام له مراتبو سره یو ځای کړه! د حضرت یعقوب علیه السلام

تر ژوندانه پوری یوسف علیه السلام په ملکيه و انتظاماتو مشغول و وروسته د هغوی له وفاته ئی هغه پخپل واک (اختیار) پرېښود. مفسرين ليکي چه حضرت يعقوب عليه السلام وصيت کړی و - چه زما مری دی شام ته یوړد شی - او هلته دی دفن کړ شی! لکه چه د دوی جنازه هم هغله یوړه شوه. حضرت یوسف علیه السلام ویلی و چه «یوه داسی زمانه به هم راشی چه بنی اسرائیل به له مصر څخه وویستل شی - نو په دغه وقت کښی دی زما تابوت هم دوی له خپله ځانه سره یوسی» لکه څه مهال (وخت) چه حضرت موسی علیه السلام سره له بنی اسرائیلو له مصره ووت، نو د حضرت یوسف علیه السلام تابوت ئی هم له خپلو ځانونو سره یوړد. والله اعلم.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾

دغه (قصه د یوسف) له خبرو د غیبو ده چه (اعجازاً) وحیه کوو مونږ هغه تاته (ای محمده!)، او نه وی ته (ای محمده!) له دغو (ځامنو د یعقوب) سره کله چه دوی راټول کړ فکر خپل (په غورځولو د یوسف په کوهی کښی) حال دا چه دوی مکر فریب کاوه (له یوسف سره نو چه تا غونډی امی په دی سره اخبار کوی نو دغه اعجاز دی)

تفسیر: یعنی کله چه د یوسف علیه السلام ورونو دی له پلاره د بیلولو، او په کوهی کښی د غورځولو دپاره مشوری او تدابیر جوړول، او پخپلو منځونو کښی سره جرگی کولی، او خبری سره غوته کولی، تاسی له هغوی سره نه وئ - چه د دوی خبری به مو اوریدلی - او هغه حالات به مو کتل - نو بیا داسی صحیح واقعات پرته (علاوه) د الله تعالی له وحیی څخه تاته چا درښوولی دی؟ تاسی په رسمی ډول (طریقه) لوستونکی او لیکونکی نه یئ او نه له کوم ظاهری معلم څخه مو څه استفاده کړی ده، نو بیا دغه گرد (ټول) حقائق چه د هغو په دغه اندازه سره تفصیل په (بائیل - انجیل) کښی هم نشته تاسی ته ماسوا له الله تعالی څخه بل کوم سری درښوولی دی؟.

وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

او نه دی زیاتره خلق او اگر که حرص وکړی ته (ای محمده!) په ایمان راوړلو (د دوی) ایمان راوړونکی (عناداً)

تفسیر: یعنی سره له دی چه ستاسی پر صداقت داسی ښکاره او واضح دلائل هم موجود دی بیا هم زیات خلق هغه کسان دی چه په هیڅ ډول (طریقه) سره ایمان نه راوړی .

وَمَا سَأَلَهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ۝

او نه غواړی ته (ای محمده!) له دوی څخه په دغه (ابلاغ د قران) هیڅ اجر (بدل، عوض)، نه دی دا قران مگر پند دی (له جانب د الله) دپاره د ټولو خلقو (جن دی که انس).

تفسیر: یعنی که نه ئی منی، ودی نه منی - تاسی ته څه نقصان رسوی؟ د تبلیغ څه طلب او تنخواه ته له دوی څخه نه غواړی چه هغه به پر تا بنده کړی - پند او نصیحت او پوهول خو هم دا دی چه تاسو هغوی ته وکړه - او پرله پسې یی کوئ.

وَكَايْنٍ مِّنْ آيَةِ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ يَمْشُونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ۝

او ډیر دی له دلائلو (چه دلالت کوی په کامله قدرت او وجود د رب العزت) په اسمانونو او په ځمکه کښی (چه دغه معاندین) تیریری پری (او په سترگو ئی وینی) حال دا چه دوی له هغو ښو ځنی تل څنگ کوونکی دی (چه نه پکښی فکر کوی او نه تری عبرت اخلی).

تفسیر: یعنی همغسې چه د تنزیلیه وایتونو په اوریدلو سره دوی ایمان نه راوړی هم داسی د تکوینیو وایتونو په لیدلو سره هم د الله تعالی د توحید سبق نه زده کوی اصلی خبره خو هم دا ده چه د دوی اوریدل او لیدل خوشی چتی (بیکاره) او محض سطحی دی - که په آیات الله کښی دوی لږ څه غور او فکر چلولی وی، نو څه نه څه گټه او فائده به تری ورسیده - کله چه دوی فکر او تمیز نه لری، نو ایمان به له کومه راوړی.

وَمَا يُوْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُّشْرِكُونَ ۝

او ایمان نه راوړی (یقین نه کوی) اکثر له دغو مشرکانو پر (وجود او

خالقيت د) الله مگر په دې حال کې چې دوی شریک نیوونکي (له الله سره د بل خیز).

تفسیر: په ژبی سره گرد (تول) وائی چې خالق او مالک همه الله تعالی دې مگر سره له هغه دوی ځینی بتان د خدای حصه داران گرځوی - لکه چې د عربو مشرکانو به په تلبیه کې دې الفاظ ویل « کقول مشرکی العرب: لبيک اللهم لبيک لا شریک لک الا شریکا هو لک تملکه وماملک » ځینی د هغه دپاره هلک او جونی تجویز کوی - ځینی هغه روح او مادی ته اړ (مجبور) او محتاج بولی - ځینو احبارو او رهبانانو ته ئی د خدای اختیارات ورکړی دې دیرو کسانو د تعزیه داری - مجاوری قبر پرستی - پیر پرستی د خسو او خاشاکو سره د توحید صافه او پاکه چینه مکدره او لوغړنه او خرابه کړی ده - څومره داسی موحدین به پیدا کېږي چې له ریا او هوا او هوس څخه پاک وی؟ - الغرض تش په ژبه د ایمان داری دعوی دیره گرانه ده، او داسی پاک، سوچه او چاندي مسلمانان دیر لږ پیدا کېږي چې د عقیدې او عمل په درجه کې د جلی یا د خفی شرک ارتکاب نه کوی. (اعاذنا الله من سائر انواع الشرک)

أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِّنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٤﴾

آیا نو په امن کې دې دا (مشرکان) له دې نه چې راشي دوی ته (عقوبت) چاپیریونکي پټوونکي له عذابه د الله نه یا راشي دوی ته قیامت ناڅاپه حال دا چې دوی پری خبر نه وی (او څه تیاری نه وی کړی ورته).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان داسی بی فکره، او بی خوفه ولی کېږي - آیا دوی د الله تعالی له عذابه، یا د قیامت له هولناکو او ویروونکو حوادثو څخه د محفوظ پاتې کېدلو څه انتظام کړی دی؟.

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ تَعَالَى
بَصِيرَةً أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي يُسَبِّحْ اللَّهَ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٥﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې دغه (ایمان او توحید) لاره زما ده چې

(تینگ پری ولاړ یم او) بولم زه ټول خلق طرف د (توحید) د الله ته په بیان (او ښکاره دلیل) سره (هم) زه او (هم هر) هغه څوک چه متابعت پیروی کوی زما، او پاک دی الله (له شرکه او ولده او نورو عیبونو) او نه یم زه له شریک نیوونکیو (په الله پوری).

تفسیر: یعنی زما لاره هم دغه د خالص توحید سمه صافه لاره ده - زه مگردی (تولی) دنیا ته دعوت ورکوم چه مگرد (ټول) چټی (بیکاره) خیالات او اوهام پریودی - او د یوه واحد احد الله تعالی لوری ته راشی! د ده توحید د ده د صفاتو او کمالاتو او د احکامو او د نورو صحیح معرفت حاصل، او صحیح لاره پیدا کړی! - زه او زما ملگری پر هم دغی سمي صافی لاری باندی رهی (روان) یو - او د حجت او برهان - او بصیرت او وجدان په رڼا درومو پاک الله ماته داسی یو نور او رڼا راعطا کړی ده چه په هغی سره زما او زما د گردو (ټولو) ملگرو دماغ منور او روښان شوی دی دلته له سره د رندو تقلید او پیروی نشته. د خاص توحید ټلونکی پخپل هر قدم کښی پخپل باطن کښی د معرفت او بصیرت خاصه رڼا او د عبودیت محضه خاص لذت محسوسوی - او په دیر اخلاص او صمیمیت (عزم) سره داسی مخلصانه ناری وهی ﴿وَجَعَلَ اللَّهُ وَالْأَمِينَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ !

کله چه کفارو وویل چه الله تعالی څخه خو دیری ملائکی دی نو هغه ئی ولی نه رالیږلی چه ته او نور سری ئی رالیږلی یی نو دغه آیت نازل شو

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجُلًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ
أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٩﴾

او نه ؤ لیږلی مونږ پخوا له تا (په رسالت سره) مگر سری (بنیادم نه ملائک نه جن نه ښځی) چه وحی به کوله مونږ دوی ته له اهل د قریو (او ښارونو نه له صحرايانو او بیابانیو) آیا نو نه گرځی (دا کافران) په ځمکه (ملکونو) کښی پس ودی وینی دوی (په نظر د عبرت سره) چه څرنګه ؤ عاقبت (آخړه خاتمه) د هغو (دروغجنانو) چه پخوا تیر شوی دی له دوی نه، او خامخا کور د آخرت (جنت) دیر غوره دی دپاره د هغو کسانو چه ځان ساتی (له شرکه او له نافرمانی او ویرپری له الله)، ایا نو تاسی عقل نه چلوئ (په بهتری ئی).

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه هم مونږ له آسمانی پرښتو څخه کوم نبي نه دی منتخب کړی - او نه لیدلی - پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د هم دغه انسانی کلیو او د ښارونو له هستیدونکو سربو څخه و، نو بیا وینئ! چه د هغوی د دروغجن کوونکیو کسانو حشر په دنیا کې څرنگه شو؟ حال دا چه په دنیا کې علی الاکثر کفارو ته دیر اوقات عیش او عشرت نصیب شوی دی - البته د آخرت ښیګه (نفعه) او بهتری خالص د هغو کسانو په برخه ده چه له کفر او شرکه خپل ځان ساتي. دغه د مکي معظمی کفارو ته تنبیه ده چه د پخوانیو کفارو له احوالو څخه عبرت واخلي.

تنبیه: له دی آیت څخه دغه خبره راوځي چه هیڅ یوه ښځه د نبوت په درجه نه ده رسیدلی - حضرت بری مریمی ته پاک قران د «صدیقی» مرتبه وربښلی ده، او هم له دی آیت څخه ظاهري چه له اهل البوادی (صحرائیانو او بدوانو) څخه هیڅ یو نبي نه دی معبوث شوی. پس ښائی چه مغروره نشي معاندان د زمانی ستا ای محمده! ځکه چه هغو تیرو اقوامو ته به مونږ په هغه طغیان او تکذیب خپل کېږي مهلت ورکاوه او رسولانو به تبلیغ کاوه او نصرت به ئي مؤخر کیده.

حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَرَ الرُّسُلُ وَظَنُوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ
نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١١﴾

تر هغه پوري چه ناامیده به شول رسولان (له اسلام د کفارو یا د ژر راتللو د عذاب) او گمان به وکړ دوی چه بیشکه دوی په تحقیق دروغ ویلی شوی دی دوی ته (له جانب د نفسونو د دوی یا له جانب د قوم د دوی په وعده د ایمان په هم دی وقت کېږي) ناڅاپه به راغی دوی ته نصرت مدد زمونږ نو خلاصی به ورکړه شوه له (عذابه) هغه چاته چه اراده به وفرمایله مونږ (یعنی رسولان او مؤمنان)، او نشي دفع کیدلی عذاب زمونږ له قوم گنهکارانو (کافرانو) څخه.

تفسیر: یعنی د عذاب له تاخیره مه خطاء وځئ - پخوانیو اقوامو ته هم اوږده مهلتونه ورکړي شوي و - او د عذاب په راتللو کېږي به دومره زیات ځنډ (ایسارتیا) پېښیده چه منکرین بیخي یاغي او بیفکره کیدل او دیر زیات شرارت او له حده تیر شرارتونه او بغاوتونه به ئي کول - او د دغو حالاتو له لیدلو څخه به انبیاء علیهم السلام د دوی د ایمان راوړلو څخه بیخي مایوس کیدل - او له بل لوري به الله تعالی هغوی ته دومره زیات فرصت او مهلت ورکاوه چه تر دیر

زیات اوږده مدت پوری به هم د عذاب هیڅ یوه نښه او آثار دوی ته نه څرگندیدل (ښکاره کیدل). الغرض د دواړو خواؤ حالات او آثار به د انبیاء دپاره ناامیدی ښونکی او بی‌هیلې کیدونکی ؤ. د دغې منظری له لیدلو څخه کافرانو به په یقیني ډول (طریقه) سره داسې خیال کاوه چه له انبیاء سره هغه وعدي چه د دوی د نصرت او مرستی (مدد) او زمونږ د ادبار او د اهلاک دپاره شوی دی هغه گړدی (تولی) چتی (بیکاره) او دروغ دی - د عذابونو او نورو گړد (تول) چل ول او مکر او فریب تش زمونږ د ویرولو دپاره ؤ. هیڅ لری به نه وی چه په داسې مایوس کوونکو او اضطراب غورځونکو حالاتو کښی د انبیاء علیهم السلام په زړونو کښی به هم داسې خیالات راغلی وی چه په هغه رنگ او ډول (طریقه) سره چه مونږ د عذاب وعدي له خلقو سره کړی وی ښائی صحیحی نه وی؟ یا د وسوسو او خطراتو په درجه کښی به بی اختیاره داسې وهم ور پیدا شوی وی چه هغه وعدي چه زمونږ د نصرت او د منکرینو د هلاکت په نسبت کړی شوی وی آیا هغه به نه پوره کیږی؟ لکه چه د البقرة په (۲۶) رکوع کښی ئی فرمایلی دی ﴿وَرَأَوْا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرَاللَّهُ﴾ کله چه د مجرمینو بی خوفی - او د انبیاء علیهم السلام تشویش تر دی اندازی ورسید نو په دغه وقت کښی یو ناڅاپه آسمانی مدد راغی بیا د هر چا په نسبت چه د الله تعالی اراده وشوه یعنی فرمان وړونکی مؤمنین یی محفوظ او مأمون وساتل او د مجرمینو بیخ یی وویست.

تنبیه: د الله تعالی له غیر محدود رحمت او مهربانی څخه مایوسی کفر دی. لیکن د ظاهری حالاتو او اسبابو په اعتبار مایوسی کفر نه ده. یعنی داسې ویلی شی چه مثلاً د هغه څیز په نسبت تر هغه غای پوری چه د ظاهری اسبابو تعلق دی مایوسی شته - لیکن د حق تعالی له کامل رحمت څخه مایوسی نه ده پکار. په ﴿حَتَّى إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ﴾ ایت کښی هم دغه مایوسی مراد ده چه د ظاهری حالاتو او اثارو په اعتبار ده چه د کفارو له ایمان او اصلاح څخه مایوس شوی دی که نه انبیاء علیهم السلام د الله تعالی له رحمت څخه کله مایوس کیدی شی

تنبیه: د کفر وسوسه چه هاجس او خاطر ورته وایه شی په حق د عامو مسلمانانو کښی کفر نه دی. او نه په کومه درجه د ایمان یا د عصمت منافی ده په حدیث کښی راغلی دی چه اصحابو کرامو رضی الله عنهم اجمعین عرض وکړ «یا رسول الله! مونږ پخپلو زړونو کښی بی اختیاره داسې شیان مومو چه د هغو په ژبه راوړلو په مقابل کښی مونږ دغه بهتره گڼو چه وسوځیږو او تک تور سکاره وگرځو» نو رسول الله مبارک وفرمایل «آیا تاسی داسې شیان پخپلو زړونو کښی مومئ؟» دوی عرض وکړ چه «هو!» نو ئی وفرمایل «ذالک صریح الایمان» دغه ښکاره ایمان دی.

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ۚ مَا كَانَ
 حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَ
 تَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝

خامخا په تحقيق شته په قصه د دوی (یوسف یا د نورو انبیاؤ یا اممو) کښی عبرت (پند) دپاره د خاوندانو د عقلونو (خالصو)، نه دی (دغه قران) یوه داسی خبره چه له ځانه په دروغو ویلی شوی وی لیکن دی دغه قران تصدیق کوونکی او (موافق) د هغو کتابونو چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی (چه محتاج الیه وی په دین کښی) او هدایت دی او رحمت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان ئی راوړی (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعنی دغه خو کومه افسانه او رومان نه دی. بلکه تاریخی حقائق دی ښائی چه له هغه څخه عقلاء او پوهان سبق واخلي او نه دی دغه قران یوه داسی خبره چه په دروغو ویلی شوی وی ولیکن دغه قران تصدیق کوونکی او موافق دی له هغو کتابونو سره چه وو پخوا له دی نه او دی تفصیل د هر شی چه محتاج الیه دی په دین کښی او هدایت او رحمت دی لپاره د هغه قوم چه ایمان ئی راوړی پر الله تعالیٰ او رسول الله یعنی پاک قران چه په هغه کښی قصص بیان شوی دی کوم له خپل ځانه جوړی کړی خبری نه دی د گردو (تولو) پخوانیو رښتینو کتابونو تصدیق کوونکی دی. او د هر ضروری شی په ښکاره ډول (طریقه) سره بیان کوونکی دی څرنګه چه ایمانداران له هغه څخه نفع اخلي. نو په دغه لحاظ د دوی په حق کښی په خاص ډول (طریقه) سره د هدایت او رحمت ذریعه ده

نفعنا الله بعلومه ورزقنا تلاوته آناءاليل و آناءالنهار وجعله حجة و برهانا لنا
 لاعلينا امين

تمت سورة يوسف عليه السلام بعون الله تعالى

(سورة الرعد مدنية الا الايتين ۳۱ و ۳۲ ولو ان قراناً الى)

(فكيف كان عقاب اياتها (۴۳) ركوعاتها (۶) رقمها (۱۳) تسلسها حسب النزول (۹۶)

نزلت بعد سورة محمد صلى الله عليه وسلم)

د «رعد» سورت مدنی دی. پرته (علاوه) له دوو ایتونو څخه چه ۳۱ و ۳۲ دی او له «ولو ان

قرانا» څخه نیولی تر «فكيف كان عقاب» پوری دی. ايات نئی (۴۳) او ركوع نئی (۶) په

تلاوت كښی (۱۳) - په نزول كښی (۹۶) سورت دی او وروسته د محمد «صلى الله عليه وسلم» له

سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان ډير رحم والا دی

الَّذِي أَنزَلَ إِلَيْكَ مِنَ رَبِّكَ الْحَقَّ

وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ①

دا ایتونه د کتاب (قران) دی، او هغه کتاب چه نازل کړی شوی دی تاته له (طرفه د) رب ستا حق دی ولیکن زیات خلق نه کوی یقین پری (چه له جانبه د الله دی).

تفسیر: یعنی هر هغه شی چه په دغه سورت کښی لوستل کیږی، هغه گرد (تول) د عظیم الشان کتاب ایتونه دی دغه کتاب چه پر تا د الله تعالی له لوری نازل کړی شوی دی یقیناً حق او صواب دی لیکن ډیر د تعجب او حیرانی ځای دی چه د داسی صافو او واضحه و حقائقو له منلو څخه هم اکثر خلق انکار کوی.

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدِيرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ②

الله هغه ذات دی چه پورته کړی ئی دی اسمانونه (او درولی ئی دی) بی له ستنو چه وئ وینئ تاسی بیا ئی استواء وکړه په عرش باندی (په هم هغه شان چه د ده د الوهیت له شان سره وړ (لائق) ده) او مسخر کړی ئی دی لمر او سپوږمی، هر یو (له دوی نه) روان دی تر نیتی معلومی پوری، تدبیر کوی د هر امر (کار د ملکوت او سلطنت خپل) بیانوی (ظاهروی) په تفصیل سره دلائل (د توحید او قدرت خپل) دپاره د دی چه تاسی په ملاقات د رب خپل یقین وکړئ.

تفسیر: یعنی د دی دنیا داسی عظیم الشان هسک (اوچت) او مضبوط سقف چت پاک الله جوړ کړی دی چه تاسی ئی هم گورئ - او لطف په دی کنی دی چه هیڅ یوه ستنه یا طناب یا پایه او گادر یعنی یو د تکیی او استناد شی زمونږ په نظر نه راځی چه پر هغه باندی دومره لوی تعمیر او بی سره او بی سامان چت درولی شوی دی - پرته (علاوه) له دی نه بل څه ویلی شی چه محض د قدرت د غیر مرئی ستنو په قوت دریدلی دی لکه چه جزء (۱۷) د حج په (۶۵) ایه ۹ رکوع کنی فرمائی ﴿وَيُنِصُّ السَّمَاءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ اِلَآ بِاِذْنِهِ﴾ که د اجسامو د راښکولو (جاذبی) نظریه صحیح وی، نو هغه له دی آیت سره څه منافات نه لری - ځکه چه راښکولو ته عرفاً عمد نه وائی او که عمد وویلی شی، نو هغه مرئی نه دی. و روی عن ابن عباس و مجاهد رضی الله تعالی عنهما والحسن وقتادة وغير واحد رضی الله عنهم «انهم قالوا لها عمد ولكن لا ترى» (ابن کثیر) یعنی دغو مشرانو فرمایلی دی چه اسمانونه داسی ستنی لری چه مونږ ئی نشو لیدلی. والله اعلم . د «استواء علی العرش» په متعلق په اتم جزء د «الاعراف» په (۵۴) ایه (۷) رکوع کنی کلام شوی دی هلته دی بیا ولوست شی ! ﴿وَمَنْ اَشْفَقَ﴾ الآية - او مسخرکړی دی لمر او سپوږمی هر یو له دوی نه روان دی تر نیتی معلومی شوی پوری یعنی لمر خپله دوره په یوه کال کنی او سپوږمی ئی په یوه میاشت کنی پوره کوی - یا د ﴿اِجْلٍ مُّسَمًّى﴾ معنی تر مقرر وقت پوری واخیسته شی، نو مطلب به ئی دا شی چه لمر او سپوږمی هم داسی روان دی تر قیامت پوری

﴿يُدَبِّرُ الْأَمْرَ﴾ تدبیر کوی د هر امر او کار د ملکوت او سلطنت خپل لکه ایجاد اعدام اعزاز - اذلال - احیاء - امانت او نور یعنی هغه ذات چه داسی عظیم الشان مخلوقات ئی پیدا کړی دی - ایا هغه ته ستاسی بیا ژوندی کول مشکل دی؟ او هم یو باخبره - مدبر - وینن - مغز لرونکی طاقتور حکومت باغیان او مجرمان به د همیشه دپاره هم داسی او خپل سر او ازاد پریردی او نه د وفادارو او امن خوښوونکی رعایاؤ د راحت او هوسانی رسولو څخه سترگی پتولی شی - نو بیا څرنگه ممکن دی چه هغه الله قدوس چه د ځمکی او د اسمان د تخت یواځی مالک او خبیثتن (خاوند) هم دی دی، او پخپل حکمت او تدبیر سره د گردو (تولو) علوی او سفلی مخلوقاتو انتظام په ډیر ښه ډول (طریقه) او اسلوب سره قائم ساتونکی دی، مطیع او عاصی به هم

داسی مهمل پریږدی نو ضروری ده چه یوه ورځ وفادارانو ته د وفاداری صله ور ورسپوی او مجرمانو ته د دوی د جرم سزا ورپه غاړه شی نو هر کله چه په دغه ژوندون کښی مونږ د مطیع او عاصی په مینځ کښی داسی صاف او ښکاره عادلانه تفریق او توپیر (فرق) ونه کړو، نو بالیقین دغه خبره د تسلیم وړ (لائق) گرځی چه وروسته له دی ژوندانه هرومرو (خامخا) یو بل عالی او اساسی ژوندون هم شته چه په هغه کښی گرد (تول) سره د سماوی عدالت په مخ کښی حاضر او درولی کیږی - او د گردو (تولو) عمرونو د اعمالو نتیجه به گوری - او د هغو د ثمراتو خوند به څکی.

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا
رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ
يُغْشَى اللَّيْلُ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ٣
فِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُتَبَايِعٌ وَجَدْتُمْ مِنْ آعْنَابٍ وَزُرْعَةً وَنَخِيلٍ
صُنُوفٍ غَيْرِ صُنُوفٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفِصِلُ بَعْضَهَا
عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ٤

او دغه (الله) همغه ذات دی چه غوړولی ئی ده ځمکه او پیدا ئی کړه په دغی ځمکی کښی غرونه ثابت (دراڼه چه د مضبوطو میخونو په شان ولاړ دی) او ویالی (د اوبو)، او هرو قسمو میوو نه ئی پیدا کړی دی په دغی ځمکی کښی جوړه دوه (لکه سور سپین - ژیر تور - خواږه تروه - واړه غت)، پتوی په تیاره د شپې سره ورځ، بیشکه په دی مذکوره و خبرو کښی خامخا دلائل دی (د قدرت) لپاره د (هغه) قوم چه فکر کوی (په مصنوعاتو د الله کښی). او په ځمکه کښی توتی دی (مختلفی) څنګ په څنګ پیوستی یو له بل سره او (نور) باغونه دی (په دی ځمکی کښی) له انګورو او کښتونه (فصلونه) دی او ونی د خرما دی چه ځینی له یوه بیخه پورته شوی دی او ځینی ځان ځان ته بیخ لری چه اوبه کولی شی په اوبو یو قسم سره او غوره کوو ځینی له هغو څخه په ځینو نورو باندی په خوراک (خوند - رنگ او وړم

کښی) بیشکه په دغو (مذکوره ؤ اشیاء) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی
لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی پکښی.

تفسیر: یعنی (او دغه الله همغه ذات دی چه غورولی ده ؤمکه او پیدا ئی کره په دغی ؤمکی
کښی ثابت) غرونه چه تل په همغه یو ؤای کښی کلک ولاړ دی، او سیندونه چه هر وقت بهیږی
او له هرو قسمو میوو نه ئی پیدا کړی دی په دغی ؤمکی کښی جوړه دوه یعنی لوی، وړوکی،
خواره او تروه - تور، سپین، گرم - یخ - او سم له جدیدو تحقیقاتو سره په هر یوه کښی
نر او ښځه هم موندلی کیږی. د ﴿يَفْقِئُ لَيْلَ النَّهَارِ﴾ معنی په اتم جزء د «الاعراف» په (۵۴)
آیت (۷) رکوع کښی پخوا له دی نه لیکلی شوی ده هلته دی بیا ولوسته شی. د هسکو
(وچتو) اسمانونو په مقابل کښی د تبتی ؤمکی بیان هم ذکر کړ - له اسمان سره د لمر او
سپوږمی بیان هم وشو چه د هر یوه تگ سره بیل دی - او د هر یوه کار سره جلا (جدا) دی -
د یوی تودی او تیزی اشعی او پلوشی هسی کارونه اجراء کوی، چه د هغی بلی د یخی او سپکی
روښانی ضیا او ودانگی (پلوشی) څخه هغه په لاس نه راځی. هم داسی دلته د ؤمکی د مختلفو
احوالو او له هغی سره د تعلق لرونکو مختلفو شیانو ذکر وفرمایه - چیری غر ولاړ دی. چیری
سیند بهیږی - هغه میوی او ثمرات چه پیدا کیږی په هغو کښی هم د شکل - صورت - رنگ -
خوند - وړوکوالی - او لویوالی بلکه په نر او ښځه کښی هم اختلاف دی - کله ؤمکه د ورځی له
رڼا څخه رڼه کیږی - کله شپي تگ تور نقاب پتونی پر خپل مخ اچولی دی بیا عجیبه ننداره او
غریبه منظره خو دا ده چه د ؤمکی هغه څو قطعی چه یوه له بل سره نښتی دی یا څنگ په
څنگ سره پرتی دی - او ؤینی ئی متی او ؤینی ئی شگلوری - او ؤینی ئی خورا (دیری)
ناپاکی - او ؤینی ئی پاکی - او ؤینی د کرلو وړ (لائق) او ؤینی ئی د نیالگیو (بوزغلی) د
کښولو لائقی - او ؤینی ئی خوړی او ؤینی تروی دی دغه ټول په یو اویو سره سیراب (پن)
کیږی - او د یوه لمر پلوشی اشعه گردو (تولو) ته ورسیږی - او یوه هوا د ؤمکی پر مخ
چلیږی او تری محاطه دی او سره له دی دومره قدر مختلفی میوی او گلان تری پیدا کیږی او یو
له بل سره د حاصلاتو په تزئید او تنقیص کښی دومره فرق او توپیر (تفاوت) لری چه لیدونکی
ورته هک پک حیران پاتی کیږی - غور او فکر کوونکی د قدرت د دغو دلائلو او نښو له لیدلو
څخه پوهیږی چه له هغی یوی د رحمت له ورځی څخه اوبه څښونکی دی، یا له همغه یوه د
هدایت د لمر د اشعه او پلوشی څخه رڼیږی، نو له هم دغی رحمانی وریا (باران) او فیضانی رڼا
له هدایت او لارښوونی څخه د انسانانو د مادی او روحانی احوالاتو اختلاف او توپیر (فرق) هم
دومره مستبعد او مستنکر نه دی، او پر دغه هم یقین او باور کوی چه د لامحدوده قدرت کوم
زبردست لاس له اسمانه تر ؤمکی پوری د گردو (تولو) مخلوقاتو ترکیبی نظام پخپله قبضه کښی
داسی نیولی دی چه د هر شی له استعداد سره سم د هغه د عمل دائره او د اثر منطقه ډیر کلک
او مضبوط حد بندی او ویش سره ترلی دی، نو بیا داسی لامتناهی قدرت او اختیار لرونکی الله

ته دغه کار به څه اشکال لری چه مونږ وروسته له مړه کیدلو څخه بیا ژوندی کړی - او د دی عالم د مخلوطو عناصرو د کیمیاوی تحلیل او تجزیې څخه هر خیر او شر هغه مستقر ته ورسوی

(سبحان من تحیر فی صنعه العقول سبحان من بقدرته یعجز الفحول)

وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ إِذَا كُنَّا تُرَابًا إِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ

او که تعجب لری (ای محمده! له دی نه چه دوی تا نه منی) نو لا عجیبه ده (دا) خبره د دوی چه (وائی) آیا کله چه شو مونږ خاوری آیا شو به مونږ خامخا په پیدایښت نوی کښی،

تفسیر: یعنی له دی نه به زیاته عجیبه خبره څه وی چه هغه ذات چه رومبی یو شی جوړه کړی وی نو هغه به بیا په دوهم ځلی جوړولو باندی ولی قادر نه وی؟ (العیاذ بالله)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ الْأَغْلَىٰ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ٥

دوی همغه کسان دی چه کافران شوی دی په رب خپل او هم دغه گمراهان دی چه د اور طوقونه به وی (په قیامت کښی) په غاړو د دوی کښی او دغه (خاوندان د طوقونو) صاحبان (ملگری) د اور دی، دوی به په دی اور کښی همیشه وی.

تفسیر: گواکی دغه خلق له «بعث بعد الموت» څخه انکار کوی، او د پاک الله له مالک الملکوتی او شهنشاهی څخه منکرېږی - نو د داسی باغیانو انجام لازم دی چه هم داسی وشي چه د دوی په غاړو کښی د اور طوق او غاړکي او په لاسونو او پښو کښی ئی الجککي او بیرئ واچولی شی، او په هغی ابدی بندیځانی کښی وغورځول شی چه په حقیقت کښی د هم داسی مجرمانو دپاره جوړه کړی شوی ده

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ
 قَبْلِهِمُ الْمَثَلُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى
 ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ①

او ژر غواړی دوی له تانه بدی (عذاب) پخوا له نیکی (رحمت) څخه حال دا
 چه په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه (مثالونه د امثال د دوی
 چه موجب د عبرت دی او دوی تری عبرت نه آخلی)، او بیشکه رب ستا
 خامخا څیښتن (مالک) د مغفرت دی خلقو ته سره له ظلمه (کفره) د دوی
 (که ایمان راوړی او بیشکه رب ستا خامخا سخت دی عذاب د ده (کفارو
 ته).

تفسیر: یعنی دوی حق نه قبلوی چه په هغه کښی د دنیا او آخرت ښیگنی (فایدی) ور په برخه
 شی، او کفر اختیاروی او ژر غواړی له تانه زحمت پخوا له راحت نه او وائی چه هغه موعود
 عذاب دی راوله . او حال دا دی چه په تحقیق سره تیر شوی دی پخوا له دوی نه عذابونه په
 پخوانیو دروغجن کوونکو باندی یعنی پخوا له دی نه پر دیرو اقوامو عذاب نازل شوی دی لکه
 غرق - خسف - زلزله - صیحه - مسخ او نور نو پر تاسی د عذاب نزول آیا مشکل و . خبره
 دومره ده چه ستا پاک الله د خپل حلم او د عفوی له شانه په هر لوی او وړوکی جرم سمدستی
 نیول نه کوی. دی د خلقو ظلم او تیری گوری او پرله پسې تری تیری تری هغه پوری چه د
 مظلمو او شرارتونو سلسله له خپل حده تیریږی - نو په دغه وقت د ده له تباہ او سپیره کوونکی
 عذاب څخه د نجات هیڅ یو صورت نه پاتی کیږی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ
 إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ②

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه نازلوه شی په دغه محمد
 باندی کومه معجزه (یا صداقت د ده) له (طرفه د) رب د ده (هغه چه
 مونږ ئی غواړو)، (نو وفرمایل الله په رد د دوی کښی) بیشکه هم دا خبره

ده چه ته ویروونکی ئی او دپاره د هر قوم لار ښوونکی (خاوند د خاصی معجزی مقرر) دی.

تفسیر: یعنی هغه دلائل د قدرت او ښی چه مونږ ئی غواړو - ولی نه نازلېږی ؟ چه د هغی له لیدلو څخه مونږ په ایمان راوړلو مجبور کیږو نو وفرمایل رب العزت جلجلاله په تردید د دوی کښی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ته ای محمده ویروونکی ئی یعنی د آیتونو نزول ستاسی په واک (اختیار) او قبضه کښی نه دی هغه خو د پاک الله کار دی - هر هغه آیت معجزه او دلیل چه د رسول د تصدیق دپاره د هری زمانی په اقتضاء سره مناسب وی همغه وربکاروی نه دا چه هر څه چه منکرین غواړی همغسی به ئی ورکوی - ستاسی په غاړه هم دغومره کار دی چه د خیر غوښتلو خبری هغوی ته واوروئ! او د بدی له مهلکو انجام څخه خلق باخبره کړئ! رومی به هم د هر قوم دپاره هادی (لار ښوونکی) او نذیر(ویروونکی) راتلو چه له هغوی څنی هېڅ یوه داسی دعوی نه کوله هر هغه ښه چه معاندین وغواړی هغه به هرورمو (خامخا) وربکاره وی . هوا د پاک الله لاره هغوی ته ورښوول د دغو انبیاءو کار و - چه هم دغه ستاسی فریضه هم ده . هوا دومره دی چه هغوی د خاصو خاصو اقوامو دپاره هادیان وو او تاسی د هر قوم او گردی (تولی) دنیا دپاره هادی یئ ا.

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ
وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِقَدَارٍ ۝

الله عالم دی (لا پخوا له تولده) په هغه څه چه بار اخلی هره ښځه او (الله عالم دی) په هغه څه چه کموی ئی ارحام (او ناقص ئی ځیږوی) او (الله عالم دی) په هغه چه زیاتوی ئی (من حیث الاعضاء والجثة والعدد والمدة) ، او هر شی په نزد د دغه (الله) په اندازه دی.

تفسیر: چه نارینه دی که ښځه؟ پوره دی که نیمگری؟ ښه دی که خراب؟ و غیر ذلک من الاحوال دغه گرد (تول) پاک الله ته لا پخوا له تولده پوره ښکاره دی او ښه ورمعلوم دی چه هر هغه چه بار اخلی هره ښځه او هر چه کموی ئی د الله تعالیٰ په اراده ارحام یا ئی زیاتوی من حیث الاعضاء والعدد والمدة یعنی د حاملی په گیده کښی یو مولود دی؟ که دیر؟ کامل مخلوق شوی دی؟ که ناتمامه دی؟ په لږ مدت کښی به پیدا کیږی یا په دیر؟ الغرض د ارحامو د تزئید او تنقیص د گردو (تولو) اسرارو - اسبابو - اوقاتو او احوالو څخه پوره باخبر دی او سم له خپل محیط علم سره هر څیز په هر حالت او هره زمانه د هغه له اندازی او استعداد سره موافق

ساتی - هم داسی هغه آیات او نښی چه الله تعالی د انبیاء علیهم السلام د تصدیق دپاره نازلی کړی دی په هغوی کښی خاصه اندازه - مصالح او حکمتونه ملحوظ و او دی په هر وقت او په هره اندازه چه د بنیادمانو له استعداد سره صلاحیت او مناسبت درلود (لرلو) هومره نښی پی ورڅرگندی کړی دی او په هغو کښی هیڅ تقلیل نه دی واقع شوی باقی د قبلولو او منتفع کیدلو په لحاظ د خلقو اختلاف هم داسی دی لکه چه د حامله و او امیدوارو په گیدو کښی د موالیدو احوال د تربیت او استعداد په تفاوت او توپیر (فرق) سره مختلف وی.

عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةُ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ①

عالم دی په پتو او ښکاره و چه (گرددو) (تولو) (څخه) دیر لوی لوړ برتر دی (په قدرت او غلبه خپله کښی).

تفسیر: دغه د الله تعالی د علم د لامحدوده وسعت او احاطی بیان دی یعنی د تولی دنیا هیڅ یو پت او ښکاره شی له هغه څخه پت نه دی، او گردد (تول) عالم د ده تر حکم او تصرف لاندی دی.

سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسْرَ الْقَوْلِ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ①

یو شان دی له تاسو نه (علم د الله ته) هر هغه څوک چه پتوی خبره (په زړه خپل کښی) او هر هغه چه ښکاره کوی دا خبره او هر هغه څوک چه هغه پتیدونکی دی په شپه کښی او هر هغه څوک چه ظاهر وونکی (د عمل خپل) دی په ورځ کښی.

تفسیر: د الله تعالی د علم عموم ئی بیان کړ - او د مقام په مناسبت د مکلفینو د خاصو احوالو په نسبت دا رانښی چه ستاسی پر هر قول او فعل زمونږ علم محیط دی، هره هغه خبره چه تاسی پخپلو زړونو کښی پته کړئ یا ئی په ورو سره ووايئ یا په علانیه او په چغه سره ناری کړئ یا کوم کار د شپې په تیاره کښی په پته سره وکړئ! یا دا چه په ورځ په دانگ پیلی (ښکاره) سره د کوڅو او بازارونو په سر ئی ووايئ په گرددو (تولو) احوالو او تولو حیثیتونو الله تعالی خبردار او د ده د علم په اعتبار سره یو برابر او یو شان دی غیننی مفسرین دغه آیت پر دری راز (قسم) سریو مشتمل رانښی

- (۱): ﴿مَنْ أَسْرَأَ الْقَوْلَ﴾ (هغه چه خبره پتوی)
 (۲): ﴿وَمَنْ جَهَرَ﴾ (هغه چه ښکاروی ئی)
 (۳): ﴿وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ﴾ (هغه چه خپل کار په شپه کښی پتوی مثلاً
 هغه غل چه د شپې د مخی غلا کوی او هغه بل چه په ورځ کښی ئی ښکاروی مثلاً په ورځ
 کښی لمونځ کوی روژه نیسی) نو دغه گورد (تول) پاک الله ته یو شان معلوم دی. لنده ئی دا چه
 هیڅ قول او فعل چه پت وی که ښکاره هغه مخفی نه دی له الله تعالی نه بلکه گورد (تول) سره
 ورښکاره دی

لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّنْ أَيْدِيهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ
 مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا
 بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءَ فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ آلٍ ۝

انسان لره (له جانبه د الله ملائکې دی) نوبت په نوبت راتلونکي دی یوه له
 بلی پسی د مخی له طرفه د دغه (انسان) او د شا له طرفه د دغه (انسان)
 چه ساتنه کوی د ده په امر حکم د الله سره، بیشکه الله نه بدلوی حالت د
 هیڅ قوم (چه عافیت او نعمت دی) تر هغه پوری چه بدل کړی دوی هغه ښه
 حالت (طاعت) چه په نفسونو ځانونو د دوی کښی وی (په بد حالت سره
 چه معصیت دی) او کله چه اراده وکړی الله پر کوم قوم باندي د بدی (آفت)
 نو نشته بیرته گرځیدل د هغه، او نشته دوی ته بی له الله څخه هیڅوک متولی
 (مددگار)

تفسیر: یعنی له هر بنده سره د الله تعالی پرېشتی ماموری دی - چه له هغوی ځینی د ده گورد
 (تول) پخوانی او وروستنی اعمال لیکي، او ځینی د الله تعالی له حکم سره سم ذریعه گرځی چه
 له هغوی څخه هغه بلاوی دفع کړی چه د هغو د اندفاع اراده الله تعالی له بندگانو څخه ولری -
 همغسی چه په دغه عالم کښی د الله تعالی عام عادت دی چه د هر هغه شی چه د پیدا کولو
 اراده وکړی د هغه ظاهری اسباب هم ورمهیا کوی هم داسی الله تعالی څه داسی باطنی او مخفی
 اسباب او ذرائع هم پیدا کوی چه د هغو له لیدلو څخه زمونږ سترگی ناتوانه دی او نه ئی شو
 کتلی - لیکن د الله تعالی د مشیت اجراء او تنفیذ د هغه په وسیله سره کیږی بیشکه چه الله
 تعالی تغیر نه ورکوی هغه نعمت او عافیت ته چه کومی طائفی سره وی تر هغه پوری چه تغیر
 ورکړی دوی هغه حالت د طاعت ته چه په نفسونو د دوی پوری وی په بد حالت سره چه معصیت

دی. یعنی الله تعالیٰ پخپلی هغی ساتنی او مهربانی سره چه تل د ده له لوری کپړی هیڅ یو قوم محروم او بی برخه نه گرځوی تر هغه وخته پوری چه دوی خپل ښه تگ - طاعت او عبادت - جمیله عادت او حسنه رویه نه وی بدله کړی - او کله چه دوی خپل هغه حالت په بد وضعیت - قبیحه اخلاق - معصیت سره بدل کړی نو داسی آفت پر دوی نازلپوری چه له سره بیرته گرځیدونکی نه وی، او نه د هیچا مدد هلته په کار ورتلی شی.

تنبيه: دلته د اقوامو د عروج او زوال قانون راښیي نه د افرادو او اشخاصو. د قوم د ښه او خراب حالت په تعیین کښی تل د اکثریت او غلبی لحاظ وی

(د تېرو ښه ژوندون هلته بد اوږی

چه ښه پریږدی او بدیو ته تول واوږی)

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ۝١٢

دغه (الله) همغه ذات دی چه درښی تاسی ته برق بریښنا (چه ښه د باران ده دپاره د خوف (او ویږولو د هغه چا چه ضرر ورسوی) یا دپاره د طمع (او امید د هغه چا چه فائده ورسوی او پیدا کوی) راپورته کوی وریځی درنی (په اوبو په هوا کښی).

تفسیر: پخوا د بندگانو د حفاظت ذکر و بیا د بدو اعمالو له طرفه کوم آفت او مصیبت چه نازل کیدونکی دی د هغه ذکر وشو او دغه په ښه شان سره رامعلومه شوه چه د الله تعالیٰ شان د انعام او د انتقام د دواړو جامع دی - په هم دی مناسبت دلته د قدرت د ځینو داسی ښو په لوری توجه ورکړی شوی ده چه په هغو کښی په یو آن کښی تواماً هیله (امید) او ویره خوف او رجا د دواړو متضادو کیفیتونو د پیدا کولو صلاحیت شته - یعنی کله چه بریښنا بریښی نو خلق هیلمن (امیدوار) کپړی چه اوس به باران اورپوری او پرله پسې ویره هم ورته پیدا شی چه د هغه په اثر چپیری تندر او تکه (چرق) ونه لویږی او د هلاکت سبب ونه گرځی کله چه درنه وریځ له اوبو څخه ډکه راشی، نو خلق پری خوشالیږی چه هغه د باران د رحمت د نزول سبب وگرځی او متصلاً ورته دغه فکر او چرت (خیال) هم ور ولویږی چه چپیری د اوبو طوفان څپان رانشی، او د رب (رحمت) او تکلیف موجب نشی عیناً هم داسی انسانانو لره ښائی چه د پاک الله رحمت ته هم امیدوار شی، خو ورسره د الله تعالیٰ له مکره هم مامون او بی فکره نشی .

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا

مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْحَالِ ۝

او تسبیح وائی رعد (پرشته) سره له ثناء د دغه (الله) او تسبیح وائی نوری گردی (تولی) پرشتی له ویری (او له هیبت د الله) نه او لیوی (الله) تندرونه نو رسوی (غورځوی دغه تندرونه) پر هغه چا چه اراده وفرمائی حال دا چه دغه خلق جگری کوی په شان د الله کښی حال دا چه الله سخت دی عقوبت د ده (په جگړه کوونکو باندی یا سخت دی نیول د ده)،

تفسیر: یعنی غوریدونکی وریځ یا پرشته د حال یا د قال په ژبه سره د الله تعالی تسبیح او تحمید وائی لکه چه په (۱۵) جزء د بنی اسرائیل په (۴۴) آیت په (۵) رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿وَلَنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا اِنْتِزَعْنَاهُ وَاَلَكُنْ لَّا تَقْفُوْنَ تَبِيْعَهُ﴾ او گردی (تولی) پرشتی له هیبت او خوفه د ده په حمد او ثنا او تسبیح او تحمید کښی مشغولی او لگیا دی.

تنبيه: د «رعد» او «برق» او نورو په متعلق د نن ورځی تحقیقات دا دی چه په وریځو کښی د کهربائیة (بجلی) موجه قوت موندلی کیږی، او په ځمکه کښی د کهربائیة سالبه قوت دی هغه وریځ چه له ځمکی سره زیاته نژدی وی، نو په هغی کښی کله نا کله د ځمکی سالبه کهر بائیة قوت سرایت کوی بیا پر دغی وریځی باندی ډیر ځلی هغه وریځ تیریږی چه په هغی کښی موجه کهر بائیة قوت موجود وی او دغه قاعده له تجربی څخه معلومه شوی ده چه د مختلفو اقسامو «کهر بائیة» لرونکی دوه جسمه کله چه سره مخامخ شی، نو هر یو پخپل ځان هغه بل کهر بائیة قوت جذبوی خو دغه دواړه کهر بائیة قوتونه سره متحد شی. سم له دی قاعدی سره لاندنی او باندنی وریځ کله چه یو د بل کهر بائیة قوت خپل لوری ته راکاری نو د دغو دواړو له یو ځای کیدلو څخه شدید حرارت پیدا کیږی او له دی شدید حرارت څخه د دغو دواړو وریځو د حجم په تناسب یوه اور تویوونکی لمبه راپورته کیږی چه هغی ته صاعقه او تندر وائی او د دغی صاعقی بریښنا او رڼا ته «برق» وائی او هغه اواز ته چه د دی له سرایته هوا کښی پیدا کیږی «رعد» وائی د «کهر باء» دغه اور تویوونکی شراره کله وریځی او هوا هم څیروی (شلوی) او لاندی لویږی چه له هغی څخه نهایت غریب او عجیب افعال او آثار مشاهده کیږی - علاوه پر دی هغه عمارتونه

غورځوی - غرونه سره څیروی (شلوی) د ساکینانو (جاندارو) او ذوی الارواحو د هلاکت موجب گرځی. ځینی اوقات لیدلی شوی دی چه هغه په نهایت احتیاط سره د یو سری له بدن څخه کالی (جامی) راکاری، او د یوی ونی پر څانگه ئی ږدی، مگر د اغوستونکی جسم ته هیڅ یو ضرر او صدمه نه ور رسوی د (فرید وجدی دائره المعارف) دی وکوت شی چه د هغه له لیدلو څخه سری

ته داسی خیال پیدا کیږی چه د بریښنا په دغی اور غورځوونکی لمبی کښی ذی شعور او ذی اختیار قوت شته چه په غیر مرئی طریقی سره کار کوی. مونږ دی ته نه یو اړ (محتاج) او نه

څه ضرورت ورته لرو چه له پاس بيان شوی نظريی څخه انکار وکړو لیکن پر دغی خبری پخپله هغه بیان کوونکی هم اقرار کوی چه د روح په شان د «کهر باییه قوت» پر اصلی حقیقت باندی تر اوسه پوری پرده لوبدلی ده. د انبیاء علیهم السلام او نورو ارباب الکشف والشهود هم دغه بیان دی چه د عالم په نظام کښی علاوه پر ظاهری او علتی اسبابو د باطنی او سری اسبابو یوه عظیم الشانه سلسله هم حکم کوونکی ده. دغه گرد (تول) شیان چه مونږ ئی وینو، هغه خو یواځی ظاهری او صوری اشکال دی. لیکن په دغو صورتونو کښی هغه غیر مرئی او پت حقائق چه پراته دی، د هغو ادراک ته د عموم افکار او آراء نه وررسیږی. یواځی هغه ذوات چه د باطنی سترگو خاوندان دی نو هغه کتلی شی بالاخره هغه نظریات چه تاسی ئی بیانوی مثلاً د کهر باییه و قوت موجه او سالبه ثوب او نور د هغه علم هم د څو طبیعی حکماؤ څخه ماسواً بلا واسطه بل هیچا ته نه دی ور څرگند (ښکاره) شوی نو ښائی چه اقلاً هم دغومره وثوق د انبیاء علیهم السلام پر خبرو، مشاهداتو او تجرباتو وکړی شی، نو یقین دی چه دغه گرد (تول) اختلافات به له منځه لری کیدی شی.

له احادیثو څخه دغه خبره څرگندیږی (ښکاره کیږی) چه د نورو طبیعی و نوامیسو په شان د ورېځو او وریا (باران) د انتظاماتو دپاره هم د پرښتو دلی مقرری دی. چه دوی ورېځی په مناسبو مواقعو رسوی او له دوی نه حسب الضرورت والمصلحت د کار اخیستلو په تدابیرو لگیا دی. که سم د تاسی له بیان سره د ورېځو او د ځمکی او نورو د کهر باییه و مدیر کومه غیر مرئی پرښته وی، نو په دغه کښی د انکار څه وجه ده؟ هغه شی ته چه تاسی د «کهر باییه شراره» وایی کله چه هغه د پرښتی له خاصو تصرفو څخه پیدا کیږی، لهذا هغه ته چه د «وحی» په ژبه سره «مخاریق من نار» د پرښتو اور تویوونکی متروکه» ویلی شوی ده، نو په دغه کښی تاسی ته کوم ربر (تکلیف) او اشکال در پېښیږی. په شدت او سخت اشتعال سره کوم تنهار او کرنګهار چه پیدا کیږی که د حقیقت په لحاظ هغه ته د پرښتو په غیر سره تعبیر وکړی، نو دغه به دیر ښه او موزون تعبیر وی. په هر حال د هغه شی په یواځی صورت باندی چه «سائنس» پوهیدلی دی، «وحی» د هغه په روح او حقیقت باندی مونږ پوره پوه او مطلع کړی یو. نو څه ضرورت پاتی دی چه خامخا دغه دواړه یو د بل حریف او مقابل سره ودراره شی. علامه محمود الالوسی رحمه الله علیه په روح المعانی د «البقرة» په شرح کښی په دغه موضوع باندی معقول بحث کړی دی فلیراجع

(﴿وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ﴾ الآية - او لیږی الله تندرونه نو رسوی او غورځوی دغه تندرونه پر هغه چا چه اراده وفرمائی حال دا چه دغه خلق جگړی کوی په شان د الله کښی حال دا چه سخت دی عقوبت د ده چه) پر دغو جگړه کوونکو د عذاب تندرونه غورځوی. په حدیث کښی دی چه پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم د یوه عرب متکبر رئیس ته یو سری ولیږه چه هغه ماته راوله قاصد د رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه پیغام هغه ته ورسوه او ورته یی وویل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم تا بولی. هغه وویل چه رسول الله صلی الله علیه وسلم څوک دی؟ او الله څه څیز دی؟ د سرو زرو دی؟ که

د سپینو؟، که د مسو؟ العیاذ بالله. دری ځلی همغه خبره ئی وکړله دریم ځلی کله چه هغه دغه چتی (بیکاره) خبری وکړی نو یو ناڅاپه یوه وریځ پورته شوه، او علی‌الفور تندر (تکه) پری ولویده او د هغه کوپری ئی له سر څخه جلا (جدا) کړه په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه عامر بن طفیل او ارید بن ربیعہ د رسول الله مبارک په خدمت کښی حاضر شول او وی ویل چه مونږ په دغه شرط سره اسلام راوړو چه وروسته له تاسی اسلامی خلافت مونږ ته ورسیری، رسول الله صلی الله وسلم د دوی له دغی غوښتنی څخه انکار وفرمایه دوی دا خبره وکړه او له مجلسه پاڅیدل او وی ویل چه مونږ به د مدینی وادی ستاسی د مقابلی دپاره له سهر و پلیر (سورو او پیادو) څخه ډکه کړو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه پاک الله به د هغوی مخه ونیسی او د مدیني انصار به د هغوی مقابلی دپاره ووځی دوی دواړه لارل په لار کښی پر «ارید» باندي تندر او تکه ولویده او «عامر» پمن شو او په طاعونی خارښت (گرگ) سره په هلاکت ورسید. فائده د رعد د غږ اوریدلو په وقت کښی ښائی چه داسی ویل شی «سبحان من یسبح الرعد بحمده و الملائكة من خیفته»

اللهم لا تقتلنا بغضبك و لا تهلكنا بعذابك و عافنا قبل ذالك.

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ
لَهُمْ شَيْئًا إِلَّا كِبَاسٌ كَفِّيهِ إِلَى الْمَاءِ لَيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ
بِالْغِيهِ وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ۝١٣

خاص هم دغه (الله) ته دی دعوت (او بلنه) د حق او هغه شيان چه بلنه (عبادت کوی کفار د هغوی) بی له دغه (الله) نه قبلوی دوی (جواب نه ورکوی دغه اشیاء) دغو بلونکو ته په هیڅ شی سره مگر داسی قبول لکه قبول د غځوونکی د دواړو (لاسونو غوړوونکی د) ارغویو خپلو طرف د اوبو ته (د کوهی بی رسی او بی‌پوکی) دپاره د دی چه ورسیری دغه اوبه خولی د ده ته حال دا چه نه دی دغه اوبه رسیدونکی خولی د ده ته او نه ده دعا د کافرانو (بتانو لره) مگر په زیان او بطلان کښی دی.

تفسیر: یعنی د هغه ذات بلل پکار دی چه د هر قسم نفع او ضرر مالک دی د عاجزانو د بلنی څخه څه فائده په لاس درځی؟ ماسواء له الله جل‌جلاله څخه بل څوک دی چه د هغه په قبضه کښی ځما یا د بل چا څه نفع او ضرر وی؟ د غیر الله بلل خپل مدد لپاره داسی دی لکه چه کوم تیری د کوهی او څاه پر سر کښی ودریوی او خپل لاسونه اوږده کړی، او د اوبو په لوری خپل

دواره ارغوی وغوروی او خوشامد و کړی چه هله ژر شه! بلکه که اوبه د ده په لپه کښی هم وی، نو هغه پخپله د ده خولی ته نه شی تللی. حضرت شاه صاحب رحمۃ الله علیه لیکي «هغه کسان چه کفار ئی بولی او عبادت ئی کوی غځینی خو محض خیالات او اوهام دی - او غځینی پیریان شیطانان دی - او غځینی داسی شیان دی چه په هغو کښی غځینی خواص دی لیکن د خپلو خواصو مالکان نه دی، نو بیا د هغوی د بلنی څخه څه حاصل؟» لکه اور یا اوبه او بنائی چه ستوری به هم په هم دغه قسم کښی داخل وی.

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظَلَمَهُمُ بِالْغَدْرِ وَالْاَصَالِ^{الحجۃ} ١٥

او خاص الله ته سجده کوی هر هغه څوک چه په اسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (تعبداً و انقياداً سره له اسمانونو او ځمکو غځینی) په خوښه او (غځینی) په زور او (سجده کوی) سوری د دغو (مخلوقاتو) په صبا او بیگا کښی (یعنی همیشه).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمۃ الله علیه لیکي «هغه چه پر الله تعالی باندی یقین کوی نو په خوښی سره ورته سر ږدی او حکم ئی منی - او هغه چه پری یقین نه لری نو پر هغه باندی بی اختیاره د هغه حکم جاری دی او سوری چه صبا او بیگا پر ځمکه باندی غوړیږی هم دا دی د هغوی سجده» مطلب ئی داسی شو چه که جواهر وی - یا اعراض، هیڅ یو شی د الله تعالی د تکوینی حکم څخه نشی خارج کیدی - د ده د نفوذ او اقتدار په مخ کښی گرد (تول) سره مطیع او منقاد، او سر په سجده دی - د سوری تزئید او تنقیص او د خپل اصل په متابعت او د لمر د حرکت پر مخالفت د ښی او کین په لوری میلان، گرد (تول) د الله تعالی په مشیت او اراده سره دی. د صبا او بیگا ذکر ښائی د دی له امله (له وجی) فرمایلی وی چه په دغو اوقاتو کښی د سوری امتداد او انتشار دیر زیات او خورا (دیر) ښه ښکاره وی.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلْ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُ
مِنْ دُونِهِ اَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُوْنَ اَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا ط

ووايه (ای محمده! دوی ته) څوک دی رب (پالونکی پیدا کوونکی) د

اسمانونو او د غمکي، ووايه (ای محمده! په جواب کښي) چه الله دی! (غکه
چه بل جواب نشته) ووايه (ای محمده! دوی ته کله چه تاسی پره او ملزم
شوی) نو آیا پس نیولی دی تاسی بی له دغه (الله) څخه دوستان چه نه دی
مالک (نه لری اختیار دوی) دپاره د نفسونو (غانونو) خپلو د څه نفع
(رسولو) او نه د څه ضرر (د دفع کولو)،

تفسیر: یعنی کله چه د ربوبیت اقرار یواځی د پاک الله دپاره کوی، نو بیا د مدد لپاره د نورو
دوستانو او مربیانو تجویز د څه دپاره کوی؟ حال دا چه هغوی د یوی ذری په اندازه هم د نفعی
او د ضرر مستقل اختیار او واک (مجاز) نه لری .

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ

ووايه (ای محمده ! دوی ته) آیا برابر دی ړوند (چه کافر دی) او لیدونکی
(چه مومن دی) . بلکه آیا برابری دی تیاری (چه شرک او انکار دی) او نور
رنا (چه توحید او معرفت دی ؟) (بلکه نه دی سره برابر ،)

تفسیر: یعنی د موحد او د مشرک په منځ کښي داسی یو فرق او توپیر (تفاوت) شته لکه د
لیدونکی او ړانده او د توحید دوستان داسی وگنئ لکه نور (رنا) او ظلمت (تیاره) نو آیا یو
ړوند مشرک چه د شرک په ظلماتو کښي پروت وی - او هر لوری ته لاس او پښی اچوی هغه مقام
ته رسیدی شی چه هلته هغه موحد رسیدی چه د فهم او بصیرت او د ایمان او عرفان په رنا کښي
د انسانی فطرت په سمه صافه لاره روان وی . له سره دغه دواړه پر یوه نتیجه نه شی رسیدی.

أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ①٩

آیا گرځولی دی دوی الله لره شریکان چه پیدا کول ئی کړی دی په شان د
پیدا کولو د دغه (الله) نو بیا مشتبه شوه (پیدا کول د دی شریکانو سره د)
پیدائښت (د الله سره) پر دوی باندي ، ووايه (ای محمده ! دوی ته) خاص
الله پیدا کوونکی د هر څیز دی او هم دی یو قوی غالب (پر هرڅیز او
هر چا) .

تفسیر: یعنی لکه چه الله تعالیٰ گردد (تول) مخلوقات پیدا کری دی ، نو ستاسی دغه بتان او باطل معبودان داسی کوم شی پیدا کری دی ؟ چه د هغه په لیدلو سره د دوی پر خدائ ستاسی څه شبهه پیدا شوی وی ؟ دوی خو د میچ یو وزر او د میاشی یوه پنجه هم نه شی پیدا کولی او جوړولی - بلکه دوی پخپله هم د گردو (تولو) نورو مخلوقاتو په شان د هغه الله واحد - احد - صمد مخلوق دی ، نو بیا داسی عاجز او مجبور شیان د خدائ پر تخت کښینول څومره گستاخی او سپین سترگی او بی عقلی او حماقت دی ؟

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ
أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا
يُقَدِّونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حُلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ
مِّثْلَهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ هَ فَاَمَّا
الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَاَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ
فَيَكُونُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ۝۱۴

نازلی کری دی (الله) له اسمانه اوبه نو وبهیدل خورونه په اندازه (د د کیدو) د دوی سره نو په سر راواخیست دی سیلاب ځک (او خیری) اوچت شوی (په سر د اوبو) ، او له هغو څیزونو چه بلوی پری (دا خلق لمبی او ویلی کوی) په اور کښی دپاره د طلب د گانی یا نور اسباب ځک (خیره) په شان د هغه (ځک) ، په مثل د دی (مذکورو مثالونو) بیانوی الله (مثالونه د) حق او د باطل ، نو هر څه ځک او خیری نو لار به شی په دغه حال کښی چه پریوتی وی له نظره (او بی نفعی به وی) او هر څه هغه څیز چه نفع رسوی خلقو ته (لکه اوبه او ویلی شوی بی غشه فلزات) نو پاتی کیږی په ځمکه کښی (للا نتفاع) ، هم داسی بیانوی الله مثالونه (د حق او د باطل دپاره د متفکرینو).

تفسیر: د اسمان له لوری باران نازلیدوی چه له هغه څخه نهرونه ، ویالی ، خورونه ، سیندونه ، دریابونه بهیږی په هر نهر او خور کښی سم د هغه له ظرفیته او گنجائشه هومره چه د پاک الله اراده وی ، اوبه بهوی په وړوکی کښی لږ - او په لوی کښی ډیر ، کله چه اوبه بهیږی نو د خاوری - خس خاشاک او د نورو له کاره وتلیو شیانو له امتزاجه او گډون څخه خر او مکدر او

خیرن کیږي - بیا دغه خړه او خیري او ځگ ئی پرسپیږي ، او د اوبو په سر راپورته کیږي لکه
 چه پر سخت تود اور کښی سور او سپین زر مس ژیر - قلعي - جست - اوسپنه فلزات او نور
 معدنیات ویلی کوی چه گانی (کالی) - لونی - ولسی - توری - چری چورکی - چاکوگان -
 بیاتیگانی (قینچئ) - تبی - نغری - هرکاری - توپ - توپک - تینکونه - طیاری - جهازونه -
 موتر - ریل - یوم - تبر - او نور د معاش لوازم - اسباب او شیان تری جوړ کړی ، نو په هغه
 کښی هم داسی لوخړه او ځگ پورته کیږي - مگر لږ څه وروسته هغه وچپیږي یا خوریږي - او هغه
 ځگ او خیري ئی تری لری او ورک شی - او هغه چه اصلی او کارامد شی دی یعنی اوبه یا ویلی
 شوی معدنی فلزات خالص اوبه به په ځمکه یا د ځمکی د خاوندانو په لاس کښی باقی پاتی
 کیږي چه له هغه څخه په مختلف ډول (طریقه) سره خلق منتفع کیږي ، هم دغه مثال دی د حقو
 او د باطلو - کله چه اسمانی وحیی سره حق دین نازلېږي نو د بنیادمانو زړونه هر یو د خپل
 ظرفیت او استعداد سره سم له هغه څخه فیض حاصلوی بیا نو حق او باطل یو له بل سره نښلی
 ، نو دوی او خیري پورته کیږي - او په ظاهر کښی باطل د هم هغه خیري او ځگ په شان حق
 باندی راخیژی لیکن د هغه دا جزوی جوش او پرسیدل سطحی او عارضی او بی بنیاده شی دی
 ، او لږ څه مدت وروسته د دی د دغه جوش او خروش هیڅ یوه نښه اثر او پته نه پاتی کیږي او
 الله خبر دی چه چیری ځی ؟ او هغه اصلی او د کار شی چه د هغو ځگونو لاندی پت ؤ یعنی
 حق او صداقت پس هغه پاتی وی . وگورئ چه د پاک الله بیان کړی مثالونه څرنکه عجیب وی ؟
 او په څومره یوی مؤثری طریقې سره مو پوهوی چه کله په دنیا کښی حق او باطل کذب او صدق
 سره ونښلی یعنی د دغو دواړو په منځ کښی جنګی مقابله کیږي نو اگر که د څو مودی له مخی
 باطل پاس او پرسیدلی په نظر راځی ، لیکن بالاخر باطل سره تیت او پرک (منتشر) او هغه
 حق ظاهر - غالب او بریالی (کامیاب) په نظر راځی ، نو هیڅ یو مومن ته نه ښائی چه د
 باطلو پر عارضی بری او ننداری وغولېږي هم داسی څه وقت چه د کوم انسان په زړه کښی حق
 ځای ونیسی نو که د څه مودی دپاره پری اوهام او وساوس زور او شور ولگوی ، او خپل قوت
 ښکاره کړی ، نو نه ښائی چه سری تری ویریږي - ځکه چه لږ څه مدت وروسته دغه ځگ او
 پرسیدل پخپله ورک کیږي او خالص حق او صداقت ثابت قائم او مستقر پاتی کیږي . په پخوانیو
 آیتونو کښی کله چه د توحید او شرک سره مقابله کړی شوی وه ، په دغه مثال کښی د حق او
 باطل د مقابلی کیفیت ئی راوښووه او د دواړو انجام بیخی په واضح ډول (طریقه) سره اوس
 بیان فرمائی

لِّلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحَسَنَۃَ

شته لپاره د هغو کسانو چه حکم قبول کړی دی دوی د رب خپل (جزا)
 نیکه (چه جنت دی) ،

تفسیر: یعنی ایمان او صالح عمل ئی اختیار کر - نو د دوی دپاره د دنیا او آخرت نیکی ده او حقیقی خوښی او قلبی طمانیت او سکون غیر له دوی څخه د بل هیچا نه روزی کیږی .

وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ تَابًا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ
سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْبِهَادُ ﴿١٥﴾

او هغه کسان چه نه وی قبول کړی دوی حکم د دغه (الله) که چیری وی دوی ته هر هغه څه چه دی په ځمکه کښی تول (او نور هم وی په مثل د دی له دی سره) او په تصرف د دوی کښی وی په قیامت کښی (نو خامخا به فدیہ ورکړی دوی په هغو (تولو سره نو نه به خلاصیږی له عذابہ) دغه کسان مقرر دی دوی لره بد (سخت) حساب (چه نه به ئی نیکی قبوله او نه به ئی بدی محو کیږی) او ځای د استوگنی د دوی دوزخ دی او بد ځای د آرام (او خرابه بستره) ده (دغه دوزخ)،

تفسیر: یعنی دلته خو خیر دی په هر قسم چه وی تیریږی ، لیکن په آخرت کښی د دوی حالت به داسی پریشانوونکی او ویروونکی وی که د گردی (تولی) دنیا خزائن له نقده ، له جنسه ، له شرقه تر غربه ، له شماله تر جنوبه او په مثل د دی مذکورو نور هم وی له ده سره او دا تول بیا په تصرف د کفارو کښی شی په ورځ د قیامت کښی او غوښتنه او تمنا وکړی چه مونږ دغه گرد (تول) د خپل ځان په فدیہ کښی ورکوو چه د هغه په بدل کښی له عذابہ خلاص شو او له دغی پریشانی څخه نجات وموو ، نو له سره به ئی دغه هیله (امید) او ارمان په سر ونه رسیږی «اثنی لهم ذلک» . او نه په حساب او کتاب کښی به هیڅ قسم رعایت او تیریدل کیږی - په هره یوه خبره به په پوره ډول (طریقه) سره نیول وی - او تنقیدات کیږی - او جزا به پری ورکولی کیږی

أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولَٰؤُلَآءِ الْأَلْبَابِ ﴿١٦﴾

آیا نو هغه څوک چه پوهیږی په دی خبره چه بیشکه هغه (قرآن) چه نازل

کری شوی دی تاته له طرفه د رب ستا حق دی (رشتیا) په مثل د هغه چا دی چه دی وړوند وی (د زړه په سترگو ! یعنی نه د هغه په شان !) بیشکه خبره هم دا ده چه پند اخلی (په دی قرآن) خاوندان د عقلونو خالصو .

تفسیر: د مومن او د کافر د دواړو انجام بیل بیل د ذکر فرمایلو څخه وروسته تنبیه ورکوی چه داسی انجام د عین عقل او حکمت سره موافق دی هیڅ یو عقلمن داسی نشی ویلی چه یو پوخ وړوند چه هیڅ څیز ئی په نظر نه راځی هم داسی خوشی چتی (بیکاره) په تیاره کښی لویږی او جگپړی (وچتپړی) او بودری (تکری) خوری له هغه سړی سره برابری کولی شی چه د هغه د زړه سترگی هم روڼی وی او په پوره بصارت او کامل بصیرت سره د حق له رڼا څخه مستفید کیږی .

الَّذِينَ يُوفُونَ بَعْدَ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْبَيْثَاقَ ۚ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ۝

هغه کسان چه وفا کوی په عهد د الله باندی (چه په ورځی د میثاق ئی ورسره کری دی) او نه ماتوی دوی (هغه) ټینگ عهد . او هغه کسان چه وصل کوی هغه (شی) چه امر (حکم) کری دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کری شی (چه د خپلوی پالنه له خپلوانو سره دوسره دوستی ده له مومنانو ایمان دی په ټولو مومن به شیانو باندی) او ویرپړی دوی له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حساب (د قیامت)

تفسیر: یعنی له الله تعالی سره هغه عهد چه په ازل کښی شوی دی (یعنی د الست عهد) او پر هغه باندی پخپله د انسان فطرت شاهد دی ، او هغه عهد چه د انبیاء علیهم السلام له ژبی اخیستی شوی دی ، هغه گرد (ټول) دوی پوره کوی او د هغه هیڅ یو نه ماتوی . او هم بالذات پخپله په هیڅ یوه معامله کښی چه له الله تعالی سره یا د ده له بندگانو سره ئی تری مشروط په دی چه معصیت نه وی له عهده مخالفت نه کوی او هغه کسان چه وصل کوی هغه شی چه امر او حکم کری دی الله په هغه سره داسی چه وصل دی کری شی یعنی صلواتلرحم کوی . یا خپل ایمان له عمل سره یا حقوقالعباد له حقوقالله سره یو ځای کوی . یا اسلامی اخوت ټینگ او قائم ساتی . یا د انبیاء علیهم السلام په منع کښی له سره تفریق نه کوی چه یو ومنی په نبوت سره او بل ونه منی او ویرپړی له عذابه د رب خپل او خوف کوی له بده حساب د قیامت یعنی د الله تعالی د عظمت او جلال له تصوره دارپړی . او تل تری په فکر او اندیښنه کښی وی . او همیشه به په هم دغه چرت (خیال) کښی دوب تللی وی چه آیا هلته څما څه حال دی چه د یوی یوی ذری

حساب او کتاب کبوی او عطا وضعیت به په دغه وقت کښی څه وی ؟.

وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ
وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَانْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ
بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٢﴾ جَنَّتْ عَدْنٍ
يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّتِهِمُ الْمَلَائِكَةُ
يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾

او هغه کسان چه صبر کوی لپاره د طلب د رضا د رب خپل (په مالی او جانی مصائبو یا د شرعی یا د جهاد په تکالیفو) او قائموی (سم اداء کوی له ټولو حقوقو په ترتیب سره) لمونځ او نفقه کوی (لگوی په لاره د الله کښی) ځینی له هغه (حلالو اموالو) نه چه ورکړی دی مونږ دوی ته هم په پته او هم په ښکاره (خفیتاً او ظاهراً) او دفع کوی دوی په نیکی سره بدی دغه کسان موصوف په دغو صفاتو شته دوی ته (ښه) عاقبت د دار (د آخرت چه) جنتونه دی د تل اوسیدلو چه ننوځی به دوی په هغو کښی او (ننوځی به پکښی بل) هغه څوک چه صالح (مؤمن) وی له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادی د دوی (اگر که عمل ئی د هغو په درجه نه وی) او پرښتی به ورننوځی پر دوی (سره له تحائفو او زیری او رضوان) له هری دروازی (مانیو) د دوی او وائی به ورته چه) سلامتیا دی وی پر تاسی په سبب د صبر کولو ستاسی (په طاعت او مصیبت او له معصیته) نو ښه عاقبت د دار (د آخرت عاقبت د تاسی دی)

تفسیر: یعنی پر مصائبو او شتادو او د دنیا پر مکروهاتو صبر وکړ. له کومی سختی له ویری د طاعت له لیاری څخه خپل پل ئی غلط کښیننود. او د معصیت په لوری ئی میلان ونه کړ او دغه صبر او استقلال ئی محض د الله تعالی د رضاء او خوشی د حاصلولو دپاره وکړ. او د دی لامله (له وجی) ئی ونه کړ چه په دنیا کښی خلق ورته دیر صابر او مستقل مزاج ووائی، او نه د دی لپاره ئی وکړ چه غیر له صبر څخه بله څه چاره نه وه ور پاتی نو مجبوراً صبر ئی وکړ.

او د صابرانو په شان کیناست

(او نفقه کوی لگوی په لاره د الله کښی غځینی له هغه حلالو اموالو نه چه ورکری دی مونږ دوی ته هم په پته او هم په ښکاره) پته ئی ښائی له دی سببه مقدم ایښی ده چه په پته سره خیرات ورکول افضل دی - الا چه چیری شرعی مصلحت په علانیه ورکولو کښی وی

(او دفع کوی دوی په نیکی سره بدی دغه کسان موصوف په دی صفاتو شته دوی ته ښه عاقبت د دار د آخرت چه جنتونه د تل اوسیدلو دی) یعنی د بدی جواب په نیکی سره ورکوی ، د سختی مقابله په نرمی سره ښکاروی که د چا له لوری پری ظلم او تیری وشي ، نو دی تری تیریری ، وربښی ئی په دی شرط چه د هغه معافی څخه د بدی د ترقی اندیښنه نه وی له بدی غځی ځان ژغوری (بچ کوی) او نیکی غوره کوی - که کله تری کوم بد کار صادر شي ، نو د هغه په مقابل کښی ښه کار کوی یعنی تری توبه وباسی او د هغی گناه په عبادت او سخاوت سره تلافی هم کوی نو د دی حسنه و اعمالو کوونکی لپاره ښه عاقبت د هغه جهان ور په برخه کیږی

څوک چه دفع د بدی کری په نیکی سره ای یاره

او کوی دی تل تر تله په دنیا کښی اته کاره)

د بدی په ځای نیکی کری او د ظلم په ځای عفو

او د قطع په ځای وصل کری د الله رضاء دپاره

او که شی تری معصیت ژر طاعت ورپسی وکا

او که څوک ئی کر محروم نو دی ورکری بیسماره

او که شی تری کوم گناه نو دی توبه وباسی جلته

او که وینی منکر نو کوی منع له بدکاره

او که مات شی په کوم جنگ کښی د کفارو له لښکره

نو بیا بیرته شی راستون او نه ویریږی له کفاره

څوک چه دا اته افعال کا اته وروڼه د جنت ژر

پری به پرانیځی خالق د دی عمل له اختیاره

﴿يَدْخُلُونَهَا وَمِنْ صَلَٰهٍ﴾ الآية - چه ننوځی به دوی په هغه کښی او ننوځی به پکښی بل هغه څوک چه صالح مؤمن وی له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادی د دوی اگر که عمل ئی د هغو پلرونو په درجه نه وی) یعنی چه په همغه جنت کښی به همیشه اوسیږی او پرښتی به ننوځی پر دوی سره له تحائفو او زیری د رضوان له هری دروازی د مانیو د دوی او وائی به ورته چه سلامتی دی وی پر تاسی په سبب د صبر کولو ستاسی په طاعت او مصیبت او له معصیته نو ښه عاقبت د دار د آخرت عاقبت د تاسی دی. «د آباء- پلرونو» لفظ ئی تغلیباً ویلی دی چه په هغه کښی امهات - میندی هم شاملی دی - د جنت د زیری سره دغه زیات بشارت یی هم واوروه

چی داسی کاملینو ته د هغو پاس بیان شوی ښو خویونو او خصالو په بدل یو دغه نعمت او خوشالی به هم حاصل وی چه دوی سره له خپلو هغو میندو او پلرونو او اولادونو او ښځو چه د خپل ایمان او نیکی لامله (له وجی) د جنت د دخول لائق شوی وی . گرد (تول) سره یو ځای کیږی ، تر دی که د دغو متعلقینو د کوم یو رتبه کم هم وی نو حق تعالیٰ پخپله مهربانی سره د هغه رتبه هم لوړوی (وچتوی) ، او دغه کامل سری سره ئی نژدی کوی لکه چه په (۲۷) جزء د «الطور» په (۲۱) آیت اوله رکوع کښی راغلی دی ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾ له دی نه معلومه شوه چه بی له ایمان او بی له صالح عمله محض د

کاملینو قرابت کافی نه دی هوا که ایمان او صالح عمل موجود وی نو د قرابت له تعلقه د درجاتو څه ترقی ممکنه ده والله اعلم

﴿وَالَّذِينَ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ﴾ او پرښتی به ورننوځی پر دوی سره له تحائفو او زیری او رضوان له هری دروازی د مانیو د دوی . په صحیح حدیث کښی د جنت اته وروڼه بیان شوی دی . مطلب دا دی چه د دغو کاملینو د تعظیم او تکریم دپاره د الله تعالیٰ پاکي پرښتی به له هر طرفه سره له تحائفو او هدایاو راحاضریږی . په احادیثو کښی دی چه له خلق الله ځنی رومبی به هغه فقراء او مهاجرین په جنت کښی داخلېږی چه په سختیو او مصائبو او جنگونو کښی حاضر شوی دی ، او د دښمن په مخ کښی په ډیر شجاعت او حمیت سره دریدلی دی ، او د هر هغه حکم د تعمیل دپاره به تل حاضر او منتظر او مستعد ولاړ وو ، چه هغوی ته ورکول کیده او د دوی دنیوی حوائج او د زړه ارمان د هغوی په زړونو کښی پاتی شوی وفات ئی موندلی وی . الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښی وفرمائی څما هغه بندگان چیری دی راحاضر دی شی ! چه څما په لیاره کښی جنگیدلی دی . او څما لپاره ئی تکالیف گاللی (برداشت کړی) دی او جهاد ئی کړی دی - څئی بی فکره او اندیښنی په جنت کښی داخل شی ! بیا پر پرښتو حکم کیږی چه څما د دغو بندگانو په حضور ورحاضری شی ! - او سلام ور واچوئ ! دوی د تعجب او استفادی په طریقه نه اعتراضاً داسی عرض کوی الها ! مونږ ستا له بهترینو مخلوقاتو څخه یو - آیا مونږ ته چه ستا د قرب د دربار هستیدونکی یو حکم راکوی چه د دغو د څمکو هستیدونکو په حضور کښی ورحاضری شو - او سلامونه ورواچوو ؟ ارشاد کیږی چه هوا دا څما د هغو بندگانو څخه دی چه پر توحید باندی ئی خپل ځانونه جار (قربان) کړی دی - او سره له دی چه د دوی زړونه له دنیوی ارمانونو څخه ډک ؤ - دوی څما په لیاره کښی جهاد کړی دی ، او هر تکلیف ئی په ډیری خوښی سره پر خپل ځان اخیستی دی د دی خبری د اوریدلو په اثر گردی (تولی) پرښتی به له هر لوری د دوی په خدمت کښی حاضرېږی - او وائی ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ﴾ . په حدیث کښی دی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د هر کال په ابتداء کښی د شهیدانو پر قبورو تشریف وړی ، او داسی به ئی فرمایل «سلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار» او د هم دی پاک سنت متابعت به د حضرت ابوبکر - عمر او عثمان رضی الله تعالیٰ عنهم له لوری هم کیده

وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ
وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ
لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ۝

او هر څه هغه کسان چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه (په قبول او اقرار سره) او پری کوی دوی هغه شی چه امر (حکم) کړی دی الله په هغه سره چه وصل دی کړی شی او فساد کوی دوی په ځمکه کښی (په کفر او ظلم سره) دغه (مذکور) کسان شته دوی ته لعنت لری والی له رحمت د الله (دنیوی عذاب) او شته دوی ته بد عاقبت د دار (د آخرت چه اور دی).

تفسیر: د سعاد او نیکبختانو په مقابل کښی دلته د اشقیای عادات او خصال او د دوی آخری پای (خاتمه) او انجام ښوولی شوی دی. د اشقیای کار دا دی چه له الله تعالی سره بد عهدي کوی. د هغو شیانو د وصل او پیوند کولو حکم چه صادر شوی وی، هغه ماتوی. په ملک کښی د فتنی او فساد اور اچوی. پر خپل ځان او نورو باندی له ظلم کولو څخه لاس نه اخلی هم دغه خلق دی چه د الله تعالی له رحمت لری غورځولی شوی دی او له دیرو بدو ځایونو څخه یو ځای ته رسیدونکی دی.

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

الله فراخوی رزق روزی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی د (فراخی ئی) او تنگوی (ئی پر هغه چا چه اراده وفرمائی د تنگولو ئی)

تفسیر: یعنی د دنیا د عیش او راحت او ارتوالی د لیدلو څخه د سعادت او شقاوت فیصله نه کیږی. او نه دغه خبره ضروری ده چا ته چه الله تعالی په دنیا کښی زیاته پیسه او رزق ورکړی وی نو همغه د ده په دربار کښی مقبول هم دی دیر زیات مقبول بندگان د ازموینی او امتحان په دول (طریقه) دلته په تنگسه او عسرت سره ژوندون کوی. او مردودو مجرمانو ته دلته مهلت او فرصت ورکول کیږی. خو هغوی دلته ښی مزی او تفریح وکړی. هم دغه لوی دلیل دی چه د دی ژوندون څخه وروسته یو بل ژوندون هم شته. چه هلته به هر سړی د خپل د نیکو او بدو اعمالو پوره بدل او ثمر مومی په هر حال د دنیا تنگی او فراخی د مقبولیت او د مردودیت

معیار له سره نشی کیدی .

وَفَرَحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ ﴿٢٧﴾

او خوشاله شوی دی (کفار) په دی ژوندون لږ خسیس ، او نه دی دا ژوندون لږ خسیس په (مقابل د) آخرت کښی مگر لږ متاع (حقیر مال)

تفسیر: یعنی هغه خپل مقصود گڼی . تکبر لوی او ځانمنی (خود نمائی) کوی حال دا چه د آخرت په مقابل کښی د دنیا ژوندون بیخي هیڅ او لاشی دی لکه چه یو سری خپله گوته د سمندر په اوبو لونده کړی ، نو هغه لوندوالی چه د ده کوتی ته رسیږی د سمندر په مقابل کښی هیڅ حقیقت نه لری نو د دنیا حقیقت د آخرت په مقابل کښی دغومره هم نشته . لهذا عقلمنو لره ښائی چه پر فانی باندی باقی مقدم کړی . حقیقت دا دی چه دنیا د آخرت مزرعه ده ، او دنیا بالذات پخپله مقصود نه دی . نو لازم دی چه د دی ځای له سامانونو او وسائلو څخه داسی تمتع او استفاده وکړی شی چه هغه په آخرت کښی د بری او کامیابی ذریعه وگرځی لکه چه لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین کړی وو .

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا أَلَمْ أَنْزِلْ عَلَيْهِ آيَةً مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن أَرَادَ

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی ولی نه ده رالیږلی شوی پر دغه (محمد) باندی (هغه معجزه په نبوت د ده چه مونږ ئی غواړو) له (طرفه) د رب د ده ؟ ووايه (ای محمده دوی ته بیشکه الله گمراه کوی هغه څوک چه اراده وفرمائی (د گمراهی ئی) او هدایت کوی په طرف خپل (سمه صافه) لاره ښیي بی د لیدلو د ایت) هغه ته چه رجوع وکړی (الله ته) ، .

تفسیر: مشرکینو به په سلهاو معجزی او ښی کتلی مگر د خپلو هغو خبرو څخه له سره نه اوښتل چه هغه معجزه او ښه چه مونږ ئی غواړو راوښیه . مثلاً د مکی معظمی غرونه ځمونږ له شاو خوا څخه لری کړه ! چه د کرلو او زراعت لپاره څه وسعت پیدا شی . یا ځمکی خیری کړه چینی او ویالی راوبهوه ! یا ځمونږ پخوانی مشران بیا راژوندی کړه ! او له مونږه سره ئی په خبرو او اترو راوله الغرض کومه داسی یوه معجزه راوښیه چه مونږ په ایمان راوړلو باندی مجبور کړی . نو د هغه جواب داسی ورکوی چه بیشکه الله تعالیٰ د داسی معجزی او ښی پر ښوولو

قدرت لری لیکن د ده حکمت او عادت د دی خبری مقتضی نه دی چه ستاسی د داسی غوښتنی تکمیل وکړی - د انبیاء علیهم السلام د تصدیق دپاره هومره چه ضرورت دی له هغه څخه زائدی نښی او معجزی در ښوولی شوی دی ، او درښوولی کیږی - د نورو سلهاؤ معجزاتو څخه سترگی واورئ یواځی هم دغه پاک قرآن د نبی الله د صداقت یو عظیم الشان نښان دی کله چه تاسی سره د دغو د لیدلو سره پر سمه لیاره رانغلئ ، او د حق په لوری مو رجوع ونه کړه نو معلومه شوه چه سم له قدیمی قانون سره د پاک الله مشیت پر هم دی خبری تللی دی چه تاسی په همغه چه تاسی غوره کړی لیاره چه گمراهی ده خوشی کړی بلاشبهه تاسی سره له دومره لوی معجزی او نښی د لیدلو سره بیا هم ایمان نه راوړئ او د هغه په لوری رجوع نه کوئ - نو دی سم له خپله عاده سره تاسی پر مخ بیانی او تر حقیقی کامیابی پوری مو د رسیدلو لیاری درښی - کله چه تاسی پخپله هغه نه غواړئ نو د هغه حکمت هم د هم دی خبری مقتضی دی چه تاسی مجبور نه کړی ، نو بیا د فرمائی معجزی ښوولو ته څه ضرورت پاتی کیږی بلکه د هغو په نه درښولو کښی ستاسی فائده ده ځکه چه سنت الله هم دا دی چه فرمائی معجزی هلته ښوولی کیږی کله چه د کوم قوم تباہ او سپیره کول مقصود وی په حدیث کښی دی چه الله تعالی فرمایلی دی «ای محمده ! که ته غواړی نو مونږ دغه فرمائی معجزی هم دوی ته ورښیو - که سره له هغه هم دوی ئی ونه منی ، نو بیا داسی یو سخت عذاب به پر دوی نازلیدي چه په دنیا کښی بل هېڅ نه وی راغلی - او که ته غواړی نو د رحمت او د توبی دروازی به پرانستلی پریږدو» نو رسول الله مبارک دغه دوهم شق غوره کړ - لکه چه له هم دغو معاندانه فرمائش کوونکو څخه ډیر کسان وروسته له هغه په اسلام سره مشرف شول

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ

(دغه رجوع کوونکی) هغه کسان دی چه ایمان ئی راوړی دی او ارام نیسی زړونه د دغو (مومنانو) په ذکر د الله سره ،

تفسیر: دا د الله تعالی په طرف د رجوع کوونکی بیان دی . یعنی د چا چه د ایمان دولت په برخه کیږی نو له ذکر الله یعنی د الله تعالی له یاده اطمینان او دادینه (سکون) حاصلوی - ځکه چه له گډو (تولو) څخه لوی ذکر خو لوی قرآن دی ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ چه د هغه په لوستلو په زړونو کښی د یقین کیفیت پیدا کیږی او شیطانی شبهات او وسوسی لری کیږی - او سکون او اطمینان ورمیسر کیږی ، له یوه جانبه که د الله تعالی عظمت او مهابت په زړونو کښی خوف او خشیت پیدا کوی ، نو له بل طرفه د رب العلمین لامحدود رحمت او مغفرت د قلبی سکون او راحت سامان ورسوی ، الغرض د دوی زړونه له هر لوری څخه مات وی او یواځی د پاک الله په لوری گرځی ، او د همغه په لوی او قدرت باندی ځان سپاری او

د ذکر الله نور د دوی له قلوبو څخه نور هر ډول (طریقه) دنیوی وحشت او ویره ورکه کوی .

الَّذِينَ كُرِاهُوا تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿١٣﴾

واورئ خبردار شیء چه په ذکر د الله سره مطمئن کیږی ارام نیسی زړونه (د مومنانو) ،

تفسیر: یعنی دولت حکومت - منصب - جائداد او د فرمائشی معجزو لیدل او نور شیان له سره انسان ته حقیقی سکون ، اطمینان او ارام نشی یو ځای کولی - یواځی له ذکر الله څخه هغه مع الله تعلق را حاصلیږی چه له هغه څخه د زړونو اضطراب او وحشت لری کیږی .

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحَسَنُ مَا يَرْجُونَ ﴿١٤﴾

هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) طوبی (ښه حال) دی دوی ته (له هر حیثه) او ښه ځای د هستوګنی (جنت) دی

تفسیر: محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د «طوبی» لغوی معنی داسی اخیستی ده «صالح مومنانو لره خوشالی خوښی او د هستوګنی ښه ځای دی» چه په دغه کښی د جنت هغه ونه هم راغله چه په صحیح حدیث کښی د «طوبی» په نامه سره موسومه شوی ده .

كَذَلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لَّتَتْلُوا عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابُ ﴿١٥﴾

هم دا رنگه (لکه چه مو لیږلی وو انبیاء پخوا له تا) لیږلی ئی مونږ ته (ای محمده) په داسی یو امت کښی چه په تحقیق تیر شوی دی په خوا له دی نه ډیر امتونه چه ولولی ته پر دوی هغه (قرآن) چه وحی کړی ده مونږ تاته حال دا چه دوی کافران دی په رحمن ، ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه دغه (رحمن) رب زما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مگر یواځی هم دی دی ،

پر هم ده توکل کړی دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع زما دی

تفسیر: یعنی همغسی چه مونږ په خپل لوری رجوع کوونکو ته د بری سمه او صافه لپاره ښو هم داسی مونږ د هغه امت لپار ښوونی دپاره ته ای رسوله زما مبعوث کړی ئی . ته هغه کتاب چه ما پخپل کامله رحمت سره پر تا نازل کړی دی هغوی ته واوروه ! ای محمده صلی الله علیه وسلم ! ستا ټاکل (مقررول) او لیږل پر نبوت باندی کومه عجیبه او نوی خبره نه ده ، پخوانیو امتونو ته هم انبیاء لیږلی شوی دی ، نو هغه بد عاقبت او خرابه نتیجه چه د هغو مکتبینو شوی ده ښائی چه هغه احوال دی د دغو خلقو تر نظر لاندی هم وی

(﴿ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ ﴾) حال دا چه دوی کافران دی په رحمن باندی (یعنی رحمن پخپل کامل رحمت دغه عظیم الشان قران نازل کړی دی ﴿ الرَّحْمَنُ مَكْرُ الْقُرْآنِ ﴾) او ته مو ای محمده رسول الله صلی الله علیه وسلم رحمة للعالمین گرځولی او لیږلی ئی ! مگر دوی سختی ناشکری او د نعمت کفران ته ملاوی تړلی دی . د رحمن د حق منلو څخه منکران شوی دی بلکه د رحمن او رحیم له نامه څخه هم سخت وحشت خوری او تری ترهیدی . نو ځکه د « حدیبیه » په صلحنامی (روغلیکه) کښی دوی پر ﴿ يَسْتَعْجِلُ الْيَوْمَ الزَّيْنُ ﴾ لیکلو باندی جگړی وکړی . ﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ ﴾ (۱۹ جزء د الفرقان (۱۶) ایه (۵) رکوع د لوی قرآن اومه سجده

(﴿ قُلْ قُورِي ﴾) الآية - ووايه ای محمده دوی ته چه دغه رحمن رب غما دی نشته بل هیڅ لائق د عبادت مگر هم دی دی پر هم ده توکل کړی دی ما او خاص هم ده ته بیا ورتله او رجوع غما ده) یعنی له هغه رحمن څخه چه تاسی انکار کوئ همغه غما رب دی - او هم دی همغه الله دی چه بل هیڅ شریک نه لری ﴿ قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَدْعُوا وَالرَّحْمَنَ أَيُّمَا ادْعُوا فَلَهُ الْكَلِمَاتُ الْحُسْنَى ﴾ (۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۱۱۰ آیت ۱۲ رکوع د خلورمی سجدی څخه وروستی آیت) زما ابتداء او انتهاء مگرد (تول) د همغه الله تعالی د قدرت په واک (قبضه) او اختیار کښی دی ، زه همغه باندی توکل کوم - نه ستاسی د دغه انکار او تکذیب څخه ماته د کوم ضرر اندیښنه شته - او نه د هغه له امداد او اعانت څخه بی هیلی (ناامیده) او مایوسه یم

وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كَلِمَةٌ بِهِ الْهَوَىٰ بَلَّغْتُ إِلَهُ الْأُمِّ جَمِيعًا

او که په تحقیق یو قرآن (داسی وی په عالم کښی چه) روان کیدلی په (لوستلو د) ده سره غرونه یا څیریدلی توتی کولی شو پری ځمکه یا په خبرو راوستلی شو په هغه سره مری (نو بیا هم ایمان نه وو راوړی دوی بلکه

(خاص) الله ته دی (اختیار د دی) امر تول (او الله ئی کولی شی هر کله چه اراده وفرمائی)،

تفسیر: دلته له قرآن څخه عام کتاب مراد دی - لکه چه په یو حدیث کښی پر «زبور» شریف د قرآن د لفظ اطلاق شوی دی - یعنی که کوم داسی یو کتاب لیرلی کیدی چه په هغه سره ستاسی دغه غوښتلی شوی معجزی او نښی پوره کیدی ، نو هغه به پرته (علاوه) له هم دغه قرآن کریم څخه بل کوم کتاب کیدی شو ، هم دغه قرآن عظیم دی چه په روحانی ډول (طریقه) سره د غرونو په شان وچ کلک خلق ئی له خپلو ځایونو څخه وځوځول - د بنیادمانو د زړونو ځمکه ئی څیری کړه او د الله تعالی د معرفت چینى ئی ورڅخه راوبهولی - او د وصول الی الله لیاری ئی د کلونو په ځای په څو شیبو (لحظو) کښی پر دوی پری کړی - په مرو قومونو کښی او په مرو زړونو کښی ئی د ابدی ژوندون روح ورننه ایسته - کله چه له داسی لوی قرآن څخه تاسی ته شفاء او هدایت روزی نه شو نو فرض ئی کړئ که ستاسی د غوښتنی سره سم دغه عظیم الشان قرآن په مادی او حسی ډول (طریقه) سره هم هغه گرد (تول) شیان تاسی ته درښی چه تاسی ئی غواړئ ، نو بیا هم له تاسی داسی هیله (ارزو) او امید نشی کیدی چه تاسی به ایمان راوړئ او نوی نوی حجتونه او کاره بحثونه به ونه کړئ - تاسی داسی ضدیان او سرکشان یی چه د هیڅ یو برهان ، دلیل او معجزی د لیدلو څخه ایمان نه راوړئ ! اصلی خبره خو هم دا ده چه گرد (تول) کارونه هدایت او ضلالت د الله تعالی په قدرت او واک (اختیار) کښی دی . د هر چا په نسبت هر څه چه اراده وفرمائی همغسی کوی نو یو گمراه بی د الله تعالی له ارادی څخه تر قیامته پوری هم هدایت نشی موندلی - لیکن د هدایت نعمت د هغه په برخه کوی چه د ده په زړه کښی د حق د قبول غوښتنه او د هغه مینه او محبت پروت وی

اَفَلَمْ يَأْتِ الْذِّينَ آمَنُوا أَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهْدَى النَّاسَ جَمِيعًا

آیا لا ناامیده شوی نه دی هغه کسان چه ایمان لرونکی دی (له ایمان د دغو کسانو په داسی حال کښی چه دغه مومنان پوهیږی) که اراده فرمایلی وی الله (د هدایت د تولو خلقو) نو خامخا به ئی هدایت فرمایلی وی تولو خلقو ته (نو ایمان نه راوړی مگر هغه چه الله اراده د ایمان راوړلو ئی وفرمائی)،

تفسیر: ښائی د ځینو مسلمانانو په زړونو کښی داسی خیال پیدا شوی وی چه که یو ځلی د دوی دغه غوښتنی ور پوره کړی شوی وی گوندی دوی به هم په ایمان مشرف کیدی - نو دلته دوی ئی وپوهول چه داده اوسئ که د الله تعالی اراده پر دغه تللی وی چه دوی گرد (تول) مسلمانان کړی ، نو بی د کومی معجزی د ښکارولو څخه ئی هم دوی گرد (تول) په سمی

وَالَّذِينَ كَفَرُوا نُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةً أَوْ نَحُلُّ قَرِيبًا
مِّن دَارِهِمْ حَتَّى يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ٤٦

او همیشه هغه کسان چه کافران شوی دی رسیدی دوی ته په سبب د هغو عملونو چه کړی دی (د عناد او تکذیب نه) زړه تکوونکی یا خوځوونکی عذاب یا چه ښکته شی (دغه قارعه یا ته ای محمده) نژدی کورونو د دوی ته تر هغه پوری چه راشی وعده د الله (په نصرت د تا او ترقی د دین) بیشکه چه الله هیچری نه کوی خلاف له وعدی (خپلی).

تفسیر: یعنی دغه د مکی معظمی کفار سره د خپلو غوښتلو شویو معجزو او دلائلو د لیدلو هم ایمان راوړونکی نه دی - دوی خو به داسی هغه ومني چه برابر کوم آفت او مصیبت پخپله پر دوی یا د دوی په شاوخوا خلقو ولویږي او دوی د هغه د لیدلو څخه عبرت حاصل کړي - مثلاً په جهاد کښی د مسلمانانو په لاسونو د دوی څه سړی مړه شی ، یا ئی څه سړی بندیان شی ، او څه ئی د څه نورو مصائبو په منگلو کښی ولویږي - دغه سلسله به تر هغه وخته پوری دوام ولری چه د پاک الله وعده پوره شی - یعنی مکه معظمه فتحه شی او جزیره العرب د شرک له گندگی څخه پاکه او صافه شی بیشکه د الله تعالیٰ وعده قاطعه او یقینی ده - او هر ورو (خامخا) پوره کیدونکی ده - ځینو مفسرانو په «او تحل قریباً من دارهم» کښی د رسول الله په لوری خطاب منلی دی یعنی چه ناسی د دوی کلی ته نژدی وریښکته شی - لکه چه په «حدیبیه» کښی وشو ، نو په دغه تقدیر سره له «قارعه» څخه به هغه سراپا مراد وی چه په هغوی کښی رسول الله مبارک بالذات شرکت فرمایلی دی - له ځینو اسلافو څخه منقول دی چه دغه آیت د گردو (تولو) کفارو په حق کښی عام دی او په مکیانو (مکی والاؤ) پوری څه تخصیص نه لری والله اعلم.

وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَامَلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا اتِّمَّ اخَذْتُم مِّنْهُمْ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۝

او خامخا په تحقيق مسخري كړي شوي وي له (نورو ديرو) رسولانو سره (چه وو) پخوا له تانه (لكه چه ستا قوم په تا پوري كوي) نو مهلت مي ور كړي ؤ هغو كسانو ته چه كافران شوي وو (پس له تمسخره څه مدت په عشرت كښي) بيا مي ونيول دوي (په عذاب سره) نو څرنگه به ؤ عقوبت (عذاب زما يعني دير سخت ؤ).

تفسير: يعني كه په سزا رسيدلو كښي څه ځنډ (ايسارتيا) وشي نو داسي مه گڼئ چه نجات مو وموند پخوانيو مجرمينو ته هم رومي مهلت ور كړي شوي ؤ بيا كله چه ونيول شول نو وگورئ چه په داسي بده ورځ آخته شول چه تر نني ورځي پوري د دوي د تباهي او بربادي قصي د خلقو پر ژبو باندې جاري دي.

أَفَمَن هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلُومُهُمْ

آيا نو هغه ذات چه وي دي ولاړ (ساتونكي) پر هر نفس (صالح او طالح باندي) سره له هغه عمل چه كړي وي (او په جزا ئي هم رسوي دا داسي دي لكه هغه څوك چه داسي نه وي بلكه داسي نه دي) او گرځولي دي (كفارو) الله ته شريكان؟ ووايه (اي محمده! دوي ته) چه واخلي نومونه د دوي (او اداء كړئ صفتونه د دوي چه آيا مستحق د عبادت او شركت دي كه نه دي؟)

تفسير: يعني هغه الله چه د هر انسان هر عمل په هر وقت كښي ليدى شي او هر شي د ده د قدرت تر كتنې لاندې دي او يوه شيبه (لحظه) له هيڅ شي نه نه غافلپيږي كه څوك لږ څه شرارت هم وكړي په همغه وقت كښي ئي جزا ور كوي او هم ورته تنبيه ور كوي او په سزا ئي رسولي شي، نو آيا مجرم له دي نه ځان خلاصولي شي؟ او چيري تري تبديلي شي؟ آيا العياذ بالله د ده مثال د هغو د تيرو (گتو) او نورو بتانو او باطلو معبودانو په شان كيدى شي چه دوي نه ليدلى شي او نه اوريدلى شي - او نه د خپلو ځانونو او نه د نورو څخه څه ضرر دفع كولى شي او نه

څه گټه (فائده) وررسولی شی - او نه ئی څه اختیار شته ډیر تعجب دی چه د داسی واحد او احد الله له موجودیت سره دوی د داسی عاجز او حقیر مخلوق په مخ کښی ولی سر ښکته کوی؟ او د ده د الوهیت اختیارات ولی هغوی ته پخپل زعم او چرت (خیال) ورسپاری؟ آیا د دی ظلم دپاره څه حد او انتها شته چه د علیم الکل او په گردو (تولو) صفاتو سره موصوف الله شریکان داسی شیان وگرځولی شی چه دوی له خپلو ځانونو څخه هم نه دی خبر ښه وپوهیږی هر هغه څه چه تاسی په پټه یا په ښکاره سره کوئ هغه ټول پاک الله ته معلوم دی الله د خلقو د دغو د مشرکیت گستاخیو څخه بی خبره نه دی او ژر یا په ځنډ (ایسارتیا) هغوی ته هر ورو (خامخا) سزا ورکوی.

(﴿قُلْ مَقُومٌ﴾) ووايه ای ځما رسوله دغو مشرکانو ته چه واخلی تاسی نومونه د دوی او اداء کړئ صفتونه د دوی چه آیا مستحق د عبادت او د شرکت دی له الله سره؟ که نه دی؟ (یعنی لږ څه خو وړاندی لار شی او د دغو شریکانو نومونه خو واخلی! او سراغ او پټه ئی راوښی! آیا د پاک الله د دغو صفاتو له آوریډلو څخه چه پاس مو واوریدل کوم حیاءداره سری به د هغو تیږو (گټو) نوم هم اخیستی شی! او که کوم مشرک له بی حیائی څخه د «لات» او «عزی» نوم واخلی نو آیا کوم عاقل به په هغه لوری التفات هم کولی شی؟

أَمْ تُبَيِّنُونَ بِالْأَعْلَامِ فِي الْأَرْضِ أَمْ يَبْظَاهِرُ مِنَ الْقَوْلِ

بلکه آیا اخبار کوئ تاسی الله ته په هغه باطل معبودانو باندی چه نه دی معلوم الله ته په ځمکه کښی (یعنی نشته که وی نو معلوم به ؤ الله ته.) بلکه (مسمی کوی دوی شرکاء) په ظاهره وینا سره (بی له اعتباره د معنی)؛

تفسیر: یعنی پاک الله ته د ټولی ځمکی په مخ کښی د خپل الوهیت هیڅ یو شریک او حصه دار نه دی معلوم ځکه چه هغه خو له سره نشته چه معلوم وی نو آیا تاسی هغه ته داسی شی ښوولی شی؟ چه ده ته نه دی معلوم؟ العیاذ بالله. تنبیه: د ځمکی قید ئی ځکه ولگاوه چه د بتپرستانو په نزد د شرکاؤ او اصنامو ډیره ځای هم دغه ځمکه ده. ابوحیان رحمه الله علیه د (لا یعلم) ضمیر د (م) په طرف اړولی دی یعنی آیا الله ته دغه خبره ښوولی شی چه ستا په الوهیت کښی حصه داران هغه بتان دی چه لږ څه علم هم نه لری.

(﴿أَمْ يَبْظَاهِرُ مِنَ الْقَوْلِ﴾) بلکه مسمی کوی دوی شرکاء په ظاهره وینا سره بی له اعتباره د (معنی) پخوا ئی وفرمایل چه د دغو شرکاؤ خو لږ څه نومونه راوښی! بیا ئی تنبیه وفرمایله چه د هغه شی چه په واقع کښی له سره ثبوت نشته، نو تاسی به ئی نوم څرنگه اخیستی شی اوس دا راښیی چه د کوم څیز پاک الله ته شریک پیدا کول تش الفاظ محض او یو غږ دی چه د هغه

لاندی هیڅ یو حقیقت نشته له مجردو ظنونو او تخمینو او باطلو او هامو څو بی معنی الفاظ له سره بامعنی نه شی کیدی. ښائی په ﴿ اَنْظُرُوا مِنَ الْقَوْلِ ﴾ کښی دی لوری ته هم اشاره وی چه هغه د شرک خبری چه دوی نی کوی، که د ږندو له تقلیده او تعصبه تش کړی شی او د خپل زړه او وجدان په لوری رجوع وکړی نو پخپله د دوی ضمیر به هم له دغو لغویاتو او چتی (بیکاره) خبرو څخه انکار کوی - نو د دی له امله (له وجی) ښائی چه وویلی شی چه دغه گړدی (تولی) داسی سطحی او سرسری خبری دی چه انسانی ضمیر او د بشریت فطرت هغه مردود او ملمون درولی دی.

بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرَهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ط

(داسی نه دی) بلکه ښائسته کړی شوی دی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی مکر دروغ د دوی او بند (او اړولی) شوی دی دوی له سمی لاری (د دین څخه) ،

تفسیر: یعنی هیڅ هم نشته - د شرک په حمایت کښی د دوی دغه مستعدی او د توحید په مقابل کښی دغومره جداو جهد تش د نفس او د شیطان فریب دی چه هم دغه دوی د حق له لیاری څخه ستانه (واپس) او کاږه کړی دی .

وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿۱۴﴾

او هر څوک چه گمراه کړی الله (هغه لره) نو نشته ده لره هیڅ لار ښوونکی (د سمی صافی لیاری) .

تفسیر: یعنی هر هغه چا ته چه الله تعالی د هدایت توفیق ور نه کړی دی به څوک په سمه لباره راوستی شی ! او الله تعالی همغه ته توفیق ور په برخه کوی چه پخپل اختیار د هدایت وروڼه پر خپل ځان نه تری .

لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ﴿۱۵﴾

شته دوی ته عذاب په ژوندانه لږ خسیس کښی (په قتل ، حبس ، قحط او نورو رپړو (تکلیفونو) سره) او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی (له عذابه د دنیا) ، او نه به وی دوی ته له عذابه د الله څخه هیڅ ساتونکی .

تفسیر: یعنی مقرر دی کافرانو ته دنیوی عذابونه د مجاهدینو په لاسونو یا بلا واسطه د قدرت له طرفه او خامخا عذاب د آخرت ډیر سخت دی او نه به وی دوی ته له عذابه د الله تعالیٰ څخه هیڅ ساتونکی یعنی بی له سزا ورکولو څخه به ئی نه پرېږدی نو بیا د هغه ځای د سزا ورکولو څخه څه پوښتنه کوی؟

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ ۚ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ كُلُّهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا

مثال (صفت) د جنت هغه چه وعده کړی شوی ده (په هغه سره) پرهیزگاران (دا دی چه) بهیري (همیشه) له لاندی (د باغونو او مانیو) د هغه (خلور قسمه) ویالی، میوی د هغی (به همیشه بی انتهاء بلا انقطاع) وی او سوری د هغه (به هم همیشه وی بی زواله)،

تفسیر: چه د هغه هیڅ نوعه هیشکله نه ختمیږی ، او تل به همغه شی وررسیږی چه دی ئی وغواړی « لامقطوعة ولا ممنوعة » (د الواقعة اوله رکوع ۳۳ ایه ۲۷ جزء)

تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ

دا (جنت) عاقبت (او مرجع) دی د هغو کسانو چه پرهیزگاری کوی او عاقبت (کښی ځای) د کافرانو اور (د دوزخ) دی .

تفسیر: یعنی سیوری به هم د تل لپاره راحت او هوسائی (آرام) بشونکی وی نه به هیشکله د لمر د گرمی او سورت نه زحمت وی - او نه د یخنی تکلیف « لا یرون فیها شمساً ولا زمهیراً » (د الدهر (۱) رکوع ۱۳ ایه ۲۹ جزء) او عاقبت کښی ځای د کافرانو اور د دوزخ دی یعنی له الله جل جلاله څخه ویریدئ شرک او کفر پرېږدئ په دغه آیت کښی د اهل الحق او د اهل الباطل خاتمه او انجام یو د بل په مقابل کښی سره بیان وفرمایه و بضلها تتبین الاشياء

وَالَّذِينَ اتَّيْنَهُمُ الْكِتَابُ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ

او هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (او بیا ئی اسلام هم راوړی دی) خوشالېږی په هغه (قرآن) چه نازل شوی دی تاته او ځینې له فرقو (د اهل الکتاب) څخه هغه دی چه نه منی ځینې احکام د دی (قرآن)،

تفسیر: هغوی ته چه اوس قرآن کریم ورکړی شوی دی یعنی مسلمانان او هغوی ته چه پخوا له دی نه تورات - انجیل او نور ورکړی شوی دی یعنی یهودان او نصرانیان د هغه شی د اوریدلو څخه خوشالېږی چه پر تاسی نازل کړی شوی دی د مسلمانانو خوشیدل خو ظاهر دی چه دوی هم دغه کتاب د دارینو د فلاح مفتاح (کونجی) گنی باقی په یهودو او نصاریٰ و کښی هغه خلق چه اهل العلم او د انصاف خاوندان او فی الجمله حق منونکی وو نو هغوی ته هم د یوه راز (قسم) مسرت موقع وه ځکه چه هغوی به لیدل چه لوی قرآن په څه ارته سینه د دوی د اصلی کتابونو په تصدیق او د انبیاء په تعریف او تعظیم کښی رطب اللسان دی ، بلکه د رښتینو اخبارو او رهبانانو وجود هم په مدح کښی معروض شوی دی

﴿ ذَٰلِكَ يَأْتِيَانِ مِنْهُمُ قَتِيلَيْنِ وَرُقَبَانِ ﴾ (د المائده ۱۱ رکوع) لکه چه هم داسی قسم منصف او حق خوښونکی یهود او نصاریٰ بالاخره په اسلام سره هم مشرف شول .

(او ځینې له فرقو د اهل الکتاب هغه دی چه نه منی ځینې احکام د دی قرآن) یعنی یهود او نصاریٰ یا د عربو جاهلانو هغه جماعات هم دی چه له پاک قرآن څخه ځکه ناخوښ دی چه دوی د دی قرآن د ځینو شیانو څخه انکار کړی دی - او دا همغه شیان دی چه د دوی د تحریف او تبدیل یا د آراءو او اهوای په خلاف دغه لوی قرآن بیان فرمائلی دی .

قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَآبٌ ۝۳۷

ووايه (ای محمده! دوی ته) بیشکه امر (حکم) شوی دی ماته په دی چه عبادت کوم زه د الله او شریک نه نیسم له دغه (الله) سره (هیڅوک په عبادت کښی)، خاص د همغه طرف ته بولم (تمام عالم) او خاص هم ده ته دی ورتله (ځما او د ټولو په عقبی کښی)

تفسیر: یعنی که څوک خوښ وی یا ناخوښه وی زه د هغه وحده لاشریک له الله جل وعلا بندگی

کوم چه هغه گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام او مللو بالاتفاق منلی دی - د ده د احکامو او مرضیاتو په لوری گرد (تول) جهان ته دعوت ورکوم ، او نه پوهیږم چه څما خاتمه د هغه د قدرت په لاس کښی ده او زه د هغه په لوری رجوع کوونکی یم - او هملته څما د هستوګنی ځای دی او هغه به بالاخر ما غالب او منصور او مخالفین می مغلوب او مقهور ګرځوی ، نو ځکه د هیچا د خلاف او انکار څخه زه له سره پروا نه کوم .

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿١٤﴾

او لکه (چه نورو انبیاؤ ته پخوا مو کتابونه لیږلی ؤ په ژبو د قومونو د دوی) نازل کړی لیږلی مو دی دغه (قرآن) حکم کوونکی په عربی ژبه، او قسم دی که متابعت وکړی ته (ای محمده!) د خواهشونو د دغو (مشرکانو او کتابیانو) وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم (په توحید او په نسخ د دین د دوی) نو نه به وی تاته له جانبه د الله څخه هېڅ ولی (یار مددګار) او نه ساتونکی (له عذابه د الله)

تفسیر: یعنی لکه چه رومي پخوانی کتابونه رالیږلی شوی دی ، په دغه وقت کښی دا قرآن رانازل کړ شو چه پر لور (وچت) او عظیم الشان معارفو او حکمونو مشتمل او د حق او باطل آخری فیصله کوونکی دی بیا همغسې چه هر نبي ته په هغه ژبه کښی کتاب ورکړی شوی دی چه د هغه قومی ژبه وه ، هم داسی محمد عربی صلی الله علیه وسلم ته هم عربی قرآن ورکړی شوی دی - بلاشبه د دی عظیم الشان قرآن په شان معجز او جامع کتاب ښائی په هم داسی یوی ژبی نازلیده چه نهایت بلیغ - وسیع جامع - منضبط - واضح او پرمغز وی او د پرشوکتوب له امله (له وجی) د «ام الالسنه» او ملکه اللغات ویلو وړ (لائق) او مستحق وی .

(وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٤﴾ الْآیة - او قسم دی که متابعت وکړ تا ای محمده! د خواهشونو د دغو مشرکانو او کتابیانو وروسته له هغه چه راغلی دی تاته علم په توحید او په نسخ د دین د دوی نو نه به وی تاته له جانبه د الله تعالی څخه هېڅ ولی یار مددګار او نه ساتونکی له عذابه) یعنی د هیچا د انکار او د ناخوښی د یوی ذری په قدر پروا مه کوئ! هغه کامل او عظیم علم چه الله تعالی تاته درکړی دی د هغه متابعت کوئ! که بالفرض د دی خلقو د دغو غوښتنو په لوری تمائل شوئ نو د هغه له ویاړ څخه به دی څوک وژغورلی (بچ کړی) شی؟ دغه خطاب د حق گردو (تولو) طالبانو ته دی - اگر که دلته پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مخاطب دی ، خو مقصود له دوی سره خطاب او نورو ته اورول او لارښوونه ده په صواب لکه چه پخوا له دی

نه په خو نورو ځايونو كښي د ده اشباه او نظائر تير شوي دي .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً
وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ۝۳۸

او خامخا په تحقيق ليرلي ؤ مونږ ډير رسولان (انسانان) پخوا له تانه (لكه
چه راليرلي مو ئي ته) او ورگړي ؤ مونږ دوي ته ښځي او اولادونه ، او نه
ښائيږي دپاره د هېڅ رسول (او نه توانيږي) دا كار چه راوړي داسي يوه
معجزه (چه خلق ئي غواړي) مگر په اذن (تقدير) د الله سره ، دپاره د هر
وقت او حادثي يو حكم دي (چه پخپله نيته همغسي كيږي).

تفسير: يعنى عربى رسول ته نوى كتاب او نوى احكام وركول او مبعوثول كومه نوى او عجيبه
خبره ده ؟ چه دومره حجتونه پيدا كوي - آخر مونږ پخوا له دى نه هغه انبياء عليهم السلام چه
ليرلي دي ، هغوى د اسمان پرېښتي نه وى . او د هم دى دنيا له هستيدونكو څخه انسانان ؤ ،
چه دودى به ئي خوره او خپل كړد (تول) ضروريات به ئي پخپلو لاسونو سره پوره كول - او د
ښځو او وړوكيو خاوندان به ؤ - په دوى كښي هېڅ يوه د دى خبري قدرت نه درلود (لرلو) چه
هرومرو (خامخا) همغه خلقو ته وروښيي چه هغوى ئي غواړي بلكه د موجوده رسول الله په شان
هر شى كښي د پاك الله اذن ته منتظر ؤ - او همغه معجزى به ئي وربښولى - او همغه احكام به
ئې اورول چه د هغه اذن د الله تعالى له درباره كيده . د الله تعالى د اذن حال دا دى چه د ده
په دربار كښي د هرې زمانې او هر قرن په تناسب سره بيل بيل احكام ليكلي شوي دي - او يوه
داسي وعده تاكلى (مقرر كړي) شوي ده چه د هغى د اړولو او تبديلولو صلاحيت نه انبياؤ ته
شته او نه پرېښتو ته - بيا كله چه هر نبي د خپلې زمانې سره مناسب احكام راوړي ، او د خپل
صداقت وربښولو دپاره د عموم د غوښتنو تكميل ته اړ (محتاج) او مجبور نه وي - او نه ئي
خپل ځان د بشريه ؤ حوائجو او معاشرتي تعلقاتو څخه بې پروا او پورته ظاهر كړي وي ، نو د
هم دغو شيانو موجوديت په محمد رسول الله كښي د دوى له نبوت څخه د انكار دليل څرنگه
كيدي شي ؟.

يَحْكُمُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ ۖ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ۝۳۹

مخوه كوي الله هغه چه اراده وفرمائي (د امحا ئي) او ثابتوي (هر هغه چه
اراده وفرمائي د اثبات ئي) او په نزد د الله اصل د هر كتاب (علم الله يا

لوح محفوظ) دی (چه هر شی پکینی لیکلی شوی دی).

تفسیر: یعنی سم له خپل حکمت سره د هر حکم د منسوخیت - یا د هر حکم د دوام اراده چه وفرمائی - او هر قوم د محوه کولو ، او د هغو په ځای د بل قوم د درولو - او د هغو اسبابو د تاثیر د بدلولو ، او د هغو وسائلو د تاثیر د پریښوولو - او سره د موجودیت د شرائطو د یوې وعدې اظهار او بی د شرائطو له موجودیت د بلې وعدې د نه ظاهرولو، الغرض هر قسم تبدیل او تغییر، محوه او اثبات، نسخ او احکام د ده د قدرت او مشیت په لاس کینی دی - د قضاء او قدر تمام دفاتر د ده په قبضه کینی دی او د گردو (تولو) تفصیلاتو او دفاترو اساس ته ښائی چه «ام الکتاب» ووايه شی، له ده سره دی ام الکتاب یعنی د «ازلی محیط علم» چه له هر راز (قسم) تبدیل او تعبیر څخه قطعاً منزه او مبری او د لوح محفوظ ماخذ دی . حضرت شاه صاحب لیکي «په د نیا کینی هر شی په اسبابو سره دی - ځینی اسباب ښکاره ځنی پټ دی - د اسبابو تاثیر یوه طبیعي اندازه لری - کله چه الله تعالی اراده وفرمائی د هغو تاثیر له اندازی څخه کم یا زیاتوی ، او کله ئی همغسې پریږدی - انسان کله په گټو (شکو) سره مری - او کله مردک او گولی څخه هم ژوندی پاتی کیږی ، او د هر شی یوه اندازه د الله تعالی په علم کینی شته چه هغه له سره نه بدلیږی . اندازی ته «تقدیر» وائی دغه سره دوه تقدیرونه شول - یو هغه چه بدلیږی - او بل هغه چه نه بدلیږی هغه «تقدیر» ته چه بدلیږی «معلق» او هغه ته چه نه بدلیږی «مبرم» وائی له هغو احادیثو او آثارو څخه چه ځینو افاضلو ته د مبرمی قضاء د بدلیدلو شبهه پیدا شوی ده - د هغه متعلق دلته د تفصیل موقع نشته ، هغه به انشاء الله تعالی په مستقل تفسیر کینی لیکل شی . که الله تعالی توفیق راکړ . هوالموفق والمستعان.

وَإِنْ مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ
فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاءُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿١٥﴾

او که وښیو مونږ خامخا تاته (په حیات د تا) ځینی له هغه (عذابه) چه وعده ئی کوو مونږ له دغو (کفارو) سره (د دی عذاب نو هغه به وویښی) یا که وفات کړو مونږ تا (په خوا له دی تعذیه د کفارو نو پر تا څه ملامتیا نشته بس) نو بیشکه هم دا خبره ده چه په تا رسونه د پیغامونو (او بیانول د احکامو) دی او پر مونږ دی حساب (او جزا ورکول د دوی).

تفسیر: یعنی هغه وعده چه مونږ له دوی سره کړی ده مونږ اختیار لرو چه له هغو ځینی اوس

ستاسی په ژوندون پوره کړو ، یا د تاسی له وفاته ئی وروسته ظاهره کړو - نه ښائی چه تاسی د هغو د ظهور په فکر کښی ولویږئ - او نه هغو خلقو لره لارم دی چه د دغه تأخیر او امهال له لیدلو څخه بیفکره شی - د الله تعالی په علم کښی د هر شی دپاره یو مناسب وقت مقرر دی ، چه د هغو په رسیدلو سره هغه خامخا ښکاریږی تاسی د خپل تبلیغ فریضه اداء کړئ، د مکذبینو حساب مونږ پخپله گورو او خلاصوو ئی .

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣١﴾

ایا نه گوری (کفار) چه په تحقیق مونږ راځو مونږ ځمکی (د دوی) ته چه کموو ئی (فتحه کوو ئی مسلمانانو ته) له څنډو (غاړو) د دی ، او الله حکم کوی (په هر څه چه اراده وفرمائی) نشته هیڅوک رد کوونکی دپاره د حکم د الله او الله ډیر ژر دی حساب (د ده نو ژر حساب به ورسره کوی په آخرت کښی هم).

تفسیر: یعنی د مکی معظمی د ځمکی په شاو خوا کښی د اسلام اثر خوریږی ، او د کفر رسم او رواج ورځ په ورځ کمیږی - د لویو لویو قبائلو او اشخاصو په زړونو کښی د اسلام نور او تاثیر ځای نیسی - د (اوس) او (خزرج) زړونه د حق او صداقت په مقابل کښی مفتوح شوی دی - هم داسی مونږ ورو ورو د کفر حکومت کمزوروو - او قوت او قدرت ئی کموو نو آیا دغه روښانه آثار دغو مکذبینو ته دا نه ورښیي چه د پاک الله فیصله د دوی د مستقل په متعلق شوی ده . یو عقلمن سړی پر دی ښه پوهیږی په هغه تگ چه نن اسلام پری پر مخ ځی ، د هغه مخه هیڅ یو طاقت نشی نیولی - لهذا د خاتمی خیر او ښیگڼه (فایده) په هم دی کښی ده چه هغه راتلونکی شی ، راغلی او واقعی شی وگنی

(﴿ وَاللَّهُ يَحْكُمُ ﴾) الآية - او الله تعالی حکم کوی په هر څه چه اراده وفرمائی (الخ) یعنی د الله تعالی تکوینی حکم او فیصله قاطع او له خپله ځایه له سره خوځیدونکی نه ده هر کله ئی چه وقت راشی ، نو هیڅ یو طاقت او قوت د هغه مخه نشی نیولی ، او نه د یوی شیبی (لحظی) دپاره ئی ملتوی کولی شی .

(﴿ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴾) او الله تعالی ډیر ژر دی حساب د ده) یعنی څه مهال (وخت) چه د حساب وقت راشی ، نو بیا به هیڅ ډیر او ځنډ (تأخیر) نه لگیږی - یا هغه شی چه په یقین سره راتلونکی دی ، نو هغه خامخا جلت وپوله .

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَئِنْ لَمْ يَكُنْ جُيُوعًا يَعْلَمُ
مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفْرُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٣٢﴾

او په تحقيق مکر فريب کړی ؤ (له خپلو انبياؤ سره) هغو (کفارو) چه پخوا
له دغو (کفارو) څخه ؤ (لکه چه دغه کفار مکر کوی له تاسره ای محمده)
نو خاص الله لره ده (جزا) د مکرونو ټولو ، معلوم دی الله ته هر هغه (ښه او
بد) کار چه کوی ئی هر نفس ، او ژر به پوه شی (په قیامت) کفار چه
چاته به و (ښه) خاتمه د دار (د آخرت) .

تفسیر: یعنی که د پاک الله اراده نه وی نو گرد (ټول) مکر او فريب بی اثره پاتی کیږی - یا
دا چه الله تعالی د دوی هغه گرد (ټول) فريب او مکر ماتوی . «مکر» په اصل کنښی خفيه تدبیر
ته وائی . که د بدی دپاره وکړ شی بد دی ، او که د ښو چارو او د بدی د لری کولو دپاره
وکړ شی ښه دی - یعنی دوی په پته پته سره ناپاکه تدابیر وکړل - لیکن د الله تعالی تدبیر پر
گردو (ټولو) باندی غالب شو او سر چپه (الته) هغه گرد (ټول) تدابیر پر دوی باندی غورځوی .
«ولا یحیی المکر السیء الا باهله» (۲۲ جزء د فاطر (۴۳) ایه (۵) رکوع)

﴿يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ﴾ معلوم دی الله ته هر هغه ښه او بد کار چه کوی هر نفس
یعنی چه له هغه څخه هیڅ یو حرکت او سکون پت او ښکاره کار نه دی پت - د ده په حضور
کنښی د هیجا مکر او فريب نشی چلیدی ، او دی به پر دغو مکارانو باندی دیر بدمزه خوند
وڅکوی .

﴿وَسَيَعْلَمُ الْكُفْرُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ﴾ او ژر به پوه شی په قیامت کنښی کفار چه چاته به وی
ښه خاتمه د دار د آخرت یعنی لکه چه پخوانیو د خپلو مکرونو او فریبونو پای (آخر) او انجام
لیدلی دی نو موجوده ؤ کفارو ته به هم د وروستنی عافیت قدر ورښکاریږی او سخت سخت
مصیبتونه او ربرونه (تکلیفونه) به وگالی (برداشت کړی) .

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا أَلَسَتْ مُرْسَلًا قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا
بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٣٣﴾

او وائی هغه کسان چه کافران دی (تاته ای محمده !) چه نه ئی ته لیبرلی شوی (د الله له لوری په نبوت سره) ، ووايه (ای محمده دوی ته) بس کافی دی الله شاهد په منع زما او ستاسی او بل (کافی دی په شاهدهی کښی) هغه څوک چه په نزد د ده علم د کتاب دی (جبرئیل).

تفسیر: یعنی ستاسی له تکذیب څخه هیڅ نه کیږی ، ځکه چه الله قدوس زما د صداقت لوی لوی نښی درښی - قرآن کریم چه د الله تعالی کلام دی لکه چه پخپل کلام الله توب باندی شهادت ورکوی هم داسی زما د نبوت پر حقانیت هم شاهد دی - که سترگی وغړی نو په سختو ناموافقو حالاتو کښی د صداقت په داسی ښه شان سره خوریدل - او د دښمنانو تر زړونو پوری دغه خپل اثر غورځول - او د دروغو مغلوب او مقهور کیدل - او په یوه لوری سره غوندیدل او د اسلام نور موفقیت د الله تعالی له جانب زما پر حقانیت باندی ښکاره دلیل او شهادت دی ﴿وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ﴾ . او بل کافی دی په شاهدهی کښی هغه څوک چه په نزد د ده دی علم د کتاب یعنی د لوح محفوظ دغه جبرئیل او مؤمنان دی یعنی هغه څوک چه د قرآن له علمه خبردار او د ده پر حقانیت مطلع دی ، دی هم د دی شاهد دی چه ماله خپله ځانه څه دورغ نه دی جوړ کړی لکه اهل د بلاغت او فصاحت له مومنانو یا عالم په علم د لوح محفوظ لکه جبرئیل علیه السلام او هم هغه کسان لکه عبدالله بن سلام او ملگری د دوی چه له پخوانیو سماویه و کتابونو - او د هغو له پخوانیو ویلو څخه اطلاع لری ، د هغو زړونه گواهی ورکوی چه محمد صلی الله علیه وسلم سم له همغه پخوا ویلو سره سم تشریف راوړی دی چه په سلهاو کلونو پخوا له دی نه موسی او عیسیٰ علیهما وعلى نبینا الصلوة والسلام فرمایلی و . «ای اله العلمینه! ته شاهد اوسه د هغه شی شهادت چه تا او ستا کتاب لرونکو ورکړی دی دغه عاجزان او خاطیان هم د زړه له کومی او په پوره صداقت همغه شهادت اداء کوی

فاکتبنا مع الشاهدين والصادقين والشاكرين
تمت سورة «الرعد» بعون الله و حسن توفيقه

سورة ابراهيم مكية الا الايتين ۲۸ و ۲۹ فمدنيتان

وهي اثنتان و خمسون آية و سبعة ركوعات رقمها (۱۴) تسلسلها حسب النزول (۷۲) نزلت بعد سورة «نوح»

د ابراهيم سورت مكي دی پرته (علاوه) له (۲۸) او (۲۹) آيتونو څخه چه مدنی دی. (۵۲) آيته او (۷) ركوع لري . په تلاوت كښی (۱۴) او په نزول كښی (۷۲) سورت دی . وروسته د نوح له سورت څخه نازل شوی دی)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (دير) مهربان ډير رحم والا دی

الرَّسُكْتُبُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى
النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۝^۱ اللَّهُ الَّذِي لَهُ مَا
فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ۝^۲
الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ
سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۖ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ۝^۳

(دا قرآن) يو كتاب دی چه نازل کړی (ليږلی) دی مونږ تاته دپاره د دی چه راوباسی خلق (په دی کتاب سره) له تیارو د کفر څخه رڼا د ایمان ته په اذن (اراده ، توفیق) د رب د دوی (طرف د) لاری د هغه الله ته چه ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ښه تل ثنا ویلی شوی دی (په محامدو) هغه الله چه خاص ده ته دی هر هغه چه په اسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره د اسمانونو او د ځمکو) او خرابی (عذاب ، مصیبت ، اور) دی دپاره د کفارو له عذابه سخته ، هغه کفار چه خوښوی (او غوره کوی له ډیره حماقته) ژوندون لږ خسیس پر آخرت او اړوی (خلق) له لاری د الله (چه دین او متابعت د رسول الله دی) او لتوی دوی دغی لاری ته کوږوالی ، دغه کسان په گمراهی لری کښی دی

(له حقه)

تفسير: يعنى د دى كتاب د شان عظمت له دغى خبرى څخه ښائى وگر شى چه مونږ د هغه نازل كوونكى يو ، او ستاسى په شان يو رفيع الشان شخصيت د هغه حامل او راوړونكى دى - او مقصد ئى هم دومره اعلى او ارفع دى چه له هغه څخه بل لور او لوى مقصد نشى جوړيدى ، او هغه دا دى چه د الله تعالى په حكم او توفيق د تمامى دنيا خلق اعم له دى نه چه عرب وى يا عجم - تور وى كه سپين - مزدور وى كه په شتو معمور - باچا وى كه رعايا كړد (تول) سره د جهالت له لوگيو - دورو - خاورو څخه را ايستل ، او د ايمان او ايقان په رڼا كښى د درولو كوشش كاوه شى .

(﴿إِلَى صراطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾ طرف د لارى د هغه الله ته چه ښه غالب دى په انفاذ د احكامو ښه تل ثنا ويلي شوى دى په محامدو) يعنى د صحيح معرفت په رڼا كښى پر هغى لارى لاره شى چه د زبردست او غالب او په ستايلو شويو صفاتو سره مطلق شهنشاه او مالك الملك الله له جانبه ښوولى شوى ده او د ده د رضا تر مقام پورى رسوونكى ده

(﴿وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ﴾ او خرابى عذاب مصيبت اور دى دپاره د كفارو له عذابه سخته) يعنى هغه خلق چه د داسى كتاب له نازلیدلو څخه وروسته هم د كفر او شرك او جهالت له ظلماتو څخه نه وځي ، نو هغوى ، سخت عذاب او هلاكت او مصيبت سره په آخرت يا په دنيا كښى مخامخ كيدونكى دى.

(﴿لِلَّذِينَ يَسْتَعْبِدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ﴾ الآية - هغه كفار چه خوشوى غوره كوى له ديره حماقته ژوندون لږ خسيس پر آخرت او اړوى خلق له ليارى د الله چه دين او متابعت د رسول الله دى او لتوى دوى دغى ليارى ته كوروالى دغه كسان په گمراهى لرى كښى دى له حقه) دغه د كفارو د حال بيان فرمائى ، چه د هغوى برستن او نيالى (تولايى) هم دغه دنيا ده او د آخرت په مقابل كښى همغه غوره كوى او ترجيح ورته وركوى - او شپه او ورځ د همغه په مينه او محبت كښى دوب تللى دى ، او غواړى چه نور خلق هم د هغه په مينه او محبت كښى سره اخته كړى او د الله تعالى له خوښى شوى لارى څخه ئى منع كړى - نو ځكه دوى په هم دغه چرت (خيال) او فكر كښى دى چه د الله تعالى په دين كښى څه ناڅه عيب وباسى او د همغه سمه صافه لاره كږه او خرابه ثابته او ښكاره كړى فى الحقيقت دغه خلق له لارى څخه داسى بى لارى شوى او دير لرى غورځيدلى دى چه د هغوى د بيرته راتگ او هدايت هيڅ هيله (اميد) او توقع نشى كيدى ، او كله چه د الله تعالى په سخت عذاب او عقوبت كښى اخته شى ، نو هلته به د دوى سترگى خلاصيرى .

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ يُبَيِّنُ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ

مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۱۴﴾

او نه دی لیبرلی مونږ هیڅ رسول مگر خو په ژبه د قوم د ده دپاره د دی چه بیان کړی دوی ته (امر او نهی د الله) ، نو گمراه کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی (د گمراهی نسی) او هدایت کوی هر هغه ته چه اراده وفرمائی (د هدایت نسی) او هم دی ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) .

تفسیر: یعنی همغسی چه مونږ تاسی ته د خلقو د هدایت دپاره دغه عظیم الشان کتاب عطاء فرمایلی دی پخوا له دی نه هم په هره زمانه کښی مونږ د هدایت وسائل خلقو ته ورلیبرلی او رسولی دی - کله چه له طبیعی ترتیب سره موافق د هر نبی رومبنی مخاطب د هغه قوم خلق وی چه په دوی کښی هغه نبی مبعوثیږی ، نو ځکه د هغه قوم په ژبه وحی لیبرله کیږی خو د الله تعالی د احکامو په پوهولو کښی پوره سهولت او آسانی وی . د نبی کریم علیه السلام په امت دعوت کښی اگر که د جهان گرد (تول) انسانان او پیریان شامل دی خو بیا هم په هغه قوم کښی چه دوی مبعوث شوی دی ، د هغوی ژبه عربی وه او د طبیعی ترتیب په موافق د هدایت د شیوع هم دغه یو صورت مقدر ؤ چه د دوی رومبنی مخاطبین، او مقدم زده کوونکی په داسی سهولت او ښه والی سره په قرانی تعلیماتو او حقائقو باندی وپوهیږی چه ښه نسی په یاد او محفوظ کړی، خو د دوی په ذریعه د عالم تمام اقوام او راتلونکی نسلونه درجه په درجه په قرانی رنگ سره رنگ کړی شی - لکه چه هم داسی هم وشو - عربو د خپل نبی په صحبت پخپل قومی ژبی کښی چه له هغه سره دوی بیحده مینه او محبت او صمیمیت درلوده (لرلو) پر قرانی علومو پوره علم او پوه حاصله کړه بیا دوی په مشرق او مغرب کښی خپاره (خواره) شول او په روم او فارس کښی د کلمة الله د اعلاء دپاره خپاره (خواره) شول - په دغه وقت کښی د الله تعالی قدرت په عجمی اقوامو کښی داسی زبردست جوش او د الله تعالی د کلام د معرفت داعیه او په عربی ژبه کښی د پوه او مهارت حاصلولو داسی شوق پیدا فرمایلی ؤ چه له لو مدت څخه وروسته دوی د قرانی علومو په شرح او تبیین کښی له خپلو معاصرو عربو څخه ډیر پرمخ لاړل - بلکه عموماً د دینیة ؤ او ادبیة ؤ علومو مدار تر ثریا پوری الوتونکی عجمیانو ته پاتی شول او په دی دول (طریقه) سره د الله تعالی حجت پر بندگانو په اتمام ورسید - او وقتاً فوقتاً له قرانی آیاتونو څخه د مستفید کیدلو اسباب به سره برابر کیدل فالحمد لله علی ذلک. په هر حال د خاتم الانبیاء علیه السلام د عربو په خاص قوم کښی د مبعوث کیدلو که څه وجوه موجود دی او یقیناً هم شته نو د هم دغو وجوهو په نتیجه کښی د دی سوال جواب هم راځی چه د قرآن کریم نزول په عربی ژبه سره ولی شوی دی ؟ د لوی قرآن له نزول څخه په عربی ژبه کښی د عربو رعایت ولی وفرمایه شو ؟

(﴿ قِيلَ لِلَّهِ مِنْ شَاءٍ ﴾ الآية - نو گمراه کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی د گمراهی ئی او هدایت کوی هر هغه ته چه اراده وفرمائی د هدایت ئی او هم دغه الله ښه قوی غالب دی په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) یعنی مونږ د تبیین او هدایت گرد (تول) سامان مکمل کړی دی بیا نو هر چا چه له دغو سامانونو څخه د منتفع کیدلو اراده وکړه نو مونږ د هغه لاس نیوی وکړ او توفیق مو ور په برخه کړ - او په سمه لاره مو ور برابر کړ او هر هغه چه تری مخ واړاوه ، هغه مو په گمراهی کښی پرېښود الله تعالی زبردست او غالب دی ، که اراده وفرمائی نو گرد (تول) خلق به په زور او جبر سره د هدایت پر لاره برابروی - لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسی شوی ده چه انسان ته د کسب او اختیار آزادی او خپلواکی تر یو ځای پوری ورکړی - او د رحمت او غضب د دواړو مظاهر په دنیا کښی باقی پرېږدی .

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ۝

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ موسی په ښکاره معجزو زمونږ چه راوباسه قوم خپل له تیارو (د جهالت او ضلالت) رڼا (د علم او یقین) ته او وریاد کړه (پند ورکړه دوی ته) په (هغو سختو) ورځو (حوادثو او غورو نعمتونو) د الله ، بیشکه په دغو (یادولو د سختیو او نعمتونو) کښی خامخا دلائل د قدرت دی دپاره د هر ډیر صبر کوونکی (په زحمتونو) ډیر شکر کوونکی (په نعمتونو).

تفسیر: یعنی د هغو معجزاتو له ورکولو سره مونږ موسی علیه السلام لیږلی ؤ چه د (تسعه ؤ آیتونو) په نامه سره مشهوری دی. یا به د (توریت) آیات مراد وی (او وریاد کړه او پند ورکړه دوی ته په هغو سختو ورځو د الله) یعنی د هغو ورځو واقعات ئی ورپه یاد کړه کله چه پر دوی باندی د شدائدو او مصائبو غرونه ولویدل بیا نو الله تعالی دوی ته له هغه څخه نجات ورکړ - او خپله مهربانی ئی پری وفرمایله - ځکه چه د دواړو قسمو حالاتو له اوریدلو څخه صابرو او شاکرو بندگانو ته عبرت حاصلیږی او د مصیبت په وقت کښی ویریدل - او د راحت په وقت کښی مغروریدل نه دی په کار - هغه خلق چه پخوا له دی نه په بری او کامیابی رسیدلی دی یواځی په دی ؤ چه هغوی پر سختیو صابران او د الله تعالی پر نعمتونو باندی شاکران ؤ (کما مرفی الجزء - (۹) والایه (۱۳۷) والركوع (۱۶) من سورة الاعراف)

﴿ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ لَا يَصَابِرُوا وُدَّ مَرَمًا كَانُوا يُصْغَرُونَ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴾

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِذْ كُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ
 أَنْجَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَ
 يَذَّبَحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ
 مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ⑥

او (ياد کړه) هغه وقت چه وويل موسی قوم خپل ته ياد کړی نعمت د الله (چه احسان ئی کړی دی) پر تاسی کله چه خلاص ئی کړل نیکونه د تاسی له تابعانو (عملي) د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته بد سخت عذاب او ذبح کول (وژل) به ئی واړه ځامن ستاسی او ژوندی به ئی پریشودی دپاره د خدمت لونی ښځی ستاسی؛ او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی نصرت مصیبت یا نعمت یا) ابتلا وه له جانبه د رب ستاسی ډیره لویه.

تفسیر: مثلاً له تاسی څخه ئی مریان جوړ کړی ؤ - او پر تاسی ئی سخت سخت بیگارونه اجرا کول - او ذبح کول وژل به ئی واړه ځامن ستاسی او ژوندی به ئی پریشودی دپاره د خدمت لونی ښځی ستاسی او په دی حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی مدد مصیبت نعمت یا ابتلا وه له جانبه د رب ستاسی ډیره لویه چه تاسی ئی د مریتوب له ذلته وویستلی او د خپلواکی آزادی له دولت څخه ئی مستفید کړی.

د «بلا» اصلی معنی ازموینه ده په زحمت او راحت په دواړو حالتونو کښی د بندگانو ازموینه په صبر او شکر کښی ده ﴿وَبَلَّوْكُمْ بِالْكَثْرِ وَالْخُرْفَةِ﴾ (۱۷) جزء د الأنبیا (۳۵) ایه ۳ رکوع ﴿وَبَلَّوْهُمْ بِالْهَيْبَةِ وَالنَّيَاطِ﴾ (۹) جزء د الاعراف (۱۶۸) ایه ۲۱ رکوع) کله چه د فرعونیانو څخه نجات لوی نعمت ؤ نو دلته ئی ازموینه په انعام سره وشوه لکه چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د معنی د حاصل په دول (طریقه) «بلا» ئی په «مدد» سره تعبیر کړی دی هم داسی بل آیت هم د البقرة او الاعراف په سورت کښی تیر شوی دی - ښائی هلته دی د هغو فوائد ولوستل شی.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ
 لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ⑦

او یاد کره هغه وقت چه خبر در کر تاسی ته رب ستاسی په دی چه قسم دی که چیری شکر وویست تاسی (په تیرو نعمتونو احسانونو زما) نو خامخا زیات به کرم تاسی ته نعمت او قسم دی که بیقدری ناشکری وکره تاسی (د نعمتونو احسانونو زما) نو بیشکه عذاب زما خامخا ډیر سخت دی .

تفسیر: دا د موسیٰ علیه السلام مقوله ده - یعنی ای بنی اسرائیلو ! هغه وقت هم په یاد ولرئ چه ستاسی رب اعلان وفرمایه « که زما احسان مو ومانه ! او په ژبه او په زړه مو زما د نعمتونو شکر اداء کړ ! نو خامخا روحانی او جسمانی - اخروی او دنیوی هر قسم نور نعمتونه به هم د تاسی په برخه کرم او قسم دی که بیقدری او ناشکری وکرئ تاسی د نعمت زما نو بیشکه عذاب زما خامخا ډیر سخت دی) یعنی ای بنی اسرائیلو د کفران په صورت دغه موجوده نعمت هم در څخه سلب کاوه شی - او د ناشکری مزیده سزا به بېله در کره شی . په حدیث کښی راغلی دی چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی یو سائل راغی ، نو دوی هغه ته یوه دانه خرما (کجوره) ورکره مگر سائل هغه کجوره وانخیسته - یا ئی لری وغورځوله بیا بل سوالگر راغی هغه ته هم پاک رسول الله یوه دانه کجوره ورکره - ده وویل « سبحان الله تمرة من رسول الله صلی الله علیه وسلم » یعنی دغه کجوره یوه تبرکی ده د رسول صلی الله علیه وسلم له خوا رسول الله مبارک جاری ته امر ورکر چه هغه څلویښت روپی چه د ام سلمه (د رسول الله له بیوی) سره ایښی شوی دی هغه دی هم دغه شاکر سائل ته ورکړی شی .

وَقَالَ مُوسَىٰ إِنَّ تَكْفُرًا أَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ

او وویل موسیٰ (ای قومه زما) که کافران (منکران) شی (بیقدری وکرئ) تاسی او هر هغه څوک چه په ځمکه کښی دی (له انسانانو او پیریانو) تول نو بیشکه الله خامخا غنی دی (بی پروا له هر څیز او له هر چا) تل ښه ستایلی شوی (ثنا ویلی شوی) .

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو ! د کفران ضرر به هم تاسی ته رسیږی ، او د پاک الله هیڅ شی نه کمیږی ، او هغه ستاسی شکر کولو ته له سره حاجت نه لری که څوک ئی شکر اداء کړی که ئی اداء نه کړی په هر حال د ده حمیدی او محمودی ته هیڅ تنقیص نه واقع کیږی . « صحیح مسلم شریف » یو حدیث قدسی نقل کړی دی چه حاصل ئی داسی دی « ای زما بندگانو ! که تاسی گرد (تول) پخوانی او وروستنی جن او انس تول د یوه ښه پرهیزگار سړی په نمونه شی نو له هغه ځنی هیڅ زما مملکت نه زیاتیږی . او که تاسی پخوانی او وروستنی جن او انس سره تول

یو غای شی او په فرض محال د یوه بدترین انسان په شان شی (العیاذ بالله) نو له هغه غنی د یوی ذری په اندازی زما په مملکت کښی هیڅ نقصان نه واقع کیږی .

اَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبُؤُا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ
قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَوْدَةَ وَالَّذِيْنَ مِنْ بَعْدِهِمْ اَمْ لَا
يَعْلَمُهُمْ اِلَّا اللّٰهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا
اَيْدِيَهُمْ فِيْ اَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوْا اِنَّا كَفَرْنَا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهِ
وَ اِنَّا لَفِيْ شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُوْنَآ اِلَيْهِ مُّرِيْبٍ ۝۱۰ قَالَتْ رُسُلُهُمْ
اِنِّىْ اللّٰهُ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يَدْعُوْكُمْ
لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُوْخِّرَكُمْ اِلٰى اَجَلٍ مُّسَمًّى ط
قَالُوْا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا تُرِيْدُوْنَ اَنْ تَصُدُّوْنَا
عَمَّا كَانِ يَعْبُدُ اٰبَاؤُنَا فَاتُّوْنَا بِسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ۝۱۱

آیا نه دی راغلی تاسی ته خبر د هغو کسانو چه (تیر شوی دی) پخوا له تاسی نه چه قوم د نوح او عاد (چه قوم د هود دی) او ثمود (چه قوم د صالح دی) او هغه کسان چه و پس له دوی شخه چه نه دی خبر پر دوی (هیڅوک) مگر یو الله ، چه راوړی وو دوی ته رسلاو د دوی ښکاره دلائل (د قدرت) نو رد کړل (وگرځول دغو کفارو) لاسونه خپل په خولو خپلو (یا په خولو د انبیاءو کښی چه ونه غږیږی) او وویل دوی چه بیشکه مونږ کافران شوی یو په هغه چه لیږلی شوی یی تاسی په هغه سره او بیشکه مونږ خامخا په شبهه شک کښی یو له هغه (توحید) نه چه بولی تاسی مونږ هغه ته (په داسی شک) چه واقع کوونکی دی (زمونږ په اضطراب او خلجان کښی). وویل رسولانو د دوی آیا په (وجود د) الله کښی شبهه شک دی (هسی الله چه) پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکی (او مافیهما) دی (بلکه شک نشته)، بولی تاسی (لره الله په ژبه زمونږ ایمان ته) دپاره د دی چه ویښی تاسی ته بعضی له گناهونو ستاسی (چه حقوق الله دی) او چه مهلت درکړی تاسی ته (له

عذابہ) تر وخته معینه پوری (چه وقت د نزعی دی) ، وویل (کفارو) چه نه یی تاسی مگر آدمیان پشان زمونږ (نو ولی به تاسی انبیاء گنډ) اراده لرئ تاسی د دی چه منع کړئ واورئ مونږ (په دعوی د نبوت سره) له هغو شیانو څخه چه ؤ چه عبادت به کاوه (د هغو) پلرونو زمونږ نو راوړئ مونږ ته کوم برهان ښکاره (حجت واضح په صحت د دی دعوی او استحقاق د فضل خپل).

تفسیر: دا د موسیٰ علیه السلام د کلام تتمه ده - یا هغه ئی پریښی حق تعالیٰ دغه محمدی امت ته خطاب فرمائی - په هر حال په دی کښی ئی ښوولی دی چه هغه بی شماره اقوام چه پخوا له دی نه تیر شوی دی د هغوی تفصیلی اطلاع او احوال بی له الله تعالیٰ څخه هیچا ته معلوم نه دی ، البته هغه څو قومونه چه د عربو په نزد دیر مشهور ؤ ، د هغو نومونه ئی واخیستل ، او بقیه ئی په «والذین من بعدهم» کښی درج کړی تنبیه فرمائی چه د دغو اقوامو څه حال او حشر شوی دی ، آیا د هغو احوال تاسی ته نه دی رسیدلی ؟ د تعجب ځای دی چه پخوا له دی نه دومره اقوام سپیره او تباہ شوی دی ، او د دوی له حال څخه تراوسه پوری تاسی ته عبرت نه دی حاصل شوی .

تنبیه: ابن عباس رضی الله عنه ﴿لَا يَعْلَمُهُ إِلَّا اللَّهُ﴾ ولوست او وی ویل «کذب النسابون» یعنی د انسابو د پوره معرفت دعوی کوونکی دروغجنان دی - عروة بن الزبیر فرمائی چه مونږ هیشوک داسی نه دی موندلی چه له معد بن عدنان څخه پورته په حقیقی طور د نسب حال او احوال راوښیي والله اعلم .

﴿وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ بِالْآيَةِ﴾ - چه راوړی وو دوی ته رسولانو د دوی ښکاره دلائل د قدرت نو رد کړل ، وگرځول دغو کفارو لاسونه خپل په خولو خپلو یا په خولو د انبیاء کښی چه چپ شی نور څه مه وایئ) یعنی کفار له دیره غیظه او غضبه خپلی کوتی چپچی . په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی ﴿عَصَاكُمْ الْأَكْمِلَ مِنَ الْفِطْرِ﴾ یا د انبیاء د خبرو له اوریدلو څخه له نهایت تعجبه خپل لاسونه پر خوله ږدی ، خپل لاسونه د خپلو خولو په لوری وږی او اشاری کوی چه بس دی اوس خو چپ اوسئ له یا زمونږ له دی ژبی څخه ماسوا له دی جوابه د بل کوم شی د اوریدلو توقع مه کوئ چه وروسته له دی نه بیان راغی یا د نبی الله د خبرو د اوریدلو په وقت کښی خنډل ، او کله د خندا د مخی نیولو لامله (له وجی) پر خپلو خولو به ئی خپل لاسونه کیښودل . او دا هم ممکن دی چه د «ایدیهم» ضمیر د کفارو په لوری او د «افواههم» د رسل په طرف راجع وی یعنی دغو ملعونانو خپل لاسونه د انبیاء پر خولو کیښودل ، چه هغوی بیخی هیش شی ونشی ویلی . یا به دواړه ضمیرونه د «رسل» په طرف وی یعنی د سختی بی ادبی او گستاخی له امله (له وجی) د انبیاء لاسونه اخلی او په زوره ئی د دوی پر خولو باندي ږدی د ځینو په نزد دلته له «ایدی» څخه مراد نعمتونه دی . یعنی هغه عظیم الشان نعمتونه چه انبیاء علیهم السلام دوی ته ورواندی کړی ؤ مثلاً د الله تعالیٰ شرائع او نور ، دوی د هغو بیقدری او

ناشکری و کره او بیرته ئی ور وغورځول - ، او هیڅ یو ئی ونه مانه - لکه چه زمونږ په محاورو کښی هم ویلی کیږی چه د هغه سری هغه شی ئی د هغه په مخ کښی ور وواهه یا می د هغه خبره بیرته په خوله ور ووهله یا می لنده کره - په هر حال هره معنی چه واخیسته شی ، د گردو (تولو) حاصل هم دغه دی چه دوی د الله تعالی د نعمت ناقدری وکره او د انبیاء علیهم السلام دعوت ئی قبول نه کر - بلکه له هغو سره ئی په ډیری بیقدری او سپین سترگی او گستاخی سره معامله وکره

(﴿ اَفِی اللّٰهِ شَکٌّ ﴾) آیا په وجود د الله کښی شبهه شک دی هسی الله چه بی له نمونی پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکو او مافیهما دی ؟ بلکه د ده په واجب الوجودی کښی له سره شک او شبهه نشته! یعنی د الله تعالی وجود او وحدانیت خو داسی یو شی نه دی چه په هغه کښی د شک او شبهی لږ څه ځای او گنجائش وی پخپله انسانی فطرت د رب العزت پر وجود شاهد دی د علویاتو او سفلیاتو عجیب او غریب نظام شهادت ورکوی چه د دغه مشین پرزی د وجود په قالب او سانچه کښی اچوونکی او بیا ئی جوړوونکی او په نهایت محکمی او منظمی طریقې سره چلوونکی قوت او قدرت ښائی چه ډیر قوی او نهایت زبردست وی چه په کامل حکمت او اختیار سره د عالم مشین پخپل واک (اختیار) او قابو کښی ساتی - نو ځکه خورا ډیرو لویو مشرکانو ته په یو نه په بل رنگ د دغی خبری له اعترافه چاره نشته هغه لوی الله چه اسمانونه او ځمکی او نوری کری ئی پیدا کری دی هغه الله تعالی له گردو (تولو) وړوکو بتانو او معبودانو څخه په ډیره لوړه (اوچته) مرتبه کښی دی . د انبیاء علیهم السلام تعلیم هم دغه دی کله چه د انسانی فطرت د یوه علیم او حکیم او قادر او توانا منبع الکمالاتو الله تعالی د مجمع الصفاتو ذات پته او سراغ او نښه لگولی او پیدا کری ده نو بیا ولی د اوهامو او ظنونو په ختو او دلدلو کښی خپل ځان غورځوی او خښوی ؟ او دغه ساده فطرت او ښکاره دلیل څخه لوی قیصی او معنی جوړوئ ؟ انسانی ضمیر ، د بشریت وجدان شهادت اداء کوی چه د یوه قادر مطلق او عالم الكل الله تعالی له موجودیت سره د کومی تیږی (گتی) یا ونی یا انسانی تصویر یا فلکی ستوری یا د بل کوم مخلوق په الوهیت کښی شریکول ، د فطرت د غږ بندولو یا خرابولو سره مرادف دی ، نو آیا د الله پاک په ذات او صفاتو کښی معاذ الله د څه نقصان احساس شوی دی چه د هغه تلافی د ده مخلوق د خدایانو په جمعیت سره کوی.

(﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَتَّبِعُوْا الْاَسْوَءَ بَیِّنَاتٍ ۚ کَثِیْرٌ مِّنْهَا سَیِّئٌ مَّا یَعْمَلُ الْفٰسِقُوْنَ ۚ ﴾) الله بولی تاسی په ژبه ځمونږ ایمان ته دپاره د دی چه مغفرت وکړی تاسی ته بعضی له گناهونو ستاسی چه حقوق الله دی) یعنی مونږ نه رابولو فی الحقیقت زمونږ په ذریعه پاک الله تاسی د خپل په طرف رابولی چه د توحید او ایمان پر لاره لار شی! او د ده د قرب تر مقام پوری ځان ورسوئ! - که تاسی له خپلو دغو حرکاتو څخه لاس واخلئ! - او د ایمان او ایقان طریقه ځان ته غوره کړئ! - نو له ایمان راوړلو څخه پخوا ستاسی گرد (تول) گناهونه (په استثناء د حقوق العباد او زواجرو) درمعاقوی بیا وروسته له ایمان راوړلو څخه هر رنگه عمل مو چه وکړ - د هغه په موافق له تاسی سره معامله کیږی .

(﴿ وَتُؤَخِّرُونَ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ﴾) او چه الله مهلت درکری تاسی ته له عذابه تر وخته معینه پوری چه وقت د نزعی دی) یعنی په کفر او شرارت باندی د قائم پاتی کیدلو په صورت کښی له ژر تباه کیدلو څخه به محفوظ پاتی کیږئ! او هومره مدت چه په دنیا کښی پاتی کیږئ، په سکون او اطمینان سره به ژوندون وکړئ

(﴿ قَالُوا لَآ اَنْتُمْ الْاَشْرَءُ مِثْلُنَا ﴾) وویل کفارو چه نه یی تاسی مگر آدمیان په شان زمونږ نو ولی مونږ تاسی انبیاء وگنو اراده لرئ تاسی چه منع کړئ واورئ مونږ په دعوی د نبوت سره له هغو شیانو څخه چه و پخوا له دی نه چه عبادت به کاوه د هغو پلرونو زمونږ الخ) یعنی ښه! د الله تعالی بحث پریدئ - او د خپل ځان په نسبت ووايي! آیا تاسی د اسمان پرېسته یی! یا علاوه پر نوع البشر له نورو کومو نوعو څخه یی! کله چه بل هیڅ شی نه یی - او فقط زمونږ په شان بنیادم یی نو بیا په څه ډول (طریقه) مونږ ستاسی پر دغو خبرو یقین وکړو - ستاسی غوښتنه به داسی وی چه مونږ خپل قدیمی مذهب څخه مخ واورو - او ستاسی تابعان شو - نو زړونه مو جمع کړئ - چه دغه به له سره نه کیږی . که تاسی د خپل امتیاز ثابتول غواړئ او په دغه مقصد کښی خپله کامیابی او بری غواړئ نو داسی کوم یو ښکاره سند او د الهی فرمان راوښیئ! چه د هغه په مقابل کښی مونږ هر ورو (خامخا) خپلی غاړی کیږدو او دغه کار هلته امکان لری چه تاسی زمونږ له غوښتنی سره سم معجزی او ښکاره ښی راوښیئ .

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ اِنْ تَنْحُنُوا اِلَّا بِشَرٍّ مِّثْلِكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَنْهَى
عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ لَنَا اَنْ نَّاتِيَكُمْ بِسُلْطٰنٍ
اِلَّا بِاِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ۝

وویل دوی ته رسولانو د دوی (چه هو!) نه یو مونږ مگر آدمیان یو په شان ستاسی ولیکن الله احسان کوی (په ایمان او نبوت سره) پر هر چا چه اراده وفرمائی (د احسان د هغوی) له بندگانو خپلو (لکه چه پر مونږ ئی فرمایلی دی)، او نه ښائی مونږ ته (او نه توانیږو) دا چه راوړو مونږ تاسی ته کوم برهان (سند معجزه) مگر په اذن (حکم) د الله سره ، او خاص پر الله نو توکل دی وکړی مومنان.

تفسیر: یعنی د تاسی دغه خبری گردی (تولی) داسی دی چه نه مونږ پرستی یو او نه بل کوم مخلوق بلکه په نفس د بشریت کښی مونږ ستاسی پشان یو لیکن د بشر د نوعی په افرادو کښی د احوالو او مدارجو په اعتبار آیا د ځمکی او د اسمان توپیر (فرق) او اعتبار نشته ؟ - آخر دا خو تاسی هم گورئ چه الله تعالی د جسمانی - دماغی - اخلاقی او معاشی حالاتو په اعتبار ځینو انسانانو ته پر ځینو نورو څومره فضیلت او عظمت وربځلی دی - بیا که داسی وویلی شی چه پاک الله خپل ځینی بندگان د دوی د فطری قابلیت او اعلی ملکاتو په سبب د روحانی کمال او باطنی قرب هغه لوړ مقام ته رسولی دی چه هغه ته د «نبوت» یا «رسالت» منصب وائی ، نو په دغه کښی څه اشکال او استبعاد دی په هر حال د نبوت له دعوی څخه دغه نه لارمیری چه د خپل ځان په نسبت د ماسواء البشر د بل کوم نوعیت دعوی کوونکی یو . هو ! دومره قدر ثابتیږی چه الله تعالی له خپلو بندگانو څخه ځینو ته پر ځینو داسی خصوصی احسان فرمایی چه هغه په نورو کښی نه وی (لکه نبوت - رسالت - ولایت - علمیت - درایت - کفایت - اهلیت)

(﴿وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نُلَیْکُمْ یٰلَیْطُیْ (الْاِیْذِنْ اَللّٰه)﴾ او نه ښائی مونږ ته او نه توانیږو دا چه راوړو مونږ کوم برهان فرمان مگر په اذن او حکم د الله تعالی سره - او خاص پر الله ښائی چه توکل دی وکړی مؤمنان) یعنی اوس پاتی شو د برهان او سند معجزه او د فرمان راوړلو خبره نو د الله تعالی په حکم مونږ لا پخوا د خپل نبوت سند او روښانه ښی او دلائل درشولی دی کما قال ﴿جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَیِّنَاتِ﴾ د هر هغه سری زړه چه د هغه منل وغواړی ، نو د ده د اطمینان دپاره هغه بس او کافی دی - پاتی شو ستاسی د غوښتنو پوره کول نو دغه شی د الله تعالی په اختیار کښی دی زمونږ په قبضه او واک (اختیار) کښی نشته او نه زمونږ تصدیق په دغه پوری ، عقلاً مربوط دی - پاک الله سم له خپل حکمت سره د هر هغه سند او معجزی اراده چه وفرمایی ، تاسو ته به ئی درښی د غوښتلو شویو معجزو له لیدلو څخه ایمان په لاس نه درځی - او خاص د الله تعالی په ورکړه سره په برخه کیږی لهذا ښائی چه یو ایماندار پر دغه اعتماد وکړی - او که بیا هم تاسی دغه خبره نه منئ - او زمونږ په عداوت او ایذاء رسولو ځان تیاروئ ، نو زمونږ توکل او اعتماد د همغه الله تعالی پر مهربانی او امداد دی .

وَمَا لَنَا اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰۤى سُبُلَنَا وَاَنْصُرِنَا عَلٰی مَا
اٰذٰیْتُمُوْنَا وَعَلٰی اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿۱۷﴾

او څه عذر دی مونږ ته په دی کښی چه توکل به نه کوو پر الله حال دا چه ښوولی ئی دی مونږ ته لاری (د دین) زمونږ ، او قسم دی چه صبر به وکړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسی مونږ لره ، او خاص پر الله نو تل دی توکل وکړی متوکلان .

تفسير: يعنى حق تعالى مونږ ته د توحيد جام راځنډولى دى ، او د حقيقي بڼې او کاميابۍ لاره ئې راښوولې ده ، نو بيا څرنگه ممکن دى چه مونږ به پرې توکل او اعتماد نه کوو ؟ او قسم دى چه صبر به وکړو خامخا پر ضرر رسولو د تاسې مونږ لره او خاص پر الله نو تل دى توکل وکړى متوکلان) يعنى تاسې هومره ضرر او ايداء چه راوړسئ ، د پاک الله په فضل سره زمونږ په توکل کښې هيڅ فرق نه لويږى د متوکلينو دغه کار نه دى چه د سختيو په ليدلو سره د توکل او استقامت له لارې څخه واوږى يا بې هيلې شى .

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلرُّسُلِ هُمْ أَنْتُمْ جُنُودُنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا
فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظَّالِمِينَ ۖ وَلَنُسَكِّنَنَّكُمْ الْأَرْضَ
مِنْ بَعْدِهِمْ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ۝

او وويل هغو كسانو چه كافران شوى ؤ رسولانو خپلو ته چه خامخا وبه باسو مونږ تاسې هرومرو (خامخا) له ځمكې خپلې يا به خامخا وگرځئ تاسې هرومرو (خامخا) په دين زمونږ كښې پس وحى وكړه دوى ته رب د دوى چه هرومرو (خامخا) هلاك به كړو مونږ ظالمان ، او خامخا به واوسوو مونږ تاسې په ځكمه د دوى كښې وروسته (د هلاك) د دوى ، دغه (اهلاك او اسكان حق دى) دپاره د هغه چا چه ويرېږى له دريدلو په مخ زما كښې او ويرېږى له وعدې (د عذاب زما)

تفسير: يعنى اوس خپل د توكل او استقامت خبرې پريږدئ! او خپله زياته لوئى او مشرتيا مه ښكاروئ! بس او بس له دوو خبرو څخه يوه خبره ضرور ځانونو ته غوره كړئ! يا تاسې له بعثته څخه پخوا په شان پته خوله او قرار له مونږ سره كډ او مخلوط اوسئ او هغه كسان مو چه پخوا له دى نه له مونږ ځنې بې لارې كړى دى هغوى دى بيرته زمونږ په هم دغه پخوانى دين كښې راشئ! كه نه تاسې ټول زمونږ له ملكه د باندې لار شئ! او مونږ مو له دى وطنه نورو ملكونو ته شړو. پس وحيه وكړه دوى ته رب د دوى داسې چه هرومرو (خامخا) هلاك به كړو مونږ ظالمان. يعنى تاسې به څنگه دوى له دى ملكه وباسئ - مونږ به هم دغه ظالمان د تل دپاره داسې فنا كړو چه بيا له سره بيرته نه شى راتلى او د دوى په ځاى كښې به تاسې او ستاسې نور مخلص وفاداران

ودانو - وگورئ چه د مکی معظمی کفارو د همیشه دپاره نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم او نور مسلمانان له هغه غایه وویستل - چه هم دغه اخراج بالاخر د دوی د اخراج سبب او وسیله وگرځیده او هلته د اسلام او د مسلمانانو دائمی تسلط قائم او د کفر او کفارو هیڅ یو اثر او نښه نه شوه پاتی. او هم دغه ئی داسی وفرمایله چه او خامخا به اوسو مونږ تاسی په ځمکه د دوی کښی وروسته له اهلا له دوی

(﴿ذَلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ﴾ دغه اهلاک د اشرارو او اسکان د ابرارو حق دی دپاره د هغه چا چه ویریږی له دریدلو په مخ ځما کښی او ویریږی له وعدی د عذاب ځما نه یا) دغه پاس ذکر شوی بری او کامیابی هغو خلقو لره ده چه له پاک الله څخه ویریږی - او داسی گنی چه الله جل جلاله زمونږ گرد (تول) حرکات تل وینی - او یوه ورځ به هر ورو (خامخا) مونږ د حساب او کتاب ورکولو دپاره د ده په مخ کښی درېږو، چه هلته به د ده د بی شاری عذاب څخه د نجات او خلاصیدلو هیڅ منجی (نجات ورکونکی) او ژغورونکی (خلاصونکی) نه وی.

وَاسْتَفْتُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ^{۱۵} مِّنْ وَرَآيِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِنْ مَّاءٍ
صَدِيدٍ^{۱۶} يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْبُوتُ مِنْ كُلِّ
مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِسَدِيقٍ^{۱۷} وَمِنْ وَرَآيِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ^{۱۸}

او فیصله (فتح او نصرت) وغوښت (انبیاء نو منصور او مامون شول سره له مومنانو) او نامراده زیانکاره ناامیده شو هر یو متکبر سرکښ (ضدی عناد کوونکی له حق سره) چه وړاندی د ده دوزخ دی پس له مرگه او په کښی سوځی) او ورځپوولی به شی (پری په زوره) له اوبو (چه زوی وینی سره گدی وی او د دوزخیانو له گیدو نه بهیږی) چه غرپ غرپ به ئی (په تکلیف سره) څښی او نه به وی نژدی چه تیر کړی هغه (زوی په آسانی سره له ډیر تریخوالی او بدبوئی) او رابه شی ده ته (سختی د) مرگ له هر طرف (او له هر غایه) حال دا چه نه به وی دی مر کیدونکی (چه په آرام شی) او له شا او په مخ د ده کښی به عذاب ډیر سخت وی.

تفسیر: یعنی انبیاء له الله تعالیٰ څخه مدد وغوښت او د فیصلی طالبان شول - لکه چه نوح علیه السلام ویلی ؎ ﴿فَاقْتُلْ بَنِيَّ وَبَنِيَّهُمْ قَتْلًا مُّحَرَّمًا﴾ او لوط علیه السلام وویل ﴿رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلَ مَتْلَمُونَ﴾ شعیب علیه السلام عرض کړی ؎ ﴿رَبَّنَا اقْتُلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا الْحَقَّ﴾ او موسیٰ علیه السلام دعاء فرمایلی وه ﴿رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُ﴾ الآية - او کفارو کله چه

ولیدل چه له دومره طویل مدت راهیسی مونږ له عذابه ویړول کیږو - لیکن د هغه هیڅ یوه نښه او آثار نه څرگندیږی (ښکاره کیږی) نو په تمسخر او استهزاء سره ئی په داسی ویناؤ سره خوله وپرانیستله ﴿وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطْنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ﴾ (۲۳ جزء د ص (۱۶) آیه ۱۲ رکوع) او ﴿وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ اقْتُلْنَا بِعَذَابٍ إِلَيْهِ﴾ (۹ جزء ۳۲ آیه د الانفال ۲ رکوع) دغه خو د قریشو مقولی وی. د نوح علیه السلام قوم ویلی ؤ ﴿فَاتَّبَعْنَا نَقْدًا﴾ د شعیب علیه السلام قوم وویل ﴿فَأَسْقُطْ عَلَيْنَا كِسْفًا﴾ و غیر ذلک الغرض د دواړو طرفو د فیصلی د ژر صادر کیدلو تقاضا وشوه ﴿وَحَابَ كُلُّ جَبَلٍ عَنِي﴾ او نامراده زیانکاره ناامیده شو هر یو متکبر سرکښ ضدی عناد کوونکی له حقه سره) یعنی په مجرد د دی چه د انبیاءو له لوری د الله تعالیٰ په دربار کښی داسی عرض او استدعا وشوه چه یو ناخاپه د الله تعالیٰ مدد راغی - او هر یو سرکښ او ضد کوونکی نامراده شو - او گرد (تول) هغه خیالات چه دوی پخپلو ماغزو کښی پخول په یوی نیونی سره له منځه لارل او ورک شول - نه دوی پاتی شول او نه د دوی توقعات - او گرد (تول) سره یو ځای سره سپیره او فناه شول .

(بد عمل بده وینا څیړوی سخته بلا)

هلاک کری تل هلاکو ریز مریز کری تل چنگیز)

(﴿مِنْ ذُرِّيَّتِهِ جَهَنَّمَ وَيُسْقَى مِنْ مَّاءٍ صَدِيدٍ﴾ چه وړاندی د ده دوزخ دی او پس له مرګه پکښی سوځی او ورځنډولی به شی پری په زوره له اوبو چه زوی او وینی سره ګدی وی او د دوزخیانو له ګیدی څخه بهیږی) یعنی دغه خو د دی دنیا عذاب ؤ - وروسته له دی د دوزخ مدهشه او موحشه منظره ور په مخه ده چه دوی پکښی غورځول کیږی او سوځی چه د توی کیدلو په شدت کښی زوی یا د زوو په شان اوبه پر دغو کفارو وڅښول شی. ﴿يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادِيهِغُهُ﴾ چه ګوت ګوت به ئی په تکلیف سره څښی او نه به وی نژدی چه تیری کری هغه زوی په آسانی سره له ډیر تریخوالی او بدبوئی) یعنی پخپلی خوښی سره ئی کله څښلی شی. په حدیث کښی دی چه پرښتی ئی د اوسپنی په ګرزونو سره په سر وهی او په زوره ئی پری څښی او په خوله کښی ئی ورتویوی څه مهال (وخت) چه دوی خپلی خولی ته ورنژدی کوی نو د هغه د حرارت له شدته د دوی د دماغو او د ماغزو تر پوتکی پوری هم بیل شی او لاندی ځوړند شی - کله چه هغه د دوی خولی ته ورسپړی نو د دوی له ستونی (حلق) څخه تیریږی او هلته بند پاتی کیږی - په ډیر مصیبت او ریر (تکلیف) سره ئی یو یو ګوت یو یو غرپ، له ستونی (حلق) څخه تیروی - کله چه هغه د دوی نس کښی ولویږی نو سم له لاسه د دوی کلمی توتی توتی غوڅی شی او د باندی تری ولویږی ﴿وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاهُمْ﴾ (۲۶ جزء د محمد (۱۵) آیه ۲ رکوع)

﴿وَأَنْ يَسْتَغْفِرُوا بِغَاثِ آبَائِهِمْ كَالَّذِينَ يَشْوَى الْوُجُوهَ﴾ (۵-جزء د الکھف (۲۹) آیت ۴ رکوع) اعاذنا الله منها
وسائر المؤمنین.

(﴿وَيَا أَيُّهَا النَّاسُ﴾ الآية - او را به شی ده ته سختی د مرگ له هر طرفه او له هر عحایه حال دا
چه نه به وی دی مر کیدونکی چه په آرام شی او له شا او په مخ د ده کښی به عذاب دیر سخت
وی) یعنی د دوی خښل به څه وی؟ - له هر لوری به د مرگ سره لاس او گریوان او مخامخ وی
له سره تر پښو پوری په هر یوه عضو به د موت سکرات طاری وی - له شپږو جهاتو (اطرافو) به
پر دوی سخت مهلک عذاب مسلط شی او پری نازلیدوی - پر دغه ژوندون به مرگ ته ترجیح ورکوی
- لیکن مرگ به هم د دوی په برخه نه کیږی، چه د دوی دغو گردو (تولو) تکالیفو ته خاتمه
ورکړی - له یوه عذابه وروسته بل نوی عذاب به پری پرله پسې راځی
﴿كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بِدَأْلَتِهِمْ جُلُودًا أُخْرَىٰ فَلَا يَذُوقُوا الْعَذَابَ﴾ (۵-جزء د النساء ۵۶ آیت ۸ رکوع)
﴿ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ﴾ (۳۰-جزء د الاعلیٰ (۱۳) آیت ۱ رکوع)

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ
لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ^{۱۸}

مثال (حال - صفت) د هغو کسانو چه کافران شوی دی په رب خپل باندي
عملونه د دوی په شان د (دیری د) ایری دی چه سخت را والوځی پری باد په
هغه ورځ چه سخت او ښورونکی وی باد ئی، نه به قادر پری دوی د هغو
عملونو چه کړی دی دوی په هیڅ شی، دا (گمان د نیکی د دوی (هم دغه
گمراهی ده لری (له حقه)

تفسیر: غینو کفارو ته به داسی خیال پیدا کیده چه مونږ خو په دنیا کښی دیر ښه ښه کارونه
د صدقاتو او خیراتونو په سلسله کړی دی زمونږ ښه اخلاق په خلقو کښی مشهور دی - له دیرو
خلق سره مو په مصیبت او تکلیف کښی مرستی (مدد) او کومکونه کړی دی - او په یوه نه یو
صورت سره مو د الله تعالیٰ عبادت هم کړی نو آیا دغه گرد (تول) کړی او په نورو کولی او
راکړه او ورکړه مو هلته په کار نه راځی؟ د هغه جواب ئی په دغه تمثیل سره ورکړ - یعنی هر
هغه څوک چه د پاک الله صحیح معرفت نه لری او یواځی د فرضی او وهمی معبودانو عبادت کوی
د هغه گرد (تول) اعمال محض یو بی روحه او بی وزنه شی ته ورته دی او هغه به په محشر کښی
داسی الوزی، او له منځه ورک کیږی لکه چه د لوی باد او سیلی په وقت کښی د ایرو بشرکی
الوځی نو هلته به کفار د نیک عمل څخه بیخی تش لاس وی - حال دا چه داسی یوه موقع به
وی چه هلته د نیکو عملونو ضرورت له هر شی څخه زیات وی . الله اکبر! دغه به څرنگه د

حسرت او افسوس وقت وی، هغه اعمال چه دوی ئی د قرب او نجات وسیله گئی ، هغه د ایرو د
دیری په شان په عین موقع کښی بی حقیقت ثابتیری ، او بالمقابل نور خلق د خپلو نیکو له
خوړو ثمراتو څخه خوندور کیږی

هومره چه بازار موږ وی

د بی وزلو زده تری سوږ وی

الْمَرَّانَ اللَّهُ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ يَئْتِيَنَّكُمُ
وَيَاتٍ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ۝ وَمَا ذَلِكُ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ۝

آیا نه وینی (نه پوهیږی ای لیدونکیه!) چه بیشکه الله پیدا کړی دی اسمانونه
او ځمکه (او مافیهما) په حقه سره (لکه چه اراده ئی وه) ، که اراده
وفرمانی (الله د هلاکولو د تاسی) نو بو به ځی تاسی (په مړینه سره) او رابه
ولی نور خلق نوی (یعنی پیدا به ئی کړی). او نه دی دغه (اهلاک د تاسی
او پیدا کول د نورو) په الله باندي سخت او مشکل (بلکه آسان دی) .

تفسیر: یعنی ښائی کفارو ته داسی خیال پیدا شی کله چه مونږ په خاورو کښی سره ګډ او
خاوره شو ، نو بیا به بل ژوندون څرنگه وی ؟ د قیامت او عذاب او ثواب خبری مگردی (تولی)
افسانۍ دی ، نو د دغه خیال په تردید کښی دا ورښی ، هغه الله ته چه اسمان او ځمکه ئی
پخپل کامل قدرت او حکمت سره پیدا کړی دی ، ستاسی بیا ژوندی کول - یا د بل کوم
مخلوق درول ودانول ستاسی په ځای کښی هیڅ سخت او مشکل نه دی که د اسمان او ځمکی د
محکم نظام له لیدلو څخه دغه یقین در حاصلیږی چه د هغو پیدا کوونکی او قائم ساتونکی کوم
داسی ذات شته چه صانع او حکیم دی لکه چه د «بالحق» په لفظ سره ئی تنبیه فرمایلی ده ،
نو څرنگه ویلی شی چه هغه به اشرف المخلوقات (انسان) محض یو بی نتیجی شی پیدا کړی وی
؟ - او د ده د تخلیق او ایجاد سره به بل کوم عظیم الشان مقصد متعلق نه وی ؟ له دغه
ژوندون څخه وروسته به بل ژوندون وی چه په هغه سره د آدم د پیدایښت عظیم مقصد په اکمله او
اتمه طریقه سره ښکاره شی .

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعْفُؤُا^{۲۲} لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا
 كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُّغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ
 شَيْءٍ قَالُوا الْوَهْدُنَا اللَّهُ لَهْدَيْنُكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجْرُنَا أَمْ
 صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ نَّحِيصٍ^{۲۱} وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ
 إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ
 لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا
 تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا بِصُرْخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِصُرْخِي^{۲۳}
 إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ
 عَذَابٌ أَلِيمٌ^{۲۴}

او ظاهر به شی (خلائق له قبورو د) دوی الله ته تول ، نو ویه وائی کمزوران
 (د کفارو) هغو کسانو ته چه کبر لوی به ئی کوله (په کفر کښی) چه
 بیشکه مونږ وو تاسی ته (په دنیا کښی) تابعان نو آیا اوس ئی تاسی دفع
 کوونکی له مونږ څخه له (دغه اخروی) عذابه د الله څخه څه څیز ، نو ویه
 وائی (دغه مشرکان) که هدایت کړی (لاره ښوولی) وی مونږ ته الله نو خامخا
 هدایت (لارښوونه) به کړی وه مونږ تاسی ته ، برابر دی (اوس) پر مونږ چه
 آیا شور ، فریاد وکړو ؟ یا که صبر وکړو نشته مونږ ته هیڅ څای د خلاصی
 . او ویه وائی شیطان کله چه فیصله شی امر (د حساب په قیامت کښی)
 بیشکه چه الله وعده کړی وه له تاسی سره (په دنیا کښی) وعده د حق (چه
 بعث او جحیم او نعیم دی) او وعده کړی وه ما له تاسی سره بیا نو خلاف
 می وکړله تاسی سره (په وعده کښی لکه چه اوس درښکاره شو) ، او نه و
 ماته پر تاسی هیڅ حکومت (او غلبه) مگر دا قدر چه ویللی ما تاسی
 (گمراهی ته) نو قبول کړ تاسی (په تشو غلولو سره) دعوت زما ، نو مه
 ملامتوئ تاسو ما او ملامت کړئ نفسونه (عنانونه) خپل نه یم زه اوس فریاد

رس (له عذابہ خلاصوونکی) ستاسی او نه یی تاسی فریاد رس (له عذابہ خلاصوونکی) زما ، بیشکه زه کافر (منکر بیزاره یم) له هغه اشراکه د تاسی ما لره (له الله سره په طاعت کښی) پخوا (له دی نه په دنیا کښی) ، (نو فرمائی الله) بیشکه چه ظالمان شته دوی ته عذاب دیر دردناک .

تفسیر: یعنی له گردو (تولو) ځنی په یوه لویه عدلیه محکمه کښی به گرد (تول) خلائق کله چه له خپلو قبورو څخه ژوندی پاڅولی کیږی او راوړاندی کیږی ، او په خورا (دیر) ښکاره صورت په عرصات کښی د الله تعالی په حضور کښی گرد (تول) سره ټولپړی ، نو ویه وائی د کفارو کمزوران هغو کسانو ته چه کبر ئی کاوه چه بیشکه مونږ وو تاسی لره تابعان نو آیا پس یی تاسی دفع کوونکی له مونږ څخه له عذاب د الله څخه د څه څیز ؟ یعنی اتباع به خپلو متبوعینو ته داسی وائی چه «په دنیا کښی تاسی له خپلو ځانونو څخه لویان او مشران جوړ کړی ؤ ، نو ځکه مونږ ستاسی دیر اطاعت او متابعت وکړ نو نن د دغه مصیبت په وقت کښی مونږ ته څه گته (نفعه) او فائده راوړسوی! آیا داسی کیدی شی چه د دغه الله تعالی د عذاب کومه برخه له مونږ څخه لری یا سپکه کړئ ؟» دغه وینا به وروسته د دوزخ له ورنگه وکړی - یا به د حشر په میدان کښی ووائی - ابن کثیر رحمه الله علیه اول احتمال ته ترجیح ورکړی ده لقوله تعالی ﴿وَأَذِيتَحَاجُّونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضَّعُفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا﴾ الآية - وغير ذلك من الايات والله اعلم (﴿قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهْدَيْنَاكُمْ﴾) نو ویه وائی دغه مشران که هدایت کړی لاره ښوولی وی مونږ ته الله نو خامخا هدایت ، لار ښوونه به کړی وه مونږ تاسی ته - الخ) یعنی که الله تعالی په دنیا کښی مونږ ته توفیق راپه برخه کړی وی نو مونږ به تاسی هم له خپلو ځانونو سره یو ځای په سمه لاره ښوولی وی لیکن مونږ پخپله وښویدو او تاسی مو هم له خپلو ځانونو سره د ضلالت په سیند کښی دوب کړئ - یا به ئی دا مطلب وی که الله تعالی مونږ ته داسی کومه لاره راوښوده چه له دغه عذاب ووتو ، نو مونږ به تاسی ته هم همغه لاره وښوو اوس خو مونږ هم ستاسی پشان په سخت مصیبت کښی مبتلا یو - او مصیبت هم داسی دی چه له هغه څخه د ژغورنی (خلاصیدلو) هیڅ صورت نه ښکاری - نه له صبر کولو او چوپ (چپ) کیناستلو ځنی څه گته (نفعه) او فائده رارسیری او نه له ویریدلو او چغو وهلو څخه څه په لاس راځی

(﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ﴾ الآية - او وائی شیطان کله چه فیصله وشی د گردو (تولو) کارونو) یعنی له حساب او کتاب څخه وروسته کله چه داسی فیصله صادره شی چه جنتیان په جنت کښی او دوزخیان دوزخ ته لار شی ، نو هلته پخوا له دی نه چه دوزخیان په دوزخ کښی ولویږی ، دوزخیان به پر لعین ابلیس باندی الزام اړوی ، چه ای مردوده تا په دنیا کښی مونږ تیر ایستو ، او له لاری څخه دی بی لاری کړو - او په دغه مصیبت کښی دی ککر کړو نو اوس زمونږ څه تدبیر او چاره هم وکړه ! مثلاً د سپارش او نورو څه انتظام وکړه ! چه د الله تعالی له دغه عذاب

ژغورنه (نجات) مو په برخه شی - دلته لعین ابلیس دوی ته به داسی یوه وینا وکړی چه د هغی حاصل دا دی «بیشکه الله تعالی د صادق القولو انبیاء په ژبه او واسطه د ثواب او عقاب او د دوزخ او جنت په متعلق داسی رښتیا وعدی فرمایلی وی چه د هغوی صداقت په دنیا کښی د دلائلو او براهینو له مخی ثابت ؤ- او نن هم په مشاهده سره ظاهر دی - ما د هغه په مقابل کښی تاسی ته د دروغو خبری او غلطی وعدی کړی وی چه د هغو کذب او دروغ هم په دنیا کښی په ادنی فکر او تأمل سره واضح او ښکاره کیدی شو - او دلته خو ستاسی تر سترگو لاندی د هغی بدی نتیجی راڅرگندی (ښکاره) دی - له ما سره نه د حجت او د برهان قوت ؤ - او نه داسی بل کوم طاقت او قوت ؤ چه په زور او زیاتی سره می تاسی داسی یوی وړوکی خبری ته اړ (محتاج) او مجبور کولی شوی - بلاشبه ما تاسی ته د بدی تحریک کړی دی - او تاسی ته می د خپلی دلی په لوری د راتلو بلنه کړی ده تاسی پخپله په منده او دیری خوښی زما په لوری راوغلیدی - او هر لوری ته چه ما تاسی راوغوښتی - تاسی همغه لوری ته په دیری خوښی او مینی روان شوی - که ما تاسی اغواء ، گمراه او بی لاری کړی - نو تاسی ولی رانده شوی ؟ نه مو دلیل واورید ، نه مو برهان ولید - نه په دعوی باندی وپوهیدی - او نه مو اول او نه مو آخر ته وکتل - سترگی مو پتی کړی او زما تر شا مو مندی وهلی د انصاف خبره خو دا ده چه له ما څخه پر خپلو نفسونو باندی زیات الزام او ملامتی وړوی ! زما د اغواؤ غولولو ، لمسولو او تیر ایستولو جرم پر خپل ځای پاتی دی - لیکن زما پر مجرمولو تاسی کله پاک او بری کیدی شی نن تاسی ته مدد رسونه چیری - پخپله له تاسی څخه مدد اخیستل هم امکان نه لری - مونږ او تاسی دواړو د خپلو خپلو جرائمو سره برابر په سزا کښی نیولی کیږو - هیڅ یو به د بل په داد او فریاد نه شی رسیدی - تاسی له خپله حماقته په دنیا کښی زه د الله تعالی شریک ودرولم یعنی ځینی مستقیماً د شیطان په عبادت کښی لگیا شول - او دیر کسان د شیطان پر خبرو داسی وغولیدل - او د ده د احکامو انقیاد ئی په داسی ډول (طریقه) سره وکړو چه هغسی د الله تعالی د احکامو اطاعت او انقیاد به ئی کاؤ پر هر حال زه له هغه شرک او کفره چه تاسی پخپل جهل او غباوت سره کړی دی بیخی منکر او بیزاره یم . یا «بما اشرکتمون» کښی باء سببیه واخیسته شی ، او داسی مطلب تری وویست شی «تاسی ماته د خدای رتبه راکړه او له دی سببه مو له ما ځنی هم دیر لوی کافر جوړ کړ - که چا زما خبرو ته اهمیت نه ورکاوه زما په عبادت کښی نه لگیا کیده ، نو زه به د کفر او طغیان دغی درجی ته کله رسیدم - نو اوس هر ظالم او مشرک لره ښائی چه د خپلو اعمالو او د کریو چارو (کارونو) سزاوی د دردناک عذاب په صورت وگالی (برداشت کړی) - ! له شر شور نښلولو او الزام اړولو څخه هیڅ شی مو په لاس نه درځی» .

په تیر آیت کښی د ضعفاء او متکبرینو د کشرانو او مشرانو د خبرو او اترو نقل وکړی شو ، د هغه په مناسبت د دوزخیانو د خورا (دیر) لوی مشر لعین ابلیس تقریر او وینا نقل فرمائی - کله چه د عوامو الزام او د دوی استدعا په دغو دواړو ځایونو کښی یو شان وه نو ښائی ځکه د

شیطان د خبرو او اترو په منع کښی د هغه ذکر کول ضروری معلوم نشو والله اعلم .
د دغو مکالماتو له نقل کولو څخه مقصود دا دی چه خلق د دغه اضطراب او پریشانی له تصویره
او اندیښنی د شیاطین الجن والانس له اتباع او پیروی څخه مخ وگرځوی .

وَأَدْخِلَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ۖ

او داخل به کړی شی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه
(عملونه په هسی) جنتونو کښی چه بهیږی لاندی له (مانیو او ونو د) هغو
(خلور قسمه) وبالی په دی حال چه همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو کښی
داخل به کړی شی دوی په حکم او) په اذن د رب د دوی، پیشکشی د دوی
(به په وقت د ملاقات کښی) په دغه جنت کښی لفظ د سلام وی.

تفسیر: دغه ئی د مقابلی په دول (طریقه) سره د کفارو له سزا څخه وروسته د مؤمنینو ښه
انجام او خاتمه وفرمایله حضرت شاه صاحب لیکي چه په دنیا کښی «سلام» دعاء ده د
سلامتیا غوښتلو دپاره - او په آخرت کښی سلام ویل مبارکی ده پر سلامتی موندلو .

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ۚ تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ۖ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ۖ

آیا وینی ته (ای بنده) څرنګه بیانوی الله یو مثال کلمه پاکیزه (چه لا اله
الا الله ده) په شان د هغی ونی پاکیزی (د خرما ده) چه بیخ د دی خښ وی
(په ځمکه کښی) او څانګی ئی (پورته) په (جانب د) اسمان (تللی) وی ،
چه ورکوی (دا ونه) خوراک (میوه) خپله هر مقرر وقت په اذن (حکم) د رب
خپل ، او بیانوی الله مثالونه دپاره د خلقو دپاره د دی چه دوی پند پری

واخلي . او مثال د کلمې خبیثې (چه کلمه د کفر ده) په شان د هغې ونې خبیثې (بدبوئی بدخوندی لکه د مرغونی د بوټی) دی چه ایستلی شوی وی له سر د ځمکې چه نه وی ده ته هیڅ قدر قرار (ثبات استحکام).

تفسیر: یعنی وگورئ او غور وکړئ څرنګه باموقعه او معنی پیدا کوونکې مثال دی عقلمن هومره چه په ده کېنې غور وکړی هغومره په سلهاؤ دقائق مسلسلأ تری پیدا کیږی . په پاکیزه خبرې کېنې د توحید کلمه - د الله تعالی د معرفت خبرې - ایمان او ایمانیات - قرآن - حمد - او ثنا - تهلیل - تسبیح او رښتیا ویل ګرد (تول) سره داخل دی .

په اکثر روایاتو او آثارو کېنې دلته د پاکیزه ونې مصداق د خرما (کجوری) ونه درولی شوی ده ګواکې نوری پاکیزه ونې هم تر دی لاندې داخلې کیدی شی .

(﴿ أَصْلَهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴾) چه بیخ د دی خېن وی په ځمکه کېنې او څانګې ئې پورته په جانب د اسمان تللی وی) یعنی د هغې بیخ د ځمکې په ژوره (خکته) کېنې غوړیدلې وی چه په ډیر زورور او سخت باد او سیلی سره هم هغه له بیخه نه ایستلی کیږی - او د هغې څانګې اسمان ته رسیدلې دی یعنی څانګې ئې ډیری لوړې او د ځمکې له کثافتونو څخه لرې وی

(﴿ تُوْنِي الْأَمْهَالَ كُلَّ حِينٍ بِأَذْنِ رَبِّهَا ﴾) چه ورکوی دغه ونه میوی خپلې هر وقت کېنې چه ورته مقرر کړی وی الله په اذن او حکم د رب خپل سره چه اول «بسر» او په وسط کېنې «رطب» او په اخر کېنې «تمر» ورکوی او «تمر» ئې خو هر کله موجود وی) یعنی هیڅ یو فصل له میوو او ثمراتو څخه تش نه وی پاتی یا ئې فرض کړئ چه په دولسو میاشتو کېنې ګهیځ (سحر) او ماښام به پری تازه میوی څوړندی وی په «کلمه خبیثه» کېنې د کفر کلمه - دروغی خبرې - او هره هغه خبره چه د الله تعالی له مرضی څخه مخالفه وی ، داخله ده . او علی الاکثره له دی نه حنظل (مرغونی ، زار زنگی تریوز ابوجهل) مرادوی - ګواکې د لفظ په عموم کېنې هره خرابه ونه شامله کیدی شی یعنی لکه چه هیڅ بیخ ونه لری او په لږ اشاره سره له ځمکې څخه وځی ګواکې د هغه کم قوتی او ناپایداری ښکاره کړی ده ، د دواړو مثالونو حاصل داسی شو چه مسلمانانو د توحید او ایمان دعوی پخه او رښتیا ده چه د هغه دلائل نهایت صاف او صحیح او مضبوط دی او د دی له امله (له وجی) چه د فطرت سره موافقه ده د هغې ریښی د زړونو ژورو ته رښکته کیږی او د صالحه و اعمالو څانګه عین د قبول تر اسمانه پوری لګیږی

(﴿ إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكُلُّ الطَّيِّبِ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ﴾) (۲۲ جزء د فاطر (۱۰) ایه ۲ رکوع) د هغه د لطیفو او خوړو ثمراتو څخه د موحدینو ژبه او خوله خوړه او خوندوره کیږی - الغرض د حق او صداقت او توحید او معرفت همیشه بهارونه او پسرلی ورځ په ورځ وده کوی ، او لوئیږی او په ډیری پائداري سره لوړیږی او بالعکس د دروغو خبرو او شرک او کفر او د باطنی دعوی بیخ هیڅ نه وی - د باد په لږ خوځولو سره له بیخه وځی ، د ناحقې خبرې په اثبات کېنې هومره زور چه

ولگولی شی لیکن د انسانی ضمیر او فطرت د مخالفت له امله (له وجی) د هغه بیخ د زړونو تر بیخه نشی رسیدی - د لوڅه فکر کولو په اثر غلط راښکاری نو ځکه مشهور دی چه دروغ پښی نه لری ، یعنی د رشتیا په شان پر خپلو پښو نشی تلی او نه له هغو څخه په زړونو کښی څه نور پیدا کیږی زمونږ امام فخرالدین رازی رحمه الله علیه د صوفیه و په طرز د دغو مثالونو په بیان کښی له ډیر اطنابه کار اخیستی دی - چه دلته د هغو د نقلولو ځای او گنجائش نشته

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴿١٤﴾

مضبوطوی الله هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په خبره ثابت سره په ژوندون د دنیا (په وقت د فتنی او مرګ) کښی او په آخرت کښی (یعنی په قبر کښی) او ښویوی الله ظالمان (له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبی کښی) او کوی الله هر هغه څه چه اراده وفرمائی (د کولو ئی له اهداء د مومنانو او اضلال د مشرکانو).

تفسیر: یعنی حق تعالی د توحید او ایمان په خبرو (چه د هغو مضبوطی او پایداری په پخوانی مثال کښی ظاهره کړی شوی ده) مومنان په دنیا او آخرت کښی مضبوط او ثابت قدمی - پاتی شو د قبر منزل چه د دنیا او آخرت په منځ کښی «برزخ» دی هغه په دنیا یا په آخرت کښی ګډ شمیرلی شوی لکه چه له اسلافو څخو دغه دواړه اقوال منقول دی . غرض دا دی چه مومنین د دنیا له ژوند څخه نیولی تر محشر پوری د هم دغی طبیی کلمی په برکت مضبوط او ثابت قدم پاتی کیږی - په دنیا کښی له هومره حوادثو او آفاتو سره چه مخامخ شی - او هر رنگه سخت امتحان او ازموینه چه تری واخیسته شی - په قبر کښی چه د نکیرینو سؤال او جواب وشي - د محشر هولناکه منظره سره له دی چه فکر او هوش وړونکی وی - په هره موقع کښی هم دغه د توحید کلمه د ده د میرانی - ثبات او استقامت ذریعه ګرځی .

﴿ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ ﴾ او ښویوی اړوی الله ظالمان مشرکان له دغی ثابتی خبری او هیروی ئی تری په دنیا او عقبی کښی له ظالمانو څخه مراد دلته کفار او مشرکین دی - دوی په دنیا کښی هم وښوئیدل - او په آخرت کښی هم ښوئیدي ، او له سره د حقیقی بری او کامیابی مخه به ونه وینی .

(﴿ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ﴾ او کوی الله هر هغه چه اراده وفرمائی (د کولو ئی) یعنی سم له خپل حکمت سره هره معامله چه له چا سره وړ (لائق) او مناسبه وی ، همغه ورسره کوی .

الْمُتَرِّ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ
دَارَ الْبَوَارِ ۖ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ ۖ وَجَعَلُوا لِلَّهِ
أَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ۖ قُلْ تَتَّبِعُوا فَإِنْ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ۖ

آیا نه ئی خبر نه گوری ته هغو کسانو (د کفارو) ته چه بدل کړی ئی دی
نعمت د الله په ناشکری سره (په اختیار د کفر) او رابښکته کړی دی دوی قوم
خپل په دار د هلاک کښی ، چه دوزخ دی ، داخل به شی دوی په هغه کښی
، او بد غای د قرار او هستوگنی دی (دا دوزخ) او گرځولی ؤ دوی الله ته
شریکان دپاره د دی چه گمراه کړی (واړوی خلق) له لاری (د توحید) د الله
ووايه (ای محمده دوی ته) چه نفعه واخلي تاسی (په شهواتو سره په دنیا
کښی) نو بیشکه بیرته ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی.

تفسیر: له دی نه د کفارو او مشرکینو مشران او سرداران مراد دی خصوصاً د قریشو رؤیسان
چه د دوی په لاس کښی په هغه وقت کښی د عربو واک (قبضه) او اختیار ؤ . یعنی الله تعالی پر
دوی خومره انعام او احسان فرمایلی دی - د دوی د هدایت دپاره ئی محمد صلی الله علیه وسلم
لیږلی دی - قرآن ئی نازل کړی دی - د بیت الحرام مجاوران ئی گرځولی دی - د عربو مشرتیا
ئی ورته روزی کړی ده دوی د پاک الله د دغو نعمتونو او احساناتو مقابله په دی سره وکړه چه
د الله تعالی پر ناشکری ئی ملاوی وترلی او د ده خبری ئی دروغ ویللی - د ده له رسول سره
وجنگیدل - په آخر کښی ئی خپل قوم له خپلو غانونو سره یو غای بیولی د هلاکت په کنده
کښی ولویدل .

(﴿ وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ﴾) او گرځولی وو دوی شریکان دپاره د دی چه گمراه
کړی او واړوی خلق له لیاری د توحید د الله تعالی نه) یعنی که دوی د الله تعالی له نعمتونو او
احساناتو څخه متاثر شوی وی او د حقیقی منعم په شکر گزاری او اطاعت شعاری کښی لگیا وی
نو ډیر به ښه ؤ - مگر دوی داسی ونه کړل - بلکه بالعکس بغاوت ئی غوره کړ - او د پاک الله
په مقابل کښی ئی نور داسی شیان ودرول - چه پر هغو ئی د الوهیت اختیارات ویشلی ؤ - او
هغه عبادت ئی چه واحد الله ته مخصوص ؤ ، په مختلفو عنوانونو سره د دوی دپاره ثابت کړ -
څو په دغی سلسلی کښی له خپلو غانونو سره نور خلق هم بی لاری کړی - او گمراهی ته ئی
واړوی او د خپل سیادت په لومه (دام) کښی ئی راگیر کړی
(﴿ قُلْ تَتَّبِعُوا فَإِنْ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴾) ووايه ای محمده ! دوی ته چه نفع واخلي تاسی په
شهواتو سره په دنیا کښی نو بیشکه ورتله ستاسی اور د دوزخ ته دی) یعنی ښه دی دغه

بیوقوفان پخپلو لومو د کفر او شرک کښی راگیر کړئ ، او خو ورځی ښه عیش او عشرت او دنیوی ښی مزی او خوښی وکړئ مگر تر کله پوری ؟ بالاخر تاسی به د دوزخ په اور کښی تل اوسیرئ ، ځکه چه د هسی دنیوی عیش او عشرت نتیجه به هم دا وی - گواکی دغه جمله داسی شوه لکه چه یو طبیب له یو بد پرهیز مریض څخه خفه شی او ورته ووائی « کل ما ترید فان مصیرک الی الموت - څه چه دی زړه غواړی وی خوره ځکه چه هم دغه مرض هرومرو (خامخا) ستا ساه وباسی»

قُلْ لِّلْعِبَادِیَ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا یَقِیْمُوا الصَّلٰوةَ وَیُنْفِقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ سِرًّا وَعَلٰنِیَةً مِّنْ قَبْلِ اَنْ یَّآتِیَ یَوْمٌ لَاْ یَبِیْعُ فِیْهِ وَلَا یُخَلِّلُ ﴿۱۴﴾

ووايه (ای محمده) هغو بندگانو زما ته چه ایمان ئی راوړی دی چه سم دی دروی (ادا کړی) لمونځ او ورکړه دی کوی ځینی له هغه ماله چه ورکړی دی مونږ دوی ته په پټه (که مستحب ؤ) او په ښکاره (که فرض ؤ یا واجب) پخوا له راتلو د هغی ورځی چه نشته سودا پلورل (خرڅول) او پیرودل (اخستل) په هغی کښی او نه دوستی.

تفسیر: د کفارو د احوالو له ذکر کولو څخه وروسته د مخلصینو مؤمنینو د تنبیه دپاره ئی داسی وفرمایل شو دوی په پوره دول (طریقه) سره وښی شی ، او د عبودیت په وظائفو کښی یوه ذره هم فرق او توپیر (تفاوت) رانه ولی - په زړه او ځان سره د خالق عبادت او د مخلوق خدمت وکړی ، چه هغه دیر ښه عبادت دی - لمونځونه دی د هغو له حقوقو او حدودو د رعایت سره په کامل خشوع او خضوع سره تل ادا کړی - د پاک الله له ورکړی څخه یوه برخه خفیه یا علانیه پر مستحقینو ولگوی . الغرض د هغو کفارو په مقابل کښی چه په کفر او شرک او د نعمتونو په ناشکری کښی دوب تللی دی ، مؤمنانو ته لارم دی چه په خپلو ځانونو او مالونو د الله تعالی په عبادت او شکر ایستلو سره خپله مستعدی څرگنده (ښکاره) کړی

(﴿مِّنْ قَبْلِ اَنْ یَّآتِیَ یَوْمٌ لَاْ یَبِیْعُ فِیْهِ وَلَا یُخَلِّلُ﴾) پخوا د راتلو د هغی ورځی چه نشته سودا او پلورل (خرڅول) او پیرودل (اخستل) په هغی کښی چه مقصر څه ورکړی او ځان پری واخلي او نه به پکښی دوستی وی کفارو لره چه گوندی خلاص شی د چا په دوستی سره) یعنی لمونځ او فی سبیل الله انفاق او نور حسنات په هغه ورځ به د دوی په کار ورځی بیع او شری او تش د دوستی او خپلوی تعلقات له سره د دوی په کار نه ورځی - نه به هغه څوک نیک عمل پیرودی (اخستلی) شی - او نه به داسی کوم دوست او خپلوان پیدا کیږی چه بی له ایمانه او صالح عمله تش د دوستی د تعلقاتو لامله (له وجی) د ده د نجات ذمه پر خپل ځان واخلي . ربط پخوا د

کفارو د ناشکری ذکر ؤ - بیا د مومنینو د طاعت د مراسمو د اقامت حکم ئی ورکړ او د شکر گزاری په لوری ئی تشویق ورکړ - وروسته د الهیه ؤ نعماوو څخه د څو عظیم الشانو نعمتونو ذکر فرمائی چه د هر مؤمن او کافر په حق کښی عام او تام دی - څو د هغو له اوریدلو څخه مؤمنینو ته د شکر ایستلو دپاره لا ترغیب وشی او کفار هم غور وکړی او پخپلو زړونو کښی وشرمیری چه دوی څرنگه د داسی لوی منعم او اکبر محسن او مالک الملکوت څخه بغاوت کوی ؟ په دغه ضمن کښی د الله تعالی د عظمت او وحدانیت دلائل هم بیان شول - او امکان لری چه د هغو له اوریدلو څخه کوم عاقل او منصف له شرکیاتو څخه مخ واړوی یا د ده د عظمت او جبروت په دغو نجو کښی غور او دقت وکړی او د ده له نیولو او سزا ورکولو څخه ووبریږی ، او مسلمان شی .

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ

مِنَ الشَّجَرِ رِزْقًا لَّكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ

بِأَمْرِهٖ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَ ۝۱۷ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

دَآبِّیْنِ ۝۱۸ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَيْلَ وَالنَّهَارَ ۝۱۹ وَاَتَاكُمْ مِنْ كُلِّ مَآ

سَآلَتُمْوَهُ ۝۲۰ اِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُوْمٌ كَفَّارٌ ۝۲۱

الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی اسمانونه او ځمکه (او مافیهما) او نازلی کړی ئی دی (له طرفه) د اسمانه اوبه ، نو راپستلی ئی دی په دی اوبو سره له هر قسمه میوو څخه رزق (روزی) تاسی ته ، او مسخر (تابع) کړی دی تاسی ته بیړی دپاره د دی چه گرځی په سیند کښی په امر (حکم) د دغه (الله) سره او مسخر کړی (لگولی) دی تاسی ته ویالی او مسخر کړی (په کار لگولی) دی دپاره د منافعو ستاسی لمر او سپوږمی په دی حال چه گرځیدونکی دی سم له دستور سره برابر ، او په کار کښی ئی لگولی دی تاسی ته شپه او ورځ ، او درکړی دی تاسی ته ځینی له هر هغه څیز چه سوال کړی دی تاسی د هغه (شی سم له مصلحته) ، او که وشمیرئ تاسی (تول انواع او گرد (تول) افراد د) نعمت د الله نو ویه نه شمیرلی شی تاسی دا نعمتونه د الله (تر آخره پوری) بیشکه انسان خامخا لوی ظالم ډیر ناشکره

دی

تفسیر: یعنی له آسمان ئی اوبه رانازلی کړی یا ئی دا مطلب چه د ورښت (باران) په نزول د بخاراتو او نورو ظاهري اسبابو څخه برسیره نور غیر مرئی سماوی اسبابو لره هم دخل شته - وگورئ د لمر پلوشی (اشعه) د سپوږمۍ وړانګې (ضیاء) د ستوری څلیدل - د هوا چلیدل - د اوبو بهیدل د اور بلیدل - د ځمکې غوړیدل انسانانو ته څومره زیاتې ګټې او منافع رسوي؟ وگورئ چه د لمر پلوشی (اشعه) د نورو اشیاء په شان پر اور ورکوونکې هنداری (شیشه اتشی) هم لویږي لیکن هغه د خپل مخصوص جوړښت او استعداد په وسیله له همغو اشعاتو څخه په غیر مرئی ډول (طریقه) سره په دی اندازه د ده له حرارت څخه استفاده کوي چه نور شیان ئی له هغه څخه نشي کولی - سپوږمۍ له سمندره څومره لري ده لیکن د دی له تزئیده او تنقیصه د سمندر په اوبو «مد» او «جزر» پیدا کیږي - هم داسی که ورځي هم د کومې سماوی خزانې څخه په یوې غیر مرئی طریقی سره مستفید شي نو د انکار دپاره څه دلیل په لاس شته؟

(﴿ فَكَمْ يَبْهَتُونَ فِيهِ مِنَ الْمُتَمَرِّ رِزْقًا لَّكُمْ ﴾) نو رايستلی دی الله په دی اوبو سره له هر قسمه میوو رزق روزي تاسی ته ای انسانانو ! (یعنی الله تعالی د خپل قدرت او حکمت په کمال سره په اوبو کښی داسی یو قوت پیدا کړی دی چه د ونو او کښتونو (فصلونو) او د نورو د ودی او نشوونما او حاصل ورکولو سبب ګرځي - او د همغو په ذریعه مونږ د هغو له میوو او حاصلاتو څخه مستفید کیږو .

(﴿ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفَلَکَ لِقَرَىٰ فِي الْبَرِّ يَأْمُرُ ﴾) او مسخر تابع کړی دی تاسی ته بیږي دپاره د دی چه وګرځي په سیند کښی په امر او حکم د دغه الله سره (یعنی د سمندر په خوفناکو چپو او موجونو کښی په یوې وړوکی بیږي باندی سپریږئ ؟ او له کومه ځایه تر کومه ځایه پوری رسیږئ او په څه اندازه سره تجارتی او غیر تجارتی فوائد تری حاصلوئ دغه خو د الله تعالی په قدرت او حکم سره دی چه د سمندر په لویو لویو چپو او هسکو هسکو موږو او غټو غټو شپږو کښی یوه وړوکی (د پیاز د پوتکی په شان) بیږي یا جهاز نه یواځی ساتی بلکه له یوې لوی وچې څخه ئی بلی لوی وچې ته هم بیانی

(﴿ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَ ﴾) او مسخر کړی لګولی ئی دی تاسی ته ویالی چه تصرف پکښی کوئ - او نفع پری اخلئ (یعنی په ویالو او خوړونو او سیندونو او ویالو او لښتیو او نورو کښی د اوبو راتلل او لری ځایونو پوری رسیدل - اگر که د بیږي په شان ستاسی د فکر او ارادی تابع نه ده خو بیا هم ستاسی په کارونو کښی بوخت او لګیا دی - هم داسی لمر او سپوږمۍ او ستوری هم د یوه معین نظام او ضابطه سره سمه د خپل ټاکلی (مقرر کړی) دود (رواج) او دستور سره موافق تماماً تر قیامه د قیامت پوری پخپلو حرکاتو او ورسپارلیو شویو خدماتو کښی مصروف دی او له سره نه ستومانه او نه ستړی کیږي - او نه د دوی په حرکاتو او تاثیراتو کښی لږ څه فرق او توپیر (تفاوت) راښکارېږي - یا شپه او ورځ یوه پسی بله په همغه ټاکلی (مقرر کړی)

عادت سره سم او تل راځی او ځی - دغه گرد (تول) شیان اگر که په دی معنی ستاسی په تصرف او اختیار کښی نشته چه کله مو او چیری مو چه زړه وغواری ، د هغوی د قدرتی حرکاتو او تاثیراتو مخه ونیسی، خو بیا هم تاسی داسی دیر تصرفات او تدابیر په کار اچولی شی چه د هغو تاثیراتو څخه بی‌شماره فوائد حاصل کړئ او لکه چه کوی - د انسانی تصرفاتو او تدابیرو څخه ماسوا دوی بالذات هم تل تر تله ځمونږ د دی دنیا په یو نه یو خدمت کښی مشغول او لگیا دی مونږ او تاسی په هوسائی (آسانی) سره ژوندون کوو - او دوی سرگردانه ځمونږ په منفعت او خدمت کښی مداومت کوی

سپوږمی او لمر دواړه

اور او باد او خاوره باره

اسمان ځمکه لوی واړه

شپه - ورځ - تاوده - ساره

خورو میوی دانی نور خواره

بوخت ځمونږ په چارو واړه

لوی څښتن ته کیږدو غاړه

یو هوسا - ارام - ماره

(﴿ وَاللَّهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾) الآية - او درکړی دی تاسی ته ځینی له هر هغه څیز څخه چه سوال کړی دی تاسی د هغه شی سم له مصلحته) یعنی هغه شیان چه تاسی د حال یا د قال په ژبی سره غوښتی دی ، له هغو ځنی له هر شی څخه هومره حصه چه له حکمت او مصلحت سره موافقه وه په مجموعی ډول (طریقه) تاسی گردو (تولو) ته مو درکړه .

(﴿ وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ اللَّهُ ﴾) او که وشمیرئ تاسی ټول انواع او گرد (تول) افراد د نعمت د الله نو ویه نه شمیرلی شی تاسی دا نعمتونه د الله تر آخره پوری) یعنی د الله تعالیٰ نعمتونه دومره بی‌شماره او غیر متناهی دی چه که تاسی گرد (تول) سره یو ځای شی - او په اجمالی ډول (طریقه) سره د هغو په شمیرلو سره پیل (شروع) وکړئ - نو گرد (تول) به سره ستړی او ستومانه کیږئ . په دغه موقع کښی ځمونږ امام فخرالدین رازی رحمه الله الباری د الله تعالیٰ د نعماتو په بی شماریا - او علامه ابو السعود د هغو د غیر متناهی توب په نسبت لږ څه شرح او بسط فرمایلی دی او د روح المعانی خاوند پر هغو باندی لږ څه مفید اضافه کړی ده چه دلته د هومره تطویل ځای نشته .

(﴿ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَقَلْبًا كَفَّارًا ﴾) بیشکه انسان خامخا لوی ظالم دیر ناشکره دی) یعنی د انسان په جنس کښی دیره زیاته بی انصافی او بی شکری او بی قدری شته چه سره د دومره بی‌شماره احساناتو له لیدلو بیا هم د حقیقی منعم حق نه پیژنی او شکر ئی نه اداء کوی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ ۖ ط

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل ابراهیم ای ربه غما وگرځوه دا ښار (د مکی) امن والا او لری وساته ما او غامن غما له دی نه چه عبادت به کوو د بتانو

تفسیر: یعنی د قریشو هغو مشرانو چه د دوی د کفران او شرک او کفر بیان پاس په ﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ بَدَّلُوْا عِمَّتَ اللّٰهِ﴾ الایه - کښی شوی و هغوی ته د ابراهیم علیه السلام قصه ور په یادوی، او تنبیه ورکوی چه تاسی د هغه د اولادیت لامله (له وجی) د کعبه الله او لوی حرم مجاوران شوی یی، هغه د دی کعبی اساس خاص پر توحید ایشی و، د هم ده د دعاو په اثر الله جل جلاله دغه د مکی معظمی ښار ودان کړ - او په دغو کلکو پریښو (گتو) او شگلنو غمکو کښی د ظاهری او باطنی نعمتونو امارونه ئی جوړ کړل حضرت ابراهیم علیه السلام له دنیا غنی په داسی حال کښی لاړ چه داسی دعاوی او وصیتونه یی کول چه د ده اولاده د شرک طریقه اختیار نه کړی - اوس تاسی ته فکر کول او شرمیدل په کار دی چه تر کومه غای پوری مو د ده د وصیتونو رعایت کړی دی؟ یا د ده له دعاء څخه مو برخه اخیستی ده او تر کومه حده پوری مو د الله تعالی پر احساناتو شکر ایستلی دی.

(﴿رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا﴾ الایه - ای ربه غما وگرځوه دا ښار د مکی معظمی امن والا او وساته ما او غامن غما له دی نه چه عبادت کوو د بتانو) یعنی مکه معظمه «حرم آمن» وگرځوی لکه چه الله تعالی مأمونه هم وگرځوله او هم زه او هم غما اولاده د تل دپاره د بت پرستی څخه وژغوری (محفوظ کړی). او تری مو لری وساتی غالباً دلته به له اولاده غنی خاص صلیبی اولاد مراد وی نو ځکه د دوی په صلیبی اولاد کښی دغه مرض رانغی او که عام ذریات تری مراد وی، نو ویلی کیږی چه دغه دعاء د غینو په حق کښی نه ده قبوله شوی - سره له دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام معصوم رسول و مگر دا د دعاء له آدابو څخه ده چه له نورو غنی پخوا سری خپل ځان ته دعاء وکړی. دا راز (قسم) دعاوی چه له انبیاءو څخه منقولی دی په هغو کښی دغی خبری ته هم اشاره ده چه د انبیاءو عصمت هم د دوی له لوری نه دی پیدا شوی، بلکه د الله تعالی له حفاظته او صیانتته موجود شوی دی نو ځکه دوی تل د هغه په دربار کښی التجاء کوی چه هغه د دوی د عصمت (تلفظاً) ضامن او کفیل شوی دی.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمه الله علیه په نزد ابراهیم علیه السلام دغه دعاوی د معظمی مکی د ودانی او د کعبی شریفی د تعمیر څخه وروسته کړی دی په اول جزء البقرة په ۱۲۶ تر ۱۲۹ آیاتونو او (۱۵) رکوع کښی د کومو دعاو چه ذکر شوی دی، هغه ئی د کعبی شریفی د بناء په وقت د اسمعیل علیه السلام په معیت فرمائی دی. او دغه دعاوی ئی ډیره موده وروسته په

سپین بیرتیا کښی کری دی

رَبِّ اِنَّهُمْ اَضَلُّنَ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ ۚ فَمَنْ
تَبِعَنِيْ فَاِنَّهُ مِنِّيْ وَمَنْ عَصَانِيْ فَاِنَّكَ غَفُوْرٌ
رَّحِيْمٌ ﴿٣٦﴾ رَبَّنَا اِنِّيْ اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِيْ بُوَادٍ غَيْرِ
ذِيْ زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيْمُوا
الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ اَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِيْ اِلَيْهِمْ
وَارْزُقْهُمْ مِّنَ الشَّجَرِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُوْنَ ﴿٣٧﴾

ای ربه غما بیشکه دغو (تیرو) (گتو) (بتانو) لغزولی دی دیر له خلقو (چه سبب د گمراهی د دوی شوی دی) نو هر چا چه متابعت کری دی غما نو بیشکه هغه له (اهل د ملت) غما دی، او هر چا چه نافرمانی کری ده غما نو بیشکه چه ته ئی ښه ښونکی (د خطیاتو) دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره) ای ربه غمونږ بیشکه چه ما اوسولی دی غښی له اولاد خپل (چه اسمعیل او اولاد ئی دی) په داسی یوه وادی (ناو) کښی چه نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوتی ستا چه حرمت (عظمت) والا ده ای ربه غمونږه (ومی اوسول دوی دلته) د دی دپاره چه سم ودروی (اداء کری سره له ټولو حقوقو) لمونځ نو وگرځوه (مائل کړه) زړونه د غښو خلقو په مینه چه راغغلی (په محبت سره میلان کوی) دوی ته او رزق روزی ورکړه دوی ته له هر قسمه میوو شخه دپاره د دی چه دوی شکر وباسی.

تفسیر: یعنی هغو کسانو چه د خالص توحید لیاره غوره کری ده او غما خبری ئی منلی دی، هغه زما په ډله کښی شامل دی. او هغه کسان چه غما خبری ئی نه دی منلی او غمونږ له لیاری شخه بیل شوی دی، نو ته دوی ته پخپلی مهربانی او ښښی سره د توبی توفیق ورکولی شی - که ستا لطف او مهربانی وی نو هغه به هم ایمان راوړی، او خپل ځان به د خصوصی رحمت او ابدی نجات مستحق گرځولی شی - یا دا مطلب چه ته قدرت لری چه هغه هم په هم دغه موجوده حالت کښی وښی اگر که ستا له حکمته د هغه وقوع ونشی.

تنبیه: د «المائدة» د سورت په آخر کښی د حضرت خلیل د دی قول او د حضرت مسیح علیه

السلام په مقوله کښی مو فرق بیان کړی دی هغه دی بیا وکتلی شی.

(رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ ﴿۱﴾ الْآيَةَ - ای ربه غمونږه بیشکه چه ما اوسولی دی او دیره کړی دی غښی له اولادی خپلی په داسی یو وادی او ناو کښی چه نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوتی ستا حرمت والا الخ) یعنی حضرت اسماعیل علیه السلام ځکه چه بل اولاد ئی حضرت اسحاق علیه السلام او نور په شام کښی وو. د الله تعالی په حکم د حضرت اسمعیل علیه السلام د تی رودلو په وقت کښی د د والدی (بی بی هاجری) سره په دغه تور سپیره ډاگ او ډبر ډگر (میدان) کښی پریښود، او دی تری لار، وروسته له هغه د «جرهم» د قبیلې څه خلق هلته ورسیدل ځکه چه الله تعالی د حضرت اسمعیل علیه السلام د تندی او د بی بی هاجری رضی الله عنها د تلوسی او مندی له امله (له وجی) د پرښتی په ذریعه هلته د «زمزم» چینه بهولی ده. نو د «جرهم» کوچیانو چه دغه اوبه ولیدی، هلته ښکته شول - او د بی بی هاجری رضی الله عنها په اجازه همغله مسکون شول کله چه اسمعیل علیه السلام لوی شو نو په هم دغی قبیلې کښی ئی واده وشو. په دی ډول (طریقه) چیری چه نن ورځ مکه معظمه ده یو کلی ودان شو حضرت ابرهیم علیه السلام به هم کله کله له «شام» څخه دلته تشریف راوړ او ددی ښار او د دی ښار هستیدونکو ته به ئی داسی دعاوی فرمایلی چه «ای الها ما خپل یو غوی په دغه لامزروعه (بی کرونده) او ډاگ ډبر میدان کښی ستا په حکم ستا معظم او محترم کور سره نژدی دیره کړی دی، چه دی او د ده نسل ستا او ستا د دی کور حق اداء کړی، نو ته پخپل فضل او کرم سره د خلقو زړونه دی لوری ته متوجه کړه، څو دوی دلته راشی، او ستا عبادت وکړی - او د دی ښار رونق زیات شی او هم د دوی د روزی او زړه جمعی دپاره له غیبه داسی سامان ور برابر کړه چه برسیره پر غلو او اوبو چه د ژوندانه له ضروریاتو څخه دی، عمده ثمرات او ښی میوی هم دلته په افراط سره پیدا شی چه خلق د زړه په اطمینان سره ستا په عبادت او شکر گزاری کښی مصروف شی» پاک الله دغه گردی (تولی) دعاوی قبولی کړی لکه چه تر نن ورځی پوری هر کال په زرگونو زرگونو انسانان له کرده (توله) جهان هله سره تولیږی - او د اعلیٰ قسم میوو او عمده ثمراتو په مکی معظمی کښی دومره کثرت او افراط وی چه ښائی د دنیا په کومی بلی برخی کښی د هغه ساری او نمونه لږ وی - حال دا چه پخپله په مکه معظمه کښی یوه باثمره ونه به نه وی موجوده. له غښو اسلافو څخه منقول دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام پخپله دعاء کښی «﴿أَقْبِدْهُ مِنَ النَّاسِ﴾» د څه خلقو زړونه» فرمایلی ؤ که نه گورد (تول) عالم به هغه لوری ته تلل.

رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نَعْلُنُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ
مِنْ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٣٨﴾

ای ربه غمونږ بیشکه چه تاته معلوم دی هغه چه پتوو ئی مونږه او په هغه چه

ښکاره کوو ئی، او نه دی پټ پر الله باندی هیڅ څیز (نه) په ځمکه کښی
(له سفلیاتو نه) او نه په اسمان کښی (له علویاتو نه).

تفسیر: یعنی په ځمکه او اسمان کښی هیڅ له تا څخه پټ نه دی، نو بیا ځمونږ ظاهر او باطن
له تا ځنی څرنګه پټ او مخفی پاتی کیدی شی؟ داسی چه فرمایلی دی «هغه چه پتوو ئی مونږ
او هغه چه ښکاره کوو ئی» په دغه کښی د مفسرانو څو اقوال دی - لیکن د تخصیص هیڅ وجه
نه ده الفاظ عام دی چه گردو (تولو) ښکاره ؤ او پتو شیانو ته شامل دی.
حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی «په ظاهر کښی دعاء ئی د گردو (تولو) دپاره کړی
ده لیکن په زړه کښی ئی دغه دعاء د اخر الزمان رسول الله لپاره فرمائی ده»

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ۝

(تول صفت او) ثنا ده (هغه) الله لره چه رابښلی دی ماته سره له زوړ والی
اسماعیل او اسحاق، بیشکه چه رب زما خامخا ښه اوریدونکی د دعاء دی.

تفسیر: یعنی په زوړتوب کښی اسحق علیه السلام د «ساری» او اسماعیل علیه السلام د
«هاجری» له ګیدی څخه په غیر متوقعه ډول (طریقه) سره دی راعنایت فرمایلی دی لکه چه د
اولاد په متعلق ځما د ﴿رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ دعاء دی واوریده - دغه دعاء هم راقبوله
کړه! اسماعیل علیه السلام په ۹۹ کلنی او اسحق علیه السلام په ۱۱۲ کلنی ابراهیم علیه السلام ته
عطا شوی دی.

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي ۖ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ۝

ای ربه ځما وګرځوی ما همیشه قائموونکی (اداء کوونکی) د لمانځه (سره له
تولو حقوقو ئی) او ځنی له اولادی ځما (هم کلک کړی پر لمانځه) ای ربه
زمونږ او قبوله کړی دعاء ځما.

تفسیر: یعنی ځما په ذریاتو (اولاد) کښی دی داسی خلق تل وی چه په ښه ډول (طریقه)
لمونځونه دروی او په ښه شان سره ئی له تولو حقوقو سره اداء کوی. او قبوله کړی دعا ځما توله.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ۝

ای ربه غمونو بښنه وکړی ماته او مور او پلار غما ته او مؤمنانو ته په هغه ورځ (د قیامت کښی) چه قائمیری حساب.

تفسیر: دغه دعاء ئی غالباً پخوا د خپل پلار د مر کیدلو چه د کفر په حالت مر شو او وروسته دی پری خبر شو، فرمایلی ده - نو مطلب به ئی داسی وی چه هغه ته د اسلام هدایت ورکړی! او د قیامت په ورځ ئی د مغفرت وږ (لائق) او مستحق وگرځوی! او که د مر کیدلو څخه ئی وروسته دعا فرمایلی وی، نو ښائی تر هغه وخته پوری به دی نه وی مطلع کړی شوی چه کفار د مغفرت وږ (لائق) نه دی. عقلاً د کافر مغفرت تر څو چه نقل نه وی وارد شوی محال نه دی، خو سمعاً ممتنع دی - نو د ده علم به پر سمع باندی موقوف وی. او پخوا له سمع - عقلی امکان به معتبر وی. غینو اهل التشیع داسی لیکلی دی چه په قران کښی چه د ابراهیم علیه السلام پلار ته کافر ویلی شوی دی، هغه د ده حقیقی پلار نه بلکه تره یا بل کوم لوی سری د ده له کورنی څخه ؤ. والله اعلم.

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ۝ مَهْطَعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفِدتَهُمْ هَوَاءٌ ۝

او مه کوه گمان (ای انسانه) په الله چه غافل (بی خبره) دی له هغو کارونو چه کوی ئی ظالمان، بیشکه هم دا خبره ده چه وروستی کوی دوی هغی ورځی ته چه خلاصی به پاتی وی (له ډیری ویری) په هغه کښی سترگی چه، مندی وهونکی به وی دا (مخلوقات) چه جگ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو (په طرف د بلونکی محشر کښی) بیرته به نه گرځی دوی ته رپول د سترگو د دوی، او زړونه د دوی به تش وی (له عقله او فهمه له ډیری ویری).

تفسیر: یوه رکوع پخوا د ډیرو عظیمه ؤ نعمتو د ذکر کولو په منع کښی ئی فرمایلی ؤ «
﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَقَلُوبٌ كَفَّارٌ﴾» - بیشکه انسان خامخا لوی ظالم او ډیر ناشکره دی» وروسته له هغه د حضرت ابراهیم علیه السلام قصه ئی واوروله او د مکی معظمی کفارو ته غیننی خصوصی نعمتونه

ور په یاد کړه - او د دوی د ظلم او شرک په لوری ئی اشاره وفرمایله په دغه رکوع کښی تنبیه فرمائی که د ظالمانو په تنبیه فرمایلو کښی څه غځند (ایسارتیا) وشي، نو داسی ئی مه گنئ چه الله تعالی د دوی له حرکاتو څخه بی خبر دی. په یاد ئی ولرئ چه د دوی هیڅ یو وړوکی او لوی کار له الله تعالی څخه پټ نه دی. البته د ده عادت داسی نه دی چه فوراً مجرم ونیسی او تباہ ئی کړی - دی دیرو لویو ظالمانو ته هم مهلت ورکوی، چه یا له خپلو جرائمو څخه لاس واخلي یا د جرائمو په ارتکاب کښی تر دی حده پوری ورسپړی چه له قانونی حیثیته د ده د سزا په مستحق کیدلو کښی هیڅ قسم خفاء پاتی نشی.

تنبیه: ﴿وَلَا تَحْصِبَنَّ﴾ خطاب هر هغه انسان ته دی چه داسی یو خیال ئی په زړه کښی پیدا کیدی شي او که پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خطاب وی نو د دوی له دی مخاطبی څخه به نورو ته اورول مقصود وی. چه کله ئی خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسی وفرمایل چه داسی خیال مه کوه ا حال دا چه داسی یو خیال له سره دوی ته قریب هم نشو راتلی نو د نورو په حق کښی داسی خیال به په څه اندازه واجب الاحتراز وی.

(﴿إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِیَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ﴾) بیشکه هم دا خبره ده چه وروستی کوی دوی هغی ورځی ته چه خلاصی به پاتی وی په هغی کښی سترگی) یعنی د قیامت په ورځ کښی له دیر هول - هیبت او دهشت څخه سترگی به هم داسی ردی بدی او تیغی پیغی رایشکاری، او هم داسی بوتی وتلی، او پرانیستلی به پاتی وی یعنی رپولی به ئی نشی او هم داسی وازی به ختلی وی او هیڅ به ئی نشی پتولی

(﴿مُطْعِنِينَ﴾) الآية - مندی وهونکی غفاستونکی به وی دا مخلوقات چه جگ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو په طرف د بلونکی په محشر کښی بیرته به نه گرځی دوی ته رپول د سترگو د دوی - او زړونه د دوی به تش وی له عقله او له فهمه له دیری ویری) یعنی په محشر کښی له سختی پریشانی خوفه - حیرته او اندیښنی گرد (تول) خلق به تلوار کوونکی وی په غږ د اسرافیل علیه السلام چه دوی رابولی په دی حال کښی چه جگ (وچت) نیوونکی به وی د سرونو خپلو طرف د بلونکی ته چه نه به راگرځی بیرته په طرف د دوی سترگی د دوی او هم داسی گرد (تول) سره سترگی همغسی یوی نقطی پوری به داسی نښتی وی، هیڅ به ئی نه رپوی، او په دیری ویری او دهشته سره به همغه لوری ته درومی چه د دوی سترگی لگیدلی وی، او له سره به له هغه غایه بل غای ته نه ورگرځی، هک پک به پاتی وی او منظماً او مسلسلأ به همغی یوی نښی ته گوری، او له سره به د هیڅ یوه نظر لاندی باندی نه کیږی، او نه به خپل او نه به د بل غان ته گوری - د زړونو حال به داسی وی چه د عقل او فهم او د بهتری له هیلې (امید) او توقع څخه به بیخی خالی او تش وی - او د دهشت او خوف له فرطه به سخت تریپړی، او در گرده (توله) به غورځنګ وهی او الوځی - الغرض د ظالمانو دپاره دغه وقت به نهایت سخت او دیر حسرتناک وی. پاتی شوه د قانتینو مؤمنینو خبره نو د دوی په حق کښی په (۱۷) جزء د «الانبیاء» په (۱۰۳) آیه (۷) رکوع کښی داسی ارشاد صادر شوی دی ﴿لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَرَقُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ﴾

وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخْرِنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ لَا تَجِبْ دَعْوَتَكَ وَتَتَّبِعِ الرَّسُولَ

او وېروه (ای رسوله غما) خلق له هغی ورغی خخه چه را به شی دوی ته عذاب (چه قیامت یا مرگ دی) نو ویه وائی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په شرک او تکذیب سره) ای ربه غمونږ وروستی کړه (مهلت را کړه) مونږ ته تر نیتي نزدی پوری چه قبوله کړو بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو،

تفسیر: د (العذاب) خخه یا خو د قیامت ورغ او اخروی عذاب مراد دی یا د موت وقت او د ده د سکرانو او د روح د قبض شدت مقصود دی یا له دنیوی عذاب خخه د هلاک کیدلو ورغ اراده کاوه شی.

﴿فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ الآية - وو به وائی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی په شرک او تکذیب سره مهلت را کړه مونږ ته تر نیتي نزدی پوری چه قبوله کړو دعوت او بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو که دغه وینا په دنیا کښی د عذاب یا د موت د شدت د لیدلو په وقت کښی وی نو ئی مطلب ظاهر دی چه اوس شو ورغی نوری هم مونږ ته مهلت را کړه! مونږ درسره وعده کوو چه وروسته له دی نه خپله رویه او عمل ښه کوو - یعنی د حق دعوت قبلوو - او د انبیاء متابعت اختیاروو کما قال الله تعالی ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ لَكُمْ الْبُوءُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا﴾ (۸) جزء د «المؤمنون» ۹۹ - ۱۰۰ آیه ۶ رکوع) او که د دوی دغه

مقوله د قیامت په ورغ کښی وی، نو په دغه صورت کښی به د مهلت غوښتلو معنی داسی وی چه مونږ بیا دوهم غلی د لږ څه مدت دپاره دنیا ته بیرته ولیږه، نو بیا وگوره چه مونږ په څه اندازه خپله وفاداری درښکاره وو کما قال الله تعالی

﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُؤْمِنُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ﴾ (۲۱) جزء د «السجدة» (۱۲) آیه (۲) رکوع).

أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِّنْ قَبْلِ مَا لَكُم مِّنْ زَوَالٍ ۚ وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِينِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمُ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْآمَثَالَ ۝

(وبه فرمائی الله توییخاً) آیا نه وئ تاسو چه قسم به کاوه تاسی پخوا له دی نه (په دنیا کښی) چه نشته تاسی ته هیڅ زوال (له دنیا نه آخرت ته په بیا ژوندون سره) او اوسیدلی وئ تاسی په کورونو د هغو کسانو کښی چه ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر او معاصیو سره) او ښکاره شوی ده تاسی ته (دغه خبره) چه څرنګه کار کړی ؤ مونږ په دوی باندی (د عذابه او اهلاکه) او بیان کړی ؤ مونږ تاسی ته مثالونه.

تفسیر: یعنی تاسی هغه کسان یی چه له تاسی ځینی مغرورانو او بیباکانو به د «قال» په ژبی یا د حال په ژبی علی الاکثرو قسمونه به یادول چه ځمونږ دغه شان او شوکت او عیش او عشرت له سره زوال نه مومی - او نه به کله مرو . او نه به د الله تعالیٰ په مخ کښی د دریدلو وار رسیدی . ﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ آيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ بَلْ وَعَدَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَالنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾

(۱۴) جزء النحل (۳۸) آیه (۵) رکوع) دغه پاک الله د هغوی له جانبه فرمائی

(﴿وَسَكُنْتُمْ فِي مَسْكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ الآية - او اوسیدلی وئ تاسی په کورونو د هغو کسانو چه

ظلم ئی کړی وو پر ځانونو خپلو په کفر او معاصیو سره او ښکاره شوی ده تاسی ته دغه خبره

چه څرنګه کار کړی ؤ مونږ په دوی باندی د عذاب او اهلاک او بیان کړی ؤ مونږ تاسی ته

مثالونه) یعنی ستاسی پخوانی په هم دغو کلیو کښی یا د هغو په شاو خواو کښی اوسیدل،

چیرته چه پخوانی ظالمان اوسیدل، او د هم دوی عادات او اطوار ئی خپلو ځانونو ته غوره کړل

- حال دا چه د تاریخی روایتونو او متواترو خبرو څخه پر دوی باندی دغه خبری ښی څرګندی

(ښکاره) شوی دی چه مونږ پخوانیو ظالمانو ته څنګه سختی سزاوی ورکړی دی؟ او مونږ د

پخوانیو امتونو دغه قصی په سماویه ؤ کتابونو کښی درج کړی دی. او د انبیاء علیهم السلام په

ژبو دوی مو خبردار کړی هم دی - مګر دوی ته له هغو څخه عبرت هم نه دی حاصل شوی او په

همغه سرکشی، عناد او د حق په عداوت کښی پراته او پری تینګ ولاړ دی ﴿حَلِیْمَةٌ بِالْعَاقَةِ فَمَا تُغْنِ التُّدْرُ﴾

(۲۷) جزء القمر آیه (۵) (۱) رکوع).

وَقَدْ مَكَرُوا مَكَرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكَرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكَرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿۴۶﴾

او په تحقیق سره کوشش د مکر او فریب وکړ دوی د مکر او فریب خپل

حال دا چه الله سره ده (جزاء د) مکر د دوی، او نه ؤ مکر (فریب) د دوی (داسی لوی) چه له ؤحایه به بیرته شی له دغه مکره غرونه (له خپله ؤحایه).

تفسیر: یعنی گردو (تولو) پخوانیو او وروستیو ظالمانو خپل مکرونه او فریبونه چلولی دی او د انبیاء په مقابل کښی د حق د مغلوبولو او لری کولو هیڅ یو تدبیر او سازش دوی نه دی پریښی - دوی گرد (تول) تدابیر، مکر فریب او چال د الله تعالی په نزد یو په یو ښکاره او محفوظ دی او خامخا دوی ته د هغو سزا ورکوی.

(﴿وَلَنْ كَانْ مَكْرَهُمْ لَآتُورًا مِنْهُ الْجِبَالُ﴾) او نه دی مکر د دوی داسی لوی چه له ؤحایه به بیرته شی له دغه مکره غرونه له خپله ؤحایه، یعنی دوی دیر زیات مکرونه او فریبونه کړی دی، او د هغو نتائج ئی لیدلی دی - مکر د الله تعالی د حفاظت په مقابل کښی هغه گرد (تول) ناکامه او بی نتیجی پاتی دی آیا دغه مکر د دوی به غرونه له خپلو ؤحایونو څخه وخوځولی شی؟ یعنی انبیاء علیهم السلام او حقه ؤ شرائع چه له غرونو څخه زیات مضبوط او مستقیم دی، د دوی د دغو مکاریو او فریبونو څخه به لږ څه متأثر او متضرر شی؟ حاشا وکلا - د دی تفسیر سره موافق په

(﴿وَلَنْ كَانْ مَكْرَهُمْ﴾) کښی «ان» به «نافیه» وی او د آیت مضمون د ﴿وَلَا تَنْفِثْ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا﴾ (۱۵ جزء د بنی اسرائیل ۳۷ ایه (۴) رکوع) سره به مشابه وی. ځینو مفسرینو «ان» شرطیه او «واو» وصلیه اخیستی او د دی آیت مطلب ئی داسی بیان کړی دی چه دوی دیر لوی لوی داسی مکرونه او فریبونه وکړل چه د الله تعالی د حفاظت په مقابل کښی هیڅ ثابت شو - اگر که د دوی دغه مکرونه او فریبونه فی حد ذاته داسی غت او زبردست ؤ چه یو ځلی غرونه به ئی هم له خپل ؤحایه بیرته کولی شوی او له خپله ؤحایه ئی لوړولی شوی.

فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلَفًا وَعْدِهِ رَسُولُهُ

نو مه کوه گمان په الله باندی د خلاف کوونکی د وعدی خپلی رسولانو خپلو سره،

تفسیر: یعنی هغه وعده چه په ﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا﴾ او په ﴿كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي﴾ او نورو آیتونو کښی کړی شوی ده.

إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ

بیشکه الله دیر غالب ښه قوی دی (په انفاذ د احکامو) څیښتن (خاوند) د انتقام (سخت عذاب له اعداء الله)

تفسیر: نه مجرم له ده څخه خلاصیدی او نه چیری تری ټښتیدلی شی او نه دی پخپله داسی مجرمان هم داسی بی له سزا ورکولو څخه خوشی پرېږدی.

يَوْمَ تَبْدَلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٨٠﴾

(یاد کړه) هغه ورځ چه بدل به کړه شی (په کښی) دغه ځمکه په بلی ځمکی سره او آسمانونه به هم بدل کړی شی په نورو آسمانونو سره) او را وپه وځی (تول خلق له قبورو او په ښکاره میدان به ودریږی خاص) الله ته چه یو ښه غالب دیر قوی دی.

تفسیر: په قیامت کښی دغه اسمان او ځمکه په دغه موجوده هیئت سره به باقی نه پاتی کیږی یا خو د دغو ذوات به بدل کړی شی - یا به یواځی په صفاتو کښی تغیر کیږی - او له ځینو روایاتو څخه معلومیږی چه ښائی څو کړتی دغه تبدیل او تغیر ته به وار ورسیدی والله اعلم د «وبرزوا لله جميعاً د مخامخ دریدلو» مطلب په ﴿فَقَالَ الضُّعَفَاءُ﴾ الآية - په ذیل کښی پخوا لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی!.

وَتَرَى الْجَائِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٨١﴾

او وینی به ته دغه گنهکاران (کافران) په دغه ورځ کښی چه تړلی شوی به وی یو له بل سره په ځولنو (غارکیو او ځنځیرونو) کښی،

تفسیر: یعنی د یوه یوه نوعیت څو څو تنه مجرمان به په یوه ځنځیر کښی تړلی کیږی کما قال الله تعالى ﴿أَشْرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ﴾ (۲۳ جزء د الصافات (۲۲) آیه (۲) رکوع) ﴿وَلَا ذَا النُّفُوسِ رُجِعَتْ﴾ (۳۰ جزء د التکویر ۷ آیه).

سَرَّابِلُهُمْ مِّنْ قِطْرَانٍ

قميصونه د دوی له نانزو به وی

تفسیر: چه پکنی اور په دیره جلتی او سرعت اثر کوی او سخت بلبوئی (ددوزی) تری خیژی، بیا خرنکه چه د جهنم اور دی همغسی د هغه غای نانزو یا غرنه (گوگر) هم وگنئ.

وَتَغْشَىٰ وَجُوهُهُمُ النَّارُ ﴿١٤﴾

او پت به کری مخونه د دوی اور (د دوزخ)

تفسیر: مخ چه د حواسو او مشاعرو غای، او د انسان په ظاهری اعضاؤ کښی له گرد (تول) و خنځه اشرف عضو دی، نو ځکه ئی په خصوصیت سره ذکر کر، لکه چه په بل غای کښی په ﴿تَكَلَّمُ عَلَىٰ الْأَفْئِدَةِ﴾ کښی د قلب ئی فرمایلی دی.

لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٥﴾

(راوځی له قبورو دپاره د دی) چه جزاء ورکری الله هر یوه نفس ته (جزاء) د هغه عمل چه کری وی بیشکه الله دیر ژر دی حساب (د ده)

تفسیر: یعنی د هغی خبری په مخ راتلل بالکل یقینی دی، او هغه له سره لری مه گنئ کما قال الله تعالیٰ ﴿إِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ﴾ (۱۷ جزء د الانبیاء (۱) آیه (۱) رکوع) یا ئی دا مطلب کله چه حساب اخیست کیږی، نو بیا په هغه کښی هیڅ څنډ (ایسارتیا) نه کیږی د گردو (تولو) اولینو او آخرینو، پیریانو او انسانانو د ذری ذری عمل حساب کتاب به دیر ژر کیږی - ځکه چه نه پر الله باندی کوم شی مخفی دی - او نه دی یو شان (شی) له بل شان (شی) څخه مشغولولی شی ﴿مَا خَلَقْتُمْ وَلَا بِمِثْلِهِمُ الْأَنفُسُ وَاحِدٌ﴾ (۲۱ جزء د لقمن ۲۸ آیه (۳) رکوع).

هَذَا بَلَدٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ وَلِيَذْكُرُوا الْأَلْبَابَ ﴿١٦﴾

دغه قران خبر رسونه ده (کافی ده له جانبه د الله) دپاره د خلقو (چه پند پری واخلي) او لپاره د دی دی چه وویرولی شی (خلق) په (وعظ) د ده سره او چه وپوهیږی دوی په دی باندی چه بیشکه خبره هم دا ده چه الله معبود

واحد دی (بی شریکه) او چه پند واخلی (تری) خاوندان د عقلونو خالصو.

تفسیر: یعنی د غفلت له خوږه وینې شی او له الله څخه وویریئ او د ده په آیتونو کښی غور وکړئ چه له هغه څخه د الله تعالیٰ په وحدانیت باندی یقین حاصل شی او له عقل او فکر څخه کار واخلئ او پر نصائحو ئی عمل وکړئ

(تمت سورة ابراهيم عليه السلام والله الحمد والمنه)

سورة «الحجر» مكية الآية (۸۷) فمدنية وهي تسع و تسعون آية) وست ركوعات رقمها (۱۵) تسلسها حسب النزول (۵۴) نزلت بعد سورة يوسف عليه السلام د «حجر» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۸۷) آیت څخه چه مدنی دی (۹۹) آیت او (۶) ركوع لری په تلاوت کښی (۱۵) او په نزول کښی (۵۴) سورت دی وروسته د يوسف عليه السلام له سورت څخه نازل شوی دی)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

الرَّحْمَنُ تِلْكَ آيَةُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُّبِينٍ ①

دغه چه وروسته راځی آیاتونه د کتاب دی او د قرآن چه واضح (بیانونکی د حق او د باطل) دی

تفسیر: یعنی دا د هغه جامع او عظیم الشان کتاب ایتونه دی چه د هغه په مقابل کښی به کوم بل کتاب، د کتاب ویلو وړ (لائق) او مستحق نه دی . او آیتونه دی د هغه قرآن کریم چه واضح بیانونکی د حق او د باطل دی او اصول ئی نهایت صاف - دلائل ئی روښان - احکام ئی معقول - د اعجاز وجوه ئی واضح - او بیانات یی عجیب او فیصله کوونکی دی نو وروسته له دی نه هر څه چه بیان کیدونکی دی ښائی چه مخاطبین هغه په پوره توجه سره واورئ.

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ۝

دیر غلی به آرزو (تمنا) کوی هغه کسان چه کافران شوی دی (چه ووینی خپل احوال او د مؤمنانو او جنت او دوزخ) چه کشکی وی دوی مسلمانان

تفسیر: که نن منکرینو د قرآن عظیم او د اسلام په شان د الله تعالی د عظیم الشان نعمتونو قدر ونه کړ لیکن داسی یو وقت راتلونکی دی، چه دغه خلق به پر خپلی محرومی ژاری، او د حسرت لاسونه به سره مښی، او وائی به کاشکی مونږ مسلمان کېدو - هغه وقت به کله راځی؟ د دغه آیت په تفسیر کېنی مفسرینو سره اختلاف کړی دی. مونږ د (ابن الانباری) له قوله سره موافق هغه عام ایښی دی یعنی په دنیا او آخرت کېنی په هغو مواقعو کېنی چه د کافرانو د نامرادی او د مسلمانانو د کامیابی مناظر او مظاهر وردمخه شی په هره موقع کېنی کفار د خپل پاتی کېدلو او ناکامی لامله (له وجی) د خپل مسلمان کېدلو تمنا کوی، او د اسلام له نعمته د محروم پاتی کېدلو حسرت او واویلا به کوی په دغه سلسله کېنی رومېنی موقع خو د «بدر غزوه» وه چه هلته د مکې معظمې کفارو د مسلمانانو په لوری د ښکاره غلبی او غیبی تائیداتو د لیدلو څخه پخپلو زړونو کېنی ئی داسی محسوس کړ، هغه اسلام چه مهاجرین فقراء او د اوس او خزرج بزرگران ئی پر متکبرو او غانمنمو (خود نمای کونکو) قریشی مشرانو باندی غالب او مظفر کړ. افسوس چه مونږ له دغه دولت څخه محروم یو هم داسی د اسلامی فتوحاتو او ترقیاتو په هر منزل کېنی کفار پر خپل تش لاس او حرمان افسوس او حسرت او ندامت باندی متاثر او د ناامیدی د اوبښکو بهولو موقع ور ورسیده د انتهائی حسرت او افسوس ځای به هلته وی کله چه پرېښتی د دوی د روح قبض کولو دپاره ورمخامخ ودریږی، او د عالم غیب حقائق د دوی تر سترگو لاندی راشی، نو دلته به له دیره غمه خپلی گوتی چیچی، او تمنا کوی کاشکی مونږ هم اسلام قبول کړی وی! خو نن د دغه بعدالموت له عذابه محفوظ پاتی کېدی شوی له دس نه لویه یأس غورځوونکی منظره به هغه وی چه د طبرانی رحمه الله علیه په حدیث کېنی راغلی دی چه نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم فرمایلی دی چه «ثما د امت دیر سړی د خپلو گناهونو له سببه په جهنم کېنی لویږی او تر هغه پوری چه د الله تعالی اراده وی، هلته به اوسیری نو بیا به مشرکین دوی ته طعنی ورکوی چه ستاسی ایمان او توحید تاسی ته څه فائده درورسوله؟ چه تاسی هم نن ځمونږ په شان په دوزخ کېنی پراته یئ! نو د دی پیغور له سببه پاک الله به هیڅ یو موحد په دوزخ کېنی نه پرېږدی» د دی فرمایلو څخه وروسته نبی کریم دغه آیت ولوست «ربما یود الذین کفروا لو کانوا مسلمین» گواکی دغه به آخری موقع وی چه کفار به د خپل د مسلمانیدلو تمنا کوی.

ذَرُّهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿۳﴾

پرېږده دوی (ای محمده) چه خوری او گټی فائدي اخلی او مشغول کړی دوی اوږد امید (د ژوندون له ایمان راوړلو) نو ژر ده چه پوه به شی (په عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی کله چه هیڅ یو نصیحت پر دوی مؤثر او کارگر نشو، نو تاسی زیاد له دے نه د دوی په فکر کښی مه لویږئ!، بلکه خو ورځی ئی هم داسی خوشی کړئ! چه د بهائمو (چارپایو) په شان وخورۍ وڅښی، او په زړه پوری مزی وکړی، او خوندور شی، او د مستقبل په نسبت ښه لوی لوی امیدونه وتری عنقریب به داسی وقت راشی چه دغه گرد (تول) حقائق به هلته څرگند شی او د پخوانیو او وروستیو گرد (تول) خوړلی او څښلی به له دوی څخه راوځی لکه چه څه قدر حقیقت ئی په دنیا کښی د مجاهدینو په لاس ورښکاره شو او پوره تکمیل به ئی په آخرت کښی کیږی. د «ذرهم» امر د اهانت لپاره دی یعنی هیله (امید) او طمعه پری کړه له دوی نه او هم دی ته ئی ایله (خوشی) کړه چه لکه بهائمو (چارپایو) غوندی خوری او څښی او گرځی

وَمَا أَهْلُكُنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَّعْلُومٌ ﴿۴﴾

او نه دی هلاک کړی مونږ له (اهله د) هیڅ کلی مگر خو دپاره (د هلاک) د هغه به یو وقت معلوم وو (لیکلی په لوح محفوظ کښی).

تفسیر: یعنی هومره کلی ښارونه او اقوام چه پخوا له دی نه هلاک کړی شوی دی د الله تعالی په علم کښی د هر یوه د هلاکت یو معین وقت ؤ چه په هغه کښی نه هیږه او نه تیرواته او نه غفلت او نه د الله تعالی د وعدی تأخیر او تعطیل امکان ؤ هر کله چه د کوم قوم میعاد پوره او د دوی د تعذیب وقت ور ورسید یو ځلی گرد (تول) سره سپیره او تباہ شوی دی، موجوده کفار دی هم په دغه امهال او تاخیر باندی نه مغرورېږی کله چه وقت راشی دوی هم د الله تعالی د سزاء څخه نشی خلاصیدی دغه تاخیر چه کیږی په دغه کښی د الله تعالی لوی لوی حکمتونه دی، مثلاً له دوی څخه د ځینو د خپلو یا د دوی د اولادی ایمان راوړل مقدر وی، او د فوری عذاب په صورت کښی به د هغه د وقوع هیڅ یو صورت نه وی.

مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿۵﴾

نه پرمېی کیږی هیڅ امت له وقته (د هلاک) خپل او نه (تری) وروستی کیږی.

تفسير: يعنى د مهلكه و اممو په منع كېنې څه تخصيص نشته، بلكه د هر قوم د عروج او زوال يا د موت او حيات دپاره كوم ميعاد او نيټه چه مقرر ده، هغه دى يوى ربى (ساعت) دپاره هم وړاندې او وروسته كيدى نشي (بلكه په هغه وقت كېنې هرومرو (خامخا) هلاك كيږي نه تړي پومبى او نه وروستى كيدى شي).

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ٦

او ويلى (دغو كفارو محمد ته) اى هغه سړيه چه نازل كړى شوى دى پر هغه باندې ذكر (قرآن پند په زعم د منكرينو) بيشكه ته خامخا ليونى ئى.

تفسير: د مكى معظمى مشركين به دغه الفاظ محض د استهزاء او استخفاف په طريقه سره ويل يعنى «ته له گردو (تولو) څخه وړ د مخه شوى ئى، او د پاك الله له درباره دى قرآن راوړى دى، او نورو گردو (تولو) ته احمق او جاهل وايي، بلكه گردى (تولى) دنيا ته د ويري پيغام وركوي او له هغه سره داسى دعوى هم كوي چه بالاخر به زه غالب يم او يو وقت به داسى راشي چه منكرين به له حسرت او ندامت داسى وائى كاشكى چه مونږ هم مسلمانان شوى وى! دا د كوم عقل او هوش خبرى دى، دا خو ښكاره ليونتوب دى او دغه شى چه ته ئى لولى او اوړوى ئى د ليونيانو له چټى (بيكاره) او چپوله (گدو وډو) له وينا څخه پرته (علاوه) بل شى نه دى (العباذ بالله)

لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَكَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ٧

ولى نه راولى مونږ ته ملائكي (دپاره د تعذيب او تكذيب ځمونږ په تصديق د تا) كه ئى ته له صادقانو (رښتينو په دغه دعوى كېنې).

تفسير: يعنى كه د احديت په دربار كېنې تاته دومره قرب حاصل دى او له گردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالى له لورى هم دا ته د رسالت د منصب دپاره غوره شوى ئى؛ نو د پرښتو خدائى فوج ولى ستاسى سره نه دى راغلى؟ چه په ښكاره ډول (طريقه) سره ئى ستاسى تصديق كاوه، او پر مونږ باندې به ئى هم ستاسى خبرى منلى وي، او د نه منلو په صورت كېنې به ئى مونږ ته سزا راكوله.

مَا نُزِّلَ الْمَلَكَةُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذْ مُنْظَرِينَ ٨

(نو په جواب کښي الله فرمائي) چه نه نازلوو مونږ ملائکي مگر په حق (حکمت يا عذاب) سره او نه به وي په دغه وقت کښي مهلت ورکړي شوي (يعني د ملائکو د نزول په وقت کښي به پر دوي هم في الحال عذاب نازلېږي).

تفسير: يعني د قبول کوونکو دپاره اوس بنائسته ډيري نښي شته - پاتي شو هغه کسان چه د دوي اراده داسي نه ده چه دغه خبره ومنی نو هغوي به ئي د پرښتو د راتگ په وقت کښي هم نه مني نو بيا د هغو په نزول څه فائده مرتبېږي؟ الله تعاليٰ پرښتي سم له خپله حکمه سره د کوم صحيح غرض دپاره لېږي هم داسي خوشي چټي (بيکاره) د هغوي تماشا ورښوول خلقو ته مقصود نه وي عادت الله عموماً داسي جريان لري - کله چه د کوم قوم بغاوت او سرکښي له خپله حده تيري کوي - او د تفهيم او هدايت گرد (تول) مراحل خاتمه مومي، نو د پرښتو فوج د دوي د هلاک دپاره ورلېږي - نو بيا قطعاً هغه قوم ته مهلت نه ورکاوه کيږي - که سم ستاسي له غوښتنې سره پرښتي وليږلي شي نو له هغه څخه يواځي هم دغه مقصد کيږي شي چه تاسي ښائي بلا تاخير هلاک کړي شي چه هغه في الحال (د الله تعاليٰ) له حکمه سره موافق نه دي. ځکه چه تر اوسه پوري ئي وقت نه دی راغلي - دغه خو هغه آخري صورت دی چه نور گرد (تول) منازل سره طي کيږي. او د گردو (تولو) چارو تر ختميدلو څخه وروسته په ظهور رسيږي.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ①

بیشکه مونږ پخپله نازل کړي دي ذکر (پند قرآن) او بیشکه چه مونږ د ده خامخا ساتونکي يو (له ترنیده تنقيصه او نورو).

تفسير: يعني ستاسي استهزاء او تعنت - او د قرآن راوړونکي په لوري د جنون نسبت کول پر قرآن عظيم او د قرآن کریم پر حامل قطعاً هيڅ اثر نشي غورځولي - په ياد ئي ولري چه د دغه قرآن شريف نازلوونکي مونږ يو او مونږ د دغه قرآن مبارک د هر قسم حفاظت او ساتني ذمه پر خپله غاړه د قدرت اخيستي ده - په هغه شان او هيت سره چه هغه نازل شوي دي - او بي له يوه ادني تغير - تبديل - تحريف او د فتحی - کسري ضمي او نورو د اړولو او راوړلو څخه گرد (تول) عالم ته په کمال د صحت رسيدلي دي - وروسته له دی نه هم رسيږي - د ژبي د فصاحت او بلاغت او د علم او حکمت دقائق هر څومره چه پر مخ تگ او ترقي وکړي - خو د پاک قرآن په صوري او معنوي اعجازو کښي به له سره ضعف او انحطاط نه محسوس کيږي، ډير قومونه او سلطنتونه به د قرآن په غږ کښينولو يا ورکولو کښي ډير زيار (کوشش) وکړي - ليکن د هغه يو تکي به هم تری نشي لري کولي - د عظيم الشان قرآن په نسبت د الله تعاليٰ دغه عظيم

الشانه وعده په داسی درستی او صفائی او حیرت غورځوونکی طریقې سره تکمیله او پوره شوی ده او پوره کیږي به - چه د هغه د لیدلو څخه د متعصبو او مغرورو مخالفانو سرونه ښکته شوی دی.

«میور» وائی «تر هغه ځایه پوری چه مونږ معلومات لرو په کرده (توله) دنیا کېښی هم داسی یو کتاب نشته چه د قرآن پشان په دولسو سوو کلونو کېښی له هر قسمه تحریفه پاک او سپیڅلی پاتی وی».

یو بل اروپائی محقق لیکي «مونږ په هغه یقین سره قرآن بعینه د محمد صلی الله علیه وسلم د خولی وتلی الفاظ گڼو - لکه چه مسلمانان ئی د خدای کلام گڼی -» واقعات دا رابښی چه پر هره زمانه کېښی د علماؤ داسی یو غفیر جم موجود وو (چه د هغوی تعداد الله تعالی ته معلوم دی) او هغوی د دغه لوی قرآن د علومو او مطالبو او غیر منقضي (نه ختم کیدونکی) عجائبو حفاظت کړی دی. او کاتبانو د رسم الخط - او قاریانو د اداء د طرز - او حافظانو د ده د الفاظو او عباراتو داسی حفاظت کړی دی چه د نزول له وخته تر اوسه پوری د هغه یوه فتحه یا کسره یا ضمه یا نور هم نه دی تبدیل شوی ځینو خدای بښلیو د قرآن رکوع شمیرلی دی. ځینو د هغه آیاتونه حساب کړی دی - ځینو د هغه د حروفو تعداد راښولی دی - حتی چه ځینو د هغه یو یو اعراب او یو یو تکی هم شمیرلی دی پاک الله دغه مترجم عاصی «برهان الدین کشککی» ته داسی یو توفیق ورپه برخه کړی دی چه د تول قرآن کریم په معنوی فهرس باندی هم مشرف شوی دی. چه مثلاً ځما د دغه تصنیف له تشرفه هر قاری کولی شی چه ژر تر ژره هر راز (قسم) قرآنی ارشاد او احکام پیدا کړی مثلاً د الله جل وعلا یا د محمد صلی الله علیه وسلم - آدم - نوح - ابراهیم - لوط - صالح - هود - اسحاق - اسماعیل - یعقوب - یوسف - موسی - داود - سلیمان علیهم السلام او د توحید - لمونځ - زکوٰۃ - روژه حج بیع - شری - نکاح - طلاق - یا د نورو دیني یا دنیوی چارو په نسبت د قرآن کریم په کومو کومو آیتونو او سورتونو کېښی تذکره شوی دی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له زمانې څخه تر نن ورځی پوری هېڅ یوه شېبه او گړی به داسی نه وی تیره شوی چه په هغه کېښی د زرگونو او لکونو په شمیر د پاک قرآن حفاظ نه وی فکر وکړئ چه علی الاکثر ځمونږ د مسلمانانو یو اته - یا لس کلن وړکی پوری هم اقلا د پاک قرآن څو څو سورتونه چه علی الاکثر د متشابهاو څخه ډک وی او د دوی دپاره یوه اجنبی ژبه ده داسی په یاد لری چه په ښه دول (طریقه) سره ئی لولی او آوروئ ئی حال دا چه هغوی پخپله ژبه کېښی په دغه عمر او منگ کېښی داسی شیان نشی یادولی، او نه ئی داسی لوستلی شی که بیا په کوم مجلس کسی د کوم وجیه عالم او حافظ څخه د قرآن کوم حرف پاتی شی یا په اعرابو کېښی ئی څه التباس تری واقع شی نو تر یوه وړوکی پوری هم ده ته فتح ورکوی، او پری انتقاد نیولی شی حتی چه له څلورو خواؤ پری د تصحیح غږونه کیږي او امکان نه لری چه هغه لوستونکی همغسې پخپل سر او خوشی پرېږدی چه قرآن غلط ولولی. د لوی قرآن د حفظ په متعلق هم دغه اهتمام او اعتناء (توجه) د نبوت په عهد کېښی گړدو (تولو) خلقو

لیدلی او د هم دغه حفاظت په لوری ﴿وَإِنَّا لَهُ لَحَافُظُونَ﴾ اشاره فرمائی او د هغه وقت منکرانو ته توجه ورکوی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِعْرِ الْأَوَّلِينَ ۝ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ (رسولان) پخوا له تا په ټولیدو د پخوانیو (خلقو) کښی او نه به راته هغوی ته هیڅ رسول مگر حال دا چه وو به دوی (د کبره او عناده) چه په هغه پوری به ئی مسخري کولی (لکه چه کوی ئی کفار په تا پوری).

تفسیر: په دغه مبارک آیت کښی ځمونږ پاک رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم ته تسلی ورکړی شوی ده چه تاسی د دوی له دغه تکذیب او استهزاء څخه مه خپه کیږئ! دغه کومه نوی پښه او خبره نه ده د منکرانو عادت تل هم داسی وه کله چه کوم نبی علیه السلام دوی ته راته - نو په هغه به ئی مسخري او توکی کولی کله به ئی ورته لیونی ویل - کله به ئی خپه کاوه او چتی (بیکاره) اوږدی او ساره غوښتنی او مطالبی به ئی تری کولی. فرعون د موسی علیه السلام په نسبت ویلی ؤ ﴿إِنَّ رَسُولَكَ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكَ لَمَجْنُونٌ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء) (۲۷) آیه (۲) رکوع) او هم دغه د پرښتو د فوجونو راوستلو غوښتنه کړی وه - لکه چه قریشو ځمونږ له رسول څخه کوله ﴿فَلَوْلَا الْفِیْ عَلَيْهِ آسُورَةٌ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلِیْکَةُ مُقَرَّنَیْنِ﴾ (۲۵ جزء د الزخرف (۵۳) آیت ۵ رکوع).

كَذَٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ۝

هم داسی (لکه چه ننه ایستلی ؤ مونږ تمسخر د انبیاءو په زړونو د پخوانیو کفارو کښی) ننه به باسو دغه (تمسخر) په زړونو د مجرمینو (کفارو د زمانی ستاسی کښی هم).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د جرائمو له ارتکابه مخ نه اړوی - مونږ د دوی په زړونو کښی هم داسی د تکذیب او استهزاء عادت ټینگ کړی دی - لکه چه د دوی زړونو ته د غوړونو له لیاری د الله تعالی وحی ورځی، نو له هغه سره یو ځای تکذیب هم ورلویدی.

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾

چه ایمان نه راوردی په دغه (نبی او قرآن) او په تحقیق تیره شوی ده طریقه (عادت د الله په اهلاک) د پخوانیو (کفارو چه تکذیب به ئی کاوه د رسولانو خپلو).

تفسیر: یعنی تل هم داسی دوی توکی او مسخری کوی، او پر دغه روږدی او عادی شوی دی. او سته الله پر هم دغه جاری دی، چه تل متمردين هلاک او رسوا کیږی - او بالاخر د حق خبری ته غلبه او بری ور په برخه کوی. (کله چه دیره مبالغه کوله کفارو په نازلیدلو د ملائکو کښی لپاره د شاهی د نبوت د حضرت ختمی مرتبت نو پاک الله داسی فرمائی چه)

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمُ أَبْصَارُنَا بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُوا إِنَّمَا سُكَّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ هُمْ قَوْمٌ مُّسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

او که پرانستلی وی مونږ پر دغو (غوښتونکو د معجزو په مقتضی خپله) کومه دروازه له آسمانه پس تل گرځیدلی وی دوی به هغه (دروازه) کښی چه تل ختل (آسمان ته) نو خامخا به ئی ویلی ؤ (له دیره عناده) بیشکه هم دا خبره ده چه تری شوی دی سترگی غمونږ بلکه مونږ یو قوم یو چه جادو راباندی کړی دوی دی

تفسیر: یعنی د پرښتو نزول خو دومره عجیب نه دی، که مونږ د آسمان وروڼه خلاص کړو، او پرښتی پری وخیژوو، او گرده (توله) ورځ دوی په هم دی ختلو کښی لگیا اوسی، خو بیا هم دغه ضد کوونکی او معاند خلق ئی نه تسلیموی، او په دغه وقت کښی به داسی وائی چه پر مونږ باندی نظر بندی یا جادو شوی دی - ښائی په ابتداء کښی ئی نظر بندی وگنی - او بیا ئی لوی جادو وبولی

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ په آسمان کښی (دولس) برجونه

تفسیر: ځینی له بروجو څخه دلته لوی لوی ستوری مرادوی. ځینی تری د شمس او قمر منازل

مرادوی غځینی وائی چه بروج هغه آسمانی کلاوی (قلعی) دی چه په هغو کښی د پرښتو دلی پیری ورکوی

وَزَيَّتُمُ اللَّيْظَرَيْنِ ﴿١٦﴾

او ښائسته کړی دی مونږ دغه (آسمان په ستوریو سره) دپاره د کتونکیو (چه عبرت تری واخلي)

تفسیر: یعنی مونږ پخپل بالغه حکمت او قاهره قدرت آسمان ته په ستوریو سره زینت ورکړی دی د شپې چه ورپځی او دوری او غبار او دمه نه وی، نو د ستوریو د دغو بی شمارو واکمنیو له کتلو څخه انسان په څه اندازه خوښ او محظوظیږی او د آسمان د ننداری کوونکی په نظر څومره ښائسته او له عظمته ډک معلومیږی، او غور او فکر کوونکی ته په هغه کښی د الله تعالی د کامل صنعت، لوی حکمت مطلقه وحدانیت څومره ښی، دلائل موندلی کیږی مطلب ئی دا دی چه له آسمانه د پرښتو راجکته کول، یا د هغوی پر آسمان باندی د څیژولو هیڅ ضرورت نشته که د دوی زړه د اطاعت او قبول په لوری مائل وی، نو په آسمان او ځمکه کښی د قدرت پیری ښی او دلائل شته چه د هغو د لیدلو څخه پوه او عاقل سړی د توحید سبق په ډیره آسانی حاصلولی شی دوی له داسی - روښانو مثالونو او ښکاره و ښو او دلائلو د لیدلو څخه څه معرفت حاصل کړی دی؟ چه په مستقبل کښی د دوی په نسبت څه توقع وکړی شی.

وَحَفِظْنَاهُمْ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَّجِئٍ ﴿١٧﴾

إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شَهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾

او ساتلی دی مونږ دغه (آسمان) له هر شیطانو ویشتلی شوی (په شغلو سره) لیکن هغه (شیطان ختونکی آسمان ته) چه غلا کړی (خبره) اوریدلی شوی (له ملائکو) پس ورپسی شی ستوری ښکاره (روښانه نو وئی سوځوی پخپلی لمبی سره).

تفسیر: یعنی په آسمانونو کښی د شیاطینو هیڅ عمل او مداخله نه چلیږی، بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم د بعثت راهیسی د دوی گزر او تیریده هم آسمان ته ممنوع دی. اوس د دوی انتهائی کوښښ په دی کښی دی چه یوه شیطانی سلسله قائمه کړی او آسمان ته ځان نژدی ورسوی او د ملکوتو له عالمه سره نژدی پر غیبیه و اخباراتو اطلاعات حاصل کړی، دلته هم د

پرېستو پيري درولي شوی دی - چه کله شياطين داسی کوبښ وکړی نو له پاسه د اور په لمبو وويشتلی شی، له قرآني نصوصو او د نبوی له احاديثو څخه معلوميږي چه د تکويني امورو په نسبت کله چه په آسمانونو کښي د کومي فيصلې اعلان کيږي او پاک الله په دغه سلسله کښي پرېستو ته وحی ليږي، نو هغه اعلان په يو خاص کيفيت له پاسه تر ښکته پوري درجه په درجه راځي، تر څو چه د دنيا آسمان ته ورسيږي. د «بخاري شريف» د يوه روايته سره مطابق په «عنان» وريځو کښي پرېستي د هغه مذاکره کوي، او شياطين زيار (کوشش) کوي چه د دغو معاملاتو په متعلق غيبي معلومات حاصل کړي.

همغسي چه نن ورځ کوم پيغام د بيسيمو (واثرلس) تليگرافو په ذريعه ليږلي کيږي، او له هغه څخه خلق په لياره کښي د جذب کولو او اخيستلو تدبير کوي، نو ناڅاپه له پاسه بم (شهاب ثاقب) پري لويږي - او د دغو غيبي پيغاماتو غلا کوونکي مجروح يا هلاکوي - په دغه کش او کوک (مندو راندو) کښي چه په کومه يوه يا نيمه خبره باندې شيطانان پوهه حاصلوي نو دوی د هلاکيدلو څخه د مخه په ډير عجلت او تلوار سره ئي نورو شياطينو ته وررسوي او هغه ئي خپلو نورو انساني دوستانو ته د ورسولو کوبښ کوي، کاهنان د هم دغه نيمگري او ناتمامي خبري څخه په سلهاو دروغ له خپله ځانه جوړوي او په عوامو کښي ئي د غيبي اخبارو په نامه خوروي. کله چه يوه نيمه خبره ئي رښتيا وځي، نو د دوی معتقدان هغه د دوی د رښتيني په ثبوت کښي ور وړاندې کوي، او له هغه سلهاو خبرو څخه چه دروغ ثابتيږي اغماض او تغافل کوي.

(۱). تنبيه: قرآن او حديث د دغو واقعاتو په بيانولو سره تنبيه ورکړي ده چه له ادني ځني ادني، او له وړوکی څخه وړوکی د صداقت او رښتيا سرچينه هم د ملکوتو په همغه عالم کښي ده. د شياطين الجن والانس په خزانو کښي پرته (علاوه) له کذب او افتراء بل هيڅ څيز نشته - او هم دا ښکاروي چه آسماني انتظامات دومره مکمل دي چه هيڅ يو شيطان د دی خبري مجال او توان نه لري چه هلته قدم کيښودي شی - يا سره له انتهائي جد او جهد د هغه ځای پر انتظاماتو او فيصلو او بروجو کوم معتدبه لاس او غلبه پيدا کړي. پاتی شوه هغه يوه نيمه جمله چه دوی ئي د دی لوري او د هغه لوري له پرېستو څخه آوري، او بيا له هغه ځايه ئي په مندو سره تېتوي نو د دی په نسبت د الله تعالی اراده پر دغه نه ده تللي چه هغه قطعاً بنده کړي شی او که د الله تعالی اراده پر دی باندې تللي وي، نو هغه به ئي هم بندوله، مگر دغه خبره د الله تعالی له حکمه سره موافقه نه وه، د شياطين الجن والانس په نسبت دی علیم او خبري دی چه هغوی له اغواء او اضلال څخه له سره نه اوړي او له دومره طويل مهلت ورکولو او د اغواؤ او اضلالو پر اسبابو او وسائلو باندې د لاس ورکولو څخه د څه نه څه حکمت د وجود څخه هېڅوک نشي انکار کولی هم داسی حکمت دلته هم وگنئ

(۲). تنبيه: شياطين د شهابو په ذريعه هلاکيږي مگر همغسي چه د «جنوبي قطب» کاشفين او د «همالي» د ډيري لوري څوکی صاعدين د خپلو تحقيقاتو او تتبعاتو په لياره کښي مړه کيږي

او نور د دوی د دی عاقبت او انجام د لیدلو څخه د هغه کار شا او تعقیب نه پریودی نو پر هم دغه باندی د شیاطینو هم دغه مسلسل جد او جهد هم قیاس کړئ! دا دی واضح وی چه قرآن او حدیث دغه نه دی راښوولی چه د شهابو وجود تش د هم دی شیاطینو د رجم دپاره دی، ممکن دی چه د هغوی په وجود پوری نور ډیر مصالح هم تړلی وی - او حسب الضرورت دغه کار هم تری اخیست کیږی والله تعالیٰ اعلم

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا
مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ ۝۱۹ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ
لَسْتُمْ لَهُ بِرُزْقِينَ ۝۲۰

او ځمکه غځولی (غورځولی) ده مونږ دغه (ځمکه) او غورځولی دی مونږ په دغه (ځمکه) کښی غرونه (درانه محکم لکه میخونه) او زرغون کړی دی مونږ پکښی له هر شی اندازه کړی شوی څخه. او پیدا کړی مو دی تاسی ته په دغه (ځمکه) کښی (اسباب د) معیشت او هغه شیان چه نه یی تاسی هغوی ته رزق روزی ورکوونکی (لکه عیال اولاد حیوانات او نور او مونږ ئی رازق یو).

تفسیر: یعنی نوکران، چاکران، حیوانات او نور چه له هغو څخه مونږ خپل کار او خدمت آخلو او د هغوی روزی د پاک الله د لطف او مرحمت په ذمه کښی ده.

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنْزِلُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ۝۲۱

او نشته هیڅ شیز مگر په نزد ځمونږ دی خزانی د هغه او نه نازلوو (نه رالیږو) هغه شی مگر په اندازی معلومی سره (نه لږ نه ډیر سم ځمونږ له حکمت او مصلحت سره).

تفسیر: یعنی هر هغه څیز په هر مقدار سره چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی پیدا کوی ئی، نه څه رږ (زحمت) او تکلیف ورپېښیږی، او نه پکښی ستری کیږی، له یوه لوری کله چه اراده وفرمائی سم د لاسه هغه شیان موجودیږی. ګواکي د ګردو (تولو) شیانو خزانه د الله تعالیٰ لامحدوده قدرت دی، چه په هغه سره هر څیز سم له حکمته د یوه معین نظام لاندی په ټاکلی (مقرر کړی) اندازی بی له تزئیده (زیاتۍ) او تنقیصه (کمۍ) پرله پسې راوځی او راځی.

وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنتُمُ لَهُ بِخَزِيرِينَ ﴿٢٢﴾

او راليدلى دى مونږ بادونه بلاريوونكى (ونو او وريغو لره يا پخپله بلاريه) پس نازله كړى (ليږلى) ده مونږ له آسمان (له وريغو) څخه اوبه نو وڅښولى مونږ تاسى ته دغه اوبه او نه يې تاسى دغو اوبو لره خزانه كوونكى ساتونكى بلكه مونږ ئى درساتو).

تفسير: يعنى اوروونكى هواى درنى درنى وريغى له اوبو څخه دكى راولي، چه له هغه ځنى اوبه وريږي، او په ويالو، چينو او كوهيو او نورو كښى سره توليدى، او ستاسى په كار درغى - كه د الله تعالى اراده وي، نو هغه به ئى د څښلو وړ (لائق) نه وي پريښى، ليكن ده د خپلى مهربانى څومره خوږى او لطيفى اوبه ستاسى د دولسو مياشتو د ضرورياتو دپاره د ځمكى په مساماتو كښى جمع كړى دى؟ ﴿وَمَا أَنتُمُ لَهُ بِخَزِيرِينَ﴾ او نه يې تاسى دغو اوبو لره خزانه كوونكى ساتونكى بلكه مونږ ئى درساتو يعنى نه د پاسنى اوريا (باران) خزائن ستاسى په قبضه كښى دى، او نه د لاندنى چينى او كوهى مخازن ستاسى په اختيار كښى دى، كله چه الله تعالى اراده وفرمائى داسى اوريا (باران) وروى چه تاسى ئى مخه نشئ نيولى - او نه ئى سم له خپلى غوښتنى سره ورولى شئ - او كه د كوهى او چينى اوبه وچى كړى - يا ئى داسى ښكته بوغى چه ستاسى لاس وړ ونه رسي، نو تاسى به څرنگه پرى قدرت او لاس حاصل كړئ؟.

وَإِنَّا لَنَحْنُ مُّحِيٌّ وَنُفِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾

او بيشكه مونږ خامخا هم دا مونږ ژوندى كول او هم وژل كوو او هم دا مونږ وارث باقى پاتى كيدونكى يو (پس له فنا د عالميانو هم).

تفسير: يعنى دنيا به فنا كېږي او يو الله تعالى به پخپلو كاملو صفاتو سره باقى پاتى كيږي حضرت شاه صاحب ليكي «هر څوك مري او د هغه گتلى او اموال د پاك الله د قدرت په لاس كښى پاتى كيږي.»

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته رومبني له تاسی او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته وروستنی خلق (ستاسی هم).

تفسیر: یعنی د پخوانیو او د وروستیو د هیڅ یوه شخص یا د هغه اعمال ځمونږ له علمی احاطی څخه خارج نه دی، الله تعالیٰ ته له ازله د هر شی د تفصیل علم شته، او سم له هغه سره د دنیا گردی (تولی) پېښی او واقعات څرگندیږی (ښکاریږی) او سم له هغه سره به په آخرت کښی له گردو (ټولو) مخلوقاتو سره عدل او انصاف کیږی

تنبیه: وړاندی تلل والی او بیرته پاتی والی عام دی چه په ولادت کښی وی که په موت کښی وی په اسلام کښی وی که په نیکو کاری کښی وی، د لمانځه په صفوفو کښی وړاندی یا وروسته دریدل هم د نیکو کاری په ذیل کښی راځی.

وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ۝۲۵

او بیشکه رب ستا هم دی به راتلولی دوی (په محشر کښی دپاره د جزا) بیشکه چه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی) ښه علم والا (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی هره ذره هم د الله تعالیٰ په علم کښی شته. هر کله چه د ده علم او حکمت مقتضی شی نو گرد (ټول) به په یوه وقت کښی سره تولوی او په دغه کښی هیڅ اشکال نشته - د قبر په خاورو او د ځناورانو په گیدو کښی - د سمندرو په ژورو کښی - او په فضاء کښی او هوا کښی - الغرض په هر ځای کښی هر څیز او د هغه هر جزء چه وی، هغه پخپل محیط علم او کامله قدرت سره تولوی

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمِإٍ مَسْنُونٍ ۝۲۶

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له وچی ختی چه کړنگیدی (لکه کودری چه وی) له توری ختی سخا کړی شوی.

تفسیر: د آفاقیه و آیتونو او دلائلو څخه وروسته د انفسیه و آیتونو او دلائلو بیان فرمائی چه د هغه په ضمن کښی ښائی دغه تنبیه هم مقصود وی چه د منبع الکمالاتو هغه ذات چه تاسی ئی په داسی یوه عجیبه طریقه سره رومبی ځلی پیدا کړئ، نو بیا ستاسی پیدا کول او په یوه میدان کښی مو سره راتلول هغه ته څه اشکال لری؟

تنبیہ: د آدم د پیدا کولو په نسبت دلته ئی دوه الفاظ وفرمایل (۱) «صلصال» یعنی هغه کرنکیدونکی خته چه د اور د پخیدلو څخه دغه کیفیت پکښی پیدا کیږی - چه هم دغه ئی په بل ځای کښی «کالفخار» فرمایلی دی. (۲) «حمامسون» یعنی هغه سخا شوی خته چه تری بدبوئی خپری. داسی خیال کیږی چه رومی به ئی له سخا شوی ختی څخه د (آدم) کالبوت تیار کړی وی او بیا به ئی وچ کړی وی، او بیا به ئی داسی پوخ کړی وی چه تری کرنګ ختلو، بیا وروسته له مختلفو تطوراتو دغی درجی ته رسیدلی وی چه انسانی روح پکښی وپوکل شی. په «روح المعانی» کښی د ځینو علماؤ قول نقل شوی چه د هغه الفاظ دا دی

«کانه سبحانه افرغ الحما فصور من ذلك تمثال انسان اجوف فیس حتی اذ انقر صوت ثم غیره طورا بعد طور حتی نفخ فيه من روحه فتبارک الله احسن الخالقین»

حضرت شاه صاحب لیکي «خاوره ئی په اوبو کښی خوشته کړه - او خمیره ئی پورته کړه چه د تنګهار غبر تری پورته شو، هم دغه د انسان بدن شو، او د هغه خاصیات په سختی او بار پورته کولو کښی پاتی شو؛ هم داسی گرم کړ شو چه پیریانو (د حدت او خفت) خاصیت د ده په پیدایش کښی پاتی وی». راغب اصفهانی رحمه الله علیه د یوه طویل مضمون په ضمن کښی تنبیہ کوی چه «حمامسون» او «طین لارب» او نور الفاظ دا ښکاروی چه خاوره او اوبه ئی سره ګډ کړی دی - او بیا ئی وچ کړی دی او د «فخار» لفظ دلالت کوی چه تر یوی درجی پوری په اور کښی هم پخه شوی ده - هم دغه ناری جزء د بنی آدمو د شیطنت منشأ ده، په هم دغه مناسبت په ۲۷ جزء د الرحمن په ۱ آیت اوله رکوع کښی فرمایلی دی

﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارٍ مِنْ نَّارٍ﴾ د راغب رحمه الله علیه دغه مضمون ډیر اوږد او خوږ دی، افسوس چه مونږ ئی خلاصه دلته نشو لیکلی.

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَّارِ السَّمُومِ ﴿۲۶﴾

او جان (پلار د پیریانو) پیدا کړی دی مونږ هغه پخوا له (انسانه) له اوره بی لوګی څخه.

تفسیر: یعنی لطیف اور او هوا سره ګډه کما قال الله تعالی ﴿وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارٍ مِنْ نَّارٍ﴾

(۲۷ جزء د الرحمن (۱۵) آیت اوله رکوع) یا داسی وپوله چه د اور په شان سوغیدونکی هوا څخه چه مونږ ورته «جل» یا «برو» وایو بهر حال د انسانانو پلار له داسی یوی مادی څخه پیدا کړی شوی دی چه د خاورو عنصر پکښی غالب دی. او د پیریانو پلار له هسی یوی مادی څخه روغ شوی دی چه په هغه کښی د اور عنصر غلبه درلوده (لرله) چه (ابلیس) هم په هم دغه قسم کښی و.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلٰصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٨﴾
فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُّوحِي فَقَعُوْا لَهُ سٰجِدِيْنَ ﴿٢٩﴾

او (یاد کره) هغه وقت چه وویل رب ستا ملائکو ته چه بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یوه بشر له کودرو کړنگیدونکو وچو څخه (چه جوړ شوی دی) له توری ختی سخا شوی څخه نو کله چه برابر می کړ دغه (بشر) او پو می کړ په ده کښی له روح خپل (او دی پری ژوندی شو) نو پریوځی تاسی ده ته په دی حال کښی چه سجده کوونکی یی.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام کالبوت به جوړ کړم، او د دی قابل به ئی وگرځوم چه په انسانی روح سره فائض او کامیاب شی، بیا په هغه کښی به روح او ساه ننباسم، چه په هغه یو جماد انسان کیږی نو په دغه وقت کښی به تاسی ته حکم درکاوه کیږی چه گرد (تول) ورته سجده وکړی.

تنبیه: پاک الله چه د «روح» (سا) اضافت پخپل طرف وکړ، دغه محض تشریف او تکریم او د انسانی روح د امتیاز ښکارولو لپاره دی، یعنی هغه خاص «روح» چه په هغه کښی ځما د (علم او تدبیر او نورو) صفاتو نمونه او په اصلی فطرت کښی ځما یادوونکی، او د خصوصی لطافت په سبب له ما سره نژدی علاقه لرونکی وه. امام غزالی رحمه الله علیه په بل عنوان پر دغه اضافت رنا (رنرا) اچولی ده او فرمائی «که لمر د نطق او د وینا قوت ومومی او ووائی چه ما د خپل د نور او رنا (رنرا) فیض ځمکی ته ورساوه، نو آیا دغه (د خپل نور) لفظ ویل به غلط وی؟ کله چه دغسی ویل صحیح دی، حال دا چه نه لمر په ځمکه کښی حلول کوی - او نه د هغه نور او رنا (رنرا) له هغه څخه بیلیدوی، بلکه له ځمکه څخه په ملیونو کروه لری دی، خو له هغه ځایه د رنا (رنرا) اداره او زمام د ده په قبضه کښی دی او ځمکه هیڅ اختیار نه لری پرته (علاوه) له دی نه چه تری سم له خپله استعداد نفع حاصلوی، نو له وراء الورا د پاک الله دغسی فرمایل چه ما په آدم علیه السلام کښی له خپل روح څخه وپوکل د حلول او اتحاد او نورو دلیل څرنگه کیدی، شی؟ د روح په متعلق مناسب کلام به انشاء الله وروسته له دی نه په ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ کښی وکړی شی.»

فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ إِلَّا ابْلِيسَ ابْنِ آدَمَ يَكُونُ مَعَ
الشَّيْطَانِ قَالَ يَا ابْلِيسُ مَا لَكَ لَا تَكُونُ مَعَ السَّاجِدِينَ قَالَ
لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

نو سجده وکړه ملائکو ټولو د دوی تمامو (یو کړت). مگر خو ابلیس؛ (چه له ډیره کبره) منع ئی راوړه له دی نه چه شی دی سره له سجده کوونکو (آدم ته نو) وفرمایل (الله) ای ابلیسه! څه (عذر) و ټا لره (په دی کښی) چه نه شوی ته سره له سجده کوونکیو؟ وویل (ابلیس) چه نه یم زه (لائق د دی کار) چه سجده وکړم (داسی) بشر ته چه پیدا کړی دی له کودرو کړنګیدونکیو وچ (چه جوړ شوی دی) له توری ختی سخا شوی.

تفسیر: یعنی شیطان وویل آدم علیه السلام پیدا شوی دی د «خسیس» شی نه چه خاوری دی، او زه پیدا یم له «شریف» شی نه چه اور دی، نو روحانی لطیف څیز جسمانی کشیف څیز ته څرنګه سجده وکړی؟

دی احمق دی ته هیڅ ونه کړ نظر
چه په خاورو کښی مدفون وی سیم و زر
امانت دی کار د ځمکی اور خائن دی
له امین نه خائن چیرته وی بهتر

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ

نو وفرمایل (الله ابلیس ته) پس ووځه ته له دی ځایه نو بیشکه ته رتلی شوی ئی.

تفسیر: یعنی له جنته، یا له آسمانه یا د ملائکو له ټولی یا له دغه عالی مقامه چه تر اوسه پوری ته هغه ځای ته رسیللی وی (څه ووځه نو بیشکه ته رتلی شوی ئی) یعنی مردود او مطرود ئی. یا به «رجیم» اشاره وی هغه طرف ته چه پخوا تیر شو چه په «شهاب» د ستوری په لمبو شیاطین ویشتلې شی. گواکی په دغه لفظ سره د هغی شهبی جواب ورکړی شوی دی چه ستا انکار له

سجدي شخه د عنصری شرف په اعتبار نه دی، فضل او شرف خو خاص هغه چا لره دی چه پاک الله ورته سرلوری او افتخار ورکړی، هو! ستا د دغی اباء او استکبار منشأ خو هغه شقاوت او بدبختی ده چه ستا د بد استعداد لامله (له وجی) په تا کښی مضمر او مقدر دی.

وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٥٠﴾

او بیشکه پر تا باندی دی (ای شیطان) لعنت تر ورځی د جزاء پوری.

تفسیر: یعنی ای شیطان! د قیامت تر ورځی پوری د الله تعالیٰ له رحمته لریوالی، او د بندگانو له لوری به هم لعنت دریاندی وریږی، او په دغه ترتیب سره آناً فاناً ته له خیره لری کیږی، کله چه تر قیامته پوری به د خیر توفیق ونه لری او وروسته له هغه بله موقع له سره نشته - ځکه چه په آخرت کښی به هر سری همغه ربی چه دلته ئی کرلی وی. یا داسی ووايه چه د قیامت تر ورځی پوری به لعنتونه پری وریږی، او وروسته له هغه به په بیشمارو اقسامو عذابونو کښی اخته کیږی. یا به د «الی یوم الدین» لفظ له دوامه کنایه وی.

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٥١﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٥٢﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٥٣﴾

وویل (ابلیس) ای ربه ځما پس وگوره (مهلت راکړه) ماته تر هغی ورځی پوری چه بیا پورته کولی شی (خلق) له قبورو. وفرمایل (الله) نو بیشکه چه ته له کتلیو (مهلت ورکړیو) شویو ئی تر (هغی ورځی د وقت معلومه) فناء د مخلوقاتو پوری.

تفسیر: یعنی تر هغه معلومه وخته پوری تاته مهلت درکاوه شی چه په ښه زړه پوری خپل ارمان وباسی د دغی واقعی تفصیل په «البقرة» او «الاعراف» په سورتونو کښی تیر شوی دی او مونږ د «الاعراف» په دوهمه رکوع کښی د دی پر اجزاو څه کلام هم کړی دی هغه دی هلته بیا ولوست شی، دلته د هغه د بیا اعادی څه ضرورت نشته.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي

الْأَرْضِ وَالْأَغْوِيَّتَهُمُ أَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾ الْإِعْبَادُكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ ﴿٤٠﴾

وویل (ابلیس) ای ربه حُما قسم دی ما لره په گمراه کولو د تا ما لره چه خامخا بنائسته به کرم هر و مرو (خامخا) (گناهونه) دوی ته په حُمکه کښی او خامخا زه به گمراهان کرم هر و مرو (خامخا) دوی تول. مگر خو هغه بند گان ستا له دوی څخه چه خالص کړی شوی دی (له گناهونو)

تفسیر: یعنی انسانانو ته به د دنیا پسرلی ورښکاروم - او د نفسانی غوښتنی په حال کښی به ئی راگیروم - او ستا د مخصوصو او منتخبو بندگانو څخه ماسوا، نور گرد (تول) به له لیاری څخه بی لیاری کوم. لعین ابلیس دغه کلمات د انتقام په جوش کښی ویلی دی چه مطلب ئی داسی ؤ چه زه خو ستا هیڅ شی نشم درخرا بولی، لیکن په هغه سبب چه زه لری غورځولی شوی یم. د خپل قدرت او بساط سره موافق د ده تر نسلونو پوری به هم خپل انتقام آخلم، د «الاعراف» په سورت کښی په دغه موضوع مونږ څه لیکلی دی هغه دی بیا ولوست شی!.

قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾

نو بیا وفرمایل (الله) دغه (اخلاص په عمل کښی) لیاره ده تر ما پوری برابره.

تفسیر: یعنی بیشکه د بندگی او اخلاص لیاره سمه برابره تر ما پوری رسیږی - او هم دغه حُما صافه او سمه لیاره ده چه پکښی هیڅ لوړه (پورته) ژوره (خکته) او کاږه واړه نشته، او هر چا چه د عبودیت او اخلاص طریقه اختیار کړه، همغه به د شیطان لعین له تسلط نه مأمون پاتی کیږی - او هر څوک چه د هغه ملعون متابعت کوی، له هغه سره به دوزخ ته ځی، ځینو مفسرینو ﴿هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ﴾ پر تهدید حمل کړی دی - یعنی ای ملعونه! ته چه خلق له سمی لیاری څخه بی لیاری کړی چیری به ئی بیایی؟ هغه به کومه لیاره وی چه بالاخر حُما په لوری نه راځی؟ بیا حُما له سزا څخه ځان ژغورلی (بچ کړی) چیری به تلی شی؟ په دغه وقت کښی دغه کلام به داسی وی لکه چه وائی «افعل ماشئت فطریقک علی» لکه چه د «الفجر» په (۱۴) آیت (۳۰) جزء کښی هم فرمایلی دی ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ﴾ والله اعلم.

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾

بیشکه خاص بندگان عَما چه دی نشته تاته پر دوی هیخ تسلط (او غلبه په گمراه کولو) مگر هغه خوک چه متابعت کوی ستا له گمراهانو (چه ستا زور پری رسیږی).

تفسیر: یعنی بیشکه پر هغه ښو غورو او منتخبو بندگانو چه د هغو ذکر پاس وشو ستا هیخ زور نه چلیږی. یا به ئی دا مطلب وی چه پر هیخ بنده به ته په زور او زبردستی څه کار نشی کولی، هوا هر هغه خوک چه پخپله گمراه او بی لیاری شی او د خپل جهله او حماقته تا پسی رهی (روان) شی، هغه به پخپل اختیار خپل ځان خراب او بریادوی، لکه چه په ۱۳ جزء د ابراهیم په (۲۲) آیت (۴) رکوع کښی پخپله د شیطان مقوله تیره شوه ﴿وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي﴾

وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٣٧﴾

او بیشکه چه جهنم (دوزخ) خامخا ځای د وعدی د دغو (تابعانو ستا) دی د تولو.

تفسیر: یعنی تاته او ستا نورو ملگريو ته د دوزخ بنديخانه تیاره ده تاسی گرد (تول) په همغه کنده کښی غورځولی کیږی.

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿٣٨﴾

چه دی دی (دوزخ) لره اوه دروازی دپاره د هری دروازی له دی (گمراهانو) څخه یوه برخه به وی قسمت (او تعیین) کړی شوی.

تفسیر: ځینو اسلافو له «سبعة ابواب» څخه د دوزخ اوه طبقی لاندی او باندی مراد کړی دی لکه چه ابن عباس رضی الله تعالی عنه د هغوی نومونه داسی راښوولی دی (۱) جهنم (۲) سعیر (۳) لظی (۴) حطمه (۵) سقر (۶) جحیم (۷) هاویه. او د جهنم د لفظ اطلاق پر پوی خاصی طبقی او پر گردو (تولو) طبقاتو پر دواړو کیږی د ځینو په نزد تری هغه اووه دروازی مراد دی چه په هغو کښی به بیل بیل مجرمان سره ننوځی والله اعلم. حضرت شاه صاحب لیکي «لکه چه جنت اته دروازی لری او په نیک عملو کسانو ویشلی شوی دی، هم داسی د دوزخ دغه اووه وروڼه هم پر بد عملانو ویشلی شوی دی ښائی د جنت یو ور

ځکه زیاده وی چه ځینی موحدين د الله په خاص فضل او مرحمت سره به بی له عمله په جنت کښی داخلیری، باقی په عمل کښی دروازی سره برابری دی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾

بیشکه ځان ساتونکی (له متابعت د ابلیس) په جنتونو کښی به وی او په چینو کښی به وی.

تفسیر: هغه کسان چه له کفر او شرک او معاصیو او له ذنبو څخه پرهیز کوی دوی به حسب المراتب په باغونو کښی اوسیږی، چه هلته به په ډیری ښی قرینی او نزاکت او لطافت سره چیني او ویالی بهیږی د شیطان له متبعینو څخه وروسته په دغه آیت کښی د مخلصینو عبادو انجام او خاتمه بیان فرمائی.

ادْخُلُوْهَا بِسَلَامٍ اٰمِنٍ ﴿٢٦﴾

(او وبه ویلی شی دوی ته) ننوځی دغو جنتونو ته په سلامتی له هره آفته په دغه حال کښی چه په امن به یی (له زواله د نعمت)

تفسیر: یعنی فی الحال به له گردو (تولو) آفاتو او عیوبو څخه صحیح او سالم - او په مستقبل کښی به د تل دپاره له هر قسمه بد فکری او پریشانی او خوف او ویری څخه بی فکره او بی خطری وی.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غِلٍّ اِخْوَانًا عَلٰی سُرُرٍ مُّتَقَابِلِيْنَ ﴿٢٧﴾

او وبه باسو (لری به کرو) هر هغه چه په زړونو د دغو (جنتیانو) کښی دی له کښی څخه حال دا چه (لکه) وروڼه به وی سره ناست به وی پر تختونو (د زړو جړاو په جواهرو) مخامخ یو بل ته.

تفسیر: یعنی وروسته د جنت د رسیدلو څخه په اهل الجنت کښی به یو تر بله هغه پخوانی کدورتونه به له سره نه پاتی کیږی، او له گردو (تولو) مکدرو (خیرنو) شیانو څخه به دوی پاکیری، او وروسته له هغه چه په جنت کښی داخلیری. نه به هلته یو پر بل حسد او کینه کوی، بلکه گرد (تول) لکه وروڼه او خواره ملگری په انتهائی محبت او الفت سره اوسیږی، او هر یو به

د يو بل د ليدلو څخه د دير زيات مسروريت او محظوظيت احساس کوي (د دې څه بيان د «الاعراف» په ۵ رکوع کښې هم ښکلی شوی دی) او دغه اهل الجنة به د عزت او کرامت پر تختونو (پلازو) سره مقابل ناست وي، او يو له بل سره به خبرې او اتري کوي - د ملاقاتونو او مجلسونو په وقت کښې به د دوی کيناستل داسې نه وي چه په هغه کښې به څوک وړاندې وي او څوک به وروسته وي.

لَا يَسْأَلُهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرِجِينَ ﴿٨٥﴾

نه به رسيږي دغو (جنتيانو) ته په دغه (جنت) کښې هيڅ قدر تکليف او نه به وي دوی له دغه (جنته) ايستلی شوی هيچرې.

تفسير: په حديث کښې دی چه جنتيانو ته به وويل شي ای اهل الجنة اوس تاسې ته دغه انعام دی چه تل روغ رمت او خوشاله اوسيږئ! نه به له رنځوري څخه څه رږر (تکليف) او زحمت درپيښيږي! او نه به له موت او د هغه د لوازمو څخه څه کلفت در وړاندې کيږي! بلکه تل ژوندی آرام او خوشاله اوسيږئ! او له سره د سفر په تکليف به نه مقابل کيږئ!

نَبِيُّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٨٦﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٨٧﴾

خبر کړه (ای محمده!) بندگان څما (په دی) چه بیشکه زه هم دا زه ښه ښونکی (د خطیانو) دير رحم والا یم (په انعام د اجر او ثواب سره) او (بل په دی چه) بیشکه عذاب څما هم دغه عذاب دير دردناک دی.

تفسير: د مجرمينو او متقينو خاتمه او انجام ئی بيل بيل سره بيان وفرمايل او دلته ئی تنبيه کړی ده چه په هر صورت کښې د الله تعالی د يوه نه يوه صفت او شان ظهور دی، هيڅ شبهه نشته چه الله تعالی اصلاً پر خپلو گردو (تولو) مخلوقو اراده لري چه بخشش او مهربانی وکړي، او په حقيقت کښې اصلی مهربانی د هم ده ده. د دنيا گردی (تولی) مهربانی د ده د مهربانيو يوه پلوشه او تجلی ده لیکن هغه سړی چه له خپل شرارت او بدکاری څخه پر خپل ځان د ده د بخشش او مهربانی وروڼه بندوی، نو بیا د هغه سزا هم دومره سخته ده چه د هغی مخه هيڅوک نشي نيولی. حضرت سعدی شيخ مصلح الدين څرنکه ښه فرمایلي دی. په تهديد که چاره وکارې د حکم

کرو بیلن به شی گرد (تول) سره صم ویکم

که د لطف وکرم عام وکری یوست

عزازیل هم وائی ماته به څه ورسی رست

وروسته له دی نه د داسی یوی واقعی بیان فرمائی چه په هغی کښی د هغو پرښتو د نزول ذکر دی چه هم دوی په یو ځای کښی زیری ورکوی، او په بل ځای کښی تیږی (گتی) وروی، خو معلوم شی چه د الله تعالی دواړه صفات (رحمت او غضب) کامل دی - نو بندگانو ته ښائی چه نه مغرور او جسور شی، او نه بیخی نا امیده او مایوس شی.

وَبَدَّاهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ۝

او خبردار کړه دوی له (احواله د) میلمنو د ابراهیم څخه (چه خو پرښتی وی).

تفسیر: میلمه ئی ځکه وفرمایه چه ابراهیم علیه السلام په ابتداء کښی د هغو په نسبت د میلمنو خیال فرمایلی ؤ، خو وروسته ورښکاره شوه چه دوی پرښتی دی.

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ۝

کله چه ننوتلی دغه (پرښتی) پر ده (ابراهیم) نو وویل دوی (سلام اچوو مونږ په تا) په سلام اچولو سره نو وویل (ابراهیم کله چه دوی دودی ونه خوړه) بیشکه مونږ له تاسی څخه ویریدونکی یو.

تفسیر: په بل ځای کښی ئی فرمایلی دی «و اوجس منهم خيفة» یعنی ویره ئی په زړه کښی پته کړه، نو ویل کیږی چه په ابتداء کښی ئی د هغی ویری په پتولو کښی کوشښ وکړ، او بالآخر ئی نشوه ساتلی او په ژبه ئی هم ورظا هره کړه. یا به ئی مطلب داسی وی چه سره د هغی د پتولو، د خوف آثار د ده په څیره او نورو کښی داسی څرگند (ښکاره) ؤ چه گواکی د حال په ژبه سره به ئی ویل چه زه خو له تاسی څخه ویریدم دغه ویره د څه لامله (له وجی) وه؟ د هغه تفصیل او د دغی واقعی پر نورو اجزاو کوم کلام چه شوی دی هغه گردی (تولی) ښائی چه بیا په ۱۲ جزء د هود علیه السلام د سورت په (۷) رکوع کښی ولوست شی.

قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ۝

نو وویل (ملائکو) مه ویریره بیشکه چه مونږ زیری کوو تاته په هلك دیر پوه
هوشیار سره (کله چه بالغ شی).

تفسیر: یعنی د ویریدلو هیڅ ضرورت نشته، بلکه د خوښی غای دی چه په دغه زوروالی کښی
مونږ تاسی ته د الله تعالیٰ له جانب د اولاد زیری درکوو. اولاد هم څرنگه؟ هلك! چه دیر هوشیار
لوی عالم دی چه د نبوت پر علومو پوه او د نبوت پر منصب فائزیدی؛ ﴿وَبَشِّرْهُ بِاسْحَاقَ
بَنِيَّامِنْ الصَّالِحِينَ﴾ (۲۳ جزء د الصافات (۱۱۲) آیت (۳) رکوع).

قَالَ ابَشِّرْهُنِي عَلَىٰ أَن مَّسِّنِي الْكِبَرُ فِيمَ تُبَشِّرُونَّ ۝

وویل (ابراهیم) آیا زیری راکوئ ماته (ای پرښتو په ولد سره) سره د دی چه
رسیدلی دی ماته زوروالی نو په کومه وجه تاسی زیری راکوئ؟.

تفسیر: کله چه په غیر متوقع او فوق العاده ډول (طریقه) سره دغه زیری ئی واورید، نو خپل
زوروتوب ته ئی کتلی دغه خبره څه عجیبه او غریبه ور څرگنده (ښکاره) شوه. دغه د انسانی
طبیعت خاصه ده، کله چه انسان ته کومه ښه فوق التصور او خلاف التوقع خبره یو ناساپه فجأة
ورسیږی نو سره له باور او یقین کولو د هغه تحقیق او تفتیش او تعقیب په دیر ښه ډول
(طریقه) سره کوی او د هغه په څیرنه کښی د تعجب لهجه اختیاروی څو خبر ورکوونکی په پوره
تاکید او تصریح سره خپله خبره او زیری بیا په ښه ډول (طریقه) سره تکرار کړی - او دی ئی
په ښه څیر سره بیا هم واورى چه په هغه کښی نه د هیڅ قسم ابهام او غلط فهمی احتمال، او نه
د تأویل او التباس جنجال پاتی شی - ځواکی د تعجب له ښکارولو څخه د بشارت ښه واضح کول
او پخول او د آوریډلو له تکراره نوی لذت حاصلول مقصود وی.

زه ویده یم؟ که یم وینم؟ چه زه آورمه دا زیری

چه مقصود راته نژدی شوا ته دی بیا ووايه زیری

په هم دغه طرز سره حضرت ابراهیم علیه السلام د تعجب اظهار وفرمایه د (ابن کثیر رحمه الله علیه)
الفاظ دا دی «قَالَ متعجبا من کبره وکبر زوجته ومتحققا للوعد فاجابوه مؤكدين لما
بشروه به تحقيقا وبشارة بعد بشارة» کله چه د کلام له سطحی څخه د ناامیدی توهم کیدی
شو چه له اکابرو او بالخاصه د اولوالعزمو انبیاء له شان څخه بلکه خلاف دی نو ځکه ملائکو
«فلا تکن من القانطین» وویل او تنبیه ئی وکړه حضرت شاه صاحب لیکي «معلوم شو چه
کاملین هم تر یوی درجی پوری د ظاهری اسبابو خیال کوی.»

قَالُوا بَشِّرْكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُن مِّنَ الْقَنِطِينِ ۝ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِّن رَّحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ۝

وویل (ملائکو ابراهیم ته) چه زیری کړی دی مونږ تاته په حقه (په رښتیا) سره نو مه کیږه ته له جملې د ناامیدانو څخه وویل (ابراهیم چه زه نه یم نا امید) او څوک دی؟ چه ناامیده کیږی به له رحمته د رب خپل (نه ناامیده کیږی هیڅوک) مگر خو گمراهان (کافران)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له رحمته خو عام مسلمانان هم نشي ناامیده کیدی، نو انبیاءو علیهم السلام ته به معاذ الله څرنگه له هغه تردد پېښیږی محض د عادیه او اسبابو او د خپل موجوده حالت په اعتبار دغه یو عجیب شی راملوم شو - او د هغه په نسبت می د تعجب اظهار وکړ چه د پاک الله په قدرت اوس په دغه زوروالی کښی به زه د اولاد پلار کیږم؟ حضرت شاه صاحب لیکي «له عذابه د الله نه ویریدل او د الله تعالیٰ له فضله ناامیده کیدل دواړه د کفر خبری دی». یعنی د وروسته خبر یواځی الله تعالیٰ ته دی پر یوه خبره باندی دعوی کول او داسی یقین لرل چه دغسی نه کیږی، هم دغه د کفر خبره ده باقی په محض د زړه پر خیال او تصور هیڅ نیونه نشته کله چه په خوله سره دعوی وکړی نو گناهکاریږی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ۝

وویل (ابراهیم) نو نور څه مقصود دی ستاسی (برسیره پر دی زیری) ای رالیږلی شویو (پرښتو له الله نه او چرته غی).

تفسیر: یعنی آیا محض تاسی د هم دغه بشارت آوروولو دپاره لیږلی شوی یی؟ یا په بل کوم مهم کار هم مامور شوی یی؟ اغلباً له قرائنو څخه به ابراهیم علیه السلام پوهیدلی وی چه دوی د کوم بل غت کار لپاره هم راغلی دی. ممکن دی له هغه خوفه چه ده ته د دوی د راتللو څخه پیدا شوی وی له هغه څخه به داسی یو خیال په زړه کښی تیر شوی وی چه د دوی اصلی مقصد بل کوم شی دی، که نه د خالص زیری کوونکو څخه به ولی د سری په زړه کښی ویره او خوف پیدا کیږی؟ هر ورو (خامخا) به له دوی سره کوم خوفناک امر وی والله اعلم.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿١٥﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجِّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٦﴾
إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ ﴿١٧﴾

نو وویل (ملائکو) چه بیشکه مونبر رالیبلی شوی یو (اهلاک د) هغه قوم (د لوط علیه السلام) ته چه مجرمان (کافران) دی مگر آل د لوط چه بیشکه هر و مرو (خامخا) مونبر نجات ورکوونکی ساتونکی یو د دوی د تولو (له عذاب) مگر بنځه د دغه (لوط) چه مقدره مقرره کړی وه مونبر (په حکم د الله سره) چه بیشکه دا له بیرته پاتی کیدونکیو ده په معذبینو کښی

تفسیر: یعنی دغه بنځه به له نورو کفارو سره په عذاب کښی مبتلا کیدی. تنبیہ: ظاهر خو هم دغه دی چه «قدرنا انها لمن الغابرين» د هغو ملائکو مقوله ده چه سره له عذاب راغلی وی - کله چه دوی د قضاء او قدر د فیصلی نافذ کولو دپاره په رسمی دول (طریقه) سره راغلی وی، نو ځکه د تقدیر نسبت ئی نیابت پخپل طرف وکړ - او ممکن دی چه دغه «قدرنا» الایة د الله تعالیٰ کلام وی نو په دغه تقدیر سره هیڅ اشکال نشته.

فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٨﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّنْكَرُونَ ﴿١٩﴾

نو کله چه راغلل آل د لوط ته (هغه) لیبلی شوی (ملائک). نو وویل (لوط) دوی ته بیشکه تاسی یو قوم یی بل رنگ (نا آشنا و بیروونکی).

تفسیر: یا خو ئی دا مطلب دی چه تاسی ماته فوق العاده سری رابکاره شوی چه ستاسی د لیدلو څخه خامخا ځما په زړه کښی خرخشه (تردد) پیدا کیدی دغه ښایی داسی یو خرخشه (تردد) وی چه د ابراهیم علیه السلام په زړه کښی هم پیدا شوی وه - یا به ئی دا غرض وی چه تاسی د دی ښار د خلقو څخه اجنبی رابکارئ تاسی ته د دی ښار د خلقو بد خوی نه دی معلوم وگورو چه هغوی له تاسی سره څه سلوک کوی؟ یا به ئی دغه په هغه وقت کښی فرمایلی وی چه خلقو پر دغو پرښتو د ځنکیانو (وړکو) او ښکلو هلکانو گمان وکړ او د لوط علیه السلام پر کور ئی یرغل (حمله) ورو لوط علیه السلام پر دوی د میلمنو تصور کاوه او د دوی په ممکنه مدافعه او ساتنه کښی ئی زیار (کوشش) ایسته تر دی چه په آخره کښی ئی په نهایت حسرت سره وفرمایل ﴿قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةٌ أُوَدِّي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ﴾ نو دی په دغه وقت کښی په تنگ راغلی ؤ او د خوف او ویری په حالت کښی به ئی دغو میلمنو ته داسی ویلی وی چه تاسی خو عجیب دول (طریقه) سری رابکارئ چه زه ستاسی د پت او عزت ساتنی دپاره

بیخی ستری ستومانه او له ژونده ولویدم لیکن تاسی حُما په مرسته (مدد) لږ څه لاس او ژبه هم نه خوځوئ؟

قَالُوا بَلْ جُنُنُكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٧٣﴾

ووېل (پرېستو نه یو مونږ نا آشنا دارونکی) بلکه (ملائک یو چه) راغلی یو تاته په هغه (عذاب) سره چه وه (قوم ستا) چه په هغه (عذاب) کېږي به ئی شک کاوه (له ډیر جهل او عناده).

تفسیر: یعنی مه ویرېږه! مونږ بنیادمان نه یو، مونږ خو له آسمانه هغه شی له خپله ځانه سره راوړی دی چه په هغه کېږي دا خلق له تا سره جگړی کوی. یعنی هغه مهلک عذاب چه ته په هغه سره در کرده (توله) دوی ویرو، او دوی پرله پسې تری انکار کوی.

وَآتَيْنَكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٧٤﴾

او راوړی دی مونږ تاته حق (چه عذاب دی) او بیشکه مونږ خامخا یو صادقان (رېښتین په دغه خبره کېږي).

تفسیر: یعنی اوس تاسی بالکل مطمئن شی! دغه بالکل داسی پځه او غوټه شوی خبره ده چه پکښی له سره د درواغو احتمال نشته.

فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ اللَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُوْمَرُونَ ﴿٧٥﴾

نو بوځه (وباسه) عیال خپل (له دی ښاره) په یوه توته د شپې او ته (هم ځه) وروسته په دوی پسې او نه دی گوری بیرته له تاسو څخه هیڅ یو (چه ونه ویرېږي) او ځی تاسی هغه ځای ته چه پری امر حکم شوی دی (تاسی ته).

تفسیر: یعنی کله چه د شپې لږ څه برخه پاتی شی نو ته سره د خپلی کورنی له دی ښاره ووځه! او تاسی له گردو (ټولو) څخه وروسته لار شی څو پوره مطمئن شی چه بل ستاسی هیڅوک

نه دی پاتی شوی یا له لیاری بیرته نه دی گرځیدلی نو په دغه صورت کښی به ستاسی زړه بالکل داده او مطمئن کیږی او په پوره خاطر جمعی سره به د الله تعالیٰ په ذکر او شکر کښی مشغولیدئ! او د خپلو ملگرو له احواله به په ښه شان سره خبریږئ! د بل لوری ستاسی د دغه بیرته تللو لامله (له وجی) به وړاندی تلونکی ستاسی له ویری شا نه گرځوی - او وروسته به نه گوری - په دی دول (طریقه) به د ﴿وَلَا يَتَقَتَّلَ مِنْكُمْ أَحَدٌ﴾ پوره امتثال کیدی شی او دغه کسان به د خطر له ځایه لری پاتی کیږی او دوی به تاسی خپل ظاهری ملاتړ او ظهیر گڼی (اوځی تاسی هغه ځای ته چه پری حکم کړی شوی دی تاسی ته) یعنی د شام په ملک کښی! یا بل کوم ځای ته چه پاک الله دوی ته هغه د امن ځای مقرر کړی وی.

وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَهُوَ أَرْحَمُ مَقْطُوعٍ مُّصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾

او وحی کړی وه مونږ دغه (لوط) ته د دی کار (چه تفسیر ئی دا دی) چه بیشکه بیخ د دی کسانو به پری کړی شی په دی حال کښی چه دوی په صبا کښی داخلیدی.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام ته مونږ د ملائکو په واسطه دغه قطعی فیصله واوروله چه عذاب هیڅ لری نه دی، اوس د گهیبغ (سحر وختی) په وقت کښی به بالکلیه دغه قوم استیصال (هلاک) کړی شی! او بیخی به فناه کیږی ښائی چه مطلب ئی داسی وی چه د صباح پر شروع کیدلو سره به عذاب هم شروع کیږی او تر لمر ختو (اشراق) پوری به گرده (توله) معامله پای (انجام) ته ورسیدری - ځکه چه په بل ځای کښی د «مصبحین» په ځای د «مشرقین» لفظ راغلی دی.

وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾

او راغلل اهل (د هغه) ښار (کور د لوط ته) چه خوښی زیږی ئی کاوه (یو په بل سره په چرت د لواطت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه ئی واوریده چه د لوط علیه السلام کره ډیر حسین او جمیل هلکان میلمانه شوی دی نو د خپل بد عادت لامله (له وجی) په ډیر شوق او رغبت د هغه په لوری ور په منده شول، او د ده د کور په شاو خوا کښی سره ورغوند شول، او د لوط څخه ئی مطالبه وکړه چه دغه هلکان مونږ ته راوسپاره.

تنبیه: په ﴿وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ﴾ الآیه - کښی واو د مطلق جمع لپاره دی - دلته د واقعاتو د ترتیبو بیان ملحوظ نه دی د «هود» او د «الاعراف» په سورتونو کښی دغه قصه تیره شوی ده،

هغه دی سره د هغو تفاسیرو دلته بیا ولوست شی.

قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضِيفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَخْزُونِ ۖ

وویل (لوط) چه بیشکه دا کسان میلمانه عَما دی نو مه شرموئ ما (په رسوائی د دوی عَکه چه د میلمه فضیحت د کوریه رسوائی ده) او ووبریږئ تاسی له الله (او لواطت مه کوئ) او مه سپکوئ تاسی ما (د میلمنو په مخ کښی).

تفسیر: یعنی ای د سدوم خلقو تاسی له الله غځه ووبریږی او دا بی عَایه کارونه پریږدئ او دا میلمانه مه خپه کوئ! عَکه چه زه په تاسی کښی اوسېږم نو تاسی ښائی چه عَما د پت (غیرت) او آبرو خاطر او لحاظ وکړئ! زه به د دغو میلمنو په نظر کښی غومره حقیر شم، کله چه دوی وپوهیږی چه په دغه کلی کښی یو سری هم د ده عزت نه کوی او خبره ئی نه منی.

قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ۖ

بیا وویل (قوم د لوط لوط ته) آیا نه وی منع کړی مونږ ته له (پناه ورکولو د) خلقو نه؟

تفسیر: یعنی مونږ تا نه بی عزته کوو او ته پخپله عَمان بی عزته کوی، کله چه مونږ ته منع کړی وی چه ته هیڅ یو پردی او پردیس پخپل کور کښی مه میلمه کوه! مونږ اختیار لرو چه له باندی راتلونکو مسافرانو سره هر هغه کار چه عَمونږ زړه غواړی وکړو نو بیا ته څه ضرورت لری چه خامخا دغه عَنکیان (هلکان) درکره ساتی، او عَمان فضیحت کوی» له دی نه دا مترشح کیږی چه دغو خلقو به همیشه له پردی مسافرانو سره هم دغه شنیعه افعال اجراء کول او حضرت لوط علیه السلام به حتی المقدور د غریبانو او مسافرانو حمایت او پلوی (مدد) ئی هم کوله او د دغو نالائقانو له حرکاتو څخه به ئی ژغورل (بچ کول).

قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَعِلِينَ ۖ

وویل (لوط) چه دغه (ستاسی ښځی) دی لونئ عَما که یئ تاسی کوونکی (د نکاح له دغو سره).

تفسیر: یعنی بیشکه تاسی زه د اجنبی خلقو له حمایته منع کری یم، لیکن زه پوښتنه کوم چه آخر د دغی امتناع منشأ څه ده؟ آیا هم دغه خبره نه ده چه زه ستاسی د دغه خلاف الفطرت شهوانی کارونو په لیاره کښی حائل کیږم؟ تاسی خپله غور وکړئ چه آیا د شهوت د قضاء حلالی مواقع ستاسی په مخکښی موجودی نه دی چه د دغسی چتی (بیکاره) حرام کاری مرتکب کیږئ؟ دغه د ستاسی ښځی (چه ځما د لونو په شانی دی) ستاسی په کورونو کښی موجودی دی که تاسی ځما پر وینا عمل وکړئ او د شهوت د قضاء پر مشروعه او معقوله طریقہ لار شی، نو د حاجت د قضاء دپاره هغوی کافی دی دا خومره بده او خرابه خبره ده چه له حلال او طیب شی څخه تاسی مخ اړوئ او د حرامو په پلیتی کښی ځان ککړوئ!

لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤٧﴾

(نو وفرمایل الله) قسم دی په عمر ژوند ستا (ای محمده!) چه بیشکه دغه (قوم د لوط) خامخا په مستی د گمراهی) خپله کښی مدهوشان دی.

تفسیر: ظاهر خو دغه دی چه دا خطاب د الله تعالیٰ له طرفه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته دی یعنی ستا په عمر او ژوند قسم دی چه د لوط علیه السلام قوم د غفلتونو او مستیو په نشو کښی بیخی ویده (اوده) او رانده شوی وو - دوی په دیره بی پروائی سره د حضرت لوط علیه السلام نصیحت ونه مانه بلکه تر پښو لاندی به ئی غورځاوه - دوی د خپلو قوتونو په نشو کښی مست وو شهوت خوښول د دوی زړه او دماغ بیخی مسخ او خراب کری وو دوی په دیر امن او اطمینان د الله تعالیٰ د نبی سره جگری کولی - او نه پوهیدل چه تر سحره پوری دوی ته څه حال پیښیدونکی دی؟ د تباهی او د موت ورځی د دوی پر سر ورختلی وی دوی د لوط علیه السلام پر خبرو خندل خو مرگ د دوی پر دغه وضعیت وخنډیده.

تنبیه: ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمایلی دی چه الله تعالیٰ په دنیا کښی هیڅ یو حیات لکه د محمد صلی الله علیه وسلم حیات اکرم او اشرف نه دی پیدا کری - ما نه دی اوریدلی چه پاک الله تعالیٰ د محمد صلی الله علیه وسلم له عزیز حیات څخه ماسواء پر بل کوم حیات قسم یاد کری وی - د هغو قسمونو په نسبت چه په پاک قرآن کښی یاد شوی دی مونږ په بل کوم ځای کښی لږ څه مفصل کلام کوو انشاء الله تعالیٰ.

فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿٤٨﴾

نو ونيول هغوی لره غږ هيبتناک (د جبریل) حال دا چه داخلیدل دوی په وقت د ختلو د لمر کښی

تفسير: د دی په متعلق مونږ په هم دغه قریب ځای د «دابر هؤلاء مقطوع مصبحین» په تفسیر کښی کلام کړی دی. «ابن جریج رحمه الله» وائی هر هغه عذاب ته چه په هغه سره کوم قوم هلاک کاوه شی «صیحه» یا «صاعقه» ویلی شی.

فَجَعَلْنَا عَلَيْهَا سَافِلَهَاوَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيلٍ ۝۴۳ إِن فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ ۝۴۴

نو وگرځاوه مونږ پورته طرف د دی ښارونو ښکته طرف د دوی او وژرول مونږ پر هغوی کانی له کوتکانو څخه (چه په هر یوه به د خپل مرجوم (سنگسار) نوم ښکلی و). بیشکه چه په دغه (مذکور کښی چه تیری قصی دی) خامخا دلائل (د عبرت او قدرت) دی دپاره د پوهانو عبرت اخیستونکو.

تفسیر: د سدومیانو د تعذیب تفصیل د «هود» په سورت او نورو کښی تیر شوی دی. «متوسم» په اصل کښی هغه شخص ته وائی چه د ځینو ظاهری علاماتو او قرائنو له لیدلو څخه یواځی په فراست سره د کوم شی سراغ لگوي. په حدیث کښی راغلی دی «اتقوا فراسة المؤمن فانه ينظر بنور الله» په ځینو روایتونو کښی د «بتوفیق الله» زیادت شته یعنی د مؤمنینو له فراسته تل ووبریږئ چه مومن د الله تعالی له عطاء کړی شوی رڼا په توفیق سره وینی ښائی د «کشف» او «فراست» په منع کښی (ځمونږ د ضیاء الملة والدین) مرحوم امیر عبدالرحمن خان په قول دومره فرق وی لکه چه په تېلفون او تېلگراف کښی وی. په هر حال د آیت مطلب دا دی چه فکر او چرت وهونکو او سراغ لگوونکو دپاره د لوط علیه السلام د قوم په قصه کښی د عبرت ډیری ښی او دلائل شته، او انسان پوهیدی شی چه د بدی او سرکښی انجام څرنګه وی؟ د پاک الله د عظیمه قدرت په مقابل کښی دغه ګرد (تول) طاقتونه هیڅ دی. د ده کوتک غږ نه لری د ده په مهلت نه ښائی چه سری مغرور شی - او نه له انبیاء علیهم السلام سره ضد او عداوت پکار دی که نه د هغه خاتمه به همغسۍ کیږی لکه چه د پخوانیو سرکښانو انجام شوی دی وغیر ذلک.

وَإِنَّهَا لِبِسْبِيلٍ مُّقِيمٍ ۝۴۵

او بیشکه دغه (قریبي) خامخا پرتی دی په لاره سمه (چلنده) کښی.

تفسیر: له مکي معظمی ځنی د شام په لوری تلونکیو ته د دغو چپه (روان) شویو ښارو کندوالی

په نظر راتللی ﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهَوْنَ﴾ (۲۳ جزء د الصافات)
(۱۳۷-۱۳۸) آیت (۴) رکوع).

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٤﴾

او بیشکه په دغه (اهلاک د هغوی) کښی خامخا دلیل (د قدرت) دی
مؤمنینو ته.

تفسیر: یعنی د هغو کندوالو له لیدلو څخه بالخصوص مومنینو ته عبرت حاصلیږي ځکه چه هغوی پوهیږي چه د قوم لوط علیه السلام د بغاوت او بد کاری په سزا کښی دغه ښارونه سره د وسیدونکیو د هغو له یوه مخ په بل مخ اړولی شوی دی. د مؤمنینو څخه ماسوا نور خلق ممکن دی چه د هغو د لیدلو څخه داسی ووائی چه دغه ورانی محض اتفاقی یا طبیعی - یا د بخت او طالع (بدبختی) یا د نورو عواملو لامله (له وجی) واقع شوی دی.

وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ ظَالِمِينَ ﴿٢٥﴾

او په تحقیق شان دا دی چه وو خاوندان د ځنگل (له قوم د شعیب) خامخا
له ظالمانو (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: د «ځنگل» وسیدونکی. یعنی د شعیب قوم چه د «مدین» په ښار کښی اوسیدل او هغوی ته نژدی د ونو ځنگل (بن) ؤ - او ممکن دی چه ځینی خلق به هلته هم اوسیدل ځینی وائی چه «اصحاب الایکه» او «اصحاب المدین» دوه سره جلا (جدا) قومونه دی چه حضرت شعیب علیه السلام د دواړو په لوری مبعوث شوی ؤ. د دغو کسانو گناه شرک او بت پرستی او داړه ماری او په تول او پیمانه کښی فریب ورکول او غولول ؤ. د دوی مفصله قصه د «هود» او د «الاعراف» په سورت کښی تیره شوی ده هلته دی ولوستله شی.

فَأَنْتَقِمْنَا مِنْهُمْ وَانْهَبْنَا لِيَامٍ مُّبِينٍ ﴿٢٦﴾

نو انتقام واخیست مونږ د دوی څخه (په سخته سزا سره) او بیشکه دا(ښارونه
د لوط او شعیب) خامخا پراته دی په لیاره لویه ښکاره کښی.

تفسیر: یعنی د شام او حجاز پر هغی لیاری چه د لوط علیه السلام د قوم کلی ؤ له هغو څخه لږ

څه ښکته د شعیب علیه السلام د قوم مسکن ؤ، د دغو دواړو آثار به تلونکو راتلونکو ته په نظر راتلل.

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحَجْرِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨٠﴾

او خامخا په تحقیق دروغجن شمیرلي ؤ خاوندانو د حجر (چه کنده ده یعنی ثمودیانو) د الله رسولانو لره.

تفسیر: له اصحاب الحجر څخه مقصود «ثمودیان» دی چه د دوی د ملک نوم «حجر» ؤ، او د مدینې منورې په شمال کښی واقع دی، او د دوی په لوری حضرت صالح علیه السلام مبعوث شوی ؤ، هغوی دی دروغجن وگانه. چه هم دغه یوه نبی ته د دروغو نسبت کول - گواکی گردو (تولو) انبیاءو ته د دروغو نسبت کول دی.

وَاتَيْنَهُمُ آيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٨١﴾

او ورکړی دی مونږ دغو (ثمودیانو) ته دلائل (د قدرت) خپل نوو دوی له هغو (معجزو) څخه مخ گرځوونکی.

تفسیر: یعنی هغه اوښه چه له تیږی (گتۍ) څخه ایستلی شوی وه او برسیره پر هغه نور معجزات.

وَكَانُوا يَنْجِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ ﴿٨٢﴾

او وو دوی چه تورلی کینودلی به ئی له غرو څخه کوتی په دی حال کښی چه په امن کښی به وو (په هغو کښی له هره آفته).

تفسیر: یعنی پر دنیوی ژوندون مفرور وو، او د خپل تکبر او لویۍ د ښکارولو دپاره ئی غرونه تورل، او لوی عالیشان منازل به ئی جوړول، او داسی به ئی گنل چه مونږ له سره له دی غحایه بل چیری تلونکی نه یو، او پخپلو منځو کښی به ئی سره ویل چه «مونږ ته به په داسی مضبوطو او مستحکمو عمارتو کښی هیڅ یو آفت او مصیبت له سره نه وی رارسیدونکی».

فَلَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٤﴾

نو ونيول هغوی لره غږ هيبتناک (د جبريل) په دغه حال کښي چه داخليدل دوی په صبا کښي نو دفع نه کړ له دوی نه (هيڅ عذاب) هغو شيانو چه وو دوی چه حاصلول به ئي (چه تينگي بناوی اموال رجال او نور وو).

تفسير: يعنی مال - دولت - مستحکم عمارات - جسماني قوت او نور اسباب او وسائل هيڅ يو شی هم د الله تعالیٰ عذاب نشي دفع کولی - د دوی قصه هم پخوا تيره شوی ده. په حديث کښي دی چه نبي کریم د تبوک د تگ په وقت کښي کله چه د «حجر» پر وادی تيریده، نو خپل مبارک سر ئي پخپل خادر پټ کړ، او د خپلي سورلي تگ ئي تيز کړ - او اصحابو ته ئي امر وکړ - چه «د معذب قوم په کلیو کښي مه ننوځئ! مگر په داسي شان چه د الله تعالیٰ له ويري وژارئ! او که ژړا نه درځي نو د ژړيدونکو په شان وضعيت ځان ته غوره کړئ! الله تعالیٰ دی داسي ونه کړي چه تاسي ته هم داسي شی در ورسيري، چه دغو ته رسيدلی ؤ» دغه ئي مسلمانانو ته ادب وروښود چه سری ښائی د دغسي ځايونو له کتلو څخه عبرت واخلي، او د پاک الله له ويري څخه لرزيدونکي او ويريدونکي وي، او د هسي ځايونو ليدل دی تش سيل او تماشا ونه گڼي.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴿٥٥﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ (دغه) آسمانونه او ځمکه او هر هغه څه چه په منځ د دوی کښي دی مگر په حق (او حکمت او تدبير) سره؛ او بيشکه قيامت خامخا راتلونکي دی (نو الله تعالیٰ ستا انتقام اخلي له مکذبانو څخه) نو څنگ وکړه ته له دوی نه په څنگ کولو نیکو سره (يعنی عفو ورتنه وکړه)

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکي «د پخوانيو امتيانو حال ئي واوراوه چه دا جهان هم داسي تش نه دی - او پر سر ئي يو لوی مدبر شته چه د ده لوی ذات د هر څيز تدارک کوونکي دی. او د مکمل او آخري تدارک نوم قيامت دی او له کفارو څخه د په څنگ کيدلو امر ئي هلته وفرمايه چه د الله حکم ورسولي شی او د تبليغ فرض اداء کړی شی - او کافران لا پخپل ضد او عناد باندی تينگ ولاړ وي، نو دلته حکم وشو چه د زياتي جگړي کولو څخه هيڅ يوه فائده نشته - اوس نو د وعدی لاری ته گوره! او د دوی په ايداء او تکليف صبر کوه! او د شکايت حرف پر خپله ژبه مه راوړه! تر څو چه د پاک الله فيصله راشي.» (ځينو ويلي دی چه دغه حکم منسوخ شوی دی په آيت د سيف سره).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلْقُ الْعَلِيمُ ﴿۸۷﴾

بیشکه رب ستا هم دی دی بنه پیدا کونکی دیر علم والا.

تفسیر: یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا په صبر، او د هغوی له دغو ایذاؤ له گردو (تولو) څخه خبردار دی، او هر یوه ته د هغه د عمل سزا ورکوی. په دغه آیت کښی ئی گواکی د معاد تقریر فرمایلی دی. یعنی هغه الله چه تاسی ئی یو ځلی پیدا کړی یی آیا دوهم ځلی بیا پیدا کول ده ته څه مشکل کار دی؟ او د هر هغه شی اجزاء چه منتشر شوی وی - دی د هغو له هر جزء څخه بنه خبردار دی هر چیری چه وی هغه به گرد (تول) سره تولوی لکه چه په ۲۳ جزء د یسین په (۱۸) آیت (۵) رکوع کښی ئی فرمایلی دی

﴿أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَدِيرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلْقُ الْعَلِيمُ ﴿۸۷﴾﴾ الآية -

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِ وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿۸۸﴾

او خامخا په تحقیق درکړی دی مونږ تاته اووه آیته له وظائفو یا له فاتحی او (درکړی دی مونږ تاته) قرآن عظیم (الشان خورا- دیر- لوی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی دغومره لوی نعمت ته وگوره چه تاته عطا شوی دی او د کفارو له ضده مه خپه کیږه!». تنبیه: د «سبع المثنی» په مصداق کښی اختلاف دی. صحیحه او راجحه هم دغه ده چه له هغه څخه د سورت «الفاتحه» اووه آیتونه مراد دی چه د هر لمانځه په هر رکعت کښی تکراریږی. او د وظیفی په دول (طریقه) هم څو څو کرته لوستل کیږی، (یا به تری اووه سورت «طوال» یا اووه «حوامیم» مراد وی) په حدیث شریف کښی دی چه الله تعالیٰ په توریت انجیل زبور او نورو هیڅ یوه کتاب کښی د هغه مثل نه دی نازل کړی، په صحیحه و احادیثو کښی تصریح ده چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم د سورت «الفاتحه» په نسبت فرمایلی دی چه هم دغه «سبع المثنی» او عظیم الشان قرآن دی چه ماته راکړی شوی دی او دغه وړوکی سورت ته «قرآن عظیم» یعنی لوی قرآن فرمایل د اعتبار په درجه دی دغه سورت ته «ام القرآن» هم په هم دغه لحاظ سره وائی چه گواکی دغه یوه خلاصه او عماد دی چه ښائی د هغه پوره تفصیل او شرح، پاک قرآن گڼلی شی. د عظیم الشان قرآن د تمامو علومو او مطالبو اجمالی نقشه یواځی په هم دغه سورت کښی شته - برسیږه په دی د «مثنی» د لفظ اطلاق له ځینو حیثیاتو لامله (له وجی) پر پوره قرآن هم کړی شوی دی، ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَانًا ﴿۸۸﴾﴾ الآية - (۲۳) جزء د الزمر (۲۳) آیه (۳) رکوع) او ممکن دی چه نورو سورتونو ته هم له مختلفو وجوهو

«مثنی» وویلی شی مگر په دغه غځای کښی د «سبع المثنی» او «قرآن العظیم» مصداق هم دغه د «الفاتحه» سورت دی یا به له «المثنی» نه د «الفاتحه» سورت او له «القرآن العظیم» نه پخپله عظیم الشان قرآن مراد وی او دغه عطف له قبیل د عطف د عام وی پر خاص باندی یعنی او خامخا په تحقیق سره درکړی دی مونږ تاته ای رسوله غما اووه آیتونه له «الفاتحه» څخه او درکړی دی مونږ تاته قرآن لوی چه ئی لوی دی قدر او ثواب د لوستلو په نزد غمونږ.

لَا تَمُدَّنْ عَيْنُكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَاهُ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ

مه راکاره او مه پورته کوه سترگی خپلی (په رغبت سره) هغو شیانو ته چه نفع ورکړی ده مونږ په هغه سره حال دا چه هغه قسم قسم شیان دی دغو کفارو ته.

تفسیر: مشرکین - یهود - نصاری او د الله جلاله او رسول صلی الله علیه وسلم نورو دښمنانو ته د دنیا د څو ورځنی ژوندانه سامان چه ورکړی شوی دی، هغه ته مه گورئ! چه دغو ملعونانو ته دغه سامان ولی ورکړی شوی دی؟ چه له هغه څخه د دوی شقاوت او شرارت لا پسی زیاتیږی او که دغه دولت مسلمانانو ته رسیده، نو هغه به ئی په ښه لاره کښی لگاوه. دوی پرېږدئ چه څو ورځی مزی وکړی. تاسی ته پاک الله د قرآن عظیم هغه دولت درکړی دی چه د هغه په مقابل کښی د دنیا نور دولتونه هیڅ دی. په روایاتو کښی راغلی دی «هر چاته چه الله تعالی قرآن ورکړی او دی د نورو نعمتونو هوس کوی گواکی ده د قرآن قدر ونه کړ.»

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَخَفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ^{۸۸}

او خفگان مه کوه په دغو (کفارو چه ایمان نه راوړی یا په دی چه مؤمنان په ظاهری نعمتونو کښی نه دی) او ښکته کړه وزر خپل دپاره د مؤمنانو (او شفقت او مرحمت کوه پر دوی).

تفسیر: غم مه خوره چه دوی ولی نه مسلمانېږی - تاسی د خپل تبلیغ فرض اداء کوئ! او معاندینو پسی خپل غان په زیات فکر او غم کښی مه مبتلا کوئ! ستاسی د شفقت او همدردی مستحق مؤمنین دی - له دوی سره د ملاطفت، پوستوالی، مهربانی، شفقت او تواضع وضعیت وکړئ!.

وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ^{۸۹}

او ووايه (ای محمده!) چه بیشکه زه چه یم هم دا زه ویروونکی ښکاره یم (له عذابہ د الله).

تفسیر: یعنی که ئی منیع یا ئی نه منیع زه د الله تعالی پیغام صاف صاف تاسی ته رسوم او د تکذیبونو او شرارتونو له بدو عواقبو (انجام) څخه مو په ښکاره ډول (طریقه) سره آگاه کوم. حضرت شاه صاحب لیکي «ستا کار د زړونو آړول نه دی. دغه د الله له طرفه کیدی شي هر هغه چه ایمان رانه وړی نو ته ئی غم مه خوره!».

کَمَا أَنْزَلْنَاهُ عَلَى الْمُتَسِّبِينَ ۝۹۰ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ۹۱

(درکړی مو دی تاته سبع المثنی یا لیږلی مو ؤ عذاب) لکه چه نازل کړی ؤ مونږ (عذاب) پر قسمت کوونکو. هغو چه گرځولی ئی وو (دغه) قرآن توتی توتی (چه ځینی ته به ئی شعر او ځینی ته به ئی سحر ویل).

تفسیر: د دی آیت معنی په څو ډوله (قسمه) شوی ده. ځینو ویلي دی چه له «مقتسمین - ویشونکو» څخه مراد د رسول الله صلی علیه وسلم د زمانی هغه یهودان او نصرانیان دی چه د قرآن تقسیم او تحلیل ئی کړی وو یعنی هغه قرآنی مضامین چه د دوی د تحریفاتو او آراؤ او اهوؤ سره موافق ولویږي، نو ئی منی. او هغه چه تری مخالف واقع شي، نه ئی منی - مطلب به ئی داسی شي چه مونږ تاسی ته «سبع المثنی» او «عظیم الشان قرآن» درکړی او لیږلی مو ئی - او همغسې چه پخوانیو انبیاء ته کتابونه لیږل یا وحی مو نازلوله (یا پر پخوانیو کفارو مو عذاب نازلوه نو دغه) ارسال - یا د وحی انزال کومه نوی عجیبه خبره نه ده چه تری انکار وکړی شي. ځینو له «مقتسمین» څخه یهود او نصاری - او د قرآن له لفظه سابقه کتابونه مراد کړی دی. یعنی هغوی تحریفات وکړل او خپل کتابونه ئی څیړی کړل - ځینو ویلي دی چه هغه مشرکان تری مراد دی چه د استهزاء او تمسخر په ډول (طریقه) په قرآن کښی ئی تقسیمات کول کله چه د قرآنی سورتونو نومونه به ئی آوریډل نو پخپلو منځو کښی دوی سره خندل او ویل به ئی چه «البقرة» یا «المائدة» به زه آخلم «العنکبوت» او «النمل» به تاته درکړم. دغو کسانو په یو بل قسم سره هم د قرآن عظیم په متعلق خپل خیالات تقسیم کړی وو. چا به ورته شعر ویل؛ چا به جادو گانه چا به د لیونیانو د اپلټو نسبت ورته کاوه. چا به «اساطیر الاولین» باله. نو دغو گردو (ټولو) ته ئی خبر ورکړ چه زه تاسی گرد (ټول) له داسی عذاب ویروونکی یم. لکه چه تیقناً پر دغو مسخرو کوونکیو باندی نازل کیدونکی دی. په دی تقدیر د «انزلنا» تعبیر به په دی لحاظ وی چه متیقن الوقوع او قریب الوقوع مستقبل گواکی ماضی فرض شوی

دی. ابن کثیر د «مقتسمین» معنی په قسم یادوونکو سره اخیستی ده یعنی هغو پخوانیو اقوامو چه د انبیاء په تکذیب او مخالفت باندی قسمونه یاد کړی وو او پر دغو خبرو ئی قسمونه یادول - دوی سماوی کتابونه توتی توتی کړی وو، همغسی چه مونږ پر هغوی باندی عذاب نازل کړ، نو د همغه عذاب پشان سره دغه ﴿نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ هم تاسی ویروی. د «مقتسمین» د دی معنی په تائید کښی «ابن کثیر» دغه آیات وړاندی کړی دی ﴿تَسْمُوا بِاللّٰهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ﴾ (۱۹ جزء د النمل (۴۹) آیه (۴) رکوع) ﴿وَأَسْمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ مَن يَمُوتُ﴾ (۱۴ جزء د النحل ۳۸ آیه (۵) رکوع) ﴿أُولَئِكَ كَانُوا فِي قُلُوبِهِم مَّالٌ فَلَمْ يُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم (۴۴) آیه (۷) رکوع) ﴿أَهْلَاءَ الَّذِينَ أَقْسَمُوا لَا يُبَالِئُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ﴾ (۸ جزء د الاعراف ۴۹ آیه (۶) رکوع).

فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْزَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

نو قسم دی په رب ستا چه خامخا وبه پوښتو مونږ خامخا دوی تول. د هغو اعمالو (د قسمت یا نسبت) څخه چه وو دوی چه کول به ئی.

تفسیر: یعنی د چا عبادت مو کړی ؤ؟ او انبیاء سره څرنگه مخامخ شوی وئ؟ او څه معامله مو ورسره کړی وه؟ «لا اله الا الله» مو ولی نه ؤ منلی او دغه حقه کلمه مو ولی نه وه اداء کړی؟ او نه دی رامعلوم چه له دی قسمه به څومره نوری پوښتنی هم له دوی څخه کیږی.

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾

نو ښکاره (او په جهر کړه ای محمده!) هغه چه ته مامور ئی پری او مخ واړوه له مشرکانو څخه (او مه کوه هیڅ التفات او پروا د دوی ویلو ته).

تفسیر: یعنی په ویلو کښی هیڅ کوتاهی مه کوئ او ښه پاک په ښکاره ډول (طریقه) سره د پاک الله پیغام ورسوئ! دغه مشرکین ستاسی هیڅ شی نشی خرابولی.

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿٩٥﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾

بیشکه مونږ کافی شوی یو دپاره ستا (له شره) د مسخرو کوونکو (او بس

شوی یو له طرفه ستا په مقابل د اضرارو د هغو کښی هغه کسان چه گرځوی (شریکوی) دوی سره له الله (چه بر حق معبود دی) معبود بل نو ژر به پوه شی دوی (په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبی کښی).

تفسیر: یعنی په دنیا او آخرت کښی مونږ گردو (تولو) مسخرو کونکو ته سزا ورکوو - تاسی بی خوفه او خطره خپل تبلیغ ته دوام ورکړئ ستاسی یوه وښته ته به هم څه ضرر او زیان نه رسیږی. ﴿الَّذِينَ يَعْلَمُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾ هغه کسان چه گرځوی شریکوی دوی سره له الله چه برحق معبود دی معبود بل نو ژر به پوه شی دوی په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبی کښی) یعنی له رسول الله سره د استهزاء - او له الله تعالی سره د شریک درولو د دغو دواړو انجام او سزا به دغه خلق گوری.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٨﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٩٩﴾ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿١٠٠﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته چه بیشکه ته چه ئی تنگی راوړی سینه ستا په سبب د هغه خبرو چه وائی دغه (کفار) نو تل تسبیح وایه سره له حمده د رب خپل او شه تل له سجده کونکیو څخه او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته یقین (یعنی مرگ).

تفسیر: یعنی که د کفارو له ضده او عناده او له دی نه چه شریک دروی الله تعالی ته او طعن وائی په قرآن او تمسخر کوی په نبی صلی الله علیه وسلم - زړه تنگه شی، نو تاسی هغوی ځنی خپله توجه واړوئ او بیخی د الله تعالی په تسبیح او تحمید کښی مشغول شی! د الله تعالی ذکر - لمونځ - سجده - د الله تعالی عبادت هغه شیان دی چه د هغه له تاثیره قلب مطمئن او منشرح او دادینه مومی او فکر او غم تری لری کیږی نو ځکه د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم عادت ؤ کله چه کومه مهمه خبره به ورپیشیده، نو دوی به په لمانځه مشغولیدل.

﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پوری چه راشی تاته

یقین) یعنی موت. د یقین لفظ د قرآن په بل ځای کښی هم په هم دغی معنی سره استعمال شوی دی ﴿وَكُنَّا نَكَذِّبُ يَوْمَ الذِّكْرِ حَتَّى أَتَيْنَا الْيَقِينَ﴾ (۲۹ جزء د المذثر ۴۶ و ۴۷ آیه ۲)

رکوع) په حدیث کښی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د یوه میت په نسبت داسی فرمایلی دی «اما هو فقد جاءه اليقين وانی لارجو له الخير» د جمهورو اسلافو په نزد په دغه آیت کښی د «یقین» معنی په موت سره کیږی یعنی د مړینی تر وخته پوری د الله تعالی په عبادت

کښی مشغول او لگیا اوسه!

د الله په ليار کښی زيار (کوشش) کوه په فکر د عقبی شه!
د مړینی تر سلگی پوری په ذکر د مولی شه!

عینو عارفینو په دغه عیای کښی له «یقین» څخه د «قلبیہ کیفیت» معنی مراد اخیستی ده د
دی توجیه په «روح المعانی» کښی مذکوره ده هلته دی وکتله شی.

تمت سورة الحجر. والله الحمد والمنة وهو المسئول ان يتوفانا على اكمل الاحوال
و احسنها فانه جواد كريم ملك بر
رب رؤوف رحيم

سورة «النحل» مكية الا الايات الثلاث الاخيرة فمدنية وهي مائة وثمان
وعشرون آية وست عشر ركوعات رقمها (۱۶) تسلسلها حسب النزول (۷۰) نزلت بعد الكهف
د (النحل) سورت (مکی) دی پرته (علاوه) له دوو وروستنیو آیتونو چه (مدنی) دی یو سل او
اته ویشته آیتونه
او شپاړس رکوع لری. په تلاوت کښی شپاړسم او په نزول کښی اویایم سورت دی وروسته د
(الکھف)
له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شروع په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان دیر رحم والا دی.

أَتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ

راغی امر (حکم) د الله (په نصرت د مؤمنین او قیام د یوم الدین) نو تلوار
مه کوئ تاسی هغه ته (ای کفارو)

تفسیر: یعنی د الله تعالی د دغه حکم د وقوع وقت قریب رارسیدلی دی، چه «د رسول الله صلی
الله علیه وسلم جماعت غالب او منصور - او د حق مخالفان به مغلوب او ذلیل وی، او هغوی ته به
په دنیا کښی د مجاهدینو مسلمانانو له لاسونو، او په آخرت کښی د ﴿أَحْكَمُ الْحَكَمِينَ﴾ د

دربار له لوري د شرک او کفر سزا ورسپوي او د قيامت ساعت هم لري نه دی» د هغه شی راتلل چه يقيني وی هغه بنائي راغلی وگنلي شی. بيا د هغه د ژر غوښتلو ضرورت څه دی؟ کفارو به د تکذيب او استهزاء له لياری ويل چه د هغه عذاب يا د قيامت وعده چه تاسی راسره کوئ ولی ژر نه راځی؟ نو دوی ته ئی تنبيه فرمايلي ده چه ستاسی له داسی ویلو څخه هغه لری کیدونکی نه ده، بلکه په حتمی او يقینی ډول (طریقه) سره هغه ژر راتلونکی ده، هر څومره چه پکښی غند (تاخیر) هم ولگيوي هغه هم یو شان ستاسی په حق کښی مفید دی. ممکن دی په دی ضمن کښی غینو ته د اصلاح او د توبی توفیق ور په برخه شی

﴿وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّهُمْ الْعَذَابُ وَلِيَأْتِيَهُمْ بَعْتُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ (۲۱ جزء د العنکبوت (۵۳) آیت ۶ رکوع) ﴿يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ الْأَنَ الَّذِينَ يُنَارُونَ فِي السَّمَاءِ لِيُقِيلُوا﴾ (۲۵ جزء د الشوری ۱۸ آیه ۲ رکوع)

سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ^①

پاکي ده الله ته او لوی دی له هغه چه دوی شریک ورسره پیدا کوی (له بتانو او نورو).

تفسیر: یعنی کله چه د حق غلبه او پر کفر او شرک سزا ورکول يقيني دی، نو د توحید لیاره اختیار کړئ! او د شرک دود او دستور پرېږدئ هغه شیان چه تاسی ئی د الله تعالی شریکان بولی له هغو څخه هیڅ یو د الله تعالی د حکم مخه نشی نیولی او نه د پاک الله د عذاب څخه ممانعت کولی شی.

يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ^②

نازلوی (الله) ملائکی سره له روح (اسرار د وحی) په امر (حکم) خپل پر هر چا چه اراده وفرمائی (د نبوت ئی) له بندگانو خپلو (او داسی فرمائی انبیاء ته) چه وویروئ (خبردار کړئ تاسی خلق) په دی چه بیشکه نشته برحق معبود مگر هم دا زه یم نو وویږئ تاسی له ما نه

تفسیر: یعنی د پرښتو په جنس کښی غینو ته لکه حضرت جبرئیل علیه السلام. یا حفظة الوحی

د هغو په لوري په ﴿فَرَأَاهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا﴾ کښی ئی اشاره کړی ده (۲۹ جزء د الجن ۲۷ آیه ۲ رکوع).

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ سره له روح او اسرارو د وحی یا نبوت یا قرآن چه هر یو له دغو څخه زړونه ژوندی کوی) دلته له «روح» څخه د الله تعالی هغه وحی مراده ده چه د الله تعالی له لوری انبیاءو ته په غیر مرئی طریقې د یوی سری او پتی خبری په ډول (طریقه) راتله، لکه چه په ۲۴ جزء د المؤمن په ۱۵ آیت دوهمه رکوع کښی ئی فرمایلی دی ﴿يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ﴾ او په (۲۵) جزء د الشوری (۵۲) آیت (۵) رکوع کښی یی فرمایلی دی «وکذلك اوحينا اليك روحا من امرنا» د قرآن یا د الهی وحی په «روح» سره تعبیر کولو کښی دغه اشاره ده چه همغسې چه مادی اجسامو ته له نفخی څخه ظاهری حیات حاصلیږی هم داسی هغه قلوب هم چه د جهل او ضلال له ناروغیو څخه مړه شوی دی، د الله تعالی د وحی له رسیدلو څخه ژوندی کیږی.

﴿مِنْ أَمْرِهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ په امر (حکم) خپل پر هر چا چه اراده وفرمائی د نبوت ئی له بندگانو خپلو) هغه بندگان انبیاء عليهم الصلوة والسلام دی چه پاک الله هغوی پر گړد (تول) مخلوقاتو سم له خپل حکمت او کامل اختیار سره غوره کړی دی ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ جزء (۸) (د الانعام ۱۲۴ آیت ۱۵ رکوع) ﴿اللَّهُ يَصْطَلِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ﴾ (۱۷ جزء د الحج (۷۵) آیه (۱۰) رکوع) ﴿أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ﴾ داسی چه وویروئ او خبردار کړئ خلق په دی چه نشته هېڅ برحق معبود مگر هم دا زه یم نو وویروئ تاسی له ما نه. یعنی د توحید تعلیم د شرک تردید - د تقوی په لوری دعوت، دغه علی الدوام د گړدو (تولو) انبیاءو عليهم السلام مشترکه او متفقہ نصب العین (ایدآل) دی. گواکی دغه د توحید د اثبات نقلی دلیل دی وروسته له دی نه عقلی دلائل هم بیانېږی.

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۵﴾

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه او ځمکی په حق (حکمت او رښتیا) سره پورته دی (الله) له هغه چه شریکان ورته نیسی دغه (مشرکان).

تفسیر: یعنی د ځمکی او آسمان نظام ئی داسی درست او استوار پیدا کړ چه د هغه د لیدلو څخه لا محاله یقین راځی چه د گړدو (تولو) کائناتو سلسله ښائی یواځی د یوه مختار مالک د قدرت په لاس کښی وی - او که د څو واک (اختیار) لرونکو خدایانو په لاسونو کښی د خدائی اختیارات وی، نو دغه محکم انتظام او ټینگ انضباط به په دغومره مدت کښی له سره قائم پاتی کیدی نه شوی، او ضرور به ئی پخپلو منځونو کښی سره تصادم او ټکر خوړلی وی، بلکه د څو آزادو خدایانو د کش کولو او راکش کولو له وجی به دغه موجوده د عالم نظام بیخی نه وی

پاتی - لکه چه په (۱۷) جزء د الانبياء په (۲۲) آية (۲) ركوع كښی راغلی دی ﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا﴾ او په (۱۸) جزء د المؤمنون په (۹۱) آية (۵) ركوع كښی داسی یو آیت لولو ﴿وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ إِلَهٍ إِذْ ذَهَبَ كُلُّ الْوَيْهَاءِ خَلَقَ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ﴾

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿۴﴾

پیدا کړی دی (الله) انسان لره له نطفی (اوبو د منیو) نه نو ناخاپه دغه (انسان) سخت جگړه کوونکی ؤ ښکاره (په ناحقه سره).

تفسیر: یعنی د علویاتو او سفلیاتو د انتظام څخه مو وروسته تاسی پیدا کړئ تاسی پخپله د خپل خلقت په لوری غور وکړئ! نو د الله تعالی د عجیبو او غریبو صنعتونو او قدرتونو کارونه به درښکاره شی ستاسی اصل څه ؤ؟ یو داسی بی سا شاخکی چه نه پکښی حس او حرکت ؤ. او نه شعور او اراده (او نه د تشکل او تصنع وړ (لائق) ؤ له جهته د نرموالی) او نه د خبرو او کار کولو لائق ؤ. او نه د دی خبری قابل و چه په کومه معامله کښی په جگړه سره خپل حق په چا باندی ومنلی شی. یا په نورو باندی غلبه حاصله کړی، اوس وگوره چه الله تعالی د هغه ناخیزه شاخکی څخه څرنګه یو ښه شی جوړ کړی دی؟ او څنګه یو عجیب صورت ئی ورعطاء کړی دی؟ او په څومره اعلی قوتونو او کمالاتو ئی فائز کړی دی؟ هغه چه د یوه حرف په ویلو قادر نه ؤ وگوره چه اوس څنګه ښی ویناوی، نطقونه او کانفرنسونه کوی؟ په هغه کښی چه لږ ادنی حس او حرکت نه ؤ اوس څرنګه په هره هره خبره د جګړی کولو. او حجت او دلائل ایستلو قدرت پکښی پیدا شوی دی. حتی په غښتو اوقاتو له مخلوقه تیر شوی. تر خپل خالق پوری هم خبری کوی او د ده په مقابل کښی تینگ درېږی، او احکام ئی نه منی، او دا ئی هم په یاد ونه ساتله چه د ده اصل څه ؤ؟ او دغه طاقت ئی څرنګه حاصل کړ؟ او چا ورکړ؟

﴿أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُؤْتِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ﴾

(۲۳ جزء)

د یسین شریف ۷۷، ۷۸ او ۷۹ آیتونه ه رکوع).

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنْفَعٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿۵﴾

او چارپایان ئی پیدا کړی دی (الله) دغه (چارپایان)، تاسی ته (ای انسانانو!) چه شته په دوی کښی اسباب د ځان ساتلو (له یخنی) او (نوری ډیری) نفعی او له غښتو دغو (چارپایانو) څخه خورئ تاسی.

تفسير: يعنى الله تعالى اوبى - غوبى - ميره (گده) - اوزه (بيزه) او نور ئى درپيدا كړل. (چه د هغو له وړيو او ويښتانو او نورو غځه كېدل چكمن - جرابى - شرى - تکر (خادر) - تگر - لمسى كېږدئ - او د يخنۍ نه د ژغورلو (محفوظولو) دپاره نور شيان جوړوئ - برسیره په دى د هغوى شوى څښئ - او د بزگرۍ چارى ترى آخلئ - د غوړيو كچو - كرتو او ماستو او شوملو افراط د هم دغو حيواناتو له وجوده دى چه تاسى ته لنډېږي - او تاسى پرى سوريږئ - او سوداگرۍ او كراكېښى پرى كوئ) د دوى له څرمنى څخه څرنگه ښه ښه او بېش قيمته اسباب او سامان تياروئ - د هغو حيواناتو غوښى چه خورئ په هغو كېښى هېڅ كوم معتد به بدنۍ يا اخلاقى مضرت نشته. د دوى له غوښى او وازدو څخه څومره استفادى كېږي؟ او د څومره غريبانو نسونه پرى مريږي؟ او هغه نور خواړه چه مونږ ئى خورو، د هغو په تيارۍ كېښى تر كومه اندازى پورى د دغو حيواناتو دخل شته؟.

وَلَكُمْ فِيهَا جَبَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾

او شته تاسى ته په دغو (چارپايانو) كېښى زيب زينت كله چه بيرته ئى كور ته راولئ لپاره د راحت او كله چه بهر ته ئى د څر لپاره بيایئ.

تفسير: كله چه مواشى او حيوانات په كورونو كېښى ولاړ وي - يا په صحراؤ كېښى سره تيت او پرک (خواره واره) او په څر كېښى لگيا او له سترگو څخه لرى وي، نو په دغه وقت كېښى د الله تعالى د انعام داسى ښكاره او صافه مظاهره نه كېږي څه مهالى چه دوى گهيځ (سحر وختى) په اوله د ورځى كېښى د څر لپاره له كورونو وځي يا ماښام وروسته د څريدلو او گېدى مړولو له صحراء څخه د كورونو په لورى راځي، نو يوه عجيبه رونق او خوښۍ، او ډيره ښه ننداره او خوشالى ترى محسوسېږي - نه يواځى خاوند د خپلو دغو مالونو د ليدلو څخه خوښېږي، بلكه نور كسان هم د هغو له ليدلو څخه خوشالېږي - او يو له بله سره وائى چه پاك الله هغه سړى ته څومره دولت او اقبال ور كړى دى.

وَتَحْمِلُ أَنْفَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّكُمْ تَكُونُوا بِلَيْعِهِ إِلَّا بِشَقِّ
الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَّوْفٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾

او باروی دغه (چار پایان) درانه بارونه ستاسی (او رسوی ئی) هغه ښار ته چه نه وی تاسی رسیدونکی هغه (ښار) ته مگر په سختی مشقت د نفسونو (ځانو) خپلو سره؛ بیشکه چه رب (پالونکی) ستاسی خامخا لوی شفقت والا دیر رحم والا دی (چه دغه حیوانات ئی هم پیدا کړی دی ستاسو د منافعو لپاره).

تفسیر: یعنی چیری چه تاسی جره بی له اسبابه او سامانه په دیر مشکل رسیدی شوی دغه بودگان (ځناور) تاسی او ستاسی درانه درانه اسبابونه هم وړی - دا د الله تعالیٰ څومره لویه مهربانی ده چه دغه حیوانات یی ستاسی د خدمت دپاره خلق او درولی دی - او له دغو څخه د خدمت آخیستلو اجازه ئی درکړی ده څو خپل دیر او سخت او مشکل مهمات هم د دغو حیواناتو په وسیله آسان کړی ﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ مِنْ دَابَّاءٍ خَلْقًا مُّشْتَبِهًا وَلَكِنَّهُمْ لِنَا يَاسُوا فَيَرْكَبُوْنَهَا فَاُولَٰئِكَ لَمَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ نَفْسِهِمْ ذُرِّيَّتًا مُّشْتَبِهَةً قَالُوا هَٰؤُلَاءِ شَرَابُنَا وَلَٰكِنَّهُمْ لَنُغْلِيَنَّ لَهُمْ فَاُولَٰئِكَ يَاسُوا﴾ (۲۳) جزء د یسین شریف (۷۱) و (۷۲) آیه (۵) رکوع

وَالْخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْجُمُوحِ لِتَرْكَبُوْهَا وَزِينَةً

او (پیدا کړی دی الله) آسونه او قچر او خره لپاره د دی چه سوریږئ تاسی په دوی باندی او (زینت کوی پر دغو) په زینت کولو سره،

تفسیر: یعنی پری سوریږئ او عزت او شان مو تری ظاهریږی. تنبیه: په عربستان کښی د خره سورلی معیوه نه ده، او د هغه ځای خره (ځمونږ پښتنو د بدنی خرو په شان) دیر غبټلی - قیمتداره، گړندی، چالاک او ښکلی وی - حتی ځینی خره د اس په شان مزل کوی، دیر او ښه ځغلی.

وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝

او پیدا کوی (الله دیر نور) څیزونه چه اوس ئی نه پیژنئ تاسی.

تفسیر: یعنی د هغو حیواناتو (او مرکوباتو) ذکر چه پاس وشو برسیره پر هغه الله تعالیٰ ستاسی د انتفاع دپاره داسی نور شیان هم پیدا کړی او پیدا کوی ئی چه له هغو څخه اوس تاسی بی خبره یئ - په دغه کښی هغه گرد (تول) د سورلی شیان داخل شول چه تر قیامته به جوړیږی. (او اوس د هغو یواځی وهم او تصور هم تاسی نشئ کولی او تش خطور او حضور ئی هم ستاسی په قلوبو کښی نشی راتلی. نو ځکه اکثر مفسرینو د دی مبارک آیت په تفسیر کښی سکوت

غوره کړی دی).

وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَايزٌ ط

او خاص پر الله دی بیان د لاری (برابری تفضلاً) او عیني د لارو څخه کړی مائلی هم دی (له حقه)

تفسیر: پخوا ئی فرمایلی ؤ چه تاسی د حیواناتو پر شاو سورېږئ او هغه مو سره له اسبابه او سامانه په ډیرو سختو او مشکلو ځایونو کښی هم وړی، او راوړی او د مقصود تر منزل پوری مو رسوی - دغه د بدنی او د حسی سیر او سفر حال ؤ - اوس د دی په مناسبت د روحانی او معنوی سیر او سیاحت په طرف کلام منتقل کړی شو - یعنی هغه شانی چه د ځمکی د لیاری پری کولو او د مقصود تر منزل پوری د رسیدلو وسائل در برابر کړی دی هم داسی تر الله پوری د رسیدلو سمه لیاره ئی هم در پرانستلی ده - د هر چا چه پوه او عقل سم وی نو هغه د پاس مذکور شویو دلائلو او بصائرو کښی له غور کولو څخه د الله تعالیٰ پر قدرت او عظمت او جبروت به ایمان راوړی، او د توحید او تقویٰ په سمه لیاره بی له خرڅشی (خطری) تر الله پوری رسیږی - لیکن د هر چا چه عقل سم نه وی نو پر دغه سم سړک باندي به د تللو توفیق له کومه وموندلی شی، دی به تل د اهو او اوهامو په پیچدارو لوړو او ژورو کښی لالهنده او سرگردانه گرځی ﴿وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ (۸ جزء

د الانعام ۱۵۳ آیت ۱۹ رکوع) شیخ الهند رحمه الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «او تر الله پوری رسیږی سمی لیاری او عیني لاری کړی هم دی» ځما نیکه مولینا مراد علی کاموی رحمه الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده او خاص پر الله تعالیٰ دی لیکن تفضلاً نه وجوباً بیانول د میانه لاری چه رسوونکی ده حق ته او بعضی له دی لیارو چه ناپوه خلق پری رهی او روان دی چپی او کړی تللی دی له مقصوده لکه د کفر او د شرک او د هوا او د بدعت لیاری).

وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ۝

او که اراده فرمایلی وی (الله د هدایت ستاسی) نو خامخا سمه برابره لیاره به ئی ښوولی وه تاسی ټولو ته.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له دی خبری څخه نه دی عاجز چه گرده (توله) دنیا په همغه یوه لیاره کښی ولگوی. لیکن د ده حکمت مقتضی نه دی چه گرد (تول) د یوه اصول په اختیارولو باندي مجبور کړی. لکه چه مونږ پخوا له دی نه په متعددو واقعو کښی د هغه تشریح کړی ده.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ
شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسَيُّونَ ⑩

الله هغه (ذات) دی چه نازل کری رالیولی دی له (طرفه د) آسمانه اوبه چه دی تاسو ته له دی اوبو شخه شخیل او له دغو اوبو شخه ونه (وابنه) هم ده چه په دغو وښو کښی ثروئ تاسی (حیوانات خپل).

تفسیر: یعنی د اوبو شخیلو قابل ئی وگرځاوه - او له هغه شخه ئی ونی وابنه او نور نباتات زرغون کرل چه پکښی ستاسی حیوانات خر کوی.

يُنَبِّئُكُمْ بِالزَّرْعِ وَالزَّيْتُونِ وَالنَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ وَمِنْ كُلِّ
الشَّجَرِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ⑪

زرغونوی (الله) تاسی ته په دغو اوبو سره کښت (فصل) او زیتون (خونه) او خرما گانی او (تاکونه د کورو) انگورو او له هر قسمه میوو شخه بیشکه په دغه (زرغونتیا د دغو مذکوره و اشیاء) کښی خامخا لویه ښه (د قدرت) ده لپاره د (هغه) قوم چه (غور) فکر کوی (پکښی).

تفسیر: یعنی له یو رنگ اوبو شخه راز راز (قسم قسم) میوی زرغونوی چه د هغو شکل او صورت او رنگ او رائحه او خوند او تاثیر بیخی بیل دی، په دغه کښی غور کوونکی ته د الله تعالی د کامل قدرت او غریبه صنعت لوئی ښی دی چه له یوی غمکی - یو لمر - یوی هواء او یوه رنگ اوبو شخه څرنگه دول دول (قسم قسم) گلان او میوی تل پیدا کیږی؟.

وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ
مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِ ۞

او مسخره کری ئی ده (په کار ئی لگولی ده) تاسی ته شپه او ورځ او لمر

او سپورمی، او ستوری مسخری (په کارونو کښی لگولی شوی) دی په امر حکم د دغه (الله) سره.

تفسیر: شپه او ورځ برابر یو له بله سره نښتی دی څو دنیوی کاراویار پری وچلیږی او خلق سکون او آرام تری حاصل کړی شی - هم داسی لمر او سپورمی هم تر یوه معین نظام لاندی رابښکاری او پتیری - د شپې او د ورځې د دغه تگ او راتگ او د شمس او قمر د دغه ختلو او پریوتلو سره د انسانانو بیښماره فائیدی ترلی دی، بلکه که په غور سره ولیده شی نو بی له دغو څخه د انسان ژوند محال دی الله تعالی پخپل کامل اقتدار سره لمر - سپورمی او نور گرد (تول) ستوری ئی د ادنی مزدورانو په شان ځمونږ په کارونو کښی لگولی دی - مجال نشته چه دوی لږ څه سستی وکړی یا غاړه تری وغړولی شی لیکن څرنګه چه له لمر او سپورمی سره ځمونږ اړه بالکل په صریح ډول (طریقه) متعلقه ده او له نورو ستوریو سره ځمونږ د فائدو او مصالحو تعلق دومره واضح نه دی، ښائی د هم دی لامله (له وجی) هغه ئی بیل کړل - او تر بل عنوان لاندی ئی بیان وفرمایل. والله اعلم.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٣﴾ وَمَا ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ

بیشکه په دغو (علویه و تصرفاتو) کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی (پکښی)، او (مسخر کړی ئی دی نور) هغه څیزونه چه پیدا کړی غوړولی دی (الله) تاسی ته په ځمکه کښی حال دا چه مختلف دی سره رنگونه (شکلونه او قسمونه) د دوی.

تفسیر: یعنی هغه لوی او لوړ ذات چه اسمانی شیان ئی ستاسی پکار لگولی دی، همغه ستاسی د فائیدی دپاره په ځمکه کښی هم مختلف قسم نباتات پیدا کړی دی چه په ماهیت - شکل - صورت - رنگ - بوی - منافع او خواصو او نورو ګرده (توله) کښی یو له بل سره بالکل جلا (جدا) او علیحده دی په دغه کښی گرد (تول) حیوانات نباتات - جمادات - بسائط او مرکبات شامل شول.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَذْكُرُونَ ﴿١٤﴾ وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لَنَا كُلًّا مِّنْهُ لِحِمَا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُ مِّنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا

وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٣﴾

بیشکه په دغه (اختلاف د اشکالو، اقسامو، انواعو د مخلوقاتو) کښی خامخا (د قدرت لوی) دلیل دی دپاره د هغه قوم چه پند اخلی او الله هغه (ذات) دی چه مسخر کری (په کار ئی اچولی) دی بحر دپاره د دی چه وخورئ تاسی له (ښکاره د) دی (بحره) غوښه تازه او راویاسی تاسی (په غوپه وهلو سره) له دغه (بحره) گانه چه اغوندئ ئی تاسی (یعنی ښځی ستاسی)، او وینی به ته (ای کتونکیه) بیړی رهی (روانه) په دغه (بحر) کښی (چه) خپروی په تتر خپل اوبه) او چه طلب کړئ تاسی (رزق) له فضله د دغه (الله) او دپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی (پر دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی داسی موج او څپې وهونکی خوفناک سمندر ئی هم (چه د هغه په مقابل کښی د ضعیف البنیان انسان بساط هیڅ نه دی) ستاسی په کار کښی لگولی دی چه په هغه کښی بی تکلفه د ماهیانو (کبانو) ښکار کوئ! او دیره لذیذ او ترو تازه غوښه تری حاصلوئ! د هغه د ځینو برخو څخه مرغلی درمرجان - حجرالبحر - او نور راز راز (قسم قسم) پیداوار پیدا کوئ! چه له هغو څخه دیری قیمتداری گانی او زیورات تیارېږی، ښه! د سمندر دغو لویو موجو او څپو ته وگورئ! چه د هغه په مقابل کښی د دیرو لویو لویو جهازونو حقیقت د یوه خس او وابښه په شان هم نه دی، لیکن یوه وړوکی کشتی او بیړی څرنگه دغه موجونه خپروی؟ او پری درومی؟ دا د الله تعالی د قدرت یوه نمونه ده چه انسان ته ئی عقل ورکړی دی او د داسی شیانو د جوړولو ترکیب ئی ورښوولی او پوهولی ئی دی چه د هغه په ذریعه سره تاسی پر سمندرونو باندی متصرف او له یوه سره تر بله سره پوری ځئ.

﴿وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ﴾ او چه طلب کړئ تاسی رزق د فضله د الله څخه او دپاره د دی چه شکر وباسئ تاسی پر دغو نعمتونو) یعنی پر جهازونو او کشتیو تجارتی مالونه بار کړئ! او له یوه ملک څخه ئی بل ملک او له یوه براعظم څخه ئی بل براعظم ته ورسوئ! او د الله تعالی په فضل سره دیره زیاته او فراخه روزی حاصله کړئ! بیا د الله تعالی احسان ومنئ! او د ده د نعمتونو په مقابل کښی شکر وباسئ!.

وَالْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٤﴾

او غورځولی (پیدا کړی) ئی دی په ځمکه کښی بارونه (غرونه میخونه محکم)

لپاره د دی چه ونه بنوریدری (چپه نشی ځمکه) پر تاسی باندی او (پیدا کری دی الله په دی ځمکه کښی) ویالی او لیاری لپاره د دی چه لیاره ومومئ (خپلو منازلو او مقاصدو ته).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر ځمکه دیر درانه لوی لوی غرونه ایښی دی، خو ځمکه د خپل اضطرابی حرکت څخه کراره (قلاره) شی - له روایاتو او آثارو څخه معلومیږی چه ځمکه د خپل خلقت په ابتداء کښی مضطربه او بی واکه خوځیده او در ګرده (توله) لرځیده، الله تعالیٰ پر هغی باندی غرونه پیدا کړل چه د هغو د درونوالی په اثر د ځمکی هغه خوځیدل ورک شول، د نن پرون «سائنس» هم اقرار کری دی چه د غرونو وجود تر دیره حده پوری د زلزلو له کثرته مانع دی په هر حال د ځمکی د هغه حرکت او سکون مسئله چه په حکماؤ کښی مختلف فیه ده له هغه سره دا آیت نفیاً یا اثباتاً هیڅ تعلق نه لری ځکه چه د غرونو په وسیله کوم حرکت چه بند شوی دی، هغه دا وضعی حرکت نه دی چه په هغه کښی اختلاف جاری دی.

﴿وَأَنهَرَا﴾ او پیدا کری دی الله په دغه ځمکه کښی ویالی) یعنی د ویالو او سیندونو او نهرونو سرچینه چیری په غرونو کښی وی، خو هغه د غرونو او میدانونو څخه تیریږی او په سلهاؤ او زرهاؤ میله مسافو کښی د الله تعالیٰ په حکم هغو کلیو او ښارونو ته رسیږی چه د هغوی رزق او روزی په هغو اوبو پوری متعلقه کری شوی ده.

﴿وَسُبُلَا﴾ او پیدا کری دی الله لاری) چه پری وکولی شی چه له یوه ملکه څخه بل ملک ته لاړ شی.

وَعَلَيْتُ بِالْبَجْرِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾

او (پیدا کری دی الله په ځمکه کښی) علامی (د لیاری) او په ستوریو سره دغه (لار تلونکی) لیاره مومی.

تفسیر: یعنی غرونه چینۍ - ونۍ - د شګو غوندی - الغرض د مختلفو اقسامو علایم ئی قائم کری دی چه د هغو په وسیله د مسافرانو قافلی د سمی لاری سراغ او نښه وموندلی شی. ما پخپلو سترګو لیدلی چه ځینو اعرابو (بدوانو) د خاوری په بویولو سره د لیارو نښی پیدا کری دی.

﴿وَالْبَجْرِ هُمْ يَهْتَدُونَ﴾ او په ستوریو سره دغه لار تلونکی لاره مومی) یعنی د شپې په وقت کښی لویو سیندونو او لویو بیابانونو په سفر کښی د ځینو ستوریو په ذریعه د لاری درک او طرف معلومه شی - هغه لیار ښوونه چه د قطب نما او نورو آلاتو په وسیله کیږی هغه هم بالواسطه له ستوری سره تعلق لری.

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٤﴾

آيا هغه (ذات چه هر شی) پیدا کولی شی (چه الله دی) پشان د هغه دی چه نشی پیدا کولی (هیڅ څیز چه بتان دی بلکه نه لری سره مشابهت)؛ آيا نو پند نه آخلی تاسی (چه خالق او مخلوق سره وپیژنی! او په خالق ایمان راوړی!)

تفسیر: یعنی فکر کول په کار دی چه دغه څومره حماقت دی هغه شیان چه د مچ یو وزر یا د ماشی یوه پښه بلکه د اوربشی یوه دانه یا د شگی د یوه بڅرکی په پیدا کولو هم قادر نه وی، د هغوی معبود او مستعان درول دغه الله قدوس سره ئی برابرول چه د پاس مذکورو عجیبو او غریبو مخلوقاتو هم پیدا کوونکی او د هغوی د محکم نظام هم قائم ساتونکی دی، دیره لویه بی ادبی ده. نو تاسی دغی گستاخی او سپین سترگی ته وگورئ چه څومره د وقاحت او قباحته خبره ده؟. او بیا د پاک الله انعاماتو ته خیال وکړئ چه د هغو قدر او عزت څرنگه کاوه شی؟ په حقیقت کښی انسان له حده زیات ناشکره دی.

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥﴾

او که وشمیرئ تاسی نعمتونه د الله (چه پر تاسو ئی پیرزو کړی دی) نو نه به ئی شی شمیرلی (نو څرنگه به ئی شکر اداء کړی شی)؟ بیشکه چه الله خامخا ښه ښوونکی (د خطیانو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی هغه نعمتونه چه پاس ذکر شول له دیرو څخه لږ شی ؤ - نور د الله تعالی دومه نعمتونه دی چه تاسی په هیڅ ډول (طریقه) هغوی نشی شمیرلی. نو د دغو بی شمارو نعمتونو شکر په پوره ډول (طریقه) سره څرنگه ادا کیدی شی؟ لهذا د شکر په اداء کښی کوم قصور چه پیښیږی - پاک الله له هغه څخه تیریږی - او د لږ شکر په مقابل کښی دیر اجر تاسی ته اعطاء فرمائی - یا دا چه د نعمت د کفران څخه وروسته هر هغه سړی چه توبه وکړی او شکر ایستونکی شی - الله تعالی د هغه پخوانی تقصیرات ښی او په مستقبل کښی پری خپل نعمت مبدول فرمائی - بلکه د ناشکری په حالت کښی پخپل رحمت واسعه سره هغه بیخی له خپلو مراحمو څخه هم بی برخی او محروم نه گرځوی او په زرهاو اقسامو نعماو ئی فائزوی.

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُشْرُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾

او الله ته معلوم دی هغه (عقائد) چه پتوئ ئی تاسی او هغه (اعمال) چه بشکاروئ ئی تاسی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له گردو (تولو) ظاهری او باطنی احوالو خخه هم خبردار دی چه کوم سری د الله تعالیٰ پر نعمتونو تر کومی اندازی پوری له زړه او تر کومی اندازی پوری په خپلو جوارحو (اعضاو) سره شکر ویاسی؟ او کوم یو سری داسی دی چه په ظاهر او باطن کښی د نعمت د حق ادا کولو خخه خالی دی؟ یا د پاس مذکوره د دلائلو او نعمتونو له آوریدلو خخه کوم سری له زړه او په رښتیا سره ایمان راوړی؟ او کوم یو داسی دی چه په ظاهر کښی له دلائلو خخه لاجوابه کیږی خو سره له هغه هم حق نه قبلوی؟ د پاک الله په علم کښی د هر چا حال چه هر قسم وی همغسی به ورسره معامله کوی.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئاً وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾

او هغه (بتان) چه ئی بولی (عبادت ئی کوی دغه کفار) غیر له الله نه نشی پیدا کولی دوی هیڅ شیخ خیز حال دا چه دوی پخپله (هم) پیدا کاوه شی.

تفسیر: یعنی الله خو هغه ذات دی چه د هغه د عظیم الشان او غیر محصور انعاماتو خه تذکره پاس وشوه. اوس د مشرکانو حماقت ملاحظه کړئ چه د داسی الله عالم الكل او خالق الكل، شریک داسی شیان پیدا کوی چه د وینو د یوه دکی په پیدا کولو باندی هم قادر نه دی، بلکه پخپله د دوی وجود هم د پاک الله په مشیت او اراده سره پیدا شوی دی.

أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾

(دغه بتان پخپله) مړه دی (روح نه لری) نه دی ژوندی، او (په دی هم) نه پوهیږی دغه (بتان) چه کله به راولاړاوه شی دغه (بتان یا عابدان ئی).

تفسیر: یعنی ماسواء د الله تعالیٰ خخه د هغو بتانو عبادت چه تاسی کوئ هغه گرد (تول) مړه (بی غانه) دی اعم. له دی نه چه دواماً وی لکه بتان یا فی الحال وی لکه هغه بزرگان چه مړه شوی دی او د هغوی طاعت او عبادت کاوه شی یا د انجام او مال په اعتبار مړه وی، لکه حضرت مسیح روح القدس او ملائکه الله علیهم السلام چه د هغو عبادت به هم ځینو فرقو کاوه،

بلکه پیریان او شیطانان (چه عینی ممسوخ الفطرت د هغوی عبادت هم کوی) پر دغو گردو (تولو) باندی په یوه وقت کښی موت طاری کیدونکی دی. نو د هغه شی وجود چه د بل شی څخه عطاء شوی وی او هغه هر وقت چه وغواړی اخیستی ئی شی، نو هغه ته څرنګه الله ویلی شی؟ او څرنګه د عبادت لائق کیدی شی؟ ﴿وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ﴾ او په دی نه پوهیږی دغه بتان او دغه بزرګان چه پاس بیان شول چه کله به راولاړوه شی دوی یا عابدان ئی (یعنی دغه خو عجیب خدایان دی چه له سره نه دی خبر چه قیامت به کله راځی؟ او پخپله دغه معبودان یا د دوی عابدان به کله د حساب او کتاب دپاره بیا ژوندی کیږی؟ دغسی بی ځانه او بی خبره شیانو ته خدای ویل، انتهائی درجه جهل او حماقت دی.

الْهٰكُمُ الْاِلٰهُ وَاحِدٌ فَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْآٰخِرَةِ قُلُوْبُهُمْ مُّنْكَرَةٌ وَهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ ﴿۲۲﴾

معبود ستاسی معبود یو دی، نو هغه (کسان) چه نه راوړی ایمان په (ژوندانه د) آخرت زړونه د دغو (بی ایمانانو) منکر دی (له وحدانیت د رب العزت او له راتللو د آخرت) او دوی تکبر کوونکی (مغروران) دی (له ایمان راوړلو نه).

تفسیر: یعنی هغه دلائل او شواهد چه پاس بیان شول، داسی صاف او واضح دی چه په هغو کښی له ادنی غور کولو سره هر انسان پر توحید یقین کولی شی - لیکن ښائی چه غور او طلب هغه څوک وکړی چه ورسره د خپلی خاتمی فکر او د عاقبت ویره وی او هغه چه د بعد الموت په امورو باندی له سره یقین نه لری نو د آخری خاتمی په لوری به ئی څه فکر وی؟ هغه پر دلائلو کله غور ږدی؟ او د کفر او د ایمان د نیک او بد انجام په لوری به کله التفات کوی؟ بیا په زړونو کښی د توحید اقرار او د انبیاء علیهم السلام په مخ کښی په تواضع سره د سر ټیټه کولو خیال کله د دوی په مغزو کښی ګرځی؟.

لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُمْسِرُوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِيْنَ ﴿۲۳﴾

ښتیا واقعی خبره دا ده بیشکه الله ته معلوم دی هغه (مکر او فریب) چه پټوی ئی دوی او هغه (جنگ او جګړه) چه ښکاره کوی ئی بیشکه چه دغه (الله) نه خوښوی تکبر کوونکی (سر غړوونکی له وحدانیت او رسالت او آخرت).

تفسیر: یعنی ښه وپوهیږه چه کبر او غرور او لوټی کوم ښه او غوره شی نه دی او تاسی به د هغه نتیجه هرومرو (خامخا) گورئ - د توحید هغه انکار چه تاسو پخپلو زړونو کښی ساتئ او هغه غرور - تکبر او ځانمنی (خودنمائی) چه تاسی د هغی اظهار پخپلو چارو او اعمالو او افعالو او اطوارو او طریقو سره کوی دغه گرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښی دی او هغه به د هر پټ او ښکاره جرم سزا درکوی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَّاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۷﴾

او کله چه وویلی شی دغو (متکبرانو) ته څه شی دی هغه چه نازل کړی لیږلی دی رب ستاسی (په محمد باندی) نو وائی دوی (دغه) خوشی افسانی د پخوانیو (خلقو) دی،

تفسیر: یعنی که ناواقفه سړی د تحقیق په غرض - یا واقف سړی امتحاناً له دغو مکتبینو څخه پوښتنی کوی، یا دغه مکتبین پخپلو منځونو کښی یو له بله سره د تمسخر او استهزاء په ډول (طریقه) سؤال کوی چه «وایئ ستاسی رب څه شی نازل کړی دی؟» مطلب ئی دا دی دغه قرآن چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی د پاک الله له لوری منزل بولی، ستاسی په نزد څه شی دی؟ او محمد صلی الله علیه وسلم په دغه دعویٰ کښی تر کوم ځای پوری صادق دی؟ نو دوی وائی (معاذالله) په قرآن کښی نور څه شته؟ ماسوا له دی نه چه د پخوانیو کتابونو او پخوانیو ملتونو څه قدیمی بی سنده (د توحید - نبوت - جنت - دوزخ - او نوری) خبری (استغفر الله) او څو قصی پکښی نقل شوی دی او نعوذ بالله له سره د پاک الله کلام نه دی.

لِيَحْبِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلِيسَاءُ مَا يُزْمُونُ ﴿۱۸﴾

(نو الله فرمائی دا وینا کوی دوی) دپاره د دی چه په شا واخلی پیتی (د گناهونو) خپلو پوره په ورځ د قیامت کښی او (هم داسی واخلی) له پیتی (د گناهونو) د هغو (کسانو) چه گمراه کړی دی دوی هغوی لره په ناپوهی، واورئ خبردار شی چه بد دی هغه څیز چه باروی ئی دوی (پر شاو خپلو)

تفسیر: یعنی له دغی وینا څخه دغه غرض دی چه معاذ الله لوی قرآن بی وقعته او بی اهمیت

ښکاره کړی او خپل نور ملګری هم ټپي لپاری کړی او په دی ډول (طریقه) سره د خپل کفر او ضلال له پوره درانه پټی سره د هغو خلقو د اضلال، اغواء څخه نور بار هم پری بار کړی چه دوی ئی گمراهان کوی. خیال وکړئ چه دوی د بدی څومره یو دروند بار پخپلو سرونو باندی بار کړی دی؟. په حدیث کښی راغلی دی «ومن دعی الی ضلالة کان علیه من الاثم مثل آثم من اتبعه لا ينقص ذلك من اثمهم شیئا» قال الله تعالی ﴿وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُنَاسِئْنَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَنْكَ كَأَنَّهُمْ وَفَرَغُوا﴾ (۲۰ جزء د العنکبوت (۱۳) آیه اوله رکوع).

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَآتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ
فَحَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢١﴾

په تحقیق مکر کړی ؤ (له رسولانو سره) هغو (کسانو) چه (تیر شوی) دی پخوا له دوی نه نو راغی (حکم د) الله (په خرابولو او چپه کولو) (د اوچتو) بناگانو د دوی له تاداوونو (د ودانیو د دوی) نو پریوت پر دوی چت (د کوتو د دوی) له پاسه د (سرونو د) دوی او راغی دوی ته عذاب له هغه طرفه چه نه پوهیدل دوی (پری چه له دی طرفه به راځی عذاب).

تفسیر: یعنی د خلقو گمراه کولو او د حق د پیغام د ښکته کولو او نه رسولو کوم تدابیر چه نن ورځ کیږی، له دوی نه پخوا رومنیو اقوامو هم د انبیاء علیهم السلام په مقابل کښی هم داسی تدابیر کړی وو - هغوی د مکر او تلبیس ډیر لوی عمارات درولی وو - بیا څه مهال چه د الله تعالی حکم ورسید نو د هغه نیول د دوی بنیادونه هم سره وخوځول - بالاخر د الله تعالی په یوه خوځول سره د دوی دغه تیاری شوی مانی او محال پر هم دغو باندی داسی ولویدی چه دوی د هغه تر چت لاندی بند پاتی شول. مطلب دا دی چه د دوی دغه تدابیر پر هم دوی واوښتل او هغه سامان او وسائل چه دوی د خپلی غلبی او حفاظت دپاره تیار کړی وو د دوی د فناء او اهلاک سبب وگرځیدل - بلکه د ځینو اقوامو ښارونه او کلی په حسی ډول (طریقه) سره هم لاندی باندی کرل شول.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ
كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ

الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ۝

بیا په ورځ د قیامت کښی به (الله وشرموی) رسوا کړی دوی او وبه فرمائی (الله) چه چیرته دی شریکان ځما (په زعم ستاسی سره) هغه چه وی تاسی چه مخالفت به مو کاوه (له انبیاء او مؤمنانو سره) په باب د دوی کښی وبه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم (یعنی ملائک - انبیاء علماء) چه بیشکه خواری د نن ورځی او بدی (یعنی عذاب ئی پر کافرانو دی.

تفسیر: یعنی د هغو شرکاؤ په مرسته (مدد) او حمایت چه تاسی تل ځمونږ له انبیاءو سره جنگ او جگری کولی، هغوی نن چیری دی؟ او ستاسی د مدد لپاره ولی نه راځی؟
﴿مَلْ يَصْرُوهَا وَيَتَّبِعُونَ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء (۹۳ آیه (۵) رکوع).

﴿فَمَالَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ﴾ (۳۰ جزء د الطارق (۱۰) آیه (۱) رکوع). دغسی وینا سره په واقع کښی د هغوی شرمول او رسوا کول مراد دی - یا له رسوائی څخه په جهنم کښی له داخلولو څخه مراد دی. او د دوی د پتو مکاریو پرده لری کول دی.

﴿إِنَّكَ مَنْ تَدْخِلُ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ﴾ (۴ جزء د آل عمران ۱۹۲ آیت ۲۰ رکوع)
﴿قَالَ الَّذِينَ﴾ الآية - وبه وائی هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم یعنی ملائک انبیاء - علماء چه بیشکه خواری د نن ورځی او بدی او عذاب ئی پر کافرانو دی. (یعنی هغوی به څه جواب ورکړی شی؟ هوا انبیاء علیهم السلام او نور باخبره خلق به په دغه وقت دغو مکارانو او دغا بازانو ته دغه خبره آوروی چه وگورئ! هغه شیان چه مونږ به ویل همغسی وشو او د نن ورځی گردی (تولی) خرابی او رسوائی یواځی د حق د منکرینو لپاره دی.

الَّذِينَ تَتَوَفَّوهُمْ الْهَلِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوْا السَّلَامَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلْ إِنَّ
اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۳۸﴾ فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ
خَالِدِينَ فِيهَا فليسَ مثوى المتكبرين ﴿۳۹﴾

هغه (کافران) چه قبضوی (ارواح د) دوی ملائکی په دی حال کښی چه ظلم کوونکی دی دوی په نفسونو ځانونو خپلو (په کفر سره) نو وړاندی به کړی روغه (اطاعت او وبه وائی) نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هیڅ قسم بدی (نو وبه فرمائی الله ولی مو نه کاوه درواغ مه وایی) بلکه کاوه تاسی معصیت بیشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وی تاسی چه کول به مو (په دنیا

کښی) (نو وږه ویلی شی دغو ظالمانو ته) چه ننوځی اوس تاسی په دروازو د دوزخ کښی چه همیشه اوسی په هغه کښی؛ نو خامخا بد ځای د هستوگنی د متکبرانو (دا دوزخ دی)

تفسیر: یعنی کفر او شرک ئی اختیار او پخپل حق کښی ئی خرابی وکړه، آخر په دغه حالت کښی د موت پرېستی د دوی د روح وښکلو دپاره راغلی. خلاصه دا چه خاتمه ئی د کفر او شرک په حالت کښی وشوه العیاذ بالله نو په دغه وقت کښی به دغه ظلام (وړاندی به کړی روغه او اطاعت او وږه وائی نه وو مونږه چه عمل به مو کاوه د هیڅ قسم بدی) یعنی په دغه وقت کښی به د دوی گرد (تول) تکبر، لوئی، او ځانمنی (خودنمائی) لری شی او له هغو گردو (تولو) شرارتونو او بغاوتونو څخه چه دوی په دنیا کښی کول، ځان ناگاره او بیخبره آچوی او ټپ تری منکریږی او د اطاعت او وفاء داری اظهار به کوی او وائی به چه مونږ له سره کوم خراب حرکت نه دی کړی او تل ځمونږ افعال او حرکات ښه و.

﴿يَوْمَ يَعْلَمُ اللَّهُ جَهَنَّمَ أَفْرَافُونَ لَهُ كَذَّابُونَ لَكُمْ وَتَسْبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ إِلَّا أَنَّهُمْ هُمُ الْكَذَّابُونَ﴾

(۲۸ جزء د المجادله (۱۸) آیت دریمه رکوع).

(هر کله چه دغه ظالمان د خپلو ښو کارونو مدعیان شی نو وږه فرمائی الله په تردید د دی ویناوو د دوی چه دروغ مه وایی! ولی مو نه کاوه معاصی بلکه کاوه تاسی معصیت بیشکه چه الله ښه عالم دی په هغه څه چه وئ تاسی چه کول به مو په دنیا کښی).
یعنی آیا تاسی په درواغ ویلو سره پاک الله غولوی؟ چه د ده په محیط علم کښی ستاسی گرد (تول) حرکات دی نن ستاسی هیڅ یو مکر او فریب د الله تعالی له سزا څخه نه پاتی کیږی، اوس هغه وقت راغلی دی چه تاسی پکښی د خپلو اعمالو خوند وڅکئ!.

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا الَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي
هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ

او وږه ویل شی هغو کسانو ته چه ځان ئی ساتلی له شرکه (او ویرېږی له الله) چه څه څیز دی هغه چه نازل کړی دی رب ستاسی؟ نو وائی دغه (مؤمنان) چه (رالیرلی ئی دی ځمونږ) خیر شته هغو کسانو ته چه نیکی ئی کړی ده (په ایمان راوړلو سره) په دغه دنیا کښی نیکه جزا (چه عزت او نصرت دی) او خامخا کور د آخرت (جنت) خیر غوره دی (له دنیا او مافیها څخه)؛

تفسیر: دغه د مستکبرینو په مقابل کښی ئی د متقینو (پرهیزگارانو) حال بیان فرمایلی دی چه

کله د هغوی څخه د لوی قرآن په متعلق پوښتنی کیږی چه ستاسی رب څه شی نازل کړی دی؟ نو له نهایتی ښی عقیدی او آدابو به ووائی چه «غمونږ پاک الله داسی نیکه خبره رانازله کړی ده چه له سره تر پایه پوری پکښی خیر او برکت دی» داسی خلقو لره دی معلوم وی چه دوی خورا (دیر) ښه کار کوی په دنیا کښی به د هغی نیکی خوندوره ثمره وررسیږی او د الله تعالی په دربار کښی د هیچا محنت او د یوی ذری قدر نیکی هم نه ضایع کیږی او خامخا سرای د آخرت (جنت) دیر غوره خیر دی له دنیا او مافیها نه.

وَلْنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ جَنَّتٌ عَدْنٌ يَدْخُلُونَهَا يُجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ

او خامخا دیر ښه سرای د پرهیزگارانو دی (دا دار، دغه دار) جنتونه دی د همیشه اوسیدلو چه ننوځی به دوی (په) هغو کښی چه بهیږی به له لاندی (د ونو او مانیو) د دوی (خلور قسمه) ویالی چه وی به (تل) دوی ته په دغو باغونو کښی هر هغه (نعمتونه) چه اراده ئی کوی دوی.

تفسیر: یعنی د آخرت د ښیگڼو او نعمتونو پوښتنه څه کوی چه هلته دومره حسنات او نعماء شته چه د هغو د دیر یو وړوکی نعمت په مقابل کښی د دنیا خورا (دیر) لوی نعمت هیڅ دی. جنتیان چه هر قسم جسمانی او روحانی مسرت وغواړی، هلته به ور ورسی ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهُهُ الْأَنفُسُ وَتَكْدُّ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٢﴾ الَّذِينَ تَتَوَفَّوهُمْ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

په شان د دغی (جزاء) جزاء ورکوی الله پرهیزگارانو ته. هغه (کسان) چه قبضوی ارواح) د دوی ملائکی په دی حال کښی چه پاک دی دغه (متقین له شرکه او معصیته) وائی به دغه (ملائک دوی ته چه د الله) سلام دی وی پر تاسی باندي ننوځی! جنت ته په سبب د هغو نیکیو چه وی تاسو چه عمل به مو کاوه (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی دغو گردو (تولو) خلقو ته چه له کفره - شرکه فسوقه او عصیان په پرهیز کوی هم داسی ښه بدل ورسپړی، د دوی ځانونه د موت تر وخته پوری د کفر او شرک له نجاسته پاک وی او د فسق او فجور له دورو او گردونو څخه پاک وی او د الله تعالی د صحیح معرفت او محبت له وجی په دیره خوښی او انشراح بلکه اشتیاق سره خپلی ارواح (سا) هغه روح پیدا کونکی ته ورسپاری (او د ځنګدن او روح سپارلو په وقت کښی به وائی دغه ملائک دوی لره چه سلام دی وی پر تاسی ننوځی جنت ته تاسی په سبب د هغو نیکیو چه وئ تاسو چه عمل به مو کاوه په دنیا کښی) له یوه حیثیته په روحانی دول (طریقه) انسان وروسته له مرګه سم د لاسه په جنت یا دوزخ کښی داخلپړی - هو! له جسمانی حیثیته په پوره دول (طریقه) انسان وروسته له حشره داخل کیږی. ممکن دی په دغه زیری کښی د دخول دواړو قسمونو ته اشاره وی. یعنی ستاسی عمل د جنت د ننوتلو عادی سبب دی - باقی حقیقی سبب د الله تعالی حقیقی رحمت دی لکه چه په حدیث کښی راغلی دی «الا ان يتغمدني الله برحمته»

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرٌ رَبِّكَ

آیا انتظار کوی دغه (کفار بلکه نه کوی د هیڅ څیز) مګر د دی چه راشی دوی ته ملائکی (د عذاب دپاره د قبض الروح) یا راشی ورته امر (حکم، عذاب) د رب ستا (دپاره د اهلک د دوی).

تفسیر: د جنت د محاسنو او د هغه د تفوق او امتیاز له بیانولو څخه وروسته دغو غافلینو ته تنبیه ورکوله کیږی چه تش پر دنیوی سامانونو مست او بیخوده کیږی او آخرت بیخی هیروی او د خپل انجام په اصلاح او تعدیل کښی هیڅ فکر او غور نه کوی، یعنی دغه خلق د دی خبری په انتظار کښی دی څه مهال چه پرښتی د دوی د روح قبضولو دپاره راشی، یا د الله تعالی له حکمه سره موافق قیامت قائم شی - یا د مجرمینو د جزا ورکولو حکم ور ورسپړی او په موچنو او پڼو د دوی سر وواهله شی نو هلته به ایمان راوړی او خپل حال به اصلاح کړی - حال دا چه د هغه وقت ایمان یا توبه او رجوع به له سره نافع نه وی - بهتر خو دا دی چه پخوا له موته د بعد الموت لپاره تیاری وشي او پخوا د عذاب له راتګه (راتلو) د نجات تدبیر وشي.

كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمْ
 اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ
 مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٤﴾

په شان د دغی (کفر او تکذیب) کړی ؤ (شرک او تکذیب) هغو کسانو چه پخوا له دوی تیر شوی وو (پس رسیدلی ؤ دوی ته هغه شی چه رسیدلی ؤ هغوی ته) او نه ؤ ظلم کړی پر دوی الله (په اهلاک سره) ولیکن وو دوی چه په نفسونو (ځانونو) خپلو باندی ئی ظلم کاوه په کفر او معاصیو). نو ورسیده دوی ته جزاء د هغو بدیو چه کړی وو دوی او احاطه وکړ (چاپیر شو) پر دوی هغه (موعود عذاب) چه وو دوی چه په هغه (عذاب پوری) به ئی مسخری کولی.

تفسیر: پخوانی معاندین هم د هم داسی غرور او غفلت په نشو کښی لویدلی وو، او په باطل خوښولو کښی بوخت (مشغول) او لگیا وو، او تمادی ئی پکښی کوله، او د توبی په وقت کښی ئی توبه ونه ایستله، او تر آخره پوری د انبیاء علیهم السلام پر تکذیب او مخالفت ټینگ ولاړ وو، او د هغوی پر خبرو به ئی خندل او مسخری به ئی کولی بالاخر څه ئی چه کړی وو، همغه ئی په مخه کښی ورغلل - او جزاء ئی ومونده، هغه عذاب او نور شیان چه دوی پری مسخری کولی، پخپلو سترگو ئی ولیدل، د دوی هغه مسخری او خندا معکوساً (الله) پر هم دوی واقع شوی، او هیڅ یوه د ټیښتی لیاره ئی ونه مونده چه پری چیری وتښتی - او د خپلو شرارتونو او سرکښیو سزا ئی ومونده - او هغه ئی ورپیل چه کرلی پی وو - پاک الله له دوی سره معاذ الله څه دښمنی او عداوت نه درلوده (لرلو)، او نه د پاک الله په نسبت (استغفر الله) د ظلم او تعدی تصور کیدی شی، او نه امکان لری دغه خلق پخپلو لاسونو خپلی پښی په تبر وهی، دوی بل هیچا ته هیڅ نقصان نه رسوی.

وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ
مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ

او وویل هغو کسانو چه شرک ئی اختیار کړی وو که اراده فرمایلی وی الله نو عبادت به نه وو کړی مونږ غیر له دغه (الله) د هیڅ څیز، (نه) مونږه او نه پلرونو ځمونږ او نه به حرام کړی وو مونږ بی له حکمه د دغه (الله) هیڅ څیز.

تفسیر: له دی ځایه وروسته د هغو باطلو اعذارو او چټی (بیکاره) او مهملو خبرو او دلائلو تردید شروع کیږی چه مشرکینو هغه د خپل شرک او مشرکانه اعمالو د جواز او استحسان د

تثبیت (ثابتولو) لپاره وړاندې کول خلاصه ئی دا ده که د غیرالله عبادت یا د عُینو حیواناتو (لکه بحیره - سائبه او نور) حرامول داسی بد او بی سنده خبری او چاری وی چه بیخی پاک الله نه خوشولی، نو الله به مونږ نه پرېښودو چه ئی وکړو او هر کله چه مونږ د الله تعالی له مرضی څخه مخالف کار کاوه نو خامخا به پاک الله مونږ له هغه څخه منع کولو - یا به ئی مونږ ژر تر ژره په سزاء رسولو - کله چه داسی نه کیږی، نو دغه د دی خبری دلیل دی چه دغه چاری د الله تعالی خوشی دی د الانعام په ۱۴۸ آیت (۱۸) رکوع د ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ﴾ الآية - تر آیت لاندی ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کوم تقریر چه مونږ کړی دی، په هغه کښی د مشرکینو دغه شبهه او د هغو مفصل جواب بیان شوی دی، ښائی چه هغه دی بیا هلته ولوست شی.

كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْبَيِّنُ ﴿٣٥﴾

په مثل د دغه (عمل د دوی) کړی وو هغو کسانو چه پخوا له دوی (تیر شوی) وو، نو آیا شته پر رسولانو (بلکه نشته پری هیڅ) مگر رسونه ښکاره (چه سمه صافه لیاره خلقو ته وروښی).

تفسیر: یعنی د مشرکینو دغه وینا غلطه ده چه ځمونږ دغه اعمال د الله تعالی له لوری نه دی ممنوع شوی، ځکه چه د خلقت له ابتداء څخه تر نن ورځی پوری له ضرورت او مصلحت سره موافق پاک الله انبیاء علیهم السلام لیږلی دی چه د هغوی کار او وظیفه هم دغه وه چه خلق له شرک په اعمالو او له شرک او کفر څخه منع کړی او په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره اعلان وکړی چه کوم کوم اعمال د پاک الله خوښ او پری رضاء دی؟ کوم کوم افعال ئی نه دی خوښ؟ او له دوی څڼی به د هر یوه انجام څرنگه وی؟ باقی دغه خبره چه خلق یی ولی په تکوینی ډول (طریقه) مجبور ونه گرځول چه له سره ئی د بدی لیاره نشوی اختیارولی؟ نو دغه خبره د الله تعالی له حکمته سره منافی وه لکه چه مونږ دغه خبره په متعددو مواضعو کښی لیکلی ده، پاتی شوه دغه خبره هر هغه څوک چه د انبیاء خبری ونه منی، ښائی چه هغه ته سم د لاسه سزا ورکړه شی نو دیرو اقوامو ته په دنیا کښی سختی عبرتناکی سزاوی هم ورکړی شوی دی لکه چه په پخوانی آیت کښی مذکور دی. هو! عقلاً او نقلاً دغه خبره ضروری نه ده چه د جرم له ارتکاب سره فوراً سزا ورکړه شی او مجرم ته د یوی شیبی (ساعت) دپاره هم مهلت ور نه کړ شی، او نه ورته د توبی او اصلاح دپاره کومه موقع او فرصت ورکړ شی. حضرت شاه صاحب لیکي «دغه د ناپوهانو خبری دی چه دغه کار که الله نه خوشوی، نو ولی مونږ د هغه کولو ته پرېږدی؟ آخر د هری فرقی په نزد ځینی کارونه خراب وی، نو دوی ئی ولی پرېږدی چه واقع

شی» (آیا الله د هغه له منع کولو څخه عاجز دی بلکه قادر دی) دلته ئی مجمل جواب وفرمایه چه تل رسولانو ممانعت کړی دی - د هر چا په قسمت کښی چه هدایت و هغه ئی وموند، او هر هغه چه خرابیدونکی و، خراب شو- الله تعالی ته هم دغه منظور دی (چه انسان ته فی الجملة د کسب او اختیار قوت ورکړی او آزاد (خپلواک) ئی پریردی او د لوتو او تیرو (گتو) په شان ئی مجبور، یا د حیواناتو غوندی ئی د عمل دائره محدوده نه کړی - بلکه په هر طرف کښی د پر مخ تګ او ترقی موقع ورته ورکړی.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ
مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَن حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فسيروا في الأرض فانظروا
كيفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقيق لیږلی (پورته کړی) وو مونږ په هر (پخوانی) امت کښی یو رسول (چه ووائی دوی ته) چه عبادت کوئ (یواځی) د الله او ځان ساتئ تاسی له شریرانو (باطلو معبودانو) څخه نو ځینی له دوی هغه وو چه ورته هدایت وکړ (لیاره وروښوده) الله او ځینی د دوی هغه وو چه ثابت شوه پری گمراهی (نو قبول ئی نه کړل احکام د رسولانو) نو وگرځئ تاسی په ځمکه کښی (ای مشرکانو!) نو وگورئ په نظر د عبرت سره) چه څرنگه و (عاقبت آخره خاتمه) د دروغجن کوونکو (د انبیاءو؟).

تفسیر: یعنی پخپل وقت کښی مو په هر امت او قوم پخوانیو کښی یو رسول مبعوث کړی دی بیا په آخر کښی ئی رسول الثقلین، سیدالکونین صلی الله تعالی علیه وعلى آله وصحبه اجمعین رامبعوث کړ.

تنبیه: له دغه آیت څخه دا نه لارمیری چه په هر قوم او هر کلی کښی دی بلاواسطه یو رسول لیږلی شوی وی، کیدی شی چه یو نبی په یو قوم کښی مبعوث کړی شی او د ده نائب چه ورته «هادی» او «نذیر» ویلی شی په نورو اقوامو کښی ولیږلی شی - د هغه ورلیږل گواکی بالواسطه د هغه رسول لیږل دی والله اعلم. «طاغوت» شریر فتنه اچوونکی فساد خوښوونکی، د حضرت شاه صاحب په وینا «هغه دی چه په ناحقه سره د سرداری او مشرتوب دعوی وکړی او هغه هیڅ یو سند ئی په لاس کښی نه وی نو داسی سری ته «طاغوت» وائی بت، شیطان، لوی ظالم گرد (تول) په دغه کښی داخل دی.»

إِنْ تَحْرِصْ عَلَى هَذَا مُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٥﴾

که ته ډیر حرص وکړی (ای محمده!) پر هدایت (لیار ښوونه) د دوی نو بیشکه چه الله نه ښی لیاره (د هدایت) هغه چاته چه گمراه کوی (ئی) او نه به وی دغو گمراهانو ته هیڅ له مددگارانو (مانع له عذابہ د نیران).

تفسیر: یعنی پاک الله هر هغه څوک چه د قصور د استعداد یا د بد اختیاری په بناء گمراه (بی لیاری) کړی وی، هغه ته هیڅوک د هدایت لیاره نشی ښودلی او نه ئی هیڅوک د الله تعالی له سزاء څخه ژغورلی (بچ کولی) شی - ستاسی دغه ډیره طمعه او زیات حرص هم د دوی د هدایت په نسبت، هیڅ فائده نشی رسولی، نو بیا تاسی د دوی په فکر او غم کښی ولی دومره زیات خپل ځان کړوئ؟ او ولی خپل سر دومره زیات ورپسی گرځوئ؟

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ آيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مِنْ نَبْوَةٍ ۖ بَلَى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾

او قسمونه کوی دوی پر الله په سختو غلیظو قسمونو خپلو چه بیا به نه کړی ژوندی الله هغه څوک چه (یو ځلی) مړ شی، (الله فرمائی په تردید د دوی کښی چه ولی به ئی ژوندی نه کړی) بلکه ژوندی به ئی کړی (ځکه چه وعده ئی کړی ده) په داسی وعده کولو چه لازمه ده پری (وفا ئی تفضلاً وعده) حقه ولیکن ډیر د خلقو نه پوهیږی (په دغه بعث بعد الموت).

تفسیر: یعنی قسمونه خوری کفار چه پس له مرگه بل ژوندون نشته، بیا نو له عذابہ څه ویره ده؟ د دوی دغه گردی (تولی) بابیزه (داگی) خبری او تیرایستل دی. ځکه چه د کفارو او مشرکانو له دغه انکاره او د قیاسی او خیالی قسم خوړلو څخه د الله تعالی هغه پخه وعده له سره وړاندی او وروسته کیدی نشی او هغه به هر ورو (خامخا) پوره کیږی خو تاسی د داسی ثابته حقائقو له انکاره د خپل د جهل ثبوت وړاندی کوئ! هر هغه سری چه د الله تعالی د محیط علم او د قدرت او حکمت او د تکوین له رازہ او د ده د غرض او غایت څخه خبردار وی، هغه له سره د «بعث بعد الموت» څخه انکار نشی کولی. «الناس اعداء ما جهلوا»

(او دغه بیا وروسته له مر کولو څخه بیا ژوندی کول)

لِیُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يُخْتَلَفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَذِبِينَ ﴿۲۹﴾

دپاره د دی دی چه بیان (او ښکاره) کړی الله دوی ته هغه (حشر او نشر) چه جگړی کوی دوی په هغه کښی او (بل) د دی لپاره دی چه پوه شی هغه کسان چه کافران شوی دی (په دی خبره چه) بیشکه دوی وو دروغجنان (په دی انکار کښی له قیامته).

تفسیر: یعنی د معاد (قیامت) راتگ عین حکمت دی که وروسته له مرگه بل ژوندون نه وی نو په دنیا کښی هغه مختلف اعمال او احوال، چه موندلی شی د هغو صاف او مکمل نتائج به څرنگه ظاهریږی؟- د دغه ځای د جگړو قاطعه فیصله خو هم هغله کیږی او هلته به منکرینو ته معلوم شی چه د هغو خبرو انکار چه په قسمونو سره دوی کاوه، هغه بیخی صحیح او رښتیا وی، او قسم خوروونکی دروغجنان وو حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعنی په دغه جهان کښی د دیرو خبرو په نسبت شبهه پاتی ده، ځینی کسان الله تعالیٰ منی او ځینی تری منکران دی نو د بل جهان وجود لازمی دی چه د گردو (تولو) جگړو تحقیق پکښی وشی او رښتینی له دروغجن څخه بیل شی او مطیع او منکر د خپل عمل بدل وموی»

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۳۰﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه خبره ځمونږ کوم څیز ته کله چه اراده وکړو (د پیدا کولو) د هغه دا ده چه ووايو هغه ته چه (پیدا) شه نو (پیدا) شی (نو) د مرو بیا ژوندی کول هغه ته څه مشکل دی).

تفسیر: یعنی له دی نه مقصد یواځی هم دغومره خبره ده چه د الله تعالیٰ له ارادی څخه د یوی ثانیی دپاره هم د مراد تخلف نشی کیدی او د ارادی څخه وروسته په نهایت سرعت او سهولت سره د مراد واقع کیدل او د بل هیڅ یو مانع او عائق مزاحمت نه کول او نه توانیدل، په ځان سره د دغی جملی خلاصه ده.

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا
ظَلَمُوا النَّبِيَّ تَتَّبِعُهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَهُمْ أَجْرٌ الْآخِرَةُ أَكْبَرُ لَوْ
كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٦٨﴾

هغه کسان چه هجرت ئی کړی دی په (لیاره د) الله کښی وروسته له هغه
ه ظلم پری وکړی شو نو خامخا غای به ورکړو مونږ دوی ته په دنیا کښی
ه (غای) او خامخا اجر (بدل) ثواب د آخرت دیر لوی دی. که وی دغه
کفار) چه پوهیدی (په ثواب د هجرت نو دوی به هم ورسره موافقت کړی
ی په ایمان یا) که وی دغه (مهاجرین) چه پوهیدی (پخپل هغه لوی اجر نو
دیر کوښښ او صبر به ئی کاوه). (او مهاجرین) هغه کسان دی چه صبر
ن کړی دی (په طاعت او په مصیبه) او خاص پر رب خپل توکل کوی.

تفسیر: یعنی د مجازاتو د سلسلې (د طاعت او د معصیت د پوره نتیجې اظهار) دپاره «بعثت
به الموت» ضروری دی. د الله تعالیٰ ښه وفادار بندګان چه په دغی دنیا کښی دیر مصائب او
دائد تیروی او بیا مری نو آیا د دوی دغه قربانی ضایع کیدی شی؟ له سره به نه ضائع
یږی! هغه چه د حق حمایت وکړ او د الله تعالیٰ رضاء ئی وغوښته او د ظالمانو د ظلم او ستم
انواعو ئی صبر او حوصله وکړه. تر دی حله پوری چه مجبوراً خپل کور خپلوان - کهول
رستان - عزت آشنایان - راحت او ګرد (تول) شیان ئی د الله تعالیٰ په لیاره کښی پرېښودل نو
وی ته به د هغوی د محنت او وفاداری - صله یقیناً وررسیږی اول هغه کسان چه له دوی غنی
وندی پاتی کیږی نو په هم دغی دنیا کښی د خپلو قربانیو له څه ثمره مومی او خوند ئی
لکی. یعنی خپل کور کهول پرېښوونکو ته د هستوګنی نور دیر ښه غای ورکاوه کیږی، له هغه
لوره ښه کور، له وطنی ورونو څخه دیر مهربانه خواخوږی نور ورونه - له روزی څخه ئی بهتره
ریزی - له عزته ئی ښه عزت وررسیږی بلکه پر هغو خلقو غالب کیږی چه دوی ئی له وطنه
ستلی دی او پر دنیا باندی به ئی حاکم او د متقیانو به مشر او امام ګرځی. بیا وروسته له
ی نه هغه لوړ مقامات او عظیم الشان مدارج چه په آخرت کښی ور په برخه کیږی، دومره
یات دی چه د هغه اندازه له سره امکان نه لری که د اخروی اجر او ثواب پوره باور او یقین
ورو خلقو ته هم پیدا شی نو هغوی به هم (چه اوس د هجرت له سعاده محروم دی) خپل ګرد
(تول) کور کهول پرېږدی او د الله تعالیٰ په هم دغه لیاره به درومی او تول به د هجرت دپاره
یارپیږی.

نبیه: د آیت پر عموم الفاظو مونږ نظر اچولی دغه تقریر مو وکړ (و هو منقول فی روح

المعاني عن بعضهم) عامو مفسرينو دغه آيت د هغو اتياء اصحابو رضی الله تعالى عنهم اجمعين په حق کښی ايشی دی چه د مکی معظمی د کفارو له ظلم او تیری څخه په تنگ شوی وو او رومي ئی د (حبشستان) په لوری هجرت کړی وو - ځکه چه د اکثرو په نزد دغه آيت مکی دی چه د منوری مدینی له هجرت څخه پخوا نازل شوی دی. دغو مهاجرينو ته بالاخر پاک الله د هستوگنی دیر ښه ځای په (مدینی منوری) کښی ورکړ رضی الله عنهم و رضوا عنه. ﴿الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ مهاجرين هغه کسان دی چه صبر ئی کړی دی په طاعت او په مصیبت او له معصيته او خاص پر رب خپل باندی توکل او اعتماد کوی. یا آفرین دی وی پر هغو مهاجرينو باندی چه صبر پی کړی دی په طاعت او په مصیبت او له معصيته او خاص پر رب خپل باندی توکل او اعتماد کوی. یعنی له هیڅ راز (قسم) ظلم او تیری څخه ونه ویریدل او د محبوب وطن او د گرانو خپلوانو او اقاربو د بيلتانه پروا ئی ونه کړه او د الله تعالى د خوښی او رضاء له لیاری څخه ونه ښوئیدل او له گردو (تولو) څخه ئی وشکاوه او خپله علاقه ئی یواځی له پاک الله سره ونښلوله او خالص د الله پر امداد او قاطعه و مواعیدو ئی اعتماد وکړ - تر هغه پوری چه وئی لید، هر څوک چه خپل ځان پاک الله ته سپاری، نو پاک الله به څرنګه پری خپل لطف او کرم نه مبدولوی؟.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِمْ فَسَلُّوا أَهْلَ
الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ
الذِّكْرَ الْبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣٣﴾

او نه و لیږلی مونږ پخوا له تانه (ای محمده) مگر سری (ستا په شان له انسانانو) چه وحی به کوله مونږ دوی ته نو پوښتنه وکړئ تاسی له اهل الذکر (خاوندانو د یاد یعنی له علماؤ او پوهانو یا له اهل الکتاب نه) که یی تاسی چه نه پوهیږئ (لیږلی وو مونږ دغه رسولان) په ښکاره و معجزو او په کتابونو سره او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن (یو) لپاره د دی چه بیان کړی ته خلقو ته هغه چه نازل شوی دی (په دی قرآن کښی) دوی ته او (بل دپاره د دی) چه ښائیږی دوی فکر او غور وکړی (پکښی چه دغه کلام الله دی).

تفسیر: یعنی د انبیاء الله علیهم السلام مظلومانو ملګریو ته چه د صبر او توکل په لیاره ثابت قدم وی په دواړو دارینو کښی بری او کومک ورکول ځمونږ کوم نوی عادت نه دی. پخوا له دی نه هم مونږ په پخوانیو انسانانو کښی رسولان لیږلی دی چه د هغو کار دا و چه د الله تعالى له

احکامو او د نیکی او بدی له انجامو خلق خبردار کړی - اوس که تاسی ته دغه خبره نه ده معلومه، نو له هغو پوهانو څخه چه د پخوانیو امتونو پر حالاتو او د هغوی د انبیاءو پر تاریخی معاملاتو علم لرونکی دی، تحقیقات وکړئ! چه آیا په رښتیا سره په تیرو پیړیو کښی څه مقدس انسانان د نبوت پر لوی منصب فایض شوی دی؟ او سره له بیناتو (معجزاتو) او زیرو (کتابونو) مبعوث شوی دی؟ که نه؟ او دغه چه آیا د هغو د مصدقینو او مکذبینو خاتمه او انجام څرنګه شوی دی؟ او اهل الحق د صبر او توکل په برکت څرنګه منصور او کامیاب شوی دی؟ او ظالمان معاندان وروسته د حجت له اتمامه څنګه پنا شوی دی؟

﴿وَقَدْ كَلَّمْنَا رَبِّكَ الْحَسَنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَٰءِيلَ إِذْ هَٰصِرُوا وَدُمِّرُوا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا لِيُعْزِمُونَ﴾ جزء (۹) (د الاعراف ۱۳۷ آیت (۱۶) رکوع) مونږ له ﴿اهل الذکر﴾ څخه خاص اهل الكتاب نه دی مراد کړی، بلکه د لفظ د عموم رعایت مو کړی دی چه په هغه کښی اهل الكتاب هم شامل دی. په روح المعانی کښی مسطور دی **قال الرومانى والزجاج والازهرى المراد باهل الذکر علماء اخبار الامم السالفة کائناً من کان - فالذکر بمعنی الحفظ** محقق محمود الحسن شیخ الهند رحمة الله علیه هم د «اهل الذکر» ترجمه د یاد په خاوندانو کړی ده - او ښائی چه په هغه سره ئی دی لوری ته اشاره کړی وی. په هر حال د آیت له عموم څخه دغه مسئله وځی چه غیر د اهل العلم ته ښائی چه له اهل الذکر څخه پوښتنه وکړی او د هغوی په وینا برابر کار وکړی اکثر علماء دغه د ائمه و په تقلید کښی وړاندی کوی والله تعالی اعلم.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَاعْبُدُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ عَلِيمٌ﴾ دا رسولان لیږلی وو مونږ په ښکارو معجزو او په اوراقو کتابونو سره) یعنی معجزات او هغه علوم چه په اوراقو کښی لیکلی کیږی.

﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ﴾ الآية - او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن یو دپاره د دی) چه بیان کړی ته ای محمده صلی الله علیه وسلم! خلقو ته هغه چه نازل شوی دی دوی ته - او بل دپاره د دی چه ښاییږی دوی فکر او غور وکړی پکښی چه دغه کلام الله دی) یعنی د رسول الله کار د قرآن احکام په ښکاره او واضح ډول (طریقه) بیانول دی او د خلقو کار دا دی چه په همغه کښی غور او فکر وکړی. له ذکر څخه قرآن عظیم مراد دی چه پخوانیو امتونو د ضروریه و احوالو او شرائعو محافظ او د پخوانیو انبیاءو د علومو جامع او د تل له پاره د الله تعالی د احکامو او د دارینو د فلاح د طریقو باور کوونکی او د غفلت له خوږه وښوونکی دی. مطلب ئی داسی شو «همغسی چه پخوا له دی نه رسولان لیږلی شوی دی او کتابونه نازل شوی دی نن تاته هم (ای محمد صلی الله علیه وسلم) مونږ هم داسی کتاب درلیږلی دی چه د گردو (تولو) پخوانیو کتابونو خلاصه او د سابقینو انبیاءو علیهم السلام د علومو مکمل یاداشت دی - ستاسی کار دا دی چه د دنیا گردو (تولو) خلقو ته د دی کتاب تول مضامین په صاف او ښکاره ډول (طریقه) بیان کړئ! او د هغه د مشکلاتو شرح او د مجملاتو تفصیل وفرمایئ» له دی نه معلوم شو چه د پاک قرآن همغه تاویل معتبر دی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احادیثو سره موافق دی.

أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾

آیا نو په امن کښی شوی دی هغه کسان چه مکرونه ئی کړی دی ناکاره ، له دی نه چه ډوب به کړی الله دوی په غمکه یا چه را به شی دوی ته عذاب له داسی طرفه چه نه پوهیږی دوی (پری چه له دی طرفه راخی).

تفسیر: یعنی د پخوانیو انبیاء او د دوی د امتونو د احوالو د آوریډلو او د قرآن عظیم الشان په شان د داسی مکمل ذکر او یاداشت د رسیدلو څخه وروسته هم آیا د مکی معظمی کافران د حق په مقابل کښی د خپلو مکاریو او فریبونو او دغابازیو نه مخ نه گرځوی؟ آیا د دی خبری امکان نشته چه الله تعالی دوی د (قارون) په شان په غمکه کښی ډوب کړی - یا له داسی یو جانب څخه کوم آفت پری ولیږی چه د دوی په وهم او گمان کښی هم نه وی لکه چه د «بدر» په غزوه کښی کفارو ته د مسلمانانو له لاسه داسی سزا ورسیده؛ چه دوی خپل قوت او جمعیت او د مسلمانانو د ضعف او قلت په ملحوظ د هغه تصور هم نه وو کړی.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقْلِبِهِمْ فَاهُمْ بِمَعْجِزَاتِ ﴿١٦﴾

یا له دی چه ونیسی (الله) دوی لره په وقت د گرځیدلو د دوی (په غمکه) کښی نو نه دی دوی عاجز کوونکی (د الله).

تفسیر: یعنی د دی خبری هیڅ ضرورت نشته چه له پخوا څخه څه اهتمام وکړی شی - یا د مقابلی دپاره څه افواج ولیږلی شی - پاک الله پر دغه هم قادر دی چه تاسی په تگ راتگ او په کاروبار کښی یا پخپلو بسترو په وقت د اوښتلو له یوه اړخ څخه بل اړخ ته، یو ځلی ونیسی او بالکل مو عاجز او ناتوانه کړی - الله هر قسم قوت او قدرت لری او تاسی په هر ډول (طریقه) عاجزولی شی او په تاسی کښی د دی خبری توان نشته چه پاک الله عاجز او ناتوان کړی.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ

یا (له دی) چه ونیسی (الله) دوی لره پر ویره (او ویږول په ورو ورو تنقیص سره)؛

تفسیر: یعنی یو ناخاپه به ئی وانځلی - بلکه له خبرولو څخه وروسته او د عذابونو د مبادیو د لیرلو څخه پسته په داسی یو حالت کښی ئی نیسی چه خلق پری خبر او تری اطلاع ومومی او د عذابونو آثار وگوری او طبعاً ووبریری. یا د شاوخوا نور خلق، په سماویه و عذابونو کښی اخته وگوری او په ویره کښی وی لیکن دغه خوف محض طبیعی وی او د توبی او ندامت سره نه وی چه د عذاب دافع کیدی شی - ځینو د «تخوف» معنی «تنقص» اخیستی ده - چه ورو ورو کمول دی - یعنی دغه هم ممکن دی چه دفعتاً ئی هلاک نه کړی او ورو ورو تاسی کموی او تیتوی مو.

فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿۴۷﴾

نو بیشکه رب ستاسی خامخا ښه مهربان دی (پر بندگانو) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر شی کولی شی - مگر ولی ئی نه کوی؟ د ده نرمی او مهربانی مانع ده چه پر مجرمینو یو ناخاپه عذاب نازل کړی. د الله تعالیٰ رأفت او رحمت مقتضی دی چه مجرمینو ته مهلت او د اصلاح موقع ورکړه شی - یا خو دغه جمله یواځی له ﴿يَلْغِزْهُمْ عَلٰى تَوْنٍ﴾ سره متعلقه ده - په هغه تقدیر سره چه ﴿تَوْنٍ﴾ د تنقص په معنی واخیست شی - نو مطلب به ئی دا شی چه ورو، ورو کمول او دفعتاً ئی نه هلاکول، د الله تعالیٰ د رحمت او شفقت له سببه دی، که نه په یوه آن کښی ئی هم پنا او خراب او تباہ کولی شی.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلَّهِ عَنِ الصَّيْفِ ۖ إِنَّ اللَّهَ سَجْدًا لِلَّهِ وَهُمْ ذُرُوءٌ ﴿۴۸﴾

آیا نه گوری دوی هغه ته چه پیدا کړی دی الله له کومه څیزه چه گرځی سیوری د هغه له ښی طرفونو او کین طرفونو (یعنی له هر طرفه) څخه په دی حال کښی چه سجده کوونکی دی (دغه سیوری) الله ته حال دا چه دغه سیوری عاجزی کوونکی دی الله ته.

تفسیر: یعنی کله چه په تکوینی دول (طریقه) هر شی د پاک الله په مخ کښی عاجز - مطیع او منقاد دی، تر دی چه د سایه دارو شیانو سیوری هم د الله د حکم او د قدرت له قانون سره سم

اوږدپړی او لنډپړی او په دی لوری او په هغه لوری غی راغی، نو بیا د داسی قدرت والا الله د عذاب مخه کوم یو قوت او طاقت نیولی شی؟ هر انسان لره ښائی چه په خپل واک او اختیار د الله تعالی د تشریعی احکامو په مقابل کښی غاړه کیږدی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هر شی په غرمه کښی برابر ولاړ وی او د هغوی سیوری هم ولاړ وی - کله چه لمر واوړی نو سیوری هم ورسره اوړی بیا پسی په اوږدیدو اوږدیدو له غمکي سره سم شی - لکه چه په لمانځه کښی له قیامه سری رکوع ته او له رکوع څخه سجدي ته غی، هم داسی هر شی پخپله ولاړ وی او په خپل سیوری سره لمونځ کوی - په هر ملک کښی او په هر موسم کښی کله ښی خوا ته او کله کښی خوا ته اوږدپړی».

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ۝

او خاص الله ته سجده کوی هغه شیان چه په آسمانونو کښی دی او هغه شیان چه په غمکه کښی دی له گرځیدونکو (قلونکو په غمکه کښی) او ملائکی حال دا چه دوی نه کوی کبر (لوی سرکښی د الله تعالی له عبادته).

تفسیر: اول د هغو ولاړو شیانو ذکر وشو چه سیوری لرونکی وو، دلته اوس د عموم ذوی الارواحو بالخصوص د پښتو د سجدي په بیان تنبیه فرمائی چه داسی مقرب او معظم ذوات هم ده په مخ کښی سر په سجده دی او هیڅ قسم تکبر، غرور او لوی په دی کښی نه کوی چه د خپل الله تعالی په مخ کښی د عجز او نیاز سجده ېدی. حضرت شاه صاحب لیکي «مغرورو خلقو ته سر کیښودل پر غمکه ډیر سخت او مشکل ښکاری او نه پوهیږی چه د بنده لوی فقط په هم دغه سجده کښی ده. «هن تواضع لله رفعه الله»

يَخَافُوْنَ رَبَّهُمْ مِّنْ قُوَّةٍ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ ۝

ویرپړی دا (ملائک) له رب خپل (چه اعلی دی پر دوی په قهر او غلبه) له پاسه د دوی او کوی دوی هغه (کار) چه امر (حکم) ورته کاوه شی.

تفسیر: یعنی پښتني سره له دومره قریه او وجاهته د خپل الله تعالی له لوی او له جلاله ویرپړی او هر هغه حکم چه دوی ته ورکولی کیږی هغه علی الفور اجرا کوی په «موضح القرآن» کښی راغلی دی «د هر بنده په زړه کښی دغه خبره شته چه غما د سر له پاسه الله تعالی دی او خپل

ځان ښکته گڼي هم دغه د پرښتو سجده هم ده او د نورو ټولو هم.»

وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَهَيْنِ اثْنَيْنِ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ فَإِذَا تَوَلَّى فَرَهِبُونِ ۝٥١

او فرمايلي دي الله مه نيسي تاسي معبودان دوه بيشکه هم دا خبره ده چه دغه (برحق معبود) معبود دي يو، نو خاص له ما څخه پس وويريږئ تاسي راڅخه.

تفسير: يعني کله چه گرد (ټول) د آسمانونو او د ځمکو مخلوق د يوه الله جل و علا په حضور کښي په تکويني ډول (طريقه) بي اختياره سر په سجود او ټول ورته عاجز او مقهور دي نو بيا په عبادت کښي ئي بل شريک له کومه پيدا شو؟ هغه پاک الله چه د گرد (ټول) جهان مالک او مطاع دي ښائي چه يواځي د همغه عبادت وکړي شي او خاص د همغه څخه خوف او ويره په کار ده.

وَلَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَتَّقُونَ ۝٥٢

او خاص هم دغه (الله) لره دي هر هغه څه چه په آسمانونو کښي دي او (هر هغه څه چه په) ځمکه کښي دي (له علوياتو او سفلياتو سره له آسمانونو او ځمکو ملکا، خلقا، عبدا) او خاص هم ده ته دي طاعت (عبادت عدل) واجب لارم هميشه؛ نو آيا غير له الله څخه وويريږئ تاسي (له بل چا).

تفسير: يعني په تکويني ډول (طريقه) هر څيز خاص د الله تعاليٰ په اطاعت او عبادت مجبور دي ﴿أَفَغَيْرَ اللَّهِ يَتَّقُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾ (۳ جزء د آل عمران ۸۳ آيت ۹ رکوع) يا دغه مطلب دي چه تل د الله تعاليٰ عبادت لارم دي ﴿إِلَهُ الْدِّينِ الْخَالِصِ﴾ (۲۳ جزء د الزمر ۳ آيت ۱ رکوع) او ځيني د «دين» معني په «جزاء» سره اخيستي ده يعني د نیک او بد دائمي بدل د همغه يوه الله تعاليٰ له جانيه رارسيري (نو د بل چا څخه به ولي ويريږو) والله اعلم

وَمَا يَكُم مِّن نِّعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْعَرُونَ ﴿٥٣﴾

او هر هغه چه تاسی سره دی له (کوم قسم) نعمت نو له (طرفه د) الله دی بیا کله چه ورسیری تاسی ته ضرر نو خاص هم دغه (الله) ته فریاد او زاری کوی.

تفسیر: یعنی گردی (تولی) ښیگنی (فایدی) او نعمتونه د هغه له لوری دی او د هر یوی بدی او سختی دفع هم د هغه په واک (اختیار) او قبضه کښی ده - لکه چه کوم مصیبت کوم یوه انسان ته ورسیری نو له غلیظ خخه غلیظ مشرک هم په دغه وقت کښی له نورو گردو (تولو) وسیلو خخه لاس ویاسی او یواځی د پاک الله په دربار کښی دعاء کوی او تری مدد غواړی، ګواکي انسانی فطرت شاهدی ورکوی چه د مصائبو او سختیو خخه نجات ورکول ماسوا له دی نه چه د پاک الله واحد کار وی، د بل هیچا کار نه شی کیدی، بیا د هغه ذات په قبضه کښی چه هر قسم ضرر او نفع - نعمت (عذاب) او نعمت (چه پت وی یا ښکاره - وړوکی وی یا لوی - دینی وی یا دنیوی علمی وی یا عملی - داخلی وی یا خارجی - جلبی وی یا سلبی او هر قسم نعمت او ضرر لکه مرض یا ناداری قحط یا غلاو حرق یا غرق او نور د ده په اختیار کښی) دی نو بل به څوک د ده په الوهیت کښی حصه دار کیدی شی؟ یا به داسی کیدی شی چه انسان تری ووبریږی - یا څه هیله (امید) او اسره ورڅخه ولری.

ثُمَّ إِذَا كُشِفَ الضُّرُّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَهُمْ فَتَتَّبِعُوا فَسُوفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

بیا هر کله چه دفع (لری) کړی (الله هغه) ضرر له تاسی خخه ناڅاپه یوه فرقه له تاسی له رب خپله سره شریکوی (بل) دپاره د دی چه کفران (ناقدری) وکړی په هغه څیز پوری چه ورکړی دی مونږ دوی ته؛ نو نفع واخلی (ای منکرینو دنیوی نفع موقتاً). نو ژر به پوه شی تاسی (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنی څه مهال چه تری سختی پورته شی نو خپل منعم حقیقی هیروی او په نهایت بیحيائی او بی شرمی د الوهیت د چارو په ویشلو پسی لویږی او له دی نه نه شرمیږی چه اوس لږ څه د مخه د عجز او نیاز په حالت کښی د هغه په دربار کښی مو عرض او دعاء کوله نه یی د

حقیقی محسن احسان ومانه او نه ئی د دغی اندیښنه وکړله - چه زه به د ناشکری په سزاء کښی ونیول شم - یا لږ تر لږه د نعمت کفران به د نعمت د سلب موجب وگرځی، گواکی هغه انعام چه وحده لا شریک له الله تعالیٰ فرمایلی ؤ بیخی د هغه په انکار باندی ټینگ ودرید. بهتر دی چه خو ورځی هغوی ته مهلت ورکړ شی چه په دغه دنیا کښی ښی مزی وکړی او خوندونه ئی وشکی - بالاخر به دوی ته معلومیږی چه د دغه مشرکیت او د نعمت د کفران سخته سزا ورته څرنگه ورکوله شی.

وَيَجْعَلُونَ لَهَا لَا يَعْلمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَاهُمْ تَاللهِ لَكُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾

او مقرروی دا (کفار) دپاره د هغو (بتانو) چه په هیڅ نه پوهیږی (علم نه لری) یوه برخه له ځینو د هغو څخه چه ورکړی دی مونږ دوی ته، قسم دی په الله چه خامخا پوښتیدلی به شی تاسی هر ورو (خامخا) (په قیامت کښی) له هغه چه یی تاسی چه دروغ تری (چه بتان مو خدایان دی).

تفسیر: دغه ئی هغو ته وفرمایلی چه په خپل کښت او کار کښی - په تجارت او صنعت کښی - په مالدارۍ او جهاندارۍ کښی ماسواء له الله څخه د نورو دپاره نذر او نیاز منی (موضح القرآن) لکه چه د عربو د مشرکانو رواج او دستور ؤ چه د هغه ذکر (په ۸ جزء) د «الانعام» په (۱۶) رکوع کښی تیر شو. له ﴿لَا يَعْلَمُونَ﴾ څخه مراد همغه اصنام او نور دی چه مشرکینو دغه بتان له خپله جهالته او بیخبری - خپل معبودان یا د نفعی او ضرر مالکان گڼل - حال دا چه د هغه هیڅ یو دلیل او سند د دوی سره نه ؤ - بیا دغه شرکاء ئی هم د دبرو (گتو) له بتانو ځنی تجویز کړل چه له هر قسم علم او شعور څخه بی برخی دی ﴿إِنَّ هَذَا شَيْءٌ عَجَابٌ﴾ - قسم دی په الله چه خامخا به وپوښتلی شی له هغه دروغو چه تاسو ویل) یعنی په قیامت کښی به د دغه افتراء او د دروغو ترلو پوښتنه هر ورو (خامخا) له تاسی څخه کیږی - چه د الله تعالیٰ په ورکړی مال کښی مو څه حق درلود (لرلو) چه نور مو پکښی شریک او سهیم گرځول؟ باقی چاته د ثواب رسولو مسئله، هغه خو بیله خبره ده او د دی آیت په ذیل کښی نه راځی.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَنَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾

او مقرروی (دا کفار) الله ته لونۍ پاک دی دغه (الله له ولده او له شریکه) او

(مقرروی) عُحان ته هغه خیز چه د دوی خوښ وی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له دغه پاک او منزّه دی چه اولاد ورته ثابت کړی شی بیا په تیره لونی تعجب دی چه دغه خلق د حق تعالیٰ په نسبت څرنگه جرات کوی، په دغه آیت کښی د «بنو خزاعه» او د «کنانه» د قبیلو رد وشو - چه پرېستو ته ئی د الله تعالیٰ لونی ویل (العیاذ بالله)

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنْثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿۵۸﴾

او کله چه خبر ورکړی شی یو تن د دغو (کفارو) ته په (پیدا کیدو د) لور سره نو (توله ورغ) وگرځی مخ د ده تک تور له غمه حال دا چه دی دک وی له قهره (خپلی ښځی ته چه لور دی ولی راوړه؟).

تفسیر: یعنی د خپلو عُحانونو دپاره د لونو په پیدا کیدلو خوښ او راضی نه دی هر کله چه غواړی عُحان غواړی.

يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِن سُوءِ مَا بُشِّرَبِهِ أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ۚ

پت گرځی له قومه (خپله) له سببه د ناخوښی د هغه شی څخه چه خبر ورکړی شوی دی (ده ته) په هغه سره، آیا وساتی (دی) هغه لور سره د سپکوالی او که ئی ومندی (ژوندی) په خاوره کښی؟

تفسیر: له دوی ځنی که کوم یوه ته خبر ورکړی شی چه تا کره لور شوی ده نو له ډیر نفرت او غم او اندیښنی څخه ئی وچولی (تندی) تریو شی او گرده (توله) ورغ له ډیره خفگانه په نظر په بله بڼه (شکل) راځی او زړه ئی پخسیری چه دغه د نه ویلو غبار او مصیبت له کومه راباندی راځی؟

﴿أَيُمْسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ﴾ الآية - آیا دی وساتی هغه لور سره د سپکوالی؟ یعنی له دغه رسمی او عرفی ننگ او عار به تصویره چه که دغه لور می ژوندی راپاتی شی نو بل څوک به می څوم کیږی نو زه په هغه وقت کښی چاته خپل مخ ښوولی شم؟ او چیری به پت گرځم؟

﴿أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ﴾ الآية - او که ئی ومندی ژوندی په خاوره کښی یعنی شپه او ورغ په فکر او تردد کښی مصروف او تجاوزیز جوړوی چه آیا زه دغه دنیوی عار قبول او دغه جینع

پرېږدم چه ژوندون وکړی؟ یا ئی په ځمکه کښی خښه کړم؟ یعنی وئی وژنم - لکه چه د جاهلیت په زمانه کښی ډیر غټ زړه او ظالم سړی به خپلی جینکې وژلی یا به ئی ژوندی په ځمکه کښی خښولی - کله چه اسلامی دین منتشر شو نو دغه قبیح رسم ئی له منځه ورک کړ - او په داسی ډول (طریقه) ئی سره قلع او قمع وکړه - چه وروسته له اسلامه په گړد (تول) ملک کښی د دغی بی رحمی یوه پېښه او مثال هم وړاندی نه شو ځینی د ﴿لَمَّا كَانَتْ هُمْ عَلَىٰ آلِهِمْ بِغِيظٍ﴾ معنی داسی کړی «بندیانی ساتی جینکې په ذلت او خواری سره» یعنی د ژوندی پاتی کیدلو په صورت داسی ذلیله معامله به ئی له دوی سره کوله لکه چه ئی له سره اولاد بلکه انسان هم نه وی.

الْأَسَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿۵۹﴾

واورئ خبردار شیء چه بد دی هغه چه حکم کوی دغه (کفار چه نسبت د عیوبو دی الله ته).

تفسیر: د جینکو په متعلق هغه د ظلم او تیری فیصله چه د دغو کفارو ده له هغه ځنی زیاته بده فیصله دغه ده چه الله تعالی ته ئی د اولاد تجویز کاوه، بیا اولاد هم «اناث» چه له هغو څخه دوی پخپله کرکه او تنفر کاوه، گواکی دوی د خپلو ځانونو دپاره ښه شیان او الله تعالی ته ئی ناقص شیان مخصوصول (العیاذ بالله)

لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۶۰﴾

دی هغه کسانو ته چه نه راوړی ایمان په (ورځ د) آخرت مثال (صفت) بد (ناکاره)، او خاص الله لره دی مثال (صفت لوی) لوړ، او هم دی دی قوی غالب (په انفاذ د احکامو) حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی هغه مشرکین چه د خپلو ظلمونو او گستاخیو او سپین سترگیو په بد انجام باور نه لری، خراب مثال یا خراب صفت د هم دوی دی. هم دوی اولاد ته اړ (مجبور) او محتاج دی چه د درد - رنج - او د ضعیفی په وقت کښی په ښه او په کار ئی ورشی - دوی لره په کار دی چه له خپلو ځامنو څخه مدد او مرسته (امداد) وغواړی، د عار یا د افلاس یا د نورو ویرو په وجی د جونو وژل د دوی دود او دستور دی - بالاخر دوی د ظلم او شرک او د نورو د هغه بد

انجام شخه چه مقرر دی له سره ځان نشی ژغورلی (محفوظولی). الغرض هر ډول (طریقه) بد مثالونه او نقص او عیب نسبت بنائی چه د هم دوی په طرف وکړی شی - د الله تعالیٰ په طرف د دغو صفاتو انتساب چه د مخلوقاتو خاصه ده او (معاذالله) د ځامنو او د لونو د تجویز دیر حقیر او سپک مثالونه ورکول د پاک الله له عظیم او رفیع شان سره منافی دی، د الله تعالیٰ دپاره خو هغه مثالونه او صفتونه ثابتیدی شی چه له اعلیٰ شخه اعلیٰ او له هر لور او لوی شی شخه لور او لوی وی.

﴿وَهَٰذَا نَزَّلْنَاهُ﴾ او هم دی دی قوی، غالب په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا) یعنی پاک الله خو داسی غالب او زبردست ذات دی چه ستاسی د دی بی ادبی او سپین سترگی سزا لاس په لاس او ژر تر ژره هم درکولی شی لیکن ځکه علی الفور تاسی ته سزا نه درکوی چه د ده د حکمت سره مناسب نه ده، نو تاسی ته مهلت او وار درکوی، خو په سمه لیاره راشی او د اصلاح او توبی رویه ځان ته غوره او خپله رویه سمه کړئ.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهِمْ مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً ۚ وَلَا يَسْتَقْدِرُونَ ﴿٤١﴾

او که نیولی وی الله (دا) خلق په ظلم (کفر او معاصیو) د دوی سره نو نه به ئی و پری ایښی پر مخ د دی ځمکی کښی هیڅ خوځیدونکی (تلونکی) ولیکن وروستی کوی دوی تر هغه نیتی په نامه کړی شوی پوری نو کله چه راغی نیته (د موت یا عذاب) د دوی نه به وروسته کیږی (دوی له هغه نیتی شخه) (په قدر د) یو ساعت او نه (تری) رومبی کیږی.

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ خلقو ته د دوی پر گستاخی - تیروتو او د ظلم د سزا ورکولو شروع وکړی، نو په څو ساعتو کښی د ځمکی د مخ دغه نظم او نسق او ودانی نشی پاتی کیدی ځکه چه په دنیا کښی لویه برخه د ظالمانو او بد کارانو ده او د ورو او لږو خطاؤ شخه خو هیڅ یو تن هم تش نه دی (کلکم خطاءون) کله چه گرد (تول) خطا کاران او بدان هلاک کرل شی، نو یواځی د معصومو انبیاءو د مبعوثیت او د دوی د اعزام ضرورت د ځمکی په طرف نه پاتی کیږی بلکه د دوی هستوگنه د معصومو ملائکو سره زیاته موزونه ده. کله چه نیکان او بدان دواړه پر ځمکه نشی پاتی، نو د نورو حیواناتو وجود به هم بی فائدی وی - ځکه چه هغه گرد (تول) د انسانانو دپاره پیدا شوی دی او هم ئی فرض کړئ چه الله تعالیٰ د انسانانو په ظلم او عدوان

باران بند کر نو آیا له انسانانو سره به حیوانات هم نه مری؟ په هر حال که پاک الله پر هره هره خبره په هم دغی دنیا هر یو ونیسی او سم د لاسه سزا ورکړی - نو د دغی دنیا گرده (توله) سلسله به سره وشلیږی او په خو دقیقو (شیبو) کښی به دغه دنیا پنا شی. مگر مجرمینو ته د توبی او اصلاح وار او موقع ورکوی او تر موعوده وخته پوری ئی خوشی پریږدی - او مهلت او وار ورته ورکوی - کله چه هغه ټاکلی (مقرر کړی) نیتی ته ورسېږی - نو بیا هغه یوه ثانیه (رپه) نه وړاندی او نه وروسته کیدی شی.

تنبیه: ځینی مفسرین له ﴿ثُمَّ لَآتُوا عَلَيْهِمُ الْمَوْتُ﴾ څخه خاص ظالمه دابه مرادوی - که دغه صحیح وی، نو مطلب بیخی واضح دی او هیڅ اشکال نه دی پاتی. والله اعلم.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكُذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ لِأَجْرِمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾

او ثابتوی دا (کفار) الله ته هغه چه بد ئی گنی (دوی خپلو ځانونو لره لکه لونۍ یا شریکان) او بیانوی ژبی د دوی دروغ (چه داسی وائی) بیشکه شته دوی ته ښه حالت (په نزد د الله کښی)؛ حقه رښتیا (ثابته خبره دا ده) چه بیشکه شته دوی ته اور (د دوزخ) او بیشکه دغه (کفار په منده بیولی شی بیا هلته په اور کښی پریښودلی شی.

تفسیر: یعنی هغه شیان چه دوی ئی بد گنی او د خپلو ځانونو دپاره ئی نه غوره کوی لکه جینکۍ - یا په خپل ملک کښی د کوم پردی شرکت یا استهزاء یا استخفاف او نوری سپکی معاملی نو هغه د الله قدوس (جلت عظمته) دپاره ثابتوی.

﴿وَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكُذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ﴾ او بیانوی ژبی د دغو مشرکانو دروغ چه داسی وائی بیشکه شته دوی ته ښه حالت په نزد د الله کښی) یعنی سره له داسی گستاخیو او سپین سترگیو د دوی پر ژبو دغه دعوی ده چه مونږ په دنیا کښی د ښو ښو شیانو وړ (مستحق) او لایق یو او که د آخرت او د نورو دغه قصی رښتیا وی، نو هلته به هم ښی مزی کوو لکه چه په ۲۵ جزء د خم السجده په (۵۰) آیت (۶) رکوع کښی داسی یو آیت شته

﴿وَلَمَّا أَذَقْنَاهُمْ رَحْمَةً مِنَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مِمَّنَّهٖ لَيَقُولُنَّ هَذَا الَّذِي وُاعَدْنَا أَنَّمَا الْغِشَاةُ قَائِمَةٌ وَوَلَدْنَاهُمْ حُرًّا وَإِنَّا لَإِلٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ الْحَقُّ﴾

﴿لِأَجْرِمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ﴾ حقه رښتیا خبره دا ده چه بیشکه شته دوی ته اور

د دوزخ (خ) یعنی سره له داسی گستاخیو هسی باطلی آرزوګانی لرل د دی خبری دلیل دی چه د هنوی دپاره هیڅ یوه ښیکنه (فائده) او نیکی نشته، هوا د دوی دپاره د دوزخ اور تیار دی

چه دوی ورته په مندو بیولی او غفلولی شی او کله چه هلته ورسپړی او پکښی ولویږی، نو گواکي بیخی هیر شوی دی یعنی تر ابدالاباد پوری هیڅکله د مهربانی نظر به پر دوی نه کیږی حضرت شاه صاحب لیکي دا ئی د هغوی په نسبت وفرمایه چه ناکاره شیان د پاک الله په نامه کوی او سره له هغه داسی یقین هم لری چه مونږ جنت ته هم غو حال دا چه دوی ورځ په ورځ دوزخ ته ورنژدی کیږی نو فرمائی الله تعالی لپاره د تسلی د رسول الله صلی الله علیه وسلم

تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَا اِلٰی اَمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمَالَهُمْ
فَهُوَ وَلِيُّهُمْ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٣﴾

قسم دی په الله په تحقیق لیږلی وو مونږ په طرف د امتونو پخوا له تا خڅه (ای محمده نور رسولان) نو بنائسته کړی ؤ دغو (امتونو) ته شیطان هغه (بد) عملونه د دوی (چه کلک پری ولاړ ؤ) نو همغه (شیطان) دوست د دوی دی نن ورځ او شته (په آخرت کښی) دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: د مکی معظمی د کفارو د گستاخیو او چتی (بیکاره) دعاویو د ذکر خڅه وروسته محمد علیه الصلوة والسلام ته تسلی ورکوی چه تاسی د دوی له دغو حرکاتو خڅه مه خپه او مه زړه تنگی شی! مونږ له تاسی خڅه د مخه هم د مختلفو امتونو په طرف انبیاء لیږلی ؤ. لیکن تل هم داسی پښه واقع شوی ده چه لعین شیطان دغو مکذبینو ته د دوی بد عمل ښه ورڅرگند (ورښکاره) کړی دی او دوی به پرله پسې پخپلو شرارتونو کښی پر مخ تگ او ترقی کوله او نن هغوی د الله تعالی په عذاب کښی اخته او ککر دی او شیطان چه د دوی رفیق او ملگری ؤ هیڅ د دوی په ښه او کار ورنغی - او نه ئی په داد او فریاد ورسیدی شی - هم دغسی به ستاسی د مکذبینو انجام هم کیږی. ځینی د ﴿فَهُوَ وَلِيُّهُمْ الْيَوْمَ﴾ مطلب داسی ښکاره وی هغه شیطان چه پخوانی امتونه د ده په لمسونه گمراه او بی لاری شوی وو همغه نن د دغو (کفارو د مکی) ملگری شوی هم دی، نو همغسی چه د هغوی حال او خاتمه شوی ده د دوی حال او خاتمه هم کیږی.

وَمَا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ الْاِلٰتِبٰیْنِ لَهُمُ الَّذِي
اُخْتَلَفُوْا فِيْهِ وَهُدٰى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٣﴾

او نه دی نازل کړی (رالیږلی) مونږ پر تا دغه کتاب (قرآن) مگر دپاره د دی چه بیان (او ښکاره) کړی ته (ای محمده!) دوی ته هغه (خیز) چه اختلاف کړی دی دغو (خلقو) په هغه کښی او (لپاره د) هدایت او (لپاره) د رحمت دپاره (د هغه) قوم چه ایمان لری (په ټولو مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعنی لوی قرآن یواځی د دی لپاره نازل کړی شوی دی چه د هغو اساسی او رښتیا اصولو بیان په ډیر وضاحت او تحقیق سره وکړی چه خلق پکښی اختلاف او جگړی کوی (مثلاً توحید معاد د حلالو او حرامو احکام) او نور چه هیڅ اشکال او خفاء پکښی پاتی نشی - گواکی نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د دغه لوی قرآن په وسیله د گردو (ټولو) منازعو او جگړو سمه او صافه فیصله آوروولی ده - او د الله تعالیٰ پر بندگانو ئی د الله تعالیٰ حجت تمام کړی دی - وروسته له دی نه د دوی منل او نه منل - پخپله د مخاطبینو کار دی، هر څوک چه توفیق ومومی قبلوی به ئی، تاسی ته نه ښائی چه پر دوی پسی خپل ځان خفه یا پریشان کړئ! ﴿وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ او لپاره د هدایت او لپاره د رحمت دپاره د هغه قوم چه ایمان لری) یعنی فیصله او بیان خو د گردو (ټولو) دپاره دی، لیکن د دی هدایت څخه منتفع کیدل - او د الله تعالیٰ د رحمت سره غاړه په غاړه کیدل - د همغه چا په برخه کیږی چه دغه فیصله د زړه په صدق سره تسلیموی - او په طوع او رغبت سره په ټولو مؤمن به شیانو ایمان راوړی.

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّتَذَكَّرُوْنَ

او الله نازلې کړی (لیږلی) دی له (طرفه) د آسمانه اوبه (باران) نو ژوندی (شنه) ئی کړه په دی (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرگه (وچوالی) د هغی (ځمکی)؛ بیشکه په دغه (زرغونتیا) کښی پس له وچوالی خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه آوری (د الله احکام د زړه په غوږونو او په انصاف سره بیا عبرت هم تری اخلی).

تفسیر: یعنی وچه ځمکه په آسمانی باران سره زرغونوی گواکی وچوالی د ځمکی موت او شین توب او خروپ توب ئی ژوندون او حیات دی ﴿اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّتَذَكَّرُوْنَ﴾ بیشکه په دغه زرغونتیا کښی پس له وچوالی خامخا دلیل ښکاره د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه آوری احکام د الله د زړه په غوږونو په انصاف سره او

بیا عبرت هم تری آخلی) یعنی هم داسی د قرآن په وسیله جاهلان - عالمان او مر زړونه ژوندی کوی که ئی د زړه په توجه او انصاف سره واورى.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً لِّتُنذِرُوا مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ قَرْنٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا يَلْعَبُ الشَّرِيبِينَ ﴿٧٧﴾

او بیشکه چه دی تاسی ته په چارپایانو کښی دیر لوی عبرت؛ چه درخښوو مونږ تاسی ته له هغه ځینو څیزونو څخه چه دی په گیدو د هغو (لنگو څاروو کښی) له منځه د غوشائیو او د وینو شودی صافی پاکي (له رنگه او بویه د غوشائیو او وینو) آسان تیریدونکی (له حلقه او خوش مزه) دپاره د څښونکو.

تفسیر: یعنی اوبه - غوا - مېښه او نور حیوانات چه بوس، پروږ او وابښه خوری نو دغه خواره کله چه د دوی په گیدو کښی لویږی د درو شیانو په طرف مستحیل کیږی - قدرت د دغو حیواناتو د اجسامو په منځ کښی داسی یو مشین لگولی دی چه د غذا د ځینو اجزاو د تحلیل کولو څخه وروسته د فضلی (پچی او غوشائی) په شکل د باندی ئی غورځوی - او له ځینو اجزاو څخه وینه پیدا کوی او په رگونو کښی ئی خپروی (خوړوی) چه د دوی د حیات او بقاء سبب گرځی - له هم دغی مادی څخه چه ځینی ئی وینه گرځیدلی ده، د دغو دوو گنده و شیانو په منځ کښی یو دریم شی (چه شوده دی) هم تیاروی چه نهایت پاک طیب سپیڅلی او خوندور شی دی.

پخوا ئی د کتاب د نزول په مناسبت د اوبو د ښکته کولو ذکر وفرمایه په دغه آیات کښی د اوبو په مناسبت د نورو مشروباتو د انواعو ذکر هم وفرمایه - یعنی شوده - شراب نبیذ او شات - په ۲۶ جزء د محمد صلی الله علیه وسلم د سورت په (۱۵) آیت ۲ رکوع کښی چه هلته د جنت د ویالو ذکر راغلی دی د مشروباتو هم دغه څلور اقسام ذکر شوی دی

﴿ فِيهَا أَنْهَرِينَ مَاءً غَيْرَ آسِنٍ وَأَنْهَرِينَ لَبَنٍ لَّيِّعٍ طَعْمُهُ وَأَنْهَرِينَ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَرِينَ عَسَلٍ مُّصَقًّى ﴾

دلته د دغو اقسامو د شیانو له ذکره مقصود دا دی چه د خلقو په خیال کښی هغه چه دیر لوی لوی نعمتونه دی هغه گرد (تول) د پاک الله پیدا او مخلوق دی بیا نو د تعجب ځای دی چه انسانان د خپل حقیقی منعم دغه مراحم او احسان ولی هیروی او د نورو شیانو خادمان او مریان کیږی. گواکی د شرک د تردید په لوری اشاره وشوه. او دا هم تری رابښکاره شوه چه هغه الله تعالی چه په دغه ډول (طریقه) سره ستاسی د جسمانی هوسائی (آسانی) دپاره راز راز (قسم قسم) انتظامات او مناسب وسائل او سامان پیدا کړی دی نو هر ورو (خامخا) د روحانی ژوندون او د باطنی ترقی وسائل او ذرایع به هم په کافی اندازه سره تیار او مهیا کړی وی.

وَمِنْ شَرِبِ الْخَيْلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾

او له میوو د خرماگانو او (له میوو د) د تاکو (کورو) څخه (هم داسی در څښوو مونږ پر تاسی) چه جوړوئ تاسی له دغو میوو څخه نشه کوونکی (بد) او رزق (روزی) ښه؛ بیشکه په دغو (انواعو د میوو او مشتقاتو) کښی (ئی) خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی لپاره د (هغه) قوم چه عقل چلوی او فکر او غور په کښی کوی.

تفسیر: یعنی له دغو میوو څخه نشه ئی باسئ - او د خوړلو او څښلو نور ښه او عمده شیان تری جوړوئ لکه شربت - نبید - سرکه او وچه خرما او مویز او نور تری حاصلوئ.

تنبیه: دغه آیت مکی دی - د شرابو څښل په مکه معظمه کښی لا نه و حرام شوی - او شراب څښونکی به هغه بلا تکلفه څښل - د شرابو څښل وروسته له هجرت حرام شو - بیا هیڅ یو

مسلمان له سره لاس نه دی ور وړی - خو بیا په هم دغه مکی آیت کښی ئی هم د ﴿سَکَرًا﴾ څخه وروسته د ﴿وَرِزْقًا حَسَنًا﴾ فرمایلو سره تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه شراب حرام کیدونکی دی، ځکه چه پر شرابو د «رزق حسن» اطلاق نه دی موزون.

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾ بیشکه په دغو انواعو د میوو او مشتقاتو کښی ئی خامخا

دلیل ښکاره د قدرت دی لپاره د هغه قوم چه عقل چلوی او غور او فکر پکښی کوی. دلته د ﴿يَعْقِلُونَ﴾ لفظ چه د عقل څخه مشتق دی د «سکر» له تذکری سره خاص مناسبت لری، کله چه نشه عقل زائل کوی، نو ځکه ئی اشاره وفرمایله چه د آیاتونو پوهیدل د عقلا کار دی. او د نشه څښوونکو او مستانو کار نه دی.

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿١٥﴾

او په زړه کښی واچوله رب ستا مچیو د شاتو ته (دا خبره) چه ونیسئ (او جوړوئ) تاسی په غرونو کښی کورونه او له ونو څخه او له هغه څخه چه خلق ئی لوړ جوړوی.

تفسیر: یعنی د انگورو د پورته کولو دپاره هغه چیلی او اچی (خپرونه) چه تاسی ئی جوړوئ یا هغه عمارتونه چه خلق ئی تیاروی. د شاتو مچئ د ور په زړه کښی اچولو او حکم ورکولو څخه دغه مطلب دی چه د هغه فطرت داسی جوړ شوی دی چه سره د ادنی حیوانتوبه په نهایت کاریگری دیری چالاکی - ښه شعور - اعلیٰ ادراک - نری صنعت خپلی شکرگنی (گبینونه) د غرو او ونو په سوریو او چاودونو او په عمارتونو او نورو کښی تیاروی - او نوری تولی مچئ د یوی لوئی مچئ تر حکم لاندی په دیر ښه اطاعت او انقیاد سره کار کوی - د دوی مشر ته «یعموب» وائی چه د ده په متابعت د مچیو فوج هر لوری ته حرکت کوی کله چه دوی کومه حاله (شکر گنی) جوړوی، نو د دغی حالی تولی خونۍ د «متساوی الاضلاع مسدس» په شکل وی. بی له مسطرو او بی له پرکارو او نورو مهندسی اسبابو په دومره صحت او انضباط سره داسی سم او برابر - منظم مرتبه او په همغه یوه شکل د دغو گردو (تولو) کورونو جوړول داسی شی دی چه انسان ورته هک پک او حیران پاتی کیږی. حکماء وائی که بی له مسدسه کوم بل شکل ئی غوره کړی وی، نو خامخا به په منع کښی څه ځای فضول او بیکاره پاتی وی - فطرت دی ته د داسی یوه شکل په لوری لار ښوونه کړی ده چه په هغه کښی هیڅ یوه فرجه او تشوالی هم خوشی او بیکاره نه وی پاتی.

تَمَكُّلٍ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْأَلْكُمْ سُبُلَ رَبِّكُمْ ذُلًّا يُخْرِجُ مِنْكُمْ
بُطُونَهَا شَرَابٌ مُخْتَلَفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٩﴾

بیا نو خورئ تاسی (ای مچیو!) له هر قسمه میوو څخه نو ځی (الوځی) په لیاره د رب خپل په دغه حال کښی چه آسانه ده (صافه او خلاصه درښکاری) راوځی له گیدو د دوی د څښلو (شی شات) چه مختلف دی رنگونه د دی (شاتو) په دغو (شاتو) کښی شفاء ده دپاره د خلقو بیشکه په دغو (مچیو او شاتو کښی خامخا دیر لوی دلیل دی (پر قدرت او حکمت د الله) دپاره د هغه قوم چه فکر کوی (او پر غرائبو ئی عقل چلوی).

تفسیر: ﴿تَمَكُّلٍ﴾ او ﴿فَاسْأَلْكُمْ﴾ گرد (تول) تکوینی اوامر دی. یعنی فطرت هغه ته هدایت ورکړی دی چه خپل خواش او استعداد او مزاج سره مناسب له هر قسمه میوو او گلانو او نورو شیانو څخه خپل خواړه او غذا حاصله او غونډه کړی. لکه چه دغه مچئ له خپلو حالو څخه راوځی او له هر راز (قسم) گلانو او میوو خپله غذا په څښلو سره حاصلوی چه له هغه څخه شات او موم

او نور حاصلیوی.

﴿قَاتِلْكَ سُبُلَ رَبِّكَ ذُلًّا﴾

نو غئی الوغی او تگ کوی په لیاره د رب خپل په دغه حال کښی چه آسانه ده صافه او خلاصه درنکارۍ) یعنی د غذا حاصلولو، او د خوړلو او څښلو څخه وروسته د بیرته راتللو لیاری صافی او خلاصی در پرتی دی او هیڅ یو مزاحمت او ممانعت ستاسی په لیاره کښی نشته. لکه چه لیدلی شوی دی چه مچۍ خپلی د غذا لتولو پسې بعض اوقات دیرو لرو غایونو ته غی - او بیا بلاتکلفه خپلی شکرگنی (غالی) ته برابر بیرته راغی - او لږ شانی هم تری لیار نه ورکیری - او نه تری هیریوی. غینی د ﴿قَاتِلْكَ سُبُلَ رَبِّكَ ذُلًّا﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه قدرت هغه فطری لیاری چه ستا د عمل او تصرف دپاره مقرری کړی دی پر هغو مطیع او منقاد شه! او سم برابر پری تل درومه! مثلاً د گلانو او میوو څخه خپله غذا وڅکه او وغبینه! او پخپله فطری قواو او تصرفاتو سره شات او نور تری جوړوه!

﴿يَخْرُجُ مِنْ بَطُونِهِمْ أَشْرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ﴾ راوغی له گیدو د دوی د څښلو شی شات چه

مختلف وی رنگونه د شاتو) یعنی د مختلفو رنگونو شاتونه تری وخی سپین، سره او ژیر. وائی چه د رنگونو اختلاف پر موسم - غذا - او د مچیو په عمر او نورو پوری اړه (احتیاج) لری. او د دغو مخالفونو لامله (له وجی) دغه اختلاف پکښی څرگندیږی (ښکاریږی). والله اعلم.

﴿فِي شِفَاءٍ لِلنَّاسِ﴾ په دغو شاتو کښی شفاء ده دپاره د خلقو) یعنی په دیرو ناجوړیو کښی له

یواځی خالصو شاتو څخه یا له بلی کومی دوا سره د گدیدلو په اثر کله چه مریضانو ته ورکړ شی باذن الله د رنځورانو د شفاء وسیله گرځی. په حدیث کښی راغلی دی چه یو سړی د نس کیناستلو (دستونه کیدلو) لامله (له وجی) دیر سخت په تکلیف ؤ - د ده ورور ته څمونږ پاک رسول الله مبارک وفرمایل چه پری شات وڅښولی شی کله چه شات پری وڅښول شو نو د هغه په اسهال کښی لا تزئید واقع شو نو هغه سړی بیا د رسول الله مبارک په حضور کښی حاضر شو او هغه واقعه ئی عرض کړه چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم څما د ورور د نس ناستی لا پسې زیاته شوه رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «صدق الله وكذب بطن اخيك» الله رښتیا فرمایلی دی. او ستا د ورور گیده دروغجنه ده بیا ئی پری وڅښوه بیا ورڅښولو څخه بیا هغه کیفیت مداومت وکړ - نو بیا هم پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه خپله اوله وینا تکراره کړه - بالاخر د دریم غلی شات ورڅښولو څخه هغه اسهال بند شو او د هغه رنځور طبیعت درست شو. اطباء له خپلو اصولو سره سم ویلی دی چه غینی اوقات په گیده کښی «کیموس» فاسدیږی چه د گیدی هر راز (قسم) رسیدلی غذا او خواړه او دوا فاسدوی - نو ځکه اسهال (د نس ناسته) پیل (شروع) کوی - نو د هغه علاج هم دغه دی چه مسهلات ورکړ شی خو هغه فاسد «کیموس» ووغی. د شات په مهل توب کښی هیڅ شک نشته - گواکی د رسول الله مبارک مشوره د هم دغه طبی اصول په اساس وه - د مامون الرشید په زمانه کښی کله چه «شمامه عبسی» ته هم داسی یو مرض لاحق شو، نو د دغی زمانی شاهی طیب «یزید بن یوحنا» په مهل د هغه علاج وکړ - او هم دغه وجه ئی ورڅرگنده (ورښکاره) کړه - د نن پرون طبیبان هم

د «استطلاق البطن» د علاج دپاره د شات استعمال بيحده مفيد ښي - حضرت شاه صاحب رحمۃ الله عليه فرمائي چه «الله تعالى په پاس آيتونو كښي له خرابو شيانو څخه د ښو شيانو د وتلو دري نښي راوښودي د حيواناتو له گيدو د ويني او د غوشيو له مادي څخه شوده - د نشي له مادي (كجورو او انگورو) څخه پاكه روزي - د مچي له گيدو څخه شات. په دغو درو واړو كښي دغي خبري ته اشاره ده چه الله تعالى د هم دغه پاكي قرآن په بركت د جاهلانو په اولاده كښي عالمان پيدا كوي لكه چه د محمد رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم په وقت كښي هم داسي هم وشو چه د كفارو اولاده كاملان عارفان شول».

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لَكُمْ لَا يَعْلَمُ
بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ

او الله پيدا كړي يئ تاسي (له عدمه) بيا به وژني تاسي (بيا به وفات كړي تاسي په اجل خپل سره) او ځيني له تاسي هغه څوك دي چه رد كولي شي هغه ډير خوار ژوندون ته دپاره د دي چه ونه پوهيږي (دغه زور) پس له علمه چه ئي درلود (لرلو) په ځلميتوب كښي په هيڅ شي (لكه وړوكي)؛ بيشكه چه الله ښه عالم دي (پر هر شي) ښه قادر دي (په كولو د هر شي چه اراده ئي وفرمائي).

تفسير: د قدرت ډيري خارجي نښي ئي بياني كړي او په هغوي يي مونږ انسانانو ته تنبيه وفرمائله چه تاسي پخپله پخپلو داخلي حالاتو كښي غور او فكر وكړئ؛ هغه چه رومي هيڅ شي نه و پاكي الله هغه ته خارجي وجود وربښه - بيا ئي وواژه او هغه وربښلي ژوندون ئي تري بيرته واخيست او ده د هغه په مقابل كښي هيڅ ونشو كړي - او ځيني پخوا له مړيني په زوروالي كښي داسي درجي ته رسوي چه د هغه گرد (تول) هوش - سد - حواس - قواء بيخي زائلېږي او له لاسه وځي او د هغه په لاسو او پښو كښي له سره هيڅ توان او طاقت نه وي پاتي او بيخي زهير او له كاره لويږي، نه په خبره پوهيږي او نه ئي هغه كړي خبري او پري تيري شوي تجربې په ياد پاتي وي له دي نه ثابته شوه چه علم او قدرت د هغه واحد - احد - خالق او مالك په لويه خزانه كښي دي - هر كله او په هره اندازه - هر چاته او په هر وقت كښي چه اراده ئي وفرمائي وركوي ئي - د حضرت شاه صاحب په نزد په دغه آيت كښي دغه طرف ته اشاره ده چه په دغه محمدي امت كښي به رومي كامل سري پيدا كيږي او بيا به پكښي نقصانات پيدا كيږي - والله اعلم.

وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَأْدِ رِزْقِهِمْ عَلَى مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ^(۱)

او الله فضل (زیادت) ورکری دی غینی ستاسی ته پر غینو (نورو) په رزق (روزی په غنا، فقر، مالکیت او مملوکیټ) کښی، نو نه دی هغه کسان چه فضل زیات ورکری شوی دی دوی ته رد کوونکی د رزق (روزی، مال) خپل په هغه چا چه ئی مالکان شوی دی ښی لاسونه د دوی (یعنی له خپلو ځانونو سره ئی نه شریکوی) آیا نو دا مالکان او مملوکان په دی (اموالو) کښی سره برابر دی؟ (بلکه نه دی سره برابر)؛ آیا نو په نعمت د الله باندی انکار کوی دغه (چه الله ته شریکان ثابتوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ راکری روزی او ښه د ټولو دپاره یو شان او یو برابر نه ده د استعدادو او احوالو د تفاوت په لحاظ پاک الله تعالیٰ پخپل بالغه حکمت غینو ته پر غینو نورو فضیلت ورکری دی - غینی ئی داسی مالداره او با اقتداره گرځولی دی چه د هغوی تر لاسو لاندی ډیر مریان او نوکران او چاکران وی چه هغوی ته د هم ده په ذریعه روزی وررسیږی - یو خو هغه مریان دی چه بالذات د یوی پیسی یا د ادنی اختیار مالکان نه دی - او هر وقت د خپل بادار (سردار) اشارو ته سترگی په لیاری دی نو آیا په دنیا کښی داسی کوم بادار په خپل ځان به داسی پیرو او لورینه وکړی چه مریی یا نوکر یا چاکر ئی چه په هر حال د ده په شان انسان دی همغسی د خپل د مرئیتوب او نوکری - په حالت کښی د خپل بادار په دولت - ثروت - عزت - ښځی او نورو کښی برابر شریک شی؟ د مریی حکم خو شرعاً داسی دی چه د مرئیتوب په حالت کښی که د کوم شی مالک هم وگرځولی شی خو بیا هم دی د هغه شی مالک نه گرځی - او د هغه مالک خامخا د ده همغه بادار (سردار) کیږی، فرض ئی کړئ که بادار (سردار) خپل مرئی آزاد کړی او پخپل دولت او نورو کښی ورته پوره او برابره برخه ورکړی، نو بیشکه دلته د دوی دواړو په منځ کښی مساوات قائمیږی، مگر په دغه وقت کښی هغه مریی، مریی نه دی پاتی. په هر حال د مرئیتوب کیفیت او مساوات له سره پخپلو منځو کښی سره نشی جمع کیدی. لکه چه د دوو همجنسو او متحدالنوعو انسانانو په منځو کښی په مالکیت او مملوکیټ کښی سره شرکت او مساوات نشی جمع کیدی نو بیا د حسرت او حیرت ځای دی چه د خالق او مخلوق په منځ کښی په معبودیت او نورو کښی څرنگه برابری او مساوات کاوه شی؟ او داسی شیان د حقیقی مالک شریک او سهم ټاکلی (مقرر کړی) کیږی چه پخپله

مشرکین هم هغه د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک گڼي او پری داسی اقرار کوي «الا شریکا هولک تملکه وماملک» آیا د حقیقی منعم د نعمتونو شکریه هم دغه ده چه د هغو خبرو څخه چه د هغو په منلو کښی ستاسی وچولی (تندی) تریو کیږی او غری مو وهلی کیږی او ډیر پری خپه کیږی له هغه څخه زیات قبیح او شنیع صورت هغه دپاره تجویز وکړی شی، - همغسې چه په روزی او نورو شیانو کښی الله تعالیٰ څښو ته پر څښو نورو فضیلت ورکړی دی او گرد (تول) ئی سره په یوه درجه کښی نه دی ایښی، که په علم او عرفان او د نبوت په کمالاتو کښی هم کوم لوی ذات ته پر نورو فوقیت ورکړی نو د الله تعالیٰ د دغه نعمت څخه انکار پرته (علاوه) له ضده او عناده بله وجه نه لری.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ بَيْنًا وَحَفَدًا
وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ اَفِیْهَا بَاطِلٌ یُّؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ یَكْفُرُوْنَ
وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا یَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّنَ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ شَیْئًا وَلَا یَسْتَطِیْعُوْنَ

او الله پیدا کړی دی تاسی ته له جنسه ستاسی ښځی (چه زړه مو ورسره آرام شی) او پیدا کړی ئی دی تاسی ته له ښځو ستاسی ځامن او لمسی (یا لونی یا ځومان چه ستاسی د نوعی د بقاء ذرائع دی) او روزی رزق ئی درکړی دی تاسی ته له طیباتو پاکیزه و (خوندورو شیانو نه چه ستاسی د شخصی بقاء وسائل دی) آیا نو (دغه کفار) پر باطلو (معبودانو) ایمان راوړی او په نعمت د الله (چه اسلام دی) دوی کافران کیږی، او عبادت کوی دغه (کفار) بی له الله د هغه (څیز) چه نه لری هیڅ واک (اختیار) دپاره د دوی د رزق (روزی ورکولو) له آسمانونو (په وړولو سره) او له ځمکی (په زرغونولو سره) د هیڅ څیز او نه طاقت لری (دغه باطل معبودان د هیڅ شی).

تفسیر: یعنی له هم دغی انسانی نوعی څخه ستاسی ښځی ئی پیدا کړی خو ستاسی په منع کښی الفت او مؤانست قائم وی او د تخلیق غایه او غرض تکمیل شی

﴿وَمِنَ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ (۲۱) جزء د الروم

(۲۱) آیت (۳) رکوع ﴿أَفَبِمَا ظَلَمُوا يُؤْمِنُونَ﴾ آيا نو دغه کفار پر باطلو معبودانو ايمان راوړی او په نعمت د الله تعالى چه اسلام دی دوی کافران کیږی؟) یعنی د بتانو احسان منی چه له ناروغی څخه مو په زعم ستاسی روغ کړی - یا ځامن درکړی - یا روزی در ورسوی چه دغه گړد (قول) سره دروغ دی او هغه ذات چه په رشتیا سره د دغو شیانو درکونکی دی د هغه شکر نه اداء کوئ کذا فی الموضح. او بنائی په دی لوری هم اشاره وی چه د فانی او زائل ژوندون د نوعی او شخصی بقاء د اسبابو او وسائلو منونکی یئ - او د الله تعالى د ډیر لوی نعمت (چه د رسول الله مبارک هدايات دی) او د ابدی بقاء او دائمی ژوندون واحده ذریعه ده نه منی «الا کل شیء ما خلا الله باطل»

﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ الآية - او عبادت کوی دغه کفار بی له الله تعالى څخه د هغه څیز چه نه لری هیڅ واک او اختیار دپاره د دوی د رزق او روزی ورکولو له آسمانه او له ځمکی) یعنی نه له آسمانه د باران وړولو اختیار لری - او نه له ځمکی څخه د غلی او دانی د زرغونولو قدرت د دوی په واک (اختیار) کښی شته نو بیا په معبودیت کښی د مطلق قادر او برحق قاهر شریکان څرنگه کیدی شی؟.

﴿وَلَا يَسْتَطِيعُونَ﴾ او نه طاقت لری او نه توانیږی دغه باطل معبودان د هیڅ څیز) یعنی نه فی الحال دغه اختیار ور حاصل دی او نه په فی المال کښی د دغه قوت او قدرت خاوندان کیدی شی.

فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۴۳﴾

نو مه بیانوی (مه لگوئ) تاسی الله سره مثالونه (شریکان په خدایی کښی)؛ بیشکه الله ته معلوم دی (بطلان د قول ستاسی) او تاسی نه پوهیږئ (که نه داسی به مو نه کوله).

تفسیر: مشرکانو به ویل چه حقیقی مالک خو الله تعالى دی، دغه کسان د الله تعالى په دربار کښی مختار دی او زمونږ کارونه هم دغو پوری اړه (احتیاج) لری او هغه لوی خدای پوری مونږ نشو رسیدی. نو دغه مثال بیخي غلط دی چه انسانان دی د احدیت له دریاره سره بالکل څه تعلق او مناسبت ونه لری. الله تعالى هر شی پخپله کوی اعم له دی چه بالواسطه وی یا بلاواسطه او هیڅ یو کار ئی هیچا ته داسی نه دی ورسپارلی لکه چه دنیوی سلاطین خپلو ماتحتو - حکامو ته اختیارات ور تفویض کوی چه تفویض ئی په اراده او اختیار سره وی، لیکن د تفویض څخه وروسته هغوی د هغو اختیاراتو په استعمال کښی آزاد او مختار دی. د کوم شوری - اعیان - وزیر - معین - نائب الحکومه مجلس مشوره قاضی او حاکم د فیصلی په وقت کښی نه باچا او

نه وزراء او نه بل شوک - د هغی واقعی له جزویاتو او فیصلی څخه پوره خبردار وی، نه په هغه وقت کښی په جزئی دول (طریقه) سره د باچا مشیت او ارادی ته د هغی فیصلی په صدور کښی څه دخل شته - دغه صورت د الله تعالیٰ په دربار کښی له سره نشته. بلکه هر یو لوی او وړوکی کار او له ادنیٰ ځنی ادنیٰ جزئی شی - که د اسبابو په واسطه سره وی که بلا واسطه د ده د محیط علم او مشیت او ارادی سره سم واقع کیږی، نو بناء پر دی پر مونږ او نورو هر مسلمان او انسان لازم دی چه د هر کلی او جزئی خالق - فاعل او حقیقی مؤثر، همغه پاک الله تعالیٰ وېولی او یواځی بی له مله او شریکه همغه الله واحد جل وعلا خپل معبود او مستعان وپیژنی. او پر هم دغه اعتقاد ټینگ او کلک ولاړ وی.

تنبیه: له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نورو اسلافو څخه د ﴿فَلَا تَضُرُّوْا اللّٰهَ الْاَمْثَالَ﴾ دغه مطلب منقول دی «تاسی هیڅ شی د پاک الله سره مماثل مه بولی!»

﴿اِنَّ اللّٰهَ یَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ﴾ بیشکه الله تعالیٰ ته معلوم دی بطلان د قول ستاسی او تاسی نه پوهیږئ که نه داسی به مو نه کوله) یعنی تاسی په دغه نه پوهیږئ چه الله تعالیٰ دپاره کوم مثال ښائی وړاندی کړی شی چه د اصل الحقیقت او صحیح مطلب په تفهیم کښی ممد او معاون وی او د الله د عظمت او نزاهت په خلاف کومه شبهه پیدا نه کړی - که صحیح مثال غواړئ نو وروسته له دی نه دوه مثالونه بیان فرمائی کیږی - تاسی هغه په ډیر غور او دقت سره واورئ! او د هغه تمثیل پر غرض او غایه ځان ښه پوه کړئ! تر څو حق او باطل معبود په ښه شان سره وپیژنئ! اول مثال تری دغه دی

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوْكًَا لَا یَقْدِرُ عَلٰی شَیْءٍ وَّمِنْ رَّزْقِنَا
مِّنَّا رِثًا حَسَنًا فَهُوَ یُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ
یَسْتَوْنَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ ط بَلْ اَکْثَرُهُمْ لَا یَعْلَمُوْنَ ۝۵۰

تری (بیانوی) الله یو مثال چه مری وی مملوک (نه مکاتب او ماذون) چه نه قادر یری په هیڅ شی (له نفعی او ضرره) او بل هغه شوک وی چه رزق روزی ورکړی وی مونږ ده ته له درباره خپله رزق روزی ښه (ډیر مال بی له شرکته) نو دغه سری نفقه کوی له هغه ماله په پته او ښکاره؛ آیا برابری سره دوی (نه برابر یری) توله ثناء صفت الله لره دی (چه لوی څیښتن (مالک) د تولو نعمت دی)؛ بلکه زیاتره یعنی گرد (تول) د دوی سره نه پوهیږی (چه نسبت د نعمتونو کوی نورو ته).

تفسیر: یو سری چه هغه خپلواک (خود مختار) او آزاد نه وی او د بل مریې او مملوک وی او هیڅ دول (طریقه) قدرت او اختیار نه لری او په هر تصرف او کار کښی د مالک اجازی او اشاری ته اړ (مجبور) او محتاج وی او بلا اجازه د هغه گورد (تول) تصرفات غیر معتبر وی. بل خپلواک (خود مختار) آزاد با اختیاره سری دی چه ورته پاک الله پخپل فضل او مرحمت ډیره روزی رزق او قدرت وربښلی دی - چه له هغه څخه شپه او ورځ په پته او ښکاره (په هر دول (طریقه) نیی چه زړه غواړی) په خلاص لاس او په ډیر اخلاص نیی صرفوی او هیڅوک د هغه لاس نشی نیولی آیا دغه دواړه سری سره برابر کیدی شی؟ هم داسی وپوهیږئ چه الله تعالی د هر څیز حقیقی مالک دی - او تول تعریفونه او ښیگنې (فائدی) د ده په خزانه کښی دی هر چا ته هر څه چه اراده وفرمائی ورکوی نیی او هیڅوک نیی مزاحمت کوونکی نه دی په ذره ذره باندی هم کلی اختیار او کامله قبضه لری دغه به څومره د ظلم خبره وی چه تاسی له هغه الله جل جلاله سره د ډبرې (گتۍ) یا د ختو یا د نورو یو داسی بت برابرؤ . چه هغه د هیڅ یو څیز مالک نه دی بلکه پخپله د بل چا مال دی کله چه مجازی مالک او مجازی مملوک سره نشی برابریدی نو بیا حقیقی مملوک به څرنگه د حقیقی مالک شریک کیدی شی؟ په دی باندی هم ښه وپوهیږئ، چه د الله واحد عبادت کوونکی چه مالک نیی ورته علم او د ایمان دولت ورعطاء کړی دی او په خلقو کښی نیی په شپه او ورځ کښی د روحانی نعمتونو د تقسیمولو ذریعه گرځولی دی آیا دی له هغه پلټ مشرک سره چه د بت بنده او د اهوای او اوهامو غلام - او له مقبوله عمله بیخی تش لاس وی برابریدی شی؟ او له دغه موحد مؤمن سره یو ځای دریدلی شی؟ کلا! والله! دوه مثال تری دغه دی

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ
 كُلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوِي
 هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ٤١

او بیانوی الله یو مثال چه دوه سری وی چه یو له دوی نه گونگ (چارا) وی (چه نه څه اوری او نه څه وائی) نه قادریږی په هیڅ څیز حال دا چه دغه گونگ بار (پیتی) وی پر مولا (بادار) خپل هر چیرته چه ولیږی (بادار) دغه (مریې) نه راوړی نه راځی په خیر سره (بلکه شر ورته رسوی) آیا برابریدی دغه (گونگ بی خبره)، او هغه څوک چه امر کوی (خلقو ته) په عدل (انصاف بلکه له سره نه دی برابر) حال دا چه دی (پخپله هم) پر لیاره سمه (روان وی چه ژر ورسوونکی ده مقصود ته).

تفسیر: شوک چه گونگی وی نو په لازمی دول (طریقه) سره کون به هم وی - گواکی دی به نه پخپله خبری کولی شی او نه له نورو څخه څه شی اوریدی شی (او هیڅ قوت او قدرت نه لری په هیڅ شی) ځکه چه نه حواس لری نه عقل او شل او شوت هم وی چه هیچیری تلی راتلی هم نشی (حال دا چه دغه گونگ پیتی وی د دواړو اوږو چه بار وی پر متولی او بادار خپل او هغه متولی ئی په هر کار کښی حیران وی ځکه چه هر طرف ته ئی چه مولی ولیری دغه کون او چارې غلام) د خپل مالک هیڅ یو کار نشی کولی هر چیری چه ئی ولیری، یا ئی متوجه کری، هیڅ قسم ښیگنه (نفع) او فلاح نشی ورسولی (او کار ئی تر سر نه رسوی او خپل بادار (سردار) د هغه په مقصد او کار نه بریالی کوی. نو آیا سره برابری دغه گونگ او بیخبره او هغه شوک چه امر کوی خلقو ته په عدل او انصاف سره ځکه چه سلیم الحواس او فصیح اللسان او فهیم او رشید او دیندار او جامع د ټولو فضائلو او مکارمو دی او حال دا چه دی پخپله هم روان دی پر سمه لاره چه جلت رسوونکی ده مقصود ته) یعنی پخپله هم پر سمه لیاره روان دی او هم نورو ته هم د اعتدال او انصاف سمه برابره لیاره ورښی او روانی ئی، کله چه دغه دواړه کسان سره نه دی برابر نو یو له خپله ځانه جوړ کری بت ته العیاذ بالله د خدائی درجه ولی ورکوله کیږی؟ یا یو ږوند او کون مشرک چه د الله تعالی پیدا کری روزی څخه خوری او د یوی کودی په اندازه هم کار نه کوی، له هغه قانت مؤمن سره څرنگه برابر کیدی شی چه دی پخپله هم په سمه صافه لیاره روان دی او نور خلق هم له خپله ځانه سره یو ځای بیایی؟ حضرت شاه صاحب فرمائی «یعنی د الله تعالی دوه مخلوق یو تیت او سپک بت چه نه خوځیدی شی او نه تلی شی لکه گونگی مریی او بل رسول چه د پاک الله لیاره په زرگونو خلقو ته ښی او دی پخپله هم د الله تعالی په بندگی قائم دی - د دغه رسول الله متابعت ښه او بهتر دی؟ که د هغه کون چارې بیرا مریی؟».

(ای لویه څښتنه! ته مو پخپل عبادت او د خپل رسول په متابعت کښی لا کلک او ټینګ وساته!)

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا
كَلِمَةٍ الْبَصَرِ اَوْ هَوَاقِرُ اِنَّ اللهَ عَلٰی كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ

او خاص الله لره دی (علم په) پتو د آسمانونو او د ځمکی او نه دی امر (قیام) د قیامت (په سرعت او سهولت کښی) مگر په مثل د پټولو یا خلاصولو د سترگو بلکه دا له هغه څخه هم ډیر نژدی دی (لکه د رپولو د شروع آن ځکه چه) بیشکه الله پر هر شی ښه قادر دی (چه اراده وفرمائی او ځینی له هغه بیا ژوندی کول د ټولو مخلوقاتو دی).

تفسیر: یعنی گرد (تول) مخلوق سره یو شان نه دی. د یوه سری حال د بل سری له حاله بی انتها اختلاف لری. گرد (تول) شیان پر یوه مستوی سطح نه دی درولی شوی - د دغو تولو شیانو اسرار او د هر یوه پټ استعدادات او مخفی حالات الله تعالی سره دی لکه چه الله سم له خپل محیط علم سره په قیامت کښی له هر یوه سره بیله معامله کوی - او پر مختلفو احوالو به مختلفی نتیجی مرتب فرمائی.

(او نه دی امر یعنی قیام د قیامت له جهته د جلتی او آسانی مگر په مثل د رپولو د سترگی بلکه هغه قیام دیر نژدی دی له دغه رپولو نه هم ځکه چه دغه دوه کاره دی او هغه یو) یعنی تاسی د قیامت راتگ مستبعد مه گنئ - پاک الله تعالی ته هیڅ یو څیز مشکل نه دی - کله چه د گردو (تولو) خلقو د بیا ژوندی کولو اراده وفرمائی، نو د سترگو د یوه رپ په اندازه به هم څه ځنډ (درنگ) نه لگپړی هم دا چه اراده ئی وفرمائی، په یوه طرفه العین کښی به گرد (تول) جهان بیا موجودیږی.

تنبیه: د ﴿كَلِمَةُ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ﴾ مطلب دا دی چه د عامو خلقو له محسوساتو سره موافق د هغه د سرعت تعبیر د سترگو په رپولو سره وکړی شو. لیکن په واقع کښی له دی نه به هم په دیر لږ مدت کښی قیامت قائمیږی، ځکه چه «لمح البصر» په هر حال یو زمانی شی دی او د الله تعالی پر اراده د مراد ترتیب هر ورو (خامخا) فوری او آنی دی. (بیشکه چه الله تعالی پر هر شی باندی ښه قادر دی) یعنی د هغه ذات چه د محیط علم حال او وصف ئی داسی وی چه د آسمان او د ځمکی گرد (تول) اسرار هم د ده په مخ کښی موجود او حاضر وی او د ده. کامله قدرت پر پوی پوی ذری هم محیط وی - ښه نو د هغه شریک او څاری بل څرنګه کیدی شی - او د هغه پوره مثال به له کوم ځای څخه راوړی شی؟.

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُم مِّن بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَ
جَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٨﴾

او الله راوويستی تاسی له نسونو (کیدو) د میندو خپلو حال دا چه نه پوهیدئ تاسی په هیڅ شی (څیز له خیره او شره) او پیدا کړی (درکړی) ئی دی تاسی ته غوړونه او سترګی او زړونه (او نور حواس او نور اسباب) دپاره د دی چه شکر وکړئ (په دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی د پیدایښت په وقت کښی تاسی په هیڅ شی نه وئ خبر او نه په څه پوهیدئ - پاک الله تاسی ته د علم ذرائع او پوه لرونکی زړه درکړ چه هر یو د دغو بالذات پخپله هم لوی

نعمت دی او د لکونو نورو نعمتونو د متمتع کیدلو وسائل هم دی - که سترگی - غوړونه - عقل او نور حواس، اعضاء او جوارح نه وی، نو د گردو (تولو) ترقیاتو وروڼه به بنديدل هومره چه انسان وړوکی لوڼیږی، هغومره د هغه علمی او عملی قوتونه هم بالتدریج لوڼیږی او پسی زیاتیږی - نو د ده شکر گزاری دغه ده چه دغه قوتونه ئی د الله تعالیٰ په طاعت کښی لگولی وی او د ده د حق په پیژندلو کښی له پوه او هوش څخه ئی کار اخیست نه داسی چه د احسان منلو په ځای بالعکس پر بغاوت او سرکشی ملا وتړی او د خپل حقیقی منعم څخه غاړه وغړوی او د کودړو او د دېرو (گټو) د بتانو عبادت وکړی.

الْمُيَرُّ إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٤٩﴾

آیا نه گوری دغه (انسانان) په طرف د الوتونکو (مرغانو) چه مسخر کړی شوی (په حکم سره تړلی شوی) دی په جو (هوا) د آسمان کښی؛ نه ساتی دوی لره (په دی هوا کښی له پریوتلو څخه) مگر الله؛ بیشکه په دغه (تسخیر د مرغانو) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی (ځکه چه سترگی د عبرت هم دوی لری).

تفسیر: یعنی لکه چه بنی آدم ته د هغه مناسب قوتونه ورعنایت فرمائی دی، مرغانو او طیورو ته ئی هم د دوی له حالاتو سره مناسب فطری قوتونه په ودیعت سره ورکړی دی، هر یو الوتونکی پخپله الوتنه کښی د قدرت د قانون تابع دی - او د الله تعالیٰ تکوینی احکامو ته مطیع او منقاد دی هغوی ته په هېڅ یوی مدرسی، کښی د الوتلو لوست او ښوونه نه ده ورکړی شوی قدرت د دغو مرغانو او طیورو وزرونه - لکۍ - منگلی - مښوکی او نور اعضاء جوارح او حواس داسی جوړ کړی دی چه په نهایت آسانی سره په فضاء او د هوا په منځ کښی الوتلی شی او داسی نه کیږی چه د هغه ثقیل جسم د لطیفی هوا فضا څیری کړی یا ئی وشکوی - او بی اختیاره لاندی ولویږی یا د ځمکی عظیم الشانه جذب او راښکودل هغوی خپل ځان ته راکش کړی - او د هغو د الوتلو مخه ونیسی آیا د الله تعالیٰ څخه ماسواء د بل چا د قدرت لاس دی چه دغه طیور بی تکلفه په معمولی دول (طریقه) سره په فضاء کښی ساتی - او د هوا په جو کښی ئی چپ چاپیر الوځوی؟ (بیشکه په دغه الوتنه او طیران او تسخیر د مرغانو کښی خامخا دلائل د قدرت دی دپاره د هغه قوم چه ایمان راوړی ځکه چه سترگی د عبرت هم دوی لری) حضرت شاه صاحب رحمه الله علیه لیکي «یعنی په ایمان راوړلو کښی ځینی اشخاص متردد کیږی او له دی کبله (وجی) چه دوی د معاش په امورو کښی مصروف دی د معاد له فکره غافل دی نو فرمائی چه د

مور له گيدی څخه هيڅوک له خپله څانه سره هيڅ شی نه راوړی، د گټلو اسباب سترگی - غوړونه او نور حواس اعضاء او جوارح د همغه پاک الله تعالیٰ عطاء او د دغو گړدو (ټولو) شيانو معطی او ورکونکی همغه دی او الوتونکی مرغه په فضاء کېږي د چا په اعتماد او مرسته (مدد) خپل وزرونه خوځوي؟»

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ جُلُودِ
الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ
وَمِنْ أَصْوَابِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ۝۸۰

او الله پيدا کړی دی تاسی ته له کوټو (کورونو) ستاسی ځای د هستوګنې (یعنې د خښتۍ تیرې) (ګټې) - لږګۍ او نورو شيانو عمارتونه) او (الله) پيدا کړی دی تاسی ته له پوستکو د چارپایانو (څاروو) کورونه چه سپک مومع تاسی هغه په ورځ د کوچ او سفر ستاسی او په ورځ د اړوولو ستاسی (په ډیره ځای کېږي) او (الله پيدا کړی دی تاسو ته) له وړيو د دغو (چارپایانو گډو) او له وړيو د دغو (چارپایانو اوبانو) او د ویشنو د دغو (چارپایانو بیزو) اسبابونه (د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو) او د نفعی اخیستلو تری تر حین (تر وخته د مړ کیدو ستاسی یا د حیواناتو یا تر قیامته) پوری.

تفسیر: یعنی کله چه د خښتو او د تیرو (ګټو) عمارتونه بل چیرې نشو منتقل کیدی نو د څرمنی او د وړيو او د نورو کیدو او تمبوګان او خیمې جوړول مو وروښودل چه په سهولت او آسانی سره منتقل کیدی شی په سفر او حضر کېږي هر چیرې چه مو زړه وغواړي هلته ئی ودریئ - او هر وقت چه مو زړه غواړي راتول ئی کړئ او یوی خوا ته ئی کیدئ، ځینو د ﴿يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه د تګ په وقت کېږي او د پورته کولو او ښکته کولو او درولو په وقت کېږي سپک وی او هيڅ تکلیف او ربر (زحمت) نه درپېښوی. (او الله تعالیٰ پيدا کړی دی تاسو ته له وړيو د دغو چارپایانو چه میږي (ګډی) دی او له وړيو د دغو چارپایانو چه اوبان دی او ویشنو وچغڼو د دغو چارپایانو چه وزی (بیزی) دی اسبابونه د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو او د نفعی اخیستلو تر وخته د مړکیدو ستاسی یا تر وخته د مړکیدو د دغو حیواناتو یا تر قیامته پوری) یعنی له دغو شيانو څخه څومره د هستوګنې او هوسانی (آسانی) سامان او اسباب تیارولی شی، چه تر یوه معینه وخته یا تر اوږده مده (یا ستاسی یا د دغو حیواناتو تر ژوندانه) پوری کار تری اخیست کیږي. که پاک الله مونږ او

تاسی او نورو ته ترقی کوونکی زړه او دماغ او سترگی او غوړونه (او نور حواس او جوارح) نه وی راکړی نو آیا دغه سامان به میسر کیدی شوی؟.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْهَا خَلْقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْجِبَالِ اَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُم سَرَائِلَ تَقِيْكُمْ الْحَرَّ

او الله پیدا کړی دی تاسی ته له هغو څیزونو څخه چه پیدا کړی ئی دی سیوری مثلاً د وریځو - ونو - عمارتونو - غرونو او نورو سیوری د قدرت له قانونه سره سم پر ځمکه لویږی چه په هغه کښی (د حرارت په اوقاتو کښی) خلق آرام او هوسانی (آسانی) کوی او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته له غرونو څخه ځایونه د پتیدلو (ګاری او سمڅی چه هلته مو سروڼه ننباسی او له بارانه له، لمره یا له دښمنانو او نورو څخه مو ځانونه ساتلی شی) او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته (د پنبی وړیو کتانو او نورو) چه ساتی تاسی له ګرمی نه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «همغسی چه د ګرمی په موسم کښی د ګرمی څخه د ځان ساتلو وسائل شته د یخنی په موسم کښی د یخنی څخه د ځان ساتلو وسائل هم شته خو کله چه په هغه ملک کښی ګرمی زیاته وه د هغه ذکر ئی په خصوصیت سره وفرمایه»

وَسَرَائِلَ تَقِيْكُمْ بِاسْمِ

او (الله) پیدا کړی دی تاسی ته (د اوسپنی او څغری) چه ساتی مو (له ضرره) د جنگه ستاسی؛

تفسیر: یعنی زړه او څغری چه په جنگونو کښی خلق له زخمی (تپي) کیدلو څخه ساتی او د دښمن د وسلو له واره او د چرو او تورو له گزاره مو ژغوری (بچ کوی).

كَذٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَیْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَسْلِمُوْنَ ﴿۸۱﴾

هم داسی (چه تیر نعمتونه ئی تمام کړی دی) پوره کوی نعمت (احسان خپل

پر تاسی دپاره د دی چه تاسی اسلام راوړئ (د الله حکم ومنی).

تفسیر: یعنی وگورئ چه پاک الله پخپل فضل او کرم سره څرنگه ستاسی د هر قسم ضروریاتو انتظام فرمایلی دی؟ او څنگه علمی او عملی قوتونه ئی درېښلی دی؟ چه د هغو په کار اچولو او له هغو څخه د کار اخستلو په اثر دیر عجیب او غریب تصرفات کولی شی نو بیا څرنگه امکان لری هغه الله چه په مادی او جسمانی دنیا کښی پر تاسی دومره مراحم او احسانات فرمائی دی، د روحانی تربیت او تکمیل په سلسله کښی به پر مونږ او تاسی خپل لطف او احسان نه وی پوره کړی؟ بیشکه چه هغه ئی هم راپوره فرمایلی دی لکه چه په ۶ جزء د المائدة په ۳ آیه اوله رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاتَّسَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ ضرور دی چه د جهان گرد (تول) خلق د دغه احسان په مقابل کښی خپلی غاړی کېږدی او د هغه حقیقی منعم جل جلاله او اعظم محسن (عم نواله) د زړه له کومی تل تر تله مطیع او منقاد اوسی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿۸۳﴾

نو که شا وگرځوله دوی (له اسلامه نو تاته هیڅ ضرر نشته) پس بیشکه چه خبره هم دا ده چه پر تا (ای محمده!) رسوونه ده ښکاره.

تفسیر: یعنی که دوی سره د دومره احساناتو د اورېدلو بیا هم د الله تعالی په مقابل کښی خپل سرونه ښکته نه کړی نو تاسی هیڅ غم او اندېښنه مه کوئ! تاسی خپله فریضه او سپارلی شوی وظیفه اداء فرمائی ده - او په دیر صراحت او ښه وضاحت سره مو گړدی (تولی) ضروری خبری هغوی ته آورولی دی وروسته له دی نه د هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ!

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿۸۴﴾

پیژنی دغه (کفار علماً) نعمتونه د الله چه اقرار پری کوی بیا انکار کوی له هغه څخه (عملاً چه د غیر الله عبادت کوی) او زیات د دغو (منکرانو) څخه کافران دی.

تفسیر: یعنی بیشکه ځینی بندگان شکر گزار هم دی ﴿وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرُونَ﴾ (۲۲ جزء د سباء (۱۳) آیه (۲) رکوع) لیکن د اکثر دغه حال دی چه سره د الله تعالی د انعاماتو او احساناتو د لیدلو او پوهیدلو خو بیا هم د الله تعالی له شکر گزاری او د اطاعت له اظهاره

غافلان کاهلان او ذاهلان دی - او شکر ئی نه اداء کوی او احسانات ئی هیروی، گواکی له زړه پری پوهیږی او عملاً تری انکار کوی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٣﴾

او (وویروه ای محمده! دغه کفار له هغی) ورځی چه راپورته به کړو مونږ له هر امت څخه یو شاهد (یعنی په ایمان او کفر د دوی) بیا به نه ورکولی کیږی اذن (حکم د معذرت یا د دنیا د رجوع) هغو کسانو ته چه کافران شوی دی او نه به له دوی نه طلب د استرضاء کولی شی (له الله نه په منلو د توبی سره).

تفسیر: دلته د کفر او ناشکری انجام رانیی. یعنی په یاد ئی ولری چه هغه ورځ هم راتلونکی ده چه گرد (تول) پخوانی او وروستی امتونه به د احکم الحاکمین په وروستی عدالت کښی سره ودریږی او د هر امت نبی به د گواه په دول (طریقه) درولی کیږی خو د خپل امت د نیک او بد او مطیع او عاصی په نسبت شهادت ورکړی چه کوم یوه څه معامله کړی ده؟ او د الله تعالی د پیغام حق څرنګه اداء او له انبیاء سره ئی څرنګه سلوک کړی دی؟ په دغه وقت کښی به دغو منکرانو ته له سره د خبری اجازه نه وی او نه به خپلی شوندي پرانستلی شی. یا اوس وروسته له وخته په توبه ایستلو سره څرنګه خلاصیدی شی؟ دوی به خپلی شوندي وخوځوی؟ حال دا چه دوی به پر خپل مجرم توب او د خپلو د هیڅ قسم ننواتو او معذرتونو نه قبلیدلو باندی پوره خبر او د هغه انکشاف به دوی ته شوی وی. او دوی به په دغه وقت په دی باندی هم پوهیږی چه دا ځای «دار الجزاء» دی او «دار العمل» نه دی چه اوس په پښیمانی او توبه ایستلو سره خطاوی وپښلی شی.

وَإِذَا رَأَوْا الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٤﴾

او کله چه وویښی هغه کسان چه ظلم (شرک) ئی کړی دی (پر نفسونو خپلو) عذاب نو سپک به نه کړی شی له دوی نه (دروند عذاب د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړی شی (لپاره د اعتذار).

تفسیر: یعنی نه به د عذاب په سختی کښی څه تقلیل واقع کیږی - او نه به په منع کښی څه

وار او مهلت ورکړ شی سم د لاسه به په بل عذاب کېږي اخته کېږي. ﴿وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ﴾ څخه دغه مراد کړی دی چه د جهنم د لیللو څخه وروسته د یوی دقیقې (منت) دپاره هم دوی ته مهلت او فرصت نه ورکاوه کېږي. او جهنم علی الفور گرد (تول) مجرمان خپل طرف ته کش کوی او دوزخ به پر دغو مجرمانو داسی غوټه (حمله) اچوی او اوچت ئی راپورته کوی او ځان ته ئی راجنبوی لکه چه یو قوتناک مقناطیس د اوسپنی نری بخرکی په دیر سرعت او سهولت سره خپل ځان ته راکاږی یا لکه چه دیر وړی چرګ دانی له ځمکی څخه تولوی او پخپله ژبه ئی نغاری گواکی دغه اشاره د جهنم د دخول د سرعت په طرف ده.

وَإِذَا رَأَوْا الَّذِينَ أَشْرَكُوا شَرَّكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَؤُلَاءِ شُرَكَائُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُو مِنْ دُونِكَ فَأَلْقُوا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكِنْ بُونَ ۝

او کله چه ووينی هغه کسان چه شرک ئی (غوره) کړی دی شریکان (بتان وغیره) خپل نو ویه وائی دغه (مشرکان) ای ریه ځمونږ دا دی شریکان (خدایان) ځمونږ هغه چه وو مونږ چه بلل او عبادت مو کاوه (په دنیا کېښی د دوی) بی له تانه نو ویه غورځوی دغه (بتان) دوی ته خبره چه بیشکه تاسی خامخا دروغجنان یی.

تفسیر: یعنی مونږ د دوی له شامته ووژلی شو ښائی مطلب ئی داسی وی چه مونږ بالذات بی قصوره یو، یا دا چه دوی ته دوچنده سزا ورکړه! (پس بیرته به وغورځوی خبره د دوی او دا بتان به هم الله تعالی گویان کړی او دغو مشرکانو ته به ووائی چه بیشکه تاسی خامخا دروغجنان یی) یعنی تاسی دروغجنان یی چه مونږ مو د پاک الله شریکان درولی وو - مونږ کله تاسی ته ویلی و چه ځمونږ عبادت وکړئ فی الحقیقت تاسی یواځی د خپلو اوهامو او د چتی (بیکاره) خیالاتو په عبادت کېښی لگیا وئ چه هغه هیڅ اصل او حقیقت نه درلود (لرلو) یا د پیریانو او شیطانانو عبادت به مو کاوه مگر هلته شیطان هم په داسی وینا سره له دوی نه ځان بیلوی ﴿وَمَا كَانَ لِمَلِكٍ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْهُ فَاسْتَجَبَ لَهُ فَلَا تَكُومُونَ وَلَوْ أَنَّكُمْ

۱۳ جزء د ابراهیم (۲۲) آیه (۴) رکوع (الغرض هغه شیان ئی چه خپل

معبودان گرځولی وو هغوی گرد (تول) به د خپل د بیلتون او بیزاری اظهار او اعلان له هغو سره کوی څوک به په رښتیا سره او څوک به په دروغو سره - تیږی (گتی) او د نورو شیانو بتان خو د دغه خبری څخه په قطعی ډول (طریقه) خپله بیخبری ښکاروی، ملائکی او انبیاء او صالحین به له شرکه او کفره د خپل د دائمی سخت نفرت اظهار او د خپل د خالصی بندگی اقرار کوی پاتی شول شیاطین اگر که د دوی دغه د نفرت اظهار به په دروغو سره وی خو بیا

هم له هغه څخه مشرکین به په کلی دول (طریقه) سره مایوس کیږي او پخپلو منځونو کښی به سره وائی چه نن ځمونږ هغه لوی رفیق هم ځمونږ په کار رانغی او زړه مو پری ښه نشو.

وَالْقَوَا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ سَلَامٌ وَعَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٤٥﴾

او وبه غورځوی دغه (مشرکان) الله ته په دغی ورځی کښی صلحه (او اقرار به وکړی په گناه خپلی په عاجزی سره) او ورک (غائب) به شی له دوی نه هغه چه وو دوی چه دروغ به ئی تړل (پر الله).

تفسیر: یعنی تول شورماشور او طمطراق او افتراء تړل به په هغه وقت کښی غائبیږی گرد (تول) به عاجز او مقهور کیږی او د الله تعالی په حضور کښی به د اطاعت او انقیاد اظهار کوی ﴿أَسْمِعْهُمْ وَأَنْصِتْ يَوْمَئِذٍ﴾ (۱۶) جزء د مریم (۳۸) آیت (۲) رکوع.

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٤٦﴾

هغه کسان چه پخپله کافران شوی دی او اړولی دی دوی (نور خلق هم په دنیا کښی) له لیاری د الله زیات به کړو مونږ دوی ته (په اخرت کښی) یو عذاب د پاسه د بل عذاب په سبب د هغه چه وو دوی چه فساد به ئی کاوه (چه کفر او منع ده د اسلامه).

تفسیر: یعنی یو عذاب د حق په انکار او بل په دی باندی چه نور خلق ئی د الله تعالی له لیاری څخه منع کړی دی. یا یو عذاب د جرم پر صدور او بل د هغه د عادت اچولو په تعمیم باندی. بهر حال له آیت څخه معلوم شو چه څرنګه په جنت کښی د اهل الجنة منازل او مدارج متفاوت وی په جهنم کښی به هم د دوزخیانو مدارج له کمیت او کیفیت او نوعیت له پلوه سره متفاوت وی.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا

عَلَى هَؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨﴾

او (یاد کره ای محمده دوی ته) هغه ورځ چه راپورته به کړو مونږ په هر امت کښی یو شاهد (نبی) په (ویلو او کولو د) دوی باندی له نفسونو (قومونو، قبیلو) د دوی او رابه ولو مونږ تا (هم ای محمده) شاهد پر دغو کسانو؛ او نازل کړی لیږلی دی مونږ پر تا (ای محمده! متدرجاً) کتاب (قرآن چه دی) بیان واضح دپاره د هر (دینی) څیز او هدایت (حق ته) او رحمت (له عذابه) او زیری (په جنت سره) خاص مسلمانانو ته.

تفسیر: یعنی هغه هولناکه ورځ د یاد ساتلو وړ (لائق) ده کله چه هر یو نبی به د خپل د امت د معاملاتو په نسبت د الله جل جلاله په دربار کښی بیان ورکوی او څمونږ نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم به هم د دی امت حالات بیانوی، بلکه د څینو مفسرینو له قوله سره موافق محمد صلی الله علیه وسلم به د گردو (تولو) شهداو دپاره داسی شاهدی اداء کوی چه بیشکه دوی خپل منصبی فرائض په ښه شان سره اداء کړی دی. په حدیث کښی دی چه د امت اعمال هره ورځ د رسول الله مبارک په حضور کښی وړاندی کیږی دوی د هغوی د خیریه و اعمالو په لیدلو سره د الله تعالیٰ شکر اداء کوی - او د دوی د بد عملیو پر مطلع کیدلو د هغوی دپاره مغفرت او ښه غواری.

﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ﴾ الآية - او په تدریج سره نازل کړی، (لیږلی) دی مونږ پر تا ای محمده! کتاب چه دغه قرآن دی او دی بیان واضح دپاره د هر دینی څیز او هدایت حق ته او رحمت له عذابه او زیری په جنت سره خاص مسلمانانو ته) یعنی په قرآن کښی تمام د هدایت علوم - او د دین اصول - او د دارینو د فلاح په متعلق ضروری امور او نهایت مکمل او واضح بیان شته. په دغه کښی د قیامت هغه واقعات هم راغلل چه د هغو ذکر پاس تیر شو - په دغه صورت پر هغه نبی چه داسی جامع کتاب لیږلی شوی دی د هغه مسئولیت او ذمه واری به هم دیره درنه او ثقیله وی - گواکی د ﴿شَهِدًا عَلَى هَؤُلَاءِ﴾ څخه وروسته ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ﴾ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ نئی فرمائی - د محمد صلی الله علیه وسلم عظیمه مرتبه او د هغی مرتبی سره مناسب د مسئولیت په لوری نئی لطیفه اشاره وفرمایله ﴿فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ﴾ جزء (۸) (د الاعراف ۶ آیت (۱) رکوع) ابن کثیر رحمه الله علیه دغه لړ څه په تفصیل سره بیان کړی ده.

(او هدایت حق ته او رحمت له عذابه او زیری په جنت سره خاص مسلمانانو ته) یعنی دغه کتاب د گرد (تول) جهان دپاره له سره تر پایه پوری هدایت او مجسم رحمت دی حکم منونکو بندگانو ته د شانداره مستقبل څخه زیری اوړوی.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَائِي ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾

بیشکه الله امر (حکم) کوی په عدل (انصاف کولو) سره او په احسان (نیکی کولو) سره او په ورکړی سره خاوندانو د خپلوی ته او منع کوی له قبیحه و کارونو څخه او له بدو کارونو او له سرکښی څخه، پند درکوی تاسی ته (په دغو اوامرو نواهیو سره) دپاره د دی چه تاسی پند واخلئ (په دغو سره).

تفسیر: لوی قرآن ئی «تبیاناً لکل شیء» فرمایلی و. دا آیت د هغه یوه نمونه ده. ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه الله تعالیٰ د هر یوه خیر او شر بیان په دغه آیت کښی سره راغونډ کړی دی. گواکی هیڅ یوه داسی عقیده - نیک خلق - عمل - معامله - ښه - او بد به نه وی چه امراً یا نهیاً د دی آیت په تحت کښی رانشی.

ځینی علماء لیکي که د پاک قرآن بل آیت نه وی - نو یواځی هم دغه آیت د «تبیاناً لکل شیء» د تثبیت دپاره هم کافی و.

ښائی د هم دی دپاره راشد خلیفه حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله علیه دغه آیت د جمعی او د عیدینو په آخری خطبی کښی درج کړ او محمدی امت ته ئی یوه حسنه اسوه قائمه کړه (رحمه الله).

د دی آیت د جامعیت پوهولو دپاره د یو مستقل تصنیف ضرورت دی خو بیا هم لږ څه اندازه دی داسی وکړی شی چه په دغه آیت کښی د دری شیانو امر فرمایلی شوی دی.

(۱): عدل (۲): احسان (۳): ایتاء ذی القربی -

(۱): د عدل مطلب دا دی چه د انسان تمام عقائد - اعمال - اخلاق - معاملات جذبات - د اعتدال او انصاف په تله (میزان) کښی تللی شوی وی او له افراطه او تفریطه هیڅ یوه پله ئی لاندی باندی نه وی که له خپل کوم ډیر سخت او غلیظ دښمن سره هم معامله کوی، ښائی چه د انصاف له اساسه او اصوله وانه وړی! د ده ظاهر او باطن ښائی چه یو شان وی! هره هغه خبره چه د خپل ځان دپاره نه غوره کوی، هغه دی د خپل بل ورور دپاره هم غوره نه کړی.

(۲): د «احسان» معنی دا ده چه ښائی انسان بالذات د نیکی او ښیگنۍ (فایدی) مجسمه شی - او د نورو دپاره هم ښه وغواړی! د عدل او انصاف له مقامه لږ څه پورته شی او د فضل او عفو او تلافی او ترحم عادت ځان ته غوره کړی - د فرائضو د اداء کولو څخه وروسته د تطوع او تبرع په طرف قدم واخلی! له انصافه سره دی مروت جمع کړی! او یقین دی ولری هره هغه نیکی چه دی ئی کوی - الله تعالیٰ هغه گوری - او د هغه د لوی دربار د ښیگنۍ (نیکی) جزاء هرومرو

(خامخا) د ښیگنې (نیکې) په صورت وررسیږي! لکه چه د «صحيح بخاری شریف» په یوه مبارک حدیث کښې راغلی دی - «الاحسان ان تعبد الله کانک تراه فان لم تکن تراه فانه یراک» او په ۲۷ جزء د «الرحمن» په ۶۰ آیت ۳ رکوع کښې هم داسې یو آیت لولو ﴿هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ﴾

(۳): «ایتاء ذی القربی» یعنی ورکړه او احسان او ښیگنه (نیکې) کول له خپلوانو سره هم د الله تعالی خوښ دی. واقعاً چه عدل او احسان یا په بل لفظ (انصاف او مروت) خو د خپل ځان او هر خپل او پردی او دوست او دشمن سره متعلق دی - لیکن د اقایو حق دی له اجانبو څخه څه زیات وکړی شی! او هغه تعلقات چه قدرت په منع کښې قائم کړي دی د هغه رعایت دی خامخا وکړی شی! بلکه له اقایو سره همدردی او له هغه سره مروت او احسان دی له پردیو څخه زیات وکړی شی، صلة الرحم یوه مستقلة نیکې ده - چه ښائی د اقایو او ذوی الارحامو دپاره درجه په درجه استعمال کړی شی. گواکې وروسته له «احسان» د «ذی القربی» په بالتخصیص ذکر کولو سره تنبیه ئی وفرمایله چه عدل او احسان گردو (تولو) لره یو شان دی، لیکن د مروت او احسان وقت له ځینو مواقعو څخه په ځینو کښې د زیات رعایت او اهتمام قابل دی. د مراتبو د فرق هیرول یو شان د قدرت قائم کړی قوانین هیرول دی. اوس د دغو دریو الفاظو جامعیت تر نظر لاندې نیولی هر یو پوه سړی فیصله کولی شی چه هغه کومې نوري فطري ښیگنې او نیکې داسې په دنیا کښې به پاتی وی چه د دغو دری فطري اصولو له احاطې څخه د باندې وی؟ فله الحمد والمنه!

﴿وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ﴾ الآية - یعنی منع هم له دریو شیانو څخه فرمائی (۱): «فحشاء» (۲): «منکر» (۳): «بغی» یعنی څکه چه د انسان په وجود کښې هم دری قوتونه شته چه د هغو د بی موقعه او غلط استعمال څخه گردی (تولی) خرابی او بدی پیدا کیږي. (۱): شهوانی بهیمی قوت. (۲): شیطانی وهمی قوت. (۳): سبیه غضبی قوت.

غالباً له «فحشاء» څخه هغه د بیحيائی خبری مراد دی چه د هغو منشاء د شهوت او بهیمیت افراط وی. «منکر» د «معروف» ضد دی - یعنی هغه نامعقوله کارونه چه تری سلیمه فطرت او صحيح عقل انکار وکړي - گواکې چه د شیطانی وهمی قوی د غلبې څخه د ملکیه عقلی قوه پړه شی.

دریم شی ئی «بغی» یعنی سرکشی او یاغیتوب دی - چه سړی په بغاوت سره له حده تیر شی او په ظلم او تعدی ملا وتړي - او د خپروونکو ځناورانو په شان خپروولو داړلو - شکولو او غغلیدلو پسې ولویږي او د نورو د ځان یا د مال - یا پټ (عزت او آبرو) او نورو شیانو د نیولو دپاره په ناحقه سره لاس وغځوی داسې حرکات د خپلو گردو (تولو) اقسامو سره د سبیه غضبی قوت د بیځایه استعمال څخه پیدا کیږي. الحاصل په دغه آیت کښې ئی تنبیه فرمایلی ده تر هغه پوری

چه انسان دغه دری واره قواء اداره نه کری - او په خپل قابو کښی ئی ونه ساتی او ملکیه عقلی قوه پر دغو نورو قواؤ حاکمه ونه گرځوی له سره پاک او مهذب کیدی نشی. ! اکثم بن صیفی رضی الله تعالی عنه د دی آیت کریمه د آوریډلو څخه وروسته خپل قوم ته وویل «زه گورم چه دغه رسول صلی الله علیه وسلم د گردو (تولو) عمده ؤ او اعلیٰ ؤ اخلاقو حکمونه صادروی او له ټیټو او سپکو اخلاقو او اعمالو څخه ممانعت کوی نو د ده په منلو او اطاعت کښی جلتی وکړئ»! «فکونوا فی هذا الأمر رؤوساً ولا تكونوا فیہ اذنباً» تاسی په دغه سلسله کښی سر شی! او لکئ مه کیوئ! حضرت عثمان بن مظعون رضی الله تعالی عنه فرمائی چه د دی آیت د آوریډلو څخه غما په زړه کښی ایمان راسخ شو او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم محبت می په زړه کښی ټینگ شو.

وَ اَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عٰهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفِيْلًا اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُوْنَ ﴿۹۱﴾

او وفا کوئ تاسی په عهد د الله کله چه په خپلو منځونو کښی سره عهد وتری او مه ماتوئ تاسی قسمونه (عهدونه خپل) وروسته د محکم کولو د هغو (په قسم سره) حال دا چه په تحقیق گرځولی دی تاسی الله پر خپلو ځانونو شاهد (ضامن ساتونکی په وفا سره)؛ بیشکه الله ته معلوم دی هر هغه څه (هم) چه کوئ ئی تاسی.

تفسیر: په پاس آیت کښی د دری شیانو د کولو یا د پریښودلو حکم وشو، اوس د هغه ځینی افراد بالتخصیص بیان فرمائی یعنی د عهد د ایفاء تاکید - د غداری او بد عهدی څخه ممانعت چه دغه شی علاوه پر دی چه فی نفسه مهمم بالشان دی، د هغه وقت مخاطبینو له حاله سره زیات مناسب ؤ او د هغه اثر د مسلمانو اقوامو پر عروج او ترقی او د هغو د مستقبل بری او کامیابی باندی لویدونکی ؤ نو ځکه ئی حکم وکړ - لکه چه د الله تعالی نوم یادوئ او قسمونه پری خورئ او معاهده پری تری نو د الله تعالی د نامه حرمت او عزت په ښه شان سره وساتئ! که له کوم قوم یا له کوم سړی سره مو معاهده وی (په دی شرط چه خلاف الشرع نه وی) نو ستاسی او د هر مسلمان وظیفه دا ده چه هغه پوره کړئ - اگر که د هغی په ایفا کښی ډیر مشکلات او مصاعب هم درپېښ شی - ځکه چه وائی «د ترانو وینا پخه کلا ده» خصوصاً چه د الله تعالی نوم هم پری یاد شوی وی او په قسم سره کومه معاهده هم ترلی شوی وی نو ښائی چه وپوهیږو د قسم یادول داسی دی لکه چه په هغه معامله کښی پاک الله شاهد کړئ - یا ئی ضامن وگرځوئ - الله تعالی ته دغه خبره هم ډیره ښه معلومه ده چه تاسی ئی ولی شاهد دروئ؟ او په دی هم ښه خبردار دی چه

تاسی تر کوم غای پوری د هغه د شهادت لحاظ کوی - که تاسی خیانت او بد عهدی وکړه نو الله تعالی د خپل محیط علم سره سم تاسی ته سزا درکوی، ځکه چه ستاسی هیڅ قسم پته او ښکاره خبره - مکر - فریب او دغابازی تری پت نه دی او مخفی نه پاتی کیږی.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَقَضَتْ غَزْلَهُمَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلِيُبَيِّنَ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾

او مه کیږئ تاسی (په نقض د عهد کښی) په شان د هغی (ښځی) چه بیرته به ئی اومه کول تارونه وریشلی خپل وروسته د محکم والی (د هغه په تاوولو د هغو سره) حال دا چه توتی توتی وی حال دا چه نیسئ تاسی عهدونه خپل دخل (پلمه تگی مکر خیانت) (یو له بل سره) پخپلو منځونو کښی په سبب د دی چه شوه به یوه ډله دغه (ډله) ډیره زیاته له هغه بلی ډلی څخه (نو) تاسی به خپل عهد ماتوه له یوی ډلی سره به یو غای کیدئ) بیشکه هم دا خبره ده چه آزمونی تاسی الله په (وفا د) دغی (وعدی) سره؛ او خامخا بیان به کړی هرومرو (خامخا) (الله) تاسی ته په ورځ د قیامت کښی هغه شی چه ویئ تاسی چه په هغه کښی به مو سره اختلاف کاوه (په جزاء درکولو سره)

تفسیر: یعنی له عهد تړلو څخه وروسته د هغه ماتول داسی د حماقت کار دی، لکه چه کومه ښځه توله ورځ تار وریشی وغری بیا دغه خپل جوړ، تیار وریشلی شوی تار یا اوبدلی یا گندلی کالی (کیږی) د ماښام په وقت کښی بیرته اومه کړی یا ئی بیخی وشلوی یا ئی وشکوی او توتی توتی ئی کړی لکه چه په مکي معظمی کښی یوی لیونی ښځی (ریږه بنت سعه نامی) به هم داسی کول. مطلب ئی دا دی چه لکه د اوم تار په شان د معاهداتو گڼل چه هر کله مو زړه وغواړی همغسی ئی وریشئ او هر کله چه مو زړه وغواړی د خپلو گوتو په یوه ادنی حرکت ئی وشکوی نو دغه سخت ناعاقبت اندیشی او لیونتوب دی که هر لفظ او قول او عهد او پیمان ته اعتبار نشی پاتی، نو د دنیا نظام بیخی خراب او مختل کیږی - د هم دغه قول او اقرار له پابندی څخه د عدل تله سمه او برابره دریدلی شی - هغه اقوام چه د عدل او انصاف له قانونه مخ آږوی او محض د خپلو اغراضو او خواهشو پسی تل گرځی نو د دوی په نزد د معاهدی ماتولو دپاره ترلی کیږی او هر کله چه خپل معاهد قوم کمزوره او ناتوانه ووینی نو گرد (تول) معاهدات خپروی او د ردیو په توکړئ کښی ئی غورځوی (پاک الله د دی بد عادت) په نسبت داسی فرمائی معاهدی او

قسمونه د فريب - دغابازی مکاری پلمی (تدبیر) او حیلي آله مه جوړوئ لکه چه د اهل جاهلیت عادت ؤ شه مهال چه کوم جماعت به ئی له خپلو ځانونو څخه قوی او طاقتور لیدل نو سم د لاسه به ئی د هغوی سره خپله معاهده غوټه کوله - خو هر کله چه د دغو خلفاؤ د کمزور کولو او د خپلو ځانونو د لویولو دپاره کوم فرصت او موقع ئی په لاس ورتله، نو سم د لاسه به ئی هغه معاهدات ماتول او هغه گرد (تول) قسمونه او حلفونه به ئی د هیری په طاقچه کښی کیښودل کتمت (هوبهو) که هغه وضعیت چه نن پرون د اروپائی اقوامو معتاد او معمول دی.

﴿إِنَّمَا يَبُوءُ اللَّهُ بِهِ﴾ بیشکه هم دا خبره ده چه ازموئی تاسی الله تعالیٰ په وفاء د دغی وعدی سره) یعنی په قوت او ضعف کښی د اقوامو اختلاف او له هغوی ځنی د ځینو پاس خپژول او د ځینو لاندی غورځول دغه گرد (تول) الله تعالیٰ ستاسی د امتحان او آزموینی دپاره ایښی دی او د ایفاء العهد په حکم ورکولو کښی هم ستاسی امتحان اخلی څو برای العین ولید شی چه کوم یو جماعت او فرد له تاسی څخه ثابت قدم پاتی کیږی؟ او د خپل عهد په پوره کولو کښی خپلو خلفاؤ د قوت او د ضعف هیڅ پروا نه کوی؟ پاتی شو اقبال او ادبار هغه خو د چا په بد لیدلو سره نه بدلیږی - د اقبال په ځای د ادبار او د ضعف په ځای د قوت راوړل د الله تعالیٰ کار دی، که هغه ئی اراده وکړی، نو ئی کولی شی - هوا د بد عهدی خیال په زړه کښی راتلل د دغی خبری علامه ده چه ادبار راتلونکی دی.

﴿وَلَيَبْيُتَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ الآية - او خامخا بیان به وکړی الله تعالیٰ تاسی ته په ورځ د قیامت کښی هغه شی چه وئ تاسی چه په هغه کښی به مو سره اختلاف کاوه په جزاء درکولو سره) یعنی دلته د امتحان ځای دی او د امتحان نتیجه به د قیامت په ورځ کښی څرگنده (ښکاره) شی - کله چه د ضعف او طاقت گردی (تولی) جگری صافی او پری کړی شی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ
وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَلَتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

او که اراده فرمائی وی الله نو خامخا گرځولی به ئی وئ تاسی یو امت (یو تولی متفق په اسلام) ولیکن (پاک الله) گمراه کوی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د ضلالت ئی) او په لیاره (د حق) برابروی هر هغه څوک چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی) او خامخا وبه پوښتیدلی شی تاسی هر و مرو (خامخا) له هر هغه عمله چه وئ تاسی (په دنیا کښی) چه کاوه به مو(او خامخا به پوښتیدلی شی تری په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دی باندی قادر ؤ چه اختلاف ته به ئی له سره لیاره نه ورکوله - مگر

حکمت نى د دى خبرى مقتضى نشو، لکه چه مو په شو شو واقعو کښى دغه تقرير کړى دى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي - «له دى نه معلومه شوه چه له کافر سره دى هم غدر او بد عهدى ونه کړى شى کفر په دغو خبرو نه لرى کيږي - مگر د دغى چارى د کولو گناه او وبال د ده پر عامل لويږي.

وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخْلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا الشُّوَاءَ بِمَا صَدَقْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾

او مه نيسئ تاسى قسمونه خپل (وعدى خپلى) دخل (مکر او فريب) پخپلو منځونو کښى نو وبه ښويږئ قدم (ستاسى د ليارى د اسلامه) وروسته له تينگيدو د هغه نو وبه څکى غم او رنځ (په دنيا کښى په سبب د منع راوړلو د تاسى او) په سبب د منع کولو ستاسى نورو خلقو لره له ليارى د الله نه (يعنى د وفا نه په وعدى باندې) او شته تاسى ته عذاب لوى (اى متخلفينو د وعدى په آخرت کښى).

تفسير: يعنى په عهد ماتولو او قسم يادولو سره د بدعهدى لپاره مه پيدا کوئ او په دى سره اسلامى قوم مه بدناموئ چه ستاسى له دغسى خراب او تبت (لاندې) سپک وضعيت د ليدلو څخه يقين راوړونکى به په شک کښى لويږي او غير مسلم اقوام به د اسلام له دخوله ستانه (واپس) کيږي او پر تاسى د الله له ليارى د امتناع گناه په غاړه کيږي چه د هغه سزا به ډيره سخته وي.

وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾

او مه پيرئ (مه اخلي) په عهد د الله (او بعثت د رسول الله) قيمت لږ؛ بيشکه هغه (ثواب) چه په نزد د الله کښى دى همغه خير (غوره) دى تاسى ته که چيرى يئ تاسى چه پوهيږئ (پخير خپل).

تفسير: پخوا له دى نه پخپلو منځونو کښى د قول ماتولو ذکر ؤ. اوس د الله تعالى سره د قول ماتولو ذکر دى يعنى د مال په طمع خلاف الشرع حکم مه کوئ ځکه چه بالاخر دغسى مال د

ځان وټال ګرځي هر هغه شي چه د شرعي سره موافق ستاسي په لاسونو کښي راشي همغه بهتر دي کذا في «موضح القرآن» يا د ايفاء العهد کوم اجر چه د الله تعالى له درباره ورکاوه کيږي، هغه د دغه قليل ثمن څخه ډير بهتر دي. ثمن ئي ځکه قليل وفرمايه چه که ګرد (تول) جهان هم ورکړ شي، خو بيا هم هغه د آخرت په مقابل کښي قليل او حقير دي.

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾

هغه (مال د دنيا) چه تاسي سره دي فناء کيږي او هغه (خزاني د رحمت) چه الله سره دي باقي دي (فناء نه لري)؛ او خامخا به جزا ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) (له خپل کبريائي درباره) هغو کسانو ته چه صبر ئي کړي دي (په طاعت او مصيبت او له معصيت نه) اجر د دوي په ډير ښه د هغو نيکيو سره چه وو دوي (په دنيا کښي) چه کولي به ئي.

تفسير: بيا نو د دائم او باقي پريښوودل او د فاني او زائل خوښول د کوم ځاي عقلمندي ده يعنې هغه کسان چه د الله تعالى پر عهد ثابت قدم پاتي کيږي او ګرد (تول) مشکلات او مصاعب په صبر او استقامت سره پر ځان اخلي د هغه اجر له سره ضائع کيدونکي نه دي او د داسي ښو اعمالو بدل هرومرو (خامخا) ځمونږ له درباره ورکاوه کيږي.

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ اُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُجْزِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً ۚ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾

هر چا چه وکړ نیک (عمل) له نارينه څخه يا له ښځي څخه حال دا چه دي مؤمن وي نو خامخا ژوندون به ورکړو هرومرو (خامخا) هغه ته ژوندون طيبه (پاکيزه)، او خامخا جزا به ورکړو هرومرو (خامخا) دوي ته اجر د دوي په ډير ښه د هغو (نيکيو) سره چه وو دوي (په دنيا کښي) چه کولي به ئي.

تفسير: په پاس آيت کښي د صابرينو او پر عهد باندي د وفاء کوونکيو د اجر ذکر و - دلته د ګردو (تولو) صالحه و اعمالو په متعلق يوه عمومي ضابطه بيان فرمائي - حاصل ئي دا دي هر

هغه نارینه یا ښځه چه په نیکو کارونو کښی معتاد شی په دی شرط سره چه هغه کار یواځی صورتاً نه؛ بلکه حقیقتاً نیک وی یعنی د ایمان او د صحیحہ معرفت روح پخپل منځ کښی ولری، نو مونږ به هغه ته هر ورو (خامخا) پاک - صاف - مطهر - او خوندور ژوندون ورعنایت کوو. مثلاً په دنیا کښی حلاله روزی قناعت - د زړه غناء سکون - طمانیت - د ذکر الله لذت - د الله تعالی د محبت خوند - د عبودیت د فرض په اداء کښی خوښی او د کامیاب مستقبل د تصور هغه مزه - او د تعلق مع الله هغه حلاوت ورمرحمت کوو چه یو عارف ته مو څکلی و - او د هغه په توصیف او ستاینه کښی ئی داسی ویلی و

د سنجری چترئ په شان می دی مخ تور شی!
که می په زړه کښی وی هوس د سنجری باچاهی
د نیمی شپې چه می موندلی باچاهی ده څه وقت
په یوی اوربشی به نه پیرم د «نیمروز» باچاهی

رښتیا ده! «اهل الليل في ليهم الذم من اهل اللهو في لهوهم» نو ځکه یو لوی جناب ویلی دی چه که سلاطین پر دغه کیف خبر شی چه د شپې پاسیدونکیو او د شپې وینس کښیناستونکو ته څرنکه عجیب لذت او ښه دولت حاصلیږی، نو د هغه د حاصلولو او په زور اخیستلو کښی به ئی هم داسی فوجونه ایستل، لکه چه د کوم ملک او وطن د اخیستلو پسې لښکر ویاسی، په هر حال د قانت مؤمن پاک او خوندور ژوندون له هم دی ځایه شروع کیږی - وروسته د قبر د رسیدلو څخه د هغه رنگ لا ښائسته او منور کیږی. او هغه اخروی انتهای پر همغه طیبه حیات کیږی چه د هغه په نسبت داسی ویلی شوی دی
«حياة بلا موت وغنى بلا فقر و صحة بلا سقم و ملک بلا هلاک و سعادة بلا شقاوة» رزقنا الله تعالی بفضله ومنه ایاها!.

تنبیه: په دغه آیت کښی ئی دغه راوښود چه د لوی قرآن په نظر کښی د ښځو او د نارینه و نیکي او کامیابی دپاره یوه ضابطه ده یعنی نارینه او ښځه بی له امتیازه د خپل حسب الحال سره سم په نیکي کولو سره پاک او مطهر ژوندون حاصلولی شی.

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾

نو کله چه لولی (ته) (پاک) قرآن نو پناه وغواړه (ته) په الله له شیطان رتلی شوی (په شعلو سره).

تفسیر: په حدیث کښی راغلی دی «خیرکم من تعلم القرآن وعلمه - دیر غوره له ستاسی

هغه څوک دی چه قرآن زده کوی او نورو ته ئی هم ورشیی «معلوم شو چه د مؤمن دپاره د لوی قرآن قرائت دیر ښه کار دی او په پخوانیو آیاتونو کښی پر ښو کارونو د دوو څلو اجر ورکولو ذکر شوی ؤ - نو ځکه دلته د قرآن د قرائت ځینی آداب تعلیم فرمائی شو کوم سری د بی احتیاطی د دغه دیر ښه کار له اجره بی برخی پاتی نشی او خپل ثواب ضائع نه کړی - د شیطان زیار (محنت) او کوښښ تل په دغه کښی دی چه د انسانانو ښو کارونو ته نقصان ورسوی تر څو ئی تری ستون کړی، خصوصاً د لوی قرآن د قرائت پشان د یوه داسی متبرک او مقدس کار څخه چه د گردو (تولو) نیکیو سرچینه ده هر ورو (خامخا) ممانعت کوی او په سره سینه ورته نشی کتلی - او که ئی سره له زیاره او کوښښه د قرآن کریم په نه لوستلو باندی بری ونه موند، نو په داسی آفاتو او مشکلاتو کښی ئی مبتلا کوی چه د لوی قرآن قرائت د حقیقی فائدی له حاصلولو څخه مانع شی - له دغو گردو (تولو) مغوی (تښتونکو) تدابیرو او په مخ کښی راتلونکیو خرابیو د حفاظت طریقه هم دغه کیدی شی - کله چه مؤمن د قرآن د قرئت اراده کوی، نو رومبی دی د زړه په صدق سره پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړی او د مردود شیطان د پلمو (تدبیرونو) او وسوسو څخه دی وتښتی او د پاک الله په پناه کښی دی ځای ونیسی - اصلی استعاذه (په پناه کښی راتلل) په زړه سره کیږی - مگر د زړه او د ژبی د موافقت دپاره د لوی قرآن د قرائت په شروع کښی په ژبی سره هم «اعوذ بالله من الشیطن الرجیم» ویل ضروری دی.

تنبیه: (څرنگه چه د پاک قرآن ابتداء په «تعوذ» سره مسنونه ده، نو ځکه هر لوستونکی ته ښائی چه پخوا د عظیم الشان قرآن له لوستلو څخه «تعوذ» وواځی. د «تعوذ» ماثوره عبارت هم داسی دی لکه چه پاس ولیکل شو. معنی ئی دا ده چه «پناه غواړم په الله تعالیٰ له شره د شیطان رتلی شوی» شیطان په وزن د فیعال له شطن شطونا څخه مشتق دی. (ای بعد بعیداً) د خدای خوار کړی عزازیل تسمیه په شیطان سره د دی لامله (له وجی) شوی ده چه دی د الله تعالیٰ له رحمته لری دی. ځینی وائی شیطان په وزن د فعلان له شاط یشیط شیطا ځنی اشتقاق موندلی دی چه په دی تقدیر معنی ئی هلک هلاکا سره کیږی).

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾

بیشکه دا (شیطان) نشته ده ته (هیڅ قدرت) تسلط او غلبه پر هغو کسانو چه ایمان پی راوړی دی او پر رب خپل توکل (اعتماد) کوی.

تفسیر: یعنی هر څوک چه پر پاک الله اعتماد او توکل وکړی او له هغه څخه پناه وغواړی، پر هغه، شیطان په زور او قوت سره نه حاوی کیدی شی - که داسی کوم سری تش د څه لږ وقت له مخی د بشریت په مقتضی د شیطان په پلمه (تدبیر) کښی ولوېږی، خو بیا هم شیطان پری خپله

کامله قبضه او تسلط نشی قایمولى - او دیر ژر به د ده سترگی د هم دغی استعاذی پر برکت خلاصیری - او غفلت به ئی نه متمادی کیری - لکه چه په ۹ جزء د الاعراف په (۲۴) رکوع ۲۰۱ - ۲۰۲ آیت کښی راغلی دی ﴿إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَثَوْهُمْ ظِلٌّ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ وَإِخْوَانُهُمْ يَبْتَغُونَ فِي النَّارِ أَن يَمْلِكُوا بِمِصْرُورٍ﴾

إِنَّمَا سُلْطَنُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ١٠٠

بیشکه خبره هم دا ده چه تسلط د شیطان پر هغو کسانو دی چه دوستی کوی دوی له ده سره، او پر هغو کسانو دی چه دوی له دغه (الله) سره شریک گرځوونکی دی (د بل شی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په لوی لاس شیطان خپل ملگری او رفیق وگرځوی او د دی په حای چه پر پاک الله اعتماد او توکل وکړی پر شیطان زړه تری او پری مطمئن او داده کیری - ګواکي شیطان له الله تعالی سره شریک دروی - یا د ده په اغواء سره نور شیان له الله سره شریک کوی - نو پر داسی افرادو د شیطان پوره قبضه او تسلط دی او په هر ډول (طریقه) ئی چه زړه وغواړی د خپلو ګوتو په اشارو سره ئی دی خوا او هغی خوا ته نځوی او ګدوی - او هر لوری ته چه زړه ئی وشي بیانی ئی.

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَّكَانَ آيَةٍ ۖ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنْزِلُ قَالُوا إِنَّمَا هِيَ إِفْكَةٌ مِّنْ قِبَلِ الْفَاسِقِينَ ١٠١

او کله چه بدلوو مونږ (رالپرو کوم ناسخ) آیت په حای د (بل منسوخ) آیت (لمصالح الوقت) حال دا چه الله ته ښه معلوم دی هغه چه رالپری نو وائی دا (کفار نبی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه ته دروغ تړونکی ئی (په الله)؛ (نه) ده داسی لکه چه دوی ئی وائی) بلکه زیات د دوی نه پوهیری (په حکمت د نسخی).

تفسیر: پخوا ئی حکم ورکړ چه د قرآن عظیم الشان د لوستلو په وقت کښی د شیطان رجیم له تګی توری څخه پناه وغواړئ چه هغه په دغه ښه او مبارک کار کښی څه موانع او مشکلات دروړاندی نه کړی - دلته د هغه د ځینو موانعو ذکر کوی چه د پاک قرآن په متعلق ئی هغه پیدا کوی. واقعہ خو دا ده چه پوره قرآن خو یو ځلی نه دی نازل شوی بلکه موقع په موقع د هغه

آیات نازلیده مثلاً په اول کښی ئی د کفارو له قتاله ممانعت فرمایلی و - څه مدت وروسته مسلمانانو ته امر ورکړ شو چه له کفارو او مشرکانو سره جهاد وکړی. یا په ابتداء کښی ئی حکم فرمائی و - ﴿قُلْ اِلَیَّ اِلَاقِلًا تَصِفَةً﴾ الآية - لږ مدت وروسته په هغه «معظمه مکه» کښی دغه آیت نازل شو ﴿عَلَمَ اَنْ لَّنْ تَخْصُوهُ فَتَابَ عَلَیْكُمْ فَاَقْرَءُوا مَا تَشْرَمْنَ الْقُرْآنَ﴾ الآية - کفارو د داسی احکامو د آوریډلو څخه اعتراض کاوه - چه دغه څرنگه د پاک الله کلام کیدی شی؟ آیا الله تعالیٰ (معاذالله) له بیخبری څخه د هغی یوی خبری حکم درکړی و؟ بیا چه خبر شو نو بل حکم ئی صادر کړ؟ معلومیږی چه دغسی خبری ته له پخپله ځانه جوړوی که نه د الله تعالیٰ کلام له سره پر دغسی احکامو نشی مشتملیدی چه یوه ورځی یو شی ووائی - او بله ورځ بل شی ووائی - ممکن و چه هم داسی وساوس او شبهات شیطان د ځینو مسلمانانو په زړونو کښی القاء کړی، نو د هغه جواب ورکوی چه دغه ستاسی اعتراض محض جهالت او نادانی ده. که تاسی ته د نسخی حقیقت معلوم وی، نو له سره به مو داسی الفاظ له خپلی ژبی څخه نه وی ایستلی، د نسخی مطلب تش هم دغومره دی چه د یوه میعادی حکم د میعاد د پوره کیدلو څخه وروسته بل حکم ولیږلی شی - آیا که یو طبیب د لسو یا شلو ورځو دپاره د منضج نسخه تجویز کړی - او وروسته له هغه د مسهل تجویز وکړی - نو دغه تجویز د هغه طبیب پر لا علمی محمول کاوه شی؟ یا که هغه سری چه داسی خبری کوی پخپله جاهل او ناپوه دی؟ الله تعالیٰ ته پخپله ښه معلوم دی چه په هر وقت کښی چه هر حکم ئی نازل فرمایلی دی همغه درست او صحیح دی - یعنی هغه روحانی غذا یا دوا چه تجویز کړی شوی ده - تر کوم حده پوری د روحانی مریضانو له مزاجه او حالاتو سره مناسبه ده؟.

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ١٢٠

ووايه (ای محمده دغو کفارو ته چه) نازل کړی دی دغه (قرآن) روح پاک (جبریل) (له طرفه) د رب ستا په حقه سره (بلا شبهه) دپاره د دی چه ثابت کړی (په حقانیت د قرآن) هغه کسان چه مؤمنان دی او هدایت دی او زیری (د جنت) دی دپاره د مسلمانانو).

تفسیر: یعنی دغه ځما یا ځما پشان د کوم بل انسان جوړ کړی کلام نه دی، دا خو هغه کلام دی چه بلا شبهه ځما رب د روح القدس (پاکي پرښتی) جبریل الامین په ذریعه د حکمت او مصلحت سره موافق پر ما باندی نازل فرمایلی دی گواکي ﴿مِنْ رَبِّكَ﴾ ئی وویل او تنبیه ئی وفرمایله چه د دغه لوی قرآن نازلوونکی هغه اعلیٰ او ارفع او اقدس ذات دی چه پخپله محمد

صلی الله علیه وسلم ئی په داسی یوی حیرت انگیزی طریقی سره او په داسی اعلیٰ او اکمل اخلاق سره تربیه وفرمایه چه ستاسی په مقابل کښی دی. او د روح القدس د بیان فرمایلو څخه ښائی چه په دی لوری اشاره وی هغه کلام چه حامل ئی ﴿رُوحُ الْقُدُسِ﴾ گرځولی شوی دی ښایی چه د روحانیت طهارت - او د ملکيه و صفاتو مجسمه وی - لکه چه وی گورئ چه په دغه شان او اوصاف تر اسمان لاندی بل داسی افصح ابلغ او معجز کلام په نظر نه راځی او دغه قرآن ئی ځکه نازل فرمائی چه ټینگ کړی په حقیقت د دی کلام باندی زړونه د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی موقع په موقع او په تدریج سره د احکامو او آیاتونو د نزول د لیدلو څخه د ایمان لرونکی زړه قوی او اعتقاد ئی پخپری چه ځمونږ رب ځمونږ له هره حاله او ځمونږ د ژوندانه له هر یوه دور څخه هم پوره واقف او ښه خبردار او په نهایت حکمت ځمونږ تربیت فرمائی څرنګه چه حالات ځمونږ رادمخه کیږی د هغه سره موافق ځمونږ هدایت او لیار ښوونه کوی. او پر هر کار باندی د هغه سره مناسب زیری آوړوی.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَبُ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٣﴾

او خامخا په تحقیق ښه معلوم دی مونږ ته چه بیشکه دوی وائی چه بیشکه هم دا خبره ده چه ښوونه کوی ورته انسان. (او په واقع کښی داسی نه دی ځکه چه) ژبه د هغه سړی چه دوی نسبت د ښوونی کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره (فصیحه - بلیغه چه د عجمی کرکیچونو څخه بیخی مبراء ده).

تفسیر: یعنی منکرانو به ویل چه (العیاذ بالله) لوی قرآن د الله تعالیٰ کلام نه دی - که نه نسخ به په دغه کښی ولی واقع کیدی او نه دغه ای محمده استا کلام کیدی شی - ځکه چه ستا امی توب خو گردو (تولو) ته معلوم او مسلم ؤ، یو داسی امی چه نه ئی لاس پر کوم کتاب لګیدلی وی او نه ئی قلم پخپل لاس اخیستی وی، بلکه سره له اعلیٰ درجی قریشی توبه تر څلوېښتو کلو پوری یو شعر یی هم پر ژبه نوی جاری شوی چه په شعر ویلو کښی د عربو تر وړکیو پوری هم فطری مهارت او ذاتی لیاقت درلود (لرلو) - او د ادبی قوت او قدرت او ملکی خاوندان وو، نو څرنګه ګمان به کیدی شی چه بی تعلیمه او تعلمه یو ناڅاپه به ئی داسی کتاب راجور کړی راوړی وی چه په دغه اندازه پر عجیبو او غریبو علومو او حکمو او وضعیتو او هیئت بدلونکو قوانینو او احکامو باندی مشتمل وی - لاعلاجه ښائی چه منکر سړی داسی ووائی چه کوم بل چا به ده ته دغه خبری ورښودی او دغسی معجز کلام به ئی ورجوړاوه - نو دغه به څوک وی؟ چه د

هغه د دغه بې نهايته قابليت څخه د دغه عظيم الشان قرآن پشان يو مستطاب کتاب تيار شوی دی - د ده په نامه د منکرينو په زعم اختلافات ؤ د جبر - يسار - عائش - يعيش - څو تنو عجمي مريو په نسبت ویلي شوی دی چه هغوی نصرانيت پريښی او د اسلام مذهب ئی قبول کړی ؤ - وائی چه دوی کله نا کله د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف کیدل - یا به پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی لیدل مگر دا ډیر د تعجب ځای دی چه د داسی لویانو او پوهانو انسانانو په نامه هم تاریخ نه دی خبر او هغه ئی په پوره تیقین او تعین سره ضبط او قید کړی نه دی. او د دوی ځنی د تش زده کوونکی او نقل کوونکی (یعنی ځمونږ امجد محمد د الله صمد رسول احمد صلی الله علیه وسلم) پر قدمونو گرد (تول) جهان لویږی - تر دی حده پوری چه هغه کسان چه د دوی په نبوت کښی څه تردید هم لری خو بیا هم دوی ته په لوړه غږ سره د دنیا لوی مصلح او کامل انسان وائی. په هر حال د مشرکینو د دغه د سفاکت د اعتراض څخه دغه خبره خو ضرور ثابته شوه چه د بعثت څخه پخوا محمد صلی الله علیه وسلم أمی او نالوسته ؤ - او د دوی په زعم دغه یوه منلی شوی خبره وه چه قرآنی علوم او معارف د دوی د مسلمه امیت سره بیخی نشی تطبیق کیدی نو ځکه د دغی خبری ویل لازمیږی چه بل کوم سری دغه عالی خبری ورښی بلا شبهه چه زمونږ پاک رسول الله ته هم بل څوک دغه مقدسی خبری ورښولی وی، لیکن دغه ښوونکی. کوم یو بشر او انسان نه ؤ - بلکه هغه ځمونږ دغه قدیر رب دی چه پخپله داسی ارشاد فرمائی ﴿الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾

﴿لِسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَبُ﴾ الآية - ژبه د هغه سری چه دوی نسبت د ښوونی کوی هغه ته عجمی ده او دغه قرآن په ژبه د عربی ده ښکاره فصیحه - بلیغه چه د عجمی کرکیچونو څخه بیخی مبراه ده) یعنی که تاسی د لوی قرآن په خارقه علومو او د هغه د اعجاز په نورو وجوهو باندی د خپل جهالت او غباوت لامله (له وجی) نه پوهیږئ نو د هغه د ژبی له اعجازه، د ده د فصاحت او بلاغت ادراک خو لږ څه کولی شی چه د هغه په متعلق څو څو ځلی تاسی ته دعوت درکړی شوی دی او د دغی خبری اظهار او اعلان په تکرار سره شوی دی چه که تول پیریان او انسانان متفقاً سره راټول شی نو د دغه کلام یوه لږه نمونه او مثال هم نشی راوړاندی کولی - نو بیا د دی کلام چه د هغه د نظیر او مماثل راوړلو څخه د عربو تول شعراء - فصحاء - بلغاء او پوهان بلا استثناء گرد (تول) سره عاجز او پاتی وی نو یو مجهول او معلول بازاری اعجمی - مریبی څخه څرنگه داسی یوه هیله (امید) کیدی شی چه داسی یو معجز کلام به له خپله ځانه جوړولی شی؟ که په تمامو عربو کښی کوم سری بالفرض داسی کلام جوړولی شوی نو هغه هم دا ځمونږ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ؤ مگر ماسواء له عظیم الشان قرآنه د محمدی صلی الله علیه وسلم کلام بله لویه ذخیره د لوی قرآن پر بیان کړی شوی موضوعاتو موجود دی چه سره له خپله انتهائی فصاحت د پاک قرآن له یوه ډیره وړوکی سورت سره هم برابری نشی کولی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾

بیشکه هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (او نه وائی چه دا له طرفه د الله دی) نه ښیې دوی ته الله (لیاره د نجات او جنت) او شته دوی ته عذاب دردناک (په سبب د انکار د قرآن او نبی آخر زمان

تفسیر: یعنی سره د ښکاره و دلائلو له وجوده که یو سړی دغه خبره په خپل زړه کښی تینګه کړی - چه زه به خامخا پری باور او یقین نه کوم نو الله تعالی هم هغه ته تر مقصده پوری د رسیدلو لیاره نه ورښیې او هغه گردی (تولی) قواوی تری سلېوی څومره چه وپوهولی شی له سره پری ونه پوهیږی بد اعتقاده سړی تل له هدایته بی برخې پاتی کیږی او بالاخر د سختو سزاوو مستحق گرځی.

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَذِبُونَ ﴿١٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه تری دروغ هغه کسان چه نه راوړی ایمان په آیتونو د الله (چه قرآن دی)، او هم دغه کسان هم دوی دی دروغجنان.

تفسیر: یعنی تاسی ته داسی وائی! ﴿إِنَّمَا أَنتَ مُفْتَرٍ﴾ حال دا چه ستاسی امانت - صداقت - او دیانت لا له پخوا څخه ښکاره او مسلم او ستاسی له هر قول او فعل او وضع او هیئت څخه ظاهر و - آیا د دروغو ویونکو خبره - طور - طریقه خبری او اتري هم داسی وی؟ دروغ جوړول خو د اشقیاو دود او دستور دی - هغه کسان چه سره د الله تعالی د قدرت د دلائلو د لیدلو هم یقین او باور نه کوی هم دوی دروغجنان دی او له دغه څخه به بل کوم لوی دروغ وی چه انسان د پاک الله خبری ته دروغ ووائی.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مِنْ أَكْرَهٍ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ
مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٦﴾

هر څوک چه کافر شو پر الله وروسته له ايمان راوړلو د ده (نو پری غضب دی د الله) مگر هغه څوک چه زور پری وکړ شو (او مجبوراً د کفر کلمه ئی وویل) حال دا چه زړه د ده آرام نیونکی وی په ايمان سره ولیکن هغه څوک چه ارته کړی په کفر سره سینه (خپله چه راضی شی پری اعتقاداً) نو پر دوی باندی غضب دی له (طرفه د) الله، او شته دوی ته عذاب لوی (اخروی په سبب د ارتداد).

تفسیر: یو خو هغه مجرمان دی چه د سلهاؤ دلائلو او آیتونو په لیدلو هم نه متیقن کیږی مگر له دوی څخه ډیر لوی مجرم هغه دی چه د یقین راوړلو او تسلیم کولو څخه وروسته د شیطانی شبهاتو او وساوسو څخه متأثر شی او له صداقته انکار وکړی لکه عبد الله بن ابی سرح چه د ايمان له راوړلو څخه وروسته مرتد شو (العیاذ بالله) د داسی کسانو سزا وروسته بیان فرمائی - په منع کښی په ﴿إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ﴾ الآية - کښی یوه ضروری استثنا ئی وفرمایله یعنی که کوم مسلمان د زړه په صدق سره برابر په ايمان قائم وی او د یوی لمحی له مخی هم ايمانی رڼا (رنرا) او قلبی طمانیت د ده له زړه څخه بیل شوی نه وی مگر تش په کوم خاص حالت کښی د کوم خورا (زیات) ډیر زور او جبر او زبردستی لامله (له وجی) مجبور او لا علاجه شی او د ډیر شدید خوف له سببه د خپل ژوندانه ساتلو له خاطره تش په ژبه منکر شی یعنی کومه کلمه د اسلام په خلاف ووائی، خو په دی شرط چه په دغه وقت کښی هم زړه ئی مطمئن او هیڅ قسم شک، شبهه او تردد پکښی نه وی - بلکه د دغه د ژبی د الفاظو په نسبت هم سخت کراهیت او نفرت ولری نو داسی شخص مرتد نه دی - بلکه خامخا مسلمان گڼلی کیږی هو! له دی نه لوی مقام او لوړه مرتبه دا ده چه انسان مرگ قبول کړی خو د خپلی ژبی څخه داسی یو لفظ نه باسی - لکه چه د حضرت بلال - حضرت یاسر - حضرت سمیه - حضرت حبیب بن زید الانصاری او حضرت عبدالله بن حذافه رضی الله عنهم او د نورو واقعات په تواریخو او سیرو کښی شته او مونږ د اختصار په اعتبار دلته هغه نشو لیکلی - ښه خو به دا وی چه د دغو مطالبو د پوهیدلو دپاره تفسیر ابن کثیر ولوست شی.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ ۚ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿١٠٤﴾

دا (لوی اخروی عذاب) په سبب د دی د دی چه دوی غوره کړی دی ژوندون لږ خسیس پر (اعلیٰ ژوندانه د) آخرت - او بیشکه الله نه ښیي لپاره (د استقامت) قوم کافرانو ته.

تفسیر: یعنی داسی منکرانو ته چه دنیوی ژوندون د خپل مقصود کعبه وگرځوی - د بری او کامیابی لپار کله په برخه کیږی - حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هر څوک چه له ایمانه غاړه غروی - یا د دنیوی غرض لامله (له وجی) یا د ځان له ویری یا د اخوت او قومیت په لحاظ، یا د پیسو په هیله (امید) د آخرت په مقابل کښی دنیا عزیزه وگنی هغه ته به د آخرت ښیگنه (فائده) څنگه ورسیري؟ که د ځان د ویری تلفظ پری وکړی نو کله چه د ویری وقت تیر شی نو بیا دی توبه او استغفار وکړی او سم ثابت دی شی.»

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَسَمِعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٥﴾

دا (کفار) همغه کسان دی چه مهر وهلی دی الله پر زړونو د دوی (چه نه قبلوی حق) او په غوړونو د دوی (چه نه اوری حق) او په سترگو د دوی (چه نه وینی آثار د قدرت)، او دغه کسان (یعنی کفار) هم دوی دی غافلان (له عقبی).

تفسیر: یعنی د دنیا غوښتلو او هوا پرستی په نشه کښی داسی مست او بی هوشه شول چه د دوی د هوش او په سد کیدلو هیڅ هیله (توقع) او امید نشو پاتی دوی د الله تعالیٰ گرد (تول) ورعطا شوی قوتونه ضائع کړل بالاخر پخپلو غوړونو د حق غږ د آوریډلو - او پخپلو سترگو د حق د دلائلو د لیدلو او پخپلو زړونو د حق د خبرو د پوهیدلو توفیق تری سلب کړی شو - د مهر وهلو مطلب پخوا له دی نه د «البقرة» په سورت او نورو ځایونو کښی لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی!.

لَا جَزَاءَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْخٰسِرُونَ ﴿١٠٦﴾

دا خبره واقعی ده بلا شبهه چه بیشکه دوی په آخرت کښی هم دوی دی زیانکاران (چه عمر ئی حبطه لار).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د خپلو بی اعتدالیو او غلط کاریو څخه د پاک الله ورعطاء کړی قوتونه تباہ او بیکاره کړی وی - او تش دنیا ئی د خپل مقصود کعبه گرځولی وی نو له هغوی څخه بد او خراب انجام به د بل چا وی؟.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ
مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٠﴾

پس له دی بیا بیشکه رب ستا دپاره د هغو کسانو چه هجرت ئی کړی دی (له خپله وطنه) وروسته له هغه چه مفتون شوی دی (په عذابونو) بیا جهاد ئی کړی دی او صبر ئی کړی دی بیشکه رب ستا وروسته له دغه (هجرت، جهاد او صبر) نه خامخا ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په مکی معظمی کښی ځینی کسان د کافرانو له ظلم او تیری څخه ښوئیدلی وو یا تش په ژبه ئی د کفر لفظ ویلی وو - وروسته له هغه ئی هجرت وکړ او جهاد ئی وکړ او په ډیر استقلال او استقامت پر اسلام قائم پاتی شول کله چه دوی دومره په اسلامی کارونو کښی برخه واخیسته، نو هغه تقصیر ئی ورمعاف شو او د الله تعالی مهربانی پری مبدوله شوه. یو بزرگ ؤ چه «عمار رضی الله تعالی عنه» نومیده د ده پلار «یاسر رضی الله تعالی عنه» وه چه دغه میره (خاوند) او ښځه د کفارو د ډیر ریرولو (تکلیفولو) او رنځ او درد رسولو لامله (له وجی) اګر که شهیدان شول - خو بیا هم د کفر یو لفظ ئی هم ونه وایه - دغه د مسلمانانو رومبی وینی دی چه د اسلام په لیاره کښی توئی شوی - لیکن د دوی ځوی «عمار رضی الله تعالی عنه» د خپل ځان له ویری هغه لفظ ووايه - خو وروسته له نجاته په ژړا او انگولا د رسول الله «صلی الله علیه وسلم» په حضور مشرف شو - نو دلته دغه پاس آیت نازل شو رضی الله تعالی عنهم اجمعین.

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ

نَفْسَهَا وَتُؤْتِي كُلَّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۱۱﴾

(بیاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چه را به شی هر یو (نیک او بد) نفس چه جگړه (سوال او ځواب) به کوی لپاره د (نجات د) ځان خپل او پوره به ورکړ شی هر نفس ته (جزاء د) هغه عمل چه کړی ئی دی حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړ شی (په تقلیل د حسناتو یا تکثیر د سیئاتو)

تفسیر: یعنی د یوه په ځای به بل څه نشی ویلی. مور - پلار - خور - ورور - ښځه - اولاد - احباب او اقارب هیڅوک به نه پکاریږی. هر سری به پخپل غم او فکر کښی اخته وی چه څه دول (طریقه) د خپل ځان دپاره یو مخلص پیدا کړی راز راز (قسم قسم) دروغ او رښتیا خبری به د خپل ځان د برائت او عذر دپاره جوړوی او جواب او سؤال او جگړی به کوی - چه د ځان دپاره نجات حاصل کړی.

﴿وَتُؤْتِي كُلَّ نَفْسٍ﴾ الآية - او پوره به ورکړی شی هر نفس ته جزاء د هغه عمل چه کړی ئی دی حال دا چه په دوی باندی به ظلم ونه کړی شی په تقلیل د حسناتو یا په تکثیر د سیئاتو) یعنی د نیکی په اجر او ثواب کښی به هیڅ تقلیل نه واقع کیږی او د بدی سزا به له استحقاقه زیاته نه ورکوله کیږی.

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿۱۲﴾

او بیانوی الله مثل د یو کلی چه ده (دا کلی) په امن کښی (له قتله او غارته) په آرام (او هوسا اهل د دی) چه راته دغه کلی ته رزق روزی (د اهل) د دی دیره پریمانه له هر ځایه (له هره طرفه) نو کافر (ناشکره) شو (اهل د) هغه په نعمتونو د الله نو وڅکاوه په (اهل د) دی باندی الله کالی (کپړی) د لوړی او ویری (چه لوړه او ویره ئی پری لازمه او محیطه وگرځوله لکه جامه) په سبب د هغو (عملو) چه وو (دوی چه کول به ئی).

تفسیر: (آمنة مطمئنة) یعنی نه د باندی د دشمن څه فکر او اندیښنه وه او نه د دننه څخه کوم

قسم فکر او تشویش، په ډیر امن او هوساڼی (آرام) سره به ئی ژوندون کاوه او خوراک دپاره غلی - دانی - میوی او نور ور راوړلی کیدی او هر څیز به ئی په افراط و. په کور ناست دوی ته هر قسم نعمت وررسیده. نو د هغه کلی وسیدونکو د الله تعالی د هغو نعمتونو قدر ونه کړ او په دنیوی خوندونو کښی داسی مشغول او مصروف شول چه په دغه غفلت او مستی کښی حقیقی منعم هم د دوی له یاده ووت، بلکه د هغه په مقابل کښی ئی بغاوت وکړ، بالاخر الله تعالی د دغی ناشکری او د نعمت د کفران خوند پر دوی وڅکاوه چه د امن او هوساڼی (آرام) په ځای خوف، ویره او د روزی د ډیروالی او پریمانی په ځای د لوړی او قحط په مصیبت کښی ئی داسی اخته کړل، لکه چه کالی (کپری) د خپل اغوستونکی چپ چاپیر احاطه کوی او یوه شیبه لوړه او ویره - قحط او خوف له دوی نه نه بیلیده.

شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسی فرمائی ده «او ښی الله یو مثال یو کلی وه په امن او دادینه راتله دی ته د فراغت روزی له هر ځایه بیا ناشکری ئی وکړله د الله د احسانونو بیا وڅکاوه پر دی باندی الله خوند چه د دی د اهل د ځان کالی (جامه) شوه لوړه او ویره په بدل د هغه چه دوی کاوه.»

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿۱۳﴾

او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته رسول له (جنسه د) دوی نو نسبت د دروغو ئی وکړ هغه ته نو ونيول دوی لره عذاب (د لوړی او ویری) حال دا چه دوی ظالمان وو (په شرک او تکذیب سره).

تفسیر: علاوه پر هغو ظاهری نعمتونو چه پاس مذکور شول یو ډیر لوی او مهم باطنی نعمت هم هغوی ته ورکړی شوی ؤ - یعنی د دوی له قومه او له نسه ئی یو داسی رسول ورلیږلی وو - چه د هغه د اتباع په وسیله ئی د الله د خوښی ډیر لوړ مقامات هم حاصلولی شو مگر دوی د اتباع او تصدیق په ځای د ده پر تکذیب او مخالفت ملا وتړله او هم داسی پرله پسې په کندو او ژورو کښی لوبدل، بالاخر د قدیمی سنت الله سره سم گرد (تول) ظالمان او گنهگاران د الله تعالی په عذاب کښی اخته او دوی ئی سره تول راگیر کړل بیا نو د دوی د نجات دپاره د هیچا هېڅ یو تلبر پر مخ تگ ونه کړی شو - ځینی مفسرین وائی چه په دغه آیت کښی د کوم معین کلی تذکره نه ده محض د تمثیل په ډول (طریقه) د کوم تباہ او ویجاړ شوی کلی لا علی التعین حواله ئی ورکړی ده، یا خو د داسی یو فرضی کلی وجود ئی فرض کړی او د مکي معظمی کفارو ته تنبیه ورکړی شوی وه چه که تاسی هم داسی وکړئ نو تاسی سره به هم داسی معامله

کیدى شى نو د کفران نعمت او د رسول الله د تکذيب او عداوت له سزا څخه مه بيفکره کيږئ!
 د ځينو علماؤ په نزد په دغه مثال کښى له کلى څخه مراد مکه معظمه ده چه هلته هر قسم امنيت
 او طمانيت ؤ او سره له دى چه يوه غير ذى زرع وادى وه خو راز راز (قسم قسم) ميوى دانى
 غلى او نور د دى په لورى راښکودلى کيدى ﴿اَوَلَمْ تُكُنْ لَهُمْ حَرَمًا مَّحَجَّبًا يَنْصُرَتُ كُلُّ شَيْءٍ﴾
 (۲۰ جزء د القصص (۵۷) آية (۶) رکوع) مگر مکيانو (مکى والو) د دغو نعماو
 هيڅ قدر ونه پيژندو، په شرک او عصيان او بېحيائى او اوهام پرستى کښى لگيا او منهمک
 شول، بيا الله تعالى له گړدو (تولو) نعمتونو څخه لوى نعمت د محمد رسول الله صلى الله عليه
 وسلم په بعثت سره دوى ته ور وليږه، نو دوى د هغه په انکار او تکذيب کښى هيڅ کمى ونه
 کړه ﴿اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ بَدَّلُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا وَّ اَعْلَوْا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ﴾ (۱۳ جزء د
 ابراهيم د سورت (۲۸) آيت (۵) رکوع) بالاخر الله تعالى د امن او اطمینان په ځاى د
 مسلمانانو مجاهدینو وېره د دوى په زړونو کښى واچوله او د فراخى او پريمانى روزى په ځاى اوه
 کاله قحط ئى پر دوى مسلط کړ چه په هغه کښى د سپيو او نورو مردارو تر غوښو پورى هم دوى
 وخوړل بيا د «بدر» په غزا کښى د اسلامى غازیانو له لاسه پر دوى د الله تعالى عذاب ورگډ شو
 دلته خو داسى وشو - د بل لورى هغه خلق چه د دغو ظالمانو له جور، ستم او تيرى څخه پکو
 (تنگ) شوى وو - د ديرو مصائبو او زړه تنگى لامله (له وجى) خپل کور او کهول به ئى
 پريښودل او تښتيدل، نو دغو کسانو ته پاک الله له پخوا څخه د هستوگنى دیر ښه ځايونه ور په
 برخه کړل - او د دښمنانو له خوفه ئى مامون او مصئون کړل د روزى وروڼه ئى پرى ورپرانستل،
 پر زورورو او زبردستو دښمنانو ئى فتح او برى ورپه برخه کړ بلکه دوى ئى د اقليمونو باچا او
 د متقيانو امام وگرځاوه ښائى د هم دى لامله (له وجى) په دغو آياتونو کښى د مکيانو (مکى
 والو) حال ئى واوراوه او په ورستنيو آياتونو کښى په ﴿فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ﴾ کښى ئى
 مسلمانانو ته خطاب فرمايلى دى چه تاسى له داسى حرکاتو څخه ځان ساتئ! چه د هغه له سببه
 پر مکيانو (مکى والو) مصائب نازل شوى وو.

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ
 كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿۱۱۳﴾

نو خوړئ تاسى له هغو (طعامونو) څخه چه درکړى تاسى ته الله حلال طيب
 پاکيزه او شکر وياست (قدر وپيژنئ) د نعمت (احسان) د الله که يئ تاسى
 چه خاص هم ده ته عبادت کوئ (او فرمان ئى منئ).

تفسير: يعنى هر څوک چه د الله تعالى د عبادت مدعى وي ده لره دغه خبره ور (مستحق) او

لائقه ده چه د الله تعالى د ورکړی نعمت او حلالی او طبیی روزی څخه متمتع شی! او د هغه د احسان قدر وکړی! او د الله شکر گزاره بنده شی! حلال دی حرام نه گڼی، حرام دی حلال نه شمیری! د نعمتونو د منتفع کیدلو په وقت کښی حقیقی منعم دی نه هیروی! بلکه په هغه او د هغه پر لیږلی شوی رسولانو باندی دی ایمان راوړی! او د دوی د احکامو او هدایاتو په تعمیل کښی دی دیر زیار وکاری!

(د حلالو او طبیو او پاکیزه و شیانو د استعمال له احکامو څخه وروسته اوس په دغه آیت کښی الله تعالى د حرامو اشیاو ذکر فرمائی غو د هغو له استعماله ځانونه وژغورلی (وساتلی) شی).

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ
فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ١١٥

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) پر تاسی باندی (خوراک د) مردار او (د بهیدونکي) وینی او د غوښی د خنزیر او هغه (حلال کړی شوی حیوان) چه غږ کړی شوی دی (د بل شی) بی له الله (د نامه) په (وقت د ذبح د) هغه، پس هغه څوک چه اړ (محتاج) شی (خوړلو د دی حرامو ته) حال دا چه ظالم نه وی (په بل چا) او نه تجاوز کوی (له قدره د کفاهه) نو بیشکه الله لوی مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) دیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب).

تفسیر: د دی آیت تفسیر د «البقرة» او د «الانعام» په سورتونو او نورو ځایونو کښی پخوا لیکلی شوی دی ځمونږ دی تفسیر کښی دی بیا ولوست شی دلته دا غرض دی لکه چه په پخوانی آیت کښی اشاره وه چه حلال دی پر خپل ځان نه حراموی! په دغه آیت کښی تنبیه ورکړی شوی ده چه حرام شیان دی هم نه حلالوی! خلاصه ئی دا چه یو شی حلال یا حرام مقررول، د هغه لوی الله حق دی چه د دغو گړدو (تولو) شیانو خالق او مالک دی لکه چه په راتلونکو آیاتونو کښی په وضاحت سره د دغه مضمون بیان شوی دی (د اضطرار په تفصیل کښی ځینی مفسرین داسی لیکي چه د لوړی له جهته مرگ ته نژدی شوی وی یا له جهته د مرض چه طبیب حاذق په خوراک د دغه حرام شی سره ورته امر وکړی).

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكُذِبَ هَذَا

حَلَّٰلٌ وَهَٰذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ
عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٢﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٤﴾

او مه وایی تاسی له وجی د بیانولو د ژبو ستاسی دروغو لره (داسی) چه دا
حلال دی او دا حرام دی دپاره د دی چه جوړ کړی له عَانه پر الله دروغ
بیشکه هغه کسان چه تری دوی پر الله بهتان نه به مومی خلاصی (له عذاب د
آخرت؛ دغه چه بهتان ترلی وو دوی پر الله د هغه شی دپاره هغه) نفعه ده لره
او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی بی له کوم شرعی مستنده د کوم شی په متعلق خوله سپردل او داسی ویل چه حلال
دی یا حرام دیر سخت جسارت او کذب او افتراء ده. حلال یا حرام خو همغه شیان کیدی شی
چه هغه ته پاک الله حلال یا حرام فرمایلی وی - که کوم سری محض پخپلی رأیی سره کوم شی
حلال یا حرام وټاکي (مقرر کړی) او د هغه نسبت الله تعالی ته وکړی (لکه چه د معظمی مکي
مشرکانو کول) او د هغه ذکر د «الانعام» په سورت څمونږ د دی مبارک تفسیر کنی پخوا له
دی نه تیر شو نو هغوی فی الحقیقت پر الله تعالی بهتان ترلی دی. مونږ مسلمانانو ته هدایت
راکړی شوی دی چه بنائی هیڅکله داسی رویه ځان ته اختیار نه کړو او هر هغه شی چه الله تعالی
حلال کړی وی حلال ئی وبولو او هر هغه شی ئی چه حرام کړی حرام ئی وگڼو او بی له شرعی
مأخذ پخپل سر د حل یا حرمت احکام ونه لگوو.

﴿مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ دغه چه بهتان ترلی وو دوی پر الله تعالی د هغه شی دپاره
هغه نفعه ده لره او شته دوی ته عذاب دردناک) یعنی د معظمی مکي مشرکین چه څمونږ لوی
رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معاذ الله مفتري وویل په یاد دی ولری چه هغوی پخپله مفتریان دی
- دوی د کذب او افتراء له لوری هر شی ته چه ئی وغواړی حلال یا حرام وائی او د هغه حلت یا
حرمت نسبت پاک الله ته کوی دوی ته به عنقریب معلومیږی چه د دغسی رویی د اختیارولو څخه
دوی هیڅ یوی ښیگنی (فائدی) ته نشی رسیدی لږ څو ورځی نوری دی هم دنیوی مزی وکړی او
د دغه لږ خسیس ژوندون څخه دی لږ څه خوندور شی بیا به دوی په هغه دائمی بندیځانی کنی
اچول کیږی چه هغه هم دوی ته بیخی آماده او تیار دی.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا
ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾

او پر هغو کسانو چه يهودان شوی دی حرام کړی دی مونږ هغه څیزونه چه بیان کړی وو مونږ پر تا باندی پخوا له دی نه او نه وو ظلم کړی مونږ پر دوی (په دی تحریم سره) ولیکن وو دوی چه په ځانونو خپلو به ئی ظلم کاوه (په علمی عصیان سره).

تفسیر: د دغه بیان د الانعام د سورت د ۸ جزء په (۱۴۶) آیت (۱۸) رکوع د ﴿وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَزَمًا كُلِّ ذِي ظُلْمٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمَ عَلَيْهِمْ شَحْوَهُمَا﴾ الآية - آیت په تفسیر کښی تیر شوی دی هلته دی بیا وکوت شی. دلته دا مقصد دی هر هغه شی چه الله تعالیٰ گردو (تولو) ته یا کوم خاص قوم دپاره دائماً تل ترته تر یوه معینه وخته پوری حرام کړی وی هغه عین حکمت او صواب دی هیڅ یو انسان د دغه حق نه لری چه په هغه کښی تصرف وکړی او حرام حلال یا حلال حرام وگرځوی.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا الشُّوْعَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ
بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝۱۱۹

بیا بیشکه رب ستا (چه دی ای محمده) هغو کسانو ته چه ئی کړی دی بدی (گناه) په جهالت (ناپوهی) سره بیا توبه وباسی وروسته له کولو د هغه (بد عمل) او نیک کړی عمل خپل بیشکه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت کوونکی دی (د خطیئاتو) دیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: مثلاً حرام ئی حلال یا حلال ئی حرام وگڼل په «نادانی سره» ئی ځکه وفرمایل هر څوک چه د الله تعالیٰ له احکامو څخه غاړه غړوی اگر که ئی عملاً او په قصد سره هم وکړی هغه هم فی الحقیقت د هغه نادانی او بی عقلی ده چه له خپله ځانه په لوی لاس جاهل جوړوی او کوی ئی. که عاصی لږ څه له عقله کار واخلي - او د گناه بدو نتایجو ته وگوری او تصور ئی وکړی نو له سره به د معصیت په لوری اقدام ونه کړی د جزء (۴) «النساء» د سورت په (۳) رکوع ۱۷ آیت کښی هغه تعلیقات چه پر ﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ الشُّوْعَ بِجَهَالَةٍ﴾ باندی لیکلی شوی دی ښائی چه هغه دی بیا یو ځلی دلته هم ولوست شی.

﴿ثُمَّ تَابُوا﴾ الآية - بیا توبه وباسی وروسته له کولو د هغه بد عمل او نیک کړی عمل خپل، بیشکه رب ستا وروسته له دغی توبی څخه خامخا لوی مغفرت کوونکی دی د خطیئاتو دیر رحم والا دی په انعام د اجر او ثواب سره) یعنی له کفریاتو څخه له توبی ایستلو او په اخلاص سره په

مسلمانیدلو - او په مستقبل کښی د خپل اعمال او افعال په درست کولو سره الله تعالی د توبی کوونکو گرد (تول) تیر گناهونه بښی اگر که ډیری سختی او غتی گناوی هم وی،
(پاک الله گردو (تولو) گناهکارانو ته د خپل رحمت او مغفرت په ژبه داسی دادینه او اطمینان ورکوی)

آدوب شویه! په ککړو - آ تور مخیه ماته راشه!
بت پرست ئی! که کافر ئی - که ئی گبر! ماته راشه!
هیڅوک نه کړم نا امیده - زه بښونکی لوی الله یم!
که توبی دی زرکرته ماته کړی - ماته راشه!
بښه انسان شه! مسلمان شه گټه (فائده) نشته معصیت کښی!
گناه مه کړه! متقی شه! چه غای ومومی جنت کښی!

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾

بیشکه چه ابراهیم ؑ (اصلی او اساسی) پیشوا (جامع د تولو نیکیو لکه یو جماعت) فرمان منونکی خاص الله لره حنیف (مائل له باطله حق ته) او نه ؑ دی له مشرکانو (لکه چه قریش وائی)،

تفسیر: دلته الله تعالی جل وعلا د عربو د مشرکینو د شرکیاتو په تردید کښی د امام الموحدين ابو الانبياء حضرت ابراهیم خلیل الله علیه وعلى ذریته ونبینا الصلوة والسلام طور او طریقه را په یادوی ځکه چه د عربو خلق د ده له ذریی او څوڅات (نسل) څخه وو - او خپل ځانونه ئی پر ابراهیمی دین باندی سم او برابر گڼل - حال دا چه دوی د ابراهیمی دین سره له لری هم څه علاقه او نسبت نه درلوده (لرلو) نو دوی ته دا ورښی چه ابراهیم علیه السلام د موحدينو امام د گردو (تولو) نیکیو معلم - د تولی دنیا په مقابل کښی یواځی پخپل سر د یوه عظیمه امت په برابر ولاړ ؑ او د دوی په مبارک ذات کښی پاک الله هغه گرد (تول) محاسن او کمالات ورجمع کړی ؑ چه په یو لوی مجمع کښی په متفرق ډول (طریقه) سره موندلی کیږی.

لیس علی الله بمستنکر - ان یجمع العالم فی واحد

عجب نه دی له الله نه چه قادر دی په هر څیز

چه دی تول پخپل قدرت کړی گرد (تول) عالم په یو سری کښی

او دا هم نه دی عجب د ده له زوره له قوته

چه دی ځای کړی سیند له څیرمی په یو دم پر یو گری کښی

ابراهیم علیه السلام د الله تعالی داسی کامل او مطیع او فرمان منونکی بنده ؑ چه له گردو

(تولو) غني شکولی او يواځی له الله تعالى سره ئی نښلولی او ډیر خاص مخلص مسلمان و ممکن نه و چه ده کوم څیز بی د الله تعالى له حکمه محض له خپل لوری حلال یا حرام درولی وی. نو دی پخپله معاذ الله څرنگه د شرک ارتکاب کولی شی. ده د مشرکینو په کلی او جماعت کښی وسیدل هم نه خوښول - نو اوس هغه کسانو ته (چه دوی خپل ځانونه «حنیف» بولی او داسی ادعا کوی چه مونږ پر ابراهیمی دین یو) شرم او ننگ پکار دی چه څرنگه پر الله تعالى بهتان تری؟ آیا د حلالو حرام گنل، یا د حرامو حلال درول او د شرک په حمایت کښی له انبیاءو سره جنگیدل د یو «حنیف» او ابراهیمی سړی له شان سره مناسبت لری؟ په یاد ئی ولری چه د حلالو او حرامو په بیان کښی او د دین په اصولو کښی - اصل خو هغه ابراهیمی ملت دی چه د همنه ملت د اقامت او اشاعت اوسط او تفصیل دپاره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړی دی. که غواړی چه پر اصلی دین د ابراهیم علیه السلام تگ وکړی نو محمدی صلی الله علیه وسلم طریقه ځان ته غوره کړی.

شَاكِرًا لِأَنْعَمِهِ إِجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٣١﴾

(و ابراهیم قدردان) شکر کوونکی د نعمتونو (احسانونو) د الله غوره کړی و (الله) دغه (ابراهیم لره په نبوت سره) او برابر کړی و (الله) دغه (ابراهیم) سمی لیاری (د توحید او اسلام) ته.

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام د الله تعالى شکر گزاره بنده و - تاسی سخت ناشکره او د نعمت کفران کوونکی یی - لکه چه د ﴿وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً﴾ الایت په تفسیر کښی ښکلی شوی دی نو تاسی څرنگه د ابراهیم علیه السلام په دین او ملت او لیاره کښی یی؟ (چه حق پریردی او باطل خوښوی له توحیده مخ اړوی او شرک او کفر پسی ځغلی - حال دا چه حضرت ابراهیم علیه السلام) د کامل توحید او تسلیم او رضاء پر سمه لیاره روان و - او الله تعالى ده ته ډیره سمه صافه لیاره ورښوولی وه او دی ئی پری روان کړی و.

وَأَتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣٢﴾

او ورکړی وه مونږ دغه ته (یعنی ابراهیم ته د خپل د الوهیت له درباره) په دغه دنیا کښی نیکی او بیشکه دغه (ابراهیم) په آخرت کښی هم خامخا له صالحانو (د لویو درجاتو د خاوندانو) څخه دی

تفسیر: (نیکی) یعنی نبوت - پراخه روزی - اولاد - وجاهت - (یا جمیل ذکر یا نیک اولاد یا

نبوت د محمد صلی الله علیه وسلم یا) عمومی مقبولیت چه گردد (تول) ادیان بالاتفاق د ده تعظیم کوی او هره فرقه هم دا غواری چه خپله سلسله حضرت ابراهیم علیه السلام سره ولگوی (او بیشکه چه پخپله ابراهیم علیه السلام په آخرت کښی هم خامخا له صالحانو د لویو درجاتو له خاوندانو څخه دی) یعنی هغه دعاء چه ده پخپل حق کښی کړی وه ﴿وَالْحَقُّنِي بِالصَّالِحِينَ﴾ هغه قبوله شوه بیشکه چه دی په آخرت کښی هم د صالحینو په اعلیٰ طبقه کښی به شامل وه چه هغه د انبیاءو علیهم السلام طبقه ده.

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾

بیا وحی (حکم) وکړ مونږ تاته (ای محمده! داسی) چه متابعت وکړه (په توحید کښی د (دین د) ابراهیم چه حنیف (مائل ؤ له باطله حق ته) او نه ؤ دی له مشرکانو (لکه چه قریش ئی مشرک بولی).

تفسیر: د دی بیان د «الانعام» په سورت د ﴿وَيُنَافِئُ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ آیت باندی څمونږ دی تفسیر کښی تیر شو هلته دی بیا ولوست شی، مقصد دا دی چه به حلت او حرمت او دینی خبرو کښی ابراهیمی ملت او دین اصل دی. په منع کښی یهودو او نصاریٰ ؤ ته د هغوی حالاتو په مناسبت مخصوص احکام ورکړی شوی دی بالاخر محمد صلی الله علیه وسلم ئی مبعوث کړ، خو هغه اصلی ابراهیمی دین بیا له سره ژوندی او روښانه کړی چه له غفلته او تحریفه او بی ځایه تصرفاتو څخه بیخی ضایع شوی ؤ او د شرک گرد (تول) رگونه پری کړی. په حدیث کښی راغلی دی «بعثت بالحنيفية السمحة» د دی داسی پوره شرح او تفصیل حضرت شاه ولی الله په «حجة الله البالغة» کښی فرمایلی دی چه د لوستلو وړ (لائق) دی.

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مقرر کړی شوی دی (تعظیم د ورځی د) خالی (په عبادت سره) پر هغو کسانو چه اختلاف یی کړی وو پکښی او بیشکه چه رب

ستا خامخا حکم به وکړی په منع د دوی کښی په ورځ د قیامت کښی په هغه څیز کښی چه وو دوی چه په هغه کښی به ئی اختلاف کاوه (چه هغه ورځ ده د عبادت).

تفسیر: یعنی په اصلی ابراهیمی ملت کښی د خالی (شنبی) د ورځی حکم نه ؤ - چه پر مونږ محمدی صلی الله علیه وسلم امت باندی هم نه دی. هوا په منع کښی یهودانو د خپل نبی موسی علیه السلام له ارشاده سره اختلاف وکړ، نو کله چه دوی دغه د خالی ورځ ځانته غوره کړه نو حکم وشو چه په ښه شان سره ئی تعظیم وکړئ! او په دغه ورځ کښی دی د ماهیانو ښکار ونه کړ شی! ځینو یهودانو دغه حکم قبول کړ او ځینو هغه ونه مانه چه هغه نامنونکی په دنیا کښی بیزوگان او خنزیران شول. او د دوی په نسبت کومه فیصله چه په آخرت کښی کیږی، هغه بیله ده، په هم دغه څه انحصار نشته هلته به نور گرد (تول) اختلافات او جگړی هم سره فیصله کیږی مثلاً د حضرت ابراهیم علیه السلام په نسبت چه ځینو به یهودی گانه او ځنو به نصرانی باله، حال دا چه الله تعالی دوی پوهولی دی چه ابراهیم علیه السلام حنیفی مسلم ؤ په هر حال په آخرت کښی د دغو گردو (تولو) اختلافاتو فیصله کیږی او هر سری به پخپلو سترگو سره گوری چه کومه یوه ډله په غلطه ټینگه وه؟ او کومه یوه په غلطه لیاره روانه وه.

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْبُوعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾

بلنه کوه (ای محمده! خلقو ته) لیاری د رب خپل ته (چه توحید او اسلام دی) په حکمت (محکمی خبری د قرآن) سره او په موعظه (پند) نیک سره په ښه ډول (طریقه) او مباحثه کوه له دوی سره په هغی (طریقی سره) چه هغه ډیره ښه وی؛ بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چه گمراه شوی دی له لیاری د الله څخه او دی ښه عالم دی په لیاره موندونکو (دین ته او پر تا تش تبلیغ دی).

تفسیر: په پاس آیتونو کښی ئی مخاطبینو ته دا ورښکاره کړه چه دغه رسول الله د اصلی ابراهیمی ملت او دین سره راغلی دی که تاسی د بری او کامیابی غوښتونکی یئ او د «حنیفیت» په دعوی کښی رښتین یئ نو پر دغه سمی، صافی لیاری لار شی! په ﴿أَدْعُ إِلَى﴾

سَبِيلَ رَبِّكَ ﴿۱﴾ الآية - کښی تر آخره پوری پخپله محمد صلی الله علیه وسلم ته تعلیم ورکاوه کيږي چه ښائی خلق په څه ډول (طریقه) په سمی لیاری باندی راوولی؟ او د هغه دری طریقې ئی راشودلی دی (۱): حکمت (۲): حسنه موعظه (۳): جدال بالتی هی احسن

(۱): له «حکمت» څخه مراد دا دی چه د نهایتی پخی خبری - محکمی اثری - جازمه مضامین قاطعه براهین - مضبوط دلائل - معقول عوامل په قوت او رڼا (رنرا) کښی هغوی ته لیار ښوونه وشي - چه د هغو په آوریډلو او لیډلو او پوهیډلو سره، فهم او ادراک او علمی ذوق لرونکی طبقه (خواص) غاړه کیښودی شي او د دنیا خیالی فلسفی د ده په مقابل کښی پری او مری ولویږي او هیڅ قسم علمی او دماغی ترقیات د الله تعالی د وحی له بیان کریو حقائقو یو بڅرکی هم تبدیل ونه کړی شي.

(۲): «حسنة موعظه» له هسی مؤثرو معتبرو او مؤثرو او رقت پیدا کوونکو پندونو څخه عبارت دی چه د نرم خوئی او زړه سوی له روحه ډک وی، له اخلاصه - همدردی شفقت - او ښو اخلاقو سره په ښه صورت او معتدله اسلوب او پیرایه سره کوم نصیحت چه وکړی شي، ډیر ځلی داسی واقع کیږي چه د تیرو (گتو) پشان سخت زړونه هم موم غوندی نرموی په مرو زړونو کښی نوی روح غورځوی. یوه مایوس - مر او له کاره لویډلی قوم د هغه پند په اثر د یوه وښه په مرسته (مدد) ولاړیږي - خلق د ترغیبو او ترهیبو د مضامینو د اوریدلو څخه د مقصودی منزل په لوری په مندو، مندو ورځنلی - بالخصوص هغه کسان چه ډیر عالی دماغ او ذکی او فهیم هم نه وی - مگر د حق د طلب سکروتی پخپلو سینو کښی لری په دوی کښی د موثرو پندو او مواعظو نصیحتونو په وسیله داسی یو قوت او قدرت پیدا کیدی شي چه هغه د ډیرو لوړو عالمانه و تحقیقاتو په ذریعه ممکن نه دی هوا په دنیا کښی تل ترته داسی یو جماعت هم شته چه د هغوی کار هم دا وی چه هره خبره واړوی - او په هر څیز کښی جگړی وکړی - او کاره واړه بحثونه وکړی - نو داسی خلق نه د حکمت خبری قبلوی او نه وعظ او نصیحت آوری، بلکه د دوی زړه هم دا غواړی چه په هره خبره باندی د مباحثی او مناظری او مناقشی بازار تودوی ځینی اوقات د فهم او د انصاف خاوندانو او د حق طالبانو ته هم ځینی داسی شبهات پیدا او احاطه پری کوی چه د هغوی تسلی او دادینه هم بی له بحثه نه کیږي، نو ځکه ئی ﴿وَجَادِلْهُمْ﴾ و فرمایل.

(۳): «جدال بالتی هی احسن» یعنی که داسی کومه موقع دروړاندی شي نو په ډیره ښه طریقه - تهذیب غوره والی - حق پیژندلو او عدل او انصاف سره مباحثه وکړئ او پر خپل مقابل حریف الزام واړوئ او په ښه اسلوب او پیرایه سره ئی سمی لیاری ته درواړوئ او ښائی چه خامخا زړه خوړوونکی او ربروونکی (تکلیفونکی) خبری ونه کړئ! چه په هغه سره قضیه اوږدیږي او معامله طول ته رسیږي - ښائی چه بالذات د مقصود تفهیم او د حق احقاق وی ځکه چه له ځیروالی او خشونت - بد اخلاقی - خبرو غتولو - ضد - عناد او هندي څخه هیڅ یوه ښه نتیجه په لاس نه ورځی.

﴿إِنَّ رَبَّكَ مُوَعِّدٌ﴾ الآية - بیشکه چه رب ستا ښه عالم دی په لیاره موندونکو دین ته او پر تا ای محمده تش تبلیغ دی) یعنی د دعوت او تبلیغ په طریق کښی تا ته ښائی چه د الله تعالیٰ په وړښولی لیاری باندی لار شی او تاته نه ښایی چه په دغه فکر او چرت (خیال) کښی ولویږی چه څوک ئی منی؟ او څوک ئی نه منی؟ نتیجه پاک الله ته وسپاره! همغه د په لیار راتلونکو او په لیار نه راتلونکو وگړو (کسانو) له حالاتو څخه هم ښه خبردار دی او له هر چا سره به له هغه سره مناسبه معامله کوی.

وَأِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿۱۳۶﴾

او که عذابوئ تاسی (څوک) نو عذاب ورکوئ په مثل د هغه عذاب سره چه عذاب کړی شوی پی تاسی په هغه سره؛ او خامخا قسم دی که صبر وکړ تاسی (په طاعت، مصیبت او له معصیت او انتقامه) نو خامخا دغه (صبر) خیر (غوره) دی (له انتقامه) صابرانو ته.

تفسیر: یعنی د تبلیغ او دعوت په لیاره کښی که تاته ډیره سختی او تکالیف در ورسولی شی نو د قدرت او قوت حاصلولو په وقت کښی ته اجازه لری چه سم برابر له هغوی سره معامله وکړی او په مساوی دول (طریقه) تری بدل واخلي. لیکن د صبر مقام له دی نه لوړ او اعلیٰ دی، که صبر وکړی نو د هغه نتیجه ستا په حق او د لیدونکی او هم د همغو متجاوزینو او تیری کوونکو په حق کښی ښه او بهتره دی

چه درلود (لرلو) ځمونږ رسول خلق عظیم - نو مامور کړ دی په صبر پاک رحیم وی به تل صبر کول کار د تسلیم - بیصبری دی کار د یو شیطان رجیم

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿۱۳۷﴾

او صبر کوه! او نه دی صبر ستا مگر په (توفیق) د الله سره او مه خپه کیږه پر دغو کفارو (چه ولی نه مسلمانپوی) او مه کیږه په زړه تنگی کښی له هغو څخه چه دوی مکرونه کوی (لتا سره).

تفسير: يعنى پر مظلمو او شدانلو صبر كول - آسان كار نه دى، كه الله تعالى چاته توفيق ور په برخه كړى نو صبر او تحمل ئى هم ور په برخه كيږي او كولى شي چه ربر (تكليف) او ظلم وگالي (برداشت كړى) او آه ونه كاږي!

كاږو بلاء مومو جفا - صبر او حمد كوو تل
د بد په مخاي كوو نيكي - دغه عادت دى غمونږ

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

بیشكه الله ملگری دی (په عون او نصرت سره) له هغو کسانو سره چه پرهیزگاری کوی (له کفر او معاصیو او ویرپړی له الله) او له هغو کسانو سره چه دوی نیکی کوونکی دی.

تفسير: يعنى انسان هومره چه له الله تعالى څخه وويريږي او تقوى او پرهيزگاري او نيكي اختيار كړى، هغومره د الله تعالى امداد او اعانت ورسره وي، نو داسي متقيانو ته د كفارو له مكرونو او فريبونو څخه زړه تنگي كيدل يا غمجن والى نه دى په كار ځكه چه الله تعالى دغه عاجزان او ضعيفان هم له متقيانو او محسنانو سره پخپل فضل او كرم او مرحمت محشور فرمائي.

تمت سورة النحل بعونه وتوفيقه والله الحمد

سورة «بنی اسرائیل» مکيه الا آیات ۲۶ و ۳۲ و ۳۳ و ۵۷ ومن آية ۷۳ إلى غاية ۸۰ فمدنية وهي (۱۱۱) آية و (۱۲) ركوعاً
 نزلت بعد «القصص» عدد تلاوتها (۱۷) وعدد نزولها (۵۰)
 د بنی اسرائیل سورت مکی دی. پرته (علاوه) له ۲۶ ، ۳۲ ، ۳۳ ، ۵۷ - او له ۷۳ آیتونو څخه
 تر ۸۰ آیته پوری چه مدنی دی (۱۱۱) آیتونه (۱۲) رکوع لری.
 وروسته د «القصص» له سورت څخه نازل شوی دی په تلاوت کښی (۱۷) او په نزول کښی (۵۰)
 سورت دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (دیر) مهربان، دیر رحم والا دی.

سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بُرُكْنَا حَوْلَهُ لِلْزُّيَّةِ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ①

پاکي د هغه ذات چه بیولی ئی ؤ بنده خپل (محمد) په (یوه برخه د) شپي
 کښی له (منځه یا له څنګه د) مسجد حرام څخه تر مسجد اقصی پوری هغه
 چه برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه (بیول د محمد د دی لپاره ؤ)
 چه (هله) وښیو مونږ دغه (محمد) ته ځینی له دلائلو (د قدرت) خپل،
 بیشکه چه دغه (الله) هم دی دی ښه اوریدونکی (د گردو «تولو» اقالو) ښه
 لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ له هر نوعه نقص او له هر قسمه قصور او له هر راز (قسم) ضعف او
 عجز څخه پاک دی. هره هغه خبره چه ځمونږ په خیال کښی بی انتها عجیبه معلومیږی او ځمونږ
 ناقص عقول هغه پیچیده مستعده گنی د الله تعالیٰ د قدرت او مشیت مقابله کښی هغه هیڅ
 مشکل نه دی.

﴿أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا﴾ الآية - چه بیولی ئی ؤ بنده خپل محمد په یوه برخه د شپي - الخ
 یعنی یواځی د شپي په یوی محدودی برخی کښی خپل دیر مخصوص او خورا (دیر) مقرب بنده
 محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی د مکی معظمی له حرمة تر بیت المقدس پوری بوتلو. د

دغه سفر غرض څه ؤ؟ د هغه په لوری وروسته له دی نه په ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ کښی اشاره فرمایلی ده: حاصل ئی دا دی چه پخپله هم دغه سفر کښی له بیت المقدس څخه وړاندی بل چیری ئی بوتلو او د خپل د قدرت عظیم الشان نشان او دک له حکمته د انتظاماتو عجیبی او غریبی نمونی ورسوول ئی منظور ؤ. د «النجم» په سورت کښی د دغو آیتونو څه ذکر شوی دی چه له هغو څخه ظاهریری چه ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم تر سدرۃ المنتهی پوری تشریف وړی ؤ. او نهایت عظیم الشان آیات ئی مشاهده فرمایلی ؤ: ﴿وَلَقَدْ رَأَوْا نَزْلَةَ أَهْوَىٰ

عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ عِنْدَ مَا جَاءَهُ الْمَوَىٰ إِذْ يَخْشَى الْسِدْرَةَ مَخْشَىٰ مَاذَا عَرَّ الْبَصَرُ وَمَاطَىٰ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِنَا الْكَثْرَىٰ﴾ (۲۷ جزء د النجم ۱۳ تر ۱۸ آیه (۱) رکوع) د

علماؤ په اصطلاح له مکي معظمی څخه تر بیت المقدس پوری سفر ته (اسراء) او له هغه ځایه تر سدرۃ المنتهی پوری سیاحت ته «معراج» وائی. او ډیر ځلی د دغو دواړو سفرونو مجموعه په هم دغه یوه لفظ د (اسراء) یا (معراج) سره تعبیر کیږی.

د (معراج) احادیث تقریباً ډیرشو تنو اصحابو څخه منقول دی چه په هغو کښی د (معراج) او (اسراء) واقعات په بسط او تفصیل سره بیان شوی دی.

د اسلافو او د اخلاقو د جمهورو عقیده دا ده چه زمونږ پاک رسول الله محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم په وینه (بجسده الشریف) (معراج) ته بیولی شوی دی. یواځی دوه دری تنو صحابه ؤ رضی الله تعالی عنهم او تابعینو رحمة الله علیهم څخه منقول دی چه د (اسراء) او د (معراج) واقعه او پیښه د منام (ویدیدو) په حالت کښی د یوه عجیب او غریب رؤیا (خوب) پشان ده لکه چه په دغه سورت کښی وروسته له دی نه د ﴿وَجَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ﴾ الایه - کښی راځی. او دوی له هغه څخه دغه استدلال کوی.

له اسلافو ځینی د هیچا قول داسی نه دی چه (معراج) د وینتوب په حالت کښی محض په روحانی ډول (طریقه) سره واقع شوی دی لکه چه د ځینو حکماؤ او صوفیه ؤ په مذاق د هغه دا تجویز کاوه شی.

په «روح المعانی» کښی راغلی دی: «ولیس معنی الاسراء بالروح الذهاب یقظة کالانسلخ الذی ذهب الیه الصوفیة والحکماء فانه وان کان خارقا للعاده و محلا للتعجب ایضا الا انه امر لا تعرفه العرب ولم یذهب الیه احد من السلف رحمة الله علیهم» بیشکه ابن القيم رحمة الله علیه په «زاد المعاد» کښی د عایشی صدیقی، معاویه او حسن بصری رضی الله تعالی عنهم د مسلک توجیه په دغه شان سره کړی ده. مگر پر هغه باندی ئی کوم نقل نه دی وړاندی کړی او تش د ظن او تخمین څخه ئی کار اخیستی دی. ابن اسحاق او نورو هغه الفاظ چه له نورو مشرانو څخه نقل کړی دی په هغو کښی هیچیری د وینتیا حالت نه دی تصریح کړی بهر حال قرآن عظیم الشان په هغه اهتمام او ممتاز او ځلیدونکی عنوان سره چه دغه د (اسراء) د واقعی ذکر فرمایلی دی او په هغومره جدیت او مستعدی سره چه مخالفین د هغه انکار او تکذیب په میدان دریدلی دی چه د هغه په اثر د ځینو موافقینو پښی هم ښویدلی دی. دغه د دی خبری دلیل دی چه د دغی واقعی نوعیت محض د یوه عجیب او غریب خوب یا

روحانی سیر پشان نه ؤ. د (اسراء) دعوی که د روحانی سیر او انکشاف په ډول (طریقه) ومنلی شی نو دغه به کفارو ته د دومره تعجب او استغراب او حیرت خبره نه کیده. څکه چه د هسی روحانی انکشافاتو او سیرو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپل د بعثت له ابتداء څخه معلومات او اخبار ورکول. دغه د ده (معراج) یا (اسراء) تعجب پیدا کوونکی او حیرت غورځونکی واقعہ چه په خصوصی ډول (طریقه) سره د کفارو د تکذیب تردید - استهزاء او خندا سبب گرځیدلی ده علت ئی دا دی چه د هغه نوعیت، خصوصیت او کیفیت د ډیر حیرت موجب شوی دی. لکه چه پخپلو منځونو کښی به ئی سره ویل: «راځئ! نن د دی د نبوت مدعی یوه بله نوی ادعا او ډیره عجیبه او غریبه محیر العقوله وینا واورئ!» او که داسی نه وی، نو دوی به پخپله د دی واقعی پر اظهار ولی دومره متفکر او مشوش کیدل چه په ځینو صحیحه ؤ روایاتو کښی مذکور دی. په ځینو احادیثو کښی داسی صاف لفظ راغلی دی: «ثم أصبحت بمكة» یا «ثم اتيت مكة» بیا د صبح په وقت کښی بیرته مکی ته ورسید، که (معراج) محض کوم روحانی کیفیت وی نو دوی په دغه شپه کښی له مکی معظمی څخه چیری غایب؟ او کوم ځای ته تللی ؤ؟ او د شداد بن اوس رضی الله تعالی عنه او د نورو له روایاتو سره سم د ځینو اصحابو رضی الله تعالی عنهم داسی پوښتنی څه معنی درلوده (لرله) چه: «د شپي له مخي تاسي پخپل ډیره ځای کښی ولتولی شوی او وکتلی شوی تاسی چیری تللی وی؟»

سفر وکاوه موسی طور سینی ته سفر وکاوه ادریس عیسی سما ته
محمد وخوت بالذاة «عرش اعلی» ته مقرب «قاب قوسین او ادنی» ته
فکر وکره ته بیان د «ما اوحی» ته له زړه ځیر شه ته برهان د «ما یغشی» ته

زمونږ په نزد د «اسری بعبده» څخه دغه معنی اخیستل چه: «الله تعالی خپل بنده په خوب کښی یا محض په روحانی ډول (طریقه) سره له مکی معظمی ځنی بیت المقدس ته بوتلو» دغه سره مشابه کیږی چه کوم سړی د «فاسر بعبادی» معنی داسی وکړی چه «ای موسی څما بندګان بنی اسرائیل په خوب کښی، یا محض په روحانی ډول (طریقه) سره له مصره ویاسه او له ځان سره ئی بوځه.» یا د «الکھف» په سورت کښی چه حضرت موسی د حضرت خضر علیهما السلام د ملاقات لپاره ته او په سفر روان ؤ، د هغه په څو ځایونو کښی د «فانطلقا» لفظ راغلی دی - نو د هغه مطلب دی هم داسی واخیست شی چه دغه ګرد (ټول) محض په خوب کښی یا د روحانی سیر په ډول (طریقه) واقع شوی ؤ. باقی د «رؤیا» لفظ چه په قرآن کریم کښی راغلی دی د هغه په متعلق ابن عباس رضی الله تعالی عنه فرمایلی دی: «رؤیا عین اریها الرسول صلی الله علیه وسلم.» مفسرینو د عربو له کلامونو څخه د دی شواهد وړاندی کړی دی چه د «رؤیا» د لفظ اطلاق کله ناکله د مطلق «رؤیت: لیدل» په معنی استعمالیږی. لهذا که له هغه څخه مراد هم دغه د «اسراء» واقعہ وی نو د مطلق نظاره په معنی اخیسته کیږی چه په ظاهری سترګو سره شوی دی څو د نصوصو له ظواهره او د جمهور الامت له عقیدې څخه مخالفت ونشی. هوا د (شریک) په روایت کښی ځینی داسی الفاظ راغلی دی چه د هغو له مخی د «اسراء» وقوع د نوم (خوب) په حالت

کښی معلومیږي مگر محدثین پر دغه خبره ګرد (ټول) سره متفق دی چه د (شریک) حافظه خرابه ده، نو ځکه د ډیرو لویو لویو حفاظو د احادیثو په مقابل کښی د هغه روایت د استناد قابل نشی کیدی. حافظ ابن حجر رحمه الله علیه د (فتح الباری) په اواخرو کښی د (شریک) د حدیث اغلاط شمیرلی دی او دا ئی ښوولی ده چه د ده د روایت مطلب داسی کیدی شی خو د عمومی احادیثو څخه مخالف نشی. مونږ دا قسم تفصیل دلته نشو درجولی. د (صحیح مسلم) په شرح کښی دغه مباحث په پوره شرح او بسط سره درج کړی شوی دی دلته تش دومره ښوولی کیږی چه راجح مذهب هم دا دی چه د (معراج) او د (اسراء) واقعه د وینتوب په حالت کښی (بجسده الشریف) واقع شوی ده. هوا که پخوا له دی نه یا وروسته هم داسی واقعات په خوب کښی هم دوی ته ورښوولی شوی وی نو له هغه څخه انکار نه دی پکار.

ویلی کیږی چه په یوه شپه کښی دومره اوږده مسافه به ئی څرنګه طی کړی وی؟ یا د ناری او زمهریری کړی څخه به څنګه تیر شوی وی؟ یا د یوروپیانو له خیاله سره موافقه کله چه آسمانونه له سره نشته. نو دوی له یوه آسمانه دوهم دریم او نورو ته څرنګه تشریف یوړ؟ او دغه اخبار چه په روایتونو کښی مذکور دی څنګه به د تسلیمیدلو وړ (لائق) او قابل وی؟ لیکن تر نن پوری د دی خبری هېڅ کوم یو دلیل نه دی راوړاندی کړی شوی چه په واقع سره د آسمان په نامه کوم شی نه دی موجود؟ که د دغو خلقو دغه دعوی تسلیم هم کړه شی چه دغه تګ شین موجود په واقع کښی تشه فضا او هغه فی الحقیقت آسمان نه وی نو د دوی د دغه ادعا ثبوت به څه وی؟ آیا دوی داسی ادعا هم کولی شی چه د دغه تګ شین تشبیه د پاسه د آسمانونو وجود نشی منلی کیدی؟

پاتی شوه دغه خبره چه په یوه شپه کښی دومره یو طویل سفر طی کول به څرنګه وی؟ نو ګرد (ټول) حکماء دغه خبره تسلیموی چه د سرعت دپاره کوم حد او اندازه نه ده مقرر شوی. له نن (۱۳۶۴هـ ق) څخه سل کاله پخوا هېچا داسی یقین نشو کولی چه مثلاً فی ساعت (۳۰۰) میله لار وهونکی موټر به جوړیږی. یا به داسی طیاری (الوتکی) هم وی چه تر لسو زرو فیتو پوری جګ (وچت) ختلی شی د «مشین» او «بخار» او «برق» او نورو موجوده قوتونه او د هغو تأثیرات چا لیدلی ؤ؟ د نار کړه نن ورځ د یوه بی معنی لفظ په شان ګڼلی کیږی. هوا پاس د ډیر سخت برودت او د نورو عوارضو سره مقابله کوونکی آلات په طیاراتو کښی منصوبیږی چه د طیاری د مسافرینو حفاظت له زمهریری رود نه کوی دا خو د مخلوق د جوړ کړیو مشینونو حال ؤ، د خالق تعالیٰ د بلاواسطی مشین د لیدلو څخه انسانی عقل بیخي هک پک او حیران پاتی کیږی ځمکی یا لمر ته وګورئ چه په (۲۴) ساعتو کښی څومره مسافه وهی؟ د شعاع رڼا په یوه دقیقه (منت) کښی له کومه ځایه تر کومه ځایه رسیږی د ورینځو بریښنا په مشرق کښی بریښی او په مغرب په یوه طرفه العین کښی لویږی (د اروپا خبری مونږ په ایشیا کښی آورو د ایشیا او اروپا پیښی په افریقه او استریلیا کښی خلق آوری او د لویو بحارو له وقائعو څخه په همغه آن کښی خبریږی او عکسونه په (تلویزیون) کښی ګورو او د اتومیک بم له خورا (ډیر) لری ځایه

څخه غورځی او په یوه ربه کښی یوه لویه جزیره له څرمی (سیلمی) څخه محووه کوی) چه د دغه سرعت او سیر په مقابل کښی غرونه، کندونه سیندونه بیدیا، ځنگل، گرمی یخنی، د مسافې لریوالی او نور د یوی خاشی او خڅلی په اندازه هم اثر نشی غورځولی، هغه لوی خالق جل جلاله چه د دغو شیانو پیدا کوونکی او خپل مخلوق ته وړشوونکی دی، نو د خپل حبیب صلی الله علیه وسلم په براق کښی داسی د بریښنا په شان تگ او د محیرالعقولو مشینونو د پرزو په شان آلات او د حفاظت نور گرد (تول) سامان نه شی پیدا کولی؟ چه د هغو په وسیله زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم په دیر راحت او تکریم سره د سترگو په یوه رپولو سره له یوه مقامه بل مقام ته منتقل شی؟ ښائی د هم دغی د «اسراء» واقعی بیان په ﴿سُبْحَنَ الَّذِيْ اَسْرٰی﴾ الایة - سره شروع فرمایلی ده څو هغه خلق چه د الله تعالی لامحدوده قدرت او قوت له خپلو لنډ لیدلو او تنگ خیالونو، د خپلو وهمونو او تخمینو په محدود دیوالونو کښی

محصورول غواړی، لږ څه له خپلو دغه گستاخیو، او عقلی لیونتوب څخه وشرمپوی (او دلته دی د خپل استدلال چری لا څه، بلکه د منطق او فهم دال دی هم هیسته وغورځوی!)

په هر چا باندی د توری گزار نشی ځینی ځای کښی غورځول د سهر ښه دی.

﴿الَّذِيْ يُّنَزِّلُ الْمَائِدَةَ مِنْ اَيِّتِنَا﴾ هغه چه برکت اچولی دی مونږ چار چاپیر د هغه «بیول

د محمد د دی لپاره ؤ» چه هلته وښو مونږ محمد ته ځینی دلائل د قدرت خپل) یعنی په هغه ملک کښی چه «مسجد الاقصی» او بیت المقدس واقع دی الله تعالی دیر ظاهری او باطنی برکات ایښی دی. له مادی حیثیته د چینو، نهرونو، غلو، دانو، میوو او نورو افراطه او که د روحانی په اعتبار وکوت شی، نو د څومره انبیاء او رسولانو مسکن او مدفن او د دوی د فیوضو او انوارو سرچینه او مخزن ؤ. ښائی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د بیولو څخه هغه ځای ته دغه اشاره هم وی چه هغه گرد (تول) کمالات چه د بنی اسرائیلو په انبیاء او نورو تقسیم شوی ؤ، د ده په مقدس ذات کښی سره تول شوی دی، پر هغه تولو نعمتونو چه پر بنی اسرائیلو مینول شوی ؤ، بنی اسماعیل قیضه کوونکی دی. د کعبی شریفی او د بیت المقدس د دواړو د انوارو او د برکاتو حامل هم دغه یو محمدی صلی الله علیه وسلم امت کیدونکی دی. په احادیثو کښی مصرحاً راغلی دی چه رسول الله مبارک په بیت المقدس کښی د گردو (تولو) انبیاء امامت وفرمایه. کواکی د انبیاء هغه د سیادت او امامت منصب چه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی ؤ د هغه یوه حسی نمونه دوی ته او نورو مقربینو ته دلته وروښوده شوه

﴿لَقَدْ مَوَّصَّيْنَا الْبَصِيْرَ﴾ : بیشکه چه دغه الله هم دی دی ښه اوریدونکی د گردو (تولو) اقوالو

ښه لیدونکی عالم په تولو احوالو) یعنی اصلی آوریدونکی او لیدونکی الله تعالی دی، هغه هر چا ته د خپل د قدرت د علامو او د ښو د وړشوولو اراده وفرمائی وړیښی ئی. پاک الله د خپل حبیب مناجات واوریده او رفیع احوال ئی ولیده، آخر په (معراج شریف) کښی «بی بصر» والا سترگو سره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هغه عظیمه آیات وروښودلی شو چه د ده د کامل استعداد او رفیع شان سره وړ (لائق) او مناسب ؤ.

وَآتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ أَلَّا يَتَّخِذُوا مِن دُونِي وَكِيلًا ۝

او ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) او گرځولی وو مونږ هغه (کتاب) هدایت لپاره د بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) چه مه نیسئ تاسی غیر له ما څخه هیڅ وکیل (دوست متولی جوړونکی د کارونو خپلو)

تفسیر : د نبی کریم علیه افضل الصلوة والتسلیم د فضل او شرف د بیان فرمائلو څخه وروسته د حضرت موسی علیه السلام د ذکر په طرف ئی کلام منتقل کړه. کله چه د «اسراء» په ذیل کښی تر «مسجد الاقصی» او «بیت المقدس» پوری د تللو ذکر ؤ، وروسته له هغه پر «مسجد اقصی» او د هغه پر قدیمی متولیانو بنی اسرائیلو کومی مختلفی دوری چه تیری شوی وی، هغه د مسلمانانو د عبرت پخپله د بنی اسرائیلو د نصیحت لپاره بیانوه شی او دا آیت د هغه تمهید دی. د اسراء، په واقعه کښی اشاره ده چه د حجازی نبی امت یواځی د هم دی امانت مالک گرځیدونکی دی چه د (شام) په ځمکو کښی په ودیعت ایښی شوی ؤ. په دغو آیاتونو کښی بنی اسرائیلو ته تنبیه ورکاوه شی چه که دوی د خپل خیریت غوښتونکی وی نو اوس د هم دی عربی رسول الله صلی الله علیه وسلم متابعت وکړی - نو الله تعالی به هم د دوی پر حال لطف او مهربانی فرمائی، که نه د پخوا په شان به بیا دوی ته د دوی د شرارتونو سزا ورکړه کیږی او د «مسجد اقصی» له قولیته به هم محروموه شی.

﴿الَّتِي تَتَّخِذُوا مِن دُونِي وَكِيلًا﴾ چه مه نیسئ غیر له ما څخه وکیل دوست متولی، جوړونکی د کارونو خپلو) یعنی په توریت کښی داسی هدایت ورکړی شوی وو چه پر خالص توحید قائم اوسیرئ! او د الله تعالی څخه ماسواء بل هیڅوک خپل وکیل او کار جوړونکی مه گنئ! او تل پر همغه الله تعالی باندی توکل او اعتماد وکړئ!.

ذُرِّيَّةَ مَنْ حَبَلْنَاهُ مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ۝

ای اولاده د هغه چا چه سور (او بار) کړی وو مونږ سره له نوحه (په بیړی کښی په نعمتونو د الله شکر وباسئ بیشکه چه نوح ؤ بنده ډیر شکر ایستونکی (په هر حال کښی نو ښائی چه تاسی هم شا کر اوسئ!).

تفسیر : یعنی تاسی د هغو کسانو اولاده یئ چه له نوح علیه السلام سره پر بیړی سپاره

(سواره) شوی وو او د الله تعالیٰ له عذابہ ئی نجات موندلی وو، هغه احسان چه مونږ ستاسی پر لوبانو کری دی مه ئی هیروئ. وگورئ نوح علیه السلام چه تاسی د هغه (او د هغه د تابعانو) له اولادی څخه یی څرنگه احسان پیژندونکی او شکر ایستونکی بنده ؤ، نو تاسی لره هم ښائی چه د هغه متابعت وکړئ.

وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿١٧﴾

او قطعی حکم لیرلی ؤ مونږ بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته په کتاب (تورات کښی داسی چه) خامخا به فساد وکړئ تاسی هر ورو (خامخا) په ځمکه (د شام) کښی دوه ځلی او خامخا سر کښی به وکړئ تاسی هر ورو په سر کښی ډیره لویه سره.

تفسیر : په توریت یا په بل آسمانی کتاب کښی دغه پخوا ویل شوی ؤ چه دغه قوم بنی اسرائیل دوه ځلی به په مملکت کښی سخته خرابی وکړی او د ظلم او تکبر طریقه به غوره کوی او د سختیو سرکښیو او تمردو مظاهره به کوی، لکه چه هم داسی هم وشو، او هر ځلی د الله تعالیٰ له جانبه د دردناکو سزاؤ خوند ورڅکاوه کیده چه د هغه ذکر داسی فرمائی:

وَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا نَّآؤُلَىٰ بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا ﴿١٨﴾

نو کله چه راغله وعده د اول انتقام (د هغو دواړو فسادونو څخه) نو مسلط کړل مونږ پر تاسی بندگان زمونږ (هغه چه ستاسی د سزا لپاره مو مسلط کړی ؤ) چه خاوندان د جنگ سخت وو نو گرد (تول) گرځیدل دوی (د وژلو او تالا کولو دپاره) په منع د ښارونو (ستاسی)، او ؤ (دا کار یوه) وعده (خامخا) پوره کیدونکی.

تفسیر : یعنی په کلیو او ښارونو کښی د کورونو په منع کښی ننوتل او ډیر خلق ئی ووژل او وینی ئی وبهولی او گرد (تول) ئی سره لوت او تالا کړل په دغه شانی هغه وعده چه الله تعالیٰ د دوی د سزا ورکولو په نسبت ورکړی وه پوره شوه.

ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكُرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ
نَفِيرًا ۖ إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ ۖ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا ۚ

بیا بیرته وگرځوله (او درکړه) مونږ تاسی ته غلبه (دولت چه غالب شی) پر
دوی او مرسته (مدد) مو وکړه له تاسی سره په مالونو سره او په ځامنو سره
او وگرځولی مونږ تاسی زیات له جهته د ملاتړه (لښکره). که نیکی وکړئ
تاسی نو نیکی به کوئ تاسی لپاره د ځانونو خپلو. او که بدی کوئ تاسی
نو (زیان ئی) پر نفسونو د تاسی دی.

تفسیر : یعنی کله چه تاسی ځما په طرف رجوع وکړه او د توبی او انابت طریقه مو غوره
کړه مونږ بیا تاسی ته پر دشمنانو بری او کامیابی درکړه. له نیکی او بدی څخه هر څه نفع او
نقصان چه رسیږی، هم دا تاسو ته دررسیږی.

له غنمو زرغونیږی تل غنم غنم نه کیږی له اریشو نه اریشی له غنم
د نیکی جزا نیکی ده بدی سزا ده بدی نیکی وکړه نیکی مومی د بدی سزا ده بدی
د عمل له مکافاتو غافل مشه له غنمو غنم کیږی له اریشو نه اریشه

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءَ أَوْجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا
الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ۝

نو کله چه راغله وعده د وروستی (انتقام، فسادنو بیا می خپل بندگان
مسلط کړ پر تاسی) دپاره د دی چه دوی بد کړی مخونه د تاسی یعنی د
غم آثار پکښی ښکاره کړی) او دپاره د دی چه ننوځی مسجد د بیت
المقدس ته لکه چه ننوتلی ؤ په هغه کښی اول ځلی او دپاره د دی چه هلاک
(خراب) کړی هر هغه (ځای او شی) چه دوی غالب شوی وو (پری) په ډیر
سخت خرابولو او هلاکولو سره.

تفسیر : یعنی په ډیر ووژلو او وهلو سره ستاسی رنگونه خړ او مخونه مو خراب کړل او په
مسجد اقصی بیت المقدس کښی ننوتل او د پخوا په شان لوی شور ما شور او بلوه ئی ونښلوله،

صورتونه، هیاکل او نور شیان ئی خراب او تباہ کرل او په دی شان د بنی اسرائیلو قوت د تل لپاره خاتمه وموندله.

عَلَىٰ رَبِّكُمْ أَن يَرْحَمَكُمْ وَإِنْ عُدْتُمْ عَدُنَاٰ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ
لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ۝

نژدی دی رب ستاسی چه رحم وکړی پر تاسی (که توبه مو وکړه) او که بیرته وگرځیدئ تاسی (فساد ته) نو مونږ به هم راوگرځو (عقوبت ستاسی ته) او گرځولی دی مونږ دوزخ دپاره د کافرانو بندی خانه.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي: «په توریت کښی ویلی شوی ؤ چه بنی اسرائیل به دوه ځلی شرارت وکړی د هغه په جزاء به دښمنان د دوی پر ملک غالبیږی هم داسی وشوه یو ځلی «جالوت» غالب شو بیا الله تعالیٰ هغه د حضرت داود علیه السلام په لاس هلاک کړ. بیا بنی اسرائیلو ته لا زیات قوت ورکړ شو. د حضرت سلیمان علیه السلام په سلطنت کښی دوهم ځلی د پارسیانو څخه بخت نصر غالب شو، وروسته له دی نه د یهودانو سلطنت بیا قوت ونه موند. اوس فرمائی چه الله تعالیٰ په مهربانی راغلی دی که تاسی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع شی نو هم هغه سلطنت او غلبه به بیا در په برخه شی او که تاسی بیا شرارت وکړئ نو مونږ به بیا درسره همغښی وکړو، یعنی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان به پر تاسی غالبان کړو. او په آخرت کښی د دوزخ اور در تیار دی. ځینی علماء له رومېنی وعدی څخه د بخت نصر حمله اخیستی ده چه ۱۲۰۸ کاله پخوا تر هجرته وه او له دوهمی وعدی څخه «طیطوس رومی» مرادوی چه ۵۵۱ کاله پخوا تر هجرته واقع شوی ده ځکه چه په دغو دواړو حملو کښی یهودان په پوره ډول (طریقه) سره تباہ او برباد شول او «مقدس هیکل» ئی له لاسه وویست، والله اعلم.

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَ
يُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ۝

بیشکه دغه قرآن هدایت کوی (ښی نیکانو ته) هغه (لیاره) چه هغه ډیره برابر سمه صافه ښه ده او زیری ورکوی مؤمنینو ته هغه (مؤمنان) چه کوی

دوی ښه (عملونه) د دی چه شته دوی ته اجر دیر لوی (نعمت جنت).

تفسیر : هسی خو «تورات» هم بنی اسرائیلو ته ليار ښوونکی ؤ، لکه چه پخوا ئی فرمایلی دی. «هدی لبنی اسرائیل» لیکن دغه قرآن عظیم الشان گردی (تولی) دنیا ته له گردو (تولو) څخه زیات او ښه سمه، صافه مضبوطه ليار ښی او نور گردی (تولی) قومی ليار د هم دغه «اقوام» لاندی مندرج شوی دی. لهذا که نجات او بری ستاسی پکار وی، نو د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم متابعت وکړئ! او پر دغه محمدی سم صفا سرک باندی درومی! او هغه کسان چه په قلب او جوارح یعنی په ایمان او صالح عمل سره پر دغه سمه صافه ارته لياره تگ کوی، نو قرآن کریم په دنیا کښی هغه ته طیبه حیات، او په آخرت کښی د جنت عظیم الشان بشارات آورو. باقی هغه کسان چه له هغوی سره بیخی د آخرت څه فکر او خیال نشته او د غفلت او غرور په نشو کښی په دنیوی لذاتو او شهواتو کښی دوب تللی دی او اصلاً د آخرت په فکر او سودا کښی نه دی د هغوی د بد انجام او خراب عاقبت ذکر داسی فرمائی:

وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۝
وَيَذُرُّ الْإِنْسَانُ بِالْإِشْرَادِ عَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا ۝

او بیشکه هغه کسان چه ایمان نه راوړی په آخرت باندی تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک. او دعاء کوی (غواړی) انسان شر (پر خپل ځان او اولاد د زړه تنگی په وقت کښی) په (مثل د) غوښتلو د ده د خیر، او دی انسان تلوار کوونکی (په غوښتلو د خیر او د شر د دواړو).

تفسیر : یعنی قرآن کریم خلق د دیرو ښو ښیګڼو (فایدو) په طرف بولی، د اجر کبیر بشارات آورو. او د بدی د مهلکو نتائجو څخه انسانان خبروی. لیکن د نادان انسان حال دا دی چه هغه سره د دغو گردو (تولو) خبرو د آوریډلو بیا د خپل ځان دپاره خرابی او بدی په همغه اشتیاق او الحاح سره غواړی لکه چه کومه نیکی خپل ځان دپاره غواړی دوی له انجام څخه خپلی سترگی پټوی او په دیر تیزی او تلوار سره د بدیو او گناهونو په طرف ورغځلی او مندی ورپسی وهی. بلکه ځینی بدبختان په صافو الفاظو سره پخپلو ژبو سره داسی وائی:

﴿وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنَّ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حَجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ وَاصْتَبِعْنا عَذَابَ الْيَوْمِ﴾

ای الله! که دغه نبی پخپلی دغی دعوی کښی صادق او رښتین وی، نو پر مونږ باندی له آسمانه کانی واوروه! یا بل کوم سخت عذاب راباندی نازل کړه! «ځینی بیوقوفان له دیره قهره او غضبه رپېږدی (رپېږی). او شین او سور گرځی، او په دغه حالت کښی خپل ځان یا خپل اولاد یا نورو

ته بی له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) ښیرا کوی، ځینی د دنیا عاجله نفعه خپل معبود او مقصود گرځوی. او په حلالو او حرامو او په هره یوه طریقه سره چه لاس نی وړ ورسپړی د هغه په لوری مندی وهی او نه پوهیږی چه د دغه ښایسته او زړه وړونکی شی لاندی مار یا لرم پت دی چه بالاخر سری د هلاکت په کنده کښی غورځوی. حقیقت دا دی چه بنی آدم د خپل تلوار او جلتی او د وړاندی او وروسته نه کتلو څخه د یو شی په ظاهری ښائست او سینگار، او وضعیت او هیئت غولپړی او د هغه پر بدو نتائجو هیڅ غور نه کوی پس هره خبره چه کوم وقت سانحه شوه فی الفور نی وائی، یا په مندو یو لوری ته ځی او دی ته نی فکر او فهم نه وی چه پښه نی پر څه لگپړی. که انسان عجلت او جلتی پریږدی او له تدبر او متانت څخه کار واخلی او د هر کار عاقبت او انجام ته وگوری، نو له سره دغسی اغلاط او خطاوی ورڅخه نه صادریږی.

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ
النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ
وَالْحُسَابِ وَكُلُّ شَيْءٍ فَضْلَانَا تَفْصِيلًا ۝۱۲

او گرځولی ده مونږ شپه او ورځ دوه دلیله (د کامله قدرت خپل) نو محوه کړه مونږ علامه د شپې او وگرځوله مونږ علامه د ورځې روښانه (چه هر شی پکښی لیدل کیږی) لپاره د دی چه طلب کړئ تاسی (په رڼا د ورځې کښی) فضل له رب خپل او (دپاره د دی) چه معلوم کړئ وپوهیږئ تاسی (په دغه اختلاف د دی شپو او ورځو کښی) شمار د کلونو او حساب (د اوقاتو) او هر څیز (چه تاسی ورته اړ «مجبور» یی) بیان کړی دی مونږ هغه په بیانولو واضحو سره،

تفسیر : د شپې تیاره، د ورځې رڼا، د دغو دواړو څخه کله د یوه لوئیدل او کله د بل، بیا د شپې له مخی د میاشتی ورو ورو لوئیدل، او د سپوږمی ورو ورو وړیدل، د سپوږمی تته یخه وړانگی او د لمر تیزی او تودی پلوشی، دغه گرد (تول) د الله قدوس د کامله قدرت نمونی دی چه د دوی ځنی د هر یوه نظام علیحده او مستقل دی، او له هره یوه سره په زرهاو فوائد او مصالح تړلی دی او د دغو گردو (تولو) مجموعی نظام سره بیل دی چه له شروع څخه تر اوسه او تر «ماشاء الله» پوری د نهایتو مضبوطو اصولو او ټینگو قوانینو لاندی دور او حرکت کوی. ﴿فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ﴾ : نو محوه کړه مونږ علامه د شپې) یعنی د شپې نمونه تیاره او ورکه ده او سپوږمی روښنایی د لمر په اعتبار سپکه روښنایی او لږ څه تیاره ښکاری لکه پخپله د سپوږمی

جرم (چکی او تیکلی) د کتونکی په نظر داغداره ښکاری.

﴿وَجَعَلْنَا آيَةَ الْفَارُوقِ﴾ الآية - او وگرځوله مونږ علامه د ورځی روښانه چه هر شی پکښی لیدل کیږی لپاره د دی چه طلب وکړی تاسی (په رڼا د ورځی کښی) فضل له رب خپل یعنی د ورځی په وقت کښی چه د لمر په اشعه و (پلوشو) هر شی صاف او ښکاره په نظر راځی خلق تازه دمه بیا پر خپلو چارو کښی لگیا کیږی او د رزق او روزی په تلاش او لتولو پسی لویږی او په رنگارنگ کارونو کښی مشغولیږی.. الغرض پر هغه شیانو چه د شپي له مخی د تیاری پرده لویدلی وی، د لمر پلوشی (اشعه) هغه گرد (تول) سره بی پردی کوی. او د هغو کسانو سترگی خلاصوی چه تراوسه په درانه خوب کښی ویده او مدهوشه پراته وو چه دغه لوری او هغه لوری ته په تگ او راتگ او کاروبار کښی سره بوخت او لگیا په نظر راځی.

﴿وَلَعَلَّكُمْ أَتَدْرِكُونَ﴾ او دپاره د دی چه معلوم کړئ وپوهیږئ تاسی په اختلاف د دی شپو او ورځو کښی شمار د کلونو او حساب د اوقاتو) یعنی د شپي او د ورځی د تگ او راتگ د لمر او سپوږمی د ختلو او پریوتلو سره د میاشتو او د کلونو حساب او نور دیر اقسام لوی او واړه حسابونه اړ (مجبور) او تعلق لری.

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ قَدْرُهُ نَفْسًا﴾ او هر څیز چه تاسی ورته اړ (مجبور) یی بیان کړی دی مونږ هغه بیانولو واضحو سره) تاسی ښه وپوهیږئ چه له ویریدلو، او شور ماشور لگولو، او ژر غوښتلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځی، الله تعالی د خیر او د شر او د نور هر څیز اندازه هم داسی مقدره او مقررہ کړی ده لکه چه د شپي او د ورځی اندازی مقرری دی چه د هیچا په ژر غوښتلو او چالاکی کولو سره نه شپه لنډیږی، او نه ورځ وړدیږی او گرد (تول) پخپله همغه مقرر وقت کښی صبا او بیگا کیږی. د شر څخه وروسته د خیر څنی پس ته د شر راتگ هم داسی وگنئ! لکه چه د ورځی پسی شپه او شپي پسی ورځ راځی. او د هغه سلسله لا ینقطع او پرله پسی ده. د دنیا د گرد (تول) خیر او شر سلسله د یوی معینی ضابطی او نظام لاندی ده چه د هغه ماتول، یا لری کول د هیچا له واکه (اختیاره) نه دی پوره او نه امکان لری. د دغی دنیا مکدر او منغض ژوندون، د توری تیاری شپي په شان وگنئ چه د هغه په تیاری کښی انسان ته د خیر او شر نتائج بیخی په صاف ډول (طریقه) سره نه ښکاری. بیشکه الله تعالی انبیاء او مرسلین علیهم السلام رالیږلی دی، خو دوی د دغی شپي په توری تیاری کښی مخلوق ته سمه صافه او صحیحه لیاره وښی، او د دوی په مخکښی سم د دوی له درجو سره رڼا وکړی چه په هغه سره خلق د خیر او شر په حقیقت وپوهیږی. او پری د حقائقو انکشاف په ښه شان سره وشي. لیکن داسی صریح او بدیهی انکشاف چه په هغه کښی د بشر هر فرد ته د انکار او د شېهو ځای او مجال پاتی نشی هلته به کیږی چه زمونږ د دغه دنیوی ژوندون شپه پای (آخر) ته ورسیږی او د محشر د صبا لمر وخیژی. هلته به د انسان هم هغه عمل چه د دنیا په تیاره ژوندون کښی هر وخت د ده د غاری غرونډئ او غارکي وه خو د غفلت او جهالت او نورو په تیاره کښی نه په نظر ورتله، صاف او ښکاره ئی په نظر څرگندیږی (ښکاریږی). او د یوه واضح او روښان کتاب

په شان به ور د مخه کپړی چه د هغی ورځی په رڼا به ئی هر سری بی تکلفه لوستلی شی.

﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْكِتَابُ أَنْ تُقْرَأُوا وَتُحْفَظُوا أَنْ يَكُونَ عَلَيْكُمُ حَرَجٌ مِّنْهُ وَمَا عَلَيْكُمْ فِي الْقُرْآنِ مِن حَرَجٍ﴾ (۲۶) جزء د «ق» ۲۲ آیه ۲ رکوع) په هغه وقت کښی چه خپل گرد (تول) واړه او لوی اعمال پخپل اصلی رنگ وگوری نو داسی به وائی:

﴿مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا﴾ (۱۵) جزء د الکهف ۴۹ آیه ۶ رکوع)

وَكُلُّ إِنْسَانٍ لَّزِمْنَهُ طَائِرَةٌ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا ﴿١٣﴾
إِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾

او هر انسان لازم دی مونږ له ده سره عمل د ده په غاړه د ده کښی، او راوبه باسو ده ته په ورځی د قیامت کښی یو کتاب (لیکلی شوی) چه یو ځای به شی ویه وینی هغه غوړیدلی. (او ویه ویلی شی ده ته) ولوله (دا) کتاب د تا (عمل نامه خپله)، کافی (بس) دی هم دا ځان ستا نن ورځ پر تا باندی حساب کوونکی (د نیکیو او د بدیو).

تفسیر: یعنی د قسمت شومی او د اعمالو بدی د ده د غاړی غړوندی گرځیدلی دی چه له سره تری نه بیلیری. او د قیامت په ورځ به ئی هم هغه په نظر ورځی او هر یوه انسان ته د ده اعمالنامه پخپل لاس کښی ورکاوه کپړی چه پخپله ئی ولولی او فیصله وکړی چه هغه کارونه چه ده پخپل گرد (تول) عمر کښی کړی دی، تول پکښی شته؟ یا تری څه شی پاتی دی؟ یا پکښی څه زیات شی لیکلی شوی دی نو هر سری به په دغه وقت کښی یقین کوی چه د هغه یوه یوه ذره عمل بی له تزییده او تنقیصه پکښی شته. پخوا له دی نه دغه ذکر و چه په دنیا کښی الله کتاب لوی قرآن لیرلی دی او هغه حساب چه له لمر او سپوږمی او له نورو سره متعلق دی، اوس په دغو لوستلیو شویو آیاتونو کښی ئی د قیامت د حساب او کتاب ذکر وفرمایه چه پر هغه پخوانی حساب او کتاب باندی د نتیجی په ډول (طریقه) مرتب کپړی.

مَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا
وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ط

هر چا چه سمه صافه لپاره ونيوله نو بیشکه هم دا خبره ده چه سمیږی دی

په لیاری دپاره د (نفعی د) ځان خپل او هر څوک چه گمراه شو پس بیشکه هم دا خبره ده چه گمراه کیږی پر ضرر د ځان خپل، او نه اخلی هیڅ اخیستونکی بار د گناه د بل چا:

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ گرددو(تولو) ته سمه صافه لیاره وړزولی ده، اوس که څوک پر هغی ځی که نه ځی اختیار لری او پخپله دی خپله نفعه او نقصان وگوری! ځکه چه د ده د عمل د طریقې نفع یا نقصان پخپله هم ده ته رسیدونکی دی. او د یوه سری د گناه پیتی او بار به د بل په سر نه باریږی.

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ۝۱۵

او نه یو مونږ عذاب ورکوونکی (هیڅ طائفی ته) تر هغه پوری چه ولیږو کوم رسول (چه لیاره د توحید او شریعت ورته بیان کړی).

تفسیر: یعنی بلاشبهه بد عمل آفت راوولی، خو الله تعالیٰ پخوا له پوهولو څخه هیڅوک نه نیسی نو ځکه رسولان لیږی چه خلق غافله او بیخبره پری نږدی او له نیکو او بدو څخه ئی په پوره ډول (طریقه) خبردار کړی. د هغو خبرو زیاته تشریح او ډیر توثیق د انبیاء په ژبه وکړی شی چه پری انسان محض د عقل او فطرت په لیار ښوونه پوهیدی شی (مثلاً د باری تعالیٰ وجود یا ئی توحید) او هغه شیان چه ادراک ئی په محض عقل سره نه وی کافی د وحی او الهام په رڼا کښی وړاندی کړی شی، نو ځکه د خلقت له ابتداء څخه الله تعالیٰ د وحی او د رسالت سلسله جاری فرمایلی ده خو د انبیاء علیهم السلام انوار او فیوض په دنیا کښی داسی یوه فضا پیدا کړی چه هیڅ یو معذب قوم په دنیا یا په آخرت کښی د جهل او د ناپوهی عذر به وړاندی نه کړی شی. او په دغه پلمه (تدبیر) د الله تعالیٰ له عذابه ځان نشی ژغورلی (بج کولی) تنبیه: دلته مفسرانو د «اصحاب الفترة» او ورکیو پر تعذیب باندی بحثونه کړی دی چه مونږ ئی په دغه ځای کښی د تطویل له خوفه نه شو لیکلی.

وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ۝۱۶

او کله چه اراده وفرمایو مونږ د دی چه هلاک کړو کوم کلی (ښار) نو امر وکړو مونږ غتانو (او متمولانو) د هغه (ښار) ته (په طاعت د الله سره) نو

فسق و کړی دوی په هغه کښی نو حق (او ثابت) شی پر (ذمه د وسیدونکی د) هغه خبره (د عذاب) نو هلاکوو مونږ دوی په هلاکولو سختو سره (سره له گډولو د کلیو او ښارونو د دوی).

تفسیر : یعنی کله چه د بد عملیو په سبب کوم کلی (یا ښار) تباہ کیږی نو خلق ئی هم داسی یو ناشاپی دفعتاً نه نیول کیږی، او نه هلا کیږی. بلکه د حجت له اتمامه وروسته سزا ورکوله کیږی. او د نبی یا د نبی د نائبینو په ژبه د الله تعالی احکام هغوی ته رسولی کیږی. خصوصاً د هغه غای مشرانو او بارسونو خلقو ته چه د هغوی له منلو او نه منلو اثر پر ټولو لویږی خو هر ورو (خامخا) اطلاع ورکوله کیږی. کله چه دغه مغروران او متکبران سره له پوهی د الله تعالی پیغام نه منی، او په توکو او مسخرو بلا تکلفه تری غاری غروی او په دغه وضعیت هغه کلی خراب او مسموموی، دلته نو دغه کلی خپل ځان ښکاره مجرم ثابتوی، او د الله تعالی د عذاب مستحق گرځی نعوذ بالله من شرور انفسنا.

تنبيه : وقال بعض السلف ان الامر في قوله تعالى ﴿أَمَّا مَن ظَنَّنَا﴾ امرتکونینی قدری بالفسق. وقوله تعالى ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾ معناه نفی الامر التشريعی، فلا منافاة، فافهم.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ ۖ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبٍ عِبَادِهِ خَبِيرًا ۝۱۱

او ډیر هلاک کړی دی مونږ له (اهل د) قرنو پس له نوح (لکه عادیان او ثمودیان)، او کافی (بس) دی رب ستا په گناهونو د بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر : د آدم علیه السلام له زمانی څخه د نوح علیه السلام تر زمانی پوری گرد (ټول) خلق مسلمانان وو. وروسته شرک او بت پرستی پیدا شوه. نو نوح علیه السلام د هغوی د اصلاح دپاره ولیږلی شو. نوح علیه السلام تر سلهاؤ کلونو پوری خلقو ته دعوت او تبلیغ وکړ مگر هیڅ اثر ئی پر دوی ښکاره نشو بالاخر هغوی گرد (ټول) په طوفان (خپان) کښی هلاک کړل شول. وروسته له دوی نور ډیر اقوام (لکه عاد، ثمود او نور هم) هلاک کړل شو حاصل ئی دا چه د اقوامو د اهلاک سلسله د نوح علیه السلام د بعثت څخه وروسته شروع شوه.

﴿وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ﴾ الآية - او کافی بس دی رب د تا په گناهونو د بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی عالم په پتو او ښکاره ؤ) یعنی هیڅوک بی قصوره نه نیول کیږی او هیچا ته

نامناسبه سزا نه ورکوله کیږی. بلکه د هر چا گناهونو ته گوری او د هغه گرد (تول) اوضاع او اطوار په پوره ډول (طریقه) ورڅرگند (ښکاره) او معلوم دی او د هغو سره مناسبه او موزونه سزا ورته ورکوی او همغسې معامله ورسره کوی.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مِمَّا مَدَّ حُورًا ۝۱۸

هر څوک چه وی چه غواړی (په عمل خپل سره فقط دغه دنیا نو په تلوار به ورکړو مونږ ده ته په دی دنیا کښی هومره چه مشیت وفرمایو مونږ دپاره د هغه چا چه اراده وفرمایو مونږ بیا به وگرځوو مونږ ده ته (عذاب د) دوزخ (په آخرت کښی) چه ننوځی به په هغه دوزخ کښی ملامت کړی شوی شری شوی (له رحمته).

تفسیر : یعنی دا ضروری نه ده چه د دنیا هر یو عاشق (مین) فوراً هلاک کړی شی. بلکه مونږ له دغو خلقو ځنی هغو کسانو ته چه تش د دنیوی متاع دپاره سرگردانه گرځی، هر چا ته چه اراده وفرمایو او هغومره چه اراده وفرمایو سم له خپله حکمته او مصلحته د دنیا سامان ورکوو. خو د دوی د جداو جهد او د فانی نیکیو فانی ثمره ور ورسیدي. او که هغوی ته آخری سعادت مقدر نه وی نو د شقاوت جام ئی خو په پوره ډول (طریقه) تر څنډو (غارو) پوری ورته ډک کړی شوی وی او په نهایت ذلت او رسوائی د دوزخ د ابدی بندی خانی خوا ته په تیل وهلو بیول کیږی.

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ۝۱۹

او هر څوک چه غواړی آخرت (جنت) او سعی کوی هغه ته سعی لائقه د ده (په طاعت د الله) حال دا چه دی (خالص) مومن هم وی نو دغه کسان ده سعی د دوی مقبوله (په نزد د الله کښی).

تفسیر : یعنی د هر چا په زړه کښی چه یقین او ایمان موجود وی او په نیک نیت د الله تعالیٰ

رضاء او خوښی او د اخروی ثواب دپاره د رسول الله د وړشوولی لپاره باندی په عملی دول (طریقه) مندی وهی او ورځغلی، نو مونږ د دوی کوښښ له سره ضائع او ابته (خراب) کوونکی نه یو. او یقیناً د احدیت په دربار کښی په حسن قبول سره به مفخر او سر لوړی کیږی.

كَلَّا تُؤْمِنُ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ۝۲۰

هر یوه (له دغو طلب گرو د دنیا او عقبی) سره مدد کومک کوو مونږ (په متوالی د عطاء سره) دغه (اولی تولی) سره (چه طالبان د دنیا دی) او د دغه دوهم تولی سره (چه طالبان د عقبی دی) له ورکولو د رب ستا، او نه دی ورکول د رب ستا (په دنیا کښی) منع کړی شوی (له هیچا نه).

تفسیر : یعنی الله تعالی سم له خپله حکمته او مصلحته ځینو د دنیا طالبینو ته دنیا. او د آخرت گړدو (تولو) طالبانو ته آخرت عطاء فرمائی. د الله تعالی په عطاء کښی هیشوک مانع او مزاحم نشی کیدی یا ئی دا مطلب چه د دنیا طالب وی یا د آخرت دغو دواړو ته له دنیوی امداد څخه حسب المصلحت حصه وررسیږی، محض د کفر او عصیان لامله (وجی) د دنیوی بخښښ دروازی او وروڼه نه پری تړلی کیږی.

أَنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلِلْآخِرَةِ الْكِبْرُ دَرَجَاتٍ ۖ وَالْكَبِيرُ تَفْضِيلًا ۝۲۱

وگوره چه څرنګه فضیلت ورکړی (غوره کړی) دی مونږ ځینی د دوی ته پر ځینو نورو (په رزق او په نورو کښی) او خامخا آخرت ډیر لوی دی له جهته د مرتبو او ډیر لوی دی له جهته د بهتر والی (له دنیا نه).

تفسیر : یعنی لکه چه په دنیوی ژوندون کښی د مال، دولت، عزت، حکومت او د نورو په اعتبار یو په بل باندی یوه اندازه فضیلت لری په هم دی باندی قیامت هم قیاس کړی! چه په آخرت کښی به د اعمالو او احوالو په لحاظ په څه اندازه د مراتبو فرق وی. لکه چه له نصوصو څخه ثابت دی چه د جنت درجات، او د جهنم درکات سره بی حده متفاوت دی. په حدیث

کښی راغلی دی چه د جنت په دواړو درجو کښی به د ځمکی او آسمان تفاوت وی. لاندنی وسیدونکو ته به باندنی وسیدونکی داسی ښکاری لکه چه مونږ ته له ځمکی څخه په افق کښی ستوری بریښی. پخوا ئی رابڼوولی ؤ چه د جنت دغه درجی د هغو کسانو په برخه کیږی چه د آخرت دپاره د هغه سره لائقی مندی وهلی وی او لازمه کوښښ او زیار (محنت) ئی وربڼکلی وی. په ورستینو آیاتونو کښی تر لری ځایه پوری د آخرت د سعی طریقه رابڼوولی شوی ده چه د هغی په تعمیل سره انسان ته دغه لوړ مقامات حاصلیږی. د ابن عباس رضی الله تعالی عنه قول دی چه «حق تعالی د (تورات) گرد (تول) اخلاقی تعلیم د بنی اسرائیل د سورت په (۱۵) آیتونو کښی داخل کړی دی. هغه پینځلس آیتونه د دی سورت له دریمی رکوع له سره څخه شروع کیږی.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَّخْذُومًا ۝

مه نیسه (ای بنده) سره له الله معبود بل (او که دی ونیو) نو (عاجز) به کښی (تل په دوزخ کښی) ملامت کړی شوی (د خلقو) بی ملگری (بی برخی کړی شوی له خیره).

تفسیر : یعنی شرک داسی ظاهر البطلان څیز دی چه د هغه له اختیارولو څخه د الله تعالی او د هغه پرېښتی، بلکه د دنیا د گردو (تولو) پوهانو په نزد تاسی مذموم او ملزم گرځئی! لکه چه نن مونږ پخپلو سترگو سره گورو په هغو مذاهبو کښی چه د شرک صریح تعلیم ؤ هغه هم د پوهانو په جرگو کښی د ځای حاصلولو دپاره ورو ورو د خپل مذهب اصلاح او ترمیم کړی دی او د توحید په لوری رانژدی کیږی. هر یو عاقل دغه محسوس کړی دی چه اشرف المخلوقات انسان دپاره به دغه ډیر د ذلت او رسوائی موجب وی چه له خپله ښکته، یا د کوم عاجز مخلوق په مقابله کښی سر په سجده ولویږی، خصوصاً بیا هغو څیزونو ته د غوښتنی لاس وغځوی چه هغه ئی پخپله تورلی او جوړ کړی وی. هغه کسان چه پاک الله پرېږدی او د غیر الله په مقابله کښی سرښکته کوی. نو بی نیازه الله جل جلاله د حقیقی نصرت او برکت دروازه پر دوی تری او د کمزوری او بیکسی په حالت کښی ئی پرېږدی. لکه چه د سخت مشکل او صعوبت په وقت کښی چه دی امداد او اعانت ته ډیر اړ (مجبور) او محتاج وی. هیڅوک به له ده سره مرسته (مدد) او معاونت ونه کړی. «ضعف الطالب والمطلوب»

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَتَّعَبُذُ وَالْآيَاتُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا أَمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ

أَحَدُهُمَا أَوْ كَلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٌ وَلَا تُنْهَرُهَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا
كَرِيمًا ﴿١٥﴾ وَانْخَفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذِّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْنِي صَغِيرًا ﴿١٦﴾

او حکم فرمایلی دی رب ستا چه عبادت مه کوئ تاسی (د بل هیچا) مگر یواخی د هم دغه (الله) او (احسان کوئ) له والدینو (مور او پلار) سره په احسان کولو سره او که چیری هر و مرو (خامخا) ورسید تا شخه (حدودود) زوروالی ته یو له دی دواړو یا دواړه د دوی (یعنی مور او پلار) نو مه وایه ته دی دواړو ته (کلمه د) اف (هم) او مه رته دوی دواړه او وایه دی دواړو (والدینو) ته خبره پسته (ادبناکه). او بنکته کره دپاره د دی دواړو (والدینو) وزر (اوپره) د تواضع (نه د تکبر) له مهربانی او ووايه او ربه غما مهربانی (او بینه) وکره دی دواړو ته لکه چه تربیه (پالنه) ئی کری ده غما په هغه حال کښی چه زه صغیر (کمکی) ووم.

تفسیر : په حقیقت سره خو پاک الله د مولود وجود عطاء فرمائی مگر والدین (مور او پلار) د ده د ایجاد ظاهری ذریعه ده نو ځکه پاک الله په څو آیاتونو کښی د خپلو حقوقو پسی د والدینو د حقوقو ذکر فرمایلی دی په حدیث کښی راغلی دی «هغه سړی له خاورو سره برابر او ذلیل شو چه خپل مور او پلار ومومی او د دوی د خدمت کولو په وسیله جنت ځان ته حاصل نه کری» په بل حدیث کښی فرمایلی شوی دی چه «جنت د میندو تر قدمونو لاندی دی». که جنت غواړی له ربه تابعدار د مور او پلار شه!

که اور غواړی له قهاره د دی دواړو په آزار شه!

له والدینو سره نیکی کول دا دی چه په ژوندون کښی پخپل ځان او مال سره د هغوی خدمت وکړی او د زړه په اخلاص سره د دوی تعظیم او محبت په ځای راوړی او د مرکیدلو شخه وروسته د هغوی جنازه اداء کری، او د دوی دپاره دعاء وغواړی، او حتی المقدور د هغو عهد پوره کری او د دوی له دوستانو سره په تعظیم او ښه سلوک معامله وکړی او د دوی له اقاربو سره د صلة الرحمی او ښیځنی (نیکی) چاری وکړی. وغیر ذلک.

﴿إِن يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا﴾ الآية - او که چیری ورسید هر و مرو تا

شخه حدود د زوروالی ته یو د دی یا دواړه د دی یعنی مور او پلار نو مه وایه ته دی دواړو ته کلمه د اف هم او مه رته دوی او وایه دی دواړو ته خبره پسته (ادبناکه). په زورتوب کښی د خدمت احتیاج زیات وی چه د دی لامله آل او عیال هم زړه تنگی او پریشانه کیږی او په زوروالی کښی هوښ او حواس هم پخپل ځای کښی نه وی پاتی. د ښه او سعادت من اولاد کار دا

وی چه په داسی وقت کښی د والدینو له خدمت ځنی زده تنگه نشی، پاک قرآن تنبیه را کوی چه د مور او پلار رقل او ناکاره خبری کول چیری، بلکه تش د «اف» کلمه دی هم د دوی په مقابل کښی له خولی څخه نه ویاسی! چه د زده تنگی علامه ده، بلکه د خبرو او اترو په وقت کښی د دوی ادب او تعظیم دی په پوره دول (طریقه) سره وکړی! ابن مسیب رحمه الله علیه فرمائی چه «صالح ولد ته لازم دی چه له مور او پلار سره داسی خبری اتری وکړی لکه چه یو خطا کاره مریی، د خپل سخت مزاج بادار (سردار) سره په نهایت خوف او ویره خبری کوی» (په «اما بیلفن» کښی «اما» په اصل کښی «ان ما» دی. چه «ان» ئی شرطیه دی او «ما» پری زائد شوی دی دپاره د تاکید، نو ځکه نون د تاکید ئی په فعل داخل شوی دی. او چه یواځی «ان» وی بی له «ما» نو د تاکید د نون دخول پری جائز نه دی.)

﴿وَخُفِّضْ لَهَا جَنَاحَ الذِّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ﴾ الآية - او ښکته کړه دپاره د دی داوړو والدینو

وزر (اوړه) د تواضع له مهربانی او ووايه ای ربه! مهربانی او ښنه وکړه دی داوړو ته لکه چه تربیه او پالنه ئی کړی ده ځما په هغه حال کښی چه زه صغیر او کمکی وم) یعنی څه وقت چه زه بیخی کمزوری او ناتوانه وم دوی ځما په تربیت او روزنه خپلی خولی بهولی دی، او وینی ئی څښلی، سم له خپله خیاله او توانه ماته د هر راز (قسم) راحت، خوشالنی او د ښیگنی (فایده) د رسولو په فکر کښی وو. له زرگونو آفاتو او حوادثو ځنی ځما د ژغورنی (بچ کوونی) او ساتنی په فکر او کوښښ کښی وو. په څو څو ځلی ځما له خاطره خپل ځان په مصائبو او مصاعبو او متاعبو غورځولی دی. نن چه د دوی د ضعیفی وقت راغلی دی نو څه چه ځما له قدرته او توانه کیږی زه هم د هغوی خدمت او تعظیم کوم. خو د دوی پوره حق نشم اداء کولی، ځکه ای الله! ستا له درباره استدعا کوم چه په دغه زوروالی او وروسته له موته پر دوی باندی د رحمت نظر وفرمائی! په حدیث کښی راغلی دی چه «د پاک الله رضا د مور او پلار په رضا کیدلو کښی ده او په غضب کیدل د الله تعالی د مور او پلار په غضب کښی دی.» او په بل حدیث کښی داسی راغلی دی چه «ځان وساتئ! له عاقوالی د مور او پلار نه ځکه بوی د جنت چه د یو زر کاله لپار له مسافې نه نیکانو ته رسیدی هغه عاق الوالدین ته له سره نه رسیدی» بل حدیث دی چه «یفعل البار ماشاء ان یفعل فلن یدخل النار و یفعل العاق ماشاء ان یفعل فلن یدخل الجنة» کوی دی نیکی رسوونکی مور او پلار ته هر څه چه کوی هیچیری به ونه ننوځی اور ته او کوی دی عاق له مورو پلار نه هر څه چه کوی هیچیری به ونه ننوځی جنت ته»

رَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنْ تَكُونُوا صَادِقِينَ فَإِنَّهٗ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿١٥﴾

رب ستاسی ښه عالم (خبردار) دی په هغه څه چه په نفسونو (زړونو) ستاسی

کښی دی، که یی تاسی نیکان (له خپلو میندو او پلرونو سره) نو بیشکه چه الله دی دپاره د توبه کوونکی دیر مغفرت کوونکی (د خطیئاتو).

تفسیر : یعنی د والدینو تعظیم او د دوی په مقابله کښی تواضع او عاجزی کول ښائی چه د زړه په اخلاص او صمیمیت وی. الله تعالی ته ښه معلوم دی چه کوم یو او څرنګه د مور او پلار خدمت کوی! که فی الواقع تاسی نیک او سعادتمن یی! او د الله تعالی په لوری رجوع کوئ! او په اخلاص او حق پیژندلو د دوی خدمت کوئ نو الله تعالی به ستاسی خطاوی او تقصیرات معافوی. فرض ئی کړئ که کوم وقت د نیک نیتی، له زړه تنګی، یا د فکر او چرت (طبیعت) د خرابوالی لامله ستاسی ځنی د مور او پلار د خدمت څخه څه څیز پاتی شوی وی، نو بیا توبه او رجوع تری وکړئ! نو پاک الله دیر مغفرت کوونکی دی.

کومی گناه ته چه ته شا کړی په اخلاص د ما مضي عذاب څخه به شی خلاص تنبیه : د دی خبری تفصیل دی په فقهیه ؤ او نورو کتابونو کښی وکوت شی چه د والدینو فرمان منل په کومو ځایونو کښی روا؟ او په کومو کومو ځایونو کښی ناروا دی؟ (چه د دوی امر د شرع څخه مخالف وی) په روح المعانی کښی هم پر دغه موضوع مفید او مبسوط کلام شوی دی. فلیراجع!

وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰی حَقَّهٗ وَالْيَسٰکِیْنِ وَاٰتِ السَّبِیْلِ وَلَا تَبْذِرْ تَبٰذِیْرًا

او ورکوه (ای بنده!) خاوند د خپلوی ته حق د هغه او (ورکوه! بیخی) مسکین نادار ته او (ورکوه!) مسافر ته او اسراف مه کوه! په اسراف کولو سره.

تفسیر : یعنی د اقاربو او خپلوانو هر قسم مالی او اخلاقی حقوق اداء کړئ! د محتاجانو او مسافرانو له احواله ځان خبروئ! فضول خرڅ دا دی چه پر معاصیو او لغویاتو مال ولګول شی یا په مباحاتو کښی بی فکره او بی له مصلحته او بی د خیر او شر معلومولو څخه دومره زیات ولګولی شی چه وروسته له هغه د حقوقو د فوتیدو او د حرامو د ارتکاب سبب وګرځی.

اِنَّ الْمُبْذِرِیْنَ کَانُوْا اِخْوَانَ الشَّیْطٰنِ وَکَانَ الشَّیْطٰنُ لِرَبِّهٖ کَفُوْرًا

بیشکه چه اسراف کوونکی دی دوی وروڼه د شیطانانو (یعنی په مثل د

شیطانانو دی په شرارت او اتلاف کښی، او دی شیطان رب خپل ته ډیر ناشکره .

تفسیر : یعنی مال د الله تعالیٰ لوی نعمت دی چه په هغه سره په پوره زړه او خاطر جمعی سره عبادت کیږی او د نورو اسلامی خدماتو او د نیکیو انجام هم په هغه سره په عمل راځی. نو د مال بی ثحایه لگول او صرفول داسی ناشکری ده چه د شیطان اغواء له تحریکه او په وقوع راځی، او انسان په ناشکری د شیطان سره مشابه او ورته کیږی، همغسی چه شیطان د الله تعالیٰ ورکړی قوتونه په عصیان او اضلال کښی صرفوی، دی هم د الله تعالیٰ ورکړی نعمتونه د هغه په عصیان او نافرمانی او طغیان کښی لگوی.

وَإِنَّا نَعْرِضُ عَنْهُمْ أْبَتَغَاءَ رَحْمَةٍ مِّنْ رَبِّكَ تَرْجُوَهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مِّسُورًا ﴿٢٨﴾

او که اعراض کاوه تا له دغو (ذوی القربیٰ مساکین ابن السبیل او نورو نه) دپاره د طلب د رحمت (مهربانی) له (طرفه د) رب ستا چه ته امید لری د هغه (رحمت) نو ووايه هغوی ته خبره پسته خوږه .

تفسیر : یعنی هغه څوک چه تل سخاوت کوی او یو وقت له هغه سره څه شی نه وی، نو د الله تعالیٰ په نزد چه د امید کوونکی ناامیده تلل ښه نه ښکاری او د هغه محتاج قسمت الله تعالیٰ سخیانو ته رسوی نو ځکه که یو وقت دی څه شی ورنشی کړی، نو په پستی او خوږی ژبی سره دی تری معذرت او معافی وغواړی! مثلاً ورته وویلی شی، کله چه الله تعالیٰ ماته څه شی راکړی نو انشاء الله تعالیٰ زه به د تا خدمت وکړم! په سختی او بد اخلاقی سره له جواب ورکولو څخه دغه اندیښنه شته چه چیری ستاسی پخوانی خیراتونه اېته او باطل او برباد شی.

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾

او مه گرځوه (مه نیسه!) لاس خپل (لکه) تړلی شوی تر غاړی د تا پوری (یعنی بخل او شومتیا مه کوه) او مه ئی غځوه په بیخی غځولو سره (یعنی اسراف هم مه

کوه) نو کښینی به ته ملامت کړی شوی (په امساک کښی) بی ماله پښیمانه شوی (په اسراف کښی).

تفسیر : یعنی چه گرد (تول) ورته مخ واری چه کنسک بخل او مچ خوړونکی دی. یا دا چه دومره سخا او ورکړه دی ولی وکړه چه ته پخپله محتاج او نادره پاتی شوی؟ الغرض په هره معامله کښی د توسط او اعتدال رعایت پکار دی. نه خپل لاس دی له شومتیا او بخله دومره کلک ونیسه! او راټولوه ئی چه ستا له غاړی سره ولگیږی. او نه له خپله طاقته او توانه زیات داسی خلاص لاس او پرانستلی موتی ولری چه وروسته ته پخپله محتاج او په غوښتلو او سؤال خوله پرانیځی او ستا لاس همغسی خلاص پاتی شی (ابن کثیر رحمه الله علیه) لیکي «فتعطی فوق طاقتک و تخرج اکثر من دخلک» یعنی له خپله طاقته زیات یا له خپله دخله زائد صرفول هم د «ولا تبسطها کل البسط» لاندی داخل دی. په حدیث کښی راغلی دی «ما عال من اقتصد» نه محتاجیږی هغه څوک چه ځان ته اقتصاد غوره کړی.

مه دی تره لاس په غاړه پوری له ډیر بخله

او مه ئی پرانیځه له حده زیات په ورکړه او سخا

څوک چه منځنی کړی گزاره له هره بابه

نه به شی ملوم نه به محسور نه به خطا

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ
خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٦﴾

بیشکه رب فراخوی روزی دپاره د هغه چا چه اراده وفرمائی (د فراخی ئی) او تنگوی (ئې په هغه چا چه اراده وفرمائی د تنگی ئی)، بیشکه چه دغه (الله) دی په (مصالحو د بندگانو خپلو) ښه خبردار ښه لیدونکی (عالم په پتو او ښکاره ؤ).

تفسیر : یعنی ستاسی له امساک او لاس نیولو څخه به نه تاسی غنیان کیږئ. او نه به نور فقیران گرځی او نه ستاسی له سخاوته هغه غنی کیږی. او نه تاسی فقیران کیدی شی، د فقر او د غناء د مختلفو احوالو رالیږل د هغه مالک علی الاطلاق په لاس دی ستاسی کار په توسط او اعتدال او اقتصاد کښی د الله جل جلاله د حکم امثال دی حضرت شاه صاحب لیکي «یعنی د محتاجو د لیدلو څخه ته ډیر مه وار خطا کیږه! د هغه حاجت پوره کول ستا په ذمه نه دی. د

الله تعالیٰ په دمه دی. لیکن دغه خبری ئی محمد صلی الله علیه وسلم ته وفرمایلی چه بی نهایته سخی واقع شوی ؤ. باقی د هغه چا له زړه څخه چه مال نه وځی هغه باندی ئی حکم فرمایلی دی چه هغه دی خامخا څه ورکړی. هوا حکیم هم گرمی والا ته یخه دواء ورکوی، او یخنی والا ته توده دواء.»

﴿لَئِنْ كَانَ بَعْضُهُمْ غَیْبًا لِّبَعْضٍ﴾^{۳۱} بیشکه چه دغه الله دی په مصالحو د بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکی عالم په پتو او ښکاره ؤ) یعنی د هر یوه بنده د ظاهری او باطنی احوالو او مصالحو څخه خبر دی، سم له هغه ورسره معامله کوی. په حدیث قدسی کښی ئی فرمایلی دی چه ځما ځینی بندگان هغه دی چه د هغوی د حالونو درستی په فقر کښی ده که زه هغوی غنی وگرځوم نو د هغوی دنیا تباه کیږی، او د هغه بالعکس ځینی کسان می غنی وگرځولی دی. که له دوی نه می فقیران جوړ کړی وی نو پر دین به نه وی قائم پاتی شوی، علاوه پر دی د ځینو اشقیاء په حق کښی ظاهری غناء د امهال او استدراج په ډول (طریقه) یا فقر او تنگسه د عقوبت په طریقه سره وی الله تعالیٰ مو له دغو دواړو څخه وساتی مونږ پخوا له دی نه په څو څو ځایونو کښی دغه تقریر کړی دی.

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطَاً كَبِيراً^{۳۲}

او مه وژنئ تاسی اولاد خپل د ویری د فقره (او فاقه خپله چه که ډیر شی نو روزی به راباندی تنگه کړی ځکه چه هم دا مونږ روزی ورکوو دوی ته او تاسی ته هم، بیشکه چه قتل د دوی ده خطاء (گناه) لویه (چه د نسل او د نوعی قطع ده).

تفسیر : ځینو کافرانو خپل اولادونه وژل چه د دوی خواره او لگښت مونږ له کومه کړو په ۸ جزء د الانعام په (۱۹) رکوع کښی په هم دغه مضمون یو آیت تیر شوی دی تفصیل دی وکوت شی. او دغه د بی رحمی حرکت د انسانیت او د تهذیب له اصوله مخالف دی. او دغه تعریف څرگندیږی (ښکاریږی) چه داسی کوونکی د الله تعالیٰ پر رزاقیت اعتماد نه لری.

وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا^{۳۳}

او مه نژدی کیږئ تاسی زنا ته بیشکه چه دا زنا ده قبیحه (عقلاً او شرعاً)، او بده ده دغه زنا له جهته د روش هم (چه زیان او فتنه تری پیدا کیږی).

تفسیر : یعنی زنا کول خو دیر سخت کار دی. تاسی زنا ته له سره مه نژدی کیږئ! په «ولا تقربوا» کښی د زنا له دواعیو او مبادیو څخه د نه نژدیوالی او نه تقرب هدایت کړی شوی دی یعنی د پردی ښځی ته بی له شرعی عذره کتل او نظر کول مجبی کول (قبله) او لاس وروړل (لمس) او نورو څخه ځانونه ژغورئ! (ساتئ) او بیخی د پردیو ښځو له مقاربت له لری گرځئ! ځکه چه له زنا څخه په انسابو کښی بی نظمی او بی ترتیبی او اشکال پیښیږی او دیر قسم جنگونه او جگړی تری پیدا کیږی، او د گردو (تولو) دپاره یوه بده لیاره په وجود راځی. حضرت شاه صاحب لیکي «که دغه لیاره جوړه شی، نو یو سری به د بل سری پر ښځه نظر آچوی او هغه به د ده ښځی ته گوری،» د امام احمد رحمه الله علیه په مسند کښی راغلی دی چه «یوه سری رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته عرض وکړه چه «ماته اجازه راکړه چه زنا وکړم!» د دی خبری د اوریدلو څخه گرد (تول) حاضرین ورته په قهر شول چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخکښی داسی گستاخی؟ خبردار چپ شه! رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل «ماته رانژدی شه!» کله چه دی ورنژدی شو، نو هغه ئی خپل خوا کښی کیناوه او وئی وفرمایل چه «آیا ته دغه حرکت د خپلی مور، خور، ترور، تودی او نورو په نسبت خوشوی؟» هغه عرض وکړه چه «یا رسول الله! الله دی ما له تا جار (قربان) کړی! له سره ئی نه خوشوم!» نو رسول الله مبارک وفرمایل چه «نور خلق هم تا غوندی دی، او له سره خپلو میندو، خویندو، تروریانو، توریگانو او نورو په نسبت دغسی فعل نه خوشوی.» بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته دعاء وکړه چه ای الله د ده گناه ورمعافه کړه! او زړه ئی وریاک کړه! او فرج ئی وساته!» ابو امامه فرمائی چه له دغه دعاء څخه وروسته دغه سری داسی متقی شو چه ښځو او نورو مناهیو ته بی ئی له سره نه کتل.»

«اللهم صل علی سیدنا محمد وعلی آل سیدنا محمد وعلی اصحاب سیدنا محمد وبارک وسلم»

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطَانًا فَلْيُصْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٤﴾

او مه وژنئ تاسی نفس هغه چه حرام دی الله (وژل د هغه) مگر په حقه سره (چه ارتداد او زنا مع الاحسان او قصاص دی)، او هر څوک چه ووژلی شو په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق گرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور (او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخستی شی) نو اسراف دی نه کوی په قتل کښی (چه غیر حق بل څوک وژنی بی له قاتله)، په تحقیق دغه

(وارث) دی مدد ورسره کړی شوی.

تفسیر : په صحیحینو شریفینو کښی راغلی دی چه د هیڅ مسلمان وینه تویول نه دی حلال، مگر په دری صورتونو کښی (۱) د ځان په بدل ځان، (۲) د محصن زانی، (۳) د هغه سړی چه دین پرېږدی، یا مرتد شی او له جماعته بیل شی.

﴿وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا﴾ الایة - او هر څوک چه ووژلی شی په دی حال چه مظلوم وی نو په تحقیق گرځولی دی مونږ دپاره د وارث د هغه زور او قوت چه له قاتل څخه انتقام اخیستی شی نو اسراف دی نه کوی په قتل کښی چه غیر حق بل څوک وژنی بی له قاتله) یعنی د مقتول اولیاء اختیار لری چه د حکومت په وسیله د هغی وینی بدل واخلي او هغه قاتل په قصاص ورسوی، لیکن د بدل اخیستلو په وقت کښی له حده تیری ونه کړی! مثلاً د قاتل په ځای دی غیر قاتل نه وژنی!، یا نور بی گناهان دی له قاتل سره نه شاملوی! یا د قاتل پوزه غوړونه، او نور دی نه پری کوی! او مثله دی ونه کړی!

﴿إِنَّهٗ كَانَ مَظْلُومًا﴾ په تحقیق دغه وارث دی مدد ورسره کړی شوی. یعنی الله له هغه وارث سره مدد وفرمایه چه د بدل اخیستلو حق ئی ورکړ. او حاکمانو ته ئی امر وفرمایه چه د دغه وارث په حق رسونه کښی دی هیڅ قصور ونه کړی! بلکه پر هر چا باندی لازم دی چه د وینی په بدل اخیستلو کښی له وارث سره معاونت او مرسته (مدد) وکړی! نه چه بالعکس د قاتل حمایت وکړی! او پر وارث باندی هم لازم دی چه د یوه په ځای دی دوه تنه نه وژنی! یا که پخپله قاتل ئی په لاس ورنشی، د هغه قاتل ځوی یا ورور یا نور ووژنی. لکه چه د جاهلیت په زمانه کښی هم داسی بد رواج و.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ
إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

او مه نژدی کیږئ تاسی مال د یتیم ته (او تصرف پکښی مه کوئ) مگر په هغی طریقې سره چه وی هغه ډیره ښه (په حفاظت او زیادت کښی)، تر هغه پوری چه ورسپړی (یتیم) حد د بلوغ خپل ته (چه د رشد آثار دی) او وفا کوئ په عهد (د الله)، بیشکه چه عهد دی پوښتیدلی شوی (له عاهده).

تفسیر : یعنی د یتیم مال ته لاس مه وروړئ! هوا که د هغه د مال حفاظت او صیانت او خیر غوښتنه د تاسی مقصود وی، نو په هغه کښی هیڅ مضائقه نشته څه وخت چه دغه یتیم (پلار مری) ځلمی شی او پخپل نفع او نقصان پوهیږی، نو مال ئی وروسپاری!

په دغه (اوفوا بالعهد) کښی گرد (تول) عهدونه داخل دی. که له الله تعالی سره وکړی شی یا له بندګانو سره مشروط په دی چه غیر مشروع نه وی. حضرت شاه صاحب لیکي «له چا سره د صلحی قول او اقرار ورکولو څخه وروسته، بدعهدی کول ضرور ګناه ده او د هغه ویاړ خامخا پر مستخلف لوېږی.»

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطِ السُّتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ۝۳۵

او پوره ورکوی تاسی پیمانې هر کله چه پیمانې کوی تاسی او تول کوی تاسی په تله (وزن) برابر سره (چه پکښی کوږوالی نه وی)، دغه (پوره کول د کیل او وزن) خیر ډیر غوره او خورا (ډیر) ښه دی له خیانتې له جهتې ده مال (او عاقبت).

تفسیر : یعنی د وزن په وقت کښی دندی مه وهی! په تلو او پیمانې کولو کښی له تزئید او تنقیصه د معاملاتو نظام مختل (خراب) کیږی، او پکښی ګډودی راځی د شعیب علیه السلام د قوم د اهلاک قصه پخوا له دی نه تیره شوه د هغوی ډیره لویه عملی ګناه هم دغه بیان شوی ده. په روایاتو کښی راغلی دی. «د هر هغه سړی چه پر حرامو قدرت ومومی او محض د الله تعالی له وېری هغه ونه کړی نو الله تعالی پخوا له آخرته په دنیا کښی د هغه نعم البدل ورعطاء کوی. (دغه پوره کول د کیل او وزن خیر، امانت، ډیر غوره او خورا (ډیر) ښه دی له جهتې د مال او عاقبت) یعنی اگر که دغابازی اول لږ څه چلیږی مګر کله چه خلق پری خبریږی، نو بیا ورسره معامله نه کوی او په سپکه ورته ګوری. او پوره حق ورکونکی ته گرد (تول) خلق په درنو سترګو ګوری او ښه سړی ورته وائی او تجارت او معامله ئی په ښه شان سره چلیږی.

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ۝۳۶

او مه کوه پیروی (تعقیب) د هغه کار چه نه وی تاته په هغه پوه (قول وی که فعل)، بیشکه غوږ او سترګه او زړه هر یو له دغو (دری وارو) دی له هغه څخه پوښتنه کړی شوی (په قیامت کښی چه تا په دنیا کښی ولی ګناه کوله).

تفسیر : یعنی بی له تحقیقه خبره له خپلی ژبی څخه مه وباسه! او نه په ناپوهی او په پتو سترگو د هغه متابعت وکړه! انسان ته ښائی چه له خپلو غوړونو او زړه او ماغزو څخه کار واخلي! او د کفایت په اندازه تحقیق او تعمق وکړی! بیا دی یو خبره له خولی څخه وباسی! یا پر کومه خبره عمل وکړی! له اوریدلو شویو خبرو بی له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) څخه هم داسی په تش اتکل او چرت (خیال) سره کوم قطعی حکم صادر نه کړی! او نه پری عمل وکړی! په دغه کښی د دروغو شهادت غلط تهمتونه لگول، بی له تحقیقه خبری اوریدل، بی له تحقیقه د کوم سړی د ربرولو (تکلیف رسولو) پسی لویدل، یا چتی (بیکاره) بغض او عداوت ورسره قائلول، د پلرونو او د نیکونو چتی (بیکاره) تقلید پسی لویدل، د رسم او رواج لامله (له وجی) د خلاف الشرع او ناحقی خبری حمایت کول، د نالیدلو او نااوریدلو شیانو، لکه لیدلی، یا اوریدلی څرگندول (ښکاره کول)، د غیر معلومو شیانو په نسبت داسی دعوی کول چه زه پری پوهیږم، دغه گرد (تول) صورتونه د دغه آیت لاندی شامل دی. په یاد ئی ولری! چه د قیامت په ورځ کښی د دغو گردو (تولو) قوتونو په نسبت به سؤالونه کیږی چه تاسی دغه قوتونه په کومو کومو ځایونو کښی لگولی دی؟ او ولی تاسی هغه قوتونه مو بی ځایه او بی موقعه صرف کړی دی؟.

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٢﴾

او مه مگرڅه ته په ځمکه کښی په دی حال چه خاوند د خیال (او تکبر اوسی) ، بیشکه چه ته له سره به څیری نه کړی ځمکه (په درېولو د پښو سره له کبره) او له سره به ونه رسیږی (سرونو د) غرونو ته (په جگولو (وچتولو) د سر سره له ډیری نخری) له جهته د اوږدوالی.

تفسیر : یعنی د متکبرانو تقلید او متابعت انسان ته ښه نه ښکاری. نه په زوره د پښو په درېولو سره ځمکه څیریدی شی، او نه د غاری له هسکولو (اوچتولو) او د تتر د باندی ایستلو څخه سړی د غرونو په قدر جگیدی (وچتیدی) شی نو بیا په داسی ضعف او عجز او په دغه بساط کښی خپل ځان دومره پړسولو او اوږده غځولو څخه څه فائده په لاس راځی؟

كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٣﴾

گردد (تول) دغه (۱۱ امرونه ۱۲ نهی ولاتجعل نه تر دی غایه) دی بدی د هغه په نزد د رب ستا ناخوبنه (مبغوضه).

تفسیر : یعنی د هغو خبرو ممانعت چه پاس شوی دی، د هغو د کولو څخه د رب العلمین بیزاری او د هغو شیانو په کولو سره چه حکم شوی دی د هغو د نه کولو څخه د اله العلمین نارضائی او خفگان او بیزاری دی.

ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ

دا (تول احکام) له داسی قسمه دی چه وحی کړی ده تاته رب ستا له حکمت (او عقلی کارونو څخه).

تفسیر : یعنی پاس هغه پر مغز او بیش بها نصیحتونه چه شوی دی دا گردد (تول) هغه علم او حکمت او تهذیب او موعظت او اخلاقی خبری دی چه سلیمه عقول ئی قبلوی چه هغه گردد (تول) د وحی په وسیله نبی امی صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم ته بلاواسطه او دغه محمدی امت ته در رسول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه نازل او رالېږلی شوی دی.

وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُلْقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدْحُورًا

او مه نیسه ته له الله سره معبود بل (که دی ونیو) نو وبه غورځولی شی په دوزخ کښی ملامت کړی شوی رتلی شوی (له رحمته د الله).

تفسیر : د پاس ذکر شویو نصائحو له توحیده شروع شوی ؤ، د هغه په خاتمه کښی چه ﴿لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقَعُدَ مَذْمُومًا مَّدْحُورًا﴾ ده بیا هم د توحید تذکر او یادونه شوی ده خو قاری وپوهیده شی چه د تمامو حسناتو ابتداء او انتهاء د الله تعالی د خالص توحید سره وی.

أَفَأَصْفُكُمْ رَبُّكُمُ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْهَلِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا

آیا نو غوره کړی یی تاسی رب ستاسی په غامنو سره او (پخپله الله ځان ته

په زعم ستاسی) نیولی دی له پږشتو څخه ښځی (لونی)، بیشکه تاسی چه یی خامخا وایی خبره ډیره لویه.

تفسیر : یعنی یو د الله تعالی دپاره د اولاد تجویز، او اولاد هم د جونو په صورت چه تاسی هغو ته په ډیره سپکه گوری ډیر جسارت او لویه سپین سترگی او گستاخی ده.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا ۝

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ په دغه قرآن کښی دپاره د دی چه پند پری واخلی دوی او نه زیاتوی دوی ته (دغه مکرر بیان) مگر تیښته او لری والی (له حقه).

تفسیر : یعنی قرآن عظیم په مختلفو عنوانونو او په رنگارنگ دلائلو او شواهدو دغه مشرکین پوهوی لیکن دغه بدبختان د پند او نصیحت د حاصلولو په ځای لا زیات تور خوری او په وحشت تښتی او د بیلپاری په لوری مندی وهی او ورځغلی.

قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذْ الْأَبْتَعُوا إِلَىٰ ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه که وی له الله سره نور معبودان لکه چه وائی دغه مشرکان نو هلته به خامخا لتولی به ؤ دغو (معبودانو) طرف د څښتن (خاوند) د عرش (او مالک الملک ته) لپاره (د ورتلو لپاره د جنگ).

تفسیر : یعنی دغه اصنام او نور چه تاسی ئی ای مشرکانو د الوهیت شریکان او د خدائی حصه داران رابییع که په واقع او رښتیا سره معبودان وی، نو دوی به د پردی محکومیت څرنگه خوښاوه، ښائی چه گرد (تول) به تولیدل او د الله تعالی د سلطنت تخت به ئی په بل مخ اړوه که داسی ویلی کیږی چه د عرش د لوی څښتن (خاوند) په مقابله کښی د دوی څه زور او قوت نه رسیږی نو د داسی یو عاجز مخلوق عبادت کول په انتهای درجه حماقت دی. او که هغه معبودان پخپله د رب العرش خوښی او رضا خوښوونکی دی او د هغه د قرب حاصلولو پسې گرځی او د هغه خوشالی ځان ته ضروری بولی، نو د هغو عابدانو ته زیات د دی خبری ضرورت شته چه د الله اکبر د رضا او د خوښی حاصلولو په فکر کښی ولویږی، لیکن الله تعالی د گردو

(تولو) (انبیاء علیهم السلام په ژبه او د انسانی فطرت په معرفت له شرک څخه د خپلی بیزاری اظهار فرمایلی دی، نو بیا د تعجب ځای دی چه دغه احمقان پر کومه لیاره د ظالمانو او بی انصافانو په شان روان دی.

سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ۝ تَسْبِيحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ
وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا
تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ۝

پاکی د الله او ډیر پورته دی له هغه څه چه وائی دوی په ډیری لوئی لوئی سره تسبیح وائی ده ته آسمانونه اوه واړه او ځمکه او هغه څوک چه په دوی کښی دی او نشته هیڅوک (له مخلوقاتو) مگر چه تسبیح وائی سره له ثناء د دغه (الله) مگر نه پوهیږئ تاسی په تسبیح د هغوی، بیشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت) ښه رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی هر مخلوق د «قال» په ژبی، یا د «حال» په ژبی د الله تعالی پاکی او بیگنه (صفت) بیانوی لیکن تاسی پری نه پوهیږئ (ځکه ستاسی په لغت سره نه دی) یعنی د تأمل نه کولو له سببه یا د هغه قوت د فقدان لامله (له وجی) چه د هغه په ذریعه د ځینو مخلوقاتو «قالی» تسبیح واورئ او پری وپوهیدی شی، او که کوم سړی سره له نه پوهیدلو هغه قبول ونه کړی یا د هغه پر مقتضی عمل ونه کړی نو دغه پوهیدل د نه پوهیدلو په حکم کښی دی.

﴿إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا﴾ بیشکه دغه الله دی ښه تحمل والا په تاخیر د عقوبت دپاره د انابت ښه رحم والا په انعام د اجر او ثواب سره) یعنی هغه ذات چه کرد (تول) مخلوقات د هغه پاکی او تسبیح بیانوی تاسی ورته شریکان او لونی او اولاده تجویز کوی نو دغه داسی گستاخی سپین سترگی ده چه د هغه په مقابله کښی ښائی تاسی سم د لاسه فوراً هلاک کړل شی! لیکن الله تعالی تاسی د خپل حلم په لحاظ په تلوار سره نه نیسی، او که توبه وباسی نو ښی مو هم.

وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا ۝

او کله چه لولی ته (ای محمده) قرآن نو گرځوو (پیدا کوو) مونږ په منځ ستا او په منځ د هغو کسانو کښی چه نه راوړی ایمان په (راتللو) د آخرت پرده پتوونکی تا لره (له سترگو د دوی)

تفسیر : یعنی هغه سړی چه آخرت نه منی او د خپل ښو او بدو انجام ته څه فکر نه چلوی، نو هغه به د نصیحت په طرف ولی خپل فکر لگوي، کله چه دی له سره د نجات په فکر کښی نه دی، نو د نجات ورکوونکی رسول الله صلی الله علیه وسلم په احوالو او اقوالو کښی د غور کولو یا د رسالت تر درباره پوری د رسیدلو څه ضرورت به ورپاتی وی. پس هم دغه په آخرت باندی ایمان نه راوړل او د انجام له طرفه بی فکری هغه معنوی پرده ده چه د دی سړی او د نبی علیه السلام (من حیث هو نبی) په منځ کښی څرولی (لگولی) کیږی.

وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمُ آيَةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمُ وَقْرًا وَإِذَا
ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدًا وَلَوَّاعًا لَّآدْبَارُهُمْ نُفُورًا ﴿٣٧﴾

او گرځوو (اچوو) مونږ پر زړونو د دوی پردی (موانع) له دی خبری نه چه پوه شی دوی په دغه (قرآن) او (گرځوو اچوو) مونږ په غوږونو د دوی کونوالی (چه قرآن وانه وری) او کله چه یاد کړی ته رب خپل په قرآن کښی یواځی (په توحید سره بی له یادولو د باطلو معبودانو د دوی) نو بیرته گرځی دوی په شاو خپلو په دی حال کښی چه ترهیدونکی وی (له اوریدولو د توحید نه).

تفسیر : رومبی دغه ذکر ؕ چه دوی د رسول الله د صداقت پوری نشی رسیدی. دلته د دی خبری بیان دی چه د دوی فهم او فکر د قرآن عظیم تر زده کولو پوری هم نشی رسیدی. یعنی په دغه قرآن کریم کښی داسی یو قوی تاثیر شته خو پر کفارو باندی د هغه اثر ځکه نه لویږی چه دوی تری په پرده کښی دی. لکه چه لمر گرد (تول) جهان روشانوی، لیکن که کوم سړی په داسی یوه کوته کښی ناست وی چه تر ځمکی لاندی جوړه شوی وی او د رڼا د ننوتلو گرد (تول) منافذ او سوری ئی بند وی او د دغی کوتی وسیدونکی، هیڅ له لمره نه وی خبر، نو په دغه اعتبار گواکی د لمر د رڼا اثر هیچیری نشته.

﴿وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا﴾ او گرځوو، اچوو مونږ په غوږونو د دوی کونوالی چه قرآن وانه وری) یعنی کله چه دوی نه غواړی چه د انتفاع او استفادی په نیت ئی واوری، نو گواکی اوریدونکی

نه دی.

تنبیه : دغه چه الله تعالیٰ حجاب او پردی او نور اچولی دی، دغه خو هم دغه شیان دی چه دوی د هغه وجود په دیر خوښی او فخر د خپلو ځانونو دپاره ثابت کړی وو:

﴿وَقَالُوا قُلُوبُنَا فُتِنَتْ فَأُولَٰئِكَ قُلُوبُهُمْ لَئِنْ أَدْرَاكَ رَبُّكَ يَوْمَ تَخْرُجُ الرُّسُلُ فَاتِّخَذُهَا نَاصِبًا ۝﴾

» (۲۴) جزء د حم السجده آیت (۵) (۱) رکوع» پر آخرت ایمان نه لرل او له انعام څخه بی فکره کیدل د الله تعالیٰ له ذکره تښتیدل پر انبیاء الله تمسخر او ملندی وهل هغه شیان دی چه د «حجاب»، «کنان» او «وقر» صورت اختیاروی او هر کله چه د هر شی خالق الله تعالیٰ دی، نو ځکه د هغوی د خلقت نسبت هم رب العزت ته کاوه شی.

﴿وَإِذَا ذُكِّرْتُمْ ۚ﴾ الآية - او کله چه یاد کړی ته رب خپل په قرآن کښی یواځی په توحید سره بی له یادولو د باطلو معبودانو د دوی نو بیرته گرځی دوی په شاو خپلو په دی حال کښی چه ترهیدونکی وی له اوریدلو د توحید نه) یعنی د الله تعالیٰ له ذکره ترهیری او تور ورڅخه خوری او شا تری آوری او تښتی، هوا که د دوی د معبودانو تذکره وشي، نو دیر خوشالیری

﴿وَإِذَا ذُكِّرْتُمْ ۚ وَحَدَّثَ شَقَرَةً قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ۚ وَإِذَا ذُكِّرُوا الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ۝﴾

(۲۴) جزء د الزمر (۴۵) آیه (۵) رکوع).

فَمَنْ أَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَىٰ إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنَّا تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ﴿۴۵﴾

مونږ ښه عالم یو په هغه غرض چه اوری دوی په سبب د هغه سره (دا قرآن چه استهزاء ده) کله چه غوړ ږدی دوی تاته او کله چه دوی مشوری (پتی خبری) کوی کله چه وائی ظالمان (مشرکان اصحابو ته) چه متابعت نه کوی تاسی (ای مسلمانانو) مگر د یوه سری چه جادو پری شوی وی.

تفسیر : یعنی د دی پاک قرآن له آوریدلو څخه د دغو کفارو مقصود استفاده نه وی بلکه محض استخفاف او استهزاء ئی مطلوب وی. دوی پاک قرآن او ستاسی خبری ئی واوریدی او بیرته لارل، او پخپلو منځونو کښی ئی مشوری وکړی چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه شی ښائی ووايو؟ بالاخر دا ئی سره غوټه کړه چه پر دغه سری جادو شوی دی، یعنی د جادو په اثر لیونی شوی دی او دماغ ئی له سره په ځای نه دی (العیاذ بالله العظیم) ځینی دلته له «مسحور» ځنی د «ساحر» معنی اخیستی ده یعنی گواکی د ده په خبرو کښی د جادو (کودی) اثر شته.

تنبیه : د «مسحور» له لفظ څخه کوم مطلب چه دوی اخیستی د هغه له نفی څخه دغه نه

لازمیوی چه پر نبی علیه السلام باندی به هیخ قسم سحر په هیخ یوه درجه په عارضی دول (طریقه) هم اثر نشی اچولی. دغه آیت مکی دی او په مدینی منوری کښی زمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی د یهودانو د کودی کولو د واقعی ذکر په «صحاح» کښی شته چه د هغو اثر تر څو ورځو پوری یواځی دومره قدر لیده کیده چه په ځینو دنیوی کارونو کښی کله ناکله د هیری (ذهول) آثار ښکاریده.

أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۝

وگوره (ای محمده!) څرنګه بیانوی دغه کفار تا لره مثالونه (مثلونه) د ساحر، شاعر، کاهن (مجنون) نو گمراه شول دوی نو طاقت نه لری دوی د سمی لیاری موندلو.

تفسیر: یعنی کفارو به ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته کله شاعر ویل کله به ساحر کله به کاهن، کله به مسحور یا مجنون، الغرض هرزه برزه (فضول) خبری به ئی کولی او پر هیخ یوه خبره به ټینگ نه وو ولاړ، هر وقت چه به خبره د دوی په خوله کښی ورتله همغه به ئی ویله، حقیقت دا دی چه سره له جداوېده، د طعن او تشنیع داسی کومه لیاره دوی نشوه موندلی چه د هغه په وسیله د خپل اغواء او اضلال په مقصد کښی بریالی (کامران) او کامیاب شی.

وَقَالُوا إِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا إِنْ نَحْنُ الْمُبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ۝

او وائی دغه (منکران) آیا کله چه شو مونږ (پس له مرګه) هډوکی او خاوری میده شوی آیا په تحقیق به مونږ خامخا بیا راوړلر (او ژوندی) کړی شو په پیدا کولو نوی سره.

تفسیر: یعنی پر تاسی د مسحور او مجنون یا شاعر او کاهن د مثالونو لګول څو هر ورو (خامخا) تعجب راوړونکی دی خو له هغه څخه لا زیات د تعجب وړ (لائق) هغه دلیل دی چه (معاذ الله) د مسحور او مجنون ثابتولو دپاره دوی وړاندی کول چه د هغه خلاصه دا ده چه له مرګه وروسته مونږ گورو چه د انسان بدن ورستیږی او تک سپین هډوکی تری پاتی کیږی چه لږ موده وروسته هغه هډوکی هم رژیږی او ذری ذری شی او له خاورو سره ګډوډیږی آیا کوم هوښیار

او پوه سړی داسې کوم تجویز کولی شی چه دغه هډوکي د وړو او د خاورو بشرکي به بیا سره راتولېږي او انساني حیات به په دغه منتشره ذراتو کښي بیا راځي. که دغه نبی د داسې ناممکنې خبرې اخبار ورکوي نو ثابتېږي چه (العیاذ بالله) د ده دماغی صحت په حال نه دی.

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ۖ أَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) شی تاسې تیږی (گتۍ) یا اوسپنه، یا بل کوم قسم مخلوق له هغه قسمه چه ډیر لوی (او سخت) ښکاری په سینو (زړونو) ستاسې کښي (قبلول د هغې حیات لره نو سره له هغه به هم بیا تاسې ژوندی کوو)، نو ژر به ووائی دوی څوک به بیرته راولی مونږ (او ژوندی به مو کړي پس له مرگه)، ووايه (ای محمده!) هغه (ذات به تاسې بیا ژوندی کړي) چه پیدا کړی ئی یی تاسې اول کړت، نو ژر به وڅوځوی دوی تاته سرونه خپل (له دار استهزا- او تعجبه) او ویه وائی دوی (تمسخرأ) کله به وی دغه (بیا ژوندون)، نو ووايه (ای محمده! دوی ته) ښائی چه وی دغه (بیا ژوندون) نژدی (ځکه چه راتلونکی دی).

تفسیر : یعنی دغه دورې او د خاورو بشرکي خو په هر حال د هغه انساني لاش آثار دی چه پخوا له دی نه ژوندی ؤ او پخپله د خاورو په ذراتو کښي د حیات آثار پیدا کیدل دومره لری او مستبعد نه دی زه تاسې ته اجازه درکوم چه د هډوکو دورې نه، بلکه که ستاسې له لاسه پوره وی تیږی (گتۍ) یا اوسپنی وگرځي، چه د حیات د آثارو له قبلولو څخه بالکل محروم ښکاره شی، یا کوم بل یو سخت شی جوړ شی! او تجربه وکړئ! چه د هغوی ژوندی کیدل له اوسپنی او تیږی (گتۍ) څخه هم زیات مشکل او سخت په نظر درځي تر دی چه بیخي مجسم موت وگرځي، خو سره له هغه هم دغه قادر مطلق جل جلاله ته ستاسې بیا ژوندی کول ډیر سهل او آسان کار دی.

﴿فَسَيَقُولُونَ﴾ الآية - نو ژر به ووائی څوک به بیرته راولی مونږ او ژوندی به مو کړي پس له مرگه ووايه ای محمده دوی ته هغه ذات به تاسې بیا ژوندی کړي چه پیدا کړی ئی یی تاسې اول کړت) یعنی هغه ذات چه رومبی ئی تاسې له خاورو یا له نطفی څخه پیدا کړی، او لا یعقل جماد ئی په انساني روح سره فائض کړی دی، آیا اوس په هغه کښي قدرت نه دی پاتی چه د

خاوری ذرات او د مری د لاش اجزاء راجمع کړی او بیا ژوندون ورعنایت کړی؟.

﴿فَسَيَنْفُضُونَ﴾ الآية - نو ژر به خوځوی دوی تاته سرونه خپل له ډیر استهزاء او تعجبه او وږه وائی دوی تمسخرأ کله به وی دغه بیا ژوندون) یعنی له استهزاء او تمسخر څخه خپل سرونه خوځوی او وایی هوا صاحبه په وراسته وېدو کو او د خاورو په ذرو کښی به کله روح وپو کلي شی؟ او کله به مری له خپلو هدیرو (قبرونو) څخه راپورته کیږی د حساب او کتاب دپاره؟.

﴿قُلْ عَنِّي﴾ الآية - نو ووايه ای محمده! دوی ته ښائی چه وی دغه بیا ژوندون نژدی څکه چه راتلونکی دی.) یعنی د قیامت پوره او برابر وقت الله تعالی هیچا ته نه دی ښوولی، هوا د هغه د راتللو امید په قریب مستقبل کښی تاسی ته ظاهرولی شو گواکی د دنیا پاتی عمر له هغه څخه لږ دی چه تر اوسه پوری تیر شوی دی.

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِ اللَّهِ

په هغه ورځ کښی چه وېولی (الله) تاسی حساب ته نو قبول به کړئ (بلنه د ده په فعلی قبول سره) په دی حال کښی چه ثنا ویونکی به یی الله ته.

تفسیر : یعنی څه مهال (وخت) چه د الله تعالی له طرفه غږ راپورته شی، نو په یوه زوروره بلنه او چغه سره به تول مری له ځمکی څخه راوځی او د حشر په میدان کښی به سره راتولېږی، هیڅوک به د غاړی غړولو توان ونه لری، هر انسان به په دغه وخت کښی مطیع او منقاد کیږی او د الله حمد او ثناء به وایی او په تلوار سره به حاضرېږی اگر که کفارو ته له دغه اضطراری حمد او ثناء څخه کومه فایده نه ور رسیږی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه د مومنینو پر ژبو به دغه الفاظ وی (الحمد لله الذی اذهب عنا الحزن).

وَتَذْكُرُونَ أَنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ۝

او گمان به کوئ (له ډیر هیښه) چه څنډ (تاخیر) نه دی کړی تاسی مگر لږ شانی (په دنیا یا قبر کښی).

تفسیر : یعنی اوس تلوار کوئ خو په دغه وقت کښی به اندازه وکړئ، چه په دنیا کښی مو څه زیات څنډ (تاخیر) نه دی کړی دغه پنځوس یا سل کاله عمر به د هغو زرگونو کلونو په مقابل کښی څه معلومیږی (موضح القرآن) ځینی وائی چه د هولو او خوفونو له شدة به د دنیا ژوندون دوی ته لږ ښکاری یا له اولی نفخی څخه تر دوهمی نفخی پوری کله چه عذاب نه وی نو دغه منځنی مدت به لږ گنی او داسی به وایی: «من بعثنا من مرقدنا» د یسین شریف (۴) رکوع).

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ
بَيْنَهُمُ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿٥٣﴾

او ووايه (ای محمده!) (مؤمنانو) بندگانو غما ته چه وائی دی (مشرکانو ته) هغه خبری چه هغه ډیر غوره دی، بیشکه چه شیطان دښمنی اچوی (او شر پورته کوی) په منځ د دوی کښی، بیشکه چه شیطان دی دپاره د انسان دښمن ښکاره (چه له سره په نیکی ئی روادار نه دی).

تفسیر: د مشرکانو د جهالت او د طعنو او مسخرو له اوریدلو څخه ممکن ؤ چه کوم مسلمان د نصیحت او د پوهولو په وقت کښی زړه تنگی یا قهرجن شی او په تشدد باندی لاس پوری کړی نو ځکه مسلمانانو ته ئی نصیحت وفرمایه چه په مذاکرو او خبرو او اترو کښی سخته زړه خوړوونکی او اشتعال اچوونکی طریقه مه اختیاروئ! ځکه چه له هغی څخه د گتۍ (فائدی) په ځای نقصان در رسیږی. شیطان تل بل څوک لمسوی او له لیاری ئی ویاسی او په جنگ کښی ئی اچوی بیا د مخاطب په زړه کښی له دغه تشدده داسی ضد او عداوت قائمیږی چه که ئی وپوهوی بیا هم ځان نه پوهوی.

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنَّ يُشَاقِرُكُمْ أُولَئِكَ يُشَاقِقُكُمْ وَوَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾

رب ستاسی ښه عالم خبردار دی پر تاسی، که اراده وفرمائی (د رحمت ستاسی) نو رحمت به وکړی پر تاسی (په عطاء د ایمان او قبول د توبی) یا که اراده وفرمائی (د عذابولو د تاسی) نو عذاب به درکړی تاسی ته (په کفر او عصیان سره)، او نه ئی لیږلی مونږ ته پر دوی وکیل (ذمه وار).

تفسیر: یعنی رحم به وکړی پر تاسی د ایمان په توفیق ورکولو سره یا به مو په عذاب کړی د کفر په حالت باندی په مر کولو سره. حضرت شاه صاحب لیکي: «په مذاکراتو کښی حق والا سری قهرجن کیږی کله چه وگوروی بالمقابل سری هغه حق نه منی نو ځکه ئی وفرمایل چه ته د هغه د هدایت ذمه وار نه ئی الله ښه پوهیږی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی لیاره به ورته ښیي.»

وَرَبِّكَ أَعْلَمُ بِمَنٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ۝

او رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چه په آسمانونو کښی دی او چه په ځمکه کښی دی (له علویاتو او سفلیاتو)، او خامخا په تحقیق فضیلت ورکړی دی مونږ ځینو انبیاءو ته پر ځینو (نورو) او ورکړی ؤ مونږ داؤد ته زبور.

تفسیر : یعنی مونږ سم له خپل محیط علم سره له هر چا سره معامله کوو هر یو سړی مو چه مناسب وگانه د بنی آدمانو له منځه هغه ته مو نبوت ورکړ. حضرت شاه صاحب لیکي: «یعنی ځینی نبیان داسی ؤ چه (د خپل امت له زیات شرارت څخه بالاخر) په قهر شول ستا حوصله مو له هغو څخه زیاته کړی ده (او پر گردو (تولو) مو فضیلت درکړی دی) لهذا ښائی ستاسی دغه ښه اخلاق له خپلی عالی مرتبی سره موافق وی» او په خصوصیت سره د داؤد علیه السلام ذکر ئی وکړ ځکه چه هغه دغه دواړه شیان د پوهولو دپاره درلودل (لرل) جهاد هم او زبور هم (وفی الحدیث کان لا یفراذالاقی) همغه دواړه خبری دلته هم شته قرآن او جهاد. ځینی وائی چه دلته ئی د (زبور) ذکر کړی د محمد صلی الله علیه وسلم کلیه فضیلت او د محمدیه امت د فضل او شرف په لوری ئی اشاره فرمایلی ده ځکه چه د زبور مضامین د محمد صلی الله علیه وسلم پر خاتم الانبیاء توب او د ده د امت پر اشرف الامم توب مشتمل ؤ ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرْثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ ۱۷ جزء د الانبیاء (۱۰۵) آیه ۷ رکوع) یعنی د محمد صلی الله علیه وعلى آله و صحبه وسلم مرحومه امت.

قُلْ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِّنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضَّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه وبولئ تاسی هغه معبودان چه گمان پری کوئ (د خدایانو) بی له الله څخه نو نه لری دوی اختیار د لری کولو د ضرر له تاسی څخه او نه د گرځولو (د ضرر بل چا ته).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ خو هغه ذات دی چه هر چاته چه اراده وفرمائی عذاب ورکوی او په هر چا چه اراده وفرمائی مهربانی پری کوی په هر چا چه هغومره اراده وفرمائی هغومره پر نورو ورته

فضیلت عطاء کوی، د هغه قدرت کامل او علم ئی محیط دی. اوس دی مشرکان هغو خپلو معبودانو ته ناری کړی چه دوی ئی خپل خدایان گنی، یا ئی جوړ کړی وی. آیا په هغوی کښی یو هم داسی مستقل اختیار لری چه لږ څه تکلیف له تاسی څخه لری کړی شی یا ئی لږ څه سپک کړی یا ئی له تاسی څخه لری او په بل چا ئی وغورځوی؟ نو بیا د داسی ضعیف او عاجز مخلوق معبود درول به څرنگه روا وی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ۝٥٤

دغه (معبودان) هغه دی چه عبادت (ئی) کوی کفار لتوی دغه (کفار) طرف د رب خپل ته وسیله (د نژدی والی) چه کوم یو له دوی څخه ډیر نژدی دی الله ته او امید لری د رحمت د دغه (الله) او ویریزی دوی له عذاب د دغه (الله) نو څنگه ئی بولئ خدایان، بیشکه عذاب د رب ستا (ور او لائق ددی) دی چه ویره تری وکړی شی (تل ترتله).

تفسیر : په «بخاری شریف» کښی روایت دی چه څه خلقو د جاهلیت په زمانه کښی د پیریانو عبادت کاوه هغه پیریان خو مسلمانان شول لیکن د هغوی عابدین همغسې پخپل جهالت کښی قائم پاتی ؤ نو د هغوی په حق کښی دغه آیت نازل شو. ځینی وائی د پیریانو او د پرښتو او د مسیح او د عزیر او د نورو گردو (تولو) عابدین په دغه کښی شامل دی مطلب ئی دا دی هغه موجودات چه تاسی خپل معبودان او مستعانان گنئ او بولئ ئی هغوی پخپله خپل د رب د تقرب په فکر کښی ډیر زیات لویدلی دی او لتوی ئی، د هغوی زیار (محنت) او کوشښ په هم دی کښی دی چه د الله تعالیٰ د قربت په حاصلولو کښی کوم یو وړاندی او د مخه کیږی؟ د هغوی له منځه هر یو چه زیات مقرب وی همغه زیات د الله تعالیٰ د قرب د حاصلولو طالب دی. او په دغه فکر او چرت (خیال) کښی دی چه د کوم بل زیات مقرب مخلوق وسیله ځان ته پیدا کړم خو د هغه په دعاء او د نورو په ذریعه د تقرب الی الله لوړو درجو ته ځان ورسوم. نو کله چه ستاسی د دغو مجوزه و معبودانو حال د الله تعالیٰ په مقابل کښی داسی وی. نو تاسی له خپلو ځانونو سره د دغی خبری فیصله وکړئ چه د الله تعالیٰ خوښی او د ده د رضاء حصول تر کوم ځای پوری ضروری دی، او د غیر الله عبادته نه الله تعالیٰ خوښیږی او نه هغه خوشالیږی چه تاسی ئی عبادت کوئ او خوښی ئی غواړئ.

تنبیه : د (توسل) او د (تعبد) په منع کښی فرق ظاهر دی بیا نو (توسل) هم تر هغه ځای پوری مشروع دی چه د شریعت له لوری مجاز دی.

﴿وَيَوْمَ نَحْمِلُهُ﴾ الآية - او امید لری د رحمت د دغه الله او وبریوی دوی له عذاب د دغه الله (الخ) یعنی سره له انتهائی قرب د هغوی گرد (تول) امیدونه محض د الله تعالیٰ پر لطف او مهربانی دی. او دوی تل تر تله د الله تعالیٰ له عذاب وبریوی او لرزیوی او په دی ښه پوهیږی چه د هر قسم نفع رسونه او د ضرر دفعه د همغه پاک الله په قبضه او اختیار کښی دی.

وَأَنَّ مِنْ قَرِيبٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَمَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا

او نشته هیڅ کلی (یا ښار د ځمکی په مخ کښی) مگر چه مونږ هلاک کوونکی (مره کوونکی د اهل) د هغه یو پخوا له ورځی د قیامت یا په عذابوونکی یو (د اهل) د هغه په عذاب سخت سره،

تفسیر : د دغه آیت مطلب په څو ډوله (قسمه) اخستی شی:

(الف) : د دنیا هر یو کلی او ښار د هغوی د وسیدونکو د عظیم الشانو گناهونو په بدل پخوا له قیامته مستأصلو عذابونو بیخی تباہ او خرابوه شی که د دوی گناه انتهائی درجی پوری نه وی رسیدلی نو د دوهمی درجی د جرائمو په سزا کښی د عمومی هلاکت څخه ښکته بل کوم سخت آفت پر هغه نازلوه شی باقی داسی کلی او ښار به چیری وی چه له ازله تر ابدہ پوری به ئی گناه نه وی کړی؟ او نه په کوم آفت کښی به اخته شوی وی؟.

(ب) : پخوا له قیامته ضروری ده چه هر یو کلی او ښار ته د هغه طبیعی موت ورولیرلی شی او وران کړی شی، یا په کوم آفت او بلا کښی مبتلا شی. پر هغه طبیعی موت چه د تعذیب له

رنګه تش وی د (هلاک) د لفظ اطلاق له قرآنه او حدیثه ثابت دی ﴿حَتَّىٰ إِذَا مَلَكَ تُلُومُ لَنْ يُبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا﴾ (۲۴ جز د المومن ۳۴ آیه ۴ رکوع) وفي الحديث (كلما هلك نبي جاء نبي آخر).

(ج) : د کفارو کلی او ښارونه یا پخوا له قیامته پخپلو درنو گناهونو په بدل نابود او لری کاوه شی یا به په کوم نه کوم بل وقت کښی (یعنی پخوا یا وروسته له قیامته) د سختو عذابونو خوند وڅکی.

په هر حال هره معنی چه تری واخیسته شی له دغه آیت څخه مقصود تحذیر دی گواکی هغه ئی چه پخوا فرمایلی ؤ ﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا﴾ دلته د هغه د وقوع خبر ورکړی شوی دی.

كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ۝

دی دغه حکم په کتاب (لوح محفوظ) کښی لیکلی شوی.

تفسیر : یعنی دغه فیصله بیخی حتمی او قطعی ده چه د الله تعالی په علم کښی طی شوی ده او په لوح محفوظ کښی لیکلی شوی ده او هیڅ یو طاقت د هغه مخه نشی نیولی. حضرت شاه صاحب لیکي «د هر ښار خلق د یو مشر خدمت کوی چه مونږ د هغه رعیت او په پناه کښی یو خو کله چه وقت راشی هیڅوک به هیچا ته پناه نشی ورکولی ﴿لَا مَنَعَهُ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ﴾»

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ

او نه دی منع کړی مونږ لره هیڅ څیز له دی نه چه ولیږو هغه معجزی (چه دوی ئی غواړی) مگر (دی خبری) چه تکذیب کړی وو په هغو معجزو پخوانیو (کفارو نو هلاک مو کړل)،

تفسیر : په حدیث کښی دی چه د مکي معظمی خلقو ځمونږ له رسول الله څخه معجزی وغوښتی مثلاً دغه چه د (صفا) غر راته سره زر کره ا یا دغه غرونه ځمونږ له شاو څخه لری کره ا او د زراعت قابله سمه هواره ځمکه تری سازه کره ا وغیر ذالک ، که داسی دی وکړه نو مونږ ستا دغه خبری منو. د دوی په جواب کښی دغه آیت نازل شو یعنی د دغی فرمائشی معجزو بشوول الله تعالی ته له سره مشکل نه دی. لیکن پخوانیو خلقو ته سره له دی چه سم د هغو له غوښتنو سره د قدرت هسی معجزی وربښولی وی خو هغوی نه یواځی ایمان رانه وړ، بلکه په سرکښی کښی ئی لا پسی ترقی وکړه آخر له سنت الله سره موافق د هغه نتیجه داسی شوه چه هغوی بیخی سره مستاصل او فناه او په هلاک ورسیدل. اوس که ستاسی دغه غوښتنی هم پوره کړی شی نو د الله تعالی په علم کښی شته، بلکه ستاسی له احوالو هم ظاهریږی چه تاسی بیا هم منونکی نه یئ، نو له سنت الله سره سم د دی نتیجه هم ښائی هم هغه استیصال او کلی اهلک وی چه هغه د دوی په حق کښی خلاف له مصلحت او حکمت دی ځکه د الله تعالی اراده د دغه آخری امت په نسبت داسی نه ده چه د تیرو اقوامو او امو پشان پر دوی هم مستاصل عذاب ولیږلی شی او بیخی تباہ کړل شی. پخوانیو امتونو ته د فرمائشی معجزو بشوول پر دغه بناء جائز ایښی شوی ؤ چه د هغوی بالکلیه تباهی د الله تعالی په نزد دومره د التفات وړ (لائیق) نه وه او د وروستیو راتلونکو امتونو دپاره د دوی څه نمونی وربښوول مقصود ؤ چه دوی وپوهیږی چه د فرمائشی معجزو غوښتلو نتیجه او احوال همغسی کیږی لکه چه په دغه آیت کښی د همغو تاریخی نظائرو په طرف اجمالی اشاره فرمایلی شوی ده چه که د دغو فرمائشی معجزو له لیدلو څخه وروسته تکذیب مو وکړ (او بالیقین ئی کوئ) نو کوم حال چه د پخوانیو شوی دی همغه به ستاسی هم

و شی، لیکن د الله تعالیٰ حکمت د دی مقتضی نه دی چه تاسی هم د هغوی پشان هلاک کړی نو ځکه د فرمائشی معجزو لیدل موقوف کړی شوی دی.

وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا ط

او ورکړی مو وه (قوم) د ثمود ته اوبه ښکاره معجزه نو ظلم وکړ (ثمودیانو په ځانونو خپلو) په سبب د (عطش او عقر او اهلاك د) هغی،

تفسیر : د (ثمود) قوم له حضرت صالح علیه السلام څخه غوښتنه کړی وه چه د دغه غره له هغی غتی تیری (گتی) څخه یوه اوبه راویسه. پاک الله هغه اوبه ئی له هغی پرښی (گتی) څخه وروسته مگر د دی په ځای چه هغوی د داسی فرمائشی معجزی له لیدلو څخه خپلی سترگی غړولی وی او قلبی بصیرت ئی حاصل کړی وی بالعکس د ظلم او عداوت لپاره ئی ملاوی وتړلی لکه چه هغه اوبه ئی ووژله او د حضرت صالح علیه السلام د شهادت په فکر او توتیه (غور) کښی هم سره سم بوخت (مشغول) شول بالاخر د هغوی عاقبت او انجام څرنګه چه واقع شو هغه ګردو (تولو) ته ښکاره او معلوم دی او د هغه د بیانولو ضرورت نه دی پاتی دغه ئی د (ان) کذب بها الاولون) یوه نمونه ورواندی کړه.

وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ۝۵۹

او نه لیرو مونږ (دغه فرمائشی) معجزی مگر دپاره د ویرولو.

تفسیر : یعنی هدایت د معجزاتو پر لیدلو موقوف نه دی، د فوق العاده و معجزاتو د لیدلو څخه دغه مقصود وی چه د قاهره و قدرت له لیدلو څخه خلق د الله تعالیٰ څخه وویریدی او له ویری د پاک الله په طرف متمائل شی. که دغه مقصود حاصل نشی او فی الحال د هغه قوم تباه کول هم مصلحت نه وی نو د تشو فرمائشونو د پوره کولو څخه څه فائده لاس ته راځی باقی د عمومی تخویف او انذار دپاره د هغو آیاتونو او معجزاتو لیدل چه مصلحت دی هغه برابر لیدلی شوی دی.

وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ ط

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ تاته چه بیشکه رب ستا احاطه کړی ده پر مخلوقاتو (په علم او قدرت خپل سره)

تفسیر : بنائی چه د رسول الله مبارک په خیال کښی دغی خبری خطور کړی وی چه د دغو فرمائشی معجزاتو د نه ښودلو څخه به کفارو ته د خندا او طعن موقع په لاس ورشی او داسی به وائی که دی په رښتیا سره نبی وی نو ځمونږ له غوښتنی سره به ئی سم معجزی راښودلی وی نو ځکه ئی مطمئن کړل چه ستا د رب علم او قدرت گرد (تول) خلق احاطه او راگیر کړی دی او هیڅوک د ده له علم څخه د باندی وتلی نشی، او نه د ده د قدرت له ماتحت بل چیری خوځیدی شی او گرد (تول) د ده په واک (اختیار) او قبضه کښی دی تاسی د دوی دغو طعنو او تشنیعو ته له سره غوږ مه ږدئ او مه التفات ورته کوئ! دوی ستاسی هیڅ یو شی نشی خرابولی تاسی په خپل کار کښی مشغول او لگیا اوسئ! او د دوی فیصلی بیخی مونږ ته راپریږدئ مونږ ته ډیر ښه معلوم دی چه دوی سره د فرمائشی معجزو د لیدلو هم ستاسی د خبرو منونکی نه دی او وروسته له هغه ځمونږ له سزا او پوښتنی څخه خلاصیدونکی یا تری چیری ټښتیدونکی نه دی او په دی هم علم لرو چه له دغو خلقو څخه کوم یو اوس سم د لاسه د تباه کیدلو وړ (لائق) دی؟ او د کومو خلقو باقی پریښودل مصلحت دی؟ لهذا تاسی خپل ځان په دغو جگړو او جنجالونو کښی له سره مه اخته کوئ! دغه گرد (تول) ځمونږ تر محاصری لاندی دی بالاخر دوی به مسلمانیدوی.

وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِي آرَيْنَاكَ الْإِفْتِنَةَ لِلنَّاسِ

او نه ده گرځولی مونږ (نظاره ښوونه) هغه چه ښوولی مو وه تاته (د کائناتو په نسبت په سترگو سره په شپه د معراج کښی) مگر ازموینه دپاره د خلقو د (مکی).

تفسیر: له نظاری څخه مراد د معراج د شپې هغه ننداری دی چه د هغو په بیان سره د خلقو ازموینه وشوه صادقانو د هغو له آوریدلو څخه پری باور وکړ او وئی منل او بالعکس مکذبینو او ناقصانو د هغو تکذیب وکړ.

وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ

او (هم دا رنگه فتنه گرځولی ده مونږ) هغه ونه چه پری لعنت کړی شوی دی په قرآن کښی،

تفسیر : یعنی د (زقوم ونه) چه په قرآن کښی ویلی شوی ده چه هغه به د دوزخیانو خوراک وی د ایمان لرونکو د یقین موجب شوه او د منکرانو د شک او ریب سبب وگرځیده او وی ویل

چه د دوزخ په اور کښی به ونه څرنګه زرغونپړی؟ دغه هم (لکه هغه د معراج ننداره) یوه ازموینه وه. له دغو دواړو مثالونو څخه اندازه وکړئ چه د خوراقو په تصدیق کښی د طبائعو احوال څرنګه دی؟.

وَنُحَوِّثُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ۝

او ویروو مونږ دوی نو نه زیاتوی دوی ته (دغه ویرول) مګر طغیان سرکښی لویه.

تفسیر : یعنی هغه زړونه چه د الله تعالی له ویری څخه تش وی له ویرولو څخه هم نه ویریږی بلکه لا زیات پخپلو شرارتونو کښی پرمخ تګ او ترقی کوی. له هغوی څخه د فرمائشی معجزاتو په لیدلو سره د حق د قبلولو هیله (توقع) او امید لرل، چتی (بیکاره) او بی موقعه دی.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ۖ قَالَ ءَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ۝

او (یاد کړه) هغه وقت چه وویل مونږ پرېستو ته چه سجده وکړئ تاسی آدم ته (تعظیماً) نو سجده وکړه (تولو) مګر یواځی ابلیس (چه سجده ئی ونه کړه)، وویل (ابلیس په جواب د الله کښی) آیا سجده وکړم هغه چاته چه پیدا کړی دی تا له ختی،

تفسیر : دغه قصه په څو ځایونو کښی تیره شوی ده دلته په هغی باندی تنبیه ورکول مقصود دی چه د الله تعالی د حکم بی له وړاندی وروسته کولو څخه منل (د پرېستو له طرفه) او په هغه کښی شهبی پیدا کول د شیطان کار دی. دغه کفار هم د هغه شیطان د اعمالو متابعت کوی چه په خبرو کښی ئی کاره بحثونه کول مګر په یاد ئی ولرئ چه د دوی عاقبت او انجام هم همغسی کیدونکی دی چه د دوی د امام او مشر لعین ابلیس انجام هم همغسی کیدونکی دی.

قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا ۝

وویل (ابلیس) خبر را کړه ماته دا (سړی) چه بهتر کړی دی دی په ما باندی قسم دی که وروستی دی کړم تر ورځی د قیامت پوری نو خامخا به زه بیخ وباسم هر ورو (خامخا) د اولادی د ده مگر لږ (د دوی چه ستا په عصمت او حمایت کښی دی).

تفسیر : یعنی لږ څه به ئی پرېږدم او باقی گړد (تول) به ئی مسخر او د خپل ځان تابع وگرځوم. لکه چه پر آس د ملونی او قیزی په وسیله سړی لاس مومی نو بیا دغه انسانان چه ځما په مقابل کښی دومره ضعیف او کمزوری دی نو تا دوی ته پر ما ولی لوئی او فضیلت ښلی دی؟ آیا داسی کول هم جائز دی؟ حال دا چه زه غوره یم له ده نه ځکه چه آدم له خاوری پیدا دی او زه له اوره.

قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَاِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاؤُكُمْ جَزَاءً مَّوْفُورًا ﴿٦٣﴾

(نو) وفرمایل (الله) چه څه نو هر چا چه متابعت وکړ د تا له دوی نه (ای شیطان) نو بیشکه دوزخ جزاء ستاسی ده جزاء پوره .

تفسیر : یعنی هومره زور چه لگولی شی وئی لکوه دلته تاته او ستا ملگرو ته بندی خانی تیاری دی.

وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ

او وخوځوه (راگیر کړه) هغه څوک چه طاقت دی رسیږی پر هغه باندی له دوی نه په غږ (بلنه) خپله سره (فساد ته)

تفسیر : یعنی هغه غږ چه د الله تعالی د عصیان په لوری خلقو ته دعوت او بلنه کوی. له دی نه په زړونو کښی وسوسی غورځول مراد دی. مزامیر (ساز او آواز) هم په دی کښی داخلیدی شی.

وَاجْلِبْ عَلَيْهِمُ بِخَيْلِكَ وَرَجُلِكَ

او راکاره (راتول کړه گمراهی ته) پر دوی سواره خپل او پیاده خپل.

تفسیر : یعنی خپل گرد (تول) زور او قوت ولکوه او په پوره قدرت او طاقت سره خپلو لښکرو ته د پرمخ تګ (وړاندې تلو) امر ورکړه چه د الله تعالیٰ په معصیت کښی گرد (تول) جنگیدونکی شیطانان دی که سواره دی یا پلې (پیاده) ، جنی وی، که انسی، پخپلو شیطانی چارو بوخت (مشغول) او لگیا شی؟.

وَشَارِكُهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ

او شریک شه له دوی سره په مالونو کښی او په اولادونو کښی .

تفسیر : یعنی په زړه کښی دی ارمان مه ساته او دوی ته په هر شانی چه زړه دی غواړی ترغیب ورکړه چه په خپلو مالونو او اولادونو کښی هم تاته برخې درکړی. یعنی دغه شیان په ناجائزو طریقو سره حاصل کړئ او په ناجائزو کښی ئی ولگوئ.

وَعِدُهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ الْأَغْوَرُ ۝۳۱

او وعده کوه له دوی سره (د دروغو)، او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مکر (په) مکر باطل (او فریب سره چه خطاء ورته ثواب ښکاروی).

تفسیر : یعنی چه شیطان انسان ته زرغونه باغونه وربښی د ده په مکر او فریب او پلمو (تدبیرونو) کښی راتلل د احمقانو کار دی د شیطان گرد (تول) مواعید پر دغابازی او فریب مبتنی دی لکه چه په قیامت کښی دی پخپله به هم اقرار کوی (ووعدتکم فاخلفتکم) د ابراهیم ۴ رکوع (۱۳ جزء) آیه رقم (۲۲)

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ۝۳۲

بیشکه (خاص) بندګان عَمَا چه دی نشته تاته (ای شیطان) پر دوی هیڅ قسم غلبه حکومت قدرت، او کافی دی رب ستا (ای شیطان) وکیل ساتونکی (د خالصو بندګانو خپلو له شره ستا)

تفسیر : یعنی هر څوک چه پر الله تعالیٰ اعتماد او توکل وکړی هغه د ده کار جوړوی او د شیطان له لومو او چمبو (دامونو) څخه ئی راوباسی.

رَبُّكُمُ الَّذِي يُرْجِي لَكُمُ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ

رب ستاسی هغه (قادر مطلق) دی چه چلوی تاسی ته بیري (جهازونه) په بحر کښی.

تفسیر : دغه ئی د الله تعالی د کار جوړولو یوه نمونه راوړاندی کړه چه په هغه کښی یو مشرک هم پر داسی اقرار کولو مجبور کیږی چه له ماسواء الله څخه بل هیڅوک د گردو (تولو) مهماتو جوړوونکی او وکیل نشی کیدی ځکه چه عارضی زور پکار نه دی ای کمزوره ! پخپل لاس ګټه ! ځان ساته تل له پوره !

لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ

له پاره د دی چه ولتوی (رزق او روزی) له فضله د ده څخه،

تفسیر : علی الاکثر په لوی قرآن کښی روزی ئی په فضل سره تعبیر فرمایلی ده. د فضل معنی زیادت دی ځکه چه د مسلمانانو دغه بندګی او عبادت خو د آخرت دپاره دی او دنیوی فوائد دوی ته محض د امتحان او تمائل دپاره ورکول کیږی.

إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ۝ وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا آيَاهُ فَلَمَّا نَجَّكُمْ إِلَى الْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ الْإِنْسَانُ كَفُورًا ۝

بیشکه دغه (الله) دی پر تاسی ډیر مهربان او کله چه ورسیري تاسی ته سختی په بحر کښی (او ویریرئ له غرقه) ورک شی (له فکره) هغه کسان چه ئی بولئ (او عبادت ئی کوئ) مګر یواځی دغه (الله) ته (زاری او عبادت کوئ) نو کله چه ومو ژغوری (بچ مو کړی) تاسی (له غرقه او ومو رسوی) وچی ته نو بیا څنګ کوئ (له توحیده)، او دی انسان لوی ناشکره (په نعمتونو د رب خپل).

تفسیر : یعنی هم دا چه انسان له مصیبت څخه نجات وموند نو خپل حقیقی محسن بیخی له یاده وباسی. او هیروی ئی. څو دقیقې (منته) وړاندی د سیند په چپو او د بحر په امواجو کښی پرله پسې د الله تعالی په یادونه کښی و هم دغه چه د ګودر پر وچه باندی ئی پښه باندی ولګیده

نو بیا بیخی بی فکره کیوری او هغه گردی (تولی) پیننی ئی هییری شی نو له دی نه لویه
ناشکری او احسان هیروول به نور څه وی؟.

اَفَاٰمِنْتُمْ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ

نو آیا په امن (مطمئن او بی ویری) یی تاسی له دی نه چه دوب کړی تاسی
په یو طرف د ځمکې وچی کښی.

تفسیر : یعنی د بحر په څنډو (غارو) په وچه کښی مو دوب کړی مثلاً چه زلزله راشی او په
ځمکه کښی چاودی پیدا شی او د قارون په شان په ځمکه کښی خښ کړی شی! خلاصه ئی دا
چه ستاسی اهلک د سیند په موجونو او چپو پوری موقوفه نه دی هر چیری چه الله تعالی اراده
وفرمانی هلته مو وژنی.

اَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ۝۶۸ اَمْ اٰمِنْتُمْ اَنْ يُّعِيدَ كُمْ فِيْهِ تَارَةً اٰخَرٰی

یا ولیری پر تاسی سخت باد وروونکی د ورو کانو بیا ونه مومئ تاسی د
خپل ځان دپاره کوم ساتونکی آیا په امان کښی یی تاسی (بلکه مأمون مه
اوسئ) له دی نه چه بیا رانه باسی تاسی (الله) په دی (بحر) کښی (بل
کرت) بیا دوهم ځلی.

تفسیر : یعنی داسی کوم ضرورت درپین کړی چه د هغه لامله (له وجی) لاعلاجه د سیند د
سفر اراده وکړئ.

فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ الرِّيحِ فَيَغْرِقَكُم بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا يَه تَبِيْعًا ۝۶۹

نو ناڅاپه راولیږی پر تاسی ماتوونکی (د هر څیز) سخت باد نو غرق به
کړی (الله) تاسی په سبب د کفر (شرک) د تاسی پس د هغه بیا به نه مومئ

د خپلو ځانونو دپاره پر مونږ په سبب د هغه غرق پوښتیدونکی (راپسی
گرځیدونکی).

تفسیر : یعنی له الله تعالی څخه څوک پوښتنه کولی شی؟ یا د چا له واکه (اختیاره) او توانه
دغه کار پوره دی چه د پاک الله تعقیب وکړی؟ او (استغفر الله) د مجرمینو دیت یا قصاص تری
واخلی؟.

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَخَلَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ
الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ۝

او خامخا په تحقیق ډیر عزت ورکړی دی مونږ اولاده د آدم ته او سواره
کړی مو دی دوی پر مرکوباتو باندی په بر (وچه) کښی او په بحر (سیند)
کښی او رزق روزی مو ورکړی ده دوی ته له طیباتو پاکیزه و شیانو او غوره
کړی مو دی دوی پر ډیرو له هغه چا چه پیدا کړی مو دی په غوره کولو
(ډیرو) سره.

تفسیر : یعنی انسان ته د صورت حسن، نطق، تدبیر، عقل، حواس، او نور ورعنایت فرمایلی
دی چه د هغه په وسیله د خپل په دنیوی او اخروی مضارو او منافعو باندی پوهیږی او د ښو او
بدو په منځ کښی سره تفریق کولی شی په هر طرف کښی د پرمخ تګ او ترقی لیاری ورته
پرانستلی دی. نور مخلوقات تر خپل واک (اختیار) لاندی راوړی شی او خپلی چاری تری
اخیستی شی. په وچه کښی د حیواناتو پر شا او پر نورو راز راز (قسم قسم) نواقلو او وسائلو
سفر کوی. په سیندونو او بحرونو کښی پر بیړیو او جهازونو او نورو نقلیه و وسائلو سره بی
تکلفه تګ راتګ مسافرت کولی شی، له قسما قسمو ښو ماکولاتو مشروباتو، ملبوساتو، کورونو او
تعمیراتو او د دنیوی نورو وسائلو او وسائطو او د هوسائی (ارام) او هستوګنی د هر راز (قسم)
لوازمو او لواحقو څخه منتفع او ګټور کیږی د هم دغو انسانانو لوی پلار حضرت آدم علیه
السلام ئی د پرښتو مسجود وگرځاوه او د دوی آخری رسول الله محمد صلی الله علیه وسلم ئی د
ګردو (ټولو) مخلوقاتو سردار او بادر غوره کړ. الغرض دغی انسانی نوعی ته ئی له ډیرو
حیثیاتو عزت، لوئی او عظمت ورکړی دی. او پر خپلو ډیرو مخلوقاتو ئی ورته فضیلت ورکړی
دی. په پاس رکوع کښی د آدم علیه السلام په نسبت د شیطان داسی وینا چه (هذا الذی کرمت
علی) او آدم علیه السلام ته د پرښتو د سجود او د انسانانو بحری او بری مسافرت ذکر و. د
دی آیت د مضمون ارتباط د پاس مذکوره و مضامینو سره په صاف ډول (طریقه) سره ښکاره دی.

تنبیه : مفسرین د دی آیت په ذیل کښی په دغه بحث کښی سره لگیدلی دی چه آیا پرېسته افضله ده؟ که انسان پر پرېستو افضلیت لری؟ لیکن انصافی خبره خو دا ده چه له آیت څخه د دی خبری (د فاضل او مفضل) فیصله نه کیږی ځمونږ د حنفیانو دغه رایه نقل کړی شوی ده چه بشری رسولان پر (ملکی رسولانو) افضلیت لری (او ملکی رسولان) پر نورو گردو (تولو) پرېستو او انسانانو د (بشری رسولانو) په استثناء افضل دی. او عامو پرېستو ته پر عامو انسانانو افضلیت حاصل دی والله اعلم.

يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ فَمَنْ اُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَاولئك يَقْرءونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يَظْلَمُونَ فَتِيلًا^(۴)

او (یاد کړه) هغه ورځ چه ویه بولو (په نامه سره) هر امت سره د انبیاء او مشرانو د دوی، نو هر هغه چاته چه ورکړه شوه اعمالنامه د ده په ښی لاس د ده کښی نو دغه (اصحاب الیمین) لولی به اعمالنامی خپلی (په ډیری خوشالی سره) او ظلم به ونه کړی شی (پر دوی) په اندازه د یو نری تار (چه په منځ د زړی د خرماؤ کښی وی).

تفسیر : دلته دا راښوولی کیږی چه په دنیا کښی له فطری حیثیه کوم عزت او فضیلت چه انسان ته ښی ښلی و هغه ښی تر کوم ځای پوری قائم ساتلی دی؟ او څومره داسی انسانان دی چه هغوی خپل انسانی عزت او شرف ښی خاورو سره برابر کړی دی؟ . خلاصه ښی دا ده چه د قیامت په ورځ به هره فرقه سره له هغه څیزه حاضرپوی چه ده به د هغه پیروی او متابعت کاوه . مثلاً مؤمنین له نبی یا کتاب یا له دینی مشره سره . او کفار له مذهبی مشر، او لوی شیطان او باطلو معبودانو سره چه فرمایلی ښی دی ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ اَیْمَةً یَدْعُوْنَ اِلَی النَّارِ وَیَوْمَ الْقِیَمَةِ لَا یُنصَرُونَ﴾ (۲۰ جزء د القصص (۴۱) آیت ۴ رکوع) او په حدیث کښی راغلی دی «لا تتبع کل ما کانت تعبد» په دغه وقت کښی د گردو (تولو) انسانانو اعمالنامی به هغوی ته رسیږی، د ځینو اعمالنامی به د مخی له طرفه په ښی لاس کښی او د ځینو اعمالنامی به د شا له طرفه په کین لاس کښی وررسیږی ګواکی دغه یو حسی علامت دی د مقبولیت او مردودیت دپاره . «اصحاب الیمین» یعنی په ښی لاس کښی د عملنامی اخیستونکی هغه کسان به وی چه په دنیا کښی ښی حق قبول کړی وی او خپل فطری شرافت او انسانی کرامت ښی باقی ساتلی وی. همغسې چه هغوی په دنیا کښی سره له پوهیدلو او سنجولو (غور کولو) کار کړی وی او خپل وړاندی وروسته ښی لیدلی وی په آخرت کښی هم همغه احتیاط د دوی په کار ورځی په دغه ورځ کښی به دوی له حده زیات خوښ او خوشاله وی او په ډیر سرور او انبساط سره به خپلی اعمالنامی لولی

او نورو ته به هم وایی ﴿مَا أَمْزَأَهُمُ الْخَبِيَّةُ﴾ (۲۹) جزء د (الحاقه (۱۹) آیه (۱) رکوع) راشع! عفا دغه کتاب ولولئ باقی نور خلق یعنی «اصحاب الشمال» د هغوی احوال په وروستنی آیت کښی بیان فرمایلی شوی دی. ځینی د (امام) له لفظه خپله اعمالنامه مرادوی ځکه چه هلته به خلق د هم دغی اعمالنامی پسی ورځی (لنډه ئی دا چه په آخرت کښی به له هر چا سره همغه معامله وکړه شی چه ور (لائق) او مستحق ئی وی او ظلم به ونه کړی شی پر دوی بانندی په اندازه د هغه نری تار چه په منځ د زړیو د خرماو کښی وی). یعنی د خرماو د زړیو په چاودو کښی چه هغه نری شان ته تار وی د هغه په قدر هم پر چا ظلم او تیری نه کیږی د هر یوه د زیار (محنت) او کوشنی بدل په پوره بلکه له پوره ځنی به هم زیاته گته (فائده) ثمره دوی ته رسیږی.

وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَضَلُّ سَبِيلًا

او هر څوک چه وی په دغه (دنیا) کښی روند (له پیژندلو د حقه) نو هغه به په آخرت کښی هم روند وی (له لیاری د خلاصی) او ډیر لری به وی (د نجات او بری) له لیاری (د رندو پشان).

تفسیر: یعنی دلته د هدایت د لیاری له لیدلو څخه رانډه پاتی وی. او هلته په آخرت کښی د جنت د لیاری له لیدلو څخه هم رانډه او ډیر لری تری پاتی کیږی «موضح القرآن» دغه د «اصحاب الیمین» په مقابل کښی د «اصحاب الشمال» ذکر دی ځینو د «اضل سبیل» مطلب داسی اخیستی دی چه په دنیا کښی د مافات تلافی ممکنه ده ولی په آخرت کښی له هغه څخه هم ډیر لری ولویدل ځکه چه په قیامت کښی د تدارک او تلافی هیڅ امکان نشته.

وَلَا تَأْخُذْ بَعِثَتِ الْفِتْنَةَ ۚ وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لَتَقْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَةً ۚ

وَلَا تَأْخُذْ بَعِثَتِ الْفِتْنَةَ ۚ وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لَتَقْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَةً ۚ

او په تحقیق شان دا دی چه نژدی وو (کفار د ثقیف دی ته) چه واپروی تا له هغه (قرآن) څخه چه وحی کړی ده مونږ تاته دپاره د دی چه وتړی ته پر مونږ بی له دی قرآنه او (که متابعت کړی وی تا د دوی نو) په دغه وقت کښی به (متابعت کړی وی دوی د تا او) خامخا نیولی به ئی وی دوی ته دوست.

تفسیر : له دغو باطنی رندو څخه غځینی شیران خو هغه کسان دی چه پخپله بیخی پر سمه لیاره نه راځی بلکه نور غتی غتی سترگی لرونکی پوهان او هوښیاران هم غواړی چه وغولوی او تیرباسی لکه چه د معظمی مکی د کفارو دغه بی حیائی او جسارت ته وگورئ چه غواړی تاسی هم دغه طرف ته متماثل کړی چه د الله تعالی هغه وحی او احکام چه پر تاسی نی لیږلی دی د هغو یوه برخه تاسی د دوی له خاطره (معاذ الله) پرېږدئ یا نی بدل کړی، کله د حکومت، کله د دولت، کله د ښکلیو پیمخو جونو (جینکو) تطمیع او تشویق دوی ته وروړاندی کاوه. کله به نی ویل چه مونږ به له څرمی (سیلمی) ستا تابع کیږو که چیری له قرآن څخه تش همغه برخه لری کړئ چه د شرک او بت پرستی په نسبت تردید کوی که په فرض محال (العیاذ بالله) تاسی داسی وکړئ نو خامخا هغوی به تاسی خپل ټینگ دوست په شان منلی وی لیکن ستاسی جواب د هغوی په مقابل کښی داسی ؤ: که تاسی لمر او سپوږمی له آسمانه رابښکته کړئ او یوه نی څما په یوه موتی کښی بل نی څما په بل موتی کښی راکړئ، خو بیا هم محمد صلی الله علیه وسلم د هغه څیز پرېښودونکی نه دی چه پاک الله د هغه دپاره مبعوث کړی دی خو نی تر پایه ونه رسوی یا خپل سر پری جار (قربان) نه کړی.

په طلب کښی تل زیار کاږم خو مطلب ته ورسېږم
یا به سر ورکړم په لیار کښی یا به خپل یار ته رسېږم

وَلَوْلَا اَنْ تَبْتَئَكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكُنُ الْيَمِّ شَيْئًا قَلِيلًا ۝
اِذَا اَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمٰتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ۝

او که نه وی مونږ ټینگ کړی ته (په حق باندی د عصمت) نو خامخا په تحقیق نژدی شوی وی ته چه میلان دی کړی وی دوی ته څه لږ (میلان) (او) که لږ څه میل دی کړی وی) نو په دغه وقت کښی به خامخا په تحقیق څکلی مو وی تاته دوچند عذاب د ژوندون (په دنیا کښی) او دوچند عذاب د مرگ (په آخرت کښی) بیا به نه وه موندلی تا د ځان دپاره پر مونږ باندی مدد کوونکی (په دفع د عذاب کښی).

تفسیر «ترکن» له (رکون) څخه دی چه ادنی رابښکته کیږلو او د قلب ډیر خفیف میلان ته وائی له دی سره د (شیئا قلیلا) قید نی زیات کړ نو له ادنی غنی ډیر ادنی مرتبه تری مراده شوه. بیا (لقد کدت) نی وفرمایه او د هغه وقوع نی لا لږ کړ یعنی که دغه خبره نه وی چه ته معصوم نبی نی چه ستا د عصمت ساقته الله تعالی پخپل خصوصی فضل سره کوی نو د دغو چالاکو شیرانو د فریب بازی څخه ډیر لږ څه هغه طرف ته به ستا قلبی میلان ورنژدی کیده

لیکن د انبیاء علیهم السلام د عصمت تکفل الله تعالیٰ فرمایلی دی نو ځکه دغومره یو خفیف تمائل هم په تا کښی ونه مونده شو. له دی نه ظاهریو چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وجود کښی د فطری تقویٰ قوت دیر مضبوط او کلک او بیخی له تزلزل څخه عاری ؤ. (که قاری دغه پاس آیات په دقت سره بیا ولولی، او پکښی ښه دقیق او ښه څیر شی) نو په دغو کښی هم د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د فضل او شرف اظهار په نهایت لطیف چل سره مقصود دی. مقربینو ته همغسې چه انعامات دیر دی دیر مصائب او بلیات هم د دوی په برخه کښی راځی. او د دوی پر خورا دیر لږ وړوکی غلطی یا قصور باندی هم سخت عتاب واردیږی. لکه چه ځمونږ د رسول الله مطهراتو ازواجو ته فرمایلی دی ﴿يَسَاءَ النَّبِيُّ مَنْ يَأْتِي مَثَلًا بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَعَّفُ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ﴾ (۲۱ جزء د الاحزاب (۳۰) آیه (۴) رکوع) نو دغه ئی راوښود چه د دوی مرتبه کومه معمولی مرتبه نه ده که په فرض محال سره له ادنیٰ څخه ادنیٰ کومه غلطی وی نو په دنیا کښی او په برزخ کښی او په آخرت کښی دوچنده عذاب ورځکولی کیږی، هر مؤمن لره ښائی چه د دغو آیاتونو د تلاوت په وقت کښی په گوندو او څنگنو شی. او په انتهائی خوف او خشیت سره د الله تعالیٰ د جلال او جبروت په شان کښی غور وکړی! او همغه دعا دی وکړی چه پخپله به رسول الله مبارک کوله «اللهم لا تکلنی الی نفسی طرفه عین» ای الها! د سترگی د یوه رېولو په اندازه می هم خپل نفس ته مه خوشی کوه! «یعنی تل می هم دغه ته حفاظت او ساتنه وکړه! او پخپل کفالت کښی می وساته!.

وَأَنْ كَادُوا لَيَسْتَفْرِزُّوكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذَا لَا يَلْبَثُونَ خِلْفَكَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

او بیشکه شان دا دی چه نژدی ؤ (دغه مکی والا او غوښتل ئی) چه خامخا وڅوځوی تا له ځمکې (د مکی یا د مدینې) له پاره د دی چه ویاسی تا له دغې (ځمکې په مکر او فریب سره) او په دغه وقت کښی (که ته ئی ایستلی وی) نو درنگ به نه وی کړی وروسته له (ایستلو) د تا نه مگر لږ (مدت).

تفسیر: یعنی غواړی چه تاسی په تنگ کړی او ومو ویرویی او له معظمی مکی څخه مو د باندی ویاسی لیکن دوی دی دغه خبره هم په یاد ولری که هغوی داسی وکړه نو دوی به پخپله هم تر دیرو ورځو پوری دلته نشی اوسیدلی. لکه چه هم داسی هم وشو چه د دوی هم دغه ظلم، ستم او تیری د دی خبری سبب شوه چه محمد صلی الله علیه وسلم له معظمی مکی نه منوری مدینې ته هجرت وفرمایه خو تر دی یو نیم کال وروسته د مکیانو لوی سرداران او مشران له خپلو کورونو څخه ووتل او د بدر په میدان کښی په نهایت ذلت او خواری سره ووژل شو. او له هغه پنځه شپږ

کاله وروسته پر معظمه مکه باندی هم د اسلام قبضه وشوه. د کفارو هغه حکومت او شوکت تباہ او فنا شو او بالاخر په دیر لږ مدت کښی نه یواځی په معظمه مکه په توله جزیره العرب کښی د محمد صلی الله علیه وسلم یو تن مخالف هم پاتی نشو.

سُنَّةٌ مِّنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ۝

(دغه وړاندی) طریقه ځمونږ (په مثل د هغی طریقی ځمونږ ده) په هغه چا کښی چه پر تحقیق لیږلی ؤ مونږ پخوا له تانه له رسولانو ځمونږ ، او نه به مومی ته طریقه (عادت) ځمونږ ته هیڅ تغیر تبدیل.

تفسیر : یعنی ځمونږ هم دغه دستور له قدیمه تراوسه جاری دی کله چه په کوم کلی یا ښار کښی د الله تعالی نبی ته ئی هستوگنه نه ده ورکړی نو پخپله د هغه ځای وسیدونکی نه دی پاتی شوی.

أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ

قائموه (سم ودر وه له تولو حقوقو) لمونځ وروسته له زواله د لمر تر تیاری د شپې پوری (یعنی د ظهر، عصر، مغرب، او عشاء لمونځونه ادا- کړه!)

تفسیر : یعنی د دوی د دغو حیلو او پلمو (تدبیرونو) هیڅ پروا مه کوئ او له سره خپل فکر او چرت پری مه خرابوئ تاسی تل خپل رب او مالک ته متوجه اوسئ! خپل لمونځونه سم صفا اداء کوئ! ځکه چه تعلق مع الله داسی یو څیز دی چه انسان ته پر گردو (تولو) مشکلاتو او نوائبو (تکالیف) بری او غلبه ورکوی: ﴿وَسَيُنْزِلُ الْغُبُورَ وَالصَّلَاةَ﴾ (اول جزء د البقرة پنځمه رکوع ځمونږ د دی تفسیر . په ﴿لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ﴾ کښی د مازپښین، مازدیگر، ماښام، ماسختن څلور واړه لمنځونه راغلل د جمع بین الصلواتین له مسئلې سره د دی آیت هیڅ تعلق نه دی که د جمعی اشاره تری واخیستله شی نو دوه نه بلکه د څلورو لمنځونو د جمع کولو مشروعیت به له دی نه ووځی هوا د صحیح ذوق په شرط دغه استنباط تری کیدی شی چه په ظهر کښی تعجیل او په عشاء کښی تاخیر ښائی چه مستحب وی الا لعارض.

وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ۝

او له قرائت د فجر (یعنی د سهار لمونځ اداء کړه) بیشکه چه قرآن لوستل

(لمونخ کول) د فجر حاضر شوی دی (یعنی ور حاضریری ملائک د شپی او د ورځی).

تفسیر : بنائی د (قرآن الفجر) له تعبیره دی طرف ته اشاره وی چه په فجر کښی د قرائت تطویل مطلوب دی. په حدیث کښی راغلی دی چه: «د فجر او عصر په وقت کښی د شپی او د ورځی د پرښتو په منځ کښی سره مبادل ووقع کیږی» لهذا په دغو دوو وقتونو کښی د ورځی او د شپی د پرښتو اجتماع وی نو ځمونږ قرائت او لمونخ د دوی په حضور کښی د زیار (کوشش) برکت او ښیځنی (نیکی) موجب دی په دغه وقت کښی پاس تلونکی پرښتی الله تعالی ته شهادت ورکوی چه مونږ د خپل تگ راتگ په وخت کښی ستا بندگان په لمانځه کښی مصروف او مشغول ولیدل. علاوه پر دی د سحر په وقت کښی طبعاً د سړی زړه هم حاضر او مجتمع وی.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ﴿٤٩﴾

او په (پوه توتۀ د) شپی کښی خوب پرېږده او وینښ اوسه (په لوستلو د قرآن په لمانځه کښی دا (زیاتی عبادت دی خاص تاته بنائی چه وبه دروی تا رب ستا په هغه مقام محمود (ستایلی شوی ځای د شفاعت) کښی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي: «یعنی له خوبه راوینښ شه! (په تهجد) کښی قرآن ولوله دغه حکم مو له گړدو (تولو) څخه زیات پر تا کړی دی چه تاته (له گړدو «تولو» څخه) لویه مرتبه درکوو. یعنی تهجد مو خاص پر تا واجب کړی دی او پر امت دی مستحب دی. (مقام محمود) د عظمی شفاعت مقام دی. کله چه بل هیڅ یو نبی به هیڅ یو شی نشی ویلی نو ځمونږ بادار او سردار او آغا محمد رسول الله صلی الله علیه واله وصحبه وسلم به عرض وکړی او گړد (تول) مخلوق به له تکالیفو څخه وژغوری (بچ کړی) په دغه وقت کښی به د هر پوه انسان پر ژبه د محمدی صلی الله علیه وسلم د شریعت او فضیلت حمد او صفت به وی او الله تعالی به هم د دوی تعریف کوی. گواکي د محمدیت د شان ظهور به په پوره ډول (طریقه) سره کیږی. تنبیه : د «مقام محمود» دغه تفسیر په صحیحو احادیثو کښی راغلی دی او په (بخاری شریف) او په (مسلم شریف) او د احادیثو په نورو مقدسو کتابونو کښی د (کبری شفاعت) نهایت مفصل بیان شته شارحینو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لس قسمه شفاعت ثابت کړی دی په «فتح الباری» کښی دی ولوست شی.

وَقُلْ رَبِّ ادْخِلْنِيْ مُدْخَلَ صِدْقٍ وَّ

أَخْرِجْنِي مَخْرَجَ صَدَقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا ﴿٨٠﴾

او ووايه (ای محمده!) ای ربه عَما ننه باسه ما په ننویستلو رښتیا (ښو سره مدینې ته) او وباسه ما په ویستلو رښتیا (ښو سره له مکې نه) او وگرځوه ما لره له جانبې خپله یو قوت مدد کوونکی (له اسلامه سره پر کفر باندې)،

تفسیر : یعنی چیرې چې زه رسولی کبیرم (مثلاً مدینې منورې ته) په نهایت پټ، عزت، حرمت شوکت سره می ورسوه چې د حق کلمه علیا وی! او له هر ځای څخه چې ایستل یعنی بیلتون دی (مثلاً له مکې څخه) نو هغه دی هم په پټ، (غیرت) عزت، حرمت، شوکت سره وی چې دښمنان ذلیل او خوار او دوستان خوښ او فرحان شی! او په هر صورت د صداقت فتح او بری وی او د کذب سر څوړند او ښکته وی! او داسې غلبه او تسلط راعنایت کړه چې له هغه سره ستا مدد او نصرت هم وی خو د حق کلمه علیا. او معاندین ذلیل او ښکته وی! په دنیا کې هر یو قانون چې وی سماوی یا ارضی نو د هغه د انفاذ دپاره تر یوې درجې پورې د حکومت مدد ضروری دی خو د هغو کسانو ضرر او فساد او عناد له مخه ورک کړی شی چې سره د دلائلو او براهینو له آوړیدلو او د لمر په شان د حق د واضح کیدلو هم ضد او عداوت چلوی نو ځکه په ۲۷ جزء د حدید د سورت په ۲۵ آیه ۳ رکوع کې فرمایلی دی ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُصُرًا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ﴾ الآية -

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾

او ووايه (ای محمده!) دوی ته کله چې بیرته ننوتی مکې ته فاتحاً) راغی حق (اسلام) او په تېښته ورک شو باطل (کفر او شرک) بیشکه باطل دی ورکیدونکی (بی ثباته).

تفسیر : دغه عظیم الشان پخوا ویل په معظمې مکې کې شوی ؤ چې هلته په ښکاره دول (طریقه) سره د حق د غلبې کوم سامان نه ؤ یعنی ووايه ای محمده! لوی قرآن چې مسلمانانو ته زیږی ورکوونکی او باطل له منځه لری کوونکی او ورکوونکی دی راغی پس وپوهیږئ چې اوس حق دین غالب شو! او د کفر د تښتیدلو پېښه یواځې له مکې معظمې څخه نه بلکه له گردې (تولی) جزیره العرب څخه په عمل راځی په حدیث کې راغلی دی کله چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کې په بری ننوت نو په دغه وقت کې د کعبې شریفې په چار چاپېر کې درې سوه او شپېته بتان په یوې لښتۍ سره پر گردو (تولو) یو یو وار کاوه او داسې به ئې فرمایل

﴿جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَّقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾ ﴿جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعِينُ﴾

نو هر بت به پرمخی لویده په دغه شان د پاک قرآن یو پخوا ویل پوره شو او بل داسی یو اعلان وکړ شو چه «هغه کفر چه له کعبی څخه تهنیدلی دی. بیا به له سره بیرته نه راځی!»
والحمد لله علی ذلك.

وَنُزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾

او نازلوو (پر تا) له قرآنه هغه څیز چه شفاء دی (له ظاهری او باطنی امراضو) او رحمت دی دپاره د مؤمنانو (چه نفع پری اخلی) او نه زیاتوی (دغه قرآن) ظالمانو (کافرانو) ته مگر زیان (هلاکت چه ایمان پری نه راوړی).

تفسیر : یعنی څرنگه چه د حق له راتګه باطل تښتی، قرآنی آیات هم چه بالتدریج نازلېږی نو روحانی امراض هم لری کيږی او له زړونو څخه د باطله عقائدو او ذمیمه اخلاقو د شکوګو او شبهاتو رنځوری بیخی محوه او ورکوی بلکه دیر اوقات د هغه له مبارک تاثیر بدنی صحت هم حاصلېږی لکه چه په (روح المعانی او زاد المعاد) او نورو کښی د دی فلسفه او تجربه بیان کړی شوی ده. په هر حال هغه کسان چه ایمان راوړی یعنی د شفاء دغه نسخه استعمال کړی نو له ګردو (ټولو) قلبی او روحانی امراضو څخه نجات مومی. او د الله تعالی په خصوصی رحمت او باطنی او ظاهری نعماتو افتخار حاصلوی. هوا هغه مریض چه له خپل ځان سره دښمنی کوی او له طبیب او معالجي سره د مخالفت تصمیم وکړی. نو ظاهر دی چه په همغه اندازه چه دی له علاجه او دواء څخه نفرت وکړی. او لری تری وتښتی په همغه اندازه په زیان ومومی. ځکه چه مرض د زماني له امتداده داسی مهلک شی چه له روحه سره یو ځای له بدنه لری کيږی نو دغه آفت د پاک الله له طرفه نه بلکه پخپله د همغه ظالم مریض له لوری راغلی دی لکه چه جزء (۱۱) د التوبة په (۱۶ رکوع) ۱۳۵ آیت کښی پاک الله فرمائی ﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ﴾

وَإِذَا أُنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَا
بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَئُوسًا ﴿٨٣﴾

او کله چه نازل کرو نعمت (او احسان) پر (نافرمان) انسان (لکه صحت، وسعت، راحت) نو مخ وگرځوی (له یاده د الله) او لری شی تری په اړخ وگرځولو (له کبره)، او کله چه ورسپړی ده ته شر بدی نو شی دی ناامیده.

تفسیر: یعنی د انسان عجب حال دی کله چه الله تعالیٰ ده ته پخپل فضل سره نعمتونه وربښی نو احسان ئی نه منی هومره عیش او آرام ئی چه ور په برخه شی هومره ئی د هغه حقیقی منعم له طرفه غفلت او اعراض زیاتیږی او د عبودیت له فرائضو څخه ځان ویاسی او غاړه غړول تری غواړی بیا کله چه سخت او خراب وقت پری راشی نو یو ځلی به گرد (تول) امیدونه او اسری وشکوی. مایوس او ناامیده کښی. گواکی په دواړو حالاتو کښی له پاک الله څخه خپله علاقه شکوی. کله د غفلت په بناء، کله د مایوسی په اقتضاء (نعوذ بالله من کلا الحالین) دغه مضمون ئی غالباً ځکه فرمایلی دی چه د پاک قرآن چه له گردو (تولو) څخه د الله تعالیٰ لوی نعمت دی زیات خلق قدر نه کوی بلکه د هغه له منلو هم اعراض او غاړه غړوی. نو بیا کله چه د دی انکار، اعراض او کفران بده نتیجه دوی ته ورواندی کیږی نو په دغه وقت کښی ډیر سخت مایوس کیږی. او له هیڅ لوری رڼا په نظر نه ورځی او بی هیلې او ناامیده کیږی.

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه هر څوک عمل کوی په هغی طریقې چه مناسب وی له حاله د ده (له ښو او بدو) نو رب ستاسی ښه خبردار دی په هغه چا چه هغه ښه موندونکی وی د سمی لیاری.

تفسیر: یعنی هر یو کافر او مؤمن، معرض او مقبل پر خپلو طریقو، نیاتو، طبیعتو او مذاهبو تګ کوی او په همغه کښی مخو او لګیا وی. لیکن په یاد ئی ولری چه د الله تعالیٰ له محیط علمه د هیڅ انسان هیڅ یو عمل نشی خارجیدی. الله تعالیٰ د هر چا د عمل طریقه او حرکات او سکانات برابر کوری او ښه عالم دی چه کوم یو څومره سم تګ کوی او په کوم کوم شی کښی په څه اندازه چپ (کور) تګ کوی؟ یا په کبره لیاره ځی؟ او له هر یوه سره سم د هغه له عمل سره معامله کوی.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ ۖ

او پوښتنه کوی له تانه (ای محمده!) له (کیفیه د) روح څخه،

تفسیر : یعنی انسانی روح څه شی دی؟ او د هغه ماهیت، حقیقت څه دی؟ د صحیحینو شریفینو له روایت سره موافق دغه سؤال د مدینې منورې یهودانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د ازموینې په ډول (طریقه) کړی وو. او د سیرو روایاتو څخه معلومیږي چه په معظمه مکه کښې قریشو د یهودانو په مشورې دغه پوښتنه کړې ده نو ځکه د دی آیت په مکیت او مدنیت کښې اختلاف دی ممکن دی چه نزول ئی مکرر وی. والله اعلم.

دلته د دی سؤال له اندراج به غالباً دغه مقصود وی چه دغه خلق د هغو شیانو له پوهیدلو څخه چه ورته اړتیا (احتیاج) او ضرورت لری خو اعراض کوی او په غیر ضروري مسائلو کښې د عناد او تعنت (ضد) له لیاری جگړې کوی. دوی دغې خبرې ته زیات ضرورت درلود (لرلو) چه د قرآنی وحی له روح څخه باطنی ژوندون ئی حاصل کړی وی. او د دغې د شفاء له نسخې څخه مستفید شوی وی ﴿وَكُنَّا لَكَ أَوْحِينَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾ (۲۵ جزء د الشوری (۵۲) آیه (۵ رکوع) ﴿يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ (۱۴ جزء (۱۴) (د النحل ۲ آیت (۱) رکوع) مگر دوی ته له لری له کاره او د عنادی مباحثو څخه چیرې فرصت پیدا کیده؟ مثلاً دغو معاندینو به داسې پوښتنې کولې: روح څه شی دی؟ جوهر دی؟ که عرض؟ مادی دی؟ که مجرد؟ بسیط دی؟ که مرکب؟ د داسې قسم غامضو او بی ضرورتو مسائلو په پوهیدلو نه نجات موقوف دی. او نه دغه بحثونه د انبیاءو د تبلیغ له فرائضو سره تعلق لری. لوی لوی حکماء او فلاسفه تر نن پورې پخپله د (مادی) په حقیقت نه دی مطلع شوی روح چه په هر حال له (مادی) څخه ډیر لطیف او خفی دی د هغه اصلی ماهیت او کڼې پورې د رسیدلو څه امید به وکړی شی؟ د مکی معظمې د مشرکینو د جاهلانو او د مدینې منورې د یهودانو د اسرائیلیاتو مطالعه کوونکو ته معلوم دی چه هغه قوم چه په ډیر غټو خبرو او په نهایت واضحو حقایقو هم نشي پوهیدی نو دوی به د روح پر حقایقو د پوهیدلو څه قدرت او استعداد ولری؟.

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه روح له امره د رب څخه دی او نه ده درکړی شوی تاسې ته (برخه) له علم (پوهنې) څخه مگر لږه

تفسیر : په موضح القرآن کښې دی چه یهودانو د امتحان په مقصد له رسول الله څخه دا پوښتنه وکړه نو پاک الله په واضح صورت دوی ته دغه وروڼه ښود. ځکه چه دوی د هغه د پوهیدلو حوصله نه درلوده (لرله). پخوانیو انبیاءو هم له مخلوق سره داسې دقیقې خبرې نه دی کړې دومره پوه کافی ده چه د الله تعالیٰ په حکم سره یو شی په بدن کښې لویږي کله چه هغه روح له بدن څخه وځي نو سا هم خیرې او انسان مری.

تنبيه : د الله تعالى کلام پخپلو محتویاتو کښی عجیب او غریب اعجاز لری. د روح په نسبت ئی دلته چه څه فرمایلی دی د هغه سطحی مضمون عوامو او قاصر الفهمو او کپرو تلونکو معاندینو دپاره کافی دی لیکن د هم دغه سطحی لاندی په هم دغو مختصرو الفاظو کښی د روح په متعلق داسی بصیرت زیاتوونکی حقائق او دقائق مستور دی چه د دیرو لویو لویو عالی دماغو مدققو فلسفیانو او د یوه کامل عارف د طلب او د تحقیق د لیاری دپاره د هدایت د دیوی په شان کار ورکوی. د روح په متعلق له قدیمی عهده راهیسی د تحقیقاتو هغه سلسله جاری ده چه هغه تر نن پوری نه ده ختمه شوی او بنائی چه ختمه نه شی. د روح اصلی کنهی او حقیقت پوری د رسیدلو دعوی خو دیره مشکله ده، ځکه چه تر اوسه پوری دیر داسی محسوسات دی چه مونږ د هغو د کنهو او حقیقت د معلومولو څخه عاجز پاتی یو. خو بیا هم ځما په نزد له قرآنیه و آیاتونو څخه د روح په متعلق پر دغو څو نظریاتو صافه رڼا لویږی:

(۱) : په انسان کښی علاوه پر دغه مادی جسم یو بل شی هم شته چه هغه ته (روح) وائی هغه د عالم امر څیز دی او د الله تعالى په حکم او اراده فائض کیږی ﴿قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ ﴿خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ۵۹ آیت ۶ رکوع) ﴿ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ﴾ جزء ۱۸ د المومنون (۱ رکوع) ۱۴ آیت ﴿إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ جزء ۱۴ (د النحل ۴۰ آیت ۵ رکوع).

(۲) : د روح علم او شعور او لوړ صفات په تدریج سره په کمال رسیدی او په ارواحو کښی د کمال د حصول په اعتبار بی حده تفاوت او د مراتبو فرق وی تر دی چه د الله تعالى له تربیته یو روح داسی لوړ او اعلی مقام ته رسیدی چه نور ارواح هغه ته له سره نشی رسیدی لکه چه د محمد صلی الله علیه وسلم روح تر هغه څایه پوری رسیدلی و چه زمونږ ناقص فکر ورته نشی رسیدی. «یشیر الیه اضافة الامر الی الرب والرب الی یاء المتکلم المراد به ههنا محمد صلی الله علیه وسلم وقوله تعالى فیما بعده ﴿قُلْ لَیْسَ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰی أَنْ یَأْتُوا بِشَیْءٍ مِّنَ الْقُرْآنِ لَآ یَأْتُونَ بِشَیْءٍ﴾

(۳) : مگر د ده دغه کمالات ذاتی نه دی حقیقی وهاب ورعطاء کړی او محدود دی. یدل علیه قوله تعالى ﴿وَمَا أَوْفَوْهُ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ ﴿فَإِنَّ الْعِلْمَ قَدْ آتَاهُ مِنْ مَفِیضٍ آخِرٍ وَهُوَ قَلِيلٌ فِی جَنْبِ عِلْمِ اللَّهِ تَعَالَى﴾ کما قال الله تعالى ﴿قُلْ لَوْ کَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لَّکَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَعْلَمَ کَلِمَاتُ رَبِّي﴾ الآیه - جزء ۱۶ (د الکهف ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع) ﴿وَلَوْ أَنَّمَا فِی الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ یَدُوءٌ مِنْ بَعْدِ سَبْعَةِ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ کَلِمَاتُ اللَّهِ﴾ جزء ۲۱

(د لقمان ۲۷ آیت ۳ رکوع) ویدل علی تحديد القدرة قوله تعالى فیما بعد ردا لقولهم «لن نومن لك حتی تفجر لنا من الارض ينبوعاً» الآیه ﴿قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ کُنْتُ إِلَّا بَشَرًا مِّثْلَ سَوَّلَا﴾ انسانی روح اگر که په علم قدرت او نورو صفاتو کښی دیره ترقی وکړی تر دی چه د خپلو گردو (تولو) هم جنسانو په نسبت دیره د مخه هم لار شی بیا هم د هغه صفات محدود وی او د باری تعالى د صفاتو په شان نه لامحدوده کیږی او هم دغه لوی

دلیل دی د دی خبری چه د آریه و له عقیدی سره سم روح له الله تعالیٰ شخه بیل کوم قدیم او غیر مخلوق موجود نشی کیدی که نه تحدید به ئی له کومه راخی؟.

(۴) : هومره چه لوی کامل روح وی الله تعالیٰ ته دغه قدرت حاصل دی چه هر کله چه اراده وفرمائی له هغه شخه د کمالاتو سلب وکړی اگر که د ده له فضله او مرحمته داسی شی هیڅ نه دی واقع شوی. یدل علیه قوله تعالیٰ ﴿وَلَيْنَ شِئْنَا لَنَدْهِنَ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كُتُبًا لَّكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكَيْلًا إِلَّا رَحْمَةً مِن رَّبِّكَ إِن فَضَّلْنَا كَانَ عَلَيْكَ جُودًا﴾ دغه خو اصوله چه

مونږ بیان کړل اهل الفهم ته تری نسق الايات په ادنیٰ تأمل کولو سره معلومیدی شی. یواځی یو د (عالم الامر) لفظ دی چه د هغه مناسب تشریح ضروری دی او د هغه په پوهیدلو سره امید شته چه د روح په معرفت حاصلولو کښی دیره مرسته (مدد) وشي د (امر) لفظ په لوی قرآن کښی په شلهاو ثایونو راغلی دی او د هغه د معنی په تعیین کښی علماو کافی کلام کړی دی، لیکن دلته حتما غرض د «الاعراف» د سورت د ﴿الْأَلَهُ الْخَلْقِ وَالْأَمْرِ﴾ آیت په طرف توجه ورکول دی، چه هلته ئی (امر) د خلق په مقابل کښی ایښی دی چه په هغه سره مونږ دغی نتیجی ته رسیدی شو چه د پاک الله په نزد دوه مد بالکل علیحده علیحده دی، یو د «خلق» بل «امر» د دغو دواړو په منع کښی څه فرق شته؟، په هغه باندی مونږ د آیت له سیاقه په ښه شانی سره پوهیدی شو. رومی ئی وفرمایل ﴿إِنَّ رَبَّكَ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ جزء ۸

(الاعراف ۵۴ آیت ۸ رکوع) دغه خو «خلق» شو په منع کښی د (استواء علی العرش) ذکر ئی وکړ چه د حکم چلولو اظهار تری څرگندیږی (ښکاریږی)، بیا ئی وفرمایل ﴿يُعْثِي الْبَلَّ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَيْثُ تَاجُ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ وَالْجُودُ مَسْخَرَتِ بِأَمْرِ﴾ جزء ۸ (الاعراف ۵۴ آیت ۷ رکوع) یعنی دغه مخلوقات پر یوه معین او محکم نظام پرله پسې چلوی چه هغه ته تدبیر او تصریف ویلی شو، دغه خو «امر» شو. ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ مَقَابِلَ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلُ مَنَاقِبَ الْأَمْثَلِ﴾ جزء ۲۸ (الطلاق ۱۲ آیت ۲ رکوع).

گواکی د دنیا مثال لکه یوه لویه کارخانه وگنئ چه د مختلفو اقسامو ماشینونه پکښی لگولی شوی دی یو ئی کالی اوبی (کپری جوړوی) . او بل ئی اوره کوی. هغه بل ئی کتابونه چاپوی. یو ئی د ښارونو دپاره د برق او بریښنا قوت پیدا کوی. بل ئی قند او بوره (چینی) جوړه وی وغیر ذلک. په هر مشین کښی دیری پرزی دی چه د مشین د غرض او غایت په لحاظ په یوه معینه اندازه سره ریډولی شی او ځای په ځای په کښی لگولی شی بیا دغه گردی (تولی) پرزی سره تړلی او جوړولی شی، او مشین تری ساز او سنبال کیږی. کله چه دغه گرد (تول) ماشینونه سره روغ جوړ ساز او سنبال شول دلته د بریښنا (برق) د قوی له مخزنه د هر مشین په طرف بیل بیل برق جریان مومی، او د بریښنا قوت ورخوشی کیږی، چه په واحد آن او په یوه شیبه کښی هغه گرد (تول) ساکن او بی حرکت او چپ ماشینونه سم له خپل جوړښت او مقرر حرکت سره چلیږی. تاویږی او په راز راز (قسم قسم) چارو کښی بوخت (مشغول) لگیا کیږی او همغه برقی قوه هره پرزه او هر څرخ او نور د هغه مخصوص ساخت او د غرض په مطابق چورلوی او

په حرکت ئی اچوی. تر دی چه هغه قلیله یا کثیره برقی قوه چه خراغونو، دیوو، گروبو او قمقمو بخاریو او نورو ته رسیږی د همغو شیانو رنگ او هیئت ځان ته غوره کوی، په دغه مثال دغه خبره ښه واضحه او څرگنده (ښکاره) شوه چه د مشین قالب جوړول او بیا د هغه هر قسم سامان او لوازم ریښول او جوړول او بیا د هغه گردی (تولی) پرزی په سمه برابره اندازه، برابرول. او یو له بله سره لگول او نښلول. یوه سلسله مقدماتی کارونه دی چه د هغو له تکمیل څخه وروسته د دغه مشین د چالانولو دپاره یو بل څیز راوړلو ته هم ضرورت لرو چه هغه محرکه قوه ده (اعم له دی چه برق وی که بخار یا نور). هم داسی وپوهیږئ چه بلا تشبیه الله تعالی د آسمان او د ځمکی گرد (تول) مشینونه جوړ کړل، چه هغه ته (خلق) وائی هره وړوکی او لویه پرزه ئی په سمه برابره اندازه جوړه کړه. چه هغه ته (تقدیر) ویلی شوی دی (قدره تقدیرا) بیا ئی هغه گردی (تولی) پرزی سره جوړی کړی او وی نښلولی چه هغه ته (تصویر وائی) ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ﴾ جزء ۸ (د الاعراف ۱۱ آیت ۲ رکوع) دغه گرد (تول) افعال د (خلق) په مد کنی و اوس نو د دغی خبری ضرورت واقع دی هر هغه مشین چه د هر کار دپاره درولی شوی دی په همغه کار ولگولی شی. بالاخر د مشین چالانولو دپاره (امر الله) یعنی لکه محرکه قوه (برق، بخار، فشار، او نور) پری خوشی کړه شوه ښائی د دی تعلق د «الباری» له اسمه سره وی ﴿الْخَالِقُ الْمَبْرُئُ الْمُصَوِّرُ﴾ جزء ۲۸ د الحشر ۲۴ آیت ۳ رکوع و فی الحدیث «فَلَقَّ الْحَبَّةَ وَبَرَأَ النَّسْمَةَ» وفی سورة الحديد (من قبل ان نبرأها) ای النفوس کما هو مروی عن ابن عباس رضی الله تعالی عنه وقتادة والحسن الغرض له هغه طرفه حکم وشو چه (خه!) فوراً وچلید هم دغه د الله امر ته فرمایلی دی ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ جزء ۲۳ (د یسین ۸۲ آیت ۵ رکوع) په بل ځای کنی په ډیر وضاحت سره د (کن) امر ئی د جسد پر خلق مرتب کړی او فرمایلی دی ﴿خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ۵۹ آیت ۶ رکوع) بلکه له تتبع څخه ظاهریږی چه په لوی قرآن کنی د ﴿كُنْ فَيَكُونُ﴾ مضمون په هومره مواضعو کنی چه راغلی دی عموماً د خلق او ابداع له ذکر څخه وروسته راغلی دی چه له هغه څخه داسی یو خیال پیدا کیږی چه د «کن» کلمه د «خلق» له خطابه وروسته د تدبیر او تصریف او د نورو دپاره وی والله اعلم. په هر حال زه غواړم چه داسی ووايم چه دلته «امر» معنی «حکم» دی او هغه حکم هم دا دی چه د «کن» له لفظ سره تعبیر کړی شوی دی او د «کن» لفظ د کلام له هغه جنسه دی چه د الله تعالی له قدیمه و صفاتو څخه دی همغسی چه مونږ د هغه گرد (تول) صفات (مثلاً حیات، سمع، بصر او نور) بلاکیف تسلیم کوو د کلام الله او کلمه الله په متعلق هم ښائی په همغه مسلک باندی ټینگ ودریږو. د مطلب خلاصه داسی شوه چه له (روح) سره د قرآن کریم په ډیرو ځایونو کنی د (امر) د لفظ استعمال شوی دی مثلاً ﴿قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا﴾ ﴿يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ﴾ او پخوا له دی نه تیره شوه چه «امر» د «کن» له کلمی څخه عبارت دی یعنی هغه انشائی کلام چه په هغه سره د مخلوقاتو تدبیر او تصریف په هغه طریق

سره وکری شی چه پری د ایجاد او تکوین غرض مرتب شی. لهذا ثابت شو چه د روح مبدأ د الله تعالی د کلام صفت دی چه د علم د صفت ماتحت دی بنائی څکه ﴿وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي﴾ کښی هغه ئی ځان ته منسوب کړ. د «کلام» او د «امر» نسبت متکلم یا آمر ته د (صادر) یا د «مصدر» په لحاظ وی او د «خلق» او مخلوق په ملحوظ نه وی څکه په ﴿الْأَلَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ﴾ کښی ئی «امر» د «خلق» په مقابل کښی کیښود. هوا دغه د «کن» امر د باری تعالی له شأنه څخه د صدور په وقت کښی ممکن دی د مجرد جوهر په لباس یا «اکبر ملک» یا د «اعظم روح» په صورت ظهور ونیسی چه د هغه ذکر په ځینو آثارو کښی شوی دی او هغه ته مونږ د «برقیه روحیه» مخزن ویلی شو. گواکی له هم دی ځایه د حیاتی روح جریان پر ذوی الارواحو تقسیم کیږی او د «الارواح جنود مجنده» بیسماره تارونه هم دلته سره تولیږی او یو له بله سره نښلی او کوم جریان چه د ورکیو او لویو بیسمارو مشینونو په طرف خوشی کیږی همغه له همغه مشین څخه سم د هغه له جوړښت او استعداد سره کار اخلی او د ده له جوړښت سره مناسب حرکت ورته ورکوی بلکه په هغو گروپو او قمقمو کښی دغه برقی جریان رسیږی له همغو سره مناسب رنگ او هیئت اختیاری. پاتی شوه دغه خبره چه د «کن» حکم چه د کلام له قسمه دی د مجرد جوهر یا د نورانی لطیف جسم شکل څرنګه اختیاری شی؟ دا دغسی وګڼئ چه گرد (تول) عقلا په دی باندی متفق دی چه کوم اشکال او صور چه مونږ په خوب کښی وینو ځینی اوقات هغه ځمونږ خیالات دی چه د سیند، غره، ځمري، لیوه او د نورو اشکال ځمونږ په نظر راځی اوس د غور کولو مقام دی خیالات چه اعراض دی او له دماغه سره قائم دی هغه به څرنګه جواهر او اجسام جوړیږی؟ او په څه شان په هغو کښی د اجسامو لوازم او خواص پیدا کیږی؟ تر دی اندازی پوری چه ځینی اوقات خوب لیدونکی وروسته له وینیدلو بیا هم د هغه له آثاره نه بیلیری.

فی الحقیقت الله تعالی د خوب په وسیله هر انسان ته دیر ښه هدایت فرمایلی دی کله چه د یوه انسان په مصوره قوت کښی ئی دومره یو طاقت ایښی دی چه هغه سم له خپل بساط سره غیر مجسم خیالات په جسمی قالب کښی اچوی او په هغه کښی همغه خواص او آثار باذن الله پیدا کړی چه د ویښتوب په عالم کښی له اجسامو سره تړلی دی بیا خوشالی په دی کښی ده چه هغه خیالات د خوب لیدونکی له دماغه د یوی دقیقې (لحظی) له مخی هم نه جلا (جدا) کیږی او د هغه ذهنی وجود تل قائم وی نو آیا د دغی حقیری نمونی له لیدلو څخه مونږ دومره نشو پوهیدی چه ممکن دی د مطلق قادر او برحق مصور جل وعلا د «کن» د بی کیفه امر سره د قائمه صفت بذاته تعالی په کوم یو صورت یا متعددو صورتو کښی راښکاره شی هغو صورتو ته مونږ ارواح یا پرښتی یا په بل داسی نامه سره بللی شو هغه ارواح او ملائکی او نور گرد (تول) سره حادث وی او د الله تعالی امر پخپل حال قدیم پاتی شی د امکان او حوادث آثار او احکام ارواح او نورو پوری محدود پاتی شی او د الله تعالی امر له هغه څخه پاک او اعلی وی لکه هغه خیالی صورت چه د خوب په حالت کښی اور په نظر راځی په دغه ناریه صورت کښی، احراق،

سوځیدل، تودوالی او نور گرد (تول) آثار محسوسو حال دا چه د دی اور تصور تر کلونو کلونو پوری هم په دماغو کښی پاتی شی نو مونږ ته د یوی ثانیه له مخی هم دغه آثار نه محسوسیږی. نو هیڅ شبهه نشته چه انسانی روح که جوهر مجرد وی یا نورانی لطیف جسم د (امر ربی) مظهر دی. لیکن دا ضروری نه ده چه د مظهر گرد (تول) احکام او آثار په ظاهر جاری وی کما هو الظاهر. واضح دی وی څه شیان چه مونږ وښکل او هغه مثالونه چه مو وړاندی کړل له هغوی څخه مقصود محض تسهیل او تقریب الی الفهم دی که نه داسی کوم مثال پیدا کیدی شی چه پر دغو غیبیه و حقائقو په پوره ډول (طریقه) سره منطبق شی.

پاک الله! ته بهر ئی له اوهامو او له ټولو قال و قیله
خاوری دی په سر شی دا ځما په دی خیال و دی تمثیله.

پاتی شوه دغه مسئله چه روح جوهر مجرد دی لکه چه د اکثر و قدیمی حکما و او د صوفیه و مذهب دی یا نورانی جسم دی لکه چه د اهل الحدیث د جمهورو او نورو رایه ده په دغه کښی ځما په نزد فیصل قول همغه دی چه بقية السلف بحر العلوم علامه سید انور شاه صاحب اطال الله بقاءه فرمائی چه د عارف جامی په الفاظو کښی دلته دری شیان دی:

- (۱) هغه جواهر چه په هغه کښی ماده او کمیت دواړه وی. لکه ځمونږ مادیه ابدان.
- (۲) جواهر چه ماده پکښی نشته او صرف کمیت دی چه هغه ته صوفیه (مثالیه اجسام) وائی.
- (۳) هغه جواهر چه له مادی او کمیته له دواړو څخه تش وی چه هغه ته صوفیه ارواح او حکماء ئی د مجرد و جواهر و په نامه سره یادوی.

د اهل الشرع جمهور هغه ته چه (روح) وائی هغه د صوفیه و په نزد په «مثالی بدن» سره موسوم دی چه په مادی بدن کښی حلول کوی او د مادی بدن په شان سترگی، غوږونه، پوزه، لاسونه، پښی او نور اعضاء لری دغه روح له دی بدن څخه له سره نه بیلیدوی او د بیلتون په وقت کښی هم یو راز (قسم) مجهول الکیفیت علاقه له بدن سره ساتلی شی چه د هغه په وسیله بیخی د موت حالت نه طاری کیږی او د حیات د بقاء سبب گرځی گواکی د حضرت علی کرم الله وجهه له قول سره چه «بغوی رحمة الله علیه» ئی د ﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا﴾ په تفسیر کښی نقل کړی دی په دغه وقت کښی روح پخپله بیل دی مگر د هغه شعاع جسد ته رسیږی او د حیات د بقاء سبب گرځی لکه چه لمر له ملیاردو میلینو څخه لری د اشعه و (پلوشو) په وسیله ځمکه تودوی لکه چه می په نننی اخبار کښی یو داسی خبر ولوست چه «د فرانس فضائی اداره بی له طیاره وانانو پخپل سر طیاری الوځولی دی او په دغه مورد کښی څه مخنی تجارب ئی کړی دی چه تری ډیر تعجب راوړونکی نتائج څرگند (ښکاره) شوی دی. بله اطلاع رارسیږی ده چه په دغو ورځو کښی یو خاص رقم بم غورځوونکی طیاره لیږلی شوی ده چه پری هیڅوک نه و سور لیکن د برقی امواجو په ذریعه د مقصود تر منزل پوری ورسوله شوه په دغه طیاره کښی بمونه ډک

ؤ چه پر هغو تا کلیو (مقرر کړی شوی) غایونو وویشتلی شو او بیا بیرته مرکز ته راوستی شوه. «دعوی کولی شی چه د بیسیمو برقی امواجو په ذریعه طیاری پخپل سر داسی مکمل او منظم کارونه اجراء کوی لکه چه د کوم طیاره والا په ذریعه انجام شوی وی. نن پرون په اروپا کښی کوم مجامع چه د ارواحو په نسبت تحقیقات کوی هغوی داسی مشاهدات کړی دی چه یوه روح په داسی حال کښی چه له جسم څخه علیحده ؤ او د روح پر پښه باندی د حمله کولو اثر د مادی جسم پر پښه ښکاره شو به هر حال هغه روح چه اهل الشرع ئی ثابتوی صوفیه هم له هغه څخه انکار نه لری، بلکه دوی علاوه پر دغه یو بل مجرد روح هم منی چه په هغه کښی هیڅ استحاله نشته بلکه که د دی مجرد روح دپاره بل کوم روح وی او بالاخر د دغه کثرت گرده (توله) سلسله سره یو غای شی او د (امر ربی) پر وحدت منتهی شی نو هیڅ د انکار ضرورت نشته. شیخ فرید الدین «عطار» په «منطق الطیر» کښی څرنگه ښه ویلی دی.

آ له گردو (تولو) څخه لویه ! آ رومبیه ته له تولو !

تول ستا دی ته ئی لوی الله له تولو !

سامو پته ده په غان کښی ته ئی پت غمونږ په سا !

آی په پتو کښی تل پته ! آ غمونږ د ساؤ سا !

له پاس مذکور تقریر څخه دغه نتیجه لاس ته راځی چه په هر شی کښی چه په (کن) سره مخاطب شوی وی د حیات روح موندله کیږی، بیشکه زه هم داسی پوهیږم چه د هر مخلوق هری یوی نوعی ته د هغه له استعداد سره سم او موافق قوی یا ضعیف ژوندون رسیدلی دی یعنی د هغه کار دپاره چه پیدا کړی شوی دی قالب ئی تیار کړی هغه ته ئی داسی حکم ورکاوه چه (کن) یعنی په دغه کار کښی لگیا شه! بس هم دغه ئی روح دی. تر هغه پوری چه دغه د خپل ایجاد غرض پوره کوی گواکی تر هغه پوری ژوندی گفلی کیږی او هومره چه له هغه څخه لری او معطل کیږی په همغه اندازه موت ته نژدی یا مړ ویلی شی.

هذا ما عندی. وعند الناس ما عندهم والله سبحانه وتعالى هو الملم لهم للصواب

وَلَيْنُ شُنَّا لَنَدَّ هَبْنِ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ۝
الْأَرْحَمَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ۝

او که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا بیرته به یوسو هغه څیز چه وحی کړی ده مونږ تاته (یعنی قرآن له سینو او له صفحو) بیا به نه مومی ته خپل غان ته په دی کار کښی پر مونږ کوم وکیل (کفیل چه بیرته ئی دروړی) لیکن

(پری مو بنود دا قرآن له جهته د) رحمت له جانبه د رب ستا، بیشکه فضل د دغه (الله) دی پر تا ډیر لوی.

تفسیر: (چه ته ئی سردار کړی د تمامو بنی آدمو او خاتم د انبیاءو. او بل بیرغ د حمد او مقام محمود ئی هم) تاته درکړی دی او بل ئی دغه قرآن کریم درته درکړی دی او بیا تر قیامت ئی ستا په امت کښی باقی پریښی دی یعنی د لوی قرآن علم چه پاک الله تاته درکړی دی که الله تعالی اراده وفرمائی او د لږ څه مودی له مخی هغه در څخه واخلي. نو بیا به ئی بل څوک نشی درکولی، لیکن د الله تعالی مهربانی پر تاسی ډیره زیاته ده نو ځکه ئی دغه لوی نعمت در عنایت فرمایلی دی او هیڅ وجه او دلیل په لاس کښی نشته چه هغه در څخه بیرته واخلي او یواځی د عظیمه قدرت اظهار مقصود دی. او هومره چه کامل روح وی خو بیا د هغه گورد (تول) کمالات موهوب او مستعار دی او ذاتی نه دی.

قُلْ لِّیْنَ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ
بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا^(۸۸)

ووايه (ای محمده! دوی ته) خامخا که یو ځای (راتول) شی (گورد) انسانان او (گورد) پیریان په دی چه راوړی په شان د دی قرآن (په فصاحت بلاغت او درایت کښی) نو رابه نه وړی په شان د دی (قرآن) اگر که شی ځینی د دوی له ځینو نورو سره ملاتړی (او مرستیان).

تفسیر: د لوی قرآن د اعجازو په متعلق په متعددو مواضعو کښی کلام شوی دی. او پر دغه موضوع کښی ځمونږ مستقله رساله «اعجاز القرآن» هم چاپ شوی ده هغه دی ولوستله شی.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا^(۸۹)

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دی قرآن کښی (مثل) له هر قسمه مثاله (لکه ترغیب ترهیب قصص او اخبار چه عبرت پری واخلي) نو غاړه کینښوده اکثر و خلقو (او راضی نشول په هیڅ) مگر په

ناشکری (او انکار له حقه).

تفسیر : یعنی د دوی د خیر غوښتلو دپاره عجیب او غریب مضامین شو خو غلی په مختلفو اسالیبو او په قسم قسم عناوینو بیان کړل شول لیکن اکثر و احمقانو د هغه قدر ونه کړ او د احسان منلو په مخای د هغه پر ناشکری گردو (تولو) سره لاس یو کړ.

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا^{۱۰} أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ نَّجِيلٍ وَعَذَابٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا^{۱۱} أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمَتْ عَلَيْنَا لِسْفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا^{۱۲}
أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ
لِرُوقِكَ حَتَّىٰ تُنْزِلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نُّقْرُوهُ^{۱۳}

او وائی (قریش) له سره به ایمان رانه وړو په تا (ای محمده!) تر هغه پوری چه جاری کړی ته (وباسی) مونږ ته له غمکي (د مکي تل بهیدونکي خوتیدونکي) چینه (چه تل د که وی له اوبو او له سره نه وچیری) یا چه وی تاته یو باغ له خرماؤ او انگورو نو روانی کړی ته ویالی په منځ د دی باغ کښی په روانولو سره، یا چه راوغورځوی ته آسمان لکه چه گمان کوی ته پر مونږ باندی توتی توتی یا چه راولی ته الله او پرښتی مخامخ (ښکاره چه ئی ووینو) یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو (یا ملمع په سرو زرو چه پکښی کښی) یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی، او له سره به ایمان رانه وړو په (تش) ختلو ستا) آسمان ته که چیری وخیژی) تر هغه پوری چه راکوز کړی پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی (او تصدیق ستا وی پکښی)،

تفسیر : کله چه کفار د لوی قرآن له اعجازه عاجز شول نو په داسی لری له مقصده فرمائشونو ئی لاس پوری کړ. ځکه چه د دوی دغه عرض لپاره د استفادی او انتفاع نه ؤ او محض تعنت او عناد د هغوی مقصود ؤ.

په ﴿تُسْقِطُ السَّمَاءَ﴾ کښی هغه طرف ته اشاره ده چه د «السبأ» د سورت په (۱) رکوع کښی

﴿إِنْ شَأْنُخِفَ بِهِمُ الْأَرْضُ أَوْ أُنْقِطَ عَلَيْهِمُ كَيْفَافٍ السَّمَاءِ﴾

داسی ارشاد شوی دی

الغرض چه کفارو به تل هم داسی چتی (بیکاره) خبری کولی چه مونږ به له سره ایمان رانه وږو په تا او غاړه به درته کښینږدو تر هغه پوری چه راوختکوی ته مونږ ته له ځمکې د مکې چین، یا چه پیدا شی تاته کوم باغ جامع د گردو (تولو) صفاتو یا چه وغورځوی پر مونږ باندی د آسمان توتی یا راولی ته الله او پرښتی مخامخ ښکاره چه وئی وینو (او ستا دپاره ضامنان شی) یعنی که معاذ الله په خپله لوی الله له مونږ سره مقابل شی او دغسی ووائی او پرښتی هم علی رؤس الاشهاد شاهی ولولی چه تاسی رښتین ئی. (یا چه وی تاته یو کور له سرو زرو یا ملمع وی د سرو زرو په اوبو سره دی خو ملمع وی. (یا چه پورته وخیژی په آسمان کښی او له سره به ایمان رانه وږو په تش ختلو ستا آسمان ته که چیری وخیژی تر هغه پوری چه راکوز کری پر مونږ باندی داسی یو کتاب چه لولو ئی) یعنی لکه چه تاسی د معراج ذکر کوئ نو ځمونږ په مخ کښی آسمان ته وخیژی! او له هغه ځایه یو لیکلی شوی کتاب له خپله ځانه سره راوړئ چه مونږ ئی پخپله ولوستی شو او پری وپوهیدی شو.

قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ۚ وَمَا مَنَعَهُ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ
الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا ۚ

ووايه (ای محمده! دوی ته) پاکی ده رب ځما ته آیا یم زه (یعنی نه یم زه) مگر یو انسان رالیږلی شوی (په شان د نورو رسولانو). او نه دی منع کری دی خلقو لره له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته بیان د حق (په ژبه د رسول) مگر (منع کری دی خلق) دی خبری چه ویلی به دوی آیا رالیږلی دی الله یو سری رسول (او پرښته ئی ولی نه رالیږله).

تفسیر : یعنی سره د هدایت د رڼا د رسیدلو د دوی سترگی خلاصی نشوی او در کرده (توله) به ئی هم دا ویل چه آدم څرنکه د الله تعالی رسول کیدی شی؟ که پاک الله نبی لیږه نو له آسمانه به ئی کومه پرښته رانښکته کوله.

قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَشْهَدُونَ مَطْمَئِينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ السَّمَاءِ
مَلَكًا رَسُولًا ۚ

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری وی په غمکه کښی پرښتی (په بدل د انسان) چه گرځیدلی په آرام سره (په شان د انسانانو) نو خامخا رالیږلی به وه مونږ پر دوی باندی له آسمانه یوه پرښته رسول.

تفسیر : یعنی که دغه غمکه د بنی آدمانو په ځای د پرښتو کلی او د هستوګنی ځای وی نو بیشکه موزون به وی چه مونږ کوم پرښته نبی گرځولی او لیږلی وی که د بنی آدمانو په طرف پرښته خپل اصلی صورت سره ولیږله شی نو زړونه او سترګی له سره د هغی د لیدلو توان نه لری نو له هغه څخه به څرنګه مستفید کیدی شوی او که د بنی آدمانو په صورت راشی نو خلق به په اشتباه کښی لوېږی دغه تقریر د «الانعام» د سورت په اوله رکوع کښی تیر شوی دی. هغه دی ولوست شی!

جنس له خپله جنسه آخلی انتفاع

د بد جنسو مشغولا وی تل ضیاع

که وینا وی د توتا که د مینا

لاغ ئی شمیری هغه څوک چه وی بومیا

قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) کافی دی الله شاهد (حق ثابتوونکی) په منع ځما او په منع ستاسی کښی، بیشکه چه الله دی په بندګانو خپلو ښه خبردار (په بواطنو) ښه لیدونکی (په ظواهر و دوی).

تفسیر : هغو کسانو چه داسی به ئی ویل ﴿أَوَلَمْ يَأْتِ الْبَصِيرُ بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَائِلًا﴾ یعنی که الله له مونږ سره مخامخ شی او ځما تصدیق وکړی نو هله به یی ومنو نو ئی وفرمایل چه الله اوس هم پخپل فعل سره ځما تصدیق کوی ځکه چه هغه علیم او خبر دی او ګوری چه زه د نبوت وظایف انجاموم او ځما له هغو ګردو (تولو) مصائبو څخه چه ئی تیروم او له هغو مساعیو څخه چه په پټه او ښکاره ئی کوم پوره خبردار دی. او سره له هغه دی له ماسره مرستی (مدد) کوی. او ځما په لاس او ژبه متمادیا داسی علمی او عملی ښی ښکاروی چه خارق العاده او د ده د عمومی قدرتی قانون څخه ډیر لوړ او عالی دی. هغه ځما مقصد یوماً فیوماً کامیاب بریالی (کامران) او وسیع الاثر گرځوی او تکذیب کوونکی ته قدم په قدم تنبیه ورکوی چه په دی عمل سره بیخی تاسی فلاح نشئ موندلی آیا دغه د الله تعالی له جانبه فعلی ښکاره شهادت نه دی؟ چه زه په دغه خپله دعوی کښی صادق یم؟ آیا له یوه مفتري سره پاک الله هم داسی معاونت او مرستی (مدد) کوی؟

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ

او هر هغه چاته چه سمه لیاره ونبودله الله نو همغه د سمی لیاری موندونکی دی، او هر شوک چه ئی گمراه کری (الله) نو له سره به نه مومی ته دوی ته نور دوستان بی له دغه (الله) شخه چه سمه لیاره وروښی،

تفسیر : یعنی هم دا د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیونه سره انسان د حق په لیاره تلی شی او د مقصود تر منزله پوری رسیدی شی. که پاک الله د چا لاس نیونه د ده د بدبختی او تعنت له سببه ونه فرمائی نو کوم سړی به ئی په سمه لویه لپار کښی بیولی شی؟

وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمِيَائًا وَبُكْمًا وَصَبَّامًا وَلَهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّ خَبْتٍ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا ۝۹۰

او راجمع به کړو (مونږ) دوی لره په ورځ د قیامت کښی (نسکور تلونکی په سبب د بدو عملونو د دوی) پر مخونو خپلو چه رانده او گونگیان به وی او کانه به وی (په سبب د بدو اعمالو خپلو) غای د دوی به دوزخ وی، هر کله چه غلی شی (لمبی د دوزخ) زیات به کړو دوی ته تیز اور.

تفسیر : یعنی د قیامت په غښو مواظنو کښی به کفار پر خپلو مخونو نسکور رانده او گونگیان او کانه کری شوی بیولی کیږی. په حدیث کښی راغلی دی چه لویو اصحابو عرض وکړه چه یا رسول الله دوی به څرنګه په خپلو مخونو نسکور بیولی کیږی. رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل هغه قادر مطلق ئی چه په پښو بیولی شی همغه قادر دی چه په سر ئی هم روان کری. پاشی شو دوزخیانو سر په خیري کشول (راښکل)، نو هغه به وروسته د دوزخ د داخلیدلو شخه وی ﴿يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ﴾ ۲۷ جزء د القمر (۴۸) آیه (۳) رکوع.

﴿مَّا وَلَّهُمْ جَهَنَّمُ﴾ غای د دوی به دوزخ وی هر کله چه غلی شی لمبی د دوزخ زیات به کړو دوی ته اور تیز) یعنی نه پریږدی چه له معیني اندازی شخه عذاب کم شی، که د دوی بدن وسوځیږی او د دوی په تکلیف کښی څه تقلیل محسوس شی سم د لاسه به پوستکی ورشین کیږی ﴿كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بِكَالِئِهِمْ جُلُودًا أُخْرَىٰ﴾ جزء ۵ (د النساء ۵۶ آیت ۸ رکوع د دغه مقدس تفسیر او هر کله چه د دوزخ د اور لمبه لره کښی نو ژر تر ژره د دوی لمبه بیا بلیږی او اور ئی بیرته تیزېږی.

ذَلِكَ جَزَاءُ هُم بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا
ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ؕ اِنَّا لَٱلْبَعُوثُونَ خُلُقًا جَدِيدًا ۝۹۸

دا (عذاب) جزاء د دوی ده په سبب د دی چه بیشکه دوی کافران شوی وو په آیتونو ځمونږ او ویل به دوی آیا کله چه شو مونږ هډوکی او خاوری ریږیدلی آیا مونږ خامخا بیا پورته کاوه شو په پیدایښت نوی سره .

تفسیر : یعنی خامخا په دنیا کښی په دلیل سره خو دوی دغه خبره نه منله اوس دی پخپلو سترگو سره وگوری چه څرنګه سوځیږی او بیا له سره پوستکی ورتیاریږی .

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَىٰ
أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَّأَيِّبٍ فِيهِ فَبَٱلِ الظَّالِمُونَ إِلَّا كُفُورًا ۝۹۹

آیا نه گوری دوی (او نه دی خبر په دغه) چه بیشکه هغه الله چه (په خپل کامله قدرت سره) ئی پیدا کړی دی آسمانونه او ځمکه (او مابینهما) قادر دی پر دی چه پیدا کړی په مثل د دوی (نور ډیر) او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل (نیټه) چه نشته هیڅ شک په هغه کښی نو منعه راوړه (او ونه منله) ظالمانو (هیڅ شی) مگر ناشکری (او انکار له بعثه او حشره) .

تفسیر : یعنی هغه لوی ذات چه دومره لوی اجسام ئی پیدا کړی دی نو آیا هغه ته ستاسی په شان د یوه وړوکی شی پیدا کول څه اشکال لری؟ ﴿لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾

(۲۴) جزء د المؤمن (۵۷) آیه (۶) رکوع) بیشکه چه الله تعالی تاسی او نور گرد (تول) انسانان بی تکلیف پیدا کولی شی (او مقرر کړی ئی دی دوی ته یو اجل چه نشته هیڅ شک په هغه کښی) یعنی بنائی داسی به وائی چه آخر دومره سری چه گرد (تول) سره مړه شوی دی هغوی به اوس څرنګه بیا ژوندی کیږی؟ نو ځکه فرمائی چه دا گردو (تولو) دپاره له قبرونو څخه د پاڅیدلو او د بیا ژوندی کیدلو دپاره یو وقت مقرر دی چه هغه ضرور راتلونکی دی. د دغه تاخیر د لیدلو څخه د هغه انکار حماقت دی ﴿وَمَا تُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مُّعَدَّدٍ﴾ د هود (۹) رکوع (نو منعه راوړه او ونه منل ظالمانو هیڅ شی مگر ناشکری او انکار له بعثه او حشره) یعنی سره د دومره واضحه مضامینو او دلائلو د اوریدلو سره هم د دی بی انصافانو په کفر او ضلال او ناشکری کښی همغه ترقی او پرمختګ لیدل کیږی او لږ څه هم په لیاره نه راځی.

قُلْ لَّوْأَنْتُمْ تَهْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیری تاسی مالکان شیء د خزانو د رحمت د رب
خما نو په دغه وقت کښی هر و مرو (خامخا) منع به راوړئ (بخل به کوی له
صدقاتو) د ویری د (خلاصیدلو د مال په) انفاق (کښی)، او دی انسان زړه تنگ
(پخپل جمع کوونکی).

تفسیر : په تیره رکوع کښی ئی فرمایلی ؤ ﴿الْأَرْضَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ
كَبِيرًا قُلْ لِّمَنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْحَيُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ﴾ الآية - الله تعالی

پخپل رحمت پر تاسی لوی فضل کړی دی چه د قرآن په شان یو بیمثاله دولت ئی عطاء فرمایلی دی. «
په منع کښی ئی د مخالفینو د تعنت او عناد او له کاره وتلی مطالبات، اعراض او تکذیب او د هغو
د نتایجو ذکر وکړ. دلته بیا د هغه پخوانی مضمون په طرف عود کړی شوی دی. یعنی یوه بنده ته
داسی عظیم الشان رحمت او عظیم النظیر دولت وربښل د هغه حقیقی جواد او مطلق وهاب له شأنه څخه
کیدي شی چه د هغه سره د غیر متناهی رحمت خزانی دی او کوم مستحق ته زیات څخه په زیات
ورکولو کښی نه ده ته د فقر او مسکنت ویره پیدا کیږی او نه د دی خبری اندیښنه ورته پېښیدی
شی چه هغه بل به خما په ورکړه او امداد خما مقابل او مخامخ شی، یا وروسته د دی امداد د هغه
لاس به پر ما پورته او زه به تری ښکته شم. الله قدوس د تنگ زړه او داریدونکی انسان په شان العیاذ
بالله تنگ زړه نه دی، چه که هغه د رحمت د خزانی مختار مالک وگرځولی شی خو بیا د ده له
طبیعت څخه بخل او تنگ زړه توب نه ځی. او د کوم یو مستحق د ورکړی څخه دومره ویریدي چه خما
گرد (تول) شته او ثروت به پکښی صرف شی او زه به تش لاس په میدان کښی پاتی شم یا خپل مال
چه زه نن پر هغه لگوم نه چه هغه صبا ورځ خما سیال او شریک یا له ما څخه زیات ښاغلی شی په هر
حال که د الهیه رحمت خزانی ستاسی په قبضه کښی وی نو تاسی به هیچا ته هیڅ شی نه ورکول او
کله مو پر دغه پیرزو کیده چه د مکي معظمی او د (طائف) د غتانو څخه پرته (علاوه) د وحی او
نبوت دغه ډیر قیمته داره دولت د «بنی هاشم» یو درتیم ته ورسیدي، دغه د الله تعالی فیض دی چه په
هر چا کښی چه هر ډول (قسم) استعداد او قابلیت وگوري د هغه سره مناسب د کمالاتو او انعاماتو
د کی پکی خزانی ورکوی ستاسی د دغه تعنت او تعصب څخه د الله تعالی فضل منع کیدونکی نه دی
د محمد صلی الله علیه وسلم په برکت هغه خزائن چه د دوی اتباعو ته رسیدونکی دی هغه به خامخا
وررسیدي. او د محمد صلی الله علیه وسلم اتباع به هغه دولت په ډیر ارت زړه د انسانی په بنی نوع ئی
لگوي او ستاسی په شان به په هغه کښی خپل بخل او امساک او زړه تنگی نه ښکاره وی.

وَلَقَدْ اتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَمَسَّ لَهُ الْفُتُورُ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَمُوسَى مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾

او البته په تحقیق ورکړی دی مونږ موسی ته نهه معجزی ښکاره نو پوښتنه وکړه (ای محمده! له علماؤ) د بنی اسرائیلو څخه کله چه راغی (موسی) دوی ته نو وویل دغه (موسی) ته فرعون بیشکه زه گمان کوم پر تا ای موسی د سحر کړی شوی.

تفسیر : یعنی همغسی چه پاک الله تاسی ته ای محمده صلی الله علیه وسلم پخپل فصل او رحمت سره عظیم قرآن عنایت کړی دی او نور ډیر مراحم ئی هم پر تا مبدول فرمایلی دی. هم داسی مونږ پخوا له دی نه موسی علیه السلام ته له ښکاره نښی او معجزی د ده د حاله سره مناسب عنایت فرمایلی دی څه وخت چه ده بنی اسرائیلو ته د فرعون له ظلمونو څخه د نجات بشلو دپاره تشریف راوړی وو. که ئی غواړی نو د بنی اسرائیلو د باخبره او منصف مزاجه علماؤ څخه پښتنه وکړه او وئی گوره چه تر کومه ځایه پوری صحیح دی.

تنبیه : هغه نهه معجزی دا دی: ید بیضاء، عصا، سنین، نقص الثمرات، طوفان، جراد، قمل، ضفادع، دم (په ځینو تفاسیرو کښی د طوفان، قحط، او د نقص الثمرات په ځای حجر. بحر او رفع الطور راغلی دی) د الاعراف د «سورت په ۱۶ رکوع څمونیږ د دغه فوائد موضح القرآن» د ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ﴾ الآية - په تفاسیرو کښی مو د هغه تفصیل لیکلی دی هلته دی وکوت شی.

په مسند احمد شریف او ترمذی شریف او نورو کښی په یوه حدیث کښی دی چه یهودانو څمونیږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د تسع آیات په متعلق سؤال وکړ وی وفرمایل: هغه احکام دا دی: شرک مکوی! غلا مه کوئ! زنا مه کوئ! ناحقه وینه مه تویوئ! جادو مه کوئ! سود مه خورئ بی گناه مه نیسئ چه حاکم یی قتل کړی پر عقیقه و ښځو ته متهم مه لگوئ له جهاده مه تښتی! نهه حکمونه خو دغه شول چه د هغو مخاطب ټول کیدی شی لسم حکم (ای یهودانوا) تاسی ته مخصوص ؤ چه د شنبی په ورځی له حده مه تیریږئ! یهودانوا د دغو خبرو د اوریدلو څخه څمونیږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تصدیق وکړ.

حافظ عماد الدین رحمه الله علیه ابن کثیر لیکي چه په دغه حدیث کښی «نکارت» دی چه غالباً د هغه راوی عبد الله بن سلمه له خوا دی د لوی قرآن نظم او سیاق له سره هغسی نه غواړی چه ﴿وَلَقَدْ اتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ﴾ الآية - څخه مراد دغه نهه احکام واخیست شی. وروسته د فرعون او د موسی مکالمه چه له (فقال له) څخه نقل فرمایلی دی داسی اقتضا. لری چه له «آیات» څخه هغه معجزی او

نښی مراد وی چه د دلائلو، حججو په شان فرعونیانو ته وړشوولی شوی وی لکه چه د «بصائر» لفظ هم له هغه سره ډیر ښه لگیری او له پخوا څخه د مکیانو د تعنت او د آیت د طلب کولو کوم ذکر چه راغلی دی له هغه سره هم مناسب هم دا دی چه دلته د فرعونیانو د کونیه و آیاتونو په متعلق وروښوول شی. په هر حال د ابن کثیر رحمة الله علیه خیال دا دی چه یهودانو د «تسع آیات» په نسبت نه، بلکه د هغو لسو کلماتو په نسبت به سؤال کړی وی چه د توریت په مبداء کښی د وصایاو په ډول (طریقه) لیکل کیده لکه چه په حدیث کښی هم هغه لس شیان بیان شوی دی. د حدیث راوی ته التباس او اشتباه واقع شوی ده او د «عشر کلمات» په ځای «تسع آیات» ئی ذکر کړی دی او امکان لری چه سؤال له «تسع آیات» څخه شوی وی لیکن دوی جواب علی اسلوب الحکیم ورکړی وی. گواکی تنبیه ئی فرمایلی ده چه د نهو معجزو معلومول ستاسی په حق کښی دومره مفید او مهم نه دی بلکه د دغو لسو احکامو یادول او پری عمل کول زیات گټور، زیات فائده من او اهم دی. والله اعلم.

﴿قَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ﴾ الآية - نو وویل فرعون موسی ته بیشکه زه گمان کوم پر تا ای موسی د سحر کړی شوی) یعنی پر تا چا جادو کړی دی چه له هغه څخه معاذ الله ستا عقل خراب شوی دی نو ځکه چتی (بیکاره) خبری کوی. په بل ځای کښی راغلی دی ﴿إِنَّ رَسُولَ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء (۲۷) آیه (۲) رکوع) گواکی له «مسحور» څخه مراد «مجنون» دی او ځینی له «مسحور» څخه «ساحر» مرادوی. والله اعلم.

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِصَائِرٍ وَإِنِّي لَأَكُنُّكَ يَفِرْعَوْنَ مَثْبُورًا ﴿٥٢﴾

وویل (موسی بیا) خامخا په تحقیق پوهیږی (ته پخپل زړه) چه نه دی نازل کړی دغه (ننه معجزی هیچا) مگر رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی معجزی ښکاره (چه هر یوه دلالت کوی په نبوت ځما)، او په تحقیق زه خامخا گمان کوم پر تا ای فرعون د هلاک شوی (مغلوب کم عقله).

تفسیر: یعنی اگر که ستا ژبه انکار کوی مگر ستا زړه ډیر ښه پوهیږی چه دغه عظیم الشان نښان ستا د سترگو د خلاصولو دپاره همغه قادر او قاهر الله درښودلی دی چه د آسمان او د ځمکی حقیقی مالک دی. اوس که کوم سری عمداً محض د ظلم او تکبر د لیاری له حقه انکار وکړی د هغه په نسبت به پرته (علاوه) له دی نه څه خیال کاوه شی چه د ده د تباهی وقت پر سر رسیدلی دی. له دی نه معلوم شو چه ایمان د پوهیدلو نوم نه بلکه د منلو نوم دی ﴿وَحَدُّوا بِهَا وَاسْتَفْتَهَا﴾ (۱۹ جزء د النمل (۱۴) آیه اوله رکوع).

فَأَرَادَ أَنْ يَنْتَفِرَ بِهِم مِّنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمِن مَّعَهُ جَمِيعًا ﴿١٣﴾

نو اراده وکړه (فرعون) د دی چه وخوځوی او آرام پریږدی او لری کړی دوی له ځمکې (د مصر) نو دوب مو کړ فرعون او هر هغه څوک چه له ده سره وو تول.

تفسیر : کله چه فرعون ولید چه ورځ په ورځ د موسی علیه السلام اثر زیاتیری نو داسی اندیښنه ور پیدا شوه چه بنی اسرائیل چیری زور او قوت ونه نیسی. نو ځکه ئی د هغوی په زیات ربرولو (تکلیف کولو) شروع وکړه او داسی ئی مقرره کړه چه دوی په مصر کښی په امن او راحت سره ژوندون ونه کړی شی. خو بالاخر مونږ هم دغه فرعون او فرعونیان پری نښودل او د قلم په بحیره کښی مو گرد (تول) هغه ظالمان دوب کړل.

وَقُلْنَا مِّنْ بَعْدِهَا لَنَنْزِلَنَّ إِسْرَءِيلَ اسْكَنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ﴿١٤﴾

او ومو ویل وروسته (د غرق) د فرعون بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب) ته چه اوسئ تاسی (اوس په دی) ځمکه (د مصر) کښی نو کله چه راشی وعده د آخرت (یعنی قیامت) نو به راولو تاسی (سبطیان او قبطیان په محشر کښی حساب ته یو ځای) گډود.

تفسیر : یعنی پاک الله د ظالمانو بیخ او بکر ویست او تاسی ته ئی د هغوی د مرئیتوبه نجات درکړ، اوس (مصر) ته (یا شام) هر چیرته مو چه زړه غواړی په دیر آزادی او هوسائی (ارام) سره تلئ شی. کله چه قیامت راشی بیا به یو ځلی تاسی او ستاسی تباہ شوی دشمنان سره یو ځای کوو. او هلته به د شقی او سعید او هالک او ناجی دائمی فیصله صادریږی.

وَالْحَقُّ أَنزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ

او په حقه سره نازل کړی مو دی دغه (قرآن) او په حقه سره نازل شوی دی (او له اوله او تر آخره محفوظ دی).

تفسیر : د موسیٰ علیه السلام د معجزاتو او نورو خبرو د ذکر کولو څخه وروسته بیا د کلام مخ نی د لوی قرآن په لوری وگرځاوه . یعنی موسوی معجزات پر خپل ځای پرېږدئ لیکن هغه ښکاره معجزی چه محمد صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی دی په هغو کښی له گردو (تولو) څخه لویه علمی معجزه هم دغه عظیم الشان قرآن دی چه هغه مو سم له حکمته سره پخپل عظیم علم او په اعلیٰ درجه صداقت مشتمل کړی او لیږلی دی . او پوره په همغه صداقت سره تاسی ته رسیدلی دی او په منع کښی ئی لږ څه تغیر او تبدیل هم نه دی واقع شوی :

﴿ قَاعِلَمُوا أَنَّمَا أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَن لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ﴾ جزء ۱۲ (د هود ۲ رکوع) ۱۴ آیت

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿۱۵﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته (ای محمده !) مگر زیری ورکوونکی (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره) .

تفسیر : یعنی منونکی ته زیری او خوش خبری واوروه او منکرانو ته د الله تعالیٰ د عذاب ویره واوروه !

وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكُثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿۱۶﴾

او قرآن نازل کړی دی مونږ هغه توته توته لپاره د دی چه ولولی ته (ای محمده !) دغه (قرآن) په خلقو باندی په آرام سره او نازل کړی دی مونږ دغه قرآن په نازلولو سره .

تفسیر : شیخ الهند د دی پاس آیت ترجمه لکه د ځینو نورو مفسرینو داسی کړی ده او (د لوستلو دپاره وظیفه کړی دی مونږ دغه قرآن چه بیل بیل نازل کړی دی مونږ (دغه قرآن) چه وئی لولی پر خلقو په آرام سره او نازل کړی مو دی دغه قرآن په نازلولو سره) د لوی قرآن له رالیږلو څخه اصلی مقصد د هغه پوهیدل او پری عمل کول دی چه هم دغه ته تدبر او تذکر وائی . لیکن د هغه تش الفاظ او حروف هم له نورانیت او برکته تش نه دی ﴿ کُتِبَ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّیَذَّكَّرُوا ﴾

﴿ ۲۳ ﴾ جزء د ص (۲۹) آیه (۲) رکوع) نو ځکه د هغه سورتونه او آیتونه سره بیل بیل کړی شوی دی خو د وظیفی او تلاوت کولو په وقت کښی پوره تسهیلات وی او د ویونکی او آوریدونکی د علم، فهم، حفظ او نورو ته هم آسانی وی . او ورو ورو ئی ځکه رانازل کړ چه څرنګه حالات به راوړاندی کیده د هغه سره به مناسب احکام او هدايات صادریده خو هغه جماعت چه وروسته له دی نه د گردی (تولی) دنیا معلمان او لیاره ښوونکی گرځیدل، د هر آیت او حکم

موقع او محل او نور خصوصیات هم په ښه شان سره په یاد وساتلی شی. او د راتلونکو نسلونو دپاره د کوم آیت د بې موقعه استعمالولو گنجایش نه وی پاتی.

قُلْ اٰمَنُوْا بِهٖ اَوْ لَا تُوْمِنُوْا اِنَّ الَّذِیْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖ اِذَا يُتْلٰی عَلَیْهِمْ
یَخْرُوْنَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا ۝۱۷ وَیَقُوْلُوْنَ سُبْحٰنَ رَبِّنَا اِنْ کَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُوْلًا ۝۱۸

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چه ایمان راوړئ په دی قرآن یا ایمان مه راوړئ
بیشکه هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم پخوا له دغه (قرآنه) کله چه
ولوستی شی پر دوی (دغه قرآن نو) نسکور پریوځی دوی (پر ځمکه) په زڼو
(وچولو (تندو) خپلو) په دی حال چه سجده کوونکی وی (تعظیماً و تشکراً) او
وائی دوی پاکی ده رب ځمونږ ته (له خلافولو د وعدی خپلی) په تحقیق سره ده
وعده د رب ځمونږ خامخا کیدونکی.

تفسیر : یعنی تاسی ئی منئ که ئی نه منئ د لوی قرآن د حقانیت او د رسول الله مبارک د رسالت
تصدیق هغه منصف مزاجه اهل العلم کوی چه د پخوانیو سماویو کتابونو د بشاراتو څخه خبرداره دی.
دوی دغه پاک کلام د آوریډلو څخه پرمخی پر خپلو زڼو سرونه په سجده ږدی او وائی سبحان الله دا
څومره عجیب او غریب کلام دی، بیشکه د الله تعالی هغه وعده پوره کیدونکی ده چه د موسی علیه
السلام په ژبه د توریت په کتاب استثناء کښی کړی شوی وه چه (ای بنی اسرائیلو زه به ستاسی په
ورونو (بنی اسمعیل) کښی یو نبی مبعوث کوم چه د هغه په خوله کښی به خپل کلام اچوم بلاشبهه هغه
هم دا کلام دی چه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارکه خوله کښی اچولی شوی دی. کله چه اهل
العلم د قرآن د حقانیت تصدیق کوی نو اوس د جاهلانو له انکاره هغه ته هیڅ یو اعتراض نه دی
متوجه.

وَيَخْرُوْنَ لِلْاَذْقَانِ يَسْكُوْنَ وَيَزِيْدُهُمْ خُشُوْعًا ۝۱۹

او نسکور پریوځی دوی (پر ځمکه) په وچولو (تندو) خپلو چه ژاری دوی (د الله
له ویری) او زیاتوی دوی ته (اوریدل د قرآن) عاجزی.

تفسیر : یعنی کله چه پاک قرآن آوری پر دوی رقت طاری کیږی او په سجده لویږی او په تواضع

عجز او نیاز کنی تزئید کوی. کله چه سر په سجده ږدی نو لا د دوی د عجز او نیاز په مراتبو کنی تزئید پیدا کیږی د اذقان (زنو) په لفظ کنی بنائی دی طرف ته هم اشاره وی چه په سجود کنی زیاته مبالغه کوی. گواکی خپلی زنی هم پر ځمکه لگوی. یا به دغه محض د سجود علی الوجهه شخصه کنایه وی والله اعلم.

قُلْ ادْعُوا اللَّهَ اَوْ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَّا تَدْعُوْنَ فَلَهُ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰى

ووايه (ای محمده! دوی ته) وبولئ تاسی الله یا وبولئ تاسی رحمن، هر یو نوم ئی چه وبولئ (او واخلئ تاسی پس هغه ښه دی) نو ده لره دی نومونه ډیر ښه.

تفسیر : د سجود او خشوع او نورو په مناسبت دلته د دعاء (د الله د بلنی) او د دعاء په مناسبت په وروستنی آیت کنی د صلوة ذکر کړی شوی دی. واقعه دا ده چه د الله تعالی له نومونو څخه د عربو مشرکینو په نزد د الله استعمال ډیر زیات ؤ او د «رحمن» نوم په دوی کنی دومره مانوس نه ؤ. البته په یهودانو کنی د «رحمن» اسم کثیر الاستعمال ؤ. په عبرانی کنی هم دغه مبارک اسم هم داسی مقدسه معنی درلوده (لرله) لکه چه په عربی کنی ئی لری د بل لوری (مسيلمه کذاب) هم خپل لقب «رحمن الیمامه» ایښی ؤ. الغرض مشرکانو پر الله د «رحمن» د اسم له اطلاقه بد وړل او تور به ئی ځنی خوړ او په وحشت کنی به تری لویدل. لکه څه مهال (وخت) چه د رسول الله مبارک له ژبی څخه ئی «رحمن» اوریده نو په خپلو منځونو کنی به ئی ویل: چه محمد مونږ د دوو خدایانو له بللو څخه منع کوی او دی پخپله ماسوی د الله څخه «رحمن» ته هم غږ کوی. یهودانو به داسی شکایت کاوه چه په محمدی اذکارو او اورادو کنی ولی د «رحمن» د نامه ذکر په دغه اندازه زیات نه دی لکه چه په مونږ کنی شته؟ نو د دغو دواړو جواب په دغه آیت کنی ورکړی شوی دی چه «الله» او «رحمن» دواړه د یوه منبع الکمالات ذات دوه نومونه دی، د صفاتو او د اسماء د تعدد څخه د ده د ذات تعدد نه لارمیری او نه د هغه څیز د توحید سره څه منافات لری، پاتی شوه دغه خبره چه یو نوم ولی په کثرت سره استعمالیږی؟ نو وپوهیږئ چه د پاک الله هومره چه اسماء الحسنی دی له هغو څخه هر یو نوم چه واخلئ او په هغه سره پاک الله ته غږ وکړئ صحیح دی. او مقصود تری همغه یو ذات دی. او د عنواناتو او تعبیراتو په تنوع سره معنون نه بدلیږی. هو! دغه یوه ضروری خبره ده چه هره خبره یو وقت لری او هره نکته یو ځای.

عباراتنا شتی وحسنک واحد وکل الی ذاک الجمال یشیر

دغه مبارک نومونه ځکه ښه دی چه د پاک الله پر جلالیه و صفاتو او تنزیهیه و اوصافو دلالت کوی چه نه جوهر دی او نه عرض او نه شرکاء لری او نه جهات په دغو گډو (تولو) اوصافو موصوف دی او پر «اکرام» باندی متصف دی چه د پاک الله پر وجودیه و صفاتو مشتمل دی لکه علم او قدرت او نور. وفي الحديث :

(۱) الله جل جلاله الذی لا اله الا هو (۲) الرحمن جل جلاله (۳) الرحیم جل جلاله (۴) الملك جل جلاله (۵) القدوس جل جلاله (۶) السلام جل جلاله (۷) المؤمن جل جلاله (۸) المهیمن جل جلاله (۹) العزیز جل جلاله (۱۰) الجبار جل جلاله (۱۱) المتکبر جل جلاله (۱۲) الخالق جل جلاله (۱۳) البارئ جل جلاله (۱۴) المصور جل جلاله (۱۵) الغفار جل جلاله (۱۶) القهار جل جلاله (۱۷) الوهاب جل جلاله (۱۸) الرزاق جل جلاله (۱۹) الفتاح جل جلاله (۲۰) العلیم جل جلاله (۲۱) القابض جل جلاله (۲۲) الباسط جل جلاله (۲۳) الخافض جل جلاله (۲۴) الرافع جل جلاله (۲۵) المعز جل جلاله (۲۶) المنزل جل جلاله (۲۷) السميع جل جلاله (۲۸) البصیر جل جلاله (۲۹) الحکم جل جلاله (۳۰) العدل جل جلاله (۳۱) اللطیف جل جلاله (۳۲) الخبیر جل جلاله (۳۳) الحلیم جل جلاله (۳۴) العظیم جل جلاله (۳۵) الغفور جل جلاله (۳۶) الشکور جل جلاله (۳۷) العلی جل جلاله (۳۸) الکبیر جل جلاله (۳۹) الحفیظ جل جلاله (۴۰) المقیم جل جلاله (۴۱) الحسیب جل جلاله (۴۲) الجلیل جل جلاله (۴۳) الکریم جل جلاله (۴۴) الرقیب جل جلاله (۴۵) المجیب جل جلاله (۴۶) الواسع جل جلاله (۴۷) الحکیم جل جلاله (۴۸) الودود جل جلاله (۴۹) المجید جل جلاله (۵۰) الباعث جل جلاله (۵۱) الشهید جل جلاله (۵۲) الحق جل جلاله (۵۳) الوکیل جل جلاله (۵۴) القوی جل جلاله (۵۵) المتین جل جلاله (۵۶) الولی جل جلاله (۵۷) الحمید جل جلاله (۵۸) المحصى جل جلاله (۵۹) المبدی جل جلاله (۶۰) المعید جل جلاله (۶۱) المحی جل جلاله (۶۲) الممیت جل جلاله (۶۳) الحی جل جلاله (۶۴) القيوم جل جلاله (۶۵) الواجد جل جلاله (۶۶) الماجد جل جلاله (۶۷) الواحد جل جلاله (۶۸) الصمد جل جلاله (۶۹) القادر جل جلاله (۷۰) المقتدر جل جلاله (۷۱) المقدم جل جلاله (۷۲) المؤخر جل جلاله (۷۳) الاول جل جلاله (۷۴) الاخر جل جلاله (۷۵) الظاهر جل جلاله (۷۶) الباطن جل جلاله (۷۷) الوالی جل جلاله (۷۸) المتعالی جل جلاله (۷۹) البر جل جلاله (۸۰) التواب جل جلاله (۸۱) المنتقم جل جلاله (۸۲) العفو جل جلاله (۸۳) الرؤوف جل جلاله (۸۴) مالک الملک جل جلاله (۸۵) ذوالجلال والاکرام جل جلاله (۸۶) المقسط جل جلاله (۸۷) الجامع جل جلاله (۸۸) الغنی جل جلاله (۸۹) المننی جل جلاله (۹۰) المانع جل جلاله (۹۱) الضار جل جلاله (۹۲) النافع جل جلاله (۹۳) النور جل جلاله (۹۴) الهادی جل جلاله (۹۵) البدیع جل جلاله (۹۶) الباقي جل جلاله (۹۷) الوارث جل جلاله (۹۸) الرشید جل جلاله (۹۹) الصبور جل جلاله جل جلاله وعم نواله و عظم شأنه واعلیٰ برهانه، رواه الترمذی. کذا فی الجلالین، واقرأ تفسیره فی الجمل).

وَلَا تَجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافُ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ۝

او ډیر ظاهر والی مه کوه په (قرائت د) لمانځه خپل کښی او مکوه ډیر نرموالی په هغه (قرائت) کښی او ولتوه په منع د دغه (جهر او اخفاء) کښی یوه لیاره (متوسطه).

تفسیر : یعنی په جهری لمانځه کېږي (او هم داسې په ادعیه و او اورادو او نورو کېږي هم نه دیر په زور سره غږیدل په کار دی او نه دیر په ورو سره وئیل لازم دی بلکه منځنۍ، متوسط قرائت موزون دی (موضح القرآن). په احادیثو کېږي دی کله چه په مکه معظمه کېږي قرائت په زوره سره لوستل کیده نو مشرکینو به د هغه په اوریدلو سره هم قرآن او هم د هغه لیږونکي او د هغه راوړونکي او هم ویونکي په نسبت او شان کېږي چټي (بیکاره) خبری او اېلتي (خرابی) ویلي نو ځکه رسول الله په دیر ورو ورو لوستلو شروع وکړه. نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو. یعنی نه دومره په زور ئی ولوله؟ چه مشرکین ئی په خپلو کورونو او مجالسو کېږي واورې (د تبلیغ وقت مستثنی دی. ځکه چه هلته خو اورول بالذات مقصود و) او نه دومره ورو ورو ئی ولوله چه پخپله ستا ملگری هم هغه وانه وری. او تری مستفید نشی. افراط او تفریط دواړه پرېږدئ! او متوسطه رویه ځان ته غوره کړئ! چه په هغی سره قلب متأثر کیږی، او تشویش بیخي ورک کیږی.

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِيلِ وَكَبْرَةٌ تَكْبِيرًا ۝

ووايه (ای محمده!) چه توله ثنا صفت هغه الله لره دی چه نه ئی دی نیولی څوک ولد (لکه چه یهودان وائی) او نشته ده ته شریک په ملک (سلطنت) کېږي (لکه چه مشرکان وائی) او نشته ده ته څوک دوست له جهته د عاجزی (لکه چه کتابیان وائی) او نسبت د لوی وکړه الله ته (هر وقت) په لوی کاملی سره.

تفسیر : له لمانځه څخه وروسته د خالص توحید ذکر ئی وفرمایه او سورت ئی ختم کړ. یعنی گرد (تول) محامد او ثناوی خاص د هغه الله تعالی دپاره دی چه په خپلو گردو (تولو) صفاتو او کمالاتو کېږي واحد دی او له هر راز (قسم) عیوبو او قصورو او نقصو او فتورو څخه بیخي پاک او منزّه دی. د ده په ذات کېږي هیڅ قسم داسې ضعف او کمزوری نشته چه د هغه د تلافی دپاره بل چا ته اړ (مجبور) یا محتاج شی. له بل چا څخه په مدد اخیستلو کېږي دری احتمال کیدی شی، یا له وړوکی څخه مدد وغوښتی شی لکه چه پلار له اولاد څخه مدد اخلی، یا له مساوی څخه لکه چه یو شریک له بل شریک څخه مرسته (مدد) غواړی، یا له لوی څخه، لکه چه کمزور او ضعیف انسان د ذلت او مصیبت په وقت کېږي له غټانو او مشرانو څخه امداد غواړی. په دغه آیت کېږي د دغو دریو واړو نفی وکړه شوه گواکي په «لم يتخذ ولدا» سره د اول احتمال او په «لم يكن له شريك في الملك» سره د دوهم او په «لم يكن له ولي من الذل» سره د دریم احتمال د نفی کولو څخه وروسته په «كبره تكبيرا» کېږي ئی د خپل عظمت او کبریائی په لوری مونږ ته توجه راکړه.

یعنی انسان ته لازم دی چه د الله تعالی پر عظمت او کبریائی له زړه او په ژبه سره اقرار وکړی. او

هغه جل او علا له هر راز (قسم) ضعفو او کمزوریو څخه ارفع او اعلى وگڼی. او لطف دا دی چه په «لم يتخذ ولداً» کښی د نصاری او په «لم یکن له شریک فی الملك» کښی د مشرکانو او په «لم یکن له ولی من الذل» کښی د هغو یهودانو تردید وشو چه د هغو په نزد د الله بیری د یعقوب د بیری په مقابل کښی مقاومت ونشو کولی (العیاذ بالله) حضرت شاه صاحب لیکي «هیڅوک ئی مددگار نه دی د ذلت دپاره یعنی پر ده له سره ذلت نه راځی چه مددگار وغوړی. د باچاهانو په دربار کښی امراء څکه لوړی مرتبی لری چه په بد ساعت کښی له هغوی سره دوی مرستی (مدد) او ملگرتیاوی کړی وی. خو د الله تعالی په دربار کښی داسی قصی له سره نشته.»

تمت سورة الاسراء بعون الله وحسن توفيقه فله الحمد والمنة والصلوة والسلام
على صاحب الاسراء وعلى آله النجباء واصحابه الاتقياء وتابعيهم الاصفياء

سورة الكهف مكية الا آية (٢٨) ومن آية (٨٣) الى غاية (١٠١) فمدنية وهي مائة وعشر آيات واثنان عشر ركوعاً عدد تلاوتها (١٨) وعدد نزولها (٦٩) نزلت بعد الغاشية د كهف سورت مكی دی پرته (علاوه) له (٢٨) آیت څخه او له ٨٣ تر ١٠١ چه مدنی دی یو سل اولس آیته او دولس ركوع لری په تلاوت کښی (١٨) او په نزول کښی (٦٩) سورت دی وروسته د «الغاشية» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع) په نامه د الله چه دیر مهربان خورا (دیر) رحم والا دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ۝١

هره ثنا صفت خاص الله لره دی هغه (الله) چه نازل کړی دی پر بنده خپل (محمد صلی الله علیه وسلم) کتاب (قرآن) حال دا چه نه ئی دی گرځولی په دی قرآن کښی هیڅ کوږوالی (نه په الفاظو او نه په معانیو کښی)

تفسیر : یعنی له اعلى ځنی د اعلى تعریفونو او شکرونو مستحق همغه پاک الله کیدی شی چه خپل مخصوص او دیر مقرب بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ئی له گردو (تولو) څخه اعلى او اکمل کتاب ئی نازل کړی دی او په دی شان اهل د ځمکی ئی په دیر لوی نعمت او برکت سره مشرف او ممتاز فرمایلی دی بیشکه په دغه مقدس کتاب کښی له سره هیڅ یوه کږه وږه او خرابه خبره نشته. عبارات ئی په انتهائی درجه سلیس او فصیح، د بیان اسلوب ئی دیر مؤثر او صحیح،

تعلیم ئی نہایت واضح، متوسط او معتدل دی چه له هر وقت او له هر طبیعت سره مناسبت او مقاربت لری. او له سلیم عقل سره بالکل مطابق دی. د هیخ قسم افراط او تفریط هیخ قسم اثر او شائبه پکښی نشته.

قِيَمًا لِّیُنْذِرَ رِبَاسًا شَدِيدًا مِّنْ لَّدُنْهُ

حال دا چه سم برابر دی (افراط او تفریط له سره پکښی نشته او نازل کړی ئی دی) دپاره د دی چه وویروی (محمد په دی کتاب سره کفار) د عذابو سخته (چه راتلونکی دی) له جانبو د الله.

تفسیر: یعنی دغه مقدس کتاب له هغه عذاب او سخت آفته چه پر مکذبانو د قهار الله تعالیٰ له طرفه راتلونکی دی خبر ورکوی.

تنبيه: ثبینو د «قیماً» معنی په «مستقیم» سره کړی ده او دا ئی د پخوانی مضمون تاکید مقرر کړی دی. یعنی هومره غور چه وکړئ د یوه ویشته په اندازه هم کوږوالی به په هغه کښی ونه مومئ مگر (فراء) د دی لفظ معنی داسی کړی ده «قیماً علی سائر الکتاب السماویة» د گردو (تولو) سماویو و کتابونو په تصدیق او صحت مهر لگونکی دی او د هغو اصولی تعلیمات په دنیا کښی قایم ساتونکی دی. او مسلم وائی «قیماً بمصالح العباد» د گردو (تولو) بندگانو دولو مصالحو متکفل دی او د دوی د معاش او معاد روغونکی دی. په هر حال هر معنی چه تری واخیسته شی د هغه په صداقت کښی هیخ د شبهی مخای نشته.

وَيُثَبِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا مَّا كُنْتُمْ فِيهِ أَبَدًا

او زیری ورکړی (محمد) مؤمنانو ته هغو ته چه کړی دی دوی ښه (عملونه) چه بیشکه شته دوی ته اجر ښه (چه جنت دی)، حال دا چه اوسیدونکی به وی په هغه (جنت کښی دائم قائم بلانقطاع بلا انتقال) تل تر تله.

تفسیر: په ظاهر سره له دی نه د آخرت بدل یعنی جنت مراد دی چه هلته به قانتینو مؤمنینو ته دائمی خوښی او ابدی راحت ور په برخه کیږی.

وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا

او چه وویروی هغه کسان چه وائی (له دیره جهله) نیولی دی الله ولد.

تفسیر : د الله تعالی دپاره د اولاد په تجویز کښی له گردو (تولو) څخه وړاندی او سابق القدم «نصاری» دی او لکه چه له احادیثو څخه ظاهریږی له هم دغو سره به د قرآن د عاملینو او حاملینو علاقه او سابقه تر قیامت پوری وی. بیا هم د الفاظو په عموم کښی به ځینی هغه یهودی فرقی چه عزیر علیه السلام ته د الله ځوی یا ځینی هغه مشرکین چه ملائکه الله ته د الله لونی ویلی هم داخل دی. گواکی دلته د اولاد تجویز کوونکی کافرانو ته بالخصوص او نصاری و ته په اخص بالخصوص سره تنبیه ورکړی شوی ده.

مَالَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا يَابُيْهَتُمْ كِبَرُتُ كَلِمَةٍ تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا

نشته دوی ته په دی خبره کښی هیڅ علم (بلکه هسی له خپله وهمه ئی وائی او نه پلرونو د دوی ته (څه علم شته)، لویه ده هغه خبره (د دوی) چه راووځی له خولی د دوی څخه، نه وائی دوی مگر دروغ (دیر غت).

تفسیر : یعنی کوم تحقیق او علمی اصول د دوی په لاس کښی نشته او نه د دوی د پلرونو او نیکونو په لاسونو کښی و چه د هغوی په عمیاء تقلید سره داسی غتی خبری له خپلو خولو څخه راویاسی. گواکی دوی د الله تعالی د قدوسیت او سبوحیت له شانه بیخی بی خبر وو چه د ده په شان کښی له داسی گستاخی او سپین سترگی څخه لږ څه هم نه شرمیږی، د دلائلو او براهینو په ځای د دوی په ذخیره کښی هم دغه باقی پاتی دی چه له خپلی ژبی څخه یوه دروغه او بدیهی البطلاڼه خبره بی پروا راویاسی. او کله چه تری د هغه اثبات وغواړئ نو وائی چه دغه د مذهب له هنو اسرارو څخه ده چه تر هغه پوری د انسانی عقل او ادراک نشی رسیدی.

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسِكَ عَلَىٰ أَثَرِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا

نو ښائی چه ته قتل کوی نفس خپل پر وروستو (د گرځیدو) د دوی (له تانه) که را نه وړی (دوی) ایمان په دی خبره (قرآن، نو ته ځان وژنی) له دیره غمه.

تفسیر : یعنی که دغه کافران قرآنی خبری نه منی نو تاسی د دوی په چرت (فکر) او غم کښی خپل ځان مه کروئ! او مه له سره ویلی کیوئ! تاسی د تبلیغ او دعوت فریضه اداء کړی او کوئ ئی، که ئی څوک نه قبلوی نو تاسی لره نه ښائی چه خپل ځان دومره وکروئ! او دومره غمجن شی! نه د ارمان او تأسف ضرورت شته او نه داسی وینا په کار ده چه مونږ پخپلو دغو کوښښونو کښی ولی بریالی (کامران) او کامیاب نشو کیدی. تاسی خو په هر حال کښی بریالی (کامیاب) یئ! هغه د دعوت، تبلیغ او د خلافتو سره د همدردی او خواخوږی کارونه چه تاسی انجاموئ هغه ستاسی د مراتبو ترفیع او د مدارجو د ترقی ذرائع دی که اشقیاء هغه نه قبلوی نو په دغه کښی د هم دغو خساره او تاوان دی.

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لِّهَا لِنَبْلُوهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۝

بیشکه مونږ (چه یو) گرځولی مو دی هر هغه څیز چه دی پر ځمکه زینت (ښائست رونق) دپاره د دی (ځمکی او اهل د ځمکی) دپاره د دی چه ازموینه وکړو پر دوی چه کوم یوله دوی څخه ډیر غوره دی له جهته د عمل.

تفسیر : یعنی د هغه د رونق په طرف مندی وهی. یا هغه پرېودی او آخرت اخلی په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه ابن عمر رضی الله تعالی عنه پوښتنه وکړه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم «احسن عملا» کوم دی؟ وئی فرمایل «احسنکم عقلا و اورعکم عن محارم الله واسرعکم فی طاعته سبحانه وتعالی» د هر چا پوه چه ډیره ښه وی او له حرامه زیات پرهیز کوی او د الله تعالی د حکم منلو په طرف ډیر ژر درومی.

وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ۝

او بیشکه چه مونږ خامخا گرځونکی یو د هر هغه څیز چه پر دغه (ځمکه دی) ډاگ (صاف میدان) وچ کلک (صاف پری کړی شوی دی یعنی خاوری پرتی پر ځمکه توتی توتی).

تفسیر : یعنی یوه ورځ به دغه گردی (تولی) ونی، واښه، شینکی او نور د ځمکی موجودات تولوه شی او د ځمکی څخه تش تور ډاگ ډبر میدان جوړیږی هغه کسان چه د دی په ښایست او ډول سینگار خوښ او غولیدری هغوی دی ښه وپوهیږی چه دغه زرق او برق او ډول ډیل پرق او بیروق پاتی کیدونکی شی نه دی. د دنیا هومره دنیوی ساز او سامان چه سره تول کړئ، او په

مادی ترقیاتو سره د ځمکې مخ لاله او گلزار جوړ کړئ تر هغه پورې چه له آسمانی هدایت او روحانی دولت څخه مو لاس تش وی حقیقی سرور او طمانیت او ابدی فلاح، نجات او راحت مو په برخه نشی رسیدی. آخری او دائمی نجات او فلاح او بری یواځی د همغو کسانو په برخه رسیږی، چه د حقیقی مولا له خوښی څخه د دنیا د هر زائل او فانی شی خوښی جار (قربان) کړی او د حق د لیاری د تللو څخه ئی هیڅ یو تکلیف، مصاعب او متاعب نه ستنوی (منع کوی) او نه د دنیا د لویو لویو جبارانو له تخویف او ترهیب او ویری څخه د ده د ثبات قدم له خپله ځایه وشوئیدی. په دغه سلسله کښی وړاندی د ﴿أَصْحَابُ الْكَهْفِ﴾ په غم کښی خپل ځان مه ویلی کوئ. هغه کسان چه د دی دنیا پر ژوندن عیش، عشرت او ښایست مغروریدی. او د دغو حقایقو څخه مخ اړوی، دوی گرد (تول) سره کند او کپر او صاف او برابر کیږی. او بالاخر د گردو (تولو) رجوع د پاک الله په طرف ده او هلته به دغه گردی (تولی) جگری سره فیصله کیږی.

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِیْمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ۝

آیا گمان کوی ته (ای محمده!) د دی خبری چه صاحبان د غار او د تختی وو دوی (په اعتبار د قصی) له دلائلو د (قدرت) څمونږ ډیر عجیبه (او نور نشته بلکه نور عجیبه دلائل د الله د قدرتونو هم شته)

تفسیر : یعنی د الله د عظیمه قدرت په لحاظ د ﴿أَصْحَابُ الْكَهْفِ﴾ قصه چه وروسته ذکر راځی کومه داسی عجیبه او غریبه خبره نه ده چه ئی له حده زیاته عجیبه وگنئ، د ځمکې، آسمان، لمر، سپوږمۍ، ستوری، اور، اوبه او نورو شیانو پیدا کول، او د دوی ټینگ نظام قائمول، د ضعیف البنیان انسان فضیلت پر گردو (تولو) موجوداتو، بیا په انسانانو کښی د انبیاءو علیهم السلام رالیول د دوی قلیل او بی سرو سامانو دلو پر لویو لویو متکبرانو بریالی (کامیاب) او فاتح کول. د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وعلیٰ اله وصحبه وسلم او د ده د رفیق حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه نجات د کفارو د مکر او فریب څخه او د (ثور) په غار کښی تر دریو ورځو پورې د دوی دواړو صحیح او سالم ساتل او د کفارو تعاقب او د غار (سمشی) تر خوله پورې راتلل او بیا نامراده او بی د مرام له نیله بیرته گرځیدل. بالاخر د مسلمانانو هغه ډیر وړوکی بی سرو سامان دلی ته نه یواځی په «جزیره العرب» بلکه په مشرق او مغرب کښی په ډیر لږ مدت کښی غلبه نصرت او بری په برخه کول آیا دغو او د دوی په شان نور بیشماره شیان د «اصحاب الکھف» له قصی څخه لږ حیرت او تعجب راوړونکی دی؟.

اصل دا دی چه یهودانو قریشو ته مشوره ورکړه چه د محمد صلی الله علیه وسلم څخه د امتحان او آزموینی په دول (طریقه) دری سؤاله وکړی (۱) روح څه شی دی (۲) د ﴿أَصْحَابُ الْكَهْفِ﴾ قصه

خرنگه ده؟ (۳) د ذوالقرنین قصه څه وه؟ د ﴿أَصْحَابُ الْكَهْفِ﴾ قصی ته دوی د عجیب توب له حیثیته خاص اهمیت ورکړی وو نو ځکه په دغه آیت کښی دا ښوولی شوی ده چه هغه دومره عجیبه نه ده لکه چه تاسی ئی گنئ! د هغه ځنی دیری نوری عجیبی او غریبی د قدرت دلائل او نښی هم شته وروسته د «اصحاب الکھف» اول مجملأ بیا مفصلاً بیان فرمائی.

وائی چه دغه څو ځلمیان د (روم) د کوم ظالم او جبار باچا په زمانی کښی وو چه د هغه اسم ځینو «دقیانوس» ښوولی دی باچا دیر سخت غالی بت پرست ؤ او په جبر او اکراه سره د بت پرستی په تعمیم او اشاعت کښی مصروف ؤ عامو خلقو د تکلیف او سختی او خوف او د څو ورځو دنیوی منافعو په طمع خپل مذاهب پریښودل او بت پرستی ئی اختیار کړه په دغه وقت کښی د څو تنو هغو ځلمیانو په زړونو کښی چه د هغوی تعلق د سلطنتی عمائدو سره وو داسی خیال پیدا شو چه د یوه مخلوق له خاطره د خالق ناراضی نه ده په کار او د دوی زړونه د الله تعالی له خشیته او د تقوی له نوره دک ؤ. الله تعالی دوی د صبر او استقلال او د توکل او تبتل له دولت څخه ماړه کړی وو. دوی د باچا په مخ کښی ودريدل او په دیر جسارت او میرانی (بهادری) ئی دغسی ناری وکړی: ﴿لَنْ نَدْعُو مِنْ دُونِهِ لَمَّا نُنْجِ﴾ او د دغه خپل ایمانی جرأت او د استقلال د مظاهری څخه ئی گرد (تول) لیدونکی او اوریدونکی سره مبهوت او متحیر کړل.

باچا څه د دوی پر ځلمیتوب رحم وکړ او څه د نورو مشاغلو او ملکی مصالحو لامله (له وجی) د دوی د فوری وژلو څخه سترگی پټی کړی او څو ورځی ئی دوی ته مهلت ورکړ. څو دوی پخپل دغه معامله کښی غور او نظر ثانی وکړی.

څو دغو ځلمیانو داسی مشوره او سره ئی غوټه کړه چه په داسی د فتنی په وقت کښی چه مونږ د جنگ او د تشدد له لاسه عاجزان شوی یو او په هر حال کښی ځمونږ د قدمونو د خوښیدلو ویره او خطره شته نو مونږ ته به دغه مناسبه وی چه ښار ته نژدی د غره په کوم غار کښی پټ او منتظر اوسو چه په مناسبه موقع کښی بیا له هغه ځایه ووځو نو ئی دعاء وکړه چه: ای الله! ته پخپل خصوصی رحمت سره ځمونږ کار راجور کړه! او د رشد او هدایت په لاری د تللو گرد (تول) انتظام مونږ ته وکړه! بالاخر دوی له ښاره ووتل او په کوم نژدی غره کښی ئی پناه ونيوله او له خپلو ملگرو څخه یو تن ئی مامور کړ چه د لباس په تغیر سره کله نا کله ښار ته ورځه! او ځمونږ د ټولو ضروریات او حوائج د ښار د حال او احوال سره راوړه! او مونږ د هغه ځای له اخبارونو څخه مطلع کړه! کوم سری چه پر دغه کار مامور ؤ هغه یوه ورځ اطلاع ورکړه چه نن په ښار کښی رسماً ځمونږ تعقیب او پلټنه (تحقیق) کیده او زمونږ اقارب اعزه او خپلوان مجبور شوی وو چه ځمونږ پټه او سراغ وروزیی. دوی په هم دغو مذاکرو کښی وو چه یو ناڅاپه الله تعالی پر دوی خوب طاری کړو ویلی کیږی چه د حکومت سری دیر تلاش او پلټنه (لتون) وکړه، خو د دوی درک او سراغ ئی ونه موند او ستری ستومان کیناستل، بالاخر د باچا له رائی سره سم د ښیښی پر یوه تخته د دی ځلمیانو نومونه او ممیزه صفات او نور مناسب احوال ولیکل او

په یو محفوظ ځای کښی کینود شو خو تل د دولت اراکین، مامورین او راتلونکی نسل په دی خبردار وی چه داسی د ځلمیانو یوه ډله په حیرت راوړونکی طریقه تثبیدلی دی چه سره له ډیر لتولو د هغوی هیڅ نښه او اثر نه دی پیدا شوی. ممکن دی چه وروسته له دی نه د هغو سراغ او پته پیدا او ځینی نور عجیب او غریب واقعات هم څرگند (ښکاره) شی. دغه ځلمیان پر کوم مذهب وو؟ په دغه کښی اختلاف دی. ځینی وائی چه نصرانیان یعنی د مسیح علیه السلام د اصلی دین تابعان وو. لیکن ابن کثیر رحمه الله علیه د قرائنو له مخی دی ته ترجیح ورکړی ده چه د «اصحاب الکھف» قصه د مسیح علیه السلام د زمانی څخه پخوانی قصه ده. والله اعلم.

تنبیه : «رقیم» د غره کندی او سوری ته وائی او «رقیم» د «مرقوم» په معنی هم راځی. یعنی لیکلی شوی شی. د مسند عبد بن حمید په روایت کښی چه هغه ته حافظ علی شرط البخاری ویلی دی له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخه د «رقیم» بله معنی منقوله ده یعنی «اصحاب الکھف» او «اصحاب الرقیم» د هم دغی یوی ډلی دوه لقبونه دی. د غار د اوسیدلو له وجی نه دوی ته «اصحاب الکھف» وائی. او کله چه د دوی نومونه او صفات او نور په تخته کښی لیکلی، ایښود شوی دی نو ځکه هغوی ته «اصحاب الرقیم» هم وائی مگر محقق شیخ الھند رحمه الله رومبنی معنی اخیستی ده او په هر صورت «اصحاب الکھف» او «اصحاب الرقیم» ئی یو څیز مقرر کړی دی، د ځینو علماؤ رایه دا ده چه د «اصحاب الرقیم» قصه په قرآن کښی نه ده مذکوره او محض د عجیب توب لامله (وجی) د «اصحاب الکھف» په تذکره کښی د هغه حواله هم ورکړی شوی ده او فی الحقیقت «اصحاب الرقیم» د (غار والا یا کنده والا) هغه دری تنه سری دی چه د باران څخه تثبیدلی وو او په یوه سوری کښی ئی پناه نیولی وه او له پاسه یوه لویه پرښه (گټه) ورغړیده او د هغه سوری خوله ئی بنده کړه. په دغه وقت کښی هر سری خپل د عمر د ډیر ښه عمل په طفیل د الله تعالیٰ له دریاره خپل نجات غوښت، او متدرجاً د دغه سوری خوله اړتیده. «امام بخاری رحمه الله علیه» د «اصحاب الکھف» د ترجمی د منعقد کولو څخه وروسته د «حدیث الغار» مستقل عنوان قائم کړی دی. او په هغه کښی ئی د دغو دری واړو سریو قصی مفصل درج کړی دی. ښائی هم دی طرف ته ئی اشاره کړی وی چه «اصحاب الرقیم» هم دغه کسان دی. «طبرانی» او «بزار» د نعمان بن بشیر په حسن اسناد سره مرفوعاً روایت کړی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د «رقیم» ذکر وفرمایه او د دغو دریو سریو قصه ئی بیان کړه والله اعلم.

إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَتَيْنَاكَ رَحْمَةً وَهَيَّيْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ۝ فَضَرَبْنَا عَلَىٰ آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ۝

یاد کړه هغه وقت چه رجوع وکړه هغو ځلمیانو (د ویری د کفارو) غار ته

نو وویل دوی ای ربه غمونږه را کره مونږ ته له خپله نژده رحمت (چه پری پټ شو له غلیمه «دشمنه») او تیار کره مونږ ته له دی کاره غمونږ (چه مفارقت د کفارو دی) هدایت او کیښوده مونږ (پرده) پر غوړونو د دوی (چه هیڅ غږ ئی نه اوریده او ویده پراته وو) په غار کښی شو کاله په شمیر.

تفسیر : یعنی داسی ئی پر غوړونو وتپول چه تر کلونو کلونو پوری په همغه سوری کښی ویده پراته وو. او د دی خوا او هغی خوا له احواله له سره نه وو خبر او نه کومه خبره د دوی غوړونو ته رسیده.

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمَدًا ۝۱۲

بیا راپورته کړل مونږ دوی دپاره د دی چه (په حالی علم سره هم معلوم کړو) چه کومه یوه له دغو دواړو دلو مختلفو په شخړه کښی) ښه حساب کوونکی ده (یا ئی یاد کړی دی حساب) د هغه چه دوی شخړه مدت تیر کړی ؤ (په دغه غار کښی).

تفسیر : له دیرو کلونو شخړه وروسته الله تعالی دوی وپښ کړل. خو ظاهر شی چه د اختلاف کوونکو په منځ کښی کوم یو د دوی د نوم د مدت صحیح اندازه ښوولی شی؟ ظاهر دی چه د داسی اوږده خوب شخړه وروسته کله چه دوی وپښ شوی دی نو په قدرتی طور سره پخپله د خوب کوونکی او گردو (تولو) لیدونکو په منځ کښی راز راز (قسم قسم) خبری سره مبادله کیږی. او غښی ئی مدت لږ ښیی. او غښی ئی دیر غږگندوی (ښکاروی). یو به اقرار کوی. او بل به ئی مستبعد گڼلی تری انکار کوی. نو دوی ئی راوینښ او دا ئی وروښوده چه کوم یو جماعت سم له حقیقت سره سمی خبری کوی؟ او واقعیت ته نژدی دی؟ او وروسته د دی حقیقت له پوهیدلو سره د بعث «بعد الموت» عقده حل کولی شی؟ چه په هغه کښی د هغی زمانی خلقو سره جگړی کولی.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ۝۱۳

مونږ قصه کوو تاته (مفصلاً) خبر حال د دوی په حقه (رښتیا) سره، بیشکه دوی داسی غلمیان دی چه ایمان لری په رب خپل او زیات کړی ؤ مونږ

دوی له جهته د هدایته.

تفسیر : یعنی د ایمان څخه زیات درجه ئی ورته ورکړه چه د اولیاؤ درجه ده .

وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ

او تینګ ترلی دی مونږ پر زړونو د دوی (قوت او صبر)

تفسیر : یعنی زړونه مو قوی کړی او په قبول او اظهار د حق سره او دوی مضبوط او ثابت قدم کیښود او خپله خبره ئی صافه وویل.

إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَن نَّدْعُو مِنْ دُونِهِ إِلَهًا قَدْ قُلْنَا إِذْ أَشْطَطَا ۝۱۴

کله چه پاڅیدل (پس له ماموریدلو د کفر په سجدی سره) نو وویل دوی رب ځمونږ رب د آسمانونو او (رب) د ځمکی دی له سره به عبادت ونه کړو بی له هغه الله د بل معبود (او که بل څوک مونږ په الوهیت سره وباله نو) خامخا په تحقیق ویلی به وی مونږ هلته خبره خطا لویه دروغه.

تفسیر : یعنی کله چه «رب» هغه دی نو د بل چا معبود درول حماقت دی، «الوهیت» او «ربوبیت» دواړه هم ده ته ور (لائق) او مخصوص دی.

هَؤُلَاءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمُ سُلْطَانٌ بَيِّنٌ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۝۱۵

دا کسان قوم ځمونږ نیولی دی دوی بی له الله (نور باطل) معبودان، ولی نه راوړی دوی په (عبادت د باطلو معبودانو) کوم برهان سند، ښکاره نو څوک دی ډیر ظالم له هغه چا څخه چه تری پر الله دروغ (چه شریکان ورته دروی بلکه لوی ظالم له ده څخه بل نه دی).

تفسير : لکه چه موحدین د توحید صاف صاف دلائل وړاندی کوی که مشرکین هم پخپله دعوی کښی رښتین وی نو کوم واضح دلیل ولی نه وړاندی کوی؟ که ئی وړاندی کړی نو له کومه به ئی راوړی؟ دروغ پښه نه لری. له دی نه به لوی دروغ څه وی چه دوی د الله تعالی دپاره شریک دروی.

کله چه دقيانوس اصحاب الکهف ته دري ورځي مهلت ورکړ او دوی پخوا د تمامیدلو د دري ورځو وتښتیدل نو (یملیخا) چه مشر د دوی و په منع کښی د لیاری کښی ئی وویل خپلو څښنو نورو ځلمیانو ته داسی:

وَإِذَا عَزَلْتَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهُ فَأَوَّا إِلَى الْكَهْفِ يَنْتَرِلُكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ
وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مَرْفَقًا ①٩

او کله چه په څنگ شوئ تاسی له دغو مشرکانو او له هغو (بتانو) چه عبادت ئی کوی دوی بی له الله نو ځای ونیسئ تاسی هغه غار ته (او دیره شی پکښی) خپور (خور) به کړی تاسی ته رب د تاسی له رحمته خپل او تیار به کړی تاسی ته له کار ستاسی اسباب د گزران (او خوشالشی).

تفسير : «کله چه د مشرکانو له دینه مونږ بیل یو نو په ظاهری دول (طریقه) سره هم مونږ ته لازم دی چه له هغوی څخه بیل اوسو. او کله چه د دوی له باطلو معبودانو څخه گوښه (بیل) شو نو ښائی چه له هر طرفه وشکوو او خاص خپل لوی الله جلت عظمته په طرف رهی (لار) شو او د هغه رحمت او تلافی ته امید واری ولرو» پخپلو منځونو کښی ئی سره داسی مشوری وکړی په پای (آخر) کښی لارل او د غره په سمځی کښی کیناستل.

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزْوُرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ
ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ

او وینی به ته لمر کله چه راخیژی نو میلان کوی له غاره د دوی ښی طرف ته او کله چه لویدی نو پریږدی دوی (او تری تیریږی) کین طرف ته او دوی په ارت میدان کښی دی له دی غاره، دغه (مذکوره احوال د دوی) له دلائلو

(د قدرت) د الله دی.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ پخپل کامل قدرت سره دوی ته د داسی دیره غځای په لوری لیار ښوونه وکړه چه هلته مأمون او مطمئن شول او په آرامی او خوشالی سره پریوتل نه د غځای د تنگوالی څخه د دوی زړونه خفه ؤ او نه لمر دوی ته څه ریر (زحمت) او تکلیف رسوه. د دی لامله (له وجی) چه د دغه سوری مخ د شمال په لوری او په هسی یوه وضع او هیئت سره واقع وه چه د ضرورت په اندازه به لمر ورته رسیده او بی د څه ضرر د رسولو څخه به تری وته.

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا ۝۱۴

هر چاته چه سمه صافه لياره وروښوده الله نو همغه دی د سمی صافی لیاری موندونکی او هر څوک چه گمراه ئی کړی (الله) نو له سره به نه مومی ته ده ته کوم ولی دوست ليار ښوونکی.

تفسیر : یعنی ظاهری او باطنی ليار ښوونه کرد (تول) د ده په قبضه کښی ده وگوره څه مهال (وخت) چه گرده (توله) دنیا سره ښوئیدلی وه «اصحاب الکھف» ئی څرنکه د هدایت په لياره تینگ او ثابت قدم کړل او په ظاهری دول (طریقه) ئی هم څرنکه د یوه عجیبه سوری په طرف د دوی ليار ښوونه وکړه.

وَحَسِبْنَاهُمْ اِقْنَاطًا وَهُمْ رُقُودٌ ۖ وَنُقِلْتُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ ۚ
ذَاتَ الشِّمَالِ ۚ وَكَلْبُهُم بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعَتْ
عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتُ مِنْهُمْ فرَارًا ۚ وَلَكِلْتُ مِنْهُمْ رُعْبًا ۝۱۵

او ته به گمان کوی په دوی (که چیری ئی وویښی) چه ویښ دی حال دا چه دوی ویده دی او اړوو دوی (د پرښتو په وسیله) په ښی اړخ او کین اړخ او سپی د دوی (د دوی په مخ کښی ورته پروت دی چه) غځوونکی دی (په غمکه) د دواړو څنگلو خپلو په خولی د غار کښی، که (چیری ورپورته شی

ته دوی ته او (نظر واچوی پر دوی نو خامخا مخ به وگرځوی ته له دوی
 څخه په تیښته او خامخا دک به کړی شی ته له دوی نه له ویری.

تفسیر : وائی چه د دوی سترگی به د خوب په وقت کښی هم خلاصی وی او د دومره یو طویل
 خوب هیڅ یو اثر د دوی په ابدانو کښی نه ښکاریده. نو ځکه هر چا به چه دوی ته کاته نو
 داسی ئی گانه چه دوی وینی دی. او الله تعالی دغو ویدو غلمیانو ته شان. هیبت او جلال
 وروباښه. او دوی دغه د هستوگنی ځای ته ئی دومره دهشت او عظمت ورکړ چه هیچا به ورته نه
 شو کتلی، او نه به ورنژدی کیدلی شو خو خلق د هغه د ځای څخه ننداری جوړی نه کړی او
 هلته بنداری ونه تری او دوی ناآرامه او بی هوسا (بی آرامه) نه کړی د دوی پسی یو سپی هم
 رهی (روان) شوی ؤ چه د دغو نیکانو اثر پر دغه سپی هم ورسیده. او تر سلهاؤ کلونو پوری
 ژوندی پاتی شو. اګر که د سپی سائل بد دی. لیکن په ملیاردو بدانو کښی یو ښه هم شته. او
 خورا (زیات) دیر هسی بدان چه د خپلو بدو اعمالو له کبله (وجی) له سپی او نورو حیواناتو
 څخه هم ښکته او خراب وو د نیکانو او ښو میرو (خاوندانو) له برکته د عزت او عظمت او
 رفعت خاوندان شوی دی. او بالعکس د نیکانو له کوره او کهوله دیر کسان پخپل ځان حیران
 پاتی شوی دی.

ځوی د نوح چه له بدانو سره مل شو.

کورنی صفت ئی ورک شو دی ځپل شو.

د اصحاب الکھف سپی چه خو ورځی

پل د نیکو کښی رهی شو وصف ئی بل شو .

څوک چه ښه گرځی ښه وینی پاک الله به تری خوشال شی.

څوک چه بد گرځی بد پرځی د غلو مل ته وینه غل شو.

وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ ط قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ
 كَمْ لَبِثْتُمْ ط قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضُ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ
 أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ ط فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ
 إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ
 مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ①٩

إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُبُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مَلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا ﴿۲۰﴾

او هم داسی (لکه چه ویده کری وو مونبر اصحاب الکھف) وینن کره مونبر دوی چه پوشتنه وکری پخپلو منځونو کښی، نو وویل یو ویونکی له دوی نه چه څومره مدت مو تیر کری دی؟، نو وویل (ورته دغو نورو چه) تیره کری ده مونبر یوه ورځ یا یوه برخه د ورځی، وویل (نورو) چه رب ستاسی ښه خبر دی په هغه مدت چه تیر کری دی تاسی نو ولیږئ تاسی یو خپل په دی سپینو زرو ستاسی چه دا دی دی ښار ته نو ودی گوری چه کوم یو له دغه (اهل د ښار) نه ښه پاکیزه دی له جهته د طعامه نو رادی وری تاسی ته رزق له هغه او نرمی او زیرکی دی کوی (په معامله کښی) او نه دی خبروی خامخا په تاسی هیڅ یو هم. بیشکه دوی که خبردار (یا قادر) شی پر تاسی نو سنگسار به کری تاسی یا به بیرته وگرځوی دوی تاسی په دین خپل کښی او له سره به خلاص نه شی تاسی (او ښه به ونه مومی) په دغه وقت کښی هیڅکله.

تفسیر : یعنی څرنگه ئی چه پخپل قدرت سره دوی په داسی یوه اوږده خوب کښی ویده کری و همغسی ئی دوی په مقرره وقت کښی راوینن کرل، کله چه پاڅیدل نو پخپلو منځونو کښی ئی سره په مذاکرو شروع وکړه، چه مونبر به څومره مدت ویده شوی یو؟ ځینو وویل «یوه یا نیمه ورځ» یعنی ډیر لږ ویده شوی یو. بل وویل چه (له دغو بی فائدو خبرو څخه څه په لاس درځی) په دغه خو د الله تعالی علم ډیر ښه رسیږی چه مونبر څومره مدت ویده شوی یو. اوس کار کوئ، یو سری ته پیسی ورکړئ، او ښار ته ئی ولیږئ چه له کوم دکان څخه حلال او طیب طعام واخلي. او رانی وری مگر دغه ضروری ده چه دغه سری دی په ډیر هوښیاری سره لار شی او بیرته دی راشی او په نرمی او تدبیر سره دی ښائی معامله وکری چه هیڅ یوه ښاری ته ځمونږ پته او ښه څرگنده (ښکاره) نشی که نه لویه خرابی به راپیښیږی. که هغه ظالم باچا پر مونبر خبردار شی نو مونبر به سنگسار کری. یا به مونبر په جبر او اکراه سره له دغه حقانی دین څخه واړوی. (العیاذ بالله) که داسی کومه واقعه راپیښه شوه نو هغه اعلی کامیابی او فلاح چه مونبر ئی غواړو له سره نه حاصلیږی. ځکه چه د حق دین څخه اوښتل اگر که په جبر او اکراه سره هم وی د اولوالعزمو مؤمنانو کار نه دی.

تنبیه : ځما په نزد ﴿يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ﴾ محض د مدت د تقلیل څخه کنایه ده د خوب د پاڅیدلو څخه وروسته دغه طویل مدت هم دوی ته قلیل محسوس شوی و. رښتیا ده چه «خوب او

مرگ سره برابر دی» د ﴿يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ﴾ د «او» د حرف سره استعمال داسی وکنئ لکه چه د جزء (۱۸) «المؤمنون» د سورت په (۱۱۲) آیت (۶) رکوع کښی دی ﴿كُلُّ لَيْثَةٍ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ قَالُوا لَيْسَ أَیُّوْمًا أَوْ بَعْضَ یَوْمٍ فَسَلِ الْعَادِّیْنَ﴾

وَكَذَلِكَ أَثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ

او هم داسی (لکه چه مو وینس کړی وو دوی) خبر کړل مونږ (خلق) پر دوی باندي چه پوه شی (دغه د حشر منکران چه) بیشکه وعده د الله حقه ده او بیشکه قیامت (چه دی) نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغه کښی (او خبر کړل مونږ دغه خلق په اصحاب الکھف) کله چه جگړی کولی دوی په منځ خپل کښی په کار (د دین) خپل.

تفسیر : یوه له دوی غځینی پیسی واخیستی او ښار ته ننوت خو د ښار گرد (تول) شیان د ده په نظر کښی پردی او غیر متعارف ښکاره شول په دغه مدت کښی څو قرنه تیر شوی ؤ، د ښار خلق د دغو پیسو د سکو د لیدلو څخه حیران شول چه پر دی د کوم باچا نوم دی؟ او د کومی زمانی دی؟ او گرد (تول) سره داسی وپوهیدل چه دغه سری له کوم غایه کومه قدیمی خښه کړی خزانه موندلی ده څو دغه خبره د باچا په غور کښی ورسیده او هغه همغه پخوانی لیکلی تخته وغوښته چه پر هغه څو نومونه او ممیزه صفتونه لیکلی شوی ؤ او دغه هم پکښی مسطور ؤ چه دغه غلمیان یو ناڅاپه په دغه کال کښی لا درکه او تری تم شول. له تحقیقه ثابت شوه چه دغه سری د همغه مفقودالخبر دلی څخه دی. په دغه وقت کښی په دغه ښار کښی د «بعث بعد الموت» په نسبت سخت جگړه نښتی وه چا به ویل چه د مر کیدلو څخه وروسته بیا ژوندون نشته، چا به ویل چه محض روحانی بعث دی او جسمانی نه دی څوک د روحانی او جسمانی د دواړو معادو قائل ؤ، د دی وقت باچا یو حق خوښوونکی، منصف سری ؤ، او غوښته ئی چه له یو طرف کوم داسی نظیر او مثال په لاس ورشی چه په هغه سره پوهول آسان شی، او عقلی استبعاد له منځه ورک شی. پاک الله دغه نظیر ورپیدا کړ، بالاخر د آخرت منکران هم د دی حیرت راوړونکی ماجری د لیدلو او اوریدلو سره په آخرت متیقن شول، او دغی نظاری په خاص دول (طریقه) سره د دوی پر طبائعو اثر وغورځاوه او وپوهیدل چه په دی سره الله تعالیٰ مونږ ته تنبیه راکړه ځکه چه دغه قصه د دوهم غلی بیا ژوندی کیدلو څخه له سره کمه نه ده.

تنبیه : غځینو د ﴿إِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ﴾ مطلب داسی اخیستی دی چه الله تعالیٰ د

«اصحاب الکھف» له حاله په هغه وقت کښی خلق خبر کړی و نو ځکه د «اصحاب الکھف» په نسبت جگړو او مناقشو جریان درلود (لرلو)، چه هغه څو تنه ځلمیان چه یو ناڅاپه سره ورک او تری تم (گډود) شوی وو. چیری لارل؟ چه د هغوی په نسبت له دیری اوږدی زمانی راهیسی داسی آورو چه راځی. دوی ولی رانغلل؟ دوی چیرته لارل؟ د دوی نسل به چیری منتشر شوی وی؟ تر اوسه پوری دوی نه دی ژوندی پاتی. او ضرور گرد (تول) سره مړه او خاوری شوی دی. په دغه مسئله کښی به ځینو یو شی او ځینو به بل شی ویل چه یو ناڅاپه الله تعالی د حقیقت له مخی پرده پورته کړه او هغه گرد (تول) اختلافات ئی سره ورک کړل.

فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُيُوتًا رَّبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ۖ

نو وویل (دغو خلقو یو بل ته) چه جوړه کړئ پر دوی یوه بناء، رب د دوی ښه عالم دی په (احوال د) دوی، وویل هغو کسانو چه غالب وو په کار (د دین) د دوی چه خامخا جوړ به کړو مونږ هر ورو (خامخا) پر دوی باندی مسجد (چه لمونځ پکښی وکړی شی).

تفسیر : دغه نه دی معلوم چه وروسته له هغه «اصحاب الکھف» همغسی ژوندی پاتی شول؟ یا ئی انتقال وکړ؟ که انتقال ئی کړی دی څه مهال (وخت) ؤ؟ او که ژوندی پاتی دی تر کله؟ یا به تر کله ژوندی پاتی کیږی؟ په هر حال د هغه ښار خلقو چه دغه سوری ته نژدی په کوم مناسب ځای کښی د یادونی په شان کوم عمارت جوړ کړی چه له هغه ځینی زائرینو ته څه سهولت پینښ شی نو په دغه کښی به د آرائی اختلاف واقع شوی وی چه څه قسم عمارت جوړ کړ شی، د دغو اختلافونو تفصیلات خو پاک الله ته ښه معلوم دی، او دغه هم د ده په علم کښی شته چه دغه تجویز د دوی له موت څخه وروسته وشو؟ یا پخوا له موته؟ یا د دوهم ځلی د خوب طاری کیدلو څخه وروسته؟ آیا خلق تر هغه سوری پوری رسیدلی دی؟ او د دوی په ملاقات یا زیارت مشرف شوی دی؟ که نه؟ خو بیا هم هغو بارسوخو او بااقتدارو سریو «چه د اصحاب الکھف» پر اسلامی دین وو داسی سره غوټه کړه چه دغه غار ته نژدی یو معبد تعمیر شی د اصحاب الکھف په نسبت برسیره پر دی چه پاڅه موحدان او متقیان وو په یقینی ډول (طریقه) نه ویل کیدی شی چه د کوم نبی علیه السلام پر دین او شریعت وو لیکن هغه کسان چه پر دوی معتقدان شوی او عمارت ئی ورجوړ کړی وو نصرانیان وو. ابوحیان په «بحر محیط» کښی د «اصحاب الکھف» د ځای د متعین کولو په نسبت متعدد اقوال نقل کړی دی. من شاء فلیراجعه.

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ

ژر به وائی (یعقوبیه چه دوی) دری دی خلورم د دوی سپی د دوی دی، او ویه وائی (نسطوریه چه دوی) پنځه دی شپږم د دوی سپی د دوی دی، ویشتل (او ویل بی له نښی بی دلیل) په غیب سره.

تفسیر : یعنی سامعین به د «اصحاب الکھف» د قصی له آوریډلو څخه وروسته لکه چه د خلقو عادت دی اتکلی غشی ولی یو به وائی چه دوی دری وو، خلورم د دوی سپی ل. بل به وائی چه دوی پنځه وو او شپږم به سپی ښی. لیکن دغه گرد (تول) اقوال داسی دی لکه چه څوک یی د نښی له ټاکلو (مقررولو) څخه تیوی (گتی) وولی. ممکن دی د دغو مختلفو خبرو په ویلو کښی برسیره په جهل د رسول الله صلی الله علیه وسلم امتحان هم مقصود وی چه وگورو محمد صلی الله علیه وسلم په دغه معامله کښی څه فرمائی؟ ځکه احتمال لری چه یهودانو د هغو صحیح تعداد اوه ښوولی وی چه د هغه په طرف لوی قرآن هم اشاره فرمائی.

وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَّبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمُ الْآمِرَاءُ ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمُ مِنْهُمْ أَحَدًا ۚ

او ویه وائی (مومنان په اخبار د محمد چه دوی) اوه دی او اتم د دوی سپی د دوی دی، ووايه (ای محمده! دوی ته) رب څما ښه علم لری په شمیر د دوی نه پوهیوی په (شمیر د) دوی مگر لږ (د خلقو) نو جگړه مه کوه (ای محمده!) په باب د دوی (یعنی اصحاب الکھف) کښی مگر جگړه ښکاره او فتوی مه غواره په باب د دغو (اصحاب الکھف) کښی له دغو (کتابیانو) څخه له هیڅ یو (ځکه چه ته پخپله پری خبر ئی په وحیه سره)

تفسیر : یعنی په دی قسم غیر معتد به خبرو کښی زیاتی جگړی کول او تردید، فضول او لاحاصل دی. د عدد په معلومولو پوری کوم اهم مقصود نه دی متعلق، هومره خبره چه الله تعالی رانودلی ده له هغی څخه د زیات تحقیقاتو پسی لویدل او هومره تردید چه الله تعالی فرمایلی دی له هغه څخه زیات تردید او جگړی نښلول، فضول دی. ابن عباس رضی الله تعالی عنه فرمائی

زه د هغو قلیلو کسانو څخه یم (چه هغوی د قرآنی سیاقه معلوم کړی دی چه) اصحاب الکھف هم دغه اوه تنه دی. ځکه چه الله تعالیٰ هغو پخوانیو دواړو اقوالو ته ﴿رَجَبًا بِالْغَيْبِ﴾ و فرمایه او دریم قول سره ئی ونه فرمایل علاوه پر دی د بیان اسلوب هم بدل شوی دی په پخوانیو دواړو جملو کښی «عطفیه واو» نه وه او په دریم کښی شته. او د ﴿وَتَأْمُرُهُمْ كَلِمَةً﴾ په عطف سره له راوړلو څخه گواکی دغی خبری ته زور ورکول مقصود دی چه د دغه قول قائل په پوره بصیرت او وثوق سره د واقعی له تفصیله واقف دی ځینو د دی په تائید کښی دا هم ویلی دی چه پخوا له دی نه له ﴿قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمُؤْمِنُكُمْ﴾ څخه د یوه تن قول راڅرگند (ښکاره) شو. او له ﴿قَالُوا لَيْسَ بِنَايُومًا﴾ الآية - څخه پرته (علاوه) له هغه قائل څخه د دری تنو نورو قائلینو پته ولگیده له «قالوا ربکم اعلم، الآية» څخه برسیره په دوی د دریو تنو قائلینو ثبوت هم په لاس راځی او په دی ډول (طریقه) اقلا لږ تر لږه ښائی دوی اوه تنه وی. چه سپی تری مستثنی پاتی دی ځما نیکه مولانا مراد علی خان کاموی په خپل هغه قلمی تفسیر کښی چه په (۱۲۹۱) هـ ق کښی د خوگیانو په کږه کښی لیکلی دی او بیا په (۱۳۴۰) هـ کښی د لاهور په دین محمدی پریس کښی چاپ شوی دی د اصحاب الکھف اسماء داسی لیکلی دی: (۱) یملیخا (۲) مکسلمینا (۳) مسلمینا (دغه دری تنه د ښی لاس درباریان یعنی اصحاب الیمین دی) (۴) مرنوش (۵) دبرنوش (۶) شازنوس (دغه دری تنه د کین لاس درباریان یعنی اصحاب الشمال دی) (۷) مرطونس هغه شپون دی چه دوی ته ئی د هغه سمخ لار ښوونه وکړه او د دوی د نجات سبب شو د دوی د سپی نوم (قطمیر) او د دوی د باچا نوم (دقیانوس) او د ښار نوم (افیوس یا طرطوس دی).

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَائِيٍّ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا ۖ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَلَىٰ أَنْ يَهْدِيَنِّي رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا ارْتِدًا ۖ

او مه وایه له سره په هیڅ باب کښی چه بیشکه زه کوونکی یم د دغه کار صبا مگر (متصل ورسره ووايه ای محمده!) که اراده فرمایلی وی الله او یادوه رب خپل کله چه دی هیر شی او ووايه (ای محمده! دوی ته) ښائی چه سمه صافه لیاره وښی ماته رب ځما ډیری نژدی ته له دی نه له جهته د لیار ښونی (او نیکه لیاره).

تفسیر : د «اصحاب الکھف» قصه په تاریخی کتابونو کښی له نادراتو څخه لیکلی شوی وه او هر سری تری نه شو خبریدی. مشرکینو د یهودانو په لمسون له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دغه سوال وکړ چه له دغه پوښتنی څخه د دوی مقصود امتحان وو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم وعده وفرمایله چه صبا به ئی دروښیم ځکه متیقن ؤ چه جبرئیل علیه السلام به راځی او

زه به تری معلومات اخلم او دوی ته به ئی وایم، خو جبرئیل علیه السلام تر پنځلسو ورځو پوری رانغی رسول الله صلی الله علیه وسلم دیر خفه او غمجن شو مشرکین په خندا او مسخرو لکيا شول بالاخر د الله تعالی له جانب دغه قصه ورته ولیږله شوه او په پای (آخر) کښی ئی نصیحت هم ورعلاوه شو چه وروسته له دی نه د هیڅ یوی خبری په نسبت بی د ﴿إِنْ شَاءَ اللَّهُ﴾ څخه نه ښائی چه وعده وفرمائی که کوم وقت له تانه هیره شی نو هر کله دی چه په یاد راشی ﴿إِنْ شَاءَ اللَّهُ﴾ ووايه او امیدوار شه چه الله تعالی به ستا درجه له دی نه لا زیاته کړی. یعنی هیڅ شی هیڅ کله به له تاسی هیر نشی «موضح القرآن» یا د «اصحاب الکھف» د واقعی څخه زیات په عجیب طور ستاسی حفاظت وفرمائی او فتح او بری به مو در په برخه کړی لکه چه د «ثور» په غار کښی وشو یا د کھف د واقعی څخه زیات عجیب واقعات او شواهد ستاسی له ژبی څخه ویاسی چه خلقو ته ئی بیان کړی.

وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ۝۱۵

او مدت تیر کړی وو دغو (علمیو) په غار کښی دری سوه کاله (شمسی) او زیات کړی ؤ پری دوی نهه (قمری کلونه نور هم)

تفسیر : یعنی د شمسی په حساب پوره دری سوه کاله په هغه غار کښی ویده وو. او په قمری سره (۹) کاله نور زیات شو (په دغه کښی د ورځو او میاشتو کسور نه دی محسوب شوی) یا دری سوه کاله وروسته امکان لری چه لږ څه له خوبه وښی شی او بیا تر نهو کلو پوری ویده پاتی شی. د ځینو علماؤ رایه دا ده چه دغه (۳۰۹) کاله د دوی د ویشیدلو څخه بعد د محمدی عهد پوری مدت ئی بیان فرمایلی دی. یعنی له خلقو سره وروسته د لیدلو او ویلو بیا ویده شوی دی چه د دوی له دغه وروستنی پېښی څخه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوری دومره مدت تیر شوی دی والله اعلم.

لطیفه د هندوستان د (زیشوان) په علاقه کښی یو سری د دوه سوه او دوه پنځوس (۲۵۲) کلنی عمر کښی شته چه اوس د خپلی څلیرشتمی (۲۴) ښځی سره ژوندون کوی.

قُلْ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصُرُ بِهِ وَأَسْمِعُ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) الله ښه عالم دی په مقدار د هغه مدت (چه دوی ځنډ (تاخیر) کړی وو په هغه کښی)، خاص هم ده لره دی پت (اسرار) د آسمانونو او د ځمکی (او د ساکنینو او موجوداتو د هغو هم)، څه ښه لیدونکی دی الله (د هر موجود) او څه ښه اوریدونکی دی الله (د هر مسموع)،

تفسیر : یعنی مؤرخین د دوی د ویدیدلو او د بیا ویشیدلو مدت راز راز (قسم قسم) بیانوی خو له گردو (تولو) څخه صحیح او صواب همغه ده چه الله تعالیٰ ئی ښیی ځکه چه د آسمان او د ځمکی د گردو (تولو) پتو اسرارو علم هم له ده سره شته او هیڅ یو شی د ده د قدرت له سترگی څخه نه شی تیروتی.

مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ۝۳۱

او نشته چیری دوی ته بی له دی نه هیڅ دوست (متولی د امورو) او نه شریکوی په حکم (قضاء) خپل کښی بل هیڅوک.

تفسیر : یعنی همغسی چه د ده علم محیط دی د ده قدرت او اختیار هم پر گردو (تولو) حاوی دی همغسی چه د ﴿لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ په علم کښی هیڅوک له ده سره مل او شریک نه دی د قدرت په اختیاراتو کښی هم هیڅوک له ده سره مل او شریک نشی کیدی.

وَأَنذِرْ مَا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ كِتَابٍ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ ۚ وَلَكُنْ تَنذِرًا ۝۳۲

او ولوله (ای محمده! دوی ته) هغه چه وحی کړی شوی ده تاته له کتابه د رب د تا، نشته بدلونکی د کلماتو د دغه (الله)، او له سره به نه مومی ته غیر له دغه (الله) هیڅ ځای د پناه (که قصد ئی وکړی)،

تفسیر : د «اصحاب الکھف» په قصه کښی ئی فرمایلی ؤ ﴿فَلَا تُزَكِّهِمْ إِلَّا أَزْوَاجَهُمْ﴾ مطلب دا دی چه په بیکاره شیانو د زیات بحث او پلتنی (تحقیق) او مناقشی هیڅ ضرورت نشته. تاسی خپل د منصبی فرض په اتمام کښی مشغول او لگیا اوسئ! یعنی هغه جامع او مانع او کافی او شافی کتاب چه تاته ستا رب مرحمت فرمایلی دی، هغه ولوله! او خلقو ته ئی واوروه! کومی خبری چه الله تعالیٰ په دی کښی آورولی دی او هغه وعدی ئی چه فرمایلی دی هیڅ یو داسی طاقت نشته چه هغه واړوی. یا ئی بدل کړی، یا ئی بیرته وغورځوی، یا ئی غلطی ثابتی کړی که څوک د دغو خبرو تبدیل پسی وی یا د دی کتاب د حقوقو په اداء کولو کښی قصور کوی هغه دی ښه وپوهیږی چه د الله تعالیٰ د مجرمانو دپاره په هیڅ یو ځای کښی د پناه ځای نشته. هو د وفادارانو د پناه ورکولو دپاره د هغه

رحمت وسیع دی (اصحاب الکھف) وگورئ کله چه دوی د الله تعالیٰ په خبرو ټینگ ولاړ وو نو دوی ته ئی څرنګه ښه غای پخپل فضل او مرحمت سره ورعنایت کړ.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاوَةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ

او صبر (بند او ټینگ) کړه نفس خپل له هغو کسانو سره چه بولی (عبادت کوی) د رب خپل په سبب (اول د ورځی) او بیګا (آخر د ورځی یعنی هر کله) غواړی دوی ذات (یا رضاء) د الله.

تفسیر : یعنی د ده د لقاء او رضاء د حصول په شوق کښی په نهایت اخلاص سره تل په عباداتو کښی مشغول اوسیږی. مثلاً ذکر کوی، قرآن لولی، پر خپلو لمونځونو مداومت کوی، د حلالو او حرامو تمیز کوی، د خالق او د مخلوق د دواړو حقوق پیژنی، اگر که د دنیوی حیثیته دوی معزز او مالدار نه دی، لکه په لویو اصحابو کښی په دغه وخت کښی حضرت عمار، صهیب، بلال، ابن مسعود خباب سلمان او نور رضوان الله علیهم اجمعین نو داسی مخلصین مؤمنین له خپل صحبت او مجالست څخه تل مستفید وګرځوه او د هیچا په وئیلو او اورولو سره دوی د خپل مجلسه څخه مه بیلوه.

وَلَا تَعْدُ عَيْنُكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

او نه دی تیریږی (وړاندی دواړه) سترګی ستا له دوی نه چه غواړی ته، زینت (ښائست) د دی ژوندون لږ خسیس،

تفسیر : یعنی د دغو غریبانو او مات زړو او بی وځلیو (کمزورو) مخلصینو مومنینو څخه له سره خپلی سترګی مه آړوه! او لویو لویو غټو متکبرانو دنیادارانو ته په دغه مقصد مه ګوره! چه د دوی د مسلمان کیدلو څخه به اسلامی دین ډیر ښه رونق او ښائست مومی ځکه چه اسلامی اصلی عزت او رونق په مادی خوشحالی او د سپینو او سرو زرو په مسکوکاتو نه دی مضبوط. بلکه په ایمان او تقویٰ او اعلیٰ درجه ښو اخلاقو سره قائم دی. د دنیا ټال او تیل، ښائست او سنگار بیخی فانی او د سیوری په شان تلونکی شی دی. حقیقی دولت خو ایمان، تقویٰ او تعلق مع الله دی چه هغه له سره ماتی او زوال نه لری. لکه چه د «اصحاب الکھف» په واقعه کښی د الله تعالیٰ د یاد کوونکو او د دنیا د طالبانو پای (آخر) او خاتمه معلومه شوه.

وَلَا تَطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ۝

او اطاعت مه کوه (مه اوړه خبره) د هغه چا چه غافل کړی دی مونږ زړه د ده له ذکره ځمونږ او متابعت ئی کړی دی د هوا خپلی او دی کار د هغه تجاوز (له حقه او غورځول د حق شاته او تجاوز له حدود الله).

تفسیر : یعنی د هغو کسانو په خبرو تاسی له سره غوړ مه ږدئ او مه ئی اورئ چه د هغوی زړونه له حقه زاهل او په دنیوی نشو کښی مست او لایعقل او د الله تعالیٰ له یاده بیخی غافل دی. او تل د خپل نفس د خوښی او غوښتنی پسی مائل او رهی (روان) او لکیا دی. د الله تعالیٰ په عبادت کښی تکبر، لویي، ځانمنی (خودنمائی)، هوا پرستی، تقدم او تعالیٰ د دوی دود (رواج) او دستور دی. اگر که دوی ظاهراً دیر بدایان (دولتمن)، د جاه او ثروت خاوندان هم وی. په روایاتو کښی راغلی دی چه د قریشو ځینو صنادیدو او غتانو ځمونږ رسول صلی الله علیه وسلم مبارک ته وویل «تاسی د خپلو شاوخوا څخه دغه فقراء، مسکینان خواران، غریبان چه گرد (تول) سره اوږه گان (خوار) دی لری کړئ. څو مونږ غتان. مشران. لویان او سرداران تاسی سره کینو.» گواکی مسلمانانو ته اوږه (خوار) او کفارو ته ئی بدای او سردار وویل. ممکن دی چه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک زړه کښی دغه خبره تیره شوی وی چه د دغو غریبانو په بیلولو کښی د لږ څه مدت دپاره څه حرج او مضائقه ده؟ دوی خو پاڅه مسلمانان دی، مصلحت ته کلی نه به خپه کیږی او دغه غتان به په دغه وسیله سره اسلام قبلوی. نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو چه تاسی له سره د دغه متکبرانو دغه خبری مه آوری! ځکه چه د دوی دغه غوښتنی بیخی چتی (فضول) او بیکاره دی په دوی کښی د حقیقی ایمان د قبلولو رنگ او استعداد نشته. نو بیا محض د موهومی فاندی دپاره د مخلصینو مسلمانانو د خاطر احترام ولی پرېښودی شی. او هم د غتانو او غریبانو سره د دغسی معاملی له کولو څخه احتمال شته چه د عامو خلقو په زړونو کښی د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نسبت ﴿مَعَاذَ اللَّهِ﴾ بدگمانی او نفرت پیدا شی چه د هغه ضرر له دی ضرر څخه به دیر زیات وی چه اوس د دغو څو تنو متکبرو د اسلام د نه قبلولو په صورت کښی تصور کاوه شی!.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته اسلام قرآن) حق دی له رب ستاسی، پس هر څوک چه اراده (د ایمان) وکړی نو ایمان دی راوړی! او هر څوک چه اراده (د کفر) وکړی نو کافر دی شی.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ له جانبہ ربتیا ربتیا خبری اورولی شوی دی. الله تعالیٰ د چا د منلو او د نه منلو ہیخ پروا نه لری هر غه نفع یا نقصان چه پیشیوری هغه به یواځی ستاسی وی منونکی، او نامنونکی له هر یوه سره د هغه خپل عمل د لاری مل وی. او هغوی دواړه دی خپل هغه عاقبت او خاتمی ته ښه څیر شی او فهم دی ورته وکړی چه وروسته بیانپوری. خالص دنیوی عیش او عشرت خوشی چتی (بیکاره) او فانی دی. او دنیوی مزی او چرچی هلته ښی او خوندوری کیدی شی. چه د اخروی فلاح او نجات وسیله وگرځی. هوا یواځی دنیوی تمول په کار نه راځی. بلکه هغه کسان چه په دغه جهان د اسلام په حالت خواروزار او پریشان دی په هغه جهان کښی به خوښ او خوشال او فرحان او په عیش او عشرت او آرام کښی وی. امام زاهدی رحمه الله علیه ویلی دی له دغه امر څخه مراد وعید او تهدید یعنی ویرول او زورول دی نه اباحت او اجازت ځکه چه بیا ئی داسی فرمایلی دی.

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا
يُغَاثَوْنَ بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ۝٢٩

بیشکه چه مونږ تیار کړی مودی لپاره د ظالمانو (کافرانو داسی) اور چه چاپیر شوی دی له دوی پردی د هغه (چه هغه پردی به هم د اور وی)، او که فریاد وکړی (دوی له تندی) نو فریاد به ئی واخیستی شی (په ورکولو د داسی) اوبو (سره) لکه زوی (یا د تیلو خت) چه وړیتوی به مخونه، بد څیز د څښلو دی (دغه زوی)، او بد دی (دغه اور ځای د آرام یا) له وجی د انتفاع.

تفسیر : یعنی د گرمی له شدته به تږی کیږی نو «العطش! العطش!» ناری وهی نو د تیلو تلچت (خبری) یا د زوو په شان اوبه دوی ته ورکولی کیږی چه د سخت تودوالی او د تندی له سببه د دوی خوله او کولمی به سره ټول وړیتی او تناکي وهی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ۝٣٠

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی ښه (عملونه) بیشکه مونږ نه ضائع کوو اجر (ثواب) د هغه چا چه ډیر نیک وی له جهته د عمل،

تفسیر : یعنی له ادنیٰ غنیٰ ادنیٰ نیکی هم نه ورک کیدی او پوره بدل به ورکری شی.

أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ

دغه (مؤمنان چه دی) شته دوی ته (هسی) جنتونه د تل هستوگنی چه بهیری له لاندی (د ونو او مانیو) د دوی (خلور قسمه) ویالی په لاس به کاوه شی دوی ته په دغه جنت کښی وښی له سرو زرو (خو وښوولی شی چه اصلی او دائمی دولتمن او باثروته کوم سړی دی؟)

تفسیر : هغه شوک چه تش د سرو زرو او سپینو زرو او ښو کالیو خاوندان دی یا هغو چه ورسره مسلمانان او د ښو اعمالو خاوندان، یا سره له اسلامه او حسنه اعمالو فقیران او بی وځلی (بی وسه) دی. د سرو زرو باهوگانو او وریشمنی جامی او هم داسی د جنت پر گردو (تولو) نعمتونو او کیفیاتو باندی نه مونږ او نه بل شوک پوهیدی شی چه غمونږ له فهمه ډیر لوړ او په محسوساتو کښی د هغه موطن کوم خاص او پوره مثال نه دی موجود.

وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ

او اغوندی به دغه (جنتیان) جامی زرغونی له نریو وریشمو او له پریرو (غتو) وریشمو.

تفسیر : ښائی چه مخ ئی د نریو وریشمو او استر ئی د پریرو (غتو) وریشمو څخه وی کما یفهم من قوله تعالى ﴿بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ﴾ جزء (۲۷) (د الرحمن (۵۴) آیت ۳ رکوع) یا دواړه قسمونه به سره بیل بیل استعمالیږی والله اعلم. په «موضح القرآن» کښی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه سره زر او ریشمین کالی نارینه و ته په جنت کښی ور رسېږی هر شوک ئی چه دلته واغوندی هلته به ئی نه آغوندی.

مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعَمَ الثَّوَابِ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ۖ

تکیه کوونکی به وی په دغه جنتونو کښی پر تختو باندی، خومره ښه بدل دی (دا جنتونه او نعمتونه) او خومره ښه دی (دا جنتونه او نعمتونه) عَای د آرام.

تفسیر : یعنی پر ښو چپرکتو او پالنگونو تکیه لگولی په نهایت عزت او احترام سره به ناست وی.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ

او وښیه بیان کړه ته دوی ته یو مثال (د کفارو او مومنانو هغه) دوه سړی.

تفسیر : دغه ئی د غنی کافر او فقیر مؤمن مثال بیان وفرمایه چه د هغه په ضمن کښی د دنیا بی ثباتی، او د کفر او تکبر بدانجامی، او د ایمان او تقوی پر مقبولیت باندی تنبیه ده. دغه دواړه سړی چه د هغوی مثال بیان شوی دی په واقعی ډول (طریقه) سره موجود وو؟ یا محض د تفهیم دپاره دغه مثال فرض کړی شوی دی. د علماؤ په دغه مورد کښی دوه قوله دی او د تمثیلو فائده په هر حال کښی حاصله ده.

جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زُرْعًا^ط

چه گرځولی (ورکړی وو) مونږ یو له دی دواړو ته دوه باغونه. له انگورو (تاکونه) او پت کړی وو مونږ دا باغونه په خرماؤ سره او پیدا کړی وو مونږ په منځ د دی (دواړو باغونو) کښی کښت (فصل).

تفسیر : یعنی د دغو باغونو په چار چاپیر د کجورو (خرماؤ) ونی کینولی شوی دی او د دواړو باغونو په منځ کښی ځمکه د زراعت دپاره تخصیص ورکړی شوی ده خو غله او میوه (قوت او فواکه) گرد (تول) تیار له هغه باغ څخه حاصل واخلی.

كَلَّمَا الْجَنَّتَيْنِ اتَتْهُمَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْئًا

دی دواړو باغونو ورکول به ئی میوی خپلی (پوره) او نه به ئی کاوه ظلم

(کموالی) له محصوله خپله هیڅ قدر.

تفسیر : یعنی داسی نه ؤ چه یو باغ به ښه وده (نشونما) او ښه حاصل ورکوه او بل نه ورکاوه او بی حاصل او بی وده پاتی ؤ یا په یوه کښی ډیری ونی وی او په بل کښی کمی.

وَفَجَّرْنَا خَلَاءَ هَآءِ نَهْرًا ۝۳۱

او بهولی وه مونږ په منځ د دی دواړو باغونو کښی ویا له،

تفسیر : یعنی د دغو باغونو په منځ کښی د اوبو ویا له په ډیر ښه وضعیت سره چار چاپیر بهیده او منظره ئی ډیر ښکلې او فرحت زیاتوونکې او ښائسته کړی وه. او که کله نا کله چه باران هم نه کیده خو بیا هم د دغو باغونو طراوت او زرغونتیا د دغو اوبو په سبب به پخپل حال پاتی کیده او د تندې خرابی او د وچوالی هیڅ ویره او اندیښنه به ورسره نه وه.

وَكَانَ لَهُ شَرٌّ

او ؤ ده ته (نوری) میوی،

تفسیر : یعنی هر څه چه ئی لگولی ؤ یا ئی گڼلی ؤ د هغه ثمره او نتیجه ئی په ښه ډول (طریقه) سره وموندله او د عیش او رفاهیت هر قسم سامان جمع شو، نکاح ئی چه وکړه د هغی نتیجه او ثمره هم ورته ښه شوه او د ډیرو اولادونو پلار شو.

فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ۝۳۲

پس وویل دغه (کافر) هغه (مؤمن) ملگری خپل ته حال دا چه هغه ورسره خبری کولی (په افتخار سره) چه زه زیات یم له تانه له جهته د مال او ډیر عزتناک یم له جهته د سړیو.

تفسیر : یعنی مال، دولت، ملاتړ، سړی ماسره له تا نه زیات دی که زه د شرک او کفر په اختیارولو کښی په باطل وی نو دومره مال، دولت او هوسائی (آرام) به ولی ؤ ما په برخه کښی

کیده؟ د ده د شرک ثبوت له دی نه په لاس راځی چه د آفت د رسیدلو څخه ئی وروسته په تأسف او ارمان سره وویل ﴿يَلَيَنَّكَ لَوْ أَشْرَكَ بِرَبِّيَ أَحَدًا﴾ معلومیږی چه د هغه غریب ملگری چه پوخ موحد ؤ د شرک د بطلان اظهار، او له شرک څخه د توبی کولو نصیحت به ئی ورته کاوه چه د هغه په جواب کښی ئی داسی ورته وویل چه زه له تانه په مال، اولاد، سری، ملاقر او هر څیز کښی زیات یم. نو څرنگه به یقین وکړم چه زه پر باطل یم او تا غوندی مفلس او ناداره به په حق وی؟.

وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ

او ننوت دی باغ خپل ته حال دا چه دی ظالم ؤ پر ځان خپل (په سبب د فخر او تکبر او کفر)

تفسیر : یعنی په شرک کښی مبتلا ؤ. د کبر او غرور په نشو د ده دماغ ډک ؤ. نورو ته به ئی په سپکه سره کتل او حقیر به ئی گڼل. او د الله تعالی پر قدرت او جبروت به ئی نظر نه ؤ. او نه په دی پوهیده چه وروسته به ئی انجام څه کیږی؟ هم دغه باغ د ده جنت ؤ چه هغه به ئی خپل ابدی خیر گڼلو.

قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ۖ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِّدْتُ إِلَىٰ رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ۖ

وویل چه زه نه کوم گمان چه هلاک (خراب) به شی دغه باغ (زما) هیچیری او نه کوم زه گمان په قیامت چه قائم (واقع) به شی او قسم دی خامخا که بوتلی شم (په گمان ستا) رب خپل ته (پس له بیا ژوندون) نو قسم دی چه هرومرو (خامخا) به مومم خامخا غوره له دی باغ څخه مرجع.

تفسیر : یعنی اوس خو په آرام سره تیریږی. او گرد (تول) انتظامات می داسی مکمل کړی دی چه زما تر ژوندانه پوری د دغو باغونو د تباہ او خرابیدلو کومه ظاهری اندیښنه نشته. پاتی شوه د بعث بعد الموت قصه، نو اول زه یقین نه لرم چه د مر کیدلو څخه وروسته د هډوکی بڅرکی ته بیا دوهم ځلی نوی ژوند په برخه کیږی؟ او مونږ به د پاک الله په مخ کښی وړاندی کیږو. لیکن که هم داسی وشو نو یقیناً ماته به له دی نه ښه او بهتر سامان هلته هم راوړسیږی. که زمونږ دغه حرکات د الله تعالی خوښ نه وی نو په دغه دنیا کښی به ئی ولی دومره وسعت او

راحت را په برخه کړی وی؟ ګواکي د دی دنیا راحت او هوسانی (آرام) د هغه جهان په خوښی او هوسانی (آرام) باندی دلیل دی چه زه به هلته هم مزی او چرچی کوم.

قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ
ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاهُ رَجُلًا ۖ لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّيُّ وَلَا أَشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ﴿٣٨﴾

وویل دغه (کافر) ته (مؤمن) ملګری د ده حال دا چه دغه مومن خبری اتری کولی له دغه کافر سره آیا کافر شوی پر هغه (ذات) چه پیدا کړی ئی ته (په اول کښی) له خاوری بیا ئی له نطفی بیا ئی برابر کړی ته سړی (روغ په اندامونو). لیکن زه وایم شان دا دی چه الله رب غما دی او نه شریکوم زه له ربه خپله سره هیڅوک.

تفسیر : یعنی هغه الله تعالیٰ چه ستا اصل آدم علیه السلام ئی له بی ځانه خاوری څخه، بیا ته ئی د ځمکي د حاصلاتو له خلاصی او له یوه څاڅکي ناخیزه اوبو څخه پیدا کړی ئی او ژوندون ئی درېښلی دی او روحانی او جسمانی قوتونه ئی درکړی دی او لوی غت انسان ئی در څخه پیدا کړی دی نو آیا ته له دی نه انکار لری چه هغه به دی وروسته له مرګه بیا ژوندی کوی؟ یا دغه درکړی نعمت به له تانه بیرته نشی اخیستلی؟ زما عقیده خو داسی نه ده، بلکه زه پوره یقین لرم چه هم هغه لوی ذات یواځی زمونږ رب دی. د ده په الوهیت کښی بل هیڅوک شرکت نه لری او د ده د حکم او ارادی په مقابل کښی هیڅوک هیڅ شی نشی ویلی او کولی او نه خپله سا اخستی شی.

وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

او ولی نه په هغه وقت کښی چه ننوتی باغ خپل ته ویل تا (یعنی په هغه وقت کښی چه ننوتی خپل باغ ته ولی دی داسی نه ویل) هغه چه اراده وفرمائی الله (هغه کیږی) نشته قوت (هیچا لره په هیڅ کار) مګر په توفیق) د الله.

تفسیر : یعنی مال د الله تعالیٰ نعمت دی خو د غرور، تکبر او ځانمنی (خودنمائی) او د کفر ویلو څخه آفت نازلېږی. لازم او ښه خو داسی ؤ چه د باغ د داخلیدلو په وقت دی د ﴿مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا﴾ په ځای ﴿مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾ ویل یعنی د هر هغه څیز چه الله تعالیٰ

اراده و فرمائی عطا کوی ئی. شه زور او قوت چه په مونږ کښی شته هغه د ده له امداد او اعانتہ راحاصل دی. که الله تعالی اراده و فرمائی نو په یوه شپه کښی هغه گرد (تول) سلب او بیرته ئی اخلی. په روایاتو کښی راغلی دی. هر مهالی (وخت) چه انسان پخپل کور کهول او نور غای کښی په خوښی، آرام سره غان مومی نو هم دغه لفظ دی ووائی ﴿ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ﴾

إِنْ تَرَنِ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا ۖ فَعَسَىٰ رَبِّي أَن
يُؤْتِيَنِي خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَاءِ
فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ۙ أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غَوْرًا فَلَن تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ۝۳۱

که ته وینی ما چه زه لږ یم له تانه د جهته د ماله او ولده (غوی او لور). پس (امید لرم چه ژر دی چه) رب غما را کړی ماته (په دنیا په آخرت کښی خیر) بهتره له باغ ستا او چه ولیږی پر دغه (باغ ستا) تندر له (طرفه د) آسمانه پس صبا ته وگرځی (باغ ستا) ډاگ میدان ښویی (چه ښوئیږی پری سړی) بی زرغونه یا صبا ته وگرځی اوبه د دی باغ وچی دوی پس له سره به نه توانیږی (نه شی راوستی) دی دویو اوبو لره په لتولو سره.

تفسیر : یعنی یوه توده بوږېدکی (گرد باد) والوزی یا بل کوم سماوی آفت نازل شی چه ستا د دغه تکبر او غرور د نتایجو په سزا کښی ستا دغه باغ ډاگ دېر او سپېره او تری صاف میدان جوړ کړی. یا د دغی ویالی اوبه وچی شی. او بیا سره له دیر زیار (محنت) ایستلو او کوښښ اوبه پکښی ونه بهیږی.

وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ

او چاپېر کړی شو په انواعو د میوو د هغه (باغ یا سړی یعنی هلاک شو) پس وگرځید په وقت د سبا کښی چه اړه وه ئی ثخت او مخ د ارغویو خپل (له خپګانه)

تفسیر : یعنی د حسرت او افسوس لاسونه به ئی سره مښل. او هک پک پاتی و.

عَلَى مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا

پر هغه مبلغ چه لگولی ؤ پر دغه باغ حال دا چه دغه باغ لویدلی ؤ پر عیلولو (منانگانو د تاكو كورو) خپلو.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکي « آخر د ده پر باغ باندي هم هغسي وشوه چه د دغه بڼه سري له خولي څخه وتلي ؤ په شپه کښي سماوي آفت د اور په صورت راغي او گرد (تول) باغ ئي وسوځوه او د ايري ډيرئ ئي تري جوړه کړه. مال ئي لگولی ؤ د پنگي (راس المال) د تزئيد دپاره خو پنگه او گته اصل او فرع دواړه ئي له لاسه ووتل».

وَيَقُولُ يَلِيَّتَنِي لِمَ اشْرَكَ بِرَبِّيْ أَحَدًا ۝۴۲

او وائي اي کاشکي ما نه وي نيولي شريک رب خپل سره هيشوک (خو مي دغه باغ نه وي وران شوی).

تفسیر : مگر څه په کار دی اوس ژړا او انگولا لوبښي مات او غوري توی شو په بيديا. او دغه افسوس او ندامت هم د الله تعالی له ويري نه ؤ بلکه تش د دنيوي ضرر رسيدلو په بناء ؤ.

وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِئَةٌ يَنْصُرُونَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ۝۴۳

او نه ؤ ده ته کومه ډله چه مدد ئي کړي وي له ده سره (په دفع د آفت کښي) غير له الله او نه ؤ دی پخپله مددگار د خپل ځان (په دفع د هلاک کښي)،

تفسیر : يعنی نه ئي گوند (پارتي) او ډله په کار ورغله. نه اولاد او نه هغه فرضي معبود چه له الله تعالی سره ئي شريک درولي ؤ. او نه ده پخپل ذات کښي دومره طاقت او توان درلود (لرلو) چه د الله تعالی د عذاب مخه ونيسي يا خپل بدل واخيستي شی.

هَٰذَاكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ۝۴۴

په دی وقت کښي گرد (تول) ولايت اختيار خاص الله لره حق دی، الله خير (غوره) دی له جهته د ثواب او خير (غوره) دی له جهته د عاقبه (او بدل

ورکولو خپلو دوستانو لره).

تفسیر : یعنی د هر عمل هر بدل چه دی ورکری هغه درست دی، دلته او هلته په هر ځای کښی د هم ده واک او اختیار چلیږی او هیڅوک هیڅ طاقت او توان نه لری چه د ده په حکم او فیصله کښی څه مداخله وکری یا څه گوتی پکښی ووهی.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ
فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيحُ ط

او وښیې بیان کړه دغو (خلقو) ته مثال د دی ژوندون لږ خسیس په تازگی او سرعت د زوال کښی) په مثل د هغو اوبو چه نازلی کړی دی مونږ هغه اوبه له (طرف د) آسمانه نو گڼی یو بل سره گډود شی په سبب د دی (اوبو) سره زرغونه د ځمکی نو صبا ته وگرځی (دغه زرغونه) وچه کلکه ماته ماته چه الوځوی ئی بادونه،

تفسیر : یعنی د دنیا د دغه عارضی پسرلی او د فانی او سریع الزوال ښایست او سینگار مثال داسی وگڼئ چه پر وچه او مړه ځمکه د باران اوبه ولویږی او هغه یو په یو تکه شنه او ژوندی شی او پر گڼو شینکیو او ونو ښائسته شی. او مختلفی ترکودی (نباتات) ځنی خارج او مخلوط او گډه وده زرغونتیا پکښی پیدا شی، ډیر ښائسته او ښکلی کښت (فصل) ئی په سترگو کښی ډیر ښه ښکاره شی. مگر څو ورځی وروسته هغه تک زیر واورې او په وچیدلو او رژیدلو باندی شروع وکړی. بالاخر په یوه وقت گرد (تول) سره لو او قطع او پری او ورپیل شی او بیا توته توته او بوس بوس کړی شی. او په هوا کښی والوځولی شی. د دنیا د سترگو غولونکی او ناپوهان تیرایستونکی ښائست او سینگار هم داسی وگڼی چه د څو ورځو له مخی ډیر ښکلی او زړه وړونکی په نظر راځی. بالاخر ذری ذری او په هوا کښی والوځی او گرد (تول) سره لری او پری شی. او ډاگ ډیر صاف میدان تری پاتی شی لکه چه وروسته په ﴿وَيَوْمَ نُسِفُ الْجِبَالَ وَنَرَى الْأَرْضَ بَلْرُءٍ﴾ کښی اشاره کړی شوی ده.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ۝

او دی الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) توانا قادر (چه ځینی د هغو انشاء او افنا دی).

تفسیر : یعنی هر کله چه اراده وفرمائی ژوندی نی کړی (موضح القرآن) یا دا چه زرغونول او ذری ذری کول او آلوځول، گرد (تول) د ده په واک (اختیار) او قدرت کښی دی.

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَةُ الصَّالِحَةُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرًا مَلًا ۝۳۶

مال (د دنیا) او ځامن (چه پکښی اخروی مفاد نه وی) زینت (رونق) ښائست د دی ژوندون لږ خسیس دی، او (په اعتبار د جزاء) باقی پاتی کیدونکی نیک (عملونه) خیر غوره دی په نزد د رب ستا له جهته د ثوابه او (خیر) غوره دی له جهته د امید.

تفسیر : یعنی وروسته له مرگه مال او اولاد او نور هیڅ په کار نه راځی او یواځی هغه نیک کارونه په کار راځی چه د هغو اثر یا ثواب مستقبل ته پاتی کیدونکی وی. په حدیث کښی دغه کلمات طیبات (سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر ولا حول ولا قوة الا بالله) له باقیات الصالحات څخه فرمایلی شوی دی. دغه محض د مثال په ډول (طریقه) دی. که نه گرد (تول) حسنه اعمال په دی کښی داخل دی. په «موضح القرآن» کښی دی ﴿وَالْبَاقِيَةُ الصَّالِحَةُ﴾ دا دی چه داسی یوه علم ښوونه وکړی چه جاری وی یا کومه نیکه طریقه وچلوی، یا مسجد، یا کوهی، یا سرای، یا باغ یا کومه مزرعه وقف کړی، یا خپل اولاد ته ښه تعلیم او تربیه ورکړی، او وروسته له خپله دغه صالح ولد پرېږدی، نو دغه گرد (تول) داسی ښه اعمال دی چه پر هغو باندی د الله تعالی له جانب ښه بدل موندلی کیدی شی. او انسان پری عمده توقعات قائمولی شی. د دنیا پر فانی او زائل خوشالی طویل او عریض امیدونه ترل د عقل او هوش کار نه دی.

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً

او (یاد کړه) هغه ورځ چه وران به کړو غرونه او گوری به ته (ای انسانه!) ځمکه ښکاره (صاف میدان)

تفسیر : یعنی کله چه قیامت راشی نو د غرونو پشان سخت مخلوق هم له خپله ځایه آلوځولی شی بلکه دغه لوی او درانه غرونه هم لکه تګولی شویو وړیو غونډی په هوا کښی سره گرځی او آلوځی الغرض د ځمکی دغه گردی (تولی) لوری او ژوری (نشیب و فراز) به سره سمی برابری

او ځمکه به له یوه سره تر بله سره پوری صاف، هوار میدان شی.

وَحْشَرْنَهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ۝۱۴

او راجمع به کړو (مونږ) دوی (یعنی خلق) نو پری به نه ږدو له دوی نه یو تن هم (نه له اولینو او نه له آخرینو).

تفسیر : یعنی هیڅ یو تن هم د الله تعالیٰ له درباره غیر حاضر کیدی نشی.

وَعَرَّضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا لَّقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ نَّبَلِّغُكُمْ أَلَّامًا لَّنْ تَجْعَلَ لَكُم مَّوْعِدًا ۝۱۵

او وړاندې به کړی شی دوی په رب ستا صف صف (او وبه ویلی شی دغو صفوفو ته) خامخا په تحقیق راغلی تاسی مونږ ته (یواځی لغر ږړند) لکه چه پیدا کړی وی مونږ تاسی رومبی ځلی (له خپلی موره په دی شان سره) بلکه گمان کاوه تاسی (ای منکرینو د بعث) چه وبه نه گرځوو مونږ تاسی ته ځای او وقت د وعدی.

تفسیر : د بعث منکرینو ته به د تقریر او توبیخ په دول (طریقه) وویلی شی چه تاسی خو قیامت او نوری ایمانی خبری چتی (بیکاره) او دروغ گنلی نو نن تاسی هغه گرد (تول) دنیوی ساز سامان او اثاثه چیری پریشی؟ او دغسی لوڅ لغر چیری درومع؟ او «لکه چه مو پیدا کړی وی رومبی ځلی» دغه هم داخل دی چه پر بدن به هم څه زخم او نقصان او بل شی نه وی. په حدیث کښی راغلی دی چه په قیامت کښی به گرد (تول) صفوف یو سل او شل صفونه وی چه له هغه څخه به اتیا صفونه د محمدی صلی الله علیه وسلم امت وی.

وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ

او کیښودلی به شی کتاب (اعمالنامی په لاسونو د خلقو) پس گوری به ته گناهکاران ویریدونکی له هغه نه چه پکښی (لیکلی) دی (له گناهونو).

تفسیر : یعنی د هر یوه اعمالنامی ورکولی کیږی، دوی به په هغه کښی د خپلو اعمالو فهرست (نوم لیک) ولولی. او مجرمین به له خپلو گناهونو سخت ویریږی او وائی به خدای پوهیږی چه نن څرنګه سختی سزاوی رارسیدی؟.

وَيَقُولُونَ يُوَيْلَتَنَا مَا لَ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا

او وائی به ای هلاکه زمونږ (راشه دغه دی وقت دی) څه حال دی د دی اعمالنامی (ځمونږ) چه نه پریږدی (ګناه) وږه او نه لویه (ګناه ځمونږ) مګر چه حساب کړی ئی دی هغه (تولی)، او ویه مومی دوی هغه څیز چه کړی وی (په دنیا کښی په خپل مخ کښی) حاضر (لیکلی په اعمالنامه کښی)،

تفسیر : یعنی د ذری ذری عمل به ئی تر سترګو لاندی وی او هره یوه وږه او لویه نیکی او بدی به په دغه اعمالنامه کښی مندرجه او لیکلی مومی.

وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا

او نه کوی ظلم رب ستا پر هیچا (چه کومه ګناه ئی نه وی کړی او وئی لیکي).

تفسیر : د الله تعالی په دربار کښی ظلم په دغه معنی له سره امکان نه لری چه معاذ الله د غیر په ملک کښی تصرف وکړی څکه چه ګرد (تول) مخلوق د ده مملوک دی. لیکن هغه ظلم چه ظاهراً په نظر راځی او بی موقعه کار ګڼلی کیږی دی هغه هم نه کوی نه څوک بی قصوره نیسی، نه د چا یوه ادنی نیکی پریږدی چه ضائع شی، بلکه پخپل بالغه حکمت سره د نیکی او د بدی له هری ونی څخه همغه میوه راویاسی چه د هغه د نوعیه طبیعت اقتضاء ده. په کفر او په ایمان او په طاعت او معصیت کښی خالق الكل داسی بیل بیل خواص او تأثیرات ایښی دی لکه چه په زهرو او په تریاقو کښی دی په آخرت کښی به د دغه خیر او شر دغه ګرد (تول) خواص او آثار په علانیه ډول (طریقه) سره څرګندیږی (ښکاریږی).

د عمل له مکافاتو غافل مشه! له غنمو غنم کیږی له اریشو نه اریشه.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَكَةِ اسْجُدْ وَإِلَّا ابْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ
فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ
لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ۝

او (ياد کړه) هغه وقت چه وويل مونږ پرېستو ته چه سجده وکړئ تاسي (تعظيماً) آدم ته پس سجده وکړه (تولو) مگر (ونه کړه سجده) ابليس، وه دي (اصلاً) له پيريانو پس ووت له امره د رب خپل (په ترک د سجده)، آيا پس نيسئ تاسي ابليس او اولاده د دغه (ابليس) دوستان (چه خبره ئي منئ) غير له ما حال دا چه دي دغه (شياطين) تاسي ته دشمنان، بد دي (ابليس) ظالمانو ته بدل (له الله چه شيطان مني او رحمن نه مني).

تفسير : راجح هم دا ده چه ابليس د پيريانو له نوعي ل ده په عبادت کښي ترقی وکړه او د پرېستو په دله کښي شامل شو نو ځکه کوم حکم چه پرېستو ته د سجود وشو هغه ته هم وشو په دغه وقت کښي د ده اصلي طبيعت او سرکشي او غرور د طينت ښکاره شو. او له ديره تکبره د الله تعالی د حکم منلو څخه ئي غاړه وغړوله او د آدم په مخ کښي سجده کول ئي خپل د شان کسر وگاڼه تعجب دي چه نن د آدم اولاد د خپل رب په ځای هغه ازلي دشمن او د ده اولاد او اتباع څرنگه خپل رفيق ملگري، خير غوښتونکي او دوست دروي؟ آيا له دي نه به بل کوم ظلم او بي انصافي څه وي؟ دغه قصه پخوا له دي نه هم په څو ځايونو کښي بالتفصيل تيره شوي ده دلته د هغی له تذکري څخه دغه تنبيه مقصود دي چه د فاني دنيا په دول او سينگار مغروريدل او د آخرت څخه غافل کيدل، فقط د شيطان په تحريک او تسويل سره کيږي ځکه چه شيطان غواړي چه مونږ بيا خپل هغه اصلي او آبائي وطن (جنت) ته بيرته لاړ نه شو. د ده د نظر مطمح دا ده چه په دوستي او خپلوي کښي له مونږ څخه هغه خپل پخواني کسات او انتقام واخلي. انسان ته لازم دي چه د داسي چالاک او هوښيار دشمن څخه خپل ځان وساتي. هغه کسان چه پر دنيوي متاع مغروريږي او ضعيفان خوار او حقير گڼي او خپل ځان دير وړ (لاثق)، غور، او لوړ (وچت) بولي گواکي هغوی په تکبر او تفاخر د لعين شيطان پر لار درومي. تنبيه : ابن کثير رحمه الله عليه ځيني روايات نقل کړي دي چه په هغو کښي د ابليس اصل د ملائکو له نوعي څخه ښوولي شوي دي او ليکلي ئي دي چه د دغو رواياتو غالبه حصه له اسرانيلياتو څخه ده چه ښائي وروسته له ديره فکره او نظره په احتياط سره ومنلي شي او له هغو څخه اکثر شيان خو يقيناً دروغ دي ځکه چه لوی قرآن بالتصريح د هغه تکذيب کوي. وروسته له هغه ابن کثير رحمه الله عليه په ديرو متينو الفاظو سره د اسرانيلياتو په نسبت څه کلام کړي

دی چه د لوستلو او په یاد لرولو قابل دی چه دلته ئی مونږ د تطویل له خوفه نشو داخلولی.

مَا أَشْهَدُ لَهُمْ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَصَدًا ۝۱۵

نه دی حاضر کړی ما دغه (شیاطین) پیدا کولو د آسمانونو او د ځمکې ته او نه پیدایښت د ځانونو د دوی ته او نه یم زه نیونکې د گمراه کوونکو مت بازو (مددگار یعنی له شیاطینو مرسته (مدد) نه غواړم په هیڅ شی کېښی نو ولی تاسی ئی امر، حکم منی؟)

تفسیر : یعنی د ځمکې او آسمان د پیدا کولو په وقت کېښی مونږ دغه شیاطین نه و رابلیی چه راځی ځما کار وگورئ چه ښه دی که څه نقص پکښی شته؟. الغرض له دوی ځنی د تکوین او ایجاد په عالم کېښی هیڅ مشوره نه ده اخیستی شوی او نه مدد تری طلب کړی شوی دی بلکه د ځمکې او آسمان د پیدایښت په وقت کېښی خو له سره پخپله دوی هم موجود نه و او په خپله د دوی د پیدایښت په وقت کېښی هم تری پوښتنه نه ده شوی چه ته څرنگه پیدا کړی شی؟ یا ستا نور محسنان په څه شان سره پیدا کړم؟ لږ خو راشی! او له ما سره مرسته (مدد) وکړئ! او په فرض محال که می مدد غوښتی وی او که می ځان ته مت او بازو جوړاوه نو آیا هغه به له هم دغو بدبختانو او اشقیاء څخه وی؟ بلکه نه به وی چه زه ښه علم لرم چه ځما بندګان له لیاری څخه بې لیاری کوی بیا نه دی معلوم چه انسانان ولی دوی ته د خدائی درجه ورکړی ده او خپل رب ئی پرېښی دوی ئی ولی خپل رفیق ملګری او مددگار درولی دی؟ «سبحانه وتعالیٰ عما یقول الظالمون علواً کبیراً»

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ۝۱۶

او (یاد کړه) هغه ورځ چه ویه وائی (الله مشرکانو ته) چه ناری کړئ شریکانو ځما ته هغه چه گمان کاوه تاسی (د خدائی پر هغو) پس ویه بولی دوی هغوی نو جواب به ورنه کړی دوی ته (او نه مرسته (مدد) ورسره کوی) او ویه گرځوو مونږ په منځ د دوی کېښی ځای د هلاک (دوزخ).

تفسیر : یعنی هغه چه تاسی له ما سره شریکان درولی و هغوی ته ناری کړئ خو د دی مصیبت په وقت کښی له تاسی سره مدد او کومک وکړی. خو په دغه وقت کښی د رفاقت او دوستی گردی (تولی) کلاسی ویلی کیږی (او د دوستی تول اسباب غوڅیږی) او د خپلوی دغه چلو صاف به له اویو څخه وځی څرنګه چه دوی به یو بل ته له سره نژدی کیدی هم نشی نو یو له بل سره به مدد او مرسته (امداد) په څه ډول (طریقه) سره رسولی شی. د دغو عابدینو او معبودینو په منځ کښی به د اور یو عظیم او وسیع خندق حائل وی.

وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ۝٥٢

او وبه ګوری (مجرمان مشرکان) اور پس یقین به ئی راشی په دی چه په تحقیق دوی لویدونکی دی په دغه (اور د دوزخ) کښی او نه به مومی دوی له دغه (اوره) ځای د په څنګ کیدلو.

تفسیر : یعنی په اوله ابتداء کښی به لږ څه د مغفرت او بهنې امید لری لیکن هم دغه چه په جهنم باندی د دوی سترګی ولګیږی او جهنم دوی خپل ځان ته ورکش کړی نو پوره یقین به ئی راشی چه اوس هر ورو (خامخا) زه په دغه اور کښی لویږم او د تیښتی هیڅ یوه لیاره ماته نه ده پاتی او نه خپله لیار له دغه اور څخه بل لوری ته پیدا کولی شم.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ۝٥٣

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ په دی قرآن کښی خلقو ته (مثال له جنسه) د هر قسم مثل (له جهته د عبرت)، او دی انسان زیات له هر شی څخه له جهته د جدل (جګړی او خصومت په باطله کښی).

تفسیر : یعنی لوی قرآن په څه څه مختلفو عنواناتو او قسم قسم دلائلو او امثله و سره رښتیا رښتیا خبری پوهوی مګر انسان داسی جګړه کوونکی دی چه په صافه او سمه خبره کښی هم

کږی وږی خبری پیدا کوی او د بی‌موردو حجتونو او دلائلو د راوړو څخه لاس نه اخلی او تل جنگ او جگړه کوی. کله چه په خبرو او جگړو سره څه ونشی کړی نو پر مهمل او بیکاره چټی (فضول) فرمائشونو باندی لاس پوری کوی چه هغه شی او دغه شی راوښیه نو زه به ئی منم.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ۝

او نه دی منع کړی دا خلق له دی نه چه ایمان راوړی کله چه راغی دوی ته هدایت (رسول او قرآن) او (له دی نه چه) بښنه وغواړی له رب خپل مگر (دی خبری) چه راشی دوی ته هغه طریقه د رومبنيو (خلقو چه هلاک د دوی ؤ) یا راشی دوی ته عذاب مخامخ.

تفسیر : یعنی د دغه ضد او عناد له لیدلو څخه ویلی شی چه د داسی عظیم الشان قرآن د هدایت د رارسیدلو څخه بعد دوی خپل د ایمان نه راوړلو او توبه نه ایستلو دپاره هیڅ کوم معقول دلیل او عذر نه لری. نو اوس د حق په منلو کښی ولی څنډ (ایسارتیا) کوی؟ او دیر کوی نو اوس د څه شی په انتظار کښی دی؟ پرته (علاوه) له دی نه چه د پخوانیو اقوامو په شان الله تعالی دوی په کلی دول (طریقه) سره سپیره او تباہ کړی. او که ئی تباہ نه کړی نو اقلا د الله تعالی د عذاب مختلف صورتونه د دوی د سترگو په مخ کښی ودراره شی هکذا يفهم من تفسیر ابن کثیر رحمه الله علیه وغیره. حضرت شاه صاحب لیکي: یعنی د بل کوم څیز انتظار دوی ته نه دی پاتی. مگر هم دغه چه د پخوانیو اقوامو په شان هلاک او فناء شی. یا د قیامت عذاب پخپلو سترگو سره وگوری.

وَمَا تُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ

او نه لیږو مونږ رسولان مگر زیری ورکونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویرونکی (کفارو ته په جحیم سره)،

تفسیر : یعنی دوی د دی خبری اختیار له سره نه لری چه هر کله ته وغواړی او دوی وواپی عذاب ورباندی نازل شی او د هغوی هر راز (قسم) غوښتنی انجام او اجراء ومومی.

وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا
الْآيَتِ وَمَا أَنْذَرُوا هُزُؤًا ۝

او جگری کوی هغه کسان چه کافران شوی دی په باطله سره دپاره د دی چه ورک او لری کړی په دی سره حق رښتیا خبره او نیولی دی آیتونه (د قرآن) غما او هغه شیان چه (پری) ویرولی شوی وو دوی مسخره .

تفسیر : یعنی په دروغو جگړه ئی نښلولی او کاره بحثونه ئی غوښتل چه د حق غږ ښکته کړی او د دروغو په زور د رښتیا قدم وښویو خو داسی به له سره نه کیږی .
(او نیولی دی آیتونه د قرآن غما او هغه شیان چه دوی پری ویرولی شوی وو مسخره) یعنی د الله تعالی له کلام سره مسخری کوی او ملندی پری وهی کله چه دوی د الله تعالی له کلامه ویراوه شی نو پری خاندی او مسخری کوی .

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَا ۝

او څوک دی دیر ظالم له هغه چا چه پند ورکړی شوی وی ده ته په آیاتونو د رب د ده (قرآن) پس وگرځوی مخ له هغه (فکر پکښی ونه کړی او پند تری وانخلي) او هیر کړی هغه عملونه چه وړاندی لیږلی لاسونو د ده (چه کفر او معاصی دی) ،

تفسیر : یعنی کله له هیری هم داسی یو خیال ورپیدا نشو چه د تکذیب الحق او استهزاء او تمسخر هغه ذخبیره چه دوی وړاندی لیږی د هغه سزا به څه وی ؟ .

إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ تَدْعُهُمْ
إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يُهْتَدُوا إِذَا أَبَدًا ۝

بیشکه مونږ گرځولی مو دی پر زړونو د دوی پردی دپاره د دی چه پوه نشی پر دغه (قرآن) او (گرځولی مو دی) په غوږونو د دوی کونوالی ، او که ته راویولی دوی په طرف د سمی لیاری پس له سره هدایت نه مومی دوی په دغه وقت کښی هیچیری .

تفسیر : یعنی د دوی د جدال بالباطل او استهزاء بالحق له سببه مونږ د دوی پر زړونو پرده غورځولی ده او غوږونه مو ورته داسی تپلی او بند کړی دی چه اوس له سره حق پری نشی اوریدلی او که د انجام او عاقبت په طرف فکر وکړی نو څرنگه به کولی شی د داسی بدبختانو څخه له سره دغه هیله (امید) او توقع نشی کیدی چه پر لیاره راشی.

وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا الْعَجَلُ لَهُمُ الْعَذَابُ

او رب ستا ډیر بښونکی څیښتن (خاوند) د رحمت دی، که نیولی وی (الله دغه کفار په دنیا کښی) په سبب د هغو گناهونو چه کوی ئی دوی نو خامخا ژر به ئی رالیږلی ؤ دوی ته عذاب (په دنیا کښی هم)،

تفسیر : یعنی د دوی اعمال خو داسی دی چه د عذاب په لیږلو کښی ښائی یو ساعت هم تاخیر او ډیل واقع نشی. مگر د الله تعالیٰ حلم او کرم د دوی د فوراً تباه کولو څخه مانع دی او پخپل عمومی رحمت سره تر یو خاص حد پوری تری تیریږی او ډیر سخت مجرم ته هم فرصت او موقع ورکوی خو هر وقت چه وغواړی له خپلو بدو اعمالو څخه توبه وکارې نو د هغه تیر گناهونه ښلی کیږی او د ایمان راوړلو په سبب د عظیمه ؤ نعمتونو مستحق گرځی.

بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ لَّنْ يَّجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْيِدًا

(داسی نه دی چه په دغه مهلت او تاخیر سره له عذابه خلاص شی) بلکه شته دوی ته غای (یا وقت) د وعدی چه له سره به ونه مومی دوی غیر له الله پناهی (غای د تیښتی).

تفسیر : یعنی دغه د عذاب تأخیر تر یو معین وقت پوری دی، دغه ممکن نه دی چه د کوم مجرم د سزا ورکولو د وعدی له راتلو څخه پخوا هغه یو طرف یا بل طرف ته ځان وغوځوی. کله چه وقت راشی نو گرد (تول) سره یو غای ترلی راځی او هیڅ توان او طاقت نه لری چه چیری ځان پټ کړی.

وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكَهُمُ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِبَهْلِكِهِم مَّوْعِدًا

او دغه (اهل د) کلیو (چه دی) هلاک کړل مونږ دوی هر کله چه ظلم ئی

اختیار کړ. او مقرره کړی وه مونږ دپاره د هلاک د دوی یوه نیټه (معلومه).

تفسیر : یعنی د عاد او ثمود خرابو او ویجاړو کلیو ته وگورئ چه د هغوی واقعات مشهور او معروف دی. کله چه دوی ظلم او تیری وکړ نو څرنگه پخپل معین وقت کښی سره تباہ او برباد کړل شوی؟ هم داسی تاسی ته هم ویره په کار ده چه په موعوده وقت کښی تاسی ته د الله تعالیٰ له عذابہ هیچیری د پناه ځای او نجات په لاس نه درځی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ۝

او (پاد کړه) هغه وقت چه وویل موسیٰ ځلمی (خادم) خپل ته چه تل به څمه تر هغه پوری چه ورسیرم ځای د یو ځای کیدلو د دواړو سیندونو ته یا به گرځم ډیری زمانی.

تفسیر : پاس ذکر شوی ؤ چه مغرورو کافرانو مفلسان، مخلصان مسلمانان، حقیر گنل او رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته به ئی ویل چه دوی مه پریردئ چه له تاسی سره کښینی. څو مونږ له تاسی سره کښینو. د هغه په نسبت ئی د دوو کسانو قصه اوروله. بیا ئی د دنیا مثال او د ابلیس خرابیدل د کبر او غرور لامله (له وجی) بیان کړل، اوس د موسیٰ علیه السلام او د خضر علیه السلام د قصی ذکر کوی چه د الله تعالیٰ خاص بندگان اگر که له نورو ځنی افضل او بهتر هم وی خو بیا هم دوی خپل ځان افضل او بهتر نه گنی او کله چه په سهو او تیروتلو سره ځان غوره وگنی نو د الله تعالیٰ له جانبہ دوی ته تنبیه او تادیب ورکاوه کیږی. په حدیث شریف کښی راغلی دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خپل قوم ته یوه ورځ ډیر مؤثر او خورا (ډیر) ښه پند او نصیحتونه فرمایل، یوه سری له دوی څخه پوښتنه وکړه چه: «یا موسیٰ علیه السلام! آیا د ځمکی په مخ کښی به له تاسی څخه بل کوم لوی عالم مونده شی؟»

موسیٰ علیه السلام وفرمایل «نه» دغه جواب اگر که په واقع کښی صحیح ؤ ځکه چه موسیٰ علیه السلام د اولوالعزمو انبیاء څخه ؤ او ښکاره ده چه په دغه زمانه کښی د شرعیه ؤ علومو په اسرارو کښی د ده د علم څخه د بل هیچا علم زیات نه ؤ. لیکن دغه ادعا د پاک الله په دربار کښی غیر مرغوبه (ناپسنده) واقع شوه. اگر که مراد ئی صحیح ؤ بیا هم د جواب د عنوان له عمومه داسی ظاهریده چه د ځمکی په مخ کښی من کل الوجوه دی خپل ځان اعلم الناس گنی. د الله تعالیٰ مرضی دا وه چه دغه جواب به ئی د ده پر محیط علم محول کاوه. مثلاً داسی به ئی ویل چه د الله تعالیٰ مقرب او مقبول بندگان ډیر دی له گردو (تولو) څخه فقط همغه علیم او خبر خبر دی او بس نو دلته وحی پری نازله شوه چه په هغه ځای کښی چه دوه سیندونه سره یو

ځای گډیږي د هغه سره نژدی ځمونیو داسی یو بنده شته چه له تانه زیات عالم دی (دغه دوه سیندونه کوم دی؟) ځینی وائی چه د (پارس) او (روم) سیندونه مراد دی. لیکن دغه دواړه سیندونه سره نه یو ځای کیږي. ښائی چه له گډیدلو څخه قرب مکانی مراد دی. یعنی چیری چه د دغو دواړو فاصله ډیره لږه سره پاتی کیږي. د ځینو په نزد هغه څخه د (افریقا) دوه سیندونه مراد دی. د ځینو علماؤ په نزد مجمع البحرین هغه ځای دی چه هلته دجله او فرات د پارس په «خلیج» کښی توئیري. والله اعلم.

په هر حال موسیٰ علیه السلام غوښتنه وکړه چه ماته د هغه پوره پته ښه او سراغ وښوولی شی خو زه هلته لار شم او څه علمی استفاده وکړم.

حکم صادر شو چه ته د ده په لتولو پسی ووځه! او یو وړیت کړی مهي (کب) له ځانه سره واخله! هر چیری چه هغه وړیت کړی کب درڅخه ورک شو نو وپوهیږه چه ځمونیو هغه بنده همغلته موجود دی. گواکي له مجمع البحرین به چه یوه وسیعه قطعه تری مرادیده شی هم دغه ځای مراد دی چه د هغه د تعیین دپاره هم دغه علامه مقرر فرمایلی شوی ده.

موسیٰ علیه السلام سم له هم دغه هدایته په سفر شروع وکړه او خپل ملگری ځلمی خادم ته ئی وویل چه «پر دغه (کب) پاملرنه وکړه! زه به تل مزل وهم څو د مقصود منزل ته ورسیږم. فرض ئی کړه که کلونه او قرن هم تیر شی زه بی د دغه مقصد له حصوله له مسافرت لاس نه آخلم.»

تنبیه : له ځلمی څخه مراد حضرت یوشع علیه السلام دی چه په ابتداء کښی د موسیٰ علیه السلام خاص خادم ؤ او بیا د ده په حضور کښی (نبی) او وروسته د موسیٰ علیه السلام خلیفه شو.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نِسِيَا خُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾

بیا کله چه ورسیدل ځای د یو ځای کیدو په مابین د دواړو سیندونو کښی هیر کړ دواړو مهي خپل نو ونيوله (دی مهي) لیاره خپله په بحر سیند کښی (په شان د) سرنگ (کوڅه).

تفسیر : هلته ورسید او د لوی تیږی (گتی) په څنګ چه تری لاندی د حیات چینه بهیده حضرت موسیٰ علیه السلام ویده شو. حضرت یوشع علیه السلام ولیده چه هغه وړیت کړی مهي باذن الله ژوندی شو او په یو عجیبه طریقه سره په سیند کښی چه د سرنگ په شان به ئی لیاره ځان ته جوړوله روان شو او هلته په اوبو کښی د الله تعالیٰ په قدرت د یوه تونل (سوپ یا طاق) په شان خلاص دالان ښکاره شو. یوشع د دی وضعیت د لیدلو څخه متحیر او متعجب شو. او غوښت ئی څه مهال (وخت) چه موسیٰ علیه السلام وینئ شی دغه قصه ورته ووائی او دغه پیښه

ورته وشیی. کله چه موسیٰ علیه السلام وینش شو نو سم د لاسه ودرید او په تگ ئی پیل (شروع) وکر خدای زده چه موسیٰ علیه السلام د وینیدلو او رهی (روان) کیدلو په وقت کښی یوشع علیه السلام په کومو خیالاتو کښی دوب تللی ؤ چه د هغه مهی د ژوندی کیدلو د پښی قصه ئی هیره شوه. په روایاتو کښی راغلی دی کله چه د موسیٰ علیه السلام یوشع علیه السلام ته د هغه مهی د ساتلو په نسبت تاکیدات کول یوشع علیه السلام له خولی دا خبره ووته چه د یوه مهی ساتنه دومره لویه خبره نه ده چه ته پری دومره تاکیدونه کوی. لهذا ده ته هم تنبیه ورکړه شوه چه انسان ته په کار دی چه په ډیر وړوکی کار کښی هم پر خپل ځان بی د الله تعالیٰ له فضله تکیه او اعتماد ونه کړی!

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ إِنِّي لَفِي غَدَاةٍ نَّالِقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ۝٦٢

نو کله چه تیر شول (له مجمع البحرین څخه) وویل (موسیٰ) خپل ځلمی ته راوړه مونږ ته صباح ناری (خوراک) زمونږ په تحقیق پښه شوه مونږ ته له دغه سفره ځمونږه ډیره سختی.

تفسیر : موسیٰ علیه السلام پخوا له دی نه په دغه سفر کښی نه ؤ ستړی شوی، څه مهال (وخت) چه د مطلب مهی د ده له لاسه خوشی شو نو هلته ورته پخپل تگ کښی ستومانی ورمحسوسه شوه.

قَالَ ارْءَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحَوْتَ وَ مَا أَنْسَيْنِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ ۝٦٣

وویل (ځلمی) آیا ولید (خبر شوی) کله چه ځای ونيوه مونږ هغی لوی تیری (گتی) ته (چه د چینی په څنگ کښی وه) نو بیشکه ما هیر کړ (بیان د حال د) مهی او هیره نه کړه له مانه دغه (پښه) مگر شیطان چه یاد کړم هغه (تاته)

تفسیر : یعنی د مطلب خبره هیروول او په عین موقع کښی د هغه یادونی څخه ذهول د شیطان د وسوسی اچولو لامله (وجی) واقع شوی دی.

وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَعْرِ عَجَبًا ۝٦٤ قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغُ ۝٦٥

فَارْتَدَّ عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا ۝۲۳

او ونيوله (دغه مهی) لیاره خپله په بحر (سیند) کښی دیره عجیبه. وویل (موسی) هم دغه (ورکول او هیروول د مهی) هغه څه دی چه وو مونږه چه طلب کاوه مو پس بیرته راوگرځیدل دواړه پر همنو قدمونو خپلو قدم په قدم.

تفسیر : غالباً هلته به له پخوا څخه کومه لاره نه وی وهلی شوی نو ځکه دوی د خپلو قدمونو پر نښو بیرته ستانه (واپس) شول.

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِزِّنَا وَعِلْمِنَا ۖ لِّدُنَا عِلْمًا ۝۲۴

پس وموندل دوی دواړو یو بنده (خضر) له بندگانو څمونږ چه ورکړی وو مونږ ده ته رحمت له نژده خپله او ښوولی مو ؤ ده ته له جانبه خپله یو لوی علم.

تفسیر : بنده حضرت خضر علیه السلام ؤ چه الله تعالیٰ دی په خپل خصوصی رحمت سره پاللی ؤ. او د کونیه ؤ اسرارو له علمه ئی واقره حصه ورعطاء فرمایلی وه. په دی کښی اختلاف دی چه حضرت خضر علیه السلام رسول ومنلی شی؟ یا نبی؟ یا د ولی درجه ورته ومنله شی؟ د داسی مباحثو فیصلی په دی ځای کښی نشی کیدی. خو بیا د دی احقر رجحان په دغه جانب دی چه دی نبی تسلیم کړی شی. او لکه چه د ځینو محققینو خیال دا دی هغه انبیاء چه سره له نوی شریعت نه دی راغلی هغوی ته هم دومره تصرف او اختیار عطاء کيږی چه د ځینو خصوصیه ؤ معاملو پر بناء د مستقل شریعت د کوم عام تخصیص یا د مطلق تقیید یا له عامه ضابطی د ځینو جزئیاتو استثناء وکړی شی. هم داسی خضر علیه السلام ته هم جزئی تصرفات حاصل ؤ. والله اعلم په هر حال موسیٰ علیه السلام له خضر علیه السلام سره ملاقی شو. او وروسته له سلام او متعارف کلام څخه حضرت خضر علیه السلام د موسیٰ علیه السلام د دغه سفر د سبب پوښتنه وکړه موسیٰ علیه السلام د خپل د دغه راتگ سبب وروښود خضر علیه السلام وویل « ای موسیٰ علیه السلام! بیشکه چه الله تعالیٰ ستا تربیت فرمائی دی خو خبره دا ده چه د الله تعالیٰ له طرفه (د کونیه ؤ جزئیاتو) یو علم ماته رابښلی شوی دی چه په دغه مقدار تاته نه دی درکړی شوی. او د تشریعو اسرارو علم چه تاته درکړی شوی دی په هغه مقدار ماته نه دی راکړی شوی وروسته له دی نه یوه چرچنه ئی ولیده چه له دغه سیند څخه ئی اوبه څښلی نو خضر علیه السلام موسیٰ علیه السلام ته وویل چه « ځما او ستا بلکه د گردو (تولو) مخلوقاتو د علم نسبت د الله تعالیٰ د علم په مقابل کښی هم داسی دی لکه چه د دغه لوی لوی سیندونو د اوبو په مقابل کښی ئی هغه شاخکی اوبه لری چه دغه چرچنی ئی پخپله دغه وړوکی مښوکی سره څښی دغه هم

محض د تفهیم دپاره ؤ که نه د متناهی او د غیر متناهی نسبت د لوی سیند او د خاڅکی سره بیخی نسبت نه لری او نه په دغسی شیانو سره هغه څه مشابھت لری».

قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَ مِن مَّاءِ عِلِّمْتَ رُشْدًا ۖ ﴿٦٦﴾

وویل دغه (خضر) ته موسیٰ آیا زه تابع شمه ستا په دی شرط سره چه وښیی ته ماته له هغه علمه چه ښوولی شوی ده تاته ښه لیاره (د رشد او صواب).

تفسیر : یعنی که اجازه دی وی نو خو ورځی به له تاسی سره اوسېږم او د دغه مخصوصه علم څخه به لږ څه شی در څخه زده کړم.

قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ۖ ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ۖ ﴿٦٨﴾

نو وویل (خضر موسیٰ ته) چه بیشکه ته له سره به ونه کړی شی طاقت له ما سره د صبر او څرنګه به صبر وکړی ته په هغه کار چه نه وی کړی احاطه تا په هغه کار له جهته د علم (او پوهی).

تفسیر : حضرت خضر علیه السلام د موسیٰ علیه السلام د مزاج او د نورو خصوصیاتو د تخمین او اندازه کولو څخه وروسته پر دغه خبره پوهیدلی ؤ چه دی له ما سره نشی اوسیدی. ځکه چه خضر علیه السلام مامور ؤ چه د کونیه ؤ واقعاتو د جزئی علم له حاصلولو څخه وروسته موافق له هغه سره عمل وکړی او موسیٰ علیه السلام د کومو علومو چه حامل ؤ د هغوی تعلق له تشریعیه ؤ قوانینو او کلیاتو سره ؤ. بناء علیه په هغو جزئیاتو کښی چه د عوارضو او خاصه ؤ خصوصیاتو له سببه پر ظاهری عمومی ضابطه عمل نه کیده نو حضرت موسیٰ علیه السلام د خپلو معلوماتو پر بناء هر ورو (خامخا) اعتراض او تنقید کوی. او د صبر او سکوت او انتظار پر مسلک به تر ډیر مدت پوری نشی قائم پاتی کیدی او آخری نتیجه به داسی واقع کیدی چه مونږ به سره بیلېږو.

قَالَ سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ۖ ﴿٦٩﴾

وویل (موسیٰ خضر ته) چه ژر به ومومی ته ما که اراده وفرمائی الله صبر کوونکی او نه به نافرمانی کوم د تا په هیڅ یو امر (حکم) کښی.

تفسیر : د دغه وعده کولو په وقت کښی د دغی خبری تصور هم له موسیٰ علیه السلام نه امید نشو کیدی چه د داسی یو مقرب او مقبول بنده څخه به داسی یو حرکت لیده کیږی چه علانیه نه یواځی د موسوی شریعت بلکه د عمومی شرائعو او اخلاقو هم مخالف او مغائر وی. غنیمت دی چه ده انشاء الله ورسره فرمایلی وه که نه له قطعی وعدی څخه تخلف د یو اولوالعزم نبی له شانه سره نه وی لائق.

قَالَ فَإِنْ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ۝

نو وویل (خضر موسیٰ ته) پس که ته متابعت کوی ځما پس پوښتنه مه کوه له مانه د هیڅ څیز تر هغه پوری چه زه شروع وکړم تاته د هغه ذکر (او بیان).

تفسیر : یعنی که کومه خبره په ظاهری دول (طریقه) سره ناحقه په نظر درشی نو علی الفور پر ما باندی تنقید ئی مه کوه! خو زه پخپله هغه خبره تاته شروع کړم.

فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا
قَالَ أَخَرَقَتَهَا التُّغْرُقُ أَهْلُهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ۝

پس دواړه روان شول تر هغه پوری چه سواره شول په بیړی کښی (او بلی غاړی ته نژدی شول) نو سوری کړه (خضر) هغه (بیړی) ، وویل (موسیٰ) آیا سوری دی (کړه دا بیړی) لپاره د دی چه غرق کړی اهل د دی خامخا په تحقیق دی وکړ یو کار دروند.

تفسیر : کله چه دوی پر هغه بیړی سوریدل بیړی وانانو خضر علیه السلام وپیژند او تری ئی اجرت او باره ونه غوښت او ویریا ئی له سینده پوری ویست. نو د هغه احسان په بدل کښی د دغه نقصان د لیدلو څخه موسیٰ علیه السلام ته ډیر زیات تعجب پیدا شو. لیکن بیړی په پوره دول (طریقه) سره ساحل ته نژدی شوی وه. چه دا ئی سوری کړه نو ځکه خلکو له دویدلو څخه نجات وموند او تخریق ئی هم په دغه صورت سره و چه یوه ډره (تخته) ئی ویسته یعنی عیبجنه ئی کړه.

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ۚ قَالَ لَا
تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ۝

وویل (خضر موسیٰ ته) آیا ما نه ؤ ویلی بیشکه ته له سره به ونه کری شی
طاقت له ما سره د صبر. وویل (موسیٰ خضر ته) مه نیسه ما په هغه کار چه
هیر کری می ؤ (هغه چه وصیت د تا دی) او مه غورځوه ماته په دی کار
عُما (چه متابعت یا نسیان دی) اشکال.

تفسیر : یعنی که په هیری او تیروتو هم ما گرم او ملامت کری نو عُمَا ملگرتوب به له تاسی
سره مشکل شی. دغه رومبنی پوښتنه له موسیٰ علیه السلام څخه سهواً شوی ده. او دوهمه ئی د
اقرار دپاره او دریمه ئی د ترخیص دپاره وه. علی ای حال له بیړی نه ښکته شول.

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا الْفَيَآءُ غُلْبًا فَقْتَلَهُ ۚ

پس بیا روان شول تر هغه پوری چه پیښ شول پر یو هلک پس مړ کړ (خضر)
هغه (هلک):

تفسیر : یوه کلی ته نژدی څو هلکان پخپلو منځونو کښی سره لوبی کولی د دوی له منځه یو
هلک ئی چه دیر ښکلی او هښیار او پوه ښکاریده، ونیوه او مړ ئی کړ، او له هغه ځایه په تلوار
سره روان شو په ځینو روایاتو کښی د ده اسم «جیسور» راغلی دی دغه هلک بالغ ؤ که نه ؤ.
د ځینو قول دی چه بالغ ؤ او د غلام لفظ د هغه په نابالغیدلو دلالت کوی. لکه چه ټول مفسرین
هم هغه نابالغ بیانوی. والله اعلم.

قَالَ أَقْتَلْتُ نَفْسًا زَكِيَّةً ۝

وویل (موسیٰ خضر ته) آیا مړ دی کړ یو نفس پاک بی گناه.

تفسیر : یعنی څو هلک بالغ نشی پر ده باندی هیڅ گناه نه اوړی. دغه لفظ ظاهراً د هغه په
عدم بلوغ اشاره او تائید کوی اګر که نورو ته د تاویل ځای پکښی شته.

بَغْيٍ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ۝

غیر له عوضه د بل نفس، خامخا په تحقیق را دی وړ (لائق) (ودی کر) یو کار نامعقوله (مخالف د ظاهر د شریعت).

تفسیر : یعنی اول خو نابالغ په قصاص کښی هم نه وژلی کیدی شی. علاوه پر دی دلته د قصاص کومه خبره هم پمنځ کښی نه وه نو بیا له دی نه زیاته نامعقوله به څه وی؟ (چه بی سببه یو بی گناه نفس ووژلی شی).

دقرآن کریم دوقوفو رموز (نښه)

- دهرے ژبے ویونکی چه کله خبری کوی نوچیرته دریگی اوچیرته نه دریگی، کله ډیر اوکله لږ ایساریگی اوپه دی ودریدو او نه دریدو کښی دخبری پوره بیان او مفهوم کښی ډیر لوی دخل دی.

دقرآن کریم معجز کلام او عبارت هم دویناپه ډول واقع دی. له دغه وجی نه اهل علمو د دریدو او نه دریدو نښه (علائم) مقرر کړی دی چه هغی ته دقرآن مجید دوقوفو رموز وائی.

ضروری خبره ده چه ددی عظیم کتاب لوستونکی ددی رموزو پوره خیال وساتی او هغه رموز دادی.

○ - چیرته چه خبره پوره شی هلته کښی وره غونډی دائره وی، داپه حقیقت کښی غونډه (ت) ده چه د (ة) په هیئت کښی لیکلی شی اوداد وقف تام علامه ده په دی باندی دریدل پیکاردی، اوس ۀ خونه شی لیکلی مگر وره غونډی حلقه اچولی شی دی ته آیت وائی.

م - داد وقف لازم علامه ده په دی باندی هر و مرو (خامخا) دریدل پیکاردی او که چیری خوک ونه درید نو احتمال

لری چه دخبری مطلب به بل خه شی ددی په پښتو ژبه کښی
داسی مثال پوهیدل پکار ده چه چاته و ویلی شی ،

(پاسه - مه کینه) چه پکښی د پاسیدو امر اوله کیناستو
نهی ده نو په - پاسه - باندی دریدل لازمدی او که چیری
متکلم ونه درید نو مخاطب به داسی وگنزی چه (پاسه مه -
کینه) چه په هغه کښی به د و دریدو نه نهی او د کیناستود
امراحتمال کیکی او یقیناً دابه د قائل د مطلب خلاف وی.

ط - داد وقف مطلق علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی دا
علامه هلته وی چه کوم خای مطلب نه پوره کیکی او ویونکی
مزیده هم خه وینا کول غواری .

ج - داد جائز وقف علامه ده دلته کښی دریدل غوره اونه دریدل
جائز دی .

ز - داد مجوز وقف علامه ده دلته نه دریدل غوره دی .

ص - داد مرخص وقف علامه ده دلته پیوست (یو خای)
لوستل پکاردی لیکن که چیری خوک ستړی شی او ودریگی
نوهغه ته اجازه شته ،

معلومه شوه چه په (ص) پیوست لوستل د (ز) په نسبت ترجیح لری

صله - داد الوصلُ اَوَّلُ (یعنی وصل غوره) اختصار دی دلته
پیوست لوستل غوره دی .

ق - داد قیل علیه الوقف خلاصه ده دلته دریدل پکار نه دی.
صل - داد قد یوصل علامه ده دلته کله ودریدی شی اوکله نه
لیکن دریدل غوره دی.

قف - داد قف لفظ دی چه معنی ئی ده ودریکه اودا علامه
هله استعمالیکی چه دلوستونکی دییوستی وینا احتمال وی.
س یا سکت - داد سکت علامه ده دلته لگ وخت دریدل پکاری
خوچه تنفس باقی وی (یعنی ساماته نه شی).

وقفه - داد اوکدی سکت علامه ده دلته دسکت په نسبت ډیر
دریدل پکاری لیکن چه تنفس جاری وی (یعنی ساماته نه شی)
په سکت اووقفه کنبی دافرق دی چه سکت کنبی لگ وخت
اوپه وقفه کنبی ډیر وخت ودریدی شی.

لا - دلامعنی چه نیشته دا علامه کله خود آیت پورته وی او
کله عبارت دننه که عبارت دننه وی نو دریدل بالکل
نه دی پکار او که دآیت پورته وی نو بیا اختلاف دی.
دخینویه نزد دریدل اود بعضویه نزد نه دریدل روادی
خوکه خوک ودرید یا ونه درید په دی سره مطلب کنبی شه
خلل نه واقع کیکی وقف هله نه دی پکار چه عبارت دننه
لیکلی وی.

ک - داد کذلک علامه ده یعنی چه کوم رمز (نسبه) دی ک نه

وراندی لیکلی شوی ده دله کینی دی همغه وکترلی شی.

۵ - دادی علامه ده چه په دی خای دغیر کوفینو په نزدایت
ده که چا وقف وکړ نو دا عادی (دوباره ویلو) ضرورت نیشته.

۶ - داد دریو تکو (نقطو) وقف نژدی نژدی راخی دی ته
معانقه ویلی شی که خوددی اختصار په مع سره لیکلی شی.
ددی مطلب داده چه دا دواړه وقفونه لکه چه معانقه
کوی او حکم ئی داده چه په دی دواړو وکینی په یو باندی
دریدل پکاردی په بل نه او په وقف کینی درموز و (نسبو)
قوت او ضعف ملحوظ ساتل پکاردی.

داؤل جلد فہرس
 لہ (۱) تر (۱۵) پارے
 دسورۃ الفاتحہ لہ ابتداء ترپای (آخر) (۷۴) آیت دسورۃ الکھف

دسورت شماره	دسورت نامہ	دصفحہ رقم	دپارے شمارہ
۱	سُورَةُ الْفَاتِحَةِ	۱	۱
۲	سُورَةُ الْبَقَرَةِ	۵	۱ - ۲ - ۳
۳	سُورَةُ آلِ عِمْرَانَ	۲۴۳	۳ - ۴
۴	سُورَةُ النِّسَاءِ	۴۲۳	۴ - ۵ - ۶
۵	سُورَةُ الْمَائِدَةِ	۵۸۱	۶ - ۷
۶	سُورَةُ الْأَنْعَامِ	۷۲۴	۷ - ۸
۷	سُورَةُ الْأَعْرَافِ	۸۴۲	۸ - ۹
۸	سُورَةُ الْأَنْفَالِ	۹۸۳	۹ - ۱۰
۹	سُورَةُ التَّوْبَةِ	۱۰۴۴	۱۰ - ۱۱
۱۰	سُورَةُ يُوسُفَ	۱۱۵۷	۱۱
۱۱	سُورَةُ هُودَ	۱۲۳۱	۱۱ - ۱۲
۱۲	سُورَةُ يُوسُفَ	۱۳۱۱	۱۲ - ۱۳
۱۳	سُورَةُ الرَّعْدِ	۱۳۹۲	۱۳
۱۴	سُورَةُ الْاِبْرَاهِيمَ	۱۴۳۲	۱۳
۱۵	سُورَةُ الْحَجَرِ	۱۴۷۰	۱۳ - ۱۴
۱۶	سُورَةُ النَّحْلِ	۱۵۰۸	۱۴
۱۷	سُورَةُ بَنِي إِسْرَءِيلَ	۱۵۹۸	۱۵
۱۸	سُورَةُ الْكَهْفِ	۱۶۷۸	۱۵ - ۱۶

بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى وَتَوْفِيقِهِ
انْتَهَى الْمَجْلَدُ الْأَوَّلُ

مِنْ الْجُزْءِ (١) إِلَى (١٥)

مِنْ بَدَايَةِ سُورَةِ الْفَاتِحَةِ إِلَى نَهَايَةِ الْآيَةِ (٧٤) مِنْ سُورَةِ الْكَهْفِ

دخدای تعالیٰ پہ مرستہ (مدد) او توفیق اوّل جلد پای
(آخر) تہ ورسید لہ (۱) تر (۱۵) پارے
دسورۃ الفاتحہ لہ ابتداء تری پای (آخر) (۷۴) آیت
دسورۃ الکہف

حقوق الطبع محفوظة

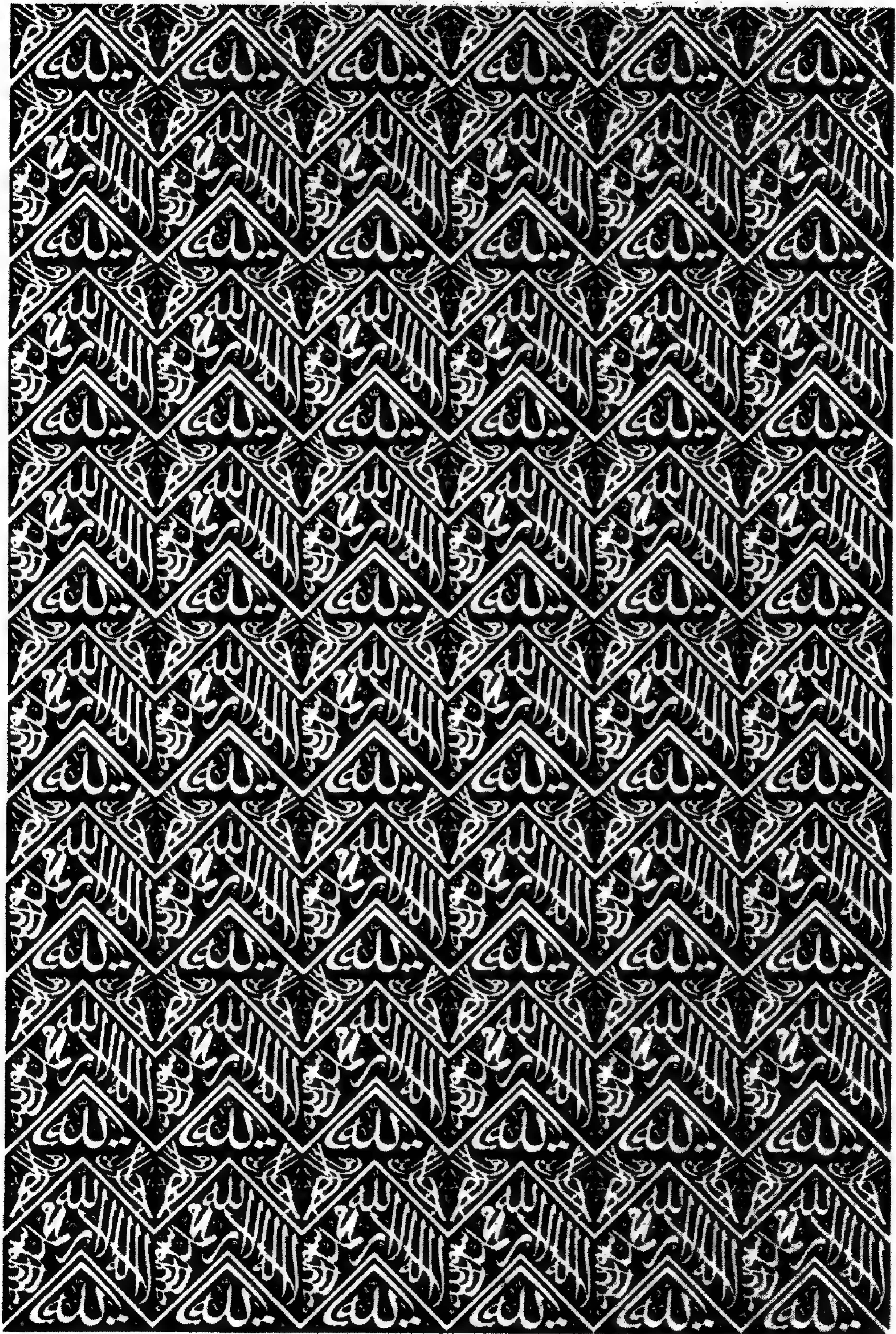
لجميع أفراد الحرم الشريفين الملك فهد

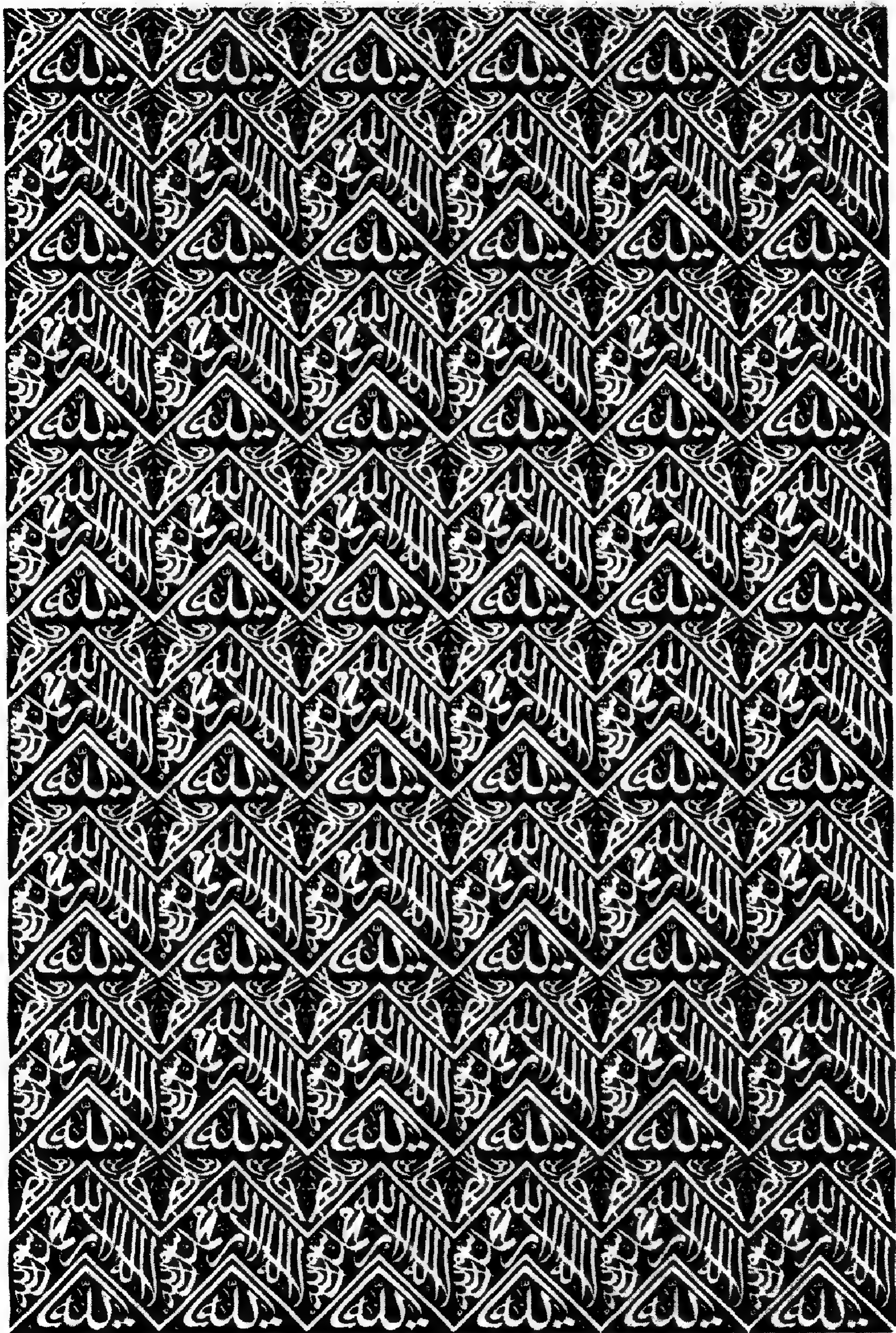
لطباعة المصحف الشريف

ص. ب. ٢٥٦١ - المدينة المنورة

د چاپ حقوق محفوظ دی
پہ حق کنبی د حرمینو شریفینو د خادم پادشاہ فہد
دقرآن کریم د چاپ خانے (ص ۲۵۶۱) مدینہ منورہ

قرآن کریم
ترجمہ اور تفسیر
پہ پینتوڑ بہ کبئی

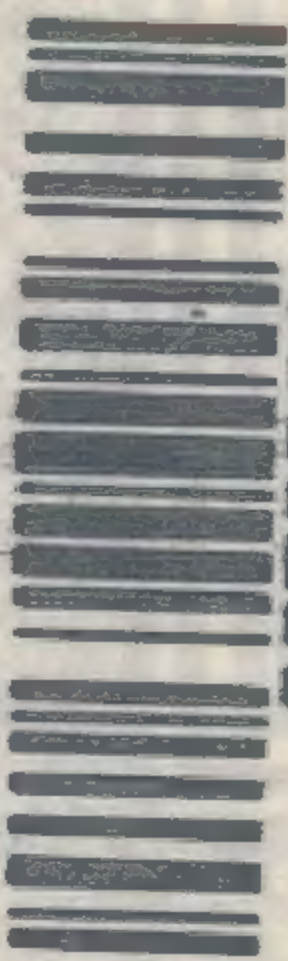
رومی جلد

لہ (۱) تر (۱۵)

پارے پورے

Bibliotheca Alexandrina

مكتبة الإسكندرية

0270531